





Digitized by the Internet Archive
in 2018 with funding from
Getty Research Institute

<https://archive.org/details/catalogvsgloriae00chas>

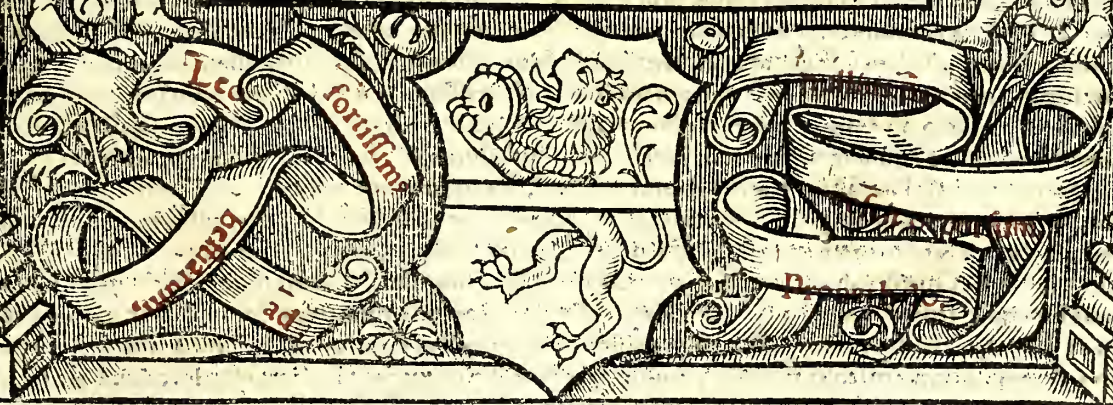
A SVMMO COELO EGRESSIO EIUS

*Pendula quam fragilis consistit Gloria mundi:
Pompa decus laus vis summa triumphus honores*



CATALOGVS GLORIAE

Mundi, laudes, honores, excellentias, ac pre-
minentias omnium ferè statuum, plurimarumque
rerum illius continens: à spectabili viro Barthe-
lomeo à Chassened, humanorum luriarum docti-
fiscali Hedueſis præſidatus patrono, ac demum
Prouinciæ præſidis, editus. Vnâ & typis ma-
terias reſoluentibus, cum Indice illuſtratus.



Qua frivola

Gloria restat

REVERENDISSIMO AC ILLV-

stri domino, domino Antonio de Prato Senonen. Cardinali, Quæstori, seu
Præfecto prætorio, Cæcellario Franciæ, nūcupato, totiusq; literaturæ
Gallicanæ primario, Bartholomæus de Chasseneuz. S.



CVM RES SIC SE HABEAT, ILLVSTRIS QVÆSTOR,
virtutum & literarum dux & auriga, vt ego versatilem Heduæ praxim exercens, per nonnulla
solis curricula, varijs negotiorum curis inuolutus, huc & illuc incedens: Venit in mentem dea
quædam, nominis sui immemor, obhæcens mortales (audeo omnes dicere) circa honorû, glo-
riæ, ac laudis exigentiâ hallucinari, & penè ebetes fieri. Id enim natura (si antistiti philosophorû
assentiamur) accepit, vt quilibet ad honores (& si forè immeritos) anhelet, aspiret. Et frequē-
ter dissidia, cõrentiones, iurgia, & bella super his agitari compertum habui. Ideo meditans me-
ditabar, an id ex veterina inscitia elimari, de doctrinarû pigmentis celebriter depingi, aut ex ocu-
lis mortalium euelli, ac extirpari possit. Vt vnicuiq; tum cœlestis militiæ potentibus, tum prin-
cipibus, tum sacri palatiij domesticis, tum iustitiæ cultoribus & peræquatoribus, tû nobilibus,
tum armatæ militiæ pugilibus, tû literatis, tum deniq; plebeis & artificibus innotescat, qua præ-
eminentiâ, quo honore, quavé
quis dignitate præmietur, dignû se sentiat. Ridiculum enim est, indecētes, & vanos honores venari. Ideo vtile & perq; ne-
cessarium fore duxi, cuiuslibet ferè statui ascriptitiû honorem asciscere, vendicare, vt quisq; quod suum est, sectetur: & quod est
alienû, refutet, & postponat. Quâuis tamen intolerabilis negotiorum cura nos oppresserit, pro decreto habui festiuis diebus
ocio nō solutis, hunc Catalogû Glorię mûdi in vnum volumē absoluerē, & confarcinare, vt literarum curiosi, aut saltē ama-
tores, à peruigili laboris lucerna immunes, & penè ociosos redderēt, non vt docēdi viam adaperiam. Cûm potissimum sim
nouitius, atq; literarû tyrcunculus. Cuius humiles, angustæ, & tenuesq; sunt vires, qui ex iustitiæ tenebris, aut ignorantia volu-
tabro, vix pedem amouit. Iulianû Iureconsultum insequutus, vt quægraphicè cauetur in I. apud Iulianum, ff. de fideicommissa.
libert. Cuius sciētiaæ pera nullo temporis curriculo repleri nequiuit, etiam cû in cymba Charontis, aut peculio Proserpinæ
annumeraretur. Commentarijs igitur nostris ad consuetudines Burgundiæ in lucem emissis, diebus ocio nō solutis, reli-
quum tēporis in hoc volumen congerendo applicui, mundanos omnes penè status amplectēs. Quibus detentus, ordines, ac
sedes cœlestis curiæ (vt ingenioli vires admittunt) congerere non erubui. In magnis (vt inquit Propertius) & voluisse sat est.
Cui astipulatur perelegans Lucij Columellæ dictum. Rei (inquit) magnę quātulumcûq; possederis, fuisse participem non
parua est gloria. Importunis tandem amicorû precibus vndecûq; fatigatus, verbisq; lacessitus, vellicantibus hominum iudi-
cijs, lecturiendum inconsultè exposui. Vereor tamen eorum ascribi numero, qui dicta sua politionis literaturæ cãdidatis na-
so suspendenda exponunt, & euentilant, naturamq; sui partus pœnitere faciunt, ac deletiles censorû spongias perferunt. Nec
sum adeo tamen delirus, aut rerum imprudens, vt non faciliè videam, nihil non maturum & incoctum curiosis hominû in-
genijs committi oportere. Quum enim quæq; scriptorum ôpera, & labores criticis lectorum vnguibus plerunq; vapulent,
vt q; veridicè profitetur Hiero. in epistola xxxiij. in secunda parte, & in præcæmio Paralipomenon, qui scribit. Multos sibi
sumit iudices, quorum aliqui detrahunt in publico, aliq; verò postica sanna illudût, ac ociosa garrulitate cõfabulantur, postea
verò libenter in angulis legunt. Si igitur Hieronymus (primæ in dicendo celebritatis antistes) tanta sanctitate, tantaq; erudi-
tione & eloquentia pollens, tam grandis religionis & vtilitatis reipublicæ Christianæ zelo accensus, scribens, ex huiusmo-
di conatu, & officio maledicas linguas effugeret, cœsoriãq; talium virgulam euitare non potuit: Quid ego semiuir, semido-
ctus, & syllabarius faciam? (Alta quæso deus fautor, & adiutor) oblatrent liuidi canes, mundi gloriam obliguriant, laniēt,
potissimum, cûm videar rem mouisse de musca, aut afello, aut euphorbio, aut raphano, aut ptisana, aut rapa, aut vrtica, aut
musto, & similibus paruis rebus, vt plures scriperunt. (Maior tamen gloria, liuide, si apud te volutes & perpendas.) Et ni
ad te magnifice Cancellariæ, tanq; ad Mœcenatem mihi propitiū, & fauorem aduolam, velur ad iustitiæ & iuris aquilam,
nō iniuria aquilam dico, quę pullos calido ex ovo radijs prolatos solaribus obijcit: si non conniuente pupilla intuitum sus-
figant, in nidum referuntur, et vt foetus legitimus, non spurius educantur. Si verò oculorum acies offensa perstringatur, quasi
foetus alienus et nothus exponuntur. Sic tu pater patriæ, iustitiæq; antistes, iustitiæ cultores tibi non absimiles iudicio non
conniuente intuitum in iustitiam suffigentes, tanq; legitimos, & naturales pullos enutris, foues. Ideo meritò tibi tanquam to-
gatorum archetypo meritis honos impenditur, qui imprimis iustitiæ filium, & æquilibrium adeo perpendis, vt nullo iuas-
u, nullis precibus, nullo illicito, abstrali potes, quominus veritatē foueas, vt te docuit Pallas, et sapientia tibi fauatrix. In quo qui-
dem sapentiæ studio, quia abundè seminasti, ampliter messuisti, vt astutus, & prudens agricola, vsq; adeo, vt omnis togato-
rum cœtus ad te velur ad asylum, ad iustitiæ aquilam conuolant, præcipites eunt. Subticeo excellentiam, magnanimitatē,
constantiam, probitatem, animi dotes tui, cuius tanta est viuacitas, vt reconditiores Meandri anfractus adaperias. Vtinam is
esset mœæ mentis captus, vt pro meritis, de te dignè sentirem, & ea dicendi vis (vt quod de te sentio) verbis assequi possem.

Quare gloriosissime Quæstor, hunc excellentiarum, laudum, seu honorum, & Glorię mundi libellum, tibi dicamus, deuo-
uemus, Parua sunt quæ dedico, magna quę voueo. Generosi enim est animi voluntatem dantis & non munus exosculari, ait
Plutarchus ad Traianum scribens. Persuasum enim profecto habeo, q; si tuæ autoritatis columna liberis firmetur, à sagitta
volante, ab arcu æmulorum protenso, rabiosisq; eorum dentibus illæsus euadet. Si quid tamen incoctum, aut ieiunum com-
perias, flammis non parcas, quæso. Si verò quid commendatione dignum offendas, quod lectoris stomachum ad lecturi-
endum prouocet: iube, ne cum blattis & tineis in studio rixetur, sed in publicum emittatur. Meliora fore spero, quæ deinceps
scribam. Vale exitium doctrinæ decus, & iubar, Heduæ, Annò incarnatæ deitatis, Millefimo quingentesimo vigesimo
nono, xij. Kal. Iunias,

In Catalogum Gloriæ mundi Præfatio.

EIVSDEM PROOEMIUM,
siue ad Lectorem, Præfatio.



VETERVM NOS
monet autoritas, patrum ve
stigia (si à scopo veritatis &
virtutis non deuiarint) imi
tari debere, & aliquo genere
exercitationis animum pelli
cere. Cùm plurima mortali
bus cōmoda per exercitatio
nem, dāna verò per segnitie
eueniant. Nam si fidei Plato

niciæ non dillentiam, qui diu ab instituto opere defuescūt,
& feriātur, oçij cōsuetudinē plerūq; induūt, quā postmodū
nisi grauatim exuere nequeunt. Ideo Apium Claudiū di
cere solitū accepimus (Valerio teste lib. vii. tit. de sapiēter
dictis. c. ij.) Negociū populo Romano potius quā ocium
cōmitti debere, qm̄ quidē exploratum habebat ingenuos
hoies agitatione rerū, & excitatione ad capessendā virtutē
excitari. Contrā verò ocio & quiete in desidīā, torporē, &
socordiā resolui, prolabi. Emollit em̄ vires (vt inquit Me
nander) sicut rubigo ferrū. Propterea Alexāder Macedo,
quo die nihil gesserat, se nō regnasse existimabat. Ideo recē
set Guillielmus Leporeus Hedueñ. in tracta. suo artis me
moratiuæ, in c. ocij. lib. iij. Athenienses ignauos hoies &
lāgore marcescētes, qui vitam in ganeis & popinis, alijsq;
illecebrosis locis silentio trāsigebant, in forū p̄trahere so
litos esse, eosq; vt facinorosos plectere iubet. Quod, teste
Quintiliano, Memorīā exercitacione redigēdam cōuenit,
ne nobis discamus ignoscere. Nā memoria nisi exerceatur
cōfestim tabescit, solitōq; vigore destituitur. Et teste Cas
siodoro. xj. variarū. in prologo. Egredietur Ingeniū, nisi iugi
lectione reparetur, cito expēdunt horrea, quæ assidua non
fuerint adiectiōe fulcra: thesaurus q; facile profunditur, si
nullis iterū pecunijs cōpleatur. Sic & humanus sensus si cū
alieno non farciē inuento, cito potest attenuari de p̄prio.

Hanc rem igitur (spectatissimē lector) apud me anxie
volutans laborē humeris, licet viribus imparem, impo
nere non veritus (Ad hoc etiam me adhortante Ouid. ad
Rufinum dicens) Vt desint vires, tñ est laudanda volū
tas. Hunc gloriæ mūdi Catalogū, vt vires ingenij excita
rem, congerere nō erubui. Sicut etem̄ diligenti cura precia
prædiorū ampliātur, ita si negligentius habita sint, minui
ea necesse est, vt asserit Iuris cōsultus Calistratus, in l. nō in
telligit. §. diui fratres. ff. de iure fisci. & vitiū fouet ipsa suū
cessatio iugis ab opere, aut studio, amatq; lōga ocia culpā.
Diligētia ergo præferenda (cū mater oīm virtutū, & ope
rū sit) desidīa verò est valde animis piculosa, atq; misera
bilis. Animū em̄ corrūpit, teste Cicero. iij. rhetori. Et oīa
lædit, vt in aut. de quæstore. §. hæc oīa. col. vj. & l. pe. C.
de annali excep. Etia nouerca eruditionis dicit. cano. nihil.
lxxxij. di. Exercitatione itaq; valere solet ingeniū, virtus
studiorū augeat, memoria cōseruat, & remissi, ofcitantēq;
animi sūt vegetiores. Vñ per exercitiū lectiois qs reper
it sciētiæ margaritā, text. in c. post translationē. §. verum.
vers. itē si qs. de renūciatio. & legēdo libros, melior & do
ctior qs efficitur. l. pe. in fi. ff. ad exhibendū. Et oē artificii
per exercitiū recipit incremētum. tex. in l. legatis seruis. §.
ornatricibus. ff. de legatis. ij. & l. milites. C. de re militari.
lib. xij. vnde moraliter Aufonius poëta Gallicus hominē
pigrū in suis epigrammatibus sic increpat.
Sanus piger febriente multo est nequior.

Potat duplum, dapesq; duplices deuorat.

Etia diuus Hierony. q̄num ocij sit fugiēdū, his verbis
ostēdit. Semper facito aliquid boni operis, vt te diabolus
occupatum inueniat. relatus in c. nūq;. de consecra. di. v. &
ibidē. Scribant & libri, & manus operetur cibos, & anima
saturetur lectione: in desiderijs autem est omnis ociosus.

Quapropter (lector attente) ne vitio illo desidīæ ar
guerer, & excusso negligētiæ somno, post cōmentaria no
stra sup cōsuetudinibus ducatus Burgūdię, iādiu absoluta
& in p̄patulo conspersa, huic operi animum applicui, in
quo quædā nō modica de prerogatiuis, præeminētijs, præ
stantijs, & excellētijs, q̄ circa honores, laudes, gloriā, digni
tates, cōmēdationes, etiā statū & ordinem non solū cœle
stiū, verū etiā terrestriū & infernorum versant, deo autore
tētare nō erubui. Maximē circa ea quæ oī ferē statui mor
taliū cuiuscūq; cōditiois fuerint ornāmētū, & decorē affer
re possent, in hoc opus cōieci. Eoq; paulò audacior factus,
q̄ ad hæc t̄pa mortaliū nemo scriptis redegerit. Tū q̄a in
gymnasijs, tum etiā quia in forēsi vsu (vt spero) probabi
tur: licet hoc opus nostrū nō assero tale, vt eruditum & ve
nustū habeat: sed ea est nostri fatietas, si nō solū circa iura
patriæ, verū etiā pro cōmuni vtilitate (cū honor oēs tan
gat) elaborasse videamur, & si apud rediuuos eloquentię
camellos oblectāmētū, nedicā adiuēmētum reputet. Cū di
uersos diuersa iuuat, non oībus horis oīa cōueniant. Et ni
hil vtilius in vita cōperiet quisq; q̄ noscere ordinē & fi
nes sui status, de quib; est nobis hoc opere explicandū, ac
propter inopinātū & præposterum (q̄ sæpe moribus &
actib; nocet) nō erretur, curādum est. Vñ non immeritò
dicit Cicero in Paradoxis. Cū quicquid peccat, perturba
tione peccat ratiōis, atq; ordinis. Perturbata autē semel ra
tione atq; ordine, nihil possit addi quo magis peccari pos
se videatur. Et scribit primæ ad Corin. xiiij. Oīa honestē,
& secūdum ordinē fiant in vobis. Et vulgò dici solet. Vbi
nō est ordo, ibi est confusio. gl. in verbo, cōsulum. in §. in
ordinatum verò. in aut. de heredib. & Falcidia. col. j. Ideo
his rebus quę tractātur in vita, modū quēdā adhibentes, &
ordinē, honestatē, & decus cōseruabimus. Et licet oēs na
tura simus æquales, culpa tñ exigente, alijs sunt superiores,
alijs inferiores. cano. de Cōstantinopolitana. xxij. di. vt su
periores culpas puniant, & subditos ad cōcordiā ducāt. c.
licet. xlv. di. & cano. fi. q̄ incipit, ad hoc. lxxxix. di. vbi in
quit textus. Ad hoc dispēsationis, puifio gradus diuersos
& ordines cōstituit esse distinctos, vt dum reuerētiā mino
res potioribus exhiberent, & potiores minoribus dilectio
nē impenderēt, vera cōcordia fieret, & ex diuersitate cō
tentio, & rectē officiorū gereret administratio singulorū.
Neq; enim vniuersitas alia poterat ratione subsistere, nisi
hmodi magnam eam differētiā ordo seruariet. q̄a verò quęq;
creatura in vna eadēq; qualitate gubernare, vel vniuersū
pōt, cœlestiū militiarum exēplar nos instruit, q̄a dū sunt
angeli, sunt archangeli: liquet, quia nō sunt æquales, sed in
potestate, & ordine differunt alter ab altero. etiā ordo natu
ralis & hæc iustitia est, vt minor seruiat maiori, vt dicit
tex. in c. est ordo, xxxij. q. v. Et verē quisq; seipsum agnos
cere poterit, si nulli suū officii, seu ministeriū subtrahat, si
vnicuiq; sua iurisditio seruet, & ordo rerum non cōfunda
tur: nec superiores officia inferiorū sibi vēdicent, nec infe
riores ditionē, directionē, atq; correctionē non refugerent:
q̄a tu. ac vniuersale bonū optimē gubernaret. & nullus est,
qui non teneat alicui obedire, aliās acephalus esset. c. nulli.
xciij. dif. cū c. seq. Etia absurdū est, si p̄miscuis actibus rerū
turbent officia. l. repetita. C. de epi. & cle. l. consytra. §. ab

In Catalogum Gloriæ mundi

furdū. C. de testa. & c. esto subiectus. xcv. dif. Et sicut in de-
corū est, vt in corpore humano alterum mēbrum alterius
fungat officio, ita nimirū noxiū est, si singula rerū ministe-
ria personis totidem non fuerint distributa. c. j. lxxxix. dif.

Sed hodie, prohdolor, cōplures eōd præsumptiōis, ac te-
meritatis fumo caligāt, inanis glorię cupidī, honorū, magi-
stratuū, dignitatū, & officiorum ambitiosi, nō vt profint,
sed ad hoc vt præsint. Cōtra quos c. ff. xl. dif. quicūq; desi-
derauerit primatū, inueniet cōfusionem in celo, nec inter
seruos Christi cōputabitur. Nō em̄ qui maior fuerit in ho-
nore inter hoīes, ille est iustior: sed q̄ fuerit iustior, ille ma-
ior: q̄a nō gradus elegātor, sed vitæ melioris actio cōpro-
batur. c. sicut. xxiiij. q. iij. & c. sunt nōnulli. xvj. q. j. & ne-
mo sibi honorē assumere debet. tex. in ca. in scripturis. §. j.
viij. q. j. Saltē qui honore alios pręstat, ita sciētia pręcelle-
re debet, aliās vilissimus est. tex. in c. vilissimus. j. q. j.

Sed qm̄ nemo etiā reperitur ad eōd constās, fortis, & ma-
gnanimus, quin aliqñ honoris & gloriæ stimulis exagite-
tur. Cū null⁹ exaltari, aut reuereri renuat, aut ob bene &
præclare gesta, administrationē, literaturā, corporis elegā-
tiam, vel ex altera naturæ largitate, seu fortunæ, vel gratię
donis, & huiusmodi: vt præclare disseruit Policraticus lib.
viij. ca. ij. Qm̄ virtus comitē secum semp trahit honorē, ve-
lut corpus vmbra, vt ait Franci. Patritius, & teste Cicero.
in Paradosis, vt quisq; est maximē boni particeps, ita &
laudabilis maximē. Neq; est vllum bonū, de quo nō is q̄
id habeat, honestē possit gloriari: & qui negligit famā suā,
seu dignitatis statū, crudelis est. text. in c. nolo. in prin. xij.
q. j. & habetur j. ad Corin. ix. & refert tex. in c. sacerdos. j.
q. ij. expedit mihi magis mori, q̄ vt gloriā meā quis euas-
cuet. Et Tullius in primo Officiorum. Negligere qd de se
quisq; sentiat, nō solum arrogātis est, sed etiā omnino dis-
soluti. Et idē. Nō minus promptiores esse debem⁹, atq; pa-
rati dimicare de honore & gloriā, q̄ de cōmodis nostris.

Nec etiā quis ita humilis, telegonus, seu inglorius esse
debet, vt cōtemni se patiatur, nec plus subijci, q̄ expediat.
tex. in c. admonēdi. ij. q. vij. Maximē contēni solet magi-
stratus, ac regendi frangitur autoritas, dum nimium serua-
tur humilitas. tex. in ca. quando. lxxxvj. dif. sed augere de-
bet ex ingenio dignitatis statū & autoritatē, ne contēpti-
bills videatur. l. nec quicq; §. circa. ff. de officio pro cōsulis
& legati. l. obseruandum. de officio præsidis. ff. ideo mediū
tenendum est. glossa in verbo, aduocatos. in dicto §. circa.
& glossa in verbo, modum. in c. secundo, de officio custo-
dis. quæ id comprobat his versibus.

Cum media semper gaudebam iudese forma;

Maiores enim medijs, gratia rebus inest,

E iterum.

Inter vtrumq; vola, medio tutissimus ibis.

Honores ergo ita prosequi possumus, dummodo de-
clinemus ambitionem: sed cauendum est ne virtutis specie
decipiat nos vitium, quia pauci hodie honores contēnūt.
Cū tria maximē solent homines affectare, opes, volupta-
tes, & honores. & gentes ambulant in vanitate sensus sui,
Ad ephesios. iij. Et volunt seu amant (prouit dicit Chri-
stus de scribis & pharisæis, Matthæi xxij. Marci duode-
cimo. & Luc. xj.) in stolis ambulare, in primis cathedris
sedere in synagogis, & primos recubitus in cœnis, & salu-
tationes in foro, & vocari ab hominibus rabbi. Et multi
ex principibus magis dilexerunt gloriā hominum, q̄ glo-
riam dei. Ioannis xiiij. Et vnus petiit sedere ad dexteram,
& alter ad sinistram in gloria, vt habetur Marci decimo.
de filijs Zebedæi. Et esse in honore placet, teste Ausonio

in Egloga de vita humana. Et quemadmodum res penē
contra naturam est, vt quis sit sine peccato, textus est in
ca. vnum. §. nomine. xxv. distinc. ita dicendum est, q̄ rara
avis est quæ non tendat in alium, nullusq; respuit gloriā
aut honorem. Et si quis reperiat, quis est ille, & laudabi-
mus eum: Ecclesiastici xxx. Felix ille tamen, coruo quoq;
rarior albo, ait Iuuenalis satyra vij. Imo omnes conuersi
sunt ad cursum suum, quasi equus impetu vadens in præ-
liū. Iere. viij. Ipsi etiam philosophi in frontibus librorum
quos de contēnenda gloria scribunt, nomē suū inscribunt.
In illo enim in quo prædicationē, gloriāq; despiciunt,
prædicari de se ac nominari volunt. ita inquit Cice. in suis
orationibus. Et quia etiā honores quis interdū consequi-
tur ex fortuna, & non ex virtute, sicut verē dicere possu-
mus cum Virgilio in suo Opusculo de fortuna,
Fortuna immeritos auget honoribus,
Fortuna innocuos cladibus afficit.

Ita nec minus verē dicit Ouidius lib. iij. de arte.

Curia pauperibus clausa est, dat census honores.

Et idem primo Pastorum.

In precio precium nunc est, dat census honores,

Census amicitias, pauper vbiq; iacet.

Et nō solū omnia venalia Romæ, sed vbiq; & sicut de
moribus vltima fiet quæstio (ait Iuuenalis Saty. iij.) sic &
de sapientia, literatura & virtutibus. vnde emanauit Ada-
giū. Corchorus inter olera. Cōtra eos qui magnis honori-
bus inhiant, cū ipsi sint nihili. Sed non me rapit admi-
ratio, quia sæpe vbi plurimus intellectus & ratio, ibi min-
ima fortuna. Aristoteles in libro de bo. fortu. & Boëtius de
consolatione philosophiæ. lib. j. metro v.

At peruersi resident cello mores solio,
Latet obscuris condita virtus clara tenebris.

Ideo in his modestiæ partibus vtetur, si nimias libidi-
nes honoris, pecuniæ, similitumq; rerum vituperabimus,
si vnāquamq; rem certo nature termino definiemus, si
quod cuique satis est. ostendemus, & si nimium progredi
dissuadebimus, & modū vnicuiq; rei statuemus, vt inquit
Cicero. iij. rhetorices nouæ. & Horatius j. libro sermo-
num sic ait.

Est modus in rebus, sunt certi deniq; fines,
Quos vltra, citraq; nequit consistere rectum.

Et Martialis.

Illud quod medium est, atq; inter vtrumq; probatur,

Nec volo quod cruciat, nec volo quod satiat.

Nam sæpe ex laudis præconio innascitur superbię in-
flatio. c. sunt plurimi. vj. q. j. Et nemo plus equo alium lau-
dare debet, ne sibi debitū subtrahat cum infert indebitum.
c. nullus. xcix. dist. Nemo tamē nisi vanus falso lætatur ho-
nore. Et hoc faciunt stulti, quos gloria vexat inanis, ait il-
le moralissimus Cato. Cū stultus honores sæpe dat indi-
gnis (inquit Horatius primo sermonū.) Ideo cauere debe-
mus in his, ne aetalogi, aut arguti esse videamur. vñ Ari-
stoteles (vt refert Laertius in libro de vita & moribus phi-
losophorum) dicebat de duobus hominū generibus ve-
hementer admirari: de illo scilicet, in quo bona non sunt,
& hæc si de ipso dicantur acceptat, & gaudet. Et de illo de
quo mala proferuntur, quæ in eo non sunt, & inde turba-
tur. Natura quippe fermē omnium promptior est, ac pa-
rator ad culpā dum ea quæ minus rectē agi arbitramur, q̄
ad laudandum ea quæ cum virtute fieri videntur.

Nec me ab hoc iustituro ope q̄spiā verborū buccinator re-
uocare potuit, verbis me lacelsās: qd te dieb⁹, noctibusq;
i tot scriptis torqueas, & vexes, cū tota penē mūdi machi-
na turberet

In Catalogum Gloriæ mundi Præfatio.

na turbetur per innumerofa interpretum & autorū volu-
mina: Adeo q̄ ea inoleuit confuetudo, vt ſi quis ſyllaba-
rius, aut ſemiuir literarū opus aliquod (q̄d aiunt) rudi mi-
nerua compegerit, magis q̄ fabrefecerit, dignū ſtatim exi-
ſtimemus, quod q̄ lecturiant omnes & empruriant, quē ad
modum & antiquis factū eſt tēporibus. vt in l. j. §. noſtrā.
ibi, nullis iuris peritis. & in l. ij. §. hęc autē. C. de veteri iure
enuclean. & iuxta dictum Horatiū.

Scribimus indocti, doctiq̄ poemata paſſim.

Quia in primis reſpōſum patet, q̄ multorū hortatu &
perſuaſionibus, quæ permiſſe ſunt, ſaltē in opere ordinato
ad bonū, vt voluit Ioā. Faber Cācellarius Franciæ, & qui-
dem meritiffimus, in §. cūq̄ hoc, in p̄cēmio inſtitutionū.
vt hoc opus iā inceptū perficerē, cōpletūq̄ & abſolutum
in apertū referre ſtimulatus ſum. Nec vltra p̄telare, nec diē
de diē ducere valui, quin in lucē prodiret. Ad hoc etiā me
hortante Auſonio epigrāmatifſta, dum ſic inquit.

Gratia quæ tarda eſt, ingrata eſt, gratia namq̄

Cūm fieri properat, gratia grata magis.

Nec etiā quis ignorat (niſi iners) q̄ ſciētia qualis eſt in
hoīe publicanda licite venit, vt per eundē Cancellariū in
d. l. ij. C. de veteri iur. enucl. cōprobando prout habet Pro-
uerb. xj. Qui abſcondit frumenta, maledicetur in populis.
pro quo facit tex. in l.annonā. ff. de extraor. crimi. & per d.
Senecæ. In hoc gaudebo aliquid addiſcere, vt doceā, nec vl-
la res me delectat, licet eximia, & ſalutaris, q̄ mihi vni ſci-
turus ſum. Et eccleſiaſti. xxiiij. Videte q̄ nō ſolum laboras
ui mihi, ſed oībus exquirentibus diſciplinā. Sapientia em̄
dando ſit largior, retinendo minoratur. Ideo dicit Hieroñ.
ad Ruſticū monachū. Ama ſciētia ſcripturarū, vt in c. nū-
quā. & de cōſecra. diſ. v. Et longo tpe diſce, quæ poſtmo-
dum doceas. c. ſic viue. & c. ſi clericus. xvj. q̄. j. & plus
proficit doct̄or docēdo, quā curatus ſacramēta miniſtran-
do, vt colligitur in c. cum ex eo, de elect. in vj. & nō ſufficit
tantū ſtudiuiſſe, ſed & opera ſtudiū facere oportet, argu. ca.
caute. xxij. q. v. Sicut nec prodeſt triticum ſeminare, & fru-
ctum eius nō tollere: & domū conſtruere, & non illic habi-
tare, vt ait tex. in c. quia ſanctitas. l. diſ. Et quis plantat vi-
neā, & de fructu eius nō edit: & quis paſcit gregē, & de la-
cte gregis nō māducatur, vt habetur j. ad Corinth. ix. Et p̄-
clare, inquit Bal. in proce. decretaliū. Quē admodum turpe
eſt diuiti decedere ſine hērede, ita miſerrimum habenti gra-
tiam intellectus poſteris & ſtudioſis nihil ſcriptum, tan-
quam hæreditarium, relinquere.

Etiā multa chartis cōmendanda ſunt, cū oīa ſimul me-
moria retineri nō poſſint, vt in d. l. ij. §. ſi qd autē. C. de ve-
teri iure enucle. Cūm labilis ſit. l. peregre. circa prin. ff. de ac-
quiren. poſſ. Et niſi antiquorum dicta & geſta ſcriptis de-
mandata fuiſſent, in hominū memoria nullatenus verſarē-
tur. Ideo ſcriptura, rerum oīm conſeruatio dici poteſt. Ea
tamen p̄cipuē ſcribenda & legenda ſunt, atq̄ mentibus
inſigenda, quæ memorabilia ſunt. iuxta dictum Auſoniū
ad nepotem de ſtudio, vbi ita inquit. Perlege quodcunq̄
eſt memorabile. et rurſus prima monebo. Perlege quod-
cunq̄ eſt memorabile.

Nec putet quiſpiā nos velle vt verbis antiquarijs, inu-
ſitatis, aut obſoletis (quod & vetat Aulus Gellius noct.
Articarum lib. xj. c. vij.) vt lector vnoquoq̄ verbo ſuſpē-
ſum teneant. Neſcius videor ſi incultum & inuſitatū anti-
quarij ſermonem, cuiquā gratum exiſtiment (ſciant tamē
tantū mihi diſplicere quantum literatis complacet Cice-
ro) ideo Phaurinum imitabor conſulentem, verbis præ-

ſentibus vtendum, & moribus præteritis viuendum. Ideo
claro & familiari calamo intelligibilibusq̄ & inelabora-
tis ſermonib⁹ (inſequēdo Senecā in lib. v. ep̄larū. xxxvij.
ep̄la) procedemus. Adeo q̄ elemētarij iuuenēs in dicendo
rum cognitionē deueniant. Non autē grauiore aut ſeuero
ſtylo, vt noſter Budęus, aut Alciatus (quibus audeo elo-
quentiā brauium aſciſcere.) Quia nos factis & ſentētijs po-
tius q̄ verbis intendimus. (Abſit tamē dictis eorū contra-
niti.) Et teſte Ambroſio ſecundū Ioā. fab. in §. his itaq̄ in
procēmio inſtitutionū. Melius eſt vt intelligant nos popu-
li faciliſter loquendo, q̄ ſi cōmendat grāmāci obſcurē lo-
quendo. & doctrina prudētum facilis eſt. Prouer. xj. Et ver-
bis ſentētię p̄ponēdę ſunt, vt anim⁹ corpori p̄ponitur. c. ſe-
dulo. xxxvij. diſ. Nam euāgelium nō cōſiſtit in verbis ſeu
folijs ſcripturarū, nec ſermonum, ſed in radice rationis, &
ſenſu. tex. in ca. Marchion. j. q̄ōne prima.

Breuitate etiā (qua gaudent moderni, vt ait gloſ. in l.
j. ff. de eo quod met. cau.) in hoc opere vti voluimus. iuxta
tex. in d. l. ij. §. cōtrariū. C. de vet. iur. enu. vbi inq̄t. Meli⁹ eſt
pauca idonea effundere, q̄ multis inutilib⁹ hoīes p̄graua-
re. & vt doctoris eſt, nō ſuperfluos nec verbosos cōmenta-
rios facere, vt in l. j. ff. de origi. iur. ita aduocati cauere de-
bent verbosus vt aſſertionibus, vt vult tex. in l. ſi. §. in reſu-
tatorijs. C. de appel. pro quo etiā facit tex. in §. j. ibi: ne ver-
boſa fiat diſputatio. inſtit. quod cū eo qui in aliena pote-
ſtate eſt & c. Quia prolixitas ſeu ſuperfluitas, & cōfuſionē
et difficultatē generat, vt eſt tex. in §. ſane. & ibi gl. in proce-
mio Grego. Fruſtra etē ſit per plura qd̄ p̄pōt fieri per pau-
ciora. l. ſi. C. de dona. vñ venuſtē & veridicē breuitatē lau-
dat Auſonius in ep̄la ad Paulinum ſuum, vbi ita inquit:
Eſt enim comis breuitas: ſic fama reſatum
Pythagoram docuiſſe refert, cū multa loquaces
Ambiguus ſerent verbis, contra omnia ſolum
Eſt, reſpondebat, vel non. & certa loquendi
Regula, nam breuius nihil eſt, nec plenius iſti.
Quæ firmata probant, aut inſirmata reclinant.
Nemo ſilens placuit, multi breuitate loquendi.

Et vulgò dici ſolet.

Omnia longa ſolent cunctis faſtidia ferre,

Quæ comprehenſa breui ſunt, bene culta placent.

Non tñ eam breuitatem inſequar, de qua Horatius di-
cens. Dum breuis eſſe volo, obſcurus ſio, quod dictū refert
glo. in verbo, compendiū. in §. illud autē. in proce. mio dige-
ſtorū. vnde Sceuola iuriſcōſultus & pontifex reprehēditur
per gloſ. in verb. ſummoueri. in l. cū maritus. §. titius. ff. de
pactis dotalibus. ex eo quod plerūq̄ nō reſponderet, aut ſal-
tem minus clarē quæſtioni propoſitæ.

Vereor tñ ne parū cumulatē recenſuerim, quę in laudē
& pro illuſtratiōe & celebritate ſtat⁹, aut dignitatis cuiuſq̄
veriſſimē dici poſſe videbātur, ſed ea relinquo eloquētorij
bus, qui copioſe & ornatē cogitationes ſuas mādare lite-
ris poſſunt. Ego em̄ mulierū more quarū ſubita cōſilia pru-
dentiora habentur, in hoc ipſo negotio quicquid in men-
tem venit primo cōceptu expreſſi, relinquens alijs vberio-
rem, ſi voluerint, ſcribēdi facultatem, cūm facile ſit addere
inuentis. l. j. C. de veteri iure enuclean.

Nouerint poſteri cum quanta diligentia & labore ma-
teriā variā, miſcellaneā, & vnde quæq̄ reſp̄ſam & cōfuſam
conquiſiuerim, & in vnum redegerim, & quā difficultatē
materia reſperſa ingerat, vt dicitur in proce. mio Grego-
riano. Et quod maximus labor eſt in libris ſcribendis,
vt cauetur in proce. mio ſexti. §. penultimo. iuncta gloſ. in

In Catalogum Gloriæ mundi Præfatio.

verbo, laboribus, Et ex his quæ inordinatè acta sunt, aliud quid ordinabiliter fieri non potest, vt in capitu. qualiter & quando. j. de accusa. Ideo ex multis pauca, imo optima colligere dignum duxi, iuxta doctrinam Imperatoris in proœmio institutionum.

Idcirco studiosè lector, aduertès q̄ vacare vanis, ocio aut fabulosis libris seu româijs (vt ita loquar) incūbere, aut legere, vetitū est, vt dicit Io. Fab. in d. s. cūq̄. ver. vt liceat. ibi, nō ab antiquis fabulis. in d. pœ. insti. ita q̄ iuuenibus comœdiæ & fabulæ turpes & amatorij legi nō debēt, quia sunt incētiuæ libidinum. Etiā sophorū callida, arctq̄ rhetorū, & figmēta vatū nubilant, qui corda falsis atq̄ vanis imbuunt, tantūq̄ linguas instruunt, nihil afferētes qd̄ ad salutē cōferat, aut qd̄ veritatē detegat. Cū multa sine ratione proferat: vnde, Irrita ventosē rapiāt tali verba p̄cellē. Et prius debemus quærere (teste Hugo, de sctō Victo.) quæ mores informāt ad virtutes, q̄ quæ sensum amant ad subtilitatē, magisq̄ velle p̄ceptis scripturarū informari, q̄ q̄nibus impediri. Et ait diuus Bernar. Multi multa sciūt, stulte cognosce te ipsum: quia multò laudabilior & melior es si te ipsum cognoscis, nec te q̄ si ueris extra (teste Persio) q̄ si te neglecto cognosceres curulus fiderū, vires herbarū, cōplexiones hoīm, naturas aīaliū, oīm coelestium & terrestrium scientiā obtineres. Meritò ergo & absq̄ reprehensione ad opus hoc cōdendū elaborauī, qd̄ mea quidē opinionē eiusmodi est, q̄ lectores ad bonū, ac ad omnē vitę honestatē extollēdā, & turpitudinem abijciendā inuitare, vnūquēq̄ in suo statu informare, cupidos & ambitiosos honorū, magistratū, aut officiorū refrenare, detertere, dissuadere, suūpsusq̄ notionē habere, ad virtutē incitare, ad hortari, ac inflāmare poterit: & cognito suo statu bene, restēq̄ viuere valcant cōtenti suis finibus, & hoc solum bene agitur, vt vita hoīm corrigatur. gl. in verb. nō sequentis, in c. odio, lxxxvj. dif. Etiā quia materia hui⁹ operis est multum cōmendabilis, necessaria, vsitata, & practicata, cū frequens & assidua circūstrepit q̄stio de honoribus, p̄cedētijs, maioriare, superioritate, ac titulo dignitatum, aut nobilitatum, aut super ordine sessionū: tā in concilijs, cōgregationibus, collegijs, cōiuijs, in foro p̄torio, & in alijs locis: etiā per vicos deambulādo, seu super statu quorumcūq̄, & cuiusuis cōditionis sint. Imo interdū inter magnates grauē contentionē de honoribus inter eos subortā, etiā iudicio gladiatorio dirimūt. Ideo summopere circa materiam istā honorariā attendēdum est, iuxta doctrinā legislatoris in l. legauī. ibi, & plenius rogo, quæ ad hoc spectant attingas, quotidiana em̄ sunt. ff. de liberatio. lega. concordat. tex. in l. j. in prin. ibi, his verbis appellādi vsus q̄ sit verus, frequens, q̄q̄ necessarius, nemo est q̄ nesciat. ff. de appellatio. tex. est etiā in l. j. ibi: & vis eius in vsu quotidiano est. ff. ad exhibendum, iura etem̄ cōstituendā & adaptanda sunt ad ea quę quotidiana sunt. tex. in l. iura. j. & l. ex his, et l. nam ad ea. ff. de legibus, & in d. l. j. §. sed & si. ibi: hęc obtinere tantū modò volumus, quę vel iudiciorū frequētissimus ordo exercuit, vel lōga cōsuetudo approbauit. C. de veteri iure enucleando, & in proœ. sexti. §. nos. ibi, & plurima in iudicijs & extra frequētata dubia deciduntur. Etiā quia materia p̄sēns aliquāli eget explanationē, iuxta id quod in simili voluit textus in clem. sæpe contingit. iuncta gloss. in verbo, sæpe. de verborum significatio. Ideo vt melius attingamus veritatē, terminorum necessario, p̄mittimus declarationē in principio. iuxta l. j. in princ. ff. si cer. pet. & in l. j. i. prin. ff. de iustitia & iure. Et, vt recēset pō

ponius post Quintū Mutium in l. ij. §. Seruius autē Sulpitius. de origine iuris. ff. turpe esse patritio, & nobili viro, & causas oranti, ius in quo verfaretur ignorare. Et qui vult intelligere principiata, debet prius intelligere principia, & ad cognitionem particularium debet p̄cedere cognitio generis, vt notatur per doctores in d. l. j. Essetq̄ inconueniens omiſsis inijs, atq̄ origine nō repetita, interpretatio nem promittentibus protinus materiā aggredi. Cū ipsæ p̄fationes & libentius nos ad lectionē propositæ materiæ perducāt, & eius euidentiorē intellectum p̄stent, vt in l. j. de origine iuris. ff. Et in primis cū diuisio animū legentis incitet, mentē intelligentis p̄paret, & memoriam artificiosè reformet, secundū gl. in verbo, eadem. in §. igitur. in proœ. institutionū. & in l. j. in princ. vbi notatur de doli mali except. ff. & dicit Bal. in proœ. ff. orū. §. j. in prin. allegādo Ambros. Scire quid facias, nescire quo ordine id facias, non est perfectæ cognitionis. & subiungit. Ideo bene est priusq̄ ad scientiā perueniatur, modum docendi & ordinē p̄scribere, quo per ordinem res intellectæ magis delectāt animos, mētes nutriunt, sensus magis illumināt, & memoriā reddunt clariorem. Et, vt dicit Bal. in consilio schismatis, posito in rubrica, Si quis aliquem testari prohibuerit. C. opus nostrum vitare, si ordo amitteretur. Sitq̄ vtilis diuisio secundū Barbatā in rub. de iudicijs. col. ij. & ea quæ diuisim traduntur, cōmodius & facilius intelliguntur, vt in §. sed ne. in l. i. de lega. Ideoq̄ p̄sēns opus diuidendo duodecim cōtinet partes. Terminos tñ de quibus principalis quæstio futura est, ante definiemus seu describemus: quia teste Cicero. in primo officiorum. Omnis quę à ratione de aliqua re suscipitur institutio, debet à diffinitione proficisci, vt intelligatur quid sit id de quo disputetur. Etiā aliquas ad materiā instructiones generales anteponemus. Et hæc erit Prima huius nostri operis pars.

Secunda verdē dignitates, laudes, honores, gloriā, excellentiā, & decoreta, tam viri q̄ mulieris complectetur.

Tertia autem ordines coelestium spirituum, & locorū infernalium perscrutabitur.

Quarta dignitatem, honestatem, excellentiā, honorē, laudem, & gloriā viris ecclesiasticis attribuēdas super oīs alios status humanos, et ordinem inter eos enarrabit.

Quinta excellentias principum ad alios status, & quomodo, & in quibus ab omnibus sunt honorandi, atq̄ honores inter eos elucidat.

Sexta postmodum officarijs sacri palatij domesticis, dignitates & honores debitos distribuet.

Septima complures dignitates officiariorum iustitiarum, tam consistorij, seu auditorij, tribunalis p̄torij, q̄ aliarum sedium, & p̄cedentias inter eos impartietur.

Octaua laudes, honores, & p̄cedētijs nobilium, tam inter se q̄ quo ad alios cuiuscūq̄ status, continebit.

Nona excellentias, p̄rogatiuas, p̄minentias laudum, gloriæ, & honorum militum adaperiet.

Decima dignitates, p̄stantias, & p̄minentias scientiarum, tam inter se, quàm ad alias res, & ordinē p̄cedendi inter viros literatos enucleabit.

Vndecima de p̄cedentia plebeiorum & artificum inter eos discutiet.

Duodecima & vltima pars excellentias & laudes plurimum aliarum rerum, & tam coelestium quàm terrestrium in suo genere & specie describet.

FINIS PROEMII.

Index Argumentorum Primæ Partis.

ARGUMENTA

duodecim partiū istius voluminis (in quibus reconditas materias ad cuiusque artis cōsiderationū numeros inuenies) ordine isto inseruntur.



ARGUMENTA primæ partis, lxxx. considerationes continentis sequuntur. Est de honore, & eius descriptione. Honor cūctis rebus preferendus est. De differentia honoris à laude & reuerentia.

- i Honor conferre est principis.
- ii Honores consequimur multis modis.
- iii Diuersa personarum genera mandantur honorari in sacra scriptura.
- iiii Subditi honorem, reuerentiam, & seruitium domino præstare tenentur.
- v Honor debetur prælatis, & superioribus ratione dignitatis & excellentiæ.
- vi Honores equaliter & gradatim distribuendi sunt.
- vii Honorandi sunt homines varijs modis.
- viii Diuersa sunt signa, quibus cognosci potest honorem adhiberi alicui.
- ix Dicitur magis honorari, qui sedet prope dñm.
- x Honorari quis dicitur, ex quo in medio duorum vel plurium collocatur.
- xi Etiam honorari dicitur, qui sedet in principio, seu in capite.
- xii Plus dicitur honorari qui parieti est proximior.
- xiii Qui proxime & immediate sedet, & subscribit primo loco post episcopū, dicitur magis honorari.
- xiiii Qui prius nominatur, dicitur honorari.
- xv Honor est illi qui primo offert.
- xvi Maximum signum honoris est in eo qui primam vocem habet.
- xvii Honor est illi cui reuerentia exhibetur, quam minor maiori impedere debet, & sic minores maiores honorare debent.
- xviii Superiores etiam inferiores honorare debent, si ab eis expectent beneuolē honorari.
- xix Honor cōsistit in melioribus & delicatioribus cibis.
- xx In vestibus præciosioribus adhibetur honor.
- xxi Honor fit in legati præstatione.
- xxii Honor fit in hæredis institutione.
- xxiii Quis honorari dicitur in salutatione.
- xxiiii Maioritas consistit in prærogatiua ordinis.
- xxv Maioritas cōsistit in prærogatiua cōsecrationis.
- xxvi Maioritas habet in prærogatiua administrationis.
- xxvii Maioritas seu honor cōsistit in eo qui recumbit.
- xxviii Honor debetur ei qui est magnæ autoritatis.
- xxix Honor cōsistit in cōmendatione noui præsidis.
- xxx Quis collaudandus est de his que bene meruit in

- exercitio officij.
- xxxliij Honor est in adeundo principem.
- xxxv Honor consistit in erectione statuas, & ibi describuntur qui statuas meruerint.
- xxxvi Honor cōsistit in triūphi receptione, & ibi leges, triumphij, & triūphatores plures ascribuntur.
- xxxvij Honor cōsistit in bibēdo i auro, esse secundus post regē, vestiri purpura, & cognatū principis vocari.
- xxxviii Honor consistit in delatione armorū & insigniorum, ad cuius cōprobationē, & in ipsa materia armorum & insigniorū fiunt centum cōclusiones, quarum seriatim sequuntur argumenta.

ARGUMENTA IN IPSAS centum conclusiones.

- i Insignia regum Romanorum describuntur.
- ii Diadema, corona, & sceptrum, sunt imperatorū et regum insignia, & de diuersis coronarum generibus, & quibus dabantur.
- iii Insignia seu ornamenta pontificum & sacerdotū legis Moysæ, & quibus loco illorum hodie pontifices utantur.
- iiii Insignia patriarcharū, cardinaliū, & archiepiscoporum, ut sunt crux, galerum rubrum & pallium.
- v Mitra episcopale insigne est, ut & dalmatica, chirothecæ, anulus & baculus.
- vi Pastores ecclesiastici quare habent virgam, seu baculum, & quare datur principibus.
- vii Latiusclauus erat insigne senatorū, & de insignibus cōsulium, Augurū, Saliorū Martis, sacerdotū, seu fratrum Arualium, & principis iudicū Aegyptiorū.
- viii Insignia militaria literatorum, & aliorum diuersorum ordinum.
- ix De insigni Ducum, Comitum, & Marchionum, ut est pileus dignitatis.
- x Arma originem habuerunt loco imaginum.
- xi Arma seu insignia ad perpetuā hominū memoriam in plerisque locis apponi solent.
- xii Honor est portare & habere arma.
- xiii Arma alicuius in opere eius sumptibus & liberalitate cōstructo affigi aut pingi possunt, nec abradi debent ut alterius arma ponantur.
- xv Arma seu insignia sunt triplicia.
- xvi Arma singularis dignitatis nemini alteri licet assumere seu deferre, nec in suo depingi facere, nisi in signum subiectionis.
- xvii Arma seu imago principis in opere publico poni debet, & an priuato liceat sua ibi apponi facere inconsulto principe.
- xviii Subditus vsurpās arma sui principis incurrit crimen læsæ maiestatis, & quomodo Iulius Cæsar habuit Aquilā pro armis, quibus utitur imperatores Romanorū. Et ibi de excellentia coloris nigri cuius est Aquila, & quibus armis utebatur Carolus magnus. Et de armis regū Christianorū. Et quibus signis utitur in bello Franci, Burgūdi, Angli, Scoti, Veneti, Sueui, & Neapolitani.
- xviiii Violator armorum principis pœna criminis læsæ maiestatis tenetur.
- xix Dicta de armis supremorum principum, habens locum in armis inferiorum principum.
- xx Nobiles ex origine habent arma certa & distincta, nec licet alteri illa deferre, etiam si sint de ead

Index Argumentorum

- dem agnatione & familia, nisi cum quadam diffe-
ferentia.
- xxj Inferiores, presertim viles, turpes, & ignominio-
sæ personæ nō possunt assumere nec portare arma
nobilium, aliās tenentur pœna falsi, & po-
test eis inhiberi.
- xxij Sicut non licet vituperosē, & in odium arma al-
terius vsurpare, sic nec vbi versatur interesse pu-
blicum, & propter bonum commune vt euste-
tur scandalum & seditio.
- xxiij Ignobili seu pp̄ari nō licet arma nobilis vsurpa-
re, nec ipse ignobilis arma timbrata habere pōt.
- xxiiij Bastardi seu illegitimi quomodo portant arma
domus seu familiæ ex qua geniti sunt.
- xxv Vasalli quomodo arma sua cum armis domini
collocare, & depingi facere possunt.
- xxvj Ad agnatos spectat ius & facultas gestandi ar-
ma domus.
- xxvij Ignobiles & populares arma licitē habent ex cō-
cessione principis.
- xxviij Populares etiā autoritate propria arma sibi assu-
mere possunt.
- xxix Delens aut non patiens poni arma in locolito
& permissio qua actione teneatur.
- xxx Vsumfructuari⁹, que admodū & pp̄rietarius in re
in qua habet vsumfructū arma sua ponere pōt.
- xxxj Mercatores & artifices licitē merchas & signaha-
bere, & etiam mutare possunt.
- xxxij Nullus debet mutare signum seu mercham suam
in præiudicium alterius, & reipublice detrimen-
tum, nec vsurpare signum alterius.
- xxxij Notarius signum nec nomen suū mutare debet,
etiam nec signum alterius vsurpare.
- xxxiiij Nullus artifex, seu faber aut hospes signum alte-
rius accipere debet, aliās inhibitiō fieri posset.
- xxxv Signum seu mercha mercatoris, an probationē
vel præsumptionem faciat in rebus in quibus fit.
- xxxvj Gloriosum & vtile est habere arma à principe.
- xxxvij Arma agnationis & familiæ transeunt & rema-
nent plana & integra penes primogenitum.
- xxxviij Arma sunt trāsmissibilia ad posteros & successo-
res secūdu prioritatem & posterioritātē gradus.
- xxxix Arma trāsmituntur ad succedentes multis mō-
dis & cum differentia.
- xl Quomō arma transeunt ad cognatos & affines.
- xlij Identitas armorum inducit præsumptionē agna-
tionis vel cognationis.
- xliij Arma rebellū abradi debēt, nec transeūt ad here-
des eorundē rebellū, proditorū, seu falsariorum.
- xliij Arma domus an trāsēat ad fideicommissarium.
- xliij Prineipes supremi an possint v̄dere, donare, aut
alio mō cōcedere arma seu insignia suę dignitatis.
- xliv Inferior à principe an possit v̄dere aut aliās alie-
nare sua arma.
- xlvj An valeat legatum factum cum onere portandi
nomen & arma domus.
- xlviij Præscriptio an habeat locū in delatione armorū.
- xlviij An pro armis seu insignijs duellū indici possit.
- xlix Arma fiunt excellentiora ex dignitate aut officio
personæ ea gestantis.
- l Insignia seu vexilla civitatis, societatis, vel exer-
citus penes quem remanere debent.
- lij Signa artificij ratione loci ex privilegio decreta
remanent penes illum qui in illo loco residet.
- liij Officialis seu magistratus signa, aut insignia ra-
tione officij seu magisterij data & concessa habe-
re debet.
- liij Signa artificij communis approbata penes exis-
tentes de cōmunitate illius stationis, officinę seu
ministerij remanere debent.
- liiij Artifices vtentes eodem signo, si separētur, pe-
nes quem remanebit signum.
- lv Arma an inducant probationem, iurisdictionē,
et dominium.
- lvj In omni principatu sunt certa arma soli principi
competentia, & quæ eis magis approximantur,
& de eis participant, nobiliora censentur.
- lvij Habens officium aut dignitatē si arma à princē
pe obtinuerit, excellentiora iudicantur.
- lvij De armis parium Franciæ, precipuē ex quibus
consistant arma ducatus Burgundię: & de anti-
quis armis Heduarum, Bibracteorum, Dryudū,
er Alexiensium.
- lix Arma sub diuersis formis & typis fiunt.
- lx Arma tripliciter componuntur, metallis scilicet
coloribus & pennis.
- lxj De auro, & quid representat.
- lxij De argento, & quid designat.
- lxij De colore rubeo, & eius significatione.
- lxiiij Isti tres colores scilicet aureus, argenteus, & rubi-
cundus alijs sunt prestantiores.
- lxv De azureo colore, & quid per eū demonstratur.
- lxvj De nigro colore, & de eius notificatione.
- lxvij De viridi colore.
- lxvij De purpureo colore.
- lxix Scutum armorum simplex, aut ex metallo, aut
colore fit.
- lxx Arma quomodo interdū cōposita sunt ex alte-
ra pennarum.
- lxxj Color nobilior in nobiliori & superiori parte ar-
morum poni debet.
- lxxij Arma secundum variationes ipsorum, colores
diuersi in eis poni, & multifariā nominari debēt.
- lxxij In armoria nouem sunt signa.
- lxxiiij Arma diuerso modo blasonari, non dico blan-
diri sed recitandę & commemorandę alicuius
virtutis gratia sub quibusdam signis quempiam
abundē sed verē laudare debent, secundū diuer-
sitate signorum in eis appositorum.
- lxxv Arma in multis alijs signis à nouem prænomi-
natis compacta sunt.
- lxxvj Multa signa important in armis diminutionem
seu depressionem.
- lxxvij Legitimately an portent arma plana & integra, vt
arma domus à qua descenderunt.
- lxxviij Signum vocatum burla in armoria an sit color,
& qualiter fiat & nominetur.
- lxxix Arma etiam fiunt ex bestijs, auibus, & piscibus,
arboribus, herbis, aut floribus.
- lxxx Arma ex bestijs composita, sunt perfectiora ijs
quæ ex auibus aut piscibus, & que ex auibus sūt
sunt nobiliora ijs quæ ex piscibus confecta sunt.
- lxxxj Arma ex auibus honestata quomodo blasona-
ri debent.

Secundæ Partis.

lxxxij In armis numerus animalium depictorum certus nominari debet.

lxxxiiij Aues in armis depictæ secundum proprias naturas stare, seu sedere debent, & quid significant.

lxxxiiij Arma ex bestiis protracta, à quibus originem habuerunt, & de significatione quarundam.

lxxxv Animalia bruta secundum eorum nobiliorem actum in armis poni debent.

lxxxvj Non solum animalia, sed etiam quæcunq; aliæ res secundum proportionem & qualitatem illi convenientem in armis poni debent.

lxxxvij Animalia etiam non ferocia in nobiliori eorum actu in armis pingi debent.

lxxxviii In armis pes animalis dexter traductus, semper debet anteire & eleuari.

lxxxix Insignia qualiter sint imprimenda in vexillis quæ eleuata portantur.

xc Insignia in vexillis affigendis in tubis qualiter pingi debeant.

xcj Vexilla quomodo fieri debent, ubi duo animalia se contpiciencia ponenda sunt.

xcij & Insignia super vestibus hominum, tam in parte anteriori quàm posteriori qualiter fieri debent.

xciiij Arma in sigillis qualiter incidi debent.

xcv Arma seu insignia in clypeis, in coopertorijs leætorum, & equorum, & super testis, quomodo componi debent.

xcvj Item in muris & parietibus.

xcvij Item in testudinibus & alijs locis conexis, et quæ se habent vt coelum.

xcviij Crux Christi in terra imprimi non debet, & ibi multa de laude crucis.

xcix Crux Christi multipliciter figurata fuit.

c Crux Christi quomodo fieri debet nos ea signando & muniendo.

RELIQVA ARGUMENTA AD
considerationes primæ partis.

xxxix Inferior temerè se intrudens in locum maioris suo honore priuari debet.

xl Honor non est suscipiendus, nisi prius is qui asse qui illum optat, vires suas cum honore onere metiat.

xlj Nullus vscpadeo honorandus est, quæ per honorem superuacaneum & excessiuum alteri detrahatur.

xlj Praui non sunt honore digni.

xlj Fortuna bona facit homines honorari et exaltari.

xlj In eligendo aliquem ad honorem decem sunt consideranda.

xlj De laude & eius descriptione, & de distinctione ab honore.

xlj Laus quæ fit de altero contingit quadrupliciter.

xlj Propter virtutem quis est publice laudandus & commendandus.

xlj Fugiendum est laudari à malis & improbis, aliàs secus.

xlj Nullus plus debito et æquo alium laudare debet.

l Perfecta laudatio quæ fit.

lj De gloria, quæ est effectus honoris & laudis, quid sit gloria, & de laudis differentia ab honore.

lij Fundamentum gloriæ est humilitas.

lij Nemo gloriam respuit.

lij Gloria an sit summum bonum.

lv Gloria ex virtute radicata non est fugienda.

lvj Gloriæ cupiditas vitanda est.

lvij Gloriæ cupiditas, & honoris concupiscentia multos pessundedit, & conculcauit.

lvij Nihil apud dominandi & præsidendi cupidos, probitatis, aut fidei reperitur.

lix An homo gloriari debeat & seipsum laudare, iactare, seu de bono commendare possit.

lx Homo gloriari non debet appetendo honorem non sibi debitum.

lxj Quis debet esse contentus vno honore, & vno officio

lxij Quid sit virtus, & vnde vocetur.

lxij Virtus est effectrix vitæ beatæ.

lxij Virtutis vberimum alimentum est honor, et quomodo.

lxv Propter virtutem multi ex infimo loco ad regna perueniunt.

lxvj Quid sit dignitas, & de dignitatum gradibus.

lxvij Quales sint promouendi ad dignitates.

lxvij De priuilegijs dignitatis.

lxix Dignitatem assequendo, laborem, studium, curam, miseriam, vigilias, & calamitates amplectimur.

lxx Quid sit maiestas, & an sola sit in principe.

lxxj Quid sit reuerentia, & cui debeatur.

lxxij Subditi prælatos reuereri debent.

lxxij Reuerentia quæ debetur à vasallo domino, à filio patri, ab vxore viro an remitti possit.

lxxij Reuerentia quæ debetur viuo, debetur et mortuo.

lxxv Pro reuerentia, quam quis exhibet alteri datur ei præmium, cum ei accedat bona gratia.

lxxvj Excellentia cadit in principem.

lxxvij De ordine dignitatum, & qualiter sit obseruandus.

lxxvij De duplici ordine, temporis scilicet & qualitatis.

lxxix Triplex est ordo alio respectu.

lxxx Ordo in multis attendendus est.



SECUNDÆ PARTIS argumenta, xlii. considerationes continentis.

Quatuor sunt generentium.
De laude, excellentia, et dignitate
hominis supra omnes alias res mundi.

ij Homo est dignior angelis.

iiij Homo præ ceteris honoratur, anima, memoria, intellectu, & quinque sensibus ultra alia animalia.

v Sicut homo in vita honorari debet, ita in morte, & de laude, gloria, & honore sepultura.

vj De popis funeralibus, & vñ originem habuerunt.

vij Sicuti vir laudari debet, ita & femina.

vij Mulieres laudantur ex magnanimitate.

ix Ex sapientia & doctrina.

x Ex consilio.

xj Ex virginitate.

xj Ex castitate, et pudicitia.

xij Ex clementia.

xij Ex timore dei, & mariti.

xv Ex deuotione & pietate.

xvj Ex gratiositate.

xvij Ex misericordia.

xvij Ex diligentia.

xix Ex sagacitate.

xx In seruanda viduitate.

xxj In conseruatione generis humani.

xxij Ex pulchritudine.

xxij De iudicio Paradis.

xxiiij Laudantur etiam si ex bonis parentibus ortæ sint.

xxv Si se magis domi contineant.

Index Argumentorum

xxvj. Ex verecundia.
 xxvij. Ex constantia & patientia.
 xxviii. Si maritos honorauerint.
 xxix. Mulieribus danda est præ eminentia in rebus domesticis administrandis.
 xxx. Mulieres gaudent priuilegijs egregiarum personarum & alijs.
 xxxi. Honorantur in hoc q̄ vocari debent dominæ.
 xxxii. Laudantur etiã & honorantur ex cultu & ornatu.
 xxxiii. Ex taciturnitate & silentio.
 xxxiiii. Si se lanificio exercuerint.
 xxxv. Ex amicitia & amore erga maritos.
 xxxvj. Ex fide erga viros.
 xxxvij. Honor deferendus est mulieribus in assurgendo.
 xxxviii. Laudandę etiam sunt ex sollicitudine.
 xxxix. Item propter multa remedia salubria ex corporibus earum in medicina reperta.
 xl. Mulieres coruscant radijs maritorum.
 xli. Mulieres etiam decorantur titulo nobilitatis, & alijs titulis dignitatum, & honoris.

TERTIAE PARTIS
 argumenta, l. considerationes complectentis.
 De sede & throno dei, de diuinis nominibus, laudibus, gloria, honore, & adoratione.

i. Iesus Christus filius dei seder ad dexteram patris & de throno eius, & sedere à dextris est honor.
 ii. De sede spiritus sancti, & eius throno.
 iii. De throno & sede deiparę virginis Marię, quę exaltata est sup hierarchias, et choros angelorũ.
 v. Tres sunt hierarchie angelorũ, et de nouę ordinibus, noibus, distinctionibus, & excellētia eorũ.
 vi. De prima hierarchia, & ordine Seraphin, Et loco demonũ qui ab illo ordine descēderũt, & q̄ in illis collocabunt. Et an sit dabilis ordo i inferno.
 vii. De ordine Cherubin, & loco illorum qui ab isto ordine ceciderunt, & qui in illis collocabuntur.
 viii. De ordine Thronorum.
 ix. De media hierarchia, & ordine illius ordinis qui dicitur Dominationũ & loco illorũ qui ab isto ordine ceciderunt, & qui in illis collocabuntur.
 x. De ordine Principatũ, & loco illorũ qui ab illo ordine corruerunt, & qui in illis ponentur.
 xi. De ordine Potestatum.
 xii. De tertia hierarchia, & quomodo diffinitur, et de eius potestate & officio.
 xiii. De ordine Virtutum.
 xiiii. De ordine Archangelorum, & loco illorum qui ab eo ceciderunt, et qui in illis collocabuntur.
 xv. De ordine & officio Angelorum, & quilibet habet vnum bonum angelum, aliqui verò duos.
 xvi. Angelorum multiplex est effectus.
 xvii. Qui ad ordinem Angelorum assumũtur, & qui ab illo ordine ceciderunt.
 xviii. Animę defunctorũ i quolibet ordie collocant.
 xix. An dabilis sit decim⁹ ordo angelorũ i paradiso.
 xx. Nedom angeli habent loca & sedes in cęlesti patria, sed etiam beati.
 xxi. Deus dat gloriam sanctis in gloria.
 xxii. Sancti etiam honorandi sunt in terris.
 xxiii. Sanctos honorandos esse, & laudandos multipliciter probatur.

xxiiii. Sanctos esse honorandos, etiã probatur exēplis.
 xxv. Festa sanctorum celebrantur ab ecclesia die qua mortui sunt.
 xxvj. Adam an sit primus in cęlo post sacram virginem Mariam.
 xxvij. In ordine sanctorum an patriarchę & prophęte sint præferendi.
 xxviii. Sanctus Ioannes Baptista an sit maior alijs.
 xxix. Apostoli tanq̄ primores ecclesię an debeãt præferri Patriarchis & Prophętis.
 xxx. Petrus ap̄tus inter ap̄stolos obtinuit primatũ.
 xxxi. De excellentia Petri & Pauli ap̄stolorum, & quis illorum maior.
 xxxii. Lazarus fuit primus discipulus Christi, & primus inter discipulos, martyres, & confessores.
 xxxiii. Martyres sunt laudandi & extollendi post ap̄stolos & prophętas.
 xxxiiii. Doctores ecclesię sunt honorandi.
 xxxv. Pręcipui inter doctores sunt quatuor euangelistę, & quis eorũ maior, & quomodo figuratur.
 xxxvi. Post euangelistas quatuor doctores ecclesię multum laudandi & honorandi sunt.
 xxxvii. De laude & loco innocentum.
 xxxviii. De laude & loco confessorum.
 xxxix. De laude virginum, & laureola earum.
 xl. De laude & loco viduarum.
 xli. De laude & loco conjugatorum.
 xlii. De pueris baptizatis, & an vnus præferat alteri.
 xliii. De loco puerorum non baptizatorum in iudicio vniuersali.
 xliiiii. Nedom sancti sunt venerandi, sed etiam eorum reliquię.
 xlv. Nedom etiam sancti sunt honorandi, & eorum requię, verum etiam eorum imagines.
 xlvi. Qui dicantur sancti, & qui beati.
 xlvij. Quis possit sanctum canonizare.
 xlviij. Episcopus quem sanctum venerandum decerne re potest sine populo.
 xlix. Quę requirantur ad hoc vt quis possit sanctus canonizari.
 l. Quę forma in canonizatiōe sanctorũ seruãda sit.

QUARTA PARTIS
 argumenta, lxxxj. considerationes amplectentis.
 De æquiparatione hierarchiarum militatium, ad hierarchias triumphantę, & de ordinibus illarum.

i. Status ecclesiasticus est præferendus temporalis ratione institutionis.
 ii. Sacerdotes sunt honorandi ratione mediationis inter deum & populum.
 iii. Tum ratione principalitatis & vtilitatis.
 v. Tum exemplo paganorum & infidelium.
 vi. Tum ppter eorũ ptatem, quę oēs alias excedit.
 vii. Papa omnes dignitates mundi excellit.
 viii. Cardinalis Hostiēsis ex priuilegio secundum locum in consistorio obtinet.
 ix. Quatuor patriarchę primum locum post ap̄stolicum obtinent.
 x. Cardinales alijs dignitatibus præferuntur, et de eorum differentia.
 xi. Cardinales præferuntur episcopis, & sic maior officio

Quartæ & Quintæ Partis.

	officio, minor vero ordine præfertur.	xlviij	Inter plures eiusdem dignitatis & nois præferuntur qui in maiori loco habent dignitatem & nomen.
xiij	Cardinales episcopi præferuntur alijs.	xlviij	Inter p̄ses æquali p̄motos i vno loco præfertur q̄ merito vite, nobilitate, vel sc̄ia alios antecellit.
xiij	Inter cardinales in cancellaria præfertur vicecancellarius.	xlix	In habentibus eandem dignitatē in vno eodemq̄ loco præfertur qui à maiori recepit dignitatem.
xv	Camerarius habet dignitatem vltra alios ratione iurisdictionis.	l	Officialis principalis episcopi cum habeat dignitatem, alios clericos seculares præcedere debet.
xvi	Cardinales presbyteri præferuntur diaconis.	lj	Clericus secularis præfertur regulari.
xviij	Cardinales residentē in curia alijs sunt digniores.	liij	Excellentia vnus religionis attenditur ex nouem.
xviiij	Pœnitentiarius habet officium ratione cuius dicitur habere dignitatem.	liiij	Antiquitas religionis, cōfert & valet ad hoc, vt vna excellentior iudicetur alia.
xviiiij	Legati cardinales sunt digniores & excellentiores legatis missis.	liiij	Ordo monachorū nigrorum tanq̄ primus, oēs alios præcedit.
xix	Primates etiā præter quā quatuor ordinarij, præcedunt archiepiscopos & episcopos.	liij	Primus & dignior ordo in ordine sancti Benedicti est Cluniacē.
xx	Archiepiscopus præcedit episcopū in loco, vbi ambo habent administrationem.	liij	Monachi nigri præferendi sunt Canonicis regularibus, sed canonici regulares alijs religiosis præferuntur.
xxi	Archiep̄s Mediolanē. præcedit Raunenā. & an Bituricē. præcedat Senonē. & Lugdunē.	liij	Ordo vallis vmbrosæ post Cluniacē. præferē.
xxii	Archiep̄s in terra ep̄i honorare debet episcopū.	liij	De excellentia ordinis Cisterciē.
xxiiij	Inter episcopos in sessionibus, subscriptionibus & concilijs est seruandus ordo ordinationis.	lix	De excellentia ordinis Camaldulensium.
xxiiij	Episcopi exempti federe debent in altiori loco.	lx	De ordine humiliorum.
xxv	Ep̄s debet præcedere quoscunq̄ suę diocesis.	lxj	De ordine illorum qui dicuntur Cœlestini.
xxvi	Episcopus Heduē. debet præcedere alios episcopos prouinciæ Lugdunē.	lxij	De ordine, & laude Carthusiensium.
xxviij	Exēpti ab episcopo & habētes iura episcopalīa in diocesi tenētur præstare reuerentiā episcopo.	lxiiij	De ordine sc̄te Trinitatis, vulgō les Mathurins.
xxviij	Episcopum honorare debet princeps.	lxiiij	De religiosis S. Ioan. Euangelistæ, qui dicuntur Ierosolymitani.
xxix	Protonotarij participantē cum habeant officium in curia præferuntur alijs officarijs post Vicecancellarium, Camerarium, Pœnitentiarium, & Referendariū, & ibi de dignitate protonotariorum.	lxv	De religiosis S. Antonij, & ordine illorum.
xxx	De ordine aliorum officariorū curiæ Romanæ.	lxvi	De institutiōe, et laude ordinis Præmōstratēsiū.
xxxi	Quatuor abbates generales præferuntur omnibus alijs abbatibus.	lxviij	De ordine Grandimontensi.
xxxii	Abbas regularis præfertur cæteris clericis.	lxviij	Quatuor sunt aliij ordines mendicantium, & fratres prædicatores minoribus præferuntur.
xxxiiij	Sicut Abbas præferē clericis secularibus, ita præpositus qui est loco Abbatis.	lxix	De ordine & laude fratrum minorum, quos prædicatores præcedunt.
xxxiiij	Abbas post depositam dignitatem abbatialem debet habere primum locum in choro.	lxx	De origine ordinis Carmelitarum, qui de iure alijs præferendi sunt. Et de ordine illorum qui dicuntur Seruitæ.
xxxv	Dicta de Abbate habent locum in Abbatissa.	lxxj	De ordine, præeinentia, seu præcedentia Eremitarum sancti Augustini.
xxxvi	Idem in priore & in priorissa.	lxxii	De antiquitate & excellentia monialium.
xxxviij	Decanus in ecclesia cathedrali est maior dignitas post pontificalem.	lxxiiij	De præcedentia monachorum nigrorum, & Canoniorum regularium.
xxxviiij	Decani, Præpositi, Priores, Rectores, Præceptores, & aliij seculares habentes iurisdictionē, & qui præsunt ecclesię collegiatæ habent dignitatem.	lxxiiij	Qualis sit honor, an sequi, an præcedere, an esse in medio.
xxxix	Archidiaconus in ecclesia tanq̄ oculus episcopi est maior post episcopum de iure communi.	lxxv	Cur in actibus ecclesiasticis, puta in processionibus, inter ecclesiasticos, minores præcedunt, & maiores sequuntur. Secus vero in laicis.
xl	Thesauraria de cōsuetudine potest esse maior dignitas in ecclesia.	lxxvi	Antiquiores clerici, & doctores, primū locū, de inde cæteri ordinatim loca habere debent.
xli	Præpositura videtur maior dignitas de iure q̄ decanatus.	lxxviij	A subdiacono vsq̄ ad lectores omnes sunt subditi diacono.
xliij	Dignitas Cantoriatu est prima post decanatum in ecclesia Heduē.	lxxviij	Vbi concurrūt dignitas ecclesiastica & secularis præfertur ecclesiastica.
xliij	Maior autoritate præfertur.	lxxix	Filius sacerdos præcedit patrē non sacerdotem.
xliiij	Minor ordine, sed maior administratione præfertur maiori ordine in loco administrationis.	lxxx	Patronus in ecclesia, præ alijs est honorandus.
xliv	Existens in maiori dignitate q̄ sit locus vbi est, non præcedit omnes de illo loco, quando est ibi vt vnus de illo loco.	lxxxj	Rector vniuscuiusq̄ parochiæ, i ea est præferendus.
xlvi	Vicarius episcopi præcedere debet, Archidiaconum, nec valet consuetudo in contrarium.	lxxxj	



VINTAE PARTIS
argumenta, lvi. consideratiōes
continentis.
Reges & principes quomodo
dominia habuerunt.
Honor & gloria est bonis re

Index Argumentorum

- gis præmium,
iiij Non solum præmiũ optimi regis est honor mun-
 danus, sed & gloria cœlestis.
iiij Reges laudantur & commendantur ex veritate.
v Ex iustitia.
vj Ex pietate, seu clementia.
vij Ex affabilitate,
viii Ex liberalitate.
ix Ex magnanimitate, & magnificentia.
x Ex sapientia, quæ maximè in principe requirit.
xj Ex castitate, & continentia.
xij Ex fortitudine,
xiiij Ex fide.
xiiij Principatus Romanorũ ex tribus præcipuè lau-
 datus extitit.
xv Reges & principes ex lata & populosa gēte glo-
 riam consequuntur.
xvj Honor principis in pace subditorum consistit.
xvij Principes gloriam summã etiam apud deum ex
 ecclesiarum restauratione consequuntur.
xviii Laudantur reges & principes ex pulchritudine.
xix Laus & honor regis augetur per dignitates sub-
 ditorum, & si plures habeat vasallos.
xx Laudantur principes ex severitate, et quomodo.
xxj Gloriosum est optimo principi habere rationẽ
 studiorũ et vniuersitates literatorias i suo regno.
xxij Reges laudantur ex coronatione.
xxiiij In sceptro etiam honoratur rex,
xxiiij Principes honorant pluribus iuribus regalibus
 eis de iure solũ cõpetentibus, & præter alios. Vi
 de sub ista cõsideratiõẽ cœviiij. casus enumeratos.
xxv Rex laudatur ex constructione ciuitatis.
xxvj Honor principis maximè exaltandus est.
xxvij An imperator inter omnes p̄cipes sit primus.
xxviii An imperator sit dominus totius mundi, & si se
 mel fuerit monarchia vniuersalis.
xxix Rex Franciæ præcedere debet electum in impe-
 ratorem, nondum coronatum.
xxx De excellentia regis Franciæ, qui imperator est,
 & monarcha in suo regno.
xxxj Rex Frãciæ in suo regno omnes regnicolas, etiã
 alios reges præcedit, & ibi de excellentia & lau-
 de armorum Franciæ.
xxxij Rex in suo regno in culmen sedere debet.
xxxiiij Princeps non solum honorari debet, sed etiam
 adorari dicitur.
xxxiiij Principi obtemperandum est.
xxxv Pro rege orandum est, vbi etiam aliquid scribitur
 de excellentia principum.
xxxvj An princeps solus legibus obliget ex cõtractu.
xxxvij De excellentia regum Hispaniæ, & quis illorũ
 præcedere debeat.
xxxviii De rege Anglorum excellentia, & aliorum re-
 gum ordine.
xxxix De excellentia Reginæ, quæ post regẽ, & à dex-
 tris sedere debet,
xl Mater regis, cunctis alijs præferenda videtur.
xlij Post regẽ & Reginam præfertur primogenitus.
xlij Sicut primogenitus præfertur, ita filius eius.
xliij Consuetudo sedendi quo ad principes, & nobi-
 les iuxta regem attendi debet, & ibi, quod pares
 Franciæ alios præcedunt.
xliiiij An dignitas Archiducalis sit dignior Ducali,
xlv Dux Burgūdię in coronatiõẽ Regis, & in locis
 vbi principes cõgregant, omnes alios præcedit.
xlvj Duces sunt præferendi comitibus, & de ducibus,
 & comitibus Galliæ, & ordine illorum.
xlvij An marchio præcedere debeat comitem.
xlviiij Ille qui est marchio & comes præfertur marchio-
 ni tantum, vel comiti tantum.
xlix Princeps vi expulsus à dominio per hostem, re-
 tinet dignitatem.
l Comites palatini, qui nõ habent territorium: ha-
 bent dignitatẽ, et præcedunt alios non comites.
lj Comes habens dignitatem à iure, & non à prin-
 cipe, præcedit milites, & barones.
liij Comes non recognoscens superiorem æquipa-
 ratur principi: si verò recognoscat superiorem,
 æquiparatur p̄sidi.
liiij Comes est nomen dignitatis, qñ profertur sim-
 pliciter, et nunq̄ debet ornamento carere.
liiiij De dignitate speciali principatus qualis sit.
lv De dignitate vicecomitatus, qualis sit.
lvj Barones non habent potestatem principis, præ-
 cedunt tamen alios nobiles.
EXTAE PARTIS
 argumenta, xxxviiij. conside-
 rationes complectentis.
 De ordine dignitatũ & officio-
 rum illustrium, et de tribus di-
 gnitatibus officiorũ, admini-
 strantium, scilicet vacantiũ, & honorariorum.
i Tres ordines etiam reperiuntur in alijs officijs
 ab illustribus.
ij Maior honor administrantibus, vacantibus &
 honorarijs p̄sentibus, quã absentibus debetur.
iiij Inter vacantes, qui priori tempore vacauerint,
 præferuntur.
v Habes administrationẽ semper p̄ferẽ honorario.
vi De officijs circa personã principis existentibus,
 quæ sunt in quadruplici differentia.
vij De officio magni magistri.
viii De officio præpositi sacri cubiculi.
ix De officio chartularij, qui stat in camera cubicu-
 latorũ, hoc est cambellanorum.
x De officio magni scutiferi, qui dicitur comes sa-
 cri stabuli.
xj De officio protectorum, stipatorum, seu custo-
 dum corporis principis.
xij De officio medicorum existentium iuxta perso-
 nam principis.
xiiij De officio Archiatri, seu ostiarij sacri palatii.
xiiij De pluribus comitibus sacri palatii, qui prin-
 cipem sequuntur, seu comitantur.
xv De comite horreorum.
xvj De officio præfecti fabrorum.
xvij De officarijs finantiarum, & primò de quatuor
 generalibus Franciæ.
xviii De thesaurarijs, et eorum origine, & dignitate.
xix De receptoribus generalibus.
xx De receptoribus particularibus.
xxj De contra rotulorum officijs.
xxij Curiales in multis casibus vltra alios à iure ho-
 norantur & priuilegiantur.
xxiiij Curialibus permittitur cultus ornatior & præ-
 ciosior non curialibus.

Illegitimus

Septimæ & Octauæ Partis.

- xxiiiij Illegitim⁹ p oblationē curiæ de eo factā legitimat⁹
 xxv Curialium prædia absque certa solemnitate alienari non possunt.
 xxvij Curiales nouē vncias p legitima habere debent.
 xxvij Curiales principi obsequentes, si fuerint ignobiles, nobilitantur.
 xxvij Curiales & famulantes principi dignitatem habere dicuntur.
 xxix Curiales censentur esse illustriores, & præferunt alijs etiā data paritate gradus, aut dignitatis.
 xxx Curiales vbi cōueniri, & eorum causæ, & negocia tractari debeant.
 xxxi Curiales à tutela excusantur.
 xxxij Item ab hospitij militum.
 xxxij Item à tallijs & collectis.
 xxxij Item à vestigialibus & pedagij.
 xxxv Itē à residētia debita rōne officij, aut dignitatis.
 xxxvj Curia principis exaltanda, si curialibus virtuosis abundet.
 xxxvij Quales curiales laudandi sint.
 xxxvij Curialibus facilius parci, & cū eis mitius agitur.



SEPTIMÆ PARTIS argumenta, l. considerations amplectentis.

- i De quinque gradibus dignitatum, & ibi de superillustribus.
 ij De illustribus, & q̄ sint illustres.
 iij De excellentia illustrium & priuilegijs eorum.
 v De spectabilibus, & laude illorum.
 vj De clarissimis & excellentia illorum.
 vii De infimis, & eorum honore.
 viij De officio cancellarij, & excellentia illius.
 ix Cancellarius an præcedere debeat Connestabilem, vel ediuerso.
 x De presidentibus parlamētōrū, & eorū excellentia, & etiam parlamenti Parisiensis.
 xi De locūtenentibus regijs, seu gubernatoribus patriarum, & eorum excellentia.
 xij De magistris requestarum, & illorum laude.
 xij De consiliarijs parlamentorum & eorum laude.
 xij Offendentes consiliarios principis incidunt in crimen læsæ maiestatis.
 xiiij De præcedentiā consiliariorū magni consilij ad consiliarios parlamentorum.
 xv De officio præsidētiū in camera computorū, & de alijs officarijs illius cameræ.
 xvj De secretarijs principum, & grapharijs supremarum curiarum.
 xvij De præfecto vrbis, seu præposito Parisiensi.
 xvij De officio pretoris, & cui adaptari possit.
 xix De præsidibus prouinciarū, & an adaptētur Balliuis & Senescallis Franciæ.
 xx De gubernatore cācellarij i Burgūdia & ei⁹ offō.
 xxj De gruarijs, seu forestarijs, & eorū offō, & laude.
 xxij De granatarijs habentibus iurisdictionē circa distributionem salis, & eo abutentes.
 xxij De electorum regionum officio seu dignitate.
 xxiiij Gerentes magistratum cæteris sunt præferendi.
 xxv Dicta de Balliuis, seu Senescallis, habent locū in eorum locūtenentibus generalibus.
 xxvj Quis pferri debeat, an locūtenēs ciuilibus an crialibus
 xxvij Assessoribus qualis honor debeat.
 xxvij Aduocati in loco vbi redditur iurisdictione secundo

- xxix loco sedere debent.
 xxix Officiū aduocationis quadrupliciter laudatum primò quia est licitum.
 xxx Tum quia est vtile.
 xxxj Tum quia est necessarium.
 xxxij Tum etiam quia meritorium.
 xxxij Aduocatus filci inter cæteros aduocatos in auditorio iudicali præferendus est.
 xxxiiij Post aduocatū filci, pcurator filci sedere debet.
 xxxv Receptores prouinciarum ante aduocatos simpliciter graduatos sedere debent.
 xxxvj Inter alios aduocatos pferunt hñtes dignitatem.
 xxxvij Aduocatus minor ordine, sed maior administratione in loco administrationis præferatur.
 xxxvij De cōtrouersia circa pcedētia seu p̄sidētia iter locūtenētes sedis Cācellarij cōtractuū Burgūdia.
 xxxix De cōtentiōe inter locūtenētes dictæ Cācellarij, et aduocatos fiscales præsidatuū, seu balliuatuū.
 xl De præcedentiā locūtenentiū dictæ Cācellarij et gruariorum, seu forestariorum.
 xli In auditorijs iudicum post officarios principis, nobiles præferendi sunt in sedendo.
 xliij Examinatores, seu inquestores vbi sedere debeant in auditorijs.
 xliij Aduocati non salariati non debent præferri habentibus stipendia.
 xliij Inter aduocatos, an præferatur q̄ magis ornatus, et pro honore status melius indutus est.
 xlv Inter aduocatos præferatur filius aduocati filci.
 xlvi Inter aduocatos ordo p̄motionis obseruāndus est.
 xlviij Qui vitæ merito, nobilitate, aut scientia antecellit, cæteris præferendus est.
 xlviij Aduocati doctores licentiatis, & licentiati baccalarijs præferuntur.
 xlix Aduocati ex pulchritudine laudari possunt.
 l Grapharijs, seu scribis causarum, seu actorum curiæ, commodus locus dandus est in auditorio iudicis, etiam cuiuscunq; gradus.
 lj Apparitores locum in auditorio deputatum & conuenientem habere debent.



CTAVÆ PARTIS

- i argu. l. cōsideratiōes cōtinētis.
 ij Quid sit nobilitas.
 ij De origine, seu deriuatione nobilitatis.
 iij Quid apud antiquos fuerit gentilitas, & quare nobiles dicantur gentiles hoies.
 iij De speciebus nobilitatis.
 v Nobilitas vera, an sit dabilis, & de numero cōmendabilium.
 vj An sit de nobilitate generis intumescendum, & inane gloriandum.
 vij Inter plures eiusedē qualitatis nobiles pferuntur.
 vij Nobilitas causatur ex origine prædecessorum.
 ix Ex sapientia.
 x Ex scientia iuris ciuilibus.
 xj Ex iudicatura, & officio principis.
 xij Doctor dicitur nobilis.
 xij Nobilitas causatur ex quacunq; virtute.
 xij Ex quacunq; dignitate.
 xv Ex Ducatu, Comitatu, & Baronia.
 xvj Ex communi opinione.
 xvij Ex principis concessione.

Index Argumentorum

- xviii Ex loco.
 - xix Ex adhaerentia lateris principis & seruitio.
 - xx Ex vsu immemorialis temporis.
 - xxj Ex matrimonio.
 - xxij Ex diuitijs.
 - xxiij Ex adoptione.
 - xxiiij Nobilitas transit in filios in infinitum.
 - xxv Nobilitas causatur ex militia.
 - xxvj Nobilitas etiam dependet ex clericatura.
 - xxvij Nobiles ex multiplici specie praeferruntur nobilibus ex vna specie tantum.
 - xxviii Nobiles ex sapientia & virtutibus praeferruntur nobilibus ex genere vel diuitijs.
 - xxix Nobilitas virtutum praefertur nobilitati acquiratae ex dignitate.
 - xxx Nobilitas animi praefertur.
 - xxxj Nobiles genere quo ceteris sint praeferendi.
 - xxxij Omnes virtutes penè nobilitati famulantur.
 - xxxiiij Nobiles in poenis honorantur & eis deferuntur.
 - xxxiiij Maior fides in promissis nobilibus adhibetur.
 - xxxv Licitum et magis laudabile est nobili donare quam alij.
 - xxxvj In electionibus nobiles anteferuntur.
 - xxxvij In testimonijs ferendis nobiles praeferruntur.
 - xxxviij Nobilitati deferuntur quoad honores, salutationem, et sedis inter iudices assignationem.
 - xxxix Nobilitati in beneficijs est deferendum.
 - xl Nobilitati deferuntur in bonis, quia maior dos danda nobili.
 - xlj Excessiua dos constituta per nobilem reducit ad debitam mensuram, secus in plebeis.
 - xlj In constituenda & restituenda dote furiosis nobiliores sunt vocandi.
 - xliij Nobiles nomina sua in instrumentis solent facere apponi.
 - xliiij Nobili deferuntur in priuilegio condendi testamenti.
 - xliv Nobilitati in hoc deferuntur, quod incola duarum ciuitatum tenetur ad munera imposita per nobiliorem ciuitatem.
 - xlvj Nobilium appellatione comites, & marchiones comprehenduntur, & quod imperator se nobilem dicat.
 - xlviij Nobiles laudantur ex pluribus.
 - xlviij Nobiles excusantur à tallijs et collectis.
 - xlix Nobiles diuersarum regionum diuerso modo laudari possunt, secundum diuersos ritus eorum viuendi.
- Vnus est magis nobilis quam alius, et diuersi sunt gradus nobilitatis.
- N

ONAE PARTIS
argumenta, xlvij. consideratio-
nes complectentis.

Quis praecedere debeat, an do-
ctor vel miles.

Plura militum genera reperiuntur.
- i Inter omnia exercitia mortalium nihil excellen-
tius, nihil praeclearius armata militia.
 - ii De militibus Christianae fidei qui dicuntur mili-
tes Ierosolymitani.
 - v De alijs militibus, qui Templarij dicebantur.
 - vj De militibus Alemaniae qui dicuntur milites dei
parae Mariae virginis.
 - vij Demilitibus in Hispania, qui vocantur, sancti Ia-
cobi de Spara.
 - vij Demilitibus Calatranensibus, qui sunt in Por-
tugalicia.

- ix Demilitibus qui sunt in regno Castellae, quos
etiam instituit rex Aragoniae.
 - x Demilitibus ordinis sancti Michaelis in Francia
& aliorum ordinum.
 - xj Demilitibus armatae militiae, quibus danda est
summa laus, si habeant necessaria ad militiam.
 - xij Duplex est militia armata, secularis, scilicet pe-
destris & equestris.
 - xiiij Inter milites equestres sunt multae dignitates.
 - xiiij Locumtenentes regij in aliquo exercitu omni-
bus sunt praeferendi.
 - xv De contentione duorum capitaneorum quis il-
lorum esset dignior.
 - xvj Admirallus seu Comes maris, post Conestabilem
praefertur.
 - xvij De laude & praecedentia quatuor Marechallorum.
 - xvij De laude & honore Capitaneorum.
 - xix De centum militibus nobilibus & ducentum sa-
gittarijs commissis pro custodia regis nostri.
 - xx De primipularijs & praepositis laborum, qui for-
tem portant standardum.
 - xxj De Marecallis hospitiorum, & epydimeticis, seu
vulgò forregijs.
 - xxij De castrensiarum militibus.
 - xxiiij De militibus praesentialibus.
 - xxiiij De circitoribus militibus.
 - xxv Gloria militibus est exhortanda.
 - xxvj Milites laudantur ex cingulo eis imposito per du-
cem exercitus.
 - xxviij Ex corpore bene disposito.
 - xxviij Ex formositate & pulchritudine.
 - xxix Ex audacia et terribilitate.
 - xxx Ex latitudine pectoris.
 - xxxj In sobrietate.
 - xxxij Ex paupertate.
 - xxxiiij In castitate.
 - xxxiiij Ex obedientia.
 - xxxv Ex scientia rei militaris.
 - xxxvj Ex vigilantia.
 - xxxviij Ex patientia.
 - xxxviij In fortitudine.
 - xxxix Milites appetunt laudari, & prodest laus à duce
prolata de eis.
 - xl Milites laudantur ex deuotione.
 - xlj Ex fidelitate.
 - xlj Ex perseverantia.
 - xliij Ex charitate.
 - xliij Ex sapientia & consilio.
 - xliv Ex felicitate.
 - xlvj Ex multis miles consequitur honorem in duello.
 - xlviij Milites armigeri excusantur à collectis.
 - xlviij Milites & pugiles laudantur ex vulnerum cicat-
ricibus in praelio susceptis.
- D

ECIMAE PARTIS
argumenta, liij. considerationes
comprehendentis.

Scientia est de numero honora-
biliu, & literati sunt honorandi.

Scientia laudatur, quia necessa-
ria ratione perfectionis.

Item ratione illustrationis.

Item ratione appetitionis.

Item ratione fructificationis.

Vndecimæ Partis.

vj	Item ratione vtilitatis.	
vij	Scientia vtilis est, quod probatur exēplis illorū qui ex ea habiti sunt in magno precio & honore, & multa acquisuerunt.	j
vij	Scientia est honorabilis & gloriosa.	
ix	De septem artibus liberalibus quæ sint, & quare liberales dicantur.	ij
x	Inter literatos preferuntur theologi.	
xj	Item ratione certioris veritatis.	iiij
xij	Item ratione dignitatis materiae.	
xij	Item rōne potioris, nobilioris, & stabilioris finis.	iiij
xiiij	Item ratione vtilitatis.	v
xv	Item ratione excellentioris doctoris.	
xvj	Item ratione discipulatus perfectionis.	vj
xvij	De excellentia iuris canonici ex nouē rationib⁹.	
xvij	An ius canonicū & ius ciuile sciētiae dici debeāt.	vij
xix	De excellentia iuris ciuilibus ad omnes alias scientias ex origine.	
xx	Et effectu.	viiij
xxj	Ex fine.	ix
xxij	De excellentia iuris ciuilibus, ex eo quod theologia eius patrocinio vtitur.	x
xxij	Quomodo scientia theologalis participat cum scientia legali & canonica.	xj
xxiiij	Doctores iuris ciuilibus sunt multum honorandi.	xij
xxv	De præcedentia iuristarum & medicorum.	xij
xxvj	Inter doctores eiusdē sciētiae præferuntur acti legētes.	xiiij
xxvij	Præferuntur qui maiora stipendia habent.	
xxvij	Præferuntur qui libros composuerunt.	xv
xxix	Doctor antiquior præferitur iuniori.	
xxx	Doctor excellens, licet iunior, antiquiori non docto præferitur.	xvj
xxxj	Doctor creatus à maiori præferitur creato à minori.	xvij
xxxij	Doctoratus in famosiori vniuersitate præferendus est, & de pluribus vniuersitatibus.	xvij
xxxiiij	Doctor habens plures gradus præferitur.	
xxxiiij	Præferitur qui primò licentiatus, & postea doctor illi qui secundo licentiatus, & primò doctor effectus est.	xix
xxxv	Data paritate temporis & gradus inter doctores præferuntur diuites & nobiles.	xx
xxxvj	Doctores in assumptione doctoratus honorantur pluribus insignijs.	xxj
xxxvij	Doctor non tenetur semper vti doctoralibus insignijs.	xxij
xxxix	Vsurpans insignia sibi non debita, amplius illis vti non debet.	xxiiij
xl	Insignia doctoratus præscribi possunt.	xxv
xlj	Iudex tenetur doctores ad se venientes inuitare ad sedendum.	xxvj
xlj	Doctores consiliarij principis nuncupantur.	xxvij
xlij	De excellentia philosophi ad medicū & oratorē.	xxvij
xliij	De excellentia medici ad philosophū & oratorē.	xxix
xlvj	De excellentia oratoris ad medicū & philosophū.	xxx
xlviij	De laude poetarum.	xxxj
xlviij	De laude hystoricorum.	xxxij
xlviij	De laude grammaticorum.	xxxiiij
xlix	De laude dialecticorum.	xxxv
	De laude scientiarum mathematicarum & arithmetice.	xxxviij
l	De laude geometriae.	xxxv
lij	De laude musices.	xxxvj
lij	De laude astronomiae seu astrologiae.	xxxvij



NDECIMAE PARTIS

argumenta, liij. consideratio nes amplectentis.

Cura administratorum ciuitatum qualis esse debeat.

Tres sunt status seu ordines hominum, quorum plebei sunt infimi, & ex his sunt nouem modi.

Mœcanicæ artis septem sunt species, seu septem sunt artes mœcanicæ.

Masculi in oi arte, & statu præferendi sunt foeminis.

Defensores ciuitatū præferuntur ceteris ciuib⁹ nō habentibus maiorē dignitatē, aut maius officium.

Magistratus municipales præferuntur ceteris municipibus.

Qui præfunt cognitioni vici, seu ville, vel castri, præferuntur ceteris.

Post tales præferendi sunt satrapæ hoc est sapientes.

Non solum sapientes, sed etiam quandoq; imbecilles laudantur.

Vxorati præferuntur non vxoratis.

Sicut ciues præferuntur habentibus tantum incolatum, ita & Burgenses.

Habens liberos præferitur non habenti.

Inter duos æquales qui est in suo territorio est maior altero.

Ciuis ciuitatis supremæ præferitur primario mediocri ciuitatis.

Legitimi plebei præferuntur bastardis, etiam ex nobili genere ortis.

Inter plebeios vbi nulla est dignitas patres sunt præferendi filijs.

Inter plebeios æqualis status senes præferendi sunt iuuenibus.

Inter plebeios præferuntur habentes aliquā scientiam, maximè legalem & artem medicine.

Inter plebeios præferuntur notarij & tabelliones.

Inter plebeios præferuntur virtuosj.

Inter oēs honorandus est & laudandus q; ab oibus et publico iudicio bonus & optimus iudicatur.

Inter plebeios præferri debent originarij ceteris peregrinis.

Præferendi sunt qui pulchra nomina habent.

Præferendi sunt inter extraneos qui non sunt infamatae nationis.

Præferendi sunt q; ex honestis parētibus orti sunt.

Præferendi sunt q; sūt magnæ autoritatis seu potētis.

Diuites præferuntur ceteris.

Præferendus est honestus inhonesto.

Præferendus est vtilis inutili.

Præferuntur ceteris pulchriores.

Artificium quomodo mutat hominum cōditionem, & quod potentius est officio.

Artificium est necessarium in republica.

Inter artificialia est contentio de nobilitate & excellentia.

Multi artifices priuilegiantur.

Inter plures artifices præferuntur qui sunt artifices principum.

Præferendi sunt habentes officium in sua arte.

De laude agricolarum, quorum plures sunt species, & de priuilegijs eorum.

De laude argētariorū seu aurifabrorū et aliorū sē

Index Argumentorum Duodecimæ Partis.

	brorum in omni genere metallorum.	xlij	De excellentia certorum dierum ad alios.
xxxix	Inter artifices præferuntur Librarij & impressores.	xlij	De excellentia aliquarum horarum ad alias.
xl	De laude alchimistarũ, & an alchimia sit licita.	xliij	De excellentia aliquarum potentiarum animæ.
xlij	De laude lanificorũ, qui sunt in multiplici differētia, prout circa diuersa lanificia versantur.	xlv	De excellentia aliquarum complexionum.
	De laude fabricorum lignariorum.	xlvj	De aliquibus membris corporis humani.
xlij	De laude artificum qui circa lapides versantur.	xlvij	De excellentia sanitatis ad omnes res mundi.
xliij	De laude artificum qui circa colores versantur.	xlvij	De excellentia laboris.
xlv	De laude mercatorũ q sunt i multiplici differētia.	xlix	De excellentia ocij.
xlvj	De laude hospitũ, & multis priuilegijs eorum.	l	De excellentia naturæ.
xlvij	Quo loco sit ponendus hospes in domo.	lj	De excellentia consuetudinis.
xlvij	De laude medicinæ necnon diuersorũ medicorũ.	lij	De excellentia fortunæ.
xlix	De laude venatorum.	liij	De excellentia amoris.
l	An sit licita venatio.	liij	De excellentia pecuniæ.
lj	De laude piscatorum, & an sit licita piscatura.	lv	De excellentia vnus ex tribus modis regendi rē publicam.
lij	De laude artificum ludos exercentium.	lvj	De excellentia aliquorum regnorum.
liij	De laude saltarum.	lvij	De excellentia aliquarum insularum.
		lvij	De excellentia aliquorum Ducatumũ, Comitatumũ, & Principatumũ.
	D UODECIMÆ ET VLTIMÆ PARTIS ARGUMENTA CENTUM CONSIDERATIONES CONTINENTIS.	lix	De excellentia vnus ex duodecim tribubus Israel.
	De laude, excellentia, & dignitate diuina.	lx	De excellentia aliquarum ciuitatum inter alias.
	De excellentia paradisi cælestis.	lxj	De excellentia aliquarũ vrbium, seu oppidorũ.
ij	De excellentia animæ & priuilegijs.	lxij	De excellentia quorũdã tēplorũ seu ecclesiarum.
ij	De excellentia vnus paradisi terrestris inter alios.	lxij	De excellentia vnus capellæ inter alias.
liij	De excellentia vnus cœli ex duodecim.	lxij	De excellentia vnus campanilis inter alia.
v	De excellentia vnus hierarchiæ supra alias.	lxij	De excellentia quorũdam castrorum inter alia.
vj	De excellentia stellarum fixarum ad planetas.	lxv	De aliquibus theatris & amphitheatris.
vij	De excellentia vnus ex planetis.	lxvj	De excellentia certorum palatiorum.
vij	De excellentia vnus ex circulis positis in viij. cœlo.	lxvij	De excellentia murorum aliquarum ciuitatum.
ix	De excellentia mundi.	lxvij	De excellentia quarũdam turrium.
x	De excellentia vnus seculi inter alia.	lix	De excellentia aliquarum portarum.
xj	De excellentia vnus ex quatuor elementis.	lxxj	De excellentia aliquorum pontium.
xij	De excellentia vnus ex quatuor partibus terræ.	lxxij	De excellentia aliquarum domorum.
xij	De excellentia vnus ex ventis.	lxxij	De excellentia aliquarum bibliothecarum.
xij	De excellentia certarum zonarum cœli ad alias.	lxxij	De Pyramidibus, Obeliscis, & Laberinthis.
xv	De excellentia certorum climatum ad alia.	lxxij	De excellentia quorundam sepulchrorum.
xvj	De excellentia vnus ex tribus partibus orbis.	lxxv	De excellentia aliquorum hortorum.
xvij	De aliquibus aquis, fluuijs & fontibus.	lxxvj	De excellentia aliquorum balnearum.
xvij	De excellentia aliquorum montium.	lxxvij	De excellentia aliquorũ animalium terrestrium.
xix	De excellentia Christianæ sectæ ad alias.	lxxvij	De excellentia quorũdam animalium insectorũ.
xx	De excellentia vnus sectæ Christianitatis ad alias.	lxxx	De excellentia aliquarum aurum.
xxj	De excellentia vnus ex tribus linguis.	lxxxj	De excellentia aliquorum piscium.
xxij	De excellentia vnus modi cognoscēdi vires p̄fici.	lxxxij	De excellentia aliquorum eorum.
xxij	De excellentia vnus boni ad alia.	lxxxij	De excellentia aliquorum granorum.
xxij	De excellentia aliquarum virtutum ad alias.	lxxxij	De excellentia aliquorum vinorum.
xxvj	De excellentia veritatis ad omnes res mundi.	lxxxij	De excellentia aliquorum carniũ.
xxvj	De excellentia vnus ex præceptis diuinis.	lxxxvj	De excellentia aliquorum caseorum.
xxvij	De excellentia vnus ex septem beatitudinibus.	lxxxvij	De excellentia aliquorum oleorum.
xxix	De excellentia vnus ex operibus misericordiæ.	lxxxvij	De excellentia aliquorum fructuum.
xxx	De excellentia vnus ex donis spiritus sancti.	lxxxix	De excellentia aliquorum syluarũ & arborum.
xxxj	De excellentia vnus ex sacramentis.	xc	De excellentia aliquarum herbarum & radicum.
xxxij	De excellentia vnus ordinis ad alios.	xcj	De excellentia aliquorum lapidum.
xxxij	De excellentia vnus vitæ ad alias.	xcij	De excellentia aliquarum gemmarum.
xxxij	De excellentia aliquarum diuinarum legum.	xcij	De excellentia aliquorum colorum.
xxxij	De excellentia vnus ex gradibus prophetiæ.	xcij	De excellentia aliquorum florum odoriferorũ.
xxxv	De excellentia vnus ex iuribus, necnon de excellentia vnus ex tribus præceptis iuris.	xcv	De excellentia aliquorum ex metallis.
xxxvj	De excellentia certorum numerorum ad alios.	xcvj	De excellentia aliquarum vestium.
xxxvij	De excellentia vnus temporis ad alia.	xcvij	De excellentia paruorum rerum.
xxxix	De excellentia certorum annorum ad alios.	xcvij	De rebus sibi obuiantibus, quæ cedere debeat.
xl	De excellentia vnus ex quatuor tēporibus anni.	xcix	De excellentia prioritatis tempore.
xlij	De excellentia vnus mensis ad alios.	c	De excellentia posterioritatis.

P R I M A

huius operis Pars,

QVÆ TERMINOS

declarat & diffinit, aliquasq;
doctrinas ad præsentis ma-
teriæ cognitionem
necessarias, de-
monstrat.

Octoginta considerationes continet.



P R I M A consideratio est de honore, cum secundum beatum Thomam ij. ij. q. ciiij. Honor testimonium quãdam importat de excellentia alicuius. Vnde homines qui volunt honorari, testimonium suæ excellentiæ quærunt: & hoc est aut coram Deo, aut coram hominibus. Et hoc casu ultimo testimonium non potest aliquis ferre, nisi per aliqua signa exteriora, vel verborum, vel factorum, vel rerum, de quibus singulariter in suis locis dicemus. Et ex his dicit Anto. Florentinus in sua summa. in iij. parre. titu. v. ca. x. §. j. quod honor consistit in signis exterioribus. Et secundum Philosophum iij. Ethicorum. Honor est maximum honorum exteriorum. Et secundum eundem ij. Ethico. honor est exhibitio reuerentiæ in testimonium virtutis: vt tibi dicit Anto. Florentinus. facit tex. in l. si honore. ff. de mune. & honori. allegata per Barba. in addi. ad Bal. in c. j. de feudis datis minimis valual. in vsibus feudorũ. Sed est error in illa apostilla, quia voluit allegare l. honor. quæ infra allegabitur. Aristote. lib. j. Rhetor. Honor est benefactiue gratiæ indicium. vel etiam est cuiuslibet virtutis præmium, secundum eundem, viij. Ethico. & secundum Thomam. ij. ij. q. cxxvij. arti. iij. & quolibeto cxxxj. & Lucam de Penna in l. j. C. de veteranis. lib. xij. vbi dicit etiam, quod honor est administratio reipublicæ cũ dignitatis gradu, siue cũ sumptu, siue sine sumptu. l. honor. ff. de mune. & honori. in principi. Notat Io. de Platea post glo. j. in l. sicut. C. eo. lib. x. & ibi dicit tex. in d. l. honor. quod honor municipalis est reipublicæ administratio cum dignitatis gradu, siue cũ sumptu, siue sine erogatione cõtingens. Vel etiam honor est propriè reuerentia & dignitas, quæ quauis ex causa exhibetur. Vnde Virgilius. Haud equidem metali dignor honore. Et ideo dicitur dignitas, vt dicit Cicero lib. j. ad Cæsa. iuni. Tu cum ea quæ es è senatu summo cum honore consecutus, facit l. decurionatus. ff. de vacatio. mune. Et honor administratio magistratus dicitur. vnde cõsulatus & prætura honores dicuntur, & ius honorarium ius prætoris, vt l. curiales qui honorariam. C. de decu. lib. x. & in aut. vt ordinariæ præfecturæ. per totum. colla. v. & Ouidius lib. j. fastorum. Verbaq; honoratus libera prætor habet. Quandoq; etiam dicitur pulchritudo. Virgilius. Fris-

gidus & syluis Aquilo decussit honorem. Et alibi idem. Et lætos oculis afflarat honores. Aliquãdo pro præmio. Vnde idem Virgilius. Ipsi præcipuè ductoribus addit honores. Et sic aliquando pro donatione vel remuneratione, vt habetur in l. si mandauero. in princ. ff. mandati. Et quandoq; exponitur honor. i. salarium. l. j. §. proinde. ff. de varijs & extraord. cogni. & inde dicitur honorariũ. eadem l. j. §. in honorarijs. & in l. j. ff. si mensor falsum modum dixit. & in l. properandum. §. in honorarijs. C. de iudicijs. Quandoq; ponitur pro sepultura, vt Virgi. Cernit tibi mæstos, & mortis honore carètes. Aliquãdo pro obsequantia & cultu, vt apud eundem Virgi. Semper honore meo semper celebrabere donis. Aliquando pro pudicitia, vt ibidem. Et rapti Ganymedis honores. Aliquando pro amore, vt apud Ouidiũ. Per si quis amatæ tangit honos animum. Et ex hoc descendunt honorarium, honoraria, honorus, honora, honorum, honoro, honoras, honorificus, honorifico, honorificetia, honorabile, & honestus: de quibus per Calepinum in suo dictionario, in verbo honor & honos. quæ cum nõ sint ad propositum nostrũ seu materiæ nostræ, ad ibi dicta me remitto. Et vt dicit Anto. Floren. vbi supra. Reuerentia est idem quod honor. sed ex vna parte est principiũ motiuum ad honorandum, inquantũ scilicet aliquis ex reuerentia quam habet ad aliquem, honorat. Ex alia verò parte est finis honoris, inquantũ scilicet quis ad hoc honoratur, vt in reuerentia ab alijs habeat. Propriè tamen honor est in se ab alijs, & est quædam protestatio alicuius præminentie in aliqua exhibitione illi qui honoratur. Et vt dicit Augustinus lib. v. de ciuitate dei. Honorem non debet sequi virtus, sed virtutem honor. Et istud bonum honoris & gloriæ multum appetitur. Vnde August. de ciuitate Dei allegans Cicero. in j. offi. Honos alit artes, omnesq; incendimur ad studia gloria. De quo Florenti. in sua sum. parte j. tit. vij. ca. iij. §. j. in medio. ibi, bonum honoris. & statim dicam amplius.



S Ecunda consideratio. Honor cunctis rebus præferendus est. l. Iulianus. vbi notatur. ff. si quis omissa causa test. quam ad hoc allegat do. meus Iason in l. reprehenda. vbi illud idẽ not. C. de institutio. in iij. notabili. Barba. in consi. xlvij. col. xix. in primo volu. & dicit Bald. in c. j. de vita & honesta. cle. quod honor nõ potest nummario precio æstimari. & idem Bal. in c. ex tenore. in ij. col. de appellat. Vnde quod plus est, honor affert vtilitatem. l. si longius. in fi. ff. de iudicijs. Et vbi cunq; est quæstio honoris, dicitur esse ardua causa, per textũ in ratione sui. in l. si inimicitie. in fi. ff. de his quibus vt indignis. Intantũ quod pro tuitione & defensione honoris est permiffum duellum de iure, prout tenet Bal. in ca. j. circa prin. v. col. de pace tenenda. in vsibus feudorum. Vnde dicit tex. in l. miles. §. focer. ff. de adulte. verendum esse honorem suũ inultum relinquere. Et dixi in commentarijs nostris super consuetu. ducatus Burgundiæ, in titu. des iustices. §. v. in gl. sil n'a grace. nu. clxv. Et dicit tex. in ca. nolo. xij. q. ij. quod is crudelis est, qui famam suam negligit. Et adeo honor & honestas precio habendi sunt, vt pari passu cum vita ambulent. l. iusta. ff. de nmanumif. vindicta. Faciunt quæ dicit idem d. meus Iason in repetitione l. admonedi. in xcv. col. versi. tertio ex prædicta conclusione. ff. de iureiur. vbi satis amplè commendatur fama, ex qua quis consequitur honorem. Inde est quod id quod non potest fieri nõ seruato honore, fieri non potest.

Prima Pars

test. text. in l. in eadem causa. ff. ex quibus causis maiores. Notat plenè Petrus Geraldus in suis singularibus. singu. lxxxij. Et de honoris commendatione vide per Bonum de Curtili in suo tractu. nobilitatis. in ij. parte. nu. xliij. vsq; ad nu. xlviij. Dicit tamen Felinus in rub. de maio. & obedi. q; non dicitur pati præiudiciũ in redditibus, cui alius præfertur, per ca. cum olim. extra de consuet. & dicit Barba. in cõsil. xxix. in xj. col. in j. volu. q; interesse huiusmodi est minus omni alio interesse. Et etiam apud Deum non gradus elegantior, sed vitæ melioris actio approbatur. xxij. q. iij. c. sicut excellentiam. circa mediũ. & xl. dist. c. non loca. quia non in sublimitate graduum, sed in amplitudine charitatis acquiritur regnum Dei. extra de tẽpori. ordin. c. ad aures. Et non qui maior est, sanctior est, sed qui sanctior est, maior est. xl. distinc. c. multi. Albericus. de Rosa. in l. nemo. C. de officio magistri militum. & Lucas de Penna in l. j. C. de præpositis sacri cubiculi. libro xij.

Quicquid sit teneas, quodd interesse honoris est maius omni alio interesse. Nã vt dicit Cice, de amici. Vbi enim istum inuenies qui honorẽ amici anteponat suos? & vt ait Aristo. lib. Oeconomicorum. Multo grauius fert aliquis si honore suo priuetur, quàm si bona sua ei auferantur. Et huiusmodi honores terreni plus cupiuntur, quàm celestes. extra de renun. c. nisi. §. pro graui. Lucas de Penna in l. filios. C. de decurio. lib. x. Imo vt dicit idem Lucas de Penna in l. fi. C. de locatio. prædiorum ciuiliũ. in viij. & ix. col. lib. xj. q; honor publicus publico commodo præferendus est. Imo etiam pro honore iudiciũ, seu eorum quæ aguntur in iudicio, iniquitas toleratur: & sic pro honore principis potest tolerari iniquitas, prout ibi dicit idem Lucas.

Et pro honore sustinendo, etiam agendum est actione iniuriarum, vt dicit Bal. in l. obseruare. §. anteq;. ff. de offi. proconsul. Et dixi amplè in cõmentarijs nostris super cõsuetu. ducatus Burgundiæ. in titu. de feudis. §. iij. in gloss. j. in versicu. aduerte ad illud. cum seq. & in titu. des enfans de plusieurs liẽtz. §. iij. in gl. j. versic. qui dicantur. Imo vt dictum est, potest resisti armata manu. Imo etiam aliũ occidere, prout pro defensione corporis: vt tenet Petrus Geraldus in suis singularibus, singulari xxxij. quem vide.

Aduerte quodd etiam non administrans honorẽ cui debetur, puniendus est, vt sunt textus ad literam in l. singu. li. & in l. sciant. C. de offi. diuerforũ iudicum. vide in proxima parte, in consideratione xxxvij.

Tertia consideratio. Virtutis vberimum alimentũ est honor, vt ait Valerius li. ij. de institutis antiquis. & facit rex. in. §. cumq;. & §. si. in proemio instit. ideo dicit Aristo. honorem esse reuerentiam & dignitatis collationem, quæ datur in testimonium virtutis. & dicit Aristo. viij. Ethicorum. q; honor est præmium virtutis. & in iij. Ethicorum dicit, q; virtuti perfectio non fiet vtiq; dignus honor. Lucas de Penna in l. per singulas. C. de decurio. lib. x. Præmia autem honoris ponit Plutarchus in sua politica. & Textor in sua officina. in c. præmia virtutis & doctrinæ. fo. cxij. de quibus alibi dicam. duo tamen elementa virtutum esse reor, honoris spem, & pœnæ metum. Illa quippe ad honesta studia alacriores reddit, hic deprauatos impetus hebescere cogit, tardioresq; facit ad ea quæ à rationis libra visuntur semota. Hinc ad terrorem increscētis audaciæ pœnarum genera, octo legibus sanciri M. Tullius scribit. damnũ, vincula, verbera, talionem, ignominiam, exiliũ, mortem, seruitutem. Et vide infra ista parte. in quinta & lxij. consideratione.

Differunt tamen honor & reuerentia, cum reuerentiã ex vna parte sit principium motiuum ad honorandum, in quantum scilicet aliquis ex reuerentia quã habet ad aliquem, eum honorat. Ex alia verò parte est finis honoris, in quantum scilicet quis ad hoc honoratur, vt in reuerentiã ab alijs habeatur. Honor ergo, vt dictum est, est exhibitio reuerentiæ in testimonium virtutis, secundum Philosophũ ij. Ethico. reuereri est actus timoris. ita dicit Antonia. Florent. in iij. parte suæ summæ. titu. v. §. j. dixi ante in prima consideratione, & dicturus sum infra amplè de reuerentia in hac parte, in lxxxj. consideratione.

Et etiam differt honor à laude, quia honor est propter se & in se, sed laus ordinatur ad aliud. Ideo honor est excellentior laude, vt dicit S. Tho. in expositione super Psalteriũ. psal. xl. col. vñ. & in expositione eius super libros de anima. Et secunda secundæ questionis ciiij. distinct. supra numerum tertium. & iij. dist. q. j. arti. ij. & vt dicit idẽ Thomas ij. quolibeto j. Sed honor est testimonium excellentiæ quæ est in homine, sed maximè secundum virtutem, ideo secundum virtutem & dignitatem dantur honores, nec indignis debent dari, cum vt dicat Aristo. iij. Ethico. Præuius honore non est dignus, & conuersus in tyrannidẽ tendet ad noxam. c. licet. xlv. dist. Lucas de Penna in d. l. per singulas in fi. C. de decurio. li. x. & in l. j. C. de veteranis. lib. xj. & in l. ij. in iij. col. C. de dignita. li. xij.

Quarta consideratio. Cum honorem conferre principis sit. l. ij. C. de consulibus & non spargendis. li. xij. ideo honorandus est quem princeps honorat. tex. in l. restituendæ. in fi. C. de aduoc. diuerso. iudiciũ. facit tex. in l. j. ff. de albo scribẽdo. ibi, nomina ante scribi oportet qui dignitatẽ principis iudicio sunt consecuti. Hinc dicit glo. in c. qui autem. in verbo, dignus. xvñ. q. iij. q; quẽ princeps iudicat dignum, nos iudicabimus. allegat cap. j. xciiij. dist. & ff. de re iudica. l. quidã. facit tex. in l. j. §. his cunabulis. ibi, credidit eũ princeps. ff. de offi. præfec. præto.

Sic etiam dicitur, quem papa approbat, nemo improbare potest. c. hæc est fides. xxxij. q. j. & ibi notat glo. & c. vina. xxxv. q. ix. in ver. nolite. Nam nullus debet esse tantæ superbiæ fastigio tumidus, vt regalem sensum contemnat. l. si imperialis. C. de legibus. & sacrilegiũ instar est, diuinis super quibusdam administrationibus vel dignitatibus promulgandis obuiare beneficijs, vt est tex. in l. sacrilegiũ instar. C. de diuersis rescriptis. l. lege repetita. C. de eroga. milita. annona. lib. xj. & in l. fi. C. de priuilegijs eorũ qui in sacro palatio militant. & l. j. C. vt dignitatũ ordo seruetur. & d. l. in imperator. in l. j. C. de domesticis & protect. lib. xj. q; pœna sacrilegiũ est, si his honorificentiã non deferatur, qua contingere nostram purpurã digni sunt estimati. ita dicit & tenet Bartho. Veroneñ. in suo tracta. de imperato. eligen. in verbo, pro imperatore. in ij. col.

Quinta consideratio. Ad honorẽ peruenitur multis alijs de causis. Primò deuenitur ad honorem ex virtute: quoniam vt dicit Aristote. viij. Ethico. Honor est præmium virtutis. & iij. Ethicorum dicit. Virtuti perfectæ non fit condignus honor. & iij. Ethicorum dicit, secundum veritatem solus virtuosus est honorandus. vnde vt ait August. de ciuitate dei. antiquitus Romani confluxerunt sic sita: q; nullus intrare poterat templũ honoris, nisi prius pertransisset templũ virtutis. Ad significandum, q; nullus honoraretur, nisi meruisset honorẽ aliqua virtute. dicã infra de huiusmodi virtute in hac parte, in lxij.

in lxxij. considera. Et sic vt etiam recitat Textor in sua officina. c. de deis. Vterque Honorem in numero deorum ascripserunt, & eidem templum dicauerunt, auctore Plinio.

Secundò quis honoratur propter imaginē Dei, secundum quā creatus est, sic omnes homines honorandi sunt, & quibuscunq; rebus digniores sunt: ideo homo dignitatem primam inter ceteras creaturas obtinet. I. iustissimè. in principi. iuncta glo. in verbo, dignitatem. ff. de edil. edic. & eius gratia omnia inuēta sunt. l. in pecudum. ff. de vsur. vnde etiam j. Petri ij. Omnes honorate. & de hoc honore dicam in secunda parte, per totum.

Tertiò quis honorandus est propter diuinam maiestatem & æternam gloriam, vt est Deus & sancti eius. & de his dicam infra in tertia parte.

Quartò quis est honorandus propter eius dignitatem, vt sunt principes, prælarij, & habentes officia & dignitates à principe. & de his dicam in iij. v. vj. & vij. partibus huius libri: vbi ponam de principibus, prælatis & alijs officijs ecclesiasticis & temporalibus, & dicitur j. Petri. ij. Regem honorificate.

Quintò honorandi sunt seniores propter antiquitatē, vt habetur Leuitici xix. Coram cano capite conserge, & honora personam eius, de quo infra dicam in xj. parte, in xvij. consideratione.

Sextò honorādi sunt aliqui propter ministerium quod habent, vt sunt sacerdotes & religiosi, quia ministri Christi sunt, de quibus infra dicam in iij. parte, in prima, ij. iij. iij. v. & vj. considerationibus.

Septimò honorādus est quis propter maiorem locum quem habet in ciuitate, & plus potest prodesse cōmunitati quàm alius, de quo infra dicam in xj. parte, in v. consideratione. Et ponitur in sermone discipuli xxvij. vbi ponit causas quare quis sit honorandus.

Octauò vt dicitur ibi, quis honorādus est propter participationem diuinæ dignitatis, quoniam vt dicit, sic honorandi sunt parentes qui repræsentant Dei honorem & dignitatē eius qui est pater omnium, & à quo sunt omnia, vnde vt dicit parentes sunt honorandi, vt habetur Exodi xx. Honora patrem & matrem, vt sis longeuus super terram, de quibus infra dicam in xj. parte, in xvj. considera.

Sexta consideratio. Secundum Anto. Florenti, in sua summa, iij. parte, tit. v. c. x. §. ij. diuersa genera personarum in scriptura sacra mandantur honorari. Primò enim (vt dicit) rectores, Ecclesiastici x. In medio fratrum rector eorum in honore, & multò magis prælatis ecclesiæ quàm seculares personæ, j. ad Timot. v. Qui bene præsent præsebyteri, duplici honore sunt digni, arg. ad hoc xcvj. dist. c. duo sunt. Maximè qui in verbo laborant, vt dicit Petrus abbas Cluniacens. in j. lib. epistolarum, vbi dicit, qd est honor qui tantum creatori debetur, & honor qui creaturæ impenditur, & quem sibi inuicem rationalis creatura exhibere debet.

Secundò vt dicit, sunt honorādi deuoti viri, hoc fit propter inhabitantem spiritum sanctum, sicut capsella propter reliquias. Et propter hoc Thobias fuit honoratus à rege Salmanasar.

Tertiò honorandi sunt sacerdotes, Ecclesiastici vj. Honorifica sacerdotes, vj. q. j. cap. sacerdotes. Exemplo beati Martini præferentis sacerdotem Imperatori, reliqui etiam ministri sunt honorādi secundum gradum ordinis, xcij. dist. dixi ante, & dicam infra in quarta parte.

Quartò vt dicit, honorandi sunt medici, Ecclesiastici

xxxvij. Honora medicum, & si corporum, vt dicit, multò magis animarum, cum cōfessores dicantur medici animarum. c. cum infirmitas. extra de pœni. & remis.

Quintò honorandi sunt dono sapiētiae præditi. Sapiē. vij. propter hanc, scilicet sapiētiam, habeo honorē apud seniores. Propter hoc Ioseph à Pharaone, Daniel à Nabuchodonosor honorati fuere. dicam infra in x. parte, vbi amplè de viris literatis & sapientibus.

Sextò missi à superioribus ad aliqua officia exercēda, vt oratores & legati, & vicarij principum, ad Philip. ij. Eū cū omni honore habetote. & loquitur de Epafrodito, missus ab eo ad eos: quod quomodo fit, vide Bartho. Cepolā in tract. suo de imperat. militū eligēdo. in verbo, pro imperatore, iij. & iij. col. & dicam infra in vij. parte, in x. cōsidera. vbi loquar de locumtenentibus regijs. Vnde quia missi à Nabuchodonosor reuersi sunt sine honore, turbatus est contra illos de Ierusalem: vt habetur Iudith ca. j. & vt habetur Paralipo. xxxvj. quia illi subsannabant nuncios Dei, & paruipendebant sermones eius, illudebantq; prophetis, ideo ascendit furor Domini in eos.

Septimò honorādi sunt religiosi. Augu. in regula. Honorate Deum in vobis inuicem, cuius templa facti estis. Templū materiale honoratur: quasi Deo dicatū, quantò magis rationale dicatū Deo per votum religionis. & dixi supra in consideratione præcedenti, ibi, sextò honorādi.

Octauò vt dicit honorandi sunt senes, vt etiā dixi ante in præcedenti consideratione, versi. v. honorandi sunt seniores. & habetur Ecclesiastici xiiij. Honora personam senis. Similiter & priores in ordine, sicut antiquitus primogeniti, sicut Iacob à Pharaone.

Nondò omnes vniuersaliter inuicem. Rom. xij. Honore inuicem præuenientes, quoniam vt ait Aristoteles vj. Topicorum. Omnes honorem appetunt. & j. Petri ij. scribitur. Omnes honorate.

Decimò tu adde, qd etiā medici sunt honorandi, vt habetur Ecclesiastici xxxvij. Honora medicū, cum propter necessitatem creauerit eum Dominus. dicam infra in x. parte, vbi describam de scientia medicinæ.

Vndecimò honorandus est Deus. Prouerb. iij. & psal. xxvij. j. Regum ij. imo habetur j. ad Timoth. j. Soli Deo honor & gloria. & Deutero. vj. Dominū Deum tuū adorabis, & illi soli seruiēs. Et, honora Dominū de tua substantia, & gloriā meā alteri non dabo. Eccle. vj. honora Deū ex tota anima tua. & dicturus sum infra amplè in iij. parte in j. ij. & iij. consideratio. & in vltima parte, in j. cōsidera.

Duodecimò honorandus est maritus ab vxore. Ester j. vxores deferant maritis suis honorem, quia maior dignitas est in sexu virili. l. j. ff. de senat. Inde vxor Philonis philosophi in cœtu matronarum interrogata, cur coronā auream sicut ceteræ nō ferret, respondit: qd vxor satis habet ornamenta, viri virtutem & honorem.

Decimotertiò, seruus debet honorare dominum suum. Malachiæ ij. dicam etiam infra in xj. parte.

Decimoquartò. Honor debetur operantibus bonum. ad Romanos ij.

Item, honora patrem tuum, & matrē tuam. Exodi xx. Deuter. vj. Mat. xv. & Mar. vj. Ecclesiastici vj. Honora patrem tuum, & gemitus matris tuæ ne obliuiscaris. De quo Antoninus in d. sua summa. in iij. parte, titu. v. c. ix. & Bernardinus de Bustis in prima parte sui Rosarij. sermone xx. in litera L. de quo infra in xj. parte, in xvj. consideratione. & supra in præcedenti consideratione, in fine.

Prima Pars

Septima consideratio. Subditi tenentur præstare seruitium, honorē & reuerentiam domino. l. j. C. de offi. præfecti vigilū. l. potiores. C. de officio recto. prouinciæ. Bal. in l. cum plures. C. de condi. institui. dixi in commentarijs nostris super consuetu. ducatus Burgundiæ, in titul. des fiedz. §. Le vassal. in glos. j. quasi per totū. Quibus autē causis homines subijciuntur alijs ponit Lucas de Perna in l. vnica. C. de magistris scriniorum. lib. xij.

Octaua consideratio. Honor debetur omnibus prælatis & superioribus ratione excellentiæ. Cultus autem consistens in obsequio obediētiae & beneficij ratione gubernationis etiā debetur prælatis ex debito legali. Alijs autē in dignitatibus cōstitutis ex debito morali, vt amplē declarat sanctus Tho. ij. ij. q. cñ. j. dist. supra secundum nu. & vt ibi dicit ij. dist. supra tertium numerū. Honor debetur constitutis in dignitatibus ratione excellentiæ, timor autem ratione potestatis, obedientia verō & tributū ratione gubernationis. Et ille honor qui debetur ratione excellentiæ est diuersus secundū diuersitatem excellentiæ. idē sanctus Thomas ij. ij. q. lxxxj. iij. dist. per totum. & idem alio modo prosequitur quomodo quis honoratur: quod dicit fieri quadrupliciter, scilicet propter virtutem propriā vt virtuosus: vel propter virtutem alterius scilicet Dei. vel comitis, vt superioris: vel propter signum virtutis, vt senes: vel propter participationem diuinæ bonitatis, vt domini & parentis, ita dicit ij. ij. q. lxxij. iij. distinct. per totum.

Et tamen conditione inferiores debent præstare honorem superioribus, vt si superiores id quod debent nō impendant inferioribus, inferiores eis debitam obedientiam non impendāt. frustra enim exigit debitū, qui quod debet non impedit, arg. c. esto. xcv. dist. xxij. q. v. c. de forma. ita dicit de Turre cremata in c. cum beatus. xlv. distinct.

Nona consideratio. Honores sunt æqualiter distribuendi. l. & cū. §. præses. ff. de mune. & hon. & etiā gradatim sunt cōferendi. l. vt gradatim. ff. de mune. & hono. & nō maiorem honorem, nisi prius minorem susceperit gerere potest. l. honor. §. gerendorū. ff. de mune. & hono. Per gradus enim est ad ordines ascendendum, c. sicut. xlvij. dist. Casum enim appetit qui ad summi loci fastigia postpositis gradibus per abrupta quærit ascensum. nō autem descendendū est. l. nulli. C. de numerarijs. vbi Lucas de Penna. li. xij. In singulis autē gradibus ordinū & honoribus cōferendis interstitia sunt seruāda. c. in singulis. lxxxvij. dist. & c. seq. & in C. de muneribus nō continuandis. li. x. Et genus humanū quidem consistere non posset, nisi quidam maiores, quidā minores existerent. c. ad hoc. lxxxix. dist. sicut etiā in angelis. d. c. ad hoc. & notatur in c. de Cōstantinopolitana. xxij. dist. in fi. & gradus diuersi & status in ecclesia cōseruant ecclesiæ vnitatem. d. c. ad hoc. & hoc plenē tractat Ambrosius in iij. de offi. c. iij. sine tamē suffragatione tēporis, aut merito laboris ad mundi honores indignum est perueniri. c. miramur. ante fi. lxxj. dist.

Decima consideratio. Diuersis & varijs modis honorandi sunt homines. Primus modus est diligenter præstare auditum loquentibus. vnde Sapientiæ viij. dicitur: Loquente me respicient. Secundus est loqui reuerenter. Ecclesiastici v. Honor est in sermone sensati. Tertius est, assurgere vementi. Leuitici xix. Coram cano capite consurge. Vnde iudices debent aduocatos in consistorio & auditorio recipere, & reuerentiā cum salutatione deferre, & sedē locū tribuere. l. si. C. de offi. diuer. iudicū. Et obsequium est in

assurgendo, vt notatur in l. si non fortē. §. libertus. in glo. magna. ff. de condi. indebiti. & in l. etiam. ij. C. de obseq. patrono præstan. Vnde refert Aul. Gellius noct. Atticarū lib. vj. ca. ix. q. Cn. Flavius Annij filius dicitur ad collegā venisse, visere ægrotum, & in conclaue postq̄ introiuit, adolescentes ibi cōplures nobiles sedebant: ij cōtemnētes eum (fortē quia patre libertino natus, aut quia scriba fuisset) assurgere nemo ei voluit. Cn. Flavius Annij filius edilis id arrisit, Sellam curulē iussit ibi afferri: eā in limine apposuit, ne quis illorum exire posset. vtiq̄ ij omnes inuiti viderent se se in sella curuli sedentem. Et imperator Antoninus Augustus cognomento Pius à præfectis prætorio salutat, paululum eis assurgit, vt in l. j. C. de sent. pas. & reges episcopis assurgere debent. ca. solitæ. de maio. & obedi. vbi est textus. Quartus est decēter assurgere sedenti. Isaia vj. Vidi Dominū sedentē, & postea seraphim stabant & c. Quintus comitari incedentē. ij. Regū. xv. Vniuersi serui eius ambulabāt iuxta eum, scilicet David, imitantes eum cū fugeret de Ierusalem à facie Absalonis Virg. Ipse vno graditur comitatus Achate, & ibi: magna comitante caterua. Idem est in his de quibus Cice. in Cæto. ait. Hæc enim ipsa honorabilia quæ videntur leuia atq̄ cōmunia salutaria appeti, decedi, assurgi, deduci, reduci, consuli. Idem in lib. de Oratore. Cumq̄ maior natu & cōsularis Sergius Galba affectaretur. Et Gellius lib. ij. c. xiiij. Scriptū est in antiquitatibus, vt à conuiuio seniores à minoribus domum reducebantur, eumq̄ morem Romanos accepisse à Lacedæmonijs traditū est, qui Licurgi legibus vterentur. Sextus in signis humiliationis, vt inclinatio nibus & huiusmodi. Ecclesiastici. iij. Ab humilibus honoratur, scilicet Deus. Septimus in exhibitione seruitiorū, vt lotio pedum & manuum, & huiusmodi. Ecclesiastici. iij. Qui timet Deum honorat parētes. Hæc allegatio ad istud propositū non videtur aliquid facere, quicquid dicat Ant. Florentinus: sed melius dictū est hic ante in vj. confide. Sed mos lauandi pedes tam inter sacerdotes, q̄ laicos fluxit ab instituto Christi, vt habetur Ioan. xij. de quo Polido. de inuētoribus rerum. lib. iij. c. x. Octauus in rerū honorabilium collatione, vt honorabilius serculū, & huiusmodi. vnde Numeri xxiiij. dicit Balach Balaam. Deuoueram te honorare, scilicet muneribus, sed & Deus priuauit te honore. Nonus in propriæ magnificentiæ depositione, vt depositio caputij & huiusmodi. Apoca. iij. Cum darent illa quatuor animalia sedēti super thronum, & viginti quatuor seniores deponēbant coronas & c. Magistratibus verō & alijs potentioribus caput aperimus, tanq̄ omnia nostra illis parere debeant, ait Plutar. Hinc haud dubiē nobis mos est, & orare nudo capite, & superiores reuereri. Quod de oratione dicitur, habetur j. ad Corinth. xj. Omnis vir orans velato capite deturpat caput suum, licet secus de muliere, vt ibi. Decimus est in alterius præpositione, in descendendo, in sedendo, in loquendo: de quibus singulis statim amplius dicam. Et hos decē modos honorandi ponit Anton. Florentinus in sua summa, in quarta parte. titu. v. c. x. §. ij. in fine.

Vndecima consideratio. Alij modi honorandi alij quem ponuntur per doctores nostros per diuersa signa, quibus cognosci potest q̄ honor adhibet: & aliqua ponit Felin. in rubri. de maio. & obed. vbi primō dicit, q̄ inter alia signa honoris est, q̄ quis sedeat. Quoniā qui sedet dicitur magis honorari, q̄ stans. Bald. in l. quoties. C. vbi senatores vel clarissimi, per illū tex. in verbo, sedendi quocq̄

quoque in alia parte, ubi vir in dignitate constitutus litigās coram iudice non debet stare, sed sedere paulo inferius. & arguit Bal. ad episcopū accusatū qui non debet stare corā iudice, sed sedere: quod tamē videtur esse intelligendū, dū eorum causa nō agitur, aliās secus, secundū glos. ibi, in d. verbo, sedendi. & etiā qui recumbit, maior est q̄ qui minisrat. Lucæ xxj. Secundō dicitur maior & honoratur qui sedet à dextris. Bal. in l. decernimus. in iij. notabili. C. de sacrosanc. eccle. glos. in c. quām periculosum. vj. q. j. Facit ad hoc illud quod dicitur in euāgelio: vnū à dextris, & alium à sinistris. & est tex. in c. solitæ. in versic. hoc autē si prudenter. ibi, in sinistra parte sedere. de maio. & obed. dicit enim Bar. in suo tract. de insignijs & armis. in iij. colum. q̄ dextera pars est principiū motus. & infra ista parte, in xxxviij. considerat. in lxxxviij. cōclusionē. Et plenē declarat Iacobus Bonaudi in glos. suis ad Io. de terra rubea, in lib. suo de vinea ecclesiæ. artic. ij. primi tractatus. in iij. cōclusionē. in verbo, à dextris. Quid autē dicatur à dextris, vel à sinistris, dicit Bartho. Veronen. in suo tracta. de imperato. eligendo. in verbo, ratione dignitatis. q̄ istud intelligendū est maximē, quādo insignia, literæ, vel figurę in clypeis, cooperturis, vestibus, parietibus, vel vitrinis, vel in loco ad similitudinē cœli pingūtur: & in alijs etiam casibus, vt habetur plenē per Bart. in d. suo tract. de armis. & in tract. de insula. xij. col. cum seq. quęstione vltima & penul. ante primā figuram, vbi omnino est videndum. & ponit Bartho. Veron. in loco hic ante alleg. Exēplum de Venetis, qui malē ponunt in sigillis leonē in parte dextra, & ducem in parte sinistra, habendo respectū ad contrarium. Quoniā vt dicit, imago impressa dicitur esse in latere dextro, quæ nos respiciēdo est respectu lateris sinistri nostri, sicuti si quis faciē suam ad meam conuertat, latus eius dextrum est respectu mei sinistrum, secundū Bart. in d. suo tract. Idem si imaginem nostram in speculo inspiciamus. Eadem autem in sigillis celata ab altera parte reperiretur, quoniam eius terga nō faciē inspiciamus.

De primogenito, quomodo sedet ad dexteram, dicam infra in quinta parte, in xlj. consideratione.

Dodecima cōsideratio est. Quis dicitur magis honorari: qui sedet prope dominū, & tanto maior, dignior dicitur, & altior. gl. notabilis in. §. aliā. in verbo, altiori. instit. de bono. posses. & ibi per Porcū, & Angel. & per Io. de Imol. in l. qui soluēdo. la. ij. ff. de hæred. institut. Bal. in l. obseruare. §. ante q̄ verō. iuxta finē. ff. de offi. proconsulis & leg. Et ideo vt dicit Veronen. in loco supra allegato, Adam & Petrus magis honorantur, ex quo sunt proximiores virgini, & de hoc honore sedēdi iuxta principem habetur ij. Esdræ. ij. c. & vide Io. de terra rubea in loco allegato in præcedenti consideratione.

Decimatertia cōsideratio. Dicitur honorari quis, ex quo est in medio duorū vel plurium: quoniā vt ait Salustius in Iugurthino. Apud Numidas locus dignior erat in medio. & ideo vt dicit Veronen. in loco supra allegato, dux Venetiarū stat in medio sex consiliariorum. quod intellige, quando omnes sunt æquales aliquali qualitate: sed si nō esset aliqua æqualitas, semper maior debet esse in eminentiori & altiori loco. Sicut videmus q̄ cū æqualis pater, æqualis filius, æqualis spiritus sanctus: ideo pater stat in medio, filius ad dexteram patris, & spiritus sanctus ad sinistrā, vt dicam in iij. parte. in j. ij. & iij. consider. Facit, quia mediocritas in electione loci maximē probatur: quoniā in confinio boni maliq̄ posita est. Et Cicero lib. j. officio-

rum. eadem ratio est habenda vestitus, in quo sicut in ple-

Decima quarta consideratio. Dicitur honorari qui sedet in principio, siue in capite & altiori loco: quod probatur, quia à dignioribus est inchoandū, vt est tex. cū gl. in. §. si. instit. de iure nat. gen. & ci. vnde Virg. in buco. A Ioue principiū musæ. facit ad hoc illud: In capite libri scriptū est de me. & ad hoc videtur tex. in l. ij. §. seruius autē Sulpitius. ff. de orig. iuris. vbi sic dicit. Seruius autē Sulpitius cū in causis orandis primū locū, aut certē post Marcum Tulliū obtineret. & tex. in c. quia tua. l. dist. ibi, à capite incipientes. Et ita per hæc tenet idem Veronen. in loco hic ante allegato. facit quod scribitur de Saule lib. j. Regū. ix. cap. sic: Assumens itaq̄ Samuel Saulem, & puerū eius, introduxit eos in triclinium, & dedit eis locum in capite eorum qui fuerant inuitati.

Decima quinta consideratio. Magis dicitur quis honorari, qui parieti magis est proximus, vt probatur in tex. cū gl. in d. §. aliā. & probatur in c. episcopos. xvij. dist. vbi dicitur, q̄ episcopus in ecclesia, in confessu presbyterorū sublimior sedeat: quia locus ille dicitur dignior. Ita videmus seruari in tribunalibus, vbi ius redditur, & in locis vbi nuptiæ celebrantur. Ita etiā tenet idem Veronen. in loco prædicto. Ex quo etiā dicit, q̄ incedēdo ille qui est iuxta parietem, dicitur esse in digniori & nobiliori loco: quod cōmuniter obseruamus, nisi tres essent personæ similes, vt dictū est: quia tunc esse in medio est magis honorabile, si tamē omnes tres sint eiusdē qualitatis, ne dicatur q̄ vltimus sit inferior aliorū vnus præcedere debet, iuxta illud vulgare apud omnes: Et si tres incedant, vnus præcedere debet. Veneti tamen seruant, q̄ esse à latere dextro, est honorabilius, vt dicit Veronen. vbi supra.

Decima sexta cōsideratio. Qui sedet immediate post episcopum, & subscribit primo loco, dicitur esse in eminentiori loco. Felin. in rub. de maio. & obed. Card. in cōsi. xxxij. dicam infra in quarta parte. Et qui primus est post principē. ij. Esdræ. ij. c. Item qui primō de ambublat dicitur magis honorari, cum qui comitantur dicantur honorē facere illi quem comitantur, vt dixi ante in consideratione præcedenti. & faciunt quæ dicunt Io. de Imo. & Ange. in l. qui soluēdo. ff. de hæred. instit. & facit tex. in c. sedes apostolica. in verbo, mitiores & viliores. extra de rescrip. & qui præcedit, maior est illo qui subsequitur. tex. in l. j. in fi. C. de præpositis sacri cubic. lib. xij. Et anteire quis dicitur in eundo, loquendo, sedes prior, locus cōspectior: decernendi loquendiq̄ facultas antiquior & vetustior. l. j. & ibi gl. in verbo, anteire. C. de consulis. Melior tex. in l. ij. C. de præfectis prætorio siue vrbis & c. lib. xij.

Decima septima consideratio. Qui prius nominatur dicitur honorari, prout dicit Bal. in aut. hoc ampli. in vlt. col. C. de fideicomis. & probatur in ca. si quis iusto impedimēto. ibi, is qui primō. de elect. lib. vj. & in l. seruus cōmunis ita. & quod ibi not. Bar. ff. de stipul. seruo. & faciunt quæ dicit d. meus Iafon in l. j. in princ. in v. cel. ff. de verb. oblig. vbi dicit, q̄ denominatio debet fieri à digniori, quod ibi cōprobat per multa. Facit, quia in cōcionādo maiores præponi debent, & in omnibus facit tex. in aut. de defens. ciuit. §. vl. dum inquit: quia & maximorum, & mediocriū, & paruulorum nobis cura est. & ibi gl. in verbo, maximorū. colla. ij. & q̄ ordo scripturæ vel nominationis titulū conferat prælationis, scribit Guil. Benedicti in repet. ca. Raynurius. in verbo, testamentū. ij. nu. xxvij.

Prima Pars

extra de testamentis. Consului in casu emergenti in nominatione filiorum primi gradus & secundi, in consilio meo incipiente: Le cas est tel, en pays de droit escript,

Decima octava consideratio. Honor est illi qui primò offert, & ideo primogenitus primò ante fratres offerre debet, vt dicit Martinus de Cazarijs in trac. de primogenitura, ex quo dicit Io. sanxon in suo cõmetario cõsuetu, Turoñ. in tit. de succel. feud. art. iij. q. secūdogenitus in oblationibus & processionibus cedere debet primogenito, & ita dicit se semel respõdissẽ cuidã nobili Pietauẽsi. Et facit quo ad nos in hac nostra patria ducatus Burgundix, vbi nõ est dabilis primogenitura, taliter q̃ omnes filij æqualiter succedũt. Si tamẽ fiat diuisio alicuius hæreditatis, in qua quilibet habeat suã partem hæreditariã in tãta iurisdictione quãta alter habet, si sint ambo, aut omnes eiusdẽ parochiã: est tamẽ deferendũ per alios iuniores & minores annis primogenito in oblationibus, & processionibus, & alijs actibus, in quibus potest adhiberi honor, ita q̃ etiã vxor primogeniti præcedere debet aliam, & in oblationibus & processionibus, in danda & osculãda pace, in deambulationibus, in conuiujs, & pluribus alijs actibus: secundũ quod etiam videre poteris ex dictis Io. Fabri in d. §. aliam. instit. de bonorum possessio.

Decima nona cõsideratio est. Maximũ signũ est honoris in eo qui primã vocẽ habet, & debet primò loqui, Eccl. xxij. Loquere maior natu, decet enim te & c. Et dicit Præposi. in c. episcopos. xvij. dist. col. ij. q. qui dignior est, primò votũ dare debet, facit quod dicit Bal. in c. j. in tit. de cõtrouer. feu. apud pares termi. & Lud. Roma. in sing. suo lxxxj. vbi dicit, q̃ licet de iure in cõsilijs dãdis senior primò loqui debeat, per tex. in d. c. j. & Bald. ibi, in j. col. & facit tex. in l. fi. C. de tyro. li. xij. & in l. ij. C. de primice. & in l. ij. C. de præfec. præto. e. lib. xij. tamẽ iste vsus apud do. de Rota nõ seruat, quia ætate minores in consilijs dandis primò loquũtur. Et dignior dicitur interdũ propter antiquitatẽ, puta si primò fuit adeptus dignitatẽ, iuxta not. per Inno. in c. tua. extra de maio. & obed. & per Bart. in l. j. ff. de albo scrib. & sic in capitulis, collegijs, seu vniuersitatibus dignior semper est præferẽdus, vt antiquor canonicus facit cõgregare capitulũ. Aliquãdo dicitur dignior qui clarioribus fulget virtutibus. tex. est in aut. de monachis. §. pe. col. j. Et sic quando vna res est cõis inter plures, & nõ potest stare nisi penes vnũ, vt sunt tabulæ testamenti seu aliud instrumentũ, digniori est cõcedenda, vel apud seniorẽ deponẽda, vt l. fi. ff. de fide instr. Et sic frater maior natu debet habere & custodire clauẽ castri. Itẽ testibus deponẽtibus in pari numero, digniorib⁹ est credẽdũ. l. ob carmẽ. §. j. ff. de testi. Et de materia dicam infra, in x. parte, in xxix. cõsideratione, de doctoribus qui primò vocem & opinionẽ dare debeant, an seniores an iuniores.

Igesima consideratio. Honor est illi cui reuerentia exhibetur: vt probatur in l. potioris. C. de offi. rec. prouin. & in c. statuimus. & ibi gl. & doct. de maio. & obed. & per gl. in l. j. §. si uincinus. & ibi doct. ff. de aqua plu. arc. de qua dixi supra. Nã reuerentiam debet minor maiori impẽdere. gl. fi. in l. nihil omnino. C. de palat. sac. largit. lib. xij. & inferiores iudices superioribus reuerentiã tribuere debent: vt est tex. in d. l. potioris. & in l. j. in fi. C. de offic. præfec. vrb. & minores maioribus debent honorẽ. l. ij. & fi. C. de offi. diuer. iudic. dixi infra ista parte, in lxxxj. considera. incip. reuerentia est honor. in fi. cum sequenti. maximẽ salutãdo. Iaco. Rebuffi

in l. ij. C. de proxi. sacrorum scriu. lib. xij. de quo infra.

Vigesima prima consideratio. Nõ solum semper & indeterminatẽ honor ab inferioribus debetur superioribus, sed etiã quandoq̃ superiores honorare debent inferiores. l. potioris. §. j. C. de offi. rec. prouin. quoniam vt ait Hiero. de quo habetur in c. esto subiectus. xcv. dist. Episcopi honorant clericos quasi clericos, vt ipsis episcopis a clericis, quasi episcopis honor deferatur. Subiungitq̃: scitum est illud oratoris Domitij. Cur ego, inquit, te habeã in principẽ, cum tu me non habeas vt senatorem, de quo glo. circa initũ, in c. frustra. de reg. iur. in vj. Cui & omnino simile est, & nescio an idem sit, quod Hieronymus fortẽ memoria lapsus nominibus mutatis scripserit, illud L. Crassi senatoris ad L. Philippũ consulẽ. Non es mihi Philippe consul: quia nec tibi senator sum, quod à Valer. maximo traditũ est lib. vj. c. ij. & Quintil. lib. viij. oratoriarũ institutionũ, tit. de ornatu, ad finem. & lib. xj. tit. j. Et ante eos Tullius lib. iij. de Oratore. Quibus & simile est illud Platonis ad Dionysium Syracusanum. Si nostra tibi placeat, nos quoq̃ honorare debes. Nunc autẽ tanq̃ ab initio tu ducas, ego sequar: honoratus enim à te, & te honorabo. Non honoratus autem, cõquiescam. Ad quod optime facit tex. in c. cum beatus. circa initũ. xlv. dist. ibi, ne dum incautẽ subdita percutiat membra: ipse quoq̃ debitã sibi subditorum reuerentiã subtrahat. Ex quo notatur q̃ si prælatus non seruat reuerentiã subdito, nec subditus tenetur ei seruare, etiam tex. in c. significasti. in fi. de elect. in c. ad decorem. de instit. & quod not. gloss. in verbo, me. in d. c. esto. per tex. illũ ibi, Frustra petit debitũ, qui quod debet non impendit. & facit dictũ Plutarchi in lib. de præceptis nuptial. q̃ senes hortabatur Plato, vt iuuenes uerentur, vt & illi erga ipsos uerecundiam cõseruarent: vbi enim in iuuenes pudorẽ senes abijciunt, nulla in eos uerecundia iuuenibus residet, ait Plato. Facit glo. in c. si ducturi. xxxij. q. vj. vbi etiã ait text. & quales volumus vxores nostras inuenire, & ipsæ nos inueniãt: & si intactã quærimus, intacti simus. de quo amplẽ per Tyraquellũ in suis legibus cõnubialibus. in leg. xij. Et aduerte in hoc, q̃ gl. suę seu cõmentarij ponũtur ante tex. & ibi scribit materia: si amari volumus & cupimus ab vxoribus, eas quoq̃ uicissim amemus: quod multis rationibus cõprobat. Et facit tex. in l. si nõ fuerit. ff. de iure iur. per quẽ not. gl. & doc. ibi, q̃ si nõ facio quod debeo: si tamen non facis quod debes, nõ obtines. Et per illum tex. dicit Bal. in c. j. in verbo, vel non. in tit. qualiter do. propriet. feud. priuetur. q̃ qui non facit quod debet, non recipit quod oportet. quod & ipse Bald. dicit in l. post legatũ. ff. de his quib. vt indig. & vt uoluerũt Innoc. & Io. And. Cardin. & Panor. in c. suã. de penis. q̃ cũ aliquis tenetur aliquid dare, aut facere ad hoc vt aliquid cõsequatur, nõ potest illud petere, nisi totũ dederit aut fecerit. alleg. Panor. tex. in l. meuius. & in l. cui fundus. ff. de condi. & demõst. facit etiã tex. in aut. dos data. C. de donat. ante nup. vbi not. Bal. q̃ qui differt facere quod debet, nõ potest petere quod ei debetur. & in l. in testamentõ. ita erat scriptũ. ff. de condi. & demõst. quẽ ad hoc propositũ facit singularẽ Bal. in d. c. j. qualiter do. propr. feud. priuetur. & tex. in l. quæro. §. inter. ff. locati. per quẽ dicit Bal. in c. j. §. vlt. in fi. in tit. de forma fidel. in vfi. feu. q̃ qui fidem non prestat, eam sperare non debet. Faciunt tex. in d. ca. frustra sibi fidẽ quis postulat ab eo seruari, cui fidem à se præstitã seruare recusat. & ibi gl. & doct. de reg. iur. in vj. Faciunt etiã dicta Panor. in consil. lxxj. incip. videtur

detur primò. col. ij. lib. ij. & Roma. consil. cciiij. incip. pro discutienda veritate. col. ij. versi. secundò idem probatur. & cõsi. ccccxxvij. incip. in calu proposito consultationis. & Barba. cõsi. cccvj. incip. sapiēter scripsit propheta. col. xij. versi. præterea. & col. xv. & seq. in ij. volu. & consil. lxxiiij. incip. omnia quæ facitis. col. xj. & seq. eod. volu. Corneus cõsi. cccxliij. incip. in causa vertente. col. ij. versi. his tamē nō obstantibus. in j. volu. Anto. Corsetus in repeti. c. grã di. charta vij. versi. nota ibi fidelitatē. de supplē. negli. præ lato. & ita aliàs dixi in facto contingenti. Et facit, quia maior & superior etiã iudex minorem benignē & sine iniuria audire debet: cum possit vnus forsan & deterioris sententiã, & multos & maiores in aliqua parte superare. tex. in l. j. §. sed neq. C. de vete. iure enucl. & quandoq. reuelatur minori, quod maior nescit. c. ad audiētiam. iuncta glo. j. circa finem. de consuetudine. vide infra ista parte, in xxvj. consideratione.

V Igessimasecunda cõsideratio. Honor cõsistit in melioribus & delicatioribus cibis cõferendis. Quia inferiori nō sunt tales cibi conferendi, quales sunt superiori. Quoniã alimenta debentur secundũ qualitã personarum. glos. in verbo, victus. in c. episcopus. x. q. iij. Ex quo dicit Florianus in l. sed & si quid. §. mancipiorũ. ff. de vsu fruc. q. alimenta sunt præstanda secundũ ordinē dignitatũ. Faciunt quæ dicit Alex. cõsil. lxx. in iij. volu. Maiora enim & delicatiora debentur domicellis, q̄ ragatio vel famulis: maiora officialibus q̄ domicellis, & maiora monachis q̄ conuersis. facit tex. in l. seruis vrbans. in prin. iuncta glo. in verbo, cibarijs. ff. de leg. iij. vbi dicitur q. rustici nō debent vti pullis, vel alijs delicatis cibarijs, sed caseo, cepe, fabis, & lardo: etiã grosso pane & non albo, vt ibi dicit gloss. in verbo, ex libellis.

V Igessimatertia cõsideratio. In vestibus preciosioribus adhibetur honor, vt habetur per Florianum in d. §. mancipiorũ. Hinc dicit Specul. tit. de aduocato. §. sequitur videndũ de vestibus. col. mihi ij. q. aduocati indui debent pro grauitate & maiestate officij sui. Ideo dicit gl. in l. j. C. nulli licere in frenis. lib. xj. q. chlamys militē, purpura regē, stola sacerdotē, toga aduocatũ, cuculla monachum demonstrat, quod dictum refert Bal. in c. causam. extra de proba. Faciunt quæ dicit Barba. in c. cũ omnes. nu. xlix. cũ quatuor seq. extra de constituto. vbi etiã plura de vidualibus refert: & dicã infra in vj. parte, in xliij. considerata. vbi dicitur, q. aduocati honestioribus vestimentis induiti, sunt præferendi. Et facit etiã dictum Senecæ ad vxorem Neronis. Indue te charissima vxor delicatē, nō propter te, sed propter honorē imperij. de quo dicto meminit Spec. vbi §. alleg. tex. in c. j. xxj. q. j. & in c. ij. de cust. euchar. sub iugēs q. vestis debet esse cõueniēs statui, ordini, & officio. pro quo facit tex. in arg. in l. id vestimentũ. ff. de pecul. Et facit ij. Esdr. c. iij. vbi apparet q. vestiri purpura est honor.

V Igessimaquarta cõsideratio. Honor fit in legati præstatione. l. amicissimos. in prin. & ibi Bar. ff. de excusat. tuto. hinc est q. dicitur, quem nō honoro, in præstatione legati, scilicet, aut in institutione, nō onero. de quo plenē per Guil. Benedicēti in sua repeti. c. Raynutius. in verbo, si absq. liberis moreretur, in materia substitutionis fideicommissariæ. numero xxv. extra de testamentis.

V Igessimaquinta cõsideratio. In heredis institutione fit honor: quoniã maximus est honor filio succedere patri titulo & iure, seu nomine institutionis, tanq. fit hæres, ob quod dicit text. in l. j. in fi. C. de his qui sibi in testa.

alcri. q. pater filium instituēdo, & hæredē scribēdo, dicitur fungi duplici officio, quod tendit in honorē & fauorē filij. de quo in d. repeti. c. Raynutius. in verbo, in eodē testamēto relinquēs. j. nu. xxxj. xxxij. & xxxiij. de testa. in antiq.

V Igessimasexta cõsideratio. Quis dicitur honorari in saluatione: quoniam ex quo quis saluatur, honoratur, vt dicit Iacobus Rebuffi in l. in sacris. C. de proximis facrorum seriniorum. lib. xij. vbi etiã dicit, q. salutatio videtur fieri reuerentia, per l. fi. C. de officio diuersorũ iudicum. & per l. peculium. C. de proximis sacrorum seriniorum. Ideo vt dicit Specul. in titu. de aduocato. §. v. Iudex est reuerenter saluandus: imo per saluationem videtur esse remissa iniuria. c. cum Adrianus. lxxij. distinc. c. omnis qui. xxxiij. q. j. & ex non saluatione præsumitur quis inimicus, vt tenet glos. finalis in dicto c. cum Adrianus. & allegat ca. cum super. de officio delegati. extra. & dicit dominus meus Iason in l. apertissimi. colum. ij. C. de iudicijs.

Videtur tamen, q. maior etiã porrigat salutem minori, vt pater filio: vt in c. j. in prin. de feudi cognitione. vt etiã videmus in literis regijs, rex dirigendo literas suas exequendas, etiã nuncio seu seruienti porrigit salutem, sic dicēdo: Franciscus Dei gratia Francorum rex tali & c. salutem. Vnde Traianus imperator (vt Eutropius scribit) per sepe amicos saluationis gratia visitauit. Quippe ipse omnibus in omnia se quale exhibuit. Cuius per sepe tale erat dictum. Talē priuatis imperatorē esse oportere, quales priuatos sibi optat habere. Item, Antoninus imperator, cognomento Pius, tantum detulit senatui, quãtum sibi priuatus ab alio principe deferri optauit: vt ait Iulius Capitolinus in eius vita, maximē iuris peritis. Nam ipse a præfectis prætorio tunc amicis & principalibus officiorum & vtriusq. ordinis viris saluatus, eis aliquantulũ assurgit, vt est text. in l. j. C. de sententiã passis. dixi supra in xxj. consideratione. Et quando papa scribit inferiori, puta episcopis aut regibus, quomodo debeat eos salutare ponit Ioannes de Montholono in suo promptuario iuris, in versicu. salutare. articulo, salutate Priscum & Aquilam.

Item etiã par pari. l. Publia. §. Titius. & l. Quintus Cecilius. ff. de positi. Etiam inferior superiori mandat salutem, excepto principe: quia ab inferioribus non saluatur, exceptis quibusdam quibus in priuilegiũ conceditur, de quibus in l. ij. C. de prox. sacr. seriniorum. lib. xij. & in l. j. C. de silentarijs. eod. libro. Et post salutem datur potestas osculandi, excepto papa & Imperatore qui osculantur in pede. l. j. C. de domesti. & protect. dicam infra in xxxiij. considerat. quartæ partis. Vnde fluxit mos de osculandi pedes papæ aut Imperatoris, & osculo salutandi: vide Polido. de inuento. rerum. lib. iij. c. x. vbi etiã dicit, q. cæteri præfules dextrã manũ auersã ad cõtibus osculandã porrigunt, & viri dextrã dextræ iungere solēt saluationis causa.

Aduerte tamen, q. inferiores iudices scribendo iudicibus superioribus, vt dominis de parlamento, non debent se in subscriptionibus suis nominare fratres. text. est in l. singuli. C. de officio diuersorum iudicum.

V Igessimaseptima cõsideratio. Maioritas cõsistit in prærogatiua ordinis. Nam presbyter maior est diacono, c. legimus. in fine. xcij. distinc. & c. statuimus. extra de maioritate & obedientia.

V Igessimaoctaua cõsideratio. Maioritas etiã cõsistit in prærogatiua cõsecrationis. vnde episcopus est maior presbytero, ideo magis honorandus est. c. olim. & ca. episcopus in ecclesia. xcvi. dist. & c. manus. de cõsec. dist. v.

Prima Pars

& c. per leſtis. verſic. ad epiſcopum. xxv. diſtinctione.

Vigefima nona conſideratio. Maioritas habetur in prerogatiua adminiſtrationis: vnde archidiaconus maior eſt archipreſbytero, & ei obedire debet. d. c. per leſtis. verſic. archipreſbyter verò. xxv. diſt.

Et cum ad præcedētia deueniatur ratione maioritatis, propter quam quis laudatur, honoratur & reueretur, videtur plenè in quibus conſiſtit hæc maioritas per Felin. in rubri. de maioritate & obed. per Alberic. in ſuo diſtinctionario, in verbo, maior & maioritas, de quibus ſuis locis dicitur: ideo circa ea aliter hic non inſiſto.



Vigefima conſideratio. Etiam maioritas conſiſtit & præeminētia in eo qui recūbit, nō in eo qui miniſtrat. Lucæ xxij. quod tamē Chriſtus voluit eſſe inter ſuos diſcipulos, inter quos miniſtrabat. Lucæ eodē loco, & Matthæi xx. vbi inter illos ordinauit, quod maior eſſet miniſter. Et inter iſtos recumbentes digniores ſunt qui in primo ſcāno honoris recūbunt: vt communiter videmus in ſcanno quod eſt verſus ignē, vel à latere dextro, ita quod dignior eſt ſecundus illius ſcanni quàm primus alterius, vt alibi dicam.

Trigefima prima conſideratio eſt. Honor etiā debetur & deferē illi qui eſt maximæ autoritatis, ſeu quis conſequitur laudē & honorē ex autoritate. facit text. in c. dudum ad audientia, circa medium. ibi, inuenimus quod pro prepoſito ſanctorum apoſtolorū autoritas faciebat. extra de elect. & in l. Quintus. §. Pōponius. ibi, ſed ad autoritatem meam conſeruandā. & ibi, ad autoritatē ſcribentis. & ibi, ſed ad autoritatē defuncti cōſeruandam id pertinebit. ff. de annuis leg. & in l. ij. §. j. verſic. quæ argumenta. ibi, aliàs dignitas & autoritas confirmat rei de qua quæritur fidē. ff. de teſtib. & in l. ij. §. poſt hos Quintus Mutius. ibi, ex quibus Gallum maximæ autoritatis. & in §. ex his auditoribus. ibi, plurimum autoritatis. & in §. poſt hunc. in principi. & in §. primus diuus Auguſtus. ibi, vt maior iuris autoritas haberetur. & ibi, ſed plurimum in ciuitate autoritatis habuit. & ibi, ſed Proculi autoritas maior fuit. ff. de origi. iuris. & in l. penul. §. Papinianus. ibi, & huiusmodi ſententiæ ſubtiliſſimum teſtem adducit Saluim Iulianū, ſummæ autoritatis hominē. C. de condic. indebiti. & hoc modo aſſumitur autoritas hoc caſu pro quadā reputatione ſiue eſtimatione, vt probatur in l. cognitionum. §. j. & ibi gl. in verbo, æſtimatio. ff. de varijs & extraor. cognit. Sicut dicimus, quod hi maioris autoritatis ſunt qui habēt poſtulatē ſeu dignitatē. l. j. ff. de albo ſcrib. & d. l. Quintus. §. j. cum ſimilibus. Et hæc autoritas ſiue æſtimatio (quam vulgo reputationem appellamus) multis modis acquiritur, de quibus ſuis locis dicitur. & de his ſcribit aliqua Bartho. Cepola in ſuo tract. de Imperatore eligendo. in verſi. autoritatis, vbi multū cōmendat autoritatē, & autore Ioſepho, ordo in Romanorū militiā hic erat, vt milites ad cēturiones, illi ad tribunos (quos Græci chiliarchos vocāt, hoc eſt, qui mille præerant hominibus) mane cōuenirēt ſalutari: & ſic ordo dignitatū & autoritatū obſeruabatur.

Trigefima ſecunda conſideratio. Conſiſtit etiā honor in commendatione noui præſidis prouinciæ, in ſuo nouo & iucundo aduentu ingredientis aliquā celebrē ciuitatē, vel prouinciæ caput: vt eſt text. in l. ſi in aliquam celebrē ciuitatē, vel prouincię caput aduenerit, pati debet ſe cōmendare, laudēſque ſuas cū grauitate audire, cum id prouinciæ honori ſuo ſibi vendicent. ff. de offi. procōſ. & lega. & iſtud cōmuniter obſeruatur in Italia in aduentu

noui poteſtatis: & apud nos non ſolū in aduentu noui regis, ſed & gubernatoris noui alicuius patriæ, & nouorum balliuorū in ſuis prouincijs. vide quæ dixi infra iſta parte in xlviij. conſidera. incip. ex quo ex laude. & dicit Bald. in conſil. ccccxviij. in prima parte, quod honor eſt quādo in ſeunda viſitatione domini hunt ei honorantiæ, ſicut ſunt xenia, caritiæ, ſeu blanditiæ, quæ fiunt pro ipſo viſitando vel miſſo ab eo, & ſimilia. & ad iſtam honorificentiam pertinet omnes operæ obſequiales & reuerētiales. quod videtur eſſe cōtra id quod dicit cōſil. ſuo cccxxxv. in j. parte: vbi dicit, quod honoris noiē cōtinetur id quod eſt ſine onere.

Trigefima tertia conſideratio eſt. In eo quod quis ratione maioritatis meruit laudē & honorē de bonis operationibus ſeu beneficijs in republica exhibitis & impenſis, collaudandus eſt publicis vocibus, ne per ſilentium bonū quod fecit videatur incognitū: vt eſt text. & doct. in l. vnica. C. de quæſto. & magiſt. offic. lib. xij. Et in hoc delectatur princeps, cū audit officiales ſuos collaudari à ſubditis de bono regimine officij: & hoc caſu admittit voces populi exclamantis, viuat talis, qui in officio ſe bene geſſit, ſicut faciunt Romani de papa, vt dicunt gloſſ. & Io. de Platea in d. l. vnica. C. de quæſtoribus. Et licet voces populi in collaudādo ſint admittendæ. d. l. vnica. & l. iuſtiſſimos. C. de offi. rect. prouincię. & §. renouamus. in aut. vt ordinariæ præfecturæ. colla. v. faciunt quæ dicta ſunt infra iſta parte, in xlviij. conſideratio. incip. ex quo ex laude. Non tamen in eligendo vel puniendo. l. ſi cōſtat. ff. de ap. pel. l. decurionū. C. de pœnis. c. ij. de elect. & in c. in literis. de exceſ. prela. & plenè declarat G. Benedicte in ſua repet. c. Raynurius. in verbo, mortuo itaq; teſtatore. j. nu. cxcj. & cxcij. vſq; ad nu. cxcviij. dixi ſupra in xxxij. conſiderat.

Trigefima quarta conſideratio eſt. Honor etiā in adeundo principem & alios iudices reuerenter ſalutando conſiſtit, vt dicit Ioannes de Platea in rubric. C. de præpoſitis ſacri cubiculi. libro xij.

Trigefima quinta conſideratio eſt. Honor conſiſtit & habetur in præmium virtutis ex erectione ſtatuarum in publicū. Cum olim multi fuerint honorati ex erectione ſtatuarum, inter quos enumerat Textor Niuernēſis in ſua officina xlix. qui fuerunt honorati ex erectione ſtatuarū. Et in tantum conſiſtit honor in ſtatua alicuius, quod ſi ipſa ſtatua rumpatur, datur actio iniuriarum. l. ſi ſtatua. & ibi doctores. ff. de iniurijs.

Qui ſtatuas meruerint teſte Textore Niuernēſi, ſunt ſequentes.

Seloſtris.	j.	Horatius Codes.	xvij.
Ariſtogiton.	ij.	Demotheſtes.	xviij.
Armodius.	iiij.	Conon.	xix.
Aſtylus.	iiij.	Euagoras.	xx.
Autolytus.	v.	Mercurius.	xxj.
M. Porcius Cato.	vj.	Polydamas.	xxij.
T. Coruncanus.	vij.	Cylon.	xxiiij.
Demetrius Phalereus.	viiij.	Octauus orator.	xxiiij.
Eunomius.	ix.	Veſtritiſ.	xxv.
Fauorinus.	x.	Nerua imperator.	xxvj.
Verrius Flaccus.	xj.	Archias.	xxvij.
Iſocrates.	xij.	Claudianus.	xxviij.
M. Claudi ⁹ Marcellus.	xiiij.	Iunius ruſticus.	xxix.
Mutius Sæuola.	xiiij.	Virgilius.	xxx.
Ptolemæus Philopator.	xv.	Beroſus.	xxxj.
		Antonius muſa.	xxxij.
Oppianus.	xvj.	Tanaquil.	xxxiiij.
		Pauſaniās.	

Pausanias.	xxxiiij.	Numa.	xlij.
Phyrne.	xxxv.	Seruius.	xlij.
Claudi ⁹ imperator.	xxxvj	Gorgias Leontinus.	xliij.
Epicurus.	xxxvij.	Plato.	xlv.
Iosephus.	xxxviiij.	Chelia.	xlvj.
Minutius augurin ⁹ .	xxxix	Porfena.	xlvij.
Trebius.	xl.	Phocion.	xlviiij.
L. Actius.	xlj.	Lucullus.	xlix.

Mulieres etiam olim forte habuerunt statuas, cum Hypiades statuæ mulierum æquestres vocabantur, cuiusmodi fuisse videntur Amazonum, quæ mortalium primæ equum scandere ausæ sunt, si Lysia oratori creditur.

Qui autem fuerint qui primò statuas inuenerint, ponit Polidorus de inuentoribus rerum, lib. ij. ca. xxij. & ibi ponit quomodo aliàs fuerunt prohibita. Et de usu imaginum, quomodo & in quibus olim utebatur imaginibus, & qui poterant, scribit Budæus in suis annotationibus, in l. ff. de origine iuris. dicam statim, ex quo dixit, quod hodie loco imaginum posteriora tempora vtuntur armis. Hodie apud nos loco istarum statuarum in inferioribus à principibus, fiunt monumenta, seu sepulchra eleuata: alij faciunt ea extra & supra terram eleuari ex altitudine trium pedum vel circa, & supra magnam & latam lapidem, vel marmorem poni: nonnunquam in medio chori ecclesie, vt sunt patroni & fundatores ecclesiarum, puta principes, duces, barones, & huiusmodi. Reges autem nostri faciunt sibi erigere statuas, & ex more cuiusque regi post eius mortem erigitur statua in palatio Parisiensi: & fit talis quod per eam demonstratur qualis fuerit regiminis: quoniam si fuerit bonus, prudens, & verus rex, sic quod suo tempore iustitiam administrauerit, habet manus eleuatas & in altum tendentes: si vero male, aut vnicam vel ambas habet depressas & basem redentes: & per hæc denotatur quod fuit malus administrator iustitiae: quod timens Ludouicus xj. ne in statua eius post mortem fieret hæc depressio manuum vel manus, eius vita durante fecit fieri suam statuam, & sunt numero lxij. vsque ad Franciscum primam qui hodie regnat: & quilibet illorum habet suum epitaphium, per quod ostenditur quot annis vixerit seu regnauerit. Et licet ad me nullo modo deueniant, tamen alia hic ex chronicis & Francorum gestis calculando illorum tempora descripsi.

De regibus Francie Carmen.

Aspice quo Franci regnarunt tempore reges:

Quis prior & regum Gallica sceptrata tulit,
Pharamondus.

Prima Pharamondus decimo si iungeris vnum

Occupat, & Saliquæ legis origo fuit,

Clodio.

Clodio succedit, pacis seruator honestæ:

Quattuor incolumi corpore iustra videns,

Merueus.

Merueus sequitur, toto qui iustior orbe,

Tradiderat decies annua iura pater.

Childericus.

Sex quater imperium Childricus possidet annis,

Cum coco subitæ carpitur ense necis,

Clodoueus.

Et Clodoueus fidei seruator & æqui,

Gallica terdenis messibus arua tenet.

Childebertus.

Iamque quater decies nonus superadditur annus,

Childeberte tuum cum decus orbe cadit,

Clotarius.

Quinq; suo decades Clotarius addidit anno,
Attamen immensum contexit vna caput.

Chilpricus.

Chilpricus decimo decies tres porrigit annos,
Dicitur & probitas multa fuisse viro:

Gontranus.

Hunc celeri sequitur Gontranus tramite princeps,
Bisterna imperium seruat olympiade.

Childebertus secundus.

Posterior dictus Childebertus præsidet annis
Bisseptem, dura sed iacet alter humo.

Theodebertus.

Mox Theodebertus decimo cum iungeret annos
Septem, tunc versa sorte relictus abir.

Theodoricus.

Vix vnum addideras cum tu Theodorice tandem
Imperij celsa protinus arce cadis.

Clotarius.

Vndeciesque quater positus Clotarius armis,
Insignis populo libera iura dedit.

Dagobertus.

Tum Dionysæe Dagobertus conditor ædis,
Bisseptem ætates tradidit imperio.

Clodoueus.

Clodouæ tibi decimo coniungere sextum
Non datur, in fatum tendere nemo potest.

Clotarius.

Cum tibi fallaci vultu fortuna minatur
Clotari, quartus respuit annus opes.

Childericus.

Et tandem decimus septem vix iungitur annus,
Childrici nocuo cum perit ense decus.

Theodoricus.

Atque nouem decimo Theodoricus iunxerat annos,
Aethereum celeri cum pede carpit iter.

Clodoueus.

At Clodoueus sola trieteride regnans,
Saucius incertæ cuspide mortis abest.

Childebertus.

Bis decies rutilans Phebus compleuerat orbem,
Cum Childeberti Gallica sceptrata ruunt.

Dagobertus.

Vnica cum soboles Dagobertus regna ministrat,
Sed sua sub quarto lilia sole cadunt.

Clotarius.

Insignis totidem Clotarius induit annos,
Cuius inextracto nomine fama volet.

Chilpericus.

Vix adit imperium Chilpricus, fata repente
Vertuntur, lapsu labitur ille graui.

Theodoricus.

Non pudit molli Theodorice viuere lustro,
Sed vetito tandem victus amore cadis.

Carolus Martellus.

Iam Martellus adest, belli cui firma potestas,
Imperium quinq; linquit olympiade.

Pipinus paruus.

Quinq; ter atque tribus Gallis Pipinus habetur,
Maxima cui paruo corpore virtus erat.

Carolus magnus.

Maior hic imperio dominatur Carolus omni,

Prima Pars

Per binas hyemes lustraꝫ iure nouem.
Ludouicus pius.
Bis denisꝫ pius Ludouicus quinꝫ peractis
Imperat, & mortis vulnere pulsus obit.
Carolus caluus.
Carolus octauum terdenis præbuit annum,
Hauſta ſed innocuo toxica corde nocent,
Ludouicus balbus.
At Balbus binis Ludouicus præfuit annis,
Gallica non modico robore ſceptra tenens,
Ludouicus tertius.
Heu Ludouice tibi dextro quid ſceptra feruntur
Sydere, cum luſtro tollitur vmbra breui,
Carlonus.
Vix totidem regno Carlonus traditur, ecce
Sydere a tenuis ſpiritus arce iacet.
Ludouicus iners.
Mox Ludouicus a deſt, Lachæſis cui bina repente
Tradidit immitis ſtamina luſtra ſuo,
Carolus ſimplex.
Biſ ſeptemꝫ tribus regnauit Carolus annis,
Ex humili ſimplex pectore dictus erat.
Radulphus.
Ter quater inſignis dominatur laude Radulphus,
Ecce repentino turbine pulſus abeſt.
Ludouicus quartus.
Ter numerant biſ ſex Ludouici tempora regis
Robore, cui ſubſunt parta trophæa ſuo.
Lotharius.
Lothari primus terdenis iungitur annus,
Gallia magnanimo tunc manet orba duce.
Ludouicus.
Cui ſoboles nulla eſt, primoꝫ extinctus in anno,
Hæc Ludouice breui ſunt data ſceptra die.
Hugo capetus.
Virtus ipſa patet nono cum viuatur anno,
Conditur inuiſta ſorte Capetus humo.
Robertus.
Biſ deciesꝫ quater dominatur iure Robertus,
Qui prius hoſtilem terruit enſe manum.
Henricus.
Ter tribuunt decades Henrici fata, nec vnquam
Largior in magno munere dextra fuit.
Philippus.
Sex decies tandem quartus tibi iungitur annus,
Libera cum populo iura Philippe canis.
Ludouicus groſſus.
Iam Ludouicus a deſt, morti ſed ille propinquus,
Altera cum neuit biſ tria luſtra foror.
Ludouicus iunior.
Hincꝫ quater decies Ludouicus præfuit annis,
Atꝫ tribus victo victor ab hoſte manet.
Philippus Auguſtus.
Gallorum totidem moderatur regna Philippus
Nobile, cui valido corpore robur erat.
Ludouicus octauus.
Florida quàm celeri truncantur ſtamina motu,
Sed prius autumnos ter Ludouice vides.
Ludouicus ſanctus.
Sanctè quater decies annis cum quinꝫ peractis,
Imperium merito iam Ludouice tenes.
Philippus poſterior.

Vixit inaudita regno probitate coruſcans
Poſterior, ſeptem luſtra Philippus habet.
Philippus pulcher.
Iamꝫ quater ſeptem pulcher coniungerat annos,
Tunc immaturo labitur vmbra die.
Ludouicus hutinus.
Per binas hyemes regni vix ſceptra feruntur,
Cum Ludouice tibi triſtita fata nocent.
Philippus longus.
Inſignis ſextum longus numerauerat annum,
Gratia cui grato corde virilis erat,
Carolus pulcher.
Carolus hinc ſequitur, bina trieteride Gallis
Præſidet, & pulchro gratior ore fuit.
Philippus Valeſius.
Felici valida moderaris ſorte Valeſi,
Biſ deciesꝫ tribus ſceptra tenere datur.
Ioannes.
Tunc Ioanni nec nono coniungere ſextum,
Toxica propulſis legibus Angla ſinunt.
Carolus.
Carle decennali ſextus cum iungitur annus,
Tunc virtus Galla perditur omnis humo.
Carolus.
Triſtita ſi numerant florentis tempora Carli,
Hæc deciesꝫ quater binaꝫ cernit hyems.
Carolus.
Sæpius ex Anglo victricia dona rebeli,
Ter tria ter decies Carolus ecce tenet.
Ludouicus xj.
Aſt Ludouicus a deſt clarus, nec iuſtior illo,
Biſ tria, ſi memini, nunc ſua luſtra ferunt.
Carolus viij.
Hoſtibus hic victis victor remeauit in orbem
Carolus, & victus poſt tria luſtra cadit.
Ludouicus xij.
Biſ ſeptemꝫ tribus Ludouicus præſidet annis,
Cuius & in toto floruit orbe decus.

Franciſcus.

Iam Franciſcus a deſt Gallis, generoſior illo
Alter & in toto non fuit orbe prior.
Magnanimus bello (luſtris vix quinꝫ peractis)
Cum decorat meritum parta corona caput.
Heluetios dextro domuit qui Marte rebelles,
Oppida victrici trudit & alta manu.
Impoſuitꝫ potens Anglo qui frena feroci
Sedulus, hic patrio ductus amore nimis.
Italiam petijt, Francum remeauit in orbem
Sæpius, & pulſis hoſtibus vltor a deſt.
TRigeſima ſexta conſideratio eſt. Eriam honor conſi
ſtit in triumpho receptione, cum duces belli, aut prin
cipes victoriam cōtra hoſtes & inimicos obtinuiffent, de
victoria triumphabant: hoc eſt in introitu ciuitatis auræ
tis currubus vehebantur, quos albi trahebant equi, capite
lauro coronato. Pompeij tamen currum in triūpho Afri
co traxerunt elephantī. Quem imitatus Cæſar veſtus eſt
elephantis quadraginta, dextra leuaꝫ lichnos geſtātibus,
autore Tranquillo. Et Gordiano quadrigæ elephātorum
decretæ ſunt triumpho Perſico. habuit & Aurelianus cur
rum cum quatuor ceruis iunctum.

Morisq; fuit vt in triumphantum curru federet eorum filij, vnde & Aemilius Paulus speciosissimo triumpho filium duxit, quem triduo post amisit.

Triumphantē sequebantur laureati milites triumphantis, vt quia laurus semper viret, signū esset reipub. florere.

Item captiuū hostium duces in triumpho circumuecti, præcedebant currum triumphalem.

Item triumphantis rem diuinam facientis verba erant: Dii quorum nutu & imperio nata & aucta est res Romana, eandem placati propitiatiq; seruate.

Item moris erat consules ad cenā inuitari à triumphante: deinde rogari, vt venire superederent, ne esset aliquis maioris imperij & autoritatis triumphante.

Item in triumpho lignæ turres, & captarum urbium, arcium, & montium simulachra, omniumq; victorum simulachra, aurum præterea & argentum ferebatur.

Moris item fuit imperatores belli ciuilibus victoria quantumuis magna non triumphare, quia ciues nō hostes occidissent.

Item vt milites & abiectissimi quiq; triumphalem currum sequentes diuersis conuictijs triumphantes incesserent, ne prospera illa fortuna plus æquū superbirent & insolerescerent. Sic triumphante Cæsare milites dixerunt: Gallias subegit Cæsar, Nicomedes Cæsarem. Item, Romani, seruate vxores, Mœchum caluum vobis adducimus.

Ventidium quoq; bassum Parthico triumpho secuti milites decantarunt. Qui mulos fricabat, factus est consul.

Porrò lege cautum erat, ne dux triumphaturus ante triumphum in urbem ingrederetur.

Item ne quis triumpharet, qui minus quàm quinque hostium milia vna acie superasset.

Nulli item licuit triumphare, qui nec dictator, neq; prætor, nec consul res gessisset. Nec pro instaurato sed aucto duntaxat imperio triumphus concedebatur.

Item nemini prius discernabatur triumphus, quàm regionem (de qua triumphaturus erat) successori pacatam reliquisset.

Item poena à lege erat constituta, ei qui super interfectorum numero mentiretur. Ideo triumphantes urbem ingressi de veritate apud censores iurabant.

Item triumphantes habebant Iouis insignia, faciemq; è rubrica illinibant, vt esset coloris ætherei, sceptrumq; gerebant.

Qui autem de diuersis regibus & populis triumpharunt (vt scripsit Textor in sua officina) sunt sequentes.

Lucius Attilius Calatinus triumphauit de Sardis.

Gn. Domitius de Aruernis & Batulo eorum duce.

Liuius salinator de Illurijs seu de Hasdrubale, vt testatur Liuius libro xxxviij.

Marcus Attilius regulus de Salentinis.

Paulus Aemilius iunior de Liguribus & Perseo Macedonum rege, cuius triumphij ordinem pulchrè recitat Philippus Bergomensis in suo supplemento chronicarum.

Meneuius Agrippa Lanatus de Sabinis,

Marcus Antonius triumuir de Armeniæ rege.

Marcus Aquilius consul de Aristonico rege.

Iunius Bubulcus Brutus dictator Equos subegit, ac die octaua de eisdem triumphauit.

Furius Camillus Veios decenniali obsidione domuit, ac de eisdem triumphauit.

Sp. Cassio duo triumphij contigerunt.

Marcus Curius de Samnitibus & Sabinis.

Publius Decius iunior de Samnitibus.

Gneius Duilius primus de nauali victoria triumphauit.

Fabius Rullianus de Appulis, Nucerinis, Samnitibus, Vmbris, Marfis, ac Thuscis triumphauit.

Fabius Gurges de Samnitibus.

Q. Fabius Max. de Liguribus, de Lybicis, Aethruscis, Samnitibusq;, & alijs multis nationibus triumphos quinque egit.

Gneius Fuluius Flaccus de Samnitibus.

M. Fuluius nobilior ouauit de Etolis, triumphauit de Ambracensibus.

L. Lucretius Tricipitinus de Volscis.

Marius de Theutonibus & Iugurtha.

Propertius libro iij.

Dij melius, quantus mulier foret vna triumphus,

Ductus erat per quas ante Iugurtha vias.

Q. Ce. Metellus de Iugurtha & Numydis.

L. Mumius de Acheis.

M. Horatius cōsul de Sabinis sine autoritate senatus.

L. Papyrius Cursor de Samnitibus.

L. Papyrius Crassus eius filius de Priuernatibus.

Gn. Pompeius magni Pompeij pater de Picentibus.

Pompeius magnus de Iarba Mithridate, Aristobolo rege Iudæorum. Hic triumphus maximus ac splendidissimus omnium fuit qui hæcenus Romæ fuerunt.

Aul. posthumus Tubero de Volscis.

L. Aemilius Paulus de Liguribus.

Q. Capitolinus quinquies consul de Volscis.

Scipio Africanus de Hannibale & Scyphace Numidæ rege: cuius triumphij formā Apianus historicus stylo diligenti perscripsit.

Sulpitius de reliquijs Brenni.

L. Valer. Valesij filius de Veientibus & Sabinis.

Valerius Coruinus, qui sexties fuit cōsul, de Sānitibus.

L. Valerius petitus de Volscis, & Equis sine autoritate senatus.

M. Attilius Glabrio de Antiocho & Etholis.

Aurelianus imperator, de Zenobia Palmirenorum regina.

Septimius Seuerus imperator de Arabibus & Adiabenis.

Dagobertus rex Francorum de Saxonibus.

Papyrius Naso de Corfis.

Iulius Cæsar confectis bellis quinquies triumphauit, primum triumphum egit Gallicum, sequentem Alexandrinum, deinde Ponticum, huic proximum Africanum, nouissimum Hispaniensem.

Triumphauit Bacchus de Indis, & primus omnium triumphauit vectus Indico elephanto, vt scribit Diodorus, & Diadema regum ad triumphum inuenit.

Tatius de Sabinis.

Gordianus de Persis.

M. Claudius Marcellus de Hiberis.

Augustus currules triumphos tres egit, Dalmaticum, Asiaticum, Alexandrinum continuo triduo.

Antonius Commodus triumphauit de Germanis.

Domitianus de Dacis & Catis.

Papyrius cursor de Corfis in monte Albano.

Paulus Orosius, & cum eo Blondus Foroliuensis scribunt Romanos triumphos numero fuisse cccxx.

Vltimus omnium triumphauit Probus imperator de Germanis & Bennis omnium gentium ferocissimis.

Prima Pars

Qui triumphabat triplici iudicio honorabatur. Primò exercitus de triumpho discernendo duci iudicabat, secundò senatus, tertio populus. Erat autem triumphus omnium honorum qui à populo Romano dari solebat maximus. Nā illa pōpa solennis erat, quæ fiebat redeuntibus in urbem cum victoria, ut dictum est. Et quemadmodū Romani victoribus Imperatoribus suis magnum honorem, & triumphum psallendo, & cantando impenderunt, qui hostibus superatis Romam redissent. Sic etiam i. Regum xvij, legitur de Dauid, quod postquam Goliath quinque lapidibus occidit, & populum eius vicit, reuersus cum magna gloria receptus est à suis, & mulieres in eius laudem cecinerunt dicentes. Saul percussit mille, & Dauid decem milia. & Exodi xv. c. dicitur, quod quando Dominus liberauit Israël de manu Aegyptiorum, & viderunt Aegyptios mortuos super litus maris, tunc Moyses cecinit carmen hoc Domino. Cantemus Domino, gloriosè enim magnificatus est: equum & ascensorem proiecit in mari. Quia fortitudo mea, & laus mea Dominus: & factus est mihi in salutem &c. Similiter Maria soror Moyse & Aaron sumpsit tympanum in manu, egressæque sunt omnes mulieres post eam cum tympanis & choris præcinentes & dicentes. Cantemus Domino &c. Sed maior victoria & triumphus, & de quo maior laudis honor impedi debet, est de gloriosa, & triumphanti resurrectione Imperatoris nostri Iesu Christi, qui magnificè triumphando ab inferis ad nos reuersus fuit, ut perpulchre scribit Bernardinus de Buis in secunda parte sui Rosarii. sermone xvij. in princip. Similiter Iudas Machabeus superatis hostibus, epinicia. i. solennitatem, festiuitatem, & gratiarum actionem celebravit pro parte victoria, ut habetur iij. Macha. viij. ibi, Et cum epinicia agerent in Ierosolymis, Et habetur Apocali. iij. Qui vicerit, sic vestietur vestimentis albis, & non delebo nomen eius de libro vite, & confitebor nomen eius coram patre meo, & coram angelis eius. Ideo triumphantes indui debent & ornari vestimentis albis, ut fecit Ludouicus xij, habita victoria contra Genuenses, dum ingrederetur Genuam. Anno M. D. vij, dixi infra ista parte xxxvij, considera. in lxij. conclusione. Legitur & Iudith ca. xv. quod postquam Iudith iugulauit Holofernem, & Assyrii victi fuerunt, omnes populi gaudebant cum mulieribus & virginibus & iuuenibus in organis & cytharis, & c. seq. scribitur quod tunc cantauit canticum Domino dicens: Incipite Domino in tympanis, canticum Domino in cymbalis, modulamini illi psalmum novum, exultate & inuocate nomen eius &c. Et factum est post hæc, omnis populus post victoriam venit in Ierusalem adorare Dominum, & mox ut purificati sunt, obtulerunt omnes holocausta, & vota, & repromissiones suas. Erat autem populus iocundus secundum faciem sanctorum, & per tres menses gaudium huius victoriae celebratum est cum Iudith.

Quis verò primus apud Romanos triumphum aut orationem duxerit scribit Polido. lib. ij. c. xvi. de inuentoribus. & ibi de multis qui triumphauerunt. Plinius verò vij. naturalis historiae inter plura alia de laude Ciceronis ait, quod primus in toga triumphum, linguæque lauream meruit.

Macrobius in Saturnalibus dicit Bullam esse insigne triumphantium. Quomodo autem fiebat, ad quid & vbi portabatur hæc Bulla, vide Calepinum in suo dictionario. in verbo, Bulla. Toga regia quæ erat auro & purpura intexta qua reges utebantur à Liuius inter insignia triumphantis numeratur, purpura ante vocata, & erat sine pi-

ctura. Erant etiam alia ornamenta triumphalia, ut Liuius tradit li. xxx. aurea corona, aurea patera, sella currulis eburnea, scipio eburneus, toga picta, palmata tunica.

Trigesima septima consideratio. Honor consistit in bibendo in auro, esse secundus post regem, vestiri purpura, & cognatus principis vocari: ut habetur iij. Esdræ. iij. c. maximè (ut dicit ibi textus) propter sapientiam. Hinc videmus, quod doctores tanquam sapientes, & scientiæ præcellentes, parentes principis vocantur, per text. & glo. in l. ex diui Pij. C. de locato. vbi Domitius Ulpianus qui erat præfectus prætorio ab Alexandro Imperatore eius parens nuncupatur. Etiam antecessores principis dicuntur, per text. in. §. cumque. & ibi notatur per gloss. & docto. in proemio Institutionum.

Trigesima octaua consideratio. Etiam honor consistit in delatione insigniorum & armorum. Nam qui maioribus insignibus vtuntur, maioribus honoribus præfulgent, & in digniori loco collocari debent. Faciunt quæ dicunt doctores in c. ut apostolicè. de priuilegijs. in vj. & in c. j. xlj. dist. cum textu, in c. penul. extra de vita & honest. clerico. vbi ex qualitate & preciositate ornamentorum, augeat dignitatis prærogatiua, ut dixi infra in quarta parte. in xxxij. consideratione. ibi, duodecimo Abbates. Et quælibet dignitas habet sua insignia. Nam papæ imponitur frigidum, Imperatori Diadema seu Infula, Regi corona, Episcopo mitra, Archiepiscopo pallium, Doctore biretum, ut dicit Lucas de Penna in l. murileguli. in prin. C. de murilegulis. lib. xj. de quibus omnibus infra dicam.

Hinc sumpta occasione hic describam de insignibus diuersorum statuum mundi & armis, tam principum, dignitatum, quam aliorum, & de his sigillatim faciam centum conclusiones sequentes: remissiuè tamen interdum ad loca sua in præfenti opere tacta: & primò faciam decem de insignibus, & alias de armis.

Prima conclusio sit de insignibus regum Romanorum. Nam ut refert Polidorus de inuentoribus rerum. lib. ij. c. iij. Romanorum regum insignia erant, fæces cum securibus, corona aurea, sella eborea, trabes currules, falere, anuli, paludamenta prætexta, togæ pictæ, tunicæque palmatæ, & omnia denique decora, quibus imperij dignitas eminebat. Ex duodecim Tusciæ populis (quos Tarquinius priscus subegit) originem habuere, quibus Tarquinius simul atque id senatus permisit, primus usus est. Verum Romulus ex more duodecim Hetruriæ populorum, qui singuli singulos regi statim creato lictores dabant, antea duodecim lictores assumpsit. Alij à numero auium, quæ augurio regnum portenderant, eum secutum numerum autumant. Hi magistratibus ministrabant, fæcesque virgarum alligatos cum securibus gestabant, & huiusmodi virgæ ex Betulla arbore fieri consueuerant, quæ est arbor Gallica mirabili candore atque tenuitate, terribilis magistratuum virgis, secundum Plinium lib. xvj. ca. xix. naturalis historiae.

Secunda conclusio est. Etiam Diadema & corona sunt insignia Imperatorum, & etiam sceptrum, ut infra habetur in quinta parte, in xix. consideratione: vbi ponitur etiam de rationali, de quo statim dicturus sum.

Sed prius videndum est varia esse genera coronarum, & qui primum eas inuenerint. Polidorus de inuentoribus rerum lib. ij. c. xvij. refert Liberum patrem coronarum repletorem fuisse, qui primus omnium imposuit capiti suo coronam

coronam ex hedera. Moyſes tamen qui multis ætatibus Liberum patrem præceſſit, coronas aureas fecit ſecundum Iosephum in iij. & viij. antiquitatū. Aegypti regum (teſte Celio lectionū antiquarū lib. xij. c. lxj.) mos fuit peruetus Diademata ſerpentis aſpidis imagine diſtincta geſtare. Principio ex arborū ramis fieri coronas in ludis & ſacris certaminibus mos fuit. Poſtea varia florum mixtura componi cœperūt, has Glycera primò adinuenit. Pauſo poſt ſubierte quæ vocatæ ſunt Aegyptiæ ſiue Hybernæ, factæ ebrateis, ligneis ſiue eburneis, varijs coloribus infectis. Deinde ſubſecutæ ſunt è lamina ænea tenui inaurata, aut argentea, quæ propter gracilitatē corollæ dicuntur. Cræſſus autem diues primus ſuis ludis coronā aureis argenteiſq; ſolijs dedit, & alij alias. Hinc deniq; multiſariē coronę repertę ſunt, & in maximo pretio habitæ, præcipuè apud Romanos & tēpore conſulū. Erant enim militares coronæ, puta Triūphalis qua donabantur, ſeu coronabantur in triumphis Imperatores, ſeu triumphanti dabatur, & ex lauro primitus fiebat: quoniā ea arbor præcipuè eſt lætitiæ, victoriarumq; nuncia: ſed deinde ex auro fuit facta, & hæc dicitur aurum coronarium, erantq; eiusedem & virtutis & honoris præmia.

Muralis dabatur ei qui primus murum hoſtium ſubierat, ſeu in oppidum hoſtium per vim aſcendiſſet, hæc etiā aurea erat, muri pinnis decorata.

Caſtrenſis (quæ & vallaris dicitur, quia inſigne valli caſtrenſis haberet) ſimiliter aurea erat, hæc donabatur qui primus hoſtium caſtra pugnando introiſſet, & irrupiſſet.

Navalis pariter aurea erat, & dabatur ei qui primus maritimo prælio vi & armis in hoſtium nauē tranſilibat. Ea roſtris nauium erat inſignita.

Oleagina, qua victores in Olympico donabatur, vel ob conuerſum hoſtem.

Oualis, quæ & myrtea dicebatur, dabatur his qui urbē intrabant ouantes, quando bellum leuiter & ſine cruore perfeceſſent deditione facta: aut cum bella non rectē indiſta eſſent, nec cum iuſto hoſte geſta, aut cum hoſtium nomen humile eſſet, vt ſeruorum aut pyratarum.

Obſidionalis dabatur duci qui exercitū ſuum ab obſidione hoſtiū liberaſſet, & dicta eſt graminea, quia fiebat ex eo gramine, quod ibi natum fuerat vbi obſidebantur. hanc S. P. Q. R. Fabio maximo dedit ſecundo bello Punico, quod urbem obſidione liberaſſet. & hanc Plinius libro xxij. alijs nobiliorem fuiſſe dicit.

Ciuica corona erat celeberrima, quam ciuis ciui à quo in bello ſeruatus fuerat, & à morte liberaſſet, teſtem vitæ ſalutiſq; perceptæ dabat: & hæc fiebat ex fronde querna: quoniam quercus primum mortalibus victum præbuit, qui glande veſcebantur: vel quia Ioui (in cuius tutela ſunt ciuitates) ſacra quercus eſt. de hac Plinius lib. xvj. meminit, appellans eam militum virtutis inſigne clariffimum. Vnde præclare Antonius Pius, teſte Capitolino, Scipionis recolendā ſententiā frequenter uſurpabat, dictans ſe malle vnum ciuem ſeruare, q̄ mille hoſtes occidere. Hanc conſuetudinē ciues claros coronis dandi ſecundum Valerij li. ij. de inſtitutis antiquis Athenienſes primi omnium introduxerunt, hoc honore laudatiſſimo virtutis alimento primum Periclem decorantes, & coronantes. L. Gel. vir Cenſorinus cenſuit Ciceronem conſulem hac ornandum corona, quod eius opera, atrociffima illa Catilinæ conuerſio delera vindicataq; fuiſſet.

Hederalis dabatur poëtis.

Populea dabatur iuuenibus virtutem imitantibus, & has coronas poſuit etiā Lucas de Penna in rubr. C. de auro coronario. lib. x. Et dicit idem in l. iij. C. de veſtib. oloberis. lib. xj. q̄ legitur in hiſtoria ſcholæſtica, q̄ quatuor ſunt inſignia regalia, ſcilicet purpura, fibula aurea, ſcepterū & Diadema. vel ſecundum Hug. lib. ij. de ſacramentis, ſex ſunt inſignia quibus excellentia regalis ordinis oſtenditur, & ſacramentū iuſtum figuratur, puta Anulus, per quē deſignatur fides. Armilla, per quam bona operario. Scepterū quo iuſtitia. Gladius, quo vindicta. Purpura, per quā reuerentia: & Diadema, per quod deſignatur in rege gloria.

Tertia conclusio eſt de rationali, quod erat olim inſigne ſupremi ſeu maximi ſacerdotis: vel ſecundum Beza roaldum in Apuleium. Galerius, id eſt pyleus rotundus in modum galeę factus, erat inſigne pontificum: hodie verò eſt thyra. Guillelmus verò Durandi in ſuo rationali diuinorum officiorū lib. iij. c. de indumentis legalibus, ſeu veteris teſtamenti. dicit, q̄ ſecundum Moſaicam legem erāt quatuor indumenta legalia tam minoribus ſacerdotibus, q̄ principi ſacerdotū cōia: de quibus legitur Exo. xxvij.

Primū dicebatur Manafſim, quod Græcè braccæ, latinè verò fœminalia linea dici poteſt, de byſſo retorta contextum: quo utebantur pro eo quod legitur Exo. xx. c. in fine. Non aſcendes ad altare meū per gradus, ne reueletur turpitudine tua. & Ezechi. xxxij. Fœminalia linea erunt in lumbis eorum.

Secundum Cathemone ſiue linea, quod nos ſubuculā vel albam, eratq; biſſinum & duplex.

Tertium Baltheus. i. zona vel cingulum, latum quaſi digitis quatuor, contextū de byſſo, croco, purpura & hyacintho, per quæ quatuor elementa ſignificantur.

Quartum eſt Thyra, quod nos infulam vel mytram appellamus, à Tydari pontificali plurimū differens, quaſi formam rotundæ caſſidis repræſentans.

Super hæc quatuor cōmunia, quatuor proprijs indumentis pontifex utebatur.

Primum erat tunica hyacinthina, quæ latinè talaris dicitur, quæ habebat pro ſimbrijs malagranara cum octuaginta tintinabulis aureis intercalari modo diſpoſita, vt audiretur ſonus, cum pontifex ingrederetur ſanctuarium ne fortè moreretur.

Secundū erat Ephot. i. ſuperhumeralē de quatuor prædictis coloribus, auroq; contextum ſine manicis ad modū colobij habens aperturam in peſtore quandā ad magnitudinem palmi, in qua longior eiufdem menſuræ inferabatur. In cuius parte ſuperiori, videlicet ſuper humeros inſibulati erāt auro duo lapides onychini, quibus duodecim nomina filiorum Iſraël erant inſculpta, ſex in vno, & ſex in altero. Samuel autē & Dauid induti leguntur ephot. illud erat lineum: & propriè quidem Ephorar dicebatur.

Tertiū dicebatur Heſen, græcè loſgion, latinè verò rationale vocatur, quod pontifex ferebat in peſtore, dictum eſt autē rationale iudicij, quia ibi erat lapis in cuius ſplendore ſibi Deum eſſe propitiū cognoscebant. Erat autē rationale quadrangulū duplex in modum vnius palmi, de quatuor prædictis coloribus auroq; contextū, habēs duodecim lapides per quatuor ordines. In primo Sardiū, Topazum, & Smaragdū. In ſecundo Carbunculū, Sapphirū, & Iaspidē. In tertio Liguriū, Achaten, & Amerhyſtū. In quarto Chryſolithū, Onychinū, & Berillū: in quibus erāt ſcripta duodecim nomina filiorū Iſraël. in ſingulis ſingula iuxta ordinem ſuæ natiuitatis. erant enim in eo ſcripta

hec duo nomina, *hurim* & *thumim*, i. veritas & disciplina. Quartum & vltimū erat capitis ornamentū, videlicet *Tiara* seu *Tydaris* in acutū procedens, habens circum aureum cū malogranatis & floribus: ex qua supra frōtem pendebat aurea lamina, quam petalū dicunt, ad modū lunę dimidię, in qua scriptum erat, *Anoth Adonai*, i. sanctū nomen Domini tetragramaton, i. quatuor literarū, ne verò cū mouebatur pōtifex, moueretur & lamina, ligabatur vitra seu iunctura hyacinthina perspicua, quę summitates posterius diffundebat.

Notter ergo pōtifex pro fœminalibus habet sandalia: pro linear, albam: pro baltheo, cingulum: pro poderim, tunicam: pro Ephor, amictum vel stolam: pro longion, pallium: pro Tydari seu Tiara, mitram: pro lamina, crucē. & quedam ex his diuersam habent formam ab illis, sed eandem figuram, hæc ille. Et post historiam ibi per eum positam, vide quomodo declarat secundum Allegoriā, & tropologiam. Et aduerte quia Papa non vtitur baculo, sed tantum inferiores prælati, vt infra dicitur:

Aduerte etiam, quod *chlamydē* purpuream, tunicam hyacinthinam, coronam, frigium, lorium, & superhumeralē habet ex cōcessione Constantini imperatoris: vt dicit ipse Durandus in dicto libro iij. ca. de mitra, & de hoc habetur in Cano. Constantinus ij. xcvj. distinctione.

Quarta cōclusio erit de insignibus Patriarcharum, Cardinalium, & Archiepiscoporum. Nam Patriarchæ & Archiepiscopi habent crucem quam ante se deferri faciunt, vt habetur per Cardinalem in clemantina ij. in principio, de priuilegijs. habent & pallium, & etiā nonnulli episcopi, de quo dicitur sum in quarta parte, in xxvj. consideratione.

Innocentius quartus in concilio Lugdunensi Cardinalibus insigne dedit, quod capite perpetuò deferre debent, hoc est rubrum galerum. Id quod diligenter seruatur secundum Gaguinum in suis chronicis super Francorū gestis, in vita diui Ludouici.

Quinta conclusio. Episcopi verò habent mitrā quę habet duo cornua ad denotandum, quod debent scire vetus & nouum testamētum: vt habetur per Archidiaconum, & Ioannem de turre crema. in c. disciplina. xlv. distinctio. Et quod mitra sit episcopale, & pyleus regale insigne, textus est & ibi Baldus. notatur in c. inter dilectos. §. sed contra. extra de fide instrumentorum. etiam mitra episcopalis dicitur Cidaris.

Hęc verò mitra est loco Tiare seu cidaris, vt dicit Durandus in loco prædicto. Sed & alia sunt ornamenta prælatorum, vt sunt Dalmatica, chirothecę, anulus, & baculus, de quibus hic infra, & isto non vtitur Papa. capit. j. de sacra vnctione, ad fi. sed vtuntur episcopi, & compagis sandalijs. xcij. distinctione, c. cum nonnulli. §. compagis, & c. sequenti. & anulo. c. clerici. de vita & honestate cleri. extra. Et de his omnibus vide per dictum Durandum in prædicto loco vbi amplè.

Sed vsus talium pōtificalium non competit inferioribus ab episcopis de iure communi: & ista omnia tendunt ad gloriam, honorem & magnificentiam ecclesiarum, & non in amplitudinem officij dantur quādo conceduntur inferioribus prælatis, puta abbatibus. & ideo dicit Geminianus in ca. vt apostolicę. de priuilegijs. in vj. quod hæc operantur pontificalia in istis, quod genitalia in mulis.

Ne tamen scādalum in ecclesia generetur, Abbates & inferiores prælati exempti ab episcopis si habeant priuile-

gium portandi mitram, possunt tantum vt in concilijs, & synodis episcopalibus, non tamē aureas vel argenteas laminas habētibus. Non exempti verò simplicibus & albis ac planis vtantur. Ita est textus ad literam in dicto ca. vt apostolicę. de priuilegijs. in vj.

Aduerte quod exempti non possunt talia deferre in presentia episcopi suę diocesis, nisi hoc habeant ex specialia priuilegio, vt dicit ibi text. & Geminianus ex illo textu. per hęc enim detrahitur honori episcopi. & ibi ponit Geminianus, quod exempti debent in ordine præferri non exemptis. dixi alibi plenè.

Sexta conclusio ex præmissis est, quod & isti principes seu pastores habent aliud insigne quod dicitur *virga* seu *baculus*, quo vtitur maximi viri ecclesiastici. Vnde dicit textus in cap. inter dilectos. §. sed contra. & ibi Bal. extra de fide instrumentorum. quod baculus est pastoris, & sceptrū est regis: & vt dicit Augustinus Datus libro iij. suarum orationum, oratione xxxvij. bonus pastor qui iuxta saluatoris vocem animam suam dat pro ouibus suis, quinzuplicem virgam gestare perhibetur. Virgam discipline, per quam audacium & improborum hominum insolentia compescatur. Virgam potestatis, per quam iustè præsit. Virgam cognitionis & scientiæ, per quam instruat. Virgam custodiæ, per quam iustitiam, liberalitatē, pacem & legum disciplinam custodiat ac tueatur. Virgam miserationis, per quā tenuioribus & iniuria laborantibus piē misericorditer quę subueniat. Virgam debellationis, per quam victoriam assequatur.

Datur igitur virga prætoribus, propter disciplinam.

Datur principibus, propter summā regendi potestatem.

Datur senioribus, in quibus sapientię munus excellit.

Datur præsidibus, ad custodiam obeundam.

Datur regibus, ad mansuetudinē & clementiā exercendam.

Datur Imperatoribus, ad hostilem impetum coercendum, atque iniuriam propulsandam.

Et vt ibi dicit, assumpsit Zacharias proph. virgas duas ac pavit gregem suum: ac duę virgę quidē duę sunt præclarę eximieque virtutes: altera iustitia, altera verò mansuetudo, per quas possit qui imperat parcere subiectis, & debellare superbos. de quibus per prophetā Dominus. Vistabo, inquit, eos in virga ferrea. Virgam aureā tenebat Asluerus rex, eamque flectebat ijs qui eius iniussu ipsius thalamum fuissent ingressi, vt liquidò pateat populos ad obsequia atque obedientiam principū erudiri oportere. Radamathus & Acacus, Platone testate, virgā tenent dū iudicant. Minos verò considerans sedet solus, habens aureum sceptrū, vt de eo inquit Vlisses apud Homerū, vidisse sceptrum tenentē, iura mortuis dantē, & magistratus quoque & rectum iudicij examē dispicere, & iustum iudiciū debet iudicare. Nempe virga hæc iustitiā designat & potestatem. Virga directionis, inquit propheta, virga regni tui, & virga quidem corripit delinquentes, quemadmodū & baculus imbecilles tuetur, ac sustinet. Virga tua, ait propheta, psal. xxij. & baculus tuus, ipsa me cōsolata sunt. Hęc virga, inquit, velut demissa a celis hostium vim arcet, ac deuicit insidias, dicente propheta, psal. cix. Virgam virtutis tuę emittet Dominus ex Sion: dominare in medio inimicorū tuorū. Quod si arca fœderis in veteri testamēto duo continebat, scilicet manna & virgam, satis argumenti esse debet, magna in hoc præclaro insigni mysteria contineri: videlicet manna, vt denotaret in prælatis & pastoribus dulcedinē exhortationis ad bonū quo ad bonos: & virgā, vt denot-

vt denotaret correctionem quo ad malos, secundum etiam quod lex hoc contingere debet secundum philosophum x. Ethicorum: vt refert & sequitur Ioannes de turre cremata in c. disciplina. xlv. distinctione. in prima colum. pro quo factus est textus in ca. omnis autem lex. iij. distinc. & in c. factae sunt autem leges, iij. distinc. & in l. j. §. nam vt eleganter. ff. de iustitia & iure.

Has duas virgas solent deferre & gerere reges Francie cum depinguntur, aut eorum imagines seu statuae fiunt & eleuantur. Quoniam vnā virgam portant in manu dextera: in qua supra in summitate virge, est vnū liliū quod habet vim sceptri, & ad instar sceptri fit. Alterā verò gerit in manu sinistra, in cuius apice est representatio manus, quod habet vim iustitię, & illius administrationis; & modo quo iustitiam administrauerint, & regnū gubernauerint habent predictas manus. Quoniam si bene, habent manus eleuatas: quia iustitia de caelo prospexit, quā manu demonstrat. si malē, habent manus depressas, vt denotetur mala eorum administratio iustitię. Et sic illa manus posita super virgam denotat auctoritatem, correctionem, dignitatem, & potestatem quam debet habere princeps in subditos in virga pastoralī.

Quereret forsitan aliquis, quare summus pontifex non vitur virga pastoralī, & tamen alij inferiores ea vtuntur? Guillelmus durandus in dicto tertio libro in ca. de baculo ponit rationem historię, & rationem mysticam.

Historia est, quoniam beatus Petrus apostolus Martiale discipulum suum (quem dominus inter discipulos constituit, cum dixerit: Nisi efficiamini sicut paruulus iste, non intrabitis in regnū caelorum) misit cum quibusdam alijs ad predicandum Germanis, quo in via ad viginti dietas, defuncto collega eius rediit ad nunciandum hoc Petro, cui Petrus. Accipe hunc baculum, & tangens eum, dic: surge in nomine domini, & predica. Ille verò in vigesimo die a tempore mortis illius tetigit eū, & surrexit, & predicauit. & ita Petrus Baculum a se amouit, & subditis dedit, nec recuperauit.

Innocentius verò papa tertius in speculo ecclesie scripsit, quod beatus Petrus misit baculum suum Euchario Treuerorum episcopo: quem vnā cum Valerio & Materno ad predicandum euangelium genti Teuthonice destinauit. Cui successit Maternus in episcopatu, qui per baculum Petri de morte fuerat suscitatus, quem baculum vsque hodie cum magna veneratione Treuerensis ecclesia seruaui & seruat, ideo papa in illa dioecesi vitur baculo & non alibi.

Mystica verò ratio est, quia baculus in summitate curuus est quasi ad attrahendum, quod in Romano pontifice necesse non est. Quia nullus ab eo finaliter diuertere potest. Hęc ratio mihi videtur friuola, cum Romanus pontifex magis ad se habeat attrahere deuiantes & errantes a fide catholica, quā alij praelati. Cum ex quo est caput ecclesie catholice, ad ipsum magis spectat purgare errores, quā ad membra. Et dicit beatus Thomas, quod papa non habet coartatā potestatem, quæ denotatur in curuatione baculi, vt dicit Felinus in rubrica de constitut. colum. ij. versic. bene facit quod notat beatus Thomas.

Præterea vt dicit idem Durandus, per baculum designatur coercitio, quam quia ceteri pontifices ab homine recipiunt, ideo a suis superioribus baculos recipiunt, & habent. Romanus verò pontifex, quia potestatem a solo Deo accipit, baculum non habet. Hęc ratio adhuc non mihi videtur consona, eo quia etiam Romanus pontifex potestatem

saltem secundariō accipit ab electoribus, secundum textum in ca. vbi periculum. de electionibus. in vj. Imo potius videretur, quod virgam & baculū potius deberet habere quā alij. Quoniam cum capiti, scilicet Christo, conuenit: deberet illum habere, vt Christi potestatem signaret: de qua habetur Psalm. xliij. Virga recta siue directionis, virga regni tui: quia dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem. Propter quod alibi dicitur: Reges eos in virga ferrea. duritia ferri vigorem signat æquitatis, qua Christus tanquā vas figuli peccatores confringet. Verū potestas Christi non solum est virga, sed baculus: quia non solum corripit, sed etiam sustentat. Vnde Psalm. xxij. iam superius alleg. Virga tua & baculus tuus, ipsa me consolata sunt. Sic exēplo Christi summus pontifex tanquā eius vicarius non debet esse sine baculo, saltem si non vult eo vtī pro coercitione: quod denotaret consolationem. Sed hodie non video nostros summos pontifices esse multum consolatiuos, nisi in concessione indulgentiarum, mediantibus illis, & non gratis, quod facere deberent: aut saltē pecunias ex eis prouenientes applicare & conuertere in defensionem Christianitatis, quæ iam his nostris temporibus tanta passa est, vt de expugnatione & captiuitate Rhodi videmus, & adhuc non esse sine magno periculo, quod multa patietur propter guerras & dissensiones Christianorū, quæ nunc sunt inter principes Christianos: quas deberet summus pontifex suo baculo sedare & pacificare, illos compellendo ad pacem pro tuitione Christianitatis, sed potius se immiscet & confederat cum illis, vni auxiliū & fauorem tam in pecunijs quā hominibus armatis præstando. Ecce quomodo baculo suo vitur: Deus omnipotens in oibus prouideat.

De insignibus verò principum, Imperatoris scilicet & regum, ponitur infra, in v. parte: in xix. considera, cum sequen. vbi ponitur de Diademate & Corona, quæ sunt insignia Imperatorum & Regum: etiam de scepro, vt iam prædictum est.

Septima conclusio. Insigne senatorum seu ordinis senatorij erat Larusclausus secundum Suetonium in vita Cæsaris dictatoris, & Calceus lunatus, qui tamē communis nobilitati fuisse putat. Iuuenalis de Quintiliano. Appositam nigræ lunam subtexit alutæ. Cicero Philip. xiiij. Est etiam Asinius quidam senator volūtaris lectus, ipse a se apertam curiam vidit, post Cæsaris mortem mutauit calceos, pater conscriptus repente factus est, id est lunatos calceos lumpsit.

Larusclausus, quod etiam laticlauium dicitur, pro senatoria dignitate ponitur: vt ius anulorum aureorum pro equestri ordine, vt dicit Budæus in l. vlti. de senatoribus. ff. vbi etiam refert quod Larusclausus est tunica purpura prætexta, latior & longior tunica vulgaris, ac distincta, cui toga superinduebatur vt tunicæ: & tali veste Tul. Hostilius primus e regibus Romanis vsus est. Credo quod hodie sit cappa seu ille mantellus magnus, latus, longus, & rubeus quem deferunt præsidentes in consistorijs seu parlamentijs, cum reddunt ius seu pronunciant arresta curiæ populi. Qui loco licitorum etiam habent ostiarios cum virga alba & tenui.

Legitur apud Plutarchum in proble. quod lictores cum securi & virgarum fascibus, prætexta vestis cum eburneo curru erant insignia consulum. Sicut Lituus augurum secundum Ciceronem j. de diuina. Tunica picta cum æneo pectoris tegmine Saliorum Martis, vt inquit Liuius lib. j. ab vrbe condita. Spicea corona & alba infula fratrum

Prima Pars

Aruarium, teste Gellio libro vj. c. vj. Principis iudicum Aegyptiorum aurea catena è collo suspenſa qua pendebat ſignum quod veritatem dicebant, autore Diodoro, libro ſecundo.

Octava cõcluſio. Inſignia militaria ſunt plura, enſis ſcilicet, torques aureus, & calcaria deaurata: de quibus infra dixi in nona parte, in pluribus conſiderationibus, & quemadmodum haſta eſt ſignum belli, ita caduceum eſt pacis.

De inſignibus verò literatorum, infra dicam in x. parte in xxxvj. conſideratione. Nota tamen, q̄ ſicut purpura eſt regum, vt dixi, & probatur per totum titulũ, de veſtibus oloberis. lib. xj. C. & in l. ſi. C. qui militare nõ poſ. lib. xij. ita chlamys militum, ſtola ſacerdotum, toga aduocatorum, habitus ruſticorum, cuculla monachorum appellatur: vt in glo. in verbo, ſibulis. in l. vnica. C. nulli licere in frenis. lib. xj. de quo meminit Bald. in ca. cauſam. colum. j. extra de probationibus.

Nona cõcluſio. Reperitur ex communi vſu, etiam aliud inſigne quod eſt Ducum, Comitum, & Marchionum: & eſt pyleus circumdatus quadam corona rotunda non erecta nec aſcendente, in modum zonæ circumdantis pyleum, & apud nos ita ſeruatur, ita quòd licet duces habeant iura regalia, non tamen portant coronam erectam prout reges.

Et de huiusmodi pylei ducalis inuentione ſeu introductione pro inſigni ſeu infula non video originem, niſi eo quia cum capiébantur olim ſerui aut captiui, ſequébantur ducem in triumpho, & poſt eum deferébant pyleum: vt de Terentio capto à Scipione Africano, qui illũ ſequendo deferébat pyleum in triumpho ipſius tanq̄ ducis, vt refert Quintilianus in gladiatore. de quo meminit Lucas de Penna in l. murileguli. C. de murilegulis. lib. xj. Ex quo poſtmodum in ſignũ huius triumphii duces acceperunt pro corona pyleum, & iſte modus apud nos obſeruatur. Vel dicendum videtur, q̄ huiusmodi mos gerendi pyleum per duces, vel comites eſt introductus ex eo, q̄ ſicut olim flamines gentilium inter alios tanq̄ duces & paſtores ſuorum, portabant pyleum, in quo erat deſuper breuis virgula habens aliquid lanæ, vt dicit Albericus in ſuo diſtionario: in verbo, flaminiſ. ita hodie ille mos remanſit nõ ſolum apud Cardinales, Episcopos, & paſtores, ſed etiam apud Duces & principes, q̄ gerũt pyleum in quo eſt zona circumdans eum in ſignum dignitatis & præminentie inter alios: quia non deferunt coronam que ſolum regibus competit. Et hoc, quoniam in eodem dignitatis gradu videntur eſſe duces in ſecularitate, ſicut flamines in ſpiritualitate, vt inferius examinabit.

De iure reperio, q̄ pyleus lineus, ſeu ſericus, eſt inſigne hodie prohibitum clericis, vt ait gloſ. in clementi. ij. de vita & honeſt. clericorum. apud Græcos tamen ſacerdotes deferébant in ſignum dignitatis, vt dicit ipſe Lucas in diſto loco. Tamen quo ad duces, cardinales, episcopos, protonotarios, licet diuerſimodè, eſt multũ in vſu. Et ſicut pilos tegit, ſtringit, & gubernat, ideo etiam videtur q̄ dux ſuos ſubditos tegere & gubernare debet. Et eſt etiam inſigne libertatis, quia magis debet eſſe liberi apud principem ſupremũ, q̄ alij: quia antiquitus ſerui manu miſſi accipiebant pyleum raſo capite. facit l. vnica. §. ſed & qui. C. de latina libertate tollenda.

Hic verò pyleus iſtorum ducum deſignat præeminẽtiam ſupra alios, & eſt in modum coronæ non erectæ, vt

dixi, & tali inſigni ſolent vt duces in ſignum excellentie & dignitatis: quia excellentiorem & digniorem gubernationem habent cæteris.

Iſto etiam inſigni vtuntur apud nos præſidentes palamentorum, quia habent certum pyleum ex nobili panno rotundum foderatum, vt ita dicam, & vulgò dicitur, vng mortier (Cum graues illi debeant eſſe) qui habet circumcirca vnã zonam ex panno aureo, & ſupra filos ſericos & auratos, ad denotandum excellentiam illius ſtatus & officij. Et iſtud ornamentum, ſeu inſigne propriè dicitur faſciale: de quo plenè infra in ſeptima parte, in xxxij. conſidera. incip. generalis eſt. verſic. intantum eſt. j.

Decima cõcluſio. Deueniendo amplius ad materiam armorũ, & vnde originem habuerint, quæ hodie ita ſunt in vſu apud nos. In qua diſtinctione, q̄ tria fuerunt iura apud antiquos, Agnationis, Gentilitatis & Stirpis: ſed nobiliorum fuiſſe videtur gentilitas, vt ex diſtinctione Ciceronis apparet, eorũ ſcilicet qui imagines generis ſui proferre poterant. Inde Tranquil. in Veſpaſia. Flauia gens, inquit, obſcura: illa quidem ac ſine maiorum imaginibus, ſed tamen rei publicæ nequaquã pœnitẽda. Vnde imagines pro nobilitate generis accipi ſæpe ſolent. Cicero de lege agraria ſignificare volens ſe nouum hominem, id eſt, nulla generis nobilitate commendabilem, conſulem tamen factum, ita ad populum inquit. Quemadmodũ cum petebam, nulli me vobis autores generis mei cõmendarunt: ſic ſi quid deliquerõ, nullæ ſunt imagines quæ me à vobis deprecetur. Idem in Piſonem. Obrepiſti ad honores errore hominum, cõmendatione fumoſarum imaginum, quare ſimile nihil habes præter colorem. Fumoſas imagines appellauit Cicero antiquiſſimi generis ſtẽmata, vt legi omnino debeat apud Iuuenalem: Fumoſos equitum cum diſtatore magiſtros.

Hoc autem ius quæſiſſe ſe ab cõdilitate geſta his verbis refert Cicero vltima in Verrem actio. Ob earum rerũ laborem ac ſollicitudinẽ fructus illos datos antiquiorem in ſenatu ſententiæ dicendæ locum togam prætextam, ſellam curulam, ius, imagines ad memoriã poſteritatemq̄ prodendam.

Ex quo loco apparet ex honoribus geſtis imagines familiarum comparari, aut etiam retineri ſolitas eſſe. Vnde in principio legis agrariæ. Et hoc in more poſitum quiritæ inſtitutoq̄ maiorum, vt hi qui beneficio veſtro imagines familiæ ſuæ conſecuti ſunt, eam primam habeant concionem, qua gratiam beneficij veſtri cum ſuorum laude coniungant. Qua in oratione nonnulli aliquando digni, maiorum loco reperiuntur. Pleriq̄ autem hoc perficiunt, vt tantum maioribus eorum debitum eſſe videatur, vnde etiam quod poſteris ſolueretur redundaret.

Qui autem ius gentilitatis & maiorum imagines nullas habebant, hi terræ filij, & à ſe orti, & homines noui vocabantur. Vnde Cicero in vj. epiſtola. Cornelius quidẽ tuus familiaris ſummo genere natus terræ filius. Summo autem genere natus, ab eo per ironiam dicitur. & Perſius: Præſto eſt mihi Manius hæres, progenies terræ. Iuuenalis. vnde fit vt malim fraterculus eſſe gigantum.

Hæ imagines etiam ſtemmata vocantur, vt per Satyrum. Stemmata quid faciunt?

Cerea autem erant ſimulachra per armaria diſpoſita. vnde illud eiufdem.

Tota licet veteres exornent vndiq̄ ceræ: Atria nobilitas ſola eſt, atq̄ vnica virtus,

Mos autem fuit olim Romæ, ut imagines maiorum in funeribus ducerentur, ad gentilitatem ostendendam: id quod Cicero ostendit in secundo de oratore. Brute, quid sedes? quid anum illam patri nuntiare vis tuos? quid illis omnibus quorum imagines duci vides? quid maioribus tuis? de anu Iunia agnata Bruti loquens, quæ funere efferebatur. Plinius libro xxxv. ca. ij. Apud maiores, inquit, in atrijs imagines erant quæ spectarentur, expressi vultus singulis disponebantur armarijs, ut essent imagines, quæ comitarerentur gentilitia funera, semperque defuncto aliquo, totus aderat familiæ eius, qui vnquam fuerat populus. Stemmata verò lineis discurrebant ad imagines pictas. Tablæna verò codicibus implebantur, & monumentis rerum in magistratu gestarum. Aliæ in foribus & circa limina animorum ingentium imagines erant, affixis hostiũ spolijs, quæ nec emptori refringere liceret: quæ etiam dominis mutatis, domus ornamenta erant, ut dicit Plinius.

Pro ijs, ut opinatur Budæus, posteriora tempora insignia gentilitia habuerunt, quæ arma vulgò vocantur, quæ ipsa quoque primùm, ut simile est veri, virtutis præmia fuerunt, ac rerum præclare gestarum decora. Quæ tamen gestantium nonnulli hodie atque etiam plerique moribus ac vitæ instituto hoc certè perficiunt, ut tantum maioribus eorum honoris debitum esse videatur, unde etiam quod posteris solueretur rediret, ut Cicero dixit, hæc tamen Budæus in l. fina. ff. de orig. iuris.

Ex quibus cognoscimus unde habuerunt originem insignia seu arma, de quibus præsens est quæstio. Nam etiam Alexander maximus insequendo vestigia antiquorum & prædecessorum, & volèdo exaltare nomina Athletarum virtuosorum, & militum bene certantium, ut magis atque magis animaretur ad decertandum contra hostes, & ut præmiarentur in honore sicut in præmio: statuit consilio Aristotelis eius præceptoris donare & tribuere militibus suis benè & validè certantibus & merentibus insignia, vexilla, & alia. Nam donis & gratijs quis inuitatur ad bonum, notat Petrus de Anchara, in clement. vnica. §. nos itaque. in fine. de reliquijs & veneratione sanctorum. Item blandimētis & honoribus. cap. qui syncera. xlv. distinctione. & cap. quam pio. j. q. ij. notatur in l. iij. ff. de inofficio. testamen. Item muneribus. capit. nimium. cum cap. sequen. & cap. penult. xxij. q. iij. facit l. j. ff. de iustitia & iure. ibi, bonos non solum metu pœnarum, verum etiam præmiorum exhortatione efficere cupientes. concordat ca. non vos. circa initium. xxij. q. v. Hinc ea ipsa hodie in vulgari nostro vocantur Cortes d'armes. Ex quo fit ex obseruantia, quòd milites principis, & alij portant sua insignia seu arma, ut inter alios cognoscantur, maximè in bello quum ibi interfunt cum eorum principe. facit l. stigmata, in his verbis. ad imitationem tyronum. de fabricensibus. libro xj. C.

VNdecima conclusio. Arma seu insignia etiam ponuntur ad perpetuam hominũ memoriam in multis locis, ut in sepulturis: ut habetur j. Maccabæorum xij. capit. ibi: Aedificauit Simon super sepulchrum patris sui & fratrum suorum ædificium altum visũ, lapideo polito retro & ante. Et statuit septem pyramidas, vnam contra vnam patri & matri, & quatuor fratribus, & his circumposuit columnas magnas, & super colūnas arma, ad memoriam æternam: & iuxta arma naues sculptas quæ viderentur ab hominibus nauigantibus mare. Et j. Regum xxxj. cap. ibi: posuerunt Philistim arma Saulis interfecti

in templo Astaroth, corpus verò eius suspenderunt in muro Bethsan.

DVodecima conclusio. Non est dubium de iure, quod honor est portare arma, vehicula seu vexilla honoratorum & suorum prædecessorum: textus est in l. prima. & ibi Ioan. de Platea. & in l. fina. C. de præpositijs sacri cubiculi. lib. xij. & in l. vnica. C. de honora. vehicu. lib. xj. & dicit Baldus in l. generaliter. §. fina. C. de institutio. & substitutionib. quòd portare arma est honor, ut etiam satis patet ex supra deducis. Et sicut nomē decorat. §. sed nos. institu. ad Tertulianum. ita & hæc arma decorant.

Vnde hæc fuit causa hic inserēdi materiam armorum hoc est insignium, non armorum ad bella necessariorum, cum alibi de his dicturus infra, in nona parte: vbi describam de arte militari: sed hic ponam quomodo laudantur & honorantur, aut laudari poterunt homines in armis seu scutis suis, secundum quod in eis apponuntur metalla, colores, animalia, & alia huiusmodi, quæ dant autoritatem & honorem seu laudem in illis.

Et hæc materia armorum generat arma: quoniã ut dicit Ouidius. Bella mouet clypeus, de armis arma feruntur, quia de his sæpe solet esse grandis quæstio inter nobiles, sicut videmus apud Ouidium, in xij. & xij. Metamorph. inter Ajacem & Vlisssem pro armis ipsius Achillis. dicã latius infra, in xlviij. conclusione.

DEcimatertia conclusio. Donans seu legans pecuniam, ut fiat aliquod opus, puta templum, ædes sacræ, hospitale, imagines & c. nomen, vel arma sua in eodẽ inscribere, ponere, seu depingi facere potest: nec debet ab radi seu deleri, etiam ut alterius arma ponantur. textus in l. qui liberalitate. in princip. & fi. ff. de oper. publi. Notat Albericus in l. legatam. per illum textum. in fine. ff. de admiuistratio. rerum ad ciuitatem pertinentium. facit textus in l. fina. in fine. C. de statujs. vbi ait: sed eius cuius ad honorem petitur expensis proprijs statuam collocari præcipimus. Quod intellige si donauerit sponte, & ex liberalitate: quia si coactus, ut sunt qui condemnantur apud nos ad emendas ciuiles, non possunt procurare, ut sua arma apponantur in dictis operibus publicis factis ex illa multa, per dictum text. qui liberalitate. Ampliã procedere, etiam si aliquam summam & non totam donauerit, quia talis donans, etiam arma sua apponere poterit per dictum textum. & l. fina. ff. eodem. vide infra, in xxxj. conclusione, vbi ampliã.

Aduerte tamen, quòd ponentes arma sua in ecclesijs quas faciunt, aut in ornamentis quæ donant ecclesijs, perducunt meritum, ut tenet Geminianus in cap. duæ sunt. circa medium. xlv. distinct. quem refert & sequitur Bernardinus de Landriano, in cap. dilecta. in apotillis ad Panormita. de excellibus prælatorum. extra.

DEcimaquarta conclusio. Insequendo doctrinam Barto, in suo tractat. de insignijs & armis est, quòd quædam sunt insignia, quæ competunt alicui ratione dignitatis, vel officij. Et sunt talia quæ quilibet habes illam dignitatem vel illud officium, portare potest: non tamen licet alicui portare nisi habeat illam dignitatem seu officium, pro quo allego gloss. in verbo, dignitatum, in c. vt apostolicæ. de priuilegijs. in vj. facit text. in l. j. & ibi per doctorem. C. quæ res vendi non poss. vbi habetur quod vestes, insignia, vel arma, & colores ipsius principis, nemini alii sumere licet.

Exemplificat Barto. in insignibus proconsularibus &

Prima Pars

legatorum, de quibus in l. prima. ff. de officio proconsulis & legati. & l. sanctum. in princip. ff. de rerum diuisione. vbi proconsul insignia sua, etiam extra iurisdictionem suam portare potest. Nam sex fascibus tantum utebatur. l. proconsules. ff. de officio proconsulis. Et etiam legati Romani populi portabant verbenas (forte fatue regias secundum gloss. in dicta l. sanctum.) id est herbas seu frondes sacras, ne violarentur à populo vbi mittebantur, & ratione illius insignis erant in custodia Romanorum, ita quod dicebantur sancti, prout sancti habentur, vt dicit text. in l. fin. in principio. ff. de legationibus.

Similiter legati Græcorum ferre solebant, ne quis eos violaret, ea quæ vocantur cericia, vt inquit textus, in dicta l. sanctum.

Item Archiepiscopus vt potest pallio in tota sua dicecesi & prouincia, vt dicit textus in capit. cum sis. extra de autor. & vsu pallij. Sicut hodie videmus in clientulis seu seruentibus regijs, qui si offenduntur in exequendo mandata regia, habendo & portando signum seu scutum regium, quod portare debent pro insigni, & sunt in saluaguardia regis natiua, ita quod grauius puniuntur qui eos offendunt.

Exemplificat etiam Bartol. in insignibus episcoporum, quæ si quis non habens illam dignitatem portet, incurrit in crimen falsi. l. eos. §. fina. ff. de falsis. vbi habetur, quod portans insignia doctoratus, cum non sit doctor, incurrit in poenam falsi. Et idem dicendum est de quacunque alia dignitate habente certa & distincta insignia, de quibus supra dixi in nouem primis conclusionibus.

Et dicta Bartol. in hac conclusione sequitur Panormi. in cap. dilecta. in ultimo notabili. de excellibus prælato. extra. Et Bonus de Curtili in suo tracta. nobilitatis, parte ij. vbi dicit, quod quædam sunt arma seu insignia dignitatis vel officij in vniuerso, vt episcoporum, doctorum, rectorum, & similibus, & talia solum deferri debent ab illis habentibus talem dignitatem aut officium, vt hic patet.

Quædam autem sunt arma seu insignia singularis dignitatis, quibus vtuntur reges, principes, duces, comites, & cæteri potentiores. Quædam verò sunt arma priuatum, siue nobilium, siue popularium, de quibus particulariter infra amplè dicitur.

Decima quinta conclusio erit de insignibus siue armis cuiuslibet singularis dignitatis (vt videmus in quo libet rege, qui habet sua insignia seu arma. Nam rex Franciæ vnde quæ sit habet pro armis suis in campo azureo tria lilia aurea, & coronam supra erectam. Imperator verò habet Aquilam nigram in campo aureo, & sic de singularibus, prout infra dicitur, in xvij. conclusione de regibus Christianis, de principibus Franciæ, & multis alijs.) Et talia nemini alteri licet deferre seu assumere, vt tenet Bald. in l. prima. C. quæ res vendi non possunt, quia vt dicit, propter hoc videtur se parem facere sicut Lucifer, qui voluit se parè facere Deo, & ideo deiectus fuit de paradiso. Nec etiam suis rebus depingere. l. j. C. de his quæ poenæ nomine. & in authen. de mandatis principum. §. penulti. collatio. ij. & in l. prima. C. vt nemo priuatus &c. vbi non licet priuato apponere arma regis in sua domo. Dicit tamen ibi Albericus quod vidit seruari, & quod quotidie seruetur contrarium. Ideo Bartol. in dicto tractatu dicit, quod hoc intelligendum est principaliter, sed accessoriè potest, puta in signum subiectionis superponere insignibus proprijs insignia regis, comitis, domini, seu principis sui, &

hoc de consuetudine seruetur, vt ibi dicit Bartolus. & ita etiam tenet Bonus de Curtili in suo tracta. nobilitatis, in secunda parte. numero clxx. quod intellige dommodo non sit vilis persona, vt infra, in decimo octaua conclusio ne dicitur.

Sed vnde hoc quod videmus multos principes in Gallia & Francia, qui vtuntur lilijs sicut Christianissimus rex noster, & tamen illi regi fuerunt demissa coelitus pro scuto suo: etiam illi simul fuit demissum oleum sacrum pro vinctioe in eius coronatione fienda, quod tamen alijs quæ regi non competit. dicam infra, ponendo illos qui communiter in Gallia gestant lilia, ratione quorum videntur esse de maioribus, & magis honorari debent, cum magis approximent sua arma, armis supremi principis, & quanto magis sunt conformia & in minus differètia, tanto magis sunt honorabiliora.

Aduerte tamen, quod si arma alicuius principis sint picta in aliquo castro in signum subiectionis, si quis tollat illa arma, dicitur tollere subiectionem domino: & sic per dominum puniri potest tanquam rebellis, nisi aliter appareat de alia causa delendi, vt dicunt Geminianus & Cardinalis Alexander, in canone, quæcunque. trigesima distinctione.

Decima sexta conclusio. Arma, imago, seu nomen principis in opere publico, vt in muris ciuitatis, & portis, in prætorijs iudicium, & domibus publicis seu vniuersitatibus, poni & inscribi debent, per textum in l. opus nouum. in fine. ff. de operibus publicis. & in l. si qui iudices. C. eodem. Quod etiam procedit in eo cuius pecunia id opus factum sit, per textum in dicta l. opus: sed non supra arma principis. Quia nec præsidis liceret nomen vel arma superscribere seu superponere. l. nec præsidis. ff. eodem. Cum in opere publico nulli iudicij licere debet sua arma apponere in consulto principe, aliàs reus maiestatis efficeretur, dicta l. si qui iudices.

Contrarium tamen de consuetudine seruetur secundum Salicetum in dicta l. si qui. & Albericum de Rosate in l. qui liberalitate. ff. eodem. Nam hodie videmus, quod quando fiunt opera publica, gubernatores patriarum in Francia, vel iudices arma sua eis imponunt, sed sub armis regis, quod potest fieri, vt dixi in precedenti conclusione. Dicit etiam textus in l. basilicam. C. eodem, quod in basilica, quæ est domus regia, vel ecclesia sacra, non debent imagines seu arma alicuius pingi: quod intellige prout supra, in xij. conclusione. nisi expensis in toto vel in parte alicuius fuerit fabricata: quia tunc talis, arma seu nomen suum in eadem inscribere vel depingi facere potest.

Decima septima conclusio. Arma principum distincta & separata ab alijs ratione suæ dignitatis non solum non possunt tanquam propria ab alijs assumi, imo quod plus est, etiam non licet ea in domibus proprijs impingere, & assumentes ea & portantes incurrunt & incidunt in crimen falsi, vt dixi supra, in xiiij. conclusione. Imo quod plus est, dicerem quod assumentes propria arma supremorum principum, & existentes in patria subdita tali principi, incurrunt crimen læsæ maiestatis: eo quia talis assumit sibi honorem & potestatem quam non habet. Per signum enim cognoscitur signatum. l. j. §. si intelligatur. ff. de edil. edicto. l. stigmata. & ibi Ioan. de Platea. C. de fabricentibus. libro xj. Tria enim lilia aurea in campo azureo, vt dixi, denotant insigne seu arma regis Franciæ. Ideo si quis illa assumat pro armis, videtur se velle dicere regem: quapropter

quapropter illi contradicere videtur. Omnis enim qui se regem facit, contradicit Cæsari. Ioannis xxij. cap. Cum enim quis in se accipit iurisdictionē aut potestatem vltra quā habeat aut habere debeat, punitur: vt dicit Lucas de Penna in l. prima. in x. & xj. columnis. C. vt nemo ad suum patrociniū suscipiat rulticanos. libro xj. De isto scuto regio plura alibi dixi, ideo non insisto, licet adhuc aliquid de eo infra.

Sic erit dicendū in omnibus alijs scutis seu armis principum supremorum in suis regnis, principatibus, seu dominationibus, vt est in imperio romano, in quo est Aquila nigra, habens duo capita in campo aureo, quæ sunt arma seu insignia Romanorum Imperatorum, vt in fine huius conclusionis patet. Et fuerūt primò arma Iulij Cæsaris, quæ Aquila inter copias armatorum in caput Cæsaris residens, duos coruos hinc atq; hinc illi molestiam inferentes, morte affecit, quod cum summa omnium admiratione factum est. Hanc Iouis alitem poëtæ confabulantur vario quidem colore, quem Mercurio ascriptum ferūt obductum quadam nigredine superfuso: quod cum augures animaduertissent, vi quadam belloq; dolisq; & calliditate Cæsarem regnaturum vaticinati sunt. A quo tempore Imperatores Romani pro armis ea Aquila vsi sunt in campo aureo sub colore nigro, vt præactum est.

Legi tamen quoddam C. Marius (cuius Cæsar Imperator fuit sororius nepos) in secundo consulatu suo, qui septies consul fuit, Aquilam Romanis legionibus propriè dicitur: vt autor est Plinius libro x. ca. iij. de qua in fine istius conclusionis. Sed ibi notat Plinius non ferè apud legiones Romanorum vnquā hibernatum esse in castris, vbi Aquilarum non fuerit iugum. Ex quo, vt opinor, adhuc hodie Aquila pro armis imperij designata habet duo capita, sed quas significationes habeant, volens referre omitto: & de ea in finali parte, in lxxx. consideratione dicitur.

Et licet color niger sit infimus inter colores, vt infra patet, in lxxvj. conclusionē. Crederem tamen, quoddam inter Aquilas in armis apponi solitas, dignior sit aquila nigra quā alterius coloris: eo quia à maiori & potentiori portatur: & etiam quicquid dicant alijs, videtur hic color nobilior & dignior propter eius potentiam & effectum. Nā licet de omnibus alijs coloribus possit fieri nigrum, ita qd nigredo extinguit, supprimit, & offuscat omnes alios colores, non tamen alijs colores possunt ita delere & extinguere nigrum, sicut nigrum delet, obscurat, & extinguit alios: & sic videtur esse maioris potētiae & effectus quā alijs: eapropter magis honorari, & maior seu dignior reputari debet.

Carolus magnus tanquam Imperator & rex Franciæ prædictis duobus armis simul iunctis in vno scuto utebatur: sed Aquila à parte dextra, Lilia autem à parte sinistra designabantur. De huiusmodi Aquila, latius infra in vltima parte.

Idem est dicendum de omnibus armis aliorum principum, vt in Anglia, vbi rex Angliæ habet pro armis tres Leopardos aureos in cāpo rubeo: sed vnde hoc, nisi quia asserit se esse ducē Normanniæ (qui habet pro armis suis duos Leopardos) & ducem Aquitaniæ, qui vtitur & habet vnum: & hos tres simul copulat seu accumulatur & ponit ratione regni. Et sic in Anglia qui vtuntur Leopardis pro armis suis, cum aliquali tamen distinctione, videntur esse de domo regia, & sic digniora arma habere & gestare.

Sic in Aragonia, vbi rex vtitur pro armis quatuor pallis rubeis, & alijs quatuor aureis. Et ratione regni Castellæ & Hispaniæ, vtitur duobus Leonibus azureis, in duabus partibus scuti seu campi argentei, & in alijs duabus partibus, duabus turribus seu castellis aureis in campo rubeo.

Rex verò Cypri vtitur pro armis & habet in parte superiori dextra vnam crucem potētiatam auream, cum quatuor paruis crucibus aureis in campo argenteo, & in sinistra alio Leone rubeo in campo argenteo cotiffato, quatuor cotiffis azureis: & in duabus partibus inferioribus in campo argenteo duobus Leonibus rubeis.

Rex Nauarchiæ vtitur tribus Leopardis azureis in campo aureo, & tantum est diuersitas in coloribus ab armis regis Angliæ.

Rex Scotiæ vtitur Leone rubeo in campo aureo cum bordatura azurea circumdata lilijs aureis.

Rex Portugalliæ vtitur quinque paruis scutis argenteis in campo azureo bordato bordatura rubea, & seminata turribus.

Rex Phrigiæ (quam Frisiam vocant) vtitur pro scuto campo argēteo seminato pluribus cordibus rubeis, & bendato ex benda azurea quatuor petiarum.

Rex Siciliæ & Ierusalem vtitur cruce aurea potētiata, cum quatuor crucibus seu croisetis aureis in campo argenteo: in parte superiori dextra, Lilijs seminatis seu insertis in medio partium superioris & inferioris: & ex latere sinistro partis superioris cāpo argenteo fessato tribus fessis rubeis in parte inferiori: ex parte dextra tigno seu cheurono rubeo in campo rubeo: & sunt hodie arma quibus vtuntur duces Lothoringiæ.

Rex Noruegiæ vtitur tribus coronis aureis in campo rubeo, & istis armis utebatur Arthurus dux Britanniæ, licet quandoq; sit vsus multò magis pluribus coronis aureis seminatis seu resperfis in campo azureo.

Rex Nauaræ habet in campo rubeo escarbunculum pometatum ex auro, & à certo tempore ex quo descendunt tales reges à regibus Franciæ, assumūt in duabus partibus lilia aurea seminata & conspersa in campo azureo cum banda argentea tendente à sinistra ad dextram.

Rex Maioricarū vtitur quatuor pallis rubeis, & quatuor aureis.

Rex Poloniæ habet scutum rubeum quadripartitum in superiore parte dextra, & inferiore sinistra habet duas Aquilas argenteas, vnam in qualibet parte. In partibus verò superiore sinistra, & inferiore dextera hominem argenteum super equo argenteo.

Rex Hungariæ in campo argenteo habet quatuor gemellas rubeas.

Rex Hirlandiæ in campo rubeo habet Leonem argenteum.

Rex Hyberniæ habet regem aureum tenentem liliū in maiestate sedentem in campo nigro.

Presbyter Ioannes seu Ianus rex Indiæ habet, vt fertur, crucifixum nigrum cum duobus flagellis nigris in campo aureo. De cuius dignitate, religione, seu deuotione, secta, & potētia, infra in finali parte, in vigesima consideratione, in qua de nationibus Christianis locuti sumus.

Et vt manifestius res liqueat, sequitur arbor in qua præcedentia arma figurantur.

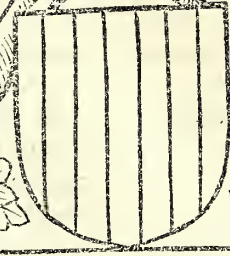
· REX FRANCIE ·



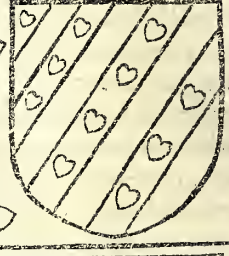
· IMPERATOR ALEMANIE ·



· REX ANGLIE ·



· REX ARAGONIE ·



· REX FRISIE ·



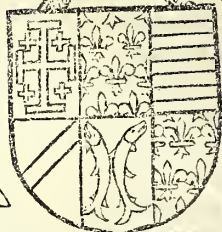
· REX CYPRI ·



· REX HISPANIE ·



· REX PORTUGALIE ·



· REX SICILIE ·



· REX DACIE ·



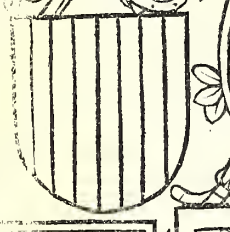
· REX SCOTIE ·



· REX NORVEGIE ·



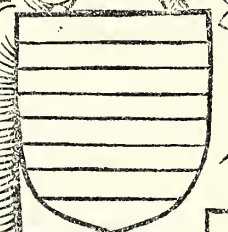
· REX POLONIE ·



· REX MAJORICARVM ·



· REX NAVARRE ·



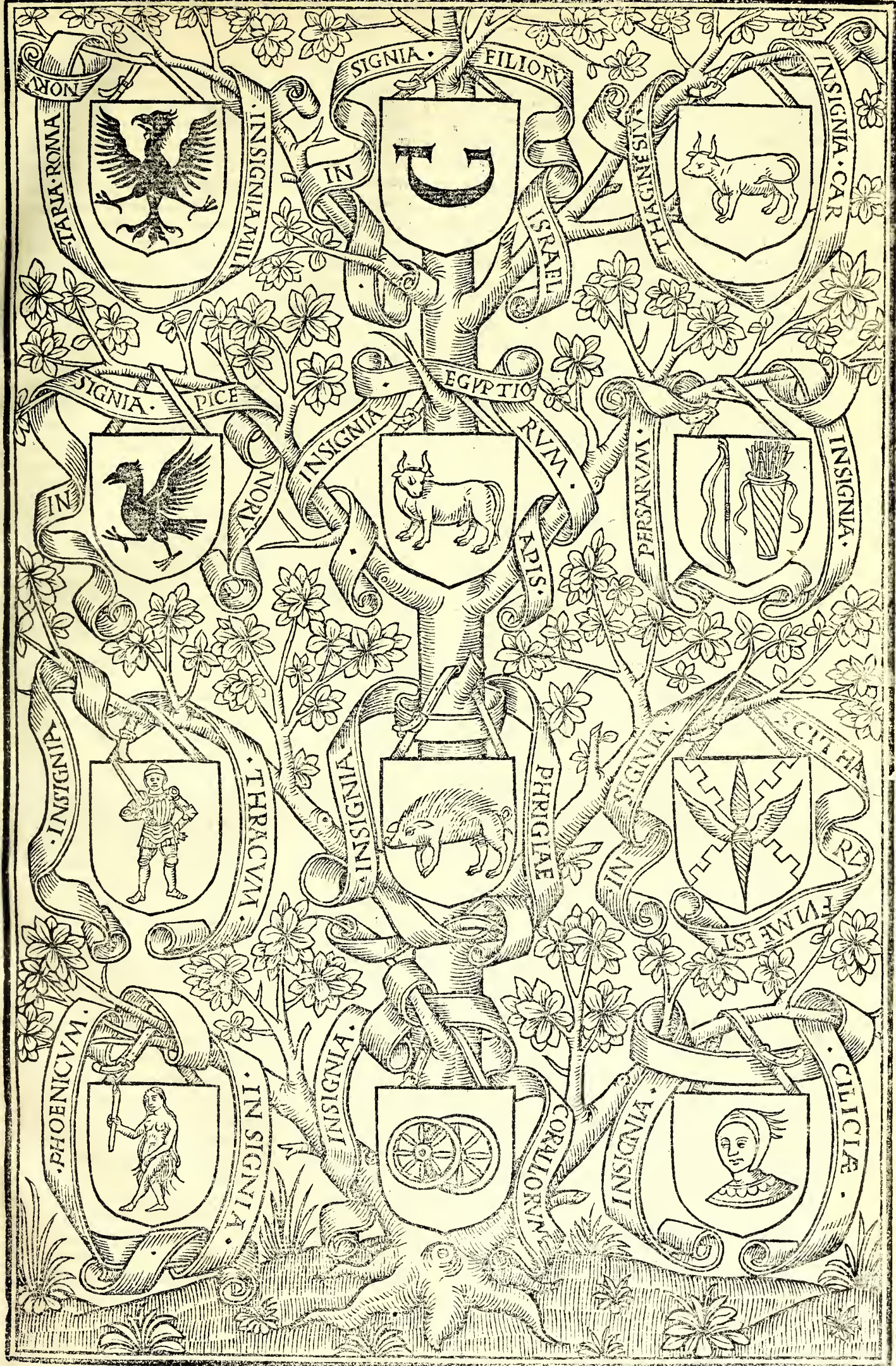
· REX HUNGARIE ·



· REX HYBERNIE ·

· REX INDIE PRESBITERIOHANNES ·

· REX HIRLANDIE ·



ITALIA ROMANA
IN ISIGNIA



SIGNIA FILIORUM ISRAEL



IN ISIGNIA CAR



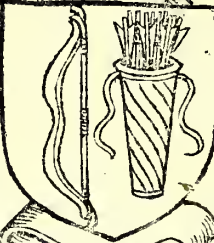
SIGNIA PICE
IN ISIGNIA



EGYPTIO
IN ISIGNIA



PERSARVM
IN ISIGNIA



IN ISIGNIA THRACVM



IN ISIGNIA PHRIGIAE



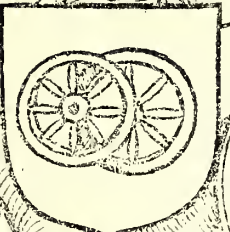
IN ISIGNIA



PHOENICVM
IN ISIGNIA



IN ISIGNIA CORALIORVM



IN ISIGNIA CILICIA



Prima Pars

Sic legimus quod certa sunt insignia diuersarum gentium, ut Romanorum Aquile, Scytharum Fulmen, Filiorum Israel signum Thau, de quo infra xxviiij. conclusione. Aegyptiorum Apis, hoc est Bos, Sus Phrygum, Geminae rotae Corallorum, Thraciae Mars, Arcus & pharetrae Persarum, & ita de alijs, ut in arbore praecedenti patet. Deis attributa fuere etiam insignia, ut Fulmen Ioui, Tridens Neptuno, Framea Marti, Claua Herculi, & Baccho Thyrsus. Et ab Aquila, aquiliferi dicti sunt signiferi in Romana militia. Habuerunt & Romani quatuor alia signa, videlicet Lupos, Minotauros, Equos, & Apros, quae singulos ordines anteiebant: sed Marius ea in totum abdicauit, sola Aquila pro signo relicta, testis est Plinius lib. x. c. iij. scribit Vegetius, primum signum totius legionis esse Aquilam, quam aquilifer portat. Idem Draconarios appellat signiferos a Draconibus, qui per singulas cohortes ferebantur ad praeliu. Franci vero utuntur in praelio, pro signo Cruce alba; Burgundi, Cruce sancti Andrae rubea; Scoti vero alba; Angli, Cruce rubea contra Francos, & rosas contra Scotos. Veneti Leone, Sueui Vrsu, Senenses Lupa, Neapolitani Asino onerato clitella.

Decima octaua conclusio. Cum hodie arma in locum imaginum quae olim fiebant sint subrogata, ut supra dixi in x. conclusione: ideo inferitur quod sicut violator statuae & imaginis principis tenetur crimine lese maiestatis. I. qui statuas. ff. ad legem Iuliam maiestatis. Lucas de Penna in l. si qua, col. j. C. de spectaculis, lib. xj. & in l. praedia. C. de locatio, praediorum ciuiliu &c. eodem lib. in xij. col. Ita etiam violator armorum principis tenetur poena criminis laesae maiestatis: cum subrogatum sapiat naturam illius in cuius locum subrogatur, ut habetur plene per doctores, maxime d. meum Iasonem, in l. si eum. §. qui iniuriarum. ff. si quis cautio, quod dicit esse verum idem d. meus ibi in notabilibus, etiam si subrogatum in aliquo discreparet. & idem d. meus in l. possideri, col. ij. ff. de acquiren. possessio, dicit habere locum etiam in correctorijs. Facit etiam: quia statutum extenditur ad subrogatum, glo. singularis in clemen. & si principalis, in verbo, principalis, in fine gloss. de rescrip. Iacobus Buttrigarius in l. placet. C. de sacrosanct. eccl. Antonius de Butrio in cap. fina. extra de consuetu. d. meus Iason in l. j. col. ij. ff. de vulga. & pupilla, dixi in conclusione consuetudinum ducatus Burgundiae: in gloss. in verbo, interpret. vers. xiiij. conclusio. Et ideo etiam a simili, sicut non licet iuxta imagines principis sordida signa apponere, dicta l. si qua, ita iuxta arma principum non licet arma aut signa sordidorum hominum, & sic vilium personarum apponere: secus de armis nobilium, ut infra in xxv. conclus. incip. licet vasallus, & superius in xv. codu.

Decima nona conclusio erit talis, quod duae conclusiones praecedentes extenduntur in omnibus alijs dignitatibus principalioribus vnius prouinciae: ut in ducatibus, marchionatibus, & comitatibus, habentibus ex antiquo aliqua arma & insignia dignitati ducali, marchionali, aut comitali convenientia: quoniam debent a pari iudicari, eo quia tales dignitates habent iura regalia, maxime quando in eis succeditur prout in alijs dignitatibus, prout ample dixi de ducatu Mediolani in commento nostrarum consuetudinum ducatus Burgundiae, ritu, Des successions des bastardz. articu. v. in consilio ibi posito: quo tenui quod duces habent iura regalia. & ideo idem dicendum est in eis sicut in alijs principibus de quibus ante dictum est.



Vigesima conclusio est quo ad arma nobilium. Nam certum est, quod nobiles ex origine, longa serie, & prosapia praedecessorum habent sua arma & insignia, & communiter a tali tempore cuius initium memoria non extat in contrarium, omnes nobiles seu gentiles homines, ut ita loquar, habent & gerunt sua arma & insignia distincta & separata: nec vnus pateretur quod alter portet arma sua, etiam si esset de sua familia, domo, & nomine, nisi cum quadam differentia quam habent inter se, quae est videlicet, quod primogenitus familiae suae domus, portet ea plana & integra sine aliqua distinctione vel additione. Alij vero posteriores, quilibet cum quadam discrepantia. Et hoc de consuetudine quae valet in his, ut in descendentes omnibus, praeterquam in primogenito, velut in capite ponatur aliqua differentia, qua mediante ab alijs discernatur & cognoscatur: ut in l. j. C. quae res ven. non pos. & ibi per docto. & sic illae differentiae siue signa inducta sunt per regni consuetudinem: & talis consuetudo tenet secundum Bar. in tract. de insignijs & ar. quae consuetudo viget & vsitur etiam in omnibus nobilium domibus regni Franciae, ut tenet Guillelmus de Montferrat in tracta. suo de successione regum, in secundo dubio, nu. xvij. in fine, exemplificat in domo Dalbret, & domo Darual, & sic de singulis. Quae insignia & arma licet sint omnibus & singulis de illa agnatione, etiam nobili, communia. I. vel quae pater. in prin. & l. familiaria. ff. de religiosis & sumpt. fune. tamen illa differentia de consuetudine inducta (cum de iure arma vni per diuisionem vel differentiam assignari non possunt, l. sepulchra. C. de religiosis & sumpt. fune.) non est communis, sed potius singularis & diuersa, per quam vnusquisque de illa agnatione dignoscitur, in qua linea descendendum de illa nobili agnatione sit: an in linea primogenitorum, secundogenitorum vel tertio genitorum, ut dicit ibi idem de Montferrat, numero xx. Ut videmus apud nos, domini Trimolij habent tres Aquilas azureas in campo aureo cum tigno rubeo, quae sunt integra, plana, & originalia arma illius domus, quae primogenitus habet & portat: nec licet alteri ea portare, etiam si sit frater, nisi cum quadam distinctione, quae fit multifariam, ut hic infra videre poteris, in lxxvj. conclusione. & sic de singulis. Et ista sunt & fiunt ad conseruationem agnationis & domus, in hoc quod nemo assumat talia arma, nisi sit de tali domo & familia: cum agnationis seu familiae dignitas semper debet esse salua: ut plene infra in sequenti conclusione: & ut per istam differentiam in insignijs & armis positam vnus de agnatione vel familia ab alijs & singulis de illa agnatione dignoscatur & discernatur, quod licet, ut nominis additur praenomen: ut in l. vnica. C. de mutatione nominis, faciunt notata in proemio Clement. in glos. & in l. secunda. ff. de liberis & posthumis.

Sed quod dignobilibus non liceat quouismodo arma, seu insignia solis nobilibus concessa, & inter nobiles vsitata deferre, dicitur infra in vigesimatertia conclusione, incip. Non licet ignobili. Dixi remissiuè post Bonum de Curtili in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiae, ritu, Des enfans de plusieus listz. §. iij. in prima gloss. versicu. additio. in fine.

Vigesima prima conclusio. Quae dicta sunt hic ante in principibus, idem est in nobilibus ex antiqua prosapia habentibus in sua progenie & familia certa arma distincta ab alijs ratione antiquitatis domus. Quia tunc, si in patria & regione vbi sunt & morantur, posset eis esse dedecus,

dedecus, q̄ inferiores & minoris cōditionis gestarēt talia arma, ex quo eis prohiberi posset, ne talia portēt instante parte. Puta si in ducatu Burgundiæ aliquis vellet assumere talia arma, qui non esset de domo & casata, posset prohiberi à superiore: vt si quis vellet assumere arma Trimo liorum (qui fortè à Timoleone duce Corinthiorum originem habuerunt: vel à Timoleo monte Lydiæ, vt in vltima parte, in consideratione quæ tractat de excellentia vinorum, dicitur) posset ab eis prohiberi, vbi non esset de parentela. & idem de cæteris magnatibus, seu magnificis potentioribus, & nobilioribus in vna patria. Quoniã alijs non licet portare talia arma, nisi sint de casata & domo illorum: & si portarēt aliqui, possunt prohiberi, quoniam ex hoc iniuriarentur quod inferiores qui non essent de eorum parentela, se tales dicerent. notatur in dicto cap. cum dilecta. extra de excessib. prælato. imo dicit Bal. in l. ij. C. quæ res vendi non possunt. q̄ si quis assumat arma, seu insignia alterius, qui eis lōgo tempore vsus fuerat, tenetur pœna falsi, vt sæpe allegatum & comprobatum est supra. Ita etiam tenet Ioannes de Montholono cōciuis & contemporaneus noster in suo promptuario iuris. in verbo, arma. Maximè si sit talis qui in sua agnatione habuisset, vel cōiunctus fuisset quodam vituperio & ignominia, posset ex hac ratione prohiberi, argumento l. mime. C. de episcopali audientia. Et non solū principalis de casata potest talia prohibere, sed etiam quilibet alius etiam tertius, vt dicit Barto. in dicto tracta. de armis. argumen. l. prime. C. de his qui potentiorū nomine titulos prædij affigunt &c. & ibi notatur, in verbo, titulos. & in authen. de mandatis principum. §. penult. colla. iij. Et facit ad hæc ratio Angeli de Perusio, in consilio suo lxxix. & consi. cclxxxj. in penul. columna. vbi dicit, q̄ grauissimum & iniuriosissimū est videre arma agnationis ad extraneos deuoluta.

Hinc est, q̄ domus antiquorum in quibus sunt arma prædecessorum, & imagines, seu stemmata, de iure prohibentur vendi per tutorem & curatorem. Quoniam vt dicit text. in l. lex quæ tutores. §. nec verò domum. C. de administratione tuto. satis lugubre est, aut non videre maiorum imagines in domo propria fixas, aut videre reuulsas. Ratio depromitur. Exempla priscorum virorum honoratorum nos animant ad eorum vestigia sequenda, quos solitos dicere legimus, cum solas maiorū imagines intuerentur, vehemētissimè sibi animum ad virtutem accendi: nec prudentissimis viris modicè succurrebat effigies maiorū, cum titulis suis in prima parte ædium poni solere, vt eorū virtutes posteris non solū legerent, verum etiam imitarentur, & semper audire videātur poëticum illud dictum. Te pater Aeneas, & auunculus excitet Hector.

Et de Themistocle tradunt veteres, quem ferūt stimulis virtutum agitatū, & ob id noctes inquietas exigētem: quærenti quid ita ex tēpore in publico versaretur, respondisse: quia me trophæa Milciadis de somno excitant. Et dicit Lactan. lib. j. Itaq̄ homines eorum simulachra fixerunt, vt habent aliquod ex imaginum contemplatione solatium. Et de materia amplè infra in octaua parte, in vj. consideratione, versic. dicit tamen.

Hinc videmus, q̄ si sint aliqui de aliqua familia & casata antiqua, qui videāt arma suorum prædecessorum depicta, aut aliàs insculpta in aliquo loco publico: si quis velit ea amouere & ponere sua de nouo, etiã ædificando nouū opus, q̄ potest ei prohiberi per iudicem ex officio suo, ex quo non est licitum abradere antiqua, & ponere noua:

vt dicit Barto. in l. qui liberalitate. §. nec eius nomine. per illum textum. ff. de oper. publicis. Vbi infert contra religiosos qui capellas seu capellanas defunctorum aliquorū antiquorum fundatorum, vbi sunt eorū arma, attribuunt alijs nouis, quod malè faciunt: vt etiam dicit Ludouicus Romanus singulari suo cccclxxiij. & refert Ioānes de terra rubea, in suo opere de vinea ecclesiæ. tract. iij. articu. vj. in octaua conclusionē, super gloss. in verbo, damnabilis.

Et ideo vidi, q̄ cum in ecclesia Heduenfi remoueretur quidam lapis magnus in modum tumbæ, vbi erant arma & imago domini quondam Dautigney: conquestus est dominus Gerardus de Vienna, dominus dicti loci, tam e ratione quia dominus ipsius loci Dautigney, q̄ ea ratione, quia erat de agnatione illius prædefuncti, cuius arma ibi posita erant & insculpta: & fuit necesse, q̄ in loco vbi construebatur capella noua, q̄ arma antiqua ibi reponerentur cum nouis, quod & æquum fuit, prout probat text. ad hoc exprellus. quem etiam ad hoc allegauī in l. fin. §. si quis. ff. de operibus publicis. Ad quod facit textus in l. si quando. C. eodem. vbi habetur: quoties opus publicum vt palatiū, ædes sacræ, vel porticus, reparatione indigerint: licitum est imagines, statuas, inscriptiones nominū, vel arma quorumcunq̄ deponere: sed resectis ædificijs, vnaqueq̄ remota reportari, & proprio loco denuo collocari debent. Sed in re priuata vendita, licitum est emptori rei emptæ arma sua apponere, & alia si quæ sint affixa remouere. facit, quia satis absurdum est origine rei sublata, eius imaginem derelinqui seu remanere. text. in l. vnica. §. j. C. de latina libertate tollenda.

Ex dictis tamen Barto. in prædicto tractatu, in secūda colum. sublimita illud dictum præcedens, scilicet de portu & delatione armorum, nisi essent exteri, seu ita de longinquo, vt esset talis distātia de vno loco ad alium, quod primus lædi non posset: puta si Italus assumat arma Teuthonici, vel Anglici & e contra: vel Italus arma Hispani, certè, vt dicit Bartolus, in hoc non videtur generari præiudicium, nec scandalum inter eos. & dictum Bartoli sequitur Panormira. in capitulo, dilecta. de excessib. prælatorum. & amplè infra, in xlviij. conclusionē. Et ideo ex quo in his in quibus quadam facultate quis occupat sibi vsus, non licet quæri, nisi ex magna causa. l. penultima. §. sunt autem qui putant. ff. ne quid in loco publico. Vel nisi etiam essent ita antiqua arma, quod amplius dici nequeat, quod sit aliquis in patria de familia illorum, qui talia arma antiquitus portabāt, & deferebant, vt sunt quædam ex antiquis armis nouem heroum, qui dicuntur in vulgari: Les neuf preux. quorum tres erant Iudæi, scilicet Iudas Machabæus, Iosue, & Dauid. Tres gentiles, seu pagani: Hector, Alexander magnus, & Iulius Cæsar: & alij tres Christiani fuerunt: Carolus magnus, Arthurus, seu Arthufius de Britannia, & Gaufridus, seu Godofredus Billonius: quorum quidem arma infra in xxvij. conclusionē videre poteris. Item vt sunt arma militum (quos mensæ rotundæ vocant) qui fuerunt numero centum & septuaginta, qui omnes portabant arma diuersa, vt videri potest in quodam volumine, seu Romantio, quod vulgari nostro dicitur & intitulatur: Gyron le courtoys. in principio. Et si quis velit videre, aut habere diuersitatem armorum, recurrat ad illum locum. Maior tamen diuersitas erat in turri Dauid, de qua Cantorum iij. cap. Cum in ea erant mille clypei pendentes, de qua infra in lix. conclusionē, versiculo, quandoq̄.

Prima Pars

Vigesima secunda conclusio. In casu in quo omnes & maiores & minores comprehenduntur, & est inter esse quod potest contingere vnumquemque in casu, scilicet quando quis odiosus plenus cuius vite multi insidiantur assumeret arma seu insignia hominis quieti & pacifici: certe illius interest, & poterit facere cum prohiberi, si vituperiose portet ut dictum est: multo fortius potest peti prohibitio, ne ex hoc propter unionem armorum alius pro alio occidatur vel iniurietur.

Idem dicendum est si ex hoc pudor primi aliquo modo ledatur, argumento dictæ l. m. i. m. i. C. de episc. audientia. & l. iudeos quosdam. C. de iudeis.

Et hæc fieri debent per iudicis officium ad quæ spectat quies popularis. l. prima. §. quies. ff. de officio præfecti vrbis, maxime si videatur hoc ad scandalum posse esse extendere, & ad dissensionem subditorum, etiam ex officio suo potest, ut. C. de liti. liber. tollen. l. j. §. sed & qui domini. vbi circa eos qui pyleati incedunt lex Iulia statuit, ne populus decipiatur. & expressius in c. in nonnullis. extra de iudeis.

Vigesima tertia conclusio. Non licet ignobili assumere arma nobilis, & quæ solent portari per nobiles, nec insignia solis nobilibus concessa, & inter nobiles usitata, deferre: quia sic dicitur nedum se nudo nomine nobilem asserere, sed etiam nobilium actus facere: eam ob causam grauius puniendus est quam si solū assereret se nobilem, quo casu tantū falsum comittit, & potest tanquā falsarius puniri. Text. est & ibi Barto. in l. eos. §. qui se pro milite. quem textum ponderat ibi Barto. contra illos qui se asserunt doctores cum non sint. ff. de falsis. vbi dicit text. quod ille qui se pro milite gessit, & illicitis usus est insignibus, falsus puniendus est. & videas Felin. in capit. tertio loco. columna prima, de probatio. dixi alibi. & ille text. multum facit pro hoc casu, & in his etiam vbi quis illicitis usus est insignibus. Facit quod notat Bal. in l. fucadæ. quæ est l. prima. C. quæ res vendi non possunt, dum allegat illud vulgare: quod qui non est Lupus, non debet assumere eius pellem. amplè per Bonum de Curtili in tracta. nobilitatis, secunda parte, numero clxxviii, vbi dicit quod vbi in aliqua patria est discretio seu differentia in forma, & in modo pingendi arma inter nobiles & ignobiles, ignobilis non potest assumere arma nobilis, sed bene assumere potest iuxta ritum ignobilium & popularium, ut infra patebit in vigesima octava conclusio. non iuxta ritum nobilium, qui non conuenit nisi nobilibus: ut apud nos non videtur honestum quod ignobilis, & popularis in suis armis ponat supra arma sua galeam Tymbratam, quod vulgò dicitur Heaulme, cum quadam eleuatione, quæ faciunt nobiles magnifici, supra quod ponunt quoddam signum eleuatum quod videtur solis nobilibus attribui, quod vulgariter dicitur Tymbre, de quo amplè, infra in quadragesima nona conclusio. Aliàs etiam prohibere & impedire non potest nobilis, ne aliquis villanus vel rusticus nomen & arma suæ domus vsurpet, vel ne aliquis de malo & infecto sanguine nomen, vel arma immaculatoꝝ assumat: quia cuiusque de genere interest claritatem & nobilitatem generis conseruari. ita tenet Guillelmus Benedicti in repetitione capituli Raynutius. in verbo, & uxorem nomine Adelsiam, nume. dcccxcvii. & plenè in verbo, Raynutius de Clera, numero lvij. & lvij. extra de testamentis.

Vigesima quarta conclusio. Limitantur etiam præcedentes conclusiones in Bastardis, qui non portant arma domus nobiliū, cum non sint nobiles, ut dicit Bald.

in l. cum legitimæ nuptiæ. ff. de statu hominum. idè Bald. in l. generaliter. §. fina. C. de institutio. & substitutio. dixi amplè in commento super consuetudinibus ducatus Burgundia, in titulo, Des successions des bastards. §. tertio. in glo. prima. versicu. iuxta prædicta, cum sequen. ideo non possunt assumere arma domus, ut dicit Guillelmus Benedicti in sua repetitione cap. Raynutius. in verbo, Raynutius de Clera, nume. xxxj. de testamentis. vbi tamen concludit, quod istud non obseruatur in Francia: quia Bastardi portant arma domus, cum aliqua tamen barra, quæ incipit à sinistris, & tendit ad dextram: tendens & transternans per medium scuti seu campi armorum. & ibi plenè videas de bastardis, & infra in lxxv. conclusione. versicu. item arma &c. Cum supradictis concordat commentum Cosme Guymier, in verbo, filij, titulo, de numero & qualitate cardinalium. §. sint viri. Quid autem de legitimatis, vide infra, in lxxvii. conclusione. Sed de bastardis quomodo legitimi illis præferri debent, latius dicetur infra in vndecima parte, in xv. consideratione.

Vigesima quinta conclusio. Licet vasallus habeat arma sua antiqua & quæ potest ubique portare, & depingere: non tamen ea potest depingere, aut insculpere, seu depingi, aut insculpi facere in locis vbi sunt arma sui domini, à quo tenet in feudum, saltem ita altè, sed cum aliqua depressione, aut diminutione. Pura si tantum cum suis sint arma sui domini, tenetur arma domini ponere in loco superioris, sua verò in loco inferioris: aut arma domini à dextris, sua à sinistris. Et si sint duo arma seu insignia ponenda vel insculpenda cum armis domini, debent poni arma domini in medio, ut dicam infra, in xcvi. conclusione. Quia talia sunt signa & loca honoris, ut dixi supra in hac prima parte, in xiiij. consideratione, cum duabus sequè. Et de hoc est vniuersalis obseruantia in Gallia, ita quod aliqui habent consuetudines particulares de his, ut est in patria Turonensi: de qua per Io. Sanxon, titulo, Des droitz de Chastelenie, c. primo, in consuetudinibus patriæ Turonensis. vbi ponit, quod vasallus non potest ponere sua arma, nec facere litteram, seu ligaturam funebrem in ecclesia castellanæ, quod est rationi congruum, ut minores maioribus deferant, iuxta glo. fina. in l. nihil omnino. C. de palatinis sacrarum largitionum. libro xij. Etiam in delatione & prælatione armorum in quibus consistit honor, ut hic ante dictum est in xij. conclusione. & dicit Bald. in l. generaliter. §. si. C. de institutio. & substitutio. quod portare arma est honor.

Aduerte tamen, quod arma posita iuxta arma principis, censentur ex eo nobiliora. facit, quia qui admittuntur ad latas principis, ex eo illustrantur, textus est in l. vnica. ibi, quos nostri lateris comitatus illustrat. C. de præpositis laborum. libro xij. & ibi notat Bal. illum textum pro collateralibus, quia illustrantur ab eo cui astant. & Felin. in c. pastoralis. de offic. deleg.

Vigesima sexta conclusio. Cognatis & affinis non licet assumere, nec portare arma domus illius unde cognitionem solam habent, aut affinitatem. Cum ad solos agnatos competat ius & facultas portandi arma domus, textus esse videtur in l. ius familiarium. C. de religio. & sumptibus funerum, quem ad hoc Ioannes Sanxon allegat in dicto cap. primo supra proximè allegato, dicam latius infra in xl. conclusione. Et hæc sunt quantum ad arma nobilium, & quæ competunt nobilibus, de quibus adhuc dicam quando fiet mentio, an transeant ad successores, & quomodo, & in pluribus alijs conclusionibus.

Vigesima septima

Vigesimaseptima conclusio est circa populares, qui non habent arma propria: sed aut sibi assumunt ex cōcessione principis supremi, vel alterius domini, vt Bartolus qui habuit à Carolo quarto imperatore, vt ipse & cæteri de sua agnatione leonem rubeum cum caudis duabus in campo aureo portarent. Et tunc talibus licet portare talia arma sibi donata & concessa. & dicit Bartol. in dicto suo tractatu armorū, in hoc non esse dubium. Quia disputare de potestate principis est sacrilegium. l. secūda. C. de crimine sacrilegij. Facit in rubro & nigro. C. vt ne mini liceat sine iudicis autoritate signa imprimere rebus quas alius detinet. optimus textus in l. sacrilegij. C. de diuersis rescriptis. vbi notant Bal. & Paul. q. imperator, seu princeps supremus, vt rex Franciæ, potest conferre dignitatem alicui non habenti, & nobilitare quemcūq; vult: & instar sacrilegij est reputare aliquem indignum quem princeps approbavit, vt in dicto textu, cum sit Deus in terris. notatur in l. iubemus. j. C. de sacrosan. eccle. de laude huiusmodi armorū & vtilitate, infra dicitur, in xxxvj. conclusione, incipiente, circa vtilitatem.

Vigesimaoctaua conclusio. Etiā populares propria autoritate arma sibi assumere possunt, vt dicit Bartol. in dicto loco. Sicut enim nomina inuenta sunt ad cognoscendum homines. l. ad recognoscendos. C. de ingenuis manumissis. ita etiā ista insignia ad hoc inuenta sunt, vt l. sanctum. §. j. ff. de rerum diuisione. Sed talia nomina cuilibet licet imponere sibi ad placitum. dicta l. ad recognoscendos. & l. falsi. in princip. ff. de falsis. Ita etiā ista insignia cuilibet licet portare & impingere in suo, nō tamen in alieno: vt l. ij. C. vt nemini liceat sine iudicis autoritate & c. & ibi notatur per gloss. in verbo, aliquid. facit cap. dilecti. extra de concessio. præbendæ. & quod ibi notatur per gloss. Non inuenio illud cap. dilecti, sub titulo, de concessione præbendæ, allegatum per Bartol. sed bene reperio cap. dilecta. extra de excessibus prælatorum. quod bene videtur facere ad hoc cū gloss. fi. Et ibi Panor. & Petrus de Ancharano ponunt istam quæstionē cum sequenti, & ibidem tractatur ista materia.

Videretur q̄ Bartol. in hoc multū extensè locutus fuerit, & quod istud non sit indistincte verū, maximè in villanis seu rusticis non habentibus aliquam præminentiam aut dignitatem, seu nobilitatem: quoniam credo quod talibus nō sit licitum portare arma, hoc est scuta, in quibus sunt arma, cum talia solum competant nobilibus ex aliqua nobilitate, quæ sunt plures, vt infra videtur, in octaua parte: & illis licet propria autoritate assumere aliqua arma alijs, non propter vsitatam & obseruatam inuoluntate cōsuetudinem à tempore immemoriali quo talibus solum competit vsus armorū, & non villanis & rusticis.

Item & vt statim dicitur, si adhuc tales sibi assumant arma, cauere debent ne assumant arma alicuius antiquæ domus & familiæ iam talia habentis & portantis: quoniam tunc posset prohiberi, vt dictum est supra, in xxxij. conclusione.

Sed bene verum est, q̄ tales rustici & artifices possunt per se & propria autoritate assumere merchas, & signa quibus signare & merchare possunt opera sua, & suas res: sed ista non debent fieri ad formam, seu instar armorum. & ita videntur intelligenda verba Bartoli. De prædictis merchis, seu signis infra videbitur, in xxxj. conclusione.

Communiter tamen tenetur secundū Panor. in d. c. dilecta. vt quilibet assumere possit sibi certa insignia siue

arma. & de hoc truffantur villani à nobilibus cum dicat, arma sunt villanorum, quia sumpta sunt ad placitū, pro ut Accursius glossator iuris ciuilibus in l. hæres. in gloss. fina. ff. de petitio. hæreditatis. de domino Martino sic dicit, q̄ scutum suum albo nigroq; variabat, vt omnem telorum vitaret amaritudinem. Verū tamen vt dixi, omnia nomina propria sumuntur ad placitum, vt vnus ab altero cognoscatur iuribus præallegatis. quibus addo. §. si quis in nomine. instit. de legatis. ira & arma potest quis assumere, vt vna parentela discernatur ab alia, & non fiat alteri præiudicium: etiam dum modo talia arma ignobiliū seu rusticorum non habeant galeam seu cassidem tymbratā, vt supra tactū est, in xxxij. conclusione. & expedit ita fieri vt familiæ distinguantur, & distinctæ cognoscantur, vt dictum est: & non sit idem de magistro Ioanne grammatico, & Accursio iurisperito, vt vult gloss. fina. in l. vnica. C. de professoribus qui & c. lib. xij.

Si quis tamen velit assumere arma de nouo, debet assumere magis cōformia suis cognatis aut affinibus, vel patriæ suæ, & etiā antiquioribus, & secundū quod videre potest & cognoscere q̄ eis magis cōueniunt, & approximant statui suo, tam ratione affinitatis, consanguinitatis, patriæ, loci, q̄ vrbi, seu suæ qualitati & conditioni, & de multis alijs vt infra dicam. Vnde referam, quia ad rem facit, de Gordio patre regis Midæ opulentissimi Phrygij, qui Gordius ex agricultura sumptus ad regnū peruenit: quo potitus Gordium ciuitatē inter Asiam maiorem & minorem condidit, & à se denominauit, in qua templum Ioui consecrauit, & nō immemor, nec veritus originaria conditione, nec eā celans, in eo aratrum (tanq̄ fortè propria arma & insignia) quo aliquādo vsus fuerat, posuit, & ex loris seu funibus quibus boues in iugo teneuerat, nodum connexuit miro artificio, vt neq; principium, neq; exitus deprehenderetur in eo, eumq; Ioui consecrauit, donec qui eum soluat occurreret: vt recitat Guillel. Benedicti in sua repetitio. c. Raynurius. in verbo, Raynurius de Clera. nume. xxv. de testamentis. & ibi reprehendit illos qui neglecto honore patris, se filios bastardos magnatū dicunt, vt illorum nomen & arma eis non debita, occupent, de quo vide ibi plura exempla.

Et ita vt magis communiter videmus, assumentes de nouo arma, assumunt ea quæ magis suo nomini, aut cognomini approximantur & conueniunt propter conformitatem, alludendo vocabulo cognominis, vt nomina sint cōsonantia rebus. vulgato §. est & aliud. instit. de donatio. & siquidem data sunt ab antiquitate nomina significatiua à parte rerū, vt Petrus, quia firmus vt petra. text. & ibi gloss. in anthen. de defensor. ciuitatū. in princ. colla. iij. & Lucius, Lucilius, & Lucullus à luce. Puta si quis cognominetur, de quercu, assumit pro armis quercum: vt in papa Iulio ij. qui dicebatur, de rouere, & assumpsit pro armis quercum. Et rouere in vulgari Italico, est quercus. Et illi qui vocantur de castro, aut castello, sumunt castrū seu castellū. qui verò cognominatur, le Loup, accipit lupū, & sic de singulis. Et licet propria nomina ad placitum imponantur, appellatiua tamē ab aliqua proprietate imponi solent, vt dicit Bald. in proemio instituti. allegans l. si quis in fundi vocabulo. ff. de legatis. j.

Sicut videre est multas familias Romanorum cognomina assumpsisse à leguminibus, & ab ea re quā optimè fererent, vt Fabij à faba cognominati, Cicerones à cicerre, Lentuli seu Lentini à Lente, Pisones à Piso, & sic de

Prima Pars

huiusmodi, & ait Plinius, fuerunt ab arboribus cognomina antiquis: ut Fronditio, militi illi qui preclara facinora Vulturum transactans fronte capiti imposta aduersus Hannibalem edidit. Item Cornutus, ait Q. Cincinnatus cum iuuen agrum & araret, & sereret, dictatura ei a populo Romano delata est. Qui contra Samnites profectus victor exiit, qui a serendo, Seranus appellatus est. A pincendo Pilius, qui primus pincendi frumēti usum inuenit: & pilum, instrumentum aptum ad terendum. Item ab herbis, ut Lacticius, a lactucis dicti. Item a piscibus, ut Murena, quod fuit cognomen viri Romani, ab eo pisce deductum. vnde Ciceronis extat oratio pro Murena, Item Orata, quod cognomen fuit Sergij viri Romani, quod ab hoc pisce sortitus est. Cognomina etiā, ut inquit Varro, habentur a maiori & a minori pecore. a maiori, ut Equitius, Taurus: a minori, ut Sapius, Scropha, Percius: quod cognomen fuit Caronis censorij, a porco tractum. Quidam etiam a vestimento, ut Antonius Caracalla.

Et assumendo antiqua arma (puta duos leones aureos eleuatos se inuicem respicientes in campo rubeo, que fuerunt arma Hectoris, Lyram auream in campo rubeo, que fuerunt arma Davidis, Tres pittacos virides in campo aureo, que fuerunt arma Iosue, Draconem rubeum in campo argenteo, que fuerunt arma Iude Maccabei. In campo azureo regem in solio maiestatis sedentem aureum, que fuerunt arma Alexandri magni, In campo azureo tres coronas aureas, que fuerunt arma Arthuri) non potest quis reprehendi, nec ab aliquo prohiberi, cum nunc non sint alii qui de parēta illorum, & ita de alijs similibus, de quo lastimē infra in xlviij. conclusione.

Vigesima nona conclusio. Si quis impediatur ne arma sua aliquis ponat in loco in quo ponere potest, non patiendo eidem honorem decerni qui decerni potest, non tenetur actione iniuriarum, ut est textus ad litteram in l. iniuriarum. j. §. si quis de honoribus decernendis alicui passus non sit decerni, ut puta imaginem alicui, vel quid aliud tale, puta arma, ff. de iniurijs. quamuis, ut dicit textus, hoc contumeliæ causa faciat. Intelligi si fiat impedimentum antequam sint posita: sed postquam fuerint posita in aliquo loco: si amoueantur, credo actionem iniuriarum esse ortam. Quoniam turpius eicitur, quod non admittatur hospes. tex. in c. quemadmodum. §. alioquin. de iniurijs. extra.

Ex quo dixi in casu emergenti, de quo infra xlix. conclusione, in sine. cum esset inter duos dominos contentio de quadam ecclesia, in cuius iurisdictione esset, & quis illum facere deberet zonam lugubrem seu funebrem in dicta ecclesia: quod ex quo vnus superstes abradere fecerat zonam lugubrem, quam filij alterius predefuncti fecerant fieri pro sepultura eorum patris, quod in hoc tenebatur actione iniuriarum. Quia non solum non passus est honorem decerni, sed decretum tulit, diminuendo eius dignitatem, quo casu tenetur actione iniuriarum, ut est glossa in d. §. si quis. in verbo, quid faciat. Idem dicendum est de eo qui arma alicuius iam in aliquo loco depicta deleuit, aut abrasit, quoniam hoc casu tenetur actione iniuriarum, si talis qui illa posuit non poterat prohiberi illa ibi ponere: quoniam si potuit prohiberi per alium, videtur quod si ponat sine eius auctoritate & licentia, possint per dictum qui prohibere potuit, aut eius mandato, deleri & abradi. Quoniam ex quo per illum textum in d. §. si quis, potest impediri ne vitetur honore, & ne honor sibi decernatur: ita quod non potest hoc casu teneri actione iniuriarum. Multo ergo fortius si quis vitetur

honore non sibi debito, potest talis honor impediri per illum cui preiudicatur in honore, puta in appositione imaginis in vno loco, vel alicuius alterius rei ad honorem tantum, ut est in appositione armorum.

Et ideo dicitur, quod si quis in religioſa ponat, aut pingere faciat arma sua, possunt ab aduersario deuariari, excidi & arripi, per textum in l. ij. C. ut nemo priuatus titulos preiudicis suis vel alienis imponat, vel vela regia suspendat, & ita tenet Vincentius Cicuti in quodam tractatu quem fecit de factis principum, in capitulo de auctoritate ecclesie. folio quinto, sed pro hoc ultimo dicto allego formaliorē textum in l. prima, etiam in l. secunda. C. ut nemini liceat sine iudi. auctori, signa impri. rebus quas alius detinet.



Rigesima conclusio. Non solum habes proprietatem in aliqua re arma sua potest facere pingere, sed etiam usufructuarius in re in qua habet usufructum. l. equissimum. §. sed si edificium usufructus legatus sit. Nerua filius & lumina immittere eis posse, ait, sed & colores, & picturas, & marmora, poterit & sigilla: & si quid ad domus ornatum pertinet, & nota ibi, sigilla. ff. de usufructu. & ibi Angelus de perusio, & Florianus. Quia per hoc non efficitur deterior conditio rei, neque mutatur eius substantia, quoniam aliam fecus esset, ut l. monumentorum. C. de religiosis. & l. repeti. §. rei mutatione, ff. quibus modis usufructus, vel usus amittatur. Ex quo dixi in casu emergenti, quod vidua post mortem mariti que habet doharium in aliqua domo, seu in aliqua terra & seignoria, potest ibidem ponere arma sua, prout eius maritus fecisset eius vita comite: sed tamen zona funebri in ecclesia pro ea fieri non potest, argum. d. l. monumentorum.

Trigesima prima conclusio est circa merchas & insignia mercatorum & artificum: & hoc casu dicendum videtur, quod vnicique liceat tales merchas, seu signa portare & habere. Quoniam talia fiunt ad recognoscendas res suas, & opera sua, seu artificia. vnde notat Baldus in authenticis data, in magna lectura. C. de donati. ante nuptias. quod balli mercatorum recognoscuntur ad signum, sicut supra dictum est in xxxviij. conclusione, quod nomina sunt inuenta ad cognoscendos homines. C. de ingenuis manumissis. & §. si quis in nomine. instit. de legatis. Et licet vnicique nomen suum mutare, & accipere ad placitum, dummodo absit fraus. l. vnica. C. de mutatio. nomi. Ideo videtur quod etiam signum, seu mercham mutare potest. De mutatione tamen nominis, vide Gemina. in proemio sexti. in tertia columna, & Angelum in dicto. §. si quis in nomine. & per doctores in dicta l. vnica.

Sed quid de armis, an liceat ea variare & mutare prohibito: videtur quod non: quia ut sepe dictum est, bonum est argumentum de nomine ad arma. Modo sic est, quod mutatio nominis videtur prohibita, ut in l. prima. §. qui in rationibus. ibi, vel rem amouerint. & l. falsi nominis. ff. de falsis. & l. Titio. in principio. ff. ad municipales. Ideo nec arma mutare licet. Facit, quia nemini licet titulum semel assumptum variare, saltem sine scitu principis, ex ratione l. eos. §. qui se pro milite, & ibi Baldus. ff. de falsis. Item mutatio nominis non fit in imperatore, ut tenet Baldus in proemio Gregoriano. col. j. igitur nec in alio inferiori permessa esse videtur, cum dicat se dominum in terris, & eius dignitas alta est, ut per Baldum ibi. Item notarius non debet mutare nomen, nec signum, ut in proxima sequenti consideratione dicitur. In oppositum facit: quia quis dum dignitatem apostolatus allequitur, mutat nomen proprium primæ impositionis,

tionis, vt tenet Bal. vbi supra. & illa mutatio dicitur gratiosa, idcirco variatio armorum est licita. Ideo dic, q̄ sicut nomina bene possunt mutari, dūmodo illa mutatio non sit calumniosa, captiosa, ignominiosa, & fallens: quia tūc prohibetur tanq̄ etiam gloriosa, iuribus pro prima parte allegatis. Sed illa est licita, quæ damnum, fraudem & deceptionem alteri non infert, nec inferre potest, vt dicit ibi Bal. in ij. col. & pro vtroq̄ casu est tex. in d. l. vnica. C. de mutatione nominis.

Trigesimasecunda cōclusio erit pro limitatione prædictæ conclusionis, que fallit multis modis. Primò quando interesset multis seu contingere posset ex hoc interesse multorum: quod fieri potest, quando esset quidam faber expertus & bene famatus, qui in gladijs suis seu alijs operibus aut artificijs facit certa signa, vel merchā ex quibus opus talis magistri, seu artificis esse cognoscitur, & laudatur, vt per hoc tales merces melius vendantur, & auidius emantur.

Et ideo vt dicunt Bal. in d. suo tractatu armorum. Panor. & Pet. de Anchara. in d. c. dilecta. extra de excessibus prelatorum. si alius faceret tale signum, posset prohiberi, quia ex hoc cōmune bonum, seu res publica læderetur & decipi posset. Acciperetur enim & emeretur opus vnus (vt sæpe fit) pro opere alterius, argumento l. primæ. C. de latinalibert. tollen. & c. à nonnullis. extra de Iudicis.

Istud exemplificari potest in multis, maxime tempore nostro in quodā fabro cultellorū, qui dicebatur Vauldoire, qui vtebatur certo signo pro sua mercha operi suo imprimenda. Nam si alius vsurpasset illud signū, potuisset ille & quilibet alius de populo conqueri, & ad preces illorum per iudicem prohiberi eidem vsurpanti, potuisset etiam ceteris ne tali signo vterentur quod & factum fuit.

Sic etiam in oppido Belnensi, vbi erat quidam faber balistarum laudatissimus & ingeniosus, qui ceteros in operis sui bonitate excellebat. Nam si aliquis signum suum accepisset, potuisset ad iustitiam illius, aut alterius de illo loco prohiberi ne quisq̄ alius vsus fuisset, & sic de singulis faciunt ad prædicta quæ retigi infra in xxxiiij. cōclu.

Sic vt videmus in Burgundia, Dolia vinorū fiunt diuersa, & distincta ab alijs totius Gallie: ita q̄ nulla prouincia est in Gallia quæ vtatur dolijs, seu vasis vinarijs ad mensuram, & sub forma & modo quibus fabricantur in vrbe Belnensi, & in tota Burgundia.

Altissiodoren. tamen ad emulationem voluerunt facere similia vasa & dolia, vt carius & citius venderent eorū vina, & pro vinis Burgundie, quod tamen fieri non potuit, nec debuit. Et ideo super hoc pendet processus Parisius (vt audiui.) Et pro certo iuste possunt & potuerunt Burgundi impedire & conqueri, ne fiant, neq̄ fierent dolia ad vsum vinorum ad instar suorum propter excellentiā vinorum Belnensium & totius Burgundie, quia aliās euenire posset, quod alia vinavenderentur & exponerentur venalia pro vinis Burgundie, & diffamaretur seu minueretur fama & celebritas vinorum ipsius Burgundie, etiā decipi possent multi emptores: ideo interesse tam publicum, q̄ priuatum considerandum est.

Trigesimatertia cōclusio erit pro secunda limitatione antedictæ conclusionis, quæ fallit secundò in signis quibus vtuntur notarij, qui semper vno signo vti debent, & mutare non debent nec nomen, aliās tenerentur de falso. Bal. in l. cōparationes. col. fi. C. de fide instrument. & in prima constituti. C. & Lanfrancus in c. quoniam

contra. versi. instrumenta. col. ij. extra de probationibus. Quia nullus potest assumere signum alterius notarij, nec eo vti: & si id faciat, incidit in crimen falsi, notatur in l. nemo. quæ est l. fi. §. nec calidis. C. de accessoribus. in §. item lex cornelia. insti. de publicis iudicijs. & in authent. de instrumentorum cautela & fide. §. oportet autem. & quod ibi notatur, collatio. vj. vbi si quis signū alterius accipiat, potest prohiberi. Ita etiā tenet lo. de Platea in l. stigmata. C. de fabricentibus. lib. xj. Quia aliquando posset diffamari primus signās tali signo, si secundus non bene vteretur eo. argumento d. c. dilecta. de excessibus prel. extra. Et ibi Bernardinus de Landrino in apostillis ad Panor. allegans Bald. in sua disputatione, quæ incipit, accusatur de vi turbatiua.

Trigesimaquarta cōclusio erit pro tertia limitatione præcedentis conclusionis, in ordine xxxj. quæ fallit tertio in signis quibus vtuntur fabricatores omnium rerū: quoniam etiam tales possunt ad requestam eorum inhiberi facere, ne alij illo signo vtantur, vt supra dixi in conclusione xxxij. Quia si sit bonus faber, pictor, aut textor, & alius qui non esset ita peritus in arte vteretur suo signo, posset ille bonus artifex qui primò vtebatur tali signo diffamari in opere suo. Eius enim interest ne alius imperitus artifex tale signum assumat, ne confusio operum inducatur, & sic esset primi boni & periti artificis diffamatio, vt etiam tenet Bal. in l. ij. C. quæ res vendi non poss. Et dicit Bal. in c. quanto. col. ij. de iureiuran. q̄ vnus mercator nō potest apponere signum alterius mercatoris in ballis suis.

Idem etiam dicit Guillelmus Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, Raynutius de Clera. numero lix. de testamentis. in hospite tenente diuerforium, seu hospitium, qui si primò acceperit signum aliquod, seu inter signum, potest prohibere ne in illo loco alius accipiat illud: quia sua interest, si in illo loco, seu ciuitate vbi habet tale signum, vel quia fortè propter eius famā & diligentiam seu prouidentiam, cuncti viatores & hospites ad ipsum currebant, & nunc diffamaretur, saltem fama talis hospitij diminueretur, si alius non equè idoneus, fidelis, & seruitialis inter signum illud assumeret: quod non est telerā dum in præiudicium primi occupantis & habētis tale signum, seu inter signum.

Vel quia fortè vnus mercator, vel alius artifex habet in sua domo ex præscriptione aliqua insignia, quibus semper sui prædecessores vsi fuerunt per triginta annos & vltra, vt dicit Bal. in l. j. quæ incip. fucandæ. in fi. C. quæ res vendi nō possunt. quem ibi vide pro materia. & facit pro hoc l. monumentorum in fine. C. de reli. & sump. funerū. Et prædicta intelligo vera, nisi esset magna distantia loci de vno inter signum ad aliud, aut vnus vicus multum distaret ab alio, quia tunc in illis vicis longè distantibus, etiam in eadem ciuitate sæpe similia inter signa (vt Parisius) videntur esse appensa, licet plerumq̄ in aliquibus differant vt vnum fiat paruū, aliud magnum: vel cum aliqua dissimilitudine & discrepantia. pro quo faciunt dicta infra in xxxix. conclusione.

Et ex hac conclusione infero, q̄ cauere debēt aduocati ne se sub signet scripturis factis per procuratores aut alios aduocatos imperitos. Quoniā ex hoc si deueniant ad manus expertorum & doctissimorum virorum, posset eorū fama attenuari: quia in his inspicitur signum aduocati se subscribentis, quod male obseruant aduocati Heduenfes, qui vt plurimum subscribunt scripturas per procuratores

factas, quod tamen semper facerentur, & vidi multos in hoc decipi & poenitere, cum eorum scripturę declarabantur inadmissibiles, inciuales, impertinentes, ineptę, & nulle, quod in eorum dedecus redū dabat: ex quo non cogitauerant, nec illas fecerant. Cauēat ergo decetero ne signeta eorum talibus scripturis apponant nisi ex fontibus proprijs processerint, & facit quia inciuale est (nisi tota lege perspecta) de aliqua particula eius proposita iudicare vel respondere, l. inciuale, ff. de legibus, facit etiam l. de his controuersijs, in his verbis, inspectis cognitisq; verbis testamenti, ff. de transac. & plerunq; principium per finem corrigitur, l. si tibi, in fine, ff. si certum petatur.

Et ampliando predictam fallentiam videtur q; apponere signum alienum, seu mercham alienam in rebus suis sit prohibitum, l. j. C. de nauibus non excusandis, lib. xj. imo quod perdat rem suam, d. l. j. & l. sacrilegij, §. qui cū, ff. ad legē Iuliam peculatus, cum alijs allegatis per Lucam de Penna in l. stigmata, C. de fabricensibus, lib. xj. Et sic vnus mercator non potest nec debet apponere signū alterius mercatoris in ballis suis vt dictum est hic ante.

Trigesima quinta conclusio erit de insigni, signo seu mercha mercatoris, an probet, Ioannes de Platea in d. l. stigmata, & Guillelmus Benedicti in dicta repetitio, c. Raynutius, in verbo, Raynutius de Clera, de testamētis, dicunt q; talis mercha sufficit ad probandum rerū dominium, facit c. displicet, xxxij, q. iij, ibi, & vos oues Christi estis, characterem dominicum portantes, secundū Lucā de Penna in dicta, l. stigmata, Eius enim res esse videtur cuius signo signata est, l. quod si neq; §. si, ff. de periculo & commodo rei venditę, & c. si iudex, de sent, excōmunicatōnis, in vj. Ad idem bene facit j, q. j, ca. quod quidam, in fine, & xxij, q. vj, c. quemadmodū, de consecratione dis. iij, c. postea signatur, xxxij, q. ij, c. sanē profertur, extra de voto, c. magnę, & c. si ibidē, & Ezechiel, c. ix, Transi per mediam ciuitatem, & signa Thau super frontes virorum gementiū & dolentiū super abominationibus quę sūt in medio eius, Et Lucę xx, Ostēdite mihi numisma census, At illi obtulerunt ei denarium, Cuius habet imaginem & inscriptionē; Et respondentes dixerūt: Cęsar, & ait illis, Reddite ergo quod est Cęsaris Cęsari & c. Et Gene, iij, Posuit Dominus signum in Caym, Ad idem Exod, xj, quod verum dicit esse Lucas de Penna si probetur impositio merche, l. iij, C. de bonis vacatibus, lib. x, & d. l. quod si neq;, Quod videtur etiam esse verum, quo ad possessionem & dominium, argumēto d. l. iij, & l. monumentorū, C. de relig. & sump, funerum, & facit quod notatur in c. quanto, in gloss, in verbo, patris, de iureiuran, extra, & in l. vnica, C. de nauis tyberinis, lib. xj, Ita dicit Lucas de Penna in d. l. stigmata, & dixi in meo monologio, in verbo, mercha mercatoris, Dicit tamē Bal, in aut, dos data, C. de donatio, ante nuptias, q; facit tantum presumptionem, vt in ballis mercatorū, sic q; facit presumi esse illius cuius est signū, De impressione armorum, inscriptione nominū, & imaginum an probent, vide infra in lv. cōclusionē,

Trigesima sexta conclusio circa vtilitatē armorū quę quis habet à principe versatur: de quibus, §. in xxvij conclusi, incip, circa populares, an plus profint, & an afferant aliā vtilitatē q; si alius ea nō habeat à principe, In quo cōcludit Bar, in suo trac, de armis, q; magis prodest & magis releuat habere arma à principe q; à seipso in multis.

Primò, quia est maioris dignitatis, sicut dicimus in testamento facto à principe, vt in l. omnium, C. de testamē,

Secundò, quia non possunt prohiberi ab alio illa portare, l. ij, C. de iureiurā, & ff, de minor, xxv, annis, l. minor autem magistratus, in prin, & §. ij, qui tex, bene facit, cum dicat, q; aduerius sententiā principis non admittitur quis ad petēdam restitutionem in integrū, cum solus princeps restituat aduerius suam sententiam, Quia nullus eo maior sit, l. de precatō, ff, ad legem Rhodiam de iactu.

Crederem doctrinam Bar, in hoc esse veram, dūmodo princeps non cōcessisset ei arma alicuius magnatis, seu domus aut casatę antiquę: quia tale priuilegium concessum à principe, intelligitur sine præiudicio tertij, text, in l. ij, §. merito, ff, ne quid in loco pub, & l. ij, C. de precib, imper, offerē, Ideo si princeps concederet arma alicui noua, quę quis non solitus est habere, non potest prohiberi, Secus si solitus eilet portare aliquis & gestare à tempore immemoriali: quia tunc posset querelare talis de suo interesse, & q; princeps non intellexit illud fecisse in præiudicium illius: & sic ad instantiam illius prohiberi, nisi princeps diceret, Non obstante & c, quia tunc princeps posset cōcedere, argumen, notato, in l. fi, C. si contra ius vel vtilitatem publ,

Tertiò quia si duo assumpserint eadem arma seu insignia, nec de prioritate nec posterioritate appareat, præfertur ille qui à principe habuit, l. si duas, in pri, ff, de exc, tut,

Quartò, quia si in exercitu esset vel alio loco, & quære retur quis deberet præcedere, debēt præferri illius arma quę à principe sunt concessa, l. si, ff, de albo scrib, l. j, C. de cōsulis, lib, xj, c, per tuas, extra de maio, & obed, & argu, d, l. si duas, in prin, ff, de excusa, tut, Et dixi in pluribus locis, q; inter eiusdē qualitatis pares, semper præfertur qui à principe honoratus sit, seu aliquo munere donatus sit, text, est ad hoc in l. restituendę, in fine, C. de aduoc, diuersi iudicū, & meritò illis est deferendum, cum ratio priuilegij sit habenda, l. iij, ibi, nisi quis priuilegiatus veniat, ff, quod cum eo qui in alie, potest, & c, Et sic intelligit Bar, prædicta præcedere ceteris paribus, scilicet q; alijs illi qui habēt arma sint æqualis dignitatis, alijs præferri debēt arma illius qui esset in maiori dignitate, argu, ll, superius allegatarum, & quę ibi notantur, allego tamen tex, expressum in l. j, ff, de albo scrib, Exēplifico, si aduocato fiscali alicuius alterius prouincię in Burgūdia princeps daret arma hodie, & ego cras assumerem propria autoritate: cum vterq; sit aduocatus fiscalis, & sic paris dignitatis, ille qui haberet à principe præferretur, Sed si Cancellarius Francię assumeret sibi arma de nouo hodie, & princeps hodie mihi concessisset, non essem propter hoc præferendus, imò ille qui est maioris dignitatis, vt latius infra dicitur in xlix, cōclusionē,

Et ideo cum arma donata à principe maiorem auctoritatem præstent & prælationem, q; arma sumpta propria autoritate: nimirū si Bartolus gloriabatur in hoc q; arma sibi fuerant cōcessa à Carolo quarto imperatore, qui sibi donauit & ceteris de sua agnatione Leonem rubeum cum caudis duabus in campo aureo portare: vt dicit in d. suo tract, & dixi supra in d. xxvij, conclu, vbi de materia,

Trigesima septima conclusio attingendo materiā circa transmissionem armorum ad successores est, q; arma vnus domus, familię, vel casatę remanēt & transeunt integraliter ad filium primogenitū tanq; digniorem: quis quidem illa debet & potest portare integra, plana, sine aliqua additione vel diminutione, vt infra dixi in lxxvj, cōclusionē, Eo quia primogenito debetur honor in omnibus, cum præferatur ceteris, & in mensa, in oblationibus & alijs multis, de quibus infra in v, parte, in xj, cōsideratio, & portare

& portare arma est honor, vt sæpe repetitum est supra. & dicit Bald. in l. fin. in fine. C. pro socio. q. arma & nomen nobilium remanent apud principalē domus. Cum in illo tanq̄ in capite splendor genituræ sit & permaneat, argu- mento l. cum scimus. in fine. C. de agricolis & cēstis. lib. xj. quem allegat Vincentius Cigault in suo tracta. de po- testate ecclesiæ. Cum deterioris conditionis non sit quàm pater. l. cum satis. C. eodem titulo & libro.

Trigesimaoctaua conclusio. Arma sunt tantæ virtu- tis, q̄ transeunt in successores vnus domus seu agna- tionis. l. familiaria. cum l. sequenti. ff. de religiosis & sum- ptibus funerum. & hoc secundum prioritatem gradus, vt in successione aliarum rerum. de quo inferius in lxxvj. cō- clusione. in fine. & amplè Guil. de Montferrat in tractatu de successione regum. in ij. dubio. numero xix. & supra in xx. conclusione. Facit, quia filius familiā sequitur & agna- tionē patris. §. j. ibi, quia qui nascuntur patris non matris familiam sequuntur. in titu. de legit. agnat. tutela. concor. tex in c. ij. & ibi glo. in verbo, potestate. extra de conuersi. infidelium. & sic de iure à patre & non à matre denomi- nari debet. Item filius sequitur conditionē patris quo ad originem. Item sequitur patrem quo ad dignitatem & ho- nores. Item nationem patris, vt probat & tenet Guillel- mus Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in princi- pio. de testamentis.

Trigesimanona cōclusio. Si sint plures successores, ad proximum transeunt arma integra sine diminu- tione. Ad sequentes verò cū aliqua diminutione, aut cū appositione, seu additione alicuius rei, sic q̄ possint discer- ni ab armis principalibus integris & planis. Quòd quo- modo noc fiat infra dicturus sum in lxxvj. cōclusionē.

Et dicit Bar. vbi supra, q̄ istud licet, sicut licitum est ad- dere cognomen nomini, aut aliud inter duos eiusdē nomi- nis: ex quo denotari possit diuersitas inter eos, sicut inter duos fratres eiusdē nominis dicitur vnus Ioannes iunior vel paruus, alter vero Ioannes antiquior vel magnus &c. Et istud semper operatur antiquitas seu primogenitura, quæ debet habere aliquam prerogatiuam: & ex cōmuni obseruantia in Gallia in quocūq; gradu sit, semper habet istam præeminentiā in armis, q̄ ea portat integra: sequē- tes verò cum aliqua adiectione, vt dixi supra in xx. con- clusione. & amplè declarat Guillelmus de Montferrat in tractatu, de successione regum. in secundo dubio.



Vadagesima conclusio. Arma non transeunt ad cognatos & affines. l. ius familiarium. C. de religiosis & sump. funerum. Et facit, quia cog- nati descēdentes ex foemina nō sunt de fami- lia. l. cum in adoptiuis. C. de adoptio. Sozynus in cōsi. suo xxx. col. ij. Et soror dicitur quasi seorsum nara, & à fami- lia separata appellatur, vt dicit idē Sozy. in d. cōsi. per me allegato in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiæ. tit. des droitz & appartenances a gēs mariez. §. j. in glo. en puissance de son mary. & in titulo, des successions. §. xij. in gl. j. vbi dicitur quòd agnationis dignitas semper debet esse salua, considerato in hoc quòd honor debet remanere apud agnationē, & sic cū arma sint honor domus, vt prædictū est, ad cognatos transire nō des- bent. Faciunt etiā ad propositum quæ dicit Ang. in confi. clxix. & in consilio cclxxxj. supra allega. Ita etiam tenent Bart. in dicto tractatu de armis. Petrus de Ancha. in dicto c. dilecta. de excessibus prelatorum. & Ioannes Sanxon in dicto c. j. titu. des droitz de chastellenie. in cōsuetudinibus

patriæ Turonenfis.

Ex cōmuni tamē obseruatiā & vsu arma domus seu fa- miliæ transeunt ad cognatos & affines vno modo, videlicet cū adiunctione in vna parte armorū alterius familiæ ex par- te sinistra: maxime in descēdentibus ab illis, quia solēt de- pingere aut depingi facere arma sua diuisa & bipertita, ita q̄ in parte dextra sunt arma patris, & in parte sinistra sunt arma matris. Quod quomodo facere liceat. l. assumere etiā nomen & arma matris vel alterius ponit Guillelmus Be- nedicti, in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, Raynu- tius de Clera. numero xliij. de testamentis.

Quadagesima prima conclusio. Sicut identitas cog- nominis inducit præsumptionem agnationis. l. cū precum. C. de liberali causa. ita etiam identitas armorum inducit præsumptionem agnationis aut cogna- tionis. Quoniam sicut nomina imponuntur & reperta sunt ad cognoscendos homines. l. ad recognoscēdos singulos nomina comparata. C. de ingenuis manumif. & §. si quis in nomine. in titi. de legatis. Ita etiā arma, signa, seu insignia fiunt & adinuenta sunt ad cognoscēdas familias & agna- tiones, quia per signum cognoscitur signatum. facit text. in l. j. §. si intelligatur. ff. de ædil. edict. facit l. quod si neq;. §. si. ff. de periculo & commodo rei vend. & l. stigmata. & ibi Ioannes de Platea, de fabricensibus. lib. xj. C.

Quadagesima secunda conclusio. Arma non trās- eunt ad hæredes rebelliū, proditorum, seu falsario- rum, eo quia quod fortius est, si tales delinquē- tes iā haberent arma ante rebellionem, proditionem, aut falsitatem, destrui, deleri, & detrahi possent post talia de- licta perpetrata, vbicunq; essent depicta, seu affixa: vt dicit Bar. per textum singularem in l. eorum. ff. de pœnis. ita tenet Ludouicus Romanus singulari suo cccclxxiiij. incipiente, eorum arma. & singulari. dclxvj. & do. meus Iafon in §. pœnales. in ij. col. numero ciiij. in titi. de actio. & Ioannes de Terra rubea, in suo opere de vinea ecclesiæ. tractatu ij. l. ij. ff. de interdicit. idem de bannitis. articu. vj. in materia rebellionis: qui impunè possunt occidi, cū dicantur hostes. Bart. in l. amissione. §. deficientium. ff. de capitibus diminu. Multò fortius ergo impeditur translatio, seu transmissio armorum prædictorum in eorum hæredes, cum memoria eorum etiā destrui potest & debet. l. fin. C. ad legem Iuliā maiestatis. Et turpius eiicitur q̄ nō admit- titur hospes. text. in c. quemadmodū. §. alioquin. extra de iureiurando. Facit pro præsentī cōclusionē: quia patre dā- nato de crimine lesæ maiestatis, admittit filius iura sepul- chrorum. vt de hoc est casus specialis in l. j. §. interdum. ff. de suis & legitimis hæredib. & vltra, talis filius amplius ad honores seu dignitates aspirare nō potest. tex. in l. quis quis. §. j. ff. ad legem Iuliam maiestatis. quæ lex est canoniz- zata in c. penulti. vj. q. j. & satis videretur absurdum illos admitti quorum repellerentur autores, vt in ca. licet. j. de testibus. extra. In alijs verò delictis secus. l. ij. §. nullum pa- tris delictū innocenti filio pœnæ est: idēq; nec ordine de- curionū aut cæteris honoribus propter eiusmodi causam prohibetur. ff. de decurionibus. cum pluribus concordant. in glo. ibi allegatis.

Quadagesimatertia cōclusio. Insignia & arma do- mus non transeunt ad fidecommisarij. ita tenet G. Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, si absq; liberis. ij. de fidecommisaria substitutione. numero cciij. & ccv. de testamentis. vbi in simili arguit de iure patronatus tam spiritali q̄ tēporali seu seculari,

Prima Pars

eui equiparati in hoc talia iura armorū & insigniū. Licet sus patronatus ad quoscūq; heredes, etiā extraneos trāseat. glo. in verbo, heredes, in d. enē. ij. de iure patronatus. & gl. in cano. cōsiderādum. xvj. q. vij. Notat plenē Panor. in c. j. & in c. cū seculū, de iure patronatus. Nō tamē (vt dicit) transeunt talia iura ad fidei cōmissariū, vbi est substitutio fidei cōmissaria & obliqua: imo hęc omnia remanēt penes heredem directum. l. quia perinde. vbi Bar. singulariter, & Alexan. ff. ad trebel. do. meus Iason in l. precibus. col. xij. C. de impuberum & alijs substi. allegans Imolā & Bal. in dicto loco per dictum G. Benedicti allegatum.

Dicit tamen Guido Pape quæstione lvij. q. tale ius patronatus seculare trāsit ad fidei cōmissariū facta restitutione, sed ante restitutionē remanet penes heredē. Ideo videtur idē dicēdum in armis & insignibus, quę cōpetūt alicui ratione familię aut domus. Sicut etiam videmus in iure sepulchrorum aut monumentorum, quę etiā transit in fidei commissariū: imo etiā quod plus est, in legatarium. text. est in l. monumenta. C. de legatis.

Ex prædictis & ex dictis Panor. in d. c. cū seculū. extra de iure patronatus. dicētis, ius patronatus vendi nō posse simpliciter aut alienari, sed bene cū vniuersitate, vt in d. c. cum seculū. infero sequentiā.

Vnū videlicet, q. vendendo totā hęreditatē alicuius seu successionem, q. in emptorem hęreditatis vniuersalis transtibūt arma & insignia, sicut transfret seu transferretur sus patronatus, cū de his fiat argumentum de vno ad aliud ex dictis G. Benedicti in d. c. Raynuius.

Aliud verō erit, q. sicut nō potest vendi ius patronatus de se, nec legari, vt dicit Alb. de Ros. in d. l. monumenta. ita nec arma de se, aut insignia de se vendi possunt, sed bene cum vniuersitate, q. tamen de vtroq; an sit verū, in sequētibus videbitur.

Quadragesima quarta conclusio ergo erit talis. Arma seu insignia sint in bonis, ita q. alienatione omnium bonorum cōprehendātur, cū transeant ad successores vt supra dictum est in xxxvij. cū duabus seq. conclusionibus: videtur q. sint in bonis. Ista conclusio erit tātūmodo de armis & insignijs principū supremorum, An videlicet possint vendere, donare, aut alio modo cōcedere arma suę dignitatis supreme, aut insignia in parte, vel in toto alijs suis inferioribus nō habentibus facultatē illa portadi, aut ratione agnatiōis, aut alijs quouis modo. Do exēplū in Imperatore qui gestat Aquilā nigrā, in rege nostro qui habet tria Lilia aurea bene ordinata in campo azureo, & sic de alijs. An possint alijs cōcedere q. sua arma portent in totum, cum aliqua diminutione, aut in parte. Et si faciāt, an principes de eorū sanguine, aut ab antiquo talia arma portantes cum aliqua tamē diminutione possint de hoc cōqueri & impedire ne deferantur.

De armis autē regū Francię, inter alia arma principū si fuerint Clodoueo primo regi Frācorū Christiano coeli eius demissa in baptismo illius & coronatione, videtur q. non possint alijs cōcedi, nec q. sint in cōmercio ipsius, & q. solus ipse ea portare debeat, & habere sine aliqua diminutione. Alij verō de sanguine reali cū aliquali diminutione: & si cōcedat alijs aliquid ex eis, videretur facere iniuriā & inferre interesse & commodū dignitati regali, & illis de suo sanguine & profapia regali: & cū sit incorporale concernens non personam ipsius tantum, sed regnum & illos de sua agnatione ex quo non percipitur cōmodum, videtur q. non possit alteri dare, aut alio modo alienare, cum

pignori talia iura, dari non possunt, vt dicit Bar. in l. si is qui. §. si. ff. de pignoribus. do. meus Iason in §. itē Seruiana. numero cix. cum seq. insti. de actio.

Imo & quod minus est, vestes regales nō possunt vendi nec per alios assumi, vt est tex. in l. j. & ibi Bal. C. quę res vendi nō possunt. & l. iij. C. de vestibus oloberis. lib. xj. & amplē declarat Guillelmus de Montferrat in tractatu allegato, de successionē regum. in ij. dubio. Et de his iuribus regalibus, quę non possunt concedi per principem, vide Lucā de Penna in l. cōtra publicā. C. de re militari. lib. xij.

Hic tamē super presenti dubio causa disputationis & veritatis indagandę ex doctrinis doctorū aliquid dicendū videtur arguendo ad vtrāq; partē, & tandem omillis disputationibus concludam.

Primō pro parte affirmatiua q. possit princeps cōcedere alicui, etiā inferiori, q. arma sua deferat, probatur sic. Nam nemini est dubiū, quin sit ad instar sacrilegij de potestate principis disputare, vulgata l. ij. C. de crimine sacrilegij. & quia omne quod vult princeps facit, nec ei dicere quisquam potest, cur hoc facis? Eccl. c. vij. c. in memoriā. xix. distin. domi. meus Iason in l. rescripta. col. j. C. de precibus imperatori offerendis. Et quod vult fieri, pro facto habetur. l. apud eū. ff. de manumissio. & est apud eum pro ratione voluntas. l. j. ff. de cōstitutione principū. Mutat rerū naturas. l. j. C. de rei vx. acti. Nec de facto eius est dubitandum, quia dicitur habere numen diuinum ad exemplum diuinę maiestatis. l. quicūq;. C. de fundis patrim. libro. xj. Diuinatio nāq; in labijs regis est. Proue. xvj. Et ideo sicut mentiri Deo vel pape est sacrilegij. c. serpens. iuncta glo. de pœni. dist. j. ita de principe falsum referre temerariū, & periculosum est, Quia tamē circumscrip̄ta autoritate principis de principe disputari licet, argumen. l. Aemilius. vbi notat Bald. ff. de minoribus. Salua in omnibus autoritate eius. Pro elucidatione dubij adducuntur sequentiā.

Primō, q. possit princeps cōcedere inferiori delationē suorum armorum satis videtur probatum ex iam deductis. Ex quibus patet principē multō maiora posse, ergo hoc quod minus est potest, per regulā iuris. Cui licet quod est plus, licet vtiq; quod est minus. c. cui licet. de regulis iuris. lib. vj. Nec debet cui quod plus est licet, quod minus est non licere. l. non debet. ff. eodem titulo.

Secūdo, de eo iure quod quis habet, potest ad libitum disponere. l. si domus. §. si. in final. verbis. ff. de leg. j. l. qui tabernas. ff. de contrahen. emp. & vendi. facit. l. in re mandata. C. mandati. vbi dicitur, q. rei suę quilibet est moderator & arbiter. Et nihil tā cōueniēs est æquitati naturali, q. voluntatē domini volētis rem suā in alium transferri, ratam haberi. §. per traditionem. insti. de rerum diuis. Ex quibus sequit, q. princeps suis armis vti potest ad libitū, & sic eorū portum inferiori, & cui volēt cōcedere potest.

Tertiō, cui libet licitū est assumere arma prout vult, vt supra dixi in xxvij. conclus. dūmodo non cedat in iniuriā, aut præiudicium alterius. decisio est Bar. in suo tracta. de insignijs & armis. Et Panor. in c. dilecta. de excess. prælato. Tenet Paris de Puteo in tract. quē fecit de re militari & duello. lib. vj. c. antepe. Bonus de Curtili in tract. nobilitatis. nu. clxxij. tertie partis. Ergo & mutare arma propria, & ea ad aliū transferre. Et sic etiam licere debet principi, qui ab vniuersali non est exclusus: verū iure cōmuni vitur vt priuatus. l. iustas. C. de iure fisci. lib. x. l. j. C. de peti. hęredit. l. cū hęredes. C. qui testa. face. pos.

Quartō, necmina possunt assumi & mutari ad placitū. l. vnica.

Lynica, C. de muta, noml. possunt etiam concedi & transferri. l. hoc iure. §. si ibi, si iurasses te nomen meum laturū, ff. de dona. l. facta. §. si sub conditione. in illis verbis: nihil mali est honesti nominis nomen assumere. ff. ad Trebelli. Ergo & arma seu insignia possunt cōcedi & transferri. tenet consequētia, ex eo q̄ valet argumentū de nominibus ad arma seu insignia: quia sicut nomina inuēta sunt ad recognoscendum, vulgata. ad recognoscendos. C. de inge. & manumif. §. si quis in nomine. insti. de legatis. ita & insignia. l. sanctum. ff. de rerum diuis. & ita tenet Bar. in tractatu suo de insignijs & armis. colū. ij. & dictum est supra in d. xxvij. conclusionē, incip. etiam populares.

Quintō, faciunt pro hac parte quæ ponunt feudistæ in tit. quæ sunt regalia. vbi tenent q̄ princeps potest iura regalia concedere: & hoc tenet aperte Andreas de Isernia in d. titu. in summa. vbi dicit q̄ si princeps generaliter & indefinitē concedit regalia, videtur concessisse omnia quæ personæ principis cohærent: & sic concedere potest delationem armorum suorum, quæ dicuntur esse de regalibus principis: sunt enim insignia regalia.

Sextō, conderere leges est de præcipuis pertinentibus ad principem solum. l. si. C. de legibus. Et tamen senatus legē facit de autoritate principis. l. nō ambigitur. ff. de legibus. Idem præfectus prætorio. l. ij. C. de officio præfec. præto. orientis. si hoc maximū imperij & potestatis signū concedit princeps: similiter portum armorum suorum concedere potest: cum non possit assignari cōgrua ratio differentię.

Septimō, ad idem potest princeps comiti & alijs inferiori cōcedere quod monetam faciat, ita tenet Hostien. in summa. de senfib. sed hoc nō est minus q̄ deferre insignia principis vt clarū est, ergo portum suorum armorum cōcedere potest, iuxta regulā iuris iam alleg. quæ vult q̄ qui potest plus, potest minus, & tantūdem. l. cui pacto. ff. de seruis exportā. l. non debet cui quod plus est. ff. de reg. iur. & c. cui licet. de regulis iuris. in vj.

Octauō, facit quod scribitur Ester vj. c. Homo quem rex honorare cupit debet indui vestibus regijs, & imponi super equū qui de sella regis est, & accipere regiū diadema super caput suum: quod factum fuit Mardocheo ex regis Assueri præcepto. Ex quo probatur principem cōcessisse inferiori portum suorum armorum, & sic nunc concedere posse. facit rex. in c. antiqua. de priuilegijs. §. domi nice. vbi summus pontifex concedit legato suo, q̄ vtatur insignijs pontificalibus, scilicet veste rubea, palafreno, albo freno, & calcaribus deauratis.

Nonō probatur arguendo de nominibus ad arma quod est validum, vt deductum est. Duo enim eodem nomine vocari possunt. l. duo sunt Titij. ff. de testa. rure. l. si quis seruum. §. si inter duos. ff. delegat. ij. Ergo duo eadem arma deferre possunt: & sic cum principe alius eadem arma ferre potest. Et quis nominari nomine alterius potest ex sua concessione & illud ferre. d. l. hoc iure. §. si. ff. de dona. & l. sed sciendū. in fi. ff. ad treb. ergo & arma, cū parificantur.

Decimō, facit quia vt dicit Bal. in c. quanto. de iure iur. Nemo potest portare arma principis sine speciali priuilegio. allegat. l. ij. C. vt nemo priuatus titulos prædij suis vel vela regia suspendat. & l. j. C. vt nemini liceat sine iudicis autoritate signa imprimere rebus & c. Ergo videtur q̄ cum speciali priuilegio potest, quoniam hoc casu non est sublata potestas principi quin possit facere, & princeps potest omnia, vt dictum est.

Vndecimō scribitur de multis imperatoribus, q̄ sibi

sociū & comitē imperij delegerunt. Assumpsit enim Gratianus imperator Theodosium secum, qui cum eo & Valentiniano imperauit, vt aperte testatur l. j. C. de sum. trin. iuncta superscriptione eiusdem legis, vbi loquuntur Gratianus, Valentinianus, & Theodosius imperatores. Similiter Archadius filius Theodosij assumpsit secum Honorium: & postea idem Honorius Theodosium iuniore secum assumpsit in administratiōe imperij: & multi alij imperatores ita fecerunt, vt perscrutanti historias, & superscriptiones legum apertum est. Et fuerunt simul imperatores Diocletianus & Maximianus, vt probatur in c. nunc autē. xxj. dist. in illis verbis: si quidē tempore Diocletiani & Maximiani Augustorū. iuncta gl. j. ibi: in verbo, Diocletiani. & in l. si soror tua. iuncta superscriptione illius. C. de colla. pro quo facit clemēt. Romani. in gl. in verbo, reges. in fi. de iure iur. Bal. in autē. ex testamēto. col. fi. d. tit. de colla. & in c. non autē. & ibi gl. magna. vj. q. j. vbi etiam apparet, q̄ duo possunt esse episcopi in eadem diocesi.

Ex quibus patet Imperatorem assumpsisse cōsortem, & ei concessisse iura imperij, ergo multō magis arma & insignia: & ideo nunc posse portum suorum armorū concedere, argumen. autē. multō magis. C. de epif. & cleri.

Vltimō, certum est q̄ apud populū primō fuit imperium, sed transtulit populus omne ius imperij & dignitatem in principem, vt de hoc sunt text. in l. ij. §. nouissime. ff. de orig. iuris. in l. j. in princi. ff. de constit. principū. & in §. sed & quod principi. vbi sunt eadem verba. insti. de iure natu. gentiū & ciui. & firma manet talis translatio: cum itaq̄ res de facili redeat ad suam primæuam naturam, caeno. ab exordio. cum glo. in verbo, ad a. xxxv. dist. vulgato. §. pactus ne peteret. versic. quoties. in l. si vnus. ff. de pactis. Si potuit populus omne ius imperij principi cōcedere, videtur modo principē aliquid de pertinentibus ad imperiū in aliū trāsferre, seu alteri concedere posse: & sic portū suorum armorū inferiori, & cui voluerit cōcedere potest.

In oppositum facere videntur quæ ponunt Ioan. Andrææ, & Innocentius in c. inquisitioni. de sententia excommunicata. vbi dicunt non esse obediendum principi præcipi aliquid, vnde sequi potest turbatio reipublice: & eos sequitur Panor. in c. si quādo. de rescrip. & Felin. in c. quæ in ecclesiarum. col. xvij. in fine. de cōstit. Sed si princeps concederet alteri portum suorum armorū, turbati posset status sui imperij, & dignitas decresceret. Nā plures de principatu sequerentur deferentem arma principis quasi suum principē, propter signum quod representat signatum. l. decernimus. ad finem. C. de aquæ ductu. lib. xj. l. dos data. C. de donatio. ante nuptias. c. ad audiētiā. de falsis. & c. si iudex. de senten. excōmunicationis. in vj. §. idem esse. & habetur ad Galath. vj. Stigmata Domini mei Iesu in corpore meo porto. Omissis vulgaribus, & quia possessio dignitatis probatur per insignia, vt dicit Bal. in l. si quā. C. de seruitu. & aqua. arbitrarentur q̄ plurimi deferentem insignia principis esse principē: vnde quasi principē eū sequerentur & venerarentur, & exinde deciperentur & turbarentur: ex quo sequeretur factio & diuisio in populo, & ex consequenti turbatio principatus, quare hoc non potest princeps. Faciunt quæ voluit Innocentius in titu. qui filij sint legitimi. §. qualiter & à quo. circa finem. vbi vult q̄ princeps non potest facere aliquid vnde turbetur populus, & sequatur scandalum in populo.

Item q̄ rex illud facere non possit, tanq̄ contra publicum & vniuersalem regni & coronę statum, & eius dimē

Prima Pars

brationem seu decolorationē, probat glo. in verbo, dispē
sare. in c. literas. de restitutione spoliatorū. & glo. in verbo,
supra ius. in c. proposuit. de concess. prebende. quæ glo. ab
omnibus approbantur: nec valet dispositio seu concessio
ex qua sequitur difformatio & decoloratio cōmunis & pu-
blici status, per tex. in c. & si illa. ibi, illa tamen magnope-
re præcauenda sunt, quæ recipi & tolerari sine manifesta
decoloratione non possunt. j. q. vij. Ad hoc facit dictum
Innocē. in c. innotuit. de electio. quem sequitur Panor. in
c. ad hoc sumus. de rescrip. in fi. vbi dicit papam sine causa
non debere vti plenitudine potestatis: nec tolerandus est
princeps sine magna causa sibi & alijs manifesta aliquid
contra vniuersalem statutum ecclesiæ, vel regni faciens,
vt clarè decidit idem Innocen. in c. quāto. de cōsuetudine.

Confirmatur per id quod ponit Bart. in dicto suo tra-
ctatu de armis. versi. tertio iudex. vbi dicit iudicem posse
prohibere, ne aliquis ferat arma alterius, si hoc in scanda-
lum, dissentionem seu deceptionem subditorum viderit
fieri. & allegat pro hoc c. in nonnullis. de iudæis & Sarace-
nis, vbi habetur quod error, confusio, & scandalum, ori-
tur ex eo qd iudæi & Saraceni non discernuntur habitu à
Christianis, Quod dictum Barto. corroboro ex eo, quod
ad omnem ambiguitatem tollendam habitus nouitiorū
à professorum habitu distingui debet. tex. in c. penul. de
regularibus. Et per habitū meretrix à matrona, & virgo
ab ancilla discernitur. c. in audientia. extra de sentē. excō.
litē apud Labeonē. §. si quis virgines. ff. de iniur. l. mime.
C. de episcop. audientia. & in authenti. de sanctissimis epi-
scopis. §. penultimo. collatione ix.

Item habitus clericorum discernitur & diuersificatur
ab habitu laicali. d. c. in audientia. c. clerici. de vita & hone-
state clericorū. prout & in coma discerni debent. c. si verò
aliquis. de sententia excōmunicationis. c. si quis. & c. cleri-
cus. de vita & honestate clericorum. Et per habitus disti-
miles monachi & religiosi diuersarum professionum seu
regularum cognoscuntur. c. Deus. dicto titu. de vita & ho-
nestate clericorum. Item viri à feminis per crines, vestes
& ornamenta. c. si qua femina. j. & ij. xxx. distinct. c. mu-
lier. xxxij. q. v. & c. fucare. de consecratione dist. v. prout
etiā liber à seruo distinguitur per pyleum. l. vnica. §. sed &
qui domini funus pyleati incedunt, qui tunc illico manu-
mittebantur. vt dicit ibi textus & glo. in verbo, additis. §.
fi. inst. de libertinis. Et dicti sunt serui pyleati qui pyleo im-
posito vendebantur. Nam teste Budæo in suis annotatio-
nibus in pandectas, in l. si. ff. de origine iuris. Gellius scri-
ptum reliquit libro vij. his verbis. Pyleatos seruos venum
solitos ire, quorum nomine venditor nihil præstaret. Ce-
lius Sabinus iuris peritus scriptum reliquit. Cuius rei cau-
sam esse ait, qd huiusmodi conditionis mancipia insignia
esse in vendendo deberent, vt emptores errare & capi nō
possent, neq; lex vendendi operiunda esset, sed oculis per-
ciperent quodnam esset mancipiorum genus. Sicut anti-
quitas mancipia iure belli capta coronis induta venibāt,
& idcirco dicebantur sub coronis venire. Nam vt ea co-
rona signum erat captiuorum venalium, ita pyleus impo-
situs demonstrabat eiusmodi seruos venūdari, quorum
nomine emptori veditor nihil præstaret. Quomodo quis
talis esse præsumitur prima facie, qualem eū indicant ve-
stes, & qualiter ex vestibus & ornatu præsumatur pro &
contra aliquem. Et quod ornamenta debent esse conue-
nientia status, ordinis, & officio, tractat Specula. titulo de
aduocato. §. ij.

Conclusio itaq; ex prædictis à simili, si arma princi-
pis non differret ab armis alterius, oriretur confusio, error
& scandalum in populo. vnde nō videtur hoc posse prin-
ceps facere qui suos subditos congregare & conseruare
debet in pace perpetua, exemplo regis summi & pacifici
qui disposuit sibi subditos fore pacificos & modestos &
eos congregare quæadmodum gallina congregat pullos
sub alas. Et potest corroborari per id quod dicit glos.
in c. fi. in verbo, ad nos. ix. q. vlti. quæ habet qd papa non
potest omnes episcopos deponere, quia sic vniuersalē ec-
clesiam turbaret. & glo. fi. in c. apostolica. viij. q. j. quæ di-
cit qd papa nō potest sibi facere successorē: quia hoc esset
immutare statutum ecclesiæ, quæ videtur multum singu-
laris pro decisione præsentis casus. Quia cum ex dicta con-
cessione possit sequi deceptio & perturbatio subditorum,
sequeretur inde immutatio status imperij aut regni, quare
hoc non videtur posse princeps.

Item ex tali concessione videretur communicata & di-
uisa imperialis dignitas seu regia, quæ tamen incommu-
nicabilis & indiuisibilis est. c. præterea ducatus, marchia,
comitatus, decætero nō diuidatur. de prohibita feudi alie-
nati. per Friderichū. in vñibus feudorum. & ita tenet Cyn.
in l. si viua matre. C. de bo. mater. Bal. in authen. hoc am-
plius. C. de fideicō. qui etiā dicit in c. cum nostrū. de elect.
q; regnū nō potest esse commune, cum certa prouincia seu
regnum vnū regē habet, vel habere debet. c. ij. vj. q. ij.

Item si admitteretur dicta concessio videretur duo esse
principes, signum enim, vt dictū est, representat signatū,
& hoc esse nō potest. Nā vt dicit Philof. xij. metaphysicē.
Entia nolunt male disponi, pluralitas principatū mala,
vnus ergo princeps. concordat c. in apibus. vñ. q. j. pōde-
ratis illis verbis, Imperator vnus, & regnū nō capit duos:
vt eleganter scribit Celius libro lectionum antiquarum
xij. c. xj. Facit c. nō autem. iuncta glos. fi. eadem causa &
quæstione. quæ dicit monstrū esse, vbi sunt duo capita, &
l. non sunt liberi. iuncta glos. in verbo, prodigiosum. ff. de
statu hominum. & formalis tex. in c. quoniam, de officio
iudicis ordinarij. vbi est tex. prohibemus autem omnino
ne vna eademq; ciuitas siue diocesis, diuersos pontifices
habeat, tãq; vnū corpus diuersa capita quasi monstrum.

Ex quo inferitur qd duo Cæsares esse nō possunt simul
& eodem tēpore, ne sequatur inde evidens reipublice sta-
tus perturbatio & confusio. Facit quod dicit Bal. in c. si
quis. quo tempore miles inuestituram petere debeat. in vñ
bus feudorū. vbi dicit qd princeps nō potest partem ciui-
tatis alienare, & partē retinere, propter perturbationē po-
puli. Cum ergo nō possint verè esse duo principes, nec re-
presentatiuè. Quoniā fictio non potest plus operari qd ve-
ritas. l. legem. C. de locato. & l. qui ad certum. ff. eodem.

Facit ad hoc elegans decisio Bal. in c. in generali. si de
feudo defuncti contentio sit inter dominū & agnatos va-
falli. in vñibus feudorum. vbi determinat in specie, qd rex
Franciæ nō potest alienare vnā de ciuitatibus regni sui
inuitis ciuibus, allegat Hosti. in c. dilecti filij. de maiortate
& obedi. & ibi Ioan. an. in nouella. quos sequitur do. Iaf.
in. §. itē Seruiana. nume. cv. institui. de actio. ideo à fortiori,
nec arma regni inuitis principibus alienare poterit, & sub-
ditis interest non perdere dominum. Panormita. in cōsi-
lio ij. in ij. quæstione. in ij. volumine.

Itē non potest princeps difformare principatū. c. intel-
lecto. de iureiu. dicto cano. in apibus, pōderatis illis verbis,
& omnis ordo suis rectoribus nititur. Vbi enim singuli
singulis

singulis dignitatibus præfunt, decoratur ordo. vbi autem duo vni dignitati præponuntur, decoloratur status & ordo. Et ad imperium seu regnum deuentum est, vt reipublice per vnũ consulatur. l. ij. §. nouissime. ff. de origi. iuris. quia tunc vniuersale bonum optime gubernaretur, si nulli suũ officium seu ministerium subtrahatur, si vniciq; sua iurisdicção & dignitatum ordo seruetur, nec superiores officia inferiorum sibi vendicent, nec inferiores ditionem, dictionem, atq; correctionem non refugerent. Etiam absurdum est si promiscuis actibus rerum turbentur officia. l. repetita. C. de episcopis & clericis. & l. consulta. §. absurdum. C. de testamentis. & c. esto subiectus. xcv. distinctio. & indecorũ est, vt in corpore humano, alterum membrũ alterius fungatur officio. Sed ex cõcessione suorum armorum princeps induceret diffinitatem in populo & reipublica, & poneret corruptibilitatem & scandalum in ipsa. Cum tamen deceat imperialem solertiam ita reipublice curam gerere, & subiectorum commoda inuestigare, vt regni vtilitas incorrupta persistat, & singulorum status iugiter seruetur illæsus. c. imperialem. in principio. de prohibita feudali alienatio. per Frid. in vñibus feudorum. Faciunt quæ ponit dominus Præpositus, in tit. qui feud. dare possunt. col. quinta. in vñibus feudorum. vbi dicit, qd remissio facta per principem, si noceat reipublice non valet. allegat pro hoc dictum c. imperialem. & Bald. in c. cum causam. de probatio. vbi tenet qd non licet principi exuiscera re viscera imperij, & cum sequitur Barbatia ibi, dicens in quinta col. qd princeps non potest subuere imperij maiestatem, ne dicatur homicida suæ dignitatis. Sicut enim tutor debet esse administrator pupilli, & nõ spoliator. l. qui fundũ. §. si tutor. ff. de vfucapi. pro empto. Ita rex non debet esse destructor, aut diminutor maiestatis regni, faciunt quæ ponit Oldrad. consilio ccxxxj. Et quæ ad plenũ distulserit Lucas de Penna in l. quicumq;. de omni agro deserto. libro vñdecimo. C.

Præterea pro hac parte videtur multũ stringere quod dicit Martinus Laudensis in suo tractatu de principe, versu sicu. cccv. videlicet, qd bonæ & naturales cõsuetudines ligant principem. allegat Bald. in c. primo. qui feuda dare possunt. in. §. fina. vbi ita tenet: quia vt ipse inquit, potentius est ius naturale qd principatus. Vnde infert post glos. qd non potest deuestire vasallum sine conuicta culpa. facit quia quod consuetudo dat, homo auferre non potest. aut thet. quod locum. C. si mulier secundo nupserit. l. si arrogator. §. sed an impuberi. ff. de adoptio.

Facit etiam quod scribitur Deutero. capit. xxj. Si habuerit homo duas vxores, vnam dilectam & alterã odiofam, non poterit filium dilectæ facere primogenitum. supple: quia ex consuetudine ius primogenituræ competit. Si ergo ius primogenituræ, quod acquiritur ex consuetudine, non potest alteri concedi per patrem, ex consequenti nec arma quæ annexa sunt dignitati primogenituræ. habet enim accessorie primogenitus arma domus, & ea cõseruare debet, vt dixi supra in xxxvj. conclusione.

Modò verum est, qd princeps ex naturali consuetudine desert arma dignitatis suæ, scilicet principatus, ergo alteri cõcedere non potest immutando dictã consuetudinẽ.

Maximè rex Franciæ non potest alteri concedere portum suorum armorum, quæ habet non solum ex consuetudine, sed ex diuina reuelatione, seu transmissione, vt sepe dictum est. Diuinitus enim regi Clodoueo fuerunt lilia de cœlo missa: quibus ipse, & qui secuti sunt reges Frã

ciæ pro armis, seu insignijs ab illo tempore vsi sunt locotrium bufonum, & vtentur imperpetuum.

Insuper arma ad honorem dignitatis noscuntur deputata, vt in hoc dignoscatur à cæteris omnibus. Et soli principi ordinata sunt, quia solus ceteros omnes antecellit. rex enim super omnia præcellit, vt scribitur iij. Esdræ. ca. iij. Cum igitur non habeat princeps parem, nec patitur cõfortem, arma sua, quæ sunt signa superexcellentiæ, alteri concedere non debet: sed nec pati, qd aliquis alius deferat, iuxta illud Apostoli. Gloriam meam alteri non dabo. maxime quia faceret præiudiciũ reipublice & subiectis, qui armis, propter signatum, honorem debent.

Et facit. nam sicut videmus, quòd nõ licet priuatis deferre vestes oloberas, auratas, seu sericas, aut purpureas. l. j. ij. iij. & iij. C. de vestibus oloberis. libro xj. Et hoc, vt dicunt ibi doctores, ne priuati parificent se principibus, ita qd talia facientes incidunt in crimen læsæ maiestatis. dicta l. iij. Sic ergo à simili, imo à maiori, cum maior auctoritas principis denotetur in insignijs & armis suæ dignitatis, quàm in vestibus, non licet alicui alteri inferiori arma & insignia principis deferre: quod credo esse verum sua auctoritate: sed quia cum concessione principis licet alicui existenti in ministerio principis ex concessione illius, vt ornatio sit cum eo deferre tales vestes, vt in dicta l. secunda. & ibi Ioannes de Platea. Ideo videtur quòd idem in armis. Sed cum princeps possit tales vestes auferre cum recedit ab eo ministrans, argumento l. id vestimentum. ff. de peculio. & notatur in l. in his. §. primo. in gloss. finali. ff. soluto matrimonio. Ergo videtur, qd si princeps alicui concedat talia arma, quòd tamen poterit eidẽ auferre quãdo voluerit, vt statim dicitur.

Facit vltra quod dicit Baldus in capit. licet causam. de probationib. quòd licet imperator vel rex possit donare ecclesiæ, ciuitates & castra, non tamẽ clauis imperij: quia esset causa destructionis imperij: sed certè maius videtur tradere arma quàm clauis: quia arma sequentur subditi, qui etiam clauibus obsistere possent.

Etiam facit, quia rex vendens oppidum cum mero, misto imperio & iurisdictione, etiam in se nihil retinens, non videtur transfulisse in emptorem ius regium, vt tenet Iacobinus de sancto Georgio in l. imperium. in prima lectura. colum. iij. ff. de iurisdictione omnium iudicum. Albericus in l. fina. in fine. C. eodem titulo. de quo vide Guillelmum Benedicti in repetitione capit. Raynurius. in verbo, & vxorem nomine Adelsiam. numero cccxvj. in fine. cum duobus sequentibus. de testamentis. sed nihil magis potest esse ius regium, quàm arma, præsertim regis Franciæ, cũ ei diuinitus tanq; regi fuerint demissa & concessa, vt dictum est, igitur. Et dicit Bald. consilio ccv. in cip. ego puto. lib. iij. qd super vexilla inuictissimi Francorum regis nemo præsumat honorem.

Item vt decidit de Rosellis in suo tract. de potestate imperatoris & papæ. fol. xx. col. iij. circa medium, Papa nõ potest sedem Romanam mutare, & alibi caput cõstituere, nec Romanam ecclesiam alteri vnire, nec licet ei testamentum facere quo ad papatum, vt probat glo. sing. in c. apostolica. viij. q. j. secundum Francũ, in rubri. de testa. in vj.

Item etiam Reges, Duces, Comites, vel Marchiones, de suis dignitatibus testari non possunt, præsertim rex Franciæ testari non potest de suo regno, etiam primogenitum, cui debetur, hæredẽ instituendo: cum primogenito debeat ex sola cõsuetudine regni, quæ hoc introducit in

Prima Pars

honorē & fauorē regnī, vt integrū permaneat, & non diuidatur, vt tener Guillelmus Benedicti in repetitio, ca. Raynurius, in verbo, in eodem testamēto relinquens, nume. cxlvij, cum tribus seq. extra de testamentis, & regnum est quid indiuisibile, Cyn, in l. si viua matre, C. de bonis maternis, Bal. in authē. hoc amplius, C. de fideicom. & in successione regnī non habent locum iura legitimā, ne fiat diuisio regnī, glos. in c. licet, de voto & voti redemp.

Ergo à simili sicut nō potest princeps dignitatē suam immutare, ita nec signa ipsius dignitatis, sed nec alteri cōcedere; quia per hoc videntur duo capita in eodem corpore, quod esset monstrū, vt iam dixi allegando text, pro hoc in c. quoniam, §. j. de officio iudicis ordinarij, & in l. non sunt liberi, iuncta glo. si. ff. de statu hominum.

Adhuc instādo pro hac parte possent adduci quæ per Lucam de Penna amplissimè traduntur in l. contra publicam, de re milita, lib. xij, C. vbi per multa decidit, regē nō posse cōmittere aliq̄ insignia regalia, col. vj, Cui decisioni assentire videtur Guillelmus de Montferrat, in suo tracta. de successione regum, in conclusione secundi dubij, cum quibus videtur decidendū pro hac parte secunda, nō obstantibus deductis pro parte affirmatiua, Quibus faciliè responderem, si hanc secundā partem negatiuā tenere vellē, Sed quia in hoc passu nolo deuiare ab eo quod diu obseruatum est: cum vt dicit Alexan. in consi, suo xxvij, incip. viso libello, col. iij, in primo vol, Non est recedendum à cōmuni obseruantia: & minime mutanda sunt, quæ certā interpretationē habuerūt, l. minime, ff. de legib, Nec faciliè discedi debet ab eo quod diu visum equū est, l. in rebus, ff. de constit. princī, & quia aliās sic practicātū extitit, Lapsus allegatio, l. ij, & faciunt quæ dixi in cōmentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiæ, titu, Des consi scations, §. j, in glos. j, ibi, pro hac secunda parte.

Ideo insequēdo id quod vsq; nunc cōmuniter factum est in Gallia, nec reprobando quod à tantis fuit approbatum, & vsq; in hodiernum diem obseruatum, videlicet q̄ principes etiam supremi possint etiam inferioribus suis concedere licentiam, seu potestatem deferendi, saltem cōmunicare aliquid de armis suis, Non tamen priuatiuè ad suam dignitatē, in totum ea alteri dare, Et q̄ princeps arma sua omnino à se non debeat abdicare, & in aliū transferre, sed retinere debet integra & plana, patet argumētolo, pe. ff. de offic. præsidis, & per notata in glo. in verbo, ad aliū, in c. præterea ducatus, de prohibita feudi alienati, per Friderichū, in vsib. feudo, Teneo primā opinionem.

Et pro certo si vsq; nunc non fuisset obseruatum, nec factum in regno, & nunc rex vellent facere de nouo, ego dicerem q̄ rex Francie non deberet, nec posset permittere, aut concedere, q̄ aliquis in suo regno portaret tria lilia aurea in campo azureo plana & integra præter ipsum, aut illos qui essent de agnatione & profapia regali, & tales qui essent successibiles in regno, ex quo fuerunt prædicta arma coelitus demissa regi Clodouæo in assumptione coronæ & diadematis, vt dixi: & videntur illi esse data in excellentiam illius dignitatis regalis inter alias, ex quo non licet alteri se cum tali dignitate sociari, nisi sit capax illius eo modo quo ad illam deuenitur, scilicet per successionē.

Sed quia aliter obseruatū est vsq; nunc, & multa facta tenent, quæ si fienda essent, nō permetterētur, vulgata l. patre furioso, ibi, Nam furiosus, cū multis concord, ibi in glo. in verbo, retinere, ff. de his qui sunt sui vel alie. iuris, & ibi amplè per d. meum Iaso, cōcord, c. dilectus filius, de spōsa,

& c. neq; furiosus, xxxij, q. vij, dico q̄ eo modo quo obseruatur, nō videtur esse diminuta autoritas & excellentia regalis dignitatis, Mos namq; retinendus est fidelissima vetustatis, quæ si quis immutare voluerit, iniuria prædecessoribus fieri videretur, iuxta l. testamēta, C. de testa, Nec patitur in hoc detrimentū in honore & gloria quā habere debet & potest ex delatione dictorum armorū, sicut nec patitur damnū & interesse in cōcessionem aliquorū iurū regaliū aliquibus particularibus facta: cum etiā princeps iura regalia alteri cōcedere possit, nō priuatiuè in totum, sed fecit accumulatiuè, Nec vniuersaliter omnia iura regalia regnī, sed solū alicui particulari in aliquo loco, vt dicit Andre, de Iser, in rub. quæ sint regalia, ibi, sed quomodo potest donare, quoniam si alienaret in totū, aut ab se iura regalia in totū abdicaret, esset in præiudiciū regnī, & cōtra regnī & regis honorē, quod fieri nō potest, vt dicit tex. in c. intellectu, extra de iureiuran, vbi alienatio facta in præiudiciū regnī, & cōtra regis honorē non valet, nec tenet: & sic ibi parificantur præiudiciū regnī, & factum cōtra honorem regis, Si ergo rex in totum cōcederet arma sua, ita q̄ amplius illa deferre non posset, esset sibi in dedecus maximum, abdicando à se ea quæ in signum supremæ dignitatis & excellentiæ fuerunt sibi coelitus demissa, vt dixi supra, & amplè infra in quinta parte: vbi de rege Franciæ & eius excellentia, seu dignitate, Sed sicut aliquibus sui regnī comitibus, & inferioribus vtilitatem, commodum, & honorē regnī zelantibus aliqua regalia concedere potest, non vniuersa: ita etiam aliquibus sui regnī Christianidelibus ob aliquam causam eos fidei Christianæ sibi cōmissæ in delatione dictorum armorum associando, vt firmiores sint, & in fide Christiana, & in subiectione ipsius, potest: particulariter eisdem impariendo aliquid de honore quem vult eis tribui, concedere q̄ deferant partē armorū suorū, Sicut fecit Assuerus rex (qui regnauit ab India vsq; Aethiopiā super centū viginti septē prouincias) de Mardochæo Iudæo, quem honorare voluit, ordinando q̄ indueretur vestibus regis, & diadema regum super caput suum imponderetur, de quo habetur Ester vj, capit. & octauo, in fine.

Sed cum Ludouici Francorum regis vndecimi tempore multis fuerit concessum, q̄ deferrent lilia in armis suis: an rex successor possit illas concessiones reuocare? Videretur q̄ non, cum, deceat priuilegium principis esse mansurum, & beneficio principis nos iuuari oportet, nō decipi, Cogita ex his quæ ante dicta sunt in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiæ, titulo, Des iustices, articulo quinto, in glossa, Si n'a grace, quasi in fine, ibi, vltèrius quero, vbi posui, an priuilegium principis possit reuocari.

Crederem tamē, q̄ cessantibus prædictis causis, videlicet, aut quod non essent principes, aut de illis quos sibi associare potest ad fidem Christianam, vt sunt milites ordinis, aut qui tali ordini associari possint & debeant de honestate, vt sunt magnates, quod honestius & melius faceret si prædictas concessiones reuocaret, maxime in subditis, In alijs verd est dubium ex dictis Felin. & aliorum in cap. nouit, de iudicijs, per me allegatum in loco hic antecitato: vbi videntur concludere, q̄ priuilegia extraneis cōcessa, non possunt reuocari.

Quadragesima quinta conclusio erit de armis inferiorū à principe, an possint vendi, an alio quocūq; titulo per heredem, vel aliū habentē certa arma domus

domus aut familiæ alienari, ita q̄ eius hæredes nō possint amplius talia arma deferre, aut gestare.

Circa istud considerandum est, q̄ aut sunt arma, quæ competunt alicui ratione suæ personæ, & officij eidē concessi, & tunc videtur q̄ non, eo quia quis vendendo arma sua & signa, videtur incidere in vituperium, argumento l. quædam. ff. de pœnis. & l. ij. in fine. ff. de captiuis & postlimi. reuers. per quos textus ita videtur tenere Alberic. de Rosate in l. si vt certo. §. vsq̄ adeo. in quæstione, An vendito equo, videatur vendita sella. ff. commodati. vbi dicit, q̄ si arma patris familias sint in sella, non videtur sella vendita cum equo. Eo quia talis sella magis videtur respicere personam domini, quàm equi, ex quo non videtur vendidisse, argumento l. decernimus. §. vniuersos. C. de aque ductu. libro vndecimo. vbi signa hydrophilatorum dantur successoribus: ergo non possunt per eos alienari in præiudicium eorum successorum. & in l. stigmata. de fabricis sibus. eodem libro vndecimo. C. vbi puniuntur qui à fabricensibus talia signa illos latitando euellunt, aut subripiunt, ex quo videntur talia signa respicere personam habentiu ipsa, aut arma. Cum ergo videantur respicere personam, extinguuntur cum persona, & sic post mortē eorum transire debent ad eorum successores, ita quod non possunt in præiudicium successorum alienari. Aut verò competunt alicui tanq̄ exitenti de aliqua agnatione, aut familia antiqua, & est quoddam ius quod datur vnicuiq̄ agnationi seu familiæ, quod nō videtur posse transire extra illam. Cum sint arma inuenta ad cognoscendas agnationes, familias & domos. sicut nomina ad recognoscendos homines. dixi supra in pluribus locis. & communis vsus vtendi in talibus est, q̄ gradatim deueniant ad successores de familia & agnatione, cū distinctionibus quas supra dixi in xxxix. conclusione.

Sicut in simili videmus, de verbo familiæ prolato, quod intelligitur ordine successiuo, vt dicunt Angelus & dominus meus Iason in l. finali. C. de verborum significatio. & Barto. in l. si cognatis. ff. de rebus dubijs. col. si. Barbatia, consilio xxvij. in xj. colum. in primo volumine.

Et quod communis vsus vtendi in his considerandus sit, tenet Barto. in l. Labeo. ff. de supellestili legata. Quoniam ab eo quod solitum est fieri, bonum est argumentū. l. quod si nolit. §. assidua. ff. de edilitio edicto. notatur plenè per dominum meum Iasonem in l. certi conditio. §. si nummos. ff. si certum peratur. Barbatia & Felin. in c. cum M. Ferrariē. extra de constitutio. & idem Felin. in ca. ex literis. in versiculo, septima & vltima. de fide instrumentorum. & dicit Baldus in l. si prædium. columna iij. C. de edili. actio. q̄ frequētia actus multum operatur. Imo illud quod in obseruantia, & moribus vtentium obseruatur, est tantæ efficacix, quod tollit statutum in cōtrarium. dominus meus Iason in l. rem non nouam. in prima & secūda colum. C. de iudicijs.

Et ex quo consuetudo generalis vtendi in Gallia de istud ius agnatis successoribus, nō potest tale ius eis tolli per hominē, cum quod consuetudo dat, homo tollere nō potest. authen. quod locum. C. si mulier secundò nup. l. si arrogator. §. sed an impuberi. ff. de adoptio. Consuetudo enim in vnaquaq̄ regiōe est omnium dignitatū, & iurisdictionum origo, forma, & principium, vt in l. missi opinatores. ibi, dum dicit: cōsuetudine seruata regionum. de exactoribus tributorum. libro x. & l. j. ibi, sicut plectendi consuetudo criminis habet. de peti. bono. subla. eo. libro.

C. l. obseruare. §. hoc etiam. ibi, Magni enim faciant prouinciales seruare sibi consuetudinem istam, & huiusmodi prerogatiuas. & l. si in aliquā. ibi, & serias secundum mores & consuetudinem, quæ retro obtinuit dare. ff. de off. proconsulis & legati. & l. vt prophanos. ibi, secundum veterem consuetudinem. C. de paganis & sacrificijs eorum. l. nullum. ibi, & consueta depolcant. C. de officio rectoris prouinciæ. l. testamenta. C. de testamentis. Et consuetudinis vsusq̄ longæui non vilis autoritas est. l. ij. C. quæ sit longa consuetudo. Concordat c. cum consuetudinis. & c. fin. extra eodem. & cano. consuetudinis. xj. distinct. Et si quid contra consuetudinem fiat, ad sollicitudinem suam reuocabit præses prouinciæ. l. prima. in fine. C. quæ sit longa consuetudo. l. si manifeste. C. de seruitut. & aqua. cano. consuetudo. xij. distinctio. Ex quo æquè puniri debet transgressor consuetudinis sicut transgressor legis, cano. in his. xj. distinctio. Et q̄ antiquæ consuetudines sint seruandæ, habetur in titulo, de pace Constatiæ. §. nos Romanorum. ibi, sicut ab antiquo habere cōsueuistis. & c. ad apostolicam. extra de simonia. Et maximè in Francia, vt dicit textus in c. dilecti filij. ibi, iuxta consuetudinem approbatam, quæ pro lege seruatur in partibus Gallicanis. extra de arbit.

Ex ante deductis sequitur, q̄ sicut per testatorē si esset aliquid relictum indistincte non nominando personas familiæ, q̄ transfret ad omnes de familia gradatim, ita quod non possit per aliquos alienari: vt notat Barto. in l. peto. §. fratre. ff. de legat. ij. faciunt quæ dicit Barbatia in dicto consilio xxvij. col. xj. in primo volumine. Alexan. consilio clv. in ij. volumine. & in consilio lvj. in fine. in primo volumine. Imo quod plus est, ibi dicit: hoc casu prohibetur heredis institutio. & ita decidit d. meus Iason, in l. nō dubiu. in prima col. C. de testamentis. vbi prohibita alienatione simpliciter prohibetur heredis institutio. Sic ergo cū prohibetur in fauorem familiæ stante familia, alienatio facta in contrarium potest reuocari per existentem de familia. Sic ergo in hoc casu, vbi est prohibitio legis ex obseruatione generali, & ex communi vsu vtēdi, quæ habet vim legis. §. ex non scripto. instit. de iure naturali gentium & ciuili. notatur in l. de quibus. ff. de legibus. & cano. consuetudo. j. distinctio. Et ideo cum prohibitio legis & testatoris æquiparentur: notatur in l. filius familias. §. diui. ff. de legatis. j. vbi Barto. & alij, sequitur necessariò dicendum, q̄ stante aliquo de agnatione, aut familia, seu domo habente aliqua arma, à tempore cuius initij memoria non extat in contrarium, quod talia arma nō possunt vendi, nec alienari quocunq̄ titulo in præiudicium illorum de familia, domo, aut agnatione.

Aut verò loquimur de armis datis & concessis alicui pro se & sua familia, aut agnatione: quoniam per illam concessionem factam familiæ & agnationi, est acquisitū ius familiæ & agnationi, vt satis probat iura allegata per Barbatiam in dicto consilio xxvij. in duodecima colum. Sicut etiam videmus de feudo cōcesso alicui pro se & sua agnatione, seu familia: quoniam transit successiue ad posteros absq̄ eo quod possit alienari in præiudicium successorum, vt per Baldum in ca. primo. §. hoc quoq̄. de feudi successione. & idem in emphyteusi data pro se & liberis: quia in illa parer non potest præiudicare liberis, vt notat Bar. in authē. si quas ruinas. col. penul. ver. iuxta hoc quæro. C. de sacrosanct. eccle. Petrus de Ancha. in consi. cxlij. incipiē. pro domina Paula. in principi. Imola in capitu. posit. de locato. Romanus in consilio xxxv. incip. vlt. facti

Prima Pars

serie. in fine, Paulus de Castro in consilio clxj. incipiente, in causa quam magnificus. columna quinta. & in consilio ccvii. incipiente, pretermittendum est. Sozinus in consilio ccv. incipiente. dominus Franciscus. in quarta & quinta columnis. Philippus Corneus in consilio cxix. incip. in presenti consultatione. columna xvii. in secunda parte. & in consilio cc. incipiente, visa dicta copia. in quarta parte. & idem Romanus in consilio ccij. incipiente, pro proposita consultationis habenda veritate. quem allegat dominus meus Iason in l. secunda. in lxxxix. columna. versiculo. quid autem in themate predicto. C. de iure emphyteu. Cum enim talibus liberis fuit ius quaesitum per huiusmodi concessionem, tolli non potest ab eis. l. quodcunque. §. si quis ita. ff. de verborum obligati. vbi Bartolus. & idem Bartolus in l. quod dicitur. columna penultima. de verbo. obligatio. & in consilio lx. incipiente, quaestio ista. in secundo dubio. no. Bal. in l. si constante. in ultimo notabilis. C. de dona. ante nuptias. dicens, quod ius quaesitum tertio etiam in spe tolli non potest. facit textus in l. finali. ff. de pactis. & in regula. id quod nostrum est. ff. de regu. iuris. & dicit Alexander in consilio suo clx. in fine. in quarta columna. hoc est verum, respondendo ad dictum Bartol. in l. qui Romae. §. Flavius. ff. de verborum obligati. & etiam Corneus in consilio lxxvii. incipiente, ardua quaedam. in tertia columna. in tertia parte.

Cum ergo communis vsus loquendi in appellatione familiae sit in talibus, quod extendatur ad agnatos ordine successiuo, vt dicit Barto. in l. cum ita. §. fina. ff. de legatis secundo. dominus meus Iason in l. finali. C. de verborum obligati. qui hoc casu in talibus armis iungitur cum communi vsu vtendi, qui attendendus est, vt dixi: & sit ex illo communi iure vtendi acquisitum ius in talibus armis omnibus posteris de familia. quo casu (vt ante dictum est) praedudicari non potest. Idem ergo erit in casu in quo ex concessione principis est acquisitum ius agnatis, & illis de familia, seu agnatione; vt in Bartolo qui habuit arma à Carolo quarto imperatore, pro se, & sua agnatione. Quoniam in praedudicium suae agnationis, cui ius fuit quaesitum, non potuisset illa alienare. Idem si dictum sit pro se & sua posteritate, quoniam posterius dicuntur tantum ex linea masculina, & sic de agnatione. l. prima. §. primo. ff. de iure iimmuniratis.

Licet in omnibus supradictis casibus, in quibus arma competunt, aut ratione familiae, aut ratione concessionis à principe ex quo sunt transmissibilia ad haeredes, vt supra dictum est, videtur etiam quod sint cessibilia: cum quicquid transmissibile, censetur & cessibile, vt l. ex pluribus. ff. de admistratione tutorum. Bart. vtitur hoc fundamento in l. prima. §. vsu fructuarius. ff. de operis noui nunciatio. sed ibi dominus meus Iason, & in l. cum secundum. C. de legatis. dicit quod tale fundamentum non habet locum affirmatiue, imo adhuc hic alia ratio reformat pactum scilicet, quia videtur esse priuilegium familiae & agnationis, de cuius praedudicio agitur in alienatione, cum ei sit ius quaesitum in praedictis vt sepe hic ante dixi: igitur.

Sed an arma agnationum accrescant alicui secundum quod dignitati, aut dominio succedit, sic quod etiam succedat in armis, illi dignitati, seu dominio coniunctis. vide Guillel. de Monterrat in tractatu de successione regum, in ij. dubio. numero clxx. sed ad priorem materiam redeo.

Aut verò loquimur de armis quae quis sibi assumpsit propria autoritate, aut quae emit ab alio in casu in quo po-

terunt vendi: & tunc non est dubium, quod talia possunt vendi & quocumque titulo alienari. Quia ex quo sunt in commercio hominis, qui sibi propria autoritate assumpsit, quod potest, vt supra dixi in ccvii. conclusione, potest illa alienare, vendere, aut quocumque alio titulo transferre prout dicit, Emerat ille prius, vendere iure potest.

Aut verò loquimur de armis, seu de insigniis quae quis habet ratione sui artificij, vel suae artis: & tunc aut habet quia sua autoritate assumpsit, vel ab alio habuit & de se sine locio, tunc vendere potest quicunque. Aut cum sociio, & tunc non potest in praedudicium socii, eo non consentiente. Aut verò habet ea à republica, puta si in ciuitate aliqua dantur certis artificibus aliqua insignia quibus vti debeant in eorum artificijs, seu operibus, non possunt talia signa, seu insignia vendere, aut in alios transferre, argumen. eorum quae dicta sunt in principio huius conclusionis de fabricentibus, & hydrophilatis.

Quadragesimalis sexta conclusio. Habens arma antiqua sua familiae, domus & agnationis, non habens aliquos de familia, ad quos de iure & iure successorio deuenire debeant, potest ea relinquere alicui relinquendo eidem bona in casu in quo poterit de alijs bonis testari aut disponere de armis, etiam & nomen, seu cognomen domus, & valet tale relictum: imo quod plus est, haeres, aut fideicommissarius, cui est iniunctum onus de assumendo nomen & arma domus, tenetur adimplere voluntatem testatoris, si velit consequi commodum, vt notatur in l. facta. §. si sub conditione. versiculo. in danda. ff. ad trebellianum. & haec verba, quod haeres meus portet nomen meum & arma, important conditionem secundum Guidonem Pape, quaestione cclj. suarum decisionum, per textum quem ad hoc allegat in l. mulieri. §. si quis haereditarium seruum. per haec verba, iustus est manumittere & haeres esse. ff. de conditionibus instituit. & sic conditio adimpleri debet, vt sequatur effectus, scilicet vt haeres esse possit, sicut in materia conditionis, de qua amplè notatur in cap. verum. extra de conditionibus apposi. & ita vidit determinari & praedudicari ipse Guido Pape, vt refert in loco predicto. Quod tamen videtur multis fore graue, nomen suum antiquum suae agnationis antiquae dimittere, & arma magnifica suae agnationis; imo si sit antiquae domus, habens arma magnifica non potest minora assumere, cum reipublice intersit vt ordinem dignitas familiarumque salua sit. l. prima. §. sed & si seruus. ff. de ventre inspiciendo. Ne forte alienae sordide stripes splendidis & ingenuis natalibus audeant subrogari, vt dicit textus in l. super statu. C. de quaestionibus. & discretio personarum est habenda, atque dignitas & auctoritas obseruanda: vt in l. prima. in princip. ff. de postulando. Ob quod dicit textus in l. hoc iure. §. finali. ff. de donationibus. quod donatio alicui facta vt nomen portet donatoris cum sit causata, non dicitur proprie donatio, de cuius substantia est, quod ex liberalitate procedat, & donatario sit lucrosa: quia donari id videtur quod nullo cogente imperio conceditur, sed dicitur quaedam remuneratio onerosa in recompensam nominis ferendi facta, quod onus non est modicum, scilicet nomen suscipere alienum, vt clarè demonstrauit propinquus Ruth, cui successio & ius sanguinis competeat cum onere gerendi nominis, qui respondit: Cedo iuri propinquitatis, neque enim posteritatem familiae meae delere debeo, & vt dicit ibi textus. Istud est suscipere nomen defuncti, ne vocabulum eius de familia sua, ac fratribus & populo deleatur, quod est commodum & honor defuncti

nor defuncti ut familia sua, & nomen, & arma sua maneat & non deleantur. Cum reipublice interfit, ut dignitas familiarum salua sit, ut supra dixi. Et sic cum talis donatio non sit simplex, sed remuneratoria, non indiget in sinuatione, argumeto. l. Aquilius. ff. de donatio. ita dicit & tenet Guillelmus Benedicti in sua repetitione. capi. Raynutius. in verbo, Raynutius de Clera. numero xliij. & l. de testamentis.

Quod intelligendum est fieri posse, ubi non esset alius de familia iure successorio, cui nomen & arma deberetur, quia ex quo (ut in præcedenti consideratione dixi) ex communi usu nomen & arma domus antiquæ seu familie debentur ordine successorio, ita quod in his videtur esse prohibita alienatio ex dicto usu, quæ est realis, hoc est in rem, respiciens & nomen, & arma, & familiam, non personam Titij scilicet Petri, aut alterius.

Intellige tamen, quod in dicto legato, seu fideicommissio veniunt arma, quæ licite & sine vituperatione portare potest: puta si quis miles portauerit aliqua insignia regis, quæ prohibebantur portare, si legauerit equum suum, omnia ornamenta, & arma sua, seu insignia, intelliguntur solùm ea legata, quæ honestè & sine vituperatione portare poterat legas, vel quæ eidem competeant ratione personæ tantum: ut voluit Bal. in l. j. C. de verbo. signi. per tex. in l. vestis. §. muliebria. ff. de auro & argento legatis. Arma verò vel insignia ratione officij aut dignitatis debita, deueniunt ad successorem & gerentem dignitatē vel officium huiusmodi, & non alium, ut supra dixi in xliij. xv. & præcedenti conclusionibus, & infra. in liij. conclusione.

Quadragesima septima conclusio. Præscriptio cadit in talibus, scilicet in delatione armorum, seu insigniorum: & in casibus in quibus possunt alienari arma, in talibus cadit præscriptio: & satisfaciunt quæ dicit Bal. in l. fucandæ. in fi. C. quæ res vendi non possunt. ubi dicit, quod in præscriptis per usum longi temporis, quod alius talia signa accipere non potest, quia ius causa habendi quæsitum est primò, quod tamē dicit esse verum, nisi hoc alicui obesset, quoniam ille cuius non interest non habet ius prohibendi. Vnde concludit, quod ad æmulationē & damnū præscribendi alteri non licet accipere idem signum. Vnde videtur concludere, quod in talibus habet locum præscriptio, nisi fiat ad æmulationē, vel damnū alterius: quo casu non licet accipere idē signum, per tex. in l. si iniuriæ. ff. de iniurijs. Et sicut regalia tanto tempore cuius initij memoria non extat in contrarium, præscribuntur, etiā aduersus principem in parte, tamē non in totum, ut in iure inductionis gabellarum, quæ cum non possint imponi nisi per superiorem. l. vestigalia. ff. de publicanis. Tamē exactio gabellarum præscribitur tanto tempore, cuius initij memoria non extat in contrarium, ut tenet Bar. in l. si publicanus. §. vestigalibus. ff. de publicanis. Bal. in consilio. cxij. in secunda parte. Panor. in consi. xx. incipiente. super quæstione ventente. & idem de iure nauigandi. & per plura dixi in commento meo super consuetudinibus ducatus Burgundiæ. titulo. Des iustices. §. ij. in glo. Et la preuue. quod ea quæ competunt principi acquiruntur, aut ex priuilegio, aut ex præscriptione tantum temporis &c. Cum ergo (ut dictum est) princeps possit cōcedere ius & facultatē alicui arma sua portandi, ita etiā istud præscribi potest. Dicerē tamē hoc posse esse verum in capace & habili ad tale ius, puta in vestigalibus in alio inferiori principe, & non in simplici priuato, & sic à similibus in iure deferendi arma in nobili & non in ignobili: quo-

modi talis etiā non posset præscribere tale ius deferendi arma principis, prout in simili videtur tenere Felin. in c. dilecto. de testibus. & dixi in loco supra allegato. Ex quo potest hæsitari de tribus lilijs datis per Carolum regē Fræcorum octauum Cosmæ de medicis Florētino nummulario, qui tunc non reputabatur nobilis. Imo adhuc videretur, quod non sufficeret, quod esset nobilis nobilitate communi & inferiori: sed requireretur quod esset nobilis, puta dux, princeps, Marchio, comes, aut Baro: & quod alius nobilis inferior non posset arma principis præscribere, nec etiā ex priuilegio, cum videatur esse solis principibus concessa, prout & alia iura regalia, quæ per inferiores præscribi non possunt. Maxime illa quæ sunt in signum vniuersalis recognitionis, vel supremæ potestati reseruata, ut dictum est, & etiam ut declarat Io. Fræsciscus Balbus in suo tractatu, de præscriptio. in ij. parte quintæ partis principalis, in tertia quæstione. Sic à simili, quod vnus nobilis potest præscribere arma alterius nobilis, etiam superioris, dummodo non sit princeps. Sed non ignobilis potest præscribere arma nobilis propter incapacitatem, ex antedictis, cum talis habeatur pro incapace.

Et in hoc, quia supra positi sunt casus in quibus talia arma seu insignia possunt alienari in illis, possunt & præscribi: sed in casibus in quibus non possunt alienari, non possunt etiā præscribi: quia procedit regula, quod quæ non possunt alienari, non possunt & præscribi, ut per Bar. Bal. & Salice. in l. fi. C. in quibus causis in integrum restitutio non est necessaria, de qua regula amplè per dictum Ioannem Fræsciscum in dicto tractatu, in quinta parte quintæ partis principalis, in quarta quæstione illius quintæ partis, ubi amplè de materia illa brocardica. Et ad prædicta faciunt quæ dicit Sozinus, de maioratu inter consanguineos & collaterales, qui potest præscribi, ut dicit in consilio suo. cxlvij. nume. xliij. in tertio volumine.

Quadragesima octaua conclusio erit circa duellum. An pro insignijs & armis possit duellum indicere possumus. Videmus quod rex Angliæ se asserit regē Franciæ, & porrat tria lilia Franciæ in vna parte scuri suorum armorum, an sit iusta causa ad indicendum ei bellum per regem Franciæ, & eidem duellum præsentare, & sic de singulis.

Ista conclusio habet magnā materiā: sed cum clarū sit, quod tria lilia Franciæ integra cum corona non debentur, nec deferri possunt nisi per regē Franciæ, cum eidem coelitus fuerint demissa, ut dictum est supra pluries, ideo rex Angliæ non potest illa portare, nisi asserendo se regē, ex quo contradicit in hoc Christianissimo regi nostro, ideo eidem facit iniuriā, pro qua licitum est eidem indicere bellum & duellum. Et latius solui poterit ista quæstio ex deductis per Paridē de Puteo, in tractatu, de re militari & duello. in vna quæstione, ubi quærit: An ratioe insigniorum vel armorum procedi possit ad pugnā. Et ut dicit, nobiles & armigeri pro hoc consueuerunt pugnare. & pro hoc (ut dicit) facit, quoniam arma, seu insignia alicuius de voluntate domini sunt portanda & non aliās. l. j. C. de mutatio. nominis. & possunt alteri comunicari. l. hoc iure. §. fi. ff. de donatio. sicut etiam nomine dignitatis suæ potest alteri concedi. notatur in l. facta. §. sub conditioe. ff. ad Trebellia. Bal. in c. ij. extra de fide instrum. in vlti. col. ubi dicit, quod in aliquibus æquiparat sigillum armis, & sic requirit concessio illius cuius sunt arma vel insignia ipsa, ut per alium portari possint, argumeto. l. j. C. de his qui potestio. nomine. & in auth. de mādatis prin-

Prima Pars

cipi. §. penul. colla. in. secundum Bart. in suo tractatu, de armis. supra allega. & Bal. in c. quāto. de iure iur. & si quis gerat insignia sibi prohibita, videtur committere falsum. l. eos. in fi. ff. de falsis. Insignia enim dignitatis faciunt cum haberi pro tali. l. ego. cum glo. ibi. ff. de manumif. vindicta. l. itē apud. §. si quis virgines. ff. de iniurijs. c. si verò alius quis. & c. in audientia. extra de senten. excommu. & c. si iudex. de senten. excommu. in vj. facit. l. mīmē. C. de episcopa. li audientia. Ideo nostra interest, q̄ nemo deferat insignia nostra vel arma, propter multa scandala, quæ occurrere nobis possent, vt dicit Bar. in dicto tractatu, & supra dixi in pluribus locis. Quia si aliquis portaret insignia nostra, & haberet inimicos capitales, possent nos offendere, putantes illum esse. Nā nostra insignia faciūt nos & nostros reuereri. l. j. §. casum. ff. de postulādo. & dicit Bal. in l. j. C. quæ res vendi non possunt, quod insignia deputata alicui magistratui, vt sunt insignia procōsularia. l. j. ff. de officio procōsulis & legati. l. milites. C. de locato. nō licet propria autoritate assumere: & idē in signis præscriptis lōgo vsu, vt dixi in cōclusionē præcedente: quoniā in talibus ius est quæsitū primo, & ille cuius nō est tale signū, nō habet ius vtēdi ad æmulationem, iniuriā, seu æquiparationem alterius: puta se volendo dicere habere illā dignitatē, vt si aliquis diceret se esse regem, & vellet portare arma data regi Franciæ, in hoc committeret crimen læsæ maiestatis si esset inferior eo, & esset illi subditus. Alius verò non subditus faceret ei iniuriā, argumēto l. nec magistratibus. §. quod si ex minoribus. cum seq. ff. de iniurijs. Et in talibus casibus quando quis defert arma alterius, aut ad æmulationē, aut iniuriā ei potest indici duellum: vt videtur tenere Paris de Puteo in dicto loco.

Ponit tamen ibi multos casus in quibus etiā sumendo arma alterius non potest bellum neq̄ duellum indici, de quibus iam supra dixi in xxxvij. cōclusionē. in fi.

Primus est in eo qui defert arma illius qui cōmissit crimen læsæ maiestatis, quia propter hoc crimē possunt eius arma & insignia abradi. l. eorum. ff. de pœnis. Ludouicus Romanus singulari suo cccclxxiij. & cccclxvj. dixi supra in xlij. cōclusionē. Imo quando miles male se habuerit in bello, potest iudex scutum illius perforari facere, vt hoc exemplo, alij milites in prælio sint fortiores, vt est casus in l. quod reipublicæ. ff. de iniurijs.

Secundus est in capitaneo armorum qui standardum suum seu vexillum perdidisset: quoniam hoc casu occupator, vel dux exercitus posset illum deferre, nec perdēs posset postea prouocare capientem ad duellum, quia ista efficiuntur occupantium de iure. l. hostes. ff. de captiuis. l. j. §. item in bello. ff. de acquir. pos. l. naturalem. §. fi. ff. de acquir. rendo rerum dominio.

Tertius in casu quādo duo eadē arma portarēt, nec appareret de prioritate & posterioritate: si tamē vnus illorū habuit à principe, præfertur, vt dixi supra in xxxvj. cōclusionē. quod est verum, quando illi qui portant talia sunt equalis dignitatis: secus si vnus sit maioris dignitatis, quia præferretur, vt dicit Bar. in dicto tractatu de armis. per. l. j. C. de consulibus. lib. xij. dixi supra in dicta cōclusionē.

Quartus casus in duobus habentibus similia arma ab antecessoribus suis: quoniā licet sint similia ex quo nō apparet de prioritate inter eos, non est locus pugnæ, quoniā licet habeant omnimodā similitudinē: tamē non sunt eadem, quoniā nullū simile est idem. l. quod nerua. vbi Bar. ff. de depositis. l. ad similitudinē. C. de episc. & cler. & alijs, vi-

detur q̄ inter similia non potest dari ratio cōsequētis similitudinaria. l. fi. ff. de calumniato. l. ij. §. nihil cōmune. ff. de acqui. pos. & dicit Bal. in l. Gallus. §. nunc videndū. ff. de libris & posthu. quod non omne quod est simile, est idem: quia similitudo est inter diuersa habētia in se conuenientiam aliquam. & facit. l. qui liberis. §. j. ff. de vulg. & pup. sed vt dicit do. meus Iason in l. j. in ij. col. C. de iure emphy. dicitur propriē similitudo, vbi plures sunt cōuenientia q̄ differēt: & valet tale arg. à simili, licet nō sit omnis moda similitudo. Idē d. meus in l. creditor. in ij. col. ff. de no. ope. nun. vbi est materia similitudinis. Et hoc casu poterit dicere iudex qui super pugna adiretur, vt possideris, ita possideatis. l. j. §. j. & l. fi. & l. si duo. ff. vt i. pos. Nam nō apparēt prioritate & posterioritate vsus, vel cōcessionis huiusmodi insigniorum vel armorum, nemo eorū dicere poterit ab alio iniuriā vel vim sibi fieri: quia quilibet eorum habet antiquitatem & titulum, argumēto. l. etiam. §. si quis. ff. de petitio. heredi. Nam ambo possunt assignare causam suæ possessionis, scilicet antiquitatem antecessorum, propter quod nemo dicitur prædo, per Inno. in c. cū venissent. de restitutio. in integr. & antiquitas multa operatur. l. j. §. penul. ff. de aqua pluuiali arcen. & per notata in authen. quas actiones. per Bald. C. de sacrosan. eccle. & cum sint pares, in hoc vnus non impedit alterū. l. cū quidam. §. j. ff. de acqui. hæredi. & obligationes paris potentia non se tollunt. l. si reus. ff. de duobus reis.

Quintus casus est: si inter eos appareret prioritas, tunc ille qui esset posterior in delatione istorum insigniorum deberet cedere priori, qui ratione prioritatis temporis esset prior, argumēto. l. ij. l. prior. & l. si fundum. C. qui potiores in pignore habeantur. & l. qui prior. ff. de iudicijs. & in l. operis. ff. locati. & in l. quoties. C. de vsufructu. & de albo scribendo. l. ij. & l. j. de consulibus. lib. xij. Melior enim est conditio occupantis. l. pluribus. ff. de procu. & l. si quis à multis. ff. de noxalibus. Bar. & Bal. in rub. ff. de rerum diuisione.

Sextus casus est in pluribus seruatoribus portantibus eadem arma & insignia à domino eis data, quia tunc vnus eorum non possunt cōqueri: quod vnus solus illa debeat portare, vt est in pluribus armigeris vnus societatis: eo quia in hoc consideratur voluntas domini dantis, vt dicit Paris de Puteo in loco iam allegato.

Septimus casus est vbi insignia & arma essent similia in pictura vel signo, differēt tamen in nomine, tunc data nominis dissimilitudine viderentur diuersa, quia nominis diuersitas inducit diuersitatem rei. l. si idem. C. de codicillis. vbi Cy. & l. sunt duo Titij. ff. de testa. tute. c. clerics. xxxj. dist. & c. j. xcix. distin. Quia nomina sunt rerum significātia, vt in authen. de defensoribus ciuitatum. in prin. colla. ij. & l. j. ff. de officio præfecti vrbis. & l. ij. §. exactis. ff. de origine iuris. & l. facta. §. in danda. ff. ad Trebellianum. Vnde si vnus deferret pro suis insignijs caput bouis, & alter caput vaccæ, data tantū dissimilitudine nominis nō esset tūc locus pugne: vel si deferret caput porci & alius simile caput, & illud appellaret caput suis. Nā in istis nō est vna qualitas, nec vna substantia, quæ requiritur vt quid sit simile. Bal. in l. j. C. quæ sit lōga cōsuetudo. autoritate Aristotelis: licet alijs dicatur quod illud dicitur idē in quo nō mutatur res, persona, vel causa, licet aliqua qualitas vel accidentia alterentur. l. cum queritur. & l. cum de hoc. & l. an eadem. §. idē corpus. ff. de exceptionibus rei iudicariæ. & Lapus allegatio. lxxvj. Tamen aduerte quod qualitas nō facit

facit diuersificare rem specie, nec alterat speciem, vt tenet do. meus Iason in. l. iij. §. ex contrario. in. iij. col. ff. de noui operis nūcia. de quo late in cōclusionē sequenti. versic. aduerte tamen. ex quo videretur q̄ illa qualitas adiuncta non debet importare diuersitatem, & sic cum essent similia q̄ esset locus pugnæ. Sed conclusiue tene cum Paride, q̄ illa diuersitas nominis inducit diuersitatem talem quæ est potens ad duellum impediendum, eo quia vt dicit, nominis expressio multa operatur, vt l. adhuc. §. quæstionis. ff. de usufruc. l. si communis seruus ita. ff. de stipula. seruum. l. si cui balnei. ff. quibus modis usufruc. amittatur. & facit xxix. q. i. §. i. vbi diuersificatio nominis dirimit matrimonium. Finaliter ad corroborationem præcedētium adduco Pogium Florentinum in suis facetijs (quæ nonnunquā & in factis contingunt) de duorū contentione pro eodē insigni armorū: & eius verba sunt. Ianuēsis onerarię nauis patronus, qui in Gallia conductus à rege aduersus Anglicos nauigauit, gestabat scutum in quo bouis caput depictum erat. Conspicatus hunc Gallicus nobilis, cū illud armorū insigne sibi vendicaret: orta altercatione, Gallicus Ianuensem ad certamen prouocauit. Ianuensis accepta prouocatione in campum ad certamen nullo apparatu descendit: alter multis impensis ornatissimus in campū cōstitutum venit. Tum Ianuēsis. Quid est, inquit, propter quod certaturi hodie inuicem sumus? Ille: assero, inquit, tua insignia, mea, meorumq̄ priusq̄ tuorum fuisse. Cum Ianuensis quænam sua esse diceret. Caput bouis, ait. Hic Ianuēsis, non est opus certamine aliquo, inquit. Nam hoc quod porto, non bouis, sed vaccæ est caput. Faceto dicto inanis Gallici iactantia est elusa. Faciunt quæ dixi supra in xxj. cōclusionē. in. f. vbi est casus permissus, in quo duo possunt habere arma similia, puta Anglus & Italus, propter locorum distantiam.

Octauus casus est in quo licet sit paritas in signo, tamē est disparitas in colore: vt si vnus faceret leonem aureum, alius argenteum, vel rubeum: vel vnus aureum in campo rubeo, alius in campo viridi vel turchino: vel vnus gestaret leonem totum aureum, alter leonem aureum cum vngulis rubeis, aut pro media parte aureum, pro altera vero argenteum. Vel si alter faceret leonem in banderia qui respiceret versus hastam, & alter faceret leonem in banderia, qui terga verteret ad hastā. Nam sunt dissimiles: quia leo qui respicit hastam venit, & ille qui terga vertit ad hastam vadit: & idem si quis faceret leonem rumpentem, & alter leonem sedentem vel deambulantem: vel si quis faceret leonem caudam gestantem per terram, & alter caudā leuantem & erectam habentē: vel si leo vnus aspiceret in cœlum, & leo alterius caput in terrā inclinaret, vel si quis faceret stellam cum octo radijs, alter verò cum septem. Aut stella vnus esset cum radijs paruis, & alterius cum radijs longissimis: vel cum radijs pro partelōgis, & pro parte paruis. Vel si quis faceret lunam crescentem, alter decrescens. Vel si quis faceret arma vel insignia in colore viridi claro, alter verò in obscuro viridi. Vel si quis faceret Aquilam apertis alis sedentem, alter Aquilam striētis alis sedentem: vel si Aquila vnus haberet campanas paruas in pedibus, alia nullam. vel si quis faceret rosam rubeam, alter rosam rubeā cum frondibus. vel si quis faceret arborem cum frondibus, alter cum floribus, vel si quis faceret arma vel insignia consimilia, tamen aliqua lista esset in scuto, vel per trāuersum, quæ non esset in alio, & sic de similibus. Quia data vna dissimilitu-

dine etiā parua iudicabuntur diuersa: quia sufficit q̄ arma vel insignia mea differāt à tuis tali signovel demōstratione, q̄ detur diuersitas. Nam si vnus faceret equū album qui equaliter se moueret in altum cū pede dextro, & equus alterius albus se moueret in altū cū pede sinistro: vel si equus vnus esset cū freno, alter sine freno: vel alter equus haberet balsana, alter nō: tunc non erūt æqualia arma vel insignia. Vel si arma vel insignia consisterent ex listis albis & rubeis, & in vno præcederet lista rubea quæ esset de cāpo, & in alia præcederet lista alba quæ esset similiter de cāpo, & essent eo casu quo ambo haberēt vetustatem temporis, nec appareret quis primo habuerit: tūc si vnus diceret pugnemus quis primo debeat deferre & vti talibus insignijs, nō debet audiri: quia nemo tenetur se submittere visibus fortunę in rebus certis. l. ij. ff. de cōditio. & demōstratio. Quia vt dicit Paris de Puteo, quæstio facti non est forte dirimenda.

Fuit aliās similis quæstio in hac ciuitate Hedueſi inter nobilem virum Guilielmū de Cluny, & honorabile virū Antonium Charuot huius ciuitatis receptorē, qui cōtendebant inter se, eo quia dictus de Cluny dicebat q̄ nō licebat alteri deferre duas clauas aureas in cāpo azureo, cum essent arma illorum de Cluny. Ex parte cuius Charuot dicebatur q̄ poterat illas in scuto quartelato portare cū armis sui patris, eo quia eius mater erat ex prosapia & cognatione de Cluny & c. Pluraq̄ alia hinc inde allegabant: tandē venerabilis & sciētificus vir magister Ioannes Charuot, qui tūc erat cōsiliarius parlamēti Diuionens, canonicus Heduens, & præpositus nostrę dñe Hedueſi, subtilis & cautus dicit clauas quæ erāt in armis suis & sui fratris nō esse similes clauibus existētibus in armis illorū de Cluny: quoniam suę erāt perforatę, alię verò nō: ex quo erat differētia & dissimilitudo inter easdē. Tandē quia prædictus Guilielmus de Cluny fregerat vitruas existētes in ecclesia sancti Pancratij, vbi erāt depicta arma dicti Charuot, fuit condēnatus ad illas reficiendū, & suis expēsis fuerunt refectę put prius erāt cū armis, in quibus sunt adhuc duę clauas, sed si sint perforatę aut non, ignoro.

Nonus casus vltra casus positos per Paridē, est quā essent duo eiusdē cognominis, cui cognomini ambo arma adaptari possent: ex quo idētitas cognominis inducit præsumptionē agnatiōis. l. cum precum. C. de liberali causa. Ideo videtur q̄ ipsi possint eadem arma deferre, vt. s. tacitum est in xlj. cōclusionē.

Quadragesimanoua cōclusio. Sicut arma & insignia recipiūt in se differētiā seu diminutionem, etiā licet proueniāt ex eadem domo & familia, puta per bordaturā, lineaturā, bendā, barram, labētia, aut aliās huiusmodi, vt dictum est supra in xx. cōclusionē: & latius inferius dicitur in lxxvj. cōclusionē. Sic etiam similia arma, vt arma eiusdem nobilitatis, aut similia inter se ex paritate domus & familię, aut aliās, recipiunt excellentiā & augmentū decoris & honoris ex officio, aut dignitate deferētistalia arma, & sic ex personis ea gestantibus, vt supra dixi in xxxvj. cōclusionē. ver. & dixi q̄ multis modis cōtingit. Ita q̄ plures ex aliquo, vt ex officio, dignitate, seu antiq̄uitate, vel omnibus alijs modis quibus quis fit honoratior, & præcellit aliū, sic & arma ex eiusdē excellentiam recipiūt & augmentū honoris: vt si sint plures habētes similia & cōformia arma, tamē vni aliquid addi pōt in augmentū ex dignitate personę, seu officio, quod alteri nō liceret: puta si vnus sit simplex nobilis, qui in Frācia dicitur scutifer,

Prima Pars

à scuto ferēdo: qui certa arma seu scutū armorum simpliciter deferat. Alter verò qui cōformia arma ex origine vel aliàs gerat, si efficiatur maior dignitate vel officio, vt inter plures fratres vnus sit imperator, pōt tymbrare arma sua triplici corona. Si verò rex armis suis licitè superaddere poterit tymbrum ex corona sua vltra tymbrū extraordinariū & voluntariū. Sola tamē corona super regalia insignia & arma posita nullā denotat & demōstrat aliarū regalium domorum, & à sanguine regio descendētium differentia vel diuersitatē: sed potius denotat & demōstrat illarum principiū & caput, & easdem eiusdē capitis fore & esse mēbra, vt in l. cum in diuersis. ibi, mihi autē videtur illum religiosum esse, vbi quod principale cōditū est, id est, eius caput & c. ff. de religiosis & sumptibus funerum, ita tenet, G. de Mōserrate in trac. de successione regum, in ij. dubio, nume. xvij. Aut si sit dux, comes, vel marchio, tymbrum ex pyleo dignitatis suæ: vel Papa ex tiara. Cardinalis ex pyleo rubeo. Patriarcha ex cruce. Episcopus ex mitra & baculo pastoralis, qui in vulgari crocea dicitur. Protonotarius ex pyleo nigro duplicato viridi colore, & oēs milites etiā si sint principes, vtuntur supra arma galea exornata cum quadam nota seu diuisa, quæ fit aut per signū alicuius animalis, aut aliàs extraordinariè & voluntariè, vt eis expedit: sic q̄ ex talibus tymbrantur arma existentium in dignitatibus: & istud est auctariū quoddā, quod & inuentū est, prout fortè corolarium olim apud Romanos. Solent tamē etiā aliqui propter ipsorum multiplicationē & augmentationē de gratia, honestate, & mera liberalitate signum aliquod vel differentia aliquam in suis armis apponere, non ad hoc vt cōpelli valeant, vel ad hoc vt propter talem differentiam in armis apposita aliquid iuris alicui de agnatione vel familia illa acquiratur: sed potius vt ab alijs & singulis de illa agnatione dignoscatur & discernatur, quod licet, vt nomini prænomē additur, vt in l. vnica. C. de mutatione nois. vt plenè per. G. de Montferat titu. de successione regum. in ij. dubio. nume. xix. Ad minus ad hoc vt quis possit addere tymbrū ad arma sua, requiritur q̄ habeat aliquā dignitatem, vltra nobilitatem, aut q̄ saltem sit miles, hoc est eques auratus: & vt cōmuniter videmus, in duellis & torneamētis nulli licitum est, nec solet quis tymbrare arma, nisi sit saltem eques militaris, vulgò Cheualier: & ita se habet vsus q̄ soli scutiferi nō solent tymbrare arma sua: & vt cōter videmus tymbrum tale sumitur ex voluntate capientis: sed magis cōmuniter sumitur ex aliqua parte quæ continetur in armis: puta imperator tymbrat galeam suā ex Aquila, Rex Frāciæ ex lilio: plures tamē diuersa animalia circūposuere, Nam recitat Gaguinus in sua chronica super Frācorum gestis, in vita regis Caroli sexti, q̄ accidit quodā die, vt Siluaneētum Carolus venādi causa se cōtulerat, canum latratibus excitatus in fugā ceruus, æneam torquem collo gerere visus est, quem venabulis aut ferro appeti rex prohibens, in casses & rhetia cōpellit, erat in torque latinis literis inscriptū: Hoc me Cæsar donauit, Ex eo tēpore Carolus ceruū alatum aurā coronam collo gestātem pro insigni habuit, & regijs insignibus (quæ lilijs aureis tribus consistāt, vt sæpe dictum est) hinc atq; hinc cerui duo apponi consueverunt: hæc ille. Saltem Carolus vij. Ludouicus xj. & Carolus viij. reges Frācorum scutū regium duobus ceruis lateraliter illud tenētibus circumdatum, & etiā vela regia eorundem modo ornata gestarunt, & meritò, cum ceruus Gallicis regibus præsertim bona fortuna semper fuit, vt inquit

G. Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, & vxorem noie Adelfia. nu. cccccccxciiij. cum duobus sequētib. extra de testamētis. Ludouicus verò xij. Frācorum rex, scutum regium histicibus ab utroq; latere ornabat, vel scuto histicē supponebat. Nam histic animal est habens piunas aculeatas, & porcus pungens seu spinosus appellatur, vnde Calphurnius. Venit & hirsuta spinosior histic barba.

Franciscus verò rex nunc imperans ex salamādris duabus, & cōmuniter habentes in suis armis lilia tymbrat ex lilijs quadratis, vt olim fiebat in armis ducū Burgundiæ.

Aut verò ornatur aliquo alio insigni, & tunc aut ordinario, puta in rege Frāciæ & alijs militibus ordinis sancti Michaelis, qui vulgò apud nos dicuntur Les cheualiers de lordre, qui gestāt torquē aureū circumdatam eorū arma, in quo sunt coclearia, Coquilles Galicè, affixa: & in infima parte imago seu representatio sancti Michaelis aurea est appesa (quæ quidem ordinem militarem in honorem Michaelis archægeli protectoris regni sui rex Ludouicus xj. instituit & perpetuò fundauit.)

Milites verò ordinis velleris aurei à Philippo ij. duce Burgundiæ instituti, gestāt torquē aureum, in quo vellus aureum, hoc est aries lanam aurā ferēs, pendet: & dicitur apud nos la Thoison dor, vt publicè videri potest Diuione in capella ducum Burgundiæ.

In Angliā verò milites ordinis regis Angliæ zonam deferunt quā dicunt, la Jarretiere, & sic de alijs. Et talia insignia nō possunt deferri nisi ab illis qui descripti, recepti, & designati fuerint in illo ordine: & ex illis insignibus plū decoratur arma talium, maiorēq; laudem & excellētiam merētur. Et sic licet duo habeāt paria arma, vt dictum est, cui tamen talis præcēdētia cōceditur, & sua arma modo prædicto exornata sunt, præferenda, & maiori honore extollenda erunt.

Aut verò extraordinario insigni seu ornatu arma illustrantur, vt cōmuniter fit in alijs nō habentibus talem ordinem, ex quo possunt ferre ornatum extraordinariū, qui tātum sunt cōstituti in magna dignitate, etiā vsq; ad clarissimum, & tunc tales ornatus seu insignia fiunt ad voluntatem cuiusq; vt iam prædixi, ex quibusdā varijs & diuersis signis quæ magis cōformantur, aut eorum armis seu dignitatibus & officijs. Nempe aliqui sibi assumunt arborē circumdatam arma, alijs laqueum amoris, alijs angelos, quibusdam homines siluestres, aut puerulos nudos, aut alia signa, & hæc solum competere vidētur magnis nobilibus & in dignitate aut officio constitutis: ita q̄ si simplex scutifer deferat arma cum tymbro, videtur q̄ à milite aut ab alio habente dignitatem vltra simplicē nobilitatem prohiberi possit, aut ad eius requestā per superiorem prohiberi pōt, ne portet tymbrata, seu vt ferat tymbrum.

Sed si superior non habens iurisdictionē in talem scutiferum deleret arma scutiferi sua autoritate, an daretur talis actio iniuriarum? vide suprā in conclusione, xxix.

Aduerte tñ q̄ per hæc augmenta nō est dicendum, q̄ sint arma alterius speciei, nec q̄ differāt specie. Ita q̄ si simplex scutifer tātō tēpore quo fuerit scutifer portauerit sua arma sine tymbro: si postea ratione & ex causa dignitatis aut officij superuenientis tymbrauerit, nō propter hoc dicentur noua arma, ita q̄ in se differāt aliqua specie, ex quo nō est augmentum in parte substantiali, sed est tantū additio & qualitas circa accidentia, quæ non faciunt rem differre specie, vt est gl. notabilis in verbo, anno, in l. fi. §. quoties.

ff. de publicæ

ff. de publicanis. notat Bar. in l. ius civile. ff. de iusti. & iur. & Ang. in l. & an eadem. §. j. aliàs in prin. ff. de except. rei iudi. vbi dicit q̄ differentia penes solā qualitātē nō facit rē esse aliā; & dixi in præcedenti cōclu. vers. septimus casus. Dūmodo vera rei essentia nō sit immutata, notat Bart. in l. j. col. iij. vers. iij. ff. de actio. & oblig. facit quod habetur in c. cum Marthe. §. quæsiuisti. de celebratione mis. extra. vbi dicitur q̄ accidentia possunt miraculose & nō aliter, mutare subiectū. Ad prædicta facit bonus textus in l. p̄cta cōuenta. in principio. ff. de cōtrahen. empt. vbi dicitur q̄ augmentum, vel diminutio circa accidētalia cōtractū nō reponunt cōtractum in diuerso esse, nec per ea intelligitur ab eo in substācialibus recessum: de quo etiā per Bar. & alios in l. in conuentionalibus. ff. de verbo. obligati. dum tangunt an si per cōtrahentes addatur stipulationi prætoriar, vel stipulatio prætoriar alteretur, desinat esse prætoriar, vel conuentionalis. Et ex hoc infert Ang. in. d. l. & an eadē. §. j. ad quæstionem quæ fuit de facto. Nam productū fuerat quoddā testamentum animo insinuādi quod habebat adiectionem certarum qualitātū: aduersarius autem recursum habuit ad protocollum, & fecit testamentū punctualiter extrahi prout scriptum erat in protocollo, & quia scriptura reperiebatur diuersa ratione dictarū qualitatum, dicebatur insinuatio nulla: quia nō fuerat requisita, prout scriptura emanauerat. Contrarium dicit Angelus, q̄ valuerit insinuatio, quia illa variatio circa illas solas qualitates non facit aliud esse, vel censeri testamentum, per illū textum quē in simili allegat Speculator in titu. de iuramēto calumniæ. §. sequitur. vers. quid si moueo. facit quod dicit Bar. in l. si fundus. §. si res. per illum tex. ff. de pign. Quod additio qualitatis non extinguit hypothecam, facit quod dicit Bal. in l. fundi. ff. quibus modis vsufu. amittatur. q̄ mutata forma in accessorijs nō perit substantia per illum textum. facit textus in l. iij. §. modum. ff. de serui. titulo generalī. vbi modus adiectus seruituti nō facit definire seruitutē: quod est intelligendum in qualitātibus accidētalibus non substācialib⁹, vt sunt prædictæ in armis, scilicet tymbrum, litra, & zona, licet secus sit de qualitātibus substācialibus, quæ sunt in ipsis armis, vt videmus in armis aliorum principū Franciæ ex prosapia regali qui habent tria lilia sicut rex: tamen quia habent qualitates substāciales additas eorum armis vltra arma regis, vt in duce Boniorum, qui pro armis vltra tria lilia habet bendam in medio scuti tendentem à parte dextra ad sinistrā. In duce Aurelianensi qui habet tria lambentia cum tribus lilijs: & sic de singulis. Et talia sunt arma distincta & diuersa specie ab armis regis Fraciæ, licet omnia habeāt tria lilia aurea in scuto azureo: quoniā talia superuenientia reponunt prædicta arma in diuersa specie: & etiā idem dicendum est de alijs diminutionibus aut augmentis quæ fiunt in quibusdā armis ad cognoscendum quis sit primogenitus, & sic quis portet arma plana, qm̄ alij postea geniti ea gestare debēt cū aliquali distinctione, vt suprā pluries dictum est.

Intellige etiā dūmodo ex adiectione qualitatis nō mutatur forma primi actus, quoniam hoc casu adiectio non mutat id cui adijcitur: sec⁹ verò si fiat mutatio formæ, tūc reponit rem in diuersa specie, v per Inn. in c. j. de cōsecra. ecclesiæ vel altaris. dum dicit q̄ si augeatur altare non desinit esse altare, nec perit cōsecratio. Et est ratio hui⁹ dicti: quia vbi mutatur forma, noua forma dat nouū esse. l. Iulianus. §. si quis. ff. ad exhibendū, sed vbi nō mutatur, sed aliq̄ quid exterius additur: licet illa adiectio faciat differre in

plus aut minus, ita q̄ vna sit maior aut minor propter adiectionem, nō tamē dicitur alia à prima: vt videmus de illo qui promisit dare scachū matum cū pedona, quod potest dare cum pedona facta domina, vt tenet Bar. in l. senatorē. ff. senatoribus. & in l. seruis legatis. §. j. ff. de leg. iij.

Sequeretur ergo ex prædictis q̄ si hæc adiectio nō mutet substāciā specie, sed sit eadē, quod idem erit dicendū de vna sicut de alia: & sic q̄ sicut illud quod est principale, scilicet arma simplicia, competent omnibus de familia in qua sunt, etiā si sint tātum scutiferi, quod etiā adiectio oib⁹ cōpetat, cum sequatur naturā sui præexistētis seu eius cui accedit. l. etiā. vbi Bar. Bal. & doctores. C. de iure dotium. l. quod in rerum. §. si quid potest. ff. de legatis. j. vbi idem iuris est in augmēto dotis & rei legatę, quod & in ipsa dote, faciunt plura quæ ponit Albertus Brunus in tractatu de augmēto. in v. conclusionē principalī. quod ibi ampliat in pluribus.

Sed tamen secus est hoc casu, vbi ista augmēta nō addunt armis, tanq̄ illa contingentia, sed tanq̄ re & cōsensu separata, & nō ipsi rei simpliciter de per se accedunt, sed in fauorē tātū personæ, qua extincta extinguitur & adiectio. Sicut in simili dicitur de castro cōcesso in quo non venit iurisditio personæ coherēs, sed illa tantum quæ castro coheret, vt dicit Bar. in l. si aliena. §. j. ff. de vsuca. & patet in l. si titio. §. si. ff. de vsufr. & in l. interdū. ff. de vsufr. accresc. & in l. iij. §. j. ff. quēadmodū vsufr. amittatur. vbi pars vsufructus vacās accrescit etiā illi vsufructuario qui portionē suam iudicialiter vel aliter amisit, & non proprietati, eo quia vsufructus personæ debetur.

Hinc ex his concludo quod si baro, comes, dux, aut rex, qui dignitatis ratiōe, vt dictum est, tymbrare possunt & litrare, decedat relictis pluribus filijs, si primogenitus habeat solus illā dignitatē, quæ ratione eius personæ tributat illam adiectionem, pura quia baro solus, comes sol⁹ & c. poterit solus illā adiectionem deferre, & nō alij (licet etiam habeant principale, scilicet arma domus & familiar) possunt illa adiectione vti. Cum tantū (vt prædictū est) videatur esse data ratione dignitatis personæ. Et ita videtur tenere idem Albertus in dicta v. conclusionē principalī. in iij. limitatione illius. Et hoc, quia illa dignitas non extinguitur cum persona, sed si esset dignitas quæ extingueretur cū persona, vt in milite, capitaneo, siue principali, siue præposito laborum, de quo proximē dicā, tūc extincta persona, licet principale, scilicet arma trāseant ad successores & filios, non tamē illa augmēta, sed extinguitur cum persona, & in hoc non sequuntur naturam præexistentis: quod est verum in his quæ fiunt aut fieri debēt in vita, sed in his quæ fiunt in sepulchris illorum etiā filij aut parentes pro pompis funeralibus eorū possunt gestare arma tymbrata & litrata, & eis zc nā facere lugubrē in loco sepulturæ, quæ cōsuevit fieri existētibus in dignitate.

Sed videre restat, an oibus habētibus tantū iurisditio nē omnimodā, altam. s. mediam & infimam, nō tamen honoratis seu cōstitutis in dignitate aut officio: in armis suis tymbra aut litra, seu in eorū pompis funeralibus zonæ funebres fieri possint in loco sepulturæ, ad ponendū arma eorum vbi habent omnimodam iurisditio nē. In hac patria ducatus Burgundiæ antea pauci vsi sunt hac zona seu litra in pōpis funeralib⁹. Sed à certo tēpore citra domini terrarum habentes omnimodam iurisditio nē vt volūt dicta zona circundādo ecclesiā aut capellā, in qua inhumantur intus & foris zona nigro depicta, & super ea sūt

& pinguntur eorum armá tymbrrata & ornata: quod an fieri possit, aut ex eo solū q̄ iurisdictionem habeant omni- modā, aut quod requiratur quod sint & fuerint in aliqua dignitate constituti, saltem militares equestres.

Nam cum de his nihil scriptum reperiat in volumi- ne nostrarum cōsuetudinum, ideo ad ius cōmune recurrē- dum est. Sed cum de iure pauca reperiat, ideo videretur dicendum q̄ sit recurrendum ad cōsuetudines vicinarum puinciarū, vt notatur per gl. magnā in. c. cōsuetudo. j. dif. quæ ad hoc allegat textū in. c. super eo. extra de censibus.

Cū ergo sit cōsuetudo expressa in aliquibus partibus & prouincijs Frāciæ (cui Burgundia subiicitur, cū sit de feudo & paritate Franciæ) quod etia vassalli castellanorū simplices dummodo habeat iurisdictionē supremā, sine ali qua dignitate, aut habeat aliquod ius in ecclesia seu ex cō- suetudine vel ex antiqua fundatione, etia inuitis castella- nis possunt litram & tymbrrum facere in eorum armis, vt habetur in cōsuetudinibus patrie Turonēsis. ti. de iuribus castellanie. §. iij. Ideo videtur dicēdum, q̄ hæ præminētie seu prærogatiue & facultates debentur nō solum ratione dignitatis aut officij, verū etiam ratione & ex causa altæ iuititie, cum iurisditio tribuat dignitatem, dictum est sin- gulare Bal. in c. vnico. §. ceteri, quis dicatur dux, marchio, comes, in vsibus feudorum. & dixi infra in xj. parte, in septima consideratione.

Si ergo etiam in dictis locis possint tales facultates & præminētiae competere habētibus rātummodo iurisdit- tionem, & vassallis castellanorum: multo fortius compete- re poterunt vassallis principum habētibus iurisdictionem altam: & si in illis locis, multo fortius in Burgundia, vbi dñi habentes altam iurisdictionem habent etia in multis iu- ra regalia, quoniā percipiunt cōfiscatiōes dānatorum, vt in ti. des cōfiscations. articulo. j. in libro cōsuetudinario du- catus Burgundiæ. Habēt & ius bānizandi, faciēdi procla- mata, tenēdi forestas & flumina bannalia, quæ sunt dere- galibus, & alia huiuscemodi plura eis dē sunt cōcessa: ergo à fortiori habent supradictas facultates & præminētias quæ nō reperiuntur esse expressē reseruatę principi, & cū solum fiant ex cōsuetudine, aut ex quadā laudabili obser- uantia in ipsis pompis funeralibus principum, magnatū, & aliorum dominorum: ideo dicendum est q̄ nō tantum sunt permisse, imo etiam vtilis & honesta, & q̄ plurimū laudandę, vt dixi inferius in ij. parte, in cōsideratione, vbi fit mentio de honoribus exhibēdis in sepulturis & funera- libus mortuorū. Et cum talia nō reperiuntur dominis ha- bentibus altā iurisdictionem prohibita, quare non vidē- tur illis permilla, cum quod non est prohibitū permillum esse censetur. l. nec non. §. sed quod eis. ff. ex quibus causis maiores. in l. sciētiam. §. qui cū. in gl. permittunt. ff. ad legē Aquil. notatur in l. certa forma. in gl. fi. C. de iure fisci. lib. x. & cui licet plus, licet & minus. c. cui licet. de regu. iur. in vj. & l. nō debet, cui plus licet. ff. eodem. facit. l. j. §. j. ibi: & hi quibus nō interdicitur testimoniū, nec vlla lege à dicē- do testimoniō excusantur. ff. de testibus. & quod nō mu- tatur, stat. tex. in l. sancimus. §. j. C. de testamētis. & l. præ- cipimus. in fine. C. de appellationibus.

Maximē etia cū tales zonæ non sint de reseruatīs prin- cipi, imo excōmuni vsu, qui in his multum attenditur, vt dixi, in multis locis principes & magnates in dignitate cō- stituti nō solent has zonas facere, verū loco illarum cingū- tur & ornantur ecclesie vbi sepeliuntur pānis, aut lanceis, aut sericis nigris intus & foris. Inferiores tamen à principi-

pibus qui non possunt cōmodē cingere ecclesias ex dictis pānis, solent facere has zonas, seu littras ex pictura nigra vbi sepeliuntur dūmō ibi habeat iurisdictionē oimodā, aut sint patroni & fundatores in illis. De ratiōe iurisdictionis dixi, de iure verō patronatus patet, eo quia habet ius ho- norificū & debetur ei honor: & si in vita (vt clarē probat Rochus de Curte in suo tractatu de iure patronatus, in ver- bo, honorificum.) Ita etiam in morte & in sepultura, vt di- xi infra in ij. parte, in v. consideratione.

Et cum aliās fuisset interrogatus de quodam nobili huius patriæ, qui habebat altam iurisdictionem in cācello cuiusdam ecclesie parochialis, eo quia circūcirca dictum cācellum & in ambitu illius iurisdictionē habebat: ideo ex cōsequenti ecclesia quæ est in finibus suę iurisdictionis exis- stentis ex illa parte cācelli erat etiam in sua iurisdictione, argumēto notātorū in c. si diligenti. & ibi Hosti. Panor. & Henricus Bohic, extra de foro cōpetenti. Quicquidē no- bilis etiam erat in dignitate cōstitutus: quoniā erat Præpo- situs laborum vnus societatis cētum militum armatorū, quē in vulgari dicunt Porteur den seigne dune bande, qui sunt in dignitate seu ordine clarissimatus, vt est textus in l. vnica. & ibi Lucas de Penna. C. de præpositis laborum. dixi eo casu q̄ vti poterat in pompis funeralibus tali fa- cultate, præminētia & prærogatiua faciendi zonā in di- cta ecclesia: cum notorium sit etiam ex generali cōsuetudi- ne Francię, q̄ capitanei belli (qui etia tantum in dignitate clarissimatus essent) vtantur talibus iuribus & facultati- bus: imo maiori, cum ante se deferre faciāt & galea & vex- illa militaria quibus vtantur in exercitu. Idē ergo erit dicēdum de dictis præpositis laborum, cum sint eiusdem dignitatis. Et crederem q̄ tales præpositi laborum etiam possent in eorum pompis funeralibus deferri facere vexil- lum, cum sit apud nos officium seu dignitas, quæ non cō- ceditur ab ipso capitaneo, sed à principe. De galea autem quod ante se deferri possit, etia si nō esset eques aurat⁹, nō dubito. Militibus autē equestribus ante eorum corpora in pompis funebribus deferuntur & galea, tunica milita- ris, ensis, calcaria, manicæ, les ganteletz, & cætera huius- modi, dicam. j. in dicta secunda parte, cū tales habeat di- gnitatem, vt habetur in l. j. & ibi notatur. C. de equestri dignitate. libro. xij.

Et aduerte q̄ littra & zona idem sunt, sed zona non cingitur nec clauditur ab omni parte, littra vero sic: & hæc differentiam accipi à nonnullis nobilibus patriæ Turo- nensis, qui his maximē vtuntur,



Vinquagesima conclusio. Insignia seu vexilla alicuius societatis, seu exercitus, habentis capi- taneum vel magistrū debēt remanere penes il- lū. Bar. in d. tractatu de annis, allegat pro hoc textum in simili in l. peculiū. §. j. ff. de legatis ij. sed melius facit tex. in ratione sui in c. dilecta. de excessibus prælato- rum, extra. vbi apud illū qui est caput, sigillū remanere de- bet. Et facit pro hac parte ratio inconuincibilis: quia ex quo ille est maior, debent remanere insignia apud eum, ar- gumento l. si. ff. de fide instrumētorum. facit. l. si quæ sunt cautiones. ff. familie eriscundæ.

Et si sint plures magistri, seu capitanei, aut dñi alicuius societatis, insignia illius trāseunt & deueniūt in illū qui est magister maioris quātitatis sociorū. l. actione. §. Labeo. in fi. ff. pro socio. & d. l. si quæ sunt cautiones. in prin. ff. famil. eriscundæ. & minor pars maiori cedit, argumēto. l. in rē. §. itē quęcunq̄. ff. de rei ven. l. queritur. ff. de statu homi. & dicit

dicitur in c. que contra. in fi. viij. di. q. in potestatibus societatis humane, maior pars minori ab obediendum preponitur, & maior numerus transcedit minore. notat gl. in verbo, finiam. in aut. vt iudices non expectent & c. §. j. collatione ix.

Si vero sit societas ubi omnes sunt æquales, nec vnus sit maior altero, tunc forte dirimendum est apud quæ insignia illius societatis remanebunt, dicta l. si quæ sunt cautiones. §. j. vnde queri posset, an fors sit permilla: sed de hac materia meremito ad Bald. & do. meū Iasonē in l. fi. C. cōmunia de legatis. cum non sit presentis speculationis.

Si autē in totum sit finita societas alicuius negotiationis, si vnus solus negotiator illius societatis remaneat, debet remanere apud eū signū illius societatis. Primò, quia aliorum non interest, etiā quibus sit dissoluta societas, tamē negotiatio remanet penes illū. Ergo iniquū esset quòd signū quod erat accessorium negotiationi, dissoluatur & separetur ab eo: argumēto l. possessionum. C. cōia vtriusq. iud. & vide Bald. in l. j. versi. item quero. C. pro socio.

Quinquagesima prima cōclusio. Vbi sunt aliqua signa vnus artificij in quibus principaliter operatur & attenditur qualitas loci ex beneficio seu priuilegio, apud illū remanebunt insignia seu signa apud quæ remanet locus siue ex beneficio, seu ex priuilegio, siue iure proprietatis, siue iure cōditionis, siue in mala fide ibi remaneret toto tēpore vite quo ibi remanebit: ita q. ibi illo signo vti prohiberi non pōt, quod videtur eidē cōpetere, sicut in cæteris iuribus realibus quæ adhærēt rei, argumēto l. oia constituti. §. si. ff. de serui. rusti. prædiorum. l. ij. §. si. & l. seq. ff. si seruitus vëdicetur. l. vsu fructus. & l. seq. ff. quæadmodū seruitus amittatur. Ponit exemplum Bart. in quodā castro, cuius nomē est Fabrianū, vbi artificij faciēdi chartas viget principaliter, ibiq. sunt edificia multa deputata ad hoc, & ex quibusdā ædificijs meliores charte veniūt: quia, vt dicit Plinius, spectatur in chartis tenuitas, densitas, cādor, leuor hoc est leuitas, cōplanatio, seu tersitudo.

Quinquagesima secunda cōclusio. Si ratione alicuius officij debeatur aliqua signa seu insignia alicui, si eadem cōducatur officij tanto tēpore quo durabit cōductio officij, tātō tempore durabunt et remanebunt apud illum insignia illius officij: argumēto l. fed ades. §. illud. ff. locati. Exemplum do in officio maioris Sinemuri in Auxeto. Nā apud eos cōducitur, & cū sint ibi insignia illius officij, quæ seruiunt cōmunitati, seu vniuersitati illius loci, tanto tempore quo conducitur maioritas, tanto tempore remanēt apud eum illa insignia quæ cōpetunt ratione dicti officij maioritatis, scilicet insignia, seu signa quibus signantur & marcantur mensuræ tam vinorum, q. bladorum, & alia huiusmodi.

Et istud facit ad omnia officia temporalia habentia ratione officij quedam insignia: pone sigilla, vestem, cappā, seu mātellū, aut caputium, massam quæ deseruiūt officio, quia durāte officio remanebunt apud tales officarios, & finito illo transeunt ad successores officarios, siue habeant ex concessione principis, siue ex electione siue ex cōductione, siue aliā quouismodo.

Quinquagesima tertia cōclusio. Quædam verò sunt insignia artificij in quo principaliter bonitas artificij operatur, & isto casu si stant plures in vna statione illius artificij, omnes possunt vti illo signo quasi magister principalis illius stationis approbet illa opera, vt in authentico, de tabellionibus. §. nos autem. & ibi notatur in gl. in verbo, ipsi se per se, collatio. quarta. Bar. in dicto

tractatu exp̄plicat in signis quæ apponuntur in spatibus, gladijs, & alijs operibus metallorū. In argēto tñ & auro duo signa, seu marce cōiter apponuntur, saltē apponi deberēt: vnū quod esse debet cōe omniū ad denotandum & demonstrandum oibus, quòd opus est argētum, vel aurū. Alterū verò signū illius operatoris seu artificis, ad designandum quòd opus est factū à tali artifice, inter quos vti plurimū lata est differentia, vt dicit textus in l. inter artifices lōga differentia est, & ingenij, & naturæ, et doctrinæ, & institutiōis. ff. de solutionibus. Facit, quia sepe opera vnus plus valet, q. alterius, vt in. §. nam & ita, insti. de societate.

Quinquagesima quarta cōclusio. Si sint plures in vna statione vtētes vno signo, si separetur, remanebit signū penes magistrū illius stationis, vel illū qui principalis & maior erat inter eos, argumēto l. si. ff. de fide instrumentorū. quod intellige verū quā est disparitas inter eos, ita q. vnus est maior alijs. Secus si sint æquales, quia tunc forte dirimendum esset, apud quem remanere debeat: d. l. si quæ sunt cautiones. ff. familiaræ eriscundæ.

Hæc autem maioritas consideratur ex multis, vt quia pater cū filijs, vel quia frater antiquior cū iunioribus, vel quia vnus erat prius solus qui vocauit alios secū in illa societate, vel alijs pluribus modis quibus pōt arbitrari ista maioritas seu superioritas inter plures, de quibus in. d. l. si.

Quinquagesima quinta cōclusio. Arma depicta in muro probāt murū esse illius, saltē p̄ illa parte vbi sunt sua arma depicta. l. qui liberalitate. & ibi Bar. in ff. de ope. publicis. Et ibi dicit Bar. nota cōtra illos qui abradunt arma alicuius, & ita dicit Boerius in consilio suo incipiente, duo habent parietem communem. posito post commentaria cōsuetudinum septene Bituricē.

Et videtur arma aliquo mō pbare iurisdictionē et dñiū, quā etiā vt videm⁹, mēsuræ locorū debēt signari armis dñorū. l. ij. C. de frumēto Alexandrino. li. xj. Licet olim signabatur noibus dñorū, hodie verò armis. Cū arma sint addita ad recognitionē agnationū, dominorū, & nobiliū, vt añ dixi in xx. cōclusiōe. circa fi. Et vt cōiter obseruatur in rebus in quib⁹ quis habet autoritatē facit nomē suū scribi et apponi, vt dicit Iaco. Rebuffi in d. l. ij. vt in monumētis, in eccl̄ijs, capellis, ædificijs, & palatijs, loco quorū nominū hodie apponuntur per nobiles arma, vt dicitur hic, & etiā per Guid. Pape q. sua xlix. & Bal. in tit. qualiter feudū alienari possit. circa finē principij. ex quibus cōstat, q. probari possit in hoc & dominiū, et iurisditio per appositionē armorū in locis publicis. Sed vsus se habet vbi plebei & ignobiles apponūt nomē, nobiles & dñi apponūt arma sua. Sed an tales inscriptiones probēt, videatur amplē per gl. in verbo, patris. & ibi doc. extra de iure iur. Felin. in c. cū cām. col. ij. ad finē. de proba. Ang. & Iason in §. penales. col. ij. insti. de actio. Bar. in l. monumētorū. C. de religiosis. vbi tenet q. sic, quādo cōtinet quid possibile. facit gl. singularis in verbo, scribebat. in c. pulsatus. ij. q. vñ. & in c. sanē. ij. in gl. dicticius. xxiiij. q. ij. & de imagine impresfa in nummo, vide hic ante in xxxv. cōclusiōe.

Quinquagesima sexta cōclusio. Perstringēdo paucis materiā armorū circa maioritatē, dignitatē, seu excellentiā iporū est, q. i vnoquoq. principatu et potētatu seu regno sunt arma principis certa et determinata, q. sunt illi data et attributa i signū preeminētie, dignitatis, et autoritatis, et quæ nemo ali⁹ illo mō quo portat ille princeps gestare pōt nec debet: vt in regno Fraciæ sunt tria lilia aurea in cāpo azureo, q. sunt arma regis Fraciæ cœlit⁹ de

Cæteris verò paribus Franciæ. s. sex laicis dedit & cõ
cessit ipse Carolus magnus arma etiam distincta & sepa
rata, vt tandem cognoscerentur, & distinguerentur inter
eos ratione paritatis.

Quinquagesimo octaua conclusio. Primò enim duc
ci Burgundiæ (cui nomen Sanxon erat) dedit pro
armis suis in campo azureo vnâ cotissam auri
extribus petijs, seu partibus separatis & diuisis cum vna
bordatura ex rubeo, quæ in vulgari nostro dicuntur, à vne
cotisse dora troys pieces borde de gueulle, vt asserunt nõ
nulli. Et hæc prædicta arma semper soliti fuerunt portare
duces Burgundiæ, a ratione ducatus Burgundiæ existentis
de paritate. Imo qui in ipso ducatu vtuntur prædictis ar
mis præsumuntur, & vt audeam dicere, dicuntur esse pro
sapia ducum Burgundiæ, sicut est videre in illis de Monte
acuto, qui talia arma habebat, cū aliquali tamē distinctiõe.

Nonnulli tamē aliàs mihi retulerūt, quod ista borda
tura (vt ita loquar) non debet apponi in armis principa
libus ducis Burgundiæ, eo quia bordatura est quædam di
minutio ab armis principalibus. Et ideo cū nulla alia re
periantur apud nos similia, quæ sint principalia alicuius
principatus, videtur q̄ talis bordatura seu cõtēpositio ex
colore rubeo non debeat in eis dē armis apponi: sed quod
fuit quædã additio in armis alicuius descendētis è domo
ducū Burgundiæ, ad denotandum differentiã inter princi
palia arma domus ducis Burgundiæ quæ debent esse pla
na, & descendētis, puta secundogeniti.

Sed quicquid sit ego credo, q̄ arma ducis Burgundiæ,
quæ habuit & habebat Sanxon dux Burgundiæ tempore
ipsius Caroli magni Frãciæ regis, erat cotissa sex periarū
ex auro & azureo æqualiter partito in campo rubeo. Et
istud mihi magis videtur consonare veritati.

Et ista arma sunt & cõpetunt duci Burgundiæ, nõ ra
tione originis, sed ratione paritatis, seu dignitatis, cum sit
primus par Frãciæ, & parium decanus. Et ideo videretur,
q̄ descendētes ex eis nõ deberēt vti talibus armis, saltem
nisi primogenitus ducis, si sic esset q̄ essent donata ratioe
dignitatis paritatis. Sed potius videtur dicendum, q̄ sint
arma patriæ seu principatus Burgundiæ, & q̄ principes
Burgundiæ, etiã ante tēpora Caroli magni talia arma por
tabant, & istud credo verius.

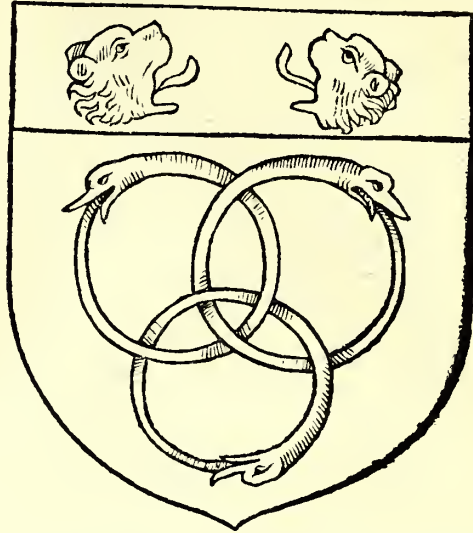
Nos verò Hedui habemus nunc & à tēpore ducū Bur
gundiæ in armis nostræ ciuitatis Heduefis pro capite seu
tum seu arma ducatus Burgundiæ, ad denotandum nos He
duos velle esse subditos principi, & illi subijci & obedire.
Cum in signum superioritatis sint superposita arma prin
cipis, prout supra dixi in conclusione xxxv. quæ incipit, li
cet vasallus habeat arma &c. Et pro parte inferiori habet
mus leonem rubeum in campo aureo.

Audiui tamē à maioribus nostris, q̄ aliàs Hedui vte
batur pro armis ciuitatis, capitibus aprorum nigris in câ
po aureo: & hoc ante tēpora Philippi I lehardi ducis Bur
gundiæ. Licet tamē ante aduentum Christi vterentur alijs
armis, vt statim dicam.

Nam eo tēpore quo ciuitas Heduoꝝ erat principalis
ciuitas & caput Celtarū, & quo Druides regnabāt, & ipi
Hedui principatū ferè toti Galliæ obtinebāt, in capite ar
morū eorundē ipsi Hedui habebāt duo capita leonū au
rea, in câpo azureo, & in inferiori parte habebant in câpo
rubeo tres angues argenteos in modū triū anulorū, seu cir
culorū inter se colligatos & reuolutos, habētes & ponētes
in ore eorum caudas cū tali rotōditate, q̄ erant in gyrum,

seu in figuram orbis, prout sequitur.

Antiqua Heduoꝝ insignia.

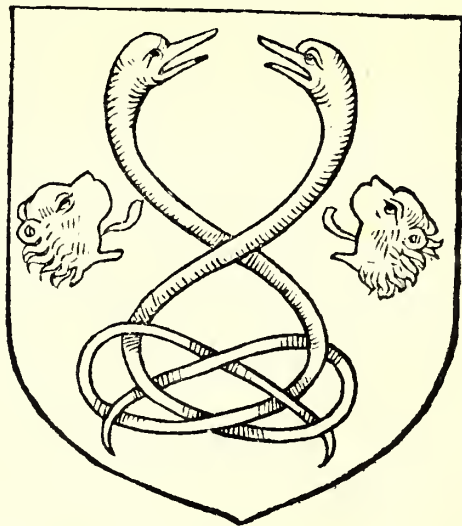


Cleonarum fauciumq̄, ac serpentum disti
cha apostrophe

Nos Drius Herculeo finxit pro pignore victas,
Hedua victa stetit, vincla soluta ruit.

Fuerunt & tūc temporis multi ex Heduoꝝ cõfœdera
tis, qui anguibz vtebātur. Maximè Bibractēs (qui erāt
ex vrbe Bibractæ, quæ erat vrbs Heduoꝝ & de clientelis
eorū) & habebāt in campo azureo duos angues argenteos
in medio simul colligatos, & viperinis orbibz se implicā
res in modū laquei amoris, dung lacz damours gallicè, &
capita eorum eleuata quasi simul colligata curuantia à ca
pite vsq̄ ad colligationē, & à colligatione media vsq̄ ad
finem campi partis inferioris caudas longas, tenues pen
dentes, & in fine retortas, & in medio campi à quolibet
latere prædictorum duorum anguium, duo capita aurea
Leonum, vt infra patet.

Insignia Bibracteorum.



Insignis huius ad Heduos disticha
Apostrophe.

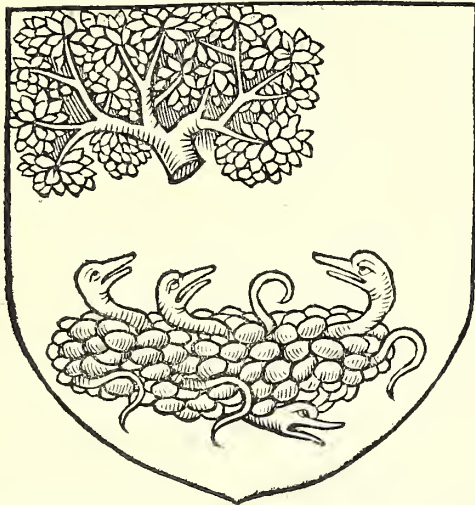
Angustudoneis cognatos anguibz angues,
Cerne bibracteam dum liquet esse fidem.

Druides verò Heduoꝝ, qui tunc habitabant in quo
dã loco, hodiernis tēporibus mōs Druidū dictus, distās à
nostra ciuitate Heduefi per vnū milliare, vbi adhuc restās

Prima Pars

vestigia loci habitatiōis eorū: de quo latius infra dicam in vltima parte, in xvij. & lix. considerationibus, vtebantur pro eorum armis anguibus in campo azureo, habebant enim in parte superiori ramum visci quercinei, vngrameaul de guyg de chafne, & in parte inferiori vnum cum mulum paruorum anguium, seu serpentiū argenteorum, quasi tunc nascentium, qui vulgò dicitur couhée de serpens dargent, vt hac forma, seu pictura demonstratur.

Augustudunensium Druidum insignia.



Anguium & visci ad eisdem apostrophe disticha. Querimur in omnes Druidis insignia casus.

Anguinum visco religione subest.

Alexienses etiam tunc habebant arma seu insignia, in quibus erat bos aureus in campo viridi, exiens de nube argentea.

Alexiensium insignia.



Effigiati bouis apostrophe disticha.

Deis pater ista suo posuit monumenta popello.

Cui statui sedes nomina cuiusq; modos.

Sed non mihi videtur habere apparentiam veritatis prædicta arma Alexiensium. Cum Hercules Lybicus qui Alexiā construxit, pro insigni & armis vtebatur leone magno rubeo radente & coronato, vt refert Io. le maire in Illustrationibus Galliae libro j. c. xj. in fine, post Io. Annum in v. ij. libro commēta: riorū ad Berosum. Vel potius dicerem qd Alexienses etiam serpentibus sicut Hedui, & Bribractenses in armis eorū vti solebant, cum Hercules dictus sit an-

guifer, serpentarius, anguitenens, siue ophiuchus.

Insequēdo verò modū Heduoꝝ, & tanq̃ cuius & alius huiusce ciuitatis, balliuatus, & diocesis Heduensis, pro armis habeo leonē, & eo in eisdē vtor: sed diuersimodē. Quāleo in armis nostrē ciuitatis est rubeus in cāpo aureo, vt supra proximē dixi: ego verò eū bipartitū habeo: scilicet in parte superiori aureum in campo azureo, & in parte inferiori p̃ alia media parte, azureū in cāpo aureo, habentē per mediū vnū filetū argentū, & in dicta parte superiori rapientē seu radentē super mola molendinaria argentea, & super illa cum rapacitate transeuntem.

Et nō mirum si leonem assumpsi in armis, cum tanq̃ Heduus inlequor naturā Heduesiū, qui habent tertīa leonis faciē pro horoscopo suo, quē est martis: sed leo solis totus est domus, & sol ascendens significat qd leonibus delectatur, colq; pingūt in vexillis, telleris, peristromatibus auleis, & id genus, vt iam dixi in commentarijs nostris super procemio cōsuetudinū ducatus Burgundię, in gloss. mellire Ferry de Clugny. vbi cœlestes influxus siderū ciuitatis Heduensis describuntur.

Prosequendo tamen principale nostrum intentum post arma ducatus seu ducis Burgundię sunt arma ducatus Normandię, quę sunt in campo rubeo duo leopardi aurei, & est secundus dux in regno par Franciæ, secundum institutionem regis Caroli magni.

Et maior videtur in Normandia qui habet leopardū pro armis suis in campo rubeo, cum aliqua tamen distinctione, puta aliquo addito, vel diminuto. Si tamen aliquis filius regis Franciæ haberet nunc ducatum Normandię pro appanagio, pro armis vteretur principaliter, & in parte dextra in quartelagio, seu quadripartito superiori & inferiori à sinistris Lilijs aureis, cum aliqua differentia à corona regia, & in parte sinistra superiori & dextra inferiori ratiōe dignitatis & officij (quia par Franciæ) vteretur armis ipsius ducatus, scilicet duobus leopardis aureis, aut vno tantum, cum aliqua discrepantia, vt dictum est supra, aut per Bordaturā, bēdā, aut aliās, vt infra dicitur. Et quomodo talia arma accrescant filijs regū Franciæ cū dignitatibus, vide Guillelmū de Montferrat in suo tractatu in successione Regum, questione secunda, ibi, & descendēdo ad aliā partē hmoi dubij, an arma eidē Frācisco accrescant.

Post istum ducatum etiam est alius ducatus (cuius dux erat de paribus Franciæ in ordine tertius) qui dicitur ducatus Aquitaniæ, & habet pro armis suis in campo rubeo leopardum aureum, de quo dicendum est, vt de præcedēti.

Item similiter dicendum est, de tribus comitibus secularibus paribus Frāciæ, videlicet de de comite Flādrię, qui habet in campo aureo leonem nigrum.

Et de comite Campaniæ, qui habet in campo azureo potenciam contra potenciam auream, potence contra potence dor gallicē, cum benda argentea.

Item & de comite Tholosano qui habet in campo rubeo vnam crucem auream, & supra illam aliam crucem rubeam.

Ex prædictis inferitur, qd habentes aliquid de dictis armis in patria, post arma principis illa sunt principaliora, & ipsi dicuntur excellentiores & digniores: & sic consequenter secundum qd approximantur maioribus, maiores reputantur per gloss. notabilem in dicto §. aliam. in situ, de bonorum possessionibus. & magis honorari & priuilegiari debent, vt in dicta l. vnica. C. de præpositis laborum. libro. xij.

Sunt

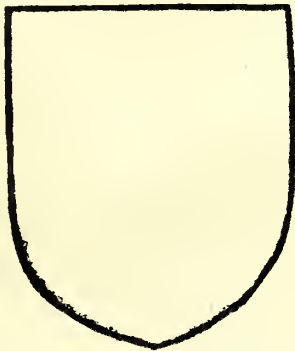
Sunt & fuerunt plures alij principes in Gallia habentes alia arma antiqua ratione & ex causa antiquitatis eorum domus & familiae, vt sunt illi de Fuxo, qui dicebantur comites Fuxi, de foyes gallicè, & habebant pro armis suis in scuto quartelato, seu quadripartito in pria parte superiori & vltima inferiori ex auro duas vaccas rubeas itinerantes, seu trāseūtes, & in alijs duab' partib' palos aureos & rubeos.

Et sic nobiles qui in dicto comitatu vtuntur pro armis suis, aut vaccis rubeis, aut palis prædicti coloris magis appropinquari, seu artinere videntur domui illius principis quæ alij, & sic maiores censendi sunt.

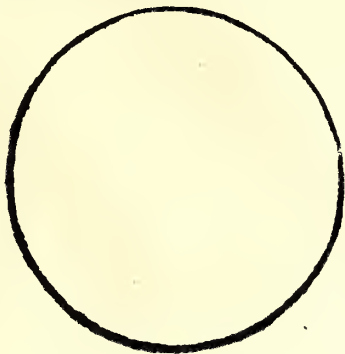
Etiā comes Arminiaci scutum quartelatū argento & rubeo pro armis gestare solebat, cuius scuti prima pars superior & vltima inferior erant argenteæ cum duobus leonibus azureis. Alij autem duæ partes scuti erant rubeæ, cū duobus leopardis leonatis. Ex quo qui adhuc illis, aut alijs qua parte contenta in illis vtuntur, maiores & honoratiores alijs in illo loco esse dicuntur.

Sic etiā in ducatu Mediolanensi vera & antiqua arma ipsius sunt serpens, seu coluber azureus in campo aureo reuens in ore puerū nudū rubei coloris. Et qui ibi illo colubro vtuntur in armis, de primoribus illius ducatus, & de familia ducum ortū habere dicuntur, vt sunt vicecomites.

Quinquagesimanona conclusio. Arma seu insignia quandoque fiunt, pinguntur, aut figurantur in scutis, nonnunquam in clypeis, interdum in parmīs, quandoque verò in tesseris, aut alijs. Sed fiunt scuta diuersis modis, aliquando in forma trigonali, triquetra, seu triangulari, quæ tribus lineis constare videtur, vt fiunt magis communiter apud nos hoc modo.



Licet videatur quod scuta fieri debeant in forma rotunda ad modum scutellæ, quæ sit rotunda & concaua, vnde videmus, quod moneta aurea quæ est rotunda, in qua imprimuntur arma principis dicitur & vocatur in vulgari nostro scutum, quia est rotundum: & olim arma (vt videret) nullibi fiebant nisi prius facta rotunditate in qua intrò pingebantur, & scuta armigerorū quibus se defendunt fiebant antiquitus, & adhuc vti plurimum fiunt rotunda, ideo in gallico dicuntur rondelles, & sic fiunt orbiculata.



Quandoque verò fiunt non rotunda, sed ex utroque latere recisa, ita quod nullus angulus videri potest, & summū infimumque eius latus medio pateat, & dicitur ancile.

Alij describunt aliter ancilia scuta, & dicuntur secundum eos quæ oras, i. extremitates habent in similitudinem labiorum, seu cubiti in quo est decens flexura, seu curuatura brachij. Fertur regnante Numa Pompilio breues scutum de cælo lapsum, quod pestilentie remedium fuit, quacumque laborabat tunc: de quo Ouidius libro iij. Fa-

storum.

Decidit, à populo, clamor ad astra venit.

Et libro quinto.

Atque ancile vocant quod ab omni parte recisum est,

Quaque oculis spectes, angulus omnis abest.

Consulti deinde aruspices responderunt ibi futurum totius orbis imperium, vbi scutum illud seruaretur. Licet alij dicant vnam editam vocem de cælo de hoc, quo accipio responso & honoris gratia, & quo idem tutius seruaretur, ne ab hostibus surripi, seu internosci posset, Numa Pompilius duodecim alia ad similitudinem cælestis illius à Mamurio fabricari iussit, quæ fuere in templo Martis reposita. Et cū duodecim sacerdotes ex patritijs spectatissimos iuvenes Numa ipsi Marti gradiuo delegisset, illisque dedit set insignia, tunicas pictas, & super tunicas æneū pectori tegmē, iussit ipsa cælestia arma, quæ ancilia nominauit, suspensa collo ab illis per urbem portari, cum saltu atque tripudij carmina decantari: & salij dicti sunt à saltu, vnde Ouidius.

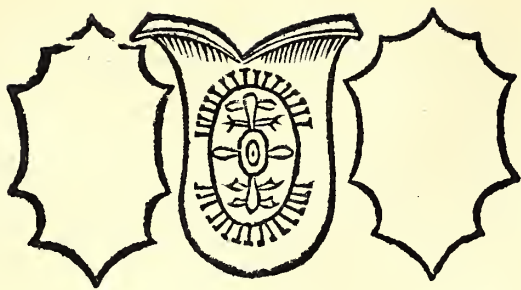
Iam dederat salijs à saltu nomina dicta,

Armaque & ad certos verba canenda modos.

Hi autem salij omnes iactatores quidam erant, & iactatores armatorum deorum.

Nec hoc beneficio diuino soli Romani potiti sunt, sed & Franci qui habent sua arma cælitus demissa, quæ sunt lilia: & etiam vexillum, seu signum militare, quod auriflamam vocant, de quibus Gaguinus super gestis Francorum libro primo in vita regis Clodouei ita refert. Non præteribo adijcere quod nullo certo autore, sed perseuerante ad hanc meam ætatem fama, vulgatum accepi, fuisse regibus Francis bufones tris nobilitatis quidem insigne, sed Clodoueo Christianis sacris hortatu Clotildis Burgundæ eius vxoris Christianæ initiato demissum cælo esse id, quod nunc reges gestant lilia aurea, quibus subest cæli sereni color, quem azureum Franci dicunt. Huius miraculi fons testis ab incolis ostenditur, qui prope diu Bartholomei monasterium (quod gaudium ballis appellatur) habitant: de quo scuto amplius infra in quinta parte, in xxxj. consideratione. Traditum quoque est pannum sericeum rubrum instar signi militaris quadratum, miro fulgore splendentem, diuinitus esse exceptum, quo in expeditionibus contra fidei Christianæ hostes pro signo Franci reges vterentur, huicque vexillo nomen auriflamam hætenus permansisse, diuque à Dionysianis cœnobitis asseruatum esse. Sed ab utentibus signo aduersus Christianos regibus, illud euauisse. Alterum tamen non dissimili forma instauratum esse, quod ab episcopis & loci abbate consecratum inter sacra asseruatur. Sunt tamen qui hoc cæleste beneficium Carolo magno collatum fuisse contendunt: sed hætenus de his, ad ancilia reuertamur, quæ forte his modis fieri poterunt.

Prima Pars

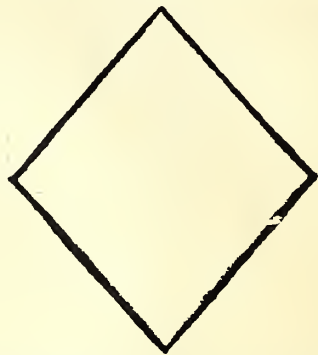


Quandoq; etiam fiunt in forma quadrangulari, seu tetragoni, & fiunt in modū tessere. Cū tessera grecè, latinè, quatuor dicitur: vnde & id dicitur quod omni ex parte quadratum est.

Nonnunq; etiam apponuntur arma in clypeis, prout fecit Dauid, qui fecit turrim ex qua pendeant mille clypei omnis armatura fortium: vt habetur Canticorum iij. Vtinam possem scire differentias illorum & quorum fuerint: & credo q; fuerunt insignia & arma mille magnatū, tam parētum, quā amicorum, aut sibi subditorum, quæ posuit in mille clypeis pendentibus ex dicta turri: & sufficeret mihi habere sensum literalem, in quo explicarentur arma seu insignia cuiusq; clypei, & relinqueret sensum morem, allegoricum, & anagogicum doministheologis. Et licet multos interrogauerim de his, pro certò tamē omnes ignorāt, & dicunt quod nunq; fuit talis turris materialis: quod non credo, cum de ea non fuisset facta mentio ad cōparationem alterius. Nec istud est mirum. Nam teste Plinio libro xxxv. c. iij. Ap. Claudius qui cōsul cum Seruilio fuit, suorum clypeos in sacro, vel publico priuatim dicere primus instituit. Posuit enim in Bellone ædemaiores suos, placuitq; in excelso spectari, & titulos honorum legi. Decora res utiq; si liberorum turbæ paruulis imaginibus, seu nidum aliquem sobolis pariter ostendant. Quales clypeos nemo non gaudēs fauensq; aspicit. Post eum M. Aemilius collega in consulatu Q. Lucretij non in basilica modo Aemilia, verū & domi suæ posuit: id quoq; Martio exemplo. Scutis enim qualibus apud Troiam pugnatum est (vt infra etiam dicitur) continebantur imagines (vnde & nomē habuere clypeorū) nō vt peruersa grāmaticorum subtilitas voluit à duēdo, origo plenā virtutis facere reddi in scuto cuiusq; qui fuerit vsus illo. Pœni ex auro factitauerunt, & clypeos & imagines, secumq; in castris tulere. Certè captis eis talem Asdrubalis inuenit Q. Martius Scipionum in Hispania vltor. Isq; clypeus supra fores capitoline ædis vsq; ad incendium primum fuit. Maiorum quidem nostrorum tanta securitas in ea re annotatur, vt L. Manlio, Q. Fuluio consulibus. M. Aufidius tutelæ capitoli redēptor docuerint patres, argenteos esse clypeos, qui pro æreis per aliquot iam lustra assignabātur. hęc Plin.

Clypei autem sunt maiora scuta, & peditum tantum, vt docet Seruius. Scuta equitum, vnde Liuius li. vj. Clypeis ante Romani vsi sunt, deinde postq; stipendiarij facti sunt, scuta pro clypeis fecere: dicti clypei, q; celent totum corpus, & possunt dici in vulgari, targe ou espauoir, vel à glypo & melius, id est sculpo deriuatur, quasi glypros, hoc est sculptus. Scutis enim, qualibus apud Troiam pugnatum est, continebantur imagines: vnde & nomen habuere clypeorū, vt testis est Plinius loco præallegato: & fiunt sub quacuncq; figura.

Vimbo verò dicitur mediā pars clypei eminentior licet quādocuncq; pro toto, Parma vero scutum rotundum dicitur, q; è medio in omnes partes sit par, & est breue, quo pedites & expediti milites utebantur. apud nos dici potest bouclier. Pelta vero scutum breuissimum in modū lunæ iam mediæ, aliās verò & aliter fieri possunt scuta sub diuersis formis, vt inferius patet.



Sexagesima cōclusio. Arma pinguntur & fiūt, aut ex metallo, aut ex coloribus, aut ex pennis, de pēnes gallicè secundū armoristas. Et quantū ad metalla tantum sunt duo: ex quibus depinguntur & effigiantur arma seu insignia, aurum scilicet & argentum, quæ pinguntur in coloribus aureis, seu flavis, & albis: & sunt aliq; quatuor colores, primus quem azurum vocant azur, secundus est rubeus gueules, finopis sinoble, aliq; sinople qui est viridis coloris, tertius & quartus est niger qui dicitur sable: & de his omnibus sex fit vnus alius color mixtus, qui armoria dicitur purpureus. Sunt & in armoria duæ pēne, scilicet hermines & vair, & à nōnullis balius color dicitur: & de vnoquoq; in conclusionibus sequentibus dicam.

Aduerte tamē prius ad vnū, q; aurū secundū Polydorum Virgiliū de inuētoribus rerum lib. ij. c. xix. in prin. & vt Plinio placet. Cadmus Phenix ad Pægeum mōtē inuenit, secundum alios Thoas & Eclus in Pachaia, aut Sol Oceani filius. Argētum vero Eriethonius Athenicēsis aut Ceacus: sed magis placet Polydoro ad Pangeū montem Thraciæ hæc metalla primum inuēta fuisse: cum ibi, teste Herodoto lib. vij. aurum & argentum maxime abundāt.

Colores verò primum inuenit Cleophantus Corinthius, secundū eundem Polydorum eodem lib. c. penulti. circa finem. Et de excellentia colorum scribitur. j. in vlti. parte. in xcij. consideratione.

Sexagesima prima cōclusio. Ex metallo quod aurum dicitur, quia preciosissimū est, fit color aureus, qui est nobilior ceteris respectu rei quā representat secundū se: per eū enim representatur lux. Si quis enim vellet figurare radios solis, qui est corpus magis luminosum, hoc nō posset cōgruētius facere q; per radios aureos. Cōstat autē quod nil luce nobilius, epistola inter claras. C. de summa tri. ibi, nihil est quod lumine clariore præfulgear. & authen. habita. C. ne filius p. patre. ibi: totus mūdus illuminatur. Et ideo in sacra pagina pro re maxime excellentiæ figuratur, vt Matthæi vij. Fulgebūt iusti sicut sol. & Matthæi xxij. Resplendet facies eius sicut sol. & propter eius nobilitatē nulli licet portare vestes aureas, nisi principi. l. ij. C. de vestibus oloberis & auratis. lib. xj. & habetur psal. xliij. Absistit regina à dextris tuis in vestitu deaurato circumdata varietate. & pauld post: Omnis gloria eius filie regis abintus in fimbrijs aureis circum amicta varietatibus.

Vnde

Vnde secundum Isidorum aurum dicitur ab aura, id est splendore, ut dicit lib. xvj. c. xvij. vel habetur de natura rerum, quod aurum est in corporibus sicut sol inter stellas. Sol autem dicitur rex stellarum & lumen earum. Sic aurum est rex corporaliu rerum, & mensura omnium. Et plene de eius excellentia ponit G. Benedicti in sua repetitione. c. Raynutius. in verbo, duas habes filias, a nume. c. vsq; ad numerum cvij. de testamētis. & dicam j. in v. parte. in xxxj. consideratione. & in finali parte in xc. consideratione. Et hoc metallum seu hic color inter planetas significat solem, assimilatur topazie qui est lapis preciosus, & in rebus mundanis figurat diuitias. In ætatibus denotat adolescentiam a xxv. annis. In virtutibus theologalibus fidem, sapientiam, fidelitatem, & multas alias quæ declarat ipse G. Benedicti in loco supra allegato. Et refert Cælius lib. suarum antiquarum lectionum iij. c. xxxij. in fi. aurum esse sapientiam, argentum verò naturalium notitiam. porro inquit. Illud aurum est omni cæsu maius, quo ab Hebreis Aegyptios fuisse spoliatos, sanctæ produnt literæ. Etenim sic auri nomine Christianæ veritatis assertores diuinorum cognitionem intelligunt. Ut argenteum symbolicè scientiam rerum a Deo cõditam signare tradunt. Porro in Apocalypsi Ioannes theologus & diuinitatis intimus, & sine pari cõtemplator, ac, ut sic dixerim, a secretis, vbi aurum ignitum, cenfer emendum, nõ aliud quæ ipsum hoc intelligendum prudētibus reliquit. Sed & magicum illud aurum infanti oblatum Christo nõ aliud (vt opinatur Cælius) habuerit sensum, pro quo allego rex. in c. legimus. versu. magi quoq; xxxvij. di. & ibi Archi. qui ait, quod in auro ostenditur regis potētia, & inter dies dominicæ diē, atq; vt finiam, inter alia aurum cunctis corporibus nobilius est, & rex eorum ac dominus: quia nec terra, nec aqua nec aere, nec igne corrumpitur aut minuitur, nec comburunt illud sulphura, quæ alia comburunt corpora. Natura quippe eius & complexio recta est, ex quo maximè in hoc denotat & figurat constantiam. Hæc sunt ex quibus laudantur homines gestantes talia arma.

Sexagesima secunda conclusio. Inter colores in compositione armorum accipimus pro secundo metallo argenteum, quod argyrion grece dicitur: vnde argyraspidas dicimus eos qui argentata scuta ferunt, sicut chryspidas ab aureis clypeis. Læprid. Alexander imperator Romanus non solum fecit chryspidas sed & argyraspidas, per quod argenteum representatur color albus seu candidus, per quem figuratur aqua, quæ est post aerem nobilius elementum: eo quia in armoria approximatur rebus lucentibus seu magis oppropinquat luci, ut dicit Bar. in tractatu de armis. in v. colu. & omnes colores suscipit, & non suscipitur ab alijs. l. iij. c. de vestibus oloberis. lib. xj. Et denotat victoriam, ex quo triumphantes vestiri debent indumentis albis, ut dixi ante in xxxvj. considera. vnde sancti qui per fidem vicerunt visi fuere a Ioanne stantes ante thronum in conspectu agni amicti stolis albis, Apoca. vij. Et Christi vestimenta in eius transfiguratione facta sunt alba sicut nix, Matth. xvij. Marci ix. & Lucæ ix. & in c. quod quidam. j. q. j. Et cum hoc significat puritatem & innocentiam, & habetur Martij vlt. vbi dicitur de Christo, quod apparuit in resurrectione in vestimentis albis ut nix, ut purus, innocens, & victor. & Ioan. vlt. c. dicitur quod Maria vidit duos angelos in albis, sedentes in monumento, vbi positum erat corpus Iesu. & Actuum x. dicitur, quod angelus stetit ante Petrum in veste candida.

Nec pretereundum, argenteum, autore Plinio, quæ aurum mihi utaribus signis fuisse familiaris, quod longius fulgeat. Et li-

cet sit alius color nobilior, tamē ponitur hic pro secundo, eo quia est metallum ex quo non videntur arma esse bene conuenientia imo falsa, nisi sit in scuto armorum vnum ex metallis, prout statim dicitur.

Hic color comparatur cochis, vnionibus, margaritis exaluminatis, hoc est perlis, que sunt lapides preciosi. Denotat infantiam a vij. annis vsq; ad xv. comparatur lunæ, denotat spem, in eo figuratur dies lune, & in complexionibus significat hominem flegmaticum, denotat integritatem. Nam solus hic color syncerus, candidus, purus, & minimè inquinatus est. Item & per argentum eloquentia designatur. c. legimus. versu. legitur. xxxvij. dist. de quo in præcedenti consideratione.

Sexagesima tertia conclusio. Color rubeus, qui figurat ignem, qui est super alia elementa, & nobilior elementum est, & corpus post solē secundariò luminosum, & propter eius nobilitatem nulli licet portare vestes copatas seu tinctas eius colore, ut l. ij. iij. & v. c. de vestibus oloberis. lib. xj. vbi expressè dicitur, quod dictus color est nobilior alijs.

Hic color rubeus multos colores comprehendit. s. sanguineum, croceum, aureum, austrinum, fuluum, flauum, rubidum, pheniceum, rutilum, luteum, spadycum, hi enim colores rubei seu ruffi coloris sunt, ut acuentes eum quasi incendentes, aut cum colore viridi miscetes, aut nigro insulfantes. Gel. libro. j. Sed cum aliter rubeat ignis, aliter sanguis, aliter ostrum, aliter crocum: has singulas ruffi varietates lætina oratio singulis proprijsq; vocabulis nõ demonstrat, omnia ista significat vna ruboris appellatione.

Hic color æquiparatur lapidi precioso qui dicitur rubeus, rubis gallicè, significat audaciam, altitudinem, virilitatem, in homine a xxxv. annis vsq; ad l. æquiparatur colericis, denotat charitatem. Marti comparatur & dies martis. Alij dicunt diei sabbati: de quatuor elementis igni, de duodecim signis Arieti, Leoni, & Sagittario.

Sexagesima quarta conclusio. Tres colores supradicti multum placent & sunt commendabiles in armoris, quoniam ut habetur Canticorum v. Dilectus meus candidus & rubicundus, caput eius aurum optimum. Ecce ergo quem modo inter colores aurum est preciosius, & debet esse in superiori loco, scilicet in capite, ut dixi s. in lxj. conclusione. Sed an color azureus sit præferendus argenteo seu colori albo, vide in conclu. sequenti.

Sexagesima quinta conclusio. Nobilior color post rubeum est azureus, qui fortè ceruleus dicitur. Per eum enim figuratur nobilis aer, qui est corpus transparentis & diaphanum, & maximè receptiuum lucis, & est elementum sequens post ignem nobilior alijs. Vnde prædicti colores propter id quod representant, dñr nobiliores,

Cõparatur iste color sapphiro qui est lapis preciosus habens multas virtutes & singularitates in se: de quibus per G. Benedicti in d. sua repetitione. c. Raynutius. in verbo, duas habes filias, nume. cxliij. & cxv. de testamētis. & dicam infra in v. parte. in xxij. consideratione.

In virtutibus verò denotat pulchritudinem, castitatem, humilitatem, sanctitatem, & deuotionem, ut dicit ibi G. Benedicti: puritatem a xv. annis vsq; ad xxv. Aequiparatur sanguini seu homini sanguineo, figurat Iouem tanquæ sit color cœli, & denotat iustitiam. Hæc oia sunt dilucidanda in laudando alique in armis suis. Alij aliter dicunt in metallis & complexionibus. capias diuersitates secundum varietates morum hominum.

De colore tamē azureo & eius excellentia scribit Ioan. Ludouicus Vivaldus in suo trac. de pugna animæ sensitivæ

Ue. arte. de laudibus ac triūphis triū illiorū Franciæ. q. j. & G. Benedicti in sua repetitione c. Raynuius. in verbo, duas habēs filias. nume. cxiiij. vicq; ad numerū cxiiij. vbi dicit, quod prædicti tres colores, aureus. i. rubeus, & azureus sunt nobiliores colores in armorijs & insignijs.

Sexagesima sexta cōclusio. Color niger est infimus à prædictis, quia magis appropinquat tenebris: ex quo per cōtrarium colores qui magis appropinquāt luci, sunt nobiliores, vt dicit Barto. in d. trac. de armis, qm vt dicit Aristoteles in lib. de sensu & sensato. Colores sunt aut magis aut minus nobiles, secundū q; magis appropinquant albedini aut nigredini: ex quo sequitur q; color niger est infimus ab alijs omnibus. Et niger propriè fuscus dicitur: est enim cōtrarius albo, per trāslauonē tamē qnq; ponitur pro malo: vnde lueuē. Nigrū in candida virtūt. Solebāt enim prisci qd' bonū & laudabile erat creta vel alba linea notare. cōtra: quod turpe fuisset nigro signabāt. vnde Persius. Quæcunq; sequenda forent & quæ vitanda vicissim, illa prius creta, mox hæc carbone notati.

Et dicitur in cōmēto Valerij Maximi, in tit. de his qui ex inimicis iūcti sunt amicitia. super c. j. vt color niger tristē, ita cādidas lætū facit. Funesti homines atra, hoc est nigra veste induūtur, quæ sine dubio tristitiā representat: cōtra dignitates petētes cādidi erāt. i. cādida veste induiti, dicitur tamē Cāricorū v. qd' ad laudē virginis Mariæ intelligi pōt: Comē eius sicut elatæ palmarū, nigrae quasi ceruus. Nā ibi Cantic. j. habetur. Nigra sum sed formosa. Ad hæc faciūt dicta in xvij. cōclusionē. s. ver. & licet color niger. Hic enim color assimilatur adamāti, a vng dyamant, qui est lapis preciosus, & significatur per hūc colorē melancholia, simplicitas, & decrepitas, s. ue mors, & inter planetas denotat Saturnū, inter virtutes prudentiā, inter dies diem veneris, inter metalla ferrū, ex quo cōficitur nigrum, inter elemēta terram: hinc est quod in armoria dicitur sabbulum, quod armoristæ vocant sable.

Sexagesima septima cōclusio. Ex quo viridis color nō multū participat de nigro, nō est ita infimus sicut color niger, licet nō sit ita nobilis sicut alijs colores: præter nigrū. Tamē, vt quidā volūt, quia nō numeratur inter quatuor elemēta, est minus nobilis color: sed solū significat ligna, prata, plātas, campos, arbores, herbasq; viridates. Cōparatur lætitiæ & iuuentuti, & est similis smaragdi lapidi precioso. Et dicitur à vigore, vnde dicimus virides plantas, quæ nondū aruerūt, & in vigore suo sunt: & qm in his herbaceus color est: eū etiā colorem viridem dicimus. Hic color in armoria dicitur synoble, seu synople. Apud nos significat in virtutibus honorem, amorē, amicitiam, & seruitium. Ex planetis Venere, ex metallis argentum viuum, ex quo fit color viridis, ex ætatibus iuuentutem à xxxv. annis, ex diebus diem Iouis.

Olīm & tēpore Iulij Cæsaris quo Alexia vrbs florebat, nō distās à nostra ciuitate Heduesi nisi per xxv. miliaria, ipsi Alexiæses habebāt in eorū armis campū viridē, & in dicto cāpo erat bos aureus exiēs de nube argētea, vt supra videre potes in figura armorū eorū. Nūc tamē paucos videmus, q; talibus vtatur coloribus: & est quasi color qui minus practicitur inter colores, saltem in armis. Licet vt plurimū signa quæ dicitur befans, sint ex viridi colore.

Vnde domini de Triuultio Mediolanū, vtūtur palis ex viridi, cōtra palos aureos, & erāt tempore quo residebam Mediolani arma domini Iacobi de Triuultio, qui tēpore suo fuit vir magnæ autoritatis in Italia: & magnam gessit

administrationē pro rege Ludouico xij. in ipsa Italia, quā tēpore erat illustrissimus dominus Carolus de Ambasia, magnus magister Frāciæ, & locumtenēs generalis regius in dicta Italia, qui habebat pro armis tres palos rubeos in campo aureo: & sunt arma illorum de Ambasia.

Sexagesima octaua cōclusio. In armoria ex omnibus sex coloribus supradictis simul pæquali portidē mixtis fit alius color qui vocatur Pourpre, & fortē dici potest purpura, & quidā tenēt eū pro colore, quidā verò nō: hac fortē moti rōne, q; sub simplici cōprehēdatur mixtū, de quo amplē per do. meū Ial. in §. omniū. nu. xxviij. cū quinq; seq. insti. de actio. & si fit color est minimus & infimus inter alios, cū sit factus & cōpositus ex alijs, & non habet virtutē nisi illā quā accipit ab alijs. Cum subrogatū sapiat naturā illius in cuius locū subrogatur. §. fuerat. ibi, merito. insti. de actio. & l. si eū. §. iniuriarū. ff. si quis cau.

Alij verò tenēt eū nobiliorem, quia de omnibus alijs participat & cōmunicat. & dicit Lucas de Pē. in l. negotia antes. C. de excus. munerū lib. x. q; purpura est color roseus, nimitū speciosus, dicta à puritate lucis: & fit ex prima tinctura cōchiliij, lucetq; obnigra rubedine, crocus ex leucūda & magis rubet, & cū sit tincta cōchilio nemo portare poterat nisi esset princeps: & prohibebatur. Primus autem qui eam portauit fuit Tullius Hostilius.

De hac purpura eximio modo Hieronymus exēplificādo testatur in sermone de assumptione beatæ Mariæ virginis, in vj. lect. quæ incipit: Cogis me d Paula & c. ibi, cū dicit, ad Mariā autē cū venisset spiritus sanctus, quasi ipsa lana cū inficitur sanguine cōchiliij vel muricis vertitur in purpuram, versa est, & ipsa sola salutatione in matrem. Plurā de conchilio & eius sanguine ponit Cassiodorus. j. variarum epistolarū. epistola. ij. alleg. per Lucā de Penna in l. tēperēt. col. ij. C. de vestibus oloberis & auratis. li. xj.

Alij dicūt purpurā esse piscē ex concharū genere septē annis viuētē. Cōgregatur verno tēpore, mutuoq; attrita lentorē quēdā veluti ceræ emittit, sed nobilem illū succum ad tingēdas vestes, in medijs faucibus habet. Reliquo tempore ferē sterilis cū vita succū emittit, & ideo viuas capere oportet. Hinc purpureus color dicitur qui nigrantis rosæ splendore sublucei: cæterorū omniū colorū gratissimus, & tingēdis vel lib⁹ maximē expeditus: hinc purpureæ vestes dictæ sunt Tyriæ à loco vbi purpura fit. Purpureus tamē niger color est præcipuē de mari, quod ex altitudine nigrum accipimus. Virgilius. iij. Georgicorum. In mare purpureum violentior inffuit amnis.

Inde purpurascit, i. purpureum fit. Cice. lib. ij. Acade. Quid mare nōne ceruleū, aut eius vnda, cū est pulsa remis purpurascit. Ambros. Quid igitur describā purpurascētes violas, candidalilia, rutilātes rosas. Sciendū autem est, vt Viētruius inquit, purpura pro solis propinquitate colorem habet. Et puniceum quidem procreat Aphrica. i. quasi violaceum colorem. Tyros autem rubeum. Purpura in viole colorem tendens, violacea dicitur.

Hic color denotat liberalitatem, abūdantiam, & diuitias. Inter planetas Mercurium, inter lapides preciosos lebalaim, qui balagius seu berillus dicitur, inter dies diē Iouis, inter metalla stannum, etiam per eum denotantur nubes, vt volunt aliqui armoristæ.

Sexagesima nona cōclusio. Arma sic fiūt & cōponuntur: quia aut scutū seu campus scuti est de metallo, aut de vno ex coloribus supra nominatis, quando scutum nō est bipartitum nec quadripartitum, seu quartelatum. Aut fiunt

funt ex pennis de Pennes: quæ sunt duæ, Hermines, & varium Vair, vt de his statim dicam.

Sed in his quæ fiunt de metallo aut coloribus, si scutum sit de coloribus, quod supra scutum erit debet esse de metallo. Si vero scutum sit de metallo, arma sunt posita debent fieri ex coloribus. Rõ quia nec metallum supra metallum, nec color super colorem in armis seu insignijs poni debet: & ista est vñs in armoria.

Quæ tñ fallit & recipit limitationem in armis regis Hierusalẽ, in quibus licet scutum sit ex argenteo, tñ supra scutum est crux aurea potèciata cum quatuor croisetis seu cruciculis aureis, sed rõ istius est. Nã cū Godofr. Billonius victorioso terrã sanctã recuperasset, fuit tñc cõclusum & ordinatum per se, suosque principes strenuos & cõsiliarios quæ aderat cū eo in ipsa victoria, quod ipse rex vteretur talibus armis, vt differret à cõi cursu aliorum: & vt multi cogitates illa videndo: ad quod & cur ita fieret, & an eent falsa necne, scireret cam rei & inquireret quare sic portarentur, vt exinde memoria foret perpetua de tali victoria: vnde propter hoc non reputantur falsa, sed sunt vera, & quia princeps ita voluit, non est amplius disputandum nec improbandum quod fecit, ne crimine sacrilegij notari simus, iuxta l. ij. C. de crimine sacrilegij. Vbi autem alius portaret metallum supra metallum, aut colorem supra colorem, reputaretur arma sua falsa, vt dictum est.

Septuagesima conclusio. De duabus pennis, de duobus pennis gallicis, quæ sic nominantur in armoria, vna dicta est vulgariter Vair, hoc est varium, altera hermines. Vair verò habet quendam colorem qui dicitur Bleu, & alium colorem albu (quia ex argenteo & azureo fit.) Hermines est in modum albi & nigri (quia ex argenteo & nigro fit.) sed magis participat de albo quam de nigro.

Reperio quod herma capitur pro statuis & sigillis precipue trucidis, & quorum capita permuati pnt. Cicero ad atticum lib. vj. Hermæ illi tui petelici cum capitibus æneis: de quibus ad me scripsisti, iam nunc admodum me delectant. Probus in Alcibiade. Id cum apparet, priusquam classis exiret, accidit vt vna nocte omnes hermæ quæ in oppido erant, ahenis deijcerentur, præter vnã quæ ante ianuam erat, Suidas dicit, hermas statuas dictas, quod plurimum Mercurij statuæ deliniarentur. Hæ enim hermæ viriles statuæ ad propitiandam defuncti memoriam sepulchris erigebantur. Solebant autem Romam Mercurij ac Mineruæ statuæ coniungere gymnasijs, dicanturque, quas hermathenas Cicero noiat. Quod ad me de hermathena (inquit) scribis, mihi pergratum est ornamentum, academiæ proprium meæ, quod & hermes comitum, & Minerua singulare infigne eius gymnasijs. Et quod reges Alexandriæ & Pergami, idemque & Romani posuerunt imagines virorum literatorum in bibliothecis ad eorum memoriam & decorum, vt earum specie ad virtutes & literas magis incitarentur, vide per Plinium lib. xxxv. c. ij. Et ista satis conueniunt his quæ iam supra dicta sunt in x. conclusione de imaginibus, in quarum locum hodie sunt adinuenta arma. Sic & aliud genus armorum est in locum dictarum hermathenarum, prout forte sunt signa illa quæ retulerunt istud nomen vulgatum apud nos, Hermines.

Et in armoria quoniam arma sunt ex dictis pennis, non aliter nominantur quam hermines simpliciter, aut vair: posito quod in his sit tñ de vno suo colore quam de alio: & non potest super his poni metallum, sed bene color: & tñc si sit alius color, debet dici variatum ex ipsis coloribus: & si ponatur puta bēda fessa, traves, seu tignū hoc est chevronū aut aliud hmoi, prout i. dicitur, debet illud nominari seu blasonari secundum eius colorum. vt i. patebit.

Septuagesima prima conclusio. Quando arma fiunt ex signis simplicibus aut ex varietatibus colorum, nobilior color

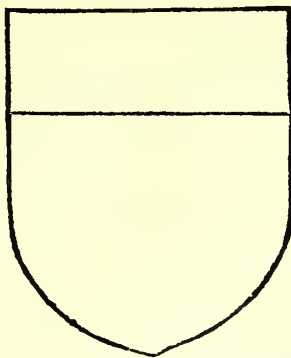
poni debet in nobiliori loco. arg. l. j. C. de offi. prefecti. vrb. & l. potioris. C. de offi. rectoris prou. & l. j. C. de cõf. & non spargen. ab his pecu. lib. xij. ita Barto. in d. trac. de armis. ibi circa secundum. & ibi dicit, quod locus prior & superior est nobilior & dignior posteriore seu inferiore iuribus præallegatis: & dixi amplius supra in xiiij. cõsideratione. Nã qui prior est in ordine, dignior cõsetur. c. antiqua. extra de priuilegijs. & quod digniora præcedat & sint præponenda, facit. §. si iuncta gl. si instit. de iure naturali gentium & ciuili. & l. sancimus. C. de sacrosan. eccle. & c. statutum. §. j. de rescriptis. in vj.

Septuagesima secunda conclusio. Arma quoniam variatur per medium, vt quia quod portat banderiam duorum colorum, tunc aut diuiduntur per medium ante & post, & in istis color nobilior debet esse supra, id est, in ea parte quæ respicit cœlum: vel ante, id est, in ea parte quæ respicit hastam.

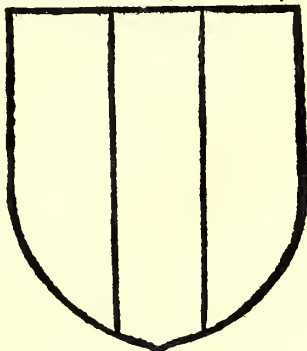
Si verò varietur per quarteria, tunc nobilior color debet esse in quarterio superiori & anteriori prope hastam.

Si verò varietur per listas directas, tunc lista colorum nobiliorum debet esse prope hastam. Si verò fiat variatio per listas transversales, lista nobilioris coloris debet esse versus cœlum. Si verò lista vel bēda sint pedetes, tunc cum hasta habet se tanquam pars prior in banderia: ideo pars magis eleuata debet respicere hastam, ita dicit Bar. in dicto trac. ver si. hoc præmissis dico. Et sic inferitur quod quoniam scutum est ex metallo seu aliquo colore vel pluribus, & est integrum, primo debet nominari à capite, quod in vulgari dicitur, à la poins te. Facit in argumentum l. argentarius. §. j. ff. de edendo. vbi dicitur quod ratio à capite edenda est. Quando verò est partitum seu diuisum, debet fieri & incipi nominatio à parte quæ tendit ad dextram. Si verò sit quadripartitum seu quartellatum scutum armorum: etiam prius nominetur quarterium seu pars superior & dextra.

Septuagesima tertia conclusio. In armoria sunt nouem signa, quæ si apponantur in scuto faciunt, occupant, aut tenere debent tertiam partem ipsius scuti, quæ sunt sequentia. Primū quod dicitur caput, vulgò chief, fit sic ex transuerso.



Secundum verò vocatur palus, pal in gallico, & de currit à summo ad imum scuti, forma sequenti.



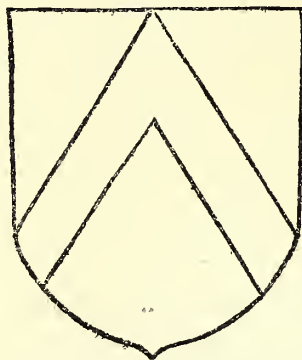
Prima Pars

Tertium nominatur benba, bende gallicè, licet Barto. in sæpè allegato tractatu de armis, vtatur hoc vocabulo banderia, tam pro ea que fit ex directo siue ex transuerso, quàm ex pendentì, & fit, vt infra demonstrabitur.

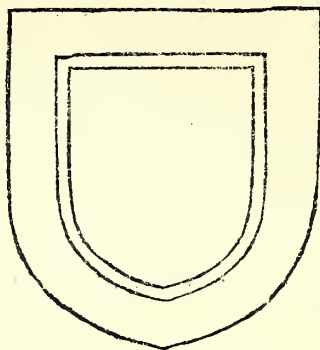
Quartū dicitur falca seu fessa, in vulgari fesse, & fortè fastigium, & apud Barto. ibidem videtur esse lista, sed etiā vtitur diuersimode: & fit fessa sub figura infra posita.

Nota q̄ domus Austrasiæ basse, D'aultriche, portat pro suis armis vnam fessam argenteam in campo rubeo: & prædictis armis ab antiquo vsi sunt reges Austrasiæ, que dicitur, & est nunc ducatus de Lothric. Et talia arma prius portauit Saluius Brabo, primus dux Brabantia, vt refert Ioannes le maire in illustrationibus galliæ, li. iij. c. incipiente, Iulianus Cæsar. in fine.

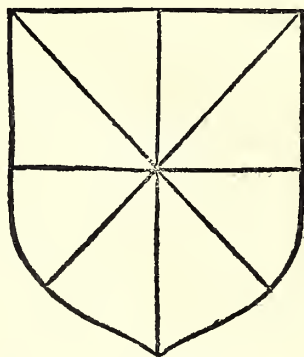
Quintum appellatur tignum, trabes, seu cheuron in vulgari, & sic fit.



Sextum vocatur orla, orle gallicè (quam fortè flexurā fimbriarum voco) & fit taliter secundū nonnullos.



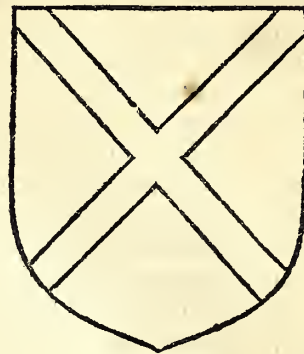
Septimum gironum, hoc est gyron lingua Gallica, & fit modo sequenti.



Octauum dicitur crux, & fit multis modis, vt infra parebit.

Nonum est quod vocatur faultoir, & ponitur in ar-

mis episcopi & ducis Lingonenfis, paris Franciæ, & ita formatur.



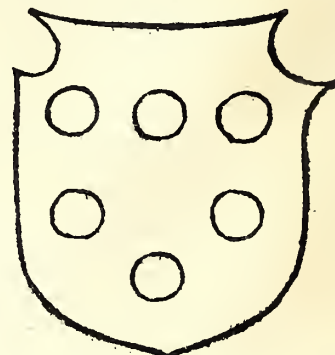
Ciuitas nostra Heduen. olim habebat septē nobiles vicinos, qui hoc signo pro armis vtebantur, diuersis tamen coloribus: hodie t̄m sunt tres, quorum vnus est dominus de Loges, habens prædictum signum de faultoir coloris aurei in cāpo azureo. Alius est dominus de Monteico, habens prædictum signum azureum in cāpo aureo. Alius est dominus de Perreria, qui habet hoc signum album in campo viridi.

Septuagesima quarta conclusio. Si ponatur aliquod existis nouem in scuto, quod non contineat tertiam partem ipsius scuti, non debet nominari pro parte armorum, sed est diuisum, diuise gallicè.

Et ex dictis nouē signis sunt sex, benda, s. palus, fessa, gironum, cheuronum, & orla, quādo sunt ex pluribus petijs, quæ debēt blasonari vno nomine cū tot petijs, sic dicēdo. Talis dominus habet in suis armis vnā bendā seu fessam de quinque aut sex petijs, & sic de singulis. Sed de alijs tribus, s. cruce, capite, & faultoir, est semper vnū, qd̄ facit tertiam partē scuti. Et licet possint poni plures cruces in scuto, debent oēs nominari, & dici debet, sunt tot cruces in talibus armis, & sic blasonari debēt, secundū earū numerū.

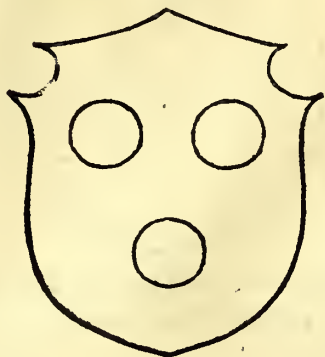
Et aduerte q̄ blasonare est dictio armoristarum, quæ rātum importat quātum recitandæ aut cōmemorandæ alicuius virtutis gratia, sub quibusdā signis quempiā abunde, & verè laudare, aut decorum dicere: quod est, teste Tul. in offi. Id quod cōsentaneum sit hominis excellentiæ quo ad prudentiam, fortitudinem, iustitiam, & ad temperantiam pertinet, & in omni honestate versatur referre.

Septuagesima quinta conclusio. Plura sunt alia signa & res, ex quibus fiunt arma: vt patet ex sequentibus, puta ex basanis, de befans: & sunt hæc signa rotunda, ex auro tamē vel argento, & numerantur vsq; ac octo (qui numerus octonarius ogdoas dicitur.) Post verd̄ dicitur besandæ, & si sint ex auro non dicitur, secus si ex argento, & figurantur sub hac forma.

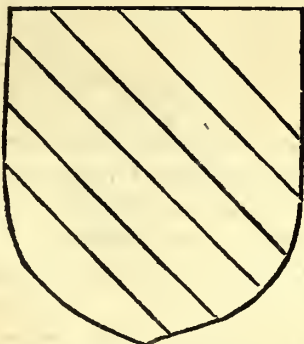


Aut verd̄

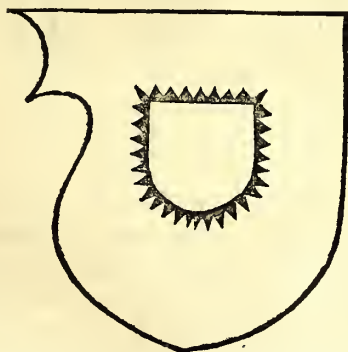
Aut verò sunt arma extortellis, de torteaux, & sunt hæc signa grossiora besanis, & semper sunt ex coloribus, & numerantur, sicut dictum est de ipsis besanis, & qualiter effigiantur hic patet intuiti.



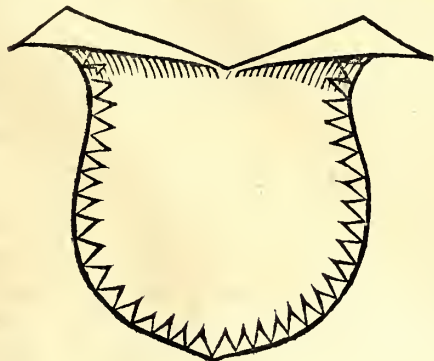
Aut ex cotissis cōpacta sunt arma, de cotisses. Cotissa enim est in triplo minor quàm benda, & vadit per transversum sicut benda: & cotissæ in armis se numerant usque ad octo, & ponuntur in armis ducis Burgundiæ, in armis comitis Capaniæ, & do. de la Roche Guyon, & sic figurant.



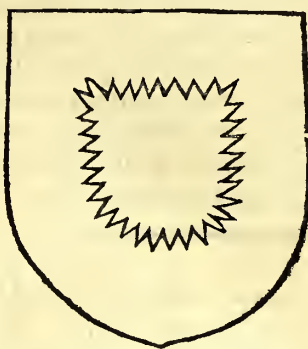
Etiam ex denturis, endentez gallicè: hoc est tanquàm dentata vel dentosa fiunt arma, vel de engrellez, quæ quasi idem sunt: sed dentatura est maior, & fit isto modo.



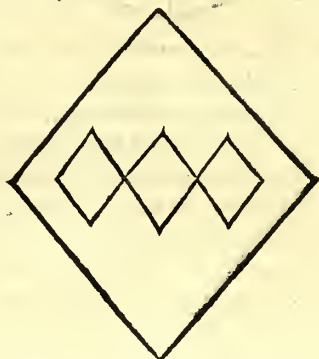
Vel sic, ut in armis ducis Bituricensis.



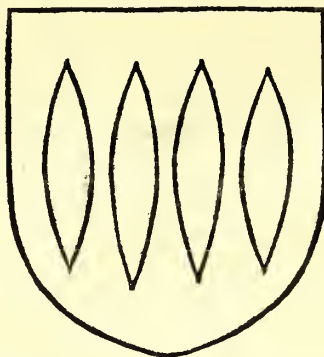
Engrelatura verò est minor endentura, & fit sub hac specie.



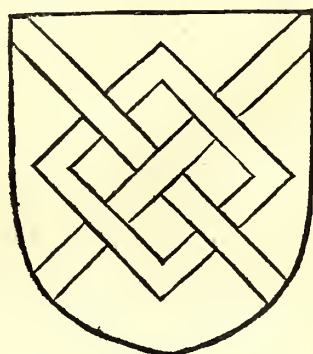
Item ex lozangijs, lozenges, factis ad modum lozangiarum, quæ ponuntur in vitrinis sub forma quadranguli: sed superior & inferior partes plus tendunt in acutum, quàm aliæ duæ collaterales seu mediæ, & sic plus longæ sunt quàm largæ: & numerantur usque ad xxxvj. aut ad xxv. secundum alios, ut sunt arma ducis Baveriæ, & fiunt hoc modo.



Item ex fuis, de fuzées, & sunt acutæ in superiori & inferiori partibus, & rotundæ ex utroque latere: & fit de eis numerus, prout de lozangijs, & sic depinguntur.

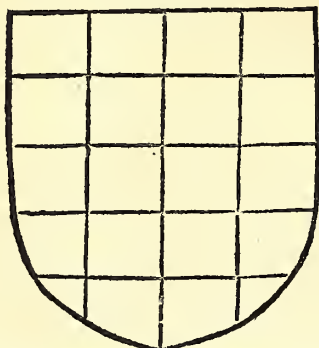


Item ex fretura, de frettes, quæ fit sicut cotissa, sed recotissatur seu recruciat, recroisé Gallicè, ex contrario vna alteri, hac forma,

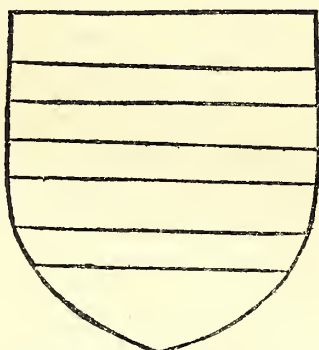


Prima Pars

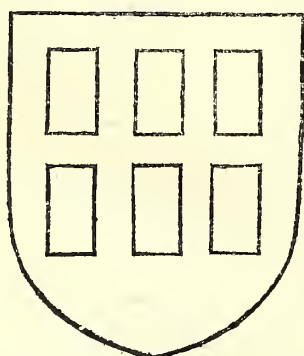
Item ex scachis, de eschequier, qui fiūt sub forma tabu-
lati lusorij & convenientis ludo scachorum, & numerātur
puncta scachi: & si sint tot puncta ex vno colore sicut ex
alio, dicitur solum scachofariū, eschequetté, de coloribus
quibus erit. Si verò excedat numerū xxv. punctorum, &
tres cuspides scuti, les troys pointes, sint eiusdem coloris
aut metalli, dicitur scutum talis coloris scachotatum, es-
chequetté ex tali colore, & tali colore: & numerātur sicut
lozangia, & cum figura fit hic expressa.



Item ex gemellis, de gemelles, & ipsa est in triplo mi-
nor quàm fessa, & debet poni in medio scuti, sicut fessa, &
sunt prout cotissæ, vna prope alteram, in modum tamen
fessæ: & inter eas in medio debet esse tantum spacij quan-
tum vna est grossa: & quando sunt tres seu triplicatæ, voc-
cantur tierces, & fiunt modo hic ad oculum ostenso.

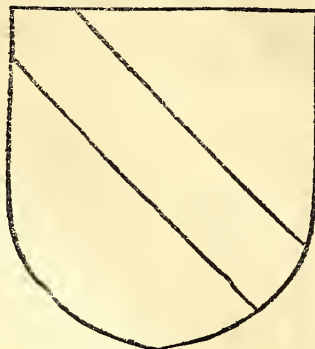


Item ex billetis etiam componuntur arma, quæ sunt
modicum longæ & strictæ, & non sunt ita largæ sicut lō-
gæ, & numerantur vsq; ad xvj. & sic effigiantur.

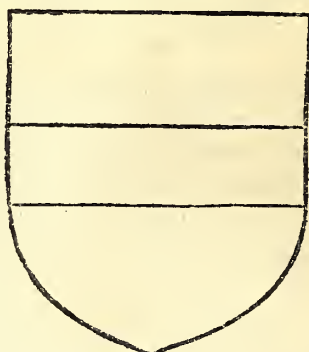


Item ex fasca seu fessa, & interdū ex benda, quæ quan-
doq; sunt similes, quando super suis coloribus sunt figura-
tæ ex aliquibus bestijs, aut auibus, prout si diceretur dial-
pres, & sunt arma domini de Clera in Normannia. Est ta-
men differentia inter fascas & bendas: quia benda est ma-
ior & longior, & interdum dicitur composita ex diuersis
coloribus, seu metallo & colore, vt in armis comitis Du-
neñ. Itē sic cū engrelatura seu crenelatura, aut cū aialibus,

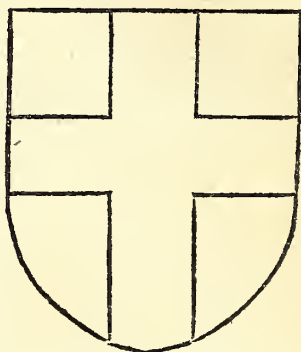
vt in armis ducis Vindocinensis, & fit benda hoc modo.



Fasca verò siue fessa fit, vt hic videre potes.



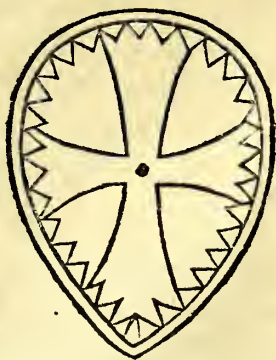
Item ex crucibus quæ fiunt pluribus modis, & cū dif-
ferentia. Nam quādoq; fiunt simpliciter, & dicitur simpli-
citer à vne croix, vt in armis ducis Sabaudia, archiepisco-
pi & ducis Rhemensis, episcopi & comitis Cathalaunens-
is, episcopi & comitis Beluacensis: qui quidem tres sunt
pares Franciæ, & sic fiunt.



Vnde tamen habuerint originem talia arma ducū Sa-
baudia, legi in quadam oratione Petri Care iurisperiti,
descripta in libro suarum orationum, quam habuit tan-
quam legatus ad Alexandrum sextum pontificem maxi-
mum: q; extincto Rhodiorū principe vrbe à Turcis obs-
fessa, rebus Christianorum vndiq; trepidantibus, Ama-
deus vnus Sabaudia princeps Christiani exercitus Impes-
rator, barbarorum impetū non modo sustinuit, verū ex-
celso infra toq; animo fudit, fugauit, oppressit: vrbe Rho-
dum, insulam omnem, Christianos cunctos, ea obsidione
illis periculis liberauit. Hinc communi Christianorū om-
nium principum cōsensu, summo Rhodiorum applausu
Christi vexillo donatus est, decretoq; illo auctus, vt in mi-
litaribus signis crucē albā, crucē candidam, crucem agni
immaculati deferret, quo trophæo, gloriosoq; insigni,
omnes postea Sabaudia principes, relictis Cæsaribus aq-
uis (quod priscū & gentile illius antiquissimæ familie in-
signe fuerat) in hūc vsq; diē insigniri exornariq; videmus.

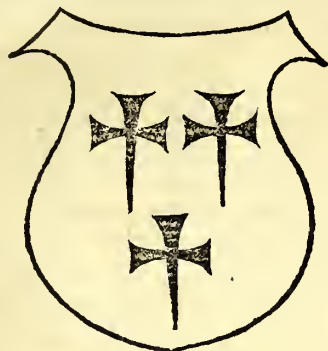
Vel alio

Vel alio modo crux simplex fieri potest sic, licet videatur quoddam potius dici debeat pattée, vt infra patet.



Et ista fortè fuerit insignia Flauij Cōstantini magni qui anno domini (vt referūt historiographi) ccx. regnare cœpit in bellis victoriosus, in gubernādo rēpub. prudens: liberalitate & gratia omnium beneuolētiam sibi cōparauit: iturus ad bellum, non alio q̄ crucis signaculo vsus est, de quo ad radicem inferius dixi, in xcvij. conclusione.

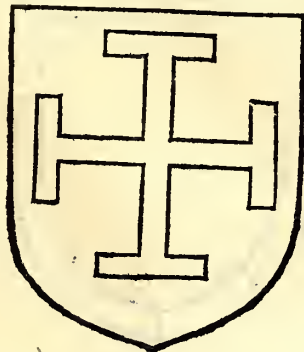
Quandoq; cruces dicuntur fixæ, fichées, & sic fiunt.



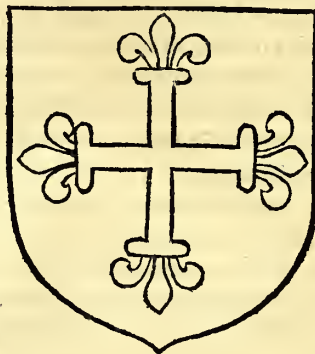
Quandoq; fiunt pattées, sicq; extremitates eorum vndiq; sint patulæ.



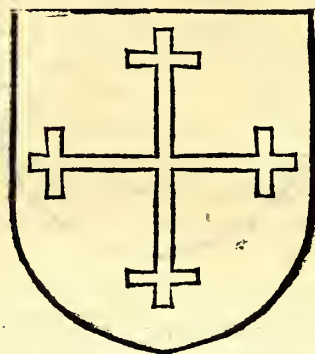
Eiam fiunt potenciatæ, potencées, sub proxima forma, & fortè ad similitudinem scipionis, seu baculi ad capiendum & sustentandum apti.



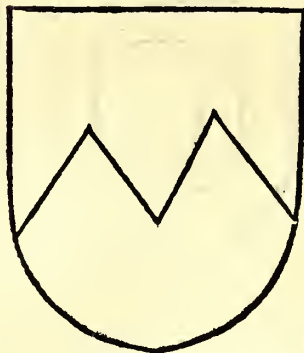
Interdum dicuntur Florentiæ, Florencées, & ita descriptur vt sequitur. & fortè tales cruces floratæ seu arboratæ dici possunt: quia instar florum resparsæ sunt.



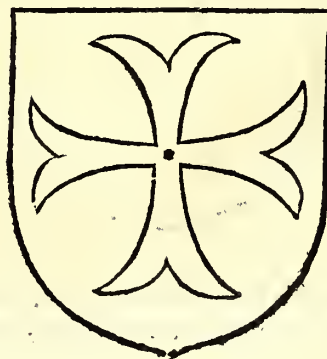
Aliàs fiunt, seu dicuntur cruciatæ, croisées, hoc modo.



Item etiam arma dicuntur emmanché, quæ sic fiunt.



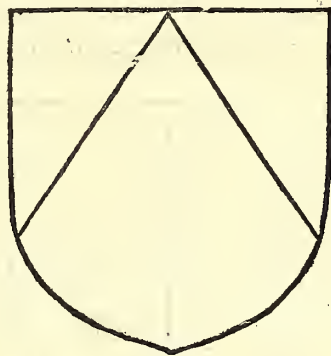
Item fiunt cum nilo, vng nyle, in vulgari: & est ferum inuersum seu recuruum, super quo mola molendinaria rotatur.



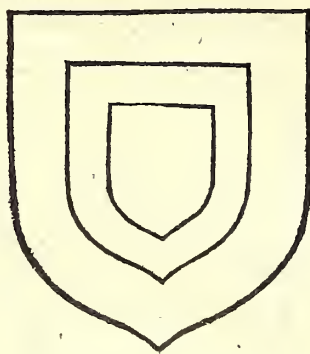
Prima Pars

Fiunt arma dominorum de capitulo Heduenſi, qui habent nilum nigrum in campo rubro: ſed illa arma ſic compoſita videntur falſa, quia eſt color ſupra colorem. Dicitur tamen quòd eccleſia nunquam habet arma falſa. Vel poteſt dici, quòd ſi ponatur filetum, vng filet, ex argento circundans nilum, tunc non erunt falſa: & ita fit in aliquibus armis dicti capituli, licet potius dicerem eſſe nilum nigrum ſupra nilum album, quod & verum eſt. Vel aliter dic, quòd prædicta eccleſia habet talia arma, vt de eis fiat quæſtio & inueſtigatio, ad ſciendum cuius ſint arma. Sicut fit de armis Ieruſalem, quæ propter excellentiã tolerantur, vt ſupra dixi in ſexageſimanona conſiſione.

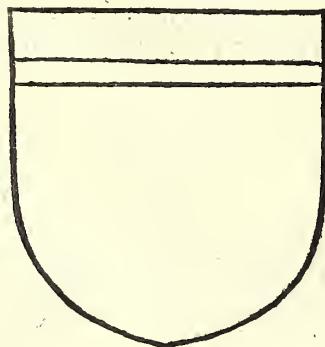
Item aliquando fiunt cum bina cuspide ſuſum tendente, & ſe contingente in ſuperiori parte, deux pointes l'une contre l'autre dreſſées, & ſic videtur eſſe medietas cheuroini, & ſic fit.



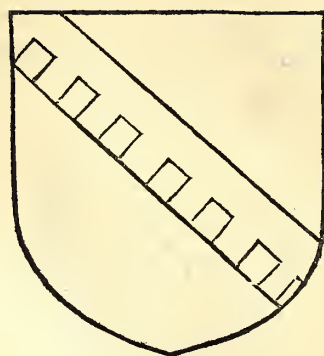
Item etiam fiunt cum vno filo, ſeu linea, vng filet, & ita ſtruitur.



Vel ſic, vt in armis comitis Artheſi.

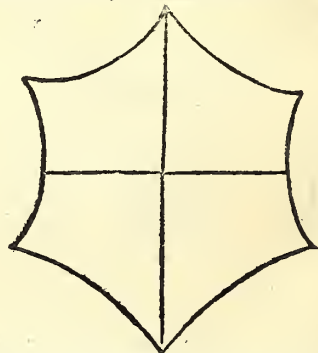


Item aliàs fiunt cum crenelura, crenelure, quæ ſi ponatur in benda, ſic fit.

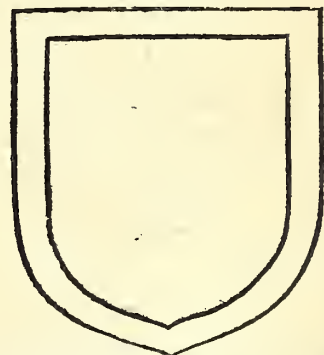


Notabitur, quòd benda ſimplex poteſt figurari & colorari ſeu depingi ſub diuerſis coloribus ſeu metallis, vt fit in armis dominorum de Cabilone, de Nouo caſtro, & de Giury de Burgundia, qui omnes ſolam habent bendam pro armis, ſed ſub diuerſis coloribus: ex quo apud nos facile diſcernuntur cuius illorum ſint.

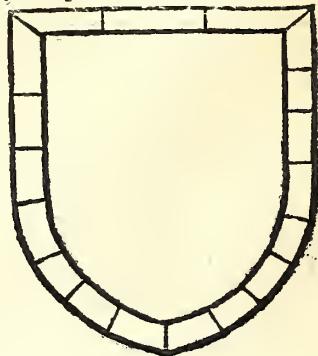
Item & vltra etiam fit ſcutum armorũ diuiſum in quatuor, & ſic eſt quadripartitum, quod dicitur eſquartelé, vt in armis Dalphini regni Franciæ, ducis Aurelianenſis, ducis Nemorti, comitis Fuxi, Fouez, comitis Armigniaci, & quàmplurium aliorum, & ſic formatur.



Item in armis apponitur bordatura, & fit aut ſimplex, vt in armis ducis Andegauenſis, puta.

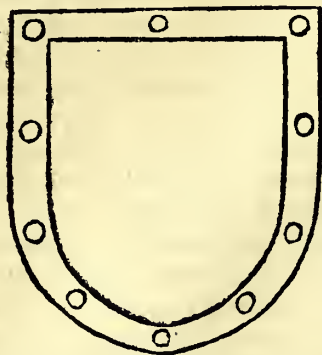


Aut componata, vt ita loquar, vt in armis comitis Niuernenſis, vt ſupra dixi, & taliter fit.



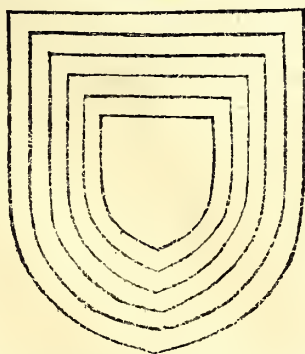
Aut cre

Aut crenelata, aut dentata, vt in armis ducis Bituricensis, vt iam supra ostensum est. Aut alio modo munita, & seminata befanis, vt sunt arma ducis Alenconij, Delencon, quam sic depingemus.



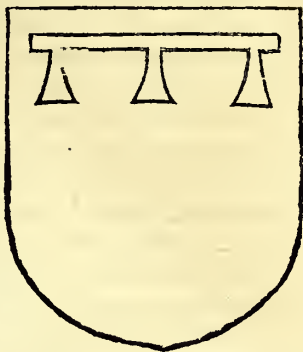
Item arma etiam non raro fiunt, in quibus apponitur barra, quæ si veniat à sinistra ad dextram, denotat, quod gerens talia arma apud nos est naturalis tantum. Si verò à dextra ad sinistram secus, vt in armis illorum de Borbonio, de quibus aliquid supra tetigi: & plenè per Guillelmum Benedicti in sua repetitio. c. Raynucius. in verbo, Raynucius de Clera. nume. xxxj. extra, de testamētis. & in cōmentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgundia. titu. des successions des bastardz. arti. ij. vers. iuxta prædicta. cum duobus sequē. in quibus locis cōprobatur, q̄ bastardi nō possunt portare arma plana, vel insignia domus, licet ex communi vsu in tota Francia portent arma legitimorum, quibus superaddit tamen barrā per transuersum scuti armorum, quæ incipit sursum à sinistris, & ducitur inferius ad dextrā, vt etiā tenet Guido Pape. q. cccclxxx. cōmentum Cosmæ Guymier. in verbo, filij. titu. de numero & qualita. cardinalium. & Nicolaus de Vbaldis in tract. successio. parte prima. Et hoc debet seruari in bastardis, vt differentes & distincti à legitimis cognoscantur, ne sordes per errorem computetur inter præcipuos. Maximè in participatione priuilegiorum & honorum filijs delatorum, & propter bonos mores custodiendos, dixi s̄. in xxiiij. cōclusionē, quæ incipit, limitantur etiam præcedentes. Quid autem de legitimatis. vide. j. in xlvij. conclusio.

Item interdum arma fiunt in quibus apponitur orla, orle, & quandoq̄ fit ex pluribus perijs, vsq̄ ad sex: & id quod est album seu argenteum est scutum, & illius coloris cuius erit nominatur. Alia verò quæ sunt intra scutum & extra, dicuntur orle, & ita figurantur.



Item similiter in armis apponuntur quædam signa vulgo dicta, lambeaux, hoc est labantia, vel lambentia, seu appēdix, vt in armis ducis Aureliā. ducis, Andegauen.

& comitis Angolismensis isto modo.



Item ponuntur etiā in armis tractus, trechtz, & sunt minores benda, ita q̄ est tertia pars bēdæ, seu fascæ. Et si sint tres in scuto, dicuntur tractus vbi vnus satis distat ab alio, & sunt minores palis, seu baculo. Aliquando ponuntur in modum bandæ, seu fascæ.

Septuagesimalis conclusio. Sunt multa signa ex prædictis etiam denotata & importata in armis diminutionē, vt sunt lambentia, hoc est ea signa quæ vocamus lâ beaux, quæ solent poni & addi ad differentiam armorum principaliū domus, seu casatæ principalis. Nā apud nos, vt etiā supra in xx. conclusio ne dixi, & in xxxvij. ex consuetudine regni quilibet primogenit⁹ solet portare arma plana & integra ipsius domus, sine aliqua diminutione. Alij verò posteriores & postea geniti descendentes portant cū aliqua differentia, diminutione & distinctioe, videlicet vt cōmuniter secūdogenitus portat & addit cū armis principalibus, les lâ beaux. Tertius verò bordaturā simplicem. Quartus bordaturā cōponatā, aut alio modo distinctam per endenturas, crenelaturas, aut seminatam befanis. Alij verò, aut per bendā, seu barrā, seu aliās quouismodo per aliquā distinctioe, vt cognoscatur de armis primogeniti, cui tanq̄ antiquiori in familia deferendū est, & cæteris sit honorabilior, vt testatur ps. lxxxvij. Et ego primogenitū ponam illū excelsum præ regibus terræ. hoc est, honorabile, vt exponit ibi de Lyra. & in primogenito tanq̄ in capite remanet & stat splendor geniture, arg. l. cū scimus. in fi. C. de agricol. & cēsit. li. x. & in l. cū in diuersis. ff. de religiosis. Ideo arma domus nobilis remanet apud primogenitū, tanq̄ caput & imaginē domus secūdum Bal. in l. ff. C. p. socio. & ea quæ acquiruntur primogenito, acquiruntur titulo vniuersali. Itē acquiruntur vt cōstituto in dignitate, vt tenet gl. in c. q̄ periculosum. vij. q. j. ideo arma debet penes eū remanere: quæ dignitas & titulus vniuersalis nō reperitur in alijs filijs secūdogenitorū vel tertio genitorū. Aliās primogenitus pot̄ alijs prohibere ne ea integra portet ex generali vsu & consuetudine Fraciæ. facit in argumētū ad prædicta. c. omnes filij. si de feudo defuncti cōtentio sit inter dominū & agnatos vasalli. in vsibus feudorum.

Primogenito tamen si in liberis decedente secūdogenitus poterit portare arma domus seu familie integra, & sic cōsequēter. Facit ad hoc in argumētum. c. quidam habes filij. de filijs natis ex matrimonio ad morganicā cōtracto. c. mulier. & c. filij nati. & ibi gl. in verbo, filij. si de feudo defun. conten. sit & c. in vsibus feudorū. Facit, nam in iure primogeniture at̄ dicitur ordo primogeniti, vt notum est: ita in successione ab intestato inspicitur ordo proximorum. l. ij. §. j. ff. de suis & legi. eodem modo & in portu armorum, vt s̄. tactum est in xxxix. conclusioe.

Prima Pars

Septuagesima septima conclusio. Quia supra in pluribus locis, vt in *xxiiij.* & *lxxv.* conclusiōibus de armis bastardorum dictum est: nunc verò quæri possit, an legitimati à principe per rescriptum possint portare arma plana domus vnde descenderunt sine aliqua barra in medio per trāuersum. Primò videtur q̄ non, cū non includuntur, nec succedunt tales in feudis, text. est in *c. naturales filij.* licet postea fiant legitimi ad successiōē feudi: nec soli, nec cum alijs admittuntur, si de feudo defuncti cōtentio sit inter dominum & agnatos vassalli, facit *c. quidā. de filijs natis ex matrimo. ad morga. cōtracto. in vsib. feud.* Ergo eodem modo dicendum est de armis. Quia quemadmodum feudum est beneficium & honor qui non intelligitur sentire de reprobatis. *l. Lucius. §. Lucius. ff. de leg. ij.* ita etiam portare arma est honor, vt supra dixi. Secūdo nō comprehenduntur in dispositione emphyteuticaria, secundūm *Spec. tit. de emphyteu. §. nunc aliqua. versic. clxxij.* ergo etiā videtur, q̄ nec in portu armorū, cum eadē militet ratio in vno sicut in alio, ergo idē ius cōstituendū in vtroq̄, vulgata *l. illud. §. i. ibi. ea q̄ ratio similiter & c. cū pluribus concord. allegatis in glo. in verbo. æstimari. ff. ad l. Aquilianam.* Prædicta duo fundamenta posuit Bal. in *l. generaliter. §. cum autē. C. de insitu. & substitui. & post eum G. Benedicti in repeti. c. Raynutius. in verbo. Raynutius de Clera. nu. *xxiiij.* & *xxiiij.* de testamentis, & ibidē, in verbo, & vxorē nomine Adelasiam. nu. *cj.* Tertiò facit, quia legitimatus etiā expresse ad quamlibet dignitatem nō intelligitur legitimatus ad regiam dignitatem, vt tenet Bal. in *l. eam quam. col. ix. in fine. C. de fideicommissis.**

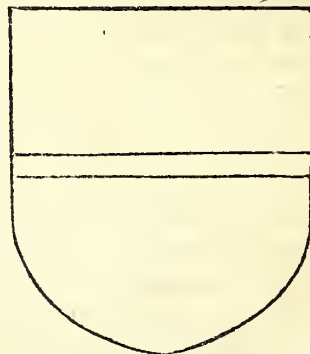
In oppositū facit, quia existētia sui hæredis habet locum in legitimatis secundūm Bal. in *d. l. eam quā. col. ij. & d. meum laso. in l. qui se patris. in ij. & iij. col. C. vnde liberi. & in l. moribus. col. v. ff. de vulgari. dixi in cōmento meo super consuetu. ducatus Burgundie. tit. des successiōs des bastardz. §. iij. in glos. ab intestat. versicu. quomodo autem. & plenius in eodem titulo. §. v. in consilio ibi posito: vbi sunt de materia multa argumenta.*

Pro concordia prædictorum breuiter dicēdum est, q̄ prima opinio procedit, vbi simplex interueniret legitimatio. Secunda autem etiā est vera in casu in quo ita fiant legitimi, vt in feudo, emphyteusi, portu armorum domus, aut successiōe regni succedēt, & hoc fuerit expresse & nominatim dictum in rescripto legitimatiōis, prout tenet glo. in verbo, legitimi. in *d. c. naturales.* quam sequitur ibi Bal. & in *d. l. eam quam. col. ix. in fine.* Quia hoc licet principi facere ex suo rescripto, vt satis innuit G. Benedicti in sua repetitiō. cap. Raynutius. in verbo, & vxorem nomine Adelasiam. numero *clxxxix.* de testamentis. vbi dicit, q̄ talis legitimatio quo ad honores & cætera filijs legitimis post vel antea susceptis non præiudicialia perpetuò durat, & suum semper continuat effectum, pro quo facit *l. quoties. C. de precib. imperatori offerendis.* Tamen quo ad regnum, & per consequens quo ad arma regni talis legitimatio non potest fieri, saltem in regno Franciæ, vt tenet idem G. Benedicti in loco prædicto. numero *cxcij. & cxciiij. in fine.*

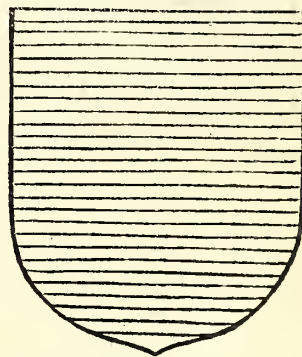
Legitimati verò per subsequens matrimonium habent intrepidē ius & facultatem deferendi arma plana domus & familiæ. Sufficiat ad hoc melior text. in *c. tanta. in prin. & ibi glos. i. ad hoc ferè expressa, saltem quo ad honores, extra qui filij sint legitimi.* Ex eo quia habentur pro suis & habent iura suitatatis. dixi in dicta glo. ab intestat. versic. pri-

mò enim legitimatur. etiam q̄ succedunt sicut alij filij legitimi & naturales etiam in feudo & in emphyteusi, prout etiam tenet Panor. in *c. innotuit. col. vij. & in c. cum Vinç. tōcinē. de electio. & in c. lator. & dicto c. tanta. extra qui filij sint legitimi.* Imo etiam si sit consuetudo q̄ succedat primogenitus, ite taliter legitimatus, si sit primò natus, intelligitur primogenitus, & sic poterit & debet portare arma plana domus, licet reperiatur postea alius natus legitimus & naturalis, aliàs secus. Faciunt ad hæc notata Bal. in dicta *l. eam quam. ibi, denuo dubitatur. & ibi, Sed potne quòd est nominatim C. de fideicommissis.*

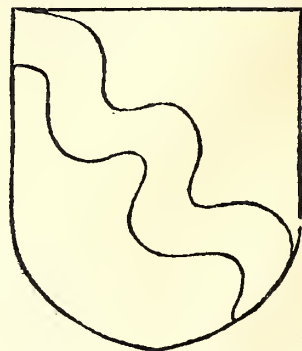
Septuagesimaoctaua conclusio. Reperitur & alius color seu species signi in armis secundūm nonnullos armoristas, & dicitur in vulgari eorum burle, & est tertia vnus fascæ: & ponitur fascia per mediū scuti, vt supra videre potes ad oculum. Dicitur nempe burle, quando excedit decem petias, & infra numeratur ex argēto & azureo. Et eius proprius color est sicut balius color, vair gallicè. Et si fiat alterius coloris, debet nominari seu blasonari cuius coloris sit: & sit seu fieri debet isto expresso modo, quando est vnica tantum.



Quando verò sunt plures quàm de nœ, seu decem, modo sequenti.



Item etiā sunt arma per vndaturā, hoc est ad typū vndæ fluentis: vt est in armis illorū de la Baulme, qui gestāt in campo aureo vndama zuream, forma hic designata.



Item in armis ponitur planetæ, vt Luna, puta in parte per modum crescentis lune, cum curuatur in cornua, vt in armis Soldani, qui habet secundum aliquos tres crescentes argenteos in campo azureo, in hanc figuram.



Itē arma depinguntur per membra hominis, vt manus, caput: & si manus dextra passis digitis apponatur, libertatem designat, vt habent domini de capitulo ecclesiæ Lingonens. Si verò sinistra compressis, tenacitatem. Si verò oculus, interpretatur iustitię seruator & corporis custos. Vel etiã cū man⁹ hominis pingitur, hominē laboriosum significat, cū manus omnia opera perficit: vt describitur in hieroglyphica ori Apollinis Niliaci.

Seuagesimanona conclusio. Licet supra abundē viderimus multa ex quibus fiunt arma, & diuersimode, tamen adhuc est aduertendum, q̄ multoties arma etiam fiunt, aut ex auibus, seu alijs animalibus & bestijs, seu piscibus: aut ex floribus, herbis, vel arboribus, & in his sunt attendenda sequentia.

Ctuagesima conclusio. Cum animalia terrestria sint auibus & piscibus perfectiora, vt dicā s. in xij. parte, in lxxvii. cōsideratione: vbi scripsi de animalibus. Ideo videtur dicendū, q̄ arma ex talibus animalibus sint digniora illis quæ sunt ex auibus seu piscibus, data paritate nobilitatis. Et quæ fiunt ex auibus digniora sunt, q̄ ex piscibus. Cum aues ex quo magis participant de aëre & igne q̄ de aqua & terra, ideo videntur digniora, cum aër sit dignius elemētum aqua & terra, vt in dicta parte, in xij. cōsideratiōe dixi, quod facit etiam pro armis ex auibus, q̄ sint digniora, q̄ si essent ex alijs animalibus, vt sunt arma Imperatoris, quæ sunt alijs digniora.

Ctuagesima prima conclusio. Si fiant ex auibus, notandum est q̄ de omnibus auibus habentibus pedes & rostrum ex alio metallo seu colore q̄ sit corpus ipsius auis, dici debent in blafono talium armorū tales aues mēbratæ. Et istud est generale in omnibus auibus, præterq̄ in merula, quæ si apponatur in armis, nō debet habere pedes nec femora, & sic nominatur sine pedibus, nec dicitur membrata. Et tene istud pro maxima in armoria.

Ctuagesima secūda conclusio. Si in armoria alicuius sint pictæ aues, bestiæ, pisces, & id genus in certo numero, tunc numerus illorū numerari, nominari, seu blafonari debet si sint vsq̄ ad sexdecim, vt est in armis illorum de Laual, aut de Montmorancy: vbi dicitur, q̄ habēt sexdecim aquilas, propterea dicitur in campo aureo cū xvj. aquilis azureis. Si verò sint plures, dicitur in tali scuto aureo, vel alijs prout erit: sunt aquilæ seminatae ex azureo, vt est in armis illorū de Peulle, vbi non dicitur nec fit numerus, sicut nec in omnibus alijs vbi est maior numerus q̄ xvj. sed debent dici talia seminata, vel sine numero.

Ctuagesima tertia cōclusio. Auis in armoria est ita figuranda & collocanda, prout de sui natura stare, seu sedere posset in simili loco, aliàs arma sunt & dici debēt falsa, cū ars imitetur naturā inquantū potest. s. minorum. instit. de adop. & in l. si paterfa. in ff. cod. Panor. in c. debitū. de baptismo. & Bar. in d. trac. de armis. in ij. col. Et ideo si ponatur aquila super aliqua parua herba, aut super flore, seu viola, super quibus naturaliter nō posset stare, nō videtur bene collocata. Sicut videmus in armis domini de Foletto in comitatu Pictauesi, qui habet accipitrē super lilio seu flore lili. Cum istud sit impossibile, q̄ accipiter stare possit naturaliter super flore lili. Ideo videtur q̄ male collocetur in talibus armis. Sic etiã qui depingeret in armis auem nō aquatilē in aqua, nō esset bene collocare: sicut si piscis collocaretur aut depingeretur in arbore vel in aëre vel super terra, vbi non solet viuere nec stare. Aut etiã si figuraretur bos in aëre, vel in nube, vel in aqua. Ex quo mihi videtur, q̄ arma antiqua Alexien. (de quibus supra in quadagesima octaua conclusione) vbi bos figuratur exiens de nube non sunt bene cōposita, quia non est de natura bouis, q̄ exeat de nube. Cum sit ridiculum dicere, q̄ bos volet, aut volare possit iuxta prouerbium comune quo dicitur. Dum piscis arabit, & bos volabit, omnia erunt in pace.

Aduertendū est quod, vt refert Lucius, dictus de Tynegres, inuētio armorū ex auibus cōpositorum, vt ex aquilis, grifonibus, vulturibus, coruis, gruibus, anseribus prouenit & habuit initium à Romanis. Et denotationem, seu designationem plurium auium vide in ori Apollinis Niliaci hieroglyphica per Bernardinum Trebatū de Grecis translata: & post eum in fragmentis Iacobi Capelli Parisiensis: vbi dicunt Pellicani formā designare insidiantē, Cuculæ effigiē gratitudinē, Ciconiam parentum amātes designare. Columbā ingratiudinē. Apis effigiem regem indicare. Vulturem geniū & raiestatem. Perdices contra meliosos homines. Accipitrem rē denotare cito factam: & ibi allegat pro talibus dictis suos auctores.

Legitur apud Ioā. le. marie in illustrationibus Galliar. li. iij. c. i. Semiramis, q̄ ip̄a Semiramis regina Babylonensium portabat in suis armis vnā colūbā. Itē ramus aureus in capō viridi cū duabus colūbis argēteis erāt arma Aeneæ, de quo meminit Virgilius in vj. Aenei. sic inquit:

Si nunc se nobis ille aureus arbore ramus.

Ostendat nemore in tanto. Et sequitur:

Vix ea factus erat, geminæ cum fortē columbæ.

Ipsa sub ora viri cœlo venire volantes.

Et viridi sedere solo. De quarū colūbarū geminarū interpretatiōe, vide Cælium lib. antiquarū lectionum i. c. xl. vbi etiam declarat quid denotent geminæ alæ.

Ctuagesima quarta cōclusio. Inuētio armorū deplctorū ex bestijs, puta ex Leonib⁹, Leopardis, Vrsis, Lupis, Apris, Ceruis, & alijs, puenit ex Hunnis, seu Hungaris, Saxonibus, & Pannonijs secundū eundē Lucium, & vt scribitur in hieroglyphica ori Apollinis Niliaci, & refert Iacobus Capellus in suis fragmentis. Aegyptij utebantur notis animalium & auium, vt supra propē dictū est ad quid significandum: quoniā serpens caudam sibi mordens (vt in armis antiquis Heduarum supra positis) annum, astra, eorūq̄ discursus significabat. Figura leonis furorē. Anteriores partes leonis fortitudinem. Musca impudentem, Formica cognitionem & prouidentiam, Caput leonis vigilantes aut custodes, Vipera mulierem, viro in

fidiantem, Hyena picta inconstantē hominē, Pellis hyenæ fortunę, & calamitatis contemptorem, Capræ figura optimē audientem, Camelus pigrum, Bouis figura terrā, Hippopotami vngulę deorsum versā impium, iniustumq; significant, Crocodilus malum notat.

Octuagesima quinta conclusio. Circa bestias & animalia bruta, istud etiam est attendendum q̄ secundū eorum naturam & conditionem meliorem seu actum nobiliorem in armis poni & designari debent. Ita tamen q̄ pars anterior semp̄ præcedat, & sit in anteriori parte quę est nobilior: vt dicit Angelus in l. quod cōclauē. & ibi Alexander in apostil. ad Bar. ff. de dam. infe. Ideo si portentur in vexillo, debent portari secundum illum vsū, ad quem vexillum destinatur seu appropriatur. Et ideo cum hasta in vexillo præcedat, & vexillū sequatur, si sit aliquod animal in ipso vexillo depictum, debet respicere hastam. Cū de natura & inclinatione naturali faciei sit antecedere. Et dicit Bar. in d. tra. statu de armis. in ij. col. ibi, de natura autem vexilli, quod idem est in omni re & figura, quæ habet partes quę denotantur per ante & post, tunc semper anterior debet esse & vergere versus hastam, aliās videretur retrocedere tanquam monstrum, & non esset bene cōpositum vexillum.

Dicit tamen ibi Bart. q̄ si sit alicuius rei pars anterior quę solum portetur pro armis, vt sunt multi qui faciem arietis, vel bouis, vel caput leonis, aut galli gallinæ pro suo signo & armis portant, tunc nō potest pars anterior respicere hastam, sed à latere.

Octuagesima sexta conclusio. Non tantum animalia picta & posita in armis in eorum nobiliori actu, & eo quo magis suum vigorem ostendunt, designari debent. Pro quo facit l. quæritur. ff. de statu hom. l. quicquid. §. cum partes. ff. de acquir. re. do. & l. & si non sunt. §. si. ff. de auro & argē. leg. sed vt dicit Bar. in prædicto tracta. sic vsitatum esse videmus ab antiquo, q̄ princeps in maiestate, pontifex in pontificalibus depinguntur & designantur, & sic de singulis secundum suos nobiliores & cōuenientes actus, in quo possent esse: hoc est quod cōmunitè dicitur, Chascun à son attour. & q̄ quis debet ornari secundum ordinem & qualitatem dignitatis, & prout cōueniens est statui, ordini, & officio. facit tex. in l. sed & si quid. §. sufficere. ter autem alere & veltire debet secundum ordinem & dignitatem mancipiorum (hoc est statū secundum expositionē glof. ibi). ff. de vsufruc. & plenē per Spec. tit. de aduocato. §. sequitur videre de vestibus aduocatorū. de quibus & pluribus alijs vide supra in vij. conclus. Vnde Seneca ait vxori Neronis, vt refert ibi Spec. Indue te delicate charissima, non propter te, sed propter honorē imperij. pro hoc alleg. tex. in c. j. ibi: propter necessitatē, hoc est honestatē, secundū gl. ibi. xxj. q. iij. & in c. fi. de custo. eucha. extra. facit etiam c. vestimenta. de consecra. dist. j.

Ex prædictis sequitur, q̄ animalia quorum natura fera est, vt l. j. §. bestias. ff. de potul. debent designari & figurari in actu feroci, vt leo, vrsus, tigris, leopardus & similia.

Figuratur ergo in armis Leo erectus seu eleuatus, mordax orē, & radēs pedibus, quod in vulgari nostro dicitur, Rampant. Quia morfu & vnguibus seuit. Et Leopardus trāsiens, passant, gallicē. & idem in similibus animalibus vt lupus qui de sui natura dicitur Passant. & ex illis actibus magis suum vigorem ostendunt, pariter & naturam.

Octuagesima septima conclusio. Animalia non ferocia etiā in nobiliori eorū actu. designari seu depingi

debent in armis: vt Equus in currendo aut saliendo, Agnus in ambulando planē per terram, & sic de cæteris huiusmodi animalibus in sua specie.

Octuagesima octaua conclusio talis est, q̄ semper pes qui antecedit sit pes dexter, quoniam, vt supra dixi in xi. cōsideratione, pars dextera est principiū motus & principalior seu dignior pars, aliās signaret talem figuram leuam esse quod vitium sonat. l. qui clauum. §. item sciens dum. ff. de edilitio edicto.

Et de huiusmodi parte dextra an sit nobilior, vide Ioan. Sanxon ad hoc propositū in cōmentis suis super consuetudinibus Turonic. t̄. des droitz de chastellenie, artic. ij. vbi ponit cōclusiones de præsentī materia. Et ibi dicit quod in Normannia pars sinistra in ecclesijs est nobilior & dignior.

Octuagesima nona conclusio. Licet pes dexter in vexillis, quæ portantur ex vna parte, videatur esse pes sinister, tamē in vexillo inspicitur pars quę respicit portatē, & nō alia. Cum illud quod videtur ex alia parte nō ex principali proposito cōtingit, sed per accidēs. Et vexilla portantur in hasta, cuius natura est qd̄ portetur recta & eleuata, vt l. qui sella. ff. de seruitu. rusticorum prædiorū. Sicut videmus in scribēte literas, respicitur enim illa pars quę respicit scribentē, non pars quę est ex conuerso, quę non habet formam. Sic etiam si quis in speculo aspiciat seipsum quod in se dextrum est, in speculo sinisterum apparebit. ita dicit Bar. in d. tractatu suo de armis.



Nonagesima conclusio. In vexillis seu vehiculis quæ affiguntur & portantur in tubis, quarum natura proprie est, vt ad os tubarum posite quasi per planum gerētis posite: tunc facies rei vel designatę pars anterior non debet inspicere tubam sicut hastam. Nō enim tuba est pars anterior sed superior, & sic debet partem anteriorem illius vexilli tubæ planē iacentis portare: ita Bar. vbi supra.

Nonagesima prima conclusio. Vt dicit idē Bart. loco prædicto, supradicta habent locum quando est vnū animal in armis, seu vexillis pictum. Si verò sint duo animalia se inuicē respicientia nō est amplius quę pars sit quæ debeat poni à dextra vel sinistra, & nō est locus (vt dixi) præcedēti inuestigatiōi seu speculationi. Quia in incertis nō certis locus est coniecturis. l. continuus. §. cū ita. ff. de verborum obli. notatur per glo. in l. tres denūciationes. C. quomodo & quādo iudex. c. ad audientiam. & ibi gl. ij. de homicidio. extra. Quod intellige nisi essent duo animalia diuerse nature seu generis diuersi: quoniam si esset leo cū alio, puta cane, deberet poni leo à dextris, canis verò à sinistris: & ita dicēdū de quibusuis alijs animalibus quorū vnū cōparari non posset cū alio, vt obseruetur illud generale sepius repetitum, qd̄ semper digniora & nobiliora præcedere, & in loco priori seu digniori poni debeant.

Nonagesima secunda conclusio. In armis portatis, etiā super vestibus hominum (puta en cottes dar mes) protractis seu fibulatis, illud qd̄ in armis se habet vt pars superior, debet esse versus caput hominis, q̄ verò vt inferior, versus pedes. Et qd̄ depingitur in anteriori parte hoīs vt in pectore, pars nobilior armorū debet respicere latus dextrū: est em̄ illa pars nobilior & principiū motus, vt dixi supra in pluribus locis secundum Bart. vbi supra.

Nonagesima tertia conclusio. Si verò arma depingantur, & fiant à parte posteriori super veste hominis, & sic à tergo illa pars quæ se habet vt anterior vel nobilior, debet

lior, debet esse versus latus sinistrum hominis portantis. Ratio (vt dicit ibi Bar.) quia illius arma erunt sicut facies illius respiciens rectè illud videndo. Facies ergo istorum armorum à parte posteriori, idem Bart. alio modo comprobatur fingendo vnum hominem habere faciem retro: proculdubio latus quod erat sinistrum ex parte posteriori, erit dextrum. Idem Barto. super hoc dubio ad illud magis elucidandum ponit quæstionem de modo scribendi apud nos, qui cum scribimus, incipimus à latere sinistro, & tēdimus ad dextrum. Apud Iudæos autem fit econuerso, quoniam cum scribunt, incipiunt à latere dextro & tendunt ad latus sinistrum: quis istorum modus sit equior & ratio nobilior. Videretur dicendum quod modus Iudæorum. Dicunt enim Iudæi quod modus seu mos noster non est rationabilis, eo quia illud quod debet esse principium motus & actionis, est terminus & finis: & illud quod debet esse terminus, est principium, & sic perturbatur ordo rerum, & per consequens modus eorum scribendi est rationabilior, cum incipiāt scribere à latere dextro & traducūt versus sinistrum.

Sed Bar. ad tollendam illam eorum friuolam rationem dicit, quod aliquid rationabiliter fieri debet respectu finis ad quem ordinatur. Ideo finis dicitur primus intellectus operantis, & hæc naturaliter sunt vera: & vt dicit, probatur istud per regulam. Nam & si intellectus operantis finis sit rationabilis, etiam si postea non sequitur, non dicitur irrationabiliter operari. I. sed an vltro. §. i. ff. de nego. gest. sed scriptura fit vt legatur. Legere autem est oculis inspicere, & videre quæ scripta sunt. text. est in l. i. §. i. ff. de his quæ in testamento delentur. Et sic legi fit per visum, videre autem est facti, vt phisici dicunt, scriptura autem representata in oculis nostris, agit in oculos nostros: oculi autem pati dicuntur, quod patet, quia ex hoc clauduntur. Cum ergo scriptura agat in oculis, debet ista actio incipi à latere dextro ipsius scripture, quia illud latus est principium motus seu actionis: sed latus dextrum scripture, quæ nos respicit, est respectu lateris nostri sinistrum. Sicut si homo voluat vulturn suum versus meum directo, latus eius dextrum respectu mei, est sinistrum.

Et sic infertur quod nos in scribendo magis rationabiliter operamur, inspicimus enim finem, si vt à latere dextro scriptura in omnibus incipiat operari: secundum modum Ludæorum incipit à latere sinistro.

Ex quibus concludit Barto. ad propositum qualiter arma seu insignia depingi debeant rationabiliter à parte superiore sup veste hominis, prout hic proximè decisum est: & ibidem vltius fortificat Bar. prædicta, ponendo aliquem velle scribere latinè in speculis alicuius, quod absque dubio incipiat à parte sinistra, quoniam illo respectu legendum erit dextra, vt apud demonstrat & supra ostensum est.

Nonagesima quarta conclusio. Secundum eundem Bar. loco quo supra literæ & arma semper debent incidere in sigillis per cōuersum, quando fit sigillum ad finem imprimendi in ceram vel aliam materiā, & remanet rectum, & sic inspicendus finis ad quem fit, non id quod fit: & sic fit in eo quod vulgò dicimus vng cachet, aut in signeto cuiusvis personæ, quibus signantur seu sigillantur literæ missiuæ. Si tamē in aliqua re incidere, insculperetur seu conflaretur, non ad sigillandum, sed vt sic esset & remaneret: tunc directè incidere, insculpi, seu conflare debet.

Nonagesima quinta conclusio. Arma quandoque depinguntur in clypeis, & tunc etiam pars clypei quæ secundum naturam portandi respicit latus dextrum. Illa enim

assumitur vt potior, ita quod dignior pars armorum debet illam partem respicere, vt ex his quæ supra dicta sunt, patet.

Interdum arma portantur & depinguntur in cooperatorijs equorum seu phaleris, & tunc siue sit à dextra parte siue sinistra, pars nobilior respicere debet caput equi. Non struosum enim & abhorrendum esset, quod vnus, caput equi respiceret, & alius caudam. Hoc autem quod nulli liceret magis accideret, & cum deberet stare in fronte vel in croupe seu cauda, tunc latus dextrum respiceret secundum ea quæ supra posita sunt.

Nonnunquam arma depinguntur in cooperatis siue operimentis tectorum domus, vel quorumcumque ædificiorum: & tunc debet inspicere ea res in qua debet depingi cum statim suo proprio esse.

In cooperatorijs lectorum sunt quedam partes quæ circa lectum iacent, quædam quæ planè iacent supra, & in parte iacenti forma pingendi sumitur à forma hominis iacentis in lecto: in parte verò pedet in loco assumitur forma pingendi arma à forma hominis rectè iacentis seu extantis, vt fit in peristromatibus siue auleis, cortinis, conopeis, tectorijs, siue velis, & papilionibus lineis, vel laneis, seu bombycinis, qui toro circūdantur ad arcendum culices & muscas.

Nonagesima sexta conclusio. Arma etiam quandoque insculpuntur, depinguntur, & figurantur in muris, parietibus, & alijs locis stabilibus & firmis: & tunc secundum eundem Bar. in loco sæpè allegato: aut locus in quo depinguntur se habet vt paries, & tunc consideratur quod paries voluat faciem suam versus nos, & sic latus dextrum parietis cognoscetis, & sic facies pars nobilior armorum voluatur versus partem dextram.

Quod tamē limitat Bar. ibi, nisi ex causa: puta si in medio vnus parietis depinguatur statua principis aut eius arma vel alterius magnifici: tunc aliæ imagines, vel arma, quæ ab vtraque parte depinguntur, debent illam statuam vel illius arma respicere, non inspecto à dextris vel sinistris voluatur, ad similitudinem trium hominum circa domum existentium: homines enim se voluunt versus eum, pro quo vide supra in xxv. conclusione, quæ incipit: licet vasallus. Et practica istius limitationis cuius rectè insueti patet apud Diuionem in ingressu & supra portam hospitalis sancti spiritus, vbi arma Ducum Burgundiæ in medio sunt collocata & picta, pluraque alia arma magnatum & heroum à duobus lateribus circumstant depicta.

Nonagesima septima conclusio. Si locus vbi pingitur habet se vt cælum, veluti cameræ vel aulæ, tunc cognoscendum est vbi dicatur caput aulæ seu cameræ: postea finge hominem iacentem & vultum versus nos voluentem: ex quo consideranda est pars dextra & sinistra, & sic modus depingendi cognoscetur & ingressus. Si verò locus depingendus habet se vt terra, tunc eodem modo considera caput & pedes, & effinge hominem iacentem ibi, & voluentem vultum versus nos, & tunc cognoscetur dextra & sinistra: ex quo inuenietur modus depingendi rationabilis. ita dicit Bar. in dicto tracta. de insignijs & armis. in fine.

Nonagesima octaua conclusio. Non licet alicui signum, seu arma saluatoris nostri Iesu Christi in terra insculpere vel pingere, vt in rubro & nigro. C. nemini licere signum saluatoris Christi humo, vel in silice, seu mar more, aut insculpere, aut impingere, per quæ textum extendit Bart. in suo tracta. de armis. in fine. idē esse in signis vel armis alicuius domini sui vel maioris, licet (vt dicit) sua possit, vt videmus quotidie multos facientes insculpere

eorum arma in sepulchris suis supra lapidē seu tumulum.

Cruz verò dicitur signum saluatoris Christi, & istud signum portat Christiani. Signum enim distinctiuum est seruorum dei Iesu Christi domini nostri. Vnde Damascenus. Hoc nobis signū datum est super frōtem, per ipsum enim fideles ab infidelibus distamus & cognoscimur: hoc certē est signum dei viui, quo signantur serui dei, de quo Ioan. ait Apocalypsi. viij. Vidi angelum ascendentem ab ortu solis habentem signum dei viui, & clamauit voce magna quatuor angelis, quibus datum est nocere terrē & mari dicens: Nolite nocere terrē & mari, neq; arboribus, quoad vsq; signemus seruos dei nostri in frontibus eorū. Et in omnibus negotijs nostris semper præponimus signum crucis, etiam in bello. vnde Eusebius libro Ecclesiasticæ historię ix. author est, Constantinum imperatorem eo die quo cum Maxentio tyranno & sæuissimo christianorum persecutore ad pontem Miluium non procul ab vrbe Roma confixit, sereno puroq; celo crucem vidisse, eamq; adorasse, ac audita superna voce: Constantine, in hoc signo vinces: vel, vt alij volunt, tunc de celo missum est ei vexillum in quo erat cruz pro signo, & erat scriptum: In hoc signo vinces. Nec defuit oraculo euentus, cum vicit hostem insigniter: tū cæteris quæ deinceps bella gessit, par felicitas adfuit, & vt dicit Lucas de Penna in rub. C. de præpositis laborum. libro. xij. Ipse credit quod sit auriflamma cœlestis demissa regi Francię.

Hinc Franci in exercitu militari portant à tergo & pectore super tunicis militaribus crucē albam, vt se cognoscant, & cognoscantur ab aduersarijs: nec defuit ille mos apud eos à tempore quo effecti sunt Christiani. Sicut Angli in bello gestant crucem rubeam. Burgundi verò crucem beati Andreę: & sic de alijs, de quibus dixi suprā in xvij. conclusione. in fine.

Cruz olim supplicium noxiorum seu poena & tormentorum, vt habetur ij. Regum xij. c. vbi dicitur, quod Gabaonitæ pro iniuria per Saulem eis illata, septem viros de genere suo crucifixerunt: & id quidem infamē fuit supplicium: de quo meminit Vlpianus in l. sacrilegij. in prin. ibi: alios verò in furcas suspendisse. ff. ad legē Iuliam de sacrilegijs. & Callistratus in l. capitalium. in prin. ff. de poenis. summū (inquit) supplicium esse videtur ad furcā damnatio. Et satis probatur in passiōe domini nostri: quod ideo saluator noster subire voluit, vt qui humilis aduenerat, & humilibus & infirmis opē ferret, & in omnibus spēs salutis ostenderet. Proinde (teste Lactantio) deo genere mortis afficiendus fuit, quo humiles & infirmi solent, ne quis esset omnino qui eum non posset imitari. Et dicitur à cruciatu. text. est in c. nulli. ij. q. i. Huic autē rei postea honor accessit, & est hodie gloria & exaltatio bonorū, & ipsorū protectio aduersus insidias & machinamenta diaboli, vt est text. in c. postea signatione. de consecra. dist. iij. vbi dicitur. Signatur baptizandus signaculo sanctæ crucis, tam in corde q̄ in fronte, vt ab eo tempore apostata diabolus in vase suo pristino suæ interemptionis cognoscens signaculum iam sibi deinceps illud sciat esse alienum, vt dicit ibi textus. Et propterea omnia sacramēta ecclesię crucis signaculis perficiuntur. text. in c. nūquid. de consecra. dist. v. vbi dicitur: nunquid non omnia crismata sacerdotalis mysterij crucis figura perficiantur: nunquid baptismatis vnda, nisi cruce sanctificata peccata relaxet: & vt cetera prætereamus sine crucis signaculo quis sacerdotij gradus non ascendit: tutamē est illius qui tali signo se munit, ma-

ximē contra dæmones: cū, & vt ait Ioannes de Turrecremata in c. ecclesiasticarum. xj. distinc. Cruz est armatura fortis ad pugnadum cōtra dæmones. Vnde beatus Chrysostomus inquit. Vbi cruz Christi est, nullus stare potest immundorum dæmonum, videns ensē in quo plagam accepit: videns gladium in quo peltiferum vulnus accepit. Vnde Augustinus in quodam sermone. Signum crucis à nobis expellit exterminationem, si tamen cor nostrū habeat habitatorem. Imo etiam cruz extraneis, & Iudæis quandoq; prodest. Facit quod dicit gl. in c. postq̄. in verbo, interemptionis. de consecra. distinc. iij. de Iudæo qui se signauerat, seu supra se posuerat signum crucis, cui diabolus nocere nō potuit, sed dixit. Inueni vas vacuum sed signatum, de qua historia loquitur Panor. in c. quod quidam. de poenitē. & remissio. Alias duas virtutes signi crucis ponit Ioan. de Turrecremata in d. c. ecclesiasticarum. quia virtus est contra vitiorum tentamenta, & vt diuinæ benedictionis dexteram homo cōsequatur. Sicut Effrayn consecutus est cancellatis manibus Iacob, in modum crucis super eum. de quo infra in sequenti conclusione. Et de benedictione crucis Christi habetur Sapiētij xiiij. in principio. & de eius inuentiōe eleganter scripsit Polydorus de inuentoribus rerum. libro v. c. vj. in fine. Helena (inquit) mater Constantini imperatoris religione insigni ac pietate mulier, per quietem monita Ierolimam petijt quæsitum dominicam crucem, vnde humana salus pependisset. Ita fortē accidit, vt Veneris simulachrum eō esset loci ab impijs orthodoxę fidei persecutoribus collocatū, quod omne dominicæ passionis monimētum aboleretur: Christianiq; Venerem loco saluatoris adorarent. Cæterum loco ruderibus purgato, cruz reperta est, & cū illa duæ alię, vnde duo pependissent latrones. Sed titulus ille, Iesus Nazarenus rex Iudęorum, & si vetustate propemodum abolitus, indicio fuit vt cruz vera agnosceretur, quæ admota mulieri defunctæ vitam illico restituit. His & in victoriæ sibi partē retributionem Constantinus princeps motus, edicto vetuit quęquam deinceps eo crucis supplicio necari. Sic res quæ antea mortalibus probro fuerat, veneratio n̄ atq; honori esse & haberi cœpit. Idem postea voluerūt Theodosius & Valenti. seruari, qui (vt supra in principio dictum est) lege prohibuerunt signum saluatoris in solo, vel in silice, aut in marmore humi positum insculpi, ne scilicet hominū pedibus calcaretur. Vnde importunū & cōtra religionem videre est passim hodie in templis signum illud, id est nomen ipsius saluatoris in ære vel lapidibus, quibus mortuorum sepulchra teguntur, incisum. Itē cruces ac diuorum imagines impressas, quæ assiduis calcantium vestigijs obruta latē resplendent.

Nonagesimanona & penultima conclusio sit talis, quod cruz Christi multipliciter figurata fuit in veteri testamento.

Primò reperitur figurata in signo Thau, de quo dicitur Exodi xij. q. cum angelus primogenita Aegypti deberet occidere, præceptum est filijs Israël, vt de sanguine agni vtrūq; postem linirent in modum Thau literæ, quæ facta est in modum crucis. Nā & Thau Gallicum positum inuenies pro cruce apud celeberrimos authores, quā ad eum construere modum Galli consueuerant. Author est Cælius libro antiquarum lect. vj. ca. viij.

Itē secūdo Ezechielis ix. vbi propheta legitur audiuisse dominū dicentē ad virum vestitū lineis, habentē atramentarium scriptoris in lumbis suis. Transi per mediam ciuitatem

ciuitatem, & signa Thau in frontibus eorū viroꝝ dolentium & genētium. Post hæc dicit septem viris. Transite per mediam ciuitatē, & percutite omnem super quem nō videritis Thau, nemini parcent oculi vestri.

Tertiò figurata fuit in cancellatione manus Iacob super Effrayn & Manasses. Legitur enim Genesis xlviii. q̄ cum Ioseph applicuisset Manassen & Effrayn ad Iacob, statuens maiorem ad dextram, & minorem ad sinistram, vt eis secundū ordinem benediceret: Iacob manus commutans in modū crucis cancellās dextrā super caput Effrayn minoris, & sinistrā super caput Manasses maioris, & ita benedixit illis. Porro quia de cruce mentio est, non grauemur promere hic, quæ imprimis studiosorum digna auribus arbitramur ex monumentis excerpta clarissimis, præcipuè ex Cælio loco superius citato. Siquidem traditum est (inquit Cælius) ab Arabibus crucis figuram videri cæteras quotquot sint præstare, quoniā superficies prima cruce describitur. Sic enim imprimis lōgitudinem habet atq̄ latitudinem: primaq̄ hæc figura est & omnium recta q̄ maximè, constansq̄ rectis angulis quatuor. Effectus verò cœlestium, maximè per rectitudinem angulorū radiorumq̄ resultant. Tunc enim stellarum potestas præualet, quando cœli quatuor habeāt angulos vel cardines potius orientis videlicet, occidētisq̄, & mediū vtrinq̄ cœli. Sic verò dispositæ radios ita conijciunt in se inuicem, vt crucem inde constituāt. Propterea esse crucem veteres dicebant, tum stellarum fortitudine factam, tum earundem fortitudinis susceptaculum. Ideoq̄ habere summā in imaginibus potestatem, ac vires & spiritus suscipere planetarum. Quæ opinio ab Aegyptijs initia duxit, cōfirmataq̄ vel præcipuè est, inter quorum characteres crux erat insignis, vitam eorum more futuram significās. Proinde figuram eiusmodi Serapidis seu Olyris pectori insculpebant. Adijcit Hieronymus, aues in surrectum se attolentes crucis exprimere figuram, quod adorās homo & natās item facit: sed & nauis antemna cruci assimilata sufflatur. Scribit porro Sudas Theodosio imperante, cum æquarentur solo Græcorum templa in Serapidis sacrario hieroglyphicas esse compertas literas, quæ crucis præferrent formam. Cæterū quod ad crucis pertinet & excellentiam, apud Aegyptios ante Christum humanæ salutis auctorē nenarrabilem: non tam muneris stellarum testimonium fuisse contenderim, q̄ virtutis præfagium, quam à diuissimo corpore fuerat acceptura. Nec illud omiserim diuina, vt equidem reor agente vi, fuisse in adoratione veterum crucis, item figuram summè religiosam. Quoniam in veneratione supplicij, dum ori dextram admouerent, indicem super pollicem residentem, quod & tempestate hac ferè à plerisq̄ fit exosculabantur. Quod Plinius quoq̄ significasse videtur. In adorando (inquit) dextrā ad osculum referimus, totumq̄ corpus circum agimus. Et in apologia item Apuleius. Si fanum aliquod prætereat, nefas habet adorandi gratia, manum labris admouere. Hinc factum opinantur, vt Hebræi iuxta linguæ suæ proprietatem deosculatorem ponant pro veneratione. qd̄ Hieronymus aduersus Ruffinum notatum reliquit. hæc Cælius.

De laudibus sanctæ Crucis scripsit egregiè & deuotè Rabanus episcopus Maguntinensis libros duos, partim metricos, partim profanos, quos habeo non impressos. De quibus laudibus aliquid recitat Antoninus in secunda parte suarum historiarum, titu. xiiij. c. v. §. ij. Et de crucis gloria & laudibus copiosè & sanctè scribit Petrus ab

bas Cluniacē. lib. j. epistolarū: interpretans dictum Matthæi xxiiij. dum ait. Virtutes cœlorum mouebuntur, & tūc apparebit signū filij hominis in cœlo. & illud Esaiæ v. dū dicit. Et leuabit dominus signum in nationibus. vbi hoc scribit. Signū leuatum in nationes crux est, & apparet signū filij hominis in cœlo crux est, quæ quia & hic in signum à Christo leuata, nationes totius orbis ad fidē salutis æternæ à quatuor ventis congregat. quia, vt ait propheta Esaiæ v. Et congregabit profugos Israël & dispersos Iuda colliget à quatuor ventis. Et in vltimo Christi iudicio ad eandem æternā salutem & gloriam à quatuor ventis, vt habetur Matthæi loco præallegato. Et mittet filius hominis angelos suos cum tuba & vocemagna, & cōgregabit electos eius à quatuor ventis, hoc est, de toto mundo electos in cœlo apparens conuocat, summo ab eis honore colenda creditur, dicitur, & prædicatur. An enim (vt ibi ait) dignum sit vt quam ad salutis humanæ causam commendādam cœlum exhibet, terra respuat? An dignum sit vt eam homines abijciāt, quam angeli honorant? An nō honorant, quando cōmotis ad iudicium cœli virtutibus, ipsam mundo iudicādo, secum pariter representāt? Nam qui dixit, virtutes cœlorum mouebuntur, ipse subdidit: Et tunc apparebit signum filij hominis in cœlo. Cumq̄ hoc signum crux Christi sit cum virtutes cœlorum, hoc est ordo totus cœlestium spirituum dēsuper veniēs apparuerit, tunc & ipsa pariter in cœlo fulgebit. Fulgebit in cœlo, vt discant terrigenæ non posse sibi consensum esse ad cœlos, nisi per ipsam se posse fieri socios angelorum. Nō est igitur honorāda ab hominibus, quæ angelicū eis honorem præparat? Non est glorificanda à mortalibus, quæ immortalē eis gloriam præstat? Non est vt vitalis & salutifera adoranda, quæ vitam mortuis beatam, quæ salutem perditis conferet æternam? Et planè velint nolint hæretici vitalis, quia vitam: salutifera, quia salutem: honorabilis, quia honorem: amabilis, quia amorem: admirabilis, quia admirationem: felix, quia felicitatem: nobilis, quia nobilitatem: beata, quia beatitudinem: gloriōsa, quia gloriam præstat æternam. Qui idcirco crucem odiunt, quia dominum torfit: diligant eam, quia non solum nobis, sed & ipsi gloriam peperit. Peperit enim ei gloriā, de qua habetur ad Hebræ. ij. Vidimus Iesum propter passionē mortis gloria & honore coronatum. Peperit inquam gloriam crux crucifixo: sicut scribitur ad Philip. ij. Factus est obediens vsq̄ ad mortem, mortem autem crucis: propter quod & deus exaltauit illum. Hanc quia gloriam huiusmodi illi à deo assumpto peperit, & nobis insuper vitam & gloriam æternā contulit, gloriōsa esse promeruit. Ideo crux Christi honorāda, collaudāda, & à Christianis glorificāda probatur. Sed quærit ibi Petrus an sit adoranda? Et dicit quod non adoratione latriæ, quæ dicitur cultus soli deo competens: quia habetur Deuteronomi vj. Dominū deum tuum adorabis, & illi soli seruiēs. Ratio, quia sicut ordine ipso creatiōis creator creaturæ quā creauit meritō iusteq̄ præfertur: sic decebat vt prælatio ipsa aliquo signo cōgruo signaretur. Signatur igitur prælata creaturis deitas sacrificiorū signo: signatur isto, signatur multiplici quod nūc agitur Christiani populi sacramēto. Nisi intelligatur q̄ adorare idē sit, & tantū importet qd̄ venerari honore deo debito: & hac adoratione adoramus Christū, nō tantū dei sed & hominis filiū. Adoramus, & crucem, imo in cruce ipsum (qui deus & homo est) crucifixū. Neq̄ quantum in ipso est, aut lignū colimus, aut lignum adoramus:

quia soli deo est seruiendum ipsum adorando, vt ante dictum est. Sed dū crucem (vt ait Petrus) me adorare dico, crucifixū dominū deū meū esse, meq; illi soli seruire debe re profiteor. Et iuxta istum intellectum ecclesia catholica laudabili deuotione se adorare pronunciat non solum cru cem dominū, sed & passionē eius, mortem, ac resurrectio nem, atq; ascensionem. Sic cum dicimus mortem domini, resurrectionem, ascensionē adoramus: hoc est dominum mortuū, resurgentē, ascendentē: aut dominū qui mortuus est, qui resurrexit, qui ascendit, adorare nos profiteamur.

Et per ista infer Petrus ibi, q; hoc priuilegium cruci dominicæ datum est, vt in creaturis sola possit filium homi nis, qui & filius dei est, adoranda esse credatur, quatenus in morte domini, quam in cruce passus est, finē sūmamq; salutis humane constitutam esse sciamus.

Reperitur & alius adorationis modus quo humana hominibus impendenda reuerentia tantū signatur. Et ista adoratio dulcē vocatur, & impēditur homini vel angelo. Hoc magnus ille patriarcha Abraham adorauit popu lū terrē, filios videlicet Heh. de quo Gen. xxiij. Hoc Loth (testimonio quoq; Petri apostoli) iustus, subuersores So domorū angelos adorauit. ij. Petri ij. & Genesis xix. Hoc fratres Ioseph eum prostrati adorauerunt. Genesis l. Hoc Iosue principem militiæ domini angelum. Iosue, v. Hoc propeheta Nacham Dauid regem. ij. Regum j. Hoc for tallis, & si malus Nabucodonosor prophetam Daniēlem adorauit, vt Dani. ij. scribitur. Neq; enim credendū est san ctos homines vel sanctos angelos cultū soli deo debitū, aut hominibus impendisse, aut sibi impendi æquanimiter tolerasse. Vnde clarum est modū hunc non esse adorationis diuinæ, sed venerationis humanæ: nec esse singulare illud insigne deitatis, sed officiosam & communē exhibitio nem honoris. Sed speciale illud, omnem creaturam refu git: generale illud, tam creatori q̄ creaturæ rationali infer uit. Nam irrationali honorē vel modicum exhibere, & au toritas prohibet, & ratio dissuadet. Cum tamē vel sancto rum pignoribus, vel sacris locis, vestibus, vel vasis, vel quibuslibet huiusmodi rebus honor & reuerētia defertur, nō quia sunt insensibilia, pulchra, suauia, preciosa, vel quo libet modo corporaliter hominibus accommoda fieri cre ditur, sed quia deo vel sanctis eius perpetuō cum eo victu ris, in his honor congruē exhibetur. Si igitur & hoc modo crux domini adoranda, id est, honorāda suscipitur, nec im pīū est, nec erroneum, sed pium & saluiferum. Pium, quia à rectē fidei tramite non discordat. Saluiferum, quia salu tem pijs adoratoribus seu veneratoribus cōparat. Licet ergo primo vel secundo modo crucē domini adorare, vt in primo nō tam ipsa q̄ deus adoretur, in secundo non tā ipsa q̄ deus honoretur: illo modo colatur in cruce crucifi xus, isto veneretur in ligno author eius: illo cultus diuinus, ipsi deo per crucem exhibetur, isto communis mul torum honor per eandem crucem eidem deo, cui debetur honor & gloria, impendatur.



Entesima & finalis conclusio edocet quomo do signum crucis fieri debeat. Circa id imprimis scitu dignum est, quod ex notatis per Huz go. in suo apparatu, & Guillelmum Durādī in suo rationali, Ioannē de Turrecremata in c. ecclesiasticarum xj. di. colligit tres differentias in signo crucis faciēdo.

Quidam enim (vt dicit) signant se à frōte ad dextram, & inde in sinistra: propter tres personas trinitatis, quæ in ipsa signatiōe crucis nominantur. Et ita isti signum crucis

in forma quadam triangulari perficiūt, sicut erat signum Thau: de quo in præcedenti conclusione dictum est.

Alij verò in figura quadrangulari signant, & muniūt se signo crucis, à fronte deorsum facientes signum crucis: ad designandum descensum filij ad terrā, secundum illud. Inclinauit coelos & descendit. Deinde transeunt in dexte ram, & de dextera in sinistram terminando ibi signū cru cis, tum ad designandum quod æterna quæ per dextrā, temporalibus, quæ per sinistram significantur, antepone da sunt. Tum ad demonstrandum quod Christus de Iu deis ad gentes transiuit.

Alij verò signando se, signum crucis incipiunt à parte superiori, quæ patrem signat: deinde descendunt ad in ferio rem, quæ mūdum designat: postea à sinistra, quæ in fernum significat, producūt ad dextram, quæ cœlum des notat, & ibi signum terminant, sicut auctoritate illa. Egres sus eius à patre, excursus vsq; ad inferos, recursus ad sedē dei. & est versiculus hymni: Veni redemptor gentium. à diuo Ambrosio compositi. Nam Christus descendit de cœlo in mundum, de mūdo in infernum, de inferno ascē dit in cœlum, vbi sedet ad dextram patris: & isto modo dicunt signum crucis debere fieri Archidya. Geminianus & Cardi. Alexandrinus in d. c. ecclesiasticarum. & ibi Ioannes de Turrecremata probat hunc modum signandi se signo quadrangulari esse meliorem quinque rationibus, & etiam quod terminari debeat in dextram comprobat plu ribus rationibus. Ideo reprobatis alijs duobus primis mo dis se signandi signo crucis tanq; non bonis nec vstra tis, tertium modum tanq; communem & ab omnibus ap probatum, religioniq; nostræ conuenientem, dico esse in sequendum.

Trigesima nona consideratio, continuādo materiam nostram honorariam (cum satis de armis & honoribus causa eorūdem impensis disceptauerimus) sit talis. Si inferior temerē intrudat se in loco maioris, maiorem ho norem q̄ ei debeat allumendo seu vsurpādo, debet suo honore priuari, & à loco proprio expelli, vltimūq; post alios in opprobrium poni. c. præcipimus. xcij. dist. facit l. neminem. C. de officio magistrī officiorum, quod limita rat Felin. in rub. de maiestate & obediē. Nisi minor esse substitutus maiori, quia tunc in actu in quo est vicarius suus sedebit in loco maioris: quem rextum in hoc extol lit Ludouicus Romanus singulari cccxl. quoniam viceres ctor honoratur vt rector, dixi infra in sexta parte, in consi deratione vbi de gubernatoribus patriarum scribitur. Et facit quia ex quo substitutus loco maioris habet maio rem administrationem: ideo maior ei minor substituto reuerentiam præstare debet. glossa in summa xcij. dist. in.



Vadragesima consideratio. Honor non est suscipiendus, nisi prius is qui adipisci deside rat, vires suas cum honoris onere metiatur. j. q. j. c. non est. Ad honores autem sine labore nō peruenitur. l. j. C. de excusationibus artificū. libro deci mo. Imo etiā si digno conferatur, cū metu suscipiendus est. lxiij. dist. c. Valentinianus. & dicto c. nō est. Et nemo des bet sibi honorē assumere, sed qui à domino vocatur, quæ admodū Aarō. c. qualiter. extra de electio. c. in scripturis. viij. q. j. verū contēnenti & fugiēti offerendus est. d. c. in scri pturis. & c. sicut. j. q. j. & l. si quēc̄. C. de episco. & clericis. ita dicit Lucas de Pēna in l. filios C. de decurio. lib. decia mo. Sicut tamē sciētix cupiditas non est arguēda, sed cō mendāda. l. apud Iulianū. ff. de fidei commissarijs libertati bus.

bus, vbi Pomponius ait. Nā ego discendi cupiditate, quā solā viuendi rōnem optimā in octauū & septuagesimum annum gratis duxi, memor sum eius sententiæ, quam dixit se fertur Iulianus. Et si alterū pedem in sepulchro haberē, adhuc addicere quidem vellem. Sic & honoris, secundū quod notatur per Lucam de Penna in l. ij. per illum text. C. de his qui spōte munera publica subeūt eodē l. decimo.

Quadragesima prima consideratio. Nullus ita honorandus est, q̄ per huiusmodi honorē excessiuū vni alteri detrahatur. xxix. distinc. c. nulli in fine. & c. ecclesiæ. Ne honorabilis quid exhibēdum est vni, vnde de alijs scrupuloso corde moueantur. c. decimas. xvj. q. vij. & faciunt notata in e. statuimus extra de maiori. & obedientia. Speculator in titu. de legato. §. ij. ante versiculum, patet ergo. & in titu. de disputatio. & allegatio. §. vj. incipiente, satis clarē. in principio. Quia quando aliquem excessiuē quis commendat, alios tali nimia prædicatione vituperat, argumento. §. sed quia. in proœmio fforum. & l. nec quicq̄. §. obseruare. ff. de officio proconsulis & legati. c. qualis. xxv. distinc. & c. nonne. extra de præsumptio. Vnde Egippus de bello Iudaico. Vos honore congruo prosequimur, vt neq̄ immoderatus, neq̄ infimus honor sit. Aliud inflat, aliud exasperat, quod cūq̄ suæ portionis vnicuiq̄ supererit, impartiat. Nō enim quis delectat tantum eum quem supra mensuram honorat, quantum lædit, cum cui debitum negat, & pleriq̄ vterq̄ eorum offenditur, vbi prælationis adulatio est. & Aristote. dicit v. Politicorū. Quod in honorati alios vidētes honoratos faciūt, & rursus in honorationem amatores honoris grauitè ferunt. Et qui de honorat parū pendit secundū eundem in rhetorica. videatur c. ecce. & c. nullis. xcix. dist. quæ allegat Lucas de pēna in l. ij. col. ij. C. de proximis sacrorū scriniorum. lib. xij. Turpius tamē est frigidē laudari, q̄ acerbis vituperari, ait Aul. Gellius lib. noctium atticarum xix. c. ij. Et de huiusmodi laudibus etiam (sicut inquit Salustius de Carthagine) melius esset tacere, q̄ pauca dicere, saltem vbi non pauca commemoranda essent.

Quadragesima secunda consideratio. Pravi nō sunt honore digni: quia honor est præmium virtutis, & virtuti perfectæ non est condignus honor. Aristote. Ethicorum iij. Benemeritis igitur & studiosis honor impendendus est: quia honor magis est in honorante q̄ in honorato, ait Aristote. Ethicorū primo. & Bal. in proœmio feudorum. Et dicit Cice. in libro orationum. Is magis gloria excellat, & honoretur, qui virtute plurimū præstat, & si illaudati sese illustribus conferre, & amplissimos honores inhiare audent, dicitur in eos adagium Polidori. Nihil cum fidibus graculo: nihil cum amaracino sui. & habetur Proverbiorū xxvj. Quomodo nix in æstate, & pluuia in messe, sic indecens est stulto gloria: & in exemplum culpa vehementer extenditur, cum pro reuerentia status, peccator honoratur. c. nemo. lxxxij. distinc. Nec hinc debet minor irasci, si maior prælatus est. c. qui resistit. xj. quæstione iij. Ex quibus videtur, q̄ infames non possunt concludere ad emendam honorabilem, vt dixi infra in vnde cima parte, in xv. consideratione.

Quadragesima tertia cōsideratio. Fortuna bona facit homines exaltari & honorari. Nā maior dignitas procedit ex ea. l. digna vox. & ibi notatur in verbo, principatum. C. de legibus. subiungens versus. Si fortuna volet fies de rhetore consul: Si volet hæc eadem, fies de consule rhetor.

Notat Iacobus Rebuffi in l. vnica. C. de comitibus & tribunis scholarum. lib. xij. vel quia constituti in dignitatibus maximis vt plurimum prosperantur, & magis honorantur, facit l. ad splendidioris. & ibi Lucas de Penna. C. de diuersis officijs. li. xij. tamē fortuna quādoq̄ dat honores immeritis. vnde Virg. in suo opusculo de fortuna, ait. Fortuna immeritos auget honoribus. Fortuna innocuos clauibus afficit.

Nec minus verē dixisse videtur Ouid. libro iij. de arte. Curia pauperibus clausa est, dat census honores.

Et idem in primo Fastorum.

In precio precium nunc est, dat census honores,

Census amicitias, pauper vbiq̄ iacet.

¶ Et non solum omnia venalia Romæ, sed vbiq̄. Item sicut de moribus vltima fit quæstio, ita de literatura & prudentia: sed non est mirandum, quia sæpe vbi plurimus intellectus & ratio, ibi minima fortuna. Aristote. de bono fortuna. & Boëtius de consola. philosophiæ, lib. j. metro v. At peruersi resident cello mores solio.

Latet obscuris condita virtus clara tenebris.

Sed videtur, q̄ dignitates & honores à Deo & non ex casu & fortuna præsentur, cum à Deo est omnis potestas, ad Romanos viij. cap. quid culpatur. xxij. q. j. & omnia à Deo. Bona enim & mala, vita & mors, paupertas & honestas à Deo sunt. Ecclesiastici xj. Vnde Romanum imperium non fortuna, sed diuinitate propitia defertur, text. in l. fi. in principio. C. de officio magistrī militum. Vnde reges nostri in suis rescriptis semper dicūt: Talis Dei gratia Francorum rex. de materia tamen plenè per Lucā de Penna in dicta l. vnica. C. de comiti. & trib. schola.

Quadragesima quarta consideratio. In eligendo aliquem ad honorem, siue munus personale, decē sunt consideranda, quæ scripta sunt in glossa rubricaria. C. quemadmodum ciuilia munera indicuntur. lib. x. & etiam refert Bartholomæus Cepola in tracta. de imperatore. in fine. versic. circa hanc. & Io. de Platea in dicta rubrica. vbi plura alia addit.

Primum ergo est, scilicet persona indicentis, vt habeat iurisdictionem indicendi, vt sunt decuriones, qui possunt distribuere officia, & eligere officiales, vt in l. ij. C. de decurionibus. eo. lib. x. & comes rerum priuatarum in creando susceptores, vt l. super creandis. de iure fisci. C. eodem lib. Item decuriones, hoc est consules ciuitatis, iudicio præsidum prouinciarum eligunt Irenarchā (hoc est quem præpositum mareschallorum vocamus) vt ait tex. in l. vnica. C. de Irenarchis. libro xj.

Secundum modus & ordo, vt persona eius cui indicatur non grauetur vltra modum, sed secundū equalitatē, vt l. fi. C. quemadmodum ciuilia munera, & vt in ordine primo vocetur pater, si est habilis, q̄ filius: & primogenitus, q̄ secundogenitus, l. in successione. & l. neminem. C. de decurio. & l. ij. §. de filijs familias, & quemadmodum pater pro his teneatur. eodem libro x. C.

Tertiū est habilitas, scilicet an persona cui iniungitur sit habilis & idonea, vel non. tex. in l. honor. §. de honoribus, & in l. vt gradatim. in princ. ibi, sciendum est hoc esse obseruandum, si idonei sint. ff. de munerī. & honoribus.

Quartum eius origo, text. in d. §. de honoribus, vt si nō sit origine ingenuus, sed libertinus, officia ingenuorū non concedantur ei, nisi impetrasset ius anulorum aureorum, aut restitutionem natalium, aliās incidit in l. iuliam Viscelliam, vt in l. prima. C. si seruus aut libertus. libro x. & in l.

Prima Pars

vnica, C. ad legem Viscelliam, & intellige de origine propria, vel paterna, vel ex priuilegio, vel etiam incolatus. l. j. & l. ciues. C. de incolis. & l. in filiis. & l. ex plo. C. de decu. lib. decimo. Attendi etiam debet, an sit malculus vel foemina, an sit minor, vel infirmus, vel aliam inhabilitatem habeat, vt dicit Ioannes de Platea in d. rubrica. C. quemadmodum ciuilia munera & c.

Quintum considerandū, scilicet facultates, an iniuncto muneri sufficere possint. text. in d. §. de honoribus. aliās si non sit sufficiens ad complendum munus sibi iniunctum suscipere non debet. vnde dicitur:

Qui sua metitur, pondera ferre potest.

Et facit dictum Horatij.

Sumite materiā vestris qui scribitis æquā Viribus. Quod si etiam intelligas diuites esse præponendos pauperibus in electione honorū seu officiorum, rectē sentis: vt etiam innuit textus in l. ad subeunda. cū pluribus concordantijs. C. de decurionibus.

Sextum consuetudo. Nam in delatione officiorū seruanda est consuetudo loci, vt vult §. de honoribus, superius allegatus. & text. in d. l. super creandis. C. de iur. fis. & in l. non tantum. ff. de decurionibus.

Septimum, vt potiores & idoneiores eligantur. d. l. ad subeunda. l. honores in prin. ff. de decurio. l. vt gradatim. in prin. ibi, si idonei sint. & l. honor. §. finali. ff. de muneribus & honoribus.

Octauū considerādū, scilicet ordo graduū, vt quis prius vocetur ad minores, quā ad maiores. d. l. vt gradatim. in principio. & l. honor. §. gerendorū. ff. de muneribus. & l. secunda. C. quemadmodum ciuilia. lib. x. & l. que vtiliter in principio. ff. de negotijs gestis. & ibi deciditur, q̄ expensę consuetę & rationabiles factę pro alio, vt honores allequeretur, peti possunt. cum prædictis l. concordat text. in c. si officia. l. ix. distin. & in c. legimus in fi. xciij. distin. ti. Alioquin casum appetere videtur, qui ad summi loci fastigia postpositis gradibus per abrupta querit ascensum. c. sicut. xviij. distinctione, & est text. ad literam in l. nemini ad publi. C. de consulibus & non spargendis. lib. xij.

Nonū vt curialis vnus curiæ non eligatur ad honores alterius curiæ, cum non debet quis eodem tempore habere plura officia. c. singula. lxxxix. disti. & in l. j. C. quemadmodum ciuilia munera & c. Sicut non potest esse monachus vel abbas in pluribus monasterijs. c. si. extra de religiosiis domibus. Sicut etiam de iure nullus potest præfici in diuersis ecclesijs secularibus. c. de multa. extra de præbendis. & officia ecclesiastica singula singulis personis sunt distribuenta. c. j. lxxxix. distinctione. c. cum ex iniuncto. & c. sicut. de hæreticis. extra.

Decimum, vt quis non cogatur continuare illud idem vel aliud officium, sed habeat vacationem, & interualla legitima. l. penul. eadem rubri. C. quemadmodum ciuilia munera. & l. j. & ij. C. de muneribus & honoribus non continuandis & c. Et de interuallis. eodem lib. x. & hoc verū nisi necessitas aliud exposcat. d. l. penult. & l. vt gradatim. §. quoties. & l. honor. in fine. ff. de muneribus. ita q̄ propter necessitatem quis admittitur, qui aliās non admitteretur.

Addit ad præcedentia Ioannes de Platea in dicta rubrica. C. quemadmodum ciuilia munera indicuntur, quod etiam consideratur morum honestas, & vita laudabilis, & laboris prolixitas, & stipendiorum merita. Hi enim ad honores, seu dignitates eligendi sunt, quos morum honestas commendat. l. magistrōs. infra de professoribus & medi-

cis. libro decimo. & l. vnica. C. de professoribus qui in vrbe Constantin. libro duodecimo. Et ad honoris augmentum, non ambitione, sed labore conuenit peruenire. l. contra rempublicam. C. de re militari. & l. fi. C. de tyronibus. eodem libro duodecimo. Labores enim & stipendia dignitates tribuunt, non suffragia mendicata. l. scripns. C. de palatinis. l. prima. C. de castrensibus. dicto libro duodecimo. l. nemo. C. de officio magistri officiorum. & l. & virtutū. C. de statuis & imaginibus. de quibus omnibus supra & infra ista parte plenius & opportunē liquet & liquebit.

Quadragesima quinta consideratio est circa laudem. Et pro eius declaratione dico, q̄ laus est sermo elucidans magnitudinem virtutis, secundum Aristotelem libro primo & tertio Rhetor. & beatum Thomā super psalmo xvij. Et dicitur à laudo verbo, quod verbū extollo aliquando significat, vt apud Horatium. Laudant alij claram Rhodon, aut Mithilenam. Aliquando idem, quod nomino. Plautus. Id vt scias Iouem supremū testem laudo.

Et laus & laudatio differunt: quia laudatio est oratio ipsa laudantis, laudes continens ipsius laudati. Laus verò est virtus ipsa non aliunde proueniens, sed suis nixa radicibus. vnde Virgilius. Primam merui qui laude coronam. Dicta laus à populo, q̄ propriē laus sit populi de aliquo recta loquentis.

Et laus distinguitur ab honore dupliciter.

Primò, quia laus consistit in solis signis verborum: honor autem in quibuscūq̄ signis. & secundum hoc laus includitur in honore.

Secundo modo, quia per exhibitionem honoris redimus testimonium bonitatis de excellentia alicuius absolutè: sed per laudem testificamur de bonitate alicuius in ordine ad finem, sicut laudamus bene operantem propter finem. Honor autem est etiam optimorum quæ non ordinantur ad finem, sed iam sunt in hinc, vt dicit Florentinus in dicta sua summa. parte quarta. capi. u. x. titulo v. §. primo.

Quadragesima sexta consideratio. Laus quæ fit de altero, contingit quadrupliciter. Primò, prout Deus honoretur, & hoc est bonū. Sic sacerdos summus Ioachim laudauit Iudith de occisione Holofernis, & liberatione populi, dicens: Iudithi xv. Tu gloria Ierusalem, tu lætitia Israël, tu honorificentia populi nostri, eo q̄ dilexeris castitatem.

Secundò laudatur quis virtuosè, vt non deficiat in tribulatione positus, sed consoletur. Sic laudata fuit Noëmi, & Ruth Moabitides afflictæ & depauperatæ à Booz, vt consolarentur. Ruth iij.

Tertiò vt virtus in proximo augeatur, & in bono proficere conetur: quoniam virtus, secundum Senecam, laudata crescit. & Iuuenalis Satyra prima. Probitas laudatur & alget. Et vt ait Iulius Celsus de gestis Cæsaris. Laudis cupiditas & timor ignominie ad virtutem excitat. Et vt ait Aristoteles libro tertio suæ Rhetoricæ nouæ. Neq̄ solum laudis causa rectum sequi conuenit, sed si laus cōsequitur, duplicatur recti appetendi voluntas. & Ouidius de Ponto, libro quarto Elegiarum.

Excitat auditor studium, laudatq̄ virtus

Crescit, & immensum gloria calcar habet.

Et ista est laus de qua intendimus tangere principaliter.

Quartò, vt quis ferat mitius correctionem. Sic apostolus laudabat mirabiliter Corinthios in prin. suæ epistolæ primæ,

primæ, dicēs. In omnibus diuites facti estis in illo, ita ut nihil vobis desit in vlla gratia, & paulò post de multis reprehendit, & de ista cum præcedente facit tantum vnum modum Anto. Florentinus in ij. parte lxx summe. titu. x. c. ij. §. j. & ibi dicit, quod etiam quatuor modis contingit aliquid quem inordinatè laudare quod non est bonum: sed quia non est materia presentis speculationis ad illud ibi recurre, sed solù de laude quæ debetur, de qua Ariosto. ij. Ethicorù.

Ad magnam enim laudem consequendã quatuor requiruntur, scilicet quod fiat à magno, magno modo, & de magnis factis, & de magnis personis, ut declarat Anto. Florentinus in sua summa. quarta parte. titulo xv. in Cantico beatę Marię virginis. §. ij.

Quadragesima septima consideratio. Et quo ex laude virtuosus homines disponuntur, amplius ab bene agendum, & ad virtutem, quod si bene quis se in suo officio laudabiliter habuerit, publicè commendatus est, facit dictum psalmistę xxxij. Rectos decet collaudatio, & rectus in i. iustissimos C. de offic. rectoris prouincię. & quæ dixi. §. in xxxij. consideratione. Sicut enim ignis aura flante fit grandior, ita bonę mentis studia commendatione proficiunt, ut ait Gregorius in registro, libr. vj. c. cix. vnde Cassiodorus primo variarũ epistolarum, xij. Debetis bene agentibus, ut eos laudis vestre comitesur assensus. Nam si equorum cursus hominum clamoribus incitantur, & in sonantium manibus agitur, ut à mutis animalibus velocitas appetatur, quanto magis homines in destimulari posse credimus, quos ad laudis auditatem natos singulariter inuenimus: Hinc etiam Hiero. in xv. epistola ad Marcellam. Nemo reprehendat, quod in epistolis aliquos laudamus, aut carpinus. Cum in arguendis malis sit correctio cæterorum, & in optimis prædicandis honorum ad virtutis studia incitentur: imo etiam aliquid quando si qui boni sint, si tamen quid male agant propter eorum virtutes non omnino reprehendendi sunt, ut dicit Lucas de Pēna in l. fi. C. de numerarijs, libro xij. & faciunt ad prædicta dictum Ouidij in ponto. Laudataque crescit Virrus, & immesum gloria calcar habet. dicam infra ista parte, in lxxij. consideratione.

Quadragesima octava consideratio. Sanctus Augustinus in sermone de die suę cõsecrationis dicebat. A male viuentibus nolo & detestor laudari. Laudari autem à bene viuentibus, si dicam nolo, mētor: si dicam volo, timeo ne sim humanitatis appetentior quæ soliditatis. Quid ergo dicam, nec plenè nolo, nec volo, non plenè nolo in laude humana periclitari: non plenè volo, ne ingrati sint quibus prædico. facit quod notatur xxxj. distinc. c. tenere. vbi patet, quod licet iusto se laudare, prima quæstioe vj. capi. sicut is. & c. in scripturis. viij. quæstio ne j. & Lucas de Penna in l. j. C. de agentibus in rebus, in fine, libro xij. vbi ponit proprietates ambitiosi, & in l. fi. C. de coartibus, libro xij. dicam infra in secunda parte.

Quadragesima nona consideratio. Quod ex quo sepe ex laudis præconio innascitur, superbię inflatio. capitu. sunt plurimi. vj. quæstioe prima, nullus plus æquò debet laudare alium, ne sibi debitum subtrahat cū infert indebitum, capitu. nullus. xcix. distinctioe. Nemo tamen nisi vanus falso letatur honore, & hoc faciunt stulti, quos gloria vexat inanis, prout ait Cato moralis. Et ut ait Horatius in primo sermonum. Stultus, honores sæpe dat indignis. vnde Aristote. ut refert Laertius de vita & moribus philosophorum, dicebat de duobus

hominum generibus, vehementer admirari, scilicet de illo in quo bona non sunt, & tamen si de ipso dicatur acceptat & gaudet. Et de illo de quo mala proferuntur quæ in eo non sunt, & indeturbatur. Inter cætera tamen aduerte, quod natura promptior est ac paratior ad culpandum ea quæ minus rectè agi arbitramur, quæ ad laudandum illa quæ videntur fieri cum virtute.



Vinquagesima consideratio erit ex dictis Platonis in libro de Amore. c. ij. vbi dicit, quod perfecta laudatio est quæ precedentè, rei recenset originè, presentè formã narrat, sequentes cõstendit euerus. Ab antecedentibus res quæ laudatur ut nobilis, à presentibus ut magna, à sequentibus ut utilis: quare ex tribus illis via hæc in laudibus cõcluditur, nobilitas, magnitudo, atque utilitas, & ex illis tribus multum ibi laudatur amorè, de quo infra dicam in vltima parte. Et ut infra dicam in d. parte. in xxxvij. cõsideratiõne, à præterito presentis, vel futuro quælibet res debet laudari, quod idem est, ut dicitur est.

Quinquagesima prima consideratio. Ex quo gloria est effectus honoris, & laudis, post honorem, & laudem de ea dicendum est. Et est, effectus illorum, ut dictum est, eo quia ex hoc quod testificamur de bonitate alicuius clarescit bonitas eius in notitia plurimorum, & hoc importat nomen gloria, ut dicit Antonius Florentinus in prima parte. titulo ij. c. j. §. ij.

Dicitur enim gloria quasi clara. vnde beatus Ambrosius super epistola ad Romanos. Gloria est clara, cum laude notitia, ut refert Anto. Florentinus in quarta parte suę summę, titu. v. c. x. §. j. Et secundum Cicero. in rhetoricis, gloria est frequens de aliquo fama, cū laude, vel secundum eundem in oratione pro. M. Marcello, est illustris & promulgata multorum, & magnorum, vel in suos ciues, vel in patriam, vel in omne genus hominum fama meritorum, vel etiam secundum eundem, est consentiens laus honorum, incorrupta vox bene iudicantiũ de eccellente virtute, vel secundum Augusti. est iudiciũ hominũ bene de hominibus opinantium, & ut ait Lucas de Pēna in l. qui publici. C. de his qui spõre munera subeunt, li. x. quod gloria dupliciter sumitur, Vno modo improprie pro vana gloria. Alio modo proprie sumpta est frequens fama cū laude notitia, secundum Ambro. ut dicitur, vel gloria quasi glare. i. gerens laudat secundum etymologiã, quã, ut dicitur facit Catholicum, sed secundum Tullij in. Tuscula. quæstionũ, gloria est solida quædam res & expressa non adumbrata: ea est consentiens laus honorum incorrupta, vox bene iudicantiũ de eccellente virtute, ea virtuti reponat tanquam imago glorię quæque rectè factorum plerumque comes est, non est bonis viris repudianda & c. ut ibi.

Differunt tamẽ gloria & honor, quia proprie gloria est in se ad alios, honor verò in se ab alijs: & secundum beatũ Thomam in. ij. q. cxxxij. arti. ij. q. sicut magnanimitas est circa honore, ita & circa gloriã. Vñ & sicut magnanimus moderatè vtitur honore, ita et moderatè vtitur gloria: gloriatur tũ magnanimus circa res magnas nõ circa modicas ut dicit Antonius Florentinus in prima parte suę summę, titulo ij. ca. j. §. ij. & ibi dicit, quod gloria operatur, quod quæ excellentiã cõsequitur quãdo est appetitiua ad bonũ quod naturaliter amatur, & honoratur à cõtatis: & ideo sicut per gloriã quæ est apud deum consequitur homo excellentiam in rebus diuinis, ita per gloriã quæ est apud homines consequitur quis excellentiam quæ est in rebus humanis, & ibi ponit de vana gloria, quæ multum est vitanda.

Prima Pars

Quinquagesima secunda consideratio est, quod fundamentum gloriae est humilitas, quoniam ut habetur Iob. xxij. in fine. Qui humiliatus fuerit erit in gloria. & Prouerb. xxxix. Nam humilem spiritu suscipiet gloria. & vide Lucam de Penna in l. humilioribus. C. de suscepto. libro x.

Quinquagesima tertia consideratio. Gloriae cupiditas est frequens, & quotidiana, ita quod nemo est qui eam non desideret, teste Valerio lib. viij. dicente, Neminem esse tam humilem tamque abiectae conditionis quem gloriae dulcedo non demulceat & tangat. quem refert Lucas de Penna in l. ij. in ij. col. C. de his qui sponte munera publica subeunt. ubi etiam ad haec plura alia dicta allegat. & etiam Cicerone in Tusculanis questionibus, asserente, quod honos alit artes, omnesque incendimur ad studia gloriae laudis, & ex i. officiorum, libro eiusdem. Vix inuenitur qui laboribus susceptis periculisque aditis non quasi mercedem rerum gestarum desideret praeter hanc gloriae, & laudis. & Balbus in suo dialogo post Cicero. Omnes studio laudis trahimur, & optimus quisque maxime cupiditate gloriae incenditur. An erit qui velle recuset os populi meruisse, ait Persius satyra prima, & Horatius in sermonibus, libro. j. Sed fulgente trahit constrictos gloria curru, Non minus ignotos generosis. vnde Socrates solitus erat dicere, viam ad gloriam proximam esse & quasi compendiariam: quod intelligitur, si quis id ageret, ut qualis haberi vellet, talis esset, aliam fortis est & magnanimi viri gloriam non appetere: sed sola suorum recte factorum conscientia contentos esse, vnde communiter dicitur. Sepe viris maior gloria spreta redit, ut dicit G. Benedicti in sua repetitione c. Raynutius, in verbo condidit. primo. nu. l. j. de testa. & propterea dicit, Chrysostomus homelia iij. Si gloriari cupis, gloriam despice, & omnibus gloriosior eris.

Sed quicquid sit gloria, & honor sunt de genere delectabilissimorum, quia sit fantasiu cuique qui honoratur, quod sit talis, ut dicit Aristoteles ij. rhetoricorum, allegatus per Lucam de Penna in l. ij. C. de proximis sacerorum scriniorum, libro xij. dixi supra.

Quinquagesima quarta consideratio. Hinc Beroaldus in suo tract. de felicitate ubi quaerit, An gloria sit summum bonum, sic ait. Quando honestior videri debet sententia illorum qui summum bonum felicitatemque in honore & gloria collocauerunt videtur ferme haec fuisse summa boni in summis Imperatoribus Romanorum, Graecorum, Barbarorum, qui voluptates omnes contempserunt, qui dies noctesque in laboribus militaribus exanclauerunt, qui vigilarunt, sudarunt, alserunt ob hoc solum ut gloriosi viuerent, gloriosiores morerentur, de quibus illud est poetae Sartyrici. Ad haec se Romanus grauisque & Barbarus Induperator, Erexit, causas discriminis atque laboris, Inde habuit, tantum maior famae sitis est quam virtutis. In Romanorum laudem dicit Salustius. Laudis auidi, pecuniae liberales erant: gloriam ingentem, diuitias honestas volebant. Hanc gloriam, ut inquit eleganter diuus Augustinus, ardentissime dilexerunt, propter hanc viuere voluerunt, propter hanc & mori non dubitarunt, ceteras cupiditates huius vnus cupiditate prefferunt.

Haec gloria veluti finis felicitatis Fabios, Marcellos, Africanos, Caesares, incitauit, inflammauit, stimulauit ad res magnas forti animo capeffendas, de hac cecinit Valerius flaccus.

Tu sola animos mentemque pararis gloria.

Hanc Silius Italicus facit honestae mentis, appellat, cum ait: Abripuit traxitque virum fax mentis honestae Gloria. Et ut ait idem Silius.

Mortales ad laudem & gloriam geniti sunt, Ad laudes genitum capiat si munera diuim, Felix ad laudes hominum genus.

Scribunt historici, quod Themistocles Atheniensis noctu ambulabat in publico, quod somnum oculis capere non posset: quaerentibusque huiusce vigiliae causam, responderebat. Melciadis Tropheis, & gloria se ex somno suscitari.

Demosthenes oratorum apud Graecos clarissimus valde laetatus est gloriae susurro, quando anus Athica aquam ferens, ita alteri insusurravit, hic est, ille Demosthenes.

Alexandri qui ex rebus gestis nomen magni sibi inuenit peccus insatiabile laudis fuit, qui plusque par sit sititor gloriae Anaxagora referente innumerabiles esse mundos ex autoritate Democriti praecceptoris. Heu me miserum, inquit, qui ne vno quidem mundo sum potitus. Hinc exit illud.

Vnus Pelleo iuueni non sufficit orbis.

Hinc controuersia illa est apud Senecam famigerata. Alexander orbis terrarum magnus est, orbis, Alexandro angustus est. Idem cum in Sigæo ad Achillis tumulum attisset. O fortunate, inquit, Adolefcens, Qui tuae virtutis praecone Homerum inueneras. Quod apud Silium, veribus modulatis sic expressum est.

Felix Aecida cui talis contigit ore, Gentibus osteridi, creuit tua carmine virtus.

Caesar cum apud Herculis templum in Hispania res gestas ab Alexandro (ut inquit Plutarchus) contempleretur in pictura, ingemuit illachrymauitque veluti ignauiam suam pertesus, quod nihil tum memorabile a se actum esset in ea etate, qua iam Alexander orbem terrarum subegisset.

Hannibal Penorum ille indyctissimus Imperator apud Silium, alloquens milites in pugna, Cannensi mercedem laborum suorum solam gloriam esse vult. Sic enim inquit: Mihi magna satis sat vera superque bellandi merces sit gloria, caetera vobis vincantur.

Quid multa? non solum magni in re militari duces, & egregij in administratione reipublicae ciues gloriam inuolunt & amplexantur, sed etiam scriptores ferme omnes hanc gloriam veluti praemium vberimum suarum lucubrationum spectare videntur. Illi quoque philosophi qui libros scripserunt de gloria contemnenda, sua nomina in titulo inscripserunt, & in liminari pagina lectitari voluerunt.

Quid? nonne & opifices ipsi gloria ducti nobilitari voluerunt? ut de Phydia infra dicemus, in ij. consideratione post istam, qui nomen suum in clypeo Mineruae inclusit.

Sauros quoque & Batrachus sua impensa construxisse produntur templa octauis porticibus inclusa, inscriptionem sperantes: qua negata, hoc tamen alio modo usurparunt, in colunarum enim epystilij, insculperunt Ranam atque Lacerta, & Batrachos, Rana significatur.

Quid enim ipse Beroaldus in dicto opere de seipso, quoniam libet & sibi, ut de se aliquid attingat illud Horatianum assumendo.

Gaudeo quod spectant oculi me mille loquentem.

Hinc est quod etiam alios insequendo nomen suum in operibus suis intitulauit.

Sed an hoc licitum sit & fieri possit tractat amplius Io. Andræ.

Andræ, in suis mercurialibus, in vltima quæstione, quæ est multum nobilis, & singularis, & quæ ita in fine huius partis positurus sum.

Piures alij sunt qui posuerunt felicitatem in gloria, elatione, & ambitione, quos enumerat Textor Niuernensis in sua officina, in c. gloriosi, superbi, elati, & ambitiosi: quos vide, et ibi inuenies quosdam, sed non omnes, quoniam pauci sunt qui se abscondant à calore eius.

Tandem tamē concludit ipse Beroladus vbi supra, quæ hæc gloria non videtur esse finis ille felicitatis quem quærimus, cum sit res caduca & intra breue seculū flauelcat, cum aliunde pendeat, quod de summo bono credi nephas est: magis enim in laudantibus, quæ in laudato consistit gloria, quæ nihil aliud est, quàm opinatio de aliena virtute bene sentientium.

Huc adde, quæ philosophi &, cum primis diuus Augustinus amorem laudis & gloriæ feruentissimum vitium esse dixerūt, hinc illud Horatianū. Laudis amore tumes.

Hinc illa Persiana mordacitas.

Egregium cum me dicat vicinia, non credam.

Et illud:

Sed recti finem quæ extremum quæ esse recuso.

Euge tuum & belle.

Exclamat tragicus poëta, O doxa, O doxa, O gloria, O gloria: Quid aliud est quàm aurium inflatio magna?

Hinc Democritus Adderites philosophus lætatus est quæ Athenis in multos annos vixerit, ignotus illi vrbi. Veni, inquit, Athenas, & nemo me nouit.

Anneus Seneca deceter ait, Qui vixit notus omnibus, ignotus moritur sibi. Et ab Horatio luculenter dictum est. Nec vixit male, qui natus moriensque fefelit.

Neminem tamen sanorum dicam virorum, qui aliquando gloriæ amore non caperetur.

Quis enim philosophorum illius amore vnquam caruit? Quis vnquam summus imperator, aut quis clarus miles exstitit qui gloriæ amonitu quicquid arduū ausus est non gesserit? Quis tam Platonem ad tanta tamque ardua discenda animauit? Gloria, Quis illius discipulum Aristotelē post tam multa tamque præclarissima à se ferre in omni scibiliū genere conscripta magistro & ei à quo filij loco & honore semper habitus fuisset contrariari & magistri aduersari opinionibus coegit? Gloria, Inuidit profecto tantus gloriæ zelus ei à quo superari solo illa ætate se posse sentiebat. Quis Diogenē (vt ad Cynicos & qui summam sortidam inopiam pati videri voluit) ad id vitæ genus perduxit, vt id magis mori sit quam viuere? Gloria, Quis, vt finem ex philosophis demus exemplis, Epicurū summæ & continentissimæ vitæ hominem coegit quo doctior appareret, de voluptate ita disserere, vt in illa summū bonū esse constitueret? Gloria, Quis, vt ad militares descendamus, Sequolam regis occidenti cupidum cum in cede errasset, manum vrere coegit? Gloria, Quis Cochitem victori exercitū solum resistere fecit? Gloria, Quis Circium in hyatu se proripere? Quis Mariū cōsuli à quo obseruabatur inuideret? Quis Syllam aduersum Mariū tanta bella moueret? Quis Cæsarem armis cinctum maximam orbis partem inuaderet? Quis illius ætatis Scipionem? Quis Cathonem sibi manus inferret? Quis Hannibalē transire Alpes? Quis Philenem fratres viuos se terra obruit? Quis Alexandrum? Quis Herculem? Quis Cyrum? Quis Perseum, tantum subire belli discrimina? Quis Zophirum Persam sibi aures & nasum secare induxit? fatebimur profecto, gloria,

Nec illud tantum à vera abhorrentes lege egerūt. Neque plerique cum Iudæi, tum Christiani simile eadem gloriæ auiditate peregere, & horum præbere exempla friuolum esse notum est, cum etiam supra ætatem nostram, nostræ quoque ætatis literati omnes eadē viâ pergere videamus.

Diuus Thomas plerumque à Ioanne Scotto suo discipulo in de re diuina opinionibus (quæ theologiā appellant) carpitur. Identidem fecisse Thomam in Albertum, quem ob excellentiam magnum appellant, vulgata fama est.

Nostræ autem ætatis scholaestici quid aliud in suis gymnasijs agunt, quam vt clariores ingenio & doctrina se demonstrare possint? De cōcionatoribus ad populum quæta sit ob gloriam controuersia, ita vt illa adeo ardescere conspiciamus, vt pro minimis quibusque suæ opinioni aduersantibus si paululum resellantur longissimum, & penè immortalem subeant sermonem. Quid verò de vtriusque iuris doctis aliud intuebimur, quam omnia ad gloriam, & laudis appetentiam conari, & facere? Vnde non paruas, verum immanissimas, & penè immortales inter se simulatas exercere & habere consueuerunt.

Quinquagesima quinta cōsideratio. Gloria quæ ex virtute procedit non est fugienda, aut alteri danda, iuxta Esaiæ dictum xliij. Gloriam meam alteri non dabo. & Archi. in c. cauendum. in fine. de poeni. dist. iij. & Baruch iij. Ne tradas alteri gloriam tuam, & dignitatem tuam genti alienæ. & Apostolus j. ad Corin. ix. Bonum est michi mori, quàm vt gloriam meam quis euacuet. c. sacerdos. circa si. j. q. ij. & vulgò dicitur. Honorem meum nemini dabo, &, qui non diligit honorem suum fur est ipsius, & homicida. Et qui negligit famam suam crudelis est. xij. q. j. c. nolo. Cepola, in tracta. de Imperato. militum eligendo. in verbo, autoritatis. Quod intellige, vt dictū est, dum modo procedat à virtute. Quoniam, vt ait Valerius de institutis antiquis. Vberimum alimentum virtutis est honos, eximiusque virtutis minister est, vt ait Aristoteles viij. Ethicorum. & Iustinianus in authen. de monachis. §. ordinatione verò abbatia. colla. j. in quam sententiam incidit Ouidi, in Pontho.

Laudataque virtus.

Crescit & immensum gloria calcar habet.

Et Cicero in libro Orationum, nihil esse in vita magnopere expetendum, nisi laudem atque honestatem: in ea autem persequenda, omnes cruciatus corporis, omnia pericula mortis atque exilij, parui esse ducenda. Et Valerius libro iij. titulo de Abstinentia & continentia. De publico ministerio nihil cuiquam præter laudem bene administranti officij accedere debet, vt ibi de Paulo æmilio exemplum patet, qui præclare actum secum existimauit, quod ex victoria contra Xerxem Macedonum regem parua alij pecuniam, ipse verò gloriam occupasset, memoriamque nominis sempiternam fecisset. Nam gloriæ cupiditas, & timor ignominie ad virtutem excitant, vt refert Cæsar in suis commentarijs, libro vij. & vt ait Cicero in orationibus. Est in virtute ascensus, vt is gloria magis excellat, qui virtute plurimum præstet. Igitur recte ex sententia eiusdem Ciceronis ij. officiorum dicebatur sic. Præclare Socrates hæc viam ad gloriam proximam & quasi compendiariam dicebat esse, si quis id ageret, vt qualis haberi vellet, talis esset. Quod si qui simulatione & inani ostentatione & ficto non modo sermone, sed etiam vultu stabilem se gloriam consequi posse dicerent, vehementer errant. Vera enim gloria radices agit atque etiam propagatur, ficta

omnia celeriter tanq̄ flosculi decidūt, nec simulatum quicquam potest esse diuturnum, dixi hic ante.

Quinquagesimal sexta consideratio. Gloriæ cupiditas caueda est, vt ait Cicero j. officiorū. Eripit enim libertatem, pro qua magnanimis viris omnis debet esse contentio, quoniam etiam, vt sapiens ait: Quid valet hic mūdus, quid gloria, quidue triumphus: Post miserum funus, puluis & vmbra sumus. Et vt Laërtius in libro de vita & moribus philosophorum testatur, Scipio Africanus solitus erat dicere, nullam pestem fuisse, & maiorem, quā gloria cupiditatem, ex qua ob certamē honoris & gloriæ inimicitias maximas inter amicissimos sepe extitisse videmus. Sitq̄ gloriæ cupiditas, stultitia, teste Cicerone lib. veteris rhetor. Et, vt habetur libro ix. Quinti Curtij de gestis Alexandri. Auaritia gloriæ & insatiabilis cupido famæ nihil inuū, nihil remotum videri sinit. Audi milites sunt & pecuniæ, & gloriæ simul: fortuna rebus famam preciumq̄ constituit, & militiæ probum plerumq̄ vertit in gloriam. Absit ergo gloria vulgi, vt dicit Tibullus in Elegia x. lib. iij. quæ quantacumq̄ sit, tota est brevis planeq̄ inanis, & nemo nisi vanus falso lætatur honore. secūdum Policratum de nugis curialium in suo prologo. Audi sententiam. F. Petarchæ. Guadeo magnam inueni gloriā, respondeo, magna in exiguo qualiter explicentur non intelligo, si temporum, si locorum angustias metiare, magnam hic gloriā non posse esse fateberis. Nā & liquid cernitur, quænam sit hæc mortalis atq̄ terrenæ gloriæ magnitudo, si tamen præfulgens & digna sit tibi gloria, gaude, nō quod habeas, sed quod meruisti: miserimaq̄ est omnino ambitio, honorumq̄ contentio, quoniam nihil laudabilius, nihil magno atq̄ præclaro viro dignius placabilitate atq̄ clementia, vt ex Cicero. j. officiorum secerni potest.

Quinquagesimal septima consideratio. Ipsa gloriæ cupiditas & honoris cōcupiscentia multos pessum dedit, seu decepit. Nonnullos enim legimus qui à parentum indyta nobilitate degenerarūt, & honore domus postposito, ad vilia officia conuolarunt: vt refert Valerius tit. viij. de cupiditate gloriæ, de Quinto Fabio Romano, qui derelicta clara, & nobilissima Fabiorum secta, pictor effectus fuit, vt nomen suum in publico pingēs faceret æternum, de claro genere faciens se fordidum.

Alios verò qui de statu infimo deitate gloriari volentes, ausi fuerūt in vertice deorum nomina sua includere, vt de Phidia statuario legitur apud eundem Valerium eisdē lib. & tit. & apud Ciceronē lib. j. tuscula. quæstionum. qui clypeo Mineræ effigiem suā inclusit, ita inseparabiliter: qua cōuulsa, tota operis colligatio solueretur, rememorans luciferum qui dixerat. Ponam sedem meam ab aquilone, & erō similis altissimo. de quo Esa. xiiij.

Alios verò qui se ipsos interfecerunt, vt Empedocles, vt refert Textor in sua officina, c. arrogātes, superbi, gloriosi, ambitiosi, & in c. qui se occiderunt, & videas plures casus, in quibus ambitio multos decepit per Textorem in d. c. arrogantes, superbi, gloriosi, ambitiosi.

Cæteros verò qui cum virtute gloriā, & famā assequi nō possent, sceleribus insigniq̄ maleficio innotescere nō dubitarūt: vt de Pausania nobili adolescente, qui Philipum Macedoniæ regem Alexandri magni patrem interfecit, vt tali patricidio immortalitatem sibi compararet.

Et de Phegia seu Herostrato, qui gloriæ cupiditate templum Dianæ incendit & comburi fecit, vt sui nominis

memoria obliterari non posset, atq̄ perpetuaretur, vt refert hæc duo exempla Valerius loco quo supra: & multa alia ibi videre poteris, quæ demonstrant nō solum in magnis viris, sed etiam in alijs affectus gloriæ affuisse. vide Textorem in loco supra allegato.

Quinquagesimal octaua consideratio. Nihil apud dominandi & præsidendi cupidos probitatis aut fidei est, quod multis exemplis demonstratur & ostenditur.

Et primò Cayn libidine dominandi & præsidendi, & vt solus dominaretur & præset cæteris, ac prædam suā liberius exerceret, fratrem suum Abel interfecit, vt habetur Genesis iij. vnde Proba mulier in suo centone ait.

Tunc gemini fratres adolent dum altaria cedis: Alter in alterius prelato inuidit honore.

Etiam habetur Paralipomenon xxxj. c. Ioram enim filius Iosaphat regis Iuda gladio sex fratres suos occidit, vt bona eorum possideret, & regnum suū ampliaret, solusq̄ dominaretur, atq̄ illi soli honor tribueretur.

Refert etiam Orofius quòd Romulus fratrem suum Rhemum interfecit, vt regnaret solus, & totus honor eiusdem cederet. Et etiam habetur j. Maccabæorum j. & ij. c. ibi: Surrexerunt in Ierusalem filij Belial introducentes ritum gentium, vbi habetur quòd Iesu & Ioan qui de principatu futuro & dominatione præ cæteris habenda cogitantes ex eo quòd Onias primogenitus Simonis sacerdotum principis liberis careret, vt vnus alterum perderet, Deo Israël penitus derelicto ad Antiochum regem Assyriæ se contulerit, ritum prophanū in ciuitate dei iniitantes: ex quoranta successit tribulatio, vt ibi habetur plenè.

Et etiam habetur de Etheocle & Polynice fratribus, quibus Oedipus rex Thebarum eorum pater regnum alternis annis regendum dimisit: verū cum Etheocles maior natus, anno peracto fratri cedere nolisset, cupiditate dominandi, motum fuit propterea bellum: cōtractis deniq̄ vtriusq̄ copijs, ambo mutuis se vulneribus interfecerunt.

Virgilius in culice.

Ac discordantes Cadmeo sanguine fratres: Iam truculenta fuerunt infesta lumina, corpus Alter in alterius iamq̄ aduersatur, vterq̄ Impia germani manat pro sanguine dextra.

Athila rex Pannoniæ reuersus è Gallia Budam fratrem (qui regnum occupauerat) vt dominaretur, de medio sustulit.

Antiochus magnus Seleuci filius mortuo patre, fratrem vita exuit, vt solus principaretur & regno frueretur.

Fernandus rex Castellæ Sanctij filius Garfiam fratrem regem Nauarræ peremit, vt Nauarram ipsam suo adijceret regno: vsq̄ adeo libido principandi non præscripsit sibi modum.

Nempricus filius Maddam rex Britaniæ Malym fratrem exuit vita, vt eo mortuo principaretur.

Cunedagius quoq̄ non alia ratione fratrem Morganum occidit, quo tempore Roma condita est, vt refert Volaterranus.

Canfignorus veronentium princeps moriens Antonij & Bartholomæi filios reliquit heredes, quorū Bartholomæus Antonium fratrem è medio sustulit, quem in principatu consortem aut parem, ferre non poterat.

Cambyfi Persarum regi visus est per quietem nūtius adesse, dicens Mergidem fratrem folio federe regio, qua ille visione

visione consternatus Prexaspem per fam ad eum interimē dum misit. Trogus & Herodotus authores.

Canis grandis Veronentium princeps fratrem Erigamū (qui dum abesset Veronā inuaserat) foris reuersus obfessum vicit, victum morti dedit.

Perinus fregofus Genuensium princeps, Nicolaum fratrem doctrina moribusq; insignem ob suspicionem principatus affectati interfecit.

Pinus Ordolphus Foroliuensis, vt solus regnaret, Franciscum fratrem trucidauit, eius liberis in exilium misus. autor Volaterranus.

Ptolemus Philadelphus Argeum fratrem (à quo in fidijs parari sibi intellexerat) interfecit, & alteri fratri Mage nomine (qui Cyrenis imperabat) vt solus imperaret, bellum indixit.

Franciscus & Ludouitus Gonzaga, Vgolinum fratrem simulata amicitia ad cœnam inuitatum adorti sunt, & interfecerunt: sola ad fascinus inuidia moti, q; Guido Gonzaga pater, Mantuanorum dux, ei soli principatum reliquisset.

Frotho Danorum rex tres habuit liberos, Haldanum, Roem, & Scatonem, quibus mortuo patre æqua incellit regnandi cupiditas: quo factum est, vt Haldanus natu maximus duos iuniores interfecerit, & regnum parricidio suscepit. autor Saxo grammaticus.

Feugo quoq; Horuēdiliū Danorum regem fratrem suum insidijs circumuenit, atq; vbi parricidio datus est locus, cruenta manu funestam mentis libidinem satiauit, vt eo mortuo regnaret.

Herminefredus Berthariū fratrem vi oppressit, vt sibi soli tranquillius & securius apud Thoringos liceret regnare. autor Gregorius Turonensis.

Orta inter Dardanum & Iasium contentione, Dardanus superior fratrem peremit: adeo consortem nescit potestas, adeo rara est in necessarios charitas, vbi illa dominandi libido mentes hominum titillat.

Bela rex Pannoniæ Polonorum copijs instructus, Andream fratrem bello aggressus est, partaq; victoria interfecit victum.

Thiphō Aegyptius fratrem suum Osyridem peremit inuidia accensus. autores Berofus & Seneca de sacris Aegyptiorum. Diodorus item, compertum est (inquit) Osyridem Aegypto iuste regnantem à Thiphone fratre impio ac nephario interemptum, quem in sex & viginti partes dissectum, cuiuslibet eorum qui tanti sceleris participes fuerant, partem dedit, vt ipsos defensores custodesq; regni fidos haberet.

Henricus cognomento Clericus Anglorum rex, Robertum fratrem hostem habuit, quem in bello captū, oculis primum auulsis, in carcerem detruxit, ac demum pedore & inedia ibidem emori fecit. Volaterranus.

Ludouicus vndecimus Francorum rex contra ducem Aquitanie fratrem suū bellum mouit, quo tempore mortuus est.

Orodes Phraatis filius, Parthorum rex, Mithridatem secundum fratrem suum obsedit Babiloniae, factaq; deditio ne in conspectu omnium quis supplicem, interfecit. Deus te perdat ambitio, quæ fratres armas in fratrum viscera, quæq; securum à nato non sinis esse patrem.

Iugurtha Manastabalis filius nothius, fratres suos Adherbalē & Hiempalem Micipsæ patris sui filios interfecit, vt solus Numydis imperaret. autor Salustius.

Friola Alphonfi Catholici filius rex Hispaniæ, ab Aurelio fratre interfecit, cū annos duodecim regnasset. hæc exempla ponit Textor in sua officina, in c. parricidæ. versic. interfectores fratrum aut fororum. vbi multos ponit fratres qui occiderunt fratres & sorores.

Legitur etiam de Perpenna consule, qui regnandi cupiditate Sertorium inter epulas incautū occidit, vt solus in Hispania principaretur.

Amulius Numitorem, Artabanus Xerxem, Athalia vniuersum Dauidis semen interfecerunt, vt apud suos dominarentur.

Spirigneus rex Boemorum dominandi libidine bellum gessit cum fratre Vratislao.

Heraclius Focam interfecit, vt solus imperaret.

Constantinus imperator Irenen matrem expulit, vt solus imperaret. hæc exempla ponit idem Textor in sua officina. c. arrogantes, superbi, gloriosi, ambiciosi.

Refert etiam Gaguinus lib. j. ca. antepenul. q; in regno Franciæ post Clodouei regis obitum, cui quatuor liberi successerunt, duo ambitione dominandi & regni vsurpandi, vt reliqui præferrentur, occisi sunt.

Hæc enim gloria videtur multa attulisse incōmoda & dāna & angelicæ naturæ, vt habetur de Lucifero qui voluit fieri similis altissimo, vt habetur Isa. xij. & de humana natura Gen. ij. Eritis sicut dii scientes bonum & malū. ex quo videtur q; gloria non est multum appetenda: quoniam etiam scriptum est. Ne glorieris in crastinum, ignorans quod superuētura pariat dies. Prouerb. xxvij. Et hoc quoniā homo cum in honore esset non intellexit, cōparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. psal. xlviij. notat Archidia. in c. principium. de pœnitē. dist. ij. Homo enim vanitati similis factus est, dies eius sicut vmbra prætereunt. psal. ciiij. & est tex. in c. fi. §. charitas. de pœnitē. dist. ij. Sicut vmbra sunt hominis dies. Job xij. Et quasi putredo consumendus, & quasi vestimentum quod comeditur à tineā. Job xiiij. cap. Nec plus gloriatur vnus q; alter: quoniam vnus est introitus omnibus ad vitā, & similis exitus. Sapient. vij. & habetur Ecclesiastes vj. q; sicut egressus est de utero matris nudus, sic reuertetur, & nihil auferet secum de labore suo. Nescit enim homo finem suum, sed sicut pisces capiuntur hamo, & aues laqueo cōprehenduntur, sic capiuntur homines in tempore malo, cū eis extemplo tempus superuenerit. Ecclesiastes x. ca. Et vt ait Cice. lib. ij. de oratore. O fallacem hominum spem fragilemq; fortunā, & inanes nostras conceptiones, quæ medio crasi spacio sæpè franguntur, corrumpunt, & cum ipso cursu ante obruuntur, q; portum conspiciere valuerint: & semper habenda est prouidentia & consideratio futuræ mortis. Vt enim dicitur in vita beati Ioannis eleemosynarij, antiquitus postquam imperator coronabatur, statim ingrediebantur ad eum ædificatores monumentorum dicentes eidem: De quali metallo iubet imperium fieri monumentum tuum? ei insinuantes, q; cum sis homo corruptibilis & transitorius, curam habeto tuipsius, & piè regnum dispone. & habetur Ecclesiasti. xiiij. Cum enim morietur homo hæreditabit serpentes, & bestias, & vermes. Et omnis caro sicut scœnum veterascet. Ecclesiastici xvij. Et vanitas vanitatum & omnia vanitas. Ecclesiastes c. j. Vniuersa enim vanitas omnis homo viuēs. psal. lxxxviij. Vnde vt habetur in lib. de contemptu mundi.

Quid valet hic mundus, quid gloria, quidve triumphus? Post miserum funus, puluis & vmbra fumus.

Prima Pars

Et amplissimè de huiusmodi gloria fugienda, vide Petrum Antrarienē. in sua summa. de fuga vitiorū. de quinto vitio superbix. vbi ponit in reprobationem illius gloriæ & superbix per. l. folia vel circa, ad quem recurre in omni statu, sed quia extra propositum, non insisto. Maximè etiam gloriari nō debet se iactando & sic seipsum laudando, quoniam, vt ait Aristoteles iij. Ethicorum. Iactator maximè vituperandus est. Et Cice. li. j. officiorum ait. Turpe est de seipso prædicare. Et, vt ait Quintilianus lib. viij. de oratoria institutione. Vitiosa est iactatio, infertq; audientibus non modo fastidium, sed etiam alijs plerūq; odium. Ideo dicitur q; iactator nocet non solum ipsi, sed etiam alijs. Et habetur in c. si quis. j. q. ij. Et in cōmuni prouerbio dicitur. Laus in ore proprio sordescit, de quo habetur in c. si quis verò non obediat. xj. q. ij. & Ioā. de Platea in proœmio instit. §. quorum. Et etiam habetur per apostolum ad Roma. j. Dicētes se esse sapientes stulti sunt. Ait enim Bernardus in lib. de improbatione vitiorum. c. ij. Vana superbiorum vacuat iactantia mentē. Et ideo inquit Seneca lib. ij. de beneficijs. Retrahenda inanis iactatio, res loquantur nobis tacentibus. quoniam, vt habetur in glo. in proœmio instit. §. cumq; hoc. & in aut. de monachis. §. sancimus. ibi: & experimento eorum tolerantiam. colla. j. & in aut. de quæstio. circa principi. ibi: vtilissimè ex ipso rerum experimento. colla. vj. Opus laudat magistrum. Et Paulus ij. ad Corinthios x. in fi. ait. Non enim qui seipsum cōmendat, ille probatus est, sed quem deus cōmēdat. Et vnusq; sequi debet consilium Ambrosij, de quo vj. q. j. c. imitare, q; nemo debet se iactare, vt docet de Petro qui se iactauit dicendo: Et si omnes scādalizati fuerint in te & c. & tamen Christum negauit. & de Dauide qui dixit. Ego dixi in abundantia mea, nō mouebor in æternum. Et tamē hanc fuisse iactantiam dicit, cū dixit. Auertisti faciē tuam à me, & factus sum cōturbatus. Ideo nos hortatur Sapiēs prouerbiorum xxvij. Laudet te alius, & nō os tuum: aliena labia, & nō lingua tua. Nam etiam iactans se bono gratiam dei effundit, quoniam vt habetur Eccl. xx. Et omnia bona perdit, quoniam vt ait Gregorius in moralibus. Oq; miseri sunt qui affectant laudes hominū in semetipsis, dissipant fructus laborum: dumq; se alienis oculis ostendere appetunt, damnāt qd' agunt. Hinc reprobantur opinio & actus illorum, qui cum aliquid in ecclesijs & intuitu pietatis & ecclesie faciunt, in eis arma sua aut insignia ponūt: quoniam ex hoc videntur consequi præmiū scilicet gloriæ & laudis mundi: & amittunt fructum quod à deo percipere deberent, vt notatur per docto. in apostill. ad Panor. in c. dilecta. extra de excessibus præla. vbi allegatur Gemi. in c. duæ sunt. xlv. distinc. qui dicit: Nota contra illos qui cū in ecclesijs quid faciunt, ibi insignia eorum ponunt.

Quinquagesimanona consideratio erit: q; etiam qñq; licitum est se iactare & cōmendare de bono, secundum Ioan. de Platea in proœmio instit. & ibi Angelus in §. quorum. faciendo distinctionē inter commendationem necessariam, vtilem, & voluntariā, notoriā aut non notoriā. Necessariam dicunt permissam, vt puta in eo qui veniam ætatis impetrat, qui nō aliter admittitur nisi morum suorum instituta, probitatemq; animi virtutē honestioris edoceat. l. omnes. C. de his qui veniam ætatis impetra. & nisi commendatio sit intētio quærentis aut petentis, vt in l. vnicuiq; C. de proximis sacro. scriinio. li. xij. Vtilem etiam permissam, videlicet, cum nouus rector prouinciæ commendat se à bono regimine & iustitia, pro

benevolentia subditorum consequenda. l. solent. §. ante omnia. ff. de offi. proconsul. & legati. xxxj. distinc. c. tenere debet. Voluntariam etiam notoriam permittūt legistæ, vt in §. quorum. in proœ. instit. & C. de nouo codice cōpo. in principi. Non notoriam, dum tamen modica sit etiam permittunt, iuxta illud: Necte collaudes, nec te culpaue ris ipse. Hoc faciunt stulti quos gloria vexat inanis. Ista est doctrina legistarum, in dicto. §. quorum. s. allegato. & vide etiam Albericum de Rosate in l. j. C. de nouo codice compo. Theologi verò aliter sentiunt, & dicunt quod iactare, laudare, seu commendare cōtingit pluribus modis, q; tres ponunt permissos.

Primò videlicet quando quis se laudat seu cōmendat propter bonum propriæ fame, vt scilicet homo possit saluare suam bonam famā. Sicut Samuel se laudauit postq; fenuit coram filijs Israēl, vt habetur j. Reg. xij. dicens ad filios Israēl. Itaq; conuersatus sum coram vobis ab adolescentia mea vsq; ad hanc diem. Ecce ego præsto sum, loquimini de me coram domino & corā Christo eius vtrū bouem cuiusq; tulerim vel asinum, si quempiam calūniatus sum, si oppressi aliquem, si de manu cuiusq; accepi, & contemnam illud hodie restituāq; vobis. Et post hoc subdit: Testis est mihi dominus, quia non inuenietis in manu mea quippiā mali. Sic etiam simili modo cum quis inculpatur iniuste, vel etiam timeret iniuste inculpari, posset in tali casu in quo inculpatur, seipsum laudare ad conseruandum bonam famam suam, imo hoc casu teneret ad conseruandam bonam famam suam, alias crudelis esset: cū crudelis sit qui famam suam negligit. xij. q. j. c. nolo. & glo. in proœmio decreta. in verbo, prodiga. & habetur Proverb. xxxij. Melius est nomen bonum q; diuitiæ multæ. & Hugo de sancto Victore. Nō sufficit nobis vita sancta, nisi sit bona fama. Vnde etiam dicit August. q; sunt duo necessaria. sc. cōscientia & bona fama. Cōscientia propter teipsum: & fama bona propter proximum. Et ista commendatio quandoq; est necessitatis: quando scilicet quis inculpatur de delicto, vt habetur de purga. can. per totum.

Secundò potest quis se laudare propter charitatem Dei ac illius gloriam, gratias sibi à deo concessas: nō ad se, sed ad dei honorem referendo. Et de hoc inquit Cypria. in epistola ad Donatum. Odiosa iactatio non est, q; quis non iactatum esse possit sed gratum quicquid nō hominis virtuti ascribitur, sed de dei munere prædicatur. Sic fecit gloriosa virgo Maria quæ cecinit Luca j. Magnificat anima mea dominum & c. Et sequitur. Quia respexit humilitatem ancillæ suæ, ecce enim ex hoc beatā me dicent omnes generationes.

Tertiò potest quis se laudare propter charitatem proximi, ne scilicet scandalizetur propter verba detrahentiū quoniam, vt dicitur in c. sunt plurimi. vj. q. j. Sunt plurimi qui vitam moreq; bonorum amplius q; debet laudat: ideo permittit deus malos in obtretationem & obiurgationem prorumpere: vt si qua elatio ab ore laudantium in corde nascitur, ab ore vituperantium suffocetur. Qua de re quia sæpenumero de bonis viris & iustis pusilli malos diffamationibus scandalizantur, licitum est quadoq; virtutes aperire, sicut fecit beatus Augustinus, qui in sermone qui legitur in festo eius dicit: Charitati vestræ de nobis ipsis hodie sermo reddendus est. Quia enim, vt ait apostolus. Spectaculum facti sumus mūdo, angelis & hominibus: qui nos amant, quærunt quid laudent in nobis. Qui verò nos oderunt, quærunt quid detrahant nobis.

Nos

Nos autem in utroque medio constituti adiuuante deo vitam & famam nostram sic custodire debemus, ut non erubescant de detractoribus, laudatores. Cuius doctrinam se qui volentes debent seruare doctrinam quam ponit auctor Rudium libro ij. dicens.

At quisquis famam cupiat retinere celebrem,

Omnibus hic studeat gratus adesse bonis,

Sit mitis cunctis tractabilis atque benignus,

Subleuet ut nomen prospera fama suum.

Et si displiceat prauis non sollicitetur,

Quis nisi sit prauus nemo placere potest.

Verum profiteor simul omnibus opto placere bonis:

Si nequeo saltem glisco placere bonis.

Quarto etiam licitum est se laudare pro edificatione liberorum ac proximorum. Vnde cum beatus Paulus haberet de se predicare Corinthis ab eo ad fidem conuersis, post recessum eius cum seducti fuissent à quibusdam pseuodopphetis qui Paulo detraxerant ut eius prædicatione contemni facerent, ipse Paulus zelo & charitate salutarum ductus mirabilia de se refert, ut eos ad fidem veram reuocaret, ut habetur ij. ad Corinthios xj. & xij. capitulis, ubi dicit se nihil minus fecisse à magnis apostolis. Et alio loco dicit, quod abundantibus his omnibus laboraui. Et deinde iactat se de his que passus est: postmodum dicit se ratum fuisse, usque ad tertium caelum, & vidisse que non licet homini loqui, & dicit etiam se habere spiritum sanctum. xxvij. q. j. c. sic enim. circa finem, & multa alia in sui commendatione, de quo habetur & alijs hic ante dictis per Antonium Florè. in sua sum. ij. parte. ti. iij. c. iij. §. ij. & ibi in illo titulo ponuntur aliqui casus ex prædictis, quem videtis. Etiam beatus Augustinus dicit se parem prophetis. xxij. q. iij. c. ecce. & deus se ore proprio commendauit dicendo se sanctum. c. tenere debet ecclesia. xxxj. distinctione. Ita dicit Albericus in d. l. j. C. de nouo codi. com. po. & Christi actio nostra est instructio. c. legitur. lxxxj. distinctio. ergo & nos commendare possumus.

Quinto licitum est alicui se laudare & commendare, quando est in tribulatione & oppressione de benefactis suis, ne in desperatione incidat. Vnde Iob turbatus & ab amicis calumniatus se laudauit, ut habetur xxix. c. Oculi mei caeco, pes claudo, manus debili, & pater eram quondam pauperum. Et habetur de sancto Antonio, quod cum plus de primeretur à diabolo, plus se exaltabat.

Sexto licitum est se laudare, ut euitetur malum vel periculum, non tamen deficiendo à veritate, prout fecit Paulus qui se ciuem Romanum dixit, propter quod fuit demissus liber qui tenebatur captiuus. Actuum xxv. c. Imo etiam quo ad deum licitum est se laudare coram eo ad sublimitatem spei, & ut euitetur periculum, prout fecit Ezechias rex Iuda, ut habetur Esa. xxvij. ca. ubi dicitur. Egrotauit Ezechias, usque ad mortem, & introiuit ad eum Esaias propheta, & dixit ei: Dispone domui tue, quia morieris & non viues. Et conuersus Ezechias faciem suam ad parietem orauit ad dominum, & dixit. Obsecro domine memento quomodo ambulauerim coram te in veritate & corde perfecto, & quod bonum est, in oculis tuis fecerim. Et vide ad hoc eundem Antonium in loco hic ante allegato.

In omnibus autem his est prohibita iactantia ultra prædictos, ita quod semper aut est veniale peccatum, aut mortale. Veniale videlicet in casu, scilicet cum aliquid dicit in sui commendationem, quod etiam est verum, & non iniuriatur nec deo nec proximo: sed aut quia non est nec

necessarium nec utile, sed cum aliquali inani gloria: & in hoc pacto pauci inueniuntur immunes, ut ait Gregorius in xxxj. ca. moralium. Et ista iactantia magis minuit laudes præconium si sit assidua, ut multi cupidi laudis faciunt, ut dicit Valerius. Et iste est septimus modus iactantiae. De his dicitur prout Cato. Nec te collaudes & c. hoc faciunt stulti quos gloria vexat inanis.

Octauo contingit alicui se laudare aut iactare contra honorem dei, ut fecit Sennacherib dicens, quod deus non posset liberare populum suum ab eius potentia. de quo habetur iij. Regum xix. Et isto modo multi delinquent etiam mortaliter, cum dicunt deum non posse facere, quin talia per eos fiant.

Nono contingit aliquando quod quis laudat se in contumeliam proximi, sicut Phariseus se laudando vituperabat publicanum, de quo Lucæ xvij. & Goliath dicens. Ego exprobraui agminibus Israël hodie, qui suo proprio gladio à Dauide capite truncaus est, ut habet j. Reg. xvij. c.

Decimo quis se laudando de bono opere principaliter & finaliter ut laudem humanam habeat quam præponit deo, peccat: & ex hoc potest danari, ut habetur de quodam Phariseo Luc. xvij. ca. Qui decimas dedit, & duos dies in hebdomada ieiunauit, cum de his bonis operibus se iactauit, & in eisdem vanam gloriam quæsiuit. Ex quo periculosum est, se in bonis operibus iactare. vnde Isidorus de sum. bo. Qui hic de bono laudari appetit, spem perdit, & gloriam mercedis in futurum non recipit. vnde Chrysostomus super Matthæum. O insipiens quid tibi prodest illa laudatio post mortem, si ubi eris non lauderis: Vnde non solum cauere debemus ne bona opera iactanter proferamus, sed etiam diligenter cauere debemus, ne in elatione mentis de bonis nostris extollamus: ut docet exemplo de quo habetur in sermonibus discipuli sermone cvij. ubi quedam ex supra dictis extraxi, de quo amplè infra dicam.

Vndecimo cum quis se laudat de peccato mortali, & de his loquitur Salomon prouerb. ij. c. Qui gloriantur cum malefecerint, & exultant in rebus pessimis. Et David psal. lq. Qui gloratur in malitia. Et habetur Esa. iij. Peccatum suum quasi Sodoma prædicauerunt. De quo etiam delicti iactationis hoc casu quomodo sit de iure puniendum notatur in c. q. fit. de excessibus præla. ubi dicit Petrus de Ancha. quod de crimine laudari est crimine graue, vnde allegat Senecam de quatuor virtutibus. Tam turpe tibi sit laudari à turpibus, quam si lauderis ob turpia. & maximè reprobatur in clericis ut ibi. Imo etià sapiens in sapientia sua non debet gloriari, ut habetur Hier. ix. Non gloriatur sapiens in sapientia sua, nec fortis in fortitudine sua, nec diues in diuitijs: sed in hoc gloriatur qui gloriatur, scire & nosse me.

Duodecimo cum quis se iactat & laudat, ut aliquem decipiat, ut puta dicens se expertum esse in aliqua scientia, & in ea magna fecisse, alluciat homines ad se, & in manibus suis se ponant cum damno, & periculo eorum, De talibus loquitur Aristoteles iij. Ethicorum. Turpius est, qui causa lucri se iactat, quam qui causa glorie vel honoris. Et ibidem dicit Philosophus. Iactator fingit de se maiora existere, quandoque nullius gratia, id est, ex vanitate, quandoque honoris, & gloriæ, quandoque gratia argenti: & hoc casu si faciat eum damno aliorum, est prohibitum, cum sit maxime quedam simulatio, cum iactator, simulat ea sibi aliqua inesse, que non sunt, vel si sunt, simulat esse maiora quam sint, ut ait Aristoteles ubi supra. Si tamen dicat veritatem & non derogat alijs, licitum est laudare se apud eos quis

Prima Pars

bus quis est ignotus, vt dicit Bernardinus de bustis, in ij. parte rosarij. sermone ix. parte ij. in litera E, vbi in dicto sermone multa ex prædictis dicit.

Decimo tertio dicitur quod huiusmodi vana gloria seu iactantia est euitanda tribus de causis, vt amplè dicit Antonius Floren. in sua summa. ij. parte. tit. iij. c. j. §. si. & in §. ij. & in §. ij. ponit materiam inanem, & vanæ gloriæ quæ dicitur iactantia: ad quem recurre. Et dicit idem Anto. eadem parte. tit. x. c. ij. §. j. quod alios laudare contingit quadrupliciter, vt ibi per eum.

Sexagesima consideratio. Homo nõ debet gloriari appetendo honorem terrenum non sibi debitum, quoniam ad honores mundi sine suffragio temporis aut sine merito laboris, velle promoueri, dicitur ambitio: quæ nõ est permilla, cum sit inordinatus appetitus honoris terreni, & amplitudinis dignitatis, c. miramur. in fil. lxj. distinctione. Et ideo, vt dicit sanctus Thomas ij. ij. q. cxxxj. arti. ij. & Alexander de Alis in ij. parte summe, in tractatu de ambitione, est peccatum. Quia cum honor sit præmium virtutis. Aristoteles iij. Ethicorum. Ambitiosus desiderat præfidentiam, & regimen, quod non debetur nisi virtuosis: & per consequens non sibi. Imo etiam si esset sanctus, ex ambitione fit indignus. j. q. j. c. principatus. Meritumque est omnino ambitio honorumque contentio, vt amplè habetur per Lucam de Penna in l. omnium. in fin. C. de decurio. libro. x. Refert Cicero libro. j. officiorum. vnde dicitur Ecclesiasti. vij. Noli querere ducatum ab homine, nec à rege cathedram honoris. Et ratio potest assignari quæ habetur Sapientie v. Iudicium durissimum his qui præfunt fiet. & dicit text. in c. multi. xl. distinctione. Quicumque desiderauerit primatum in terra, inueniet confusionem in cælo: nec inter seruos Christi computatur qui de primatu tractauerit. & in c. principatus. j. q. Principatus quem metus extorfit, aut ambitio occupauit, & si actibus suis vel moribus non offendat, ipsius tamè inicit est pernitiosus exemplo. c. sicut is. j. q. vj. & habetur in c. in scripturis. viij. q. j. Sicut qui inuitatus renuit, questus refugit, est sacris altaribus remittendus: sic qui vltro ambiit vel importunum se gerit, procul dubio est repellendus. Et dominus Iesus Christus contra ambitionem pharisæorum inquit, Mar. xxij. Amat primos accubitus in cœnis, primas cathedras in synagogis, & saluari in foro, & vocari ab hominibus, Rabbi. Nam huiusmodi ambitio torum ferè mundum cõturbat, denique ecclesiam destruit. c. nihil. de electio. Ambitio enim causa est omnium malorum, & ideo vitanda, vt peccatum mortale, vt dicit Card. in clem. j. in ij. & iij. notabili, de regulari. & est reprobanda per eundem Card. in dicta clem. j. & in clem. fin. de elec. Imo dicit Albericus de Rosa. in rub. C. ad legem Iuliam de ambitu. quod dispositio vniuersi quæ in prædictis vsurpat tam in brachio seculari quàm ecclesiastico mundum in malo statu in quo est, ponit. & dicit text. in c. omnes huius seculi. xlviij. distinctione. Omnes huius seculi dilectores in terrenis rebus fortes, sunt in cœlestibus debiles. Nam pro temporalis gloria vsque ad mortem desudare appetunt, & pro spe perpetua, nec parum in labore quidem subsistunt, vt ibi amplè. Et dicitur per Ambrosium super Lucam. Sepe quos vitia nulla delectant, quos nulla potuit mouere luxuria, nullaque auaritia facit ambitio curiosos. Et ait Augustinus super psalmo j. Non est ferè quisque qui careat amore dominiandi, & humanam non appetat gloriam. dixi supra

in præfatione. Imo etiam & ambitio de iure fforum, & C. est reprobata. ff. & C. ad legem Iuliam de ambitu. Et ideo de iure nostro videndum est nunquid liceat appetere officium, vel dignitatem: Salyce. in d. l. vnica. C. ad legem Iuliam de ambitu. examinando hanc materiam dicit. Aut est questio de iam præfidente, & habente officium aut dignitatem. Et tunc, vt dicit, non licet eidem illud officium repetere, vt finito tempore itatuto possit illud continuare etiam si illud precibus porrectis obtineret à principe: vt d. l. j. Si tamen princeps proprio motu ex priuilegio illud confirmaret, tunc illud continuare & exercere possit, vt glof. ibi in d. l. j. Quoniam, vt dicit ibi Salyce. tunc non creditur ob importunitatem petentis fecisse, nec creditur eum rempublicam, & subditos lædere, cum non sit credendum principem cuius est proprium subiectorum commoda inuestigare, illum motu proprio concessisse, nisi exigente suorum experientia meritorum. Alij autem inferiores à principe non possent illum etiam motu proprio confirmare, nisi in defectum aliorum, in authentica. de defenso. ciuita. §. fin. & in l. honor. §. fina. ff. de mune. & hono. & in l. nemo. C. de offici. assello. & tales qui talia officia petunt per ambitionem sibi cõtinuari etiam per rescriptum principis, nisi sit motu proprio, priuantur officio & pena deportationis. d. l. j. quod male obsequant officiarum nostræ ciuitatis & aliorum locorum huius patriæ, qui semper volunt singulis annis continuari in electionibus quæ fiunt, & multas prosecutiones pro continuatione eorum in officijs faciunt: etiam, vt plerisque vidimus vsque ad decennium, licet officia sint annalia ex quo nõ aduertit ad hanc legem, ideo caueant in futurum.

Aut verò loquitur in non præfidente seu non habente officium illud, tamen aut dignitatem appetente, & tunc appetit solum moribus & virtutibus quæ operantur in illo, & hoc est permillum, l. ij. C. de offici. recto. prouinciæ. l. liceat. C. de assello. l. magistris. C. de professo. & medicis. & facit l. contra publicam. C. de re milita. libro xij. vbi dicit, Ad honoris augmentum non ambitione sed labore vnum quæque conuenit euenire. Et hic modus erat introductus apud Romanos, cum in signum huius quod soli virtuosus ad dignitates promoueri deberent, duo construxerunt templa contigua in vrbe, vnum deæ virtutis, aliud deæ honoris. Ita tamen vt ad templum deæ honoris non esset ascensus, nisi per templum virtutis. refert Augustinus iij. de ciuitate dei. & Bernardinus de Eustis in secunda parte sui rosarij, sermone ix. litera. H.

Aut quis appetit dignitatem, verbo & procuracione, & tunc aut solum vt præfit & reparat quod cadere videbat: & ei licet, & commodandus est. viij. q. j. c. qui episcopatum. & notatur in l. si quæque. C. de epif. & cleri. & habetur ad Timo. ij. vbi habetur. Qui episcopatum desiderat, bonum opus desiderat. Aut vt præfit tantum, & tunc si dignitas est spiritalis, non licet nedum pretio, sed nec prece nec verbo. d. l. si quæque. Ratio, quia præfesse animabus nõ licet, quas deus omnes fecit æquales, vt in aut. de monachis, in prin. colla. j. Non tamè est, dicit Saly. quod de iure canonico sit simonia cuius qui tantum preces effundit: sed in hoc casu de desiderante episcopatum aliter sentit sanctus Thomas ij. ij. q. clxxxv. arti. j. vbi dicit, quod in episcopatu tria possunt desiderari.

Primum est principale & finale, scilicet episcopalis operatio, per quam vtilitati proximorum attenditur secundum illud Ioã. vlt. Pasce oues meas. Et hoc secundum se est laudabile & meritorium: verum, quia talis actus episcopalis habet

habet annexam celsitudinem: hodie præsumptuosum videtur quod aliquis præcipere appetat ad hoc, vt subditis pro sit nisi manifesta necessitate urgente: quia locus superior sine quo populus regi non potest, & si ita administratur, vt decet, tamen indecenter appetit. viij. q. j. dicto c. qui episcopatum.

Alia autem duo desideranda in episcopatu sunt excellentie gradus, quia episcopus super alios constituitur, ac reuerentia, & honor ei exhibetur. Et ista appetere est præsumptuosum. vnde inquit Chrysostomus super Matthæum. Opus quidem desiderare bonum, bonum est. Primatum autem honoris concupiscere, vanitas. Dicit tamen Angelus de Perusio in l. j. C. de ambitu, quod si aliquis fuerit electus ad episcopatum, potest petere se confirmari, vt dicit Ioan. Andræ in c. cupientes. versic. post obtentum, de electio. in vj. Et si tales qui per ambitionem habuerunt prælaturas remaneant male consolati, cum difficile sit, vt bono peragantur exitu, quæ malo sint inchoata ambitionis principio. j. q. j. c. principatus, cum etiam ille casum quærat, qui per ambitionem ad honoris fastigia per abrupta cõscendit. c. sicut. xliij. distinctione. & c. sicut. j. q. vj. Quid dicendum erit de illis, qui tales prælaturas emunt, aut per promissionem pecuniarum ad prælaturas eliguntur, aut alio modo promouentur: taceo & ex causa. Redeundo vnde de digressi fuimus: aut verò quis appetit dignitatem, aut officium temporale, aut publicè & palam, aut occultè & clam. Et quia hæc distinctio non placet Salyceto, nõ in iusto. Ideo prosequendo dicit, aut dignitas nõ habet iurisdictionem annexam, et tunc non prece sed etiam pretio publicè & palam petere, vel etiam clam mediante suffragatore. l. j. in principio. & l. toties. §. j. ff. de pollicita. Et istud bene obseruatur in francia. Quoniam officia temporalia & nõ habentia iurisdictionem annexam sunt venalia, sicut officia papæ in curia Romana, vt dicit Angelus in d. l. j. Aut verò habet officium dignitatem & iurisdictionem annexam, & tunc non potest ab inferiore à principe peti prece aut pretio, quia præsumeretur subditos grauare, vt in aut. vt iudices sine quoquo suffragio. colla. ij. A principe autem potest petere & prece, cum in eo cesset lex Iulia de ambitu. l. j. in principi. ff. ad legem Iuliam de ambitu. Quinimo & pretio de eius potentia absoluta, vt dicit Bald. in l. Barbarius. ff. de offi. præto. Hoc enim prohibitum non inuenitur de iure diuino, sed tantum ciuili, cui princeps supremus non subest. l. princeps. ff. de legibus. vnde de papa etiam si officia temporalia vendere potest, prout vendit, vt dictum est ante, igitur & c. licet tamen non congruat honestati. Quia venditione iustitiæ præsumptiuè dicitur tolerare, in aut. vt iudices sine quoquo suffra. fiant. vbi est pulcher tex. prohibens venditione huiusmodi officiorum, ex cõsilio vxoris Iustiniani facta est illa ordinatio, quæ decetero officia iudicaturæ non vendantur. Imo iudices deinceps facti sine quoquo suffragio. Et de hoc etiam est ordinatio Ludouici beati, de qua mentionem fecit Gaguinus lib. vj. c. ij. Et Ludouicus xij. ordinatione sua xl. quæ est approbatua & cõfortatiua aliarum ordinationum regiarum, videlicet Caroli vij. ordinatione sua xcviij. Et Caroli viij. ordinatione sua lxxviij. de quibus per dominum Guillelmum Benedicti in sua solenni repetitione c. Raynutius. in verbo, duas habes filias. vbi ponit multa alia exẽpla, quæ causa breuitatis nõ infero. Et facit, quia iurisdictiones & honores venales esse nõ possunt. d. aut. vt iudices. & l. quisquis. C. si cer. pet. Nec iustitia venalis esse non debet. Quinimo

res malè agitur, cum quod virtute fieri debet, pecunia tractat, vt dicit Tullius Cicero. quæ refert Bald. in dicta l. Barbarius. in ij. col. vbi in vnaquaque lectura amplè tractat hanc materiam, quam videas. Et facit etiam in l. bacchij. C. de murilegul. li. xj. Quia officia vendi non possunt. Et dicit ibi gl. illud esse simoniacum. facit tex. in l. lege Iulia. & in l. fin. j. q. j. & est casus in c. j. iuncta glo. ibi super verbo, cõsuetudines, de magistris. quæ dicit quod talia emere est quasi simoniacum. facit glo. in dicta l. j. ff. ad legem Iuliam de ambitu. vbi Barto. dicit quod illud quod canonistæ vocant simoniam, legistæ vocant ambitum, qui committitur in redemptione pecuniaria officiorum: & ibi plura alia dicit dictus Benedicti, qui vltra dicit, quod quicquid de iure cõmuni ordinationibus regijs & alio modo sit prohibitum hodie non instamus in istis, quia temporale, & spirituale, & etiam omnia, venalitati exposita sunt, & omnia pecuniæ obediunt. Ecclesiastici x. prout dicit Lucas de Penna in dicta l. bacchij. vbi dicit quod de hac materia parum scribit, quia omnibus pontificibus, regibus, & principibus nota est plus exercendo quæ in libris studendo: ex quo nobis succedunt illa, de quibus in dicta aut. vt iudices sine quoquo suffragio, & peiora, vt videmus quotidie in oculis nostris.

Imo, quod plus est, multo minus licet emere talia officia & dignitates, & ad illa ambire per pecuniã: cum etiam non licet sola voluntate dignitatem vel officium appetere, vel desiderare sine peccato, vt ante dictum est. Et vt dicit Augustinus libro nono de ciuitate dei. Locus (inquit) superior & si administratur, vt decet, indeceter tamen appetitur: vnde sine causa & ratione Hala magister equitum, Spurium melium regnum Romanorum affectantem occidit, vt refert Valerius libro v. titulo, de ingratis. quod sibi fuit reputatum ad maximam reipublicæ gratitudinem & obsequium. & vt idem Valerius libro vj. titulo, de seueritate. ait, Par indignatio ciuitatis aduersus Spurium casum erupit, cui plus suspicio cõcupitæ dominationis nocuit, quæ tres magnifici consulatus ac duo speciosissimi triumphi profuerunt. Senatus enim populusque Romanus non contentus eum capitali supplicio afficere, interempto domum superiecit, vt penatum quoque strage puniretur. In solo autem ædem telluris fecit: itaque quod prius domicilium potentissimi fuerat, nunc religiosæ seueritatis monumentum est. hæc dicit Valerius vbi supra. Et dicit textus in l. j. C. de comitibus, & tribunis scholarum, libro xij. quod dignitates, & dominationes dependet à casu & fortuna: quod dicit esse verum Ioannes de Platea in dicta l. j. prout isti adhærent aut illi, sed non in abstracto, quoniam à deo emanauerunt, in aut. quomodo oporteat episcopos, in principio. collatio. j. & in c. solite, de maioriore & obediencia. extra. Vnde dicit Bernardus. Quoties hominibus preesse desidero, deum meum preire contendo, & tunc non sapio quæ dei sunt. Pariter dicit Chrysostomus super Mattheum. Quicumque desiderauerit primatum in terra, inueniet confusionem in cælo. c. multi. xl. dist. & dixi supra. quod nobis Christus etiam ostendit, qui aufugit cum eum regem facere voluerunt. Ioan. vj. ob quod dicit Apostolus ad Hebræos v. Nemo sibi assumat honorem, nisi qui vocatus fuerit sicut Aaron. sic & Christus non semetipsum clarificauit, vt pontifex fieret, sed qui locutus est ad eum: Filius meus es tu, ergo hodie genui te. quæ admodum & alibi dicitur. Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.

Et de multis qui regna, & dignitates respuebant, refert

Prima Pars

Guillelmus Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, duas habens filias, extra de testamentis, vt de Numa Pompilio, prout refert Plutarchus de Scipione Africano, vt etiam refert Valerius libro iij. tiu. de moderatiōe animi, qui recusauit statuas & stemmata in comitio, in rostris, in sella deniq; Iouis capitolini. Et Marcus Fabius, vt ait Plinius libr. ij. Oblatum à senatu triumphum laudabili animi modestia cōtempfit. Deniq; Caius Claudius Nero, secundū Liuium libro vij. decados. iij. Triumphum à senatu decretum cum Liuius consul recusauit, Liuiumq; triumphātem equo sequutus est. Cato etiam (Plutarcho teste in vita eius) nullam sibi passus est statuam poni, inquit, malle vt posteri interrogarēt, cur Catoni nō posita esset statua, q̄ cur posita esset. Et de Labeone qui noluit cum offerretur ab Augusto consulatus quo subiectus fieret & honorem susciperet, vt. l. ij. §. post hunc. ff. de origine iuris. vnde Valerius titu. v. de indulgentia patrū in liberos. Læti erant qui regna deponebant, & tristes cū dabantur. de quibus ibi per eum amplē.

De huiusmodi materia ambitionis amplissimē per Antonium Florentinum in sua summa parte secunda. libro iij. ca. v. vbi amplē & alio stylo tractat hanc materiā: & ibi ponit, An sit licitum appetere honores. §. j. & ij. & in §. iij. an sit licitum appetere episcopatum, vbi declarat c. qui episcopatum desiderat. supra allegatū. & in §. iij. vtrum licitum sit appetere honores & alias dignitates ecclesiasticas seu officia vel beneficia curata infra dignitatē episcopalem, & in §. v. & quid de officijs & dignitatibus secularibus.

Sexagesima prima consideratio. Licet vt hic ante dictum est, non liceat ambire seu appetere dignitatem aut officium, tamen etiam aduertendum est, quod vbi licitum esset appetere officium, homo contentus esse debet vno, nec duo officia petere aut tenere potest. text. est ad litem in l. j. C. quemadmodum ciuilia munera indicuntur, libro x. & habetur in l. quisquis. C. de cohortalibus, principibus & c. libro xij. Vbi Bart. dicit, q̄ duo etiam officia non licet simul habere. & Iacobus Rebuffi in dicta l. j. C. quemadmodum ciuilia munera, & in l. æternam. C. de murilegulis, libro xj. & l. vnica. vbi idem Iacobus. C. quibus ad conductionem prædiorum fiscalium accedere non licet. libro xj. Nec etiam duos honores. l. libertus. §. præscriptus ad munera, & l. fina. C. de assessoribus. & l. quisquis. C. de proximis sacrorum scriuorum. libro xij. Nec etiam duas militias. l. his quidam. §. imposterum. C. qui militare non possunt. libro xij. Et dicit Lucas de Penna l. j. C. de primicerio. libro xij. Quia vnum solum officium vix dignē quis potest implere. c. j. de consuetudine. libro vj. & quod ibi notat Archidiaconus: & ibi plenē per eum, quem videas. Et istud obseruatur in regno Francia, q̄ quis non potest tenere duo officia principis sine dispensatione. Hinc Quintus Mutius Volusij auditor homo quæstorius noluit vltra proficere, cum Augustus illi etiam consulatum offerret. l. ij. §. Seruius autem. versicu. fuit eodem tempore. ff. de origine iuris.

Et apud Francos Gaguinus, libro ix. c. iij. refert quod cum Ioannes Solleuillus homo sine controuersia eruditus & iustus duo gubernacula in vrbe Parisiensi gessisset, nō inscius quātē sollicitudinis erat vtriq; officio inservire, regem Carolum sextum adiuit, enarrans curas quæ bino magistratu incumbere, alteri, vix se satis posse, orare vt se vno abdicare posset: deputatur in eius locum Ioannes

Iuuenellus inter parlamentoos aduocatos boni nominis & probitatis vir. hæc recitat Guillelmus Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, duas habēs filias. extra de testamentis.

In spiritualibus autem quomodo non licet appetere plura beneficia, vide in c. de multa. de præbendis. extra in clementina, cum plures. eodē titulo. in extrauaganti exscrabilis. eodem titulo. non insisto: quia non est præsentis speculationis.

Sexagesima secunda consideratio circa virtutem erit, q̄ virtus vocata est ex eo, quod suis viribus nitens nō superetur aduersis, secundū Boëtium, tertio de consolatione. prosa vltima. Vel virtus est quæ bonum facit habentem, & opus eius bonum reddit, vt habetur ij. Ethico. vel vt dicit Lucas de Penna in l. vnica. C. de metropo. Beryto. in ij. col. dicitur etiam virtus, vt habetur in lib. de spiritu, & anima: mentis habitus bene institutus. vel virtus est bona qualitas mentis qua rectē viuatur, qua nemo male vititur, qua deus qui nobis sine nobis operatur. Et vt ibi dicit sunt septem virtutes, tres theologice: scilicet fides, spes, & charitas: & quatuor cardinales, iustitia, fortitudo, prudentia, & temperātia, de quibus ibi videre poteris per eum. & j. in fi. in xxv. consideratione dicitur.

Sexagesima tertia consideratio. Virtus est effectrix vite beatæ. hinc Horatius. Ad summam sapiens vno minor est loue, Diues, Liber, honoratus, pulcher, rex deniq; regum. Et, vt ait Seneca in libro ad Galionem de vita beata. Altum quiddam est excelsum & regale, inuictum: infatigabilem virtutem in templo inuenies, in foro, in curia, pro muris stantem, puluerulentam, coloratam, collosas habentē manus. huic sententiæ subscribit Silius à quo virtus ita describitur.

Frons hirsuta, nec vnq; composita mutata coma,
Stans vultus & ore:

Incessuq; viro propior lætiq; pudoris.

Celsa humeros, niueq; fulgebat stamine pallæ.

Et ait Ouidius. Inuia virtuti nulla est via. Horatius vero virtutem sic diffinit. Virtus est vitium fugere, & sapientia prima stultitia caruisse. Lucilius satyrę conditor, virtutem his versibus enarrat.

Virtus est homini scire id quod quæq; habeat res.

Virtus scire homini rectum vile quid sit honestum.

Quæ bona quæ mala, itē quid inutile turpe inhonestum.

Virtus quærendę rei finem scire modumq;.

Virtus diuitijs pretium persolueri posse.

Virtus id dare quod re ipsa debetur honori.

Hostem esse atq; inimicum hominum morūq; malorum.

Contra defensorem hominum morumq; bonorum.

Hos magnificere his bene velle his viuere amicū.

Commoda præterea patriæ sibi prima putare.

Deinde parentum, tertia iam postrema nostra.

Et vt ait Plautus in amphitryone,

Virtus omnibus rebus anteit: profectō libertas, salus, vita,

res, parentes, patria, & prognati tutantur, seruantur: virtus omnia in se habet. Omnia adsunt bona quæ penes est

virtus. Seneca lib. Epistolarū ix. ad Lucilium. Virtus (inquit) est recta ratio. & Augustinus. Virtutem artem esse bene viuendi. vnde Horatius. Vilius argentum est auro,

virtutibus aurū, virtus est mediū vitiorū, & vtrinq; redactū. Cicero putat in Tuscula. quæstionibus ad benē viuendū satis posse virtutem, cui astipulatur Silius. Ipsa quidē

virtus sibi met pulcherrima merces. & Claudianus decen-

ter his

ter his verbis virtutem describit, cum ait.

Ipsa quidem virtus pretium sibi solatq; late,
Fortunæ secunda nitet, nec fascibus vllis
Erigitur, plausuue petit clarescere vulgi.
Nil opis externæ cupiens, nil indiga laudis.
Diuitijs animosa suis immotaq; cunctis
Casibus ex alta mortalia despicit arce.
Et ait Horatius.

Virtus repulsæ nescia sordide Intaminatis fulget ho-
noribus. hæc Beroaldus in sua declamatione de excellētia
Philosophi, medici, & oratoris. & ibi, an virtus sit sum-
ma felicitas de se: quomodo virtutes naturaliter appe-
runtur, & de multis alijs circa virtutem vide in Sopholo-
gio Sapientiae c. j. ij. iij. & iiij.

Sexagesima quarta consideratio est. Virtutis vberri-
mum alimentum est honor, teste Valerio de Institutis
antiquis libr. ij. & Aristote. viij. Ethicorū. & in authen. de
monachis. §. ordinatione. collatio. j. & vt ait Franciscus
patritius lib. iij. de institutione reipublicæ titulo vj. vir-
tus secum semper habet comitem honorē, veluti corpus
vmbra, laudatq; crescit, vide quæ supra dixi in ij. & v.
considerationibus. Et ipsa virtus est animi habitus natus
ræ modo ratione consentaneus, habens in se plures par-
tes, vel est affectio constans conueniensq; laudabiles effi-
ciens eos in quibus est, & ipsa per se sua sponte separata
etiã vtilitate laudabilis & ex virtute gloriosus, efficitur:
quoniam bonorum laborum gloriosus est fructus, vt hæ-
betur Sapientiae c. iij.

Ex quibus fati constat virtutem esse præambulā ad
honorem, laudem, & gloriam: & virtus est quæ extollit
hominem, & super astra mortales collocat. Seneca episto-
la sua lxxxvij. Imo homines dii dicuntur fieri propter vir-
tutum excellentiam, Aristote. iij. Ethicorū. Virtuti enim
perfectæ non fiet condignus honor. Idem Aristote. Ethicorū
viij. Honor est præmium virtutis, & præmia vir-
tuosis danda sunt. l. ij. C. de statutis & imagi.

Sexagesima quinta consideratio. Quod propter virtu-
tem multi ex infimo loco ad regnū peruenerūt, vt ha-
bemus de Saul qui pascebat asinas. j. Regū ix. & Iosephus
libro vj. antiquitatum, ca. iij. & Dauid oues, vt ibi. xvj.
capitūlo. Iosephus eodem libro. capi. ix. & tamen iuuenes
ambo reges facti sunt propter virtutem.

Ortus Tullij Hostilij, vt Valerius ait, libro iij. titu. de
his qui infimo loco nati clari euaserunt, nuncq; nisi agreste
tugurium habuit, cuius parētes penē incogniti sunt, illiq;
diu pecoris pascendi cura fuit, postea verō Romanū Im-
perium rexit.

Vendidius bassus adeo sordido natus est loco, vt vi-
ctum agrē sibi quæreret adolescens, demum tamē cum in
Caij Cæsaris beneuolentiam introrepsisset, eius patrocini-
o, & fauore factus est primū tribunus plebis, mox præ-
tor, inde pontifex, & consul ad extremum: qui prius cu-
randis mulis victum sibi quærebat, eo conscendit gloriæ
& autoritatis, vt primus subegerit Parthos, ac de his triū-
phauerit, cui eius gloriæ vsq; adeo inuidit populus Roma-
nus, vt sequentes in eum versiculi vulgō iactati sint.

Concurrere omnes augures, aruspices.
Portentum inusitatum, conflatum est recens.
Nam mulos qui fabricabat, consul factus est.
Author Gellius lib. xv. capitulo iij.

Quintius Cincinatus cum agrum coleret, sudore de-
serto prætextatam accepit togam, & ab aratro conscen-

dit ad dictaturam.

Tullius quoq; Seruius, verna & ancillæ filius Roma-
nis principatus est propter virtutes. Pariter Artihilius ab
aratro vocatus, & Constantinus ex pauperrimo postq;
Helenam duxit in vxorem, ac Theodosius primo stabu-
larius, Imperatores virtutis, ac vitæ merito facti claruerūt:
quæ etiam Helena inter Britannos humili loco orta est.
De Marco Portio Catone refert Valerius loco supra al-
legato, qui apud Tusculanum vicum agresti Tugurio
natus, illius tanta fuit in vrbe dignitas, vt Senatorum or-
dinem auxerit, ipsam quoq; Senatus maiestatem suo splē-
dore decorauit. Orofio referente nonnunq; Caium Ma-
rium humi super crepidine iacētē, à parentibus infimis
penē sordidissimum ortum traxisse nouimus, tamen secū-
dum Romæ triumphum egit.

Telephanes cum antea currus faceret, tandem rex
Lydorum factus est.

Agathodes è figulina patris officina ad regnum Sici-
liæ peruenit, vnde apud Aufonium sic inducitur loquēs.
Rex ego qui sum Sycaniæ, figulo sum genitore satus.

Tamburlanus à tenera ætate Porcarius, Scytharū rex
effectus fuit. refert. P. Bergomensis, libro xiiij. sui supple-
menti chronicarum.

Lamissio infans in Piscina repertus Lombardorum
rex fuit

Narces eunuchus è Chartulario patritiam consecutus
est dignitatem, & totius Italiæ principatum, vt refert Ber-
gomensis, libro x.

Ptolemæus filius Largi ex Gregario Alexandri milite
factus est rex Aegypti, refert Bergomēn. libro vij.

Valentinianus Imperator patrem habuit funes ter-
quentem.

Mauritius Cappadox è famulo & excubitore Impe-
rium adeptus est post Tyberium secundum, refert idem
Bergomensis, libro. x.

Primislaus rex Boemorum ab ineunte ætate bubul-
cus erat, & amentarius.

Hyperbolus Chremidis filius, qui prius lucernas fa-
ctitabat, Athenis tandem principatus est.

Darius Histaspis filius Cyri primū exitit Pharetro-
phorus, & lictorio functus est munere, rex postea Persarū
factus.

Macedonum rex Archelaus natus est Symiche ma-
tre serua.

Mandro fuit quispiam, qui ex nauiculario factus
est Imperator. hinc adagium fuit: & Mandroni ficula
na nauis.

Bonosus Imperator filius fuit Pædagogi literarij, au-
thore Vopisco.

Gordius ab agricultura ad Imperium euectus est.
Lycastus & Parrhasius à Philonomia matre exposi-
ti, & à Tilipho pastore nutriti, Archadiæ regno tandem
præfuerunt.

Sadragesillus Dagoberti pædagogus è ludi magistro
dux Aquitaniæ.

Cornelius Scilla ex Nicopolis meretriculæ sinu assum-
ptus, super Cymbricos Marij triumphos septemq; cōsu-
latus Imperijs, dictaturisq; affecit.

Ioannes Zymiscens prius ludi magistrum egerat, Im-
periali tamen dignitate tandem functus est.

Rhemus & Rhomulus ex lupa nutriti, & tamen vrbis
conditores fuerunt, & regnavit Rhemus. Bergomēnsis lib.

iiiij. & hi omnes ex infimo loco & ex paruis parentibus propter eorum virtutes ad regna peruenerunt: de quibus etiam fit mentio per Cepolam in tractatu de Imperatore milit. eligendo. versiculo, pro Imperatore. col. xij. vbi ponit inter ceteros de Petro & Iacobo qui piscatores fuerunt, vt notat Ioannes Andreæ in c. venerabilis. de præbendis. in nouella.

Cœlestinus quintus ex Anachoreta factus est pōtifex maximus. refert Bergomensis, lib. xij.

Imo etiam plures fuerunt, qui licet bastardi essent & il legitimi, propter eorum excellentes virtutes ad apicem patatus deueniunt, vt fuerunt Felix, Romanus. iij. Gelasius ex patre episcopo, natione Afer. Agapitus natione Romanus, ex patre Gordiano presbytero. & Ofius, Bonifacius, Agapitus, & alij de quibus habetur lvj. distin. ferè per totum, & in c. Ofius. ibidem.

Nicolaus quintus natione Lunen, seu Genuen. patria Saranen. humili natus loco, & professione medicus, ad summum tãdem pontificatum peruectus. refert idem Bergomensis, lib. xv.

Innocentius octauus ab ineunte ætate coactus est ob paupertatem famulari: & inter Alphonfi Siciliæ regis ministros victum sibi comparare: mox tamen Sixto quarto in pontificatu successit: & vt dicit Bergomē. lib. xvj. inter cardinales erat etiam pauperior.

Pius secundus ob parentum paupertatem peregrinari coactus est, & victū emendicare, prouectior factus successit Calisto iij.

Sixtus primus pastore patre natus, post Alexandrum pontificem, ad summum pontificem conscendit. Bergomensis, lib. viij.

His annumerandi sunt Iulius papa ij. qui ex nauiculario patre, tandem cum tanta gloria effectus est summus pontifex, quod non potest ultra dici.

Et etiã Adrianus huius nominis vj. qui Caroli Austriaci archiducis Austriæ & Imperatoris pædagogus fuit, nō ex nobiligenere natus, vt per vniuersum orbem euolat fama, ob eius ingentissimas virtutes, à cardinalibus incognitus, spiritus sancto inspirate in summum pontificem electus est. Hic vir doctissimus & probissimus reputatur: & vidij, & legi quolibeta ab eo composita, quæ mihi videntur recto tramite, & recta via ordinata, & videtur ex suis dictis infes qui veritatem, non discurrendo per mendicata suffragia, qui hoc anno Domini M. D. xxij. in mense Septembri, migravit in cœlis.

Plures alij præter dignitates imperiales, regales, & pōtificales ex sola eorū virtute ad alias dignitates euecti sunt, vt de Demosthene fabri filio, qui clarissimus euasit philosophus. vnde Sydonius. Fabro progenitus, spreto cui patre polita eloquijs plus lingua fuit. Idem. Qui fabro genitore procreatus, oris maluit expolire linguam.

Aelopus tragœdus cum hystrionicam artē exerceret, ea tamen euasit diuissimus.

Gadareus sophista, qui prius more mendici peregrinabatur, Maximiani beneficio consulatum adeptus est.

Adrianus & Marcus Antonius principes Arrianū historicum euexerunt ad consularem dignitatem.

Cyrus Panapolyta beneficio Theodosij imperatoris & Eudoxiæ vxoris eiusdem, præsul factus est.

T. Coruncanus è plebe factus est consul maximus.

C. Marius senior septies consul Arpinas fuit, obscura prognatus origine.

Terentius Varro sordido natus loco, tandem quæstura & duabus ædilitatibus functus est.

Ioannes Campanus, qui infans pascendis ouibus tempus contriuerat, tandem beneficio Pij ij. præsul factus est.

L. Tarius Rufus natalium humilitate, consulatum militari industria meritus est, autore Plinio.

Euripides ex matre olerum venditrice, euasit poëta clarissimus.

Plures alij adepti fuerunt maximas laudes & glorias ob eorum virtutes, quos cum aliquibus ex supra dictis enumerat Tector Niuernensis in sua officina, in c. qui ex humili fortuna clari & diuites euaserunt. Alios verò enumerat G. Benedicti in sua repetitione c. Raynutius, in verbo, condidit primo. nu. xxxvij. extra de testamētis. q. cum talia ex virtute consequantur, est vndiq; appetenda, & amplexanda: & illa quæ in radice rationis non in folijs verborū cōstitit. j. quæstioe. j. c. marchio. & c. Basilides, quoniã, vt dixi supra, illius laus in actione consistit, & merito: quoniam ex ea sperandum est præmium. l. vt virtutum. C. de statutis & imaginibus. cle. cupientes, de pœnis. gl. in c. in ecclesiasticis. xij. q. ij. Nec carere debet effectu. ca. vltimo. de clerico excommunic. ministran.

Aliam verò diffinitionem virtutis cum diuisione, acquisitione, duratione, connexione, & operatione ponit amplissimè Antoni. Florentinus in sua summa. parte. quarta. titu. primo. per totū. & quædam per Dominicum. Nanum in polyanthea. in verbo, victus, Et de cōmendatione virtutis dicit Lactantius, q. nos facit immortales, & pares dñs. vt amplè declarat Bonus de Curtili in suo tractatu nobilitatis. in secunda parte. numero xlvij. dicã latius in discursu materiæ in pluribus & diuersis locis. Imo ex multis cōprobat P. Beroaldus in opere de felicitate, quod virtus est effectrix vitæ beatæ: quoniã (vt ait) seuerissimi sanctissimiq; philosophorū summū bonū in honesto, hoc est, in ipsa virtute posuerunt: existimantes solum sapietē esse omnia, vt supra dixi in lxij. cōsideratiōe.

Sexagesima sexta consideratio. Cum ergo ex virtute deueniatur ad dignitates, faciatq; hominem gloria decorari. l. nullus. C. de decurionibus. libro x. & Lucas de Pēna in l. obsistere. C. de anno. & tribut. li. x. sitq; materia huius tractatus principalis circa ordinē dignitatum intēdēs. vidēdū est quid sit dignitas, vnde dicatur, quot sunt dignitates, quibus sunt cōferēdę, quæ sunt priuilegia dignitatis.

Primò enim dignitas secundum Tullium secundo rhetori. est autoritas alicuius honesta, cultu & verecundia, & honore digna, ita dicit Lucas de Pēna in l. obsistere. C. de anno. & tribut. libro decimo. & in l. murileguli. C. de murilegulis. libro xj. Vel dic etiam, q. dignitas est quicquid à principe iniungitur, prout colligitur ex l. nemo perfectus. C. de dignita.

Hinc dicitur, q. cocus principis habet dignitatem. Romanus singulari suo cccccxc. licet aliàs sit officium. text. est iuncta gloss. in l. legatis. in gloss. j. ff. de legatis iij. siue artificium si sit cocus optimus. l. si quid venditor. §. venditor qui optimum. ff. de ædil. edict. bene facit quæ dicit Ange. in §. ff. in j. col. instit. de exceptio. per textum in l. prima. C. de mandatis principum. & in l. laudabile. C. de aduocatis diuerso. iudi. q. secretarij principis habent dignitatem. sequitur Felin. in c. fraternitatis. colum. ij. de hereticis. sic etiam licet medici simpliciter de per se non habeant dignitatem (cum obstetricibus æquiparentur) tamen si sit medicus principis, habet dignitatem. Bart. in l. omnes. la. ij. C.

ij. C. de decurio. libro decimo. Imo omnes famulantes principi, vt notatur in l. vnica. C. de comiti. & archia. lib. xij. eo quia tales habent aliquod onus eis iniunctum à principe, ita videtur sentire Bonus de Curtili in suo tractatu nobilitatis in tertia parte, nume. diiij. vsq; ad numerum clviij. & ibi videtur insistere, an habens officium dicatur habere dignitatem: in quo multum ponderat consuetudinem, vel statutum. dicam infra in viij. parte, in xix. consideratione. ideo non aliter nunc insisto.

Et ista dictio dignitas quandoq; ponitur pro fama. l. iij. C. de remilitari. lib. xij. Quandoq; pro conditione. l. ne pos autem. in fine. ff. de verbo. significatio. interdum pro potestate. l. j. ff. de officio quaestoris. quoniam is qui potestatem gerit eam dignè gerere debet, ipsaq; dignus esse. Imo etiã potestas potest sine administratione esse, & hæc vocatur dignitas honoraria. l. fi. C. de dignita. l. fi. C. vt dignitatum ordo seruetur, libro xij. Imo etiam quandoq; ponitur pro publico honore. l. generali. C. de decurio. libro x. & l. in. C. qui milita. non possunt. libro xij. l. penulti. §. fi. ff. qui milita. non possunt. Aliquãdo pro bona opinione vel statu. l. si quid. ff. de usufructu. & l. iij. ff. de ventre in possessio. mittendo. glo. in l. maiorem. in verbo, dignitatis. ff. de pactis. Quandoq; sumitur pro ordine ecclesiastico, qui dicitur dignitas siue honor. j. q. j. c. reperimur. in fine. Quandoq; pro ordine. iij. distinctio. c. deniq;. Quandoq; pro officio quod habet dignitatem annexam, vt in titulo, de præbendis & dignita. & in c. de multa. eodem titulo. & ita loquitur glo. in l. j. ff. ad l. Iuliam de ambitu. quæ dicit officia ibi numerata esse dignitates. Quandoq; etiam sumitur pro potentia natura tributa cuilibet, quia cum homo sit dignior omni creatura. l. iustissimè. ff. de exilio edicto. dicam infra in prima consideratione secundæ partis. Quandoq; sumitur pro singulari potestate, quia seculares potestates dicuntur. xxiiij. q. v. c. administratores. & in l. j. in principio. ff. de officio quaestoris.

Vnde omnis qui præest cognitioni villæ vel castelli dicitur habere dignitatem, argumento notatorum extra de præbendis. c. cum olim. in nouella. & Bald. in c. j. in titulo, quis dicatur dux, marchio, comes. Imo etiam habens milites sub se dicitur habere dignitatem, argumento c. ius naturale. l. j. distinctio. & l. magisteriæ. & quod ibi notatur. C. de iurisditio. om. iudicum. Quandoq; etiam sumitur pro quadam præeminentia, prout notat Archidiacono. in c. j. de consuetu. libro vj. vnde Oldradus consilio clxiiij. dicit quod dignitas est quadam præeminentia cum administratione. Quandoq; etiam accipitur pro quadam qualitate quæ facit personam differre à plebis, & ista est nobilitas, de qua dicam infra in octaua parte amplissimè. Et magis digni, maioribus premijs sunt extollendi. c. dicat. xxiiij. q. v. notatur in c. de multa. in fi. de præbendis. c. statuimus. de maiori. & obediè. & hoc siue in militibus cœlestis militiæ siue armatæ, vt notat Petrus de Ancha. in c. vnico. per illum tex. dereliquijs & venerat. sanctorum. in vj.

Alio modo consideratur prout constat in nomine sui generis, nec habet nomen speciale, vt est decurio. l. spurij. in principi. ff. de decurio. & esse militem & presbyterum & similes. l. ne quis. C. vt nemo priuatus.

Alio etiam modo vt sunt dignitates quæ nomen habent speciale, & per suos gradus nominantur, vt sunt super illustres, illustres, spectabiles, clarissimi, & infimi. de quibus Lucas de Penna, in rubrica de dignitatibus, ponit versus sequentes.

Illustris primus, medius spectabilis, imus

(Vt lex testatur) clarissimus esse probatur.

Et super illustres præponitur omnibus istis.

Et etiam istas quinque dignitates ponit Io. de Platea, in l. fi. C. de decurio. lib. x. vbi etiã ponit xij. dignitates: videlicet super illustres, vt sunt Imperator, Papa, & quilibet rex in suo regno nõ recognoscens superiorem, vt est Rex noster qui dicitur Imperator. Patritius, qui apud nos dicitur Cancellarius, & Consul, loco cuius sunt duodecim Pares Franciæ. Illustres, vt sunt præfectus prætorio qui dicitur præfides. Senator, qui dicitur consiliarius, & inter istos multi alij enumerantur. Præfectus vrbis, loco cuius est hodie præpositus Parisiën. Comes donationum quæ sunt in curia principis. Præfectus prætorio militaris an nonè. Procõsul. Comes rerum priuatarum, qui apud nos est magister domus. & Comites prouincias regentes, qui hodie apud nos sunt gubernatores prouinciarum. de quibus infra dicitur suis locis. Et sunt etiam quaestores sacri palatii, qui dicuntur generales, seu thesaurarij.

Spectabiles sunt proximi sacrorum scriniorum, præfides prouinciarum, aduocati fiscales, principes agètium in rebus. Quandoq; etiam dicuntur clarissimi.

Clarissimi etiam sunt rectores ciuitatum seu defensores qui habent merum & mixtum imperium: vt sunt potestates Italiæ, & alij potestates apud nos qui habent merum imperium, vt sunt in pluribus locis.

Infimi verò sunt iudices pædanei, magistratus municipales cognoscetes vsq; ad certam summam, aut certam rem: & isti infimi licet non habeant merum imperium, tamen possunt causas delegare & vicarios seu locumtenentes constituere. no. glo. fin. in l. fi. C. de senten. ex periculo recitandis. Quod facit contra scabinos nostræ ciuitatis Heduen. qui dicunt quod virgobretus noster, hoc est maior, non potest committere vicarium in sui absentia: imo quod antiquior eorum debet iurisdictionem exercere. De supra dictis omnibus dignitatibus suo loco dicemus: & de istis quinque gradibus, vide amplissimè j. in septima parte, in principio.

Aliquãdo etiam sumitur dignitas pro quodam gradu dignitatis à principe vel superiore collata, vt est dignitas ducatus, marchionatus, comitatus & similes: de quibus per totum titulum C. de dignita. vsq; ad titulum de militari. li. xij. Et de his quomodo assumatur videatur per Lucam de Penna in loco supra allegato. & Cepolam in tracta. de imperatore militum eligendo. in verbo, dignitatis. vbi allegat plura alia loca quæ videre poteris.

Sexagesima septima consideratio. Lucas de Penna in d. rubri. C. de dignita. libro xij. dicit quod ad dignitates assumendi sunt viri nobiles, prudentes, fideles, optimè sibi conscij pro mentis integritate, qui pro sua fide ac industria, nec fallant, nec fallantur, tam moribus optimis præditi, quæ scientiam peritiamque rerum habentes. Et ibi ponit, quod ad dignitates minus idonei non sunt assumendi, quem vide, quia est extra propositum, ideo non insisto.

Sexagesima octaua consideratio. Dignitas habet multa priuilegia quæ ponit Cepola in tracta. de Imperatore eligendo. in verbo, dignitas. vbi ponit triginta priuilegia: & duo alia ponit Lucas de Penna in l. obistere. C. de annoni & tributis, li. x. Vnũ videlicet quod facit hominẽ gloria decorari. l. nullus. C. de decurio. lib. x. Letitiam gaudiumque in eo generat. l. iij. §. his addimus. C. de silentia. libro duodecimo. Tertio ultra per eum ibi posita dignitas

Prima Pars

superueniens operatur, quod excusare facit quem ab eo quod prius promiserat, secundum Bald. in l. quisquis. in fine. C. de episc. & cleri. Hinc per hoc Bonus de Curtili in suo tractatu nobilitatis, in tertia parte. numero cxxiij. dicit quod homo manusmortue qui tenetur ad corueas si post efficiatur doctor, aut consequatur aliam dignitatem, liberatur, & est immunis ab illis corueis, per textum quem ad hoc ponderat in l. interdum. ff. de operis libertorum. & dicit Felin. in c. quoniam abbas. in v. col. versiculo, quærit hic abbas. de offi. deleg. quod dignitas mutat conditionem personæ. faciunt quæ dicit Bald. in l. quisquis. in fine. C. de episc. & clericis. quod intellige non diminuendo, sed pullulando & augmentando: quoniam, ut ait G. de Montserrat in tract. de successione regum. in principio. numero v. honor & dignitas personæ superueniens, eiusdem personæ qualitatem non mutat neque extinguit, sed potius illam pullulat & augmentat. l. falsa demonstratio. §. sed si cui. ibi. Nam honor eius auctus est, non conditio mutata. ff. de conditio. & demonstrat. & in l. pe. ff. de senatoribus. & ex dignitate quis efficitur homo nouus, & immutatur ei cor aliud, ut j. Regum x. c. ubi dicitur. Num & Saul inter prophetas faciunt quæ dicit do. meus Iason in l. non solū. §. morte. in xvij. col. ff. de no. oper. nunciacione, ubi dicit quod verecundia excusat ac si quis esset obligatus. faciunt etiā quæ dicit Barba. in consilio lx. in prima col. & seq. in primo volumine. & idem dominus meus Iason. in §. qua drupli. in x. col. institu. de actio. & Felin. in c. cum omnis. in vij. colum. extra de constitutionibus.

Et his diebus mihi euenit casus de quodam notario regio qui terras suas & hæreditagia in loco manusmortuæ habebat, & per homines loci illas cultuari & laborare faciebat: dominus volebat eum cogere ad faciendum corueas. Dixi attenta eius qualitate, cum illi fuisset verecundum & inhonestum tales corueas facere, quod non tenebatur ad illas, & quod erat immunis: imo solum tenentur ad tales corueas qui sciunt illas facere ex natura sui artificij, & secundum naturam illorum, & adhuc pendet processus.

Sexagesimanona consideratio. Quod dignitatem acquirendo & regendo consequimur laborem, studium curam, miseriam, vigilias, & calamitatem secundum Lucas de Pēna in l. prima. C. de vetera. libro xij. vnde Gregorius in registro. libro iij. c. lxvij. Quomodo autem suscepto pastoralis onere habere serenitatem cogitationum possetis, cum scriptum sit. Ecce gigantes gemunt sub aquis. quod satis ibi per Lucam exponitur, ubi etiam dicit, quod dignitas habet onera annexa. l. prima. §. nec castrense. ff. de col. la. bonorum. l. continet. ff. quod metus causa. facit xl. distinctio. c. ante. & sicut patrimonium non sine labore consequimur, sic nec beneficia ecclesiastica, nec honorum insignia, nec stipenda. Lucas in l. prima. C. de metallarijs. libro v. decimo.



Sexagesima consideratio. Maiestas est, virtutis, & probitatis quædam excellentia, sine magistratu, sine imperio, sine fortunæ adminiculo honoratum reddens hominem. Et sic maiestas est, honor longus, id est diuturnus etiā post mortem æternus sine honore, id est magistratu publico, ut dicit & refert Guillel. Benedicti in sua repetitioe c. Raynutiens. in verbo, testamentum primo. numero xlv. de testamentis. sed tamen quicquid dicat cadit in principe, ut in promio institutio. in principi. & in rege. ut in l. regine. C. ut nemo priuatus. & in prætoribus, ut in l. penultima. in fine. ff. de

iusti. & iure. & in quolibet iudice, ut in C. & ff. ad l. Iuliam maiestatis. Et dicitur maiestas, id est maior status. c. felicis. de pœnis, libro sexto. clemen. prima. eodem titulo. cum ibi notatis. c. secundo. de statu monacho. c. pastoralis. de sententia & re iudicata. per Valerium libro secundo. c. de maiestate. vel maior potestas. Lucas de Penna in l. vltima. C. de delato. libro decimo. ubi ponit differentiam inter maiestatem & dignitatem, vel dicitur maiestas autoritas sacra quæ in terris post supernum honorem secundo loco posita habetur, ut in §. arripiat. ibi, quæ merito post supernum honorem secundo loco posita sunt, in authentica. ut omnes obediant iudicibus prouinciarum. collatio. v. Et in sacra maiestate solum beneplacitum pro ratione est, dummodo horror inde non afferatur rationi naturali: quia tunc tale beneplacitum iniuste & illegitimum esset, ut in l. Marcellus. in fin. ff. de regulis iuris. In publica verò autoritate disciplina attenditur, hoc est, doctrina populi cum increpatione: quæ quidem increpatione sacræ autoritati summè non congruit, cui etiam dedit deus leges esse subditas, ut ipse princeps sit animata lex scriptarum legum, ut in authenti. de consulibus. in fi. col. latio. iij. Qui autem publicam disciplinam agunt, multa prudentia primò imbuti esse debent, ut ex eorum prudentia autoritas assequatur, prout lex dicit Platonem fuisse virum primò summæ prudentiæ, deinde summæ autoritatis, ut in l. ij. ff. de nudiis. Princeps autem qui maiestatem habet, primò autoritate fulget, quia à deo secundus in terris habetur, allegato. §. arripiat. & secundò prudentia in ipso pro proximio ornatu & illustri decore apparet.

An autem duces & barones habeant maiestatem, vide de j. in v. parte. in fine. in consideratione incipiente. Alij autem inferiores. quæ est in ordine lvj.

Septuagesima prima consideratio. Reuerentia est honor qui exhibetur cum pauore, ut dicit Archi. in c. ij. de offi. dele. in vj. & ibi Dominicus de sancto Geminiano, & est inter maiores & minores, ut no. Io. And. in c. non est sine culpa. de regularibus. in vj. Et alicui exhibetur ratione dignitatis, vel potestatis. c. visis. xvj. q. ij. & ut dicit Tullius in rhetori. reuerentia est virtus aliqua prælatioe sublimatis debite honorificationis cultum exhibens. Sed veneratio est virtus qua reuerentiā exhibemus maioribus in corporis humilitatione, gestu, nutu, & verborum emissionem. Ita dicit Lucas de Pēna in l. j. in ij. col. C. de collegiatis. li. xj. & de hmoi descriptionibus reuerentiæ & veneratiois, vide Io. de Terarubea cum gl. Iacobi Bonaudi in suo tract. de vinea ecclesiæ, arti. iij. tertij tractatus. in verbo, honorificate. Dicit tamen sanctus Thomas. ij. q. iij. di. supra numerum primū, quod reuerentia non est honor: sed motiuum honorantis & finis aliorum. & ibidem questione ciiij. ij. di. supra numerum quartū, dicit quod reuerentia directe respicit personam excellentem: ideo secundum diuersas rationes excellentiæ diuersæ sunt species eius, ut de pluribus ponam in hoc libro secundum ordinem dignitatum in quolibet suo statu & ordine. & de hac reuerentia vide Polycraticum, libro v. capitu. quarto.

Vel etiam dic, quod reuerentia est honor exhibitus in testimonium virtutis, & est timor initialis & castus, & potest capi in bono & in malo, sicut etiā confusio. i. erubescencia. secundum Thomam super psal. xxxiij. Et ideo cum nec demones, nec dånati, nec irrationabiles nullam habeant virtutem, eisdem nulla debetur reuerentia, nec honor: prout dicit sanctus Thomas in ij. parte. di. ix. q. ij. hinc Boetius de philosophica consolatione, libr. iij. Non possumus ob honores

honores reuerentia iudicare dignos, quos ipsis honoribus iudicamus indignos. Et ideo boni reuerendi sunt ne offendantur, ne fortasse per eos ille prouocetur ad iram, qui eorum corda semper inhabitat, ut dicit Greg. super Ezechielem. Inferiores enim suis potioribus debent reuerentiam exhibere. l. potioris. C. de officio rectoris prouinciae. c. statumimus. extra de maiestate & obedientia. nec debet iunior ex hoc irasci, quod maior ei praefertur. xj. q. iij. c. qui resistit, vide Lucam de Penna in l. j. C. de consulis. libro xij. dixi supra amplius in xx. consideratione incip. honor est illi.

Septuagesima secunda consideratio. Subditi prelatos reuereri debent, eis affectum dilectionis impendendo. xcvi. distinctione. c. esto. ij. q. v. c. habet. ipsis obediendo. xcij. distinctione. c. s. j. & c. sequenti. & ij. q. vij. c. sacerdotes. eis communicando & subsequendo. xcvi. distinctione. c. non oportet. eorum officium temerarie non usurpando, eadem distinctione. capitulo presbyter. eorum statuta seruando. vij. q. j. c. quia. & c. si quis. extra de maiestate & obedientia. eos temerarie non arguendo vel iudicando. xxj. distinctione. capitulo nolite. & eorum defectus non reuelando, sed potius contegendo. xcviij. distinctione. c. in scripturis. & dicit textus in c. regum. xxij. q. v. ipsis autem principibus & potestatibus fidei & reuerentiam seruari oportet, quam qui non exhibuerit apud deum premia inuenire non poterit. Sic etiam filius patri, & vxor marito tenentur reuerentiam prestare. xxxij. q. v. c. est ordo. ita dicit Lucas de Penna in d. l. j. C. de collegiatis. libro xj. Imo etiam reuerentia debetur inutili prelato quandiu sustinetur. c. si fortassis. xvj. q. vj. Nec dignitas regia vel imperialis vituperanda est, si rex aut imperator tyrannice seuiat, ut est textus in c. neq. xiiij. q. v. Imo etiam reuerentia debetur ab exceptis. Baldus in l. fina. per illum textum. versiculo ibi per hunc. C. de bonis libertorum. & dicam j. in iij. parte. & ibi etiam Baldus in versiculo. ultimo nota. dicit quod reuerentia debetur naturali, nec potest reuerentia pacto remitti, prout dicit Baldus in l. liberti. in ij. columna. pone ego promitto. C. de operis libertorum. Ita qui tenetur ad reuerentiam alii cui non potest vocare talem in ius sine venia, ut dicit Speculator in titulo de actore. in xj. columna. in fine. versiculo. sed nunquid edictum. quod non credo in distincte verum. Cum princeps reuerentiam exhibeat iuris peritis ob finem meritum. l. quicquid. C. de advocatis diuersorum iudiciorum. & tamen non est verum quod eos non possit in ius vocare sine venia. Dic tamen quod princeps hoc facit, non quod tenetur, sed tantum ex vrbianitate & ob finem meritum, & propter honorem scientiae, adeo quod nominatim opiniones eorum exprimit in rescripto, ut in l. si pure. ff. de fideicom. libert. & hoc studiorum labor iuste meretur. l. j. C. de assel.

Septuagesima tertia consideratio. Reuerentia quae debetur a vasallo domino remitti potest, cum videatur deberi ratione contractus secundum Bal. in l. j. in l. ij. q. ff. de rerum diu. & in c. si cautio. de fin. instrum. Secus autem in reuerentia quae debetur ratione personae, ut est illa quae debetur a filio patri, ab vxore marito, a iudice doctore, ut dicit G. Benedicti in sua repeti. c. Raynutius. in verbo, duas habes filias. nu. cccxxxiiij. de testamētis. & idē de illa quae debetur episcopo. de quo per cano. in c. cum venerabilis. de testibus. & dicitur sum infra in iij. parte. in xxvij. considera.

Septuagesima quarta consideratio. Reuerentia quae debetur viuo, debetur & mortuo, ut dicit text. in l. apud Celsum. §. aduersus. ff. de excep. ibi: semper enim reuerentia ei adhibenda est tam viuo quam mortuo. & ibi, namque co-

uenit tam viuo quam mortuo patrono a liberto honorem exhiberi. de quo honore exhibendo circa corpus mortuum seu reuerentia infra dicam in secunda parte, in quinta consideratione, vbi ample.

Septuagesima quinta consideratio. Pro reuerentia quam quis facit alteri, datur ei premium, cum ei accedat bona gratia, ut habetur Ecclesiasti. xxxij. Audi tacēs, & pro reuerentia accedet tibi bona gratia. Laudabile namque discretumque est reuerentiam & honorem exhibere prioribus, dicit text. in c. sicut inquit. in prin. ij. q. vij. facit text. in c. ex ore. in fi. de priuilegijs. etiam si inutiles sint, dum modo tollerentur, dixi ante. & videatis conciuem & contemporaneum nostrum Ioannem de Montholono, in suo promtuariorum iuris. in verbo, reuerentia.

Aduerte ad id quod dicit Lucas de Penna in d. l. j. C. de collegiatis. an faciendo reuerentiam, ut preposito ei cum quo de prepositura litigatur, iuri suo propterea renuntiare videatur. videatur notata in c. ex ore. extra de his quae fiunt a maiori parte capi. vbi videtur dicendum quod sic.

Septuagesima sexta consideratio. Excellentia proprie cadit in principe, ut notatur in c. j. de probat. vbi imperator scribit regi Angliae, & utitur his verbis: tua excellentia. Tamen etiam praefectus vrbis dicitur excellentissimus, ut in l. tam dementis. C. de epis. audi. & etiam quaestor dicitur excellentissimus, ut in l. si quando. C. de appel. Ex quo non indistincte excellentia cadit in principe: & ratione excellentie quis praefertur qui aliam non preferretur, ut dicit gl. in l. j. C. de ano. ciuil. lib. xj. vbi dicit, quod si scholaris sit excellentes, debet precedere doctore. d. meus Iason in l. cum quid. in prima lec. in iij. col. ff. si cer. per. Et etiam minor excellens debet precedere seniore, ut plene habetur per G. Benedicti in sua repeti. c. Raynutius. in verbo, Adiecte impuberi. nu. ij. de testamentis. Et alia quae fiunt ratione excellentie per sonae ponit Spec. in tit. de arbitris. §. ij. vers. j. & Alexan. in distal. cum quid. & dicam infra in x. parte. in xxx. consideratione, vbi ponam quod iunior doctor excellens, praefertur antiquiori indocto.

Septuagesima septima consideratio est. Quod ut cognoscatur quis honor, quae laus, quae gloria, dignitate habentibus sint deferendae, & quomodo inter illos sit seruandus ordo: & quoniam vnusquisque agnoscere debet ordinem suum, & quid dignum sit eo ordine quem suscipit intelligere, & ita actus suos, sermonem, in cellum, habitum moderare. Ideo videndum est quid sit ordo. Vnde, ut ait Augustus, de ciuitate Dei, lib. xix. Ordo est parium dispariumque rerum sua cuique loca tribuens dispositio. & dicitur ab ordino: & ordino ab ore dicitur: quod idem est quod dispono, quasi ore pronuncio quis cuique locum esse debeat. A quo ordo dispositio gradus & ordinariū in quo ordo seruatur, & maxime ordo in dignitatibus est seruandus. l. fi. C. de primice. & secundice. & toto tit. ut dignit. ordo seruetur. C. lib. xij. & bonum consistit in ordine secundum Aug. in lib. de natura boni. & ordo dat rei perfectionem. vj. q. j. c. nihil. Nullius quippe vniuersitatis administratio gerere, neque subsistere posset, nisi eam magnus ordo differentiae seruaret. c. ad hoc. lxxxix. dist. vbi habetur quod ecclesiae militantis & triumphantis duplex est ordo: & sicut in ecclesia triumphanti sunt noui ordines designati per nouos lapides. de poeni. dist. j. c. principium. ita in ecclesia militanti, quos habes c. cleros. xxj. distinctio. cum in ecclesia nihil debeat esse inordinatum. l. xj. distinctio. cap. miramur. Et ideo quantum aliquid ordinatus est, tantum id melius & perfectius est. l. secunda. §. j. ff. ad Velleianum. Ita

Prima Pars

dicit Lucas de Penina in rubrica. C. vt dignitatum ordo seruetur. libro xij. Et propriè ordo dicitur, cum diuersarum rerum vel personarum, vnaqueque proprium locum tenet. Archd. in c. decernimus. in principio. x. q. j. graduum enim & ordinum distributio vnitate in ecclesia conseruat. d. c. ad hoc. vbi glos. & Archi. lxxxix. distinctione. per c. licet. xl. distinctione. quod amplissimè & elegantè stylo declarat Ludocus Cliftoueus in suo Antiluthero. c. ij. & iij. in ij. libro. Ratio autè ordinis obseruandi inter personas ponitur in c. finali. in principio. lxxxix. distinctione. vbi dicitur. Ad hoc dispensationis prouisio gradus diuersos, & ordines constituit esse distinctos, vt dum reuerentiam minores potioribus exhibent, & potiores minoribus dilectionem impenderent, vera concordia fieret, & ex diuersitate contentio, & rectè officiorum gereretur administratio singulorum. Neq; enim vniuersitas alia poterat ratione subsistere, nisi huiusmodi eam magnus ordo differentie seruaret. & ibi glos. allegat Apostolum dicentem. Dum mundus iste durabit, homines præsumunt hominibus, dæmones dæmonibus, angeli angelis. Cum enim deus erit omnia in omnibus, cessabit omnis prælatio, non tamè ordo vel maiestas. Aliquis enim maior erit alio: quoniam in domo patris mei multe mansiones sunt. c. in domo, de pœnitentia distinctione iij.

In omnibus enim actibus & virtutibus est ordo, & vtitur secundùm ordinem secundùm Aristotelem ij. Ethicorum. Et ideo vbi sunt plura ordinata in vnũ, oportet esse aliquod vniuersale regimen supra particularia regimina, & ad hoc est facta prælatio inter ministros, vt notat glossa & doctores in c. legimus. xcij. distinctione. Et etiam dicit Tullius libro j. officiorum. q. ordo propriè est cõpositio rerum in aptis & commodatis: prout etiã dicit Lucas de Penna in l. his quidem. C. qui militare non possunt. in ij. columna. libro xij.

Potest autem ordo multipliciter considerari, vt j. dicã. Nam vt habetur in c. conuenit. de consecratione distinctione v. Conuenit ordinem equaliter ab omnibus custodiri, nec debet turbari ordo officiorum. l. quisquis. in fine. & ibi glossa finalis. C. de postulando.

Et ordo est etiam vniuscuiusq; rei figura substantie, vt inquit Baldus in cõsilio schismatis. quod posuit post rubricam. si quis alteri vel sibi. & vt testatur diuus Ambrosius, què recitat Baldus in. proœmio fforum. in principio. & dixi satis amplè supra in proœmio huius libri. Vdalricus Zasius in repetitione l. ij. ff. de origine iuris. in §. post hunc maxime autoritatis. in gl. in equestri ordine. dicit qd est discretio status, hominum conditioni accommodatus. Et Origines in Leuitico. c. xxiiij. ordines duodecim rationalis creature esse ex xij. tribus collegit. de quibus infra dicam in sequenti parte.

Ordo etiam rem decorat. l. numerarios. & ibi Lucas de Penna. C. de apparitoribus magistrorũ militũ. libro xij.

Septuagesima octaua consideratio. Duplex est ordo, temporis, scilicet & qualitatis. De ordine temporis habetur in l. j. C. de consulibus. libro xij. & de præpositis sacri cubiculi. l. j. C. libro eodem. & de proximis sacrorum scriniorum. l. vnicuique. & de tyronibus. l. finali. C. eodẽ libro. de quo infra in pluribus locis dicam, & maxime in vltima parte. De ordine qualitatis seu maioritatis, de quo est nũc questio in partibus sequentibus quasi in omnibus: & de quo habetur in rubro & nigro. vt dignitatum ordo seruetur. C. libro xij. & huc ordo potior est primo: quia

vbi habet locum ordo qualitatis, de ordine temporis, non curatur, vt in d. l. j. de consulibus. in fine. & C. qui accusare possunt. l. j. in fine. Vnde immutatio operis, præfertur origini carnis. xxij. questione ij. §. itè opponitur qd Iacobus. ita dicit Lucas de Pœna in rubrica. C. vt dignitatum ordo seruetur. Et ideo dicit Iacobus Rebuffi in d. l. j. C. de consulibus. libro xij. q. ordo temporis seruetur tantũ inter existentes in dignitate equali: sed vbi sunt inæquales dignitates, nõ seruetur ordo temporis: sed ille est prior alijs qui meruit maiorem dignitatem, vt tibi amplè per eum.

Septuagesima nona consideratio, qd adhuc alio respectu triplex est ordo.

Primus est vnus rei ad seipsam in esse producendam, vt in sententia, ad quam rectè faciendam seruandus est ordo iudicij præcedentis. l. prolatam. C. de sententijs & interloco. omnium iudicum.

Secundus ordo est temporis, vt quia vna res est prior tempore quã alia, tũc in honoribus ordinandis non præfertur prior sed potior. l. honores. ff. de decurio. l. ad subeũda. C. de decurio. lib. x. sed in iam ordinatis inuicem præferendis seruetur ordo, tam tẽporis qd qualitatis, vt dixi in præcedenti consideratione. dicam infra in vlti. parte.

Tertius est ordo qui non attenditur, quando constat de mente contraria. l. nec enim. ff. de solutio. quoniã quandoq; verba transposita, & vt plurimum idem significant. l. j. C. qui accusare non possunt. l. quidam. ff. de peculio legat. l. præposteri. C. de testamentis: vbi do. meus Iason l. cum pater. §. si fidei tuæ. ff. de leg. ij. & hoc quia sensum & non verba spectamus. l. ij. §. cum domino. ff. de adimen. legatis, & declaratur quandoq; mens ex conceptione sermonis & personarum affectione, vt vult glo. in dicta. l. cũ pater. §. à te rogo. ff. de legatis ij. Si autem non potest constare de mente, non recedimus ab ordine scripturæ. l. j. §. is qui nauem. versicu. in re igitur dubia. ff. de exercitoria. & ita dicit Ioan. de Platea in l. ij. C. vt dignitatum ordo seruetur. & dicam plura j. de hoc brocardico, an ordo scripturæ attendatur, videatur Felin. in rub. de maioritate & obediẽ. & in c. cum dilecta. de rescriptis. vbi ponit quinque limitationes. & do. meus Iason in l. ij. §. prius. ff. de vulgari & pupilla. Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, testamentum. ij. numero iij. de testamentis. dicit qd præcedere contingit tribus modis. s. tempore, ordine naturæ, & iuris fictione, seu ingenio intellectus. vide ibi.

Ctuagesima consideratio. Quia licet ordo in dignitatibus sit seruandus, qd etiam in alijs est seruandus. Primò in subeundis muneribus. l. ff. quemadmodum ciuilia munera indicuntur. libro x. C. & l. j. C. de muneribus patrimo. eodem libro.

Secundò in debitoribus fisci cõueniendis. l. quoniam Augerio. C. de cõueniẽ. fisci debito. libro x. & quo quis ordine cõueniatur. per totum.

Tertio in libertatibus. l. generaliter. §. si quis alienum. versi. si quis ergo. ff. de fideicommiss. libertatibus.

Quarto in pignoribus. l. ij. C. qui potiores in pigno. habeantur.

Quinto in petitionibus à diuersis in iudicio propositis. l. qui prior. ff. de iudi. Sextò in executione rei iudicatae. l. ordo. C. de execu. rei iudi. & l. à diuo Pio. §. in venditione. ff. de rei iudic. qui si nõ seruetur, actus est nullus. Felin. in c. cum dilecta. in vj. col. extra de rescriptis. Ioan. de Imo. in d. §. in venditione. & maxime quãdo executio fit ab executore, vt dicit Alex. in cõsi. v. in ij. col. in ij. volu.

Septimò

Septimò in petitionibus ab eodem propositis. l. ordinarij. C. de rei vindicatione.

Octauò in testamētis. l. qui soluendo. ij. ff. de here. insti. l. ij. §. prius. ff. de vulga. & pupilla. substi. ista ponit Ioan. de Platea in l. ij. C. vt dignitatum ordo seruetur. lib. xij.

Nonò in visitatione fienda per episcopum vel alium habentem ius visitandi. c. j. de censibus. in vj.

Decimò in electionibus fiendis. c. quia propter. & ibi notatur, extra de electionibus. ita q̄ non debet fieri præpoſteratio requisitorū ad electionē, vt norant Ioannes Andree. & Panormitanus in d. c. quia propter. in v. & vj. colū.

Vndecimò in confirmatione electionis: quoniā prius debet fieri inquisitio de processu electionis, de meritis & dignitate vel indignitate ipsius electi per ipsum confirmatorem, quā electus confirmetur, aliās cōfirmatio non tenet. c. prouida. & c. fina. de electionibus, in vj. & ibi Dominicus & Philippus Fracus, & amplē de his duobus per Petrum de Braxio in suo directorio electionum. ij. parte. c. xxxvij. vbi multa de materia ordinis. & ibi ponit triplicem esse ordinē, de quibus dixi in præcedēti cōsideratione.

Duodecimò in euangelijs vbi primo in ordine ponuntur euangelia Matthei, quia primus scripsit euangelium in Iudæa, vt habetur in argumento in euangelium secundū Mattheum, & ibi Nicolaus de Iyra.

Decimotertiò etiā Deus præcepit nomina filiorum Israël scribi in veste Aaron, iuxta ordinem natiuitatis eorum. Exodi xxvij. & habetur per Lucam de Pēna in l. ij. in prin. C. de tyronibus. lib. xij.

Decimoquartò, in oneribus ordo est seruandus. l. ordine. ff. de legatis ij. l. ij. §. præses. ff. de muneribus & honoribus. gloss. in l. vnica. C. de potioribus ad munera nominandis, libro decimo.

Decimoquintò, ordo seruandus est eorum quę lege ponuntur, vt l. fi. C. de officio præfecti vrbis. secundū gloss. j. in l. ij. ff. de adoptionibus. & sic vbi legalis paternitas cōtrahitur, primò interrogatur pater quā filius. dicta l. ij. vbi quia is qui adoptatrogatur. i. interrogatur. ff. de adoptioni. per quem text. dicta gloss. j. infert, q̄ sponsus primò debet interrogari in matrimonio contrahendo, quā sponsa. & ad illud propositum illam gloss. singularizauit ibi Baldus.

Decimosextò in iudicijs, vt in l. prolatam. C. de sentē. & interlocutionibus omnium iudicum. & C. de ordine iudiciorum, & de ordine cognitionum. & in his si ordo non seruetur an actus sit nullus. Albericus de Rosate in l. j. in v. columna. C. de nouo codice componendo.

PRIMÆ PARTIS
Catalogi Gloriae Mundi,
FINIS.

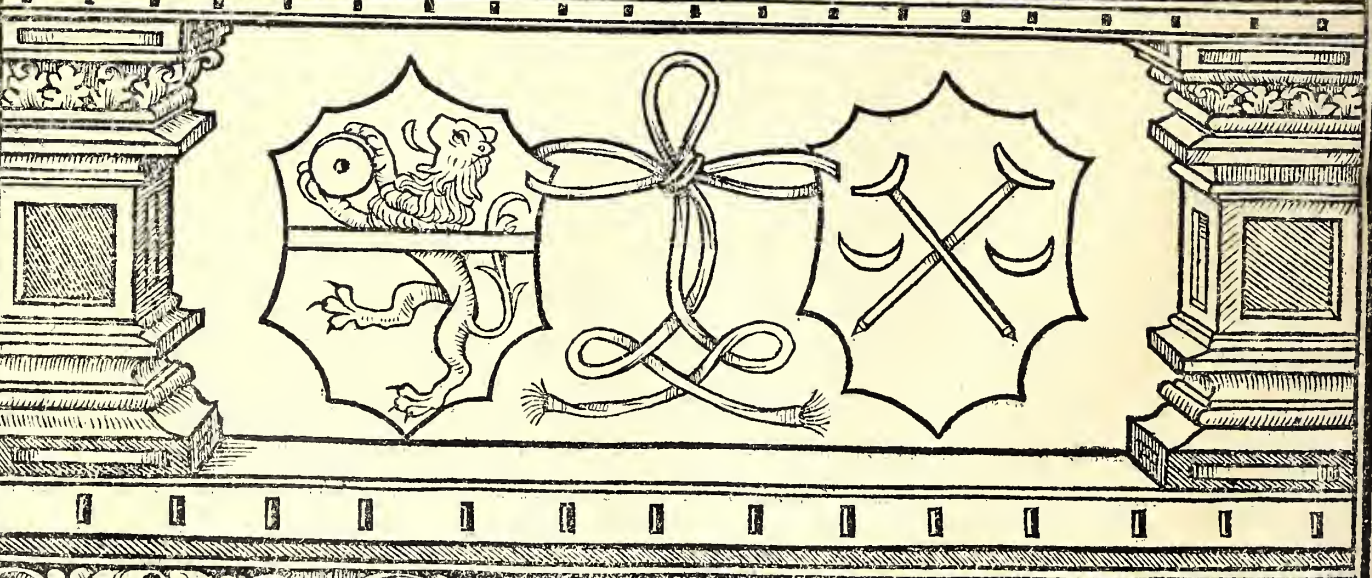


Oia subiecisti sub pedibus eius.

Os homini
iussit & erectos

sublime dedit
ad fidera

coelumq; videre
tollere vultus.



SECUNDA Catalogi Gloriae

Mundi Pars, à Bartholomæo à
Chassenæo humanorum Iuriū
doctore, Patrono Heduoꝝ
fiscali, editi: dignitates,
laudes, & excellētias
hominis, præci-
puè mulierū,
cōplectēs.
Diuisa in vnam & quadraginta
Considerationes.

Imprimis pro clariori subsequētiū intellectu, duas
primas præmitto considerationes, tanquam ferè vniuers-
ales ad huius operis materias.



IT ERGO PRIMA.
Omnium entium, quatuor
sunt genera.

Primum est earum rerū,
quæ habent esse tantū, & ha-
rum multiformis est differen-
tia. Nam etsi in hoc vno cō-
ueniant quòd habent esse, res-
cipiūt tamē hoc esse: ista qui-
dem clarius, ista verò obscu-
rius. Inter elemēta enim aqua dignior est terra, & ignis su-
pra aquā & aërem multò præclarior. Dixi inferius in vl-
tima parte, in xij. consideratione. Iste gradus complectitur
cuncta quæ generantur in visceribus terræ, vt sunt minera-
lia, & metalla omnia, argentum viuum, plumbum, ferrū,
cuprum, stannum, argētum, & aurum. Quod autem isto-
rum altero sit præstantius, etiam narraui in dicta parte, in
xcv. consideratione. In hoc gradu est lasurium, quod aurū
pretio superat: sulphur, saphetra, salgēma, & cuncti lapī-
des pretiosi, vt sunt carbūcul⁹, hyacinthus, smaragdus, az-
metistus, topazius, corallus. Hi omnes magni sunt pretij,
pulchritudinis, & virtutis. De quibus videre poteris ali-
quid in dicta parte vltima, in xcj. consideratione. In hoc
præterea gradu sunt omnes cœli, omnia corpora cœlestia,
omnes spheræ, sidera, & septena planetarum lumina. De
quibus etiā in dicta finali parte. Artificialia quoq; ad istū
referuntur gradum, quæ etsi inter se de nobilitate compu-
gnent, vt infra dicturus sum in vndecima parte, in octa-
men cuncta cōueniunt, q̄ esse tantū habent, & nō viuere.

Secundus gradus est earum rerum quæ habent esse, &
viuere, cuiusmodi sunt omnes planetæ, arbores, & herbæ.
Hic nempe vitam suam oculis nostris insinuant, dum vi-
demus eas sursum, deorsum, ante & retro, ad dextram sini-
stramq; moueri. Attrahunt & habent è terra suum vnde se
nutriunt elementum, crescunt, augmentantur, & flores, frō-
des, fructus, seminaq; producunt. Habēt enim intra se vir-

tutem quandam, qua facillè ista perficiant. Sub isto gradu
innumerabiles ponuntur arborum, & herbarum species:
quarū inter se fructus, sapes, odores, virtutes, coloresq;
longissimè separantur. Omnibus vna viuendi ratio, sed
nobilitas dignitasq; non vna, prout etiā in dicta parte dis-
cetur, in lxxxvij. lxxxix. & xc. considerationibus.

Tertius gradus est eorum entium quæ habent esse, vi-
uere, & sentire: & in hoc sunt cuncta animātia. Ad sensum
enim visus, requiritur & auditus, gustus, odoratus, & ta-
ctus. Ad istum gradum referuntur cuncta quæ mouentur
in terris vel in aquis, vel quæ in liquido, aëre peruolitant.
De his infra, in lxxxvij. lxxx. & lxxxj. considerationibus
dictæ vltimæ partis.

Quartus gradus est eorum quæ habent esse, viuere,
sentire, & intelligere: & in hoc est homo, cui præter esse, vi-
uere & sentire, subest etiam intelligere, discernere, velle &
nolle liberè. Solo enim arbitrio ascendit homo supra cæte-
ra animātia: qui pōt iudicare, ratiocinari, & susceptibilis
feri experientia, artis, scientia, atq; doctrina. In hoc etiā
sunt angeli & dæmones, boni & mali, cum dæmon etiam
in bonam partem olim accipiebatur, & erat nomen dæmo-
nis veteribus honestum, vt ait Celius lib. antiquarum le-
ctionum primo. c. xxij. & c. sequēti. Vbi & Platonicoꝝ
schola asserit rationalis naturæ gradus esse tres, non di-
gnitatis tantum maiestate interpunctos abiunctosq;, sed
etiam locorum interapedine. Nam immortalibus dijs
summam attribuunt sedem, hoc est cœlestem. Sed horum
alios dici, & esse intelligibiles ab omni materie contuber-
nio semotos, quorum parens princepsq; is sit, quem rerū
conditorem opificemq; veneramur maiestatis amplitudis
ne vltra mundana, sanctum & humano sermone inenar-
rabilem, sed ne mente quidem facillè apprehensibile. Quis-
quis est is aut quantumcunq; vnus est, verus, bonus, veritas
vna, bona, bonitas, vna, vera. Cæteri non tam dij, q̄ mini-
stri. Visibiles deos intelligunt cœlestia corpora, atq; hic
gradus vtiq; vnus qui & primus. Imum verò tenet numis-
ma præcelsæ diuinitatis. Eximium homo, cuius eminentis-
simam naturam cœlitibus ferè comparem cōtendunt. Me-
dium verò inter hosce extremos gradum à lunæ collimis-
tio ad nos vsq; expansum iam habent, quos à scientia
magnitudine prisca dæmonas vocarunt. Hos tanq; inter-
pretes quosdam & salutigerulos arbitrati sunt priores: qui
concepta à nobis vota ad deos deferrēt, & illinc ad nos di-
uina munera referbantur. Hos Romani veteres medioxu-
mos nuncuparunt: quòd insiti ex sui ratione ac loco & po-
testate dijs summis sint minores: hominum natura velut
complacitum est antiquis, vtiq; maiores. Hæc Celius.
Et de isto tertio gradu, & primo dicam in tertia parte. De
secundo verò, qui est hominis, in hac parte discutitur.



Secunda & principalis consideratio huius secū-
dæ partis quæ est generalis ad omnes sequētes,
& ex qua omnes dependent, est, q̄ cum homo
honorari naturaliter appetat. Specula. in tit. de
citatio. §. v. versiculo, porrò si sunt plures delegati. & dixi
supra. Ideo dic q̄ homo est animal honorandū. Hoc enim
in naturam dei transit, qua ipse sit deus. Hoc dæmonum
genus nouit, vtpote qui cum iisdem ortum se esse cogno-
scat. Hoc humanæ naturæ partem in seipso despicit, alte-
rius partis diuinitate confusus. Et, vt ait Trimegistus. Mi-
raculum est homo ad similitudinem dei factus. Genesis j.
& ix. capitulis. text. in c. hæc imago. xxxij. q. v. & in l. si
quis in metallum. C. de poenis. In tantum vt ipse pater ar-

Secunda Pars

chirectus deus omnipotens omnium creaturarum creator cunctis rebus creatis, vltimum diuinum hominem creauit ad imaginem & similitudinē suam: vt postquam ipse deus hanc quam mundanam domū videmus, diuinitatis templum augustissimum archanæ legibus sapientiæ fabrefecerat, supercœlestem regionem mentibus decorarat, & theteos globos æternis animis vegetarat, excrementarias & ferculentas mundi partes omnigena animalium turba cōplerat: opere consummato desiderabat aliquē esse qui tanti operis rationem perpenderet, pulchritudinem amaret, magnitudinem admiraretur. Inducendo vnum quod à regibus & principibus nostri temporis vsurpatū videmus: vt cum magnificam & nobilem ciuitatem condiderunt, iam vrbe absoluta imaginem suam omnibus visendam in medio illius, spectandamq; constituunt. Sic fecit videsmus principem omnium deum, qui tota mundi machina cōstructa, postremum omnium hominem in medio illius statuit, ad imaginem & similitudinē suam formatum. Res ergo & supra fidē mira, est homo. Cœlestis enim illi est origo, testante Virgilio, & comprobante Ouid, in suo lib. Methamorphoseos.

Pronaq; cum spectent animalia cætera terram,
Os homini sublimē dedit cœlumq; videre
Iussit, & erectos ad sidera tollere vultus.

De quo habetur in glos. in §. partus, in sti. de rerum diuisione. & in l. iustissimē. ff. de edili. edicto. & in §. fin. in sti. de iure naturali gentiū & ciuili. Vnde etiā Syllius italicus.

Nonne vides hominem celos ad sidera vultus,
Sustulerit deus, ac sublimā finxerit ora.

Cum pecudes volucrumq; genus formaq; ferarum
Segnem, atq; obscenam passim strauisset in aiuum.

Huncq; gloria & honore coronauit dominus, & constituit eum super opera manuum suarum. habetur Psal. viij. Omnia sub pedibus eius subiecit, oues, boues vniuersas, in super & pecora cāpi, volucres cœli & pisces maris. Psalm. xxxvij. Et supervniuersas terrę creaturas contulit ei dominū principatum nobilitando etiā & sublimando hominis dignitatem ex ministris spirituum superiorum. text. in clemē. si dominum, de reliquijs & vene. sanc. Hinc etiā Apostolus ad Hebręos ij. dicit, q. deus omnia submittendo homini nihil dimisit non subiectum. Hinc dicit Plinius lib. vij. naturalis historiæ. c. j. q. homo est animal cunctis imperans, & etiā ceteris animantibus excellens. Aristo. lib. ij. de animalibus. Nobilissimumq; & altissimū animal est homo. eodem li. de animal. lib. j. Et, vt dicit Lucius Apuleius de deo socratis. Pręstantissimum animal est homo. Ita ab ipso Deo magnificatus. Iob vij. vt paulò minus ab angelis sit diminutus. Psal. viij. Hoc enim in naturam dei transit: quia ipse sit Deus. Hoc dæmonum genus nouit, vt pote qui cum iisdem ortū se esse noscat: hoc humanę naturę partē in seipso despicit, alterius partis diuinitate confusus. O hominum quanta est natura temperata, felicius ac dijs cognata diuinitate coniunctus, partem sui qua terrenus est despicit. Cætera omnia quibus se necellarium esse cœlesti dispositione cognoscit nexu secum charitatis astringit, sicq; suspicit cœlum. Sic ergo felice loco medietatis est positus, vt quæ infra se sunt, diligit. Ipse autem à superioribus diligitur, elemētis velocitate miscetur. Acumine mētis in profundo maris descēdit. Omnia illi lucent, non cœlum videtur altissimum, quasi enim è proximo sagacitate animi intuetur. Intentionem animi eius caligo aëris non confundit. Non densitas eius operū

impedit. Non aquæ altitudo profunda, aspectum eius obtundit. Omnia idem est, & vbiq; idem est. Hoc satis probat dictum Aristotelis in ij. libro Politicorū dicētis. Animal hoc prouidum, sagax, ac tutum, memor, plenum rationis, & consilij, quem vocamus hominem, præclara quadam conditione generatum est. Non solum famulantur terrestria, imo & angeli serui hominis sunt, vt habetur Apoclypsis xix. Vbi Angelus non fuit passus se adorari ab homine. Dixit enim homini: nequaquam, cōseruus tuus sum & contrarium tuorū habentium testimonium Iesu. Et dicit glos. in l. cognitionum. ff. de varijs & extraordinaria. cogni. q. angelica natura seruit homini. Omnium enim animantium dominus habens ad sui custodiam angelos quasi satellites aut pædagogos posuit. Quoniam vt dicit Albertus de Gandino in tractatu maleficiorum. in ti. quomodo cognoscitur de maleficijs quādo crimē est notorium. Virtus angelica est hominis seruitio deputata. Cœli insup, nisi deū offendat, hæres futurus: dæmonibus, hoc est angelis malis & apostatis imperat. Vnde Hermes Trimegius dicit hominē tantæ sublimitatis esse, vt deos facienda habeat facultatē. Dij enim estis & filij dei omnes, ait propheta. Omnis enim creatura dicitur, cum, vt habetur Marci xxvj. Euntes in vniuersum mundum, prædicante euangelium omni creaturæ. Et omni creaturæ euangelium prædicatur, cum homini prædicatur, vt dicit Greg. in homilia euangelij pentecostes. & in glo. ad Romanos. ibi, Inuisibilia. Et hoc est etiam, quia cum omni creatura participat, & omnes proprietates creaturarum in se admittit. Habet enim cum herbis & arboribus viuere, cum brutis sentire & fructus percipere. de his duobus Gandinus in loco hęc ante allegato, allegat tex. in l. qui vas. §. ex furtiuus. ff. de furtis. & in l. in pecudum. ff. de vsuris. Habet & tertio cum angelis intelligere, ex quo facta est anima rationalis vt deum intelligeret, intelligendo amaret, amando possideret, & possidendo frueretur. Omnium enim creaturarum est dignissimus. Ita dicitur in summa confessio nis, in tit. ex quibus causis infamia irrogatur. in principio. & in authentica, de nuptijs. §. quia verò. & gl. in l. emptor. ff. de eucti. & facit. §. per edictum. in d. l. emptori. & in stitu. de rerum diuisione. Hominis etenim gratia omnis fructus rerum natura comparauit. §. partus. & d. l. in pecudum. Hinc Plinius j. c. libri vij. naturalis historiæ. q. causa hominis videtur cuncta alia genuisse natura. Hominē etenim dico tantæ excellentiæ & sublimitatis, quod quodammodo est finis omnium, teste Aristotele ij. Ethicorū. & omnia cōtinere dicitur vti deus, sed diuersimodē. Deus autem omnia in se continet vti principium, homo verò omnia continet vti omnium medium: quo fit vt in deo sint omnia meliore nota, q; in seipsis. In homine inferiora nobiliori sint conditione, superiora autem degenerent. Sunt ignis, aqua, aër, & terra, per verissimam proprietatem naturę suę in crasso hoc & terreno hominis corpore quod nos videmus. Huic etenim nulla creata substantia seruire dedignatur: huic terra & cætera elementa, huic bruta præstò sunt, vt famulentur. Huic militat cœlum, salutem bonumq; procurant angelicæ mentes. vt siquidem verum est, quod scribit Apostolus, esse omnes administratorios spiritus missos, propter eos qui hæreditati sunt destinati. De quo originaliter Paulus ad Hebręos vj. transumptiuè in clementi. si dominum. de reliq. & vene. ra. sanctorum. Imo seipsum Deus pro homine exhibuit. Ad Hebrę. v. Et transumptiuè in d. clemē. si dominum.

Imo

Imo se tradidit contumelijs afficiendum pro homine, vt ipsum a vinculis potestatis diabolicæ liberaret, vt est tex. in c. iuggestu. vij. q. j. Sic etenim huic micipatur terrestria, fauent celestia, quia celestium & terrestriu vinculu est, & nodus. Hanc hominis excellentiam amplissimè ponit Antonius Florentinus in sua historia. parte prima. libro j. ca. j. Vbi dicit hominem a deo fuisse sublimatum honore, & excellentia quo ad animam in tribus, scilicet in magna gratia, in mira iustitia, & in eximia notitia: quo ad corpus quantum ad immortalitatem, impassibilitatem, & loci amoenitatem, & quo ad honorem dominij vt præ esset omnibus. Quæ omnia amplè declarat quæ non trahit porto cum sint clara, & clarè posita. Vnde ergo meritò dicit Hermes Trimegistus quod miraculum est homo, prout amplè recitat Picus Mirandula in sua eleganti oratione in cœtu Romanorum per eum recitata, vbi dicit legisse in monumentis Arabum, Abdalam Saracenum interrogatum fuisse, quid in hac mundana scena admirandum spectaret: qui nihil homine admirabilius spectandum, respondit. Et dixi in tractatu meo de maledictione creaturarum irrationabilium. in ij. parte. in iij. & iiii. fundamento illius partis. vbi alias dignitates, & excellentias hominis posui, quem composui in scholis me existete in studio Ticinens. Et vide etiam in sermone Discipuli xxxij. nouem dignitates hominis. Et ex prædictis possent vltra numeru xxv. numerari. Et inter alia priuilegia hominis inter cætera animalia, quod licet omne animal icu fulmine inereat, homo tamen non semper interit, imo percussus euadit sapiissimè, vt de Anchise apud Virgiliu legitur, vt recitat Benedicti in sua repetitio. c. Raynutius. in verbo, Adiectæ impuberi. in princi. de testa. Vbi ponit quod inter aues nunqu aquila percutitur fulmine, inter quadrupedia vitulus seu bos marinus, inter ramos laurus, & ibi tam in dictis quæ in allegationibus plurium, multa de laude & excellentia hominis comprehendi possunt, quæ omitto ne sum nimis prolixus: quæ prolixitas quadoque, & vtplurimum inducit desperationem & fastidium legentibus. Sed amplius vide de dignitate primi hominis Ioannem Chrysostomum qui librum vnum fecit, incipientem: Dignitas humanæ.

Aduertendum est etiam, quod in corpore humano sunt multa admiratione digna quæ amplè ponuntur per Celsium, libro j. suarum antiquarum lectionum. c. xij. & de omnibus quæ sunt in homine, tam in mente, intellectu, memoria, quæ in corpore, ponit amplè idem Celsius libro ij. per totum. vbi ponit rationem omnium membrorum: & inter omnia dicit esse quatuor principaliora & digniora, videlicet cerebrum, cor, epar, & testiculos, de quibus eodem libro. c. xxxix. & j. in vltima parte. vbi quæritur quod membrum humanum est dignius & excellentius.

Tertia consideratio. Homo est, dignior angelis propter assumptam a diuinitate humanitatem, propter quod homo magis attinet Christo quæ angelus propter multa.

Primò quia deus non solum fecit hominem de progenie sua, quia eum ad imaginem suam creauit sicut & angelu, sed insuper de progenie humana seipsum fecit, quando verbum caro factum est. Ioannis j. & in simbolo. Et homo factus est. Maxima quidem esset hominum cuiuslibet dignitas, & gloria atque nobilitas, si Imperator aut cuiuslibet alius princeps supremus de eius se faceret profapia & parentela. Multò autem maior nobis & gloria atque no-

bilitas, quod deus se de nostra fecit profapia progenie, & congnatione.

Secundò quia angelus attinet Christo ex parte patris qui est pater Christi per æternam generationem, ac angelorum & hominum per temporalem creationem: sed homo attinet Christo etiam ex parte matris, quæ non est angelicæ naturæ sed humanæ. Ad Hebræos ij. Nusquam enim angelos apprehendit, sed semen Abrahamæ. Et fratrem hominis se vocat, vt habetur per Psalmistam. Narrabo nomen tuum fratribus meis. Et ait Bernardus. Puto quod iam me spernere non poterit, quod os ex ossibus meis, & caro ex carne mea.

Tertio quia deus contraxit parentelam cum angelo solummodo dando, quando scilicet filiam suam, id est imaginem ei dedit, quam etiam homini dedit: sed cum homine contraxit parentelam, etiam recipiendo: quia sororem eius, scilicet animam rationalem, & matrem ipsius, videlicet humanam naturam, sibi copulauit.

Quarto quia homines beatitudinem habent in visione humanitatis Christi in quam desiderant angeli prospicere. j. Pet. j. & in contemplatione diuinitatis, quam angeli solum habent in contemplatione diuinitatis.

Quinto quia humana natura est deificata, non autem angelica.

Sextò quia ipsa humana natura est, super omnes choros angelorum exaltata, vt patet in humanitate Christi et matris eius. Cui exaltata sit sancta dei genitrix super choros angelorum ad celestia regna: & etiam Christus qui assumptus in se humanitate sedet ad dexteram dei patris. quod quomodo intelligatur, dicit Augustinus in libro de symbolo, & dicam infra.

Septimò quia deus dedit potestatem homini deum faciendi & corpus suum consecrandi. Clemens, si dominu. de reli. & ven. sanc. & tamen non dedit angelis, vt habetur per Io. de Turrecre. in c. quid sit. de consecra. distinctione. ij.

Octauò quia angeli ad custodiam hominis sunt deputati, vt habetur per Psalmistam, psalmo xc. Angelis suis deus mandauit de te. Et dixi hic ante in prima consideratione. Dicit tamen Ioan. de Turrecre. in loco hic ante allegato imo angelica natura seruit homini, vt dicit glos. in verbo, dignitatis. in l. cognitionu. ff. de varijs & extraor. cog. Quia angeli sunt maiores homine, natura, gratia, & officio: & quomodo, vide Benedictum de Buis in ij. parte sui Rosarij. in sermone x. in ij. parte, littera L. vbi posuit sex primas rationes, etiam ponit alias ex quibus angeli sunt maiores.

Aduerte tamen, quod quilibet homo debet honorare angelum suum in quocunque loco fuerit. vnde Bernardus. In quouis diuersorio, in quouis angulo, reuerentiam exhibe angelo tuo, ne audeas illo absente, quod nec presente auderes facere. Et semper dic & sero, & mane, & omni hora.

Angeli qui meus es custos pietate superna,
Me tibi commissum serua, defende gubernam, amen.
Et subiunge de beata virgine Maria.

Vt me pausantem conserues, & vigilantem,
Me tibi virgo pia, semper commendo Maria.

Aduertendum est etiam, quod principes etiam habent duos angelos: vnum scilicet ratione suæ singularis personæ sicut habent cæteri homines, vt habetur Matthæi xviij. ibi: Videte ne contemnatis vnum ex his pusillis: dico au-

Secunda Pars

tem vobis, quia angeli eorum semper vident faciem patris mei qui in caelis est. Et isti angeli sunt de ordine inferiori. Alterum verò angelum habent ratione dignitatis, vel officij regalis aut praelature, vt de Eliseo legitur, iij. Regum. iij. c. Quia angelorum multitudinem ad sui defensionem habebat, quod quomodo intelligatur, vide G. Benedicti in sua repetitione c. Raynucius, in verbo, Adiectæ impuberi, extra de testamētis. Et ibi ponit quomodo Michaël est angelus regni Franciæ. Et etiam quomodo vnus angelus quod dicitur impedit alium, & resistit alteri in porrigendis precibus, & obtinendis meritis. Ideo, vt habetur Danie. x. vbi Gabriel dixit Danieli, princeps, id est angelus regni Persarum resistit mihi viginti & vno diebus, dicam infra in iij. parte sequente, in xvj. consideratione, versu. iij. adiuvit.

Quartam consideratio est, quod homo præ cæteris honoratur anima, mente, memoria, intellectu, & quinque sensibus, vltra alia animalia mundi, de quibus singulariter dicemus: & de anima quomodo omnis dignitas hominis sit ab anima amplè probat Cælius libro j. suarum antiquarum lectionum. c. xliij. xliij. xlv. & xlvj. De mente quæ est viceluminis & instrumenti & visus, eodem lib. c. xliij. De memoria & eius excellentia habetur libro ij. c. xxj. & libro ij. c. ij. De intellectu habetur eodem lib. ij. c. j. & ij. De quinque sensibus habetur per eundem Cælium libro j. c. xlvij. xlix. l. ij. & l. j. & ibi quis ex quinque sensibus sit præstantior, dicam infra in vltima parte, in xliij. consideratione.

Quinta consideratio. Sicut homo præ cæteris animalibus honorandus est in vita, vt ante dictum est, ita etiam in morte, & eius sepultura exemplo Christi, qui deus & homo, licet se pro homine contumeliosè afficiendum dederit, ignominiosè mors illi fuerit, sepultura tamen illius fuit gloriosa, sicut iam Esaias prophetauerat, vt habetur Esaiæ xj. c. Et erit sepulchrum eius gloriosum, prout sepulchra Adæ Abrahamæ Esac & Iacob & eorum vxorum, & aliorum plurium patriarcharum fuerunt gloriosa, prout recitat Hieronymus in libro Hebraicarum quæstionum. & recitat amplissimè Ioannes Ludouicus Viualdus in suo tractatu de pugna partis sensitivæ & intellectivæ, in prin. in ti. de officio pietatis in defunctos, habetur in c. Ebron. xij. q. ij. & etiam de Thobia ibi habetur. Thob. iij. Cuius Christi & patriarcharum actiones & exempla sequi debemus: cum Christi actio, nostra sit instructio, ca. significasti, leg. ij. de electio. ij. q. j. c. deus. Petrus de Ancha. in c. nos. extra. de sepulchris, quæ etiam sepulchra in magna veneratione habita fuere à gentibus, prout Iustinus, & Valerius scripserunt, Et inter cætera Scythæ illud diligentissimè obseruabant, quod sepulchra parentum, quæ voluerunt habere communia, non minus venerantur quàm sacra deorum. Et etiam multum fuerunt commendatæ sepulchræ mortuorum tempore antiquo. Quoniam, vt habetur Ecclesiastici vj. Mortuo non negabis gratiam, id est sepulchræ, transumptiuè in c. ecclesiastico. xi. q. ij. & David Psalmo lxxvij. in principio. Inter horribilia ponit, eo quod non erat qui sepeliret. Et ille bonus Thobias mortuis, & occisis sepulchræ exhibebat. Thobiae j. Et de vtilitate sepulchræ ponit amplè Anto. Florentinus, in iij. parte suæ summæ. titulo x. ca. j. §. ij. & amplè etiam per Bernardum de Buis in ij. parte sui rosarij, sermone. j. vbi ponit quod exequiæ & ceremoniæ mortuorum profunt in xij. Apud maiores gentilium

Romanorum ritus talis erga mortuos obseruabatur. Nam perungendi cadauera preciosis quibusdam vnguentis detinebantur, & in rogis multa simul aromata cum cadaueribus cremabantur. Vnde de Sylla legimus maxime multitudinem aromatum in eius rogo fuisse assumptam. Refert idem Viualdus in loco hic ante allega. Hic mos etiam apud Aegyptios obseruabatur, vt habetur Genesis I. de Ioseph, qui præcepit seruis suis medicis, vt aromatis condirent patrem suum: quibus iussa explentibus transierunt quadraginta dies. Fleuitque cum Aegyptus septuaginta diebus, scilicet quadraginta dies condimenti, & triginta fletus, vt dicit ibi de Lyra. Etiam habetur Deuteronomi xxxiij. de Moyse quem populus Israëliticus fleuit triginta diebus. Et recitat Valerius in titu. de seruata religione. c. fi. quod Senatus Romanus post Canensem cladem decreuit ne matrone vltra trigessimam diem luctus suos extenderent, vti ab his sacra Cereris peragi possent. Alius tamen mos erat apud aliquos, vt lugerentur defuncti vsque ad tertium diem, apud alios vsque ad septimum, apud alios verò usque ad quadragessimam: de quibus moribus in c. quia alij. xij. q. ij. Et iste mos quadraginta dierum apud nobiles in Gallia obseruatur. Ex quo sententiatum fuit per officialem Heduensem quod domicella Iaquelina de la Trimoille, filia nobilis & potentis domini Georgij de la Trimoille, locum tenentis regij generalis in Burgundia, citata coram ipso super certis promissionibus matrimonialibus per verba de presenti, instante procuratore domini episcopi, & ad denunciationem generosi & magnifici viri domini Ioannis de la Baulme domini de Pefme, & filij illustris domini comitis de Montereuel, non tenebatur comparere in iudicio nec exire domum ante quadraginta dies, computandos à tempore mortis dicti quondam sui patris.

Aduerte etiam ex illo Genesis I. c. circa tria. Primò ibi interuenit honoris exhibitio in condimento corporis defuncti. Secundò fletus solennis super mortuum. Tertio honorabilis deportatio cum comitiua valde solenni & nobili. Nam Ioseph conuocauit omnes maiores patriæ domus Pharaonis & amicos, ad conducendum corpus patris sui Iacob ad sepulchrum suum: quæ hodie etiam obseruantur apud nos, quoniam in executione sepulchræ & funeralibus defunctorum præcipuè magnatum & diuitem interuenit pompa funebris, tam in vestibus lugubribus, tedis, & luminariis cereis ardentibus: vbi domus & aulæ, equi & sepulchra nigris sternuntur pannis, & conuocantur parentes & amici ad xl. diem quo ad nobiles, & quo ad alios statim cum reconduntur in terra aut sepulchris eorum. Alexander verò & Cæsar imperatores se in eorum testamento in nuda terra humari iusserunt, vt infra dicam. Varios enim inhumandi ritus ponit Textor Niuernensis in sua officina, in titu. de vario inhumandi ritu. vbi dicit. in expiabile quondam scelus creditum est sepulchra violasse: adeo vt lex sacrum esse iusserit, vbi corpus hominis mortui iaceret, dicereturque minxisse in patrios cineres cui omnia cadebant sinistra & inauspicatè, ac de materia sepulchri & monumento quomodo apud leges habeatur, sunt tituli de religio. & sumptibus funerum. ff. & C. de: & dicam infra post dicta Textoris. Sed, vt dicit, apud nos quoque, Christianis damnatur ceremoniis, qui aut lotium in sepulchris egresserit, aut quid aliud ibidem fecerit immundum, neque apud nos solum religiosum est. Nam nulla prope

prope tam efferata gens est, quæ non nouerit habere se pulchrorum rationem præter paucos barbaros: qui cum beluino prope ritu inter se degant, nihil mirum si aliorum vestigijs nequaquam insistant. Nunc de vtriusque loquendum, his scilicet quibus nulla est funerum cura, & illis quibus maxima.

Lotophagi suos mare defunctos abijciunt, asseuerantes parum interesse humo ne an aqua aut absumantur. Hunc modum reprobatur iuriconsultus Modestinus in. l. in suo. ff. de conditio. institu. vbi dicit quod laudandus est magis quam accusandus hæres, qui reliquias testatoris non in mare secundum ipsius voluntatem abiecit, sed in memoriam humanæ conditionis sepulturæ tradidit. Nec etiam obtemperatum fuit Soloni philosopho, qui Cympro moriens, hæredibus mādauit ossa sua in cinerem dissoluta per prouinciam disseminari.

Albani olim nephas putabant curam mortuorum agere: quod etiam reprobatur, vt habetur Ecclesiastici ij. Noli mortuo denegare gratiam, id est, sepulturam. xij. q. ij. c. in ecclesiastico.

Sabæi corpora defunctorum eo quo stercus modo ducebant, quinetiam reges rejiciebant inter sterquilinia, videtur quod istud esset apud eos eo quia homo quasi putredo consumendus est. Iob xiiij. c. & Iob xxxiiij. homo putredo & filius hominis. & facit Ecclesiastici x. Memento quoniam omnes in corruptione sumus. Hinc dicit Bernardus in libro meditationum. Homo nihil aliud est quam sperma foetidum, saccus stercorum, & cibus vermium: vnde post hominem vermis, post vermen foetor & horror, sic in hanc speciem vertitur omnis homo.

Sed pro certo hic modus etiam est improbat, cum, vt dicitur in. d. c. in ecclesiastico. quod cum homo de terra sit, debet in terram reuerti. Ecclesiastici ij. & Genesis ij.

Troglydyæ mortui ceruicem pedibus alligabant: & rapum cum iocis & risu efferebant, nullaque habita loci ratione mandabant terræ.

Scytharum verò mos longè melior, qui mortuos inter epulas vorare causa honoris consueuerant. Imo dicitur est longè deterior, vt de his & alijs habetur per Hiero. contra Iouinianum c. xxxvj. & habetur per Cælium libro nono suarum antiquarum lectionum, c. xlvj. vbi ponit aliquos ritus sepeliendi, & in c. xliij.

Hircani non ad alium vsum nutriebant canes, quam vt eis functos vita vorandos obijcerent. Et etiam apud Parthos sepultura: homo aut auum aut canum laniatus est, nuda demum ossa terra obruunt. Et hic mos errat apud magos non humare corpora fuorum, nisi prius à feris laniata.

Et Massagetæ senio confectos in frustra cædunt, & cum ouilis carnibus edunt. Et qui morbo moriuntur deuorandi feris obijciuntur, vt refert Iustinus. Et hos modos etiã ex supradictis reprobare debemus, prout reprobatur Guillelmus Benedicti in sua repetitione c. Raynutius, in verbo, mortuo itaque testatore, primo. numero liij. in fine cum sequenti, vbi reprobatur tales modos, ex quo in eis non fit honor defuncto.

Alium verò modum obseruabant Athenienses, quorum tanta fuit sepulchrorum cura, vt si quis dux bello peremptus sepulchro honestare neglexisset, capite plecteretur.

Macedonibus verò nullum fuit tam solenne militiæ

munus, quam suos sepelire.

Aegyptij in domorum ædificatione negligentes, minor sumptu superbaque magnitudine construere sepulchra consueuerant, opereque prodigiosa pyramides, quod existimarent defunctorum domos sempiternas idem mortuos condunt, & eos domi seruant, vt refert Cicero libro primo quaestionum Tusculanarum.

Hic mos olim apud nos Heduos seu Augustudinenses seruabatur. Cum viderimus temporibus nostris plura corpora defunctorum inuenta in antiquis domibus ciuitatis antiquæ. Et etiam adhuc est pyramis excellens & magnæ altitudinis quæ non potest ad aliud iudicari nisi quod esset monumentum cuiusdam magnifici, quod factum fuerat in modum pyramidis, prout etiam iudicauit Christianissimus rex noster Franciscus primus, magnus Historiographus: qui illam ob eius magnitudinem, tanquam etiam antiquitatum amator post orationem per me ei habitam in introitu huius sue ciuitatis Heduenensis, in qua de illa ad demonstrationem antiquitatis suæ ciuitatis Heduenensis mentionem feci, videre voluit. Et statim oratione audita ad illam accessit, & amplissimis disputationibus cum Budæo de illa perscrutatus est. Tandem conclusit esse monumentum cuiusdam primatis seu domini huius antique ciuitatis Heduenensis, & fuisse constructum & ædificatum in formam pyramidis. Ex quo dicendum est verisimiliter hunc modum apud nos obseruatum fuisse.

Mos fuit plerisque populis mulieres conducticias (præfixæ vocabantur) comparare, quæ in eorum morte lugerent quibus deessent parentes. Hic mos adhuc hodie seruatur apud Italos, maximè Tuscanos & Romanos & etiã Lombardos, & pluries vidi ita obseruari in Lombardia.

Apud Hebræos cautum fuit lege, ne insepultum hostem relinquerent. Pyrrhus gentilis etiam rex Epirotarum, vt Eutropius refert, quam fauendum sit sepulturæ, licet Paganus foret, ostendit: qui cum mille octuaginta ex Romanis in bello captos teneret, summo honore tractauit, multosque defunctos, licet hostes, honorificè sepeliuit. Sic & Cæsar caput Pompeij hostis sui, vt refert Valerius lib. v. de humanitate. c. xvj. Et primus qui funerare corpora in bello docuit fuit Hercules. Et tales pulchrè commendauit Propheta eximius ij. Regum. c. ij. Vos benedicti à domino qui fecistis misericordiam hanc cum domino vestro Saul, & sepelivistis eum. Et Maccabæus inimicorum interfectorum corpora sepeliri iussit, vt habetur ij. Maccabæorum x. & xij. Alexander Darij interfecti corpus matri Tumbudini præbuit. Pauli Aemilij cadaver Hannibal hostis sepeliuit. Refert Textor in sua officina in loco hic antè allegato. Et etiam Gracchum & Marcellum ipsius hostes sepeliuit, vt refert Valerius lib. v. de humanitate. Et vt etiam refert idem Valerius titu. j. de somnijs. quod Symonides poeta ad litus applicans maris, corpus quod vidit inhumatum sepeliri mandauit: propter quod periculum maris euasit, vt ibi & in sequenti titulo de miraculis. Constat etiam quod periculum terræ euasit. Expedit enim reipublicæ non minus mortuos humari, quam viuentes conseruari, secundum Bal. in l. fi. Codice de nego. gest. prout nobis etiam exemplis gentilium traditur, scilicet Cyri Alexandri & Cæsaris imperatorum, qui se suis mandauerunt in testamentis in nuda terra humari, vt refert Leonardus

Secunda Pars

Aretius, epistola xciiij.

Pleraq; Assyriorū corpora in locis palustribus fuisse cōdita seruntur, quod nō fuit honestū, nec defuncto in talibus obtemperandum est: exemplo Solonis philosophi ex septem Græciæ sapientibus, qui Cympro moriens heredibus mandauit ossa sua in cinerem dissoluta per omnē prouinciam disseminari: cui tamen obtemperatum non fuit. Refert Guillelmus Benedicti in dicta repetitione, in loco hic ante allegato, numero lxxix. Aliquos ex his ponit Volaterranus in suo iij. tomo. libro xxxj. de philologia, ca. penulti.

Alios modos & ritus sepeliendi corpora ponit Textor in sua officina, in loco supra allegato. Et dicit Syllium Italicum, libro xij. varios funerandi ritus his versibus describere.

Tumuli & cinerum sententia discors.

Tullere (vt perhibent) is mos antiquus Ibera
Exanima obscœnus consumit corpora vultur.
Regia quum lucem posuerunt membra, probatum est
Hircanis adhibere canes. Aegyptia tellus
Claudit odorato post funus stantia saxo
Corpora: & à mensis exanguem haud separat umbram.
Exhausto instituit Pontus vacuare cerebro
Ora virum, & longum myrrhata reponit in æuum.
Quid, qui reclusa nudos Garamantes arena
Infodiunt? Quid, qui seuo sepelire profundo.
Exanimis mandant Lybicis Nafamones in oris?
At Celtæ vacui capitis circumdare gaudent
Ossa (nefas) iuro, & mensis ea pocula seruant.
Cecropidæ ob patriam Mauortis fortè premissos,
Decreuere simul communibus vrere flammis.
At gente in Scythica suffixa cadauera truncis
Lenta dies sepelit putri liquentia tabo.

De gloria autem & priuilegio sepulturæ quantum sit appetenda ostendit Innocen. in c. cum liberum, de sepulturis, vbi dicit q; sacerdos spoliatus corpore iam sepulto non est ante omnia restituendus, vt vexatio vitetur corporis humari. Et idem si ageret per viam attentati, secundum Innocen. & alios in d. c. cum liberum, de sepultu. quod dicunt domini de Rota esse verum de æquitate, secundus de rigore iuris. Ita dicunt in decisionibus suis, decisione 854. in antiquis. Hanc tamen Innocen. opinionem reprobant plures per. l. esse. ff. de relig. & sumpt. fune. vbi auctoritate principis potest extrahi corpus de sepulchro alieno, eo quia non videtur esse iuste sepulturæ traditum, ex quo potest eum extrahi facere. l. diui. ff. de relig. & sumpt. fune. Et adeo vexari non debet corpus sepultum, q; nec vexabitur corpus infidelis Iudæi, e. sicut, de Iudæis. facit l. ij. ff. de sepul. vio. & l. fin. C. eodem tit. & semel sepultos decet ibi perpetuo manere, nec possunt eorum reliquiæ de loco ad locum transferri. l. nemo. C. de relig. & sumpt. fune. sub pœna violatoribus sepulchrorum indicta, & decem librarum auri vltra. l. qui sepulchra. in fin. C. de sepulchris vio. præsertim si beati existit, exemplo Iosue regis qui ossa tollens mortuorum, certificatus de sepulchro viri dei qui venerat de Iuda, ait. Dimittite eum, nemo commoueat ossa eius: & māsērūt ossa eius intacta cum ossibus prophetæ qui venerat de Samaria. iij. Regum xxij. c. qd̄ etiam ordinatum est per imperatores. l. nemo. C. de sacrosan. ecclesiæ. quod malè obseruauit Clodoueus Dagoberti regis filius, ob quod graui punitione fuit punitus, vt refert Gaguinus in suis chronicis, libro iij. c. iij. apponēdo

feretrū beati Dionysij, ex quo malè successit, vt ibi. Imò etiam si non vt beati honorentur, eorum reliquiæ prohibentur auferri. d. l. qui sepulchra. Quod pulchrè demonstrauit Ludouicus xj. qui corpus Agnetis pulchræ concubinæ sui patris, licet eidem aduersata multum fuisset, noluit de medio chori templi nostræ dominæ apud Clerium permitttere amoueri posse, & ad alium locum transferre, licet impedimento esset sacerdotibus illius ecclesiæ, prout refert Gaguinus in suis chronicis, lib. x. c. j. & ij. De priuilegio & fauore, quantum sit accuratè fauendum sepeliendis cadaueribus, ponit Ioan. Andreæ in rubrica de sepultu. & ibi etiam Cardin. Zabarella. Et vide quæ dicit do. meus Iason in l. furiosum. in ij. colū. C. qui testat. facere possunt. q; cadauera de iure debent deferri ad sepulturam cum sonis & cantibus psallentium. text. in c. qui diuina. xij. q. ij. & in c. vbi cunq;. eadem causa & quæstione. Alexan. in l. si cum dotem. §. si maritus. in vltima col. ff. soluto matrimonio. Dicit tamen Paulus de Castro in l. non oportet. C. de his quibus vt indig. quoddam testamentum cuiusdam doctoris Paduanī, qui in testamento inter cætera ordinauit, q; eo mortuo cadauer suum sine planctu deberet deferri ad ecclesiam, fuisse bestiale: quod quomodo intelligatur vide Do. meum Iaso. in d. l. furiosum. Et etiam quantum cadaueribus sepultis honoris debeatur, vide eundem Benedicti in loco supra allegato, vbi amplè. & Cælium, libro ix. suarum antiquarū lec. c. xliij. vbi ponit de religione sepulchrorum.

Aduerte etiam, q; intantum sunt honorandi defuncti, q; eis nō debet fieri iniuria, vt dixi in meo monologio, in verbo, iniuria, & in verbo, defunctus. & q; reuerentia sit exhibenda mortuo, etiam dictum est s̄. in prima parte, in lxxiiij. consideratione.

SExta consideratio erit de pompis funeralibus, quæ hodie fiunt apud nos pro principibus & magnatibus, in quibus fiunt multa valde excellētia, & vbi omnes domestici, officiarj assistunt, & ante deferūt omnia defuncti insignia: & ad hoc congregantur parentes & amici, præcipuè in quadragesimo die post obitum, quo die fieri solent exequiæ funerales. Ideo videndum est vnde tales pompe habuerunt initium.

Legitur enim Genesis l. c. iam allegato, q; cum Iacob mortuus fuisset, post benedictionem singulam ab eo impertitam filijs suis (ex quibus fuerunt duodecim tribus Israēl, iuxta numerum filiorum eiusdem) cernens Ioseph obitum patris, ruit super faciem illius, flens, & deosculans eum, præcepitq; seruis suis medicis vt aromatibus condirent patrem. Quibus iussa expletibus trāsierunt quadraginta dies. Iste quippe (vt dicit textus) mos erat cadauerum conditorum. Fleuitq; eum Aegyptus septuaginta diebus. Et expleto planctus tempore, locutus est Ioseph ad familiam Pharaonis, in hec verba: Si inueni gratiam in conspectu vestro, loquimini in auribus Pharaonis, eo q; pater meus adiurauerit me, dices. En morior, in sepulchro meo quod fodi mihi, in terra Chanaan sepelies me. Ascēdā igitur, & sepeliā patrem meum, ac reuertar. Dixitq; ei Pharao. Ascende & sepeli patrem tuum sicut adiuratus es. Quo ascendente, ierunt cum eo omnes senes domus Pharaonis, cunctiq; maiores natu terræ Aegypti: domus Ioseph cum fratribus suis, abiq; paruulis & gregibus atq; armentis, quæ de reliquerunt, in terra Iessen. Habuit quoq; in comitatu currus & equites, & facta est turba non modica. Veneruntq; ad aream

aream Achad, quæ sita est trans Iordanem, ubi celebrantur exequias magno planctu atq; vehementi, impleuerunt septem dies, & sequitur: Et portantes eum in terram Chanaan sepelierunt eum in spelunca duplici quam emerat Abraham cum agro in possessionem sepulchri ab Ephraon contra faciem Mambre. Ex quibus facile deprehendi potest, quod iam in antiquo testamento fiebant pompæ funerales in pluribus, etiam in ædificiis & sepulchris, ut habetur i. Maccabæorum xiiij. cap. pompæ funerales fuerunt permixtæ, ubi dicitur: Et edificauit Simon super sepulchrū patris sui & fratrum suorum ædificium altum visu, lapide polito retro & ante, & statuit septem pyramides, vnam contra vnam, patri & matri, & quatuor fratribus: & his circumposuit columnas magnas, & super columnas arma, ad memoriam æternam: & iuxta arma naues sculptas quæ viderentur ab hominibus nauigantibus mare. Etiam habetur de Christo, quod Ioseph ab Arimathia & Nicodemus sepelierunt eum honorificè, ut habetur Ioan. xix. in fine. ubi dicitur. Venit ergo Ioseph, & tulit corpus Iesu. Venit autem & Nicodemus qui venerat ad Iesum nocte primam, ferens mixturam myrrhæ & aloes, quasi libras centum. Acceperunt autem corpus Iesu & ligauerunt eum lintheis cum aromatibus, sicut mos est Iudæorum sepelire. Erat autem in loco ubi crucifixus est hortus, & in horto monumentum nouum, in quo nondum quisquam positus erat. Quod & prophetizatum fuerat, ut dictum est in præcedenti conclusione, in principio. Ideo videntur tales pompæ permixtæ, ita quod non peccant eas facientes, prout tenet Ioan. de Turrecremata, in cap. animæ defunctorum. colum. iij. xiiij. quæstio. ij. & eadem causa & quæstione, in capit. cum grauis. dicit quod tales pompæ in luminaribus, panibus, & alijs sumptibus profunt animabus defunctorum: si non per se, saltem per accidens, in quantum per talia homines excitantur ad compatiendum, & per consequens ad orandum pro eis, & in quantum pauperes inde fructum & eleemosynas capiunt, & ecclesiæ decorantur. Etiam, ut habetur Thobix xij. Sepelire mortuos est opus pium, & inter cæteras eleemosynas computatur, ut dixi infra in vltima parte, in xxix. cõsideratione. & prout tenet Io. de Turrecremata in dictis locis, accumulans aliquas cõclusiones, quas vide.

De huiusmodi pompis funeralibus, cura sepulchrorum, & laudandis defunctis, scripsit Volaterranus in philologia, lib. xxxj. capit. finali. & in principio damnat funeri ac sepulchri pompam, quam præcipuè (ut ait) inter Christianos sacerdotio dicati expetere non debent. Augustinus de ciuitate Dei. Sepulchrorum memoriam, sumptusque funeris magis viuorum consolationem dicit esse, quam defunctorum vtilitatem. Ambrosius in sermone. Quid proficit (inquit) sepulchrorum superbia, damna sunt potius viuèrium, quam subsidia mortuorum. Et Gregorius, ut recitatur in dicto cap. animæ defunctorum. ait: Curatio funeri, conditio sepulturæ, pompa exequiarum magis sunt viuorum solatia, quam subsidia mortuorum. Tu tamen tene, quod profunt aut prodesse possunt modo supradicto: & etiam comprobo isto medio: quia ibi potius sepeliendi sunt homines defuncti, ubi fit maior concursus populi, ut est text. in cap. vbi cunq; xiiij. quæst. ij. & notatur in dicto cap. cum grauis. ubi videtur assignari ratio, quia quoties ad sacra loca veniunt fideles Christiani, & defunctorum sepulturas aspiciunt, recordantur, & pro eis Domino pre-

ces fundunt. De laudibus funerarijs (de quibus infra) quomodo fieri debent, scripsit Blondus in secundo libro, de Roma triumphante. Et quomodo fit honor corpori sepeliendo in appositione florum & odoramentorum, in funeribus, obitu & super tumulo, qui mos adhuc hodie apud nos obseruatur.

Laudare vero defunctos vetus est (ut ait ibi Volaterranus) consuetudo, cœpitque apud Græcos. Iam inde à Pericle, qui teste Thucydide, primus defunctos in bello Peloponnesiaco pro concione laudauit. Gullelmus Benedicti in sua repetitione c. Raynutius, in verbo, mortuo itaque testatore, primo. numero lxxij. extra de testamentis. ait, quod à Solone ortum habuit, qui è septem sapientibus vnus vrbem Athenarum, quasi nouam ciuitatem, moribus ac legibus condidit. Hic tantus ac talis philosophus instituit, ut clarissimorum virorum laudes in funere prædicarētur. Qui teste Gellio lib. xvj. Tarquinio prisco Romæ regian te, leges Atheniensibus dedit. Et sic huius rei autor (ut Anaximenes orator dicit) ante exiit, testis Plutarchus in vita Valerij. Apud Romanos vero Valerius Publicola primus collegam suum Brutum, funebri oratione laudauit: quæ adeo grata iucundaque Romanis fuit, ut ex eo consuetudo manserit, ut qui strenue pugnando obisset, ab optimatibus laudaretur.

Apud Romanos deinde, autore eodem Plutarcho in vita Camilli, cum mulieres ornamenta aurea quibus circa corpus utebantur ad conficiendam pateram in Delphum mittendam cõtribuerint, Senatus decreuit, ut quemadmodum pro viris, ita etiam pro sceminis in funere orationem haberi liceret. testis est Polidorus de inuentoribus rerum, libro iij. c. x. in fine. Liuius tamen scribit de auro collato, cum in publico deesset aurum, ex quo pacta merces Gallis ac oppugnantibus conficeretur, id fuisse à matronis ex monilibus collatum. Proptereaque institutum, ut earum quoque sicut virorum post mortem solennis esset laudatio. Hinc igitur defunctos laudandi mos defluxit, quem nos hodie seruamus, ut ferè in toto regno Franciæ die sepulturæ laudes prædicantur defunctorum, & etiam nobilium & matronarum, seu burgentium.

Modum vero funerandi principes, vide apud Herodianum in commodo: quem morem hodie in summis pontificibus & Cardinalibus seruari dicit Volaterranus in loco supra allegato. cap. de modo funerandi. Et est mirabilis & ferè incredibilis excellentiæ apud nos Christianos, saltem in Gallia: ubi fit pompa sumptuosa pro regibus & principibus, tam in delatione insigniorum ante corpus per officarios & domesticos, in vestibus tetrīs, in tedīs & cereis ferè innumeris, in equis paludatis, seu pallio frenatis, in armis, in pannis etiam sericis nigris, quibus locus sepulture & domus defuncti decorantur. In comitiua & associationibus corporum per dictos officarios & subditos, in cantibus & psalmis pñs, & in prædictis orationibus & declamationibus ex quibus magnū honorē præbent huiusmodi defunctis, & de his putant illustrandos, de origine nouè dialis, septimaniq; sacrificij: quod primum à funere fit. Itè de ordine & modo apud priscos effere di funeri ad sepulchrū, & de funebri pompa, vide Polido. in d. loco, li. vj. c. x. Legitur quod Alphosus patrem suum Ferdinandum decem ac septem aureorum millibus funeravit, magno pietatis argumento.

Item Alexander intantum coluit Ephestionem, ut eo mortuo propugnacula vrbium diripi, equos multosque

Secunda Pars

tonderi, plerisque gregarios homines interfici ad meroris argumentum iusserit, idque vocauerit Ephestionis inferias. In eius quoque exequiis decem milia talentum profudit secundum Plutarchum & Arrianum.

Septima consideratio. Cum foemina seu mulier sit adiutorium simile homini, Genesis secundo. & masculum & foeminam creauit eos Dominus, Genesis primo. & os ex ossibus hominis, & caro ex carne illius, Genesis secundo. Ideo est eidem foeminae adhibendus honor inter alias res mundi. Cum omnia quae dicta sunt de homine in genere, quod ad imaginem & similitudinem Dei creatus est homo, ita & foemina. Masculum enim & foeminam creauit eos, ut habetur Genesis primo. & ut habetur Ecclesiastici xvij, loquendo de excellentia hominis masculi & mulieris: consilium & linguam, & oculos, & aures, & cor dedit illis excogitandi, & disciplina intellectus repleuit illos. Creauit illis scientiam spiritus, sensu repleuit cor illorum, & mala, & bona ostendit illis. Posuit oculum ipsorum super corda illorum ostendere illis magnalia operum suorum, ut nomen sanctificationis collaudent, & gloriari in mirabilibus illius, ut magnalia enarrent operum eius. Addidit illis disciplinam, & legem vitae hereditauit illos, testamentum aeternum constituit cum illis, & iustitiam & iudicia sua ostendit illis: & magnalia honoris eius vidit oculus illorum, & honorem vocis audierunt aures illorum. Imo mulieres faciunt gloriam hominibus, & non possunt homines separari ab eis, ut habetur Esdrae iij, cap. iij. Verum, ut ibi dicitur, foeminae hominibus dominantur. Dicit tamen Apostolus j, ad Corinthios xj, transumptiuè in cap. haec imago, & ca. penult. xxxiij, q. v. quod mulier debet velare caput: quia non est gloria aut imago Dei, sed gloria viri. Quod dictum Apostoli quomodo intelligatur, vide loam. de Turrescremata in dicto cap. haec imago. Item mulieres plus appetunt gloriam, & multum cupiunt laudari, ut dicit Guillelmus Benedicti in sua repetitione capit. Raynutius, in verbo, Cuidam Petro tradiderunt. nume. xxxviij, de testamentis, extra. Vbi dicit quod mulier habet duo. Vnum, quia cupit laudari. Secundum, quod semper affectat extrinsece ornari. De quibus ibi vide.

Octaua consideratio. Mulieres laudari possunt ex multis: ex magnanimitate scilicet, fortitudine, sapientia, industria, ex pudicitia & honestate, & pulchritudine & clementia, ex liberalitate, ex deuotione, ex fortitudine omnium: prout habetur Esdrae iij, c. iij, supra allegato. Vbi disputatum fuit de fortitudine mulierum. Et finaliter fuit conclusum forte vinum, fortis rex, fortiores sunt mulieres, ut ibi: vbi tandem concluditur, quod super omnia vincit veritas, ut alibi dicam. Imo sunt excellentiores viro, cum vir sit ex limo terrae, & mulier de costa viri, & sic de materia digniori. Item Adam fuit factus extra paradysum scilicet in agro Damasceno, ut dicunt doctores, super Genesis iij, Eua vero in paradiso facta est. Ita dicit Bernardinus de Butlis in. ij, parte sui Rosarij, sermo. xxviij, secunda parte, in litera E. Et habetur in c. illud, xl, di. De fortitudine hic parum dicam, sed me remitto ad ea quae dicturus sum infra in vltima parte, in xxvj, consideratione, vbi ponam quae res sit fortissima.

Ex magnanimitate, prout fuit Minerua, quae multa praelia commisit. De qua Augustinus de ciuitate dei, libr. xvij, capi. viij, dicit. Anno lvij, aetatis Isaac ibim apud Tritonidem lacum apparuisse. Ipsam enim ferrum in ar-

ma arte conuertere, armis corpus tegere, aciem bellantium ordinare, leges omnes quibus eatur in pugnam edocuisse fertur, ut attestatur Cicero in iij, de natura deorum. Haec & multa alia adinuenit, de quibus per Philippum Bergomensem in suo supplemento chronicarum, lib. iij. Vbi dicit quinque fuisse minervas. Sed haec bellicosa fuit mater Apollinis. Author etiam est Berofus dicens, quod virgo Pallas apud Tritonidem lacum omnem militiam prima Lybicos docuit.

De Diana insigni virgine Apollinis Delphici sorore, quam Cicero libro eodem de natura deorum praecipuam inter alias Dianae & nominatissimam asseruit. In pretio enim fuit non modico, ut refert idem Philippus eodem libro. Orionem vero Neptuni filium vitare volentem occidit.

De Arthemisia etiam Halicarnaseorum regina, quae virili robore, & audacia, ac militari disciplina plurimum valuit, & multis triumphis maiestatem sui nominis exornauit, quoniam post viri mortem ad tempus sepositis lachrymis arma suscepit. Primum ut patriae salutem tutaretur. Secundum ut socialem fidem requisita seruaret, Rhodios nauali praelio superauit, & Rhodum ipsam sibi vendicauit. Iustinus etiam libro iij, epitomatum dicit Arthemisiam in auxilium Xerxi contra Graecos venisse, & inter primos duces acerrime bellasse, haec dicit Philippus Bergomensis, lib. v. Hec Arthemisia Mausolo marito mortuo sepulchrum erexit, inter orbis miracula annumeratum. Cuius altitudo attollebatur xxv, cubitis: cingebatur columnis xxxvj, patebat ab austro & septentrione lxij, pedes: toto circuiu continebat pedes cccxj, ipsum ab oriente celauit Scopas, a septentrione Briax, a meridie Timotheus, ab occasu Leocares, haec dicit Textor in sua offi, c. septem orbis miracula.

Semiramis magni Nini Assyriorum regis vxor, anno a natiuitate Abraham duodecimo, regnandi libidine tota pruriens, petisse fertur a marito Nino, ut quinque tantum dies imperaret & sceptro vteretur: quod cum exorasset, satellitibus iussit Ninum ut interficeret. Hoc itaque modo regnum consecuta Assyrijs dominata est, & quadraginta duobus annis regnauit. Haec quippe mortuo marito cum iuuenula admodum haberetur, eiusque vnicus filius nomine Ninas puer tenellus esset, non aestimans tantum esse imperium tam grande filio tenello committere, cum esset animo ingenti quodam muliebri astu malitia excogitata, ut Iustinus in primo epitomatum ait. Hoc modo decipere exercitum cogitauit, non contenta a viro acquisitos terminos tueri, Aethiopiam suo adiecit imperio. Indis etiam bellum intulit implacabile, quo praeter Israelam & magnum Alexandrum nemo vnquam intrare praesumpsit. Multasque ciuitates alias condidit, & femoralium usum primum excogitauit. Haec & plura refert Philippus Bergomensis, libro tertio. Et habetur in historia scholastica, & secundum Lyram Genesis nono capit. super verbo, & ingentia facta peregit. Et quaedam ex supra dictis dicit Textor in sua officina, c. mulieres bellicolae. Et Guillelmus Benedicti in sua repetitione capit. Raynutius, in verbo, duas habens filias, in initio, extra de testamentis. Vbi etiam dicit, quod Pythadoris Ponti regina suscepto regno multa in Pontho gessit praelia, cui ob eius virtutes Tyberini & Caldæi vsque in Colchidem sese vltro subdidere. Haec quippe fuit insignis mulier, ut describit Philippus

Philippus Bergomensis in suo supplemento chronicarū, libro vii. quem tamen nō allegat Benedicti in loco hic ante allegato.

Dicit etiam de Cleopatra Aegypti regina cum Antonio eius viro in Attico bello fuit, imo cum mortuo iam Cæsare Antonium laiciuentibus momordisset oculis, & in amorem sui pellexisset, præter Syriæ & Arabiæ regnum aulæ est imperium quoque Romanum sperare. Quum ergo magis atque magis indies cresceret libido principandi, imperium ipsum ab Antonio petere non dubitauit. Quod cum exorasset, sumptis cum eo armis, in Augustum eiusque generis Agrippam copias duxit, mouitque bellum, cuius fortuna anceps aliquādiu pependit. hæc Textor in sua officina, loco hic ante allegato. & Bergomen. in libro vii.

De Marthesia, Marsepia & Lampedone quæ fuerunt primæ reginæ Amazonum, quomodo floruerunt in exercitu armorum, ponit Philippus Bergomensis, libro ii. Et ibi ponit quomodo Amazonum mulierum tanta fuit virtus, quæ relicto virorum & principatu, & cōmercio solæ sibi imperauerunt, suamque libertatem armis defenderunt.

De Mannia seu Manica Aegyptiorum habetur, quæ ante Christum cccxxvij. regnavit in Aegypto, & defuncto eius viro suæ gentis gubernacula suscipiens, ob animi præstantiam viribus auctis, Romanis quàm maximè formidabilis fuit, & frequentibus belis Romanorum opes attriuit. Etiam Palæstinorū & Arabum limites, oppida vastauit, hoc dicit Philippus Bergomensis, libro ix. & Benedicti in loco supra allegato, tacendo autorem.

Penthesilea Amazonum regina muliebrem aspernata molliciam, operibus semper quæ virum decet innutrita est. Troianis fauit contra Græcos: fuitque vexillifera, & turmas equitum duxit. Vnde Propertius lib. iij. sic ait.

Aula ferax ab equo quondam oppugnare sagittis,
Meotis Danaum Penthesilea rates,
Aurea cui postquam nudauit cassida frontem,
Vicit victorem candida forma virum.

Et Virgilius libro i. Aeneidos.

Ducit Amazonidum limatis agmina peltis,
Penthesilea furens, medijsque in milibus ardet.
Aurea subnectens exertæ singula mammæ
Bellatrix, audetque viris concurrere virgo.

Et ait Pamphilus.

Non probo peltatas inter quæ tela cateruas,
Hectore sub forti sanguinolenta tulit.

Hæc Textor vbi supra. Et plura etiam de ea dicit Bergomensis, libro iij. & Benedicti in loco hic ante allegato, tacens autorem.

De Camilla Volscorum regina dicit Textor, quæ cunabula ipsius manifestum futuræ virtutis lumen promiserunt. Nam ab ipsa iam tum infantia non molliculis inuoluta est pannis, non à blandientibus nutriculis educata, sed à patre Metabo in medijs siluarum latebris ferino lactæ pasta est. Relictis demum crepundijs paulò prouectior facta, neque tractandis insuevit lanis, nec fusos, aut pensa manibus accepit, sed ferinis amicta pellibus fundas cepit circumagere, complicare arcus, sagittas torquere, ceruos, & capreas lassare cursu. Cui virtuti adiecit studium virginis tatis. Orto demum inter Turnum & Aeneam bello Rutulis adhæsit, fuitque ductrix copiarum: quam eius virtutem Virgilius in fine septimi sic describit.

Hos super aduenit Volca de gente Camilla,
Agmen agens equitum, & florentes ære cateruas

Bellatrix, non illa colo, calatiffve Mineræ,
Fœmineas assueta manus, sed prælia virgo
Dura pati, cursuque pedum præuertere ventos.
Illa vel intactæ segetis per summa volaret
Gramina, nec teneras cursu læsisset aristas.
Vel mare per medium fluctu suspensa tumentis
Ferret iter, celeres nec tingeret æquore plantas.

Hæc Textor vbi supra.

Et de ea Philippus Bergomensis, libro quarto. & Benedicti in dicto loco, tacendo semper autorem, scilicet Philippum Bergomensem.

Tomiris regina Scytharum cum audisset suorum eadem, & filij vnici mortem, fœmineis postpositis lachrymis, Cyrū primum regem Persarum ad montium angustias perduxit, ibidemque cum ducentis milibus obruncauit. hæc Benedicti vbi supra.

Zenobia Palmireorum regina, post mortem Odenatimarii sui imperium arripuit in Syria. Nec dubitauit arma capere in Aurelianus imperatorem, à quo victa, & in triumphum ducta est. Cum autem probro daretur ipsi Aureliano, quod de ea triumphasset. Nihil (inquit) me pudet de fœmina triumphasse, quæ virtute plusquam virili sit prædita.

Vnde Pontanus.

Qualis Aethiopum quondam sitientibus aruis,
In fuluum regina gregem sese armat, & audet
Sola pedes sese irato obiectare leoni,
Insignique arcu & duplici Zenobia telo.

Hæc Textor vbi supra.

Et de ea amplè per Philippum Bergomensem libro octauo, quem recitat G. Benedicti in loco hic ante allegato, illum tacendo.

Calepinus verò in suo dictionario dicit, quod hæc Zenobia fuit mulier quæ à Ptolemæis originem ducens Græcis ac Latinis literis ornatissima, necnon & rebus bellicis celeberrima, in Palmyra Syriæ vrbe regnavit. Hæc cum Saporum Persarum regem superasset, tandem ab Aureliano Augusto victa, Romam in triumphum ducta: quæ in vrbe summo in honore consenuit, à qua Zenobia familia nuncupata est.

De Chlelia virgine Romana habetur, quod Porfena vrbe obsidente cum Aethruscis, quorum rex erat, noctu Tyberim transfretauit, obses regi data: quo facinore Porfena rex à Romanorum obsidione destitit, de qua Valerius libro tertio de fortitudi. cap. ccl. vbi dicit illam puellam lumine virtutis præferendam viris, vt dicit & refert Benedicti in loco hic ante dicto.

De Iudith habetur Iudith xij. quod abscidit caput Hoiofernis inimici Iudæorum: ex quo per Oziam magnum sacerdotem fuit ei dictum. Benedicta es tu filia à Domino deo tuo excelsio, præ omnibus mulieribus super terrâ &c. quia hodiè nomen tuum ita magnificauit, vt non recedat laus tua de ore hominum &c.

Et etiam habetur Iudicum quarto capit. in fine, quod Iahel interfecit Syfaram, insigendo ei clauum cum malleo in tempore capitis, vt ibi.

Hippolyte Amazonum regina quum instar cæterarū bello insuesceret, aulæ est arma capere in Thebeum, à quo expugnata & in vxorem ducta est.

Propercius.

Felix Hippolyte nuda tulit arma capilla,
Et texit galea barbara molle caput.

Secunda Pars

Et Seneca de Agamēnone, videt Hippolyte ferox pectore è medio rapi spoliū & sagittas.

Valasca Boemorum regina facta, cum cæteris mulieribus coniuratione de excutiendo virorum principatu, copiarum ductrix bellum mouit, interfecitq; viris feminas omnes asseruit libertati, adeo vt Amazonū instar multos annos principatæ sint sine viris.

Aralanta venatrix fuit Archadica, vibrandis iaculis & arcubus complicandis assuefacta, quæ inusitatæ magnitudinis Aprum vniuersæ formidolosum Aetholiæ prima aggressa est, & vulnerauit vnâ cum Meleagro. Pontanus lib. iij. de stellis, de hac puella, eiusq; virtute sic meminit.

Qualis in Aetholum campis Meleagria virgo
Strauit Aprum, primamq; manu stringente sagittam
Intorquens, ausa est spumanti accurrere monstro.
Mox læta & spolijs, famosa & sede superba.

Athalia mater Ochoziæ regis Iudeorum tumultu concitato pertyrannidem regnavit annis septem. iij. Reg. xj. c. & tandem populo in eam acclamante ad portam mulieriam perductam ibi interfecta est. Paralipomen. c. xxij. Bergomensis, lib. iij.

Delbora mulier bellatrix, imperauit Israëlitis, quos ab incursionibus vicinorū plerunque tutata est, quorumq; rempublicam & imperium varijs auxit honoribus. De hac ponit Bergomen. lib. iij. vbi eam inter prophetissas & sanctas nominauit, & ibi dicit q; iudicauit Israëlē cum omni gloria annis quadraginta.

Virtutē Hasbites fœminæ bellis exercitæ, sic describit Sillius lib. j. vbi sic ait.

Hæc ignara viri, vacuoq; assueta cubili,
Venatu & syluis primos defenderat annos,
Non calathis mollita manus, operatave fuso.
Dictynnam, & saltus, & anhelum impellere planta
Cornipedem, ac strauisse feras immittis amabat.

Et idem lib. ij. ait Tyburnam Sagunthinam fuisse fœminam Murrhi vxorem & bellatricem.

Teuca Illyricorum regina, viris fortissimis imperauit, & Romanorum vires fregit sæpenumero. Fuit Argonis vxor.

Helerna Iani filia mortuo patre apud Tyberim regnavit, præfuitq; viris sine viri auxilio.

Candaceregina apud Meroem principata est & imperauit Aethiopum genti. hæc refert Textor in sua officina, in loco hic ante allegato.

Idem Textor ponit de Amazonibus quæ sola sibi imperauerunt, suamq; libertatem armis defenderunt, & ultra supranominatas fuerunt quàm plures aliæ, videlicet, Harpalice, Antianyra, Lapedo, Antiopa, Minythia, Harpe, Parthoe, Phebo, Othra, Thalestris, Allea, Eribye, Archenis, Menalippe, Marthesia, Strōgylis, Euriale, philippis, Celeno, quæ fuerunt ultra supra dictas. Et de his refert Curtius lib. v. de gestis Alexandri his verbis, Vestis non toto Amazonum corpori obducitur. Nam læua pars est ad pectus nuda, cætera deinde velantur. nec tamen sinus (quem nodo colligunt) infra genua descendit, altera papilla intacta seruat, qua muliebris sexus liberos alant. Adurit dextra vt arcus facilius intendant, & tela vibrent.

Stroza pater lib. j. Eroticō, de quibusdam sic meminit, Virginitas vltro seruata, & bellica virtus,

Magnum orithyæ contribuere decus.
Lampedon Hyppolitē, Menalipem Iane videmus

Illustres inter nomen habere viros,
His quoq; se comitem merito Marthesia iungit,
Nec carer Antiopæ laude, nec Harpalice.

De qua Harpalice habetur in margarita poetica, parte ij. tracta. ij. de commendationibus, oratione xvij. vbi multum ampliè laudantur mulieres.

Hinc & vltius dicit idem Textor q; Lacenæ mulieres virorum obibāt munera, sese in gymnasio, in bello, in venatione exercentes; hæc cum viris in certamen aduersus Mellenios fortiter descenderunt.

Olīm Germanorum mulieres inclinam acie & iam ad Triarios vergentem restituerunt.

Bellouacæ mulieres à Carolo Burgundorum duce longa obsidione fatigatæ moenia defenderunt, & obsefforem è scalis in follas vrbs detruserunt, reportatis ad suos vexillis.

Recitat Philippus Bergomensis in suo supplemento chronicarum libro viij. quod cum Maximinus imperator Romanorum Aquileiam obsidisset, in ea obsidione fœminæ Aquileienses tantæ fuerunt magnanimitatis, vt cū nerui & funes, ad iaciendas sagittas viris suis decissent, sibijpsis capillos capitis præciderunt, & ex ipsis funes arcuū fecerunt. vnde postea in earum gloria templum Veneri caluæ senatus dedicauit.

Refert etiam Bergomensis libro xij. q; in captione Calcidis Eubœæ ciuitatis quæ nūc dicitur Nigropōs, cuius est episcopus quidam noster canonicus Heduensis, suffraganeus episcopi Heduensis, qui dicitur magister Philippus Brunet doctor in theologia, vir quidem doctissimus & literatissimus. Fuerunt repertæ multæ mulieres armatæ mortuæ in strage dictæ ciuitatis, & hoc fuit anno Christi M. cccclxxj. vt ibidem refert Bergomensis.

Gaditanæ mulieres à partu statim surgūt, ministeriaq; domus obeunt.

Margareta Henrici sexti Britannicæ regis coniunx, acie viri deficientem restituit.

Porcia autem cum apud Philippos Macedoniae campos Brutum maritum mortuum intellexisset, quia ferrum non dabatur, ore ardentes carbones hausit. Margarita poetica vbi supra.

Lesbia puella murorum parte machinis Turcharum deiecta, oppidanis fugam, aut deditionem meditantibus salutem peperit. Obrulit enim se primā impetui & iaculis inimicorum pro tutandis ipsis muris.

Amalafumpra Gothorum regina principata est apud Rauēnam, Burgundiones & Alemanos Liguriam populantes Italia pepulit: adiuuante Theodato quem regni sortem susceperat. hæc & plura alia Bergomensis, lib. ix.

Maria Puteolana à Puteolis Campaniæ vrbe nomen adepta, bellica virtute maximè floruit ætate Francisci Petrarchæ. Erat laborum apprimè patiens. Ab ipsa iam inde adolefcētia, abstinebat vino. Erat parca cibi & verborum. Reiecit colos, pensa, fusos, & Ianas, & cætera quæ muliebrem decēt molliciem. gaudebat arcubus, iaculis, pila, galea, scuto. Noctes perpetuas quandoque vigilabat, nec dormiebat nisi coacta. Idq; subdido, & humi reclinans caput in scutum pro puluinari, inter armatos versabatur. Quod quamuis impudentiæ speciē præferat, nihil tamen vehemētius curauit quàm studium virginitatē, in qua permansit ad mortem vsq; cultum corporis aspernabatur, quibus artibus bellicosa admodum facta est.

Bona Lōgobarda bellatrix, itidem puella floruit anno domini

domini 1468. nupsit Brunorio Parmensi egregio bel-
latori. A teneris annis Iustrabat siluas venatricibus sti-
para canibus. Maritum in omni discrimine cōcomitaba-
tur, quē quū Alphōsus res Sicilię aliquando certa de causa
invincula coniecisset, miserta captiui fœmina ad diuersos
principes instar Pegafarij curfor cucurrit, vt ab eis literas
& patrociniū obtineret pro viri salute, quod obtinuit.

De Ioāna puella Franciæ habetur apud Guaguinū,
q̄ gladio in bello vtebatur, quē nacta erat in templo di-
uæ Catharines existente in agro Turoneñ. vtraq; parte
lilij insculpto, quem petijt sibi afferi, licet nunq̄ eo in lo-
co fuisset, & regnate Carolo vij. de quo per Guaguinum
in suis chronicis, libro x. cum Angli omnia populādī cau-
sa passim irrūperent, & iam prospero fortunæ zephyro
adiuti nihil sibi nō pollicerētur, desperatis Gallorū rebus,
adfuit ipsa Ioanna virgo, quæ attritos Gallos animās ad-
vitionē, & libertatis gloriam: prima belli campū ingressa
nō prius suos hortari, & ipsa certare desijt, q̄ hostem in fu-
gam verteret reportata victoria. De ea etiam habetur per
Bergomensē, li. xv. vbi dicit q̄ Carolus vij. Francorum
rex auspicio & ductu huius puellæ regnū perditissimum
recuperavit, & Benedicti in sua repetitione c. Raynutius,
in verbo, duas habens filias, nume. xiiij. extra de testamē.
vbi ponit verba Guaguini. Et vide etiam Textorem in
loco hic antē allegato.

De Elisabetha autem Ferdinandi regis Aragonū vxore,
& Hispaniarū regina, quāta fuerit circa arma, quantū
pro fide Christiana debellauerit Granatarios, & alios po-
pulos finitimos subiugādo, & ad fidem Christianam re-
ducendo, attestatur Bergomensis, libro xvj. vbi amplē.

His posset annumerari Ioanna Caroli Calabriæ du-
cis filia, quæ fuit potentia, moribus & animo robustissi-
ma & illustrissima fœmina: vt refert Bergomensis, li. xiiij.

Ioanna etiam regina Neapolitana soror regis Ladislai
huius nominis secunda, virilem animum in pectore gere-
bat, vt dicit idē Bergomensis, libro xiiij.

Non sunt tacendæ mulieres, de quibus Lucæ xxiiij.
quæ sequebantur dominum euntem ad passionē plangen-
tes & lamentantes, & non terrebantur vlla armatorū mi-
litum furiosa sæuitia, & etiam habetur Ioan. xx. vnde de
illis potuit & potest dicere dominus illud Boëtij.

Has saltem nullius potuit peruincere terror,
Ne nostrum comites prosequerentur iter.

Ad tot milia mulierum conuertendus est animus quæ
sæuissima tormēta crudelissimāq; cædes pro Christi amo-
re fortiter & cum magna fortitudine & patientia toleraue-
re: vt patet de Ursula & vndecim milibus puellis eius, &
de pluribus alijs, vt habetur per Bernardinum de Bustis
in secunda parte sui Rosarij, sermone xxvij. in principio.

Nona consideratio. Mulieres etiam ex sapientia &
sciētia quandoq; laudē meruerunt, prout & laudan-
dæ sunt. Quoniam sapiens mulier ædificat domum. Pro-
verbiorū xiiij. Et multæ mulieres fuerunt doctæ quæ in
multis sciētijs claruerūt. & Textor in sua officina, in c. mu-
lieres doctæ, enumerat lxiiij. & vltra quæ multū doctæ fue-
runt, quas hic enumerare intendo cum pluribus alijs.

Primò secundum numerum illius ponit tres Corinnas,
quarū vna fuit Thebana, altera Thespia, alia Ouidiana
dicitur, cū charissima illi poëtę fuerit. Prima Thebana, seu
Tanagrea Archelodori & Procratiæ filia, & Myrthidis
discipula, quæ Lyricorū principem Dyndarū quinquies
vicisse, & epigrammatū quinq; libros ædidisse fertur. Et

de hac Propertius, libro ij.

Et sua cum antiquæ committit scripta Corinnæ.
Statius, libro v. Syl.

Sophronaq; implicitum tenuisq; archana Corinnæ.
Baptista Pius.

Nec tetigit dulcem trina Corinna Lyram.
Idem.

Non tres dulciloquio præsent sermone Corinnæ.
Politianus.

Sed Tanagrea suo mox iure poëtria risit.

Secunda fuit Thespia veterum quoq; monumentis
celebrata.

Tertia floruit Ouidij temporibus poëtę clarissima: de
hac Martialis.

Norat Nafonem sola Corinna suum.

De Myrthide Politianus in Nutritia facit mentionē,
de qua infra dicam. & Franciscus patritius in li. iij. tit. vj.
de institutione rei publicæ. vbi dicit qd̄ habuit magnam
laudem, sed longē fuit præstantior eius discipula Corin-
na, de qua hic ante.

De Erinna poëtria Teia aut Thelia (est enim Telos
insula prope Guydon) floruit Dyonij Syracusani tem-
poribus: scripsit Dorica lingua elegans poëma trecentis
versibus absolutum. Alia item epigrammata ferunt eius
carmina ad Homerum accessisse maiestati. mortua est
annos xix. nata. de hac Propertius, libro ij.

Carminaq; Erinnen non putat æqua suis.

Baptista Pius.

Erinnam credet Græcia docta suam.

Idem.

Non melior coluisse sacras Erinna sorores.

Fuit contemporanea Sapphus. In eam elegans est ac-
pud Græcos distichon, cuius talis habetur sensus. Quan-
tò Erinna in Lyricis Sappho præstantior, tantò Sapphus
gloriam Erinna hexametris præcellit.

Sappho Lesbica Lyrica floruit temporibus Alcæi &
Stesichori poëtarum. Maritum habuit Cercylam ditissi-
mum virum ex Andro, ex quo filiam suscepit Clio nomi-
ne, scripsit Lyricorum libros nouem. præterea Epigram-
mata, Elegias, Iambos, & Monodas, carmini Sapphi-
co (cuius inuentrix fuit) dedit nomen. Sunt qui dicant
alian fuisse Lesbianam, poëtriam quoq; quæ adolescētē
Phaonem adamauerit, & è Leucade in aquas se demises-
rit. vtracunq; fuerit, vnā tantum cōmendant latini poëtę.

Statius. libro v. Syl.

Stesichorusq; ferox, saltusq; ingressa viriles,
Non formidata temeraria Leucade Sappho.

Sydonius.

Aut quod composuit puella Lesbica.

Baptista Pius.

Mascula quæq; suos cantat moritura calores,
Leucadij Sappho crimen, honorq; freti.

Philippus, Bergomensis verò, libro iij. sui supplemē-
ti chronicarum, dicit quod Sappho Ericea diuini ingenij
poëtrix, anno mundi 4576. claruit, & plectrum prima
inuenit: hæc viro ditissimo nupsit, ex quo Didā filiū susce-
pit, habuitq; discipulas Anagorā, Mylesā, Cōgillā, Celo-
phoniā, Euthemiā, & Salamyā: quas etiā Lyricos quos-
dā versus docuit: scripsit autem hæc modulos, lyricos, epi-
grammata, Elegiam, Iambos, & Monodas. Fuit quoq;
vates nobilissima. Et ex his dictis à Philippo Bergomen-
si sunt annumerandæ hic sex mulieres doctæ, de quibus

Secunda Pars

non meminît Textor: videlicet prædictæ Anagora, Mileſia, Congilla, Colophonia, Euthemia & Salamyna: ex quo ex ſupra dictis iam cōnumerabis xij. mulieres doctas & ſcientiam habentes.

Pro xiiij. ergo annumerabis Pollam Argentariã, quæ Lucani fuit vxor, vt teſtatur Martialis.

Hęc eſt illa dies quę magni conſcía partus,
Lucanum populis, & tibi Polla dedit.

Tanta fuiſſe dicitur doctriña, vt maritū iuuerit in emē dandis tribus primis libris Phariſalię.

Statius libro ij. Syl.

Huc caſſę titulum decuſq; Colle,
Iucunda dabis alloquutione.

Sidonius.

Quid q; duplicibus iugata tedis argentaria Polla dat poetas. Eadem inceptos à marito permultos verſus perſicabat pari grauitate & elegantia.

Pro xiiij. annumerabis Aſpaſiam mulierem Mileſiã quę doctriñę fama claruit. Periclis magiſtra, & tadē vxor fuit: in ſtudijs philoſophicis abundē promouit, rheroricem exercuit, & tempore Socratis doctiſſima, à qua Socratem philoſophum ſanctum ſe didiciſſe quędam nō pudeat conſiteri, vt habetur in margarita poëtica ij. parte, tractatu ſecundo, oratione xvij.

Cleobulina Cleoboli Lyndij (qui fuit vnus ex ſeptē ſapiētibus Gręcię) filia, ſcripſit enigmata quędam ex æmetris verſibus, quorū hoc vnum adhuc extare fertur.

Eſt vnus genitor, nati bona pignora, bis ſex,

Triginta cuius natę ſed diſpare forma.

Hę niueę aspectu, nigreſq; coloribus ille

Atq; immortales omnes moriuntur ad vnam.

Et de ea etiam facit mentionem Bergo. libro iij. cum loquitur de Cleobolo eius patre.

Pro xvj. inuenies Cornificiã ſororē Cornificij poëtæ quę & ipſa fuit poëtria memoratu digniſſima, & ipſa tempore ſuo, quod fuit anno xxxiij. ante Chriſti aduentū, tanto poëtico effuſit dogmate, vt non Italico lacte nutrita, ſed Caſtaliō videreur latice. Cornificio prædicto germano fratris æquę eſſet gloria illuſtris: hæc quippe non contenta pulcherrimis valuiſſe verbis, niſi vt Helycō carnē de ſcriberet, atq; plurima & inſignia deſcripſit epigramata, quæ tempore diui Hieronymi, vt ipſe teſtatur, extabāt: quibus virtutibus perpetuum ſibi acquiſiuit nomē. hæc Philippus Bergomenſis, libro vij.

Lelia Lelij filia reddidiſſe dicitur in loquendo paternã eloquentiam elegantiorē,

Hortensia Hortenſij Romani oratoris filia poſt patrem nō ſolum patris ſacundiam, & doctriñam amplexa fuit, ſed etiam ipſius pronũciandi ſplendorem ſeruauiſſe, quem ſcilicet oportunitas exquiſiuit, & qui ſepiſſimē in viris doctiſſimis deficere conſueuit, hæc & alia dicit Philippus Bergomenſis, libro vij. Eiufdem oratio apud triũmũros habita legitur, non tantum in ſexus honorem, vt per Valerium, libro vij. titu. de mulieribus cauſis dicitur, in fine.

Licinia quoq; Lucij Craſſi filia, quarum in dicendo lepos ab eorū patre emanauit.

Mucia duæ filia, ab vtroq; parente eloquentiam didicere.

Pro xx. annumerabis Corneliam vxorē Africani & matrem Gracchorum, quæ epiſtolas reliquit ornatiffimē ſcriptas: vnde & filiorum fluxit eloquentia. vnde Quinti

lianus. Nam Gracchorum eloquentiæ (inquit) multum contuliſſe accepimus Corneliam matrem, cuius doctiſſimus ſermo in poſteros quoq; eſt epiſtolis traditus.

Anaſtaſia illuſtriſſima Romana mulier, Publij Romani potentiffimij vxor, diſcipula Grifogoni martyris fuit, eius mariti ſimulato morbo torum euitauit. Scripſit epiſtolas ad Grifogonum. Hęc enim bonarum literarum eruditiffima fuit, vt refert Bergomenſis, libro vij.

Damophila Græca quam hic ponam pro xxiij. vxor Pamphili, ſocia Sapphus poëtici, poëmata ſcripſit amatoria & laudes Dianæ.

Hyprathia mulier Alexandrina Theonis geometriæ filia, & vxor Iſidori philoſophi, vixit imperante Archadio, ſcripſit in Aſtronomiam, profecta eſt Alexandrię varia diſciplinarum genera, magno, & frequenti auditorio, conuolantibusq; turmatim & vndiq; diſcipulis.

Leontium Græca adoleſcētula inter prædictas mulieres doctas erit, cum philoſophicas diſciplinās adeo ſectata fuerit, vt etiam non dubitauerit cum magna ſui nominis laude in Theophrastum philoſophum alioqui laudatiſſimum, ſcribere.

Pamphila ſcripſit commentarios in gramatica. citatur à Gellio.

Praxilla Sicyonia fuit poëtria quæ in ſuis carminibus Adoniden induxit ab inferis interrogatum, quid apud ſuperos pulcherrimum reliquerit. reſpondere ſolem, cui cūmeres, mala: quod cum vehementer infulſum videtur cucumeres & mala cum ſole cōponere, fluxit inde pro uerbium. Stultior Praxillæ Adonide in homines nullius iudicij.

Pthemone prima Apollinis Delphici vates fuiſſe, carmēq; Heroicū inueniſſe dicitur. author Textor vbi ſupra.

Sofipatra vates fuit Lyda multis diſciplinis cumulatiſſima, quam propterea creditum eſt à numinibus quibusdam fuiſſe educatam.

Theano mulier fuit apud Locros in Lyricis præcellēs, alia fuit Metapontina ſeu Creſſa genere, mulier Pythagoræ vxor Brotini crotoniate, quæ ſcripſit commentarios in philoſophia, poëmata quoq; & apophthegmata pythagorica.

Pro xxx. ponemus Zenobiam, de qua iam ſupra dictum eſt, quæ licet bellatrix fuerit, vt dictum eſt, tamē Gręci Aegyptijq; ſermonis eruditiffima fuit, & latinū nō ignarā: ſcripſit epitomen in orientalem, alexandrinamq; hiſtoriam, Herennianum, & Tymolaum filios literis erudit, elegantiffimas orationes ad milites ſuos plerunq; habuit, quas galeata recitabat. Et, vt ait Bergomenſis, li. vij. fuit Aegyptiarum ac Græcarum literarū nō mediocre erudita, quarum ſuffragio omnes hiſtorias tam Latinas q; Græcas & barbaras ſummo ſtudio vidit, & memoriæ commendauit.

Alpaides virgo cum religionem magno cultu amplecteretur, cœlitus meruit ſcripturæ ſacræ, bibliorumq; ſenſum percipere.

Quid de Catharina Senenſi dicemus. Nam adeo in ſacris literis profecit, vt libros ſcripſerit cum theologorū doctriña conferendos, & maxime ſanctitatis fuit, vt refert Bergomenſis, libro xiiij.

De Delbora quã, numero xxxiij. annumerabimus, dicemus, cum Bergomenſis, libro iij. quod propheta fuit Hebræorū de tribu Eſſraim progenita, vaticinio claruit.

Hyldegardis virgo Germana, quæ fuit abbatiffa, vt refert

refert Bergomen. libro xij. patria Maguntina spiritu quo-
dam imbuta prophetico, multa prædixit de futuris, scri-
psitq; aliquot catholicæ doctrinæ libros: hanc epistolis
suis dignatus est beatus Bernardus. Scripsit super Benedi-
cti disciplina triginta theologas quæstiones, eruditissimè
absoluit. Excellentium virtute virorum vitas scripsit, de
altarum sacramèto, Homilias in euangelijs: præterea in me-
dicina quæ simplicia & quæ composita tollendis egritu-
dinibus profint. Item carmina & epistolas testimonio a-
postolicæ autoritatis cõprobatas, quo factum est, vt Eu-
genius tertius, Anastasius quartus, Adrianus quartus põ-
tifices: Conradus tertius, & Federicus primus Cælares ad
eam plerũq; scripserint. Plures alios libros scripsit, quos
enumerat Bergomensis, in loco supra allegato.

Ioanna Anglica ab Ephēbis virum mentita Athe-
nas se contulit, vbi stultiosè literis adeo operam impartir-
uit, vt Romam rediens paucos haberet doctrina pares, &
sacris literis: vnde tantum apud omnes beneuolentiæ &
autoritatis sibi demeruit, vt artibus illis pontificatum sit
adepta post Leonem quartum, cum vir esse crederetur. de
ea etiam meminit Bergomensis, libro xj.

Luceia mima, authore Plinio, centum annis in scena
pronunciauit.

Lastheniam Mantineam, & Axiotheam Phliasiam
Platone vsq; præceptore scribit Plutharcus, ornatuq; in-
terim virili auditorium ingressas. hæc Textor vbi supra.
ex quibus iam connumeratæ sunt xxxvij. mulieres doctæ
& prudentes.

Pro xxxviij. annumerabitur Michale centaura, quæ
docuit Theffalas remediũ amoris.

Dyotima & Aspasia mulieres in philosophicis pme-
ruerunt disciplinis, vt alteram Dyotimã appellare magis-
tram, alterius lectionibus interesse non erubuerit Socra-
tes philosophorum omnium optimus.

Lactantius ait philosophos nullas vnq; mulieres phi-
losophari docuisse, præter vnam ex omnimemoria, The-
mitem. Sed quænam hæc & cuias fuerit, non docet.

Arete mulier eo doctrinæ conscendit, vt filium etiam
institueret qui appellatus est Aristippus, fuit Cyrenaica,
& Aristippi patris Socratici dogma secuta est. Mortuo
patre scholam rexit in philosophia magno & frequenti
auditorio.

Pro xliij. hic annectimus Nicostratam vaticinatricem
clarissimã mulierem, quæ Archadica de carminibus car-
mētis cognominata est. Ostia Tyberis intrans in palati-
no mōre, vbi nunc Roma habetur, consedit, in quo Euan-
dro eius filio rege constituto, cū ipsa Gratiarũ literarũ do-
ctissima esset atq; versatilis ingenij, incolasq; siluestres cõ-
perisset, nouos literarum characteres inuenit, eosq; canere
coniunctionem, atq; sonos edocuit: cuius admirati rudes
posteri, eam non mulierem humanam, sed Deam arbitra-
ti sunt: vnde Virg. viij. æneidos.

Tum rex inquit Euandrus Romanæ conditor arcis

Fortuna omnipotens & ineluctabile fatum.

Me patria pulsum pelagiq; extrema sequentem

His posuere locis, matrisq; agere tremenda

Carmentis Nymphæ monitu & deus autor Apollo.

Ethocidem Ouidius libro Fastorum affirmat: vide
etiam margaritam poëticam oratione qua supra. Et ibi
etiam fit mentio de Ifide filia Inachij, quæ non solum ter-
ræ cultu & lini vsu, sed & quod præstantius, apud Aegy-
ptios literas inuenit, ex quo diuinos honores allecuta est,

teste Philippo Bergomensis, libro iij. vbi amplè de ea.

Ceres etiam fuit diuinis honoribus exaltata, ex quo
prima agrorum cultum excogitauit, vt refert idem Ber-
gemensis, in loco hic ante allegato, & in margarita poëti-
ca, in oratione hic ante dicta: & vt dicit Sophologium sa-
pientiæ, libro j. ca. iij. Fœminæ omnes artes inuenerūt.
& etiam habetur in margarita poëtica in loco hic ante al-
legato.

Quid de Amesia quam eo q; sub fœminea forma viri-
lem animum gereret, Androgynem vocauerit? Ea apud
prætores maximo populi concursu causam egit, & pri-
ma actione à mentis penè iudicijs liberata est, vt habetur
in oratione supra dicta.

Et pro xlv. addemus Gayam Afranniam Lucij sena-
toris vxorem, quæ ita litibus & causis apta fuit, vt apud
plures magistratus sæpissimè orasse dicatur.

Dama Pythagore filia & ipsa philosophiæ sectatrix,
ingenium & doctrinam in exponendis paternis sententijs
rum inuolucris exercuit.

Thargeliam quoq; fœminam sola illustrauit philo-
sophia.

Ferunt & Muscam poëtriam fuisse Lyricam, quæ &
epigrammata scripserit, & Lyricos nomos.

Semyamira Heliogabali imperatoris mater sapiens
fuit, & multa inaudita fecit, vt dicam infra.

Sempronia literis græcis, & latinis docta fuit, vt dicit
Salustius in catilino. G. Benedicti in sua repetitiõe c. Ray-
nutius, in verbo, cuidam Petro tradiderūt, numero lxiiij.
de testa. Sed quoniam hæc duæ mulieres inhonestæ fuerūt
& luxuriosè vixerunt, non ponam eas in numero illustriũ
& probarum mulierum.

Refert Textor vbi supra in sua officina, q; multorum
carminum auctrix fuit Charixena, cuius meminit Aristo-
phanes cynicus.

Celebratur item Mero condito in Neprunũ hymno.

Fuit Agallis Corcyrea illustris in arte grãmatica, cui
inuentum pilæ nonnulli ascribunt.

Telesilam in poëtica illustrem celebrat Pausanias, cui
etiam apud Argos ante Veneris templum statua sit ere-
cta, hanc Fulgofus Theselidem vocat.

Pro liij. ponemus Oldam prophetissam Sellum sum-
mi sacerdotis Hebræorum vxorem, & Helchiæ maximi
Hebræorum pontificis matrem, quæ anno mundi 4576.
fuit, & Iosifæ regi vaticinando multa prædixit, & præser-
tim Ierosolymorum euersionem, populi ipsius captiuita-
tem, vt patet iij. Regum, ca. xxij.

Heryna poëtrix anno mundi 4864. claruit & mul-
ta laude digna conscripsit, quæ Nactanabo regi Aegy-
pti vsq; in Aethiopiam expulso, reditum suum prædixit.
de his duabus Philippus Bergomensis, in libro iij. & v.
meminit: & Benedicti in loco supra allegato, tacendo
autorem.

His adiiciemus Didonem Phœnicam Lelij Phœnicũ
regis filiam, quæ populo legem & normam viuendi de-
dit. De cuius laude, honore & virtute Virgilius j. Aenei-
dos, cum dicit.

Iura dabat legesq; viris.

Et de ea Philippus Bergomensis, libro iij.

Hiparchia mulier Græca, philosophicis disciplinis val-
de excelluit.

Cassandra Priami filia vaticinio & doctrina illustris
habita est.

Secunda Pars

Aliam Cassandram Venetam puellam Politianus magnis laudibus commendat, quam ait pro lana librum, pro futo calamum, stylum pro acu tractasse, latinaeque epistolas scripsisse. Sic enim de ea in principio cuiusdam epistolae meminit, O decus Italiae virgo quas dicere grates, quasve referre parem, quae etiam honore metuarum literarum non dedignaris, & ultra alia dicit Textor ibi.

Statius Papinius uxorem habuit nomine Claudiam, magno ingenio doctrinaque non vulgari praeditam.

Eudozia Theodori iunioris uxor praeter egregiam formam, singularemque pudicitiam, etiam literis excelluit, adeo ut librum quandam emiserit.

De Abigail habetur i. Regum xxv. c. quae mulier prudentissima fuit, & ob eius prudentiam marium suum Nabal a morte eripuit.

Ytrina Scytharum regina Aripythis uxor, Sylæ filium Graecam linguam literasque edocuit. auctor Herodotus.

Themistoclea soror fuit Pythagorae, cuius placitis & opinionibus plerisque in locis usus est Pythagoras.

Proba Valeria, quam Centonae vocat Margarita poetica, in oratione qua supra, numero lxxix. fuit Graecis latinisque literis eruditissima, truncatos Virgilii versus ad fidem & mysteria catholicae religionis conuertit. Fecitque de Christi gestis & de eius morte opus nobilissimum, quod Centones appellauit, hinc Centona dicta est. Et de ea Bergomensis, libro ix.

Pro lxxv. ponemus Elizabetham abbatissam Germanicam, quae multas orationes ad sui conuentus sorores conscripsit, opusque de uis quibus ad deum iur.

Baptista prima Galeatii Malatestae Pisauriensis principis filia, & Guidoni Montefeltrensi Urbinate comiti matrimonio copulata, cum doctissimis uiris plerumque magna sui laude disputauit. Libros quoque de humana fragilitate & de uera religione conscripsit.

Isota Nouarolla Veronen. Philosophiam uerbo, & opere professa est: scripsit quandoque ad Nicolaum quintum, & Pium secundum pontifices. Scripsit quoque dialogum quo disputatur uter grauius peccauerit, Adam ne, an Eua, quibus laudibus literarum adiecit perpetuum uirginitatis uotum.

Damifella Triulcia Mediolanensis uirguncula, annos non amplius xliij. nata, iam cepit eloquentiae inuolucere, bonasque imbibere disciplinas, adeo ut nouum in terris prodigium uideretur, in literis imbuta ita profecit, ut cum Latine uel scriberet, uel loqueretur, omnes trahebat ad admirationem: fuit etiam tenaci memoria, ut uel Mithridati par haberetur. Nam si quem uel publice concionantem aut declamantem audisset, reuersa a consessu omnia ad uerbum uerbatim, syllabatimque repetebat: Latinis insuper non contenta literis, Graecarum studio deflagrauit, quas usque ad promptum & peculiarem didicit sermonem. Et de hac multa dicit Textor in loco supra allegato, ubi ponit uersus sequentes de ea.

Quid facis in terris Damifella Triulciae caelum

Ingenijs debet talibus esse domus.

Artificio, quid facias, flores cum coniuge ditis

Non legis, ad stygios ut rapiare lacus.

Cura tua est uirtus, & iter meditaris ad astra,

Nam uirtus comites tollit ad astra suos.

Minerua Iouis primi filia non aliam ob causam in numerum deorum, quae propter bonarum artium (quarum fuit inuentrix) peritiam: unde & ueteres illae Athenae sui

nominis immortalitatem mutuatae sunt, & ut habetur in margarita poetica, parte ij. tracta. ij. oratione xlvij. fuerunt plures Mineruae. Aduertendum est etiam, quoniam, ut habetur in sophologio sapientiae, libro iij. Omnes fere artes fuerunt inuentae a mulieribus. Et tibi ponit aliquas ex his liberali patriam, & fecisse ea quae uiri fecisse nequiuissent, ut dicit Io. Neuizan in sua filua nuptiali. & dicit gl. in uerbo, instrueretur, in L. qui filium. ff. ubi pupillus educari debeat. Quia antiquitus mos erat mulieres legere grammaticam.

Manto Tyresiae uatis filia (quae Mantuae nomen indidit) doctrina quoque & uaticinijs claruit: adeo ut ex pecudum ibris extorumque intuitu futura praesentiret, ac praesagiret.

Catharina uirgo Costi Alexandriae regis filia sacris literis partim studio, partim diuini spiritus afflatu adeo fuit imbuta, ut accersitos a patre uindicque doctissimos uiros & philosophos ad persuadendam idololatriam, resellendamque uisus dei religionem uiuacissimis terruerit argumentis, suaeque opinioni attraxerit, nedum non succubuerit eorum rationibus. Et, ut dicit Bergomen. lib. viij. Et si illius praesceptorem ignoremus, tanta earum rerum scientia praedita legimus, ut mirabile uisum sit, quae in tam tenera aetate cum omnibus certamen disputationis suscepit.

Fuit & alia Catharina ducissa Mediolani, quam Philippus Bergomensis, libro suo xliij. dicit fuisse memoratu dignissimam & prudentissimam.

Fabiola Romana mulier, quum magno studio sacras literas amplecteretur, prophetias, euangelia, & psalmos frequentissime reuoluebat, ut iterata plerumque lectio amorem diuinae religionis (qua deflagrabat) augetet uehementius: unde & beatus Hieronymus librum de ueste sacerdotali eidem nuncupauit.

Marcella Romana propter sacras literas (quas egregie callebat) frequentibus epistolis a beato Hieronymo salutata est. Ad eam enim scripsit de contemptu mundi. De decem nominibus quibus apud Hebraeos dicitur deus, de fide nostra & haereticorum doctrina, de blasphemia in spiritum sanctum, de studio Theophili episcopi Alerandri, & alia id genus permulta.

Eustochium Paulae mulieris Romanae filia Latinarum, Hebraicarum, & Graecarum literarum studijs plurimum excelluit, unde & suo tempore nouum orbis prodigium uocata est: ingenium sacris literis deuouit, maxime atque adeo, ut psalmos Hebraice legeret cursim & mirae celeritate, qua in re amoris beati Hieronymi multum sibi demeruit.

Genebria mulier natione Veronen. tempore Pij secundum pontificis Romani sua egregia eruditione meruit nomen immortale. Epistolas scripsit luculentas, & maxima referas doctrina, recitabat decoro gestu, uoce uirili, permixta suauitate.

Constantia Alexandri Sfortiae uxor numeratur inter claras mulieres & excellentes doctrina: & erit hic prolixum ab infantia bonis disciplinis operam dedit, adeo ut imperata quoque disertissime loqueretur, habebat assidue praemanibus opera Hieronymi, Ambrosii, Gregorii, Ciceronis, & Lactantii: ualebat etiam scribendis ex tempore carminibus non sine magna multorum admiratione, quae sine praesceptore ferebatur didicisse.

Nec defuit tam illustri foeminae germen simile. Habuit enim filiam Baptistam nomine, rata doctrina, ut doctissimos quoque sua terreret eloquentia.

De quibusdam mulieribus supradictis facit mentionem Politianus

Politianus in nutritia.

Non illi Praxilla suos prædocta; Noffis
Contulerint, myrthisq; modos non dulcis Agacles
Non Anyte, non quæ versus Erinna trecentos
Castalio seu mellerigat, non candida Myto,
Non Telephilla ferox, non quæ canit Egida senec,
Pallados effusum crimen vittata Corinna.

Pro lxxix. his adiungimus Mariam, Aaron & Moyfi
germanam quæ prophetissa fuit, vt dicit Belgomenfis,
libro iij.

Consilio & sapientia Clotildis (quæ filia regis Bur-
gundia; erat) Clodoueus rex Francia; eius maritus pro-
thochristianus baptisimilauachrum promeruit, vt refert
Guaguimus, libro j. c. viij. & Benedicti amplè in sua repe-
titione. in verbo, duas habens filias. numero lxxx. &
lxxxj. quem non repeto.

Refert etiam idem Benedicti vbi suprâ, numero xv.
q; Boëtius habuit vxorem prudentissimam nomine El-
phe, quæ hymnum fecit Oliuæ binæ: de Petro & Paulo
apostolis.

Refert etiam Ioannes Andrea; literatissimam habuisse
vxorem, quæ sibi & Cyno legum doctore compatri mul-
toties de difficilibus iuris respondebat.

Sic & Ioannis Calderini vxor secundum Panormis
tanum c. cum inter vniuersas. in fine. de electionibus.

Item & Philippus apostolus quatuor habebat filias
virgines prophetantes, vt habetur Actuum xxj. Et de alijs
quibusdam per Benedicti in libro hic ante allegato.

His adiungendæ erunt nouem Musæ, videlicet Cal-
liope, Clio, Thalia, Euterpe, Melpomene, Polymnia, Erato,
Terpsichore, & Vrania: quas poëtæ fingunt esse Io-
uis, & memoriæ filias, quod doctum oporteat esse fecun-
da memoria. Et carminum inuentrices fuerunt, de quibus
Textor in loco suprâ allegato.

Non relinquendæ sunt decem Sibyllæ, videlicet Per-
sica, Cuma, Cumana, Tyburtina, Lybica, Erythrea,
Hellepontia, Delphica, Samia, Phrygea. Hæc fuerunt pri-
mis seculis puellæ vaticino spiritu afflatæ, & futura præ-
sagientes, quas sibyllas dixerunt: decem autem scribit fuisse
Varro. Cumana proprio nomine vocatur, Amalthea
à Virgilio Deiphobe, libris huius non secus ac diuinis ora-
culis in imperij administratione populus Romanus semper
usus est. Tyburtinam veteres Albuneam appella-
runt. Politianus in Nutritia quasdam enumerat his verbis.

Quin & veteres prompsere sibyllæ
Carmen, Amalthea & fati Marpesia diues
Herophileq; Idea genus prædocta; Sabbe.
Denoq; Phygoq; & verig nara Phaënnis.
Et Camenta parens & Manto, & Pythia longos
Phemonoe commenta pedes, & filia Glauci.

Hæc Textor vbi supra ponens nomina plurium fœ-
minarum illustrium nos remittens de reliquis ad Plutar-
chum, & ad Strozam qui his versibus quasdam enumerat.
Magnanimam Tomyrim fortem propono Camillam,
Et subeat menti Penthesilea tuæ.

Adde & Amazonias reliqua de stirpe forores,
Respice Carmentam, respice Penelopem.
Vltra nechas animo, propriaq; Lucretia dextra
Inuiso occurret clara pudore tibi.

At rapidum nando transmittere Choelia Tybrim
Ausa, suis animis præmia digna tulit.

Quid te commemorem vestalis Claudia virgo,

Qua stetit attoniti vindice fratris honos;

Quisve tuum dignis nomen Cornelia tollat

Laudibus; aut animum Portia casta tuum;

Quis te prætereat generosi pectoris Ester;

Non bene damnatos protinus vltra Syros.

Quisve Palestina genitam testirpe virago

Spem taceat, patriæ subsidiumq; tuæ;

Si fortasse petes exempla recentia, nonne

Cognita perpetua laude Mathildis erit;

Sponte opibus spretis regnum Violanta reliquit,

Seq; sacri sociam maluit esse chori.

Et Benedicti in iam dicta sua repetitione, in loco supra
allegato, dicit q; plures alia; fœminæ Romanæ, in quibus
literaria dignitas seruata est, vsq; ad Hieronymi tem-
pora, quibus omnia fermè scripta & editiones dicauit
suas, vt visus sit Paulam, Blesellam, Aletam, Atele-
lam, Celantiam, multasq; alias non minus q; illius tem-
poris viros dignas, meritalq; duxisse: quibus suos de-
dicaret libros, suumq; desudaret ingenium. Plures ex his
etiam enumerat Iacobus, magnus in suo sophologio sa-
pientia;, libro primo. capi. iij. vbi ponit fœminas quæ
inuenerunt quasdam artes, vt ibi per eum. Et Cælius li-
bro viij. antiquarum electionum c. j. Vnde multum
inuehit Franciscus patricius, libro iij. titulo vj. de in-
stitutione reipublicæ. q; nunc tanta desidia torpeant mu-
lieres nostræ, vt pro miraculo quodammodo videretur si
quas primoribus labris literas atigerint, licet tâta copia
doctissimarum fœminarum apud antiquos fuerit: vt etiã
inuehit Benedicti in loco supra allegato, volentes inferre
dolendum, q; hodie fœminæ non vacant literis: quod tam-
men non videretur mihi esse vtile, & ipsis, & maritis, &
reipublicæ, propter multas rationes quas dicere possem.
Sed inde tacebo cum tantum intentionis meæ sit tangere
in omnibus ea solum quæ tangunt laudem, honorem, &
gloriam, non quæ faciunt ad deducum, vituperium aut op-
probrium alicuius, sed alio fortè loco de his dicemus.
Et potest videri per Ioannem Neuizan in sua silua nupria-
li, in octaua ampliatione suæ quæstionis, vbi ponit: an
sit licitum ducere vxorẽ doctã. Nescio si his debeat adij-
gere Semyamirã matrẽ Heliogoballi, quæ semper in senatu
interfuit cū alijs senatoribus, & fuit in senatu prælata, ita
q; nihil ferè nisi ea disponẽte, senatus peragere poterat, sen-
tentiamq; suã more cæterorũ de agendis dicebat: qd' mu-
lieri nunq; contigisse legitur. Conuentum mulierũ ordi-
nauit, quibus potestatem præbuit & præstitit, vt sena-
torio more de moribus circa statum tractarent. Et huic se-
natui principissa fuit, vt dicit Philippus Bergomenfis in
suo supplemento, libro viij. quæ anno Christi ccxxiij.
regnabat. Refert etiam Textor in suis epithetis: in ver-
bo, Galli. Quia apud gallias fuerunt sapientissimæ mu-
lieres Gallicanæ, quæ secundum morẽ antiquum quum
de pace bellove consultaretur adhibebantur. Si qua tunc
inter socios incidisset controuersia, mulieres sedebant
arbitræ. Propterea in fœdere (quod sanxerunt cum
Hannibale) voluerunt, vt si quis Gallorum ab aliquo
Carthaginensium iniuria affectum quereretur, eius rei
iudex esset Carthaginensium magistratus. Sin Cartha-
ginensium quisq; ab villo Gallorum iniqui quippiã pas-
sus esset, Gallicas mulieres de ea re iudicium facere: &
alibi de his dictum est.

Secunda Pars



Decima consideratio. Non solum mulieres laudantur ex sapientia, verum etiam ex consilio: quoniam etiam in his quae ad curam virorum spectant, sumendum est, & ab vxoribus consilium: vt exemplis & doctrinis Augusti & Iustiniani imperatorum probatur. Nam Augustus (vt ait Seneca libro de clementia) Liviæ vxoris consilio vsus est, etiam in magnis rebus, atq; eius opera innatam quandam severitatem exutus, clementiam induit. Iustinianus vero in arduis etiam negotiis, & ad summam rerum pertinentibus vxorem consilij participem fecit: vt ipse fateatur in authentica, vt iudices sine quoquo suffragio. §. hæc autem omnia, collatione ij. & ibi Accursius annotat in verbo, reuerendissimam, sumendum esse ab vxore consilium. & illum textum etiam ad hoc ponderat Ioannes Andrea in capi. qui prior. de regulis iuris, libro vj. in mercurialibus. do. meus Iason in l. j. colum. ij. ad finem. ff. de legibus. Albericus in l. aduersus. C. de crimine expilat. hæredita. & Hostiensis in summa, titulo de matrimonio. §. j. colum. ij. versicu. sed & in eo habet, facit etiam textum in l. bene à Zenone. §. penult. in fine. C. de quadrienn. præscriptione. vbi Iustinianus dicit, qui enim suis consilijs suisq; laboribus pro toto orbe terrarum die, noctuq; laborat, quare non habeant dignam suam prerogatiua fortunam. quem textum ad hoc allegat Barbatia in clementi. j. in sexta charta. in paruis. de electio.

Exemplo nobis est ille bonus pater multarum gentium Abraham, cum dure excepisset consilium Saræ vxoris monentis vt Agar ancillam & filium eius eijceret, statim audiuit à domino. Omnia quae dixerit tibi Sara, audi vocem eius. Gene. xxj. c.

Sesostrates Aegyptiorum rex, qui ceteros omnes gloria & rerum magnitudine excessit, vxoris consilio vsus, se vxoremq; suam & liberos partim graui inopinatioq; periculo liberauit. Nam cum illi frater, à quo nihil tale reformata circumstipasset, in intellecta extemplo cum vxore de liberauit. Nã & vxorem secum duxerat, eaq; suadente, vt duos ex sex liberis super ardentem pyram extendens pontem faceret, super quos ipsi transeuntes euaderent, ita fecit: & duobus tantum filijs ita incensis, ceteri cum patre, matreq; fuere seruari, Testis Herodotus in Euterpe.

Plutarchus in libro de virtutibus mulierum narrat historiam de Pythæ vxore, quæ Xerxis temporibus claruit: de qua etiam meminit Plinius, libro xxxij. c. x. quæ viro omnium per id tempus ditissimo auro semper inhiantem & auri foedinas iugiter exercentem, cum ex peregrinatione domum esset reuersus, & cenam parari postulasset, auream mensam apponi iussit, in qua omnia erant ex auro fabrefacta obsonia, ac primo quidem aspectu gauisus est Pythæus, miro artificio singula elaborata conspiciens. Inde aspectu, iam abunde satiatus, præcepit cibum afferri. Verum mulier cuncta quæ postulasset, ex auro concinnata afferri iussit, Cuiq; ille iracundia percitus, fames namq; & bilis nasum conciuunt, esurire se vociferatur, neq; se aurum id temporis exposcere. Sapienter, inquit vxor, Tu nullius rei præter hanc vnam habedæ facultatem præbes. Omnis enim virorum cura, omnisq; ars tuo iussu in auro foedico occupata est, vt nemo iam agros colat, nemo fruges seruat, nemo arbores plantet. Qua vxoria castigatio per motus Pythæus, negotium haud quaquam penitus omittens, quintam duntaxat ciuium partem in opere conti-

nuit, reliquos tum agriculturæ, tum cæteris artibus operam dare præcepit.

Aurelius victor, quo loco Constantij imperatoris vitam describit, sceminarum (inquit) præcepta sæpe maritos iuuare. Namq; (vt de cæteris taceam) Pompeia Plotina (incredibile dictu) quantum auxerit gloriam Traiani, cuius procuratores cum prouincias calumnijs agitant, adeo vt vnus ex his diceretur locupletissimum quicq; ita conuenire. Quare habes tertius: pone quod habes. Illi maritum castigauit, atq; increpans, q; laudis suæ esset incuriosus talem reddidit, vt postea exactiones improbas detestans, fiscum lienem vocaret, q; eo crescente, artus reliqui tabescunt.

Ataulphis Gothorum Rex in animo habuit Romam à se receptam funditus euertere, diuersoq; urbem loco itatuere, Gothiaq; pro Roma nominare, ac Cæsarum Augustorūq; memoria profus abolita, Ataulphi appellatione in poteros transmittere. Verū Placiæ coniugis seu Placiæ Honorij sororis suafu adeo est mutatus, vt breui nō hostis, sed amicus, non urbis euersor, sed instaurator sit vocatus: de quo meminerunt Paulus Orosius c. cxxij. & Paulus diaconus de gestis Romanorum, lib. xij.

Dominica vxor Valentis imperat. Gothos ad euerendam Constantinopolim irruentes, pacauit.

Pompeia Plautina Iulianum impe. maritum suum auerit ab extorquenda populo pecunia, & colligendo. fisco. testis est Sex. Aurelius. & sic reperuntur sceminae, quæ maximi quandoq; boni auctores extiterunt.

Etiam narrat Seneca libro j. de clementia. c. v. q; quum quidam rex non posset potentia quendam suum destruire inimicum, reginam consuluit coniugem suam: quæ tale regi dedit consilium. Fac domine quod medici facere solent, quia vbi vsitata remedia minimè profunt, tentant cōtraria: si severitate nihil profecisti, tūc tenta quemodo cedat tibi clementia: ignosce illi. Quod ille gauisus annuit, factoq; adimpleuit, & contulit ei consulatam: ex quo habuit eum amicissimum fidelissimūq; hæredem. de quo j. dicitur.

Refert etiam Cassiodorus, post Theodoritum, in tripartita historia, libro ix. c. xxxj. ad Theodosij imperatoris sanctitatem multum contulisse vxorem, quæ virum sepius diuinas leges admonebat, eiq; frequenter dicebat: Oportet te semper marite cogitare, quid dudum fuisti, quid modo sis: hæc si semper cogitaueris, ingratus benefactori non eris, sed imperium quod suscepisti, legaliter gubernabis, & harum rerum placabis autorem.

Saxo grammaticus in historia Danica, libro ix. tradit Regnerum Danorum regem sexagesimū secundum Vniuersi filij mortem adeo molestè tulisse, vt oblatino ad moriendum lectu, corpus lectulo per summam animi egritudinem affixerit. Quem vxor virilem supergressa fiducia imbecillitatis increpitum virili adhortatione firmavit, reuocatumq; à mœrore, animum arma impentius tractare perdocuit: affirmans fortissimum patrem cruentos filij cineres iustius armis, quam lachrymis expiaturū. Ad cuius monitum Regnerus discusso mœsticiæ habitu, depositisq; doloris insignibus iacentem reuocauit audaciam, breuiq; hostem, qui filium interemerat comprehendit: adeo (vt inquit Saxo) interdum ab inualidis fortia roborantur ingenia.

Profuit & consilium Clotildis filiae Regis Burgundiae,

dix, consilio culus Clodouus Rex Franciæ eius maritus Christianus effectus fuit, vt refert Guaguinus libro, j. c. viij. de gestis Francorum, & post eum G. Benedicti ample in iua repetitio. c. Raynutius, in verbo, duas habens filias, nume. lxxx. & lxxxj. & dixi in præcedenti cōsideratione, vbi etiam de vxoribus Ioan. And. & Calderin.

Iuguldis soror Childeberti, Hermogillum Lemigildi Gothorum regis filium, & maritum suū ad Christianam conuertit pietatem.

Profuit & consilium Theodelindæ Longobardorum Reginæ viris suis, cum sua ipsius opera & pia suafione Eutharim priorem maritum multo mitiorem fecisse scribitur, ad veram pietatem amplectendam longè priorior. Sed & Agilalphū maritum posteriorē præferocē virum dextere monēdo, veritatē lucē oculis admouēdo, eō traxit, vt omnibus suæ gentis author fuerit à malorum demomum cultu, detestandaq; hæresi sese vindicandi.

Quo etiam tēpore Brunehildis pari studio Childebertum Francorū regem ipsius virum, eō quoq; impulit, vt Tassilonem Bauriæ Regem ea lege constitueret, vt à Sclauorum gente bello infestanda non prius desisteret, quàm ad Christi fidem amplectendam subegisset.

Lacedæmonij etiam non minus publica q̄ priuata cōsilia cum mulieribus communicabant, vt scribit Plutarchus: tum in comparatiōe Numæ ac Licurgi, tum in vita Agidis, & Aristo. Politico ij. c. viij. multa in Lacedæmoniorum principatu à mulieribus administrabantur.

Apud præcos quoq; Athenienses non minus famigerabile Græcorum gentem mulieres publicis consultationibus interesse, suffragiaq; ferre solitas, testis est Varro.

Germani item in esse sanctum aliquid & prouidū fœminis putant, nec aut consilia earum aspemantur, aut responsa negligunt, vt Cornelius Tacitus scribit in libro de moribus Germaniæ.

Apud Gallos gentem nostram, olim consuetudo fuit, vt quoties de bello eis esset, aut pace cōsultandum, mulieres quoq; eiusmodi cōsultationibus admitterentur. Præter ea si qua aduersus socios incideret cōtrouersia, eā ex mulierum sententiā componere cōsueuerāt, vt refert Plutarchus libro de virtutibus mulierum, dixi ante in præcedenti cōsideratione, vbi de sapientiā & prudentiā mulierum. Et de cōditionibus pactis inter Hannibalem & Gallos, q̄ mulieres iudicabant de commissis per Gallos, dixi in finali parte in xvij. cōsideratio, incip. aliam orbis diuisionem, versiculo, vnde & apud & c. cū versiculo sequenti.

Socrates in libro de republica quinto, dicit non omnino esse arcendum mulierū genus ab administranda re publica, si qua modo reperitur idonea: quin præcepit non magistratus tantum sed omnia & publica & priuata, tum pacis, tum belli studia mulieribus cum viris communi fieri. Sed in ea re illum reprehendit Lactantius libro diuinarū institutionū ij. c. xxxij. Et hæc nō fineratiōe dicuntur, quoniā, vt in præcedenti cōsideratiōe dixi, aliquid iudicij & discretionis habet, prout facit tex. in l. cum prætor. §. penult. ff. de iudicij, concordat text. in c. infamis. ij. q. viij. & probat illud Prouer. xij. Sapiens mulier ædificat domū suam, & Prouer. xix. Domus & diuitiæ dantur à patribus, à domino autē vxor prudens: vt refert Io. Fabri in rubri, institu. de nuptijs, & Lucas de Penna in l. ij. col. pe. C. quādo & quibus quarta pars debetur, lib. decimo, & dici in commentarijs nostris super cōsuetudinibus ducatus Burgūdiæ, titulo, Des droictz & appartenāces a gens ma-

riez. in rubri. & etiā Regum xxx. c. fit mentio de quadam muliere sapienti, facit etiam tex. loquens de mulieribus, in c. viduas. le premier. ibi, maioris sapientiæ & consilij existunt. xxvij. q. j. & in c. si aliquid. xxxij. q. iij. vbi prudentis quoq; fœminæ fit mentio.

Ex quibus cōcludit Tiraquellus in suis legibus cōnubialibus, in l. xj. quæ est, q̄ in his etiā quæ ad virorū curam pertinet, ab vxoribus ipsi consiliū sumant; q̄ cum fœminæ sint non omnino expertes sapientiæ, consilij, & prudentiæ, possunt salubre quādoq; dare cōsiliū, facit tex. in l. si quis decedēs. §. Papinianus. ff. de administra. tutorū, ideo admodū scitē dicit Corneus cōsilio xxxvj. incip. quo ad primū consultationis articulum. col. viij. ver. & constat q̄ illud statutum. libro ij. q̄ non semper spernitur mulieris consilium, prout nec spreuit Io. Andr. consilium suæ vxoris Milanciæ, cum illud referat in c. cum secundū a postolum. de præbendis. vbi dicit se ab ea didicisse, q̄ si nomina (vt pleraq; alia) in foro venderentur pulchra quidam parentibus esse magno pretio emenda, vt filijs imponerent. Eandemq; vt doctam se aliquando consuluisset asserit in c. prior. col. penult. de regu. iuris in vj. in Mercuerialibus. Nec etiam spreuit Io. Calderinus consilium suæ vxoris: cum, vt inquit in c. si. de renuncia. & post eū Panor. in c. cum inter vniuersas in fi. de electio. ipsum Calderinum consuluisset vxorem, an conuiuator teneatur hora prandij mittere ad conuiuas, vt veniant: quæ satis æquè respondit ad fœminas & forenses esse mittendum, qui se facile non ingerunt: non etiam ad alios nisi essent graues personæ, de quo etiam per Collecta. in c. à crapula. de vita & honesta. clericorum. & Bal. in proemio Gregoria no. col. v. ver. quæro quidam scholaris.

Aduerte ad dictū Philippi Decij in l. fœminæ. col. ij. ver. tertio postulare. ff. de regu. iuris. q̄ licet mulier prohibeatur postulare, potest tamen in camera consulere.

Ex quibus dictis videmus certos casus in quibus cōsilia mulierū fuerunt salubria: ideo in talibus aut similibus videtur esse illis credendū. Et inter alia aduerte ad consiliū Sarræ, quoniā exemplo illius, si vxor tua cōsuluerit te agredi ad ancillā, crede illi, si sit pulchra, aliās non: sed his temporibus mulieres hoc de raro contingenti consulunt.

Adde alios tres casus vltra prædictos, in quibus credendum est vxori, & non vltra.

Primus, si cum volueris egredi extra locum tuæ habitationis, & vxor tua tibi dixerit, & consulerit bibendū esse anteq; exeas, crede illi.

Secundus, si cum vxori tuæ quādoq; dixeris, illi te velle dare vestem pretiosam causa ornatus similem eius vicinæ, & dixerit alio tempore reseruandum, crede illi.

Tertius, si cū noctu aut die in palestra venera illā amplexatus semel fueris, & iterum concubere velis, si dixerit tibi vxor tua sat esse, crede & illi, quoniam in his tribus optimū erit eius cōsiliū: quoniam verò videtur de raro contingenti euenire, ideo videtur charius & vtilius: cum quæ rara sunt chariora videntur.

Et pro certo nisi esset intētionis nostræ in hoc opere recēdere tantū quæ laudē concernūt, libet adducere in nullo alio casu cōsilijs mulierū esse credendum, cū sit fragile & debile, vt satis declarat Tiraquellus in dictis legibus cōnubialibus, in primā lege, ad quæ te remitto, tanq; ad solitū de ipsis mulieribus malè dicere ferē in toto illo opere.

Vndecima cōsideratio. Etiam fœmina laudem meretur & honorari debet ex virginitate. Cum virgine

Secunda Pars

ginitas ipsa dei templum sit, & qui eam habet, fortitudinem habere dicitur, secundum Augusti. de ciuitate dei libro ij. c. xxvj. tanta est vis probitatis & castitatis, ut penam omnis eius laude moueatur humana natura. Et uirginitas uirtus est animi, comitemque secum habet fortitudinem. xxxij. q. v. c. ita ne aliqui. Et de laude, excellentia & priuilegijs uirginum diffusum in proxima sequenti parte, in xxxix. consideratione scribitur. Et inter ceteras uirtutes mulierum pudicitia praefertur, ut habetur in Margarita poetica, ij. parte, tractatu ij. oratione xvij. in princ. Et de huiusmodi uirtute satis amplum habetur in Rosario B. de Buftis, in ij. parte, sermone xxvij. ubi de uirginitate ponit in littera, B C D E F G & c. Et in littera Y. ante a ponitur de pudicitia, in quibus locis enumerantur aliquae quae fuerunt laudatae ex pudicitia, ut Susanna & Sophronia. Sed quia istud esset nimis fastidiosum omnes pudicas & uirgines enumerare non insisto: cum non sit ita nouum sicut de doctis & magnanimitatem habentibus. Etiam Textor in sua officina ponit quaedam uirgines uestales. De laude etiam uirginum uide Iacobum Nigrum in suo sophologio sapientiae, libro x. cap. xvj. ubi multa ponit de uirginibus. Uide etiam de laude & eius priuilegio pulchra quae dicit Panor. & alij in c. causam matrimonij, extra de probatio. & Ludo. Romanus in consilio suo ccccc. incipiente: vos estis lux mundi. ubi est oratio per eum facta in concilio Basiliensi. Quae quidem uirginitas (si semel amissa fuerit) amplius reparari non potest, secundum Augusti. ut dicit gl. in l. j. C. de rapto. uirg. Cui concordat Ouidius, libro epistolarum. Nulla, inquit, reparabilis arte lesa pudicitia est, & castitas praefertur uitae. text. in l. ij. §. initium. ff. de origine iuris. Etenim haec castitas uirginalis nobilior ceteris: in signum cuius uirgines Laureolam portant. c. si Paulus. xxxij. q. v. imo pro uirginitate sua conseruanda Daiphnes Penei filia tota in Laurum conuersa fingitur, libro j. metamorphoseos: ut ex ea Laurea corona triumphantes imperatores Loui pro uictoria in capitolio sacrificaturi in posterum ornarentur,

Cui deus, at quoniam coniunx mea non potes esse,
Arbor eris certe dixit: mea semper habebunt
Te coma, te cytharę, te nostrę Laure pharetrę.
Tu ducibus lætis aderis cum læta triumphum
Vox canet, & longas uisent capitolia pompas.
Tu quoque perpetuos semper gere frondis honores.

Hoc dicit Guillelmus Benedicti in sua repetitione. c. Raynutius. in uerbo, cuidam Petro tradiderunt. numero xlvi. de testamētis. Et de laude uirginitatis uideas Osium episcopum Cordubensem qui fecit librum unum. & Iulianus episcopus ecclesiae Tholctanę fecit librum unum, & Saluianus libros tres. De excellentia etiam huiusmodi uirginitatis ponit amplum Iudocus Clithoueus in suo Antiluthero. c. xxxix. Et dicit Guillelmus Benedicti in loco hic ante allegato, triplicem esse castitatem, uirginalē scilicet quae proprie uirginitas appellatur, de qua hic & in locis supra allegatis, ubi multę enumerantur uirgines, quę plura egerunt pro earum uirginitate conseruanda, ut etiam de filiabus Scedasi (quę Hippo & Miletia dicebantur) in Leuetris oppido Boetiae quo ore laudandae sunt, quas traditum est (ut ait Hieronymus contra Iouinianum) absente patre duos iuuenes Spartanos praetereuntes iure hospitij suscepisse, quos multum uino indulgentes, uim pro nocte intulere uirginibus: quę amissa pudicitia nolentes superuivere, mutuis conciderunt uulneribus. Et, ut refert Caelius libro antiquarum lectio-

num vij. cap. xxvij. maxima uirginitas, & castitas obseruatur apud Chios. Nam nullum adulterium neque illegitimus concubitus (quod est maximum temperantiae muliebris argumentum) ex Chio (ut ait) memoratur prodijisse.

Legitur quod Britona nympha Cretensis, cum esset formosa, perpetuoque uirginitatis uoto uenationi vacaret, ad vim & stuprum Minois regis declinandum, se in aquas dedit praecipitem.

Item Theoxena mulier a Philippi Macedonum regis militibus in mari septa, cum nullum salutis effugium uideret, in mare se deiecit, idque, ne in regis potestate ueniret. & uide Plutar. in ij. tri. castitatis. & August. libr. j. de ciuitate dei. c. xxvj. ubi fit mentio de his quae se necauerunt, & in fluium proiecerunt, ut insectatores suę pudicitiae deuitarent: sed ibi commentator dicit se nullibi legisse de uirginibus Christianis quae sic se occiderint, quia deus praebuit auxilium uirginibus, ut suę uirginitatis seruarent decorum. Quis Luciam eripuit de tot malis? Quis Agnetem? Quis Apollonia? Quis Catharina? uerum Christus Iesus ob gratiam uirginitatis. Uirginitatem omnibus praefert uirtutibus, & ad eam sequendam omnes inuitat Petrus abbas Cluniacen. lib. vj. uarum epistolarum, epistola xl. quae est exhortatoria & missa ad sanctimoniales Marciniacenses (quae sunt in dioecesi Heduenfi supra Ligerim) ut in uirginitatis foelicum proposito perseuerent, exemplo sanctarum uirginum & martyrum.

Secunda uero castitas, dicitur continentiae, seu uidualis, de qua infra prope, in xx. consideratione, & amplum in ij. parte sequente. in xl. consideratione.

Tertia est, quae pudicitia appellatur, quae est in legitime coniugatis, de qua faciam considerationem sequentem. Et de istis tribus scilicet, uirginibus, continentibus, & coniugatis facit tres ordines in ecclesia dei glo. finalis, in decretali, firmiter credimus. in fine, de summa trini. & c. Christus tamen, ut ibi ait, plus amat uirgines quam alios, quia sponte tribuit, quod sibi non fuerat imperatum. Continentes etiam plus deo placet, quam coniugati: quia non expedit homini ad regna caelestia tendenti accipere uxorem. text. est in capi. qui sitit. xxxij. q. v. & ea sunt in nostris officijs gratiora, quae cum liceret nobis etiam non impendere, tamen causa dilectionis impendimus: ut est text. in c. iam nunc. xxxvij. q. j. dicit tamen text. illius decretalis. in fine. Non solum uirgines, & continentes, uerum etiam coniugati per rectam fidem & operationem bonam placentes deo ad aeternam merentur beatitudinem peruenire.

Dodecima consideratio. Sicut ornat uirum fidelitas, ita mulierem castitas: quae etiam est in matrimonio, ut dixi, & probat textus in ca. Nicena. ibi, honorabiles confessus nuptias, & castitatem, dicens esse cum propria coniuge concubitus. xxxj. dist. facit. l. mulier. §. cum proponeretur. ibi, quod & mulieris pudicitiae, & patris uoto congruebat. ff. ad Trebellianum.

Et in conseruatione huiusmodi castitatis plurimum laudantur mulieres, ut legitur de illa nobili Lucretia totius pudicitiae & castitatis gemma a Tarquinio superbo, licet ui oppressa, proximis & Collatino eius marito, cum dignitatem toro uiolato foedare noluit, simul conuocatis gladio se transfixit.

De Penelope Ulyxis regis coniuge pulcherrima legitur, quod ob suam tutandam pudicitiam, & marito seruandam fidelitatem, multas a suis prociis pertulit iniurias, tamen nullam unquam

vnquam molestia à proposito fidei mariti diuelli potuit. Lanificio & absentiam mariti solabatur, & procos frustrabatur, quibus se concessuram absoluta tela pollicebatur. Sed vt eos longius frustraretur noctu retexebat, quod interdū texuisset. Quo factum est, vt Penelope hæc vestimenta iuuenis, solatio viri in Troiano decenniali bello persistentis destituta, illibati decoris, atq; intemeratæ pudicitie matronis omnibus semper exemplum sanctissimum fuit, in qua plus laudatur mentis fidelitas, quàm pudicitie effectus. vnde Tibullus.

Castia precor coniunx maneat, sanctiq; pudoris:
Nec sis casta metu quæso, sed mente fidei.

Nam animus & propositum distinguunt maleficia. I. qui iniuriæ. ff. de furtis. hinc teste Cælio libro antiquarum lectionum septimo. c. xxvij. scribit Hieronymus: doctissimi viri esse sententiam pudicitiam in primis esse retinendam, quoniam ea amissa omnis ruit virtus, & in ea decoris muliebris enitescit principatus. Hæc pauperem commendabilem facit, diuitem extollit, deformem redimit, exornat pulchram, viros quidem consulatus illustrat, effert in æternum nomen eloquentie claritas militaris gloria, & ex deuictis gentibus arreptus triumphus parem quodammodo deo facit. Multa porrò sunt quæ ingeniorum fertilitati nobilitatem adoptent præsignem. Per propria mulieris virtus pudicitia censetur. Hæc Lucretiam Bruto æquauit, nescio an etiam prætulerit, quoniam Brutus non posse seruitutem pati à femina commotus edidit. Hæc æquauit Cornelia Graccho. Hæc parem alteri Bruto Portiam fecit: & ibi laudat puellas Patuinas in verecundia, dicens. Durant etiã in virginibus prisce castitatis vestigia, quando non nisi operata facie prodeunt visendæ in publicum, velut dicent subinde illud Hieronymi in epistola ad Demetridem virginem. Cuius dictum qui coniugari cupiunt, bene considerent. Illa inquit, sit tibi pulchra, illa amabilis, illa habenda pro socia quæ se nescit pulchram, quæ negligit formæ bonum, quæ procedens in publicum non pectus & colla denudat, nec reuocato pallio ceruices aperit: sed vix vno oculo (qui viæ necessarius est) patente graditur. In hoc dignum scitu illud occurrit: quod in Græcorum historia obseruatum est. Siquidem apud Spartanos diu obseruasse legimus, vt aperta facie virgo, at conuelata nupte in proptulo viserentur. Cuius eam Charilaus reddebat rationem, quoniam virginibus viros sibi prospicere necessarium sit. Mulieribus autem quos compararint custodire. Obseruatum & illud Cæcedonias mulieres eum seruasse morem, vt si in alienos viros, & magistratus potissimum inciderent, dimidium retergerent faciei: quæ à viduis coorta consuetudo prorepsit, & in eas quæ iunctæ viris forent. Hunc morem etiam apud nos in Burgundia obseruari videmus. Mulier autem in signum verecundie subiectionis & reuerentie debet velare caput suum: vt habetur primæ ad corinth. xj. & recitatur xv. q. ij. in principio. & ca. hæc imago. & c. pe. xxxij. q. v. vnde Linus ex mandato Petri constituit, ne qua mulier nisi velato capite templum ingrederetur.

Imperator etiã pudicitiam semper esse colendam censuit. Tex. est in l. si qua illustris. ibi, ipsi pudicitie, quæ semper colendam censemus. Maximè in ingenuis & nobilibus seu illustribus, quibus castitatis obseruatio precipuum debitum est, vt ibi dicitur tex. C. ad Orficianum, etiam Imperator castitatis est amator. text. in authent. quibus modis natura efficiuntur legiti. §. nouimus. collat. vj. de quo per

G. Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, cuiusdam Petro tradiderunt. numero lxx. cum tribus sequentibus. extra de testamentis, vbi dicit, q; libido in potente & honorato est deterior, & q; ob vitium luxurie plures reges fuerunt interfecti & expulsi à regno: & ibi vide pulchra exempla de castitate & pudicitia antiquorum principum.

Decima tertia consideratio, q; mulieres laudantur ex clementia & liberalitate, vt habetur per Bernard. de Buisis eodem sermo. xxvij. in princ. in ij. parte. in litera z. & de liberalitate regine Sabbe exemplificat, quæ venit à fratribus terræ ad audiendam sapientiam Salomonis, & donauit ei cxx. talenta auri, & Aromata multa, gemmasq; preciosas, vt habetur in ij. regum x. c. Et quedam femina nomine Buba ditissima Marium à senatu Romanorum hostem iudicatum in suam domum reduxit, vt refert Margarita poetica in oratione xvij. supra alleg. Et vnum actum clementie narrat Seneca libro j. de clementia. c. v. q; cum quidam rex non posset potentia quendam suum destruere inimicum, Reginam consuluit coniugem suam, quæ tal e regi dedit consilium. Fac domine quod medici facere solent. Quia vbi vsitata remedia minimè profunt, tentant contraria. Si seueritate nihil profecisti, nunc tenta quomodo cedat tibi clementia, ignosce illi, quod & factum est, vt de hoc attestatur Benedicti in d. repeti. c. Raynutius. in verbo, duas habens filias. nume. xix. extra de testamentis.

Decima quarta consideratio, q; mulier timens deum ipsa laudabitur, vt habetur prouerbio. vlti. & Bernardinus de Buisis in ij. parte sui Rosarij, sermone xxvij. in ij. parte illius. in litera E.

Adde etiam, q; mulier timens maritum consequitur honorem, quoniam scriptum est ad Ephe. v. vnusquisq; vxorem sicut seipsum diligit: vxor autem timeat virum suum. de quo à nobis dictum est in rubri. Des droitz & appartenances a gens mariez. in commentarijs consuetudinum ducatus Burgundie. Laudem etenim consequuntur si viris se subiecerint, dicit Plutarchus in preceptis conubialibus. dicam alibi, & hic ante in consideratione ante proximam.

Decima quinta consideratio. Laus mulierum consistit etiam in deuotione & pietate, vt amplè declarat idem Bernardinus de Buisis in dicto sermone xxvij. in ij. parte sui Rosarij. Et ibi ponit de multis quæ pietate & clementia mota multa seruitia impenderunt sanctis, & etiam habetur per Albertum de Eyb in sua margarita poetica. in dicta ij. parte. tractatu ij. oratione xvij. vbi ponit de Antigona Oedippi filia, de Claudia vestali virgine, & de Aenilia virgine vestali, & virginibus Spartanis. Vide Franciscum patritium, libro iij. titulo v. de institutione reipublice: vbi amplè commendat laudem mulierum in virginitate, de qua supra.

Decima sexta consideratio. Gloria etiam mulierum consistit in gratiositate, quoniam, vt habetur Prover. xj. mulier gratiosa inueniet gloriam, vt fecit Ester, quæ propter eius gratiositatem fuit coniuncta matrimonio regi Assuero, repudiata Vashti eius prima vxore. Ester j. & ij. & dicam infra. Et hæc gratiositas consistit in modestia, quæ multum commendatur in mulieribus, vt inquit Epictetus philosophus in enchiridione. c. lv. vbi de officio viri erga vxorem dicit. Monendæ igitur sunt apud nos mulieres in honore esse nihil ob aliud, nisi vt modeste sint, & virum reuereantur. Etiam consistit hæc gratiositas in modo, qui multum in vxoribus & feminis attenditur. & est pulcherrima virtus: vnde Horatius.

Secunda Pars

Omnibus adde modum, modus est pulcherrima virtus,

Et ita vulgare proverbum, En drap couleur, En vin saueur, En aduocaceloquence, Et en femme contenance, Ediuē: sō si vxor non inuenerit gratiam in oculis viri, scribet libellum repudiij, vt habetur Deuterono. xxiiij. c.

Decima septima consideratio. Quodd etiam mulieres ex misericordia laudantur potiusq; viri, quoniam, vt ait Aristoteles viij. lib. de animalibus, Mulier viro misericordior est. ita dicit Bernardinus de Buis in ij. parte sui Rosarij, sermone xxxviiij. ij. parte. litera E. Et vbi non est mulier, ingemiscit egens. Ecclesiastici xxxvj. in fine.

Decima octaua cōsideratio. Mulieres etiam propter earum diligentiam laudantur, quoniam vt habetur Prouerbio. xij. Mulier diligens corona est viro suo.

Decima nona consideratio. Mulieres etiam sunt laudandæ, quoniam sunt sagaciores viris, gloss. fi. in l. si a sponso, C. de donatio. ante nup. in l. ij. C. de his qui veniam æta. in petr. Ioan. de Montaigne. in tractatu suo de bigamia, prima questione. col. xx. & sequenti. Et prudentia mulieris, multū solet mederi vicijs maritorū, vt Vbertinus super epistola Ciceronis xxv. incipiente, nō potuit, & habetur Prouerbio. xiiij. Mulier sapiens ædificabit domum suam, Et propter mulierem bonam saluatus est vir malus, Et sagacitas seu sapientia earū ita antiquitus apud Gallos reputabatur, q̄ cum discordia esset, adhibebantur mulieres pro pace componēda. Et mos antiquus erat, q̄ si qua tunc inter socios incidisset controuersia, mulieres sedebant arbitrae. Propter quod sanxerunt Galli cū Hannibale, vt si quis Gallorum se a Carthaginensium aliqua iniuria affectum quereret, eius rei iudex esset Carthaginensium magistratus, si Carthaginensium quisq; ab vltio Gallorum iniusti quippiam passus esset, Gallicas mulieres de ea re iudicium facere: vt refert Textor in suis epistolis, in verbo Galli. & in hoc constat q̄ etiam mulieres sunt sapientes: imo ab eis est exquirendum consilium, vt constat de Iustiano qui quæsit consilium a Theodora eius vxore, vt habetur in authent. vt iudices sine quoquo suffragio. in §. cogitatio. versicu. sed neq; sufficiemus. vbi glo. in verbo, coniugē. allegat Carthone. Barbaria in clem. j. col. xiiij. de elect. do. meus Iason in l. j. in ij. col. ff. de legib. vbi etiā allegat Io. Andr. dicentē se ab vxore sua didicisse bona nominamagno pretio esse emenda.



Vigesima consideratio. Laudandæ etiam sunt mulieres in seruanda viduitate propter signū charitatis, vt scilicet ostendat vxor quantū amauerit virū. vnde, vt refert Virgilius in iij. Aeneido, dicebat Dido vidua,

Ille meos primus qui me sibi iunxit amores
Abstulit, ille habeat secum, seruetq; sepulchro.

Quos allegat Lucas de Penna in l. mulier est. xj. col. C. de incolis. vbi amplē commendat viduitatem, & Hieronymus contra Iouinianum scribit de Valeria nobili Romana, quæ Seruio viro suo mortuo nulli nubere volebat. Cūm rogaretur secundum virum accipere, respondit se non posse hoc facere, quia primus adhuc viuebat. Quā diu enim vixero, vir meus per amorē viuet in corde meo. Putabat enim virum sibi quem animo gestabat, a cuius memoria nemors quidem eum eripere poterat. O sententiam singularem & excellentissimam matrona dignam, qua declaratur, non corporis illecebris, sed animi affectu matrimonium tueri. Quod quidem probauit Democionis Atheniensis filia, quæ quamuis virgo esset, cum au-

diuisset Leosthenis sponsi mortem, qui in bello Lemniaco occubuerat, seipsum interemit: asserens quamq; intacta esset corpore, tamen si alterum cogere accipere, secū cundum deciperet, cum priori animo nupisset. hæc Franciscus Patrius, libro iij. titulo v. de instit. reipublice. vbi dicit q̄ licet maioris amoris vinculum sit & ingenui esse animi, non nisi vni viro coniungi: & in hac re turris naturam imitari: quam naturæ indagatores diligentissimi asserunt, si parem amiserit, nunq; alterius commixtionem querere. Et etiam quoniam vetustissimi Romani ea foeminam corona pudicitia honestabant, quæ vno cōtenta matrimonio tātum fuisset, perpetuāq; viduitate incorrupti animi sinceritatem ostendisset. Impatiens enim libidinis videtur illa quæ rursus nubit, & præcipuē si liberos habet matrimonij pignora: & mortuū virum facie ac nomine exprimentes. Quā quidem sententiā Elice verbis elegantissimē exprimere videtur Maro Manuanus cum se viduam ac desertam quereretur, his versibus, Saltem si qua mihi de te suscepta fuisset
Ante fugam soboles, si quis mihi paruulus aula
Luderet Aeneas, qui te tantum orere ferret,
Non equidem omnino capta & deserta viderer.

Quid quodd ea quæ rursus nubit, impia in liberos esse cernitur. Quos orbatos patre & ab omnibus destitutos, quasi in lumine vitæ negligit, eo etiam tempore quo magis parentis ope indigere videntur. Quæ ratio quidem omnibus persuadere debet, vt videtur cum liberis pudicitiam seruent, nec rursus fortunā experiantur, a qua semel deceptæ vix meliorem sortem desperare possunt, cum honori ac liberis omnino malè consulant.

Auia Romanæ nobilitatis animum ostendit, cum eius propinqui ac necessarij ei suaderent, vt alteri nuberet, cū integra adhuc ætate & facie optima esset: inquit enim se nequaquam esse facturam. Nam si virum inuenero vt antea habui, nolo perpetuo formidare, ne perdā. Sin malum? Quid enim habeo malum experiri, cum optimum priorem fuerim experta? Illusa enim prioris fato sapiēter fecisse videtur, si maritali fortunæ rursus se credere noluit.

Seb Portia minor Cathonis filia firma ac consona sententiā declarauit quid pudicam foeminam iudicet. Nam cum apud eam, vt moris est, laudaretur mulier quædam, quæ rursus nupta est, tacete inquit. Nam neq; felix, neq; benemorata, aut pudica esse potest foemina, quæ secundo nubit. Laudat sum opere Plutarchus Cornelie Græchorum matris viduitatem. Ad hanc ferē sententiā Cornelia filiorum & familiæ cura suscepta post mortem viri talem se præbuit, vt non malè consuluisse Tyberius videretur, qui pro eius salute occubuit. Nam Ptolemæi regis nuptias respuit. Et cum iller regnum & communionem diadematis sibi offerret, vidua quā regina esse maluit. Hæc Patritius vbi supra. Et Hieronymus narrat in loco supra allegato, quod Martia Cathonis filia cum nollet nubere, sed virum defunctum semper lugeret, interrogata quem diem vltimum haberet, luctus respondit, quem & vitæ. Et, vt ait Bernardinus de Buis in sermone vigesimo octauo. in litera T. V. X. Y. Z. Viduitas in multis alijs commendatur. Et commendationem huius viduitatis, etiam amplē ponit Lucas de Penna in l. mulieres. supra allega. Et ista castitas continentalis quæ dicitur viduitas, si longo tempore continuetur, non procul distat a virginitate. §. optimum itaq; est. in authent. de non eligendo secundō nubentes.

Sed, vt dicit Patricius in loco supra allegato. Tolerabilius agunt qui in primo ætatis flore ad secundas nuptias transierunt, si liberis carent. Student namq; singula anima lia sobolem propagare, & liberorum gratia se collocare potius quam libidinis, equius omnino esse videtur.

Sed si qua impatiens libidinis esset, ne sine viro castè de gere posset, optimi consilij esse puto, vt rursus nubat: ma-
 Iosiquidem laude viduitatis careat quã puditię. Illa enim sine ignominia ac turpitudine, hæc autem non sine pro-
 bro ac dedecore mittitur. Et propterea de iure statutū est, qd insequendo dictum apostoli j. ad Corinthi. vij. in fine. Mortuo viro mulier nubat in domino. c. cum secundū. & c. super illa. extra de secundis nupt. dixi in rubrica. Des-
 enfans de plusieurs lietz. in cōsuetudinibus nostris. & nō est præsentis speculationis, igitur non insisto. Et etiam quia matrimonium est causa conseruandi genus huma-
 num, ideo facio considerationem sequentem pro laude mulierum secundò nubentium. Sed quoniã hic loquitur de viduitate, quæ dicitur vidua, vide amplè Benedicti in sua repeti. c. Raynūtius. in verbo, cuidam Petro tradide-
 runt, numero xlviij. de testamētis. & ibi in verbo, & vxorē nomine Adelasiam. vbi & viduitatis priuilegia po-
 nit. numero 806. cum sequenti. Et vidua retinet priuile-
 gia omnia defuncti mariti, quibus ipso viuente fruebatur: quia in eo gloria defuncti meritò relucet. & dicit Bal. in l. pignoris. C. de pignora. actio. qd vidua alicui⁹ relicta, mor-
 tui viri est imago. Et plura scripsi j. in sequente parte. in xl. consideratione, de statu viduali, & de eius laudibus, & qd præfertur ante statum coniugalem.

Vigesima prima consideratio. Quòd ita mulieres sunt laudandę propter conseruationem generis humani, quod breui tempore periturum esset, nisi hic muliebris sexus esset.

Mulieres enim sunt quæ familias, quæ res publicas, quæ totam deniq; conditionem restaurant. Et quod maius est, immortalē reddunt. Et ideo, vt dicit Albertus de Eyb. in sua margarita poëtica, in ij. parte. tractatu ij. in oratione xvij. hæc Romanæ vrbis conditor intelligens quando foe-
 minis careret, cum Sabinis bellum graue inire non dubita-
 uit. Cognoscebat enim huiusmodi imperium, si mulieres non affuissent, paucissimis esse duraturum diebus. Dicam infra amplius in hoc tractatu, in xj. parte. in xij. conside-
 ratione: vbi ponam qd coniugati tanq; existentes in digni-
 tate præferuntur cæteris non coniugatis.

Vigesima secunda consideratio. Mulier propter eius pulchritudinem & formositatem laudāda est. Quo-
 niã, vt ait Albertus de Eyb. in sua margarita, in ij. parte. tractatu j. c. iij. de auctoritatibus Lucij Appulij: virgo for-
 mosa, & si sit opidò pauper, tamen abundè dorata est: & propter pulchritudinem facilius maritatur: de quo etiam per Celiū libro xij. antiquarum lectionum. c. vij. viij. & ix. vbi amplè laudat & extollit pulchritudinem, maxi-
 mè in muliere. notatur in l. si voluntate. C. de dotis promif-
 sio. Dixi in consuetudinibus nostris ducatus Burgundię, in rubrica. Des droietz & apparten. a gens mariez. Vbi di-
 xi qd mulieri formosæ nubendum est. Et tantum pulchri-
 tudo mulieris allicit homines, qd ab ea non possunt sepa-
 rari, vt habetur iij. Esdræ iij. c. vbi habetur. Mulier pul-
 chra & fortis & dominans regi, vt non possint homines à mulieribus separari. de quo per Antoñ. Florenti. in sua summa, prima parte. li. primo. c. ij. §. ij. vbi ponit quomo-
 do anima signatur per pulchram mulierem. Sed cauendū

est, ne quis si tali nubat quandoq; legat titulum ad Corne-
 lianum: qm̄, vt ait Albertus in loco hic ante alleg. in x. c. il-
 lius secundæ partis & primi tractatus. Mulier speciosa &
 pulchra templum est super cloacam ædificatum: cum his sit cum forma iuncta pudicitie.

Corporis egregij miseros trepidosq; parentes
 Semper habet, rara est adeo concordia forma:
 Atq; pudicitie sanctos habet horrida mores.
 Tradiderit dominus.

Et formosis lenitas semper amica fuit. Et difficilè est custodire quam plurimi amāt, vt satis colligitur ex dictis Ioānis Nenizani Astensis in sua filua nuptiali, in amplia-
 tione vij. in versi. quæro iuxta prædicta si sint duo. vbi po-
 nit quid operetur pulchritudo mulieris. Et ibi dicit qd de-
 bet habere trigintaquatuor, ad hoc vt sit pulchra quæ his
 versibus ibi positis continentur.

Triginta hæc habeat quæ vult formosa vocari

Fœmina, sic Helenam fama fuisse refert.

Alba tria & totidem nigra, & tria rubra puella,

Tres habeat longas res, totidemq; breues.

Tres crassas, totidemq; graciles, tria stricta, tot ampla.

Sint ibidem huic formæ sint quoq; parua tria.

Alba cutis, niuci dentes, albiq; capilli,

Nigri oculi, cunnus, nigra supercilia.

Labra genę atq; vngues rubri, sit corpore longa,

Et longi crines, sit quoq; longa manus.

Sintq; breues dentes, auris, pes, pectora lata,

Et clunes, distent ipsa supercilia.

Cunnus & os strictum, stringūt vbi cingula, stricta:

Sint coxæ & cullus vuluæq; turgidula.

Subtiles digiti, crines & labra puellis.

Paruus sit nasus, parua mamilla, caput.

Cum nullæ aut raræ sint hæc, formosa vocari

Nulla puella potes, rara puella potest.

Non aliter hic insisto circa talia cum satis & vltra quã decens sit ponatur in dicta filua nuptiali.

De his tñ supradictis, & alijs quæ faciunt ad corpora-
 lem pulchritudinē mulieris, etiã habetur Cantico. iij. vbi
 primò commendatur mulier ex pulchritudine. Secūddò ex
 simplicitate aspectus, quod multū facit ad gratiositatē mu-
 lieris. Tertidò ex pulchra membrorū dispositiōe, & hoc est
 quod dicitur: habet pulchrū corpus. facit l. vel proteruf.
 ff. de edil. edicto. Quartò ex capillis ordinatè dispositis &
 compositis, vnde habetur j. ad Corint. xj. Mulier si comā
 nutriat gloria est illi. Quintò ex dentibus albis bene ordi-
 natis: quia dentes seu vngues nō debent esse scabri seu for-
 didi. Sextò vbi superiores dentes decētī ordine correspon-
 dent inferioribus, sicut Gemelli adinuicem. Septimò vbi
 nō est dentium fractus, putrefactio, seu commotio. de quo
 laudatur Moyse Deute. xxxij. quia cui os olet ex corpo-
 ris vitio, morbosa est. l. qui clauum. §. fi. ff. eo. Octauò vbi
 est rubedo in labijs, quæ rubedo iuxta albedinem facit ad
 decorem. Nondò vbi mulier habet eloquium dulce & gra-
 tum omnibus audientibus ipsum. Nam si balbascit, non
 placet. facit l. j. §. sed sciēdum. ff. eo. Vndecimò vbi habet
 collū rectum & decenter eleuatū. Duodecimò vbi habet
 vbera cōformia non nimis eleuata, sed decenter inquantū
 facit ad ostensionem muliebris sexus.

Sed tñ aduertat, quæ sint mulieres & fœminę memoria dignæ propter earum pulchritudinē: fuerunt sequentes.

Amaryllis puella, Virgilius.

Formosam resonare doces Amaryllida syluas.

Secunda Pars

Aegle nymp̄ha. Virgi. Eglo. vj.
 Aegle Nayadum pulcherrima.
 Atalanta puella fuit in Archadia & Iafij filia liberali
 admodum forma. Ouidi. libro viij.
 Venit Atalante Schenei pulcherrima virgo.
 Rafilis huic fummam mordebat fibula vestem.
 Crinis erat simplex nodum collectus in vnum.
 Talis erat, cultu facies, quam dicere verè
 Virgineam in puero, puerilem in virgine posses.
 Ariadne filia Mynois forma fuit elegante, quā pro-
 pterea Bacchus duxit in vxorem, eiusq; coronam stel-
 lis ornatam in astra retulit. Catullus de ea & Theseo lo-
 quens, sic inquit.
 Hunc simul, ac cupido conspexit lumine virgo,
 Regia quam suaves expirans costus odores.
 Lectulus in molli complexu matris alebat,
 Quales aurore perpingunt fluminat Myrthos.
 Aurave distinctos educit verna colores.
 Non prius ex illo flagrantia declinavit lumina,
 Quàm cuncto concepit corpore flammam.
 Anthiopa filia Nyctei & vxor Lyci regis Thebarum
 speciosissimam propter formam à Ioue adamata est: ex
 quo Zetum & Amphionem suscepit.
 Propertius.
 Tulicet Anthiope formam Nycteidis, & tu,
 Sparthanam referas laudibus Hermonem.
 Argia Adrafi Argiuorum regis filia & vxor Poly-
 nicis fuit itidem mirum in modum speciosa.
 Statius libro secundo Thebaidos.
 Egregiam Argiam nec formę laude secundam Deiphilę.
 Aeginam Alopei regis Beotix filiam ob excellentem
 pulchritudinem adamavit Iupiter: iacuitq; cum ea in spe-
 cie ignis, Ouidius.
 Aureus vt Danaen Alopida luserit ignis.
 Agaristam, Clithenis filiam adeo formosam extitit
 se scribit Herodotus, vt ad habendas eius nuptias celebra-
 ta sint Procorum spectacula & certamina, quo speciosis-
 simi quicq; Græcię adolefcentes confluerunt.
 Barynes meretricis formam commendat Hora. libro
 ij. car. dicens, Villa si iuris tibi peierati Pœna Baryne no-
 cuisset vnq;. Dente si nigro fieres, vel vno Turpior vn-
 gui, Crederem, sed tu simul obligasti Perfidum votis cas-
 put, enitefcis Pulchrior multo, Iuuenumq; prodis publi-
 ca cura.
 Bryseis fuit adeo formosa, vt Achilles amore eius cõ-
 flagrauerit, eamq; quamuis ancillã, plusq; puellas omnes
 adamauerit. Hora. Prius insolentem Serua Bryseis niuco
 colore Mouit Achillem. Proper. libro ij.
 Omnia formosam propter Bryseida passus,
 Tantis in erepto sequit amore dolor.
 Credibile est Bersabeam Vrię vxorem eleganti fuisse
 forma, quę sapientissimum illum regem & prophetã san-
 ctissimum Dauidem vsq; adeo titillauerit, vt solitę religio-
 nis oblitus, adulterio & homicidio (Vriam enim deuo-
 uit morti) suam contaminauerit sanctitatem.
 Vnde Stroza pater.
 Ille sacri vates operis Iesseia proles,
 Prefecit populo quem deus ipse suo.
 Bersabeę capus forma, libi magne, Cupido
 Cessit, nec Salomon tutior ipse fuit.
 Refert Philippus Bergomensis, libro suo quinto chro-
 nicarum, qd Ester Hebręa Abiachil, Mardochei fratris

filia ex tribu Benjamin mulier fuit speciosissima, & omni
 um oculis gratiosissima: quæ ob eius pulchritudinem cū
 rege Assuero matrimonio coniuncta est. habetur Ester ij.
 de qua dixi in §. j. in gloss. En puiffance de son mari. in ti-
 tu. Des droictz & apperten. in cõsuetudinibus nostris du-
 catus Burgundiæ.

De Chione Dedalionis filia, Idem Ouidi. libro ij. Me-
 tamor.

Nata erat huic Chione, quæ dotatissima forma,
 Mille procis placuit, bis septem nubilis annis.

Cenis puella Thessala à Nepruno compressa pulcher-
 rima fuit. Idem Ouid. lib. xij. Meta.
 Clara decore fuit proles Elatea Cenis,
 Thessalidum virgo pulcherima.

Calisto. Idem Ouid. libro j. Fastrorum.
 Fœdera seruasset si non formosa fuisset.

Hæc non esset hic ponenda, quoniam formositas non
 tendit ad eius laudem.

Celeno formosa fuit. Idem Ouid. lib. iij. Fastr.
 Nepruno Alcyonem & te formosa Celeno.

Calypso Oceani & Tethyos filia pulcherrima fuit.
 Ouidius de Ponto.

An graue sex annis pulchram fouisse Calypson,
 Equoreæq; fuit concubuisse deæ?

Idem libro secundo de Arte.
 Littore constiterant illic quoq; pulchra Calypso.

Cydippe ab Acontio ob formam adamata est.
 Ouidius in Epistolis.

Aut esses formosa minus, peterere modestè,
 Audaces facie cogimur esse tua.

Tu facis hoc, oculiq; tui, quibus ignea cedunt
 Sydera, qui flammæ causa fuere meæ.

Hoc faciunt flauī crines, & eburnea ceruix,
 Quasq; precor veniant in mea colla manus.

Et decor & vultus sine rusticitate pudentes,
 Et Thetidis quales vix reor esse pedes.

Cætera si possem laudare, beator essem,
 Nec dubio, totum quin tua pars sit opus.

Hac ego complexus, non est mirabile, forma
 Si pignus volui vocis habere tuæ.

Catulla. Martialis lib. viij. Formosissima quæ fuere,
 vel sunt. O quàm te fieri Catulla vellem. Formosam mi-
 nus, aut magis pudicam,

Propertius formam suæ Cynthiæ sic commendat.
 Et quascunq; tulit formosi temporis ætas,
 Cynthia non illas nomen habere sinat.

Idem.
 Illic formosæ veniant cherus heroinæ,
 Quas dedit Argiuis Dardana præda viris.

Quarum nulla tua, fuerit mihi Cynthia forma
 Grator.

Idem.
 Fulua coma est, longæq; munus, & maxima toto
 Corpore, & incedit vel Ioue digna soror. Idem.

Lilia non domina sunt magis alba mea. Idem.
 Post Helenam hæc terris forma secunda redit,
 Hac ego non mirer si flagret nostra iuuentus,
 Pulchrius hac fuerat Troia perire tibi,
 Digna quidem facies, pro qua vel obiret Achilles.
 Si quis vult fama tabulas anteire vetustas,
 Hic dominam exemplo ponat in ante meam.
 Herodotus ait Candaulis Sardium Tyranni vxorẽ fe-
 minarum omnium fuisse pulcherrimam.

Deiopeia Nympha. Virgi. Aeneid. j.

Sunt mihi bis septem praestanti corpore Nymphae,
Quarum quae forma pulcherrima Deiopeiam:
Connubio iungam stabili, propriamque dicabo.

Dido. Idem Virgil. Aeneid. libro secundo.
En regina ad templum forma pulcherrima Dido
Incessit.

Deianira Herculis vxor. Ouid. lib. ix.
Nomine si qua suo tandem peruenit ad aures
Deianira tuas, quondam pulcherrima virgo.
Multorum quae fuit spes inuidiosa procorum.

Deiphile vxor Thydei, Adraſti filia. Statius libro ij.
Thebaid.

Egregiam Argiam nec formae laude secundam
Deiphilem.

Eurydice Orpheii vxor. Quintianus libro secundo Orpheos.

Haec fata mercurio Eurydice formosa puellas
Tam visa est superare pares caelestibus aulis,
Qua iucunda Venus dominas supereminet omnes. Idem.
Venerat Eurydice sparsis formosa capillis,
Cui teretes digiti, cui flaua monilia vultus
Syderei, incerto rubris candore papillis.

De fabulla. Martialis libro secundo.
Bella est nouimus & puella, verum est,
Et diues, quis enim potest negare?

Galathea Nympha. Ouidius libro xij.
Candidior folio niuei Galathea Ligustri,
Floridior prato, longa procerior aluo,
Splendidior vitro, tenero laeuior haedo,
Leuior assiduo detritis equore conchis.
Solibus hybernis, aestiua gratior umbra,
Nobilior pomis, platano conspectior alta,
Lucidior glacie, matura dulcior uua,
Mollior & cycni plumis, & lacte coacto,
Et (si non fugias) riguo formosior horto.

Glycera. Horatius libro primo Car.
Vrit me Glycere nitor Splendentis Pario
Marmore purius, vrit grata proteruitas.
Et vultus nimium lubricus aspici.

Veteres fabulose conſinxerunt Gorgonem propter
eximium venustatis decus mentis inopes & stupidos red
dentē spectatores in saxa deformasse. Caelius lib. antiqua
rum lectio. xij. cap. ix.

Celebratur etiam Hermiones Menelai filiae pulchritu
do. Vnde Propertius, libro primo.

Tulicet Antiope formam Niseteidos,
Et tu Spartanam referas laudibus Hermionem.

Fuit tam elegans & concinna Hyppodamiae pulchris
tudo, vt ad imperandas eius nuptias celebrata sint certas
mina Procorum. In quibus quum victor euasisset Pelops,
puellam duxit vxorem. Propertius,
Nec Phrygium falsum traxit candorem maritum,

Aducta externis Hyppodamia rotis,
Sed facies aderat nullis obnoxia gemmis,

Qualis Apelleis est color in tabulis,
Idem libro ij. Hyppodamiam vocat Hyscomachen, quod
propter eam ortum sit bellum Centaurorum.

Qualis & Hyschomache Lapiſthe genus heroinae
Centauris medio grata rapina mero.

Hiera fuit vxor Telephi, mulier omnium (quas Pro
thesilaus vidit) maximam & pulcherrimam.

Proposita de muliebri pulchritudine certamina plerise
que in locis legimus, sicuti in Cereris Eleusinae festo pro
pe Alpheum, vbi victrix Hero dice meruit palmam. Cae
lius libro antiquarum lectionum xij. ca. ix.

Hypsipyle. Statius libro iij. Theba.
Errantes subito pulchram in mœore tuentur
Hypsipyle. Fuit Thoantis filia, a quo Theantias appellat.

Lauinia forma fuit origo belli inter Aeneam & Tur
num, quorum vterque eam sibi vxorem dari volebat. Virgi.
li. xij. Flauos eius crines, & roseas appellat genas. vbi ait.
Filia prima manu flauos Lauinia crines,
Et roseas laniata genas.

Catullus de sua Lesbica sic inquit.
Lesbia formosa est, quae quum pulcherrima tota est,
Tum omnibus vna omnes furripuit veneres.

Laodomia. Catullus. Quo tibi cum casu pulcherris
ma Laodomia.

Lais Corinthia meretrix fuit speciosissima. Oui. j. Ele.
Qualiter in thalamos formosa Semiramis isse
Dicitur, & multis Lais amata viris.

Lycoris Cornel. Galli amasia. Martia. libro vj.
Foemina praeferi potuit tibi nulla Lycori. Proper. li. j.
Et modo formosa quam multa Lycoride Gallus
Mortuus inferna vulnere lauit aqua.

Lucretiae formam tanti fecerunt Romani, vt eam suis
monumentis vbiq; celebrauerint, & vindicauerint a mor
talitate: nec solum ob eximia pulchritudinem, verum etiam
ob castitatem, quod vim Tarquinij gladio sit vlt.

Lycaste Priami filia tantae fuit pulchritudinis, vt Poly
damas Anthenoris ex Theano Hecubae sorore filius, illam
ex concubina vxorem sibi copulauerit. Fuit & alia Lya
ste, quae ob pulchritudinem Venus vocabatur.

Lamia, autore Plutareho, puella fuit speciosissima a
Demetrio adamata, quae & tibijs optime cecinisse dicitur.
Haec primo canendi modulandique suauitate gratiam sibi
apud omnes comparauit.

Maia Atlantis filia. Ouidius libro v. Fastorum.
Quarum Maia sua forma superasse sorores
Traditur, & summo concubuisse Ioui.

Omphale regina Lydorum fuit facie adeo praestanti, vt
ei se submiserit Hercules. Propertius libro iij.

Omphale in tantum formae processit honorem,
Lydia Gygeo tineta puella lacu.

Vt qui pacato statuisset in orbe columnas,
Tam dura traheret mollia pensa manu.

Plutarchus in Lucullo scribit Preciam quandam fuisse
in vrbe Roma foeminam venustate formae nulli secun
dam: quae sua pulchritudine Cethego sibi adeo deuinx
erit, vt nihil probaretur Cethego, quod Precia non iuss
isset.

Panthea vxor fuit Acradate viri nobilis apud Persas,
quam Cyrus expugnatis Assyriorum castris duxerat ca
riam. Abradota autem absente, & apud Bactrianos lega
tum agente, Araspe Medo seruanda tradita est, qui apud
Cyrum affirmauit nondum esse ortam, aut omnino inue
tam tota Asia pulchriorem.

Sulpitiae formam commendat Tibullus libro quar
to, dicens

Illius ex oculis quum vult exurere diuos,
Accendit geminas lampades acer amor.

Illam quicquid agit, quoquo vestigia mouit,
Componit furtim, subsequiturque decor.

Secunda Pars

Seu soluit crines, fufis decet esse capillis,

Seu compfit, comptis est veneranda comis.

Vrit, seu Tyria voluit procedere palla,

Vrit, seu niuea candida veste venit.

Fuit etiam in Semiramide eximia pulchritudo, & facies imperio digna. Vnde & mortuo marito, Persis imperavit vsq; ad prouectam filij etatem. Ouidius li. ij. Elegia. Qualiter in thalamos formosa Semiramis isse. Dicitur.

Sifigambis vxor Darij nulli sue ætatis foemine pulchritudine cessit, Teste Curtio, Quam tamenvictò Dario Alexander non solum non violauit, sed & summam adhibuit curam, ne quis captiuo corpori illuderet.

Saxo Grammaticus libro octauo Danicæ historiæ scribit Suauildam reginam tãtæ fuisse pulchritudinis, vt quæ vincaloris exposita esset equinis calcibus obtereda, ipsis quoq; iumentis horrore fuerit artus eximio decore præditos, sordidis lacerare vestigijs.

Thysbe amafia Pyrami. Ouidius lib. quarto Metæmor.

Pyramus, & Thysbe iuuenum pulcherrimus alter.

Altera (quas Oriens habuit) prælata puellis,

Contiguas habuere domos.

Thetidem deam maris poëtæ niueam, & formosam faciunt, q; perpetuis aquis abluatur. Catullus. Tene Thetis tenuit pulcherrima Neptunine.

Tyro puella Salmonei filia ob formam à Neptuno adamata est. De hac Propertius libro secundo.

Vobiscum est Iope, vobiscum candida Tyro.

Bap. Pius.

Carmine conspicua est Tyro Pagasæ puella.

Idem.

Est Helene formosa illic, est candida Tyro.

Violantillam Stellæ poëtæ vxorem multis verbis commendat Statius libro primo Syl. sed maximè vbi Venere rem sic inducit loquentem.

Hanc ego formæ

Egregium mirata decus, cui gloria patrum

Et generis certabat honos, tellure cadentem

Excepi, foui q; sinu, nec colla genas q;

Comere, nec pingui crinem deducere amomo.

Cessauit mea nate manus, mihi dulcis imago

Profiliuit, celsæ procul aspice frontis honores

Suggestumq; comæ, Latias metire quid vltra

Emineat matres, quantum Latonia Nymphas

Virgo præit, quantumq; egomet, Nereidas exto.

Idem paulò post.

At tu pulcherrima forma,

Italidum tandem merito possessa marito.

Sunt & aliæ permultæ puellæ, in quibus elegans fuisse pulchritudo memoratur, vt Pasiphaë Ariadne, Berenice, Hermione, Briseis, Penelope, Daidamia, Erfiliæ vxor Romuli, Ero, Virginia, Anaxarete, Antigone, Arachne, Arthusa, Arsinoe, Polixena, Pelagia, Lycaste, Iocasta, Hecuba, Cassandra, Hesperie, Cleopatra, Chelia, Ilia, Sibyllæ Vestales, Heroine & aliæ propè infinitæ. Quas qui scire volet, authores reuoluat. Stroza pater libro vj. Eroticò de quibusdam sic meminit.

Talis erat virgo Ceneia, talis & altum

Per mare disteò vesta puella boue.

Talis erat fului decepra cupidine nymbi,

Et quam sub falso lufit colore deus.

Talis erat vatum Omphale celeberrima cantu,

Talis & ideo rapta Lacena proco. Item Pamphilus.

Oebalides, Cyparissus, Hylas, Diadumenus arys

Phryx puer, & ficto Parthenopeus equo

Cuius & in gremio posuit miserabilis ora.

Quum Strygiæ vates iret ad antra domus.

Helenæ forma poëtis omnibus cantatissima laudem meruisset maximam, nisi ea Troiæ ruinam belliq; decennialis causam attulisset. At nemo est, cui non sit odio, quum tantæ cladis & calamitatis venit in mentem. Paris apud Ouidium formam illam Veneri comparat, dicens:

His similes vultus (quantum reminiscor) habebat,

Venit in arbitrium, quum Citherea meum,

Si tu venisses pariter certamen in illud,

In dubium Veneris palma futura fuit,

Magna quidem de te rumor præconia fecit,

Nullaq; de facie nescia terra tua est.

Nec tibi per totam Phrygiam, nec solis ab ortu;

Inter formosas altera nomen habet.

Credis & hoc nobis, minor est tua gloria vero,

Famaq; de forma penè maligna tua est.

Propertius libro secundo.

Post Helenam hæc terris forma secunda redit.

Digna quidem facies, pro qua vel obiret Achilles,

Vel Priamus belli causa probanda fuit.

Pamphilus,

Cui modo cedebat formoso Tyndaris ore.

Baptista Pius.

Carmine formosa est Cycno generata lacena,

Qua quondam in cineres Troia superba ruit.

Isocrates orationem scripsit de laudibus Helenæ; vbi cum mulatissimè formam eius commendat,

Textor Niuernen, in sua Officina volens denotare & describere pulchritudinem mulieris, finxit se habere Damifellam pulchram, quam his versibus commendat.

Floricomò quid adhuc Damifella quiescis in horto;

Et roseum pubens occulit herba caput.

Egredere, atq; animos populosi pasce theatri,

Vt Phrygiæ taceat publica fama deas.

Fatiloquis aufer palmam, pretiumq; Sibyllis:

Liur erit formæ buccina magna tuæ.

Nec timeas, quod sis in agro generata nucofo,

Terra vbi fructifero surgit aprica iugo.

Namq; tibi similem nullus parit angulus orbis,

Pulchrior & nulla viuut in vrbe Venus.

Præterea nunquid Dryades in montibus altis,

Nunquid in herbifero viuut Oreas agro;

Quid fuit Hippolyto, quid Apolline pulchrius, aut quid

Candidius nato Myrrha decora tuo;

His placuere tamen fyluæ, montesq; supini,

Et placuit violis luxuriosus ager,

Vrbanas alij mirentur, amentq; puellas,

Tu mihi præ cunctis ô Damifella places,

Sic inquam Damifella places, vt fordeat illa,

Quam peperit gelido lucida concha mari.

Etiaculatricis cultusq; decorq; Dianæ,

Atq; cerebrigenæ forma venusta deæ.

His oculis si quando tuos contemlor ocellos,

Has mihi qui venas acrius igne coquunt.

Cycnigenam præ te iuro nihil esse puellam;

Qua Danais cecidit Troia superba rogis.

Vror, & in modicas soluit me flamma fauillas,

Atq; animo vires deficiente cadunt,

Nec solum

Nec solum tantis vigilem me concremat æstus,
Lampadesopitum me quoque torret amor.
Nam mihi dum thalamo comes esse videris eodem,
Aethereo nollem proximus esse Ioui.
Multa quidem in tenero surgunt tunc gaudia somno,
Felicemque malus me facit esse sopor.
Verum ego quum falsa delusus imagine surgo,
Et somni video spem cecidisse mei:
Quas ego tunc lachrymas, & quæ suspiria mitto,
Maximus ex oculo riuus utroque fluit.
Vis dicam Damisella, thymo mihi dulcior hyble,
Suauior atque tuo terra Cilissa croco.
Non ita flammifera Briareus torretur in Aetna,
Ut tua me facies, ut tua forma coquit.
Tu siquidem Graia speciosior anserè Lædæ,
Pulchrior es prima, candidiorque niue.
Blanda tibi ceruix fragrat, quod & Attica cera,
Et quod virginea lilia secta manu.
Leuior est tibi frons detrita in littore concha,
Pulchrior & cynis vnda Caystra tuis.
Si talem in vinculis Venerem Gradiue teneres,
Plus tibi quæ coelum vincula grata forent.
Sed quem non faciunt gemipomæ ardere papillæ,
Rugosa quamuis fronte Catonis eat.
Quas ego quum video (libitinam afferte ministri)
Mammaram intuitus me facit exanimem.
Ergo breuem exanguis si fudero corpore vitam,
Hoc habeat carmen, qui teget ossa, lapis.
Non iaculis, nec aquis perijt, bibitoque veneno,
Quem breuis angusto contegit vrna loco.
Hunc tu pomosa fecisti ardere papilla,
Acrior Etheis ò Damisella rogis.
Cætera quid memorem venerandæ insignia formæ?
Sunt tibi quos crines vellet habere Venus.
Inque genis ardet rubri tibi flamma pyropi,
Mollior Hybleis est tua lingua rosas.
Quis tam formoso nollet sub corpore fulcrum,
Aut (per quem incedit pes tuus) esse lapis?
O quoties volui, mutato ut corpore pulex,
In thalamo fierem te recubante tuo.
Ipse tuis oculis (quum vult exurere diuos)
Accendit faculas deliciosus amor.
Dum loqueris, sedet in tenero tibi suada labello,
Cecropiis vngens omnia verba fauis.
Dum rides, lepido tanta est tibi gratia risu,
Iratum ut facias ponere tela Iouem.
Dum varias lepidis implex concentibus auras,
Auriti veniunt ad tua verba dei.
Est in foemineo virtus tibi mascula sexu,
Quid sibi Saturni filia maius habet?
Nec minor est forma morum præsignis honestas,
Qua potes Argolicam vincere Penelopen.
Tota deo incumbens, mitis, simplex, sine fastu,
Sermonem atque ipso tota pudica thoro.
Tam tua te virtus, quæ regia formam venustat,
Quicquid agis, cœlum totaque terra probant.
Ah caueas, ne (dum Nucerino ludis in agro)
Te premat ignotæ subdola forma dei.
Fecit olorinæ Lædam succumbere pennæ,
Quem timet astriferi machina tota poli.
Et Danaen ludit fictum mutatus in aurum,
In taurum Europen, in Satyrum Asterien.

Te quoque (ni caueas) eludet imagine falsa:
Vrit enim summos hæc tua forma deos.
Vrit, & ipse suo Neptunus in equore feruet,
Teque cupit Nymphis præposuisse suis.
Nomine cur ficto Damisellam te vocor fallor,
Verus amor nomen dissimulare nequit.
Nysia nomen habes, quæ Nyfum & Nirea vincas:
Quodque tibi flaua, cedat uterque coma.
Nulla tulit similem, ventura nec afferet ætas,
Quam tibi præponat, non habet Aula Iouis.
Addo & alias mulieres, quæ venustæ & decoræ perhibentur.

Maria verò vxor Herodis regis pulchritudine corporis omnes mulieres anteire fertur, ut ait Iosephus libr. antiquitatum xvj. c. ix. & Aegisippus, de excidio Hierosolymitano, libro x. c. xxxvij.

Rachel vxor Iacob, virgo decora fuit facie, Genensis xxix. & ob eam causam Iacob, eam sibi delegit, ut tradit Magister sententiarum in iij. dist. xxx. & Bonauentura ibi, in expositione illius tex. & Petrus de Palude: qui etiam asserunt hominem quidem nec venialiter peccare qui vxorē ducit propter pulchritudinē, modo non sit causa principalis & præcipua ipsius matrimonij, sed secundaria: & ut loquitur, in ductiua, ut illa scilicet potius assumat quæ aliam. & sequitur Ang. de Clauasio in sua summa, in verbo, matrimonium, versi, penult. Anto. Florētinus in j. parte tertiæ partis sue summe. tit. j. c. xix. §. quarta conclusio est. & Astephanus in sua summa, libr. viij. titu. ix. arti. j. in fine. Collecta. in c. ad dissoluendum. extra de desponsa. impuberum. glo. in summa. xxvij. q. j. Panor. in c. tua nos. in tertio notabili. de sponsa libus. Imo S. Tho. in d. dist. xxxj. etiam super textu sentit non esse mortalem peccatum, etiam si libido pulchritudinis sit causa principalis, modo non sit immoderata, & ut inquit effrenata. Et facit, quoniam, ut habetur Deuteron. xxj. Si uideris in numero captiuorum mulierem pulchram & adamaueris eam, voluerisque habere vxorē, introduces eam in domum tuam. & facit illud Cantico iij. Ostende mihi faciem tuam. Facies enim tua decora, & habetur psal. xliij. Concupiscet rex decorem tuum. & Ecclesi. xxxvj. Species mulieris exhibet faciem viri, & super omnem concupiscentiam viri superducat desiderium, & eodem Ecclesi. xxvj. c. sicut sol oriens mundo in altissimis dei, sic & mulieris bonæ species in ornamentum domus eius.

Et ut concludatur, vnum certò scias, quæ mulieres in formam & pulchritudine felicitatem metiuntur, sine qua vera felicitas (ut opinantur) non posset esse, nihilque magis cupiunt quæ esse, & videri formosæ, & à forma ipsa laudari: nec alia laude magis delectantur, neque illis quicquam gratius eo laudis genere præstari potest. Vñ vulgò veridicè dicitur.

Vulpes amat fraudem, lupus Agnū, foemina laudem. maxime in pulchritudine. Horatius primo carminum. Ode xvj. ut se Tyndaridi quam carminibus læserat conciliaret, ab eaque benevolentiam captaret, nihil habuit ad consequendum efficacius, quæ ut formosam eam vocaret. Sic enim suam Palinodiam exorditur. O mater pulchra, filia pulchrior. idē libro iij. Ode xij. exprimens morem mulierum, felicem mulierem pro formosa dicit, ut inibi annotatur. Mulieres enim in pulchritudine summum bonum reponunt. vnde Ouidius libro j. de Arte amandi.

Nec faciem, nec te pigeat laudare capillos,
Et teretes digitos, exiguumque pedem.
Delectant etiam castas præconia formæ.

Virginibus curæ grataq; forma suæ.

Faciunt & notata per Io. And. in c. j. de clericovenato re. Idem quoq; Ouidius in li. de Medicamine faciei ita ait. Virginibus cordi, grataq; forma sua est.

Idem, libro ix. Metamor.

Nimiumq; cupit formosa videri. & Virgi.
Et fugit ad falices, & se cupit ante videri.

Et de hac forma & pulchritudine mulierum olim plura certamina (vt propè dixi) proposita fuere, & inter alia celebratissimū est illud Cide quo in proxima cōsideratiōe dicitur) inter Iunonē, Palladē & Venerē factū. Etiam foeminae vel circa mortē anxiae sunt, ne pulchritudinē amittant, optantq; prius mori, q̄ desint esse pulchræ: vt decātat Horatius, libro carminum iij. Ode xxvij. inducens Europam moribundam sic distantem:

O deorum: Si quis hæc audis, vtinam inter errem
Nuda leones, Anteq; turpis macies decentes
Occupet malas, tenereq; succus
Defluat, prædeq; speciosa quæro, Pascere tygres.

Et hinc videri potest prodijisse, q; foeminae suapte natura illis inuidēt, quæ se formosiores esse dicuntur. Vnde Ouidius li. meta. ix. concordans ita enunciat.
Et si qua est illuc formosior, inuidet illi.

Ita recitat Andreas Tiraquellus in suis legibus cōnubialibus, in secūda leg. vbi laudat pulchritudinē, dūmodo nō sit excessiua, sed mediocris, & mediā, & multū vituperat deformitatē, atramē inquit pulchritudinē mulierū illis præferre superbiam, & præsumptionē libidinis & appetitum inordinatū veneris: & sic magnā partem vitæ eis adimere: quod multis ostendit rationibus, quas nō refero, cum huic operi nō quadrēt. Et de commēdatione pulchritudinis scripsit Cælius libr. antiquarū lectiōnū xij. c. vij. cum pluribus sequētibus. à quo multa trāstulit ipse Tiraquellus, illū tamen tacendo: & ab Guillelmo Benedicti in sua repetitiōe c. Raynutius. in verbo, cuidam Petro tradiderunt. vt amplè de materia. extra de testamentis.

Vigesimatertia cōsideratio erit subsecutiua ad præcedentē de iudicio Paridis inter res deas Venerē, scilicet Iunonē & Palladem (qui respondit. Vtraq; forma me iudice sunt venerādæ) fuerit verū & iustū iudiciū, ita q; vtraq; equaliter sit extollēda, vel etiā si (vt aliqui volūt) malū aureū, hoc est victoriā Veneri adiudicauerit, in hoc errauerit, necne. Primo de hac cōtētiōe decātatissima, quæ inter Iunonē, Palladē, & Venerē fuit, cuius Paris arbitervictoriā Veneri tribuit, qd' egerrimē tulerunt Iuno, & Pallas, non tã iratae, q; essent victæ à Venere, q; q; sua forma sumpta fuisset, vt mirè expressit Virg. circa initiū Aeneidos, cum inquit de Iunone loquens.

Nec dum etiā causæ irarum, sæuicq; dolores
Exciderant animo, manet alta mente repositum
Iudicium paridis. & subdit. Ipretæq; iniuria formæ

Quasi per illud iudicium Paridis non satis expressisset id quod erat Iunoni molestius, nisi subiunxisset Spretæq; & c. sed & Homerus li. xxiiij. & vltimo Iliados narrat Iunonē ipsam & Palladem adeo infensas Iliō & Troianis, ob id q; Paris Venerē illis in forma prætulisset, vt etiam Hectoris & mortui, & procul ab ea iniuria remori, corpus nequaq; vt cæteri dei misererentur.

Etiā singulariter, & eum maxima pompa recitat id iudicium Ioannes le maire in illustrationibus Gallia. libr. j. c. xxx. xxxj. xxxij. & xxxiiij. vbi cōcludit, q; adiudicauit malū aureū, id est victoriā Veneri, de pulchritudine. Sed

paulò remotius recitat ista historiam Cælius, lib. antiquarū lectiōnū, c. lix. vbi ita ait, de Paride allecto inter deas de formæ præstantia certates, iudice varia pro ingenij capiu afferri solere, vel inter eos, qui vulgares, vilesq; nuncupari solent, & sunt, non me fallit, illud iure Latij donauit Cælius ex Græcorum Thesauris excerptum. Parui videlicet hūc Priani filiū educatū patris iustū, in loco quem Aman drū dixeret, mox verò & Parion de ipsius nomenclatura, tribus serè annorū decadibus. Atq; inibi cum natura ingeniosus foret, nec ad doctrinarum studia ineptus, Græcis imbutū disciplinis, in quibus vbi nō parum promouisse visus est, etiam Veneris laudes oratione edita prolibauit. In eaq; Palladi, ac Iunoni præstare contendit. Quando vt videtur Deæ nomine concupiscentias esse intelligendas significabat, atq; voluptates, sicut etiam meminit Athenus: vnde mala omnia sese mortalibus agminatim, ac fluenti exestuantis more affundant. Atq; hinc fabellæ occasione datam, inter disceptates deas, captum iudicem, datūq; Veneri malum, id est victoriā: quæ historia multum differre videtur à sententiā poetarum: sed qualitercūq; sit, finis vtriusq; tendit ad hoc, q; Paris voluerit præferre voluptatem diuitijs, & sapientia, quod an bonum fuerit eius iudicium paululum disceptabitur.

Et prius videtur quòd sic, quoniam Aristippus conditor sectæ Cyronicæ voluptatem statuit esse summum bonum, & ita voluptate metitur felicitatem. In hanc sententiam agminatim pedibus eunt docti, pariter & indocti. Etenim mortales eo concurrunt, vt inquit verissimè Seneca, vbi audiant laudari voluptatem, nec fortassis immeritò. Nam si teste Aristotele, id bonū est, quod omnia appetunt, omnia autem appetunt voluptatem, effici videtur vt voluptas sit id bonum.

Eudoxus quoq; philosophus, Astrologiæq; cōsultissimus voluptatem ex eo summum bonum esse putabat, quia cernebat rationalia, irrationaliaq; vniuersa voluptatem affectare: huius autem rationes probabiles videbantur, ob ipsius hominis modestiam ac prebitatem. Non enim vt voluptatis amicus voluptatem asserere credebatur, sed quia res verè ita se haberet. Nec minus manifestū hoc esse ex contrario censebat. Etenim cum cōtrariorum contraria sint cōsequētia. Si dolor est, inquit, per se omnibus fugiendus tanq; summum malum, ita voluptas omnibus erit expetenda, tanq; summum bonum.

Hæc omnia emanauerunt ex schola Epicuri philosophi voluptarij, qui in voluptate, summū bonum, felicitatemq; constituēbat: habet hæc secta sectatores penè infinitos, quorum (vt inquit Apostolus) deus venter est, & quæ sub ventre sunt.

Hinc Philoxenus summum bonum collocans in voluptate gustatus optabat sibi dari gruis collum, vt videlicet diutius illa voluptate bibendi edendiq; frueretur.

Hinc Sardanapalus Assyriorū rex, gulæ, & ventri detitissimus, natusq; heluationi, voracitatiq; scripsit in Epitaphio se illa tantum habere quæ edisset, & quæ per libidinem expletā percepisset. verba eius hæc sunt descripta in monumento.

Ede, Bibe, Lude, & cū te mortalē noris presentibus exple
Delictijs animum, post mortem nulla voluptas.
Namq; ego sum puluis, qui nuper tanta tenebam.
Hæc habeo quæ edi, quæq; exaturata libido
Hauit, at illa manent multa & præclara relicta.
Hoc sapiens vitæ mortalibus est documentum,

Hinc Xerxes ille maximus Perfarū rex repertori no-
uæ voluptatis constituit præmium. Claudius Tyberius,
Nero tertius Cæsarum, nouū instituit officiū, quod à vo-
luptatibus dicebatur: qui propter nimiam vini auiditatem
pro Tyberio, Biberius, pro Claudio, Caldius, pro Nero
ne, Mero vocitatus est, qui noctem continuumq; biduum
epulando, bibendoq; consumpsit.

Quid memorē ingluuie Vitellianæ, Heliogabali & Sa-
leni imperatorū, multorūq; aliorum aforiam, & luxum,
qui omnes mancipati fuerunt à domino: ut potē Heluo-
nes, & Gulones maximi, quales græco vocabulo afori
nūcupantur. Et ex ista voluptate gulæ, & deliciarū plerūq;
paratur esca voluptaria libidinis, & sicut voluptas cōsi-
tit in his quæ delectat, & maximè volumus, ita libido in
his quæ libet & placent: & licet sint multæ & multifariæ
quæ huic accumulari possent, tamen de his subtriceo.

Deniq; inuētæ sunt ciuitates, & populi, qui voluptatē
veluti summū bonū amplexarētur, quales fuere Milesij,
Sibaritæ, & Tarētini. Olim Milesij luxu diffuentes eiecerūt
ē ciuitate Hermodorū virū clarissimū, quia frugalitas,
cōtinētis, & modestiæ erat amator egregius. dixerunt
enim: Nemo apud nos frugi sit, nemo vnus excellat.

Apud Græcos maximè apud Aristophanem in Plu-
to proverbium est, de Milesijs vsitarum: olim fortes fuere
Milesij, tanq; Luxuria & nequitia omne robur virilitatis
perdidissent.

Sibaritæ verò in Italia quibus, ut ait Quintilianus in
tertio, odio erat frugalitas, adeo delitijs & Luxuria intē-
perantes dissuebāt, voluptatem veluti deam amplexan-
tes, ut intra dies septuaginta à Crotoniatis deleri sint.

Tarentini in Calabria, ut nomē ipsū ostendit, Mol-
les delicatūq; & voluptuosi supra cūctos mortales fuerūt.
Nāq; Tarentū etiā Sabinorū lingua molle significat, teste
Macrobio iij. Saturnaliū. vnde Tarētini dicti sunt secun-
dū M. Varronē. & concordat dictū Horarij, cum ait. Et
Molle Tarentū. Et apud Tarentinos delitiæ, & voluptas
res illicibiles intantum inualuerunt propter fortunas ni-
miam secundas (quia, ut ait Tibullus)

Luxuriant animi rebus plerūq; secundis.

Ut plures Ludos, festaq; celebritates, q; reliquos anni
dies agerent, ut author est Strabo. Præterea, ut tradit Plu-
tarchus, Balneis, conuiujs, Gymnasijs Tarentini indul-
gebant: porum & Lasciuas & id genus genialia immodi-
cè percolentes, ex quo Satyricus dicit.

Atq; coronatū, & petulans, madidūq; Tarentum.

Hæc Beroaldus in suo opusculo de felicitate circa prin-
cipium. Et licet prope infinita cōgerere possemus de vita
voluptaria hominibusq; voluptarijs, qui hoc sine volu-
ptatem metiuntur: tamen aurium lacerati citra fastidium
studendum est.

Solent deniq; (ut ait Beroaldus) philosophi, qui vo-
luptatem per seipsam tanq; summum bonum existimant
appetendam, verbis pingere tabulam quandam, in qua
voluptas in sella regali, quasi quædam regina sedeat, eiq;
virtutes veluti famulæ subijciantur obseruantes eius nu-
tum, ut faciāt quicquid illa imperauerit: & hæc voluptia,
id est voluptatis Dea dicitur.

Ex quibus persuasum videtur iudicium paradisi fuisse
bonum, cū victoriam venerit, hoc est voluptati adiudica-
uerit, maximè cum voluptas habere videatur virtutes, pe-
nē famulas, & ei suppositas, & ad eius nutum & imperiū
voluptabiles, ut hic prope dictum est.

Quicquid tamē sit veritas contrariū suadet, ut volu-
ptas nō est dicēda summum bonū & à plurimis philoso-
phis reprobat voluptas, ut q; verè scribit Beroaldus,
vbi supra. Et Cælius lib. v. antiquarum lectionū, c. xxxiij.
circa quæ non insisto, quia potius est quæstio de laudan-
da pulchritudine & formositate quæ maior est in venere,
& sic in voluptate.

De excellentia verò Iunonis satis potest perpendi &
cognosci ex his quæ inferius dicuntur in finali parte; in
liij. consideratione: vbi laudantur pecuniæ, & diuitiæ,
quia iuuant, ideo Iunoni consecrantur.

De excellentia verò Palladis & sic sapientiæ, sciētia,
artis, virtutis, & ingenij (quo nihil excellentius, cū eo
vniuersa regantur) etiam satis à nobis scriptū est infra in
decima parte, vbi extollitur sapientia, & ibi videre pote-
ris plura fundamenta ad laudem ipsius vltra diuitias, &
voluptatem: & de virtute satis dixi in præcedenti parte,
in lxij. lxij. lxiiij. & lxxv. considerationibus.

Vigesima quarta cōsideratio. Laudatur etiam mulie-
res si ex bonis parentibus fuerint ortæ & progenitæ,
maximè ex muliere proba & honesta, seu bonis moribus
inbura, & istud satis expressit Io. Fabri in rub. insti. de nu-
ptijs. qui inter cætera quæ mouet, attendenda esse in vxoris
bus ducēdis. Illud non prætermisit ut vxorē ducamus bo-
ni, pacifici, & fidelis generis, quia frequēter videmus (ut
ipse dicit) nō solū labem sanguinis, sed & morū quoq; ad
posterus deriuare. Quam sententiā dicit esse verissimam
Tiraquellus in suis legib; cōnubialibus, in lege tertia, vbi
ita ait. Futuræ vxoris parētes, patriam, mores cōspicito,
& hanc rationem adducit. Nam licet sua cuiq; mens est di-
uino creata arbitrio, plerūq; tamen sunt animi vires, quæ
simul cum corpore à parentibus transfunduntur in filios.
Sic enim natura cōparatū est secundū Ficinū, ut corpus
& anima proportionē quadā armonica congruant, mo-
tusq; corporis in animā sicuti & animæ in corpus, quod
medici astruunt, facillimè & vehementissimè penetrent.
Ideoq; q; non educitur anima filij, aut à corpore paren-
tis, aut ab anima, tamen corpus tale, & cum tali quadam
procliuitate à tali quodam corpore parentis educitur. Sic
vvas acerbis comederunt patres, & dentes filiorum ob-
stupuerunt, ut scribitur Iere. xxxj. c. Porro procliu-
tatis illius corporis anima ob cognationem quandam affe-
tumq; erga corpus propriū particeps quodammodo
redditur, præsertim secundū vim eius inferiorē quæ cor-
pori propinquat, plurimumq; consentit: deinde vis supe-
rior animæ naturali quodam amore inferiori sæpè obse-
quitur, fermè sicut illa corpori, obsequitur inquam quasi
similiter, sed non æquè: motus autem qui in anima actio
est fit in corpore passio, qui in corpore passio est, fit in ani-
mo sensus atq; compassio.

Ad hæc filij ipsi parentum præceptis imbuti ad eorū
cōsuetudinē moreq; deducuntur. Nā cum omnia adolescē-
tes, quæ oculis excipiunt, simiarum instar imitatur, ita fit
ut quocunq; à parentibus, maximè quorū præsentior est,
& assiduior cōuersatio, fieri viderint, ad vnguē etiam fas-
cere nituntur, & assuescunt, & diu seruant: & assuescētis
(tanta est vis cōsuetudinis) perpetuū, ita ut primò imbu-
ti quasi secretiore quadam vi agente perseverant. Cū cō-
suetudo videatur esse altera natura, ita quod vincit inge-
nium & artem. Lucas de Penna in l. missi opinatores. C.
de exacto. tributorum, libro x. gloss. in l. si quis posthu-
mos. in verbo, consuetudo. ff. de liberis & posthumis. quā

Secunda Pars

glo. allegat Iacobinus de sancto Georgio in l. de quibus. in fi. ff. de legibus. & dixi in commentis nostris super con-
suetudinibus ducatus Burgundiæ, in procemio, in j. glos. & in finali parte huius operis, in l. j. consideratione. Et diu
seruatur, id quod in iuuentute assuefactum est, iuxta illud
Horatii.

Quo semel est imbuta recens seruabit odorem
Testa diu.

Et vulgò alijs verbis dicitur:

Quod noua testa capit, inueterata sapit.

Et quòd procedat in filijs, dicam in xj. parte, in l. confi-
de. Sed cum hic discurratur in materia quæ tangit foeminas, ideo dico istud potissimum obtinere in foeminis, quæ
plerumque mores matrum repræsentant. Neque enim verissimi-
le est, vt filia statim ab ineunte ætate turpibus matris mo-
ribus imbuta, honestatem in grandiori ætate sectetur, ad
quam tantum abfuit, vt mater cohortaretur, vt etiam ab
ea magis & exemplo dehortaretur & verbo: id quod in-
tellexit Iuuenalis Sary. vj.

Scilicet expectas, vt tradat mater honestos

Aut alios mores, quæ quos habet. Et sequitur:

Vtile porro

Filiolam turpi vetulæ producere turpem.

Ideo Ezechiel propheta c. xvj. ait. Sicut mater ita &
filia eius. Et in hanc sententiam glos. in c. si quis. vj. q. j. in
verbo, metiuntur. adducit versiculum vulgatum.

Insequitur leuiter filia matris iter.

Vnde habetur Esdræ iij. ca. ix. Qualis ager, talia & se-
mina: & quales flores, tales & tincturæ: qualis operator,
talis & creatio: & qualis agricola, talis & cultura. Hinc
prodiit prouerbium vulgare Gallicum. De bon plant, plan-
te ta vigne. Et de preude femme, prens la fille. Vnde Ho-
ratius libro carminum iij. Ode iij.

Fortes creantur fortibus & bonis,

Est in iuencis, est in equis patrum

Virtus: neque imbellem feroces

Progenerant aquilæ columbam.

Ideo Libanius ad Solonicum scribens: Vxorē, inquit,
cognitam ducas, cuius parentes & matrem præcipue bo-
nis moribus præstantem noueris. Et Hortat. libro carmi-
iij. Ode xxiiij.

Scythas eo nomine laudat quæ illis

Dos est, magna parentium Virtus.

Vigesima quinta consideratio. Mulieres ex eo quæ ma-
gis se continent domi, plus honorantur, & sunt lau-
dabiliiores secundum Thucydidis sententiam, qui opti-
mā esse foeminam censet, de cuius laude aut vituperatiōe
quā minimus apud exteros, forisque sermo habeatur: exis-
timans probe mulieris nomen itidem atque corpus, dome-
sticis parietibus contineri oportere: licet huic sententiæ
Plutarchus dissentiat in libro de claris mulieribus, in ini-
tio, dicens sibi probabilius dixisse videri Leontium Gor-
giam, qui putat mulieris non formam solum sed & egre-
gium nomen, atque famam debere apud quæ plurimos esse
vulgatam. Sed pro opinione Thucydidis accedit, quòd
dominus noster Exodi xj. c. monet viros Hebræos vt ab
amicis, mulieres autem vt à vicinis postulent vasa aurea
& argentea, quasi videlicet mulieres à vicinis dunta-
xat sint cognoscendæ: nullique illis amici præter vicinos
sint comparandi, nec earum fama longius, quàm ad eos
deferri debeat: quod & ibi Nicolaus de Lyra, licet obscu-
re annotauit.

Parthi, teste Iustino, libro xlj. Foeminis non conuitia
tantum virorum, verum etiam conspectum interdicunt. Quod
& nostra tempestate Itali maxima ex parte obseruant. ad
hoc facit dictum Psalmistæ, psal. cxxvij. Vxor (ait) tua
sicut vitis abundans, in lateribus domus tuæ. Et Chryso-
stomus in quadam in Ioannem Homilia. Mulieris est domi
philosophari. Et Ambro. in Lucam, li. ij. Discite (inquit)
virgines non circūcurrere per alienas ædes, non demorari
in plateis, non aliquos in publico miscere sermones. Vnde
de Euripides in Iphigenia de foemina loquens. Maneat
(inquit) domi, pudicam enim decet pudor. Et Plutar-
chus in præceptis connubialibus scribit. Egyptijs mulie-
ribus non vt calciamentis patrium morem fuisse, vt se
domi continerent. Et ait Xenophon in œconomic. Deus
vxorem pulchriorem condidit, vt formam cum pudici-
tia se domi continendo tueretur.

Et sanè ex historijs Romanorum patet Romanas mu-
lieres ex institutione patriæ sese domi continere solitas.
Quod facilè coniectari possumus: quæ C. Sulpitius Gallus
vxorem dimiserit, quoniam eam capite aperto foris ve-
saram cognouerat.

Et Q. Antistius, ideo repudiasse vxorem suam dicitur,
quæ illam in publico, cum quadam libertina vulgari loquē-
tem viderat.

Publius quoque Sempronius Sophus coniugem repu-
dij nota affecit, quoniam se ignorante ludos spectasset, vt tes-
tis est Valerius li. vj. ti. de seueritate. c. 629. cum duobus
sequen. Et hoc clarè manifestauit Cornelius Tacitus, li-
bro de claris oratoribus, cum de antiquis Romanis lo-
quens: lampridem (ait) suus cuique filius ex casta parente
natus, non in cella emptæ nutritis, sed gremio ac sinu ma-
tris educabatur: cuius præcipua laus erat tueri domum, &
inseruire liberis.

Et facit ad hoc epitaphium cuiusdam Claudie Roma-
næ inter vetera monumenta repertum, in quo quidem in-
ter alia pleraque quæ ad ipsius honorem dicuntur, illud pos-
tremo adiectum est, quòd domum seruauerat: veluti cæ-
tera partii essent ponderis, nisi & hoc quoque adfuisset, epi-
taphium autem est huiusmodi.

Heus hospes asta paululum, & pellige:

Hic est sepulchrum haud pulchrum pulchre foemine;

Nomen parentes nominarunt Claudiam.

Suum maritum corde dilexit suo,

Natos duos habuit, horum alterum

In terris liquit, alterum sub terra locauit.

Sermone lepido tum incessit commodo,

Castam vixit, lanam fecit, domum seruauit,

Dixi, abi.

Et quæ laus sit mulieribus domi se continere, facit text.
in l. j. C. de officio diuerso. iudicum. in illis verbis: quæ in-
tra domum considerato sexu semet contineat. Imo ex illo
textu extrahentes matres familias ex domo earum, & in pu-
blicum trahentes puniuntur poena capitali. & facit tex. in au-
thentica, vt liceat matri & auæ. §. quia verò plurimas. col-
la. viij. Vbi inter paucas causas repudiandi vxorem, hæc
vna est, quando vxor nolente viro extra domum manse-
rit. Et dicit Specul. ii. qui filij sunt legit. §. j. versi. quid si vi-
ro absente, quæ vir potest cogere vxorem, vt se domi conti-
neat, per text. in l. ij. ff. de liberis exhibendis. facit. d. l. j. &
text. in d. §. quia verò. versi. item si nolente marito. & in
l. ij. C. de his qui veniam ætatis impetra. vbi foeminas cœ-
tui publico sese demonstrare non decet. & in c. indemnita-
tibus.

tribus. §. porro. de electio. libro vj. & in c. ij. in prin. de iur. dicitur. eodem libro. vbi mulieres vagari non conuenit. nec virorum cœtibus immisceri. quod extractum est ex l. maritus. C. de procura. facit etiam tex. in l. optimam. C. de cōtrahe. & commit. stipula. vbi naturalis pudor non permittit mulieres sese omnibus passim manifestare. & in c. mulier. xxxij. di. in hęc verba. Mulier quęuis docta & sancta. in conuentu docere non presumat. In quibus potissimum non eadem illud verbum. sancta: ad hoc videlicet. vt ne sancti monia quidem nullum huic sententię afferat presudicium. quin obseruanda sit. facit item c. mulieres. & c. de monialibus. & c. quęuis incidens. extra de senten. ex com. vbi si mulieres inciderint in canonem. si quis suadente. possunt ab episcopo absolui. nec opus est. vt adeant summum pontificem sicut viri. quoniam. vt dicunt Panor. & alij in d. c. mulieres. Periculosum est mulieres peregre proficisci. & se virorum cœtibus immiscere.

Ex quibus & multis alijs cōcludit Tiraquellus in suis legibus cōnubialibus. in lege decima. quę laus est mulieribus se cōtineri domi. & ex cōtrariomore ignominiosum est mulieribus euagari. vt tibi vide.

Vigesimal sexta consideratio. Mulieres & fœminę laudantur & ornantur ex verecūdia. vt habetur Ecclesi. c. xxvj. Gratia super gratiam mulier sancta & pudorata. & c. vij. Gratia verecūdię mulieris est super aurum. Et Virgil. qui cum Didonem ante Aenę aduentum veluti omnibus virtutibus fœminis compactam depinxisset. illam maximę verecūdia adornauit isto versu.

Tum breuiter Dido vultum demissa locuta est.
Facit text. in l. in coniunctione. ibi: & si puella cultive recundię. C. de nuptijs. vbi notat Bald. quod naturale est mulieri propter verecūdiam tacere: & illa lex loquitur de puella quę prę verecūdia de nuptijs suis interrogata tacet. Et de puellarum natura est tex. in c. honorantur. ibi: non est virginalis pudoris quærere maritum. xxxij. q. ij. Pudor autem & verecūdia comes est semper. & custos pudicitię & castitatis. Quorum primum affirmat diuus Ambro. libro j. officiorum. Secundum Accur. in l. ita nobis. in j. glos. C. de adulterijs. Ideo Ouidi. in epistola Sappho ad Phaonem ait.

Non veniunt in idem pudor atq; amor.
Et sanctus Thomas lib. de regimine principum iij. c. vj. scribit. quę natura fœminis multa fræna impoluit: inter quę verecūdiam annumerat. Cuius etiã sententię est Aegidius de Roma lib. eo. parte prima. tit. ij. quem refert Lucas de Penna in l. vnica. col. j. C. de mulie. in quo loco & c. li. x. & Tiraquellus in suis legibus cōnubialibus. lege ix. ex quibus concludit mulieres. quod viris sunt frigidiores. atq; verecūdiore. eod quoq; esse pudicitiores.

Ob hęc verecūdiam laudauit Valerius Spurinam. li. iij. c. 438. & Bapt. Fulgosius. tit. de pudore. lib. iij. Laudauit vxorem Panthij Lacedæmonij. Olympiã Alexandri magni matrem. Alexandrinam virginem Aegyptiam. & quandam abbatissam & monachas à Saracenis captas.

Vigesimal septima cōsideratio. Etiam nonnunquę mulieres laudantur ex constantia seu patientia. Imprius commendatur ex historicorum monumentis Leena meretrix. quę vsq; ad mortem cruciata à tyrannis. non prodidit consilia Hermodij & Aristogitonis de tyrannicidio. Quamobrem Athenienses eam honorare volentes. ne tamen scortum celebrasse viderentur. animal eius nominis fecere. atq; vt intelligeretur causa honoris. in ope

relinguam addi ab Iphicrate artifice vtruerunt. vt refert Plinius. libro vij. c. xxxij. & libro xxxij. c. viij. Et de ea etiam meminit Eulcbius dum ait. Harmodius & Aristogiton Hipparcum tyrannum interfecerunt. Leena meretrix amica eorum. cum tormentis cogeretur. vt socios proderet. linguam suam amputauit. & Tertulianus in Apologético. c. xlvj. & c. vl. & in libro ad martyres: & Bapt. Fulgosius. libro iij. de patientia.

Epicharmis Libertina mulier in coniuratione aduersus Neronem nominata nullis cruciatibus. nullisq; tormentis peruinci potuit. vt coniuratos proderet. tantaq; fœminę constantia. vt illam non verbera. non ignis. non ira. eo acrius torquentium ne à fœmina spernerentur. peruicerit cum obiecta denegaret: priusq; spiritum compressit. quę vocem ad detegendam coniurationem. vt refert Cornelius Tacitus. libro historię Augustę xv. & Ber. Landrianus in additione ad Albertum de Gaudino. in tractatu de maleficijs. in rubri. de quęstionibus. & tormentis. & Angel. in tractatu maleficiorum. in verbo. fama publica. colum. xxxij. versicu. nunc videamus de tortura.

Sempronia quoq; fœmina in concionem producta. vt osculo attestaretur quendam ignobilem. vt Authore Tribuno plebis sese asserbat esse filium Tyberij Gracci. nullis minis ad mendacię attestationem induci potuit. testis est Valerius. libro iij. titu. de constantia. ca. cclxix.

Maiores constantię fuit Magistona Eliensis. quę cum ab Aristotimo immuni tyranno vnã cum filijs. multiq; alijs fœminis in carcere obseruaretur: ipsius & aliarum mulierum viri. parentesq; à tyranno patria pulsi. armis eam. libertatemq; simul repeterent. fretus posse exules ad pacem redigere tyrannus. si vxores filijq; eorum id per literas petissent. carcerem ingressus mulieres captiuas. vt de pace scriberent humanis verbis hortatus est. Omnes autem ad Magistonam conuersę. respondendi curam ei detulerunt. Magistona verò minimę tyranni pręsentia mota. non solum quod petebat negauit. sed ne assurrexit quidem. aut alio honore tyrannum dignata est. pariterq; ceterę mulieres captiuę idem fecerunt. Qua re adeo commotus est Aristotimus. vt statim in carcere Magistonę filium ad occidendum perquiri præciperet. Sed ne hoc quidem Magistonam flexit. vt à sententiã diuerteret: verum ipsa manu apprehensum filium his tradidit. qui tyranni iussu eum querebant. quę verò ita tyranni ira ob hoc succenderetur. vt vix qui. manu sua eam interimeret temperare sibi posset. efficere tamen nequit vt Magistonam commitemq; propositi pœniteret. atq; vel vnum verbū vt culpabatur scriberent. cum plus apud eas induta semel constantia quę carcer. tyrannię minę valerent. hęc Baptista Fulgosius. libro iij. tit. de constantia. Sed an potius fuerit perstinacia & obstinatio quę magnitudo. non iudico. cum laudare potius quę vituperare hic studeo.

Quintilia quoq; fœmina iussu Caij Caligulę torta cruciataq; vt vi tormentorū coacta cōfiteretur conscios cōiurationis eius. quę dicebatur in Caligulã parata fuisse. cū ad tormenta duceretur. vnus ex cōscijs pedem calce premēs significauit eos cōfidere debere. & nihil de tormentis eius penitus timere. & quod significauerat euētū cōprobauit. vt quę tormentis tā deformata (cū ob pulchritudinem amabilis. amicaq; multorum esset) vt etiam ab amatoribus sine voluptate conspiceretur. nihil omnino manifestauit. ex quo Caligula eam absolutam dimisit. pecuniarumq; dono muneravit. vt testis est Iosephus. libro anti-

Secunda Pars

quitarum xix. ca. j. in fine.

Diuus Hieronymus ad Innocentium de muliere scriptus ista, refert iuuenem quandam imparem tormentis mentitum fuisse adulterium se commisisse, & ita morte multatum: mulierem verò constanter tormenta grauissima tulisse, & ea quoque ita omnino vicisse, vt nihil confessa fuerit. Sed si videre cupias veram constantiam mulierum, videas Constantiam diuæ Catharinæ, Barbare, Agathæ, Margaretæ, Apolloniæ, & penè infinitarum aliarum virginum martyrum: de quibus in catalogo sanctorum, & per Baptistam Fulgiosum, libro iij. titulo de patientia, vbi plures è patientia laudat, quas omnes enumerare nec quidem sufficeret volumen.

Vigesimo octaua consideratio. Mulieres laudantur & honorantur, si maritos eorū honorauerint. Vnde Ignatius in epistola quam ad Antiochenses scripsit. Mulieres (inquit) honorificent viros suos sicut carnem suā, & non audeāt eos proprio nomine vocare: & quo nomine vocabūtur, docet Sara illa sancta mulier de Abraham viro loquēs. Dominus (inquit) meus vetulus est, vt scribitur Genesis xvij. & in epistola Petri j. ca. iij. his verbis. Sic enim aliquando & sanctæ mulieres sperantes in deo ornabant se subiectæ proprijs viris, sicut Sara obediebat Abraham, dominum eum vocans. Quibus ad stipulatur, & illud Virgilij, libro iij. Aeneidos.

Connubia nostra

Repulit, ac dominum Aeneam in regna recepit.

Ideo Marcellus scribit dominū aliquādo pro marito accipi, prout etiam capitur in l. penul. ibi: consentiente domino. i. marito, secundū glo. ibi. C. de inoffi. donatio.

Quæ cum ita habeant prudentissimæ censendæ sunt, quæ maritos ita nomināt: de quibus in l. ea quæ. in princ. ff. de dona. inter virum & vxor. & in l. Lucius. §. quæ marito. ff. de legatis. ij. & ita etiam notat ad hoc illum tex. Alberi. de Rosa. in l. aduersus. C. de crimine expilatae hæreditatis. Etiam Bersabeę Dauid regem maritum suum alloquens, ita vocauit. iij. Reg. j. Domine (ait) mi rex tu iurasti &c. Et Lucretia, de qua Ouidius lib. ij. Fastorum demarito loquens ait.

Mittenda est domino nunc nunc, properate puellæ

Quāprimum nostra facta lucerna manu.

Etiam Maridia diui Clementis mater, quæ Faustinia num maritum dominum quoque vocat apud ipsum Clementem, libro recognitionum ix. ca. vlti.

Et diua Natalia, quæ item Adrianum maritum dominum vocabat, vt testis est Iacobus de voragine.

Item Plutarchus lib. de claris mulieribus laudat Megistonā Timoleonis vxorē (de qua in præcedenti consideratione dixi) quæ Aristotimo Aeliensium tyrāno præcipiētis captiuis mulieribus, in quarum numero & ipsa erat, nuntios cū literis ad maritos, qui Aelidē obsiderant, emittente, eosque vt obsidione desisterēt rogare, alioquin se paruos natos in earū conspectu prius, ipsas deinde omnes verberibus cæsas interfecturum minabantur. Talibus verbis respondit: Si quid in te virilis prudentiæ, aut consilij resideret, non utique mulieres iuberes quæ factio opus essent suis viris præscribere, sed nos ad ipsos tanquam dominos nostros permisisse proficisci.

Et ait diuus Hieronymus ad Celantiam de ratione rectè viuendi, vbi ita scribit. Præcipue autem in confugio venerabili, atque immaculato apostolicæ regulæ, ordo reneatur. Seruetur imprimis viro autoritas sua, totaque à te

discat domus, quantum illi honoris debeat: tu dominum illum obsequio tuo, tu magnum illum tua humilitate demonstra, tantò ipsa honoratior futura, quantò illum amplius honoraueris. Caput enim (vt ait apostolus) mulieris est vir. Nec aliunde magis liquum corpus ornatur, quam ex capitis dignitate. Ideo si mulieres ab hominibus honorari cupiunt & laudari (quod sic, vt alibi dicitur) maritos imprimis honorēt, sibique dominari facillè patiantur, nec molestè ferant. Cū omnis penè eorum honor ac dignitas, ex honore dignitateque virorū pendeat: vix autem nunc vxor honorabitur, nisi & apud homines maritus in honore, pretio, existimationeque fuerit. Honoris enim maritorum vxores sunt participes. l. foeminae. ff. de senato. l. cum te. C. de nuptijs. l. ff. C. de incol. lib. x. l. j. & l. mulieres. C. de dignita. libr. xij. in aut. de consulibus. §. hæc itaque. colla. iij. & infra dicitur ista parte, in xl. consideratione. & dicit gl. magna in l. j. C. de in ius vocan. quæ vxor propter maritum honoratur. E conuerso verò foeminae quæ maritis dominari volunt, vilipenduntur, & eorum mariti pro vilibus & abiectis habentur. Cy. in l. ij. C. de testibus. Alexā. cōsi. clvj. inci. viso processu cause vertētis. in v. v. lu. versi. secūdò respōdeo. Et Pet. de Bellapertica in l. curatorem. C. de inter. matri. mi. & amplè scribit Andreas Tiraquellus in suis legibus connubialibus, in prin. in. j. lege. sed cū sint extra metas operis, nō in eare discurremus.

Vigesima nona consideratio. Etiam mulieribus danda est præeminētia in administrandis his quæ in domo sunt, & quæ domestica dicuntur, ita quæ vxori debemus vitro relinquere domus principatū, vt maritus foris, sub dio, in agro, in foro, in republica omnia suo arbitrio conficiat, diuitiasque comparet, quæ tectis recondantur: vxor verò domi, rebusque domesticis conseruandis, & præparandis præsit, & tectis illatas diuitias custodiat, vt tradit Xenophon in œconomico Aristote, libro ij. politic. c. iij. & libro iij. c. iij. & œconomico, libro j. c. iij. & Plato in Menone dicit esse vxoriam virtutem domum rectè gubernare, dum custodit domestica, virosque obedit: hinc dominæ domus vocantur, vt ait Bart. in l. Titia cum testamento. §. vlti. col. ij. versicu. quæro quid si dixerit testator. iun. & o. versicu. sequen. ff. de lega. ij. quod & idem dicit ipse Barr. in consi. lvj. inci. in nomine domini amen. Bar. fecit testamentū in secundo dubio. Ang. cōsi. cxliij. ad primū dico. Petrus de Anch. cōsi. ccxxxvij. inci. quia in primo quæsitio. col. ij. & Roma. consi. cxvij. inci. quo ad primū. Pau. consi. iij. in v. col. in iij. & iij. dubio. in ij. volu. & consi. lxxvij. col. fi. eodē volu. Ideo cura domus illis est relinquenda, cui præesse debent, & facit illud ad Rom. vlti. c. vbi declarat, quæ mulieres debent domum bene regere. Facit etiā quod legitur de filia Raguelis cum fuisset missa ad Thobiam eius maritum, inter cætera præcepta quæ illi data fuerūt, fuit admonita à parentibus, vt domum mariti gubernaret, tanquam domus gubernatio ad mulierem peculiariter spectaret: quod etiam attestatur diuus Paulus ad Titum c. ij. monēs foeminas, vt domus curam habeant. Quod & senserūt Io. Andr. & Panor. in c. literas. extra de resti. spo. lia. scribentes vxoris esse proprium custodire res mariti: in qua sententia est Aristo. li. ij. œconomico. c. j. probam ait mulierem omnibus quæ sunt intus dominari oportet. & paulò infra. Et si quid intus accidat, ipsi notum fit soli. & paulò post. Viro quidē indecens videtur ea scire, quæ intra edes sūt: in ceteris verò omnibus parere mulier viro contendat. Atque iterum, turpe est viro quicquam eorum quæ

quæ domi sunt, facere. Et licet apud aliquos aliud sit in obseruantia, vt apud Aegyptios & Getulos, tamen apud Græcos, Romanos, Gallos, Germanos, Portugalenses, ceterosq; omnes ferè populos lege naturæ viuentes domesticus labor, matronalis atq; vxorius fuit, & domestica negotia & officia mulieri deputata sunt: quibus mulieres præfunt, & ex his dominæ à maritis & alijs domesticis & familiaribus vocantur. Etenim vt à natura comparata est viri opera ad exercitationem forensem, ita & mulieris ad domesticam diligentiam & curam. hæc Tiraquellus in suis legibus connubialibus, lege nona.

Et sic dicunt doctores nostri q; si testator aliquis habens liberos, vxorem suam dominam suorum bonorum relinquat, non propterea videtur illi relinquere dominium, sed alimenta tantum: cum ea præminentia in domo, quæ & ante mortem testatoris habuerat. De quo etiã per Bar. & alios in aut. hoc locum, C. si secundò nup. mulier. & Bar. in cõsi. ix. inci. super eo quod quæritur, & p docto. in d. l. Tiria. §. si. supra alle. cum pluribus alijs allegatis p me in cõmētarijs nostris super cõsuetudin. ducatus Burgundiæ, tit. des droictz & appartenances à gens mariez. §. vj. in textu ibi: pour en iouyr &c. in princ. & per eundem Tiraquellum in loco supra alleg. vbi satis ostendit mulieres non debere euagari, nec exire domum, nisi iusta ex causa: & quantum magis se continent domi, tanto magis laudantur & honorantur.

Rigestima consideratio. Mulieres honorantur & in hoc, q; si ex eis sit habendum testimonium, aut aliud cum eis à iudicibus agendum, mittendum est ad domum earum: & in hoc priuilegijs egregiarum personarum vtuntur, vt est glos. optima, & ibi doctores, maximè do. meus Iason in l. ad egregias. ff. de iure iurando. nec mulieres coguntur in iudicium personaliter accedere, c. mulieres. de senten. excom. extra. Nec matrona pro aliquo debito ad aliam prouinciã ire cogatur. l. j. C. de officio diuerso. iudicum. cum auth. seq. Et vetus mos fuit cum virgines vestales ad iudicium vocabantur, aut audirent, q; ad eas mittebatur, & domi interrogabatur, vt dicit Cornelius Tacitus, lib. ij. historiarum, vbi exemplum adducit de Virgulia, quoniã periculosum est eas euagari & peregrè proficisci. Cum mulierum honor consistat in hoc si se magis domi contineant, vt supra prope in xxv. consideratione enarratum est.

TRigestima prima consideratio. Mulieres ex hoc etiã laudantur & honorantur, q; vocantur & vocari debent dominæ, exẽplo illorum qui vxores suas dominas vocabant, vt scriptum est à iuriscõsultis. j. in l. vxorem. in princ. ff. de leg. iij. Peto (inquit Bald. ille) à te domina vxor mea, & in l. Titia. §. qui Marco. ff. de annuis legat. vbi vir quispiã nescio qua ratione motus, non solùm vxorem suam quis ibi vocauit dominam, sed & sanctissimam. & in l. fina. §. vxori. ff. de auro & arg. leg. & in auth. quibus modis natus. effi. legi. §. illud quoq; ibi: quia vir vocabat dominam &c. colla. vj. Et id fit gratia honoris, vt dicit Bart. consil. ccxvij. incip. fuit quidã de Assisio. col. vlt. & Lucas de Pēna, in l. quicumq; col. iij. C. de re militari. lib. xij. Bar. in l. penul. C. de dona. inter virum & vxor. Panor. in c. ex parte. in fi. extra. de foro cõpe. Do. meus Iason in l. cum filio. in positione casus. ff. de legatis. j. Sic & Claudius Cæsar homo stupidi ingenij, nõ modo Messalinam vxorẽ dominam vocabat, sed & alios ciues Romanos dominos appellabat, Autore Suetonio. Et istud à Græcis deductum esse videtur, qui vxores suas dominas vocant, teste Homero, li. iij.

Odyssæ, cum loquitur de vxore Nestoris sic. Cui domina vxor lectum strauit. & lib. vij. in fine. in his verbis. Alcinous in interiore domo, lecto quem suis ipsa manibus vxor domina constrauerat, cubitum se recepit. Et ait Menander in Plotio seu comœdia secundum Gellium libro ij. capitu. xxij.

Tum me cunctis notum sit faceret vxor Hera.

Et tradit Epictetus philosophus in eo libro, cui est titulus, Enchiridion, c. lv. vbi de officio & cura viri erga vxorem differens: Mulieres (inquit) à decimo quarto anno dominæ vocantur. & subdit: Monendę igitur sunt apud nos in honore esse, nihil ob aliud, nisi vt modestæ sint, & virum reuerentur. & apud poetas pleriq; in locis vxores dominæ vocantur, vt apud Virgil. vj. Aeneid.

Hi dominam ditis thalamo deducere adorti.

Et apud Ouidium, lib. iij. Tristium.

Nunciet huc aliquis dominam venisse, refurgam.

Et paulò post.

Nec dominæ lachrymis in nostra cadentibus ora,

Accedent animæ tempora parua meæ.

Et apud Iuuenalem.

Ferre potes dominam saluis tot restibus vllam?

Et teste Iacobo de Voragine, Adrianus vxorem Nataliam dominam vocare solitus erat, sicut & illa ediuersum virum dominum. Et Io. Andr. Milantiam vxorem dominam vocabat, in c. cum secundum, colum. j. de præbendis. & in cap. qui prior. col. penulti. de regu. iur. lib. vj. in mercurialibus. Ex quibus mos processit apud nos (sicut apud Italos & Hispanos) vt matronas vulgò damas vocemus, vt infra pater. Etiam Plinius libro xxxij. cap. iij. sceminas dominas appellat, cum ait. Et incerta margaritarum pondera è collo dominarum auro pendentia. Item Accursius in l. si ignorans. ff. locati. in l. ad egregias. ff. de iure iurando. in l. medicos. in verbo, deduci. & in verbo, exhiberi. C. de professoribus & medicis, libro x. in quibus locis de domina loquitur, hoc est muliere: quæ inuita (vt ibi ait) in iudicium deduci, vel exhiberi non debet, per tex. in l. j. C. de offi. diuer. iudicum. Etiam gloss. decreti vocat mulieres dominas, vt est glo. in ver. sed suas. in c. odi. xxij. q. j. cum dicit. Nota contra scholares qui vadunt ad ecclesias, vt videant dominas, quam glo. singularizat Barb. in proœmio Clemen. in verbo, salutem. col. iij. Etiam doctores nostri scribentes in pluribus locis vocant vxores, cum de eis incidit sermo: vt Bald. consilio xxxix. incip. tam profundè, & tam copiosè. colum. fin. lib. ij. & Ange. in l. v. usufructuarium venari. ff. de usufruct. Etiam viri sancti, vt Ioannes euangelista, in secunda sua epistola vocauit mulierem quandam nomine Electam, dominam. Et Hierony. in regula sanctimonialium, cap. xvj. vocauit Eustochiam quandam mulierem, dominam. Et statuta Italiæ, vt cõmuniter mentionem facientes de mulieribus, vocat eas dominas, vt refert Barto. de quodam statuto Pisano, vt refert Bartol. in l. in faciendo. §. infans. in fine. & ibi etiam Ange. in fi. ff. de furtis. & Ioan. de Anania in c. fina. col. x. versicu. ex prædictis refert. extra. de collusione detegenda.

Non tamen credo hoc indistinctè esse verum, quod omnes mulieres dominæ vocari debeant, quicquid auctoritate sentire voluerit Tiraquellus, fretus (vt ait) auctoritate Plinij, in loco supra allegato. Cum ibi Plinius vocat eas dominas, quæ margaritis ornabantur, & non de alijs indiscriminatim intelligi debet. Sed tatum modo hæ vocari debent dominæ, quarum mariti vocari

Secunda Pars

possunt domini, aut de iure ut sunt in dignitate constituti, aut de comuni obseruatiā, & comuni vsu utendi & loquē di, qui in his attendi debet, ut videmus in Italīs & Hispanīs, & maxima parte Gallorū, qui matronas (ut dixi) dominas seu donas vocant. Apud nos verò ut cōmuniter videmus, omnes mulieres (exceptis artificū viliū & pauperum vxoribus) dominæ vocarur, cū adiectione quadā. s. si sint mulieres mercatorū, diuitū, aut burgenfiū nō habētium officiū aut dignitatē cū adiectione nominis proprii: puta domina Philiberta, domina Petronilla. Si verò mariti eorum dignitate aut officio titulari fuerint, vocantur domine cum adiectione huiusmodi dignitatis mariti, secū dūm l. primam. ff. de senatoribus, scilicet domina balliua, si sit vxor balliui: domina locutenens, quando est vxor locumtenentis: domina aduocata, si sit vxor aduocati filialis, & sic de singulis.

Sed an mariti etiam teneantur illas vocare dominas, aut simpliciter aut cum adiectione officij, aut dignitatis, quam habent ex carum maritis: Bart. in l. pe. C. de dona. inter virum & vxor. & in l. si iudex. ff. de minoribus. & in l. si post. §. vlti. in penul. quæstio. ff. de bonorum pos. contra tabul. dicit q̄ non: cum, ut ait, beneficio quod à te habeo, contrate uti non possum te inuito. Idem tenent Paznor. in fi. & Felin. in c. ex parte B. col. j. extra, de foro compe. de qua regula etiam Sozin. in l. omnes. ff. de exceptio. & Barb. in c. vlti. de ordine cognitionum. do. meus Iason in d. l. cum filio, supra alleg. Felin. in c. super eo. le second. extra, de testibus, Decius in regula, foemine. col. ij. ff. de regu. iuris. Anto. Corsetus in tractatu suo de potestate regia. in xxx. quæstio, mouet hanc quæstionem in rege, vbi videtur tenere, q̄ non tenetur rex vocare vxorem suā dominam, nisi in duobus casibus. Primò scilicet, nisi aliter se habeat cōsuetudo, seu cōmunis obseruatiā, quoniam illa tenenda est, ut ibi dicit. Secū dō nisi vxor sua haberet aliam dignitatem, ex qua de per se sine eouocari possit domina, ut in filia regis, aut regina quæ habet etiam regem in maritum, aut in filia alicuius existentis in dignitate quæ despōsatur alteri in dignitate cōstituto, quoniam si ex fe & titulo proprio vocaretur domina, etiam tunc à marito domina vocari debet, ut ante discussum est.

TRigesima secūda cōsideratio. Quoniam mulieres ornari desiderāt, ut ait, G. Benedicti in reper. c. Raynutius. in verbo, cuidam Petro tradiderūt. nume. xxxviiij. extra, de testa. Et Germanorū prouerbium est seu dicitur, q̄ mulieres affectāt quatuor, scilicet à pulchris iuuenibus amari, pollere plurimis filijs, ornari preciosis vestibus, & dominari in domibus. hinc dicit Marianus in c. veniens. de accusat. q̄ hac potissimū voluptate, scilicet cultus & ornatus gaudent foeminae. Imo naturaliter appetunt ornatum, quippe Romani nulla alia re magis q̄ auro, argēto, purpura, & cetero ornatu vxores in suā ipsorū sententiā traducere, sicq̄ abstemias atq̄ honestiores efficere melius potuerūt: probè quidem mulierū cupiditates nouerunt, quarū affectus (licet imperfecti) semper in vestibus, semper in auro, semper in lapidibus preciosis, & ornamentis extrinsecis gloriam ponit, ut scribit diuus Hiero. in regula sanctimonialium. c. xxviiij. & idem ad Gaudentium de educatione Pacatulae infantule, inquit, studiosum amāsq̄ ornatus foemineum genus est, multasq̄ etiam insignis pudicitiae, quamuis nulli virorum, tamen sibi scimus libenter ornari. Ideo ex his dicendum est, q̄ seipsas ornare possint. textus est rotundus in l. sed si vir ex lana. §. si vir vxor

ri munus. ff. de donat. inter virum & vxor. vbi permessa est impena quam facit vir pro vxore, quo se honestius ornaret: & in l. quod autem. §. j. & d. l. sed si vir ex lana. §. nō videtur. permittitur viro pecuniam vxori in vnguenta dare. Nam vnguento etiam nardo foemine vngi possunt, ex quo fiunt elegantiores, ac mundiores in conspectu duntaxat dico maritorum. l. in argento. §. vnguentis. ff. de auro & argen. lega. Et in his ornamentis debet mulier potius obedire marito suo, q̄ statuto. c. quod deo patri. c. manifestum. & c. hęc imago. xxxiiij. q. v. lo. de Platea in l. vel lera. C. de vestibus oloberis, libro xj. ita edisserit G. Benedicti in sua repetitione c. Raynutius, in verbo, cuidam Petro tradiderunt. numero xij. de testamentis. Ideo vestes auratae & sericæ non prohibentur foeminis, sicut viris. l. j. & ij. C. de vestibus oloberis, libro xj. & ibi glossæ & doctores, ut refert Tiraquellus in suis legibus conubialibus, in tertia lege. Imo leges expresse permittunt foeminis ex auro & gemmis sibi ornamenta conficere & deferre, ut dicitur infra in xxxvij. cōsideratione huiusce partist: viris autem hoc expresse prohibent. C. nulli licere in fr̄nis, libro xj. vbi Bar. Bal. Ange. & Io. de Platea, secū dūm quam sententiam Alex. Seuerus gemmas sibi oblatas vēdidit, muliebri esse existimans gemas possidere, quæ neq̄ militi dari possint, neq̄ à viro haberi. Ideo Bald. in l. qd̄ non ratione. ff. de legibus, dicit q̄ statuta quæ quotidie fiūt contra dominas ne margaritas deferant, & similia, sunt præter rationem, ideo non debent extendi, sequitur Cæpola in tractatu de seruitu. rusticorum prædiorum. titu. de seruitute aquæ haustus, col. penul. & idem voluit Marianus in d. c. veniens, col. xij. de accusati, vbi ait huiusmodi statuta maximam sapere iniquitatem. Et Valerius libro quinto. titu. secundo scribit: Sancitum fuisse à Romanis, ut foeminae purpurea veste & aureis segmētis uti possent. Et idem libro secundo, titu. j. inquit, vini vsum olim Romanis foeminis fuisse ignotū, ne in aliquod dedecus prolaberentur: quia proximam à libero patre intemperantiæ gradus ad inconcessam venerem esse consuevit. Cæterum ut non tristis earū & horrida pudicitia, sed honesto comitatis genere temperata esset, indulgentibus maritis, & auro abundanti, & multa purpura vsæ sunt, quo formam suā concinniores efficiant, summa cum diligentia capillos cinere rutilarunt: & hac potissimè cultus & ornatus voluptate gaudent foeminae, ut supra dixi. Hinc est quod foeminis cura cultus sui eripi non potest, ut dicit Cornelius Celsus libro sexto. cap. quinto. Et sunt duæ res quæ nunquam satis ornantur, nauis & mulier, ut scribit Plautus in penulo.

Etiam habetur apud Titum Liuium lib. xxxiiij. Munditiæ, ornatus & cultus foeminarum insignia sunt, his gaudent, & gloriantur. facit dictum Sallustij cum ait, Audiui sæpenumero à sanctis viris munditias mulieribus, laborem viris conuenire, Hunc mundum muliebrem appellauere maiores nostri: de quo Vlpianus in l. argumento. §. mundus. ff. de auro & argento legat. ita ait: mundus mulieris est, quo mulier mundior fit. & post aliqua fit differentia inter mundum muliebrem & ornamentū. Mulier enim potest esse munda, non tamen ornata, ut fit in his quæ se mundauerint lotæ in balneo, neq̄ se ornaverint. Contra est aliqua post somnum statim ornata, non tamen emundata. & amplè de huiusmodi differentia per Tiraquel. in d. l. iij. cōnubiali. §. est & Valerij, & in d. l. satis cōprobat mulieres, maxime vxoratas, debere ornari cultu honestiori. testis

testis est Macrob. lib. ij. Saturnal. loquens de Iulia Augusti filia, quæ cum aliquando propter profusorem seu licetiorē vestitū offendisset oculos patris tacentis, postera die mutauit cultus sui morem & lætum patrem affectata seu eritate complexa est. At ille qui pridie dolorem suum continuerat, gaudium continere non potuit. Et quantum hic ait in filia Augusti probabilior est cultus, non defuit patrocínio suo Iulia his verbis: Hodie enim me patris oculis ornaui, heri viri. Ideo dicit Bal. in consilio xxx. in cip. viso testamento excelsi. circa fin. in v. volumine. q̄ vidue (quoniam maritis carent quibus sint gratæ) non debent tam preciosa atq; nitida vestimenta ferre, quàm quæ maritos habent, quasi hoc omnino liceat maritatis. Cum ornatus mulierum fiat gratia viri. l. si vt certo. §. interdum. ff. com. modati.

Etiā iste cultus & ornatus mulierū ex sacra pagina approbatur: vt probatur de Rebecca Genesis xxiiij. quæ à seruo Abraham accepit in aures aureas appendētes siclos duos, & armillas totidem pondo siclorum decem, quibus se ornaret.

Noëmi sancta illa mulier dū Ruth doceret, quoniam patro sibi maritū Booz aduocaret: lauare inquit, & vngere, & induere cultioribus vestimentis, vt scribitur Ruth capitulo tertio.

Ezechiel capi. decimsexto introducit dominū his verbis mulierem alloquentem. Vnxi te oleo, & vestiui te discoloribus, & calciavi te hyacintho, & cinxi te bysso, & indui te subtilibus, & ornaui te ornamento, & dedi armillas in manibus tuis, & torquem circa collum tuū, & dedi in aurem super os tuum, & circulos auribus tuis, & coronam decoris in capite tuo, & ornata es auro & argento, & vestita es bysso, & polymito, & multis coloribus, & decora facta es vehementer nimis.

Daniel vir æquē sanctus ac doctus scribit c. xiiij. Sufan nam illam insignem castimoniam scemimam præcepisse ancillis afferri sibi oleum & smigmata, quibus scilicet faciem abstergeret & emacularet.

Cū Andræas Tiraquellus & Guillelmus Benedicti in locis præallegatis ad vtramlibet partem videantur multa dixisse: tamen conclusio in his secundum omnes & theologos, canonistas, & legistas est, quod ornatus mulieris, & cultus moderatus & cōsuetus est laudabilis. Immoderatus verò & excessiuus est vituperandus & reprobandus. Intellige adhuc q̄ cultus & ornatus mulieris matrimonio copulatē sit ad hoc, vt viro placeat, eiusq; amorem sibi conciliet, ne ipsa despecta in adulterium labatur, & ex quo apparebit formosior, maritum à vago faciet abstinerere coitu. Et ait Hieronymus ad Demetriadem de virginitate seculi, virgines vt sponsis placeant, eosq; in amore sui magis incitēt, mira se solitudine formare studēt, & naturalē corporis pulchritudinem ornandi arte commendant. Potest & Cœlebs se ornare, vt virum sibi facilius quærat. Nulli verò istud conceditur, si eo animo ducatur, vt externos ad libidinē prouocet, in suum amorem inconcessum alliciat, animos iuuenum sollicitet, incēdat: quoniam id semper peccatū. Fucare autē non licet, vt naturę lineamētā corrūpat, sed vt occultet deformitatē, quā morbus aut aliud quippiā aduentitiū pepererit, nulli id esse obnoxiiū crimini, cōprobatur autoritate Apostoli j. ad Corinth. xij. Quæ putamus ignobiliora mēbra corporis esse, his honorē abundantiorē circūdamus. Et G. Benedicti in d. verbo, cuidā Petro tradiderunt. & Tho. secūda secūda.

q. clxix. artic. ij. & in suis commentarijs in Esaiam. c. iij. Et Alexand. de Hales in secunda parte suæ summæ. q. clj. mēbro iij. & in quarta parte. q. xlvij. membro ix. & vltimo. A Stefanus in sua summa, libro ij. titulo liij. versicu. vtrum ornatus mulierum. Angel. de Clauas. in sua summa. in verbo, ornatus. Antoninus Florentinus in sua summa, in secunda parte. titu. iij. ca. v. Bernardinus de Buis, in secūda parte sui Rosarij, sermone xx. parte iij. ca. iij. Martinus magistri in lib. de temperantia, in loco de virginitate. quęstione vj. per totum: vbi dicit vnum memoratu dignum, q̄ quemadmodum in hac re mulieres errare possunt in excessu & exuperatiōe modi, finiuimq; ornatus legitimi atq; honesti, sic & in defectu. Nam antiquitus mulieres quę nō se ornabāt, multabantur, vt Iulius Pollux, libro vij. scribit olim Athenis fuisse muliebris ornatus præfectos. Inornatas autem multabant, & multas ipsarum scribentes, ponebant in platano, quæ erat in figulina. Harpocratio autē teste Hyperide oratione secūda aduersus Aristagorā inquit, dragmis mille multabantur mulieres in vñs inornatæ: & interdum res ex postulat, vt alter ex cōiugibus alterum excitet, & ad honestam oblectationē prouocet. In ea sententia fuerunt Io. Andr. & Philippus Francus, in regula, ea quæ sunt, de reg. iur. lib. vj. vbi ipse Io. Andr. amplē differit hanc materiam, & post eum Alberic. in l. factū à iudice. ff. de regulis iur. & in suo dictionario. in verbo, ornatus. Hostien. & Panormi. in cap. j. ne clerici vel monachi. Barba. in proœmio clement. colum. penult.

Aduerte tamen in hac ornatus cultusq; ratione morem cuiusq; regionis, eorumq; cum quibus versaris, esse maxime obseruandum. Quisquis enim, vt ait Augustin. libro tertio de doctrina Christiana, & repetitur in ca. j. xlj. distinctio. rebus prætereuntibus restrictius vtitur, q̄ se habet mores eorum, cū quibus viuūt, aut intemperans, aut superstitiosus est. Quisquis verò sic eis vtitur, vt metas consuetudinis bonorum, inter quos versatur excedat, aut aliquid significat, aut flagitiosus est. Et habetur eadem distinctio. c. finali. Quisquis contemptis his, cum quibus viuūt lauriora sibi vel austeriora præ cæteris indumenta querit: aut intemperans sui, aut superstitiosus est. Propterea dicit glo. in ca. si quis virorum. xxx. distinct. & in ca. j. xxj. q. iij. In vestibus & ornatu inspiciendū esse regionis cōsuetudinē: quod & volunt glos. & Panor. in ca. pe. in verbo, de auratis. extra de vi. & ho. cleri. Bald. in rub. de consuetudine, colum. fi. versic. consuetudo debet seruari. & Hierony. in epistola ad Heliodorū Nepotianū laudat q̄ cultus ipse prouincię morem sequeretur, & de materia infra, in vij. parte dicitur, in xlv. consideratione. vbi aduocati ornatiori vestitu induti laudantur & honorantur.

Aduerte etiā ne modus in his turpiter excedatur, qui omnibus addendusest, Cum sit pulcherrima virtus, quem excedere nihil habet honestum, iuxta illud Horatiij. Est modus in rebus, sunt certi deniq; fines, Quos vltra citraq; nequit consistere rectum.

Et text. est in authēt. de referendarijs. colla. iij. & plenē scribit Iacobus Bonaudi in glos. suis ad Ioannem de terra rubea, contra rebelles suorum regum. artic. ij. primi tractatus. in secunda conclusione. in verbo, vestem.

TRigesimatertia consideratio. Mulieres etiam laudantur ex taciturnitate, silentio & breuiloquentia: & ex his plurimū commendantur, vt habetur Ecclesiasti. vigesimosexto. vbi mulierem sensatam, & tacitam laudat sapientis. & facit j. ad Corinth. xiiij. Nō ius facit mulieribus,

Secunda Pars

vt vel in ecclesia loquantur, sed domi: si quid ignorant, viros suos interrogent, & j. ad Timotheum xiiij. Mulier in silentio discat cum omni subiectione. Et, vt ait Aristo. lib. j. Politicorum. c. viij. & fina. Mulierem ornat taciturnitas. ex dictis Sophoclis Atheniensis tragici dicentis in Aiace flagellifero, mulieribus ornamentum silētium affert. Et Democrates, Ornamentum breuiloquentia mulieri. Et facit id quod Pinacium mulier pudica apud Plautum in Stico Antiphoni patri quærenti, quales esse mulieres oporteat, Respondit: vt per urbem cum ambulat omnibus os obturent, id est occludant, ne verbum vllum proferant. Apud eundem quoq; in rudete Trachalio. Tacita (inquit) bona est mulier semper, q̄ loquens. Et Pontanus lib. j. de amore coniugali, ita vxorem monet. Pauca loqui studeas, & Alberi. de Rosate in l. generalis. ff. de a. d. optio. scribit, mulieres decere taciturnitatem. Id quod etiã natura ipsa omnium parens aperte docuit: qua duce mascula solum cicada canent, Mutum verò est foeminarum genus, vt Aristoteli placuit libro de natura animalium v. c. xxx. Sicuti & Luscinia item foemellæ cantu priuantur. Idem in carduelis, & caladrijs, & pluribus alijs auibus, vt merule, & que vulgò, Lunotte, apud nos dicuntur, quarum foemina non eliguntur, vt in caueis reponantur. Magno foeminarum documento silentium illas si quid aliud admodum ornare, vt etiam amplè monuit Cælius libro lectionum antiquarum ix. c. xxxj.

Trigesima quarta consideratio. Mulieres laudantur si se lanificio exercuerint: quod probatur ex Hecctoris Homerici & Gregorij Nazanzeni sententia, cum inquit, vt mulieres domi maneant, domestica negotia ad ministrent, & in his colum, lanam, linum, telam, fufum exerceant, quæ matronis pudicis conueniunt, easq; si quid aliud q̄ maximè decent. Salomon in Proverb. cap. xxxj. de muliere forti & pudica loquens, Quæsiuit (inquit) lanam & linum, & operata est consilio manuum suarum. Et Hieronymus instruens virginem Demetriadem, Habeto (inquit) lanam semper in manibus, vel staminis pollice fila deducito: vel ad torquenda sub tegmina in aluelis fusa vertantur. Et alibi ad Laetam de institutione filia. Discat & lanam facere, tenere colū, ponere in gremio calathum, rotare fufum, stamina pollice ducere, Ex veteri Romanorum more Tallasij nomen in nuptijs crebro iactabatur, vt videlicet hac nuptiali voce prouocarentur nouæ nuptæ, exhortarenturq; ad opus & lanificium, quod Græci Tallasiani dicunt, vt Varro & Plurarchus in Romulo, & in quæstionibus cxxix. & Festus Põpeius tradiderunt.

Sed & sponsæ (vt scribunt & Plutarchus in postremo loco, & Plinius, libro viij. c. xlvij.) colum secum inferebant & fufum, virosumq; fores lana coronabant, ac cingebant. Hac quoq; obseruantia nuptiali iudicantes lanificiũ à nuptijs in domo maritali exercendum esse.

Item apud eosdem Romanos in pelle lanata noua nupta consedere, & reponi solebat: quod testaretur lanificij officium se præstaturam viro, vt refert Pompeius. Quum ipsi Romani apud Caiæ Cæcilie statuam æream in templo Marci Ancistitam colum, lanam, & fufum confixerunt, pudicitie industriæ suæ certa monumenta, auctoritas M. Varro & Pli. vbi supra, & Plutar. in problema. c. xxvij. Ea est autem, vt dicit Festus, que anteq; Romam venisset Tanaquil vocabatur, vxor Tarquinij Prisci Romanorum regis, quæ tantè probitatis fuit, vt id Caiæ nomen boni omnis causa frequentarent nubentes, quam

summam asseuerant fuisse lanificam.

Et, vt refert Titus Luius ad finem primi libri, ab urbe cõdita, signũ probitatis fuit reputatum in Lucretia, quod sera nocte lanæ dedita, inter vigilantes ancillas in medio ædium sedebat, & per Collatinum eius maritũ iuuenesq; Tarquini fuit iuuenta: quam historiam recēset etiam Ouidius, libro ij. fastorum dum ait:

Inde cito passu petitur Lucretia, cuius

Ante thorum Calathi, lanaq; mollis erat.

Lumen ad exiguum famulæ data pensa trahebant &c.

Harum Tanaquilis Lucretiæ & aliarum exemplo monet Pontanus lib. j. de amore coniugali, vt filias in ea re instrueret, ita dicens:

Tum colere antiquas artes maternaq; iussa,

Atq; agili discant carpere pensa manu.

In digitis acus, ante pedes intexta quasilli,

Viminaq; & fuso stamina torta leni.

Hoc Tanaquil opus, hos mores Lucretia monstrat

Philacidæ hos coniunx Telemachiq; parens.

Theano Pythagoræ vxor interrogata quã potissimè vxorẽ cõmẽdaret. Respondit illud Homericum, libro j. Iliados.

Telæ vacantem, & viri lectum parantem.

Helena etiam lanificium exercebat, vt apud eundem libro iij. Odyssæe probatur.

Mercurius Calypso Nymphã Athlantis filia textentẽ reperit, vt lib. v. Odyssæe habetur. Et libro vj.

Arete regis Phæacum vxorem inter ancillas colopurpurea inuenit Nausicaa ipsius filia.

Eadem Arete paulò post videt Vlissẽ indutum vestẽ atq; tunicam, quas ipsa sua manu cõfecerat, quibus Vlisses donatus fuerat à Nausicaa.

Et libro eiusdem operis decimo. Vlisses Circem textentem comperit.

Et libro xv. scribit Penelopem non frequenter domũ relinquentem, sed in ædium conclauit elam textentem.

Idem Homerus lib. v. Iliados refert, Mineruam super pauimentum Iouis depinxisse amiculum, quo velata erat, quodq; suis ipsa manibus artificiosè neuerat, texerat: vt hinc quoq; ostenderet omnes gradus eius artis Mineruam fuisse edoctam.

Andromache quoq; Hecctoris vxor, teste libro ij. Iliad. Telam orditur, dum lameta, eiulatusq; è turri ob mortem mariti audit. Et apud Virgilium libro viij. Aeneidos.

Proba castaq; foemina,

Tolerare colo vitam, tenuiq; minera,

Inpositum cinerem, & sopitos fuscitat ignes:

Noctem addens operi, famulasq; ad limina longè

Exercet penso: castum vt seruare cubile

Coniugis, & possit paruos educare natos.

Herodotus in Calliope tradit Xerxem illũ maximum regẽ ab Amestri vxore donatũ amiculo qd ipsa texerat.

Curtius lib. v. tradit Alexandrũ vestes Macedonicas ad eũ ex Macedonia missas, cum his qui eas conficerent, tradi Sifigabri matri Darij iussisse, eamq; admoneri præcepisse, vt si cordi quoq; vestes essent, eos neptes assuefaceret. Ad quam vocem, cum lachrymæ obortæ prodidissent animum, asperrantis id donum, quippe cum non aliam contumeliam magis Persarum foemina accipiunt, quàm ad mouere lanæ manus. Alexander ea re cognita ad eam peruenit: & mater, inquit, hanc vestem qua indutus sum, sororum nõ solũ munus, sed etiam opus vides, nostri decipere memores.

memores. **C**ave obsecro, ne in contumeliā accipias ignorationem meam. Ex quibus Tiraquellus facillē ostendit in suis legibus connubialibus, lege x. q. nedum apud Romanos & Græcos, sed etiam apud alios lanificium matronis, & ipsi principibus, & illustriori loco natis decorum fuisse, & honestum: quod maxime obseruāt matronæ Italicæ, etiam nobiles, cum lanas sericeas nere soleant, conducti tamen, ex quo seipsas vestiunt & ornant, vt vidi in pluribus Mediolani.

Addidit & idem Tiraquellus Virgili. loquentem de Didone, quæ Aenæ vestem donauerat, li. Aenci. quarto.

Tyrioq; ardebat murice lana

Demissa ex humeris, diues quæ munera Dido
Fecerat, & tenui telas discreuerat auro.

Et apud eundem, libro iij.

Andromache Phrygiam Ascanio chlamydem donat,
Manuum monumenta suarum.

Et denuo, libro xj.

Tum geminas vestes ostroq; auroq; rigentes
Extulit Aeneas, quas illi læta laborum
Ipsa suis manibus quondam Sidonia Dido
Fecerat, & tenui telas discreuerat auro.

Tranquillus etiam lib. ij. memorat Augustum Cæsarem ita filiam & neptes instruisse, vt lanificio asuefaceret. Et alibi testatur illum ipsum non temere alia veste, quam domestica usum esse ab vxore, & sorore, & filia, neptibusq; confecta.

Id idem de filiabus suis Carolum magnum fecisse Guaguinus in suo compendio de gestis Francorum, lib. iij. capitu. j. circa finem attestatur, dum inquit. Circa liberos educandos eam curam adhibuit, vt mares bonis disciplinis, scēminas lanificio erudiendas summopere studuit. Luxta illud Prouerbiorum vlti. Quæsiuit lanam & linum, digiti eius aprehenderet ut fufum & operata est consilio manuum suarum, quod prophetatum fuerat de virgine Maria: quæ secundum Hieronymum, acu & colo acquirebat vnde sibi & Christo eius filio necessaria compararet, vt refert Guillel. Benedicti in sua repetitiōe cap. Raynutius. in verbo, dotem quam ei dederat. nu. xlix. extra de testamē.

Plutarchus testimonio Bibuli asserit Brutum ad bellū exiturum, Portiam vxorem interpellantem, ad colū & telam remississe: & ista est communis & vulgaris remissio vxorum per maritos, cum aliquid eis dicunt, cui non congruit dare responsum. Et hac remissione prius vsus fuerat Hector Andromachen vxorem ita propemodum alloquens in vj. Iliad. rapsodiæ. Tu verò quod ad te attinet, abi domum, & quæ tibi curanda sunt circa telam & colū, ancillaq; exerce, & vt operi domestico incumbant iube: hoc officium munusq; tuum est, viris autem suū relinque, vt curent bella. Item Claudianus in lib. j. de raptu Proserpinæ, ita de Proserpina dicit.

Ipsa domum mulcens tenero Proserpina cantu
Irrita texebat reditura munera matri.

Et Sillus Italicus, libro vij. post principiū inducit matronas Romanas in hæc verba deprecantia.

Huc ades ð regina deūm, gens casta precamur,

Et ferimus digno quæcunq; est nomine turba.

Aufonidum pulchrumq; & acu sub tegmine fuluo,

Quod nostræ neuere manus, venerabile donum.

Et tandem refert ipse Tiraquellus, qd Accursius in l. si paterno, in verbo, magistris. C. de negotijs gestis. scribit proprium esse mulierum suere vel texere. & in l. cum quæ-

reretur. §. lana. in verbo, in lana. ff. delegatis ij. dicit mulieres lanam & linum appetere, velut natura ad id eas inclinante, quod maxime deceat.

Trigesima quinta consideratio. Mulieres laudantur ex amicitia & amore, quam habent erga maritos, si perfectè & verè eos adamauerint: quoniam, vt habetur ad Titum c. ij. præcipitur adolescentulis, vt viros suos amēt: & dilectio in matrimonio est multum commendabilis: quoniam, vt inquit Philosophus vij. Ethicorum. Amicitia viri & vxoris est secundum quandam excellentiam, & istud significatur per anulum quo vxor à viro desponsatur: de quo habetur in capit. nostrates. & in cap. scēminæ. xxxv. distinctio. quiquidem debet esse aureus, rotundus, & in quarto digito positus. Et tantum vnus aureus: quia sicut aurum excellit omnia alia metalla, vt infra dicam in vltima parte, in xcv. consideratione de metallis. ita iste amor omnes amores excellit. Rotundus, quoniam forma rotunda est nobilior forma, vt etiam in dicta parte vltima, in quinta consideratione de cœlis dicitur. Et per hoc etiam ostenditur perpetuitas istius amoris, vt nunquam finiat nisi per mortem: & in quarto digito ponitur ex institutio ne ecclesiæ, vt ostēdatur, quod ille amor debet habere præcordialitatem: dicunt enim philosophi naturales, qd quædam vena à corde procedit, & in quarto digito apparet, vt etiam dicitur in c. scēminæ. xxxv. q. v. ad finem. Vnus autem anulus ponitur ad ostendendum istius amoris singularitatem: vir enim & vxor per consummationē matrimonij efficiuntur vna caro. notatur in l. aduersus. C. de crimine expilatæ hæreditatis. cum socij sint diuinæ & humanæ domus, vt ibi, & dixi latius in commento nostro super consuetudinibus ducatus Burgundiæ. in rubrica, Des droictz & appartenances a gens mariez. Vbi satis descripsi de laudibus matrimonij: & ibi allegaui Aristotelem vij. Ethicorum. cap. ij. dicentem, qd viro & vxori videtur amicitia consistere secundum naturam, quod excellat & excedat omnes alios. Cùm licet dicatur quod nullus amor vincat paternum. l. finali. C. de curato. furiosi. Et dixi amplè in dicto nostro commento, in rubr. Des iustices. in gl. & droictz dicelles. versicu. item quia dictum est. Tamen vt habetur Genesis ij. Relinquet homo patrem & matrē, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna.

Et hæc amicitia cōiugalis multum laudata est in vxoribus ab antiquis scriptoribus. Nam Valerius Maximus de ea, libro quarto. tit. de amore coniugali scribit, vbi plura exempla adducit, & ibi multum eam extollit. Imprimis in Iulia Cæsaris filia, quæ cum edilitijs comitijs Pompeij magni coniugis sui vestem cruore respersam sanguine quorundam, qui iuxta Pompeium ipsum mutuis vulneribus se læserant, è campo domum relatam vidisset, cōsternata atque territa metu (ne qua vis ei esset allata) ex animis concidit, partum quem vtero cōceptum habebat, subita animi consternatione & graui dolore corporis enecere coacta, atq; ita expirauit: magno quidem cum totius terrarum orbis detrimento. autor Plutarchus.

Et de Portia Catonis filia vxore Bruti, quæ cum apud Philippos victum & interemptum virum suum Brutum cognosceret, quia ferrum non dabatur, ardentes ore carbones haurire non dubitauit: à quibus præcordia exurentibus, spiritum exalauit.

Pamphilus.

Vixisset Brutus, tunc non tam clara fuisset Portia.

Et de Arthemisia gētis Carix regina, quæ post morte

Secunda Pars

Mausoli mariti in perpetuo luctu & mœrore vixit, quo etiam confecta tabuit amoris eius fide. Mausoleum seu sepulchrum eidem magnificentissimum fecit, vt dixi ante, & infra in vltima pte, in lxxv. cōsideratiōe, de sepulchris.

De Hypsicratea regina, quæ Mythridatem virum suū effusis charitatis habenis amauit, propter quem præcipuum formæ suæ decorem in habitum virilem conuertere voluptatis loco habuit, Tonsis enim capillis quo commodius yteretur galea, equo se & armis assuefecit, quo facilius laboribus & periculis eius interesset.

Quinetiam victum à Cneo Pompeio per efferatas gētes fugientem animo pariter & corpore infatigabili secuta est, Cuius tanta fides asperarum, atq; difficilium rerū Mythridati maximum solatium & incundidissimum lenimentum fuit. Cum domo enim & penatibus ferè vagari se credidit, vxore simul exulante,

Et eodem loco scripsit Valerius cetera exempla de amore coniugali maritorum quo ad eorum vxores, quæ videre poteris.

Apud nos temporibus nostris euenit mirabile exemplum de prima vxore quondam nobilis & potentis viri domini Guillelmi gressier, dicti de Boisy, qui suo tempore Admirallus fuit Franciæ, quæ cū repente vidisset eum à manibus hostium ereptum, & in Galliam à Lombardia reuersum ex captiuitate illum amplexando accurrit, & cum tali gaudio eum salutando amplexata est, quod cunctis videntibus, qui aderant, spiritum emisit, & de ea dici potest, quod de duabus fœminis, de quibus apud Valerium libro ix. titulo, de morte non vulgari, genus casus inusitatum quam dolor non extinxerat, lætitia consumpsit.

Etiā Baptista Fulgosius in suo libro quarto de coniugali charitate, multa exempla accumulauit de charitate vxorum erga maritos, vt de Panthæa vxore erga Abrotam eius virū, cuius tantus amor fuit, q̄ cum is in exercitu Cyri aduersus Babylonios militaret, cæsus in prælio ab hostibus, postea quā ab vxore gentis more deploratus ornatusq; fuit, neq; aliud iam funeri nisi vt sepeliretur superesset, supra mortui viri corpus se peremit.

Phile erga Demetrium regem virum suum insignis amor, animi quoq; magnitudinem coniunctam habuit, Nam cū eum accepisset, prælio victum in Cassandriā amissis regnis serecepisse, neq; ferre posset regno priuatū videre, quem regem victorūq; insignem amasset, ingenti compulsa amore veneno seipsam extinxit.

Idem de coniuge Ligarij Romani quæ mori cupiens cum marito dicit se maritum suum proscriptum diu domi seruasse, propterea trium virorum lege mori debere; quæ cum audita non fuisset, extincto viro, cum nemo eā audire voluisset, domū reuersa cibo abstinuit, atq; in magno mœrore, fame, & lachrymis vitam finiuit.

Idem de Paulina vxore Senecæ: cū enim Senecæ Nero generis mortis arbitrium obrulisset, ipseq; defectis venis delegisset, vt in balneo cum sanguine simul etiam vitam effunderet: Paulina eius vxor coniugali amore compulsa, licet Seneca repugnaret, mori tamen quoq; ipsa decreuerat, vt non minus in morte, q̄ in vita viro comes si distillima esset. Ceterum cū rem Nero presciuisset, misit qui sanguinem sisterent, atq; eā in vitā retinerent. Itaq; cū iam multum esset sanguinis effusum, palida semper mansit, atq; in vultu pudici amoris sui, signa semper retinuit.

Idem de Triara L. Vitellij, Auli Vitellij imperatoris

fratris coniuge, quæ Hypsicrateæ vxori Mythridatis comparanda est, de qua non longè dictum est.

Hæc coniugalis flamma Annæ Romanæ prudentiam inspirauit, cū hortanti vt vidua iuuenis, formosaq; iterum nuberet, Respondisse fertur nolle, si bonum virum vt primum habere cōtigisset, perpetua ne eum amitteret molestia torqueri: quod si contra in malum incidisset virum, nimum graue semper habiturā illud malum, quod nulla necessitate cogente sibi ipsa peperisset.

Per simile quoq; Valeria maior Messallarum fratrum soror q̄q; alijs verbis responsum fertur in pari causa desisse: dixit enim Seruiū qui eius vir fuerat, & si alijs mortuus videretur, apud se tamen adhuc viuere.

Magnum quoq; veri coniugalis amoris experimentum illud fuit quod Stratonis Sydoniæ principis vxor edidit, cū vrbe à Persis obsessa, verita est ne in hostium ditionem vir veniret. Id autem etiam morte si fieri posset deuitare decreuerat. Itaq; cum iam accepisset hostes vrbe ingressos esse, atq; non longè abesse vt viro eius potirentur, adempto ei gladio, manu sua ipsum occidit, corpusq; eius quātum pro tempore potuit decenter exornauit: cui postea superincumbens ipsa gladio seipsam confodit, vt eadem in morte viro, qua viuens charitate comes esset. Vna enim re simul & coniugalis charitatis & animi sui magnitudinem atq; insuper honoris quoq; curam (cum ne viui in hostium manibus indigna pateretur prouidit) palam testata est.

Idem Baptista & alia exempla recenset, vt de vxore piscatoris, cui⁹ dolore morbi turbata amoris animiq; plena, se cum marito arctissimis vinculis ligatam de rupe precipitem in laicum misit.

Et de Arria Romani senatoris coniuge, quæ cū maritum suum Petrum nomine ex coniuratione captum in Illyrico Romam naui deferri vidisset, vt cū eo moreretur rogauit, quod cum obtinere nō potuisset, seipsam gladio iugulauit, & eductum gladium à pectore marito constanter porrexit: affirmans vulnus quod fecerat nihil doloris habere, vt exemplo ipse quoq; animaretur, atq; in hæc verba dum virum hortaretur, mirabunda corruit.

Per similem enim historiam recenset ipse Fulgosius de re quæ obuenit sua ætate. Cum, vt ait, à Jacob Persarum rege rebellasset militarium ducum vnus nomine Pandoërus, hic formosissimam habebat vxorem, quæ sextumdecimū non excedebat annum, à qua mirum in modum diligebatur. Ab ea diu rogatus Pandoërus ne cum hoste prælium committeret, cum assentiri coniugi noller, petijt vxor vt ante prælium saltem eam occideret, ne post eum vitā ageretur. Id quoq; recusante prælium iniit, in quo victus occisusq; fuit, vxore eius captiua, & postremo militarium ducum vni à rege donata. Cū verò is eam in matrimonium ducere vellet, ipsa diu denegauit: & cū ad extremū vitam parari cerneret, sumpta super ea re deliberationis dilatione, in parua scheda cum scripsisset: Nunq; ferent homines Pandoëri vxorem diu post eum vixisse, gladio se traiecit: virum moriens secuta, quum aduersante fato viuum non potuerat.

Ex his facile cōstat de amicitia coniugali, tanq; arctissimo vinculo, quam plures vxores magnanimitè obseruarunt erga eorum maritos, ideo ex his laudem meruerunt.

Et de his etiam recitat Textor Niuernensis in sua officina aliqua exempla supra scripta, & alia, vbi ait: Alcestis maritum suum Admetum regem Thessaliæ tanto amore dilexit,

dilexit, vt quum Admetus ipse morbo laboret, cōsultaq; oracula respondissent futurum eum incolumen, si quis a micorū pro eo mori veller, sola vxor recusantibus pietate illā ceteris amicis, pro viri salute morti se deuouerit: propterea Poētæ fabulati sunt reuiuiscendi munus ei a dijs concessum. Admetus verò beneficij memor, perpetuas de fundæ nenias instituit. Hiero. Alcestem fabulæ ferūt pro Admeto sponte defunctam.

Tantus deniq; fuit Penelopes in Vlyxem amor, vt eo absente per annos xxx. castitatem seruauerit impollutam, nullisq; procorum blandimentis succubuerit.

Propertius, libro ij.

Felix Admeti coniunx & lectus Vlyris. Stroza pater.

Adde fidem quam nec coniunx Itraceia vincat.

Capanei apud Thebas mortui dum celebrarentur exequi, vxor Euadne in rogam mariti se coniecit.

Quum Belides omnes facta coniuratione maritos interfecissent, sola Hypermetra pepercit marito Lino, seu Lynceo.

Protesilaus primus Græcorum interfectus est apud Troiam a Dardano quodam: quod quum rescuisset Laodomia, in solatium inæroris optauit, vt mortui vmbra videret, qd' quū impetrasset, in illius amplexibus expirauit.

Antonium quū superasset Augustus, Cleopatra animi dolore mortem sibi consciiuit.

Gunnilda fuit mulier, quæ quū videret exequias Asmundi mariti sui, spiritum ferro sibi surripuerit, hæc Textor. Huc adde, vt plurimum vxores eorum maritos amant, & hanc amicitiam coniugalem appetere solent, multūq; desiderant ab eorum maritis præamari: vsq; adeo vt non curent qua via amari possint, quo item modo in virorum amorem allicefacient, inducantur ve: id quod attentant magicis artibus, carminibus, poculis amatorijs, cibis, gemisq; preciosis, alijsq; id genus vt opinantur conciliantibus, de quibus sigillatim explicat Tiraquellus in suis legibus connubialibus, lege xiiij. in princ. de quibus ad eum te remitto.

Plures tamen reperiuntur qui præcedenti opinioni refragantur, teste eodem Tiraquello, inter quos Ouidius in libro de medicamine faciei hæc scribit.

Sic potius vos vrget amor, quam fortibus herbis,

Quas maga terribili subsecat arte manus.

Nec vos graminibus, nec mixto credite succo,

Nec tentate nocens virus amantis æquæ:

Nec mediæ Marsis findantur cantibus angues,

Necredit in fontes vnda supina fuos.

Et idem lib. ij. de arte amandi negat carunculam (quæ in pulli equini fronte nascitur) aut quamuis artem magicam conferre ad amorem conciliandum, cum ait.

Fallitur Aemonias si quis decurrit ad artes

Datq; quod a teneri fronte reuellit equi.

Non facient vt viuat amor medeides herbæ,

Mistaq; cum magicis Marsa venena sonis.

Quod postea exemplis Medeæ, & Circes comprobatur, subiungendo.

Pharfas Esonidem Circe tenuisset Vlixem,

Si modo seruari carmine posset amor.

Nec data profuerunt pallentia Philtra puellis,

Philtra nocent animis, vimq; furoris habent.

Idcirco monet fugiendum hoc genus artis magicæ, cum subdit:

Sit procul omne nefas, vt ameris amabilis esto.

Quinetiam idem probat, libro j. de remedio amoris.

Viderit Aemoniæ si quis mala pabula terre

Et magicas artes posse iuuare putat.

Ideo ex his & pluribus alijs ipse Tiraquellus, in d. l. cōnubiali xiiij. friuolum reputat & fabulosum posse huiusmodi pocula ad amorem inducere, explodendo huiusmodi magicas vanitates, quas familiares sceminarum artes Apuleius lib. ix. appellat, ex quo dicit amores mulierum & vxorum alijs rationibus comparandas esse.

Et inter ceteras, vt ait, nihil est ad hoc efficacius, nihilq; in id plus habet roboris, q̄ si fundum vxoriorum diligenter, nō modicè frequenter colas. Id enim faciens licet fueris horridus, deformis, scallidus, ab vxore tamen vnice insigniter amaberis: quin illa te colet perinde ac deum in terris alterum, & obseruabit. Alioquin si hoc desit, odio te & despectui habebit, quantūcūq; eā amaueris, castūq; atq; aliarum coitum abhorrentem præstiteris.

Apud Plautum in Truculento, cū miles miraretur Phronesiam mulierem Rusticum quēdam ardentem amare. Mox adiuit mulierem, vt admirari desineret: hæc dicens, q̄q; scallidus est, q̄q; hic horridus, citus bellum init. Contra apud Apuleium, libro v. de asino aureo. Fœmina quēdam virum exitiali odio prosequitur: quia rarēter palēstram veneream exerceat, suamq; in eare fortunam dolenter ac miserè deplorat. Ego verò inquit maritum rarissimè Venerem meam recolentem sustineo. Et, vt idem Tiraquellus prosequitur (qui satis lasciuè in multis scripsit) credūt hoc esse verum, etiam sine testimonio. Quis enim (ait) non credat mulieres eam rem sitienter appetere, nullaq; re magis ad amādum allici: & ideo vt magis in lasciuam profluat, dicit fore multa, quibus si vtatur vir, vxorem virilius & frequentius cōprimet. Adducit in testimonium glo. in c. quicquid. xxxij. q. ij. & Innocen. in c. fraternitatis. super verbo, cōmifcetur. colum. ij. extra de frigidis & maleficiatis. Bald. in c. a crapula. extra de vita & honestate clericorum. Plinius, libro xxvj. ca. x. & libro xxvij. ca. xix. ad finem. & Galenum, libro v. de simplicibus. distinctione vj. ca. ij. & plures alios medicos ibi citat: tandem concludit medium in hoc esse tenendū, prout & in alijs rebus, cum mediocritas dicatur, & in omnibus ferè rebus optima existimatur: cum ex excessiuo & immoderato coitu multa mala & incōuenientia sequantur, etiā ex abstinentia & dimissione coitus tam in viris q̄ in sceminis. A quo dicit, non omnino abstinentum esse, cū sit utilis, sicut labor si modus adsit, & quibus conferat, & quibus non. Sunt etenim, vt ait, mulieres coitus appetentissimæ: ita q; ex improbitate, importunitate, & acerba exactione earum mariti quandoq; coguntur immoderatè vt: ideo ad hanc rem dat plura remedia prohibentia coitum. Primò enim, vt inquit, monet vt è boue siluestri, nigro sanguine Rhicini lumbi perungantur, vt illi tædium veneris fiat. Iuxta Plinij sententiam in libro xxvij. dicto c. xix. vbi & ipse Plinius subdit. Amoris quoq; tædiū fieri, poia Hirci vrina ammixto propter fastidium nardo. Idè rursus eodē, libro ca. viij. dicit. Hippopotami pellē è sinistra parte frontis in inguina adalligatam venerem in hibere. Aspersu quoq; cineris, qui ex Lincū corio & vnguis exustis fit sceminarum libidines inhiberi. Idè Plinius, lib. xxx. ca. vj. scribit. Puluerem in quo semula volutauerit, corpori inspersum mitigare ardores amoris. Idem, libro xxxij. ca. iij. dicit. Magos dicere, q; harundine transfixa ranæ natura per eos si furculus in mensuris de-

figatur à marito, adulterorū rēdium fieri: quę si vera sunt, vt ille dicit, multò vtiliores vitę existimantur ranę quàm leges. Idem quoq; eodem cap. in princip. Squammę testu dinum è summa parte derasę, & in potu datę, venerē cohibent. Dioscorides lib. medi. mathe. ij. c. lxxj. tradit, Scin cum decoctum cum lęte ac melle, aut femina lactuca cum aqua potum, veneris cupiditates inhibere.

Albertus magnus, libro xxij. de anim. testis est, quòd si quis testiculum dextrum Lupi oleo mixtū mulieris vuluę cum lana imponat, remouet ab ea coeundi desideriu, etiã si fornicaria fuerit.

Idem paulò ante dixerat (vt ait Tiraquellus) quę an sint vera, viderint alię, qđ si virga Lupi in nomine alicuius siue viri, siue mulieris ligetur, non poterit coire donec nodus talis fuerit solutus. Non crederem in æternum ista esse vera, sed potius ridiculosa & derisoria.

Aliud quod mirum esse dicit, veterū monumentis scriptum reperitur, fuisse in Achaia ciuitatem Argyram nominatę, ac fontem quoq; & in propinquo fluuium Seleninum ab adolescente dictum, qui Argyrę Nymphę oblaqueatus amore, ac desiderio extabescens sit à Venere in eū deformatus. Vnde Selenini aquam id laudis adeptam fecerunt, vt ea ablutos amore liberet, tam viros quàm foeminas: quod si verum est, multis pecunijs preciosior est hominibus aqua Selenini. de quo dixi in vltima parte, vbi de excellentijs aquarum fit consideratio.

Sed & medici multa passim ad inhibendam venerem conscripserunt, vt Auicenna in xx. tertij. tracta. j. ca. xxv. & plures alię quos in loco prædicto allegat Tiraquellus, quibus potius assentirem, quàm nugacibus præallegatis: & admonet coniuges non tepestiuius eos voluptati venere operam dare, quàm cum aliquid iurgij, aut discordię inter eos intercesserit. Nihil enim omnino rerū esse, quod eos ocius faciliusq; ad amicitiam reuocet, apertè insinuat Homerus, apud quē lib. xiiij. iliados Iuno de Oce. & Thetide eius vxore loquens, illorum iurgia se soluturam, atq; in coitū reducturam profitetur. & Plutar. in præceptis conubialibus: cum ira, ait, dissidioq; vir & vxor vexantur, tum maxime venerem optimam huiusmodi malorum medicam accersere oportet. Et hoc sanè ego efficacius in eam rē fore existimò, qđ fuerit olim Romę sacellum, illud dex Viriplacę: id quod cum vir & vxor discordes conuenissent inuicem locuti quę voluissent: conuentione animorum deposita, concordēs reuertebantur, vt à Valerio maximo in tit. de insti. antiquis dicitur. Quamq; illud verisimile est virum & vxorem in eo sacello congregari inuicem solitos, & hinc pacata omni ira redire. Neq; hoc absurdū omnino videri debet, cum teste Hiero. in Euter. ceteri ferè mortales præter Aegyptios ac Gręcos coeant in templis, putantes hominem esse, vt cæteras animantes. Etenim videlicet & pecudes omnes & volucrum greges coire in deorum templis, atq; in Phanis: qđ si nō esset dijs gratum, non facturas illas fuisse allegant. Quod & si in ceteris templis nō satis honestum fuisse videri potest, nec etiam probat Hiero. vt & improbat Ecclesia catholica in c. signifi. cauisti. de adulterijs. in c. proposuisti. & c. si. de consecra. eccle. in hoc tamen quod Dę viriplacę dedicabatur, nō intantum vituperandum fuit.

Trigesima sexta consideratio. Mulieres laudem consequuntur ex fide earum erga maritos: vt multarum exemplis patet apud Baptistam Fulgosium in sua colle. ctanea de dictis factisq; memorabilibus, li. vj. c. vij. vbi

plures vxores commendat ex earum fide, quā habuerunt erga maritos. Imprimis de Chilonia Sparthana Leonide filia, & Cleombroti vxore refert, qui ambo in Sparthano regno contendebant, & inter discordias ciuiles cū Cleombrotus vir Leonidam eius patrem in exiliū misisset, à viro patris restitutionem impetrauit. Mutata verò fortuna, pari opera apud patrem restitutionem eius mariti impetrare non valuisse, licet feliciter apud Leonidam eius patrem in patria viuere poterat, maluit attamen vt cum eius viro exilij comes efficeretur.

Etiã de vxore Panthæi Lacedæmonij, cum expulso Cleomene Spartharum rege, ab Antigono Macedonum rege, cū is Aegyptum ad Ptolemęum regem se recepisset, ac Panthæum vxor sequi vellent, à parentibus prohibita magno studio seruabatur. Demum ipsa astu ingenti ad inuento equo ad mare noctu se contulit, atq; incognita nauem conscendens, in Aegyptum ad virum peruenit, amboq; illic simul vitam finierunt.

Sequitur & tertio loco de Sara vxore Abraham: cuius modestiam, fidem, atq; amorem admirari debent omnes: de qua habetur Genes. xij. & xvj. quę cum se virumq; iam grandes natu orbos inspiceret, viro persuasit, vt cum ipsius ancilla Agar Aegyptia concumberet, tentaretq; si ex ea filios procreare posset: quod cū Abraham fecisset, natuq; esset Ismaël, non aliter ac filium ex se natum Sara eū sustulit. Nam præter aliarum morem prudens atq; viri sui amans foemina zelotypię graui in mulieribus malo propagandę viri sui stirpis respectum anteposuit.

Stratonica Deiotari Galatarum regis vxor suo beneficio nec frustranda est, quę cum aduersante valetudine cū viro filios se concipere non posse videret, qui in regni successionem vocarentur, marito persuasit, vt liberè cū alia operam daret, genitosq; sibi supponeret. quod cū is negligigeret, ad eum deduxit virginem nomine Electram cubicularem suam ministram, moribus atq; forma insignē, ex qua Deiotarus aliquot filios procreauit, quos Stratonica post viri mortem amanter non secus ac suos aluit, atq; in regno succedere permisit.

Succedit & decenter Tertia Aemilia, prioris Africana, quę cum sciret viro suo ancillulam ex suis gratam esse, dissimulauit, ac post mortem viri manumissam ab ea ancillam in matrimonium liberto suo cum liberali dote dedit. testis est Valerius lib. vj. c. vij.

Longè etiam maior Liuię erga Augustum virum fides, atq; indulgentia fuit, quę cum sciret Augustum puellis nondum maturis oblectari, clam magna diligentia perquisitas secreto ad eū deduci curabat, præ nimia fide amoreq; id marito concedens: cuius gratia nonnullę cum pellicem ferre non possent, interdum viros peremerunt: atq; idcirco tantò magis laudanda, quantò eius exempla raro inueniuntur. Anteponebatamē est Liuia Tertię Aemilię (de qua proximè dixi) fidei erga Scipionem: verum quantò maius est rem ipsam sponte agere, qđ cōtra ipsius mentem ab alio facta perferre.

Rachel quoq; cum se sterilem animum aduerteret, Basam ancillam suam marito Iacob comprimendam dedit, vt pariat, inquit, super genua mea, & habeam ex illa filios: vt scribitur Gene. xxx. & ibi similiter dicitur qđ Lya Zelphā ancillam suam marito tradidit.

Sed nunc se offert locus, vt de Octauiā M. Antonij vxore loquamur, quam cum ipse Antonius Romā remisisset, frater Augustus Octauię suadebat, ne in Antonij domo

domo habitaret (coeptum enim iam inter eos bellum erat) ei igitur Octavia respondit, se nunquam adduci posse, ut in alia domo habitaret: quod eodem animo Antonij amicos quo antea vidit, & priuignos non aliter habuit ac si ex ipsa pro creati essent, conata quantum permittebatur fratrem ab armis in Antonium dimouere: dedecere enim plurimum aiebat, ut duo terrarum orbis gubernatores, vnusque alter sorori suae amicam antefereat, alter autem nimio erga amicam amore captus, inter se bellum gerent.

Pariter de Herodiade Herodis tetrarchae vxore, quae ingentem quoque fidem viro ostendit, cum ad urbem Romam cum eo profecta ut Agrippam fratrem accusaret, rem in contrarium cedere vidit. Viro enim Lugdunum exulatum in Galliam misso, licet multum a fratre ac fratris causa a Caesare Augusto rogata fuerat, ut redire in patriam vellet, principatus partem quam vir obrinebat oblata: maluit relicta patria in Gallia cum viro inopem vitam degere, quam sine eius praesentia maximas opes in patria possidere.

Idem quoque de Arcolia flacilla Prisci vxore, quae cum Romae in magnis opibus manere posset, patriae atque opibus exiliu cum marito Pilonianae conspirationis conscio pretertulit.

Gnatia etiam Maximilla Flacillae exemplum imitata, omnibus relictis virum Gallum sequi voluit, ob eandem qua Priscus Flacillae maritus conspirationem damnatum.

Sed singulare & vltimum fidei vxoris erga maritum recenset idem Fulgosius de Gisberti Corregiensis vxore: quae cum propinquorum conspiratione, & eorum quidem qui ipsius factionis erant ab urbis Parmae imperio Gisbertus expulsus fuit. Inter conspiratores autem cum vxoris frater Rolandus Roscius esset, & sororem in tumultu rogaret, ut populi impetum in domum suam declinare vellet, qui eiusmodi erat, ut etiam fortem virum terrere posset, ipsa obliqua facie ad fratrem conuersa, proditorem eum compellans, respondit. *Di faciant ne me profanum eius domus ingressu, quae in propinquum suum adeo perfida fuit, neque eo pane vescar, quem canes quoque ob perfidiae labem, etiam in maxima fame deuittant: quin potius ad virum meum profectura suum, quem nuptiarum mearum pignore sefellisti, & coram eo me constituam, ut hanc tuam iniuriam in me ipsa vliscatur. His dictis, nudis pedibus, passisque capillis ad Castrum nouum ubi vir erat profecta est, eius pedibus obuolui coepit, & flens rogare, ut ipsius morte acceptam a Rolando fratre iniuriam vlisceretur. haec Fulgosius in loco allegato.*

Quam fidelitatem in mulieribus etiam multum laudauit Apostolus, cum per fidelem mulierem, vir infidelis sanctificatus est, ut ait prima ad Corin. vii. & in summa. xxvii. q. i. ad finem, & in c. iam nunc illud, concordat text. in l. eum qui. in fine. C. de episc. & clericis. ubi vxores interdum viros meliores efficiunt, & ibi notat Bald. quod bona mulier facit bonum virum, & sic fidelis mulier facit virum fidelem: felix ille tamen, qui talium potuit cognoscere causas. Legitur enim quod Publius Rubrius Celer vixit cum Caia Ennia vxore sua annos xlii. menses vii. sine vlla querela. Albutius etiam vixit in coniugio cum Terentiana Valentiana annos xxv. sine vlllo iurgio.

Trigesima septima consideratio. Honor deferendus est mulieribus in assurgendo, in vniuersis eis cedendo, & eas sedibus praeposendo: quod a Veturia Coriolani matre habuerunt. Nam cum antiquitus nullus vel modicus honor vsque ad tempora Veturae praestaretur: sanctum fuit a Romanis propter ingens beneficium ciuitati

factum per Veturiam, ne ciuitas ingratitude argueretur, ut mulieribus homines semper assurgerent, & in vniuersis eis cederent. de quo Valerius, libro v. tit. de gratis. & Philippus Bergomensis, libro quinto, Anno mundi 4700. Et facit pro hoc quod decedit Ioannes Calderinus de consilio suae vxoris: quem refert, & sequitur Panor. in c. cum inter vniuersas. in fine. de electione. ubi mulieres aequiparantur grauibus personis. Et alibi text. eas comparat excelsis dignitate viris, in l. optimam. C. de contrahen. stipulatione. Imo mulieres inter egregias personas numerantur. glos. & docto. in l. ad personas. ff. de iure iur. Bald. in l. si qui testium. de testibus. & ut dicit Albertus de Eyb. in sua margarita supra allega. parte ij. tractatu ij. oratione xvij. Vlpianus iuriconsultus foeminas clarissimas appellat. Imo imperator Iustinianus vocat vxorem suam reuerendissimam, in authen. ut iudices siue quoquo suffragio. §. sed neque. & serenissimam. l. bene a Zenone. C. de quadri. praescriptione.

Imo etiam maritus debet vocare vxorem suam dominam, ut est text. in l. vxorem. ff. de legatis. iij. Bart. in l. p. C. de dona. inter vir. & vxor.

Sed quaereres an doctor vel miles teneatur vxorem suam vocare dominam. Istam. q. tetigit G. Benedicti in sua repeti. c. Raynutius. in verbo, in eodem testamento relinquens. j. extra de testamentis. & dicit, quod si ex persona & facto mariti militis aut doctoris vxor vocetur domina, non tamen maritus miles, vel doctor eam appellare tenetur dominam, si vti noluerit maritus illo priuilegio. & refert quod ita decedit Bart. in d. l. penul. Ratio assignatur: nam vxor tali priuilegio vtitur iure mariti, & in consequentiam dignitatis mariti est domina: ideo non potest eo vti contra maritum vel eo nolente. argumento l. si iudex. ff. de minoribus.

Et vtrum pro tali honore eisdem debito competat eis aut interdictum aut officium iudicis, dicam infra amplius.

Sed videatur Ioannes Fabri & alij in §. aliam. insti. de bonorum possess. & Bal. in l. obseruare. §. antequam. in fi. ff. de offi. proconsul. & Bald. in c. licet causam. in iij. col. per illud text. de causa possess. & proprie. Et vide Panor. in c. abolenda. in ij. col. de sepulturis. dixi in praecedenti par. & in ij. consideratio. incip. honor cunctis rebus.

Imo etiam, an contra homines habeant remedium si non deferatur eis in assurgendo aut in cedendo, ponit Benedicti in loco supra allega.

Et quod mulieres in multis sint melioris conditionis, ponit Decius in regula foeminae. ff. de regu. iuris. ubi ample per eum. Nam etiam refert Philippus Bergomensis, in suo supplemento chronicarum, libro viij. quod anno Christi ccc. xxiiij. & tempore Heliogaballi imperatoris (cuius Semyamira mater fuit) qui conuentum mulierum more senatorio ordinauit, quibus fuit data autoritas de moribus circa statum tractare, & super his leges instituere. Et huic statui matrem Semyamiram fecit principissam Heliogaballus, a qua senatus consulta plurima ridicula manarunt. Statutum quippe in eo senatu fuit, quo vestitu quibusue ornamentis vnicuique vti licitum esset. Cui etiam cedere, cuique assurgere deberet &c.

Dixi hic ante quod propter beneficium illatum ciuitati Romanae fuit sancitum in senatu quod mulieres in antedictis honorarentur. Nam etiam tunc fuit sancitum, quod mulieribus liceret vti auro & purpura veste aurea & fibulis &

Secunda Pars

armillis. Et rationem ponit Valerius, libro ij. de institutis antiquis. facit tex. in l. ij. iuncta deci. Bartho. in l. j. C. de vetib. oloberis, libro xj. & in l. j. C. vt nemini liceat in frenis eque trib. eo. libr. Et in dictis locis Lucas de Penna & Iacobus Rebuti, & Ioannes de Platea: vbi vestes & iocasta nimis preciosa portari vetita non censentur mulieribus prohibita: sed viris solis, nisi de mulieribus expressè diceretur: adeo q̄ in statuto per las portari prohibete, mulieres non comprehenduntur, secundum Bart. in l. j. ff. de fonte, prout dicit Benedicti in dicta repetitione. in verbo, duas filias. Sed parcat mihi, quia Bar. hoc non dicit in d. l. j. sed solum dicit q̄ statutum prohibens ne mulieres portent per las intelligit de portantibus per las naturales & nõ fictas. Videntur tenere cõtrarium multi, vt per Barba. in consilio suo xxix. in ij. volu. Vnde licet olim, vt dicit Benedicti, ab Appio tribuno lex Romæ lata fuisset, q̄ neq̄ mulieres aliam q̄ semiunciam auri haberent, & ne diuersi coloris vestimento, nec vehiculo per urbem vterentur, tamen exposit lex illa mulieribus dura per Marium Caetonem & Tyberium Gracchum consules fauore earum abolita fuit, vt refert Fasciculus temporum de his consilibus loquens. Et quoniam amplè per eundem Benedicti in dicta sua repetitione de ornatu mulierum fit mentio in gloss. cuidam Petro tradiderunt, & quia esset nimis extrauagante materiam, non aliter insisto: sed recurrendum est ad eundem Benedicti, in dicto loco.

Trigesima octaua consideratio. Laudandæ etiã sunt mulieres propter earum sollicitudinem circa maritos, res domesticas, & filiorum educationem. Circa maritos verò, quoniam vbi non est mulier, ingemiscit egens. Ecclesiastici xxxvj. dixi in consuetu. nostris ducatus Burgundie. in rubri. Des droictz & appartenances à gens mariez. ibi, Primò enim, vbi dixi de felicitate hominis habetis bonam mulierem. Sed quia raræ sunt, ideo etiam tales sunt raro felices. Quæ in hoc meruerunt obrinere, q̄ matrimonium assumeret nomen à matre, & non à patre. c. ex literis. de conuersio. infidelium. secundum doc. in rubri. de sponsa. Io. Fab. in sti. de patria potestate. in princi. Et hæc sollicitudo versatur circa laborem matris. Quoniam, vt dicit Aristo. viij. Ethico. Matres plus diligunt pueros q̄ patres, quia certiores sunt de eis, & habent plures labores circa eos. Quis enim non misereatur earum propter obsequia quæ viris præstât, propter partus periculum, ipsam liberorum procreationem: dicit tex. in l. assidue. C. qui potio. in pigno. habentur. plus laborat mater erga filios, q̄ pater in pluribus. Primò eos portando nouem mensibus in vtero, quod non bene dicitur onus tanto tempore conceptum in vtero portare: inde est, secundum aliquos, q̄ sicut ædificium latius & grossius est inferius, & magis subtilius superius, ita mulieris corpus grossius est in partibus inferioribus ad portandum tale onus, & subtilius & gracilius est in superioribus. Vnde, vt dicit Ambrosius super Lucam ij. c. Tu matri debes pudoris iniuriam, virginitatis dispendium, partus periculum, vteri longa discrimina &c. Alia tamen æstratio quam ponit Nicolaus de Lyra Gene. ij. in verbo, ædificauit, vbi dicit hoc ideo esse propter debilitatem calidi naturalis in muliere, quæ naturaliter est frigida: ideo maior pars alimenti de qua fit mutatio & augmentum remanet in inferioribus partibus. Et vide Lucam de Penna in l. j. C. de agricolis & censitis, libro xj. Et minor pars superius eleuatur, quod contrarium est in masculo.

Secundò magis laborat mater in liberos pariendo, ex quo multoties contingit sibi mors.

Tertiò magis laborat mater post partum eos lactando & nutriendo. vide Felin. in dicto cap. ex literis. de conuer. infidelium. de quibus vide per Guillelmum Benedicti, in sua repetitio. c. Raynuius. in verbo, mortuo itaq̄ testatore. le secund. numero xxvij. xxviij. & xxix. de testam. vbi dicit q̄ propter labores quos matres habent in filios, plus diligunt filios, q̄ patres. Quoniã, vt dicit, sunt certiores: vt dicit Aristoteles in loco supra allegato. Et etiam vt dicit Benedicti in dicto loco, numero xxiiij. mater in procreatione liberorum præbet materiam, & sic maiorem portionem. Cum naturaliter illam rem magis diligamus, in qua magis scimus nos habere ius. Et, vt dictum est, maior portio de substantia matris est. Quoniam, vt Galenus ait, sperma hominis est velut fides ad citharã, id est instrumentum ad materiam circa se coagulandam. Inde dicitur mater, quasi martila in generatione: vel quasi mamma, quia mamillas terit, propter quod confunditur opinio aliquorum erroneè dicentium, q̄ mulier non dicitur generare filios, sed solus pater habita nominatione ab agente non à patiente, quod fatuum est dicere, secundum Paul. de Castro in l. j. C. de conditio. infertis. vbi dicit q̄ equè principaliter generat mulier sicut masculus, cum generatio fieri non potest sine vtroq̄. Quia cum secundum naturales pater præbeat formam & mater format materiam in regenerata, æquè principalis est materia sicut forma: imo se habet per prius. Cum sine materia imprimi nõ posset nec esse forma, sed econuerso sic.

Trigesima nona consideratio. Laudandæ sunt etiam mulieres, quoniam ex corporibus earum aut ex partibus multa remedia salubria in medicina inueniuntur: vt plenè narrat & ponit Pli. in suo libro natu. histo. libro xxvij. c. viij. vbi dicit q̄ ex capillis, lacte mulieris, salua & menstruo multa singularia remedia sunt.

Vadragesima cõsideratio. Licet mulieres ex dignitate mariti honorari debeant, vt est tex. in l. mulieres. C. de dignitatibus, li. xij. vbi amplè Lucas de Penna. l. fi. C. de incolis, lib. x. ibi, honore mulieres maritorum erigimus, genere nobilitamus. in l. fi. C. de nuptijs. ibi, vxor marito cõcrescat & sentiat eius fulgorem. in authentica, de cõsulis. §. si autem. ibi, decet enim frui eas & coniugis claritate. & sequitur, quoniam vxores choruscant radijs maritorum. collatio. iij. Facit ratio, quia sunt vna & eadẽ caro. c. nec illud, xxxiiij. q. v. & c. Martinus. cum similibus. de cognatio. spiritali. c. debitum. extra de bigamis. ca. Agathosa. in fi. xxvij. q. ij. faciunt quæ dicit Felin. in c. super eo. ij. de testi. vbi dicit, q̄ honor est, incrementumq̄ vxori si nubat se potentiori. faciunt quæ dicit Bonus de curtali in suo tractatu de nobilitate. parte iij. numero 186. dicam alibi amplissimè, & iam dixi in consuetudinibus nostris ducatus Burgundie. in titulo, Des mains mortes. §. viij. in gloss. j. Adde tamẽ quia Paulus j. ad Corin. xj. dicit q̄ mulier est gloria viri. Et aduerte etiam, q̄ licet mulier habeat dignitatẽ à viro, est tamen dignitas quæ est sine administratione: quoniam dignitatem cum administratione habere non possunt. l. ij. ff. de regu. iur. quod tamen dicunt fallere in mulieribus excellentibus, de quibus. in l. fi. C. de arbi. & in c. dilecti. de arbitris. Et in abbatissis quæ habent administrationem in suas monachas: vt no. per Bar. in rep. l. j. in ij. oppositione. C. de digna. lib. xij. & per Cyn. in l. fi. C. de arbitris. dicit

dicit tamen Iacobus Rebuffi in d.l.j.C.de dignitatibus,q̄ dignitas generis filiæ quæ venit à patre est excellentior & præferri debet dignitati mulieri obuienti ex parte mariti. Et propterea, vt dicit, si filia regis nubat alicui duci vel comiti, dicitur regalis. Et etiam si filia ducis nubat alicui militi simplici, dicitur ducissa: & probatur, vt dicit per. d. l.j. Si tamen dignitas mariti sit maior q̄ dignitas quæ eidem obuient ex parte patris, q̄ tunc vt poterit nobilitate viri, vt si filia ducis nubat regi, dicitur regina. Et si filia militis nubat comiti, dicitur comitissa. Et vxor nobilioris minus nobili vxori præferetur. l.j. ff. de senatoribus. & notat glo. in verbo, coniugis. in authen. de consulibus. §. hæc itaq̄. collatio. iij. Et dicit Bald. in l. fœminæ. ff. de senatoribus. q̄ fortior est nobilitas quam habet filia ab origine, q̄ illa quam habet à marito: quia proprio radio & nō alieno choruscat. Et hoc bene sciunt dicere gloriose nostræ mulieres de quibus taceo, cum non sit intentionis nostre aliquid tangere hic, nisi concernat honorē: dicam latius infra in v. parte, in xxxix. consideratione. in muliere tamen dignitas esse non potest, licet radijs maritorum aut fuorum parentum choruscant. Sed venustas, quoniam dignitas in viris, & in mulieribus venustas, Vnde dicit Cicerone lib. j. officiorum. Venustatem muliebrem dicere debemus, dignitatem virilem. & vtrūq̄ est dignitas dicit Cicerone eodem, libro j. officiorum. Augustinus verò fecit librum vnum de honestate mulierum.

Quadragesima prima cōsideratio. Mulieres etiā dicuntur (sicut & viri) nobiles. primò probatur, actuum xvij. ibi, & mulieres nobiles nō pauca. Secundò iure canonico per textū in c. j. quod incipit, de Francia quidā nobilem mulierem. extra de spōsalibus. & dixi aliquid j. in viij. parte, in xxxix. cōsideratione incipi. Nobilitati in beneficijs, & non solum ratione mariti, vt in præcedenti consideratione, sed etiam parentum. tex. in l. mulieres honore maritorum erigimus, genere nobilitatis. C. de dignitatibus, libro xij. Nam liberi originem paternam sequuntur. l. cum legitimæ nuptiæ. ff. de statu hominum. etiā quo ad dignitatem & honores. l. fœminæ. ibi, parentes verò, cum duabus ll. sequētib. ff. de senatoribus. & l. exemplo. C. de decurionibus, libro decimo.

Item fœminæ dicuntur præcellentes, vt est textus in c. dilecti. de arbitris, extra.

Item ingenuæ & illustres, textus in l. si qua illustris. C. ad Orficiatum.

Item comparantur excelsis dignitate viris, per textū in l. optimam. §. cum itaq̄. C. de contrahen. stipulatione.

Item grauib. comparantur personis, vt s̄. propè, in xxxvij. consideratione.

Item sicut ad personas egregias propter eorum dignitatem mittitur ad iuramentum præstandum, vulgata l. ad personas egregias. ff. de iureiurando. Sic pariter ad mulieres (ne dicam dominas, vt ibi exemplificat glo.) propter honestatem & reuerentiā secundū Bald. in c. qui testium. extra de testibus. Quia non decet eas coetibus virorum cōmisceri, quas sexus pudicitia ab eorum consortio fecit alienas. l. si. C. de arbitris. Nec omnibus perperam naturalis

pudor sese manifestare cōcedit. §. cū itaq̄. supra allegato.

Item, vt testis est Papinianus in l. vxorem. in principio. ff. de legatis tertio. maritus quidam (qui beneficio affectionis & pietatis semper motus fuerat erga eam) vxorem suam dominā appellat in suo testamēto: & Ouidius.

Nam furor in dominam temeraria brachia mouit. id est amicam, vt aliqui exponunt, sed capi potest pro vxore sicut dominus pro marito. Virgi. libro iij. Aeneidum. Connubia nostra repulit, ac dominum Aeneam in regna recepit. vt supra satis propè dixi.

Item, Sequola iureconsulto argutissimo autore. in l. Titia. §. qui Marco. ff. de annuis legatis. vxor à marito domina sanctissima nuncupatur, vt supra amplè dictum est ista parte, in xxxj. consideratione. incipi. mulieres ex hoc etiam laudantur.

Item Iustinianus imperator coniugem suam nomine Theoderam (cujus consilio administrationum, seu officiorum. venditio reuocata fuit) reuerendissimam intulit: vt patet in authentico, vt iudices sine quoquo suffragio. §. hæc autem omnia. collatio. ij. de quibus paulò ante dictum est in xxxvij. consideratione. incipi. honor. deferendus est.

Et non solum vxor regis (licet regnum sibi non pertineat) regina vocabitur, vt est casus secundū Panor. & alios in c. dilecti. extra de arbitris, cuius radijs choruscat. l. fœminæ. ff. de senatoribus. Et rationabiliter regina appellatur, etiam secundū communem vsū loquēdi, quo vxores dignitate mariti in honorem decorantur: verū etiam vidua regis relicta durante viduitate vocabitur regina. videtur pro hoc tex. iuncta superscriptione. in c. cum deuotissimam. cum c. seq. xij. q. ij. & hoc modo loquendi etiam vtimur, vt quandiu vidua permanet dignitate mariti defuncti post illius mortem sicut in vita decoratur. Cū vidua sit mariti mortui imago ipsum repræsentans, secundū Bald. in l. pignoris. C. de pignoratitia actione. pro quo est textus in capi. ex parte. extra de foro competenti.

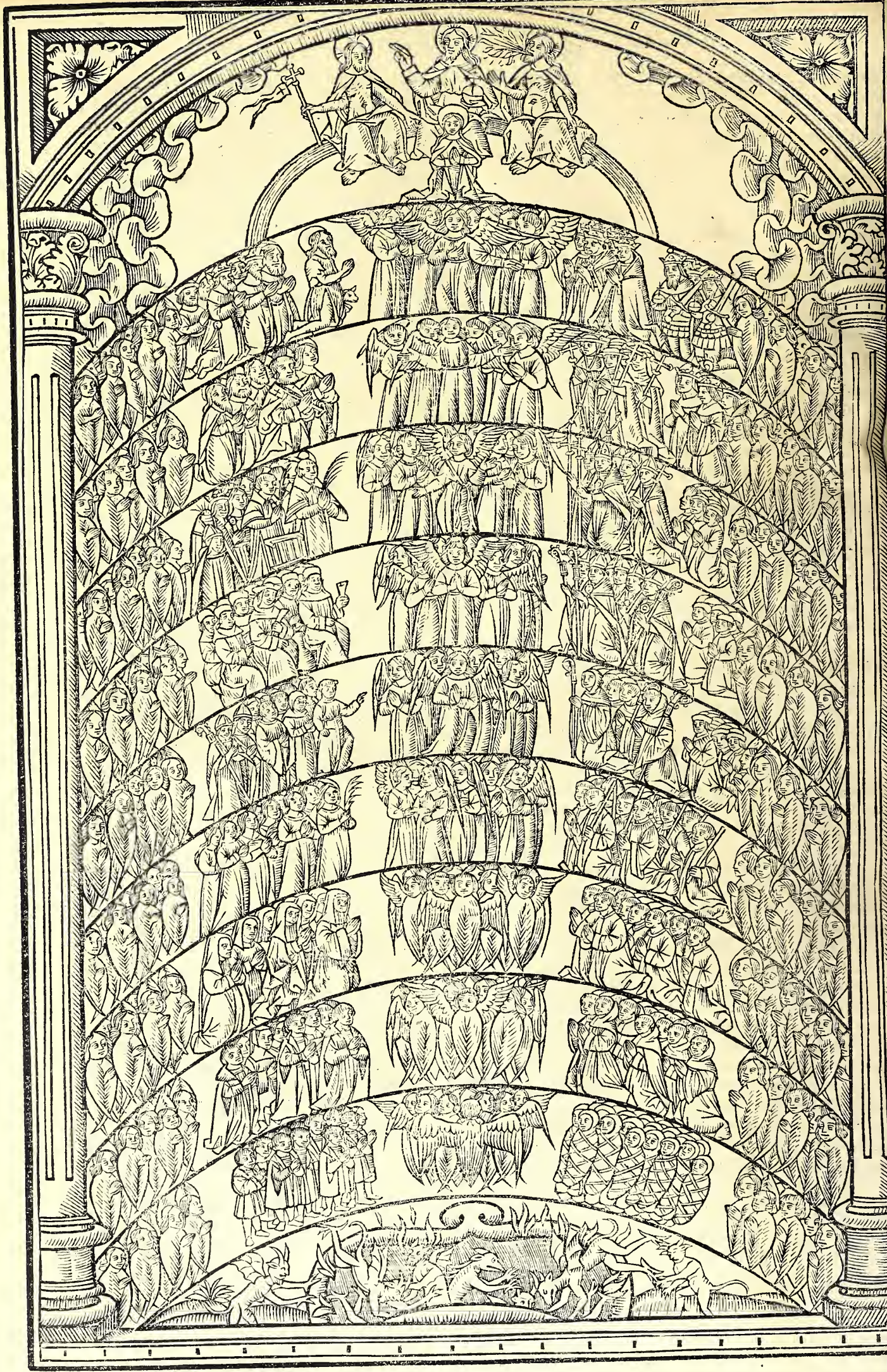
Auerte tamen, cū vxor tali priuilegio vtatur iure mariti, & in consequentiā dignitatis mariti est priuilegiata, ideo relicta vel commissa vxori regis vel comitis, licet sub nomine dignitatis regis vel comitalis (cum dignitatem habeat ex persona mariti, & non sua) non transibunt ad successorem ipsa mortua: quod secus esset in rege. casus est in l. quod principio. cum l. seq. ff. de legatis. ij. vbi Bart. & alij.

FINIS

SECUNDÆ

Partis Catalogi Gloriæ
Mundi.






TERTIA
Pars Catalogi
GLORIAE MVNDI,

erit de ordine Coelestium

corporū, & de locis

spirituum etiam

Infernalium.

Quinquaginta Considerationes habet.



Pro expeditione ergo huius tertiæ par-
 tis que est de ordine coelesti, ad quem om-
 nes alij ordines sumunt exemplū, vt
 dicam in sequenti parte: & coelestibus or-
 dine sedes prima datur, ait Claudianus.
 Quoniā licet ratione naturali istud nō
 sit bene cognoscibile, aut scibile, secū-
 dū illud Iob xxxviiij. Nunquid nosti
 ordinem cœli, & pones rationē eius
 in terra? quasi dicat non, sed per reuelationem
 diuinā aliquid scitum est. vnde Paulus sciuit
 per reuelationē diuinā. A quo beatus
 Dionysius, qui in vj. c. coelestis hierar-
 chie distinguit tres hierarchias angelorū,
 ex quibus facit nouem ordines: & ex
 dictis ibi & quæ infra dicentur, videtur
 dicendum principaliter q̄ sint duodecim
 sedes principales in paradiso, videlicet
 sedes ipsius trinitatis & dei tatis. Sedes
 filij respectu humanitatis. Sedes beatis-
 simę virginis Marię. Et nouem alię sedes
 nouem ordinum. Ioannes verd vidit
 sedes multas positas in cœlo, vt habetur
 Apocalyp. iij. de quibus statim dicam.



CONSIDERATIO ergo prima erit, q̄ cū deo
 sedes per sanctos prophetas attribuuntur,
 vt Esa. lxxvj. Cœlum mihi sedes est.
 Et Dan. vij. Aspicebam donec throni
 positi sunt, & antiquus dierum
 sedit: q̄ deus noster sedet super
 thronum, & agno. Vnde habetur Apocalyp.

vj. Vbi dicit Ioānes, q̄ vidit turbam
 magnam quam dinumerare nemo poterat
 ex omnibus gētibus, & tribubus, &
 populis, & linguis stantes ante thronum
 in conspectu agni, amicti stolis albis,
 & palmę in manibus eorū. Et clamabant
 voce magna dicentes. Salus deo nostro,
 qui sedet super thronū & agno: & omnes
 angeli stabant in circuitu throni, &
 seniorum & quatuor animalū & c. Et
 ceciderunt in conspectu throni in facies
 suas, & adorauerunt deū dicentes: Benedictio,
 & claritas, & sapiētia, & gratiarum actio,
 honor, & virtus, & fortitudo deo nostro
 in secula seculorum amen. Et habetur
 Esa. vj. Vidi dominum sedentē super
 solium excelsum, & eleuatum, & plena
 erat domus a maiestate eius, & ea quæ
 sub ipso erāt replebant templum,
 seraphin stabant subter illud, sexque
 vni, & sex alæ alteri, duabus velabant
 faciem eius & c. Et volabat alter ad
 alterum, & dicebāt. Sanctus sanctus
 sanctus dominus exercitū, plena est
 omnis terra gloria eius.

Et procidebant vigintiquatuor seniores
 ante sedentē in throno, & adorabant
 viuētē in secula, & emittebant coronas
 suas ante thronū dicentes: Dignus es
 domine deus noster accipere gloriam,
 & honorē, & virtutem, quia tu creasti
 omnia, & propter voluntatem erāt &
 creata sunt: vt etiā habetur Apocal. iij.
 Et ecce sedes posita erat in cœlo, &
 supra sedem sedēs, & in circuitu
 sedis sedilia xxiiij. Et iris erat in
 circuitu sedis similis visioni smaragdine.
 Quæ autē sint huiusmodi sedilia
 xxiiij. Et etiā quia dicitur, & supra
 thronos xxiiij, seniores sedētes,
 circumamicti stolis albis, & in
 caputibus eorū coronas aureas, qui
 sint isti xxiiij, seniores sedētes
 super throno. Et sic an sint adhuc
 sedes existētes super thronum
 illius: vide in locis prædictis per
 doctores ad quos te remitto, cum sit
 materia eorum: Et sufficit mihi
 generalia attingere ad propositum
 materie mee. In specie tamen de
 explanatione harum sedium ponit
 conciuus & contemporaneus noster
 Ioannes de Monthelon in suo
 promptuario iuris, in verbo, vidi.
 in secundo articulo, quæ cū non
 faciant sedes distinctas ab his
 quæ infra dicentur, non aliter
 insisto.

Sed etiā aduertendū est, q̄ theologi
 multis nominibus nūcupatum deū
 laudant, cū ipsum omnium
 auctorem multis prædicant
 nominibus, ex omnium creaturarū
 cōsideratione sumptis. Vt bonum,
 Lucæ xviiij. Nemo bonus nisi
 deus. Vt pulchrū, Canticorū j.
 Ecce tu pulcher es dilecte, &
 decorus. Sicut sapientē, Iob ix.
 Sapiēs corde est, & fortis
 robore. Sicut diligibilem,
 Cāticorū v. Guttur eius suauis-
 simū & totus desiderabilis.
 Vt magnitudine excedens
 tem omnibus. Ipse enim deus
 excelsior cœlo est. Et quid
 facies profundior inferno,
 Iob. xj. Et vnde cognosces,
 Iob. xj. gior terra mensura
 eius, & latior mari: vnde
 ipse deus in spiritibus, & in
 cordibus vestris est, secū-
 dū prophetas, Sapiē. vij.
 Et per nationes in animas
 sanctas le trāffert, & in
 corporibus, primæ ad Corinh.
 vj. An nescitis quoniā
 mēbra vestra tēplū sunt
 spiritus sancti, qui in vobis
 est: Et paulò post. Glorificate
 & portate deū in corpore
 vestro. In cœlo, Psal. x.
 Dominus in tēplo sancto tuo,
 domin⁹ in cœlo sedes eius.
 In terra, Ieremię xxiiij.
 Nūquid non cœlū & terrā
 ego impleo dicit dominus: &
 simul in eodē, hoc est in
 eadē natura, & secū-
 dū idē aut eūdē esse. In
 mūdo, Ioā. j. In mūdo erat
 & mundus per ipsum factus
 est. Circa mūdū, Sap. j.
 Spiritus dñi repleuit orbē
 terrarū, & hoc q̄ cōtinet
 oīa scientiā habet vocis.
 Supra mūdū, Esaie lxxvj.
 Cœlū mihi sedes est, terra
 autē scabellū pedū meorū.
 Super cœlestē, Psal. cxij.
 Excelsus super oēs gentes
 dñs, & super cœlos gloria
 eius. Super substantialē,
 Mat. vj. Panem nostrū
 super substantialē da nobis
 hodie. Solē, Malac. iij.
 Vobis timētibus nomen
 meū oriatur sol iustitię
 Stellam, Apocal. xxij.
 Ego sum genus & radix
 David, siella splēdi-
 da & matutina. Ignē,
 Deute. iij. & Paul. ad
 Heb. xij. Deus noster
 ignis consumens est. Et
 ideo dicitur Exodi iij.
 Apparuit dominus Moysi
 in flamma ignis de medio
 rubi. Aquam, Io. vij.
 Qui credit in me, sicut
 scriptura dicit, flumina
 de ventre eius fluent
 aquæ viuæ. Spiritum
 roris, Osee xiiij. Ero
 quasi ros. Nubem, Osee
 vj. Misericordia vestra
 quasi nubes matutina,
 & quasi ros mane per-
 transiens. Lapidem,
 Psalmo cxvij. Lapidem
 quem reprobauerunt
 ædificantes, hic factus
 est in caput anguli. Petram,
 j. ad Corinthi. x. Petra
 autem erat Christus. Electrum,
 Ezechie. j. Et splendor
 in circuitu eius, & de
 medio eius quasi species
 electri. Existentem,
 Iob xiiij. Nonne tu
 qui solus es. Vt seculorum
 Auctorem, Ecclesiasti.

Tertia Pars

Ego feci in cœlis vt oriretur lumen indeficiens, & sicut nebula texi omnem terram. Rursum eiudem libri, ca. xvij. Qui vixit in æternum creauit omnia simul. Lucem, Ioan. j. Deus lux est. Vt indultorem vitæ, Actuum xvij. In ipso enim viuimus mouemur & sumus. Vt sapientiam, Sapient. v. Et tecum sapientia tua quæ nouit opera tua. Vt mentem, Iob x. Licet hæc cœles in corde tuo, tamen scio quia vniuersorum memineris. Vt verbum, Psal. xxxij. Verbo domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Vt scientiam, Ad Hebræ. iij. Omnia nuda, & aperta sunt oculis eius, nec est vlla creatura inuisibilis in conspectu eius, Vt thesauros omnis totius scientiæ in se eminentissimè continentem, Ad Colossen. ij. In quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi. Vt virtutem, primè ad Corinthi. j. Christum dei virtutem & dei sapientiam. Vt protectorem, Quoniam, vt ait psal. xvij. In deo meo transgrediar murum, deus meus impolluta via eius. Protector est omnium sperantium in se. Et dei est adiuuare, ij. Paral. xxv. Vt potentem, Psalmo xxij. Dominus fortis & potens, dominus potens in prælio. Vt antiquum dierum, Danielis vij. Aspiciebam donec throni positi sunt, & antiquus dierum sedit. Vt insensibilem. Et habetur amplè per Dionysium & Fabrum Stapulen. in commentarijs in dicto loco. c. x. Et immutabilem, Psalmo cj. Tu autem idè ipse es, & anni tui non deficient. Et Malachi. iij. Ego deus & non moror, Vt salutem, Psal. lxxxij. Conuerte nos deus salutaris noster. Vt iustitiam, vt iustificationem, vt redemptionem, primè ad Corinthi. j. Qui factus est nobis sapientia, & iustitia, & sanctificatio & redemptio. Vnus enim deus est, Deuteron. vj. Audi Israël, dominus Deus vester vnus est. Et Pau. ad Ephesios v. Et nihilominus trinus; vnus ergo in substantia, trinus in personis, vt dicit Aug. in libro de trinitate, transumptiue in c. fi. de consecra. dist. ij. vbi dicit Aug. Omnes quos potui legere, qui ante me scripserunt de trinitate, qui deus est diuinorum, librorum veterum & nouorum catholici tractatus hoc intenderunt docere secundum scripturas. Quia pater, & filius, & spiritus sanctus, vnus eiusdem substantiæ inseparabilæ equalitate diuinam insinuant vnitatem. Ideoq; non sunt tres dii, sed vnus est deus, quamuis pater filium genuerit. Et ideo filius nõ sit qui pater est, filiusq; à patre sit genitus, & ideo pater non sit qui filius. Spiritusq; sanctus nec pater sit nec filius, sed tantummodo patris & filij spiritus, & patri & filio ipse coequalis, & ad trinitatis pertinens vnitatem. Nõ tamen eandem trinitatem natam de Maria virgine, & sub Pontio Pilato crucifixam & sepultam, tertia die resurrexisset, & in cœlum ascendisset: sed tantummodo filium. Nec eandem trinitatem descendisse in specie colubæ super Iesum baptizatum, aut die Pentecostes post ascensionem Domini sonitu facto de cœlo, quasi ferretur flatus vehemens & linguis diuisis velut ignis, sed tantummodo spiritum sanctum. Nec eandem trinitatem dixisse de cœlo: Tu es filius meus dilectus, siue cum baptizatus fuerit à Ioanne, siue in monte, quando cum illo erant tres discipuli. Aut quando sonuit vox de cœlo dicens: Clarificauit & iterum clarificabo, sed tantummodo patris ad filium vocem fuisse factam, quamuis pater filius, & spiritus sanctus sicut inseparabiles sunt, ita inseparabiliter operentur. Hæc sunt verba tex. in loco supra allegato, qui de hac dei virtute in essentia, seu substantia, & trinitate in personis ita loquitur. Loquitur etiam in c. j. in princ. extra de sum. tri. & fi. catho. vbi dicitur: Firmiter credimus & simpliciter confitemur, q; vnus

solus verus est deus æternus, immensus, & incommutabilis, incomprehensibilis, omnipotens, & ineffabilis, pater & filius, & spiritus sanctus. Tres quidem personæ, sed vna essentia, substantia, seu natura simplex omnino. Pater à nullo, filius à patre solo, ac spiritus sanctus pariter ab vtroq; ab initio, semper ac sine fine. Pater generans, filius nascens, & spiritus sanctus procedens consubstantiales, & coæuales, & coomnipotentes, & coeterni: vnum vniuersorum principium, creator omnium visibilium & inuisibilium, spiritualium & corporalium. Hæc sunt quæ dicit tex. in dict. c. j. supra allegato. Et etiam tex. in l. j. circa princ. C. de sum. tri. & fide catho. de eadem vnitatem & trinitate loquens sic dicit. Secundum apostolicam disciplinam euangelicamq; doctrinam patris & filij & spiritus sancti vnam deitatem sub pari maiestate & sub pia trinitate credamus. Sed est tex. multum notabilis in c. damnatus. versic. nos autem. de sum. tri. & fi. ca. vbi dicitur. Sacro approbante consilio credimus & confitemur cum Petro, q; vna quædam summa res est, incomprehensibilis quidè & ineffabilis, quæ veraciter est pater filius & spiritus sanctus, tres simul personæ, ac sigillatim quælibet earundem. Et ideo in deo solummodo trinitas est, non quaternitas, quia quælibet illarum trium personarum est illa res, videlicet substantia, essentia, seu natura diuina, quæ solum est vniuersorum principium, præter quod aliud inueniri non potest: & illa res non est generans, necq; geni: a, nec procedens: sed pater qui generat, & filius qui gignitur, & spiritus sanctus qui procedit, vt distinctiones sint in personis, & vnitatem in natura. Licet igitur alius sit pater, alius filius, alius spiritus sanctus: non tamè aliud, sed id quod est pater est filius, & spiritus sanctus. Idem omnino vt secundum orthodoxam & catholicam fidem consubstantiales esse creduntur. Pater enim ab æterno filium generando suam substantiam ei dedit. Iuxta quod ipse testatur. Pater quod dedit mihi maius est omnibus. Ac dici non potest, q; partem substantiæ suæ ei dederit, & partem ipse sibi retinuerit. Cùm substantia patris indiuisibilis sit, vt potè simplex omnino: sed nec dici potest, q; pater in filium trãstulerit suam substantiam generando, quasi sic dederit eam filio, q; non retinuerit ipsam sibi: alioquin desisset esse substantia. Patet ergo q; sine vlla diminutione filius nascendo substantiam patris accepit. Et ita pater & filius habent eandem substantiam. Et sic eadè res est pater, & filius, nec nõ & spiritus sanctus ab vtroq; procedens. ita tex. s. alle. Et in hoc sequè de textu scientiæ nostræ nõ transcendo metas, ne videar fallere in messum alienam ponere. Sed pleniùs me remitto ad doctores theologiæ de quibus videri potest: Dionysius in loco hic ante allegato, & post eum Faber & Anto. Florè. in summa sua, ti. xxx. c. ij. vbi dicit & ponit de deo trino & vno.

Dionysius etiã, & post eum Faber Stapulensis in suis commentarijs, super ca. j. de diuinis nominibus dicunt q; diuinæ sapientiæ studiosi laudant deum in formis humanis circūdando ei formas humanas. Quoniam ipse oculos. Ad Hebr. iij. Omnia autem nuda & aperta sunt oculis eius. Et dicit Aug. super psal. cxxxvj. Deus totus oculus est, quia omnia videt. Totus manus est, quia operatur. Totus pes est, quia ubiq; est. Quoniam aures. Psal. cxlij. Domine exaudi orationem meam, auribus percipe deprecationem meam. Quandoq; caput & crines. Can. v. Caput eius aurum optimum, comæ eius sicut elatæ palmarum, nigrae quasi coruus. Et Dan. vij. Vestimentum eius candidum quasi nix, & capilli eius capitis quasi lana munda. Vultus seu facies, Psal. xxxij. Vultus autem domini super facientes mala, vt perdat de terra memoriam eorum.

eorum, Et psal. l. Auerte faciem tuam à peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele, Manus, Psal. cxvii. Manus tuæ domine fecerunt me, & plasmauerunt me: da mihi intellectum vt discam mandata tua. Scapulas siue humeros, Psal. xc. Scapulis suis obumbrabit tibi, & sub pennis eius sperabis. Et Deutero. xxxij. Assumpsit eum, atq; portauit in humeris suis. Brachia, Esaie liij. Quis credidit auditui nostro, & brachium Domini cui reuelatū est? Etiam psal. xcviij. Saluauit sibi dextera eius, & brachiū sanctum eius. Posteriora, Exod. xxxij. in fi. Videbis posteriora mea, faciem autem meam videre non poteris. Pedes, Deutero. xxxij. Et qui appropinquant pedibus meis, accipient de doctrina illius. Etiam Esaie lxxvj. Terra autem scabellum pedum meorum. Attribuunt etiam ei alas. Psal. xvj. Sub umbra alarum tuarum protegeme, a facie impiorum qui me afflixerunt. Etiam Deutero. xxxij. Sicut aquila prouocans ad volandum pullos suos, & super eos volitans expandit alas suas. Et etiā coronas illi applicat seu attribuūt, Esa. lxij. Et eris corona gloriae in manu Domini, & diadema regni in manu Dei tui. Et Esa. xvij. & c. Dicunt etiam theologi Deum esse omnia quæ sunt secundū quandam eius ad omnia conuenientiam atq; cōgruentiā, q; quæcūq; proprietates particulariter & contractæ sunt in rebus cōditis, eodem supereminenter, & absolutæ sunt in Deo, vt omnium veritate primitiua & exemplari. Ipse enim est super omnia, neq; omnium debet nuncupatione aut ambitu comprehendi, neq; nominis illius vniuersalitatem cōcludi. Omnium enim causa est super omnia existens. Et omnium re vera est regnum, dominatio & principatus: q; sapientissimè & celestia omnia & terrena moderatur, regit & gubernat: & circa ipsam omnium causam sunt omnia, ita qd est omnia in omnibus, vt amplè declarat Dionysius in dicto lib. de diuinis nominibus, & Cōmentator in cōmentario primi cap. libri primi: vbi dicit qd laudatur in decē & nouem nominibus vltra suprascripta, vt puta qd sit:

- i Sacrae totius illustrationis principium oia illuminans.
- ii Omnium causa cuncta ad esse producens & formās.
- iii Initium rerum omnium à quo vniuersalium habet exordium.
- iiii Substantia omnium per quam cuncta in suo gradu subsistunt.
- v Erigens & reuocās eos qui vita spiritali exciderūt.
- vi Reuocans & reformans eos qui diuinam in se imaginem corruerunt.
- vii Confirmans eos & consolidans qui impura vexatione agitantur.
- viii Stantes corroborans, vt in bono perseueranter permaneat.
- ix Accedentes ad se quasi porrecta manu subleuans ac promouens.
- x Eis qui spiritaliter illuminantur fulgor intimus & lucidus.
- xj Illis qui perficiūtur consummationis perfectionisq; princeps.
- xij Eorum qui in Deum assumuntur summa diuinitas, & deifica virtus.
- xiii Illorum qui simplices sunt, vera & singularis simplicitas.
- xiiii Eorum qui in vnum trāseunt summa virtus & vniuersa virtus.
- xv Principi totius vniuersi omnia superans substantia le principium.

- xvj Occulti suæ diuinitatis quantum licet participatiōnem tradens.
- xvii Viuentium vita omnibus pro suo gradu vitam elargiens.
- xviii Subsistentium entitas cunctis substantiam communicans.
- xix Omnis vitæ ac substantiæ causa primitiua ac præcipua.

Hæc omnia & multo plura ponit ille vir diuinus, incomparabilis, & omnium viuētium doctissimus & excellentissimus magister Iacobus Faber Stapulensis, in cōmentarijs suis ad diuū Dionysium de diuinis nominibus in j. c. vbi dicit vltra prædicta diuinitatem esse laudandam scilicet vna, trina, causa, sapiens, & pulchra summeq; benigna, quæ vbi explanat & declarat post Dionysium: cuius dicta declarat ad demonstrandum quæ sit diuinitas, & deitas: & quomodo laudanda, honoranda, & glorificanda, maximè in nominibus: vbi etiam dicit qd theologi dicunt ipsam deitatem carere nomine. Cum deum ipsum aiunt respondisse Iacob eum interrogantem de nomine, vt Genes. xxxij. dic mihi quo appellaris nomine. Cur queris nomen meum, quod est mirabile? Et Iud. xij. Et nesciebat mane qd angelus domini esset. Dixitq; ad eum. Quod est tibi nomen, vt si sermo tuus fuerit expletus honorem te. Cui ille respondit. Cur queris nomen meū quod est mirabile, & est supra omne nomen? Hinc dicitur Exod. i. Si dixerint mihi quod est nomen eius, quid dicam eis? Dixit dominus Moysi. Ego sum qui sum. Sic dicitur filijs Israel. Qui est, misit me ad vos. Et eodem c. paulo ante. Ego sum deus patris tui, deus Abraham, deus Isaac, & deus Iacob. Et se dicit vitam, vitam, & veritatem, vt habetur Ioan. xij. Et lucem. Io. viij. Ego sum lux mundi: qui sequitur me non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ. & c. xij. Ego lux in mundū veni vt omnis qui credit in me, in tenebris non maneat. Et hæc comprobatur dictus Faber post dicta Dionysij in loco hic ante allegato, vbi etiā comprobatur qd sit omnia in omnibus. Iuxta dictum apostoli primæ ad Corin. xv. Cum autem fuerint illi omnia, tunc & ipse filius subiectus erit illi qui subiecit sibi omnia, vt sit Deus omnia in omnibus. Et nemo nouit filium nisi pater, neq; patrem quis nouit nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. Mat. xj. Et habetur ad Ephe. sios iij. c. qd deus pater est omnium, qui super omnes, & per omnia, & in omnibus nobis. Et quomodo etiam à philosophis describatur ponit Archi. Floren. in sua summa, in tertia parte. tit. xxx. §. j. Augustinus etiā super illud Pater noster, dicit qd deus in seipso est sicut Alpha & o. In mundo, sicut rector & author. In angelis, sicut sapor & decor. In ecclesia, sicut paterfamilias in domo. In anima, sicut spiritus in thalamo. In iustis, sicut adiutor & protector. In reprobis, sicut pavor & horror.

Et etiam omnipotens dicitur. Genesis c. xvij. Dominus quasi vir pugnator omnipotens nomen eius. Et dicitur omnipotens, eo quia ipse omnium rerum est firmus, & vigor qui omnia potest. Omnia potestate sua comprehendens ac continens, cuncta firmans, stabilens & consolidans. Et hoc totum mundi opificium induratum atque indissolubile sua potentia conseruans atque perficiens, vt omnium sedes, omni capax quæ continentur, omnia vna cuncta excolente virtute conuiciens, omnia superans, & omnibus quæ prouidentia reguntur mirè imperans. Et, vt dicit Faber in dicto loco post Dionys. ca. x.

Tertia Pars

Onerosum nimium esset velle adducere quoties in sanctis eloquijs deus omnipotens appellatur.

Et etiam bonus appellatur. Marc. ix. Nemo bonus nisi vnus deus: vt perpulchrè declarat ipse Dionysius eodem libro. Et Anto. Floren. in sua summa, parte prima. titulo xiiij. ca. ij. §. vj. & §. vij. vbi amplè de eius bonitate.

Sanctus etiam sanctorum, rex regum & regnatum in seculum, & in æternum & vltra: dominus dominorum, & deus deorum dicitur, vt dicit idem Dionysius in dicto suo libro, de diuinis nominibus. c. xij. Quia laudare eum conuenit infinitis nominibus præditum. Itaq; sanctitas quidem est, vt secundum nos loquamur omni scelere libera perfectaq; & penitus coinquinata munditia. Et habetur Dan. ix. cap. Tu autem animaduerte sermonem & intellige visionem &c. Et vngatur sanctus sanctorum. Et in pluribus alijs locis sacræ theologiæ dicitur. Sanctus sanctorum: sed longum esset colligere.

Rex regum dicitur. Porro, vt dicit Diony. Regnum est omnis terminus & ornatus legis & iuris ordinisq; distributio. Et habetur Psalmo cxliij. Regnum tuum regnum omnium seculorum, & dominatio tua in omni generatione & generationem. Et Psalmo cxlv. Regnabit dominus in secula, deus tuus Syon in generatione & generationem, regnans in æternum & vltra. Et Exodi xv. c. Sanctuarium tuum domine quod confirmauerunt manus tuæ: dominus regnabit in æternum & vltra. Et Apoca. xix. c. Et habet in vestimento & in femore suo scriptum: rex regum & dominus dominantium.

Et æternus dicitur, Baruth iij. Exacerbatis enim eum qui fecit vos deum æternum. Et Lucæ x. Dominus deus vnus est, ipse deus viuens & rex sempiternus, qui iure humano appellatur. ca. j. de sum. tri. & fi. catho. l. lege Iulia. ff. ad leg. lul. pecul.

Dominus dominantium. Dominatio verò non modo inter deteriores eminentia, verum quoq; honestorum ac bonorum perfecta possessio, veraq; & incommutabilis firmitas, vnde & à libera potestate dominandi facienda. Et dominatio, & dominus, & dominans, & dominus dominorum dicitur, vt comprobatur Psal. cxxxv. Confitemini domino dominorum, quoniam in æternum misericordia eius. Et Apocal. xix. vt ante dictum est.

Deus deorum. Quia prospiciat cuncta prouidentia bonitateq; mirabili, & circum omnia currat, cunctaq; contineat & se omnia repleat atq; vniuersa transcendat, quæ prouidentia illius vtuntur. Hæc Dionysius.

Et q; deus deorum dicatur, habetur Psal. xlix. Deus deorum locus est, & vocauit terram. Et psalm. cxxxv. Confitemini deo deorum, quoniam in æternum misericordia eius. Et habetur Deu. x. Dominus deus vester ipse est deus deorum & dominus dominantium.

Et etiam magnus dominus dicitur, & laudabilis nimis, Psalmo xlvij. Et benedictum nomen maiestatis eius in æternum. Psal. lxxj. & Esaia llij. Dominabitur tui qui fecit te dominus exercituum nomen eius, & redemptor tuus sanctus israel, deus omnis terræ vocabitur. Et dicit Alberi. de Rosa. in suo dictionario, in verbo, deus. allegando Dionysium. Quia deus varijs nominibus nuncupatur.

Quandoq; enim dicitur hely, id est fortis. Quandoq; eloy, id est dominus deus noster. Quandoq; elon, id est excelsum. Quandoq; sabaoth, id est dominus exercituum. Quandoq; adonay, id est robustus, & ad omnia sufficiens.

Quandoq; emmanuel, id est nobiscum deus. Quandoq; tetragramaton .i. dominus. Quandoq; theos vel atheos, quod est videre vel currere, quia omnia videt & percurrit. Et hoc vltimum ponit Archi. in cæstimant. in principi. xj. q. ij.

Quandoq; etiam deus absconditus & saluator. Esa. xlv. & incomprehensibilis. c. j. de sum. tri. & fide ca. Iustus iudex, fortis & patiens. Psalmo vñ. De patientia cuius est bonus text. in c. horum. §. contra. j. q. iij. Et de illius benignitate videnda est singularis & admirabilis epistola vij. Dionysij ad Demophylū monachum. & ibi Faber stapulensis, vir incomparabilis, qui multum singulariter declarat benignitatem esse commendandam. Et ibi eam multum commendat ipse Dionysius & Faber in commentarijs suis.

Licet enim deus diffiniri non possit, teste Cassiodoro, tamen Ioannes Ludouicus Vivaldus in suo opere regali, in trac. de cognitione electorum. in iij. no. ponit xxij. aut xxv. diffinitiones dei, & postmodum dicit q; excellentia deitatis tribus nominibus nominatur, & vt dicit, omnem sensum & omnem naturam supergreditur secundum Augustinum ibi allegatum. Et vide etiam Lucam de Penna in l. j. C. de veteranis, libro xij. Vbi ponit quid sit deus, & de eius nominis interpretatione.

Quia deus laudandus sit, & laudatur in multis, habetur Psalmo cxliij. cxlv. cxlvj. cxlvñ. cxlvij. cxlix. cl. & in pluribus alijs locis, & dicam infra in vltima parte, in prima consideratione.

Quomodo autem sit laudandus, videantur Dionysius & Faber in libro de mystica theologia. Quæ cum sint nimis alta, relinquo theologis.

Quomodo glorificandus & honorandus, Psal. xxvij. Afferte domino gloriam & honorẽ, afferte gloriam nomini eius.

Quomodo magnificandus, dicitur Deuto. xxxij. Date magnificentiam deo vestro. Et j. Paral. xxij. Tua est domine magnificentia, & tua est gloria. & Psal. lxvij. Laudabo nomen dei cum cantico, & magnificabo eum in laude.

Quomodo benedicendus. Vide Thobix c. iij. vbi habetur. Omni tempore benedic deum.

Quomodo etiam honorandus, ponit Erasmus in sua preceatione dominica, in prima parte, quæ est pars dominicalis. Et etiam facit tex. & quæ ibi no. in clemen. si dominum in sanctis. de reliquijs & veneratio. sanctorum. dicam infra in vltima parte. Solus enim adorandus est, & soli sibi sacrificium est faciendum, dicit Innocen. in ca. ij. de celebratio. missa. & Lucas de Penna in dicta. l. j. C. de veteranis, libro xij.

Quomodo autem deus sit adorandus, videatur Psalmo lxxj. Et adorabunt eum omnes reges, omnes gentes seruient ei. Et est adorandus deus adoratione patriæ, quæ eidem tantum debetur. Et sibi sacrificium sit quod pertinet ad patriam, quod est sacrificium verum secundum Augustinum de ciui. dei, libro x. c. vj. Et est omne opus quod agimus, vt sancta societate inhæreamus deo. Et vt dicit Antonius Floren. in sua summa, tertia parte. cap. ix. §. iij. Quia sicut est triplex hominis bonum, ita triplex sacrificium: vt ibi per eum, & statim dicam. Et huiusmodi patriæ græcè, dicitur seruitus latinè, vt dicit Ioannes de Turcremata in eius autem. in xj. colu. j. distinctione. Quæ patriæ sic describitur. Patria, est cultus

Deo debitus, vel exhibitus: vel est voluntas impendendi Deo cultum diuinum & debitum, & nulli alij debetur, vt dicit Ioannes de Turrecremata in cap. nos autem, de consecra. distinct. ij. & in cap. venerabiles, de consecra. distinct. iij. Et hanc adorationem latrie commendat nobis scriptura sacra. vnde Psal. xciiij. Venite adoremus & prostrabimus ante Deum. & Psal. xcv. Adorate Dominum in atriis sanctis eius. Item, Adorate cum omnes angeli eius. Et in innumerabilibus locis, & vt supra dictum est Psal. lxxj. & Matth. iij. Dominum deum tuum adorabis. Similiter de Christo dicitur Lucæ xxij. Quod possitis genibus adorare, dicens: Pater &c. Et dixi supra in principio, quando dicitur Apocalyp. iij. de viginti quatuor senioribus, & alijs qui adorabant viuentem in secula seculorum. Et Apocal. xv. Quatuor seniores ceciderunt in facies suas, & adorabant. Et eiusdem vij. Omnes angeli stabant in circuitu throni, & adorauerunt Deum dicentes: Amen. Benedictio & claritas. &c. Et legitur de beato Bartholomæo, cuius nomen porto, quod centies flexis genibus in die orabat Deum, & ceteris per noctem. Et de beato Iacobo minore legitur, quod tantum iacebat super genua sua orans, quod genua habebat vt calcaneum, similem duriciem habens in eis duricie camelorum.

Et hæc gloria adorationis est, quam sibi Deus specialiter retinet. Et de hac dicitur Esa. xlij. Gloriam meam alteri non dabo. Et Ecclesiasti. xxv. Bono animo redde Deo gloriam, & non minuas primitias manuum tuarum. Et hæc gloria significata per thymiamam, de quo Exo. xxx. in fin. Sanctum sanctorum nobis est thymiamam: talem compositionem non facietis in usus vestros, quia sanctum Dominus est. Homo quicumque fecerit similem aut simile, vt odore illius perficiatur, peribit de populis suis. Obsequium est multum placens deo. Ecclesiasti. xxxv. Qui adorat deum in oblatione suscipietur, & deprecatio illius vsque ad nubes appropinquabit.

Et aduertendum est, quod licet hæc adoratio latrie soli deo fit exhibenda, tamen exhibetur illi homini qui est filius dei: sed non in quantum est homo, sed in quantum est deus. de consecra. distinctioe ij. cap. accesserunt. & notatur in cap. venerabiles, de consecra. distinctioe iij. ex quibus patet quod cultus deo debetur.

Quiquidem est triplex: quidam cordis, alius oris, tertius operis. Cultum cordis vocat specialiter glo. super illud Exodi xv. non adorabis ea neque coles.

Aliud est, inquit, colere, aliud adorare. potest enim inuitus adorare: vel adulando regibus idololatriis, vel tormentis victus, cum sciat quia idolum nihil est. Colere verò est toto his affectu, & studio mancipari. Et iste cultus cordis qui dicitur interior, requirit tria secundum Isidorum, libro viij. etymologiarum: scilicet fidem, spem, & charitatem. Quoniam etiam, vt dicit Augustinus in enchiridion. Fide, spe, & charitate, deum colimus. Et dicit Augustinus quod iste cultus consistit in cognitione dei, & dilectione, & debita subiectione. Et super illud primæ ad Corinthios xij. Alij per spiritum datur sermo sapientie, alij sermo scientie. Dicit glo. de illo verbo. loquens Iob secundum vnam litteram. xxviij. Ecce pietas cum sapientia. vbi littera nostra habet. Timor domini ipse est sapientia, inquit. Et habetur Psalmo cx. Initium sapientie timor domini. De his etiam esset nimis prolixum tangere, sed videatur Augustinus in dictis locis.

Secundus cultus oris, est quædam vocalis professio

maiestatis diuine, quam fideles faciunt frequenter orando, laudando, deum benedicendo, gratias agendo.

Sed tertius cultus qui dicitur operis, est cum aliquis opere recognoscit, dicens. Tu solus dominus. Et dominum istud quantum ad personas nostras recognoscimus genuflexione, & prostratione. Esaie xlv. Mihi curuabitur omne genu. Et Michæe vj. Curuabo genu deo excelso.

Et tale sacrificium quod fit opere, soli deo debetur, vt dicit Augustinus, libro x. de ciuit. dei. cap. xix. & dicit text. in cap. sacrificium, de consecra. distinctioe ij. Quia sacrificium est sacrum signum sacrificij inuisibilis.

Sex autem sunt species sacrificij spiritualis. Primum sacrificium dicitur cordis contriti. vnde psalmo l. Quoniam si voluisses sacrificium, dedissem: utique holocaustis non delectaberis. Sacrificium deo spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum deus non despiciet. Et Augustinus vbi supra. Non vult sacrificium deus trucidati pecoris, sed cordis contriti.

Secundum est sacrificium cordis igne diuini amoris inflammato, de quo Augu. Deo suavissimum odorem adolemus, cum in eius conspectu pio sanctoque amore preces fundimus.

Tertium est sacrificium corporis propter deum mortificati. ad Rom. xij. Obsecro vos per misericordiam dei, vt exhibeatis corpora vestra.

Quartum est sacrificium corporis pro deo proprio sanguine cruentati. vnde Augustinus. Deo cruentas vitrices damus, quando vsque ad sanguinem pro eius veritate damus.

Quintum est sacrificium laudis. Psalmo xlix. Immo la deum sacrificium laudis. Clemen. prima, in prin. de celebr. missarum.

Sextum sacrificium est misericordie quo proximo subuenimus. ad Hebræ. ultimo. Beneficentia & comunio non nolite obliuisci. Talibus enim hostijs promeretur deus.

Sacrificium septimum est iustitie, id est cuiuscunque boni operis. Psal. iij. Sacrificate sacrificium iustitie.

Octauum sacrificium est voluntatis, de quo Lucæ ij. Et in terra pax hominibus. Grego. Ante dei oculos nunquam est inanis vacua munere, si arca cordis plena est bona voluntate. Nil quippe offertur deo dignius, voluntate bona. Et Augu. vbi supra dicit: Sacrificium res diuina est, & opus misericordie propter deum: ipsa verò misericordia cuius homini fit, si non propter deum, non est sacrificium. Etiam ad cultum operis pertinet thurificatio, quæ ostendit affectum nostrum integre dirigendum esse in deum.

Secunda consideratio. Iesus Christus filius dei sedet ad dexteram patris. Et istud potest referri ad humanam, vel diuinam naturam. Si ad humanam, tunc dicendum est secundum Augu. in libro de symbolo, quod non est intelligendum, vt deus pater humanitatem Christi ad dexteram suam collocauerit: quonia deus membra non habet, vt possit dici eum habere dexteram vel sinistram, sed est sermo metaphoricus. Quia sicut in dignitatibus humanis nullus apud regem vel aliquem dominum dicitur præstantior & honoratior, quam qui ad dexteram eius sedet: prout dixi infra in v. parte, in v. consideratione illius v. partis. Et vide eum in j. parte, in xj. consideratione, incipiente: alij modi. Sic etiam deo esse gratior & sublimior dicitur, qui est ad dexteram virtutis dei patris. Id est illa humanitas est sic apud deum exal-

Tertia Pars

tata, quod est possibile aliquam creaturam exaltari, ita quod nunquam alia sic exaltabitur. Quoniam, ut ait Psalmista psalmo viij, Deus pater gloria, & honore coronauit deum filium suum, & constituit eum super opera manuum suarum. Et ideo dicebat beatus Stephanus cum lapidaretur, Act. viij. Ecce video celos apertos, & Iesum stantem a dextris virtutis dei. Et etiam ipse Christus dicebat, Math. xxvj. A modo videbitis filium hominis sedentem a dextris virtutis dei.

Sed si dextera referatur ad diuinam naturam, tunc per dexteram intelligitur, æqualitas patris & filij. Ne quis enim crederet dei filium, propter assumptam humanitatem, esse minorē patre secundum diuinitatem. Ideo filius dicitur sedere ad dexteram patris: id est ad æqualitatem patris. Ideo dicit Pau. ad Collo. ij. Quæ sursum sunt querite, vbi Christus est in dextera dei sedens. Et ad Heb. j. dicit. Qui cum sit splendor gloriæ, & figura substantiæ eius portans omnia verbo virtutis suæ sedet ad dexteram maiestatis in excelsis, tantò melior angelis effectus est, quantò differētius præ illis nomen hæreditauit. Cui enim dixit aliquando angelorum, filius meus es tu &c. Et ibi, Et adorent eum omnes angeli dei.

Vel aliter & quasi in idem, sedere a dextris dei secundum diuinitatem, est esse æqualem deo, ut dictum est, sed sedere secundum humanitatem est frui potioribus bonis dei præ ceteris creaturis, id est in maiori beatitudine. Et cum hoc, ut dictum est, habēs iudiciariam potestatem iudicandi viuos & mortuos. Ideo dicitur in symbolo. Inde venturus est iudicare viuos & mortuos. Quoniam iudicantis sedes sublimior cæteris esse debet. c. episcopus. xcv. distinctione, dixi infra in vij. parte: in xxij. consideratione: incip. generalis est &c.

Et de dignitate & excellentia Christi ponit Paul. in epistola vlti. s. alleg. ad Heb. In ipsa autem ostendit Paulus dignitatem Christi, quia deus est & homo. Diuinitatem ait, nouissimè locutus est nobis in filio per quem fecit & secula. Qui cum sit splendor gloriæ & figura substantiæ eius, portans omnia, id est sustentans verbo virtutis suæ &c.

Excellentiam humanitatis eius demonstrat dicens, quem fecit heredem vniuersorū, i. dominum. purgationem peccatorum faciens, scilicet humani generis per passionem suam. sedet ad dexteram maiestatis in excelsis: scilicet resurgens, & ascendens ad maiorem gradum gloriæ, ut prædic. ca. s. alleg. amplè declarat Anto. in sua chronica, libro j. tit. vj. c. v. §. ij. Et Christus nemini fuit subiectus. xxij. q. ij. in princ. ut ait glos. in ver. omnis anima. in ca. magnum. xj. q. j. sed habetur Luc. ij. Et erat subditus illis. De huiusmodi gloria filij dei & vnigeniti, videatur Carolus Bouillus super euangelium Ioannis, in versu. Et vidimus gloriam eius. Ipse enim constitutus est ad dexteram patris in cælestibus super omnem principatum & potestatem, virtutem & dominationem, & omne nomen quod nominatur non solum in hoc seculo, sed etiā in futuro &c. ut habetur per Pau. ad Ephe. j.

Aduertendū tamē est ad illud quod dictum est hic ante. Cum apud omnes nationes vsitatissima sit consuetudo, ut qui sedet siue incedit ad dexteram alicuius obtinet locum priorem. Querit Antonius Nebriffensis in sua tertia quinquagesima questione seu annotatione xxxix. quod sibi vult quod in Psalmo cix. legitur. Dixit dominus domino meo, sede a dextris meis. Nam cum psalmus ille, in sensu etiā literali de Christo intelligatur, sintque verba patris ad filium, quid incon-

gruentius dici potest, aut quid magis indecorum quod quod filius priorem occupet locum? Neque solum ibi, sed mille alijs in locis scriptura sacra testatur Christum ad dexteram patris sedere; qui tamen si natura patri est æqualis, qua tamen filius, & qua homo est, cedere debuit patri primam sedem. Sed, ut dicit, iste locus a theologis exponi solet a dextris. i. in bonis potioribus: sed eodem teste, certè expositio nimis violenta atque malè cohærens. Quod si ad dexteram sedere honorificentius est, cur in eodem psalmo subiungitur: dominus ad dextris tuis, aut quid sibi vult hæc dexterarum permutatio, quod & Augustinus subdubitauit.

Legimus præterea in Reg. ca. ij. de Bersabee, cum venisset ad Salomonem filium nuper regno potitum, quod sedet rex super thronum suum, & quod positus est thronus matri regis, & sedet ad dexteram illius. Illud quoque ex psal. xliij. Astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato. Neque enim tantum reuerentiæ filius debet matri, aut sponsæ sponso, ut si ad publicum magistratum peruenerint, matri aut sponsæ in aliorum maxime conspectu priores sedendi partes concedant. Iure igitur factum est quod Quintus Fabius maximus consul, cum pater procul equo vehens illi obuiam processisset, imperauit licitori, ut iuberet patrem ex equo descendere, qui iussu paruic, filiumque collaudauit, quod dignitatem imperij retinisset. Et ideo, ut dicit idem Nebriffensis, cum hanc ordinis sedendi indignitatem secum sæpius reputaret, subijt sibi quædam suspicio alium fuisse apud antiquos sedendi ordinem quod qui sit nostris temporibus: ut videlicet qui sederet ad sinistram esset potior eo qui federet ad dexteram, id quod postea fuit multis argumentis sibi exploratum, quod sic comprobatur. Principio, quod illi qui potentiores affectabantur, siue armati, siue inermes, tum satellites, tum stipatores, tum laterones siue latrones fuisse dictos, eosdemque apud authores dici aut tegere latus, aut clauderelatus, aut cingere latus. Horatius in ij. sermonum.

Ut ne tegam spurco Damæ latus. Iuuenalis.

Diuitijs hic serui claudit latus ingenuorum.

Quidius quarto de ponto.

Dumque latus sancti cingit tibi turba senatus.

Latus quoque intectum siue nudum dicebatur illius quod nemo comitaretur. Ambrosius in sermone de obitu fratris sui. Quod si quando sine altero prodeundum fuit intactum latus putares. Seneca li. ij. epistolarum. Nudum erit latus incomitata lætitia. Is præterea qui alium comitabatur, dictus erat ire exterior. Cui verò præstaretur comitatus ire interior. Horatius vbi supra. Ne tamen illi.

Tu comes exterior si postulet ire recuses.

Et subdit verba quæ supra retulimus. Ut ne tegam spurco Damæ latus. Haud ita tria me gessi. Ouidi. lib. v. fastorum. Et medius iuuenum ipsius. Ibat & interior si comes vnus erat. de sene loquitur, cui debetur honos a iuuenibus.

Et, ut idem Nebriffensis dicit, atqui restat probandum quod exterior is dicatur, qui sit ad dexteram alicuius, & interior qui ad sinistram. Seruius grammaticus enarrans illud Vergilij ex. v. Aeneidos. Radit iter læuum interior. exponit pro sinistro. Citatque Ciceronem dicentem: in quem omnia intus. & Salustium in ij. historia. Inrorus prima Asia Bithynia est. vbi Cicero intus, & Salustius inrorus pro sinistro intus seu sinistro acceperunt. Horatius quoque in ij. sermonum ait. Interiore diem gyro trahit ire necesse est. vbi interiore pro sinistro ponitur. Quod merities mundi pars sinistra est, quemadmodum dextera. Lucanus in ij. Pharsaliæ.

Ignotum

Ignotum vobis Arabes venistis in orbem,
Vmbra mirati nemorum non ire sinistras. id est meridio
nales, etiam in aestate. Ouidius quoque in secundo Meta
morphoseos.

Ne te dexterior tortum declinet ad anguem.

Inter duos arctos in morem fluminis labi. Et aram ad
meridiem sitam esse, nullus poetarum sed neque astrologo
rum ignorat. Colligit ergo Nebrissenensis ex his quae dicta
sunt, cum qui sit alterius comes, claudere, aut cingere, aut
tegere latus, atque eidem ire exteriorem, hoc est ad dexte
ram illius: cuius verò latus clauditur, cingitur, tegitur, ire
interiorem hoc est ad sinistram, qui locus erat dignitate
praestantior.

Et praeterea non contemnenda quaedam ratio sumpta
ex eo quod legimus Paulum apostolum datum comitem
ad dexteram Petri, quod ad illorum imaginibus disponē
dis pictores observant, & in diplomatis pontificum sigil
lo munitis animadvertimus, ut Paulus semper sit Petro
dexter: de quo infra dicam. Nunquid tamen tanquam in po
teriori loco, absit, ut apostolorum principi alter quiuis prae
feratur. Nam quid sibi vult gladius ille quem Paulus ha
bet strictum, nisi quod est Petri comes, stipator, atque satelles.
Huius antiquitatis ignarus Thomas, in illud apostoli ad
Gala. j. Qui suscitavit eum a mortuis, cum non haberet
quid diceret, ad commetum illud confugit, quia praefens,
inquit, vita significatur per sinistram. Futura verò per dex
teram, inquam, ista est coelestis & spiritualis, illa verò tem
poralis. Ideo Petrus qui vocatus a Christo adhuc in car
ne mortali posito, ponitur in bulla parte in sinistra. Pau
lus verò quia vocatus a Christo iam glorificato, ponitur
in dextera parte. Diximus amplè infra ista parte, in xxxj.
consideratione. Reliquum est ut ad quaestionem Augusti
ni de permutatione dexterarum respondeatur. Ille namque
ut est in rebus, quae ad nostram religionem pertinent, ni
hil affirmantis academiae imitator, videtur illum non pe
nitens explicasse, sed, ut dicit Nebrissen. ex his quae superio
ribus dicta sunt respondendum est, quod aut pater se
det in throno maiestatis suae, & ita iubet filium sibi a dex
tris, hoc est in secundo loco sedere, aut praestat se filio
tanquam stipatorem protectoremque, & tunc reponit fi
lium in primo, hoc est in tutiori loco, & sic dictum est,
dominus a dextris tuis. unde subdit: Confregit in die ire
suae reges. atque iterum in Psal. xv. Prouidebam domino
in conspectu meo semper, quoniam a dextris est mihi ne
comouear. Faciunt quae dixi supra in prima parte, in xxv.
conclusionem, quae incipit: licet vasallus. & in xcvi. conclu
sione incipien. arma etiam. xxxvii. consideratione.

Tu dic ultra Nebrissen. concordando omnia praedi
cta, quod aut est quaestio de tribus eiusdem dignitatis, aut
de quibus potest esse dubium: & tunc qui medius est, in di
gniori loco est, & qui a dextris eo dignior qui a sinistris,
ut patet in dictis conclusionibus. Quando verò est quae
stio de duobus tantum, quorum vnus comitatur alterum,
tunc qui est ad sinistram dicitur esse primus & in priori lo
co, cum latus cingat, claudat, aut teger: ut supra dictum
est. Intellige scilicet post illum cui cingitur, clauditur, aut
tegitur latus: quoniam ex illo datur prior locus existenti
ad latus & cingenti, seu claudenti & tegeri: & ita credo
esse intelligenda dicta Nebrissen. ex dictis etiam supra in
prima parte, ubi ponitur qui dicantur habere priorem locum
& digniorem.

Vel melius dic, quod sedere filium a dextris nihil aliud

est, quam conregnare patri: sicut ille qui confidet regi ad
dexteram, assidet ei in regnando & iudicando secundum
Augusti. & Thomam in vltima parte. q. vii. allegatos per
Io. de Terrarubea, in tractatu suo, Vineae ecclesiae intitulo,
arti. ij. primi tracta. in iij. conclusionem: quae expositio mi
hi videtur verior & sanior.

Tertia consideratio erit de spiritu sancto, cuius est vna
deitas, & essentia cum patre & filio. Ita quod ratione
deitatis pater non est maior filio, filius non est maior spiri
tu sancto, sed sunt aequales. Et cum sint tres personae, ratio
ne personae sedebit ad sinistram patris, eo quia filius sedet
ad dexteram. Non per hoc quod spiritus sanctus sit minor:
quia, ut dixi, nulla est maioritas, & minoritas inter patrem
& filium, & spiritum sanctum. Sed ut secundum sedes natu
rales si essent tres aequales qui vellent sedere in vno loco,
vnus esset in medio, & alij duo ad latera, vnus ad dexte
ram, alter ad sinistram: ideo etiam hoc modo dicemus in tri
nitate ubi sunt tres personae aequales, quae sedebunt hoc mo
do. Et vna quaeque persona in sua sede aequaliter operatur
effectum deitatis, non quod vnus sit melior altero, sed aequalis:
& procedit spiritus sanctus a patre & filio, ca. j. de sum. tri.
& si. catho. habetur in ca. de spiritu. & in c. saluator. de co
se. dist. v. & in c. si. de conse. dist. iij. Et dicitur in Credo in
vnum deum, quod in missa cantatur, ibi: Qui ex patre filioque
procedit. & in psal. Quicumque vult. Et propter multos effe
ctus dicitur spiritus intelligentiae, sanctus, vnicus, multi
plex, subtilis, mobilis, disertus, incoinquatus, certus, sua
uis, amans bonum actum, qui nullum vetat benefacere,
humanus, benignus, stabilis, securus, omnem habens vir
tutem, & omnia prospiciens, ut per Bernardinum de Bu
stis in ij. parte rosarii, sermone xxxvii. in litera xx.

Quartam consideratio. Sancta dei genitrix virgo sem
per Maria est supra apostolos, angelos & archange
los, ut dicit glo. in. l. omnes dies. in ver. apostoli
cae. C. de ferijs. Et canit mater ecclesia, quod exaltata est
super choros angelorum: quod probat Albertus. Omnes
chori angelorum sunt de aliqua hierarchia: sed ipsa exalta
ta est super choros angelorum, ergo ipsa est super omnem
hierarchiam, Et facit, prout dicitur, quoniam beata virgo
Maria plus distat a seraphin dignitate & gloria, quam se
raphin a cherubin. Sed per excellentiam dignitatis ordina
tur seraphin super cherubin vno ordine, ergo beata virgo
Maria erit super seraphin vno ordine, ergo super hierar
chia angelorum. Et etiam quia mater dei, ideo thronus eius
poni debet iuxta thronum dei, ut habetur ij. Reg. ij. c. Posi
tus est thronus matris eius iuxta thronum regis. Et a dextris
dei sedere debet, iuxta Psal. m. psal. xliij. Astitit regi
na a dextris tuis in vestitu deaurato.

Et quod sit super hierarchias omnium angelorum, & super
choros, satis probatur per Barth. sibi illam in suo speculo quae
stionum peregrinarum: in c. x. secundae decadis, ver. secunda quae
stionum est. Et amplissimè comprobatur ex multis Anto. Flo
ren. in sua summa. iij. parte. tit. xv. §. xv. ubi ponendo duo
decimum privilegium illius, dicit Mariam ultra omnes crea
turas mundi esse honorandam & privilegiatam duode
cim privilegijs. Et ibi cum beato Aug. De te o virgo Ma
ria quid dicam pauper ingenio? Cum quicquid dixerō,
minor laus est quam tua dignitas mereatur. Et quibus te lau
dibus effera nescio. Si caelum appellerē, altior es, & quae cae
li capere non poterant, tuo gremio contulisti. Si matrem genitricem
dicam, excedis. Si formam dei appellem, digna existis. Si do
minam angelorum vocem, per omnia comprobabis, quia do
m

mina angelorum es, ergo super omnes angelos exaltata.

Petrus Comestor cōpilator historię scholasti. hos sequētes versus in laudē virginis eleganter cōposuit: vt refert Anto. in tertia parte suarū historiārū, tit. xviiij. c. viij.

Si fieri posset q̄ arenæ, puluis, & vnde,
Vndarum guttæ, rois, gemmæ, lilia, flamme,
Æthera, cœlicolæ, nix, grando, sexus vterq̄,
Cum ventis pennæ volucrum, pecudum genus omne,
Siluarum rami, frondes, auium quoq̄ pennæ,
Graminæ, ros, stellæ, pisces, angues, & aristæ,
Et lapides, montes, conualles, terra, tracones,
Linguæ cuncta forent, minimè de promere possent
Quæ sit vel quanta virgo regina Maria:
Quæ tua sit pietas, nec litera, nec dabit ætas.

Si ergo tot & tales viri laudem sufficientem & condignā dicere nec referre possint, quid ego miserrimus paucissimi ingenij faciā? nihil aliud, nisi de his ad illos me remittā, maximè ad dicta ipsius Ant. in d. iij. parte, in li. x. c. xliij. in sermone de assumptione: vbi ponit quomodo habet omnes proprietates omnium ordinum cœlestium hierarchiarum, & illas omnes excedit. Et post dicta Anselmi de laudibus Mariæ dicam sequen. O foemina mirabiliter singularis & singulariter mirabilis, per quam elementa renouantur, angeli reintegrantur, inferna enervantur, homines saluantur. O foemina plena & semper plena gratia, de cuius plenitudinis exundantia resperfa resultat omnis creatura. O virgo benedicta per cuius beatitudinem benedicitur omnis creatura, & non solum creatura à creatore, sed etiā creator à creatura laudatur. O maria dulcissima femperq̄ beatissima, si omnis peccator ad te conuersus, & à te sit de peccatis, necesse est vt intreat: si omnis peccator ad te conuersus & à te cōspectus, impossibile est vt pereat. Et idē Anselmus de cōceptu virginali. c. xij. & xij. Nihil domina est æquale, nihil cōparabile. Omne enim quod est, aut supra te est, aut infra te est: quod supra te est, solus deus est: quod infra te est, omne quod deus non est. Ideo dicam cū Baptistā Mantuano, libro primo Parthenices, cap. ij.

Nulli à deo viuax animi solercia, nulli
Tam felix aderit florentis gloria linguæ,
Vt Mariæ possit laudes æquare loquendo.
Quæ data sunt illi nunq̄ mortalibus vllis
Antea concessit, nec postea concedet olympus.
Et ideo etiā Diony. videns Mariam ait:

O q̄ te memorem virgo, nanq̄ haud tibi vultus
Mortalis, nec lex hominum sonat, ò dea, certè
Anphœbi soror, an nympharum sanguinis vna
Sis felix, nostrisq̄ leues quemcunq̄ laborem.

Idecirco ego minimus aduocatorum & scribentium te Mariam omnium Christianorum aduocatam salutando, supplex dico.

Humanæ cum sis tutrix pia virgo cohortis,
Quam sterilis genuit nobilis Anna sinu.
Ad te nunc humili conuerto mente salutes,
Quas pius excelsa Gabriel arcerulit.
Te facilem concede precor, tu vota rogantis
Suscipe, nec fusas despice virgo preces.
Tu dextrum mundi sydus, tu lumen honoris,
Per quam Iessei stipitis vmbra nitet.
Tu decoris speculum, nostræ spes sola salutis,
Qua duce flagranti pectore mœror abest.
Tu regina poli, cunctisq̄ medela reatus,
Diceris & celsæ ianua certa domus.

Quæ fuerat vetito virgo castissima morsu,

Clausula prius iussu panditur illa tuo.
Non opus est tenui præconia ludere versu,
Pro tantis nostras laudibus ecce preces.
Fac quæso portus veniant ad vela secundos,
Nostra nec immenso fluctuet amneratis.
Per dubios pelagi fluctus per saxa per hostes
Currimus, inferno porridge diua manum.
Ad te conuersus stygiæ non cecacharybdis,
Antraq̄ nec dura corruat hoste timet.
Quid memorem nostro præceps illabere cordi,
Fulgeat eloquio linguæq̄ nostra graui.
Pelle procul mortis volitantia tela sinistra,
Nec mea fordescant crimine corda precor.
Fac sanas habeam sano cum corpore mentes,
Nec careat salubri debile pectus ope.
Et corpus Lachesis cum strauerit ense, fruatur
Protinus aspectu spiritus ipse tuo.
Protege quæ cecini gressu sed ille citato,
Pergat in extremam Zoilus alter humum.
Te duce non timuit vultus nunc musa minaces
Nostra, sed expulso læta pauore canit.
Et cum ecclesia catholica deuotè dicam.

Tu spes certa miserorum. Vera mater orphanorum.
Tu leuamen oppressorum. Medicamen infirmorum.
Omnibus es omnia. Te rogamus voto pari.
Laude digna singulari. Ut errantes in hoc mari.
Nos in portu salutari. Tua sistat gratia. Amen.

Quinta cōsideratio. Post supradictas personas ponuntur angeli: quoniam ex quo dicit sanctus Thomas in prima parte summę. q. lxxvj. articulo iij. Angeli sunt in cœlo collocati, non solum vt æternaliter contēplantes, sed etiā vt generaliter præsidetes, quia præ sunt omni corporeæ naturæ, ideo in supremo loco debent collocari, post Christū tamē, qui præ est omnibus. Principatibus, Potestatibus, Virtutibus, & Dominationibus, vt habetur per Paulū ad Ephē. j. c. quorū collectio distincta est in triplicē Hierarchiam, & quilibet Hierarchia in tres ordines. vnde Grego. in moralibus. Nouē sunt ordines angelorū, cū per sacra eloquia, Angeli, Archangeli, Dominationes, Virtutes, Principatus, Potestates, Throni, Cherubim, & Seraphim, aperta narratione memorantur. Et supernorum ciuium quantē sint distinctiones ostēditur, de pœ. dist. ij. c. principium. §. nouem.

In prima igitur & suprema Hierarchia ponuntur Seraphim vt supremi, deinde Cherubim, & Throni. In media ponuntur Dñationes, Principatus, & Potestates. Et in tertia Virtutes, Archangeli, & Angeli, secundum Gregorium. Et in huiusmodi ordine relucet mysteriū trinitatis. Nam ex vnitae Hierarchie inuenitur vnitae diuine essentia. In tripartito ordine ostēditur trinitas personarū, & ipse qui dem deus trinitas, qui omnia operatur in singulis diuidēs prout vult. Amat in Seraphim vt charitas. Nouit in Cherubim, vt veritas. Sedet in Thronis, vt æquitas. Dominatur in Dñationibus, vt maiestas. Regit in principatibus, vt principium. Tuetur vt virtus, in Virtutibus. Reuelat vt lux, in Archangelis. Assistit vt pietas, in Angelis. Et in prima Hierarchia æquitas in Thronis refertur ad patrē, cognitio veritatis in Cherubim ad filium, ardor amoris in Seraphim ad spiritum sanctum. In secunda Hierarchia maiestas dominationis ad patrē, reuerentia principandi ad filium, salus intiendo potestatem ad spiritum sanctum. In

tertia operatio virtutū ad patrem, reuelatio lucis ad filiū, inspiratio intellectus ad spiritum sanctum.

In quolibet etiam angelo relucet vestigium trinitatis. Nam in quolibet est tria necessario indistincte reperiri, scilicet essentia, virtus seu potentia, & operatio: & tamen in vno sunt, & sic omnes angeli benedicunt dominū, trinitatem, & vnitatem insinuantes. s. eorum conditionibus. ita dicit Anto. Floren. in sua summa, tertia parte. titu. xxxj. c. vj. §. j.

Et, vt dicit Thomas. j. parte per totū. & ij. dist. q. j. Hierarchia est diuinus ordo secundū scientiā, & actionem in assimilatiōe dei. & ibi amplē ponit q̄ in qualibet Hierarchia sunt tres ordines, & in quolibet ordine sunt multi angeli, & angeli vnius ordinis nō sunt æquales: & ibi etiam ponit q̄ homines assumuntur ad oēs ordines angelorū. Angelus tamen inferioris ordinis non assumetur ad superiorē. Etiam dicit ibidem q̄ minimus ordo angelorum est superior supremo nostræ Hierarchie: quod quomodo intelligatur, vide ibi ne sint contraria ea quæ hic dicuntur, in quantum dicitur q̄ in quolibet ordine assumuntur homines vt infra etiam dicturus sum.

Et, vt dicit Raymundus Sebnudius in suo dialogo quarto. c. xliij. omnino necesse est credere in maximo atq; incōprehensibili numero angelos esse: in multitudine enim ministrorū dignitas principis, & in paucitate plebis, ignominia principis. Ideoq; milia milia ministrant ei, & decies milies centena milia assistūt ei. Ita si in natura corporea sunt innumeræ species lapidū, herbarū, arborum, pisciū, auisū, quadrupedū, & innumera indiuidua hominū, erunt etiā infinitæ species angelorū. At ne putemus hanc multitudinem cōfusam esse, ideo oportet scire q̄ inter angelos est ordo pulcherrimus, discretissimus, iocūdissimus. Vide mus em̄ q̄ in rebus corporeis est ordo mirabilis: sunt em̄ quædā superiora, quædā inferiora, & quædā his media. Elementata & oīa inanimata sunt infima, vegetatiua media, sensitiua suprema. Super hęc oīa est homo oīm sublimissimus. Habet tñ etiā humana natura multiplicē statū secundū superius & inferius. In hominibus em̄ sunt agricolæ, mercatores, burgenses, nobiles, milites, barones, comites, duces, reges: & vnus oīm imperator. In statu ecclesiastico sunt rectores, diaconi, archidiaconi, decani, prepositi, abbates, episcopi, archiepiscopi patriachæ: & super oēs papa apostolicus. Si igitur tā decorus est ordo in his rebus inferioribus, multo amplius in illis nobilissimis altissimisque spiritibus erit ordo mirabilis, artificiosus, iocūdus. Sūt enim inter eos tres hierarchie. i. tres sacri principatus, & in qualibet hierarchia sunt infimi, sunt mediij, sunt supremi: & hęc ordinatissima cuiuslibet hierarchie multitudo ad vnū tendit oīm supremū. In elementis, vt videmus, ignis est dignior, in gñe piscium Delphin, in auibus Aquila, in bestijs Leo, in hominibus imperator: omnia tendunt ad vnū caput. Ita quoq; in angelis æstimandū est.

Sexta cōsideratio. Seraphin tanq̄ excellentes sunt in primo loco ac supremo ordine angelorū, & in prima hierarchia & superiori, cum tres sint hierarchie celestes quas distinguit Dionysius in sua hierarchia, lib. vj. in summa, mediā, & infimā, vt hic ante dictū est. Et dicitur hierarchia à hierar qd̄ est sacrū, & archos princeps, quasi sacer principatus. Et, vt dictum est, sunt tres hierarchie, in quarū qualibet sunt tres ordines, & sic in toto sunt nouē ordines angelorū seu spiritūū beatorū chori. Et in suprema sunt Seraphin, Cherubin, & Throni. In media sunt

Dñationes, Virtutes, & Prætes. In infima sunt Principatus, Archægeli, & Angeli. Et de singulis videndo incipiemus à Seraphin tanq̄ superiori & excellenti, cū tales excellent in hoc qd̄ est oīm supremū ipsi deo vniri. Quia nomē Seraphin nō imponitur tñ à charitate, sed à charitatis excellenti, qm̄ importat nomē ardoris, vel incēdij, vt inquit Dionysius, relatiuē per Bartho. Anglici in suo lib. de proprietatibus rerū, lib. ij. Pulchrē inquit prima cœlestiū hierarchiarū excellentissimis essentijs sanctificat ordinem habens omnibus circa deum immediatē collocatum.

Et isti nouem ordines qui sunt in ecclesia triumphati designantur per nouē lapides, de quibus in c. principium, de pœni. dist. ij. Sic etiam in ecclesia militari sunt nouem ordines, de quibus in c. clericos. xxj. dist. Et sic ecclesiæ duplex est ordo, vt dicit Lucas de Pen. in l. ordinem. C. de cōsuetudinibus & non spargendis, libro xij. Et primus ordo ecclesiæ triumphantis est Seraphin.

Dionysius enim exponit nomē Seraphin secundū proprietates ignis in quo est excessus caliditatis: in ipso em̄ igne tria sunt. Primū q̄ semp̄ tēdit sursum & q̄ est cōtinuus: per quod significatur q̄ ille ordo indeclinabiliter mouetur in deū. Secundū eius virtus actiua est, q̄a calidus cū quadā acuitate, & est maximē penetratiuus in agendo, & pertingit vsq; ad minima cū quodā excedenti feruore. Et p̄ hoc significatur actiōes angelorū huius ordinis quas in subditos potēter exercēt eos i simile feruorē excitādo, & totaliter eos per incēdium purgādo. Tertiū est in igne claritas, & hi angeli habēt in se inextinguibile lucē etiam alios perfecte illuminando, vnde Gregorius. Seraphin vocantur illa agmina quæ ex singulari propinquitate conditoris sui incorruptibili ardent amore.

Ethi nobis mittuntur ad cordiū nostrorum inflammatiōne, vt dicit Bernardinus de Buis in secunda parte sui rosarij, sermone x. in litera H, vt patet iij. Reg. ij. ca. In angelis qui in curru igneo, equis igneis apparuerūt Elię, quē trātulerūt in cœlum tanq̄ vnum de Seraphin. & Esaiaē vj. vbi dicitur. Apparuit & volauit ad me vnus de Seraphin, qui deuotos & contemplatiuos incēdunt & inflammant in feruore & amore diuinorum: vnde dicuntur habere sex alas, duas quibus volāt, duas quibus se tegunt superiorius, & duas quibus se tegunt inferiorius, vultum habentes igneum & rubrum, & in amore diuorū inflammatum.

Si tamen isti de superiori ordine mittuntur ad nos & quomodo, vide Anto. Floren. in summa, in tertia parte, tit. xxxj. c. vj. §. iij.

Ad hūc ordinē transferuntur homines in hoc mūdo rapti ad diuina, oīa exponētes propter amorē diuinū, cupiētes oēs saluos fieri in dilectione proximorū, & de eorum salute tanq̄ de sua gaudentes. Quidam enim sunt in igne charitatis ita conuersi, & in solo dei desiderio ita anhelantes, q̄ omnia huius mūdi propter deū ita cōtēnunt, qui ad hūc ordinē assumuntur, teste Gregorio. Qui supernæ cōtēplationis amore accensi in solo conditoris sui desiderio anhelāt, nihil in hoc mūdo iam cupiunt, solo æternitatis amore pascuntur, terrena quæq; abijciunt, cūcta temporalia mente conscendūt, imo transcendūt, amant & ardent, atq; in ipso suo ardore requiescunt: amando ardēt, loquēdo accēdunt, & quoscūq; verbo tangunt ardore, protinus in dei amore faciunt qui intra Seraphin numerū sortem suæ vocationis acceperunt.

Et isti sunt maiores & excellentiores oibus alijs de prope diuina secreta cognoscētes, quibus ipsi inflammati alijs

reuelare gaudent. Cum quibus stabunt omnes personæ charitate diuina inflamatae super omnes alios, quia maior horum est charitas. i. ad Corin. xiiij. Quia sicut lucerna ad ignem liquefcit, & cera fluit, sic tales sunt intantum in dei amore ardentes, quod statim quoniam de deo cogitant, quod magna opera eius, quod magnavir, misericordia, & miseratio eius statim fluit in lachrymis considerando eius bonitatem, & quanta eis contulit, & pro eis fecerit delectabiliter sustinent omnes labores: qui in hoc ordine collocantur & solenniter coronantur, deo propinquiores inter ciues coelestes.

Ad hunc enim ordinem assumetur legis naturæ prophetæ, legis Moysaycæ, & apostoli seu eremite aut eis succedentes in lege gratiæ, qui vitam propriam contempserunt ex nimia charitate propter salutem propinquorum, summi pontifices, & supremi principes. Quoniam, ut dicit sanctus Thomas in libr. ad regem Cypri. Veri reges & principes supremum gradum tenent in beatitudine coelesti. relatus per Ioan. Ludouicum Viual. in suo opere regali, in prologo tractatus, de cognitione electorum.

Sed ad declarationem sequentium notandum est, quod quoniam creauit deus coelum, statim angelis repleuit: quia simul creati sunt angeli, & coelum angelis repletum, imo omnia creata sunt simul, ut ait glo. in verbo, simul. de summa tri. & si. catho. in princ. extra. Et ipsos angelos distinxit per tres hierarchias, & nouem choros siue ordines secundum illud Io. xiiij. In domo patris mei multae mansiones. & in c. nouit. & c. in domo. de poen. di. iij. Quoniam in quolibet ordine sunt sex mille sexcentae & sexaginta sex mansiones. In qualibet mansionem potest esse tota regna, tot ducatus, tot comitatus, tot nationes, tot prouinciae, tot ciuitates, tot domus. Et in quolibet domo tot sedes seu loca. scilicet sex mille sexcenta & sexaginta sex. Et in qualibet sede seulo loco, de quo dicitur: Nomina vestra scripta sunt in coelis, est vna anima. Et quoniam omnia illa loca replebuntur, tunc (ut opinantur nonnulli doctores de uero hac calculationem pie ponentes & credentes) tunc adueniet extremum iudicium. Et in quarum qualibet constituitur unum principem, & in primo isto ordine seraphim constituit luciferum, & in quolibet alio posuit alium tanquam capitaneum, ut infra dicitur. Quicquid est lucifer suam pulchritudinem conspiciens inde superbiuit, dicens: Ponam thronum meum in aquilone, & ero similis altissimo. Et suum intentum inferioribus notum fecit, qui quantum plus ei consenserunt, magis peccauerunt: ita quod traxit secum tertiam partem de quolibet ordine, imo numerum nobis infinitum seu infinitam multitudinem: contra quos debellauit Michael.

Et ab hoc ordine cecidit usque ad ultimum & inferiorem inferni carcerem cum suis complicibus Lucifer princeps omnium peccatorum, secundum magistrum sententiarum, lib. ij. qui eminentiam suae naturae & profunditatem suae sapientiae perpendens, in suum creatorem superbiuit, & ut deus esse uoluit. Non quidem per imitationem iustitiae, sed per equalitatem personae: & quare deo factori suo contradixit, & ceteris erat altior & pulchrior, tantum factus est ceteris inferior, turpior & miserior, & descendit in profundum inferni, secundum illud Lucae ix. Videbam fatanam tanquam fulgur de caelo cadentem. Et istud rationabile fuit: cum in quo quis peccat, in eo torqueri debet. gl. si. in c. si quis. xciiij. di. & maxime in illo qui sedem sibi non conuenientem petit, & in supremo loco se ponere uult qui sibi non debetur, in eo punitur quod ponitur in remotiori, ut habetur. l. j. C. ut dignitatum ordo seruetur. li. xij. facit tex. in c. precipimus. xciiij. di. & Bal. in c. si. cccxxvij. in j. volu. licet tex. in l. neminem. C. de offic. magistr. offi. utatur

maiori benignitate, ut supra dixi, in prima parte.

Et ideo ex quo ipse fuit occasio peccati aliorum, ideo magis punitur & in loco inferiori: cui loquitur Esa. xiiij. dicendo admiratiue. Quomodo cecidisti de caelo Lucifer, qui mane oriebaris; qui dixisti in corde tuo. In caelum conscendam, super astra caeli exaltabo solum meum, & similis ero altissimo: ueruntamen ad inferna detraheris in profundum lacus. Qui te uiderint ad te inclinabuntur, teque prospicient. scilicet qui te uiderunt per consensum peccati ad te inclinabuntur, & ad tuos qui tibi consenserunt.

Ad quem descendet superbi, inflati, nequissimi, blasphematores dei sui creatoris, & omnes in statu supremo in hoc mundo existentes, ut sunt reges, imperatores, papa, & alij superiores principatus, si contingat eos ad inferna descendere, erunt in dicto inferiori carcere cum lucifero & suis complicibus qui erant illius ordinis seraphim. Et a lucifero coram deo accusabuntur, secundum quod scriptum est Ezech. xxij. de quo Bernardinus de Buñis in j. parte rosarij, sermon ex. in j. parte. in litera L. De pluribus autem principibus dubitare possumus de eorum saluatione, imo plus credendum & presumendum est de eorum damnatione, cum male uixerint, & mala morte dies suos finierint, ne sint in hoc loco collocati: de aliquibus dicam infra in sexto ordine chori angelorum, ubi ponam de luxuriosis: hic uero ponam de alijs qui male uixerunt, & pessima morte vitam suam finierunt: ut de Nero ih. habetur, qui fuit oppressor & tyrannus, & morte infelici consummatus est.

Pharao rex Aegypti ignorans deum idololatra & oppressor decies contumax domino deo & seruo suo Moysi, in mari rubro submersus est cum exercitu suo. Exo. xiiij. & c. Nabuchodonosor. xxij. q. iij. De pluribus autem alijs j. dicam, in v. parte. in prin. Sed quoniam hic ante dictum est quod Lucifer descendit ad infimum locum inferni, ex quo uidetur quod in hoc sit ordo, aduertendum est quod in inferno est ordo triplex secundum aliquid, & secundum aliquid non est ordo in inferno. Est ergo ordo primus diuinae iustitiae, quia, sicut dicit Paulus ad Rom. xiiij. ibi: quae a deo sunt ordinatae sunt, peccatores in supplicijs ordinantur, ut nunquam sit decus culpae sine decore iustitiae, unde ita pulchre & ordinatae stat peccator in inferno, sicut in anulo gemma, & latro in furca, sicut seruus in cloaca. Secundus ordo est culpe: quia illi qui fuerunt similes in culpa, sociabuntur in poena. unde super illud Mathei xiiij. Alligate ea in fasciculos ad comburendum. dicit Grego. Fasciculos ad comburendum ligare est, hos qui eterno igni tradendi sunt pares paribus associare: & quos similis culpa inquinat, par etiam poena constringat, iuxta textum in l. si quemquam. in fi. C. de episco. & clericis. Tertius est ibi ordo poenae: quia non omnes equaliter puniuntur, sed iuxta mensuram peccati datur mensura supplicij, Deutero. xxv. Pro mensura peccati erit & plagarum modus. & in cap. penu. xj. q. iij. & in c. frater. xvij. q. iij. & plenè in c. si qui episcopi. j. Et haec dixi ut intelligantur ea quae hic dicuntur de locis infernalibus, & de illis qui in illis collocantur. Sed tamen nullus est ordo in inferno quo ad elementa, quo ad loca, & quo ad actiua & passiua, ut declarat Ioannes de sancto Geminiano in suis sermonibus fimebribus, distinctione iij. sermone vij. in litera E.

Septima consideratio. Chorus cherubin dicitur octauus ascendendo, & plenitudo scientiae interpretatur: quia a quo dam excessu scientiae imponitur qui supereminenter diuina secreta seu mysteria cognoscunt. Et hoc, ut ait Grego. quantum ad quatuor,

Primò quârum ad perfectam dei visionem, qua etiam cætera cognoscunt. Aut enim Grego. quid est quod nō vident, qui videntem omnia vident?

Secundò ad plenam diuini luminis susceptionem, quo mediante vident diuinam essentiam. vnde Psalmista. In lumine tuo videbimus lumen. species enim gloriæ domini super cherubin erat. Ezech. x.

Tertiò quârum ad hoc quod in ipso deo cōtēplantur pulchritudinē omnium rerū à deo deriuatā, quoniā ipse deus est causa omnium rerū productarum. vnde Gen. ij. Et vidit deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona.

Quartò quantum ad hoc quod ipsi pleni existētes huiusmodi cognitiōe rerum & primæ causæ quæ deus est, ipsam copiosè in alios effundūt. vnde ait Gregorius. Cherubin plenitudo scientiæ dicitur: & sublimiora illa agmina cherubin vocata sunt, quâdō perfectiori plena sunt scientia, tantò claritatem dei vicinior contemplantur. Et hi nobis mittuntur ad sciētiarum eruditionē, vt patet Apocal. x. in angelo qui habebat librum in manu. & Apoca. xvij. in angelo à cuius claritate terra illuminata est. i. homines sunt in doctrina eruditi, & Apocal. xxj. dicit Ioannes. Suscepit me angelus in spiritu in montē magnū & altum, & ostendit mihi ciuitatem sanctā Ierusalē. & Actu. x. Quomodo angelus illuminauit in fide Cornelium ceterionē. & Apoca. j. habetur quod deus per angelum suum reuelauit Apocalypsim seruo suo Ioanni. Et habetur hæc per Bernardinum de Buisis in sermo. xj. in ij. parte sui rosa. in ij. parte illius sermonis, in litera H. Et hi illuminant sanctos ecclesiæ doctores, & tēpore præterito illuminauerunt prædicatores & apostolos quibus dicebatur. Ante reges, & præsidēs ducemini propter me, & eritis illis & gētibus in testimoniū: sed data est eis sapiētia, ita quod resistere nō poterāt spiritui qui loquebatur in eis. Et omnes isti assumuntur ad illum ordinē. Et etiam doctores iurium qui ad iustitiam erudiunt, tanquā sedantes contēplationi diuinarum scientiarum, vt est scientia iurium. athen. habita. C. ne filius pro patre. l. leges sacratissimæ. C. de legibus. Quæ per ora principum diuinitus est promulgata, eas. l. scientias docendo, addiscēdo, tam in consulendo quā in prædicando habentes claritatē intellectus cæteros illuminantes, vt est scientia iuris ciuilibis per quā totus mūdus illuminatur. d. athen. habita. §. j. De quibus etiam Dan. xij. Qui docti fuerunt fulgebūt quasi splēdor firmamētī, & qui ad iustitiam erudierint plurimos, quasi stelle in perpetuas æternitates. Et euāgelicum verbū ait. Qui fecerit de his mādatis, minimus vocabitur: qui autem fecerit & docuerit magnus vocabitur in regno cælorum. Hi sunt qui pro sciētia acquirēda omnia postposuerūt, totaliter inferius illuminati ad expositionē sacrarū literarum vacauerūt: diuitijs renūtiātes mūdānis, & qui de diuitibus pauperes effecti sunt exules, vitam suam multis periculis exponentes, à vilissimis personis etiam pluries iniuriā patiētes, soli deo eius doctrinæ & sapiētiæ vacauerunt.

Ad hunc etiam ordinem assumuntur cardinales & patriarchæ, cum in ecclesia militante faciant secundum ordinem, videlicet primum post pontificē: cum ordo ecclesiæ militantis regulari debeat secundum ordinem ecclesiæ triumphantis. Et etiā quia tanquā proximiores summo pontifici in officio sacerdotali eidem tanquā fratres coadiutores existunt. c. fundamenta. de elect. in vj. Ideo tanquā digniores & maiores in ecclesia militanti, sic etiam in ecclesia triumphanti. Et sic etiam quia reges alios superiores re-

cognoscentes, hoc est nō existētes supremi in eorū regnis cum tales non sint super illustres sed tanquam illustres qui parantur cardinalibus & patriarchis, vt dicit do. meus laston in l. j. in ij. col. de offi. eius cui man. est iur. ff. Ideo etiā erunt in hoc ordine si bene agāt & fuerint tales quod fuerint scientia & doctrina diuina illuminati, prout fuit Salomō, de quo Sap. ix. de quo tamen dubitatur, an sit damnatus an saluatus. De quo videatur Ioan. Ludouicus. Vualdus de monte regali in suo opere regali, & infra dicam.

Ab hoc ordine cecidit vsque ad octauum locum carceris inferni quidam dæmon nomine Satan seu Satanas, qui aduersarius interpretatur: qui penitus humano generi aduersatur, nitens perducere ad ignorantiam peccati, vt perducatur in damnationem, vt habetur Zach. ij. Et Satā stabat à dextris eius, vt aduersaretur ei: & cum eo tertia pars illius ordinis cherubin. Et cum his dānabūtur omnes patriarchæ & cardinales ignari scientiæ diuinæ: & qui nō erūt saluati, & omnes heretici: de quibus habetur in c. quidam heretici. xxij. q. ij. Et qui sequuntur opiniones illorum, & aliorum hæreticorum: & alij literati qui male sanctas scripturas interpretabūtur, diuersos introducētes errores, & omnes illis adhærētes. Ac tempore nostro dubitādū est, quod quidā Lutherus Alamanus qui infinitos resuscitauit & seminauit errores & hereses non fuerit causa dānationis plurimorum: tanquā Antichristi erunt præcones & prædicatores malam doctrinam seminātes. Doctores etiam iuris qui malas opiniones contra ius & æquitatem dederunt, & contra determinationem ecclesiæ consulerūt. Vnde dubitādū est de Dyno, qui ex quo contra ecclesiam semel consuluit fuit dānatus, vt cuidam eremite viro sancto fuit reuelatum, vt refert G. Benedicti in sua repetitione c. Raynuius. in verbo testamentum. j. numero vj. de testa. extra.

Cum his etiam collocabuntur principes illustres damnati, vt sunt reges nō supremi, sed superiores recognoscentes & existētes immediate post supremos à paritate loci eorum in mundo, & vt dictum est, in ordine cælesti.

Octaua cōsideratio. Tertius ordo angelorū seu beatorū spiritūū descēdēdo, & septimus ascendēdo, est ordo thronorū qui à thronis ordo dicitur à dono iudiciū, eo quod deus in eis sedeat, & iudicia sua discernat, & cuncta subiecta per illos disponat: vt dicit Irido. & per cōueniētiā dicitur ad sedes materiales in quibus quatuor cōsiderātur. Primò situs, quia sedes super terram eleuatur, & sic throni eleuatur vsque ad hoc quod in deo immediate rōnes rerū cognoscūt. Secūdò firmitas, quia in sedibus materialibus aliquis firmiter sedet, sed throni à contrario firmantur in deo. Tertio susceptibilitas, quia sedes suscipit sedentē & in ea deferri potest: sic throni suscipiūt deum in seipsis, & eum quomodo ad inferiores deferūt. Quartò capacitas, quia sedes ex vna parte est aperta ad suscipiēdū sedentē: sic throni per promptitudinem sunt aperti ad suscipiēdum deū & ad sibi famulandum. vnde ait Greg. Throni dei sunt hi qui tanta deitatis gratia replentur, vt in eis sedeat dominus, & per eos iudicia sua discernat. Throni enim nobis mitti dicuntur ad iudiciū informationem: habent enim informare iudices vt legem intelligant, vt dicitur Actu. viij. Accepistis legem in dispositione angelorum. Et ad Galat. ij. Lex ordinata fuit per angelum in manu mediatoris. Et dicit Bart. Ang. de proprie. rerum, libro ij. vers. Tertius ordo est, quod illi angeli in quibus singulariter reuocet certitudo iudiciū diuini, throni nuncupantur. Et ideo à

de multis, vt habetur Iob. xli. Vbi dicit q̄ nō est super terram potentia quæ comparetur ei, qui factus est, nullum timeat, & omne sublime videt. Et ipse est rex super vniuersos filios superbiæ. Tentat etiam de accidia & pigritia: & de malicia eius ponitur Iob xl. & xli. Et cum talibus damnantur tales, in tali statu, vt dictū est, existentes superbi, quorum est rex, accidiosi & pigri, qui præ pigritia permittunt in suo corpore humano diuersa vitia, qui ita sunt delicati & impinguati, q̄ ex sua consuetudine ad vitia ipsis resistere & obuiare ne sciunt aut nolunt, sed ipsis longo tēpore inuolui & dormientes sicut porcus in volutabro, iā ex consuetudine ducti eos pigeret à peccato cessare.

Et etiam prædicti prælati inferiores qui suos inferiores non bene regunt, sed per lasciuiam, pigritiam & negligentiam eos viuere contra eorum regulas sinunt, & permittunt eis in peccatis conuictis remanere.

Et prædicti principes temporales qui populum suum per suos officarios opprimentes, ad iustitiam zelum non habentes, pauperibus subditis non compatientes, iustitiæ non vacantes, exactioibus indebitis & insolitis intendentes, lubricis actibus intricati, venationibus dediti, de pauperibus subditis non curant: populi oppressoribus eis adulantibus omnino fauent & placent. Et etiam præfidentes in curijs supremis, qui iustitiam non administrant & retardant.

De isto dæmone quos tentabit, amplè ponit Bernard. de Buis in j. parte sui Rosa. in sermo. x. in litera P. vbi dicit q̄ tentabit clericos, presbyteros, episcopos, archiepiscopos, cardinales, & omnes simoniacos, & plures alios, vt idi dicit, quos vide & cogita tu.

Decima consideratio. Quintus ordo in choro angelorum dicitur Principatus, qui est octaua sedes, habēdo respectum ad supradicta. Et hic ordo secundū sanctos docet homines inferioris gradus exhibere reuerentiam maioribus existentibus in statu altioris dignitatis: vt puta regibus, principibus, & prælati. De angelis istius ducatus & regimen ductiuum ad Dei similitudinem: quia isti angeli habent ex officio, vt alios inferiores ordinaliter reducant ad deum, & doceant ipsum reuereri in seipso & proximo, specialiter in prælato: qui secundū Diony. ideo dicuntur principatus, quia habent alios reuere et reducere ad primum & principale principium, s. deum, quem ipsi, prout possibile est, imitantur, & q̄tum fas est in præfidenti officio principi assimilantur: & vt dicit Irido. li. vii. Principatus sunt qui angelorum agminibus præfunt, qui pro eo quoddam subditos angelos ad explendum mysterium ordināt & disponunt, principatus vocabulum acceperunt. Nam alij sunt qui administrant, alij qui assistunt. Milia enim milium administrabant, & decies centena milia assistebant. Daniel. vii. Hec dicit Bar. angli. in loco hic ante alle. Et, quoniā, vt dicit Grego. Principari est inter reliquos esse prior: quia primus est in executione eorum quæ imperantur. Illi enim qui alios ducunt, primi inter eos existētes principes dicuntur & vocantur. Iuxta illud Psalmitæ: Præueniunt principes coniuicti psallentibus.

Quomodo autē capiatur princeps, videatur gl. in ver. regū. in clemen. vnica. de baptismo. Et hi etiam angeli qui bonis spiritibus principantur dicuntur principes, & ad loca determinata, vel negotia regis deputantur, per modum legatorū mittuntur ad ista inferiora ad principū in-

structionem, eruditionem, protectionem seu defensionē: vt habetur Iosue ix. Ego sum princeps exercitus. & Dan. x. Vbi ponuntur tres principes. s. Persarum, Medorū, & Græcorū, quos omnes angelus domini instruxit: vt dicit Bernardi. de Buis in ser. xj. iam supra alle. Habent enim præfidem vni regno, vni nationi, vni prouinciæ seu eorū cōmunitati, maximè principali personæ illius cōitatis, vt patet Daniel. x. vbi dicitur q̄ princeps Persarū. s. angelus illius regni resistit angelo Danielis viginti duobus diebus, de quo infra dicam.

Ad hunc ordinem assumuntur prælati inferiores, vt sunt abbates subditi episcopis, & abbatibus exēptis, qui suos religiosos instruit & docent, quomodo sit in regula & fide Christiana & catholica viuendū, & quæ sint obseruanda. Et prælati inferiores seculares, vt sunt decani, præpositi, & alij in ecclesijs collegiatis, qui docēt & instruunt inferiores in eorū modo viuendi, & secundū eorū regulas eis datas à superiore. Et principes inferiores, vt sunt comites, marchiones, & alij habentes superiores, & existentes administratores vnius prouinciæ ad illam instruendam, vt viuat secundū regulas & ordinationes supremi principis, & causa defendendi ab oppressionibus inferiorū & omnium aliorum subditorum: inter quos connumerandi sunt gubernatores prouinciarum, si bene rexerint populo eis commissum: timendum est tamen ne ille locus sit diu vacuus & non repletus nisi alij ibi assumerentur. Sed assumuntur etiam Doctores, Prædicatores, Confessores, & alij sacerdotes in dignitate constituti, habentes administrationem & gubernationem, vt habetur Malachiæ capit. ij. Labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem requirunt ex ore eius, quia angelus domini exercituum est. Et etiam viri deuoti & charitate fœcundi de bonis alterius gaudentes, qui obseruauerūt illud præceptum: Diliges dominum deum tuum, & proximum tuum sicut te ipsum: eis iurisdictionem administrando ex mandato principis supremi cui subfuit. Ex quo consiliarij parlamentorum existentes in pari loco, & dignitate cum talibus & supradictis principibus quibus comparantur, vt dicam j. in v. parte, ad hunc ordinem assumuntur, & in ordine collocantur si maiora non habuerint merita.

Ab hoc ordine vsque ad quintum inferni carcerē cecidit quidam principalis dæmon nomine Leuiathan, cum omnibus suis complicibus, qui omnes tentat tam de superbia ira, quàm auaritia, cum quibus collocabuntur omnes prælati inferiores, qui ob eorum superbiam malè tractant suos subditos & inferiores eis à superiore commissos, principes suos subditos non custodientes, instruentes nec defendentes, nisi ad eos excoriandum & opprimendum, qui tales sunt similes cete in mari, quæ alea defendit ab alijs piscibus, sed per se ea deuorat: quibus minatur dominus Esa. xxvij. In die illa visitabit dominus in gladio suo, & grandi & forti super Leuiathan serpentem veterem & super Leuiathan serpentem tortuosum, & occidet cetum qui in mari est, & præferim vbi domini & principes subditos in personā offendūt, quos rationabiliter verberare non possunt, secundū Bartolum in l. cum satis. C. de agricolis & censitis. libro xj. Nec aliàs opprimi aut bonis damnificari vel iniuriari, per textum in lege, cum satis. §. caueat. & ibi Ioannes de Platea. C. eodem. vt ait Catilina in secunda responsione contra Ciceronem. Nec vllam potest illustribus viris in abiectis hominibus vllam laudem afferre.

Tertia Pars

O deus omnipotens quid hodie dicendum est de principibus huius seculi, de quibus omni dicere in iij. consideratione, cum ibi tantum collocantur supremi principes, & in illo carcere inferni vitime iuxta luciferum collocantur. Nonne reperiuntur qui potestate abutuntur in subditos eos opprimendo, quos defendere debet: Nonne sunt effœminati, qui nias & vxores subditorum violant? ut olim fuit quidam rex Franciæ nominatus Childericus, quem Zacharias summus pontifex suo regno priuauit, de quo in c. alius. xv. q. vj. iuncta gl. ibi in ver. inutilis.

Refert etiam Gaguinus, libro j. hitoriarum. Chilpericum ob illam rem regno fuisse pulsum.

Aduertendum est tamen q̄ etiã deus ob punitionem peccatorum subditorũ dat populis regem effœminatam, ut habetur Esa. iij. Et dabo pueros principes eorum, & effœminati dominabuntur. Et Iob xxxvj. Morietur in tempore eorum, & vita eorum inter effœminatos. De hoc vitio dicam alibi, cum hic tantum sit quæstio de principibus deprædantibus suos subditos, & abundant tabernacula prædonũ, dicit Iob xij. & Esa. iij. Vos enim depalli estis vineam meam, & rapina pauperis in domo vestra, & tales deprædabuntur in inferno. Iuxta illud prophætæ Esa. xxxij. Vt qui deprædaris, quoniam tu ipse deprædaberis, & Psalmistæ. Et qui deuorant escã meam sicut panis & c. Quoniam etiam

Non habet euentus fordida præda bonos. Nec immerito, cum inter cætera quæ clamant ad deum, est vox subditorum oppressorum: iuxta illud Iacobi v. & quod vulgariter & communiter dicitur.

Clamitat ad cælum vox sanguinis & oppressorum.

Tales enim populi oppressores sunt causa, ppter quã bella fiunt, secundum tex. & glo. in c. ad apostolicã, de re iudi. lib. vj. Vt qui iustitia propter potentiam reprimi non possunt, bello clade cum sonitu in hoc seculo pereant. Cũ de talibus concludatur Iob. xxvj. Hæc est pars hominis impij apud deum, & hæreditas violentorum quam ab omnipotente suscipient. Si multiplicati fuerint, filij eius in gladio erunt, & nepotes eius non saturabuntur pane: qui relinquere fuerint ex eo sepelientur in interitu, & viduæ illius non plorabunt. Et etiã habetur amplius Esaia xij. Et tales in inferno collocabuntur in hoc carcere, iuxta illud apostoli ad Corin. vj. Neq̄ auari, neq̄ rapaces regnum dei possidebunt: imo iudicium durissimum his qui præsumunt fieri, & potentes potenter tormenta sustinebunt, seu patientur, Sapi. vj. & Psalm. vij. concluditur. Conuertetur dolor eius in caput eius, & in verticem ipsius iniquitas eius descendet. Prout ab angelo fuit Carolo Caluo Francorum regi diuinitus monstratum. De quo Gaguinus lib. v. c. j. Prout refert etiam Benedicti in sua repetitione c. Raynutius in verbo cõdidit. j. in fine. de testamẽtis, extra.

VNdecima consideratio. Ordo sextus chori angelorum dicitur potestatum, & est nona sedes habendo respectum ad supradicta. Et dicuntur potestates secundum Isidorum, quia eis virtutes diuersæ sunt subiectæ, & ideo potestatum nomine nuncupantur, quia maligni spiritus eorum potestate coercentur.

Ad rationem enim gubernationis pertinet ordinare qualiter ea quæ præcepta vel diffinita sunt impleri possint, ut alij exequantur: & hoc pertinet ad potestates. Nomen enim potestatis quãdam ordinationem designat, secundum illud apostoli ad Rom. xij. Qui potestati resistit, dei ordinationi resistit. Et ideo Dionysius dicit, q̄ nomen potestatum quãdam

ordinationem significat circa susceptionem diuinorum, & circa actiones diuinas quas superiores in inferiores agunt eas sursum ducendo. Ad ordinem ergo potestatum pertinet quomodo à subditis sunt agenda. Et horum officium est secundum Gregorium, illos qui in bello spirituali deficiunt confortare, & per hos arcetur mali spiritus, & ne violentiam inferant. Et ut boni victoriam obtineant, eos ab aduersarijs defendant, sicut per potestates terrenas malefactores arcetur, ne violentiam aut vim bonis inferant. vnde de Gregorius. Potestates vocantur hi qui hoc potentius præ cæteris præceperint, ut eorum ditioni potestates aduersæ subiectæ sint. Et mittuntur nobis ad demonum & temptationum repressionem, ut patet Exod. xij. Vbi angelus domini interposuit se inter Aegyptios persequentes filios Israël & ipsum exercitum. Sicut etiam Thobij viij. dicitur, Quia Raphaël religauit demonem in deserto superiori, ne noceret Thobij. Quæ autem dicat de his potestatibus Bartholo. Anglici in suo libro ij. de proprietatibus post Dionysium vide eundem.

Ad hunc ordinem sextum in ordine angelorum & nonum in ordine supradicto, post hanc vitam assumuntur homines, in hac mortali vita degentes in omni castitate vite: qui aliter quando à corporibus à demone obsessis demones expellunt, peccata purgant suis sanctis orationibus, & alijs sanctis operibus, à mentibus hominum demones arcent, homines suo bono exemplo quasi viuere compellunt. Assumuntur sancti & sanctæ virgines & alij casti & in castitate viuentes in omni mortu honestate & sanctimoniam vite: quoniam virginitas replet cælum. c. nuptiæ. in princ. xxxij. q. j.

Ab hoc ordine cecidit quidam demon vocatus Beelphegor, qui alio nomine vocatur Priapus, q̄ est deus horum, qui cum suis concubicis teneatur in carcere inferni. Et est capitaneus omnium demonum qui tentant de luxuria, cum quibus patientur in illo carcere inferni luxurosi & omnes lubrici, ut puta corruptæ virgines, adulteri: ut habetur j. ad Corin. vj. Adulteri regnum dei non possidebunt. & Apocalyp. xxj. Erit pars eorum in stagno sulphure & igne vincet. & Osee vj. Quis adulterates quasi clibanus succensus. Pessimũ est enim vitium alterius vxorẽ adulterari, secundum Ange. per illum tex. in §. ij. in authent. de mona. imo abominabile est in muliere seu fœmina plus q̄ in viro: quia maior castitas etiam secundum mores hominum exigitur à fœminis. l. palã. §. qui in adulterio. vbi glo. ff. de ri. nup. l. penul. C. de Orh. & satis no. Deute. xxij. ut per plura comprobat G. Bene. in sua repe. c. Raynu. in ver. cuidam Petro tradiderunt, nu. liij. de testa. extra. & ibidem nu. lxvij. q̄ quis omnibus libidinis amor turpis sit, nunq̄ tamen deterior q̄ in honorato, quia q̄tò nobilior tantò nocibilior, secundum Alber. mag. Licet enim in serico & lana eadem libido versetur: dignitas tamen personæ habet libidinis aggrauare delictum. c. cum quidã. de iureiu. l. presbyteri. C. de episc. & cleri. Illustribus enim, ut dicit, castitatis observatio præcipuum debitum est, & ob vitium luxuriæ plures principes fuerunt à regno remoti.

Sichem princeps magnus, quia oppressit virginem Dynã à filijs Iacob cum esset in dolore circumcisionis interfecit. Genesis xxxiiij.

Rex Salomõ dñi amantissimus plenus sapientia, diuitijs, & potetia sup oēs reges, in senectute deprauatus, mulieres adamauit alienigenas, & recessit cor à dño, ppter mulieres, & secutus est deos alienos, & factus est idololatra, mulierũ talium amore. Habuit em̄ lxx. sicut reginas, & tercetũ concubinas:

concupinas: & ideo suscitauit sibi deus aduersarios Adad Idumęum, & Ieroboam suum seruum, qui afflixerunt eum vehementer, & in senectute sua mulieribus deprauatus mortuus: & sic scriptura de eo male sentit. iij. Reg. xj. & xxxij. q. iij. ca. Salomon. de poeniten. distinctio. ij. capit. si enim. versic. Salomon.

Dodecima consideratio. Post illos sex ordines chorę angelorū contentos in duabus primis hierarchiis, est tertia hierarchia quę dicitur Epyphonia, tres continens ordines inferiores, scilicet virtutes, archangelos, & angelos. Et hęc inferior hierarchia sic describitur. Inferior hierarchia est diuinum participium nature legibus occurrens, secreta reuelans, pro capacitate discreta. Nature legibus occurrens: hoc pertinet ad virtutes quę potestatem habent faciendi miracula, & curandi morbos & lęguores. Secreta reuelans: hoc pertinet ad archangelos & angelos. Pro capacitate discreta: hoc pertinet & refertur ad archangelorum differentiam & angelorum: quia maiores vt archangeli, maiora, minores vt angeli, minora reuelant. Per archangelos enim reuelantur prophetiarum maiora secreta, vt illud. Ecce virgo concipiet & pariet filium &c. Per angelos autem minora. Vt illud Dauid. Episcopatum eius accipiet alter.

Decimatertia consideratio. Septimus ordo angelorum, qui est decimus in ordine nostro supra posito, dicitur virtutum. Virtutes enim sunt angelorum agmina, ministeria habentia ad virtutes & miracula facienda, vt habetur amplę per Bartholomęum. Anglici, in secundo libro de proprietate rerum, versic. septimus est ordo. Et sicut ad rationem pertinet prebere facultatē adimplendi, sicut prebidentes, balliui, & alij potestates dant mandata adimplendi legum precepta, quod ad virtutes pertinet, secundum quod virtus importat quendam excessum fortitudinis: & sic dicit Dionysius, qđ nomen virtutum significat quandam virilem & inconcussam fortitudinem ad omnes operationes diuinas eis conuenientes, & ad suscipiendum diuina, ita qđ significat qđ sine aliquo timore aggrediuntur omnia quę ad eos pertinent, quod videtur ad animi fortitudinē pertinere. Isti enim sunt iustitiarij in domo regis, quorum est ardua operari. Vnde dicit Gregorius. Virtutes vocantur etiam illi spiritus per signa & miracula, quę frequenter fiunt & nobis mittuntur ad miraculorum cooperationem: vt patet Thobie xj. vbi dicitur qđ angelus Raphaël Thobiam seniorē illuminauit, cuius filium a piscis deglutitione eripuit. Similiter & Daniele in lacu profundi inter leones rapidos ab eis liberauit, & viuū preseruauit, vt habetur Danielis vj. Deus meus misit angelū suum, & conclusit ora leonū, & non nocuerunt mihi, quia coram ipso iustitia inuenta est in me. Ex quibus dicendū est, qđ omnes iustitiarij inferiores mandata iustitię adimplentes & iustitiam administrantes, in quibus iustitia inuenta erit, in hoc ordine assumentur.

Et, vt dicit Greg. Homines hic viuentes virtuosos omnibus virtutibus prepollentes, ita qđ tantum a deo illuminati qđ ex eorum sanctitate vitę faciunt miracula suis precibus deo fufis, & operibus virtuosis adhibitis, in hoc ordine collocabuntur, sicut fuerunt multi sancti qui miraculis claruerunt.

Ab hoc ordine cecidit quidam dęmon nomine Beelzebub, qui interpretatur princeps muscarum: quia illi idolo sacrificatur de sanguine, aspergendo sanguinem supra ipsum, idcirco muscę adherent sibi: quod idolum primus

adinuenit Ninus rex Niniue, in honorem patris sui, qui Belus dicebatur. Quiquidem cum suis collegis tentant de inuidia: & ideo omnes inuidi de bono alicuius erunt in tertio carcere inferni cum ipsis, & etiam iustitiarij, non cum virilitate & fortitudine iustitiam administrantes, & indeuoti doctores, & confessores, seu predicatoros, aut quicquid alij inferiores sua officia non viriliter exercentes. Et, vt dicit Bernardinus de Buis in prima parte Rosarij, sermone decimo. in litera O. Tentabit etiam hęreticos, incantatores, diuinatores, maleficos, & sortilegos, qui cum eo collocabuntur, vt tibi amplę.

Decimaquarta consideratio. Octauus ordo angelorum qui est vndecimus in ordine nostro supra posito, dicitur ordo archangelorum: qui secundum Isidorum summi nuntij, vel principes nuntiorum interpretantur, & primatum tenent inter angelos. Cum dicitur ab archos, quod est princeps, & angelus, quasi angelorum princeps. Sunt enim duces & principes sub quorū ordine vniciquę angelorum officia deputata sunt. Nam archangeli angelis presunt, vt patet in Zacharia, vbi angelus maior dicit minori: Vade, & doce puerum istum.

Horum enim officium est maiora Dei secreta nobis hic inferius nuntiare, sicut Gabriel nuntiauit beatę Marię virginis incarnationem filij Dei. Et etiam mittuntur ad eruditionem rectorum, vt Gabriel, qui etiam missus fuit ad Zachariam pontificem, & ipsum docuit, qđ esset pater Ioannis Baptistę, vt canit ecclesia.

Nuntius cęlo veniens olympo,
Te patri magnum fore nasciturum,
Nomen & vitę seriem gerendę
Ordine promit.

Et Raphaël etiam tanquam medicina Dei, ad Thobiam missus fuit, qui eius oculis curationem adhibuit, & cęcitatem abstulit & deterfit, vt refert Isidorus libro octauo. Et secundum Dionysium, officium archangelorum est etiam prophetias prophetis reuelare, dęmones hominibus dominantes arcere, ne vltius plus lædant. Archangeli etiam angelis superpositi eis sunt digniores, & annuntiatione sunt priores ceteris, quia sunt perfectiores, vt pulchrę declarat Bartholomęus Anglici in loco hic ante allegato. Et tales dicuntur deputati ad regimen, seu custodiam vnus multitudinis, vt puta vnus familię domus, vnus profapię seu prolis: vnus villę seu parochię, cum tamen angelis singularum personarum de illa multitudine. Nam misericors Deus humanam fragilitatem cognoscens esse inexpertam & ineptam ad bellandum & resistendum dęmoni infernali, de quo veritas diuina in euangelio dicit, quod nō est potestas sub cęlo quę comparetur illi, quem alibi vocat principem huius mundi, dicens: Venit enim princeps mundi huius, scilicet diabolus, & in me non habet quicquid: ne a tanto & tam forti principe, qui est leo rugiens quęrens quę deuoret, natura humana in aliquo decipiatur, dedit vniciquę hominum vnum angelum magistrum, directorem & conseruatorem, scientem omnia necessaria pro humana salute, & de primo qui datur omnibus de primo ordine, dicam in consideratione sequenti.

Sed quia etiam habenti dignitatē datur alius angelus de maiori ordine secundum dignitatē illius cui datur, ideo in hoc tantum insistendo dico, qđ archangeli dantur cōitati, familię, domui, profapię, aut principi seu gubernatori: vt de Eliseo iij. Reg. iij. ca. qđ angelorum multitudinē habuit ad sui defensionē. Habuit enim vt singularis persona

Tertia Pars

vnum, & vt propheta alium, & secundum suas dignitates alios. Et, vt ait Bernardus in quodam suo sermone. Beata virgo Maria plurimas angelorum legiones habuit ad sui protectionem & custodiam, & qui ei tanquam dominæ deferuierunt, vt ei conueniret quod habetur Psal. xc. Angelis suis Deus mandauit de te, vt custodiret te in omnibus vijs tuis.

Singulis enim regnis & praesidatibus, seu principatibus supremis praesunt, angeli de superiori ordine inferioris hierarchie ad custodiam solum illorum. Et isti sunt principaliter custodes regum & regnorum. Et ideo aliquando accipiuntur pro regibus & regnis quibus praesunt, eo quia rationabiliter procurant bonum gentium sibi commissarum ex earum meritis. Nam quilibet angelus offert deo merita suae gentis cui praesert, propter quod videntur tales angeli sibi inuicem quandoque contrariari & resistere, quoties duo regna quibus praesunt diuersi angeli sunt in contradictione. Et hoc est quod dicitur Danielis decimo: vbi Danieli dicit Gabriel, Princeps, id est angelus regni Persarum resistit mihi viginti & vno diebus. Et permanet illi angeli in tali resistentia, non quod inter ipsos sit contrarietas voluntatum simpliciter, sed quia futura ignorant, donec sciant determinationem diuinae voluntatis de futura istius vel alterius gentis subiectione. Sed quamprimum sciunt diuinam voluntatem per reuelationem vel effectus positionem, tunc concorditer approbant diuinam sententiam, cum voluntates eorum semper sint conformes diuinae voluntati, vt declarat beatus Thomas in prima parte, quaestio. cxij. articulo viij. & idem Thomas in ij. sententiarum: distincti. xj. & Nicolaus de Lyra Apocalyp. decimo. In verbo, & angelus. & in verbo, audiui angelum, & ibidem xvj. c. & clarius Danielis decimo. & Gregorius libro iij. moralium. c. xxxj. & lib. xvij. cap. vij.

Et huius regni & regis Franciae custodia & protectio attribuitur Michaeli archangelo qui olim princeps fuit synagogae. Sed nunc constitutus est a deo in principem ecclesiae, cuius supra ceteros seculi principes brachium dextrum & praepotens fuit usque nunc, & ad hunc regem Franciscum huius nominis primum, Christianissimus tunc dictus rex noster Franciae, vt dicam infra in v. parte, in xxxj. consideratione, vbi ponam quomodo reges Franciae semper profuerunt in ecclesia: multaque pro ecclesia fecerunt, quae alij principes Christiani non fecerunt. Ideo datus est eis Michael pro custodia sua & sui regni. Non ergo immerito & sine causa regnum Franciae usque ad haec tempora floruit & augmentatum fuit, tanquam ab ipsomet deo institutum, protectum, & custoditum usque ad haec tempora, vt satis declarat G. Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, duas habens filias. de testamentis, extra.

Nam, vt ait Gregorius, quoties mirae virtutis aliquid agitur, Michael mitti perhibetur, vt ex ipso actu & nomine detur intelligi, quod nullus facere potest quod facere praevalet deus. Idcirco eidem Michaeli plura quae sunt mirae virtutis attribuantur, vt de pugna ei data cum dracone, de qua Apocalypsis xij. ob quod inter sanctorum acies angelorum Christi signifer habetur, & paradisi praepositus nominatur. Ita quod quoties de ipso fit festum, de omnibus angelis etiam solennizatur.

In signum cuius regis & regni Franciae protectionis post primam Michaelis in terra ecclesiae Romanae in monte gargano Apuliae miraculosam apparitionem, in suisque honoris templi dedicationem, facta fuit apparitio

secunda in regno Franciae in loco qui Tumba dicitur iuxta mare, sex millibus ab vrbe Abriacensi circa annum domini septingentesimum decimum, vbi Michael episcopo praedictae ciuitatis apparuit, iubens vt in praedicto loco ecclesiam construeret, & sicut fit in terra ecclesiae, scilicet in monte Gargano: ita & ibi in sui memoriam celebraret, qui locum incolere, regnumque tutum seruare statuerat. De quo meminit Guaguinus, libro tertio. c. iij. Eodem, inquit, prope tempore Aubertus Abriacensis pontifex in colle altissimo sancti Michaelis coenobium exaedificauit, cum ageretur annus salutis septingentesimus nonus. Quae omnia prudenter considerans Ludouicus undecimus pater Caroli octauo rex Franciae in honorem Michaelis archangeli protectoris sui ordinem militarem sancti Michaelis dictum, cum sit princeps & praepositus caelestis militiae: quia pugnavit cum dracone, & data est ei talis potestas, instituit perpetuo & fundauit, certo militum numero quorum rex primus est decreto & de terminato, de quibus infra dicturus sum.

De quo Michael dicere potuerunt reges Christianissimi, quod habetur Danielis x. c. Ecce Michael vnus de principibus primus venit in adiutorium meum. & eodem c. in fine. Nemo est adiutor meus in omnibus his, nisi Michael princeps vester. Et ad hunc ordinem assumuntur omnes elemosynarii & sobrii, qui sua bona in elemosynis erogauerunt, qui pauperibus subuenerunt, egrotis, peregrinis & indigentibus, hospitalia visitauerunt, ecclesias reparauerunt de suis bonis, & pro defunctis orauerunt & orare fecerunt.

Assumuntur etiam domini temporales, habentes custodiam suorum subiectorum, & inferiores curati, & viri ecclesiastici habentes custodiam animarum, & eis annunciantes verba dei, decem praecipua legis, & euangelia, & praedicationes, qui sunt nuntij dei & verborum ipsius.

Ab hoc ordine cecidit ille daemone qui Asmodeus alio nomine Belsephon dicitur, qui secundum carcerem inferni cum omnibus sibi adhaerentibus tenet: cum quibus ipse tentat de gula, ita quod gulosi, tabernarii, ebriosi, & sic de similibus erunt de isto secundo carcere inferni. Similiter & carniuoraces, qui mane surgunt ad ebrietatem, & sunt potentes ad bibendum. de quibus habetur Esa. v. Vt qui consurgitis mane ad ebrietatem, & tandem usque ad vesperum, vt vino aestuetis, quoniam, vt plurimum talis ebrietas est peccatum mortale propter assiduitatem. notatur in c. vnum orarium. §. alias ea demum. xxv. distinctione, & Hosti. in summa, de tempo. ordi. col. vj. versiculo, tertia regula.

Similiter omnes habentes custodiam aliquorum, vt sunt domini temporales & curati, qui subditis non nuntiant quae habent in mandatis, tam in administrando eis iustitiam, seu iurisdictionem, quam in praedicando & annunciendo verbum diuinum diebus festiuis, sed sunt negligentes: aut alias non ita nuntiant prout tenentur, in hoc carcere collocabuntur.

Decima quinta consideratio. Nonus ordo chori caelestis, seu spirituum caelestium dicitur angelorum, & est vltima sedes habendo respectum ad ea quae dicta sunt hic ante in tertia parte. Et iste ordo angelorum est deputatus ad voluntatem domini, populis nuntiandam.

Angeli autem vocabulum nomen est officij non naturae. Nam angelus semper est spiritus, sed quando mittitur, tunc primo angelus nuncupatur, vt dicit Archid. in c. fatendum.

fatendum. xiiij. q. ij. & iuxta illud: Qui facis angelos spiritus, & minuitros ignem vrentem.

Angelis verò pictorum solertia pennas fingit, vt eorum diciturium ceterum significant, sicut & iuxta poetarum fabulas venti pennas habere dicuntur, sicut dicitur. Qui ambulat super pennas ventorum, & hæc secundum Iulium. Dionysius autem dicit, qd angeli inferioris ordinis non participant ordinem superiorem illuminationum. Non enim participat cum ipsis, sed ex ipsis. Nam angeli superiores primo loco diuinas illuminationes suscipiunt, & illas postmodum ad aliorum notitiam deferunt, qui & primi nunciij dicuntur. Sed an de superioribus quatuor ordinibus etiam mittantur ad nos, vide Antoni. Florentinum in sua summa, in tertia parte. titu. xxxj. c. vj. §. iij. versicu. quantum ad quartum. vbi exponit illud Eiaie vj. Et volauit ad me vnus de seraphin, qui est de ordine superiorum.

Et isti posteriores & vltimi, homines ad diuinam cognitionem adducunt, & subleuant, & vt iuste viuunt, informant. Vnde, quamuis isti inferiores angeli, & si non habent alios angelos sub se inferiores, quibus præfunt, habent tamen sub se hominum ordines, quibus præfunt, quos ordinant & disponunt: sursum eleuantur & extenduntur, per dilectionem dei in semetipsis formantur, per custodiam sub se progrediuntur, per illorum tutelam, quorum ministerio deputantur.

Vnde quilibet habet vnum bonum angelum ab ortu suæ natiuitatis, vt dicit Archidiaconus in c. fatendum. xiiij. q. ij. Inno Adam & Antichristus, vt dicit Anto. Florentinus in sua summa, parte tertia. c. vj. §. iij. vbi dicit qd Antichristus habet etiam bonum angelum, & in §. v. dicit, qd iste angelus non est in ventre matris, sed statim postq oratus est ex ventre matris, secundum Iacobum de Voragine, & secundum Thomam.

Quod etiam cognouerunt gentiles: vnde Aristoteles in libro de secretis secretorum ad Alexandrum. Nescis, inquit, qd te Hermogene duo sunt spiritus, qui te custodiunt, quorum vnus stat ad dexteram, & alius ad sinistram, custodientes & scientes opera tua, & referentes factori tuo quicquid feceris: Hoc solum in veritate debet te, dicit Alexander, retrahere ab omni inhonesto opere. Per quos angelos intelligit vnum bonum qui stat ad dexteram, & alium qui stat ad sinistram, scilicet angelum Satane quærentem hominem tanq leonem deuorare. Vel qui erat rex & præfatus, duos habebat bonos angelos custodes, vt dicit Bernardus, de Buis, in ij. parte sui Rosarij, in sermone xi. parte ij. in litera D. Quia certum est imperatores & reges duos habere angelos custodes. Vnum, videlicet ratione singularis personæ, sicut habent ceteri homines. De quo habetur Matthæi xvij. ibi: Vide te ne contemnat vnus ex his pusillis. Dico enim vobis, quia angeli eorum semper vident faciem patris mei, qui in caelis est.

Et isti angeli sunt de ordine inferiori, quorum custodia habet multos effectus, vt statim dicam. Et iste angelus custodit, vt alij angeli.

Alterum verò angelum habet ratione dignitatis, vel officij regalis, vt de Eliseo legitur iij. regum. iij. capitulo, qd angelorum multitudinem habuit ad sui defensionem, vt infra dicam. Et iste secundus angelus, qui datur ratione dignitatis, illuminat, vt tenet sanctus Thomas ij. distinctione. xj. q. xij.

Singulis enim regnis præfunt angeli de superiori or-

dine inferioris hierarchiæ, qui dicuntur secundum aliquos Principatus, & secundum alios Virtutes. Et isti sunt principaliter custodes regum & regnorum. Ideo aliquando accipiuntur pro regibus & regnis quibus præfunt, eo quia rationabiliter procurant bonum gentium sibi commissarum ex earum meritis, vt infra dicam.

Et, vt dicitur Ad Hebræos primo. Omnes administratores spiritus sunt, missi in adiutorium eorum, qui hæreditatem capiunt salutis: propter septem, quæ Deus circa nos operatur, quæ ponit Antoni. Florentinus in sua historia, prima parte. titu. vj. capit. j. §. primo. vbi ponit circa quæ operantur angeli apud nos.

Decimasexta consideratio. Istorum angelorum etiam multiplex est effectus, quos ponit Bernardinus de Buis, in secunda parte sui Rosarij allegati, in sermone xi. in secunda parte, in litera C D E F, vsq ad literam M. vbi ponit duodecim officia quæ habent angeli erga nos. Et quosdam etiam ponit Discipulus, in suis sermonibus, in sermone de angelis, sermone xxxvij. vbi dicit, qd propter illa officia quæ habent apud nos, debent à nobis honorari. Eisdem effectus etiam describit Bartholomæus Anglicus, in suo secundo lib. de proprietate rerum. Etiam Bernardinus de Paracletis, in suo elucidario, in quarta parte. ibi: Quæritur quarto. & Anto. Florentinus, in loco supra allegato. §. v. Ego autem alio stylo, vt melius & plenius à rudibus intelligantur, & magis succinctè & clarè ponam effectus custodiæ angelorum, quam habent in nobis. Et dico, qd angelus noster datus est nobis ad custodiendam ad multos effectus sequentes.

Primo ab insidijs diaboli nos præseruat, vt satis notatur Iudith xij. Viuit dominus, quia custodit me angelus eius, & hinc euntem, & ibi commorantem, & inde huc reuertentem. Et Genesis xxxij. Cum Iacob Esau valde time-ret, angelos sibi obuios habuit, ipsum adiuuare paratos, qui ait: Castra Dei sunt hæc.

Secundo custodit nos contra demonum tentamina, velut pastor sollicitè custodit oves suas à luporum morsibus. Christus enim est verus pastor, qui cum mittit oves suas, id est animas in hæc inferiora, mittit custodes angelos ad custodiendum eas. Vnde angeli dei custodierunt & liberauerunt Loth de periculo Sodomorum. Genesis xix.

Tertio nos quandoq; à periculo mortis liberat, vt de Isaac filio Abraham, quem angelus à morte liberauit. Genesis xxij.

Quarto nos præseruat à poenis humanis, vt habetur Danielis tertio: vbi angelus custodiuit tres pueros à flamma ignis ardentis, & etiam à morte. Et dicit ibi textus. Angelus domini descendit de caelo cum Azaria & socijs eius in fornacem, & excussit flammam ignis de fornace, & fecit medium fornacis, quasi ventum roris flantem.

Quinto bonus angelus orationes nostras Deo representat, vt dicitur Thobias xij. quando orabat cum lacrymis, & sepeliebat mortuos. Ego obruli orationem tuam Deo. & Danielis ix. dicebat angelus Danieli. Ab exordio precum tuarum, egressus est sermo: ego autem veni, vt indicarem, quoniam vir desideriorum es: sed angelus Persarum resistit mihi xxj. diebus. Vnde Bernardus. Dicitur angelus medius inter dilectum & dilectam, vota offerens, referens dona: excitat istam, placat illum.

Sexto nos in tristitia positos confortat, & corruentes releuat: Thobias quinto capit. Forti animo esto, in proximo est vt à domino cures. Vnde cum Daniel corruisset in

Tertia Pars

terram, tetigit eum angelus domini, dicens: Noli timere, pax tibi, confortare & esto robustus vir desideriorum.

Septimò bonus angelus nos à demone tentatos, confulit & protegit: imò contra multos dæmonum insultus nos defendit: vt patet de beato Michaële tēpore legis Moyfi, & ante patet, qui princeps synagogę eam quandiu durauit, fortiter defendit, Danielis primo. Nemo mihi adiutor est, nisi princeps Michaël. Circa quā synagogam eam protegendo, primò miranda fecit, quia ipse fuit ille angelus qui plagas Aegyptiis intulit. Qui mare diuisit, Qui in columna nubis, & ignis populum Israëliticum antecessit. Qui in terram promissionis populum introduxit.

Secundò fecit stupēda: sciens enim diabolus Iudęos ad idololatriā proruptos, volebat corpus Moyfi honorificè sepeliri, vt Iudęi suas idololatrias exercerēt: sed Michaël victoriam obtinuit cōtra diabolum, & corpus Moyfi ab omnibus abscondit. Vnde in epistola canonica Iudę, & transumptiue in c. si igitur. xxiiij. q. iij. Cūm Michaël archangelus condisputans altercatur de Moyfi corpore, non ausus est iudiciū inferre blasphemię: sed dicit, impetret tibi deus.

Tertiò protexit illos de synagoga, vt patet ij. Reg. vj. c. Et habetur in c. reuera. de consecra. distin. ij. vbi est historia de Syris, qui obsederant ciuitatem Samarię: tunc dixit Eliseus. Plures nobiscum sunt, quā cum illis. Et loquebatur de angelis, quorum erat Michaël qui percussit Syrios cęcitate, quos Eliseus duxit in medium ciuitatis in Samariam ipsis non videntibus.

Quartò adiuit eos q̄ erant de synagoga. Dicitur enim Danielis x. ca. ex persona Gabrielis archangeli. Princeps regni Persarum resistit mihi xxj. diebus. Et ecce Michaël vnus de principibus primus venit in adiutorium meum. Et in fine illius c. Et nemo est adiutor meus in omnibus his, nisi Michaël princeps vester. Gregorius verò lib. xvij. Moralium dicit, q̄ princeps regni Periarum erat bonus angelus, custodię illius regni deputatus (cūm quodlibet regnum, natio, aut prouincia habeat vnum bonum angelum ad sui custodiam deputatum) qui resistebat pro regno suo contra Gabrielē archangelum, cui populus Israel in Perfide erat commissus, qui laborabat pro populi deliberatione, quem toto posse angelus Periarum impedire nitēbatur. Et vide infra in ix. parte, in xlv. consideratione.

Sed quomō hoc q̄ vnus angelus dicatur alteri resistere aut pugnare pro sibi cōmissis: Nam vt dicit sanctus Thomas in prima parte. q. cxij. relatus per Anto. Florentinum in sua summa, in tertia parte. titulo xxxj. ca. vj. §. vij. Diuersa iudicia circa diuersa regna, & diuersos homines varia exercent per angelos qui in suis actionibus, seu operibus regulantur secundūm diuinam sententiam. Sed aliquid quando contigit, q̄ in diuersis regnis, vel in diuersis hominibus contraria merita, vel demerita inueniuntur, vt vnus alteri subdatur, vel p̄feratur. Quid autē super hoc ordo diuinę prouidentię habeat disponere, non possunt ipsi angeli cognoscere, nisi deo reuelante. Et tunc necesse est ipsis angelis, q̄ super hoc consulant sapientiam diuinam, & eius agnoscant super hoc voluntatem, quā cognitam adimplere studeant.

Ex quo patet, q̄ in quantum de contrarijs meritis, & sibi repugnantibus diuinam consulunt voluntatem, dicuntur sibi inuicem resistere. Non quia sint eorum voluntates contrarię: quia in hoc omnes concordant, q̄ dei sententia & voluntas impleatur, sed quia ea de quibus con-

fulunt, sunt contraria.

Et cum fuerit dux synagogę tantum quantum durauit, post illam sepultam, fuit dux & custos ecclesię catholice & Christianę, & huius regni, & regis Francię dicitur data custodia & protectio attributa tanq̄ supra ceteros seculi principes brachium dextrum ecclesię catholice tenētis: & in illa fide conseruanda, manutenenda, & defendenda p̄potentis. Nam, vt ait Gregorius. Quoties mirę virtutis aliquid agitur, Michaël mitti perhibetur, vt ex ipso actu, & nomine detur intelligi, q̄ facere p̄ualet deus. Ideo eidem Michaëli plura quę sunt merę virtutis attribuntur: ob quod inter sanctorum acies angelorum Christi signifer habetur, & paradisi p̄positus nominatur, in signum cuius & reges Francię protectionis post primam Michaëlis in terra ecclesię Romanę: scilicet in mōte Gargano Apulię miraculosam apparitionem, in sui q̄ honorem templi dedicationem, facta fuit apparitio secunda in regno Francię, in loco qui Tumba dicitur, iuxta mare sex milibus ab vrbe Abriacensi, circa annū domini septingentesimū septimū. vbi Michaël episcopo p̄dicte ciuitatis apparuit, iubens, vt in p̄dicte loco ecclesiā construeret, & sicut fit in terra ecclesię in monte Gargano, ita & ibi in sui memoriam celebraret: qui locum incolere, regnumq̄ tutum seruare statuerat, vt plenē habetur in eius legenda: de quo etiā meminit Gaguinus in suis chronicis, libro iij. c. iij. Eodem, inquit, prop̄ tempore Aubertus Abriacensis pontifex in colle altissimo sancti Michaëlis cœnobium exedificauit: cum ageretur annus salutis septingentesimus nonus: vt hoc refert G. Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, Adiectę impuberi. nume. xlvj. A quo tempore apprehendit serpētem antiquū, qui est diabolus, & ligauit eum per annos mille, & misit eū in abyssum, & clausit, & signauit super illum, vt non seducat amplius gentes, donec consumantur mille anni. Apocalypsis xx. A quo quidem tempore vsq̄ nūc semper floruit regnum Francię in fide Christiana plusq̄ alij principatus. Ita q̄, vt ex historijs & rebus gestis Gallorum, & aliarum prouinciarum reperiuntur, adhuc plures principes, & plura regna in quibus sunt Iudęi, manētes, & residentes, & plures sunt hæretici, qui non arcentur, neq̄ puniuntur à principibus, sed tolerantur. Imo, quod plus est, sustinentur: vt nūc est de quodam Luthero Alamano, qui multas hæreses in Alamania seminauit: quę adhuc nisi fuissent a critere eius sectatores puniti per curias nostras parlamētales, in quibus viget omnis excellētia iustitię, plures nostrates ad inferna deduxissent. Sed fuerunt ita extirpatę huiusmodi hæreses, q̄ non est amplius tam audax qui ausus sit de his verbum proponere, nec aliquid eius dictum propalare. Et nimirū si tales hæreses nō possunt pullulari in Frācia, quia diabolus ligatus est per Michaëlem, vt non seducat amplius gentes donec consumētur mille anni.

Hic enim Michaël si in synagoga mirabilia fecit, vt dictum est, multo maiora & mirabilia in hoc regno fecit. Fuit ille qui ampulam oleo plenam in baptismo Clodouę regis Francorum primj Christiani, medio Clotildis eius vxoris, filię regis Burgundię, quo adhuc hodie linir solent reges Francię cūm sacrantur & vnguntur, vt dicit Guaguinus, libro j. capitulo vij. quod creditum est spiritus dei ministerio id perpetratum. Et ideo per Michaëlem cum sit princeps ecclesię catholice: cui tunc credidit dictus rex Clodouęus. Secundò Alemanos fugauit ministerio dei. Ex quo creditum est angelum Michaëlem ibidem

ad esse,

ad esse, vt de eo dici potest illud quod dicitur iij. Regum vj. Plures nobiscum sunt, q̄ cum illis. Ipse fuit ille qui ceruum duxit ad transeundum vadum, cum Clodoueus dolens exercitum suum debellare volentem contra Gothum hæreticum, orationem deo habuit in hunc modum.

Deus, inquit, optime in tribulationibus adiutor, sanæ religioni tuæ quam tueor, ne differ de hæretico Gotho sumere vltionem, da fluuium vadabilem. Hoc precantem Clodoueam non est aspernatus deus: ad primam enim insequentis diei lucem, ceruus è silua nemine in clamante in conspectum se prorupit, qui magnis inde militum vocibus exitus fluuium enatans, quasi itineris explorator, vadum monstrauit, quem deus conducere faciebat per Michaëlem tanquam protectorem & defensorem ecclesiæ catholicæ, cui tunc Clodoueus credebatur, & contra hæreticum pugnabat, prout credendum est. Et, vt dicit Gaguinus eodem loco, hunc securi milites in vltiorem fluentis ripam qua ceruus traiecerat, euadunt.

De huiusmodi regis conuersione, & eius miraculis in eius conuersione factis, videatur Ioannes Ludouicus Viualdus de monte regali, ordinis prædicatorum, in tractatu de triumpho trium filiorum Franciæ, regi Ludouico xij. directo: quem refert de verbo ad verbum G. Benedicti in sua solenni repetitione c. Raynutius, in verbo, duas habes filias, numero lxxxvj. vsq; ad numerum cxvj. & per xx. col. & vltra, extra de testamentis. vbi multa miracula ponit, quæ fuerunt facta in huiusmodi conuersione. Et multa pulchra gesta regum Francorum contra iniudeles, contra quos fuerunt protecti & adiuuari pro fide catholica sustinenda, & defendenda, augmentanda per Michaëlem archangelum principem ecclesiæ catholicæ: quod ita credendum est, cum talia sine auxilio illius fieri non potuissent. Dicam alibi de excellentia huius regni, & regis Franciæ.

Item idem Michaël pluries & multoties protexit reges Franciæ vsq; ad hæc tempora ab inimicis, contra ipsos inimicos eis victoriam dando, vt videri potest de pluribus per dictum Benedictum in loco hic ante allegato, quæ essent nimis longa & fortè tædiosa ad recitandum.

Illuminavit etiam taliter reges Franciæ, q̄ omnes hæreses ab eorum regno extirpauerunt, & omnes ludæos fugauerunt, vt dictum est hic ante, & videri potest per dictum Viualdum in prædicto suo tractatu: & eundem Benedictum in iandicta repetitione c. Raynutius, in verbo, duas habens filias, numero xcij. vsq; ad numerum c. Et de huiusmodi illuminatione Michaëlis, dicam infra in sequenti effectu angelorum.

Octauo ergo bonus angelus noster nos illuminat in dei & fidei catholicæ secretis, & ab errore ad verum lumen nos reducit. Intellectus enim noster ita alta capere non potest, cum se habeat ad secreta coelestia, sicut oculus noctuæ ad lumen solis: tunc angelus noster secretò illuminat intellectum nostrum, & manuducit in cognitionem diuinorum arcanorum per fidem, & cognitionem. Vnde Zachariæ iij. Reuersus est angelus qui loquebatur in me, & suscitauit quasi vnum qui suscitatur de graui somno. Vnde superiores angeli, qui plura de arcanis cognoscunt, q̄ inferiores, illuminant ipsos inferiores secreta diuina quæ eis nouerunt reuelando, & eis manifestando talia secreta quæ hic inferiora vsq; ad diem iudicij concernunt, dicuntur eos illuminare, & eis loqui, quæ secreta di-

uina si nobis sint reuelanda, tunc reuelant pro salute nostra, & inferiores quæ erga nos gerentur referunt. Et sic superioribus loqui dicuntur, vt dicit Thomas in prima parte suæ summæ. questione cxij. Vnde virgo Maria à Gabriele fuit illuminata cum prius diceret: Ecce virum non proposui cognoscere, turbata de angelico sermone, statim post adiunxit: Ecce ancilla domini &c. vt habetur Lucæ j. Similiter Iacob videns scalam in qua ascendebat & descendebant angeli, in cuius cacumine erat dominus innixus, per quam significatur descensus dei in mundum, & vnitas trinitatis in tribus lapidibus capituli appositis in vnum coniunctis, ilico illuminatus dixit: Terribilis est locus iste, non est in eo nisi domus dei & porta cœli, Genesis xxvij.

Nonò nos ab aduersis inimicis defendit, & aduersos inuisibiles deuincit. vnde habetur Apocalypsis xij. Prælium factum est in celo, & Michaël & angeli eius præliabantur, & pugnavit Michaël cum dracone, & fecit victoriam. Et, vt dicit sanctus Thomas in loco supra allegato, sanctus Michaël in prælio habito cum Lucifero fuit dux & princeps, ideo dicitur de ordine Principatum, & ipsum Luciferum cum angelis suis de celo in hunc caliginosum aërem, & in profundum abyssi deuixit: vnde cætat ecclesia. Collaudemus venerates omnes cœli milites, sed præcipuè primatem cœlestis exercitus Michaëlem in virtute conterentem zabulon. s. luciferum.

Quiquidem Michaël erit etiam destructor Antichristi, prout destruxit luciferum: vt dicit glossator super illud Apocalypsis xij. Vidi vnum de capitibus eius occisum. Antichristus enim mortuum se finget, & per triduum latens postea apparebit, dicens se esse suscitatum. Et ferentibus eum dæmonibus in aëre ascendet, & vniuersis mirantibus adorabunt eum, tandem dum stabit in papilionis suo in monte Oliueti, Michaël eum occidet, vt dicit Glo. super illud ij. Thessaloni. ij. Quæ deus interficiet spiritu oris sui.

Decimò bonus angelus nos consolatur nobis panem & vinum ministrando tempore necessitatis. De hoc habemus iij. Regum xix. vbi dicitur, Quod cum Elias dormiret in vmbra iuniperi, fugiēs à facie idololatræ Iezabel, deus misit sibi angelum dicentem: Surge, & veni, comede, grandis enim restat tibi via. Surrexit, comedit, & bibit, & in virtute illius cibi ambulauit vsq; ad mortem dei Oreb. Et habetur Dan. xij. Quomodo angelus domini portauit Abacuch à Ierusalem in Babyloniam, & panem & aquam, quæ suis melloribus in agro deferrebat Danieli inter leones existenti detulit, vt ex illo reficeretur qui longo tempore ieiunauerat, quem angelus consolatus est: & habetur Lucæ xxij. & Genesis xvj.

Vndecimò docet orare, poenitentiam agere, dæmonē ligare, & compescere vxorem. Vt habetur Thobiam quinto, & xij. quomodo angelus Raphaël docuit Thobiam iuniorem prædicta. Et ideo cum inter alia quis vult vxorem ducere, debet consulere angelum suum, qui eum docebit habere prudentem, cum à domino detur vxor prudēs, & dotes & diuitiæ à parentibus, vt habetur Prouerb. xix. Et dixi in rubri. Des droictz & appertences à gens maries, in cōsuetu. Burgundiæ.

Duodecimò impedimentum boni, & occasionem mali remouet, & ad bonum reuocat, vt habemus exemplum Gen. xxj. Quod angelus reuocauit Agar fugientē dominam suam, & ad humilitatem & bonum reduxit. Et Exo.

Tertia Pars

xij. vbi angelus percussit primogenita Aegypti, vt tollet eis occasionem mali.

Decimotertio excitat nos à somno culpæ, vt habetur Zachariæ iij. De angelo qui excitauit Zachariam, vbi dicit. Angelus domini excitauit me quasi hominem qui excitatur à somno. & Actū xij. quando angelus percussit latere Petri excitauit eum, dicens: Surge velociter.

Decimoquarto à cōtrarijs potestatibus nos defendit, hostes visibiles etiam percutiendo. Psal. xxxij. Immittit angelus domini in circuitu timētiū eum, & eripiet eos. & iij. Regum xix. Venit angelus domini & percussit in castris Assiriorum lxxx. milia. Et contra hostes nos adiuant, Gen. xxxj. & ij. Maccabæorum penultimo.

Decimoquinto peccata præterita increpat, vt ab eis recedamus. Numeri ij. vbi cū angelus filios Israël de præuaricatione increpasset, ipsi eleuauerunt vocē cum fletu.

Decimosexto à peccato præsentī nos eripit bonus angelus, vt patet in educatione Loth & vxoris eius de Sodomitis, id est de peccati cōsuetudine, Genesim decimonono.

Decimoseptimo impedit angelus peccatum futurum ne fiat, vt patet Numeri xxij. In Balaam, qui ad maledicendum Israël pergens, ab angelo est impeditus.

Decimooctauo purgat labia nostra ad cōsolationem angelus noster bonus, Esaiæ vj. ibi: Et volauit ad me vnus de seraphin, & in manu eius calculus quem forcipe tulerat de altari, & tetigit os meum, & dixit: Ecce tetigisti labia tua, & auferetur iniquitas tua, & peccatum tuum mundabitur.

Decimonono secreta dei reuelat. Thob. xij. Dicit Raphael angelus: Manifestabo vobis intentionem, & non abscondam à vobis sermonē occultum, & instruit in ambiguis vt certificemur, Danielis ix. & x.

Vigesimo bonus angelus increpat malos, ne amplius malum cōmittant, & de malis commissis, Numeri xxij. Cur verberasti tertio a sinā tuam? & Apocalypsis xvij. Angelus increpat Babylonem & multitudinem eius, eiq; comminatur. Exite, exite de illa populus meus, & ne participes sitis delictorum eius, & de plagis eorum non accipiatis.

Vigesimoprimum gaudent angeli de satisfactione & reductione ad poenitentiam, vt habetur Lucæ x. Gaudium est angelis super vno peccatore poenitentiam agente.

Vigesimosecundo concupiscentiam debilitat, vt patet Genesim xxxij. vbi angelus tetigit neruum femoris Iacob & emarcuit.

Vigesimotertio memoriam passionis Christi nostris mentibus imprimi, vt patet Ezechia. ix. Transi per median ciuitatem in medio Ierusalem, & signa Thau super frontes virorum gementium & dolentium super cunctis abominationibus quæ sunt in medio eius.

Vigesimoquarto angeli orant pro nobis, imo totam terram circuiendo compescunt, Zachariæ c. j. Omnis terra habitatur & quiescit. Illic erat angelus, & iustitiam ad deum fundit precem. Domine exercituum (inquit) vsq; quo tu non miseraberis Ierusalem & urbem Iuda, quibus iratus es iste iam septuagesimus annus est. & meruit angelus petitionis suæ cōsolationem audire.

Vigesimoquinto angeli etiam nostris duris casibus, calamitatibusq; spiritualiter compatiuntur. Esaiæ c. xxxij. Ecce videntes clamabunt, angeli pacis amare flebunt, dissipatæ sunt viæ, cessauit transiens per semitam, irritum factum est pactum &c. Et dicit Iacobus Fabri in commē-

tarijs diui Dionysij epistola. viij. vbi ponit de benigna cura prouidentiaq; angelorum circa gentes.

Vigesimosexto & vltimo bonus angelus noster portat animas nostras de corporibus nostris egredientes in cœlo, & easibi secundum sua merita collocat in loco eis debito, secundum quod dicitur. Nomina eorum scripta sunt in cœlis. & habetur Lucæ xvj. Factum est vt moreretur mēdicus, & portaretur ab angelis in sinum Abrahamæ. vnde archangelus Michaël multa habet officia in cœlis, vt ante dixi.

Inter alia tamen habet officium ponderandi animas. Ideo in ecclesijs pingitur ponderans animas: quia Danielis v. dicitur. Appensus est in statera, & inuentus est minus habens.

Habet etiam officium portandi eas & collocandi in paradiso. vnde cantat ecclesia. Venit Michaël archangelus cum multitudine angelorū, cui tradidit deus animas sanctorum, vt perduceret eas in paradysum exaltationis: quia data est ei potestas super animas sanctorum. Cū enim quis moritur, assistunt boni angeli pariter & mali, merita aut demerita expectantes, & quando inuentus est dignus, tunc bonus angelus valde reuerenter portat cum multitudine angelorum ad gloriam beatorum, præsentans eā deo altissimo creatori suo, vt de tanto bono & excellenti gaudio referat gratiarum actiones: & deinde defert eam ad locum sibi ab æterno assignatum, quia nomina saluandorum scripta sunt in cœlis. Et tunc verum est quod nostra mater ecclesia cantat. Gaudent in cœlis animæ sanctorū, qui Christi vestigia sunt secuti. Et quia pro eius amore sanguinem suum fuderunt, & multa alia passi sunt, ideo cum Christo regnant sine fine & exultant. Ex quorum salute gaudet tota cœlestis curia, imo cum magno gaudio egrediuntur, Esaiæ lv. In lætitia egrediemini, & in pace deducemini.

O quanta animæ dignitas est, & quantum eam diligit deus, quādo talcm in vita sua assignat sibi custodem, & in morte securum directorem, cui tota applaudet cœlestis curia: vt dicitur Esaiæ vbi supra. Montes & colles cātabunt coram vobis laudē, & omnia ligna regionis plaudent manu: id est angeli maiores & minores gaudent & exultabunt in aduentu sanctorum animarum in gloria, ita q; accrescit eis quoddam gaudium accidentale vsq; ad diem iudicij.

O q; sollicitè & diligenter omni die, omni hora, & omni loco nos tali et tam potenti custodi debemus commendare, & nos & omnia bona nostra temporalia & spiritalia committere: fructus, agros, pecora, gesta, actus, opera, liberos, ac totam familiam. Imo & nutrices sero & mane: & quando lactantes pueros in cumis decubant & reponunt, debent deo, virgini Mariæ, suo bono angelo, patrono, & omnibus alijs sanctis dei pro posse diligenter & deuotè cum crucis signaculo committere, ex quo sanctus angelus tantam habet potestatem custodiendi nos, non immeritè de eo cantat ecclesia. Quo custode procul pelle rex Christe piissime omne nephas inimici coræ & corpore paradiso redde tuo nos tua sola clemētia. Et propterea mihi visum fuit, & consului multis, q; quilibet bonus Christianus notabilis alicuius dignitatis qui vult habere aliquem lectum seu torum triumphalem, q; triumphum sui lecti debet conuertere in hunc modum. Videlicet q; in coopertorio lecti seu cussa debet esse triumphus trinitatis in medio, cum quatuor euangelistis in forma quatuor

quatuor animalium à quatuor lateribus secundum quod figuratum est Apocalypsis iij. & in capite lecti sint hæc scripta. In manus tuas domine commendo spiritum meum, redemisti me domine deus veritatis. Et in vno latere à parte dextra sit crucifixus in vno angulo lateris, & sint ante eum hi duo versus, quos teneat quidam homo pictus in formam rogantis, & dicat.

Oretuo Christe benedictus sit torus iste:

Dormiat in Christo, qui toro iacet in isto.

Et ex alio latere in parte sinistra sit in parte superiori virgo Maria: & in parte inferiori illius lateris sit mulier etiam depicta in formam deprecantis, quæ teneat hos versus.

Vir me paulantem conferues & vigilantem:

Me tibi virgo pia semper commendo Maria.

Et in pendulis lecti in pendente superiori sint duo angeli, vnusquisque in angulo: in medio quorum erunt hi duo versus sequentes.

Angele qui meus es custos pietate superna,

Me tibi commissum serua, defende, gubernata.

Quos omnes versus vnusquisque bonus catholicus debet dicere singulis diebus pluries, maxime cum vadit ad dormiendum cum Pater noster, & Ave maria. si saltem vacare non possit pluribus alijs orationibus, saltem habeat in mente, corde, voce, & oratione prædicta vt aliquid mereatur, cum non sufficit abstinere à malo, nisi fiat quod bonum est. c. de forma. xxij. q. v. concordat text. in c. cupientes. de poenis. in clementinis. notatur in l. in illa stipulatione. ff. de verborum obliga.

DEcima septima consideratio. Redeundo vnde digressi sumus, ad istum ordinem angelorum vltimum assumuntur omnes pueri baptizati qui in merito passionis Christi & fide parentum in gratia baptizati decedunt: quia, vt dicitur Matthæi xxij. Erunt homines sicut angeli dei in celo: quia per donum gratiæ homines possunt mereri tantam gloriam, quæ etiam angelis singulorum ordinum æquentur, & hæc vocantur assumi seu locari in ordines angelorum. Dicit enim Augustinus super Ezechiel. Sunt nonnulli qui parua capiunt, sed tamen hoc nunciare fratribus non desistunt, & hi in angelorum numerum cernuntur. Multi enim sunt simplices & illiterati, & tam verbo, & exemplo quantum possunt alios edificat, qui inter angelos collocabuntur.

Item sunt nonnulli qui hic bene regunt seipfos, vxorem, totam familiam, liberos, singulaque negotia, cuncta ordinantes ad dei honorem, timorem, & amorem, sicut faciebat Thobias: Fili pauperem vitam gerimus, multa bona habebimus si timuerimus deum. Tales similiter si maiora non habuerint merita inter angelos collocabuntur: & etiam simplices qui poenitentiam egerunt carnem suam affligendo pro peccatis, inter angelos collocabuntur.

Ab hoc ordine cecidit quidam principalis dæmō qui vocatur Mammonæ, cum pluribus, alijs suis cōplicitibus, qui tentant de auaritia quos dominus paupertate percussit, Matthæi vj. Et ad illum carcerem inferni superiorem descendunt omnes auari, vsurarij, & eis similes. Et de quibus tentet huiusmodi dæmon, vide Barnardinum de Bultis in prima parte sui rosarij, sermone decimo, in litera M. vbi amplè.

Ex quibus patet, quod sicut in celo scilicet cœlesti sunt nouem ordines angelorum, qui mansiones dici possunt,

ita in inferno sunt nouem carceres, in quibus sunt demones qui recipiunt damnatos de pluribus peccatis secundum eorum grauitatem, & secundum quod supra dictum est: vt recitat amplè Vincentius in suis collationibus. Et alij præfunt alijs: cum demones præfint dæmonibus, vt etiam supra dixi.

DEcima octaua consideratio erit talis. Cum in paradiso sint nouem ordines, & in quolibet ordine sint sex milia sexcenta sexaginta sex mansiones, & in qualibet mansionem possint esse tot regna, tot ducatus, tot comitatus, tot nationes, tot prouinciæ, tot ciuitates, tot domus: & in qualibet domo tot sedes seu loca, scilicet sex milia sexcenta sexaginta sex: & in qualibet sede seu loco, de quo dicitur, nomina vestra scripta sunt in cœlis, est vna anima: quando omnia illa loca replebuntur, tunc, vt opinantur nonnulli doctores deuoti hanc calculationem piè ponentes & credentes, adueniet extremum iudicium: sed quia ista non sunt præsentis speculationis, nec etiam, vt dicit Bernardinus de Bultis in ij. parte sui rosarij, sermone xix. ij. parte, in litera L. non potest dari nec dici certus numerus angelorum ex pluribus per eum ibi allegatis, non aliter insisto. Plures tamen sunt angeli boni quæ mali, prout habetur Paral. xxxij. vt ibi dicitur. Et etiam habetur in sermonibus Discipuli, sermone lxxxvij. q. certus numerus angelorum dari nec numerari potest. & ibi amplè ponit illos nouem ordines angelorum supra positos, & quomodo & qualiter anime collocantur in illis ordinibus secundum dignitatem illarum.

Quia tamè dictum est, quod etiam mali angeli sunt in inferno, & habent carceres & officia distincta, querit Robertus de Licio in sermone xj. ca. j. in feria iij. septuagesime. ver. ij. Vtrum mali angeli sint in inferno. Et respondet secundum Bonauenturam, distinctio. vj. arti. ij. q. j. libro ij. cum Alexandro de Halis in ij. volu. summe. q. xcyj. quod locus dæmonum post lapsum vsque ad diem iudicij, non est locus subterraneus quem vocamus infernum, sed aer caliginosus, in quo generaliter dæmonum habitat multitudo: & vtrum aliqui sint detrusi in inferno, dicit se nescire nec inuenire determinatum à sanctis: dicit tamen bene credere quod aliqui descendunt ad torquendas animas, secundum quod habent in se deputata maledictionis officia. Si etiam in prædicto aere puniantur poena ignis, vt dicit, diuersi diuersa sentiunt. Quidam dicunt quod sic, licet minus intense quæ post iudicium. Alij autem dicunt quod talis poena eis differatur vsque ad iudicium, & interim grauem poenam suscipiunt ex eo quod sunt in isto aere caliginoso: quia locus in quo conditi sunt erat cœlum empyreum, quod est luminosum, & est eorum locus naturalis, ad quem non possunt amplius reuerti.

De his omnibus supradictis me remitto ad doctores theologos (quorum est talia nosse) quoniam, melius est tacere quæ malè loqui: & in reliquis ab articulis fidei, in quibus firmiter credimus & simpliciter confitemur, credo prout sancta mater dei ecclesia credit. Et quæ hic ante dixi intelligo me dixisse sub benigna correctione doctorum theologorum, & sub protestationibus, quod si quid sit dictum, quod habeat in se aliquid dubium, aut quod non sit bene dictum, quod habeatur pro non dicto nec scripto, & sic me submitto limæ & correctioni prædictorum doctorum theologorum.

DEcima nona consideratio erit per modum quæstionis: An possit dari decimus ordo angelorum in pa-

Tertia Pars

radilo? Et pro decisione huius dubij videndum esset quod dicit Ioannes de Turrecremata in cap. hi duo. de consecratio. distinctione prima. vbi innuendo ex illo textu dicit videri, q̄ sint vel fuerint decem ordines angelorum. Item, vt dicit magister Sententiarum in secundo. distinctio. ix. testatur quod scriptura testatur decimum ordinem ex hominibus esse restaurandum, ergo ita est: quia, vt dicit Augustinus: Maior est scripturæ autoritas, q̄ omnis humani generis perspicuitas, & ibi arguit in oppositum, tandem concludit secundum mentem theologorum, quæ doctrinis sanctorum est magis consona, q̄ omnes electi assumuntur ad ordines angelorum: quidam scilicet ad superiores, quidam ad inferiores, & quidam ad mediocres pro diuersitate suorum meritorum: sed beata Maria super oēs, vt dixi supra in hac parte, in iiii. consideratione.

Et istud comprobatur diuersis rationibus. Primò, vt dicit, ad hoc est glossa super illud Psalmo xliiij. Constitues eos principes super omnem terram. quæ dicit: elegit pauperes vt exaltet ad ordines cœli qui sunt ex hominibus & angelis: ergo homines assumuntur ad ordines angelorum.

Secundò ad idem est glo. Deutero xj. super illud. Omnem locum quem calcauerit pes vester, vester erit. quæ dicit, si diabolus vincere potero, si meruero vt deus conterat eum sub pedibus meis, consequenter locum eius habebò in cœlo.

Tertiò hæc idem glo. Deutero xxxiij. super illud. Eijciet à facie tua inimicum, dicit q̄ contere. Et super illud ad Roma. xj. Dominus conteret satan sub pedibus vestris velociter.

Item beatus Dionysius dicit in primo cap. de diuinis nominibus, q̄ homines angelorum gloriam fortientur. Item Grego. in omnia de centum ouibus dicit, q̄ homines secundum diuersitatem meritorum ad diuersos ordines transferentur angelorum. Hæc de Turrecremata vbi respondet ad obiecta in oppositum. Videatur etiam de hac materia Bartholomæus Sibilla in speculo peregrinarum. q. in j. quæstiuncula: decimi c. secundæ decadis: vbi dicit q̄ opinio dicentium posse dari decimum ordinem videtur sapere heresim: dicit tamen ibi in fine vnum singulare, q̄ meritum hominis est efficacius merito angelorum, quod comprobatur quatuor rationibus.

Vigesima consideratio. Nedum angeli habent sedes & loca in cœlo, sed etiam beati: & ibi honorantur, glorificantur, & laudantur, ita q̄ vnus præfertur alteri, & vnus maiorem sedem habet altero. Non q̄ vnus sit supra caput alterius sicut in solaris, sed sunt in cœlo empyreo, sicut si esset mons rotundus, & aliquis esset in culmine, & alij circumcirca. Et isti sunt de quibus dicitur Psalmo lxxxij. Beati qui habitant in domo tua domine. Gloria enim est omnibus sanctis eius. Psalmo cxlix. Qui sunt ciues sanctorum & domestici dei, inter quos nulla est inuidia: sed vnusquisq̄ ita gaudet de reuerentia alterius sicut de sua, vt dicit Augusti. in epistola ad Cyrillum. Noueris q̄ reuerentia quæ singularis sanctorum exhibetur, cæteris omnibus exhibetur: nec putes q̄ in cœlo sit aliqua inuidia vt in mûdo. Sicut enim in mundo quilibet hominum cæteris præesse magis vellet q̄ subesse: ita in cœlo per charitatem ineffabilem qua se inuicem diligunt beatæ animæ quilibet sanctorum ita alterius gloria gaudet sicut sua, quoniam vellet quisq̄ maior vt quisq̄ minor sibi esset equalis & penè maior, quia

gloria eius esset sua. Nam minor ita maiori gloria gaudet sicut si eam haberet, imo potius de sua, si fas esset, sibi impartiret: vnde gloria singulorum est gloria cunctorum. hæc ille. Et hæc recitat Bernardinus de Buis in ij. parte sui rosarij, sermone xix. in ij. parte, in litera N.

Sunt tamen in multiplici passionum genere gloria, quoniam, vt ait Augustinus in sermone de martyribus. Sanctorum societate cœlum exultat, quorum patrocinij terra lætatur, quorum triumphis ecclesia sancta coronatur, quorum gloria multiplici passionum genere adornatur: & qui nescit dispositionem beatorum in patria cœlesti potest sic imaginari, q̄ deitas est in supremo culmine, & post eam beata virgo Maria, vt dixi supra: & postea angeli iuxta gradus & ordines supra positos & descriptos, & post angelos sancti iuxta eorum gradum, quia angeli sunt in superiore loco ante sanctos, vt dicit sanctus Thomas in prima parte suæ summæ, quæstione lxxvj. articulo iij.

Aduertendum est etiam ad id quod dicitur Ioannis xliij. In domo patris mei mansiones multe sunt. Et Hieronymus fecit librum vnum de xliij. mansionibus. & Ambrosius vnum, & Richardus de sancto victore.

Altitudinem autem cœli & magnitudinem si quis contemplari voluerit, debet primò considerare magnitudinem terræ & aliorum elementorum, quæ singula excedunt se inuicem in decuplo: & postmodum considerare latitudinem orbis, quæ est maior in decuplo omnibus elementis simul. Quæ cuius sint magnitudinis ponit Bernardinus de Buis in secunda parte sui rosarij, sermone x. parte secunda, litera Y.

Deinde extendere considerationem suam vsq̄ ad cœlum empyreum, discurrendo mente magnitudinem aliorum nouem cœlorum, quorum singuli excedunt inferiores omnes in decuplo secundum mathematicos: & sic alii qualiter intelligit magnitudinem & altitudinem ipsius decimi cœli, scilicet empyrei, quod excedit in decuplo omnes alios: & similiter poterit inuestigare aliquo modo pulchritudinem illius cœli, considerando pulchritudinem omnium prædictorum elementorum & cœlorum, quorum quodlibet in decuplo quo ad formositatem & speciositatem: tunc intelliget q̄ inexplicabilis est pulchritudo illius cœli empyrei, in quo collocantur sancti in visione gloriæ. Ecclesiastici xliij. De cuius excellentia amplè Bernardinus de Buis in dicto sermone xix. supra allegato, & in litera S. ponit quomodo ibi collocantur patriarchæ, apostoli, martyres, confessores, & virgines, quæ cū sint nimium proluxa, nihil aliud de collocatione illorum & prælatione hic dicam, nisi fortè statim de duobus, videlicet de Ioanne baptista vtrum præcedat Adam, & de Petro q̄ præcedat omnes apostolos tãq̄ princeps illorum, & primatum habens inter eos.

Vigesima prima consideratio. Deus dabit gloriam sanctis in gloria. Probat mirabilibus rationibus Raymundus Lullius in suo introductorio artis generalis in arbore apostolicali: vbi dicit q̄ deus creauit mûdum cū magnitudine bonitatis, æternitatis, potestatis, sapientiæ, voluntatis, gloriæ, & veritatis: & ita sua magnitudo est, ita ratio q̄ deus creauit mundum ratione gloriæ, sicut ratione bonitatis. Est ergo finis mundi ita magnus per gloriam sicut per bonitatem: sufficit ergo veritas ad gloriam dum homines in gloria, vt magnitudo tantum sufficere possit fini gloriæ sicut fini bonitatis. Est ergo probatum, q̄ deus

quod deus qui creauit mundum dabit gloriam hominibus bonis. Et, ut dicit idem Raymundus Lullius ibi. Ille placens est placens ad intelligendum, quoniam intellectus gaudet in attingendo veritatem gloriæ, quam expectat: gaudet etiam in nouo modo probationis quam, ut ipse dixit, dat secundum tabulam generalem hoc modo, videlicet: In deo est gloria, & ipse est sua gloria: & si non daret gloriam illis qui suam gloriam diligunt, iniuriam faceret amabilitati suæ gloriæ, & amatiuitati illorum qui suam gloriam diligunt, & sic esset iniustus & auarus amabilitati suæ & amatiuitati illorum qui suam gloriam diligunt. Et idem sequeretur de sua memorabilitate, intelligibilitate, memoratiuitate, & intellectiuitate hominum, quæ iniuria est impossibilis. Dabit ergo deus gloriam omnibus illis, qui moriuntur in statu bonitatis, virtutis, & veritatis, & qui ipsum diligunt & suam gloriam sperant. Et ibidem amplius ponit, an deus glorificabit hominem cum medio vel sine medio, & cum pura concordantia & sine contrarietate, ut ibi per eum.

Vigesima secunda consideratio. Sancti etiam sunt honorandi & venerandi in terris prout in cælo, & festiuitates eorum sunt solennizandæ: quod probatur ratione, autoritate, & exemplo. Et primò ratione probandum est: quia secundum Ioannem de Turrecrema. in c. j. de consecra. distinctio. iij. allegando Guillelmum Altsiodoren. in sua summa de officio, propter sex causas festiuitates sanctorum in terris sunt faciendæ.

Prima est propter honorem diuinæ maiestatis. Cum enim honorem sanctis impendimus, deum in sanctis honoramus, & ipsum in eis mirabilem predicamus: quia qui sanctis honorem tribuit, illum specialiter honorat qui eos sanctificauit.

Secunda est propter auxilium nostræ infirmitatis. Quia enim per nos salutem habere non possumus, ideo sanctorum intercessionibus indigemus: à quibus ut adiuuari mereamur, meritò ipsos honorare debemus. Legitur enim iij. regum j. quod Bersabeque quæ interpretatur puteus satietatis, id est ecclesia triumphans, filio suo, id est ecclesiæ militanti regnum suis precibus obtinuit.

Tertia est propter augmentum nostræ securitatis ad spei nostræ subleuationem, ut per sanctorum gloriam quæ nobis in eorum festiuitate proponitur, nostra spes & securitas augeatur. Si enim homines mortales nobis similes potuerunt ita per sua merita sublimari, constat quia nos similiter poterimus: cum manus domini breuiata non sit.

Quarta est propter exemplum nostræ imitationis. Cum enim eorum festiuitates receduntur, ad eorum imitationem prouocemur, ut scilicet eorum exemplo terrena contemnamus, & cœlestia desideremus, ubi sunt collocati. Quoniam cum ipsorum virtutes in die solennitatis eorum nostræ mentis oculis obijciuntur, ardentem accendimur ad honorificentiam illorum. Et ideo dicit Leo papa in quodam sermone de martyribus. Quotiescunque fratres charissimi sanctorum martyrum solennia celebramus, ita ipsis intercedentibus expectemus à domino consequi temporalia beneficia: ut ipsos martyres imitando accipere mereamur æterna. quoniam, ut dicit Paulus ij. ad Corin. j. Si fuerimus socii passionum, erimus & consolationum.

Quinta est propter debitum mutue vicissitudinis. Sancti enim de nobis in cælo festum faciunt, quia gaudium est angelis dei & animabus sanctis super vno peccatore

pœnitentiam agente: ut igitur vicissitudinem rependamus, iustum est, ut quia ipsi de nobis festum agunt in cœlis, & nos de ipsis festum agamus in terris.

Sexta est propter procuracionem nostri honoris. Cum enim sanctos honoramus, tunc nostram rem agimus, & nostrum honorem procuramus: quia eorum festiuitas, est nostra dignitas. Nam cum honoramus fratres nostros, honoramus nosmetipsos. Unde apostolus. Omnia vestra sunt, vos autem Christi. Charitas enim omnia facit communia, quæ honores inuicem præuenire facit, & necessitatibus sanctorum communicare: ut dicit apostolus ad Romanam xij. Dicit etiam Ioan. de Turrecremata, quod alias rationes ponit Damascenus, libro iij. cap. vij. quare scilicet sancti & eorum corpora seu eorum reliquiæ debeant honorari: quarum quædam sumuntur quo ad eorum dignitatem, quædam quo ad eorum preciositatem corporum. Dignitas autem eorum, ut ibidem dicit, quadruplex est, quoniam ipsi sunt amici dei, & filii dei, hæredes dei, & duces nostri: quantum verò ad corporum eorum preciositatem ponit etiam idem quatuor, & Augustinus addit quintum, per quæ manifestatur preciositas corporum, scilicet sanctorum siue reliquiarum. Ipsa enim corpora sanctorum fuerunt promptuarium dei, templum Christi, alabastrum spiritualis unguenti, fontes diuini, & organum spiritus sancti: propter quæ sancti meritò veniunt colendi: & ibi respondet ad quædam argumenta in contrarium.

Pro septima ergo ratione dicendum est, quod in signis eminentia virtutis & sanctimonie qua hic vitam agentes mirifice claruerunt, debet nos mouere ad venerandum & honorandum sanctos.

Nemo siquidem est qui non norit virtuti honorè deberi, & his qui virtute sunt præditi. l. ij. in principi. C. de statutis & imaginibus. & dixi supra, & dicam infra in multis locis: quantoque excellentior fuerit virtus, tanto præclarior afficienda est honore.

Atqui nullus est sanctorum ordo & gradus, & in quouis ordine nullus reponitur sanctus qui non eximio virtutis splendore coruscauerit: quique non miro honorum operum ornatu refulserit: quoniam, ut dicit Paulus ad Hebræos xj. Sancti per fidem vicerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromissiones, fortes facti sunt in bello: non corporaliter tantum sed & spiritualiter contra dæmonem, mundum & carnem: quem triplicem hostem virtute dextra fuderunt. Et Paulus in eadē epistola, antiquos veteres instituti patres clare celebrauit encomio: illorumque eorum virtutes & nomina catalogo quoque sacro recensuit. Et habetur Ecclesiastici xliij. Laudemus viros gloriosos, & parentes nostros in generatione sua: & post descriptas generationum illorum laudes mox subnectit. Omnes isti in generationibus gentis suæ gloriam adepti sunt, & in diebus suis habentur in laudibus, qui de illis nati sunt reliquerunt nomen narrandi laudes eorum, & semen eorum & gloria eorum non derelinquetur. & ibi, & in cap. sequen. Eccle. c. xlv. ponit laudes antiquorum patrum.

Vigesima tertia consideratio. Sanctos etiam honorandos laudandos, & glorificandos, autoritate sacræ scripturæ, ecclesiæ catholicæ, constitutionis summorum pontificum & principum secularium, doctissimorumque scriptorum comprobatur.

Primò enim autoritate sacræ scripturæ, cum, ut habetur Psalmo cl. Laudate dominum in sanctis eius. & Psal.

Tertia Pars

xxxij. Rectos decet collaudatio. Et habemus Ecclesiastici xx. & xliij. Laudemus viros gloriosos & patres nostros in generatione sua. Et habetur Ioan. xij. Si quis mihi inuiderit, honorificabit eum pater meus qui est in caelis. Cùm ergo sancti honorentur à deo, æquum est, vt honorentur etiam ab hominibus, cùm is gloria & honore dignus sit, quem princeps honorat. text. in l. restituendæ, in fi. C. de aduocatis diuersorum iudicum. vbi sic dicit text. Qui à nobis digni iudicati sunt, hi multò magis in anterioribus quoq; iudicandi sunt. dicam plenius infra in vltima parte. Quem ergo dominus honorificat, æquum est & seruos eius eundem honorare, vt eo ipso cõformes sint domino suo, bonitatq; eius respõdeant. Improbis enim videtur qui dedignatur eum honore prosequi, quem dominus suus honorificat. c. j. xciij. distinctio. l. j. C. de domesticis. & protecto. Et perinde atq; rebellis censetur regi nec non iniurius qui amicum eius summo affectum honore à regia maiestate recusat honorare, facit. l. si imperialis. C. de legibus. & l. finali. in fine. C. de priuilegijs eorum qui in sacro palatio militant, libro xij, & dixi amplè alibi.

Cùm ergo deus sanctos honorificet, quare ergo illos non honorabimus, vt conformemur voluntati dei, & ne illi resistere, nec contra iudicium facere dicamur: iuxta illud Damasceni in libro iij, de fide orthodoxa. Honor erga gratos & benignos conseruos benevolentia erga cõmunem dominum iudicium est. Nonne etiam dicit propheta Psalmo cxxxviiij. Mihi autem honorati sunt amici tui deus, nimis confortatus est principatus eorum. Vbi vocat eos amicos dei, quos dominus in euangelio eadem dignatus est appellatione nominare, cùm inquit: Vos amici mei estis, si feceritis, quæ ego præcipio vobis: iam non dicam vos seruos, quia seruus nescit quid faciat dominus eius. Vos autem dixi amicos, quia omnia quæ audiui à patre meo nota feci vobis. Et etiam habetur Ecclesiastici. xliij. Laudemus viros gloriosos & parètes nostros in generatione sua, dixi supra, & dicam amplius. & hoc est: quoniam qui bonum operantur gloriam & honorem inuenient, ad Romanos ij.

Secundò probatur autoritate ecclesie quæ hac consuetudine immemoriali ex sua ordinatione vniuersali procedente tot festa & festiuitates sanctorum introduxit & ordinauit, quæ quotidie coram nobis videntur, & de quibus habetur in c. fina. & alijs capitulis. de ferijs. & in c. j. de consecra. distinctio. ij. vbi habetur ex cõcilio Lugduñ. Et sic est sancta mater ecclesia in spiritu sancto congregata, in medio quorum ibi existente nomẽ ecclesie erat populus, iuxta illud. Vbi cūq; duo aut tres in nomine meo erunt congregati, ibi in medio illorum ero. Matthæi xvij.

Tertiò probatur autoritate summorum pontificum, vt habetur in cap. fina. de ferijs. Vbi ponit multas festiuitates sanctorum quæ honorari debent, & probatur c. gloriosus deus in sanctis suis. de reliquijs & veneratione sanctorum. in vj. Vbi ponitur constitutio Bonifacii octaui, qui ordinauit plures solennitates plurium sanctorum ibi descriptorum. facit clemens. si domini. de reliquijs & veneratione sanctorum. vbi Clemens quintus in concilio Vienne. approbavit & cõfirmavit ordinationẽ Urbani quarti de celebritate sacramenti eucharistia. Eusebius etiam solennitatem sanctæ crucis, quæ ipso sedente in pontificatu facta fuerat, mandauit obseruandam. c. crucis domini. de

consecra. distinctio. ij. Et ibi Ioannes de Turrecremata ponit rationes quare adoratur crux, & Antonius Florentinus in sua summa, parte iij. titulo cix. §. v. vbi allegat sanctum Thomam.

Etiam Sergius primus, festum purificationis beatæ Mariæ virginis cereis accensis & sacerdotali ordine consecratis celebrandum sanxit.

Et Innocen. quartus octauas natiuitatis eiusdem gloriosæ virginis solennitati præcipuæ adiungendas statuit.

Et sacrosancta Basiliens. synodus in decreto quadragesimæ sessionis festum sanctæ conceptionis eiusdem virginis statuit.

Quasquidem constitutiones vniuersalis ecclesie consuetudo & omnium Christianorum approbavit. Cuius quidem consuetudinis nõ leuis est autoritas, imo magna. cap. in his. & c. consuetudinis. xj. distinctio. Panor. in c. consuetudinis. extra de consuetu. Et ibi aposti. Bartho. & Corseti. Et quantum consuetudini tribuendum sit in sanctionibus ecclesiasticis, ponitur in cap. ecclesiarum. in xj. distinctio. & in cap. catholica. eadem distinctio. vbi dicitur. Ecclesia catholica per orbem terrarum diffusa tribus modis probatur existere. Quicquid enim in ea tenetur, aut autoritas est scripturarum, aut traditio vniuersalis, aut certè propria & particularis instructio &c. Et dicit text. in dicto c. in his rebus de quibus nõ certi statuit diuina scriptura, mos populi dei & instituta maiorum pro lege seruanda. Cùm ergo hic in hac veneratione sanctorum non solum sit mos populi, sed etiam diuina scriptura, autoritas ecclesie vniuersalis & summorum pontificum, nõ est dubium, q; illa vniuersalis consuetudo nos astringit ad honorandum, venerandum & laudandum sanctos vltra rationes supra dictas, in præcedenti cõsideratione adductas.

Quartò etiam solennitates sanctorum sunt celebrandæ, & honorandi sunt sancti in eorum festiuitatibus autoritate principũ secularium, videlicet Valentiniãni & Theodosij imperatorum, qui ordinauerunt commemorationẽ duodecim apostolorum esse celebrandam, vt in l. omnes dies. C. de ferijs.

Quintò & vltimò probatur autoritatibus plurimũ doctorum, qui tenent decisiuè sanctos esse venerandos, honorandos, & glorificandos. Imprimis dicit Ambrosius in quodam sermone de sanctis martyribus. Cùm omnium sanctorum martyrum fratres deuotissimè natalem celebrare debemus, tum eorum præcipuè solennitas tota nobis veneratione curanda est, qui in nostris domicilijs proprium sanguinem profuderunt. & ibi: Cũtĩ igitur martyres persecutĩ sunt, & statim post. & ideo fratres veneremur eos in seculo, quos defensores habere possumus in futuro. & dicit Hierony. in epistola ad Ripariũ alle. per Anto. Florentinũ in sua summa, parte iij. tit. xij. c. ix. in prin. Honoramus autẽ martyrum reliquias, vt eũ cuius martyres adoramus, honoremus seruos: & honor seruatorũ redũdet in dominũ, & idem Hieron. in sermone de assumptione beatæ Mariæ virginis dicit. Si deum fratres charissimi ore prophetico in sanctis suis laudare iubemur, multò magis in veneratione beatæ Mariæ. Et Augu. in sermone de natiuitate beati Ioãnis Baptistæ dicit. Post illum sacrosanctum domini natalis diem nullius hominum natiuitatem legimus celebrari, nisi solius beati Ioannis Baptistæ. In alijs sanctis & electis dei nouimus illum diem coli quo illos post consummationem laborum & deuictum triumphumq;

umq; mundum in perpetuas æternitates præfens hæc vita parturit: in alijs cõsummata vltimi diei merita celebratur. In hac prima dies & ipsa etiã hominis consecratur, eo quia per hunc dominus aduentum suum, ne subito homines insperatum non agnoscerent, volunt esse testatum. Et idem Augusti. in sermone de assumptione beatæ Mariæ dicit illum diem venerabilem cunctis alijs honorandum: hunc dicit satis præposterum iudicandum esse, vt cum sanctorum celebramus victorias martyrum, illius solennitatem illis non præferamus quæ huic mundo edidit principem martyrum, & per quam meruimus autorem vitæ suscipere. Et etiam dicit Florẽ. in sua summa, parte iij. tit. xij. ca. vij. §. ij. q. sancti sunt adorandi, non ea adoratione qua adoratur deus, scilicet latrariæ: id est non eos adorantes vt creatores vel datores gratiarum, sed vt participantes dei bonitatem per gratiam vel gloriam, & vt nostri intercessores: & sic, vt dicit, Abraham angelos adorauit, Genesis xvij. Et Cornelius centurio Petrum, Actu. x.

Sanctus Dionysius etiam in sua ecclesiastica hierarchia c. iij. tertiã parte dicit verba sequentia. Enimuerõ sanctorum post pacem illam nominum prædicatio, eos præconio at tollit, qui piẽ sancteq; vixerunt, & ad finem vsq; virtutis vitam constanter nusq; ab ea deflectendo tenuerunt. Nos quidem ad imitandum beatissimũ illorum habitum, atq; ad diuina appetenda præmia prouocãs ac ducens: illos autẽ veluti viuẽtes prædicans, qui (vt theologia ait) non mortificati, sed in diuinã penitus vitã ex morte translati sunt. Et dicit etiã S. Bernardus in sermone de solennitate omnium sanctorum, in prin. Festiuitas omnium sanctorum hodie celebratur, & dignũ est vt cum omni deuotione celebretur. Et amplẽ Io. Damascenus in lib. de fide orthodoxa. c. xvj. dicit & tenet sanctos esse honorãdos, vt amicos Christi. Io. xv. Vos amici mei estis, vt dicitũ est suprã. Vt filios & hæredes dei, vt habetur Io. j. Quicumq; autem receperunt eũ, dedit eis potestatem filios dei fieri. Et habetur ad Roman. vij. Si autem filij, & hæredes quidem dei, cohæredes autẽ Christi. Et ibi amplẽ declarat Damascenus sanctos esse venerandos per singulos sanctorum ordines apta progressionẽ, de iparem vt propriẽ & verẽ dei matrẽ honoremus, de qua supra dixi. Præcursorem Ioannem, vt præcursorem & baptistam & missum & martyrem: de quo infra dicam. Apostolos vt fratres domini, & inspectores & ministros in passionibus eius: videatur ibi amplẽ Damascenus. & de laudibus sanctorum fecit Rupertus de Licio librum vnũ.

Vigesimaquarta consideratio. Etiam quoddã sancti sint honorandi demonstrabitur quibusdam exemplis, quæ posuit Iudocus Clithoueus in suo tractatu de ueneratione sanctorum compositus ad reprobandum errores aliorum, & maxime Lutheri Alamani, & quorundam sequacium.

Et imprimis adducit exemplum de sancto patriarcha Ioseph, qui, vt habetur Genesis xlij. Vbi postquam interpretatus fuit somnium Pharaonis regis Aegypti, suggestitq; consilium quo futuræ fami septenni occurreretur, dixit ei Pharaõ: Tu eris super domũ meam, & ad tui oris imperiũ cunctus populus obediet, vno rãto regni solio te præcedã: ecce constitui te super vniuersam terrã Aegypti. Tulitq; Pharaõ anulum aureum de manu sua, & dedit in manu eius, vestiuitq; eum stola byssina. & collo torquem aureum circumposuit, fecitq; eum ascendere super currũ suum secundũ clamante præcone, vt omnes corã eo genuflecterent, & præpositũ esse scirẽt vniuersę terrę Aegypti.

Certẽ ergo, vt dicit idẽ Iudocus Clithoueus, Ioseph ob nimiam animi sagacitatem & prudẽtiam à Pharaone in excelsum dignitatis culmen à carcere sublatus non absurdẽ sanctorum quemlibet nobis significat ob vitæ sanctimoniam præclareq; opera ex huius mudi ergastulo in sublimem thronũ regni cœlestis euectũ à deo, & super omnia bona domini sui constitutum, quod seruus fidelis & prudẽs in vita fuerit, iuxta illud Lucę xij. Nunc deus splẽdida immortalitatis adornatum stola, coronatq; rutila decoratum publico ecclesiæ præconio vult à cunctis etiam pia ueneratione coli, vt celsitudo gloriæ eius ac sublimitas omnibus innotescat, quemadmodũ Pharaõ ipsum Ioseph à cunctis regni sui incolis voluit sublimem regio curru honorari.

Pro secundo exemplo adducitur historia Mardochei, de qua habetur Ester vj. Qui ob detectas insidias duorum eunuchorum regis Persarum, qui conspirauerãt in necem Assueri indutus itola purpurea, & impositus equo regio, circumductus est iubente rege per plateas ciuitatis ab Amã vno ex primoribus eius clamante in propatulo. Sic honorabitur quemcunq; rex voluerit honorare. Ecce Mardocheus vir spectabilis probitatis ac fidei, non solũ stolam accepit regiã & splẽdidis vestibus magnificẽ est amictus, sed & equo regio inuectus sui honoris: publicum habuit præconem palã buccinantẽ: Hoc honore condignus est, quem rex voluerit honorare. Quod, vt dicit Iudocus Clithoueus, planẽ nobis insinuat sanctes ipsos propter inloquibilem illã gloriam qua exaltãtur in cœlis, etiam diuino beneplacito & ordinatione in terris honorãdos esse, quo alijs patefcatur magnitudo honorificentiæ quã obtinẽt in cœlis: de qua statim aliquid dicam summam.

Pro tertio exẽplo huius nostræ materiæ adducitur illud Danie. ij. quod ponit Iudocus in dicto loco de Daniele, qui postq; Babylonis regis somniũ, quod eius animo exciderat enarrauit, & sapienter vt cœlitus fuerat sibi inspiratum interpretatus est: Rex ipse nouitate reuerationis rãtorum mysteriorum attonitus pariter & permotus, illũ in sublime, vt dicit scriptura, extulit: & munera multa & magna dedit ei, & constituit eum principem super omnes prouincias Babylonis, & præfectũ & magistrũ super omnes sapiẽtes Babylonis. Nimitũ hæc Danielis sublimatio à rege, aptẽ nobis significat exaltationẽ illam sanctorum in regno cœlesti, qua ob actã vitę sanctitatẽ subuehũtur ad sedes æthereas, ac glorificantur. Et hæc honorificentia de qua supra, clarẽ nobis innuit præclarum honorem ex dei decreto & sanctione à moralibus exhibendum sanctis, qui ita à deo honorantur in cœlis.

Pro quarto exẽplo insequendo prænominatum Iudocus inferemus quæ est Danie. v. qui cum scripturã manus apparẽtis regi Balthasar in cõuiuio, diuinitusq; exarantis quæ ventura erant, legisset & interpretatus fuisset, rege iubente indutus est purpura, & circumdata est torques aurea collo eius, vt sacra refert historia: prædicatumq; est de eo, qd haberet potestãtẽ tertius in regno. Et, vt dicit ibi Iudocus, hæc etiã Danielis honoratio secundũ regis pollicitanẽ, cuiusuis sancti in cœlestẽ translari curiã designat glorificationẽ. Prædicatio verõ illa de principatu eiusdẽ prophætæ tertio post regẽ loco obtinẽdo in regno, nobis publicã insinuat uenerationẽ, qua sanctũ quemlibet iã in cœlo glorificatũ vult deus etiã in terris piẽ honorificari. Et de huiusmodi ueneratione sanctorum, vide eundẽ Clitho. in suo propugnaculo ecclesiæ aduersus Lutherã. li. j. de forma

Tertia Pars

missæ. c. xliij. & xv.

Vigesima quinta consideratio. Festa sanctorum celebrantur ab ecclesia die qua mortui sunt, & non die qua nati sunt: quia illa die qua moriuntur, nascitur ad gloriam. glos. in l. cum quidam. ff. de annuis legatis. Glo. in constitutio. de ingenuis, in fine. Ludouicus Romanus singulari suo xxxiiij. adde & aliam glos. in capi. non licet. xxxiiij. q. iij. Et vide Panor. in c. licet. in vj. notabi. de ferijs. Et hoc est quod intendit Ecclesiastes vij. Vbi in principio dicit, q̄ melior est dies mortis, scilicet iustorum, qui tunc viuere incipiunt, q̄ dies natiuitatis. Propter quod vetus Gallorū mos fuit pecunias aliquādo credere & mutuo dare sibi reddēdas apud inferos: quia cum ex doctrina Druydum pontificum suorum de quibus Cæsar in commentarijs suis de bello Gallico, libro vj. plenē meminit, animas crederent immortales, sicut Pythagoras palliatus, id est Græcus pallio more Græcorum indutus credidit: & sic maius præmium ex charitate à dijs immortalibus confes qui sperabant post mortem perpetuò viuaturi. De quibus Valerius lib. ij. de institutis antiquis. & sic nō abs re, quāmo prudentissimē & catholicē prospexit ecclesia, quod mors sanctorum vocatur eorum natalitium, secundūm Lyram vbi suprā. In cuius vestigiū cygnus cantat dum est moriturus secundūm Martia. ibi.

Dulcia defecta moderatrix carminalingua:

Cantator cygnus funeris ipse sui.

Ideo sapiens debet lætari cum moritur melius viuaturus, vt amplē declarat G. Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, testamentum. numero xliij. de testa. Fallit tamen in virgine Maria, & beato Ioanne baptista, quorum natiuitates celebrantur, cum fuerint sanctificati in vtero à ventre matris. Et sunt tantum quatuor qui fuerunt sanctificati in vtero à ventre matris, vt Iob, Ieremias, Beata virgo Maria, & Ioannes baptista, vt ait Petrus de monte episcopus Brixien. in suo dictionario, in verbo, sanctitas. §. quatuor. allegat c. nisi. in glos. ij. extra de renūciatione.

Vigesima sexta consideratio. Credo q̄ Adam tanq̄ pater omnium & primus patriarcha sit primus post Mariam. Et ita videtur tenere Bartholomæus Veronensis in tracta. de imperatore militum eligendo. in verbo, ratione dignitatis. vbi allegat Dārem xxxij. c. paradisi hoc ponentem, Quei due che legioualalu piu foelice pro essere propinquissimi ad angusta son desca rosa quasi due radice columbe, da sinistra ella iusta el padre per colui ardito gusto lhumana specie tãto amaro gusto del dextro, vediti quale padre vetusto dy sancta chiesia à cui Christo le chia ue recommando dy questo su vetusto.

Vigesima septima consideratio. In ordine sanctorū in paradiso videtur q̄ patriarchæ seu prophetæ sint præferendi, & omnibus alijs sanctis antepōndi: cum, vt videmus in actibus ecclesiasticis maximē in letanijs præponuntur apostolis, & inter illos Ioannes Baptista videtur esse maior: quoniam, vt habetur Matthei xj. Inter natos mulierum non surrexit maior Ioanne Baptista. quod testimonium est ipsius Iesu qui de eo dicit, ex quo illi credendum est.

Ipse enim patriarcha fuit, & propheta, & plusq̄ propheta. De cuius laude & gloria in cælo & mundo, & de alijs patriarchis & prophetis videatur amplē Anto. Florentinus in sua summa, in iij. parte. titu. xxxj. c. vij. per totum: ad quem recurras in materia laudis & excellentiæ pa-

triarcharum, prophetarum, & Ioannis Baptistæ. & in fine illius. c. ponitur quomodo fuit propheta de præterito præsentis, & futuro, & per visionem intellectualem, sensibilem, & imaginariam.

Vigesima octaua consideratio erit ex dictis Gabrielis Barlette in sermone pro festo sancti Ioannis Baptistæ, qui quærit de dubio. Vtrum iuxta verbum Christi, Matthei xj. & Lucæ vij. Internatos mulierum non surrexit maior Ioanne Baptista. Ioannes Baptista sit omnibus sanctis maior: & circa hoc adducit quadruplicē opinionem.

Prima est, vt dicit q̄ apostoli sunt maiores, & rationem esse dicit. Ex quo illi sunt maiores omnibus sanctis qui abundantius super omnes habuerunt spiritum sanctū, sed apostoli fuerunt huiusmodi: quoniam, vt dicit S. Thomas super illud Romano. vij. Nos ipsi primitias spiritus habentes, dicunt Apostoli & tempore prius, & cæteris abundantius spiritum sanctum habuerunt. Ideo prima parte. q. xliij. articulo vij. in primo sententiarum. distinctio. ne xvj. articulo ij. Ioannes Scotus in iij. & Durādus eiusdem ordinis Apostoli sunt præferendi omnibus sanctis, tanq̄ abundantius spiritum sanctum habentes.

Secunda opinio q̄ Ioannes euangelista, & si nō sit maior, tamen æqualis: & ratio huius est, quia prærogatiuæ quæ sunt Ioanni Baptistæ concessæ, etiam Ioanni euangelistæ. Et secundūm Petrum Damianum sunt quinque.

Prima, quia Ioannes fuit virgo, & Ioannes euangelista similiter: qui corrumpi non potuit in terra propter eius virginitatem, nec etiam dominus permisit corpus eius in feruentis olei dolio destrui.

Secunda, quia Ioannes Baptista fuit germanus Christi, filius Helizabæth cognatæ virginis Mariæ. Ioannes euangelista in hoc excessit eum, quia fuit nepos eius, vide licet filius Salome sororis matris.

Tertia, quia Ioannes Baptista fuit sanctificatus in vtero matris, Lucæ ij. spiritu sancto replebitur adhuc ex vtero matris: & Ioannes euangelista licet non fuerit sanctificatus in vtero matris, tamen accepit spiritum sanctū tempore Pentecostes cum alijs apostolis.

Quarta, quia Ioannes Baptista fuit propheta. Ioannis ij. Post me venturus est, qui ante me factus est. Et etiā prophetizauit in vtero, Luc. ij. Exultauit infans in vtero meo. Et plus quàm propheta, Ioannis ij. Ecce agnus dei. Ioannes euangelista fuit propheta in Apocalypsi, quia futura pronunciat. Et plus quàm propheta, quia fuit apostolus, qui excedit omnes, cum abundantius habuerit spiritum sanctum. Et apostolus, id est missus. Vnde Ioannis ij. Fuit homo missus à deo.

Quinta, quia Ioannes Baptista fuit martyr, ab Herode decollatus, Ioannes euangelista fuit martyr mentaliter: quia, vt dicit Petrus Damianus, ille qui perforauit cor Mariæ, ille met cor Ioannis euangelistæ perforauit: vnde videtur quod ad minus æqualis erit Ioanni Baptistæ: & sic Christi verba, Internatos &c. non essent vera. Istas etiā rationes & cōparationes refert Robertus de Latio in quodam sermone de sancto Ioanne euangelista: & concludit, quis istorum sit maior vel minor, non est curandum, cum bene concordēs sint in cælis, ideo non est disputandum de eis in terris: pro quo recitat tibi miraculum. Et, vt dicit Dominicus post Ioannem Andr. in capit. vnico, de reliquijs & veneratione sanctorum, in vj. Periculosum est de meritis sanctorum disputare.

Tertia

Tertia opinio, vt dicit idem Barlette, q̄ Moyses fuit eximius prophetarum: quia Ecclesiastici xliiij. dicitur. Nō est inuentus similis illi, qui conseruaret legem excelsi.

Quarta opinio est, q̄ fuit Adā, qui creatus, est nō genitus, & pater omnium. Hinc dicit Petrarcha, q̄ est primus post virginem Mariam: de quo Bartholomæus Veronensis in tracta. de imperatore militum eligendo. in verbo, ratione dignitatis. sed tamen de Adam non est bona argumentatio, eo quia non surrexit inter natos mulierum, sed à Deo creatus, & ideo non cōprehensus in dicto Christi.

Quinta opinio est Iesu Christi (cum quo sub venia nos erimus) vt dicit Barlette in dicto loco, quia vera: cū qua opinio, est Tho. ij. q. clxxiiij. artic. iij. q̄ inter natos mulierum non surrexit maior Ioanne Baptista, vt habetur Matthæi xj. Quam conclusionem comprobatur idem Barlette in dicto loco triplici ratione, quæ extrahuntur à doctōribus.

Primò ratione diuinalis prænominatiōis: quoniam, vt dicit S. Thomas iij. parte, q. xxvij. artic. v. q̄ diuina prouidentia quoties mittere voluit aliquem sanctum virū in mundo pro vniuersali præparatione, voluit illū prius mūdo ostendere duplici modo. Primò verbo prophetico. Secundò signo diuino: quod patet triplici lege. Primò in lege naturæ, quādo mittit Noë in impositione nominis. Gene. v. dicit, Pater eius Lameth, vocabitur nomē eius Noë. Iste consolabitur nos ab operibus manuum nostrarum in terra, cui maledixit dominus. Secundò in lege scripturæ de Moyse per signum diuinum quando in terram proiecit coronam regis. Tertio in lege gratiæ tempore Christi quando missus est Ioannes baptista qui ostensus est verbo prophetico per angelum, Lucæ j. Erit magnus coram domino. Et ista magnitudo fuit in pluribus. s. circa eius aduentum, in eius conceptione, & in eius natiuitate. Et circa laudem illius quam habuit ab ipso Christo qui eum laudauit in constantia, in austeritate, in prophetia, & in perseverantia, vt ibi dicit Barlette.

Et ex quo sequitur secundò, q̄ fuit maior inter natos mulierum ex diuina commendatione, ex qua sumuntur laudes & magnificentia ipsius, quas ponit idem Gabriel in dicto loco. versi. Secundum dicitur.

Ex quo & tertio sequitur, q̄ infusæ sunt & fuerunt in Ioanne infinitæ gratiæ: quoniam fuit angelus, fuit patriarcha, fuit propheta, & pluriq̄ propheta magnus coram domino. Apostolus, martyr, confessor, virgo, eremita, & ibi concludit illū omnibus ceteris præpositū: quod credo esse verum, & sum in hac opinione, q̄ post Mariā est primus in cœlo, & habet proximiorē sedem, & sedet ante omnes & quoscunq̄: quia magis dilectus à deo propter eius gratam virginitatem, propter eius gratam humilitatem, & propter eius gratam charitatem: quæ tria ibi amplè explicat & declarat idem Gabriel in fine. ibi: Tertium dicitur & c.

Et de eodem & eius excellentia videatur etiam Ioannes Ludouicus Vialdus in suo opere regali, in tracta. de pugna partis sensitivæ. in iij. notabi. vbi etiam amplè. Et ibidem etiam vide de laude & excellentia omnium patriarcharum & prophetarū, quos videre poteris cū de vno quoq̄ veniet ad propositum.

Legimus & de Ioāne Baptista, q̄ triplex mirabile munus gratiæ habuit in vtero adhuc existens. Primò gratiam qua in vtero sanctificatus fuit: vnde fuit ante sanctus quā natus, in quo cum Ieremia conuenit. Secundò gratiam habuit, qua in vtero prophetare meruit: quoniam in vtero

matris exultans deum adesse cognouit. Tertio gratiā habuit, qua suis meritis matri prophetiæ spiritum tradidit. De quibus ample G. Benedicti in sua repetitione ca. Raynutius. in verbo, & soboles quam gestabat. numero xxxij. extra de testa. vbi concludit ex verbo Christi q̄ nullus surrexit maior Ioanne Baptista inter natos mulierum corruptarum.

Vigesima nona consideratio. Ex primoribus ecclesiæ tam militantis, q̄ triumphantis censentur apostoli, qui etiā videntur præferri debere patriarchis & prophetis. Quoniam, vt habetur ad Ephesios iij. ponit apostolus narrando dona collata à Christo in ædificationē corporis sui, id est ecclesiæ. Primò ponit apostolos, deinde prophetas & euangelistas. & in ca. ij. eiusdem, de fideibus omnibus loquens, ait: Et istis ciues sanctorum & domesticū dei superædificati supra fundamentū apostolorum & prophetarum ipso summo angulari lapide Christo Iesu. s. doctrinam eorum vtrunq̄ siue testamentum, siue populum Iudæorum & gentium. Christus lapis angularis dicitur, quia vtrunq̄ in se coniungit: & ideo se excusat, & rationem reddit Anto. Florentinus in iij. parte suæ summæ. titu. xxxj. ca. vij. q̄ prius de prophetis q̄ apostolis scripserit, & eos in ordine suæ scripturæ præposuerit, reddens rationem solam, eo quia tempore præcesserunt apostolos.

Sed videtur q̄ sunt præferendi tanq̄ principes populorum, vt habetur Psal. xlvj. Principes populorum congregati sunt cum deo Abraham. & Psal. xliij. Constitues eos principes super omnē terram. Et de his habetur Apocalypsis vltimo, cū dicitur. Quod murus ciuitatis, scilicet supernæ Ierusalem est habens duodecim fundamenta, & in eis duodecim nomina apostolorum & agni, & post cherubin & seraphin incessabili voce clamantia, Sanctus & c. dominum laudat in cœlis gloriosus apostolorum chorus, quorum dignitas est veneranda: quoniam, vt canit ecclesia. Ecclesiarum sunt principes, belli triumphantis duces, cœlestis aulae milites, & vera mundi lumina. Et qualiter habuit principatum sibi a deo decretum magnæ prouinciæ vel regni:

Nam Andræas fuit princeps populi Achaïensis in Græcia.

Iacobus maior, princeps populi Hispaniæ, & quod sibi defuit honoris in mundo, quia in capite anni à passione Christi in Iudæa decapitatus est, hoc deus supplicuit post mortē, quia in maiori veneratione est corpus eius, quā alicuius apostoli.

Thomas princeps Indiani populi, quem conuertit Iacobus minor Ierosolymorum populum regēs primus ibi archiepiscopus fuit, & primus missam cantauit seu legit, vt in cap. fina. lxxj. distinctione.

Philippus Syriam seu Scythiā specialiter gubernauit.

Bartholomæus (cuius nomen porto) Armeniā & Licaoniā. De cuius vita & martyrio ponit Anto. Florentinus in sua historia, parte prima, titu. vj. c. xij. cuius verba hic inferere volui ad laudem & decorē ipsius & nominis eiusdem. Dicit enim, q̄ Bartholomæus interpretatur filius suspendentis me, vel filius suspendentis aquas. De eo dicit Diony. in lib. de mystica theologia. Diuus Bartholomæus dicit multā esse theologiam & minimā, & euangeliū latū esse & magnū, & rursus concisum: vult dicere q̄ vna cōsideratione oia possunt de deo affirmari, & alia magis proprie de deo negari. Euangeliū est cōcisum. i. breue quo ad finē, qui est fides Christi & charitas. Latū autē & magnū

Tertia Pars

ratione materiæ propter innumera documenta & mysteria comprehensa.

Hic vnus fuit ex senatoribus ecclesiæ apostolis Christi, vt patet Lucæ ix. & vj. Marci iij. & Matthæi x. & dicā infra in consideratione sequenti: & post aduentum Christi intrauit in Indiam quæ est in fine orbis, & ad quandam ciuitatem deueniēs habitare cœpit in tēplo vbi colebatur deus Astaroth. Diabolus autem habitans in illo idōlo ita decipiebat homines, immittens quasdam inimitates, vt ipsi infirmi pro sui liberatione sacrificia idōlo offerrent: quo facto diabolus ab illa passione illata cessabat. Cū autem templum Astaroth languentibus esset plenum, & querentibus, vt solitum erat, nullum diabolus per idōlum daret responsum, pergunt ad vicinam ciuitatem vbi colebatur Berith, interrogantes eū quare deus suus eis nō daret responsa, Berith respondit: Deus vester catenis igneis religatus est, ita vt nec loqui, nec respirare valeat, ex quo apostolus dei ciuitatem vestram ingressus est. Aiunt illi. Quis est iste Bartholomæus? Inquit: Amicus dei omnipotentis est, & ad hanc prouinciam venit, vt euacuaret omnes deos Indiæ. At illi: Da nobis signum eius, in quo valeamus eum discernere inter tot milia hominum, & cognoscere eum. Quibus dēmon ait, Capilli eius nigri & crispi, caro candida, oculi grandes, nares æquales, & directæ, barba proluxa habēs paucos capillos canos, statura æqualis, colobio albo, clauato, purpura vestitur: induitur pallio albo, quod per singulos angulos gemmas habet purpureas. Viginti sex anni sunt ex quibus vestimenta eius & sandalia nec veterascunt, nec fordescunt: centies per diem orat, centies per noctem: angeli dei eum comitantur, qui nec eum sinūt fatigari, semper eodem vultu & animo lætus & hilaris perseverat. Omnia præuidet, omnia nouit, omnium linguarum noticiam habet: & quod nūc loquor vobiscum, ipse iam nouit. Cū eum quæsieritis, si volet ostendet se vobis, si noluerit, non poteritis inuenire: rogo autem vos, vt cū eum inueneritis, deprecemini eum ne huc veniat, & similia Astaroth mihi faciat. Euntes ergo, cū per duos dies sollicitè quæsiissent, nec inuenire possent, altera die quidam dæmoniacus ambulans iuxta eum clamauit, dicens. Apostole dei Bartholomæe, incendunt me orationes tuæ. Cui Bartholomæus: Obmutescet, & exi ab eo. Qui subito liberatus est. Audiens autem hæc rex illius prouinciæ nomine Polemius, cū haberet filiam lunaticam, misit ad illum rogans, vt veniret & sanaret filiam suam dæmoniacam. Apostolus verò accedens ad palatium regis cū vidisset illam catenis ligatam, eo q̄ appropinquantes sibi moribus lacerabat, iussit eam solui: cū ministri timerent hæc agere, dicit: Ego dæmonium illud ligatum teneo, & vos timetis, quam solutam subito à diabolo liberauit. Misit autem rex Polemius multos camelos oneratos auro & argento, & lapidibus preciosis, vt quærentes dei apostolum ei prædicta ex munere regio offerrent. Cū ergo inuenire non potuissent, reuersi sunt ad regem. Ipse verò apostolus mane sequenti cū rex solus esset in cubiculo apparuit ei, dicens. Vt quid per totam diē hesternam me fecisti quætere cum auro & lapidibus preciosis? Hæc necessaria sunt: his qui terrena & carnalia cupiunt: ego autem nil mundanum requiro. Tunc apostolus loquens ei de mysterio nostræ redemptionis, ostendit ei Christum diabolum vicisse per mirabilem congruentiam, potentiam, sapientiam, & iustitiam. Quibus declaratis, dicit apostolus. Si baptizari disponis, ego tibi & po-

pulo dabo deum vestrum catenis religatum. Quod cū affirmasset se facere paratum die sequenti, congregatis sacerdotibus Astaroth & populo ad templum, cū sacerdotēs ei immolarent in præsentia regis & populi, dēmon in statua clamare cœpit, & dicere. Cessate miserari mihi sacrificia offerre, ne peiora, q̄ ego patiamini tormenta. Qui catenis igneis religatus sum ab angelis Iesu Christi, qui crucifixus est à Iudæis putantibus eum à morte detineri: ipse autem Iesus per mortem regiam nostram deuicit, & principem mortis dominum nostrum vinxit. Statimq̄ omnes miserunt funes vt simulachrum euertent, sed nō valuerunt. Apostolus autem præcepit dæmoni, vt idōlum illud comminueret, & omnia illa simulachra templi per seipsum confringeret: quod & factum est, & omnes infirmi qui erāt in templo sanati sunt orante pro eis apostolo, qui & templum Christo dedicauit. Sed & angelus domini circumuolans templum in humana specie apprensus, in quatuor angulis templi signum crucis insculpsit, dicens. Sicut sanati sunt infirmi ab apostolo à languoribus suis, ita sit hoc templum mundatum ab immundicijs & habitatore eius diabolo: sed antequam pergat in desertum (quo apostolus eum ire præcepit) ostendam vobis eius horribilitatem quem videatis, non timeatis, sed signum illud quod insculpsi in templo frontibus vestris imprimite. Tunc viderunt omnes Aethiopem fuligine nigriorem, facie acuta, barba proluxa, crinibus vsq̄ ad pedes protēsis, oculis igneis scintillas vt ferrum ignitum emittentibus, flammis sulphureas ex naribus spirātem, catenis igneis vinctum retrō manibus. Et dicit ei angelus domini. Quia apostolo obediens omnia idōla templi cōfregisti, solua me, & perge in desertum locum, vbi nullus hominum moratur, ibi mansurus vsq̄ ad diē iudicij. Qui cū magno strepitu & vlulatu disparuisset, angelus cunctis videntibus ad cœlum ascendit. Rex verò Polemius cum vxore & filijs & omni familia baptizatus est, multusq̄ populus cum eo: qui etiam Polemius relicto regno apostoli discipulus effectus est. Pontifices verò idōlorum ad Astyagen regem fratrem dicti Polemij conuenerunt, & de deorum suorum iniuria ac templi mutatione, ac fractis sui per arte magicam deceptione cōtra apostolum conquesti sunt. Astyages autem vehemēter iratus, misit mille viros armatos ad quærendum apostolum, & captū ducendum ante ipsum. Eo autem adducto coram se, ait Astyages. Tu es ille qui euertisti fratrem meum: Cui Apostolus. Ego non euerti, sed cōverti fratrem tuum. Et Astyages. Sicut tu fecisti fratrem meum relinquere deum suum, & tuo sacrificare, ita ego faciam te deum tuum deserere, & meum adorare. Apostolus verò ait ad eum. Ego deum quem adorabat frater tuus ligavi, & ligatum ostendi, & eum confringere statuam feci: si ita tu feceris deo meo, poteris me ad simulachrum prouocare. Si ego verò deos tuos comminuam, & tu crede deo meo. Hæc eo dicente nūciatum est regi, q̄ deus suus Baldach comminutus cecidisset in terram. Quod audiens rex præ tristitia scidit purpuram qua erat indutus. Et apostolū iussit fustibus cedi, & cæsuum viuum excoriari, & demum excoriatum decapitari mandauit. Sicq̄ per martyrij palmam ad cœlū volauit. Fideles autem corpus apostoli accipientes honorificè sepelierunt. Astyages autem & pontifices idōlorum arrepti à dæmonibus suffocati sunt. Polemius verò factus episcopus, viginti annis laudabiliter ecclesiā rexit, & virtutibus plenus in domino requieuit.

Quia verò de morte eius varia est opinio. Nā beatus Dorotheus dicit, q̄ Bartholomæus in Albano ciuitate magna Armeniæ crucifixus est capite deorsum, Beatus vero Theodorus, q̄ fuit exoriat, ab alijs asseritur q̄ fuerit decollatus: quæ ita possunt concordari, q̄ fuerit primò exoriat, exinde crucifixus, demum nondum mortuus decapitatus. Post aliquod tēpus corpus beati Bartholomæi ad insulam Liparitanam circa Siciliam translātū est: infideles autem insulam illam inuadentes, & omnino deualtantes circa annos domini cccxxxj. oīsa apostoli per plateā sparserunt: sed iussu ipsius apostoli apparentis vni sancto viro in somnis, & designata quæ essent ossa, scilicet splendentia vt ignis, collecta sunt: & Beneuentum Metropolim in regno Apuliæ ab ipso delata, & communiter tenetur corpus eius haberi Beneuenti, licet & Romani asserant se illud habere. Hæc dicit Anto. Florent. in sua historia, parte j. titu. vj. c. xij. sed in parte ij. titu. xiiij. ca. iij. §. v. dicit illam translationem fuisse tempore imperij Caroli, qui fuit dccvj. ab incarnatione domini: & ibi ponit amplè modum exhortationis factæ viro sancto, vt eius ossa congregaret, qui bis recusauit: & q̄ miraculosè nauis vbi ossa eius erant, euasit ab incurfu infidelium. Redeundo ergo ad propositum vnde digressi fueramus, dignitates apostolorum conscribamus.

Mat. hæus Aethiopiā nigram, candidam doctrina fidei effecit.

Simon prius Mesopotamiā.

Thadæus eius germanus Aegyptum simul ambo Perfidam illustrarunt.

Mathias Iudæam in sortem accepit, & primus legitur ordinatus in clericum per apostolos. text. & ibi glo. in c. cletros. xxj. distinctione.

Ioannes euāgelista Asiam, cuius septem ecclesijs Apocalypsim scripsit, & à quibusdam viuus adhuc opinatè creditur in paradisiū terrestrem trāslatus, vt cum Enoch & Elia contra Antichristum prædicet, vt de statu legis euāgelicæ habeatur testis Ioannes, sicut de statu legis naturæ Enoch, & de lege Mosaiica Elias habentur: quod tenet dominus Ioannes Dominici in quodam suo dialogo, allegato per Anto. Florentinum in sua summa, tertia parte. titu. xxxj. c. viij. §. j. vbi prædicta de apostolis dicit: subiungens tamen quòd communis creditur in patria cum ceteris in corpore & anima, quia corpus eius non inuenitur, vel in anima tantum, exponentes illud: Sic eum volo manere donec veniam. Ioan. vltimo. quia non ad aduentum ad iudicium referretur, sed ad aduentum in regno ecclesiæ iam per orbem diffuso. Ipse veniet pro eo sine martyrio in pace migraturus.

Paulus princeps fuit totius ferè orbis prædicando.

Sed Petrus nō solum pontifex Galatiæ, Cappadociæ, Antiochiæ, vbi prædicauit & Romæ, sed absolutè princeps fuit totius ecclesiæ autoritate & iurisdictione plenaria sibi tradita, non ab apostolis ceteris vel concilijs, sed à domino Iesu Christo, vt infra plenè in sequenti consideratione dicam.

Principes ergo apostoli fuerunt ecclesiarum, & populorum facti à domino Iesu Christo, vt ecclesias gubernarent & ordinarent circa diuinum cultum, populos meritis & virtutum exemplis ad salutem traherent, debellādo hostes interiores vitiorum, doctrina & miraculis orbem illustrarent: quod quomodo fit amplè demonstrat Anto. Florentinus in sua summa, parte ij. titu. xxxj. ca. viij. §. j. vbi

amplè per eos de symbolo per eos composito.

Item etiam tanquam iudices duodecim tribus Israël, sedentes cum filio hominis in sede maiestatis suæ, prouident sunt duodecim apostoli qui secuti fuerunt Christum in regeneratione, vt habetur Matthæi xix. & Lucæ xxij. Et isti habent iudicium approbationis, vt dicit Archidiacono. viij. quæstio. j. capit. vereor. Et debent omnes alios præcedere, quoniam iudices ceteris sunt præponendi, & in alio vbi dixi q̄ iudices debent habere sublimiorem locum, facit cap. episcopus. xcv. distinct. Ex quo ergo apostoli fuerunt & principes nostri constituti & iudices, debet quilibet præcedere, vt dictum est, igitur &c.

Et iste numerus duodenarius apostolorum per multas figuras diuinarum scripturarum mirabiliter præfiguratus fuit, & à domino consecratus.

Primò per duodecim filios Iacob, omnes vno patre genitos. Genes. xxxv. & iterum xlij. c.

Secundò per duodecim fontes aquarum, quos in deserto Elim inuenerunt filij Israël. Exodi xv. & Numeri trigésimo tertio capit.

Tertiò per duodecim lapides pretiosos, quos præcepit dominus vt ponerentur in veste Aaron. Exodi, vigésimo octauo capit.

Quartò per duodecim principes electos de duodecim tribubus Israël, singulos per singulas tribus. Iosue, tertio capitulo.

Quintò per duodecim durissimos lapides, quos præcepit poni Iosue in loco castrorum, vbi fixit tentoria. Iosue quarto capit.

Sextò per duodecim panes propositionis qui ponentur super mensam in conspectu domini. Leuitici xxij. ca. & Exodi xxv. cap.

Septimò per duodecim exploratores quos misit Moses ad considerandam terram, quam daturus erat dominus filiis Israël. Nume. xij. cap.

Octauò per duodecim boues qui sustentabant mare æneum. iij. Regum. vij. cap.

Nonò per duodecim præfectos quos posuit Salomō super omnem populum Israël. iij. Reg. iij. cap.

Decimò per duodecim lapides quos tulit Elías iuxta numerum filiorum Israël, & ædificauit de lapidibus altare in nomine domini. iij. Reg. xvij. cap.

Vndecimò per duodecim stellas fulgentes in corona sponsæ, scilicet ecclesiæ. Apoca. xij. cap.

Duodecimò per duodecim portas ciuitatis Ierusalem, quas vidit Ioannes. Apocalyp. xxj. cap.

Tertiodecimò per duodecim fundamenta supernæ ciuitatis quæ vidit Ioannes, & in ipsis nomina apostolorum & agni, de quibus iam dixi supra, & habetur Apocalypsis xxj. capit.

Decimoquartò per duodecim horas diei. Christus est dies, de qua inquit Dauid, Psal. octuagesimo tertio. Melior est dies vna in atrijs tuis super milia. Hic autem dies habet duodecim horas, scilicet apostolos. Vnde ipse Ioannes vndecimo, ait: Nonne duodecim horæ sunt diei? In quo verbo dominus Iesus non ludam, sed successorem eius præuidebat. Hæc dicit Ioannes Ludouicus Vivaldus in suo opere regali, in tractatu de pugna partis sensitivæ & intellectualis, in quarto nota. vbi plenè ponit de excellentia omnium apostolorum in genere & in particulari, ideo eum videas ibi.

Tertia Pars



Rigesima consideratio. Petrus apostolus qui fuit inter apostolos domini primus, obtinuit primatum in ecclesia, & constitutus fuit princeps totius ecclesie: & ideo primatum & primum locum in ecclesia triumphante, hoc est in celo empyreo. Et quod constitutus fuerit princeps totius ecclesie & apostolorum, probatur autoritate sacre scripturæ in duodecim locis.

Primo Matthæi xvj. vbi dicitur: Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam: petra enim dicitur quod primus in nationibus fundamenta fidei posuerit, & tanquam saxum immobile totius operis Christiani compagem molemque contineat. c. fidelior. l. distinctio. faciunt hæc verba textus, vt in beatissimo Petro omnium apostolorum summo principaliter collocaret. Et in c. preceptis. xj. distinctio. ibi: Cura & totius ecclesie principatus committitur. & in c. considerandum. ibi: Et tunc preposuit cæteris. l. distinctio. Et ideo dicitur Romanæ ecclesie caput esse omnium ecclesiarum, cum non ab apostolis sed à summo deo primatum obtinuit. c. in nouo. c. c. sequen. xxj. distinctio. c. sacrosancta. xxij. distinctio. & c. cum beatissimus. xxiiij. q. j. & probatur in c. rogamus. xxiiij. q. j. quod Petrus fuit caput ecclesie, cuius sedes ius suæ ab Anthiochia fuit translata Romæ: & vt dicit textus in c. cuncta per mundum. ix. q. iij. Petrus voce domini principatum ecclesie tenuit. probant etiam textus in c. relatum. xj. q. j. & in c. audiui mus. versic. vnde cum omnibus. xxiiij. q. j. & in c. Paulus. & c. Petrus. ij. q. vij.

Secundus locus sacre scripturæ Ioannis ultimo, vbi dicitur, Pascite oues meas, Ex quo dicto probatur primatus & principatus seu prelatio Petri ponderando verba. pro quo in cap. significasti. in principio, & ibi glossa. de electio. extra & glossa si. in cap. considerandum. l. distinctio, & glossa in verbo, tu es. in c. in nouo. xxj. distinctio. Quamuis enim dominus noster Iesus Christus omnibus apostolis in communi clauis dederit, vt habetur Ioannis xx. & Matthæi xvij. similiter omnibus discipulis precepit predicare: Marci ultimo & Matthæi ultimo. In his tamen non fuit datum regimen sicut per hæc verba, Pascite oues meas, vt in c. in nouo. xxj. distinctio. quoniam reges dicuntur pastores. iij. regum xxij. Vidi cunctum populum Israël dispersum in montibus quasi oues non habentes pastorem, & Esa. xliij. qui dico Cyro pastor meus, & omnem voluntatem meam complebis, Nemo non nouit Cyrum potentissimum fuisse regem, qui Astiage auctore materno interfecto transtulit regnum à Medis in Persas, & probatur Esa. xlvj. Ipsi pastores ignorauerunt intelligentiam. vbi taxat pastores velut maiores regentes, non solum superintendentes, & Ieremie ij. Sacerdotes non dixerunt vbi est dominus, & tenentes legem nesciuerunt me, & pastores præuaricati sunt in me. & in c. seq. Et dabovobis pastores iuxta cor meum, & pascent vos scientia & doctrina. Ipse quoque cui data est potestas in celo & in terra, & qui est rex regum & dominus dominantium, vt habetur Psalm. cxliij. dixi supra in parte præcedenti, in j. consideratione, est pastor bonus, vt habetur Ioannis x. cuius Petrus dicitur vicarius in terris, vt est textus in c. iij. §. j. de translatione episco. Similiter papa gerit vicem dei in terris, ca. ij. circa principium de translatione episco. extra. & c. ad apostolicam. §. nos itaque. de sententia & re iudica. in vj. & clementi. §. ideoque. de magistris. & Iesus dedit Petro clauis regni celorum, vt habetur Matthæi xvj. ca. in no-

uo, cum c. seq. xxj. distinctio.

Et quando in sacra scriptura fit mentio de pastoribus, indubitate intelligitur loqui de regentibus & principibus, vt xxij. c. Ieremie dicendo. Omnes pastores tuos pascet ventus. & eodem loco. c. xxij. Vt pastoribus qui dispergunt & dilacerant gregem pascuæ meæ, dicit dominus. Ideo hoc dicit dominus deus ad pastores qui pascunt populum meum. Vos dispergistis gregem meum, & eiecistis eos, & non visitastis eos. in quibus omnibus locis apparet eos pastores appellatos, qui alijs præfuerunt in regimine & dignitate: quare Petro constituto pastori primatus prelationis & regiminis ei datus est.

Istud etiam probatur Ezechielis xxiiij. quæ ad hoc allegat Cyprianus in episto. xij. ad Stephanum papam, lib. iij. Ait dominus: Fili hominis propheta de pastoribus Israël, propheta & dices pastoribus, Dicit dominus deus, Vt pastoribus Israël, qui pascebant semetipsos: nonne greges à pastoribus pascuntur & c. Et habetur etiam Zacharie x. Ex quibus constat, quod cum soli Petro fuerit data potestas pastoris, nec dictum fuerit alijs, pasce oues meas, quod ipse fuit prelatus apostolorum: quod comprobatur in c. hi qui. l. distinctio. & in c. si post. eadem distinctio. & in c. solita. de maiori. & obed. in c. significasti. de electio. in c. fundamenta. de electio. in vj. & in c. fidelior. l. distinctio. Et canit ecclesia catholica, cui credendum est. Tu es pastor ouium, princeps apostolorum, tibi tradidit deus omnia regna mundi, & ideo traditæ sunt tibi clauis regni celorum.

Tertius locus sacre scripturæ est Lucæ xxij. vbi sic dicitur. Ait dominus Simoni: Simon, ecce satanas expetierit vos, vt cribraret sicut triticum. Ego autem rogavi pro te, vt non deficiat fides tua: & tu aliquando conuersus confirma fratres tuos. De intellectu quorum verborum Augustinus in q. lxxv. de questionibus veteris & noui testamenti, & facit textus in c. j. xxj. distinctio. & ibi amplè Ioannes de Turrecremata ponit potestatem summi pontificis & prelatorum ultra simplicem sacerdotem ratione iurisdictionis. facit etiam textus in c. maiores. de baptismo. vbi etiam ponitur, quod Dominus orauit pro Petro, ne deficeret fides eius: quæ verba bene ponderata denotant, quod Petrus habuit primatum omnium à deo. Primo enim nominatum eum appellat Simon, quasi ex alijs eum vocando, & disiunctim alloquendo, Simon ait. Deinde quod communem futuram prædixit eorum tentationem, expetiuit vos: deinde tertio reuertitur specialiter dicendo. Ego rogavi pro te, non dixit, pro vobis. Et iterum, vt non deficiat fides tua: non vestra. Et ne aliquid dubitationis subesset, addit. Et tu, in præsentia aliorum apostolorum: & vt indubitatissimè ab alijs esset distinctus, addit: confirma fratres tuos, qui erant discipuli & apostoli, ac si apertissimè diceret Christus: Ego tui, tu, aliorum curam habes.

Quartus locus euangelicus pro primatu Petri inter apostolos est Matthæi xvj. vbi Petrus iussus est dare didrachmam pro domino & pro se, cum dicatur: Et cum venerunt Capharnaum, accesserunt qui didrachma amputabant ad Petrum, & dixerunt ei. Magister non soluit didrachmam. Et ibi, Et cum intrasset domum. peruenit ad eum Iesus dicens. Quid tibi videtur Simon? Reges terræ à quibus accipiunt tributum vel censum, à filijs suis, an ab alienis? Et ille dixit: Ab alienis. Dixit illi Iesus. Ergo liberi sunt filij. Vt autem non scandalizemus eos, vade ad mare, & mitte hamum: & eum piscem qui primus ascenderit, tolle, & aperto ore eius inuenies stateram, illam sumens da eis pro me & te.

& te. Ex quibus verbis, & eo quia apostoli statim in his verbis dixerunt. Quis putas maior est in regno caelorum? Beatus Hieronymus declarans praedicta verba, & sensum literae dixit, quod etiam haec fuit mens apostolorum. Et etiam beatus Ambrosius, de quo habetur in ca. est aliud. xxiii. questio. j. & etiam Augustinus in quaestionibus veteris & noui testamenti. q. lxxv. ubi per haec verba multum ponderauit primatum Petri inter apostolos.

Probatum & vltimus extrina nominatione apostolorum per tres euangelistas facta, videlicet Matthaei x. ubi sic nominantur.

Petrus, Andreas, Philippus, Bartholomaeus, Iacobus Zebedaeus, Ioannes, Thomas, Matthaeus, Iacobus Alphaei, Thadaeus, Simon Cananeus, Iudas Scariothis.

Marci iij. Petrus, Iacobus Zebedaeus, Ioannes, Andreas, Philippus, Bartholomaeus, Matthaeus, Thomas, Iacobus Alphaei, Thadaeus, Simon cananeus, Iudas Scarioth.

Lucae vj. Petrus, Andreas, Iacobus, Ioannes, Philippus, Bartholomaeus, Matthaeus, Thomas, Iacobus Alphaei, Simon Zelotes, Iudas Iacobi, Iudas Scarioth.

Vbi semper sunt in numero duodenario, & tamen semper Petrus est primus: & non primus ratione primae vocacionis, quia Andreas fuit primus vocatus. Et dicitur in sermonibus discipuli, sermone xxxviiij. de sanctis Iacobo & Philippo. & in sermone de sanctis Petro & Paulo. Et semper doctores theologi intellexerunt de primatu ratione praelationis & principatus, ideo & nos ita intelligimus.

Sexus locus est Ioannis xxj. ubi habetur. Simon Petrus cum audisset, quia dominus est, tunica se succinxit: erat enim nudus, & misit se in mare. Alii autem discipuli nauigio venerunt. Non enim longe erant a terra, sed quasi cubitis ducentis trahentes rheitia &c. quod singulariter declarat & ita intelligit Bernardus, de Buis, libro ij. de consideratione ad Eugenium.

Septimus habetur Lucae v. quem ad hoc adducit Ambrosius relatus per Gratianum xxiiij. q. j. c. non turbatur. denique, vt dicit text. & si alius imperatur vt laxent rheitia sua, soli tamen Petro dicitur, duc in altum, hoc est in profundum disputationum. Quid enim est tam altum, quam altitudinem diuitiarum videre, scire filium dei, & professionem diuinam generationis assumere, licet mens humana plenitudinis non queat inuestigatione comprehendere: fidei tamen plenitudo complectitur. Et ibi dicit Ioannes de Turrecremata, quod licet dederit omnibus potestatem praedicationis, non tamen omnibus, sed soli Petro dedit altas quaestiones circa fidem determinare, & in lucem veritatis ducere.

Octauus habetur Matthaei xvij. quem ibi declarat Chrysoströmus.

Nonus habetur Marci xiiij. Cum soli Petro dixerit Christus. Simon dormis, non potuisti vna hora vigilare mecum? quasi dominus voluit ostendere ipsum praeceteris ex commissio sibi officio debuisse vigilasse.

Decimus habetur Ioannis vj. dum multi discipulorum abissent retrorsum, dixit Iesus ad duodecim. Nunquid & vos vultis abire? Respondens ei Simon petrus. Domine ad quem ibimus? & dicit glo. vnus pro omnibus respondet.

Vndecimus habetur Lucae xxvj. de amputatione auriculae Malchi a Petro facta: quod declarat Gregorius papa relatus per Gratianum. c. si Petrus. xxiiij. q. j.

Duodecimus & vltimus locus est Ioannis vltimo, ubi dominus dicit ad Petrum. Amen amen dico tibi, cum es es iunior, cingebas te, & ambulabas ubi volebas: cum au-

tem senueris, extendes manus tuas, & alius cinget te, & ducet te quo tu non vis. Et infra dicit ei. Sequere me. quod non modo intellexit de genere martyrii, sed & ordine magisterii, vt ait Theophilus. Inde quidam recetior ait. Sequere me gerendovices meas, & in officio pastoralis & martyrio. Et haec sunt quae satis probant quod Petrus inter apostolos obtinet primatum, tanquam pastor inter eos. Et quoniam summus pontifex fuit successores Petri, ideo obtinent primatum in ecclesia militante, prout Christus: cuius vicarij sunt, in ecclesia triumphante. Dicam infra in parte sequenti. Et nota quod Christus simpliciter magis dilexit Ioannem euangelistam quam Petrum ex pluribus priuilegijs ei concessis, vt ait Anto. Florentinus in quarta parte suae summae, titu. x. c. iij. §. iij. & nullus alius ita familiaris & continuus cum Christo.

TRigesima prima consideratio. Ambrosius recitatus in c. beati. ij. q. vij. dicit. Beati Petrus & Paulus eminent inter vniuersos apostolos, & speciali quadam prerogatiua praecellunt: verum inter ipsos quis cui preponatur incertum est. Puto enim illos aequales esse meritis, qui aequales sunt passionibus: & simili eos fidei deuotione vixisse, quos simul videmus ad martyrii gloriam peruenisse. Non enim sine causa factum putamus, quod vna die passi sunt, vno loco, sub vno persecutore. Vna die, vt ad Christum pariter peruenirent. In vno loco, ne alteri Roma deesset. Sub vno persecutore, vt aequalis crudelitas vtrumque constringeret. Dies ergo pro merito, locus pro gloria, persecutor decretus est pro virtute &c. Et etiam Pelagius papa in c. quamuis. xxxj. dist. Sic quamuis vniuersae per orbem catholicae & apostolicae constitutae ecclesiae vnus thalamus Christi sit: tamen sancta Roma. ecclesia catholica & apostolica nullis synodicis constitutis caeteris ecclesijs praelata est, sed euangelica voce domini & saluatoris nostri primatum obtinuit. Tu es, inquit, Petrus, & super haec petram edificabo ecclesiam meam. Cui data est etiam societas beatissimi Pauli vasis electionis, qui non diuerso (sicut haeretici garrunt) sed vno tempore, vna eademque die gloriosa morte cum Petro in vrbe Romana sub Caesare Nerone agonizans coronatus est, & supradictam pariter Romanam ecclesiam Christo domino consecrarunt, eamque omnibus vrbibus in vniuerso mundo sua praesentia ac venerando triumpho, pretulerunt.

Ex quibus videtur dicendum quod Paulus fuit aequalis Petro, & sic quod Petrus solus non fuit princeps apostolorum, nec illi soli fuerit data illa potestas vniuersalis antedicta. Ioan. de Turrecremata in c. vereor. vij. q. j. Et Anto. Florentinus in sua historia, in j. parte. titu. vj. c. iij. ponit hanc aequalitatem: sed dicunt illam fuisse in merito & premio & potestate ordinaria, sed non quo ad iurisdictionem: quia Petrus fuit maior in hoc & in administratione Pauli, vt in c. in illis. in fine. lxxx. distinctio. & glossa in verbo, pari. in c. in nouo. xxj. distinctio. Et etiam quo ad potestatem faciendi miracula: & idem Florentinus in sua summa, iij. parte. titu. xxxj. capi. vij. §. j. Attamen Ioannes Ludouicus Viualdus in suo opere regali, in tracta. de pugna partis sensituae. in iij. notabili. versic. Paulus apostolus, dicit quod Paulus fuit Petro sublimior in quibusdam: hinc est quod in bulla siue sigillo plubeo ponitur Paulus a dextris & Petrus a sinistris. Aliam tamen rationem quare hoc fiat retulit Ioannes de Selua, in suo tractatu de beneficio, in prima parte. questio. v. scilicet quia sinistra est pars mortis quam Christus habebat tempore quo Petrus venit ad Christi

Tertia Pars

stum ante passionem. Dextera verò denotat immortalitatem Christi, quam habuit post resurrectionem, quo tempore Paulus venit ad Christum. Hæ rationes sunt semina: ideo melius dixi supra in hac parte, in ij. consideratione, ubi dixi de Christo quomodo sedeat ad dexteram. Et in dicto quarto notabili ponit ipse Vivaldus de omnibus apostolis: sed dicit qd Paulus præcellit alios apostolos sex rationibus. Et etiã de omnibus alijs apostolis & conuersione eorum ponit idem Antonius Florētinus in dicta sua historia, in prima parte, in vj. titulo a. iij. c. vsq; ad finem ponit de apostolis & euangelistis, post quos ponit de discipulis, & solū ponit de tribus, videlicet de Lazaro, Martha, & Magdalena; de quibus facio considerationem sequentem. Dicit tamen Bartholomæus Veronen. in tractatu de imperatore eligendo, in verbo, ratione dignitatis, qd Adam & Petrus sunt digniores, quia proximiores virgini Mariæ.

Aduerte tamen, qd de iure appellatione apostoli simpliciter, intelligitur de Paulo, vt ait glo. in verbo Virginius. de iure naturali gentium & c. in institutio. que glo. à doctoribus approbatur. Cui concordat glossa iuris canonici in verbo, parte. in c. forus. de verbo. significat. quæ allegat pro hoc cano. apostolus. xxxij. q. vij.

Trigesima secunda consideratio. Lazarus post apostolos discipulus Christi huius nostre ciuitatis Heduen. patronus, protector & conseruator, & in qua eius corpus requiescit, inter cuius membra caput peregrinis demonstratur, summa gloria, summa laude, summo honore est glorificandus, laudandus & honorandus. Hic enim, vt dicit Florentinus in dicto sexto titulo. xix. c. frater erat Marthæ & Magdalene, à Christo fuit familiariter dilectus, & solus inter discipulos Christi amicus vocatus, vt habetur Ioānis xj. Lazarus amicus noster dormit. De stirpe regia descendens ex populo Iudæorum patre Syro nuncupato, & matre Eucharía, & mortuis eorum patre & matre magnas sui patrimonij diuitias sic inter se diuiserunt, vt Mariæ quoddam castrum Magdalon dictum (vnde Magdalena nuncupata est) in partem cõigerit. Marthæ verò castellum Bethaniæ, quod erat propè Ierosolymam ad duo miliaria; Lazaro autem militiæ vacanti pars non modica Ierosolymorum, & eum quatruiduanum à mortuis suscitauit Christus. Post passionem domini lapsus aliquot annis, Iudæi fugatis apostolis de partibus illis insurgentes contra Lazarum, Mariam & Martham sororis eius, Marcellam pedisequam Marthæ quæ Christo disputante contra Phariseos clamauerat, Beatus venter qui te portauit & c. & Celidonium quem à natiuitate cæcum Christus illuminauerat, & Maximinum vnum ex lxxij. discipulis Christi, nauim imposuerunt sine gubernaculo, periculis marinis exponentes, vt quàm citillimè submergerentur. Sed diuino nutu, Massiliam incolumes peruenerunt, vbi prædicationibus eorum, princeps cum vxore ad fidem Christi conuersus, idola ciuitatis confregit, ecclesias cõstruxit, fidem & baptismum plurimis recipientibus, beatorum Lazarum Massiliæ episcopum præferunt: deinde populum Prouinciæ ad fidem induxerunt. Reliqua verò vide infra in vltima parte, in consideratione que de laude ciuitatum tractat, vbi plura in laudem diui Lazari scribuntur: & meritò, cum sit numentolare Heduorum.

Trigesima tertia consideratio. Post apostolos & prophetas dominum deum martyrum candidatus laudat exercitus, vt habetur in cantico Ambrosij & Augu-

stini. Vnde Ioannes apocalypsis vij. dicit se vidisse turbam magnam in ecclesia triumphante, quam dinumerare nemo poterat ex omnibus gentibus, & populis, & tribubus, & linguis, stantes ante thronum & in cõspectu agni amici stolis albis & palmæ in manibus eorum, & clamabant voce magna, dicentes: Salus deo nostro, qui sedet super thronum & agno: & omnes angeli stabant in circuitu throni & seniorum & quatuor animalium laudantes deum: & qui sunt hi amici stolis in circuitu throni cum palmis in manibus, sunt qui venerunt ex tribulatione magna, & lauerunt stolas suas, & dealbauerunt eas in sanguine agni: ideo sunt ante thronum dei, & seruiunt ei die ac nocte, & qui sedet in throno habitabit super illos: de quo in prima consideratione huiusce partis. Et non esurient amplius neq; sitient, vt de his dicit Antonius Florētinus in sua summa, parte iij. titu. xxxij. ca. ix. vbi plenè de martyribus quos ponit post apostolos & prophetas.

Vnde multum sunt honorandi & glorificandi martyres, cum sustinere martyrrium sit actus maxime perfectioris: quod probat sanctus Thomas ij. ij. q. cxxij. articulo ij. duobus modis, vt ibi per eum.

Ex quibus concluditur, qd martyres sunt perfectiores doctoribus: quia ipsi docent non solum verbo, sed etiam facto. Sunt etiam perfectiores virginibus. vnde Augustinus, in libro de virginitate facit cõparationem inter perfectionem martyrij & virginitatis: & etiam sanctus Thomas in quarto, distinctione xlix. inquit: qd licet vna aureola sit maior altera, secundum quid, simpliciter tamen loquendo, aureola martyrum est potior aureola doctorum & virginum: quia cum martyrio sit pugna difficilior & victoria maior, debet etiam esse & excellentior aureola, quæ martyribus datur. Vnde glossa super illud Matthæi quinto. Beati qui persecutionem patiuntur & c. dicit quòd omnes aliæ beatitudines perficiuntur in ista. Ecclesia quoq; in commemoratione sanctorum martyres præordinat & præponit doctoribus & virginibus, ad ostendendum præuincientiam eorum respectu doctorum & virginum. Quorum martyrum gloriam admirans sancta mater ecclesia, inquit deo: Que vox, que poterit lingua retexere quæ tu martyribus munera preparas. q. d. nulla. ideo canit David propheta, psalmo cxv. Preciosa in conspectu domini mors sanctorum eius, id est secundum Alexandrum des Hales, ibi: Chara & grata est deo mors martyrum. Cùm enim ipsi ostenderint operibus arduis, qd super alios deum dilexerunt, dicente Gregorio in quadam emilia paschali, qd probatio dilectionis exhibitio est operis. Credendum est ergo, qd deus in cœlesti curia illis præcipui amoris signa ostendet, eos singulari gloria decorando. hæc dicit Bernardinus de Bustis in suo rosario, in prima parte, sermo. xxxix prima parte. litera z. a & b. & in dicto sermone tractat materiam martyrij.

Et dicit Ioan. Ludouicus Vivaldus in suo opere regalij, in tractatu de pugna partis sensitivæ: in iij. notabili, qd triumphus dignitas, magnificentia, honor & gloria totius Christianæ religionis est in tam grandi exercitu sanctorum martyrum, qui pro veritate fidei orthodoxæ suum proprium fuderunt sanguinem. De laude, gloria & excellentia quorum, videas ibi.

Trigesima quarta consideratio erit de doctoribus ecclesie, qui etiam sunt de numero beatorum: imo etiã ad ecclesiastici corporis integritatem & consummationem cõstituti sunt à Christo. Inter cæteros eius gradus & partes, doctores

res, doctores qui veritatem palam edoceant, & populum recte instituunt, quemadmodum testatur beatus Paulus in prima ad Corinthios epistola. c. xij. dicens. Et quosdam quidem posuit deus in ecclesia, primò apostolos, secundò prophetas, tertio doctores, deinde virtutes & c. & ad Ephesios iij. c. idem affirmat his verbis. Et ipse Christus dedit quosdam quidem apostolos, quosdam autem prophetas, alios verò euangelistas: alios autem pastores & doctores ad consummationem sanctorum in opus ministerij in ædificationem corporis Christi. Ex quibus etiam videtur, quod præcedant martyres, cum ibi per apostolum ponantur in tertio gradu post apostolos & prophetas: sed parum (vt credo) hic curatur de ordine litterarum, de aureola doctorum dixi in præcedenti consideratione: de quibus Daniel. xij. dicitur. Qui ad iustitiam erudiunt plurimos, quasi stellæ in perpetuas æternitates. & vide per Antonium Florentinum in iij. parte suæ summæ. titu. xxx. c. viij. §. ij. Et nota quod in paradiso sunt tot ordines dignitatum, & vnus excellit alterum, ita & in terra: & sunt tales differentiæ pro maiori concordia tantæ multitudinis, quæ non posset alia ratione subsistere. c. ad hoc. lxxxix. di. & c. licet. ij. xlv. distin.

Trigesima quinta consideratio erit de euangelistis qui sunt quatuor, qui præferuntur omnibus alijs inferioribus ab apostolis, imo inter apostolos simul connumerantur. c. vnico. dereliquijs & veneratio. sanctorum. in vj. Sed quis illorum sit præferendus? Videtur quod sit Ioannes, tum quia apostolus, tum quia ecclesia canit quod inter cæteros magis dilectus, tum quia dicit glo. in verbo miraculo. in c. per baptismum. de conse. distin. iij. quod beata Maria & Ioannes apostolus peccare non potuerunt, tum ex eo quod quatuor euangelistæ figurantur per quatuor elementa: videlicet per terram, aquam, ignem, & aërem.

Primò Matthæus figuratur per terram, quia primò fuit valde terrenus deditus mundi lucris: vnde telonarius dicitur seu publicanus. Vnde etiam Ezechielis primo, & Apoc. iij. per hominẽ figuratur, cui commissã est cura terrarum, vt in ea operaretur. Gen. iij. Tradidit etiam notitiam nobis de Christo secundum carnem, quam à terrenis traxit, incipiens euangelium, Liber generationis.

Marcus figuratur per aquam: nam in ciuitate quæ fundata est in aquis, scilicet Venetiarum elegit habitationem suam: & per leonem figuratur, qui quartanam patitur, eo quod multo humore abundat. Aqua summè nutrit quartanam. Hic tradit notitiam de Iesu secundum suam sapientiam, quæ per aquam figuratur in scriptura, iuxta illud Ecclesiastici xv. Aqua sapientiæ salutaris potauit illum. Vnde principaliter Marcus describit prædicationem Christi, & incipit euangelium suum in aquis Iordanis dicens. Mox post exordium fuit Ioannes in deserto baptizans.

Lucas autem est vt aër. vnde euangelium scripsit ea lingua quæ melius vitur aëre, in formando vocem quæ alijs. Dicit Isido. in Aery. libro, quod orientales frangunt aërem in gutture, & in gutture loquuntur, vt Hebræi seu Iudæi. Occidentales præcipuè Hispani frangunt vocem in dentibus, & ideo in dentibus loquuntur, vt Latini. Sed mediterranei frangunt vocem in palato, & in palato formant vocem, & ideo melius quæ alijs loquuntur vt Græci: & ideo locutio eorum comptior est cæteris secundum ipsum, & hac lingua Lucas suum scripsit euangelium secundum Hieronymum. vnde seculari quadam redolet es

loquentia: hic figuratur per vitulum, qui in veteri testamento figurabat mortem Christi, quæ in aëre facta est. Vnde & principaliter Lucas describit ignem in passionis: & hæc visio est nobis magis proportionata. Nam per aërem corporaliter melius videmus. Et est ratio, quia nil nobis nasci profuit, quod dixit Matthæus. Nec prædicatio profuit, quod dixit Marcus, nisi redimi profuisset, quod dixit Lucas.

Ioannes autem figuratur per ignem, & merito, quia dilectionis amore ardebat. Hic figuratur etiam per aquilam, quæ super omnia alia animalia visitat spheram ignis, vbi exultis plumis ad terram veniens iterum iuuenescit. Igne rectè comparatur, cuius verba fuerunt plena igne charitatis. Ipse describit quem modo sic deus dilexit mundum, vt vnigenitum suum daret, & qualis ipse vnigenitus datus est nobis: id est, In principio erat verbum, & deus erat verbum. Ipse narrat sermonem in vltima cœna plenum igne amoris. Ipse solus latus Christi lancea perforatum describit, vnde exijt omnis flamma amoris. Epistole eius plenæ sunt fraterno amore. Hæc sunt quæ dicit Antonius Florentinus prima parte suæ summæ, titulo iij. c. iij. §. ij.

Ex quo, vt dixi supra ista parte, in xij. consideratione, quod inter quatuor elementa dignius & excellentius est ignis: ideo etiam cum euangelia Ioannis igni comparentur, digniora cæteris censenda sunt. Et de ordine illorum habetur per Hieronymum, de Lyra, & alios scribentes in proœmio seu argumento euangeliorum Matthæi, ex quo primus scripsit euangelium in Iudæa, sed propter hoc euangelia sua non sunt digniora, sed Ioannis, vt dictum est.

Figurantur etiam per Angelum & tria animalia, videlicet per Angelum Matthæus, per Taurum Lucas, per Leonem Marcus, & per Aquilam Ioannes, vt habetur Ezechielis primo. Et declarant de Lyra, & alij doctores theologiæ in dicto proœmio euangeliorum.

Trigesima sexta consideratio. Post hos sunt quatuor doctores præcipuè catholici, quatuor columnæ ecclesiæ, videlicet sanctus Gregorius papa, sanctus Hieronymus presbyter cardinalis, sanctus Ambrosius archiepiscopus Mediolanensis, sanctus Augustinus ante conuersionem suam rhetor maximus & philosophorum acutissimus: post susceptum verò baptismum Episcopus Hypo. per totum mundum celebris doctor, & falsitatis inimicus. Hi sunt eruditissimi & sanctitate præfulgidi. Et, vt testatur Romanus pontifex in c. vnico. de reliquijs & veneratione sanctorum, libro vj. Quorum perlucida ac salutaria documenta Romanam illustrarunt ecclesiam, decorarunt virtutibus, & moribus informarunt. Per ipsos præterea quasi luminosas ardentes lucernas super candelabrum in domo domini positas errorum tenebris profugatis, totum corpus ecclesiæ tanquam sydus irradiant matutinum. Et, vt iam prædixi ista parte, in xxij. consideratione, vbi de tribus linguis fit mentio inter istos tres, Augustinum, Hieronymum, & Gregorium, magis creditur Augustino in disputationibus, Hieronymo in historijs & translationibus. Gregorius verò in moralibus præponitur: vt notatur in verbo Græci. in c. vt veterum. ix. distinctione. & sic sensu historicus Hieronymo, tropologicus moralis Gregorio, Allegoricus Ambrosio, Anagogicus verò Augustino attribuitur. Historia verò docet factum, Tropologia faciendum, Allegoria credendum, & Anagogia

Tertia Pars

appetendum. Sed an Hieronymus præponatur Augustino, vide Dominicum in c. vnico, de reliquijs & venera. sanctorum. in vj. vbi probat q̄ quandoq̄ vnus præponitur alteri in ordine literæ.

Trigesima septima cōsideratio erit de Innocentibus, quo loco collocantur in paradiso, an sint corona martyrum coronandi & laureandi. Robertus de Licio in sermone de Innocentibus recitat tres opiniones, quarum dicit vnā esse falsā, aliam debilem, alteram verō veram. Et est quoddam martyrii gloriam quam in alijs propria voluntas meretur, illi paruuli occisi dei gratia sunt affecti. Quoniam, vt ait, effusio sanguinis propter Christum vicē gerit baptismi: vnde sicut in pueris baptizatis per gratiam baptismalem meritum Christi operatur ad gloriam, vt in ista parte, in xlii. cōsideratione dicitur, sic in istis operatum est ad palmam martyrii obtinendam. Et hoc vult Augustinus in quodam sermone de Epiphania, quasi alloquens ad Innocentes, dum inquit, Ille de vestra corona dubitabit in passione pro Christo qui etiam paruulis baptismum prodesse non æstimat Christi. Non habebatis ætatem in qua in passurum Christum crederetis, sed habebatis carnem in qua pro Christo passuro passionem sustineretis, hæc ille. Nec est dubium ipsos sanctos innocentes esse in cælo altissimo, & gaudium speciale habent, cū primi pro Christo nato, mandato impij Herodis Ascalonitæ occisi, & martyrium passi fuerint, ideo mirum in modum in terra glorificari debent. Vnde Augustinus, in sermone Innocentium (vbi multa prosequitur de gloria eorum) dicit. Hodie fratres charissimi natalē illorum infantium colimus, quos ab Herode crudelissimo rege interfectos esse euangelij textus eloquitur. Ideo cū summa exultatione gaudeat terra nostra cœlestium militum, & tantarum parens fecunda virtutum. Ecce prophanus hostis nunq̄ beatis paruulis tantū prodesse potuisset obsequio, quantum profuit odio. Nam sicut presentis diei festa manifestant, quantum contra beatos paruulos iniquitas abudauit, tantum in eis gratia diuinæ benedictionis effulsit, hæc ille. Sed in quo loco sint in paradiso, si vis facere cōparationem ad sanctos qui præcesserunt eos, & ad sanctos qui sequuti sunt, essent collocandi post prophetas & patriarchas, & ante apostolos, quemadmodum & in letania descripi sunt.

Trigesima octaua cōsideratio de confessoribus sit, qui sunt in quadruplici differētia. Quidā sunt pastores, quidam scripturatā doctores, quidā eremi seu cenobij cultores aut monachi, & quidam seculi habitatores: vt de his scribit Anto. Florētinus in sua summa, parte iij. titulo xxxj. c. x. §. ij. iij. iij. & v. Et de his dici potest id quod habetur psal. lxxxvij. Cōsistebūt cœli mirabilia tua domine, etenim veritatem tuam in ecclesia sanctorū. Et meritō prælati cōfessores cœli dicuntur, quia sicut inferiora corpora gubernantur per superiora, cœles, & planetas eorum, & ex influxu cœlorum in inferioribus elementis, & elementatis fiunt generatio & corruptio, mutatio, & omnis motus, sic ex dispositione prælatorum, & ordinatione populū, ipsi populū mouentur ad bene operandum, ad Hebræos. v.

Eriam doctores cœli dicuntur propter lumen sapientie, vt dicitur Ecclesiastici xxiiij. Ego feci vt in cœlis oriretur lumen. quia propter pluuiam doctrinæ de cœlo descendentem. Iacobi v. Cœlum dedit pluuiam, scilicet aq̄

reum, & hi maximè cōfidentur mirabilia cœli, & veritatem, Christum, vel veritatem scripturarum. Vnde Gregorius ij. moralium tractans illud lob xxxvij. Quis dedit Gallo intelligentiam? exponit de doctoribus & prædicatoribus ecclesiæ, quibus deus dedit intelligentiam sicut gallo, & non alijs, & ibi ipse Anto. scribit de natura galli, vbi dicit q̄ gallus dicitur habere intelligentiam per metaphoram. Aestimatio enim sensitua quam habet gallus secundum quam operatur prorumpens ad cantum dicitur hic intelligentia. Cantat enim certis horis determinatis secundum instinctum naturæ, ac si haberet intelligentiam, mensuram, & proportionem motuum cœlestium. Vnde subdit, Quis enarrabit rationem cœlorum, & contentum cœli, quis dormire faciet doctores? Ergo ecclesiæ viros assimilat gallo propter tria: quia certis & determinatis horis cantat, & quia vocem in cantu variat, & quia cantando se prius alis verberat. Intelligentiam ergo primum gallus accipit, vt prius nocturni temporis horas accipiat, & tunc demum vocem exhortationis emittat. Gallo igitur intelligentia attribuitur desuper, quia doctori veritatis discretionis virtus, vt nouerit quibus, quid, quando, vel quomodo diuinitus ministratur. Non enim vna eademq̄ cunctis exhortatio conuenit, quia nec cœtorum par morum qualitas astringitur. Sep̄ enim alijs officium, quæ alijs profunt: & pleræq̄ herbæ quæ aliqua animalia reficiunt, alia occidunt: pro qualitate ergo audientium sancti doctores & prædicatores formabant suos sermones, vt pulchrè ostēdit gloriosus doctor Hiero. in epistolis suis. hæc ille. Vbi etiam amplè declarat quomodo capienda sit illa intelligentia Galli, illam doctoribus & prædicatoribus applicando & attribuendo.

Tertij sunt de quibus agitur in vitis & collationibus patrum. S. Anachoritæ scilicet horum primus fuit Paulus primus eremita, qui tantę perfectionis fuit, vt beatus Antonius animam eius egressam de corpore in choro angelorum viderit collocari. Additi sunt eis Cœnobitæ viuentes in congregatione, etiam cōtēplationi dediti, vt Monachi omnes, de quibus in proxima sequēte parte, quasi circa finem in pluribus cōsiderationibus, & hi cœlo meritō cōparantur: quia sicut cœli exaltantur à terra, Esaiæ ij. & valde, ita prædicti eleuati fuerunt in altissimis cōtemplationibus, à terra separati, id est effectu terrenorum, confessi sunt & confitebuntur hi cœli mirabilia tua, de quorum conuersatione & cōtemplatione dicitur lob xxxix. Quis dimisit onagrum liberum in solitudine, & vincula eius quis soluit? Cui dedi in solutione domum, & tabernaculum eius in terra saluginis. Contemnit multitudinem ciuitatis, vocem exactoris non audit, circumspicit montes pascuæ suæ, & virentia quæq̄ perquirat. Quæ verba ibi exponit Anto. Florētinus post Grego. in moralibus, libro xxx. Et iste status religiosorū excedit statum virginum, vt dicit sanctus Thomas ij. q. clxxxvj. artic. viij. alleg. per Fel. in c. causam. col. ij. extra de probationi.

Quarti sunt cōfessores, qui vt cœli consistebūt mirabilia dei, qui deum confessi sunt sanctis operibus, glorificati in gloria superna. Hi etiam cœli dici possunt, quia sicut mouentur continuè à primo mobili omnes alij cœli, sic & isti à deo, qui est primum mouens omnia, sed immobilis manens in se, moti sunt ad bona operandū: propter quod dicitur Esaiæ xxvj. Omnia opera nostra operatus es in nobis. Et quia omnis motus noster interpretatur,

tatur, quod est nobis datus ad merendum & bene operandum, ideo dicit apostolus ad Galatas vj. Dum tempus habemus, operemur bonum. Scribit autem Salomon xxvij. tempora diuersarum operationum, in quibus homo mouetur de vno ad aliud, vt habetur Ecclesiastes iij. Omnia tempus habent & c. s. opera & tempus sibi congruum. De vna ad aliam expositionem moralem assumit Florentinus in loco ante allegato, & reducit ad quatuor status hominum iustorum. Quidam sunt baptismum recipientes, quidam poenitentes, quidam proficientes, & quidam præfidentes: quemadmodum ibi amplè declarat in d. §. v. Etiam amplissimè de istis quatuor gradibus confessorum ponit Ioannes Ludouicus Viualdus in suo opere regali, in tractatu de pugna partis sensitivæ & intellectivæ. Et quomodo varijs tentationibus, ac persecutionibus in hoc seculo affliguntur. De beatitudine verò iustorum & aliorum scribit Robertus de Lirio in suo tractatu de beatitudine sanctorum.

Trigesimanona consideratio de virginibus tractat, quibus datur aureola in cælo, de quibus visus est locus qui Ioannes in Apocalypsi vij. cap. cum ibi ostendat illas vidisse ante thronum dei per numerum determinatum, scilicet centum quadraginta quatuor milia, vt dicit Anto. Florentinus in iij. parte suæ summæ, titu. ij. capi. j. §. viij. vbi amplè collaudat, extollit, & commendat virginitatem ex multis, quibus datur corona, quæ dicitur aureola, vt ibi dicitur, & in fine huius considerationis: & de virginum statu & laude tetigi in præcedenti parte, in xj. consideratione.

Sed cum & ad regnum cælorum perueniāt & viduæ: quæ sint in digniori, seu altiori loco, an virgines, an viduæ. Dicit enim Antonius Florè. loco præallegato, ca. ij. §. viij. q. quævis status virginalis melior sit q̄ conjugalis, tamen & in statu viduali, vel conjugali potest quis perfectior esse virgine, & maioris meriti: scilicet quia maioris meriti charitate existit. Sed hæc dubitatio de his quæ sunt eiusdem meriti respectu charitatis, quæ vita sit perfectior, ita quod in perfectiori loco collocari debeat. Et videtur q̄ vidua sit eiusdem qualitatatis, cum ita commendetur viduitas, sicut virginitas, vt de commendatione eius ponit ipse Anto. in d. ij. parte suæ summæ, titulo ij. c. iij. §. ij. vbi dicit commendatam fuisse viduitatem autoritate diuina, & canonica. Cum etiam castitas viduarum multum commendetur, de qua supra in ij. parte, in xx. consideratione.

Imo etiam videtur q̄ virginitas non sit excellentior matrimonio ex multis.

Primo ex dictis Augustini in libro de bono coniugali. Non impar meritum continentia est in Ioane qui nullas est expertus nuptias, & in Abraham qui filios genuit, c. si enim. ver. cæterum. le second. de poenitent. distin. ij. sed maioris virtutis maius est meritum, ergo virginitas non est potior virtus q̄ castitas coniugalis.

Secundo sic. Ex virtute dependet laus virtuosi, si ergo virginitas præfertur continentia coniugali, videretur q̄ quælibet virgo esset laudabilior qualibet coniugata, sed hoc est falsum, vt dictum est: ergo virginitas non præfertur coniugio.

Tertio sic. Bonum commune potius est bono priuato, vt patet x. Ethic. tex. in §. pe. & ibi not. in l. vnica. C. de caducis tollendis. c. scias. vij. q. j. Sed coniugium ordinatur ad bonum commune, & ad publicam vtilitatem. l. in

bello. §. medio. ff. de captiuis & postli. reuer. l. j. & ibi glo. in verbo reipublicæ. & docto. ff. soluto matrimonio. Lucas de penna in l. fi. col. v. C. de incolis, libro x. vbi etiam videtur tenere q̄ matrimonia sunt necessaria pro conseruatione generis humani: dixi j. in xj. parte, in x. consideratione, vbi scripsi q̄ vxoratus præfertur non vxorato, sed virginitas solum tendit ad bonum priuatum.

Quarto, quoniam videtur quod virginitas contrarietur præcepto legis naturæ, & diuinæ. Naturæ, s. cum dicitur Aristote. in libro v. de animalibus. in primo de cælo & mundo, & in secundo de anima, q̄ natura appetit generationem indiuiduorum propter conseruationem suarum specierum, sed matrimonium tendit ad sobolem procreandam, & ad multiplicandum genus humanum. Hiero. c. nuptiæ. xxxij. q. j. & est ad Paulam. Nuptiæ replent terram, virginitas verò contrariatur, igitur: & eam seruantes in veteri lege & non relinquentes post se semen erant maledicti, maledictione opprobrii, vt patet de Ioachin & c. quod figuratur Matthæi xxj. quando Christus maledixit ficulneæ: quia sine fructu. Item contrariatur legi diuinæ, cum præceperit deus homini, Genesis j. Crescite & multiplicamini, & replete terram. Et dicit Pau. j. ad Corinthios v. Volo iuniores nubere, & filios procreare. Et ad Timoth. ij. dicit. Saluabitur mulier per generationem filiorum. Ex quibus videtur, q̄ matrimonium sit laudandum, & poena imponebatur apud Romanos seruantibus virginitatem: & qui vitam coelibem ducebant, teste Valerio. & veteri lege, Deutero vij. prohibebatur seruare virginitatē. Ioannes de Turrecremata in c. integritas. xxxij. q. j. in iij. dubio. Et Bernad. de Buis in suo rosario, parte ij. sermone xxvij. in litera D. Et Gabriel Barlette in sermone profesto sanctorum Innocentium. faciunt prædicta fundamenta, sed tandem concludunt, q̄ virginitas sit præferenda, quia virginitas est in consilio, & opera perfectionis. Cadit enim sub consilio, quia apostolus consuluit virginitatem, tanquam melius & perfectius. j. ad Corin. vij. Quia bonum animæ præfertur bono corporis, & bonum diuinum bono humano, & bonum contemplatiuæ vitæ, præfertur bono actiuæ vitæ. Virginitas autem est bonum animæ diuinum, & vitæ contemplatiuæ. Coniugium est bonum corporis ad conseruationem humani generis, & sic humanum, & pertinet ad vitam actiuam: quoniam vir & mulier in matrimonio viuentes necesse habent cogitare quæ sunt mundi, vt patet j. ad Corin. vij. & ibi respondet ad motiua in contrarium facta.

Etiam secundo facit, quia ille status dignior qui maiorem recipit fructum, sed virginibus datur maior: quia, vt dicit Lucas de Penna in l. quoties. quæ est finalis. C. de priuilegijs scholarium, libro xj. q̄ cum sementem terræ bonæ centesimum, sexagesimum & trigessimum fructum euangelia doceant, & centenarius pro virginitatis corona primum gradum teneat, sexagenarius pro viduitatis labore, & trigenarius pro coniugio, vt patet per parabolam Math. xij. Vt tenet theologi: quod etiam tenet & sequitur Berna. de Buis in dicta ij. pte sui rosarij, sermo. xxxvij. in princip. Et ipse Gabriel Barlette in dicto sermone profesto sanctorum Innocentium. Vnde Ambrosi. libro de virginitate. Bona est continentia coniugalis, melior continentia vidualis, optima mundicia virginalis.

Tertio, ille status est dignior, de quo Christus nasci voluit, sed Christus non de coniugata, sed virgine nasci vo-

luit. & hoc, vt dicit Beda super Lucam, vt ostenderet præconium virginittatis, & quantum ipsam diligebat. Ex hoc Ioannem euangelistam, & patrem putatum Ioseph, virginem custodiuir. Vnde Thomas in iij. distinctio. xxxv. q. ij. articulo. ij. Virginitas supremum decorem vendicat.

Quartò, ille status est nobilior qui primò est institutus in nobiliori loco, sed virginitas prius fuit q̄ matrimonio, & in nobiliori loco: quia angeli virgines prius sunt creati q̄ homo, & in nobiliori loco, quia in empyreo cælo. Præterea & Adam positus est virgo in paradiso, & de terra virginea creatus, igitur.

Ideo videtur, q̄ virginitas apud deū maiori præmio, & corona præmiatur & coronetur q̄ viduitas: & viduitas q̄ coniugium. Et hoc multis decisionibus, autoritatibus doctorum & rationibus probatur.

i Quoniam primò, vt inquit Hiero. ad Natalium, tria præcipue sunt genera metallorū, ferrum, argentum, & aurum. Ferrum est castitas cōiugalitatis, Argentum est viduitas, Aurum verò est virginitas. Cū ergo aurum sit inter cætera metalla excellentius & preciosius, vt dicitur in vltima parte, in xv. consideratione, ideo virginitas cui comparatur est excellentior.

ij Vt dicit, virginitas est vt regina, viduitas vt domina, coniugalitas vt ancilla.

iiij Virginitas vt patria, viduitas vt portus, coniugalitas vt pelagus.

iiij Virginitas est summa gemma, thesaurus preciosus margaritis refertus.

v Sicut aquilia inter volucres, lucifer inter stellas, & gemma inter lapides, ita excedit matrimoniū & viduitatem virginitas.

vj Augustinus in libro de viduitate dicit, quòd bona est pudicitia coniugalitatis, melior viduitatis, & optima virginalitatis.

vij Dicit Cyprianus, quòd virginū sublimior est gloria, melior est vita.

viii Dicit Callianus in libro collationum. Maior est virtus castitatem tenere q̄ demones expellere.

ix Dicit Damascenus, libro iij. Quantò angelus homine est superior, tantò virginitas est nuptiis honorabilior.

x Hieronymus ait. Qui immundiciam luxurię perfectę continentię subiicit, sanctior Dauid existit, & fortior Sansone.

xj Inquit Bernadus. Virginitas est sicut lux solis, viduitas sicut lux lunę, & matrimonium sicut lux stellarū.

xij Idem Bernardus. Sola virginalitatis castitas est quę in hoc mortalitatis loco & tempore statum quēdam immortalitatis & glorię representat. Nam quòd sancti habebunt in cælo, scilicet integritatem, & mundiciam corporis & animę, hoc iam virgines obtinēt ex gratia in terra.

xij Ex quo, vt ait Plinius in suo libro xxj. naturalis historie. c. iij. vij. & xix. Flos rosę inter omnes flores obtinet principatum: cū sit iucundus, gratus odore, & colore commendatur, cū nihil gratius tradatur aspectu, & ex rosa plures medicinę fiunt, & dixi in vltima parte: in xciiij. consideratione. Ideo non immeritò si per rosam virginitas figuretur, vt ait Bernardinus de Buis, in ij. parte sui rosarij: sermo. xxvij. in litera B.

xiiij Hieronymus ait. In omni sexu & gradu virginatilis pudicitia obtinet principatum,

xv Cyprianus dicit in libro de virginitate. Virginitas est soror angelorum, victoria libidinum, regina virtutum, possessio omnium bonorum, quę tenet in cælo, aureolam, & in terra principatum.

xvj Facit id quòd supra dixi, scilicet quia virginibus datur fructus centesimus, viduis sexagesimus, coniugatis trigessimus.

xvij Augustinus dicit in libro de virginitate. Certa ratione, & scripturarum autoritate, nec peccatū nuptias esse inuenimus, nec earum bonum bono virginalis, vel vidualis, continentię æquare præsumimus.

xvij Facit, cuius finis melior est, ipsum quoq̄ melius, secundum Philosophum ij. & iij. Physi. Quia sic est, q̄ secundum Philosophum x. Ethicorū, & dixi infra in xxxiiij. consideratione, duplex est vita, actiua scilicet & contemplatiua: & perfectior sit secundum Philosophum omnis vita contemplatiua q̄ actiua. Castitas virginalis est perfectior q̄ coniugalitatis, quoniam virginitas ordinat hominem ad finem vitę contemplatiuę: vsus autem matrimonialis ad vsum vitę actiuę, vt dicit sanctus Thomas ij. q. clj. articulo. ij. in corpore quęstionis, & hic ante iam aliquid dixi.

xix Facit, quoniam vt dicit Apostolus j. ad Corin. vij. Mulier innupta, & virgo cogitat quę dei sunt, vt sit sancta, & corpore, & spiritu. Quę autē nupta est, cogitat quę sunt mundi, quomodo placeat viro.

xx Facit, quoniam vt dicit idem Paulus ibi. Qui matrimonio iungit virginem suam bene facit, & qui nō iungit, melius facit.

xxj Facit quòd habetur Apocaly. iij. Qui nō inquinauerunt vestimenta sua, ambulabūt mecum in albis: & ibi doctores intelligunt de virginibus.

xxij Facit, tantò aliquid perfectus est, quantò habet maiorem conformitatem cum suo principio. Et, vt dicit Philosophus v. Metaphy. Melius est simpliciter quòd primo principio propinquius est: cū igitur deus sit principium & finis omnium. Apocaly. j. Et ipse sit actus simpliciter purissimus secundum Philosophū xj. Metaph. Ideo castitas virginalis, quę est purior omni actu matrimoniali, perfectior est matrimonio, quia deo est cōformior, qui est ab omni libidine alienus.

xxij Facit, nam virtus simpliciter circa bonum & difficile, secundum Philosophum ij. Ethic. Cū igitur maior sit difficultas abstinere ab omni delectatione actus venerei, sicut fit in virginibus, quàm abstinere solum ab alijs delectationibus extra matrimonium, ergo magis merentur virgines q̄ alie.

xxiiij Facit, id quòd dicit Ambro. relatus in c. nuptiæ. xxxij. q. j. Nuptiæ implent terram, virginitas paradysum. Intellige facilius, vt ibi glo. j. declarat. Et istud est priuilegium virginitatis maximum secundum glo. vlti. in c. causam. extra de proba. Vel quia, vt ait, virginitas est soror angelorum, vbi omnes erunt virgines vel continentes, neq̄ nubent neq̄ nubentur.

xxv Facit quòd Hiero. ad Eustochium in sermone assumptionis virginis Marię ait: Bene angelus ad virginem mittitur, quia angelis semper est cognata virginitas, profecto in carne præter carnem viuere nō terrena vita est, sed cœlestis: vnde in carne cœlesti vitā acquirere maioris est meriti q̄ habere. esse enim angelum felicitatis est: esse vero virginem virtutis, dum hæc viribus obtinere nititur cū gratia,

gratia, quod habet angelus ex natura.

xxvj Facit quod dicit Ambro. in lib. de viduis. Super-
greditur virginitas conditionem humane naturæ, per quã
homines angelis assimilatur: maior est victoria hominum
q̄ angelorum. Angeli enim sine carne viuunt, virgines
autem in carne triumphant.

xxvij Facit quod inquit Chrysostomus super Matthæū.
Licet omnes virtutes sint res angelicæ, specialiter tamen
castitas angelica virtus est.

xxviij Facit quod dicit ibi Augustinus. Quæ maior glo-
ria super terram, quàm in carne corruptibili ducere vis-
tam angelicam?

xxix Facit quod dicit Augustinus. Qui virginitatem
seruant, sicut angeli dei in terris sunt, immo & angelos
transcendunt.

xxx Facit id quod dicit idem Bernardinus de Buis in
dicta secūda parte, sermone xxviij. in litera E. vbi dicit vir-
ginitatem esse ante matrimonium.

xxxj Facit id quod idem ait ibi sub litera F. Quod à
Christo in propria persona cōsecrata est virginitas, quod
probat ex dicto Leonis in quodam sermone, cū inquit:
Christus virginitatis est filius, verūm super omnia quæ di-
ci possunt hanc virtutem commendabilem reddit: q̄ ipse
saluator humani generis de mundissima virgine nasci vo-
luit, vt hic ante dictum est, vers. iij. Ille status & c. Et quod
ipse virgo permanfit, & præ cæteris illum discipulū ama-
uit, quem virginem de nuptiis carnis abstraxit. In tantum
enim ei virginitas placuit, q̄ speciali arbitrio vterum vir-
ginalem accepit, in quo sibi naturæ assumptæ nuptias ces-
lebrauit.

xxxij Facit quod dicit Cyprianus in libro de virginita-
te. Flos est enim virginitas, ecclesiastici germinis decus,
atq; ornamentum gratiæ spiritualis, illustrior portio do-
minici gregis. Ideo dicitur Esaiæ liij. Lætare sterilis quæ
non parit, exulta quæ non paritur: quoniã multi filij des-
sertæ magis, quàm eius quæ habet virum.

xxxij Facit, quoniam Christus semper est cum virgini-
bus, & ipsi cum eo. Vnde Apocalyp. xiiij. Virgines enim
sunt, & sequuntur agnum quocūq; ierit. Et canit ecclesia.
Quodcūq; pergis virgines sequuntur, atq; laudibus post-
te canentes cursitant.

xxxij Facit quod dicit Hiero. in epistola ad Eustochiū,
vbi ostendit quomodo Christus dilexerit virginitatem:
quoniã, vt dicit, statim vt filius dei ingressus est mundū,
istam nouam familiam sibi instituit, vt qui in cœlis habes-
bat angelos, haberet proximè in terris virgines.

xxxv Facit quod habetur Apocalyp. xiiij. vbi virgines
suauius canunt in cœlo quàm alij sancti, cum dicat: Can-
tabant quasi canticum nouum ante sedem agni: & nemo
poterat dicere canticum illud, nisi hi qui cum mulieribus
non sunt coinquinati.

xxxvj Facit, quoniam sunt ministri dei, hinc dicere pos-
sunt illud Ecclesiasti. xiiij. In habitatione sancta corā ipso
ministraui, sine macula enim sunt ante thronum dei. Apo-
calypsis xiiij.

xxxvij Facit, quoniam Iesus Christus est corona virgi-
num, vt cantat ecclesia.

xxxviij Facit, quoniam, vt ait Hieron. contra Iovinianū:
Nuptias quidem recipimus, sed virginitatem præferimus,
sicut ramo præferuntur poma & fructus.

xxxix Facit quod dicit Bernardus, Virginitas est gēma

virtutum, germana angelorum, & lux animarū. Ipsa cal-
cat libidinem, vincit diabolum, contemnit seculum, & de-
primit omne periculum: ipsa est lampas ecclesiæ, & semita
cœlestis patriæ.

xl Facit, quoniã, vt habetur Sapien. iij. Felix sterilis
& incoinquinata, quæ nesciuit thorum in delicto, habebit
fructū in refectione animarū sanctarū. Et Ecclesi. xxvj.
Ponderatio non est condigna animæ continentis. Et ha-
betur in c. tunc saluabitur. xxxiiij. q. v. q̄ non solū prodest
virginitas illam obseruantibus, sed etiam parentibus con-
fert ad salutem proles in virginitate perseuerans.

xlj Facit quod dicit Hierony. ad Natalium. Virgini-
tas purpura est regalis, qua quisquis indutus fuerit, cūctis
eminentior erit.

xlj Facit quod dicit Ambro. in li. de virginitate. Pul-
chritudinem non potest quis maiorē æstimare decore vir-
ginitatis, quæ amatur à rege, probatur à iudice, dedicatur
à domino, consecratur à deo.

xlj Facit, quoniã, vt dicit text. in aut. de lenonibus. §.
fancimus. colla. iij. Sola castitas est potēs animas hominū
deo præsentare. quæ tex. recitat gl. in ver. pudicos, in pro-
œmio decreta. & eum intelligunt gl. vlt. in c. causam. de
probat. extra. & ibi doct. & etiam gl. fi. circa finē. in c. cūm
ad monasteriū. extra de statu mo. & glo. vlt. in c. j. extra de
voto & voti redemp. q̄ sola est de per se sine alijs virtuti-
bus: sed non q̄ aliæ virtutes hoc nō possint, quia hoc esset
falsum. Cūm etiam & viduæ seu continentes & cōiugati
virtuosè viuendo: & per rectā fidem & operationē bonā
placentes deo, vitā æternā acquirere possunt, vt ait tex. in
c. firmiter. §. fi. extra de sum. trini. & fide catho.

xljij Virginitas est principium & fundamentum alia-
rum virtutum. tex. in aut. quomodo oporteat episcopos.
§. neq; autem secundas. colla. j. glo. vlt. in dicto c. causam.
extra de probatio.

xlvj Facit, quia in incessu etiam virgines sunt viduis &
coniugatis præferendæ, vt dicit Bald. & post eum Barba.
& Feli. in d. c. causam. extra de probat.

xlvj Facit, quia etiam testimonio vnus virginis ma-
gis creditur q̄ viduarum & coniugarum, vt dicit Bar-
ba. & Feli. in d. c. causam. col. ij. de probat. extra.

xlviij Et vltimò, quoniam solæ virgines laureolam con-
sequuntur, quæ solis virginibus datur, vt in dicta gloss. fi.
in d. c. causam. tex. in c. si Paulus. §. j. & ibi gl. in verbo,
suscitare. in fine. xxxij. q. v.

Et de hac aureola dicit Io. de Imol. in d. c. causam. q̄ di-
citur sertum siue gyrlanda quæ fit de lauro, qua olim vin-
centes alios in aliquo actu virtutis, in signum laudis coro-
nabantur. Ideo virgines per similitudinem in signum lau-
dis laureolam habebūt. Erit autē, vt dicit, quædam coro-
na laudis, & quidā splendor, quo mediāte virgines discer-
nentur ab alijs: & hæc corona fit à lauro, quæ semper est
virens, vt dicit Cardinalis Zabarella, in d. c. causam. & ait
S. Thomas in iij. sent. dist. viij. q. j. art. ij. circa medium, q̄
laureola nō cuiilibet datur, sed illis tantum qui sunt in sta-
tu perfectionis: sed etiã, vt dixi ante in præcedenti confide-
ratione, status religiosorum excedit statum virginum.

Et vide plures quæstiones quas ponit sanctus Thomas
de laureola in iij. senten. dist. xlviij. q. v. articu. j. ij. iij.
& v. vbi ponit, vtrum laureola à fructu sit aliquod aliud
præmium ab essentiali, & vtrum differat à fructu, & vtrū
fructus debeat soli virtuti continentis, & vtrū cōueniet

Tertia Pars

assignentur tres fructus tribus continentiarum partibus, & utrum ratione virginitatis debeatur laureola, & utrum martyribus, & utrum Christo, & an angelis, & an etiam corpori, & an conuenienter assignentur tres laureolae, & utrum vnus laureolam virginitatis de materia excellentiori habeat. Et ibi examinat has omnes questiones, & de laureolis in generali & speciali tractat Antonius Floren. iij. parte suae summæ, titu. xxx. c. viij. per totum.

Et aduertendum est quod præ eminentia dignitatis ex huiusmodi laureola considerari potest tripliciter, scilicet ex parte pugnae, ex parte permanentiæ, & ex parte materiæ.

Primò modo aureola illa est potior quæ fortiori pugnae debetur: hoc modo aureola martyrum alijs aureolis supereminet, quia ibi est difficilior pugna.

Secundò modo considerari potest aureola ex parte permanentiæ: & sic aureola virginum alijs aureolis supereminet, quia pugna carnis periculosior est in quantum est diuturnior, & magis nobis eminet è vicino.

Tertiò potest aureola considerari ex parte materiæ, de qua est pugna: & sic aureola doctorum & prædicatorum inter omnes est potior. Omnis ratio est, quia pugna doctorum vel prædicatorum versatur circa bona intelligibilia: alia verò pugnae, scilicet virginum, & martyrum versantur circa passiones. Quamuis autem vna aureola sit secundum quid maior altera, simpliciter tamen loquendo, aureola martyrum inter omnes est potior, ut ante probatum est in xxxiij. consideratiõe, autoritate, ratione, & obseruatiõe. Vide etiam in hoc per speculum humanarum, q. Bertholomæi Sibyllæ c. iij. primæ decadis, in ix. quaestione.



Vadragesima consideratio. Post virgines collocabuntur viduae, quæ si longo tempore fuerint viduae, non procul distant à virginibus, ut inquit text. in authenti. de non eligendo secundo nubentes & c. §. optimum, colla. j. Et beatæ atq; felices dicuntur, ut in authen. de nuptijs, §. saluto. colla. iij. & ex eo laudabiles, & oratione dignæ censentur, text. in d. §. optimum, Et pulchra de his tradit Nicolaus de Lyra Marth. xij. ibi: & dabant fructum. vbi ponit tres gradus in qualibet virtute. Exẽpli gratia, in virtute castitatis primus gradus est castitas coniugalitatis, per quem vitatur illicitus concubitus, licitè tamen concubitu retento in matrimoniali actu.

Secundus gradus est castitas vidualis, per quem vitatur de cætero omnis concubitus, ut animus possit de cætero liberius deo seruire, licet possit licitè matrimonium contrahere.

Tertius est castitas virginalis, quæ est superior istis: per quem omnis concubitus simpliciter vitatur, ut mēs ipsa tanq; sponso suo soli deo per amorem copuletur, secundum quod in præceden. dixi. Et hos tres gradus amplectitur & declarat Guillelmus Benedicte, in sua repetitione c. Raynuthius. in verbo, cuidam Petro tradiderunt numero xlvj. vsq; ad numerum l. extra de testamentis. vbi etiam dicit, qd viduæ adeo non distant à virginitate, qd si priuilegium detur alicui & suis descendentijs, tam masculis q; fœminis: sicut filia virgines tali gaudent priuilegio, sic pariter eo gaudebunt filia viduæ, ut notat singulariter Bart. in l. quoties. quæ sequuntur ibi omnes doctores. C. de priuile. scholarium, lib. xij. & dominus meus Iason in l. j. in fi. ff. de constit. principum. & in l. cum quæ

dam puella. colun. mihi ij. post Ludo. Romanum, ff. de iurisd. omnium iudi. licet Alexā. ibi teneat contrarium: quoniam, ut dicit, sicut maritæ sortiuntur forum. l. mulieres, ff. ad municipales, ita & viduæ.

Nam etiam iste status vidualis est à deo acceptus, ut probat Bernard. de Buis in suo sermone xxvij. secunda parte sui rosarij, in ij. parte illius sermonis, sub literis t v. vsq; ad literā C. vbi amplè laudat & extollit viduitatem.

Primò, ut dicit, laudanda est ratione diuinæ visitationis, quoniam deus viduas gratiosissimè visitauit. Vnde habetur iij. Reg. xvij. Tempore famis missus est Elias ad viduam Sareptanam, quæ postq; dedit comedere Eliæ: hydria farine eius nõ defecit miraculosè, & lecythus olei nõ est imminutus omnibus illis diebus.

Secundò patet de Iudith regina Iudæorum, quæ, ut legitur eiusdem lib. c. xij. erat grata omnipotenti deo: cui viduæ tantam gratiam contulit deus, ut populum suum ab impetu & furore inimicorum liberaret.

Tertiò etiam probatur, quoniam habetur Lucae secundo. Erat Anna prophetissa vidua vsq; ad annos octogintaquatuor, quæ vixerat cum viro suo annis septem à virginitate: & hæc non discedebat à templo ieiunijs & obsecrationibus seruens deo, die ac nocte: huic Christus paruulus, sicut & Symeon præbuit se videndum, illamq; dignatus est visitare, quæ confitebatur Domino, & loquebatur de illo omnibus qui expectabant redemptionem Israël.

Quartò etiam legitur Lucae vij. qd dominus Iesus consolatus est viduam, resuscitans eius vnigenitum filium.

Quintò probatur commendatio viduarum ratione diuinæ acceptationis: quoniam Lucae xxj. scribitur, quod accepta fuit Deo oratio viduæ pauperulae, quæ offerens duo æra minuta, omnes locupletes ratione suæ sanctitatis in oblatione superauit. Deus etiam exaudit orationes viduarum. Vnde Ecclesiasti. xxv. dicitur: Lachrymæ viduæ ad maxillam descendunt; & exclamatio eius super ducentem eas. A maxilla enim ascendunt vsq; ad coelũ, & dominus exauditor delectabitur in illis. Et ideo dicitur in cap. fina. lxxxj. distinct. qd viduæ quæ stipendio ecclesiæ sustentantur, debent meritis & orationibus suis ecclesiam adiuuare.

Sextò probatur earum commendatio, ex eo quod à deo fuit commendata viduitas. Dedit namq; deus præceptum omnibus regibus, principibus, iudicibus, & aduocatis, omnibusq; hominibus ut viduarum causas tuerentur, & ne illas opprimerent vel molestant.

Septimò quoniam Esa. j. dominus ait: Quærite iudiciũ, subuenite oppresso, iudicate pupillo, defendite viduam. & Exodi xx. ait. Viduæ & pupillo non nocebitis: si leseritis eos vociferabuntur ad me; & ego exaudiam clamorẽ eorũ, & indignabitur furor meus, percutiamq; vos gladio, & erunt vxores vestrae viduæ & filij vestri pupilli.

Octauò probatur Iere. xxij. cum dicatur: Facite iudiciũ & iustitiam, & liberate vi oppressum de manu calumniatoris: aduenam, pupillum, & viduam nolite contristare, neq; opprimatis iniquè.

Nondò facit id quod etiam habetur Iere. v. vbi dñs de his qui viduas spernunt & abijciunt, sic loquitur. Preterierunt sermones meos pessimè, causam viduæ non iudicauerunt: nunquid super his nõ visitabo dicit dominus, aut super gentem huiusmodi non uisceretur anima mea?

Decimò facit id quod habetur Iob xxij. vbi dicitur: Viduas

Viduas dimisisti vacuas, & lacertos pupillorum commisisti: propterea circumdatus es laqueis, & cōturbat te formido lubita.

Vndecimō facit dictum Iacobi v. c. suę canonicę, dum ait: Religio munda & immaculata apud deum & patrem hæc est, visitare pupillos & viduas in tribulatione eorum.

Duodecimō facit quod dicit Pau. j. ad Timotheum v. Viduas honora, quæ verè viduę sunt. facit tex. in authen. de non eligendo secundō nubentes. §. optimum. s. alle. in principio huius considerationis.

Decimotertiō facit, quoniam etiam viduę tanq̃ afflictæ debent consolari, & magnum meritum est eas consolari: quoniam, vt ait Iob xxix. ca. Cor viduę consolatus sum, & xxxj. capitulo. Oculos viduę spectare non feci.

Decimquartō, sancta mater ecclesia præcipit defendere & adiuuare viduas: quoniam, vt habetur j. ca. lxxxvñ. distinctio. præcipitur prælatis, vt viduis suum præstent auxilium, & præsidium, & protectionis patrocinium cōtra improborum violentias.

Decimoquintō etiam præcipitur principibus facere iudicium, & ministrare iusticiam, maximè viduis, liberando eas de manu potentum, à quibus facilliter calumniatur & opprimuntur, vt habetur in c. regum. xxij. q. v. Ideo imperatores & reges volunt eas esse sub protectione eorum, & prohibēt ne opprimantur, vt habetur in l. vnica. C. quādo imperator inter pupillos vel viduas vel miserabiles personas cognoscat, & ne exhibentur, facit text. in c. ab imperatoribus. Vniuersis iustum est auxilium postulandū propter afflictionem pauperum, aduersus potentias diuitum. xxxij. distinctio ne ij.

Decimosexto faciunt pro laude viduarum multa quæ in præcedenti consideratione dixi de virginibus, quæ habent locum in viduis propter earum continētiam habito respectu ad coniugatas: quoniam tales inter continentes comprehenduntur, quæ cum virginibus ad regnum cœlorum perueniūt: quoniam, vt habetur in c. firmiter. in fi. extra de summa tri. & fide catho. Nunquid enim ad regnum cœlorum solæ virginēs perueniunt, perueniunt & viduę. Ex quibus constat, q̃ status viduarum habet locum post virginēs, & ante coniugatos, data in reliquis paritate meriti. Et de laude viduarum dixi in præcedenti parte, in xj. & xx. considerationibus. vbi dixi quōd mulieres laudantur ex continētia, & in seruanda viduitate.

Quadragesima prima consideratio, de cōiugatis subsequitur. Nunquid etiam habeant locū in paradiso?

Et videtur q̃ nō: quoniam, vt habetur in c. qui sitit. xxxij. q. v. alle. per glo. fi. in c. j. in fi. extra de summa trini. non expedit homini ad cœlestia regna tendenti vxorem accipere. Sed contrarium est verius: quoniam, vt constat ex decisione consilij Niceni, de quo in c. j. in fine. extra de summa trini. & fide cat. in præcedenti sepe alle. non solum virginēs & continentes, verū etiam coniugati per rectam fidem & operationem bonam placentes deo, ad æternam merentur beatitudinem peruenire. Et tales etiam dicuntur seruare castitatem, quæ dicitur pudicitia, quæ est in legitime coniugatis, vt in c. Nicena. xxxj. distinctio. l. mulier. §. cūm proponeretur. ff. ad Trebellianum. quæ quidem pudicitia etiam laudanda est, vt in præcedenti parte dixi, in xj. consideratione, & quam etiam obseruauerūt plures sancti prophete & patriarche, vt Iacob, qui Lyam secum iacētem, non illam esse cognouit, putans tenere Rachelam, vt habetur Genē. xxix. secundū Lyam, ibi. Pos-

sent hic adduci omnia connubia seu matrimonia antiquorum patrum, prophetarum, & patriarcharum. I. primō illorum qui fuerunt ante diluuium, vt Adam, Seth, Enos, Caynan, Malalehel, Jared, Enoch, Mathusalem, Lamech, Noë, Sem, Cham & Iaphet. Et post diluuium Abraham, qui tres vxores habuit, Isaac, Iacob: qui quatuor vxores habuit, Ioseph, Iudas, Cath, & Amram, Moyse, Aaron, & Maria eorum foror, Delbora, Barach, Sifaram, Iahin & Iahel. Iepte, Samuel, Helcana, Ephrateus, Samuel, Booz, & Ruth, Iesse, & omnis eius generatio. Dauid, Salomon, Elias, Elifeus, Ezechias, Iosias, Daniel, Zacharias, Petrus, & apostoli, & Ioannes euangelista, qui omnes fuerunt coniugati, vt satis declarat Iouinianus contra Hieronymum, altercantem cum eo de præexcellētia virginis & matrimonij: de quibus connubijs sanctorum amplissimè Augustinus Datus in suo tractatu de connubijs sanctorum, vbi excellentias illorum connubiorum satis de notat laudando castitatem matrimonialem: de qua etiam libro ij. contra aduersarium legum & prophetarum deus inquit: Masculum & foeminam propagandi generis cum nuptiali castitate coniunxit. Ad quod facit doctrina Bedę sic dicentis. Bona est castitas coniugalis, melior continentia vidualis, & optima perfectio virginalis: quæ tria Christus patenter approbavit. Primō statum virginalē in eo q̃ de virgine nasci voluit, statū vidualē, in eo q̃ ab Anna vidua benedici dignatus est, Lucę ij. & statum cōiugalem, in eo q̃ in Chana Galilæe nuptijs interfuit, quarum honore aquam in vinum conuertendo primum miraculū inter cetera inchoauit, Ioannis ij.

Similiter vt ab omni gradu mulieris opprobrium tolleretur, sã cōiugatis, virginibus, & viduis matrē eius gloriosam in hoc triplici statu esse voluit, scilicet virginem coniugatam, & viduam post eius mortē. Ex quibus sequitur q̃ etiam coniugati possunt mereri & æternam beatitudinē consequi: vt dictum est ante, & plenè comprobatur G. Benedicti in sua repetitio. c. Raynutius. in verbo, cuidam Petro tradiderūt, numero xlix. l. ij. & lñ. extra de testamētis. vbi per eū, de castitate & pudicitia coniugali, & de laude matrimonij dixi in cōmētario nostro ad cōsuetudines ducaus Burgun. in tit. Des droitz & apparten. a gens mariez.

Et aduerte q̃ secundū Gabrielē Barlette in sermone pro festo S. Innocentiū, q̃ status cōiugatorū fuit maioris meriti quā abstinentiū, & status ille præferebatur statui virginis, quia erat tēpus multiplicandi genus humanū, idē status virginis prohibebatur hoc habēdo respectū ad tēpus legis scriptę siue naturę. Si autem referatur ad tēpus legis euangelicę quia est tēpus multiplicationis fidelium per generationem spiritualem, status virginū est maioris meriti q̃ status cōiugatorum. Ideo virginis status est dignior & excellentior matrimonio, quod ibi cōprobat triplici ratione: sed vide hic ante in ij. cōsidera. vbi longè plura alia media adinuenta sunt ad laudem virginis.

Quadragesima secūda consideratio incipit de pueris baptizatis, qui statim baptismate suscepto decessunt anteq̃ mereantur, vbi collocabuntur in paradiso, & an ex solo baptismo possit vnus plus habere gratię quā alius: hoc est an plus possit operari baptismus in vno q̃ in alio quo ad remissionē culpę & pœne, quo ad diminutionē pœnę, & quo ad effectū gratię. In hoc Io. de Tur recre. in c. cū tantū. de cōse. dis. iij. ex dictis S. Tho. sed prius aduertatur, q̃ nemo pōt saluari, nec vitā cœlestē cōsequi, nisi fuerit baptizatus, vt h̃ Io. ij. Nisi quis renatus fuerit

Tertia Pars

ex qua & spiritu sancto nō pōt introire in regnū dei. & habetur in c. nō pōt. de cōse. dist. iij. & ibi Io. de Turrecremata: & oēs baptizati ratiōe remissionis culpę originalis quę baptismo purgatur. gratiā dei cęlestis accipiūt. c. nō pōt. & ibi Ioan. de Turrecremata. de pœni. di. j. & in c. per baptismum. & in c. nō licet. de cōse. di. iij. & in hoc cōcludit duabus cōclusionibus in d. c. cū tantū. q. æqualiter operatur effectū remissionis culpę & pœnæ in omnibus. & cōtinet perfectionē salutis. ad quā deus oēs homines vocat. vt dicit Io. de Turrecremata in c. ex quo. de conse. di. iij. infundit etiā gratiā. vt per eūdē in c. propriē. loco præalleg. Sed nūc videndū est. quomodo hęc gratia infundatur an plus in vno quā in alio. idē Ioā. de Turrecremata in c. cū tantū. s. allegato. distinguit inter adultos & pueros. & dicit qđ inter adultos nō æqualiter se habet. sed secūdū maius & minus: prout qđā cū maiori fide & deuotiōe accedūt ad ipsum sacramentū baptismi suscipiendū qđ alij. & hoc cōprobat ex dictis Dam. dicētis sic. Peccatorū remissio cūctis æqualiter in baptismo datur: gratia autē spiritus sancti secūdū proportionē fidei & purgationē. sed non oēs cū equali fide. nec æqualiter preparati ad baptismū accedūt. ergo nō oēs ad baptismū accedētes æqualiter gratiā consequuntur. & ista est alia ex suis cōclusionibus.

Alia est cōclusio in pueris. in quibus cōcludit qđ baptismus de cōi lege æqualē effectū gratiæ habet: qđ probat ex dictis S. Tho. in iij. sentē. di. iij. cū ait. In pueris baptizatis nihil ex parte eorū requiritur. sed habēt pro dispositiōe ad salutē fidē ecclesię. & pro effectiuo salutis virtutē passiōis Christi quę operatur in baptismo: sed hęc duo æqualiter ad oēs pueros se habēt. ergo ipsi pueri nō differūt quātū ad effectū baptismi suscipiendū. sed oēs æqualē gratiā suscipiūt. Ideo inter istos nō est disceptandū de prioritate aut posterioritate. cū omnes simul simili gratia & æquali fruantur.

Quadragesimatertia cōsideratio erit de pueris decedentibus sine merito & absq; baptisate. in quo loco in iudicio vniuersali collocabuntur: an à dextris. vel sinistris comparebūt. Sanctus Tho. in iij. sentē. dist. xlviij. arti. iij. & beatus Vincētius in suis sermonibus. dicūt qđ in iudicio dñi tales pueri cōparebūt: sed non sede bunt neq; à dextris. neq; à sinistris (cū electi boni erunt à dextris. & dānati mali à sinistris) sed tales pueri cū peccato originali mortui non sunt simpliciter mali nec boni. ideo in medio inferius collocabūtur. & videbūt gloriā iudicis. & vindictā exquirent eorū qui causam eis dederunt perditionis glorię & diuine visionis: & oēs huiusmodi paruuli siue sint filij Christianorū. siue Iudæorū. siue gentiliū. siue in vtero. siue extravterum decesserint sine baptisate. resurgēt cū corporibus integris in mēsurā ætatis plenitudinis Christi triginta annorū vel circa. vt habetur ad Ephesios iij. sicut & alij mortui: & ita refert & tenet Bartholomęus Sybillę in suo speculo peregrinarū quęstionū. in sexta quęstiuicula quintę. q. tertij capitis primę decadis. sed in loco seu receptaculo limbi collocabūtur. in quo est carētia gratiæ. & pœna damni æternalis. sed nō pœna sensus. secūdū Petrū de Taranta. & Tho. in iij. dist. xxxj.

Sed altius ista repetēdo quæres. cū sint in limbo. & non in paradiso. an puniantur aliqua pœna. & qua. Et in hoc dicendū est secūdū Tho. in loco inferius allegādo. qđ pœna conueniens puerorū qui sine baptisate cū solo peccato originali decesserūt. est subtractio gratiæ: & per consequēs carētia diuinę visionis. vt dictū est. ad quā ho-

mo p gratiā ordinatur. Sed vterius vidēdum est. an tales pueri sentiant aliquē dolorē vel afflictionē interiorem ex carētia visionis diuinę. Responderi pōt secūdū quod aliqui dicūt. qđ tales pueri in limbo ex carētia visionis dei nullā afflictionē interiōrē sentiunt: rationē assignat. Quia vbi nulla est cognitio & cogitatio boni propter se facti. ibi nulla est afflictio: sed animę puerorū cū solo originali decedentiū sunt in tantis tenebris ignoratię constituti qđ nesciunt se ad beatitudinē creatos. nec aliquid de beatitudine cogitāt. ideo dicunt nullā illos pati afflictionem. Sed sanctus Tho. dicit hęc rationē non valere. Primō quia cognitio naturalis magis viget in anima separata. quā in anima hic coniuncta. Ergo cum in pueris illis nō sit peccatū personale. nō debetur eis vt detrimentū aliquod patiātur in naturalibus. s. in naturali cognitione. licē (vt dicit) secūdū hoc illi qui sunt in inferno. essent melioris cognitionis. quantum ad intellectū. quā pueri in limbo. Nā qui sunt in inferno. nō sunt in tenebris ignorantię. pueri autem secūdū istos sic: & ita dānati melioris cōditionis forent quā pueri huiusmodi. quia nullus est (vt ait Augusti.) qui non mallet dolorē pati cū sana mente. qđ gaudere insanus. Ideo assignatur alia ratio. quare pueri in limbo ex carētia visionis diuinę nō habeant interiorem dolorem. vel afflictionē. quę talis est. Duplex cognitio de beatitudine pōt haberi. naturalis. s. & supernaturalis. Animę autē infantū in limbo cognitione quadā naturali non carent. quę debetur animę separatę secūdū naturā suā: imo augetur cognitio eorū naturalis. cū intrēt mediū cognoscēdi intellectuū separatorū. Ideo de deo. & de creaturis magnā scientiā habēt naturaliter. & maiorē qđ vnq; philosophus in mūdo habuerit. Cognoscūt em̄ naturaliter se ad beatitudinē factos. & qđ beatitudo cōsistit in adeptiōe perfecti boni: sed nō qđ tale bonū sit gloria quā sancti in cęlo possidēt. Id autē qđ per naturā habetur. possidetur absq; dolore: ex hac igitur parte pueri in limbo non dolent. Est autē & alia cognitio de beatitudine. quę habetur supernaturaliter. quę hic in nobis per fidē plātur: quę est de gloria & fruitione sanctorum in cęlo: quā nec oculus vidit. nec auris audiuit. nec in cor hoīs naturaliter ascēdit. j. ad Cor. ij. Quā deus nobis reuelauit per spiritū sanctū. ad Ro. j. quę quidē reuelatio habetur per fidē in nobis hic plantatā in sacramētis. vel frequētatis actibus Christianis. Pueri autem in limbo nec fidem de beatitudine in actu habuerunt. nec sacramenta fidei susceperunt. nec per reuelationē: ergo nec de carētia eius dolent. Nemo enim dolet de eo. quo se priuari nescit: vel de perditione eius quod ad ipsum non tangit aut pertinet. Quia tamen pueri in limbo nō impedītur à perfecta cognitione naturali primę causę. & dei. & aliarum rerū ex immersione & afflictione pœnarū. sensus. ignis. & vermī cōscientię & dæmonū. vt fit in damnatis. ideo de cognitione tali naturali ipsius dei & creaturarum. gradum aliquē delectationis habent. Quilibet enim in cognitione veritatis naturaliter delectatur: vnde & in hac delectatione pueri laudant & laudabunt. reasumptis corporibus. deum causam causarū omniū rerum ab eis naturaliter cognitarū. quod dānatis non accidit. nec accidēt: quia vermis eorū viuūt & nō morietur. nec vnq; ab inferno deerunt dæmones. nec ignis ibi à torrēdo in æternum deficiet. hęc S. Tho. in q. disputatis de malo. & in ij. sentē. dist. xxxij. q. ij. Et ad prædicta facit text. in c. firmisimē. de consecra. dist. iij. vbi Io. de Turrecrema. etiam disputat. an tales pueri puniantur pœna sensibili.

Quadragesima quarta consideratio de reliquijs sanctorum ostendit, quæ etiam sunt honorandæ, & venerandæ, vt habetur in rubro & nigro, de reliquijs & veneratiõne sanctorum in antiquis, & in libro sexto, & in clemēinis. Et, vt dicit sanctus Thomas in tertia parte, q. xxv. articulo vltimo. Adorare, id est venerari debemus reliquias sanctorum. Nam, vt ait Antoninus Florentinus in iij. parte suæ summæ, titulo xij. c. ix. in principio. Qui habet affectum ad aliquem, etiã ea quæ de ipso post mortem reliquuntur, venerantur, non solum corpus, aut partes eius corporis, sed etiam exteriora aliqua eius: puta vestes & huiusmodi. Nam, vt author est Herodorus, Mycerinus rex Aegypti, filiam quam habebat vnicam, adeo dilexit, vt mortuæ cadauer incluserit aureo bouis simulachro: quod in templis proximè deos posuit, floribusq; ornavit quotidie, admota noctu perpetua lucerna.

Item Attedius melior, duos habuit liberos, Blesum & Glauciam nomine, quos adeo dilexit, vt dicti Blesi mortui natalem singulis annis celebraret. Martialis libro viij.

Præstas hoc melior sciente fama.

Qui solennibus anxius sepultri.

Nomen non finis interire Blesi.

Et de munifica profusus arca,

Ad natalicium diem colendum,

Scribarum memori, piæq; turbæ.

Quod donas, facies ipse Blesianum.

Item Vrbinum in agro Reatino delitescens, cum milites ad mortem inquirerent, seruus eius domini ornamenti indutus in eiusdem cubile se reclinauit, vt irruentes hostes Vrbinum esse suspicarentur, & ita primo impetu iugularēt. In cuius rei monumentum, Vrbinus mortuo erexit statuam, cum titulo, & inscriptione, quæ tam memorabilem testaretur amorem & fidelitatem.

Item in eodem facit in hoc Arthemisia, quæ Mausolo marito mortuo sepulchrum memorabile fecit, vt in vltima parte, in lxxv. consideratione dicitur.

Item Iulius Cæsar Syllanæ factionis inimicus, adeo partes Marianas fouebat, vt deiecta eius trophæa restituerit, statuasq; noctu erexit in capitolio.

Item Phydias statuarius Agorantum Parium discipulum suum adeo dilexit, vt nomen eius suis operibus plerunque inscripserit.

Item Nicomedes rex Bithyniæ tam propenso fuit in Romanos animo, vt raso capite pyleum sumplerit & se Romanorum libertum vocauerit.

Cum autem sanctos dei in veneratione debeamus habere tanquam membra Christi Dei filij & amicos, & intercessores nostros, vt supra ista parte dictum est: ideo eorum reliquias qualescunq; honore congruo in eorum memoria venerari debemus, præcipuè eorum corpora, quæ fuerunt templum Dei, & organa Spiritus sancti in eis habitantis & operantis, & sunt corpori Christi configuranda per gloriam resurrectionis. Vnde & ipse deus huiusmodi reliquias conuenienter honorat, in eorum presentia miracula faciendõ. Et, vt dicit Hiero. ad Riparium. Nos nec martyrum reliquias nec angelos adoramus. sed adoratione patriæ: honoramus autem martyrum reliquias, vt eum, cuius martyres adoramus honoremus seruos, vt honor seruorum redundet in dominum. Et habetur psal. lxxv. Et reliquias cogitationis diæ festum agēt tibi: quoniam grata est apud deum ea quæ à nobis sic habetur præteritorum nostrorum honorum recordatio, vt de his non in bonis, sed in domino

gloriamur. Et ita remunerantur à deo bonorum reliquiæ & utilis est ipsorum memoria: quemadmodum etiam dicimus in iure humano, quod memoria seu reliquiæ pristinae qualitatis bonæ multum operatur, vt per multa comprobatur Fel. in. c. quæ in ecclesiarum, col. xxix. vers. fallit quinto. extra de constitutio. dicam latius in iij. pare. in xxxv. vij. cõsideratio. vbi de huiusmodi memoria pristinae dignitatis scribitur. Et ad istud propositum Io. de Moniholon ciuis & contemporaneus noster in suo promptuario iuris. in verbo, reliquiæ. adducit decisiones Fel. in d. c. que in ecclesiarum. Non tamen, vt dicit, sunt in publico venerandæ, nisi fuerint prius approbatæ per summum pontificem, & per sedem apostolicam canozatata: quod quomodo fiat, & quæ requirantur, habetur in ca. j. de reliquijs & vener. sanct. in antiquis. de qua materia canonizationis sanctorum fient aliquæ considerationes in sequentibus.

Quadragesima quinta consideratio. Non solum sancti venerandi & honorandi sunt, sed etiam eorum imagines venerandæ sunt propter illos. c. per latum. & c. venerabiles. de conse. dist. iij. & ibi gl. in ver. frengile. & in ver. cultu. & per glo. in ver. in deuotionis. in c. si canonici. de of. ord. in vj. Et, vt scribit Ouid. de poto. lib. ij.

Felices illi qui non simulachra, sed ipsos, Quicq; deum coram corpora vera vident & c. Et sequitur: Sic homines nouere deos quos arduus æter Oculit, & colitur pro loue forma Iouis.

Et videatur Card. in cle. vnica. ver. O excellentissimū de reliq. & venerat. sanctorum. & in duobus canonibus supra allegatis satis probatur, quod licitum est in ecclesia dei facere imagines Christi & sanctorum, quæ sunt venerandæ: & causas ibi vide, quicquid audeant dicere quidam heretici insequentes damnabiles opiniones Lutheri hæterici, quem deus in sensum bonum reducat, ad suas infinitas hæreses seminatas extirpandum & annihilandum.

Et amplè per Io. Damascenum & commentatorem, ibi in suo opere theologali, lib. iij. c. xvij. vbi dicit quomodo imagines sanctorum etiã antiquo tempore fuerunt approbatæ, & etiam certo tempore reprobatae, videlicet tempore Leonis tertij imperatoris, & Gregorij ij. summi pontificis. & per Anto. Florē. iij. suæ summæ parte. ti. xij. c. ix. §. j. ij. & iij. vbi expresse scribit de veneratiõne imaginū.

Quadragesima sexta cõsideratio. Quoniam ante dictum est de veneratione & honore sanctorum, sciendum est qui dicatur sancti, & in hoc sic distinguendum est: aut consideramus hanc ecclesiam militantem, & sic in hoc seculo viuentes. Aut ecclesiam triumphantem, & per cõsequens eos qui de hac vita migrauerunt, & cum ambo sint laudandi & venerandi de ambobus dicitur.

Primo de his qui in hoc seculo sunt viuentes, qui videtur esse omnes mundè ac virtuosè viuentes, qui merito sancti dici possunt, & ita intelligitur quod habetur in c. tenere debet, xxxj. distinctione, & Leuitici xj. & j. petri c. j. vbi dicitur. Sancti estote quoniam ego sanctus sum dominus deus vester. & in c. proposuisti. & c. plurimos. lxxxij. distinct. & est text. in c. non oportet. lxxxj. distinct. & ibi Archidi. & facit tex. in c. Maximianus. ibi: quia qui sancti non sunt sancta tractare non possunt. ea. distinct. quæ ita intellexit Archidi. in d. c. tenere. facit etiam tex. in c. non vos. ver. quis enim sanctum dubitet. iij. distincti. & psal. xvij. Cum sancto sanctus eris, & cum innocente innocens eris. Et illud. Nō enim loca sed vita & mores sctorum faciunt sacerdotē. de quo in prin. iij. dist. & in c. multi. & in capitu.

Tertia Pars

non est facile, ea, distinct. Et ecclesiastici xxvij. Cum viro sancto assiduus esto, & facit tex. in c. sancta gpperusticitas. ij. q. vij. Et facit satis tex. in l. sanctum, ff. de rerum diuisione. vbi sanctum dicitur quod ab iniuria hominum defensum est, atq; munitum. Facit tex. iuncta gloss. in verbo, sanctificetur. de successio. ab intesta. Et dicit Geminia. in c. non decet. de immunita. eccle. in vj. q. loca sacra sunt sancta, id est firmata poenis & statutis contra delinquentes in illis: vt in authen. vt liceat matri & auia. §. penul. inci. quia verò. colla. viij. & in §. sancte. institu. de rerum diuisione. & l. si quis in hoc genus. C. de epis. & cle. & per id quod habetur in c. imprimis. ij. q. j. Et facit ad propositum, & ad dictas duas significationes id quod dicit sanctus Thomas ij. ij. q. viij. arti. vltimo. quod nomē sanctitatis duo importare videtur. Vno modo mundiciem, & huic significationi cōpetit nomen Græcum. Alio modo importat firmitatem: vnde apud antiquos sancta dicebantur, quæ legibus erant munita, vt violari non deberet. Vnde aliquid dicitur esse sanctum, quia est lege firmatum, vt dicit Vlpianus in l. sacra. §. propriè. ff. de rerum diuisione. vel etiã vt dicit sanctus Thomas in loco ante alleg. Hoc nomē sanctus secūdum Latinos ad mūdiciã pertinet, vt intelligatur sanctus, quasi sanguine tinctus: eo q̄ antiquitus illi qui volebant purificari, sanguine hostiæ tingebantur, vt dicit Isidorus in lib. x. etymologiarū. c. inci. Sapiēs & c. & vtracq; significatio competit, vt sanctitas attribuitur his quæ diuino cultui applicantur, ita q̄ nō solum homines, sed etiã templū, vasa & alia huiusmodi sanctificari dicuntur, ex hoc q̄ cultui diuino applicantur. Hinc etiã dicuntur sancta sanctorum, de quibus per Panor. in c. j. de vita & honesta. cleri. Mūdiciã enim necessaria est ad hoc, q̄ oēs deo applicentur: nā mens humana inquinatur ex hoc q̄ inferioribus rebus coniungitur, sicut quælibet res ex immixtione peioris fordescit, vt argentum ex immixtione plumbi: oportet autem q̄ mens ab inferioribus rebus abstrahatur ad hoc q̄ supremæ rei possit coniungi, & ideo mens sine mūdiciã deo applicari non potest. Vnde ad Hebræos penul. dicitur. Pacem sequimini cum omnibus & sanctimoniam, sine qua nemo videbit deum.

Firmitas etiã exigitur, q̄ mens deo applicetur. Applicatur enim ei sicut vltimo fini, & primo principio: huiusmodi aut̄ oportet, maximè immobilia esse. Vnde dicebat Apostolus ad Ro. viij. Certus sum, q̄ nec mors nec vita separabit me à charitate dei. sic ergo sanctitas siue sanctimoniam, qd̄ idē est, per Archi. in c. victor. ij. di. dicitur per quā mens homini seipsam & suos actus applicat deo, ideo Iurisconsultus in d. l. sanctū. ff. de rerum diuisione. qd̄ sanctum: dictū est à sagminibus. Sunt aut̄ sagmina herbe quædam quas legati populi Romani ferre solebāt, ne quis eos violaret. Sicut legati Græcorū ferunt ea quæ dicuntur ceriritia. Vnde, vt dicit ibi gl. in verbo, violaret. legati dicuntur sancti per. l. si. in principio. ff. de legatio. hinc descendit verbū, sanctio inuolabilis, & ab iniuria hominum tuta legalis statutio. & ita intelligitur. l. sanctio legum. ff. de poenis. & sumitur multipliciter, vt habetur in prima gloss. in proemio florū, & notatur per Archidia. in c. statutum. de rescriptis, libro vj. & vide Dionysium de diuinis nominibus c. xij. Et ista sanctitas in multis honoratur, id est priuilegiatur, vt infra in vltima consideratione.

Aut verò consideramus ecclesiã triūphantē, & sic oēs habitantes in celesti patria nō solū animas beatorum, sed etiã ipsas intelligētias, hoc est angelos sanctos dici debe-

re, cū omni resurgant mūdiciã: imo non possent esse imū mundi, aliās essent imperfecti: quæ imperfectio, in celo nō admittitur, vbi est deus, qui est summū bonum, & ens perfectissimū, quo oēs beati fruuntur. Vnde meritò eos sanctos appellamus, imo deus ipse dicitur sanctus, vt amplè dixi supra ista parte, in j. consideratione, & habetur plal. xv. Nec dabis sanctum tuum videre corruptionem.

Aduertet̄, quoniã apud nos sanctus & beatus differunt: quoniã beatus dicitur cuius nec dies mortis, nec officium in eius memoriã celebratur. Nec etiã sibi ecclesia deditur. Sanctus verò nō dicitur nisi præcedente canonizatione inducta ab ecclesia, & secūdum formã ab ecclesia traditã, de qua j. dicitur. & ita cōis vsus loquēdi obseruat, q̄ in multis attenditur. l. librorū. §. qd̄ tamē Cassius. ff. de legatis. ij. & ibi Bar. & in l. cum de lanionis. §. afinã molen dinariam. ff. de fundo instructo instrumentorū legato. Fel. amplè post Anto. de Butrio in proemio decretalium.

Quandoq; tamen etiam canonizati dicuntur beati, vt in c. j. ibi: qui beato Petro æternæ vitæ clauigero. xxij. di. & in c. non nos beatum Petrum. xl. dist. vnde omnis sanctus canonizatus dici potest beatus, sed non e contra.

In vita verò quis non potest dici beatus secūdum Thomam in j. parte. q. xij. arti. x. & xj. & ij. q. ccxxxij. ar. ij. & in iij. di. xlj. Nam beatitudo idem est quod vita æterna, quod est pax, & regnum celorū, secūdum Tho. in iij. di. xlix. arti. vij. viij. & ix. Et secūdum Albericum de Rosate in suo dictionario, in verbo, beatitudo. nihil aliud est beatitudo, q̄ reuelatio magni dei & saluatoris nostri Iesu Christi, vt in c. ieiunium. de consecra. di. v. de quo etiã per Tho. ij. q. clvj. in vltimo arti. vel secūdum Boëtii. in iij. libro. de consolatione philosophiæ. c. ij. Beatitudo est status omnium bonorum aggregatione perfectus. & ibidem beatitudinē summū bonū esse diffinit, ad hoc potest allegari illud Oui. metamor. Diciq; beatus

Ante obitū nemo, supremaq; funera debet. Beare em̄ est beatū facere. i. prodesse. tex. est in l. bonorum. ff. de verbo. sig. improprie tñ in hac vita dici potest beatitudo, prout loquitur. d. l. bonorū & l. iniquū. C. qui accusare nō pnt. vbi dicit litera. Iniquū & lōgē à beatitudine seculi vestri esse credimus. & ita intelligitur illa beatitudo, quæ summis pōtissimis attribuitur. & tex. in c. legi. in fine. ibi: beatitudo tua. xvj. q. j. etiam in vita dicimus sanctitatem, vt ante dixi, etiam dicitur de papa, qui & sanctissimus dicitur, & de episcopo & de principe, vt j. in iij. & v. partibus, vbi de papa, episcopo, imperatore, & rege nostro Fræcorū dixi. Sed prout in hac parte intelligimus sanctus dicitur, qui est ab ecclesia canonizatus, aut canizatione ecclesiastica confirmatus & approbatus, secūdum quod accipitur in c. sanctorum, in prin. lxx. di. & in rubri. & textu, de reliquijs & veneratione sanctorum. in decretalibus: & libro sexto, & habetur in c. j. de vita & honestate clericorum, in antiquis. Sic quod non licet aliquem venerari pro sancto, nisi sit approbatus à summo pontifice, & sic canonizatus, vt statim dicam.

Quadragesima septima cōsideratio. Nūc ad materiam canonizationis cōdescendamus, in qua dico solus papa potest canonizare sanctum, & ista est opinio Panor. & Imo. in ca. fi. de ferijs. per tex. in c. j. in fi. de reliquijs & veneratione sanctorū. extra. vbi expresse cauetur q̄ sine speciali licētia papæ quis canonizari nō potest. Idē Imo. in c. venerabili. de testibus. extra. Host. in summa eodem titu. de reliquijs & venera. sanc. Antonius Floren. in ij.

In iij. parte suæ summæ, tit. xxij. ca. v. §. v. & pro hac opinione Ioan. And. in c. vnico. in verb. sedis. de reliquijs & venera. sanc. in vj. adducit quinque rationes post dictâ glo. quæ ibi videri possunt: quibus accedat quod papa repræsentat deum in terris, & tenet eius vices. ca. quâto. de translatione episcopi. c. vt nostrū. vt ecclesiastica beneficia sine diminutione cōferantur. c. fundamēta. §. do. cer. de electio. lib. vj. clemē. j. §. j. de magistris. Speculat. titulo de legato. §. nūc est sciendū. versū. lxxxix. & gl. in verb. quod deo. in c. serpens. de pœnitent. dist. j. Et fuit de mente Thomæ in tractatu suo cōtra Græcorum errores. q. lxxxj. inquantū allegat Chryostomū super omil. di. lxxxv. dicentē de Christo. Iacobū localiter in loco terminauit, Petrum autē totius orbis magistrū & doctorem. vbi latius per ipsum, & dixi ante: & idem voluit in iij. parte summæ. q. viij. arti. j. & in iij. sentent. dist. xv. dicēs papam esse caput vniuersalis ecclesiæ. facit c. in nouo. cum c. sequē. xxj. dist. Et idem in tractatu contra impugnātes religionē. & Scotus in tractatu de perfectione itaruū. q. ix. dicit q̄ Papa est vicarius Christi, nō solū inquantū Christus fuit ecclesiæ p̄latus, sed inquantū fuit totius mūdi dominus, & quod iustē de statu & bonis hominū potest ordinare. Et dicit Thomas in iij. sentent. dist. xix. quod papa habet plenitudinē potestatis in vniuerso, sicut rex in regno. Et idē in tractatu de errore Græcorū, cōsilio lxij. tenet quod de necessitate salutis est subesse Romano p̄ticipi: & allegat Cirillum in lib. thesaurorū, & Maximianum in epistola directā orientales libus. vnde dicit Hosti. in d. c. quanto. quod deus & papa faciunt vnū & idem tribunal. & dicit Bal. in l. Barbarius Philippus. ff. de officio p̄toris. quod papa est supremus dei vicarius, & qui cōtrariū dicit, mentitur: & in finalibus verbis dicit, q̄ papa est omnia, & super oia in spiritalibus. dixi supra ista parte xxx. consideratiōe. versū. secundus locus. circa fi. & infra in v. parte. in vij. consideratiōe. Ex quo cū sit vicarius supremus dei, & sit in locum eius in hoc mūdo subrogatus, tanq̄ sapiat naturā eius qui canonizat sanctos in ecclesia triūphante, sic canonizabit in ecclesia militante. & ista est communis sentētia, vt dicit Imola in d. c. fi. extra de ferijs. Et ita etiā tenet Ioan. de Turrecemata. in c. j. de cōsecra. dist. iij. vbi dicit q̄ canonizatiō sanctorum rationabiliter reseruetur summo pontifici triplici ratione, quas ibi vide.

Nec in hoc requiritur cōsensus cardinaliū. gl. in verb. cōtingeret. in d. c. fundamenta. in §. do. cer. de electio. in vj. ita etiā tenet Ioan. And. & Dominicus in c. super eo. de hereti. li. vj. Salice. in rub. C. de legibus. allegās notata per Archi. in c. quæ ad perpetuā. & in c. sunt quidā. xxv. q. j. & in c. quāuis. de officio ordinarij. in vj. Cū hoc p̄deat ex illa dubitatione, an papa possit ardua sine cōsilio cardinalium: de qua amplē Barbat. in cōsilio j. in j. volu. & in tractatu de p̄stantia cardinalium. Cū canonizare sanctū sit quid arduum, vt dicit Ioan. And. in d. c. vnico. de reliquijs & veneratiōe sanctorum. in vj. hanc etiā partem tenet Antonius Florenti. in sua summa. in ij. parte terciæ partis. in xiiij. charta.

Martinus Laudensis in tractatu de cardinalibus. q. lxxvij. videtur tenere contrarium: & istud idem tenet Ioan. Monachi in dicto c. super eo. Card. Florentinus in c. petitio. & ibi Ioan. de Anania. de homicidio. idem Card. in cap. ij. de clericis non residentibus. Bald. in l. cum nulla. C. de bonis quæ liberis. & in l. fi. C. de diuersis rescriptis. Et pro certo istud est mare magnum: sed ad propositū,

bonum est, quod papa faciat ex consilio, non quod teneatur ad hoc, nec illud sequi.

Quadragesimaoctaua consideratio. Episcopus an possit decernere in sua diocesi aliquē sanctum venerari & ferari seu solennitatē illi celebrari sine populo? Videtur q̄ sic, prout visus est aliquādo tenuisse Anto. de Butrio in c. fi. de ferijs. extra. sed post mutauit opinionē: sed istam etiā opinionē tenet Panor. in d. c. h. p̄textum ibi, & in c. j. de consecra. dist. iij. vbi expresse dicitur: Cæteris q̄ solennitatibus quas singuli episcopi in suis diocesis cū clero & populo duxerūt solenniter venerandas. Et ita etiā tenet ibi Barbat. vbi dicit q̄ Anto. de Butrio nō bene dicit dicēdo q̄ ille textus habet duas lecturas: quia, vt dicit papa in d. c. h. ponit verba d. c. primi. & sic declarat qualiter debeat intelligi ille textus: alias si esset dubius nō mereretur ad hoc allegari: qm̄, vt inquit Philosophus, Qd̄ multipliciter exponitur, eius veritas ignoratur. Refert Bal. in l. nec quicq̄. §. vbi decretū. ff. de officio p̄cōsulis. Et facit qm̄, vt ait gl. in verb. viuris. in clemē. dispēdiosam. de iudicijs. Papa non p̄t tollere ordinē iudiciariū in foro seculari, sed bene p̄t in foro suo. quā gl. pro singulari allegat Bal. in l. eos. §. fi. C. de vsuris. Ideo licet episcopus possit decernere aliquē sanctum in suis ecclesijs venerandum sine populo, non tñ populo p̄cipere, vt veneretur abstinēdo ab operibus, sine eius cōsensu, cū de eius p̄iudicio agatur. Quoniā in his in quibus versatur p̄iudiciū populi, aut subditorū, non p̄t statuere episcopus, sine eius cōsensu, vel salē eis p̄sentibus, vt dicit Imola in c. vestra. extra de locato. & in c. fi. de officio legati. & cōfirmat Federicus de senis cōsilio xvj. allegato per Imolā in d. c. vestra. Ita etiā tenent ipse Imo. in d. c. fi. & Archid. in d. c. j. de cōsecra. dist. iij. Dicit tñ Abbas in dicto c. h. quod si populi cōtradiētiō non sit ex iusta causa, & episcopus moueatur aliquibus iustis causis q̄ poterit hoc facere nō obstāte cōtradiētiōe populi: puta (vt dicit) si decernat quem sanctū venerandum qui fuerit ortus de loco, prout videtur sentire gl. vlti. in d. c. j. de consecra. dist. iij. & quod in simili dicit Arch. in c. vt animarū. de cōstituti. in vj. & tex. in c. j. de his quæ sūt à maiori parte cap. Et idē etiā dicit Barbat. in dicto c. fi. q̄ si episcopus habeat iustā causam, puta quia sanctus sit oriūsus de loco, q̄ p̄t etiā inuito populo decernere illū venerandum: qm̄ propter sanctimonia recedimus à legibus cōmunibus: quia dicitur esse gloria patriæ suæ. Allegat in argumentū textum singularem, iuncta doctrina Bald. in l. sed & reprobari. §. fi. ibi: valde tamē disciplinatos. ff. de excusatio. tutorum.

Quicquid tñ dicant Panor. Imola, & Barbatia, videtur q̄ opinio Anto. de Butrio sit verior per rationem per eum allegatam. Cū in his quæ tendunt in fauorem anime quilibet est subiectus episcopo. c. cū sit generale. de foro cōpe. c. nouit. de iudicijs. c. per venerabile. qui filij sint legitimi. extra. Et huic rationi non respondet Panor.

Facit, qm̄ quo ad actus spirituales peragendos, cōsensus laicorum nō debet esse in cōsideratione: sicut videmus in electionibus faciēdis de p̄latis ecclesiarū, vt in c. Mesana. c. sancrosancta. de electio. cū pluribus alijs. facit qd̄ habetur in c. ij. de institutio. & in c. fi. de rebus ecclesiæ nō alienandis, & in c. ecclesia. de cōstitutio. Ergo in hoc casu vbi est quæstio de actu spiritali non est necessarius cōsensus populi tanq̄ laicalis

Et ad textus allegatos pro opinione Panor. & sequacium respōdo, q̄ textus nō dicitur, q̄ veneratio sanctorū

Tertia Pars

fit inducēda & decernēda per episcopum cū clero & populo: sed dicunt, q̄ festiuitates sanctorū sunt venerandæ: per episcopum cū clero & populo, quod aliud est, prout dicit ibi Bal. qui hoc cognouit, cū dicit: non intelligas, q̄ isti possint has festiuitates inducere, sed inductas possunt feriare. f. clerici respectu officij celebrādi in ecclesia, & populi respectu artis non exercendæ illo die.

Vel aliter dici pōt q̄ dictio, cum, ibi posita, cū dicit quas singuli episcopi in suis diocēsis cū clero & populo, nō coniungit principaliter, sed accessoriē. l. j. & ij. ff. de penu legata. notatur in §. si quis ancillas. in tit. de legatis. facit quod dicit Bart. in aut. ingressi. col. pen. C. de sacrosan. eccle. vbi facit differentiam, an quis dedicat se cū suis bonis, an se & sua bona: quia dictio, & cōiungit principaliter: & dictio, cum, accessoriē. d. l. j. & ij. Ex quo cū in illo textu illa cōiunctio cleri & populi nō fiat principaliter sed accessorie, non est dicēdum quod consensus eorum debeat interuenire principaliter, & sic necessariō, sed solū per quandam consequentiam tanquā accessoriē ad ipsum episcopum, qui in spiritalibus est caput, & principalis omnium in sua diocēsi. c. omnes basilicæ. xvj. q. vj. & in c. regenda. x. q. j.

Quadragesimanona cōsideratio. Duo requiruntur ad hoc vt quis possit sanctus canonizari, vitæ scilicet sanctitatis præteritæ, & q̄ deus in eius p̄sona, siue in vita, siue in morte operat⁹ fuerit miracula: & in hoc sola sanctitas vitæ quo ad actū canonizādi nō sufficit, qm̄ pōt esse ficta vel simulata, & non ad bonū finē, sed potius appetitu inanis gloriæ. f. vt diceretur bonus, licet nō esset, vt sunt hypocritæ, iuxta dictum Matthæi vj. Incedūt induti pellibus ouium, intus verō sunt lupi rapaces. Vnde huiusmodi vita nō est meritoria, imo demeritoria: & contra tales exclamat Pau. in epistola v. Vide quantū bonū est charitas, si ita martyriū ferimus, vt nostras velimus reliquias ab hominibus honorari, & si opinionē vulgisectæ in trepidi sanguinē fuderimus, & substantiam nostram vsq; ad medietatē propriā dederimus, huic operi nō tam præmium q̄ pœna debetur, & perfidiæ magis tormēta sunt q̄ corona victoriæ. de quo transumptiuē in c. vide. j. q. j. Ideo dicit ibi gl. j. quod dare elemosynā ad vanā gloriā peccatū est, arg. c. militare. xxij. q. j. & c. odi. xxiij. q. j. Vñ dicitur in euāgelio Matth. j. Cū facis elemosynā, noli tuba canere ante te. Et eodē loco in fine. Nesciat sinistra qd faciat dextera. Et hæc bonitas vitæ cōsideratur in multis laboribus, in moribus castis, in strenuis actibus. c. miramur. lxj. dist. in. Et hoc oportet præsentī testificatione prædicari, & bonæ famę præconijs non taceri. c. quatuor. xij. q. ij. Maximē quæri debet de simplicitate & humilitate: Quia superbis deus resistit, humilibus autem dat gratiam. iacobi iij.

Item debet inquiri, an in vita persecutiones passus fuerit. c. omnis qui. vij. q. j. & an passus ex charitate. c. fi. inci. ibi adunati. in loco ante alle. & d. c. vide quantū bonū. Ista probantur per doctores in c. j. de reliquijs & venera. san. extra. per lo. And. & alios doc. in c. vnico. eo. ti. in vj.

Et ad probationē vitæ laudabilis canonizandi in confessoribus adduci pōt, quod dicitur de episcopo cōfirmādo secundū Hosti. in summa de electione. §. quis eligitur. versi. canon tñ antiquus. dicens, q̄ debet esse natura prudens, docilis, moribus tēperatus, vira castus, sobrius, suis negotijs semper cauēs, humilis, affabilis, misericors, literatus, in lege domini instructus, in scripturarū sensibus acu-

tus, in dogmatibus ecclesiasticis exercitatus, & ante oīa si dei documenta simplicibus asserēs. f. patrem, & filium, & spiritū sanctū & c. c. qui episcopus. xxij. di. & c. fi. l. dist. In martyribus enim nō fit tāta examinatio, sed quæritur tm̄ de miraculis & causa propter quā passi sunt. argumēto. c. catechuminū, & c. baptisimi vicē. de cōsecra. di. iij. secundū Hosti. in summa, de reliquijs & veneratione sanctorum. versi. & hæc intelligas. Sufficit tamē ista sanctitas vitæ ad meritū animæ canonizandi secundū Augustinū in c. teneamus. j. q. j.

Secundō (vt dixi) requiritur vt ad sanctum canonizandum sit miraculum, vt notant doctores in loco s̄. allega. & in hoc requiruntur quatuor.

Primō q̄ ex deo, nō ex arte vel diabolo cōtingat, quoniam aliquando etiā miracula fiūt per malos: ideo necesse est martyres à deo impetrasse quæ mādāt. c. si quis prepoſtera. l. dist. & hoc casu procedit illud qd̄ dicitur, q̄ facere miracula est donum spiritus sancti, vt in c. quærendum. de pœni. dist. ij. & ibi notatur. aliās nō est miraculum, sicut fecerunt magi Pharaonis qui fecerūt ranas, & serpentes cōuertentes eorum virgas, sicut faciebat Moyses. de quibus in c. nec mirum xxvj. q. v. & illud propriē dicitur præstigiū. c. re vera. & ibi Archi. de conse. di. ij.

Secundō requiritur q̄ sit cōtra naturam, sicut dictum est de virga Moysi mutata in serpentem, & de asina loquēte ad Balaam: de quibus in d. c. re vera. & in c. cum ex iniuncto. de hæreticis. & in d. c. re vera. ponitur de virtute dictæ virgæ. de qua etiam habetur Exo. vj. viij. xiiij. xvj. xvij. & Iolue iij. & iij.

Tertiō requiritur q̄ nō vi verborū, sed ex hominū merito illud contingat. Nam panis & vinū potestate, & virtute verborū transubstantiatur in corpus & sanguinem. c. cū Marthe. extra de cele. mis. & sic requiritur q̄ miraculū sit euident, nō autē latens & credibile, vt est eucharistia.

Quartō requiritur q̄ sit ad corroborationē fidei. Hæc enim ministerio hominis trāsit in vitrum, & nil ad corroborationem fidei: ideo ad canonizationē nisi hæc quatuor cōcurrerent in miraculo, non prodesent, quia nō esset miraculum, sed potius miraculosum, vt dicit Io. And. in d. c. vnico. de reliquijs & veneratione sanctorū. in verbo, sedis. circa finem. & Hosti. in summa supra alleg. verso. sicu. item quærendum est de miraculis. Archid. in d. c. teneamus. j. q. j. Hostien. Io. And. & alij in c. venerabili. de testibus. extra.



Vinquagesima cōsideratio, in qua de forma canonizationis sanctorum scribitur, & sequēdo doctrinas doctorū in dicto c. j. de reliquijs & venera. sanc. in antiquis. reperio ad hoc duodecim esse requisita, quæ seruari debent, secundū ordinem infra scriptum.

Primō debet expectari q̄ aliquæ personæ honestæ, & authenticę denūcient factū Romano pōtifici, & supplicēt pro canonizatione faciēda, & hoc non semel, sed pluries & instanter: sicut notatur de cessione & petitione pallij. c. quidā cedendi. extra de renūciatione. c. cū post petitam. de electio. Non em̄ consuevit statim moueri ad cōmittēdam talē inquisitionem Romano pōtifici, sed potius expectare q̄ diu pulsetur, & famā accedere, & vtrum miracula crescāt & cōtinuentur, anteq̄ inquisitionem cōmittat, & bene, cū miracula seu miraculosa quandoq; fiant per malos. c. teneamus. & c. nec mirum xxvj. q. v. glo. & doc. in c. cū ex iniuncto. de hæreticis. Bald. in c. venerabili. de testibus.

testibus. extra. Vnde cauendū est ne populus decipiatur, vt in c. si. extra de reliquijs & veneratiōe sanctorū. & quia circa maiora, inaus periculum vertitur, ideo cauti⁹ est agendum, cap. quicquam. xliij. distin. c. miramur. lxxj. di. c. nuper. viij. q. ij. c. vbi periculum. in prin. de electio. in vj. & in l. j. §. sed & si quis. ff. de Carboniano edicto. dicunt tamen aliqui, q̄ si fiat elusio, vix possunt continuari miracula vltra quadraginta dies.

Secūdum est requisitū, quod si cōtinuētur supplicatio num instātia, & fama & miraculorū cōtinuatio perdurare dicatur, cōsuevit Ro. pontifex hoc proponere inter fratres, & aliquibus episcopis patriæ illius qui dicitur sanctus, vel cōiuciniæ, vel alijs personis honestis & incorruptibilibus committere vt inquirāt de fama, & deuotio ne populi, & de miraculis, & alijs, quæ sunt eidē nunciāda in genere & nō in specie, & quo ad famā, & non quo ad veritatem, & quod scribāt quæ inuenerint, & an eis videatur quod super veritate eorundē sit inquisitio committenda.

Tertium est, si tales rescribunt talia per quæ videatur q̄ inquisitio veritatis sit committenda, requirit iterū summus pontifex fratrum consilia, & diffinit, vtrum sit inquisitio committenda vel non.

Quartum, q̄ si inquisitio ei committenda videtur iterum rescribit eisdem, vel alijs, quod iterum veritatem requirant, primò de fama, secundò de vita, tertio de miraculis exactè, diligenter, fideliter, & prudenter, secundūm articulos & interrogatoria, quæ sub bulla sua transmittit: de de quo notatur in c. venerabili. de testibus. extra. & quod inuenerunt remittant suis sigillis inclusum.

Quintum, quod remissa inquisitione cōmittatur examinatio in curia aliquibus capellanis vel alijs personis authenticis & discretis, quæ etiam forment rubricas.

Sextum, q̄ rubricæ sic factæ exacta diligētia examinētur per dominum papā & eius fratres, & requirat papa cōsilia eorundem, an scilicet videātur probata talia propter quæ sit canonizatio non immeritò faciēda.

Septimum, q̄ si videtur papæ q̄ sit faciēda, hoc secretè diffinit inter fratres: pro hoc facit quod in simili dicitur de substantia ex forma electionis, vt notant doctores in c. quia propter. de electio. & ibi glo. in verbo, maior.

Octauum, quod coadunatis episcopis qui sunt presentes in curia narret publicè in consistorio ea quæ acta sunt, & probata, secreta diffinitioe iam facta suppressa, & requirat consilium prælatorum: facit glo. in verbo, consilio. in c. Anastasius. xix. dist. quæ dicit q̄ papa tenetur requirere consilium episcoporum vbi de fide agitur: quam glo. sequuntur ibi Dominicus & Cardin. etiam facit quod dicit Panor. in c. significasti. de electione.

Nonum, q̄ assignatur certa dies, vt omnes conueniāt ad certā ecclesiam, in qua accendētur cerei multi, & sternitur tapetis ecclesia & paratur: & illuc cōueniunt papa, fratres, & totus clerus, & facit sermonem summus pontifex processum recitans & probata, inducens populum ad orādum q̄ deus non permittat eos errare in hoc negotio.

Decimum, q̄ flexis genibus fiat deuota oratio, & canetur: Veni sancte spiritus. vel alius hymnus siue antiphona conueniens.

Vndecimum, q̄ surgat papa ab oratione, & diffiniat illū de quo agitur sanctū esse, & sanctorum catalogo conscribendum, & festum suū tali die colendum, inquantū dicitur sanctorū catalogo cōscribendū. Facit pro hoc gl. notabilis in l. eos. in verbo, qui. C. de officio magistris

litū. quæ dicit quod qui nō sunt scripti in matricula, sunt tanq̄ priuati. Ideo dicit Ang. in aut. de mādatis principū. §. pe. inci. siquidem. post gl. ibi in d. verbo. colla. ij. q̄ solū militibus scriptis in matricula dāda sunt priuilegia militaria. Vnde dicit Bal. in l. diximus. i. sine. ff. de excusatio ne tutorum. q̄ mercator non descriptus in matricula non gaudet priuilegio mercatorum. facit. c. si Romanorū. xix. dist. vbi probatur q̄ qui non reperitur scriptus inter alios de vniuersitate, non præsumitur esse de vniuersitate.

Duodecimum & vltimum requisitum est, quod canetur, Te deum laudamus, & celebret papa missam solēnter in honore eiusdem sancti. Et in hoc q̄ dicit q̄ cātur, Te deum laudamus. facit, quia ecclesia quotidie in officio in fine horæ matutinæ cantat illud canticum. Idem fit per acta episcopi electione, secundūm Specula. titu. de electio §. j. versi consequenter. In fine enim cuiuslibet operis laudandus est deus, & gratiæ sunt ei agendæ: sicut facit tā in fine celebrationis missæ q̄ in fine horarum canonicarū, dum dicitur: Deo gratias. facit. c. de hymnis. de consecra. dist. j. & ibi glo. in verb. & hymno. vult q̄ clerici post assumptionem cibi debent agere gratias deo. allegat. c. vlti. §. edent. xliij. dist. facit quod notatur in glo. si. in c. firmis. simè. xv. q. j.

Dicit tamen Ioan. And. in d. c. vnico. de reliquijs & veneratione sanctorū. in vj. quod hic ordo hætenus nō semper vsq̄ ad vnguē est seruatus, maxime quādo agebatur de martyrizatis pro fide. Nā tales consueuerūt facilius & leuius expediri: & ita dicit tenere Hostien. Ex quo videtur concludere q̄ hæc forma (licet congrua & honesta) per papam de necessitate non est obseruanda. Et, vt ex prædictis apparet, probitas vitæ & legalitas seu bona vita operatur ad sanctitatem consequendam, quæ quidem sanctitas seu probitas aut legalitas maxima operatur in multis. Primò vt hic ante dictum est.

Secundò, q̄ licet aliās electio, nec actiue, nec passiuè cadat in laicum in spiritualibus, vt de hoc sunt text. in c. sacrosancta. & c. Messana. de electio. extra. tamen laicus vitæ sanctitatis & legalitatis maxime potest eligi in episcopum, text. est in c. statuimus. §. his omnibus. lxxj. dist. & dat exemplū in beatis Seuerō, Nicolao, & Ambrosio: & illū textum ad hoc magni facit Andreas Barb. in c. cum adeo. in gl. penul. de rescrip. col. v. & ibi Felin. & in c. super his. in vlti. col. extra de accusationibus.

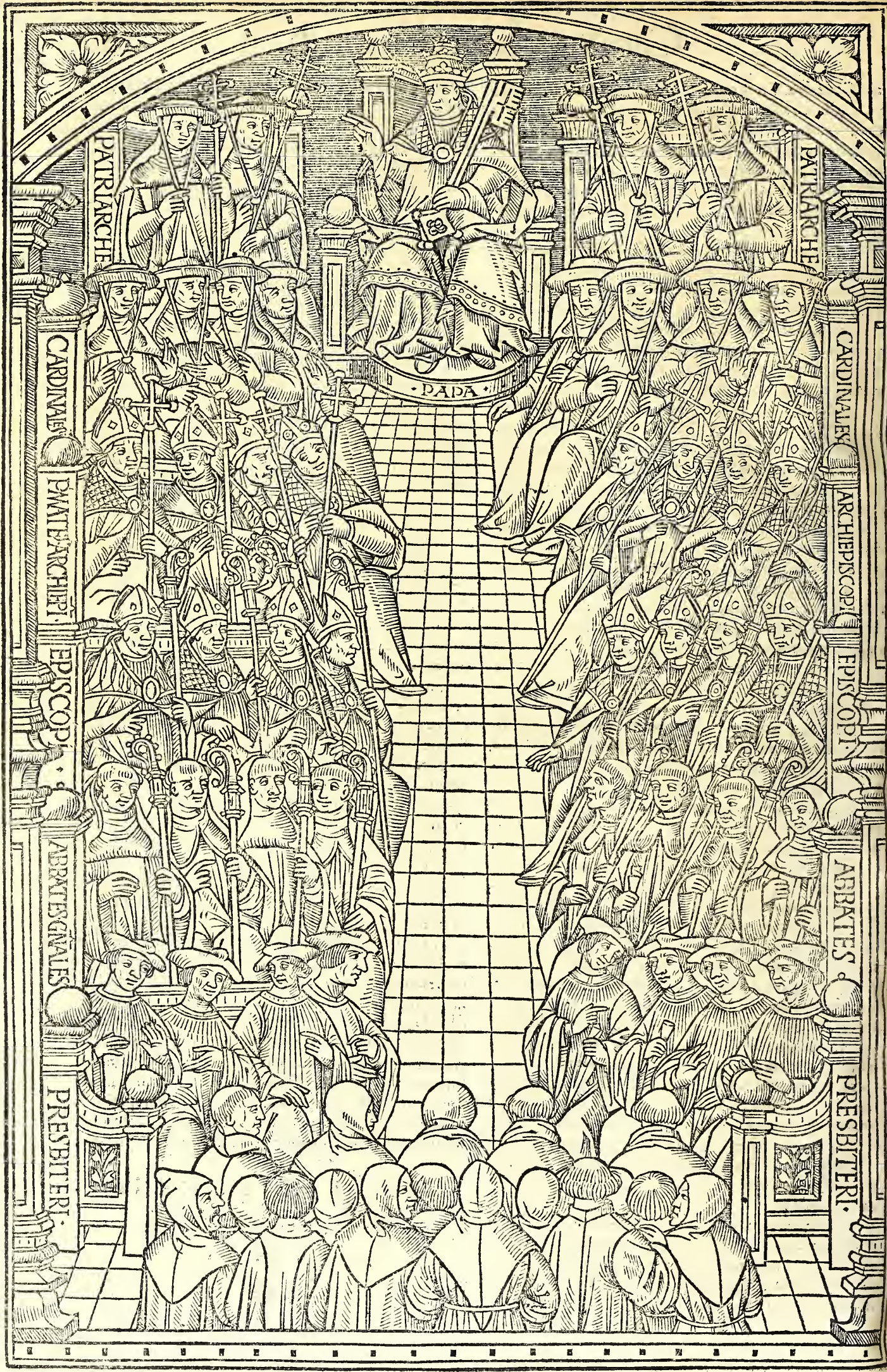
Tertio facit, quia licet Iudæus factus Christianus in egritudine non possit presbyter ordinari, tamen fallit ratione sanctitatis vitæ. text. est singularis in c. j. lvij. dist. Ludō, Romanus singulari suo ccccxxij. Multa ad hoc sunt cumulata per doctores modernos, videlicet per Felinum in c. super his. in fi. de accusatio. & in d. c. cum adeo. & in c. causam. ij. extra de officio delegati. & per Barba. in c. in sinuante. col. j. extra de officio delegati. per do. meum lausonem in l. iubemus. col. ij. C. de iudicijs. & in repetitio. l. admonendi. ff. de iureiurādo. & in l. sciendum. col. viij. ff. de verb. obli. quæ cum ibi factis sint congesta, non repetō.

TERTIÆ PARTIS

Catalogi Gloriæ Mundi,

FINIS.

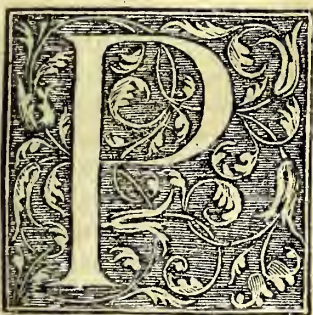




Q V A R T A
huius libri parserit
DE LAVDE, GLORIA,
Honore, & ordine Ecclesiasti-
carum personarum inter
se: & ad omnes alios
huiusmodi
status.



Vnā & octoginta Considerationes habet.



ROCVIVSEX
peditione præmitto. Cùm
hęc & omnes huiusmodi hie
rarchiæ spirituales & tēpo
rales seu ordines huius mū
di, loquendo grosso modo,
possunt illo modo distin
gui quo distinctæ fuerunt
prædictæ hierarchiæ, scilicet
per tres hierarchiās cum

suis ordinibus: & aliquomodo per simile videri potest in
terreno principatu ministrorum, qui sunt sub vno princi
pe. Triplex est differentia, hoc est triplices sunt hierarchiæ
seu gradus. Nam quidam operantur immediate circa per
sonam principis. Quidam autem deputantur ad alia offi
cia, puta ad regimen principatus in communi. Quidā ve
rò ad regimen alicuius partis.

Primus assimilatur primæ hierarchiæ. Secundus secū
dæ. Tertius tertiæ. Sed in qualibet hierarchia sunt tres or
dines, quorum sufficientia sic potest haberi. Quia vide
mus, q̄ inter ministros qui circa principis personam ope
rantur est triplex differentia, in statu scilicet spirituali, id
est ecclesie militantis.

Quidam sunt sicut assessores, vt sunt domini patriar
chæ, & his similes: sunt illi de ordine superiori scilicet Se
raphin, quod interpretatur ardens in amore.

Quidam sunt sicut consiliarij, vt sunt domini cardina
les, & his similes sunt illi de secundo ordine qui dicuntur
Cherubin, quod interpretatur plenitudo scientiæ: quoniā
sciunt omnia quæ fiunt in ecclesia militate triumphante.

Quidā sunt cubicularij & seruiētes in domo principis,
& his similes sunt illi de ordine qui dicuntur throni. In statu
verò tēporali sunt in regno nostro pares Franciæ in pri
mo ordine, in secūdo Duces & alij principes, in tertio ve
rò sunt camerarij & alij officarij regis immediate perso
nam eius seruientes, vt sunt magister domus & alij supre
mi huius ordinis, sub quibus multos cōnumerabimus in
discursu huius libri suis locis. Vel in iurisditiōe sunt Can
cellarius & Connestabilis in primo ordine, in secundo cō
siliarij magni consilij & magistri Requestarum, in tertio
præsides & consiliarij curiarum parlamentarium: & isti

etiam possunt poni in secunda hierarchia.

Quantum ad secundam hierarchiam sciendum est, q̄
inter illas quæ deputantur ad regimen communem totius
principatus est etiam triplex differentia.

Nam ad hoc quòd regimen alicuius communitatis be
nè & pacificè dispensetur, sunt aliqui tanq̄ sententiantes
quid vniciq̄ debeatur. Veruntamen quia sententiā de
bet esse efficax & recta, ideo indiget auxiliante vel adiuuā
te: ideo sunt alij sententiā exequētes & executionē facien
tes, vt nihil sit impossibile qd̄ p̄ sententiā determinatur.

Item sunt alij vt sententiā sit recta tanq̄ dirigentes cō
sulentis & imperant primis, assimilatur tertius ordo se
cundæ hierarchiæ qui dicuntur potestates, sunt Comites &
alij inferiores Barones. Et isti in statu spirituali assimilari
possunt Abbatibus & alijs dignitatibus immediate se
quen. post episcopales: in statu verò temperali sunt Co
mites & alij inferiores Barones.

Secundis verò secundus vel medius ordo qui dicitur
principatus. Et isti in statu spirituali sunt episcopi, in sta
tu verò temporali sunt duces, alij supra comites & mar
chiones.

Tertijs assimilatur primus ordo secundæ hierarchiæ
qui dicitur dominationes, quibus attribuitur dirigere &
imperare omnibus ministris diuinis. Sic in statu spiri
tualis Archiepiscopi in suis prouincijs qui dirigūt & impe
rāt in omnibus ministris ecclesiasticis, reges & alij prin
cipes inferiores à supremo principe qui tuas prouincias
gubernant, inter quos sunt multi, vt dictum est supra, &
dicam infra.

Quantum ad tertiam sciendum est, q̄ inter illos qui ha
bent potestatem limitatam & determinatam ad aliquam
partem principatus triplex est etiam differentia. Quidam
ad vnam prouinciam sunt in statu spirituali Archidiacono
ni & alij inferiores prælati habentes administrationem,
de quibus infra dicam: & in statu temporali Barones ha
bentes sub se plures subditos.

Quidam ad aliquam partem prouinciæ, vt sunt in sta
tu spirituali curati, in statu temporali Senescalli & Balli
ui, & his similes.

Quidam autē ad hominem vnum, & hoc dupliciter:
aut quantum ad bonum commune multorum quod ex
pletur per vnam personam, sicut conceptio virginis, vel
sicut in statu spirituali sunt religiosi prædicatores, in sta
tu tēporali, vt sunt inferiores omnes habentes administra
tionem à superioribus iudicibus.

Aut quantū ad ea quæ pertinet ad ipsum tantū, vt qui
libet simplex sacerdos in statu spirituali: & in statu tēpo
rali quilibet simplex homo. Primi, scilicet virtutes q̄ sunt
de primo ordine tertiæ hierarchiæ assimilantur primi su
pra nominati: secūdis, scilicet archangelis assimilatur secū
di, & tertijs tertij, vt dictū est. Hæc oīa videri poterūt clas
sius in discursu duarū partiū sequentiū. Et hæc equipara
tionē & assimilationē in quibusdā videtur facere Bernar
de Placētinis in suo Elucidario missæ, in præfatiōe genera
li: & vt dicit Hostien. in summa de ordinatis ab episcopo
qui renūciauit episcopatu. §. j. q̄ sunt nouē ordines in ec
clesia militate ad instar ecclesie triūphantis, vbi sunt nouē
ordines angelorū. facit tex. in c. ad hoc. lxxxix. di. & de
diuersitate graduum & ordinū in ecclesia dei quomodo
sit conueniens ponit ludocus Clichoueus in suo Antilu
thero, libro ij. c. ij. & iij. vbi amplè.



PRO secunda consideratione premissum est, quod status ecclesiasticus in omnibus statu temporalis est preferendus: cum sacerdotes sint honorandi ab omnibus ex quinque causis, seu ex quinque rationibus.

Primo ratione institutionis, quia instituti sunt in terris non ab homine, sed ab ipso deo, imo tanquam veri Christi vicarii, non solum in lege euangelica, sed etiam in lege veteri. Primus enim sacerdos qui iubente domino, victimas obtulit in veteri testamento dicitur fuisse Aaron, ut patet Genesim xliij. Similiter & Melchisedech in lege nature, dictus rex Salem dicebatur sacerdos dei altissimi, qui primo panem & vinum obtulit, ut patet Genesim xliij. & notatur xxj. distinctio. c. denique. Sed in lege nostra Iesus Christus volens exire de hoc mundo rediens ad patrem suum die Iouis sancta sacerdotes instituit, & suos vicarios in uniuerso orbe ordinauit, dicendo: Ire in uniuersum mundum docentes omnes gentes, & baptizantes eos &c. Quos regibus & principibus totius orbis preesse voluit, tanquam excellentiores, inter quos adhuc unum caput & summum vicarium ordinauit, scilicet beatum Petrum in tota ecclesia catholica, quando dixit ei Ioannis. ij. Simon Petre amas me? Respondit ei Petrus. Domine, cum scis omnia, tu scis quia amo te. Et dixit ei dominus: Pasce oues meas. Quia tu es Petrus, & super hanc petram edificabo ecclesiam meam, & tibi dabo clauis regni celorum. Et quodcumque ligaueris super terram erit ligatum & in celis. Et quomodo Petro in personam aliorum sit data potestas sacerdotibus & maxime eius vicario, dicam infra in consideratione vj. ubi ponam de precedentia, excellentia & honore summi pontificis supra alios huius mundi homines. Sed redeundo ad propositum, magna est ergo dignitas sacerdotalis que uicem domini nostri Iesu Christi in animabus pascendis atque regendis in terra habet & obtinet a sui prima institutione: ideo Ecclesiastici vij. ad eorum honorem hortatur sapiens dicendo. In tota anima tua time deum, & sacerdotes illius sanctifica. Honora deum ex tota anima tua, & sacerdotes illius honorifica. Et contra eos spernentes ait dominus, Lucæ x. Qui vos spernit me spernit. Est enim huiusmodi dignitas spiritualis. Et ideo quanto spiritus nobilior est corpore, tanto sacerdotalis dignitas nobilior est quacumque. c. inter corporalia. extra de transla. episcopi. Et hoc est quod notatur xcvj. distinctio. c. duo quidem. ubi sic habetur. Aurum non tam preciosus plumbo quam regia potestate sit ordo sacerdotalis altior. de quo per Albe. de Rosa. in l. gloriosissimo. C. de summat. & fide catho. Barba. in c. nouit. nume. cxlj. cxliij. cxliij. de iudi. Prepositus in jc. ad verum. xcvj. distinctio. Et etiam habetur eadem xcvj. distinctio. c. quis dubitat sacerdotes Christi regum & principum, omniumque fidelium patres & magistros censerit: imo per sacerdotium iubente domino regalis dignitas est ordinata. Vnde primi Regum vij. dicit dominus ad Samuel sacerdotem. Audi vocem eorum, scilicet filiorum Israel petentium habere superiorem, puta regem. Et constitues super eos regem. In de est, quod spiritualis potestas terrenam potestatem habet instituire, ut sit: & iudicare si bona non sit: quod probatur per apostolum dicentem ad Corinthios vij. Nescitis quoniam angelos iudicabimus, quanto magis secularia. Quod etiam notatur in c. per venerabilem. extra, qui filii sunt legitimi. & ix. q. iij. c. nemo. de qua quidem dignitate ait

Petrus, prima Petri secundo. Vos estis genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis, ut virtutes annuncietis eius qui vos vocauit in admirabile lumen suum Christus Iesus de tenebris. De quo dicto ciuis & contemporaneus noster Ioannes de Monthelono in suo promptuario iuris. in verbo, sacerdos.

Tanta equidem est ista sacerdotalis dignitas, ut nedum temporibus nostris, sed etiam tempore Romanorum & magnorum magistratum nulli Imperatores aut reges fuerunt nisi sacerdotes. vnde distinctio. xxj. c. clerics. Ante autem qui pontifices & reges erant, dicitur. Nam maiorum hæc erat consuetudo, ut rex esset & sacerdos & pontifex: vnde & Romani imperatores & pontifices dicebantur.

Sed heu quid dicendum de nobilibus & burgensibus, qui de presbyteris faciunt suos receptores, suos pincernas, & coquos, & stabularios, quorum manus sacratæ sanctum sanctorum corpus dominicum quotidie contrectant, cuius expleto officio ad ista applicantur vilissima. Contra quos dicit apostolus, quod nemo militans deo secularibus negotiis se implicet. Et Esaiæ lxj. Vos sacerdotes domini vocabimini ministri domini dei nostri, & non hominum in his secularibus immundis negotiis. Et habetur xj. q. iij. c. absit, ut quicumque sinistrum de vobis arbitremur qui apostolico gradu succedentes Christi corpus sacro ore conficiunt, per quos nos Christiani sumus, qui clauis regni celorum habentes ante iudicij diem iudicant. Ira quod in veteri lege habetur. Quod quicumque sacerdotibus non obtemperasset, aut extra castra positus lapidabatur a populo, aut gladio ceruice subiecta contemptum expiabat cruore. Deuterono. xvij. xvj. q. j. cap. si clericatus dicitur: Qui superbierit nolens obedire sacerdotis imperio qui eo tempore ministrat domino deo tuo & decreto iudicis, morietur homo ille &c. Et habetur i. c. sacerdotes. vj. q. j. ubi Hieronymus dicit. Non est humilitatis meæ neque mensuræ iudicare de cæteris, neque de ministris ecclesiarum sinistrum quippiam dicere. Et habetur in c. sacerdotibus. ij. q. iij. Quod sacerdotes qui proprio ore corpus domini conficiunt ab omnibus sunt timendi non dilacerandi, nec detrahendi. Et beatus Gregorius Manutio imperatori scribit, dicens. Sacerdotibus non ex terrena potestate dominus noster citius indignetur, sed excellenti consideratione propter eum cuius sunt serui, ita eis dominetur, ut etiam debitam reuerentiam impendat. Nam in diuinis eloquiis sacerdotes aliquando dii, aliquando angeli nuncupantur. Quoniam scriptum est Exo. xxxij. Dijs non detrahes: id est sacerdotibus, ut exponit text. in c. sacerdotibus. xj. q. j. & in c. cum ex iniuncto, circa medium, de hæreticis. & in c. futuram. xij. q. j. Et propheta Malachiæ iij. Labia sacerdotis custodiunt scientiam, iustitiam & legem requirunt ex ore eius, quia angelus domini exercituum est. Vocantur etiam ministri dei: vnde dicitur Esaiæ lxj. Vos sacerdotes domini vocabimini ministri dei. Alijs nominibus vocantur, quæ colliguntur in c. xliij. distinctio. Pastor enim est, quia pastor dum lupum videt venientem non debet aufugere: id est loquenda tacere, & sic aliorum vitia palpare. Canis etiam dicitur: quia latratu prædicationis debet lupos arceri a gregibus, ne cadat super eas. vnde illud Esaiæ lv. Canes muti non valentes latrare. Propheta etiam dicitur, quia ministeria sacræ scripturæ exponere debet, hoc est enim prophetare, ut glos. prima ad Corinthios xliij. Et plura alia vide per Ioannem de Turrecremata. in summa,

summa, distinctio. xliij. versicu. hæc autem. & dicit Arch. in c. quilibet. xij. q. iij. quod sacerdotes quandoq; vocantur Christi, id est vñcti, quandoq; dii, quandoq; angeli, quandoq; vicarij seu ministri dei. xxxiij. q. v. c. vltimo. quandoq; successores apostolorum. c. absit. xj. q. iij. quandoq; successores discipulorum. capitu. cor. episcopi. lxxviiij. distinctione. Ex quo ergo sunt multum honorandi & reuerendi, quos non solum reueriti sunt principes fideles, vt infra dicam, imo etiam infideles.

Recitat enim magister historiarum, quod cum Alexāder capta Gaza iret Ierusalem, sacerdos orabat pro gente sua: cui dominus apparens in somnis ait, ne diffideret, sed in deo altissimo confideret, & ciuitatem cereis ornaret, & pontificalibus indutus, Alexādro obuiam pergeret. Quo adueniente sic fecit, cum sacerdotibus & ciuium multitudine. Quem cum Alexander magnus videret pontificalibus indutum, & lamina dē super caput eius videret, in qua erat scriptum nomen domini Tetragrammaton, descendit de equo, solus cum sacerdote abiit in ciuitatem sanctā, & in Salomonis templo nomen domini dei cœli & terræ adorauit, cuius principatū sic indutus sacerdos sacris indumentis tenet: & quærentibus suis militibus cur sic fecisset in hac ciuitate & huic sacerdoti, & non alijs, sic respondit: Quia in somno deum in tali habitu vidi, qui mihi principatum Persarum daturum se promisit. Et de hac historia aliquid recitat Benedicte in sua repetitione cap. Raynutius, in verbo, & vxorem nomine Adelasiam, numero cclxxxiiij. de testamentis. Ex supradictis enim satis patet, q̄ sacerdotes sunt honorandi ex sui institutiōe, cum ex illa sine subrogati in locum pastorum Christi animarum, & sic representant personam Christi. Ideo dicitur in c. ouis. vj. q. i. Oues pastorem suum non reprehendant, plebs episcopum suū non accuset, nec vulgus eum accuset: quia non est discipulus supra magistrum. Vide Bernardinū de Buis in ij. parte sui Rosarij, sermo. xxv. in litera M, vbi etiam recitat historiam prædictam.

Tertia consideratio, q̄ sacerdotes sunt honorandi ratione mediationis: quoniam, vt ait sanctus Thomas in tertia parte, relatus per Ioannem de Turrecremata in c. sacerdos, de consecra. distinctio. ij. Proprium sacerdotis est esse mediatorem inter deum & populum, in quantum scilicet diuina populo tradit: vnde sacerdos dicitur quasi sacra dans, secundum illud Malachie ij. Legem requirent ex ore eius, scilicet sacerdotis. Et iterū in quantum preces populi deo offerūt, & pro peccatis populi deo aliquo modo satisfaciunt. Vnde Apostolus dicit ad Hebræos. Omnis pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in his quæ sunt ad deum, vt offerat dona & sacrificia pro peccatis. Et etiam, vt dicit sanctus Thomas in iij. distinctio. xliij. & xxv. Sacerdotes orāt pro nobis, vt deus nostri miseretur, & nobiscum pacificetur: vt patet de celebra. missa. c. presbyter. xxxj. dist. c. i. & ij. & habetur plenè per Bernardinum de Buis in ij. parte Rosarij, sermone xxv. in litera N. Et vt practicè loquamur, sacerdotes sunt quasi os commune populi, quo plures deo loquantur. Et ideo semper in suis publicis orationibus dicunt, quæsumus, & non quæso: oremus, & non oro &c. Sunt enim tanq̄ publica persona, semper pro populo orantes ex vinculo charitatis.

Sicut enim angelus est mediū inter deum & animam seu populum, sic & sacerdos huius mediationis tenet officium atq; exercitiū. Vnde, vt dixi, sacerdos dicitur quasi

sacra dans, sacra docēs, sacer dux, vt dicit Antoninus Florentinus in tertia parte summæ, titulo xliij. capitu. vij. §. j. & continentur hæc in his versibus.

Sacris dotatus, vel sacris deditus, atq; sacra dans, Sacra docens, sacra dos, vel dux sacer esto sacerdos.

Etiam licet sit peccator, tamē ex officio in alios transfundere debet, vt dicit Magister sententiarum in quarto, distinctione nona.

Quarta consideratio. Sacerdotes sunt honorandi ratione principalitatis & vtilitatis: quia principales sunt apud homines pro eorum salute procuranda. Sicut enim officium capitis est influere singulis membris vitam & sensum quibus corpus regitur, & in suo esse manutinetur: sic & sacerdos sacre scripturæ sensum in verbo dei contentum, & vitam diuinæ gratiæ & salutiferæ licet dei populo ex officio sibi credito dispensare & administrare. Ideo dicitur sacerdos, quasi sacra dos, aut sacra dans, vt dictum est.

Et ideo vtilitatis: quia vtilis sunt in populo Christiano, quem à manibus peccatorum, & fordibus conscientiarum immundarum purgant, & tanquam spirituales medici à varijs sanant languoribus. Sunt enim summi regis seruitores, & filij excelsi, Psalmo dicente: Dii estis, & filij excelsi omnes. super quibus deus, & super faciem eorum imponit honorem suum. Ecclesiastici, capitulo quarto.

Et, vt quidam dicunt, legitur beatum Franciscum dixisse, quod si obuiaret simul angelo & sacerdoti, plus debitam reuerentiam viro sacerdoti inferret, quam angelo dei. Multi tamen sunt mordentes sacerdotes propter vitia aliquorum: sed vadant ad Gregorium, de quo in capitu. multi secularium. j. quæstio. j.

Sed quicquid sit, aut quid de eis dici possit, periculosius & damnosius esset non habere sacerdotes, quam habere etiam malos. Quoniam, vt etiam dicit sanctus Thomas, tertia parte summæ, quæstione octuagesima secunda, quod etiam oratio sacerdotis peccatoris prodest populo, cum orat tanquam persona publica.

Quid enim modernis temporibus sequeretur, si cessaret verbum dei à populo, quod à multis ecclesiasticis, licet peccatoribus, quotidie in ecclesijs populo proponitur, qui velut spina rosam producant: Igitur verbū dei à spina mali extrahe, & odorem eius carpe.

Quid si cessarent etiam tantæ missæ à malis ecclesiasticis fortassis quotidie celebratæ?

Quis tam, cāta, & etiam tot traderet quotidie populo Christiano sanctissima sacramenta, quibus ad dominum post offensam reuertimur, & ab eo tam benignè suscipimur, & ideo lucem debeant coram hominibus exhibere? Matthæi quinto. Ita q̄ non auaritiæ studere debent, nec alijs vitijs. Contra quos inuehit Hieremias vj.

Veruntamen quantumcūq; sint mali, tamen quia ministri dei sunt, & personam eius representantes, præcipuè in baptizando, in absoluendo, in confitendo, in administrando sacramenta ecclesiastica, sunt semper honorandi. Cum enim mittitur à rege, non attenditur ad qualitatem eius, sed ad dignitatem mittentis. hæc dicit Anto. Floren. in tertia parte suæ summæ. titu. xliij. cap. vij. §. j. in fi. vbi ponit quomodo sunt honorandi, & maxime propter necessitatem, cum sacerdotium fuerit necessarium pro vtilitate reipublicæ, vt dicit Ioā. de Turrecre. in cap. ius publicum. j. distinctio.

Quarta Pars

Quinta cōsideratio. Sacerdotes sunt honorandi ex templo sacerdotum paganorum & infidelium. Si enim tales honorabantur & venerabantur propter figuram sacrificiorum quæ suis manibus tractabant, quantò magis nunc sunt honore digni propter dignitatē verorum sacramentorum quæ veraciter ministrant. Vnde & dominus noster, Lucæ xvj. cū decem leprosos curasset, dixit eis. Ite, ostendite vos sacerdotibus. & xcij. distinctione, dicitur. Dominus noster Iesus Christus rex, iudex & deus noster vsque ad diem passionis seruauit honorem pontificibus & sacerdotibus, quamuis illi nec timorē dei, nec agnitionem seruassent. Nam cū leprosum mundasset, dixit illi. vade, & monstra te sacerdoti & offer munus tuum. Nam humilitatem humilis nos docuit. Sacerdotem appellat, quem sacrilegum esse sciebat. Nōne infidelissimus qui deos ligneos & lapideos colebat, etiam sacerdotibus honorem tribuebat? Imo etiam licet nequissimus, voluit sacerdotes Iudæorum in Aegypto educari de suo erario publico. c. non minus. de immunitate eccle. De huiusmodi honore sacerdotibus attribuendo dicit Ambrosius, Honor, fides & sublimitas episcopalis, imo & sacerdotalis nullis poterit comparationibus adæquari. Si regum fulgore compares & principum diademati, i. regie potestati, longè erit inferius, quasi plumbi metallum ad auri fulgorē compares, cū videas regum colla & principum submitti genibus sacerdotum, & osculata eorum dextra credunt eorum orationibus se communicari & posse iuari: de quibus ait Gregorius xcvj. distinctione, c. Quis dubitet sacerdotes Christi regum & principum, omniumq; fidelium patres & magistrōs cēseri? Ideo qui eos accusant & dānant, dei ordinationem accusant, vt habetur in c. in scripturis. xcvj. distinctione, de Constantino imperatore fidelissimo, qui cū cōcilium sacerdotum in ecclesia congregasset seu conuocasset, tantum eos reueritus est, q; nec ausus est primum locum inter eos tenere, nec se presbyterorum comiscere sedibus, sed nouissimā occupauit. Consiliaiones verò & rationes quas ab eis approbatas audiuit, ita veneratus est, ac si de diuino maiestatis iudicio vidisset. De quo narrat etiam historia scholastica: quia cū ei fuissent scriptæ accusationes contra episcopos, libellos quidem accusationum accepit, & eosdem qui accusati fuerant episcopos conuocans, in conspectu eorum libellos incendit, & in ignem proiecit, dicens: Vos causas vestras iudicate & disponite, quia non est dignum, quod nos iudicemus deos. de quo suprā dicit in scripturis. Et non est dubium, quod in personis eorum sunt à laicis honorandi, ita quod non licet eos tangere nec cognitionem causarum eorum accipere, nec etiam quo ad bona eorum molestiam inferre. De quibus omnibus, cū sint amplissimè tractata, quomodo rex noster in aliquibus habet cognitionem, & quomodo vtatur, vide amplè Guilielmum Benedicti in sua repetitione capituli Raynutius. in verbo, & uxorem nomine Adelasiam, in quinque amplissimis decisionibus seu conclusionibus ibi positis, de testamentis, quæ cū sint quodammodo extra materiam, nihil aliud dico. Et etiam dixi in commento consuetudinum ducatus Burgundiæ. in tit. Des iustices & droictz dicelles. §. vj. in glo. S'il n'a grace du prince.

Sexta consideratio est, q; sacerdotes sunt honorandi vltra omnes alias personas huius mūdi propter eorum potestatem quam habent, quæ excedit omnes alias potestates. Ipfi enim soli habent potestatem corpus Christi con-

ficere, quæ nulli alteri creaturæ pōt conuenire, cuiuscunq; ordinis vel dignitatis existat, vt declarat Io. Scotus in iij. dist. xij. Alexander de Hales in iij. parte summæ, in tractatu de eucharistia. Bonauentura in iij. sentent. dist. xij. Richardus sibi articulo. j. q. ij. tex. in c. j. §. vna verò. extra de summa trinitate & fide catho. c. perfectis. xxv. distinctio. Tanta est enim sacerdotum potestas & virtus, q; omnes dæmones infernales superat: & tamen vnus ex minimis eorum maiorem habet potestatem, quàm omnes homines mundi. Quoniam secundum doctrinam Scoti, in ij. vnus minimus angelorum siue bonorū siue malorū, posset ex sua naturali potestate mouere vnum cœlum, domino permittente. Et tamen vnus minimus sacerdos habet maiorem potestatem omnibus illis. Nituntur enim dæmones cœlum claudere peccatoribus: sed postq; clausum est, sacerdos sacramentum penitentiae ministrando, cœlum per confessionem aperit, ita q; quando vnus peccator est à sacerdote absolutus, tot⁹ infernus illi peccatori paradysum clausum tenere non posset. In cuius signum cū sacerdotibus ab episcopo ordinantur, potestas clauium cum eodē gradu sacerdotali ministratur, vt habetur iij. sent. dist. xix. Quod & Petro dñs annuit cū dicit. Tibi dabo clauis regni cœlorū, & pert⁹ inferi nō preualebūt aduersus eā & c.

Secundò sacerdotalis dignitas superat omnem potestatem angelorum: quia, vt dictum est prius, licet vnus angelus possit vnum cœlum mouere, tamen nō potest vnū ipsorum cœlorum ad terram transferre, sicut radius solis emissus ab ipso in terram. Sacerdos cito & subito corpus Christi verum trahit à cœlo summo ad terram in altari tanta temporis breuitate & tam cito, sicut fit lucis solaris diffusio, vt habetur in iij. sententiarum. dist. xix. imo verè superat potestatem archangelorum, quorum potestas & officium est mittere ipsos angelos ad terram, vt ait Dionysius in angelica hierarchia: sic & sacerdos potest eos transmittere de cœlo ad terram cū dignissima celebrat sacramenta, in quibus Christum gloriosum de suis cœlis manibus tractando facit descēdere, vt dicitur in quarta sentent. distinctio. xj. Agnosces Augustinus & vidēs hanc dignitatem in li. de ecclesiasticis dignitatibus, inquit: O sacerdos dei si altitudinem cœli contemplanis, altior es. Si pulchritudinem solis, lunæ & stellarum reuereris, pulchrior es. Si discretionem angelorum, discretior es. Si omnium dominorum sublimitatem, sublimior es: solo tuo creatore inferior es. Bernardus quoq; in sermone de octaua parte, ait: O quantam dignitatem & quantam nobilitatem quātumq; donum contulit vobis deus.

O sacerdotes prærogatiuā enim ordinis vestri prætulit deus omnibus regibus & imperatoribus terræ, prætulit ordinem vestrum omnibus ordinibus mundi: imo, vt altius loquar, prætulit vos deus omnibus ordinibus angelorum, omnibus angelicæ Hierarchiæ. Sicut enim nō angelos sed sinum Abrahæ apprehendit ad faciendam redemptionem, sic non angelis sed hominibus, solisq; sacerdotibus commisit dominici corporis & sanguinis cōsecrationem.

Item etiam excedunt potestatem virginis Mariæ, cui non inuenitur data hæc potestas, vt amplè denotatur per Bernardinum de Buis in ij. parte sui rosarii, sermone xxv. in litera OPQ. vbi ponit de potestate sacerdotū, & ibi quomodo sunt honorandi, etiam si sint mali. O igitur veneranda sacerdotis dignitas in terra, in cuius manu velut in vtero beatæ Mariæ virginis filius Dei incarnatur.

carnatur. O cœleste mysterium, per quod pater, & filius, & spiritus sanctus tanta mirabilia operatur, ita quod subito idem dominus qui in cœlis residet, in manibus sacerdotis sacrificatur. De quo angelus admiratur, horret infernus, contremiscit diabolus: quem reuereri etiam plurimum debet omnis humana atque mundana celsitudo. Hæc sunt verba Bernardi quæ recitat Bernardinus de Buis, in suo Rosario, in secunda parte, in sermone xiiij, in principio illius sermonis. Et dicit, quod quantum sint venerandi sacerdotes, apparuit ex visione cuiusdam pueri Mantuani, qui à septem annis usque ad duodecimum, quasi quotidie in missa vidit sacerdotem post cōsecrationem corporis & sanguinis dominici circumdatum à duobus angelis, qui in capite eius tenebant unam pulchram coronam, donec recepisset sacramentum illud benedictum. Et dicit Io. Gerson libro iij de imitatione Christi, c. v. Quando sacerdos celebrat, deum honorat, angelos lætificat, ecclesiam ædificat, viuos adiuvat, defunctis requiem præstat, & sese omnium bonorum participem facit. Quæ omnia considerans beatus Franciscus allegatus per Bernardinum de Buis in quadam epistola sua directa capitulo generali scripsit fratribus suis dicendo. Audite fratres, si beata virgo Maria sic honoratur, ut dignum est, quia Christum portauit in utero, & si beatus Ioannes contremuit, & non ausus est contingere dei verticem. Si sepulchrum Christi in quo per aliquot tempus iacuit sic veneratur, quantum debet esse homo sanctus iustus & dignus, qui non iam moriturus, sed in æternum viuens, & glorificatus, in quem desiderant angeli conspiciere contrectat manibus, corde & ore sumit, & alijs ad summendum præbet. Videte ergo dignitatem vestram sacerdotes, & sancti estote, quoniam dominus deus vester sanctus est, & sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Imo etiam fuit sacerdos ex xxxij, deputatus in templo Salomonis, prout dicit Lactantius referendo quodam dictum mirabile de quodam Iudeo quæ tentabat quidam Philo sophus Christianis ad fidem allicere Christianam. Quod quidem mirabile refert etiam quidam nouus doctor in suo tractatu de doctoribus qui dicitur Petrus de Lesuanderie, in iij, parte, questione lxxxvj, sic dicens.

Tempore Iustiniani imperatoris Christianissimi factus est homo quidam inter Iudeos princeps, & nomen Theodosius erat. Is & cum imperatori & plerisque notus esset, tum vel maxime Philo sopho cuiusdam amicus atque familiaris, cum & sæpe à Philo sopho adhortatus fuisset Theodosius ut Christianam fidem missa Iudaica perfidia seque retur: tum vero impensius die quadam ad eum sic est locutus. Quamobrem, inquit Theodosi, cum vir sis sapiens & apprime peritus legis & prophetiarum, sciasque omnia legis & prophetiarum in Iesu domino consummata fuisse, Christianam veram religionem non sequeris, quæ te ad salutem recta via perducere potest. Mihi enim persuadeo quod ignorantia scripturarum te non teneat. Propterea crede in saluatorem dominum nostrum Iesum Christum, ne in perfidia permanens, reus efficiaris æternæ poenæ. Ad quem Iudeus. Gratias, ait, ago habeoque tibi Philo sopho, quod salutem meam queritans magnopere me Christianum efficere. Quapropter tanquam si coram deo essem, qui nouit secreta cordium, sincere ac sine dolo cum omni veritate verba hæc tibi faciam. Quod itaque Iesus à lege prophetisque prophetizatus, etiam à vobis Christianis adoratus aduenit certus admodum sum, tibi que tanquam vero amico profiteor. Sed humana quadam opinione detentus Christianus

non fio. Et ob hoc memet contemno. Nunc enim cum sim Iudeus princeps sum Iudeorum in maximis honoribus, in plurimis facultatibus, in omnibus denique quæ ad vitam bene degendam pertinent, constitutus. Factus autem Christianus omnibus his priuarer quæ in vita humana iudicantur bona. Nam & si patriarcha vniuersalis ecclesie essem, non me putarem tot tantisque fructurum bonis. Ne igitur presentibus bonis priuer, futuram contemno vitam, & male quidem agens, ut verè verbis meis fidem faciam, confusus in nostra perpetua beniuolentia, aperiam tibi maximum arcanum inter nos Hebræos absconditum. Ex quo certè scimus Christum à vobis adoratum, illum esse quem lex atque prophetæ præconizauerunt: non solum ex his quæ de illo scripta sunt, etiam ex scripto inter nos ministerio absconditum.

Mysterium itaque hoc est.

Antiquis temporibus, cum templum in Ierusalem construebatur, mos erat Iudæis viginti duos sacerdotes in templo constituere, scilicet tot numero, quot literas habebat: unde & diuinos codices vigintiduo numeramus. Erat igitur in templo codex, in quo vniuscuiusque nomen sacerdotis, cognomenque scribebatur: item patris atque matris. Mortuo vero aliquo sacerdote, reliqui in templo conueniebant, eligebantque alium in demortui locum, numerum sacerdotalem adimplentes, electumque in codice scribebant. Verbi gratia: Calendis Septembris decessit Isaac, Benjamin, Abraham Saræque filius: subrogatus est in eius locum Samuel, Ezechiel Salomonis Vriæque filius. Hac itaque consuetudine inter Hebræos durante, euenit eo tempore quo Iesus in Iudæa erat unum ex xxxij, sacerdotibus diem suum obisse antequam cœpisset se notum facere, docereque ut in sese crederent. Conuenientibus itaque sacerdotibus ad electionem, & unoquoque ex sententia digniorum proponente, reliquisque non approbantibus, quæ neminem ad integram perfectamque sacerdotalem virtutem inueniebant. Quippe aut prudens erat, bonisque moribus, vitæque modesta probatus, sed ignorantia legis, ac prophetarum indignum sacerdotio iudicantes: aut è diuerso viri eruditus, sed haud probatæ vitæ. Hoc itaque modo, multis improbatibus vnus ad electionem assurgens, sic est locutus: Multos (inquit) patres nominastis, sed dignum neminem iudicastis. Ego vero Iesum filium Ioseph propono, eligensque ætate quidem iuuenem, ceterum & vita honestissima, & bonis ac integerrimis moribus & doctrina perfecta, egregie ornatum. Mea enim sententia nemo vnquam par huic visus est, ut in scripturarum eruditione, aut in vitæ morumque integritate, quod omnibus Ierusalem habitantibus clarum ac manifestum est. Hac oratione audita reliqui sacerdotes sententiam probauerunt, Iesumque in sacerdotem receperunt dignissimum omnium sacerdotio iudicantes. Dicebant tamen quidam eum non esse de genere Levi, sed ex tribu Iuda, credentes filium esse Ioseph, qui ex tribu Iuda erat. Non enim licebat cuiquam sacerdotalem dignitatem assequi nisi esset ex tribu Levi. Sacerdos vero qui eum proposuerat respondens, mixtum affirmauit genus esse. Multis enim antea seculis mixtionem quandam factam fuisse duarum tribuum, & exinde genus Ioseph descendere. Hoc dicto approbantes reliqui sacerdotes Iesum in defuncti sacerdotis locum sacerdotem constituere: consuetudine itaque existente, non solum nomen creati sacerdotis in codice scribere, verum etiam patris atque matris, oportuit eos parentes vocare, & ab ipsis

Quarta Pars

sua nomina scire. Sacerdos qui Iesum proposuit patrem eius Ioseph decessisse dixit, solumque matrem vivere: matre in consilio accersita, rogataque nomen proferre, testarique an Iesum eius filius est, & quo patre genitus. Maria respondit, Iesum filium esse meum fateor, ego enim peperit eum, cuius rei testes fidedignos adducere possum eos qui in partu meo affuerunt. Quia autem patrem in terris non habet vel in hoc dignoscere potestis: virginem enim me existentem in Galilæa angelus domini non dormientem, sed vigilantem inueniens euangelizauit mihi ex spiritu sancto me concipere filium, cuius nomen iussit vocare Iesum. Virgo itaque concepit, virgo peperit, & virgo permansit. His auditis accersitisque obstetricibus fidelissimis, iusserunt sacerdotes, ut diligenter perscrutarentur si Maria virgo esset. Obstetrices re vera inuenta affirmarunt virginem esse: hi etiam adducti qui in partu testificati sunt Iesum Mariæ filium esse, stupentibus itaque sacerdotibus de his que de partu Mariæ testificabantur, iterum rogata est ab eisdem, qui dixerunt: face, age, confidenter ore tuo Maria, cuius ac cuius est filius, ut sic eum scribamus. Quos enim nobis dixeris parentes, illos & non alios conscribemus. Maria autem respondens verè ait. Ego enim peperit in scia in terra de patre eius. Sed ab angelo audiui esse filium dei. Filius est ergo mei in nuptæ Mariæ virginis & filius dei. His dictis codicem adduxerunt & conscripserunt. Die tali, talis sacerdos decessit, filius talis ac talis. In eius locum omnibus suffragiis subrogatus est sacerdos Iesum filium dei viui, & Mariæ virginis. Hic codex in destructione Ierusalem diligentia principum Iudeorum saluatus est, & nunc est Tyberide paucis admodum Iudeis, & illis quidem fidelibus hanc rem scientibus. Mihi verò tanquam principi magistro gestis reuelatum est. Non enim solum ex lege atque prophetis cognoscimus, certumque sumus Christum à vobis Christianis adoratum filium esse dei viui, qui propter salutem mundi in terram descendit: verum etiam ex descriptione quæ usque ad hodiernum diem permanet in Tyberide.

His à Iudeo relatis, mox Christianus diuino zelo commotus ad sacratissimum imperatorem proficisci voluit, eisque omnem rem pandere, ut supradictum codicem ex Tyberide missis illuc legatis acciperet ad arguendum Iudeorum perfidiam. At Iudæus: rem, inquit, prorsus impossibilem aggredi conaris. Omnia enim Iudei magis patiuntur, quam huiusmodi codicem tradant. Quod si vis maior eos superauerit, codicem corruptent. Noli igitur esse causa magnorum malorum. Ego enim tibi huiusmodi rem tanquam vero amico communicavi, ut cognoscere posses me fidem Christianam non ignorantia relinquere, sed vana quadam gloria. Philosophus itaque vera esse credens quæ à Iudæo audiuerat, imperatori quidem nunciauit nihil, ne imperator Christianissimus frustra graue susciperet bellum: plerisque verò amicorum rem omnem ordine narraui, quibus referentibus nos quoque omnia accepimus. Curauimus ergo perquam diligenter inuestigare cui veram narrationem Iudæus retulerit de huiusmodi descriptione sacerdotis, & inuenimus Iosephum in historia de captiuitate Iudæorum, cuius sæpè meminit Eusebius Cæsariensis in ecclesiastica historia de captiuitate, dicentem in commentariis suis, quod Iesum in templo cum reliquis sacerdotibus sanctificabat. Hoc itaque apud Iosephum inuenietis virum antiquum, & parum post apostolos florentem. Quæsiuimus etiam inuenire hunc sermonem in sacra scriptura confirmatum: inuenimus igitur in sanctissimo euangelio Lucæ, quod cum

esset ingressus Iesum synagogam Iudæorum, datus est liber, & legit Eiaiam prophetam dicentem. Spiritus domini super me, cuius gratia vnxit me, & euangelizare pauperibus misit me. Quare animaduertimus, quod nisi ordinem aliquem sacrum habuisset Iesum inter Iudæos, sibi datus non fuisset liber, ut in synagoga legeret ad audientiam populi. Nam neque nobis Christianis licet in ecclesia sine aliquo sacro ordine legere. Quam ob rem credere licet verum esse Iudæi narrationem. Hæc sunt quæ dicuntur per Lactantium, & narratur de verbo ad verbum. Qui etiam de Christo ultra ea quæ sunt scripta apud nos, ponit duas epistolas, mentionem de eo facientes, & de eius vera conuersatione, statura, & gestis. Vna videlicet Lentuli ad senatum Romanum. Altera Pilati, ad Claudium Tyberium imperatorem, quas inserere hic volui, licet quodammodo extra propositum.

Prima videlicet Lentuli ad senatum Romanum hæc est. Apparuit istis temporibus, & adhuc est homo magne virtutis nominatus Christus Iesum, qui dicitur à gentibus propheta virtutis, quem eius discipuli vocant filium dei, suscitans mortuos, & sanans omnes languores. Homo qui dem staturæ proceræ, mediocris, & spectabilis: vultum habens venerabilem, quæ inuenientes possunt diligere & formidare, capillos habens coloris nucis auellanae præmaturæ, & planos ferè usque ad aures, ab auribus verò cincinnos crispulos aliquantulum ceruleiores & fulgentiores ab humeris ventilantes, discines habens in medio capitis: iuxta morem Nazæorum. Frontem planam & serenissimam, cum facie sine ruga & macula aliqua, quam rubor moderatus venustat. Nasi & oris nulla est prorsus reprehensio, barbam habens copiosam & impuberem, capillis concolor rem non longam, sed in medio bifurcatam. Aspectum habens simplicem & maturum, oculis glaucis, varris & claris existentibus: in increpatione terribilis, in admonitione blandus & amabilis, hilaris seruata grauitate, qui nunquam visus est ridere, flere autem sic. In statura corporis propæ gatus rectus, manus habens & brachia visu delectabilia, in colloquio grauis rarus & modestus, speciosus inter filios hominum. Et in hoc ultimo concordat cum propheta David, psal. xliij. Speciosus forma præ filiis hominum. Ita pro certò est singularis & admirabilis descriptio illius & multum honoranda. De qua vide etiam Benedi. in re pe. in c. Raynutius. in verbo, moriuo itaque testatore. le premier. numero cclvij. de testa.

Alia est epistola Pilati ad prædictum Claudium Tyberium quæ talis est. Pontius Pilatus Claudio Tyberio salutem. Nuper accidit quod ipse probaui Iudæos per inuidiam se suosque posteros crudeli damnatione peremisse. Cum enim promissum haberent patres eorum, quod deus illorum mitteret illis per virginem sanctum suum filium, qui rex eorum merito diceretur, hunc me præsentem misit in Iudæam. Quæ cum vidissent cæcos illuminasse, leprosos mundasse, paralyticos curasse, dæmones effugasse, mortuos suscitasse, ventis imperasse, pedibusque siccis super vndas maris ambulasse, & alia multa mirabilia fecisse: & omnis populus Iudæorum dicit eum esse dei filium, principes sacerdotum inuidiam passi sunt contra eum. Hunc itaque mihi tradiderunt, & alia pro alijs mentientes eum magum esse ac contra legem eorum agere dixerunt. Ego autem ita esse credidi, eumque flagellatum eorum arbitrio tradidi, qui eum crucifixerunt & sepulchro custodes adhiberunt: at ille militibus custodientibus, die tertia resurrexit. Intantum

In tantum verò nequitia Iudæorum contra eum extarsit, ut ipsis custodibus pecuniam darent, quatenus dicerent discipulos eius rapuisse corpus: sed illi quod factum erat tacere non valentes, testati sunt eum resurrexisse, seque visum angelorum vidisse, & à Iudæis pecuniam accepisse. Hæc autem ideo scripsi, ne quis aliter existimet, credendo mendacijs Iudæorum. Hæc sunt que in dicta epistola scripta sunt: sed ex dicta epistola, & ex dictis euangelistarum clarè constat, & constabit, quod Pilatus male processit contra Christum, & quod male eum ad mortem condēnavit, imo quod sententia eius fuit nulla pluribus de causis.

Quoniam, ut dicit in sua epistola, Iudæi mentientes eum magum esse, & contra legem eorum agere dixerunt, quod ut dicit, ita esse credidit: & tamen euangelistæ attestantur contrarium. Nam semper dixerunt: Ego in eo nullam inuenio causam. Ex quo, si dictis euangelistarum credendum sit, potius quæ excusationi falsæ Pilati, non credidit eum magum esse, nec aliquid agere contra legem Iudæorum: aliàs aliud dicebat in ore, & aliud in mente habebat, quod non est resti iudicis.

Secundò peccauit Pilatus in huiusmodi prolatiōe sententiæ contra Christum, quia ad furorē populi & clamorē lata fuit, & ideo scienter: iuxta illud poetæ Aeneidos j. Sæuitque animus ignobile vulgus.

Et habetur Lucæ xxiij. At illi clamabāt dicentes: Crucifige, crucifige eū. Et instabant vocibus magnis postulantes ut crucifigeretur, & inualecebant voces eorū. Nec aduertens Pilatus, quod sicut fauore populi liberari nō debet. l. ad bestias. ff. de poe. ita nec ipsius furore innocens erat dānandus, adiudicauit fieri petitionem eorum dicentium: Si hunc dimittis, nō eris amicus Cæsaris. Nec quod vanæ voces populi nō sunt audiendæ. l. decurionū. ff. de poenis. Ex quo male fecit condemnando Christum, ut dicit glos. in dicta l. decurionum.

Tertiò peccauit, quia nō zelo iustitiæ, sed timore perditionis officij, cum dictum ei fuerit: Si hūc dimittis, non eris amicus Cæsaris, quia se regem facit. Et timor est vnū de quatuor quæ peruertunt verum iudicium. cap. quatuor modis. xj. quæstione iij. Iuxta illud: Quatuor ista: timor, odium, dilectio, census, Sæpè solent hominum rectos pervertere sensus.

Quartò, illa sententia fuit iniqua & nulla, & in eā proferendo peccauit Pilatus propter ordinem processus nullo modo obseruatum. Condemnatus enim fuit ad funestā vocem sacerdotum ipsum accusantium, contra l. si. C. de accusat. Nam licet ageretur de magno, puta de morte hominis, ideo cum nulla vnquæ de morte hominis longa cunctatio fiat, debuit fieri processus non ita præcipitanter prout fuit in Christo, qui fuit ita præcipitatus, quod vix decem durauit horis, contra tex. in clem. pastoralis. de re iudic. vbi nouerca iustitiæ dicitur præcipitatio. In quo verificatum fuit illud Salustij in Iugurthino. Animo cupienti nihil satis festi natur.

Quintò, prædicta sententia fuit iniqua, & in ea peccauit Pilatus. Et ex processu illius euidenter apparet de iniquitate sententiæ & notoria iniustitia, cum sæpius dixisset Iudæis: Nullam causam inuenio in homine isto, ex his in quibus eum accusatis. Et iterū: Quid enim mali fecit? nullam causam mortis inuenio in eo, Lucæ xxxiij. cap. quod & cæteri euangelistæ testantur, quod sæpe hoc dixit Pilatus, ad demonstrandum eius confessionem de Christi innocentia non fuisse erroneam. Non enim præsumitur de errore

alicuius confessionem reiterantis. Ideo valet confessio reiterata etiam extra iudicium absente parte facta tanquā vera, & ex certa scientia procedens, secundum Bart. in l. cum scimus. C. de agrico. & leni. lib. xj. pro quo est text. quem ipse non allegat: ut dicit Benedictus in loco statim allegando, in l. j. C. de plus petitionibus. ibi, secundis confessionibus. Et etiam præsumitur cum deliberatione facta, quia reiteratio præsupponit deliberationem. glos. in ca. si quis iratus. ij. q. iij. Curtius consilio lv. in vj. colum. Et si perfidi Iudæi euangelistis credere nolint, saltem credendum est ipsi Pilato iudici, per eos electo: qui post ipsius Christi passionem, de ipsius sanctitate & innocentia Tyberio Cæsari scripsit epistolam hic ante positam, quam Tyberius cum suffragio magnificens retulit ad senatum Romanū, & postulauit ut Christus deus haberetur. At senatus recusat, indignatus, quod sibi secundum morem epistola fuisset sibi delata, cum esset mos Romanis, ut prouinciarum iudices senatui scripto renunciarent, si quid noui in his quas regabant prouincijs accidisset. Et iterum eidem Tyberio scripsit Pilatus salutem. De Iesu Christo quæ tibi placere postremis meis declaraueram, nunc tandem populi acerbum me quasi inuito & subitemente supplicium sumptum est, virum hercle ne piū & seuerum nulla vnquæ ætas habuit nec habitum est, sed merus extitit ipsius populi conatus, omniumque scribarum, principum & seniorum cōsensus, suis prophetis more nostro sibyllis contra præmonentibus hunc veritatis legatum cruci, signis etiam supra naturam apparentibus, dum penderet & orbi vniuersorum philolophorum iudicio lapsum minitantibus, vrgent illius discipuli opere & vitæ continentia magistrū non mentientes, imo in eius nomine beneficentissimi: nisi ego seditionē populi æstuantis exoriri perimuissem, fortasse adhuc nobis ille vir viueret. Et si tuæ magis dignitatis fide compulsus quæ voluntate mea adductus, pro viribus non restiterim, sanguinem iustum totius accusationis immunem, verum hominum malignitate iniquè in eorum tamen, ut scripturæ interpretantur exitum, pati & venundari. Vale. v. Calendas Aprilis.

O gloriosum & nobis salutare iudicis scripto reiteratum testimoniū Christum innocentē profitentis, & ante mortem, ut vitum eū, & hora mortis qua scripsit titulum Pilatus, in quo scriptum erat: Iesus Nazarenus rex Iudæorum. pariter & post mortem, ut in prædictis epistolis continetur, sententiæ iniquitatem euidenter demonstrans, & Christum redemptorem nostrum ab infamia præseruans: quod etiam satis demonstratur testimonio Iosephi excelletis Iudæorū historiographi, qui de Christo redemptore nostro & eius sanctitate & innocentia xvij. antiquitatū libro. c. ix. de illo tempore loquentis sic ait. Fuit autē hisdem temporibus Iesus vir sapiens, si tamen eum virū nominare fas est. Erat enim mirabiliū operum effector, ac hominū, maximè qui quæ vera sunt libenter audiuit. Hæc obrem multos, tum ex Iudæa, tum ex gentibus sibi adiunxit, Christus hic erat. Hunc autē cum Pilatus à principibus nostræ gentis instigatus in carcerem agendum celsuisset, non tamen hi deseruere qui ab initio eum dilexerunt. Eisdem præterea die tertia post mortē viuus apparuit, quæ admodum diuinitus inspirati prophete, & hæc & alia de eo innumerabilia miracula futura esse prædixerant perseverat: & vsque in hodiernum diem celebre Christianorū nomen, ab ipso sumptum, perseverat & gens. Hæc ille. Ex quibus constat de vera innocentia Christi.

Quarta Pars

Sexto q̄ sententia Pilati fuerit nulla & iniqua constar, quia fuit condēnatus ad dictum falsorum testium, quorū testimonia nō erant cōueniētia, imo varia, cōtraria & manifestē vacillātia. Mar. xiiij. ad instar testimonij Susannæ, de quibus habetur Dan. xiiij. & gl. in l. ad testium. C. de testi.

Septimò, peccauit Pilatus, & est eius sententia nulla, quia Pilatus expressit errorē in sua sentētia. Quia videns, q̄ nihil proficeret, sed magistum multus fieret, accepta aqua lauit manus corā populo, & sedendo pro tribunali dixit; Innocens ego sum à sanguine iusti huius. Ac protinus Iesum flagellatum tradidit eis, vt crucifigeretur. Mathæi xxvij. Quia in mūdo maior iuris error in sententia nūq̄ fuit, q̄ in fatēdo aliquē fore innocentē ipsum condēnare ad mortē, sicut fecit Pilatus Christū: non aduertens, q̄ in mente iudicis debēt esse duo sales, sal scilicet scientiē, aliās est insipida, & sal securæ conscientiæ, aliās est diabolica, vt dicit Bal. in l. ij. circa finē. C. de senten. ex periculo reci. Apices enim iuris in foro cōscientiæ nō excusant, quia forus conscientiæ est forus boni & equi simul coniuncti, & est tribunal veritatis & non fictionis. Nam quādo bonū equo opponitur, diuina iustitia potius amplectitur equū, q̄ id quod ius civile vocat bonum: cū perfecta iustitia requirat hæc duo simul, Bal. in l. vnica. C. de confes. Istos deniq̄ apices distinctionum iuris civilis simplicitas naturalis ignorat, secundū Bal. in c. si. col. xij. de consuetudine. De his quomodo autem multo magis attendēdum est quod conscientia persuadet q̄ quod autoritate legum ordinatur, vt per pulchrē declarat in hoc casu Benedicti in sa repetitione c. Raynuius. in verbo, mortuo itaq̄ testatore. le premier. numero cclj. cclij. cclij. de testamentis. & do. meus Iason in §. aequē. xxj. colum. in si. de actio. vbi multum amp̄e declarat quomodo in conscientia est iudicandum, & quomodo conscientia sine conscientia diabolica est. Et, vt dicit Benedicti in loco hic ante dicto, iudex debet potius sequi conscientiam suam q̄ conscientiam partium, maximē conscientiam suam quæ nemini nocet: qd̄ si Pilatus fecisset, i. conscientiam secutus fuisset, & non Iudeorum latratum crucifige clamantium, rectē iudicasset in foro conscientiæ, quæ secundū Bal. in l. si. C. de pœna iudi. qui male iudic. ita excusat iudicem, q̄ iudex faciendo secundū cōscientiam licet faciat contra scriptam iustitiam, non incidit in pœnam. c. cum æterni. de re iudi. in vj. Et, vt ibi dicit, est triplex, scilicet ligata rebus visis, & ligata rationibus legum: nec non est motiua cōscientia & adhærens quibusdam machinationibus intellectu, prout alibi dicit Bal. in c. nisi cum pridē. ij. col. de renū. Quod conscientia est animi motus sibi ipsi perfundens & sese cernens, vt pariter dicit in c. j. §. sacramentum. de consuetudine recti feudi. vnde licet hæc vltima non obliget animam iudicis, cum sit conscientia impulsiva & non ætatiua, tamen infelix Pilatus sciens Christum omni ratione legum postposita, & quod deterius est, cōtra motiua imaginationibus sui intellectus adhærentia (sciebat enim qd̄ per inuidiam tradidissent eum) contra veritatem & æquitatem iudicauit illum; quod non fecisset Bal. qui in c. quoniam contra falsam, de probat. dicit veritatem & æquitatem esse duos lapides iustitię angularis, vt probat ibi text. dum dicit ne falsitas iustitiam præiudicet, aut iniquitas præualeat æquitati. facit. l. illicitas. §. veritas. ff. de offic. præfidi. & l. quod si Ephesi. ff. de eo quod certo loco. & l. placuit. C. de iudicis. Nam scientia est verorum duntaxat, secundū Bal. in c. si. de consuetu. not. in l. si paterfamili-

as. ff. de hæredi. instituen. igitur sententia Pilati non fuit bona iure civili, nec tenuit in foro contentioso, fuitq̄ minus æqua: nec valuit in foro conscientiæ iure diuino, quoniam nimo fuit nulla ex tali expressione erroris. c. j. de re iudica. l. cum prolatam. C. de senten. & interlo. omnium iudi. l. ij. C. quando prouocare non est necesse.

Octauo fuit sententia dicti Pilati nulla & processus nullus, & male processit Pilatus, q̄a pro vno actū inflixit eū quinq̄ sentētijs pœnalibus, & tres sentētijs corporales cōtra eū exequi facit, cū illum alapis cędi fecit, deinde flagellari, coronamq̄ spineam in capite eius apponi, deinde illudendum Iudeis tradidit dicendo: Ecce homo. deinde flagellatum tradidit ad crucifigendum. Vnde tanta immanitas tantaq̄ seueritas, aut crudelitas? ex prolatione veritatis. Si enim se filium dei fecerit, in quo peccauit? Si enim dixerit in triduo hoc templum destruiam, & in triduo ædificabo illud, in quo reprehendendus? Si enim cęcos illuminauerit, leprosos curauerit, aut plura alia miracula fecerit, cui præiudicium intulit, aut cui authoritati, aut potestati præiudicauit? Nōne ipse solus est qui mirabilia magna fecit, aut facere potest?

Nono peccauit in acerbitate pœnē insolitæ, cōdēnando eum crucifigendum. Crudelissima enim morte affecit eum, vt iam prophetatum, Sapientiæ ij. Circunueniamus iustum, quoniam inutilis est nobis, & contrarius est operibus nostris, & impropere nobis peccata legis, & diffamat in nos peccata disciplinæ nostræ, promittit se scientiam dei habere, & filium dei se nominat, cōtumelia & tormento interrogemus eum, vt sciamus reuerentiam eius, & probemus patientiam illius, morte turpissima condemnumus eum. Et deinde sequitur: vt cognoscatur nullitas iniquitatis sententiæ. Hæc cogitauerunt, & errauerunt. Excecauit enim illos malitia eorum, nec mercedē iustitiæ sperauerunt, nec iudicauerunt honorem animarum sanctarū.

Decimò peccauit, quia dicta sententia non fuit in forma sententiæ distinctiue, sed in forma simplicis sententiæ interlocutoriæ & nudi præcepti. Non enim condēnauit eum aliquo ordine seruato, sed simpliciter ac præcipitanter Iudeis tradidit illum vt crucifigeretur. Ioan. xix.

Quinq̄ aut sex causas cum supradictis ponit Guil. Benedicti in sua repetitione cap. Raynuius. in verbo, mortuo itaq̄ testatore. le premier. numero cccxxvij. vsq̄ ad numerum cclvij. de testamentis. vbi plura alia dicit, quæ videre poteris.

Septima cōsideratio est, q̄ Papa omnes dignitates mūdi præcedit, & est superior: vt habetur in clement. pastoralis. de sententia & re iudicata. & de iure iurando. clementi. prima. facit text. in cap. patet profectō. xj. q. iij. c. nemo. & cap. aliorum. & alijs sequentibus. & xl. distinct. c. si Papa. & ibi gloss. Et est prima dignitas in ecclesia dei, in authent. de ecclesiasti. titulis. in principio. & xij. distinct. cap. primo. Ita q̄ est maior imperatore, vt plenē per Barba. in cap. nouit. numero cxlj. cxlj. & cxlj. extra de iudic. vbi plenē præpositus dictus Cardinalis, in capit. cū ad verum. xcvi. distinctione. ita etiam tenet Albericus de Rosate in l. gloriosissimo. de summa trinitate & fide catholice. vbi tamen videtur concludere, q̄ vnus præsidere debeat in spiritalibus, scilicet Papa, & alter in temporalibus, scilicet Imperator. Et est dominus dominantium. Et habet ius regiminis regum in subditos, dicit Baldus in capit. ecclesia sanctæ Mariæ. in ij. colum. de constitutio. & apud eum est suprema potestas, in qua non habet parem. Bald.

c. j. in prima col. de proba. prout per plura declarat dominus meus Iason in l. rescripta. in ij. colun. C. de preci. impe. offe.

Imo Papatus videtur esse prior Imperio, cum sacerdotium initium habuerit à Melchisedech. Erat enim sacerdos dei summi, vt habetur Gene. xiiij. Et huc tradunt Hebrei fuisse Sem, primogenitum Noë. Dominium verò temporale iusto titulo acquisitum initium habuit in Moyse duce populi constituto à deo, postq̄ secuti sunt iudices, vt habetur in libro iudicum per totum. Licet Augustinus de ciuitate dei, libro xv. c. j. dicat primum dominium incepisse à Cayn, & Nemroth, & dicā infra in parte sequen. in prima consideratione. Sed archiepiscopus Florentinus in sua summa, in tertia parte, libro xxij. c. v. §. xiiij. dicit illud fuisse dominium tyrannicum: aliud verò quod incipit à Moyse, fuit iusto titulo acquisitum. Et sicut aurum excellit plumbum, sic etiam autoritas & dignitas papæ excedit imperialem. c. duo sunt. xcviij. distinctio. Sicut etiā sol dicitur pater omnium planetarum & dominus, ita papa est pater omnium dignitatum: cum papatus, seu papalis dignitas assimilatur soli, & regalis seu imperialis lumnæ. Et sicut luna recipit lumen à sole, ita imperialis dignitas à papa. c. solitæ. de maiorita. & obedi. vbi. notatur. Et dicit Augustinus de Ancona in suo tractatu. de potestate ecclesiæ, q̄ sicut summo sacerdoti Leuitici generis omnes Iudæi obedire tenebantur cuiuscunq̄ status essent, sic omnes Christiani maiores & minores Papæ locum Christi tenenti, parere tenentur. Et de obedientia exhibēda summo sacerdoti Leuitici generis & punitione in obedientiæ habetur Deutero. xvij. & amplè per eundem Archiepiscopū in sua summa, tertia parte, libro xxij. §. xvij. & in dicto libro xxij. c. primo. ij. iij. v. & vj. amplissimè ponit de honore, gloria, & potestate Papæ, ad quem recurre.

De obedientia quomodo sit papæ per reges præstanda, vide per Petrum de Monte in sua monarchia: quem allegat etiam Felin. in c. si quando. vbi per eum. extra de rescriptis. Et aduertendū est ad id quod dicit Beatus Thomas in tractatu suo de Rege & Regno ad Regem Cypri, vbi ait. Huiusmodi regni mysteriū, vt à terrenis spiritualia essent discreta, nō terrenis regibus, sed sacerdotibus est commissum: ita præcipuè summo sacerdoti Christi vicario Romano pontifici, cui omnes reges Christianos oportet esse subiectos sicut ipsi domino Iesu Christo, vt refert idem Archiepiscopus Florentinus in loco hic ante allega. c. vj. §. iij.

Imo etiam videtur, q̄ summus pontifex & sacerdotes secundi ordinis, & alij inferiores sint subiecti regi & principi: cum, vt habetur iij. Regum xxij. præcipit rex Helichæ pontifici & sacerdotibus secundi ordinis & Ianitoribus, vt proijcerent de templo domini omnia vasa quæ facta fuerant Baal. & facit quod habetur iij. Regum xij. c. vbi habetur. Prohibitūq̄ sunt sacerdotes. & ibi ponitur verbum principis ad sacerdotem imperatiuè. Nolite ergo &c. Ex quibus etiam videtur dicendum, q̄ etiam sacerdotes debent obedire principi recipiendè.

Sed tamē dic, q̄ Papa est primus & maximus omnium Episcoporum & Patriarcharum, in totā ecclesiam Christi vniuersalem prelationem habens. Refert sanctus Thomas in tractatu suo quem fecit contra errores Grecorum, c. lxxvj. & lxxvij. Et est pater vniuersalis omnium fidelium & omnium quōrum Christi per hæc verba: Pafce oues meas.

vt tenet Ioannes de Turrecremata. inc. cum ad verum. xcviij. distinctio. licet prohibeat se propter humilitatem vocari vniuersalem episcopum, aut patriarcham: re vera tamen est vniuersalis episcopus & patriarcha, vt tenet idē Ioan. de Turrecremata in c. nullus. xcix. distinctio. Et primum locum in consistorio obtinet. c. j. & ij. xxij. distinctio. & Præpositus in c. episcopos. xvij. distinctio. Imo intantum est honorandus, q̄ debet osculari in pede, vt dicit gl. & Ioannes de Platea in l. j. C. de domesti. libro xij. Imo videtur idem consistorium facere cum deo. Innocen. & Hostien. in c. iij. de trāsla. prælato. ideo post deum præ omnibus debet honorari. Abbas siculus in consilio xxj. libr. j. vide etiam Bernardinum de Bustris in sermone xxxj. secūdx parris sui Rosarij. in litera G.

Et de huiusmodi prælatione vniuersali in tota ecclesia, & quomodo sit summus pontifex, vide etiam Archiepiscopum Florentinum in dicta summa, tertia parte, libro xxij. c. vj. §. j. & ij. Et est supra omnia iura mundi, cuncta per mundum. ix. q. iij. c. proposuit. de concess. præbendæ. ita etiam q̄ est super illustris: imo quasi talis dici non debet, cum sit supra dignitatem & culmen omnium dignitatum. ita tenet Bald. in c. cum accessissent. extra de constitutio. do. meus Iason in l. j. colun. j. de offici. eius cui mandata est iurisdictio. & ibi amplè Purpuratus, qui ponit quibus honoribus debet honorari supra omnes. Et dicit Zodericus Zamoren. in suo Speculo humanæ vitæ, li. ij. c. j. quod huius summi pontificis tanta est sublimitas & eminentia, tanta immensitas, vt nullus mortalium nedum comprehendere aut satis exprimere, sed nec cogitare possit: quod multis comprobatur rationibus, quas non transporto, cum habeatur in impressione: & ibi vsq̄ ad octauum capitulum ponit de miserijs summorum pontificum & breuitate eorum vitæ plures causas assignando. Supremus enim dei vicarius est, & qui contrarium dicit, mentitur, vt dicit Bald. in l. Barbarius Philippus. ff. de officio præto. & idem Bald. ibi in finalibus verbis dicit q̄ est omnia, & super omnia in spiritualibus. & allegat Bernardum de contemplatione ad Eugenium. & idem Bald. in proemio Gregoriano in principi. dicit, q̄ papæ commissa est tota machina spiritualis: & thesaurus omnis dignitatis est in eo, ita vt nulla sit dignitas spiritualis, vel ecclesiastica cui non præsideat. & idem Bald. in l. rescripta. C. de precibus impera. offerē. dicit q̄ omnes dignitates omnēq̄ potestatem quam habuerunt omnes patriarchæ solus Papa habet. Et maior est autoritas Papæ q̄ sanctorum. c. de libellis. xx. distinctio. de cuius autoritate Petrus de Ancharano in repetitione c. j. circa secundam chartam. de constitutio. & per Panor. in c. nouit. in glo. ij. de iudicijs.

Octaua consideratio. Cardinalis Hostien. ex priuilegio & ex merito, quia Papam consecrat & imperatorem inungit, obtinet secundum locum in consistorio Papæ. Ita tenet Hostiensis, Petrus de Ancha. & Cardina. Zabarella in c. antiqua. de priuilegijs. Cardin. Alexandrinus in c. episcopos. xvij. distinctio. & sic est primus post Papam, ideo dicitur honorabilior cæteris: cum ille honorabilior dicatur qui est proximior domino, vt est glos. in §. aliam. institui. de bono. posses. & dicam. ij. in liij. consideratione incipiente, ex prædictis fundatur. Et iste Cardinalis episcopus licet sit tantū episcopus vtitur palio, vt dicam. ij. xxvj. consideratione. incipien. Episcopus Heduen. Et q̄ iste Cardinalis obtineat secundum locum, tenet Nicolaus Boërij in suo tractatu de autoritate & præ-

eminentia sacri magni concilij. in prima opinioe pro magno concilio.

Nona consideratio. Quatuor patriarche, scilicet Constantinopolitanus, Alexandrinus, Anthiochenus, & Hierosolymitanus obtinent primum locum post apostolicum. Patriarcha vero lingua graeca summus patrum interpretatur. c. cleros. versic. patriarcha. xxj. dist. Et secundum ordinem supradictum & descriptum obtinent primum locum post Papam in ecclesia. Primum videlicet Constantinopolitanus. Secundum vero Alexandrinus. Tertium autem Antiochenus. & quartum Ierosolymitanus. Secundum quem ordinem ponuntur in c. antiqua. extra de privilegijs. & in authen. de ecclesiasticis titu. post prin. col. ix. Et ibi intellige de praedictis quatuor, qui sunt vere patriarche, seu primates: cum primas idem sit quod patriarcha, licet nomina sint diuersa. Non enim inter eos est realis differentia sed vocalis. xcix. di. c. j. vocantur tamen praedicti patriarche.

Et isti quatuor representant quatuor euangelistas in ecclesia dei, ut est text. in c. scriptum est. de electio. Et dicuntur mundi Cardinales: quia per quatuor euangelia incessabiliter tuba didicimus, & quod per orbem terrarum illi illustrantes praedicamus & agimus, ut dicit text. in c. huius. lxxv. dist. & per Ludo. Roma. in consilio suo. ccccxxiiij. incipien. Vos estis lux mundi. in vj. col.

Et isti patriarche sunt spectabiles: quia redacti sunt ad instar regum ex quo multas prouincias regunt. Bald. in l. prima. §. primo. ff. de offi. praefec. praeto. do. meus Iason in l. prima. col. iij. ff. de offic. eius cui manda. est iurisdictio. Imo Purpuratus ibi dicit eos esse illustres: quem vide post dominum meum Iasonem. Et dicuntur sanctissimi, in authentic. ut determinatus sit numerus. saltem ut dicit Purpura. in dicta. l. prima, post Cardinalem Hostiensem, in consistorio sedent immediate.

Alij autem de quibus habetur per Archidiaconum in c. periculofo. de statu monacho. libro vj. & in c. ij. & iij. xcix. distinctio. & in c. primo, & ij. lxxx. distinctio. non sunt proprie patriarche, sed primates, ut tenent Aluaro. & Praepositus dictus Cardina. Alexan. in titulo, episcopus, vel Abbatem. §. primo. col. vj. Et de his primatibus vide etiam quae dicunt Cardina. Zabarella & Petrus de Anchara. in dicto c. antiqua, vbi dicunt, quod si episcopus Hostien. Cardinalis sit praesens, quod sedebit prope Papam: nec mirum, ut dicunt, quia Papam consecrat, Imperatorum vngit, & est palliatus, & ideo videtur esse maior dignitate patriarcha Constantinopolitano: quia, ut dicunt, prioritas dignitatis declaratur ex prioritate sedis & loci. c. ex ore. de priuile. c. j. & c. statuimus. de maio. & obedien. Dicit tamen Lucas de Pena in l. vnica. C. de metropoli. Berito. in fi. lib. xj. quod in Constantinopoli praest patriarcha.

Alia de his patriarchis & primatibus, vide etiam per compatriotam, conciuem & contemporaneum nostrum dominum Ioannem de Monthelono in suo promptuario iuris, in verbo, patriarcha. & in verbo, David. Actum ij. vbi David, Isaac, & Iacob patriarchas appellat: ut etiam habetur in c. Ebron. xij. q. ij. Et hos quatuor credo praecedere debere omnes cardinales praeter episcopum Hostien. cardinalem, ut dictum est.

De potestate autem patriarcharum ponitur per Aluarotum & Praepositum in dicto titulo episcopum vel abbatem, hic ante alleg. & per Florentinum in iij. parte suae summæ, libro xx. c. iij. vbi amplè,

An autem alij patriarche seu primates ultra illos quatuor supra nominatos praecedant aut praecedere debeant cardinales, ut sunt Aquilegien. Granden. Tolentinus, Cantuarien. Biturien. Pisanus, dicam infra in xix. consideratione.

Sed quia, ut dicit Aluaro. in d. titu. episcopum vel abbatem. quod patriarche seu primates nihil iuris vel privilegij praeter ceteris episcopis habent, nisi quantum sacri canones vel prisca consuetudo tollit: ideo cum iure non dicatur, quod alij ultra praedictos quatuor teneant primum locum post papam, ideo stabunt in suis locis post cardinales. Cum cardinales etiam diaconi praecedant quoscunque episcopos & archiepiscopos, ut infra dicam in xj. consideratione, incipiente, sumitur ex praedictis. & in consideratione supra allegata.

Aduerte tamen ad vnum quod dicit Gemi. in c. quantum. in fine ij. q. vij. quem allegat Felin. in rubri. de maio. & obedien. v. col. quod dignitas cardinalatus est maior post papam quacunque alia dignitate, cum cardinales post papam iudicent omnes, & ipsi a nemine iudicantur. ix. q. iij. c. nemo. cum alijs per eum ibi allegatis. Et etiam voluit tenere Antonius de Butrio in quodam consilio quod est inter consilia Pauli de castro: consilio ccccxxij. incipiente, visso puncto transmissio. quod cardinales post papam primum locum obtinebant. c. pervenerabilem. §. rationibus. extra qui filij sint legitimi.



Decima consideratio. Sicut primo summo pontifici domino nostro Iesu Christo in triumphali ecclesia tres patriarche angelorum obsequuntur: ita ad exemplar illius in ecclesia militanti circa vicarios suos tria genera cardinalium obsequentium ipsis vicarijs fuerunt instituta. Qui quidem cardinales sunt vocati in partem sollicitudinis. c. ad honorem. extra de vfu pallij. ij. q. j. c. de cetero. & quorum consilio summus pontifex agenda ordinat & disponit. c. fundameta. §. docet. de electio. libro vj. & sunt sibi collaterales. c. j. & c. penul. de offi. legati. libro vj. Et pars corporis. c. verum. vj. q. j. Laurentius. & Cardin. Zabarella in clemen. j. de celebratione missarum. Speculator in titulo, de legato. §. sequitur. post principium. in versicu. laterales. Et interpretantur cardinales, id est columnae ecclesiae. c. ministerum. de offic. archiepiscopi presbyteri. Oldradus consi. xlvi. Cardinalis Alexan. in c. in nomine domini. xxiiij. distinctio. Imo papa est de numero cardinalium. Archidiaconus in c. sacrosancta. de electio. Et inter papam & cardinales dicitur esse vnio identitatis, secundum Ioannem Andreæ in c. requisisti. in fi. de testamentis. Philippus Francus in c. j. de offi. legati. & faciunt vnum corpus cum papa, & iudicant totum orbem. c. per venerabilem. qui filij sint legitimi. Ita quod praerendi sunt cardinales episcopis. ij. q. vij. c. quacunque. Cardin. Zabarel. in clemen. ij. §. irritum. tertia questione. de electio. do. Alexan. in rubri. ff. de iurisd. om. iudi. Eo quia cardinales habent maius officium quam episcopi. Bart. in l. j. §. si quis. ff. de appellat. Panor. in c. ecclesia vestra. le dernier. de elec. & in c. ij. de clericis non residentibus. licet tamen episcopi sint maiores ordine. d. c. quamquam. ij. q. vij.

Faciunt ad hoc quae dicit Felin. in rub. de maioriore & obedien. in v. colum. vbi ponit quod etiam cardinalis non episcopus praecedit episcopum non cardinalem. dicam infra in sequenti consideratione, & vide ibi Felin. in dicta rubri. An episcopatus cardinalatus, & papatus sit culmine dignitatum, & quomodo intelligatur, & de praelato vero, & de numero cardinalium, & quot sint episcopi, quot presbyteri,

presbyteri, & quot diaconi vide per Aluarotum & Præpositum in dicto titu. episcopum vel abbatem. Fortè dicam alibi; licet & tales cardinales æquiparentur regibus. do. meus Iason in l. nemo potest. in ij. colum. ff. de lega. j. Ioan. Andr. in c. j. de offic. legati in nouella, ponit vnde cim prærogatiuas seu maioritates cardinalium quas vide. Et ex vnaquaq; posset fieri vna consideratio de perse, quas vide: & de his tangā in considerationibus sequen. Et quomodo cardinales regibus æquiparentur: & quod sint illustres, ponit Purpuratus post Alexandrum in rubri. ff. de iurisd. omnium iudi.

Vndecima consideratio sumitur ex prædictis, videlicet maior officio, minor verò ordine præfertur. Et quia cardinalis etiam non episcopus præfertur episcopo, vt tenet Panor. post Cardinalem in c. ecclesia. le second, in vltima colum. extra de electio. Idem Abbas in c. quod super his. in le stura Parmensi. de fide instrumentorum. & ibi de Bellonzinis in xx. colum. allegando Bart. in l. j. §. si quis in appellatione. circa princi. ff. de appellationibus. vbi dicit, q; cardinales non habent maiorem dignitatem q; episcopi, licet habeant maius officium. vide Feli. in loco hic ante in præcedenti consideratione allega. Ita etiam tenet Florent. in ij. parte suæ summæ, libro xxj. c. ij. & in illo lib. plenè habes materiam status cardinalium.

Dodecima consideratio. Cardinales episcopi præferuntur alijs non episcopis. Ita tenet Cardi. in de. ij. §. irritum. de elec. Ratio est, quia habent duplex vinculum. Habent enim officium vltra episcopos, & vltra id habent etiam episcoporum ordinem. Ita tanq; habentes duo vincula sunt cæteris præferendi, argu. eorum quæ infra dicam in xv. consideratione: nec valeret consuetudo q; diaconus cardinalis præferretur presbyteris. Feli. in c. statutus. extra de maioritate & obedi.

Et aduerte q; sunt septem cardinales episcopi, videlicet Hostiensis, qui propter papæ consecrationem, vt iam supra dixi in ij. consideratione, dignior est alijs. Episcopus Portuen. Episcopus Albanen. Episcopus Sabinensis. Episcopus Palestinus. Episcopus sanctæ Ruffinæ. Episcopus Tusculanus. Et isti episcopi tanquam vicarij domini papæ: in dominicis diebus, festis & præcipuis solennitatibus in altare sancti saluatoris Lateranensis ecclesiæ debent deseruire, vt dicit Aluaro. & Præpositus in locis s. allega. Et isti cardinales succedunt in locum alterius per optionem, ita q; si moriatur cardinalis Hostiensis, cardinalis Portuen. accipiet locum cardinalis Hostiæ. & sic deinceps: ita q; nouiter creatus cardinalis episcopus, erit in loco cardinalis Tusculani, qui est vltimus illorum. Non sic in alijs cardinalibus, quia sunt cardinales secundum titulos eis assignatos, & in locum quorum subrogantur. Sedent tamen in suo ordine secundum prioritatem promotionis.

Sed iuxta prædicta posset insurgere dubium: vtrum si vltra illos septem sint alij cardinales supernumerarij, qui sint episcopi, non tamen habeant alium titulum ab episcopatibus, debeant præferri alijs cardinalibus, presbyteris, aut diaconis numerarijs, secundum q; est eis numerus impositus ex titulis eis assignatis, vt puta quia sint cccxxvj. prout fuerunt tempore Pontifici papæ, vt refert Cardinalis Zabarel. in d. clemen. ne Romani. §. porro. in ij. notabili. de electio. Et de illis cardinalibus supernumerarijs sint centum episcopi cardinales: an debeant tales

præcedere alios presbyteros & diaconos numerarios secundum titulos eorum & eis impositos, de quibus in locis hic ante allegatis.

Licet sit quidam numerus cardinalium taxatus secundum numerum discipulorum Christi, vt habetur in locis hic ante allegatis: potest tamen summus pontifex vltra illum numerum tot quot voluerit creare de suæ plenitudine potestatis, & oēs tales numerarios facere si velit, notant docto. in locis præallegatis. Si tñ aliquos faciat quos velit esse supernumerarios, tales supernumerarij nõ dicuntur veri cardinales: cum qui super numerum militat, quasi nec militare dicatur. l. fi. C. de apparito. magistri militum. & vt dicit Bart. in l. vnicuiq; C. de proximis sacrorum scriuitorum. tales supernumerarij sunt expectantes decedentium locorum. Et ideo debent sedere in vltimo loco post omnes numerarios. Et dicuntur supernumerarij, qui sunt vltra loca & titulos assignata seu assignatos alijs supernumerarijs. Et sunt numerarij cardinales, videlicet septem episcopi supra nominati. Presbyteri verò cardinales sunt xxvij. numero qui diuisi per numerum septenarium quatuor patriarchalibus ecclesijs vrbs Romæ sunt intitulati. Septem enim sunt intitulati ad ecclesiam sancti Petri, videlicet cardinales sanctæ Mariæ trastyberim, sancti Gregogoni, sanctæ Cecilie, sanctæ Anastasie, sancti Laurentij in Damasco, sancti Marci, sancti Martini in monte.

Alij autem septem qui sunt intitulati ad ecclesiam sancti Pauli, qui debent in altari maiori deseruire: sunt isti, videlicet Cardinales sanctæ Sabine, sanctæ Priscæ, sanctæ Balbinæ, sanctorum Nerei & Achillei, sancti Sixti, sancti Marcelli, sanctæ Sufannæ.

Alij autem presbyteri cardinales sanctæ Mariæ maioris, sunt isti: videlicet Cardinales sanctorum, qui tamen non nominantur per titulum, sed per Basilicam, & in eo est speciale, vt notatur in c. cum olim. de privilegijs. & de re iudicata. c. apostolicæ, libro vj. & tenet Io. Andr. in tit. de libellorum conceptio. §. nunciam videndum. post princi. Cardinales sancti Cyriaci in termis, sancti Eusebii, sanctæ Potentianæ, sancti Vitalis, sanctorum Marcelli & Petri, sancti Clementis.

Alij verò presbyteri cardinales sancti Laurentij, sunt isti: videlicet sanctæ Prædixis, sancti Petri ad vincula, sancti Laurentij in Lucina, sanctæ crucis in Ierusalem, sancti Stephani in celio monte, sanctorum Ioannis & Pauli, sanctorum quatuor coronatorum.

Diaconi verò cardinales sunt. xvj. videlicet sanctæ Mariæ in donica. Et iste est archidiaconus aliorum, & ideo ceteris præferri debet, sanctæ Lucie in cirro palatii iuxta septifolium, sanctæ Mariæ nouæ, sanctorum Cosme & Damiani palatii, sancti Adriani palatii, sancti Gregorij palatii, sanctæ Mariæ in schola græca, sanctæ Mariæ in porticu, sancti Nicolai in carcere, sancti angeli, sancti Eustachij, sanctæ Mariæ in aquario, sanctæ Mariæ in via lata, sanctæ Agathæ, sanctæ Lucie in capite Sabine, sancti Quiriaci. Et istos titulos sic enumerat Speculator in titu. de legato. §. sequitur. & Aluarotus in dicto titulo, episcopum vel abbatem. vbi ponit quomodo intitulentur. Et dicit q; possunt esse ex suprascripto nume. quinquaginta & vnus.

Ex quo videtur dicendum, q; si sint vltra illum numerum & titulos suprascriptos, q; sunt supernumerarij. Et tales supernumerarij post mortem aliorum sunt subrogandi secundum ordinem creationis si velint: alias possunt

Quarta Pars

subrogari pro secundo vel tertio, argumento notatorum per Bartolum in dicta l. vnicuiq. supra allegata.

Et intellige, q̄ iste supernumerarius subrogatur quantum ad incorporationem, vt scilicet sit incorporatus vt numerarius erat, sed non in loco numerarij: quia non debet sedere in loco in quo ille sedebat, sed in vltimo loco post alios prius incorporatos qui præferuntur ei in honoribus & alijs prælationibus, & sic non per omnia subrogatur loco illius, vt in d. l. vnicuiq. & in l. comperimus. C. de proximi. sacro. scriniorum. Et sic in dicta subrogatione debet seruari duplex ordo, videlicet vt hic supernumerarius subrogandus nõ præcedat socios supernumerarios priores eo: item etiam vt non præcedat numerarios etiam posteriores illo in cuius locum subrogatur. Ita tenet Ioan. de Platea in dicta l. vnicuiq. in ij. colum.

Ita etiam obseruatur in hac ciuitate Heduen. in canonicis supernumerarijs, quos præcedunt numerarij etiã posteriores. Et dicuntur canonici in albis, quia præbendæ eorum sunt in albo descripte: & tales nullis canonicorum priuilegijs gaudere deberent. Sunt tamen exempti à iurisdictione episcopi Heduen. & subiiciuntur iurisdictioni venerabilium virorum dominorum decani & capituli Hedue. Quod an debeat fieri, non insisto, & ex causa.

Decimatertia consideratio. Inter cardinales in cancellaria præferuntur vicecancellarius: nam cum olim de pari contendere voluisset cum papa ex gloria propter excellentiam tantæ dignitatis qui cancellarius erat, fuit statutum pro lege, q̄ non amplius cancellarius, sed vicecancellarius à cetero vocaretur, quod & hodie seruetur, vt dicunt Guillelmus & Zabarella in clemen. ne Romani. de electio. Et ita etiam vocatur in proemio sexti. in §. sanè. olim vō cabatur bibliothecarius. c. Adrianus. lxxij. distinctio. secundum glo. ibi.

Et inter officarios curiæ Romanæ post papam dicitur maior. Notat Zabarella in d. clemen. ne Romani. versu. eo ipso. ibi: quarto quæro. Et est iudex in pertinentibus ad expeditionem bullarū, regulas apostolicas regit, cuius dispositione in curia dantur, & extra cum subscriptione duorum abbreviatorum, & capit certam partem de registro bullarum, quia tenetur de omnibus ibi contentis reddere rationem, secundum glo. in proemio regularum cancellariæ Innocentijs octaui. Et est præses iustitiæ in curia, ponens decretū, irritans & alias clausulas: de quo per glo. in c. statutum. de rescript. libro vj. §. j. in verbo, litterarum. Et sedere potest & stare cum auditoribus Rotæ in decisionibus causarum, etiam in præsentia papæ: quoniam, vt dictum est, est præses iustitiæ secundum gloss. in dicto proemio. Sicut videmus de cancellario regni Franciæ, qui tanquam primus post regem præsidet in omnibus parlamentis regni, sicut Moyles in regno & synagoga Iudeorum pro deo verus cancellarius fuit: sic papa in ecclesia dei cancellarius vocatur, cuius & dei vnum & idem dicitur esse consistorium, secundum Hostiensem in c. quantò. de transla. præla.

Decimaquarta consideratio. Camerarius sedis apostolicæ habet dignitatem vltra alios ratione iurisdictionis quam habet. Eo tamen quia semper solet esse cardinalis, extra locum camere sedet in suo loco, vt cardinalis, non habendo respectum ad eius officium.

Et dicitur camerarius, qui recipit & custodit bona. c. ad audientiam. de præscriptionibus. Et hodie magnum

eius officium est, & habet dignitatem. notant domini de Rota decisione clxxij. in fine. in nouis. & iurisdictionem exercet circa omnes debitores cameræ. Et papatu vacante nihil ab eo recipiunt cardinales. c. vbi periculosum. §. prouisionis. de electio. in vj. Ioan. Andreæ in clemen. ne Romani. §. eo tamen. de electio. Et habet iudicem qui dicitur Auditor cameræ, qui de causis appellationis ad papam extra Romanam curiam per appellationem deuolutis non potest se intromittere: imo consueuerunt per vices cancellarium committi & tractari, vt dicunt domini de Rota decisione cccxxxvj. in nouis.

Et ad officium camerarij pertinet temporalia pauperibus erogare. gloss. in dicta clemen. ne Romani. versu. lo eo tamen. iam supra allegato. in verbo, camerarium. quod bene obseruauit beatus Laurentius respondendo tyranno. Thesauros quos quæris manus pauperum deportauerunt. Et libros conseruare, dicto. c. ad audientiam. Et duabus rationibus non expirat eius officium morte papæ. Prima, vt non negligantur redditus temporales ad Romanam sedem pertinentes, sine quibus spiritualia diu esse non possunt. §. q. ij. si quis abiecerit. c. ex officij. de prescriptio. c. cum secundò: de præbendis. Secunda propter sustentationem pauperum ne interim fame moriantur. lxxxvj. distinctio. c. pasce. vt tenet Zabarella in dicto versu. eo ipso. iam supra allegato.

Decimaquinta consideratio. Cardinales presbyteri præferuntur diaconis cardinalibus ea ratione solum, quia licet sint pares officio: sunt tamen maiores ordine: ratione cuius maioritatis alios præcedere debent, notatur in c. clerici. xxj. distinctio. dicam infra in xv. consideratione. ideo non insisto. facit tex. in c. placuit. xvij. distinctio. & c. oportebat. & c. si quis ex episcopis. lxxix. distinctio. & in c. cum redemptor. xij. quæstione ij.

Et aduerte, quia isti cardinales & patriarchæ equiparantur præfectis prætorio, vt dicit Albericus de Rosate in rubrica. ff. de statu hominum. Ioannes de Platea in l. curialibus. in ij. & iij. colum. C. de decurio. libro x. Intellige prædicta, si sit consuetudo talis: de iure tamen, vt dicit gl. in c. legimus. xcij. distinctio. De consuetudine Romane curiæ diaconi cardinales præferuntur presbyteris cardinalibus: & si talis consuetudo sit, est obseruanda. Ita dicit Prepositus in c. episcopos. xvij. distinctio. in fin. vbi dicit q̄ indies vidit contrarium obseruari in presbyteris cardinalibus. Et poterat scire, quia erat cardinalis tempore suo. Et credo q̄ non valeat ex dictis Hostiensis, in c. j. de maio. & obedi. vbi dicit q̄ non valet consuetudo q̄ minor præcedat maiorem.

Decimasexta consideratio. Cardinales manentes in curia sunt digniores alijs. Bald. in rubrica. ff. de officio. proconsulis. quoniam præsentia principis illustrat eos l. vna. C. de præpo. labo. libro xij. Quoniam licet omnis gradus & dignitas secularis recipiat splendorem à principe, non tamen æqualiter splendet qui abest ei qui præsens est: sed vt infert domi. Nicolaus Boerij in suo tractatu de præminentia magni concilij & parlamentorum regni Franciæ in prima ratione pro magno concilio. in fine. quod simplex cardinalis in curia residens debet in honoribus præferri cardinali legato. Et facit vna ratio: nam quando consul qui est illustris, quando mittebatur extra urbem, erat tantum spectabilis. gloss. in rubrica. ff. de officio. consulis. & rubrica. ff. de officio. proconsulis, quod tamē dicit

dicit nunquam posse praticari. Cum eo ipso q legatus ingreditur urbem, deponit officium & officia legationis. l. j. & vlti. ff. de officio proconsulis, iuncto c. legatos, de offic. legati, libro vj. notat glo. in c. excommunicationis, eodem tit. Ego etiam dicerem contrarium, quando legatus cardinalis vltra cardinalatum habet officium legationis, ratione cuius habet preeminendam, cum tanquam legatus summi pontificis eidem honor debet adhiberi. notat Philippus Francus in c. grandi, de supplen. neglig. prelatorum, in vj. Dixi supra, infra sic, videtur q cardinalis legatus propter autoritatem sui magistri ratione legationis precedit alios. Sed solue, dic q intrando urbem perdit officium legationis, & sic semper stat solutio pre dicta. Et istud etiam videtur tenere do. meus Iason in l. j. in iij. colum. ff. de offic. eius cui mandata est iurisdictio. & de dicto Bald. in dicta rub. vide Felin. in c. clericis, in vlti. colum. extra de iudicis. & vide de hac materia quae dixi in prima consideratione sextae partis.

Decima septima consideratio. Poenitentiarius habet officium ratione cuius dicitur habere dignitatem. Et secundum stylum curiae solet esse cardinalis, notatur in clemen. ne Romani, de electio. Et istud officium non expirat morte papae propter periculum animarum euitandū, argu. c. primi: ne sede vacante. & c. primi: de sepulturis, libro vj. Et literis istius creditur in suo officio de consuetudine, quia non agitur de praedicio alicuius, cum non habeat potestatem, nisi in foro poenitentiali: quod etiam procedit quo ad minores poenitentiarios, quia quo ad maiorem videtur esse eo quia cardinalis quibus de obseruancia curiae creditur, notat Zabarella in dicta clemen. ne Romani. §. eo ipso.

Decima octaua consideratio. Legati cardinales sunt digniores & excellentiores, pluribusq; prerogatiuis decorati alijs legatis missis vel natis. c. j. & c. excommunicatis, & c. nolentes, de officio legati, c. j. eodem titu, libro vj. Et tales dicuntur de latere, vt dicit Philippus Francus in dicto cap. j. de officio delegati, vbi etiam dicit, q etiam cardinales, si non sunt legati, sunt caeteris preponendi & honorandi: licet enim alij possint esse maiores dignitate vel ordine, tamen isti sunt minores ordine, cum sint pars corporis papae. vj. q. j. cap. si quis. & de poenis, in vj. c. fellicis. Et cardinales legati aequiparantur proconsulibus & sunt illustres, vt dicit Bald. in cap. penul. de officio legati. Alij vero legati praesidibus prouinciarum, vt est tex. glo. & docto. in c. ij. de offi. deleg. in vj.

Decima nona consideratio. Primates, seu patriarche etiam alij q supra nominati in ix. consideratione, incipiente: quatuor patriarchae precedunt archiepiscopos & episcopos, cum maiorem dignitatem habeant. Imo etiam de iure deberent praeferi presbyteris cardinalibus. probatur ex subscriptione c. constitutus. le premier, de appellationibus. vbi patriarcha Grandens. praefertur presbytero cardinali, quae subscriptiones attendendae sunt: imo ad huiusmodi preeminencias multum faciunt nota. gloss. in verbo, predicatorum, in c. quorundam, de electio. libro vj. & gloss. penul. in clementi. ij. de rescriptis. Si tamen sic consuetudo, seruanda est, vt dicit Praepositus dictus cardinalis Alexandrinus, in dicto c. episcopos, xvij. distinctio. Quia est consuetudo Romae q cardinales praeferruntur, ideo seruanda est: & sunt alij patriarche inferiores a supra nominatis, vt dicit ibi Praepositus, Aquilegien-

sis, Bituricensis, Grandensis, & Pisanus: de quibus per gloss. & Archidiacono. in c. clericos, xxj. distinctio. & in c. fina, xxij. distinctio. & per Florentinum in iij. parte suae summae, libro xx. c. iij. per totum.



Vigesima consideratio. Archiepiscopus praecedit episcopum in loco vbi ambo habet administrationem, cum sit maior in dignitate, vel etiam in ordine. Et sic etiam presbyter praefertur diacono. De his est text. in dicto, c. placuit, xvij. distinctio. supra proxime allegato. Et isti archiepiscopi praeferruntur praesidibus prouinciarum. Albericus de Rosate in l. j. ff. de offic. eius cui mandata est iurisdictio. Et ibi demus Iason & alij, qui faciunt aliquas comparationes seu aequiparationes de praelatis ecclesiasticis ad principes & officarios seculares. Et de dignitatibus, sublimitate & excellentia patriarcharum, archiepiscoporum, & episcoporum, vide de Zodorico Zamorae. episcopum in suo speculo humanae vitae, libro ij. c. x. vsq; ad c. xij. ponit etiam de miseris & periculis eorum, vide etiam de archiepiscopis per Florentinum in iij. parte suae summae, libro xx. c. iij. vbi ample.

Vigesima prima consideratio. Archiepiscopus Mediolanensis praecedit Raenatensem, illiq; ante ire debet, argumento sumpto ex tex. in c. bene quidem, xcvi. distinctio. per gloss. ibi: & gloss. in l. decernimus. C. de episcopo & clericis. Albericus de Rosate in epistola, inter claras. C. de summa trinitate & fide catho. Martinus Laudens. in tractatu, de dignitate, articulo. x. eo quia prior ibi nominatur: de quo per Philippum Decium in consilio clxj. colum. j. ad fin. vbi tractatur ordo scripturae. Faciunt quae dicit Alexander in consilio cxij. versicu. non obstante. in ij. volumine. dicam infra in hac parte, in lxxij. consideratione. Bituricens. etiam praecedit Senonensem, & Lugdunensem, archiepiscopos qui sunt in Francia, secundum Albericum de Rosate: in rubrica, de statu hominum. Et licet asserant se Galliciarum primates, non est tamen de iure cautum. Praecedit etiam Burdegalem, archiepiscopum, vt de hoc est textus in capi. fina. de maiestate & obedientia. & in capi. fina. de dilationibus. & tenet Albericus de Rosate in dicta rubrica, qui dicit q Bituricens. est primas in Eurdagalensi prouincia, & etiam Narbonensem, prout facit text. in c. consequens. ix. q. iij. & de praedictis vide Boerium in dicto suo tractatu, de preeminencia sacri concilij. & Iacobum Bonaudi in additio. ad Ioan. de Terrarubea in suo libro, de vinea. in articulo. ij. primi tractatus. in iij. conclusio. in glo. in verbo, a dextris. vbi tamen dicit q Lugdunensis & Senonensis. Bituricens. archiepiscopum de facto in concilijs generalibus Franciae praecesserunt.

Vigesima secunda consideratio. Archiepiscopus in terra episcopi debet honorare episcopum, gloss. in l. nihil. C. de palatijs, libro xij. & ibi q reuerentia non solum ab inferioribus debetur superioribus, imo quandoq; a superiori debetur inferiori. facit gloss. in l. apud eum, ff. de manumissio. q quando sunt duo aequales in dignitate, quilibet in suo territorio est maior altero. faciunt quae dicit Cepola in suo tractatu de impera. mili. eligendo. versicu. pro imperatore. colum. xij.

Vigesima tertia consideratio. Episcopi in sessionibus & subscriptionibus in concilijs illum ordinem tenere debent, quem habent tempore ordinationis eorum: vt qui primo ordinatus fuerit primum locum, & qui secundo secundum sibi vendicet, & sic de caeteris. lxxij. distinctio.

Quarta Pars

ctio. c. episcoporum. & xxv. distinctio. c. vlt. & c. j. & Felin. in rubrica, de maiori. & obediens. & c. episcopus. xvij. distinctio. vbi Ioan. de Turrecremata, post alios. Et sublata prioritare promotionis quomodo episcopi archiepiscopi & primates sedere debeant, vide amplè per Albericum de Rosate in rubrica, ff. de statu ho. quoniam, vt dicit Felin. in dicta rubrica: de maio. & obedientia. debent sedere secundùm illum ordinem ibi per eundem Albericũ positum & descriptum, Et de huiusmodi prioritare promotionis est text. ad literam in l. j. C. de consulis & non spargendis ab his pecunijs. in l. j. C. de prepo. sacri cubiculi, libro xij. dicam infra amplius: sed vide Lucam de Penna in l. ij. C. de prefec. prætorio. vbi dicit tamen hoc posse limitari, & non esse verum in loco in quo ecclesiæ concessum est priuilegium in contrarium, vt est in c. cum anti qua: de priuilegijs. de quibus supra dixi. & etiam quia iste ordo est ordo temporis cui præfertur ordo qualitatis. xvj. q. vij. capi. laicis. dixi. §. in j. parte. De episcopis & potestate eorum. amplè Florentinus in ij. parte suæ summæ, libro xx. cap. j. & ij.

Vigesima quarta consideratio. Episcopi exempti, hoc est immediate subditi papæ debent in concilio generali sedere in altiori loco quàm non exempti. facit. c. per tuas. cum gloss. j. extra de maio. & obediens. Ita dicit & tenet Ioannes Montaigne, in suo tractatu de præeminentia & autoritate sacri magni concilij, in secunda ratione primæ partis. Ex quo videretur dicendum, quod episcopus de Podio cum immediate sit subiectus summo pontifici, quod omnes episcopos suæ prouinciæ præcedere debeat. sed in concilijs generalibus Gallie post primates attenditur semper prioritare promotionis, non habendo respectum ad alia, quæ facere possent ad habendum altio rem locum.

Vigesima quinta consideratio. Episcopus debet præcedere quoscunq; suæ diocesis cum sit culmen dignitatum. notatur in c. j. de præben. & per Felin. in rubrica, de maiori. & obediens. Abbas in c. cum Vintonen. in iij. colum. de electio. & in c. venerabilis. in vl. colum. de præbendis. & in c. dilectus. in primo notabili. de concessio. præbendarum. Do. meus Iason in l. imperium. in iij. colum. ff. de iurisd. omnium iudi. Et episcopatus dicitur honor, id est honorabilis dignitas, notat Zabarella in c. episcopatus. de priuilegijs. Imo dicitur excellentior dignitas, vt ibi per eum per. c. innotuit. de electione. Ita quod cum est in ecclesia debet in sublimiori loco sedere in concessu presbyterorum. xcvi. distinctio. c. episcopus. ij. Et dicit Bald. in addi. ad Specu. in titu. de iurisd. omnium iudi. in verbo, super illustres. quod episcopus dicitur illustris, & ita etiam tenet in l. nullus qui nexu. C. de decurionibus, libro x. & in l. ad similitudinem. C. de episcopis & clericis. Ita etiam tenet domi. meus Iason in l. j. in colum. iij. ff. de officio eius cui manda. est iurisditio. Et ibi Purpuratus qui multum amplè disputat, an sint illustres an spectabiles. Barto. in l. omnes populi. in iij. quæstione. in princip. ff. de iustitia & iure. Imo etiam dicitur summus pontifex. tex. in c. si officia. & in c. qui ecclesiasticis. lix. distinctio. & c. si episcopu. xvij. distinctio. & vide amplè per Bertachinum de Firmo, in suo tractatu de episcopo. in principi. & etiam in iij. libro in j. parte illius quarti libri dicit quod portat crucem ante se, secundum gloss. in c. fina. vt lite pendente. Et aduerte, quod princeps seu rex debet ei præbere honorem in ascendendo in aduentu ipsius, & ei iuxta se venerabilem se

dem assignare, & sic ad dextram. Ita dicunt Panormita & Ioannes Andreæ in c. solita. de maiortate & obedientia. & Corsetus in tractatu de potestate regia. q. lvij. vbi dicit, quod quando accusatur, debet sedere & non stare. dicam infra in vij. parte, vbi ponam effectus illustrium personarum, & est in iij. consideratione. Imo etiam dicitur serenissimus in clemen. in plerisq; de electione. Imo dicitur dux, marchio, comes, & rex. notat Speculator. in tit. de rescrip. præsentatione. §. fin. versicu. sed nunquid expresso. Et est caput sue diocesis etiam si alij sint in dignitate positi. notatur in c. cum nõ liceat. de prescriptionibus. Imo etiam est caput capituli. extra de verborum significatiõ. c. cum clerici. notat Innocen. in c. cum dilectus. in prin. glo. de maiortate & obediens. & de officio. ordinarij. c. irrefragabili. intelligant quando non est priuilegium in contrarium; dicam infra.

Et licet sint multi ordines & dignitates in ecclesia dei. c. clericos. xxj. distinctio. tamen papa appellat se episcopum: eo quia in ecclesia dei nullus est maior ordo episcopali, vt dicit gloss. in proemio sexti. in verbo, episcopus. & facit gloss. in c. quamq; ij. quæstione vij. quæ dicit quod episcopus est maior presbytero cardinali: de quo tamen vide text. in c. si abbatem. de electio. in vj. & Gemini. in dicto. c. quamq; & in c. j. in ij. colum. de officio delega. in vj. Barto. in l. j. §. si quis appellationum. in j. colum. ff. de appella. Domini. meum Iaso. in dicta. l. imperium. in iij. colum. vide Cursum seniore in consilio suo lxxix. in ij. columna.

Aduerte tamẽ, quod episcopus debet honorare legatum de latere in vim iuramenti ab eo præstiti, de quo in c. ego. de iure iurando. & tenet Specula. in titu. de legato. §. j. versic. honoradus. Hinc dicit Bertachinus de Firmo, in j. tracta. de episcopo. in j. parte quarti libri, quod inoleuit consuetudo quod episcopi assistentibus dominis cardinalibus non portant rochetum saltem discoopertum, nec domini cardinales assidente papa: nec prætores ciuitatum baculum iustitiæ ferunt assidente præside prouinciæ. Quem autem locum habere debeat in capitulo: dic quod si est vt canoniceus, non præcedit capitulum, sed habet secundum locum in capitulo. Panor. in c. postulasti. de concess. præben. Felin. in rubrica, de maio. & obedientia. in ij. colum. dicam. j. latius in xlvi. consideratione.

Vigesima sexta consideratio. Episcopus Heduen. debet præcedere alios episcopos prouinciæ Lugdunensis, cum habeat pallium quod est signum & autoritas archiepiscopi, in quo plenitudo pontificalis officij continetur. c. nisi. extra de vsu & autoritate pallij. Ita quod post receptionem pallij potest se archiepiscopum nominare. Notatur ibi quod priuilegium habuit episcopus Heduen. à summo pontifice tempore sancti Syagrii tunc episcopi Hedue. vt habetur in c. rationis ordo. & c. in ea synodo. c. dist. Vtuntur etiam pallio episcopus Ipodie. episcopus Hostiensis: primus cardinalis episcopus omnium cardinalium, vt dixi supra in ij. consideratione, & etiam episcopus Arelaten. c. pallium. c. distinctio.

Et aduerte, quod pallium est de candida lana contextum, habens desuper circulum humeros contegentẽ, & duas lineas ex vtraq; parte, videlicet ante & retro pendentibus. A sinistris est duplex, & à dextris simplex, & quatuor cruces purpureas ante & retro à dextris & à sinistris, & ante et retro insiguntur. In pallio tres acus, quorum nullum vacat à mysterio,

sterio, vt dicit magister Alexander de Halis in iij. & omnia moralibus sunt imbuta mysterijs, & diuinis grauida sacris, vt dicit Guillelm⁹ in rationali. & plenissimè Io. de Turrecremata in c. episcopos. dicta c. distinc. & post eum Cardi. Ale. de verbo ad verbum, recitando verba ipsius de Turrecremata, illum tamen tacendo. Sed, archiepiscopus Florentinus in sua summa. iij. parte. titu. xx. c. iij. §. ij. dicit q^d pallium est quoddam ornamentum ad modum stolę sacerdotalis cum quibusdā crucibus nigris contextis, q^d defertur supra alia. ornāmēta, circūdans pectus & humeros ad modum coronæ ante dependens, & ibi ponit dies quibus, vtendum est pallio; & sic domini, supra allegati faciunt differentiam, vt videri potest de crucibus in pallio apponendis. Et quomodo sit petendum pallium, & infra quod tempus, vide in c. quoniam. & c. cum instantia. eadē distinctione. & de sacramento obedientiæ, & fidelitatis ecclesię; romanę præitādo in receptione pallij, in c. optatum. eadem distin. & in c. significasti. de electi. Nec potest quis pallium alij accommodare, imo cū eo sepeliri debet. c. ad hæc. c. ex tuarum. extra de autoritate & vsu pallij.

Et ideo ex prædictis inferrem, q^d si episcopus Heduen. impetrauerit pallium à summo pontifice, ex quo tunc poterit se nominare archiepiscopū, q^d præcedet omnes alios episcopos non vtentes pallio: sed ante receptionem illius sedebit in suo loco promotionis, vt dictū est ante in xxij. consideratione, incipiente, episcopi in sessionibus &c.

Vigesima septima consideratio. Exempti & habentes iura episcopalia in diocesi tenentur prestare reuerentiā episcopo. Bal. in l. fin. C. de ope. liber. Feli. in c. conquere. extra de offi. ordi. nota in c. cū non liceat. de præscriptio. Imo etiam canonici exempti ad reuerentiam præstādam diocesano episcopo tenentur, & possunt cogi. Nam non est dubium, q^d episcopus est maior dignitas, q^d sit in ecclesia, imo est culmen dignitatum. notatur in c. j. de præben. dixi supra in xxv. consideratione.

Ideo est maior canonico etiam exempto, & ideo reuerentiam eidem tanq^d digniori debent exhibere. C. de offi. rectoris prouincię. c. statuimus. extra de maio. & obediē. Nec debent irasci minores q^d maiores præferantur, & q^d eis reuerentia exhibeatur. xj. q. ij. c. qui resistit. Nam ideo diuersi gradus & ordines sunt distincti, vt minores maioribus exhibeant reuerentiam, vt dicit Lucas de Penna in l. sacri. C. de præpositis sacri cubiculi. glo. in l. j. §. si vicinus. ff. de aqua plu. arcen. in verbo, seruitutem. facit l. ij. ff. de alie. mutan. iudicij causa facta. & canonici debent appellare episcopum patrem, sed episcopus debet eos vocare fratres. Panor. in c. nouit. de his quæ fiunt à prælato sine consensu capituli. in ij. notabili.

Hinc ex his episcopus Parisiensis iustam causam habebat contra suos canonicos, qui tempore quo ipse benedictionem dabat populo nolebant assurgere, nec ei reuerentiā præstare in flectendo genua, si conquestus fuerit: eo quia tenebantur, nec poterant de iure illud recusare, licet prætendant habere quandam exemptionem. Et ita etiam fuit dictum per curiam parlamentalem Franciæ.

Crederem q^d decisio Bald. in d. l. fi. C. de oper. lib. esset vera in exemptis per pactū inter episcopum & monasterium factum, secus autē esset in exemptis per summū pontificem ex priuilegio. Ita aliās dicebat do. meus & præceptor do. Thomas Cusenier, legendo Pietauis prædictam legem, quam sub eo audiui: quem postea audiui esse aduo-

catum fiscalē in parlamēto Burdegalen. de quo semper in mente habui, q^d non erat eo maior & subtilior in iure nostro in tota Gallia. Nihil tamē tunc mihi pro hac distinct. allegauit, sed sicco pede trāsiit. Sed videtur q^d pro opinione illius sit, eo quia pacto ius reuerentiale tolli non potest. l. alia. §. eleganter. ff. sol. matr. Et ibi dicunt Ange. & Imola, q^d licet ecclesia sit exempta pacto, tamē tenetur ad reuerentiā episcopo, de quo per canonistas in ca. cū venerabilis. de testi. in c. pastoralis. de donatio. & etiam per Bal. in l. fina. per illum text. C. de bonis liberto. & in dicto c. cū non liceat. de præscriptio.

Vigesima octaua consideratio. Episcopū honorare debet princeps quantūcūq^d maximus. text. est & ibi Abb. in c. solitæ. de maio. & obed. & in c. omnes. & Martinus Laudē. in tracta. de dignitatibus. versi. x. Imo etiā, vt videmus in concilio Niceno, Cōstantinus Romanus imperator primū locum tenere non ausus est, nec se presbyterorum confessibus, sed sedem nouissimam occupauit, vt refert Policratus in libro de nugis curialium & vestigijs philosophorum, libro iij. c. ij.

Aduerte tamē, q^d rex præfertur & præsidet quibuscūq^d prælatis feuda tenentibus ab eo, secundū Panor. in c. cū virum. in fi. de foro cōpe. maximè rex noster Franciæ, eo q^d oleo sancto vnctus est: de quo latius vide infra in sequenti parte. in xxxj. consideratione. Imo episcopi regni debent ei iurare fidelitatem seu reuerentiā: quam reuerentiā in cōcilio sibi reseruasse declarat Theodoricus rex. c. cōcilia. §. hinc etiam. xlij. dist. quod intellige verū ratione feudorum & rerum temporalium, vt tenet Panor. in c. nimis. extra de iure iur. quo casu tenentur prestare fidelitatem. c. nimis. & ibi Panor. & alij, de iure iur. Bal. in præludij feud. Henricus Bohic in c. fi. extra de re iudic. no. in c. solitæ. & in c. dilecti filij. extra de re iudic. & in talibus reb⁹ feudalibus prælatus efficitur subditus regi: in alijs autem nō, sed reuerentiæ debitor. dicit Bal. in d. c. nimis. Sed etiam quo ad alia temporalia licet non sint feudalia subiiciuntur regi, imo constitutionibus & ordinationibus illius obedire tenentur in temporalibus. Bal. in c. cū venissent. de eo qui mittitur in possessionē causa rei ser. Et ideo videtur q^d si princeps aut rex exigeret collectas nouas super omni temporalitate sui regni pro necessitate defensionis suæ patriæ, q^d etiam bona temporalia clericorum & maximè feudalia essent illi exactioni subdita, vt videtur tenere Petrus de Ancha. in d. c. nimis: quod an sit verum, dicam alibi.

Aduerte etiam quia regens etiam in his quæ concernunt negotia ecclesiæ potest præcipere sacerdotibus primi & secūdi ordinis, vt habetur iij. Regum. xxij. vbi rex præcepit Elchia pontifici & sacerdotibus secūdi ordinis. Dicam infra in quinta parte quando ponam de excellētia & præeminētia Regum, in xxxij. considera. incip. quilibet rex seu princeps in suo regno. vbi posui de reuerentia præstanda regi per prælatum anteq^d administret.

Vigesimanona consideratio. Protonotarij participantes, cū habeant officium in curia, præferuntur omnibus officarijs post vicecancellarium, camerarium, poenitentiarium, & referendarium, post tamē episcopos: & si sint episcopi præferuntur ratione dignitatis officij cæteris episcopis. Quoniam Protonotariatus est dignitas, eū sint notarij papæ. xij. q. ij. capitu. ij. & capitu. cūm redemptor. v. q. j. capitu. quidam. notatur in capitu. cupientes. de electio. in vj. gl. j. in c. scriptum. de elec. Et dicitur Pro-

Quarta Pars

tonotarij, id est primi notarij apostolicæ sedis, à protos
græcè, quod est primus latinè: inde dicitur protomars
tyr, id est primus martyr, vt declarat gl. in authenti. de ta
bellio. §. illud quoq; colla. iij.

Ex quo ergo habent dignitatem. l. maximum. C. de
excusatio. munerum, libro x. l. j. C. de mada. principum.
l. præclaram. C. de primipila. libro xij. l. j. C. de præposi.
labo. libro xij. l. necq; Dorotheum. C. de decurio. lib. xij.

Istud tamen nomen Protonotarius nunquã ponitur
in Bulla, nec in alijs dispositionibus apostolicis, sed
tantum notarius. Licet in regulis cancellariæ ponatur il
lud nomen ad maiorem excellentiam, vt dicit commenta
tor vbi supra.

Et istud officium in principio ecclesiæ primitiua à bea
to Clemente ad sanctorum martyrum gesta perquirenda
atq; scribenda fuit institutum, vt legitur in historia san
cti Clementis papæ & Fabiani. Et sunt septem ordinarij,
qui dicuntur participantes, qui expediunt hodie bullas ec
clesiarum, & monasteriorum, & habent bonum lucrum:
hoc est intelligendum antebullam papæ Pij, & solebant
præcedere episcopos vsq; ad tempus papæ Pij: sed ipse
Pius mandauit sub bulla contrarium, & sic seruatur ho
die, vt dicit glo. regularum cancellariæ apostolicæ, in re
gulis papæ Iulij ij. in ij. parte. Et, vt dicit Lucas de Penna
in rubrica de magistris scriniorum, C. libro duodecimo.
tales hodie sunt secretarij domini nostri papæ, qui sunt
maiores post vicecancellarium, & sunt similes magistris
scriniorum, qui diuersis nominibus nuncupari possunt.

Et extraordinarij præferuntur quibuscunq; clericis se
cularibus cum dignitatem habeant, vt hic ante dictum
est, & rochetum portare possunt, duntamen vigesimum
annum habuerint, alijs non: nec possunt ante fieri Pro
tonotarij, prout statuit Paulus secundus. Et etiam q; post
annum à die promotionis ad ordinem Subdiaconatus or
dinarentur, vt ponit Benedicti in sua repetitione c. Ray
nutius. in verbo, Adiectæ impuberi. in princi. nu. xij. Et
dignitas istorum hodie vilescit propter numerum eorum
excessiuum, vt dicit Abb. Panor. in c. j. de priuilegijs.

Videtur tamen dicendum, q; etiam ante prædictos Pro
tonotarios sint alij officarij sedis apostolicæ qui præfe
rantur illis, vt sunt referendarij, qui debet esse octo, vt ista
patent ex ordine literæ: de quo per commentatorem regu
læ cancellariæ Iulij papæ ij. in ij. parte. de quibus referen
darijs dicam infra in vij. parte in xj. consideratione.



Rigesima consideratio. Post prædictos offi
ciales curiæ Romanæ sunt alij qui ex ordineli
teræ sedere aut præcedere debent, secundum
quod habetur in regulis cæcellariæ, post quos
Protonotarios est corrector literarum apostolicarum,
cuius officium est magnum & valde honorabile in curia
Romana: quia corrigit minutas rescriptorum iustitiæ, &
postea corrigit ipsa rescripta, & expedit eadem, & mittit
sua autoritate ad plumbum nomine Pape: & in aliquibus
ponit nomen suum in medio rescripti à tergo, & deinde
ponit manum vicecancellarius & scribit hoc modo, scilicet
mandetur ad plumbum: puta in sua nobis & similibus,
& iste habet bonum lucrum, quia habet vnam taxam
rescrip. Et de potestate ipsius refert Speculator in titu. de
rescripti præsentatio. & in titu. de appella. & ibi Io. And.
in additionibus, vbi multa alia de huiusmodi officarijs,
& vide commentatorem regularum cancellariæ Iulij pa

pæ secundi, in tertia parte principali, vbi amplè: ad quem
te remitto. De officarijs curiæ Romanæ cum non mul
tum viderim eos in practica, sed intellexi & cognoui per
tres menses quibus fui in ciuitate Bononiæ tempore quo
Iulius papa ij. illam recuperauit medio Ludouici xij. Frã
corum Regis: pro quo erat illustrissimus dominus Caro
lus de Ambasia locutenens regius in Italia & magnus
magister Franciæ qui illam subiugauit, & in subiectio
ne Iulij papæ ij. nomine regio posuit, expellendo Ioan
nem Bentiuolum, cui tunc assidebam pro auditore seu
magistro requestarum, & semper illū concomitatus sum:
& illa patria Bononiensi subiugata, ibidem remansi in
curia apostolica per tres aut quatuor menses pro negotijs
dicti illustrissimi domini de Ambasia apud Iulium papam
expediendis, tam ratione officij cardinalatus eius fratris
huius ciuitatis Heduen. episcopi, q; multis alijs, vbi alia
qua de prædictis officarijs intellexi.

Trigesima prima consideratio. Sumendo argumen
tum à titulis ecclesiasticis dicerem quatuor Abbas
tes generales quatuor ordinum generalium, videlicet san
cti benedicti Cluniacensis, Cisterciens. & Præmonstraten.
præferri debere omnibus alijs abbatibus, cum dicantur
reuerendi patres in Christo: alij verò tantum reuerendi
patres. Et sic etiam præferri debere omnibus protonota
rijs etiam ordinarijs: licet protonotarij deferant rochetum,
quod non faciunt abbates: & tanquã quilibet sit ca
put in suo ordine, vt Abbas Cluniacensis, qui facit caput
in ordine Cluniacensis. vt tenet Oldradus consilio cccij.
quod incipit: Prima quæstio est, vbi mouetur tribus fun
damētis, quæ videas, cum sint optima pro autoritate ab
batis Cluniacensis, qui est vnū caput in toto ordine, & tãq;
exemptus in ordine debet præcedere omnes quoscunq; alios
Abbatibus. notatur in c. ad apostolicæ, de priuilegijs, lib. vj.
& in c. per tuas. extra de maiorita. & obediēt. dicā infra
in lv. consideratione. Et exempti Abbates possunt in con
cilio generali vti Mitra auri frizata, sed non exempti de
bent deferre albam & planam. notatur in dicto capitu. vt
apostolicæ. Et ita etiam dicit & tenet Nicolaus Boerij in
suo tractatu de autoritate & præminentia sacri magni
concilij, in prima parte, in secunda ratione. dixi supra, in
vigesima consideratione huius partis. Abbates tamen
Cistercienses non sunt exempti, quin secundum formam
sue iurisdictionis teneantur reuerentiam & obediētiam suis
episcopis exhibere, seruata regula sua: vt habetur in capit.
ne dei. & ibi gloss. & docto. extra de simonia. Audiui alia
quando dici à quibusdam, q; abbates Cluniacensis, & Cister
ciens. ordinum, qui sunt duo capita in ordine, in curia apo
stolica stant ad pedes summi pontificis in illa sede, in qua
sedent protonotarij participantes & episcopi: qui in hoc
videtur præcedere episcopos, eo quia sunt viciniore prin
cipali prælato & superiori, scilicet summo pontifici, arg.
tex. in ca. perlectis. xxv. distinct. de quo infra dixi in lvj. &
lvij. considerationibus.

Et aduerte quod Abbates habentes terras in quibus
exercent iurisdictionem, habent magnam dignitatem, cum
æquiparentur præsidibus prouinciarum, & sic sunt claris
simi, secundum Bald. in l. prima. §. his cunabulis. circa me
dium. ff. de officio præfecti prætorio. Crederem tamen
istos quatuor potius esse spectabiles, & æquiparari comi
tibus propter generalem administrationem in inferiores,
quam habent.

TRigesima secunda cōsideratio. Abbas regularis præfertur, cæteris clericis, & non solum clericis simplicibus, sed alijs constitutis in dignitatibus secularibus inferioribus ab episcopo. Abbas in c. decernimus. & post eum Philippus Decius de iudicijs. Gemini. in c. fin. in prin. per illum tex. de offi. dele. in vj. vbi dicit, q̄ Abbas præfertur canonicis ecclesiæ cathedralis: idem etiam tenet Bal. in c. pastoralis. in ver. extra quero. extra de offi. delega. dicens, q̄ magis est deferendum vni abbati foraneo q̄ in canonico cathedrales ecclesiæ, quia est in dignitate, cum præsit capitulo. Et canonicus cathedralis ecclesiæ non dicitur habere dignitatem. Dominicus de sancto Gemi. in c. statutum. in prin. per illum text. de rescriptis in vj.

Sed intellige prædicta, nisi canonici collegialiter procederent, quia tunc ecclesiam cathedralem representant, quæ plus alijs honorari debet, vt notanter dicit idem Dominicus de sancto Gemi. in c. quibus. in prin. §. quamq̄. in tertio notabili. de præben. in vj. & Felin. in c. postulasti. col. vj. extra de rescriptis. & in c. meminimus. in fine secundæ col. de accu. vbi dicunt, q̄ canonici ecclesiæ cathedrales præcedunt abbates in processionibus. Ad quod bene facit quod not. domi. Ab. in c. cum non liceat in prin. de præscri. vbi dicit q̄ ecclesiæ inferiores debent reuerentiam episcopo, & sic ecclesiæ cathedrali.

Ex quibus constat, q̄ fratres minores huius ciuitatis Heduen. male fecerunt in obitu nobilis & potentis viri domini Francisci Rolir, quōdam bailliui Hedu. volendo tunc vltimum locum tenere cum cappa in eorum ecclesia etiam post episcopum & canonicos ecclesiæ cathedralis: cum etiam si fuisset ibi abbas non potuisset prætere maiorem locum in præsentia episcopi & canonicorum ecclesiæ cathedralis collegialiter procedentibus, vt hic antedictum est.

Et q̄ abbatia alijs dignitatibus inferioribus secularibus ab episcopo præferatur, facit tex. in c. penul. de off. vi ca. in c. in sinuãte. de offi. dele. in c. ij. de renuncia. in c. cum dilecti. de electi. in c. ex parte. in princip. de verbo. signific. & in d. c. decernimus. de iudi. ibi. abbates archidiaconi. vbi ex priori nominatione præfertur abbas archidiacono & prior nominatur, et ex priori nominatione maior dignitas arguitur, notatur in c. bene quidē. xvj. distinctio. & in c. quorūdam. de electi. in vj. & in c. præsentī. in prin. de off. ordina. in vj. & in c. fi. de offi. delega. in vj. dicam infra latius in lxxij. cōsideratione.

Ex quibus supradictis infert Barbatia in d. c. decernimus. q̄ abbas præfertur archidiacono cathedrales ecclesiæ. Pro quo est deci. Panor. in c. ex ore. in iij. notabili. per illū tex. de priuilegijs. Faciūt tex. q̄ præferatur abbas archidiacono cum prior etiam nominatur. in c. fi. de dilati. in c. dilectas. de offi. dele. & in c. fi. de confirma. vtili vel inuili. & in c. cum oporteat. de accusationibus.

Faciunt quæ dicit Andre. siculus, dictus Barba. in d. c. decernimus iã supra pluries allegato. in iij. & iij. col. vbi etiam abbas præfertur Duci, cū prior sit in nominatione, aut. habita. C. ne filius pro patre. ibi tñ dicit Felin. q̄ videtur q̄ abbas non habeat dignitatem, imo solum dicitur habere officium: quod an sit verum, vide eum ibi.

Et quoniam ista in pluribus locis eueniunt, volo ea ampliori stylo tractare. Et primò ponam argumenta pro vtraq̄ parte, & responsiones ad argumenta vtriusq̄ partis, tum ponam quasdam conclusiones.

Primò ergo videtur dicendum, q̄ Abbates debeant præcedere capitula ecclesiarum cathedralium ex eo, quia tex. in c. fi. de maiori. & obediē. ibi, prælatorum Burdegalen. prouinciæ & cathedralium capitulorum. vbi tex. præponit prælatos capitulis cathedralium ecclesiarum: modo Abbates dicuntur prælati. c. ij. de iudi. & ordo scripturæ in dubio est inspiciendus. l. quorties. ff. de vsufr. l. generaliter. §. & siquidem. ff. de fidecom. liberta. l. moribus. §. prius. vbi dominus meus lason post alios. ff. de vulga. & pupil. substi. l. cum pater. §. penul. ff. de lega. ij. c. mandato. de præben. c. penulti. in prin. de electio. in vj. xliij. distin. c. sit rector. in fi. Felin. in c. cum dilecta. col. iij. de rescrip. Are. in consi. c. iij. Faciunt plura allega. per do. Præpositum cardi. in c. nicolao. in pe. col. de appella. per Angelum Areti. in §. licet. ex quibus causis manumit. non pos. & in §. ante hæredes. in situ. de legatis. & in §. siquis. in situ. de inutilib. stipula. & dicam amplius de huiusmodi ordine scripturæ, igitur &c.

Secundò sic probatur. Nã, vt videmus, ex eodem ordine abbates post episcopos nominantur, vt est tex. in c. decernimus. de iudicijs. & in c. in nomine domini. in prin. c. xxiij. dist. & in authen. habita. C. ne filius pro parte. vbi etiam Abbates præponuntur Ducibus & proceribus sacri palatii, facit tex. in c. fi. de off. deleg. libro vj. & in rubro & nigro episcopum vel abbatem. & in c. j. in prin. de his qui feudum dare possunt, & per illum tex. in d. c. decernimus. in iij. col. dicit Barbatia hoc esse sine dubio q̄ Abbates præferuntur canonicis ecclesiæ cathedralis: imo videtur ibi tenere q̄ præferantur, archidiaconis, & digniores sunt illis: imo, vt ibi dicit, consuluit q̄ prior perpetuus & abbas præferuntur archidiaconis, decanis, & canonicis ecclesiæ cathedralis. Cōsuluit tamen & dicit, q̄ in processionibus ecclesiæ cathedralis præfertur abbatibus.

Tertiò facit, quoniam abbas obtinet dignitatem. c. vt apostolicæ. de priuilegijs. l. vj. ibi: quibus nō competit ex propria dignitate. not. glo. fi. in c. exposuisti. de corpore vitiat. c. indemnitates. §. verum. de electi. lib. vj. Sed canonici ecclesiarum cathedralium non sunt in dignitate positi, notatur in c. statutum. in prin. de rescri. lib. vj. ibi: habentes dignitatem, & habentes personatum. & canonici ecclesiæ cathedralis ponuntur vt diuersi. ad idem c. j. §. hoc autem. ibi, dignitatibus & canonicatibus. de iudicijs. cum similibus. Inno. in c. fraternitatem. de sepulturis. Hostien. in summa. tit. de filijs presbyterorum. §. fi. Barba. in c. quæ situm. in j. col. de rerum permutatione. Sed habentes dignitatem debent alios in sessione, sententijs, vel opinionibus, & in subscriptionibus, & alijs similibus præcellere. l. j. & ij. ff. de albo scribendo. xvij. distincti. §. hoc quoq̄ notandum. c. episcopos. vbi præpositus, de Turrescremata, Gemini. & alij xvij. dist. & digniora præponenda. in situ. de iure natu. gentium & ciuili. §. vlti. glo. in §. alia. in situ. de bono. possess. Ad istud posset responderi q̄ nō videtur esse bene determinatum, q̄ abbatia sit dignitas: sed potius officium, vt videtur tenere, Felin. in c. ij. de iudicijs.

Quartò facit, quia Abbas est de maioribus ecclesiæ, & alij dicuntur inferiores. c. si quis deinceps. coniungendo principium cum fine. xv. q. vj. per quem tex. dicit Archidiaconus in c. ij. in verbo, dignitates. de præbendis, libro vj. q̄ in odiosis appellatione dignitatis non venit episcopus, vel Abbatia, eo quia sunt dignitates primi gradus. Alij verò dignitates dicuntur inferiores, & refert hoc tenere

Quarta Pars

Ioannes Monachi Cardinalem in c. inquisitoris, de hæreticis, lib. vi. idem tenet glos. ordinaria in d. c. ij. glo. j. in fine. q. sub illo c. continentur episcopatus vel Abbatie & ita seruat Romana curia, quæ huiusmodi dignitates in ipsa curia vacantes suæ dispositioni specialiter & expressè reseruat.

Quintò Abbates habent iurisdictionem ordinariam in suis Cœnobijs & Monasterijs, ita q. possunt subditos suscipere, interdicere, & excommunicare. c. quāto. vbi gl. no. in glo. penult. de offic. ordi. c. ad nostram. iuncta subscriptione, & c. reprehensibilis. in fi. de appell. c. sicut tuis, cum subscriptione. & glo. in verbo, anathematis. in principi. de simo. optimè text. in cap. nullū. in cap. abbates. xvij. q. ij. per Barbatiam in c. cum contingat. xxxij. col. de foro compe. Abbatem in reperi. c. si quis contra clericum. eo. titu. de foro competen. Et quod amplius est, etiam abbatissa habet iurisdictionem. c. dilecta. de maio. & obedi. & in c. detecta. de excessu. prælatorum. non tamen potest excommunicare. vt ibi notatur, imo & prior maior siue cõuentualis habet aliquam iurisdictionem. c. cum in ecclesijs. eodem titu. extra de maiori. & obedi. & ibi doc. Et taliter dicitur habere dignitatem per text. in c. nisi essent viri. de præben. ita q. poterit esse delegatus. clem. ij. de rescriptis. quod non habet capitulum seu collegium ecclesiæ cathedralis, cum nõ habeat iurisdictionem in singulos canonicos de iure communi, imo episcopus habet illorum excessus corrigere, & de eorum causis cognoscere. c. irrefragabili. §. excessus. de offic. ordi. nec etiam dignitatem. notatur in c. statutum. de rescriptis. in vj.

Sextò abbates debent esse sacerdotes. c. j. de ætate & qualitate. ita q. ordo presbyteralis est annexus dignitati abbatali aptitudine non actu: hoc est nõ est necesse q. tempore promotionis ad abbatiam sit presbyter, sed debet habere ætatem legitimam & alia in sacerdote requisita, & q. primū illum ordinem recipere, not. Panor. in c. cum in cunctis. §. inferiora. penult. col. circa medium: de electio. post glos. valde notabilem in verbo, annexi. clem. vt hi qui. §. j. de ætate & qualita. Ioan. Andr. in nouella in c. ei cui. in fi. lecturæ. de præben. in vj.

Sed canonicatus & præbendæ etiam cathedralium ecclesiarum nullum habent ordinem actu vel habitu præter psalmistatum aut primam tonsuram adiunctum. c. quæris: de ætate & qualita. cum ibi notatus per Io. And. & Anto. de butri. honus text. in c. ij. in prin. de ætate & quali. vbi dicitur, q. tales canonici non existunt in sacris ordinibus hoc solo puniuntur, q. priuantur voce capitulari: ratione ergo administrationis & ordinis debent Abbates præponi capitulo vel canonicis. c. statuimus. de maio. & obedi. c. fi. de constitu. c. cum olim. de consuetu. iuncto c. ad hoc in principi. de offic. archi. & c. j. de offic. archipresbyteri. dicam infra in consideratione incipiē. minor ordine. vbi dicam de archidiacono qui præfertur archipresbytero, eo q. est maior administratione, licet archipresbyter sit maior ordine.

Septimò abbates assumuntur per electionem fratrum vel religiosorum suorum. c. ij. & in. & c. abbatem. ij. c. quæ sit. §. aliàs. versi. defuncto. xvij. q. ij. c. fi. xvj. q. vij. Adeo q. omnes solennitates requisitæ in electione episcoporum debent interuenire in canonica vocatione abbatū, c. quia propter in principi. de electio. Honorabilius est autem assumi per viam electionis aut postulationis, q. per prouisio-

nem aut collationem: vnde in gratia generali per quam mandatur alicui de dignitate ad alicuius præsentationem, institutionem, collationem, vel aliam dispositionem quamlibet, non includitur dignitas electiua siue ad quam quis consuevit per electionem assumi, vt est text. in c. cum in illis. §. j. de præben. libro vj. clem. j. §. ad hæc. & ibi gloss. multum notabiliter in verbo, quamuis. eod. titu. canonicatus verò & præbendæ vacantes replentur per collationem episcopi & capituli, alterutrius illorum secūdum diuersas cõsuetudines. c. cum in ecclesijs, de præben. libro vj. no. Panor. post glos. in c. cum ecclesia Vulterana, de electio. gloss. in c. fi. de supplen. negli. prælato. xxj. distinc. in summa, in glo. in prin. & in c. irrefragabili. §. excessus. circa medium gl. vnicæ, de offic. ordi. facit. c. nulla. §. j. de concessione præbendæ. li. vj. & c. ea noscitur, de his quæ sunt à prælatis.

Octauò abbas dicitur prælatus ecclesiæ. c. ij. de iudi. c. cum ab ecclesiarū. cum ibi no. de offic. ordi. c. vt apostolica. de priuilegijs, li. vj. cle. prima. in verbo præfidenti. de rescri. c. quanto. in fi. de offic. ordi. c. fin. de regularibus in prin. quasi præ alijs dilati, vel lati, secūdum Panor. in d. c. cum ab ecclesiarum. primo notabili cum diuersis cõcordantijs ibi allegatis. Et pastor ecclesiæ dicitur, ita q. per eius obitum dicitur monasterium viduatū. c. ne pro defectu. in principi. de electio. in d. ca. sicut. in prin. vbi gloss. notabilis. in verbo, pastores. qui ponit allusionem honorū & malorum pastorum.

Item pater dicitur. capit. vltimo. ibi, patres abbates. de regulari. gloss. in l. secunda. in clem. abbates. de rescript. vnde abbas nomen Hebraicū secūdum aliquos, vel Syrorum, secūdum alios, interpretatur pater. ad Galatas iij. iuncta gloss. ordinaria. & ad Romanos viij. capit. xxij. q. iij. cap. hæc autem. aliàs §. ex his omnibus. in fine. sub d. cap. Archimandritæ Græcè, hoc est principes ouium vel monachorum, qui sunt quandoq. lupi rapaces. Not. Accursius in epistola, Inter claras. in verbo, archimandritæ. circa medium. C. de summa trinitate & fide catholica. & in authent. de monachis. §. illud. Quæ nomina non inueniuntur imposita capitulo vel canonicis, nec illorum officio conueniunt. Et cū sint nomina dignitatis & honoris, maxime cū sint appellatiua ab eis augmentum sumere licet, vt facit text. in §. eit & aliud. institu. de donationibus. & l. decernimus. ibi, & ipsorum monachorum nomen exposit. vbi gl. ponit interpretationē verbi monachus. C. de episcopis & clericis. & l. j. in fine. C. de officio præfecti vrbis. ibi, vt sciat ex ipso nomine quid præfecto debetur annonæ. & l. defensores. ij. ibi, nominis sui tantum fungantur officio. C. de defensoribus ciuitatum. xvj. q. j. capit. si cupis. in principio. ex quo videtur dicendum, quod cū sint maioris dignitatis & honoris quàm canonici, q. illos præcedere debeant.

Nonò abbates habent multa priuilegia in corpore iuris clausa, quæ non cõpetunt capitulo ecclesiæ cathedralis nec canonicis: inter quæ dispensant in pluribus articulis contra regulas iuris communis. ex quibus Spec. in tit. de lap. & disputa. §. sunt quoq. nonnullæ alię persone. versi. alias quoq. enumerauit xxxv. casus.

Item possunt conferre primam tonsuram & minores ordines vsq. ad lectoratum inclusiue subditis suis, in quibus iurisdictionem habent quasi episcopalem. lxx. distinc. c. j. iuncta gl. in verbo, alia. de supplen. negli. præla. c. cum

c. cūm contingat. & de ætate & qualitate. c. abbates. in fi. iuncta glo. penul. de priuile. lib. vj. facit c. j. cum gl. in verbo, à non episcopis. de ordinatis ab episcopo qui renunti. episcopatu. duobus tamen concurrentibus vt copulatiue interuenien. videlicet, q̄ sint presbyteri, & q̄ benedictio nis munus susceperint. d. c. cūm contingat. aut saltem per eos nō steterit quominus receperint per dictū c. primum.

Aboluunt insuper monachos ab excommunicatione pro violenta manuum iniectioe in personam ecclesiasticam incurta iuxta determinationem c. ij. c. canonica. & c. cum illorum. de sententiā excommunicationis.

Modo magis priuilegiatus minori priuilegiato præponitur secundūm glof. ordinariam in verbo priuilegiatum. in c. accusatus. §. sanē. de hereticis. lib. vj. facit c. volentes. de offi. legati. l. fi. ff. de offi. procon. xxj. distin. c. deniq; facit de priuilegijs credi. per totum. ff. & C. & qui potiores in pigno. habeantur. l. assiduis. cum duobus authē. sequentibus. & etiam facit C. de officio fisci. & de priuilegijs dotis. per totum.

Decimō, abbas benedicitur ab episcopo: dicitur primo cap. & cap. cūm contingat. supra alleg. cap. quoniam. lxix. distinc. c. meminimus. de accusatio. cap. inter monasterium. de sententiā & re iudicata. vbi etiam plenē tractatur, maximē per Panormita. & Feli. an electus & confirmatus ante benedictionem debeat appellari abbas vel electus. & idem Feli. in cap. eam te. colum. v. versic. tertio restringuntur. de rescriptis.

Intantum q̄ ista abbatib. benedictio non est simplex, sed mista inter ordinatoriam & simplicem mediū tenens: tamē plus participat ordinatoria quā simplicis, eo quod per illum potestas conferendi certos ordines & benedicendi abbatib. subditos confertur, prout no. Io. andr. in versic. ad sacros. post Hostien. ibi in c. tuam de æta. & quali. in c. meminimus præallegatis. in verbo, benedictionis. glo. ordinaria plenior de iure in verbo, benedici. clement. attendentes. §. statuimus. de statu monachorum. ratione cuius benedictionis possunt benedicere ornamenta ecclesiæ, imagines, crucem, libros, & similia. notant Stephanus, Guilelmus de Lauduno, & Cardinalis in dicto §. statuimus. & in dicto cap. Abbates. vbi Ioan. Andr. in nouella. Dominicus de sancto Geminiano, & Philippus Francus de priuilegijs, lib. vj. Angelus de Claua, in sua summa, in verbo benedictio. §. primo & secundo.

Vndecimō, Abbates dicuntur sponsi vel mariti spirituales suorum monasteriorum, non sic canonici. not. glo. j. post Innocen. in cap. quia propter. de electio. non tamen ita propriē sicut episcopi ecclesiarum cathedralium. notatur in ca. vltimo. de postulatio. prælatorū. iuncto capitu. si abbatē. de electio. lib. sexto. vbi probatur quod episcopus non potest eligi ad aliā prælaturam, sed bene Abbas.

Duodecimō, Abbates vt plurimum ex priuilegio aut consuetudine vtuntur insignijs pōtifficalibus, scilicet anulo, baculo, mitra, sandalibus, & benedictione solenni. ca. abbates. de priuilegijs, libro vj. & capi. vt apostolicæ. eo. titu. de priuilegijs, libro vj. quæ non inueniuntur concessa simplicibus canonicis vel alijs inferioribus, salte ita communiter. Et hæc dignitas summē est attendenda, cūm illa tendat ad gloriam & honorem maximum ratione deulationis prædictorum pontificalium: de quibus plene per Specula. in titu. de priuilegijs. §. j. ver. abbas. Et propterea dicebat Geminia. in d. cap. vt apostolicæ. q̄ plus debet honorari prælatus qui potest vt talibus insignibus pontifi-

calibus, quā qui non potest vt: subdens quod ex maiori ritate ornatus quo quis potest vt, colligitur etiam maioritas dignitatis: & hoc dicit esse notandum pro ordinandis abbatibus in actibus qui per eos geruntur: quoniam ex quo vtuntur dignioribus insignibus & maioribus præfulgent honoribus, etiam debent in digniori loco collocari. facit glof. xlj. distinc. cap. parsimoniam. cum text. in §. j. in titu. de iniurijs. & in capi. penulti. & cap. quoniam. de vita & honesta. clerico. vbi ex qualitate & preciositate ornamentorum augetur dignitatis prærogatiua. dicit tamen Lucas de Penna in l. vnica. C. nulli licere in frenis. libro xj. in iij. colū. q̄ inferiores non possunt præsentē maiore dignitate aut potestate, vt i ornamento eius qualitatis & decoris quod maiori conuenit: quod no. per textum in d. cap. vt apostolicæ. quoniam vidi de hoc dubium. & vbi de Geminia. in dicto cap. vt apostolicæ. vbi ponit quādo & quomodo, & quibus mitris abbates possint & debeant vt, & in quibus locis.

Decimotertio, maior idoneitas exigitur in abbate quā in canonico. Promouendus enim in abbatem, debet habere viginti quinque annos. notat Panormitanus per illū text. in cap. cūm in cunctis. §. inferiora. de electio. Maior autem septennio, licet minor quatuordecim, potest esse canonicus ecclesiæ cathedralis. c. super inordinata. cum ibi notatis. de præbendis. bonus text. cum gloss. in ca. ex eo. de electio. lib. vj. facit cap. ex ratione. & cap. indecorum. de ætate & qualitate. Ac etiam moribus. xvij. q. ij. c. si quis abbas. in authen. de monachis. §. j. collatio. j. & in authen. de sanctissimis episcopis. §. iubemus. colla. ix. in maioribus autem dignitate, maior idoneitas & sufficientia requiritur. d. cap. cūm in cunctis. in principio. prima. q. j. capit. vilissimus. facit l. qui indignus. ff. de senato. facit quod not. glo. in verbo, præsumptione. in cap. scriptum. de electio. Et ex istis fundamentis tenent multi, q̄ abbates sunt canonicis ecclesiæ cathedralis & ceteris inferioribus dignitatibus ecclesiæ cathedralis præferendi. Et his motiuis mouetur quidam Ioannes Montagu, post tractatum de bigamia, qui hanc materiam disputauit. Et licet aliqua fundamenta pro parte contraria faciat, ad illa tamen respondet, & videtur in hanc partem inclinare: ego autem adhuc recitabo argumenta & motiua pro parte contraria, & tandem quid tenendum dicam.

Et primō pro capitulo ecclesiæ cathedralis facit: quia episcopus & canonici ecclesiæ cathedralis constitunt vnū corpus spirituale & mysticum, cūm episcopus sit caput, canonici qui simul capitulum efficiunt alia membra: vnde de episcopus sine sui capituli consilio, nihil de spectantibus ad regimen ecclesiæ suæ tractare vel concludere debet. c. nouit. & cap. quanto. de his quæ fiunt à prælato sine cōsensu capituli. nisi consuetudo legitime præscripta habeat contrarium. c. non est. de consuetudi. lib. vj. Modo membra caput sequuntur. cap. non liceat. in principio. de præscriptioni. l. cūm in diuersis. ff. de religiosis & sumptibus funerum.

Et quidam doctor me existente in studio male interpretans illam legem, allegauit eam ad istud propositum, q̄ vbi est caput, ceteretur esse totum: quod adhuc peius pro doctore intelligentes scholares, ceperunt eius capones, & dimiserunt capita. Et cūm conquestus fuisset doctor de suis caponibus, accesserunt ad eum scholares & dixerunt. Domine, vos interpretando legem, cūm in diuersis. ff. de religiosis & sumptibus funerū, dixistis q̄ illa lex faciebat

Quarta Pars

q̄ vbi erat caput censetur esse totum: ideo illam volendo deducere ad effectum accepimus panes, & dimisimus capita. Sed quia videmus q̄ nihilominus conquerimini de caponibus vestris, qui censentur esse in loco in quo sunt capita secundum illam legem: ideo videtur q̄ aut illa lex hoc non dicat, aut q̄ nostræ leges sunt fraudulose, aut q̄ interpretatio vestra non est bona, aut q̄ indebitè conquesti fuistis de dictis caponibus: & propterea detis nobis veram interpretationem illius legis. Qui doctor respōdit, q̄ illam intelligebat solum in suo casu, scilicet in sepultura cadaueris mortui & non in caponibus: & q̄ interpretatio scholarium erat nimis larga, & vltra quàm intellexisset dictus doctor.

Secundò pro hac parte canonicorum & capituli facit, quia maior est cōmunio inter episcopū & suū capitulū seu ecclesiam, q̄ cū alijs corporibus, vel ecclesijs inferioribus. c. requisisti. §. si verò in fi. de testamen. adeo q̄ quicquid acquirit p̄sul, suę ecclesię v̄ cap̄lo acquirit, vt ibi, & c. j. i. fi. c. ti. c. ij. & iij. de peculio clerico. & c. vnico. xvij. q. j. i. fine.

Tertiò canonici dicuntur fratres episcopi, d. cap. & c. quanto. de his quæ fiunt à prælato sine consensu capituli. xxv. distinctio. c. esto subiectus. sicut cardinales omnes dicuntur fratres pontificis. c. licet tertiò de testi. c. j. cum glo. de offi. legati. c. fundamenta. in prin. iuncta glo. in verbo, fratres. de electi. lib. vj. sic & episcopi ac superiores fratres Romani pontificis appellatur. c. q̄ graui. de crimine falsi. Quia ergo episcopus vt maior ordine & dignitate ab abates præcedit, in quo nullus hæsitat: ergo & capitulum suum ratione dictarum conuentionis & fraternitatis: cum videamus dignitatem & honorè paternum ad filios transferre. l. fœminę. l. filium & l. liberos. ff. de sena. l. cum legitime. cum ibi notatis. ff. de statu hominum. c. ij. de conuersi. infidelium. Et facit, quia connexitas & coniunctio operatur ampliationem priuilegij, vt tenet do. meus. Iason. & ibi ostendit per multa in l. j. C. de trāsa, & dixi in cōsuetudinibus nostris ducatus Burgūdię. in ti. Des iustices & droictz dicelles. §. iij. in glos. Et sur ses hommes subiectz. ibi. Ad dicitio. Et aduerte. Sic etiam, vt videmus, ratione cōiunctio nis siue dignitatem siue nobilitatem defendit in vxorem, etiam post eius mortem, quando vidua manserit. dicta l. fœminę. l. prima & vlti. ff. de senatoribus. l. mulieres. ff. de incolis. l. mulieres. C. de dignita. lib. xij. c. ex parte. vbi gl. fina. Panor. & Feli. de foro cōpe. bonus tex. in ca. is qui. §. fina. de sepulturis. lib. vj.

Et licet ad ista tria fundamenta videatur respōdere idē Ioannes Montaigne, q̄ cōmunio & fraternitas existens inter capitulum & episcopum non transfert honorem de bitum episcopo ad capitulum, sicut frater aut focius non transfert honorem aut nobilitatem seu dignitatem ad fratrem vel focium, maximè quando episcopus nō est de capitulo, vt in pluribus, vt dicā in xlv. consideratione. quoniam, vt etiam dicit, episcopus nō venit appellatione capituli. probat rubrica de his quæ fiunt à prælato sine consensu capituli. vbi prælatus & capitulum ponuntur tanq̄ diuersa, & dicit esse glos. magistrā & singularem in cle. ij. §. illi verò. in verbo, in eisdem. de æta. & qualita. facit c. vnicum. ne sede vacante. lib. vj. c. postulasti. de concessio. præben. c. à collatione. de appel. lib. vj. quod not. glo. in c. causam. de electio. Tamen suæ responsiones non stringūt ad prædicta, in casu, maximè in quo episcopus vadit professionaliter & est in capitulo cum canonicis, quia tunc cū sit canonicus. Panor. in c. postulasti. de concess. præben. &

ibi est tanq̄ caput, & canonici membra, repræsentantes simul ecclesiam cathedralem. Non enim liceat à capite membra discedere. Ideo statim post episcopum debet esse canonici, tanq̄ mēbra immediate sequentia caput, & hoc tenet Gemi. & alij in c. q̄uis. §. quemq̄ in tertio notabili. de præben. in vj. & alij supra allegat. in principio huius considerationis.

Et licet dignitas nō transferatur ratione cōmunionis aut fraternitatis, tamen ratione communionis & connexitatis quis sortitur priuilegium seu consequitur priuilegium priuilegiati, vt dixi hic ante. & faciunt infinita quę adduci possent, de quo plura per do. meum Iaso. in d. l. j. C. de transactio. Vltra eum faciunt, q̄ ratione connexitatis quis sortitur seu consequitur priuilegium. glo. in c. postulasti. quasi in fi. de concess. præben. Hinc videmus, q̄ si plures delinquant quorum aliqui sint clerici, q̄ ratione priuilegij clericatus non solum clerici delinquentes sunt remittendi coram iudice ecclesiastico, verū etiam laici delinquentes cum clericis. Istud est dictum stupendum Antonij de Prato veteri in l. ij. ff. quæ sententię sine appellatione rescinduntur. allegatum per Feli. in c. j. de prescriptio. pro hoc facit dictū Bar. in l. præcipimus. §. eodē obseruando. C. de appella. dixi plenè in consuetu. nostris ducatus Burgūdię. in ti. Des iustices & droictz dicelles. §. v. in gl. S'il n'a grace du prince. ver. anteq̄ tamen ponam illos casus, numero lxx. Nā nulla maior esse connexitas potest, q̄ sit inter caput & membra, cum sint indiuisibilia.

Sed ratione connexitatis idem debet esse iudicium de vno cōnexorum q̄ de alio. Feli. in c. translato. in ij. col. & in xvij. consequenti. Hinc est q̄ sententiā generalis extenditur ad connexa. Idē do. meus in l. si de certa re. in ij. col. C. de transactio. & ratione connexitatis ecclesia cognoscit de causa prophana. Panor. in c. licet ex suscepto. in v. col. extra de foro compe. Et ratione connexitatis iudex impetratus super petitorio cognoscit de possessorio. Panor. in c. ex conuentione. extra de ressi. spoliato. Imo dicitio taxatiua non tollit cōnexa. do. meus Iason in l. actio nem. C. de procura. & si quis se extendat vsq̄ ad connexa dicitur obseruare fines mandati. do. meus Iason in l. si procurator ad vnam speciem. C. de procurato. Et ratione etiā fraternitatis quis etiam consequitur priuilegium, vt dicit Bar. in l. qui iurisdictioni præest. in fi. ff. de iurisd. omnium iudicum, vbi ponit de duobus fratribus feudum cōmune habentibus, & vnus committit felloniam propter quam priuari deberet feudo, alter verò nō, q̄ neuter priuabitur: quam decisionem sequitur Corsetus in singularibus suis, in verbo, cōmunitas, & do. meus Iason in d. l. j. C. de transactio. allegat Bald. in c. j. quib. modis feudum amittatur. sed non allegauit Bar. in dicto loco.

Quartò pro hac parte facit, quia capitulum sede vacante episcopo succedet in omni iurisdictione episcopali siue exercitio eiusdē in libera spiritalium & temporalium administratione. c. his quæ. & c. cum olim. in fi. de maio. & obedi. c. vno. eo. ti. lib. vj. c. si episcopus. & c. si de supplē. negli. prælato. lib. vj. clemen. statutū. de elec. cum concor. Et licet ad istud fundamentū respondeatur, q̄ illud priuilegium est temporale durante vocatione sedis episcopalis tantum: & ideo q̄ sit honoratione priuilegij impendendus, eodē tempore finire debet quo ipsum priuilegium: ex quo, vt dicitur, quādo sedes vacat, & capitulum gerit vices episcopi, preferri debet abbatibus & inferioribus prælatis, per c. præcipimus. xiiij. distinctione. c. sane. l. e. ij. de offi.

de offi. delegati. quæ no. Felin. in rubri. de maio. & obedi. col. v. in princ. adducuntur not. per Ioã. Andr. in nouella. in c. deliberatione. super glo. ij. de offi. legati. libro vj. vbi dicitur q̄ præpositura ecclesie Taurinen. sit ibi maior dignitas post episcopalem seu pontificalem, eo q̄ immediate sedet post episcopum, conuocat capitulum, & similia, quæ sunt signa maioritatis: licet archidiaconus dictæ ecclesie mortuo episcopo gerat vices episcopi de iure specialiter. & ibidē Dominicus & Philippus Francus & Felin. in d. rubrica. penult. col. in princ. Sed prædicta nihil faciunt ad propositū, quia ea tantum ratione in hoc casu de iure communi capitulū sede episcopali vacante gerit vices episcopi, quia est maior quo ad administrationē ecclesie cathedralis, quæ est magistra totius diocesis post episcopū cum sit membrum immediate inherens capiti: ideo tanq̄ habens maiorem dignitatem iura dant ei administrationē de iure communi. In casibus autem alijs allegatis sunt casus speciales qui habent dicta priuilegia ad specialia consuetudine, locorum, ex quo non debent trahi in consequentiam, nec ex illis arguendum est, ad quod ex iure communi dispositum est. Faciunt ad prædicta. l. quod verò. cum l. sequenti, & sequē. ff. de legibus. vbi ea quæ sunt singulariter & in fauorem alicuius introducta contra rationem iuris non debent in consequentiam trahi, ex quo in hoc casu si ex priuilegio speciali competat maioritas præposito, ergo non est dicendum q̄ vacante sede episcopali competat eidem administratio: quod secus est in casu nostro, cū maioritas in hoc casu competat iure communi: ergo etiā ratione maioritatis est extendenda ad administrationem vacante sede episcopali. & in his responsionibus ad prædicta argumēta nō ambulat recto pede dictus Ioãnes Mōtaigne, qui voluit fauere abbatibus, in his maximè quæ cernūt ea quæ fiunt cū episcopo, vt infra dicitur amplius.

Quintò pro hac parte facit, quia cathedralis ecclesia quam capitulum constituere videtur, maiori gaudet prærogatiua q̄ ecclesie inferiores, & amplius debet honorari, ita q̄ in odiosis appellatione ecclesiarum ciuitatis vel diocesis non venit, nec includitur, capitu. quamuis. in §. quamq̄. de præben. libr. vj. vbi Dominicus de sancto Germaniano colligit, q̄ in processionibus generalibus canonici debent præcedere Abbates ciuitatis vel diocesis, & esse proximiores episcopo, de quo dicto supra dixi in principio. Est enim matrix ecclesia, hoc est maior vel mater aliarum ecclesiarum totius diocesis. lxiij. distinctio. §. ex his constitutionibus. aliàs est §. cū ero. capitu. venerabili. in fine. de verborum signific. capitu. videntes. xij. questione prima. & est generalis parochia, vnde possunt diocelani pro sacramentis recipiendis & diuinis officijs audiendis recurrere ad ipsam. capitu. apostolica. vbi Hostiensis, Ioannes Andr. Panormita, Zabarella, & Anchara. notant de donatio. capitu. si. de sepulturis. & ibi Panormita. in primo notabili. idem Panormita. in capitu. ij. de parochijs. bonus tex. in capitulo vltimo. ix. questione ij. in cap. sicut alterius. Archidiaconus & Gemina. in ij. notabili. vij. questione prima. in capitu. presbyteri. & quod ibi notant Gemina. & Præpositus. xxiiij. distinctio. cap. bone. xij. questione ij. capitu. videntes. xij. questione prima. capitu. licet. iuncta subscriptione de ferijs. capitulo si episcopus. iuncta glo. ij. de peniten. & remissio. libro vj. glo. notabilis in capitu. officium. de offic. archipresbyteri. glo. fin. Panormita. & alij in capitu. omnis: de pœ-

nitentijs & remissio. Cardina. Floren. in clemen. dudum. §. statuimus, de sepulturis. imo est ita mater & maior, q̄ etiam non est necesse in expressione illius exprimere nomen sancti sub quo est dicata: quod tamē secus est in alijs, vt tenet Præpositus. in dicto capitu. presbyteri.

Nec obstat, q̄ capitulum solum non constituit ecclesiam, sed simul cum prælato: ita q̄ episcopus censetur esse in ipsa ecclesia, & ecclesia in ipso, vt est text. in capitu. sci. re. vij. questione j. vbi gloss. notat quot modis dicatur ecclesia, & plenior in capitulo querelam. gloss. fin. ne prælati vices suas. Vnde mortuo episcopo ecclesia dicitur vacans. capitu. cū ecclesia. de causa posses. & proprie. c. ne pro defectu. c. cū Vinton. c. Melfana. de electio. c. primo & ij. ne sede vacan. libro vj. capitu. quia sæpe. de electio. libro vj. quia verum est q̄ capitulum non constituit solū, nec episcopus solū, sed simul cōstituunt ecclesiam, Episcopus tanquā caput, & canonici faciētes capitulum tanquam mēbra: ex quo mortuo episcopo ecclesia cathedralis non est extincta, nec mortua, sed solum viduata pastore, id est capite, cuius potestas propter connexitatem remansit penes capitulum tanquā proximus & magis attingens episcopo, ex quo ratione huius maioritatis, & cōnexitatis seu propinquitatis dicitur maior esse omnibus alijs ecclesijs: & ideo in maiori dignitate sunt qui proximiores sunt episcopo, & dicuntur maiores & digniores. dixi supra in hac parte, in lvij. consideratione quæ incipit, querendum est de ratione.

Sextò facit pro hac parte, quia canonici maioris ecclesie dicuntur clerici primi gradus. Alij autem secundi gradus vel ordinis. notat Innocen. in c. sedes. in j. gloss. de rescriptis. & in c. fraternitatem. de sepulturis. vbi dicit q̄ maior est honor esse canonicum vnus ecclesie cathedralis, q̄ alterius inferioris etiam collegiatæ. facit c. statutum. in princ. de rescriptis, libro vj. vbi canonici ecclesie cathedralis possunt esse delegati à summo pontifice.

Hinc est etiam, q̄ minor quatuordecim annorum nō potest esse canonicus in ecclesia cathedrali, licet maior septennio possit esse in ecclesia collegiata. regula cancellarie xvij. & Baldus in margarita in verbo, canonicus. imo infamis non potest esse canonicus ecclesie cathedralis: notant Innocen. & Panormita. in dicto capitulo fraternitatem. ex quo videtur esse dignitas, igitur & c. Et licet dicatur q̄ abbates non sint simpliciter clerici, sed prælati, pastores & in dignitate constitui, tamen non est negandum quin canonici sint maiores ordine expressis, cū sint primi ordinis, & quia etiam sunt maiores administratione, cū administrant ecclesiam cathedralem, quæ est maior quacunq̄ alia, vt dictum est: ideo & sic sunt maiores & ordine & administratione, & etiam quia in administrando sunt proximiores episcopo, ideo etiam in digniori loco, vt ex præmissis satis demonstratum est.

Septimò cœtus clericorum secularium est dignior & honorabilior q̄ religiosorum, not. gloss. fin. in capitulo qualiter, le second. de accusationibus. dixi supra amplè in hac parte in quinquagesima consideratione. nec obstat ab hoc q̄ illud erat tempore quo Abbates & monachi erant solum laici: hodie autem sunt clerici sicut canonici, ideo præferuntur omnibus clericis secundū gloss. in capitulo à subdiacono. decima quarta distinctio. quia non illa ratione clericus secularis præfertur religioso, quia clericus, sed quia clerici seculares fuerunt primò introdu-

Quarta Pars

eti, & quia fuerunt primi q̄ religiosi. Et quia licet vita cōtemplatiua sit fructuosior q̄ actiua, tamen vita actiua est melior, vt dixi in dicta consideratione hic antè allegata.

Octauo facit, collegium & quælibet congregatio vel vniuersitas videtur honorabilior, & dignior q̄ persona singularis. facit capitu. statutum. de electio. libro sexto. vbi appellatione ecclesiæ parochialis in odiosis non venit ecclesia collegiata, licet aliàs sit parochialis. per quod dicit Panormitanus in rubrica, de vita & honestate clericorum. quod in materia restringibili sub nomine clericorum non comprehenduntur canonici, nec habentes dignitatem tanquam habentes quandam qualitatem super alios simplices clericos. idem notatur in capitu. bonæ. extra de postu. prælatorum. in primo notabili. & in capitulo primo. de iuramento calumniæ. Ad principale dictum facit capitulum nobis: de iure patronatus. non habet ius præsentandi prælatum in ecclesia collegiata, sed debet eligi per collegium. Item collegium habet multa iura, & plures prærogatiuas, quia potest statuta facere. capitu. cum omnis. & capitu. que in ecclesiis. cum ibi notatis. de cōstitutioni. capitu. cum dilectus. de consuetudine. notant Innocen. Ioannes Andr. & Panormitanus in capitu. cum consuetudinis. eodem titulo. gloss. notabilis. in capitulo constitutionem. de verbo. significa. libro. vj. in versi. statutum. l. omnes populi. ff. de iusti. & iure. instit. de iure naturali gentium & ciui. §. j. vbi amplè notatur materia statutorum & per totum. ff. de decretis ab ordine faciendis. Et habent alia priuilegia. de quibus quod cuiusq; vniuersitatis nomine. & de administratione rerum ad ciuitatem pertinentium. & ad municipales. & in l. ciuitas. ff. si certū petatur. Que non habet singularis persona.

Nec obstat si dicatur, q̄ illud procedit in singulari persona priuata ceteris paribus: sed Abbas habet dignitatem, & præest corpori hoc est monasterio siue congregationi monachorum: & sic licet argumentum prædictum bene concludat, q̄ capitulum est dignius & honorabilius singularibus canonicis, quemadmodum totum sua parte, facit capitu. finale. de sponsa duorum. ibi: turpis est pars que suo non congruit vniuerso. cap. in toto. cum concordan. de regulis iuris. in sexto.

Quia ad hoc respondetur, q̄ quemadmodum præest pluribus q̄ abbas, & quia etiam maiorem habet administrationem in ecclesia: quia maiora administrat, & in maiori loco quod dignius & maius q̄ abbas: qui licet præsit aliquibus, sunt tamen illi quibus præest minores q̄ canonici ecclesiæ cathedralis qui sunt honorandi, & dicuntur habere dignitatem, ad minus æquiparantur habentibus dignitatem, quod non est dicendum in monachis, quibus præsunt abbates.

Nono, capitulum siue ecclesia cathedralis dicitur vxor siue sponsa spiritualis episcopi: contrahit enim quasi matrimonium cum dicta ecclesia vel capitulo, quod iniriatur per electionem, roboratur per confirmationem, & consummatur per cōsecrationem: sicut carnale matrimonium accipit initium in desponsatione de futuro, robur & firmitatem in prolatione verborum de præsentis, & cōsummationem in carnali commistione. c. cum inter canonicos. circa medium. de electio. iuncto c. inter corporalia. post principium. de translatio. episcopi. c. sicut vir. vij. q. prima. dixi in consuetudi. ducatus Burdundie. in titulo. Des droictz & appertenan. à gens mariez. §. primo. in gl.

Après la consummation. Modo vxor vel sponsa de præfenti coruscatur radijs mariti vel sponsi. l. mulieres. C. de incolis. libro x. & l. mulieres. C. de dignitati. libro xij. Sicut ergo episcopus præcedit abbatem, ita & capitulum vel ecclesia cathedralis. Nec obstat quod dicit, q̄ illa iura loquuntur tantum in matrimonio carnali, & non sunt extendenda in matrimonio spirituali: quia aliàs sequeretur, q̄ ecclesia dispensaret in casibus in quibus episcopus dispensat, quia istud est absurdum: quoniam cum hoc, scilicet dispensare, & alia quæ concernunt dignitatem episcopalem seu officium episcopale, competant episcopo ratione officij episcopalis, non extenduntur ad eius vxorem, seu sponsam. Sicut nec etiam in matrimonio carnali quæ competunt marito ratione officij, non competunt eius vxori: cum foemine ab omnibus officijs sint exclusæ, sed solum ea quæ competunt ratione honoris & præeminentiæ in quibus non est dubium q̄ hæc competant vxori, ergo de similibus ad similia arguatur, & idè erit in matrimonio spirituali: vt idem honor & reuerentia que debetur episcopo ratione præeminentiæ, post eum debeatur sue vxori, seu sue sponsæ. Et quicquid dicatur, bonum est argumentum de matrimonio carnali ad spirituale, cū equi parentur. Panormita. in c. innotuit. in v. colum. in gloss. prima. de electione.

Decimo, & vltimo. Abbas est monachus. c. cum ad nostram. c. cum causam. & c. officij. & c. cum in magistrū. de electio. c. nullus. de electio. lib. vj. venit appellatione monachorum. capi. si. de simonia. sed monachus per ingressum religionis amittit nobilitatem & dignitatem, secundum glo. in c. scripsit. xxvij. q. ij. in c. si. in verbo. personarum. de statu monacho. c. j. in gloss. si. de purg. canonica. & vbiq; Abbas. Felin. qui approbat in c. inter dilectos. col. ij. ver. & ista limita. de fide instrum. c. super literis. col. vj. ver. secunda regula. de rescriptis. in c. sanè. le se cond. in fi. de offi. delegari. & in c. cum deputari. j. col. de iudi. do. meus Iason in l. præscriptione. in ij. col. C. si contra ius vel vtili. publi. licet non perdat iura sanguinis, vt in apostilla eiusdem ibi.

Nec obstat q̄ ille glo. sint reprobata, quia veritas est in contrarium: licet quodammodo ex eo quod istud est iuris, excusatus fuerit quidam monachus qui dixerat se nobilem: quoniam ex hoc non fuit sua impetratio subreptitia, cum in his quæ sunt iuris, si papa hoc non obstante cōcedat videtur dispensare, vt dicit Ludo. Roma. in singulari suo xxxvij. incipien. vtrum nobilis. allegatus per do. meum Iaso. in dicta. l. præscriptione. supra allegata.

Ex quibus concludo, q̄ Abbates debent supersedere canonicis ecclesiæ cathedralis, nec debent eos præcedere, maximè quado processionaliter incedunt. Maximè cum etiam nomen abbas est potius nomen sollicitudinis q̄ ordinis vel honoris. glo. fin. circa medium in capi. tuam. de ætate & qualitate. & ibi originaliter dictum Innocentij in fine sui apparatus. Non debent ergo curare Abbates vel religiosi de honoribus vel prælationibus, sed humilitatis excellentiorem gradum tenentes minoribus & inferioribus se subigere debent, secundum ea quæ notat gloss. si. in clementi. prima. de religiosis domibus. Et istam tenent multi, & tenuit eam Philippus Decius in suis consilijs, consilio clxv. in secundo volumine. vbi sunt quinque & ginta duo tantum consilia. Et hæc credo esse veriorem de iure, quicquid dicatur. Et ita quasi vniuersaliter seruatur, maximè

maximè in regno Fræciæ, vbi semper ecclesiæ cathedrales præferuntur in quibuscūq; processionibus, & alijs actibus ecclesiasticis.

Et quæ dicta sunt de Abbatibus habent locum in cōmendatarijs cum sint eiusdem dignitatis, sicut Abbates & Priores, ex quo hodie (vt cōmuniter videmus) habent administrationem perpetuam, & sunt administratores: ita quod de fructibus liberè disponere possunt, prout veri Abbates & titulati: & quibus (vt cōmuniter) committitur cura monasterij in spiritualibus & temporalibus plenariè. Et hoc modo iura loquentia de Abbate habent locum in commendatario, vt dicit Panormita. in cap. querelam. de electio. in primo notabili. ita tenet per plura Barbatia in consilio ij. in secundo volumine. & dixi in casu emergenti in commentarijs nostris ad consuetudines ducatus Burgundiæ. titulo Des successions des bastardz. §. v. in consilio ibi descripto. versicu. sed nunc ex quo bona. & ita etiā videtur tenere Purpuratus in l. j. nume. cclxxj. ff. de officio eius cui mandata est iurisdit.

Trigesimatertia consideratio. Sicut abbas debet præferri cæteris dignitatibus secularibus inferioribus ab episcopo, ita præpositus qui est loco Abbatis, cum idem de præposito iudicetur quod de Abbate, vt notatur per Panormi. in c. cum illorum. cum glo. in verbo, abbatum. extra de senten. excommuni. secus verò si præpositus non sit loco abbatis: quia simpliciter consideratur, quoniam tunc archidiaconus præposito præfertur, no. Bal. in consilio suo cccxxxj. incipiè. Archidiaconus. in tertio volumine. quod tamen non obseruatur in hac nostra ciuitate Hedue. in ecclesia cathedrali, quoniam etiam præpositus illius ecclesiæ cathedralis præcedit archidiaconos prædictæ ecclesiæ, vt infra videri potest in xlj. consideratione, incipien. præpositura videtur maior.

Sed aduerte, quoniam in his inferioribus dignitatibus multum attenditur consuetudo ecclesiæ, vt dicit Petrus de Anchara. in c. secundo & si. de statu monacho. & Barba. in consilio v. in secundo volumine.

Trigesimaquarta consideratio. Abbas si deposuit dignitatem abbatias (quia remanet monachus illius monasterij, Panormi. in c. sicut ex literis. in principi. de iureiur. & in c. cum ad monasterium. & ibi Anto. de Butri. de statu regularium. Federicus de Senis in consilio suo xix. incipiè. quidam monachus. Felin. in dicto capi. sicut ex literis. in versicu. tertij dicunt) debet habere primum locum in choro & in conuentu. Felin. in c. quæ in ecclesiis. col. xxxiij. versicu. fallit quintò seu declaratur. de cōstitutio. & hoc in memoriam pristinae dignitatis: de qua etiam per eundem Felin. in c. super literis. in xvij. col. de rescriptis. & do. meus Iason in l. ij. in ij. col. ff. de acqui. possess. Purpuratus in l. j. col. vñ. ff. de officio eius cui mandata est iurisditio. quod intellige prout intellexit Felin. in dicto loco, dummodo non culpa sua fuerit depositus ab officio, quia hoc casu non teneret primum locum.

Trigesimaquinta consideratio. Quæ dicuntur & dicta sunt de abbate, idem dic de abbatissa, cum etiam habeat dignitatem. c. indemnitatibus. de electio. in vj. ca. primo. de ætate & qualitate. cum Abbatia dicatur dignitas. Gemina. in c. ij. col. iij. versu. super ij. dubio. de præb. in vj. Ioan. monachi in c. inquisitores. de hæreticis, in vj. legistæ habent text. in l. generali. C. de sacrosan. eccle. Felin. in c. meminimus. in ij. col. versicu. vltimus quæro. de

accusa. non tamen habet potestatem excommunicandi moniales. Ionnes de Turrecremata in c. verbum dei. de poeniten. disti. prima. etiam si esset consuetudo. Felin. in c. dilecta. col. ij. ver. amplia etiam. de maioriæ & obedientia. maximè si præsit Abbatia habenti terras, in qua iurisdictionem exercet, quoniam in administratione æquiparatur Abbati, & dignitatem habere dicitur. Bal. in c. j. qui feudum dare possunt. col. v. & iurisdictionem exercere potest. Panormita. in c. dilecta. in ij. notabili. de maioriæ & obedientia. & comprobat Decius in c. cum dilecta. de confirmatio. vtili vel inutili. col. vj. & in l. foemina. ff. de regu. iuris. Et quæ dicta sunt de Abbatissa, idem in priorissa, vt in sequenti consideratione patet.

Trigesimasexta consideratio. Quæ dicta sunt de Abbatissa, habent etiam locum in priorie qui habet locum abbatis, & est principalis prælatura in ecclesia regulari collegiata: & prior ibi ponitur per viam electionis, vt dicit gloss. notabilis in clementina prima. in principi. in verbo, Lateranen. de supplen. negli. prælato. Imo prior conuentualis dicitur habere dignitatem. c. nisi essent. in fi. de præben. & clemen. ij. cum glo. in verbo, conuentualis. de rescriptis. Et sunt apud nos, prior sancti Symphoriani Heduen. prior sancti Saturnini de Bosco, prior de Barro regulari: qui per electionem ponuntur & efficiuntur ibi priores, quia tales debent præcedere in sedendo clericos seculares, & canonicos ecclesiæ cathedralis: imo etiam alios clericos inferioris dignitatis ab episcopo. Intellige tamè semper, vt dixi supra in consideratione xxxij. incipi. Abbas regularis. dūtamen tales canonici ecclesiæ cathedralis non incedant collegialiter, sed sint in cōcilio provinciali, aut etiam in concilio generali vocati.

Idem ergo etiam in priorissa, quemadmodum præstatum est supra in Abbatissa, quoniam tota vis consistit an præsit monasterio habenti iurisdictionem in terris subditis, vt sic procedat æquiparatio Bald. in dicto cap. j. qui feudum dare possunt. Et facit, quia dispositio loquens de prælato, quæ comprehendit Abbatissam, verificatur etiam in priorissa, vt tradit Fulgosius in consilio cxxj. incip. præsupposita bulla sanctissimi. quem ad hoc allegauit Purpuratus in l. prima. numero cclxxj. ff. de officio eius cui mandata est iurisditio.

Trigesimasextima consideratio. Decanus in ecclesia est maior dignitas post pontificalem dignitatē secundum Calixtū, quæ allegat Zodericus Zamorē. in suo Speculo humanæ vitæ, lib. ij. cap. xij. vbi amplè loquitur ad propositū de decano ecclesiæ cathedralis, dicit q; decano post pontificē maior & principalior cura & collegij administratio cōgruit, & proximior est episcopo dignitate & honore, cui propinquior est in concilio & assistentia. Ipse collegiū necnō personas ac res collegij iudicat & tractat. Hinc in Exodo, iudicantes vniuersitatē decanus constitui iubetur: ex quo, vt dicit, sacri canones venerādā eā dignitatē decreuerūt. Est enim caput collegij, de quo scriptum est. Cōstituit eum dñs in caput non in caudam, quod ceteris corporis mēbris autoritate & iudicio præcellit, idēq; primitus loci in ecclesia iudicat. Habet deniq; decanus in collegio & capitulo primā vocem, primas salutationes, primos recubitus. Hæc sunt verba Zoderici qui postmodū ponit eius calamitates & miseras, quas vide: & intellige prædicta de decano pontificalis ecclesiæ qui alius est ab archiepiscopato, vt dicit Ioannes & Turrecremata. in

Quarta Pars

cap. in capite. l. dist. & tales habent primum locum, vt dicunt domini de Rota deci. ccccxlviij. incipien. fuit dubitatum. in nouis. dicam infra.

De his dignitatibus sequen. quomodo vna præferatur alteri, multum attenditur consuetudo, quoniam, vt dicit Boërius in suo tractatu de autoritate & præ eminentia sacri magni concilij, cōsuetudo in hoc multum operatur, secundum Felin. in rubrica de maiori, & obedientia. in v. col. & videatur Card. Florenti. in consilio suo xxxiiij. & in consilio suo lxxij. & quid de iure, ponit diuersos text. Boërius in loco hic ante allegato.

Trigesima octaua consideratio. Priores, rectores, seu præceptores, præpositi, thesaurarij, & alij seculares habentes iurisdictionem, & qui præ sunt ecclesie collegiate dicuntur habere dignitatem, ita q̄ cæteris clericis secularibus sunt præferendi. Paulus de Leazaris in clementina prima. de elec. & in clemen. ne in agro. de statu regularium. domini de Rota decisi. clxxiiij. secundum meam cotationem in nouis: imò etiam canonicus ecclesie cathedralis cum non habeat dignitatem, vt supra dixi in xxxij. cōsideratione. incipien. Abbas regularis. Et tamen tales habent dignitatem, imò etiam dicuntur prælati. capitulo, cum ab ecclesiarum. ibi bona gloss. in capi. ij. de iudi.

Ex hoc inferitur q̄ præpositus nostre domine Heduen. decanus nostre domine de Belna, decanus sanctorum Andochij, Tyrsi, & Felicis de Sedeloco, decanus sancte capelle Diuionensis, debent præcedere canonicos ecclesie cathedralis: intellige semper non procedentes collegialiter, sed de per se, quonia si collegialiter procedant, quoscunq̄ alios totius diocesis præcedunt, secundum quod iam supra dictum est in xxxij. consideratione, incipiente: Abbas regularis.

Trigesima nona consideratio. Archidiaconus in ecclesia tanquam oculus episcopi est maior post episcopum de iure cōmuni: vt est textus in capitulo ad hæc. & capitulo mandamus. de officio archidiaconi. & vt dicit Zodericus in suo Speculo humane vitæ, libro secundo. capitulo xliij. dignitas huius nec prærogatiua est, nec infimum honoris gradum habere dignoscitur: & ibi ponit præ eminentias illius, de quibus amplè in iuribus hic ante allegatis. Intellige tamen, nisi sit consuetudo in contrarium, vt infra dicam in sequenti consideratione. & vide de Boërium in tractatu suo de autoritate præ eminentia sacri concilij magni, vbi dicit multum esse attendendam cōsuetudinem loci in talibus officijs, vt supra dixi.



Vadagesima consideratio. Thesauraria de consuetudine potest esse maior dignitas in ecclesia, si habeat administrationem rerum aut prælationem & prærogatiuam in choro & capitulo: seclusa tamen consuetudine & reputatione ecclesie, de iure communi non sonat in nomine dignitatis: sed archidiaconatus & archipresbyteratus etiam si nullam habeant iurisdictionem sonant in dignitatem, secundum Innocentium in capitulo, de multa. de præben. Qui archidiaconus de iure communi est immediatus post episcopum in cathedrali ecclesia, tanq̄ oculus episcopi, & in multis gerens vices illius. capitulo ad hæc. & capitulo mandamus. de officio archidiaconi. Ita tenet domini de Rota deci. clxxiiij. in nouis. & dixi hic ante. Et de statu huius thesaurarij & eius miseris, oneribus, calamitatibus, & afflictionibus ponit Zodericus in dicto suo Speculo humane

vitæ, libro ij. capi. xvj.

QVadagesima prima consideratio. Præpositura videtur maior dignitas de iure q̄ decanatus, quia alij præponitur. capitulo, quamuis. de verborum significatiua. Dicit tamen Innocentius in capitulo de multa. de præbendis. & Archidiacono. in capitulo primo. de consuetudinibus, libro vj. q̄ de iure non est dignitas, nec etiam decanatus. domini de Rota deci. ccccxlj. in nouis.

Si tamen præpositura ecclesie collegiate habeat præ eminentiam in stallis chori, ac loco, ac voce capitulari, & administrationem, censetur ibi principalior dignitas: vt videri potest amplius in deci. Rotæ, decisi. ccccxlj. vbi amplè ponit signa ad cognoscendum quam dignitatem habeat præpositus, & quam decanus, & quando vna dignitas est maior, quod cognoscitur ex præmissis, videlicet ex prærogatiua, iurisdictione vel administratione, ex præcedenti in choro seu in capitulo & processione.

Et potest etiã ita se habere consuetudo, q̄ dignitas præposituræ in aliqua ecclesia sit maior archidiaconatu: vt tenet Ioan. And. in c. fi. de offic. delegati, in vj. qui dicit se ita consuluisset. & in addi. ad Specu. in rubrica, de præben. & ita refert & sequitur Barba. in consilio v. in secundo volu. Et istud est adhuc in ecclesia Heduen. vbi dignitas præposituræ est tertia post decanatum & cantoriam, quæ sunt duæ primæ post pontificalem dignitatē. Olim tamen fuit prima, quia non erant dignitates decanatus & cantorie tempore sancti Leodegarij episcopi Heduen. quo tempore dignitas præposituræ erat prima post pontificalem, vt constare potest ex creatione octo canonicorum per eum ibi facta, & foundatione eorundem.

QVadagesima secunda consideratio. Dignitas cantorie est prima post decanatum in ciuitate Heduen. & hoc tam ex consuetudine q̄ ex statutis eorum & ordinationibus illius ecclesie: quod potest introducere consuetudo, vt hic ante in duabus aut tribus cōsiderationibus præcedentibus, & Felin. in c. statuimus. de maio. & obedi. Et, vt dicit Zodericus in suo Speculo humane vitæ, lib. ij. c. xv. Cantor siue primicerius singulari honoris & dignitatis prærogatiua in ecclesia fungitur, cuius ministerium ad cœlestes laudes, ad cultus diuini augmentum ordinatur hic, vt canonica tradit institutio. Ac colitos & cæteros ecclesie inferioris gradus ac ministros ad diuina dirigit officia canendi, legendi hymnos, & psalmodiam præuidet atq̄ instruit. Et quicquid in diuina laude in communi choro decantatur, per eum sollicitè præordinatur: psallendi ordinem, orandi modum, ipse cōmittit: negligentes aut discolos, punit: & eius oneri incumbit vt diuina officia gnauius & ordinatè altissimo persoluantur, vt iuxta apostolum, omnia secundum ordinem fiant in ecclesia. Tantò igitur cantoris dignitas apud deum dignior acceptiorq̄ est, quãtò principalibus cœlestibus laudibus occupatur. Ex quo videtur q̄ cum cantor Heduen. solum exerceat officium in festis principalibus, & solum quãdo episcopus & decanus faciunt officium, q̄ dignius est eius officium. Et quæ alia cōpetant cantori Heduen. vide Oldr. in consilio suo clxvj. incipien. factum est tale. vbi dicit q̄ scholas ciuitatis & maioris partis diocesis cōfert. Alia de officio cantoris vide per Zodericum vbi supra.

QVadagesima tertia consideratio. Maior autoritate præfertur: & ideo decanus, cantor, thesaurarius aut præpositus, vel archidiaconus præfertur canonico,

canonico, etiam antiquiori propter eius dignitatē, licet sit posterior promotione, ordine, vel ætate: quia claritas tituli denotat claritatem & præminentiam honoris. Io. de imo. & Ang. in l. qui soluēdo. ff. de hæredi. insti. facit quod dicit Archidia. in c. quoniam. xvj. di. vbi infert, q̄ vna synodus licet posterior tēpore præfertur alteri propter maiorem autoritatem. facit tex. in c. placuit. versicu. propter. & ibi notat glossa, eadem distinctio.

Hinc videmus q̄ licet aduocatus hñci sit posterior tempore in pluribus locis, & in promotione, & etiam ætate iunior, tamē ratione autoritatis, quia clarissimus, imo spe stabilis, præfertur omnibus alijs aduocatis existen. in sua sede & prouincia, etiā si sint antiquiores, & prius promoti, vt dicā infra in septima parte, in consideratione xxxiij.

Quadragesima quarta consideratio. Minor ordine, sed maior administratione præfertur maiori ordine in loco administrationis: vt est in archidiacono, qui ratione administrationis censetur maior archiepiscopo. glo. in capi. deliberatione. de officio legati, in vj. Et ideo dicit Dominicus de sancto Geminiano in c. episcopus. xvij. dist. q̄ archiepiscopus in diuinis archidiaconum præcedit, non autem in alijs. c. primo. de ætate & qualitate. c. primo. secundo & tertio. lx. dist. ca. primo. de officio archiepiscopi.

Vnde extra missam præcedit archidiaconus in loco, in voce, in iurisdictione, & similibus. Et sic intelligenda est glossa prima, & ibi tex. in c. primo. de officio archiepiscopi. Ioan. de Anania in cap. ad liberandam. de Iudæis. col. x. Et de hoc vide plenē per Barba. in consilio suo quinto. in secundo volumine, vbi amplē disputat hunc casum. & j. in septima parte, in xxxix. consideratione.

Sic etiam videmus in rectore studij, qui præcedit episcopum scholarem in ipso studio, vt dicit Abb. Panormita. in capitulo auditis. col. iij. de concessio. præbēda. quod intelligendum est in his quæ tangunt administrationem sui officij, puta sedendo in collegio, sed extra collegium, semper episcopus debet præcedere rectorem.

Quadragesima quinta consideratio. Existens in maiori dignitate q̄ sit locus vbi est, non præcedet oēs de illo loco, maximē quando est ibi vt vnus de loco. Abb. Panormita. in capitulo postulasti. de concessio. præben. qui ponit exemplum de episcopo existente in capitulo vt canonicus, quia nō præcedit capitulum: debet tamen habere secundum locum: intellige si sit episcopus illius capituli, aliās sedere debet in suo loco. Hinc est etiam, q̄ licet canonicus alicuius ecclesiæ cathedralis sit vicarius episcopi eiusdem ecclesiæ, tamen sedebit in choro & capitulo ipsius ecclesiæ in loco aliās suo. Geminianus in capitulo à collatione. ad finem. de appellatiōibus, in sexto. Quando autem episcopus est in capitulo, vt prælatus, aut vt canonicus, vide glossam in dicto capitulo à collatione, vbi dicit quod quando est in primo loco, & ei primō scribitur, tunc est in capitulo vt episcopus & caput capituli. Quando verō non est in capitulo in secundo loco & scribit post aliū, tūc est ibi vt canonicus: vt est in ecclesia Hedueni, vbi non scribitur, episcopus & capitulum, sed decanus & capitulum, & ideo est ibi vt canonicus: de qua glossa. vide Panormita. in capitulo postulasti. de concessio. præben. vbi dicit, q̄ episcopus est canonicus de iure communi. & vide Felin. in capi. irrefragabili. §. excelsus. de offi. ordi. in vj. vbi ponit, an episcopus habeat iurisdictionem in canonicos.

Quadragesima sexta consideratio. Q̄ vicarius episcopi exiltēs in actu in quo est vt vicarius, sedebit in loco maioris. d. c. præcipimus. xcij. dist. quē tex. in hoc extollit Ludouicus Roma. singulari suo cccxl. inci. & dicit. Panor. in consilio xxij. incipi. fuit à me postea questurū. in primo volumine, quod nō valet consuetudo q̄ Archidiaconus præcedat vicariū episcopi. & in consilio xxj. ponit q̄ Archidiaconus nō est maior vicario, imo vicarius est maior: qm̄, vt dicit, est in maiori iurisdictione, ideo præferendus in tellione. c. statuimus. xvij. dist. §. fi. & c. fequē. & etiā dicitur associari episcopo in iurisdictione, vt dicit tex. in c. innouatiōe. xvj. q. vij. ergo præferendus est post episcopū omnibus diocesanis, arg. in c. recolentes. de statu regula. c. cum in tua diocesi. de lponfalibus. Et etiā quia quātō quisq̄ præest melioribus, maior est & honestior, vt dicit tex. in authentico de defen. ciuitatū. §. nos igitur. sed vicarius episcopi præest melioribus, quia etiam vicario & omnibus de diocesi, vt dictū est, & habet iurisdictionē ordinariam, & archidiaconus nullam nisi ex cōsuetudine in duobus, vt ibi dicit, cū ergo sit maior Archidiacono præferendus est: & ideo, vt concludit in consilio sequenti, non valeret cōsuetudo quod Archidiaconus præferatur vicario episcopi, tanq̄ omni iuri cōtraria. Primō iuri diuino, vt colligitur ex c. ad hoc. lxxxix. di. & ordini naturali, vt colligitur in c. est ordo. xxxiij. q. v. & iuri canonico, cū maior in administratione præferendus sit. iure ciuili, vt colligitur ex l. vt gradatim. ff. de muneribus & hono. & l. j. ff. de albo scribēdo. ergo impræscriptibilis, & potius dicitur pestis q̄ cōsuetudo, iuxta ea quæ habētur in simili in c. ad nostram. in textu & glo. de probatio. & etiā contra honestatem: & ideo non valet. c. cum decorem. extra de vita & honesta. clericorum. & etiā contra rationē & contra primum gradum humilitatis, vt probat Panor. in d. consilio xxij. quem sequitur Felin. in c. statuimus. extra de masio. & obedi. Hęc tamen cōsuetudo est in diocesi Heduen. vbi omnes antiquiores in promotione præcedunt vicarium & officialē episcopi, nisi habeat aliam dignitatem.

Quadragesima septima consideratio. Inter plures eiusdē dignitatis & nominis præferuntur qui in maiori loco habent dignitatem & nomē: vt inter plures canonicos præferuntur qui sunt canonici in ecclesia cathedrali canonicis ecclesiæ collegiatæ, no. Inno. in c. fraternitatem. in fin. de donatio. facit c. statutū. de rescrip. in vj. Felin. in rubrica, de maio. & obe. facit c. quāuis, le premier. de præben. lib. vj. & facit dictum Inno. singulare in c. sedes apostolica. in prima sua gl. de rescriptis. vbi dicit q̄ canonici cathedralis ecclesiæ possunt dici clerici primi gradus, alij autem dicuntur clerici secundi gradus. Ratio nē huius assignat Nicolaus Boërij in suo tractatu de autoritate & præminentia sacri magni cōcilij, in secūda ratione primi articuli, eo quia, vt dicit, ecclesia cathedralis est matrix & cōmunis omnium diocesanorū, adeo q̄ ad illā singuli vtriusq̄ sexus clerici & laici pro sacramentis recipiendis & diuinis officijs audiendis recurrere possunt sine propriij curati autoritate: & sine iniuria & licentia, cū tota diocesis sit ipsi episcopo parochia, & episcopus cōcurrit cum omnibus curatis suis diocesanis in curæ animarum exercitio, licet nō in iuriū parochialitū perceptione totali, sed bene particulari, inspecto iure communi, quo episcopus habet quartam omnium decimarum intra suæ diocesis fines obuientium. Hęc omnia, vt dicit, probantur in dicto c. quamuis. §. quamq̄. de præben. in vj. in c.

Quarta Pars

apostolicæ. in princ. de donatio. c. parochiano vtrobiq. Abb. de sepulturis. iuncto c. vltimo, & in. de parochijs. c. cum contingat. de deci. c. conquerente. de offi. ordi. Et intellige prædicta, q̄ tales canonici præcedunt omnes alios canonicos, etiam si sint æquales in redditibus, etiam si sint canonici capellæ reglæ seu palatii regalis, & si simul incedant canonici ecclesiæ cathedralis debent tenere manum dextram, & alij manum sinistram, vt dicit Nicolaus Boerij in loco supra allegato. versicu. Et deinde seculares. Sed his temporibus nostris Christianissimus rex noster Franciscus primus, impetrauit à summo p̄fice Leone papa x. priuilegium tale, q̄ canonici suæ cappellæ ordinariæ præcederent omnes canonicos totius regni, etiam ecclesiarum cathedralium & metropolitanarum.

Et aduerte, q̄ canonici ecclesiarum Cathedralium in Francia in hyeme habent tegmentum in capite pro ornamento eorum, quod dicitur almutia, quæ fit diuersis modis, vt dicit Cardina. Zabarella in clemen. j. col. ij. de statu monachorum, quasi in tota Gallia fiunt ex pelle grisea dēsuper, & intus ex pelle varia, quæ apud nos dicitur, Menu vers. In ecclesia verò cathedrali huius ciuitatis canonici habent dictum ornamentum ex grisea pelle seu penna: alij vero canonici ecclesiarum collegiatarū ex pelle quæ vulgò dicitur, Dung escorieulx, ad differentiam maioris ecclesiæ. Sed in ecclesia Lingonen. portāt ex pelle nigra: & dicunt q̄ omnes ecclesiæ cathedrales fundatæ à Carolo magno ita portant.

Quadragesima octaua consideratio. Inter plures æqualiter promotos in vno loco præfertur qui merito vite, nobilitate, aut scientia alios antecellit. no. gl. in c. placuit. in prin. in glo. in verbo, præponimus. xvj. di. vbi archidiaconus. Et ideo episcopus doctor præfertur episcopo nō doctori. Dñicus de sancto Gem. in c. Isidorus. xvj. di. Felin. in rub. de maio. & obe. & dicit Bal. in ca. cum olim. consue. in princ. q̄ doctor etiam tardius receptus præcedere debet, & dicit Bald. in l. nemini. C. de aduoca. diuerso. iudicio. de meliori sanguine præfertur cæteris: & de episcopo doctore qui præcedit alium, vide Cardinalem Alexan. in capitu. Isidorus. xvj. dist. & Barba. cō filio lvij. in fine. in ij. volumi. & ita limitat Felin. d. c. episcopos. supra allegatum.

Sic etiā videretur q̄ canonicus doctor, & sic de singulis similibus præcedere deberet nō doctorem primò receptū, quod tñ non obseruatur. Et videtur hoc esse, eo quia prioritas promotionis & ordinationis in talibus semper consideratur, vt dixi ante in xxij. consideratione, inci. episcopi in sessionibus & c. & maximè inter personas, vt tenet glo. in c. sacrosancta. in verbo, presenti sessione. circa medium. de autoritate sacrorum cōciliorum. vt ibi Guzmier, qui dicit prædictas considerationes debere tantum locum habere in pluribus promotis eodem die, quia tunc isto casu merita personarum debent attendi, per l. j. & ibi Bar. & Alex. ff. de obsequijs præstā. de duobus doctoribus eodem tēpore factis, de quo infra dicā. Et ita etiam tenet Nicolaus Boerij in suo tract. de autoritate & præminetia sacri magni concilij. vbi dicit q̄ ita fuit obseruatum in congregatione Turoni & Lugduni congregatis, vbi vniuersalis ecclesia congregata fuit.

Quadragesima nona consideratio. In habentibus eādem dignitatē in vno eodemq̄ loco, præfertur qui à maiori recepit dignitatē, vt in canonico à summo p̄fice, qui præfertur canonico ab alio inferiore crea-

to: intellige data paritate tēporis creationis. Faciūt quæ dicunt Panormi. Cardin. Zabarella, Petrus de Ancha. & Anto. de Bu. in c. per tuas. extra de maio. & obediē. Dicam latius infra in prælatione dignitatum temporalium, maximè quando ponam præminetiam militum quæ erit nona pars huius tractatus, in xxvj. consideratione: & in septima parte, in xxxvij. consideratione. incipien. quoniam inter istos.



Quinquagesima consideratio. Officialis principalis episcopi cum dignitatem habeat, alios clericos seculares præcedere debet, notatur per Cardina. in de. ij. de rescri. Intelligetamen dūmodo tales nō sint in dignitate maiori cōstituti: imo etiā si sit canonicus ecclesiæ cathedralis non præcedet ipse officialis alios canonicos prius eo receptos in dicta ecclesia, vt dixi supra in xlv. consideratione. incipien. existens in maiori dignitate. Dicit tamen Panor. in consi. xxj. in j. v. l. q̄ officialis generalis episcopi debet præcedere omnes totius diocesis post episcopum, cum faciat idem consistorium cum episcopo. c. ij. de consuetudini. lib. vj. Sunt & alij duo post officialem qui habent aliquam præminetiam, vt est vicedominus, qui præest rebus vel iuribus episcopalibus: de quo Speculator in titu. de vicedomino. & habetur lxxxix disti. c. volumus. & c. seq. & Oeconomus qui præest rebus capituli, de quo infra dicam.

Quinquagesima prima consideratio. Clericus secularis præfertur regulari & præcedit regularem. notatur in c. legi epistolam. & in §. alia. xvj. q. j. lo. an. Andr. in regula delictum, libro vj. in Mercur. col. iij. & glo. ff. in c. qualiter, le second. de accusatio. quæ dicit q̄ dignior est cœtus clericorū q̄ monachorum. Et anterior est status clericalis, ergo honorabilior. glo. in c. quorundam. versu. prædicatorum, lib. vj. & c. ff. de pactis, lib. vj. cū de his mentio habeatur in psal. cix. ibi: Tu es sacerdos secundum ordinem Melchisedech. & ad Heb. vij. in principi. & vj. in fi. Religio verò proprie dicta post Christum successit authoribus Basilio, Benedicto, & Augustino: de quibus Ange. de Claua. in sua summa. in verbo, religiosus. in princ. De antiquitate tamen monasticæ religionis quomodo etiā fuit ante Christū, dicā alibi. Et plenissimè per ludocum Clithoueu in suo Antiluthero, libro iij. c. v. & vj. & in toto illo libro multum extollit & magnificat vitam monasticam.

Ex hac consideratione videtur Felin. in d. rubrica. de maio. & obediē. incidere in dubium: An vita actiua sit dignior q̄ contemplatiua, & ibi plures remissiones allegat, quas vide. Vide etiam Lucam de Penna in l. ij. C. de digni. libro xij. & in l. ij. C. vt dignitatum ordo seruetur, libro xij. & Bernardinū de Bustis in ij. parte sui rosarij. sermone viij. in litera O. vbi ponit q̄ vita actiua est fructuosior. Hieronymus tamen inter alios multum commendauit vitam anachoritarū, eremitarum, seu religiosorum: de qua commendatione amplissimam fecit mentionē Io. Ludouicus Viualdus de monte regali in suo libro, quem opus regale intitulauit, in tractatu de pugna partis sensitiuæ & intellectuæ. Et etiam Ang. in consilio suo clxxxix. incipiente: visis prædictis. colum. iij. q̄ vita contemplatiua est melior actiua. Albericus tamen & demj. meus Iason post eum in l. j. in iij. colum. ff. de iustitia & iure, referunt & dicunt q̄ vita actiua est melior contemplatiua. Hinc ex hoc inferūt, q̄ recti iudices & aduocati vt cetero

recto iure, prout debet plus merentur & meliorem vitam, faciunt quæ fratres prædicatores & alij religiosi. Et idem etiã tenet idem Albe. in l. per diuerfas. C. mandati. quod dicit esse verum Menzani in sua sylua nuptiali, si eorum studia & labores sufficiant principaliter gratia obediendi præceptis diuinis, & nõ gratia lucri vel ambitus. Nam deus iustificat: In sudore vultus tui vesceris panem tuo. Gene. ij. & ca. in capite. l. distinctio. Et istud etiam tenet idem Alberi. in l. si qui desideria. C. de suffrag. Vbi etiam dicit, quod officij aduocatorum apud deum non implicat peccatũ. de quo dicã infra, in parte septima, in xxix. consideratione, incipien. officium aduocationis. Et de huiusmodi vita actiua & cõtemplatiua dicam infra in xij. parte, in xlvij. consideratione, vbi ponam etiam de mista vita seu communi.

Quinquagesima secunda cõsideratio. Quo ad præminentiam vnus religionis ad aliam sanctus Thomas ij. ij. q. clxxxvij. dicit quod excellentia vnus religionis quo ad aliam potest attendi tripliciter. Vno modo ex parte finis, & sic illa dicitur perfectior religio. Altera ordinatur ad potiorem finem, & secundum hoc inter religiones illa quæ ordinatur ad docendum & prædicandum tenet summum gradum. Et ratio est, quia quamuis prædicare & docere sit actus vitæ actiue, procedit tamen ex plenitudine contemplationis, secundum Gregorium: vnde præfertur simpliciter contemplationi, sicut maius est illuminare quæ lucere solum: & vt ait Euangelista: Qui fecerit de his mandatis, minimus vocabitur, qui autem fecerit & docuerit, magnus vocabitur in regnum celorum. vt dicitur de Ioanne, Luca j. qui fuit præcursor & prædicator illius, dicit. Ego sum vox clamantis in deserto &c. Propterea dictum est de eo per angelum. Et erit magnus coram domino. Tales enim sunt doctores prædicantes euangelium dei, qui ante fulgere debent, Daniel. xij. Qui docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti, facit etiã. c. licet. de regularibus, vbi dicitur: Sicut maius bonum minori præponitur, ita vtilitas communis speciali. Et quia in his est maior latior & prolixior, ex quo maiora stipendia saltem honoris & præminentie sunt adhibenda. l. nemo. C. de officio magistri officiorum. Et in hoc recte præponitur doctrina silentio, sollicitudo contemplationi, labor quieti. Vnde religio similis ad ista deputatæ sunt propinquissime perfectioni episcoporum, ex quo videntur tenere primũ gradum, & secundum gradum tenent illi qui ordinantur ad contemplationem. Tertium qui occupantur circa exteriores res. Ex quibus videretur inferendum, quod sunt præferendi, cum principaliter in his attendant. s. prædicando & docendo, vt sunt prædicatores, minores, carmelite, sancti Augustini eremite: & quod deberet dici digniores alij religiosi ex rationibus prædictis.

Secundò attenditur excellentia vnus religionis ad aliam secundum quod in eodem genere finis vna ordinatur ad altiore actum quæ altera: puta si religionum quæ ordinantur ad contemplatiuam vitam ordinatur vna magis ad orandum, & altera magis ad legendum, erit perfectior prima: quia altioris cõtemplationis est oratio quæ lectio, licet dicatur secundum Augustinum: Cum oras, loqueris deo; cum verò studes, deus loquitur tibi &c. Et inter opera vitæ actiue potius est redimere captiuos quæ recipere. Et ideo religio quæ ordinatur ad redimendum captiuos erit excellentior, quæ ordinatur ad hospites suscipiendos ceteris paribus. Potest etiam attendi ista excellentia si vna il-

larum ad plura ordinatur quæ alia: vnde si ordinatur vna ad legendum & ad orandum, potior erit quæ illa quæ solũ ad legendum. Et ita tenent canonistæ in c. quod dei timore. de statu monachorum. & in c. nisi cum pridem. extra de renun. & Archidi. in c. si quis vult. xxxvj. distinctio. vel etiã si cõuenientiora habeat statuta ad cõsequendum finem propositum dicitur perfectior alia quæ huiusmodi non habet. Et ista duo aut tria satis declarantur in concilio Bononiensi. edito in materia prelationis monachorum & canonicorum regularium, in prin. & prima parte, in vj. & vij. fundamento: quæ melius hæc declarant. Hinc per hoc deuenimus ad dispositionem canonistarum, quæ habet, quod illa quæ habet arctiorem modum viuendi, dicitur perfectior, de qua perfectione statim dicemus.

Tertiò, dicitur præminentia religionis vnus ad aliam ex parte exercitij, non quidem quantum ad quantitatem, sed quantum ad proportionem eius ad finem intentũ. Vnde in colla. ij. Moyse beatus Antonius præposuit discretionem, quæ omnia moderatur vigilijs, ieiunijs, & alijs huiusmodi. Ex quibus vult inferre Anto. Flo. post Thomã supra alleg. in sua summa. parte ij. titu. xvj. c. §. ij. q. nõ, ex hoc quod religio aliqua habet arctiores obseruantias debet iudicari potior, sed ex hoc quod maiori discretiõne sunt eius obseruantie ordinatæ ad finem intentũ religionis: sicut maceratio carnis per abstinentiam cibi & potus, efficacius ordinatur ad continentiam, quæ per subtractionem vestium, vel corporalem laborem. Et has præminentias ponit Io. Andr. in c. sanẽ. de regularibus. in nouella. Sed postquam illas posuit, subdit. Nos canonistæ, non ponderatis his subtilitatibus, solum solemus aduertere vbi sit arctior, strictior, durior, vel fortior modus viuendi. Vnde in c. licet. de regula. & transeun. ad religio. dicitur de arctiori vita & sanctiori, ad quam licet transire ex latiori licentia petita. Et sic cum omnes religiones sint ordinatæ ad summũ finem, qui est charitas, per quam coniungimur deo, vt in extrauaganti Ioannis xxxij. ad cõditorem dicitur. Et sic cum finis sit idem, solum ponderamus arctiorem modum viuendi. vnde si in vna religione sit sola contemplatio cum arctissimo modo viuendi possibili, tamen sine deficiendi periculo, non admittimus transitum ad religionem in qua esset contemplatio & actio, etiam prædicationis officium cum laxo, vel minus arcto modo viuendi: quod tamen theologo admittunt secundum notata per Thomã ij. q. vlti. articulo vij. in corpore articuli. & addit Ioannes Andr. post Thomã, quod paupertas religionis ex hoc quod post maior, non facit religionem perfectiorem alijs. hæc dicit Ioan. Andr. vbi supra: & hoc refert & recitat Anto. Floren. in loco supra allega. paucis additis per nos.

Sed reperio, quod canonistæ nostri habent alios modos & alias causas ad cognoscendum & inducendum, an vna religio sit excellentior altera. Et sic ultra prædictos quatuor modos supra tactos, quod alio modo cognoscitur, an vna religio sit dignior altera & excellentior.

Quintò ergo modo vna religio dicitur excellentior altera ratione antiquitatis: de qua infra dicam in sequenti consideratione, & ad quam multum attendendum est, Quoniam qui prior est tempore, potior est in iure. regula qui prior. de regulis iuris, libro vj. c. antiqua. de privilegijs. c. renouates. xxij. distinctio. l. qui prior. ff. de iudicijs. §. singulorum. in situ. de rerum diui. quæ regula habet locũ in honoribus & sessionibus, text. in l. honores. ff.

Quarta Pars

de decuri. & in l. fi. & ibi Bar. C. de tyro. libro xij. vbi dicit Bar. textum illum esse contra iuvenes doctores qui volunt locum celsiorem habere. Ad idem tex. in §. ordinatio nem. in auth. de monachis. & in §. quibus. in prima constitutu. C. dum tex. dicit, vt ordo temporū earumq; constitutionum, non solum adiectis diebus, sed etiam ex ipsa cōpositione clarescat. Primis quidē in primo loco, posterioribus verò in secūdo ponēdis. Et ibi dicit Bal. q; qui prius est tempore, prius est in situationis ordine. Et dicit Feli. in rub. de maio. & obedi. in iij. col. q; inspicitur anterior oris go per glo. in c. quorūdam. de elec. in vj. Et ideo ex hac ratione volui ponere antiquitatem quorūlibet ordinū, tam in institutione q; in confirmatione, vt infra videri potest, quod quomodo sit consideranda, cogita ex infra dicēdis.

Sexto, excellentia & præminentia, consideratur in illis qui sunt instituti & ordinati à maiori vel digniori, etiā si sit posterior tempore. c. quia sæpē. c. si eum. c. si à sede. c. hi qui. de præben. lib. vj. ca. per tuas. de maiori. & obediē. & dicam infra.

Septimò consideratur q; vna religio sit excellentior altera ex approbatione, vt notatur in c. fina. de religi. do mibus: & ideo vna religio approbata est excellentior altera, & si primò approbata, ideo quia vtraq; approbata, prima approbata ratione prioritatis approbationis erit excellentior: quæ quidem approbatio multa operatur, vt habetur in concilio Ferrarien. in xij. colum. ibi: item non obstat in quantum dicebatur regulam beati Benedicti nõ requirere approbationem & c. & plus attenditur q; institutio, vt habetur in concilio Bono. in vj. colū. & concilio Ferrarien. in iij. colum. infra allega.

Octauò consideratur excellētia & præminētia vnus religionis ad aliam: ex quo vna habet plures religiosos q; alia. Qui enim præest pluribus, maior est. aut. constitutio, quæ de dignita. §. generaliter. vbi glo. dicit, nota nobilitatem propter subiectos. Est enim præmium dignitatis habere plures subiectos, dixi alibi.

Nonò consideratur maioritas ordinis ex ordine nominationis in litera & in scripturis, vbi fit de eis mentio, quia ordo scripturæ denotat prioritatem excellentiæ, dignitatis & maioritatis: quoniam qui primò nominatur, dicitur dignior, & honorari dicitur. Bal. in auth. hoc amplius. in vlti. colum. C. de fideicommiss. & probatur in c. si quis iusto impedimento. de electio. in vj. & in l. seruus communis ita. & quod ibi notat Bar. ff. de stipu. seruorū. & de huiusmodi ordine literę latissimè per Feli. in c. cum dilecta. extra de rescriptis. vide Imolam in rubri. extra de præben. do. meum Iason. in l. ij. §. prius. ff. de vulga. & pupil. substitu. de quo infra dicam in consideratione xxxij. quando ponam q; prius nominantur monachi nigri quā canonici regulares: de qua in c. auaritiæ. de præben. vbi Panor. Feli. in rub. de maio. & obe. in iij. & iij. col.

Quinquagesimatertia consideratio est, q; antiquitas religionis est etiam multum attendenda, quoniā est maxima, cum reperitur monachos & religiosos etiam fuisse in veteri testamento: quoniam, vt habetur in volumine scholasticæ historiæ, in rubrica: de signis in morte domini; de sancto Scarioth qui abbas monasterij fuisse dicitur: quo mortuo eius monachi & sub eius obedientia degentes inconsolabiliter doluerunt, ex quo comprehenditur q; Scarioth abbas fuit & non simpliciter abbas, sed sub se monachos habuit. Legitur etiam in eadem historia, sub rubrica: de sectis Iudeorum. q; Essēi in

omnibus ferē vitam monasticam ducebant, omnia habentia communia, sed in singulis ciuitatibus domicilia inhabitantes, post ortum solis usq; ad quintam horam operantes, silentium obseruantes, consortio suo neminem adhibentes, nisi sub probatione anni: mortem pro iustitia immortalitate meliorem iudicantes. Probatur etiam ex l. j. §. religionis causa. ff. de collegijs illicitis. vbi etiam non prohibebantur fieri collegia religionis causa: & sic in veteri testamento cum ante Christum, eo quia libri digestorum sunt ante Christum, vt est gloss. in verbo, in nomine. in rubrica. ff. de iustit. & iure. & allegat pro hoc l. j. §. j. ibi: reperimus autem. & §. cum q; hoc. in fn. C. de veteri iure enucle. Nicolaus de Neapoli in rubri. institutio. propē fin. & dicit Bart. in l. multum interest. ff. de verbo. obli. q; condentes iura digestorum erant pagani, cum leges fuerunt factæ per trecentum annos anteq; Christus veniret vel plus. facit gloss. vlt. l. pridie. de ferijs. ff. & in l. Titia. §. h. in verbo, dei. de auro & argento lega. ff. dicitur in Io. Fabri in §. restituta. col. ij. in glo. j. institu. de fidei cō. hæredita. q; iura digestorum & iuriscōsultorum fuerūt post passionem domini, & tempore gratiæ. tex. in l. nõ distinguemus. §. sacerdotio. ff. de arbitris. Dictamen q; plures fuerūt gentiles, licet post Christū fuerint, & maxime quia est lex Martiani, qui fuit tempore Iuliani tyrāni imperatoris qui erat infidelis, & regnauit post Helium pertinacem, & ante Seuerum imperatores. Ex quibus cōstat q; religio fuit etiam ante Christum. Imo etiam refert historia tripatita, libro j. ca. ij. & Isidorus titulo de officijs. c. xv. q; Elias & Eliseus vitam monasticam duxerūt: plures etiā alijs ante Christum vitam monasticam seu eremiticam duxerunt, quos amplē ponit Volaterranus in sua antropologia, libro xxj. vbi ponit amplē initium anachoritarum & ordinum omnium. Postmodum à sanctis apostolis ordo monachalis initium habuit: quoniam eorum vitam sectantes, omnia in cōmuni ponebāt, priorumq; bonorum dispensationem apostoli, sipsis, vt potē patribus & superioribus relinquentes discipuli, vt apud Cassianū libro collationum suarum. colla. xvij. c. v. apertissimè legitur. Probatur etiam ex autoritate Niceni cōcilij, de quo fit mentio in c. qui verē. xvj. q. j. vbi hæc verba de cænobitis & monasteria inhabitantibus inscribuntur. Probatur etiā ex textu Calixti papæ, qui habetur xxvj. dist. c. presbyteris. qui Calixtus fuit anno domini ccxxvj. Et idem Calixtus facit mentionē, de quo in c. interdicimus. xvj. q. j. vbi abbatibus & monachis publicas poenitentias dare, infirmos visitare, vñctiones facere, & publicas missas cātare interdicit. Fit etiam mentio de monachis ab Eutichia no papa, q; fuit anno domini cclxxvj. de quo in c. si quis episcopus aut abbas. Fit etiam à Felice papa, qui fuit anno domini cclxxij. de quo in c. eos quoq;. de consecra. dist. iij. Fit etiam mentio à Syluestro papa, qui fuit anno cccxix. de quo in c. à subdiacono. xcij. dist. iij. Fit etiā mentio à Syricio papa, qui fuit anno ccccxc. vt habetur in c. monachis quoq;. xvj. q. j. Fit etiā mētio per Innocē. primū, qui fuit anno dñi ccccj. vt habetur in c. de monachis. xvj. q. j. Et per concilium Nicenum, de quo supra: quod fuit anno dñi cccxlj. quæ omnia iura sunt añ Benedictū, cū Benedictus fuerit anno dñi ccccxxxvj. vt habetur per Archiepiscopū florentinū in sua historia, li. xv. c. xij. per totū, in ij. parte. licet quidā alijs dicāt, q; fuit anno domini cccclxxv. Sed veritas est, q; fuit anno domini ccccxx. Et de eo etiam fit mētio in concilio Calcedonē. c.

iuxta Calcedonē. xvj. q. j. & sic quicquid sit reperietur q̄ antiquitas religionis est maxima. Imo Bernard⁹ in sermone, quem apologeticum appellat, in c. de intemperantia vestimentorum, monachalem ordinem primum in ecclesia extitisse testatur: ex quibus posset quodammodo argui, q̄ monachi deberent præcedere clericos seculares, cōtra id quod dictum est s̄. in l̄j. consideratione.

Quinquagesima quarta consideratio. Ex quo ordo Benedicti fuit primus ordo monachorū post Christum institutus ab eo, insequendo vitam antiquorum monachorum: sed ante eum fuit Basilus, qui fuit in oriente, & Benedictus in occidente, vt refert Anto. Florenti, in ij. parte suæ historiæ, tit. xv. c. xij. in fine. Ex quo concludendū est, q̄ hic ordo omnes quoscunq̄ alios excedit seu præcedit, etiam canonicos regulares, vt dictum est. Et ista est opinio omnium doctorum canonistarum & scribentium, videlicet primò Felin. qui multos allegat in d. rubri. de maio. & obe. videlicet omnes scribentes in c. quorundam. de electi. in vj. & in c. auaritiæ. de præben. in c. deus qui. de vita honestate cle. in c. sanè. de regularibus. in c. q̄ dei timorem. de statu monachorum. in c. intelleximus. de ætate & qualita. in c. nimis. le second. de excels. prælato. in c. episcopos. xvij. distinct. in c. alia. xvj. q. j. Et ista est communis quam omnes tenent, de qua multū amplè per consilia Paduana & Bononiensia, quæ sunt nimis prolixa, ideo ad illa te remitto, quæ videre poteris cū sint impressa: & per Volaterranū in sua antropologia. in ij. tomo, libro xxj. Et sub hoc ordine sancti Benedicti quibusdam constitutionibus additis sunt plures ordines, de quibus sigillatim & particulariter dicam, videlicet ordo Cluniacē. monachorum nigrorum, sanctæ Iustine, ordo Camaldulensium, ordo Vallis umbrosæ, ordo Cisterciensis, ordo Gradimontēsiū, ordo Cœlestinorum, ordo Montis oliuarum, ordo Montisfani, Siluestriini, & plures alij.

Quinquagesima quinta consideratio. Post ordinem sancti Benedicti primus ordo qui est in regula & sub dicto Benedicto est ordo Cluniacē. qui fuit institutus anno domini. 913. vt refert Vincentius in speculo historiali, libro xxv. Nam, vt dicit Berno, abbas mortuus Odonem olim musicum constituit abbatem Cluni. cœnobij ea cōditione, vt ecclesia Cluniacē. solueret annuatim ecclesiæ Gigniacēsi censum duodecim denariorum. Et, vt dictum est, in eo monasterio à Bernone cōstrueto seruabantur instituta patris Eutichij, qui fuit temporibus Ludouici magni, vir charus regi, omnibusq̄ amabilis. Nam cū esset laicis & peregrinis studijs eruditus, de serens ea vnde superbire solet humana fragilitas, totum se patrum regulis & institutionibus dedit. Ex quibus etiam diuersas sumpsit, vnoq̄ volumine colligauit. Nec multo post monachus effectus est, & in tāto amore apud regem habitus, vt intra palatium suum, monasterium ei construeret. De curso autem vitæ studio, circumstantibus fratribus spiritum emisit. Et cū ab eius discipulis exequiæ parentur vitius rediret, illisq̄ attonitis & admirantibus ait: deo gratias. Sciatis, q̄ in his xl. annis vnum tantum diem non memini me cibum cœpisse, nisi prius fleuisse: hodie autem sublato mœrore me cōsolatus est deus, & inter choros angelorum tribuit mihi dominus requietionis locū. His dictis perpetuò requieuit. Ipse fuit institutor consuetudinum quæ in monasterijs hæcenus seruantur. Tandē abbas Berno exitiali morbo decumbens, vicinos episcopos accersiuit, & ab ordine se deponens flebili voce clamabat se reū

& indignum tali monasterio præfuisse: tunc manibus fratrum, frater Odo captus coram abbate suo vi est adductus proclamantibus omnibus vt ordinaretur: & cū nec sic vellet cedere vt locum pastoris subiret, superatus est tandem episcoporum excommunicatione. Sub quo floruit monastica deuotio iam exsiccata, & beati Benedicti institutio plurimum in diuersis cœnobijs reuixit & conualuit, reparata. Hic verò ordinem Cluniacē. instituit, quibusdam regulis, traditionibus & constitutionibus additis.

Quiquidem ordo Cluniacē. non est amplius sub ordine sancti Benedicti, sed est vnum caput de per se in toto suo ordine, vt dicit Oldra. in consilio cccij. Dixi supra in xxxj. consideratione. Et sunt diuersi ordines habentes qui libet de per se vnum caput, vt tenet Aegidius de Bellameira in consilio suo xxxij. Sed quandoq̄ isti deuiauerunt à regulis eorum postq̄ incrustati & impinguati fuerunt pluribus monasterijs, vt dicit idem Anto. eodem libro, capi. xxij. §. ij. vbi ponit de restauratione ordinis circa annum domini Milleimum, cccc. in abbatia sanctæ Iustine, vt ibi per eum.

Quinquagesima sexta consideratio. Sed cū sit magna altercatio inter monachos nigros, cuiusmodi sunt monachi sancti Benedicti, & Cluniacē. ordinum, & canonicos regulares, qui eorum præcedere debeat, cū sit cōmunis inter omnes scribentes, quod monachi nigri præcedere debent ex multis rationibus deductis, quæ non habent locum in alijs ordinibus infra dicendis & ponendis: ideo stabit ad minus firma conclusio, q̄ post monachos nigros erunt canonici regulares, qui debent præcedere omnes quoscunq̄ alios religiosos, siue sint non mendicantes, siue mendicantes: & hoc, quia licet teneant omnes, quod ordo canonicorum regularium initū habeat à Marco euangelista, & postea à beato Augustino ante Benedictum, & qui fuerunt maiores Benedicto, vt factis demonstratur in concilijs dominorum Bononiensium & Paduanorum supra allegatorum, tamen antiquitas monasticæ religionis est ante Marcum & Augustinum, cū sit etiam in veteri testamento, vt dictum est. Et etiam sunt plures rationes hinc inde allegatæ, ex quibus concluditur monachos nigros esse præferendos. Et ideo cū sint plures rationes pro eis militantes, vt in prædictis cōcilijs, ad minus postdictos monachos nigros, & ante omnes alios religiosos admittendi & collocandi sunt.

Quinquagesima septima consideratio. Post ordinem tamen Cluniacē. ponit Antoninus Florentinus in dicta ij. parte suarum historiarum, titulo xv. §. xvij. ordinem Vallis umbrosæ, qui fuit institutus anno domini M. xl. sub regula sancti Benedicti, quibusdam cōstitutionibus eorum superadditis: quæ religio fuit instituta seu ordo fuit institutus à Ioāne Gualberto, & habet multa monasteria in Tuscia & in Lōbardia sub habitu griseo: quod quomodo fuerit, ponit idem do. Anto. in dicto loco. Dicit tamen idem Anto. in titulo xv. eadem parte historiali, cap. xxij. §. ij. q̄ ipsi claudicauerūt à semitis Gualberti eius ordinis primi institutoris, sub regula etiam Benedicti, vt vix esset qui faceret bonum. Sub eodem habitu & regula quidam Siluestriini dicti, eo quod Siluester dictus est primus autor eorum, qui talem ordinem intravit in monte Phano propè Fabrianum in Marchia Anconitana multiplicati, plura monasteria construxerunt in diuersis ciuitatibus. Dicit tamen ibi, quod iam quasi defecit ex toto dicta religio ex carentia fratrum, vt ibidem

Quarta Pars

videre poteris. Et isti non sunt preferendi religiosis Cisterciensibus, licet sint priores tempore: quia nunc est aucta religio Cisterciensibus, & strictior est eorum vita, ex quo illis preferendi, ut infra dicam. Tamen eos hic ante posui, cum ordo eorum sit prior institutus quam Cisterciensibus.

Quinquagesimo octava consideratio erit de ordine & fundatione ordinis Cisterciensibus, qui fuit institutus sub regula beati Benedicti: habetur per eundem Anto. Floren. in ij. parte suae historiae, titu. xv. §. xvij. vbi dicit quod initium habuit anno domini M. xcviij. sub quodam abbate Stephano: sed paulo post mirabiliter dilatatus per beatum Bernardum, & (ut dicitur) fuit initium eius, ut dicit per hunc modum.

Quidam deuoti viri venerabilis Hugonis Lugdunen. ecclesiae archiepiscopi sedis apostolice tunc legati, & religiosi viri Vulterij Cabilonen. episcopi, necnon & clarissimi principis Odonis Burgundiae ducis freti consilio, & autoritate roborati, inuentum eremum in abbatiam construere coeperunt, praefecto Roberto abbate ab illius diocesis episcopo, videlicet Cabilone. curam virganeque pastoralis, ceterisque in eodem loco sub ipso seruantibus stabilitatem. At vero post non multum temporis factum est, ut idem abbas Robertus, requirentibus eum monachis Molisimensibus papae Urbani secundi iussu Vulterij episcopi Cabilo. licentia & assensu Molisimum reduceretur, & Albericus vir sanctus & religiosus in ipsius loco substitueretur: hoc sane inter utraque ecclesiam foedere pacis retento gratia & autoritate apostolica seruato, ut ex eo iam tempore neutra illarum utriuslibet monachum ad habitandum sine commendatione regulari reciperet. Quo facto, nouum monasterium noui patris sollicitudine & industria breui non mediocriter deo cooperante in sancta religione ac conuersatione profecit, opinione claruit, rebus necessarijs creuit. Dicit etiam ibi Anto. Floren. allegans Vincentium in speculo historiali, quod tempore Guillelmi secundi regis Angliae coepit religio Cisterciensibus, & ut dicit, peruenit ad gloriam Anglorum, quod talem virum genuit Anglia, qui huius religionis & author fuit, & mediator. Is autem fuit Arduignus nomine, qui alias Stephanus a puero Surburnae monachus postea pannos illos perofus Scotiam, mox Franciam, contendit, vbi aliquot annis studuit. Deinde Romam cum clerico consorte profectus est, qui eundo & redeundo quotidie torum Psalterium cantabant. Deinde Burgundiam regressus in Molisimo nouo & magno monasterio se totondit. Ibi quum ei proponerentur obseruanda quae non erant de regula, coepit rationem eorum inquirere. Et tandem de quibusdam superfluis cum vno & alio disputauit, ut abbatem ipsum & alios xvij. in suam sententiam induceret. Igitur Cistercium venire, locum prius Salmosum, & ibi steterunt suffragio archiepiscopi Viennae. qui postea factus est papa. Abbas tandem qui cum eis venerat a suis monachis requisitus, ad eos redijt quasi coactus. Sed omnes qui cum eo venerant de Molisimo cum illo regressi sunt, praeter octo qui sibi abbatem constituerunt Albericum quendam de suis. Priorem vero Arduignum, qui & Stephanus dicitur, fecerunt: & ibi dicit quod ad Vincentium plenius recurrendum est & titu. xvj. c. j. §. ij. eodem libro, dicit quod Cisterciensibus, vtrique fuerunt magna columna ecclesiae sub beato Bernardo, postea per annos centum scientia decorati & sanctitate. Sed & ipsi declinantes a vestigijs patrum, inutiles facti sunt. Circa autem annos domini M. ccccxxxvj. quidam ex mo-

nachis abbatie Florentinae sub Eugenio iij. transferunt ad ordinem Cisterciensibus in obseruantia regulari, collato eis monasterio septem prope Florentiam dicti ordinis. Per ipsum deinde Eugenium hoc procurante reuerendissimo domino Cardinali Firmani & ex pusillo grege adauctus est. Sed si bene consideremus illud fuit tantum in Italia, quia semper Cisterciensibus apud nos, & in Gallia fuerunt semper decorati scientia & sanctitate, & tales apud nos reputantur. Et tales monachi apud nos, & etiam Carthusienses reputantur sanctimoniae vitae: ita quod non est aliqua sinistra suspicio praesumenda contra eos. Ita etiam quod ex hoc possunt esse iudices in causa propria vel suorum, ut dicit dom. meus Iason in authen. iubemus, C. de iudic. in ij. col. l. i. ibi: secundo facit. & Felin. in c. super his, in fi. extra de accusationibus.

Sub hoc habitu Cisterciensibus est alius ordo apud nos, vbi sunt tantum priores, qui est etiam sub regula beati Benedicti, qui dicitur ordo Vallis collium, seu potius caulium, qui est caput in eorum ordine, & habet multos prioratus sub se, ut est prioratus Vallis sancti Benedicti, iuxta Heudam, & prioratus Vallis Cresce. qui dicitur Vaultcrois. Sunt prope Sedelocum, & plures alij qui sunt modici proventus, & in quolibet prioratu sunt pauci religiosi. Et melius esset, quod reducerentur in totum sub habitu Cisterciensibus, cum habitum eorum deferant.

Quinquagesima nona consideratio. Est alius ordo sub regula beati Benedicti, qui dicitur ordo Camaldulensium, qui fuit institutus a Romaldo viro magnae sanctitatis & sanctimoniae: & fuit institutus anno domini M. xxx. Et sic ante ordinem Vallis umbrosae, & Cisterciensibus. de cuius institutione habetur per Antonium Florentium in suo libro historiali. ij. parte. tit. xv. c. xv. Qui licet fuerit institutus ante Cisterciensibus, non tamen habetur in tanto honore nec in tanta extimatione, cum vita Cisterciensibus sit arctior & strictior quam vita illorum: & ideo in maiori praerogatiua, excellentia & praereminentia, secundum quod dicit Ioann. And. in c. sancte de regularibus. quae doctrinam refert & sequitur Florentinus in sua summa. ij. parte. titu. xvj. c. j. §. ij. vbi dicit quod canonicae non ponderatis subtilitatibus theologorum solent solum pro praereminentia religionis ad aliam, quod vna sit arctior, strictior, durior vel fortior in modo viuendi. Ex quo inferendum est quod ordo Cisterciensibus est praerendus, cum vita eorum sit arctior, strictior, & durior. Hi enim monachi sunt albi habitus, qui degenerantes alienati sunt retrorsum: paucissimis exceptis eorum monasterijs & eremi reclusis. Sed circa annos domini M. cccclxx. vitam quasi eremiticam tenentibus & laudabilem in diocesi Aretina, sed territorio Senen. episcopus Aretinus tunc temporis dedit habitum similem & regulam ipsius beati Benedicti, ex quibus crecentibus in gratia dei, & numero constitutus est ordo Montis oliuarum dictus ab ecclesia, & ipse approbatus, & in monasterijs per Italiam multiplicatus ac priuilegiatus, & a dioecesanis exemptus factus. Qui religiosi super capita sua ponunt generalem vnum ex eis abbatem de triennio in triennium. haec Anto. Floren. vbi supra, in ij. parte. titu. xvj. c. j. §. ij.



Sexagesima consideratio. Sub eadem regula sancti Benedicti fuit ordo humiliorum, qui licet habuerit primum initium anno do. M. xvij. tamen in processu temporis fuit tripliciter variatus in modo viuendi. Sed vltimum eorum viuendi modus fuit approbatus anno,

anno domini M.cc.& per Innocentium tertium confirmatus. Et postmodum per successum à diocesanis exemptus & privilegijs multis munitus, & sub regimine vnius principalis & generalis præpositi constitutus. Sumpturunt enim in tertio modo viuendi pro norma partem regulæ beati Benedicti non totam, superiores eorum præpositos nominantes: multiplicatiq; valde fabricauerunt sibi multa monasteria, tam fratrum q; monialium per partes Tusciæ & Lōgobardiæ, maximè Mediolani. Hi inter alia priuilegia habent, q; in sabbato paschæ celebrant eorum officium illius diei de fero post meridiem in introitu noctis, ita quod missa illius diei de nocte in vigilia paschæ cantatur. Et de institutione, approbatione, & conseruatione prædicti ordinis, habetur per eundem Antoni. Florentinum in suo libro historiali, secunda parte, titulo xv. cap. xxij, vbi amplè.

Sexagesima prima consideratio. Sub regula beati Benedicti adhuc sunt quidam apud nos qui dicuntur Cœlestini, de quibus est notabilis conuentus in ciuitate Parisiensi, & in multis alijs locis Franciæ. Et isti sunt obseruantes, sub regula beati Benedicti degentes. Hi etiam sunt à diocesanis exempti. Sed an sint cæteris, puta Carthusien. præferendi, dico inspiciendam esse consuetudinem: quia tamen non sunt omnino mendicantes, ideo omnibus alijs mendicantibus præferuntur. Et quod sint sub regula beati Benedicti, dicit Antoninus Florentinus in tertia parte suæ summæ, titulo xvj. capit. primo. §. xvij. in principio, vbi dicit, q; talis ordo fuit institutus à beato Petro de Murro, qui fuit papa Cœlestinus, sed renunciauit papatu,

Sexagesima secunda consideratio. Crederem, q; licet ordo Carthusientium non sit sub regula beati Benedicti, nec aliquarum quatuor regularum ab ecclesia approbatarum: sed habent suam statuta pro regula, tamen habentur in magna veneratione ab ecclesia, vt dicit idem Antoninus Florentinus in parte suæ summæ, titulo xvj. c. j. §. vj. Et est venerabilis religio, quæ vsq; ad præsentem diem seruatur rigorem suarum obseruentiarum per annos circiter quatuorcentum, vt dicit idem Florè in suo libro historiali. ij. parte, tit. xv. c. xxij. §. ij. Austera, vt dicit, siquid est in multis, in abstinentia quidè, quia proluxa ieiunia & sextis omnibus ferijs in pane & aqua, ab esu carniū semper abstinent, etiam in grauissima infirmitate, ita vt qui eis vesci voluerit, amplius in clausura cum reliquis non valeret permanere. Quo ad vestitum, quia semper silicio induitur ad carnem. Quo ad solutionem, quia nunq; exeunt exceptis priore & procuratore: & in sellis suis soli manent cum arcto silentio: vigiliis magnas habent propter proximitatem officij. Vnde Bernardus qui epistolam ad eos scripsit, quia dicitur ad fratres de Monte dei, multum commendat inter cætera dicēs. Vestrum est frui deo. in fine autem arguit de nimia sumptuositate & magnitudine ædificiorum: & magis adhuc tempore nostro redarguisset, si vixisset, maximè quo ad conuentum Papiensium, qui distat à ciuitate Papien. duabus leucis seu quatuor aut quinque miliaribus, vbi est talis sumptuositas in ædificijs, q; vix ultra dici possit. Et etiam apud Diuionem est conuentus Carthusiensium valde sumptuosus in ædificijs, & apud Parisien. Et conuentus principalis dicti ordinis est in delphinatu, iuxta Gratignonopolim ciuitatem. Et ex dictis Ioan. Andreæ in dicto cap. sancte de regularibus. Hic ordo, cum propter eius nimiam austeritatem sit cæteris præferendus, maiorè præeminentiā deberet habere: tum etiam quia fuit institutus

anno domini M.lxxxvj. secundum quod habetur per Antoninum Florentinum in sua historia, secunda parte, titulo xv. cap. xxij. vbi amplè, iam supra allegat. Et Iacobus Bergomensis in suo supplemento chronicarum, libro xij. Et etiam propter eorum antiquiorem institutionem præferri debent ordini Cisterciens. & Præmonstraten. Et Bernardo teste, primatum obtinet inter omnes ordines ecclesiasticos, non ratione temporis, sed ratione religiositatis. Et etiam Policratus libro suo septimo, cap. xxj. incipiente, licet autem, ponit de laude & origine istius religionis, & aliarum religionum, quem hic non infero, quia est impressus. De laude huius ordinis etiam Sebastianus Brant scripsit.

Sexagesima tertia consideratio. Alius est ordo, qui dicitur ordo sanctæ trinitatis, cuius caput est in ciuitate Parisiensi: qui dicitur, Es Maturins: qui sunt deputati ad redimendum captiuos: qui, vt videtur, debent omnes alios religiosos, saltem post monachos nigros, præcedere: saltè præcedet religiosos sancti Antonij, qui sunt deputati ad suscipiendum hospites: quoniam ordinantur, & sunt ordinati ad redimendum captiuos, ideo religio eorum est excellentior, vt dicit Antoninus Florentinus in sua summa, tertia parte, tit. xvj. c. j. §. ij. Et de his & certis alijs facit mentionem idem Florentinus in sua historia. ij. parte, tit. xv. cap. j. §. ij. in fine.

Sexagesima quarta consideratio. Post ordines supra dictos non mendicantes sub regula beatorum Basilij & Benedicti, sunt alij ordines religiosorum non mendicantium sub regula diui Augustini: vt sunt ordo sancti Ioannis Ierosolymitani, qui dicuntur cruciferi, & sunt milites Rhodiani, seu templi, de quibus dicam infra in ix. parte, in iij. consideratione. quibus assimilantur, milites sancti Iacob de Spata militantes pro fide, qui sunt in Hispania, qui sunt milites regis Hispaniæ: de quibus infra dicam in illa ix. parte: de eo hic non insisto.

Sexagesima quinta consideratio. Alij sunt hospites sancti Antonij, qui dicitur ordo hospitaliariorum sancti Antonij, qui sunt in diocesi Vienen. qui ex consuetudine & vsu videtur sumpsisse principium. Et etiam extensum fuit ad hospitale curiæ Romane: quoniam sicut in secularibus in vrbe Romana legitur duos fuisse prætores, vnum qui præerat, alterum verò qui Romanis iustitiam exhibebat, vt ff. de origine iuris. l. ij. §. & cum placuisset. & de iudicijs. l. ij. §. j. sic in spiritualibus dignum & rationi consonum fuit vbicunq; est ipsa vrbs, id est Romana curia, diuersos esse superintendentes curæ animarum. Quosdam Iacobos & parochiani sunt, & religiosi quantum ex dispensatione sedis apostolicæ permittitur. Quosdam verò peregrinis siue curialibus: vt sunt fratres sancti Antonij, vt satis clarè probatur. c. quoniam in plerisque. extra de offi. ordinarij. c. cum secundum. de temp. ordinan. Rationabiliter ergo Romana ecclesia voluit & in vsu deduxit q; essent in curia fratres sancti Antonij, qui pro pauperibus curialibus hospitale haberent, confessiones curialium audirent, & ecclesiastica sacramenta ministrarent, & sepulchris eorundem interesse deberent. Ita dicit Oldra. in consilio suo ccxj. vbi ponit de emolumentis eorum, etiam in curia Romana, de quibus aliter pro nunc non dico, cum quo ad præeminentiam eorum cum alijs, standum est consuetudini locorum.

Sexagesima sexta consideratio. Alij sunt ordinis Præmonstratensium, sub regula beati Augustini, quorum

Quarta Pars

ordo fuit & incepit anno Domini M. cxx. cuius ordinis fundator fuit vir dei Northbertus ex partibus Lothoringæ oriundus. Et dicit Anto. Florenti. in dicto libro historiali. titu. xv. c. xix. Quicquid est vnus apud nos de principalibus ordinibus. Et abbas illius in suo ordine est generalis in toto ordine: & facit vnum caput, sicut abbas Cluniacensis in toto suo ordine, ideo cæteris, alijs abbatibus non facientibus caput in ordine, in cōgregatione generali præferendus est, tanquam faciens caput in suo ordine. De his aliter non insisto, cum vltra illum locum vbi est caput pauci sint, & in locis vbi sunt, standum est consuetudini loci de præcedentia aut præeminentia.

Sexagesima septima cōsideratio. Alij sunt qui sunt de ordine Grandimontensi, qui fuit institutus anno Domini M. lxxvj. sub patre Stephano viro nobilissimo, de Aruerniæ partibus, filio nobilissimi viri Stephani, cuius Stephani institutoris vita fuit arcta. Nam trigessimū ætatis suæ annū agens, habitare cœpit eremū, in ieiunijs, vigilijs, & orationibus continuis seruiens deo. Cibus eius panis & aqua, & interdum ex farina siligine forbitiuncula, quæ cæteris minus sapida, necessitati vtique seruit non voluptati. Incedebat quoque armatus lorica ferrea contra carnis tentamenta & mētis lasciuiam, quousque toto corpore exsiccato, plenam de seipso obtineret victoriam: indumenta quibus super lorica induebatur nullo tempore augebantur, sed hyeme & ætate ad repellendum frigus & cauma semper erant equalia & eadem. Et plura alia de eius vite austeritate & miraculis ponit Antonius Florentinus in suo libro historiali, ij. parte. titulo xv. c. xxj. quæ hic non transporto, cum sint ibi clara, nec faciant ad propositum, nisi ad demonstrandum de eius vitæ austeritate & arcto modo viuendi: ex quo videretur, quod in hoc essent præferendi, si illum modum viuendi obseruant, quod non credo. Et ideo dico esse standum consuetudini, quomodo in locis vbi sunt & collocantur præcedere debeant alios vel non.

De austeritate verò aut arcto modo viuendi prædictarum religionum non credo quod hodie possit fieri fundamentum de vna ad aliam, cum omnes supradictæ ita hodie relaxatæ sunt & tepesactæ, vt aperte dici possit Ieremiæ Threnorum cap. j. Quomodo obscuratum est aurum, mutatus est color optimus. Et quod ait Bernardus contra Cluniacenses. religiosos monachos relaxatos, videlicet. Vnde inter monachos tanta intemperantia in cibis, in potationibus, & vestimentis, in lectisternijs, in equitatu, & constructis edificijs mollescere potuit, quatenus vbi hæc studiosus, voluptuosus atque effusus fuerint, ibi ordo melius teneri dicatur, ibique maior putetur religio. Ecce enim parcitas putatur avaritia, sobrietas, austeritas creditur, silentium, tristitia reputatur. E contra remissio, discretio dicitur. Effusio, liberalitas: loquacitas, affabilitas: cachinnatio, iocunditas: mollicies vestimentorum, equorum fastus, honestas lectorum, superfluous cultus: munditia. Quicquid hæc alterutrum perpendimus charitas appellatur. Ista certe charitas destruit charitatem: hæc discretio discretionem cōfundit: talis misericordia crudelitate plena est, qua scilicet ita corpori seruitur, vt anima iuguletur. & vt dicit Anto. Florenti. in suo libro historiali, secunda parte. titu. xvj. ca. primo. §. primo. sub hac abusione iam ferè vbiq; pro ordine ista renentur: ferè iam ab omnibus sine querela & irreprehensibiliter obseruantur, quæque dissimiliter, vt ibi declarat & demonstrat: quæ multò cum plus intentionis nec sit dicere

& declarare quæ laudanda veniant, quæ vituperanda: sed hæc dixi vt cognoscatur, quod non est multum insistendum quo ad præeminentiam vnus religionis ad aliam in arcto & stricto modo viuendi, cum in omnibus rarus sit, & in omnibus sit relaxatio in vita & modo viuendi datis à regulis in quolibet ordine, de quibus supra dictum est. Et ideo deueniendum erit ad alium modum & ad aliam doctrinam, ad cognoscendum præeminentiam vnus religionis ad aliam: quam ponam statim post declarationem mandicantium.

Sexagesima octaua cōsideratio. Post omnes ordines supradictos qui non sunt mendicantes, sunt quatuor alij generales mendicantium, inter quos (vt sæpissimè videmus) est contentio qui illorum debeant præcedere. Aut si non inter ipsos, saltem aut cum alijs religionibus vel etiam quandoque & sæpius cum ecclesijs cathedralibus, aut collegialibus: quoniam sub prætextu humilitatis aut sanctimonie semper tamen appetunt aliquid gloriæ, laudis & honoris. Et isti sunt quatuor, videlicet, ordo prædicatorum, ordo minorum, ordo carmelitarum, & ordo eremitarum sancti Augustini facientes contra dictum Christi, de quo Lucæ xxij. Et omnes istos tres ordines præcedit aut præcedere debet ordo prædicatorum. Et, quod præcedere debeat fratres minores, dicam infra. Et aduerte, quod isti prædicatores fuerunt sub regula sancti Augustini: sed quibusdam cōstitutionibus additis fecit Dominicus nouum ordinem, qui dictus fuit ordo prædicatorum, de cuius excellentia videatur amplissimè per Anto. Florenti. in tertia parte historiarum. titulo xxij. per totum, vbi habetur quod habuit initium Anno domini Millesimo cccvj. vt dicit idem Antonius sub Innocentio primo. Et anno domini Millesimo cccvij. sub Honorio iij. vt dicam infra sequenti cōsideratione. Et refert idem Anto. Florenti. eodem titulo, capi. iij. quomodo prædictus ordo reuelatus fuit sancto Dominico à virgine Maria, à Iesu Christo eius filio commendatus: cui datus fuit socius, videlicet Franciscus pro alio ordine instituendo ad instructionem totius vniuersalis ecclesiæ in sermonibus & prædicationibus, vt ibi videre poteris.

Sexagesima nona cōsideratio. Ordo minorum sub regula sancti Francisci fuit institutus, circa annum domini Millesimum cccvij. de cuius vita & moribus, & sui ordinis institutione & fundatione habetur plenè per eundem Florenti. in suo libro historiali. titulo xxij. per totum: & de eius confirmatione quo tempore fuerit confirmatus prædictus ordo, infra patet.

Sed cum sint minores, vt nomen sit consonans rei, debent esse in minori loco: ideo tanquam humiliores, quia minores non debent pretendere contra aliquos de aliqua præcedentia, quia aliàs videretur, quod facerent contra eorum ordinem & statum, qui inter omnes totius vniuersalis ecclesiæ debet esse minor: imo quod plus est à certo tempore voluerunt vocari minimi in vim cuiusdam reformationis, sed video quod illud est tantum verbo & non opere, quia volunt non solum contendere de paritate cum alijs religiosis, sed etiam cum ecclesia cathedrali, prout vidi in hac ciuitate Hedue. in funeralibus quondam nobilis & potentis viri domini Francisci Rolin, qui pro vna hora tantum fuit repositus in eorum ecclesia, cadaver subleuando voluerunt non solum esse in vltimo loco etiam ante canonicos ecclesiæ cathedralis, imo etiam guardianus dicebat se debere habere vltimum locum etiam post episcopum ibi presentem & existentem:

stentem: quod quante & qualis fuerit derisionis, & prout etiã debuit esse, cogitēt omnes. Ex quo videri potest quid de illis dicendum sit, qui cum omni humilitate etiam cum infimis agere deberent, volūt tamen cōtendere de paritate. Et ideo nō potest magis superbia eorū operari, q̄ cum superbia luciferi qui voluit fieri similis altissimo. Sed tūc illud euenit ex superbia cuiusdam guardiani, qui multum fuit reprehensus in capitulo generali tunc sequētis per ministrōs & alios correctores totius ordinis, qui actum illū in capitulo ecclesiæ Heduen. reprobauerunt & retractauerunt, & prædictum guardianum increpauerunt.

Et licet ordo Minorum inceperit prius q̄ ordo prædicatorum, cū ordo minorū inceperit Anno domini Millesimo ccvj. Et ordo prædicatorum Anno domini Millesimo ccxvj. vt refert Albertus de Eib in sua margarita poetica, in primo secundæ partis tractatu. c. x. in fine tamē prædicatores præferūt minoribus, vt not. glo. in c. quorūdam. de electio. in vj. & in cap. si. de pactis. & Archidia. co. in cap. j. de decimis in vj. Ioannes de Turrecremara in cap. episcopus. xvij. dist. plenē per Felin. in rubr. de maio. & obediē. in ij. & iij. col. Et hac ratione, vt dicunt, quia ordo fratrum prædicatorum, licet primò nō fuerit institutus, fuit primò approbatus, cū fuerit approbatus sub regula diui Augustini, Anno domini Millesimo ccxviij. sub Honorio papa tertio, & ordo beati Francisci sub eodem Honorio, Anno domini Millesimo ccxxiij. vt refert Iacobus Philippus Bergomen. in suo supplemento Chronicarium, libro xij. faciūt quæ dicit Philippus Decius in consilio clxj. col. j. ad finem.

Septuagesima consideratio. De ordine carmelitarū qui sub ordine sancti Basilij sunt, vt dicit Anto. Florē. in sua summa, in ij. parte. titu. xvj. c. j. §. viij. quo tempore habuerint initium, dicit Anto. Florenti. in sua tertia parte historiarum, libro xx. c. v. §. primo. q̄ tempore Honorij quarti, cū fratres ordinis carmelitarum deferrent habitum, qui minus videbatur conuenire viris religiosis, videlicet capam circulas tam largis virgis albis & griseis: quem habitū asserēbant fuisse Eliæ prophete habitantis in monte Carmelo in Syria: quod tamē, vt dicit Anto. neq̄ in sacra scriptura, neq̄ in authenticā scriptura reperitur (licet in historia tripartita, libro primo, capitulo ij. & ex Isidoro in tit. de officijs. cap. xv. reperiat scriptum, q̄ vira religiosa fuit in Elia & Eliseo) Honorius iij. propter maiorem honestatem mādauit habitum illū dimittere, & desuper cappas ex toto albas & tunicas subtrus griseas cum scapularibus assumere. Hi habuerūt initium sub quodam patriarcha Ierosolymitano, cū in Syria habitabant Christiani Ierosolymis, & in multis alijs ciuitatibus: degebant autē in monte Carmelo vt eremitæ & sub regula beati Basilij, vt etiã dicit idem Anto. Florentinus in ij. parte suæ summæ, in titu. xvj. ca. j. §. viij. vbi dicit, q̄ anno domini M. ccxlvij. dominus Innocētius iij. addidit quasdam ordinationes per modum regulæ traditas eis à dicto patriarcha Ierosolymitano dicto Alberto, extractas ex regula Basilij, cum quibusdam additis declarātes & mitigantes regulā illam per dominū Hugonem cardinalē ordinis prædicatorū dictas. Sed Honorius iij. cōfirmavit ordinē illum, & postmodum papa cōmisit Hugoni cardinali ordinis prædicatorum, vt adderet quasdam constitutiones quas imposterum obseruaret. Sed in processu tēporis occupantibus Saracenis ex toto partes Syriæ, recedentes carmelitæ de locis

illis dispersi per orbē in terris Christianorū quædiscauerūt plurimos cōuentus ex elemosynis fidelium collatis propter eorum deuotā conuersationē exemplarem. Aliqui tamē referunt, q̄ Soldanus Saracenorum qui prius eos habebat in reuerentia propter Eliam prophetā, mutato habitu eis dato per papā, in contēptum papæ & fidelium fecit eos expelli de monte Carmelo, vnde Carmelitæ dicuntur, non quod ab Elia habuerint initium. Et isti præferēdi sunt & fratribus prædicatoribus ordinis sancti Augustini, & minoribus, cū primò fuerint instituti, cū fuerint sub regula beati Basilij quæ prius fuit q̄ regula beati Augu. sub qua erāt prædicatores, & regula beati Francisci quæ fuit solū anno domini M. ccvii. vt dixi supra. In multis tamē locis in processibus vidi eos præcedere & esse in loco digniori: in alijs verò vidi & fratres prædicatores & minores præcedere, & esse in digniori loco. Vnde rāta discordia & diuersitas, videtur esse ex cōsuetudine loci, aut ex prioritate institutionis, aut foundationis conuentus in loco qui sibi ratione prioritatis temporis vsurpauerūt locum. Sed quid de iure sciendum, dicam postq̄ declarauero prioritatem institutionis ordinis & confirmationis.

Vtrum autē Carmelitæ sint mendicantes, notat & declarat Lopus allegatione sua xlvi. vbi plenē in princ. & ibi etiã ponit de fratribus seruorum, qui dicuntur seruite, q̄ tales sunt mendicantes, & notatur de Carmelitis in c. j. §. ceterum. de religiosis domibus, in vj. & ponit Angelus in consi. xij. incipien. sancta carmelitarum religio. vtrum possint habere propriū. Et de laude huius ordinis Carolus Fernandus scripsit vnum librum.

Septuagesima prima consideratio. Sunt & alij mendicantes qui dicuntur eremitæ sancti Augustini, qui, vt dicit Antoni. Florentinus in sua summa. ij. parte. titulo xvj. ca. j. §. viij. aliās fuerunt sub regula beati Basilij, nūc autē, vt dicit, militant sub regula beati Augustini. Sed quæ sint præcepta sub regula dicti beati Basilij vel non, extra essentialia religionis dicit se nō inuenisse à quoq̄ declaratum. Et q̄ isti sint mendicantes, est text. & ibi doctores in c. vnico. §. ceterum. de religiosis domibus, in vj. Et Ludovicus Romanus in consilio ccxxxv. ponit, an possint habere immobilia: vbi etiã ponit de fratribus prædicatoribus. Et licet isti Augustini effecti fuerint mendicantes ex quadā consuetudine & præscriptione longissima, sicut & fuerunt Carmelitæ, vt supra dictum est, tamē debent præcedere minores cū sint instituti à digniore, videlicet ab Augustino q̄ fuit dignior Francisco. Quod sint digniores, eo quia à digniore instituti, facit gloss. in l. restituentē. C. de aduoca. diuerso. iudi. & in l. ij. ff. de albo inscriben. & in c. per tuas. de maioriore & obediētia. vbi data paritate tēporis præfertur ille qui est à digniore coronatus & laureatus, vt dicā infra in x. parte. Meritò ergo q̄ institutio ordinis sancti Augustini sit ante Franciscū, de quo sunt prædicti eremitæ, qui etiã, quod plus est, etiã videntur habuisse initium ante Augustinū. Sed tū sine dubio sunt ab eo approbati & reformati, & sic dignior Francisco, & ratione tēporis, & ratiōe dignioris instituentis debēt præcedere minores: & etiã quia ecclesia Romana primò approbavit Augustinū & eius acta & opera q̄ Franciscū, vt habetur in c. sancta Romana ecclesia. xv. di. vbi opera Augustini approbata fuerūt per Gelasium, qui fuit per multa tempora ante Honorij tertium, cū Gelasius fuerit anno domini M. cccxc. Et Honorij tertius fuit anno domini M. ccxviij. Ex quo cōstat multipliciter de multiplici causa præcedens

tie fratrum eremitarū sancti Augustini quo ad fratres prædicatores & minores, quæ etiā considerari possunt ex dicendis in cōsideratione sequenti, vbi ponam in genere causas præminentie vnius religionis ad aliam.

Septuagesima secunda consideratio, de excellentia & antiquitate monialiu seu sanctimonialiu tractat, quarum institutu est excellētius, cū sit multo vetustius, q̄ que uis alia monachorū religio. Quippe nulla (vt ait Augustinus de bono virginali) virgo sacra nascitur, nec est hoc proles carnis & sanguinis. Si harum queritur mater, ecclesia est, Non parit virgines sacras, nisi virgo sacra: virgo illa quæ despōsata est vni viro casta exhiberi Christo, vt scribit Polidorus de inuentoribus rerū, lib. iij. c. x. vbi dicit Apostolos primò, deinde Pontifices exemplo vestalium virginū introduxisse fœminarū religionē, vt vterq; sexus domino in castitate famularetur, & in collegia coisueret, ac sanctissimis institutis à patribus acceptis vitæ virginitate dignam agere cœperunt. Nam Matheus apostolus in Aethiopia, cui ea prouincia obrigit, posteaq; regē (vt in eius vita legitur) cum vxore & toto regno ad fidē conuerterat, item illius filium à morte sulcitrauerat, filiam postremo virginem nomine Ephigeniam sacro velamine cōsecrassē dicitur, ex quo apparet iam tunc coepisse fœminas per hūc modū deo dicari. Sunt tamen qui tradant (quæ cum Hieronymo familiaritatem habuit) primam fœminarum ausam esse id institutu Romę profiteri. Alij asserunt Helenam Constantini matrem virgines sacras primitus legisse, quæ publico stipēdio nutrentur, seu quæ puritate vitæ, ac precibus indefinenter laudem dei prædicarent. hæc Polidorus: vbi & plura alia de constitutis summorū pontificum circa prædictam religionem.

Septuagesima tertia cōsideratio ex supradictis fundatur. Ex eo quia cū monachi primò nominanturq; canonici regulares, vt in c. deus. de vita & honestate clericorum. & in rubrica de statu monachorum & canonicorū regularium. & in c. ij. de supplenda negligentia prælatorum, & in c. perniciosam. xvij. quæstione ij. vbi Papa enumerans quasdam regulas approbatas, incepit à regula sancti Benedicti & Basilij: postea nominat Augustinū. ideo præferri debent monachi canonicis regularibus.

Et ex hoc ordine Archidiaconus in c. primo, de decimis, in vj. infert prædicatores præferendos minoribus. De quo etiā ordinè literæ vide Felinum in hac materia, in rubrica de maioriæ & obediē. & in dicto c. cū dilecta. versicu. ordo scripturæ. vbi plures decisiones adducit, & etiā dominum meū lasonem in dicto §. prius. Et quinque limitationes ad regulam supradictam ponit ibi Felinus, & inter alias dicit prædictam regulam non habere re locum in actu denotante vitia nominatorum, quia tūc primò nominantur minores, vt per Abbatem in ca. auaritiæ. de præbendis. Et facit pro hac opinione tex. in c. i. regularibus. extra de simonia. vbi in vitio simoniæ prænominantur canonici regulares. Et ex his notat idem Felinus in dicto c. cū dilecta. q̄ in ingressu carceris vel similia actu debent præcedere minores: quia sequi honor est, præcedere autem non. Ex quo videretur dicendum, q̄ illa declaratio ad c. auaritiæ. per Panormitanum & Felinum non habeat magnam rationem. Et ideo Felinus in dicta rubrica non omnino firmat illam, nec illi assentit in totum, imò dicit, q̄ illud non semper obseruatur: vt patet in cap. i. de decimis, in vj. vbi fratribus prædicatoribus & minoribus qui Pisanos à solutione decimarum retrahē-

bant scribitur reprehensoriē, & tamen præmittuntur prædicatores, sic etiā in actu honorabili præmittuntur minores. c. ij. de supplenda negligentia prælatorum.

De præcedentia istorum inter se satis amplè disputauerunt plures, de quibus sunt consilia Bono. Paduanæ, & Ferrariæ. & Baptistæ Cassialupi, de quibus supra feci mentionem in pluribus locis, quæ cū sint impressa, non aliter insisto, sed me remitto ad dicta eorum: conclusiuè tamen tenendo, q̄ monachi cæteris paribus præferuntur canonicis regularibus.

Septuagesima quarta consideratio. Qualis sit honor, an sequi, an præcedere, an esse in medio. Nā vt in pluribus monasterijs vidim maiores demane præcedere. Ad vespèras verò sequuntur, & in pluribus alijs contrarium obseruatur. Cur tam variè, videtur q̄ istud sit ad demonstrandum q̄ quo ad seruitium diuinum nulla est maioritas inter eos: sed credo, q̄ in hoc quo ad eos est attendenda consuetudo, vt per Felinum in c. statuimus. extra de maioritate & obediētia. & dixi suprâ.

Septuagesima quinta consideratio. Querendum est de ratione diuersitatis quare est q̄ in actibus ecclesiasticis maximè in processionibus, vbi congregantur status ecclesiasticus & temporalis, ecclesiasticus præcedit, & temporalis sequitur. Et quod plus est in statu ecclesiastico minores præcedunt, & maiores sequuntur. Et ediuersò in statu temporali, in eadem cōgregatione maiores præcedūt, & minores sequuntur. Plures super hoc interrogauī, qui mihi dicebant, q̄ credebant, q̄ in hoc sit tantummodo cōsuetudo locorum quæ in honoribus deferendis inspicienda est, vt dicit Baldus in l. obseruare. §. anteq̄. ff. de officio proconsulis, in prima lectura. Dicit tamen ibi, q̄ vbi non est consuetudo, debent assignari loca superiora secundum qualitatem personarum, vt dixi ante, quæ attendenda est, quo ad loca sedendi, maximè etiam in Francia: me minit Bald. in c. i. §. marchio. in titu. de his qui feudum dare possunt.

Mihi tamen videtur, q̄ alia & melior potest dari ratio, ex eo q̄ qui sequuntur quo ad statum ecclesiasticum sunt in honorabiliore loco, quia minores episcopo, vt dicit Præpositus in c. episcopos. xvij. distinc. Bene tamen facit textus in c. perlectis. xxv. distinc. vbi in officio faciēdo viciniore episcopo sunt honorabiliores & in honorabili loco, vt sunt sacerdotes, qui sunt in administrandis viciniore episcopo. Et cū iam statim sequantur episcopum, ideo maiores præcedere debent, quoniā qui stat proximior post dominum dicitur maior, vt dicit glos. in §. aliam. institui. de bonorum possessione. in verbo. altiori loco. Et episcopus semper stat in medio clericorum & laicorum, exemplo Christi, qui sedens in medio doctorum & c. Lucæ ij. Et iste est honor sedere in medio, quoniā locatus in medio, cunctorum ad se trahit aspectum, vt dicit Cassiodorus, libro iij. variarum epistolarū. Et apud Numidas erat honor sedere in medio, vt refert Salustius in Iugurtino. Et ita dicit & refert Lucas de Penna in l. quisquis. C. de præfectis prætorio siue vrbis, libro xij. & etiam episcopus tanquā pastor adducit oues ante clericos, docens eos modum eundi & incedendi, laicos verò post, vt exemplo clericorum incedant. Ex quo hac ratione vt cunctorum habeat respectum ponitur in medio, exemplo cuius omnes alij prælati in processionibus semper capiunt medium locum, tanq̄ honorabilem in talibus.

Septuagesima sexta consideratio. Antiquiores clerici & doctores debent habere primum locum, deinde cæteri per ordinem, vt tenet Baldus in cap. cum olim, per illum textum, extra, de consuetudi.

De antiquioribus & doctoribus quomodo sunt præferendi notant doctores, maximè Alexander & dominus meus Iason in l. cum quid. ff. si cert. pet. Dicam latius infra in statu temporalis, in pluribus considerationibus, vbi dicam q̄ in opinionibus dandis iuniores debent habere prima vota, maximè dicam in xj. parte.

Septuagesima septima consideratio. A subdiacono vsq; ad lectores omnes subditi sunt diacono in ecclesia, re præsentantes ei honorem prout pontifici presbyter, presbytero diaconus, diacono subdiaconus, subdiacono acolitus, acolito exorcista, exorcistæ lector, lectori ostiarius, ostiario abbas, abbati monachus. intellige in abbate non clerico, vt erant antiquitus. ca. generaliter. xvj. questione prima. sed hodie abbas præfert alijs clericis, vt dixi supra in xxxij. consideratione, & prædictam considerationem vide in c. a subdiacono. xcij. dist. vbi est text. ad literam sic distinguens honores fiendos inter clericos.

Septuagesima octava consideratio. Vbi concurrunt dignitates ecclesiastica & secularis, præfertur ecclesiastica. c. solita. de maiestate & obe. dixi supra in princi.

Vnde simplex sacerdos militi seculari præferri debet, vt dicit Ioannes de Turrecremata in capitulo episcopus. xvij. dist. quia si ille miles est imperatoris, iste Christi. ca. quoniam omnia. xl. dist. miles Christi præponitur. xj. questione ij. c. Iulianus. Ita etiam tenet Ioannes And. in cap. eo libentius. de seruis non ordinandis, & facit quod dicit Spec. in titulo de rescripti presenta. §. iij. vers. vt autem. vbi dicit, q̄ militi præferendus est presbyter in scribendo. dicit tamen Panormita. in ca. Nicolao. de appellatio. q̄ miles præfertur monacho in honoribus, non tamè præfertur clerico qui est miles cœlestis militiæ, vt ibi Panormita. Et, vt habetur Ecclesiastici vj. In tota anima tua time dominum, & sacerdotes illius sanctifica. Honora deũ ex tota anima tua, sacerdotes illius honorifica. c. sacerdotes. vj. questione prima. exemplo beati Martini præferetis sacerdotẽ imperatori in porrigendo. dixi supra in principio huius partis.

Septuagesima nona consideratio. Filius sacerdos præcedit patrem nõ sacerdotem in actu sacerdotali, & est maior patre in illo actu tantum, vt tenet Hostien. in cap. primo. de officio archidiaconi. quem refert Barba. consilio v. in tertia col. in secundo volu. & facit de filio episcopo que præcedere debet patrem, qui licet teneatur ad honorem reuerentialem patri, in ecclesia tamè pater tenetur præstare reuerentiam filio episcopo: vt dicit Hostien. in capitulo Iudeorum. de ætate & qualitate. dicã alibi. Et ideo quis ex diuersis qualitatibus debet haberi in diuersa consideratione. facit text. in c. olim. de re iudica. & in c. a collatione. de appella. in vj.

Septuagesima consideratio. Patronus in ecclesia præ alijs est honorandus. c. pia mētis. xvj. questione vj. & c. Frigētius. Ita dicit Rosfredus Beuētanus in suis libellis, in tractatu de iure canonico, in quinta parte. titulo, quem honorem debeat habere patronus in ecclesia, vbi dicit, q̄ habere primum locum est magnus honor, vnde Pharisei primos accubitus desiderabant in cœnis, vt dicit. & facit text. in capi. nobis,

extra de iure patronatus. & Abbas Panormi. & alij in rubrica, de iure patro. & dicit Petrus de Anchara. in dicto capitulo, nobis. in tertia col. q̄ in processionibus tenet primum locũ, & honorabiliorẽ in ecclesia. Et si princeps est, ei in processione eundũ est obuiam, vt dicit exemplũ esse in duce Venetiarum patrono sancti Marci, qui obtinet primum locum: & illi (vt ibi dicit Antonius de Butrio) occurrendum est vsq; ad portas ecclesiæ, nõ autem vsq; ad portas ciuitatis, quia hoc solum fieri debet Papæ & Cardinali. & dicit ibi Antonius, q̄ non semper est illi occurrendum, sed ei occurritur rarò. Et idẽ dicendum est de rege Franciæ in omnibus suis ecclesijs cathedralibus & metropolitans, cum sit patronus omnium, tanq̄ princeps supremus. Archidia. in c. lectis. lxxij. dist. facit quod dicit Bal. in c. quãdò. de iudi. & in proemio decretalium. Sed, vt dicit dominus Rochus Curtius, quem aliàs audiui, in tractatu suo de iure patronatus, in verbo, in ecclesia, in secunda col. hoc iure non probatur. Et contrarium tenuit dominus Præpositus in dicto capitulo lectis. & in capitulo imperium. x. dist. vbi dicit q̄ prædicta decisio Archidiaconi & Bald. debet intelligi quantum ad protectionem, non autẽ quantum ad electionem vel præsentationẽ. Tu dic, q̄ etiam principes habent ius patronatus in ecclesijs cathedralibus, siue ex constructione, siue ex fundatione, siue ex donatione, siue ex priuilegio: quibus casibus etiam habet ius præsentandi, vt dicit Præpositus in capi. hortamini. in prima col. lxxj. dist. Dicit tñ Præpositus, q̄ si habeatur ius patronatus in ecclesia cathedrali, non tamè per hoc cõpetit ius præsentandi clericos ad beneficia particularia. Ita dicit Præpositus in dicto capitulo imperiũ. x. di. ratione cuius ius patronatus dicit q̄ rex Franciæ in omnibus suis ecclesijs cathedralibus & metropolitans pro suo iucundo aduẽtu habet ius nominandi & præsentandi ad primam præbendam vacaturam, post eius introitum. Et ita vtitur in regno suo, ita q̄ vult prætere, q̄ in talibus etiam Papa non potest præuenire, eo quia est ius sibi debitũ in vim iuris patronatus laicalis, & ita vidit in facto. De rege vero Hispaniæ q̄ habeat istud ius ponitur amplè per Ioãnem Lupi. in repetitione rubricæ, extra de donatio. inter virum & vxorem. in principio, in tertia præuidentia, vbi etiam de rege Franciæ.

Octuagesima prima consideratio. Rector vniuscũiusq; parochiæ, ibi præferendus est & honorandus. Ecclesiastici decimo. In medio fratrum rector eorum in honore. Et, vt dicit Anto. Florẽ. in sua summa. iij. parte, tit. v. capitulo decimo. §. ij. Multò magis prælati ecclesiæ, q̄ seculares personæ. prima ad Timotheum v. Qui bene præfunt presbyteri, duplici honore sunt digni, argumẽto ad hæc c. duo sunt. xcvi. distinctio.

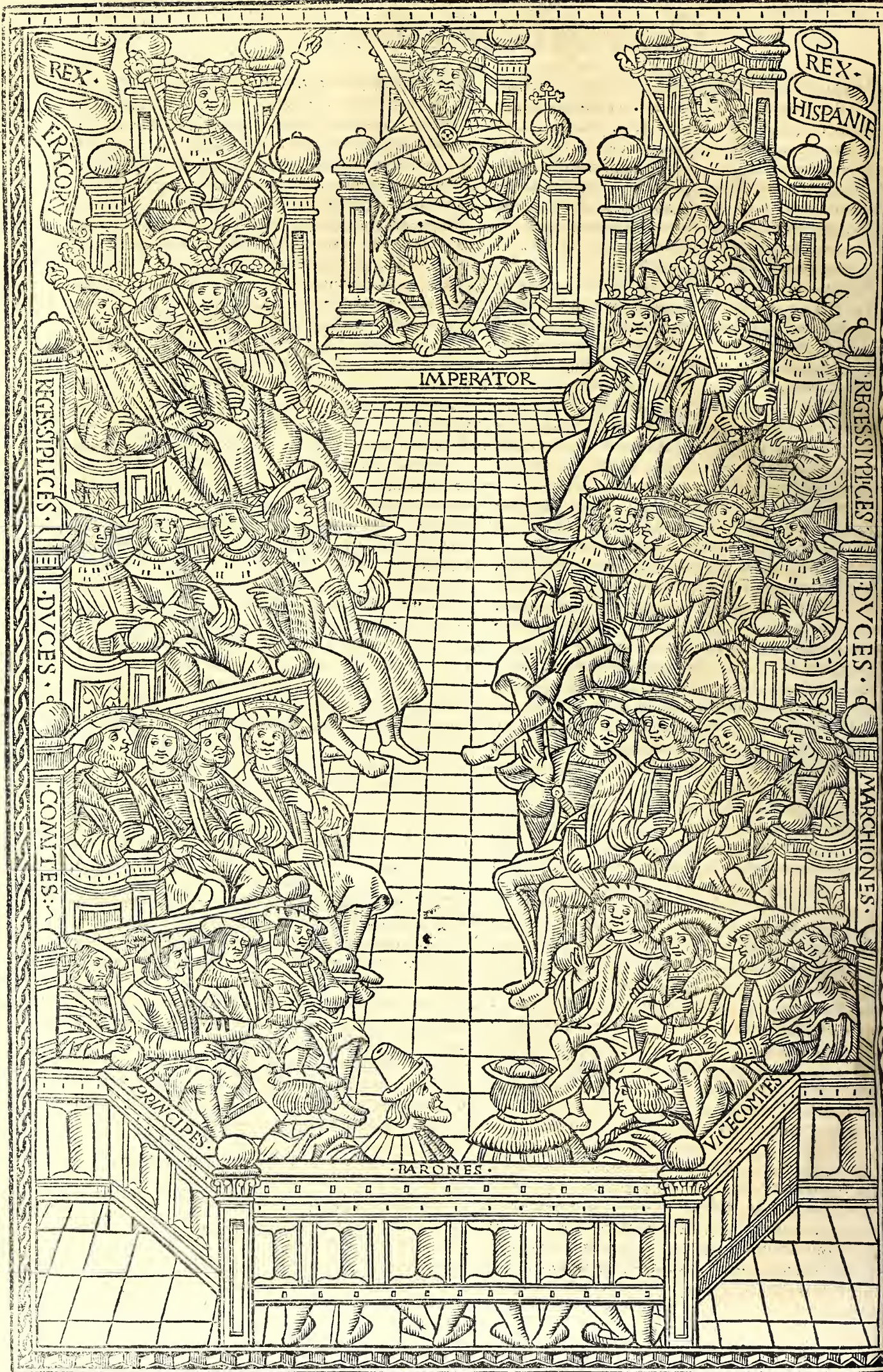
Hic inferendus esset ordo Alberici de Rosate, quẽ posuit in rubri. ff. de statu hominum, quem posuit etiam Nicolaus Boerij post tractatum suum, de præeinentia sacri concilij, qui talis est, vt per eos videre potes.

QVARTÆ PARTIS

Catalogi Gloriæ Mundi.

FINIS.





QVINTA

Catalogi Gloriæ

MUNDI PARS,

declarans laudes, honorem,
gloriam, & excellentias
Principum secu-
larium.

Quinquagesex habet considerationes.



CONSIDERATIO, ergo prima, vt intelligatur id de quo est quæstio, erit quomodo à principio reges & alij principes dominia habuerunt. Nam ab initio post peccatū ex quodam fastu superbiæ dominū per vsurpationē incepit, sicut in lucifero volente super alios

exaltari: Ezechie. xxxvi ij. & de poenitē. di. ij. c. principij. & Esaiæ xiiij. Et hoc argumento notorio demonstratur, quoniam soli reprobi in principio mundi dominū accēperūt, vt ante diluuiū primus dominus inter omnes homines fuit Cayn, vt dicit Augu. libr. xv. de ciuitate dei. c. xx. qui ciuitatē ædificauit, vt dominaretur in ea: quæ fuit prima ciuitas in mundo, quam nomine filij sui vocauit Enoch, vt habetur Gene. iij. Post diluuium verò qui dominij acceperunt fuerūt de malefacto genere Cham, filio Noë, vt habetur Gene. ix. c. & vt dicit Iosephus in libro j. antiquitatū, primus accipiēs dominij fuit Nembroth de genere Cham, Gene. ix. & di. vj. §. si. Cuius consilio ædificata est turris Babel, vt historiæ tradunt ad dominādū. In cuius signū legitur Gene. ix. q. volebant q. cacumē eius in cœlum ascenderet, ignorātes altitudinē cœli innumerabilē, ad significandū cordis ambitionē in præminēdo alijs: propter qd̄ deus ad suam displicentiā ostēdendam scissuram eorum dominij confundēdo, eorum linguas diuisit, cū vnus labij omnes essent, vt prædicto c. Gene. xj.

De Nembroth descendit Belus rex Babyloñe, de quo natus est Ninus rex Niniue, qui fuit primus Monarcha Assyriorum, arte magica procreatus, vt habetur in historijs. Et hic primus statuum erigens patri suo mortuo Belo nomine, reuerentiā habendam censuit, quæ fuit occasio idolōrum, quæ primò vocata fuit Bel, Behal, Bahalis, Belsebuch, secundū diuersitatem linguarum.

Ex quibus supradictis satis apparet, qd̄ dominium in principio mūdi consideratis personis quæ illud assumpserunt, corrupta processit intentione, scilicet fastu superbiæ & tyrānidis. Vnde primus qui imperauit post diluuium fuit Nembroth, non rex, sed tyrannus erat, quia homines opprimebat: vnde venator robustus corā deo dicebatur, Gene. x. & distinctio. vj. §. fin. Et ideo non placuit deo. In cuius signum Cayn primus imperans fratricida, occisus

est à Lamech, Gene. iij. xxxj. q. j. c. quomodo. Primus vero rex in Barbaria occisus est à dæmone, quem exercendo artem magicam colebat & familiarem habebat. Et cōclusiue omnes antiqui Monarchæ quia tyrāni, dura morte interierunt, vt Pharaon contra dominum induratus rex Aegypti, in mari rubro submersus est, vt habetur Exodi c. ix. & xxij. q. iij. c. Nabuchodonosor. Dathan & Abyron principari volētes absorpti à terra. Nume. xvj. de consecra. distinctio. ij. c. & dicit. ij. q. j. capi. deniq. Sennacherib à filijs iugulatus. iij. Regum xix. Antiochus à vermibus cōsumptus. ij. Maccabæorum ix. dixi supra in tertia parte.

Saul primus rex in Israël prius humilis, in regno superbus, & contra Dauid sanctum inuidus, & domino & famuli ministro dei & prophetæ inobediens, insuper Philistinam consulens & diabolum loco Samuelis adorans vulneratus à sagittarijs in bello Philistin, & vehementer arripens gladium proprium, incubuit super eum, primi Regum, vltimo capitulo.

Abfalon filius Dauid insurgens contra patrem & se regem constituens fraudulenter, & intrans ad concubinas patris, & coniurationem faciens contra patrem, tribus lanceis à Ioab transfixus est, & sic à decem armigeris Ioab hærens quercui interfectus est. ij. Regum xiiij. xv. xvj. xvij. & xvij. c.

Adonias filius, contra patris voluntatem volens regnare propria ambitione, & coniurationem faciens, à Salomone fratre suo regnante loco Dauid interfectus est. ij. Regum ij. c.

Achab impijssimus rex Israël, quia vineam Naboth occupauit & consensit vt occideretur Nabothi iustus, percussus sagitta inter stomachum & pulmonē in curru suo mortuus est, & canes linxerūt sanguinem suum. ij. Regum xxj. & xxij. c.

Ochozias rex Israël consulens deū Acharon Beelzebub super sua infirmitate, mortuus est de ea. iij. Regum primo c.

Ioram rex Israël malum agens corā domino percussus sagitta Iehu inter scapulas, per cor eius exiuit sagitta, & sic mortuus est. iij. Regum ix.

Azarias rex Iuda, licet aliās bonus, quia tamen permissit populum sacrificare in excelsis cōtra dominum, lepra percussus mortuus est. iij. Regum xv.

Zacharias rex Israël ambulās in peccatis idololatriæ patris sui Hierchoam, à Sellon coniurante contra eum interfectus est. iij. Regum xv. Et ibi etiam de Sellon, qui percusserat Zachariā qui regnauit in peccatis, & percussus à Manahē mortuus est: & idem de Phaceia rege Israël in Samaria, quia ambulauit in idololatria, à duce sui exercitus interfectus est contra eum coniurante. ibidem iij. Regum xv.

Sennacherib rex Assyriorum venit contra Ezechiam regē in Ierusalem: & quia dominū Israël blasphemauit, & in superbiā grādi sua dicit, qd̄ nō erat deus qd̄ posset liberare Iudæos & regem eorum de manu sua: ideo egressus angelus domini, interfecit de castris Assyriorum dxxxv. milia. Cumq. Sennacherib reuersus esset in Niniue ciuitatem suam grandem, & adoraret in templo Nefrach deum suum & idōlum, Adramelech & Sarafar filij eius percusserunt eum gladio, & mortuus est. iij. Regum xix.

Amon filius Manasses fecit malum in conspectu do-

Quinta Pars

mini sicut fecerat Manasses pater eius. Ideo fuit à seruis suis in domo sua interfectus. *iii. Regum xxj. & ibi habetur de Manasse. & ij. Paralipo. c. vltimo.*

Rex Ioachin fecit malum coram domino, ex quo fuit ductus captiuus in Babylonē per regem Babylonis Nabuchodonosor. *iiij. Regum xxiiij. & Sedechias fuit captus à rege Babylonis, qui eidē oculos eruit, & filios occidit. iiij. Regum xxv.*

Ochozias rex Ierusalem, quia fecit malum in conspectu domini, interfecit eum Iehu. *ij. Paralipomenon xxij. Et habetur ij. Paralipo. xxj. de Ioran, quia malum fecit in conspectu domini, fuit ægrotus infirmitate, de qua mortuus est, & in languore vitam suam finiuit.*

Alexander monarcha orientis, quia cor eius eleuatum est, & gloriam deo non dedit de potētia quam ei dederat: & vt tradunt historix victus à vino & libidine, veneno tabefactus cito monarchiam perdidit, regnans annis xij. primo Maccab.

Quomodo autem rex Aegypti Antiochus propter multa mala quæ fecit mortuus sit, habetur *j. Maccab. vj. & ij. Maccab. ix. c.*

Quomodo autem Herodes Aſcalonita rex in parte Iuda qui innocentes pueros interfecit in vita pœnam sustulerit, & tandem quomodo obierit, narrat historia Iſcholaſtica, & etiam Remigius qui dicit, qd gladio quo pomū purgauerat, se occidit. Et habetur per Philip. Bergomen sem in suo supplemento Chronicarum.

Alter Herodes qui despexit Christum in passiōe, qui erat rex in Galilæa à vermibus consumptus expirauit, cum inani iactantia & gloria sua. Actuum duodecimo.

Quid de Nerone dicemus, qui ita crudeliter vixit, qd omnia ferē volumina sunt repleta: nisi qd Romani eius infamiam non ferentes in eum impetum fecerunt: & vsq; extra ciuitatem persecuti sunt eum: qui videns qd non posset euadere, sustem dentiū morsibus exacuit, & se per medium palo transfixus est, alibi tamen dicitur, qd à lupis deuoratus sit: sed Boëtius in libro *ij. de consolatione*, dicit qd gladio confossus est.

Maximianus rex Romanorum ob suam nequitiam à populo Romano interfectus est. & Diocletianus eiusdē confors à regno fuit expulsus.

Multi alij reges & principes & ferē omnes mala morte perierunt, ac dies suos finierunt. Ex quo dubitandū est de regibus nostri temporis, qui tot & tanta crudelia committere permittunt suis armigeris, & satellitibus seu auanturiers. Ita qd non potest aliud dici, nisi qd mundus cruciatur inauditis & mirabilibus cruciatibus istorum militum peditum, qui vulgō dicuntur Auanturiers, quod principes permittūt & sub silentio pertranseūt, & plusq; insupportabilibus exactionibus, tallijs, subsidijs, & impositionibus nouis & inauditis excoriantur homines. Ex quo dubitandum est, qd non pereant & dies suos finiant, prout alij principes & reges qui malē vixerūt, ac suos subditos male rexerunt. Vnde paucos videmus sanctos reges, & hoc ex eo: quia, vt dictum est, est faciliter delinquūt propter eorū ambitionem dominandi quam habent: vt fiant nō solum reges & principes & in statu eorū permaneant, sed vt fiant maiores, ex quo in eis est tam magna & tam execrabilis ambitio dominandi & dominationes eorum ampliandi & augmētandi, qd totus populus sub eis cruciatur. Vtinam deus in manibus cuius cor eorum est, corda eorum ad bo-

num diuerteret, & ab eis tolleretur ambitionem & cupiditatem dominandi, tanq̄ eidem sit multum odiosa.

Dici tamen potest, qd quamuis ambitio dominandi deo esset odiosa, dominorū tamen ambientium regimen ad refrēnādam hominum malitiam & ad conseruandum vnūquēq; in sua iustitia, & ad disponendum ciues in cōcordia, permissum est à deo dominium & prouisum.

Permissum quidem ad punitionē malorum. *xxiiij. q. v. §. habere notandum, distincti. iiij. §. sancte.* Vnde non est potestas nisi à deo. Vnde Christus ad Pilatum. Non haberes potestatem aduersum me illā, nisi datum tibi esset de super. Ioannis *xix. xxiiij. q. j. c. paratus.*

Prouisum etiam est à deo dominium siue considerata natura entis, siue motus, siue finis. Primò ratione entis, quia omnis res per participationē habet se ad ens perfectum sed illi qui habent dominium plus vigent in natura entis quā priuata personæ, quia gerunt vices quasi totius entis, cui præfunt. Vnde & benē præsidētes & regentes merentur quasi diuinos honores & duplicatos secundū Augustinū: propter quod dicit Apostolus *j. ad Timoth. v.* Qui benē præfunt duplici honore digni sunt: quod ergo magis appropinquāt ad suum principium, & plus participant. Vnde regentes, de diuina influentia ratione sui regiminis participāt. Hinc de Saule scribitur, quod assumptus in regem per Samuelem ex hoc influentiā meruit prophetiæ: vnde insiluit in eum spiritus domini & cū prophetis prophetauit, primi *Regum x. capitulo.* Et de Salomone legitur, qd ordinatus in Regē meruit sapientiam. *iiij. Regum iiij.* Et Caiphas cōtra dominum impius concionator, contra dominū prophetauit. *Ioan. xj.* Hinc etiam videmus qd reges nostri post regnum adeptum virtutem habere dicuntur, vt de Rege nostro Franciæ, qui tanq̄ rex vnò morbo curat qui dicitur morbus regū: de quo infra dicam. Rex Hispaniæ, vt quidā dicūt fugat demones à corporalibus humanis: & de pluribus alijs dicā fortē infra, & ista est ratio prima, scilicet ratione entis: qd principes sunt cæteris præferendi & honorandi, cum à deo sint instituti.

Secunda ratio est, ratione motus: quoniam, vt ait Philosophus *viiij. Ethicorum*, in mouentibus & motis nō est in infinitum abire: sed est venire ad aliquod mouēs quod non moueatur, & hoc est deus, iuxta illud. *Immobilibsq; manens dat cuncta moueri.* Cū ergo reges & principes in gubernando sint motores orbis, ergo oportet motum sui regiminis in deum sicut primum motorem reducere. Vnde *Iob ix.* Sub eo curuantur qui portant orbem. Hęc rationem ponit Augustinus de ciuitate dei, libro *iiij.* vbi ordinem motoris & mobilis ponens ab inferiori corpore, id est terra p̄ subtiliora & virtuosiora dicit moueri gradatim ascendendo secundū ordinem elementorum vsq; ad supremum mouens, quod est deus, in quo cōsistit tota ratio motus. vnde Apostolus *Actuum xvij.* In ipso vniuersi mouemur & sumus.

Tertia ratio, quia omne dominium quodcunq; sit, à deo sumitur ex parte finis. Diuina em̄ prouidentia omnia in debitum finem deducit, in quantum mouet vnāquāq; creaturam in suū finem distinctū, sicut sagittarius sagittā ad determinatū finem: qua ratione dicit Augustinus *iiij. de trinitate*, qd deus quibusdā ordinatissimis motibus, primò spiritalibus, deinde corporalibus super cuncta descendit, & vtitur omnibus ad incōmutabile arbitriū sententiæ suæ, sicut ad finē congruum. Si ergo alias creaturas debito & ordinato

ordinato sine concludit, multò magis creaturam rationabilem vthominem, quod apparet quando ipsum gubernat, dispensat per suos dispensatores, vt sunt reges & principes. Hinc est, q̄ cùm dixisset apostolus ad Roma. xiiij. Non est potestas nisi à deo: subdit. Quæ autem à deo, ordinata sunt, itaq; qui potestati resistit, ordinationi dei resistit, quia ad hoc deus de eis huic mundo prouidit, vt vnusquisque statum suũ prosequatur in debitum finem. Hinc dicitur Prouer. viij. Per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt. Per me principes imperant, & potentes decernunt iustitiam, Propterea quantò quelibet natura nobilem finem apta est consequi, tantò habet magis mouentia disposita ad conseruationem finis, sicut manifestè in corruptibilibus patet. Sicut etiam in corporibus celestibus & spiritibus angelicis qui sine agente cõtrario mouentur ad suum finem, puta corpus cœleste ad dominium sui motus. Angelus autem, ad diuinorum cognitionem & suum ministerium adimplendum. Cùm ergo creatura rationalis ordinata sit & producta, vt sit dei capax, & hoc est finis eius præcipuus, vt dicit Augusti. xiiij. de trini. & idem Augu. Natus est homo ab exterioribus ad interiora redire, ab inferioribus ad superiora ascendere. Tantæ enim dignitatis est humana conditio, vt nullũ bonũ præter summum bonum possit ei sufficere.

Ad hunc ergo finem consequendum & si homo adiuuetur à diuine lucis gratia, maximè verò manuteneretur per mundi gubernatores, tum per bonæ vitæ exempla, tum per quotidiana documenta, tum per correctionem continentiam: qua ratione Paulus vocat rectores coadiutores dei dicens. i. ad Corin. iij. Dei enim adiutores sumus. Sũt enim rectores mundi & principes, sicut instrumenta dei principaliter agentis.

Ex quibus constat, q̄ principatus non potest esse sine magna laude, gloria & honore.

Aduerte etiam, q̄ non est sine magno labore, studio, cura, miseria, vigilijs & calamitate: vt dicit Lucas de Penain l. iubemus. C. de proxi. sacro. scriniorum, libro. xij. Bald. verò in l. ex hoc iure. ff. de iustitia & iure. videtur dicere q̄ dominia sint de iure gentium instituta & ordinata: quod recitat Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, cõdidit, primo. numero xxix. & xxx. de testamentis. dicam alibi.

Quomodo aut dominia processerũt ponit etiã Anto. Florentinus in sua summa, parte iij. libro iij. capitulo ij. vbi satis amplè, sed meliori modo et stylo, & amplè ponit Petrus de Ancha. in consilio suo cccxxxix. incipiẽte. Pro maiori intelligentiã, q̄ Reges etiã iure diuino cœperũt, vt in Dauid, Salomone, Saule & plurib; alijs approbatis à deo. ca. j. de sacra vnctione. Imo etiam in lege noua habetur de regib; .j. Petri. ij. Deũ timete, Regẽ honorificate. & alibi: Subditi estote omni potestati, siue regi & c. dicã etiã alibi & quomò pcessit, à primo violẽtia ponit Alberi. de Rosate in l. i. in. v. col. C. de summatrinita. & fide catholica. Cardin. Zabarel. in cap. venerabilẽ. §. verũ. de electio. extra. col. ij. & sequẽ. dicit, q̄ ardua est inter doctores antiquos disceptatio de imperij origine & initio monarchiæ terrestri: & ibi demonstrat q̄ omnes monarchiæ habuerunt initium ab armis: & quicquid dicantur monarchiæ, nunq̄ tamẽ reperietur q̄ fuerit monarchia vniuersalis, vt ibi dicit, & dixi infra, & etiã Bertrãdi episcopus Heduen. in suo tractatu de iurisdictionũ origine. q. j. satis demõstrat per processum sacre scripture, q̄ quatuor monarchiæ fue-

runt per violentiam vsurpatę. dicam infra.

Secunda cõsideratio. Honor & gloria est boni regis præmiũ. argumẽto c. ius militare. j. distinct. veluti cùm corona vel torques donatur & lxxj. dist. c. miramur. ad finem. ibi, nec potest de eius prouectione dubitari cui laboribus multis pro moribus castis, pro actibus strenuis celsioris loci præmiũ debetur.

Ex quo quibusdã visum est regis præmiũ nõ esse aliud q̄ honorẽ & gloriã: & Tullius de republica diffinit principẽ ciuitatis alendũ esse gloria, tanq̄ id sit pabulum suauillimũ, vt dicit Beroal. in tracta. de felicitate. vbi querit, an gloria sit summum felicitatis. quem Ciceronem refert amplissimè Patritius in suo libro ix. de regno & regni institutione, titulo xix. vbi amplè de huiusmodi gloriæ & honoris præmio. Cuius rationẽ Aristoteles iij. Ethicorũ assignat, quia princeps cui non sufficit honor & gloria, cõsequenter tyrannus efficitur. Cùm si non sit contentus gloria & honore, querit voluptates & diuitias, & sic ad rapinas & iniurias conuertitur subditorũ: quod intellige, q̄ intentio regis nõ debeat esse talis, sed quia tolerabilius est, si gloriã querat, q̄ si pecuniam querat vel cupiat vel voluptates sectetur. hoc enim vitium virtuti propinquius est. Cùm gloria quam homines cupiunt nihil aliud sit (vt Augustinus diffinit) q̄ iudicium hominum bene de hominibus opinantium. Cupido igitur glorię aliquid habet virtutis vel iugium, dum saltem bonorum approbationem querit, & eis displicere recusat. Paucis igitur ad virtutem peruenientibus tolerabilius videtur si præferatur ad regimẽ qui vel iudicium hominum metuens à malis manifestis retrahitur. Qui enim gloriã cupit, aut vera via per virtutis opera nititur, vt ab hominibus approbetur vel saltem dolis ad hoc tendit atque fallacijs aut per aperissima scelera querit obtinere quod diligit: vnde bestias superat siue crudelitatis siue luxuriæ vitijs, sicut in Nerone Cesare pater, cuius, vt Augustinus dicit, fuit tanta luxuria, vt nihil putaretur ab eo virile metuendum, tantę crudelitatis, vt nihil mole habere putaretur. Hoc autem fati exprimitur per id quod Aristoteles in Ethicis dicit de magnanimo, q̄ non querit gloriã & honorem: nec aliquid magnum est quod sit virtutis sufficiens præmiũ.

Tertia cõsideratio. Non solum præmiũ regis est gloria & honor mundauns, sed etiam gloriã à deo consequuntur reges pro præmio regiminis & administrationis. coueniens enim est & fidele, vt rex bene tegens expectet à Christo regere regum & domino dominantium præmiũ, Apocalip. xix. Minister & cuius est merces magna nimis. & Genes. xv. & Matth. v. ibi: Merces vestra copiosa est in cælis. vnde Augustin. quod Deus præparauit diligentibus se non capitur, spe non accingitur, charitate non comprehenditur, & vota transgreditur: acquiri potest, opinari non potest. Rex autem populum gubernando minister Dei est, ad Roma. xiiij. Omnis potestas à dño Deo est. xxij. q. j. c. mouet. xxij. q. j. c. quid culpatur. & demum in apostolo. Nam principes nõ sunt timore boni operis sed mali. Vis autẽ nõ timere potestatem, bonũ fac & c. si autẽ malefeceris, time. nõ enim sine causa gladiũ portat: dei enim minister est & vindex in iram ei qui operat malũ. xxij. q. iij. c. si nõ ex fidei.

Renumerat autem deus interdum pro suo ministerio bonis temporalibus. xxij. q. §. hinc notandum sicut alios. xxij. q. ij. sic quelibet. & Exodi primo. de obstrictibus referuantibus pueros Hebræorũ quibus dominus

Quinta Pars

construxit domos, & Ezechi. xxix. dominus dedit, Nabuchodonosor rex seruire fecit exercitum suum seruitute magna aduersus Tyrum, & merces non est reddita ei neque exercitui eius de Tyro, pro seruitute qua seruiuit mihi aduersus eam, ea scilicet seruitute, qua scilicet potestas secundum apostolum Roma, xiiij. dei minister est, ut proxime dictum est, & postea de primo subditur. Propterea haec dicit dominus deus. Ecce ego dabo Nabuchodonosor regem Babylonis in terra Aegypti, & diripiet spolia eius, & erit merces exercituum eius.

Regibus autem bonis mercedem dabit aeternam, primum Petri v. ibi Pascite qui in vobis est gregem domini, ut cum venerit princeps pastorum, scilicet Christus, percipiat immarcescibilem gloriae coronam, xcv. di. c. esto, de qua corona Esaiæ xxviij. Erit dominus secundum exultationis & diadema gloriae, populo. Ista corona est beatitudo patris. Beatitudo autem dicitur bonum perfectum comprehendens omnia desiderabilia: tale autem non est bonum terrenum, quod nunquam satiat, xiiij. q. iij. c. quid dicam.

Cum ergo nihil terrenum quietare possit animam, neque terrenum aliquid beatum facere potest, ut esse possit regis conveniens praemium. Itaque nihil est quod hominem beatum possit facere, eius amplitudo desiderium tuum. Tanta enim dignitatis est humana conditio, ut nullum bonum praeter summum ei sufficere possit, ut habetur Psal. lxxij. Quid enim mihi est in caelo, & a te quid volui super terram? Et sequitur: Mihi autem adherere deo bonum est, & ponere in domino deo speram meam. Ipse est qui dat salutem regibus. Psal. cxliij. non solum temporalem, quae communiter saluat homines & iumenta, Psal. xxxv. Homines & iumenta saluabis domine, sed etiam salutem: de qua habetur Esaiæ l. Salus autem in sempiternum est, quia homines saluat perducens eos ad aequalitatem angelorum, de consecra. distinctio. j. c. hi duo, dixi supra in secunda parte, & in tertia.

Sic ergo iustificari potest, quod Regis praemium sit honor & gloria, quis enim mundanus & caducus honor huic honori similis esse potest, ut homo cuius sit & domesticus dei, ad Eph. ij. & inter filios dei computatus, & hereditatem regni caelestis assequitur cum Christo heres dei, cohaeres Christi, Rom. viij. De hoc honore habetur Psal. cxxxv. viij. Nimis honorati sunt amici tui deus, quos constituisti principes super omnem terram, & gloria & honore coronasti eos, Psalmo viij. & haec est gloria de qua primum ad Corinthi. iij. & Lucae xiiij. Gloria enim haec est omnibus sanctis eius, quam qui quaerunt inveniunt: & qui eam non quaerunt humanam consequuntur. Qui enim officium regium laudabiliter exequentur, hanc gloriam consequuntur, cum se & alios regant, & ultra alios eminenter, tum quia bonum multitudinis diuinus est quod vnius, tum quia a deo datur praemium cuique priuatae personae, si egerit subueniat. Mat. xxv. lxxxvi. di. c. pascite. si discordias pacificet. xc. di. c. j. & c. precipimus, si oppressum a potente eripiat. Psal. lxxj. quia liberabit pauperem a potente, c. ab imperatoribus. xxij. q. iij. quantum magis laudandus est ab hominibus, & premandus a deo, qui totam provinciam facit pacem gaudere, violentiam cohibet, iustitiam seruat, & disponit quid agendum sit ab hominibus suis legibus & preceptis. Tunc quia magnitudo Regiae virtutis praecipue dei similitudinem gerit, dum haec agit in regno, quod deus in mundo, unde Exodi xxviij. iudices multitudinis vocantur dii, facit gloss. in li. iubemus nulli, C. de sacro. eccle. & dicit Bald. in authen. hoc amplius. versi. an filij regis, C. de fidei commis. & vicarij dei

in terris dicuntur ab instar imperatoris. Bal. in l. j. C. de iure aureorum annulorum. & dicit Fran. Patritius in lib. de regno & regni institutione. titu. xvij. quod vetustissimi poetae, Hesiodus imprimis, multis in rebus reges similes dijs faciunt, & in hoc praecipue quod cum maxima ipsi quotidie mortalibus largiantur, paruo tunc, tenuisque hostia contenti sunt: sic reges magna dando parua aut accipiendo, laetari debent. Parthorum reges sine munere nemo adire poterat: hoc iniquum admodum exitisset, nisi parua quaeque muneralito animo accepissent. At qui sicut numina non aurum neque argentum ab hominibus voluit, sed synceram mentem, liberamque voluntatem, sic etiam reges satis esse ducant, si ciues bene animati in eos sunt, dictis audiunt, & mandatis prompto animo obsequuntur. Haec ille. Illosque sacrosanctos appellat idem Patritius eodem libro, titu. v. in fine: & ideo Persae suos reges ut deos venerabantur. Idem Patritius libro primo, titulo septimo. de regno & regni institutione.

Quarta consideratio. Ex veritate etiam multum laudantur principes: quoniam, ut ait Fran. Patritius lib. iij. titulo primo. de regno & regni institutione. Socrates vir sapientissimus, veritatem idem esse dicebat, sicut enim illa nec crescit nec minuitur, sic virtus semper eadem inuenitur: & quia numeros suos habet, plena omni tempore ac perfecta existit. Veritati enim, ut dicit, omnia consonant, ut in fidibus & cantu, in quibus si quid dissonat, armonia omnis peruertitur: sic veritas ipsa paruo non nunquam iudicio ostenditur, nec diutius potest sub vanitatis inuolucro latere. Falla enim veris & concinnata semper seipsa indicat. Hinc, ut ibi dicit, Socrates regem suum monet, ut veritatem ante omnia colat, idque manifestissimum semper & indissimulatum agat, adeo ut cuncti cognoscant iniurato potius regi quam priuatis omnibus iuratis fide adhibendam esse: dicit tamen Benedictus in sua repetitione c. Raynutius. in ver. testamentum. iij. nume. xliij. de testamentis. quod hodie principes promissionem etiam iuratum non verentur tergiversari, ubi multum exclamat contra tales. & etiam Franciscus Patritius in loco supra allegato multum inuehit contra mendaces principes: sed cum non assumpserim nisi materiam laudis gloriae & honoris, non inuehendi de mendacibus, ad eundem te ibi remitto. Dicit etiam Bernardinus de Butis in ij. parte sui rosarij, sermone xxxij. parte ij. litera F. quod primum documentum quod dat principibus est documentum obseruationis, scilicet veritatis, ut nunquam dicant falsitatem. Inquit enim sapiens, Prouerbiorum xvj. Non decet principem labium mendax. & Prouer. xx. Veritas & misericordia custodiunt regem.

Quinta consideratio. Cum iustitia sit maior ex quatuor virtutibus cardinalibus, ex quibus principes magis laudantur, cum inter omnes virtutes cardinales iustitia teneat principatum, adeo quod Aristot. in v. Ethicorum, in ipsa asserit omnes virtutes contineri. Quae quidem virtus necessaria est nostrae salutis, ut satis ostendit Theologus in iij. dist. xlvj. Quantum autem sit utilis, ostendit Salomon, Sapient. v. Iusti autem in perpetuum uiuent, & apud dominum est merces eorum. & Psal. cxj. habetur. In memoria aeterna erit iustus, ab auditione mala non timebit. Et habetur Prouerbiorum xv. Abominatio est domino vita impij, qui autem sequitur iustitiam, diligetur ab eo. & Actu. x. dicitur. Acceptus est deo quicumque iustitiam operatur. & de utilitate illius & laude dixi in ru. Des iustices & droictz dicelles, in consuetudinibus ducat Bur. ubi dixi iustitiam de caelo ortam, secundum quod habetur

Psal. lxxviiij. Veritas de terra orta est, & iustitia de cœlo prospexit. Vnde, vt refert Franciscus Patritius in lib. de regno, lib. viij. titu. j. Nigidius cognomēto Figulus philosophus peregrinus, & in Astronomiæ sciētia, Romanorū peritissimus: cū de poetarū figmentis quæ in signifero cœlo singūtū scriberet, ait ad aspectum Bootis inter Leonē & Librā, Virginem esse quæ iustitia siue æquitas appellatur. Addit præterea hanc à mortalibus recessisse, & ad superos reuocasse, vt quæ solita esset in hominū cœtus versari, eisq; præcipere ne à recto atq; honesto discederēt: quibus monitis donec paruerūt securi sine anxietate, aut solitudine visitarunt. Ex quibus satis demonstratur, quod iustitia cœlestis virtus esse demonstratur: & hoc satis ostēdit Homerus, cū ait. Reges, discipulos summi regis Iouis esse, à quo iustitiā imprimis ediscant, quam deinde inter mortales obseruent, & eam omni studio, omniq; diligētia tueātur. Plato etiā philosophorum summus, iustitiā bonorum omnium maximum esse ait, à deo hominibus datum: proinde deum ipsum iustitię authorē, causam ac principium multis in locis asserit, & præcipuē in libris de republica, & etiam de legibus: quod etiam asserit Patritius, vbi supra: cuius, vt differit, duę sunt partes: deum pietate omni honorare, & hominem diligere vt fratrem: & titulo sequen. in quatuor iustitias diuidit, scilicet diuinam, naturalem, ciuilem, & iudicalem. de quibus ibi per eum cū factis habeatur, videri potest.

Sed magis ad speciem descendendo de iustitia principum: diuido eam in duas partes seu species, in seueritatem scilicet, & liberalitatem: vt habetur in morali dogmate philosophorū. Est autē seueritas virtus debito supplicio coercens iniuriam. xlv. distinc. c. disciplina. versi. moueri. xxiiij. q. v. c. prodest. dicam alibi. De liberalitate verò dicam infra, in consideratione viij. huius partis.

Quæquidem iustitia maximè est in principe necessaria, cū per eam regnent reges: vt habetur in epistola, inter claras. C. de summa trini. & habetur Esa. xxxj. Ecce in iustitia regnabit rex, & principes eius præerunt. Propriū enim regis officium est facere iudicium & iustitiā. xxiiij. q. v. c. regis est. Vnde dicitur iij. reg. x. de Salomone. Constitui te regem, vt faceres iudicium & iustitiā: & honor regis iudicium diligit. Et habetur Sap. vj. Audite reges & intelligite, & discite iudices finium terræ. Et, vt dicit Macrobius libro x. Iustitia est vnicuiq; seruare quod suum est. l. j. ff. de iustitia & iure, notatur in proœ. decret. & de ea veniunt concordia, innocentia, amicitia, pietas, religio, affectus, humilitas, ex quibus omnibus laudantur principes: & inter cæteros principes semper reges Franciæ laudati fuerunt ex iustitia tam ex ipsius iustitię statu, vt in viij. parte huius libri ponam, vbi ponitur hierarchicus status iustitiæ totius regni Franciæ, qui cæteros omnes excellit in institutione parium, parlamentorum, & cæterorum officiariorum Franciæ supremorum & aliorum inferiorum, de quibus infra aliquid dicam. Et quia super cæteros seculi huius principes dilexit iustitiā, & iniquitatem odio habuit, vnxit eum deus deus suus oleo lætitiæ præ confortibus suis. Psal. xliij. Ex quo maximā meretur gloriam, iuxta dictum Ciceronis, lib. iij. de officijs. Qui veram gloriam adipisci vult, iustitiæ fungatur officijs.

Secundò ostenditur iustitia regum Francorum ex regiorum stipendorum cuiuslibet sufficientiū imperuertibili assignatione, quæ reges Franciæ semper fecit anteire, vt in eis verificetur quod scribitur in l. nemo. C. de offi. ma-

gistri officio. cū nihil rationabilius, quā vt is gradu cæteros antecedit, quem stipendia meliora, vel labor prolixior fecit anteire. Certum enim est, quod stipendia quæ à rege nostro capiunt singulis anni sui officiarij in toto regno, ascendunt ad summam ducentium millium librarum Turonen. & secundum G. Benedicti ascendere valent ad viginti centum mille libras Turonen. & ultra, præter statum suæ domus, & armatæ militiæ: de quibus infra dicam in vi. parte & ix.

Tertiò, quoniam licet papa solus & imperator de causa propria & non alius inferior cognoscant. c. cū venissent. de iudicjs. & l. proximè. ff. de his quæ in testamento delentur, tamen reges Franciæ iudicio suorum officiariorum nedum curiarum parlamenti, sed etiam senescallorū seu balliuorum suorum sponte se submiserunt, & quod iudicatum est cōtra se, efficaciter exequi permittunt & patiuntur, iudicatorq; obediunt, imo illud proprijs patentibus literis exequi mādant. facit c. nos si cōpetenter. ij. q. viij. & l. est receptū. ff. de iurisd. om. iudi. ad instar Romanorū & Sparthanorū regum, qui tribunos plebis seu ephoros. i. magistratus eligebant ad moderandā regiam potestatem, et qui de causis regum & consulum loco regum existētiū cognoscebant, illorumq; potestatem moderabantur: prout narrat Valerius lib. iij. titu. de moderatione animi, vt refert G. Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verb. & uxorem nomine Adelasiā. nume. 598. 599. 600. vsq; ad numerū. 603. de testamentis. vbi prædicta dixit inferendo, q; sic pariter salubri exēplo supradictorū reges Christianissimi semper moderatione vsi sunt. Et, vt ibi dicit, virtus suos habet numeros, vt iustitia diuidatur in sex partes, scilicet in religionē, pietatem, gratiam, fidem, vindicationem, & obseruationē: quæ dotes præcipuæ regū in moderationem suę potestatis considerantes, q; faciles motus mens generosa capit, vt dicit Ouidius, & etiam Salustius in Iugurtino. Plerumq; (inquit) regis voluntates vt vehementes, sic mobiles sæpè ipsę sibi aduersę, vnde opus fuit moderatione, quæ tanta extitit apud reges Franciæ: vt ex ordinatione pluriū regum ac verbali præcepto officiarijs Franciæ sæpius fuisse iniunctū literas regias iudicialiter & publicè posse impugnari de nullitate ac subrepti c, & vt tales per iudices quibus diriguntur posse declarari, etiā de inciuilitate & iniquitate, & ita in omnibus curijs Franciæ seruatur, insequendo ordinationē regis Caroli viij. super hoc editā in ordine lxxiiij. incipien. Item, & que souēt tesfois plusieurs obtiennēt de nous & de noz chancelliers. Et idē ordinauerat Philippus sextus eius prædecessor: de qua meminit Affrerijs in suo tractatu ordinat. titu. de rescriptis. c. quia sæpè contingit. Quæquidē sunt multū laudanda in rege Franciæ, quia de iure cōmuni vbi rescripta non sunt falsa nec subreptitia nec contra bonum reipublice, licet iniquitatē contineant, non possunt de iniquitate impugnari coram iudice inferiori, sed debet iudex rescribere principi. ca. si quando. de rescriptis. tamen in regno Franciæ possunt etiam de iniquitate coram inferiori cui diriguntur redargui, & inciuilia declarari. & hoc est quod dicebat Cassiodorus loquendo de cancellario regis: Pro æquitate, inquit, seruanda, nobis quoq; patimur contradi ei. De quo idem Benedicti in dicta repetitione. in dicto verbo, & uxorem. in fine secundæ decisionis.

Ex quibus prædictis tanta regum Franciæ fama inueteratæ iustitiæ per vniuersum orbem euolauit, quod plures eiusdem nō subditi, etiam infideles eorum iudicio se

Quinta Pars

submiserunt, vt in eis verificatum sit quod de glorioso Scipione Africano concludit Plutarchus, q̄ tanta est virtus vis & tam magna apud omnes gentes, cum non solum bonos sed etiam improbos ad se amandum alliciat: quod exemplū fuit in pluribus Francorum regibus cōpertum, qui si acceptare voluissent, extraneas nationes regerent in eos consentientes, præsertim in personam Dagoberti regis Franciæ huius nominis primi, de quo Guaguinus, libro iij. c. iij. Sic de duce Sabaudie qui Francorum regis iudicio sponte se submisit, consuluit Bal. in iij. parte consiliorum, consi. cccxviiij. incipien. petita venia flexisq̄ genibus loquar & c. vbi ponitur tenor submissionis, quod consilium videndum est cum sit pulcherrimum. Et adeo semper apud Francos reges cultus iustitiæ acceptus & gratus fuit, & speratur perpetuo vigere, q̄ de ipso Christianissimo rege dicere verisimiliter possumus, quod per Psalmistā dictum fuit, psal. xcvi. Iudicabit orbem terre in equitate, & populos in veritate sua, & iterum Psal. xcviij. Iudicabit orbem terrarum in iustitia. Et sequitur retributio, psal. xliiij. Propter veritatem & mansuetudinem & iustitiam deducat te mirabiliter dextera tua. Quoniam notoriè videmus Francorum reges supra omnes principes terræ exaltatos, vt verificatum fuerit in eis quod Cicero, libro iij. de officijs dicit. Qui veram gloriam adipisci vult, iustitiæ fungatur officijs: quoniam, vt dicit Seneca in libro de quatuor virtutibus: Iustitia est diuina lex & vinculum societatis humane, quisquis hanc desiderat sectari, deū prius amet, vt ametur à deo: quod in Francis regibus vidistis adimpletū, quibus rectè & iustè appropriari poterat illud & pariter eorum subditis quod de rege iustissimo scribitur. Letentur & exultent gentes, quoniam iudicas populos in æquitate, & gentes in terra dirigis. Sed timeo quod hodie non sit verificatum illud de quo habetur per Augustinum de xiij. abusionum gradibus, cuius dictum retuli in rubrica, Des iustices & droietz dicelles, in initio, in consuetudinibus nostris ducatus Burgundie, vbi scripsi per contrarium quid operetur iniustitia: quod cum non sit mex intentionis in hoc meo opere aliquid tangere aut parum, nisi de his quæ tagunt laudem gloriam & honorem, ideo nihil aliud dico.

Sed ibi etiam dixi, q̄ iustitia est, quædam turris fortissima triangularis quodam triangulo contenta, vnus angulus est honestè viuere, alius alterum non lædere, tertius ius suum cuiq̄ tribuere: cuiusquidem iustitiæ sex sunt partes principales seu lapides, vt ibi dixi, ideo non repeto, & satis declarantur in locis ibi per me allegatis: de quibus etiam facit mentionem Benedicti in loco hic ante allegato.

Bernardus verò in sermone quarto de aduentu assiggnat alias partes iustitiæ, vbi ait: q̄ iustitia est virtus quod suum est vnicuiq̄ tribuens superiori, æquali, & inferiori. Superiori enim debetur obedientia & reuerentia, scilicet prælato & principi. de hoc xxiiij. dist. per totum. Aequali siue pari cōsilium & auxilium: vt consilio erudiatur ignorantia, auxilio iuuetur infirmitas, secundum illud ij. Corinth. xij. Quis infirmatur & ego non infirmor? Inferiori debetur custodia & disciplina. s. vt non regnet in eo peccatū, & vt dignos fructus penitentiæ faciat. xlvij. dist. c. omnes. quibus omnibus debet adiungi rectum iudiciū, quæ septē possunt significari per septem columnas quas excidit Sapientia in domo quam ædificauit. Prouerb. ix. prout ibidem exponit Bernardus.

Et non immeritò si principes ex iustitia laudentur, & gloriam consequentur: quoniam Augustinus libro viij. de ciuitate dei. c. xij. sapientum sententiam recitans cōcludit hoc verissimum esse, rempublicam cuius princeps est maritus, secundum Lucā de Penna in l. quicumq̄. in iij. & iij. col. C. de omni agro deserto. & cuius cōmissionem habet à deo. in authen. vt differetes iudices, in prin. colla. ix. Ad cuius etiā vtilitatem respicere debet, in authen. vt iudices sine quoquo suffra. colla. ij. & eius sustentationem. in prima cōstitutione C. §. ideoq̄. quā debet cunctis præponere. Bal. in authen. de heredibus & falcidia. in ij. colū. colla. j. sine iustitia cōseruari nō posse nec regi. Et, vt ait Macrobius. libro j. de somno Scipionis: sine iustitia non solum respublica, sed nec exiguus hominum ictus, nec quidem parua domus cōstabit. Et, vt ait Cyprianus libro de xiij. abusionibus. Iustitia regis est pax populorum, tutamen patriæ, immunitas plebis, nutrimentū gentis, gaudiū hominum, & meritò. Nam respublica per iustitiam tēpore pacis & belli optimè gubernatur, vt habetur in proœmio Institi. Per iustitiam nāq̄ mali terrentur, & boni cōseruantur. l. capitaliū. §. famulos. & l. aut facta. §. si. ff. de poenis. Nam per ipsam cū punitur vnus malus, reliquis incutitur metus, & isto modo pax & tranquillitas cōseruatur. l. j. C. ad legem Iul. repetundarum. l. diuus. ff. de custod. & exhibitio. reorum, dixi in consuetudinibus nostris ducatus Burgundie: in dicta rubrica, Des iustices.

Ex hac iustitia maximā etiā gloriā cōsecutus est Traianus. Vnde Helinadus in gestis Romanorū narrat q̄ cū ascendisset equum ad bellum profecturus, quædam vidua apprehēso pede eius miserabiliter lugens sibi fieri iustitiā petijt de his qui filium eius bonum & innocentem occiderāt, dicens: Tu (inquit) Auguste imperas, & ego tam atrocem iniuriā patior. Cui imperator. Tibi satisficiam cū rediero. Cui illa dicit: quid si nō redieris? Successor (inquit) meus tibi satisficiat. Et illa, quid tibi prodest si alius bene fecerit, tu mihi debitor es, secundum merita recepturus, et fraus utiq̄ est nolle reddere quod debetur: successor tuus iniuriā patiētibus pro se tenebitur, te nō liberabit iustitia aliena, & bene agetur cum successore tuo, si se liberauerit. His verbis victus imperator descendit statim de equo, & causam exaudiuit præsentialiter, & cōdigna satisfactione viduā consolatus est: & inde statua Traiani in foro posita fuit, repræsentās quomodo in expeditiōe posuit, viduā liberauerit, & in senatu exclamatū fuit: Nō alter felicior Augusto: nec melior Traiano. Vnde & de eodē legitur, q̄ cū filius eius equitare in durū equum, ex eius pedibus filius cuiusdā viduæ interfectus est: & ideo eidē viduæ sibi conquerenti, filiū suū pro filio illius viduæ mortuo tradidit, & hæreditatē cum eo. Iste Traianus Hispanus fuit clementissimus & iustissimus: sed quia paganus, dānatus erat. vnde magnus Gregorius diu post mortem Traiani de iustitia eius & pietate quæ est pars iustitiæ audiēs, orauit pro anima eius, ante altare beati Gregorij, & ex priuilegio singulari & inaudito, oratione eius liberata est anima Traiani de inferno: de quo testis est totus mundus secundum Damascenum, vt scribitur in legenda beati Gregorij: facit de eo mentionem Lucas de Penna in l. ij. in. iij. colum. C. de exacto. tributo. lib. x. Io. Fabri in proœmio instit. Bened. in repetitione c. Raynutius, in verbo, & vxorem nomine Adelfiam, nume. 602. de testamentis.

Vsq̄ adeo iustitia in rege laudanda est, ita quod melius est regi iusto rege seu principe, quā iusta lege, cum ipse in

ipse in singulis causis iudicat secundum æquitatem quæ sibi videtur, vt not. Bar. & post eum Pau. in l. præsent. in sui initio per illum text. C. de his qui ad ecclesiam confugiunt. Nam ipse est supra ius, & lex viuâ seu animata in terris dicitur. text. in authenti. de consulibus circa fi. & ibi glo. in verbo, legem, hoc expresse not. colla. iij. Et ipse solus iudicat de causa à iure non diffinita, vt j. ista parte scribitur, in consideratione in qua specialia solis principibus cõpetentia describuntur. ver. lxxix. & de hoc vide Corsetũ de potestate regia. q. lxxvij.

In quibus autem consistat iustitia regis ponit Cyprianus de xij. abusibus dicens. Iustitia verò regis est ne minem iniuste per potentiam opprimere, sine acceptatione personarum inter se & proximum suum iuste adiudicare: aduenis & pupillis, & viduis defensor esse, cohibere furra, adulteria, & omnem mœchiam punire. xxij. q. v. c. regum. & c. rex. debet iniquos deprimere & bonos exaltare, impudicos verò & hiltiones non nutrire. ad hoc lxxxvij. diuisione. c. donare. impios de terra perdere, parricidas & periurates viuere nõ finire. prædicto. c. rex debet ecclesias defendere. d. c. regũ. pauperes elemosynis alere. lxxxvij. diuisione. cap. non lais. & cap. pasce. & de poeni. diuisione j. cap. quamobrem. iustos super regni negotia constituere, senes, sapientes, & sobrios consiliarios habere. j. q. j. ca. esto. e. Magorũ & aliorum phitonissarum superstitionibus non intendere. xxvj. q. vj. nec mirum. & j. ij. iij. & iij. q. eiusdem cause. iracundiam suam differre. xj. q. iij. c. cum apud. & c. illa. & c. summo. patriam fortiter & iuste contra aduersarios defendere. xxij. q. ij. ciuitũ. cum c. sequen. & questione. in c. fortitudo. & q. viij. c. vt pride. & q. j. c. militare. & c. noli. & per omnia in deum confidere. vt Psal. cxxiij. Qui confidunt in domino & c. de consecratione. diuisione j. c. omnis Christianus. prosperitatibus animi non eleuare, sicut fecit Nabuchodonosor rex. de poeni. diuisione. j. c. voluissent. versi. Nabuchodonosor. cuncta aduersantia patienter tollere. xxij. q. j. §. j. & c. paratus. fidem catholicam in dominum habere. xcvi. diuisione. c. si imperator. l. epistola inter claras. C. de summa trinita. filios suos non finire impiẽ agere. xxij. q. v. c. rex. certis horis orationi insistere vt rex David. Psal. cxvij. Septies in die laudem dixi tibi domine. & c. & c. j. de celeb. missarum. & ante horas congruas non gustare cibum. Et subdit Cyprianus. Hæc regni prosperitatem in præsentia faciunt, & regẽ ad cœlestia regna deducunt. sermonẽ ac cusantium inuestigare, quoniã vt habetur Prouer. Gloria dei est celare verbum. & gloria regũ inuestigare sermonẽ.

Sexta consideratio. Multum laudatur principes ex pietate seu clementia: quoniam, vt dicit Iudocus Clitho ueus: trac. de nobilitate. qui hac virtute insignes floruerũt perpetua celebrantur laude, nullaq; ætate obsolescet eorũ gloria; maximẽ quæ iunata est principi. l. monẽte. qui militare non possunt. libro xij. C. §. quoniam verò. in authẽ. de exhiben. reis. colla. v. Dominus enim constituit Moysen super populũ, cum esset super omnes mitissimus, Numeri xij. & iij. Regum xx. Et habetur Ester iij. q. reges Israël clementes erant: vbi dicit. Volui petentẽ nequaquã abuti magnitudine, sed clementia & bonitate gubernare subiectos. & Esa. xvj. Emitte agnum domine dominatorem terræ. Et de Christo habetur Matthæi xx. Ecce rex tuus venit tibi mansuetus. Clementia enim, pietas, misericordia, mansuetudo, humilitas, modestia, dilectio, beneuolentia, preciosa sunt monilia regie maiestatis. Hinc De

mosthenes ad Alexandrũ. Nil (inquit) habes rex vel fortuna tua maius quã vt possis, vel natura tua melius quã vt velis seruare plurimos. Nulla enim de virtutibus generosior misericordia, vel admirabilior clementia, nec per aliud propior deo accedere potes q̃ vt salutem conferas hominibus, vel dando si eguerint, vel parcẽdo si deliquerint, vel indulgendo si supplicauerint. Cũ enim vincamur à dijs in omni munere, sola clementia est quæ nobis deos reddit æquales. facit l. imperialis. C. de nupt. Tullius quoq; libro j. de officijs. Nil (inquit) laudabilius, nil magno & præclaro viro dignius placabilitate & clementia. quoniam, vt inquit poëta. Sola deo æquat clementia. Nã si egregium est hostem abijcere, non minus tamẽ laudabile infelicis scire misereri: quoniam, vt dicitur Prouerb. xx. Misericordia & veritas custodiunt regẽ & roboratur clementia: thronus illius bonitatem & principis & populi confirmat. Prouerb. xvj. Clementia regis quasi imber serotinus, sicut imber temporaneus est & c. vt ibi, & habetur Prouer. xj. Clementia præparabit vitã, operatur maiorum mortem. & Seneca, lib. j. de clementia ad Neronẽ. Magni certẽ animi est placidum esse, tranquillum & iniurias atq; oppressiones semper despiciere. Muliebree autẽ est furere in ira. Nam de Cæsare legitur, q̃ omnium memoriam habebat, præterq; iniuriarũ reminisci. Pariter Cæsar uianus detrahentibus ei, in ciuitate libera, liberas debere esse linguas, respondebat. & cũ in testem produceretur libenter obiectus etiã contra personã suã tolerabat: nec contra obijcientem mouebatur. Hæc recitat Benedicti in repetitione c. Raynutius, in verbo, duas habens filias. numero lxxxix. de testamentis. Et, vt dicit Beroaldus in tracta. de felicitate. clemẽtia est prima dos regũ, authore Vepisco. hinc apud Claudianũ Theodosius Honerio filio salubriter præcipiẽs. Sis pius imprimis. Nam cũ vincamur in omni munere, sola deos æquat clemẽtia nobis. Et vt dicit videtur opifex rerũ ac parens natura demenstrasse clemẽtiæ insigne principibus potissimũ conuenire, quæ regem Apum sine aculeo exarmatũ esse voluit, vel si spiculum dedit, eo tamen vti noluit: sic etiam debent esse principes, vt dicit ibi Beroaldus, quem videas. Ideo imperator dicit se clemẽtẽ, in auth. de trien. & se. §. consideremus. col. iij.

Lucas verò de Penna in l. monente. C. qui militare nõ possunt. lib. xij. ponit duc decim exẽpla, ex quibus docet quomodo clementia est multum laudanda in principe, et etiam scripsit de clementia in l. duos. C. de suscep. & arca. Plinius libro vij. clementiam Cæsaris commendat, vt habetur in officina Textoris, in verbo, clemẽtes & humani. vbi enumerat trigintasex qui de clementia & humanitate laudantur. & videatur etiam de clementia Romanorum per Valerium, lib. v. titu. de humanitate & clementia. ponit Bernardinus de Bustris in sua ij. parte rosarij. sermone xxiiij. parte ij. litera b. ibi: quartum documentum. commendat etiam & multum laudat Albertus in sua margarita poëtica. ij. parte. tracta. j. ex v. libro Valerij. Et etiam ex pietate laudatur cũ congruat principi qd̃ subiecto debet diligere vt coniunctos, imo vt filios. Est enim communis pater omnium, vt in auth. neq; virum quod ex do. ad finem. colla. viij. vt dicit Lucas de Penna in l. j. C. de thesauris, lib. x. & de huiusmodi dilectiõẽ principũ in subditos, ponit Bernardinus de Bustris in ij. parte sui rosarij. sermone xxiiij. parte ij. in litera L. Et vt dicit ibi Lucas de Pen. Benignitas debet esse in principe, quæ est vt sol in cœlo, quæ multum seruãda est in correctione. xxij. q. iij. c.

Quinta Pars

quod Christus. c. licet. xlv. distine. & amplissimè demonstratur ex quadam mirabili & singulari epistola Ignacij missa ad Thymophilum monachum inserta in libris Dionysii de diuinis nominibus, quam videas, cum questio fuerit de benignitate. In signum enim clementiæ reges vnguntur, vt sint alijs clementiores & dulciores, notatur in ca. j. de sacra vnctione. Et plura ponit Benedicti in sua repetitione c. Raynutius, in verbo, cõdidit, j. numero lviij. lviij. & lix. de testamentis, quem videas: & Iudocum Clithoueuum in tracta. suo, de vera nobilitate. c. xiiij. vbi ait nobilibus iracundiam vitandam esse, & clementiam colendã.

Septima consideratio. Principes etiam laudantur ex affabilitate, & ex facilitate adeundi seu admissionis: quoniam interrogatus Agesilaus quo pacto gloria quis inter mortales consequatur. Respondit: Optima dixerit, necnõ pulcherrima factitauerit. Pulcherrimum autem cũ primis est, & in principe longè speciosissimum exhibere sese omnibus obuium & facilem: audire benignè & comiter desideria adeuntium. Nam, vt dicit Clithoueus in tracta. de vera nobilitate. c. xij. Nihil enim æquè animos hominum deuincit, gratiamq; ducit & allicit atq; morum facilitas, moderatio animi, æqualitas, humanitas, & in oēs affabilitas. Enimuerõ hæc subditorum mentes alstringit in superiorum amorem: facitq; vt eos reuereantur, colant ac obseruent, afficianturq; in ipsos amore singulari. Ex hac adeundi facilitate miro præconio Pompeius magnus negyrista admissionum facilitatè: de quo dixi supra in prima parte, in xxvj. cõsideratiõne, vbi de salutatione fit mentio. Hoc & iuriscõsulti in procõsule ac præside, veluti officii necessarium deposcunt: vt scilicet omnium desideria audiant, & in adeundo se facilem præbeant. l. nec quicq;. §. obseruare. ff. de offi. procõsulis & legati. Et, vt refert Beroaldus in suo libello de optimo statu, Philippum Macedonum regem olim adiuuit anus pauperula rogãs, vt causam audire vellet, qui cũ respondisset ociosum se non esse: exclamauit anus. Etiã ne regnes. tãq; imperare nõ debeat qui adeũtes adire cõtẽnit. Verbũ hoc demiratus Philippus, & illam audiuit diligenter, & cæteris deinceps præstitit se facilem. Huius affabilitatis & facilis admissionis nobis est etiam exemplo Alexander magnus à suis militibus summopere dilectus, quia humanus & affabilis erat.

Plura exempla ediuersõ quomodo nocuerunt difficiles aditus & superba responsa scribunt Beroaldus & Clithoueus vbi supra. Ex quibus lucidè apparet, qd princeps debet obseruare illud Ecclesiastici xxxij. in principi. Rectorem te posuerunt noli extolli, esto in illis, quasi vnus ex ipsis. Et illud domini nostri documentum euangelicum, Nolite in sublime tolli.

Octaua consideratio. Principes etiam ex liberalitate laudantur & commendantur quæ multum conuenit principi. l. cũ multa. C. de bonis que liberis. vt enim imperialis fortuna oēs supereminet alias, ita oportet principes liberalitates culmen habere præcipuum: & dicit Franciscus Patritius titulo nono, libro iij. de regno & regni institutione: qd liberalitas summopere principem commendat. Hinc dicit Bal. in l. & in legatis, in fi. C. ad. l. Falcidiam. qd propriè proprium principis est, qd debet esse liberalis & gratiosus. l. j. in fi. C. de caducis tollendis. l. si quis rogatus. §. vltimo. ff. ad Trebellianũ. & de huiusmodi liberalitate in principes ponit Bernardinus de Bustis in secunda parte sui Rosarij, sermo. xxxij. secunda parte, litera I. Facit quod

habetur Prouerb. xxij. Gloriam & honorem acquirit qui dat munera. & c. xvij. donum hominis dilatat viam eius, & ante principes spacium ei facit. Imo donare quod est liberalitatis laudatur, etiam si non præstetur: vt facit tex. in l. cedere. §. munus. ff. de verbo. significa. vt dicit Lucas de Penna in l. vnica. C. de castrensi omnium palati. peculio. libro duodecimo. & Artaxerxes Xerxi filius aiebat: beneficium addere longè magis regale, qm auferre.

Et hæc liberalitas viguit in Tito imperatore, ad quem nemo accedebat postulandi gratia sine re aut spe habendi. Et interrogatus ab amicis cur plura polliceretur qm præstare posset. Respondit, quoniam nõ oportet quemq; à facie & sermone principis tristè recedere. Et recordatus super cœnam, qd nihil tota die illa dedisset, dixit: Hũc diem perdidit. Et, vt ait Seneca, libro ij. de beneficijs, qd Alexander cuidam petenti vnum denariũ, ciuitatem dedit: ille verò dicit, tantum donũ non cõuenire fortunæ suę, cui Alexander. Nõ quæro, inquit, quid te accipere oporteat, sed quid me dare. Et de eodem narrat Seneca epistola iij. qd respondit cuidam ciuitati dimidium omnium suarum rerum eidem promittenti: Ego inq; proposito veni in Asiam, nõ qd acciperẽ id quod dedissetis, sed vt haberetis id quod reliquissetem. Et de his liberalitatibus Alexandri ponit Ioannes Lupus in sua repetitione rubricę, de donationi. inter virum & vxor. §. ix. vbi amplè de liberalitatibus nobilitũ.

Nona consideratio. Etiam laudem, gloriam, & honorem consequuntur ex magnanimitate & magnificentia. tex. est in l. j. C. de thesauris, libro x. ibi, & vt imperatoriam magnanimitatis videatur præuenire liberalitas postulando. & ibi Lucas de Penna, qui ponit differentiam inter magnanimitatem & magnificentiam: cũ magnanimitas sit in honore, magnificentia in expen. vel magnanimitas sit in aggressione, magnificentia in consumptione. Et dicit Lucas de Penna in l. j. C. de veteranis. libro xij. qd in principe magnificentia circa duodecim præcipuè versatur, quæ ibi ponit, & de huiusmodi magnanimitate, & magnificentia amplè Aristoteles iij. Ethicorum. c. ij. & iij. vbi multum commendat & laudat principem magnanimum: & plura per sanctum Thomam secunda secundę de magnanimitate, & per Egidium de regimine principum. c. xxij. quod incipit, amatores. & c. xix. hæc enim virtus solis regibus ac principibus conuenit, vt dicit Franciscus Patritius in suo libro, de regno & regni institutio. libro vij. titulo x. vbi etiam de magnificentia: & quomodo Cæsar Porfenna fuerunt laudati de magnificentia.

Decima consideratio. Principes laudem, gloriam, & honorem consequuntur ex sapientia, quæ maximè requiritur in principe. l. penulti. C. de his quibus vt indignis. ibi: ne princeps philosophiæ plenus. & habetur Ecclesiastici x. Principatus sensati stabilis erit, rex autem insipiens perdit populũ suũ. Qualis enim est rector ciuitatis, tales habitãtes in ea. Ecclesiastici x. Salomon enim ad regendum populum nõ diuitias, non dies multos, sed sapientiam postulauit. iij. Regum. iij. Et de Christo dicitur Ieremiã xxij. Et regnabit rex & sapiens erit, & faciet iustitiam & iudicium in terra. Nunquid Abraham qui fuit pater multarum gentium peritus fuit in omni sapientia Aegyptiorum? Aduum vj. Nunquid Dauid habuit sapientiam sicut Dei? ij. Regum. xij. cap. Nam regale opus est sapere & diiudicare, vt ait Tullius libro primo de diuinatione: & refert Iacobus in suo

suo Sophologio Sapiencie, libro j. c. ij. vbi narrat multos reges qui dilexerunt sapienciam: & ibi maxime de Alexandro qui eruditus fuit ab Aristotele: de quo amplius dicam infra in x. huius libri parte, in prima consideratione. Et refert etiam Antonius Florentinus in sua chronica. parte. ij. tit. xvj. c. ij. §. v. q. Olfredus rex Anglie iam duodenus exers omnis literaturae erat, vt ibidem de eo habetur plene & ibi multum commendatur propter eius literaturam, per quam magis quam viribus regnum suum optime rexerat. Et, vt dicit Aristoteles in Ethicis, Nemo iuuenes eligit induces: quia non constat eos esse prudentes, & ideo dicit Sapiens Ecclesiastici x. Vt tibi terra cuius rex est puer. & dicit Boetius de consolatione, in ij. & Valerius libro vij. titulo. de sapienter dictis aut factis. & recitat Benedicti in sua repetitione c. Raynutius, in verbo, duas habens filias, numero c. de testamentis, in additione, Platonem dicentem beatas esse ciuitates si aut Philosophi regnarent, aut reges Philosopharentur: & vt inquit Seneca, seculum esse aureum si sapientes regnarent. ideo Sapiencie vj. dicitur. Concupiscentia sapientiae deducet ad regnum perpetuum. Si ergo delectum in senibus & sceptris d reges populi, diligite sapientiam, vt imperpetuum regnetis: diligite lumen sapientiae omnes qui praestis populis. Multitudo enim sapientium est sanitas orbis terrarum, & rex sapiens populi stabilitamentum est. Et ex praedictis Bernardinus de Butis in loco supra allega. in litera H. dat documentum principibus, vt sint sagaces: ex quo dicendum est, q. in huiusmodi sapientia laudari debent. Ad quae faciunt quae dicit Lucas de Penna in l. omnes. C. de decurio. libro x. in xij. col. vbi dicit. Impossibile est enim vt salubriter disponat principatum, qui non agit consilio sapientum. Ecclesiastici ix. Et Policraticus, libro v. c. vj. de his pauca dicenda sunt, cum paucitales reperiatur. Legitur enim in Policratico, libro iij. q. Traianus rex Romanorum hortatus est regem Fracorum, vt filios suos liberalibus disciplinis instrui procuraret, dicens q. rex illiteratus, quasi asinus cononatus.

Et ideo principes debent habere in honore doctores, & non ignaros: quonia, vt ait Pogius in epistola ad Nicolaum quintum. Vbi doctrinarum cessant exercitia, ibi nullum inter doctores atq. indoctos discrimen viget. Vbi nullus virtuti locus, nulla studiorum ratio habetur. vitia ibi regnant, torpescunt ingenia, principatus & regna decidunt, rerumq. omnium dominetur confusio necesse est, & prouenit talis ruina: quia imperia & dominationes sanguinem sequuntur & non virtutes, vt dicit Benedicti in sua repetitione c. Raynutius in verbo, condidit, primo. nume. xxxiij. de testamentis.

Et sapientia in regibus est multum necessaria, quonia, vt ait Vegetius libro j. de re militari. Nullus, inquit, est cui sapientia conueniat quam principum, cuius doctrina omnibus debet prodesse subiectis. Nam, vt inquit Policraticus libro iij. & vij. Sapientia fecit Romanos dominari. & ibi plura dicit Iacobus in suo Sophologio sapientiae, lib. j. c. v. dicam infra in x. parte, quomodo scientia & sapientia sit necessaria utilis & laudabilis.

Vndecima consideratio. Principes multum laudantur, & gloriam, & honorem consequuntur, ex castitate & continentia. Cum, vt ait Imperator in l. si qua illis stris. C. ad Officia. illustribus enim castitatis obseruatio praecipuum debitum est, imo Imperator pudicitiam semper esse colendam censuit. Hinc per illum textum dicit Io. An-

dreus, in c. si. de filiis presbyterorum. q. non valeret dispensatio facta per Papam cum nato ex coniugato nobili & soluta nobili, nisi de nobilitate fieret merito, per Felix in c. postulasti. in iij. col. de rescriptis. Hac pudicitiam & castitatem pra oculis habuit Abimelech Palaestinerum rex, qui visam pulchritudine Rebeccae iocantis cum Isaac viro suo, praecipit omni populo, dicens. Qui tetigerit hominis eius vxorem, morte morietur. Gene. xxvj.

Hannibal Carthaginensium dux inuicissimus, qui, vt Trogus refert, nunquam inter innumeras captiuas mirae pulchritudinibus puellas, castitatem perdidit.

Et Marcus Claudius Marcellus Romanorum consul, teste Auguttino libr. j. de ciuitate dei. c. vj. ante captam urbem Siracusanam eius ruinam fleuit, & priusquam ciuitas inuaderetur praedicto perpetuo constituit, ne quis corpus liberum violaret.

Et Alexander, vt Vegetius lib. ij. de continentia Alexandri narrat. Licet diues & potentissimus rex esset, cum ei pulcherrima virgo oblata fuisset, cuidam tamen nobili desponsata, illam non aspexit, sed cum dono ad virum suum remisit.

Sic etiam Scipio Africanus alterius Scipionis filius, vt Valerius tradit, libro iij. de abstinentia & continentia. Cum in Hispanias profectus esset, capta Carthagine virginem quandam speciosam captiuam, vt etiam Liuius dicit, ponso generoso concessit, puellaeque pretium dotis nomine condemnauit, vbi prius omnem carnis voluptatem e castris amouerat, ita q. duo scortorum milia leguntur ab eius tunc exercitu abesse, vt idem refert Valerius, libro ij. de disciplina militari, & dicam j. in vj. parte. Idem Totilliam ferocissimum regem Gothorum fecisse cum Romam vastaret, vt nulla ingenua mulier virgo vel nupta, aut vidua foret, violaretur praecipisse, idque seuerè custodiuisse recitat Anto. Florentinus in historia. ij. parte tit. xij. c. v. haec dicit Benedicti in d. sua repetitione c. Raynutius, in verbo, cuidam Petro tradiderunt. nume. lxxj. & lxxij. & ibi videatur quid etiam eueniat principibus effeminatis, quae cum non sit materia nostra: quia tantum ea quae ad laudem attingunt dicere intendo & non alia, ad ibi dicta me remitto.

Et non solum principes laudantur ex huiusmodi continentia carnali, sed etiam ex continentia gulae, auaritia, & ambitionis, & superbiae, vt de continentia gulae dicitur de Alexandro, libro iij. Vegetij de re militari, q. in itinere ambulans cum amicis accepto pane veluti solitus erat. Item legitur de Scipione Aemiliano. Et Catonem fuisse contentum eodem vino quo remiges siue serui remigantes. Et de Arubolo rege Barbarorum qui deuicit Romanos legitur fuisse contentum, q. ante noctem non requiescabat, de nocte surgere solitus erat, & in crepusculo ad coenam vacabat: vt ibi Vegetius, qui narrat de alijs, quem vide.

Et in gestis Romanorum legitur q. Caesar erat minimi cibi atq. vulgaris, & tantum vecebat loco & tempore quo stomachus desiderabat.

Dauid etiam concupitam aquam effudit. ij. Regum xxij. & xlj. dist. c. deliciae.

Et Alexander, qui cum in inaquosam terram & inuiam potum inuenire minime poterat siti laborabat cum suo exercitu fugiens, aquam inuentam a Cophino milite in aurata galea oblatam, volenti plus regi quam sibi etiam sitiienti consulere, effudit, ne bibente coram, alij magis sitirent: laudauit tamen & remunerauit militis beneuolentiam.

Quinta Pars

Ex quibus patet, quod antiqui principes non querebant lauta vel preciosa alimenta, nec epulis vel commestationibus vacabant. xliiij. distinctio. c. commestationes. §. j. & de consecra. distinctio. v. c. ne tales. xvj. distin. per totū. & xxxv. distinc. §. vj.

Et de continentia à cupiditate auaritia ipsa etiam vixit in principibus, ex qua laudati fuerunt, vnde narrat Valerius lib. iij. Cū Scipio accusaretur apud Senatum Romanū de pecunia, respōdit: Cū totā Africam vestrae potestati subiecerim, nihil ex ea quod meū diceretur præter cognomen tetuli. Et iterū addidit, non me Punice. i. Africanæ, nec fratrem meū Asiaticæ gazæ auarum reddiderūt.

Narrat etiam Valerius, libro iij. de prædicta continentia principū, vbi ait de Marco Curio, qui fuit norma frugalitatis. Cū enim legati Sannensium venissent ad eū in agræti scanno assistentem foco, atque in catino cenantem, & magnum pondus auri attulissent, & benignis verbis inuitassent ut auro uti vellet, vultum risui dissoluit, dicens: Superuacue enim, ne & dicā ineptē aurū obuiulstis: dicite Sannitibus Marcū Curium malle locupletibus imperare, quæ ipsum fieri locupletē: atque istud ut preciosum, ita malo hominum excogitatum munus refertote, & mentote me nec acie vincī, nec pecunia corrumpi posse. Hec ille. & ibi ponit alia de eo: & de Fabricio Lucinio, & de pluribus, quos vide, sed multū facit quod dicit Tullius. ij. offi. Nullum vitium deterius auaritia, præsertim in principibus rempublicam gubernantibus, ut refert Lucas de Penna in l. professos. C. de muneribus patrimoniorum, libro x.

Dodecima consideratio. Principes laudantur ex fortitudine, quæ est vna ex quatuor virtutibus cardinalibus, habens in se donum fortitudinis & præcepta, ut resistatur hostibus, vt formido sit. Habet plures partes potentiales, de quibus habetur amplè in l. vnica. C. de metropoli Berito, libro xj. vbi amplè ponit de septem virtutibus, quarum tres sunt theologicae. scilicet fides, spes & charitas: & alia quatuor sunt cardinales. scilicet iustitia, prudentia, fortitudo, & temperantia. & istæ sunt multum in principe necessariae, & ex his laudantur & honorantur, ut dixi de aliquibus, & dicam infra. & tantum hic tetigi & tangi ea quæ faciūt ad laudem & honorem principum, cū hic sit locus de his quæ concernunt alias virtutes non maximè necessarias, licet tamen omnes vtilis videantur. Lucas de Pēna in d. l. vnica. C. de metropoli Berito. Vnum tamen aduertendum est, quod latius infra suo loco in se prima parte discutietur de huiusmodi virtute fortitudinis quæ multum necessaria est in militibus: & etiam temperantia quæ est alia virtus cardinalis, ideo aliter hic nō insisto, & etiam quia factis in discursu huius partis tangā, ponendo alias laudes & honores principum.

Et de temperantia quomodo sit necessaria in principe, & non declinet in virtutis excessum, i. ad dextram & sinistram, & non per abrupta vitiorum à via virtutis deuiet, optimè differit Policra. lib. iij. c. ix. vbi dicit quod iniuriam non admittit. & vide Aegidium de regimine principum, li. ij. de temperantia. c. xv. Et de huiusmodi fortitudine, vide Martinum magistrum qui tractatum vnum fecit de fortitudine satis amplum, ad quem recurre.

Decimatertia consideratio. Etiam principes ex fide gloria & honorē consequuntur, quoniam nihil est quod lumine clariore præfulgeat, quæ recta fides in principe. l. epistola inter claras. C. de summa trini, & ut ait Tullius, lib. j.

offi. neque enim vlla res vehementius rempublicam continet, & est fundamentum iustitiæ. Quoniam vbi nō est sana fides, ibi nō potest esse iustitia. c. vbi. xxiiij. q. j. & dicit Lucas de Pēna in l. quoties. C. de ponderato. & auri illato. libro x. quæ fides præfertur prudentiæ, & ibi multum amplè cōmendat fidem: & dicit tex. in c. in quælibet. xxij. q. viij. quæ rempublicam magis quæ sudores corporales gubernat, ut dicit Lucas de Pēna in l. probatorias. C. de diuersis officijs, lib. xij. vbi ponit multiplices effectus fidei. Frāci. verò Patrius in libro de regno & regni institutione, lib. viij. tit. xx. in principio dicit, quæ fides in principe tanto splendore fulget, ut sine ea omnes regū ac principū virtutes obscuriores fiant: ab ea singulæ sic lumē accipiunt, ut à sole luna, sydera ac stellæ omnes. Vnde, ut dicit, prudentia sine fide vana ac mendax esset, & vasta quædam versutaque calliditas temperantia tristis ac verecunda. Quid laudis famæ aut gloriæ princeps habere potest, qui vanus mendax aut infidus est: quid turpius aut grauius quæ fidem fallere, promissa non præstare, conuentis quæ non manere? Vnde refert de Sexto Pompeio, quæ cū cœnatibus in nauī apud Puteolos Antonio & Octauiō apud Sextū Pompeium magni Pompeij filium, qui tunc conciliati societatem iniuerant, Menodorus Pompeianæ classis præfectus per inter nunciū Pompeio significauit tunc tempestiuum esse partem ac fratris iniurias vlcisci: quod si occasionem sumere vellet se operam daturum, ut è nauibus euadat nemo. cui Pompeius, refer, inquit, Menodoro sine me id facere licere, qui iam peierare consuevit: mihi autem nefas esset qui fidem fallere nescio. quæ quidem vox & decora fuit & magni Pompeij filio digna.

Parmenoni quoque suadenti quidpiam Alexandro quod præter fidem ac decorum esset, respondit. Facere id quidē si Parmenon essem: verū Alexandro neutiquam licet, nec id iniuria dicebat Alexander. Nouerat enim vir animi tā excellenti qui sibi orbis terrarū polliceretur nihil esse posse quod magis gloriā suam obscuriorē redderet, quæ si promissam fidem aliqua ex parte falleret, hæc Patricius ibi: & ibi ponit de fide Romanorū & de infidelitate aliquorum, quem vide, Textor etiam in sua officina ponit fidelissimos. & ibi ponit paucos: suo loco inter alios ponit Attilium regulum, qui maluit ad supplicium redire quæ datam Carthaginensibus fidem violare. de quo etiam Benedicti in d. sua rep. et. c. Raynutius in verb. testamentū, tertio. nume. xvij. de testamentis. de quo etiam in l. postliminij ius. in §. captiuus. ff. de captiuus & postlimi. reuersis. & etiam Sillius, libro vj. Seranus clarum nomen tua regale proles, Qui longum semper fama gliscente per æuum, Infidus seruare fidem memorabere pœnis.

Et non est mirandum si Textor ponat paucos fidelissimos: quoniam hæc virtus est valde chara & valde rara. Vnde Prouerbio. xij. Virum fidelē quis inueniet: & j. ad Corin. iij. Hic iam quæritur inter dispensatores, ut fidelis quis inueniatur, quæritur inquā, & vix inuenitur. Tēpore em Christi inter duodecim apostolos inuentus est vnus infidelis & alij fideles fuerunt: hodie verò duodecim, & plus inueniuntur infideles, quā inuenitur vnus fidelis. Huic virtuti cōmittit dominus honorū suorum dispensationē, Mat. xxiiij. Quis putas est fidelis seruus & prudēs? Et huic virtuti dat deus gloriam suam, Mat. xxv. Quia super pauca fuisti fidelis, intra in gaudium domini tui. Et etiam huic virtuti dat deus augmentum gratiæ, Lucæ xix. Euge serue bone & fidelis, quia in modico fuisti fidelis, eris super decem ciuitates.

rates, insequendo stylum Textoris propter paucitatem tallium, pauca dicam.

Et talis fides maximè in principibus est seruanda, quãdo est cum iuramento, prout seruauit Alexander (contra tamen eius uelle) prout narrat Valerius, qui cū iret ad dissi pandum ciuitatem nomine Lapfacū, obuiã habuit Anaximenes præceptorẽ suũ: quod ferens Alexãder, q̄ pro ciuitate eum interpellaret, iuramento præuenit dicens se non facturũ quod petisset: quod uidet Anaximenes postulauit, vt prælibatam ciuitatẽ destrueret, quod audiens Alexander suã paci reliquit: quod hodie nõ faciunt principes, sed quia mex intentionis est ponere laudes illorum, & non malefacta nec vitia, videatur de hoc Guillelmus Benedicti in sua repe. c. Raynutius, in verbo, testamentũ tertio, numero xliij. & xliij. de testamentis.

Decima quarta cõsideratio. Ex tribus virtutibus fuit laudatus, & adhuc apud oēs laudatur principatus Romanorũ: ex quibus etiã omnia cõprehendi possunt ex quibus principes possunt laudari, quæ sunt: scilicet syncerus amor pro patria, traditio legũ sanctissima, & morum beneuolentia. Nam, vt ait August. tertio libro de ciuitate dei, plures causę ex quibus Romani claruerũt, primitus & ex eis tanq̄ mercedem cõdignã dominiũ meruerũt. Hinc dicitur xxviij. q. j. §. ex his. Romani virtutibus promeruerunt imperium: sed inter illas post supradictas quas declarauimus tantum ponemus tres, quæ multas ex prædictis comprehendunt, quæ omnia faciebant ad honorem, laudem, & gloriam consequendam.

Quantũ ad primũ patet ex exẽplis Romanorũ, quoniam tota eorũ intẽtio erat in regimine ipsorũ, & administratione dominiũ, ad conseruandã rempublicã, vt eius dẽ consuleret profectibus, vnde Augu. de ciuitate dei, dicto libro quinto. c. xij. & xij. inducens uerba Salustij de bello Catilinæ sententiã Cathonis in dicto libro cõtentiã de virtutibus Romanorum veterũ attollit: vnde respublica diuina prouidentia facta est, magna dicens. Nolite, inquit Catho, maiores nostros armis rempublicã magnam fecisse: si ita quidẽ esset, multo pulcherrimã nos haberemus, quippe sociorũ atq; ciuiũ, præterea armorũ & equorũ maior copia est nobis q̄ ipsi: sed alia sunt, quæ viros illos magnos fecerunt, quæ nobis nulla sunt: domi industria, foris iustũ imperiũ, animus in consulẽdo liber, nec delicto nec libidini obnoxius. Pro his nos habemus luxuriã & auariã publicẽ: egestatẽ, priuatã opulentã, laudamus diuitias: sequimur inertã, inter bonos & malos nullũ discrimẽ: omnia virtutis præmia ambitio possidet, vt ærarium esset locuples res priuatæ egebant, nunc contra.

Et hic syncerus amor pro republica fuit apud Romanos, q̄ Romani pauperes erant in rebus priuatis, vt utilitati publicæ consuleretur, vt narrat idem August. dicto quinto libro. c. xvij. de Lucio Valerio defuncto in suo cõsulatu, qui adeo pauper fuit, vt nummis à populo collectis eius sepultura curaretur.

Consimile narrat Vegetius de remilitari, de Attilio Regulo, qui cū summis rebus præfuisset, adeo pauper fuit, vt coniugem liberofq; in agello collocauerit, qui ab vno villico colebatur.

Item suos non patiebantur filios præfici nisi possent proficere: vt legitur de Aelio qui noluit q̄ filius suus eligeretur imperator post eum, dicendo principatum debere meritis & non sanguini: prout nec etiam fecit Moyses, quod facere potuisset. c. Moyses. viij. quæstione prima.

Utilitatem & salutem reipublicæ propriæ vitæ præponebant, prout narrat Aurelius Augusti. libro j. de ciuitate dei. c. xv. & Tul. de officijs, libro j. & iij. q̄ cū Marcus Regulus esset ductus à Carthagenensibus, & missus Romam sub iuramento redeundi pro commutatione captiuorum, ille Romam veniens in senatum venit, & captiuos reddi vel commutari negauit esse vtile: q̄ adolecentes & boni duces, ipse autem senectute confectus. Et cū retineretur à propinquis & amicis, redire maluit, magis q̄ hosti fidem datam frangere. Nam secundũ Augusti. fides quando promittitur, etiam hosti seruanda est. xxiiij. q. j. c. noli. quod quomodo intelligatur notatur ibi, & in Clementina Romani. §. porro. de iure iurando, & per Alexan. in l. j. ff. de dolo. Nam graue est fidem fallere. l. j. ff. de constituto. pecunia. Narrat etiam idem August. libro xvij. de ciuitate dei. c. xvij. & Tul. in lib. de Senectute. de Theodoro rege Atheniensi: cū enim instaret bellum inter Athenienses & Peloponeum, & accepissent in reponis, q̄ illi essent victores, quorum dux occideretur. hoc audiens Theodorus in habitu pauperis transiit ad hostes, seq̄ obiecit eis, necem periurgium prouocando. Maluit enim mori dum vicerent sui, quã viuere sub superatis. Seruauit autem iste Theodorus verbum domini, sed non propter deum. Maiorem charitatem nemo habet, q̄ vt ponat animam suam pro amicis suis. Ioan. xv. & Ioã. iij. Ille pro nobis animam suã posuit & nos debemus pro fratribus nostris animam nostram ponere. & j. Maccab. ix. Moriamur in virtute, ppter fratres nostros. Sed qualiter hoc intelligatur habetur vj. q. j. §. hoc tunc. de hoc etiam de pœnitent. distinctio. ij. c. qui vult facere. & c. si quis tantam. & vt ait Tull. libro j. offic. ex scientia Platonis fuerunt duo præcepta volentibus proficere reipublicæ seu prodesse: vnum, vt utilitatem ciuium sic tueatur, vt quæaunq; agat ad illam referant, obliti commodorum suorum. ad hoc viij. q. j. c. sunt in ecclesia. Alterum, vt totum corpus reipublicæ tueantur, nedum partem aliquam tueantur: vt quæaunq; agant ad illam referant, obliti commodorum suorum reliquas deferant. & ideo Augusti. eo. libro narrat de Marco Curio qui se armato equo sedentem in abnrum terræ hyatum præcipitem dedit, vt pestilentia cessaret ab vrbe. Idem de Marco Regulo qui consulendo salutem vrbi, à Carthagenensibus est occisus.

Nec pariter parcebant filijs pro republica, prout narrat Valerius libro v. & Augusti. libro v. de ciuitate dei. c. xvij. de Bruto qui filios comprehensos pro tribunali virgis cęsit, & post ad palum religatos securi percuti iussit: quia dominationem Tarquinij à se expulsam reducere voluit. Exiit enim patrem, vt ageret consulem: orbarusq; filio, quã publicæ vindictæ deesse maluit. de quo postea laudator ait.

Natosq; pater noua bella mouentes,

Ad pœnam pulchra pro libertate locabit.

Infelix vt cunq; ferent ea facta minores,

Sed versu sequenti consolatus est infelicem, sic dicendo.

Vicit amor patriæ, laudumq; immensa cupido.

De qua immensa cupidine laudis dixi supra in principi.

Narrat etiã idẽ Aug. vbi. s. de Torquato qui filiũ nõ quia contra patriam, sed etiam pro patria pugnabat: quia tamẽ cõtra imperiũ suũ, licet vicisset, occidit, vt plus mali in exẽplo cõtempti imperij, q̄ gloria occisi hostis esset: sumens in hoc exemplum à Saul, rege qui Ionatham filiũ suum, qui contra hostes strenuissime dimicarat, quia con-

Quinta Pars

era edictum suum fecerat de non comedendo fauum mel-
lis, causa necessitatis comedit, etiam ignoranter & igno-
rans edictum patris: occidere voluit, nisi populus obsti-
tisset. j. Regum xiii. c. xxij. q. ij. §. Item opponitur, ver-
sicu. Ionathas, facit etiam pro hoc xxij. q. v. c. si audieris.
Deutero, xvj. c. disciplina, distinctio, xlv. ibi: Ite & redite.
& Exodi xxxij.

Narrat etiam ibi Augustinus multa alia exempla de
laude Romanorum ratioe amoris quem habebant in re-
publicam. Ex quibus sic concludit. Talibus, inquit, domi-
nandi potestas non datur nisi summi dei providentia, qua
do res humanas iudicat talibus dominis esse dignas, prout
& dicendum est, de quolibet dominio & principatu, ma-
ximè nostro, ubi tot miranda deus regibus nostris con-
cessit, vt dixi & dicam.

Secunda ratio, ex quo Romani dominia & principas
tus habuerunt fuit traditio legum sanctorum, per ora prin-
cipum diuinitus promulgatarum. I. leges sacratissime. C.
de legibus, xvj. q. ij. c. nemo. ad conferuandū vnumquēq;
in sua iustitia. Dnde, vt dicit August. libro xvij. de ciuita-
te dei. c. xxij. q. deo placuit orbē terrarum per Romanos
debellare, & in vnam societatem reipublice legum per-
ductum longè lateq; parare. Vnde idem Augustinus in v.
libro. c. xv. dicit q; quia Romani auaritiæ resistere, con-
suluerunt patriæ consilio suo libero, neq; delicto secundū
suas leges, neq; libidini obnoxij, sed his omnibus artibus
tanq; vera via nisi sunt ad honores imperium & gloria:
honorati sunt in omnibus ferè gentibus, imperij sui leges
imposuerunt multis gentibus, hodieq; literis & historia glo-
riofii sunt penè in omnibus.

Ex traditione autem legum & iustitiæ administratio
nequāto tempore vigerit regnum Franciæ ex Chroni-
cis satis patet, & satis dixi ante, & dicā infra: & inter alia
regna mūdi, vt dixi, semper in eo plus vigerit iustitia.

Quanta autem iustitia vigerit apud Romanos, satis
apparet in Paulo Cæsarem appellante, de quo Festus præ-
ses ait: Cūm essem Ierosolymis adierunt me principes &
seniores postulātes aduersus Paulum damnationem. Ad
quos respondi, quia non est consuetudo Romanis dam-
nare priusq; habeant accusatores, literas defendendi, acci-
piendi ad abluenda crimina accipiat, vt habetur Actuum
xvj. & c. si in adiutorium. x. distinctio, & in pluribus alijs
chronicis quas longum & fastidiosum esset recitare, cūm
iam hæc pars sit satis onerata.

Tertia ratio propter quam Romani laudem & gloria
meruerunt, fuit morū beneuolentia in conferuando ami-
citiā. Est autem secundū Senecam animus hominis
generosus, qui magis suauitate verbi & operis ducitur, q;
rigiditate trahatur. Hoc autem fuit proprium Romanis,
& præcipua laus in eis erat parcere subiectis, & debella-
re superbos: & accepta iniuria ignoscere mallebant, quā
persequi, vt dicit Augusti, lib. j. de ciuitate dei. c. vj. & pro-
pter eorum morū strenuitatem Iudæi cōfoederati sunt cū
eis, primi Maccabæorum viij, & refert Augustinus plura
exempla de benignitate morum Romanorum in dicto
c. vj. supra allegato.

Ex quibus debēt etiam aduertere principes Christiā-
ni, q; si Romani qui non verum deū colebant, ex talibus
laudē & gloria meruerūt, q; si prædicta habeant, q; nō
solum gloria humanā, quæ sunt merces Romanorum,
vt habetur per Augustinum, libro v. de ciuitate dei. cap.
xv. sed etiā mercedem sanctorū, quæ alia est, habebunt, eo

dem lib. c. xvj. vt etiam dixi supra in ij. consideratione.

DEcima quinta consideratio. Reges & principes etiā
ex lata gente gloria consequuntur, vt habetur j.
quæstione ij. cap. ecclesia. §. hic itaq;. Nam gloria regis
in lata gente, quoniam quantò quis maioribus præest, tan-
tò maior ipse & honestior est, in authen. de defenso. ciui-
tatum, §. nos igitur. colla. ij. & quāto maiora quis tractat,
tantò maior est. de conse. dist. v. cap. de his verò. Hinc etiā
Grego. in moralib. & Salustius in Iugurtino, maximam
gloria in maximo imperio putauere, vt declarat Lucas
de Penna in l. ij. in ij. col. C. de dignitati. libro xij. & facit
quod dicit idē Lucas de Pēna in l. ij. in ij. col. C. de his qui
sponte munera publica, libro xij. & dicit tex. in authenti.
constitutio quæ de dignita. §. volumus. q; præmiū di-
gnitatis est habere subiectos, & in §. generaliter. dicit glo.
no. nobiliorem propter subiectos, & probat hoc Bapti-
sta Cacialupus in suo consilio. de præcedentia & præmi-
nentia monachorū & canonicorum regularium. in xvij.
col. versi. nec per vos. vide j. in ij. consideratione sequen.

Aduerte tamē quòd princeps non potest esse sine mul-
tis, vt in l. omnium, in principio. & ibi notatur in verbo,
inter tot. C. de testamentis.

DEcima sexta consideratio. Honor regis & princi-
pis in pace subditorū consistit, quoniā, vt ait Cas-
siodorus libro primo epistolarum, episto. xxij. decet apri-
cis regalis curam generaliter custodire concordiam; quos-
niam ad laudem regnantis trahitur, si ab omnibus pax
ametur. Quid enim est quòd principem melius prædicet
q; quietus populus, concors, sanatus, & tota respublica
morum honestate vestita; & libro ij. epistola xxix. etiam
inquit. Regnantis est gloria subditorum, ociosa tranquil-
litas, & libro ij. epistola xxxix. dicit principis opinionē
longè lateq; distentat subditorum custodita tranquillitas.
& libro v. epistola xxix. ait. Quies suauissima populi, &
dispositio tranquilla regionum, præconium probatur es-
se regnantium. Anchises quoq; dicit filio suo Aeneæ vt
refert Virgilius vj. Aeneidos.

Hæc tibi erunt artes paci; imponere morem.

Et principes semper eam commendare debent secun-
dūm quod fecit Federicus imperator in titulo de pace te-
nenda. sed amplissimè per Bald. in suo commento super
titulo, de pace Constantiæ, in gloss. finali. vbi multa iu-
ra allegat.

Dicitur tamen communiter, q; sunt tres bonæ matres
quæ generant tres pessimos filios, veritas, scilicet odium
parit, nimia familiaritas contemptum: & pax vitium seu
ocium: ex quo vitium, dicitur etiam q; communitas gene-
rat discordiam, vt est text. in l. cūm pater. §. dulcissimis, in
fine. ff. de lega. ij.

De laude pacis amplè videatur per Bernardinū de Bu-
stis in sermone xxxij. suæ secundæ partis sui Rosarij. Pri-
uilegia pacis ponit Anto. Corsetus in tracta. suo de pote-
state regia: vbi ponit tractatum particulare de priuilegijs
pacis. Est aut pax, vt inquit propheta Esa. xxxij. ca. opus
iustitiæ. & dicit Bal. in proemio Gregoriano, in ij. col. q;
pax est animi tranquillitas naturā seruās; & temperantiā
non relinquens. secundūm verò Augusti. in libro de ser-
mone domini in monte sic diffinitur. Est serenitas men-
tis, tranquillitas animi, simplicitas cordis, vinculum amo-
ris, consortium charitatis. Hec simultates tollit, bella com-
pescit, iras comprimit, superbos calcas, humiles amat, dis-
cordias sedat, inimicos concordat, cunctis est placida, ne-
scit

scit extolli, nec sit inflari, hanc qui accepit teneat, qui perdidit repetat, qui amisit acquirat. Sine tamen iustitiae administratione pax resistere nequit. vnde Sapien. xviiij. c. In disponenda concordia est lex iustitiae. Vnde de aduentu domini nostri Iesu Christi scriptum est Plal. lxxj. Orietur in diebus eius iustitia, & abundabit pax. Ideo dicitur Plal. lxxxiij. Iustitia, & pax osculate sunt. Sex modis causatur pax, & sex causae prohibent eam, per Guillelmum le Roouille in suo compendio iustitiae. c. xv. de pace. Et remedio pacis reformatur, quod clade bellica turbatum est. tex. in c. j. xxxiiij. q. j. & dicitur, Odia pax pellit, castum pax nutrit amorem.

Decima septima consideratio. Etiam principes temporales huius seculi maiorem gloriam, honorificentiam, & excellentiam apud creatorem habere non possunt quam si per eos ecclesiarum dispersarum potuerit societas restaurari, tex. est in. c. sicut excellentiam, xxxij. q. iij. & etiam scriptum est in c. si. xcvj. dist. boni principis esse & religio si ecclesias contritas atque concisas restaurare: nouasque edificare, imo etiam potest rex reparare ecclesias in negligentiam sacerdotum ex proprijs redditibus ecclesiae, exemplo Ioiadis Israelitae regis, qui negligentias videns sacerdotum captis redditibus templi, autoritate sua ipsum reparari fecit. iij. Regum xij. & xxxij. c. & ij. Paralipomenon xxxiiij. Cogere enim & facere & reparare ecclesias ac religionem exequi est misti fori, pertinens nedum pontificibus, sed etiam principi seculari, per tex. in l. haereditas, in fine. ff. de petitorio. haeredit. facit. l. si in aliquam aedes sacras. ff. de officio proconsulis. vbi hoc principi pertinet & suis maioribus officarijs, quales sunt consules, qui apud nos sunt gubernatores patriarum, & praefecti praetorio, id est praesidentes in parlamento, principem repraesentantes. Praeterea dicitur textus in c. j. ne sede vacante. q. rex cum proceribus regni multum potest & operatur circa statum ecclesiae reformandum. habemus etiam textum apertum in c. filijs vel nepotibus. xvj. quaestione vij. vbi praelatis dissimulantibus bona ecclesiae adiri potest dignitas regia. Ita dicit & tenet Benedictus in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, si absque liberis moreretur, de fideicommissa. substitutione. numero xxxiiij. & xxxv. de testamentis.

Ex quibus dictis potest sustineri, quod rex noster Christianissimus potuit facere reformationes monasteriorum tam monachorum quam monialium in suo regno etiam exemplorum & exemptarum de consilio & consensu suorum praelatorum regni, etiam absque autoritate summi pontificis. Fuerunt tamen in huiusmodi reformationibus multi abusus, qui non fuerunt de voluntate & scientia Christianissimi regis nostri. Et vtinam esset mihi data facultas scribendi ea quae hic possent scribi, ut caeteris cederet in exemplum: sed distinguenda sunt tempora, & sic vno tempore vna lex est bona quae non est alio, ut dicit Bald. in l. vnicuique. in principi. C. de caducis tollen. ita vno tempore scribenda essent aliqua, quae alio tempore scribi non possunt. Cum, ut dicit Bald. ibi, sicut medicus obseruat tempora, ita iurisperitus, quia vno die dant vnam medicinam alio die aliam &c. vide eundem ibi. sed ecclesiastici iudices & praelati deberent aduertere ne si videant etiam tempus bene dispositum ad faciendum ea quae in eorum voluntate habent, diuertant a veritate & recta prosecutione iurium eorum: & ne ea quae facere debent per eorum iurisdictiones spirituales, attemptent facere per potentiam secularem, quoniam si pro varietate temporum veritas immutetur, inuicem oppor-

tunitate rescanda est potius quam obseruanda, tex. est in c. illa autem. xij. dist. in dictione.

Decima octaua consideratio. Principes & reges laudantur ex pulchritudine. Cum, ut ait Strabo de situ orbis, libro xv. Indi qui Catheam incolunt, adeo pulchritudinem excoluerunt, ut regem eligerent qui forma praeter caeteris praestaret, & ceterorum esset pulcherrimus. Et idem Strabo libro decimo septimo, scribit Aethiopes regem constituturum solitos, qui forma eleganti caeteros excelleret. Et hoc imitantes naturam quae apes etiam docuit reges sibi deligere insignis formae, dissimilisque caeteris, tum magnitudine, tum nitore, ut testis est Plinius libro naturalis Historiae xj. capitulo xxj. in fine. & Columella libro ix. capitulo decimo. etiam Basilius magnus in Exameron vij. vbi de apibus loquens a natura, inquit, principatum omnium obtinet magnitudine, forma, maletudine, caeteris omnibus antecellens. Et, ut dicit Cepola in tractatu de imperatore militum eligendo. charta penultima. in decima conclusione. in dubio eligendus est pulchrior in imperatore exercitus, & dixi infra in nona parte. in xvij. consideratio ne. Neque immerito, quoniam plerisque gentibus in corporum maiestate & dignitate veneratio est, & reuerentia, maiorumque operum non alios capaces putant, quam quos specie eximia & egregia donare natura dignata est: ut scribit Curtius libro quinto. Et Proculus Lycius philosophus in commentarijs quos in Alcibiadem Platonis de anima & demone scripsit, ita pulchritudinem estimauit, & tanti fecit, ut iustitiae anteferreret, & multis comprobatur omne pulchrum a natura esse bonum: omne vero turpe, malum. Constat enim pulchrum esse amabile sua natura, quandoquidem & extrema pulchritudo diuinae pulchritudinis imaginem ferens est amabilis, primoque aspectu animos ad se mouet. Et pulchrum dicitur siue quia prouocat animos, siue quia permulcet intuentes, certe secundum naturam est amabile. Quapropter & amor ad pulchrum dicitur amantem ducere. Quicquid autem est amabile est appetibile. Omne vero appetibile est, & bonum, siue vere vera bonum, siue apparens, & consequenter omne pulchrum est bonum. Item omne pulchrum preciosum, ut inquit Maximus Tyrius Platonius, sermone xj. vbi etiam dicit, quod pulchrum est, id neque exitiosum vnquam, neque lubricum, neque flagitium aliquod efficit, neque quicquam ad infortunium ducit, aut ad calamitatem deducit, neque in poenitentiam definit, & si amabile sit, pulchrum esse oportet. Et subiungit. Et si vnquam pulchrum versatur in terra, non alibi magis, id quam in homine pulcherrimo intelligentissimoque cunctorum terrestrium corporum participique animi ipsius pulchri affinis cernere licet.

Et in vniuersum Platonici omnes diffiniunt pulchritudinem esse gratiam quandam viuacem, & spirituale dei radio illustrante, angelo primum infusam, inde & animus hominum corporumque figuris & vocibus quae per rationem visum, auditum, animos nostros mouet atque delectat, delectando rapit, rapiendo ardenti inflammat honore. Decor enim corporis confert ad felicitatem in hoc mundo, secundum Bald. in proemio ff. in verbo, Flauius. in additione. Et tantum existimatur pulchritudo, quod si iuuenis formosus nubat mulierem nobili & diuiti sed tamen rugosae, aut aliam turpi, licet sit pauper & inops, non dicitur mulier nubere indigno. Cum mulieris nobilitas, & diuitiarum copia cum forma viri copensari debeant, per notata in simili per Bald. in c. super eo, le second. de testibus. dixi j. in vndecima parte. Apuleius

Quinta Pars

quoque libro ij. de magia, ait etiam virginem formosam, & si sit oppidum pauper, abunde tamen esse dotatam. Affert enim ad maritum nouam animi indolem, pulchritudinis gratiam, floris rudimentum. vnde Ouidius consonat. Dos est sua forma puellis, hæc Celius, libro antiquælectionum xij. c. vj. & ix.

Decimanoona consideratio. Docet Bal. in c. intellecto. col. si. de iureiurando, quod honor regis augetur per dignitates subditorum, & fit status regis magis potens & magis honorabilis & timendus. facit tex. in authen. constitutio quæ de dignitatibus. §. generaliter autem. collatio. vj. dixi. §. in ij. consideratione præcedenti. & j. in consideratione incip. videtur quod rex Hispaniæ, quæ est xxxvij. Maximè ad decus regis & regni spectat plures habere vassallos & fideles, qui ei personaliter seruiant, potiusque redditus feudorum manu sua percipere & militibus conductitijs erogare, quorum non par est fidelitas nobilium vassalorum fidelitati, quia ut plurimum qui pecunia redimuntur in necessitate deficiunt. Vnde cum Alexander magnus tali mercato vteretur, & multos pecunia & donis sibi acquiret subditos, fuit à Philippo eius patre de hoc increpatus in scriptis, ut refert Valerius libro vij. tit. de sapienter dictis & factis, vbi inquit: quæ probabilis epistola, qua Alexandrum quorundam beneuolentiam & seruitium largitione ad se attrahere conatus sit, increpauit. Quæ te filij ratio in hæc tam vanam spem induxit, ut eos fideles tibi futuros exultimares, quos pecunia ad amorè tuum compulisses. A charitate istud probatur, scilicet amor & beneuolentia quæ inter principem & vassallos suos consistit ratione feudi & fidelitatis, & non quod pecunia redimatur, qua cessante amor esse destiteret, ut dicit Guil. Benedicti in sua reper. c. Raynurius. in verbo, & vxorè nomine Adelasiæ in materia successio nis ab intestato. nume. 859. Hinc dicit Bal. in d. §. generaliter. quod principilicium est infeudare ducatus & comitatus suis subiectis, ut eidem auxilium præstent contra hostes: dummodo non infeudentur ultra modum consuetum aliorum regum. Alienare tamen non potest nec iura regni, nec ea quæ tendunt contra honorem coronæ, aliàs ea attentare dicitur vnum pecus, ut dicit tibi Bal. qui parificat iura regni & honorem coronæ, quod dicit esse menti tenendum. Et hoc casu si alienatio sit contra honorè coronæ, aut in perniciem reipublicæ: quoniam, ut inquit, quia facta hosti non tenet, imo nec iuramentum in talibus est seruandum. notatur in l. prima. §. non fuit. ff. de dolo, quoniam in malis promissionibus fidem non seruabis, ut dicit Præpositus in c. ius militare. prima col. prima distinctio. do. meus Iason in l. prima, in principio. ff. de iureiurando. & Archidia. in c. valens. xxij. quæstione ij. & facit in terminis talium alienationum tex. in dicto c. intellecto. qui dicit alienationem factam per regem contra honorem coronæ, & contra primum iuramentum factum in sua coronatione, etiã cum iuramento non tenet nec valet. faciunt quæ dicta sunt supra in prima parte, in quadragesima quarta conclusione. versi. in oppositum. vsque ad finem.

Hic non indecenti ordine tractari posset dubium: An valuerit alienatio facta per regem nostrum Franciscum, seu dominam Ludouicam de Sabaudia eius matrem de ducatu Burgundiæ, & comitatu Flandriæ: qui licet sint de corona regni & de paritate Franciæ, tamen ita tractauerunt cum Carolo Austriaco in imperatorem electo, quod eos in totum abdicabant à corona, etiam nullo iure superiori ratis referuato, quod an fieri potuerit, videtur quod non

ex deductis per Guil. Benedicti in sua solenni repetitione c. Raynurius. in verbo, & vxorè nomine Adelasiæ, in secunda decisione. nume. cccclxvj. vbi fit mentio de tractatu de Breigniaco: etiam in verbo, in eodem testamento relinquens, primo. nume. clj. extra de testamentis. & per Ioannem Igneum in sua repetitione l. donationes. C. de donationibus, & fortè alibi sparsim dicam, cum temporis opportunitas nunc non patiatur, semel iterum opus ex hac re commolari possit.



Vigesima consideratio. Ex feueritate laudantur principes & honorantur, quoniam secundum Tullium. ij. rhetoricorum. Seueritas est per quam iudiciaria potestas vel vindicta in aliquo districtius exercetur. Hæc perutilis est reipublicæ. Nam bene operans nulli parcit. vij. Politicorum. & ut dicit Tullius primo officiorum, ita probanda est mansuetudo atque clementia, ut adhibeatur causæ seueritas, sine qua ciuitas administrari non potest. Nam maioris interdum est roboris delictorum iniquitas quam legum æquitas, ut in authentico. ut non fiant pigrioratio. in princip. Collatio. v. Tanta est etiam in reipublica de morum varietate diuersitas, ut nemo valeat leges defendere, nisi terror videatur aliqua temperare, dicit Cassiodorus xij. variarum. epistola. ij. & Augusti. xxij. q. v. c. prodest, in princip. Ministerio seueritatis quies nostra adiuuatur. Ex quibus dicitur, quod ad reparationem reipublicæ conuassata expedit potius seueritas quam remissio. Quoniam ex feueritate solus offenditur qui punitur, ex remissione offenduntur lex, rex, & grex, imo omnes res: per lenitatem rex contemnitur, lex despicitur, & grex inficitur: & per grauitatem & seueritatem rex honoratur, lex saluatur, grex seruatur. Ita dicit Lucas de Penna in l. fi. C. de his qui ex publica collatione illata sunt non vsurpan. libro x.

Vigesima prima consideratio. Gloriosum est optimo principi habere rationem studiorum, & in suis urbibus constituere gymnasia literatoria & asilum (ut ita dicam ut è do verbis Beroaldi in suo tracta. de felicitate) doctrinarum patefacere, quo agminatim vndique conueniant multitudine eruditionis candidati: quibus curæ est linguam exloquio, animum disciplinis excolere. Hoc nimirum beneficentissimi principis beneficium amplissimum est ac laudabile institutum, honorem habere dicendi magistris, dignitate emolumentaque sapientiæ doctoribus impartiri. Est enim, ut inquit eleganter Simachus, hoc specimen florentis reipublicæ, ut disciplinarum precessoribus premia opulenta pèdantur. Hinc Traianum omnes scriptores merito laudant quod ingenuas artes earumque processores in complexu oculis, auribus habuerit: quod studia humanitatis professi apud eum fauorabiles extiterint, denique quod sub ipso spiritum & sanguinem & patriam studia receperint. Quoniam verò sunt studia necessaria, ponit Iudocus Clithoueus in suo Antiluthero, libro ij. c. xxxix. & xxx. vbi inuehit contra Lutherum studia & gymnasia reprobantem.

Vigesima secunda consideratio. Honorantur in hoc principes, quia coronantur maximè reges, quibus datur corona pro gloria seu victoria gloriæ, notatur in l. j. C. de athleticis, li. x. Nec debet rex se sine diademate, i. corona aurea regem nominare, not. Lucas de Penna in l. vnica. C. de reis postulatis, lib. x. vbi dicit quod diadema siue corona non tribuit regnum, sed est signum honoris & designat plenitudinem imperij, non tamen tribuit imperium: & corona regum quæ olim erat in usu, erat magni poderis, puta vnus talenti, ex auro &

auro & gemmis preciosissimis, & vocabatur Diadema. ij. Regum xij. ca. in fi. tulit Dauid didadema regis eorum de capite eius pondo auri talentum habens & gemmas preciosissimas: & impositum erat super caput Dauid. & idem Paralipomenon xx. Et hanc coronam auream protabāt etiā reginē. Ester vij. Coronam auream portans in capite. Et, vt infra dicam, reges Franciæ, & regina Franciæ coronis aureis coronantur gemmis preciosissimis ornatis, inter quas debent esse duodecim lapides preciosi. Et aurea esse debet corona regis, vt sicut aurum preciosius & grauius & splendidius cæteris metallis est, quæ omnia ex terra sumuntur, sic rex grauitate morum, splendore vitæ ac preciositate intellectus cunctos homines tenetur excellere: neq; enim est rex qui non per se sufficiens est ac omnibus superexcellens. viij. Ethicorum: ex quo ergo infertur, q; corona solū regi virtuoso debetur. l. fi. C. de statuis & imag. l. j. C. de Metropoli Berito, libro xj.

Et ad huius significationem & demonstrationē quoddam ultra alias margaritas & lapides preciosos qui in corona ponuntur debent apponi xij. lapides preciosi.

Primo em̄ in summitate ipsius diadematis debet poni Sardinus rubræ terræ speciē habēs, quo monetur alijs sublimior esse in rōne loci quo ponitur. i. in regio solio preciepius dignitatis, suam tamē terrestreitatem agnoscere. Cūm terra sit, filius Adæ, & ad terram iturus.

Alij verd̄ lapides suis locis collocantur secundū ordinē, scilicet primū Topazius lapis nimīū preciosus, q; oīm colores lapidū in se habet: quo moneri debet princeps seu rex oēs in se habere virtutes. Reges em̄ illi solū dici merentur, q; se & alios virtutū plenitudine regunt. xij. q. j. c. duo sunt.

Deinde Smaragdus qui preciosissimus lapis est, adeo virens, vt omnīū herbarū virore superet, & facies aspiciētū reddat virides: per quē designatur vera iustitia, quæ semper in eo debet esse virentior sicut Christ⁹, iuxta Malachię iij. Vobis timentibus nomē meū orietur sol iustitię, vt instantū vireat, q; etiā aspiciētēs sibi subditos potissimē magistratus faciat esse iustos. Hęc virt⁹ in regibus debet esse precipuē, quoniā secūdū Aristotē ad Alexādrū. Iustitia regnātis vtilior est subiectis q; fertilitas temporis: dixi supra in v. consideratiōe huius quintę partis: & de mala iustitia regis, quō noceat, vide ibi. & per Lucā de Pēna in l. iudices. C. de dignitat. lib. xij. & de Smaragdo habetur in l. pediculis. §. pe. ff. de auro & argento legatis.

Iaspis etiā in corona regis debet apponi, & est coloris viridis, sed terrestris: & licet sit parū preciosus, tñ designat in principe q; debet procurare pabula subditis q; à terra pueniūt & per viriditatem ipsius designatur, famēq; repellat.

Crisopallus qui aurei & viridis est coloris, hoc monetur sapiētīę intendere quæ designatur auro & viriditate catholicę fidei ad cœlestem patriam aspirare.

Calcedonius qui fortissimus est natura quāuis modicum preciosus, hoc instruitur vt in obseruatione iustitię ac totius regiminis sit fortissimus: ne frangatur in aduersis, nec erigatur in prosperis. Habet etiā ipse lapis in colore similitudinem lucernę pallētis quo monetur, vt anima eius sit referta prudentia & vitę sanctitate conspicua, vt sicuti lucerna lucens in obscuro lumen alijs præbet, sic rex in consilio quod in obscuro. i. in secreto agendū est sibi assistentes illuminare tenetur. In hoc monetur, vt sit fortis per substantiam, prudens per colorem. Nā prudentia latet in anima priusq; in corpore exterius exerceatur.

Hyacinthus est qui similis est aquę, solis radio perfuse,

quo mouetur per aquā, vt in cūctis tēperatus incedat: per solis radios, vt diuinis illuminatus effulgeat: & sic hic lapis monet principem seu regem debere esse temperatum, & habere debere temperantiam, quæ est vna ex quatuor virtutibus cardinalibus, de qua habetur in l. vnica. C. de metropoli Berito, libro xj.

Amethystus, hic tribus coloribus, purpureo, violaceo & roseo decoratur: hoc monetur p purpurā vt onus regię dignitatis attēdat postq; soli sibi purpurę prærogatiuam vendicauit. l. temperent. C. de vestibus oloberis, lib. xij. per violam, quæ herba est satis humilis, pulcherrimum tamen florem & iocūdū odorem exhibens, hoc instruitur, vt florem morū regalium odorēq; famę seu vitę laudabilis indefinenter ostendat. Per roseum suadet q; tanta charitate flammescat: vt vsq; ad effusionem sanguinis pro iustitia & turba seu populo & suis fidelibus nō lentescat.

Beryllus hic viridem & pallētem colorem habet, quo dirigitur æternorum contemplationi inherere: vt ita curā subiectorum habeat: q; plerunq; nimia laborum sollicitudine redeat cūm expediens fuerit ad pallorem.

Chrysolithus qui velut aurum fulget, quas dā ferē scintillas ardentes emittens: hoc monetur luce sapientię refulgere, suasq; virtutes atq; sententias cū verbo exhortatiōis & exēplo actiōis in subiectos effūdere, & in cūctis bonis operibus omnes sibi subditos præsertim magistratus similes sui facere. Nam facilius est (si dici fas est) errare naturam, q; principem sui dissimilem formare posse rempublicam, dicit Cassiodorus in variarum epistolarum. xij.

De chrysolitho: smaragdo & amethysto habetur ff. de au. & argē. leg. l. & si non sunt. §. proueniamus.

Sardonix compositus ex sardio & onice, cuius preciosior subltus est niger, medio rubicundus, superius cādūsus & ita sardonix appellatur in l. fi. §. species. ff. de publica. vel aliās sardonica dicitur, vt habetur in l. diuus Adrian⁹. ff. de bonis damnatorū. Hoc docetur rex, vt per humilitatem sit niger. i. terrę similis vel humilis: per candores, id est per virtutes, irradietur: per ruborem inflammetur, vt si necesse fuerit charitatis officio p iustitię debito sanguinem quoq; fundat.

Sapphyrus de quo habetur & de aliquibus ex supradictis in l. fi. §. diui quoq; Marcus & Commodus, versi. species. ff. de publicanis. vltimo loco ponendus est, qui licet non sit multum preciosus, in ministerio tamen est valde præclarus. Hic colorem habet aëreū alijs lapidibus in nullo participans: hic dicitur gerentem reddere castum, ad quod reges debent nimium anhelare non se libidinis ventilabro volutare, vnde plerunq; sequitur offensa dei, & de curatio vitę. Eius colore monetur sic se regimine implicare, vt postq; se populo in cūctis iuxta sibi debitum exhibet, cœlestia nihilominus mente petat, iuxta apostolum dicentem. Nostra autem conuersatio in cœlis est. Exemplo Moysi, qui post sui debitum quod populo temporaliter exhibebat, ingressus tabernaculum diuinę contemplationi vacabat, extra de renuncia. c. nisi. §. nec putes, prope finem. Hęc omnia dicit Lucas de Pēna in rubri. de auro coronario, libro x. C. vbi sic ponit, prædictos xij. lapides eo modo, vt dictum est.

Sed de sapphyro & eius natura, & quid denotet, dicā latius infra ista parte, in xxxj. consideratione, de rege Francię.

Aduerte, quia etiā in veteri testamēto rationale summi sacerdotis Israël. xij. lapides preciosos, quatuor distinctos

Quinta Pars

ordinibus significans, & pontifex cuius exemplo etiam rex quatuor principales debet habere virtutes, scilicet iustitiam, fortitudinem, prudentiam, & temperantiam: in singulis autem ordinibus habebat tres lapides significans, & pontifex in primo debet habere fidem, spem, & charitatem. In secundo modestiam, mansuetudinem, & benignitatem. In tertio pacem, misericordiam, & largitatem. In quarto vigilatiam, sollicitudinem, & longanimitatem. Per lapides enim preciosos figurantur virtutes, iuxta illud: Alij edificat aurum & argentum & lapides preciosos, ita notat Archidia. in c. qui ecclesiasticis. xxxvi. di. & videatur Exo. xxviii. vbi dicitur. In rationale summi sacerdotis erunt quatuor ordines. In primo versu erit lapis sardius, topazius, & smaragdus. In secundo carbunculus, saphirus, & iaspis. In tertio ligurius, achates, & ametistus. In quarto chrysolithus, onychinus, & beryllus. Inclusi erunt auro per ordines suos, habebuntque nomina filiorum Israel duodecim nominibus &c. Et de virtutibus supradictis quomodo ex his honorantur reges & principes satis supra dixi, maximè de his ex quibus magis laudantur & honorantur.

Et proprie hæ coronæ dicuntur triumphales, & sunt aureæ, & mittuntur imperatoribus ob honorem triumphi, vt dixit Textor Niuernensis in sua officina, in c. diuersæ coronæ. & in c. sequenti scribit triumphatores, qui de diuersis regibus & populis triumpharunt: de quibus diffuse supra in prima parte, in xxxvi. consideratione.

Et aduerte quomodo, vt dicit idem Lucas De Pœna in d. rub. C. de auro coronario, lib. x. tale diadema regi cum constituatur imponendum est. Nec non & liber legis in manu eius. ij. Paral. xxiij. c. Eduxerunt illum regis, & imposuerunt ei diadema, dederuntque in manu eius tenendam legem, & constituerunt eum regem, & hoc per sacerdotes Leuiticæ tribus, Deutero. xvij. & vt inquit Lucas in loco ante allegat. Rex in coronatione prius examinatur, demum inungitur, benedicitur, consecratur, & coronatur, text. in c. venerabilem. ibi. est enim, extra de electio, & ibi Inn. & alij.

Per hæ excellentiam regie potestatis descendere à Christo significatur, vt ipse regnet sub Christo & in populo Christiano, vt ait sanctus Thomas de Aquino in ij. parte sue summe. q. cvij. arti. ij. Et sicut episcopus in capite ac manibus cum vntione debita consecratur, ex quo ea que spectat ad solū ordinē intelligitur consecutus, vt notatur in c. penul. extra de consecra. eccle. vel altaris. ita & rex in brachio, vel humero, seu armo inungitur & benedicitur. c. vnico. de sacra vntio. vers. vnde in veteri. Et ex hoc iustum est, quod ea que sunt precipua regie dignitatis, intelligatur ex potestate seu concessione diuina assecutus: & etiā ex hoc confertur sibi gratia, & virtutis augmentum. Nam cor eius ad prudentiam & constantiam dilatatur. c. j. de consecra. dist. v. Augetur etiam in eo gratia fortitudinis contra hostes extrinsecos, puta vitia, eadē dist. c. ij. Ideo inungitur, vt potestas in eo plenior ex dei benedictione descendat, iuxta illud Esa. ix. Factus est principatus super humerum eius. & d. vers. vnde in veteri. Vnde ratione tantæ dignitatis in eo existētis dici potest illud quod habetur dist. xl. c. non nos. Quis enim sanctū dubitet esse, quem apex tantæ dignitatis attolūt, in quo si desint bona acquisita per meritū, sufficiunt que à loci predecessore testantur: aut enim claros ad hoc fastigia erigit, aut qui eriguntur illustrat. Ideo inquit sanctus Thomas in opusculo de regimine principum, lib. ij. in fi. Omnes reges scilicet ad reuerentiam dei, habuerunt felicem exitum: qui autem neglexerunt fuerunt

infelices: de quibus aliquid ante dictum est.

Diueras coronarum species describit ipse Lucas in dicta rubrica, quæ olim erant apud Romanos, puta athletarum, oleagena, laurea, graminea, quærnea, myrthea, palmea, frondea, hederalis, & populea, & quibus dabantur. De quibus in prima parte: in xxxvi. consideratione, versu sicu. secunda conclusio est, dixi.

Vigesima tertia consideratio. In sceptro etiā honoratur rex, quod signat iustitiam. c. Constantinus. xcvj. di. ibi: cōferentes ei etiā imperialia sceptra. & c. regum. xxii. q. v. vbi dicit text. in fi. Ipsis autē principibus fidem & reuerentiā seruari oportet. & in d. c. Constantinus. scribuntur signa quibus honorantur principes, & p. Anto. Consetum in tra. suo de potestate regia. q. xxxj. puta in principatu, dominatio ne, potestate, dignitate, gloria, vigore, honorificentiā, & iurisdictione super inferioribus, in possessionibus, diuitijs, laetitia gēte diuersarum regionū & nationū: in palatio, in diademate, corona, sceptro, chlamyde purpurea, tunica cocinea, & alijs indumentis, quæ principē decēt, & in diuersorum ordinū officialibus sibi seruientibus & alia hmoi. Et quomodo sceptrū datur regibus & sacerdotibus, disserit Aug. Datus in suis orationibus, oratione xxxviij. lib. iij. vbi etiam dicit quod virga datur principibus.

Vigesima quarta consideratio. Principes in multis vltra alios à iure honorantur & priuilegiantur, quippe multa iura eis cōperunt, & sunt reseruata in vim regalitatis & superioritatis, que alijs non: de quibus & singulis posset diuersæ considerationes fieri, sed vt oia aut saltem maiorē partē priuilegiorū eorundem cōprehendere possim, istam tantū considerationem pro his describam principum priuilegia cōtinentem, maximè regalia, & quæ principibus competunt ratione excellentiæ dignitatis eorum.

i Habetur in titulo que sint regalia: in vsibus feudorū, quod principes habent plura iura vltra alios in subditos, vt sunt armandie, quod exponitur per aliquos, quod est ius faciēdi fieri arma, vt in authē. de armis. colla. vj. & c. de fabricensibus, lib. xj. Vel, vt alij volūt, sunt litora, que sunt publica & regalia, vt dicit Andreas de Isernia: quo ad defensionem et protectionem, vt prohibeat ibi fieri quicquid si vsus litoris & publicus impediatur. l. litora ff. de acqui. rerum domi. & §. litora. insti. de rerum diuisione.

ii Sunt vię publicæ de regalibus, vt dicunt text. in prin. & Io. de Isernia in d. ti. quæ sint regalitatis. ideo tenentur principes vias publicas tenere tutas, & defendere ab oppressionibus. Ex quo cognitio delictorum commissorum in vijs publicis spectat ad officarios regios: cum ipse via publicę sint de regalibus, & idē dicas de portu armorū, vt dixi in commento nostro super consuetudinibus ducatus Burgundię, in rub. Des iustices. circa finem. versu. aduertendum est numero cj.

iii Flumina nauigabilia, & quomodo scribit in dicto titu. Io. de Isernia. Et intellige de vectigali fluminum, quod apud nos dicitur pædagium.

iiii Portus, id est redditus seu vectigal: portus hoc est redditus qui prouenit ex his que in portu vel ex portu vehuntur, quia sunt publica vectigalia stricto modo. j. in patrimonio regis, vel cesaris vel ciuitatis, quando sunt ciuitatum. l. inter publica. ff. de verb. & rerum signi. Et multæ ciuitates habent ista ex priuilegio: vtrum autem cum precedenti preferri possint contra principem, vide eundem de Isernia in dicto titu. in verbo, flumina nauigabilia.

v Ripatica sunt de iuribus regalibus, hoc est redditus &

cus & prouentus ex ripis percepti. Et ipse Andreas dicit hec supra dicta principes vsurpasse: sed cum sit de his tex. sto illi, quicquid dixerint qui male sentiunt de fide, volentes aliter interpretari euangelium q̄ debeat intelligi.

vj Vectigalia hoc est octaua pars eius quod vehitur vel veditur solui debet. tex. in l. a prestatione. & l. a legatis. C. de vectigalib⁹. vt ferē in tota Francia, vbi octaua de vino venali fisco debetur, & sunt octonarij hoc est firmarij & constituti ad hoc qui octauas recipiunt: de quo verbo vtitur tex. in dicta l. a legatis.

vij Ius faciendi & cudendi monetam competit cuiuslibet regi in regno suo, vt est tex. in d. titu. que sint regalię. & ibi Andreas de Iser. tex. in c. quanto. ibi: patris tui cōseruare monetam. & ibi notatur in verbo, defraudata. & ibi in tex. alia sub nomine patris tui moneta cudatur. & ibi glo. & in verbo, patris. extra de iureiurando.

viii Multarum & pœnarum compendia, hoc est luxuralcompetunt iure speciali principibus. tex. est etiam in l. multarū. C. de modo multarū. Hodie verō etiam hec iura competunt nobilibus in Gallia habentibus iurisdictio nem, vt dixi amplē in commento nostro super consuetudinibus ducatus Burgundię. ti. des confiscationis. §. j. per totum.

ix Bona vacatia cōpetūt principib⁹, vt est in multis casibus: de quibus habetur in l. j. & ij. ff. de iure fisci. & in ti. de bonis vacantibus, lib. x. C. & dixi in loco ante alleg. & vide per eundem de Isernia. in dicto titu. que sint regalię.

x Principibus competunt bona eorum que ab indignis auferuntur, nisi specialiter aliquibus concedantur. ff. & C. de his quibus vt indignis.

xj Competunt principibus bona contrahentium incestas nuptias. l. qui contra. C. de incest. nup.

xij Competunt principibus bona condemnatorum & proscrip torum, secundum quod in nouis constitutionibus cauetur, etiam habetur in titu de bonis proscrip torum seu damnatorum. C. quod quomodo intelligendum fit scribit Andreas de Isernia in dicto ti. que sint regalię. in verb. condemnatorum.

xij Competunt angariarum perangariarum plaustrorum, & nauium prestationes. vt eodem titu. que sint regalię. & hic possent fieri quatuor specialia, secundum quod sunt quatuor iura que competunt principibus: de quibus recurre ad ipsum de Isernia in dicto loco.

xiii Competit principibus indicendi seu super indicendi extraordinariam collationē ad felicissimam eius exercitus expeditionem, & pro certo ista habent magnā declarationem, & indigerent vno volumine integro ad expositionem omnium extraordinariam collationū que fiunt per principes: de quibus dixi in tractatu meo de muneribus. & nunc nolo aliud de his refricare, quoniam satis superq̄ est apud nos practicatum, nec esset bonum de nouo aliquid vltra adinuenire: & vide aliquid per eundem de Isernia. in dicto titu. versi. & extraordinaria collatio. Dixi etiam aliqua in commento nostro super cōsuetu. ducatus Burgundię. ti. Des iustices. §. iij. cuius initium est, le droit de indire &c. Et aduerte, q̄ ipse solus princeps imponit super indictum. l. ij. C. de superindic. lib. x.

xv Competit principibus potestas faciendi seu cōstituendi magistratus ad iustitiam exercendam & expediendā. Quia lege regia popul⁹ Romanus trāstulit hanc po

testatem in principē. l. j. in prin. ff. de consti. principū. in. §. sed & quod principi. in prin. in situ. de iure natu. gen. & ciuili. l. vnica. circa initium, ibi: regimētis reipublicę ad imperatores translatis. ff. de officio p̄fecti p̄torio & in l. j. §. cū enim. C. de veteri iure enucleando. Princeps enim iudex est iudicū, in authē. cōstitutio que de dignitatib⁹ & c. §. j. coll. vj. & vt dicit Bal. in. c. j. quis dicatur dux, marchio comes. in verb. à p̄cipe. Omnes magistrat⁹ & dignitates à principe profluūt & deriuantur tanq̄ à fonte, quia in eo sunt omnes dignitates, & in eo sunt omnes dignitatū thesauri reconditi: & dixi infra, versi. lxxj. & in prima consideratione septimę partis. versi. imprimis tamen. & vide de materia per ipsum Andream de Iser. in d. ti. que sint regalię. in verbo, potestas constituendorum, & sequenti.

xvj Argentarię competit principibus, & intellige de quolibet metallo, vt declarat Andreas in d. tit. in verbo argentarię. & quantum solui debet fisco de metallo, habetur in l. j. et. ij. C. de metallarijs & metallis, & procur. metallorum, lib. xj.

xvij Competit principibus solum habere palatia in ciuitatibus, & sunt proprię domus principum, que solis principibus competunt, vt in dicto tit. que sint regalię. & ibi ipse de Iser. de his & excellentia illorū. & infra in vltima parte, in lxxvij. consideratione dictum est.

xviii Principibus solis competunt redditus piscationum & salinarum: vt est tex. in d. rit. que sint regalię: de cuius materie intellectu ipse Andreas ibi explicat in verbo, redditus piscationum.

xix Iphis etiam competunt bona cōmittentium crimen lese maiestatis, in quos committitur tale crimē, vt est tex. in d. ti. Et ibi Andreas in verbo, & bona committentium crimen lese maiestatis, & in l. quisquis. C. ad legem Iuliam maiestatis.

xx Competit dimidiū thesauri inuenti in loco Cesaris non data opera, vel loco religioso: si data opera totū ad p̄cipem pertinet. tex. in loco supra allegato, & ibi ipse Andreas: & dixi in commentarijs nostris super cōsuetudinibus ducatus Burgundię. ti. Des iustices. §. j. in glo. espaues. versi. sed circa: & consului pluries.

xxj Princeps in hoc priuilegiatur & honoratur, quod non tenetur seruare ordinem iudicarium, vt habetur per Felin. inc. i. causis. extra de re iudic. & in ca. ad petitionē extra de accusat. ita dicit Iacobinus de sancto Georgio in tractatu feudorū in verbo, princeps. in prima specialitate principis. & p̄ do. meū Iasonē in l. cerū. col. pe. C. vñ legitimū.

xxij Princeps in hoc honoratur & priuilegiatur vltra alios, quod potest adire hæreditatem per procuratorē, quod non potest priuatus. l. pupillus. aliās incipit, per procuratorem. ff. de acquirēda hæreditate. & hoc vult Bar. ibi, & Bal. in l. j. C. qui admitti.

xxiij In hoc honoratur princeps, quod ipse creat tabelliones, & statuit quod eius scripturę fides adhibeatur, vt habetur in l. generali. C. de tabularijs, lib. x. Per Innocē. & alios in c. cum P. tabellio. extra de fide instru. Specu. in titu. de instru. gditione §. restat. Sed vtrum tales tabelliones habeat iurisdictiones: vide Andream de Isernia. i. ti. q̄ sint regalię. in vsibus feudorū. in verbo, ad iustitiā expediendā.

xxiij Solus princeps creat aduocatos, aut concedit potestatem creandi, vt in l. quisquis. §. vlti. ibi: quos agere permisimus. C. de postulando. & in l. nemo. C. de aduocatis diuerforij iudicium.

xxv Solus princeps approbat medicos, & dat eis potestatem curandi egros, vt voluit Lucas de penna in l. cōtra publicam. versu. x. C. de re militari. lib. xij. vbi dicit de hac esse constitutionem in regno Sicilię, vbi fuit consiliarius: & (vt credo) cancellarius regis Sicilię bonum pro certo esset vt ita obseruaretur apud nos, sic quod medici non possent exercere eorū artem sine speciali licentia (vt ita loquar) principis: propter multa inconuenientia que ex imperitia plurium proueniunt. Et in qualibet ciuitate saltem deberent approbari in presentia officiariorum regiorum.

xxvj Solus princeps restituit ad famam. l. j. §. de qua. ff. de postulando. per Barto. & alios in l. infamem. ff. de publicis iudicijs. Lucas de penna in d. l. contra. in xxvj. priuilegio. Et notant canonistę in c. cūm te. extra de sententia & re iudicata. vbi Felin. & quomodo. vide Lucam de penna in d. l. contra. versu. xxvj. C. de re militari. dicā §. versu. lxxij. & dixi in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgundię. titulo. Des iustices. §. v. in gl. S' il na grace. versu. restitutio. numero vij. & ibi etiam patet, qđ non solum restituit ad famam, sed etiam dat gratiam ad vitam.

xxvij Solus princeps vniuersalem legem condere potest. l. si. §. pe. & fi. C. de legibus. ipse enim supra ius est, ac solus legibus. l. princeps. ff. de legi.

xxviii Solus princeps legem dubiam vel inter equitatem & iurisrigorem interpretatur. l. j. C. de eligibus. & p. Lucam de penna in l. j. in verbo interpretandi. C. de professo. qui in vrbe. libro xj. Et etiam testamentum voluntatis interpretatur princeps, vt dicit Bal. in l. cūm apud. C. de communi seruo manumisso. vt tenet Franciscus lucani in tract. de priuilegio fisci. in cxxxix. priuilegio.

xxix Soli principi licitum est egredi vires libelli, vt dicit Anto. de Butrio in c. licet Eli. extra de simonia. Panor. in c. cūm super. extra de confessis. in fi. ij. col. vbi dicit qđ si reus fateatur defectum iuris sui, & tamen actor nihil probauit, si causa ventilatur coram inferiore à principe reus erit absoluendus. Si verò ventilatur coram principe, ex eadem instantia sine noua petitione poterit priuare reum qui confessus est defectum iuris. allegat Specula. in titul. de actio. & petio. §. super actionibus. versu. sed quid si reus. Iacobinus de sancto Georgio in d. tract. de feudis. in verbo. princeps. in quinta specialitate principis addit Bald. in repetitione. l. Aemilius. col. xvij. ff. de minoribus. vbi dicit, qđ princeps de plenitudine potestatis potest supplere circa libellum ex causis sibi notis. Quia coram principe non attenditur ineptitudo libelli, & potius attenditur causa qđ conclusio, sed coram delegato attenditur conclusio; & ita intelligitur quod notat Innocē. c. super literis. extra de rescriptis.

xxx Princeps mutat substantiam quantum ad industria per ius ciuile. l. j. in princ. C. de rei vxoria actione. glo. singularis in c. j. de capellis monachorū. Franciscus Curtius consi. xlix. col. xix.

xxxj Instantia in curia principis nō currit. faciūt quæ dicit Felin. in c. in causis. extra de re iudi.

xxxij Solus princeps ratificat id quod ipso iure nullū est. l. adoptio. la. ij. ff. de adoptionibus. l. ij. ff. de rebus eorum. & c. quippe. ij. q. v. & vide infra versiculo lxxvij.

xxxij Solus princeps de inhabili facit habilem. l. quidam consulebat. ff. de re iudica. & de indigno facit dignum

in authen. quibus modis naturales efficiuntur sui. §. discretis. colla. vij. Franciscus Curtius consi. xlix. colū. xlv. vbi plenē.

xxxij Honoratur in hoc princeps, quoniam in eo omnis pœna est arbitraria, vt dicit Bald. in l. cunctos populos. in lectura ordinaria. circa vij. col. C. de summa trinitate.

xxxv Solus princeps facit gratiam iurisdictioni. l. fin. in princ. ff. ad municipales. no. Lucas de Penna in l. j. C. qui militare possunt vel non. libro xij.

xxxvj Solus princeps approbat militem, ad ipsum spectat & pertinet assumere ad aliquem numerum vel limitem custodiendum. l. neminem. C. de re militari. libro xij. & Lucas de Penna in d. l. j. C. qui militare possunt. & vt dicit, hoc patet j. Regū xiiij. in fine. dum dicitur. Nam quemcunq; viderat Saul virum fortem & aptum ad prelium, sociabat eum sibi. dicit tamen tex. Ierem. vlti. quod princeps militiæ probat tyrones: vbi circa finem dicitur. Et de ciuitate tulit & c. & scribam principem militum, qui probabat tyrones. Sic enim Abrahā approbauit & numerauit expeditos vernaculos suos trecentos decem & octo. Gene. xiiij. qui erant habiles ad militiam, vt habetur in l. si militi. in fine. ff. de castrensi peculio.

xxxvij Licet gesta per falsum procuratorem possint ratificari per dominum, vt habetur in l. licet. ff. de iudicijs. Tamen gesta per falsum procuratorem in audientia principis non possunt ratificari per dominum. ita dicit Bald. in l. falsus. col. j. C. de furtis. allegat notata per Innocē. in c. ex parte decani. extra de rescriptis.

xxxvij Princeps potest iudicare secundum conscientiam, vt dicit Bart. in l. j. in fine. C. vt quæ desunt aduocatis partium & c. Felin. in c. in causis. col. ij. extra de re iudica. do. meus Iafon in l. siue nostrum. ff. de in litem iurando. Barba. in consilio xxij. in ij. volu. col. j. Franciscus Lucani in tractatu de priuilegio fisci. priuilegio cxxxix. & dixi infra in vij. parte. in ij. consideratione. versu. octauum effectum addit.

xxxix Solus princeps concedit immunitatem à mune re publico, vt habetur in l. vnica. C. de his qui à principe vacationem acceperunt. libro x. & l. immunitates. C. de agricolis & censitis. libro xj.

xl Solus princeps immunitatem tribuit à tributis. j. Regum xvij. vbi dicitur. Et dicit Dauid: vnusquispiam de Israël qui percusserit Goliath, dabit rex diuitijs magnis, & filiam suam dabit ei, & domum patris eius faciet absq; tributo in Israël. Nam & pluribus ciuitatibus imperatores remisere tributa. l. j. & fi. ff. de censibus. de quo Lucas de Penna in l. medicos. post glo. in verbo. muneribus. C. de professo. & medicis. libro x.

xlj Si princeps comminatur vasallo sub pœna indignationis, precipiendo sibi aliquod iustum, si ipse vasallus nō obediat: illa verba sub pœna indignationis important quod poterit eum priuare feudo. ita tenet Bal. in c. j. §. porro. in tit. que sit prima causa beneficii amittendi. in vsibus feudorū. vbi dicit qđ qñ in literis apostolicis apponuntur ista verba, indignationē Petri & Pauli & beatorū apostolorū se nouerint incurfuros, talia verba comminatoria important qđ inobedientes possunt priuari eorum beneficijs. Et de ista pœna indignationis loquitur idem in l. cunctos populos. C. de summa trinitate. & in authē. statuim⁹. in q. de questioe Flandrēsi. C. de episco. & cleri. vbi videt velle, qđ ille qđ incurrit indignationē superioris potest

potest puniri arbitrio ipsius superioris. allegat Iacobi. de sancto Georgio in d. verbo, princeps. in ix. specialitate. tex. in l. ij. ibi: indignationem nostri numinis sustinebit. C. de peris bonorum sublati. lib. x.

xlj Citatus à principe, etiam die feriata tenetur cō parere, vt dicit Bar. in l. ij. §. si. quasi in fine. ff. si quis in ius vocatus non erit, quoniam (vt inquit) ferie sunt de iure ciuili, cui princeps derogare potest. l. digna vox, & ibi notatur in glo. j. C. de legibus. l. princeps legibus est solutus. ff. eodem. vide infra versi. cxx.

xljij Princeps committit causas suas cui vult. l. j. & ij. C. vbi causę fiscales. notat Innocen. in c. ex parte. extra de verborum significatione.

xljij Solus princeps potest iubere seu concedere, vt alicui salariū de iuribus reipublicę tribuatur. tex. in l. vnica. C. de p̄ben. sala. lib. x.

xlv Princeps quod vult fieri habetur pro facto. l. apud eum. ff. de manumissionibus. vt comprobat Lucas de Penna in dicta l. contra. in xvij. priuilegio. C. de remilitari. lib. xij.

xlvj Sol⁹ princeps remittit p̄nā merēti. l. ad bestias. ff. de p̄nis. & §. planē ibi: nā quod ob meritū idulsi alicui. & ibi glo. in st. de iure natu. & vide j. versi. cxxvj.

xlvij Solus princeps potest augere p̄nā à lege statutam, vt est tex. in d. §. planē. ibi: vel si cui p̄nā irrogauit, iuncta glo. in d. verb. irrogauit. Ethoc sine causa, quoniā cū causa potest etiā inferior augere, vt dixi in commentarijs nostris super consuetu. ducatus Burgūdię. titu. Des iustices. §. v. in glo. a larbitrage. Sed in his solavoluntas principis (quę habetur pro causa) sufficit, vt dicit Lucas de Penna in d. l. contra. versic. xxvij. C. de remilitari. libro xij.

xlviij Solus princeps instituit noua vestigalia. l. iij. C. de vestigalibus. c. in nouamus. extra de censibus. notat doctores in c. super quibusdam. extra de verborum signi. Et idem de tributis, muneribus & collectis. l. iij. C. de annis & tributis. lib. x. dixi hic ante in xiiij. priuilegio.

xljx Solus princeps restituit siue dispensat super natalibus. l. qui in prouincia. ff. de ritu nuptiarum. l. queris. ff. de natalibus restituendis. l. imperialis. §. itaq. C. de nuptijs. & ius aureorum anulorum tribuit. l. j. & ij. C. de iure aureorum anulorū, & natalibus restituendis. & ibi Bald. in l. j. numerat quedam specialia seu priuilegia principū: & in l. rescripta. C. si contra ius vel vtilitatem publicam.

l Solus princeps legitimat illegitimos, in authent. quibus modis naturales efficiuntur sui. §. illud tamen. vers. sic. si quis ergo filios. ibi. hoc agat per nostrum rescriptū. colla. vij. Imo etiam filium proprium tanq̄ subditum. c. per venerabilem. §. videbatur. vers. in super. extra qui filij sint legitimi. ita dicit & tenet Lucas de Penna in dicta l. contra. C. de remilitari. versic. xxviij. Et q̄ rex Francię solus in suo regno legitimat, scribit Iacobus Bonaudi in suo panegyrico: vnā cum opere Ioannis de Terrarubea impresso

lj Ipse solus princeps cum dignitatis donatione omnem maculam abstergit. tex. in dicta l. imperialis. §. si miles. C. de nuptijs.

lij Ipse solus potest transferre milites de vno numero ad alium. tex. in dicta l. contra publicam vtilitatem. ibi nisi hoc angusta. C. de remilitari. lib. xij. quoniā, vt dicit ibi tex. honoris augmentum, non ambitione sed labore ad vnumquęq̄ conuenit deuenire.

liij Ipse solus potest auferre ius alterius. l. queris. ff. de natalibus restituendis. notant doctores in l. fina. C. si contra ius vel vtilitatem publicam. Et solus potest rem priuati dare militibus. l. item si verberatum. §. j. ff. de rei vendica. Et plenē Lucas de Penna in l. si. in verbo, donauerit. C. de locatio. p̄diorum ciuiliū. libro xj. sed hoc est de plenitudine potestatis, secundū Bal. in l. ij. col. vj. versiculo iten nota. C. de seruitut. & aqua. dixi infra versiculo cxxxij.

liiij Ipse solus dat comteum & remeum ab exilio. l. relegati. in fine. ff. de p̄nis. & restituit in integrum per viam gratię aduersus sententias criminales. lege diui. ibi: vel eorum p̄na imminuta est, vel in integrum restitutio concessa est, quod duntaxat à principibus fieri potest. ff. de p̄nis. & dixi plenē in commentarijs nostris super consue. ducatus Burgundię. ti. des iustices. §. v. in glo. s' il. na grace.

lv Solutus à militia propter delictum. i. remotus sine speciali autoritate principis non resumit nec ad eandē admittitur. l. ij. C. de diuersis officijs, libro xij. facit. l. si quis ex grege. C. de cohortalibus, eodem lib. quę. ll. expresse faciunt, quod priuati dignitate vel officio sine expressa licentia principis rehabilitari non possint.

lvj Solius est principis de plenitudine potestatis reuocare per se factum, vt dicit Bal. in l. ij. col. vj. versic. item nota. C. de seruit. & aqua. Ita dicit Felin. in c. nouit. col. ix. in fi. extra de iudicijs. vbi scribit regulā, quando princeps potest reuocare priuilegium per eum concessum vel non, ad quem recurre. In dubio tamen princeps nō p̄sumitur vt plenitudine potestatis, vt dicit do. meus Iafon in l. quā q̄. col. ij. C. de testamento militis.

lvj Solis principibus competit autoritas belli indiciendi, & sola autoritas in bello gerendo est in principe. l. vnica. C. vt armorum vsus in scio principe interdictus sit, lib. xj. & in c. quid culpatur. xxij. q. j. ibi: ordo autem ille naturalis mortalium paci accommodatus hoc poscit, vt suscipiendi belli autoritas atq̄ consiliū penes principes sit. & ibi glo. in verbo, principes.

lvij Solus princeps magnas dignitates confert. l. probatorias. C. de diuersis officijs, libro xij. & vide infra in versicu. lxj.

lix Disputare de potestate principis incurritur crimen sacrilegij. l. ij. C. de crimine sacrilegij. & an dignus sit quem ipse elegerit. d. l. ij. & ibi glo. fi. & l. restituendę. in fine. ibi: nam qui nobis digni iudicati sunt, cum ibi notatis in glo. vlti. C. de aduocatis diuersorum iudicum.

lx Solus princeps liberat à curiali fortuna. l. f. C. de decurionibus, lib. x.

lxj Nullus assumitur ad officium principis, etiam si sit apparitor sine literis probatorijs principis. dicta l. probatorias. C. de diuersis officijs, lib. xij. Alexander consilio suo cvij. in vij. volumine. Et istę literę signari debent manu propria principis, vt dicit ibi tex. quod hodie apud nos in Gallia non obseruatur, sed sufficit vt signentur vno ex quatuor secretarijs p̄ceptionū, de quibus infra in vj. parte dixi in x. consideratione. & sint sigillatę sigillo regio, quod est penes cancellarium: & in his ex communi obseruantia & stylo regni requiritur sigillum, aliās fides eis non adhiberetur, etiam si essent signatę manu regia, eo quia ita se habet cōsuetudo, vt dixi in cōmentarijs nostris super consuetudines ducatus Burgundię: in conclusione, in vltima glossa. Et aduertendum est, quod actus non

dicitur perfectus nisi quando est appositum sigillum in tabulis apponi solitum, ut dicit Io. riminaldus in l. pacta non uillima, in fi. C. de pactis.

Sed redeundo unde digressi fueramus, hic se offert casus in quo necessaria est scriptura etiam authentica, ut patet ex textu in d. l. probatorias. ibi: sed ex authenticis tantum sacris probatorijs manu nostra subscriptis, & nostro arbitrio prestandis: & quod dignitates & officia conferantur & concedantur per literas, tex. est in l. filiusfa. in fi. qui bus modis ius patrie potestatis soluitur, & ibi expresse notat Ange. per illa verba, imperialibus codicillis prestitis. Alios xxvij. casus scribit glo. in verbo, in scriptis, in cap. j. de censibus. in vj. Quinque alios uide per do. meti. Iaso. in l. non solum. §. morte. col. xj. ff. de noui ope. nuncia. & uide alios per eundem do. meum in l. cum proponas. C. de de pactis, ubi dicit quod omnibus casibus in quibus requiritur scriptura si probetur, potest probari per testes. Adde alium in clericatura, ut dixi in commentarijs nostris super consuetu. ducatus Burgundiae. tit. Des iustices. §. vj. in gl. font. cruz. ver. additio & c. ibi: clericatus debet, & in probatione capellaniatus honoris, qui debet probari per scripturam, ut ibi dixi.

Alius est casus in extrauaganti iniunctae. de electione, in extrauagantibus communibus, scilicet in prelatibus habentibus provisiones a sede apostolica, qui non possunt se in illis intromittere sine literis apostolicis. Ex quo uidetur, quod literae beneficii in prelatibus habentur loco tituli. Quod an sit verum in omnibus beneficijs, uide per Ioannem de Selua in tractatu de beneficio, in in. parte. q. xxij. ubi discutit, an in collatione beneficii requiratur scriptura. Et licet uideatur concludere quod non, ego tamen dixi & consuluimus in contingencia facti de prepositura ecclesiae collegiatae nostrae domine Heduen. quod in collatione beneficii requiratur scriptura: nunc pendet processus, postea uidebitur consilium.

lxij Nemo potest dicere principi cur ita facis, ut habetur Ecclesia. xliij. & in c. in memoriam. xix. distinctio. do. meus Iason plura ad hoc allegat in l. rescripta. col. j. C. si contra ius uel utilitatem publicam. & in l. j. ff. de constitutione principum. ubi etiam dicitur quod apud eum est pro ratione uoluntas. facit glo. in verbo, inuestitum. in c. propositum. extra de concessio. preben. & in c. si gratiose. in verbo, a Romano. de rescriptis, in vj. in l. relegant. in gl. fin. ff. de poenis, & in l. j. §. pueritiam, in verbo, ratus. ff. de postulando, & §. quod principi placuit. in statu. de iure naturali. & l. non omnium quae a maioribus. ff. de legibus. facit c. in memoriam, in princip. & l. prospexit. circa princip. ff. qui & a quibus manumissi liberi, ubi dicitur sufficit ita scriptum esse, quamuis illud durum sit. uide, j. ver. cxxxv. & versicu. ccvij.

lxij Solus princeps reuocat bene statuta per predecessores. notat Archidia. in c. ita dñs. §. haec autem. xix. dist.

lxiiij Solus princeps tollit priuilegia concessa per quem uis. l. j. §. j. C. de indictionibus, libro x. Et si non sint clausa in corpore iuris, sufficit clausula generalis, non obstante lege uel consuetudine, ut dicit Federicus de Senis in cōfil. xlviij. incipiente: habita super casu praedicta collatio. Paul. de castro in l. j. ff. de constitutione principum, & in l. si mihi & tibi. ff. de lega. j. Imol. in l. licitatio. §. earum, in fin. ff. de publicanis. Si tamen sint scripta in corpore iuris non sufficit clausula generalis, non obstante, sed requiritur quod de eis fiat in specie mentio. §. si quae uero. ubi Bald. in ij.

constitutione. C. & est tex. in l. decurionibus, in prin. ibi: non preiudicatura quacumque generalitate pragmatica. & ibi glo. j. C. de silentarijs, libro xij. Alexan. confi. c. j. incipien. uis exemptis, col. ij. in j. uolu. cum pluribus alijs a legatis per do. meum Iason, in l. j. col. vltima. ff. de constitutione principum. & per Felin. in c. j. col. vj. in in. fallentia. ibi: unum in proposito. extra de rescriptis. Imol. in consil. cvij. & uide eundem Iason, in l. sunt certi. C. de testamento militis. col. penul. imo etiam priuilegium per eum concessum tollit scienter faciens contra illud. c. suborta, extra de re iudicata.

lxv Solus princeps imponit uel mandatum imponi poenam capitalem alicui ex principalibus uel decurionibus alicuius ciuitatis. l. diui fratres. §. de decurionibus. ff. de poenis.

lxvj Solus princeps inuito patre liberat filium a patri potestate. l. fi. C. de consulibus, libro xij. & in authentica constitutio quae de dignitatibus in principi. collatione vj.

lxvij Solus princeps cognoscit de causa, praescriptio ne temporis non obstante. l. ij. §. si. ff. si libertus ingenuus esse dicatur. Et quomodo & quando princeps tollat praescriptionem, scripsi in commentarijs nostris super consuetu. ducatus Burgundiae, titu. fi. §. pe. versiculo sed quae ro nunquid & c.

lxviii Solus princeps cognoscit de innocentia alicuius post latam in eum sententiam, etiam sine appellatione uel in integrum restitutione. l. j. in fine. ff. de quaestionibus.

lxix Solus princeps causam quae non inuenitur legibus diffinita, diffinit prout sibi uidetur. l. cum de nouo. C. de legibus. l. itaq. ff. de fideicommissa. libertatibus.

lxx Solus princeps tutorem ante finitam tutelam ab soluit ab ea. l. idem. §. sunt enim. ff. de excusa. tutorum. Et idem si assumpsit unum peritum tutorem uel curatorem alicuius in consiliarium suum. l. iuris peritos. ff. eodem. de quo dixi in in. consideratione vj. partis. versiculo addo alium effectum.

lxxj A solo principe tanquam a capite in omnes uel ut reipublice membra bonorum & potestatum munera diffunduntur. c. ita. dominus. xix. distinctio. c. fundamenta. §. j. de electio. lib. vj. Ab eius enim potestate omnes aliae progrediuntur: dicit Lucas de Penna in l. contra. versi. lxxvj. C. de re militari, lib. xij. Et uide hic ante. versi. xv. & infra ista parte in xxxv. consideratione.

lxxij Princeps soli deo de peccato habet reddere rationem. c. totam. de poeniten. dist. iij. Soli enim caelo debet innocentiae rationem. c. aliorum. ix. q. iij. & sic non potest cogi stare iudicio alicuius, & potest excipere dicendo. dominus est qui me iudicat. ita Barb. in c. cum uenissent. col. iij. extra de iudicijs.

lxxiij Solus princeps potest ferre sententiam suam sine scriptura, ita dicit Albe. de Ros. in authentica. nisi breuiore. C. de senten. & inter. omni. iudi.

lxxiij Solus princeps restituit in integrum ad famam dixi §. hic ante. versi. xxvj. Ad primos natales, ad ordinem proprium & ad honores. l. j. C. de sententia passis. Quod est uerum si specialiter ad hoc & expresse restituit, alias autem si sola indulgentiam facit, infamiam non tollit. l. indulgentia. C. de generali abolitione. l. cum patrem. C. de sententiam passis & restitutis. l. cum tutor. & l. generaliter. C. eodem titu. notatur in c. cum te. in glo. si. extra de sent. & re iudi. & in l. j. §. an autem. versi. pro qua. in verbo, eximi. ff. de postulando. Et solus ipse princeps propter honorem domus suae concedit abolitionem generalem in criminibus, & alicui specialem

Specialē: & facit vt quod erat vindicandum, aliàs transeat impunitū. l. si interueniente. ff. ad Turpillianū. & l. sequēte. in ii. & l. ij. & fi. C. de generali abolitiōe. Intellige tamē quod remittit infamiā. i. infamię pœnam, vt sic infamia si bi opponi non possit, & hoc modo dicitur demi pœna, tamen culpa perēnis erit. d. l. ii. quę incipit, indulgētia. & ibi notatur. Talis em̄ infamia dicitur hominē vrere, & in eū in āgere notam. i. cicatricē, quę quantū ad rei veritatē nulla medicīna sanatur. tex. in l. oēs iudices. C. de decurio. lib. x. Ideo in textu illo dicitur. Nec imperiali seu speciali quidam rescripto notā elidere seu eruere mereatur. concordat tex. in l. si. in fine. C. arbitriū tutelæ. quasi dicat principē nō posse infamiā tollere, sed fingere ipsum nō esse infamē. Quoniam huiusmodi criminosi & infames semper habēt vulneris cicatricem. ca. ventū. circa inītiū j. q. j. quia & si pœniteāt, remanet tamē macula, quæ per pœnitentiā nō deletur. c. illud. l. dist. c. si quis omnem. j. q. vij. c. Euthemiū §. j. & ibi glo. in verbo infamiā. ij. q. ij. & notatur in c. per tuas. in verbo, debilitarent. extra de simonia.

Lxxv Solus princeps obligationem pignorum, quæ nulla est, roborat per rescriptum suum. l. ij. in fine. ff. de rebus eorum qui sub tutela & c.

Lxxvj Solus princeps transactionem, quæ nulla erat, vt sit aliqua vel vt non retractetur, validat. c. j. extra de transactio. & c. veniens. in glo. in verbo, confirmatam. eodem tit. vide. §. versi. xxxij.

Lxxvij Solus ipse princeps id, quod aliàs de iure nō tenet reintegra nō existente, confirmat. c. quia Ioannes. xij. q. v. vide hic ante versic. xxxij.

Lxxvij Solus princeps tollit potestatem domini quam habet in seruum quæ est de iure gentium. l. pe. & fi. C. qui militare possunt vel non. lib. xij.

Lxxix Solus princeps facit, vt per adoptionem homo liber transeat in alterius potestatem. l. ij. §. vlti. ff. de adoptio. & hoc per rescriptum suum.

Lxxx Solus princeps contra libertatem iam concessam dat beneficium in integrum restitutionis. l. nisi. ff. de minoribus, & ibi amplē notatur, & in l. j. in verbo, reuocari. C. si aduersus libertatem.

Lxxxj Licet in integrum restitutione petita aduersus sententiā nō debeat pendēte tali iudicio sententiā executio ni mandari. l. si causa cognita. C. de transactio. tamen fallit quando postulatur restitutio in integrum aduersus sententiā principis, quia tūc non cessabit manus executoria. c. suscitata. extra de in integrum restitutioe. & ita vult Bal. in l. vnica. C. in integrū restitutione postulata ne quid noui fiat. & idem Bal. in d. l. si causa cognita.

Lxxxij Princeps potest cōtrahere compaternitatē per procuratorem, vt dicit Bal. in l. vnica. §. ne autem. col. ij. C. de caducis tollendis. Et an ipsa cōpaternitas possit per procuratorem contrahi scribit amplē Ange. de Aretio in §. illud. in situ. de nuptijs.

Lxxxij Quādo quis se submittit gratiæ & misericordiæ principis per talia verba, nō videtur contulisse absolutū arbitrium in ipsum principē, sed debet benignē tractari ab eo, quia tali verba debēt intelligi ciuilitur. Ita dicit Ange. in l. si cui. ff. de seruitu. ti. generali. allegat textū & Inno. in c. veniens. extra de renunciatio. facit quod habetur in c. sanē. eodem titu. Guido Pape, quæstione cccxcv. Alexan. consi. lxx. col. penul. in primo volumine.

Lxxxij Solus princeps concedit veniam ætatis. l. j. & ij. C. de his qui veniam ætatis impetrauerunt.

Lxxxv Ipse solus princeps apponit decretum in arrotationibus. l. ij. ff. de adoptionibus.

Lxxxvj Solus princeps interponit decretū super emācipatiōe infantis. l. iubem. C. de emācipationibus liberorū.

Lxxxvij Solus princeps potest facere statuta super lite pendente, & non inferior. in authen. vt cū de appellatio ne cognoscitur & c. in princ. colla. viij. notatur per canonicas in c. fi. extra vt lite pendente.

Lxxxvij Solus princeps liberē delegat merū & mixtum imperium. l. vnica. in fine. C. qui pro sua iurisdictione iudices dare & c.

Lxxxix Principis præsentia supplet omnem defectum solennitatis. textus est in l. omnium, in prin. & ibi notatur per dominum meum Iaso. post alios. C. de testamentis. vide j. versic. cxxij.

xc Ipse solus designat insulā deportatis à præside, vt habet in l. illicitas. §. q. vniuersas. ff. de officio præfidis.

xcj Princeps solo verbo creare potest quē doctorē, vt dicit Ange. in l. j. C. de sententiā passis. Ad istud positū audiui aliàs do. meū & præceptorem meum do. Iasonem referētem se vidisse semel (cū fungeretur officio legationis apud Maximilianū electū in imperatorem) quendam qui voluit doctorari in medicina ab ipso imperatore: & cū ipsi imperatori præsentatus fuisset genibus flexis, ait illi imperator Maximilianus, Esto doctor in legibus, quod audiēs talis, dixit: Serenissime imperator volo doctorari in medicina. Et statim respondit idem Imperator. Et in medicina, & sic in vtroq; scibili fuit doctor, & nō sine causa, quoniā tantū sciebat de vno sicut de altero.

xcij Quando princeps aduocat ad se causam, nullus inferior iudex debet esse ita audax, vt se intromittat de illa causa. ita dicit Bald. in c. vt nostrū. extra de appellatio. notatur per docto. in c. cū M. Ferrariē. in fin. extra de cōstitutio. Et quomodo & qualiter debeat ad se aduocare causam, declarat Bal. post Inno. in d. c. vt nostrum. & idē Bal. etiā de aduocatione causæ per cognitionē principis in ti. de pace iuramento firmanda. §. ad hoc in ij. colū. de vsibus feudorum. & Calcaneus consilio viij. col. xij. Dixi aliquid in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiæ, in rubrica, Des iustices. circa finem. versicu. vnde quæri posset & c. numero xcviij. & seq. & numero cj. versic. & ideo pro tertio, & in d. rub. §. v. in gl. S'il n'a grace. versic. pe. inci. additio.

xcij Princeps contractui celebrato in magnum dānū sui principatus non tenetur stare. Ita dicit Alberi. in l. j. ff. de off. procuratoris Cæsaris. & Bal. in c. intellecto. extra de iureiurando. & hic infra dixi in xxxvj. consideratiōe, cuius inītiū est. docet Bal. in c. & c.

xcij Si princeps cōpellat aliquem ad emēdum bona alicuius, puta Sēpronij: talis cōpulsio principis excusat emptorē à mala fide, ita quod poterit rē illā præscribere quantūcūq; sciat illā esse alienam: ita dicit Nicolaus de Neapoli in l. nouissimē. versic. quod em̄. & per illū textū: ff. quod falso tutore autore gestum esse dicitur. quod est notandum ad limitationem eorum quæ habentur in c. fi. extra: de præscriptio. & in c. possessor. de regu. iur. lib. vj.

xcv Licet inferior à principe non possit quem cogere ad pacem seu concordiam, sed bene hortari: tamen princeps quando partes diu litigauerunt potest eas cogere ad pacem & concordiam. Primum dictum probatur in l. furti. §. qui iussu. & ibi glo. in verbo, qui iussu. ibi, videtur tamen cōtra quia nec ordinarius potest iubere transi-

Quinta Pars

gere, sed hortari. & ibi Barto. ff. de his qui notantur infamia. secundum dictū probatur ex his quæ decidit Panor. mi. in c. cum inter R. seniore. extra de electione. & vide Corsetum: de priuilegijs pacis. versu. lix. incipien. rex seu princeps.

xcvi Licet in criminalibus sententia debeat statim dari executioni, vt habetur in l. cum reis. C. de pœnis. c. si cut. ij. q. j. tamē si princeps ira seu furore ductus ferret cōtra aliquē sententiā capitalem, nō erit statim exequenda, sed differēda per xxx. dies. Ita est textus multū singularis in l. si vindicari. C. de pœnis. & dicit do. meus Iason in l. puniri. C. si contra ius vel vtilitatem publicam. q̄ sanctus fecit hanc legem constitui, & fuit sanctus Ambrosius. & vide etiam glo. vnicam in c. cum apud Thessaloniam. xj. q. iij. vbi enumerat casus in quibus differtur executio sententiæ capitalis, quos etiam recēset Cepola in suis cautelis, cautela j. & dixi in cōmētarijs nostris super cōsuetu. ducatus Burgundiæ. ti. des iustices. §. v. in glo. Si n'a gra ce. versu. sunt alij casus. cum tribus seq. nu. cxxiij.

xcvij Solus princeps remouet officialem quem ipse probauit l. ij. C. de agētib. in rebus. lib. xij. Itē ipse princeps potest minuere numerum suorum officiariorum, vt dixi in d. cōmētarijs nostris in eadem rubri. des iustices. versu. additio. aduerte. nume. xcvij. vide. j. versu. clxxxix.

xcviii Solus princeps prorogat bimestre, aut trimestre tempus ad inueniēdam pecuniā ad quam fisco quis tenetur. l. in fraudem. §. fiscalibus. in fine. ff. de iure fisci.

xcix Princeps est patronus ecclesiarum cathedraliū, & metropolitanarum & maiorum sui regni. notāt Archidiaconus, Prepositus, Dominicus & Ioānes de Turrecremata in c. lectis. lxxij. di. Bal. in c. quanto. de iudicijs. in fine. Marti. Laudensis in tracta. de principibus. arti. lxxiij. & Corsetus de potestate regia. q. xxxiij.

c Promissio facta per principē sine causa præsumitur facta in dubio ex causa donatiōis: quia propriū principis est donare. c. j. extra de donatiō. Quod tamē intellige, nisi ex tali præsumpta donatiōe enormiter lēderetur, vt notatur per Innocētium & Ioan. And. in capi. grandis. de supplen. negli. prælatorum. Quid autē in priuato, habetur in l. ij. §. circa. ff. de doli mali & metus exceptio. & in l. à Titio. ff. de verbo. obliga. & per canonistas in capitulo si cautio. extra de fide instrumentorum.

cj Persona ignominiosa nō debet stare coram principe. Ita dicit textus in l. ij. §. ignominie. ij. & ibi Angelus. ff. de his qui notantur infamia.

cij In hoc honorantur principes, q̄ subditi tenentur eis iurare obedientiam. gloss. optima in l. non videtur data. §. qui iussu. & in l. velle non creditur. ff. de regulis iuris. Marti. Laudensis in tracta. de principibus. articu. xix.

cij Princeps in hoc priuilegiatur, q̄ licet non appellatur nisi de inferiori ad superiorem, text. in authen. de appellatio. & infra quæ tempora. §. illo videlicet. collat. iij. tamen de ipso male informato ad eundē bene informandum de veritate licitum est appellare. l. j. in fine. C. de relationibus. l. j. §. quæsitū est. ff. de appellatio. facit quod notat Bald. in l. si dicto titulo de relatio. Martinus Laudensis in dicto tracta. articulo xlij. & Frācisus Lucanus de Parma in tractat. de priuilegio fisci. priuilegio cxxxix. Suppetit in hoc exemplum quod refert Celius libro antiquarum lectionum xij. capi. xlvj. dum ait. Machetas causam agebat apud Philippum: intendebat is minus eis quæ dicerentur, dormitabatq̄ interim. Mox aduersus Machetas

tam pronūciauit. At ille vociferans, & rei indignitate intonans altius: prouoco, inquit. Tum Philippus iam vigilantior, sed & cōmotior, & ore seruo. Ad quem obsecro: Et Machetas. Ad te, inquit, sed vigilantem, intendentemq̄. At is excitatior etiam & ad se amplius rediens cum audisset iniuria affectum Machetam, non rescidit quidem iudicium, sed iniunctam ipse exoluit multam. Facit quia à papa male informato ad seipsum bene informatum bene appellatur. c. apostolicæ. & c. sententiam. xxxv. q. ix. c. cum apud. xj. q. iij. c. tum ex literis. de in integrum restitutione. extra. & peccaret Papa si talem appellationem non admitteret, iustitiam enim denegaret. ad hoc notatur per docto in c. consultationibus. de officio delega. Cardina. in clementi. pastoralis. de re iudicata.

ciiij Epistola missa per principem habet vim legis, in omnibus causis, tex. & ibi Ange. in l. item veniunt. §. pe. ff. de petitio. hæredita. quod dictum Angeli declaratur per notata in l. ij. C. delegibus, & in l. nemo. C. de senten. & interlocu. omnium iudicum. Marti. Laudensis in d. tract. articu. lviiij.

cv Licet imperator aut alius princeps nō recognoscens superiorem non habeat ordinem, potest tamen officium subdiaconatus episcopo ministrando exercere. glo. vlti. in c. Valentinus lxxij. distinctio. Marti. Laudensis, articu. lxxxij. dicti tractatus.

cvj Contractui roborato per iuramentum nominis principis non potest cōtraueniri, sine incurSIONE infamiæ. textus in l. si quis maior. §. fina. C. de transactionibus.

cvij Pro principe præsumitur, quod est bonus & iustus: proinde rescripta eius sunt secundum iustitiam intelligenda. Bald. in l. prima. ff. de constitutionibus principū. Ideo voluntas principis in dubio præsumitur esse talis, qualis esse debet de iure, vt notat Bald. in capitulo ex facto. in iij. notabili. ff. de vulgari & pupil. & in capitulo licet in corrigendis. de officio ordinarij. & in præludijs feudorum, in xiiij. col. & in l. omnes populi. col. xvj. ff. de iustitia & iure. Imo plus etiam si princeps scribat cum clausula motu proprio, eius intentio non præsumitur quod aliquis grauetur vel iniuriam patiatur secundum Bald. in c. ad aures. de rescrip. Panormita. in cap. j. col. xiij. de re iudicata. canonistæ in capitulo causam, secundum de testibus. Imo adhuc fortius dicit gloss. solennis quæ est tertia in ordine in capi. paratus. xxij. q. j. quod verba in rescriptis posita debemus conformare æquitati, licet etiam verba non patiantur, & ibi plura ad hoc iura adducuntur: sequitur Oldra. in consilio cclxvij. incipiente. quæstio est per priuilegium & c. ad fin. ita domi. meus Iason in l. iustitia. col. j. ff. de iustitia & iure. & idem in l. causas. col. ij. C. de transactio. & in l. si. col. iij. ff. de constitutio. principum. Et q̄ in principe præsumatur iusta causa vide amplē Curtium consilio xx. & quomodo illud intelligatur, in col. ij. & consi. xlix. in xix. xx. & xxj. col. vbi scribit, an cōtractum probari possit: & quod in principe præsumatur iustitia seu iusta causa, vide Hippolytum de Marsilijs singulari suo vj. quod limitat nisi rescribat ad postulationē patris. Quia magis præsumitur ad importunitatem postulantis: ideo intelligit prædicta quando rescribit generaliter, vel motu proprio. Et talis præsumitur intentio principis, qualis legis & rationis naturalis. Bald. in c. j. in titu. apud quem vel quos controuersia feudi debet dici seu diffiniatur. refert Celius libro antiquarum lectionum xij. c. xlvj. in fine Antigoni illud memorabile. Nam asserente quædam

dani esse regibus honesta, omnia & iusta: per Iouem, inquit, sed barbaris. Nobis verò ea modo honesta quæ honesta, & iusta quæ iusta: & illud possumus quod de iure possumus. c. aliud. xj. quæstione j. & cap. faciat. xxij. quæstione ij. Nec enim quis dicitur posse, quod honeste non potest, & salua dignitate. tex. in l. nepos proculo. ff. de verbo. & rerum significatione.

cvij Portæ & muri ciuitatum seu municipiorum habitari non possunt sine permissione principis. Textus est in l. si. ff. ne quid in loco sacro fiat. refert Marti. Laudensis in tracta. de principibus. articulo celi.

cix Prædia principis data in emphyteosim non soluent extraordinarias præstationes seu superindicta. text. in l. priuata, & ibi glos. j. C. de excusatio. munerum, libro x. Quod dicit Marti. Laudensis in tracta. de fisco. artic. ix. esse notandum, vide j. versicu. cxciij.

cx Licet ad interrompendam præscriptionem requiratur saltem citatio partis, vt habetur, in l. cum notissimi. in principio, & ibi glo. in verbo solam. C. de præscriptione xxx. vel xl. annorum. tamẽ hoc fallit in principe, in quo sola sua protestatio interruptit præscriptionem. notatur per canonistas in c. nihil prodest. extra de præscriptione. Marti. Laudensis in tractatu de principibus, articulo cxlij.

cxj Licet testimonium vnus notarij sit præstantius quàm alterius qui non esset notarius, vt notat Bald. in authentica, sed cum testator. circa ij. col. C. ad legem Falcidiam. tamen testimonium principis plus valeret, dummodo non ageretur de facto suo. Ita dicit Andræas de Ifernina in cap. fancimus. titulo, quo tempore miles, in vsibus feudorum. & post eum ita tenet Iacobinus de sancto Georgio in suo tractatu feudorum, in verbo, princeps. in xxxvij. specialitate. & Martinus Laudensis in tractatu de principibus. articulo cccclxix.

cxij Licet coram inferiore à principe non sufficiat facere solam narrationem facti in libello, sed sit opus conclusionem, vt notant omnes doctores in l. edita. C. de edendo. tamen coram principe sola facti narratio sine conclusionem sufficit. ita dicit Angelus in l. omnium, in principio. C. de testamentis.

cxij Supplicatione principi porrecta & oblata, si obtimeatur rescriptum, habetur ac si lis contestata fuisset: vt habetur in l. j. & ij. C. quando libellus principi datus & c. & ibi do. meus Iason dicit illud tantum habere locum in principe non recognoscente superiorem.

cxij Quando princeps vedit aliquam rem, emptor illius est statim securus, nec ab ipso aut alio potest res ipsa euinci. Sed dominus rei venditæ infra quadriennium habet regressum contra principem, seu fiscum. l. bene à Zeronone. & l. omnes. C. de quadriennij præscriptione. quam tamen l. limitat septem limitationibus Iacobinus de sancto Georgio in suo tractatu de feudis. in verbo, princeps. in quarta specialitate principis. & vide etiam limitationes ad illam. l. per Felin. in c. cum olim. col. ij. de sententia. & re iudicata. & per eundem Felin. in c. quæ in ecclesiarum. col. xij. extra de constitutionibus.

cxv Licet partes de iure possint renunciare ferijs, tamen si ferie sint introductæ in fauorem principis, puta propter victoriam contra hostes, vel quia sit sibi natus filius, non possunt partes renunciare. glos. in verbo, ob necessitates, in elementina sæpè. de verbo. signifi. ita refert

Marti. Laudensis in dicto suo tracta. de principibus. arti. ccccx. Ideo videtur quod illa die quo (vt plurimum fit) apud nos ex ordinatione & mandato principis sunt processionnes generales (vt ita loquar) seu pœpæ pro victoria principis, vel pro orando pro ipso, non possunt partes etiam de eorum consensu facere actus iurisdictionales.

cxvj Principes in hoc etiam honorantur, quod eis obuiairi debet, & expectandus est in ciuitatibus cum iocunda receptione: & debet honorari in sua receptione. Nam tota ciuitas Ierusalem exijt obuiam Iesu, scideruntque ramos de arboribus dicentes, & clamantes: Osanna, benedictus qui venit in nomine domini, vt scribitur Mat. xxj. Marci xj. Lucæ xix. & Ioan. xij. Et die qua ingreditur debent milites adesse barba tonsa, & veste pulcherrima & decora. ij. Regum xix. in medio. teste Vincentio Cigault in tractatu suo de bello Italico, in iij. cap. regali. versicu. viuamus. & dixi in cõmento nostro super consuetudi. ducatus Burgundiæ titu. de iustices. articulo iij. in glo. j. versi. additio. itẽ etiam adde. Et quod obuiandũ sit principi etiam cum psalterio, tympano, tibia, & cithara clamando viuat rex, & muñera sint offerenda, scribitur clarè de Saule. j. Regum x. c.

cxvij Magis est obediendum principi, quàm patri. Quia princeps est anima reipublicæ, & sic patriæ, cui potius parere debet filius quàm patri, vt amplè dicit Albe. de Rolare in l. veluti. ff. de iustitia & iure. & aliquid vide per do. meum Iaso. in l. j. §. si. ff. eo. itu.

cxvij Si potens opprimit aliquem, oppressus debet currere ad principem, vt dicit Cy. in l. absentem. C. de accusatio. & refert Marti. Laudensis in suo tractatu de principibus, arti. ccciiij. Hinc pro tuitione subditorum principes habent suas saluaguardias, quæ impetrantur à principibus ab his qui timent lædi & offendi in corpore, vel in bonis: de quibus scripsi in sæpè allegato nostro cõmento, in rub. des iustices. circa finem. versicu. secundus est. ibi, & ideo pro tertio. vbi scripsi quomodo ista saluaguardia principis est intantum priuilegiata, quod trahit ad se totam causam: & vide j. versi. clxix. & plenius, versi. cxcv.

Et talis secularitas altero de tribus modis conceditur. Vno modo per personæ publicæ adhibitionem, argu. l. ij. & l. fi. C. de erogatio. militaris annonæ.

Secundo modo per tituli appositionem. i. per signa, aut flores lilij vni palo vel arbori affixos, vt toto titulo. vt nemo priuatus, titu. prædi. C. faciunt notata per Barto. in l. sanctum. ff. de rerum diuisione.

Tertio modo per promissionem & iuramentum, quod nil mali faciet ei qui timet sibi de illo. l. præsentia. ibi, de sua conscientia. C. de his qui ad eccle. confugiunt. in authentica. de monachis. §. si verò intra triennium. ibi, debere iurare quod nihil mali faciet. & hoc fit per traditionem byrretij, nastitgerij, aut alterius rei similis in manu eius à quo timetur verbera aut iniuriæ huiusmodi: tamen traditio nõ obseruatur apud nos, sed hoc fit prehabito iuramento per iudicẽ ab eo (qui dicit sibi timere) quod illum timeat, atque timeret: & tunc à iudice præcipietur sibi sub pœna a lardi seu mortis: aut arbitraria secundum communem vsum & obseruantiam diuersorum magistratuum & etiam locorum, ne illi habeat dæceterò iniuriari verbo, neque factio: prout etiam recitat Iacobus Bonaudi in suo panegyrico in prefato post opus Ioannis de Terrarubea.

cxix Principes honorantur à suis vassallis & subditis, maximè in quatuor casibus, in quibus princeps habet ius

Quinta Pars

indicendi suos vafallos, vltra casus supra positos, vt dicit Spec. in tit. de feudis. §. qm̄. versi. & no. q. vafalli comitūt & c. in antepe. col. vbi primò scribit, q. tenētur cōferre pro exercitu imperatoris (hoc est cum dñs vocatur per regē aut imperatorē ad bellū) secundū qualitātē & quantitatē rei feudalis, quam à principe tenent & recognoscunt. Alia scripsi in cōmentarijs nostris super cōsuetu. ducatus Burgundiæ, tit. des iustices. arti. iij. in glos. j. & vide Guil. Benedicti in sua repeti. c. Raynutius. in verbo, & vxorem nomine Adelasiam. in iij. decisioe. nume. ccccliiij. extra de testamentis, & in d. decisioe inserit quomodo talliæ imponi possint per principes.

Sed quia, vt dicit Spec. in loco ante allega. vafalli tenētur etiam pro redemptione dñi ab hostibus capti: iuxta hoc quæri possit, an Christianissimus rex noster Franciscus pro sua redemptione, aut suorū filiorū nūc obsidum pro redemptione eorū patris, possit indicere subsidium in ecclesiasticos & nobiles sui regni? Quo ad ecclesiasticos expeditum est à nobis in d. commentarijs. in loco supra allegato.

Sed quo ad nobiles videndum esset, an princeps possit etiā eis indicere subsidiū pro prædicta redēptione, prout hoc anno dñi millesimo quingētesimo vigesimo septimo fecit: sed reuocātū fuit in dubiū, an potuerit: & multi dicebant quod nō, eo quia nobilitas præbet immunitatem & excusationē à muneribus, collectis, tallijs, indictis, seu muneribus tam realibus q̄ personalibus, vt tenet And. de Isernia. in titulo, quæ sunt regalia. in verbo, & plaustrorum & nauium præstationē. col. ij. Iacobinus de sancto Georgio in trac. suo feudorum. col. pe. in princ. imo licet immunitas aliàs à collectis & tallijs non excusetur tempore belli & necessitatis, vt dicit do. meus Iason in l. si ex toto. in prin. col. ij. & seq. ff. de legatis primo.

Nobiles tamen excusantur etiam tempore belli, cūm seruire debeāt personaliter in bello, & non debent duplici onere grauari pro eadē re, argumento l. Titia cū testamento. §. qui inuita. ff. de lega. ij. l. nauis. §. cūm autē. & §. quid ergo. ff. ad l. Rhodiam de iactu. & l. pe. ff. de dote prælegata. Ita q. nobiles & vafalli non debent etiam tēpore guerræ subuenire domino de pecunia, ita tenet Io. de Anania. in consilio suo. vñ. incip. visis & ponderatis his quæ narrantur in themate. col. ij. per textum in tit. si de feudo defuncti contentio sit inter dominum & agnatos vafalli. §. licet. in ij. responso. Et est bona ratio, quia in isto casu militat ratio duplicis grauaminis, cūm eo tempore & casu domino seruire tenentur in persona sua.

Limirat tamen illud dictū suum Io. de Anania in vno casu, puta si est magna necessitas vel dominus sit in euidēti periculo propter bellum, & vafallus sit diues, tunc tenetur subuenire domino de pecunia: ita dicit teneri & concludi per Iaco. Ardizo. in summa feud. ti. quomodo negligē. feud. perda. §. item quæritur. versicu. item quæro. refert & sequitur do. meus Iason in dicta. l. si ex toto, in princ. col. penulti. in fine. ff. de legatis primo.

Ex his videtur concludendum quod nobiles Franciæ non potuerūt indici pro subsidio redemptionis regis aut suorum filiorum. Sed si nondum factum esset, consulerem q. non ferret: sed ex quo factum est, opinor non esse erratū in hoc, & q. nobiles non possunt conqueri.

Cūm primò ad tollendā consuetudinē quam possunt allegare in his obstat, id quod tempore Ioannis regis Frā

ciæ captiui in Anglia factū fuit, cūm esset quæstio de eius redemptione: quoniam, conclusum fuit in Parlamēto Parisiensi (vbi Carolus dalphinus Franciæ primores regni & plures alij conuocati erant) quod etiam nobiles collectarentur, & indicerentur, etiā pro eorum parte: vt recitat Guaguinus in chronicis Franciæ, libro ix. c. j. cūm ait. Hic nobis (inquiunt) optima factū visa sunt, si à clero atq. nobilitate decima & semis omnium prouentuū anni vnius exigatur, & reliqua. Quæ sententia confirmata est, vt tandem patet in his verbis ibi descriptis, dū ait. De subsidio quidem pecuniario, atq. militum copijs (ita vt supra memorauimus) sancitum est. Et idem etiam refert ibi post longa verba: Clerus decimam, nobilitas ex cētum librarum annuo prouentu solidos centum ponderet & c. Imo ipse Ioannes ante eius captiuitatem subsidium in tota Gallia acceperat: vt idem refert in princ. dicti capi. primi. folio ij. vbi inquit. Nec fuit quispiam in omni Franciæ regno annuum vel ex suis operis, vel ex prouentibus censum percipiens, qui cogendo stipendio non contribueret.

Etiā, vt ante dictum est, istud est de iure, q. dominus potest vafallos suos collectizare, etiam nobiles & tenentes in feodum ab eo, quādo vrget magna necessitas, & talis quæ nō possit supportari per alios subditos: puta quādo est ira magna pecuniarum summa imponenda & contribuenda, q. possidentes allodialia & bona ruralia non possent (aut nō sine maximo discrimine & scandalo) in totum supportare onus, tunc etiam licitum est imponere & indicere bona feudalialia, vt satis probant antedicta.

Maximè pro illo anno in quo non seruiunt personaliter, nec præliantur pro principe & republica: vt hoc anno & à pluribus annis retroactis nullum seruitium præstiterunt regi nostro nobiles Franciæ (saltem sumptibus eorum) quoniam licet multi prælia sequantur & in diuersis locis, non tamen hæc agunt vt coacti ratione feudi & tanquā vafalli, sed tanquā stipendiati à rege, prout & sunt plures alij extranei.

Faciunt & plura alia quæ adduci possent pro hac parte descripta per Lucam de Penna in l. si. C. de micipijs & colonis patrimo. libro xj. vbi probat, q. tandiu durat priuilegiū quādiu durat in priuilegiato illud propter quod priuilegium est indultum.

Et certum est, quamuis nobiles Franciæ in maiori parte habentes aliam iustitiā habeant iura indicendi in quatuor casibus suos subditos, hoc tamē nō est de iure, sed ex cōsuetudine immemoriali & præscripta, & per superiorum tolerata & approbata ex priuilegio ipsius principis: & cūm talia habeāt ex priuilegio principis qui ea potius sibi reseruare debuisset, & non cōcedere inferioribus, ideo non debent egrè ferre nobiles si semel casus aliquis ex quatuor prædictis principi euenerit, ad eidem succurrendum contribuent, prout ipsi tenentur, vt tenet Specul. in casu præallegato, qui loquitur de vafallis, & nō de alijs. Vide quæ dixi infra in viij. parte, in xlviij. cōsideratione: cuius initium est, notabilitas in hoc honoratur & c.

Nulla lex potest coartare curias principum quo ad ferias, quin possint quolibet tempore ius reddere secundū Specul. titu. de ferijs. §. j. circa fi. versicu. item nota. & pro hoc allegat l. præsentis. in principio. ibi: præsentanea constituta. C. de his qui ad ecclesiam confugiunt. Et per hoc infert, q. valet consuetudo curiæ regis Franciæ, vt tēpore parlamētorum omnibus diebus, etiam feriatis reddatur ius:

datur ius: maxime venientibus à longinquis partibus, vt citius expediantur. Et ita refert & sequitur Marti. Lauden sis in tracta. de principibus, arti. xliij. quod tamen intelli gerem quoties vsus seu casus exegerit, vt vtar verbis di ctæ l. præfenti. vide ante versu. xlij.

ccxj Præfertur princeps in emptioe metallorū. l. j. C. de metallis, li. xj. dixi in cōmentarijs nostris. in cōsuetudi nes ducatus Burgundiæ, titu. des retraictz. in rubrica.

ccxij Princeps pōt mandare suo officiali, vt sic iudicet vel pronūciat, vt dicit Bal. in l. j. in vltima col. C. quo modo & quādo iudex. dicit tñ Marti. Laudēsis in d. trac. articu. ccccv. quōd princeps cauere debet ne quid iniustū mandet. pro quo allegat c. j. de re iudicata, libro vj.

ccxij Ad solum principem spectat creare comites pa latinos cum potestate, q̄ possint legitimare. illegitimos, & creare tabelliones. Ita dicit Bald. in l. rescripta. C. de pre cib. imperato. offerendis.

ccxiiij Vbi est princeps non præsumitur dolus. Bar. in simili in l. j. C. de prædijis decurionū seu curialium, libr. x. vbi dicit, q̄ vbi est interpositum iudicis decretum, ibi præ sumitur delum abesse. Bald. in l. rescripta. C. de preci. im perato. offerendis. allegat. l. probatorias. C. de diuersis of ficijs, libro xij. vbi gloss. in verbo, dolus. vbi expressè no tat, q̄ nullus dolus potest cōmitti cum principe, nec am bitio. allegat l. j. ff. ad l. Iul. de ambitu. nec deficere solenni tas. l. omnium. in principio. C. de testamentis. dixi hic an te, versu. lxxxix.

ccxv Vbi est princeps ibi est securitas, & nulla formi do nisi vana, quæ nō patrocinaur formidoloso. Ita sunt verba Bald. in l. j. C. de his qui per metum iudicis non ap pellauerunt.

Hinc videmus Palatia principum importare talē se curitatem, q̄ offendētes aliquem in illis capitaliter puniē tur: & istud obseruatur in omnibus Palatijs, etiam summi pontificis, qui tamen præ alijs misericordia vti debet. Et vidi Bononiæ tempore Iulij papæ cūm exercitus Chris tianissimi regis Francorum Ludouici duodecimi capta Bononia, & dicto Iulio liberè restituta, recessisset: ibi plu res Galli remorati sunt pro obtinendis certis dispensatio nibus concessis per ipsum Iulium in recōpensam seruitiorū. Et ipse ibi remāsi à festo sancti Martini hyemalis ad Epi phaniā domini subsequētem in prosecutione Cardinala tus domini Ludouici Damboise, fratris germani illustris domini, domini Caroli Ambasiaci Magni magistri Frā ciæ locūtenen. generalis in Italia pro ipso rege Ludouico cuius eram tunc auditor seu magister requestarum: & hac occasione facilis accessus mihi patebat ad ipsum Iu lium. Et inter alios cūm remansisset ibi quidam Gallus ex comitiua domini de la Pallice, qui alapam dederat cuidā in Palatio Papæ, & statim fuit captus à birrerijs, & ductus ad præpositum, qui ex mandato Papæ illum furca suspē di facere volebat, & nisi pro certo citō ad Papam accurrissem pro obtinenda eius gratia, suspensus fuisset, so lum pro illa alapa, eo quia dicebat in suo Palatio omnem securitatem debere esse.

Et non solum Palatium tali gaudet priuilegio, sed etiā confinia Palatijs: vt per plura tenet & comprobat Alber. in l. præfenti. C. de his qui ad ecclesiam confugiunt. vbi dicit ita communiter obseruari. Ex quo infero quemad modum nemo potest portare arma ad Palatium principis. Textus in titulo, de pace tenenda. §. si quis rusticus. in fine. ita nec in confinibus Palatijs seu in portis, & prope.

Et ita iudicauerunt domini de parlamento Parisiensi con tra quendam tonsorem & alios qui contra Grauille admiralium Franciæ arma portauerant in exitu palatijs Parisiensi, ex quo condemnati fuerunt ad emendam honorabilem, & banniti.

ccxvj Solus princeps potest remissionem pœnæ fa cere post sententiam diffinitiuam, vt dicit Bald. in c. ar. s. clerici. de iudicjs. facit l. j. §. vltimo. ff. de quæstionibus. vide hic ante, versu. xlvj. Potest etiam solus dare licen tiam tollendi corpora condemnatorum à furcis, vt dixi in commentarijs nostris super consuetu. ducatus Burgun die, titu. Des iustices, articulo v. in glo. du principe. versu. cu. primo. in fine.

ccxvij Assistentes principi consequuntur & dignitatē, & nobilitatem, & immunitatem, vt j. dicitur in proxima parte, circa finem. vbi multa priuilegia curialium seu auli corum describuntur. & in viij. parte, in xix. consideratio. cuius initiū est: Adherentes lateri principis & c. & per Frā ciscum Lucani de Parma in suo tractatu de priuilegio fis ci. priuilegio cxxxix. vbi inter cætera dicit, q̄ ratione ex cellentiæ principis medicus principis dicitur fungi digni tate principis, qui etiam æquiparatur comiti. l. j. C. de cō mitibus & archiatris, libro xij. Cūm aliās esse medicum nō sit dignitas, cūm interdum obstetrici æquiparetur. tex. in l. si duobus. §. si autem. C. communia de legatis. & in c. si. in glo. secunda. xiiij. q. v. & ibi ipse Franciscus de cubi cularijs principum curialibus & negociatoribus qui pro pter excellentiam principis immunitatem consequuntur, de quibus in d. proxima parte dixi.

ccxviij Cūm princeps ex certa sciētia posset tollere oīa pædagia nobilibus quæ acquisiuerunt ex consuetudine: quia potest derogare cuilibet consuetudini cum clausula, ex certa scientia: multō magis posset illa moderari & taxare propter immoderatas extorsioes quæ fiunt. Ita sunt verba Bald. in c. si. in vltima charta. extra de consuetudi ne. & ex hac vltima ratioe dicerem vnum quod multum laudarem si fieret à principe (quod facere posset) vt infini tas paruas iurisdictiones quas habent plures domicelli re uocaret: cūm optime faceret propter infinitas & in. mode ratas extorsiones, ne dicam cruciationes, quæ exercentur per huiusmodi domicellos tales iurisdictiones habentes et ga suos subditos in exigendis emendis seu multis ex par uis & minimis rebus: quod an fieri possit dixi in commē tarijs nostris super consuetu. ducatus Burgundiæ, in titu. des iustices. circa fi. versu. vnde nemo. nume. xciiij.

ccxix Rex potest donare filijs suis etiam non emanci patis propter autoritatem Regiam. Bald. in c. j. §. item sa cramenta. in tit. de pace iuramento firmanda. Et sic l. ij. C. de inoffi. donatio. non habet locum in principe. Corsetus de potestate Regia, quæstione vj.

ccxx Proditorem principis reuelare & manifestare de bemus. l. Metrodorum. ff. de pœnis. Andreas de Ifernina in c. j. §. præterea si vasallus. per illum textum in titulo, quæ fuit prima causa beneficij amittendi. Istud satis amplè de claratur per Bart. in l. vtrum. ff. ad l. Corneliam de sicarijs. & per Felin. in c. j. de officio delegati. vbi amplè Panor. in ca. primo. de restitutio. spoliatorum. & Paulum de Ca stro in l. si. C. de institu. & substitu. sub conditione factis. vbi tenet opinionem Barto. in dicta l. vtrum.

ccxxj Princeps habet hoc priuilegium, vt permutatio nem facere possit cum ecclesia de rebus immobilibus ec clesie, licet nō sit nec intendatur vtilitas ecclesiæ, dūmodo

Quinta Pars

non intendatur præiudicium. c. j. de rerum permutatio. in vj. in alijs fecus: quia in quocūq; cōtractu cum ecclesia celebrato, attenditur utilitas ecclesiæ, aliàs non valet. c. tua. extra de his que fiunt à prelato & c. Ita dicit Anto. de Burtio in d. c. j. quem refert Mar. Laudensis in dicto tractatu, de principibus. articulo ccccxlvi.

cxliij Solus princeps potest apponere clausulam, de plenitudine potestatis. Bal. in commento suo super tractatu, de pace Constantiæ. §. vasalli nostri. in verbo, libellarię. circa finē. Et ex hoc inferitur, qd licet ipse princeps creauerit comitem Palatinum cum potestate qd possit legitimare illegitimos, tamen ille comes Palatinus non potest legitimare in præiudicium filiorum legitimorum, nec aliorum quibus esset iam ius quæsitū: quia est speciale priuilegiū principis, vt de plenitudine potestatis possit ius vnus auferre, & dare alteri, dixi. §. ver. liij. & tenet Bal. in proœmio decreta. col. ij. in medio. & hanc potestatem in dubio non intelligitur transulisse in comitem Palatinum. oportet ergo qd spacialiter fieret mentio in concessione de tali potestate. ita dicit notabiliter Bald. in l. ij. col. mihi. vj. versi. Item nota qd si Papa & c. C. de seruitu. & aqua. & istud refert & sequitur Iaco. de sancto Geor. in d. tracta. suo de feudis in xlvij. specialitate. Et quid sit plenitudo potestatis, & quod tamen à deo concedatur, vide Bal. in loco ante allegato.

cxliij Princeps non subiicitur alicui necessitati. c. ij. de arbitris, libro vj. & per Alexan. consilio lxxx. incipi. visio & diligenter animaduerso. col. v. in primo volu. & consilio xij. cuius initium est diligenter visis, in secundo volu. do. meus Iason in l. nemo potest. col. viij. ff. de leg. j. & Franciscus Curtius in consilio suo ij. incip. vasallus habens castra. col. j. ideo dicit Bald. in l. ij. C. de seruitu. & aqua. col. vj. versi. item nota. ibi, dicitur enim tribus modis aliquid liberū, quod in principe est sedes libertatis, & quod potest præferre æquum magis equo, & minus bonū maiori bono: quod probat Franciscus Curtius senior consilio xlix. cuius initium est, recolendę memorię. col. xij.

cxliij Princeps potest ferre sententiā non conformē libello, vt dicit Bar. in l. æmilii. circa finem. ff. de minoribus viginti quinque annis. & ibi reddit rationem dicens, qd imperator vt finem litibus imponat potest hoc facere veritate inspecta potius qd rigorositate. & idem tenet Alexāder in l. vinum. col. vltima. ff. si certum petatur.

cxliij Princeps potest tollere leges positivas, quia nō subiicitur illis, sed ille sibi. c. ij. extra de concessio. præbendæ. Alexan. consilio suo ij. col. v. versu. comprobatur, in primo volu. ideo dicit Bald. in tit. de alienatione feudū. quod deus subiecit principi leges, & nulla lex eius celsitudini imponi potest, de quo per Felin. in c. j. col. vij. versi. quartò limita. extra de cōstitu. Curtius consi. xlix. in xix. col. & vide supra. versi. lxij. & per Bal. in proœmio Gregoriano in. ij. col. versi. & adde quod notatur in proœmio sexti.

cxliij Princeps potest esse iudex in causa propria, sed non inferior qui recognoscit superiorem. l. proxime. ff. de his que in testamento delentur. l. & hoc Tyberius Cæsar. ff. de hæred. instituendis. optimus & clarus tex. in c. nunc autem. xxj. dist. notatur per Innocen. in c. cū venissent. post glo. extra de iudicijs. & ibi amplē per Barba. Et quod princeps non recognoscens superiorem possit, notatur per Bald. in c. j. in titu. de inuestitura in maritum facta. & in l. si. ff. de rerum diuisione, & per Bal. in l. vnica. C. ne qd

in sua causa iudicet. & de materia vide Felin. in c. j. col. liij. in ij. notabili. de probatio. Alexan. & post eum dominus meus Iason in l. qui iurisdictioni præest. ff. de iurisdictione omnium iudicum. Alexander consi. j. colum. iij. in v. volu. & consi. xxliij. in ij. volumine. Antonius de Prato veteri in consilijs Barbariæ: in fine primi voluminis.

cxliij Princeps potest rescindere sententiā quæ trāsiuit in rem iudicatam, vt tenet Panormi. in c. qualiter & quando. col. ij. extra de accusa. duntamen dicat, non obstante tali sententiā, vt dicit glo. vnica in l. si. C. sententiā rescindi non posse. notatur in c. nōnulli. in §. j. in verbo, fecerint. extra de rescriptis. & vt dicit Angelus in l. j. C. de sententiā pallis. potest vnico verbo sententiā inferiorum cassare.

cxliij Princeps potest exigere iuramentum fidelitatis ab episcopis tenentibus feuda ab eo. c. verum. extra de foro cōpeten. notat Panor. in c. veniens. extra de accusa. Corsetus de potestate regiā. q. liij. & Ioannes Ferrault in priuilegijs regni Francorum, in x. priuilegio. Quomodo autem personæ ecclesiasticæ tenentur ad fidelitatem, obediētiam, & reuerentiam principi seculari, & an possint, & quomodo committere crimen læsæ maiestatis in eum & puniri possint, scribit amplē Io. de Terrarubea in suo lib. de vinea ecclesię. & ibi Glossator in v. arti. tertij tractatus, vbi ponuntur xvij. conclusiones.

cxlix Licet in cōtractibus regulariter non habeat locū ius accrescendi. l. si mihi & Titio. ff. de verborum obligatio. in donatione tamen facta à supremo principe habet locū ius accrescendi. l. vnica. C. si liberalitatis imperialis socius sine herede decesserit, lib. x. Cynus in l. vnica. C. quando non petentium partes & c. & M. Laudensis in tractatu de principibus, articulo cxcvij. vbi dicit quod ius accrescendi habet locum in iurisdictione ordinaria non delegata, vt dicit Bal. in dicta. l. vnica. C. quando non peten. Et in hoc articulo Iacobinus de sancto Georgio in tractatu de feudis: in verbo, princeps. in l. j. specialitate disputat, nūquid hoc procedat in feudo concessio à principe duobus in eodem instrumento & coniunctim: & concludit qd sic.

cxl Princeps transfert dominium sine traditione, quia non subiicitur legibus exigentibus traditionem: vt dicit Ang. in l. officium. ff. de rei vendica. Alexā. consi. iij. incipien. ex his. col. penul. in v. volu. do. meus Iason in l. traditionibus. C. de pactis. Purpuratus in l. imperium, numero lxxxliij. ff. de iurisdictione omnium iudicum.

cxli Ex præcedenti articulo infero, qd si princeps donat vel vendit rem duobus diuerso tempore, & si secundo emptori seu donatario rem tradidit, tamen primus cui res non fuit tradita, erit potior: & ita limitatur l. quoties. C. de rei vendica. non habere locum in principe, prout eā sic limitat do. meus Iason in dicta. l. quoties. col. vj. Ludouicus Roma. cōsi. cclxxxvij. inci. circa præmissum dubium. & hoc est, quia prima cōcessio principis est præferenda secundæ, etiam facta cum clausula motu proprio, nisi sit clausula, non obstante concessione alteri facta: vt dicit Bart. in l. j. C. de locatione prædiorum ciuiliū vel fiscalium, libro xj. Faciunt & plura alia, quæ adducit ad istud propositum Iacobinus de sancto Georgio in suo tractatu de feudis, in verbo, princeps. in liij. specialitate, vbi adducit ad istud propositum viij. decisiones. Sed cum eo concludit qd istud est verum in priuilegijs per eum concessis: sed in cōtractibus præsumitur contrahere de iure cōmuni, nisi expressè dicatur, qd intendit transferre dominium sine

sine traditione: quod facere potest, prout & lex: vt in l. vltima. §. pe. & ibi glo. in verbo, sine. & in verbo, donata. C. de sacrosanctis ecclesijs.

cxlij Princeps potest retrahere ab episcopatu episcopum promotum ad episcopatum per simoniam, prout etiam si commisisset crimen læsæ maiestatis, vt videtur esse tex. in l. si quem. C. de epif. & cle.

cxliij Caula spiritualis potest committi principi per summum pontificem, licet princeps sit laicus: vt in c. preter. §. verum. in glo. ducibus. in fi. xxxij. dist. & in c. valde. in glo. precipimus. xciiij. dist. & in c. bene quidē. xcvi. dist. & in c. Mennam. in verbo, arbitrio. ij. q. iij. & in c. ij. incipien. decernimus. in verbo, non præsumant. & ibi docto. extra de iudicijs. dixi in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiæ, titu. Des iustices. articu. v. i glo. S'il n'a grace. versic. fallit ista regula. numero xlvij. & eodem titu. articulo. iij. in glo. sur ses hommes. versicu. nunquid autem. circa finem. Ioannes de Selua in tractatu suo de beneficio, in ij. parte. q. iij. colum. v. & in eadē parte. q. xxij. vbi amplē. & in eadem parte. quæstiōe xix. colum. ij.

cxliiij Omnis contractus celebratus cum principe habet naturam bonæ fidei contractuum. Ita dicit Bal. in suo commento super tractatu pacis Constantiæ. §. sententiæ quoq. versic. si qua verò. in dicto verbo. Curtius consi. xlix. in lxxij. col.

cxlv Quando seruitium debet fieri personæ principis non debet fieri per substitutū. Bald. in c. j. §. mutus. col. fi. in ti. episcopū vel abbatē. in vñibus feudorū. nisi de volūrate principis. l. si quis ex corpore. C. de murilegul. lib. xj.

cxlvj Donatio facta à priuato in principem non indiget in sinuatione. tex in authē. itē. C. de donati. & in authē. vt nō fiant pignorationes. §. ij. aliās §. aliud quoq. vnde sumitur. colla. v.

cxlvij Supremus princeps de potestatis plenitudine potest auferre feudum vasallo, si tamen ita faciat, tenetur ei ad interesse: & ideo si papa auferat beneficium alicui sine causa, debet ei providere de alio cum simili beneficio. Ita dicit Bal. in c. j. incipien. ad hoc. & est sub titu. de alio dijs. in vlti. q. sed ipse Bal. posuit sub titu. de pæe iuramento firmanda & seruāda, in vñibus feudorum. & idem Bal. in c. j. §. cum autem. super verbo, cambium. de controuersia inuestituræ. aliās si de inuestitura feudi controuersia fuerit. dicit q. princeps potest accipere vtile dominiū vasalli, & dare sibi directū, & sic permutare dominiū directū cū vtili. Et quomodo papa possit priuare episcopū episcopatu suo: vide Felij. in c. q. in ecclesiarum. col. xiiij. extra de constitutionibus.

cxlvij Princeps omnem dilationem potest abbreviare, etiā sine causa, ita dicunt Petrus de Ancha. & Io. de Imo. in c. ex ore sedentis. extra de his quæ fiunt à maiori parte capituli. mouentur per illum textum, iuncto c. ij. de cōcessio. præbendæ. & notatur per Barto. & alios in l. ij. ff. de re iudicata.

cxlix Princeps in suo territorio potest creare nouam dignitatem. Ita tenet Andreas de Isernia in c. j. §. si quis de manso. in penul. col. in d. titu. de controuersia inuestituræ. aliās si de inuestitura feudi controuersia & c. Lucas de Pēna in l. cōtra. C. de re militari. in vij. priuilegio, lib. xij. & in l. vnica. C. de metropoli Berito, lib. xj. & dixi in commentarijs nostris super consuetu. ducatus Burgundiæ, in rubrica. Des iustices, circa finē, versicu. vnde nemo. numero xcvj.

scilicet q. princeps noua officia creare potest.

cl Palatia principum non sunt parietibus, & ædificijs priuatorum coartanda. tex. in l. quicunq. in principio. ibi: quod priuatorum nō est parietibus coartandum, hoc est constringendum. C. de operibus publicis. facit c. nulla. & ibi glo. xij. q. j.

clj Licet regulariter quis non possit stipulari alteri. tex. in l. stipulatio ista. §. alteri. ff. de verbo. obli. & in §. alteri. in l. titu. de inutilibus stipulatio. tamen hoc fallit in supremo principe. vt voluit glossa notabilis in proœmio de cretaliū. in verbo, seruus seruorum.

clij Princeps potest facere de ciue forensem propter suum delictum, vt dicit Bal. in l. si quis filium. C. de liberis præteritis.

clij Licet regulariter donatio facta per patrem filio in potestate existenti non valeat. l. j. & ij. C. de inofficio. dona. tamen hoc fallit in rege seu principe donante filio in potestate, quia talis donatio valet, dūmodo exprimat se donare velle autoritate regia. Ita Bal. in c. j. §. item sacra menta. col. mihi pe. ibi: secundò vtrum rex & c. in titu. de pace iuramento firmanda & seruanda. & pro hoc allegat in arg. l. bonorum. C. qui admit. ad bonorum possess. possunt. Et Curtius in consilio lxxv. col. vj. vbi amplē.

clij Princeps donans aliqua filio familiā, in illis pater non habet vsumfructum. tex in l. cum multa. C. de bonis quæ liberis & c. refert Iacobinus de sancto Georgio in suo tractatu feudorum, in verbo princeps, i pe. specialitate.

clv Autoritas principis dat causam, vt præsumatur bona fides. Bal. in l. j. C. furtis.

clvj Solus princeps deportatū aut in metallum damnatum ex sua lege priuati iure ciuili sibi aliās competenti, vt scilicet non succedat liberis, parentibus, & libertis: quem si restituit, omnia in eum reintegrare censetur. l. j. in fi. ff. de bono. possessione cōtra tabulas. l. siue. in prin. ff. de iure patronatus. l. ij. §. si deportatus. ff. de bonis libertorū. ad successionem. ff. de interdictis. & relegatis.

clvij Solus princeps per suum decretum ligat ignorantes. c. j. de concessione præbendæ. in vj. notatur per Atchi. in c. si apostolicę. de præben. eo. libro.

clvij Princeps de plenitudine potestatis (cui contradici non potest) potest tollere citationem secundum Hostiensem & Ioan. Andr. in c. in nostra. extra de procura. Bald. in l. fi. versic. extra opponitur. C. de fructibus & litū expensis. imo absq. clausula de plenitudine potestatis aliqua causa subsistente potest tollere citationē. glo. in l. antep. quæ incipit, is qui reipublicæ. ff. ex quibus causis maiores. Curtius consi. xlix. col. xxj. vbi amplē.

clix Princeps difficillibus finē imponit. in authē. de instrumentorū cautela & fide. tex. in §. qa igitur. colla. vj. & factū pro non facto haberi, facit c. is qui fidē. extra de sponfalibus & matrimonijs. & scitū pro nō scito. clem. j. de cōcessione præbendæ. & constitutionē antea obseruatā facit haberi pro infecta. glos. in clem. j. in verbo, pro infectis. de immunit. ecclesia. vt dicit Frāsciscus Curtius consi. xlix. col. xix. quod tñ vltimū non opinor verum, eo quia hoc solo priuatur deus, q. facta infecta haberi nō possunt. tex. in l. in bello. §. factæ. ff. de captiuis & postlimi. reuersis. & in c. in presentia. extra de probatio. Quia ad præteritū nō est potētia. & facit tex. in l. vnica. in prin. & ibi glo. in verbo, restitui. C. de raptu virginū. & i c. si Paulus. xxxij. q. v.

clx Diuinatio in labijs regis est, & in iudicio nō erabit cor eius. Prouer. xvj. Nuru em dei agere præsumit ur.

Quinta Pars

Curtius confi. xlix. colum. xxj. Et ideo tanta est eius celsitudo, quod non potest ei imponi lex in suo regno, vt dicit Curtius in confi. lxxv. colum. vj. ad finem. Maximè in rege Francorum, qui super omnes reges est, quia tanq̃ stella matutina in medio nebulę meridionalis imminet, & cum ipse sit in regno suo, tanq̃ quidam corporalis deus: verba sunt Baldi in c. j. in §. si. in fi. de phibita feudi alienat. per Federicum. in vsibus feudorum. Sicut dicitur de papa qui obtinet vicem dei viuientis in terris. c. inter hæc hyrcum. de pœni. distin. iij.

clxj Sicut mentiri deo vel papę sacrilegium est, vt in c. serpens. in medio c. & ibi glo. in verbo, quod deo. de pœniten. distin. j. ita & mētiri principi: vt dicit Lucas de Penna. in l. contra. col. v. C. de remilitari. lib. xij. Et ibi scribit quod magna est potestas regia. Efdre iij. c. viij. Quoniam omnia præcellit. Et qui scrutator eĩt maiestatis, opprimeatur à gloria, Prouer. xxxv.

clxij Princeps habet iura in subditos de quibus habetur j. reg. viij. c. vbi scribitur quod ius regis q̃ imperaturus est vobis, filios vestros tollit, & ponet in curribus suis, facietq̃ sibi equites & præcursores quadrigarum suarum, & constituet sibi tribunos & centuriones, & aratores agrorū suorum, & mēssores segetum, & fabros armorum, & curruum suorum: filias quoq̃ vestras faciet sibi vnguentarias & focarias, & panificas. Agros quoq̃ vestros, & vineas & oliueta optima tollit, & dabit seruis suis. & plura alia quę sequuntur & c. Et, vt dicit tibi Nicolaus de Lyra, princeps habet hæc iura tempore necessitatis iure diuino, vt refert Lucas de Penna in l. ij. C. de quibus muneribus vel præstationibus nemini liceat se excusare, lib. x. vbi tandē cōcludit quod princeps potest imponere collectā, etiā clericis tēpore necessitatis. & ita etiā tenet G. Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, & vxorē nomine A de lesiam. numero 1036. extra de testamen. Maximè (vt dicunt) quando tenent terras & possessiones: & in hoc non faciunt dubiū. Pro quo facit rex. iuris diuini j. regum viij. c. supra alleg. cum ī ordine sequatur textus, scilicet. Sed & segetes vestras, & vinearum redditus addecimabit. in quibus etiā comprehenduntur clerici, cum deus alloqueretur ad populū Israël per os Samuelis prophete, qui petebat regem sibi dari, ex quo comprehenduntur clerici, cum cōtineantur appellatione populi, vt est tex. in cañ. si. qui inci pit: si fortē. lxxv. dist. Ex quibus satis apparet de iuribus regum in quibus honorari & priuilegiari debēt vltra alios, & ex his elicio aliud priuilegium sequens.

clxij Princeps etiā pro necessitatibus suis potest imponere collectam super viris ecclesiasticis pro rebus eorū temporalibus, vt amplē scripsi in cōmentarijs nostris super cōsuetudinibus ducatus Burgundię, ti. Des iustices. §. iij. in gl. j. versi. aduerte tamen, vsq̃ ad finem illius glossę. vbi fit mentio de Bonifaciana quam rex Frācisus hodie regnans voluit executioni demandare, Anno domini millesimo quingentesimo vigesimo secundo, vt ibi dixi.

clxij Reges habent prædicta regalia, & ita seruat totus mundus, & dicit Bal. in l. iij. C. ad Trebel. ita etiā dicit Iacobinus de sancto Georgio in suo tractatu feudorū, in lvij. specialitate, imo etiā habent imperium, & dici possunt imperatores, vt dicit textus j. regū viij. c. cum inquit: Hoc erit ius regis, qui imperaturus est vobis & c. Et de rege nostro Francię, q̃ sit imperator in suo regno, Corsetus in suo tractatu de potestate regia. q. xlv. & dicitur in fra ista parte, in xxx. consideratione, quę de excellentia re-

gis Francię describitur. Etiā principes perpetui habent iura imperij. dixi in cōmentarijs nostris super conclusionē consuetudinū ducatus Burgundię, in verb. nous auons. & in titu. des successions des Bastardz. articulo iij. in gloss. & ab intestat. versic. nūquid rex Francię & c. Aduerte tamen q̃ comites & alij principes inferiores à regibus non possunt habere talia iura regalia, etiam ex concessione supremi principis, vt tenet in terminis Lucas de Penna in l. contra. col. vij. C. de remilitari. libro xij. Imo non potest princeps talia iura inferiori concedere, vt dicit Lucas de Penna in l. an respublica. C. de iure reipublicę. libro xj. Ideo si reperiantur inferiores à principe supremo habentes talia iura, possunt eis inhiberi per supremum principem, cum talia habeant per vsurpationem, quę non est in hoc toleranda: nec videntur posse præscribere ea, cum sint incapaces talium iurium, cum incapacitas respectu persone reddat eam inhabilem ad præscribendum, vt dixi in cōmentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgundię, ti. des iustices, arti. ij. in gl. & la preuere. versic. contra & c. vide etiā Bal. cōsilio ccj. in ij. parte, vbi ponit an regalia ab inferiore à principe præscribi possint.

clxv Principi non est maledicendum, Exo. xxij. dicitur. Principi populi tui non maledices. & in l. vnica. C. si quis imperatori maledixerit. & glo. rubricaria. C. de præpositis laborum, libro xij.

clxvj Princeps dicitur maritus reipublicę, iuxta illud Lucani poetę in ij. vbi patet: vrbicq̃ maritus. Nam sicut inter virum & vxorem matrimonium carnale contrahitur & œconomicum, sic inter principem & rempublicam matrimonium morale, & politicum. Item sicut inter ecclesiam & prælatum matrimonium spirituale contrahitur & diuinum, c. scire. vij. q. j. quam ipse prælatus castè regere debet. c. sicut. xxj. q. ij. ita princeps in republica & respublica in principe: vnde ecclesia comparatur congregatio ni hominum politicę, in ij. parte summe sancti Thomę: q. cx. articu. j. & papa est quasi rex in regno propter plenitudinem potestatis. eadem q. articu. iij. & princeps dicitur. c. corpora. de cōsecre. distinctio. j. facit c. in apibus. vij. q. j. vbi comparantur rex, imperator, & episcopus. Ita sicut vir est caput vxoris, vxor verò corpus viri. c. si qs. xxxij. q. j. & c. manifestum. §. ex præmissis. xxxij. q. v. ita princeps caput reipublicę, & respublica eius corpus, secundū Plurarchum in institutione Traiani. Ita dicit Lucas de Penna in l. quicūq̃. col. iij. C. de omni agro deserto, libro xj. et in l. nemini. C. de consulibus, libro xij.

clxvij Licet non sit licitum baptizare pueros (casu necessitatis seculo) in cameris, filij tamen regum & principum possunt in aulis vel cameris baptizari. tex. in clem. vnica. §. j. de baptismo & eius effectu. & ibi Cardinalis, & Ioannes de Monthelono in suo promptuario iuris, in verbo, princeps. in glo. multi.

lxvij Ad solum principem spectat conferre honorē, & licet honor sit præmium virtutis, est tamen in arbitrio principis cui & quando conferre placuerit: vt dicit Lucas de Penna in l. nemini. C. de consulibus, libro xij. dixi hic ante in j. parte, in iij. consideratione.

clxix Princeps est dominus omnium rerum sui regni. l. bene à Zenone. circa princ. ibi: cum omnia principis esse intelligatur. & ibi gl. in verbo, omnia. C. de quadriennij præscriptione. quod quomodo intelligatur, scripsi in nostris cōmentarijs ad cōsuetudines ducatus Burgundię, ti. Des fiedz. arti. iij. in glo. apres ledict hōmage. versi. nūquid

quid autem rex. & vide Corsetum in tracta. de potestate regia. q. lix. vide. s. versi. cxviiij.

clxx Licet de iure quid non valeat, si tamen princeps de facto mādāt seruari, perinde est ac si de iure valeret quo ad subditos, vt tenet & probat Albericus in l. cunctos populos. C. de sum. trini. dixi in dictis commentarijs nostris. titu. Des droictz & appartenāces a gens mariez. arti. j. in glo. ne aussī par testament. versi. j.

clxxj Princeps potest facere, q̄ priuilegium suum: aut aliorum sit ius commune quo ad omnes: notatur in l. si. C. de iure dominij impetran. & in l. Cæsar. ff. de publicanis. dixi in dictis nostris commentarijs: titu. Des iustices. arti. iij. in glo. sur les hommes, versi. quia hic āte, numero lxx.

clxxij Princeps potest facere q̄ munera quæ sunt extra ordinaria sint ordinaria: vt tenet Calderinus confi. vij. in rubri. de cōstitui. & in cōsi. ij. in rubri. de cēsib⁹. & dixi in d. nostris cōmētarijs, ti. & arti. añ allegatis. in gl. indire. in fi.

clxxij Veniens contra præceptū principis peccat mortaliter, vt notant doctores in c. cū contingat. extra de iure iurando. dixi in dictis commentarijs, titu. Des droictz & appertenances & c. in glo. supposé. versi. & itam partem & c. Et principi obediendum est sub pœna peccati mortalis. c. ij. de maiorit. & obediē. & i titu. Des iustices. arti. viij. in glo. congie & licence. versi. vltimō est vidēdum. & Corsetus in tracta. de potestate regia. q. xxxij.

clxxiiij Princeps præsumitur scire consuetudines multū vulgatas: ita dicit Bal. in l. ij. in fi. C. quæ sit longa consuetudo. Ita dicit Iacobinus de sancto Georgio in tracta. de feudis. in verbo, princeps. in xl. specialitate. etiam dicit Alexan. consilio xxiiij. in v. volumine, quōd princeps præsumitur scire vulgatos vsus.

clxxv Princeps potest dare rescriptum reparationis, de fertionis, appellationis, cum clausula non obitante vel cū alia clausula equipollente, ex qua appareat de præcisa intentione principis. Ita dicit Bald. in l. impetrata. circa finē. C. sententiam rescindi non posse.

clxxvj In omni actu etiam in iuramento intelligitur excepta autoritas principis & superioris: & hoc multis comprobato. meus Iason in l. si. ff. qui satisfacere cogantur. ad quem recurrere, melius Corsetus in trac. de potestate regia. q. xxvij.

clxxvij Principes possunt conferre beneficia ex priuilegio apostolico. Corsetus tract. suo de potestate regia. q. xj. Ioan. de Selua in tracta. suo de beneficio. in ij. parte. in q. xxij. circa principium. & per totum: vbi dicit, q̄ rex Franciæ iure regali & ex priuilegio confert præbendas sede episcopali vacante, maximē in ecclesia Carnotensi. & Speculator in terminis de rege Franciæ, in titu. de legato. §. nunc tractemus. versi. sed nunquid legatus. vbi dicit q̄ rex Franciæ habet ius vendicādī regalia in quibusdam ecclesijs sui regni vacantibus: quia habet collationem beneficiorum ad illas spectantium, & illo tempore vacationis etiam temporalia illarum ecclesiarum recipit: & quæ sint illæ scribit Iacobus Bonaudi in suo panegyrico descripto post opus Ioānis de Terrarubea, vbi āplē pōit de istis iurib⁹ regalib⁹.

clxxvij Literæ geminatæ principis habent vim & effectum moris proprii. Bal. in l. nec damnosa. & ibi do. meus Iason. C. de precibus imperatori offerendis. & Corsetus in dicto suo tractatu de potestate regia. q. xvj. vbi ponit tractatum de geminatis.

clxxix Principes non recognoscetes superiorem: vt sunt papa, imperator, reges Franciæ, & Hispaniæ sunt su-

perillustres, alij verō illustres. Corsetus in dicto tractatu. q. xxj. vide j. in vj. parte. in ij. cōsideratione. versi. tertio & c. saltem remissuē: & in iij. cōsideratione sequenti: vbi effectus & priuilegia illustrium describuntur.

clxxx A sententijs principum appellari non potest, vt dicit Bal. in l. j. in fi. versi. vltimo nota. ff. de officio præfetti prætorio. & in c. cū venissent. I. colum. ij. extra. de eo qui mittitur in possess. causa rei seruandæ. Corsetus in d. tracta. q. xxij.

clxxxj Omnes reges dicuntur clerici. vt dicit Corsetus in dicto suo trac. de potestate regia. q. xl.

clxxxij Princeps est lex animata in terris, vt est tex. in authē. de consulibus, circa finem. & ibi expressē notatur in verbo, legem. colla. iij. & in authē. quibus modis naturales efficiuntur legitimi. §. sat igitur licentia. colla. vj. & glo. fi. in l. more. ff. de iuris. omnium iudicum. Dixi in commētarijs nostris ad consuetudines ducatus Burgundię, tit. des iustices. articulo v. i glo. S'il. n'a grace. versi. hic est ergo. numero. xiiij. & Corsetus de potestate regia. q. xlv. Franciscus Curtius consilio xxxv.

clxxxij Nomina regum & principum debent apponi in instrumentis, secundum Specular. in titu. de instrumentorum editione. §. ij. cuius initium est, breuiter. versi. ij. incipien. sunt autem. & versi. post diem & c. & Panor. in c. j. in prin. col. iij. extra de fide instrumentorum. vt in authē. vt præponatur nomen imperatoris documentis & c. & quod ibi notatur in glo. iij. collatio. iij. vide Corsetum in dicto tractatu de potestate regia. q. xlvj.

clxxxiiij Ad reges & principes spectat custodia ecclesiarum saltem maiorū sui regni vacantū, & hoc iure regalię, argu. c. generali. de electione. in vj. Ita dicit & tenet Icanes de Selua in suo tracta. beneficiali. in ij. parte. q. xxij. col. viij. circa fi. & Corsetus in d. tractatu. q. lvj.

clxxxv Soli verbo principis propter excellentiā dignitatis statur. c. nobilissimus. xcvi. distin. facit clemen. literis, de probatio. & c. si papa. de priuileg. lib. vj. Quod quomodo apud nos intelligitur, scripsit Cosmas Guymier in suo commento super sublatione clemen. literis. de probatio. & Corsetus in dicto suo trac. q. xxxvij. & dixi super concordatis in d. titu. de sublatione. clemen. literis.

clxxxvj Sententia principis potest per eius scripturam suo sigillo sigillatam probari, etiam si sit lata ad eius vtilitatē, vt tenet Petrus de Bellapertica, quem refert ibi Bal. in l. exemplo. circa finem. C. de probatio. ita etiam tenet referendo Bald. Corsetus in d. tract. q. xlvij. quoniam, vt dicit, ex quo potest pro se iudicare, vt dictum est, ergo etiam pro se iudicatum sigillo suo approbare, argu. l. proxime. ff. de his que in testamento delentur.

clxxxvij Verbum principis debet esse firmissimum, vt tenet Innocē. in c. ad apostolicæ. extra de sententiā & rei iudi. in ore enim principū debet esse firmitior veritas: vt dicit Franciscus Curtius consilio suo xlix. in lxxiiij. colum.

clxxxvij Illud quod dependet à sola voluntate principis dicitur apud nos impossibile. Soler ad hoc allegari tex. in l. apud Iulianum. §. si. ff. de lega. j. & in l. iij. in prin. ff. de fideicommiss. libertat. Quod quomodo intelligatur, vide Iacobinum de sancto Georgio in suo tractatu de feudis: in verbo, princeps. in xliij. specialitate. quæ cū non mihi videantur bene ad hoc adaptari, non insisto.

clxxxix Solus princeps potest diminuere numerum officiariorum, vt dicunt Bart. & Iacobus Rebuffi in l. comperimus. C. de proximis sacrorum scriniorum. lib. xij. Bald.

Quinta Pars

consilio cccxxvij. in j. parte, incipien, pridie enim consu-
lui. in j. & ij. col. dū modo nō afferat præiudiciū officarijs
iam electis, vt dixi in commentarijs nostris super consue-
tu. ducat⁹ Burgūdiæ, i rubri, des iustices. in glo. & droitz.
versiculo. additio. aduerte etiam quia princeps. vide supra
versicu. xcviij.

cxv Restauratio murorum ciuitatis destructæ non
potest fieri in consulto principe, vt est tex. in l. sacra. §. vl-
ti. ff. de rerū diuisione, & ibi glo. in verbo, reficere. dicit idē
in constructione Iacobus Rebuffi in l. restaurationi. & ibi
gloss. j. C. de diuersis prædijs, lib. xj. Barto. in d. l. sacra. &
in l. opus. ff. de operibus publicis. & idem Rebuffi vbi su-
prā, scribit quomodo solent concedi in Francia ciuitatis
bus certę impositiones pro reparatione murorum. Et quo-
modo circa hoc debent attendere principes, vide Lucam
de Penna, in d. l. restorationi.

cxvj Pro re ecclesiastica potest cognoscere princeps,
quia peculiari studio principis debet defendi res ecclesiæ,
Istud notatur argu. l. vniuersi. ij. C. de fundis rei priuatę, li.
xj. quod argumentum multis est incognitum, vt dicit ibi
Iaco. Rebuffi.

cxvij Licet accipiens rem in emphyteosi à priuato, te-
neatur ad tributa præterita, l. imperatores. ff. de publicanis.
tamen si accipiat ab officiali principis, non tenetur ad
præterita. l. hi quos. C. de fundis rei priuatę, libro xj. Iaco-
bus Rebuffi allegans alia iura.

cxviii Emphyteotæ principis non debent pro muneribus
extraordinarijs fatigari, & sic quis non debet duplici
onere prægruari, ita est tex. & ibi Iacobus Rebuffi in l. pa-
trimoniales. C. de collatione fundorum patrimonialium,
& emphyteoti. lib. xj. quod, vt ibi dicit, facit in vineis pro
quarū fructu seu vino soluitur quartū principi, & etiā sa-
linis, pro quarū fructu soluitur certa quota principi, de-
beant esse immunes à solutiōe aliarū indictionū, vt patet
ibi: & dixi hic ante vers. cix. q. emphyteotę principis nō
soluunt superindictum, vt etiam tenet Franciscus Lucani
in tractatu de priuilegio fisci.

cxix In electionibus prælatorū debet requiri consens-
sus principis, ita q. si non præstet assensum nō debet ele-
ctio confirmari. tex. est singularis in ca. Adrianus. lxiiij. di.
Panor. in c. sacrosancta. c. cum terra. & c. qd. sicut, de ele-
ctione. & in c. j. de cōsuetudine. Imo pōt introduci cōsue-
tudine, q. nō valeat electio, donec mors prælati fuerit prin-
cipi nunciata, & fuerit requisitus cōsensus regis de proce-
dendo ad nouā electionem: & si fieret confirmatio est cas-
sanda. c. abbatē. le. ij. & ibi gloss. xviiij. q. ij. ita q. si eligatur
suspectus principi, pōt appellare, vt dicit Bal. in d. c. qd. si
cut. & añ cōfirmationē se pōt opponere, si dubitat de pro-
ditiōe patriæ, vel reuelatiōe secretorū, vt dicūt præfati do-
ctores dictis iuribus: & Innoc. in c. super his. de accusa. Ita
dicit Ioannes Ferrault in priuilegijs regni Frācorū. in ix.
priuilegio, & etiā Guymier in suo cōmēto super decretis
Basilien. in ti. de electio. §. verū tamen, in verbo, pōtifex.
& Ioannes de Salua in suo tractatu beneficiāli, in ij. parte.
q. xxiiij. col. vj. versicu. ij. prædicta conclusio & c. cum seq.

cxv Ad solū principem spectat dare custodiam siue
saluāguardiā, vt videtur facere tex. in l. vltima: quæ inci-
pit, cum sæpē, & ibi Io. de Platea, de rege Francorū. C. de
erogatio. militaris annonę, li. xij. & hoc maximē cū saluā-
guardiā generalī. Cū nulli liceat generaliter loqui, nisi
principi, vt dicit Bal. in commento pacis Cōstantiæ. c. j.
vers. dispensationem. Etiam quia tales saluāguardiæ fun-

dantur pro æquitate generali seruanda, & sic soli prin-
cipi referuanda, arg. l. primæ. C. de legibus. Et in hoc cog-
nitio seu coactio iudicibus principum referuatur, argu. l. ij.
C. vt nemo priuatus titulos prædijs & c. Et licet inferiores
à principe dent aliquas saluāguardias, illę sunt speciales,
& de certa persona, aut de certa re, & cum aliquibus requi-
sitis, de quibus per Ioannem Ferrault in dicto tractatu de
priuilegijs regni Francorum, in xvj. priuilegio, quibus
non subiunguntur saluāguardiæ generales principum: vi-
de hic ante, versiculo cxviiij.

cxviij Nulla communitas etiam bursum communem
habens potest se congregare, & pro suæ ciuitatis vtilita-
te disponere sine expressa licentia principis obtenta. Ita
dicit Ioannes Fabri acutissimus doctor & practicus Fran-
ciæ in §. vniuersitatis. instit. de rerum diuisione, qui di-
cit istud obseruari in regno Frāciæ. Ad prædicta facit qd
dicit Bart. in l. fi. ff. de collegijs illicitis. & in l. j. C. de me-
tropoli Berito, libro xj. vbi dicit communitates ciuita-
tum non posse se ipsas diuidere in plures sine licentia eius
cui subsunt. facit text. & quæ ibi notantur in c. cum tem-
pore. extra de arbitris. notat Fel. in c. dilecti. extra de ma-
io. & obediē. & domi. meus Iason in l. debitorum pactio-
nibus. C. de pactis. Quoniam de facili possent fieri illicitę
conuentiones. Bart. in l. actor. ff. rem ratam haberi. ex
quibus monopolia sequuntur & seditiones, vt ibi: ex quo
sequitur regni quādoq. sectio, seu diuisio. Dixi satis am-
plē in commentarijs nostris super consuetudinibus du-
catus Burgundiæ, titu. vltimo. articulo vj. incipien. *gen-*
de poëtę & c.

cxviij Non est orandum coram principe seculari, nisi
cum habitu honesto, gestu decenti, prolatione non præci-
piti, mente distincta & attenta, verbisq. compositis: vt re-
citat Alber. de Ferra. in tract. de hor. cano. dicen. & am-
plē declarauit Guymier in suo cōmēto decreti Basilien.
in tit. quomodo diuinum officium sit celebrandum.

cxviii Princeps potest facere numerare populum suū,
vt habetur de rege Dauid ij. Regum xxiiij. c. qui fecit nu-
merare populum Israël, vt sciret numerum eius. & habet-
ur Luca ij. in prin. q. exiuit edictum à Cæsare Augusto,
vt describeretur vniuersus orbis, de quo meminit gloss. in
verbo, descriptiones. in l. j. C. de apochis publicis.

cxix Securitas data à principe quo ad debita nō ex-
tenditur ad debitum suum, & sic ad debitum sui fisci, nisi
expresse dicatur in securitate, vt habetur in authē. de man.
prin. §. publicorum. collatio. ij. vt tenet Franciscus Luca-
ni de Parma in tracta. de iure fisci: in j. parte. arti. xxxij.
allegat duo consilia: vnum Bald. alterum Angeli, quæ
nō potui reuoluendo volumina inuenire. Facit istud pro-
istis quinquenalibus aut dilatorijs ad annū quæ imperan-
tur à principe, vt non extēdantur ad debita principū cō-
cedētū talia rescripta. & etiā dicit Guido Papę q. cccxxx.
q. non impediunt executionem sententię parlamenti. Ego
tamen vidi in curia parlamenti Burgundiæ fuisse aliās im-
perata & interinata per curiam contra arrestum illius.

cc Soluēs camerario seu thesaurario principis, non
liberatur nisi in quantum Camerarius aut Thesaurarius
principis est soluendo, notatur per Iacobum Rebuffi in l.
securitates. C. de suscepto. præpositis & arcarijs, libro x.

ccj Ponens signa principis in domo sua vel bonis,
videtur illa incorporare dominio principis, secundum
Bart. in l. facultas. C. de iure fisci, libro x. aliās illa. l. inci-
pit defensionis facultas. vide. §. in j. parte, vbi tractatur
de insignijs

de insignijs & armis. in xvij. conclusionē.
ccij. Conseruator priuilegiorum alicuius non potest esse de suis subditis, nisi sit rex, vt est tex. in c. hac constitutione. de officio delegati, in vj.

ccij. Priuilegium concessum per papam quod quis excommunicari interdici vel suspendi non possit, non extenditur ad sententias ordinariorum, nisi sit rex: quia tunc tale priuilegium extenditur etiam ad reges, vt est tex. in c. ne aliqui. de priuileg. in vj.

ccij. Soli principi cōpetit portare vestes deauratas, oloberas, seu fortē de scarlata. l. auratos. quæ est prima l. Velleia. & l. tēperent. C. de vestibus oloberis, lib. xj. dixi alibi. & idem de ornamentis equorum, in quibus non debent appōi hyacinthi, margaritæ, & smaragdi, nisi in frenis equestribus, & sellis principum: vt est text. in l. nulli licere in frenis & equestribus sellis & c. libro eodem xj.

ccv. Cor regis in manu dei est, & quocunq; voluerit inclinabit illud, vt habetur Prouer. xxj. & est tex. in episto la inter clatas. C. de sum. trini.

ccvj. Rex qui iudicat pauperes in veritate, thronus eius in æternum firmabitur, vt scribitur Prouer. xxix.

ccvij. Reges honorandi: quoniam, vt habetur j. Petri ij. c. Deū timete, regē honorificate, in licitis & honestis obediendo: vt habetur in c. si dominus. & in c. Iulianus. & in c. qui omnipotētem. xj. q. iij. Nā, vt ait Paulus ad Roma. xij. Qui resistit potestati, dei ordinationi resistit.

ccvij. Et vltimō, nunc in his pedē figendo, nec omnia sit nostrę curæ recensere, sed aliquis ociosus & curiosus indagator alios casus post me addat est, q; principis magna est potestas & prærogatiua, & quod ipse facit, nos facere debemus. c. in causis. de senten. & re iudi. notatur in c. j. de tempore ordinā. in vj. & magna est eius potētia. Eldra iij. ca. iij. dicitur em. Rex super omnia præcellit & dominatur eorum, & quodcunq; dixerit illis, faciūt, & verbum regis nō prætereunt, & omne quod voluerit, faciet, & sermo illius potestate plenus est, nec dicere ei quisq; potest, cur ita facis? Ecclesi vj. Quid plura? Temerariū est maiestatem regiā velle terminis limitare, iuxta illud. Prouer. xxv. Scruator maiestatis opprimetur à gloria. Hęc dicit Lucas de Penna in l. cōtra. col. iij. in fi. C. de remilitari, lib. xij. vide hic ante versi. l. xij. Potest enim mutare quadrata rotundis. Hosti. Ioan. And. & post eos Barba. & alij in c. cū venis sent. extra de iudicijs. Franciscus Curtius cōsilio suo. xlj. in xix. colū. vbi multa scribit & allegat de potestate principis. Et de ei? excellentia & multis casibus supra enūeratis dixi ista parte. xxxv. consideratione. Ipse em est omnia & super omnia, & princeps facit vt deus. Bal. in c. j. de noua forma fidelitatis, habet enim cœlestē arbitrium. l. j. C. de summa trini. & fide catho. Est enim iudex ordinaris ordinariorū, & legatus dei, teste Curtio in dicto cōsilio. colū. xxj. dixi hic ante. Principes etenim ministri dei sunt. c. licet de fo. compe. & principes Romanorum diuī vocabātur, secundū sanctum Thomam lib. ij. c. ix. de regimine principum. & in multis legibus sic inscribuntur. Franciscus de Parma in suo tract. de priuilegio fisci, in prima parte, artic. cxxxvj. Et, vt testis est Cælius lib. antiquarum lectio num xj. c. lxxvj. natum est, vt reges & imperatores perinde ac dij haberentur colerenturq; ex vi benefica aut prædara inuento. Vnde Cæsar apud Romanos primus, viuentēq; dei nomen est sortitus: sed & eiusdem filius Augustus ne dominum quidem se dici patiebatur, est enim hoc dei cog nomen. Et ex Appiani Alexandrini historia constat tem

pla Iulio Cæsari veluti deo publicis statuta decretis, atq; insuper communcipii clementięq; conditum vnū. Lyfandro item sed primō Græcorum templa fuisse erecta. Cyromortalium primō adorationis cultum fuisse delatum scribit Arrianus. Quam humilitatem Perse postea seruarunt & Medi. Quando vt Curtio etiam credimus, inter deos recensuere reges, tanq; maiestas imperij salutis sit tutela. Porro cū legimus fastigium imperatori decretum, intellige, vt ait Cælius, dignitatem humano fastigio celsiorem, aut templum fastigio inclytum, vel etiam consecrationem.

Sed quia principes multum priuilegiantur in suis fisci, non esset fortē absurdum hic inserere priuilegia fisci: sed quia amplē describuntur à Francisco Lucano de parma in suo tractatu de priuilegio fisci, vbi centum quadraginta fisci priuilegia enumerat, ideo non repeto, sed ad illum (licet corruptē impressum) recurre.

Si verò velis scire & accumulare multos casus sedī apostolicę reseruos, & in quibus solus papa absoluit, vide primō Hosti. in summa, de senten. excomuni. §. iij. in prin. vbi enumerat xxx. casus. Secundō per Ioan. And. in d. tit. tu. de sent. excom. c. eos qui. lib. vj. vbi recēset xxxij. casus. Tertio sunt alij xvj. casus papę specialiter reseruati, quos ipse Ioan. And. scribit in clemen. j. in verbo, excommunicationis. eodem ti. & vide Io. de Selua in trac. suo beneficia li. in ij. parte. q. iij. vbi sexaginta duos casus ponit soli papę competentes.

Vigesima quinta consideratio. Rex seu princeps etiam consequitur gloriam & laudem in construendo ciuitatem si eligat regionem temperatam, quia multum confert ad sanitatem, & longam vitam, animositatem, & ciuilem vitam. Sed nimis calida facit vigere ingenio, & defice re sanguine, frigida autem ecōuerit. Ita dicit sanctus Thomas in opusculo de regimine principum ad regem Cypri. c. xij. li. ij. vnde Homerus appellat reges ornatores populorū. Hinc dicit Beroaldus in opere de felicitate (vt opinatur) principis officium sit ornare ciuitates, & ornatum cultuq; magnifico se præbere monstrabilem. Maximum (vt ait) haud dubiè ornamentum est, & ornatissimo principi dignissimum extructio edificiorū. Olim gloriatus est Augustus se urbem marmoream relinquere, quam lateritiam accepisset. Et, vt inquit, in laudem Domitiani dictū est, vt autumat Plutarchus, edificare gaudes. Atticus Marcus quartus Romanorum rex edificator cum laude nominatur. Ideo christianissimus rex noster Franciscus huius nominis primus, ob oppidū à paucis annis ab eo constructū in Normania quod Frācisiam a suo nomine nominari voluit: & ibi est portus maris mirabilis & multum regionis conueniens, laudandus est, & magnam gloriam consecutus est. Maiorem tamen consequeretur si ciuitatem nostram Heduensem antiquā restauraret, & in pristinum statum reduceret: quod eidem persuadere conatus sum in oratione quam coram eo habui in suo iocundo aduētū & aditu huiusce ciuitatis, Anno domini M. cccccxxj.

Vigesima sexta consideratio. Honor principis multum exaltandus est, quando sicut pro vtilitate publica potest rex capere bona cum precij solutione, vt amplē scribit Lucas de Penna in l. ij. col. ij. in medio. ibi: quid autem. C. vt rustici ad nullum obsequium deuocentur, lib. xj. ita & fortius pro honore suę celsitudinis bona ipsa capere, alijq; concedere potest, quibus pretium intra quadriennium se soluturum pollicetur. l. fina. C. de quadriennij præscriptione. imo etiam rigor iniustus propter

Quinta Pars

honorem principis sustinetur, quoniam etiam pro honore iudicij seu corū que aguntur in iudicio etiam iniquitas toleratur. l. eleganter. §. si quis post. ff. de cōdictio. indebiti. Fortius pro honore principis qui iudices constituit, & facit. l. cum plures. §. ff. de administra. tutorum. sic & alias sustinetur iniquitas in casu in quo nō tāta subest ratio equitatis & honoris reipublice, vt in l. cū in eo. ff. de pactis. honor enim publicus publico cōmodo preferendus est. C. de institutio. & substitutio. etiam si cū honore seueritas miscetur. l. miles. §. socer. ff. de adulterijs. Quinimo in dolo esse presumitur, qui commodum presert honoris. l. Iulianus. ff. si quis omnia causa testamenti. ita dicit Lucas de Penna in l. preidia. C. de locatiōe preidiorum ciuiliū vel fiscalium, col. viij. versic. xxiiij. lib. xj.

Vigesima septima consideratio. Imperator inter oēs principes seculares mundū videtur esse primus, cuius magna est autoritas & preeminētia, cū sit vicarius dei in temporalibus. Bal. in l. j. C. de iure aureo, annulorum. & pōtēx appellatur: notatur in c. de capitulis. x. dist. Card. in cle. ij. de iure i. sanctissimus em dicitur & nobilissimus. tex. in l. queris. ff. de natalibus restituendis. & nil ei honorificentius, q̄ quod dicitur filius ecclesie, c. conuenior, ad finē. xxiiij. q. viij. & Christianissimus appellatur. epistola inter claras. C. de summa trin. Et supremus omnium dicitur. l. pe. & ibi Bal. C. de bonis que liberis. Sed non regis Frācie. Specula. tit. de appel. §. ij. post principium, dicā j. nec regis Hispanie. c. Adrianus. lxiij. dist. & Card. in cle. j. in prin. de iure i. oēs verō alios reges coronare debet. gl. in c. in apibus. vj. q. j. dominus em est & superior omnium prouinciarum, d. c. Adrianus. & omnium rerū, c. quo iure. lxxx. dist. c. conuenior. xxiiij. q. viij. & l. bene à Zenone. in principio. C. de quadriē. prescriptio. Card. in cle. j. de summa tri. gl. in c. per venerabile. de electio. & etiam Iudæorū. l. Iudæi. C. de Iudæis. & nulla ciuitas quātūcūq; prescribat merum imperium, etiam reseruata imperatori potest excutere iugū subiectionis, quominus eū recognoscat. Panor. in c. cum nō liceat. col. fi. de prescriptio. & cōtra Senarum ciuitatem. Decius cōsilio cccvj. col. ij. versic. respondetur, adducens Ange. in l. hęc autē. ff. de seruitu. vrba. preidiorum. dicit q̄ iurisditio & imperium possunt prescribi cum latuē cum imperatore, sed non priuatiuē, vt quis ab eo sit liber: quod an sit verum de rege Frācie j. patebit. Et etiam est superior regum. c. in apibus. vj. q. j. & omnium nationum. c. volumus. xj. q. j. & totius mundi. l. deprecatio. ff. ad. l. Rhodiam de iactu. quod an sit verum dicam in consideratione sequente. Solutus est enim legibus. l. princeps. ff. de legibus. & est supra ius ciuile. c. proposuit. extra de concessione prebendæ. quod tollere potest, notatur in c. quæ in ecclesiarum. de cōstitutio. & in l. fi. C. si contra ius vel utilitatem publicam. Minister enim dei dicitur, & seruus. Bald. in authen. habita. in vj. notabili. C. ne filius pro parte. Et lex animata in terris. textus in authēti. de consuli bus. circa finem. colla. iij. & in authē. quibus modis natura. efficiuntur legitimi. §. igitur licentia. colla. vj. & glo. in l. & quia. ff. de iurisditio. omnium iudicum. Speculator in titu. de ferijs. §. j. in fine. Solo verbo illi creditur. xcviij. dist. finctio. c. nobilissimus. etiam in facto proprio sine die & cōsule. Bal. in l. ex his. in vlti. col. C. de testamē. militis, & etiam dicitur philosophie plenus, vt dicit tex. in l. cū Syl lanianum. C. de his quibus vt indignis. & ibi do. meus lafon: quæ omnia dici possunt de quolibet summo principe, vt de rege nostro.

Et omnes iurisdictiones deriuantur ab eo, sicut à fonte. Bal. in c. primo, in primo notabili. titulo, q̄s dicatur dux, marchio, comes. de quo per do. meum Iaso. in l. j. col. ij. C. de summa trinita. Serenissimus etiam nūcupatur. ad quod facit c. Salonitanæ. lxiij. dist. & l. j. C. vt nemini liceat in emptio. specie. li. x. & de celsitudine & maiestate Imperialis est textus in l. fi. C. de cōsulis, lib. xij. & de celsitudine in §. j. insti. quibus modis ius patrie potestatis soluitur. & videatur in c. solite in suprascriptioe & nigro: vbi intituitur illustrissimus & præcellens: & de eius sublimitate videatur ibi. Præest em vniuersæ ditioni quæ videt ascendētem & descendētem solem, & quæ ex vtroq; latere est, vt dicit textus in authē. vt omnes obediant iudicib. prouinciarum. §. hęc cōsiderantes, in princ. colla. v. & est dominus orientis, occidentis, meridiei, & septentrionis. Bal. cōsilio. ccclix. li. ij. & dicit Barba. cōsilio. xxxviij. in j. volu. & cōsilio. xxiiij. li. ij. quod licet sint aliqui principes & reges qui in eorū territorio equiparatur imperatori, vt de rege Frācie, vt infra patebit, tñ nullus esse videtur qui tanto titulo sit honestadus sicut Imperator: quod nō assentit Bal. in d. cōsilio. ccclix. nec Barbatia in cōsilio suo xxxiiij. in ij. vol. & dicit Barba. in c. verum, de fo. compe. in fi. quod non creditur quod leges apponētes præcipua priuilegia Imperialis cuius minis extendatur ad regem: quoniam, vt dicit, Imperator æquiparatur deo. l. si quis maior. C. de trasfac. & ideo dicit ibi Bal. quod illa lex nō habet locū in rege, vt dicit ibi Barba. quod credere esse verum de regibus recognoscitibus Imperatorē in superiorē, fecus verō de rege nostro Francorum quē est monarcha in suo regno, vt infra dicam.

Et licet omēs alij principes vna tñ corona coronentur, tñ imperator triplici coronatur. notatur in cle. j. de iure iur. & ibi glo. dicit, q̄ prima est ferrea quā recipit ab archiepiscopo Coloniesi Aquisgranis eiusdē dicecesis: ferrū autem fortitudinē desinat, qua vincere debet rebelles, & infideles conculcare.

Secūda est argentea, quā ingressus Italiā recipit ab archiepiscopo Mediolanēsi in villa Modinensi eiusdē dicecesis: tamen Henricus recepit illam Mediolani in ecclesia sancti Ambrosij. Argentum autem mundiciam & claritatem significat, & ipsum principē talem esse debere. est cōtrarietas in hoc, vt statim dicam, quia aliqui dicunt q̄ prima est argentea, & secunda ferrea.

Tertia est de puro auro, qua coronatur per Papā in ecclesia sancti Petri ad altare sancti Mauricij, & designatur autē quod oibus metallis est excellentius ipsum Imperatorem alijs regibus & principibus in potentatu & iustitia excellentiorem esse debere.

Sic olim in his tribus metallis dabantur Romanis tributa, vnde fuit indictio, quæ est terminus quindecim annorum cōtinens tria iustra; & quodlibet iustrum cōtinens terminum quinq; annorum: vt probatur in litem quæritur. §. qui impleto. ff. locati. Et indictio dicta est, eo quia in singulis quindecim annis indicebantur tributa Romanis. Nam in primis quinq; annis indictmentis dabantur Romanis tributa in ferro pro armis, in secūdis argentū pro stipendiarijs, in tertijs aurum pro republica: & de hoc. l. vnica. in fi. C. de iustitia. codice confirmando. & gloss. in authent. vt præponatur nomen imperatoris. in verbo, indictmentis. colla. quinta. Panor. & Card. Florentinus dicit Zabarella in cap. inter dilectos. in gloss. indictmentis. extra de fide instru. vbi dicunt, q̄ ad similitudinē huius dantur tres coronæ Imperatori.

Et cum

Et cum corona imponatur capiti propter honorē, vt dicit Bar. in l. sed & reprobari. in ij. col. in princ. in versu. Raynerius. ff. de excusatio. tutorū. inducit ff. de excusatio. tutorū. in lectura Neapoli, nō tamē ita clarē loquitur. melius facit textus in l. vnica. C. de athletis. li. x. vbi dicit coronā. i. gloria victorię. & facit. l. commodius. ff. de re iudi. & quilibet rex ratione vnus regni tantum habet vnam: Imperator verō tres, ideo à maioriāte honoris etiam eidē maior honor debetur q̄ ceteris principibus.

Et de huiusmodi tribus coronis aliter scribit, & dicit Alberi. in suo dictionario, in verbo. corona. vbi dicit, q̄ Imperator accipit tres coronas ad denotandū tria, quæ debēt esse in eo. Primū, quia inquantū est rex vniuersi orbis debet habere puritatē cōsciētīæ, honestatis & cōtinentiæ. Nam, sicut refert Tullius, cū Pericles & Sophocles philosophi colloquerentur, contigit puerum iuuenē inde transire, cuius pulchritudinem laudauit Pericles, & ait Sophocles. O Pericles, nō solum prætoris manus à pecuniæ lucro, sed etiam oculos à libidinoso aspectu continentes esse debent. Et ideo Imperator primò corona argentea coronatur, qua continentiam notat. Secundò debet Imperator habere virtutē & consciētiam. Vnde Salomon Ecclesi. vij. Noli quærere fieri iudex in prouincia, nisi valeas virtute disrumpere iniquitates. & ideo ferrea corona coronatur, quod est durissimum metallū, & omnia domat. Tertiò debet habere scientiam & prudētiam discernendi bonum à malo: & ideo coronatur tertia corona aurea. Vnde Salomon. Da seruo tuo cor docile, vt sciat discernere inter bonum & malū. Sicut enim metallū auri est preciosius omnibus, ita etiā & sciētia preciosior est omnibus quæ possunt desiderari. Et iste coronæ indubitanter processerunt ad similitudinem saluatoris nostri qui fuit rex vniuersalis, & ideo sacra scriptura eum dicit coronatum his tribus coronis, Zacha. v. Sumes, inquit, argētum, & pones in capite Iesu. De corona ferrea figurata est i Sedechia qui fecit sibi coronā ferream & mītrā ornatam: de quo habetur ij. Regū c. xxij. Fecit quoq̄ sibi Sedechias filius Chanana cornua ferrea. & ij. Paralipo. c. xvij. Sedechias vero filius Chanana, fecit sibi cornua ferrea. De corona aurea habetur Apoca. xliij. Vidi, inquit, supra nubē similem filio hominis habentem in capite suo coronā auream. Hanc coronā auream etiā figuratā reperimus in Aaron, vt Ecclesi. xlv. Et propria corona aurea dicitur diadema, vt not. gloss. in clemen. j. de iure iuran. faciens differentiam inter coronā & diadema: de quo etiam vide per lo. de Platea in proce. institutio. Idem Alberi. in dicto loco dicit se inuenisse in quodam sermone in festo sancti Stephani hoc modo, videlicet. Imperator recipit tres coronas, primam in Alemania ab archiepiscopo Argentino, & est argentea: & quando dat ei archiepiscopus dicit, q̄ Imperator in anima sua & corpore suo debet esse purus & mundus, sicut argentū quod est purum inter alia metalla. Secundam recipit in Mediolano ab archiepiscopo Mediolani in ecclesia cathedrali, & est corona ferrea, & recipit eam genu flexo: & dicit ei archiepiscopus. Istam coronam mihi defendes: non intelligens de illa corona materiali, sed quia sicut ferrum est metallum, de quo fiūt infiniti labores & est durissimū & fortissimum metallū, ita Imperator debet esse paratus ad sustinēdū omnem laborem corporalem pro posse, & constans debet esse in iustitia exhibēda, maximē pupillis & viduis & miserabilibus personis. Tertiā coronam recipit Romæ à summo pontifice vel ab alio eius vices geren-

te, & est aurea: & quando Papa ponit sibi supra caput dicit. Eto fidelis vlq; ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ, Apocalipsis ij. & ista designat fidelitatem & prudentiam sciēdi discernere bonum à malo, dicit tamen Hostiensis in capitu. antiqua. de priuilegijs, q̄ episcopus Hostiensis qui est inter Cardinales primus, habet ex priuilegio ius coronandi Imperatorem. Et ideo, vt videmus, cum tres habeat coronas, honorandus est ultra alios principes & reges huius seculi, qui tantum habent vnam, scilicet vnus regni: quia habēs duo regna, potest habere duas coronas, vt dicit ibi Albericus.

Cum ergo rex Hispaniæ habeat septem regna, videtur q̄ habere debeat septem coronas, & sic quod maiore gloriā habere debeat: cum corona seu diadema detur pro gloria, vt dicit Lucas de Penna in l. temperent. C. de vestibus oloberis & auratis, lib. xj. dicā. j. ista parte, in xxxvij. consideratione.

Vigesimo octaua consideratio. Videndum est an Imperator sit dominus totius mundi, ita q̄ etiā reges Franciæ & Hispaniæ sint illi inferiores, & sic an sit maior totius orbis. Et in hac consideratione recitabo opiniones sequentes, & adducam rationes hinc inde, vt intelligantur ea quæ hic ante dicta sunt de imperatore.

Prima opinio est Itolorū, qui tenent q̄ imperator est dominus titius orbis, maximē glossatorum: vt est gl. in l. bene à Zenone. C. de quadriē. præscriptio. glo. in c. per venerabilē. qui filij sint legitimi. glo. in c. super specula. extra de priuile. glo. in c. in apibus. vij. q. j. gloss. in c. Adrianus. lxiij. dist. glo. in c. venerabilem. de electio. glo. in c. conuenior. xxij. quæstione vij. glo. in c. futura. xij. q. j. glo. in c. si imperator. xcvi. dist. gl. in c. vltimo. l. di. tin. facit textus in l. de precatio. ff. ad legem Rhodiam de iactu. & in l. bene à Zenone. C. de quadriē. præscriptio. facit tex. in l. cum multa. C. de bonis quæ liberis. vbi dicitur summus superior. facit tex. in l. ij. C. de offi. præfecti prætorio Africę. in prin. ibi: & omnia quæcūq; in partibus Hispaniæ vel Galliæ siue Francorum aguntur. facit tex. in l. si duas. §. j. vers. vniuerso autē orbi conueniens est cuius subiectum est capitulum hoc. ff. de excusatio. tutorum. facit tex. in l. j. vers. nostri orbis. C. de raptoribus virginum. facit tex. in extrauaganti ad reprimendam. ibi, omnia esse principis.

Hanc opinionem sequuntur canonistæ, videlicet Hostiensis, Ioan. Andr. & Anto. de Butrio in d. c. per venerabilem. qui filij sint legitimi. Cardi. Zabarella in c. pastoralis. de senten. & re iudi. Andreas Siculus in c. nouit. de iudicijs. idem Hostien. in summa. de offi. ordinarij. §. j. vers. sed & imperator.

Hanc etiam opinionem tenuit Bar. & omnes Itali & ultramontani in l. j. C. de summa trini. & fide catholica. Bulga. & Alberi. in d. l. bene à Zenone. C. de quadriē. præscriptio. & Martinus ibi dicit etiā quo ad proprietatem, quod dicit esse verum coram Federico imperatore, quod Bulgarus negauit. vñ successit illud: Bulgarus dicit equū, sed Martinus habuit æquum. & cum Martino tenuit Bar. idem Bar. etiam in l. j. §. per hanc. ff. de rei vendi. idem in extrauaganti ad reprimendam. in verbo, totius. ibi, omnia esse principis. idem in l. si duas. §. grammatici. per illum text. in verbo, vniuerso. ff. de excusatio. tuto. idem gl. & Bald. in c. j. de pace iura. firman. colla. x. vbi plus dicit Bald. q̄ cum rex Franciæ sit de comprehēsis in l. ij. C. de offi. præfecti prætorio Africę, q̄ peccant Francigenæ & multi alij reges qui ex consuetudine dicūt se non esse sub-

Quinta Pars

ditos imperio: sed dominus Bal. non bene dicit & ignorauit veritatē in hoc casu, vt statim dicitur. idē tenet Bar. in l. hostes. col. ij. ff. de captiuis & postli. reuersis. vbi dicit nō agnoscens veritatē in hoc casu & errans notoriē, & in terminis iuris, & in vera iuris dispositione, q̄ fortē si quis diceret imperatorē non esse dominum & monarcham totius orbis, q̄ esset hereticus: quia diceret contra determinationem ecclesię, videlicet contra textum euangelij. Exiuit editum à Cælare, vt describeretur vniuersus orbis, Luc. cælij. & q̄ ita Christus vt populus recognouit imperatorē vt dominum, idem notat Ange. Areti. in l. j. ff. à quibus appella. non licet. & in §. j. in expeditione gloss. in verbo, Romanorum. in sti. de patria potestate, sed in hoc omnes errauerunt & non intellexerunt quomodo sit capiendum istud verbū vniuersus orbis, quia debet intelligi cū restrictione, scilicet subiectus populo Romano & imperatori, vt infra dicam: quia si assumeretur vniuersaliter in genere vniuersali & generalissimo esset falsissimum, cū nunq̄ vniuersus orbis generaliter fuerit subditus imperio. Et etiā Bar. assumpsit istud verbum hereticus nimis generaliter, quia pro tam simplici casu non debet dici quis hereticus, cū istud non sit contra decem præcepta decalogi, nec contra symbolum.

Et si hoc dicunt iura imperatorum, affirmāt de seipsis quod alij non dicunt: ad quod alij principes non consenserūt nec fuerunt vocati. Istam eandē opinionē etiā tenent ferē oēs qui scripserunt moderno tēpore in l. j. C. de summa trini. & fide catho. & inter alios ibi do. meus Iason qui vidētur tenere istam: sed salua etiā eius pace errauit, & hoc maximē, quia tunc tēporis erat subditus duci Mediolani, qui dicit se esse subditū imperatori, cū quo dux ipse habebat confederationē, maximē cū Maximiliano imperatore, qui tūc prætendebat auxiliū ab ipso imperatore contra Ludouicū duodecimū Francorū regē, qui prætendebat dictū ducatū Mediolani contra Ludouicū Sforziam, quem dictus Ludouicus duodecimus expulsiuit à dicto ducatu, & illum in Franciā adduxit captiuum, vbi mortuus est, ita q̄ dictus Ludouicus gauisus est ipso ducatu, & post eū Franciscus primus Francorū rex eius successor, maritus Clauide reginæ filix dicti Ludouici: & timuisset forē ipse do. Iason aliquid scribere contra Imperatorem, ne fortē dux Mediolani egredere tulisset: sed aliās credo q̄ nisi fuisset timor prædictus, dixisset veritatem: & licet postmodum fuerit stipendiatus sub rege nostro, & potuisset pro eo multa dicere, tamen tacuit motus priore amicitia.

Prædictam etiā opinionem tenuerūt Cy. Bal. Paul. de Castro & Saly. in d. l. j. & Nicolaus de Neapoli in d. l. si dias. §. j. ff. de excusatio. tutorū. Eandē opinionē tenet Bar. in l. si. per illum text. C. in quibus causis coloni sensibus, lib. vndecimo. & eadem tenuit Bertachinus in suo tractatu, de solutiōe vestigaliū. in secūda parte. eandē tenet Bar. in proce. forū. & Bal. in l. j. in princ. ff. de offi. præfecti vrbis. Oldradus in consilio suo lxxix. incipi. cōsueuit dubitari. Bal. in l. cū multa. per illum textū. C. de bonis quæ liberis. & in l. ex hoc iure. ff. de iustitia & iure. eandem etiam tenet Ioan. de Imola in l. infamē. circa finem. ff. de publicis iudicijs. vbi dicit, q̄ aliqui sunt reges qui nō recognoscūt superiorem: de quibus in ca. per venerabilem. extra qui filij sint legitimi. quod dicit verum esse de facto, quare vidētur magis delinquere: & idem Ioannes de Imola in l. imperatores. in principio. ff. de appellatio. & Ange. in l. si retentus seruus. ff. de legatis j.

Alia est opinio contraria, quā doctores citramontani tenuerūt, videlicet q̄ imperator nunq̄ fuit dñs totius orbis: & ita tenuerūt Iac. de Rauēna, Petrus & Ioānes Fabri in dicta l. j. C. de summa trinitate. & in l. bene à Zenone. C. de quadriē. præscriptio. & in l. prima. C. de summa trinitate & fide catholica. vbi adducit testimonia antiquarū scripturarum veteris & noui testamenti ad probandum q̄ fuerunt alij qui habuerunt dominia omni tempore vt fuerunt: & hoc iure diuino, humano, & ciuili probatur.

Et primò videndo de iure diuino, quod testamentum vetus continet: quoniam in veteri testamento nō reperitur inuentum fuisse imperium, sed solum initium habuisse tēpore quo populus Romanus in eū transtulit potestatem. l. ij. ff. de origine iuris. Vñ deus qui cūcta creauerat, vt habetur ij. c. Gene. secundum vetus testamētū dominus erat omnium, vñ Psal. xxij. dicitur. Dñi est terra, & plenitudo eius: orbis terrarū, & vniuersi qui habitant in eo. Ipse em̄ à principio per seipsum rexit & iurisdictionē exercuit, sicut factor rem suā gubernat & regit: & homini dedit præcepta & prohibitiones, Gen. ij. & ipsis transgredientibus poenā imponit, Gen. ij. & iij. c. quia expulsiuit eos à paradiso, & per se puniuit Lamech, Gen. iij. & v. & multos alios etiā, & hoc ante dicunt Inno. Hostien. Io. Andr. & Abbas in c. licet ex suscepto. extra de foro competenti. & sic deus rexit mundum per seipsum vsq̄ ad Noē.

Tamē quia propter hominē tanta creauerat, Gene. j. l. in pecudū. ff. de vsuris. ea ipsi homini cōcessit, vt habetur Psal. cxij. Cælum cœli dño, terrā autem dedit filijs hominum. Et quia cōmunio parit discordiā. l. cū pater. §. dulcissimis. ff. de leg. ij. voluit q̄ occupati cōcederetur, vt habetur Deu. xij. c. vbi dicitur. Quacūq̄ terrā calcauerit pedus tua sit. & à lege ista promissa fuerunt regna, vt appareret in Dauid, Saul, & Salomone, & pluribus alijs approbatis à deo: vt habetur in c. j. de sacra vnctione. §. vnde in veteri. & j. Regum xvij. c. vbi enumerantur aliqui reges vncti mādato domini. Et dicitur Prouer. viij. c. Per merces regnant. & in epistola inter claras. C. de summa trinitate. & Psal. lxxj. Deus iudicium tuum regi da. & per libros regum per totum fit mentio de regibus.

Ex quibus constat, q̄ dignitas regalis potius saltem prius est introducta à deo q̄ imperium, cū illo tempore nulla mētio esset de imperio & imperatore, vt dixi in consuetudinibus nostris ducatus Burgundię, in proœmio: in glo. du sainct empire. & meriti si nulla tunc fieret mentio de imperatore, cū nullū adhuc esset imperium: sed postea per multa tēpora & post nouā legem, id est post testamentū nouū incepit, cū tempore testamētū noui adhuc nō fiat mentio de imperio, bene fit mētio de regibus, cū habeatur, prima Petri ij. c. Deū colite, regē honorificare. & illud: Subditi estote omni potētī, siue regi tāq̄ præcellētī, & ducibus ab eo missis, vt extra de maio. & obediē. c. solitæ. imo per Christum omnes monarchiæ fuerunt destructę & reprobate. Fuit ille lapis sine manibus abscissus qui statuā percussit in pedibus & contriuit: per quā statuam ille quatuor monarchiæ figurantur, scilicet Assyriorum, quæ fuit prima, & dictum fuit regnū Babylonicū, quod fuit orientale & sub rege Nino primo introductum. Alij sub Belo tempore Thare patris Abraham, & ab illo tempore non desit, nec intercidi nomen regum, vt testatur Iodocus Clithoueus in suo libro, de officio regio. cap. ij. Alij sub Nemroth venatore robusto, qui dictus fuit venator, id est Tyrānus, sub quo fuit principium regni Babylonicū.

Ionici, vt habetur Genesis decimo.

Et de Assyrijs translata est ad Medos & Persas sub Cyro et Dario, vt habetur amplè Danielis quinto: & hoc propter superbiam Balthasar regis, & iniustitiam, et quia vasa aurea in templo Ierusalem accepta fuerunt per Nabuchodonosor, in quo Balthasar eius filius rex bibit in conuiuio. Et à Persis in Græcos sub Alexandro magno. & à Græcis translatum est ad Romanos sub Octauiano magno: quod dominium demum subiugatum est & subditum Christo. Et illis temporibus vtrum essent reges & principes apud alias nationes, dicit archiepiscopus Florentinus in tertia parte suæ summæ, libr. xxij. c. v. §. xiiij. ignotū esse apud eū saltem, sed apud Historiographos non est ignotū: cū tempore Nini primi regis Assyriorū Aegialeus erat rex in Sicyonia, de quo meminit Philippus Bergomensis in suo supplemento Chronicarum, libro ij. & Augustinus de ciuitate dei, libro lxxxj. sic dicens. Si cyoniorum regnū admodū paruum erat, et tale regnum peruenit ad Athenienses his temporibus.

Etiam Hispaniarum regnum ortum habuit à Thubal Iaphet seu Phaleæ filio, testante Isidoro, vt refert idē Philippus Bergomen. eodem libro.

Hoc eodem tempore fuit Zoroastes artis Magicę inventor primus Bactrianorum rex, teste eodem Philippo, loco quo supra. Erant et plura alia regna, vt Boëmorū, Scytharum, Thessalorum, Aegyptiorum & Amazonū foeminarum vsq; ad tempora Alexandri.

Fuit & Idumæa regio quæ habuit regem, et Ogyppus in Athica prouincia Achaiæ rex.

Hoc tempore fuit regnum Fræcorum, vt habetur per eundem Philippum, libro iij.

Et erant tunc temporis reges in Iudæa, vt Saul, Dauid, Salomon à deo approbati, vt videri potest amplè in libris Regum.

Erant etiam reges in Lydia, quorum regnum habuit finem tempore initij Persarum regni, vt refert ibi idem Philippus.

Erat etiam tunc temporis principatus Heduarum, quorum ciuitas principalis erat Augustudunū, qui nulli subiiciebantur: de quibus amplè Iulius Cæsar in suis cōmentarijs.

Ex quibus constat et ex his quæ videri possunt per supra dictos, q; vsq; ad tempora Alexandri illa prima monarchia non fuit vniuersalis.

Et durauit hoc imperiū seu illa monarchia mille cxxl. annis secundū Augustinū, libro quarto de ciuitate dei: sed vt habetur Genesis decimo, illo tempore non erat monarchia, quia terræ fuerunt diuisæ inter filios Noë.

Tempore verò Cyri Darij primi regis Persarum, qui habuit secundam monarchiā, erant plures alij reges apud alias nationes. Nam talis monarchia durauit ducentis triginta annis sub nouem regibus, quibus temporibus fuerunt multa alia: vt Romæ Lucius Tarquinius Prisci Tarquinij regis filius, qui rex fuit apud Romanos, & regnauit annis xxxv.

Balthasar Caldæorum rex, Zorobabel apud Iudæos princeps his temporibus fuit, & tempore Darij etiam non anno regni sui erāt reges Romani qui tunc exacti fuerunt et consules creati: qui rexerunt Romanos vsq; ad annum nonum post exactos reges, quo tempore fuit instituta dignitas dictaturæ: & post illam fuit facta electio decē virorum, apud quos fuit imperium Romanum.

Fuit & temporibus prædictę monarchiæ Persarum regnum Atheniēsum, & tēpore Darij cognomēto notus, Alcibiades Atheniensium imperator: etiā post eum Zenophon, & Horestes tertius Macedonum rex, & Amyntias xv. Macedonum rex.

Fuerunt etiam his temporibus multa dominia et regna, de quibus per eundem Philip. Bergomensem in suo supplemento chronicarum, libro v.

Ex quo constat, q; licet Persæ & Medi obtinuerint principale dominium, non tamen vniuersale: & istud satis demonstratur ex dictis Danielis v.

Tempore verò primi regis Græcorum qui fuit Alexander, in quē translatum fuit regnū Persarum, licet se nominari fecerit terrarū regem & mundi principē, non tamen fuit vniuersalis, cū suo tempore Pyrrhus fuerit rex Epyrotarum, Brutus rex Anglorum, & Suardus rex Francorum: de quibus meminit idem Philip. Bergomen. lib. vj. sui supplementi chronicarum. j. arti. de quo tamen Suardo non facit mentionem Guaguinus in chronicis Fræciæ, nec eum inter reges Francorum nominat.

Erat & his temporibus Brenus Gallorum Senonēsiū dux, qui totam Asiam subegit, ita q; reges Asiæ lacessiti ingenti pecunia pacem mercati fuere. Ptolemæus verò Macedoniae rex ausus illi occurrere victus est, et multis vulneribus saucius captus est.

Fuit & illo tempore Insulorum regnum.

Sed regnū Alexandri post eius mortē fuit in duodecim partes diuisum, anno mūdi ante Christi aduentū cccxij. vt habetur li. j. Maccabæorū, in prin. tempore cuius fuerūt & multa alia regna, multę dominatiōes et principatus: vt videri potest ex dictis ipsius Philippi, eodem libro vj. Maximè regnum Syriorum, regnum Asiæ, & in Macedonia erat Cassander Antipatri filius rex vnus.

Quo tempore etiam Romani Samnitibus imperabāt: Tarentini verò & Carthaginenses tunc etiam principes habebant. Cū essent potentes & bellum gerebāt in Romanos & Romani in eos. His etiā temporibus fuit regnū Parthorum, cuius regni fuit primus rex Arsaces, & secundus Arsaces eius filius.

Eodē verò tempore erāt reges in Aegypto & etiā in Asia & Syria, et plures alij principatus & dominatiōes, de quibus supra dictū est, quæ nō erant extinctæ, vt erant in Angliā, & Francia reges, in Macedonia, & Iudæa. Et ista duo regna scilicet Macedonū & Aegyptiorum post Alexandrū fuerūt per multa tempora simul, & eodē tēpore diuersa post Alexandrū magnū, tempore cuius erāt plura, vt supra dictū est: & fuerunt etiā pro maiori parte temporis vsq; ad imperium Romanum, & tempore Octauiani imperatoris. Et durauit regnum Macedonum annis sexcentum quadraginta quatuor: sed his temporibus fuerunt multa alia dominia, multi deniq; reges, vt supra dictum est vsq; ad Octavianum: imo iam inceptum erat regnum Romanorum quod mutatum fuerat in consules, dictatores, deinde & decem viros, post modum & consules iterum vsq; ad tempora Octauiani.

Ex quibus cōstat, q; per hæc tempora illa monarchia non fuit vniuersalis, quicquid voluerint dicere domini legistæ vltromontani, & archiepiscopus Florentinus in loco supra allegato, qui non viderat nec legerat chronicas historiographorum: quoniam, vt dicit, ignotum est sibi tempore prædictorum regnorū alias nationes habuisse reges. Et ex his cōstat prædicta regna dñationes & imperia

Quinta Pars

originem habuisse à violentia, vt perpulchrè examinat Petrus Bertrandus huius nostræ ciuitatis & diocesis Heduën. Cardinalis episcopus in suo tractatu de origine iurisdictionum, in prima quæstione.

Tempore verò Octauiani imperatoris in què plures dicunt translātū fuisse imperium, credo q̄ in hoc est error, quia Caius Iulius Cæsar, qui fuit ante eum quinquagesimo primo anno ante Christi aduētum, fuit imperator Romanus, qui imperio Europe tantum potitus fuit, vt refert idem Philippus Bergomas, libro vij. & cū in Græciam traiecisset, vniuersi orientales reges ad eum conuenerunt, & tempore ipsius Iulij Cæsaris imperium Romanum initium habuit, & nō fuit dictus rex Romanorū, sed Cæsar. Hinc est, q̄ non dicebātur reges, quōd id nominis Romanis odiosum esset, sed Cæsares appellati sunt: quo tempore nō reperitur q̄ plura alia regna principatus & dominationes de quibus supra fuerint subiecta imperio, imo tempore suo erant multæ dominationes in Gallia, de quibus per eum in suis cōmentarijs: nec reperitur q̄ tenuerit Galiliam integraliter, vt infra dicā: nec Hispaniam & Græciā, nec regnum Macedonicum, Parthorum, Syriæ, & alia de quibus supra in totum, maximè sine controuersia & bello, quoniam tam breui tempore quo imperauit tot regna obtinere non potuisset. Cū à tempore adepti imperij, quod fuit anno quadragesimo octauo ante aduētum Christi, tantū vixerit quinque annis, & sic mortuus est ante Christi aduentum anno quinquagesimo primo, quo tempore incepit regnare Octauianus, & imperauit per annos quinquaginta sex, menses sex: quo tempore erant multi reges, & principes, multa etiam dominia & principatus, quæ nō subijciebantur imperio Romano, de quibus infra.

Tempore cuius etiam Marcus Antonius Octauiani frater Asiam, Ponthum & orientem tenuit.

In Germania etiam Iolianam, & Varianam cladem perpeffus fuit.

Hoc tempore etiam regnabat Christus, cui data erat potestas in coelo & in terra.

Regnabat etiam tunc Herodes rex Hebræorum, qui Mariannem reginam vxorem suam occidi iussit, eo q̄ accusata fuisset q̄ ad Octauianum effigiem suam trāsmisisset, vt in sui desiderij prouocaret: & vsq̄ ad illū diem non defuerūt principes Iudæis. Tēpus quippe erat vt veniret ille cui promissum erat, quo nouo promissum est testamento, vt ipse esset expectatio gentium, ex quo cessauit eorū vnitiō, hoc est imperium: quia ex Danielis sententia sanctus sanctorum venerat, & ideo Herodem in alienigenā habuerunt. Cui postea successit Herodes antipas Herodis filius: & Archilao de regno pulso Iudæorum regnum in quatuor tetrarchias, id est partes diuisum est, & huic Galilæa obuenit, quæ est regni Iudæorū quarta pars. Post quos successit Agrippina Germanici coniunx regina Iudæorum, & post eam Agrippa magnus Aristoboli filius, qui tunc habuit fratrem nomine Herodē Calcidis regem.

Et tempore quo regnare incepit fuit anno ante Christi aduentum xxxij. & Burgundionum regnum initium habuit post Christi aduentum anno xxxv. quod nō habuit finem nisi post Christum cccclxxxvij. & sic nec tempore Octauiani erat monarchia vniuersalis.

Plures etiam tunc temporis erant principes in Gallia, de quibus infra dicam, quando capiā imperium à tempore Iulij Cæsaris, & etiā in Hispania et Africa, de quibus supra, de quorum annihilatione & euerfione nō constat,

& si hoc fuisset factum, esset ex violentia & rapina, nō ex debito modo.

Quod quidem imperium, quia per violentiam erat occupatum, & propter eorum iniustitias fuit subiugatum & subditum Christo, vt habetur in visione Danielis c. ij. signatum per lapideam situam illam in puluerem redigentem: & hoc dignum fuit, quia dignum est, q̄ propter iniustitias regū & diuersos dolos regnum de gente in gentem transferatur, Ecclesiastes x. c. & ostensum est Octauiano imperatori per Sibyllā Tyburtinam die qua natus est Christus dominus dominantium, vt dicit idē Archiepiscopus Florentinus in loco hic ante allegato. Et factum est regnum huius mundi domini nostri Iesu Christi: cū, vt habetur Apoca. xj. c. sibi enim data est omnis potestas in coelo & in terra, Mat. vlti. cap. vt impleatur illud Ezechielis. Faciam eos gentem vnā, & erit vnus rex omnibus imperans, & non erunt vltra duæ gentes. vnde glo. Danielis ij. dicit, q̄ sicut à principio nihil fortius imperio Romano, sic in fine nihil debilius inuenitur.

Et ex his constat nunquā ante Christi aduentum fuisse aliquem de iure monarcham & dominum vniuersi orbis, cū, vt dictum est supra, fuerūt plura regna etiam à deo permilla & instituta, vt de rege Dauid, Salomone, & sic de alijs. Nec licuit imperatori ea sibi appropriare prohibente lege naturali & diuina quæ habet: quod tibi nō vis fieri, alteri ne facias. Mat. vij. & in proemio. decreta. Nec licuit eis transgredi terminos quos posuerunt patres antiqui, Prouer. xxij. c. in fi. & in præceptis decalogi, Non concupisces rem proximi tui, Exodi xx. in quo omnis rapina & violentia prohibetur. xxiiij. q. v. c. pœnale.

Et prædicta faciunt, quōd de iure diuino non reperitur imperium fuisse institutum prout regna, & sic quōd nunquā imperium ante Christi aduentum habuerit vniuersale dominium totius orbis.

Imo etiam imperium Christi nunquā fuit vniuersale quo ad temporalitatem, cū ipsemet dixerit: Regnum meum non est de hoc mundo, Ioā. xvij. & suo tempore fuerūt principes, vt Octauianus Tyberius, sub quo passus est, & voluerit eorum iura intacta seruari dicens. Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari: & quæ sunt dei, deo. Marci xij. Matthæi xxij. & Lucæ xx.

Et tunc tēporis erant plures principes in Gallia, Asia, Africa, Burgundia, Italia, Hispania, etiam in Calcide, & Iudæa. Et statim post incepit esse regnum Burgundionū, vt iam dictum est supra, videlicet anno Christi xxxv. vt refert idem Philippus Bergomen, libro viij.

Etiā Scythæ ab alieno Imperio, aut intacti, aut inuicti manserunt. Dariū regem Persarum à Scythia turpi sum mouere fuga. Cyrum cum omni exercitu trucidarūt. Alexandri magni ducem cum copijs vniuersis deleuerūt. Romanorum audire, non sensere arma.

De iure verò humano siue naturali adhuc minus, quia illud ius erat commune omnibus animantibus rationabilibus, & irrationabilibus, & omnia erant communia: vt l. j. ff. de iustitia & iure. §. ius naturale. & prima distinctio. c. ius naturale. & de iure gentium, quod etiam naturale vocatur, institū. de rerum diuisione. §. singulorum. per occupationem dominia sunt distincta & regna condita. l. ex hoc iure. ff. de iustitia & iure.

Et sic constat, q̄ iure illo naturali seu iure gentium solum erant reges, cū non dicat imperium, nec tunc erant imperatores, vt ante dictum est: reges tamen erant imperatores,

ratores cūm dicit rex. j. Regum viij. c. hoc erit ius regis qui imperaturus est vobis. notando verbum, imperaturus: ex quo quilibet rex potest hoc respectu dici imperator.

De iure verò ciuili dicit Albericus in loco supra allegato, q̄ duplex est propriū: scilicet propriū cuiuscūq; ciuitatis, vt in l. oēs populi. ff. de iustitia & iure. Aliud est propriū ius ciuile Romanorū per excellentiam. §. sed quoties. insti. de iure naturali. Et tunc sic, si ius ciuitatū vel prouinciarū consideremus, multæ ciuitates & prouinciæ nō sunt imperio. Nam, vt dicit, in Hispania, vt dicūt doctores in c. causam, le second. extra q̄ filij sint legitimi. & Nicolaus de Vbaldis in tractatu de iuccessio. ab intesta. cxij. charta. versi. vltimus modus legitimi. quicūq; allegaret legem imperatoris, capite punitur. Veneti verò & multi alij non seruant iura imperatorū, nec etiā Galli & Franci, quia non subijciuntur legibus imperatorum, nec eas allegant, nisi in quātum fulciuntur ratione, & nō aliās, vt dicit Bal. in l. nemo. C. de senten. & interlocu. omni. iudicum.

Si verò cōsideramus ius ciuile Romanorū, & isto possemus nos de facili expedire, quia nō est credēdū illis quorū repellentur actores. c. fraternitatis. de hereticis. c. licet ex quadam. de testibus. l. mathematicos. C. de episco. a. u. di. Et non plus creditur mortuæ voci q̄ viuæ: sed leges sunt mortuæ voces principis, ipse autem est vox viuæ, in authenti. de consulibus. §. fin. colla. iij. Cūm itaq; populo Romano nō esset credēdum in facto proprio, vt. l. nullus. ff. de testibus. ergo nec credendum est eorum legibus vel scripturis.

Et conclusiue tenet Alberi. loco quo supra, q̄ nunquā imperator fuit dominus totius orbis, & hoc etiā teneretur multis, maximè ab omnibus doctoribus Aurelianensibus & citramontanis cōtra sententiā glossarū iuris ciuilis, & canonici. Hæc etiā opinione tenuerunt Iacobus de Rauenna, Petrus, & Io. Fabri in d. l. j. C. de summa tri. & fide catho. & in l. bene à Zenone. C. de quadri. præscriptio. per eosdē in §. j. insti. de patria potestate. per eosdē etiam in proce. fforum. quos secuti sunt Raphael Fulgo. Guillel. de Castillio, & Bernardus de Castillio in dicta l. j. supra allegata. Et istam etiā opinionem tenet Cardinalis Zaba. in c. venerabilem. §. verū. in ij. col. extra de electio. vbi dicit q̄ in hac materia multa ingenia laborauerunt inuestigando initium monarchiæ terrestris, & prodierunt plurimi libri de monarchia, nulla tamen disputatio potest esse minus utilis. Constat enim, vt dicit, q̄ imperium partim acquisitum fuit Romanis vi armorum, & sic etiam in alijs regnis quæ habuerunt monarchiam, vt fuit Assyriorum, quod dicitur Babylonicum. item Macedonum, quod floruit sub Alexandro. item Carthaginense, quod maximè viguit tempore Hannibalis, vt in Tito Liuiō, de secundo bello Punico. Hæc tamen regna præter Romanorum dicuntur monarchiæ, non quia aliquod istorum fuerit generale ad totum orbem, sed ad magnam partem: imo etiam Romani nunquā habuerunt totum, sed ferè totum, vt dicit Zabarel. ibi.

Et, vt dicit Albericus, hanc opinionem tenendo legibus eorum sunt conuincendi, argu. text. in c. qui syncera. xlv. distinctio. sic. Nam imperator non est mundi dominus, quoniam secundum legem imperatorum, qui dicit se dominum de iure gentium vel ciuili, habet hoc probare. l. in rem actio. ff. de rei ven.

Imperator enim duas solas causas dominij allegat, quæ scilicet habuit à populo Romano, vel quia per iustū bel-

lum occupauit ab hostibus imperij, ff. de captiuis & postlimi. reuersis. l. postliminium. & l. hostes. ff. eodem titulo.

Sed ad primum respondetur, q̄ populus non potuit plus in eum transferre q̄ habuerit. l. traditio. ff. de acquir. rerum dominio. sed non habuit dominium super alias nationes, vt. s. dictum est, & demonstratum fuit, & adhuc infra demonstrabitur: ergo nec ipse quod populus non habuit. Et si populus Romanus allegaret se habuisse, incumbet ei probatio: tamen onus probationis assumendo constat satis fuisse probatum ex supradictis, & infra adhuc per chronicas Romanorum iustificabitur: tamen contra hoc sic potest clarissimè probari.

Notorium est enim q̄ ciuitas Romana ædificata fuit per Romulum & Rhemū fratres: notatur in l. ij. ff. de origine iuris, in prin. & notatur in l. si. ff. de rerum diuisione. & habetur etiam in chronicis, lib. iij. prædicti Philippi Bergomensis, quoquidē tempore erant multa regna, de quibus ibi plenissimè: quoquidem tēpore, vt ibi clarum est, & supra satis demonstratum fuit, Romani non dominabantur toto orbi, imo etiam minimè parti orbis, & tunc habebant solum reges, & sic eorum regnum erat distinctum illo iure ciuili, quo dictum est supra, & tantum iurisdictionem habuerunt cūm locum edificauerunt, vt in §. si verò forsan. in authen. de questore. colla. vj. Vnde populus ille pro prædictos reges expellendo videntur contra se dei iram prouocasse. vj. q. j. c. deniq; & sic nec dominium nec iurisdictionem de iure habuerunt. Nam ius dicitur quod iustum est. j. dist. c. ius naturale. & per vim & violentiam ab initio sedes alienas occupauerunt. notat Inno. in c. super his. de voto. ita q̄ propter vilitatem initij cōnubia fuerunt eis à Sabinis, Albanis, & cōfinitimis partibus denegata, quod cūm hoc nouisset Romulus finxit se velle ludere ludos, idēq; publicare fecit: qua nouitate allegeti populi vicini, vt noui populi spectaculum viderent, accesserunt, ductis vxoribus & filiabus, quas cūm tenerent rapuerunt: exinde ortum bellum in Albanos, quos suæ ditioni addiderunt, & paulatim auctis viribus propinqua dominia vsurpare cœperunt: nec præscriptione se iuuare possunt, cūm semper malam fidem habuerint, tam ipsi q̄ habentes causam ab eis: & de violentia eorum conf. at per iura quæ sunt certa. l. & hæc ignorantia. ff. de iuris & facti ignorantia. ideo est ignorantia iuris quæ eos non excusabit. l. nunq; ff. de vsucapio. l. iuris ignorantia. ff. de iuris & facti ignorantia.

Et adhuc prædicta opinio Citramontanorum probatur ultra prædicta nunc reassumendo monarchiam, quæ fuit à tempore Iulij Cæsaris vsq; ad tempora hodierna: demonstrado q̄ semper fuerunt alij principes, reges, & dominationes per vniversum orbem in pluribus & diuersis partibus mundi, maximè tēpore illorum qui dixerunt se ipsos mundi dominos, & faciendo in hoc casu fundamentū pro opinioe cōtraria à Iulio Cæsare qui primus imperator et nomē tale sibi assumpsit, eo q̄ Romanis imperabat, vt tradunt historiographi: de quo gl. in l. j. ff. ad l. l. de adulterijs. aliquid sentit, vbi dicit Iulium Cæsare auūculum Gaij Augusti fuisse primū imperatorē: cūm añ tantū dominū haberent Romani, vt dictū est, per rapinā vsurpatū, & in sua origine per vim violentiā & rapinā inchoatum, ex quo ergo initū seu origo naçtę possessiois de iure inspicienda sit. l. clā possidere. in prin. ff. de acquir. possessio. l. nam origo. ff. quod vi aut clam. quæ cūm sit vitiosa nunq; prodest violento. l. auctoritatem. C. vnde vi. l. si qua

Quinta Pars

loca. C. de fundis & saltib. limitro. libro xj. Et maximè etiam de iure canonico. c. fi. & c. vigilanti. extra de prescriptio. in regula possessor. de regul. in vj. & regula peccatum, eodem tit. quia semper requiritur bona fides etiam si defuerit titulus, & sit tempus immemorabile. cap. j. de prescriptio. in vj. in l. vnica. C. de vsucapio. transforman. ita qd tale vitium transit ad successores. l. an vitium. ff. de diuer. & temporal. prescriptio. l. Pomponius. in principio. ff. de acqui. posses. §. fina. institu. de vsucap. l. hæres. ff. de vsucapio. Ideo cum non potuit primus scilicet Romulus terras & dominia per eum rapta, vt dictum est, nec etiã Iulius Cæsar, vt dixi & dicam statim, ideo nec eorum successores.

Ex quo licuit spoliatis recuperare, & vti iure suo & successoribus, & sic si de iure gentium hoc licuit Iulio Cæsari. d. l. ex hoc iure. licuit & Gallis suo tempore, qui etiam quasi ab initio vrbis conditæ ferè totã Italiã etiã vsq; Romaniam ipsa euerfa dempto capitolio, prout refert Titus Lilius in quarto primæ decadis, & Iustinus, libro xxiiij. qui etiam imperium Romanum per multos annos tenuerunt, ita qd fuerunt septem aut octo reges Franciæ imperatores Romanorum, cum à principio de Græcis translatum fuerit in francos, videlicet in Carolum magnum: quod fuit anno Christi vcccj. vsq; ad Coraldum primum successorem Ludouici tertij in imperio Gallorum: qui omnes reges Franciæ tenuerunt imperium Romanum vsq; ad annum domini vccccx. quo tẽpore fuit translatum imperium in Germanos, quoquidem tempore semper erat alius imperator in Græcia, qui dicebatur imperator Constantinopolitanus.

Et maius argumentum quod potest esse est de Iulio Cæsare, qui dicit se Gallias deuicisse, quod non est verum in totum, cum semper Aluernia, Britannia, & plures alię ciuitates supra Ligerim flumen existentes (quæ suos duces habebant) nunq; sine continuis querelis paruerunt Romanis, vt constat ex chronicis historiographorum: vt etiam dicit Oldradus consilio suo lxxix. incipien. consuevit dubitari. imperatores Romani nunq; fuerunt in pacifica possessione orbis, cum de his, vt supra dictum est, nunq; gauisi fuerint pacificè.

Vnde sub Valentiniãno vniuersa Gallia defecit, exinde de coacti sunt Romani viuere contenti sedibus suis, & legibus, nec existimauerunt deinceps alias nationes deuincere, nisi mediã virtute Gallica, vt satis patet ex chronicis: quæ quidem etiã allegandę sunt in decisionibus causarum, & credendum est illis etiam in iudicio, vt dicunt Bald. & Anto. de But. in c. inter dilectos. extra de fide instrument. glo. in verbo, transtulit. in c. venerabilem. de electio. glo. j. circa medium. in c. ex literis. extra de integritate restitut. Bar. in l. j. col. vj. & ibi do. meus Iason & alij. ff. si certum petatur. glo. & Gemina. in c. placuit. xvj. distinc. glo. ij. & Gemina. in c. in nomine domini. xxij. distinctio. & glo. iij. & Gemina. in c. j. xxvj. distinc. & idem Gemina. in c. absit. l. distinc. & glo. in procefforum. §. hæc autẽ tria. in verbo, vrbibus.

Et idem de libris historiarum quo ad facta antiqua. Geminianus in c. quamuis. ante finem. xxj. distinc. Felin. in c. cum causam. extra de probatio. & in dicto. c. inter dilectos. in viij. col. extra de fide instrumentorum.

Si igitur ex prædictis propter vim illatã populis Gallicæ debeãt dicere se dominos, prout dixi supra post Inno. in d. c. super his. in fi. extra de voto & voti redempt. clarũ

est, qd ille titulus eis nihil opitulari potest per supradicta.

Nec inuenio alia iura quę eis prodesse possint, nec etiã titulos aliquos allegant.

Et vltra prædicta pro opinione dicentium & tenentium nunq; fuisse vniuersalẽ monarchiam in mũdo, nec imperatorem vnq; fuisse dominũ totius orbis adduco fundamẽta sequentia quæ faciant cõtra illos, maximè qui se dixerunt dominos totius orbis: prout fecerunt quidã imperatores, de quibus sunt leges in libris Codicis & digestorum. Primò tpe Iustiniani, qui qnq; se dicit dñm totius orbis, vt supra dixi in legibus allegatis, maximè in l. ij. C. de officio præfecti prætorio Affricę. Nã illud nõ est verisimile: cũ, vt habetur in authẽ. vt præponatur nomẽ imperatoris. col. iij. vbi vtiũ his verbis. Qui sub imperio nostro sunt, aut quos nostrũ regit imperiũ. & ibi: post in qua nos de Romanorũ supposuit rebus. & in §. sed hoc tẽpore. institu. de his quæ sunt sui vel alieni iuris. ibi: nullis hominibus quę sub imperio nostro sunt. & in l. j. C. de sum. tri. & fide catho. ibi: quos clemẽtię nostrę regit imperiũ. quos textus nõ intellexerunt, & nimis crudã interpretationẽ ad illos fecerunt doctores vltromontani, qui voluerunt illud verbũ re latiuũ vltra suam naturã extendere: cũ de natura sua sit restrictiuum dictionis præcedẽtis. notat doctores in d. l. j.

Tempore verò Theodosiani & Honorij, qui fecerunt l. mercatores. C. de cõmercijs & mercatoribus. erant plures non subditi imperio. Et tempore etiã Alexandri quartii imperatoris, vt satis constat ex l. omnibus ciuitatibus, quę sub imperio nostro. ff. ad Trebel. Et quod plus est, ex chronicis cõstat, qd tẽpore Antonini xij. & Commodi Lucij Antonini, & Marci Antonini plures erant nationes nõ subditę imperio. Ex quo cõstat qd relatio Iuliani cõditoris illius legis deprecatio. nõ est vera, & quodd nõ est verisimile, qd imperator ita respõderit, quoniã veritas erat in contrarium. Nec etiam est credendum Iuliano, cũ fuerit male vitæ & modicę æstimationis & tyrannus: & sic nõ omni exceptione maior, & vocatus fuit Didius Iulianus, qui tyrannicè imperauit per aliquod tempus, & pauci eũ inter imperatores enumerant: & sic non multum facit illa lex, deprecatio. cum conuincatur dictus Iulianus de mediocritate, eo quia tẽpore Antonini xij. Parthi non erant subditi imperio, cum Marcus Antoninus qui eidem successit eosdem debellauerit. Germanos, Marcomannos, Squados, Sarmatas ingenti virtute vnã cũ filio Commodi Antonino superauerit, tẽpore cuius Commodi Antonini Brittones non erant subditi imperio, nec etiam Arabes. Nã illo tempore regnabat Lucius rex Anglorum.

Et sic constat, qd illis temporibus nunq; aliquis Antoninus fuerit mũdi dominus, saltem vniuersalis, quicquid dixerit ibi Iulianus: ex quo satis responsum est ad illã legẽ deprecatio. & ad omnes leges Iustiniani & imperatorum per veritatem in contrarium ad oculum demonstratã per chronicas historiographorum, vt dictum est.

Item etiã dicta. l. deprecatio. cũ extrauagatũ: ad reprimendũ. laborant eodẽ morbo, qd ab indignato principe factæ sunt. Prima ab Antonino propter piratas. Idem secundum Bar. in d. extrauaganti: in Henrico qui indignatus hoc dicit propter principes qui terras imperij occupabãt, & maximè propter Robertum Siciliæ regẽ, propter quẽ fuerunt factæ duæ extrauagatẽs, scilicet ad reprimendũ, & qui sint rebelles: quæ tñ postea fuerunt reuocatę per Clementẽ quartũ. clemẽ. pastoralis. de sentẽ. & re iud. vn de à principe irato factum nõ disponit. l. j. ff. de cõsti. principum.

cipum. §. sed quod principi. institui. de iure natu. l. metum. §. sed cum prætor. ff. quod metus causa.

Imo quod plus est, ex dictis doctorum prædictam opinionem tenentium clarè ostenditur contrarietas omnium imperatorum & iuriscōsultorum, cum Iustinianus in §. sed si ab hostibus. insti. quibus modis ius patriæ po. sol. dicit imperiū Romanum debere habere limites & fines: si enim imperator haberet vniuersale dominiū ratiōe sui imperij, nō haberet limites nec essent aliqua limina imperij, & quæ caperentur de facto, non censerentur redire postliminio, vt patet in l. à postliminio. §. à piratis. ff. de captiuis & postlimi. reuersis. & in l. qui à latronibus. ff. de testamentis. Et sic cum limina habeat imperium à limitato loco non orbe, nescio quomodo dici possit imperatorem esse dominum orbis.

Et faciunt adhuc vltra prædicta contra eos leges ipsorum quæ dicunt imperatorem seu populum Romanum habere hostes. l. j. C. de offi. præfecti præto. Africæ. §. j. in auth. de hæredi. & Falcidia. colla. j. ff. de collatio. l. in bello. l. postliminium. & l. hostes. ff. de captiuis & postlimi. reuersis. & ille tex. in d. l. postliminium. facit multū in quantum dicit inter nos & omnes liberos populos regesq; moribus & legibus constitutum, & ibi: regem socium aut amicum. cum populus aut rex liber dicatur, qui nullius alterius populi potestati subiectus est, vt est text. in l. non dubito. ff. de captiuis & postlimi. reuersis. & glo. in dicta. l. hostes. vbi tex. in fine etiam loquitur de Germanis & Parthis hostibus Romanorum, quos antea socios & confœderatos appellauerunt. d. l. non dubito. & d. l. postliminiū. quæ quidem leges postliminium. & hostes. fuerunt conditæ ab Vlpiano & Paulo iuriscōsultis tempore Alexandri imperatoris, qui statim regnavit post Antoninos, qui inceperunt anno Christi clivj. & fuerunt quinque aut sex, & finierunt in Bassiano Antonino & Aurelio Antonino, post quos fuit dictus Alexander, anno Christi ccxxiij.

Et sic constat, quod ille Iulianus, de quo in d. l. deprecatio. nō dixit veritatem: & per hæc ad illam legem plenissimè constat esse responsum.

Albericus verò ad illam. l. vltius respondendo dicit, quod licet imperator in vno loco dicat se mundi dominum, tamen alibi fatetur multos esse qui non erant imperio subditi. Alij enim erant hostes, alij fœderati, alij reges, alij amici vt in d. legibus hic ante allegatis. & dicta. l. mercatores. C. de commercijs & mercatoribus.

Ad ca. in apibus. facilis est responsio: quia licet dicatur quod in vno regno debeat esse rex, non sequitur quod nō possint esse diuersa regna: imo quod plus est, deus ordinauit à principio plures reges, & in vno quoque regno vnū regem. Nec hoc prohibet d. c. in apibus. nam vnus apes non est rex omnium apum de mundo, imo in quolibet vase apum est vnus rex, nec oēs grues de mundo sequuntur vnā, sed vna congregatio sequitur vnā, & alia aliam, & sic in quolibet regno erit rex, vel in qualibet ciuitate vnus rector: quoniam quod tamen reperitur duos fuisse imperatores. l. imperatores. de pactis. & l. diui fratres. ff. de pœnis. & ita illum tex. declarat Ioannes de Turrecremata. in d. c. in apibus. vbi respondet ad iura pro parte contraria allegata, tenendo etiā quòd nunquam fuit monarchia vniuersalis.

Ex quibus constat responsio generalis ad omnia iura dicentia, quòd imperator est dominus totius orbis, & habet monarchiam: est verū, orbis, scilicet subiecti Romano imperio, cum tempore quo translatum fuit imperium

per populum in principem, transfulerunt ei omne imperium, quod habebant in toto orbe. Cum ergo totus orbis vniuersaliter non tunc subijceretur ipsi populo Romano, sed tantum vna pars, debet intelligi illa pars esse vniuersa liter illum totum orbem, & non vltra. Quia si extendere tur ad patrias etiam tunc non subditas imperio, sequeretur, tot inconuenientia, quòd in mente scribi non possent. Sequeretur enim quòd transfulisset in eum plus iuris quod habuisset: sequeretur etiam quòd potestatem habuissent tollendi ea que de iure diuino erant introducta, vt puta regna & dominationes, de quibus supra dictum est. Et sic illa generalitas seu vniuersalitas restringitur ad habilitatem. l. eū. ff. de iudicijs. notatur plenè per do. meum Iasonem in l. j. §. nunciatio. col. iij. ff. de noui operis nuncia. & ne sequatur absurdum, notat Felin. in c. cognoscentes. col. vj. extra de constitu. Absurdum enim esset & contra iuris dispositionem, quòd populus Romanus transferendo omnem potestatem quam habebat in principem, plus iuris ei dedisset quod habuisset: & ideo illa vniuersalis locutio seu generalis debet ad partem mundi subditam Romano imperio restringi, & non ad alias partes eidem non subditas extendi, ad euitandum inconuenientia & absurda, de quibus supra dictum est: & ne incidant in mendacium, quòd facerent vt notoriè constat ex omnibus chronicis mundi. Et etiam ad id quòd est possibile restringuntur. Florianus in l. eum debere. ff. de seruitut. vrba. prædiorum. & non ad impossibile, quòd esset hoc casu.

Non obstat vltius quòd voluerunt dicere multi tenentes partem contrariam vltra solutiones prædictas ad textus supra allegatos, maxime ad c. conuenior. xxij. q. viij. vbi dicitur quod imperatori licent omnia & ipsius sunt vniuersa, quia vltra responsionem quæ dari potest, quod hoc possit esse verum in suo imperio, & infra fines & limites sui imperij: quia nō ibi dicitur decisiuè, sed solum erat vna allegatio partis, vt ibi patet.

Et ad c. quo iure. viij. distin. responsio est in promptu: quia ibi loquitur tam de regibus quod imperatoribus: dominus enim sunt (dixit ille tex. quibus principaliter hic mundus regitur) autoritas sacra pontificum, & regalis potestas: non enim dicit imperialis, vnde nec regularitas orbis quiesceret in eo, quia tunc nec esset opportunum ecclesiam dei in sua regularitate quiescere, quæ mundum vniuersum regit, & sub qua omnis spiritus quiescit. c. solita. de maior. & obediens. in c. conuenior. xxij. q. viij. in c. si imperator. xvj. distin. qui nec priuilegium à sede apostolica sibi indultum conseruare potuit. Ideo propter defectum imperatoris necesse fuit, quod reges Franciæ subuenirent ecclesiæ afflicte: quibus & à deo hoc donatum est semper. c. hortatus. xxij. q. viij. c. Adrianus. lxij. distine. & ideo ille tex. in d. c. quo iure. melius intelligi debet de rege Franciæ, quod de imperatore, cum plus reges Franciæ subuenerint ecclesie quod imperatores, vt supra dixi: & etiam ille tex. in dicto c. quo iure. non loquitur decisiuè & præcisè, sed tantum exemplatiuè, vt satis ibi confitetur glossa.

Et pro responsione l. ij. ff. de offi. præfec. præto. Africæ. quæ lex fuit Constantini, quo tempore translatum est imperium in Gallos, scilicet in Carolum magnū, de quo ante dixi in terminis illius legis non probat quod imperator fuerit dominus vniuersi orbis, nec quod habuerit vniuersale dominium, imo nec habuerit dominium in Gallia in his verbis ponderatis ab omnibus tenentibus partem contrariam, scilicet in partibus Hispaniæ & Galliæ siue

Quinta Pars

Francorum: & nota verbum, in partibus: non enim dicit q̄ Gallia subesse imperio, verū est bene q̄ aliquę partes Gallię fuerunt tunc iuris Italici, vt patet in l. si. ff. de cenſibus. & quę forſitan obediebant imperio Romano, vt erat Maſſilia, Narbonen. Viennensis, & illa pars Burgundię quę allobroges attingit, quę clauditur Rhodano fluuio, quę erant de regno Francię, & de facto à Romanis imperatoribus occupabantur, quę etiam de facto per Theodbertum regem Francię nepotem ex filio Clorarij regis recuperatę sunt, & denuo Francię regno additę, & vsq̄ ad hæc tempora conseruatę.

Vnde ergo bene dicit text. quę in partibus Gallię seu Francorum, quia & ille partes sub Gallia Aquitanica, vel secundū Pliniū Lugdunēſi, cōprehenduntur: vnde nec per hoc cōcludit Gallias vniuerſas subesse tunc imperio.

Ad l. si duas. §. j. ff. de excusa. tutorum. ibi: vniuerſo orbi conueniens est, cuius subiectum est capitulū. Nam ille textus nihil facit, & etiam sunt verba Antonini Pij, de quo in l. de precatio. iam pluries s. allegata, & nō sunt ibi decisiuę posita, sed allegatiuę: allegādo quandā epistolam illius Antonini Pij missam comiti Asię solū. Et sic ex illa specificatione præcedente restringitur illa vniuerſalitas seu generalitas, scilicet vniuerſo orbi Asię, & sic ista vniuerſalitas hic limitatur & distinguitur in illo casu, cū sit dictū ex epistola Antonini Pij scripta comiti Asię, quod sit de iure, notat do. meus Iaf. in l. si conuenierit. col. vli. ff. de iurisdictione omnium iudicū. per textum in l. quoties. C. familię hereticū. per quem Bal. notat ibi q̄ verba generalia indeñitē prolata recipiunt à verbis specialibus intellectum: & plura alię ad propositū adducit dem do. meus Iafon in l. si de certa re. & in j. & ij. col. C. de tractat. faciūt quę dicit Alex. in consi. suo xxij. in fine. in j. volu.

Cū ergo prædicta epistola fuerit solum missa comiti Asię, non extendetur vniuerſalitas sequens vltra districtum cōmissum dicto comiti, quia etiā extra territorium ſus dicenti non paretur: & cū comes Asię solum haberet administrationem in Asia, vt sonant verba, scilicet comiti Asię, non extendetur illa vniuerſalitas vltra suam administrationem.

Et etiam facit, quia epistola non probat nec ligat non recipientes, vt satis probat Barto. in l. filiū familias. ff. ad Macedonē. Ex quo ergo non constat q̄ alij receperint prædictam epistolam & tacuerint, nō eos ligauit. Cū etiam epistola nō probet, notant Bal. & alij in l. nō nudis. C. de probationibus. & etiam satis supra demonstratum est q̄ nūquam Antoninus fuerit dominus vniuerſi orbis, imo suo tempore erant plures reges & principes, qui nō erant tunc subditi Romano imperio.

Ad dicta Bar. & aliorum dicentium reges peccare, qui negant imperatorem esse dominū orbis, & dicentes contrarium esse hereticos, & etiā eos esse hereticos fundantes se ex dicto Lucę ij. c. Exiuit edictum à Cæsare Augusto, vt describeretur vniuerſus orbis, cū hoc non probet necessariō q̄ ergo Cæsar fuerit dominus vniuerſi orbis, pro ut in veritate rei nō erat. Nam nō sequitur, exiuit edictū, igitur est dominus: nec per hoc probatur in imperatore esse dominū. Nam ergo sequeretur. Cū turcha magnus dicat se dominum orbis, q̄ hoc sit verum: sepē em gloriatur domini principes in assumptione titulorū generalium, quos tamen nō habēt, nec vnquam habuerunt, nec in eternum habebunt, vt de illo Turcha magno, & satis demonstratum est in pluribus alijs.

Et etiam vellem scire, quomodo hoc probaretur, q̄ per hoc q̄s efficeretur hereticus, nā istud nō est nec de præceptis ecclesię, nec de præceptis decalogi, nec de cōtentis in simbolo, vt supra dixi in prin. huius secundi tractatus: & licet sit in euangelio, non tamen est ibi præceptiuę, sed solum narratiuę.

Ex quo etiam, quod plus est, reperio contrariū fuisse determinatū per summos pōtifices, qui dixerūt & ordinauerunt regē Frācię neminē recognoscere in spiritualibus & tēporalibus. d. c. per venerabilem, qui filij sint legitimi, qui rex loquitur de iure, & nō de facto: quia nūq̄ summus pontifex loquitur in facto, sed in iure tantū. gl. est in c. cōsultationi. in glo. si. extra de tempo. ordinā. quā glo. in terminis nostris reputat singularē Felin. in c. cū nō liceat. extra de præscrip. vbi addit q̄ illā glo. notat Cardi. Alexan. in c. quę in ecclesiarum. in verbo, videbatur. extra de cōstitutio. & illam glo. & interpretationē firmat Panor. in c. nouit. & ibi Felin. extra de constitutio. & facit tex. in l. mora. in prin. ff. de vsuris. ibi: neq̄ constitutiōe vlla, neq̄ autoris iur. s. quæstione decidi posse, cū sit facti magis q̄ iuris. & facit tex. in l. eum quem. in si. versi. de facto autem cōsultibus. ff. de iudicijs. Cū tanq̄ habens omnia iura in scrinio pectoris nūq̄ de facto loquitur, sed de iure: quod etiā ex pluribus rationibus ex illo textu ponderari potest, maximē in prin. in versicu. in super. ibi: sine iuris alterius læsione in eo se iurisdictioni nostrę subijcere potuit. Ad quę verba aduertendum est, cū si verum fuisset q̄ rex Frācię fuisset subiectus in temporalibus imperatori de iure, non posuisset ipse rex Francię sine magna læsione iuris alterius scilicet imperatoris se subijcere alienę iurisdictioni, scilicet pontificis, maximē cū tractaretur de legitimatione filiorum, & consequenter de successione regni & alijs feudis, quibus debuisset interuenisse autoritas & consensus specialis ipsius imperatoris in istis feudis maioribus, per textum in c. naturalis. vbi oēs notāt. si de feudo fuerit controversia. vbi glo. & oēs feudistę post eam in vsibus feudorum. imo papa in talibus in iurisdictione imperatoris non potest se intromittere, vt tenent omnes in c. ceterum. de iudicijs. & legistę in l. Gallus. §. & quid si tantum. ff. de libe. & posthumis.

Et facit tex. in l. ij. ff. de naral. restituē. p. Bal. & Paul. de Casi. in l. j. C. de iure aureo. annulorum. per illū tex. quod tamen intellige, nisi concernet et materiam peccati. glo. in c. si duobus. extra de appella. Innocen. in c. licet. extra de foro compe. Abbas in c. nouit. extra de iudicijs. Felin. in c. j. extra de constituo.

Et si dicatur, q̄ in dicto c. per venerabilem, magis tractatur de efficacia & validitate matrimonij quā de legitimatione filiorū, ex quo poterat ad summū pontificē spectare cognitio. Cū causę matrimoniales debeāt corā iudice ecclesiastico terminari, & per summū pontificē super talibus est dispēlandum, & nō per alium. notatur in claror. qui filij sint legitimi, & in dicto c. p. venerabilē. & per Bar. in l. Titia. ff. soluto matri. Ex quo dixerunt quidam q̄ papa potest incidenter filios naturales in tēporalibus legitimatione, licet nō principaliter: quod tamē multi dicūt, non affirmant in dicto c. per venerabilem.

Ad prædicta respōdetur, q̄ ille textus loquitur in legitimatione vera & expressa, quia aliās non fuisset opus dicere, q̄ potuerit rex subijcere se iurisdictioni summi pontificis, quia si fuisset tātū causa matrimonij ipso iure iā fuisset subiectus: & iō lex nō loquitur in casu arido sed viridi, vt patet

vt patet in l. Arrifani. C. de hæreti. & in casu non dubita-
bili. l. labeo. ff. de Carbo. edicto.

Et etiam ex quo certum erat matrimonium non fuisse
verum, vt ibi dicit tex. & glo. in verbo, videbatur. & ideo
filij erant naturales tantum, & non legitimi, ex quo requi-
rebatur legitimatio filiorum natorum ex illo matrimonio,
quam rex petijt, quam poterat facere; non tanq̄ pater, sed
tanq̄ princeps cum subditis, vt ibi satis notatur. Et ideo
erat princeps neminem recognoscens, & non subditus im-
perator: quia si fuisset illi subditus non potuisset legitima-
re quo, ad feuda, vt dicunt omnes in dicto §. naturales.

Et cum dicatur q̄ potuit tanq̄ princeps, ergo de iure,
cum istud dicatur per summum pontificem, cum verba il-
lius diriguntur ad ea que de iure fieri possunt & non ad ea
que de facto. l. ex facto. ff. de vulga. & pupil. substi. c. eam.
re. de rescrip. l. h. C. de testa. milit. l. ij. C. de noxal. & si hoc
non intelligeretur de iure, sequeretur q̄ papa voluisset sus-
stinere regem Franciæ contra imperatorem in his quæ face-
re non posset, & sic in male gestis que videtur illicita: vnde
ex eo fonte ex quo iura proueniunt sequeretur iniuria, qd̄
non est dicendum. Ex quo credo dicendum, q̄ ille tex. in
d. c. per venerabilem. loquitur de iure & non de facto con-
tra gl. ibi, contra quam etiam tenent Innocen. Abbas, Fe-
lin. & plures alij in dicto c. nouit, extra de iudicijs.

Et facit textus in d. c. nouit, extra de iudicijs, pro huius-
modi interpretatione, q̄ ille textus in d. c. per venerabilem.
debeat intelligi de iure & non de facto, secundum glo. ibi,
sic inducendo. Dicit enim ibi tex. non enim intendimus
de feudo, cuius ad ipsum spectat iudiciũ, loquendo de rege
Franciæ: in quibus verbis facio hoc fundamentum. Si em̄
rex Franciæ habuisset superiorem imperatorem in tempo-
ralibus, non potuisset cognoscere de causa vertente inter
ipsum & regem Anglię, tunc suum vasallum occasione
comitatus Pictauẽ. cum ageretur de causa feudali, sed de-
buisse imperator cognoscere. c. j. apud quẽ vel quos que-
stio feudi terminetur, in vsibus feudorum, & faciunt quæ
dicit Bal. & Iacobus de Beluisio & alij in c. j. de inuestitu-
ra in maritum facta, q̄ si est questio inter maiores, vsunt
duces, comites, & reges, in quibus non potest faciliter ha-
beri iudiciũ, imperator est iudex, & non alius. c. j. de lege
Corradi, in vsibus feudorum. idem Bal. in l. j. ff. de rerum
diuisione. Cum ergo ille tex. in d. c. nouit, dicat q̄ illa que-
stio feudi debuit determinari per regem Franciæ dominũ
feudi, cum ad eum spectet & non ad alium, patet quod de
iure imperatori non subiacet, & hoc ibi tenet Panor. dua-
bus rationibus quas vide, imo nec vnq̄ iugum imperij su-
scipit, vt tenet Lucas de Penna in l. vnica. C. de colonis
Palesinis, libro xj.

Ex quo sequitur, q̄ si rex Franciæ non sit illi subditus,
q̄ ipse imperator non est mundi dominus, quod iudubitã
ter teneo verum ex supradictis & multis alijs rationibus
quæ hic possent adduci: sed cum ex euidentiã rei & per exi-
stentiam aliorum regnorum quæ semper fuerũt in esse tẽ-
pore imperij Romani, dicendum est indubitanter q̄ nunq̄
fuit vsq̄ ad hæc tempora aliquis imperator qui fuerit vni-
uersalis mundi dominus.

Ex quo tamen Romani præ cæteris maiorem domina-
tionem in hoc seculo habuerunt, & exinde nomen regiũ
odiosum fuisse apud eos, assumpserunt pro eorum princi-
pe post reges, consules & dictatores, nomen imperatoris.
Ideo videtur inter omnes huius mundi principes ratione
illius dignitatis esse primus & cæteris excellentior: non ta-

men per hoc sequitur, q̄ sit mundi dominus, & sic q̄ alij
properea eidem subijciantur, quoniam nunq̄ fuit ita or-
dinatum, neque à deo, neque eius vicario, neque ab habens-
tibus potestatem hoc ordinandi seu disponendi.

Potest tamen dici, q̄ adhuc rex Franciæ ita potest dici
imperator in suo regno, prout infra dicam, prout rex Ro-
manorum in suo regno dicitur imperator: & q̄ tale impe-
rium est, ita in rege Francorum sicut in rege Romanorum.
Cũ, vt habetur in chronicis Eusebij imperiũ fuit translatũ
de Græcis ad personam Caroli magni regis Fræcorum, &
facit. lxiij. distin. c. ego Ludouicus, & ibi nota. in vlt. glo.
Et virtute istius translationis Carolus magnus & sui suc-
cessores receperunt potestatem imperialem in omnibus
regnis prouincijs & terris, præsertim occidentales, que nõ
erant ante tempus dictę translationis sub potestate dicti
Caroli, & etiam petendi & exigendi a regibus & princi-
bus regnorũ, prouinciarum, & terrarum huiusmodi sub-
iectionem imperatori debitam: ita q̄ sicut olim populus
Romanus ius & potestatem transtulit in imperatorem, vt
patet ff. de origine iuris. l. ij. §. nouissimẽ. insti. de iure natu.
gentium & ciui. §. sed & quod principi, ff. de constitu. prin-
cipum. l. j. Et postmodum ex diuisione ipsius imperij quæ
fuit facta per Carolum magnum Aquisgrani solenniter
congregatis omnibus proceribus totius regni, Ludouicũ
filium suum Aquitanię regem, cum ceterum consilio sibi to-
tius regni & imperialis nominis hæredem sub anno domi-
ni 800. constituit, impositoq̄ capiti eius diademate impe-
ratorem & Augustum appellari iussit, Richardum verò ne-
potem suum filium Pipini filij sui Italię præfecit & appella-
ri iussit. Post hoc idem Ludouicus qui Pius est cognos-
minatus, mortuo parte suo generalem conuentum Aquis-
grani sub anno domini 817. habens, filium suum primo-
genitum Lotharium nominis atq̄ imperij sui constituit, &
cæteros reges appellatos, vnum Aquitanię, scilicet Pipi-
num, alterum Bauarię, scilicet Ludouicũ præfecit. Ex quo
ex huiusmodi translatione semper remansit potestas im-
perialis apud Francos, imo primò habuerunt nomen im-
peratoris, cum dicto Ludouico fuerit impositum diadema
& imperator & Augustus ex iussu Caroli magni voca-
tus fuerit. Et licet postmodum año domini 842. orta fue-
rit guerra inter tres fratres, videlicet Ludouicum, Carolũ,
& Lotharium, post bellum inter eos habitum, anno præ-
cedenti apud Pagum Antistiodoreum, in loco qui dicitur
Fontaines, in quo à neutra parte fuit triumpharum, secun-
dum Eusebium, & imperium remanserit apud Lothariũ,
qui appellatus fuit imperator: tamen potestas imperialis
etiam remansit apud Carolum, qui habuit regnum occi-
dentale Fræcorum, à Britannico mari vsq̄ ad Mosam flu-
uium, & vocatus fuit rex Gallię: sed tamen cum potestas
imperialis in suo regno quam semper vsq̄ nũc exercuit,
& adhuc exercet faciendo ea omnia quæ imperator in suo
imperio. Ex quo etiam potest dici q̄ præscriptio tanti tem-
poris cuius inijt memoria non extat in contrarium, ei pro-
dest. Dicit tamẽ Bal. in titu. de prohibita feudi alienatio-
ne per Federicum. §. fi. col. pe. in fi. q̄ licet dictus rex Fran-
cię sit super omnes reges, & quo ad subditos suos sit in
regno tanq̄ corporalis deus, non tamen, vt dicit, est alter
imperator.

Sed quia tamen postmodũ ab ecclesia Romana maior
dignitas reputatur dignitas imperatoris: & propter ap-
probationem quam fecit ecclesia Romana de imperio
illud transferendo de Francis seu Gallis in Germanos

Quinta Pars

in personam Othonis: de quo legitur in c. in synodo. lxiij. distin. q̄ regum: in omnibus locis indifferenter extra regnum Franciæ semper imperator sedet à dextris, & rex Franciæ à sinistris, & sic præcedit regem Franciæ propter autoritatem & præminentiam quam habet ab ecclesia, ex vnctione & coronatione quam recipit ab ecclesia Romana, vt dictum est, & habetur in c. per venerabilē. extra de electio. & notatur in plurib⁹ locis. De huiusmodi translatione est magna altercatio: sed cum non sit magnæ utilitatis, & sit iam hæc pars satis onerata, meremur ad tractatum Ioannis le Cirier de primogenitura, in xij. quæstione secundū libri: vbi per vij. aut viij. colum.

Vigesimanona consideratio. An etiam si electus in imperatorem nondū sit coronatus, qui ante coronationem dicitur rātum rex Romanorum, præcedere debeat regem Franciæ. Hæc quæstio fuit hoc anno domini 1521. in mense septēbris, in oppido Caleti, vbi fuerunt ambassiatores & legati Caroli illustrissimi electi in imperatorem & regis Hispanorum: inter quos erat nobilis & præstantissimus vir dominus Mercurinus cancellarius electi in imperatorem, & legati Francisci Christianissimi regis Franciæ, inter quos erat nobilis & excellentissimus vir dominus Antonius de prato cancellarius regis Franciæ: inter quos fuit quæstio de præcedentia. Mouebatur prædictus Antonius e ratione, quia prædictus Carolus licet fuisset electus in imperatorem, non tñ erat adhuc vnctus & coronatus, & sic rātum erat rex Romanorū, qui tanq̄ rex Romanorū non vngitur nec coronatur ab ecclesia: & etiam licet esset rex Hispaniæ, tñ quia nō vngitur, ideo dictus cancellarius Franciæ debuit præcedere cancellarium prædicti electi in imperatorem: eo quia rex Franciæ erat vnctus & coronatus, prædictus verò electus in imperatorem & rex Hispanorum non erat vnctus nec coronatus.

Ex parte verò dicti domini Mercurini cancellarij electi in imperatorem multa in contrarium dicebantur: & q̄ prædictus electus erat vnctus & coronatus ab archiepiscopo Colonien. ad quem pertinet eidem regi primā vnctionem & coronationem impendere, prout tenet Innoc. in c. venerabilem. extra de electio. dicam plenius.

Decisio huius controuersiæ pendet ex dubio sequenti, videlicet: Nunquid electus in regem seu in imperatorem à principibus habentibus potestatem eligendi vel à maiori parte, possit statim ex ipsa electione licite nomen regis assumere, ac bona regni & imperij, tanq̄ habens eandem potestatem quam imperator in Italia & in alijs prouincijs regno & imperio subiectis administrare.

Ad istud dubium videtur primò dicendum, q̄ electus in imperatorem non potest sibi assumere nomen regis, nisi post approbationem suam ab ecclesia factam; quod sic probatur. Examinatio personæ electi in regem Romanorum pertinet ad ecclesiam Romanam. c. venerabilem. §. verum. extra de electione. clemen. Romani. versi. præfatis itaq̄. de iureiuran. & non solum examinatio imò approbatio & nominatio, vt dicit ibi text. quæquidem examinatio non videtur fieri ad alium finem, nisi vt examinata prius persona ipsius vel saltem persona eiusdem electi approbetur, vt sic ex tali approbatione demum possit, sicut in electis ad dignitates ecclesiasticas regulariter obseruatur: vt patet in c. nosti. extra de elect. & in c. qualiter. eodem titulo. & c. auaritiæ. eodem titu. libro vij. Ergo videtur q̄ approbatio electi in regem Romanorum, etiam si sit electus à principibus in cōcordia peti debet ab ecclesia

Romana antequā administrat, nec nomen imperatoris assumere, vt dicit glo. in dicta clemen. Romani. in verbo, futurus. ibi: ego enim. quem ad hoc allegat Felin. in c. eam te. in ij. col. extra de rescriptis. vbi ampliè ponitur materia de electio, quam potestatem habeat ante consecrationem seu confirmationem.

Secundò sic: Si rex Romanorum ex electione cōcordi vel à maiori parte principum electorum facta possit statim administrare iura & bona regni & imperij, ergo vnctio & coronatio quæ regi Romanorum Aquisgrani per archiepiscopum Colonien, & vnctio & coronatio quæ per archiepiscopum Mediolanen. in villa Modinen. secundario eidem ante vnctionem & coronationem imperiale consueuerunt impendi, vt etiam notatur per Ioan. An. in dicta clemen. Romani. viderentur superflua & inanes, & de nihilo viderentur seruire: quod est absurdum & inconueniens, cum tales vnctiones & coronationes non videntur esse sine rationabili causa inductæ.

Tertiò sic: Rex Romanorū nō habet eandem potestatem quam imperator, qui non dicitur imperator nisi post vnctionem & coronationem: cum, vt habemus in l. bene à Zenone. C. de quadriē. præscriptio. in fi. vbi imperator nō concedit priuilegiū ante infulas imperiales susceptas, per quarū susceptionē intelligimus coronationē imperialem: & sic videtur q̄ rex Romanorum non habet eandem potestatem quā postea factus imperator, & facit text. in l. athletæ. ff. de excusa. tutorum, quem ad hoc allegat Barba. in c. eam te. in ij. colum. extra de rescriptis.

Quartò faciūt text. in c. in nomine dñi. versi. eligatur autē. ibi: & futurus. xxij. dist. & in c. venerabilem. §. verum. ibi: eligendū in regem, in imperatorem postmodū promouēdū. extra de electio. & in cle. Romani. versi. priusq̄. de iureiurādo. vbi dicitur. Ego enim rex Romanorum, futurus imperator. Ex quibus omnibus patet quod primò quis efficitur rex, & postmodum futuro tempore imperator, & sic rex non videtur habere eandem potestatem quā imperator: cum rex prius existens postmodum promouetur in imperatorem, vt sic aliquid importet plus promotio in imperatorem, quā in regem.

Quintò sic probatur, nam nihil operatur anteq̄ sit. l. j. ff. de collatio. bonorum. §. si impuberi. vbi dicit, præmatura est enim collationis species, cum adhuc viuat is cuius de bonis quarta debetur. l. j. §. ex hoc rescripto. ff. de ventre inspiciendo. l. quoties. ff. de nouatio. Sed imperator in sua coronatione dicitur oriri, & sic incipere esse. l. omnes. C. de ferijs. ibi: vel ortus imperij protulerūt. & ibi in glof. quæ exponit: id est coronatus, ergo ante hoc non operatur quæ ad imperatorem pertinet, vt de hoc dicit Io. An. i. data. li. vj. in gl. q̄ incipit, scire debes. Et trib⁹ corōis coronari debet, vt notatur per eū in cle. Romani. de electio. & dixi supra.

Sextò pbatur sic: Furtiuus est omnis actus & illicitus qui exercetur in re præter voluntatē dñi vel custodis, etiā si exerceatur per eū cui traditio fieri debet. l. si ex stipulatioe. ff. de acqui. possessio. l. nec ex vera. C. de quadriē. præscriptio. sed per Christū beato Petro & successoribus tradita sunt vtriusq̄ regni gubernacula, cœlestis scilicet & terreni. xxij. dist. c. oēs. xv. q. vj. c. alius. & c. nos sanctorū. & c. iura tos. j. q. iij. c. quia prelati, in principio. & c. ad apostolicę. de re iudicata. in vj. Quicumq̄ ergo sine voluntate successoris beati Petri terreni regni gubernaculum assumit, rem illicitam facit: quod optimè probat Innocentius, per rationes in c. licet ex suscepto. de foro competenti. & probatur in d.

tur in d. ca. per venerabilē. extra qui filij sint legitimi. quod etiam probatur Plal. cxxxv. vbi dicitur. Qui fecit luminaria magna. Solem in potestatem diei, Lunā & stellas in potestatem noctis, in quo transumptiuē significatur sacerdotium & imperiū: vt per solem sacerdotiū significetur, per lunam imperium demonstratur. c. solitæ. extra de maiori ta. & obediē. Luna autem nō lucet nisi per influentiā solaris, ergo, nec imperator nisi per influentiā à Papa. & cum hoc bene facit d. l. bene à Zenone, supra in quarto fundamento allegata in fine, dum dicit: imperiales suscepimus insulas, vt dicatur insula, quasi insula siue influentia: de quibus iufulis habetur in l. si. C. de Iudeis. & in authē. vt omnes tam milites q̄ militares iudices, in prin.

Septimò probatur sic: nullum imperfectū operatur perfectē, aliās perfectum ab imperfecto non dignoscitur. l. ædificia. §. perfectissimē. ff. de ædifi. edifi. to. perfectum autē non est cui aliqua particula deficit. l. cūm Silleianum. C. ad Silleianum. Probat Philosophus v. metaphysicę. c. de perfecto. & hoc etiam probat lex dicens: neq̄ balneum, aut theatrum fecisse intelligitur, qui ei propriam formam que ex consummatione contingit, non dederit. l. si is qui quædringenta. §. quædam. ff. ad l. Falcidjā. Hinc dicit do. meus lason in l. si pro fundo. & in l. sub prætextu, secunda. in ij. col. C. de transactio. q̄ imperfectum & nullum idem sunt: sed constat q̄ ante approbationem, vñctionem & coronationē aliqua pars imperiali dignitati deficit, alioquin esset superflua: quod nemo sanę mētis probabit, vt. l. si ita quis stipulāti. ff. de euctio. l. posthumus. ff. de captiuis & post reuerfis. ergo non est perfecta, & sic non potest perfectē imperialia operari, quod posset si ea que sunt iurisdictionis liberē exercere posset, cū tota sua potestas in hoc cōsistat.

Octauò probatur sic: quoties sunt duo gradus successiui adinuicem ordinati, exiitens in vltimo non debet attingere ea que sunt primi, sicut diaconus ea que sunt episcopi vel presbyteri. c. diaconus. & c. sequenti. xcij. dist. ne vni commissum aliis surripiat. l. consulta diuina. C. de testa. Et in electo in imperatorem est cōsiderare duos gradus, vnum in cōptum est rex, alterū in cōptum promouendus est imperator, vt. d. c. venerabilem. de electio. & clarius in d. ca. in nomine domini. xxij. dist. ibi. dilectissimi filij nostri habent. existens ergo in primo gradu scilicet regis, nō surpabit que sunt secundi, scilicet imperij.

Nonò probatur sic: præceps & præmaturē vitur quis gladio ante efficacem commissionem eiusdem. l. obseruare. §. si. ff. de officio proconsulis. arg. l. j. C. de executio. rei iudicatæ. & quis administrationi imprudēter se immiscet ante administrationem decretam. l. si. C. arbitrium tutelæ. & in authē. vt hi qui obliga. habe. se perhibēt res minorū. sed sic est, q̄ vterq̄ gladius est apud ecclesiam, quod notatur per verba apostolorum in quorum persona ecclesia designatur: Ecce duo gladij hic. scilicet i ecclesia: & Christus dicit nō superflua esse, sed dicit sufficit: & ideo cūm Petrus gladium exercuit, nequa q̄ vt abiceret iussit, sed vt in vagina conuerteret, quasi exercitium prohibens, non imperium auferens. Exercitium autem imperatori committitur in approbatione, vñctione & coronatione. arg. ff. de milita. testa. l. ex eo. & l. si Titius. & in authē. de defenso. ciuitatum. §. interim. collatio. tertia. ergo ante hanc commissionem administrare non potest.

Decimò probatur: electus ad militiam nō prius miles est q̄ stigmata receperit, & in numero militum sit descriptus. l. ex eo. & l. si Titius. ff. de testa. militis. l. stigmata. C.

de fabricensibus. li. xij. sic etiam imperator licet sit in imperatorem electus, donec habeat stigmata & insignia imperatoris, non debet dici imperator.

Vndecimò: nam cūm post eius electionem requiratur confirmatio papæ & ingressus officij per coronationem iuribus supra allega. sequitur q̄ ante non habet plenariā potestatem, ergo nō potest officium in inuitum exercere. l. Publius. ff. de conditio. & demonstratio. in authē. de cōsulibus. §. hec autem. colla. iij. & in authē. de defenso. ciuitatum. §. interim. & l. post duos. C. de aduo. diuerso. iudicium. & c. pe. extra de transla. prælato.

Duodecimò: cūm, vt ante dictum est, ante cōfirmationem, consecrationem, & vñctionem, non dicatur imperator, sed tantū rex Romanorū, ergo potestatem imperatoris habere nō debet: cū carētia nomine carere debet & effectu. l. a nullo. C. de ferijs. & ista tria vltima motiua facit Sali. in d. l. bene à Zenone. C. de quadrien. præscriptio.

Contrariam tamē opinionē. l. q̄ statim electione facta possit administrare tenent Bar. Bal. post gl. & Cy. in d. l. bene à Zenone. Bar. in extrauaganti ad reprimendam. in verbo, regibus. & idem Bar. in l. ex eo. ff. de testa. militis. & in l. sed & reprobari. in principi. ff. de excusatio. tutorum. & in prima constitutione sforum. in fine principij. gloss. in c. legimus. xcij. distinc. Innoc. in c. cūm M. Ferrarien. extra de constitu. Collecta. in c. nosti. in fine. & ibi in apostillis. in versi. sic nec imperator. extra de postula. prælatorum. Panor. in c. venerabilem. extra de electio. Felin. in c. cæte. col. ij. versi. similiter. extra de rescriptis. Oldr. cōsil. clxviij. & cōsil. cxcx. Alberi. de Rosate & Sali. in d. l. bene à Zenone. qui mouentur rationibus sequentibus.

Primò, quia sicut matrimoniū mutuo consensu perficitur. ff. de regu. iuris. l. nuptias cum similibus, ita mutuo consensu eligentiū & electi acceptantis debet dici esse perfectum, & est similitudo bona: quia sicut maritus vxorem tenetur defendere, vt institu. de iniurijs. §. patitur. ita & imperator rempublicam in vniuerso & in particulari, vt in d. l. bene à Zenone. & C. de nouo codice componen. in prin. Sed videtur q̄ ista similitudo non sit bona, cūm, vt dicit Rosfredus Beneuentanus in libellis iuris canonici, sub titulo de sponsalibus. in j. col. sicut matrimonium per sponsalia initiatur, per verba de presenti completur, & per copulam carnalem consummatur, ita matrimonium per electionem post consensum initiatur, in confirmatione ratificatur, & in consecratione consummatur. c. licet. & c. inter corporalia. extra de transla. prælatorum. & etiam dicit L. ucas de Penna in l. mulier. in prin. C. de incolis. lib. x. q̄ matrimonium tantum dicitur inchoari per sponsalia, & consummari per copulam carnalem, allegati iura allegata.

Ex quo mihi videtur dicendū, q̄ ista similitudo nō est sufficiens ad æquiparandū vnū ad aliud. ita q̄ sit verū argumētū, cū etiā si similitudo esset vera quod nō tantū cōcludit idēritatē, nec habet eandem rationem: & ideo nō valet argumētū. Panor. in c. qm̄ frequēter. §. si. in pe. col. extra vt lite nō cōtestata. quasi similitudo nō sit cōmoda, in rōne nihil operatur, vt dicit idē Panor. in c. cū dilectus. in ij. co. extra de ordine cognitio. & ideo cūm hic sit alia ratio in matrimonio carnali, eo quia solus consensus facit matrimonium non concubitus, vt dictum est, & nihil ultra requiritur ad perfectionem, non est hoc casu arguendum ad hunc casum: cūm sola electio etiam cum consensu illius nō faciat eū imperatorem, imo requiritur consecratio, vñctio & coronatio iuribus supra allegatis, igitur & c.

Quinta Pars

Secunda ratio Salic. & aliorum pro hac opinione est talis: quoniam, ut dicit, eiusdem virtutis & potestatis debet esse electio facta à principibus Alamanie cuius potestatis & effectus erat electio facta à populo Romano. Cū subrogatū sapiat seu assumat naturam subrogati. l. si eum. §. qui iniuriarum. ff. si quis cautionibus. l. j. §. hæc actio. ff. si quis se liber esse iussit. Sed electio olim facta à populo Romano acceptatione secuta, erat tantę potestatis quę omnē iurisdictionem trāsferbat in principē seu imperatorē. l. ij. §. nouissimē. ff. de origine iuris. & §. initio. & postea in imperatorē. l. ij. §. cūm enim. C. de veteri iure enucleando. & l. j. ff. de constitutio. principum, ergo & electio facta per illos principes Alamanie subrogata loco populi Romani. c. venerabilem. de electio. idē debet operari: & sic sequitur quę virtute suę electionis præest legi, ut ff. de legibus. l. princeps. & C. de legibus. l. digna vox. & per consequens habet potestatem beneficia & priuilegia concedendi, & contra iura dispensandi.

Istud argumentū etiam nō militat hoc casu, cūm licet sit verum, quę ex electione facta per populum Romanum omnis iurisdictione & potestas quę erat penes populum Romanum fuerit translata in electum, non tamen fuit trāslatum imperium in eum, cūm tunc nondum esset imperium saltem specialiter aut specificē: sed erat solū potestas, quę fuit translata in consules, reges, & dictatores, qui non fuerunt imperatores nec iura imperij habuerunt, nisi quia tantę habens administrationem regalem etiam dici potest imperator. ij. Regum viij. c. ibi: iura regis qui imperator est vobis, ut. s. dixi. Et solum imperiū habuit initium à deo, ex quo potestas imperij assumi debet ab eius vicario: cū eidem omnis potestas data fuerit, ut habetur Mat. xxvij. c. Data est ei potestas in cælo & in terra.

Et etiā illa potestas quę erat in populo Romano non est in electoribus, cūm iurisdictione integralis esset penes populum iuribus supra allegatis: nō sic in electoribus qui nullam iurisdictionem nec potestatem imperij habent, sed solū facultatem eligēdi, dicto c. venerabilem. & c. Romani. supra alleg. Et etiā quia dicta potestas quę data fuit per populum Romanū nō potest extēdere effectum suū extra iurisdictionem populi Romani, & quā tūc habebat, cūm extra territorium ius dicenti non paretur. l. si. ff. de iurisdictione. om. iudicū. & ideo licet electores habeant illā potestatem quā habebat populus, non potest extēdi nisi quo ad regnū Romanorum, ex quo, ut videmus, per illā electionem dicitur solum rex Romanorū, cūm, ut dicit textus in locis supra allegatis, postmodū sit futurus imperator scilicet per coronationē, vñctionē, & consecrationē, ut dicunt textus iuris canonici, & textus iuris ciuilibis, scilicet in d. l. bene à Zenone, in si. ibi: ex eo tēpore valitura, quo nutu diuino imperiales suscepimus insulas. Et etiam ut constat ex iuribus supra allegatis, electio quę fit simpliciter per electores imperij nō est simpliciter subrogata in locū alterius electiois quę fuit facta per populum, cū in hac sint aditæ alię solēnitates, & fuerit alio modo limitata & qualificata, & ideo cū suis limitationibus debet procedere, ut scilicet per electionem tantū fiat rex Romanorū et postmodū per coronationē vñctionem & consecrationē futurus imperator.

Tertiū arguit Salicetus sic. Negari nō potest, quin ante coronationē rex Romanorū appelletur, & ut dicit verē, d. c. venerabilē. de electio. & in c. in nomine domini. xxij. di. & si sic, quę præpositus est ad regēdū Romanos & rēpublicā Romanorū, ut in authē. ut præponatur nomē impe-

ratoris. in versi. mox authore deo & c. collatio. v. ergo omnem potestatem quā reges Romani habebant habet, & quę illi facere poterant, potest. d. §. initio. igitur & c.

Ad hoc est clara responsio, quę Salicetus satis fatetur, quodd nō est imperator, sed solū rex Romanorū, ergo par uā habet potestatem: cūm reges Romanorū sint exacti, ita quę nulla potestas penes eos remāsit. l. ij. §. exactis. ff. de origine iuris. & etiā quia regnū Romanorū est hodie penes aliū, scilicet penes summū pontificem, per donationē factā per Constantinū: igitur nullā iurisdictionem habet, & si habeat, dicitur tantū habere habitum & nō exercitiū: quod idem est ac si nullā iurisdictionem haberet, ut in simili videtur tenere Barba. in c. nouit. in ij. col. in ij. notabili. extra de iudicijs. imo si fuerit exactū nomē regū fieri potuit, cū etiā nomen imperatoris possit per populum tolli. Quoniam, ut dixit Guillelmus de Cugno & ibi Barto. qui eum refert in l. nō ambigitur. ff. de legibus. posset hodie adhuc degradare imperatorem, & eidem tollere potestatem regiam: de quo dicto an sit verum, vide Barba. in d. c. nouit. in ij. col. in secundo notabili. extra de iudicijs.

Quartū arguit idem Salic. sic. Hoc est in Papa, quę ex sola electione, acceptatione secuta omnem habeat iurisdictionem, extra de electio. cap. licet de vitanda. xxij. distinctio. c. in noīe domini. ergo & idē in imperatorē. Cūm virtus quę scilicet sacerdotium & imperium deus de cælo constituit, ut in authē. quomodo oporteat episcopos, in prin. collatio. ij. & de fide instrumentorum. §. j. colla. vj. nec imperator vllum superiorem cognoscit, sicut nec papa.

Ad hoc etiam est facilis responsio, quę cū imperator se subiecerit iurisdictioni summū pontificis, in hoc quę teneatur ab eo cōsecrari: vngi, & coronari: ut dixi supra, quę papa est eo superior, & si non in temporalibus nisi habitu, saltem in spiritualibus, cuius etiā imperator est protector quo ad defensionē, cū adiuuare debeat papā in conseruatione suę iurisdictionis. notatur per Barba. in d. c. in secūdo notabili. extra de foro cōpeten. & cūm acceptat electionē de se factam per principes Alamanie, cūm fiat autoritate summū pontificis & ex eius dispositione, videtur suam autoritatem approbare: & ideo si illam approbet in vno, non in alio reprobare potest. Cūm quod approbo, non reprobō: ex quo ergo cūm in constitutione facta per summū pontificem sit expressē cautum & statutum, quę ex electione fiat rex Romanorum, & postmodum imperator per vñctionem, coronationem & consecrationem, sequitur quę Papa in hoc est eo superior: & sic non est bona argumentatio de vno ad aliū. Et licet multi teneant ex pluribus rationibus, quę licet imperator quandoquę requisierit tales vñctiones, coronationes & consecrationes, quodd tū non tenetur illas petere & accipere necessariō, videtur tū dicendū contrariū: cūm qui assumit ius aliquod in vim alicuius iuris, debet illud in totū approbare: nec potest in eo in quo ius assumit approbare & in alio reprobare: quoniam cūm, ut dicit textus in c. venerabilem. de electio. & in c. de Romani. de iure iuran. principes Alamanie habent potestatem eligēdi regem in imperatorem promouēdum: videtur quę nō possunt illum eligere nisi sub illa conditione & qualitate eiusdem data, quoniam vnum approbando, scilicet actum electionis, aliud reprobare nō possunt, scilicet qualitatem vel conditionem, ut satis facit tex. in l. in causę. ff. de præcura. & l. Aurelius. §. idem quesit. vbi Bar. ff. de libera. legata. vbi dicit quę quis non potest approbare pro parte scripturam, & illam pro parte reprobare. Et infinita ad hoc per

per Felin. in c. venerabilis in vj. col. versic. limita ij. extra de exceptio. & in c. capitulū. in xj. col. extra de rescriptis. per Alexan. in consilio lxxxvij. in primo volu.

Rigesima cōsideratio. Rex Franciæ in suo regno imperator dicitur, vt dicit Bal. in l. exemplo. C. de probatio. & est tanq̄ stella matutina in medio nebulæ meridionalis, vt dicit Bal. in tit. de feudi alienatione per Federicū. in vsibus feudorum. in vlt. col. Sitq̄ quidā corporalis deus in regno suo. Bal. in authē. hoc amplius. versic. quæro an filij regis. C. de fidei cōmissis. Qui lege intellectus regitur, & est apud nos polus antarcticus. Bald. in cōsilio cccxxvj. in prima parte. in temporalibus nullum superiorem recognoscens. c. per venerabilem. extra qui filij sint legi.

Et licet Bonifacius octauus per suā constitutionē missam Philippo Pulchro regi Francorū declarauerit regnū Frācorū eidē subesse in tēporalibus: tñ Clemens quintus eius successor eam reuocauit, prout liquet ex extrauaganti meruit. de qua per Io. de Monthelono conciuē & contēporaneū nostrū in suo promptuario iuris. in verbo, Galus. in his verbis: vel quis dedit Gallo intelligētia. quæ verba adaptat ad regē nostrū Christianissimū, ponens illam extrauagantem in his verbis. Meruit charissimi filij nostri Philippij regis Frācorū illustri synceræ affectionis ad nos & ecclesiā Romanā integritas, & progenitorū suorū præclara merita meruerunt. Meruit in super regnicolarū puritas ac deuotionis sinceritas, vt tā regem q̄ regnum fauore beneuolo prosequamur. Hinc est q̄ nos regi & regno per diffinitionē & declarationē bonæ memoriæ Bonifacij papæ octauij prædecessoris nostri, quæ incipit: vnā sanctā. de qua. s. oēs integrē subesse apostolicæ sedi declaratur, nullū volumus vel intēdimus præiudiciū gnari, nec q̄ per illā rex, regnū, & regnicolæ prælibati amplius ecclesiæ sint subiecti Romanæ q̄ antea existebant: sed oīa intelligātur esse in eo statu in quo erant ante diffinitionē præfatā, tam q̄tum ad ecclesiā, q̄ etia ad regē, regnū & regnicolas superius nominatos. Ita dicit textus in d. extrauaganti Clemens. de priuilegijs, habēs immediate regnum à deo, cū oleo sancto vngatur super oēs Christianorum reges, coronā libertatis & gloriæ obtinet. Ita q̄ super vexilla prima inuictissimi regis Frācorū nemo præsumere debet honorem. Bal. in tit. de prohibita feudi alienatio. per Federicū. in vsibus feudorū. & in consilio j. in primo vol. Cuius vmbra totus mundus regitur. Bal. in c. j. de renūciatio. supemā iurisdictionē in suo regno habēs. Frāsciscus Curtius in cōsilio xlix. col. xxxiij. & xxxiij. ibi: non ostenditur. Anto. Corsetus in apostillis ad Panor. in c. quæ in ecclesiarum. in ij. col. extra de cōstitutio. Ita q̄ etia prælati non possunt confirmari, nisi ab eo laudentur & inuestiantur. c. Adrianus, le premier. lxiij. dist. Nec bona temporalia clericorum alijs legibus & cōstitutionibus decidi & determinari seu subijci, q̄ suis ordinationibus & cōstitutionibus. Bal. in c. cū venissent. de eo qui mittitur in possessionē causa rei seruandæ. habens eandem potestatem & maiorem in suo regno, q̄ imperator i imperio. Card. Alex. in c. j. quæ sunt regalia, in vsibus feudorum. hinc monarcha in suo regno dicitur. Sozinus consi. suo lxxvij. in j. colū. & consi. suo clxxv. in ij. col. Qui etia inter cæteros excellentissimus dicitur. c. excellentissimus. xj. q. ij. Et etia gloriosissimus nūcatur. c. hoc quippe. ij. q. vj. & dixi de aliquibus ex prædictis in cōsuetudinibus nostris ducatus Burgūdiæ, in ti. des successeurs des bastards. §. ij. in glo. ab intestat. versic. nunquid

autē. Et etia magnificus dicitur. c. nouit. de offi. dele. & illustris. c. nouit. de iudicijs. & qui etia Christianissimus dicitur, vt habetur ij. extrauaganti Io. xxij. quæ incipit: prodies. cuius nominis magna est dignitas promissa à propheta, Esaiæ lxij. vbi dicitur. Vocabitur nomine nouo, quo dñs vocauit eū, & eius corona gloriæ in noīe domini, & diademata regni in nomine dñi dei tui. de quo Ignacius episto. la ij. in libris Dionysij ad Magnesianum ex Smyria. Ita q̄ nemo alius habet ita pulchrum nomen in iure ad instar Iustiniani imperatoris, qui etiam Christianissimus dictus fuit, vt in epistola inter daras. C. de summa trini. & fide catholica. qui est super oēs reges. Bal. in tit. de prohibi. feud. aliena. per Federicum. §. fi. in pen. col. & aliquos ex his titulis ponit Iaco. Bonaudi in suo Panegyrico impresso vna cū opere Io. de Terrarubea vulgò vinea ecclesiæ nuncupato. in ix. & x. col. vbi ponit priuilegia regis Frāciæ. & etiam in xij. col. dicit q̄ licet non sit ex Almania, eligi tamen potest in imperatorem.

Et dicit sanctus Thomas in quarto sentētiarum, disti. xix. articu. ij. in solutiōe vltimi argumēti, q̄ orans pro rege Franciæ habet cētum dies indulgentiarum cōcellarum à Clemente, & decem ab Innocentio quarto, ex quo laudandum est hoc: cū ita dicebat esse faciendum Baruch primo. ibi: Et orate pro vita Nabuchodonosor regis Babylonis, & pro vita Balthasar filij eius, vt sint dies eorū sicut dies cœli super terram &c.

Habet multa iura & singularia priuilegia quæ non habent alij principes: de quibus plenē per Ioannem Ferraudum in suo tractatu, de iuribus & priuilegijs regni Francorum: quæ consistunt in parte ex sacra vnctione cœlitus demissa, ex aurea flamma, quæ est vexillum regis, ex aperitis miraculis quæ reges Franciæ faciunt etiam ipsis viuētib, sanando infirmos ex illa infirmitate qua miraculosē tres reges qui adorauerunt Christum sanant in locis vbi venerantur: & dixi in consuetudinibus nostris ducatus Burgundiæ in proœmio, in verbo, du sainct empire. & per Ioannem de Selua in suo tracta. de beneficio. in ij. parte, in xxij. q. colum. ij. vbi scribit decem priuilegia regi Franciæ concessa. Et amplissimē de priuilegijs regis Franciæ, ipsi soli specialiter concessis, & quæ solus facere potest, scribit Iacobus Bonaudi in suo Panegyrico impresso vna cū opere Ioan. de Turrarubea, vbi inter alia in xvij. col. dicit quod præcedit omnes alios reges Christianos.

Ideo non debet sequi imperatorem, tanquam non eisdem subditus: imo si conuenirent simul, ambo lateraliter pergerent, secundū quod recitat aliās audiuisse ita fuisse factum Guido Papæ decisioe sua cccxxxix. & prout refert Guaguinus libro x. c. ij. de Carolo Romanorum imperatore & Carolo quinto Francorum rege simul transeuntibus, qui lateraliter per portam trāsuerunt simul. Dicit tamen Guaguinus in loco supra allega. q̄ rex Romanorū tunc à dextris sedebat & deambulabat, rex verò Frāciæ à sinistris, sed sic, est quodd qui sedet à dextris est in digniori loco, vt infra dicam. Igitur videtur q̄ imperator sit in digniori loco.

Sed ad hoc potest dici, quod de duobus contententibus de paritate, qui prætendit maioritatem, non est magnum inconueniens si simul deambulando detur dextra prætendenti maioritatem per illū qui prætendit se esse æqualem: & ideo quia non solū imperator prætendit equalitatem cum rege Franciæ imo maioritatem: & rex Franciæ præ-

Quinta Pars

rendit cum eo æqualitatem potestatis in suo regno, ideo nimirū si permittit q̄ illi detur dextra simul deambulādo.

Et aduerte etiam, q̄ imperator Sigismundus assistens in parlamento Parisiensi, anno domini millesimo quatercentesimo xv. die xv. mensis Ianuarij curia tacente creauit militem, quod egrē tulit rex & eius magnum cōciliū, sub silentio tamen præterijt, vt refert Enguerranus de Mōstrelet in suis chronicis, volu. j. c. dv. sed tamen sine ratione, cūm prædicta non arguant superioritatem, nec præeminētiā, vltra potestatem regiam. Cūm etiam vnus ex paribus Franciæ si ibi tunc assistisset in absentia regis creare militem potuisset: cūm creatio militis nō importet collationem dignitatis, quia militia nō est dignitas, vt notatur per do. meum Iaso. in l. fi. C. de testamento militis. & dixi infra in ix. parte, in xxvj. consideratione: vbi dixi q̄ militia non est dignitas, imo miles potest alium militem facere, vt dicit Bart. in l. j. in x. col. ver. quartō inferitur. ibi: sed circa prædicta. C. de dignitatibus, lib. xij. & vide Corsetum in tractatu de potestate regia. q. lxxx.

Trigesimaprima consideratio. Rex Franciæ tanquā imperator in suo regno solus in temporalibus omnibus tam laicis q̄ clericis præesse debet: notatur per Innocē. in c. nouerunt. de sentētia excommunicationis. Et ideo benedicit Panor. in c. cūm verum. in fine. de foro compe. q̄ rex præfertur & præsidet quibuscunq̄ prælatis feuda tenentibus ab eo, maximē rex noster Franciæ, eo q̄ oleo sancto vnctus est coelitus demisso in persona Clodouei regis Francorum primi Christiani, medio Clotildis eius vxoris filix regis Burgundionū, imo in eo habet locū c. solitæ. de maio. & obedientia, de quo murmurant plures contra principes huius seculi præcedentes episcopos & cardinales ab eis feuda tenentes.

Et sic est conclusio verissima, q̄ in suo regno omnes quoscunq̄ præcedit, imo etiam extra regnum in loco indifferenti omnes quoscunq̄ huius mundi reges Christianos præcedit, cūm primus nominetur inter reges Christianos enumeratos per doctores, vt per Albericum in rubrica, de statu hominum. Anto. Corsetum in tracta. de potestate Regia. quæstione xxj. & xxij. Boërium in suo tractatu, de autoritate & præminentia sacri magni concilij, in prima parte. & dicit Bald. in §. fi. penulti. col. de prohibita feudi aliena, per Federicum, q̄ est super omnes reges. Et ita habetur in obseruantia Romæ, & ita fuit aliās dictum per multos summos pontifices, quod legati regis Franciæ præcedere debeant omnes & quoscunq̄ alios legatos aliorum regum, etiam si sint legati regis Hispaniæ, qui catholicus dicitur: & meritō, cūm reges Franciæ Christianissimi dicantur ad instar imperatoris qui sic dicitur. epistola inter claras. C. de summa trini. & c. ecclesiæ mex. xcviij. distinctio. imo etiam sanctissimus dicitur. l. ij. ff. de natalibus restituendis. Et hoc ex multis seruitijs sedi apostolicæ impensis: vt habetur in pluribus & diuersis locis per Guaguinum, quæ potius laboriosum esset inuenire, quā subtilē.

Et licet reges Franciæ fuerint inuictissimi pugiles pro ecclesia dei, ecclesiæ christi, & libertatum veri zelatores: tamen inter cæteros fuerunt duo.

Primus tempore Stephani papæ fuit Pipinus contra Gayfrum Aquitaniæ ducem, sacerdotum prouentus sibi vsurpantem, & contra Astulphum Longobardorum regē: quem cum suo exercitu fudit & dominia per eum occupata in Italia ecclesiæ Romanæ, cuius erant, restituit, illiusq̄

tyrannidem deleuit. Et de eo etiā fuerat prophetizatum per Io. in Apoca. xiiij. c. vltra medium. ibi: Et ecce nubem candentem, per quam secundūm Lyram ibi intelligitur regnum Franciæ moribus & fide præ cæteris cādidatum, & super Pipinum Franciæ regem habentē in capite suo coronam aureā, cū reges Franciæ corona aurea coronentur. Et in manu sua, id est potestate sua, falcē acutā, id est exercitum summē bellicosum, per quam Pipinus multas magnas habuit victorias, maximē pro ecclesia Romana contra dictū Astulphum regē graui tributo Romanos prementē. Et etiam Bononiā & Romādiolam ecclesiæ Romanæ dedit, vt refert Speculator in tit. de rescrip. præsentia. §. nono. versi. item quia obtentū. & insequēdo textū Apoca. de quo supra. Et alius angelus scilicet Papa Stephanus exiuit de templo, scilicet Romanæ ecclesiæ. clamans voce magna, id est deprecans ex magno affectu. ad sedentē super nubem, id est super Pipinum regē. mitte falcem tuā & mete, scilicet dirigēdo tui exercitus potētiā cōtra Astulphum tyrannizantē. quia venit hora vt metatur, id est vt eius tyrānis per tuā potētiā tollatur. qm̄ aruit missis, id est ipse Astulphus, & exercitus obdurati sunt in iniquitate. & misit qui sedebat super nubē falcē suam in terra, qm̄ Pipinus valida manu intrauit & messuit terrā, quia cōtra Astulphum viriliter pugnavit: & beato Petro reddere cōpulsit quæcunq̄ sui iuris erant. Hæc ita interpretatus est dictum Apoca. Nicolaus de Lira in d. xiiij. c.

Et de retributiōe Pipini ponit Guaguinus in suis chronicis, lib. iij. c. iij. quoniam Stephanus eidem & suæ posteritati benedixit, & eū qui temeritate aliqua aduersus Francos bella moueret, communionē Christiana interdixit.

Alius verō Carolus magnus rex, in numerum sanctorum relatus, qui ecclesiam auxit, Adrianum & Leonem quartū summos pontifices ab omni tributo & molestia liberauit. c. Adrianus. & c. in synodo. lxij. dist. Et imperator factus est, eo quia imperium primō de Græcis in Francos translatum fuit, & deinde in Germanos: vbi adhuc secundūm gloss. in c. ego Ludouicus in fine. lxiiij. dist. Et refert Archiepiscopus Florentinus in sua summa, in tertia parte, titu. xxij. §. xiiij. & iuxta dictū Alexandri maluit se disciplinis antecellere, q̄ opulentijs. Et quem etiam Ioan. in Apocalypsi xiiij. c. ecclesiam liberaturum præuidit, dū dicit: Et alius angelus, scilicet Carolus magnus. exiuit de tēplo, scilicet Nouiomeni in quo fuit coronatus. habens & ipse falcem acutam: id est exercitum fortem, imo exercitu patris sui Pipini fortiorem. & alius angelus scilicet papa Adrianus exiuit de altari, ad quod pro missæ celebratione, vt vellet deus ecclesiā protegere venerat. & clamauit voce magna, id est affectu magno deprecans Carolum, vt ei ferret auxilium. mitte falcem tuā acutam, id est exercitus tui potētiā. & vindemia botros, id est Longobardos eorum auferendo potētiā. quoniam manus sunt vxæ eius, id est Longobardi sunt destructione digni. Et misit angelus, scilicet Carolus magnus falcē suā, id est exercitus potētiā, & vindemiauit vineam terræ, scilicet auferendo potētiā Longobardorū de terra Italiæ. Et misit in lacū iræ Dei magnū, quoniam Desiderium regem deduxit captiuum. Et calcatus est locus extra ciuitatem, quia regem cum vxore demisit in exilium extra terram suam. Et exiuit sanguis de corpore occisorum, scilicet ex multa Longobardorum occisione quæ terribilis fuit vsq̄ ad frēna: quia ex sanguine occisorum frēni militum Caroli fuerunt rubricati: vt in talibus bellis fieri solet per stadia

stadia mille sexcenta. Nam fama huius victoriæ Caroli fuit longè lateq; diffusa per quatuor orbis partes, vt ait de Lyra in d. c. xiiij. licet glo. in c. venerabilem. de electio. videtur quodammodo dissonare ab huiusmodi declaratione, qua dicitur imperium fuisse translatum de Græcis in Francos: quia videtur dicere quòd translātū fuit de Græcis in Germanos; sed illud reprehēdit Zabarella, cūm Carolus fuerit rex Franciæ, & fuit imperator ipse & eius successores reges Francorum per annos centum tres & amplius vsq; ad Astulphum: cuius tempore, cūm ecclesia oppugnaretur à Berengario tyranno, nec Astulphus succurreret, in subsidium vocauit Othonem ducē Saxonie qui eum succurrit, & ob id per Leonē papā octauum constitutus fuit Imperator, & deinde remansit imperium apud Germanos: sed, vt dicit, primò fuit trāslatū de Græcis in Frācos in personam Caroli qui dicebatur magnus, de cuius statūra vide Vincētium in suo Speculo Historiali, libro xv. c. j. & de eius moribus & actibus eodem libro in capitulis sequentibus. & per Guaguinū in suis chronicis libro iij. cap. j. vbi plenè, qui etiam feruore fidei Christiane plurima templa extruxit, & quæ dirupta cognouit, mandauit per locorum sacerdotes restitui atq; restaurari.

Quorum duorum exemplum imitati omnes ferè Frācorum reges, qui secuti sunt magnis atq; excellentissimis factis dignitatem fidei Christiane & religionis eiusdem conferuarunt, atq; ampliauerunt: de quibus amplè per Ioannem Ferrault in suo tractatu. de iuribus regni Franciæ, quos plus laboriosum est discutere, q̄ subtilè.

Cūm hic Carolus magnus tantę amplitudinis & integritatis vir fuerit, vt postea neminem parem nedum superiorem Gallia habuerit. Inter alios mihi visum fuit illū non fuisse silentio præterendum. Ex quibus simul collectis potest indubitanter dici, q̄ rex Franciæ propter eius claritatem & synceram fidei deuotionem inter omnes reges mundi est præferendus. Eo etiam quia regnum Franciæ vnica ecclesiæ vniuersalis fuit & est: de quo vaticinatum est Esa. v. Vnica facta est dilecto meo in cornu filio olei: & sepiuit eam, & lapides elegit ex ea, & plantauit vineam electam, & ædificauit turrim in medio eius, & torcular extruxit in ea. de quo Ioannes de Terrarubea in suo tractatu supra mentionato. & secundū Lyram intelligitur regnum Franciæ, qui etiam dicit regnum Franciæ esse nubem candidam quam præuidit Io. in Apoca. xiiij. c. cū sit moribus & fide præ cæteris candidatum ac relucens. Et potest etiam dici ciuitas illa quam præuidit Io. in Apoca. xxxj. c. vbi ait, & vidi sanctam ciuitatē nouam descēdentē de cælo à deo paratam sicut sponsam ornatam viro suo, & audiui vocē magnā de throno dicentem: Ecce tabernaculum dei cū hominibus, & habitabit cum eis: & ipsi populus eius erunt, & ipse deus cum eis erit eorum deus.

Et etiam quia regnum Fracię super cæteros obtinet, q̄ semper reges iustitiam administrauerunt, & eam dilexerunt, & iniquitatem odio habuerunt, in fugādo & eiciensdo Iudeos & sectas Iudeorum & hereticorum, ideo vnxit eos deus præ cōsortibus eorum: ex quo inter cæteros reges huius seculi prædominantur. Quoniam Christianissimus rex Francorum inter cæteros quoscunq; reges oleo sancto cœlitus demisso in coronatiōe regis Clodouei primi Christiani regū Frācorum ad instigationē Clotildis eius vxoris filię regis Burgūndorum inungitur, vt habetur in vita beati Remigij: cui in baptismo Clodouei fuit cœlitus demissa phiala, quæ dicitur ampula plena oleo

sancto per columbam, ex quo adhuc hodie reges Francię vnguntur, & sacrantur in coronatiōe, vt refert Guaguinus in suis chronicis, libro j. quę adhuc est in Abbatia sancti Remigij, in ciuitate Rhemēsi, & in qua solum apparet oleum tempore quo sunt coronandi reges Franciæ: quo tempore oleum & non alio tempore apparet, vt est notorium in tota Gallia, & sic licet sint alij reges qui vngantur, non tamen oleo cœlitus demisso, vt est rex Franciæ, ideo præ cæteris præferendus est.

Et aduerte q̄ sunt tantum quatuor reges qui vnguntur, scilicet Ierosolymitanus, Francorum, Anglorum, & Sicularum, vt habetur in libro censuali Romanę ecclesiæ secundū Alberi. de Rosate super gloss. rubri. ff. de statu hominum. Alij autem non nisi ex priuilegio vel consuetudine hoc ius habent, per Hosti. & Goffre. in summa. de sacra vnctio. Archidia. tamen in c. quoniam. x. di. dicit q̄ olim & hodie principes vnguntur & vnguntur per notatam in d. c. j. de sacra vnctio. Aluar. tamen in c. j. in tit. quis dicitur dux marchio, comes in x. col. vers. qui reges vnguntur, & qui non, in v. sibus feudorum, dicit. Imperator vngitur & coronatur tribus coronis, & ceteri quatuor reges supra nominati, scilicet Ierosolymitanus, Francorū, Anglorum, & Sicularum, de quibus fit mentio in iure in pluribus locis, maximè de rege Francorū in locis ante allegatis. De rege verò Anglię, in c. nouit. de iudicijs. & in c. nō est. extra de spōsa. vbi etiam fit mentio de rege Britaniæ.

Ceteri verò nec vnguntur nec coronantur, qui quidē sunt Castellę siue Hispanię qui hodie catholicus nominatur: de quo fit mentio in iure, in c. quanto. de iure iur. rex Legionis, Portugalię, Aragoni, Nauarrię, de quibus etiam fit mētio in c. ad nostram. de iure iur. & in d. c. quanto. de rege Vincertrię in subscriptione c. j. de probatio. rex Dacię, Boemię, rex Armeniæ, rex Cordubię, rex Cypri, rex Conachię, rex Numianię, rex Vichonię, rex Catholicus, rex Nauarchię, rex Colen, rex Mamię, rex Voloęgamę, rex Maioricarum, rex Minoricarū, rex Polonię, rex Scotiæ, & omnes supradictos nominat Anto. Corsetus in tractatu suo, de potestate regia. xiiij. quęstione. & de rege Scotię fit mētio in c. charissimus. de conuersio. coniugato. & in c. venerabilem. de electio. de rege Vngarię, habetur in c. licet & in c. non est dicendum. de voto & voti redemptio. & in c. intellecto. de iure iur. & in c. j. de sacra vnctio. de rege Gothorū. xvij. di. ca. cōcilia. §. hinc etiā. de rege Apulię, & Sicielię, habetur in c. veritatis. de iure iur. de rege Scotiæ, habetur in c. inter alia. extra de immunita. ecclesiarū. & hæc dicit Iac. Aluarot⁹ in loco hic añ allegato.

Aduerte tamē, quia fuerūt alia regna, vt regnū Burgūndionum, vt refert Guaguinus in suis chronicis, libro j. cū dicit, Clodouem regem desponsasse Clotildem neptem Gondebaldi regis Burgundorum. & de his fit mentio in iure, in l. in Lusitania. ff. de censibus. in cano. si gens Anglorum. lvj. distin. & in e. volumus. xj. q. j. & Iaco. Bergo. in suo supplemento, libro viij. vbi ponit initium regni Burgundionum, quod fuit anno domini post Christum trigesimo quinto. & etiam libro ix. ponit finē qui fuit post Christum, anno domini quadringentesimo lxxxvij.

Et etiam est regnū Iuetoti, de quo fit mentio per Guaguinū in suis chronicis, li. ij. vbi ait: Fuit inter familiarissimos Clotarij aulicos, Galtherus Iuetotus Caletus, agri Rhotomagen. apprimè nobilis, & qui regij cubicularij primus cultor esset. Hic pro sua integritate de Clotario cūm melius meliusq; in dies promeretur, reliqui aulici

Quinta Pars

inuidens, deprauātes quodlibet ab eo gestum, nec desistūt donec irritatum illi Clotarium pessimis suffuris efficiunt. Quamobrem iurat rex se hominem necaturum: percepta Clotarij indignatione Galtherus pugnator illustris cedere regi irritō cōstituit. Igitur derelicta Francia in militiam aduersus religionis catholice inimicos pergit, vbi decem annos multis prospere gestis rebus, ratus Clotariū simul cum tempore mitiorem effectum Romam imprimis ad Agapitum pontificem se contulit: à quo ad Clotarium literis impetratis ad eum Sueclione agentem, se protinus confert veneris die, quæ parasceue dicitur, cogitans religiosam Christianis diem ad pietatem sibi profuturam. Verūm literis pontificis exceptis cū Galtherum Clotarius agnouit, veteri ira tanq̃ recenti liuore percitus raptō à proximo sibi equite gladio hominem statim interemit. Tam indignam insignis atq̃ innocentis hominis necem religioso loco & die ad Christi passionem recolendam celebri pontifex iniquanimitate ferens, confestim Clotariū reprehendit, monetq̃ iniquissimi facinoris rationem habere, se alioquin excommunicationis sententiam subiturum. Agapiti monita reueritus rex, capto cum prudentibus consilio Galtheri hæredes, & qui luētōtum deinceps possiderent ab omni Francorum regum ditione atq̃ fide liberauit, liberōsq̃ prorsus fore suo singrapho, & regijs sceptris confirmat. Ex quo factum est, vt eius pagi & terræ possessor regem se iuctoti hætenus sine controuersia nominaret. Id autem anno Christianæ gratiæ dxxxvj. gestum esse indubia fide inuenio. hæc Guaguinus in loco hic ante allegato.

Aliud etiam ante fuit regnū Persarum, de quo supra dicti nullam faciunt mentionem: de quo fit mentio in mercatoribus. C. de cōmercijs & mercatoribus, sed istud regnum non est de his quæ sunt sub registro Romanæ curiæ, quod tamen aliquando fuit regnū Burgundiæ, cū Burgundi fuerint Christiani ante Gallos & Francos per multos annos & ultra, cū Galli effecti fuerint Christiani anno domini ccccxxxix. post Christum, vt cōstat ex Iacobo Bergomeni, lib. ix. quando ponit tēpus quo baptizatus fuit Clodoueus post Christū, qui effectus fuit Christianus medio & hortatu Clotildis eius vxoris, filij Childerici regis Burgundorum, vt dicit ibi Iacobus Bergomensis. Et de dicto regno Persarum & pluribus alijs, vide Iacobū Bonaudi in suo panegyrico xix. col. vsq̃ ad xxxvj.

Et vt plenius declarentur excellentiæ, claritates & præeminentiæ regis Francorum qui omnes alios antecellit, insequendo doctrinam Ioannis Ludouici Viualdi in suo opere regali, in tractatu de laudibus ac triumphis triū liliorum Franciæ. & G. Benediētī in sua repetitione c. Raynutius, in verbo, duas habēs vxores, à nume. lxxix. vsq̃ ad numerum cxxvj. de testamentis. Et recitat Engueranus de Monstrelet, quod anno domini 1420. cū rex Franciæ & rex Angliæ simul intrarent Parisiensem ciuitatē, rex Franciæ equitabat à dextris & primus osculatus est reliquias sanctorū. Et vide per eundē in primo volumine chronicarū eiusdē, ca. cxxxij. in princ. Dico q̃ claritas, nobilitas & excellētia regū Fraciæ ex multis supra omnes alios reges perpēdi & cognosci potest ultra superius dicta: maximē ex scuto cœlitis demisso, in quo plura comprehenduntur: quoniā perseverante vsq̃ ad hanc æratē fama vulgō dicitur, q̃ olim reges Franciæ pro scuto tribus buffonis vtebantur, quod tamē non erat sine ministerio: & hoc credo fuisse, eō quia sicut de natura buffonis est

in quacuncq̃ parte terræ sit semper se collocare in meliori & pinguiori loco: & ideo cū rex Fraciæ ex vniuersali mūdo meliorem, pinguiorem & vtiliorem terram teneat & habeat, ideo insequēdo naturam buffonis pro arinis assumptæ reges Fraciæ ante Christianitatem tres buffones, habendo respectum ad ea quæ magis naturaliter conformabantur circa eius naturā in aliquibus. Nūc verō tēpore Christianitatis & à tēpore quo reges Franciæ effecti fuerunt Christiani mutata est natura, quia insequendū est id quod tēdit ad finem & effectū illius Christianitatis, cuius nomen, fidem & protectionem assumpsit: quod deus aduertens & volēs illi providere secundū quod decēs erat, postq̃ Clodoueus Christianus effectus fuit, demissum fuit ei e cœlo scutum, id quod reges Franciæ nunc gestant, cōtinens tria lilia aurea, quibus subest cœli sereni color, quæ auri Franci dicunt: in quo sunt quatuor consideranda. Primō q̃ in scuto lilia depinguntur, Secundō q̃ depinguntur aurea, Tertiō q̃ in numero ternario, Quartō q̃ in campo coloris sapphiri extenduntur.

Quo ad primum dicendum est, q̃ lilia fuerunt à superioris multiplici ratione regibus Francis data.

Primō, quia sicut liliū plerūq̃ de spinis oritur, inter spinas moratur, & q̃tō magis spinis pungitur, tantō vehementius odor eius sentitur: sic Francorum reges licet à spinis & infidelibus originem duxerunt vsq̃ ad tēpora præfati Clodouei, qui quatuor reges prædecessores habuit infideles, videlicet Pharamūdum, Clodionem, Meroueam, & Childericū dicti Clodouei patrē, nihilominus postq̃ nomen Christi Francis innouit, tam reuerentem candorem & odorem illibate fidei retinuerūt, vt nil eis dulcius, nil clarius q̃ gloriam Christianæ gentis extollere.

Secundō, quia liliū plantam habet rectā, quæ ad vnā partem non inclinatur nec ad aliā, sed recto tramite tēdit ad alta. In quo rectitudo bonorum operum figuratur, iuxta illud: Iustus germinabit sicut liliū, & florebit in æternū ante dominum. Sic rex animi magnitudinē habere debet, cū nihil honorabilius existat in regia maiestatis q̃ rectitudinis voluntatis, sicut per oppositum nihil execrabilius in eo q̃ simulatio aut duplicitas, vt supra dixi in princ. huius partis. Ideo pristini Francorum reges duplicitatis vitia nimium horrentes, semper cum animi rectitudine ac cordis integritate se ipsos ecclesiæ obsequio præbuerunt: sicut Pipinus pro Stephano antistite contra Astulphum, & Carolus magnus pro Adriano contra Desiderium Longobardorum regem, vt supra dixi in hac consideratione, vbi de his duobus regibus dixi.

Tertiō, quia inter lilia quiescere & cōuersari Christus q̃ plurimū delectatur. Vnde in canticis canticorū, liliū ipse, qui sapiētia diuina est, se nominat. Ego (inquit) flos cāpi & liliū conualliu. ita q̃ spiritus sanctus in persona ecclesiæ Canticorū ij. ait. Dilectus meus, scilicet Christus mihi, & ego illi qui pascitur inter lilia. Et iterū: Dilectus meus descendit in hortū suū, vt ibi pascatur & lilia colligat. Amat enim valde Christus & delectatur lilijs, i. personis puris & mundis à peccato: quia cū sit summa puritas, mentes puras diligit: sic reges Christianissimi semper delectati fuerūt in lilijs, i. secum habere & amare personas doctas, puras & mūdas ab omni peccato & vitio, veritate sequētes.

Quartō, quia liliū sui natura, teste Plinio libro xxj. c. v. est nobilissimum, quo nulla florum excelsitas maior. Cuius flos languido semper collo, quasi inclinans, & nō sufficiens

sufficiens capitis oneri, fragrat odore acutissimo.

Est etiã Christus sedens à dextris virtutis dei in excelsis, cui data est omnis potestas in cœlo & in terra. Tandem melior angelis effectus, quod differentius præ illis nomen hæreditavit, ut ait apostolus ad Heb. ij. Qui tanquam fons humilitatis cœlos inclinavit, descendens in utero virginis; humiliauitque semetipsum factus obediens usque ad mortem, et sic Apostolo ad Phil. ij. & tandem inclinato capite tradidit spiritum. Ioan. xix. Cuius fragrantia alijs est odor vitæ in vitam, alijs verò odor mortis in mortem.

Sic rex Franciæ cum sit Christus, scilicet oleo sacro diuinitus emisso unctus & sacrat, omnibusque celsior atque maior, ex quo vocatur Christianissimus, sicut lilium in se habere debet humilitatem, & ad audiendum singula caput inclinatum, nihil de seipso præsumens: & odoris suauitatem per bona & sancta opera, ex quibus bona resultat fama in suauitate odoris, & non exemplum cuiusquam sceleris. Quia candidum & nitidum semper stat lilium. Vnde legitur Exodi xxv. Quod in candelabro tabernaculi erant lilia sex ipso pendentia, denotans candelabrum Franciæ, scilicet regem habere debere cogitata verba, & opera pura, & candida tanquam lilia: quoniam virtutes sunt candidæ & lucidæ, peccata verò & vitia nigra sunt & obscura.

Quintò, lilia in scuto regis nostri Christianissimi sunt apposita, quia lilium multas habet virtutes. Nam virtute suæ naturæ, radix eius secundum Physicos valet contra duriciem splenis & neruor, maximum sub prunis cocta, & cum oleo roseo trita vsturas sanat, & vulnera cicatrizat, & confert adustioni aquæ calidæ, cum sit exiccatiua, mollitiua, abstersiua, & consolidat. Valetque lilium incisionibus neruorum, & splenis apostemata maturat: & ut omnes tentantur, lilium tumores resoluit, vlcera abstergit, dolores mitigat, venena depellit, puncturis confert, & succus eius cum melle decoctus veteribus vlceribus medetur. Sic rex noster Christianissimus (quasi virtute lenitatis liliorum prouocatus) ultra modum horrere debet tumorem arrogantis, discordiæ, iactantiæ, inanis gloriæ, apostemata luxuriæ purgare, vsturas auaritiæ, & venena inuidiæ sanare. Et tandem omnes morbidas reipublicæ ægrotudines correctione, & (cum opus fuerit) punitioe malorum salubriter curare. Et insuper totum se conferat ad regias virtutes, ad pietatem, clementiam, misericordiam, mansuetudinem, humilitatem, modestiam, dilectionem, & beneuolentiam: quæ preciosa sunt monilia regis maiestatis, ut supra hac parte, in vj. consideratione dictum est. Et quemadmodum lilium (ut dixi) cum oleo roseo tritum vsturas sanat, ita misit deus lilium cum oleo, ut dictum est, ad denotandum reges Franciæ habere potestatem sanandi vsturas, prout faciunt: quoniam, ut videmus, notorie ipsi sanant quasdam vsturas, quæ in vulgari nostro dicuntur les escluelles, vel aliàs morbus regius.

Sextò, ut dicitur dicti Ioan. Ludo. Vivaldus & Guillelmus Benedicti in locis ante allegatis, in scuto dicti regis sunt lilia, quia lilij oleum est resolutiuum & aperitiuum: conuenit etiã dolori capitis, & distillatum in aurem sedat eius dolorem. Sic rex Christianissimus in aperto esse debet, & copia sui facere, aures apertas semper habere, & singulos audire, ut de omnibus informetur, & singulis providere possit, ne assistentes eidem facilius eum decipiant proprijs commodis inhiantes in reipublicæ destructionem. Et etiam si non audiatur populus, videtur ei fieri iniuria, & missorum officialium autoritas vilesceret. Vnde imperator in l. ij. C. de officio vicarij. Relationes (inquit) omnium, præsertim

officiorum libenter audimus, ne administratorum decessere videatur autoritas, si eorum consulta veluti prophanorum preces à nostris aditis repellamus. Hodie tamen multi principes susurrionibus & detractoribus aures præbent, ab eisque domesticis suis tenentur inclusi & excæcati, ut nihil veritatis, & eorum quæ prauè geruntur sciant, & ipsi interim bona hauriant, & substantiam, & interdum personas subditorum perdant: quod & aliàs contigit in hoc regno Franciæ tempore Theodorici regis Franciæ, ut refert Guaguinus, libro iij. ca. iij. de Francorum gestis.

Septimò lilia in scuto regis figurantur, quia lilium sua virtute saniem & immunditiam purgat. Quo demonstratur, quod ad regem pertinet immunditias & labes hæresum & saniem hæreticorum, ac peruersa infidelium dogmata ab ecclesia dei diligenter abstergere, & repellere. Quia hæresis fundamentum omnium bonorum subuertit, & plus cæteris peccatis nocet ecclesie dei. Estque omnium peccatorum grauissimum, ut ait Thomas iij. sentent. dist. xij. q. xxij. per totum. facit text. in l. Manichæos. & in authen. Gazaros. C. de hereticis. & inde est quod hæretica prauitas appellatur. Huius zelo accensus fuit Carolus magnus qui barbaras gentes, Saxones, Hispanos, Longobardos, cæterosque populos, qui falsos ritus sequebantur, in potestatem subegit.

Et etiã Philippus tertius Fræcorum rex, qui Petro Aragonum regi bellum intulit, eo quod varijs erroribus fauerat: ut refert G. Benedicti in loco ante citato, nume. lxxxij.

Octauò Fræcorum regi lilia data sunt, quia lilium suæ naturæ virtute morsum serpentis, & similiter eius folia, vexatione serpentum curat, eiusque radices, ut Plinius attestatur dicto lib. xxj. c. xix. valent contra serpentium ictus. Et secundum Auicennam lilium confert puncturæ vermium venenolorum atque scorpionis. Præterea semen eius (ut inquit Dioscorides) potui datum ad serpentium morsum facit. Ideo, ut enarrat G. Benedicti, Reges Fræcorum ter religionem Christianam à morfu Machometi serpentis venenosi sanauerunt & restaurauerunt: & his temporibus videmus nostram fidem & religionem Christianam sanatam esse à morfu pestiferi serpentis Lutheri, qui infinitas hæreses in fide Christiana seminavit, quæ fuerunt extirpatæ à rege nostro Francisco Christianissimo, qui non cessat insudare, ut Clemens summus pontifex à sua sede eiectus restitueretur, quæ Carolus Borbonius dux exercitus Caroli Austriaci electi in imperatorem in vrbe obsederat hoc anno domini 1527. die vj. maij, in qua obsidione ipse Carolus Borbonius interfectus fuit: quia deus iniustas semper vlciscitur iras. Ipsa verò Roma ab Hispanis & Alamanis tunc depulata fuit, & ipse Clemens captiuus extitit, cum maximo dolore Christianitatis, maxime Gallicanæ, quod rex noster Christianissimus egre ferens, motus pia deuotione, & pro honore sanctæ sedis apostolicæ (quam semper reges Franciæ venerati sunt, & defensasunt) aduersus illius hostes misit copiosum exercitum Francorum in Italiam, ut summus pontifex in sua sede reponeretur, expellerenturque dicti hostes ab vrbe (in qua captiuabatur papa) & à tota Romania saltem terris sedi apostolicæ subditis.

Secundò in scuto regis lilia figurantur aurea, & non argentea vel alterius metalli, quibus denotantur octo pulchra documenta ipsius regibus necessaria, propter octo singulares naturas & effectus auri, quod est metallum excellentius omnibus alijs, ut ij. dicam in vltima parte, in cxv. consideratione. Et ad istud propositum videatur G. Benedicti in dicto loco, numero c. vsque ad numerum cvij. vbi

Quinta Pars

dicit, q̄ primò aurū est coloris optimi, & puritatem quam ac fulgorem eximium præ cæteris metallis habet: & inde dicitur aurū ab aura. i. splendore, vt ait Isidorus, lib. etymologiarum xvj. c. xvij. q̄ repercusso aëre plus fulgeat. Naturale enim est, vt splendor metallorū plus fulgeat luce alia repercussus. Vel à similitudine coloris auro ræ nomē traxisse putat. Et aurum in corporibus est sicut sol inter stellas. Sol autem dicitur dñs stellarum & lumen earū, vt dixi j. in vltima parte, in viij. consideratione. Sic aurum est rex corporalium rerum, & mensura omnium. Ex hoc auro prouocatur rex Christianissimus ad sapientiam acquirendam, quæ auro purior est & splendidior. Imo omne aurū in cōparatione illius arena est exigua, & tanq̄ lutum æstimabitur argentum in conspectu illius. Sapient. vij. Comparatur enim auro sapientia ratione puritatis & splendoris in cōspectu æterni iudicis, vt dicit ibi Guil. Bene. & Cælius libro antiquarū lectionū iij. c. xxiiij. Et aurū pro viris sanctitatis claritate fulgentibus accipitur, vt in c. multi in si. de poenitē. dist. ij. & pro sapientia, vt in c. principiū. loco præallegato: quæ sapientia est regi necessaria, vt hic ante scripsi in x. consideratione, quæ viguit in multis regibus Franciæ, vt ibi declarat Guil. Benedicti.

Secundò aurum habet proprietatem lætificandi, quā non habet aurum per alchimiam sophisticatum, secundū Thomam. Vnde limatura auri, vt dicit Auicenna, ingreditur medicinas melācholiæ & alopeciæ. Et confert doloribus cordis, ac tremori ipsius. Nec non timori animæ, & data cum succo boraginis auxiliatur sincopizantibus. Ex quo instruitur rex Christianissimus, q̄ gaudens sit & lætus, quia animi lætitia interdum dolores corporis mitigat. Tristitia verò humanæ vitæ emula est, & passio mortifera: iuxta illud Prouerbio, xvij. Animus gaudens floridam ætatem facit, spiritus tristis desiccet ossa.

Tertiò, quia verum aurum ponderositatem habet, & soliditatem: ideo dicit Arnaldus de Villa noua, in libro de vino. Vinum extinctionis auri sua soliditate cōfortat. Et in libro de natura rerum dicitur, quòd in duplo ponderosius est argento, ere, aut stanno, habetq̄ ex sua soliditate puritatem & generositatem super omnia metalla: ideo est preciosius, durabilius, tractabilius, omni tempore fulgens, recreans visum, & cæteros sensus. Ex quo regi Franciæ datur salubre documētum, vt tanq̄ aureus sit solidus, maturus, secretus, & grauis in discutiendis rerum causis, ne leuitate aut furore ductus, feratur in præceps.

Quartò, quia aurum secundū Physicos temperatius est omni metallo, vnde virtutes habet mirabiles confortandi cor, stomachum, & ceteros sensus, vt dicit Arnaldus de villa noua, in loco hic ante citato. Non quòd incorporatur, aut in membra nutriat, sed quia alteratiua virtute corpus immutat: & ideo confortat, quia asperitate sua detergit superflua. Licet enim aurum calidæ sit nature, vt medici dicunt, tamē eius caliditas est modici excessus, ob quò non locatur in gradu, licet alij locent. Sic rex Christianissimus quasi aurū erit temperatus, calidus quidē per amorem charitatis & dilectionis erga subditos, ex p̄lo Moyfi, qui Exo. xxxij. Aut (inquit) dimitte eis hanc noxam, aut si non facis, dele me de libro tuo quem scripsisti. Similiter Apostolus ad Rom. xj. loquens. Optabam ego anathema esse pro fratribus meis. Et hic syncherus amor erga subditos multum profuit Romanis, vt hic ante, in xiiij. consideratione scripsi. Et præ oculis debent illud habere principes, quoniam, vt ait Sene. Si vis amari, ama, quia ita decet

viuere principem, vt à subditis diligatur, & sic suos diligit, vt pro ipsis etiam mori nō timeat. Sicut Codrus Atheniensium rex pro victoria populi sui seipsum morti tradidit, vt recitat Valerius Maximus, lib. v. tit. de pietate erga patriam. Sic etiam Christus pro salute populi sui occisus fuit, & passus est, vt habetur j. Petri ij. vnde princeps ita agēdo, à suis mirum in modū diligitur.

Nam dux, vt dicere solebat Cæsar, qui non laborat vt militibus charus sit, militē amare nescit. Legitur de Alexandro magno, qui videns militem Macedonē præ nimia senectute frigore stupefactū, de sede sublimi descendit, & suis manibus eum in sedem posuit, & eo modo fecit, vt à suis diligeretur. Aliàs princeps qui à suis non diligitur, tanq̄ tyrannus dominatur, nec securitate vbi est, fruatur. Sicut de Dionysio tyranno legitur, cui cū corpus suū iuberet à multis militib⁹ custodiri, Plato dicit, quod inquit malum fecisti, vt à tot militibus custodiri habeas: Quæ propter dicit Claudianus. Non sic excubiæ, non circumstantia tela, quem tutatur amor. Hoc est, qui amatur, non indiget custodia. Ob id dicere solebat Traianus Romanorum imperator. Talem priuatis imperatorem esse oportet, quales priuatos sibi optat habere. Hæc inter cætera fecit nedum viros, sed & fœminas gloria belli pollere, regniq̄ potiri, vt de Amazonibus, libro ij. de gestis antiquis refert Diodorus, dicens eas omnium subditorū beneuolentiam iusto æquoq̄ imperio adeptas. Quibus sententijs datur intelligi, q̄ tota pastoralis cura, amore veræ dilectionis ornari debet. Cui vigilantia incumbit ad subditorum vtilitatem & consolationem. iuxta illud Ouidij. Regia crede mihi res est succurrere lapsis.

Regum profectò est omnibus prodesse, nulli nocere quod in beluis clarè monstratur, qm̄ sic viuūt apes, q̄ rege amisso totū dilabuntur examen. Et cū sint animalia iracundissima, ac pro corporis captu pugnatissima, quæ aculeos in vulnere relinquūt: rex tamen apum aculeo caret, aut saltem eo non vtitur, teste Plinio, libro ix. c. xvj. Nec voluit illum natura sæuū esse, à quo telū detraxit, sed maiestate armatū: quod regibus & principibus dignū exemplū est, vt & ipsi ab exiguis animalibus discant turbas populorū sine aculeo seueritatis in debitū finem dirigere, & tunc velut aurea lilia aureæ veræ charitatis erūt radiantes.

Quintò, vt ait idē G. Benedicti post Ioannem Ludouicum Vualdū, aurum sub malleo nō resistit, vt ferrum: nec frangitur, vt vas terreum: nec resonat, vt cymbalum: sed si malleo percutiatur cedit, & in omnem partem dilatatur. Et sicut in libro de rerum natura dicitur, licet aurum sit gratiosissimū super omnia metalla, nihilomin⁹ est maxime ductibile & tractabile. Ex quo plura documenta regi Christianissimo ostenduntur patientiæ, hilaritatis, cōstantiæ & fortitudinis, quæ debent vigere in principe, vt hic ante de pluribus huiusmodi qualitibus dictum est.

Sextò, quia verum aurum diutius & durabilius in sua operatione permanet, q̄ aurū sophisticatum, teste beato Thoma, quoniam aurū sophisticatum non habet alias virtutes, de quib⁹ hic ante: vt dicit Arnaldus de Villa noua in loco supra allegato, & vt ait G. Bene. aurū cunctis corporibus nobilius est, & rex eorū ac dominus. Quia nec terra, nec aqua, nec aëre, nec igne corrūpitur aut minuitur, sed ignis rectificat illud & humectat, nec id comburunt sulphura, quæ alia comburunt corpora. Natura quippe eius & complexio recta est, ita quòd in eo nō est additio neq̄ diminutio. Et iterū, aurum in igne positum non

non comburitur, sed probatur & purgatur. Nec aurum rubigo vlla, nec erugo eius bonitatem consumit, pondusve minuit. Ex cuius auri proprietate animari debet rex Christianissimus ad perseverantiam diuinæ legis. Quia hæc virtus sola, si perseverantia meretur coronam, estq; vnica æterni regis filia, ac cunctarum virtutum finis, sine qua deus nemo videbit. Natura enim (teste Valerio lib. iij. tit. de constantia, in prin.) sic comparatum est, vt quisquis se aliquid ordine ac recte mente complexum confidit, vel iam gestum si obtrectetur acriter tueatur, vel nondum æditum si interpelletur sine vlla cunctatione ad effectum perducatur, profectò in vanum bonum agitur secundum Gregorium in moralibus, si ante vitæ terminum deseratur. Et frustra velociter currit, qui priusq; ad metas venerit, deficit: vt repetitur in c. incassum. de poeniten. distin. iij. Tolle perseverantiam, ait Bernardus. Nec obsequium mercedem habet, nec beneficium gratiam, nec laudem fortitudo: deniq; non qui inceperit, sed qui vsq; in finem perseverauerit, hic saluus erit: vt habetur Mat. x. & xxij. & recitatur in c. non reuertebantur. c. mirandum. & c. ap. i. iolus. de poeniten. distinc. ij. quemadmodum inclyti Francorum reges fecere, qui à Clodoueo primo Francorum rege catholico nunq; in fide defecerunt, vnde Christianissimi nuncupantur.

Septimò, verum aurum cæteris metallis est preciosius, virtutem habens conseruatiam, nec vnq; putrescit, sed putrida resoluit & corrigit: adeo q; secundum Auicennam. Cauterium melius & velocius sanabile quod fit ex auro, nec vulnus ex auro factum corrumpitur in tumores, imò vsuræ factæ ex auro instrumento meliores sunt q; ex alio metallo, quia non cauterizantur nec erisipilantur. Et dicit Arnaldus de Villanoua in dicto tractatu de vino, c. incipien. vinum extinctionis, & c. q; scissura facta cum eo non tumescit: & propter suam perennitatem est quasi stella cœli, quoniã ipsum est impassibile. Et, vt ibi ait, aurum est res archana perfectissima temperamento æquali, compositum mirabili proportionem elementarium virtutum, cui de compositis non est simile, & iuuentutem cõseruat, & virtutes mineralium perseverare facit in earum operationibus. Et multi modernorum (eodem teste) de nobilitatibus, maximè prælati faciunt bullire petias auri in coquina eorum. Et alij recipiunt in pannelis cum electuarijs, & alij in limatura, sicut in cõfectione quæ dicitur diacamerò, in quam intrat vtraq; auri scilicet & argenti limatura. Et quidam vtuntur tenendo frustum auri in ore, & saluam deglutire. Et quidam alij cõuertunt in aquam potabilem, & faciunt aurum potabile, & sufficit modica quantitas in vice, & in anno, & est conseruatiuum sanitatis & prolongatiuum vitæ. Et ex hac dignitate auri incitatur rex Christianissimus ad veram humilitatem, quæ virtus est aurea, cæterarum virtutum cõseruatiua, teste Hieronymo in epistola ad Celantiam, vbi humilitas, inquit, est præcipua conseruatricis, & quasi quidam custos virtutum omnium. Nichilq; ita est quod nos hominibus gratos esse deo faciat, q; si vitæ merito magni humilitate infirmus. Et Isidorus lib. iij. c. xlix. Qui rectè vtitur regni potestate, ita se præstare omnibus debet, vt quantum magis honoris celsitudine claret, tantò semetipsum mente humiliet: quoniã fundamentum gloriæ est humilitas, vt in j. parte. in liij. consideratione scripsi. Et hoc patet exemplo Dauid, qui de suis meritis nõ tumuit, sed humiliter se deiciens dicit: Vilis incedam, & vilior apparebo ante deum.

Octauò & vltimò, aureis lilijs ideo decoratur scutum

regis Franciæ, quia verum aurum fistulas & hæmorrhoidas sanat, vlcera putrida & tetri odoris emēdat, corporiq; humano maximè cõgruit. Ita quòd in cibo sumptum, iuuat multum, ac vinum in quo extincte fuerint laminæ aureæ candentes spleneticos iuuat: vt hic ante dixi ex dictis Arnaldi de villanoua. Hæc profectò virtus medicinalis auri prouocat regem Christianissimum ad iustitiæ amplexum, quæ virtus sola magna est & mater omnium, quos magnos facit. Est enim iustitia virtus confortatiua & corroboratiua, quæ sui splendore reges & regias sedes magnificat. Quibus dictum est Sap. j. Diligite iustitiã qui iudicatis terram. Vnde Hiero. inquit. Iustitia quasi aurea virtus curatiua est morbidarum egreditur: quia puniēdo tollit scelera & peccata, atq; putridas carnes ac scabrosas curando abradit. Et quò ex iustitia principes laudatur, dixi hic ante in v. cõsi. Faciunt q; dicit G. Bnd. in loco hic ante dicto: vbi ait, q; rex Francorum de seipso & alijs ita fecit, & dilexit semper iustitiam, & odiuit iniquitatem, vnxit eum deus oleo lætitiæ præ confortibus suis. Ad quorum differentiam nomē Christianissimum adeptus: ita quòd propter veritatem & mansuetudinem & iustitiam deduxit eum mirabiliter dextera sua. Cuius sedes in seculum seculi virga directionis virga regni sui, psal. xliij. dixi in antedicta consideratione.

Tertio principaliter in scuto Francorum regum aurea lilia in ternario numero & non maiori nec minori figurantur. Habet enim hic numerus rationem totalitatis: puta principium, medium & finem. Nam secundum chronicas etiam gentiles in eorum cultu diuino utebantur numero ternario ad sacrificaciones deorum: vt habetur libro j. de cœlo & mundo, super quo beatus Thomas in cõmēto. Sicut (inquit) natura perficit omnia in ternario numero, ita gentiles qui diuinum instituerunt cultum volētes deo tribuere omne quod perfectum est, attribuunt ei ternarium numerum in sacrificijs & laudibus ipsorum. Legimus præterea in scripturis sanctis numerum ternarium multipliciter consecratum, eo q; opera mirabilia dei in eo facta & ordinata sunt. Vnde si mysterio trium liliorum regis Christianissimi explorare quis conetur, tantò magis exuberabit ratio differendi, quãdò plura mysteria in ternario numero elucescunt.

In primis ergo redolētia lilia quæ in scuto regis figurantur, odoramentum catholicæ fidei in beatissima trinitate afferunt: scilicet q; patri in diuinis attribuitur potētia, filio sapientia, & spiritui sancto clemētia. Quæ tria attributa sicut sanctissimam trinitatē ornant, ita regiam maiestatem magnificant. Quæ sacratissimæ trinitati debet pro viribus cõformari. Vt sit rex primò clarus potentia patris ad tyrannos debellandum, & barbaras gentes ac Turcorum perfidiam extinguendum. Secundò conuenit vt ornatus existat sapientia filij in discutiēdis rerum causis. Tertio q; sit clemētia plenus, quæ quãdò in eo maior fuerit, tantò in conspectu dei & hominum mirabilior & gratior apparebit.

Secundò, vt ait Guil. Bened. principaliter tria lilia quæ in scuto regis figurantur, tres substantias in persona Christi denotant. Sicut enim in diuinis est trinitas personarum in essentialitate, ita in Christi persona est trinitas essentialium seu naturarum vnitate personæ, deitas scilicet aia, & caro: & sicut in diuinis per diuersas personas nõ distinguitur esse, sic in xp̄o per diuersas naturas nõ distinguitur persona. Pariter tria lilia tres Christi natiuitates ostēdunt. Præ dicitur, quia æternaliter nascitur ex patre, secunda quia nascitur temporaliter ex m̄re, tertia quia in mente nascitur sp̄ualiter: licet ista tria conueniant Christo, tñ nihil faciunt ad ppositum, ad denotandum

Quinta Pars

um aliquid in rege ex eius natiuitate. Sed dici posset, quod si cut hæc trinitas essentiarum est in Christo, ita trinitas preceptorum iuris debet esse in principe, pro iustitiæ administratione & complemento, prout tria iuris sunt precepta. scilicet honeste viuere, alterum non lædere, & ius suum unicuique tribuere, quæ omnia debent esse in principe, de quibus in vltima parte, in xxxvj. consideratione dixi. Aut aliter per illa tria lilia significatur, scilicet per medium fides Christiana, per dextrum clericatus, & per sinistrum militia.

Tertio, tria lilia tres potentias animæ rationalis, quæ ad imaginem dei creata est, scilicet si quis in metallum. C. de peccatis, patenter ostendunt. Nam sicut deus est vnus in essentia, & trinus in personis, sic etiam anima rationalis est vna in essentia, & trina in potestatis. Quia habet in se memoriã, intellectum, & voluntatem. Memoria quidem representat patrem, intelligentia filium, & voluntas spiritum sanctum. Sed hæc in nihilo adaptari possunt armis regis, sed attribui deberent tribus modis regendi rempublicam, qui debent esse in rege nostro, vt verè sunt in se & in suo regno: de quibus infra in vltima parte, in lv. consideratione scripsi, & quis illorum sit excellentior.

Quarto, tria lilia in scuto regis posita, tres angelorum hierarchias significat, in quarum singulis tres ordines inueniuntur: de quibus ante in ij. parte, & per Isidorum libro vij. Etymologiarum. c. v. & in libro de summo bono, c. xij.

Quinto, tria lilia in scuto regis depicta, tres virtutes theologales, scilicet fidem, spem, & charitatem significat, quæ tres virtutes debent esse in principe, & aliæ virtutes ex his denotantur in principe: de quibus per Guillelmum Benedicti in loco supra scripto allegato.

Sexto, vt dicit, tria lilia in ipso scuto regis ordinata, ad tria opera verè poenitentiae nos ire compellunt, videlicet ad contritionem, confessionem, & satisfactionem: sed cum parum quadrent, non insisto.

Septimo, vt ait Benedicti, tria lilia regem Christianissimum ad tria salutifera concilia, in quibus consistit omnis perfectio Christiane religionis excitant, vt ibi per eum.

Octaudo, tria lilia in scuto regis diuinitus ordinata, tres denotant vnitates, quæ necessariò requiruntur ad conseruandam verè Christiane religionis dignitatem, & habendam honorum morum honestatē: de quibus Apostolus ad Ephesios, iij. Vnus deus, vna fides, vnus baptisma. Hæc tria sunt quæ verè perhibent testimonium de excellentia fidei catholice: vnde sunt laudabilia omnia catholice fidei opera, quæ rex explere debet, pro sue dignitatis ac totius religionis Christianorum salute, nullum maius, nullum honorabilius, nullum denique gratius deo offerri potest, quam barbaras gentes, & Turcorum perfidiam, ceterosque populos qui falsos ritus ac deos colunt alienos expugnare, atque in freno submittere, sub Christiani fide, prout talia sancta exercitia apud Francorum reges semper floruerunt. Ex hoc ternario numero amplissimè laudatur insignia regis Francie per Ioannem Ludouicum Viualdum, in tract. de triumphis ac laude trium liliorum Francie, vbi laudat numerum ternarium in pluribus, & aliquid scripsi infra in vltima parte, in xxxvij. consideratione.

Quarto principaliter & vltimo, lilia aurea ponuntur in scuto regis Christianissimi sapphirino, id est colore sapphiri (qui similis est sereno celo) conuenientissimè depicta, multiplici ratione.

Primo, quia cum rex sit paronymus ecclesie Christi, cuius officium est & semper fuit à tempore Clodouei primi inter Francorum reges Christiani adaugere cultum

diuinum, ac gloriam Christiane religionis extollere & magnificare: decentissimum fuit insignia maiestatis sue sereno celo similia fore, vt sicut ipse Christus (qui est rex regum & dominus dominantium, Apocal. xix.) quodammodo pro scuto habet celum sidereum miro ac vario astrorum fulgore decoratum, sic rex Francorum Christianissimus pro gloria Christi scutum gerit nobilissimum, in quo aurea lilia colore sapphiri, quasi astra in sereno celo affixa fulgere videntur, vt etiam ex cœli altitudine intelligatur quanta sit sue dignitatis sublimitas: tanta est autem altitudo cœli, quam à mortali homine non potest mensurari, vt habetur Ecclesi. i. Altitudinem cœli, & latitudinem terræ, & profundum abyssi quis dimensus est? quasi dicat nullus. Et ideo sicut cœlum situatum est in loco eminentiori, atque inter omnia corpora altius eleuatum, ita etiam, vt habetur Esai. liij. promissum est illi, quod esset fundatus in sapphiris tanquam pater Christianitatis. Cum etiam idem propheta vbi scilicet loquens in persona Christi dixerit. Ecce ego sternam per ordinem lapides tuos, & fundabo te in sapphiris, hoc est te Christum, & ecclesiam tuam, & filios tuos, & ecclesie tue protectores: prout est inter alios rex Christianissimus, qui tanquam filius Christi, & pater Christianitatis habet arma sua fundata in sapphiris. Sic rex Christianissimus inter omnes seculi huius reges Christiane religionis dignitate, potentia, diuinitate, ac nobilitate est sublimior atque admirabilior, & ad sustinendam ecclesiam potentior & prouior.

Secundo, vt inquit G. Bene. campus scuti regni nedum celo, sed etiam sapphiro lapidi in colore assimilatur rationibus sequentibus. Quia sapphirus colore videtur trahere regem ad cœlestia desideria per rectam fidem, cum nihil sit quod lumine clariore præfulgeat, quam recta fides in principe. Nam dicit Grego. li. xvij. moralium. c. viij. Sapphirum tenere similitudinem coloris aerei, per quod designant appetitum languentis animæ tendentis ad cœlestia. Vnde dicit Helimadus, quia sapphirus celo sereno similis est, castè portari vult, gemmaque gemmarum, & lapis sanctus dicitur. Ideo in libro de natura rerum dicitur. Qui sapphirum portat, expedit vt summo studio castitatem seruet: quoniam hic lapis tantò dicitur preciosior & melior, quanto coloris cœlestis est similior. Sic rex Christianissimus tantò magis erit deo & angelis grator & charior, quanto magis in contemplatione rerum diuinarum fuerit sublimior. Et sic quantumcunque excellat in dignitate, potentia, diuinitate, vel ad abundantiam temporalium, nihilominus felicitate prosperarum rerum huius seculi non debet corrumpi aut deprauari: sed magis ac magis oculos mentis conuertere ad altiora desideria, ad veros honores, ad securas diuitias, ad cœlestes thesauros, ac delectationes æternas. Ex quo infert ibi G. Benedicti, quod rex suam regiam dignitatem in Christo regere, quem in speculo limpidissimo contemplari debet, vt quod in se prauum prehenderit, corrigat, quod rectum, teneat, quod deforme, componat, quod pulchrum, seruet, quod sanum, excolat, quod infirmum, assidua meditatione corroboret, præcepta diuine legis efficaciter impleat, & quid sibi cauedum, quid ue sectandum sit, agnoscat. Decem quippe est, vt rex se totum in vita & moribus componat: quia quantum mirabilius præcursis regibus vniuersi orbes excedit honoris dignitate: ita conuenit vt ceteros transcendat mentis sublimitate, & totus sidereus fulgeat maiestate. & subdit ibi G. Benedicti pulchra notatua digna de excellentia sapphiri, de qua infra in vltima parte, in xc. consideratione dixi.

Tertio tria lilia in capso sapphirino aurea depinguntur. Quia

Quia sapphirus animum hominis pium & deuotum efficit ad deum, atque in bonis firmat, & pacem conciliat, ita ut inter omnes lapides preciosos dicitur lapis sanctus, quia ad sanctitatem & deuotionem hominem disponit. Ob id legitur Exo. xxviii. & xxxix. quod Moyses ad præceptum domini vestem sanctam fecit Aaron summo sacerdoti in gloriam & decorum, in qua inter diuersos lapides preciosos sapphirus connumeratur. Sic Ieremias Threnorum iiii. Deitruitionem Ierusalem ruinam templi & sacerdotum recogitans eorum pulchritudinem assimilauit sapphiro, dicens. Cædiores Nazarei eius niue, nitidiores lacte, rubicundiores ebore antiquo, sapphiro pulchriores. Cõuenit itaque ut maiestas regia sit tota sidera & sapphirina per reuerentiam & beneuolentiam ad omnia quæ diuinum cultum concernunt: ut sicut in dignitate & potentia cæteris est eminentior, ita expedit ut in amore rerum diuinarum sit amabilius, & conformius, sicut eius fuerunt prædecessores. hæc Benedicti ubi supra.

Quartò, sapphirus secundum Arnaldum corpus humanum vegetat, ac membra integra conseruat, curat dolorem frõtis, & sudorem restringit, corpora præbet integra, bonique coloris, torsiones ventris tollit, & omnia vlcera cum lacte sanat. Præterea in libro de natura rerum, & in ortu sanitate dicitur in tractatu de lapidibus. c. cix. quod sapphirus morbum illum horribilem, noli me tangere appellatum, fugat. Ex quo instruitur rex Christianissimus, ut vigilans sit & sollicitus ad corpus mysticum, i. ecclesiam, protegendum. Sicut enim in vno corpore multa membra habemus, quæ secundum apostolum ad Roma. xii. non eundem actum habent, ita multi vnum corpus sumus in Christo: huius autem corporis membra tenetur rex vegetare ac custodire, ne à lupis voracibus dilacerentur, & ne morbida ægritudine putrescant, ac pauperibus beneficia, suffragia, ac elemosinas largiri, quibus recreatur tanquam membra corporis mystici, quia sicut sapphirus membra corporis conseruat & recreat, sic conuenit rex qui tria lilia in sapphiri colore extendit, membra corporis mystici dirigat & custodiat, ne deuios sequatur effectus, hæc etiã Benedicti.

Quintò (ut idem ait) sapphirus est gemma preciosa sereno cælo similis, quæ percussa à radijs solaribus ardenter emittit fulgorem. Præterea dicit Isidorus lib. Aetymologiarum xvi. c. ix. quod sapphirus pulueres habet aureos sparso. Ex quo hortatur regia maiestas, ut sollicita sit gratias deo reddere in tanto cumulo beneficiorum: quia quantum plura à sole iustitiæ Christo suscepit beneficia, tantò magis ardentia desideria refundere debet in Christum, à quo procedunt. Et e conuerso, tantò grauius de ingratitude iudicabitur omnis homo, quantum magis multiplicatis beneficijs ingratus probabitur extitisse, iuxta illud Chrysostomi. Quãtò maiora beneficia sunt hominibus constituta, tantò grauiora peccantibus parantur iudicia.

Sextò, sapphirus est gemma valde delectabilis, læta, & pulchra, vnde lapidarius ait. Sapphiri species digitis aptissima regum. Aegregia & fulgens, puroque simillima cælo. Vilius est nullo virtutibus atque decore. Hic & syrtites lapis est à plerisque vocatus. Quia circa syrtis libicis permixtus arenis. Fluctibus expulsi feruente freto reperitur. Ille sed optimus est, quem tellus Medica gignit. Qui tamen asseritur nunquam transmittere visum. Quem natura parens tanto ditauit honore.

Ut sacra & merito gemmarum gemma vocetur. Et qui portat eum, nec vlla fraude necatur. Inuidiam superat, nullo terrore mouetur. Hic lapis, ut perhibent, educit carcere vincitos. Obstructasque fores, ac vincula tacta resoluit. Fertur & ad pacem bonus esse conciliandam.

Ex quo instruitur rex Christianissimus, ut delectabiliter & cum gaudio, pulchritudinem ac decetiam Christianæ religionis conseruare velit. Quod & faciunt reges nostri, qui in cunctis locis habent iudices ad puniendâ peccata, maxime blasphemias, quod & facere debet, aliàs non diceretur veri reges: ut scribit Guillel. Benedicti in loco sepè alleg.

Septimò, in colore sapphiri extenditur aurea lilia, quia sapphirus suo valore & precio vires acuit regis Christianissimi ad cogitandum sumptuositatem cœlestium ædificiorum. Nam, teste Isidoro ubi supra, Sapphirus inter gemmas purpureas computatur, habet pariter excessum valoris inter lapides preciosos, ob quod sanctissimus Theobias spiritu eleuatus videns excellentiam cœlestis patrie dicit portas eius esse ex sapphiro constructas: ut scribitur Theobii xiiij. Pariter Io. Apoca. xxi. ait fundamenta muri supernæ ciuitatis esse ex lapidibus preciosis, inter quos sapphirus erat secundum fundamentum. Ex quo instruitur rex totus sapphireus, ut omnino inclinetur, & sit memor cœlestis patriæ, & excellentissimorum ædificiorum supernæ ciuitatis, & sancte Ierusalem, de qua scriptum est per prophetam, psalmo lxxxvi. Fundamenta eius in montibus sanctis. & sequitur: Gloriosa dicta sunt de te, ciuitas dei.

Octauò & vltimò, scutum regis Christianissimi in sapphiri colore figuratur, quia sapphirus sua significatiõ eum incitat ad cogitandum nedum ædificia supernæ ciuitatis, sed etiã præeminentiã gloriæ æternæ. Nec solùm sapphirus significat gloriã æternã, verum suo colore animum hominis ad cœlestia gaudia inclinat. Ratio est (teste eodẽ G. Benedicti) quia cum omne simile naturaliter appetat suum simile, & sapphirus inter omnes gemmas similis sit sereno cælo: vnde rex sapphiro non conueniret, nisi ad cœlestia inclinaret, ac superna appeteret. Sapphirus etiam in sacra scriptura, æternã gloriã significare videtur: ut habetur Exo. xxxiii. ubi Moyses, Aaron, Nadab, Abiu, & septuaginta de senioribus Israël deum viderunt, sub cuius pedibus erat quasi opus lapidis sapphirini, & quasi cœlum cum serenũ est. Pariter Ezech. x. legitur, quod species gloriæ domini super cherubin erat quasi lapis sapphirus: quæ verba quomodo intelligantur scribit in dicto loco Guillelmus Benedicti.

Ex quibus tandem concludit insignia regum Franciæ esse excellentiora alijs, cum in eis sint duo colores nobiliores, Aureus scilicet, & Azureus: de quibus dixi ante in prima parte, in liiij. & lv. conclusionibus. xxxviij. considerationis. Et de laude Sapphiri aliquid scripsi in vltima parte, in xcij. consideratione.

Non mirum ergo si reges Franciæ plura priuilegia habeant ultra alios reges, de quibus antè dixi, & quæ etiã scribit Iacobus Bonaudi in suo panegyrico posito post tractatum Ioannis de Terrarubea, contra rebelles suorum regum.

TRigesima secunda consideratio. Quilibet rex seu princeps in suo regno in culmine sedere debet, cum princeps sit regni dominus. I. de precatio. ff. ad l. Rhodiã de iac. & regale culmen appellatur. I. bene à Zenone. C. de quadrienni præscriptio. ca. principes seculi. xxiiij. q. v. & culmen appellatur locus altus super omnes gentes ad curiam suam conuocatas, regnum suum & terras repræsentantes.

Quinta Pars

& dicitur præcipuum. l. pe. ibi: vt enim imperialis fortuna oēs supereminet alias, ita oportet principales liberalitates culmē habere præcipuū. C. de bonis quę liberis. Vel principale dicitur. l. ij. §. si autem. C. de iure domini impetrādo. quōd dicitur cathedra existens in altiori loco, sicut ædificia domus dicuntur culmina quōd culmis teguntur: & in dicto culmine, id est altitudine sedet rex supra cathedram quę est alta vel excelsa sedes, secundūm glos. in cle. dudū. de sepulturis. Vel in solio sedere debet, hoc est armario ex vno ligno factō in quo reges ob corporis sui tutelam sedebant, extra de electio. c. quorundam, in principio. & ibi per Archi. Et dicitur thronum gręcē, quod latini solium dicunt, de quo habetur Gene. xli. ibi: Vno enim solio regis te præcedam. Et est etiam sedes Romani pontificis tanquam excelsa. c. fundamēta. §. ne autem, in fine. de electio. in vj. & glos. in d. cle. dudum. facit differentiam inter solium, cathedram, & tribunal. & ponit hunc versum. Rex solium, doctor cathedram, iudex quę tridunal Possidet, ac sedem præful, prætor quę curule,

Et ista sedes dicitur sedes honoris & iustitię: de qua in c. multi. xl. distinctione. Et rex & dominus & præcellēs in solio alto super omnes principes sedere debet: cū scriptum sit Prouerbiorum xx. Rex qui sedet in solio iudicię, dissipat omne malum intuitu suo. & j. Regum ij. ibi: Et solium glorię teneat. & ij. Regum j. Viuat rex Salomō, & sedebit super solium. & Esaię ix. Super solium Dauid, & super regnum principis terrę surrexerunt de solio, & Iob xxxvj. Et reges in solio collocat imperpetuum, & illic eriguntur. & in plerisque alijs locis probari posset. & habetur j. Regum x. vbi de Saule rege loquitur. Stetit quę in medio populi, & altior fuit vniuerso populo ab humero & sursum. Et princeps dicitur quasi primum locum capiens, secundūm gl. in c. fundamenta. §. proinde. de elect. li. vj. & Lucas de Penna in rubrica. C. de principibus agēt. in rebus, li. xij. vbi amplē ponit quis propriē sit princeps.

Et vt deueniamus ad practicam & ordinem consuetū sedendi, qui multum attendendus est in hoc, cū consuetudo in hoc multum attendatur. Bald. in c. j. §. marchio. in tit. qui feudum dare possunt, videndum est quę sunt aliquę congregationes in Francia quę fiunt ordinarię, vt est coronatio regis, & in ista coronatione est datus certus ordo quo ad illos qui interesse debent in ipsa coronatione, qui est talis: videlicet quōd duodecim pares Francię præcedūt omnes alios principes regni: de quibus j. ista parte. xliij. cōsideratione. licet videatur de primogenito regis quę oēs quoscūquę præcedere debeat, quod intelligerem esse verum in alijs actibus quę in coronatione: quoniā est dubiū quę tūc non habeatur pro primogenito regni, tanquę natus antequę esset rex. De eo etiā dicam infra in xij. cōsideratiōe, & de alijs quos ponā infra suo ordine, secundūm quod debet sedere in dicta conuocatione faciēdo distinctionem suis locis de alijs congregationibus extra illam, in quibus seruāus est alius ordo, prout infra dicitur.

Trigesimatercia cōsideratio erit prosequēdo materiā & non excedendo terminos honoris regis, cū ab eo procedant oēs dignitates tēporales, vt notant Bar. & Io. de Platea in l. j. de dignita. li. xij. C. idē Io. de Platea in l. j. in fi. C. de silentarijs, lib. xij. Alvaro. in c. j. in princi. quis dicitur dux, marchio, comes. & in c. j. in principio. de feudo marchię, qui allegat tex. in l. sacrilegij. C. de diuersis rescriptis. meritō debet illis præesse, & ab illis honorari: imo quod plus est adorari, non tñ adoratione quę deo debe-

tur, sed regiā subiectione debet salutari: vt probat text. in l. j. C. de silentia. lib. xij. ibi: vt ram in adorāda nostra serenitate. & ibi gl. quam sequitur Io. de Platea in l. primiceriū. C. de fabricē. lib. x. & Lucas de Penna in l. euectionū. per illum tex. C. de cursu publico, lib. xij. vbi dicit, quę ipse meretur venerari, adorari, coli, sibi supplicari, & gratiarū impēdi munera. facit tex. in l. si quis seruū. ibi: non oīstrā purā adorātes. C. qui militare nō possunt, lib. xij. Et ideo dicit Io. de Platea in d. l. j. C. de silentarijs. eodē lib. xij. quę nullus debet se genuflecti corā alio, quę coram principe vel maiestate regia. Et ideo errat quidam Cardinalis Dehyer Anglus, qui tanta elatione vtitur, quę suos domesticos & famulos patitur talia, aut quod deterius, cogit eidē ministrādo etiam in cibarijs deferendis & alijs actibus domesticis & familiaribus, imo etiā nobiles patrię genuflecti, prout cōmuniter dicitur, quod ridiculosum dici debet, cū nō sit nec papa, nec rex: imo quod plus est (vt communiter fertur) nō est nobilis origine, ex quo deberet contentari honore sibi debito, non assumere honorem debitum regibus secularibus, imperatori, aut papæ.

Et, vt dicit idem de platea, tantus honor debetur papæ, quę in pede osculatur, vt dicit glos. in l. j. C. de domesticis, libro xij. & ibi dicit, quę etiam imperator osculatur in pede sicut papa.

Imo etiā, quod plus est, quilibet nō admittitur ad saluandum principem, vt dicit glos. in l. j. C. de veteranis. & Io. de Platea in d. l. j. C. de silentia. & in l. j. C. de domesticis, & protectoribus, libro xij.

Et corā eo est eūdū, & illi est obuiā eūdū cū barbatō fa & veste pulcherrina, prout habetur ij. Regū xix. callig est honor deferēdus in introitu ciuitatis in salutatiōe, quę nō debet fieri sine munere, ad instar regis Parthorū qui saluari nō poterat sine munere, vt refert Petrus Candidus in proce. Apiani Alexandrini, in principio. de bellis.

Imo etiā reuerētia debetur principi per quoslibet viros ecclesiasticos, vt dicit tex. in c. Regū xxij. q. v. et c. si apud. pro quo prima Petri ij. vbi dicitur, regem honorificate.

Trigesima quarta cōsideratio. Principi obtēperandū est, cū generale sit pactū societatis humanę obtēperare principibus, c. quę cōtra mores. viij. di. in summa. xciiij. dist. c. quid culpatur. xxij. q. j. & dicit Hieronymus. Principibus & potestatibus fidē & reuerētiā seruari oportet, quā qui nō exhibuerit, apud deū præmia habere nō poterit. xxij. q. v. c. reg. c. sicut apud carnales. facit quę notatur in l. fi. C. de exactio. tributorū, li. x. Et dicit Apostolus ad Titū ij. Admone illos principibus & potatibus subditos esse, dicto obedire, ad oē opus bonū paratos esse. & ad Roma. xij. Omnis creatura potatibus sublimioribus subdita sit, qui aut resistit potati, dei ordinatiōi resistit. facit quę dicitur Esdrę ij. iij. ca. vbi dicit tex. O virinū præcellūt hoies qui terrā & mare obtinēt, & oīa quę in eis sunt: Rex aut super oīa præcellit, & dominaī eorū, & oīe quodcūquę dixerit illis faciūt. Et sequitur: Et oīs plebs & virtutes eū obaudiūt. imo etiā sacerdotes etiā primi & secūdi ordinis eidē obediūt, cū eis præcipere pōt princeps, vt habetur iij. Regū xxij. ibi: Et præcepit rex Elchię potifici & sacerdotibus secūdi ordinis. imo principes sacerdotes constituebant iure diuino, prout habetur Exodij xxvij. de Moyse Hebræorum duce, qui cōstituit Aaron fratrem suum sacerdotem: & de Iuda Maccabæorum duce, qui elegit sacerdotes qui purgarent sancta. primo Maccabæorū. iij. imo prælatus electus & confirmatus non potest administrare, donec

perfectis. lxiij. dist. & in c. abbates. xvij. q. ij. & per Con-
 positella. in c. quod sicut. de electio. col. antepe. vers. i. prin-
 cipi presentari. prout recitat Henricus in c. nobis. de iure
 patro. & ita obleruatur in Francia, & in Hispania, vt dicit
 Ioannes Lupus in repetitio. rubricæ. de donatio. inter virū
 & vxorem, in principio. in iij. preuidencia. princeps tamē
 debet honorare episcopū. dixi supra in iij. partē. in xxvij.
 consideratione.

Trigesima quinta cōsideratio. Pro rege etiam orandū
 est exemplo Baruch primo, qui dicit esse orādū pro
 rege Nabuchodonosor, & Balthasar eius filio, & maximē
 pro rege Franciæ: cū etiam orantes pro eo lucentur cēs-
 tū & decē dies indulgentiarū. dixi ante. Imo intantum est
 honorandus princeps, q̄ pro cōseruatione sui honoris to-
 leratur iniquitas: & præterendus est honor principis com-
 modo publico, vt dicit Lucas de Pēna in l. ii. in viij. & ix.
 col. C. de locatio. prædiorum ciuiliū, libro xj. & in di-
 cta l. in vj. col. ponit quedā de potestate eius mirabili, ex
 quo multum honorandus est.

Quæ autē sint iura regis, & cuiuslibet alterius supremi
 principis esset hic inferendū, vt magis cognosceretur præ-
 eminentia illorum: sed videri potest in ti. quæ sunt regalia,
 in vsibus feudorum, & per Iacobinum de sancto Georgio
 in tractatu feudorum, verbo princeps, & de quibus plenē
 ante in xxxij. consideratione.

Quid autem dicemus de iuribus regis, de quibus habet
 tur primi Regum octauo capitulo, cū dixerit deus per vo-
 cē Samuelis populo. Iura regis qui imperaturus est in eis
 quod erit tale: filios vestros tollet, & ponet in curribus suis
 facietq̄ sibi equites & præcursores quadrigarum suarum:
 & cōstituet sibi tribunos, & ceteriones, & aratores agro-
 rum suorum, & mellores segetum, & sabros armorum &
 curruum suorum: filias quoq̄ vestras faciet sibi vnguen-
 tarias, & focarias & panificas, agros quoq̄ vestros & vi-
 neas & oliueta optima tollet, & dabit seruis suis, sed & fe-
 getes vestras & vinearum redditus addecimabit.

Notādum est istud verbum addecimabit, quod est ibi
 dupliciter positum: quoniam ex hoc videtur q̄ rex habeat
 ius decimandi, & sic q̄ etiā non videntur peccare nobiles
 Franciæ qui dicunt se habere decimas infeudatas à rege:
 cū si rex habeat potestatem addecimandi, ergo etiam il-
 las dare in feudum.

Dicemus solum, q̄ talia ibi specificata non sunt iura re-
 gis ex diuina institutione introducta, sed magis per pro-
 phetam pronuntiata ex eorum tyrānica vsurpatione, qui
 postq̄ reges sunt ius iniquum constituunt, in tyrannidem
 degenerantes, subditos opprimentes, & sine causā depræ-
 dantes secundū Andream de Isernia in proce. feudorū. &
 in titu. de capitaneo qui curiā vendidit. in vsibus feudorū.

Et ne transcendā materiā nostram relinquo nūc depræ-
 dationes & exactioes principum, fortē alibi dicam: sed
 etiā ibi dicit, q̄ talia possunt esse iura regis ex diuina insti-
 tutione, quādo rex est in extrema necessitate positus, quod
 etiā nō solum illa sed & maiora facere & maiores exactio-
 nes: & solū impresentiarū sufficit mihi q̄ Guillelmus Bene-
 dicti doctor Gallus illas præuidit, & multum bene descri-
 psit in sua solēni repetitione ca Raynutius. de testa. in ver-
 bo, cōdidit, le premier. incipiendo in medio illius vsq̄ ad
 finem amplissimē: ad quem semper de his est recurrēdum,

Et etiam est aduertendum ad illū textum, ibi hoc ver-
 bo, ius regis qui imperaturus est in eis. q̄ quilibet rex pōt
 dici imperator per illū textū, qui hoc verbo vtitur in rege,

Et, vt semel finiam, à principe tanq̄ à capite in omnes
 inferiores honorum & potestatum munera diffunduntur.
 xix. dist. c. ita dominus. c. fundamenta. §. j. de electio. intan-
 tum, q̄ lex animata in terris dicitur. tex est in authē. de cō-
 sulibus. in fi. & in authē. quibus modis naturales efficiun-
 tur legitimi. §. igitur licentia. glo. in l. & quia. ff. de iurisdic-
 tio. om. iudicum. dixi in consuetu. nostris ducatus Burgun-
 diæ, in titu. des iustices. §. v. in glos. S' il n'a grace. in princi-
 ibi: hic est ergo. & supra in prin. xxxij. considerationis. Et
 quicquid statuit aut sententiā dādo decreuit, pro lege ser-
 uatur. §. sed & quod principi. insti. de iure naturali. gent. &
 ciuili. Ipse enim sicut est solus legibus solutus, solus legem
 condere potest. l. princeps. ff. de legibus. & pro dispensatio-
 ne habetur, quod probatur principem voluisse. c. cū no-
 stris. de concessio. præbendæ. maximē vbi ei exponitur de-
 factus quem videt ex expositione l. quidam consulebat. &
 ibi Alex. & alij ff. de re iudicata. l. Vlpianus. ff. excusatio.
 tutorum. & sanctio principis nihil habet imperfectum. l.
 fi. C. qui militare non possunt, lib. xij. l. fi. C. de his quibus
 vt indignis. Nemo enim potest ei dicere. Cur ita facis. Bal-
 in proce. mio feudorū, in. xij. co. & isto dicto sæpius aduo-
 cati in palatijs vtūtur: quod dictū est Speculatoris in titu.
 de legato. §. nūc ostendendū. versicu. lxxxix. per tex. in c.
 c̄uis. de pœnitent. distinc. iij. ibi: quis tamen audet dicere
 deo, cur huic parcis? & gl. ibi in verbo, deo, dicit idē in pa-
 pa. & ideo idem dicēdum in quolibet principe supremo,
 cū sit deus in terris. Bald. in authēti. hoc amplius. versicu.
 quæro an filij regis. C. de fideicommissis. & dicit Bald.
 in c. ecclesia sanctę Marię. in penulti. col. vt lite pendente.
 q̄ cū princeps sit causa causarum non est de eius potesta-
 te inquirēdum, cū primæ causæ nulla sit causa. Cū id
 quod primum est, ante se aliud habere non potest. Hęc &
 plura alia vide quæ dicit dominus meus Iason in l. rescri-
 pta. in prima col. C. de precibus imperato. offeren. & in l.
 j. ff. de constitutio. principum. vbi ponit quædam quæ so-
 lus potest princeps, ita q̄ principis verbo eiusq̄ narratio-
 ni super rebus perse vel in sua præsentia gestis creditur,
 etiam si solus testificetur, per c. cū à nobis. de testibus.
 quod & in his quoq̄ quæ ante principatum se presente ges-
 ta sunt locum habet. glos. singularis in c. primo. in verbo,
 statuit. de renunciatio. libro vj. glo. in c. apostolicę. in ver-
 bo, promississent. de re iudic. lib. vj. dicit tamen Andræas
 de Isernia in c. fi. in titu. quo tempore miles. in vsibus feu-
 dorum. quod late examinat ibi Præpositus, q̄ princeps in
 re propria testificari nō potest. Nulla etiam iuris solenni-
 tate princeps astringitur. l. apud eum. in fi. ff. de manumis-
 sio. imo sola præsentia principis solennitates iuris suplet,
 actumq̄ qui defectu solennium nullus est instaurat & res-
 ponit. l. adoptio. ff. de adoptio. l. ij. ff. de rebus eorum. glos.
 sa post tex. in authent. vt non fiant pignorat. colla. v.
 facit. l. sancimus. §. exceptis. cū authent. ibi posita. C. de
 donatio. Bald. in l. omnium. C. de testamētis. Ad hęc prin-
 ceps iudiciorum ordinē obseruare non tenetur. Sola enim
 veritatis inuestigatio coram eo fit, qua cognita diffinit
 etiam, si iudicialis ordo vel sit peruersus vel prorsus omis-
 sus: causę tamen cognitio exigitur. Ita Baldus in l. finali. C.
 de legibus. idē in c. j. §. finali. de noua forma fidelitatis: ad
 finem, in vsibus feudorum. & est tex. in cad petitionem.
 in fine. de accusatio. Et ideo illud quod dicit Paulus de
 Castro in lege si testamentum. C. de testamētis. quod prin-
 ceps sine causæ cognitione concedere possit, non est in-
 telligendum in his in quibus litis diffinitio expectatur,

Quinta Pars

Princeps etiam crimen non solum indulget, sed etiam abolet. Andrae, de Ifernina in titulo, quæ sit prima causa, §. præterea, in v'sibus feudorum, remittit infamiam & ad honores pristinos omnino restituit. l. j. §. deinde, le second, ff. de postul. l. fi. C. de senten. passis, remanet tamen cicatrix, argumento c. ventum, j. q. j. c. illud, l. distinc. argumento. l. omnes iudices. C. de decurio. libro x. Largiendo magistratum, dignitatem donando: imo & tolerando in honoribus incapacitatis maculam abstergit, remouet impedimentum. l. imperialis. §. nam omnimacula. C. de nuptijs, l. Barbarius, ff. de offi. prætoris, d. l. quidam consulebant, ff. de re iudicata, imo etiam princeps pœnam meritam sola voluntate remittit. l. j. C. de deserto. lib. xij. de innocentia etiam damnati sine appellatione cognoscit. l. j. in fine, ff. de quæstionibus. Alia principi referuata ponuntur per Bal. in d. l. rescripta. & in l. j. C. de iure aureorū annullorum, & de multis casibus & specialibus principi cōpetent. dixi s̄, ista parte, xxiiij. cōsideratiōe, vbi iā quædā ex antedictis posui.

T Rigesima sexta consideratio erit. Et licet subiecerit principi deus leges, an etiam non obligetur ex contractu, ita q̄ deus etiam eidem subiecerit contractuum vincula quæ iuris gentium naturaliq̄ ratione consistunt: & q̄ non est communis omnium iuris peritorum doctrina, in l. princeps, ff. de legibus. Cy. Bal. & docto. in l. digna vox. C. de legibus. & in c. j. de probatio. vbi doctores canonici, qui ita communiter tenent, do. meus Iason in l. si ciuitas, in ij. colū. ff. si certum petatur. & in l. j. ff. de pactis. Alexan. in consilio c. j. in ij. col. in primo volu. & idem Iason in l. j. ff. de constitutio. principum. & in l. si testamentum, C. de testamen. Felin. in c. quæ in ecclesiarum. in xxj. col. de constitutio. Barba. in consilio j. in iiij. col. in primo volu. in xliij. tamen col. dicit casum esse vbi potest resilire à contractu: & etiam aliū ponit Iacobinus de sancto Georgio in suo tractatu feudorum in prin. videlicet q̄ possit reuocare feudū inuito vasallo. allegat Bal. qui hoc non dicit nec etiam hoc placet Vdalrico Zasio in repetitio. l. ij. §. eodem tēpore, in gl. ratum esset, ff. de origine iuris. vbi plura ex prædictis dicit: & ibi dicit q̄ licet absoluta potestate legibus nō ligetur, ea tñ potestate abuti nō debet, dixi alibi.

T Rigesima septima consideratio. Videtur q̄ rex Hispaniæ sit omnibus alijs regibus præferendus, cum plura habeat regna sub se, & plures coronas: quoniam rex est Aragonum, Castellæ, Legionis, rex Granatiæ, rex Maioricarum, rex Cordubæ, & etiam catholicus dicitur, rex Galliciæ, rex Andelosiæ. Et sic dicitur habere septem aut octo regna, & sic septem coronas: ex quo videtur q̄ ratione multiplicationis coronarū debeat cæteris regibus præferri: sicut videmus, q̄ ille qui est marchio & comes præfertur marchioni, cum duo vincula sint fortior avno, Bal. in l. sed & milites, in princ. ff. de excusa. tutorum, vt etiam in simili dicitur de doctore in vtroq̄ iure, qui præcedit doctorem in vno tantum secundum Bal. in dicto loco: & dicitur infra in decima parte, & faciūt quæ suprā dixi in hac parte, in xxvij. consideratione in fine, incipiente, imperator inter omnes principes, vbi dixi, quod magis honorandus est imperator cum tres coronas habeat, q̄ alij reges qui de se non habent nisi vnam. & in xix. consideratione cuius initium est, docet Bald.

Et etiam qui pluribus præest dicitur maior, vt dixi supra in prima parte, & in quarta parte, in l. j. consideratione. versic. viij. vbi allegauit glo. in authen. constitutio quæ de dignitatibus. §. generaliter, quæ dicit, nota nobiliorem

propter subiectos. Et habetur Prouerbio. xiiij. in fine. In multitudine populi dignitas regis, & in paucitate plebis, ignominia principis.

T Rigesima octaua cōsideratio erit de rege Angliæ, eo etiam quia est etiam monarcha in suo regno, & ab eius sententia nō appellatur, quia præfectus est multorū prelatorū sui regni, vt ff. de offi. præto. l. prima, prout dicit Bal. in c. cum venissent. ij. col. extra de eo qui mittitur in possessione causa rei seruadæ. Refert & sequitur Felin. in c. causam quæ, in xx. col. in fine, extra de rescrip. & per Io. Lupi in repetitione rubricæ, de dona. inter virum & vxorem, qui licet videretur præferendus regi Hispaniæ quia vngitur, vt supra dictum est, tamen rex Hispaniæ præfertur, vt ante dictum est. De alijs verò regibus Christianis, dic eos esse collocandos secundum numerū positū in Martiniana: de quo fit mētio per Albericū de Rosate in rubrica, de statu hominū, & dixi, s̄, in pluribus locis. Et de excellentia plurium regnorū vide infra in xij. parte, in cōsideratione l. j.

T Rigesima nona consideratio. Quoniam mulieres rationis maritorum coruscant & honorantur. l. fœmine. ff. de senato. in authenti. de cōsulibus. §. hæc itaq̄. colla. iij. facit l. fi. in prin. C. de incolis, libro x.

Ideo regina Fraciæ tanq̄ excellens inter omnes, tanq̄ dilecta illi qui pascitur inter lilia, cæteros quoscūq̄ huius regni post regē præcedere debet, cum etiam vltra quoscūq̄ ratione dignitatis coronam portet, quam nemo alius in regno præter regem portare aut deferre potest: imo regina appellatur. c. dilecti. de arbitris. & in superscriptione c. cum deuotissimam. xij. q. ij.

Et eadē priuilegia quæ habet imperator habet & Augusta: vt est tex. in l. princeps, ff. de legibus. & in l. cubicularios. C. de præpos. sacri cubicu. l. xij. vbi Lucas de Pēna.

Et licet vxor sedere debeat à sinistris, vt habetur Psal. cxxvij. Vxor tua sicut vitis abundans in lateribus domus tue. Regina in hoc priuilegiatur, quia sedere debet à dextris, vt habetur Psal. xliij. Astitit regina à dextris tuis in vestitu deaurato & c.

Et dicit tex. in l. bene à Zenone, C. de quadriē. præscriptio. q̄ Augusta vtitur eadē prærogatiua qua vtitur imperator. facit l. fiscus. in fi. cū. l. seq. ff. de iure fisci. & plenè per Lucā de Penna in l. ij. C. de præpositis sacri cubicu. libro xij. vbi dicit q̄ etiam ministri Augustæ eodē quo & ministri principis priuilegio gaudēt. Augusta tñ nō gaudet oibus priuilegijs imperialibus, sed his quæ nullū præiudiciū parāt, aut modicū: & tribuitur ei etiam priuilegiū in non præstandis vectigalibus. l. licitatio. §. fiscus. ff. de publicanis. & tribuūtur ei priuilegia quæ cōueniūt mulieri, sed nō omnia. Vñ non pōt condere legē & similia, quæ tributa sunt principi solum inspecta eius dignitate. Et faciunt prædicta ad quæstionem, de qua ibi per Lucam, an si regina lædatur possit in integrum restitui vt princeps.

Faciunt etiam ad prædicta, q̄ gratiæ quæ dantur per regem in regno in quolibet suo iocundo aduentu sint validæ, cum habeat eadē priuilegia quæ & rex: quod ius habet ex consuetudine in Fraciæ, de qua dixi in cōsuetudinibus nostris ducatus Burgūdiæ, ti. de iustices. §. v. in gl. du prince.

Aduerte quod si regina sit filia ducis aut comitis, tamē dicitur regina propter dignitatem mariti, & si sit filia regis maioris præeminentie retinet illam dignitatem quam habet à patre. Iacobus Rebuffi & alij in l. j. C. de dignitate. libro xij. vide supra in ij. parte, in xl. consideratione. Ex quo cum nobilissima domina Claudia de Francia regina

Franciæ

Francie sit filia regis Ludouici xij. & nunc vxor Christianissimi regis Francisci primi, debet precedere dominam Loysiam de Sabaudia matrem predicti Francisci primi, cum tantum ex quacumque parte non sit dicta Loysia nisi ducifsa: & iravidi obseruari hoc Anno domini Millesimo quingentesimo vigesimo primo in hac ciuitate Heduen. quoniam semper regina precedebat matrem, & ponebatur in digniori & altiori loco, & eam sequebatur mater, licet sit maximae autoritatis apud filium, & maioris autoritatis quam legatur fuisse quandoque aliqua mater apud filium: imo etiam excedit auctoritatem Vetruriae apud Coriolanum eius filium, de qua infra in sequenti consideratione.

Vadragesima consideratio. Mater regis videtur esse cunctis alijs preferenda: cum, ut habetur in Regum ij. ca. positus est thronus matris iuxta thronum regis: prout allegat Antonius Florentinus in quarta parte suae summæ, in titu. xv. c. xx. vbi ponuntur gratie priuilegiorum beatæ Mariæ. §. xv. & dicitur textus in dicto loco, quod rex Salomon iuit in occursum matris suæ venientis ad eum, adorauitque eam, & fecit poni thronum ad dexteram suam: quod credo verum si regina non adesset, quia si esset presens, sederet ad dextram, ut ante dictum est in precedenti consideratione, & ita videmus obseruari.

Imò etiam est textus in c. iij. Esdræ ij. quod concubina regis sedebat ad dexteram suam: sed ille textus non est ibi nisi ad denotandam fortitudinem facti mulierum, & non locum eidem debitum, nisi dicatur quod illo tempore concubinatus erat permittus: non aliter insisto.

Et dicit Speculator in tit. de testibus. §. iij. versic. illud quoque quod licet matri non sit eadem potestas, quæ est patris, tamen eadem esse debet reuerentia, honor & pietas. & ideo habetur Exodi xx. & Deutero. iij. Honora patrem & matrem, si vis longeus esse super terram. Filij tamen debent esse subditi matri, sicut habetur exemplum de Christo, Luc. ij. Et erat subditus illis. Habemus & tertio exemplum de Coriolano, qui tantum honorauit matrem, quod Romanos & patriam liberauit precibus matris: de qua per Valerium in libro quinto, in rubrica de pietate erga parentes. Et de his tribus exemplis vide Bernardinum de Bustris in secunda parte sui Rosarij, in sermone xx. in prima parte, in litera M. & vide Prover. primo, vbi dicitur. Et ne dimittas legem matris tuæ, ut addat gratia capiti tuo, & torques collo tuo.

Cleobis & Byton fratres multum matrem honorauerunt, etiam in morte, qui ut sacerdos eam insequens ad sacrificium curru veheretur colla dedere iugo loco equorum, ut Argias equo ascenderet, refert Cicero libro j. Tusculana. questio. Claudianus etiam sic inquit.

Si vetus Argolicos illustrat gloria fratres,

Qui sua materno colla dedere iugo.

Videmus tamen in multis, quod non est bonum semper credere matri: & ideo, ut refert Guaguinus, libro suo decimo, vbi loquitur de rege Ludouico xj. in suo testamento ordinauit Carolo octauo eius filio, ne matri suæ crederet: non aliter insisto, dicam infra.

Et etiam habetur de Heliogabalo cuius mater in tanta veneratione fuit, quod vix credi posset: prout habetur per Philippum Bergomen. libro viij. in verbo, Marcus Aurelius. & in verbo, Semiamira.

Quadragesima prima consideratio. Post regem & reginam in regno præfertur primogenitus eius filius, qui habet dignitatem ratione primogenituræ,

ex quo sedet à dextris secundum gl. in c. quam sit. vñ. quæstione j. & in l. decernimus. C. de sacrosanc. eccle. vbi Bald. dicit, quod primogenitus regis sedet à dextris regis. Et qui sedet ad dextram manum superioris, dicitur magis honorari sedente ad sinistram: ut ante dixi in prima parte, in xj. consideratione. Et in regno Fræciæ dicitur Dalphinus, eo quia dalphinatū habet pro suo statu, etiam viuente rege. Imo etiam viuente rege potest dici rex per textum, & ibi gl. in c. fin. xxiiij. quæstione j. & habetur de pace Constantiæ, in proemio, & in c. Adrianus. lxiiij. di. & Bald. in l. in suis. ff. de liberis & posth. per Lucam Pēna in rubrica de auro coronario. in rubrica de comitibus consisto. lib. xij. Caradina. Alex. in c. j. quis dicatur dux, marchio & c. in v. sibus feudorū. Iacobinus de sancto Georgio in tractatu suo feudorum. in verbo, comites. & per Oldradum consilio xciiij. incipiente. eleganter circa negotium. Cum etiam, ut habetur in iij. Regum xv. c. Azaria rege impedito Ioathan eius filius quoadiu pater eius vixit, regnum gubernauit, licet minor esset: cum postea mortuo patre rex effectus esset solus xxv. annorum. Et hoc satis patet ex hoc, quod Christus xij. annorum existens dicit, Lucæ ij. c. in fi. Nescitis quia in his quæ patris mei sunt oportet me esse?

Et quod sit dignitas tenet gl. in c. quod periculosum. vñ. quæstione j. & est prima dignitas post paternam, ita quod filius regis primogenitus habet primam dignitatem, scilicet primogenituræ post patrem regem, secundum Bald. in l. ex hoc iure. versic. sexto quæritur. ff. de iusti. & iure. Et ad dextram regis sedere debet secundum Bald. in l. decernimus. C. de sacro. ecclesijs. pro quo est textus de Christo filio dei in Symbolo. qui sedet ad dextram patris, & etiam habetur Gen. xxv. c. & Gene. xxj. notatur per Lucam de pēna in l. tyrones. C. de tyroni. lib. xij. & Psal. cix. vbi dicit dominus, scilicet deus pater, domino meo, scilicet Christo eius filio: sede à dextris meis tamquam primogenitus. Mat. primo. c. in fine. vbi Iesus Christus vocatur primogenitus, eo quia primogenitus sanctificatus fuit, ut habetur Exodi xij. Sanctifica mihi omnem primogenitum, quod aperuit vuluam in filijs Israël. & Luc. ij. habetur, quod omne masculinum adaperiens vuluam, sanctum domino vocabitur.

Et istud etiam certum est in regno Franciæ apud nos, quod primogenitus filius in regno præfertur quibuscumque suis fratribus & omnibus alijs principibus regni: & hodie in Fræcia habet dignitatem annexam cum primogenitura, quæ dicitur Delphinus, & Delphinus vocatur, & ex communis vsu loquendi in Francia vocatur dominus sine cauda, seu sine adiunctione. Secus autem de fratre regis primogenito quo ad alios, secundo tamem genito quo ad regem, ut infra dicam.

Et licet hic caderet materia ad materiam primogenituræ examinandam, quia tamen iam satis est examinata tam per Martinum de Cazaris, quam per plurimos alios, maxime per quendam nouitium le Cirier, qui plures alios cumulauit nihil de suo addendo: sed solum dicta aliorum in vno cumulando, se plurimis alienis vestiendo, prout ipse de alijs dicit: ex quo de alijs silere debebat, cum hoc merbo laboraret, ut videri potest per expertos in arte: & turpe est doctori, cum culpa redarguit ipsum. & cum de alijs iudicat, in se fert sententiam. Vnde Lactan. libro iij. Antequam mores aliorum corrigas, tuos corrige.

Quadragesima secunda consideratio erit, an sicut primogenitus præfertur, ita etiam filius primogeniti præferatur secundogenito, & sic sumus in casu in Gallia, in quo nepos præcedit auunculum, quæ est quæstio

Quinta Pars

magna & ardua: & quæ aliàs fuit decisa iudicio gladiatorio, & aliàs aliter fuit obseruatum in Francia.

Et quoniã materia se offert, reperio in hoc dubio tres fuisse opinioniones.

Prima fuit opinio Ioã. And. in additio. ad Speculũ super rub. de feudis. col. v. & Old. in cõsilio suo cccxxiij. inci. istæ sunt allegatiões. vbi ponuntur eadẽ fundamẽta, quæ ponuntur per Io. And. & sic credo q̃ prima opinio fuerit Oldradi, cũ additiões Io. And. ad Speculum sint de verbo ad verbũ in suis locis in cõsilio Oldradi. Et in hãc opinio nem inclinãt Bal. in l. liberti. versi. sed hic quæritur si filius. C. de ope. libertorum. vbi dicit ita fuisse determinatũ illis diebus in regno Angliæ. idẽ tenet Cyn. in l. imperialis. C. de nuptijs. idẽ tenent Pet. de Ancha. Card. Zabarella, & Panor. in c. licet. de voto. idẽ tenet Bal. in l. cũ antiquo. ribus. C. de iure deliberãdi. motus decem rationibus, vbi dicit hãc opinionẽ inualuisse in maximis regnis Francorũ & Angliæ. idẽ Bald. in l. ex hoc iure. in vj. q. ff. de iusti. & iure. vbi etiam narrat ita fuisse obseruatũ in regno Angliæ in quo propter nepotem ex primogenito fuit exclusus secũdogenitus princeps de Gaules: subiungens ibidẽ ita sæpẽ iudicatũ fuisse per inclytũ regem Francorũ. idem Bal. in l. si viua. C. de bonis maternis. Pau. de Castro in l. maximũ vitium. C. de liberis præteritis, & in l. is potest. ff. de acqui. hæred. Alberi. de Rosate in proœ. fforum. idem Pau. de Cast. in cõsilio clxj. inci. in præsentĩ causa. idem tenet Panor. in cõsilio suo lxxxv. incip. in præsentĩ quæstio. in prima parte, & in cõsilio iij. in secunda parte. idẽ tenet Franci. Areti. in cõsilio suo clxiiij. incip. diligenter & maturẽ discussis, in decisione secundi dubij. idẽ tenet Barba. cõsilio xj. inci. sapienter scribitur. in xij. col. in ij. volu. idẽ tenet Nicolaus de Vbaldis in tractatu de successio. ab intestato. xxvj. col. ita etiã tenent Iaco. & Aluarotus, & Præpositus Mediolanen. in c. j. in fi. de feudo marchie, in vltibus feudorũ. idẽ tenet Pet. de Anc. cõsilio lxxviiij. inci. dicta facti narratio, & in cõsi. lxxxij. Felin. in c. prudentiã. de offi. delegati, & in c. auditis. in vj. col. extra de præscriptio. idẽ tenet Io. Fabri in §. cũ filius. versi. sed quid dices. in situ. de hæred. quæ ab intesta. decisio. capellæ Tholosanæ cccxxxiiij. Io. de Anania in cõsi. lxxxix. Romanus cõsi. xxix. Sozynus in cõsilio suo cclij. in xiiij. col. versi. ad se primã. in secũdo vol. & tenet pro hac parte Iacobinus de sancto Georgio in tractatu suo feudorũ. in prin. in verbo, quid si rex. col. ij. ver. sed pone & c. versi. sed pone decessit rex. & vt dicit do. meus las. in l. maximũ vitium. C. de liberis præteritis, q̃ Otho imperator supra rhenũ apud Treuerim existẽs cũ baronibus, dũ hãc q̃stio de facto accidisset inter patruũ & nepotẽ, voluit eã decidi iudicio gladiatorio, q̃ vix nepos vicit: quod cũ extimaretur iudicio dei processisse, ordinatũ fuit, vt abinde in antea nepos præferretur. Prædictam etiam opinionẽ tenere videtur Nicolaus Boëri in cõmentarijs cõsuetudinũ septenẽ Bituricen. in titu. de testamẽtis. §. ij. hanc etiam opinionẽ videtur tenere do. Ioãnes de Monthelono conciuus & contemporaneus noster in suo promptuario iuris, in verbo, primogenitus. vbi dicit hãc opinionẽ pro nepote esse æquiorẽ & melioribus rationibus comprobatã, hãc eadẽ tenet Lucas de Penna in l. iij. C. de tyro. lib. xij. & in l. j. C. de priuilegijs eorũ qui in sacro palatio militant, lib. xij. Io. Bertachinus in suo repertorio. in verbo, nepos. versu. nepos regis. & miles in suo repertorio. in verbo, filius. versi. filius primogenitus. hãc etiã opinionẽ seruauit Lycurgus Lacedæmo-

niorũ princeps ac legislator æquissimus contra seipsum, qui secundogenitus erat, qui pro suo nepote ex fratre primogenito practicauit decidendo, vt refert Philippus Bergomen. in suo supplemento chronicarum, libro quarto.

Et hæc quæstio fuit etiam nostris temporibus de comitatu Niuernensi inter vxorem dominam de Oruallo, filiam secundogenitam comitis Niuernensis, & filios primogenitẽ dicti comitis & vxoris domini Gilberti de Cleues, quæ longo tempore durauit: fuit tamen in curia parlamenti Parisien. terminata pro nepotibus, vt refert Boërius in loco supra allegato.

Secunda opinio fuit pro patruo contra nepotẽ, quam tenent Cy. & Richardus Malumbreg in l. si viua matre. per illum textũ. C. de bonis maternis. & Bal. more solito sibi cõtrarius in l. si tutela. §. si duo. ff. de legitimis tuto. & Barto. in authen. post fratres. & ibi Alexand. in additio. C. de legitimis hæredibus. Andreas de Iernia in c. j. §. præterea. in ij. col. de prohibita feudi alienatio. per Federicum, & in c. j. de successio. feudi. & in c. j. de eo qui sibi & hæredibus suis. Imola & Gemina. in c. grandi. de supplen. negli. prælato. Cumanus in l. cũ ita. §. si. ff. de legatis secundo. Franciscus de Aretio in cõsilio ciiij. incipiente: diligenter & maturẽ discussis. Archidia. in c. si. xxiiij. q. j. Salice. in d. l. si viua matre. M. Lauden. in trac. de primogenitura. Alexã. in consi. cxxix. in v. volu. & idem Alex. in consi. cxxij. in j. volu. Et idẽ Alex. in consi. iij. in iij. volu. incip. ponderatis verbis testamenti. vbi dicit, q̃ semper secutus est hanc opi. tãq̃ melioribus rationib⁹ probatã & cõmunẽ: & pro ea iudicauit ecclesia. vt in clemẽ. pastoralis. de re iudi. licet Bal. in l. liberti. C. de operis libert. dicat q̃ papa fuit in hoc partialis. Vnde refert q̃ licet tũc fuerit pro rege Roberto iudicatũ, tamen ipse rex Robertus cũ similis causa fuisset sibi cõmissa in ciuitate Auinionensi iudicauit pro nepote contra patruũ, vt etiã referunt Paul. & do. meus las. in d. l. maximũ vitium. Hanc etiã opi. pro patruo tenuit Oldradus etiã sibi cõtrarius cõtra morẽ suũ in cõsi. volu. xcix. inci. circa negotiũ. Ioan. Fabri in §. cãterũ. in situ. de legiti. agna. succel. Lucas de Penna in l. nepotes. col. j. cum seq. C. qui numero liberorum. & plenius in l. j. C. de priuile. eorum qui in sacro palatio militãt. & in l. j. C. de tyronibus, lib. xij. & in l. si quis. col. j. vers. & faciũt. C. de professio. & medicis, lib. x. ita etiam consuluit Petrus de Ancha. pro hac parte, in consi. lxxviij. Antonius de Butrio in cõsi. xlviij.

Fuit etiã iudicatum pro patruo cõtra nepotẽ in regno Castellæ cũ de ipso esset quæstio inter secũdogenitum & nepotem ex primogenito. In regno etiam Franciæ & imperio post Carolum magnum successit Ludouicus secundogenitus excluso Bertrãdo filio Pipini primogeniti: vt refert Guaguinus, libro iij. c. ij. & habetur in mari historia rum. Sed non mirum, quoniam etiam videmus quãdoq̃ in regno secundogenitum expulisse primogenitum: vt refert Guaguinus, libro ij. suarum chronicarũ de Gondoaldo secundogenito Franciæ qui Gotrannum eius fratrem primogenitum expulit.

Tertiã fuit opinio Bal. in l. vt intestato. C. de suis & legi. hæred. quæ videtur esse concordatiua duarũ præcedẽtium, qui sic distinguit, q̃ aut patruus & sic filius secundogenitus est natus ante nepotẽ, id est ante filiũ primogeniti, & succedit tunc filius secundogenitus, nõ autem nepos ex primogenito filio, aut nepos ex filio primogenito nascitur ante filiũ secundogenitũ patruũ suũ, quod esse potest quandoq̃, & tũc si consuetudo est per hæc verba, q̃ filius primogenitus

primogenitus succedat, præfertur patruus, & sic filius secundogenitus. Aut verba consuetudinis non dicunt, quod filius primogenitus, sed dicunt simpliciter quod primogenitus succedat, & præfertur nepos ex filio primogenito præmortuo non iure alicuius transmissionis: quia filius qui decessit viuo patre suo nihil transmittere potuit ad filium suum, cum quasi caduca non transmittuntur nec incerta. l. vnica. §. pro secundo. & §. sine autem sub conditione. C. de cadu. tol. Si autem non appareat de verbis, tunc natura plus insluit in filio quam in nepote, & ita seruatum fuit in rege Roberto secundo Bal. in loco. s. alle. qui dicit hæc suam distinctionem consuetudinis: & secundum hanc refert Alex. in consi. iij. in iij. volu. semper se consuluisse. Quod in hoc sit dicendum, vide Benedicti in sua repetitioe c. Raynurius. in verbo, in eodem testamento relinquens. à numero clxxxvij. vsque ad numerum cxcix. de test. vbi ponit prædictas tres opinio.

De iure primogenituræ, & quæ priuilegia competunt primogenito me remitto ad Martinum de Cazaris dictum Laudensem in trac. suo de primogenitura: quæ postea quidam nouitius le Cirier, assumpsit in tra. suo de primogenitura, quæ allegauit in si. præced. considerationis, & etiam vide Io. de Terrarubea in suo tractatu de vinea ecclesiæ, in primo tractatu, articulis ij. iij. & iij. vbi amplè.

Quadragesimatercia consideratio. Licet consuetudo sedendi quo ad nobiles & principes iuxta regem attendi debeat, vt dicit Bal. in c. j. §. marchio. in titu. de his qui feu. dare possunt. in vsibus feudorum. & generalis consuetudo in hoc attendatur, vt etiam tenet Felin. in c. statutus. extra de maio. & obedi. & vt ibi dicit, iste honor appellatur priuilegiu: tamen sunt aliqui principes & nobiles in Gallia & Francia, qui non solum attendunt consuetudinem, imo etiam prætendunt prima loca eisdem deberi ex præeminetia & ratione officiorum seu dignitatum: ita quod etiam si non sint principes ratione officiorum, prætendunt præcedentiam ante principes, vt infra dicitur in pluribus dignitatibus regni Fræciæ, quas primò discutendo dico omnes pares Franciæ esse cæteris principibus regni præferendos. Cui, vt ait Guaguinus lib. iij. c. j. suarum chronicarum, Carolus fidei Christianæ charitate adductus exercitum in Hispaniam duxit: prius tamen quam expeditionem produceret, rem tanto principe ordinat. Ex omni præcipua Francorum nobilitate duodecim selegit, quos secum in militia produceret, eos pares appellas, quia. scilicet æquali inter se dignitate regi cõstites perpetuò essent, neque cuiusquam nisi parlamenti tamen senatus iudicio obnoxij teneretur, qui cõseruadis ite coronadisque regibus adessent, & fuerunt tunc instituti in Fræcia duodecim, ad instar duodecim apostolorum quos Christus in fidei propalatione, conseruatione, & perpetuam confirmatione, necnon ad iudicandum duodecim tribus Israël elegerat, secundum apostolum ad Ephe. j. ibi: Benedictus deus & pater & c. Vel instar Arualium sacerdotum quos Romulus primus instituit, scilicet duodecim fratrem appellauit inter illos, vt ait Plinius lib. xvij. c. ij. Inter quos erant sex ecclesiastici, & sex laici: & ex ecclesiasticis tres duces, videlicet Archiepiscopus Rhemensis, episcopus Laudunen. & episcopus Lingonen. & tres comites, scilicet episcopus Bellouacens. Nouiomens. & Cathalaunensis: & sic etiam ex laicis tres duces, scilicet Burgundia, Normania, & Aquitania duces: & tres comites, videlicet Flandrens. Tholosanus, & Capanus. Hodie verò omnes ducatus & comitatus laicorum sunt vniti coronæ præter comitatum Flandrensem qui est in manibus Carolinice regis Hispaniæ & imperatoris Romani. Guaguinus tamen in

dicto loco dicit hæc parium institutionem processisse ab Arthuro Anglorum rege, vt quidam asserunt: sed dicit hoc non esse verum. Hi enim iudicant de causa domini, & quantum ad hoc sunt superiores: vt est text. in c. j. de causa feudi apud pares terminanda. & de l. Corradi. circa prin. & de prohibita alienatio. per Federicum. §. præterea. ita tenet & refert Oldrad. in consi. suo cxxviij. in col. ij.

Qui autem dicatur pares curiæ Panor. Ant. de But. & Barba. in c. cæterum. de iudi. dicunt quod pares sunt qui habent consilia feuda: vel etiam dicit Alex. in consi. suo lxxix. in ij. col. in j. volu. quod pares dicuntur similes vasalli ab eodem domino sine fidelitatis iuramento feudum tenentes. c. j. si de inuestitu. interdo. & vasallis oriatur. & de controuersia feudi apud pares terminanda. c. j. & §. præterea. de prohib. feudi alie. per Federicum in vsibus feu. Et isti cognoscunt de materia feudali, notatur in locis præalle. & per Panor. in consi. lxxxij. inci. conditoris omnium, in j. volu. & Old. in consi. cclxxxij. incip. reuerendissime pater. Areti. consil. xiiij. & eundem Alex. in consi. suo j. in v. volu. Et pares curiæ habent iurisdictionem ordinariam de iure, vt dicunt Anto. de Butrio, Panor. & Barba. in d. c. cæterum. extra de iudi.

Hodie verò in Francia pares Franciæ sunt de parlamento Parisiensi, & possunt assistere, imo præcedunt omnes alios consiliarios in sedendo & deambulando.

Et hodie loco ducis Burgundia est Alenconensis, loco ducis Aquitania dux Borbonij, loco ducis Normania dux Vandemi, loco comitis Tholosani & loco comitis Campaniæ, comes Niuernensis: qui quidem in locum aliorum fuerunt subrogati in coronatione regis Ludouici xij.

Esset tamen dubium an præcedere debeant præsidetes in parlamento, & cancellarium in consilio regis: sed videmus quod non in loco parlamenti, & in auditorio, in alijs autem locis in deambulando vidi eis deferri, & per cancellarium & præsidetem in parlamento Parisiensi, sed credo hoc esse propter excellentiam ducatum aut comitatum, quia ut plurimum sunt de sanguine regali. & dicam latius infra.

Quadragesima quarta consideratio. Inter alias dignitates mundi temporales post reges reperio solum vnã quæ dicitur Archiducalis, & est dignitas archiducatus Austria, & quia de ea in specie non reperio tactum, dico eam præferendam omnibus ducibus, sicut archiepiscopi præferuntur episcopis arguendo ex assumptione huius vocabuli archiepiscopalis ad episcopalem. Nam sicut archiepiscopus dicitur ab archos, i. princeps quasi princeps episcoporum. xxij di. c. clerici & viij. dist. per totum. & facit gl. in ru. C. de comitijs & archiatris, lib. xij. q. dicit quod archos, i. princeps. Ideo videtur, quod sicut duces debent poni & sedere post reges, ideo etiam, quia anteponuntur archiepiscopi episcopis, vt s. parte præcedenti. consideratione xx. ideo etiam archidux omnes duces præcedere debet.

Audiui aliquos dicentes, quod istud nomen archidux in Alemania tamen vsitatur, & est ex consuetudine introductum inter plures fratres qui sunt filij vni⁹ ducis, quoniam post mortem patris primogenitus habet maiorem partem, & inter eos vocatur archidux, i. primus dux fratrum habentium ius in ducatu patris in quo succedit, & est nomen prioris dignitatis seu primogenituræ ducum: sicut in Gallia habens maiorem dignitatem filiorum regis dicitur Dalphinus, nihil aliud legi. ideo non insisto, cum de ista dignitate ultra duces nulla fiat mentio in iure. Et ideo iste præferendus est alijs suis fratribus aut ducibus, qui omnes sunt duces, sed quilibet habet suam portionem: sed inter alios non video, quod assumptio huiusmodi

Quinta Pars

di nominis inter eos faciat, nisi q̄ iste precedat alios duces, sicut archiepiscopi præcedunt episcopos.

Quadragesima quinta cōsideratio. Dux Burgūdiæ in coronatione regis & in loco vbi principes regni cōgregantur quoscunq; alios principes & duces præcedit, & primū locū iuxta regē habere debet tanq̄ primus par & parū Frācie decanus sit, vt ait Guaguinus, ff. ix. c. j. his verbis. Rege consecrato cū ad cōiuij locū ventū est, id eū in ædib⁹ archiepiscopi apparatus erat, principibus incidit de sessiōe, ordine atq; prælatiōe cōtrouersa. Nā Andegauus ætate grādiōr Philippo anteire cōtendebat. Philippus parē & parū decanū se esse, atq; propterea primā sibi post regē debere sedem argumētabatur. Eā litē cōsultatiōe procerū habita rex negotiū diremit, & Philippo recubitu primū quaten⁹ ad præsens negotiū attinebat, decernit: quare offensus Andegauus regi, p̄ximū nihilominus locū vsurpat. At Philippus nihil cūctatus medius inter regem Andegauūq; insilit, recubuitq;: quo vel facto vel audaciteritate, audacis cognomen adeptus est.

Et, vt refert Philip. Bergo. li. viij. Dux Burgūdiæ cæteros duces Christianos antecellit, & primū locū post reges obtinere debet his verbis. Burgūdionū prouincia in Frācorū cessit ditionē. hos autē reges cōstat per multa tempora regnasse in Celtica Gallia, vbi fuerant hæ ciuitates, Senonis, Lugdunum, & Vienna: hi populi aliq̄ Hedui, q̄nq; Burgūdiones, & inter dū Sequani sunt appellati: hodie verò regia dignitate omiſsa, ducatus titulū tātummodo retinēt. Quorum dux cæteros principes Christianos atq; duces præcedit: & vt dicit Alex. in cōsi. suo cccxxv. in vij. volu. est magnus princeps in suo territorio.

Et cū cōtrouersa fuisset in cōsilio Basiliēsi de sessiōis ordine atq; prælatiōe inter electores imperij primū locū ante ducē Burgūdiæ seu eius ambasiatores sibi debere præterdētes pluribus de causis tūc per dictos ambasiatores allegatis, fuit per cōcilium generale dictū & pronūciatum ambasiatores ducis Philippī Burgūdiæ debere præcedere electores imperij rōne ducatus Burgūdiæ: eo etiā maximē, quia erat primus par regni Frācie, & de familia regum Francorū ex parte patris, & imperatoris & ducis Bauariæ ex parte matris, & etiā quia plura fecerat pro eclesia Romana q̄ electores imperij, etiā quia electores habebant solum nomen officij, & dux Burgūdiæ nomen dignitatis, & fuit dictum q̄ esset primus post reges.

Et doctores vt plurimū de eo mētionem facientes nomināt eum illustrissimū: vt habetur per Alex. in cōsil. suo vj. in iij. volu. Et licet videatur q̄ duces sint tantum speculabiles, vt videntur tenere doctores in l. j. ff. de offic. eius cui man. est iurisd. & Specula. in ti. de iurif. om. iudi. vers. medij. tamen quo ad nos duces in Gallia sunt illustres, cū sint perpetui & non temporarij, vt tenet Purpuratus in dicta l. j. in xxvij. col.

Quadragesima sexta cōsideratio. Oēs etiā aliij duces semper sunt præferēdi comitibus, ex quo ex ordine literæ est prior quis, ideo maior: vt habetur in rub. quis dicatur dux, marchio, comes. c. fundamenta. de electio. in vj. c. clericis. de immu. eccle. in vj.

Quis dicatur dux, vide in cōmentarijs nostris super cōsuetudinibus ducatus Burgūdiæ, in proce. in verbo, duc.

Et aduerte q̄ licet quis sit dux tātum præfertur comiti & marchioni, licet, habeat duas maiores dignitates: eo quia nulla de per se sufficit ad præcedēdum alium, vt tenet Lud. Rom. in cōsi. suo cccxxxij. inci. quo ad primū. vers.

quo ad secundum. eo quia vbi in aliquo concurrat duplex dignitas, quia est dux, & comes, vel dux & marchio, attenditur maior dignitas, & ab eo denominatur, secundū Innoc. in c. solitæ. de maio. & obe. facit quod habetur in c. inter dilectos. de maio. & obe. do. meus las. in l. imperiff. in iij. col. ff. de iur. om. iu. & melius in l. j. in v. col. ff. de ver. obl. q̄ a maiori & digniori fit denoiatio. l. quæritur. ff. de sta. ho. & l. cū ex aliqua. ff. de acqui. re. dñio. dicam infra.

Et inueni quendam ordinē ducū & comitū in Gallia, qui antiquitus intererant seu interesse debebant in coronatione regis, inter quos primū sunt duodecim pares Franciæ: de quibus s̄. dixi in xliij. cōsideratione. qui sunt sex duces, & sex comites: vltra illos erant duces vndecim, & xiiij. comites: duces verò erant sequentes.

Dux Britannia.	Dux Aurelianensis.
Dux Borbonij.	Dux Narbonæ.
Dux Andegauensis.	Dux Bituricensis.
Dux Aluernia.	Dux Turoienſis.
Dux de Valesio.	Dux Nemortij.
Dux Alenconienſis.	

Hodie verò existis xj. sunt. vñ. ducatus in manibus regis, videlicet ducatus Britannia, Aurelian. Narbonæ, Andegauen. Bituricen. Turonen. & de Valesio: sed dedit ducatum Aurelianen. in appanagium secundo filio suo, & secundò dedit ducatum Andegauen. eius matri, & tertio dedit ducatum Bituricē. domine Margarete sorori eius & vxori ducis Alenconien. Alies autē ducatus tenet, videlicet Carolus de Borbonio ducatus Borbonij & Aluernie, quos præterdit Ludouica de Sabaudia mater Christianisimi regis nostri tanquam proxima Suzannæ de Borbonio mortuæ absq; liberis, quæ fuerat vxor dicti Caroli, & sunt in processu ipsa & præfatus Carolus in parlamento Parisiensi: & ex aduersò multa per dictum Carolum proponuntur, videlicet q̄ ipse est de domo de Borbonio & masculus ex masculino, & est ducatus in quo s̄mine nō succedunt, dixi in commenta. nostris super cōsue. ducatus Burgūdiæ, in ti. des fiedz. §. v. vers. quid de ducatu Borbonij. ideo non insisto, quia nō est materia presentis speculationis. Et etiā quia hoc anno 1527. vj. Maij decessit ab humanis: & fuit interfectus in obsidione contra Romam quæ crudeliter fuit obfessa & destructa ab Hispanis & Alamanis, Carolo de Borbonio duce exercitus pro Carolo Austriaco rege Hispanorum & electo in imperatorem, quod vertit in desolationem Christianitatis, ex quo quæstio est decisa. Et Carolus de Alēconio tenebat ducatum Alenco. qui præcedebat omnes, tum quia de sanguine regali & proximior, tum quia honoratur à principe, eo quia sororem eius germanam desponsauit, sed ab humanis decessit anno domini 1524. Ducatum verò Nemortij tenet domina Maria de Sabaudia amita regis per donationem eidem factam per regem.

Comites verò qui tunc interesse debebant aut intererant in dicta coronatione, erant sequentes.

Comes Darthois.	Comes de Vermendoys.
Comes de Guysæ.	Comes de Sanlys.
Comes Carnotensis.	Comes Montifortis.
Comes Dampmartin.	Comes de Bellomonte.
Comes Melunenſis.	Comes du Perche.
Comes Blexensis.	Comes Dreuxensis.
Comes Destampes.	Comes de Dunois.

Et isti omnes comites tenent prædictos comitatus à rege in feudū, & rex tenet hodie multos comitatus ex illis. Plures.

Plures sunt alij comites sub ducibus supradictis, videlicet sub duce Burgundiae sequentes.

Comes Niuernensis. Comes kadrellensis.
Comes de Charny.

Sub ducatu Aquitaniae sequentes.

Comes Pytauenfis. Comes de Rodardz.
Comes Armigniaci. Comes de la Marche.
Comes de Perdrac.

Comes Angolismensis. Qui fuit effectus ducatus temporis patris regis nostri Francisci nunc regnantis.

Comes de Perigourt. Comes de vantadourt.
Comes de Benon.

Sub ducatu vero Normaniae nulli subsunt comites.

Sub ducatu vero Narbonae sequentes.

Comes de Rouissillon. Comes de Nysmes.
Comes de Castres. Comes de Leon.

Comes Carcaffone.

Sub ducatu Britanniae sequentes.

Comes de Pontyeure. Comes de Nantes.

Comes de Parreul.

Nulli sunt comitatus sub ducatu Aurelianensi.

Sub ducatu Aluerniae sunt comitatus sequentes.

Comes Claromontensis. Comes de Mont pensier.

Comes de Boys.

Sub ducatu Borbonij sunt comitatus sequentes.

Comes Foresij.

Comes Claremonten. en beauvoysin.

Nulli sunt comitatus sub ducatu Turonensi.

Sub ducatu vero de Berry sunt sequentes.

Comes Vendomy. Comes de Blasmont.

Comes de Vigny, seu de Ligny.

Sub ducatu Andegauen. sunt comitatus sequentes.

Comes du Mainne. Comes Vendomi.

Comes de Beaufort. Comes de Laual.

Nulli etiam sunt comitatus sub ducatu de Valesio.

Nec etiam sub ducatu Nemortij.

Sub comite vero Campaniae sunt sequentes comites, qui tenent in feudum a dicto comitatu quem tenet rex in manibus suis, videlicet.

Comes Barry. Comes Altissiodoren.

Comes de Tonarre. Comes Porciensis.

Comes de Bryanne. Comes de grand pre.

Comes Ruthelen. Comes de Malle.

Comes de Vertum. Comes de Vienne.

Comes de Bullly. Comes de Brye.

Comes de loigny.

Et aduertendum est, quod hic comitatus potius deberet dici & esse ducatus, quam comitatus: quoniam sub se habet decem & ultra comitatus. Sicut enim rex debet habere sub se decem duces, ita dux debet habere decem comites seu marchiones: & comes seu marchio decem barones, & baro decem feudatarios.

Sub comitatu vero Tholosae, qui est vnus de tribus comitatibus parium Franciae sunt comitatus sequentes.

Comes de Fouez. Comes de Comminges.

Comes de Bigorre. Comes de Lustrac.

Comes de Lisle. Comes de Guercy.

Nulli vero sunt comites sub comite Flandriae qui est vnus de paribus Franciae, imo est primus inter comites, ut dixi in commentarijs super consuetudinibus ducatus Burgundiae, in titu. de feudis. §. v. versi. quantum ad comitatus est considerandum.

Sub comite Darthoys sunt sequentes.

Comes de Ponthieu.

Comes de Guynes.

Comes de Faulcomberge.

Comes sancti Pauli.

Comes Bononiae.

Et ordo supradictus aliam fuit obseruatus in Fracia in coronatione regis Fraciae, inter principes Fraciae, licet sine alij officiarum, qui etiam debent interesse & habere locum in loco vbi sedet rex, videlicet in cadaphali in quo sunt multi gradus: quod quidem cadaphale est ad modum throni lignei, ut habet de simili Esdrae c. vi. Stetit Esdras sacerdos & lector legis super ligneum tribunal, & solium regium stat in loco superiori in quo collocatur paratum more regum Francorum. Altitudo enim sedis significat praecellentiam dignitatis secundum Bal. in consilio cclxxxvij. incipientes: Archidiaconus habet &c. volumi. primo.

In congregatione vero generali trium statuum totius regni Franciae Turonis celebrata, alius fuit ordo obseruatus & obseruatur, qui est talis.

Primum in superiori loco post regem erant cardinales.

In secundo principes, & illi qui de sanguine seu prosapia regali sunt, & cum eis conestabilis.

In tertio pares Franciae ecclesiastici.

In quarto prelati secundum ordinem promotionis.

In quinto capita quatuor ordinum principalium.

In sexto quatuor principales officiarum & milites ordinis: de quibus j. dicam, ideo aliter non insisto.

In oppositum praetorum erant multi comites & magnates, videlicet.

Comes de Candalles & de Benandes.

Comes de Ponthyeure.

Dominus de La tremoille comes de Benon.

Dominus de Pons. Comes de Sanxerre.

Comes de Rouffy. Comes de Brayne.

Dominus de Leirac & comes.

Dominus de Maleurier.

Dominus de Castillon comes de la Vaur.

Franciscus dominus de Luxebourg comes de Martigny.

Dominus vicecomes de Polignac.

Dominus de clerimot de Lodeue vicecomes de Neboufan.

Dominus vicedominus de Chartres.

Comes de loigny. Vicecomes de Thuraie.

Vicecomes de Combert dominus de Trignac.

Dominus de Montmorency primus baro Franciae.

Dominus des granges filius comitis de Vantador.

Dominus de touteville. Dominus de Crony.

Dns Diury prepositus Parisien. & sic de singulis. Et in hoc loco ponuntur & poni debent omnes comites vicecomes & magnates seu barones qui non sunt neque de paribus Franciae, neque de principibus & sanguine regali.

Post eos fuerunt collocati consiliarum magni consilij regis: & in hoc non est sine dubio an debeant precedere quatuor generales seu magni thesaurarium regni, dicta infra.

Post eos gentes financiarum. Post omnes praedictos fuerunt duo scamna nobilium: primum scilicet & secundum, & ibi nullus fuit datus ordo inter eos propter multitudinem & multitudinem eorum.

Et haec omnia habentur in quodam paruo volumine vulgo nuncupato, les trois estatz tenuz a Tours. vbi etiam ordo ciuitatum & patriarum ibi conuocatarum ponitur: & post ciuitatem Parisiensem ponuntur electi & delegati ducatus Burgundiae tanquam existentes de primo pari Franciae, & decano parium: in quibus fuerunt comprehensi Heduen. & aliae patriae de ducatu Burgundiae existentes.

Quinta Pars

Alios autem videre potes tu ipse quo ordine ibi positi fuerint & vocati: & ibi ponuntur illi de comitatu Burgundia: eo quia tunc erant subditi regi Francie, imo adhuc non est sine dubio an sint sub regno, eo quia sunt de feudo ducatus Burgundia: cum ita sit quod anno domini 1307. Philippus comes Pictaven. filius secundogenitus Philippi le bel regis Francie ratione Ioanne primogenita Othelini comitis comitatus Burgundia: praestitit fidem & homagium Roberto duci Burgundia: pro terris, quae tenebat in comitatu Burgundia: causa dictae Ioanne suae uxoris: & multa alia dici possent pro fundamento & comprobatio ne huius dicti quae forte alio loco dicentur: sed nunc de his taceo: cum praescriptio tanti temporis cuius initium memoria non extat in contrarium posset ad praedicta obijci.

Quadragesima septima consideratio. Videtur etiam dicendum, quod marchio comitem praecedere debet, argu. littere in rubrica. quis dicatur dux, marchio, comes, in visibus feudorum, & ut dicit Bald. in c. j. de feudo marchiae est dignitas regalis, & habetur in commentis nostris super consue. ducatus Burgundia: in proemio. in verbo, marquis, & vide Iacob. de s. Geor. in suo tractatu feudorum, in verbo, marchio in Italia. do. meus Iason in l. v. in prin. col. ff. de verbo. obli. dicit quod marchiones perpetui equiparantur imperatori in suo marchiona. & dicit Bald. in l. donationes. C. de dona. inter virum & vxor. quod sunt multi duces & marchiones qui in eorum territorio non magis ligantur legibus quam imperator. & ideo tales debent dici illustres. Et de marchione Mantuae & Ferrariae, vide Bald. in consi. cxv. libr. ij. vbi vocat eos illustres. & Sozi, vocat illustrissimum in consilio. lxvj. libro iij. col. vj. quoniam, ut dicit Bald. in consi. cclix. libro iij. imperium non est eis commissum sed in eos translatum. vide Purpuratum in l. j. in xxix. col. ff. de officio eius cui man. est iurisd. Consuetudo tamen Francie se habet, quod comes praecedit marchionem, maximè quando sunt de comitibus qui sunt pares Francie, aut qui sunt de sanguine regali. Cum sanguis regalis semper ceteris praefatur, ut dictum est s. in xxxij. consideratioe. Cum omnes dignitates à principe tanquam à fonte defluant, ut dicit Bald. in c. j. in prin. quis dicatur dux, marchio, comes. Ex quo ergo semper iura sanguinis & naturalia sunt fortiora accidentibus, dicendum est quod comites ex sanguine regali sunt caeteris praefereandi: & haec consuetudo est etiam in Almania, vbi comites praecedunt marchionem. In Italia vero marchiones praecedunt comites, ut dicit Lucas de Pè. in rub. de comitibus consistorialis, lib. xij. C. vbi amplè ponit quis dicatur comes: de quo statim dicam, dicit tamè ibi quod in diuina scriptura maior erat dignitas comitatus: nam is qui erat princeps militiae dicebatur comes regis. ij. Regum c. xx. Ecce qui voluit esse pro Ioab comes David. vnde Ioab princeps, & dux nominatus est j. Para. c. xj. cuius successor comes dictus. d. c. xx. Hodie autem seu propter personas indignas, quae ad dignitatem hanc indifferenter aspirant, seu propter multitudinem excrescentem ad vilisatem haec dignitas est redacta: sed hoc potest esse in Italia, sed in Francia secus vbi pauci sunt & in competenti numero, & ideo suo gaudent ibi honore. In Italia vero haec dignitates multitudine effusae honestate propria muniuntur, argu. tex. in authen. de referendarijs, in prin. de quibus Lucas in dicto loco. Et cum comites sint perpetui, apud nos sunt illustres, ut per plura tenet Purpuratus in l. j. ff. de offi. eius cui man. est iurisd. in xxvij. col. & vide quae dixi infra in viij. parte, in xv. consideratione.

Quadragesima octava consideratio. Ille qui est marchio & comes simul, praefertur ei qui est marchio tantum: ut notat Bald. in l. sed & milites. in prin. ff. de excusa. tut. quia duo vincula vincunt vnū. in sti. de tu te. in prin. ut in simili dicitur de doctore i viroque iure, qui praecedit doctorem in vno termino, secundum Bald. in d. loco, & Alexan. in apostil. ad Bar. ff. de obsequijs. praesentis. do. meus Iason in l. coheredi. §. qui discretas. ff. de vulg. & pupil.

Quadragesima nona consideratio. Dux, marchio aut comes expulsus à ducatu, marchionatu, vel comitatu retinet dignitatem, ita quod sedere debet in loco ducum, marchionum vel comitum. Bald. & Card. Alexan. in c. j. quis dicatur dux, marchio, comes. quoniam ex quo inuestiti fuerunt de ducatu, marchionatu, vel comitatu, retinent dignitatem, ut tenet Iacob. des. Geor. in tractatu feudorum. in verbo, comes. facit tex. in c. Nabuchodonosor. xxij. q. iij. ibi: regnum quod perdidit rursus accipit, & facit cle. j. de fo. compe.

Vinquagesima consideratio. Comites palatini vel comites sacri palatii qui creantur à principe ad legitimum modum & ad creandum tabelliones, licet non sint proprie comites cum non habeant territorium, ut dicunt Bald. & Card. Alex. in d. c. j. quis dicatur dux, marchio, comes. tamen quia habent voluntariam iurisdictionem & dignitatem, praefertur quibuscumque alijs non habentibus comitatum cum territorio, ut tenet Iacobinus de sancto Geor. in dicto tract. feudorum. in verbo, comes. de his & abusibus etiam in lo. de Ter. rub. in proce. in glo. sepiuit.

Quinquagesima prima consideratio. Comes qui habet dignitatem comitatus à iure & non à principe, ut est doctor qui legit vnginti annis secundum glo. in l. j. C. de profes. qui in vrbe Constantinopoli. li. xij. Card. in d. c. j. col. j. Bar. in l. Alexadrinis. C. de decurio. lib. x. & in l. j. in ij. questio. C. de dignitatibus, lib. xij. & in j. constitutione codicis, praecedat aut praecedere debet milites & barones: cum pari passu ambulent lex mortua & lex viua. Cum ergo comes sine territorio à lege viua, videlicet à principe creatus praecedere debeat alios non comites, sic etiam comes à lege mortua creatus.

Quinquagesima secunda consideratio. Comes non recognoscens superiorè equiparatur principi: si verò superiorè recognoscat, equiparatur praefidi, ut dicit do. meus Iason in l. stipulationum. in v. col. ff. de ver. obli. vbi etiam ponit quod dicta eorum & statuta sunt ius praetorium & non ciuile, quando maximè superiorè recognoscunt: sed si superiorè non recognoscunt, quia tunc sunt ius ciuile, ut ibi.

Quinquagesima tertia consideratio. Comes est non tantum dignitatis, quam profertur simpliciter, qui nunquam debet ornamento carere. Nam in ornatis moribus & virtutibus nedum à comitatu principis debet acceri, sed etiam nequeunt iuxta eius palatium habitare. l. quicumque. C. de operibus publicis. Ad idè de eose. di. v. c. fucare. vnde de sicut indecorum moribus non decet pallio decorari, ut c. dist. c. contra morem. ita non decet comitatus titulo insigniri: absque virtutibus enim comes sicut & rex eo deforsior, quo illustrior patet. Nūquid potest abscondi ciuitas supra montem posita, desolatio, aut latere fumus extinctus in solio sedens: ut ait Bernar. de consideratione, libro ij. & indignum ad honores promoueri, nihil aliud est quam decipere. lxj. dist. c. quid proderit, hoc dicit Lucas de Penna in rub. C. de comitibus consistoria. libro xij. sed quandoque est nomen

est nomē officij tantum, vt quando profertur sub istis nominibus comes largitionum, comes domorum, comes horreorum, comes laborum, comes cōsistorianus, comes scholarum, comes palatii: de quibus infra dicam in parte sequen. vbi ponam de officarijs principum.

Quinquagesima quarta consideratio. Licet hic ante locum fuerimus de principibus sub nomine generali, est tamen adhuc alia dignitas, quæ suo speciali nomine dicitur principatus, vt dicit Iacobinus de sancto Geor. in suo trac. feudorum, in verbo, princeps Pedemontium. vbi dicit duces Sabaudie esse principem Pedemontium: & ibi ponit exemplum de principe Achaie & Pedemontium. Sunt multi in gallia qui habent hanc dignitatem, vt est princeps Oriengie, princeps de Thalmōt, princeps de la Rochefur yon, & sic de singulis. Et isti ex communi obseruantia ponuntur inter principes, sed tamen communiter eos præcedunt: licet Iacobinus ibi ponit principatum ante comitatum, indiscriminatim tamen præcedunt barones: vt i. dictum est in viij. parte. in xv. consideratione. Et Iacobinus de sancto Geor. in dicto loco: quid veniat appellatione principis, & quot modis sumatur, & de specialitatibus principum ponit vsq; ad lxxvj. specialitates, quæ sunt in principibus ratione principatus: ex quibus in hoc cognoscitur excellentia principum in multis, vltra alias priuatas personas: de quibus hic ante in xxxiij. consideratione.

Aduertetamen, quia, vt dicit Ioan. de Imol. in rub. ff. de verb. oblig. in versu vij. nota. dicit q; imperator intelligit principatum esse dignitatem post dignitatem regiam, facit illud Exo. xxxij. Non maledices populo tuo. de quo videt Iacobinus Bonaudi in glo. in verbo, sepiuit. in præc. Ioan. de terrarubea, in lib. intitulato, vinea ecclesie.

Quinquagesima quinta consideratio. Est adhuc alia dignitas, puta quandoq; vt videmus, sunt qui dicuntur vicecomites. & dicit Specu. in d. c. de vicecomite, q; vicecomes est is cui dominus castri committit vices suas seu executionem iurisdictionis in castro: & ibi ponit quomodo sit constitutus vicecomes: apud nos tamen vicecomes non est nomen officij, prout vult & intendit Specu. sed est nomen dignitatis, quæ est quodammodo maior dignitate baronie, sed minor dignitate comitatus: & quasi sit apud nos minor q; comes, sed maior q; sit baro: & sunt plures apud nos: vt erat dominus gubernator Burgundie, qui dicebat vicecomes de Thouars, vicecomes de Thuraïnes, & vicecomes de Combert. Apud nos etiã habemus maiorem Diuionem, qui dicitur vicecomes, sed hunc credo potius habere nomen officij q; dignitatis, cum ex quo Diuio fuit olim tantum castrum, nunc est oppidum, & ex quo est maior illius castri Diuionem, dicitur habere custodiam illius, ex quo dicitur vicecomes ratione custodie illius castri: denotat tamen aliquam maiorem & præminentiam inter maiores ciuitatum esse in illo plus q; in alijs. Ex quo etiam alios præcedit, quod facere non deberet, ex quo alij maiores sunt defensores ciuitatum, & sunt officarij ciuitatum, & ipse est tantum officarius castri seu oppidi: eo quia officarij maioris ciuitatis præferuntur alijs officarijs minoris ciuitatis, vt dicit Decius in c. clerici. in vj. col. extra de iudicij, dicam alibi.

Fuit alijs questio inter vicecomitem de Talardo & marchionem de Transio in prouincia Prouincie qui olim erat baro tantum, & fuit creatus marchio a rege Ludouico xij. Et dicebat dictus vicecomes q; non poterat creari dictus marchio, quoniam ante erat baro in præiudicium sui qui præcedere debebat eum, licet esset nouiter creatus marchio: sed cum omnes dignitates a principe procedant, cum dignus honore sit quem princeps vult honorari, dixi amplè alibi, Ideo potuit de barone facere marchionem, qui cum marchio sit, præcedere debet vicecomitem: & ita fuit dictum per arrestum parliamenti Aquen. anno domini 1511. vt refert Iacobus Bonaudi in glo. in verbo, sepiuit. in proemio 10 annis de Terrarubea. in tractatu intitulato, vinea ecclesie.

Quinquagesima sexta consideratio. Alij autem inferiores, vt sunt Barones, cum non habeant omnimodam potestatem principis, tantum inter nobiles computantur: præcedunt tamen quo ad nos simplices nobiles, eo quia ratione baronie habent sub se vasallos, ex quo magis honorantur, imò dicuntur habere maiestatem, ita vt eorum subiecti in eos conspirantes dicantur crimine lese maiestatis teneri. Ioannes Fabri in proemio institutionum, in prin. super verbo, maiestatem. post Azonem in summa videtur tenere quoddam non, sed Aegidius de Belalamera in consilio xv. in versu. iuxta quod ad propositum. videt tenere quoddam sic. c. si quis. ij. q. j. & c. & imprimis. & v. q. ij. c. ij. & ita videtur tenere Archidia. in c. felicis. de pœnis, in vj. quæ ibi allegat Aegidius. Et qui habet caput baronie magis est honorandus, cum videatur q; ille solus non alij habentes partem in baronia debeat reputari baro, argu. l. peculium. §. quadrigæ. ff. de leg. ij. l. cum quidam. ff. de fun. instr. & l. questum. §. si quis. & ff. de officio procon. & l. si in aliqua. in princ. & ff. de re militari. l. qui commoratus. §. arena. & quod notatur in l. cum diuersis. ff. de religio. & sumptibus funerum. vbi habetur: q; vbi est caput censetur esse totum, licet in contrarium videatur facere: text. in l. ij. ibi, aliquid ordinare. C. vt dignitatum ordo seruetur. & ibi Ioannes de Platea. Sed de intellectu illius legis quomodo scholares eam intellexerunt, videatur supra in iij. parte, in xxxij. consideratione. Et baro habens iura imperialia æquiparatur comitibus, licet comitatus & baronia differant: quia comes cæteris paribus præfertur baroni, vt tradit Curtius junior in tractatu feudorum in ij. parte. colum. xxvij. versu. sed quia. gloss. per text. in c. fundamenta. de electio. in vj. vide Purpuratum in l. j. in xxix. colum. ff. de officio eius cui mandata est iurisditio. Et in superprescriptione text. in c. grandi. de supplenda negligentia prælatorum, in vj. præponit barones comitibus. Ideo videtur q; essent maiores: dic tamen q; baro præcedit militem, vt in c. venerabilis. de confirma. vtili vel inutili. dicam infra in viij. parte.

QVINTÆ PARTIS

Catalogi Gloriæ Mundi,

FINIS.





S E X T A

Catalogi Gloriæ

M V N D I P A R S,
est de officiarijs principum.

Et habet triginta & octo considerationes.



Officiarij namq; principū sunt in quadru-
plici differētia. Quidam sunt circa perso-
nam principis. Quidam etiam circa gra-
rium principis: & de his omnibus in hac
parte dicitur. Quidam verò circa iustitiā
administrandā: & de his dicitur in sequē-
ti parte. Quidam verò circa militiā: & de istis infrā in no-
na parte dicturus sum. Et in his comprehenduntur omnia
officia principum.



RIMA CONSIDE-
ratio erit pro introductione
& intelligentia materiæ hu-
ius sextæ partis, & sequen-
tium, de præsuppositione. l.
ij. C. vt dignitatum ordo ser-
uetur, libro xij. quæ est talis.
Omnes priuilegia dignitatū
hoc ordine seruanda esse co-
gnoscant, vt primo loco ha-

beantur hi qui in actu positi illustres peregerint admini-
strationes. Secūdo veniant vacantes, qui presentes in comi-
tatu illustris dignitatis cingulum meruerint. Tertium ve-
rò ordinem eorū prospicimus, quibus absentibus cingulum illustris mittitur dignitatis. Quartum honorariorū,
qui presentes à nostro numine sine cingulo codicillos
tantum honorariæ dignitatis addepi sunt. Quintum eorū
quibus absentibus similiter sine singulo mittuntur
illustris insignia dignitatis. Sed administratores quidem
etiam comites rei priuatæ omnibus vacantibus honora-
rijs anteponi censemus. Vacantes autem post administra-
tores venientes, non omnes iam omnibus honorarijs cre-
dimus præponendos: sed eos vacantes illi honorarijs qui
similem addepi sunt dignitatem, vt præfectus prætorio,
non quæstorius præfecto quæstorio præponatur. Pariq;
modo, quæstorius quæstorio: non vacans comes thesauro-
rum vel comes rei priuatæ honorario quæstorio vel ma-
gistro officiorum præferatur. Et inter administratores il-
los etiam numerari decernimus, quibus illustribus in sa-
cro nostro consistorio cunctis aliquid ordinariæ dignita-
tis vel ante commissimus, vel postea commitemus pera-
gendum: verbi gratia, si vacantium magistro militum bel-
li cura committatur, cur enim aut vir magnificus germa-
nus magister militum vacans appellatur cui bellum con-
tra hostes mandauimus, aut cum excellentissimus Pro-
pentadius non egisse dicitur præfecturam cuius illustribus
cunctis dispositionibus vice prætorianæ præfecturæ miles
in expeditione copia commearum abundauit?

Ex qua lege collige principaliter, q; sunt tres principa-
les ordines dignitatum officiorum, scilicet administran-

tium, vacantium, & honorariorū: inter quos ordines ad-
mixtantes præferuntur omnibus, vacantes vero præfe-
runtur honorarijs in simili dignitate, non in dignitate di-
spari. Et inter administrantes computantur non solū qui
bus à principio committitur dignitas cum administratio-
ne, sed etiam illi qui cum essent vacantes, iteratō vocātur
ad administrationem per se, vel vice alterius. Et in effectu
hoc continet tota illa lex, quæ licet faciat quinque gradus, ta-
men gloss. ibi: in verbo, vacantibus, reducit ad tria mem-
bra, scilicet administrantium, vacantium, & honorario-
rum: quorum duo membra, scilicet vacantium & hono-
rariorum subdiuiduntur inter presentes & absentes.

Secunda cōsideratio ex dicta lege est, q; licet textus in
sprædicta lege connumeret istos tres ordines solum in
illustri dignitate, tamen etiam idem ordo maioritatis ha-
bet locum in qualibet dignitate, & in omnibus alijs digni-
tatibus, vt dicit Io. de Platea in d.l. omnes. & etiam in o-
mnibus positus per eum in l. fi. C. de decurio. libr. x. Et, vt
dicit, etiā effectus istorū ordinum est, vt sit inter eos prior
sedes, locus cōspectior, discernendi, loquendiq; facultas,
vt in l. ij. in fi. C. de præfectis prætorio. & aliq; prælationes
de quibus per eum in l. j. C. de præpositis sacri cubiculi: &
de omnibus dixi in prima parte.

Tertia consideratio ex dicta lege etiam inferitur, q;
maior honor administrantibus, vacantibus, & ho-
narijs presentibus q; absentibus debetur. Et dignitas col-
lata presenti est honorabilior & prælatior ea quæ confer-
tur absentis, siue vtraq; sit dignitas cum administratione:
vt quia vnus administrat Romę, alius in prouincia, nam
præferatur administrans Romę propter excellentiam ciui-
tatis. Ideo præfectus vrbs seu ciuitatis est in maiori digni-
tate, quia illustris, vt notatur in rubri. ff. de officio præfecti
vrbs. q; alij præfecti alibi administrantes, qui sunt specta-
biles, vt dictum est per Io. de Platea in l. fi. C. de decurio. li.
x. & facit l. j. C. de silentiarijs, lib. xij. & l. vnica. C. de præpo-
sitis laborū, lib. xij. siue vtraq; sit dignitas honoraria sine
administratione, quia præferatur dignitas collata in præ-
sentem dignitati collatæ in absentem, siue vtraq; fuerit ad
postulationē, siue vtraq; motu proprio principis. Et hoc
facit presentia principis qui actum extollit, argumento l.
omnium. C. de testamentis, & de silentiarijs. l. j. C. eo. lib.
Ex quo dicit Io. de Platea in d.l. omnes, quæ est l. ij. C. vt
dignitatum ordo seruetur. q; maioris est honoris electio
facta presente cancellario principis, q; si mittatur sibi ad
domum, arg. d. ll. & iurium supra allegatorum. & dixi in
xvj. consideratione quartæ partis, & fortè etiam infrā di-
cam. Quia hæc possunt adaptari ad omnia officia eiusdem
status in hoc, q; prouisus præsentialiter est maior q; in sua
absentia, data paritate in reliquis.

Quarta consideratio ex prædicta lege, q; inter vacan-
tes, illi qui priori tempore vacauerunt præferuntur.
l. fn. C. de priuilegijs eorum qui in sacro pala-
tio militant, lib. xij. ita dicit Io. de Platea in d.l. ij. C. vt di-
gnitatum ordo & c. & vt dicit, vacantes sunt in duplici ge-
nere: quidam qui deposuerunt dignitatem & administra-
tionem, vt puta dici potest de illis qui certa habebant offi-
cia, & illis renunciauerunt, seu illa resignauerunt, vel quia
aliquo tempore fuerunt officarij alicuius loci seu vrbs,
vbi non sunt amplius talia officia: vt de illis qui fuerunt
consiliarij in senatu Mediolanensi sub rege Franciæ, &
nunc (quia ipse rex non tenet ducatum Mediolani) non
amplius sunt consiliarij.

Sexta Pars

Quidā verò quibus est data vel missa dignitas, sed nō dum habent administrationem: puta quia quis est creatus consiliarius ad primam vacaturam, vel creatus secretarius vel magister hospitij seu domus ad primam vacaturam, & isti sunt vacantes qui inter eos præferuntur secundum prioritatem temporis vacationis, sed ex quo habent administrationem, semper præferuntur.

Quinta cōsideratio. Ex ante dicta lege, q̄ semper habens administrationem præferitur honorario, etiā in dispari dignitate: secus autē in vacante, quia vacans eiusdem dignitatis præferitur honorario, sed non præferitur maioris dignitatis honorario: quoniam procurator fisci qui dicitur comes thesaurorum vel procurator Cæsaris, id est comes rei priuatæ nō præferitur honorario quæstorio vel exmagistro officiorum, scilicet honorario qui habet dignitatem magistri officiorum sine administratione. Non enim habet locum prælatio, quia sunt dissimilis qualitatis, ita dicit Ioannes de Platea in dicta l. secunda, in fine ij. col. C. vt dignitatum ordo seruetur. vbi dicit q̄ honoraria dignitas tanq̄ extraordinaria non impedit quin possit quis acceptare aliud officium stante statuto, q̄ quis non possit habere duo officia: quod etiam est de iure hac parte. C. de proximis sacrorum scriniorum, & ibi Ioannes de Platea, libro duodecimo.

Honorarij enim sunt apud nos, qui tantum habent nomen officij & dignitatis, & non administrationem nec sacralia assueti, vt sunt plures magistri requestarum domus regis, qui dignitatem illam honorariam tantum habent, sed tamen adhuc licet non habeant administrationem, tamen debent præferri omnibus alijs inferioribus dignitates inferiores & minores habentibus: & ideo dixi in casu emergentiales debere præcedere oēs aduocatos simplices, & si talis cum hoc esset aduocatus regis, præferendus esset cæteris aduocatis regis, & si locutenens, cæteris locutenentibus. Ego autem aliās tales literas obtinui à Christianissimo rege Ludouico xij. sub domino Guidone de Rupeforti cancellario Franciæ dignissimo & meritissimo in regressu meo ab Italia, qui sua beneuolentia voluit me promoueri facere in consiliarium magni cōsiliij regis, & mihi iniunxerat, vt redirem ad patriam ad præparandum & disponendum de negotijs meis, vt infra duos menses redirem ad curiam cum libris: sed statim infra mensem decessit ab humanis, nec amplius prosecutus sum quoduis officium, sed me ad hanc nostram ciuitatem Heduen. retraxi, vt scribere & componere possem commentaria super consuetudinibus ducatus Burgundiæ (quod & factum est deo auctore) & plura alia quæ tandem in lucem mittentur. Verum cum Christianissimus rex Franciscus hanc ciuitatem Heduen. primò ingressus fuisset, ei orationē nomine ciuitatis habui, & habita oratione me alloqui fecit per R. d. Archiepiscopum Senonen. & episcopum Siluanectē, qui mihi parteregia iniunxerunt, vt sequerer eius magnum consilium, eo quia intendebat ipse rex, & volebat me esse consiliarium in dicto consilio: quod recusavi, ex quo tale consilium non est firmum nec stabile, sed potius cursorium seu deambulatorium, quia semper vadit & currit cum curia principis: & istud me retraxisset à reuolutione librorum & cōpositione aliquorū tractatū quos iam inceperam. Nec à tempore quo decessit dictus dñs Guido intentionis meæ fuit vsq̄ nūc habere aliquod officium, quod me retrahere seu auocare potuisset à studio, prout nec prosecutus sum, licet stimulatus fuerim à multis: fortè cum ero

quingagenarius prosequar aliquod si video esse mihi vtile & facilis prosecutionis. Si videro nō posse ad id peruenire, nisi eo modo quo hodie peruenitur, scilicet cū pecunia, stabo cū opinione Labeonis de qua in l. ij. §. post hunc. ver. ex his. ff. de origine iuris.

Sexta cōsideratio erit alia, q̄ officiariorū existentium circa personā principis, & sic officiariorum palatii seu hospitij domus regalis, quidā sunt qui habent cogitare de epulis dicti palatii, qui & præpositi & tribuni scholarum de iure vocantur: vt in l. vnica. C. de comitibus scholarum, lib. duodecimo. Et hoc per quādam similitudinē, quia sicut scholaris in studio addiscit & studet, sic studium est istis parare epulas regales seu imperiales: vnde huiusmodi paratores dapū regiarum tribuni ac præpositi scholarum dicti sunt de iure. de his dicam infra suo loco.

Sunt etiam quidā in dicto palatio qui comites sacri stabuli dicuntur, vt in dicta l. vnica: quia stabulum regale aut imperiale custodiunt, & prouident in victu equorum, & de talibus curam habent. Et iste apud nos vocatur grandis scutifer. dicam infra in x. cōsideratione.

Reperiuntur etiam alij qui comites curæ palatii dicuntur, id est qui curant de ornatu scilicet cultricis, lintheaminibus & vtenfilibus domus imperialis seu regalis: & prædicti omnes habent diuersos ordines inter se. Quia nōnulli sunt in primo ordine, id est maius & nobilius seu primarium habent officium, vt est inter cambellanos regios primus cābellanus, qui in Gallia hodie est dominus Ludouicus de la Tremoille, gubernator Burgundiæ pro rege Franciæ. Alij sunt in secundo ordine, alij in tertio, & alij consequenter in quarto, & sic de singulis: & credo q̄ omnes alij à primo sunt æquales, nisi q̄ qui prior est promotus ad tale officium, prior est in ordine, & sic de alijs.

Et generaliter in quolibet ordine & statu officiariorū principis est vnus qui est præpositus ordinis de ordine suo, & prouidet etiam vt quilibet de tali ordine diligenter probet & benediciat quod ordini suo incumbit. Ita dicit Iacobus Rebuffi in dicta l. vnica. C. de comitibus & tribunis scholarum, libro duodecimo.

Sunt etiam quidam qui prouident de medicinis, vt sunt medici: de ordine quorum infra dicetur.

Septima cōsideratio. Veniendo ad praxim nostram quam hodie habemus in Gallia, & qua videntur curialistæ & Aulici est, q̄ inter omnia officia domestica palatii, seu hospitij domus regalis maius officium & dignius inter omnia est officium magni magistri, qui in vulgari nostro dicitur, le grant maistre, & in Sicilia dicitur magnus senescallus, & in Aragonia maior domus, prout dicit Lucas de Penna in dicta l. vnica. C. de comitibus & tribunis scholarum. Et ita etiam tenet Nicola. Boerij in suo tractatu de præminencia sacri magni concilij: quando ponit ordinem sedendi in regno: sed, vt mihi videtur cum esset curialista & Aulicus, eo quia erat consiliarius in magno consilio regis Franciæ, non bene intellexit statum illius: cum in palatio regis officium magni magistrisit aliud à magno senescallo, & illa duo officia sint penitus distincta & diuersa, & de vtroque dicetur infra. Dominus verò Guillelmus Budæus qui toto tempore vitæ suæ fuit aulicus regis, & nunc magister requestarum hospitij regis ordinarius, videtur hunc appellare pincernam maximum: cum dicat in lege vltima. ff. de senatoribus. in suis annotationibus, quod primiores regie dignitatis ministriales sunt Cancellarius, magister

magister equitū, camerarius, & pincerna maximus, quod credo fore officium huius magni magistri secundum mentem ipsius domini Budæi, cum sit talis de primoribus, & non potest sub alijs vocabulis comprehendere: quod tamen bona venia dixerim, non mihi videtur ita esse, cum sit alius qui dicatur pincerna maximus, de quo etiam j. patebit.

Sed quantum ad huiusmodi officium magni magistri potest & debet dici magnæ autoritatis & præminentie, honoris atq; excellentie inter alia officia, cum hoc nomine appelletur, & ei addatur magnus, ad maiorem expressionem & denotationem magistrerij, eo quia decens est nomen esse consonans rei. §. vulgato. est & aliud, instit. de donatio. & est bona argumentatio in iure ab etymologia, seu significatione vocabuli. instit. de tutelis. §. primo. & in §. tutores. & instit. de testamentis, in principio. & notatur in cap. ij. in principio. extra de testamentis. & ita habetur tex. in l. ager. §. fina. ff. de verborum significatio. vbi tributum à tribuendo, & donum à donando. l. inter donū. ff. de verborum significatio. & iudex, quasi ius dicens. cap. forus. §. iudex. extra de verborum significatio. & similiter de verbo possessio, quasi pedum positio. l. j. in principio. ff. de acquiren. possess. & similiter in mutuo, quasi de meo tuum. l. secunda. §. appellata. ff. si certum petatur. etiam in verbo, excommunicatio, dicitur quasi extra communio, vt notatur in capitulo, placet. de sententia excommunicatio nis extra. vt de pluribus alijs similiter dici possit. Sed ad propositum nostrū dicitur, quia maior est in statione: stesyon græcè, statio latinè dicitur secundum Papiam. Et dicitur is cui totius rei gubernatio est commissa. l. j. §. j. ff. de exercitoria. l. item magistri. ff. de pactis. l. actor. ff. rem ratā haberi. vel magister dicitur à monendo vel monstrando, q; alios monere & eis monstrare quid acturi sint, debet. Et etiam magister militie dicitur princeps militum. ij. Regū x. cap. de quo verbo magister, ponit Hostiē. in summa de magistris. §. j. Ioan. And. in clemen. ij. eodem titu. de magistris. Nec huiusmodi nominatio alicui debet esse molestā, cum Christus vt à suis discipulis sic vocaretur Io. xij. acceptauit. Vos vocatis me magister & domine, & benedicitis, sum etenim. Quibus enim præcipua omnium rerum incumbit cura, & qui magis quam cæteri diligentiam & sollicitudinem rebus quibus præsumt debent, hi magistri appellantur: quinetiam ipsi magistratus per deriuationem à magistris cognominantur. l. quibus. ff. de verborū significatio. idcirco magistri & iudices eodē præcepti ordine ponuntur, Deuterono. xvj. iudices & magistrōs constitues in omnibus portis tuis, vt iudicent populum iusto iudicio, & dixi infra, in nona parte, in quarta consideratio ne. versiculo, prædicti. & hic magister, de quo hic, dicitur comes illustris. l. iij. C. de cursu publico, lib. xij. vbi iam constat, q; præest cursoribus publicis, quos vulgò, postes dicimus.

Item præest translationi seu euectioni armorum. l. j. C. de fabricensibus, lib. xj. Et ipsi fabricenses eidem subsunt. l. penul. & vlti. C. eodem. de fabricensibus, in duabus glossis, vbi imperator vocat magistrum officiorum, sublimē. Item etiam ad eum spectat curare ne arma fiant à priuato, neq; vendantur, neq; reponantur alibi quàm in publicis armamentis, vt in authen. de armis. in superscriptione, & in fine, & per totum. collatio. vj. Et, vt dicit Lucas de Penna in l. iij. C. de castrēstianis, lib. xij. hoc est officium de quo sæpius in legibus Codicis fit mentio. Cassiodorus vj. variarum epistolarum in formula ipsius officij sic describit:

cuius verba hic inferere volui, prout etiā inferuit ipse Lucas modo sequenti. Reuerendum honorem sibi assumit, quisquis magistri nomen acceperit: quia hoc vocabulum semper de peritiā venit, & in nomine cognoscitur, quid sit de moribus æstimandum. Ad eum nimirum pertinet palatij disciplina. Ipse insolentium scholarium mores procellolos moderationis iuæ terminis prospere differenat: rā multi ordines sine aliqua confusione componuntur, & ipse sustinet onus omnium quod habet tutela discretum.

Sic nominis sui grauitate perfunctus ornat actibus principatum: per eum senator veniens nostris præsentatur obtutibus, amouet trepidum, componit loquentem.

Sua quinetiam verba solet inferere, vt nos decenter omnia debeamus audire, alpectus regij haud irritus colloquutionis nostræ gloriolus donator: aulici consistorij quasi quidam lucifer. Nam sicut ille diem venturum promittit, sic iste desiderantibus vultum nostræ serenitatis, attribuit. Causarum præterea maximum pondus in eius audientie sinibus, maxima securitate reponitur. Verēdorū quinetiam opportunitatem velocitatē, quorum status semper in cursu est, diligentie suæ distinctione custodit: vt sollicitudines nostras, quas consilio iuuat, beneficio celeritatis expedit.

Per eum exteris gentibus ad laudem reipublicæ nostræ celsitudinis ordinatur hūanitas, & nolentes redemit, quos incoerentes exceperit.

Per eum quippe nobis legatorum quauis festinantū, pronuntiatur aduentus.

Per eum nominis nostri destinatur euectio, & isti principaliter creditur, quod tam necessarium esse sentitur. His etiam laboribus ætimitatis potestatem maximam huic decreuit antiquitas: vt nemo iudicum per provincias fasces assumeret, nisi & hoc ipse fieri decreuisset. Subdit eius arbitrio aliena iudicia, vt ad ipsum rediret, quod alteri vilius est præstitisse: molestias quidem non habet exigendæ, sed late bono fruitur potestatis adeptæ. Credo q; ex diuersis titulis desloraretur dignitas ob leuamen principis instituta.

Per quatores etiam victualium rerū in vrbe regia propria voluntate constituit, & tam necesse rei iudicem facit. Ipse enim gaudium populis, ipse nostris temporibus præstat ornatum: quando tales viros copie publicæ præstitit, vt plebs querula seditionem habere non debeat satiata.

Officium verò eius tanta ingenij prærogatiua decoratur, vt militie perfunctus muneribus ornatur nomine principatus, miroq; modo inter prætorianas cohortes, & vrbanae præfecturæ milites videatur inuenisse primatum, à quibus sibi humile soluebarur obsequium. Sic in fauore magni honoris iustitia quædam à legibus venit, dum alienis excubijs proponitur, quod alibi militasse declaratur. Adiutor etiam magistri nostris obtutibus præsentatur, vt vicariæ sorte beneficij, nos eligamus eius præsidium, qui nobis præstat fidele solatium. Hancigitur dignitatem tot titulis decoratam, tot insignibus opulentam per indictionem illam gubernandā tibi congrua grauitate committimus: vt per omnia quæ gesseris, qua nihil moribus residuum relinquitur, si (quod absit) à tanta maturitate peccetur. Hæc sunt verba ipsius Calliodori, loco quo supra: quem Cassiodorum in dictis epistolis, minime inuenire potui, licet eum perquirere fecerim apud bliopolas, in vniuersitatibus, & alijs locis huius regni: sed, vt dictum est, verba supra scripta sunt relata per Lucam de Penna in dicta lege tertia. quæ incipit: hi qui,

Sexta Pars

C. de castrenſianis, libro xij. per que clarè cognoscitur quare sit & fuerit huiusmodi officium, & cuius dignitatis, honoris & præminentie fuerit tempore Calliodori.

Istud verò officium aliàs fuit tantę autoritatis & præminentie in Francia, q̄ omnia tanquam rex expediebat talis magister sub nomine regis. Hodie verò non est eius autoritas tam magna nec excellens: quoniam in omnibus quę tangunt iustitiam (saltem quo ad non aulicos) & in multis supradictis non se intromittit, sed solum Cambellarius, de quo dicam in sequenti parte. Eius tamen autoritas adhuc hodie circa ea quę cõcernunt hospitium regis, & etiam circa prouisionem regni in prouidendo militibus est satis ampla: licet propriè eius autoritas concernat principaliter administrationem & superintelligentiã officiariorũ hospitij regis. Et maximè illorum qui prouident circa epulas, & est propriè officium magistri officiorum: de quo habetur rubrica, de officio magistri officiorum. **C. & propriè cognoscit de causis officiariorum principis etiã cubiculariorum, vt est textus in l. cubicularios. C. de præpositis sacri cubiculi, libro xij. & sub eius cognitione & punitione sunt omnes officiarij hospitij regis, vt dicit Iacobus Rebuffi in rubrica de quæstoribus, libro xij. C. vbi dicit eos esse illustres. l. eos. C. de principibus agentium in rebus. eodem libro.**

Et etiam cognoscit de causis principum agentium in rebus, & ipsorum agentium in rebus. l. ex eo. C. de agentibus in rebus, lib. xij. & ibi Iacobus Rebuffi, qui dicit hoc esse verum etiam de causis criminalibus, licet videatur esse textus in l. j. C. de principibus agentium in rebus. eodem libro. & ibi idem Rebuffi, q̄ princeps agentium in rebus, cognoscit de causis agentium in rebus: sed ipse Rebuffi ibi dicit q̄ est verum quando sunt centenarij aut ducentenarij, de alijs verò qui non sunt centenarij, aut ducentenarij cognoscit magister officiorum, vt ibi per eum dicam latius infra.

Cognoscit etiam de causis Fabricensium, vt supra dixi. l. penultima, quę incipit, eos. C. de fabricensibus, libro vndecimo. Similiter de causis silentiariorum. l. ne ad diuersa. C. de silentiarijs, libro duodecimo. Item de castrenſianis. l. ij. & iij. C. de castrenſianis, libro xij. Item de decanis. l. ij. C. de decanis, eodem libro: vt declarat Ioan. de Platea in rubri. C. de quæstoribus & magistris officiorũ, libro eodem xij. vbi quæstores, magistris officiorum, & comites sacrarum largitionum, & rei priuatę æquiparatur, & sunt illustres.

Ocrava consideratio. Videtur, q̄ post istum magnũ magistrum sit præpositus sacri cubiculi, qui dicitur magnus Senescallus secundũ vulgare Gallorum, vt dicit Lucas de penna in rubri. C. de præpositis sacri cubiculi, & de omnibus cubicularijs, & priuilegijs eorum, libro xij. vbi dicit q̄ post debilitatum imperiũ cuncta propria vocabula sunt deleta.

Et licet istorum & similium hodie nullus sit vsus, notitia tamen, vt dicit, est necessaria. c. fuerunt. §. paulatim. vñ. distin. xij. Et illum vocat Mareſcallum Io. de Platea in d. rubri. sed errat quo ad nos, quia Mareſcalli in Gallia sunt alij, vt dicam alibi.

Sed quia apud nos alludendo vocabulo videtur q̄ sint Cabellani. i. custodes vel fabricatores lecti qui habent sub se plures, vt sunt illi qui vocantur les chambriers, ou varletz de chambre, vel etiam aulæ, vel cameræ, vbi cubat princeps, dicuntur custodes cameræ, quæ debet esse

sancta, id est immaculata, & ad cuius custodiã boni, pro bi, & electi sunt cubicularij assumendi. l. quicumq̄. C. de operibus publicis. Et, vt dicit Iacobus Rebuffi in dicta rubri. de præpositis sacri cubiculi. allegando Odofredum, isti præposito sacri cubiculi imperatoris æquiparari potest magnus Cambellarius regis Franciæ vocatus, le grã Chambellam, qui præest cubiculo, hoc est cameræ regiæ. Alij autẽ cubicularij, de quibus loquitur ille titulus, in illa particula, ibi: & de omnibus cubicularijs, æquiparatur alij cambellani regis qui sunt sub magno seu primo cambellano: & hunc honorem cõmuniter volũt habere Senescalli & alij officiarij regij maiores laici, qui hoc sibi reputant ad magnũ honorem quãdo sunt Cambellani regis, & nõ immeritò, vt statim videbitur. Hic verò tempore Constantini dicebatur paracemomenus cubilis, vel præfectus cubilis. i. curam habens cubilis imperialis: & hic præfectus cubiculi apud nos dici potest primus Cambellanus. Vbi etiam arreſta parlamẽti Franciæ vbi fit mẽtio de demino Ludouico de Trimollia (qui erat primus Cambellanus) & vocatur ibi protocambellanus. Olim etiam talis erat subditus paracemomeno, id est magno senescallo, præerat tamẽ omnibus cubicularijs, hoc est qui in cubiculo ministrabãt: & hic præpositus sacri cubiculi. i. magnus senescallus, secundũ Lucam de Penna vbi supra, æquiparatur in dignitate, immunitate, vel honore, non tamẽ excellentia vel potestate præfecto prætorio. i. cõcellario, vel melius præſidẽti. Cũ nullus præter Cõnestabilem Cambellario sit æquiparãdus vel præfecto vr̄bis qui potest dici præpositus Parisiensis, vel magistro militũ, qui põt dici Mareſcallus, vel verius Capitanus: & æqualis honor est eis seruãdus in sedendo iuxta principẽ & sedibus collocandis, vt qui prædictorum prius promotus ad officium reperitur, primũ locum obũneat in sedendo. Ita est tex. cũ notatis per glo. doct. & maxime per Lucam de Penna, in dicta l. j. C. de præpositis sacri cubiculi.

Nona consideratio erit in hoc. Quoniam, vt dicit Lucas de Pẽna in rubri. C. de præpositis sacri cubiculi, lib. xij. In cubiculo principis quidam magnificentissimus gerebat officiũ, qui chartularius vocabatur: & huius fortẽ inter cætera erat officiũ, vt codicilli, id est literæ cõmissionis officiorum, quæ diuersis magistratibus mandabãtur, & quæ erant subscribendæ manu seu chirographo principis, per eum expedirentur: & hi erant maiores primicerio, vt dicit Lucas de Penna in d. rub. C. de præpositis sacri cubiculi. lib. xij. Et hi secundũ eundẽ hodie secretarij (vel elegantius à secretis, hoc est cui secreta cõmittũtur) dicuntur: quia secretiora, quæ vel nullis vel paucis cõmunicãtur, scribũt, dictant, & explicant, quę scilicet princeps secretò, puta in cubiculo (quod vulgò dicimus, le cabinet) iubet, ordinat, & disponit: libellos q̄, puta epistolas, & petitiones secretè principi legunt & explicant: & hodie apud nos dicuntur, les secretaires des commandemens: & sunt quatuor ordinarij, scilicet do. Robertet, Gedoyne, de Neufville, & Doruet: sed inter omnes semper fuit & est præcipuus, & maximæ autoritatis apud reges Franciæ ipse dominus Robertet. Et hi sunt maiores omnibus alijs secretarijs regis, & omnibus præferendi. Et isti sunt de magna camera, seu de magno laterculo: de quibus facit mentionem Petrus Coctereau, in suo schedulari magistratuũ civilium, titu. de quæstore. Alij autem sunt, qui sunt de parua, & sunt clarissimi, qui verò de magna, spectabiles, & magistris sacrorum scribitorum dici possunt. l. vnica. C. de proximis sacrorũ scribitorum.

niorum, & toto titu. de prox. sacro. scri. lib. xij. C. de quibus infra dicam: vbi forte statum consistorij principis descripturus sum.

Decima consideratio. In palatio seu hospitio principis est alius officarius qui comes sacri stabuli (vt iam s̄. in hac parte, in vj. consideratioe dictum est) vocatur, & apud nos magnus scuter dicitur: hic verò plures sub se habet, quorum est præfectus, qui dicti sunt stratores, hoc est qui præfunt eis quis ferrandis, & sellis, & frenis, de quibus habetur titulus de stratoribus, lib. xij. C. Et eundem, comitem sacri stabuli appellat text. & ibi Iacobus Rebuffi in d. l. vnica. C. de comitibus & tribunis scholarum, eo. lib. xij. Et inter illos stratores est primus, secundus & tertius ordo, secundum quod principi placet in suo statu ordinare. Apud nos verò tales dicuntur Escuyers descuerie. Et talis dicitur vnus ex primoribus regie maiestatis officarijs, quem Budæus in suis annotationibus, in l. fi. de senatoribus. ff. magistrum equitum vocat.

Et de ordine istorum & eorum præeminetia seu autoritate videri potest in breuiario principis, seu in quodam libello qui dicitur status Francie qui fit singulis annis: & in eo apponuntur & describuntur seriatim omnia nomina officiariorum, sub quibus subsunt, taxa eorum stipendiariorum, quid tenentur facere & eorum incumbat officio, & quomodo, & in quibus, & per quæ & quo tempora deseruire: quem forte succincte alibi ponam eidem adaptado & conferendo officia antiqua de quibus in iure fit mentio.

Vndecima consideratio. Alij reperiuntur officarij hospitijs principis, qui dicuntur domestici & comensales, seu protectores & custodes personæ principis: quorum quidam sunt qui eum sequuntur, quidam verò qui eum præcedunt, quidam qui eum de nocte custodiunt. Et tales protectores dicuntur etiam agentes in rebus, & habent quilibet eorum vnus præpositum, qui princeps agentium in rebus nuncupatur. Et sunt centenarij, aut ducentenarij, vt sunt in curia Christianissimi regis Francie illi milites qui dicuntur vulgò, Les cent gentilz hommes de cheux le roy. qui habent capitaneum qui potest dici primicerius, seu princeps agentium in rebus. Et illi etiã sagittarij equestres, qui hypotoxata dicuntur, seu forte pilati, dicti Les deux centz archiers, qui etiam habent capitaneum quem primi pilo forte non indecenter comparemus.

Sunt & alij protectores seu custodes corporis principis, qui vulgari nostro dicuntur La garde du roy (vt sunt comuniter quidam Eluetij) & proprie eos stipatores, laterones, & somatophylacas dicemus, & gerunt hastile, quod alabardam vocant. Et tales salutatione prius facta, potestatem osculandi habebant vicarios præfecti. i. locutenentes capitanei ianue principis, vt dicit text. in l. j. C. de domesticis & protectoribus, libro xij.

Et hic aduerte, quia princeps dicitur adorari. Alij verò salutari. gl. fi. in l. j. C. de filiaris, eo. lib. & q̄ princeps dicitur adorari, text. in l. vnica. C. de comitibus & tribunis scholarum, illo eod. lib. licet ibi gl. verbum adorandi exponat i. salutandi, sic in l. sancimus. de consulibus. C. eod. li. & in l. ij. ibi: æternitate nostram adoraturus. C. de fabricibus, lib. xj. sed etiam ibi gl. dicit q̄ est improprie, cum solus deus adoratur. Imperator verò seu princeps cum reuerentia aditur & honorari debet. Et q̄ solus deus est adorandus, & soli sibi sacrificium est offerendum, dicit Innoc. in c. ij. de cele. missarum. de salutatioe dictum est in j. parte, & plene in præ-

cedenti parte, in xxxij. considera. inci. prosequendo materia & c. & infra ista parte, in xxij. consideratione. Et q̄ alij à principe dicuntur salutari aut reuereri, text. est in l. ij. & v. C. de proximis sacrorum scriniorum, eodem libro.

Dodecima consideratio. In palatio seu regia principis sunt & alij qui de persona eius curant, vt sunt medici, & sunt in hoc officio tres ordinarij, primus videlicet, secundus, & tertius: & quilibet ordo habet vnus præcipuum etiã summum medicum & superiorẽ qui vocatur princeps medicorum, & tales vocantur archiatri, vt in l. medicos. in prin. C. de professoribus & medicis, libro x.

Et tales habent tantam dignitatẽ quantam habent duces & vicarij principis qui administrauerunt, qui apud nos dicuntur gubernatores patriarum, vt dicit Ioan. de Platea in rubri. C. de comitibus & archiatri sacri palatii, libro xij. vbi etiam dicit post Bartho. q̄ medici principum qui meruerunt esse in primo ordine medicorum nobilitantur, vt efficiantur Palatini Comites, & sunt in dignitate spectabili: & ibi sunt tres dignitates, scilicet Archiattrorum, i. medicorum principis, Vicariorum, & Ducum, quæ adæquantur. Et non est differentia nisi in prioritare temporis, vt dicunt ibi text. Iacobus Rebuffi, Ioan. de Platea, & Lucas de Penna.

Decimatertia consideratio. Alij sunt Archiatri, qui dicuntur ostiarij palatii, seu hospitij principis. Et Archiaterus est princeps eorum, quasi princeps atrij principis. Et atriensis hoc est ianitor seu ostiarius, aut is cui credebatur cura atrij id est primæ partis domus, cum de atrijs intramus domum. Vnde Vitrul. libro vj. In vrbe atria proxima ianuis esse debent. Vnde in Euangelio dicitur. Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea quæ possidet.

Et iste Archiaterus est in magna dignitate, cum equiparetur vicario & duci, vt in l. j. C. de comitibus & archiatri sacri palatii, li. xij. & ita exponit Lucas de Penna in d. rub. vbi dicit q̄ in regno magni viri consueuerunt hoc officium pro magno munere gerendum suscipere. Hodie verò deficiente iustitia, huius sicut & cæterorum claritas est deleta: sed quicquid dicat hoc potest esse in regno Siciliae, & Neapolitano, de quo ibi intendit loqui cum ibi tum resideret. Sed in regno Francie est in magno honore, & solet concedi nobilibus, & his quos princeps fauore & beneuolentia prosequitur.

Idem tñ Lucas de Penna in rub. C. de comitibus consistorianis, in fi. lib. xij. dicit q̄ Magistri ostiarij in curia regis sunt comites consistoriani. Cuius officium est conuocare ad præceptum principis, vel questoris iurisperitos aut alios, illosq̄ cum necesse esset introducere in consistorium principis. Et hic post questorẽ & magistrum officiorum præerat in consilio principis: & hic dicitur comes consistorianus.

Dicit em Pyrrhus in lib. j. de magistratibus Romanis. q̄ comites consistoriani sunt qui principis consistorium & tribunal comitantur. Hijs sunt illustres, cuiusmodi sacri consistorii regij, qui regem aut ipsum consistorium, cui præest Cancellarius, sequuntur. Sed credo illud esse generaliter ad omnes: sed specialiter comes consistorianus dicitur ille qui habet curam, & gerit officium conuocandi ad præceptum principis omnes de consilio & consistorio eiusdem. Dicit vterius Pyrrhus q̄ admissionales sunt quos ostiarios Galli vocant. Alij archiattros dicunt ab arrio custodiendo, nonnulli atrienles, vt dictum est. Consistoriani verò ab Ambrosio dicuntur qui senatorij ordinis vel am-

Sexta Pars

plissimi sunt, qui ad principale consilium eligebantur.

Decima quarta consideratio. In domo principis sunt plures comites qui semper principem comitantur. Cum comes à comitatio vel sequendo dominum, licet apud §. comitem. ff. de iniurijs. l. j. §. ff. de extraordinarijs criminibus. Et habet officia in domo principis, & quia dicuntur cum adiectione oneris, sunt nomina officiorum tantum. Secus quando cum adiectione patriæ aut prouinciæ, quoniam tunc sunt nomina dignitatis, ut supra in præcedenti parte plures nominauit in xlvi. consideratione. Sunt etiam quandoque sine comitatu, ut in authent. ut ab illustribus & qui super eam dignitatem sunt & c. in prin. iuncta glo. ibi in verbo, comites. colla. v.

Et, ut in hac parte dixi supra, est comes sacri stabuli, de quo in x. consideratione. etiam comes scholarum, ut in vi. consideratione. Sunt tamen alij comites: primò Comes largitionum, & est, ut dicit Pyrrhus in suo tractatu de togatis seu palatinis, lib. j. qui largitiones principis in comitatu faciebat: quis autem hodie fungatur huiusmodi officio, forte scriban infra, ubi officia deputata circa ærarium principis enumerantur, & est propriè thesaurarius secretus principis, quod dicitur, Le tresorier des menues plaissirs. Vel fortè crumenarius (quæ argenteum vocatur) qui etiam fortè rationarius, id est accepti expensisque librum conficit, aut elemosynarius principis, de quo statim dicam. Nam dona facit & liberalitates exercet princeps, ut in l. vnica. C. si liberalitatis imperialis socius sine hærede decesserit, li. x. Et liberalitas seu munificentia est proprium regis, & ex ea plurimum laudatur: ut dixi in præcedenti parte, in viij. consideratione.

Est & comes domorum, qui teste Pyrrho ubi supra, est qui præfecturam in domesticos principis habebat secundum Iustinianum, Fortè dici posset hodie Præpositus domus principis (qui vocatur vulgò, le preuost de l'hostel) cum habeat iurisdictionem & præfecturam in domesticos ipsius. Qui etiam videtur habere officium irenarchæ, cum habeat cognitionem causarum criminalium, & pacem procuret inter domesticos & aulicos principis: imò in omnes curiales fascinoſos animaduertit, quod videtur esse officium irenarchæ, ut in l. vnica. C. de irenarchis, lib. x. Et ab isto hodie deputantur in prouincijs irenarchæ, seu liminarchæ, hoc est præpositi marescallorum.

De alijs verò comitibus suis locis dicetur, maximè de comite stabili, qui erat primus inter omnes, & omnibus præerat: loco cuius hodie est conestabilis, sed erratur in vocabulo, quia deberet dici (ut aliqui volunt) comes stabilis.

Et licet multa sint officia in curia seu palatio regis nostri, quæ ad istos comites adaptari possent, quæ in manibus habere non potui, licet multos aulicos & palatinos rogauerim, ut ad me destinarent statum curiæ Christianissimi Francorum regis, ut omnia officia dictæ curiæ adaptare facerent officijs antiquis & in iure descriptis: sed cum ad me non deueniret aliter non insistam, nisi in iure & antiquis scriptis reperiri possint, & quæ usitata fuerint, in alijs me remittendo ad Pyrrhū, ad Fenestellam, & Põponiū Letum.

Aduerte etiam quod olim breuis fiebat, qui continebat singillatim officia ministerio principis deputata, ut ait text. in l. fi. in prin. C. de castrensijs & ministerianis, lib. xij. sed etiam hunc breuem (qui continebat numerum officiariorum) non habemus, ut dicit ibi glo. j.

Quæ enim in nouissimis tribus libris Codicis leguntur, nihil ferè antiquitatis redolent, ut ait Budæus. A Grecis enim sumpta sunt, & ob id magna ex parte non intelli-

guntur, authorum eius temporis penuria.

Si velis videre breuem status regis Salomonis, habetur compendiose in Regum iij. ca. vbi sic dicitur. Erat autem rex Salomon regnans super omnem Israel. & principes & præfecti ipsius Salomonis nominatim ibi describuntur, ut & multi alij eiusdem officiales.

Primò nominantur tres, quos pro scribis habuit, quos dicitur à secretis.

Secundò vnus nuncupatur, qui à commentarijs dicitur, & fortè talis commentaria componebat: loco cuius subrogari videtur in Francia Cancellarius.

Tertiò vnus solus qui super exercitum dominabatur, ut hodie apud nos est Conestabilis Franciæ.

Quartò tres erant super eos qui assistebant regi, & fortè hodie loco istorum sunt electi secreti, aut stricti consiliarij regis.

Quintò vnus erat amicus regis.

Sextò vnus nuncupatur, qui erat præpositus domus.

Septimò vnus erat super tributa, quem voco generalem

finantiarum seu magnum thesaurarium.

Octauò duodecim præfectos habebat super omnem Israel, quorum nomina ibi describuntur, & quibus regionibus præerant: & hi præbebant annonam regi, & domui eius. Per singulos enim menses in anno, singuli necessaria ministrabant. Non temerè fortè crediderim à Carolo magno Francorum rege instar istorum duodecim præfectorum olim fuisse institutos duodecim pares Franciæ.

Ibi etiam de expensis seu sumptibus & cibis mensæ ipsius Salomonis dicitur. Erat autem cibus Salomonis per singulos dies triginta chori similes (hoc est farinæ albæ, seu floris farinæ triticæ) & sexaginta chori farinæ (quæ erat ex omnibus frugibus & leguminibus. Chorus verò medimnos atticos xij. capiebat. Medimnus verò sex modios continet.) Item decem boues pingues, & viginti boues pauciores, & centum arietes, excepta venatione ceruorum, caprearum atque bubalorum, & auium altitium. Item habebat quadraginta milia præsepia equorum curtilium, & duodecim milia equestrium, nutriebantque eos supra dicti regis præfecti, sed & necessaria mensæ ipsius regis cum ingenti cura præbebant in tempore suo.

Et de officarijs diuersorum ordinum: tam pontificalis dignitatis, quæ imperialis fit mentio in c. Constantinus. xcvj. distin. & ibi videtur quod militiæ clericalis officia sint adiuuenta instar secularis.

Sed longè ante Salomonem, cum iam sexaginta anni & ultra elapsi erant cum regnare incepisset Salomon, sanctissimus dominus propheta Hebræorum magnus pontifex & iudex leges seu iura regni Hebræorum, iussu domini dederat Sauli in regem Hebræorum assumpto, quæ descripta erant in libro, ut habetur j. Reg. viij. & x. ca. in fi. vbi satis elici potest de statu regis Saulis: de quo in præcedenti parte, in consideratione de priuilegijs principum. vers. clxij.

Decima quinta consideratio. Aliud est officium domesticum principis, quod dicitur Comes horreorum palatii principis curator. De quo facit mentionem Pyrrhus in suo tract. de togatis & palatinis.

Et hic habet sub se mancipia quædam purgandis horreis adscripta, coquendoque panem principis. Et hic potest esse præfectus annonæ, seu tribunus.

Decima sexta consideratio. Est & aliud officium domesticum principis, quod dicitur officium comitis sacri palatii, secundum Lucam de Penna, ut j. dicitur. Sed secundum Põponiū Letum dicitur officium præfecti fabricarum: quoniam ut ait, Sunt

Sunt artifices qui castra sequuntur, ut fabris lignarijs, ferrarijsque praesint. Et is magistratus eligebatur idoneus, & qui castris sciret bene providere, praesertim qui in urbium expugnatione cuniculos subterraneos facere, atque id genus alia, ut Mamurra eques Romanus fuit praefectus fabrorum C. Caesaris in Gallia: qui (teste Polidoro de inuentoribus rerum libro iij. c. viij.) fuit primus qui parietes domus crusta marmoris operuit. Et de huiusmodi officio fortè latius infra dicetur in ix. parte. Et talis propriè apud nos dici posset magister operum.

Dicit tñ Lucas de Pēnā in l. vnica. C. de comitibus & tribunis scholarū, lib. xij. q. comes sacri palatii erat praepositus custodiæ, conseruationi, & ornamento imperialis palatii. Erat autem architector peritissimus omnium, ante pedes regios primus incedens, auream virgam ferens in manu. hic perugili cura vigilabat circa decorē palatii, ut antequam nitorem in pristinum cōuerteret, & noua simili antiquitate produceret.

Crederem autem potius, q. talis praefectus fabrorum, seu operum esset sub comite qui habet curā sacri palatii, cū hic comes curæ sacri palatii sit de primoribus, & æquiparetur comiti & tribuno scholarum, etiam comiti sacri stabuli, ut est tex. in d. l. vnica. & sit in maxima dignitate in qua nō est praefectus fabrorum: licet ad similitudinem huius in palatio Parisiensi in mensa marmorea est adhuc iurisdictioni magistrī operū seu latomoriū, qui cognoscere habet de operibus & ædificijs factis pro principe, & potest ille magister latomorum adaptari huic praefecto fabrorū. Et q. tales magistratus habeant iurisdictionē super praedictis corroboro sic. de iure em̄ magistrī militum habent iurisdictionem inter suos milites. casus est in l. magisteriæ potestati inter militares viros. C. de iurisdictione. om. iudi. Secūddō sic. ratione professionis vel negotiationis quis subijciatur iurisdictioni illius qui praest talibus, & de his quæ pertinent ad eius artem seu curam. l. si. in prin. vbi est propria officina. C. eodem. Hodie tñ de consuetudine regni Franciæ centum milites regis, de quibus. s̄. dixi ista parte, in xi. consideratione. litigant coram dominis requestarū in parlamento Parisiensi, prout & alij domestici principis si velint, & hoc virtute literarum regiarum ab eis impetratarum, quas Committimus vocamus.

Decimaseptima consideratio de alijs officarijs principis tractat, qui sunt omnibus, & ipsi scilicet principi & alijs quibuscunq. magistratibus, necessarij, & sunt erarij qui ærarium principis administrare habent, & in recipiendo, & in distribuendo, & tales inter cæteros sunt laudandi: & retroactis tēporibus, & de iure & de facto fuerūt laudati & honorati. Et acceperunt nomen ab ære, hoc est pecunia: quoniam olim es fuit in precio magis, aurumq. iacebat, ut ait Lucret. Nunc (versa vice) iacet æs, aurum summo successit honore. Et primò ex ære pecunia signata fuit. vnde Ouidius in fastis.

Aera dabant olim melius, nunc nomen in auro est.

Vietaq. concessit prisca moneta nouæ.

Aduerte, q. in hoc erario plures sunt officiales. Sūt em̄ primò generales, secūddō magistrī cōputorū, tertid thesaurarij, quartd receptores. Sed quomō hi possint ad officia olim in iure scripta adaptari videndū est: imprimis apud nos in Frācia quatuor sunt generales finantiarū, scilicet generalis Franciæ, Normāniæ, Britāniæ, & Linguae Occitane. Hic etiā prius praemitto q. apud nos principes singulis annis faciunt breuiarium in quo describunt statum eo-

rum generalem: & in illo statuūt tam de ærarij pecunia q. de fiscali quid eo anno fieri velint: quā summam instrumēto ministerioq. omni aulico ferri placeat, quam argentariā nunc & officiales domesticos vocant. Quā etiā rei militari attribui (quum teste Plauto, belli neruus sit pecunia) quā stipendijs: qm̄ & officarijs & militibus stipendia sunt necessaria. Ideo habetur Lucae iij. Neminem concutias, estote cōtenti stipēdijs vestris. Quam liberalitatibus, quā venatico apparatus, q. auitio equitioq. id est falconariæ scutariæq. ut verbis nostris utar. Quibus etiā vsus est ille elegās vir dñs Guilielmus Budęus in suis annotationibus in pandectas, super l. vnica. ff. de officio quaestoris. sed ad rem redeo. Quam deniq. in euentus varios, & ad incerta rerum casuūq. (quo nomine praefecti erarij immanes summas suæ potestatis faciūt) in legationes dimittendas, admittendasq. atq. etiā in lautitiam destinati, hoc est munera & xenia, quæ legatis exterarum gentium donantur. In eo etiam breuiario, princeps anniuersaria constitutione stipendia quædam augeri, quædā circuncidi, quædam eradi iubet. Ex quo velut archetypo quini quotannis veluti traduces ducuntur. Quorum vnū praefecti fisci communem inter se sumunt & sunt thesaurarij. Reliquos praefecti ærarij (& sunt generales finantiarum) habent suum quisq. cū suo tribuno ærario (hoc est receptore generali) communem. Ex quibus rursus secundaria quædam breuiaria coactoribus prouinciæ suæ: hoc est receptoribus particularibus faciūt, in quibus attributas prouinciæ suæ pecunias varijs nominibus exponūt & erogant. Nomina intellige capita breuiarij hoc est rationis argentariæ, tituliq. earum rerum & huiusmodi, quas supra enumerauimus, quibus expensæ pecuniæ feruntur.

Ex his autē velut subbreuiarijs sunt rursus, quæ pythia, breuiatq. dicuntur, & breues vulgò borderellos appellant. i. commentariolos summā rerum continētes, de quo exempla sunt in l. actuarij. l. excellentia. & l. iubemus. ij. in fine. C. de erogatiōe militaris annonæ. lib. xij. Attributione aut pecuniæ (teste Budęo) ab antiquis dicebantur, quas nūc assignatiōes dicimus. Tributū dictū est à tribubus, q. ea pecunia quæ à populo imperata erat, tributim à singulis pro portioe census exigebatur. Ab hoc ea quæ assignata erat, attributum dictū. Ab eo verò quibus attributa erat pecunia, ut militi reddant, tribuni ærarij dicti sunt. Id quod attributū erat, es militare dictum. Tribuni igitur erarij secundū Aconium ea officia gerebāt, quæ nūc generales receptores obeunt exequūtur, attributā pecuniam quæ storibus prouincialibus (pro quibus hodie habemus thesaurarios bellicos) adnumerantes ex ærario promptam. Tñ secundū Varronē lib. primo de lingua latina, in fi. Tribuni erarij dicti erāt qui militibus ipsis protinus adnumerabant, qui nūc thesaurarij sunt bellorum. Nec immeritò forte hi officiales erarij inter domesticos & palatinos principis adnumerātur, cū sint officiales generales ad omnem statū principis, tam sui ipsius, suorum officiariorum domesticorum, q. iustitiariorum, & rei militaris. Ideo de his in hac parte fit mentio. Etiam generales rectè apud nos dicuntur, cum eorum officium, scilicet illorum qui sunt digniores in erarij administratione, habeāt officium generale ad omnes circa rempublicam versantes.

Nūc ergo ad hos deueniamus qui qm̄q. dicti sunt quaestores seu praefecti ærarij (ut dicūt Budęus & Pyrrhus) & tales sunt illustres, ut voluit Purpuratus in l. j. col. xij. ubi illud aut recipi pōt. ff. de officio eius cui mandata est iuris-

Sexta Pars

ditio. Ideo digni sunt magno honore, & tales præferri deberent omnibus domesticis & palatinis post quatuor primores domus reglæ, de quibus antè dixi, nō tamen præferantur cancellario & præfidentibus in parlamento in cōgregatiōe generali, nec magistris requestarū & cōsiliarijs, vt dicit Boërius i tractatu Ioānis Mōtaigne, de autoritate magni concilij: vbi vide modū sedendi in cōsistorio Christianissimi Fræcorū regis. Imo dicit idem Ioānes in d. tract. in secūda ratiōe, q̄ tales quæstores olim ex plebeis & ignobilibus eligebātur. l. ij. §. deinde cū ærariū, ff. de origine iuris. & l. vnica, ff. de officio quæstoris. & ibi glos. in verbo, plebeios. vbi glossa tria genera quæstorū declarat. & etiā gl. in proce. institutionū. §. cūq; hoc. in verbo, ex quæstori. sed videret dicendū per glossam in d. l. vnica. q̄ tales quæstores sint tm̄ spectabiles vel clarissimi, illustres tm̄ nominantur, per tex. in l. ij. C. de offi. quæstoris. & Ioānes Montaigne vbi suprā dicit, q̄ sufficit vt sint humilioris ordinis. quibus nō assentit Purpuratus in l. j. nume. xliij. cū quinq; seq. ff. de offi. eius cui mādata est iurisditio. et infra in parte seq. in xv. cōsidera. inci. eūm vt. Sed cūm Budæus & Pyrrhus tales quæstores dicant eos esse quos magistrōs seu dños cōpotorū vocamus. Ideo eos insequēdo videret dicendū, q̄ tales generales finantiarū sint illi, qui præfecto ærarij comparantur. de quo fit mentio in l. senatus, ff. de iure fisci. & per Pyrrhum plenē in libro de quæstorij magistratibus. vbi dicit, q̄ talis quæstor magni honoris gradus erat.

Iacobus Rebuffi in l. præcepit. & in l. j. C. de canone largitionaliū titulorū. lib. x. videtur tales administratores earū alio nomine vocare, qm̄ eos nominat comites. Nā (vt ait) princeps duo habebat patrimonia, & ad gubernationē istorū præponebātur duo comites, scilicet Comes sacrarū largitionū, & Comes rerū priuatarum, & habebāt idē priuilegiū, vt in l. vlti. C. de palatinis sacrarū largitionū. li. xj. Nā quilibet erat illustris, vt de comite rerū priuatarū pbatur in l. vnica. C. de offi. comitis rerū priuatarū. iūcta l. si. ante finē. C. de alio. Probatur de comite sacrarū largitionū. l. siue ex prætorio. C. de executo. et exact. li. xij. & l. j. §. ideo. C. de nouo codice cōponendo. & l. vnica. C. de offi. comitis sacrarū largitionum. & l. viros deuotos. C. de palatinis sacrarū largitionū & rerum priuatarū. eodē lib. xij. Vñ officium comitis rerū priuatarū erat, vt gubernaret res fiscales quæ appropriabātur ad cōmodum principis, nec cōuertebantur in vtilitatē publicā. de quo Lucas de Penna in l. ij. quæ incipit, si qñ. C. de bonis vacātib. lib. x. & in l. ij. de petitis bonorum sublati. C. eodē libro. vbi refert ea quæ perrinebant ad eius officium. Et iste cōstituebat procuratorem Cæsaris qui sibi reddebat cōpotum. l. penul. C. de iure fisci. lib. x. & licet glo. in d. l. vnica. C. de officio comitis rerum priuatarum. vocauerit istum comitem procuratorem Cæsaris, tamen contrarium est verum vt notatur in dicta l. penul. C. de iure fisci. & in l. si quis in tra. C. de bonis proscriptorum. & in l. si quando. ij. C. de bonis vacantibus. eodem libro x.

Officiū verō Comitum sacrarum largitionum erat colligere tributum, & applicabatur in thesauraria seu fisco, ex quo soluebantur stipendia militaria (vt pauld antè dictū est) nec cōuertebatur in vtilitatē principis: tm̄ isti comites habebāt diuersa officia, vt probatur in l. in prouincijs. C. de numerarijs & actuarijs. libro xij. Etiam iste comes sacrarum largitionum habebat specialem potestatem, & custodiam ipsius thesauri, & reddebat rōnem præfecto prætorio, vt in authen. de collatoribus. §. eos autem. colla. ix. &

l. si. in fin. C. de exact. tribu. libro x. & omnes collatores & exactores reddebant sibi compotum, & ipse præfecto prætorio vt dixi. Ex quo videtur dicendum, q̄ generales prædicti æquiparari possunt dictis comitibus, quia nō reddūt alicuī compotum nec subiiciuntur, nisi præfecto prætorio, hoc est cancellario. Licet videantur aliqui dicere, q̄ tales sint thesaurarij Franciæ, sed potius credendum est, q̄ tales generales magis adaptari possint ipsis comitibus, vt possint dici illustres. Cū sint in maximo honore, & semper fuerint magis q̄ thesaurarij & receptores qui subsunt eis, & tenentur reddere compotum eisdem; & hæc dixi ad sustentationē opinionis Purpurati, in hoc quod dicit ipse generales esse illustres in quo multum extolluntur, cū officium eorum in extraordinarijs pecunijs & subsidijs quæ rendis & conseruandis versetur.

Vnde et de quæstoribus sentit Guilielmus Benedicti in sua repetitio. c. Raynutius. in verbo, & vxorē noīe Adelfiam. nume. ccccx. de testamentis. vbi ita ait. Quæstores sunt gñales & receptores talliarū, quas rex annis singulis indicit pro necessitatibus regno occurrētibus secūdū maius & minus pro modo necessitatum, quæ talliæ leuantur à nō priuilegiatis pro valore rerū, et bonorum ruralium, quas quisq; plebeius habet et possidet: & ibi ponit quomodo talliæ seu collectæ dictorū subsidiorū indicunt, leuātur & exigūtur, & per quos, saltē in patria Tholosana. Aduerte pro intellectu prædictorū, quia vt refert Budæus in d. l. vnica. ff. de officio quæstoris. & Pyrrhus in loco ante allegato, tria pensitationum genera seu solutionū, fuerunt apud antiquos.

Primum dicitur canon, & est hodie id quod domaniū dicitur. exemplificat Budæus, in portorij, vectigalibus & huiusmodi.

Secundū dicitur oblatio, & est id quod nunc auxilia dicimus, Aydes in vulgari: vt octauini heminatim, hoc est per mensuras diuenditi, & vicesima eius, quod cuppatim culeatimq; venit, reliquarum mercium, quæq; à solidarijs negociatoribus venduntur (quos grossarios appellant) quæq; à minutarijs & venditoribus, qui & propolæ dicuntur, hoc est non sua vendētes, sed à negociatoribus præempta, vt postea pluri vendant.

Tertiū est indictio (quā talliam vocamus) antiqui collationem vocabant: & Cicero collectam dicit. Et in administratione istarum pensitationū est differentia, teste G. Benedicto in loco supra allegato: quoniam thesaurarij administrant domaniū quod est ordinariū, generales verō talliā, quæ dicitur munus extraordinarium, vt statim dicam.

Et isti generales habent iurisdictionem in palatio Parisiensi, in qua sunt duo præfidentes, octo consiliarij, aduocatus, procurator, graffarius, & duo appōitores. Et ab eis non appellatur. Et appellationes emissæ à sententijs & iurisdictionibus electorum & grenetiariorum deuoluuntur ad eorum iurisdictionem & curiam: qui quidem electi cognoscunt de auxilijs seu subsidijs, & grenetarij, seu mauijs grauarij vel horrearij de gabellis salis.

Decimo octaua cōsideratio ad thesaurarios se offert, relinquēdo magistrōs compotorū in parte sequente, cum sint officarij iustitiæ. Hi thesaurarij (qui sunt quatuor generales in Francia) præfecti fisci vocari possunt. Auftore Budæo in l. vnica. ff. de officio quæstoris. & tales etiā possunt dici illustres, vt ait Purpuratus in l. prima. colū. xij. ff. de officio eius cui mandata est iurisditio, per textum quem dicit ad hoc facere in l. si. C. vbi senatores vel clarissimi.

clarissimi. in princ. ibi: cui sacros nostri nois thesauros, aut res priuatas nostræ pietatis, vel serenissimæ Augustæ nostræ cōiugis gubernandas iniunxit nostra serenitas. & ibi facit differentiã inter generales & particulares, de quibus infra. Videretur tñ dicendū ex rationibus deductis in præcedenti cōsideratione de generalibus, q̄ sunt r̄atum spectabiles, & sufficit q̄ tales sint: cū etiam magistri militum (qui vocātur marescalli Franciæ aut capitanei) sint tantū spectabiles, vt dicit Specu. in ti. de iuris. om. iud. versi. medij. & dicam ī. in ix. parte, in xvij. consideratione.

Guillelmus Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, & vxorem noie Adelasiã. nume. ccccvi. vsq̄ ad numerum lix. de testamētis. ponit originem istorū thesaurariorum seu quæstorū, vbi dicit q̄ huiusmodi quæstores seu thesaurarij à populo Romano originē seu ortū habuerunt in principio nascētis ciuitatis. Cū ærariū populi auctū esse cōpisset, in quo pecuniæ publicæ reponerentur: q̄ vt essent qui ærario thesauri præessent, cōstituti fuerunt quæstores, qui pecunię præsiderēt, & dicti sunt ab eo quod inquirēdæ & cōseruādæ pecunię causa creati erant. Verba sunt l. ij. §. hisdē tēporib⁹. ibi: deinde cū ærariū & c. ff. de orig. iur. ob quod dicit tex. in d. l. vnica. ff. de offi. quæsto. qd' origo quæstoribus creādis antiquissima est, & p̄nē ante oēs magistratus. Habuerūt em̄ Romulus conditor vrbis, & Numa Pōpilius binos quæstores, quos ipsi non sua voce sed populi suffragio, hoc est cōsensu & electiōe crearūt. Et in hoc videtur dictus G. Benedi, quasi præferre istos thesaurarios supradictis generalib⁹: & in Frācia sunt quatuor principales qui de causis inter fiscū & priuatos cū præsidibus. i. senescallis aut balliuis cognoscūt. l. ij. C. si aduer. fiscū resti. postu. & hoc fit Tholose, teste eodē G. Bñdi. vbi simul cognoscūt: & horum officiū est (vt dicit) quærere & exigere om̄ia quæ domani regis & de patriamōnio seu de mēsa sunt, & debēt discurrere prouincias & visitare domanium, illud cōseruādo, & si iuste fieri possit augēdo, & occupatū ac perditū recuperādo auxilio præsidū, vbi de redditu viginti quinq; librārū turoñ. & infra quæstio fiet. Si autē de maiori summa ageretur, curiæ paramenti in cuius ressorto est, cognitio pertinet. Et tñ, vt dicit, officiū generalitū in pecunijs extraordinarijs & subsidijs quærendis versatur, vt etiã dictū est in præcedenti cōsideratione. Dicti etiam thesaurarij in hoc videntur laudādi, cū administratio eorum versetur circa ordinariū munus, generalium verò circa extraordinariū.

Decimanona cōsideratio. Generales receptores Franciæ tribunis ærarijs cōparari dicūt Budæus & Pynrhus. Qui verò dicātur tribuni ærarij, dictum est supra ista parte, in xvij. consideratione, vbi dixi post prædictos, q̄ ea munera obibāt quæ nunc generales receptores obeūt, assignatam pecuniã thesaurarijs bellicis adnumerātes ex ærario promptā. Sed teste Varrone, hi erant qui militibus ipsis protinus, hoc est omnino vel longe à finibus adnumerabāt, qui hodie thesaurarij bellici vulgò dicti sunt, Les tresoriers des guerres. Nam his attribuitur pecunia, quam militibus reddunt pro stipendijs.

Tribuni nō tã ærarij q̄ (vt appellātur) ærarij, Aeratos tribunos Cicero pro oberatis dixit, id est ere alieno obrutis & implicitis. Gallia verò memoria nostra (vt ait Budæus) alterius generis æratos, huiusmodi tribunos, oēsq; argētariam faciitātes, hoc est pecunias numerātes, semper habuit, id est bene nummātos. Refert tamē Nicolaus Boërij in suo cōmento super cōsuetudinibus septenç Bituricē,

tit. de cōsuetudine matrimonij. §. v. quod clerici finatiarū ab initio magnā faciunt pragam seu bragā, & per exteriora apparent diuites, sed in fine mittrātur, & in exiliū mittuntur, vt ait factum fuisse tēpore Ludouici duodecimi Frācorum regis. Sed peius est hoc anno 1527. die nona Augusti: quidā generalis Franciæ detentus incarceratus Parisius in arce, quæ vulgò Bastille dicitur, fuit condēnatus per iudices commissos à dño nostro Rege, vt in patibulo Mōtissalconis suspenderetur & strāgularetur (quod & factum fuit die lunæ. xij. eiusdem mēsis sequente) oīa bona sua cōfiscando: & in dicta sententiã cōtinetur, q̄ dicti iudices declarauerūt dictum generalē astrictū & cōiuctum de furtis, falsitatibus, abusibus, interuersionibus; hoc est callidis surreptiōibus & malis administrationibus finatiarum regis mētionatis in processu, & priuatū ab omni honore & statu, pro reparatiōe dictorum criminū & delictorum: ordinantes in super summā tercentū milium Parisiensū, super dictis bonis, & cōfiscationibus accipi pro restitutiōne summarum & partium malē captarum per dictū generalem super finantijs regis & alijs dānis & interesse in eis factis, dictam summam adiudicantes regi pro restitutiōne prædictorum.

Istud verò deinceps cedat alijs in exemplū, vt sint inculpato, nulliusq; culpe notatiōe digni. Inculpabiliter em̄, teste Cassiodoro, necesse est viuat, etiam qui solā sui præsentia nouit principibus offerendā. Quomodo tamē parandum sit honori & verecūdiæ domus regiæ, & his qui pro domo & parentibus regijs laborarunt, vide per Guillelmum Benedicti in repetitiōe c. Raynutius, in verbo, & vxorē nomine Adelasiã. numero 808. extra de testamētis. Allego pro hoc textum in c. sed & quod principi, ad finē, ibi: nā quod ob meritū, iuncta gl. in verbo, ob meritū. quam seq. ibi docto, instit. de iure naturali & c. & ibi notat Ange. per illū tex. q̄ iusta causa minuendi vel remittendi poenā alicui delinquenti est propter multa seruitia quę cōtulit principi vel reipublice. Plures etiã alijs referuntur detenti ob supradicta delicta in carcerib⁹ Parisianis, de quorū vita dubitatur, quæ cū vitiosa sint stirpitus (vt nulla ra dix inde remaneat) eruenda sunt, vt vtar verbis l. ij. C. de peritis honorū sublati, lib. decimo. licet hodie talia potius radice effundāt, cū essent omnino tollēda, quia ex mala radice procedūt. Et huiusmodi ærarij administratores, vulgò in Frācia porci regis dicūtur, tanq̄ vitā in ocio & sine sollicitudine degentes. p̄ quo benefaciūt ea quę dicit Lucas de Pēna in d. l. ij. post Policra. lib. v. ca. ij. Hi autē (vt ait) in republica ventris & intestinorū imaginē ferunt: q̄ si immensa auiditate rapta cōgesserint, & cōgesta tenacius reseruauerint, innumerabiles & incurabiles morbos corpori reipublice generant, & vitio eorū totius corporis ruina imminet. Et secūdū Hippocratē crassa & obesa corpora, cū crescēdi modum impleuerint, necessariā esse sanguinis diminutionē, & nisi fiat, in paralyfim & plura genera morborū pessima erūpere: vt refert textus in c. ne tales. de cōsecra. dif. v. Vñ non sine causa oīm talium & similiū raptorum hères in præsentī seculo est fiscus, qui eos bonis alienis impinguatos minuit, qd' fieri necesse est, ne æternaliter pereāt, saltē expediēs est, vt quod vi, clam vel aliās iniuste perdidit, proximus capiat fiscus. Cuius oīa digerendi & rapta deuorandi est capax stomachus, vt ait G. Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, & vxorē nomine Adelasiã. nume. 938. & ibi vide numero præcedenti, quomodo exclamat contra cupiditatem

Sexta Pars

Gallorum, maxime contra collectores, custodes seu garratores portuum & pædagiorum: quos scoriatores, ne dicam tortores vocat, & per eundem in dicto c. in verbo, condidit primo, circa finem, contra oppressores huiusmodi, & eos qui ad opprimendum iniquis vestigalibus populum auctores extiterunt.



Vigesima consideratio. Etiam inter tales administratores ærarij, seu fiscalium pecuniarum principis, sunt multi inferiores, qui respondent supradictis & magistris computorum: ut sunt apud nos receptores particulares balliuatum, seu senescallarum, quos Pyrrhus & Budæus vocant coactores: & coactio argentaria pro ipso munere cogendi pecunias quam nunc receptam vocant, de quibus infra in sequenti parte, in xxxv. consideratione.

Et pecuniæ collectæ per eosdem ad præpositos thesaurorum seu generales receptores deferri debent. l. diu. C. de susceptoribus, lib. x. Et ipsi receptores particulares singulis annis rationem de susceptis reddere debent. textus in l. nemine. C. eo. titu. de susceptoribus. & hoc fit apud nos coram præsidite & magistris computorum Diuisione denariorum receptam ordinariam concernentibus.

Itæ thesaurarij sub se habent plures clericos, qui actores seu procuratores dici possunt. Nā procurant executiones fieri contra inferiores receptores prouinciarum pro pecunijs per eos debitis, pro quo facit l. sine. C. de executori. & exactoribus, lib. xij. & l. milli opinatores. C. de exactoribus tributorum, li. x. & exactores particulares thesaurarijs reddere rationem tenentur de omni pecunia per eos percepta & collecta, ut in l. j. C. de canone largitionum titulosum, libr. x. Et omnes supradicti, tam quatuor thesaurarij quam quatuor generales tenentur annis singulis reddere regi computa & rationes de perceptis & administratis, seu his qui ab eo deputati sunt: ut dicit G. Benedicti in repetitio. c. Raynutius. in verbo, & uxorem nomine Adelasiam. numero ccccx. extra de testamentis.

Vigesima prima consideratio. Sunt & inter prædictos administratores ærarij quidam obseruatores, quos hodie contrarotulatores dicunt, quos dicit Budæus & Pyrrhus contrarotulatores esse antigraphis, hoc est, quæ acta prædictorum antigraphant, hoc est contra scribunt. Et tales etiam custodes appellatur, secundum Ciceronem, teste Budæo, in l. vnica. ff. de officio questoris. allegans etiam Vlpianum in l. iij. §. j. in fine. ibi: dati sunt enim quasi obseruatores actus eius & custodes. ff. de administratio. & periculo tutorum. De antigrapho ait Aristotele in politicis. Ne interuertatur pecuniæ publicæ institui oportet, ut palam omnibus ciuibus tradantur, antigrapha earum fiant per phratrias, & tribus singulas: id est phratriatim, tributimque, quod collegialiter dicimus.

Et isti habent officia & administrationem, & sic dignitatem, sed non sunt in tam magna dignitate quam præcedentes, cum eis subsint, & omnes eisdem generalibus & thesaurarijs seu receptoribus generalibus subsunt.

Supradictorum administratorum munera nunc diuersissima sunt quam olim fuerint. Erat enim, teste Budæo alia profusio ratio apud eos ærarij administrandi, atque nunc apud nos. Pecunia enim publica vno in loco condita erat, quod ærarium dicebatur. (de quo alibi dixi) quam tribuni ærarij cum opus erat, promebant. Nunc autem priuatim asseruatur, priuatimque eius ratio constat, quo fit ut ærarium nostrum dispersum in potestate sit paucorum: ceterum imperatores exercituum ex prouincijs decedentes, rationes suas ad ærarium

referbant, id est computos reddebant, ut nunc loquimur. hæc Budæus in l. vnica. ff. de officio questoris.

Vigesima secunda consideratio. Quia in hac parte potissimum de officiaris principum, qui curiam principis sequuntur, ut eidem in suo & pro debito officij obsequantur, unde curiales dicti sunt, ex quo cum cura esse debent: ideo pro merito obsequij aliqua in quibus honorantur & priuilegiantur ipsi curiales, non incongrue hic inserere curauimus, & quæ plerisque in locis iuris resperia erant, in vnum coegimus, ut studio & labori parcatur.

Imprimis curiales in hoc honorantur, quod adorare possunt & salutare principem, etiam sine munere, quod tamen alijs non permittitur. Nā nemo adire potest principem, nec ipsum salutare absque dono, instar regis Parthorum, & refert Petrus Candidus in proœmio Apiani Alexan. in prin. de bellis ciuilibus. Dixi in commento nostro super consuetudinibus ducatus Burgundiæ, tit. des iustices. §. iij. ad initium. versi. Additio. item etiam &c.

Tamen curialistæ possunt quoad omnia adorare principem & salutare, ut de pluribus ante dixi suis locis: & habetur in l. j. C. de silentarijs, lib. xij. & ibi Iacobus Rebuffi dicens, quod princeps adoratur, ceteri autem salutantur. Et non debet quis genuflectere, nisi coram principe: & a quibus salutetur vide in l. j. C. de veteranis, lib. xij. Et sola regia maiestas adorari debet. Ceteri vero ut barones & alij salutari debent, ut ibi inquit Rebuffi. Et dixi supra amplè in v. parte, in xxxij. consideratione. inci. prosequendo materiam &c. Et in prima parte, in xxvj. consideratione. inci. quis dicitur honorari in salutatione. Et in xxxiij. consideratione. inci. honor etiam in adeundo. Et ista eadem parte, in xi. consideratione, cuius initium est: Alij reperiuntur officiarj. Et quæ curiales sine munerum exhibitione letentur honore curiæ, videtur text. iuncta gloss. in verbo, functione. in l. ij. C. de silentarijs, lib. xij.

Vigesima tertia consideratio. Honorantur curiales in hoc, quod quæuis priuatis non liceat deferre vestes oleras, aureas, paraguaydas, hoc est broscatas sericas, & murice tinctas: cum tales sint vestes principum. l. ij. §. iij. C. de vestibus oloberis, lib. xij. tamen curiales principum ministrantibus (ut ornatiores fiat coram principe) licitum est & permittitur tales vestes ferre, ut dicit Ioannes de Platea in dicta l. ij. Potest tamen princeps eis auferre cum recedunt, ut ait Lucas de Penna in dicta l. ij. & dixi infra in vltima parte, in xc. consideratione.

Vigesima quarta consideratio. In hoc etiam honorantur curiales, quod illegitimus seu naturalis per traditionem seu oblationem curiæ a patre factam (hoc est si fuit curialis) legitimitur, & legitimus efficitur. text. est in l. communium. & l. si quis. C. de natural. liberis. in auth. quibus modis naturales efficiuntur sui. §. primus. & §. si quis igitur. & §. et quoniam. & §. filium. vsque ad §. tribus. collat. vj. in authen. de monachis. §. si vero relinquens. collatio. j. §. vl. & ibi notatur in verbo, curiæ. insti. de nuptijs. in c. per tuas. & ibi gl. in verbo, filium. & per docto. extra qui filij sint legitimi. in l. si. & ibi notat Lucas de Penna coll. iij. C. de his qui sponte munera publica, libro x. & per eundem in l. si cohortalis. col. iij. de cohortalibus, li. xij. Et tales succedunt patribus ex testamento & ab intestato. l. qm desideria. C. de naturalibus liberis. Sed quoniam, ut dicit Angelus in §. j. in authen. quibus modis naturales efficiuntur legitimi. colla. vj. hodie talis legitimatio non est in vsu, non aliter insisto. Sed vide ea quæ dixi in commento

mento nostro super consuetudinibus ducatus Burgundie, titu. des successions des bastars. §. iij. in glos. ab intestato. versiculo, secundus modus. vbi modi legitimandi describuntur.

Vigesima quinta consideratio. Curiales in hoc priuilegiantur quod prædia eorum non possunt alienari sine solennitate, de qua in l. fi. C. de prædijs decurionum seu curialium, lib. x. Et istud est in fauorem ipsorum curialium, ut res publica habeat diuites curiales, ut in l. ij. illius. & in tantum in hoc priuilegiatur res curialium, quantum res minorum & ecclesiarum: & in hoc pari passu ambulat, ut notatur per Purpuratum in l. mandata. ff. de officio eius cui mandata est iurisdictio. Et aduerte in hoc ad singulare, quod quando petitur interponi decretum iudicis in talibus alienationibus, debet causæ sigillatim exprimi, nec sufficeret generalis expressio causæ, ut si dicatur, vendo propter æs alienum exoluendum, sed oportet singulariter & sigillatim exprimi causas, hoc est ut nominentur creditores, & quantum cuiuslibet debentur, ut habetur in l. j. C. de prædijs curialium, li. x. & ibi Iacobus Rebuffi dicit idem obseruandum in rebus minorum & ecclesiarum vendendis. allegat l. magis puto. §. si es. ff. de rebus eorum. facit ad hoc l. si quis mihi bona. §. iustum. versicu. sed vtrum. ff. de acquirere hereditate.

Vigesima sexta consideratio. Curiales principis in hoc honorantur ultra alios, quod debent habere pro legitima sua nouem vncias, licet alij filij non habeant nisi trientem, vel semissem, ut in auth. de triente & semisse. §. j. collatio. ij. Quod bene notare debent cortesani principis, ut dicit Martinus Lauden. in tracta. de official. dominorum. articu. xxxiiij. vbi tamen dicit hoc esse verum in legitimis, & non in naturalibus legitimatis, secundum Iacobum Buriga. & notant moderni in authenti. nouissima. C. de in officio. testamento.

Vigesima septima consideratio. Curiales etiam in hoc honorantur, & sequentes curiam principis, quod ignobiles efficiuntur nobiles, & consequenter nobilitantur assistendo seruitio & obsequio principis: ut dicit Angelus in §. si. colu. j. in l. i. de exceptio. per tex. in l. vnica. C. de mandatis principum. & do. meus Iason post eum in l. omnium. in primo notabili. C. de testamentis. Purpuratus in l. j. colu. xvij. ff. de officio eius cui mandata est iurisdictio. Dixi infra in viij. parte, in xix. consideratione, vbi deciditur quod adherentes lateri principis & eidem in officio quocumque minimo, nobilitantur. Pro isto dicto Angel. in dicta l. omnium. allegat l. quam dicit notabilem in l. vnica. C. de præpositis laborum, seu laborum, lib. xij. vbi dicitur tex. Nam & immunitate digni sunt, quos nostri lateris comitatus, illustrat.

Vigesima octaua consideratio. Etiam curiales, & famulantes principi consequuntur dignitatem in quocumque seruitio sint deputati, etiam si sit cocus principis, ut dicit Barbatia in tractatu de præstantia cardinalium. q. j. colum. xxij. dixi infra in viij. parte, in xij. consideratione. & in xj. parte, in xxxv. consideratione. vbi constat omnes artifices principum præferri cæteris, & gaudere multis immunitatibus, quibus carent alij artifices, per l. ij. C. de excusatio. artificum, lib. x. & vide que supra relata sunt in prima parte, in lxxvj. consideratione, cuius initium est: cum ergo ex virtute &c.

Vigesima nona consideratio. Illustriores dicuntur curiales qui seruiunt principi respectu aliorum etiam

illustrium qui non resident in curia, ut probat Barbatia in consilio suo lvij. incipiente: præclare scribitur apud Iob. colum. viij. in ij. volumine. quod præferuntur in eadem dignitate constituti illi qui sunt in curia & qui seruiunt & alij sunt principi, per textum in l. prima. in versiculo, quos lateris nostri decus illustrat. C. de præpositis laborum, seu laborum, libro xij. vbi omnis ordo recipit splendorem à principe, sed non æqualiter: quia non ita resplendet ille qui abest à curia & latere principis, sicut ille qui est in præsentia principis. tex. et ibi. Et facit quod dicit Bald. in rubrica. ff. de officio procōsulis. vbi inquit quod principis præsentia seu papæ cardinales illustrat. allegat d. l. j. dixi s. in quarta parte, in xvj. consideratione. cuius initium est: cardinales manentes &c. adducit Barbatia in d. consilio rationem textus in l. bene à Zenone ad finem. C. de quadriennij præscriptio. ibi: qui enim suis consilijs suisque laboribus pro toto orbe terrarum, die noctuque laborant, quare non habeant dignam suam prærogatiua fortunam? Vbi est textus mirabilis, quod illi qui sunt in seruitio principis debent esse præmiati. Et licet textus loquatur in imperatore, tamen quia ratio generalis est dispositio, dispositum ampliatur ad amplitudinem rationis legis, ut voluit glo. in verbo, factam. in c. j. de electio. in vj. probatur in l. pater filium. §. fundum. ff. de legatis ij. & in l. cum pater. §. dulcissimis. ff. de legat. ij.

Faciunt ad præcedentia, quæ dicit Angelus in l. j. ff. de testamen. militis. quod doctor qui est ad latus principis præfertur militi. Ita refert Purpuratus in l. j. colu. xvij. ff. de officio eius cui mandata est iurisdictio. Pars enim corporis principis familiares eius seu curiales esse censentur. textus in l. quisquis in principio. C. ad legem Iuliam mæstatis. canonizata in c. si quis. circa principium. vj. q. j. & recitatur per glo. in verbo, cum familiares. in c. cum dilectus. extra de clericis non residentibus.



Trigesima consideratio. Curiales in hoc priuilegiantur, quod non possunt conueniri coram iudice ordinario loci, vbi habet domicilium: sed debent conueniri in curia, & ibi causæ eorum tractari debent. Maxime pro negocijs curialibus coram magistro officiorum, aut magno præposito domus principis, de quibus supra in hac parte dictum est. In alijs verò causis non concernentibus eorum statum curiale, sed negotia priuata seu particularia, & suarum rerum habent in Gallia omnes curiales iudices eorum destinatos qui Parisius in palatio habent cameram iudiciariam (quæ dicitur camera *requestarum*) & istud impetrant à principe curiales in vim quarundam literarum regiarum (quæ vocantur *litere de committimus*) in vim quarum causæ ipsorum curialium committuntur, deputantur, assignantur talibus iudicibus pro earum decisionibus, & sunt pars dominorum de parlamento habentes cameram separatam. Ab his tamen ad curiam magnam appellatur, ut dicit Guillelmus Benedicti in sua repetitioe c. Raynuius. in verbo, & uxorem nomine Adelasiam. in secunda decisione. numero 480. in fine. de testamentis.

Et prædicta satis probantur in l. fi. C. vbi causæ fiscales, vel diuinæ domus, hominumque eius agantur. vbi etiam coloni principis conueniuntur in ciuili negotio coram præposito sacri cubiculi (qui hodie apud nos vocatur cambellanus) ut supra ista eadem parte, in viij. consideratione. cuius initium est, videtur quod post istum &c. dixi.

Etiam facit extrauagans Eugenij quarti incipiens,

Sexta Pars

diuina, & textus concordatorum in titulo de appellatio-
nibus. quo ad curiales summi pōtificis, qui alibi q̄ in ipsi⁹
curia conueniri non possunt. Et, vt dicit' cōmentator re-
gularum cancellariæ super regula sexta, capellanus hono-
ris papæ est exemptus ab ordinario, etiã si non exercent
actu officiū suū: pro quo allegat glo. in verbo, videatur.
in authen. vt ordinariæ præfecturæ & c. col. v. & ibi idem
commentator dicit idem esse in cubiculario.

Trigesimaprīma consideratio. Curiales in hoc pari-
ter honorantur, & priuilegiantur, quoniã excusan-
tur à tutela. text. in l. iurisperitos, ibi: cū dicit in consilium
principū assumptos, & ibi: qm̄ circa latus eorū agerēt, &
honor delatus finē certi temporis ac loci nō haberet, ff. de
excusa. tuto. concordat l. si. ibi, circa latus nostrum militā-
tes. C. eo. titu. dixi in pxima sequente parte, in ij. cōsidera-
tione, versicu. addo alium effectum & c. concordat etiam
text. in l. verum. §. ex facto. ibi: vel hi qui circa principem
sunt occupati, vt in consiliarij Menandri persona est in-
dultum. ff. de minoribus.

Trigesimasecunda cōsideratio. Curiales & domestici
principum excusantur ab hospitij militū, seu exem-
pti sunt ab onere hospitandi milites, textus in l. decurio-
nibus, ibi: domos quoq̄. C. de silentarijs & decurionibus
eorum, lib. xij. & licet ibi tantum videatur loqui de silen-
tarijs (hoc est qui excubias faciebāt in palatio principis,
apud nos vulgō dicti, les archiers du guet) idem tamen di-
cendum de alijs, vbi eadē ratio militat, facit etiã text. in l.
in sacris. ij. C. de proximis sacrorū scriniorum, & in l. ij. C.
de præpositis sacri cubiculi, eod. lib. xij. & l. archiatros.
(quæ medicos sacri palatij molestia hospitali liberat.) C.
de metatis & epidimeticis, lib. xij. & in l. penulti. illius ti-
tuli plures enumerantur, vt consulares, & patrij, cōsules,
præfectori, magistri militum, Magistri officiorū vel que-
stores, Comites domesticorum, & protectorum, & sacra-
rum largitionum, & priuatarum largitionum, & primice-
rius notariorum istam habentes immunitatem, diuerso
tamen modo. Nam aliqui habent tres domos, quidam
duas, quidam vnā tantum immunes à prædicto onere.
Similiter tribuni ex primicerio illa potiuntur libertate, vt
in l. si. illius tituli. Plures etiam alijs excusantur, vt doctores
legum, & comites: vt dixi in commento nostro super
consuetudinibus ducatus Burgundiæ, titulo, des iustices.
§. iij. in glo. j. versu. sed queritur, cum versu. sequente.

Trigesimatertia consideratio. Curiales in hoc hono-
rantur, cū, vt communiter videmus in Gallia, &
apud nos excusantur à tallijs & collectis, exactioibus &
impositionibus principum, & donis, aut alijs muneribus
extraordinarijs, quæ fiunt & conceduntur principi & re-
gi, vt apud nos fit in fenagijs: quoniam communiter in
literis regijs triplici statui huius patriæ directis dicitur qd'
ab his sint referuati & exempti, Nobiles origine nobiliter
viuentes, & officarij domestici principis.

Sed in ista exemptio, seu immunitas eis competat ex
priuilegio vel de iure, vel ex generali consuetudine. Quæ-
rum ad nobiles dixi j. in viij. parte, in xlvij. consideratio-
ne, cuius initium est: nobilitas in hoc honoratur.

Quantum verò ad huiusmodi officarios de iure plus
res excusantur à prædictis ratione dignitatis aut officij:
vt in toto titulo, de excusationibus munerum, libro. x. C.
vt in l. maximarum, illius tituli: enumerātur super illustres
comites, consistorij, notarij, cubicularij, & excubicularij.
Item in l. fina. illustres comprehenduntur. Item in l. eos.

omnes comites, vt præsidum, pro cōsolum, & procurato-
rum Cæsaris & magistri scriniorum, memoria, & sacra-
rum epistolatum vel libellorum, & qui signabant respon-
sa imperatoris. Item in l. certis. protectores, & præpositi
laborum. Item in l. negotiantes. Purpurarij, & vestitarij,
qui quidē omnes habent immunitatē à muneribus ciuili-
bus & extraordinarijs, vt in d. ll. patet: & non solum ha-
bent illam prærogatiuam quādiu principi seruiāt, sed quā-
diu vixerint. l. eam legē. C. eo. tit. & de pluribus habemus
titulos particulares, de quibus fit mentio de eorūdem im-
munitatibus, vt in l. j. & ij. C. de primicerio, lib. xij. l. in sa-
cris, secunda. & l. iubemus. C. de proximis sacrorum scri-
niorum. & l. ij. C. de priuilegijs eorū qui in sacro palatio
militant. l. ij. C. de præpositis sacri cubiculi. & de omnibus
cubicularijs. l. prima. C. de palatinis sacrarum largitio-
nū. & idem dicendum in alijs vbi eadem ratio militat, textus
in l. si. C. eodem ti. lib. duodecimo. & dicit imperator in l.
vnica. C. de præpositis laborū, lib. duodecimo. Nā & im-
munitate digni sunt quos nostri lateris comitat⁹ illustrat.

Et cū senatores excusentur, vt l. iij. C. de dignitati-
bus, libro duodecimo. ideo à fortiori curiales & familia-
res principum. Nec ex eo eorum cōditio deterior fieri de-
bet, cū circa principem se obsequiales exhibent vniuersis,
text. in l. cū dilectus. & ibi glo. fi. extra de clericis non
residen.

Facit, quia docentes in vrbe Romana (quæ est commu-
nis patria sicut & curia regia) non minus priuilegiantur
quā docentes in propria patria. text. in l. sed & reprobari.
§. penulti. ff. de excusatio. tutorum. vbi dicit textus. Quo-
niam communi opinata & existēte patria regia vrbe decē-
ter vtiq̄ tanquam in propria patria vtilē seipsum tribuēs
& exhibens, vel immunitate fruatur. Ratio, quia officium
nemini debet esse damnosum, nec ad compendium. l. vi.
delicet. ff. ex quibus causis maiores. c. peruenit. extra de fi-
dei iussu. & l. si seruus communis. ff. de furtis. Facit etiam
quia curiales (vt forenses & peregrini) mereri possunt
indulgentias in anno Iubilei: vt in extrauagan. Bonifacij
vij. incipien. Antiquorum. de pœnitentijs & remissio-
nibus.

Trigesimaquarta consideratio. Etiam curiales sunt
exempti à vectigalibus, & pædagijs, quæ imponun-
tur pro rebus eorum vehendis & transportandis ad curiā,
aut sequendo curiam. l. iubemus. C. de proximis sacrorū
scriniorum, libro duodecimo. l. ij. C. de silentarijs & decu-
rionibus eorum, eodem lib. sic & senatores. l. quarta. C. de
dignitatibus, eodem libro.

Istud optimè probari potest pro omnibus ex generali
cōsuetudine, quæ in hoc obseruatur in toto regno, & quæ
in talibus est obseruanda, vt dicit textus in l. si publica-
nus. §. fin. ff. de publicanis & vectigalibus. & ibi gloss. in
verbo, municipum. in dicta l. in §. de rebus. enumerat plu-
res casus in quibus quis excusatur à solutiōe gabellarum
& vectigalium, quod Ioannes de Imola dicit esse intelligē-
dum in quatuor, scilicet quod in talibus quis excusatur,
aut ratione rei, aut ratione personæ, aut ratione priuilegij,
aut ratione consuetudinis. pro quo facit. l. maximarum.
circa initium. C. de excusatio. munerum, libro decimo. &
crederem tales curiales esse exemptos, tam ratione priuile-
gij, q̄ personæ & consuetudinis & præscriptionis, cū li-
beratio à vectigalibus seu non præscriptio præscribi possit.
text. in l. licitatio. §. earum. ff. de publicanis. Et consuetudo
pro immunitate cōsequenda inspicere debet. text. in l. nego-
ciantes.

ciantes: ibi, secundū veterem consuetudinem, & in l. maxi-
marū. ibi, veruto more durante. C. de excusationibus mu-
nerum. lib. x. l. vlti. §. penulti. cuius initiū est, sed: ea. ibi, vel
more. ff. de muneribus & honoribus.

Trigesima quinta consideratio. Subiecti ad residētā
alicuius officij vel beneficij, si efficiantur curiales, ex-
cusantur ab illa residentia, & non obstāte absentia, salaria
et stipendia officiorū huiusmodi percipere debent, argu. c.
cum dilectus. extra de clericis nō residentibus. Et est ratio
secundū tex. quia familiares circa principem se obsequia-
les vniuersis exhibent, vt supra in ij. proxima cōsideratio
ne dixi. & principi & omnibus profunt, & qui in seruitio
& familiaritate principis sunt, pro præsētibz habentur,
secundū glos. vlti. ibi. facit ca. decætero. extra eo. tit. & ser-
uire officio intelliguntur. dicto ca. cū dilectus. c. ad audien-
tiam. cod. titu. arg. c. scire. vñ. q. j. & c. similiter. xvj. q. j. et c.
hoc huius placiti. xij. q. ij. & intellige curiales, hoc est exi-
stentes in seruitio principis, vel officiales curiæ trahentes
ibi moram ex præcepto ipsius principis. Nam satis tunc
dicūtur abesse causa reipublicæ. vt dicit Panor. in dicto c.
cum dilectus. ibi, sed quæritur. & pro hoc alleg. l. sed & si
per prætorem. in fi. & l. reipublicæ. ff. ex quibus causis ma-
iores. Et, vt dicit cōmentator regularū Cancellariæ super
regula v. Illi potissimè curiales dici debent, per quorum cu-
ram & cōsilia reipublica expeditur, hoc est extollitur, vel
vtilis fit, vel reipublicæ negotia explicātur. Et curia sic dif-
finitur in cōmento Valerij, lib. ij. de institutis antiquis. in c.
vbi de Eumene rege Asiæ fit mētio: sic quod nihil aliud est
nisi fidū pectus & altum reipublicæ. et quemadmodum ea
quorum animus noster conscius est secreta in pectore nos-
stro seruantur, ita archana cōsilia reipublicæ in pectore cu-
riæ reponi atque seruari debent. & ibi vide duo exempla
de secretis curiæ non reuelandis.

Trigesima sexta consideratio. Curiales laudātur apud
principē, qui sunt præditi virtutibus, industria pro-
uidi, moribus honesti, in ministris experti. Et tales erant
curiales & ministri Salomonis. ij. Reg. x. c. vbi dicitur: Vi-
dens regina Sabba omnē sapientiam Salomonis, habitas-
cula seruorū et ordines ministrantium, vestesq; eorum, nō
habuit vltra spiritū. et Cant. ij. c. En lectulum Salomonis
sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israēl, omnes tenē-
tes gladios & ad bella fortissimi. Et vt tales sint debet prin-
ceps sollicitè studere. Secundū enim iudicem populi, sic &
ministri eius: & qualis est rector ciuitatis, tales et habitan-
tes in ea. Ecclesiasti. x. in princ. Et in hoc exaltari debet cu-
ria principis, quod semper multē nobiles, probatēq; perso-
næ sunt astantes: vt in l. omniū. in princ. & ibi notat An-
gel. C. de testa. & in §. j. illius l. dicit per illum §. quod ideo
princeps habet omnia iura in scrinio pectoris, & totā phi-
losophiā: quia in curia sua sunt & esse debent prænotabilio-
res homines mundi, in quacūq; facultate, pro quo allegat
procemiu C. sed particularius est in prima constitutione
C. in §. ideoq;. & in secunda. in §. sed cūm. ibi, et electis vi-
ris. iuncto §. incipien. ad istum enim laborem, facit proce-
mum institu. in §. cunque.

Trigesima septima consideratio. Si videas semel curia
lem carentem septem vitijs sequentibus, laudes eum
vsque ad extremum.

Primò q; non sit ambitiosus dignitatum: ideo laudabi-
mus Priscatum Millenum, qui tādū imperium sustinuit
quādiu cum Atheniensibus bellum gerendum fuit. postq;

verò pax ex victoria facta est, deposuit imperium, ne vltra
q; reipublicæ necessitas exegerat, dñs ciuium permaneret,
vt dicit Valerius lib. vj. cap. v. Et vltra laudabimus illum
qui gratias egit, quando consulatum amisit. de quo Vale-
rius libro iij. cap. tertio.

Secundò q; non sit adulator.

Tertid q; caueat improbam munerum acceptionem,
quæ etiam prudentes excæcat.

Quartò q; nō sit officiorū, vel cōmodorum venditor.

Quintò q; nō sit simulator exterior amicitiarū, nec sin-
gat se amicū donec veniatur ad amicitia experimentum.

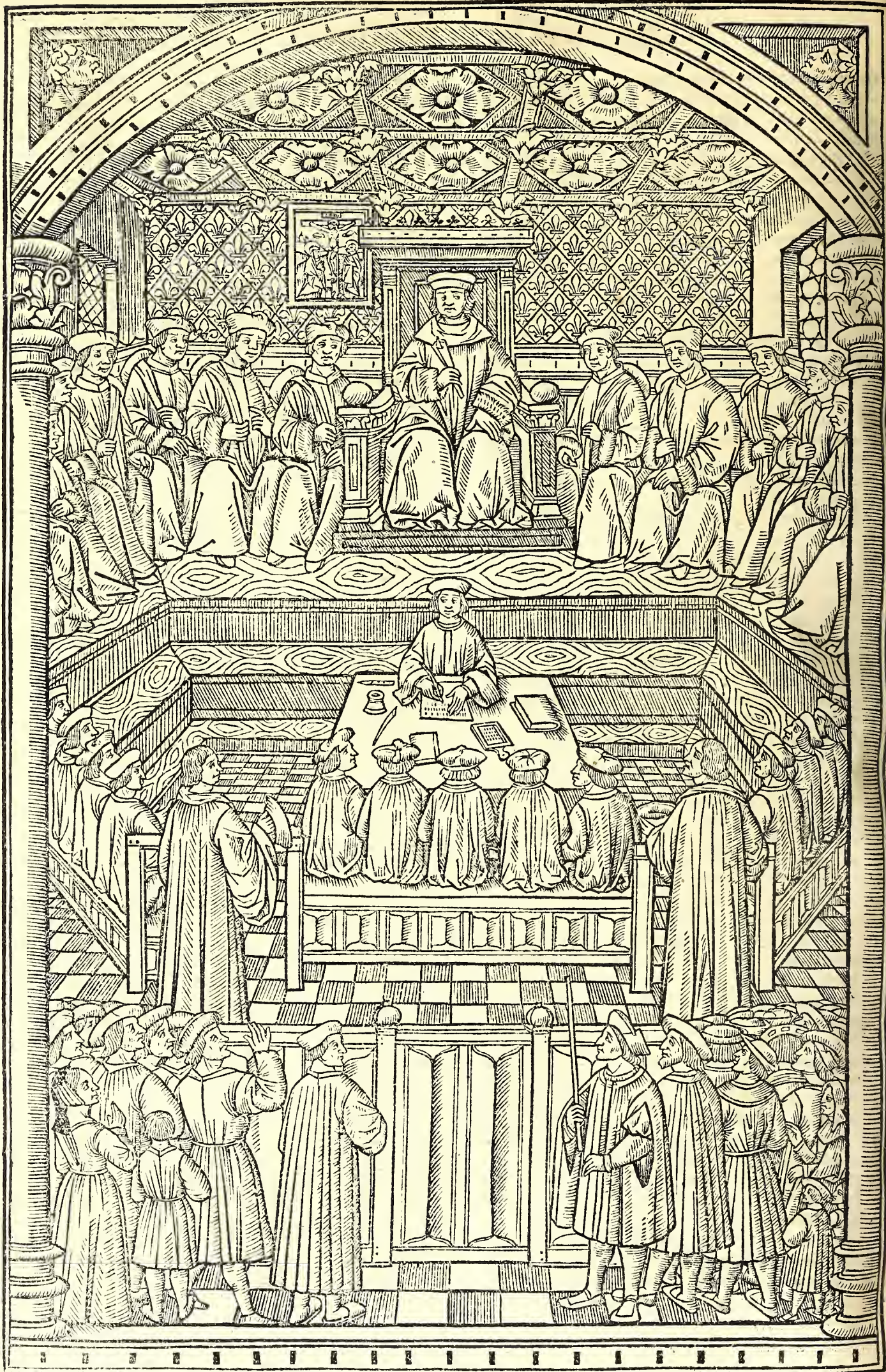
Sextò q; non sint astuti & sophistici machinatores ad
calumniandū vel illaqueandū: & ex consequenti ad exco-
riandum, vel spoliandum populum, iniquas leges sta-
tuendo, vel eis fauendo, peruersas consuetudines allegan-
do, vanas vias calumniandi adinueniendo.

Septimò q; comestationibus, & ocij & vanis ludis nō
vacent, de die nō faciāt noctē, nec de nocte diem. Tales em̄
qui talia vitia nō habent insigniter sunt laudandi & com-
mendandi, & vsq; ad cælum extollendū: sed cum pauci ta-
les reperiantur, ideo aliter non insistam, cūm etiā sit vltra
intentū nostri operis. sed de miserijs curialium, & de his se-
ptem vitijs teremitto ad Ioan. Valensem in sua summa de
regimine vitæ humanæ seu cōmuni loquio. pte j. viij. dist.
ca. j. ij. iij. v. vj. & vij. vbi amplè. & ad Polieraticum de
nugis curialium, ferè in toto suo tractatu. potissimè vide
in libro quinto. cap. decimo.

Trigesima octaua consideratio. Curiales seu aulici in
hoc priuilegiātur, q; eis facilius parcendū, seu mitius
agendū est q; alijs. glos. j. in fi. in c. quādo. lxxxvj. dist. c. si
verò. j. in initio. extra de sent. excō. c. qualis. in fi. xxv. dist.
Iō teste G. Bene. in sua repe. c. raynuti. in verbo, & vxorē
noie Adelasia. in materia successionis ab intestato. nume.
808. Ista fuit causa propter quā Ioānes et Paulus fratres, lu-
liani Imperatoris primicerij ad fidē cōuersi, nō fuerūt pu-
blicè, sed in carcere decollati, ad quos Terentianus ad eos
decollandos missus. Non (inquit) decet vos intra aulā re-
giam nutritos, vt publicè occidamini: sicut habetur in eo-
rum legenda. Et ratio videtur, quia tales pro rege, domo,
et parētibus regis laborare solent. Ex quo Abiathar (licet
esset morte dignus) veniā obtinuit à Salomone, vt scribi-
tur ij. Reg. c. ij. ibi, Abiathar quoq; dixit rex. Vade i agrū
tuū, & qdē vir mortis es: sed hodie te nō interficiā, qa fusti-
nuisti laborē in oibus, in quibus laborauit pater meus. Et
pro ista parte adduco glos. optimā in verbo, ob meritum.
§. planè. insti. de iure natu. quæ glos. ab oibus approbatur.
et dicit q; fit remissio pœne, quando quis multum seruerit
principi, et sic iusta causa minuēdi vel remittendū pœnam
alicui delinquenti est, propter multa seruitia quæ contulit
principi vel reipublicæ. Et dixi hic ante, in xix. considera-
tione. incipiente, Generales receptores & c. versicu. quo-
modo tamen parcendum & c.

 CATALOGI GLORIÆ
Mundi Sextæ Partis,
FINIS.





SEPTIMA

Catalogi Gloriae

MUNDI PARS, OFFICIA

iustitiae & iurisdictionum continebit: deputata tam circa consistoria, parlamenta, & tribunalia seu praetoria, & alias sedes regales inferiores. Et fiet de his vna commixtio secundum quod est quaestio de omnibus officariis iustitiae: sed tamen de dignioribus primo fiet mentio, & secundum eorum dignitates, & prout vnus praecedere debeat alium.

Vnam & quinquaginta considerationes complectens.



GENERALIS EST haec prima consideratio ad omnes dignitates seu magistratus, quoniam alij sunt maximi, vt superillustres. Alij magni, vt illustres. Alij mediij, vt spectabiles: vt probat text. in §. pe. ibi: et medias habentes administrationes, quos spectabiles vocant. in auth. de non alienandis aut permut. colla. ij. Alij minimi, vt sunt clarissimi.

Et alij infimi, pro quo facit text. in l. raptores. §. sin autem. primo. ibi: Nec non alij cuiuslibet ordinis iudices. C. de episcopo. & clericis, vt sunt defensores ciuitatum vel locorum, & iudices municipales seu pedanei. Et hoc ordine istos quinque gradus seu genera magistratuum posuit Spec. in titu. de iurisd. omnium iudic. in principi. quae distinctio probatur per glos. in verb. post magnificentissimos. in auth. vt ab illustribus, & qui super eam dignitatem & c. §. penult. colla. v. & per glos. in verb. illustribus (qua ibi sequuntur Ang. Aret. & Io. de Platea) in §. cumque. in praemio institutionum: vbi glos. expresse specificat gradum infimorum, licet ab initio notat quatuor esse ordines dignitatum: & de his aliquid supra dixi in prima parte, in lxxvj. consideratione.

In primis tamen sciendum est, quod omnis potestas est a solo deo, siue iubente, siue sinente: vt ait text. in ca. quid culpatur. xxij. q. i. potestas namque dei praecellit omnem hominum potestatem, vt in c. que contra. viij. dist. Et qui potestati iudiciali obstitit, dei ordinationi resistit. text. in c. qui resistit. xj. q. ij. Nisi praecipiat illicite, quia tunc potestas potius est condemnanda, vt ibi.

Item ipsa potestas iudicialis regem diuini mundi est duplex, videlicet pontificalis & regalis: vt est text. in ca. duo sunt. xcvj. di. & c. principes. xxij. q. v. & vt dicit Bal. in c. j. quis dicatur dux, marchio & c. omnes dignitates & iurisdictiones a papa & imperatore deriuantur, & ad curam principis magistratuum creatio tantum pertinet. text. in l. vnica, in

prin. ff. ad le. iul. de ambitu. dixi supra in v. parte. in xxxij. consideratione incip. q. quilibet. & xxxij. consideratione. versic. xv. versic. lviij. & versic. lxxj. Et ius vtriusque potestatis Christus actibus suis discreuit. cum ad verum, eadem distinctio. vtraque tamen potestas mutuo se iuuare tenetur. dicto ca. princeps. & cap. incestuosi. xxij. quaestione v. c. primo. & ca. quoniam. & ibi notatur in glossis finalibus. extra de officio ordinarij.

Et sicut excellunt diuina humana, caelestia terrena, & spiritus carnem, sic pontificalis potestas regalem excellit. textus in c. suscipitis. decima distinctio. c. solite. de maiori tate & obediencia. & c. nouit. de iudicijs. Imperator quippe potestati papae subesse debet. c. si imperator. & c. sicut. xcvj. dist. haec Lucas de Penna in l. ij. C. de silentarijs, lib. xij. sed e diuerticulo ad viam redeamus.

Maximi igitur sunt superillustres. exemplifico secundum Specu. vbi supra, vt sunt papa & imperator, qui supra omnes sunt. d. c. duo sunt. xcvj. distinctio. c. in apibus. vij. q. j. c. cuncta per mundum. ix. q. ij. l. de precatio. ff. ad legem Rhodiam de iactu. & de istis duobus, quomodo sint supra omnes alios, dixi supra in quarta & quinta partibus, ideo aliter non insisto. Sed an sint superillustres, & an superillustres sit gradus, an adiectio qualitatis seu dignitatis ad primum gradum, ample disputant doctores, maxime Purpuratus post Decium, & dominum meum Iasonem in l. prima in principio. ff. de officio eius cui mandata est iurisditio. Alcuius tamen libro tertio disputationum. c. iij. tenet intrepidum hunc non esse gradum, & reprehendit hanc distinctionem officiariorum ex pluribus, vbi etiam comprobatur illos quos dicimus, & illustres & spectabiles sepe fuisse dictos clarissimos, vt infra in xvij. consideratione patet, ex quo non bene stat cum hac distinctione: sed ad istud vltimum satis responderet Purpuratus vbi. §. numero clxj. & clxij. Specular. in dicto titulo etiam inter superillustres ponit consules, & patritios, & Bar. in dicta l. prima, etiam adnumerat senatores: sed quibus hi comparentur, & an inter tales sint situandi, vide Purpuratum in d. l. prima. versic. secundum circa senatores. vbi ample de vnoquoque post dominum meum Iaso. & Decium. Et haec de primo gradu, scilicet de superillustribus, si gradus dici possit, in quo non insisto, cum satis de his per superdictos doctores scriptum sit. Et ex his licet non multum vtilibus (vt vtriusque verbis Lucæ de Penna in l. fi. C. de petitis honorum sub latis. libro decimo) tamen quia delectabilia sunt, visum est occupare membranas.

Et de singulis infra fiet mentio suis locis, referendo officia iustitiae, & quos ex magistratibus nostris equiparare possumus antiquis: verum teste Purpurato in dicta l. prima. versic. sed circa hoc exemplum, si similitudinem per omnia queramus, vix erit similes inuenire. Vnde dicit Pyrrhus libro ij. de magistratibus, quod nunquam eadem omnino huius temporis magistratuum cum antiquis comparatio fiat.

Secunda consideratio sit de illustribus, inter quos primo est praefectus praetorio, vt probat textus in l. praecipimus. §. primo. C. de appella. & in l. de ordinario. C. de officio praefecti praetorio orientis & c. etiam textus in §. illo. in authen. de appella. & infra quae collatio. iij. probat eum posse dici illustrissimum. Et verum est, quia hoc superlatiuum non mutat gradum, sed quaedam maiorem praeminentiam designat ad alios qui illustres sunt, siue honorarios, siue administrationem habentes. Nam accidentia denominant subiectum, not. Bald. in c. vnico. §. caeteri. quis dicatur dux,

Septima Pars

marchio &c. in vrbibus feudorum. Et istius loco hodie subrogatur Franciæ cancellarius, de quo inferius in hac parte dicitur, & de eius excellētia ad oēs alios officarios p̄cipis.

Secundò inter illustres est p̄fectus vrbis secundum do. meum Iaso. in d. l. j. cum quo transeunt ceteri post Specul. in d. titu. de iurisdit. om. iudicū. versic. magni, pro quo tex. est in l. vitos. C. de palatinis sacratū largitio. lib. xij. & huius magistratus magnum erat imperium, vt patet in l. j. ff. de officio p̄fecti vrbis. & in l. tertia. vbi dicitur: p̄fectus autem vrbis, cunctis quæ intra urbem sunt, antecelarat dignitatibus. C. eodem.

Tertiò sunt reges, & cardinales, vt ponit pro exemplo do. meus Ias. in d. l. j. & post eū ibi Purpuratus, vbi amplè disputat, an rex Francorum sit illustris, aut superillustris. dixi de eo supra in quinta parte. De cardinalibus verò etiā superius tactum est in quarta parte, & etiā de patriarchis: de quibus etiā faciunt mentionem dicti doctores in d. l. j. & hos ponunt pro sexto exemplo illustrium. Item consiliarij principum sunt illustres, de quibus etiā infra videbitur. Et doctores, qui perviginti annos legerūt, vt ibi per Purpuratū, de quo j. in x. parte. in xxvj. consideratione.

Tertia consideratio. Quia circa gradum illustrium & excellentiam illius dignitatis deuentum est, ideo privilegia seu effectus illustriū, qui sunt multiplices, hic referre curavi. Et circa eos (studiose lector aduerte) quia poterunt tibi honorē afferre coram magnis dominis. Primus est, quoniā illustres litigantes, debent necessariò comparere per procuratorem, aliàs puniuntur in amissione causæ, tex. est in l. penul. quæ incipit: quicumq;. C. de p̄curato. Sed tex. in authen. vt ab illustribus, & qui super eā dignitatem sunt &c. collat. v. hoc restringit solum procedere in magnificentissimis illustribus, qui differunt à simplicibus illustribus (cū illustrium multa sint genera. l. ij. C. vt digni. ordo ser. lib. xij.) quamuis cōmuniter in omnibus illustribus intelligatur, pro quo facit generalitas rubr. dicti authen. Quod procedit teste Purpurato in d. l. j. nume. cxlv. etiā si esset causa talis in qua p̄cena corporalis posset imponi, secundum Salice. in l. reos. col. mihi v. C. de accusat. Felin. in c. cū te. col. ij. de re iudicata. Maria. Sozi. in ca. veniens. col. x. de accusatio.

Secundus effectus est, quia illustres personæ non possunt ducere vxorem sine consecratione dotalium instrumentorum. tex. in authen. vt liceat matri & auix. §. quia verò. le premier. colla. viij. Sed istud de iure canonico nō est necessarium (videtur tamen honestum, & tutius est ira fieri) teste Purpurato in l. j. numero cxlvj. ff. de officio eius cui manda. &c. qui pro hoc allegat Panormita. in cap. tanta. in princ. qui filij sint legitimi.

Tertius effectus, quia illustres possunt per alios legere suas sententias. tex. in l. ij. C. de sententijs ex periculo recitandis. qui probat hoc verum in omni illustri: imò idem si quis solum sit redactus ad modū illustri, & propter dignitatis p̄rogatiuam, vt in episcopo. tex. est in c. fi. de re iudicata. libr. vj. & hoc procedit etiā si nullum verbum profert, cū in alio sufficeret q̄ diceret: & ita cōdemno, vel absoluo, vt in potestatibus Italiæ secundum Speculat. in titu. de sententia. §. sequitur. circa principium. Barto. in l. certi iuris. ff. de iudicij. & ita hodie obseruat per omnes iudices secundum Io. And. in d. c. fina. & Accursiū in glo. j. in l. fi. C. de senten. ex pericu. recitā. & ttes p̄dictos effectus posuit dominus meus Iason in l. j. sæpè allegata. ff. de officio eius &c.

Quartus, quia illustris non potest citari nisi per literas. tex. in l. quociens, in fine. C. de dignitatibus, libro xij. Felin. in c. ij. de iudicij. col. xij. ideo nō sufficeret citatio hoc casu facta per nunciū sine cōmissione expressa, & in hoc ille tex. est singularis secundū Purpura. in d. l. j. nu. cxlvij.

Quintus est, quia si datur iurisditio alicui vicario, seu officiali in tali iurisditioe non comprehenditur persona illustris. Decius in d. l. j. ff. de officio eius. alleg. tex. in c. ij. in fine. de officio vicarij, in vj. (& bene meo iudicio, saltem iuncta glo. j. in fine. quæ docuit allegare textum sequentē) sed Purpuratus vbi suprā, dicit q̄ ille tex. nihil facit, sed voluit allegare tex. in c. j. in fine. de officio ordinarij, eodē lib. vj. qui tamen secundum eum non concludit: quia ratio ibi assignata, scilicet ob reuertentiam pontificalis officij specialis videtur esse in episcopo, qui eo respectu videtur transcendere illustres, etiā si non sit illustris: de quo dixi supra in quarta parte. Et tenendo hunc effectum habere locum, adducit pro eo similem tex. in c. inquisitores, de hæreticis, libro vj. & ibi glos. in verbo, expresse: quæ etiā pro ista parte allegat c. quia periculosum, de senten. ex cōmunicacionis, eodem lib. Sed talia iura nō extenduntur ultra casus in eis expressos, vt voluit Decius in c. p̄terea. versic. quintò limita. de officio delegati, quia, vt dicit tex. in c. ij. de offi. delega. eo. libro vj. p̄tificiali dignitate p̄ditis ob reuertentiam sacri officij quod exercent, plurimum deferri conuenit, & eos plus alijs honorari decet.

Sextus, quia illustris dignitas liberat à patria potestate, vt tenet Barbatia in tractatu de p̄statiā cardinalium, in prima questione prime partis. pro quo facit textus per totum in authen. cōstitutio quæ de dignitatibus. & episcopus filij liberat à patria potestate. collatio. vj. quod an sit verum, vide per d. meum Iaso. in l. qui se patris. col. ij. vers. si, alios casus. C. vnde liberi.

Septimus, quoniam si mulier vt illustris, spurij filius ei in aliquo nō succedit legitimis stantibus. tex. in authen. si qua illustris. C. ad Officia. Sozi. tamen limitat illum text. in consilio cxlvij. inci. memini me, & secundum illud fuit iudicatum per Bal. de Bartholinis, scilicet quando coitus non est accusabilis aut punibilis de iure ciuili: vt est, vt dicit in simplici coitu, quo casu, vt inquit, spurij succedūt patri & matri, & istud dicit procedere G. Benedicti in sua repeti. c. Raynutius. in verbo, & vxorem nomine A. delasiā. nu. ccccxvii. extra de testamen. s. in casu istius fallentiæ vbi talis mulier esset cōcubina, & in primo casu vbi esset meretrix. Et aduerte ad ea que dicit Sozynus in lege Galus. §. quid si is. ff. de liberis & posth. vbi dicit, q̄ coitus per vxoratum cum soluta non est punibilis nec accusabilis de iure ciuili. & dicit de hoc esse casum in l. j. C. de adulterijs. dicit tamen G. Bened. vbi suprā, nume. cccclxxxij. cccclxxxij. & cccclxxxv. quod hodie omnis actus fornicarius, & quicumq; cōcubinatus quātūcūq; simplex & occultus multipliciter de iure ciuili est damnatus & prohibitus. Idem etiā tenet Barba. in c. per tuas, in principio. extra de probationibus.

Octauum effectum addit Purpuratus in dicta l. j. vt dicit ultra omnes scribentes: quoniam, vt dicit, illustres iudices possunt iudicare secundum eorum conscientiam, iuxta ea quæ ponit Bar. in l. j. circa finem. C. vt quæ desunt ad uocatis. vbi dicit q̄ papa iudicare debet secundum conscientiam suam, & dixi supra in v. parte, in xxxij. consideratione. versic. xxxvij. princeps potest iudicare, quod inferiores facere non possunt: qui p̄cise tenentur iudicare secundum

secundū allegata & probata. tex. in l. illicitas. §. veritas. ff. de officio præsidis. & ibi do. meus Ias. & in c. iudicet. iij. q. vij. Et si conscientiam deponere nō possint, causam alteri delegare debēt, vt tradūt doctores ibi: & Angelus de Claustro in sua summa Angelica. in verbo, iudicare. §. vij. aut aliās se exonerare à iudicādo, vt per Abbatē in c. pastoralis. §. quia verō. col. penult. extra de officio delegati. Et ita in dñis de parlamēto secundū decisio. Guidonis Papæ. q. xxix. quod nō placet Purpurato in d. l. j. Nec etiam credendum esse verū in casu, vbi reperiri posset decisio iuris in cōtrariū. Quoniam non possunt facere legē contra ius, multo minus iudicare, cū secundū iura sit iudicandū. c. j. de constitutio. & c. paratus. ibi: percutiat te. xxij. q. j. & c. summo pere. xj. q. iij. Sed in casu dubio, vbi non esset decisio iuris, sententia eorum, seu arrestum etiam in cōscientia factum habent vim legis. Et dicit M. Laudēsis in tractatu, de principibus. q. licet princeps possit iudicare secundū veram & iustam conscientiam suam, caueat tamen (vt dicit) ne sua conscientia sit malē informata, pro quo allegat c. j. de re iudica. libro vij.

Nonus est in tutorum forma & excusatione quæ speciales reperiuntur in pupillis illustribus Romanis, vt in l. prima & ij. C. de tutoribus vel curatoribus illustrium, vel clarissimarum personarum.

Decimus, quia princeps ab illustribus vt à præfectis pretorio salutatus assurgit aliquantulum, vt est tex. in l. j. iuncta glos. in verbo processisset. C. de sententiam passis. Ita dicit Fel. esse in omnibus illustribus, in rubri. de maiestate & obedientia. col. iij. dicens, q. ex hoc arguitur maior honor: quod an sit verum scribit Purpuratus in d. l. j. numero clxij. ff. de officio eius & c.

Vndecimus, quia si illustres sint in ius vocati, habent ius sedēdi, etiā si sint accusati & propriā causam defendāt, per tex. in l. fi. §. sedēdi. & ibi Bal. C. vbi senatores & c. vbi infert ad episcopum accusatū, quod tñ alijs nō illustribus non cōceditur. l. j. C. de officio ciuiliū iudicum. & ibi gl. in verbo, honorati. exponit: id est aduocati. quē textum Fel. in rub. de maiestate & obedi. col. iij. nimis extēdit ad oēs cōsistoriales principis. Et dicit idē Fel. in rub. de magistris. col. fi. q. quilibet iudex tenetur doctorem ad se venientem inuitare ad sedendum, allegando l. finalem. C. de aduocatis diuersorum iudicum. Nisi quando est hora cause propriæ. d. l. j. C. de officio ciuiliū iudicum. vel pro alio causam egerit. l. quisquis. in fi. C. de postulādo. quod quomodo prædicta intelligantur explicat Purpuratus in dicta l. j. numero clxvij. clxviij. & clxix. ff. de officio eius & c. Et dixi alibi de episcopo & doctore.

Duodecimus, statur iuratoriæ cautioni illustrium, tñ in causis criminalibus, quàm ciuilibus, nec aliam dare cogi possunt in iudicio. textus est in l. quoties, in principio. C. de dignita. libro duodecimo.

Decimustertius, in pœna corporali magis defertur illustri seu nobili q̄ plebeio. Purpuratus dicit hoc probari in l. properandum. §. si autem vtraq. C. de iudicijs, & dixi in commentarijs nostris super consuetu. ducatus Burgundia, tit. des droictz & apparten. à gens mariez. §. xxx. in glos. descēdre. numero v. & j. in vij. parte, in xxxij. cōsideratione.

Alium scribit effectum Purpuratus: illustres palatini siue officiales principis si sint perpetui possunt emere res subditorum. allegat pro hoc Alexandrum in l. principalius. ff. si certum petatur.

Sed ad vltimum effectum quem pro decimoquinto ponit Purpuratus deuenio, in quo dicit q̄ illustres in hoc priuilegiantur: q̄ si legati sint missi ex parte illustris in aliquā ciuitatem, possunt expelli hospitati in hospitio si sint inferioris conditionis, vt suscipiantur tales legati. Ita tenet Marti. Laudēsis in tractatu, de legatis principū. c. ij. incipien. superuenientibus legatis. argumento textus in laudemus. C. de sacrosanc. ecclē. credo q̄ sit secunda in §. sciētes, ibi: ea enim quæ ad beatissimæ ecclēsiæ iura pertinet, vel posthac forte peruenerint, tanq̄ ipsam sacrosanc. tam ecclēsiam & religiosam intacta cōuenit venerabiliter custodiri. Licet aliās hospitatus non debeat expelli. l. vnica. §. caupo. & ibi Angelus. ff. furtim aduersus nautas, cauones, stabularios.

Addo alium effectum, scilicet q̄ illustres excusantur à tutela vel cura, etiam iam suscepta. textus est in l. spadoñem. §. scire. versiculo si autem quis. ff. de excusatio. tutorum. & in l. iuris peritos, in principio. ff. eodem. & in l. verū. §. ex facto. ff. de minoribus. Corroboro prædicta: nam propter officium procura. fisci à tali munere excusatur. textus in §. item diuus. institu. de excusatio. tutorum. Item silentiarj principis. l. finali. C. eodem. & l. finali. C. de silentiarjs, libro xij. Item præfides & magistratus ciuitatum. l. athletæ §. primo. & §. remittuntur. Item administrantes res principum, præfectus vigiliū vel annonæ propter magistratum excusantur. l. administrantes, in principio. ff. de excusatio. tutorum. qui tamen sunt in inferioribus ordinibus: ergo à fortiori, qui in superioribus constituuntur. Item sacerdotes. textus in l. penultima, in principio. ibi: vel qui sacerdotium. ff. de vacatio. & excusatio. munerum. & c. generaliter. xvj. q. j. facit quia iudex seu arbiter effectus sacerdos non cogitur sententiare, & soluitur compromissum, ait iureconsultus Paulus in l. non distinguemus. §. sacerdotio. ff. de arbitris. Et ratio ibi assignatur, scilicet quia id, non tantum honorari personarum, sed & maiestati dei indulgetur, cuius sacris vacare sacerdotes oportet: ita dicendum est in illustribus personis qui maximam dignitatem habent, & nō cessant laborare pro maiori reipublicæ munere & commodo q̄ sit tutela, ideo à tutela vel cura exempti sunt. Et q̄ deferendum sit dignitati & personæ, text. est & ibi concordant. in glos. in verbo, superioribus. in c. pastoralis. in §. j. extra de officio delegati.

Adde & alium effectum, q̄ illustres personæ ad munera sordida, & extraordinariæ necessitatis dāna non tenentur. tex. in l. fi. quæ incipit: ab illustribus. C. de excusationibus munerum, libro x.

Quartā cōsideratio sit de medijs, q̄ spectabiles dicuntur, inter quos primò ponit Specu. tit. de iurisditio. om. iudi. vers. medijs. magistros militū. allega. l. ij. C. de officio magistri militū, de isto latius infra in nostra parte, & paulò inferius vbi de conestabili, qui adaptari potest magistro militum. Et inquantū iste magister militum posset capi pro conestabili dicere illum esse illustrē, secundū quod etiā voluit esse & nominat talē imperator in l. j. & ij. C. de officio magistri militū. sed inquantū caperemus magistros militum pro capitaneis guerrarum, videretur dicendum q̄ essent tantum spectabiles. pro quo voluit allegare Specu. l. ij. C. de comitibus rei militaris. lib. xij. licet etiam Purpuratus in d. l. j. nume. cclij. vbi de spectabilibus exemplificat, videatur quodammodo dubitare dicendo illos posse dici etiam illustres.

Septima Pars

Secundò exemplificat Specula. vbi suprà de prætorè, qui dicitur spectabilis, secundùm tex. in authen. de appellatio. & j. quæ. §. similiq; modo. colla. iij. & in §. Præconi zamus. in authenti. de lenonibus. colla. iij. Item præfectus vigilum. text. in l. iij. ad principum. ff. de officio præfecti vigilum. Item proconsul. vt probatur in præallegato §. similiq; modo. & in authen. de non alienan. aut permutãdis rebus. §. hæc omnino. versicu. dicimus autem. colla. ij. Item præfectus Augustalis. §. supra allegato. & l. vnica. C. de priuatis carceribus.

Item præfectus Aegypti vicarij, & duces. text. in l. raptores. §. sin autem primò. C. de episcopo. & clericis. & de duabus etiam text. est in ca. anteriorum. §. penultimo & fi. ij. q. vj.

Item comes rerum priuatarum. proci. fisci, & comes orientis (non tamen comites Italiæ, & Alamanie quia clarissimi sunt) comites verò prouincias regentes, vt olim erat Tholosanus & Prouincie, vel Campanie, spectabiles sunt, vt præallegato. §. similiq; modo. & d. c. anterioru. §. similiq; modo. hæc sunt exempla spectabilium posita per Specu. vbi supra. do. meus Iason & post eum Purpuratus in d. l. j. ff. de officio eius. ponit alia exempla. scilicet episcopum & archiepiscopum, de quibus ante dictum est.

Item capitaneos guerræ, & ciuitatum. Itē marchiones & barones: & ibi Purpuratus probat q; quandoq; duces, comites, marchiones, & barones illustres dici possunt. vt de amplè per eum, & de quibus suis locis dicam.

Quinta consideratio insequendo Specula. in d. titu. de iurisditio. om. iudicum. versicu. minimi. de ipsis minimis tractat, qui clarissimi vocantur. Inter quos primò ponit præfides prouinciarum, pro quo tex. in l. vnica. §. j. & ibi notatur in verbo, rectoribus. C. de priuatis carceribus. & in authenti. de nō alienandis aut permutandis, ad fi. ibi: dicimus autem. collatio. ij. melior tex. in l. ij. C. si aduersus fiscum. Item ciuitatum & prouinciarum rectores, vt in l. raptores. §. sin autem primò. ibi: & viri clarissimi rectores prouinciarum. C. de episcopo. & clericis. do. meus Iason & post eum Purpuratus in d. l. j. ff. de officio eius & c. ponunt multa alia exempla de his minimis, de quibus hic non discutiam: sed suis locis in hoc opere dicemus ne peruertamus ordinem & intentum nostrum, eò etiam maxime, quia hoc opus non multum fundatur super huiusmodi gradibus, sed potius super dignitatibus quas gerunt in administrando secundū diuersa tempora, præcipuè constitutionū huiusmodi officiariorum, & tempora hodierna secundū quæ administrat in effectu: & insequendo Alciatum in lib. iij. dispūctionum. c. iij. dicam q; hæc claritates terminorum potius fuerūt datæ ex voluntate principum, q; ex necessitate officij, cū talia non necessitant, ex quo in his nō multum insistere intendo. Ponunt tamen do. meus Iason & Purpuratus in dicta l. j. de isto gradu abbates, cōmēdatarios, abbatissas, priores, & priorissas, in casibus in quibus præfunt monasterio. dixi suprà in quarta parte. Etiam procuratorem Cæsaris, iuridicum Alexandrie, doctorem legentem inter scholares, auditores sacri palatii, gubernatores, & barones, memoriales, propositores consistorij imperialis: etiam videtur ponere magistros scriniorum, quos voluit comparare magistris requestarum, sed in vtroq; errat, ideo non insisto, sed latius & clarius infrà dicitur, cū de vnoquoq; suo loco fiet mentio, & pro certo in hoc gradu & in his multū errauit Purpuratus, ad quæ tamen nolo insistere.

Sexta consideratio erit de infimis. Et sic de quinto gradu secundum Specula, quem etiam videtur sequi do. meus Iason & Purpuratus in d. l. j. ff. de officio eius cui mandata est iurisditio. & vt exemplificat Specula. isti sunt defensores ciuitatum, vel locorum, & magistratus municipales qui nō possunt cognoscere ultra summam. ecc. solidorum, vt in authenti. de defenso. ciuitatum. §. & iudicare. collatio. iij. in authenti. de iudicibus. §. audient. collatio. vj. l. magistratibus. ff. de iurisditio. omnium iudicū. Item pedanei iudices (vt putat) qui non possunt cognoscere nisi de paruis, & in duobus aureis punire. l. fi. C. de pedaneis iudicibus. c. ei qui. §. item cū certa. ij. q. vj. Item fortè secundum eundem duuiuri. l. fi. C. qui admitti ad honorem possessio. l. dies. §. si fortè. ff. de damno infecto. Item rationalis qui cognoscit de causa libertinitatis & seruitutis, non tamen ingenuitatis. l. penulti. C. vbi causa status agi debeat.

Et omnes supradicti sunt officiarij iustitiæ ordinarij habentes iurisdictionem & sic dignitatem: & de his vide Petru Cothereau in suo schedulari magistratuū ciuiliū, in titu. de magistratibus municipalibus. Et quicūq; in magistratu sunt, dicuntur esse in honore. l. honor. in princ. ff. de muneribus & honoribus. c. penulti. & fi. xij. dilt. vt notat Decius in c. vt debitus honor. extra de appellatio. & in c. licet causam. in ij. notabili. extra de probatio. Ideo tales honorandi dicuntur. facit tex. in §. pe. ibi: eo q; honorare nobis placet dignos. in authen. de cōsulibus. colla. iij.

De delegatis verò nihil est dictum, sed inferius in hac parte post ordinarios, in xvij. consideratione. cū etiam eis debeat honor & reuerentia.

Septima consideratio. In Francia duo sunt officia omnibus alijs excellentiora & principaliora, quorum vnum est primum & prius in iustitia. Aliud autem in militari, pro quo facit tex. in authen. de nō alienandis aut permutandis. ad finem. ibi: seruabunt autē eam nostre reipublicæ iudices maiores, & minores, ciuiles, & militares. colla. ij. vt à priore & excellentiori incipiamus. Cū oēs alij subsunt eidem in iurisditioe & iustitia, & deinceps adsequentes in ordine prosequamur fiet initium à quæsiore seu præfecto prætorio, qui hodie apud nos est dignior, maior, & excellentior, qui Cancellarius dicitur, & apud quem est omnis potestas præfecti prætorio & quæstoris: vt dicit Purpuratus in l. j. nume. xcij. ff. de officio eius cui mandata est iurisditio. vt statim dicitur.

In Gallia verò post pares Fræciæ in coronatione & sacratione regis Fræciæ duo sunt habentes officia qui præcedunt omnes principes, & semper adsunt ad latus principis: puta Cancellarius regni Fræciæ & constabilis, de quibus cū nunc quadret ad rem, videndum est quis istorum sit præferendus: & imprimis de Cancellario, & quale sit eius officium, vt cognoscatur in quo eius dignitas & præeminentia consistat.

Cancellarius enim primum à regia maiestate in iustitia distribuenda magistratū à cancellando dictum, obtinet. Et officium eius est rescripta & priuilegia per regem concessa aut concedenda sigillo regio muniri, sed apud se est q; priuilegijs eo muniantur, corrigat & cancellat: de quo Polycraticus in initio sui libri ita.

Hic est (inquit) qui leges regni cancellat iniquas,

Et mandata pñ principis æqua facit.

Si quid obest populo aut legibus est inimicum,

Quicquid obest per eum definit esse nocens.

Et talis

Et talis cancellarius dicitur quæstor, vt habetur in gl. vniuersos. C. de diuersis rescrip. ita dicit Lucas de Penna in l. neminē. C. de decurionibus, libro. x. Et, vt dicit Guil. Benedicti in sua repetitione c. Raynutius, in glos. & vxorem nomine Adelasiam, in ij. decisione. versicu. habemus pariter in Francia, numero ccccxxxv. Adhuc cæcellarius loco quæstoris in Francia habetur: de quo in l. præcipimus. C. de appellatio. secundum gl. super verbo, quæstor. in l. ij. C. de petitis bonorum sublati, libro x. & in l. fi. C. de diuersis rescriptis, pro qua glos. est, textus in authentic. vt diuinæ quoque iussiones. colla. viij.

Et huius officium quæstoris erat decretare petitiones sicut & Logothera in regno secundum ipsum Lucā de Penna in dicta l. ij. C. de petitis bonorū sublati, quas signabat, & in eis se subscribat, vnde archigrammateus. i. scribarum princeps dicitur, vulgò verò cancellarius vocatur, teste Calepino in suo dictionario, quem sequitur in hoc Beroaldus: & eum etiam nominat auricularium principis, & hic ad latus principis sedere debet, & est illustris, vt dicit Bald. in dicta l. ij. in ij. notabili.

Hodie tamen secretarij regis in subleuamen cancellarij propter multitudinem negotiorum in cæcellaria & curia regis affluentem se in talibus subscribunt, facit glo. in §. cūq. in proemio institutio. secundum vnum intellectū. Et Bald. in dicta l. ij. dicit duos alios esse quæstos, de quibus ad eum me remitto, cum nihil de his ad rē. Et de præ eminentia dignitatis ipsius satis patet in l. j. ff. de officio præfecti prætorio. Est enim principis vicarius & præpositus auditorio principis, sicut fuit Ioseph tempore Pharaonis in Aegypto, Gene. xlj. Creat præfides & alios magistratus vice principis, in authen. vt iudices sine quoquo suffragio, post principum, colla. ij. Etiam proconsules, & rectores consulares. C. de officio præfecti prætorio Africa. l. j. §. deo itaq. & de eius autoritate infra latius dicturus sum: prædicta tamen scripsit Lucas de Penna in rub. C. de præfectis prætorio siue vrbis & c. lib. xij.

Budæus verò in suis annotationibus, in tit. de officio præfecti prætorio. ff. dicit hunc cancellarium dici posse præfectum prætorio, vel etiam dicit q. loco dictatoris est: & inter alia dicit q. hodie eius partes primæ sunt videre vt nulla principis constitutio, nulla sanctio, nullum diploma, nullum rescriptum, nulli codicilli regni non è reipublica, atq. etiam è dignitate reipublicæ principalitè exeant. Cuius censuræ aut stylo principum maiestas acta sua existimantur: deniq. qui principis præsentis vicarius & peregrè agente principe interrex quodammodo esse censeatur iure, ac propriè (vt idē Budæus arbitratur) nomen phylax. i. legum præsidium, iuris asyllum (id quod de Papiniano quondam dictum est) morum, institutorūq. ara, æqui bonitè columen appellari potest: atq. etiam esse debet id quod etiam credere me cogit consensus ferè hominum institutūq. quoddam quasi per manus traditum, caput eum ac verticem iustitiæ appellantium.

Antiquissimum autem esse magistratum ex vetustis monumentis apparet. Quoniam, vt dicit idem Budæus ibi: Comperit anno M. cxj. Stephanum quendam cæcellarium diplomati subscripsisse à Ludouico rege cognomento Grasso monachis diui Dionysij indulto.

Et, vt dicit, multò antiquius legit diploma Caroli cuiusdam in quo hæc verba addita erant, Ganzelinus notarius vice Rogerij archiepiscopi, summiq. Cancellarij recognouit indictione viij. anno xxvij. regnante Carolo re-

ge glorioso. Videtur autem fuisse Carolus ille magnus, Anno etiam millesimo centesimo quinquagesimo septimo. Hugonem alterum cæcellarium subscripsisse comperit ipse Budæus diplomati cuidam quo Ludouicus, qui Pius cognomento dictatus est, ius regaliorum antistiti Aureliensi remisit, quatenus ad supellestem elegantiorē & instrumentum fundorum episcopaliū attinet. Aliumq. item Bartholomæum anno centesimo quadagesimo septimo eiusdem generis beneficio principali subscripsisse. Et, vt dicit ibi idem Budæus paulò post: Cancellarij nomen apud nos vereor, vt iam consentaneum tantæ rei esse possit. Quæ est enim hodie dignatio ac maiestas huius honoris? tenuis hæc appellatio atq. apud alias gentes proculcata, significatum suum sustinere ac perferre non potest. Latinum certè nomen non est, nisi fortasse credimus à cancellando (quod nec ipsum satis latinum est) cancellarium dictum. Atqui ne ipsi quidem seculis, quæ hoc verbum genuerunt satis festiuum nomen fuit: Cancellarij diploma quoddam legimus comitis Viromanduanij, in quo addita hæc verba erant. Ego cancellarius scripsi ac subscripsi. Fuit apud alios honoratoris scribæ nomen, qui græcè archigrammateus dicitur, vt quidam tradiderunt, quasi princeps scribarum. Apud nos verò iam inde ab initio magnum huic magistratui honorem habitum esse. Præterea, quæ diximus etiam ex eo conijcere possumus, q. anno M. ccxxv. Guarinus quidam antistes Siluanectensis gessisse eum magistratum traditur vir magni nominis illo seculo.

Regnante enim Philippo secundo (qui Augusti cognomen meruit, & annis quatuor & quadraginta imperauit) diu nullus cancellarius apparuit. In codicillis enim regni illis temporibus indultis additum ferè legimus, vacante cancellaria. Anno autem millesimo trecentesimo vigesimo constitutione Philippina interdictum esse comperitur consiliarijs parlamenti, vt ne ab vrbe abnoctarent, duntaxat quominus omnibus confessibus curiæ interessent citra comitatum, aut regium, aut cancellarij cum principe curiæ, qui tum supremus appellabatur. Nunquid cum in curiam amplissimam arbitratu suo ingredi cancellario licet, tum verò à principe curiæ primo ei loco ceditur, quasi magistratū omnium antistiti. Itaq. cæcellariatus summum est hodie honorum fastigium, vltra quod nihil sperare licet homini quidem privato & togato, quasiq. quoddam summa quæq. ambiētis animi solstitium. Ab eo iam progressus nullus, sed qui se commouerit regredi tantum potest.

Proinde hunc qui norma est omnium iura reddentium, qui in omni ferme parte constituendæ reipublicæ principis vicem implere aut certè obtinere creditur. Cuius ore facundi reges moribus nostris esse solent. Cuius oculis velut emissi ijs circumspicere omnia ac perlustrare creduntur, ne quid vsq. subsultet non suo loco positum. Cuius auribus, vt dicitur per purgatis, plenā ciuistam operam postulatoribus dare didicerunt. Qui caput est sanctioris interiorisq. consilij.

Hunc deniq. qui promus condus clementiæ, benignitatisq. principalis factus est. i. qui illius equitatis officinæ, quam cancellariam dicimus, liberam administrationem habet. Qui morū legūq. regimen perpetuū recepisse videtur, quod munus primus omnium Augustus imperator Romanus accepisse sibi delatum, non ipse sumpsisse dicitur.

Hunc inquam tot nominibus eximium, multiplicis ac

Septima Pars

variæ prudentiæ fiducia subnixum esse necesse est: in hoc vno acumen dialecticorum, sententias philosophorum, verba oratorum, memoriam iuriconsultorum, ingenium poetarum, pariter ad omnia veratile, acre, impigrum indefessum esse oportet.

Hunc omnia quæ ætas ista capit complecti & perdiscere conuenit, quæ modo ad instituendū, excolendūq; politicum virum valeant. Huic omnis antiquitatis memoria, & publici iuris autoritas, & regēde reipublice ratio & scientia tanq; muneris huius materies quædam subiecta esse debent, quasiq; in numero condita.

Hunc deniq; id autoritatis esse oportet cui oēs magistratus honorū suorū fasces submittere non indignentur. Cæterorū magistratuum imperiū suis ac certis finibus circūscribitur, sub huius iure imperioq; oēs nostræ provinciæ sunt vt olim oēs erant Romanæ sub consulibus. Itaq; domū eius totius imperij Gallici conciliabulum quoddam atq; adeo oraculum esse par est, veluti quandā iuris æquitatisq; officinam. Eius ianuam ac vestibulū omni postulanti, omnibus horis patere, nulli tamē hiare. i. à nullo quicq; potest esse oportet. Imo verò non claudi veluti per fugium ac portum disiectis & leges iuracq; implorantibus, quæ ipse tuenda suscepit. Aram atq; alylum his qui contra vim aut improbitatem ius suum obtinere nequeunt.

Hunc deniq; qui tantā tā augustam personā ab optimo principe impostam sibi sustineat omnibus numeris, grauitatis, constantis, seueritatis, prudentiæ, temperatiæ, fortitudinis, integritatis absolutum esse virum, vnde cūq; doctum, vnde q; placentem, omnium deniq; horarum hominem esse oportet. Earūq; rerum seueritatem multis condimentis humanitatis, comitatisq; committigare. Hūc eū esse decet, in quem honorū suorum sinū natura mira benignitate effuderit, qui magistratui non qui magistratu donatus esse videatur. Cuius vita censura sit, vt inquit Plinius. Earūq; perpetua ad quam cæteri magistratus dirigantur, ad quam hi conuertantur, quibus non tam imperio opus est q; exemplo. Eius tot tantæq; sint animi dotes, vt cuius esse plurimæ maximæq; videntur profectitiæ illæ quidem & dominicæ (quas gratias vulgò vocant) non hominum peculiare. Est planè vir qui ex ingenio suo ab amœnitatibus vitæ atq; omni festiuore victu & conuictu alienus esse debet, sola innocentis conscientia gloriaq; virtutis contentus. Hic est enim vnus omnium magistratus cuius res in vtrāq; partem gestæ minimè in tenebris lateat, aut quoquomodo abditæ esse possint, quippe qui in luce occidentis in oculis clarissimæ omnium provinciæ, id est Galliæ in auribus tot tantarūq; gentium sit positus. i. finitimarū nobis, aut etiam ad quas fama nostri peruenit. Qui si se veluti in medio amplissimi imperij theatro positum omnibus conspicuum esse secum reputauerit, ad spectaculum coeuntibus non modo indigenis, sed finitimis etiam & vltioribus, nimirum nullū habitum absurdū, nullum motum incōcinnum, nullum flexum indecorum edderit. Huic porrò non modo optimatibus atq; sibi. i. conscientiæ inferuendum est, & sibi & musis cauendum (vt dicitur) sed etiam populo & scenæ. i. multorum existimationi quantum per naturam rerum licet. Arduum sanè opus & alioquin etiam intractabile seuerum & popularem esse, supercilium aduersus delicta aulicorum distringere, impotētissimis ceptis quorūdam opibus atq; aulicis factionibus præpollentiū obsistere. Principem fra nō nūq; au alio vehemētiore affectu percitum demitigare,

& (vt verbo Ciceronis vtar) molli articulo tractare cautè & circūspectè fortem & intrepidum, cū opus est ita esse, ne fortitudo in neruū erūpat. Postremò in comitatu regio physicū animū, integrum ac factū (vt dicitur) & rectum ab insidijs assenatorum, ab obreptionibus versutorum, à formidine potentiorum aulica terricula nonnūq; intentantium conseruare. Mira em blandimenta genuit aulici victus ratio, quibus præstantissima etiam virtus sepè con sopita conuiuere visa est. Hæc Budæus in loco suprā designato: ad illius magistratus festiuitatē decorem, ne dicam instructionē. Et idē in tractatu suo de asse. in fi. Est em ille magistratus (vbi de cancellario loquitur) inter togatos summus, cuius domus (quod nomophylaciū dicitur) iuris custodia, legū ac cōstitutionum præsidium, oppressorū alylum, flagitiosorū scopulus, æquitatis officina, ara supplicū, & iure summo lapsorum adminiculum esse debet: nullis prope finibus munia eius circūscribuntur, quasi vnus ille honor ad se summam omnium rerum munerūq; trahat, cū principis vires propemodum adimpleat.

Olim etiam hic cancellarius Franciæ apud Gallos patritius vocabatur: de quo in c. j. de dona. iuxta suprascriptam prionem: & hæc dignitas liberat quem à patria potestate, vt §. ij. in stir. quibus modis ius patriæ potestatis soluitur. & in l. fi. C. de consulibus, libro xij.

Inter præclaros & literatos viros hoc officio, vt fertur, in Gallia decoratus & functus est Iacobus de rauenna, qui prius fuerat doctor regis Tholosanus, secundūm Bart. in l. j. C. de sententijs, quæ pro eo quod interest proferuntur.

Etiā Petrus de Bellapertica Burgūndus doctor regis Aurelianen. fuit Franciæ Cancellarius, & vt talis epigrapho adhuc hodie in choro ecclesiæ cathedralis Parisius palam visitur sepultus insignisq; decoratus.

Fuit etiam Ioānes Fabri vir vnde quaq; literatus, & in iure peritissimus ac summus practicus, regni Franciæ Cancellarius, vt habet in prima epistola ad breuiariū eiusdē super C. vbi ita ait: Affirmat præterea summū in Gallia gestisse magistratum, neq; his dissentio hoc argumento, q; ciuitatum ac populorū locales consuetudines, quæ plerūq; etiā doctissimos (vt iura testatur) latent, viro inter literatos atq; à reipublicæ regimine viuenti notæ fieri non soleant: quas tñ sepius refricat ac velut sibi tritissimas enodauit.

Functus est etiam hoc officio Ewardus, qui fuit Cancellarius Caroli magni, & scripsit epistolas plures ad diuersos, vitam ipsius Caroli, & historiam temporum, & de monte Dulphi diocesis Angoliæ Burdelgalen. Et flauus fuit, vt habetur in suis commentarijs: in proce. in situ. in verbo, flauus.

Fuit & ille inter alios præstantissimus, & omnium literarum & doctrinarum expertissimus, sanguineq; nobilissimus Guido de Rupeforti etiam Burgundus (post fratrem suum Guillelmum de Rupeforti) cui non fuit sibi similis. de Guillelmo fit mentio per dictum Guil. Benedicti in dicta sua repetitione c. Raynutius. in verbo, & uxorem nomine Adelasiam. numero 498. vbi plurimum laudatur. de testamentis. Et prædictus Guido etiam laudatur à Ioāne de Gradibus in apostillis ad Petrum de Rauēna, in alphabero aureo, super verbo, iudex. & accumulatus per Budeum in trac. suo de asse. in fi.

Fuit & tempore suo Tribonianus Iustiniani imperatoris Cancellarius, de quo vide Guidonē Papæ, quæstione ccccxxxvj. versic. xxxii. quæro. & est tex. in l. j. in fi. versic. ex his. ff. de officio quæstoris.

Fuit & Ioseph Pharonis regis Cancellarius. Nam cū Pharaon rex Aegyptius de periculo futurae famis maridis somnijs vrgeretur, nec visionem tantam humanum posset reuelare consiliū, Ioseph vir beatus inuentus est qui & futura vera praediceret, & periclitanti populo providentissimè subueniret. Ipse primus huius dignitatis infulas cōsecrauit, ipse carpentum reuerendus ascendit: ad hoc gloriae culmen euectus, vt per sapientiam conferret populis, quod praestare non poterat potestas dominantis. Ab illo nancq; patriarcha, & nūc pater appellatur imperij, vt habetur iudiciū Gene. xij. &, vt ibi habetur, vno tantum regni solio rex eum praecedebat, ex quo est primus post regem, & secundus in ordine: & de eo ponit Lucas de Pēna in dicta rubrica de praefectis praetorio, libro xij.

Fuit & Moyses dei cancellarius, vt habetur Numero. xij. & Iosaphat regis Dauid cancellarius. ij. Regum viij. secundū interpretationem Lyræ, de qua per eundem Benedicti in dicta sua repeti. c. Raynuius, in verbo, & vxorē nomine Adelasiam, nume. ccc. cxj. extra de testamentis.

Vlpianus fuit Alexandri Cancellarius, & Seneca Neronis, vt refert ipse Benedicti vbi supra. & fuit etiam Cancellarius in ecclesia Romana, vt dixi supra in iij. parte, in xij. consideratione. Plutarchus verò scribit Eumenē Cardianum fuisse archigrammatea, hoc est cancellarium Alexandri magni. Et Antoninus in ij. parte historiarum, tit. xj. c. xliij. dicit Cassiodorum fuisse cancellarium Theodorici regis Italiae.

Aliquādo etiam Cancellarius in iure fuit dictus praefectus praetorio simpliciter sine adiectione loci, & talis leges condere potest, negotia sine appellatione terminare, potestate nulla dignitas est aequalis, vbiq; vice sacra iudicat, nullus miles de fori sui autoritate praescribit, excepto magistro militum, de quibus per Lucam de Penna in l. duos. C. de suscepto. praepositi. & arcarijs, libro x. Circa latus principis stat, & in eius comitatu semper est. l. praecipimus. §. huc. C. de appellatio. ibi tamē textus facit differentiam inter praefectum praetorio, & quaestorem, & primum nominat praefectum praetorio. Et dicit Speculator in titu. de iurisdic. omnium. iudic. versicu. magni. quod iste est illustris & praest omnibus iudicibus alijs, & excellentior est magistratibus omnibus alijs, & trina specialitate letatur. Primò, quia ab eo nō appellatur. Secundò, habet potestatem condendi legem. Tertiò, quia minores cōtra eius sententiam non restituentur. l. vnica. in fi. ff. de officio praefecti praetorio. nisi à principe. l. in cause. & l. fi. ff. de minoribus, & talis est illustris. §. illo in authentica, de appellationibus. collatio. iij. qui probat eum dici posse illustrissimum. Et etiam eminentissimus appellatur. l. ij. C. de sententijs ex periculo recitandis. Et gloriosissimus dicitur. §. fi. in authenti. de non alienandis. colla. ij. Et praefecti praetorio dicitur sublimissima sedes. l. apertissimi. C. de iudicijs. Et magnifica sedes. l. fin. C. vbi senato. vel clarissimi. Et ipse magnificus appellatur. l. praecipimus. C. de appel. Et ad eum nomine magnificentiae rescribit imperator. l. sancimus. la premiere. C. de aduocatis diuersorum iudiciorum. & aliàs de eius laude & excellentia, vide Purpuratum in l. j. in xj. col. ff. de officio eius cui man. est iuridi. allegando Budæum vbi s̄.

Cuius consilio & directione vniuersalia regni & summe ardua, statum regni, aut si aliquod sit inter pares vel principes bella mouentes iurgium, aut parlamenta de limitibus aut prerogatiuis disceptent, rex audit, gubernat

& discutit, facit tex. in authen. vt iudices sine quoquo suffrag. §. haec omnia. colla. ij.

Hinc princeps dicit se legem facere apud eum, in authent. de priuilegijs dotis mulie. haereti. nō praestan. §. que igitur. in fi. colla. viij.

In omni enim pater est, princeps & dominus vniuersae domus suae, ac princeps in toto imperio. Gene. xlv. Haec dicit ipse Lucas de Penna in d. rubrica. de praefectis praetorio, li. xij. & p̄ eū amplius in d. l. duos. à quo omnia praedicta excerpfit dictus Benedicti in loco supra allegato.

Et hic cancellarius omnes alios huius regni officarios quicunq; sint, siue sit in consilio regis, siue in omnibus alijs parlamentis praecedat, & primus post regem sedet, prout dicit idem Benedicti, & dicit Cassiodorus, libro vj. variarum quaestionum sic. Si honoris alicuius est origo laudabilis, si bonum initium sequentibus rebus dare potest, praconium tali autoritate praefectura praetoria gloriatur, qui & mundo prudentissimus & diuinitati probatur acceptus. Et ibi amplè ponitur per Cassiodorū de potestate, autoritate, dignitate, & officio cancellarij, & qualis esse debeat, qui est relatus per Lucam de Penna in d. l. duos. vbi etiam amplissimè per eum.

Sed an Cancellarius Conestabilem in actu indifferenti praecedere debeat, licet habeamus titulum expressum de praefectis praetorio siue vrbis & magistris militum in dignitatibus exequandis, libro xij. vbi dignitas praefecturae praetorianae, vt est cancellarius & magistris militum, vt sunt magni marescalli in Francia, qui sunt sub principe militiae. i. conestabili adaequantur, ita q; prior incedit qui primò promotus ad officium inuenitur, etiam ipsis depositis ab administratione officij, vt in l. j. eodem titulo. ergo multò fortius conestabilis dicitur maior. Tamē ipse Lucas de Penna doctor celeberrimus in rubrica dicit tituli dicit q; praefectus praetorio caeteris dignitatibus antefertur, & representat reuerentiam principis, & est eius vicarius, notatur in l. j. C. de officio. vica. Ex quo, ex hac consideratione possumus dicere cancellarium debere praecedere Conestabilem.

Aduerte tñ, q; vbi filius regis primogenitus est, sedet ad dexterā, & cancellarius ad sinistram, vt tenet Nicolaus Boerij in tractatu Ioannis Mōraigne, de autoritate magni consilij ibi; nunc condescendo ad aliam partem.

O Craua cōsideratio. Alia tamen ratione dici posset conestabilem debere praecedere cācellarium & anteferri ex ordine literae. Quiquidem ordo in talibus facit, vt qui primò nominatur à principe, prior sit & dignior. dixi supra amplè in prima parte, in xvij. consideratione. Quoniam, vt habetur ij. Regum viij. Ioab qui fuit Conestabilis Dauid, qui dicebatur princeps & praepositus militum, fuit primò nominatus à Dauid in creatione, q; Iosaphat qui fuit eius cancellarius, vt supra dictū est. Et etiam in l. si quādo. C. de appella. primò vir sublimissimus magister officiorum nominatur, q; vir excellentissimus quaestor, qui dicitur Cancellarius. Et etiā tex. in l. j. C. de nouo codice componendo. & in multis alijs locis semper praeponit arma legibus. Ex quo videtur, q; Conestabilis qui circa arma versatur, cancellario praefertur qui circa iustitiam intendit. Et conestabilis nomen eius est qui militiae apud Francos primus post regem praeficitur.

Et videtur, q; primum officium creatum à deo fuit tale officium, eo quia cū post creationem angelorum praerogatiuum factum fuit in caelo, & Michaëli fuit data potestas

Septima Pars

pugnādi cūm angelis eius quibus fuit p̄positus & tanq̄ princeps illius exercitus, vt habetur Apocal. xij. Ex quo constat, q̄ cūm fuerit factus princeps militum seu exercitus, vt dicatur p̄positus paradisi, qui dicitur dux belli, vt dicit glo. in l. iij. in fi. ff. de re militari. quod idē est, quod conestabilis, q̄ tale officiū fuit institutum ante officium cancellariatus.

Et sicut arguitur, q̄ matrimoniū est dignius ceteris sacramentis ex tribus, primò propter institutorē & autorē: quia deus fuit autor & institutor, & quia fuit institutū in statu innocentie, & in paradiso terrestri. Alex. consi. lvi. in iij. volu. & dixi in rubri. des droictz & appartenāces à gens mariez. in cōmentarijs nostris super cōsuetudinibus ducatus Burgūdiæ, sic etiā dicendum est de officio Conestabilis, q̄ fuit institutum in paradiso à deo & in statu innocentie quo ad eos qui p̄liabātur in vim potestatis cōcessæ à deo, vt cōstat ex supra deductis. Igitur videretur dicendum, q̄ Conestabilis p̄cedere deberet oēs & quoscunq̄ alios officiales regni propter excellentiam illius officij, quæ cōsistit in illis tribus, vt dictum est.

Et, vt refert Budęus in suis annotationibus super titulo de officio p̄fecti p̄torio. ff. in celeberrimo triū ordinū conuentu (quos status dicimus) vidit & nouit magistrum militum (quem cōstabularium vocat) principis vbiq̄ legatum in re quidē militari, primo loco inter magistratus sedisse, proximeq̄ eum Cancellarium. Sed etiam in Regū iij. c. in statu regis Salomonis viri literati, & sic Cancellarius p̄feratur in ordine magistro exercitus, ex quo ille ordo non est multum attendendus in hoc.

Aduertendū est, q̄ videtur q̄ isti duo p̄cedere debent Duces, cūm de sentētia ducū apud tales appellatio sit terminanda. l. si quādo. C. de appella. Imo quod plus est, dicit Guido Papæ, q̄ de sentētia Delphini ad Conestabilem, vel Cancellarium appellatur per illū textū, vt in quæstione sua ccccxxvij. vers. lxxiiij. Et de inferiori ad superiorem appellatur, imo de pari ad parem non valet appellatio. c. non putamus. de consuetudine, in vj.

Et de materia, q̄ de inferiori ad maiorem sit appellandū amplè per P̄positū in rub. de appellatio. in vj. colū. quod an sit verū de iure ciuili vide Bal. in sua Margarita, in litera Sibi: sentētia. vers. xv. de quo vide in l. a consilibus. & in l. p̄cipimus. C. de appellatio. Et Anto. nicelum in concordantijs glossarum iuris ciuilis & canonici, in sexta concordia. vers. xli. & xliij.

Et quia omnia regna gubernantur tam per iustitiā, q̄ bella & arma bellica, quorum requiritur concursus, & ita adinuicem coadunantur, q̄ vnū est ita necessarium sicut reliquū, notatur in proemio Insti. Et dicit textus in l. j. C. de iustitia. codice cōponendo. q̄ summa reipublicæ iustitia de stirpe duarū rerū, armorū, atq̄ legū veniens vimq̄ suam exinde muniens felix Romanorū genus antepositionibus omnibusq̄ dñari tam p̄teritis effecit tēporibus, q̄ deo propitio in æternū efficiet. Istorum etenim alter alterius officio semper eguit, & tam res militaris legibus in tuto collata est, q̄ ipsæ leges armorū p̄sidio seruatae sunt, & intra se est per iustitiā, ita extra se per militiam reprimendo aduersarios, per militiam p̄cipuum decus & stabilimentum totius imperij, quale est militaris disciplinæ tenacissimum vinculum, in cuius sinu ac tutela serenus tranquilluscq̄ beatæ pacis status acquiescit: vt refert Valerius libro ij. titu. de disciplina militari. in principi. Ob quod mars imperij Romani pater appellatus ibi per-

hibetur, cūm de Lucio Quintio cincto loquitur, cuius militiæ director in p̄senti regno est Conestabilis, qui ad res bellicas secundus post regē est, teste Gaguino suarum chronicarū lib. iij. c. vltimo. vt refert G. Benedicti p̄dicta in dicta sua repetiti. c. Raynutius. in gl. & vxorē nomine Adelasia. de testamentis. qui, vt dicit, ibi olim tribunus celerum (id est militū qui celeres equos habēt) vocatus, de cuius initio, nomine, & officio ac potestate habemus in l. ij. §. quod ad magistratū attinet. ff. de origine iuris. vbi habetur, q̄ fuit creatus tribunus celerum qui p̄erat militibus: & primus fuit Iunius Brutus apud Romanos. Huius Iunij Tarquinius superbus ex cuius cognatione erat pater & fratrem interfecit: Iunij verò Brutū (quod stultitiā simularet) vita donauit, eiq̄ fatuo (quod ipse idem Brutus apud Halicarnasē de se enarrat) magistratū dedit, vt p̄fectus celerum esset, fortē ne nullo diceretur honore à cognato rege affectus. Hic Brutus cū & ingenio excelleret & prudens, autor erat regiæ tyrannidis eniciendæ. hinc in d. l. ij. §. ex actis. deinde regibus tribunitia lege regias leges exoluisse dicitur.

Hunc Brutum tribunum celerum ibidē intelligendū est, vt dicit Valericus Zazius in d. l. ij. in §. q̄ ad magistratus. in sua singulari repetitione. In veteri testamento princeps militiæ talis vocabatur, vt fuit Holofernes sub Nabuchodonosor Assyriorum rege qui regnabat in Ninīue magna. Iudith j. c.

Et Nabuzardā sub rege Babylonis etiā princeps militiæ vocatus est, & post regem secundus, Ieremiæ vltimo.

Et sub Saule primo Iudeorum rege fuit Abner. j. Regum xvij. c. in fine. Et sub Dauide Ioab: vt dictum est ij. Regum v. & viij. cap.

Et sub rege Syriæ Naamā. iij. Regū v. c. Et sub Salomone Banaias. ij. Regum xxij. c. & p̄dicta dicit ipse G. Benedicti in p̄dicta sua repetiti. c. Raynutius. vbi supra, vbi dicit vltra q̄ habet quatuor Marescallos sub se, qui olim Romę magistri equitū ac peditū. i. militū dicebātur: & de his infra plenius dicam in nona parte, in materia laudis & glorię militum, an sit officium potius respiciēs militiam, q̄ gubernationem domus regalis.

Nona cōsideratio. Inter officarios iustitiæ sunt p̄ferendi p̄fecti p̄torio aliorū locorum, vt sunt P̄sidentes parlamentorum Franciæ, qui sunt honorandi secundū institutionē locorū vbi sunt p̄sidentes: & isti dicuntur cum adiectione locorū p̄torij, vbi sunt p̄fecti.

Et quoniā parlamentū Parisiense est primū & primò institutum, ideo P̄sidentes in illo quibuscūq̄ alijs secundū ordinē illorum p̄ponuntur & anteferuntur: ita q̄ etiam ex quatuor p̄sidentibus, vltimus p̄cedere debet primum aliorum parlamentorum.

Et q̄ parlamentū Parisiense primò fuerit institutū & erectū, refert Gaguinus in chronicis Franciæ li. ij. c. finali, propè finē, vbi ita inquit. Parlamentū publicū ad iustitiā ministrandā conuentū Frāci vocāt, cuius instituēdi autor ab historijs nō traditur. Id em̄ cuiusq̄ anni definito tēpore loco quē rex designasset habebatur. Verū quia hæc generalis ex toto regno coitio impēsis & laboribus cōuenientes afficiebat, obseruatū postea est, vt ex maioribus ciuitatis & prouincijs periti iudiciorū & cōsuetudinis hoīes ad id munus delecti ius cuiq̄ per prouocationē litigātī dicerēt. Quæ institutio cū vaga interdū incertaq̄ cōmutatis sedibus esset, decreta est Parlamento apud Parisios curia, & sedes in qua iudices designati se iugiter sisterent perpetui prouoca-

prouocationum defnitores. Qui octoginta sunt annua ex regis fisco stipendia capientes.

Et hi quidem per quatuor curias distributi seorsum cōfidunt, suosq; p̄sidentes habent. In prima quam Franci cameram vocant p̄sidentes quatuor, & consiliarij triginta causas & lites audiunt, dilaciones & quæ ad iuris cognitionem attinent, constituunt, leuiora quidem & temporanea finientes.

In reliquis singulis duabus cameris decem & octo inquisitionibus p̄sunt, qui enquestarum. i. inquisitionum cōsiliarij dicuntur, quibus p̄sidentes quatuor p̄ficiuntur.

Horum omnium pars ex clero, parsq; ex laicis cōstituitur, sententias dicunt, quas statutis diebus alter p̄sidentium in prima curia palam enuntiat: idq; arrestum, id est firmum & firmum vocant, à quo videlicet nemo prouocare possit: qui verò reus sententiam in se excipit, librarum sexaginta Parisiensium multa afficitur. Si quis tamen in iudicio error admissus videbitur, errorem proponendi & in iudicium eiusdem curiæ deducendi potestatem habet: nec prius auditur, q̄ duplicatam multam deposuerit.

Quarta curia est eorum quos requestarum, id est supplicationum Palatiij magistrōs vocant, apud quos causa eorum tantum agitur qui regis obsequijs deputati vel priuilegio donati sunt. Et ab his quidem iudicibus, qui octo sunt, prouocare ad parlamentum licet.

At cum in decidendis iudicijs nodus aliquis & anceps in causa difficultas surgit, omnium curiarum & camerarū consiliarijs conuenientibus sententia fertur.

Eius parlamenti tanta semper fuit apud Francos auctoritas, vt quæ rex ipse de republica, deq; iure, & prouentibus regni statuerit, ea sine huius senatus decreto nō procedant.

Sunt præterea ipsius parlamenti cōiudices dum adesse volunt Franci pares, de quibus supra in quinta parte, in xliij. consideratione incipiēte, licet consuetudo sedēdi & c.

Atq; vt huius sacrosanctę concionis regē autōrē certū sit, regia singulis quibusdam annis rescripta eduntur, quibus ad diui Martini diē festum parlamentum inchoandi iudicibus auctoritas datur.

Ad hoc præterea parlamentum spectant alij supplicationum magistrī, qui regij Hospitiij peculiari nomine appellantur, qui regi frequentius assistunt cancellariam p̄stantes: & hi post primæ curiæ p̄sidentes omnium primi sedēt. Hęc sunt verba Gaguini in suis chronicis, li. iij. c. fin. quæ refert de verbo ad verbum G. Benedicti in sua repetitione c. Raynuuius. in verbo, & vxorem nomine Adelasiam, de testa, vbi dicit q̄ sunt tantum octo magistrī requestarum domus Regiæ, prout nec erant tempore suo: sed hoc anno do. millesimo quingentesimo vigesimo secundo Christianissimus Rex noster Franciscus addidit & creauit alios quatuor de nouo.

Et fuit huiusmodi parlamentum fundatū ad instar senatus Romani à Romulo vrbis conditore, Tito Livio primæ decadis lib. j. teste instituti, in quo erant centum Senatores. l. fina. C. de petitiō. hæredi. notatur in rubri. ff. de senato. & l. j. C. de caducis tollendis. & vocabantur venerabilis cœtus. l. leges. C. de legibus. & patres cōscripti. C. de emendatio. Iustiniani codicis, in principio. & horū potestas erat amplissima, vt dicit Albe. in d. l. fi. & de his parlamenti fit mentio in c. decet. de immuni. ecclesia. & in c. fundamenta. de electio. & de eius potestate & præeminentia in iurisdictione, q̄ fit æqualis cū rege, ita q̄ Rex ex sua

ordinaria potestate nō potest tollere ea quæ acta sunt per eius parlamenta: imo etiam de plenitudine potestatis ordinata, tenuit dominus meus Iason in quodam consilio, quod fecit, quod aliàs vidi & legi in suo studio, sed illud non potui habere.

Et potestas Senatorum, seu consiliariorum illius adæquatur principi, cum in necē eorum machinantes tenentur l. Iulia maiestatis. Cum censetur pars corporis principis. l. quisquis. C. ad legem Iuliam maiestatis. quod tamen contrarium tenet ibi Salice. & Guido Papæ, quæstione sua cccxliij. in fine. Et rebellantes, inuisitē in his quæ ad eorum officium spectant, vt rebelles regni puniuntur, in extrauaganti Henrici: quoniam & sicut à sententia senatus non appellatur. ff. à quibus appellare non licet. l. j. l. p̄fecti. ff. de minoribus. c. anteriorum. ij. q. v. Nec etiam ab arresto parlamenti. Specula. titulo de appellatio. §. videndū. circa finem. facit quod notat Bal. in proce. ff. forum. & Panor. in rubri. de appellatio. Guido Papæ quæstione. l.

Et tale Parlamentum non posset alius habere præter regem in suo regno, vt videtur tenere Bar. in l. & hoc Tyberius Cæsar. ff. de hæredibus instituen. & melius in l. ij. circa finem. in penul. notabili. ibi: hærencum tamen illud seu parlamentum. vbi non est aliquis superior, quoniam cognoscere de appellationibus in vltimo ressorto, est de regalibus. c. j. quæ sunt regalia.

Et p̄sidentes in illis dicuntur p̄fecti prætorio, sed cum adiunctione, sicut olim dicebatur, p̄fectus prætorio Africæ. Et tales sunt in eadem potestate qua sunt magistrī militum, vt dictum est supra. Et p̄feruntur omnibus alijs post cancellarium in Francia, qui simpliciter dicitur p̄fectus prætorio.

Et licet hic ante dicatur, q̄ solus Rex potest habere parlamentū in suo regno, vnde ergo istud q̄ dux Philippus Burgundicę, & post eū Carolus eius filius etiā dux Burgundicę habuerunt parlamenta in ipso ducatu Burgundicę, vt patet ex consuetudinibus nostris compilatis ab ipso duce Philippo in præmio illarū: & ibi glo. nostra ponit quid dicatur parlamentum, & multa de his que hic ante dicta sunt.

Sed cum prædicta sint de regalibus. s. cognoscere de appellationibus in vltimo ressorto, vt notatur in d. c. j. q̄ sunt regalia. quō potuit cognoscere de talibus dux Burgundicę, cum sit vnus ex paribus Fraciæ, imo decanus, & sic recognoscit regem Franciæ in superiorem, saltem in ducatu. Nisi dicatur, q̄ hoc fuerit ex priuilegio regio, sed videtur q̄ hoc non possit cōcedere rex in suo regno: cum quæ sunt de regalibus alteri committi non possunt, nec alteri concedi, vt tenet per plura Lucas de Penna in l. cōtra publicam. in vj. col. C. de re mili. Nisi dicatur q̄ rex de facili reuertitur ad suam primæuam naturam. l. si vnus. §. pactus ne peteret. ver. idem dicemus. in ff. de pactis. Et ideo cum olim Burgundia fuerit regnum, & sic iura regalia habens, vt patet in chronicis Philippi Bergomēsis, in suo supplemento chronicarum, libro viij. circa principium. vbi ponit multos reges fuisse in Burgundia, & fuit extinctum regnū, & habuit finē, eo quia deuenit ad manus Childeberti & Clotarij post mortē eorū patris, & Clotildis filiæ regis Burgundicę eorum matris, à quo tempore amisit nomen regni.

Sed non esset sine dubio, an potuerunt supprimere illam dignitatē regalem, & deducere eam ad ducalem: super quo nō insisto, nec aliud dico nisi q̄ ex quo rex Fraciæ

Septima Pars

adiuncta sibi patria potuit suppressere illam dignitatem regalem, ideo etiam si quodammodo exierit extra manus regis Franciæ, possit ipse rex facere & consentire quod fuerit & sit cum illa dignitate quæ antea erat: quia hæc ditiones & diuisiones principatum sunt de iure positivo, quibus possunt derogare principes, & in hoc non est dubium.

Et post prædictos præsidentes, præsidetes aliorum parliamentorum præsententur in suis locis tanquam præfecti prætorio: in parlamento verò Parisiensi etiam præferuntur consiliariis illius loci post tamē alios præsidentes, secundum eorum gradum & dignitatem quæ inter primos aliorum parliamentorum attenditur, secundum dignitatem parlamenti illius in quo præsententur, quæ dignitas in hoc consideratur secundum prioritatem institutionis parlamenti, ita quod præsentens parlamenti Tholose præcederet alios, & sic deinceps, & postmodum habebitur respectus quo ad alios secundum prioritatem promotionis aut dignitatis loci secundum considerationes superius positas de prioritate loci & promotionis secundum quas prædicta declarari possunt.

Possit tamen dici, quod si fieret vna congregatio generalis omnium præsententium regni, quod præsidetes Burgundiæ alios à parlamento Parisiensi præcedere deberent, eo quia in congregatione principum dux Burgundiæ tanquam primus par Franciæ & decanus alios præcedit: ut dixi supra in quinta parte, in xlv. consideratione. Et ibi etiam dixi, quod in concilio seu congregatione vniuersali totius regni Franciæ quæ fuit facta Turonis tempore Caroli octavi regis Franciæ, gentes trium stratum ducatus Burgundiæ habuerunt locum incontinenti post præpositum Parisiensem, & merito etiam cæteris sint præferendi in Christianitate, quia fuerunt primi qui fidem christianam & sacrum sal susceperunt, & medio quorum ferè tota Gallia ad fidem Christi conuersa est. Nec in hoc eis nocere debet prioritas institutionis in alijs, eo quia ex quo est ordo qualitatis, non est curandum de ordine temporis. l. j. C. de consulibus, libro xij. & dixi supra in prima parte, in lxxvij. consideratione. Etiam facit, quia si bene inspiciatur, aliàs fuit regnum amplum & bene dilatatum, ut etiam supra dixi in quinta parte, in xlv. consideratione: & ideo in memoriam præsententis dignitatis debent esse & collocari in primo loco & ordine post parlamentum Parisiensem, ante parlamenta aliarum provinciarum.

Decima consideratio. Post tales præsententes sunt præferendi domini locutenentes regni seu gubernatores patriarum & provinciarum, qui præcedunt in auditorio omnes consiliarios post primum præsententem, & tales rectores, legati, vicarii, viceres, vocari possunt etiam præsententes secundum Budæum in l. si in aliquam. ff. de officio proconsulis.

Licet videretur in hoc esse dubium, ex quo locutenenti regio, seu vicegerenti qui dicitur esse apud nos gubernator patriæ talis honor & reuerentia debeat, qualis domino, & sic videretur, quod sicut princeps & rex noster præcedit præfectos prætorio etiam in auditorio, quod etiam eius vicegerens seu locutenens, per ea quæ dicit Philippus Francus in c. grandi. in quinto notabili. de supplenda neglig. prælatorum.

Sed licet tales quoad hoc dicantur in suis literis institutionis locutenentes regni, tamen officium eorum proprie dicitur esse officium proconsulis, quod est supra omnia alia officia post præfectum prætorio. Cum talis dicatur spectabilis, ut habetur

in l. præcepit nostra serenitas. versi. illud etiam generali. C. de canone largitionalium ritulorum, lib. x. Et tales laudabiles vicarii dici possunt, & sunt tales qui apud nos locutenentes regni in provincijs sibi decretis vocantur. Et horum officium magnum est, & præfecti prætorio vice funguntur in sibi commissis. Nam si præfectum ceteris dignitatibus antefert, vicarius ex ipso vicariatus nomine se eius trahere indicat portionem, dicit l. j. C. de offic. vica. & habetur per Lucam de Penna in d. l. præcepit. in d. ver. illud. Et dicitur tex. in d. l. j. quod talis representat reuerentiam domini.

Sed videtur, quod ille textus loquatur solum de vicario præfecti prætorio, prout videtur sentire Lucas de Penna in l. eos qui. C. de comitibus qui provincias regunt, libro xij. ideo secus de his qui sunt vicarii principis, cum tales vna & eadem persona reputentur, c. j. de officio vicarii, libro vj. & hi ordinariam iurisdictionem habent, & causas audiunt per querelas simplices subditorum, & generaliter quæ in principali statuta sunt, in vicario repetita intelliguntur. l. diffinitio. ff. de peculio. xcij. dist. c. vltim. vbi est hoc verbum, locum tenens. facit text. in ca. primo. de officio vicarii, in vj.

Et tales qui provincias gubernant seu administrationem & gubernationem habent inter comites primi ordinis gaudent privilegio vicariatus, ut est text. & ibi Lucas de Penna in l. j. C. de comitibus qui provincias regunt, libro xij. Personam enim principis tales representant. l. etiam eos. ibi: qui imaginem principalis. C. de appella. unde cum tales personam principis representent, debent omnes ei parere & reuerentiam exhibere. tex. in ca. præcipimus. xcij. dist. & ibi gloss. ordinaria de hoc, & gloss. ij. in cap. cum olim magister. extra de offic. delegati. quæ dicit per d. ca. præcipimus. & per ca. primum. xcij. dist. quod delegatos honorare debemus tanquam ipsum delegantem, ut notat Gofredus in summa, de maiori. & obediens. §. reuerentia debetur, in fine. & notat Specula. in titu. de legato. §. j. versi. honorandus autem est legatus. & probatur in ca. sanè. ij. in princip. extra de offic. delega. facit totus titulus, de offic. eius qui vicem alterius gerit. & maxime l. ij. quæ est fi. & in d. iuribus habetur, maxime in dicto ca. præcipimus. quod omnis legatus est honorandus & plus & minus secundum locum illius cuius legatione fungitur. & vide ante in prima parte, in vj. consideratione. versi. vj.

Et ideo legatus principis maioris præcedere debet legatum principis minoris, licet ipse ut priuatus esset inferior. Inde dicitur, quod si subditum honoro, videor dominum honorare, ut dicunt Andr. de Barrulo, & Ioannes de platea in l. fina. in fine, per illum textum. C. de re militari, libro xij. & Cepola in tractatu suo, de impera. militum eligendo. in versi. pro imperatore, in ij. & iij. col.

Ideo videtur dicendum, quod prædicti domini gubernatores seu locum tenentes regni in suis provincijs sibi deputatis præcedunt præsententes præterquam in sede iudicandi in auditorio parlamenti, propter rationem positam infra, in xxij. consideratione. incipiente: gerentes magistrarum. De potestate tamē seu autoritate proconsulium quibus videntur adaptari gubernatores patriarum videatur Purpuratus in l. prima, in xxvj. colla. ff. de officio eius cui mandata.

Vndecima consideratio. Post hos præsententes sunt hodie octo magistri requestarum, ut dictum est supra in ij. consideratione proximè posita, qui regi frequentius assistunt cancellariis secretis, & hi propriè magistri requestarum

starum hospitiū regis vocantur, qui post primæ curiæ parliamenti Parisiensis præsidentes omnium primi sedent in ipsa curia parliamenti, vt dicit G. Benedicti in repetitio. sua c. Rayuntius. in verbo, & vxorem nomine Adelasiam. extra de testamentis.

Hi enim præcedunt omnes consiliarios totius regni in quacūq; curia parlamentea assistunt, & in omnibus assistere possunt, tam in curia parlamentali Parisiensi, Diuionensi, Tholosana, Burdegalensi, Rothomagensi, Aquensi, & Gratienopoliten. quæ omnes curiæ habent præsidentes post quos assistunt dicti magistri requestarū qui dicuntur referendarij. i. aduocati sacri palatiū, cūm petitiones supplicantium coram principe proponant, & referant; vt dicit glo. & Iaco. de Beluifo in authen. de referendarijs. collat. iij. & tales magistrōs requestarū vocat Iac. Rebuffi in l. eos. C. de excusatione munerum. lib. x. referendarios, & vide etiam Speculato. in titu. de supplicatio. §. j. post principium. vbi ponit qui sint referendarij.

Et non debent esse vltra octo, vt dicit tex. in d. authē. ex quo ex illo textu fuerunt antiquitus in Gallia solum ordinati & instituti octo, nunc verò (vt dixi in præcedente consideratione) sunt nouem. Et licet inhibeat ne fiat vltra octo, si tamen fiat, deponi non debet supernumerarius: vt dicit ibi textus & Angelus de Perusio, & glossator seu commentator regularum cancellariæ Iulij papæ iij. in tertia parte.

Et, vt dicit ibidem tex. tales sunt spectabiles, prout est præses prouinciæ (qui apud nos in multis locis dicitur balliuus, & in alijs locis & prouincijs senescallus) vt est glo. in §. cumq; hoc. in gl. in verbo, ex questori. in proce. institutio. qui licet maius imperium omnibus post principem habeat, vt dicit tex. in l. præses prouinciæ maius. ff. de officio præsidis. l. & ideo. ff. de officio proconsul. & legati. imo nec quicq; est in sua iurisdictione, quod nō per ipsum expediat: tamē prædicti magistri requestarū præferuntur illi & præsentant ante eum in suis iurisdictionibus. Et hoc est quia, vt dicunt quidam, præsides prouinciæ sunt solum clarissimi, vt est textus in l. fi. C. de decurio. libro x.

Et obseruatur in tota Gallia in quibuscūq; locis sint, si velint tenent locum præsidis. i. balliui seu senescalli, expediunt causas sui præsidatus seu balliuatus aut senescallie: & ita vidi sæpē fieri per nobilem ac sapientem virum dominum Dionysium poillot, iurium doctorē & magistrum requestarum quando accedebat ad hanc ciuitatem Heduen. causa habitandi & suos parētes visitandi postq; tres menses in curia seruierat, vt moris est.

Et tales post longā exercitationē taliū officiorū vocari merentur comites, vt dicit Io. de Platea in d. l. eos. C. de excusatio. munerum, lib. x. & in l. fi. de decurio. C. eo. lib. vbi ipse Io. de Platea ponit duodecim dignitates quæ liberant quem à decurionatu, curia, & patria potestate, inter quas est dignitas referendariorum, quorum officium est repona principum peragere & signare, vt ibi.

Et tales sunt exempti seu eximuntur à muneribus, sub sidijs, impositionibus seu tallijs. d. l. eos. & Io. de Platea in locis præallegatis. Budæus tñ & post eū Pyrrhus in suo tractatu de magistratibus Romanis, li. j. magistrōs requestarū & proximos sacrorū scriuitorū comparauerūt, quod non credo tales esse, sed potius esse, les secretares des cōmandemēs, qui sunt quatuor tantum, aut tres ordinarij.

Tales etiam hodie apud nos habent iurisdictionem ordinariam, quam tenent seorsum à curia in qua de officijs

regijs cognoscunt, ab eis tamen appellatur ad parlamentum. Et ita decisum fuit arresto, anno domini millesimo cccxxxiiij. vt refert Aufrerij in tractatu arrestorū. c. xliij. & G. Benedicti proximē dicta repetitio in repetitio. c. Rayuntius. in glo. & vxorem nomine Adelasiam, in additio. extra de testamentis.

Dodecima consideratio. Post prædictos præsidentes, & magistrōs requestarum sunt ceteris alijs quibuscūq; officiarijs dominis & principibus præferendi consiliarij curiæ parliamenti in suo auditorio & curia, cū distinctione seu modificatione quadam: videlicet, quoniā in parlamento principis solent esse consiliarij ecclesiastici & seculares, vt ecclesiastici à dextris, & seculares & laici à sinistris, & quilibet in suo loco & ordine sessionis secundū ordinem promotionis, vt qui primò promotus ad tale officium, primò sedeat in suo loco & altiori, dixi supra in pluribus locis.

Et quo ad hanc considerationem, q; consiliarij tales præferantur alijs patet, quoniā sunt senatores, & loco senatorū sunt, vt supra dictū est in ix. cōsideratione huius partis. Cū ad instar senatus Romani fuerint instituta parlamenta in quo sunt senatores seu consiliarij, & tales sunt propriē curiæ maxime, vt parlamentorum principis: ex quo cū quælibet ciuitas habebat senatum suū, vt in authen. de natura. liberis in curia deputa. in principio. vt dicit Lucas de Penna in rubri. & in l. omnes. la premiere. iij. col. de decurio. C. libro x.

Et tales in corpore reipublicæ obtinent locum cordis ex quo imperator iter senatores cōnumeratur, vt est tex. in l. ius senatorum. & ibi Lucas de Penna. C. de dignita. libro xij.

Et de corpore reipublicæ quomodo regat, & per quos regi debeat, vide eundem Lucā in l. ij. C. de apparito. proconsulis & legati, eodem libro xij.

Et talibus nō possunt indici munera per quoscūq; iudices cuiuscūq; autoritatis sint, imo si quid eis est mandatum, hoc solū per principē fieri debet. In nemo præfectus. C. de dignita. lib. xij. Nec bona eorum cōtribuere debent in sumptibus operum publicorū, quæ præsides prouinciarum in ciuitatibus iubent fieri vel ædificari. l. quoniam diuersi iudices. & l. senatorum. substantias. C. de dignita. ex quo malè faciebant ciues Diuionenses, qui volebant cōpellere senatores seu consiliarios parliamenti Diuionensis ad aliqua munera oppidi Diuionen.

Et sub his senatoribus cōprehenduntur patritij & consules vsq; ad omnes illustres, quia hi soli possunt dicere sententiam in senatu. l. fi. §. primo. ff. de senato.

Aduerte tamen, q; appellatione populi continentur etiam senatores. notatur per Inno. & alios, in c. sedes. de re scriptis. Et horum magna est autoritas, vt l. humanum. C. de legib. glo. in §. cōstat autē. in verbo, sed & plebis ciuitas. insti. de iustitia & iure. Et hi possunt facere legem. l. nō ambigitur. ff. de legib. & senatu. con. notatur per Ioan. Fabri in l. fi. C. de senatoribus. hodie tñ cūm condere legē sit vnū de referuatis principi, & sic solus rex in suo regno leges cōponit: ipsi verò consiliarij bene condunt circa ordinatiua litis, aut reformant stylum curiæ, aut addunt.

Decimatertia consideratio erit, quia offendentes tales cōsiliarios principis cōmittūt crimen læsæ maiestatis. l. quisquis. C. ad legē Iuliam maiestatis. & vidi Guidonē Papæ. q. cccxliij. in fine. & dixi supra in ix. cōsideratione huius partis. Quæritur si dicatur vni ex talibus cons

filiarijs, si non esset ob reuerentiam officij tui & regis, bene te castigarent. dicit ille, non respicias regem: nec cures de officio, sed defendas te si potes, & deponit vestes & insignia regis. iste eum acriter verberauit, nunquid in poenam verberatis, senatorem aut officarium regis incidat? Videtur q̄ non, argumen. l. quauis, ff. de in ius vocan. & quia hic videtur cessare interesse partis, ergo & regis. l. ij. ff. si quis in ius vocatus non ierit, & hanc opinionem tenet G. de Cug. in dictal. quamuis.

In contrarium videtur facere l. ij. §. v. c. p. deo. ff. de iniurijs. eo quia ille a se abdicare non potuit officium regis. l. legatus, ff. de offi. procōsulis. l. ff. C. de defenso. ciuitatum, & hanc opinionem tenet Io. Fabri in l. seruus, C. de poenis, & ita tenui in cōmentarijs nostris super cōsuetudinibus ducatus Burgūdię, in titu. des iustices, §. viij. in gloss. simple rescouffe, versicu. septima conclusio, hanc quæstionem examinavit Alberi, in suis statutis, q̄one xliij. sed nescit in quā partem inclinare.

Et senatores dicuntur à senio, eo quod soli senes ad tale officium eligi debent, quorū institutionem Romulus Romanę vr̄bis cōditor primò inuenit: vt supra dixi in. d. ix. cōsideratione huiusce partis. Et ideo sapienter dicebāt Innocen. & Bal. in c. j. de renū. q̄ plus valet vmbra senis q̄ ensis iuuenis. De quorū seniu pręminentia vide G. Benedicti in sua reperi. c. Raynutius. in verb. adiectę impub. de testamen. & dicam latius infra.

Et ideo nescio quid dicendum de quibusdam consiliarijs nostri temporis nouiter institutis & creatis in parlamento, quos video ad dignitatem promoueri in ætate xx. aut xxv. annorū mediante pecunia, aut alia via nescio quali, nisi q̄ difficile sit q̄ quæ malo inchoantur principio, vix bono peragantur exitu. ex quo si malè oīa gubernentur nō potest aliud dici nisi q̄, Consilium iuuenum Roboam fecit egenum. iij. Regū xij. c. militib; propono versus sequentes morales.

Roma vetus veteres cū te rexere quirites,

Nec bonus immunis, nec malus vllus erat.

Defunctis patribus successit praua iuuentus,

Consilio cuius præcipitata ruis.

Et quod consilium senum sit, consilio iuuenum præferendum & magis laudandum, vide Guill. Benedicti in loco hic ante allegato, cuius dicta & temporis nostri gubernacula taceo, cū omnibus sint nota: & melius est in his tacere quā male loqui, cū ex plurimis pauca exprimere sufficiat. Et quia hic materia senum & iuuenum non se offert, nisi quodammodo extraordinariè, ideo non aliter insisto.

Ex duabus proximis cōsiderationibus infero vnum, q̄ curia parlamentalis Franciæ est prima & principalis omnium curiarum, & sic si per modum curiæ congregatæ & conuocatae incedat, & in actu in quo tota curia representantur, præcedet omnes alias curias. Et licet generales Franciæ, aut præsidentes in camera computorum videantur esse maioris dignitatis, q̄ consiliarij de per se, cū sint primi, & præsidentes in eorum curia, non tamen in congregatione prædictarum curiarum debent præcedere consiliarios curiæ parlamenti: imo nec grapharios eiusdē curiæ, ex quo tota curia tenet primum locum honoris, omnes curialistæ seu ministeriani illam sequuntur, & sic præcedunt etiā ipsos præsidentes computorū, qui sunt de secunda curia, & sic de secundo loco honoris: argumento eorū, quæ supra deducta sunt in quarta parte, in xxxij.

consideratione. vbi dixi q̄ canonici ecclesiæ cathedralis, qui nō sunt in tanta dignitate de per se, quantū abbates, si tamen incedat processionaliter in congregatione ecclesiæ cathedralis & aliarum, præcedūt abbates, & quæcūq; alia collegia cuiuscūq; præminentia, exemptionis, aut priuilegij fuerint, cū sint de primo loco honoris. Ex hoc ergo inferitur, q̄ domini cōputorū si vellent incedere æqualiter cū curia parlamenti errarent, cū vellent incedere id quod nocuit lucifero, quia vellent fieri similes altissimo, quod naturæ repugnat. Sed adhuc non est sine dubio, an debeāt præcedere præsidem prouinciæ, vt j. in secūda proxima consideratione sequenti dicitur. Ex quo ad minus clarum est, q̄ etiam præsidentes computorum de per se non possunt præcedere dictos consiliarios, cū consiliarij sint illustres, prout & quæstores: sed hodie sunt de priori loco honoris in quo etiam secundus est maior primo loci honoris sequentis.

DEcimaquarta consideratio. Inter hos consiliarios, quia sunt quidam in magno consilio regis, quod dicitur cōsistorium, alij sunt in parlamento, quæ dicuntur tribunalia, est magna altercatio de præminētia istorum, vbi delictet, qui istorum sint præferendi: & quia Ioannes Mōtaigne, & Nicolaus Boërij satis super hoc in sudauerunt in tractatu quem fecerunt de autoritate magni consilij, ne dicta eorum transportem, & ne etiam volendo plus extollere aliquos ex his, ad dicta eorum me remitto, ex quibus vnusquisq; cogitare potest, & clarè decidere, quis illorum sit præferendus, & in quibus locis.

DEcimaquinta consideratio. Cū, vt satis claret, in hac parte sit mentio de statu iustitiæ sine qua regnū in se durare nō potest: cū, vt ait Augu. libro iij. de ciuitate dei. Quid enim sunt regna, nisi latrocinia vbi non est iustitia: & qua imperatoriam maiestatem oportet esse armatam & decoratam: vt habetur in proemio institutionum, & infra latius dicam.

Et neuter istorum statuum iustitiæ, scilicet & militiæ sine pecunia consistere potest, Vnde Philippus animam reipublicę esse dicit pecuniam (de qua plenè in finali parte, in liij. consideratione) cū nummus profectò pro his omnibus quibus homo indiget fideiubeat, & de publicis pecunijs officarijs iustitiæ salaria & militibus stipēdia assignari debēt, de quibus viuūt, ne subditos cōcutiant, aut deprædentur, secundū quod dictum est Lucæ iij. Nemi nē concutiatis neq; calūniam faciatis, sed estote cōtenti stipendijs vestris. Ideo introductus est tertius status in Francia, & in omni parte mundi, qui est status thesaurariorū: qui à quærendis & conseruandis pro reipublicę vtilitate pecunijs olim quæstores nominabantur, vt supra in præcedenti parte, in xvij. consideratione incip. ad thesaurarios. & olim primus honoris gradus quæstoris erat, vt dicit Cicero in orationibus, & hodie tales apud nos sunt generales Franciæ, qui habent sub se thesaurarios, qui tamen omnes sunt sub camera computorum, vt refert G. Benedicti in re petitione c. Raynutius. in verbo, & vxorē nomine Adelasiam. numero ccccx. extra de testamentis.

Sed quoniam hic solum intendo facere mentionem de magistris computorum (cū tales sint iudices & officarij iustitiæ) ideo reliquis præmissis dicendum videtur, quod præsidentes computorum hodie sint subrogati loco procuratoris Cæsaris, cuius officium consistit de iure in iudicando. l. ij. C. si aduersus fiscum, & qui cognoscit de rebus tangentibus, & de venditionibus fiscalibus

Alcalibus seu de dominio principis, vt habetur in rubrica vbi causæ fiscales. & in l. n. C. si aduersus fiscum. Et iste dicitur comes rerum priuatarum. l. si quis. & l. vniuersi. C. vbi causæ fiscales. Ex quo textu sumendum est, qd præses prouinciæ est maior præsidente computorum. facit l. iij. C. de officio præsidis. imo per illum textum, in dicta l. procurator. non habent potestatem condemnandi aliquem ad poenam, quod tamen hodie vsurpant ex potestate (vt dicunt) sibi à rege concessa.

Dicunt tamen aliqui, qd cum sint illustres, vt l. ij. C. de officio quæstoris. etiam comes rerum priuatarum, vt est tex. in dicta l. si quis. & præses prouinciarum tantum clarissimi, vt supra ista parte, in quinta consideratione, qd debent præferri illis, sed illi textus loquitur tantum de quæstoribus qui dicuntur generales finantiarum apud nos, & sunt illustres: ideo tales præferri possunt præsidibus puinciarum, sed non præsidentes computorum, qui tantum dici possunt spectabiles, vt dixi in præcedenti parte, in xvij. consideratione incip. de alijs officarijs. ex quo sunt loco procuratoris Cæsaris, vt ante dictum est.

Et iste procurator Cæsaris differt à procuratore fisci: quia procurator Cæsaris est ille qui administrat redditus prouenientes ex bonis quæ princeps habet tanquã bona priuata, vt est domaniũ. Procurator autẽ fisci est ille qui administrat bona principis, quæ cõuertuntur in vsus publicos: vel, vt dicit Pau. de castro in l. prima. C. vbi causæ fiscales. quia officium procuratoris Cæsaris est qd consistit in iudicãdo, dicta l. ij. C. si aduersus fiscum. vt sunt domini computorum. Nec consistit in poenarum impositionibus. l. ij. ff. de officio procura. Cæsaris. & iste est de quo hic ante dictum est, qui est præsidens in camera computorum, qui aliquãdo officio præsidis vtitur, prout dicit tex. et ibi Salice. in l. procurator. C. vbi causæ fiscales. Procurator verò fisci est qui causas fisci agit & procurat, & quandoq; vocatur curator reipublice. l. curator. C. de modo multarum. quãdoq; logista, id est rationalis. dicta l. curarator. & de isto infra dicemus in hac parte, in xxxiij. consideratione. vbi fit mentio in quo loco sedere debeat inter aduocatos.

Etiam de prædictis magistris computorum videatur Budeus in titu. ff. de offi. quæstoris. & illos præfectos rationiorum vocat. Iacobus Rebuffi vocat eos magistros scriniorum, vt habetur per eum in rubri. C. de magistris scriniorum, li. xij. & dicit eos esse spectabiles. Pyrrhus verò in tractatu de quæstorij magistratibus dicit, qd Imperator eos vocat præsidentes sacris ærarijs per text. in l. vlti. C. de aduoca. fisci. Ab eorum tamen sententijs appellatur ad parlamentum, ex quo sunt inferiores dominis de parlamento. Cùm nõ oporteat ad cõpares iudices appellaciones referri: sed à minore iudicio in maius tribunal ascendere, vt dicit tex. in authen. de appella. & infra quæ tempora. §. illo videlicet. collatio. iij.

Et in ista camera computorum sunt alijs officarij, qui dicuntur tabularij, quibus æquiparantur clerici cameræ computorum (quos audientarios vocamus) de quibus per Iacobum Rebuffi in l. insiar. C. de iure fisci, libro decimo.

Decima sexta consideratio. In supremis curijs, tam cõsistorialibus q̃ parlamẽteis sunt grapharij, hoc est scribẽ, qui etiam habent dignitatem vltra alios sedium regalium, & inter hos primi sunt, cùm spectabiles dici possunt, & sic videtur quod præcedere debeant præses pro-

vinciarum, hoc est Balliuos & Senescallos, quod non est dubium in loco eorum iurisdictionis, sed nõ in loco iurisdictionis magistratus dictorum Balliuorum, quoniam sibi quoscunq; præcedere debent. pro quo l. iij. ff. de officio præsidis. & j. hac parte dicitur, in xxxiij. consideratione. vbi dicitur quod gerentes magistratũ generaliter in suis iurisdictionibus, ceteris sunt præferendi. Et, vt dicit Iacobus Rebuffi in rubri. C. de magistris sacrorũ scriniorum, lib. xij. secundũ Bar. & Andr. de Barrul. magistri scriniorum sunt notarij magnę curię principis, quibus potest æquiparari magnus notarius magnę curię parlamenti Parisius, qui vulgò vocatur grapharius vel notarius principalis principis, qui tenet registrum seu regestum literarum, & tales dicuntur proximi sacrorum scriniorum. Sed pro clariori intelligentia horum graphariorum, seu scriniorum sumenda est doctrina Iacobi Rebuffi. in l. prima. C. de proximis sacrorum scriniorum, libro duodecimo. vbi dicit qd tria sunt scrinia, siue camerę in quibus reponuntur scripturę principem tangentes: in vno scrinio, seu camera ponuntur epistolę seu literę quæ per principem alijs mittuntur, seu ab alijs mittuntur principi. Et istud est officium secretariorum principis, de quibus supra dixi in parte præcedente.

Et licet plures in curia principis secretarij instituatur, tamen vnus est magis secretus & continuus principi, qui est & reputatur præpositus huius sacri scrinij: quia præponitur alijs scrinarijs, hoc est alijs secretarijs. Etiam vocatur proximus, quia plus se approximat & appropinquat principi, q̃ alijs secretarijs: & qui habet principalem custodiam vnus scrinij seu camerę, vbi tales sunt scripturę, & literę reponuntur, cùm talis sciat arcana, & secreta principis, vt l. proximos. C. de proximis sacrorum scriniorũ. & est apud nos hodie & à multis annis, scilicet à tempore Caroli octauj vsque nunc dominus Robertet, qui præest & semper præfuit in talibus omnibus secretarijs regni, & meritò, cùm non fuerit repertus excellentior eoin talibus.

Vel, vt dicit idem Rebuffi, erat aliquis istis literis custodiendis præpositus per principem secundũ scrinij suę camerę, vbi tales sunt scripturę & literę posite, cùm talis sciat arcana & secreta principis. Et dicitur scrinium locus vbi solent libri vel chartæ recondi, tanquã cancelli quidam, vt in l. librorum. §. libris. ff. de legatis tertio. Et sic cùm in palatio summo erant duo latercula, puta magnum & minus, id est duæ camerę, magna & minor, & istud erat minus laterculum, seu minor camera, in quo vnicum erat scrinium, in quo sacre dispositiones recondebantur: hoc est principum legales constitutiones, seu ordinationes, quæ vnã cùm codicillis, hoc est literis officiorum imperialium quorumcunq; etiam militarium recondebantur: vt facit textus in. §. primo. in authenti. de mandatis principum. collatio. iij. vbi optimus textus. Et quod codicilli militarium officiorum ad sollicitudinem pertineant quæstoris in eodem minori laterculo, videtur extum in l. prima, iuncta l. secunda. C. de officio quæstoris. Et quod cum legalibus libris codicillis, id est literis officiorum debeant obseruari in ipso minori laterculo, vide tex. in dicto §. primo. ibi: vnã cùm codicillis, in authen. de mādatis principum. quod quidem laterculum de quo in illo. §. primo scribitur, erat minus, quod apparet ex l. ij. C. de officio quæstoris. & sic in illo minori laterculo erant tantum illa duo scrinia, quę pro vno habebantur,

Septima Pars

vt dictum est. In laterculo verò maiori erāt tria scrinia, vt statim dicitur, & in hoc laterculo minori erat vnū quod erat distinctum duobus, vnum pro libris legalibus, alterum pro codicillis: licet vt videtur tenere Petrus Cothereau in suo schedulari magistratuū, in tit. de quæstore palatii, & cancellario Franciæ, qd' non distincti essent scriniarij librorum principis, & codicillorum: sed permixti essent tantum quatuor scriniarij libris & codicillis deseruiētes in scribendo & dictando, & reuoluendo, & excipiēdo, seu registrando, qui quatuor antiquarij (vt putat idem Cothereau) sunt, de quibus loquitur text. in l. hac parte. C. de proximis sacrorū scriniariorū, lib. xij. Mouetur, nam ibi dicitur q' quatuor antiquarij scriniariorum, seu secretariorum memorialium segregabantur à generali scrinio memoriæ, & ei nō obsequiebantur: sed specificè erant istorum antiquorum quatuor scriniariorū partes. Et isti quatuor antiquarij habent permixtū munus ad obsequēdum libris & codicillis: quiquidē antiquarij dispositionū adæquantur nostris cōmendatorijs secretarijs, quibus dictatio & transcriptio codicillorum seu literarum regiarū incumbit. Alij verò sunt secretarij Libelleñ. Alij memoriales. Alij epistolares: de quibus ibi amplè per Petrū Cothereau. Sed talis triplicitas apud nos obseruatur, cum tantum apud principem & in aula ipsius ad illi deseruiēdum seu obsequēdū sint prædicti quatuor antiquarij, qui dicuntur, les secretaires des commandemens.

Alij verò obsequuntur, & deseruiunt tantū consistorio, & sic cancellario (qui est principalior illius) & in his quæ concernunt iurisdictionem seu iustitiam, non in his quæ concernunt res priuatas principis, Et isti sunt de magno laterculo seu de magna camera, in qua sunt tria scrinia memoriæ, scilicet epistolarum, & libellorum. Ista probantur in l. prima. ij. ij. & iij. C. de proximis sacrorum scriniariorum. Et de primo scrinio vbi reponebantur literæ, dixi hic ante: de secundo verò vbi reponebantur scripturæ libellorum & cognitionum potest poni exemplum. Parisius in camera parlamenti vbi reponuntur tales scripturæ qui magistri parlamenti dicuntur sunt ibi plures, sed sunt ibi quatuor præsidentes, qui præponuntur alijs magistris parlamenti, & habent ibi præsentiam, qui possunt appellari vno respectu præpositi huius sacri scriniij, hoc est cameræ parlamenti, & hoc etiā iure vocantur proximi: quia magis se approximant principi. Sed quia istud exemplum non est bene conueniens, ideo aliud ponit magis quadrans, scilicet in graphario curiæ parlamenti, qui præponitur & præest omnibus scribis illius curiæ, & sunt tres principales: vnus qui dicitur grapharius ciuili. Alius criminalis. Alius præsentationū: & sub eis sunt alij quatuor qui in absentia eorum signant, & quilibet illorum principalium habet suum scrinium seu suam cameram, quam burellum vocant.

Et ibi vocantur præpositi dictæ cameræ, seu magistri dicti burelli, seu proximi sacrorum scriniariorum: vt dicit Iacobus Rebuffi in dicto loco.

De tertio verò scrinio, in quo sunt magistri computorum præpositi, non hic repeto, cum ante dixerim.

Aliud est scrinium in palatio regio Parisius seu camera, in qua sunt repositæ scripturæ tangentes antiquitates, & notabilia facta regni, quod scrinium vocatur camera thesauri: & destinatur ibi vnus principalis præpositus, seu præsidens pro gubernatione seu custodia illius camere, tenens clauem principalem illius camere, & præponi-

tur alijs etiam habentibus alias clauēs illius, & qui etiam proximus vocari potest, cum se magis appropinquat regi q' alij. Et tales proximi seu præpositi sacrorum scriniariorum eisdem honore & dignitate funguntur, quibus vicarij principis, & ex eo tempore quo officium proximatus sunt adepti. l. prima. C. de proximis sacrorum scriniariorum, libro duodecimo. Et isti possunt salutare principem, & sedere in iudicio cum iudicibus. l. in sacris scrinijs. la prima. de proximis sacrorum scriniariorum. C. eodem libro.

Et aduerre q' isti secretarij propriè sunt adiutores cancellarij, vt dicit Petrus Cothereau in suo schedulari magistratuū, c. de auditorio principis, & debent esse septem, vt ibi dicit, vt facit textus in l. comperimus. C. de proximis sacrorum scriniariorum, quorum primus inter omnes est audientarius apud nos, qui æquiparari potest mello proximo, de quo in l. peculiari. C. de proximis sacrorum scriniariorum, qui dicitur prior illorum qui erant adiutores quæstoris.

Decima septima consideratio. Post principales officarios supremarum curiarum videndum est de alijs pluribus iudicibus ordinarijs, qui sunt apud nos. Et primò de præfecto vrbis, qui à quibusdā adaptatur præposito Parisiensi, & Tholosani eum volunt adaptare viguerio Tholose, quod non credo: sed in quātum possit adaptari præposito Parisiensi videtur q' sit magnæ auctoritatis, dignitatis & excellentiæ, cum præfectus vrbis sit illustris, vt supra ista parte, in secunda cōsideratione dictū est. Ideo etiam præpositus Parisiensis illustris esse debet per huiusmodi adaptationem, & talis æquiparatur de iure præfecto prætorio. l. j. C. de præfectis prætorio siue vrbis & c. libro xij. dicit tamen Purpuratus in l. j. numero xcvj. ff. de officio eius cui mandata est iurisdicō. q' huius præfecturæ simulachrum apud nos non videtur, cuius iurisdictionē ad prætorē translata esse autor est Fenestella. Capitaneus tñ ciuitatū, qui apud nos videtur, quorum tanta nō est potestas, vt tradit Iacobus Rebuffi in l. j. col. ij. in fine. C. de mulieribus in quo loco & c. lib. x. huic præfecto vrbis non sunt æquiparandi. Ego autē dico q' huic posset æquiparari capitaneus iustitiæ Mediolani, cum præfecto prætorio æquiparetur: cū ab eo, prout nec à præfecto prætorio appellatur: et ita vidi tpe quo assidebā magnifico do. Roberto de Pardines capitaneo iustitiæ Mediolani, tempore quo illustris dñs Carolus de Ambasia erat locūtenens generalis in Italia pro Christianissimo Francorum rege.

Decima octaua consideratio de prætoribus tractatis, qui sunt spectabiles, vt supra ista parte, in iij. cōsideratione dixi: & tenent omnes in l. j. ff. de officio eius cui mandata est iurisdicō. sed quibus adaptari possint incertū est, cum tales prætores potestatem haberent legem cōdendi, seu ius quod honorarium appellabatur. §. prætorū. instit. de iure naturali, gentiū & ciuili. Et in vrbe prætor à præfessendo nominatur, cui consulū insignia cōcessa sunt, vt tradunt Pomponius Ietus & Fenestella, libro de magistratibus, ca. xix. Et, vt Varro scribit, prætor dictus, quia iure præteret: qui iura condere, vt iam dixi, & abrogare institui, solus poterat, & in causis ciuilibus, criminalibusve summum imperium obtinebat, vt tradunt Moderni, maxime Zasius in l. ij. §. cumq' consules. ff. de origine iuris. Ideo dicit purpuratus in dicta l. prima. numero cccij. q' Bar. meritò eum æquiparat senatoribus & præfecto prætorio in l. omnes populi. iij. questione j. principalis. ff. de iustitia & iure, & ideo non videtur, q' omnes alij essent si-

miles,

miles, cum solū ibi loquatur de prætorē vrbis, vt dicit do-
minus meus Iason in dicta. l. prima. ex quo malè videtur
æquiparari ducibus, marchionibus, comitibus, & episco-
pis, qui non possunt eo modo statuere. c. cum inferior. ex-
tra de maio. & obediē. & hoc nisi essent vicarij principis
vel præscripsissent iurisdictionē, merū & mixtum impe-
riū, & principi reseruata: vt declarat Aretinus in l. stipula-
tionū aliæ, in prin. col. pe. ff. de verborū oblig. quo casu
tales essent illustres, vt dicit idē Purpuratus in dicta l. pri-
ma. numero ccv. vbi facit illam differentiam inter præto-
rem vrbis, & alios, quam etiam facit Bald. in l. receptitia.
C. de non numerata pecunia. Et ideo (vt idem Purpura-
tus ibi, in sequenti numero voluit) difficile videtur reperi-
ri inter magistratus nostros qui æquiparetur huic præto-
ri, quicquid de potestatibus nostri temporis dicant Bald.
& Barbatia in rubrica. C. qui admitti. Maxime quia nul-
lam habet auctoritatem nisi quatenus eis est attributa per
statuta seu rescripta constitutionū, vt tradit Bal. in authē.
cassa. colla. prima. C. de sacrosanctis eccle. quamuis largē
omnis magistratus possit dici prætor, vt dicit Bald. in l. fi.
in prima quæstiōe. C. de ex dilictis actio. & Decius in l. vbi-
cūq; per illum textum. ff. de reg. iuris. Huic prætori vrbis
ita possunt adaptari præpositus Parisiensis, & viguerius
Tholosanus, sicut præfecto vrbis: nisi in hoc quod non
habent auctoritatem cōdendi ius, nisi in his, quæ respiciūt
stylum iurisdictionis eorum.

Decimanona consideratio. Præsides prouinciarum
per Specula. in rubrica de iurisdictione, omnium iudicium.
versicu. minimi. & per Bar. in l. prima. à quo ibi nemo dis-
crepat. ff. de officio eius cui mandata est iurisdictione. tatum
clarissimi dicuntur, & in quarto gradu, qui dicitur mini-
morū ponuntur. Et q; præses prouincię sit clarissimus, est
textus in l. ij. in fine. C. de delatoribus, lib. decimo. Et talis
etiam est rector prouincię, bonus tex. in l. nemini. §. j. C.
de aduoc. diuerso. iudiciorū. & qui apud nos dicitur Bal-
liuus, & in multis locis Fracię Senecallus, quicquidē rector
prouincię dicitur clarissimus, vt est tex. in l. vnica. §. sin au-
tē post. C. de raptu virginū & c. & dixi supra ista parte, in
v. cōsideratione. Nec tenuis est hic titulus, vt dicit Purpu-
ratus in d. l. prima. nume. cclvij. maxime in superlatiuo
positus. Cū dictio clarus sit figuratē posita & pro insigni
atq; excellenti accipiatur, eumq; denotet, qui veluti fulgo-
re quodam famæ resplendet, ita vt perinde sit, ac si dica-
tur excellentissimus præses prouincię, & dicitur iudex or-
dinarius. textus in l. eos, in principio. C. de modo multa-
rum. & in l. omnes. §. primo. C. de episcopis. Et licet multa
iura dicant præses clarissimos, per hoc tamē non ex-
cludunt quin esse possint in superiori gradu. Nam etiam
senator dicitur clarissimus. textus in l. ij. C. de his qui ve-
niam ætatis impetrauerunt, qui tamen in primo gradu su-
per illustrium positus est supra in hac parte, in prima con-
sideratione, ad finem. Et præfectus prætorio clarissimus
appellatur, & pro hoc Purpuratus allegat authentic. de Bi-
lifarior vicario consulis. colla. ij. sed puto voluisse allegare
in authentic. de mensura ordinandorum, in fine. colla. ij.
quem tamen fore illustrem nemo vnq; dubitauit, vt etiā
dictum est in hac parte, in ij. cōsideratione. Et prætor di-
citur clarissimus in l. j. in prin. C. de tutoribus vel curato-
ribus illustrium & c. qui tamen inter spectabiles ponitur,
vt in cōsideratione præcedente dixi. Etiam proconsul
dicitur clarissimus, vt in l. & si superior. C. ex quibus cau-
sis infamia irrogatur. & tamen spectabilis est, vt superius

ista parte in dicta iij. cōsideratiōe probatur. Similiter Co-
mites dicuntur clarissimi, vt in l. j. C. de aduocatis diuerso-
rum iudicum. & tamen prædictos monstrauimus esse spe-
ctabiles supra in v. parte, in xlviij. cōsideratione. & in su-
per dicta iij. cōsideratione. Ideo Alciatus in l. j. C. de per-
fectissimatus dignitate, lib. xij. & lib. iij. disputationum. c.
iij. bene se resoluit in his altercationibus, dicens non fuisse
firmas magistratibus ipsis dignitates: sed solitas con-
cedi secundū merita personarum, & considerata plerūq;
loci cui præerant qualitate. Licet non neget hoc crebrius
fuisse verū, quod à doctoribus tradit, & post eū Purpura-
tus in d. l. j. nume. cclxij. sic cōcludit, q; cū appellatio præ-
sidis generalissima sit, sic q; largissime accipitur pro eo q;
præeti alicui rei, vt per textū in l. j. & ibi glo. j. ff. de officio
præsidis. Largē qn dicitur præses prouincię, & sic præses
secundū varias potestates diuersimode pot in his magis-
tratuū gradibus collocari, ita vt aliquis reperiri possit, q;
inter illustres cōnumeretur: vt in præsidibus seu præsidēti-
bus parlamētōrū, de quibus supra ista parte, in ix. cōside-
ratiōe. Et hoc propter concurrentē quo ad quædā autori-
tatē præfecti prætorio, & q; specialiter principis est cōsi-
liarius, ex quibus illustratur. Sed quicquid sit, præses pro-
uincię maius imperiū habet oibus post principē. text. in
l. præses prouincię, quę est tertia. ff. de officio præsidis. Etia
quandoq; perfectissimatus dignitatē dicitur habere, vt di-
cit Purpuratus in dicto loco, nume. cclxv. cū tribus se-
quentibus. Et q; præsidis nomē generale sit ad omes magis-
tratus prouinciarū rectores, vide Petrū Cothereau in suo
schedulari magistratuū ciuiliū. c. de præsidibus prouincia-
rū. vbi amplē de his. Dicit tamen Budęus in l. si in aliquā.
ff. de officio proconsulis, q; balliuus seu senecalli dicuntur præ-
fecti aut etiā iuridici, & non cōtinentur nomine proconsu-
lis nec præsidis, quia in Gallia nō sunt prouincię sed pro-
uinciolæ. Itē quia ab his appellatur ad curias parlamento-
rū. Sed tuēdo communē videtur, q; vocari possint præsi-
des prouincię, nec est respicienda multitudo terræ, sed po-
testas. Itē à sentētia præsidis & proconsulis appellatur. l. ij.
& fi. C. de tēporibus & reparatio. appellationū. & in l. j.
ff. quis & à quo appelletur. Et aliqñ prouincia capitur pro
territorio, siue districtu, vt in authent. qua in prouincia. C.
vbi de crimine agi oportet. Et aliqñ vnus præsidatus dicitur
vt vna prouincia, præses enim erat caput prouincię, & ei
suberant plures ciuitates, vt in oibus. ll. quę faciunt men-
tionem de præside prouincię. Et si fuerint facti duo præsi-
des in eadē prouincia, censentur duę prouincię. l. si eadē.
ff. de officio assessorum. & non capitur hic, vt appellatio
ne prouincię veniat regnum seu regio, vt est Francia, Hi-
spania, Germania, Italia, & huiusmodi. de officio præsidis,
& q; iudicem oportet habere iuris & q; notitiam, volū-
tatem boni, & potestatem exequendi: & q; iuramento de-
bet esse legibus alligatus, & à fordibus munerum alienus,
vide in Policratico, libro v. c. xj.



Magesima consideratio. In patria nostra ducatus
Burgūdię habemus & alia officia seu magis-
tratus, qui dicuntur iudices Cancellarię cō-
tractuum ducatus Burgundię, quibus dicitur
præesse, qui apud nos dicitur gubernator Cancellarię con-
tractuum ducatus Burgundię, quod est officium ordina-
rium, & cuius iurisdictione ordinariē exercetur in ciuitatibus
& oppidis (in quibus ditiones seu præfecturę balliuorum
exercentur) per se, si velit, aut suos locūtenentes, & ab eos-
rum sententijs ad supremam curiam appellatur: & de isto

Septima Pars

etiam infra ista parte, in xxxviii. cōsideratiōe dicitur. Sed videndum est, quæ sit eius autoritas, & vtrum sit æqualis præfidi prouinciæ, seu balliuo, an verò inferior: & si sint in loco indifferēti, quis istorū præcedere debeat. Nam, vt videmus, sua est cognitio tantū ad cōtractus receptos sub sigillo cancellariæ ducatus Burgūdiæ, qui habent executionem paratam, ex quo videtur delegatus à principe ad vniuersitatē caufarum. Ex quo ergo est delegatus à principe, videtur esse maior præfidi prouinciæ, & sic balliuo qui est ordinarius. Cū delegatus à principe sit maior quocūq; ordinario, vt est casus in c. l. t. d. u. i. s. t. i. extra de officio delegati. melius probatur in c. pastoralis. de offi. ordinarij. & in c. sanè quia. de officio delegati. vt dicit Alexā. in rub. ff. de offic. eius cui mandata est iurisdictio. col. j. & hoc communiter tenetur. Ratio est, quia delegatus representat ipsū principem delegantem. c. sanè. le second. de offi. delegati. Abbas in c. decernimus. col. ij. de iudicijs. extra. Ideo eius volūtati se conformare debet. c. super literis. de rescriptis. limitando vt ibi per Decium v. notabili. & consil. cxliij. col. ij. Ideo Alciatus in paradoxis, libro ij. c. xij. disputat vter in iudicando dignior esset delegatus, an verò ordinarius iudex, & cōcludit delegatum: & vt dicit, licet doctores qui de hoc disputant nihil allegent, quod multum faciat ad propositum, ipse tamen allegat tex. in l. j. C. de officio vicarij. vbi si vicarius & comes simul cognoscāt de causa, vicarius tantū à principe delegatus preferendus est. facit doctrina Bart. in l. duo. ff. de re iudicata. vbi si ordinario iudici fuerit adiunctus delegatus à principe, qui alia sententiam tulerit quā ordinarius, quod sententia delegati vim obtinet, potiusq; ordinarij, cū delegatus sit dignior.

Ex quibus satis constat, quod cū in causis concernentibus executionem præcitam ex contractibus sub sigillo dictæ Cancellarij receptis datus sit delegatus à principe, siue tanquā collega siue etiam per modum priuationis iurisdictionis, quod videtur esse dignior, & sic ordinario præferendus.

Et ex his infert Alexan. consil. lxxix. inci. circa primū. col. iij. versicu. quis igitur in j. volu. quod delegatus papæ est maior episcopo, & delegatus ab episcopo est maior vicario episcopi in illa causa: vnde ab eo ad vicarium nō posset appellari. Romanus singulari cccclvij. incip. tu habes titulū & communem. tenet Guido Papæ q. cclxxij. & est bonum argumentum de delegato simplici ad vniuersitatem caufarum, vt per plura tenet Alexan. in l. more. ff. de iurisd. omnium iudicium. & Decius in c. cū causam. extra de appel. in fine.

Contrarium tū mihi videtur esse de iure dicendū hoc casu, videlicet quod dictus gubernator non sit maior nec dignior præfide prouinciæ, & sic balliuo, cū præses prouinciæ in ea prouincia in qua est, maius imperiū habet omnibus post principem, vt dicit tex. in l. præses prouinciæ. iij. ff. de officio præfidis. & dixi in præceden. cōsideratiōe, & talis gubernator cancellariæ est tantū iudex ad certas causas, creatus à principe in priuilegiū alteri. s. Philippo primo duci Burgūdiæ concessum, eo quia dux Burgūdiæ nō erat supremus, nec habebat talem potestatem, quod executiones factæ virtute sigilli sui haberent executionē paratā, quod obtinuit à rege, vt videlicet haberet iurisdictionē cancellariatus, quæ videtur dependere à Cancellaria Fraciæ, quæ tantæ potestatis est, quod instrumenta sub sigillo regio recepta, habent executionem paratam, ideo hoc casu nō videtur quod

fuerit solum delegatus, imo fuit creatus talis iudex ordinarius creando in hoc nouum officium, quod potuit facere rex, cū noua officia creare possit, vt dicit Alberic. de Rosate in l. studentibus. quæ est prima. C. de officio præfetti vrbis. Dixi in commento nostro super consuetudinibus ducatus Burgūdiæ, in rubrica. des iustices. versicu. Vnde nemo potest. & in hoc quando esset delegatus ad vniuersitatem caufarum, ex quo est perperuus, & non temporalis dicitur habere iurisditionem ordinariā, prout videmus de auditoribus Rotæ, qui sunt delegati ad vniuersitatem caufarum, tamen quia sunt perpetui habent iurisditionem ordinariā: quoniam quando cōmittitur vniuersitas negotiorum, dicitur concedi iurisdictio ordinaria. Ita Alexan. & domi. meus Iason, & post eos Purpuratus in l. more. col. vj. & vij. ff. de iurisd. om. iudi. Ex quo maxime hodie talis gubernator instituitur tantū ordinarius, & nō tantū delegatus, ita quod loquendo in suis mandatis & commissionibus non dicit se aliquid agere autoritate concedentis. s. regis, sed tantū ordinarius loquitur, ita quod pro ordinario habetur & tenetur: & in hoc nulla est dubitatio, quin non sit ordinarius, & datus cū ordinario in illo genere caufarū provenientium ex virtute sigilli, & sic videtur, quod possit æquiparari magistro celsus, qui dicitur clarissimus, vt in l. cōsulta diualia. C. de testamentis. Ex quo videndum est an sit datus accumulatiuè cū ordinario, an verò priuatiuè, ita quod ordinarius possit semper se introumittere de huiusmodi causis si per partes primò adeatur. Et videtur in hoc si æquiparatur magistro celsus, quod nō, vt est tex. in l. testamenta omnia. C. de testamentis. vbi Angelus multū se extendit circa huiusmodi dubiū, & dicit istū articulum multum esse intricatū, sed randè sic distinguit. Aut sunt plures delegati circa idem, & vni mandatur expeditio caufarū alterius ad eandem causam, quod omnibus alijs intelligitur denegata. l. cū procurator. ff. de iudicijs. alijs nil vel modicum operaretur tale præceptum. Quod dicitur idem si post tale præceptū alteri delegatur, vt dicit in pluribus procuratoribus successiuè constitutis æquiparando mandata adinuicem, vt dicit glo. in l. iudicium. ff. de iudicijs. coniuncta l. si quis cū procuratorio. §. si. ff. de procurato. & in c. j. de procurato. libro vj.

Quandoque sunt plures habentes iurisditionem vniuersalem ordinariā, & vna causa cōtēta sub illa committitur per superiorem vni ex ordinarijs, & tūc idem vt intelligatur delegata alijs: de quo dicit esse casum in terminis in dicto c. studuisti. extra de officio delegati.

Quandoque plures habent iurisditionem vniuersalem, & vnus habet iurisditionem in certa specie caufarum cōtēta sub genere, & deinde superior mandat de illa specie cognitionem fieri per iudicē habentem in ea specialem cōmissionē, & hoc casu similiter in omnibus intelligitur delegare, nisi in mandato aliud exprimat. & de hoc dicit esse textum in dicta l. j. C. de officio præfetti vrbis.

Quandoque contingit quod plures habent iurisditionem ordinariā vniuersalem, & certum genus caufarum indeterminate vel determinate, quo ad certum genus personarum committitur alijs, & tunc aut constat de intentione vtrum voluerit auferre habenti vniuersalē iurisditionem vel non, & tunc stamus sub certo. Aut verò non constat, & tunc cōmissio specialis fit fauore personarū, inter quas debet esse affectio, aut odio earum, aut sit fauore reipublicæ, aut dubitatur: si fauore personarum, tunc aut fauor est eis, quod intelligatur adempta omnibus alijs iurisdictio, & intellis

& intelligitur adempta: dat exemplū, si monachi vnius monasterij impetrent à papa certum determinatū visitatorē, quia ille solus visitabit & nō alius, sic intelligit quod habetur in l. quod in rerū. §. si quis. ff. de legatis primo. & ibi per Iacobum de Arena, vt in fratribus humilitatis de Mediolano. sic intelligitur quod habetur in l. fi. C. de appa-
parito. magistrorum militū, li. xij. vbi apparitores eorum habent certos iudices, & nō alios. l. fi. C. de iurisdī. omniū iudi. Si verò fauor est eis habere plures iudices, vt in scho-
laribus, & tunc non intelligitur alijs adempta iurisdītio, vt in authen. habita. C. ne si. pro patre.

Si verò eorum iurisdītio attributa est, vt in inquisito-
re hæreticorum deputato in aliqua ciuitate, & tunc nihil detrahitur iurisdītioni ordinarij, vt in c. per hoc. de hæreti-
cis, libro vj. & in c. statuimus. iuncta glo. Innocen. de offi. delegati, eodem libro vj. Ita dicit Angelus in d. l. testamen-
ta omnia. C. de testamētis. si fauore reipublicæ sit data ali-
cui aliqua potestas seu iurisdītio in aliqua specie causarum fauore reipublicæ: quoniam nō videtur esse adempta po-
testas ordinario vniuersali, eo quia expedit plures habere potentiam cognoscendi, & determinandi causas tam ciui-
les q̄ criminales, in authen. vt differentes iudices. & l. ij. C. vbi de crimine agi oportet. Ista est distinctio Angeli in d. l. testamen-
ta. ex qua videtur q̄ cū hęc potestas sit tam in fauorem ducis Burgundiæ, & suorum, etiam reipublicæ: & q̄ in concessione illius iurisdītionis nō est expresse adē-
pta potestas Balliui, qui est iudex ordinarius in talibus, & sic in fauorem reipublicæ, q̄ talis potestas iudicis Cancellarij non est data priuatiuē ad iudicem ordinariū, & sic ad balliū, qui ante huiusmodi cōcessionem etiam cogno-
scebat de huiusmodi executionibus præcis, sed tantū ac-
cumulatiuē, & quod ita de his cognoscit Balliuus, si præ-
ueniatur q̄ iudex dictæ Cancellarij: & ita se obseruat consue-
tudo apud nos. Non tamen præses valet eius iurisdītio-
nem impedire, vt in simili dicitur de defensore ciuitatis, in
authē. de defensoribus ciuitatum. §. nulla. collatione ij.

Et de materia amplissimè Barba. in d. c. studuisti. extra
de offic. delegati. ad quem vltra alios recurre: & in c. cū
contingat. col. iij. extra de foro competēti, vbi plures de-
cisiones & remissiones ad hoc allegat, quas videre poteris.

Et quicquid sit, concludendum est q̄ semper balliuus
est maior eo, ex quo dictus gubernator est tantum ordina-
rius in certo genere causarum, & balliuus maius imperiū
eo habet in tota prouincia sibi decreta, & ita est in obser-
uantia. & allego textum ad prædicta multum clarum in l.
nihil omnino. C. de palatinis sacrarum largitionum. vbi
dicit: reuerentia non solum ab inferioribus sed etiam à ma-
ioribus, & in prouincia degentibus rectoribus prouincia-
rum debetur atq̄ defertur.

Vigesima prima consideratio. Apud nos etiam sunt
aliæ diuersæ & penitus distinctæ iurisdītiones à iurisdī-
tione ordinarij balliuatus, & cancellarij contractuū
supra nominatis, qui etiam habent omnimodam iurisdī-
tione in certo genere causarum: vt sunt gruarij duo in
Burgūdia, quorum vnus dicitur gruarius Burgundiæ, &
habet cognitionem in sua gruaria in tribus balliuatibus
Diuionensi, scilicet Auxeti & montis. Alter verò est He-
duensis, qui cognitionem habet in balliuatibus Heduen.
Cabilonen. & Cadrellē. Et cognitio seu iurisdītio eorum
se extendit circa forestas, ligna & nemora principis, & de
forefactis in eis, & etiam circa aquas & flumina: & tales
etiam immediate subsunt curiæ supræ, ita quod ab eo-

rum sententijs immediate ad supremam curiam appella-
tur: & communiter solent tenere & exercere eorum iurisdī-
tione in auditorijs publicis: sed an tales debeant præ-
ferri balliuo semper, vsq̄ nunc non præfuerunt balliuus,
sed balliui eos præcedunt in quibuscunq̄ congregationis
bus. Sed ex præcedenti consideratione cogita an balliuus
posset cognoscere de forefactis, seu emēdis factis in lignis
seu nemoribus & stagnis regijs, cū isti habeant iurisdī-
tione ordinariam in certis rebus, seu in certo genere cau-
sarum. Audiui aliā magnum gruarium Franciæ, qui dicitur
magnus magister aquarum & forestarum dicentem,
q̄ isti gruarij erant sub eo sicut sunt alij in Francia, & q̄
volebat constituere locū tenentem generalē in Burgūdia,
qui nō subijceretur eis, sed nō credo quod potuisset fecisse,
ideo aliter non insisto. Et tales gruarij possunt dici præfes-
ti lignorum, seu forestarum, & aquarum. Et hac dictione
forestæ vtitur tex. in c. cū dilecti. extra de donatio. & ibi
gloss. j. exponit, q̄ foresta est locus in quo feræ includuntur,
& habet quis vsum venandi, sed hic generalius capi-
tur, etiam si in illo nemore non esset clausura, dummodo
sint arbores altæ, & vix illa loca carēt feris. Sed gruarij vo-
cantur ad similitudinem illorum qui antiquitus gruarij dī-
cebantur, qui aucupio principis præerant, hodie qui cu-
stodię & gubernationi forestarum & aquarum præfunt
& præficiuntur, vt dixi in commento nostro super consue-
tudinibus ducatus Burgundiæ, tit. des forestz & riuieres.
articu. vj. in fi. Et sic videntur esse præfecti, & in dignita-
te seu ordine spectabilium, secundū quod sunt commu-
niter alij præfecti, vt dicit Specula. in rubrica. de iurisdī.
omniū iudicum, ad principium. versic. mediij. Sed si hoc
esset verum, videretur q̄ præferēdi essent balliuus seu præ-
sibus prouinciarum, qui videntur esse clarissimi, vt sæ-
pè supra dictum est: licet etiā spectabiles dici possint, sal-
tem hi à quibus non appellatur. Nec credo q̄ gruarij nos-
tri sint spectabiles, sed in inferiori gradu collocabuntur:
verū bene crederem magnum gruarium Franciæ debe-
re præcedere balliuos & senascallos præter Præpositum
Parisiensem, qui æquiparatur præfecto vrbis, vt supra hac
parte, in xv. cōsideratione. Et iste est maior omnibus alijs,
& habet iurisdītione in palatio Parisiensi in mēsa mar-
morea.

Alia tamē vetustissima circa huiusmodi officia, & no-
tanda habet Cælius libro antiquarum lectionum xiiij. c.
vj. in fi. qui ingenium exercuit in laudabili tantę materiæ
descriptione: & ibi sylvarum præfecturam consulibus in-
iungi solitam cōprobat, & pro hoc primum citat Virg.
illud ex Buccolicis.

Si canimus syluas, syluæ sint consule dignæ.

Qua in parte (vt ait scientissimus poëta) morē respicit
veterem, quo consulibus sylvarum & collium iniun-
gebatur cura, ne compingendis seu fabricandis nauibus
materia vnquā deesset, quæ sanè prouincia minor diceba-
tur, vt à maioribus distinguereur, quas consulares dice-
bant. Proinde in Cæsare Suetonius ab optimatibus datā
scribit operam, vt prouinciæ futuris consulibus minimi
negotij. i. syluæ colleq̄ decernerentur. Apud iureconsultos
de prouincijs minoribus mentio est, in quibus syluarum
statuitur cura. hæc ille. Opinor, q̄ voluerit intelligere,
& allegare rubricam cū duabus eius ll. de cupressis,
& c. libro xj. C. sed in l. ij. interpretes, vt Lucas de Penna,
& Ioan. de Platea, ex illis verbis insertis in d. l. ij. ibi: sciant
absq̄ permissu magnitudinis tuæ arborē præcidendi vel

Septima Pars

transferendi licentiam denegandam: referunt ad permissionem præfecti prætorio, & non consulis, sed hoc non arguit inconculsè, quia non constat cui dirigatur illa lex, & sunt verba suppletiva à dictis interpretibus, in casu illius legis positio: & si ita esset forestarj nostri adhuc magis gloriarentur. Et in hac materia libet paululum spaciari. Certum est q̄ super illa l. secunda fundatur constitutio seu ordinatio regia qua cauetur, vt de forestis regijs nulli sit licitum incidere arbores, non merchatas ad mercham regis, nec eas collapsas alibi transferre absq̄ permissione forestariorum sub certa pœna, vt in simili notat ibi Barr. & post eum Ioannes de Platea: pro quo gloss. optima in verbo, saltui, in l. si serui vestri. C. de noxalibus actio. & hoc ex identitate rationis.

Etiam dicitur, quod quædam possunt cōcedi per istos forestarios seu præfectos sylvarum, quæ non possunt cōcedi per alios: vt etiam in simili ibi notat Ioannes de Platea, qui & ibi notat vnam arborem æstimari ad valorem vnus libræ auri, & multa alia, puta quando quis dicatur incidere arborem, & sic pœnam incurrisse: & si incidit tantum partem arboris & non totam, an incidat in pœnam incidētis arborem: & qui incidit geminam arborem vna copula cōiunctam, an punietur pro vna vel duabus, de quibus q. ad eum ibi recurre.

Vigesima secunda consideratio. Idem à simili vt in præcedenti consideratione dicendum esset de Granatarijs, qui tantum cognoscere possunt de sale, & de pluribus abusibus & damnis commissis circa illud: quoniam tales possunt dici præfecti salis. Sicut dicitur de præfecto annonæ, & de alijs præfectis, de quibus in præcedenti cōsideratione: aut forte comites horreorum, vt in simili vtitur his verbis text. in l. vnica. C. de pistorijs, libro xi. Sed cū hæc officia non sint principalia officia præfecti salis, sed sunt solum subalterna sub generalibus Franciæ: quibus data est omnimoda cognitio, potestas & iurisdictio de sale, tanquam sit de his in quibus rex habet plura iura, commoda, iudictiones seu gabellas, ideo tales subalterni officiales non sunt in tanta dignitate quanta principales: prout etiam videmus de receptoribus particularibus prouinciarum seu præfecturarum, qui dicuntur coactores, qui non tanta potiuntur dignitate, quanta & generales, & thesaurarij generales, & receptores generales, de quibus supra dictum est in parte præcedenti.

Quicquid tamen sit, isti granatarij habent iurisditionem & cognitionem in delinquentes super sale. Et ab eis appellatur ad supremas curias parlamentorum, prout de balliuo seu præside prouinciarum.

Et de his memorat Guaguinus in suo compendio super Francorum gestis, libro viij. c. ij. vbi ait. Cū multa & graua bella inter Philippum Valesium Francorum regem, & Edoardum Angliæ regem mota essent. Cū Philippo parum pecunia sufficeret, nouam exigendæ pecuniæ formam ex cogitat, qua sine cuiusq̄ conditionis discrimine omnes regnicolæ tenerentur. Sal quo nemo facile abstinet cōparari aliunde q̄ ex publicis, quæ instituerat prout prius vetat. Quod autem à mercatoribus aut emptum hæctenus, aut posthac emendum esset id ab ijs quos ad id negotium deputaret granatarios, per vices temporum prætio indicto distribuendum fore. Id tributi genus, & si graue multis visum est, ad hanc tamen vsque ætatem penditur, ingeniosum profectò (ait ille) inuentum, quo nemo à tributo liber est, & vnde ingens rebus pecunia

quotannis venit.

Vigesima tertia consideratio. Idem videtur esse dicendum de electis franciæ, qui habent suas certas & distinctas prouincias in regno, & cognoscunt de tributarijs, capitationibus seu collectis, de quibus etiam cognoscebat, & cognoscere poterat ante præses prouinciæ: vt tenet Petrus Cothrau in suo schedulari magistratuū ciuiliū, titulo de præsidibus prouinciarum. Et ibi scribit quomodo nomē præses est generale ad omnes magistratus, prouinciarum rectores, ex quo videretur dicendum, q̄ etiam tales iudices particulares habentes cognitionem & potestatem in certo genere causarū ultra balliuos & senescallos possent etiam dici præsides, quod non est dicendum ex ante deductis in præcedentibus considerationibus, cū talibus non sit attributa iurisdictio priuatiuè: sed accumulatiuè, ex quo (vt sæpè dixi) videntur iudices dati ad certum genus causarum.

Vigesima quarta consideratio generalis est, in qua dicogentes magistratum in loco sui magistratus & iurisditionis cæteris paribus ratione magistratus præferendi sunt omnibus alijs & in sedendo, cū honor debeatur in sedendo. Bald. in l. quoties. C. vbi senatores vel clarissimi. Iacobus Rebuffi in l. ij. C. de proximis sacrorum scripturiorum, libro xiij. Et debet iudex seu magistratus sedere in tribunali sublimior. c. episcopus xcv. distinc. Nam quodlibet tribunal habet plures gradus, primū videlicet & super premium, in quo debet sedere ipse magistratus seu iudex ad ius reddendum. Secundum & inferiorem, vbi recipienti sunt viri illustres, cū personaliter coram eo super criminali actione disceptatur. Tertium & infimum, qui reliquis altercantibus deputatur, vt patet in d. l. quoties. §. sedendi. vbi est tex. Et in secundo gradu seu loco debent sedere aduocati secundū eorum gradus prerogatiuam, vt infra dicam. facit. l. fin. C. de officio diuersorum iudicum. non autem in primo. l. ij. C. de offi. ciuiliū iudicum. vt sit deleris aliquis inter eos secundū Speculat. titu. de aduocato. §. v. incipi. hic dicendum. in princ. pro quo facit tex. in c. fin. incip. episcopos. xvij. distinc. Et quantumcūq̄ quis sit maximus & illustris, non est honor iudicibus sedere cum eis in tribunali. text. in authen. vt ab illustribus. §. sancimus. iuncta gloss. in verbo, indignè. collatio. v. Ita dicit Lucas de Penna in rubrica. C. de apparitoribus præfecti vrbs, libro xij. Et de laude & honore huiusmodi iudicum amplè scribit Rodericus in suo speculo vitæ humanæ, libro j. c. xij. q̄ tales sunt honorandi à cunctis mortalibus, imo etiam apud gentes plurimum honorabatur, vt ait Valerius. Quoniam Apollo requisitus de iustis magistratibus, respondit se nescire, virum deorum numero, an hominum aggregari deberent. A deo enim hoc exercitium apud eos illustre fuit vt illud omni potentatui præferrent. Quod enim, teste Cicerone, præclarior digniusq̄ inter mortales exercitiū excogitari potest, q̄ vnum hominem in republica reperiri qui communi vtilitati seruiat, qui communia pro suis, sua pro cōmunibus habeat, qui velit & sciat personam ciuitatis gerere, dignitatem, decus sustinere & c. vt ibi. Et non solum tales honorari debent, imo beati dicuntur, vt habetur Psalmo cv. qui faciunt iudicium & iustitiam in omni tempore. Tales enim ob dignitatem sunt honorandi. c. vt debitus. in gloss. j. extra. de appella. Specula. in tit. de aduocato. §. v. in princ. vbi dicit q̄ iudex debet sedere propter honorē, & aduocatus stare. tex. in l. quisquis. in fi. C. de potiulando. & idē

Specu. ti. de disputatio. & alleg. aduocatorū. §. vj. in prin. Imo iudices sunt nobiles, & acquirunt nobilitatem ex officio iudicis: intellige tamen de iudicibus principis, in loco ubi sunt iudices, vt est tex. & ibi Bar. in l. iudices. C. de dignitatibus, lib. xij. dixi in commento nostro super consuetudinibus ducatus Burgundiae, tit. des enfans de plusieurs lieuz. §. iij. in glo. j. versi. & ideo etiam. & j. latius dicam.

Aduerte, qd iudicis appellatione venit maior iudex, in authen. de iudicibus. colla. vj. & in authen. vt omnes obediant iudi. prouinciarum. collatio. v. Bald. in l. j. in ij. lectura. in prin. ff. de iurisd. omnium iud. & etiam ordinarius, vt in d. authen. vt omnes obediat. §. si verò alter. & ibi notat gloss. in verbo iudex. Et intantum honorandus est iudex in loco suae iurisdictionis, qd debet sedere in cathedra praeter omnibus alijs. tex. est in authen. de iudicibus. §. sedebunt. colla. vj. Imo, vt dicit Ange. ibi, coguntur sedere in cathedra. facit tex. in dicta authen. vt ab illustribus. §. sanctimus. colla. v. & in d. l. j. C. de officio ciuili iudicum. & d. l. fin. C. de officio diuerforum iudicum. d. l. quisquis. §. fin. C. de postulando. & d. l. si. §. sedendi. C. vbi senatores & c. Specula. tit. de sententia. §. iuxta. versi. item est nulla ratione modi.

Et talis sedes dicitur sapientiae & scientiae secundum Hierony. in tractatu de fide & credulitate. Et ad hoc legitur ij. Esdræ vij. c. qd Esdras stetit super gradum ligneum quem fecerat ad loquendum & legendum librum legis Moyfi. Et qui bene sederit super cathedram, honorem accipiet cathedrae: qui verò male sederit, iniuriam facit cathedrae. tex. in c. multi. xl. distinctio.

Intantum est etiam honorandus, qd inter alios debet habere ornamentum in capite ex veluto, serico, vel alio nobili panno: in circuitu cuius est circulus aureus, quod ornamentum proprie dicitur fascia: dictum fasciale, eo quia olim fasces erant lanistae. i. fasciolarum purpureae, quibus redimebantur coronae lauri, quas qui gestabant in summis fascibus. i. dignitatibus & magistratibus positi dicebantur. Et aliquando dicitur fascia & non fasces, vt in l. argumto. ff. de auro & argen. lega. Et tales deponebant iudices finito officio in aduentu successoris. tex. in authen. vt iudices sine quoquo suffragio. §. necessitate. in prin. colla. ij. Et tales olim iudices fasciati praerant oibus alijs, quorum praesentia terrorem oibus inducebat. Hodie verò apud nos & in parlamento Parisiensi, & in alijs parlamentis Franciae, tale ornamentum dicitur mortarium: vt dixi supra in prima parte, in ix. conclusione, in fine.

Intantum etiam tales iudices honorantur, qd doctorali cappa induuntur, quae infula dicitur, de qua in l. j. C. de tēpo. & reparatio. appella. & in l. fin. C. de primicerio, lib. xij. & in l. fin. in princip. C. de decurio, libro x. Et infula proprie dicitur ornamentum honoris, & est magna adiectio honoris deferenti: & dicitur infula quasi influa, secundum Cy. in l. fi. C. de quadriē. praescriptione. ex quo in ea influit dignitas, qua ornantur iudices & consiliarij. d. l. fi. C. de decurionibus.

Intantum est etiam honorandus iudex, qd filius iudex praefertur patri, vt refert Aulus Gellius in secundo nocturno Atticarum libro. c. j. vbi ait, qd filius in gerendo magistratu praefertendus est patri, & eidem pater cedere ac praestantior locum dare debet. Recitando historiam de clarissimo viro praeside Cretae prouinciae, qui cum ipse & eius pater Athenas ad visendum cognoscendumq; Taurum Philosophum adissent, ac inter eos qui potius sederet, ac

potior locum obtineret, disceptaretur, hanc super ea re Taurus perperse & ponderate tulit sententiam. In publicis locis atq; muneribus, atq; actionibus patrum iuratum filiorum qui in magistratu sunt potestantibus collata, interquiescere paululum & conuiuere. Sed cum extra rempublicam in domestica re, atq; vita sedeatur, ambuletur, in conuiuio quoq; familiari discumbatur, tum inter filium, magistratum & patrem priuatum publicos honores cessare, naturales & geminos exoriri conuenit.

Et ibi etiam narratur historia de filio Quinti Fabij maximi existente consule, qui patrem equo descendere iussit: de qua etiam apud Valerium maximum in titu. de institutis antiquis. Nam apud veteres Romanos instituto cauebatur, neminem equo insidentem ad consulem venire debere, sed honoris gratia antequam consuli appropinquasset, descendere, Cuius Valerij verba sunt haec. Idem Fabius a senatu legatus missus ad filium Consulium Suesam postquam animaduertit eum ad officium suum extra moenia oppidi processisse, indignatus quoq; quod ex libtoribus nemo se equo descendere iussisset, plenus irae sedere perseuerauit: quod cum filius sensisset, proximo licitori vt sibi appareret, imperauit. Cuius voci Fabius contumud obsecutus. Non ego (inquit) tibi summum imperium tuum contempsi, sed experiri volui an scires consulem agere: nec ignoro quid patriae venerationi debeatur, vt enim publica instituta priuata pietate potiora iudico. Facit quia contemnitur magistratus, ac regendi fragitur autoritas, dum nimium seruetur humilitas. tex. in c. quando. lxxxvj. distinctio. Ideo augere debet ex ingenio dignitatis statum & autoritatem, ne contemptibilis videatur. l. nec quicq;. §. circa. ff. de officio proconsulis & legati. & l. obseruandū. ff. de officio praesidis. & dixi in proemio huius libri.

Aduerte tamen quod omnia post religionem sunt ponenda, etiam in his in quibus summæ maiestatis decus conspiciendum videtur, vt in imperio, ita qd nullus ratione officij honoris seu magistratus seu consulari aut praetoria dignitate fungatur, consequi debet immunitatem, aut vacationem, seu excusationem praetendere debet ab officio & labore circa sacra impendendo, prout recitat Valerius, titu. de seruata religione. Exemplum de L. Furio Bibaculo, viro pij simul ac religiosi animi, qui praetor a patre suo collegij saliorum sacerdotum magistro iussus sex licitoribus praecedentibus, arma ancilia tulit, quamuis vacationem huius officij honoris beneficio haberet. Et ibi reddit rationem Valerius, quia nunquam dubitauerunt sacris imperia seruire, ita se humanarum rerum futura regimē existimantia, si diuinæ potentiae bene & constanter fuissent famulata. Et sic non est dedecus magistratibus, dum deferunt & portant capas sanctorum, aut pallium, seu velum corporis Christi in festo eiusdem, dum itur processionaliter per vices vrbis, apud nos Christianos.

Ad vnum etiam aduerte, qd iudices seu officiales principis, quoties contigerit celebrari festum vel congregatio nem in honorem principis, vel fieri focus publicae legitime, ob partam victoriam contra hostes, vel natiuitatem liberorum, vel pompam, seu processionem mandat fieri ob certam causam, debent huic actui interesse, per textum ad literam in l. si quando, C. de statutis & imaginibus. Et ideo cum ibi sint ob reuerentiam principis, vt ornamentum actui praebetur, debent alios praecedere.

Iudex etiam aduocatis in sua curia seu auditorio pos

Septima Pars

stulantibus præcipere potest, vt dent ei cõsilium in causis rãgentibus principem, vt dicit Iacobus Rebuffi in l. in sacris. §. per illũ tex. C. de proximis sacrorũ scriuorum, lib. xij. Et idem ibi notauit glos. per tex. in l. sancimus, in fine. C. de aduocatis diuersorũ iudiciorum. & c. pastoralis. §. j. extra de officio delegati. quod extende etiam in causis criminalibus secundũ Ioannẽ de Platea ibi, per l. custodias. ff. de publicis iudicijs. Et licet hodie aduocati non percipiant salaria ex publico, tamen salaria seu honoraria, que percipiunt à clientulis succedũt loco salariorum publicorum, secundũ Bar. in l. prouidendũ. C. de postulãdo. cũ illa percipiunt autoritate principis, & ad postulandũ admittantur cũ licentiã principis, seu suorũ iudicũ. l. petitiones in prin. C. de aduocatis diuersorũ iudicũ. l. nemini. & l. petitionẽ. C. de aduocatis diuerso. iudi. Scias tamẽ qd Paris de Puteo in tractatu de syndicato. in verbo, potestas. charta xxv. post longam disputationem concludit, qd nõ possunt cogi aduocati & iurisperiti consulere etiam pro filco sine aliquo salario, & ibi multum se extendit circa huiusmodi materiam. Apud nos seruatũ, qd coguntur dare consilium in causis criminalibus, quæ decidi nõ possunt per iudices sine consilio quatuor peritorum, secundũ ordinationes & constitutiones regias.

Et quia hic se ingerit occasio, pertractare libet quod recitat Cælius post Aristõ. lib. xij. lectionũ antiquarum. ca. xlvj. Ire verò ad iudicẽ ait, est ire ad ipsum ius, quia iudex esse debet veluti animatum ius. i. sanctus, inadulabilis, inexorabilis, erectus, terrificus. Nã Cicero in legibus, Magistratũ esse dicit legẽ loquentem: Legem verò mutũ magistratũ. Et ibi Aegyptium iudicẽ vice adagij intelligi scribit sanctum, nihil premio, nihil metu à iustitiæ semita digrediẽtem: & planẽ eum qui gratiæ nihil prorsus tribuit. Nã tu quis es, qui iudicas? Mala vtiq; audita te nõ moueant, aut passim dicta absq; certa probatione nunq; credas, sed ante audita diligenter inquiras, nec præcipitando quicq; agas, vt ait tex. in c. nullũ. xxx. q. v. Estq; talis iustitia ipsa iustior, & vel Stachane equior. Est autem doribus truciã. Non aberrabit vtiq; is à vero. Et, vt in veterum monumẽtis reperitur, Aegyptijs regibus ex præscripto legis antiquæ fuit iudices mox futuros iureiurando adigere, ne si rex quidem iniusti quippiam iniunxisset à virtutis medio non declinatos, neclineam omnino, quod dicitur motuos: quia patienter (vt ait Romanus pontifex. in c. si quando. extra de rescriptis.) sustinebimus, si nõ feceris, quod praua nobis fuerit insinuatione suggestum. facit. c. licet. xvj. q. iij. & l. nemo. C. de senten. & interlocu. omnium iudicũ. Etenim quandoq; per nimiam importunitatem petentium princeps nõ concedenda concedit. tex. in l. j. C. de peti. honorum subla. libro x. & c. cũ in iuuentute. extra de purgat. canonica. quæ res omnium cõfetur excellentissima, quãdo neq; hesperus neq; lucifer iranitet, sicut iustus vir.

Vigesima quinta cõsideratio. Quæ dicta sunt de balliui seu senescallis in supradictis cõsiderationibus, habent locum in eius locumtenentibus, qui sunt magistratus iustitiæ, & exercẽt iurisdictionem omnimodam: & eisdem honor talis & reuerentiã debetur, quæ & domino. tex. in c. vlt. xcij. distinctio. vbi est hoc verbum, locumtenens, dixi supra ista eadem parte, in x. cõsideratione. verficu. sed videretur.

Intellige tamen de locumtenentibus generalibus, qui resident & præsent in loco principaliori sedis balliuatus

seu senescalliã, cũ habeant officiu à rege qui est lex animata in terris, vt dicit tex. in §. si. in authẽ. de cõsulis. col. la. iij. & vigor iustitiæ secundũ tex. in l. prohibitũ, in fine. C. de iure fisci, lib. x. quoniam tales habent eandẽ potestatem, quam ordinarius ex codicillis hoc est literis officij, & per statuta seu ordinationes regias. Secus autem de locumtenentibus particularibus seu localibus in aliqua sede balliuatus qui est solum commissus ab ipso balliuo: quia licet talis honor eidem debeat & reuerentiã, vt tenet P. Francus in c. grandi. in v. notabili. de supplenda negligentia prælatorum. tamen non habet eandẽ potestatem, quia non habet cognitionem causarum meri imperij. Ita dicit Bald. in authẽ. sed nouo iure. in princ. C. de seruis fugitiuis, & sic locumtenens autoritate hominis non potest imponere pœnam sanguinis, sed locumtenens autoritate legis vel principis sic. glos. si. & ibi per Bart. in l. ij. C. de officio eius, qui vicem alicuius iudicis vel præfidi obrinet. Bart. in l. j. §. hi quibus. ff. de legatis iij. dixi in commento nostro super consuetudinibus ducatus Burgundia, in rub. des iustices. in glo. & droictz. in additione incipien. concordã prædictã.

Sed an tales balliui seu senescalli habentes locumtenentes possint exercere iurisdictionem in absentia suorũ locumtenentium aut commissorum, vel etiam in præsentia: dic quod sic, quando ambo sunt à lege. Nam locumtenentes generales, vt ante dixi, constituti & ordinati sunt à principe, qui est lex viua, & habent iurisdictionem vniuersalem, secus in alijs. Ita tenet Cardinalis Alexandrinus in §. ad hoc. versiculo pone capitaneus. col. ij. titulo. de pace iuramento firmata tenenda, in vsibus feoderum. Et ex dictis illius videtur quod dominus gubernator cancellariæ contractuum ducatus Burgundia (de quo ante xvij. cõsideratio.) ex quo habet commissos locumtenentes sub se perseipsum ad exercendam iurisdictionem suæ gubernationis, qd in eorum absentia non potest exercere illam iurisdictionem.

Vigesima sexta cõsideratio erit de iudice locumtenente criminali seu maleficiorum, qui in iure dicitur latrunculator: vt est textus in l. solemus dicere. §. latrunculator. ff. de iudicijs. sic dictus, quia de latronibus iudicat, vt ibi dicit glo. si. hic iudex in pluribus locis maximæ autoritatis & potestatis est, nam de causis criminalibus cognoscit: & quia præerat capitalibus causis & sententijs, ideo questor dictus est secundũ gl. pe. in l. vnica. ff. de officio questoris. Vnde Budæus in l. ij. ff. de origine iuris. dicit: questore enim est informationẽ facere, & legibus vindicare. A quo questio pro publico iudicio: accipitur etiã pro tormentis & inquisitione, vt in l. itẽ apud Labeonẽ. §. questiois. ff. de iniurijs. l. j. §. questio. ff. de senatuf. syllaniano. & toto titulo de quæstionibus. ff. & C. vnde decernere questionem dicimus: & iudex questionis prætor dicebatur secundũ Budæum, vel fortẽ præfectus vrbs, cuius magna potestas erat in criminalibus, vt in l. j. ff. de officio præfecti vrbs. Idem qui & questor, qui publicis iudicijs exercendis & maleficijs puniendis præerat. Virgi. questor Minos vrnam mouet. & Claud. questor in alto conspicuus folio pertetã crimina Minos. Et propriẽ cum hoc habet potestatem præfecti vigiliũ, cũ de nocte etiã per se & suã familiã circuit ciuitatẽ ad obuiandum criminibus, que cõmuniter fiunt de nocte. l. pe. ff. de offi. præfecti vigillum. In vrbe verò Romana est iudex ordinarius in hoc, qui dicitur barizellus, seu bilisarius. Mediolani verò dicitur capitaneus

pitaneus iustitiæ, sub quo aliàs assidebam. Parisius verò præpositus Parisiensis, & habet vtrâq; cognitiōem quo ad se, sed habet locumtenentes diuersos, iurisdictiones suas in Castelleto Parisiensi exercentes. Quippe vnus est, qui de causis criminalibus cognoscit. Alter verò de civilibus, & repecuniaria, pro quo facit textus in dicto §. laurunculator. In pluribus alijs ciuitatibus, & balliuatibus, seu senescallijs fuerunt etiam de nouo creati tales iudices seu locumtenentes, qui solum cognoscunt de dictis causis criminalibus.

Ex quo in hoc suboriri posset altercatio, quis istorum præcedere debeat: an iudex criminalis, an verò iudex civilis & ordinarius. Et videretur q; iudex criminalis, quoniam indifferenter de his cognitionem habet quæ sunt de merito imperio, vt est animaduertere in facinorosos homines. l. imperium. ff. de iurisdictione omnium iudicum. & quæ versatur in pluribus alijs casibus, quos enumeravi in commento nostro super consuetudinibus ducatus Burgundie, in rubrica, des iustices. Ex quo cum merum imperium dignius sit & excellentius alijs, quia officio iudicis nobili expeditur, & ad vtilitatem publicam, intersitq; reipublice ne delicta remaneant impunita. tex. in l. litavulneratus, ad finem. ff. ad legem Aquiliam. & in cap. vt fama. §. primo. extra de sententia excoicationis. cum pluribus alijs concord. per glo. in verbo, impunita. vtrubiq; adductis. Et ita etiam tenent doctores, maxime Purpuratus, nũ. ciij. in d. l. imperium. vbi expressè dicunt q; merum imperium concernit ea quæ respiciunt publicam vtilitatem, vbi expressè dicunt q; merum imperium concernit ea quæ respiciunt publicam vtilitatem. Alij verò duo, scilicet mixtum imperium & iurisdictione concernunt ea quæ respiciunt priuatam vtilitatem, ex quo præferendum est: & dicitur dignius merum imperium, cum publica seu communis vtilitas præferatur priuata, vt habetur primo Ethicorum in q. & l. vnica. §. penulti. C. de caducis tollendis. l. vtilitas. & ibi Lucas de Pēna. C. de primipilo, libro duodecimo. & per eundem in l. ex omnibus. C. de decurio. libro decimo. Et dicit dominus meus: lazon post alios in dicta l. imperium, quod ex quo imperium est dignius quam iurisdictione, ideo mixtum participans de vtroq; assumpsit nomen ab imperio & non à iurisdictione, ex quo dicendum est, quod merum imperium est dignius alijs. Et ideo iudices criminales videntur esse digniores iudicibus civilibus, & quod in loco indifferenti ipsi iudices rerum capitalium præcedere debent dictos locumtenentes civiles. Et vidi Mediolani iudicem maleficiorum (qui dicitur vicarius capitanei iustitiæ) præcedere potestate Mediolani, & omnes quoscunq; alios iudices à senatu inferiores, ita etiam quod tempore meo non subijciebatur senatui, cum ab eo nec eius sententia appellaretur: quod videmus hodie etiam in Gallia obseruari, cum à magno præposito seu generali domus regie, & à præpositis marecallorum Fraciæ non prouocatur, & tamen nullus est iudex in tota Gallia quicunq; sit in civilibus à quo non appelletur ad supremas parlamentorum curias.

Possent tamen aliqui dicere, q; locumtenentes generales, & ordinarij qui cognoscunt de omnibus causis civilibus sint digniores & præferantur istis locumtenentibus criminalibus: quoniam isti non videntur esse ordinarij sed delegati ad vniuersitatem causarum, cum de illis tantum cognoscere possint, nec de alijs se intromittere possint. d. l. solemus. §. laurunculator. ff. de iudicibus. Et dantur tales

tantum in subsidium ordinarij, & non priuatiuè, sed accumulatiuè. Cum omnis iurisdictione & criminalium & civilium causarum sit penes præsidem provincie seu balliuum, seu senescallum, aut præpositum: vt toto titulo ff. de officio præsidis. qui habent vicarios seu locumtenentes sub se distinctos. Sed iste rationes non mihi videntur veræ: quia huiusmodi locumtenentes non sunt delegati, nec habent iurisdictionem accumulatiuè ad alios locumtenentes, sed priuatiuè. Et etiam dicebatur cum maior cognitio sit causarum civilium, q; criminalium, cum plures sint & in maiori numero, ex quo plures sub se habent, ideo videntur esse maiores, & digniores dicuntur qui plures habent subiectos, & gloria est in lata gente: dixi supra in quinta parte, in decima quarta consideratione. vbi posui plura, & in quarta parte, in liij. consideratione. vers. Octauo, quæ possunt facere pro hac parte, quæ non repeto.

Saltem debet præcedere assessores & alios consiliarios nouiter creatos à principe: quia tales non habent tantam potestatem & autoritatem, q; habet iudex seu locumtenens criminalis, qui est iudex de per se, & qui in personam suam format sententiã, quod facere non potest assessor, nec alij consiliarij, licet assessores de iure sint antiqui officarij, & de nouo nunc creentur dicti iudices criminales in illa potestate & præeminentia in qua erat iudex ordinarius, seu locumtenens ordinarius alicuius districtus seu balliuatus, vel senescallie, qui etiam in criminalibus & quomocunq; sit, semper erat maior assessore, & suis consiliarijs. Ergo etiam alius, qui est creatus eiusdem potestatis in illo genere causarum, tanquam socius ipsius locumtenentis civilis: cum etiam talis assessor videatur esse illius iudicis criminalis assessor, sicut & alterius locumtenentis. Etiam tales consiliarij videntur esse consiliarij illius iudicis criminalis, sicut & alterius iudicis civilis: pro quo textus optimus in authen. vt defuncti seu funera eorum &c. §. illud. colla. v. & in authen. de iudicibus. §. primo. colla. vi. vbi non sit distinctio an ordinario vel delegato iudici assessor seu consiliarius assideat.

Vigesima septima consideratio de assessore erit. Quonia aliquos habemus in Gallia ordinarios in pleriq; curijs regijs, qui habent tantummodo consulere in presentia iudicis ordinarij & maioris: & in aliquibus locis vocantur assessores, vt in senescallia Pictauensi, vbi est assessor, & etiam sunt consiliarij nouiter à paucis annis à rege nostro Francisco creati, sine quibus assessore & consiliarijs non potest iudicare locumtenens senescalli, imo nec assessor in absentia locumtenentis sine consilio dictorum consiliarij iudicare potest. Et q; assessores in absentia locumtenentis sint iudices, tex. in authen. de iudicibus. §. j. ibi: nostris enim administratoribus. colla. vi. Et licet habeat solum assidendi præsidi potestatem, tamen præside per absentiam vel aliter impedito præsidere potest & præsidendi potestas ad illum transfertur. dicto §. primo.

Et licet de iure assessor nullam habeat iurisdictionem. Bar. in l. præcipimus. §. q; si à duce. C. de appellatio. & in authen. ad hæc. C. de iudicibus. vbi etiam dicit, q; subdelegare non potest, apud nos nulli sunt assessores, sed potestates in Italia habent assessores, & tales sedent in continentij iuxta potestatem aut eius vicarium: prout in Gallia in locis vbi sunt, sedent iuxta locumtenentem, & continuè post eos & ante oēs alios aduocatos, & hoc maxime quando tale officium datur à principe, quoniam hoc casu habet dignitatem etiam illam & eandem iurisdictionem quam habet locumtenens

Septima Pars

tenens in eius absentia ex generali obseruatiā: ideo apud nos sunt maiores & in maiori dignitate q̄ in Italia, qui tantum iurisdictionis habent, quārum tribuit eis statutum, & apud nos quantum cōmunis obseruantia ex ordinatio ne & institutione regia. Et propriē assessor est collega iudicis ordinarij, & consuluit ei quid agere debeat de iure, prout etiam sunt alij consiliarij ordinarij, sine quibus iudex ordinarius in certis causis iudicare nō potest: quoniā ex quo tales consiliarij sunt à principe instituti & ordinati, & habent dignitatē vltra alios simplices, & eos debent præcedere, vt infra dicam de examinatore qui apud nos vocatur, Les enqueteurs, & inter hos cōsiliarios nouiter creatos attendi debet prioritas promotionis in gradu in prima eorum institutione deinde attenditur prioritas promotionis in officio, prout supra dictum est de cōsiliarijs consistorij, & parlamentorum, nisi quis esset doctor ita excellens, quōd propter eius excellentiam esset alijs præferendus, quōd fieri potest & debet probata eiusdem excellentia, eo modo quo supra probatum est in prima parte, in lxxvj. consideratione, & infra in decima parte, in xxx. consideratione, vbi scriptum est, q̄ iunior doctor excellens etiam præferendus est antiquiori, non tamen credo, q̄ iudex ordinarius istud debeat facere ex sua ordinaria potestate, sed impetrandum est à principe à quo omnis honor & excellentia prouenit: & ab eo tantū excellenti, excellentia distribui debet, & non ab alio. Et nō potest quis præsidere vel assidere in prouincia vel ciuitate sua sine principis licentia. l. fina. C. de crimine sacrilegij, l. in consiliarijs. C. de assessore. & l. si eadem. ff. eodem.

Et quoniam hic fit mētio de officio assessoris, ex quo pauci intelligunt quid sit eius officium, dicam aliquid amplius. Primō q̄ assessor secundū Specula, titulo de assessore, dicitur esse is quem ille qui iudicandi potestatem habet sibi associat, vt in causæ cognitione sibi assidet, & eum ad rectē causam decidendam instruat: & sequitur in pulchro casu Philippus Decius in consilio viij. col. iij. versicu. sed his non obstantibus. Nam officium assessoris fuit inuentum, vt propter eorum peritiā succurreret vel habentibus ordinariam vel delegatam iurisdictionem legibus ignaris, & sic defectus eorum supplerent, ita probatur in l. prima. ff. & C. de officio assessorum, seu de assessoribus, secundū quod ponderat Angelus consilio cclxxij. incipiente punctus. Quoniam ex quo imperitus potest esse iudex. l. certi iuris. C. de iudicijs, debet habere assessorem, cuius consilio regatur, vt ibi dicunt Cy. Bald. & do. meus Iason: ideo dicit Gemina in c. statutum. §. assessorem, de rescriptis, in vj. quōd in iudice sufficit peritiā causarum, quoniam defectum scientiæ supplet assessor, vt tradit Felin. in c. sciscitatus. col. v. de rescriptis. Non tamen negatur quin peritus habere possit assessorem, dicto §. assessorem, prout communiter videmus in Gallia, vbi locumtenentes sunt periti in iure, & qui aliās locumtenentes esse non possunt, iuxta textum in authent. de iudicijs. §. primo, ibi: Non enim existimauimus oportere habere iudicum quorundam nomina, maximē legum intenditorum, deinde neq̄ causarum habentium experimentum. collatio. vj. & nisi sint graduati ex ordinatiōe regia, tamen adhuc habent assessores ex consilio quorum tenentur etiam iudicare.

Licet videretur, q̄ deberet esse in hoc differentia, quoniam de iure iudex peritus habens assessorem potest iudicare ex se, nec tenetur sequi consilium sui assessoris: secus

in iudice imperito, hoc est, qui non est graduatus, quoniā si sit graduatus, presumptio est, q̄ est peritus. Ista differentia ponitur per Antonium de Butrio in capi. cum olim. col. si. de arbitris, & per Alexandrum in l. si conuenerit. col. si. ff. de re iudicata.

Et aduertendum est, q̄ varijs nominibus appellatur assessor. Nam secundū dominum meum Iason. in rubric. ff. de officio assessorum. corrupto vocabulo dicitur vicarius. Et aliquā dicitur comes. l. prima. §. sed & si comites. ff. de varijs & extraordinarijs cognitio. Et socius & particeps consiliorū iudicis, cui assidet. l. prima. C. de assessoribus. & in aliquibus locis dicitur iudex, vt dicit Paris de Puteo in tractatu de syndicato. charta xxiiij. in verbo, assessor. vbi multa ponit de assessore. Et aliquando dicitur consiliarius. l. consiliarios. iuncta gl. prima. C. eo. de assessoribus. ideo qui non potest esse assessor, nō potest esse cōsiliarius. l. nemini. & ibi Bald. C. de aduocatis diuersorū iudiciorū. non tñ consiliarius & assessor idem sunt, qm̄ licet omnis assessor possit dici consiliarius, nō tamen è diuerso omnis cōsiliarius dici potest assessor, vt dicit Bal. in dicta l. nemini. & idem Bal. in l. nō dubium. col. iij. versu. sed per trus addit alia. C. de legibus. quē sequitur Anto. de Prato inter cōsilia Alex. lib. iij. cōsilio lix. incipien. paucis vtar. Ex quo fortē hac ratione Specula. fecit duos titulos, vnū de assessore, alterum de requisitione consilij.

Et si bene aduertamus quo ad nos, hodie isti assessores dicuntur & sunt consiliarij & iudices in absentia locumtenentium, & sunt etiam college & comites iudicum seu locumtenentium: quoniam non possunt locumtenentes iudicare sine eis, & sunt iudices in absentia eorum. Et cū sint tales à principe instituti, vt dictum est, & sint perpetui, vt sunt alij officiales principis, videntur habere dignitatem. Dominus meus Iason in dicta rubrica, de officio assessorū. ponit multos viros multum excellentes, qui fuerunt assessores, vt fuit Vlpianus, vt probat, & dicit de se in l. meū autem præsentem. §. sed quod prætor. versu. sed ex facto. ibi: prætorem me assidente interlocutū esse. ff. de eo quod metus causa.

Etiam Sabinus iureconsultus. l. lex Cornelia. §. hac lege. ibi: sed Sabinus in assessorio. iuncta ibi glossa. ff. de iniurijs. & Cynus fuit assessor domini Ludouici de Saubaudia senatoris. & refert Angelus in dicta l. meū. quōd Raymūdus de Forliuio multum gloriabatur, q̄ fuerat assessor in ciuitate Pisarum & Tuderti. & vtrobiq̄ fuit Bartolus assessor, vt refert ipse Angel. in l. prima. C. de iudicijs. & refert Ioan. Andr. in additio. ad Specula. titu. de iuramentum. calum. §. sequitur. versu. sed quid de causa. magistrum suum in legibus fuisse assessorem Mediolani. Ego autem fui assessor seu vicarius capitanei iustitiæ Mediolani triennio.

Aduerte etiam, q̄ idem honor debetur assessori, qui debetur ei cui assidet in causis peragendis. dicta l. prima. ff. de officio assessorum. quia, vt ante dictum est, est collega & consiliarius, dicta l. prima. C. de assessoribus. quę (vt dicit Paris in prædicto loco) sunt notanda ad multa: non tamen sententia profertur, nec formatur in personam assessoris de iure, nisi aliam habeat potestatem à principe eum instituente, vt est in Gallia, vbi instituuntur à principe. Ideo in absentia iudicis formant sententias in personas eorum. Baldus in lege prima. C. qui accusare non possunt. ideo ait Paris in dicto loco, quōd in magna curia intulantur in sententia, & iudic

ces appellatur. Maximè quado dati sunt à superiore, quod fieri debet. l. nullus. C. de assessoribus.

Vigesimo octava consideratio. In loco ubi redditur iurisdictio per magistrum, secundo loco sedere debent aduocati, ut hic ante dixi in xxiii. consideratione. Et tale officium nobilitat hominem, ut est textus, & ibi Albericus in l. laudabile. C. de aduocatis diuersorum iudicum. & ibi: q̄ aduocationis officium est honor & laudabile, ut dicit dominus meus Iason in rubrica C. de procuratoribus. ubi ponit sex differentias inter aduocatum & procuratorem. & septimam vide in l. si procurator ad vnam speciem. C. eodem. de procuratoribus. & in dicta rubrica dicit, q̄ ex quo officium aduocati est honor, aduocatus non potest esse procurator, nec exercere officium procuratoris propter vilitatem, secundum Bartol. in l. vniuersos. & in l. si quis procuratorem. C. de decurionibus, libro decimo. & in l. prima. C. de primicerio, libro xii. & glos. magna in l. generali. C. de tabularijs. libro decimo. dicam infra. Imo aduocati quandoq̄ honorati dicuntur. text. in l. prima. & ibi glos. prima. C. de officio ciuiliu iudicum. inde honorarium salarium dicitur, quod à clientibus recipiunt aduocati, ut in l. prima. §. in honorarijs. ff. de varijs & extraordinaria. cognitio. l. si sub specie honorarij. C. de postulando. & in dicta l. prima. §. est enim. in glos. honor ponitur quare dicitur honorarium. & pro modo litis, facundia aduocati, fori consuetudine & iudicij in quo aguntur causae debetur, ut dicit text. in dicto §. in honorarijs. Sic q̄ licite pro singulis causis centum aureos recipere potest, ut in dicta l. prima. §. si cui. ibi: licita autem quantitas. Et dicuntur non minus militare q̄ qui gladijs, clypeis, & thoracib⁹ militat. l. aduocati. C. de aduocatis diuersorum iudicioru. imo etiã sacerdotes dicuntur. textus in l. prima. §. nam ut. ff. de iustitia & iure. & togati. dicta l. laudabile, in fine. C. de aduocatis diuersorum iudicum. & multis alijs modis nuncupatur secundum Albericum in l. quisquis. columna prima. C. de postulando. Ea enim officia (ut Salustius ait) honestiora apud omnes habita sunt, quae ingenio, quae intellectu, quae deniq̄ eloquentia, ac dicendi suadendiq̄ artificio consistant, ut sunt officia aduocatorum, qui non minus pro uident humano generi, q̄ si prelijs atq̄ vulneribus patriã, parenteq̄ saluarent. dicta l. aduocati.

Vigesima nona consideratio. Officium aduocationis etiam laudandum est, cum non solum honestum, licitum, vtile, imo etiam maxime necessarium sit, & meritum. Licitum enim est etiam iure diuino, ex quo de sui natura peccatum non implicat licite potest exerceri, ut colligitur super illo Ioannis xxj. Vado piscari. quod fuit verbum Petri, ubi Gregorius ponit hanc doctrinam de quolibet officio quod dicitur licitum, cum sui natura peccatum non implicat. Nam eiusmodi officium non implicat peccatum, cum regrediatur ab habitu, & ad reddendum vnicuiq̄ quod suum esse pretenditur. institui. de iustitia & iure. quod iustum, quod bonum, quod æquum est hominibus persuadent aduocati. Et si non esset licitum omnibus generaliter prohiberetur, seu interdiceretur. Sicuti ars necromantiæ: & tamẽ generaliter concessum & specialiter, interdum certis ex causis. l. j. ff. de postulando. & per totu. & C. eod. ideo sequitur q̄ licet aduocato vendere rectum patrociniu, & iurisperito iustu & veru consilium. text. in c. non licet. xj. q. iij. & in c. si. xiiij. q. v. & ibi per Ioã. de Turre cremata, & Anto. archiep̄m Florentinu in sua summa, in iij. parte. titu. vj. §. iij. ubi amplẽ. & ibidẽ in. §. v. ponit vi-

tia aduocatorum, quæ reticeo, cum hic quæ ad laudem, & honorem, & non ad dedecus pertractare promptiores esse voluimus. Et de hoc habetur per Specu. titu. de salarijs. §. sequitur. in princip. dicit tamen F. Patrius, libro iij. titu. vj. de institutione rei publicæ, q̄ præmium aduocatorum debet esse bene de se ab omnibus audire. Nec liceat eis, si fieri potest, pro causa orãdi pretiu donũve accipere, ut l. Cynthia caebatur. Turpe quidẽ & inhumanu est linguam hominibus in dicẽda ea quæstui esse, & ut dicit, Antipho Ranusius primus omnium ob defensionem causam, mercedẽ accipit. Cuius exemplũ multis temporibus græci ac latini secuti sunt: longe pluris linguã quã quæstuosam quauis mercaturã dictitabãt. Sed Romani à quibus exempla probitatis atq̄ virtutis sumenda sunt, lege Cynthia oratoru auaritiã modũ statuerũt, & ne iuuenes præmij spe sublata negligentiũ causas orarẽt, Appij Claudij rogatione legem Cynthia temperari passi sunt, qd̄ & hodie apud nos statutum & ordinatũ est, cum sit ordinatione regia certũ pretiu determinatũ pro salario aduocatoru in placitando, quod & vtilius est ratione ante lata.

Etiam q̄ tale officiu aduocationis sit licitũ, patet per exempla Christi, qui multoties officiu aduocationis exercuit in hoc mundo, & cõtinuẽ exercet in celo. Fuit enim aduocatus diuæ Mariæ Magdalenes in tribus causis. Primò cõtra Marthã fororẽ suam, ut in euãgelio habetur, Lucæ x. in fi. dum pro ea excusanda dicit, Martha martha sollicita es, & turbaris erga plurima & c. Maria optimã partem elegit, quæ non auferetur ab ea. ubi dicit Augustinus, Dñs pro Maria respondit Marthæ, & factus est eius aduocatus, qui iudex fuerat interpellatus.

Secundò fuit eius aduocatus cõtra discipulos suos, qui fremebant in eam, eo q̄ unguento unxerat caput, & pedes Christi, allegauit em̄ pro ea dicẽs: Quid molesti estis huic mulier? bonũ opus operata est in me. Nam pauperes semper habebitis vobiscũ, me autẽ non semper. ut habetur Io. xij. Matthei xxvj. & Marci xiiij.

Tertiò cõtra Simonem leprosum pharisẽu, qui ipsam despiciebat tanq̄ indigna esset tangere Christum: allegauit enim pro ipsa dominus dicens: Cui multũ remittitur, multum diligit. Lucæ viij.

Item etiam fuit aduocatus mulieris deprehensæ in adulterio, quam excusabant Iudæi dicentes eam debere lapidari secundum legem, ut patet Ioannis capitu. viij. ubi Christus allegando pro ea excepit contra accusatores quod non erant idonei, quia infames & peccatores, dicens: Qui sine peccato est vestrum, primus in eam iniiciat lapidem.

Fuit etiã aduocatus discipulorum suorum multoties, Matthei xij. in princip. ubi dicitur, q̄ discipuli euellabant spicas & comedebant, & cum arguerentur à pharisæis, excusauit eos dicens hoc eis licere in vltima necessitate, ut etiam habetur Marci cap. ij. in fine. & Lucæ vj. in principio. & cap. discipulos. de consecratio. distinct. v. & gloss. magna in l. neminem. C. de sacrosanctis eccle. Et cũ Pharisæi & Scribẽ dixissent discipulis Christi. Quare cũ publicanis & peccatoribus manducat & bibit magister vester? hoc audito Iesus respondit illis, Non necesse habent sani medico, sed qui male habent.

Et, ut habetur ad Hebræos ix. in fi. introiuit Christus in celu: ut appareat vultui Dei pro nobis, & dicit Beda super illud qd̄ legitur primo sabbato quadragesimę. Cũ fero factum esset. quod est Marci vj. ubi dicit, Filius v-

Septima Pars

formam hominis impleret obsecrādum patrem putat esse pro nobis, quia aduocatus ipse est. Aduocatus enim (vt habetur primę Io. ij.) apud patrem habemus Iesum Christum iustum. & est tex. in c. si enim. de pœniten. distinctio ne ij. quem textum nō allegat Albericus in l. vnica. C. de suffragio. vbi ponit argumenta supradicta, ad probandū officium aduocationis esse licitum.

Fuerūt etiā plures aduocati sancti, & inter alios vnus ex quatuor doctoribus ecclesię, videlicet Ambrosius, qui per vndecim annos causas Romę in palatio splendide perorauit.

Fuit & beatus Germanus oriundus ex hac ciuitate Heduensi, quę dicebatur Augustudunum ex vico sanctę Anastasię, qui nunc dicitur vicus sancti Blasij, qui tandem effectus est episcopus Parisiensis.

Fuit & sanctus Liphardus frater beati Leonardi, in honorem cuius est ecclesia fundata in ciuitate Aurelianensi.

Fuit & ille beatus Iuo Brito, cuius vita in hoc multum laudatur, quod aduocatus fuerit & Brito.

Fuerunt & plures alij quos longum esset enumerare, & plus laboriosum quę subtile.

Rigesima cōsideratio. Officium aduocati etiā vtile est, cum, vt dicit textus in l. aduocati. C. de aduocatis diuersorum iudiciorum. ambigua facta causarum dirimūt, suęque defensionis viribus sæpē publicis in rebus ac priuatis lapsa erigunt, fatigata reparant: non minus præuident humano generi, quę si prælijs, ac vulneribus patriam parenteque saluarent, & qui laborantium spem, vitam & posteros defendunt.

Trigesima prima consideratio. Necessarium etiam est officium aduocationis, quod concordat cum honesto, vt dicit Rodericus in suo Speculo humanę vitę, libro primo. c. xvij. vbi dicit quę cum hominum mortalium desiderium sit, vt ad id potissimum tendat vt veritatem agnoscat, teste philosopho, ex quo ad ipsum in rebus agilibus auidius humana properat inquisitio, præsertim cum ob eas hominum cupiditates, quę à vero, quę à iusto plerumque diuertere cogunt propter rerum humanarum varietates, difficile quidē veritas ipsa & iustitia agnosci potest. Hinc per Esaiam prophetam de iustitia humana dicitur: Tanquam pannus mœstruatę vniuersę iustitię vestrę. vt humanam iustitiam difficulter attingi & cognosci posse liquidò demonstraret. Auarius enim quę iustius homines lites & iurgia mouent: quia, vt inquit sapiens, Deus fecit hominem rectum, & ipse immiscuit se in infinitis quęstionibus. Fuit ergo necesse humano generi iurisperitos constituere, quorum industria & expectata iurisperitia eas sine bellorum fragoribus quęstiones deciderent, quas humana peruersaque auaritia attulit. Laudantur igitur plurimum, & merito diuersis honorum titulis illustrantur iurisperiti, qui veritatem aperiunt, & inter hominum cupidines per suę scientię coniecturas & regulas, quid verum, quid iustum sit explicent, atque è tenebris ad lucem vsque deducunt, quorum tanta vis est, vt non vnquam eas veritates quas vel natura vel industria, verius astutia humana in damnū simul & pœnam peccati humani generis occultas fecerit. Ipsi iurisperiti sui ingenij subtilitate ad reipublicę quietem atque nostrā communitatem reuelent. Plurimę siquidē veritates incognite, plurimę iniustitię impunitę manerēt, si iurisperitorū cessaret sapientiā: & sua quærendarū rerū studio la sagacitas, contemptui aut nō vsui haberetur. Denique nemo vnquam dubitauit verū & iustum multo esse meliora quę falsum &

iniustum. Esset enim rationi dissonū si verū à falso, iustum ab iniusto vinceret. Quod vtiq; funestū in republica sæpē accideret, si iuriscōsulti deessent, quorū id præcipuū studiū est, iustum ab iniusto, falsum à vero discernant. Et quod etiā sit necessarium, est tex. ad literam in l. laudabile. C. de aduocatis diuerso. iudicum. Dicit enim laudabile vitę quę hominum necessarium aduocationis officium. Rursus quę necessarium humanę reipublicę hoc exercitium fuerit, ex eo patet: quoniam, vt Philosophus inquit in Ethicis: Sunt nō nulli homines pessimē quidem persuasibiles, qui nō facile credunt, nisi certissima videant signa, aut fortes habeant persuasiones. Aduocati igitur plurimū sunt cōmendandi, qui virtute scientię iuridicę certissimas vel propinquas, imo fortissimas persuasiones eliciūt, & illa iudicibus suadent ad iuuandam innocentiam, & reprimendas puniendalesque violentias & iniustitias. Et pauld post sequitur: vt paucis agamus, summa est excellentia huius exercitij, quod ipsa vniuersalia statuta humana quę generalibus atque indeterminatis verbis statuuntur, lucidius intelliguntur. Nam per iurisperitorū subtilem & ingeniosam applicationem dictarum legū ad causas particulares mentē legum interpretantur: & tandem per hoc nobile aduocationis officium in fontes defenduntur, oppressi releuantur, & vt paucis multa comprehendamus, iustitia periret, si deesset qui iustitiā allegaret. hæc Rodericus vbi supra, cum quibusdā alijs, de quibus infra in decima parte, in xix. cōsideratione, vbi fit mentio de præcedentia scientię legalis.

Plurimum etiam cōmendantur aduocati per Prophetam, Psal. lxxxij. cum inquit. Etenim benedictionem dabit legislator, ibunt de virtute in virtutem, videbitur deus deorum in Sion. Etiā habetur Daniel. xij. c. Qui docti fuerint, fulgebunt quasi stellę firmamenti, & qui ad iustitiā erudiunt multos, quasi stellę in perpetuas eternitates. transumptiue in c. fin. de magistris, extra.

Trigesima secunda consideratio. Officium aduocationis etiam meritorium est apud deum non modicum, prout dicit Alberic. in d. l. vnica. quę incipit: si qui desideria. C. de suffragio, quod sic probat, præsupponendo quę duo sunt genera operū misericordię seu elemosynę: quędam enim sunt corporalia, quę sunt septem, visitare scilicet infirmos, potare sitientes, pascere esurientes, redimere captiuos, colligere hospites, vestire nudos, & sepelire mortuos, vnde dicitur.

Visito, potō, cibo, redimo, tego, colligo, condo.

Septem etiam sunt spiritualia, scilicet consulere dubitantem, corrigere peccantem, consolari tristem, remittere offensam, portare onerosos & graues, & orare pro omnibus. vnde dicitur.

Consule, castiga, solare, remitte, fer, ora.

Et ista sunt potiora absque dubio quę temporalia, vt dixi infra in vltima parte, in xxix. cōsideratione. Cum igitur per dicta opera misericordię seu elemosynę multum mereamur, vt habetur Matth. xxv. Venite ad me benedicti patris mei, possidere paratum vobis regnum à constitutione mundi. Esuriui enim, & dedistis mihi manducare: sitiui, & dedistis mihi bibere: hospes eram, & collegistis me nudus, & operuistis me: infirmus, & visitastis me: in carcere erā, & venistis ad me. Sequitur quę homo plus meretur per elemosynas spirituales, inter quas est impedire consilium dubitari, & cōsolari & adiuuare tristes & miserabiles personas, quę adiutorio carent (cum desolatis & tristibus sit consulendum. l. vnica, in fi. C. de his qui ante apertastibus

bulas hæredit.) & redimere & iuuare captiuos, qui contra iustitiam detinentur, quod faciunt aduocati iustæ & debite exercentes officium eorum, ideo non parum apud deum merentur. Vnde dicit Hostiensis in summa sua decretalium, col. iij. q. vita bonorum aduocatorum est melior quam fratrum prædicatorum, vel aliorum religiosorum, dixi alibi.

Et aduerte ex his quæ dicit Alberic. ibi, quia consulit aduocatis, vt patrocinium præstent pauperibus gratis, quoniam hoc faciendo multum merentur, non tamen dicit omnibus. Et materiam aduocatorum in reliquis plenè vide per Anto. Florentinum in tertia parte sue summæ, li. vi. & per Specu. in rub. de aduocato. ad quos vos remitto. Cùm hic tantum tractauerim de huiusmodi officio, & de his quæ tangunt honorem, vtilitatē, & necessitatē eiusdem, & quomodo sit honestum, licitum, vtile, necessarium, & meritorium. Nam pericula aduocatorum recitare esset transcendere materiam huius operis, sed de his habetur per supra dictos, maximè Rodericum in dicto libro j. c. xvij. per Anto. Floren. in dicta parte tertia, libro vi. & per Alberic. in d. l. vnica. C. de suffragio.

Trigesima tertia consideratio. Inter cæteros aduocatos in quolibet auditorio cuiuslibet magistratus præferendus est aduocatus fisci illius loci, pro quo allego text. in l. ij. quæ incipit, aduocatos. in fi. ponderando ibi verbum, germanas. C. de aduocatis diuerso. iudi. & l. iubeamus. & l. restituendæ. §. j. in verbo, primatibus. C. eosdem titulo. cùm etiam inter clarissimos numeretur, per text. in l. laudabile. & l. restituendæ. C. de aduocatis diuersorum iudi. Lucas de Penna in l. j. C. de dignitatibus, libro xij. dixi in commentis nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiæ, titulo, des droictz & appertenances à gens mariez. §. xix. in gloss. entre gens nobles. versicu. aduerte. & titu. des enfans de plusieurs liez. articulo iij. in gloss. j. versicu. & ideo &c. Imo etiam spectabilis dicitur. text. est in l. in sacris. ij. §. modum. C. de proximis sacrorum scriniorum, libro xij. ibi, nec pro tempore virum spectabilem fisci patronum. & in authenti. de iudicibus. §. vetus. in fi. ibi: id est Apione viro spectabili & fisci aduocato. collatio. vj. Et tales aduocati fisci possunt ex literis principis illustri dignitate decorari. l. restituendæ. §. sacras. in verbo, illustrados. C. de aduocatis diuersorum iudicum. Verum vnum ex filiis tali dignitate decorari facere poterunt, secundum text. ibi. Comites etiam merentur appellari. l. j. C. de aduocatis diuersorum iudicum. Lucas de Penna in dicta l. j. & l. mulieres. col. penultima. C. de dignitatibus, libro xij. Et olim erant duo aduocati fisci (vt & hodie sunt duo in parlamento Burgundiæ.) vt de hoc text. in l. binos. C. de aduocatis diuersorum iudi. Vnus generalis, qui in aliqua causa contra fiscum esse non poterat l. j. & ij. C. de aduocatis fisci. nisi in casibus. l. fin. ff. de postulando. s. in causa propria, filiorum, parentum suorum, & pupillorum, quorum curam gerunt. Alter est aduocatus specialis, prout sunt aduocati fisci in balliuatibus seu senescallijs, qui licet in eorum districtu non possint esse pro aliquo contra principem, tamen videtur per d. l. ij. esse secus in alijs. Ex quibus videbatur dicendum, q. si aliqua causa ad requestam procuratoris generalis sit deuoluta in curia suprema parlamenti, q. si aduocatus fiscalis alicuius sedis particularis sit ibi postulas, vt est apud nos aduocatus in balliuitu Diuionensi, posset esse ibi aduocatus pro priuato contra dictum procuratorem generalem;

de quo tamē apud nos dubitatur propter ordinationem regis Ludouici xij. nume. xxxiij. quæ prohibet aduocatis ne postulare aut consulere habeant contra regē & iura ipsius: vnde melius erit quod se abstineat si sit causa quæ tangat factum regis, vt in l. ij. in fin. C. de aduocatis diuersorum iudi. Etiam est text. dicens quod aduocatus & procurator fisci pro priuatis postulare non possunt. l. penul. iuncta glo. & ibi Bal. C. ne fiscus vel respubli. & Pau. in l. cùm allegas. C. eodem titulo. Et istud esset verum, si esset stipendiatus, prout olim erat, scilicet sexcentis aureis, quæ percipiebat ab ærario publico pro salario. l. per hanc §. sexenti aurei. C. de aduocatis diuersorum iudic. quoniam si hodierno tempore quo solum habent aduocati fisci in balliuatibus apud nos triginta aut quadraginta libras turonen. prohiberentur pro priuatis postulare, ex hoc eorum incommodum consequerentur, & egeni efficerentur, quod est contra text. in dicto. §. sexenti. & officia eorum essent eis damnosa. Et cùm labor in damno est, crescit mortalis egestas, ait ille moralis Cato. Nec reperiretur, qui vellet talia officia exercere. Ex quo solum est prohibitum per ordinationem regis ne consulant contra regem: imo non est eis prohibitum habere alia officia & pensiones ab inferioribus, prout iudicibus & procuratoribus regijs: vt cauetur in ordinationibus dicti regis Ludouici xij. articulo. xxxiij. xxxiij. & xxxv.

Olim verò tale officium erat annale. l. cùm aduocatio. ibi: annumq. completum. C. de aduocatis diuersorum iudicum. & post prorogatum vsq. ad duos annos. l. sancimus. ij. C. eodem titulo. Hodie verò in Francia omnia officia regia sunt perpetua, quia venalia: vt infra dicam, ita q. habeatur in vita officiariorum pro patrimonio, vt dicit G. Benedicti in sua repetitione c. Raynucius. in verbo, duas habens filias, numero xxxvij. extra de testamētis. & ibi numero xl. ait q. officiarij Franciæ creati quādiu regi placuerit, non possunt reuocari, & rationem ibidem assignat. Et cùm hodie, vt iam bis vidimus à quatuor aut quinque annis citra, stipendia integraliter officarijs non fuerint soluta, nihilominus non debent aduocati & procuratores prætextu huiusmodi salarij non soluti causas fisci deferere: vt dicit textus in dicta l. j. C. de aduocatis fisci.

Aduocatus verò fisci ab Adriano primum institutus est, teste Budæo in suis annotationibus, in pandectas, titulo, de officio quæstoris. ff. Et intellige, vt dixi, q. præcedit quoscumq. aduocatos, etiam eo antiquiores, quoniam maior est autoritate, argumento eorum quæ dicuntur per Archidiacono. in ca. quoniam. xvj. distinctio. vbi inferit, q. vna synodus licet posterior tempore, præfertur alteri propter maiorem autoritatem. Facit quia claritas tituli designat claritatem & præminentiam honorum. Ioannes de imo. et Angelus in l. qui soluendo. ff. de hæredibus instituendis. dicam latius infra.

Et aduerte, cùm hodie (vt dixi) in curia parlamentea sint duo loco vnus, q. tantum priuilegij & dignitatis habet vnus, quantum & alter: & tantum quilibet illorum habet, quantum solus haberet si esset. textus est in dicta l. binos. & l. post duos, in principio. C. de aduocatis diuersorum iudicum. grauiores tamen causæ placitantur per primum: verum etiam multo plura negotia per eum expediuntur, & quisq. mallet esse primus quam secundus etiā in honore. Et de loco sessionis eorum in sequenti consideratione patet.

Septima Pars

TRigesimaquarta consideratio. Post aduocatum fisci sedere debet in foro procurator fisci, etiā ante omnes alios aduocatos simplices non habentes aliam dignitatē: cū procurator fisci aduocatus dici potest, glo. est notabilis in verbo, restituūtur, in l. non intelligitur. §. fin. ff. de iure fisci, facit glo. rubricaria C. de procuratoribus, vbi dicit q̄ procuratores sunt similes aduocatis, imo procurator dicitur aduocatus. Specu. in rubri. de salario. §. nūc de procuratorum, ver. sed nunquid salarium procuratoris. facit tex. in l. j. §. aduocatos. ff. de varijs & extraordinarijs cognitio, quod intellige verum de larga significatione, vt dicit dom. meus Iason in dicta rubri, C. de procuratoribus, vbi ponit aliquas differentias inter eos, ergo sequitur q̄ in aliquibus est danda conuenientia.

Ideo maximē procurator fisci debet dictos aduocatos præcedere, cū habeat dignitatem, secundū Areti. §. fi. col. fi. in sti. de exceptio. & ibi Ioannes Fabri allegat textū in l. j. C. de mandatis principum. & in l. laudabile. C. de aduocatis diuersorum iudi. Idem voluit Romanus singulari 805, per textum quem dicit singularem ad hoc in l. nemo perfectus, C. de dignitatibus, libro xij. Bonus de Curtili in suo tractatu nobilitatis, in tertia parte, num. cxlij. Et ibi anteponit, q̄ doctores aduocati non possunt exercere officium procuratoris priuati, sed bene aduocati licētati possunt. Rationem ibi assignat de doctoribus, quia officium procuratoris priuati est vile, secus dicit in officio procuratoris principis: quia tale officium confert dignitatem, & est nobile officium, vt dicit dom. meus Iason in d. rubrica. & Iacobus Rebuffi in l. si quis procurationē, C. de decu. lib. x. dicit tamen etiam Ioannes de Platea in l. vniuersos, C. eodem titu. de decurio, q̄ aduocatio est dignitas, sed quia officium procuratoris immediate procedit à principe, ideo maior videtur esse illa dignitas q̄ aduocatorum quæ non procedit à principe, nisi mediate & nō immediate. Ideo ex quo causa proxima dignitatis procuratoris fisci est ipse princeps, à quo omnes dignitates descendūt, vt dictū est suprā ista parte, in j. cōsideratione. & princeps in aduocato nō est causa proxima nec immediata, sed remota & mediata, ideo maior videtur esse autoritas procuratoris fisci q̄ simplicis aduocati, cū causa immediata sit potius in cōsideratione q̄ causa mediata, vt elegāter notat Bal. secundū Nicolauū de Neapoli in l. j. colū. ij. in fi. ff. sol. ma. & Cepola in consi. ij. in suis consilijs criminalibus.

Et aduertendū est, q̄ fiscus est duplex, vniuersalis, scilicet & particularis, vt videmus apud nos. Duo sunt procuratores fisci, vn⁹ generalis, qui semper residet in parlamēto. Alius est particularis, vt in hoc balliuatu Hedueſi, vel in balliuatu Diuionensi, & in alijs balliuatibus: & his diebus vidi in curia parlamēti Burgundiæ, q̄ fuit per eā ordinatum & arrestatū procuratori fisci in dicto balliuatu Diuionēsi, ne deceterō intitaretur procurator generalis in prædicto balliuatu, sed solū procurator regius in ipso balliuatu Diuionensi. Cū tantūmodo ad procuratorē dicti parlamēti spectet se intitulari facere procuratorē generalem simpliciter in tota patria & ducatu Burgundiæ. Et de huiusmodi diuisione facit mentionē Præpositus Cardinalis Alexandrinus, in titu. de pace iuramento firmāda. §. ad hæc. in vltibus feudorū, col. ij. versi. quærovtrū apud fiscū, vbi dicit q̄ talis fiscus nullā habet iurisdictionem & nullā est iurisditio penes ipsum, & ex hac distinctione generalitatis & specialitatis infero q̄ fiscus generalis seu procurator generalis est præferendus specialibus, cū species sub

alternetur generi. Et, vt videmus apud nos obseruatur, q̄ procurator generalis sedet in curia parlamēti inter duos aduocatos fiscales. Et tales fiscales habēt locum superiorē & super eleuatum atq; distinctum ab alijs aduocatis simplicibus postulantis in dicta curia, & in alijs curijs & auditorijs huius patriæ & ducatus Burgundiæ: puta balliuatus & cācellarię procurator fisci semper præcedit alios aduocatos simpliciter graduatos, quod tamen recusarunt alijs Cabilonenses, licet ex prædictis constat q̄ errabant. Imo, quod plus est, fuit arrestatum per dictam curiam super premam Burgundię, q̄ si procurator balliuatus Diuionēsis interdum assisteret in ipsa curia, q̄ sederet in loco & ordine aduocatorum, & ibi præcederet simplices aduocatos non habentes aliam dignitatem q̄ aduocationis simplicis, etiam si essent antiquiores eo.

Et ad vnum singulare aduertēdū est, q̄ procurator generalis principis in aliqua prouincia est illustris, vt tenet Martinus Laudēsis in tractatu suo, de officialibus domianorū. Et specialis in aliqua prouincia est spectabilis, vt supra ista parte dixi, in iij. cōsideratione, per tex. & ibi glo. rub. in l. vnica, C. de officio comitis orientis. Eadem ergo & maior erit ratio in primo generali aduocato in aliqua prouincia. Et inter alios dicit Purpuratus in l. j. ff. de officio eius cui mādata est iurisditio, col. v. & vj. Istud esse in procuratore generali illustrissimi ducis Burgundiæ.

TRigesimaquinta cōsideratio sit de coactoribus regijs (de quibus aliquid dixi in præcedēti parte, in xx. cōsideratione.) qui vulgō dicuntur receptores particulares in aliqua prouincia, seu in aliquo balliuatu, qui etiam multas pecuniarias ab ordinario iudice indictas colligunt & recipiunt & bona confiscata fisco incorporant. Et teste Budęo super titulo de officio quæstoris, ff. differt fiscus ab ærario. Aerarium dixerunt pecuniam publicam & imperij. Fiscum verō pecuniam imperatoris quā domanium vocamus: vnde quia maior summa est pecuniæ publicæ quā priuatię, factum est vt fiscus pro pecunia publica, & inde confiscare dicatur secundū Alconium.

Aduerte tamen, q̄ indifferenter dicitur patronus fisci vel patronus ærarij, secundū tex. in l. penul. quæ inci. nemo. C. de aduocatis diuersorū iudi. Et hodie quæstores & coactores fisci pecuniā publicā deferūt, binos fiscos singulis clitellarijs equis imponentes, vt ait Budæus. Etiam ad hoc deputantur ipsi coactores, vt soluant salaria aduocati & procuratoris fisci, & in hoc obseruant dispositionem l. per hanc. §. sexcenti. C. de aduocatis diuersorū iudi. scilicet vt soluantur in calendis mensis Octobris: & calendis Aprilis: & quitantię fiunt de dicta solutione de data illorum dierum.

Sed an tales coactores debeāt præcedere in auditorio aduocatos etiā simplices? Et videtur q̄ sic, cū habeant dignitatē ab ipso principe, vt dictū est in præcedēti cōsideratione de procuratore fisci: pro quo etiam facit textus in l. restituēdæ, in fine. C. de aduocatis diuersorum iudicum. & l. fi. ff. de albo scribēdo, vbi dicitur, q̄ promotus ad aliquam dignitatē à principe potius honorāndus est q̄ alius, & dixi suprā in prima parte, in xxxvj. conclusionē.

TRigesimasexta consideratio. Inter plures aduocatos post fiscales alicuius auditorij seu sedis iudicialis, præferuntur in loco indifferēti habētes aliam dignitatē nō habēti, eo quia dignitas istud operatur inter alias æquales, q̄ præfertur habens dignitatē non habenti, maximē in sedēdo, textus est in c. episcopus xcvi. dist. facit quia dignioribus

bus dignior locus debetur. viij. q. j. c. istud lxij. dist. c. metropolitanano. c. statuiimus. extra de maiortate & obedient. Albericus de Rosate in l. nemo. C. de officio magistri officiorum. vbi allegat Inno. c. j. de maiortate & obediē. & xij. q. ij. c. Vulteranæ, & ibi glo. fi. c. fi. & ibi gl. optima. & per Archidjaco. xvij. distinctio. in c. cum olim. extra de consuetudine. facit tex. in authē. de consulis. §. si verò forsita. ibi: eo q̄ honorare nobis placet dignos. & ibi glo. in verbo. dignos. colla. iij. & tex. in §. fi. & ibi gl. fi. quæ notat. q̄ digniora præponenda sunt. instit. de iure naturali gentium & ciuili. cui concordat l. sancimus. C. de sacrosanc. ecclesijs. & c. statutum. §. j. de rescriptis. in vj. & ille potius debet antecedere. qui magis potitur honore ac dignitate. l. fi. ff. de fide instrumētorum. facit textus in l. potioris. C. de officio rectoris prouinciar. qui dicit potioris gradus iudicibus. ab inferioribus competens reuerentia tribuatur. faciunt quæ dicit Alberibus in epistola. inter claras. C. de summa trinitate. plura alia ad hoc allegat Cepola in tractatu de imperatore militum eligendo. in verbo. ratione dignitatis. qui ponit ibi plura priuilegia dignitatis. quæ hic non repeto.

Ideo aduocati tantummodo graduati & non alijs qualificati exhibere debent reuerentiam aduocatis in dignitate constitutis: quoniam licet aduocati simplices. vt ita loquar. sint in dignitate. cum aduocatio sit dignitas. vt dicit Ioānes de Platea in l. vniuersos. C. de decurio. libro x. r. amen quia officium iudicis. aut aduocati fiscalis est maior dignitas q̄ sit simplex aduocatio. ideo talibus honor exhibendus est ab alijs. Facit l. iij. in prin. ff. de alienatio. iudicij mutandi & c. & est textus. qui ad hoc multum facit in cano. fi. qui incipit. ad hoc. lxxxix. distinctio. ibi: vt dum reuerentiam minores potioribus exhiberent. Ex quo videmus. q̄ in parlamento huius patriæ est ordo talis in sedendo quo ad aduocatos non fiscales postulantes in curia. q̄ in prioriloco sedent iudices regij si qui sint. aut interdum assistant. & post eos aduocati fiscales balliuatum patriæ. & sequenti ordine alij aduocati simpliciter postulantes secundum quod infra diceretur.

Dixi tamen in casu ex quo quidam aduocatus erat magister requestarum hospitij regis. licet ad honores tantum. vt sunt multi. q̄ debeat alios aduocatos præcedere. p. tex. ad literam in authen. vt ordinariæ præfecturæ. ibi: si verò solo eos participare voluerit honore & c. collat. v. vbi est tex. ad literam. q̄ etiam princeps potest dare officia non tantum ad effectum administrationis. sed etiam honoris tantum. vt sunt tales magistri requestarum. prout & glos. ibi in verbo. videatur. explicat de capellanis domini papæ.

TRigesima septima consideratio. Cum minor ordine. maior tamen administratione in loco administrationis præferatur maiori ordine. gl. in verbo. electiois. in c. deliberatione. in princ. de officio legati. in vj. dixi supra in quarta parte. in xliij. consideratione. ideo aduocati fiscales cum habeant administrationem apud nos in curia cancellariatus contractuum sicut & balliuatus. causas regis placitando in dicta curia cancellariatus præcedere debent oēs alios iudices eiusdem dignitatis. puta spectabilitatis. ideo præcedere debent locumtenentes balliuatus. si ibi assistant vt aduocati. Secus verò vbi comparerent & assisterent aliquando pro causis suis. aut pro aliquo negotio tangente factum regis. seu reipublicæ: quia tunc honor esset eis deferendus. Et de hoc est questio inter aliquos aduocatos fiscales

huius patriæ & locumtenentes in balliuatibus. non insisto. cum ex supradictis & inferius deducendis videri potest. quid iudicandum sit. In quocumq; tamen actu assistant maiores dignitate. puta illustres. semper spectabiles debent eis præstare reuerentiam & dare locum. si comode fieri possit absq; impedimento administrationis fiendæ per spectabilem. vt dixi supra in quarta parte. in xxxvij. confide.

Addo tamen pro complemento huius considerationis insequendo communem decisionem illius dubij. quis præferatur. an doctor vel miles in honoribus. sedendo. ambulando. vel opinando: quæ est. q̄ in actibus militaribus miles doctori præferatur. quia ibi non librorum sed armorum certamina exercentur: in actibus verò scholasticis & eorum locis doctor militi præferatur. l. nemo clericus vel militaris. C. de summa trinitate. vt plenè dixi j. in nona parte. in prima consideratione. Quod nobis exemplo parefecit Actius poeta antiquus in Iulio Cesare in collegium poetarum venienti. non assurrexit: de quo Valerius lib. iij. tit. de fiducia sui. Magno. inquit. spatio diuisus est à senatu ad poetam Actium transitus: is Iulio Cæsari amplissimo & florissimum viro in collegium poetarum venienti nunq; assurrexit. non maiestatis eius immemor. sed q̄ in cõparatione cõmunium studiorum aliquam superiorem se esse consideret: quapropter insolentia crimine caruit. quia ibi voluminè non imaginum certamina exercebantur. faciunt quæ scribuntur in xj. parte. in xij. consideratione. in fine.

TRigesima octaua consideratio. Quoniam inter aduocatos habentes dignitatem insurgit sæpè contentio de præcedentia seu prælatione. maxime euenit his diebus inter aduocatum fiscalem balliuatus Diuionensis. & locumtenentem cæcellariæ in dicto loco. etiam inter duos locumtenentes in dicta curia cæcellariæ. de quibus primo dicturus sum.

Et pro intellectu horum locumtenentium ad sciendum an debeant præcedere extra locum suæ iurisdictionis aduocatos fiscales. præmitto. q̄ tempore quo dux regnabat in Burgundia. & quo ducatus Burgundiæ non erat additus coronæ. ipse dux Burgundiæ habebat ex priuilegio regis dictam cancellariam contractuum. in qua erat deputatus & commissus vnus gubernator. de quo supra ista parte. in xx. consideratione dixi. ad regendum dictam cancellariam. qui in singulis locis & sedibus vbi sunt apud nos curiæ balliuatus committebat locumtenentem. ad exercendam iurisdictionem. quæ tantum se extendit circa cognitionem instrumentorum garantigiatorum. & sub sigillo dictæ curiæ receptorum. Nunc verò à tempore quo Christianissimus rex Fraciæ tenet dictum ducatum Burgundiæ semper etiam remansit gubernator dictæ cæcellariæ. qui propriè videtur delegatus ad vniuersitatē causarum. qui solius est committere cum suis locumtenentibus. particularibus. seu localibus vnum locumtenentem. generalem. qui ex quadam vsantia supra alios particulares dicit se habere potestatem. Et quia illustris dominus cæcellarius Fraciæ dicit q̄ à seipso dependet omnis cognitio in Francia respectu sigilli cancellariæ. cuius est fons & origo. alij autem locumtenentibus gubernatoris. & ipse gubernator. sunt tantum riuuli & iudices particulares ab eo dependentes: ex quo constituit & ordinauit locumtenentem. particulares. etiam locumtenentem. generalem. prout & gubernator. Et licet fuerit inter prædictos locumtenentem. particulares ipsius gubernatoris cancellariæ. & locumtenentem. dominicæ cancellariæ quæstio de potestate & præminentia. & quis illorum maior esset. eadem arresta

Septima Pars

tum est per curiam parliamenti Burgundiæ, q̄ locumtenen. constitutis & ordinatis à prædicto domino cancellario aduenientibus & præsentibus cessaret potestas locumtenen. præfati gubernatoris: & hoc quia licet habeant eandem dignitatem, in vno & eodem loco, tamen locumtenentes domini cancellarij receperunt dignitatē à maiori, ideo præferēdi, & in maiori loco collocandi sunt, vt satis notatur in c. per tuas. extra de maiorita: c. & obediē. & ibi per Felin. & ibi ponuntur multa exempla quæ videri possunt. Facit & pro hac decisioe text. in c. præcipimus. xciiij. distinctio. quia substitutus à maiori debet esse in loco maioris, quem tex. ad hoc ponderat Ludo. Romanus singulari suo cccxl. incipien. Bartho. in l. si filius. etiam facit quia delegatus à papa est maior delegato ab imperatore, cum papa maior sit imperatore, vt tenet Purpuratus in rub. de officio eius cui mandata est iurisdictio. ff. col. vj. ibi, sexto. & dixi supra in quarta parte, in xlviij. consideratione. ex quo cū istud sit decisum quo ad tales non insisto, licet multa in hoc dici possent, quæ viderentur facere in contrariū, de quibus fortē in sequentibus dubijs dicitur.

Ex his infero vnum, quod cū ita fuerit decisum per dictam curiam supremā, quod frustra prætendebatur prælatio aut superioritas per locumtenē. generalē gubernatoris dictæ cancellariæ contra locumtenē. generalē domini cancellarij in dicta cancellaria, cū nō maior videatur ratio in vno q̄ in alio: & tantæ virtutis & potentie est generalitas in suo genere, quantum specialitas in sua specie, Specula. in titulo de locato. §. tercio.

Trigessimona consideratio. Aliud dubium, seu alia questio suborta est ex istis locumtenen. sedis huiusmodi cancellariæ in senatu seu parlamento Burgundiæ, ex quo tales locumtenen. in ressorto Diuionē. voluerunt præcedere aduocatum fiscalem in balliuatu Diuionen. & alios aduocatos fiscales balliuatum huius patriæ. Mouebantur primò ea ratione, quoniam clarum est, vt ipsi proponunt, q̄ ipsi sunt iudices, etiam maiores, cū de his immediate appelletur ad curiam parliamenti: imo quod plus est, prædicti aduocati fiscales comparent & assistunt in suis curijs & auditorijs tam pro procuratore regis quam alijs, & ibi assistunt vt fiscales, & tamen ibidem subsunt eis, nec præferuntur eis iudicibus, ex quo videtur nunc inconueniens, q̄ in alio loco indifferenti in quo nullam maiorem habent administrationem dicti aduocati fiscales particulares q̄ præfati locumtenen. q̄ ipsi aduocati eodem præcedere debeant.

Quicquid sit credo q̄ sit error, & q̄ non debeant præcedere dictos aduocatos fiscales vltra locum, & sedem suę iurisditionis, quoniam constat q̄ tantum dici possint clarissimi, vt satis ante hac parte, in xvij. consideratio. dictum est: ideo post aduocatos fiscales, qui sunt spectabiles, vt hic antè dixi ponendi sunt, quoniam clarissimi post spectabiles enumerantur, vt patet supra in prima consideratione. & per tex. in §. illo videlicet. & ibi glo. in illo verbo, & in verbo spectabiles. in authen. de appellatio. & j. quæ tempora. collatio. quarta.

Facit etiam quia aduocati fiscales habent autoritatem à principe, & sunt ab eo creati & dati, & tales locumtenen. ab inferiori à principe, ergo sunt digniores, vt in præcedenti consideratione dixi, & facit quod dicit Lucas de Pēna in l. in albo. C. de decurio. libro x. q̄ Romani in albo prius scribebāt, q̄ dignitates & honores iudicio principis cōsecuti essent, pro quo facit l. prima. ff. de albo scribēdo.

Item aduocati fiscales habent stipendia à rege, p̄renominati verò locumtenentes nulla habent stipendia, ergo maior honor debetur eis, argumento textus cum glo. pe. in c. si officia. lix. distinctio. vbi dicitur textus: & meritum probitatis stipendia ante acta testentur. & notat ibi illa gloss. q̄ magis præsumitur pro illo qui plura stipendia habet. allegat ad hoc textū in l. nemo. C. de officio magistri officiorum. vbi ait textus: is gradus ceteros antecedit, quem stipendia meliora, vel labor prolixior fecerit antecire. concordat c. miramur, ad finem. lxxj. dist. vt j. plenius dicitur in x. parte, in xxvij. consideratione.

Item tales locumtenen. sunt solum delegati ad vniuersitatem causarum ab alio q̄ à principe, ideo solum iudices pedanei censendi sunt, prout dicit Specula. in titulo de iudice delegato. §. ij. versic. primo, in fine. Sed pedanei iudices sunt infimi, imo etiam post clarissimos situantur, vt supra in prima consideratione huiusce partis. & per eundē Spec. in rub. de iurisd. om. iudicium. §. j. versic. infimi. Qui tales magistratus municipales cū habeant solū cognitionem seu iurisditionem vnius rei limitatā, vt sunt tales locumtenentes qui solum cognoscunt de causis tangentibus sigillum Cancellariæ prædictæ, & in hoc tantum sunt commissi à domino Cancellario Franciæ, vel gubernatore huiusmodi Cancellariæ, qui est in hoc delegatus à principe, igitur tales sunt pedanei, & per consequens inferiores à spectabilibus. Ex quo ergo cū aduocati fiscales sint spectabiles, sunt illis anteponendi, vt supra dixi: igitur. Imo proprie sunt iudices Chartularij, qui habent potestatem præcipiendi vt instrumenta recepta sub sigillo dictæ Cancellarię executioni demandentur præcisè in vim præcepti: quod faciunt cū recurritur ad eos, vt satis declarat Benedictus de Bazis in suo libello de guarētigia. colum. j. & sic adhuc plus dicuntur pedanei, vt ante dictum est.

Facit & vltius, quia ex quo, vt dictum est ante, aduocatus fiscali est maior autoritate extra locum iurisditionis dictæ Cancellarię cū sit spectabilis, & iudices huiusmodi curiæ, & sedis Cancellarię præfacti sunt infimi, eo quia pedanei ad plus nō possunt esse nisi clarissimi, ideo debet præferri: cū claritas tituli designet claritatem & honorē loci. Ioannes de Inola, & Angelus in l. qui solvendō. ff. de hereditibus instituendis.

Et licet locumtenentes in sua sede præcedant aduocatos fiscales, tamen non sequitur vt extra illa loca debeant eos præcedere. Sicut dicitur de archipresbytero qui præcedit archidiaconum in missa, vt dictum est ante in quarta parte, in xliij. consideratione. non tamen in alijs locis: sic idē de locumtenente Cancellarię contractuum Burgundiæ in sua sede, licet præcedat aduocatos fiscales, quia ibi habet administrationem: non tamen in alijs locis, in quibus non habet administrationem, & sic extra suam administrationem, vbi attenditur maioritas dignitatis, & non administratio. faciunt quæ scribuntur in xi. parte, in xij. consideratione ante finem.



Vadragesima consideratio. Hic adaptatur de nonnullis alijs locumtenentibus ordinarijs aliorum iudicium ordinariorū: puta locumtenentibus gruarij, hoc est magistri forestarum Heduē. aut Diuionen. qui habent illud officium à principe, an tales in sede Balliuatus aut Cancellarię contractuum seu etiam in curia parlamenti debeant præcedere alios aduocatos sibi postulantes non habentes aliquam dignitatē præter gradum. Istud potest decidi ex antedictis de locumtenentibus

tenentibus dictæ Cancellariæ, Sed vltius procedendo queri posset, an tales locumtenentes gruariorum in alijs sedibus q̄ Cancellarię præcedere debeant locumtenē, præ dictę Cancellarię. Quia officium eorum est antiquius, & magis ordinarium q̄ officium Cancellariatus, videtur q̄ tales locumtenentes gruariorum præcedere deberent locumtenen. ipsius Cancellariæ, eo etiam quia creati sunt officiales à rege, alij verò non. Consulere tamen in hoc quòd attēderetur prioritas promotionis in officio, & qui primò constitutus esset officialis præcederet: vrget tamen pro locumtenen. seu iudicibus dictæ Cancellariæ, q̄ iurisdictio eorum maior est, & circa plures & maiores causas & materias versatur, & ex hoc honorabilior apparere videtur: quantò enim quilibet præest melioribus, tantò maior ipse & honestior est. verba sunt in authen. de defensoribus ciuitatum. §. nos igitur. colla. iij.

Quadragesima prima consideratio. Inter omnes assistentes in auditorio iudicis, post officiales in sedendo nobiles plebeis præferendi sunt, ita q̄ debet sedes eorum esse paulò iudicantium inferior, & contēdentium altior. l. si. vbi glos. notat in verbo, sedēdi. C. vbi senatores vel clarissimi. Idem probat tex. in l. fina. in fine. C. de officio diuersorum iudicum. dicam in sequenti parte, in xxxviij. consideratione. vbi de priuilegijs nobilitatis tractatur.

Quadragesima secunda consideratio. His temporibus nouissimis creati sunt noui officiarj in regno Franciæ, qui habent potestatem examinandi testes loco iudicij ordinariorum, qui dicuntur in vulgari nostro inquestarij, hoc est examinatores seu æquatores & iudicij inuestigatores: & nulla habent stipendia seu salaria à principe, sed à partibus secundum ordinationes regias habent summam denariorum taxatā secundum vacatiōes per eos factas. Et quia talia officia multis committuntur qui illa emunt, & qui nō sunt graduati, ex quo quisquis dubitaret an in sedibus iudicarijs, vbi tales inquestarij dati sunt, debeant præcedere aduocatos etiam simpliciter graduatos. Credo q̄ nō, quia cum circa quid speciale se intro mittant, & non habent cognitionē iudicandi, licet aliquā talem qualem dignitatem consequuntur, eo quia constituti ad hoc à principe, prout etiam de coquo principis, qui dicitur habere dignitatem, vt in proxima parte, in xvij. consideratione dicitur: ramē non est æquum q̄ præcedant graduatos aduocatos, qui & ratione aduocationis habent dignitatem, vt supra dictum est, & q̄ ratioe gradus tanq̄ graduati cæteris non graduatis præferri debent.

Super huiusmodi præcedentia post ante scripta, inter nonnullos iuuenes aduocatos graduatos fuit contentio aduersus inquestarium seu examinatore in balliuatu isto Heduen. ita vt ab eius priuigno seu filiastro fuerunt impetratæ literæ regię in cancellaria Diuionen. quibus mandabatur balliuo nostro, vt graduatos anteponeret dicto inquestario, & eundē sedere faceret in ordine & gradu procuratorum dictę curiæ: & cum hæc disceptarentur in foro, dubitatum extitit, quid super hac re sententiaretur.

Et licet videretur dicendum ex quo (vt tactum est) dictus inquestarius habeat dignitatem à principe immediate dependentem à dignitate & potestate iudicis, quæ præcedit dignitatem aduocatorum: cum iudices præcedere debeant aduocatos, vt hic antè dixi in xxxiij. consideratione, & dicti inquestarij censentur subrogati in locum iudicis quo ad examinationem testium, quæ competit iudicibus,

vt est textus qui multum bene facit in l. iudices, & in authē. sequente, apud eloquentissimū. C. de fidei instrumentorum. ideo ex huiusmodi subrogatione videntur sapere naturam illius in cuius locum subrogantur. l. si eum. §. qui iniuriarum. ff. si quis cautionibus. sed multi dicunt, q̄ ille textus nō probat, sed est bonus textus in c. ecclesia sanctæ Marię. extra, vt lite non cōtesta. probat tamen ille textus stipulationem accessoriē positam ad cōtractum regulari, secundum naturam illius cōtractus. Ampliat tamen etiā illum textum ad hoc, & illam regulam Paulus, etiam si subrogatum in aliquo discreparet: quia in alijs assumeret naturam eius, cuius loco subrogatur. Ita ampliat notabiliter Paulus in consilio cxxxj. cuius initiū est. licet ista differētia visa. col. vltima. quem allegat do. meus Iason in dicto. §. qui iniuriarum. Ex quibus concludendum, q̄ siue inquestarij præfati sint accessoriē dati ad iudices, siue sint in aliquibus subrogati, licet in alijs discrepant, tamen reputari debent coniudices, & sapere naturam illorū etiam in accessorijs: ideo sicut iudices præcedunt aduocatos, ita etiam inquestarij præcedere debent aduocatos graduatos, licet non sint graduati. Et fortè hac ratione, aut alia motus vnus ex consiliarijs parlamenti huius patriæ & ducatus Burgundiæ executioni demandando quoddam arrestum curiæ posuit inquestarios balliuatus Auxeti, eis sedem & locum ordinis dando ante aduocatos & graduatos, licet tunc non essent graduati.

Crederem tamen dictos inquestarios nouiter erectos in Burgundia non debere præcedere graduatos & practicanes in curijs ante eos, quoniam clarum est eos esse creatos instar inquestariorum præposituræ Parisien. in Castello & aliarum sedium regalium in Francia, vt satis constat ex creatione illorum: nec istud denegant, sed sic est q̄ expressè disponitur ordinationibus regijs tales examinatores non debere sedere in sede iudicis præpositi. Nec sunt aut reputantur pro aduocatis, aut notarijs, ex quo tales sedes scilicet iudicis & aduocatorum sint eis prohibitæ obseruanda est ordinatio regia, quæ optimis fundatur rationibus. Nō enim iudex est, nec se iudicem dicere potest: quia nullā habet causæ cognitionem. Est enim solus executor rei sibi commissæ, scilicet examinationis testium, quæ etiā alteri q̄ iudici cōmitti potest, vt notatur per Albericū & alios in authen. sed iudex. C. de episco. & clericis. Ex quo cum tabellio sit capax & habilis ad recipiendam cōmissionem examinationis testium, etiam à iudice, & recipiendo, non mutat dignitatem, quia non efficitur maior q̄ esset: ideo idē videtur in principe cōmittente examinationē testium, quoniā videtur illam cōmittere, cum illa qualitate quā potest habere. Secus si talis examinatio alicui non possit cōmitti, præter q̄ graduato, aut aduocato, quia hoc casu committēdo alicui licet non esset graduatus, videtur eidem cōferre dignitatem ad hoc necessariam, & cum eo super hoc dispensare. l. quidam cōsulebat. ff. de re iudicata. l. vlpianus. ff. de excusatio. tutorum. Sed cum nō eisdem hoc casu dat maiorem dignitatem, quā habeat ille cui cōmitti potest talis examinatio testium: quoniā princeps nō videtur vno instāti tot specialia cōcedere, videlicet q̄ cōmittat ei talem examinationē priuatiuē ad iudicē (cui deberet cōpetere) & vltra hæc, det ei dignitatem vltra aut præternaturam actus, quem cōmittit fieri, cū tot specialia non præsumuntur concurrere, argumento glo. in l. prima. C. de dotis promissione. arguendo de lege mortua quæ talia nō admittit ad legem viuam (quæ est princeps)

Septima Pars

quæ debet illam sequi in quantum potest.

Quadragesima tertia consideratio. Licet aduocati præfecturæ quæstorianæ, qui dicuntur aduocati in camera computorum sint vt alij aduocati fiscales priuilegiati, vt dicit Ioannes de Platea in l. fi. C. de decurio. lib. decimo. tamen cum apud nos & in camera computorū nulla aut modica habeant stipendia, ideo extra locum suæ præfecturæ, quæstorianæ non debent præcedere aduocatos fiscales præsidatum: quoniã, vt prædixi supra ista parte, in xxxix. consideratione præferuntur qui maiora stipendia habent data paritate, ergo multò magis præferri debent, qui habent stipendia his qui non habent. Ex quo licet patronus cameræ computorum præcedere debeat omnes alios aduocatos solum graduatos, tñ non debet præcedere alios aduocatos fiscales, qui sunt aduocati in sede præsidis prouinciæ, qui dicitur balliuus, aut fenescalus.

Quadragesima quarta consideratio. Inter aduocatos præferendus videtur, qui magis ornatus, & qui honestioribus vestimentis indutus erit: vnde vt dicit Spec. tit. de aduocato. §. sequitur videre, quæ iudex magis ornatum inspiciet, maioris existimabit esse autoritatis, & ei assurgens salutatione debita & honorifica dicens ei sede à dextris meis: ad quod quidem tenentur. l. fi. in fine. C. de officio diuersorum iudicum. & eum præ alijs honorabit. l. penultima. C. eodem titu. quod fortè procedit de ignotis & alienigenis. Sæpè etenim maximè ignotis vestis est causa honoris, iuxta illud.

Hunc homines decorant, quem vestimenta decorant.
Et iuxta illud metricum.

Vir bene vestitus, pro vestibus esse peritus

Creditur à mille, quamuis idiota sit ille.

Si careas veste, nec sis vestitus honestè,

Nullius es laudis, quamuis scis omne quod audis.

Ideo consuluit ibi Specu. (quæ videas) qd aduocati gerant vestem suæ professioni congruenti, & ibi scribit quibus vestibus vestiri, & quibus carere debent: de quo latius infra. Et qd honor est in habitu & vestibus dicturus sum. Et ad propositum vide Lucam de Penna in l. ij. C. de vestibus oloberis, libro xj. & dixi supra in prima parte, in xxij. consideratione.

Quadragesima quinta consideratio. Post prædictos videtur astruendum qd inter aduocatos simpliciter graduatos præferendus sit filius aduocati fisci, si sit aduocatus in eadem sede, vbi aliàs oēs alij cum eo sunt eiusdem qualitatis. textus videtur esse ad litteram in l. laudabile. §. primo. C. de aduocatis diuerso. iudicum. & in l. nemini. §. filios. & l. petitionem. §. filijs. C. de aduo. diuerso. iudiciorum. & qd alijs etiam æquè bonis præferantur secundum textum & gl. in verbo, sumptibus, in l. iubemus. C. eo. titu. facit quia doctor filius doctoris cæteros in collegio præcedere debet, secundum Martinum de Laude, in tractatu de dignitate. conclusionem xvij. vbi refert ita aliàs dixisse propter dictum Bald. in l. Gallus. §. quidam rectè. ff. de liberis & posthumis. vbi etiam dicit, qd tales debent gratis doctorari, & cæteris paribus præferri alijs. allegata gl. in d. l. iubemus, de quo etiam vide per eundem in tracta. de priuilegio. arti. xcviij. intellige tamen prout dicit Lucas de Penna in l. vnicuiq. C. de proximis sacrorum scriniarum, libro xij. col. prima. si solito tempore legum doctrinam meruerit. d. l. nemini. §. si verò. & d. l. iubemus. §. nec deceterò. & l. petitiones. §. nec deceterò. C. de officio diuerso. iudicum. & si sunt facundia & studijs eruditi & cō-

spicui. eo. titulo. l. per hanc, in principio. vel si per principem subrogentur. l. fi. §. penulti. C. de officio magistrorum officiorum. & l. neminem. C. de re militari, libro xij. aliàs non, cum in honoribus simpliciter non succedatur iure hæreditario. l. iij. §. quæri. ff. de legiti. tutori. & potius sunt acceptanda merita & virtutes. c. Moyses. & c. si ergo. viij. quæstioe prima. & l. honor. §. de honoribus. ff. de muneribus. & honoribus. l. si quis. C. de professoribus & medicis, libro x. & l. qui cum vno. §. grauius autem. ff. de re militari. & vnusquisq. secundum labores suos ad meliores gradus, & ad maiores dignitates produci & remunerari debet. tex. in l. fi. §. quoniã ideo. C. de officio præfecti prætorio Africæ & c. concordat tex. in l. nemo. in fi. C. de officio magistrorum officiorum.

Quadragesima sexta consideratio. Inter plures aduocatos eiusdem sedis cæteris paribus præferuntur primò promoti. tex. est in l. prima. & ibi Bart. C. de consulibus & non spargendis ab his & c. & l. prima. in fine. C. de præpositis sacri cubiculi, libro xij. & dixi supra in quarta parte, in xxij. consideratione. Cū etiã sint anciani supra alios, vt vtat verbis gl. primæ in l. iubemus, in principio. C. de aduocatis diuerso. iudicum. & secundum tempus receptionis & admissionis eorum in aliqua curia, gradum sibi vindicare & in matricula inscribi debent. l. petitionem, in princ. C. de aduocatis diuerso. iudiciorum. & l. fi. C. de aduocatis diuerso. iudicum. & qui primo matriculatus est præferri debet posterius matriculato, secundum textum in l. fi. ibi: locum iuxta matriculæ ordinem obtinet. C. de officio præfecti vrbis. Nam qui non sunt in matricula, sunt tanquam priuati. notatur in l. eos. C. de officio magistrorum militum.

Et hic ordo est ordo temporis, qui est vltimus, & de eo non curatur, vbi locum habet ordo qualitatis: vt dicit Lucas de Penna in rubrica. C. vt dignitatum ordo seruetur. & dictum est supra in dicta quarta parte, & inferius dicetur, vbi de ordine literatorum fiet mentio, scilicet in x. parte, in xxix. consideratione.

Quadragesima septima consideratio. Qui meritis virtutis, nobilitate, autoritate, aut scientia etiam quãdo sunt eiusdem facultatis, alios antecellit, præferendus est etiam alteri primo promoti. notat glo. in verbo, præponimus. & ibi Archidia. in c. placuit. in principio. xvj. dist. facit c. in canonicis. xix. dist. ideo episcopus doctor vel nobilis præfertur primo promoti non doctori. Dominicus de sancto Geminiano in c. Isidorus. est verbi. sub dicto. c. placuit. Felin. in c. primo. extra de maiori re & obedientia. & secundum Barbatiam in c. cum olim, in principio. de consuetudine. doctior etiam tardius receptus præcedere debet prius promoti: ego verò allego tex. in l. prima. C. de annis civilibus, libro xj. & ibi gl. prima quæ facit pro scholaribus optimis contra doctores insufficientes.

Videtur tamen qd prædicta non faciant quæ maiorem cum extrinsecus veniunt, vt per prædicta. remissiuè do. Felin. in dicto. c. primo. de maiori re. maximè cum ista excellentia & melioritas debet probari per quindecim testes. textus est singularis in l. vnicuiq. & ibi notat glo. in verbo, superatus. C. de proximis sacrorum scriniarum, lib. xij. do. meus Ias. in l. cum quid. col. quarta. ff. si cer. pet. in prima lectura. Et ista excellentia est multum consideranda, quoniã in multis propter excellentiam hominis receditur à regulis iuris. do. meus Iason in l. iubemus. C. de iudicis.

& in

& in repetitio. l. admonendi. in lxxvij. col. ff. de iureiurādo. Felin. in c. super his. de accusatio. dicā infra amplissimē.

Quadragesimaoctava consideratio. Inter aduocatos doctores preferēdi sunt licētiatis, & licētiati baccalarijs, qm̄ doctoratus est dignitas, dixi. j. in x. parte, in xxvj. cōsidera. & maior est illius autoritas q̄ licētiati, cū licētiatus tm̄ habeat potestatem docēdi, regēdi, & publicē legēdi, notatur in l. vnica. C. de professoribus qui in vrbe & c. libr. xij. & in l. vnica. C. de studijs liberali. vrbis Romę. lib. xj. notat Ioānes Fabri in §. responsa. in situ. de iure naturali. secundū gl. in c. primo. in verbo, interpretatus. extra de postulatione. prælatorum. & Panor. ibi qui dicit quod doctor potest interpretari dubia illius facultatis in qua est doctor, per d. l. vnā. C. de professo. & quod antedoctorum quis non potest magistraliter legere, nec disputare. Et si detur licētia alicui scholari hoc faciēdi, potius sit vt addiscant, quā vt doceant. Ex quo magis est credendū doctori q̄ licētiato, nā licētiatus nō habet dignitatē, sed tātum licētiā cōsequendi dignitatem: & dignus est quod est in actu q̄ quoddam in prosecutione actus, sicut dignior est qui est cinctus q̄ cingendus, licet q̄q; habeatur pro cincto, & de his scripsi, & de præcedentia doctorū ad licētiatos, & licētiatorū ad baccalarios, in commento nostro super concordatis. in titu. de collationibus.

Quadragesimanona cōsideratio. Aduocati ex pulchritudine laudē consequi vident, & propter eam cōmendabiles sunt, exemplo Iustiniani q̄ Papiiniani iuriscōsultum acutissimum (prætermisso oī alio laudis genere à quo laudari potuisset) ex pulchritudine, veluti summo laudis præconio cōmendauit. pulcherrimū ipsum nūcupans in proœmio fforū. §. tertij. versic. vobis aut. Et licet Albericus & Angelus ibi ad decorē scientiæ & animi referant, tm̄ ad corporis pulchritudinem & elegātiā referri pōt, cū & ipsa plurimū pollet ad felicitatē habendā, q̄, vt ait Aristote. lib. j. Ethycorū c. viij. Non satis est ad felicitatē idoneus qui deformis est aut ignobilis. & refert Bal. in superscriptione dicti proœmij. in verbo, Flauius. in additio. q̄ decor corporis confert ad felicitatē in hoc mundo, & tanti fecit Alexan. pulchritudinem, vt in consilio ccix. incipien. ponderatis his. colum. ij. lib. vj. consulerit nobilem diuitemq; mulierem deformem, quæ pauperem quæpiam formosum sibi matrimonio desponderit, non videri nupuisse indigno, cum debeat mulieris nobilitas, & diuitiarum copia cum forma viri compensari, vt notat in simili Bald. & alij in c. super eo. le second. de testibus. & de pulchritudine dixi in v. ix. xj. & in secunda partibus huius operis.

Vinquagesima consideratio. Sciendū est quod in quolibet auditorio, vbi reddi iurisditio per magistratum, debet esse notarius seu scriba, qui apud nos dicitur grapharius. Quia iudicis officium absq; notario seu scriba, cōmodē exerceri non pōt, probat tex. in c. quoniam cōtra falsam. de probationibus. extra. & ibi doctores. Persona em̄ publica est, vt dicit ibi textus & Panor. & dicitur habere officium honoris, vt est textus in l. j. & ij. C. de primicerio. libro duodecimo. & habetur Ecclesiastici ix. In manu dei potestashominis est, & super faciem scribæ imponet honorem. Guillelmus le Rouille. in libro de iustitia & iniustitia. lib. ij. c. iij.

Et q̄ diuersis nominibus in iure vocentur. vide Ioānē de Platea in rubrica, de tabellionibus. libro decimo. Et in

curijs supremis apud nos sunt officia regalia, vt supra dixi ista parte, in xiiij. consideratione. In alijs verō curijs regijs inferioribus, cū emolumenta quæ proveniūt & percipiuntur ratione scripturæ soleant dari ad firmā pro certo tempore. Ideo pendente tali tempore scriptores huiusmodi videntur exercere officia regalia.

De notarijs verō simplicibus, qui sunt iudices chartularij, vt dicit Bartolus i. i. iubemus. §. sancimus. circa finē. C. de sacrosanctis ecclesijs. Quod an sit verum vide amplē per Benedictum de Bazis. in suo libello guarentigiarū. in prima quæstione, vbi plura ad hoc. Et licet dicat plures, q̄ notarius sit iudex chartularius, quod illud non pōt esse ex natura tabellionatus, seu notariatus simpliciter, sed eo q̄a sibi conceditur à principe, quod possit facere præceptum de cōsensu partium, ideo solum habet iurisditioē voluntariam, & non cōtentiosam. Hodie verō apud nos in hac patria iudices chartularij sunt locūtenentes Cancellariæ contractuum, qui faciūt exequi mandata sua in vim obligationis receptæ sub sigillo dictæ Cancellarię: de quibus hic ante in xx. consideratione.

Et de commendatione huiusmodi scribarum scribit Valericus Zazius in repetitione l. ij. ff. de origine iuris. §. postea cum Apius Claudius, in verbo, scriba. Et dixi in parte præcedente, in ix. consideratione. vbi posui de primicerio, qui est scriba principis, & infra in xj. parte, vbi laudau scribas.

Quinquagesima prima consideratio. Etiā in auditorio cuiuslibet magistratus & iudicis sunt necessarij apparitores seu executores, qui dicuntur esse milites, vt est in l. oibus. C. de sportulis. ibi, quatenus militia exuti pœnas luan corporales. maximē tales apud nos in curijs regalibus dicuntur habere dignitatem. Cū solum hodie creantur à principe, & secundū Ioānē Fabri in §. igitur. colū. j. instituta, per quas personas acquiritur. dicuntur seruietes, & sunt officiales, vt dicit, qui tenentur cuiuslibet seruire. Etiam vocantur clientes, & exponit gloss. in l. non dubito. in verbo, clientes. ff. de captiuis & postliminio reuersis. hoc verbum clientes, id est seruietes: & est vulgare Gallorum: & debent portare insignia & baculū in manu depictum, vt tenet Speculator in titulo, de citatione. §. sequitur videre. versiculo, quandoq; per nuncium. & versiculo, solutio. dicunt quidam quod obseruant seruietes nostri, quoniam vbi instat tempus, gerere solent virgam aut baculum depictum & ornatum armis regis, hoc est lilijs, qui dicitur communiter massa. Pluribus etiam nominibus nuncupantur, vt satis dixi in commento nostro super consuetudinibus ducatus Burgundiæ. titulo Desiustices. articulo vj. in glo. prima. vbi dicitur quales esse debeant, & de eorum potestate, & in gloss. sequente inseritur, an eis credatur.

Sed aduerte quia apparitores propriē sunt de curia ecclesiastica, & tales nunciij ecclesiastici non possunt citare aliquem siue clericum siue laicum viua voce in via publica, prout recitat Ioānes Galli in suis arrestis, in arresto pronunciatō Anno domini Millesimo trecentesimo quadragésimo sexto: quod tamen solent facere nostri apparitores Heduen. & malē, licet habeant etiam statutum in suo foro in cōtrarium, nisi sint notarij causarum, quod est intelligēdum in causis iam inceptis, & in quibus iam sunt notarij seu grapharij.

FINIS.

D ij



OCTAVA

Catalogi Gloriae

MUNDI PARS,

Nobilium seu gentiliū ordinem

extollit: precedētiāsq; tā

inter se, q̄ quo ad

alios depro

mit.



Quinquaginta Considerationes habet.



IGITUR PRIMA sit de descriptione nobilitatis. vnde secundū auctores nobilitatem diffiniētes dicitur esse generis, vel alterius rei excellentia, ac dignitas, vt ait Iudocus Clichouicus in suo tractatu nobilitatis in principio c. primi. Et licet Barto. in l. prima. C. de

dignitatibus, libro xij, multum amplē disputet, an nobilitas & dignitas idem sint, tandem concludit quōd non, sed, vt inquit, nobilitas apud nos inuenta est ad similitudinem & imitationem illius nobilitatis quæ est apud deum, vt in authētico, vt iudices sine quoquo suffragio. §. itaq; collatio. secunda. l. prima. & l. in nomine domini. C. de officio præfecti prætorio Africæ. & l. imperialis. in principio. C. de nuptijs. Sicut ergo ille apud deum est nobilis, quem deus sua gratia gratum sibi fecit: ita in foro nostro ille est nobilis, quem princeps sua gratia vel lex sibi gratum vel nobilem facit. Non tamē, vt dicit, potest esse similitudo per omnia, ex quo relinquit de nobilitate, quæ est apud deum, theologis. Nobilitatem verō, quæ est apud nos, sic diffinit.

Nobilitas, est qualitas illata per principatum tenentem, qua quis vltra acceptos plebeios honestus ostenditur, & ibi amplē examinat illa verba diffinitionis: sed nō amplectitur omnes nobilitates, de quibus in sequētib; dicitur. Ideo generalior est prima diffinitio, quæ omnem nobilitatem comprehendit vnde cūq; procedat, siue per principatum tenentem siue aliā, ex quo non recito opiniones per Barto. relatas in dicta l. prima. de diffinitione nobilitatis, cum omnes reprehendat Bart. & stet cū illa supradicta quæ adhuc non est generalis ad omnes, vt dixi sicut prima. Boetius etiam in tertio de consolatione profa sexta, diffinit alio modo, dicens quōd est quædam parentum laus de meritis veniens, & ita etiam diffinit Lucas de Penna in l. mulieres. C. de incolis. col. quarta. libro vndecimo. sed illa est nimis particularis ad nobilitatem generis, quia oēs nobilitates (de quibus infra dicitur) non comprehendit. sed Landolphus in clementina secunda. de sententia, excommunicationis. hanc nobilitatem

generis sic diffinit. Generis nobilitas, est qualitas siue dignitas proueniens à conuulsione clari sanguinis à parentibus originem sumens, & in liberos legitimos per carnem continuata: sed ista est potius descriptio quàm diffinitio. ita etiam diffinit Bonus de Curtili in suo tractatu nobilitatis in secunda parte circa finem. vbi etiam diffinit seu describit nobilitatem animi & mixtam, de quibus statim dicam in tertia consideratione.

Secunda cōsideratio de deriuatione nobilitatis sit. Vnde aduertendum est, quōd nobilitas à nosco dicitur, idem significans quōd nobilitas. hinc nobilis idem est quod notus, & per omnium ora vulgatus. Vnde Virgilius.

Est locus Italiæ medio sub montibus altis

Nobilis. & Martialis.

Prostratum nemees vassaq; in valle leonem

Nobilem, & Herculeum fama canebat opus.

Propterea indifferenter apud prolosq; verbum hoc nobilis, & ad eos qui vel deploratilibus moribus nominatior facti sunt reiatum legitur. Hiero. in Heludium hæreticum. Nobilis factus es in iccelere. Et Laidem illam Corinthiam cui decem milia nummorum vno concubitu deposcenti, respondit Demosthenes in libidinem illius exæstiuans, se poenitere tanti non emere. Ob elegans meretricium, nobile scortum nuncupatum, testatur Aulus Gellius in suis noctibus atticis, libro primo. c. viij. idē & de re quæ summo eius exitio in omnium notionem deuenit, Liuius de strage Cannensi. Nobilis ille clade Romana locus est. & Martialis.

Nobilis hic esset pietatis rex à duobus.

Ea proinde ratione eos qui vel opibus vel generis claritate, vel virtutibus cæteros antecellunt seu vulgatiores, & notiores nobiles appellare solemus, quas ternas nobilitatis species vno verbo complexus est Apuleius, dum dicit. quem non opes, non generis excellentia, sed ingenij mores, virtutesq; nobilitauerunt. & Hiero. ad Principiam virginem de obitu Marcellæ. Nihil in ea laudabo, nisi quod proprium est, & eo nobilius. quōd ex opibus, & nobilitate facta est paupertate & humilitate nobilior. & ibidem. qui virtutes, non sexui sed animo iudicamus, contemptaq; nobilitatis, ac diuitiarum maiorem gloriam ducimus.

Etiam apud legistas & canonistas nobilis nuncupatur qui opibus, vel genere, vel virtutibus sit insignitus, etiam capitur pro præeinentia quadam, quæ nos à plebeis differre facit. text. iuncta glo. in verbo, species. ad finem. in §. plebiscitum. institut. de iure naturali. in §. interim. ibi, vniuersi nobiliores. & in §. fina. ibi, conuenit enim vnumquēq; nobilium. in authen. de defensoribus ciuitatum. collatio. ij. textus in l. quæris. ibi, sanctissimus & nobilis imperator. ff. de nata. restituē. per quem textum satis probatur, quōd etiam imperator dicit se nobilem. etiam text. in capitulo venerabilis. ibi. Non generis sed virtutum nobilitas. extra de præbendis. & in l. nobiliores natalibus. C. de commercijs & mercato. quæ quidē præeinentia causatur ex multis vltra genus, opes, & virtutes, vt in plerisq; locis in sequentibus dicitur.

Tertia consideratio. Cū nobiles dicantur gentiles, & in vulgari nostro proprie, gentilz hommes, & magis se existimant vocari, gentilz hommes, quàm nobiles, ideo dicit Budæus in suis annotationibus in pandectas, in l. fina. in fine. ff. de origine iuris, quōd non temere

lingua vernacula gentiles homines pro nobilibus appellat: vnde videndum est de gentilitate, & quid apud antiquos fuerit gentilitas.

Gentiles igitur sunt (vt inquit Cicero in Topicis) qui inter se eodem nomine sunt, qui ab ingenuis oriundi sunt, quorum maiorum nemo seruerit, qui capite non sunt diminuti. Et, vt ait Budæus in loco prædicto, nihil videt Sceuolam pontificem ad hanc diffinitionem addidisse. Et, vt inquit Boëtius, gentiles sunt qui eodem nomine inter se sunt, vt Brutii, Scipiones, vt apud nos Valerij, Borbonij, Vindocinij, Trimollij, Viennenses, & similes: quod si serui sint nulla gentilitas esse potest, quod si libertinorum nepotes eodem nomine nuncupentur, gentilitas nulla est, quoniam ab antiquitate ingenuorum gentilitas dicitur, quod si rursus in familiam gentis suæ non manserint, gentiles iam esse non possunt.

Fuit autem ius gentilitatis, vt ius stirpis apud antiquos. Vnde Cicero lib. primo de Oratore, quid qua de re inter Marcellos & Claudios patritios centumviri iudicauerunt, cum Marcelli Auli liberti filij stirpe Claudij Patritij eiusdem hominis hæreditatem gente ad se dicerent rediisse, nonne in ea causa fuit oratoribus de toto stirpis ac gentilitatis iurè dicendum. Triauerunt iura apud antiquos, agnationis, gentilitatis, & stirpis: sed nobiliorum videtur fuisse Gentilitas, vt ex illa diffinitione Ciceronis apparet: eorum, scilicet qui imagines generis sui proferre poterant, vnde imagines pro nobilitate generis accipi sæpè solent, & erant insignia Gentiliũ, quæ hodie arma dicuntur, de quibus sibi per Budæum. & dixi amplius supra in prima parte, vbi posui de armis centum conclusiones.

Quartæ conclusio. Species nobilitatis plures sunt, & multipliciter à diuersis diuiditur nobilitas. primo Barto. in l. prima. col. septima. C. de dignitatibus, libro xij. dicit triplicem esse nobilitatis speciem, quædam est theologica seu supernaturalis, quædam naturalis, & quædam politica.

De theologica, quam Barto. dicit esse spiritualem, est quærendum in conspectu etiam iudicis apud quem nulla est obumbratio, nec aliquid later. Nam apud deũ est nobilis omnis, qui est in gratia faciente gratiam vel gratum, & sic omnis qui est virtuosus, & in statu virtutis, deus facit eum felicem & gratum sibi, intelligit Barto. de illa virtute quæ facit, vt dictum est, hominem felicem, scilicet si est in charitate, vt habetur per fratrem Bonauenturam de balneo, & sanctum Thomam in prima. ij. quæstione. cx. & quæstione. l. quos Barto. allega. & per magistrum sententiarum libro ij. distinctio. quem Bonus de Curtili in dicto tractatu de nobilitate in secunda parte, etiam allegat. & hoc est verum, vt dicit Barto. & probatur primi Regum secundo capi. vbi dicitur. Quicumque honorificauerit me glorificabo eum, qui autem contempserint me, erunt ignobiles. Hæc etiam refert Barbatia in capi. primo. col. j. de donatio. relatus per Bonum de Curtili in dicto loco. Et dicit Bart. quod istos nobiles non possumus perfecte cognoscere, nisi per reuelationem. dicitur enim Ecclesiastici decimo. Nescit homo vtrum amore, an odio dignus sit, & multi sunt prædestinati qui apud nos reputantur ignobiles: vt patet ex apostolo ad Corinthios. iij. & xx. cap. Et de his nobilibus nobilitate theologica, ponit tex. in cap. nouit. cum duobus sequen. de peniten. distinctio. iij.

Secunda est nobilitas naturalis, quæ potest considerari duobus modis, vt dicit Bart. primo prout congruit animalibus etiam irrationalibus & alijs etiam sensu carentibus, & isto modo dicuntur nobilia secundum bonitatem operationum, vt in brutis patet. videmus enim quasdam aues eiusdem speciei nobiles, & ignobiles. exemplum in falcone, aliquis dicitur gentilis, alius peregrinus, vt dicit idem Bar. in tractatu de Falcone. & Iacobinus de sancto Georgio in sua inuestitura feudali, in verbo, & cum ventionibus. colum. secunda. Idem dicit Bonus de Curtili vbi supra de leone, quem cunctis quadrupedibus omnes vel faciliè testantur nobiliorem, de quo meminit Ouidius lib. de tristibus, Elegia. iij.

Quo quisque est maior magis est placabilis ire,

Et faciles motus mens generosa capit.

Corpora magnanimo satis est prostrasse leoni,

Pugna suum finem, cum iacet hostis habet.

Etlupus & turpes instant morientibus vrsi,

Et quæcumque minor nobilitate fera est.

Et dicit idem Bonus de Curtili, quod exemplo itidem sunt duo canes Laconis vnico ventre editi, quorum alter ad leporem, alter ad ollam imperum fecit, vt testatur Erasmus in moria. & in chiliadibus. & idem nos docet experientia in arboribus, in fructibus, in metallis, & ferè in omnibus rebus, etiam sensu & intellectu carentibus, etiam inanimatis, nec aliquam animam etiam vegetatiuam habentibus: & in his consideratur maior nobilitas & excellentia, vel ab effectu maiore, vel à materia, vel à causa, vt dicit Bonus in dicto loco, vt de pluribus in finali parte patet, de excellentia nobilitate & laude diuersarum rerum vltra hominem.

Secundo modo considerari potest nobilitas, prout cadit in hominibus ista nobilitas naturalis: & tunc debet intelligi naturalis, id est ratione naturali inducta, quod nos iuristæ appellamus de iure gentium primæuo, quod apparet, quia solis hominibus congruit, & de ista nobilitate loquitur philosophus primo Ethicorum. capit. iij. vbi dicit, quod nil aliud quæ virtus & materia determinant seruum & liberum, nobiles, & ignobiles. Hoc autem non est intelligendum de omni virtute, sed de ea quæ competit aliquibus, prout sunt apti dominari, non de ea prout apti sunt subijci, vt patet per philosophum. primo Politicorum ix.

Ex quo etiam dicit Bonus vbi supra post Bartolum quod hoc modo sumpta naturalis nobilitas est quidam habitus electius in medio consistens, circa quæ pertinet ad præesse vel dominari. Et de hac nobilitate habetur in capi. nunquam de vitis. distinctio. lvj.

Tertia verò nobilitas dicitur politica, seu ciuilis, prout differt nobilis à plebeio, secundum quod accepimus apud nos & in foro nostro, & de qua principaliter hic est questio, quam magis discutere intendo, & de eius laude & excellentia declarare, & est proprie illa de qua supra in prima consideratione dixi illam diffiniendo, quod est qualitas illata per principatum tenentem, qua quis vltra honestos plebeios acceptus ostenditur.

Panor. verò in c. venerabilis. col. ij. post principium de præbendis, aliter distinguendo nobilitatem quæ fecerit Bar. in d. l. j. C. de dignitatibus. dicit duplicem esse nobilitatem, generis, scilicet et animi, de quibus cum alijs statim dicitur, sed in hoc Panor. fuit nimis diminutus, quoniam non omnes comprehendit.

Bald. verò in l. nobiliores. C. de commercijs & mercatoribus.

catoribus, quem refert & simpliciter sequitur Felix, in ca. super eo, ij. extra de testibus, dicit tres esse nobilitatis species. Prima est stirpis & sanguinis. Secunda virtutis, & hæc veram nobilitatem philosophus amplectitur, præcedentem vulgus. Tertia mixta, de vtraque ex præcedentibus speciebus partem capiens. Et hanc verissimam ceteris, & omnibus laudabiliorem demonstrabimus.

Plato verò diuidit nobilitatem quam dicit esse quadriariam. Vnam enim earum asserit quibus dari, boni, iusti, & parentes fuere. Alteram parentis qui potentes, aut principes extiterunt. Tertiam cum nostri maiores fama, & rebus bello gestis vel publicis certaminibus parta corona claruerunt. Quartam eamque præstantissimam omnium scribit eorum quibus non aliena, sed sua virtus & animi magnitudo nobilitatem donauit: quos solos vult esse dignos, ut nobiles appellentur, ita dicit & refert Pogius Florentinus in tractatu de nobilitate, & hanc ultimam laudat Lucas de Penna in l. mulieres, col. iij. C. de incolis, lib. x.

Aristoteles verò in quarto Politicorum, dicit etiam quatuor esse species nobilitatis: diuitiarum, scilicet generis, virtutis & disciplinae. Nihil quoque prohibet, ut à patrie solique natalis splendore nobilitatem interdum deduci. Nam amplitudo patrie antiquique decus plurimum valet ad laudem gloriamque comparandam: sed ea per se exigua est modicique momenti, ubi virtutis quoque præstantia accedat, quæ vel sola verè hominem nobilitat. Proinde Themistocles cum esset patria Atheniensis Scriphio cuidam in contentione obiectanti, quod non propria virtute, sed patrie splendore gloriosus factus esset, rectè respondisse fertur. Neque tu si Atheniensis esses clarus extitisses, neque ego si Scriphius essem ignobilis, significans hæc verbis se reum gestarum magnitudine & gloria clarum factum, neque patriam solum ad id quicquid contulisse.

Sic Anacharsis philosophus exprobranti sibi Attico, quod Scitha esset, a Laertio præclare respondit. At nihil quidem mihi probro est patria, sed patrie tu. Verum prætermittis alios rebus unde nobilitas multifariam desumi posset, videndum est tantum de duabus, eius species bus, duabus partibus ex quibus humana coalescit substantia, corpori inquam & animæ congruenter respondentibus, scilicet nobilitate generis, & virtutis.

Generis enim nobilitas est à maioribus & proavis deducta generis excellentia, & præstabilitas: & hæc sane corporis conditionem naturamque respicit, quando quidem id ipsum nascentes ex parentum propagine trahimus.

Virtutis verò nobilitas est ob insignem animi virtutem, morumque probitatem comparatas excellens gloria & dignitas: quæ quidem ad animum pertinere nemo dubitet, cum vsu & assiduo bonæ operationis exercitio excultus animus eam sibi peculiariter asciscat. De hac Chrysostomus ait. Ille clarus, ille sublimis, ille nobilis, ille tunc integram suam nobilitatem putet, si dedignetur seruire vitij, & ab eis superari. Vtraque autem specierum complexus est Apuleius, cum de quodam dicit, quem non excellentia generis, sed mores virtutesque nobilitauerunt.

Porro ex hisce duabus coniunctis atque vnâ connexis, tertia oritur nobilitatis species vtraque supradictarum complectens, scilicet nobilitas generis atque virtutis, quæ est tum generis, tum virtutis in vno eodemque homine præcellentia & eminentia: & ista mixta est qualitas quædam proueniens à conuulsione sanguinis à parentibus origi-

nem sumens, virtutibus inde probis, ac commedatis moribus illustrata: & hæc, ut prædixi, cæteris tanquam præstantior, excellentior, elegantiorque anteferenda est auctoritate notatorum in authentica itaque. C. communia de successione, & in cap. primo. de treuga & pace. Et quomodo inter se differant, quomodoque inter eas adinuicem sit habitudo, vide per Ludocum Clithouem in suo tractatu de nobilitate, capi. primo, & secundo, & in tertio capi. ponit etiam quomodo hæc vltima est præstantior alijs, ut infra amplius dicitur, & per Bonum de Curtili in suo tractatu nobilitatis, in secunda parte, ubi amplè. Aliam tamen diuisionem nobilitatis vide infra ista parte, in vltima consideratione.

Quinta consideratio. An dabilis sit vera nobilitas, quæ dici possit de numero laudabilium. Videtur quod non, quoniam ea quæ sunt, aut sunt bona, aut mala, aut media: in malis nobilitatem nullus vnquam posuit. Absurdum enim esset rem à deo laudatam atque appetitam malam censeri. Sin eam bonum quid dixeris, id vel in animi bonis, vel exterius, aut corporis situm erit. Nam in fortunæ bonis minimè consistit, quæ qui adipiscuntur non nobiles, sed diuites appellantur. Sed ne corporis quidem bona, quæ sunt valitudo & forma egregia, illam largiuntur: nam si qua in vilo horum bonorum inesset, deficientibus opibus forma & valitudine, nobilitas quoque cessaret, ita ex ignobili nobilis, rursus ex nobili ignobilis redderetur.

In bonis ergo animi quæ virtutis dicuntur, eas autem in intellectualibus & moralibus distinguunt, an vlla sit inquirenda: sed prudentia prudentem, sapientia sapientem, iustum iustitia, temperantia temperantem, ita ex reliquis virtuosum non nobilem fieri certum est. Nulla quippe est vna virtus, quæ ex se nobilitatem producat, neque omnes illam generabunt, sed felicitatem, ita nec virtus ea, nec vitium. Nec videtur esse in his quæ media dicuntur, cum nunc bona, nonnunquam mala ferantur pro varietate ventium: si nobilitas ita esset, ea & bona & mala haberetur. Ex quo sequeretur, ut boni malique pariter nobilitate potirentur: quod cum sit absurdissimum, videtur ex his nihil nobilitatis comparari posse.

Hoc & alia ratione videtur esse probabile, ut dicit Pogius Florentinus in tractatu de nobilitate. Nam si quid ea est: aut in expetendis, aut fugiendis rebus consistit. In his sitam dicere ridiculum sanè videtur, cum nullus sanè mentis fugienda appetat. In expetendis verò multo minus ea namque appetere debemus, quæ ratio præscribit & sapientia: hæc sunt honesta & quæcumque nos beatos ac felices præstent. Sed nobilitas cum neque virtutes aliquas, neque bonum quid afferat nobis quo meliores, ditiores, aut beatiores efficiamur, cur appetenda sit non intelligo: ergo ea nihil esse videtur.

Eodem modo neque in laudabilium, neque in vituperabilium numero adscribetur. Non enim vituperatur quod laudatur atque expetitur etiam à bonis. Ergo in illis nulla inest nobilitas, at multo minus in reliquis. Laudabile enim omne à virtute progreditur. Siquidem bene, hoc est virtuosè agitur, laudabile est, & id secundum aliquam virtutem. Sed nulla est virtus, quæ vocetur nobilitas, aut ex qua illa oriatur, neque etiam ex nobilitate laus aliqua cuiuspiam honesti operis descendit, ergo in laudabilium confortio non erit.

Præterea si qua est nobilitas, ea autem in homine, aut in ipsa re collocabitur. Si in homine, aut natura, aut acquisitione comparatur. Si in natura venit nobilitas, tunc

Octaua Pars

omnes similiter nascentur nobiles, quod nullus vel me-
diocriter doctus concedat.

Si acquiritur, id agendo vel operando continget, at ex a-
ctioibus operationibusque boni, mali, prudentes, docti in-
dustrii & similes redduntur, non nobiles. neque est aliquod
opus proprium, ex quo veluti ex officina aliqua nobilitas
excudatur.

In rebus vero si esset posita, hæc absque studio nostro in
quæcumque incidere, nobilem veluti diuitiarum diuitem red-
derent, his absentibus ignobiles fieremus: quo pacto sæ-
pius cum ipsis rebus à nobis migraret nobilitas, & iterum
tanquam in antiquum hospitium sua sponte rediret.

Ex quibus (vt ait Poggius in loco ante dicto) apparet
nihil esse hanc præter iacturam quædam quæ nos deliros
efficiat. Etenim absque illa affectione cogitans (vt inquit)
non videt cur hoc inanis fabella adeo exoleuerit, aut quid
boni vel utilitatis habeat hæc quæ dicitur nobilitas, cur
tantum ab hominibus pendere mereatur.

Sed tandem post multa hinc inde argumenta ex dictis
Aristotelis & Platonis laudat illam veram nobilitatem,
quam dicit esse splendorem quendam ex virtute progre-
dientem, qui suos possessores illustrat, ex quacumque condi-
tione emergentes: laudando Stoicorum opinionem, qui
non ad vulgarem nobilitatem quæ dicitur generis atten-
dunt, sed ad illam quæ ex virtute procedit, hi vt alia mul-
ta, ita & hoc verissimè videntur dixisse, Nobilitatem
ex sola nasci virtute. Et author huius fuit Plato qui qua-
drifariam nobilitatem ponit, vt in præcedenti considera-
tione dixi: & ex dictis Poggii videtur quæ nulla alia nobilitas
sit de numero laudabilium quam nobilitas virtutis, sed ex
septima consideratione sequenti facile cognosci poterit,
quod quælibet nobilitas sit de numero laudabilium.

Sexta consideratio. Licet etiam nobilitas generis sit
de numero laudabilium, & commendabilium, vt in
sequenti consideratione dicitur, tamen ob illam non est
animo intumescendum, nec est inaniter & vanè glorian-
dum de generis nobilitate: quoniam, vt dicit Boëtius in ter-
tio libro de consolatione philosophiæ: Alienum est bo-
num atque à parentibus deriuatum etiam, quoniam laus à
parentibus emanans, ipsos quidem parentes claros reddit,
filios vero nequaquam, nisi propriam habeant virtutis cla-
ritatem, qua sint insigniter splendidi: quæ si ad claritudi-
nem refertur, aliena est. Videtur namque esse nobilitas quæ
dam de meritis veniens laus parentum: quod si claritudi-
nem prædicatio facit, illi clari sint necesse est, qui prædicantur,
quare splendidum te (si tuam non habes) aliena præ-
dicatio non efficit: quod si quod est in nobilitate bonum,
id esse arbitror solum, vt imposta nobilibus necessitudo
videatur, ne à maiorum virtute degenerent. Satius autem
est, me meis rebus gestis florere, quam maiorum opinione ni-
ti & ita viuere, vt sim posteris meis nobilitatis initium, &
virtutis exemplum, vt ait Tullius contra Salustium. Et de
hoc Salustius in Iugurthino in oratione Marii allegatus
per Lucam de Penna in l. mulieres. columna iij. C. de in-
colis, libro decimo.

Dicit tamen Baptista Mantuanus magnum virtutis
adiumentum claris ortum esse parentibus. Solent enim iu-
venes, qui aliquid indolis habent, ne degenerare videantur
maiorum suorum dignitatem æmulari, & ad paterna-
rum laudum aspirare felicitatem. Sic Philippi nomē Ale-
xandrum, sic maioris Africani gloria minorem Scipio-
nem, sic Cæsaris Iulij fama Octavianum excitauit, sic de-

nique Pyrrhus Achilleides erat animosus imagine patris: &
hoc amplè declarat Iudocus Clithoueus in tractatu no-
bilitatis, capit. quinto & septimo, vbi etiã ait. Quia verò
nullam maiorem hæreditatem possunt filij parentes tra-
dere, quam rerum bene gestarum gloriam, & integritatis an-
teactæ vitæ laudem: quia teste Cicerone in officijs, optima
hæreditas à patribus traditur liberis, omnique patrimonio
præstantior, gloria virtutis rerum gestarum, cui dedecori
esse nefas & vitium iudicandum. Cui concordat illud Pla-
tonicum. Gloria parentum natis est præclarus ma-
gnificusque thesaurus. Ideo filij illam hæreditariam traditio-
nem libenter amplecti debent, ardentè sine mora & deli-
beratione suscipere, & ad suum vsum sedulo accommo-
dare, atque ex adita huiusmodi hæreditate id capere com-
modi, vt inuentario & contemplatione virtutis & gloriæ
paternæ incitentur animosius ad præclaram ipsius æmu-
lationem. Quisquis enim (nisi iners) cum maiorum suo-
rum res præclare gestas animo diligenti contemplatur,
non parum ad dignam earum imitationem prouocatur.
Cum auctore Salustio, Publius Scipio, & Q. Fabius, cum
maiorum & magnanimorum virorum imagines inspice-
rent, quam maxime ad virtutem se inflammari solitos es-
se dixerunt. Ita Iulius Cæsar inspecta Alexandri magni
imagine, magnarum rerum agendarum gloria incensus
est. Qui etiam (vt scribitur) conqueri apud amicos soli-
tus erat, se ea ætate nihil adhuc præclarum gessisse aut
memorable, qua ille totum ferè orbem suæ ditioni subegerat:
ita Alexandrum ipsum liberi patris triumpho tanquam
ad motus stimulis ad decus & famam, denique ad nominis
sui immortalitatem comparandam impulerunt. Sic The-
mistocles quoque post pugnam Marathoniam (in qua Mil-
ciades dux Atheniensium vires Persarum magna virtu-
te contriuit) in somnes agens noctes per urbem ferebat
vt amens: interrogatus quid ita pernox diuagaretur
per vias, quia, inquit, trophæa Milciadis me excitant, nec
placidam membris dat cura quietem. Enimvero prouo-
catus illustri Milciadis triumpho, secum animo agitabat
quoniam pacto tale quidpiam pro patria præstaret: de
quo supra in j. parte, in xxj. consideratione, versi. hinc est.
Est aliquid, clarus magnorum splendor auorum,

Illud posteritas æmula calcar habet.

Scilicet, vt nullus tantis sit degener actis,

Magnanimum pectus strenua facta mouent.

Ceu tenet instantem catulus cum viderit vrsus,

In patrias vires æmula corda mouet.

Et auctore Valerio libro ij. c. de institutis, maiores na-
tu in conuiujs antiquorum egregia opera carmine com-
prehensa ad tibias canere solebant, quo iuuenum animi
ad ea imitanda alacriores redderentur: & vltius ait. Quid
hoc splendidius, quid etiam vtilius certamine? Quas A-
thenas, quam scholam, quæ alienigena studia huic dome-
sticæ disciplinæ prætulim? Inde oriebantur Camilli, Sci-
piones, Fabricij, Marcelli, Fabij. Refert & Leonardus
Aretinus in opusculo actorum sui temporis se adhuc a-
dolescentulum conspexisse in tabula depictam F. Petrar-
chæ insignis poetæ imaginem, in cubiculo quo detra-
hebatur captiuus repositam, eiusque contemplatione mi-
rum in modum ad studia literarum, & humaniores dis-
ciplinas exarsisse. Quia si mutæ imagines cælatæ, aut
pictura deformatæ, si externi & nullo nobis vinculo fan-
guinis coniuncti, suarum magnitudine virtutum insigunt
aculeos

acutos generoso animo ad virtutis amorem, quid proderit viua & spirans vox, pariter & facies atq; acta parentum? Certè nullum efficacius poterit liberis ostendi exemplum, quo acius incitari debeant ad rectè honesteq; viuè dum. Proinde Aeneas Ascanium filiū suum ad virtutem incitat verbis sequen. vt ait Virgilius.

Disce puer virtutem ex me, verūq; laborem
Tu facito, mox cū matura adoleuerit ætas,
Sis memor, & te animo repetentem exempla tuorum,
Et pater Aeneas, & auunculus excitet Hector.

Verū etiam ad propositū faciunt sacrae literæ. Nam habetur Exodi xxv. q̄ iussit dominus Moyse fabricaturo tabernaculū sœderis. Inspice, & fac secundū exemplar qd̄ tibi in monte monstratum est. Cuius verbi sensu allegorico præceptum est nobis considerare vtrum quæpiam, in monte sublimitateq; perfectionis vitæ constitutū, in quo omnigenum virtutum exemplar eminentissimè diluceat, & ad illius rectam imitationem nostram componere vitam. Proinde Sapiens, vt scribitur Ecclesiastici xliiij. nos hortatur sic. Laudemus viros gloriosos, & parentes nostros in generatione sua. Et subsequitur. Omnes isti in generationibus gentis suæ gloriam adepti sunt, & in diebus suis habentur in laudibus. Qui de illis nati sunt reliquerūt nomen narrandi laudes eorum: non vtiq; ad vanitatem aut inanem nominis ipsorum excellentiam, sed ad prouocationem auditorum in virtutum officia, ac præclaras vitæ actiones. Rursum Matathias indycus legis Mosaycæ propugnator & vindex, Maccabæorumq; pater, prope moriturus filios suos ad fiduciam habendam, & fortiter pro Dei legibus certandum hortatur: exemplo maiorum & antiquorum patrum qui iustitiam sectati, diuinaq; iussa complentes, eximiam consecuti sunt laudem. Nunc eras ait (vt habetur i. Maccabæorum ij.) O filij æmulatores esto te legis, & date animas vestras pro testamento patrum, & mementote operum patrum quæ fecerunt in generationibus suis, & accipietis gloriam magnam & nomen æternum. Item dñs ipse virtutum & cœleste earum iubar, discipulis & nobis omnibus qui eius discipulatum suscepimus contestatur: scribitur Ioan. xiiij. Exemplum de di vobis, vt quæadmodum ego feci, ita & vos faciatis. & imitari Deum debemus qui facit oriri solem super bonos & malos. ca. vlti. xxviiij. distinc. & imitatio Christi est nobis necessaria, ne ab eius corpore separemur. ca. dominus. lxxvj. distin. & c. proposuisti. lxxxij. distin. Nam si filij dei sumus, quæ ipse fecit imitari debemus. capitū. dominus. lxxxvj. distin. Item, Christus dedit nobis exemplum imitationis in patientia & humilitate. cap. dominus. xciiij. distin. Quinimo nihil æquè clarissimos nostræ religionis viros prouocauit ad arduum virtutis iter capessendum, q̄ vt audita aut cōspecta sanctorum patrum antiquorum vita, ad quorum imitationem se totos dedere. hæc Iudocus vbi supra.

Sed quid, quibus unus idemq; pater est præcipuus & primus, ij nullū habent originis discrimen atq; diuersitatem. Omnibus autē hominibus, idē est pater cœlestis, ad quem diuina institutione edocti cū oramus, dicimus: Pater noster qui es in cœlis. Pater inq; animarū nostrarum, quas omnes ad imaginem & similitudinem suā fecit: ipse em̄ fecit nos, & non ipsi nos. Et hoc comprobatur Boëtius in iij. consolationis philosophicæ, quem etiā allegat Lucas de Penna in dicta l. mulieres. C. de incolis, lib. x. sed nō omnia eius dicta, prout Iudocus in dicto tracta, de nobili

tate. cap. v. & ita inquit.

Omne hominū genus in terris, simili surgit ab ortu,
Vnus em̄ rerum pater est, vnus cuncta ministrans,
Ille dedit Phœbo radios, dedit & cornua lunæ,
Ille homines etiam terris dedit, & sidera cœlo.
Hic clausit membris animos, celsa sede petitos,
Mortales igitur cunctos, edit nobile germen.

Subdit & idem Iudocus, q̄ ignobiles animo sunt qui degenerant à sua origine, quicūq; à Deo omnium auctore per vitiorum abrupta discedunt, diuinam in se dedecorantes imaginem, inducētēq; nebulam illi: vnde rectè de generes dicuntur & ingenerosi, quemadmodum Boëtius in loco prætaeto subcinat.

Quid genus & proavos strepitis? si primordia vestra
Autoremq; Deum spectes, nullus degener extat,
Nī vitijs peiora fouens, proprium delerat ortum.

Sicut etiam per scripturā loquitur nobis dominus i. Regum ij. Qui contempnit me erunt ignobiles, & apud Deum peccatores efficiuntur infames. capit. domino sancto. l. distinctio.

Quid si ad corporū originem cōsideremus & illā comperimus in omnibus eandem, vt potè terrā & lutum, ex quo formatus est homo. vnde Gen. ij. Eecit deus hominē de limo terræ, & inspirauit in faciem eius spiraculū vitæ. & Job xxv. Homo putredo, & filius hominis vermis. & iterum Job vij. Induta est caro mea putredine, & sordibus pulueris. Proinde sapiens dicit in contemptū superbiæ, quam egregij maiorū tituli, aut stēmata clara parentum, aut alia quæuis extollentię materia suggerit, inquit Ecclesiastici. x. Quid superbis, terra & cinis? Et de vno quoq; nostrum nimirū dicitur, vt habetur Gene. ij. q̄ puluis est, & in puluerem reuertetur. Hæc profectō sunt omnium nobilitatis insignia, cinis, inquā puluis & terra quæ nobiscū vel inuiti ferimus semper, & animo fixa assiduè meditari conueriēq; debemus, more nobilitū huius mundi qui maiorū suorū insignia effigiata gestant, aut vestibus tapetiēq; intexunt, aut splendidarū domorū parietibus insculpūt, vt supra in prima parte dictū est vbi de armis fit mētio. Cūq; ad extremos dies peruenerimus, morte resoluti communem omnium matrem, terramq; repetemus, quæ nobilitum huius seculi ab ignobilibus nullum facit discrimen: omnesque sine delitu suo sinu recepta in fauillamque redigit. Perit enim morte atq; intercidit clara nobilitas, gloria neq; suos post funera comitatur alumnos, sicut graui

ter & præclare libro ij. dicit Boëtius:

Licet remotos fama per populos means,

Diffusa linguas explicet.

Et magna titulis fulgeat claris domus,

Mors spernit, altam gloriam.

Inuoluit humile pariter, & cellum caput,

Aequatq; summis infima.

Vbi nunc fidelis ossa fabricij manent?

Quid Brurus, aut rigidus Cato?

Signat superstes fama tenuis pauculis

Inane nomen literis.

Demum vt subnectit idem Iudocus, primam nostram secundū carnem originem reducimus omnes in Adam primū parentem nostrum. Nam, teste scriptura, Actuum xvij. Fecit deus ex vno omne genus hominū, inhabitare super vniuersam faciem terræ. Cū itaq; omnibus secundū corpus idem sit primarius auctor & pater, quid effertur, insolecūt, & turgidi inflatur, qui specimē & decus

Octava Pars

nobilitatis habent, super ceteros ignobili domo prognatos, quid intumescunt more vtrius vento distent: Salomon quoque singulari sapientia decantatissimus, & generis itidem nobilitate insignis attestatur, idem mortalibus omnibus esse natiuitatis exordium, de seipso ita verba faciens, Sapiens vij. Sum quidem & ego mortalis homo similis omnibus, et ex genere terreno illius qui prior factus est, & in ventre matris figuratus sum caro, decem mensium tempore coagulatus sum in sanguine, & semine hominis & delectamento somni conueniente. Et ego natus accepi communem aerem, & in similiter factam decidi terram, & primam vocem similem omnibus emisi plorans: in inuolumentis nutritus sum, & magnis curis. Nemo enim ex regibus aliud habuit natiuitatis initium. Vnus ergo introitus est omnibus ad vitam, & similis exitus. Quod si hec communis omnibus origo, & nouissima vite meta altius animo insigatur atque inheret, salutaris erit medicina ad elationem superbiaque (quae ex carnis nobilitate succrescit) de mente homini nobilitatem euellendam, expurgandam, non aliter ac pauo cum deformes suos spectat pedes, caudam pennas stellantibus explicatam illico demittit & inuoluit ad ima. hanc Clitovius in dicto ca. v. etiam vide quae dicit ibi in cap. xij. quae recensere volui, licet ad depressionem, & humilitatem, & non ad fastigium gloriae & laudis tendant, cum hodie nobiles sint satis superque preumidi, et nihil est in quo de se gloriam & laudem non quaerant & vendicent: quippe ait Lucas de penna in l. militantibus, C. de decurio. lib. x. Nobiles ut plurimum, sunt superbi, & licet habeant quatuor bonas conditiones: quia sunt magnanimi, magnifici, dociles, & industrii, politici, & affabiles: tamen sunt nimium honoris appetitiui, & progenitorum despectores: ut ait Lucas de pena in l. ij. C. ne rustici ad vllum officium deuocentur, lib. xj.

Sepima consideratio. Inter plures eiusdem qualitatis, scientiae & dignitatis praerentur nobiles ubi non est maior dignitas, quam nobilitas simplex, de quibus supra dixi. Ideo ista est firma conclusio, quod nobiles simplices praerentur quibuscumque alijs simplicibus plebeis in quocumque actu, ubi comparent aut assistunt cum eis. Probatur in l. honor. §. de honoribus. ibi: origo natalium. ff. de mu. & hono. et in l. prouidendum, in verbo, nobilissimos. C. de postul. & in l. j. & fi. & quod ibi notat Bar. ff. de albo scribendo, facit l. fi. ff. de fide instru. & in l. j. C. de conditis in pub. horreis. in verbo, nobilis, lib. x. & ibi Ioan. de Platea, qui dicit per illum textum, quod in electione officialis consideranda est nobilitas. Et apud nos verbum nobilis capitur pro quadam praereminentia, quae nos a plebeis differre facit, text. iuncta gl. in §. plebiscitum. in verbo, species. ad finem. in situ. de iure naturali, gentium & civili. in §. interim. ibi: vniuersi nobiliores. & in §. si qua verum. ibi: conuenit enim vnumquodque nobilitatem, in athen. de defenso. ciuitatum. colla. iij. text. in l. quæris. ibi: sanctissimus & nobilissimus Imperator. ff. de natalibus restituendis. & in cap. venerabilis. ibi: non generis sed virtutum nobilitas. extra de praebendis. & in l. nobiliores natalibus. C. de natalibus restituendis. & in capitu. ex literis. ij. in principio, ibi: duo nobiles. extra de sponsalibus.

Et de hac praereminentia nobilitatis ad plebeios dixi in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiae. titu. Des droictz & appartenances à gens mariez. articulo xix. in glos. ij. & titu. des enfans de plusieurs lieutz. articulo. iij. in glos. prima.

Aduerte, quoniam, ut dicit Iudocus Clitovius in suo

tractatu de nobilitate, capitu. ix. generis nobilitas semper apud homines praereminentiam quandam dignitatis habuit, & super ceteros praereminentiam testantur omnes historiarum, quod ea virtuti (ut debet) coniuncta semper esse existimetur, & ob praerestabilem virtutis excellentiam singulari splendore praefulgens. Potissimum verò sacrae scripturae testimonio eius excellentia probatur, ut habetur Deuterono. j. vbi Moyses de tribubus populi Israelitici viros sapientes & nobiles constituit iudices. & ij. Regum ix. cap. Samuel vocatur nobilis ob prophetiae dignitatem. & ij. Regum xxij. vbi Abisai frater loab inter tres nominatus dicitur nobilior. & Prouerbiorum xxxj. vbi vir commendatur ex titulo nobilitatis. ibi: nobilis in portis vir eius, quando federit cum senatoribus terrae. & Ecclesiastes de cimo, vbi rex laudatur eo quia nobilis, cum dicat. Beata terra, cuius rex nobilis est. Commendatur etiam Ioseph ab Arimathia quod nobilis esset, Mar. xv. etiam Lucae xix. Commendatur homo a nobilitate, ex quo ei datur ibi titulus nobilitatis. Et non ab re dictum est Actuum xvij. quod ad Pauli praedicationem conuersa est ad dominum de gentilibus multitudo magna, & mulieres nobiles non paucæ. Etiam probatur commendatio nobilitatis ex Aristoteli. iij. Politicorum, cap. vj. post aliquam commendationem ait, quod nobilitas apud omnes in honore habetur: insuper quia consentaneum est ex melioribus ortos esse meliores. Est enim generis virtus nobilitas. vnde rectè a Seneca dictum est. Habet hoc proprium generosus animus, quod concitatur ad honesta. Neminem excelsi ingenij virum humilia delectant, & sordida: quod lepide a Fausto poeta regio expressum est hoc disticho.

Si te rusticitas vilem genuisset agrestis,

Nobilitas animi non foret ista tui.

Ex quibus concludendum, nobilitatem esse de numero laudabilium & commendabilium.

Octava consideratio. Nobilitas causatur ex multis. Primò, ut ante dictum est, ex nobilitate progenitorum, & de ista primò pertractabimus, deinde de ea quae est virtutis: in qua dico quod nobilitas causatur ex genere progenitorum, quoniam, ut habetur Sapiens. iij. Gloria hominis ex honore patris sui, & contumelia filij pater sine honore: vnde etiam susceptus ex patre nobili sine alia dignitate efficitur nobilis. facit quod habetur Prouerbiorum xvij. vbi dicitur. Gloria filiorum, parentes eorum. & quod dicit Iob. de quo Osee nono. Gloria eorum a partu, ac ab utero & conceptu honor illius. & habetur Deuterono. j. De utero vestro sapientes & nobiles constitui principes & satis facit textus in §. primo. in situ. de ingenuis. Et tamen intellige hoc casu quod non ex utero simpliciter, sed ex nobilitate patris non matris. ita dicit Baldus in l. finali, ad finem. C. de seruis fugitiuis. Et Iacobus de Aluarot. in capitu. primo, titu. quis dicatur dux, marchio, comes, in vsibus feudorum. Ita quod Barto. & post eum Ioannes de Platea in l. exemplo. per illum textum. C. de decurio. libro decimo, dicunt quod non valeret statutum quod quis censeretur nobilis vel ignobilis ex progenie materna. ad quod facit l. prima. ff. ad municipales. Quod est contra consuetudinem Comitatus Campaniae, qua cauetur quod si ex patre & matre vnus sit nobilis, etiam si sit mater, filius sequitur conditionem illius: de qua consuetudine seu statuto aut simili fecit mentionem G. Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in princip. in verbo, Raynutius. numero xv. extra de testamentis.

Et quod

Et quodd nobilitas consideretur ex parte patris non matris, dicit Bar. in l. j. col. vij. versicu. videndum est vtrum. C. de digni. lib. xij. pro quo facit dictum Ciceronis in suis officijs, vbi ait. Optima autem hereditas a patribus traditur liberis, omniq; patrimonio prestantior gloria virtutis, rerumq; gestarum. Faciunt etiam ad propositum dicta per eundem Benedicti in loco hic ante allegato, vbi ponit ample materiam cum regula & limitationibus, & an licitum sit alicui se denominari facere a matre relinquendo nomen patris: quae vide ibi per eum, numero xxv.

Sed dictam opinionem Bartoli, & Ioannis de Platea in d. l. exemplo. impugnant dominus Philippus Decius in regula foeminae. de regulis iuris, in ix. col. in fi. ff. & in c. no vit. in vj. colum. de iudicijs. & domi. Rochus de Curte in c. fi. in xvj. col. extra de consuetudine. & post eos Bonus de Curtili in suo tractatu nobilitatis, in iij. parte, numero xxvij. dicentes qd si a principe imperatore vel populo qui neminem in superiorem recognoscat, talis consuetudo introducatur valet: quoniam qd nobilitas sit a patre hoc est iure ciuili introductum, sicut ius ciuile agnationis, quod tolli & mutari potest. §. fin. in titu. de legitima agnato. tutela. Vnde in totum nobilitas a statuto induci potest, vt notat Bart. in d. l. j. in charta finali. versiculo iij. ex praedictis. & in versic. iij. inferitur. C. de dignita. libro xij. Paulus de Castro in consi. cxxvj. incipien. dubitatur primo, in iij. dubio, in nouis.

Et ideo Bonus de Curtili inducit contra tales, qui fastu superbiae se denominari faciunt a matre, cessante praedicta consuetudine, de quibus etiam per eundem G. Benedicti in loco supradicto: & contra tales, qui dicunt se nobiles ex vtroq; parente, & contra quosdam qui habent statum, qd nemo in ecclesia eorum sit canonicus, nisi sit nobilis ex vtroq; parente, de qua consuetudine per eundem de Curtili ibi, circa quam non insisto cum sit vltra materiam nostram, & propria officina sit in c. pe. quod incipit, venerabilis. extra de praebendis. vbi etiam text. innuit aliquem fore nobilem & illustrem ab vtroq; parente.

Et, vt ad propositum redeam, ista nobilitas generis est illa quae apud nos vsatur & practatur, de qua ample etiam per Lucam de Penna in l. mulieres. in iij. col. C. de dignita. libro xij. & ista generis nobilitas est qualitas quaedam siue dignitas proueniens a conuulsione clari sanguinis a parentibus originem sumens, & in liberos legitimos per carnem continuata. Ita diffinitur per Landulphum & Cardinalem in clemen. ij. in princ. de senten. excommuni. Et vide de hac nobilitate generis Cepolam in suo tractatu de imperato. militum eligendo. in iij. & xxij. opinionibus, vbi ample dicit tamē Ludocus Clithoueus in suo tractatu de vera nobilitate. c. x. quod haec nobilitas generis vt vera sit & perfecta, virtutibus est adornanda.

Nona consideratio. Secundò causatur nobilitas ex sapientia, quoniam in sapientia vera nobilitas consistit. Sapientiae vij. Omnibus nobilibus nobilior est sapientia. & vt habetur Prouer. vij. Melior est enim sapientia cunctis opibus preciosissimis, & omne desiderabile ei non potest comparari: per eam reges regnant, & legum conditores iusta decernunt: per eam principes imperant, & potentes decernunt iustitiam. & vt habetur Ecclesia. ix. Melior est sapientia quam arma bellica. & ibi x. c. Preciosior est sapientia paruaq; gloria ad tempus stultitia. & de hac sapientia cum pauci illam habeant, vide Ecclesiastici xxiiij. xxv. & xxix. vt ample per Ioannem de Monthe-

lono in suo promptuario iuris. in verbo, sapientia. Et haec habuit Salomon quam petijt a domino, iuxta ea quae habentur Sapien. ix. vbi dicit. Deus patrum meorum, & domine misericordiae, qui fecisti omnia verbo tuo, & sapientia tua constituisti hominem, vt dominaretur creaturae, quae a te facta est, vt disponat orbem terrarum in aequitate & iustitia, & in directione cordis iudicium iudicet: da mihi sedium tuarum allistricem sapientiam &c. Et subiungit. Mitte illam de caelis sanctis tuis, & a sede magnitudinis tuae, vt mecum sit, & mecum laboret, & sciam quid acceptum sit apud te.



Decima consideratio. Quo ad nos ex scientia nostra quis consequitur nobilitatem. Vnde videtur dicitur tex. in l. prouidendum. C. de postulando. meritum scientiae ciuili iuris ipso iure reddit peritum nobilissimum. vnde Vlpianus dictus est nobilis. l. ij. §. fi. in fi. ff. de excusa. tutorum. & nobilissimus. l. dicimus, in fi. ff. de excusa. tutorum. Item dictus fuit clarissimus. l. custodias. ff. de publicis iudicijs.

Hinc est qd princeps iuris peritis reuerentiam habet. l. quicquid. C. de aduocatis diuersorum iudiciorum. Ex hoc dicitur iuris periti a principe praehonorari secundum Angelum in l. cum salutat. C. de sententiam passis.

Hinc etiam est, qd doctores legum sunt ab omnibus honorandi nec debent ab alijs quantumcunq; maximis fratres appellari, sed domini. l. ij. C. de offic. diuerso. iudicio. faciunt ad praedicta, quae dicit Felin. in c. cum a deo. in iij. col. extra de rescriptis. vbi dicit, qd sola literatura quae nobilem facit, & pro hoc etiam facit text. in l. j. §. est quaedam sanctissima. ff. de varijs & extraordinarijs cognitio. Itavoluit Angelus in l. sed & si susceperit. §. j. ff. de iudicijs. Alexand. in additio. ad Bart. in l. j. C. de dignita. libro xij. & faciunt, quae dicit in l. quisquis. C. de postulando. faciunt quae dicit Barba. in rubrica, de officio delegati. in iij. col. & in consilio lvij. col. vij. in ij. vol. imo ex tali scientia non solum quis consequitur nobilitatem testante Cassiodoro libro ix. epistola viij. & Roderico in speculo vitae, libro j. c. v. sed etiam honor & utilitas testantur imperatore Iustiano in §. summa. in proemio instit. ibi: & vosmetipso sic eruditos ostendite, vt spes vos pulcherrima foueat, totoq; opere legitimo perfecto posse etiam nostram rempublicam in partibus eius vobis credendam gubernari. hinc dicitur tex. in §. fi. in finalibus verbis, in authen. de heredi. & falcidia. colla. j. neminem leges in anxietate, nec etiam in paupertate mori permittunt.

Bonus tamen de Curtili in dicto suo tractatu nobilitatis, in iij. parte, numero xcviij. dicit qd Bart. in l. iudices. C. de dignita. libro xij. videtur sentire, quod non solum scientia sufficit ad nobilitandum aliquem, nisi etiam cum scientia concurrat dignitas doctoratus vel officium, vt dicit apparere ex verbis ibi positis, qui tamen ex utriusque dignitate inter priuatos habentur. Idem videntur sentire Cyn. in dicta l. prouidendum. & Alexan. in consilio xciiij. col. ij. versicu. sed ita. in j. volu. dum dicit quod sola ratione dignitatis doctoratus, doctor dicitur nobilis. allegat text. in l. ij. §. fin. ff. de excusa. tutorum. Idem sequitur Romanus in l. si vero. §. de viro. in quinta fallentia. ff. solu. matrimo. Licet ibi videatur quaedam palliare pro concordia, dicens quod aut loquimur de nobilitate animi, quae virtutibus causatur atq; scientia secundum Philosophos: & tunc verum est quod dicitur gl. in d. l. prouidendum. scilicet scientia nobilitare suum possessorem, nulla alia adiecta dignitate.

Octaua Pars

Aut verò nos loquimur de politica nobilitate seu ciuili, & tunc procedit quod dicit Bar. in dicta l. iudices, & alij supra allegati.

Rationē ibi diuersitatis assignat, ex quibus cōcludit, q̄ ratione scientiē simplicis acquiritur vna nobilitas, & ratione doctoratus alia: eo quia doctoratus est dignitas quę datur in remunerationem & compensam laborum exactorum, iuxta l. j. C. de assessoribus. & l. fi. C. de statutis & imaginibus. Et scientia confert vnam nobilitatem quę est animi. Aliam verò confert doctoratus quę est politica, aliam iudicatura: de quibus sequuntur considerationes.

Vndecima consideratio. Quòd nobilitas causatur ex iudicatura: quoniam, vt dicit Bar. in l. iudices. C. de dignitatibus, libro xij. Iudices sunt nobiles. dixi amplē in cōmentarijs nostrarum consuetudinum. in titulo. Desensans de plusieurs lietz. §. iij. in glo. entre gens nobles. Imo, vt ibi dixi, videtur quòd officarij principum saltem qui sunt in dignitate spectabilitatis aut clarissimatus, cū habeant dignitatem, & dignitas & nobilitas idem sunt, vt dicit Bar. in l. j. C. de dignitatibus, libro xij.

Dodecima consideratio. Quia cū doctoratus sit dignitas. c. quāto. de magistris. Bar. in prima cōsti. C. ij. col. versi. quęro circa. vbi cōmuniter doc. Alex. in cōsti. xv. xvij. & xxij. in j. volu. Felin. in rub. de magistris. & in c. quanto. Areti. in c. super eo. col. ij. versi. quartò nota. de testibus. infinita per eūdē Bonū de Curtili in d. ij. parte, nume. xcix. & dicit Iacobus Bonaudi in gloss. ad Io. de Terrarubea in verbo, officia. artic. j. tertij tractatus, quòd magisterium & doctoratus sunt honor & dignitas, & dignitas & nobilitas idem sunt, vt dicit Bart. in d. l. j. C. de dignitate. libro xij. Et ista est magis honorabilior inter plebeios & coram populo, q̄ nobilitas præcedens, quę sola dicitur animi nobilitas.

Sed ex prædictis infert idem de Curtili in d. suo tract. ij. parte, nume. c. ij. q̄ virtuosus & doctor dicitur nobilis duplici nobilitate, animi scilicet & politica seu ciuili, secū dūm q̄ Bart. sumit nobilitatē politicam in d. l. j. C. de dignitate. Et benè dicitur politica seu ciuili eo quia dicitur satis conferri per principem seu principatum tenentem: ex quo per collegium habens à principe priuilegium conferitur, arg. tex. in l. j. versicu. omnia enim. C. de vete. iu. enu. cle. vbi dicit se omnia facturum, quę per iureconsultos facta sunt, quia ab ipso omnis eis impartitur auctoritas. facit tex. in c. apostolica. de præb. in vj. & quę dicit Felin. per illa iura. & in c. cū accessissent. in rub. de consti. dum loquitur de principe confirmante statuta sui inferioris. Et ista nobilitas apud nos tam in vim scientiæ legalis, quàm doctoratus satis practicatur in voce & loquela, maximè apud Diuionenses: quia omnes aduocati & doctores Diuionen. dicunt se in titulis eorum nobiles & sapientes, nō tamen per hoc à muneribus, prout nobiles origine qui excusantur ab omnibus subsidij, impositionibus, & senarijs principis: dicam de hac scientia legali amplius, quando tractabo q̄ cæteris quibuscunq̄ est præferenda propter multa quando ponam ordinem literatorum inter se.

Decimatercia consideratio. Nobilitas etiam ex alia virtute q̄ ex supradictis causatur, & sic generaliter ex quacunq̄ virtute, vt ait Salustius in Iugurthino: quamuis virtus & sapientia conuertantur, vt quod de vna dicitur, de reliqua dictum intelligatur. Hiero. ad Celantiam. Et summa apud deum nobilitas, est clarū esse virtutibus: vnde ille apud deum maior est qui iustior, nō e contra. xl.

dist. c. multi. in fine. Io. And. in c. venerabilis. circa mediū. de præben. in nouella. & exteriora virtutum opera viros eminentes in hac vita constituunt. xxij. q. iij. c. si non ex fidei. ad hoc etiam c. ex studijs. extra de præsumptio. Vnde de, vt dicit Lucas de Penna in d. l. mulieres. nobilitas nihil aliud est quàm habitus operatioq̄ virtutis in homine, vt in hac specie: illa etiam nobilitas quę ex bonis moribus procedit includatur, iuxta illud.

Degenerant homines vitijs fiuntq̄ minores:

Exaltat virtus nobilitando genus.

Vnde etiam Ouidius de Pontho libro. j.

Non census nec clarum nomen auro,

Sed probitas magnos ingeniumq̄ facit. Et alibi

Nobilitas sola est animum quę moribus ornat,

Exaltare velis si quos insignat honestas.

Quos sublimet apex morum licet ampla facultas,

Et patriæ desit & gloria sanguinis alti.

Virtus nobilitat animum virtute remotus.

Migrant in exilium nobilitatis honor.

Nobilitas animi sola est atq̄ vnicavirtus. Et, vt dicit

Bald. in l. ij. C. de commer. & merca. quicunq̄ est virtute

præditus, est nobilis, & vt dicit Hostien. in summa de ins

titu. §. si quis institui. circa princip. Non genus nobilitat

hominem, sed virtutes, & videtur hæc probari in l. j. C.

de cond. in hor. publi. ibi: nobilis prudens. & ibi Bart. &

Io. de Platea, libro x.

Et hæc est vera nobilitas, quę plus est cōmendanda q̄

illa quę habetur à parentibus, vt dicā infra: imo hæc pro

greditur ad parētes. Vnde Tullius iij. de offi. Marcus Cas

to sententiam dixit, Huius nostri Catonis pater, vt enim

cæteri ex patribus, sic hic qui illud meruit ex filio est no

minandus. Ita dicit Lucas de Penna in l. mulieres. in ij. co

lum. C. de dignitate. lib. xij. Et facit quod supra dixi in par

te præcedente, vbi dixi, quòd filius aduocati fisci est cæte

ris præferendus.

Decimaquarta consideratio. Etiam nobilitas causa

tur ex quacunq̄ dignitate: & de ista habetur plenè

in l. j. C. de dignitate. libro xij. quoniam, vt amplè dicit Bar.

in d. l. j. dignitas & nobilitas idem sunt. Quandoq̄ maxi

mè accipitur prout facit quem differre à plebeis, de qua

loquitur in d. l. j. & etiam hic est intentum nostrum, & illud

probat sic. Sola dignitas est illa quę facit quem à ple

beis differre. l. j. in fine. & l. ij. §. tutores. ff. de suspectis tu

to. vbi Iacobus de Arena ponit, quòd omnis carēs digni

tate est plebeius, aliàs qui est in dignitate definit esse ple

beius, probatur in l. ne quis. C. vt nemo priuatus. illud ergo

quod secundum mores nostros appellatur nobilitas,

illud idem est dignitas, quę facit quem non esse plebeū.

Propterea, vt dicit Bart. hoc videtur esse expressum in §.

plebiscitum. institu. de iure naturali gentium & ciuili. vbi

dicit gl. q̄ plebs cōtinet oēs, exceptis nobilibus. & in tex.

dicti. §. appellantur nobiles patritij & senatores, qui ha

bent dignitatem. facit. l. plebs. in prin. ff. de verborum sig

nificatio. & ita cōcludit ibi Bar. licet quodammodo videatur

arguere intelligēdo alio modo dictū. §. plebiscitū. quē

videas, & vt dicit Lucas de Penna in d. l. mulieres. ista no

bilitas extēditur etiam ad liberos, vnde susceptus ex patre

clarissimo, ob dignitatem retinet nobilitatē, per d. l. j. C.

de digni. Et, vt dicit, hoc progreditur etiā in ascendētes: vñ

pater nobilitat ex nobilitate filij, in authen. cōstitutio quę

de dignitate. §. generaliter. Et idē dicit esse de nobilitate quę

prouenit ex virtute & scientia, de qua hic ante dixi.

Decimaquinta consideratio. Etiam nobilitas causatur ex ducatu, comitatu, baronia, vel dominio huiusmodi: & quanto maior est dignitas, tanto magis est nobilis: & de his maioribus dignitatibus dixi supra in parte precedenti, ubi posui de ducibus, comitibus, marchionibus. Hic vero tantum loquar de baronijs, & alia dignitate simili vel inferiori.

Sed quia supra promisi hic loqui de baronia & principatu, videndum est quis baro, & quis princeps dicatur. Nam Franciscus de Curte iunior in suo tractatu feudorum, in ij. parte, col. xxvij. versicu. sed quia gloss. & doctores. dicit post Barbatiam in repetitione extrauagan. volentes. illum allegando, non reperire textum formalem in iure exprimentem hoc nomen Baro, & subiicit, qd. tex. in c. j. quis dicatur dux, marchio, comes, videtur tacite exprimere hoc nomen dicit: Qui vero a principe vel a plebe aliqua aut plebis parte per feudum fuerit inuestitus, is capitaneus appellatur, qui proprie valuator magnus appellabatur. Nam, ut dicit, si ille textus recte ponderetur, importat hominem inferiorem a comite: & sic videtur intelligendus de Barone. & ad hoc adducunt Bald. in c. j. in prin. qui feudum dare possunt. du. dicit. Sunt quos vulgo barones appellamus. & refert quendam magnum doctorem sic dixisse in sua summa.

Adicit Franciscus ultra Barbatiam, quod illud probatur in illo tex. iuncta gloss. & eo quod voluit Dominicus de sancto Gemini. in c. fundamenta. circa fin. de electio. in vj. Nam tex. ibi facit mentionem de barone. & gloss. declarat quis dicatur dux, marchio, comes. non autem declarat quis dicatur baro, sed bene declarat quis dicatur capitaneus: & tamen Dominicus de sancto Gemina. ibi dicit quod differentia sit inter principem & baronem, ut in gl. ergo sentit expressè qd. capitaneus dicatur baro: & istam eandem opinionem etiam tenet Aluarotus in d. c. j. in ij. colum. quis dicatur dux marchio. & ut dicit idem Franciscus ibi, baro dicitur a bares, latine vero grauis. Et etiam dicit Albericus de Rosate in suo dictionario. in verbo, baro. quod barones dicuntur graues personæ, a graeco vocabulo baria, quod idem est qd. autoritas grauis. & Calespinus in suo dictionario. in verbo, baro. ponit qd. baro est vir fortis, a quo fit diminutiuum barunculus.

Et licet supra dixerim qd. ex ordine literæ ex superscriptione. c. grandi. de supplen. negligen. praelato. barones videntur debere præferri comitibus. tamen est fortis tex. in contrarium in d. c. fundamenta. de electio. in vj. ubi præponuntur comites baronibus, & ibi arguetur ab ordine literæ, & maior est autoritas scripturæ dispositionis quàm subscriptionis. Et de his vide supra in v. parte, in xlviij. consideratione. Mihi videtur quicquid isti boni patres dixerint, qd. hodie baronia sit quædam dignitas inter nobiles habens quandam præminentiam inter solos simplices nobiles post principatus ex consuetudine introductam, & ex quodam modo vtendi diuersimodè secundum diuersas patrias. Et apud nos proprie barones dicuntur tales qui habent præminentiam aliquam ultra simplices nobiles, & subsunt sub ducibus aut comitibus. Cum vt veraciter dux dici possit, debet habere decem comites sub se, sicut archiepiscopus debet habere decem episcopos sub se, & rex debet habere decem duces sub se, seu decem ducatus dignitatem habentes: vt notatur in c. constitutus. le. ij. in ij. nobilita. extra de testibus. & facit text. in capit. scitote. vj. q. iij. dux vero comites, & consequenter comes barones,

qui in quantum habet maiores sub se, in quantum est maior: sic etiam baro in quantum sub se plures vassallos seu feudarios habet, sic maior dicitur. quanto enim quis maioribus præest, tanto ipse maior & honestior est. in autem. de defenso. ciuitatū. §. nos igitur. vnde & illud: Gloria regis in lata gente, & in diminutione populi contritio principis. j. q. iij. §. his ita. versicu. Item David. & quanto maiora quis tractat, tanto ipse maior est. de consecra. dist. v. cap. de his vero. & Salutiarius in proemio catholinarum. Maximam gloriam in maximo imperio putauere.

Apud nos etiam est adhuc alius terminus vulgaris & consuetudinarius qui dicitur banneretus: hic dicitur Baron banneretz, qui videlicet tales dici debent qd. banneriam, quæ apud nos dicitur vexillum ante eorum dominum portare possunt. Et tales barones ex consuetudine nostra maiorem potestatem habent, quàm simplices domini habentes solum iurisdictionem omnimodam: que nostra etiam in patibulis seu furcis eorum demonstratur diuersitas, eo quia eorum patibula possunt facere edificari cum quatuor pillaribus & summate ascendente: simplices vero nobiles hæc patibula faciunt cum duobus pillaribus seu columnis, aut cum vna columna seu potentia. Et tales barones etiam apud nos habent sigillum proprium, & balliuos qui sunt iudices ad quos ab eorum castellanis seu præpositis appellatur, & de huiusmodi balliuis ad balliuum principis.

Apud Neapolitanos vero omnes quasi nobiles habentes iurisdictionem in suis oppidis & castellis dicuntur barones, & de his me remitto ad totalem vsantiam in suis locis obseruatam: & de ritibus Neapolitanorum nobilium latius infra dicetur.

In multis tamen locis Franciæ non dicitur baronia, nisi si habeat quatuor castellanias sub se, hospitale fundatum, aut ecclesiam collegiatam cum sigillo authentico: & hoc modo cum tales inueniantur, credo eas esse dignitates præcipuas ante simplicem nobilitatem, & post comitatum.

De dignitate vero principatus specialem, credo etiam introductam fuisse ex consuetudine, & esse maiorem baronia, quia licet non habeat in totum imperialia & regalia, habet tamen aliqua, aut ex consuetudine, aut ex priuilegio: vt est principatus Orensiæ, Pedemontium, & Achaia, quæ habent iura regalia, vt videmus, & dixi supra in v. parte, in liij. consideratione. Cum habeant parlamenta & alia regalia: & apud nos quicquid sit ex consuetudine nostra excedunt dignitatem baroniæ & quasi adæquatur comitibus. Ideo huic consuetudini standum erit, cum in talibus inultum operetur, vt dicit Bal. in c. j. §. marchio. in titu. de his qui feudum dare possunt. & dixi supra in pluribus locis quæ non repeto breuitatis causa.

Aduertatur tamen ad id quod dicit Iacobinus de sancto Georgio in tract. de feudis. in verbo, princeps. ubi alia qua ponit quæ hic non transporto. Et vide etiam quæ posui in consuetudinibus nostris ducatus Burgundiæ, in titulo. des iustices & droictz dicelles. in §. v. in glo. du prince. ubi ponitur diffinitio huius dictionis, princeps.

Et redeundo ad propositum vnde digressi sumus, ex baronia vel dominio huiusmodi quod dominus habet in homines & fideles suos, censetur habere dignitatem etiam si castrum habeat dignitatem, ratione cuius dignitatis præfertur omnibus alijs nobilibus.

Hinc videmus, qd. in hac dicecesi Heduen. in introitu episcopi Heduen. si assistat nobiles, præferuntur omnibus

Octaua Pars

quattuor qui dicuntur barones, videlicet baro de Sullyaco, baro de Luxiaco, baro de Mothia sancti Ioannis, & baro de monte Petroso, qui tanquam primi huius dioecesis, eo quia barones praeferruntur quibuscumque nobilibus, & obtinent primum locum, tam in ambulando cum episcopo, aut iuxta episcopum, quam in portando cathedram seu tangendo, aut palium portando: ex quo denotatur, quod ista baronia habet aliquid praerogatiuae ultra alios nobiles.

Et, ut dicit Lucas de Penna, haec nobilitas non queritur ex alio feudo quam in quo sunt vassalli & fideles secundum Andream de Isernia in tit. de capita, qui curiam vendidit. in c. j. in fi. in v. sibus feudorum, ita quidam quod non sint modici numero, sed multi, ut notat ipse Andr. in v. sibus feudorum. in tit. quibus modis feudum amittatur. imo etiam in numero copioso, eo quia praerogatiuae dignitatis seu nobilitatis est habere subditos. in auth. ut iudices sine quoquo suffragio. §. nolimus diuites & locupletes. eo. ti. §. j. & quando quisque maioribus praestit, tanto maior est, ut dixi hic ante.

Et, ut dicit Lucas de Penna in dicta l. mulieres. non dicitur vero nobilitas ex infeudatione, nisi sit a principe, ut in c. j. quis dicatur dux marchio. & in l. j. C. de domesti. & protectoribus. & quod ibi no. & in l. j. C. de praepositis laborum, libro xij. & in l. vniuersos. C. de decurio. libro x. in medio glo. illius, ibi: cum enim tale officium sit a principibus.

A rege enim emanat origo dignitatum temporalium, ut sentit Orosius ad Augusti. ad hoc c. ita dominus. xix. dist. tamē dicit etiam Bal. in consi. cxxix. in ij. col. in ij. volu. quod qui ex privilegio vel alia iurisdictione habet, dicitur nobilis: de quo dixi in commentariis nostrarum consuetudinum ducatus Burgundiae, in titu. des droictz & appartenen. a gens mariez. §. xix. in gloss. entre gens nobles. versicu. vel quarto. vbi etiam quaedam dixi de nobilitate.

Hinc est, quod feudum nobile nobilitatem suam possessorem. Alvaro. & Iacobus de Beluiso in praedictis feudorum. in in prin. in x. col. tit. qui feudum dare possunt.

Et dicitur feudum nobile feudum antiquum, quod est infeudatum nobili a principe, secus si alteri, quoniam nobilitas actu oculi non nascitur, secundum Bald. in preludivs feudorum. in decima diuisione. allegat. l. stemmata. ff. de gradibus cognatio. sequitur Decius consil. liij. col. ij. post medium. de quo amplius per Bonum de Curtili in suo tract. nobilitatis, in tertia parte, nume. cc. & ccj.

Aduertendum est tamē etiam ad id quod dicit Lucas de Penna in l. cum neq. C. de incolis, libro x. quod si rusticus emat feudum nobile non ex hoc fit nobilis. res enim a persona sumit conditionem & honorem & non e contra. l. iustissimē. ff. de edilitio edicto. l. j. C. de imponē. lucra. de scriptio. libro x.

Aduertendum est etiam ad huiusmodi barones, quod praecedunt milites. c. venerabilis. de confirmatio. vili vel inuili. in subscriptio. & Barba. in consi. lvij. col. ij. in fine. cum sequi. in ij. volu.

Et Lucas de Penna in l. fi. C. de mactipijs & colonis primo. lib. x. vbi dicit, quod cum reges haberent plures filios nec omnes reges facere possent, eo quod regnum sectionem non patitur. Innocen. & alij in c. licet. de voto. & vni administratione regni est committenda. Archidia. ij. q. vij. §. idem obijctur. donabant eis ampla castra cum iurisdictione & imperio, inde vocabantur barones. i. filij alij excelsiores secundum eum. & pro hoc est bonus textus in extrauaganti, volentes. versu. comites, barones & nobiles, & ibi Andr. Barba

tia in sua eleganti repetitio. Et licet text. in subscriptione. grandi. supra allega. praeponat barones comitibus, tamen comites sunt praeferrendi: ut dixi supra in quinta parte, ut etiam tenet Fran. de Curte in tractatu suo feudorum. in ij. parte principali. versu. ij. principaliter videndum est. nisi tamen tales barones essent filij principum, quia etiam praeferruntur debent comitibus, sicut comites filij regum praeferruntur alijs ducibus. dixi supra in quinta parte.

Decimalextra consideratio. Causatur interdum nobilitas ex communi opinione, puta si aliquis communiter pro nobili habeatur. l. cum de lanonis. §. asnam. ff. de fundo instructo instrumentis. legato. l. j. §. j. ff. de fluminibus. l. fi. ad finem. C. si seruus aut libertinus ad decurio. aspira. & C. mandati. l. si pro ea. in principio.

Ethorum nobilium infinitus est numerus, & tales non sunt veri nobiles, sed asserti tales: ut dicit Lucas de Penna in d. l. mulieres. in ij. col. C. de dignita. libro xij. Nihil enim stultius est quam sentire opinione vulgi aliquem esse beatum, ut ait Tullius de legibus. sed huiusmodi assertiones quandoque sunt mendosae, ut facit text. in l. si priuatus. in ij. reponso. ff. qui & a quibus. & ff. de officio praetoris. l. Barbarius. sic etiam falsa erat assertio quam de lea su turbae faciebant: nam alij dicebant ipsum esse prophetam, alij Ioannem baptistam, ut dicitur Lucae ix. dicit tamen Felin. in hoc in c. super eo. de testibus. col. iij. quod in haerendo communi opinioni vulgari secundum quae verba intelligi debent cum de nobilitate sit mentio, intelligitur de nobilitate generis. not. Marthaeus Matthesillanus notabili suo c. ij. incipi. nota quod si capitulum. quod an sit verum, vide Bonum de Curtili in d. suo tractatu. in ij. parte, numero clxxxix. & clxxx. vbi arguitur in contrarium, eo quia verba sunt intelligenda secundum modum loquendi peritorum, & videtur ibi, non in isto.

Et ideo hoc casu dicit Sozi. consilio suo cxxlvj. col. ij. versicu. prima ratio, quod non sufficit in tali casu dicere, quod talis est nobilis, imo etiam dici debet quod talis reputatur. Faciunt quae dicit dominus meus Iason post Barto. & alios in l. j. C. de testamentis. vbi dicit, quod non sufficit quod dicatur quod testis est infamis aut excommunicatus, sed etiam requiritur, quod dicatur quod talis testetur & reputatur, idem tenet Barto. in l. si arbitro. C. de sententijs. & in l. cum ad testium. §. primo. & in l. cum lege. ff. de testamentis.

Et ad praedicta faciunt quae dicit Paulus de Castro consilio cvij. col. secunda, & tertia. alleg. per Archidiaconum in capi. primo. de consuetudine, libro sexto. Philippus Decius in capitulo nouit. in sexto notabili. de iudicijs. & in l. foeminae. in ix. col. ff. de regulis iuris. Rochus de Curte in repetitione capitu. fi. col. xvj. versiculo, septimo inferitur de consuetudine. Albericus de Rosa. in prima parte status torum, quaestione cxxxvij. facit text. in l. prima. §. quotis diana. ff. de aqua quotidiana. & aestiua. facit quod dicit idem Decius in c. ad aures. in prin. extra de rescriptis. faciunt quae dicunt Hostien. Anto. de Butrio & Abbas post alios in c. illud. de praescriptio. Bald. in l. siue possideris. in iij. c. p. positione. C. de probatio. cum similibus per domi. Decium adductis in consilio cxxvij. col. j. ad finem. & do. Franciscum Balbum in suo tractatu de praescriptio. in ij. parte, in xvij. col. in fine. versu. tertio praemissa. vbi dicunt quod si quis longo tempore fuit reputatus clericus & in possessione beneficij etiam curati, habet intentionem fundatam, & clericus praesumitur & rector beneficij.

Et ideo hæc nobilitas probari potest per famam, q̄ fa-
ma est, q̄ talis reputatur nobilis. Bal. in l. prouidēdū. C. de
postulādo. Alex. in additio. ad Bart. in l. de minore. §. tor-
menta. col. pe. ff. de quæstionibus. sequitur idem do. De-
cius in c. j. in iij. col. in princ. vers. secundus casus. extra de
appellatio.

De hac materia quomodo ex cōmuni opinione & re-
putatione quis probatur nobilis, vide Bonum de Curti.
in tracta. suo nobilitatis, in iij. parte, nume. clx. clxj. clxij.
Et alium modum nobilitatis probandæ ponit Cardi. Ale-
xand. in c. per venerabilem. §. quod autem. col. xxij. cūm
seq. extra qui filij sint legitī.

Faciūt & vltra quæ dicit Bartho. Cepola in suo tracta.
de imperato. mili. eligēdo. in verbo, nobilitatis. vers. xj.
fuit opinio. vbi dicit q̄ statuta & cōsuetudines loci faciūt
quem esse nobilē qui aliās nō esset, q̄a ibi ratiōe statuti aut
cōsuetudinīs reputatur talis, vt est apud Venetos & Flo-
rētinos, apud quos ex eorū statutis & cōsuetudinibus re-
putātur nobiles tales q̄ aliās de iure nō essent: & hoc dicit
probari in l. j. §. pe. ff. de muneribus & honoribus. & hoc
sentit Bar. in l. vnica. C. de mulieribus. in quo loco. li. x. in
ij. col. ver. sed quæro quæ dicātur. vers. venio ad secundū.
vbi dicit q̄ honor est ille qui sic reputatur i loco, & sic of-
ficiū in vno loco reputatur honor, alibi nō. allegat. l. nu-
merum. circa principiū. ibi: calēdarij quoq̄. ff. de muneribus
& honoribus. vbi hoc optime pbatur. & faciūt quæ
dicit Ioā. de Imola in c. de multa, in fine. extra de præbens-
dis. q̄ ad discernēdā dignitatē secularē attendēda est con-
suetudo sicut attenditur in beneficijs ecclesiasticis, per ea
quæ habentur in c. cūm olim. extra de consuetudine.

Et ideo, vt dicit Cepola in loco supra alle. cū apud ex-
teras gentes sint in hoc diuersæ consuetudines, necesse est,
vt diuersis modis nobiles censeantur. & in casu prædicto,
vt dicit ibi nobiles sunt ex statuto vel cōsuetudine qui ad-
mittūtur ad cōsilia & officia, non cōprehendūtur bastardi
& spurij, vt notat Bal. in l. cū legitimē. ff. de statutis & ima-
ginibus. Auarotus in c. j. in antep. col. in prin. quis dicat
dux, marchio, comes, in vsibus feudorū. dixi in cōmentar-
ijs nostris super cōsuetudinibus ducatus Burgūdiæ. titu-
lo des successions des bastards. §. iij. in gloss. j. in fine. vbi
dixi q̄ ex consuetudine Franciæ bastardi retinent nobili-
tatem, & possunt portare nomē & arma domus. pro quo
etiam videatur Bonus de Curtili in d. tracta. in quarta par-
te, numero j. xl. & xlj. vbi amplē.

Vnde, vt dicit text. in l. gñaliter. §. spurios. ff. de decu-
rio. spurij ad honores & decurionatus nō admittūtur, nec
etiā ad beneficia. c. cū in cunctis. de electio. propter tñ sua
merita, virtutes & cōmēdatos mores nedum ad beneficia
simplicia imo etiam ad maiores dignitates & pōtificatus
sedē admittūtur. c. j. sed & hoc intelligendū lvj. dist. prout
fuerūt Felix tertius natione Romanus, qui ex Felice patre
presbytero fuit. Gelasius natione Apher ex patre episco-
po Valerio natus est. Agapitus natione Romanus ex pa-
tre Cordiano presbytero originē duxit, q̄ plures etiā aliij
fuerūt qui ex sacerdotibus nati apostolicæ fedi præfuerūt,
de quibus in c. Ofyris. lvj. di. dicit tamē ibi Io. de Turrec-
mara, q̄ licet tales fuerint filij sacerdotū, non tñ erant spu-
rij, quia fuerāt suscepti in laicali statu parentum, & anteq̄
ad sacros ordines fuissent promoti.

Hinc & vltius idē Cepola in dicto tracta. in verbo,
nobilitatis. in xvij. opinione, q̄ cōsuetudo & statuta Ve-
netorū faciūt aliquos nobiles, quialias de iure non essent

nobiles: qm̄, vt dicit, licet mercatura impediatur nobilitatē
tñ apud eos si fuerint de senatu eorū vel de certis familijs,
etiā si exerceant mercaturā, non perdūt nobilitatem ex sta-
tutis & cōsuetudine illorū: quod dicit esse verum, si exer-
ceant mercaturā magnam & copiosam, secus si est tenuis
& vilis, vt sentire videtur M. Tullius Cicero in lib. de offi-
cijs, tamē quicquid sit mercatura est contraria nobilitati,
cūm eis sit interdicta. l. nobiliores. C. de cōmercijs & mer-
catoribus. Et de hac nobilitate Venetorū non obst. eorū
mercatura etiam meminit Bonus de Curtili in dicto suo
tractatu. tertia parte, numero cxxxiiij. & cxxxv.

Decimaseptima consideratio. Nobilitas causatur &
inducitur ex principis concessione siue priuilegio,
quod potest facere princeps secundū Bald. in l. sacrilegij.
C. de diuersis rescriptis. facit tex. in c. cūm redemptor. xij.
quæstione ij. & in l. ij. & si. ff. de natali. restituen.

Et talis sic nobilitatus à principe non perdit iura po-
pularium. Bar. in l. Alexandrinus. C. de decurio. libro de-
cimo. facit l. quod fauore. C. de legibus. cum vulgaribus.
nobilis effectus popularis non perdit nobilitatem. Alexā-
der in consilio xxxvij. in quinto volu. Bald. in l. per ado-
ptionem. ff. de adoptio.

Contrarium tamen in hoc videtur decisum in tractatu
intitulato Speculum humanæ vitæ, libro primo. ca. octa-
uo. dicens non rectē dici posse principem sua voluntate
eos efficere posse nobiles, qui ex plebeis orti sint parenti-
bus. Vnde requisitū quadā die plurimūq̄ lacessitum præ-
cibus Sigismundum Cæsare à quodā plebeio sibi admo-
dum dilecto, vt illum nobilem faceret, respondisse quidē
non indoctē, sed prudenter ac facerē. Refert diuitem quidē
aut exemptum te facere, nobilem verdē minimē.

Sequor ramen opinionem Bal. in d. l. sacrilegij, quam
etiam opinionem sequutus est Bonus de Curtili in suo tra-
ctatu nobilitatis, in iij. parte, nume. cxxvj. cxxvij. cxxviij.
& cxxix. vbi amplas ponit remissiones quomodo intelli-
gitur statutum, q̄ nobiles æquiparentur popularibus. de
quo per Alex. in consi. cvij. col. iij. in iij. volu. & per eun-
dem in l. sub conditione. ff. de liber. & posthu.

Et an statutū seu consuetudo faciēs mentionem de no-
bilibus cōprehēdat tales, licet Felin. in c. super eo. de testi-
bus. in iij. col. dicat q̄ inhērendo cōmuni opinioni vulga-
ri, secundū quā verba debēt intelligi cūm de nobilitate
fit mentio, intelligitur de nobilitate generis, prout notat
etiā Mathefillanus notabili suo cōsilio. incip. no. q̄ si capitu-
lum. & Pau. de Castro consilio cxxvij. & dixi supra.

Cūm autē cōsuetudines in ducatu Burgūdiæ habeamus
dantes quædā priuilegia nobilibus tam in §. xix. in titu-
des droictz & appertenā. à gens mariez. q̄ in ti. des enfans
de plusieurs lietz. §. iij. cū sequē. eo quia sunt factæ à viris
doctis & literatis, vt patet in proemio illarū. ideo debēt
intelligi de quacunq̄ nobilitate iuridica, eo quia verba à
doctis prolata sunt intelligēda secundū loquēdū modum
peritorū. gl. vbi Bar. no. in l. quid si nepotes. quam Bar. le-
git cū. l. si quis filiabus. ff. de testa. tutela. Alex. cōsi. lxxxij.
in j. volumi. & ita in simili casu arguit Barba. in repetitio-
ne extrauagantis volentes. in verbo, nobiles. & in consil.
lvij. in iij. & v. col. & consil. cxxxv. j. colū. ij. volu. de quo
plenē per Bonum de Curtili in d. suo tracta. de nobilitate
in iij. parte, numero clxxxix. & numero clxxx. vbi amplē
de materia, quæ nobilitas comprehendatur in statuto mē-
tionem faciente de nobilitate: in casu tamen nostrarū con-
suetudinū supra mentionato quædam dixi ibi.

Sed aduerte ad prædicta, q̄ si quis nobilitetur à prin-
cipe gaudet priuilegio nobilitatis, si exerceat actus nobili-
tatis, & non aliàs. Ex quo dixi in casu de quodam popula-
ri alicuius ciuitatis, qui licet fuisset nobilitatus à princi-
pe, tamen quia actus nobilium nō exercebat, imo semper
cum popularibus morabatur more popularis: & ipse &
uxor eius vestibus popularibus semper vestiebantur, des-
bebant reputari populares & non nobiles, eo quia in hoc
quo ad tales est diuersitas habitus.

Nam mulieres nobiliū solēt portare in capite toreta
ex veluto, mulieres verò populariū portare solēt caputia
ex p̄ano laneo, & ista est notoria & manifesta differentia,
quæ sit inter prædictas mulieres: nā eo q̄a habitus demon-
strat qualitatē & dignitatē personæ deferētis, vt ex multis
colligitur in l. murileguli. C. de murilegulis, libro xj. facit
tex. in c. si iudex laicus. de senten. excōmunicationis, in vj.
& mouebat argumēto eorum quæ dicit Anto. de Butrio
in c. cū desideres. extra de sen. excōmicationis. Bal. in l. j. C.
de iuris & facti ignorā. & in l. militē. C. de procurato. Sa-
ly. in l. non prohibētur. C. qui accusare nō possunt. q̄ mili-
tes non exercentes militiā nō gaudent priuilegijs militū.
facit tex. in l. si ibi: pristinum exerceant. ff. de excusatio. tu-
torum. facit quæ dicit Card. Florenti. in c. j. in ix. quæ-
stio. extra de celebra. missarum. dixi in prædictis nostris
commentarijs in §. xix. supra iam allegato.

Faciunt & alia quæ dicit Bonus de Curtili in prædi-
cto suo tractatu. parte tertia. numero lxxxvij. vsq̄ ad nu-
merum. xcj. vbi dicit tales qui gratia principis nobilitatē
acquirunt, licet sint descripti in matricula nobilium, si ta-
men non agant actus nobilium, non gaudent priuilegijs
nobilium nec comprehenduntur in statuto faciente men-
tionem de nobilibus.

Decima octaua consideratio. Nobilitas etiam causa
est ex loco, quoniam ciuis ex vrbe splendida oriū-
sus nobilis est. facit c. nos qui. xl. dist. & c. illud. & c. Adā.
facit. l. non tantū. §. j. ff. de excusatio. tutorū. facit. l. seruos.
C. ad. l. Juliam de vi publica. facit l. in vrbe. ff. de stat. ho-
minum. & vt dicit Bal. in l. j. C. de Alexan. primat. libro
xj. q̄ melius est esse popularem nobilis ciuitatis, q̄ nobi-
lem esse mediocris ciuitatis. & ibi etiam Iacobus Rebuffi
& Io. de Platea. & facit textus in authen. de hæredibus &
Falcidia. in principio. collatio. prima. & sequitur Ludoui-
cus Romanus in l. si verò. §. de viro. ff. soluto matrimonio.
in xj. fallentia primæ partis. licet glo. in l. prima. C. de co-
lonis Palæstinis. dicat quòd natus in terra in qua Christus
est natus, nō gaudet priuilegio maiori, quàm coloni alia-
rum prouinciarum.

Et aduerte quia, vt dicit dominus meus Iason in §. itē
Seruiana. in iij. col. in situ. de actio. nobilis inhabitans
villam siue rus non censetur propterea rusticus, quia no-
bilis à rustico non loco sed genere distinguitur: quamuis
textus in l. prima. C. vt rustic⁹ ad nulla obseq̄. aduocetur,
libro xj. dicat q̄ omnes illi censentur rustici qui habitāt
extra muros ciuitatis. quem textum ita refert Bar. in l. cō-
ficiuntur. §. codicilli. ff. de iure codicillorum. & etiam Lu-
cas de Penna in dicta l. mulieres, in iij. col. de dignita. vbi
etiam ad hoc allegat textum in l. cū scimus. prope finē.
C. de agricol. & censitis, libro xj.

Et quamuis Raphaël Fulgosius in l. si. C. de testa. dixit
illud cēsendum rusticum qui per totam diem, vel pro
maiori parte stat in rure, quamuis sit nobilis: sed, vt dicit
dominus meus Iason in dicto §. credit q̄ loquatur quan-

tum ad hoc vt disposita in rusticis in eis habeant locum,
de quo etiam, vt dicit Cyn. Raynerius, Ange. & Salyce.
in dicta l. si. & in locis ibi per eum allegatis. bene dixit, q̄
leges pluris existimant & faciunt nobilem habitantem in
ciuitate, quàm habitantem in villa. Ita probat textus in au-
then. p̄sides. in verbo, nobiliores ciuitatum habitantes.
C. de ep̄isco. audien. & textus vnde sumitur in §. interim.
in verbo, nobilioribus. in authen. de defenso. ciuitatum.
colla. iij.

Apud nos Gallos tamen nobiles vt plurimum habi-
tant in rure, & ibi reiecta omni mercatura cultui agrorum
(saltem non multum opulenti) & rusticanæ rei per fami-
liam vacant: curam circa gregem atq̄ armenta gerentes
suam, redditus suos sibi annu. debitos pecuniariare non
mercimonia quærentes, quandoq̄ venationibus inten-
dunt. de quibus latē & verē inferius dicitur ista parte, in
xlj. consideratione. Bonus de Curtili in suo tractatu no-
bilitatis. iij. parte, numero cxliij. dicit, q̄ vbi quis prædi-
cta obseruat capax est, & si recenti compertus sit familia,
hoc tamen viuēdi modo lucrū genere eidē patescit adis-
tus. & vt dicit, ita vtuntur Romani, ac etiam Itali hæc ha-
bent, q̄ omnes suo redditu aut etiam quæstu non vili sere
putant nobiles licet habitent in ciuitatibus, quoniam ad-
huc tales se reputant magis nobiles.

Qui autem dicantur exercere vile officium, vel viles
artes, dicam infra in xj. parte de plebeis, in xxvij. conside-
ratione. sed tamē vide in l. ne quis. in verbo, officijs. & in
verbo, stationarijs. & ibi Bart. Iacobus Rebuffi, & Ioā. de
Platea. C. de dignitatibus, lib. xij. Cepola in tract. de impe-
rato. militum eligendo. in verbo, nobilitatis. col. v. Et ta-
les exercentes tales artes viles & mœchanicas non possunt
esse nobiles, vt dicit Bald. in l. nobiliores. C. de come-
mercijs & mercatoribus.

Videmus tñ apud nos, q̄ cuiuscunq̄ conditionis sint
homines nostræ ciuitatis Heduen. oriundi, habēt iura no-
bilitatis, eo quia habent facultatē & priuilegiū acquiren-
di & tenēdi feuda nobilia acsi essent nobiles: & tale priuile-
giū habent etiam Diuionenses, quod impetrauerūt à re-
ge Ludouico. xij. cuius anima requiescat in pace, quia erat
zelator pacis, iustitiæ & tranquillitatis suorum subditorū,
nec credo fuisse à quingentis annis regem in Francia qui
magis dilexerit iustitiam & odierit iniquitatem: & in pri-
uilegijs eorum est appositum, quòd possint vti tali priuile-
gio, prout ciues Heduen. & Cabilonen.

Et nunc non esset sine dubio, an istud priuilegium seu
facultas extendatur etiam ad vilissimas artes exercentes,
cū dignitatem habere non possunt. Et nobilitas & di-
gnitas idē sunt, vt dixi supra in lxxxvj. consideratione pri-
mæ partis, ergo nec iura nobilitatis.

Decimanona consideratio. Adhæretes lateri principis
& eidē in officio quocunq̄ minimo seruiētes, nobilitate
tant & nobiles efficiunt, faciūt quæ dicit Ang. Aret. i. §. si.
in j. col. in sti. de exceptio. p̄ textū in l. j. C. de mādatis prin-
cipū. & in l. laudabile. C. de aduoca. diuerso. iudicio. q̄ se-
cretarij p̄ncipis dicunt in dignitate cōstituti. sequit̄ Felin.
in c. fraternitatis, in ij. col. extra de hereti. facit quod dicit
Ang. in l. j. C. de prepositis sacra. larg. per illū tex. quē re-
fert & sequit̄ do. meus Ias. in l. omniū. in ij. col. C. de testa-
mentis. & quod dicit Barto. in l. j. C. de mulieri. & in quo
loco, libro xij. vbi dicit cubicularios principis esse in di-
gnitate & honore constitutos. & quod dicit Barba. in tra-
cta. de præstantia cardinalium. quæstione. j. col. xxij. vbi
dicit

dicit coquum principis esse in dignitate, & habere dignitatem: imo, vt dixi supra in prima parte, in lvj. consideratione. & in vj. parte, in xxxvj. consideratione. omnes famulantes principi sunt in dignitate, & ideo nobiles, cū dignitas & nobilitas idem sunt. Bar. in l. j. C. de dignita. lib. xij. & dixi supra.

Vigesima consideratio. Nobilitas etiā causatur ex vsu tantū temporis cuius initij memoria nō extat in contrariū, cū hoc tempus habeat vim tituli iustitiæ, priuilegij & veritatis. Barbaria consil. ix. in j. col. in j. volu. & operatur etiam circa ea quæ sunt regalia, vt per canonistas in c. super quibusdā. §. præterea. de verb. sig. & tantū potest quātum Imperator cum causa. Andr. de Isernia in titu. quæ sint regalia. in versu. flumina nauigabilia. col. ij. circa medium.

Et multa de effectu huius temporis immemorialis dixi in cōsuetudinibus ducatus Burgundiæ. titu. de iustices. §. ij. in glo. & la preuue. & in multis alijs locis. & adde plura cumalata per Alex. in cōsi. vj. in ij. col. in prin. in j. vol. per do. meū lafo. in authē. si quis in aliquo. C. de edendo. & in §. omniū. in xliij. col. in titu. de actio. & in l. ex his verbis. C. de milit. testa. in reper. l. admonendi. in xc. col. ff. de iureiurā. per do. Philip. Deciu cōsi. lxxxv. col. ij. & consil. xliij. col. j. cōsi. xxxv. col. ij. cōsi. clxxiij. col. ij. & in c. j. charta vj. extra de fide instrumen. de qua plenē per Bonū de Curti. in suo tracta. nobilitatis. in j. parte. nume. cxxxij. vbi dicit qd licet talis nobilitas nō habuerit principiū ab origine progenitorū, dicitur tamē generis nobilitas: & quātō antiquior tantō nobilior: & magis relucet à parentibus relicta q̄ à principe sine virtute donata.

Et ideo nobilitas in antiquitate laudatur: quoniam in eis antiqua fuit virtus, & de his multos habemus apud nos qui hodie magni nobiles, & de nobilissima domo nati reputantur & habentur, qui tamē descenderunt ab antiqua familia, quæ nobilitatē acquisiuit virtute, & habuerūt antiquos prædecessores, qui suis virtutibus, prudentia aut scientia, non originem nobilitatem acquisiuerunt, quorum nunc nulla aut parua extat memoria: & ista est nobilitas de qua Aristo. ij. Rheto. dicens nobilitatem esse maiorum quandam claritatem honorabilem progenierum secundū virtutem generis. & dicit Boëtius de consolat. philosophiæ. prosa sexta. Nobilitas est quædam laus proueniens de merito parentum.

Vigesima prima consideratio. Nobilitas dependet & causatur ex materno vxoris persona considerata. Vxor res nancq̄ dignitatibus, nobilitatibus ac virorum præeminentijs fulgēt, & ideo mulier plebeia copulata matrimonio nobili, efficit nobilis. test est in l. mulieres. C. de digni. lib. xij. & in l. si. C. de incolis. lib. x. ibi: honore mulieres maritorū erigim⁹, genere nobilitamus. & in l. si. C. de nup. ibi: vxor marito cōcrelcat & sentit eius fulgorē, dixi in cōmentarijs nostris sup cōsuetudinibus ducatus Burgū. in titu. des mains mortes. §. vj. & s. in ij. parte. in xl. cōsiderat. & plura amplē per Bonū de Curti. in suo tracta. nobilitatis. nu. 184. & 185. vbi dicit qd si nobilis qui nō tenetur ad tributa soluēda cōtraxit matrimoniu cū plebeia siue villana quæ habebat bona patrimonialia pro quibus solita erat cōtribuere cū alijs vicinis in collectā, cui nobili ipsa bona in dorē dedit, nō tenetur ad munera patrimonialia, mixta vel extraordinaria. alleg. notata per Iaco. de beluifo in l. Lucius. §. idē respōdet. ff. de muneribus & honoribus. quæ reassumit Petrus Antiboli in tractatu de muneribus.

charta lxxij. & etiam dixi in tertia parte.

Tamen in cōtrariū tenet Lucas de Penna in d. l. mulieres. in j. col. in j. notabili. C. de dignita. lib. xij. quod solum personæ decorantur honore virorū, non tamen res earū consequuntur priuilegia, quæ habent res maritorum. l. spadonem. §. liberti. ff. de excusa. tutorum.

Ex quo arguit, qd si vir est immunis à collectis ratione propriæ dignitatis, nō trahitur hæc immunitas ad bona vxoris. Cogita si casus eueniat, cū hic sint duæ opinionēs cōtrariæ non insisto, cūm latius in tractatu de muneribus insistam, vbi est materia: & in loco supra allegato ponitur quomodo ista nobilitas tantum durat quantum matrimonium aut viduitas vxoris, aut castē & pudicē viuat, secus si luxuriosē: & quod non habet locum econtra, dixi supra, & dicam infra.

Aduerte tamē ad prædictā decisionē q̄ pro opi. Lucæ de pēna adhuc magis faciat dictū cōmentatoris regularū cancellariæ lulij ij. in vj. parte, allegando in sibi quod dicit Bal. in l. nec filiū. C. de nup. qd si nobilis contrahat matrimonium cū plebeia perdit nobilitatē: quia, vt dixi, de honestauit nobilitatē, sed nō credo hoc esse verū: eo quia mariti nō acquirunt nobilitatē ex parte vxorū, & per consequens nec perdere debent, diminiuitur tamē quodāmodo de honore illius apud probos & graues viros.

Vigesima secunda consideratio. Nobilitas ex diuitijs causatur, maximē vetustis quæ ab antiquis progenitoribus obuenerūt. l. ad subeūda. C. de decurio. & de prædij curialiū. l. ij. in fi. lib. x. l. rescripto. in prin. ff. de muneribus. l. j. in prin. ff. de cūto. reorū. vbi æquiparantur honor & amplissima facultates. Ad idē text. in authē. de defen. ciui. in prin. diuites em̄ ob diuitias celeberrimi sunt. l. si res. ff. de admī. tu. dum tamē sint honestis rationibus, & iustitiis, & bonis operibus cōquisitæ. Et facit quoniā personæ vilitas ob diuitias tegitur. l. eos qui. in fine. ff. de decur. vnde Cassiodorus ij. variarū epistolarū. xvij. Tāū quis nobilior est quātum & moribus probus, & luculenta facultate reluxerit. Ita dicit Lucas de Penna in dicta l. mulieres. in ij. col. C. de digni. lib. xij. vbi tenet qd hæc nobilitas nō est vera nobilitas, quoniā ad pecuniā dignitas non mensuratur, vt habetur ix. Ethicorū. In homine enim, vt ait Seneca ad Lucillum, id laudādum est quod ipsius est, familiā formosam habere, & domū pulchrā, multū fert, multū foenerat, nihil horū in ipso est sed circa ipsum: laudo in ipso qd nec eripi potest, nec dari quod propriū est honoris. q̄q̄ hodie, vt ait Ambr. ij. de offi. ita incubuerūt mores hominū admiratione diuitiarum, vt nemo nisi diues putetur dignus honore: vnde solet dici.

In pretio pretium nunc est, dat census honores, Census amicitias, pauper vbiq̄ iacet.

Et, vt dicit Bonus de Currili in dicto suo tracta. nobilitatis. numer. cxix. Nobilitas sine diuitijs penē mortua est: hæc tamen nobilitas diuitiarū est fluxa & fragilis: & quomō hæc cū nobilitate generis generēt superbiam, dicam infra in xxvij. cōsidera. in hac parte, & in xj. parte in xxvj. considera. dicam amplē de diuitijs, quomodo faciunt quem inter plebeios preferri.

Vigesima tertia consideratio. Nobilitas causatur ex adoptione: quoniā, vt dicit Ioan. Raynaldus Gallus in suo cōprehensorio feudali. in trac. nobilitatis. sili⁹ adoptiuus vel arrogatus per patrē nobilē efficitur nobilis. l. liberos. & l. senatoris filiū. ff. de senato. vbi adoptatus à fenatore, senatoris filiū dicitur.

Bonus tamen Curt. in d. suo trac. in iij. parte tenet cōtrariū & mouetur, quia cui nō cōueniunt diffinitionis verba, nō cōuenit & diffinitum. l. quod cōstitutū, vbi Bar. in specie notat, ff. de testa. milit. & in l. ita autē. in prin. & ibi Bar. etiā notat, ff. de admi. tut. & in l. iij. §. p̄tor. versi. toties. ff. de dā. infec. Faciunt quæ dicit Alex. in cōsi. xvij. in col. j. in j. vol. & Barba. in cōsi. ij. in v. col. in j. volu. sed his filijs adoptiuis nō cōueniunt verba diffinitionis nobilitatis generis, quæ est qualitas q̄dā siue dignitas proueniens à conuulcatione clari sanguinis, à parentibus originem sumens, & in legitimos liberos per carnem continuata: ergo nec diffinitū. Quod autē non cōueniant pater: quia in illis nulla clari sanguinis per carnē cōtinuatio fit, vt patet ad oculū. Dicit tamen q̄ nō negat quin ex ipsa patris nobilitate & dignitate splendidiōres magis reddantur cæteris: & ita procedunt iura in cōtrarium allegata, quæ de nobilitate verbum nullum faciunt.

Nam ex quo nobilitas generis procedat à genere, fautor q̄ cūm adoptiui nihil habeant de genere patrū adoptiuorum, vt plenē notatur in l. si arrogator. ff. de adoptio. per G. Bened. in sua repe. c. Raynutius. in verbo, & vxorē nomine Adelasiā, q̄ nec habent nobilitatem generis: si tamē adoptio seu arrogatio fiat auctoritate principis, de qua ibi, videtur q̄ etiā illā dignitatē habere possint, vt hi qui habent à principe seu principis concessione: nō tamen principaliter vt illi, sed consecutiue & accessorie: de qua nō est multū insistendum cū pauci tales reperiuntur apud nos. Etiā quia adoptio apud nos de modico aut nihilo seruiat, licet quādoq̄ viderim plures acceptos fuisse in filios secundū l. quidā eū filium, ff. de verb. obliga. imo quādoq̄ tales voluerūt se dicere saifitos secundū cōsuetudinem nostrā & generalē in toto regno, scilicet q̄ mortu⁹ saifit viuū & c. eo quia erant filij ciuiles, & ciuilitas seu fectio ciuilis habet locū in statutis, vt dicit Bar. & do. meus Iason in l. si is qui pro emptore. ff. pro emptore. sed dixi q̄ hęc erant somnia, & scripsi in casu emergēti, sed non vltra circa hoc remoror, cū in Gallia tales nō succedūt, put nec naturales simplices: vt dicit idem Benedict⁹ in loco supra allegato.

Vigesimaquarta cōsideratio. Nobilitas etiā causatur in filios nepotes & descendētes in infinitū, quando causa nobilitatis existens in parētib⁹ transit in eos, Abbas in c. licet. de censibus. dicit tñ glos. in l. j. C. de dignita. lib. xij. q̄ nobilitas ciuilis durat & cōtinuatur vsq̄ ad nepotes inclusiue, nec vltra eos extēditur: quod est verū q̄ causa nobilitatis nō transit in posteros, vt dicit Bar. in d. l. j. C. de digni. vbi sic distinguit. Aut em̄ illud ex quo causatur nobilitas transit ad posteros vt regnū, ducatus, comitatus, & similia: de quibus supra dixi in viij. cōsiderat. huius viij. partis: & tunc vsq̄ in infinitum nobilis erit ille ad quē transit ipsa nobilitatis causa, nec ex parentū quidē persona, quia ipse id habet ex quo nobilis est, scilicet feudum nobile, & ideo in promptu adest. ex quo enim durat causa nobilitatis, scilicet ipsum feudū nobile, durat etiam effectus illius & sic nobilitas ipsa, arg. notatorū in ca. ad hoc. versi. sepelierunt. de priuilegijs.

Aut em̄ illud nō trāsit, vt dicit Bar. & tunc de iure cōi ex parentū persona nō transit vltra pronepotē nobilitas politica siue ciuilis, & ita p̄cedit glos. in d. l. j. C. de digni. In istis em̄ vt dicit Bar. cōsuetudo multū attendēda est, & apud nos extēditur in infinitū: cū inter nobiles originis, & inter quos qui per tantū tēpus cuius inijt memoria nō

extat in contrariū, tales fuerunt reputati, de quibus in ista parte iam supra dixi. Et de hac nobilitate trāsitoria ad successores, vide Bonū de Curti. in d. suo tracta. in iij. parte. quæ cū non sit materia nostra principalis, sic transeo.

Vigesimaquinta cōsideratio. Nobilitas etiā causatur ex militia, de qua dixi in cōmentarijs nostris super cōsue. ducatus Burgūd. in ti. des enfans de plusieurs lietz. §. iij. & pro hoc videtur facere rex. in ca. cū esset. extra de simonia. Hoc tñ, vt dicit Lucas de Pēna in d. l. mulieres. C. de digni. lib. xij. nō videtur esse tutū, q̄m simplex militia, vt dicit dignitatē nō habet: quod latius alibi dicā, maxime infrā in ix parte, in xxvj. cōsideratione.

Vigesimasexta cōsideratio. Nobilitas causatur etiam ex clericatura, ex eo q̄ quis est clericus efficitur nobilis, ita dicit Io. And. in ca. libētius. de seruis non ordinā. facit quod supra dixi in xij. cōsider. huiusce viij. partis, q̄ adherentes principi etiā in quocūq̄ minimo officio dicuntur nobiles, ergo multō fortius istud procedit in istis clericis seruitibus summo principi, cui etiam principes cæteri seruire debent. Si em̄ de quo minus inesse videtur inest, multō fortius & de quo magis. auth. multō magis. C. de sacrosan. eccle. faciūt & plura alia quæ ponit Bonus de Curti. in suo trac. nobilitatis. in iij. parte. in fine.

Et hęc nobilitas in multis casibus in hac patria nostra practicatur, & in pluribus locis hui⁹ patrię vbi clerici excusantur, seu sunt exempti à pluribus muneribus à q̄bus alij ciues & incolę nō sunt imunes, vt in hac ciuitate Heduē. à quodā iure quod dicitur ius franchisię, & in oppido Diuionē. & Beluēsi à quodā iure qd̄ d̄ les martz. à q̄bus sunt exempti & immunes clerici etiā simplicis tonsurę cōiugati, & etiā in pluribus alijs locis & villagijs vbi tonsurati excusantur à quibusdā corueis debitis dñis tēporalibus dictorū locorū, & in casu emergenti alijs cōsului, q̄ simplices clerici cōiugati viuētes mecanice, prout alij rustici & rurales nō deberēt tali iure gaudere, & ita fuit dictum & pronūciatū per curiā pro dño de Beriono cōtra suos subditos dicti loci de Beriono: tñ quicqd̄ dixerim & cōsuluerim in causa Abbatis sancti Ioānis Reomēsis contra suos subditos fuit iudicatū cōtrariū in possessorio. Et de hac nobilitate ponit etiā Bon⁹ de Curti. in iij. parte sui tractatus nobilitatis, in fi. & vtri. col.

Vigesimasextima cōsideratio. Intrando materiā p̄cedentię & p̄latiōis habēdo respectū ad septimā cōsiderationē huius materię q̄ nobiles p̄feruntur plebeis, & quia multi sunt nobiles inter se, hmoi erit ordo p̄lationis, q̄ primò qui sunt duplici vel triplici nobilitatis specie insigniti cæteris singularibus speciebus decoratis p̄feruntur quo ad honores: vnde doctor genere nobilis aliū inferioris status doctorem antecedere debet. Ita Bald. in l. nemini. per illū tex. C. de aduoc. diuer. iud. Abbas in c. venerabilis. col. ij. de p̄ben. & in ca. j. de dona. quos sequitur Felin. in ca. clerici. col. fi. in prin. de iudicijs. & in rub. de maio. & obe. Barba. in cōsi. lvij. in viij. col. & seq. in ij. volu. Decius consi. suo clxj.

Quod tamen intelligēdum est data paritate temporis, vt tenet Inno. in ca. statuimus. de maio. & obe. & Decius in d. ca. clerici. & dicam latius infrā.

Hinc infert Sali. in l. societates. ff. pro socio. quod si in canonicatibus assumendis æquiparātur nobiles & literati, nobilis & literatus p̄ferendus est literato tantum.

Hinc etiam Bald. in l. sed & similes. in prin. ff. de exco. tuto. q̄ Comes & Baro debet p̄ferri comiti tantum, vel

¶ vel Baroni tantū: Dux & Comes præfertur simplici Comiti, & in his attenditur maior dignitas. dixi s̄. & dicam infra quando dicam q̄ à digniori sit denominatio.

Faciunt ad prædicta q̄ miles & doctor præferendus est simplici militi, aut simplici doctori: vt dixit Alexan. in l. centurio. in prin. in iij. col. ff. de vulg. & pupil. subit.

Hinc etiā dicit Cy. in l. puidendū. C. de postulādo, q̄ nobilis moribus præferendus est nobili genere tm̄, sed si quis sit nobilis moribus & genere præferendus est ei qui est nobilis moribus tm̄: quia duplex dignitas fulget in eo propria & suorum. Et illud dictum Cy. sequitur Bal. in l. cū plures. §. j. ff. de admi. tutorum.

Faciunt quæ dicit do. meus Iason in l. cohæredi. §. qui discretas. ff. de vulg. & pup. vbi per prædicta dicit duas rationes vincere vnam, & duas glossas autoritatem vnus. Et facit regula geminatorū actuum siue verborum, de qua in l. balista. ff. ad trebel. Bar. in l. cū scimus. C. de agnito. & censu. Pau. de Cast. in l. j. C. de legit. hæred. Barba. in ca. ex literis. in xxxiiij. col. de rescrip. & in consi. xxvij. in xxx. col. in j. volumi. & in consilio primo, in xxvj. & xxx. col. in j. volumi. vbi de geminatione peccati. & per Rochum in ca. si. in prin. extra de cōsuet. Fel. in cap. si quādo. de rescrip. do. meus Iason in l. nec damnosa. C. de precibus imper. offeren. plura alia allegat ad hoc Bonus de Curti. in suo tracta. nobilitatis. in iij. parte. nūe. xxxiiij. vbi alleg. do. meum Iaso. in pluribus locis, & Decium in multis consil. quæ iam cumulaueram in d. l. nec damnosa. ad Iaso. meum, & plura alia quæ alibi dicturus sum.

Vigesimo octaua consideratio. Nobiles ex sapientia, virtutibus, ac bonis moribus præhonorantur, cū præferendi sunt his qui ex genere & diuitijs seu loco aut priuilegio nobilitatis decorantur. Ita tenet Lucas de Penna in l. mulieres. in iij. col. in prin. C. de dignita. libro xij. quod sic probat in ij. col. Cū hæ tres species nobilitatis ex sapientia, sciētia & virtute sint in anima: spirituales, coelestes, pariter & ex deo, sunt in omnibus præferendæ his quæ sunt terrestres & ex homine, & sine dubio digniores. Nam sicut anima præfertur corpori. l. sancimus. C. de sacrosanc. eccle. & sol lunæ. c. solitæ. de maio. & obediē. sic & nobilitates quæ sunt spirituales in anima pariter & ex deo cæteris præferuntur.

Quantum enim aurum est preciosius plumbo. xcvj. distindio. c. duo sunt. tantò hæ species sunt cæteris inferioribus celsiores: Nam virtus & malitia determinant nobiles & ignobiles, vt dicitur v. Politico. & ij. Rhetori. vbi dicit Aristot. quod ille est generosissimus qui est optimus. Vnde & Tullius contra Salustium. Sanctius est me meis fulgere moribus, quàm maiorum opinione inniti, vt sim posteris meis nobilitatis initium & virtutis exēplum. Et contra eundem: quod deficit, incipit in me: ego enim meis maioribus virtute mea proluxi, vt si prius notū nō fuerint à me sumant initium memoriæ suæ.

Ex quo inferebat q̄ Salustius degenerabat & nobilitatem maiorum perdebat, ipse verò proprijs virtutibus suis nobilitatis initium præstabat.

Iphicrates cū in Cerdonis esset filius ad Hermiodium qui sibi ignobilitatem exprobrauit. Meum (inquit) genus à me ipso initium sumit, tuum autē in te finit. vt refert Plutarchus in Apoph. hegma. Melius est enim de cōtempibili genere clarum fieri, quā de claro genere contemptibilem nasci. Hinc dicit Iuuenalis:

Malo pater tibi sit Therfites, dummodo tu sis

Aacidæ similis, Vulcanatq̄ arma capellas,
Quam te Therfitæ similem producat Achilles.

Vt no. glo. in c. vndecunq̄. lvj. distindio. & facit text. & quod ibi notat glo. in c. nunquā. eadem dist. Qui enim de claro genere clarus nascitur, gloria claritatis nō est eius folius sed etiam generis. Vnde idem Iuuen. Miserū enim est aliorum incumbere famæ.

Et etiam ibi.

Tota licet veteres exornant vndiq̄ ceræ
Atria, nobilitas sola est atq̄ vnica virtus.

Et alibi.

Stemmata quid faciunt, quid prodest pontice longo
Sanguine cenferi?

Vt notat glo. in l. stemmata. in prin. ff. de gradibus cognatio. vnde Cælius lectionum antiquarum, libro xj. c. xxvij. refert Licurgū prædicare solitum qui ciuibus suis comprobare nitebatur, nil profuturū illis nobilitatem, & quod ab Hercule videretur propagati, nisi ea faceret meditarēturq̄, quibus ille hominū summus euassisset. Catulorū etiā argumēto quos isidē natos parētibus educationis dissimilitudine, moribus etiā hōgē diuersis ostētabat, cū lucernarius foret vnus, alter venaticus. & ibi vide cur Romani qui nobilitate præstarent lunulas in calcæis gestare soliti essent, quia multum seruit ad propositum.

Et tales magis nobiles dicuntur, qui ex virtute q̄ si essent genere: & de his amplē supra in ista viij. parte, in vij. considera. & per Cepolam in suo tracta. de imperatore militum eligēdo. in verbo, pro imperatore. in xj. col. vbi amplē. à quo Bonus de Curti excerpfit quicquid boni in hoc dixerit.

Neq̄ etiam nobilitas generis sed virtutum quem deo gratum facit. c. venerabilis. extra de præb. vbi Panor. & alij. Christus quidem nō multos secundū carnē nobiles elegit, sed ignobiles & pauperes: quia nō est personarum acceptio apud deū, vt ibi per doc. Et faciūt quæ dicit Bonus de Curti in suo tracta. nobilitatis, nūe. liij. vbi dicit q̄ apud deum nō gradus elegantior, sed vitæ melioris actio cōprobatur. c. sicut excellentiam xxiiij. q. iij. & quis iustior. c. non loca. c. nulli. xl. distindio.

Et facit quod notatur in l. j. in fi. C. de cōsulibus, libro xij. & dicit Bernar. ad Euge. Genus apostolorū est nōjalitū de nobile, quàm morum ingenuitate & fidei fortitudine.

Mihi tm̄ videtur & sit incidēter dictū, q̄ ex duodecim apostolis si bñ inspiciatur eorū gnatio, erant septē nobiles gnē. Nā, vt est gl. & doc. in d. c. venerabilis. Paulus & Bartholomæus erāt nobiles. & habetur Ioā. xix. q̄ Maria Cleophe erat soror matris Mariæ, ex qua nati sunt Thadæus Iacobus maior, & Maria Zebedei, ex qua nati sunt Iacobus minor, Ioannes, & Simon: & sic erant cōsanguinei Mariæ, quæ erat nobilis genere, cū esset ex semine Abrahæ, & ex progenie regali, sacerdotali, & prophetalī. Cū, vt canit ecclesia, Natiuitas beatæ Mariæ orta est à femine Abrahæ clara ex stirpe David: & etiam regali ex progenie Maria exorta refulget & c. vt amplē demonstrat Antoninus Florē. in sua summa, parte vtri. titu. xv. §. iij. vbi ponit de eius cōceptione: imo etiā, vt ibi dicit Elizabeth, quæ erat cognata virginis, erat orta de tribu sacerdotali, ergo eius maritus erat de tribu regali: cū tribus sacerdotalis & regalis tārū possent tunc inter se contrahere cōiugia, & nullē aliq̄ tribus secundū legem, & tm̄ ex his descendit diuus Ioannes baptista, & sic nobilis & inter natos mulierum non surrexit maior. Ergo ex his patet

Octaua Pars

q̄ etiā nobiles genere fuerūt in magna æstimatione apud Deum cū eos p̄ omnibus p̄p̄oluerit; dicā larius infra quando ponam nobilitatem generis.

Et redeundo vnde digressi fueramus, nobilitas virtutum quæ dicitur animi, præfertur ōibus alijs, etiā eo quia nobilitas virtutum ex propria virtute acquiritur, & virtuositas a s̄tibus & moribus animi, ex quo nobilior iudicāndus est eo qui proauorū nobilitate subnititur: hæc autem tantū præsumpra. l. quod si nolit. §. qui assidua. ff. de ædil. edic. Cyn. in l. prouidendum. C. de postulando. Iaco. Aluar. in ti. quis dicatur dux, marchio, comes. in vlt. charta, in vsibus feud. & faciunt dicta Ouidij.

Nam genus & proauos & quæ non fecimus ipsi

Vix ea nostra voco.

Et idem Ouidius alibi.

Non census nec clarum nomen aorum,

Sed probitas magnos ingeniumq̄ facit.

Et alia nobilitas est certitudinaria & propria, vt dicit Bonus de Curtili in prædicta parte, in j. & ij. col.

De hmōi etiā nobilitate animi & virtutū, vide amplē Zodericū Zamoreū. in suo Specu. humanæ vitæ, li. j. c. vj.

Vigesima nona consideratio. Illa nobilitas virtutum præfertur nobilitati acquisitæ ex dignitate, iuxta illud Boetij ij. de cōsolatio. Dignitatibus ex virtute, nō virtuti ex dignitatibus honor accedit. Ita dicit Lucas de Penna in l. mulieres, in ij. col. C. de dignit. lib. xij. & in l. vnica. C. de comitibus & arcarijs, lib. xij. Imo quod plus est, cū minus idonei promouētur ad dignitatē, fit iniuria dignitatis. §. sed hæc quædam. in authē. de sanctiss. episc. imo & ipsi eidem cui tribuitur, cū illa indignus sit. vnde Proverb. xxvj. Stulto gloria indecens est. Nam est sicut nix in æstate, & pluuia in messe, & Valerius li. ij. c. ij. Ignominia loco apud indignum est dignitas, & deforme est quos dignitate præstas ab his virtute superari. De hoc etiā Hiero. ad Eliodorū episcopū. Aliās est ad Pāmariū de dormitione Paulinæ. Clarus honor vilescit in turba, & apud bonos viros indigna est ipsa dignitas quā multi indigni possidēt: vnde egregiē de Cæsare Tullius. Dū quosdam (ait) ornare voluit, nō illos honestauit, sed illorum ornamenta turbauit: & infra latent in multitudine laureæ & triūphi, & interdum triumphantē sordibus polluūt. Quod ante per manus patris tradebat, & sola nobilitas possidebat; quo Marius victor inuidia & Teuthonum atq̄ Cymbro rū nobilitate familiæ putabat indignus, qd' Scipio vltra annos p' virtute meruit, nunc sola militia possidet, & agrestia dudum corpora nūc fulgēs palma circumdat. hæc dicit Lucas de Penna in rubr. C. de digni. li. xij. in ij. col. Et hæc oīa hodie videmus apud nos, q̄ officia & dignitates nōldātur benemeritis, literatis, & virtuosis, sed quibuscunq̄, dū modo habeant pecunias, & emant pretio appetiatio.

Ex quo videmus multos indignos ad officia publica assumptos: nimirū ergo si res publica periclitet cū periclitari dicat, vbi dignitas indigno cōfertur. c. Cenomansem, in fi. lxj. di. Itā Lucas de Penna in loco hic ante allega. vbi dicit q̄ dignitas facilius crescit q̄ incipiat, allegat Senecā epistoliarum libro xix. epistola centesima.



Rigesima consideratio. Si quis animi solū nobilitate illustratus reperiat idoneior ad susceptionē conferēdi regiminis, ille est cæteris quārumcunq̄ nobilioribus præferendus. arg. eorū que voluit Bar. in l. ij. §. prius. ff. de vulga. & pupil. substi. Panor. Felin. & Decius in c. clericus. in v. col. de iudi. p. tex.

in l. honores, in princ. ff. de decurio. & in l. vniciq̄. C. de proxi. sacrorū scri. li. xij. facit text. in §. ordinatione. in authē. de monachis, facit text. c. sed ergo. viij. q. j. & in c. constitutus. extra de appel. vbi in promotiōe dignitatis non antiquior, sed magis idoneus eligi: & faciūt infinita quæ dicit Cepola in suo trac. de impera. militū eligē. in verbo, pro imperatore. in xi. col. Et in hmōi idoneitate inspicit qualitas p̄sonæ: vñ legitur Saul post asinas in regē assumptū fuisse. j. Reg. c. ix. & meminit Iosephus antiquitarū Iudaicarū li. vj. c. iij. dicēs Saulem virū moribus nobilē & noīe laudabilē, quasi ipsum sentiat non gnē sed moribus tm̄ nobilē fuisse: in regē tm̄ Iudaici populi à deo electū per os Samuelis prophete: quod virtus in eo præluens nō generis nobilitas egit. Idem de Dauid rege habetur j. Reg. x. c. qui post foetantes in regem Hebræorum est constitutus. & refert hoc Iosephus vbi suprā.

Trigesima prima consideratio. Nobiles nobilitate generis ceteris sunt antepōnēdi, arg. tex. in c. de multa. ibi: circa sublimes tm̄ & literatas p̄sonas. extra de præbendis. Sumendo ibi sublimes pro nobilibus, secundū quod ibi cōmuniter sumūt canonistæ attento ordine literæ quæ attendendus est, præponūt ibi nobiles gnē nobilibus nobilitate animi, quales sunt vt plurimū literati viri, quorū doctrina mūdus illuminatur, vt ait imperator in authē. habita. C. ne filius p̄ patre. & Hiero. in epistola ad Paulū. & Felin. in c. nōnulli. in xxj. col. in versi. & fauore publicæ. extra de rescriptis. vbi etiā inter cætera literatas p̄sonas stellas cœli appellat. dicā infra in x. parte. Et quod valeat argumentum à denominatione prima in litera, dixi suprā in prima parte, in xvij. consideratione.

Et q̄ nobiles genere præferātur, facit tex. in §. interim. ibi: vn̄uerſi nobiliores ciuitatum. & in §. si. post prin. ibi: cōuenit enim vn̄quenq̄ nobilium. in authē. de defen. ci. ui. Et ita tenet Bonus de Curtili ex prædictis in d. suo tracta. in ij. parte, ibi: secundò elicio. & Zodericus Zamoreū in suo speculo humanæ vitæ, libro j. c. vij.

Trigesima secunda consideratio. Omnes penē virtutes nobilitati famulātur: vt dicit Zodericus Zamoreū. in suo speculo humanæ vitæ, lib. j. c. vij. hic ante allegato.

Primò quidē nobiles humiles & māsueti assistūt, elationē fugiūt, pro eo maximè q̄ eorū p̄genitores potentia & diuitijs rectē & moderatē vsi fuere: quo fit vt nō faciliē superbia inflētur quæ admodū q̄ nuper atq̄ recētē dicitur sunt, qui vt cōiter sunt elati & superbi. de quibus amplē per Lucā de Pen. in l. militaribus. C. de decurio. lib. x.

Secundò nobilitati deseruit magnanimitas, que res agit vt contumeliosi minimè existāt. Hi enim cū ad magna suspirent parua iniuria nunq̄ cōmouentur: parcūt, indulgent, sufferūt, tantò facilius imbecillibus quantò resistunt fortius superbis, & maximè hoc est in magnis nobilibus, vt sunt principes, cui multū conueniūt magnanimitas & magnificentia, vt dicit Lucas de Penna in l. vnica. C. de thesauris, lib. x. & in l. si. C. vt rustici ad nullū obsequiū. q̄ nobiles habent quatuor laudabiles virtutes, inter quas ponit magnanimitatem, magnificentiam, & affabilitatem, docilitatem & industriam, de quibus infra dicitur.

Tertiò, vt dicit idem Zodericus vbi suprā, nobilitatē conciliat temperantia: sunt enim nobiles vt plurimum res publicæ cura occupati, ea dere assueti sunt temperatē viuere: & hæc temperantia est multum necessaria in principibus, vt tenet Lucas de Penna in l. nempe. C. de fabricenſibus, libro xj. vbi ampliè de ea.

Quartò, vt dicit idem Zodericus, nobilitas est plurimum honoratiua nec aliorum despectiua. Non enim reputantur nobiles alia bona nisi animæ, quare virtuti deditos non despiciunt. Dicit tamen idem Lucas in d. l. ij. C. vt rustici ad nullum obsequium, sunt nimium honoris appetitiui, & progenitorum despectores.

Quintò nobilitatem ipsam prudentia & industria committatur, subtiliter enim generosi inuestigant quid eos agere oporteat: vnde dicit tex. in l. omnia. C. de cõditis in publicis, lib. x. q. certa officia pro vtilitate reipublice committuntur nobili prudenti, quasi velit dicere, q. prudentia committatur nobilitatem, vt ibi etiam Lucas de Penna multa de prudentia ponit, & quis sit prudens.

Sextò nobilitas affabilis est & plurimum curialis, cõmuniter em̄ versantur in regum domibus & principũ curijs, & ideo moribus vestiuntur. Qui enim in domibus regum sunt, moribus reguntur. Et, vt dicit idem Lucas in d. l. ij. C. vt rustici ad nullũ obsequium. Nobiles sunt politici & affabiles, quod secus est in rusticis qui sunt solitarij, rudes & siluestres, & in campis vitant: & ob eã rem (vt Philosopho placuit) nequaquã sunt bene cõuersariui: vnde solet dici.

Rustica progenies nescit habere modum.

Septimò, quia nobiles sponte promittunt & exoluunt & in beneficijs crescunt. c. j. de donatio. l. cum plures. §. pe. ff. de adm. tu. l. filiusfam. ff. de dona. §. si minus. in auth. de nõ alienã. & §. sed neq. in auth. de mãda. prin. ibi: custodiens datũ ei verbũ. vnde Prouerb. xxv. ventus, & nubes, & pluuia nõ venientes, dicitur vir gloriosus promissa nõ complēs. Nam & interdũ est qui pre cõfusione promittit amico, & lucratur eũ inimicũ gratis, scilicet nõ implendo promissa. ita dicit idem Lucas in l. mulieres. in v. col. C. de dignitatibus, lib. xij. vbi ponit xxxv. priuilegia nobilitatis. plura etiã ponit Cepola in tracta. suo de imperato. militũ eligendo. in verb. nobilitatis. vbi ponit xlviij. priuilegia nobilitatis. & in finalib⁹ verbis dicit, q. tot laudes habet nobilitas, quot in ethere sidera fulgent. & Bonus de Curtili in suo tractatu nobilitatis, in quinta parte. vbi ponuntur lvj. priuilegia nobilitatis.

Octauò ergo laudandi sunt nobiles in hoc & priuilegiantur, quia nobili reuerẽtia debetur ab ignobili sicut senariũ iuueni. Esaiẽ ij. & Maccab. ij. c. vj. quasi in fi. ideo ex his infero q. nobilitas que virtutibus est adornata est prefecta, & cõstitis alijs preferenda, vt ait Iudocus Clithoueus in tractatu de nobilitate. c. decimo.

Et isti nobiles genere lingua vernacula gentiles homines vocantur quasi ingenui, ab origine gentis & quorũ maiores seruitutẽ nullam prorsus seruiuerunt, videlicet ab ascriptitijs & conditione quadã obnoxij, distinguere eos volens qui ob id eadẽ lingua villani dicuntur, vt dicit Budęus in scis annotationibus in l. ij. ff. de orig. iur. ibi: ex eadem l. paulò post vindicias & c. in fin. & ibi dicit, q. apud antiquos tria erant genera hominũ: agnationis, gentilitatis, & stirpis. & ibi ponit quæ sit gentilitas, & qui sint homines terræ & cœli, de quibus alibi dicam.

Trigesimatertia consideratio. Nobiles etiã in poenis honorantur, quia mitius puniuntur. c. fi. vbi glo. & docto. extra de poenis. vbi habetur. Mitius punitur nobilis quo ad poenã corporalẽ, q. ignobilis: qd̄ intelligendũ est vt per Felin. in c. pastoralis. in prin. de offi. delegati. & ibi imitat hoc in sex, aut septẽ casibus, videlicet in proditore, in heretico, in Papa, in Imperatore, in excessiua contuma-

cia, in illo qui delinquit in officio suo. dixi in cõmentarijs nostris super cõsuetudinibus ducatus Burgudiæ. in tit. des droictz & appartenã. a gēs mariez. §. xx. inci. entre toutes aultres gens. in verbo, descendre. Alias tres limitationes ad hoc ponit idẽ de Curtili in sæpẽ dicto tractatu, in quinta parte, in primo priuileg. vbi dicit q. hoc fallit quãdo ex illa dignitate nobilitatis augetur qualitas delicti & principis mãdatum contēnitur, secundũ Bal. in c. j. §. si quis verò temerario. de pace iura. firmãda. qui casus satis cõprehenditur per Felin. quãdo dicit in proditore, & in officio delinquente saltem. Et etiam, vt dicit, fallit in causa peccati, vt ibi per eum, & istud priuilegium describit pro quarto Cepola in supradicto loco.

Hinc est, q. nobiles nõ torquentur in casibus in quibus aliã plebei torquerentur. ita dicit Cy. in l. diuo Marco. C. de qõnibus. de quo plenẽ etiã per eundẽ de Curti. vbi s̄. in secũdo priuileg. Sed quia, vt dicit Benedicti in sua repeca. Raynutius. in verbo, mortuo itaq. testatore primo. in octaua fallen. nu. ccxxij. extra de testa. hæc non habet locũ in Francia, cũ quilibet torqueatur indistincte casu exigente. Cũ reatus omnẽ honorẽ excludat. l. j. C. vbi senato. vel clarissimi. ideo aliter non insisto, cũm satis plenẽ examinet idem de Curtili vbi supra.

Hinc etiam est, q. ex consuetudine nobiles nõ suspenduntur, sed decapitantur. Bar. in l. capitalium. §. serui cæsi. ff. de poenis. & in l. desertorẽ. §. poena militum. post glos. ibi. ff. de remilita. Bald. in ca. j. §. si rusticus. in fine. de pace tenenda. in vsibus feudorum. & istud priuilegium posuit Cepola in loco supra allegato in sexto priuilegio. & Bonus de Curtili in primo etiã iam s̄. alleg. vbi ponit q. poena suspensionis est ignominiosior q. decapitationis. Secũdũ tamen locorum consuetudines distinguitur, vbi facit mentionẽ de consuetudine Frãciæ, in qua poena suspensionis nõ est ignominiosa, vt dicit G. Benedicti in loco supra allega. & etiam Bonus vbi supra, dicit poenam suspensionis esse grauiorem extensiuẽ poena decapitationis, secũdũ quod cõprobat cõsulendo Decius in consil. suo lxx. incip. & pro tenui mea facultate

Hinc etiã est, q. mulier nobilis non datur in metallũ imperpetuũ vel ad tempus, licet aliã si nobilis nõ esset damnari posset. tex cũ glos. in l. aut damnũ. §. in ministeriũ. ff. de poenis. Et istud est sextũ priuilegiũ Cepolę in loco supra alleg. positũ per Bonum in xxvj. priuilegio.

Hinc etiã est q. magis ignoscitur alicui propter nobilitatem, teste Cicerone. lib. ij. rhetoricorũ. vbi de deprecatio nedocens ait. Hęc ignoscẽdi ratio quereretur ex his locis, si plura aut maiora officia, q. maleficia videbuntur constare, si qua virtus, aut nobilitas erit in eo qui supplicabit, & facit text. in l. splendidioris. C. de diuersis officijs. lib. xij. vbi habetur q. crimina nobiliũ facilius occultantur. Lucas de Pẽna in l. mulieres. in xx. priuileg. C. de dignit. lib. xij. Et istud est septimũ priuilegiũ Cepolæ, & Boni xxix. in locis iam sæpẽ supra allegatis.

Et istud priuilegiũ multũ facit pro gratijs impetrãdis, quoniã etiã si possint aufugere nobiles nõ tenentur, vt tenent Bar. & alij in l. vt vim. ff. de iusti. & iure. Et ideo eis facilius cõceditur gratia q. rustico & ignobili qui aufugere debet si potest, & faciunt etiã ad prædicta que supra dixi q. intuitu nobilitatis delinquenti parcitur.

Hinc est etiã, q. si nobiles in adulterijs deprehendantur, nõ ita faciliẽ vt plebei deprehensi occiduntur, notatur in l. Gracchus. C. de adulter. & in l. marito. ff. eod. titu. & hoc

Octava Pars

pro priuilegio ponit idem Lucas in d. l. mulieres, in xvij. priuilegio. & Bonus de Curtili vbi s. p. primo priuilegio.

TRigesima quarta cōsideratio. In promillis nobilium maior fides adhibetur, quia promissa nobiliū pro factis habentur. arg. tex. in l. nemo. ff. de integ. resti. ita ad hoc illū tex. allegat Andr. de llermia in c. j. §. hoc intelligēdum. in tit. qui successores teneatur. in vfi. feudo. plus dicit Corsetus in repeti. c. grandi. de supplē. negli. prela. col. xij. li. vj. per tex. in c. j. de donatio. q̄ promissa nobiliū sunt de bita, cū dicat ille textus nobilitas legē ponit, vt debere te quod spōre tribuit. i. retribuere promittit existimet. & istud est terdiū priuilegiū, q̄ Bonus de Curtili in loco supra allegato inferuit. Ratio prædictorū est, quia in nobilibus maior creditur fides inesse q̄ ignobilibus, & in ipsis tutior ppter decus nobilitatis, pro qua præsumitur secundū glōf. singularē in c. illud. xl. distin. quā dicit esse singularē Romanus singulari suo. dccxxij. incipien. scis hoc.

Ex quibus inferunt doctores, q̄ excusatur quis nobili cōfido, puta de eo qui castri custodia habebat, & in loco sui subrogauit nobilē, fuit excusatus: quia verisimiliter credere potuit, ex quo nobilis nō facturū proditiōnē. de quo per Io. Andr. in additio. ad Spec. in tit. de locato. §. j. q̄ posuerat Oldr. ante eos in cōsi. xciiij. & Barba. in cōsi. xxxv. incipien. præclarē. in ij. vol. & in extrauagāti. cupientes. in sua repetitio. in verb. nobiles. Et de potestate qui nobilē incarcerationē tm̄ in palatio. de quo per dñm meū Iaso. in l. iubemus. in ij. col. de iudicij. & in repetitiōne l. admonēdi. in lxv. & lxviij. col. ff. de iure iuran. cum pluribus concord. allegatis per Bonum in dicto suo tracta. in v. priuilegio.

Hinc est q̄ nobiles vocātur ad nuptias, vt dicit Alberri. de Rosate in suo dictionario. in verbo, nobiles. & Cepola in dicto loco, in xij. priuilegio. & Bonus in quinquagesimo priuilegio.

TRigesima quinta cōsideratio. In multis casib⁹, in quibus non licet plebeio donare, tñ licitū est nobili donare, & ei permittitur cū propriū nobilitatis sit donare. c. j. vbi Panor. de donat. facit quod notatur in d. c. grādi. in verb. liberā. de supplē. negli. prela. facit l. filius. §. j. ff. de donatio. Et hoc quia debēt esse liberales, vt amplē per multa dicit Bonus de Curtili in d. tracta. in iij. priuilegio, & ibi ponit quomodo in multis præsumitur donatio fauore nobilitatis quæ aliās nō præsumeretur, vt in marito nobili & potēte qui præsumitur donasse bagas & iocalia quæ trāsmissit vxori secundū Bal. in c. iurauit. de pbatio. quod aliās nō præsumeretur secundū Bar. in l. si vt certo. §. interdum. ff. cōmodati, & etiā si maritus sit nobilis præsumitur donare ea quæ cōcessit vxori, vt vult glōf. in l. vxori. ff. de lega. iij. & ibi Bar. notans ad hoc illā glō. & Bal. in l. ij. post princip. C. de iure dotiū. & in c. j. ad fi. qui feudū dare pos. & facit q̄ dicit idē Bald. in l. si paterno affectu. C. de nego. gest. q̄ si vitricus faciēs expēsas priuigno sit nobilis, facilius præsumitur donare q̄ ignobilis.

Faciunt & alia quæ ponit idē de Curtili in dicto loco vbi per eū amplē, dicēs q̄ liberalitas in nobili est multum laudanda & necessaria, quæ cū sit extra propositū nō infesto. Et etiā duos alios casus ponit in vj. & viij. priuilegio, in quibus aliās potius præsumeretur fatuitas seu stultitia q̄ donatio, secundū Bal. in l. generaliter. C. de nō nume. pecu. Tamē ibi fauore nobilitatis præsumetur donatio quæ sub hoc comprehendi potest. & de hoc etiā vide per Io. annē Lupum in repetitione rubricæ, de donatio. inter vi

rum & vxorem. in §. ix.

Hinc est quoniā licet maritus de iure cōmuni confitendo plus recepisse ab vxore q̄ receperit, nō sibi præiudicat talis cōfessio ad id quod plus est cōfessus, quin ad illud agere possit. l. si voluntate. C. de doris promissione. ita q̄ si bi competat exceptio non numeratæ dotis. l. j. C. de dote cauta nō numerata. Et etiā hoc habemus ex consuetudine nostra ducatus Burgundia in tit. des droictz & appartenē. à gens mariez, §. le mary & la femme, & in pluribus locis Francia: tamē si plebeius vel aliās nō nobilis in vxorem ducat nobilē mulierē, & se plura recepisse ab vxore confiteatur, q̄ in veritate receperit, nō poterit agere ad id quod pluris est, nec em̄ excipere de nō numerata pecunia fauore nobilitatis: præsumitur em̄ id ei donare voluisse in recompēsam seu remunerationē honoris sibi per ipsam impensi eū despōsando, siue etiā in recōpensam damni, q̄ patitur ipsa nobilis mulier accipiendo eū in maritum, cū propter id sua nobilitate priuetur. l. j. & l. mulieres. C. de dignita. lib. xij. ita dicit Bar. in l. si voluntate. C. de doris promissione. dicens esse suū nouū dictum, & de cōsuetudine seruari, & in l. si diuortio. quē sequūtur ibi Alexan. do. meus Iason & alij. ff. de verbo. obli. cum pluribus alijs allegatis per dictū de Curtili in loco supra allega. in vj. priuilegio. vbi dicunt q̄ Romanus in d. l. si diuortio, & do. Sozi. in l. j. in xij. col. ff. solu. matri. dicunt cōtrariū de iure esse verius in puncto iuris, quos allegat idem do. Ias. in d. l. si diuortio. vbi amplissimē tractat, & idem do. Ias. in l. fin. in iij. col. C. de verb. sig. & in l. ex hoc iure. ff. de iusti. & iure, & in l. si nō sortē. §. libertus. ff. de cōdictio. indebiti.

Quicquid sit de iure, ego semper tenui & teneo q̄ hæc non habent locum apud nos constante matrimonio per consuetudinem nostram ducatus Burgundia in titu. des droictz & appartenē. a gens mariez, §. vij. incipiē. le mary & la femme. & si hæc essent vera, esset magna limitatio ad consuetudinem nostram, quæ non limitatur, ideo cauti⁹ est vt in contractu matrimonij fiat talis remuneratio quam voluerint: quia aliās nō esset valida, ideo apud nos cassaretur & declararetur inualida.

Ego tamen vidi in casu emengenti inter quondam nobilem virum dominum Claudium de Spiry, fratrem & hæredem quondam nobilis viri Ioan. de Rabutin domini de Bourbilly, q̄ Iacquetta de la Riuere eius relicta obtinuit in prouisione à curia super summa confessata per eūdem dominū de Bourbilly, quæ fuit etiam facta ipso existente in lecto mortis, vbi cōfessus fuit se habuisse ab eius vxore bona immobilia vsq̄ ad summam duorum mille francorum, & fuerūt super illa confessione facta per eum adiudicati mille franci per modum prouisionis, quod videretur debatur durum stante dicta cōsuetudine: cū etiam, quod plus est, vterq̄ esset nobilis in pari gradu nobilitatis, ex quo cessare debebat prædicta præsumptio secundū Bar. in dicta l. si voluntate. & in dicta l. si diuortio. vbi ita intelligit dictam l. primā. C. de donationibus ante nuptias. & ita amplē etiā limitat Cepola in dicto tractatu de Imperato. milit. eligendo. in verbo, nobilitatis. in xxxiij. priuilegio nobilitatis.

Hinc est, quoniam ex prædictis simul iunctis elici potest: nam licet de iure cōmuni duo specialia circa vnum concurrere non possunt. l. prima. C. de doris promissione. de quo per dominū meum Iasonem in §. fuerat. in xij. col. institui. de actioni. tamen fallit in prædictis casibus nobilitatis remunerandæ causa, vbi concurrunt duo specialia, videlicet

videlicet presumptionis donationis, contra l. cum de indebito. ff. de probatio. & validitatis donationis inter virum & uxorem. contra titulum. C. & ff. de donatio. inter virum & uxorem. Et istud privilegium ita collegit Bonus de Curtili in d. suo tractatu, in nono privilegio. sed quia hoc non haberet locum apud nos stante consuetudine nostra, non aliter insisto.

Trigesima sexta consideratio. In electionibus debent nobiles anteferri: in dubio enim presumunt pro nobilitate ad officia regenda. tex. est in §. interim. in versi. vniuersi nobiles ciuitatum. in auth. de defenso. ciuitatum. & in §. audiēt. ibi: conuenit enim vniuersis nobilibus. eo. aut. & in auth. de referēdarijs. §. si. col. p. n. & satis etiam probatur xxiiij. dist. c. quod episcopus. i. versi. genus. & notat Bar. in l. j. in ij. col. ibi. Nam plebeius. C. de dignit. & Io. de Pla. in l. j. per illum tex. C. de conditis in horreis publicis. lib. xij. dū dicitur quod in electione officialis consideranda est nobilitas. Amplē per Cepolā in d. tract. in primo privilegio nobilitatis. & per Bonum in suo tract. in x. privilegio. vbi dicitur quod interest reipublice gubernari per nobiles, & non per plebeios. Non enim secundum numerum siue ordinem, sed secundum hominum qualitatem seu dignitatem sunt honores conferendi: vt. l. honores. in principio. §. si qui. ff. de decurio. & amplē dicitur in locis hic ante allegatis.

Et habet etiam istud locum in electionibus beneficiorum. officij. ibi: quendam virum nobilem. extra de electio. Cepola in loco. §. allega. in xv. privilegio.

Hinc est, quia si in electionibus & alijs actibus voces sint æquales, & hinc inde numero pares, nobiles preferuntur, argumento. ff. de pactis. l. maiorem. ibi, qui dignitate inter eos præcellit. & ibi domi. meus Iason notat & etiam Bar. in l. j. in xij. col. C. de dignit. libro xij. argumento d. l. maiorem. & l. ij. §. j. ibi: cuius dignitatis. & ibi: alia dignitas. & l. ob carmen. §. si. ff. de testibus.

Et facit quod dicunt Innocentius & Abbas in c. dudum. de electio. vbi Abbas Panor. dicit, quod maioris auctoritatis est vox nobilis quam plebei.

Etiam facit quod dicit Archid. in c. hæc autem scriptimus. in fine. xxx. dist. vbi dicit, quod in electionibus habenda est ratio. & istud est secundum privilegium quod posuit Cepola in d. suo tracta. & decimum tertium Boni de Curtili in suo tractatu nobilitatis.

Hinc est quod in eligendo marito pro puella consensus nobilis est preferendus. c. primo xxxij. q. iij. quem text. ad hoc allegat Lucas de Penna in d. l. mulieres. in vj. col. C. de dignita. libro xij. in xxvj. privilegio.

Trigesima septima consideratio. Nobiles honorantur contra ad testimonia, quia in dubio in testimonijs ferendis nobiles preferuntur. l. ij. in prin. ff. de testibus. l. ob carmen. §. si. ff. eo. Specu. in ti. de teste. §. circa prin. ibi, quarto fallit, vbi dicitur quod si querit an matrimonium sit vel non sponsa forte dicente contractum, sponso negante, si ipse sit nobilior vel honorabilior, pater & mater sponsæ non admittunt ad testificandum: si verò par vel inferior, sic in fauorē matrimonij. c. super eo. extra de testibus. & c. super lris. extra de sponsalibus. ita dicit Cepola in d. tract. in tertio privilegio nobilitatis. Maior enim fides presumitur in nobili propter eius nobilitatem. firmat gl. in c. si testes. §. testium. in versi. quis decurio. iij. q. iij. Bal. in l. testium. in ij. col. C. de testibus. & ibi Bar. dicitur, quod magis creditur duobus testibus nobilibus quam pluribus plebeis seu rusticis. sequitur do. meus Iason in l. maiorem. in prin. ff. de pactis. & Alex. in consi. xxvij. col. ij. in j. volu. repetito in consi. xxxj. in ij. volu. & istud consi. Alexadri al-

legat Bonus in loco supra alleg. in xij. privilegio. sed non facit ad propositum, cum solum dicatur ibi per Alex. quod dictum notabilis viri inducit iustissimam credulitatem, quod procedit etiam in multis alijs qui sunt notabiles licet non sint nobiles: de quo dicto plenē per do. meum Iason. in l. properandum. §. si autem alterutra. in iij. col. C. de iudicijs. in repetitione l. admonēdi. in lxxiiij. col. ff. de iureiurando. per Felin. in c. cum contingat. in cccxxiiij. col. extra de re iudi. & in c. de quarta. in vj. col. versi. prima doctrina. extra de præscriptio. & per eundem do. meum Iason in l. de pupillo. §. si quis ipsi prætori. ff. de noui ope. nunciat. Vnde statuit interdum dicto vnius nobilioris. v. iij. q. iij. c. finali. Lucas de Penna in d. l. mulieres. in ix. privilegio.

Hinc est, quod testes vilis conditionis contra verē nobiles seu in dignitate positos non admittuntur ad testimonium, vt dicit Lucas de Penna in d. l. mulieres. in xxv. privilegio. & in l. j. C. de reis postularis.

Trigesima octaua consideratio. Nobilitati defertur, quo ad honores, quo ad salutationem, & sedis inter iudices assignationem. tex. est in l. si. sedēdi. C. vbi senatores vel clarissimi. & in l. ij. & fin. C. de offi. diuer. iudicio. facit quod no. gloss. in c. necesse. in verbo, quantumcunque. in q. x. & in §. alia verò. in sti. de honorum possessio. in verbo, altiori. & istud est vnum ex privilegijs Boni numero xij. in dicto suo tractatu. & in xl. privilegio eiusdem. & sic de vno facit duo.

Hinc est quod si quis alicui nobili tenetur reddere rationem, debet accedere ad eum. tex. est iuncta gl. in verbo, æstimandum. in l. pe. §. si. ff. de cōdi. & demō. & istud est xxv. privilegium Cepolæ in loco supra allegato. & boni de Curtili xvj.

Hinc est etiam quod circa res publicas maior eorum est auctoritas. l. ij. in fine. C. de prædijs curialium. Lucas de Penna in dicta l. mulieres. in v. privilegio.

Hinc est, quia etiam circa legationes est maior eorum auctoritas & preferuntur. l. pe. ff. de legario. & istud posuit idem Lucas in d. l. mulieres. in vj. privilegio. & in rubr. C. de legatio. vbi ponit quæ requiruntur in legato seu ambasiatore.

Hinc etiam est, quoniam ad eos mittuntur tanquam ad egregias personas. ita tenet Ludo. Ro singulari suo clxx. inci. lxx. quæro. vbi dicitur ita fuisse determinatum per dominos de rota Romæ dū casus cōtigisset de facto: & intellige de nobili paupere, qui propter verecundiam non potest venire ad iudicium, vt videtur tenere gl. in c. si qui testium. de testibus. & ita videtur tenere Cepola in d. tract. de imperatore militum eligendo. in verbo, nobilitatis. in xxxij. & xxxiiij. privilegijs. & Bonus de Curtili vbi §. in xvij. privilegio.

Istud tamen non placet do. meo Iason in l. ad egregias. in ij. col. ff. de iureiur. quia istud privilegium non conceditur egregie persone propter paupertatem, aut propter verecundiam, imo propter excellentiam personarum & earum dignitatem. Et mihi verior ista opinio domini mei in magnatibus & magnis nobilibus, ad quos etiam solet mitti, quoniam maximè sunt in ciuitate: & ita practicitur apud nos. De paupere autem nobili licet illa glo. sit in d. c. si qui testium. tamen nihil quo ad nos practicitur, quoniam coguntur venire ad iudicium, quicquid dicat Bonus in prædicto loco, in xvij. privilegio.

Hinc etiam est, quia ad imperatoris principum, dominorum & potentium latus nobiles stare debent, non autem plebei, seu populares. l. oim. circa principum. ibi: inter tot nobiles. C. de testa. & ibi Bal. in prin. q. dicitur, quod vbi est princeps, & ibi astant nobiles: quæ sequitur do. meus Iason post Angelum in primo notabili, vbi etiam plus infert, quod præsentia principis nobilitat

hōiem, ita q̄ eo q̄ quis adest principi seu ipsum comitatē, præsumitur esse nobilis. l. j. C. de præpo. labo. libro xij. Et istud est tertiū priuilegium Cepolæ in d. tracta. de imperato. militum eligendo. in verbo, nobilitatis. vbi dicit, quōd hac ratione, quia nullos nobiles iuxta se habebat, sed illos à sua curia expulerat, expulsus fuit à regimine ciuitatis Veronen. & etiam istud priuilegium ponit Bonus de Curtili in xxj. priuilegio. in loco s̄. allegato.

Hinc etiā est, quia nobiles debent mitti obuīa principis cū velle pulcherrima & decora, & barba tonsa. ij. Reg. xix. de quo Vincentius Segault in suo opere in iij. c. regali. & istud priuilegium ponit Cepola in dicto tractatu, in xxx. priuilegio. nihil tamen allegat.

Trigesimanona cōsideratio. Nobilitati in beneficijs magis est puidēdū, vt no. Goffre. in summa, in ti. de tēpo. ordinādo. §. sed circa hospitalitatē. in fine. ibi, in se cūdo casu. lxxxj. dist. c. nō. versi. itē cōsiderādo. faciunt regulæ cācellariæ Innocētij viij. in regis l. ij. & l. ij. & in regulis cācellariæ Iulij ij. in ij. & iij. parte. & ibi cōmentator Hispanus q̄ multa accumulauit de hmōi priuilegio. & ibi fit mētio de triplici genere nobiliū, scilicet i secūda de illustribus, vt sunt nobiles de ducū, comitū, marchionū genere: & in tertia de alijs magnis nobilibus, de quibus in dictis regulis Innocētij, & postmodum de inferioribus nobilibus ex inferiori nobilium genere procreatis.

Et etiā, vt dicit idē cōmentator allegādo quēdam suum tractatū, Nobilitas generis est sextuplex: magna vt baronū, maior vt ducū comitū & marchionū, maxima vt regū & imperatorū. Parua, vt nobiliū magnatum nō habētium dignitatem baroniæ seu aliam superiorē: vt sunt isti nobiles apud nos qui habent castra magna cum castellanijs, aut præposituris & simplicib⁹ iurisdictionibus absq̄ sigillo & balliuatu. Minor, vt inferiorū à magnatibus, vt sunt apud nos plures nobiles, qui ex redditibus eorū simpliciter viuūt cū statu fortē duorum aut triū equorum. Minima, vt sunt plures q̄ habēt aliqua bona ex quib⁹ viuūt & cōtētantur vno equo, & in suis domibus faciunt colere & laborare suas terras: & sunt fortē illi de quibus s̄. dixi in xvij. cōsideratione istius partis. & tales latius distīnguit dictus cōmentator in dictis locis, quia etiam in beneficijs obtinendis habentur in cōsideratione.

Aduertat tñ ad vnū, q̄ etiā in bñficialibus rōne nobilitatis spectat gen⁹ maternū (q̄ mulieres etiā dicunt nobiles, vt s̄. i. fi. cōsideratiōe scd̄e partis.) & ita fuit iudicātū p̄ rotā, vt ibi refert dict⁹ cōmentator. p̄ quo facit c. nos uir. de iudicijs. & qd̄ ibi notat Hostiē. Io. And. & Panor. & facit gl. iūcto textu in aut. de incestis nuptijs. §. i. in verbo, generi. col. ij. & ibi Ang. in alijs tñ sec⁹. l. j. ff. ad municipales. Dy. in reglā generi. de regulis iuris, in vj. & prædicta faciūt pro cōcordatis nostris in tit. de electione. versi. quinquēniū verō. ibi: in qbus & c. vbi loquit̄ de nobilib⁹ ex vtroq̄ parēte, qui priuilegiātur & dispēsan̄ de minori tpe studij vltra alios. Et de ista materia qñ nobilitas ex parte patris, aut matris attēdatur ponit amplē G. Benedicti in sua repetiti. c. Raynutius. extra de testamētis. in primoverbo, scilicet, Raynutius, in prin. dicā latius alibi. & aliquid tetigi supra ista parte, in ij. cōsideratione.

Hinc est q̄ solius nobilitatis fauor est sufficiēs ad causandā dispēfationē sup̄ pluralitate bñficiarū scd̄m Inno. i. c. dudū. ad finē. de electio. ibi: Itē si papa. vbi sentit q̄ sola nobilitas est sufficiēs ad causandā dispēfationē sup̄ pluralitate bñficiarū et sine l̄atura. facit tex. & q̄ ibi notat̄ i

c. de multa. extra de p̄b. facit tex. in extraua. Io. xxij. quē incipit execrabilis. ibi: q̄ ppter ipsorū sublimitatē & gn̄is claritudinē. & vidi aliquas dispēfationes impugnari & illas nō h̄re effectū, eo q̄ qui ipetrauerat dispēfationē de quareto asseruerat se nobilē ex vtroq̄ parēte, & tñ non erat nobilis, nisi ex vno parēte. Nā i hoc ex quo asserit q̄ se nobilē ex vtroq̄ parēte, cū nō sit nisi ex vno, cōmittit mēdaciū, ex quo carere debet ipetratis. l. & si legibus. C. de p̄ci. imp. offe. canonizata xxv. q. j. c. & si legib⁹. & tales et̄ incidunt in falsum, & tāq̄ falsarij sunt puniēdi, nisi vulgō reputētur nobiles. tex. i. l. eos. §. q̄ se p̄ milite. ff. de falsis. vbi ille q̄ se p̄ milite gessit, qui nō erat, puniēdus est tanq̄ falsarijus. quē Bar. no. cōtra illos qui se doctores appellāt, cū non sint. idē Bar. in l. reddatur. C. de professō. & medicis, libro x. Petrus de Ancha. in c. ad ap̄ficā. de priuilegijs. in vj. lo. de Anania in rub. de magistris, in vj. col. & in rub. de crimine falsi, in vj. col. Felin. in proce. decretaliū in xij. col. versi. ij. conclusio. cū alijs allegatis per Bonū de Curtili in suo tracta. nobilitatis in ij. parte. nume. clxv. ex quo sequitur, q̄ vnde puniri debent priuilegiū consequi non possunt: dolus enim & delictum alicui patrocinari nō debent. c. pe. extra de concessione præbendæ.

Vteri⁹, q̄ i bñficialibus gen⁹ maternū cōsideretur, patet: q̄, vt dicit Io. And. in c. fi. de filijs presbyterorum. nō valeret dispēfatio facta p̄ papā cū nato ex coniugato nobili, & soluta nobili, nisi de nobilitate materna fuerit facta mētio, vt plenē per Felin. in c. postulasti. col. iij. extra de rescriptis. Nā nobilitas aggrauat delictum.



Vadagesima cōsideratio. Nobili deferē in bonis, q̄a propter nobilitatē viri maior & latior dos est ab vxore cōstituēda: qm̄ iuxta viri nobilitatē dos cōstitui debet, secūdum gl. j. iūcto textu in c. nullum. xxx. q. v. facit tex. in l. quæro. & in l. cū potest. §. gener. & §. sequē. ff. de iure dotiū. & in l. si filia pater. ibi: ex dignitate. ff. de legatis tertio. faciunt quæ dicit Decius in cōsilio suo clxxx. in iij. col. in princ. quod est etiam limitandum, nisi mulier esset pulchra: quia propter pulchritudinem mulier facilius maritatur. notatur in l. si voluntate. C. de dotis promiss. dixi in comen. nostris super consue. ducatus Burg. in rub. des droictz & apper. à gens mariez. & amplē s̄. in ij. parte huius cperis, in xxij. cōsidera. Istud priuilegium enarrat Bonus de Curti. vbi supra in xix. priuilegio. & per Cepolā vbi supra in xxxv. priuilegio. in quibus locis prædicta allegant præter limitationem præcedentem.

Qvadagesima prima cōsideratio. Licet aliàs pater plebeius dotās filiā habētē bona materna siue aduenticiū peculiū, si cōstituat filiaē suę maiorem dotē attenda cōditione sua, q̄ tenet̄ seu q̄ cōpelli possit iudicis officio dotare, iuxta. l. liberos. ff. de ri. nup. & in l. obli gamur. §. lege. ff. de ac. & obli. vt q̄a plebeius attenda sua qualitate nō debuisset eidē vltra florenos mille cōstituere: verū q̄a diues & opulētus cōstituit sibi duo mille in dotē, nō p̄pterea poterit allegare se illa mille excedētia cōditionem sui status constituisse de bonis filiaē suę maternæ seu aduenticijs, quinimo totā dotē cōstitutā de p̄imonio suo soluet, non imputando in illa bona materna. text. est in l. si. ad fi. versi. si verō. & ita intelligit̄ ibi illum tex. in glo. in verbo, idoneā. C. de dotis p̄miss. Si tñ fuerit aliquis nobilis & de nobili p̄spia ortus, habens filiam bona materna tenentem seu aduenticiū peculiū, illamq̄ dotando simpliciter constituat sibi mille scuta solis, dotem quippe nimis

nimis excessiuam attētis facultatib⁹ ipsius p̄ris, cū sit satis paup. & tenuis in bonis, sed attēto statu suę cōditōis, nobilitatis & familię cōpetētē & cōdecentē, poterit iputari sibi id qd̄ plus cōstituit attētis facultatibus, iuxta quas dos est cōmēsurāda, iuribus hic in p̄cedētī priuilegio allegatis; v̄i deliceri i bonis ipsius filię matēnis, & tūc partē dotis cōstituisse de bonis filię, partē de bonis suis. text. est in d. l. si. vers. vbi aut. C. de dot. p̄mis. Et hoc operat̄ status & cōditio nobilitatis. Et rōnē diuersitatis assignat idē de Curti li in d. loco, in xxx. priuilegio: q̄a secūdo casu pater d̄r fecit se conditionē filię meliorē, & vtiliter gessisse negotiū suū, attēto nobilitatis statu ipsius filię, primo casu nō, ita dicit declarasse do. Carolū Ruinū in l. j. ff. solu. matr. & vt dicit, facit in arg. tex. in l. ius alimentorū. ff. vbi pupillus educari debeat. & text. in l. cū plures. §. nimium. ibi: respectu æstimationis pupilli. & §. seq. ibi: pro dignitate nataliū. & in l. tutor secundū dignitatem. ff. de adm. tu.

Ego volui de verbo, ad verbū hic inferere hmōi priuilegiū ad demōstrandum q̄ ille tex. in d. l. si. nihil facit ad p̄positū, q̄ in hoc plus priuilegię nobilitas in secūdo casu q̄ in primo, nec q̄ hoc faciat stat⁹ nobilitatis in secūdo casu plūq̄ in primo: imo q̄ ita dici pōt q̄ in primo casu erat nobilis put in secūdo, vt clarē videri pōt, & sic probatur. Nā, vt dicit ibi tex. etiā in primo casu liberalitas autē p̄na dotē vel ante nuptias donationē dare suggessit. & de cidēdo primū casum dicit: Liberalitas itaq̄ talis remaneat vera & irreuocabilis, vt puro noīe liberalitas & debitam suā sequat̄ fortunā. quęquidē liberalitas cōuenit nobilib⁹. tex. in. §. hoc ampli⁹. in i. de rerū diu. & in l. si. C. de cōs. libus. li. xij. Ludo. Ro. singu. suo 644. inci. nobilitas. ergo in vtroq̄ casu est nobilis, sed in vno cōsiderata est inopia, & in alio abundātia honorū, & hoc ne pater deueniat ad inopiā, quę est sola cōsideratio secūdi casus & diuersificationis à priō, & nō nobilitas in secūdo vltra q̄ sit in primo casu. Et ita mihi videtur contra opi. Caroli Ruini & p̄ædicti Boni, ex quo non debebat tale quid poni pro priuilegio nobilitatis, prout nec etiam posuit Cepo.

Hinc etiam est, q̄ nobili ad paupertatem redactō debet dari gratis soldata, vt tenet Bartholo. Cepola in d. suo tractatu, de impera. militum eligendo. in verbo, nobilitatis. in xxxj. priuilegio.

Quadragesima secūda cōsideratio. In cōstitutione dotis, aut donatōis p̄pter nuptias furiosorū, in q̄bus nō solū curatores sed etiā hi q̄ sunt ex eo ḡne nobiliores adhibēdi sunt, vt est casus in l. tā demētis. C. de ep̄. aud. Ideo dicit ibi Alberi. q̄ nobiliores de ḡne puellę sunt vocādi, cū agit̄ de dote sibi restituēda. & idē Raph. Ful. in r̄. qui dicit idē in filijs maritādīs, vt nobiliores ex genere debeant adhiberi, & istud est xj. priuileg. in loco sæpē alleg. positū, & xxxij. quod posuit Bonus de Curt. in suo trac. de nobilitate. vbi affert rōnē, ex eo quia multum p̄sumitur pro nobilib⁹, quę est multū generalis ad plures casus.

Quadragesima tertia cōsideratio. Nobiles noīa sua apponi solēt facere in instrumentis aut inscribi. tex. est in l. si pupillus. §. sed si per interpositam personam. ff. de auto. tu. & probatur in l. optimam. in verbo, optimas. C. de contrahen. & cōmit. stipu. & istud est xij. priuileg. Cepolę in loco sup̄rà sæpē allegato.

Quadragesima quarta cōsideratio. Nobilitati deferretur in priuilegio condendi testamēta, vt est casus in l. oīm. in prin. C. de testa. ibi, tot nobiles. Sed nō video q̄ in hoc nobilitas sit causa istius priuilegij sed p̄-

sentia principis, vt dicit Cepola in d. loco in xiiij. priuileg. Et quomodo defertur nobilitati, habes per G. Bene. in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, mortuo itaq̄ testatore. j. numero cccxj. extra de testamentis.

Quadragesima quinta cōsideratio. Nobilitas in hoc honorat̄, q̄ si aliqs sit incolā duarum ciuitatum, & ab vtraq̄ parte simul vocetur ad munera, nobiliori & maiori ciuitati est deferendū. arg. in authen. & hęred. & Falcī. §. si quis autem. coll. j. in authen. de defen. ciuita. §. interim. coll. ij. & in l. fin. ff. de fi. instru. & l. si quis. C. de nau. libe. & hoc no. glo. in l. j. C. de mune. patrimo. in glo. magna circa finem, libro x. Et istud est xvij. priuileg. legum Cepolę in loco sup̄rà allegato.

Hoc dubium pluries euenit apud nos tempore fenagiorum, sed semper fuit decisum q̄ teneatur ad fenagia illius loci in quo faciebat residentiam tempore concessionis, non habendō respectum ad nobilitatem loci.

Quadragesima sexta cōsideratio. Nobiliū appellatiōe comites & marchiones cōprehendunt. c. grādi. ibi: nobilē virū comitē Bononiēsem. de sup. negli. p̄æla. in vj. & c. constitutis. ij. ibi: sororis nobilis viri marchionis Misinē. extra de testi. qd̄ scd̄ m. Dñi. de sancto Gemi. i. d. c. grādi. in pri. in ij. notabili. facit ad priuilegia quę comitibus palatinis cōceduntur, vt possint legitimare illegitimos exceptis filijs nobiliū, q̄a cōprehēdunt filij comitū & marchionū in illa exceptiōe. & istud est xl. priuileg. Cepolę in loco. s̄. relato, & Boni de Cur. xxij. vbi dicit, q̄ idē in ducibus, excepto tñ vno casu, videlicet vbi ageretur de derogatione aliquorū suorum iuriū, vt puta in derogatione iuris patronatus laicorū etiā nobiliū facta à sede aplica: q̄a in hac derogatiōe nō cōprehēderentur iurapatronatus regum, ducum, comitū, & marchionū, vt dicit Felin. in suo trac. quando literę apostolicę p̄iudicent patronis. in v. col. vers. ampliatur octauō.

Quadragesima septima cōsideratio. Nobiles laudant̄ ex magnanimitate, magnificentia, docilitate, industria, policia, & affabilitate: vt de his s̄. in v. parte dictū est in multis cōside. Ita dicit Lucas de Pēna in l. si q. col. ij. C. vt rustici ad nul. obse. deuocent. lib. xj. Et ibi addit q̄ etiā cōmercia fugiūt. Et multis alijs laudantur nobiles si euitauerint iniustā rapinā, & iustitiam in oēs seruauerint, vt amplē ludocus Clith. in suo trac. de vera nobilitate. c. xij. Ex religione in deū & diuini cultus reuerētia, eodē trac. c. xj. Si cōfortia virorū p̄borum colant, & luxuriā euitēt, eodē trac. c. xx. Ex abstinentia à deieratione dei & sanctorū. Clithoueus ibi c. xv. Si à ludis inhonestis se contineāt. ibidem c. xvj. Si talia euitauerint, quę recenset ibi Clithoueus c. xvij. & xix. sed cū videam hoc quasi impossibile apud nobiles, qui in huiusmodi irretiti & assuefacti sunt vt plurimum saltē tempore belli ingruētis, non aliter insisto, cū etiam esset vltra intentum, si vicia eorum explicare vellem.

Quadragesima octaua cōsideratio. Nobilitas in hoc honorat̄, q̄ nobiles excusant̄ à munerib⁹ tā realib⁹ q̄ personalibus fordidis, & à tallijs, & collectis: primo de iure, vt tenet Guido Pape in decisio. Daphina. 384. & post eū Io. de Mōthelono ciuis & cōtēporaneus noster i suo promptuario iuris. in verbo, tributum. in gl. reddite. ad fi. ibi: quartō collectā & c. & pro ista parte allegant l. ij. §. j. ff. de mu. & hono. & l. à munerib⁹. ff. de vaca. mune. sic inducendo illos tex. quod milites qui ad u militant, & veterani qui à militia missi sunt: & sic militare de-

Nona Pars

ferunt, excusantur à collecta, ergo & nobiles, cum nobiles vel militent, vel militare desierunt, vel saltem apti nati sunt militare.

Facit secundò & fortius quia propter nobilitatem solet quicquid à principe tribui immunitas etiam à tutela, ut est text. quem omnes singularizant in l. non tñ. §. i. in prin. ibi: & propter inclytam nobilitatem. ff. de excu. tu. & ibi hoc no. Bal. & Nicolaus de Neapoli dicentes, quod nobilitas tribuit immunitatem, siue est causa immunitatis concedendae.

Item nobiles excusantur apud nos à collectis ex privilegio principis. Nam rex Carolus sextus anno domini 1408. ordinavit nobiles ad contributionem Galliarum non teneri pro bonis etiam ab ignobilibus quoquo modo acquisitis, quod diu illa in suis tenebantur manibus, imò ceteri debent nobilia, & sic exempta quouismodo eis obuenerint: & istam ordinationem refert & sequitur G. Bene. in sua repe. c. Raynutius. in verbo, & vxor eius nomine Adelaia. in iij. deci. in fi. illius. ff. de testa. & Aufrerius in tit. de tallijs. & est posita in ordine duodecimo apud eundem.

Item etiam ex praescriptione cum immunitas praescribi potest, ut tenet Iacobinus de sancto Ge. in trac. suo de hominibus mag. in verbo, & promiserunt. col. pe. ad medium.

Item etiam ex consuetudine generali, ut dicit Iac. Rebuffi in l. j. C. de indicationibus. li. x. & Ioan. de Mochelono ubi §. & Guido Papae in d. decisione. innuens quod ex consuetudine, in confessione triuistarum patriae Dalphinatus, quae fit pro subsidijs indicendis excipiuntur nobiles nobiliter viucentes. Lucas de Penna in l. agros limitaneos. C. de fundis limitrophis, li. xj. Et dixi in commento nostro super consuetudine ducatus Burgundiae, de iustices. §. iij. in gl. & sur ses homes. versi. additio. Lucas de Penna nu. lx. & pro Bonno de Curtili Brixiamensem in suo trac. nobilitatis, in v. parte, nu. xliij. ubi dicit quod ita seruari solet in sua patria Breissie: & ibi amplè per eum discutit in versi. vigesimo secundo est. nu. xliij. an nobiles excusentur à muneribus personalibus & realibus. ubi tenet quod non excusentur de iure, sed quia ex rationibus ante deductis hodie in Francia & apud nos aliter obseruatur, ideo eius fundamenta recitare esset superuacaneum, & praeter propositum & intentum huiusce operis: dixi tamè §. in v. parte, in xxiiij. considera. incip. principes ultra alios in multis. versu. cxviiij. incip. principes honorantur & c. ibi: sed quia ut dicit Specus, quod nobiles tenentur pro redemptione regis captiui, & pro magna necessitate communi, & euidenti periculo. & vide Iaco. Rebuffi in loco ante allegato.

Quadragesimanona consideratio. Diuersi reperiuntur ritus & mores nobilium secundum diuersas patrias & prouincias, quoniam quilibet patria in ritu viuendi quo ad nobiles suo sensu abundat. Et ita inter nobiles habet & considerat laus nobilitatis diuersa (cum multiplex & varia sit obseruatio illi?) secundum diuersos usus & mores patriarum, ut scribit Pogius in trac. suo de nobilitate, & quantum inter se differant, ut etiam ex sequentibus patet.

Neapolitani verò qui praeter ceteris nobilitatem praese ferre videntur, cum in desidia ac ignauia constituti videntur. Nulli etenim praeterquam inertes & in experto ocio intecti, sedendo, atque oscitatio ex suis possessionibus vitam degunt. Neplias est (ut opinantur) nobilitatis, rei rusticae, aut suis rationibus cognoscendis operam dare. Sedentes in atrijs in hemicyclis, aut in equitatio tepuserunt. Etiam si improbi absurdè fuerint, dummodo priscis domibus orti, se nobiles profitentur. Mercaturam ut rem turpissimam vilissimamque exhorrent, adeo fastu nobilitatis tumentes, ut quantumuis egenus

atque inops citius fame interiret, quam filiam vel opulentissimo mercatori matrimonio collocaret, maualterque furtis & latrocinio, quam honesto quaestui vacare.

Venetorum consuetudo huic absurditati, inertiae, ineptitudini & obseruationi contraria est: inter quos nobilitas, veluti factio quaedam ab reliquo populo discreta, mercaturam omnem exercet: ea quoque quae equestri ordinis insignio potitur, neque mercaturam à nobilium exercitio existimant alienam. Omnes enim qui reipublicae muneribus funguntur, quicquid (ut dicunt) ex ordine sunt senatorio, nascuntur atque appellantur nobiles. Adeoque hac vulgari aura inflantur nonnulli, ut etiam si quis parente absurdo, stulto, insulso, inopi, ipse quoque aut dissimilis patri fuerit, tamen si in populari virum inciderit quamuis doctum & sapientem, eum praese se continet timore seu rimore nobilitatis. Sed, ut ait Pogius, mallet Apulei se esse asinum, quam ut talis esset, aut ortus ex eo cui minimus quam asello sensus, aut prudentiae inest.

Romani qui appellantur nobiles, mercaturam ut rem vilem, atque abiectam continent, cultum agrorum, & rei rusticae vacare, gregis atque armentorum curam gerere, re pecuaria opes quaerere, quaestum honestum & viro nobili dignum putant. Idcirco eis qui possunt agere, etiam si recenti sint familia, hoc lucri genere patet aditus ad nobilitatem. Est apud eos (ut ait Pogius) honesta, licet rusticana nobilitas, longè distans à Neapolitana.

Sed secundum eum rectius de nobilitate sentire videtur, dum ait. Habent enim & apud omnes dicuntur, & esse nobiles affirmantur, orti seu originem trahentes antiqua familia & stirpe, quorum maiores opulenti functi honore officijs aut dignitate ciuitatis in reipublicae administratione versati sint: quorum pars se ad mercaturam confert, pars titulo nobilium gaudens, nulli exercitio dedita, venatu, & aucupio oblectatur.

Ianueisibus idem quod Venetis usu venit, negociationi deduntur omnes, praesertim maritimae, nobiles atque ignobiles, qui nulla alia re nisi origine distinguuntur.

Sunt ex his quidam in castellis montanis dispersi Caci more, itineribus infesti, qui nobiles habentur Lombardi.

Et ite tractat seu distractus omnes Venetorum qui dicuntur nobiles viuunt ex praediorum fructu, & paterna hereditate, nullo praeterquam venandi aucupandique studio ducti: his sola origo & negotiorum vacatio nobilitatem largitur.

Germani atque Alemanni quibus census patrimonij ad vitam suppetit, & his qui procul urbibus, aut qui castellis & oppidulis distant, quorum magna pars latrocinio deditur, nobiles censent. Quibus humanius ingenium natura dedit, haerent principibus, quorum in aula assuescunt cultiori vitae, rudes tamen & moribus asperi.

Galliae omnis vna est nobilium norma. Nam rura & praedia sua (dicam potius castra) incolentes vrbes fugiunt, in quibus habitare nobile turpe ducitur: qui in illis degunt ignobiles habentur à nobilibus. Mercatores aspernantur, ut vile atque abiectum hominum genus. Praedij suis (hoc est censibus, redditibus seu prouentibus) contenti ac prodigii esse (ut eis à natura inest) neque futura quicquam pensi habere, signum nobilitatis voluit. Ea quotidie augetur, vel pecunia vel famulatu. Nam mercatorum aut quoruvis opificum filij, qui diuinijs praestat (quos burgenfes vocamus honestiori vocabulo) aut empto praedio (hoc est seignoria) rus se conferunt, vrbe relicta atque eius fructu contenti, seminobiles seu nobilitati euadunt, suisque posteris nobilitatem praebent. Aut famulantes principibus aliquo praedio collato pro nobilibus honorantur. Ita

itur. Ita plus illis rura & nemus cōferūt q̄ vrbes atq; oñj aut ne-
gotij rō ad cōsequēdā nobilitatē, Salua pace Pogij, quia nō bene
intellexit nobilitatē Gallorū, quippe illi apud nos habētur nobi-
les, & tales reputātur qui origine antiqua & i memoriali sunt no-
biles, aut eorū prædecesores, ex priuilegio principis, & tales vt
cōiter morātur in rure, vbi hñt sua castra, hoc est casas altas, am-
plas, sumptuosas, & luxuriosas, fortes, & munitas muris, & val-
lis, atq; etiā sua dñia seu domania habēt quibus victū percipiūt,
cū cētibz super ruricolis sibi assignatis: super quibus hñt iurisdic-
tionē & venationibz & aucupijs cōtinuē occupant. Qui verō ēt
si nobiles forēt, in villis seu vicis ruralibz (vbi sunt ædificia sine
muris, vel vallo) habitēt, à nobilibz reprobātur et dedignātur. et
de ritibz Gallorū nobilitū iā dixi, s. i. xvij. cōsider. ver. apud nos
Gallos. Et pudē nobiles Galli sint optimi venatores, multūq; eis
venatio cōueniat, satis scribit G. Bened. i sua repe. c. Raynuti. in
verbo, & vxorē noīe Adela siā, in materia successiōis ab inre. nu.
88). vbi inquit: est em Gallicæ nobilitatis vana cōsuetudo, ad fe-
ras venatu deprehēdēdas se cōuertere. c. quorūdā. 34. di. vbi dici-
tur q̄ germani & Galli sunt venationi naturaliter dediti, quibus
multū cōfert, q̄ canes, qui leporarij vocātur, leues & agiles hñt,
de quibus insigniter meminjt Ouidius lib. j. Metamor.

Ipse amor admissio (hoc est veloci) sequitur vestigia passu.
Vt canis in vacuo leporem cum Gallicus aruo
vidit, & hic prædam pedibus petit, ille salutem.
Præterea dulcis & naturalis venatio poti⁹ fit cā spatij et exer-
citij, q̄ commodi aut lucri, quia non tam gaudēt nobiles de ma-
gna præda, q̄ de volatu & cursu, quæ animos recreant, præfer-
tīm Gallorum.

Hos Britāni sequuntur, Angli hodie vocati, qui nobiles in ci-
uitatibus morari ignominie loco putāt, rura siluis ac pascuis se-
clusa inhabitāt, nobiliorē ex cēlu iudicāt, rē rusticā curāt, vendē-
tes lanā & armetorū foetus: neq; turpe existimāt admisceri que-
stui rusticano, & vt refert Pogius: vidit hoīem relicta mercādī cu-
ra, cū prædia præciosiora emisset, atq; in ea cū familia vrbe reli-
cta se cōtulisset, authorē nobilitatis filijs extitisse, et ipsum nō re-
iectū à nobiliū cœtu. Multos hmōi hodiē videmus in Gallia, qui
à plebeis orti cū eorū prædecesores vrbe posthabita possessiōes
iurisdictionales sibi cōparant, ex qbus vitā degūt se nobilitū cō-
sortio immiscere, & pro nobilibus reputari volūt, quodd absurdū
dē fit apud nos, sicut & in Anglia. Multos etiam, ait Pogius, in
Anglia ignobilis generis, aliquod præstans in bello facinus acce-
ptis à principe donis nobilitauit.

Hispania duplici nobilitate vtit. Nā & q̄ in suis ciuitatibus
antiquo gñe orti cæteris p̄sunt, diuitijs p̄diti, & qui in cāpis com-
morātes nutriūtur ex p̄diorū censu cū ornatiore quodam viuen-
di ritu, quæ cæteris præstant, nobilium nomē tenēt. Inter omnes
illos equester ordo primum nobilitatis locum habet.

Apud Græcos quicq; ad imperatoris aulā vocati seruitio ei⁹ in-
sistūt, quantūuis abiecti gñis, ob principis cōsuetudinē ac famu-
latum nobilitatis titulo potiuntur, appellāturq; deinceps nobi-
les: & de ista nobilitate dixi, s. ista parte: in xix. confide.

Hodie verō apud principes is mos inoleuit nobilitandi, vt
quilibet princeps priuilegio, & literis faciat nobiles, nulla habi-
ta virtutis ratione. Ita illi (quod risu dignū est secundū Pogij)
vfu & obsequio est, scriptura & cera nobilitatem adpiscuntur.
& de hac dixi, s. in xvij. considera. huiusce partis.

Barbaris quoq; gentibus diuersi sunt nobilitatis mores.

Aegyptijs ac Syris nulla habetur nobilitas, nisi eorum qui
militiæ deduntur, qui soli excellunt ac dominantur, reliquis ser-
uorum loco habitis. At illos omnes constat esse emptios ser-
uos, qui postmodum præfecturas equitum prouinciarumq; sorti-
ti, vsq; adeo fortunæ beneficiō efferuntur, vt ex eis potentior re-
gnum occupet, viribus armorum fretus.

Tuecos in super, & superiores Sarmatas, arma nobilitāt. Nā
q̄ ordines ducunt, ditati prædij nobiles dicunt: & ipsi quoq; ex

seruitio maiori ex parte ad militiā asciti, pueri em empti p̄tio mil-
itiā cōdiscunt, in qua excellere parit nobilitatē, & de ista nobilitate
quæ causat ex militia, habetur. s. ista parte: in xxv. cōsideratione.

Sed quæ istarum sit certa & vera nobilitas, disputat Pogius in
dicto opere de nobilitate, & tandem concludit, q̄ sola nobilitas
animi, & quæ virtute procedit, est vera nobilitas & excellenior
alijs: de quibus diffusē ista parte dixi, præcipuē in v. cōsideratio-
ne: ideo non repeto.



Vinquagesima cōsideratio. Ex oibus superius dedu-
ctis bene pensatis inferē illud vulgariū (quod solēt no-
biles quicq; dicere) ie suis gentil hōme cōme le roy: &
quod inferior nobilis dicit superiori. Ie suis gentil hōme
cōme vous: nō esse verū imo falsum: & p̄ hoc fit iniuria superiori.
Cū vt hic ante scriptū est i xv. cōside. etiā rex, dux, marchio, & co-
mes dicātur nobiles, & sint in alia dignitate q̄ inferiores. Et rex sit
in maiori dignitate q̄ dux, & dux q̄ comes, & sic de singulis. Cū
dignitas & nobilitas idē sint, vt dixi ante in prima pte, in lxxvj. cō-
sideratiōe. Sicut ergo dignitas capit augmētū vel diminutionē se-
cundū qualitātē eidē adiectā, ita & nobilitas secundū dignitatē ei
adiectā. Quia nobilitas non pōt esse sine aliqua specie dignitatis,
vt hic antē dixi in vij. cōside. quod nobilitas dē eo, q̄ fecernitur, &
differt à plebe siue plebeis, q̄ sunt sine aliqua dignitate. Ideo con-
clusiue oēs nobiles habētes annexam dignitatē principatus præfe-
rūtur omibus inferioribus. Et tales dici possunt eē in primo gradu
meræ nobilitatis. Quoniā sicut iurisditio diuiditur i tres, in merā,
mixtā, & infimā. Et meræ iurisditiois sunt sex gradus, vt dicit Bar.
in l. imperiū. ff. de iurif. om. iud. aut tres scdm Bal. aut quatuor, vt
voluit do. meus Ias. in d. l. imperiū. de qbus per Purpuratū ibi, nu-
me. ccvj. qui sequit diuisionē Bar. Sed q̄ de his. s. dixi in v. parte
hic nō repeto, cū in hac parte etiā discutiāt de alia nobilitate, quæ
non est in mero gradu sed in mixto, scilicet post principes. Et licet
de hoc gradu mixti imperij, & sic mixtæ nobilitatis possent fieri
sex species, secundū quod Bar. facit sex gradus, tm̄ do. meus Ias. non fa-
cit tm̄ tres, & sunt maximi, medijs, & minimi: & hic erit idē in no-
bilibus, q̄ erūt maximi vt barones, medijs vt castellani, & alijs mi-
nimi vt minimi valuafores, seu alijs dñi habētes tm̄ omnimodam
iurisdictionē, & nullos vafallos sub se habētes. Et sic ex pluribus co-
gnosciunt maioritas in istis ex antiquitate originis, ex maiori-
tate præeminētiæ & iurisditiois, & ex maiori reputatiōe, & quis ex his
pōt dici maior & maiorē habere nobilitatē. In infimis qui sunt
tertij gradus, etiā sunt tres species, vt dicit do. meus Ias. in d. l. im-
perij. in pe. colū. & sunt isti parui nobiles, q̄ habent aliquā paruā
iurisdictionē, & qui nō possunt mulctare delinquentes, nisi vsq; ad
lx. solidos. alijs vsq; ad septē solidos rātū, quæ dicit iurisditio seu iu-
sticia sub solato, hoc est sub laicte. Alij q̄ habēt aliquod dominiū
nobile & frācum, nō subiectū alicui, sine aliqua tm̄ iurisdictione: &
isti etiā dicunt se nobiles, sed in infimo genere nobilitatis, & in mi-
nimo gradu. Ex his pōt cōsiderari in vna quacq; p̄sona secundū
eius qualitātē cui⁹ gradus sit nobilis, & an sit verū dicere, q̄ existēs
in vltimo gradu infime nobilitatis possit dicere existētū in primo
genere & gradu nobilitatis, q̄ est ita nobilis sicut & ille: qm̄ ex
prædictis cōstat q̄ nō: & sic q̄ fit iniuria superiori, qui pōt ornare
suā nobilitatē ex multis qualitatibus supradictis, ex qbus diuersi-
ficabitur ab alia. Ideo erit verū dicere, q̄ vnus est magis nobilis q̄
alius: vide hic ante in xxvij. cōsidera. Et tali, si dicat per inferiorē
q̄ sit ita nobilis, fit iniuria vt dixi. Sicut si feret de armis, ita quodd
vsurpans arma nobiliora alterius, infert ei iniuriā, vt. s. in prima
parte, in xv. xx. xxj. xxij. & pleriq; alijs conclusionibus. xxxvij.
cōsiderationis. Sic hoc casu, si inferior & minus nobilis vsurpet
nobilitatē maioris & superioris & suā inferiorē adæquare volue-
rit maiori, & istud facile cognosci pōt ex multis quæ elici possunt
ex antedictis in hac parte: quæ si contingant in facto, considera
qualitates partium, & scias diuersificare secundum maius & mi-
nus, & secundum maius dignum, & minus dignum.

F I N I S.

F iij

• MARESCALLI •

• CONESTABILIS •

• MARESCALLI •



• CAPITANEI •

• VEXILLIFERI •

• ARMIGERI •

• CAPITANEI PEDITRES SIGNIFERI •

• AVANTVRIEZ •

• CAPITANEI •

• VEXILLIFERI •

• ARMIGERI •

• CAPITANEI PEDITRES SIGNIFERI •

• AVANTVRIEZ •

NONONA

Catalogi Gloriae

MUNDI PARS,

laudes & honores militum declarat.



Quadraginta & octo habet Considerationes.



QV in militiae summa laus sit, vt habetur in c. summa. in initio. & in fin. xxxiij. q. j. & Seneca in Hercule furēte Tragedia prima. Omnis (inquit) in ferro est salus. ideo dicitur bellū omni iure diuino, naturali, & gentium pro tuitione rerū suarum permissum esse, secundū Paulum de Cast. consilio suo xxxiij. & dicit text. in c. militare. xxxiij. q. j. quod militare non est delictum. Quoniam plures fuerunt milites à deo approbati, vt de Dauid, de quo dicit deus. Inueni hominem secundū cor meum. & de pluribus alijs de quibus habetur Regum primo. ij. iij. & Macha. j. & ij. dicam infra in ij. & xj. considerationibus.



PRITEX EO PRIMA consideratio: quia hic ponitur ordo militum ante ordinē literatorū, propter quod queri posset, quis praecedere debeat, an doctor, an miles.

Et imprimis reperio inter alios dominum Signorum de Homodeis legū doctorum,

qui hanc quaestionem disputauit, Anno domini millesimo cccxi. & quaesuit, An doctor insignis honoris & praecellētia militem praecedere debeat, vel econuerso. & post eum Ludouicus Bologninus, qui in huiusmodi disputatione introduxit nouum duellum inter illustre ac excellentissimum in toto terrarum orbe iuriconsultum domi. Franciscum de Accolitis dictum de Aretio, pro parte doctorum tuenda loquentem. Et inuictissimum, ac iustissimum principem armorumq; duces & torius Italiae capitaneū benemeritū dominū Federicum Urbis num pro parte militari defendēda loquentem. & ultimo loco pro omniū concordia introduxit do. Alexā. Tartaginum Imoleū. cuius sentētia oēs acquiescisse attestatur. Cuius etiā snia acquiescendo, dico prout Alex. omisso tñ primo loco sedēdi inter milites & doctores, quē credo dā dum esse militibus, quicquid dicant oēs doctores, vt satis pbauit in octaua cōsideratiōe septimae partis huius operis.

Facit pro hoc vna ratio vrgens inter alias, q; in omnibus ferē locis iuris civilis, vbi fit mentio de armis & legibus, semper praefertur arma, non solum in legibus Imperatorum, vt in l. j. in prin. C. de iustitia. codice compo-

nendo. & in l. j. C. de veteri iure enucleado. & l. tanta. eo. titu. & in proce. institutio. in principi. verum etiam, in legibus iuris cōsultorū. l. his honorib;. ff. de vacatio. munerū. vt supra dixi in viij. consideratione septimae partis: etiam iure diuino, vbi fit mentio de officiarijs militaribus. & iustitia, praepōnuntur militares in ordine literae seu scripturae: quicquid ordo seruandus est. l. qui soluēdo. ff. de haeredit. initi. & dixi. s. in quarta parte. in lxxiij. cōsideratione, vbi amplē. in alijs autem locis praeter illum primum insequendo doctrinam Alexandri in l. centurio. ff. de vulgari & pupi. substitutio. dico in hunc qui sequitur modū:

Post praedictum primum locum quem dimitto suo loco, vt supra dictum est in actibus doctores, sine dubio doctor praefertur militi. l. nemo clericus vel militaris. C. de summa tri. & econtra, in actibus militaribus, milites doctoribus praefertur. l. ciuilibus, C. de officio vica. sed in actibus promiscuis seu neutralibus primò praefertur doctores existentes ad latus principis: & hi habent primum locum post supremum quem omitto. Secundum verò locum tenent milites qui militant ad latus principis, vel qui sunt equites Romani. Tertium verò locum habent doctores excellentes qui nō sunt ad latus principis. Quartum verò locum habent simplices milites. Quintum verò & vltimum locum tenent doctorelli: & ita dicit se aliās tenuisse in lectura in l. ceterio. in ij. col. ff. de vulg. & pupi. substitutio. in vers. puto q; in actibus militaribus. Et quicquid dicant, & d. Alex. & alij, ego sum huius opinionis, q; semper in actibus doctores praefertur doctores, in actibus militaribus milites: sed in actu indifferēti data paritate militum & doctorum, videlicet in magistro militum primò qui dicitur apud nos cōnestabilis: & in praefecto praetorio seu quaestore, qui etiā vulgo cancellarius nuncupatur, q; semper miles praefertur doctori. & sic de singulis de gradu in gradum: quia in ordine literae praepōnuntur arma legibus, ex rationibus superius per me deductis in dicta septima parte. in viij. consideratione. ideo etiam tractando primo incipiam à militibus.

SECUNDA consideratio. Plura militum genera reperitur quoad nos. Quidam enim sunt milites militiae ecclesiae, qui etiam licet sequantur arma, tamen sunt milites ecclesiae seu militiae ecclesiae, qui dicuntur Hierosolymitani, & participat de vtraque: nō quia plus attingunt dignitatem ecclesiae quam temporalem, ideo eos praepōnendos ceteris militibus: quemadmodum ecclesia seu spiritualitas temporalitati praefertur, cum à digniori fiat denominatio. dixi supra in quarta parte.

Alij sunt milites ordinis seu torquati apud nos, qui sunt milites existentes ad latus principis: qui proprie & maximè habent in vim illius ordinis quandam dignitatem seu praerogatiuam particularem ultra militiam simplicem de per se.

Alij sunt milites armatae militiae simpliciter, & de per se, de quibus principaliter intendimus hic tractare, & de eorum laude, gloria, praerogatiua & dignitate.

TERCIA consideratio. Inter omnia exercitia mortalium nihil excellentius, nihil praeclearius armata militia. ea enim exercitatio vtilitate, & honore caetera praestat. Per militiam enim & armorum exercitium reipublicae quies, atque salus queritur & cōseruatur, & ab omni hostili vastitate liberatur. Cuius exercitii laudes et vtilitatem ipsa humana indigentia demonstrat & extollit. vt enim antiqui voluerunt, militia rectè manibus cōparatur, quae naturae imperio parata est ad

Nona Pars

corpus iuuandum. Sicut enim manus sunt in corpore naturaliter institute ad repellendū nociua, ad percutiēda instantia, ad attrahenda necessaria, & ad conseruanda alia membra corporum, illa q̄ augenda, sic milites ad ista conseruanda in rempublicam pernecessarij sunt. Quid enim profuit disciplina militaris imperio Romano, ponit Valerius in suo libro ij. in titu. de disciplina militari. Et merito dicitur, q̄ summa militiæ laus sit, vt habetur in c. summa. xxxij. q. j. in princ. & in fine. & Seneca in Hercule furente, Tragedia i. omnis, inquit, in ferro est salus. Et ideo dicitur, q̄ bellum omni iure pro defensione rerum suarum permissum est, vt amplè scribit Ioā. de Terrarubea in opere de vinea ecclesiæ, articu. x. tertij tractatus in glo. in verbo, sufficient.

Imo & nos de regno Franciæ dicere possumus illud quod scriptum est in l. j. C. de Iustiniāno. C. componendo: quod dicebat Iustiniānu. Summa reipublicæ Francorum tuitio de stirpe duarum rerum armorum atq̄ legum veniens, vimq̄ suam exinde muniens. Felix regum nostrorum Christianissimum genus omnibus anteponi nationibus, omnibus gentibus dominari, tam præteritis effecit temporibus q̄ deo propicio in eternum efficiet, vt de his infra dicitur, & primò de militia.

Inducta est enim propace tuenda. l. mulierem. ff. de accusatio. hinc Plato de republica. Cū cæteros status in ciuitate instituisset, vnum necessarium genus hominum longè cæteris anteposuit, qui arma teneret, ciuesq̄ alios ab hostibus defenderet, quib⁹ mirifica priuilegia tribuit: honoreq̄ & dignitate cæteros voluit antecellere, quodq̄ si minime honorarentur, pauci fortes reperirentur, iuxta Aristotelis sententiam. apud illos inueniuntur fortes milites & tyrones, apud quos fortissimi quicq̄ honorantur, & secundū Ciceronem iacent semper & parum vigēt, qui apud quosdam non decorantur. Ea ergo respublica tyrānidem sapit, quæ fortes, aut sapientes minime honorat. Quis enim clarissimos milites cunctis non anteponet, quorum pietas in patriam studiosa est, & mors pro illius salute semper offertur: hinc Bruti, Publicolæ, Camilli, Scipiones celebrantur. Si enim milites in republica deessent, virgines passim raperentur, matres familiæ ad libidinem traherentur, sacra simul & prophana polluerentur, tandemq̄ cūcta cœdibus & incendijs misera quadam conditione miserentur. Et tandem quicquid prauis hominibus liberet, id innoxios atq̄ innocentes pati oporteret. Et ideo Hipodamus scripsit tres partes esse necessarias in ciuitate, primam quidem agriculturalum, de quibus infra dicturus sum in xi. parte. secundam artificum, tertiam propulsatorum belli & arma tenentium.

Quod videntes nostri Hedui & huius nostræ ciuitatis incolæ post habitas literas regias in forma gdicti generalis de fugando, deiciendo, & inuadendo quosdam ribaldos dictos, auanturiers, qui se absq̄ licentiâ principis insurrexerant, omnia deuastando & quosdam societates inerant, qui infinita & innumerabilia nephanda & relatu horribilia in populum committebant: vt oppressio nibus & deuastationibus illorum, secundū mandatum & edictum domini regis nostri, in eorum ciuitate hoc anno domini 1523. statum militarē ordinauerunt decernēdo capitaneos, decēnarios, & cēnarios. ita q̄ per huiusmodi ordinationem militarē populum & vicinos ex mandato regis ab huiusmodi sceleratissimis viris liberarūt, quod nec ausi fuere attentare aliæ quecunq̄ ciuitates regni, nisi

post infinitas mirabiles executiones factas per nostros ciues Hedue. in huiusmodi falcinorosos homines, quos ita castigauit & dirupit hæc nostra ciuitas, q̄ quosq̄ potuit interfecit, & laqueo suspendi fecit: quod fuit gratissimum regi & toti reipublicæ, & plusq̄ fructuosum & necessarium: aliās totā Galliā depreddassent, non habendo respectum ad nobiles quos spernebant, virgines quas violabant, & matronas quas adulterabāt, omnesq̄ alios quos cruciabant & bona eorum depreddabant.

Sed redeundo vnde digressi fueram, has vitæ militaris vtilitates Aristoteles conspiciens, in septimo Politicorum ait, quod merito bellicis artibus vacantes propriè sunt partes ciuitatis, & eos veros ciues appellat. subdit enim quod prædicti Bellici homines. Item consiliarij, iudicatiui, ac etiam sacerdotes sunt verè partes ciuitatis. Mercatores verò in quantum tales & Agricola, ac artifices mecanici & mercennarij (quācumq̄ sint diuites licet necessarij sint in ciuitate.) non tamè sunt verè partes nec ciues illius. rationem ibi assignat quam etiam posuit Zodericus Zamorensis in suo Speculo humanæ vitæ, libro j. c. ix. vbi per eum vide de laude militaris exercitiij.

Et hæc exercitatio militaris fuit primò inuenta à Publio Rutilio, vt refert Valerius libro ij. de institutis, & ibi dicitur, quod Neuius centurio inuenit vsu velutum, id est, des archiers. Virgilius polidorus libro. ij. de inuentoribus rerum c. x. dicit quod primo fuit inuenta à Tubalcaym. & ibi postmodum ponit de pluribus alijs, qui inuenuntur artem ciuilitatem, dicit tamen in principi. q̄ tato literis præferenda videtur, quanto facta dictis præstant.

Quarta cōsideratio. Ordo militum Hierosolymitanorum, qui dicuntur milites Rhodij seu Rhodienses, eo quia principalior locus eorum religionis est constitutus in insula Rhodi. Cuius nonnunquam etiam habitatores & incolæ dicti sunt Collossenses tempore Pauli, ad quos scripsit epistolam. & à nomine vrbis, quæ dicta est Rhodos, insula nomē accepit, quorum ordo est sancti Ioānis Hierosolymitani: & incepit Anno milleesimo. cxx. ab incarnatione, prout refert Vincentius. libro xxvij. c. xxvij. hi degunt sub regula beati Augustini habentes habitum nigrum modo laicali, sed cū cruce alba in pectore, & deputati sunt ad pugnandum corporaliter contra infideles. & de his vide supra in quarta parte, in lxxij. cōsideratione. Et licet firmissimum Christianæ religionis esset propugnaculum, per maledictum Turcam expulsi fuerunt, & quasi profugi non habent certum locū religionis: sperandum tamen (deo auspice) seditionibus principum semotis ipsam insulā recuperari, ac ipsum Turcam affligi posse.

Prædicti ergo milites subsunt magno magistro Rhodiensi, quod nomē est sibi impositum instar illius, qui habet regimē & administrationem plurimorum militum. de quo est rubrica. C. de officio magistri militū. Et, vt denotetur eius autoritas, additum est istud adiectiuum magnus, ad denotandum maioritatem & superioritatem vltra illam quam habet magister militum, qui dicitur illustris, vt habetur prædicto tit. i. vltima, in superscriptiōe cū dicitur. Imperator Iustinianus Zite viro illustri magistro militū. Et magister dicitur, quia maior est in statioe. sterō græcè, statio latine dicitur secundū Papiā. vñ & magister militū dicitur princeps militū. ij. Reg. x. c. habet per Hostiē. in summa. de magistris. §. j. & Ioan. Andr. in clemen. ij. de magistris

magistris. qui dicit quod nemini debet huiusmodi nominatio esse molesta, cum Christus sic a discipulis vocaretur, Io. iij. quod etiam ipse acceptauit, Io. xij. Vos vocatis me magister & c. sum enim. Et est proprie is cui totius rei gubernatio est commissa. l. j. §. j. ff. de exercito. actio. & facit l. ite magistris. ff. de pactis. & l. actor. ff. rem ratam haberi. vel dicitur magistris a monendo. Nam quibus precipua rerum omnium cura incumbit, & qui magis quam ceteri diligentiam & sollicitudinem rebus quibus praesunt, debent hi magistris appellari: quinetiam ipsi magistratus per derivationem a magistris cognominantur. l. quibus. ff. de verbo. signi. idcirco & iudices & magistris eodem ordine praecipui ponuntur, Deutero. xvj. Iudices & magistris constitues in omnibus portis tuis: ut iudicent populum iusto dei iudicio. imo magistris sunt maiores, eo quia dicitur, & est augmentatiua. do. meus Iason in l. ij. in §. v. de successio. edicto. Et etiam quando dicitur comes. l. ij. C. de cursu publico. lib. xij. vide ad praedicta Lucam de Penna in l. hi qui. C. de castrensiarijs, lib. xij. vbi ponit de officio magistris, dixi supra in sexta parte, in vij. consideratione.

Et quoniam, ut hic supra dixi, iste magnus magister & milites Rhodij non amplius habent insulam, nec urbem Rhodiensem, habent tamen in Gallia & multis Christianitatis partibus pulchra templa & oratoria, quae multa sunt & opulenta. Sed quia pauci eorum sunt clerici, licet sint religiosi, ut dictum est supra, & gaudeant privilegio personali & reali clericorum, ideo communiter dicunt horas suas seu officium ex oratione dominicali, id est Paternoster noster.

Bernardus autem in suis sermonibus talem religionem militum commendans docet quales mores habere, & a quibus abstinere debeant. Sic enim dicit ad milites templi scribens. Nouum militiae genus ortum nuper auditur in terris, & inexpertum omnibus seculis: quos gemino pariter consilio atque infatigabiliter decertatur, tum aduersus carnem & sanguinem, tum contra spiritualia nequitiae in caelestibus. Quid autem viuens vel moriens timeat, cui viuere Christus est, & mori lucrum? Gaude fortis athleta, si viuis et vincis in domino: sed magis exulta & gloriare si moreris & iungeris domino. si beati qui in domino moriuntur, multo magis qui pro domino moriuntur. O vita securavbi pura conscientia. O verum sancta & tuta militia, atque ab illo duplici periculo prorsus libera, quo id hominum genus solet frequenter in militia seculi periclitari, vbi Christus non est causa militandi. Quoties namque congrederis qui militas militia seculari timendum omnino, ne aut occidas hostem quidem in corpore, te autem in anima: aut tu forte occidaris ab illo in corpore simul et anima. Ex cordis namque affectu non belli eventu pensatur, vel periculum vel victoria Christiani. Viuunt enim hi milites in communi sub vnus obedientia absque vxoribus et liberis, & absque omni proprio. Nullo autem tempore, aut ociosè sedent, aut curiosè alicubi vagantur: sed semper dum non procedunt, ne gratis panem comedant armorum seu vestimentorum, vel scissa refartiant, vel vetusta reficiunt, vel inordinata conponunt, & quaecumque postremò faciendae magistris eorum voluntas & communis indicit necessitas. Persona inter eos minimè accipitur, meliori non nobiliori defertur: verbum insolens, opus inutile, risus immoderatus, murmur vel tenue siue susurrus nequaquam deprehenditur, inemè datus, relinquitur. Scaecos & aleas detestantur, abhorrent

venatione, nec ludicra illa auium rapina, ut assolet, delectantur. Mimos & magos & fabricatores scurrilesque cantilenas atque ludotum spectacula tanquam vanitates & insanias falsas respuunt & abhominantur, capillos tudent, scientes iuxta apostolum ignominiam esse viro si communitur: nunquam compti, raro loti, magis autem neglecto crine hispido, puluere foedi, lorica & caumate fusci. Porro imminente bello intus fides, foris ferro, non auro se mununt, quatenus armati & non ornati hostibus metum incutiant, non auaritiam prouocent: equos habere cupiunt fortes & veloces, non tamen coloratos & phaleratos, pugnam quippe non pompam, victoriam sed non vanam gloriam cogitantes, & studentes magis esse formidini quam admirationi. At vbi uerum fuerit ad certamen pristina leuitate deposita (tanquam sibi diceret, Nonne qui oderant te domine oderam & c.) in aduersarios irruunt velut oves eorum reputantes, quia non de suis viribus presumere nouerunt, sed de virtute dei sabaoth victoriam sperare, cui facile esse confidunt, iuxta Maccabei sententiam, concludere multos in manus paucorum. Quia non in multitudine exercitus victoria belli, sed de caelo fiducia est. Ita miro & singulari quodam modo cernuntur & agnis mitiores, & leonibus ferociores, quibus nec deest monachi mansuetudo, nec militis fortitudo: de qua re quid dicendum est, nisi quia a domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris. Tales enim elegit sibi deus, & collegit a finibus terrae ministros ex fortissimis Israel, qui viri lectulum Salomonis, id est sepulchrum virgilanter fideliterque custodiant, omnes tenentes gladios in manibus & ad bella doctissimi. Hec Bernardus vbi supra relatus per Antiochum Florentinum in secunda parte historiarum. titu. xv. c. xx. vbi etiam inuehitur contra praedictos milites in pompis eorum & cupiditatibus, dicens. Quis hic est milites tam stupendus error & furor tantis sumptibus & laboribus militare, stipendijs vero nullis nisi aut mortis aut criminis? Operitis equos sericis, & pendulos nescio quos panniculos loricis superinduitis: depingitis hastas, clypeos, & scellas, freno, & calcaria auro & argento circum ornatis, & cum tanta pompa pudendo furore & impudenti stupore ad mortem properatis: militaria sunt haec insignia, an potius muliebria ornamenta? Nunquid forte hostis mucro reuerbitur aurum, gemis parcat, serica penetrare non poterit: denique ipsi sepius certiusque experimini, tria esse praecipue necessaria praeliati: ut scilicet strenuus, indutiusque & circumspectus sit miles ad se seruandum, & expeditus ad discurrendum, & promptus ad ferendum. Vos per contrarium in oculorum grauamen ritu foemineo comam nutritis, longis ac profusis camisijs propria vobis vestimenta obuoluitis, delicatas ac teneras manus amplis & circumfluentibus manicis sepelitis. Nec aliud inter vos bella mouet litescque suscitatur, nisi aut irrationabilis iracundiae motus, aut inanis gloriae appetitus, aut terrena qualiscumque possessionis cupiditas. Talibus certe ex causis neque occidere neque occumbere tutum est. At verò milites Christi securi praeliantur praelio domini sui, nequaquam metuentes de hostium caede peccatum, aut de sua nece periculum: quandoquidem mors pro Christo ferenda sit vel inferenda. Haec Bernardus vbi supra, relatus per Antonium Florentinum in loco praedictato.

Nescio quid dicendum de talibus militibus hodiernis, nec solum inuectiua Bernardi potest eis applicari, imo et multo maiora, quam si tales fuissent prout dicebat

Bernardus, quod erant tempore suo, forte Deus non permisisset eos expelli à sedibus & finibus eorum, scilicet ab vrbe & insula Rhodi, quæ etiã quandoq; dicta fuit ebyra: sed cùm iudicia Dei abyssus multa, ideo tacere melius & vtilius q̄ male loqui; maximam tamen plagam in Christianitate fecerunt in perdendo Rhodum, quæ forte temporibus eorum qui amiserunt non recuperabitur; & vrve risimile est, si pecunias quas in suis negotijs particularib⁹ er in pompis, & alijs quæ satis notoria sunt (quæ iam nō dico) in defensione & munitione loci Rhodi, & in præparandis his quæ erant ad illius tuitionem necessaria exposuissent, melius Christianitati celsisset.

Crederem q̄ iste magnus magister Rhodi post Papã præcederet omnes patriarchas, cardinales, & alios pontifices ecclesiasticos.

Et cùm videatur esse tantæ dignitatis cuius est patriarcha, quod post imperatorem & alios principes habentes iura imperij, vt sunt reges Franciæ, & Hispaniæ, q̄ præcederet omnes principes recognoscentes superiorem, et non habentes iura imperij, puta reges subditos imperio, et quoscunq; duces.

Sub se habet multos milites qui dicuntur priores, & habent aliqui adiectionem huius verbi magni in qualibet prouincia: vt in Francia est vn⁹ qui dicitur magnus prior Franciæ, & habet ille magnus prior multos alios comendatarios. Est etiã vnus magnus prior Aluerniæ, alius magnus prior Capaniæ, & sic de singulis quos enumerare longum esset: & isti honorantur inter eos secundũ eorũ ordinem, & secundũ antiquitatem promotionis.

De origine horum militum sic descripsit Polidorus Virgilius de inuentoribus rerũ, lib. vii. c. v. Hierosolyma antequã à nostris postremò circiter annum salutis millesimum nonagesimũ nonum recepta fuisset, à saracenis obtinebatur. Christiani Latini nominis qui inibi debebant ab illis impetrauerũt, vt sibi liceret iuxta saluatoris sepulchrum habitare, vbi cœnobium diuę genitrici construxerunt, quod latinorum appellabatur, cui Abbas præerat; huius erat in primis officium hospites excipere latinos.

Eodem exemplo breui post tempore alterum virginum cœnobium diuę Magdalenię iuxta dedicauerunt, quod item fœminas exciperet. Confluentem postmodum peregrinorum cateruam, cùm locorum non caperet angustia hospitali domum propè etiam constituerunt, quod diuo Ioanni baptistę dedicauerunt, admoniti Zacharię patris in memoria quod eo loci sæpè ad meditandum conueniret. Sunt tamen qui scribant Ioanni elemosynario illud dicatum fuisse, qui Phoca imperante patriarcha fuit Alexandrinus: ita cognominatus ob frequentes quas pauperibus dabat elemosynas.

Huic etiã domui vnus præficiēbatur, quare procedente tempore quidam præpositus loci nomine Gerardus cum socijs, cruce in nigro pallio candidam affixit, et eũ assumpsit ritum quo nunc degunt. Pari exemplo Agnes quæ virginum cœnobio præerat professa est: res postea per pontifices Romanos, & patriarchas probata adeo breui coaluit, vt opes deinde maximas principum liberalitate sint assecuti.

Ramundus autem primus creatus est magister prædiæ militiæ, qui in vniuersum ordinem obtineret imperium: censentur diui Augustini ordinis: dominicam orationem certo numero repetitam pro canonicis recitant horis.

Hi cùm militiam deo optimo maximo & Ioanni sacram insigniter exercerent, demum Rhodum insulam (vt testatur Platina) à Turcarum imperio armis vindicarũt, quam Clemens quintus illis attribuit: qui fuit annus millesimus humane salutis recentissimus octauus. Sunt qui tradant eam insulã à Gothofredo rege vrbis Hierosolymæ primò concessam: plures tamen quibus assensio, cum Platinæ testimonio concordant, post receptam ex hostibus insulam illuc se receperunt, dictiq; inde sunt Rhodiænæ militiæ milites ibi cum Turcis perpetuum bellum gerunt, atq; ex proximo hostiliter infestant, sæpè & ipsi bello petiti oppugnatiq; acriter nostra præcipue, vt dixi supra memoria & ætate, cū eam male defensitasse notũ sit, ita quod nunc exulant.

Aduerte etiã, quia dicit Bald. tales esse incapaces seu di, vt in consilio suo clxx. incipien. ad euidentiam præmittendum est. in secunda parte.

Vterius aduerte ad dictũ Oldra. cõsi. suo cxxvij. incipien. quoniam ad inuestigationem sapientię. q̄ conuentus prædictorum militum est superior magistro & maiorem potestatem habet: vt constat ex statutis & ordinationibus regulæ per eum ibi positis, ex quibus in multis arguit maioritatem conuentus, & ipsum conuentum esse supra magistrũ seu superiorem magistrũ, videas eum, quia ibi amplè per eum de illius potestate disserit.

Quinta consideratio. Fuerũt & alij milites, qui templarij dicebantur, & circiter annũ dñi millesimum cxxvij. sub pōtifice Gelasio secũdo Hierosolymis initium sumpserunt: vt refert idem Polidorus in loco supra allega. & Philip. Bergomẽ. in suo supplemento Chro nicarum, lib. xij. hi quia in parte edium templi habitabãt, templariorum nomen inde habuerunt. Hi primũ deuotionis gratia non longe à sepulchro domini habitantes Christianos peregrinos hospitio cū charitate suscipiebãt, atq; eos per sacra loca & templa armati deducebant & comitabãt, vt omnem terram sanctam tuò inuiserent, & inde fine aduersariorum molestia reducebant. Fuerũt huius charitatis officij auctores viri pietate insignes nouem numero: quorum principes Hugonem, Paganum & Gaudofredum de sancto Alexandro extitisse ferunt. Vtebantur atq; incedebant mantellis albis cū cruce rubea, durauitq; hæc religio fermè ducentos annos, & maximas facultates et oppida q̄ plurima vbiq; gentium suo tempore possedit. Verũtamen conuicti demũ impietatis, quod qui Hierosolymis agebãt ad Saracenos defecissent, essentq; in fœda vitia propter rerum abundantiam, à Christianis comprehensi tanquã infideles & hæretici pontificatu Clementis quinti exterminati sunt. Et etiã qui apud Gallos stabant, cùm vbiq; ignominiosè nimium vitam ducerent, à Philippo Francorum rege pontifice Roma. concedente. Quibus omnibus deletis, eorum bona opulentissima partim militibus Rhodianis, imò maior pars, partim nouis religionibus attributa & consignata sunt. Et istis templarijs Hierosolymitanis priuilegium concessum erat, vt excommunicati per suum priorem qui sacerdos erat, absoluerentur: vt in capitu. canonica. de sententia excommunicationis. extra.

Sexta consideratio. Alij reperiuntur milites Theutonici & eorum religio ex vtraq; priorum mixta est, cùm hospitio suscipiunt peregrẽ illuc profectos, & cùm res exigat pro Christianitate & fide armis certãt. Initium fecit vir natione Theutonicus, qui post Hierosolymam recep

receptam à Christianis vnà cum pluribus suæ nationis ibi remanseratis vxorem & facultates habens motus suorum popularium (qui sepulchrum domini quotidie visitabant misericordia) qui neq; linguam nouerant, neq; diuersorium inuenirent, domum suam hospitalem illis communem fecit, ac inibi diuæ virginis sacellum adiunxit, cui postea turba magna fidelium, tam pro infirmis curandis & sollicitandis, quàm pro rueda fidei dicitur: vnde de paræ Mariæ virgini, milites sunt appellati. Teguntur pallio albo cum nigra cruce subtus & tunica nigra. Ex statuto nullus nisi Theutonicus illius militiæ esse potest, atq; idem claris ortus sit natalibus, & cui proponatur ante receptionem vt contra fidei hostes & sacratissimæ crucis domini nostri paratus sit omni tempore dimicare. Item barbam vnusquisq; nutriat præter eos qui sacris intendunt, & demum dominicam orationem pro canonicis horis tantum vsurpet.

Hæc fuit Theutonicæ militiæ origo, & est multum laudanda, cum eam Romani pontifices postmodum approbarint.

Hi post Hierosolyma iterum amissa reuersi sunt in Germaniam, & terram Prusiam subegerunt & occupauerunt, et prius castellum ad visulam fluuium construxerunt, et mox successu temporis oppidum frequens cultu apparet, Marienburgum vocant, caput atq; sedes eorum qui vniuersi ordinis funguntur magisterio. Abundant diuitiis: nec minor quæ regibus est illis potentia: vnde nullus ambigere potest quantus, & qualis honor & reuerentia eisdem exhiberi soleat.

Septima consideratio. In Hispania sunt milites sancti Iacobi sub regula diui Augustini instituti, & sub Alexandro tertio pontifice Romano (qui ordinem eorum approbavit) initium coeperunt, quorum primus fuit magister Petrus Ferdinandus.

Octaua consideratio. Alios esse milites quos Calatranenses à loco sic dictos ponit ipse Polidorus in dicto suo libro. Istius militiæ fuit autor rex Sanctius in anno millesimo centesimo sexagesimo, nigrum amictum cum cruce rubra portant. Sub ordine Cisterciensi profitentur. Et istiusmodi etiam sunt in Lusitania quam Portugalam vocamus milites Iesu Christi (quos teste Platina) Ioannes vigesimus secundus sub Dionysio rege anno domini millesimo tercentesimo vigesimo quinto instituit, vt essent qui ex officio Saracenorum insultibus Bethicam id temporis tenentibus resisterent: crucem rubram affigunt pallio seu matello. Huius ordinis est gubernator abbas Alcohafiani monasterii, Cisterciensis congregationis, Vlyssobonensis diocesis, qui & conscribendi & exautorandi milites habet potestatem.

Nona consideratio. Sunt etiam alteri apud Alcantariam oppidum in regno Castellæ milites, de quorum initio parum recitant scribentes. Iacobus rex Aragoniæ duos etiam ordines militum circiter annum salutis millesimum ducentessimum duodecesimum ordinavit: quorum alteros sancte Mariæ de redemptione captiuorum siue de mercede vocari voluit, quibus captiuos redimere onus incumberet. Pallio vtuntur albo cum nigra cruce. Alteros Montesiæ milites rubra cruce munitos nuncupauit: vtranq; militiam Gregorius ix. sua autoritate approbavit. De his militibus etiam & ordine eorum ponit Volaterranus in sua antropologia, libro xxj. c. ordines militares, quem videas.



Decima consideratio. Alii sunt milites partiales qui habent certum ordinem regularè, inter eos vltra milites simplices: & isti in Francia dicuntur milites ordinis: quod aptè & accommodatè fit, eo quia militia potest dici ordo, cum milites laudabiliter & virtuosè viuere debeant, vt dicit Lucas de Penna in lege. his quidem in ij. colū. C. qui militare possunt, libro xij. Et ideo meritò dicuntur milites ordinis: habent tamen inter eos aliquod signum particulare propter quod dicuntur habere dignitatem militarem particularem & specificam vltra alios, vt in Francia torquem auream, quod est signum militiæ, vt dicit text. in c. ius militare. j. dist. vbi dicit text. q. ius militare est belli inferendi solennitas fœderis, faciendiq; nexus signo dato, egressio in hostem vel pugne commissio. Item signo dato receptio: item flagitij militaris disciplina, si locus deseratur: item stipendiorum modus dignitatum gradus, primorum honor veluti cum corona vel torques donatur: & vt dicit Ioannes de Turrecremata ibi: illo iure militari habetur in quo gradu siue dignitatis officio vnus alium precedat, vt puta in quo gradu comitè dux, marchio marchionem, dux ducem: & vt dicit, princeps autem omnes excellit dignitate. Et qualiter distet vnus comes ab alio comite, & dux à duce, & marchio à marchione, & princeps à principe: dixi supra in v. parte vbi etiam posui de istis militibus & de ordine ipsorum, qui fuit institutus in regno Franciæ per Ludouicum regem xj. in honorè sancti Michaëlis archangeli certo militum numero decreto & ordinato, inter quos rex ipse est primus & caput, & cuilibet certorum millium librarum annuorum pro status augmentatione assignata regia pensione. Et isti milites de ordine regio vocantur portantes auream torquem, & diui Michaëlis, regium insigne aureum pendens, vt publicè videri potest. Vnde secundum Budæum in suis annotationibus super l. vlti. ff. de senato. torques aurei militibus ob rem strenue gestam donari ab imperatoribus solebant. Vnde torquati dicti. Torquati tamen hodie vocitari debent equites, qui vulgò cochleari dicuntur, quos rex noster gestamine suo regioq; insigniuit. Nec potest aliquis vti hoc insigni ornamento, nisi cui rex concesserit instar Ionathæ cui Anthiochus dedit potestatem bibere in auro & esse in purpura, & fibulam auream ferre, Maccabæo. xj. & figurata est Gene. xlj. Vbi Pharaon rex Aegypti in signum præmij & fauendo Ioseph præpositum sue domus, insigne militiæ & dignitatis dedit ei torquem auream, & Daniel. v. vbi etiã per regem Balthasar circumdata est collo Danielis torques aurea, quod est signum præminentie militaris in demo principis. Cui adiunxit Christianissimus rex imaginem diui Michaëlis, cum nemo sit adiutor illius, nisi ipse Michaël princeps fidei Christianæ in locum synagogæ subrogatæ, vt dixi s. in ij. parte huius tractatus.

Et ideo cum sanctus Michaël sit signum & tanquam patronus & protector huius ordinis excellentiss. potest dicere rex noster Christianissimus illud Daniel. x. Ecce Michaël vnus de principibus primus venit in adiutorium meum, & eodem c. in fi. Nemo est adiutor meus in omnibus his, nisi Michaël princeps vester.

Quo autem ordine incedere & sedere debeant prædicti milites, & quomodo alios præcedere debeant, dixi supra: sed tamen inter eos habent ordinationem de modo & ordine præcedendi, quæ est talis.

Nona Pars

Item & pour oster toutes erreurs, doubles, scrupules & difficultez qui porroient venir touchant la priorite & posterite des honeurs, estatz & degrez dentre lesditz cheualiers cōpaignōs & freres de l'ordre. Attēdu que vraye et fraternelle amour ne doit point auoir regard à telles choses. Nous voulons & ordōnons quetant en aller, venir, seoir en leglise, ou chapitre, à table, nōmer, parler, & escrire, & en tous aultres faitz & choses quelconques depēdans regardās & touchans la situation en l'ordre present, les freres & cōpaignons dicelluy ayent & tiennēt maniere lieu et ordre selon que auant ou apres ilz auront receu l'ordre de cheualerie. Et si plusieurs en y auoit qui en vn mesme iour eussent estez faitz cheualiers. Ordonnōs que le plus ancien deulx ait premier lieu en ce que dit est, et les aultres ensuyuant. Et quand à ceulx qui cy apres seront mys à l'ordre par election du souuerain & desditz freres de l'ordre: ordonnōs qu'ilz auront le lieu selon le temps qu'ilz serōt entrez en l'ordre. Et si plusieurs en y auoit d'un mesme iour ilz l'auront selon leur eage comme dit est. Excepte, empereurs, roys, ou ducz: lesquelz pour la grandeur & haultesse de leurs dignitez auront lieu en cest ordre selon le temps qu'ilz auront receu l'ordre de cheualerie sans en auoir autre regard à noblesse de lignage, grandeur de seigneuries, offices, estatz, richesses, ou puissances.

Philippus verò dux Burgundiæ in suo ducatu Burgundix & in vrbe Diuionensi hūc ordinē militarē ordinauit. et pro hmōi ordine instituēdo accepit signū velleris aurei pendulum cū torque aurea. Alij verò principes habentes tales ordines alia & alia habēt signa quæ eis relinquo. Sed an quilibet princeps in suo dominio & principatu hunc ordinem creare possit, non insiſto.

Sed quicquid sit hi milites preferuntur cæteris militibus, qui sunt simplices non existentes de hmōi ordine: & sic laudandi sunt ex pluribus præ cæteris nobilibus, cū vltra nobilitatem quo ad nos habeant illam dignitatem à principe, & sunt aggregati consortio seu societati principis: ita q̄ liberū ad eum habent accessum, in negotijsq̄ regni pertractandis assistūt, & sunt de cōsilio secreto ipsius principis. Et, vt dicit Lucas de Pēna in l. vnica. C. de equestri dignitate, libro xij. plus laudandus est qui militiam à rege suscipit, quàm is qui recipit ab inferiori. Et istos vide tur adaptare Purpuratus in l. j. col. xi. ff. de officio eius cui mandata est iurisdictio, patrij, sed nō video eius bonam adaptationem.

VNdecima cōsideratio. Alij sunt milites simplices & cōmunes, de quibus in iure loquitur & laudantur in pluribus, dūmodo habeant ea de quibus in gl. in l. penult. ff. ex quibus causis maiores. cui addo gl. in §. fi. in verbo, siquidem. in authen. de mandatis principum.

Et ideo Cy. & Salic. post eum in l. j. C. de iuris & facti ignorantia, & post eos do. meus Iason dicunt, q̄ milites nostri temporis nō gaudent priuilegijs militum, eo quia non habent virtutes necessarias ad militiam: idem tenet Bar. in l. filiussfamilias. §. veteranus. ff. de procurat. & in l. militibus. C. de procuratoribus.

Quæ autem sint illa priuilegia militum, & vtrum extendantur ad doctores & clericos qui sunt milites celestis militiæ, ponit Alexand. in l. centurio. in prin. ff. de vulga. & pupil. substi. & fortē ea ponam infra, & etiam priuilegia doctorum in suo loco.

Militiæ huius summa laus est cōmuni vtilitati inten-

dere, vt dicit tex. in summa xxij. q. j. Lucas de Pēna in l. vnica. in ij. col. vt armorum vsus, libr. xj. Instituta est em̄ propter duo, scilicet propter iniuriā propulsandā, & vinctiā inferendam. xxij. q. j. c. j. Est autem exercenda ea intentione, vt mali coerceatur, & boni sublimentur. xxij. q. j. c. apud c. sequenti. Nanq̄ & pleriq̄ sancti patres ex militia laudem acquisierunt: vt propheta Dauid, qui militarasse legitur j. Regum xxvij. c. & Centurio, vt in c. noli xxij. q. j. & de pluribus alijs, vt infra dicam suis locis: ipsa quidem militia non culpatur, sed ita militādum est, q̄ nil vltra stipendia queratur. c. militare. eadem causa & quaestione. & vide Lucā de Penna in l. j. in j. col. C. qui militare possunt vel non. & in d. l. vnica. C. vt armorum vsus.

Miles em̄ procedens ad bellum si occidat aliquem nō est reus homicidij, quia legitima superioris autoritate occidit. c. miles xxij. q. j. Militaris quippe est disciplinæ renacissimum vinculum, in cuius sinu ac tutela serenus tranquilliq̄ beatæ pacis status acquiescit, vt ait Valerius, libro ij. c. ij. in prin. Disciplina siquidē militaris acriter retēta principatum Italiæ Romano imperio peperit, multarū vrbium, magnorum regnum, validissimarum gētium regimen largita est, sacces Pontici sinus patefecit, Alpium Tauriq̄ montis conuulsa claustra tradidit, ortusq̄ & paruula Romuli casa totius terrarum orbis fecit columen. hęc vbi s̄. Et refert Lucas de Penna in l. tam collatores, in ij. col. C. de re mili. libro xij.

DVodecima cōsideratio. Duplex est militia secularis. s. equestris & pedestris. l. à caligato milite. in gl. C. de nuprijs. & pedestres milites dicuntur qui habent caligas de corio. Et equites qui in equis vadūt, & notatur etiā in l. non omnes. §. qui in pace. ff. de re militari. inde magister militum dicitur equitū & peditum magister. l. j. & ij. C. de officio præfecti prætorio. & l. j. C. de officio magistri militum. Et, vt dicit Titus Iuuius de bello Macedo, libro ij. Equestres milites dicuntur equi milites. Ita dicit Lucas de Penna in d. l. j. in j. colū. C. qui militare possunt vel non. Et isti simplices milites equestres sunt in dignitate. i. ordine post clarissimos, vt est tex. & ibidem Lucas in l. vnica. C. de equestri dignitate, lib. xij. & infra amplius dicturus, vbi ponā eos post cōstitutos in dignitate, & ex quibus laudari possunt & debent.

Equestria verò loca in theatro xij. gradibus concludantur qui & ipsi ordines dicuntur. Sępē em̄ apud autores Suetonium, Iuuenalem, & cæteros de xij. ordinibus mentionem fieri inuenies, per quos equestria loca xij. gradum nomine intelligi conueniet, vt dicit Vdalricus Zasius in repetitione l. ij. §. posthunc. maximē ff. de origine iuris. in verbo, in equestri dignitate.

Et aduerte, q̄ secundū Budæum in suis annotationibus super lege fi. ff. de senato. dignitas equestris quæ hodie à regibus & regum legatis, aut exercituum præfectis donatur, decus est militiæ, & ius annulorum donare apud antiquos erat, id fermē quod equitem facere dicimus. Et dicit idem Budæus in dicto loco q̄ insigne militis equestris erat olim annulus aureus, hodie verò calcar aureum. & hoc accipiēdo militem pro illo qui habet illam dignitatem, quod tamen in iure non reperitur, sed pro milite simplici tam equestri quam pedestri.

Decimatertia cōsideratio. Inter milites equestres sunt multæ dignitates. Quidam sunt in maiori dignitate, vt sunt duces seu principes militum: & isti sunt in primo gradu, & apud nos vulgō dicitur Conestabilis, de quo supra

quo supra dixi in vñ. parte huius operis, in vñ. in fi. & in vñ. considerationibus: vbi posui de eius excellentia & dignitate, & quomodo habet primum locum post principem, ita (vt ibidem dixi) videtur quod præcedere debeat cancellarium.

Et tales duces sunt qui præfunt exercitui à ducendo dicti, licet fortè melius dicerentur gubernatores. argumento eius quod notatur in l. quemadmodum. §. si nauis. ff. ad legem Aquil. vt dicit Lucas de Penna in l. tam collatores. in ij. colū. C. de re militari. & ibi dicit, q̄ tales duces debēt ordines instruere, tempora ostēdere, & tramites per quos sit eundum manifestare, vt in proœmio fforum. §. ij. vt nihil ex militari arte relinquatur incognitum: his autem cessantibus, & exercitus & populi corrunt. Item quæritur. §. ij. ff. locati. & Prouerb. xj. Vbi non est gubernator populus corrui, salus autem vbi multa consilia. Hi ergo duces, vt dicit, verius & vt ilius pugnant. Vnde Ouidius xij. Meramorphoseos.

Quippe manu fortes, nec sunt tibi martefecundi.

Consilij cessere meis, tibi dextera bello

Vtilis ingenium est, quod eget moderamine nostro.

Tu vires sine mente geris, mihi cura futuri est.

Tu pugnare potes, pugnandi tempora mecum

Eligit atrides, tu tantum corpore prodes.

Nos animo, quanto q̄ ratem qui temperat anteit.

Remigis officium, quanto dux milite maior:

Tantum ego te supero, nec non in corpore nostro.

Pectora sunt potiora manu, vigor omnis in illis.

Et, vt ibi dicit Lucas de Penna pro his & eorum salute etiam honesta mors à militibus est appetenda.

Sed aduertendum est, q̄ quādo creatur talis tribunus. s. primus qui dicitur Conestabilis debet ei extensa manu dextra dari gladius aureus, & dicit: Accipe sanctum gladiū in quo deñcies aduersarios populi mei, prout olim fiebat, vt habetur ij. Maccabæorum c. vlti. De officio huius multa reperiuntur scripta, tam in sacra scriptura, iure canonico, quā in ciuili, & in dictis historiographorum & poëtarum: ex quibus multa ponit Lucas de Penna in l. tribunus. C. de re militari, libro xij. quæquidem ad simplicium iuristarum notitiam (cū multum faciant ad laudem militiæ, & illius dignitatis) hic inserere volui. Nam, vt dicit, secundū sacram scripturam debent milites ad pugnam præparare, instruere, & præcepta dare, vt formidolosi etiā corde pauidi, & plures aliq̄ ad pugnam inhabiles reuertantur ad domum: & ista habentur plenè Deutero xx. vbi instruuntur duces exercitus quid habeant agere ante conspectum belli.

Adde tamē vltra Lucam, quod debent exploratores mittere ad inuestigandum de viribus aduersariorum, & de dispositione ciuitatis, & terræ expugnandæ, sicut fecit Moyses pro terra Chanaan, qui misit xij. exploratores, vt habetur Numeri. xij. Similiter fecit Iosue, vt habetur Iosue ij. & habetur j. Regum xxvj. c. vbi Dauid misit exploratores contra Saul.

De iure verò ciuili plus in obseruanda disciplina quā in præcipienda eius consistit officium. l. officium. ff. de re militari. Debent autem parcissimè comæatum dare, equum militarem extra prouinciā suam duci non permittere. (Istud optimè practicant Hispani, cū non permittūt, quod equi eorum qui sunt multum agiles nostris armigeris Gallicis vendantur.) Ad opus priuatum, piscatum, venatum, militem non mittere (quod malè ob-

seruant Galli) cū sint plus dediti venationibus q̄ exercitio rei militaris: sed milites in castris retinere, quo ad exercitationem producere, clauas portarum suscipere, vigilias interdum circuire, frumentationibus commilitum interesse, frumentum probare, mensorum fraudem coercere, delicta huiusmodi secundū suam autoritatem castigare, principijs frequenter interesse, querelas commilitonū audire, v. aletudinarios inspicere, vt eadem l. officium. per totum. Et adde quoniam etiam de iure ciuili officium eorum est exploratores mittere.

De iure verò canonico debent duces exercitus milites monere & instruere, vt parati sint ad laborem, in hostes etiam à dorso excurrere, & vt viros fortes concedet laborare, quatenus eorū opinio ex laboris qualitate amplius in republica deo auxiliante proficiat. Scultafq̄. i. exploratores mittere, quicquid hostes faciant, indagare. Ita q̄ in aliquo reprehendi nequeunt, nec vtilitas reipublicæ intel ligatur. Iuxta monita Gregorij xxij. q. viij. c. vt pridem. vtq̄ omni timore & terrore deposito cōtra inimicos sanctæ fidei seu reipublicæ omnium religionum aduersarios viriliter agere studeant: adijciantes, q̄ si quis eorum morietur pro fidei veritate, patriæ defensione, ac saluatione Christianorum, à deo cœleste præmium cōsequetur, eadē quæstione. c. omnium. debent quippe duces appetere bella non desiderio fundendi sanguinē, sed tantum causa dilandæ reipublicæ (in qua deus colitur) affectare, eadem causa. quæstione iij. c. si non ex fidei. vt sic nomē Christi per subditas gentes fidei prædicatione circūquaq̄ discursat: ibidem & forensibus bellis debent aduersarijs catholicæ ecclesiæ pro Christiano populo vehementer obistere, & ecclesiastica prælia sicut decet bellatores domini ferititer dimicare, eadem quæstio. c. sicut excellētiam. non cupiditate aut crudelitate bellare, sed pacis studio, vt mali coercantur & boni sublimentur. eadem causa, quæstio. j. c. apud. & hæc est summa militiæ laus. Inter alia bona merita, obedientiā reipublicæ vtilitatibus exhibere, quicquid sibi vtiliter imperatum fuerit obtemperare, eadem q. in summa. Hęc Lucas vbi s̄.

Secundū verò poëtas & scriptores historiarum de hac materia plura inueniuntur. Nam secundū Salustij in Iugurthino de Metello & Mario referentem, debent trāuersis itineribus castra mouere, iuxta ac si hostes adessent vallo fossaq̄ munire, vigiliis crebras ponere & eas ipsi vel per alios circuire in agmine: interdum in primis, modo in postremis, sæpè in medio adesse, ne quicq̄ ordinē egrediat, sed cum ordinibus frequenter intercedere, quid hostes agant diligenter explorare.

Sed adde, q̄ hanc explorationem multum commendauit Vegetius de re militari, libro iij. titulo. xxvj. dicens: Difficile vincitur qui verè potest de sui aduersarij copijs iudicare. Et Frontinus libro j. titu. ij. laudat Scipionem Aphricanum qui misit exploratores in castris aduersariorum ad scrutandum de eorum viribus, & de situatione castrorum: redeundo ad eundem Lucam, vbi cū opus est cunctam militiam secum habere, ac vt formido & fuga hostiū latius crescat, diuersa castra agitare simul ac si nullo proposito omnia prouidere, apud omnes adesse, laudare & increpare mœrentes. Item prælijs interesse: nam ob pudorem suæ præsentis augetur audacia pugnatotibus, non tñ se certamini facilliter ingerat. Nam in milite vnus fors est, in imperatore. i. duce exercitus, periculum vniversorum, dicit Egisippus de bello Iudaico, libro. vj. secundū

Nona Pars

Quintilianum in milite Mariano: debet tribunus milites continere, vt alij excubent armati, alij claustra portarum tueantur, alij vallo fossaq; scutis innixi cingant exercitum, cibiq; stantes capiāt. Et, prout ait Petrus Blesenen, in quadam epistola. Nihil damnabilius est in milite quā ociū, per quod vsus armorum dediscitur, nutritur pusillanimitas, vires fatiscunt, obrepit inertia, & ad immūditia actus animus occupatur. Item debent continere militiam castrēsis disciplinā, percipere seueritatem, imperatore vel rege curis maioribus districto delicta militum coērcere, & peccata corrigere: ad ipsos confugiendum, coram ipsis querendum est. Ideo his milites parere lex iubet, vt ff. de re militari. in pluribus locis: quia non solum militibus, sed etiam centurionibus præpositi partem quandam imperatoris obtinent potestatis, secundū Quintilianum ibidem. Plenius in hoc Egisippus de bello Iudaico, libro iij. Singuli commissā sibi munera non deserere, instruere muros, manum legere bellatoriam: ex quibus Iosephus Galilæam descendens munire castella, instaurare propugnacula, validissimos quosq; & bello promptissimos adscire sibi impigrē curabat, regiones atrocitatis defendere, quotidie in castro militem Romanæ militiæ more exercitare, diuidere ordines, distribuere quo facilius disciplina ab omnibus exigeretur, ne quemq; lateret quæcunq; muñera propria deseruisset. Instruebant etiam vt agnoscerēt excitationes tubarum & reprehensiones, sequerentur ordines, aciem dirigerent, clypeos intexerēt, vt murali vice, si fortē vis hostium irrueret, sic se aduersum incursantes defendarent, subuenirent laborantibus, fessis compati, pericula aliorum in se transfundere: nec solum belli artes instar Romanæ militiæ docere, sed etiam ante bellū quæ amplius ante bellantes iuuarent denunciare, vt milites sibi cibū & arma portaret, vallo & fossa sese muniret, castrisq; ponēdis præueniret, hostem obtemperare præceptis, furis & rapinis abstinere assueceter, lucrum proprium putaret si nihil dispēdij ruralibus cultoribus ingeratur. Quid enim distat ab hostibus qui ipse hostium modo auferat, & tam socios quā aduersarios spoliat: plerunq; in bello valere bonam conscientiam, eo q; amplius de diuino auxilio præsumeret, qui se nulli affinem crimini recognosceret. Hæc ille de Penna in loco vbi suprā, & de singulis omnibus infrā dicam.

Franciscus etiam Patritius in libro de institutione reipublicæ, libro nono. titulo secundo, ponit huiusmodi officium ducis exercitus secundū quod de iure ciuili ponitur in dicta l. officium. vbi etiam ponit quomodo coērcēdi sunt milites, scilicet per multam pecuniariam, munerum interdictionem, militiæ mutationē, gradus deiectionem, ignominiosam missionem, l. desertorem. ff. de remilitari. & per capitis truncationem. l. qui comneatus. §. arma. ff. de re militari. & l. omne delictum. ff. eodem.

Missionum tamen triplex est causa, vt in l. milites. ff. de re militari. & duo sunt genera. l. ij. ff. de his qui norantur infamia.

Dicit etenim F. Patritius vbi suprā, quod nihil rarius, aut difficilius optimo duce exercitus, seu imperatore inueniri posse: ex quo Alexander Macedo admirabatur, quod Athenienses singulis annis novos imperatores, seu duces exercitus eligerent, cum ipse in omni vita non nisi vnum duce bonum Parmenionem inuenisset. Et cum de Homeri versibus certamen esset, quisnam omnium elegā

tissimus haberetur, eum prætulit qui de Agamennone est hic. Vtrunq; fuit bonus & rex miles & Acer. quasi manus & mens in duce sunt necessaria, consilium & robur, quæ duo in Parmenione præcipua extiterant. Nam manu strenuus & prudentia præstantissimus habitus est: quin etiam septuaginta annos natus iuuenis ducis & egregij militis munera sepē implebat, quem dicunt scriptores multa sine rege Alexandro prosperē egisse.

Et refert Ciceronem dicentem, in imperatore, id est duce exercitus existimari quatuor res inesse oportere: scientiam rei militaris, virtutem, autoritatem, & felicitatem. & deinde addit: Virtutis imperatoris sunt labor in negotijs, fortitudo in periculis, & industria in agendo, ce leritas in conficiendo, consilium in prouidendo, vbi multas virtutes ducis exercitus seu imperatoris ponit laudando eas.

Et huic duci, imperatori, seu gubernatori tenentur oēs obedire, quæ obedientia consistit in reuerentia exhibenda, in mandato suscipiendo, & in iudicio subeundo: & quomodo sit tali obediendum ponit amplē Bartholo. Cepola in tractatu suo de imperatore militum eligendo, in verbo, pro imperatore. vbi amplissimē.

De huiusmodi duce, officio ipsius, & de dictis ducum vide Raphaëlem Volaterranum in suis commentarijs vrbis, libro xxx. c. iij. cum seq. vbi multa præclara ponit quæ hic nō sunt omittenda. Inter alia enim enarrat, quod Agesilaus dicebat oportere ducem habere tria: erga quosdam inimicos audaciam, erga subditos beneuolentiam, erga temporum opportunitates rationem.

Epaminondas videns pulchrum exercitum sine duce, video (inquit) pulchram bestiam sine capite.

Philippus solebat dicere se malle habere exercitū ceruorum, cui præesset leo, q̄ leonū cui præesset ceruus. Alia verō egregia dicta ducum videre poterit quisq; ibi.

DEcima quarta consideratio. Locum tenentes regij in aliquo actu eis commissio habentes illius actus administrationem, vt in aliquo exercitu regendo præcedūt omnes & quosq; alios principes in illo actu, eisdemq; debetur per omnes alios quosq; (etiam si fuerint maiores) obedientia, quæ consistit in reuerentia exhibenda, in mandato suscipiendo, & in iudicio subeundo: & dicta reuerentia etiam consistit in hoc vt assurgatur ei, & detur ei primus locus in sedendo, stando, & eundo, vt notat gl. notabilis in summa xcij. distinctio. & notatur per Goffredum in summa, in titulo de maio. & obedientia. in §. reuerentia debetur. per illam glos. quæ vult, q; minori cui maior administratio est commissā, debetur reuerentia & obedientia ab ipso maiore. Et de his videre poteris Cepolam Veronen. in tractatu suo de imperato. militum eligendo. in verbo, pro imperatore. in viij. col. & ibi probat hoc esse verum per plura, etiam si alij sint maioris autoritatis, dignitatis, nobilitatis, scientiæ, virtutis, magis diuites, aut quomodo docunq; sint post principem, qui eidem administrationem dedit, de quibus omnibus suis locis dicemus. & dixi suprā in viij. parte, in x. consideratione.

DEcima quinta consideratio sit ista, de disputatione duorum capitaneorum Venerorum, qui contendebant super præeminentia illius status ducis, seu generalis gubernatoris exercitus: in qua materia Cepola posuit xlvj. conclusiones in suo tractatu de imperatore militū eligendo, in fine, quas in procinctu sue materiæ optimē probat,

probat, & ne sibi tediolus solum illas conclusiones referat.
Rima conclusio. In imperatore, seu duce belli, aut exercitus quinque requisita sunt, fidelitas scilicet, scientia rei militaris, virtus, autoritas, & felicitas. hæc singula probat in d. tractatu. in principio, quando arguit pro illo qui contendebat contra electum, & etiam pro imperatore electo. versiculo, pro imperatore verò &c.

Secunda conclusio. Fides præsumitur ex dignitate, & bonis moribus. Istam comprobat Cepola in versiculo, pro imperatore. ibi: hæc autem fides. col. vj. illius versiculi. vbi plura ad hoc allegat.

Tertia conclusio. Infidelitas præsumitur ex inimicitia, & avaritia. ex quo sequitur correlarium, quod sine fide præsumitur inimicus, & avarus: probat in dicto versiculo, pro imperatore. col. vj. ibi: Item ex amicitia. & ibi: Item præsumitur infidelitas.

Quartadecima. Quod inimicus, vel avarus non eligatur in principem, ducem, seu gubernatorem militiæ. probatur in loco præallegato.

Quintadecima. Scientia rei militaris consistit in cognitione itinerum, locorum, personarum, ingenio, eloquentia, & in cognitione omnium rerum ad usum militarem pertinentium. probatur ibi in verbo, scientia.

Sextadecima. Rei militaris scientia acquiritur per solertiam, vigilantiam, assiduitatem locorum, per doctrinam & lectionem librorum de re militari, & per omnes reliquas partes virtutis rei militaris: de quibus satis probatur ibidem in d. verbo, scientia: & in verbo virtutis, & amplè in pluribus considerationibus sequentibus.

Septima. In milite præsumi potest & cognosci scientia rei militaris ex ætate, tempore, natione, loco, præceptore, & experientia, de singulis declarat Cepola ibi in verbo, scientia. & in verbo, natione.

Octava. Partes virtutis rei militaris sunt sapientia in consulendo, Consilium in providendo, Industria in agendo, Celeritas in conficiendo, siue exequendo, Astutia, siue Sagacitas in stratagematibus, hoc est astutijs rei militaris, solertia, & vigilantia cum assiduitate & patientia laborum, & sic etiam bona valetudo, magnanimitas, rerum gerendarum fortitudo, & contemptus periculorum. Fides etiam adiungi potest, sed eam non ut partem virtutis, imo ut necessarium & primum in principe tenet Cepola: ut ait in prima conclusione supra posita, & ibi dixi in dicto ver. pro imperatore. Nam quantum magis valet miles in cæteris, quæ in imperatore necessaria dicuntur, tanto magis de eo dubitandum esset, si in ipso fides non reperiretur.

Nona. Potius eligatur prudentior, quam formosior. Ex quo sequitur, quod in duce exercitus præhonoranda est prudentia fortitudine, & sic potius attendi debet prudentia siue scientia, quam fortitudo, ut probatur clarè in d. tractatu. in verbo, virtutis.

Decima. Si quis est pulchrior & fortior, in dubio in imperatore exercitus eligendus est. probatur ex infra dicendis. & ibi per Cepolam.

Vndecima. In virtutis rei militaris continentur humanitas, modestia, clementia, suauitas, facilitas, celeritas, cunctis in rebus innocentia, fides, liberalitas, atque iustitia.

Dodecima. Autoritas acquiritur propter virtutem, corporis formositatem, dignitatem, honorem, po-

tentiam, diuitias, nobilitatem, felicitatem, humanitatem, clementiam, & per cæteras rei militaris virtutes, præsertim ex rebus feliciter gestis. Istæ comprobantur amplè in d. tractatu. in verbo, autoritatis, & dixi supra in prima, & infra in vndecima partibus.

Tertiadecima. Quæ ex prædictis infertur in eligendo duce, seu imperatore exercitus, consideranda est in primis persona quæ eligitur, si possit esse Dux vel Imperator exercitus. Secundò ætas illius. Tertiò natio, siue origo. Quartò nobilitas. Quintò dignitas. Sextò facultates, siue diuitiæ. Septimò fides. Octauò scientia rei militaris. Nonò virtus. Decimò autoritas. Vndecimò felicitas: de quibus omnibus explicat ibi Cepola, & infra particulariter dicitur.

Quartadecima. In eligendo aliquem ad honorem, siue munus personale decem sunt consideranda, quæ ponit glo. rubricaria C. quemadmodum civilia munera, lib. x. & ibi Ioã. de Platea, de quibus in prima parte, in xliij. consideratione dixi, ideo hic non repeto.

Quintadecima conclusio sumitur ex dictis Hieronymi quæ habentur in libro Leuitici: de quo c. licet. vij. quæstio. prima. scilicet qui præstantior est ex omni populo, qui doctior, qui sanctior, qui denique in omni virtute eminentior, ille ad ducatum siue gubernationem eligatur exercitus: & satis probatur ex his quæ dicta sunt de virtute & scientia.

Sextadecima. Non debet, nec potest de iure eligi in duce exercitus, qui non sit miles, nec debet, si est iunior, & si diu non militauerit. & hoc probatur ex dictis Cepolæ in d. tracta. in principio. vbi dicit seniores, & antiquiores esse præponendos.

Decima septima. Si exercitus Imperator, seu dux electus, vel constitutus est alijs fidelior, indistinctè oēs militum duces sub eo de iure militare tenentur. probat hæc conclusionem Cepola amplè, in d. versicu. incip. pro imperatore &c. & infra dicitur.

Decima octava. Si electus est magis dignus, & sufficiens, quam alij, licet fidelitate pares conferentur: si ne dubio perfecta esset electio, & possent de iure cogi sub eius potestate militare, & manere, quamuis alij sint eo nobiliores, & digniores. probatur hæc conclusio in dicto versiculo, pro imperatore. in distinctione magna.

Decima nona. Item si Imperator, seu dux, & cæteri militum duces sunt pares fide, virtute, præstantia, & sic sunt æquè sufficientes ad regendum exercitum, non possunt duces armorum de iure denegare ei subesse, licet sint eo seniores, & alijs nobiliores & digniores: quæ conclusio est verissima, & necessaria. & probatur in dicto versicu. pro imperatore. in tertio casu principalis distinctionis magnæ.

Vigesima. Quando est dubium quis sit melior & præstantior, potest princeps gratificare cui vult in præponendo vnum alteri, & alius cogitur ei subesse de iure: & ista probatur in dicto versiculo, pro imperatore, in quarto casu distinctionis prædictæ.

Vigesima prima. Si exercitus Dux electus est dignus & sufficiens illi gubernationi & ducatu, & si alius esset eo dignior & magis sufficiens satis est, quia cogitur ei de iure subesse, etiam si alijs dignior dici possit.

Vigesima secunda. Princeps non tenetur eligere de iure gentibus, seu militibus suis Imperatorem, seu Ducem

Nona Pars

exercitus seniore[m], nobilio[re]m, dignio[re]m, ditio[re]m, ac prestantio[re]m, modo dignum & sufficientem eligit, probatur in dicto versiculo. in dicta distinctione.

Vigesimalertia. In dubio potius eligi debet ille qui est de ciuitate, vel prouincia, vel regno principis, q̄ alienigena, nisi aliter se haberet consuetudo, vel statutum loci principis, probatur ista in dicto tractatu, in versi. propter nationem, in fine.

Vigesimaquarta. Non debet imperator eligi, nisi qui assidue militauerit, & preponendus est in electione qui diutius militauerit, & maiora stipendia meruerit: vt ibidem, in versi. dignitatis ratione comprobatum est.

Vigesimaquinta. Etiam nati ex damnato coitu possunt eligi & creari duces & imperatores exercituum, dummodo sint virtute prestantes, probatur vbi supra, versi. pro imperatore. col. x. ibi: vnde dicitur.

Vigesimalista conclusio. Electus vel creatus imperator, vel dux exercitus in dubio presumitur dignus, & sufficiens, pro quo faciunt i. dicenda, in xxxvij. conclusio[n]e.

Vigesimalista. Non detrahatur honori alterius si ipse subiciatur imperatori siue gubernatori generali exercitus: digno inquam & sufficenti, licet ipse alias esset senior, nobilior, dignior, atq; prestantior.

Vigesimalista. Si electus in imperatorem seu ducem exercitus per principem non est prestantior & dignior alijs, detrimentum & deducus est principis eligentis seu constituentis, non autem alterius sub eo militantis: vt constat in d. versi. pro imperatore. in distinctione.

Vigesimalista. A principe, seu populo, vel senatu non a militibus imperator eligi, & ab ipso constitui solet & debet: vt per dictum Cepolam in d. versi. pro imperatore, in principio.

Trigesima. Imperatori seu duci belli non bene nec legitime constituto non est obediendum, vt habetur vbi supra.

Trigesimalista. Quando duo vel plures duces, seu capitanei exercitus electi sunt, pares in vocibus, seu suffragijs, in dubio prefferri debet qui est fidelior, dictum est supra.

Trigesimalista. Si electi sunt pares fidelitate, preferri debet qui est alijs virtute prestantior, versi. virtutis. & versi. pro imperatore. in d. tractatu Cepolæ.

Trigesimalista. Si electi sunt pares virtute, preferri debet dignior honore: vt si est vnus dux, comes, vel marchio, alter non. argumeto l. ille a quo. §. tepestium. ff. ad Trebellianum. probatur in l. si ibi, amplioris honoris inferiori. ff. de fide instru. probatur & s. in v. parte.

Trigesimaquarta. Quando imperatores sunt pares virtute ac dignitate senior debet anteponi, licet alter sit nobilior, quia senior in dubio prefferri debet, etiam si sit minus nobilis. d. l. si. de fide instru. vbi arguendo ab ordine literæ, quod fieri potest, videtur prefferre seniore[m] maiori in dignitate seu honore. Faciunt ad hoc dicta Cepolæ in d. tractatu, in principio, vbi posuit priuilegia antiquitatis. & amplè per eundem in hac sua conclusio[n]e. & dixi i. in xj. parte, vbi posui de antiquitate & senectute.

Trigesimaquinta. Duobus electis ducibus belli virtute ac nobilitate paribus, preponi debet senior iuniori. Cepola ibi, & in principio illius tractatus.

Trigesimalista. In prefferendo vnum alteri in actu militari, primò inspicitur fides, secundò scientia rei militaris, tertio virtus, siue prestantia, quartò autoritas,

quintò fidelitas, sextò dignitas & honor, septimò etas & tempus, octauò nobilitas, nonò natio siue origo, decimò diuitiæ. adde multa que i. dicam ex quibus laudantur milites, & que dicta sunt supra in iij. & xij. conclusio[n]ibus, cum sequenti.

Trigesimalista. Si imperator eligatur indignus fit iniuria toti exercitui, nedum vni militum duci, vt probat Cepola in d. versicu. pro imperatore. in sexto casu principali distinctionis magnæ, in principio.

Trigesimalista. Si electus dux belli non est sufficiens, neq; dignus, licet alijs reperiantur digni & sufficientes, si tamen facta est electio per principem ex certa scientia, alijs non possunt obedientiam denegare ratione persone indignæ vel insufficientis: quia reputabitur dignus & sufficiens. Vide supra in vigesima conclusio[n]e. & in d. versi. pro imperatore. & i. in xl. conclusio[n]e.

Trigesimalista. Imperator belli creatus presumitur scire gubernare exercitum. facit quod dictum est supra in xxv. conclusio[n]e.

Vadagesima. Si princeps elegit vnum ducem belli ignorans de sua sufficientia & dignitate, potest vnus dux militie recusare venire vel ei subesse, donec principi hoc significauerit. Facit per hoc casu quando cum ibi, notatis de rescriptis. extra. & ibi per Zabarellam, vbi ponit de iudice delegato vel executore, qui iubetur per principem quod exequatur. Nam si habet conscientiam laesam debet supersedere & rescribere principi opinionem suam, & expectare prius secundam iussionem antequam aliud faciat: vt de hoc est glo. in verbo, nunciatus. in §. si tibi. in authen. de mandatis principum, in principio. colla. iij. & plures alias remissiones ad hoc allegat Cepola in d. tractatu. in hac conclusio[n]e.

Quadagesimalista. Si princeps videt ducem sui exercitus non esse sufficientem, neq; militibus gratum, debet si potest cautè mutare.

Quadagesimalista. Caueat princeps, ne eligat indignum & insufficientem ducem, & minus gratum militibus suis. Facit quod dicit ibi Cepola in xj. articulo. de diuinitis.

Quadagesimalista. Si princeps vult omnino aliquid ex causa (forte fidei) vnum ducem constituere qui non videatur dignus neq; gratus alijs, eum non eligat, nisi cum consensu & voluntate aliorum: sicut fecit (vt ait Cepola) excelsum ducale dominium Venetorum, quoniam constituit magnificum gentilem Leonissam totius exercitus sui gubernatorem generalem, de quo ibi erat questio, & pro quo Cepola fecit predictum tractatum.

Quadagesimalista. Si data noticia principi de maiori alicuius dignitate, aut prestantia, vult omnino quod electus sit dux exercitus, quilibet ei subesse tenetur, nisi iuste timeret pro se & militibus suis. Ista conclusio[n]em probat Cepola vbi supra. versicu. circa hanc. in sexto casu principali distinctionis magnæ.

Quadagesimalista. Aduertat quis ne procuret incautè electum vel creatum ducem non admitti, ne sub eo fortassis postea inimico clandestino militare cogatur, vt ait idem Cepola in dicto sexto casu principali, in fine.

Quadagesimalista & vltima conclusio. Cautus sit quilibet miles, vel dux siue princeps armorum, vt quando conducitur cum gentibus suis, faciat sua capitula clara, ne incidat in predictas dubitationes. Hæ sunt

unt conclusiones quas dictus Cepola ex prædicto suo tractatu illum recapitulando extraxit, quæ sunt multum utiles & singulares principi, & duci exercitus.

Decimalexta consideratio. Post locutenen. generalē, seu gubernatorem, aut ducem belli apud nos admiralis præferri videtur, qui habet & dicitur habere maximam dignitatem post conestabilem, præcipuè in mari, cui præest. Et isti admiralis antiquitus apud Romanos non leguntur fuisse creati, sed solum tempore Constantinianæ ætatis sunt isti admirales magistratus: ut inquit Petrus Cothareau in suo schedulari magistratuum ciuiliū, titulo de præsidibus prouinciarum &c. Purpuratus in l. j. colū. xxx. in nono exemplo. ff. de officio eius cui mandata &c. dicit quod hic admiralus comparari potest comiti rei militaris, qui mittitur extra mare, ex quo habet iurisdictionē sibi mandatā in prouincia sibi decreta, quæ est in his quæ eueniunt in mari, & talis dicitur illustris: cum, ut ait text. in l. j. C. de comitibus rei militaris, libro xij. ea reuerentia altissimarum dignitatum subiugantur, ut his locum præstent, qui procōsulatus insignibus adornantur. Et non comprehenditur in statuto prohibente nerefector prouinciæ, aut aliquis officialis quid capiat.

Antiquitus in Gallia erant tres. vnus in Aquitania, alius in Britannia, & alius generalis in Francia: sed hodie hæc tria officia habet illustris dominus Philippus Chabot dictus de Brion gubernator & locumtenens regis generalis in Burgundia pro Christianissimo rege nostro Francisco. Et iste admiralus habet iurisdictionem apud nos, quæ exercetur in palatio Parisiensi in mensa marmorea.

Decimaseptima consideratio. Post hunc ducem exercitus & admiralū sunt alij quatuor sub eo, qui olim dicebantur magistri militum: loco quorum hodie apud nos sunt quatuor marescalli in Francia, qui etiam tales sunt tribuni, & duces belli etiam dici possunt, ut dicit Lucas de Pēna in l. tribuni. C. de re militari, libro xij. Hi em, ut dicit, præerant equitibus, & secundum locum à regibus obtinebāt. l. ij. §. in initio. ff. de origine iuris. & isti quatuor fuerunt ordinati & instituti instar quatuor magistrorum militum qui erant Romæ, ut habetur in l. ij. §. fancimus. C. de officio magistrī militum.

Marescallus enim est nomen officij eius qui parte aliqua bellicis rebus præest, ut dicit Guaguinus in suis chronicis, libro vij. de quorum origine, institutione, officio & potestate est text. in d. l. ij. §. post deinde. versicu. populo dein de aucto. ff. de origine iuris. & in l. milites. C. de officio magistrī militum.

Et sic sicut olim in Romano Imperio fuerunt quatuor principales magistri militum, dicta l. ij. §. fancimus. sic etiam in regno Franciæ sunt quatuor marescalli, & fuerunt simul cum dictatoribus, quorum loco sunt hodie præfecti prætorio. d. §. post deinde. & in Francia præsidentes & magistri in parlamento. Nam præfecti prætorio. i. magistri in parlamento & magistri militum non modicam inter se habent connexitatem, quæ apparet ex l. j. loquens de præfectis prætorio. & ex l. ij. loquens de magistris militum sub eodem titu. positus. C. de offi. præfecti prætorio Africa. & text. expressè eos iungit in l. j. ff. eo. titu. imo respectiuè sunt æquales & origine & potestate in his quæ eorum incūbunt officijs. & facit rub. C. de præfectis prætorio siue vrbis, & magistris militum in dignitatibus exequendis. & ibi Lucas de Penna, libro xij. vbi ponit aliquā

disparitatem.

Sed ex suprā deductis in quarta parte vbi posui de cancellario, dixi esse differētiā inter præfectum prætorio simpliciter (qui dicitur cancellarius, & pro certò est maior magister militum, & est æqualis conestabili, qui est supra magistros militum. i. marescallos) & præfectum prætorio cum adiectione loci, puta Parisiensis, Tholoze, Burgaleni, Diuionen. &c. qui tales (ut credendum est) adæquantur magistris militum, & magistri militum illis. Et tales magistri militum non subiiciuntur talibus præfectis prætorio cum adiectione. s. præsidentibus parlamentorū. Hinc videmus quod in signum huius & memoriam sub eodem tecto præsidentes in parlamento & marescalli qui sunt sub conestabili in palatio Parisiensi curias tenēt diuersas, vicinas tamen & contiguas. s. præsidentes & domini de parlamento in magna camera auditorij, & marescalli in magna Aula eiusdem palatij super tabula marmorea in alto capite dicte aulae sita, solum de actionibus & quæstionibus bellicis cognoscentes, supra quos dictatores nunquam fuerunt pares in potestate existentes, nisi quis equitum magister pro necessitate temporis, aut gratiæ causa voluntariè dictatori se subiecerit. l. est receptum. ff. de iurisdictione. omnium. iudi. ut Romæ semel contigit, quod Minutius equitum magister seu marescallus Fabio dictatori pro subsidio ei impetro gratificauit: de quo Valerius, libro v. titu. de gratitudine. aliter enim & aliàs marescalli præsidentibus & præfectis prætorio locorum æquales semper fuerunt.

Tales etiam marescalli habent iudices qui dicuntur præpositi marescallorum vulgari eloquio, qui crimina beligerorum coercēt, à quibus non appellatur ad curias parlamentales: & si ab eis appellaretur, appellatio esset deuoluenda coram marescallis in palatio Parisiensi super tabula marmorea, & non in curia parlamentea.

Et dicit G. Benedicti in sua repetitione ea. Raynutius: in verbo, & uxorem nomine Adelasiam. nume. liij. de testamentis. quod tales marescalli non subiiciuntur quæstoris seu cancellarij iudicio, nec præfecto prætorio, secundum Cassiodorum, si pares Franciæ non essent presentes: sed solum regem habent vltorem. l. fin. C. vbi senato. vel clarissimi. vel eum cui rex ipse commiserit: ut ibi text. & in l. j. C. de officio magistrī militū. Sed non credo, quod istud sit verum quo ad cancellarium, per ea quæ dicta sunt suprā de cancellario & eius autoritate, dignitate, præeminentiā & excellentia.

Et etiā isti mareschalci secundum Budęū in suis annotationibus super l. posteriore, de origine iuris. ff. forè hodie dici possunt tribuni militum, aut certè præfecti militū.

Et aduerte, quod præfectus vrbis, & præfectus prætorio, & magister equitum & peditum sunt in pari gradu dignitatis, & præcedit qui primò fuit dignitatem adeptus. l. j. & ij. C. de præfectis prætorio siue vrbis, & magistris militum exequendis, ut dicit Ioan. de Platea in l. fi. ibi: quinta dignitas est. C. de decurio. libro x. & ut ibi dicit contra Speculatorem, tales magistri militum sunt illustres. l. j. & ij. C. de officio magistrī mili. & l. ij. C. de comitibus rei militaris, libro xij.

Decimaoctaua consideratio. Post istos marescallos seu mareschalcos, sunt capitanei qui dicuntur quandoque tribuni, quoniam scilicet præfunt mille hominibus: quandoque centuriones. i. centū militibus præfecti, sicut erat ille de quo in euāgelio Mat. vij. & Lucæ vij. Alij quinquagenarij, qui

Nona Pars

præfunt quinquaginta militibus. Alij decani, qui decem.

Et iste status habuit originem ex Moyse consilio Ietro niscognati seu Soceri, vt habetur Exodi xviij. Cùm dicit, provide autem de omni plebe viros sapientes & timētes deum, in quibus sit veritas, & qui oderint auaritiam, & constitue ex eis tribunos & centuriones & quinquagenarios, & decanos, qui iudicent populum omni tempore.

Fuit etenim ordo castrēsis (autore Liuiο libro viij. ab vrbe condita) vt miles centurionis, centurio tribuni, tribunus legati, legatus consulis, magister equitum dictatoris pareret imperio.

Hi etiam capitanei dicuntur comites rei militaris. Lucas de Pēna in l. j. C. de comitibus rei militaris, li. xij. adnuntantur tñ insignibus proconsulis, id est gubernatoris patriæ, dicta l. j. imo ducibus seu administratoribus prouinciarū ad equatur, qñ illuc mittuntur pro defensione patriæ. l. ij. C. eodem. & dicit Lucas de Pēna, in d. l. j. cū venerint ad cōsistorium assurgendū est eis, & præstari eis debet locus. & dicit Io. de Platea in dicta l. j. q. tales capitanei guerarrū qui mittuntur extra patriam sunt pares proconsulibus in dignitate: imo videtur q. sint maiores, cū proconsules sint tantū spectabiles. l. j. C. de comitibus cōsistorianis. notatur in rub. ff. de officio proconsulis. Purpuratus in l. j. nume. celi. vsq. ad numerum cclvj. ff. de officio eius cui mandata est iurisdictio. videtur intelligere dictam l. j. de illo capiteo qui mittitur vltra mare, & qui habet iurisdictionem, & sic videtur ille tantū, qui apud nos dicitur admiralus: de quo antè dixi, qui, eodem teste, vt alij capitanei guerræ sunt tantū spectabiles, & ibi vide differentiam inter capitaneos guerræ, & ciuitatum.

Et istorum plures sunt ordines: quidā sunt in primo, quidā in secundo, quidā in tertio, & sic de singulis, & sedent inter eos secundū eorū ordines. vt dicit Iacobus Rebuffi, in dicta l. j. C. de comitibus rei militaris.

Decimanona consideratio. Habemus & alios milites apud nos, qui dicuntur centum nobiles, & ducentū balistarij, seu velites, sagittarij, aut rorarij, vulgò dicti archiers: sed sunt equites, qui quidem sunt domestici, custodes & protectores personæ regis nostri. & isti sunt honorandi, ita quòd postquam salutauerint vicarios principis, possunt eos osculari. l. j. C. de domesticis & protecto. libro duodecimo. Et habent primicerium qui est eiusdem dignitatis cuius sunt duces, vt est textus in l. primicerius. C. eodem. & qui sub primicerio sunt, inter clarissimos collocatur. dicta l. primicerius. vide ante in sexta parte, in xj. consideratione.



Vigesima consideratio. Post hos supradictos capitaneos sunt alij milites habentes dignitatem, qui etiam ab alijs militibus sunt honorandi, qui dicuntur in vulgari nostro, les porteurs Deniseignes, & des Guydons. & isti in iure vocantur primipilarij, & sunt hi qui primum vexillū portant ante Regem, vt per Lucam de Penna in rubri. C. de primipilo. li. xij. & etiā hi habebant pecuniæ & stipēdiōrū suorū militum administrationē, vt per eundē Lucā de Penna in l. vtilitas. C. eo. Et isto officio fungitur propriè ille qui portat vexillum in societate ceterum nobilium, seu militum regis (qui dicuntur apud nos) les centz gentilz hōmes du roy.

Alij verò qui sunt in alijs societatibus militiæ dicuntur præpositi laborum, qui clarissimi sunt, & sunt digni tali immunitate quali gaudent qui circa latus principis committuntur. l. prima. C. de præpositis laborum. libro duos

decimo. Et vt dicit Lucas de Penna in rubrica, quòd legitur in j. libro. tripartitæ historiæ, quòd Constantinus in somno signum crucis vidit in celo, & angelos astantes & dicentes Constantino. In hoc signo vinces. & extunc signum crucis antese præferri fecit in acie, & in signum vel vexillum crucis transformari fecit signum victoriale quod vocabatur labarum, quodq. ante ipsum consueuerat in acie prius ferri: & vt dicit, tale fortè est aurea flāma regis Francorum. Signum autem Imperij Romani etiam ante Cæsarem est aquila, vt patet ex Valerio, libro vj. c. j. ibi, libidinof. & lib. j. c. de prodigijs. ibi, non finit nos, & quare, dixi ē. in v. parte.

Vigesima prima consideratio. Etiam in exercitiis sunt alij habentes officium vltra militiam, vt sunt marescalli hospitiorum, qui in iure dicuntur epidimetici. ab epi, quod est supra, & metis, id est metatis seu militibus in terminis castrorum existentibus, quasi supra milites demerantur. i. diuersis diuersa assignent hospitia secundū glossam in rubrica. C. de metatis & epidimeticijs, libro xij. vbi & in l. j. ibidem. Ioan. de platea vocat eos marescallos. Et hi epidimetici secundum glossam in l. ij. C. eo. titu. habent Mēsores sub se, quos lingua nostra Forrerios appellamus, qui cū proficiscitur principis exercitus, vel cū princeps hospitatur in aliqua ciuitate, vrbe, vel oppido, mensurant hospitia militibus assignanda. de quibus habetur in rubri. C. de mensuris. lib. xij.

Et hi Forrerarij metati dicuntur à metatis, i. hospitij. vt in l. omnes. C. eo. titu. & est propriè metari. i. diuidere castra, vel mutare, vel ponere, secundū Hugutio. quia in certas metas castra constituebant & fossis circundabant. l. omnia. C. de episcopis & clericis.

Metator autem est qui locum præparat aduerui potestatis, dictus quia castra designat à metiendo secundū Patriam, vt dicit Lucas de Penna in rubrica. C. de metatis & epidimeticijs. libro xij. vbi dicit, quòd in regno assignare hospitia singulis tempore exercitus pertinet ad marescallos, quibus generaliter pertinet cura exercitus, ordinare castra, & facere explanari vias, & pontes cōstrui, vt exercitus transeat salubriter & habiliter, id est aptè, constitutis re custodias: primò pro regis persona, secundò pro toto regno. Plura etiam ad ipsum pertinent quæ olim tribunus agebat, & ideo habet aliquam præminentiam & excellentiam vltra simplices milites, ex quo inter milites est honorandus.

Cauere tamen debet, ne postquam sua manu scripserit super hospitis domus nomen illius militis, cui tali domus est pro hospitijs assignata, illud nomē postea deleat, aut variet: quia aliās incidere in falsum, & instar falsi teneretur. l. j. cum sua glo. C. eodem titulo.

Et etiam si alicui assignatum fuerit hospitium & in illo posuit aliquod signum, fortè scutum suum seu nomen, vt solent facere milites, & aliquis illud signum subfulerit, quòd tanquam falsarius puniri debet. ita ipse Lucas de Penna in dicta lege prima. & Ioannes surges in suo libello (qui Enchiridion militaris disciplinæ dicitur) in prima parte. & aliqua dixi in commentarijs nostris super consuetudinibus nostris ducatus Burgundia, in titulo. des iustices, in §. le droit de indire. in gloss. prima. Et de istis marescallis hospitiorum ponit etiam Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, & uxorem nomine Adelasiam, numero liij. de testamentis.

Vigesimasecunda cōsideratio. Adhuc vltra simplices milites habemus castrensiarios in iure, qui habent curam castrorū, id est tentoriorum quæ sunt in castris, sic dicuntur atrienses serui, qui custodiunt atrium ff. de verbo. signi. l. in lege censoria. vel qui lauant atria, vt notatur ff. de vsufu. l. sed & si quid. §. primo. vel castrensiarii qui faciiebant tētoria, in quibus princeps morabatur in castris. glo. rubricæ. C. de castrensiariis. lib. xij. ita dicit Lucas de Penna in rubrica illius tituli.

Isti etiam apud nos dicuntur capitanei, seu castellani, & tales sunt tantum clarissimi, & non spectabiles, vt dicit Purpuratus in l. j. col. xxx. ff. de officio eius cui mandata est iurisdictio. de quibus in l. liminarchæ. ff. de seruis fugitiuis. et ibi Budæus. & in l. prima. C. de fundis limitrophis. & ibi Alciatus. libr. xj. & in l. munerum ff. de muneribus & honoribus. Et limitanei dicti qui stabant, limites suos tantum tuentes, & isti solum inuasiones & ingressus hostium per loca eis disposita impediēbāt. de quibus memoratur Petrus Cothereau in suo schedulari magistratum ciuiliū. titulo, de magistris militū. vbi etiā ponit de alijs militibus qui dicuntur comitatenses, & præsentiales, qui inter milites simplices videntur habere aliquam præeminentiam, ex quo habent administrationem.

Vigesimatertia consideratio sit de militibus præsentibus, qui in comitatu sacro militare deputati erant, & præsentia Imperatoris obsequiosi erant, vt ad mandatum principis mitterētur, vnde præsentis milites, vel præsentales seu præsentuales, erāt Imperatoris diuinæ præsentia obsequētes: qui regulariter stabāt in vrbe Cōstantinopolitana, vbi florentissimū palatium, & Imperatoria sedes erat, et ibi hi milites morabātur, nisi a principe trēmmitterētur. vide text. il. nemo milites. C. de re militari. li. xij. de quibus præsentibus scribitur in l. si. ibi, sed et de præsentibus & orientalibus & alijs agminibus segregatos. C. de officio magistri mili. Vnde isti non tantū bellis erāt dicati, sed Imperatoris maiestati erant in armis obsequiosi. Vnde dicatissimi, hoc est dedicatissimi & sacri milites isti præsentales dicebātur, vt in l. si. in principio. C. de remilitari. isti li. xij. vbi præsentiales milites spectabilibus ducibus cōmittebātur, vt dixi supra in xj. cōsideratione sextæ partis, vbi de protectoribus & domesticis scripsi, quos ad aptauit centum nobilibus, & ducentum balistaris Christianissimi regis Francorum. Et si ad comitatum alicuius magistrati cum aliquibus præsentialibus militibus mandato principis transmissi essent, ipsi duces eorum erant subditi præceptionibus & iussionibus magistrati equitum, quantum ad dispositionem agendi belli, vt l. si. in fine. C. de re militari, lib. duodecimo. Sed quantum ad iurisdictionem, nec ipse, nec milites sui præsentiales erant iustitiales magistri militum: sed milites præsentiales suis ducibus parebant: à quibus magister officiorum appellabatur, vt in prædicta l. fina. Et de tali appellatione magister officiorum (qui dicitur apud nos magnus magister) vna cum quæstore iudicabant l. si quando. C. de appella. Et isti milites videntur debere præferri alijs simplicibus militibus sub alijs capitaneis ordinarijs militantibus, vt de eis satis amplè Petrus Cothereau in suo schedulari magistratum ciuiliū. titu. de magistris militum.

Vigesimaquarta consideratio. Inter milites sunt aliqui qui habent certa officia seu certas administrationes, ex quibus alijs præsent. Cum qui præest alijs quibus dicitur inter tales habere dignitatem, vt dicit

Baldus in c. primo. §. ceteri in fine. quis dicatur dux, marchio, comes. & tales sunt præferendi cæteris, vt dixi, vt sunt circitores, qui in militia noctu castra circumibant, qui à capitaneis eligebantur. Et vt dicit Pirrhus in tractatu de militaribus officijs, factus est militia gradus, & in vrbe Romana erant qui circumibant: & ibant ad extinguenda aut cauenda incendia, vt secundæ quædam excubiæ, quos subuigiles appellamus. Et isti possent comparari præfecto vigilum, vel, vt ait idem Pirrhus in pandectis de institoria actione. Circitores sunt qui res venales proponentes urbem circumeunt, vt de hoc est text. in l. quicumq. ff. de institoria actione. vbi etiam dicit, qd sunt medici qui circueunt ciuitates curando infirmos. l. si duas. §. primo. ff. de excusa. tuto. de pluribus alijs vide Pirrhum ibi, licet non sint multum in vsu apud nos, nisi de his de quibus hic ante dictum est, vt de metatis, & epidimericis, & stratoribus.

Si quis verò sit curiosus indagare plures species magistratum, munerum, aut officiorum militarium, videat R. Volaterranum in suis commentarijs libro. xix. in capitulo, de magistratibus Græcorum & Romanorum. ex pluribus tamen pauca referre huic rei facientia sufficiat.

Magnus dux classis imperatoris, hoc est exercitus præerat, cui magnus drūgarius parebat & admiralus, & proto comes, hoc est qui largitionibus imperatoris præerat, ceteriq. classis curatores.

Magnus domesticus post Cæsarem erat spatham ante imperatorem ferebat, quo honore functus est Catacuzenus apud Andronicum iuniorem.

Magnus Conestallus caput erat rogatorum Francorum.

Scuterius fert scutum ante imperatorem quocumq. proficiscatur. & præcedit.

Acoluthus verò sequitur imperatorem quocumq. ierit.

Admiralus præest classi maritimæ vniuersæ, subest autem magno duci.

Magnus stratopedarcha est curator exercitus necessariorum & comæatum.

Domesticus murorum curam habebat castrorum aut murorum reficiendorum, si quid his opus erat.

Præfectus vestiarij imperij curat vestigal datiq. & accepti rationes.

Vestiarus imperatorem per mare sequitur, curamq. habet eius instrumenti ac vestium.

Protocomensis in mari præest omnibus curatoribus.

Protostrator qui in absentia magni domestici ferebat spatham imperatoris, & eo ad equitare volente tenebat equum vsquequo sit tempus. Tunc comes equorum exceptum ab eo ducit ad quintum aule palatine gradum: inde rursus magnus Chartularius excipiens ducit ad portam vbi ad equitet: idem quoq. cū descendit ordo seruator.

Comes præterea equitatum pompæ imperatoris in itinere disponit, ireq. iubet ordine quo sibi placet. Habet etiam dona regia ephippia, habenas, omnēq. equi imperatoris veterem ornatum singulis annis, qd eadem omnia in resurrectionis dominicæ celebritate iterentur.

Protostrator etiā post exercitum ad equitat, ac si quos videt inordinatos ire corrigit, de quibus officarijs posui s. amplè in vj. & vij. partibus.

Nona Pars

Vigesima quinta consideratio fit circa gloriam militum, quæ multum eis est exhortanda: quoniam, ut ait F. Patritius in libro de institutione reipublicæ, libro ix. c. j. docendi sunt milites exemplo M. Cathonis ut feroces aduersus hostes sint, humani erga amicos & locios, timidi ad iniurias inferendas, prompti ad vlciscendas, & tandem nihil magis cupiant quam laudem ac gloriam adipisci, quæquidem persuasio optima est. Cyrus ad milites ait: Quod maximum est omnium vobis persuasistis, laudem præ omnibus rebus esse expetendam: laudis enim cupidi nullos labores fugiunt, nullum discrimen aut periculum detractant, sed gloriæ cupiditate incensi, maxima quæque pericula obire non ambigunt, dicam infra in xxxix. consideratione, vbi dicitur quomodo appetunt laudari milites. Et videndum est in quibus laudari & extolli possunt, quod ex pluribus demonstrabitur.

Vigesima sexta consideratio. Miles etiam laudatur, & honorem consequitur ex cingulo. Cùm in signum dignitatis à principe cingi debet: hinc cingulum militare dicitur quo cingitur, & gladius quo cingitur miles, debet esse aureus, id est deauratus, prout probatur in Maccab. c. vlti. vbi etiam probatur quid debeat dici quando cingitur miles: quoniam, ut ibi habetur, dici debet. Accipe sanctum gladium, in quo deiciet aduersarios populi mei &c. Et si hoc cingulo spoliantur, omne perdunt militiæ privilegium, quemadmodum videmus in capitaneo, cuius si vexillum amittatur, in bello nunquam portabit vexillum, donec aliud recuperauerit.

Aduerte etiam quoniam milites dicuntur habere characterem, quod debent portare in corpore eorum, ut dicitur in c. quod quidam, versu. & si forte. j. q. j. vel alias habere debent symbolum, ut cognoscantur ne aufugiant: de quo fit mentio per Calepinum in litera S. ante Y. in verbo, symbolum. Et proprie dicitur apud nos, La liurée, quæ datur eis. & aliquando dicitur tessera, ut idem Calepinus in verbo, tessera. & laudantur si non dimittant signum eorum: quoniam si dimittunt, est præsumptio quæ habent voluntatem fugiendi: & hoc faciunt ne cognoscantur.

Et aduerte quod cingulo militari prouida maiorum institutione gladius insertus est, & hoc ut collato honore cinguli, potestas quoque ipsius gladii aliquo modo intelligatur esse collata: & recte cingulo decoratur ad militiam quisquis accedit, quia eum expeditum esse ad munera reipublicæ officij sui necessitas exigit. Accingi namque solet cui gerenda imminet, & cui vacatio datur, licet esse discinctum. Vnde illud in libro regum. Non æquè gloriabitur accinctus & discinctus: quia sollicitudo laboris imminet gloriæ, diligentia non amittit, ut ait Polycratus libro vi. c. xii. vbi habetur amplè de cingulo, quem allegat prædicta dicendo Lucas de Penna in l. his quidem in iij. col. C. qui militare possunt vel non, libro xij.

Et tales milites hodie apud nos habent quandam præ eminentiam ultra simplices milites, quia per consuetudines nostras, si efficiantur milites, possunt indicere suos subditos: quod intellige dum modo in exercitu & in seruitio principis hoc fiat. Et ista militiam collata à principe, confert dignitatem, ita quod cæteris simplicibus nobilibus eiusdem qualitatis præferuntur propter illam militiam. Et præstant in huiusmodi cinguli collatione sacramentum, quod nunquam aufugiant, nec timebunt mortem, nec dimittant capitaneum sub quo militabunt, nunquam faciant consensiones (quod vulgò pilarias vocant) viuendo super

& expensis populi. Si sciant aliquem machinari contra principem & regni commodum, reuelabunt; nunquam induant arma contra illum principem qui eis cingulum dedit: pluraque alia iurant & promittunt quæ pro certo non obseruant; & de huiusmodi sacramentis militiæ meminit Vegetius, lib. ij. de re militari. c. v.

Simplex, tamen militia de per se non est dignitas, ut dicunt Cy. Bar. Bal. & Sali. in l. j. C. de iuris & facti ignorantia. Bal. & Ange. in l. filius familias. §. veterani. ff. de procur. Io. de Imo. & Panor. in c. in nostra. de procur. & do. meus Iason in l. fi. C. de testamētis. & in l. si quis in cōscribendo. col. j. C. de pactis. vbi plus dicit, quod militia nedum est dignitas, sed nec nobilitas: quod licet non sit tutum de iure, ut ante dixi in viij. parte: in xxv. consideratione, tamen apud nos ex communi reputatione milites saltem equestres habentur pro nobilibus, & gaudent privilegijs nobilium, ita quod non cottizantur in tallijs & collectis ordinarijs.

Vigesima septima consideratio. Milites sunt laudandi ex corpore bene disposito, proportionato, & complexionato, & ex duritia membrorum: cùm militia duritia appelleretur. Vnde ad pugnandum fortes sunt fabri & ceteri qui laboribus continuis viuunt. Hi autem qui debiles, parum valent ad corporalem pugnam, quoniam licet in studio sapientiæ & scientiæ molles carne aptos mente dicamus, ut Philosophus dicit in secundo de anima: tamen in armis est oppositum secundum Vegetium de re militari. Non est (inquit) dubitandum aptiorem armis esse rusticam plebem, quæ sub dio & in labore nutritur solis ardorem patiens, umbram negligens, balnearum ne scia, delictarum ignara, simplici animo, paruo contenta, duratis ad omnium malorum tolerantiam membris, cui gestare ferrum, fossam ducere, & quodcumque onus ferre consuetudo est: ut per exemplum infra videri poterit. Piscatores autem, aucupes & ceteri omnes qui tractare videntur ad muliebria pertinens longè arbitror pellendos à castris: sed fabros, ferrarios, carpentarios, aprorumque venatores sociare conuenit militiæ: quoniam, ut ad Lucillum dicit Seneca, Nullum laborem reculant manus, quæ ad arma ab aratro transferunt. Ex quo sequi videtur, quod de essentia militiæ non est nobilitas, nec requiritur miles de genere nobilium esse, secundum Ioan. de Platea in l. j. C. negociatores ne militent, lib. xij. Hec dicit G. Bened. in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, testamentum. j. nu. xxv. & xxvj. de testamentis.

Mos tamen Gallorum est, quod omnes milites equestres sunt nobiles ut plurimum: quantum verò ad pedestres paucissimi sunt mobiles, imò ferè omnes rurales & plebei, de partibus capitaneis, ex quo cùm carent virtutibus, & sint vitiosus de diti, tot & tam nephanda delicta committunt, quod vix posset enarrari: imò mirantur omnes quomodo talia possunt adinuenire quæ perpetrantur & committunt à certis annis circa in hoc regno, nec satis in eos possem exandescere, ob quod iam pluries christianissimus rex noster eos publicari & proclamari fecit in toto suo regno inimicos, hostes, & diffidatos sui regni & reipublicæ, ordinando in illos populum & nobiles & iustitiaris insurgere, irruere, & illos inuadere, occidere, punire, & aliàs morti tradere, prout hostes regni vbi passim reperirentur.

Et ex prædictis constat quomodo capitanei istorum pedestrium debent aduertere ad eligendum illos, quos corpore bene complexionatos & robustos viderint, ut supra dictum est.

Vigesima octaua cōsideratio. Etiam, vt dicit Cepola Veronenſ. in ſuo tractatu de imperatore militū eligendo. in verbo, pro imperatore. in verſi. potuit etiam eſſe tertia ratio. Laudādi ſunt milites ex formoſitate & pulchritudine. Cū, vt dicit, in dubio formoſior ſit eligendus. dicit em̄ Philoſophus j. Politicorum. vbi ſi tātum fuerint differētes corpore, ſolūq; deorum imagines ſeu defectuoſitatis homines dicent dignos ſeruīre alijs: quaſi diceret quōd deformes debent alijs ſeruīre. Item dicit Porphyrius quōd Priamus propter ſui formoſitatem fuit dignus imperio. vnde de eo dicitur.

Facies Priami digna eſt imperio. vnde Virgil.
Grator & pulchro veniens in corpore virtus Adiuuat.

Et. F. Barbarus in libello quem de re vxoria ſcripſit, ſit ait. Formoſos cuncti diligūt, dignos credunt imperio, eis facilius obſequuntur. Imo quandoq; dignitas capitur pro pulchritudine: cū, vt ait Tullius libr. j. officiorum, Pulchritudinis duo ſunt genera, vnum muliebre, quā veſtuſtatem appellamus, alterum virile, quā dignitatem dicimus. Et facit quōd preſumēdum eſt pro formoſiore, eo quia, vt dicit Bal. in prima conſtitutione ſforū. in §. itaq; in fine ſecundę col. ſi ſint duo nati ſimul nec iudicari poſſe ſit quis eſſe debeat, iudicandum eſt pro formoſiore. & de pulchritudine ſatis dictum eſt ante in v. parte, in xvij. cōſideratione. vbi laudantur reges & principes ex pulchritudine.

Et plures laudati fuerunt propter formoſitatem, vt de Adone filio Myrrhę, de quo Virgilius Aeglogax.
Et formoſus ouas ad flumina pauit Adonis.

Et Ouidius libro x.
Laudaret faciem liuor, quocq; qualia nanq;
Corpora nudorum pabula pinguntur amorum
Talis erat. Et Propertius libro ij.
Teſtis qui niueum quondam percuffit Adonim
Venantem Idalio vertice durus Aper.
Illis formoſum fleuiſſe paludibus illuc
Diceris effuſa tu Venus iſſe coma.

Et de Auentino, de quo Virgil.
Victoreſq; oſtentat equos fatus Hercule pulchro
Pulcher Auentinus.

Adon.	Alexis.
Aſtur.	Auentinus.
Atys.	Achillas.
Anchinous bithynicus.	
Acanthus.	Alcibiades.
Amaracus.	Aſterius.
Auguſtus.	Alfus.
Amphimedon.	Bellorophon.
Bathyllus	Caſtor.
Pollux.	Cyllarus.
Ceſtus,	Daphnis.
Diadumenus.	Democles.
Demetrius.	Euryalus.
Endymion.	Epheſtio.
Filius maximini.	Galetes.
Ganymedes.	Pelops.
Artaxerces.	Cyrus.
Troilus.	Patroclus.
Gyges.	Hippolytus.
Hylas.	Hyas.
Hypoclidēs.	Iulus.
Iuenciꝯ.	Iaſon.

Ioseph. Lauſus.	Lygdus.
Magnes.	Mufeus.
Ligurinus.	Marathus.
Magnes Sinyrneus.	Narciſſus.
Niſus.	Nireus.
Nearchus.	Pyramus.
Paris.	Phaon.
Phędrus.	Parthenopeus.
Rocius.	Idas.
Hymen.	Serranus.
Spurina.	Scipio cognomento.
Turnus.	Demetrius.

Tibullus poëta elegiographus.
Xerces qui in exercitu habuit lxxvij. myriades: quę rō habet bis & quinquagies centū octoginta tria milia hominum. Herodotus tamē ſcribit in tanto mortaliū numero neminē fuiſſe pulchriorē rege ipſo, aut proceriore ſtatura, vt refert Textor in ſua officina, vbi etiā quę fuerunt mulieres pulchrę: & ſuprà dixi de illis in ſecunda parte.

Fuerunt et temporibus noſtris principes formoſitate mira decorati.

Philibertus Sabaudus.
Philippus Auſtriacus.
Henricus Anglus.
Franciſcus Francus rex noſter, qui fuit & eſt ingenti pulchritudine decoratus, antecedens oēs homines totius regni tam pulchritudine, proceritate, eloquentia, clementia, quā placabilitate: & quod magis eſt fortitudine, vt infrā dicitur.

Subtiliſſimus ille & acutiſſimus Papinianus iurecōſultus laudatus fuit de pulchritudine, vt eſt text. in prooemio ſforū. in §. & hos tres libros & c. ibi: vobis autē ipſe pulcherrimus Papianianus. & ibi Albericus.

Vigesimanona cōsideratio. Miles laudatur ſi fuerit audax & terribilis: vt dicit Vegetius. Nam vt plurimum ſi leonis aut vrsi (vt fuit Alexander magnus in bello valentiſſimus, vt dicit G. Bened. in ſua repetitio. c. Raynutius. in verbo, quę ex eo filium ſuſcipiēs, de teſtamentis) effigiē habeat, ferox vt plurimū et audax erit in bello: quia Audaces (vt li. x. Aencid. Virg. habetur.) Fortuna iuuat, timidoſq; repellit. Quoniā, vt dicitur in libro principiorum, Anima coniuncta corpori imitatur paſſiones corporis, ſicut per experientiam videmus, q; maſculi habentes effigiē mulieris ſunt communiter quaſi foemina mollis, ocij & delitiarū amatores, quę multū cōtrariātur militiæ, quę oīa mala ſuſtinere habet pro alijs & republica vſq; ad mortem incluſiue, & ita iurant milites. inſtitu. de teſta. milit. ſuperrubric. & in l. fi. ff. ex quibus cauſis maiores in integrum reſtituuntur.

Timere enim non debet miles hoſtes quantumcunq; ſuperbos nec eos fugere, vel ab eis accedi permittere, ſed in faciem eorum occurrere: & qui contrarium apud Romanos faciebant, ignominioſe puniebantur, vt de Lucio Minutio conſule libro ſecundo, titulo de diſciplina militari refert Valerius. Decet ergo militem eſſe audacem & ſtrennum, promptum ad omnes labores abſq; timore mortis. iuxta illud Senecę ad Lucillum. Generoſos animos: labor nutrit, nec eſt viri timere ſudorem. Quinimo dicit Philoſophus ij. Ethicorum. Mollitiem eſſe fugere laborioſa. Ideo milites exercitio frequenti debent habitari. textus in l. milites. C. de re militari, libro duodecimo. vt infra amplē, vt laboribus ſubelle non

Nona Pars

timeat. l. j. ff. de militari testamēto. Cū ars tritos, vñs p̄o-
ptos, imitatio artifices aptos, tria concurrentia summos.
Nec habent contrarium plusq̄ ocū: de quo valerius vbi
suprà. Hæc G. Benedi in d. repetitio. c. Raynutius. in
verbo, testamentum. j. nu. xxvñ. de testamentis.



Trigesima consideratio. Milites etiã laudantur
ex latitudine pectoris, & ex lōgitudine brachio-
rum, & ex pluribus alijs quę dicit Vegetius de
re milita. li. j. c. vj. vbi dicit. Sit ergo adolescēs
Martio operi deputandus vigilātibus oculis, erecta cerui-
ce, lato pectore, humeris musculosis, valētibus digitis, lō-
gioribus brachijs, vētre modicus, exilior cruribus, furis
& pedibus non superflua carne distētis, sed neruorū duri-
tia collectis. Cūm hæc in tyrone deprehenderit, procerita-
tem non magnopere desideres: vtilius est milites fortes
esse q̄ grandes. iuxta illud Catonis:

Corporis exigui vires contemnere noli,

Et illud Papinij.

Maior in exiguo regnabat corpore virtus. Scribit Home-
rus Tideum paruo fuisse corpore decoratū, in quo tamen
anima esset maxima, & vires amplissimæ. vnde in Pri-
apeis a poëta decenter scriptum est.

Vtilior Tideus, qui si quid credit Homero,

Ingenio pugnax, corpore paruus erat.

Et Xantippus Lece demonijs, qui breui statura erat,
ita laudatur à Sillio.

Exiguus vigor admirabile membrīs,

Vividus & magnos nisu qui vinceret artus.

Idem Vegetius lib. j. scribit corporaturã boni tyro-
nis implere sex pedum longitudinem. Præterea in ampli-
tudine & latitudine plusq̄ in longitudine sapientia cōsi-
stit, secūdū Petrū de Bellapertica, quod summē displicuit
Cyno qui vltra modū longus erat, vt dicit Bart. in l. j. ff.
de iurisd. om. iud. nec sunt cōmuniter audaces, nec valētes
velut cor multū distās à cerebro habētes. Hęc ip̄e Benedi
cti in loco s̄. allega.

Trigesima prima consideratio. Milites laudantur &
in sobrietate: qm̄ miles sobrius esse debet in cibo &
potu, de quibus nō multum curet nec de lecto. Non em̄
assuesci debet sensualib⁹ delitijs: qm̄, vt ait Facet⁹ poëta,
Nil valet in bello qui delitiose viuit,
Nec sine duritia bellica palma datur.

Eo etiã, quia miles dicitur à malo, quod sustinere de-
bet pro republica. l. j. §. miles autē. ff. de testa. militis. vbi
miles dicitur à militia. i. duritia quã sustinet. Ideo cū in ex-
peditione degūt, tradī eis debet panis bucellatus ad come-
dendū per biduū. i. panis bis coctus, qui siccitate sui gros-
sos & pōderosos humores attrahit & bibit, quos cū su-
perfluo digestionis expellit per secessum: quibus eiectis
sunt milites agiliores ad pugnādū, & præseruati à multis
infirmatibus, quas dicti mali humores ad putrefactionē
facilē gignunt. Et tertia die panis integer nō bis coctus eis
ministratur. Et vna die datur eis vinum, altera die acetum
ad bibendum, & vna die lardum, alia die habent car-
nem veruecinam: vt de hoc est textus in l. j. c. de erog-
atione militaris annonæ, lib. xij. vbi hæc omnia amplē de-
clarat Lucas de Pēna, quare ista fiant. Etiam G. Benedi. in
sua repet. c. Raynutius. in verbo, testamentum. j. numero
xxx. extra de testamen.

Trigesima secunda consideratio. Miles laudatur ex pau-
perate. Nam olim milites solis stipendijs contenta-
bantur, de quibus viuere debent, & non super egros, vt

habetur Lucæ iij. Nec debent subditos regis ad eis præ-
bendum victualia cogere, nec illorum prædia inquietare,
nec victualia aut cætera bona tangere. Quibus contra-
rium facientibus, licitum est cui libet de plebe eos aut eo-
rum ministros expellere, & propria autoritate resistere,
amicis & vicinis in auxilium conuocatis ad expellend-
um inuales. Capitaneo qui eos delegauit, temporali
exillo, puniendo, quia militibus transeuntibus solum
permittitur hospitari in domibus, & nihil, pro victu aut
eorum pabulo à prouincialibus, etiã sponte offeren-
tibus recipere, nō soluto valore. l. cœnaticorū. C. de erro-
gatiōe militaris annonæ, & l. deuotū. C. de metatis & epy-
dimericis, lib. xij. vbi Io. de Platea dicit æqualitatē debere
esse in eo qui gratis hospitatur, vt nihil petat ab hospite
vltra hospitalitatē. facit tex. i. l. vnica. & quæ ibi dicit Io.
de Platea. C. de falgamo hospitibus nō præstado, eo. lib.
xij. Nec possunt milites tempore pacis faciendo mōstras
personarum suarū, equorum, armotū, & cæterorum mili-
tibus stipendiarijs necessariorū, viuere de bonis rusticorū,
& aliorum subditorum, nec cōuocari in magna multitu-
dine. l. si. §. erit autē. C. de re militari, li. xij. ne grauēt sub-
ditos. O deus cū videamus hodie modum eorū viuēdi
esse omnino in contrariū, ita quod ex cruciāt pauperes ru-
ricolas quotidie, & tēpore pacis, & alio modo viuēdo su-
per populo, quid fiet de anima eorū: vnde nō debet dici
quo ibi anima mercatoris (vt dicit Bal. in c. cū causam.
extra de testibus. & in authē. ad hoc. colla. viij. C. de vsu-
ris.) sed quo ibi anima armigeri seu militis qui non con-
tentantur de victu, sed etiã in domibus suorum hospitiū
rapiunt quicquid possunt more prædatorum, & vt pluri-
mum eos verberant & cogunt soluere, & dare certā sum-
mam, vt a domibus eorum exeant: vnde debent in sim-
plicitate viuere, quę magis cupit arma q̄ leges. l. si. i. prin.
C. de iure deliberandi, vnde refert Valerius lib. iij. de fidu-
cia sui. Scipionem Africanum in cōcione publica dixisse,
quod cū totā Aphricā Romanæ ditioni subiecesset,
non tamē aliud ex ea quod suū diceret præter cogno-
men tulisse. Et Publius Scipio de se & Lucio Scipione
eius fratre loquēs. Nō (inquit) me Punicę, nō fratrem meū
Asiaticę gazę auarum reddiderunt, sed vterq̄ nostrū inui-
dia magis q̄ pecunia locupletior est. Quã Scipionis accu-
sati constantem defensionē Romanus vniuersus senatus
cōprobauit: vt ibi refert Valerius. Et idē li. iij. de Valerio
Publicola post Tarquiniū eiectum primo cōsule, dicit q̄
post tres cōsulatus acceptissimē peractos tantæ paupertatis
fuit, q̄ patrimoniū eius ad expensam exequiarum sua-
rū defecit. Ex quo patet quid viuus possedit, cui mortuo
lectus funebris & rogus defuit.

Fabricius quoq̄ pluries consul & imperator Roma-
nus (vt idem refert) filias proprias paupertate dotare
nequiuit.

Marcus etiã Curius contra Samnites bellum gerens,
legatis eorum se in scāno assidentem, & in catino ligneo
cœnantem, spectamentum præbuit. Cūq̄ magnum auri
pondus ei post attulissent, risit dicens: Referte & dicite
Samnitibus Marcum Curium magis locupletibus impe-
rare, q̄ ipsum locupletem fieri: & mementote me nō acie
vinci, nec pecunia posse corrumpi.

Attilius verd ab aratro ad imperium Romanum vo-
catus, postq̄ rempublicam stabiliuit, & ingentes hostiū
vires confregit, multosq̄ triumphos consecutus deposi-
to imperiali sceptro ad aratrū redire non erubuit. Textus
tamen

tamen in d.l. si. in princi. C. de re militari. vocat eos ditissimos. & contra istos imperatores seu duces belli, de quibus hic ante qui fuerunt pauperes, multum faciunt ea que dicit Cepola in suo tractatu de imperatore militum eligendo. in verbo, diuitijs. vbi imparator seu dux exercitus & militum plurimum commendatur in diuitijs: quod probat duodecim rationibus, & ibi scribit xxxj. priuilegia diuitiarum, que sunt multum laudanda: que ibi videre poteris: & satis declarantur per Albericum in l. si quis ad declinandam. C. de episcopis & clericis.

Phocion Atheniensis vir non minus virtute quam rei militaris gloria clarus, cognomento Bonus pauper. Fuit enim semper pauper, cum ditissimus esse potuisset obsequentes ei delatos honores. Huic cum legati Philippi Macedonum regis ingentia munera offerent, hortarenturque ut ea acciperet: quis enim facile istis careret, liberis tamen eius essent necessaria, quibus difficile foret in summa paupertate ad paternam gloriam peruenire. Si mei (inquit) similes erunt, idem hic agellus alet illos, qui me ad hanc dignitatem perduxit: si dissimiles, nolo meis impensis illorum alii augeri luxuriam.

Trigesimatertia consideratio. Laudantur milites in castitate, quoniam casti esse debent, inde stationes militum dicuntur castra, a castrando quasi castrata, vel casta, quod ibi castrari debet libido, & castè ibi viuebant milites antiqui considerantes castitatem secum habere fortitudinem annexam, quam seruarunt semper ut pupillam oculi. Iuxta illud poeticum in Georgicis.

Sed non vlla magis vires industria firmat,

Quam venerem & cæci stimulos auertere amoris.

Luxuria enim vires eneruat. Vnde Quintilianus in milite Mariano. Ideo meretrices ab exercitu submouentur. Intrare castra feminis non licet. Deutero xxiiij. Quando egressus fueris contra hostes tuos in pugnam, custodies te ab omni re mala: si fuerit inter vos homo, qui nocturno pollutus sit somno, egredietur extra castra & non reuertetur priusquam ad vesperam lauetur aqua. & infra. Dominus deus tuus ambulat in medio castrorum, ut eruat te, & tradat tibi inimicos tuos, ut sint castra tua sancta, & nihil in eis sceditatis appareat, nec derelinquat te. Propterea imperator amatorem castitatis se dicit in authentici. quibus modis naturales efficiuntur legitimi. colatio. vj. Vnde non sine causa eam tantum dilexerunt armigeri veteres & gentiles. Nam de Cornelio Scipione refert Valerius libro ij. titulo, de militari disciplina. quod castra intrauit, duo mille scorta de ipsis expulit: quæ pæne vacuefactus exercitus (qui paulò ante metu mortis de formi se fœderis ictum acclauerat) erecta ac recreata virtute acie illa fortè & animosam Numantiam superauit, & incendit exustam, ruinisque prostratam Numantiam solo æquauit.

Scipio quoque Africanus summis etiam essetur laudibus, qui Carthaginem obsidens, oblatam sibi ex hostibus virginem eximie formæ, & nobilitatis, intactam & dotatam restituit. Hæc G. Benedicti in sua repetitione ca. Raynutius. in verbo, testamentum, primo. numero xxxvij. de testamentis. extra. de laude verò castitatis dictum est in secunda parte, in xij. consideratione. Idcirco non est mirandum hodie apud nos, si gentes armorum in bellis & exercitu non se bene habeant, cum in eis nulla sit castitas, imo si fiat exercitus viginti mille hominum, tertia pars

illius erit scortorum & meretricum quæ exercitum sequuntur, & ducuntur per armigeros. Maximè per pedites, quorum quisque frequentius suam sibi consociat: quod contingit culpa capitaneorum, & ducum exercituum, qui talia pati non debent: ideo facilius & frequentius Thydis castra quam Hannibalis videmus euerti, ut ait Lucas de Penna in l. vnica. C. de castrensi omnium palatinorum peculio. col. v. in principio. lib. xij.

Trigesimaquarta consideratio. Milites multum & summè laudantur ex obedientia: quoniam, ut ait text. in ca. summa xxiiij. q. prima. summa militiæ laus est obedientia, & quicquid sibi utiliter imperatum est, obtemperare. ita dicit Bartho. Cepola in tractatu suo de imperatore eligendo. in verbo, diuitijs. versicu. x. diuites & c. Imo præcepto ducis omnino parendum. c. quid culpatur, in fine. cum c. sequè. ibi, igitur quod Cæsar præcipit ferendum est, quod imperator tolerandum est. eadem causa & quaestione. Ex tali enim obedientia victoria sequitur, & satis imperij gloria parta est, dicit Lucas de Penna in legetam collatores. col. iij. C. de re militari, libro xij. & iussionibus gubernatoris exercitus, quæ ad bellum vel pugnam spectant omnino parendum est: & si quis contemnat eas, etiam si rem prosperè gesserit, capite puniendus est. l. iij. §. in bello. ff. de re militari. historiae sunt nobis in promptu ad hoc per Valerium in libro de disciplina militari descriptæ, ut de Manlio Torquato, qui filium proprium licet victorem occidi fecit ob violatam disciplinam militarem. & de Papyrio dictatore qui Fabium Rutilium magistrum equitum, qui aduersus edictum eius quam prosperè pugnauerat, virgis iussit cedi, securi percussurus, nec contemni, aut precibus militum concessit animaduersionem, eumque profugientem Romam profectus est: nec ibi quidem remissio prius supplicij metu, quam ad genua eius & Fabius cum patre prouolueretur, & pariter senatus & populus rogarent. Hæc tamen seueritas non in tantum est exercenda, ut animum militum ab imperatore exercitus auertat, quia tempore belli rigor non debet omnino seruari. c. fin. de transactio. & c. sciendum. xxix. distinctio. secundum Ioan. Fabri in proœmio institui. super verbo, gubernari. vbi etiam dicit, quod tempore bellij iura non seruantur de facto, licet sanctius esset quod iustitia illo tempore fieret, quam alio: quia, ut dicit Cicero primo Officiorum: Nullum est tempus quod iustitia vacare debeat.

Trigesimaquinta consideratio. Milites etiam multum laudantur ex scientia militari, quam habere debent, ut habetur in lege vnica. C. de castrensi omnium palatinorum peculio, libro xij. ibi: qui presto sunt super actibus quos intentos & eruditos studijs itinerum prolixitas & expositionum difficultas exercet: & probatur in l. j. ff. de decretis ab ordine faciendis. ibi: & peritia artis. & Ioan. de Platea in lege j. C. de conditis in horreis publicis, libro x. Et hoc est, quoniam turpe est ignorare scientiam & artem, in qua quis versatur. l. ij. §. Seruius autem Sulpitius. ff. de origine iuris. Vnde dicit Vegetius libro j. cap. j. de re militari. Scientia rei bellicæ dimicandi nutrit audaciã, nemo facere metuit quod se bene didicisse cõfidit. Etenim in certamine bellorum exercitata paucitas ad victoriam promptior est. Rudis & indocta multitudo exposita semper ad cõdem. Idèque xxiiij. c. secundi libri scribit. Cuius manibus est seruanda res publica, studiosius

Nona Pars

oportet scientiam dimicandi, vsumq; reipublicæ iugis exercitijs custodire. Et dicit idem Vegetius capit. xiiij. secundi libri. in pugna vsum prodesse amplius q; vires. Nam si doctrina armorum cesseret, nihil paganus distat à milite: quæquidem scientia necessariò requiritur in duce exercitus, & in capitaneis ad guerram, aut alijs habentibus ad ministracionem seu autoritatem in exercitu, vt amplè demonstrat Cepola in trac. de imperatore eligèdo. in verbo, scientiã. vbi ait, q; hæc scientia militaris per armorum exercitacionem acquiritur: vt est casus in l. in nomine do mini. versi. hæc autem. ibi: iubemus vt semper milites ad exercitacionem armorum teneant. C. de officio præfecti prætorij Africæ. & ibi Albericus qui dicit per illum textum, q; milites armorum vsu quotidiano ad bella se præparare debent, allegat l. milites. C. locari. & est casus in l. milites. ij. ibi: vt armorum quotidiano exercitio ab bella se præparent. C. de re militari, lib. xij. vnde exercitus nomen ab opere exercitiij & exercitacione traxit. tex. in l. j. in fine. ff. de militari testamento. Veget. lib. ij. de re militari. c. j. ideo dicit, q; omne artificium seu scientia exercitio crescit, & per illud suscipit incrementum. tex. in l. legatis seruis. §. ornatricibus. & ibi glos. in verbo, incrementum. ff. de legatis, tertio. notat glo. in verbo, possit. in c. peruenit. lxxxiiij. di. & dicit Policra. in suo sexto libro, quòd tria fecerunt Romanos esse triumphantes & victores, scientia rei militaris, exercitatio, & fides. pro quo facit tex. in §. cūq; in proœmio institutio. ibi: quorum omnium solertiam, & legum scientiam, & circa nostras iussiones fidem. & tex. in ij. constitutione C. in principio, dicit arma & leges Romanos omnibus anteponi gētibus et nationib; scientia & dignitate etiã dominari præteritis effecit temporibus: quæquidē scientia rei militaris optimè cognoscitur ex experientia, vt per plura ostendit Cepola in loco suprã citato.

Ex quo infero milites expertos plurimum esse laudandos: quoniam experientia est rerum magistra. c. quàm sit. de electio. in vj. in prin. cum alijs per eundem Cepolã allegatis. & dicit philosophus. Natura potentem, ars facit, vsus promptum reddit artificem. & in secunda constitutione C. sed cùm sit iuris periti, commendantur experientia rerum. & in l. certi. C. de iudicijs. vbi causarum experti iudices dari possunt. Et dicit Bernard. ad fratres de monte dei. Rusticus habet duos neruos, fortes lacertos, exercitatio hoc facit: in ocio simul cum corpore mollescit voluntas: facit vsus vsus, exercitium vires in omni labore ministrat. Et de huiusmodi exercitacione quomodo à ducibus, & tribunis militum docenda est facit tex. in l. officium. in princip. ff. de re militari. & in l. vnica. §. j. C. de officio prætoris Africæ. & quæ amplè ponit Lucas de Penna in l. milites. ij. col. ij. C. de re militari, libro xij.

Trigesimasexta consideratio. Milites ex vigilantia laudantur, quoniam miles debet esse vigilans ad custodiam eorum quibus præpositus existit, ne dormiens inuadatur ab hostibus. Et inde dicitur præfectus vigilum, q; tota nocte vigilare debet, armatusq; discurrere, & inquilinos admonere, ne culpa eorum aut negligētia incendiantur. tex. in l. pe. §. pe. ff. de officio præfecti vigilum. Vigilare etenim debent milites præcepto diuino excitati per Christum in euangelio: vt habetur Matthæi xxiiij. Mar. xiiij. & Lucæ xij. Vigilate, inquit, & parati estote, quia nescitis qua hora furueniet. Nam hostes dicuntur fures, quos per dolum & insidias, licet vincere, si eis aliter fides promissa non fuerit. Sicut fecit Macrobius Carthaginensium

dux contra Assyrios missus, quos vincere dubitans vino & mādagoris dolosè inebriatos dormientes interemit. Nā, vt ait Hiero. in libro vigiliarum. Vigilado timor omnis excluditur, fiducia nascitur: quæ multum profunt in exercitu militari. Et de vtilitate vigiliarum scribit Lucas de Penna in l. vnica. C. de studijs liberalibus vrbis Romæ. col. ij. libro xj. imo ita in eis laudatur & est necessaria vigilantia, q; si excubias sibi ordinatas dimiserint, capite puniuntur. tex. in l. qui excubias. & ibi gloss. ff. de re militari. facit l. ij. §. si præfidis, eod. titu.

Trigesimasepima consideratio. Etiam milites laudandi sunt ex patientia in aduersitatibus, & belli sudoribus: quoniam patientes esse debent in aduersitatibus & belli laboribus sustinendis: fame, siti, æstu, frigore, ac caeteris calamitatibus, quæ innumerabiles existunt. l. vnica. §. j. C. de caducis tollendis. Et ad istud comprobandum G. Benedicti in sua repetitiōe c. Raynutius. in verbo, testamentum, primo, numero xxxix. versiculo viij. miles de testamentis, adducit plura dicta & historias antiquorum. Primò enim in testē adducit Senecam libro iij. de ira scribentem historiam de Timagine historiarum scriptore, qui cùm quædam cōtra Augustum Cæsarem scripisset, mouit eum Cæsar vt sermone moderatori vteretur, quod facere renuit, ne tamen Cæsar se vindicauit, sed solum ei domum suam interdixit. Adducit pariter Policra. lib. iij. c. xiiij. (qui plura exempla ibi de patientia scribit) de ipso Octauiano Cæsare Augusto, q; miræ patientiæ fuit, & quædam alia de patientia aliquorum, quæ cùm non multum faciant ad propositum aliter non insisto.

De huiusmodi patientia melius faciunt dicta Aeneæ, in primo & ij. Aeneidos, cùm dicat.

Durate, & vosmet rebus seruate secundis.
Et sequitur.

Lætitiam vultu simulat, premit altum corde dolorem.

Et libro iij. de eo dicitur.

Mens immota manet lachrymæ voluuntur inanes.

Et in primo.

O passi grauiora, dabit deus his quoq; finem.

Sed, vt dicit Lucas de Penna in l. milites. ij. C. de re militari, libro xij. allegando Tullium in ij. de Tusculanis quæstio. nostri exercitus primùm vnde nomen habeant, nisi ab exercitacione, vt facit textus in l. j. in fine. ff. de militari testamento. deinde quis labor, quātum agminis ferre plusq; dimidiati mensis cibaria ferre, si quid ad vsum velint ferre vallum. Nam scutum, gladium, galeam, in onere nostri milites non plus numerant quàm humeros, lacertos, manus. Arma enim membra militis esse dicunt. quæquidem ita geruntur aptè, vt si vsus foret abiectis oneribus expeditis armis, vt mēbris pugnare possent. Quid exercitatio legionum? quid ille cursus, cōcursus, clamor quanti laboris est? Ex hoc ille animo in prælijs paratus ad vulnera adhuc pari animo in exercitacione militem, mulier videbitur. Cur tantum interest inter nouum & veterem exercitum? quantum experti sumus ætas Tyronum plerunq; melior est, sed ferre laborem, contemmere vulnus consuetudo docet. Quinetiam videmus ex acie afferri sæpè saucios, & quidem rudem illum & in exercitacione, quamuis leui ictu ploratus turpissimos edere, at verò ille exercitatus & vetus ob eamq; rem fortior medicum modo requirere à quo obligetur.

Trigesimaoctaua consideratio. Milites laudantur in fortitudine, & in pluribus locis imperator vocat milites

milites fortissimos eis dando prædictum titulum, cum ex illo decorentur, & honorentur, vt de hoc est textus in l. 1. collatores. in principio. & duobus alijs locis. C. de remilitari. & in l. fortissimi ac deuotissimi milites, C. de erogatio. militaris annonæ. libro xij. Et in milite fortitudo est virtus, qua cæterę solidantur, & sine qua in bono nõ perseueratur, & qua omnia roborantur, & moderantur. de qua ait philosophus. ij. Ethicorum. fortitudo tenet mediũ inter timores & audacias. & Cicero Rhetoricorum ij. Fortitudo est conceptio considerata paruulorum laborumq; perperessio. & in Tusculanis quæstio. libro iij. Fortitudo, inquit, est affectio animi lege summe perpetendis rebus obtemperans, vel est conseruatio stabilis iudicij in eis rebus, quæ formidolosæ videntur subeundis, vel repellendis, vel est scientia rerum formidolosarum, contrariarumq; aut omnino negligendarum conseruans earum stabile iudicium.

Ex quibus infertur fortitudinem locum habere in arduis, & in grandibus. probatur, cũ sit illa de qua dicitur: Tendit ad ardua virtus. hanc si quidem virtutem si miles habuerit, minas non timebit, imo nec mortem pauebit. Cũ viro forti nequaquam turpis mors accidere possit. Fortitudo certe sui natura, & effectu fortunam superat. Vnde Valerius. Fortiter, inquit, se i aduersis gerere, quid aliud est, quàm fortunam seuientem in adiutorium sui pudore victam vertere, vt dicit G. Benedicti in loco allegato in præcedenti cõsideratione. qui, vt ait, non sunt optanda pericula, vt fortem quis se ostendat, sed sufficit pericula si contingant valide tolerare. Non sum (vt ait Seneca ad Lucillum) tam demens, vt egrotare cupiam, tamen si egrotandum fuerit, sufficit vt nihil effœminatẽ faciam. Nõ enim pati tormenta optabile est, sed pati fortiter, nec debeat illa rei nõuitas fortia vertere pectora. Cũ nõ possit athleta magnos spiritus habere, donec suum viderit sanguinem. Iuxta illud:

Sanguis fufus humi vires accenso roborat igne.

Tunc enim proiectus animum non projicit, sed cum magna spe ad pugnam descendit. eaq; virtute mala fortuna vincitur, & bona ornatur. Oportet ergo milites esse fortissimos nulla vi, nulloq; terrore à proposito recedentes & considerare, vt ait Valerius, titulo de constantia. in principio. quodd natura sic comparatum est, vt quisquis se aliquis ordine ac recta mente complexum confidit, vel iã gestum, si obtreteatur acriter tueatur, vel nondum editum si interpelletur sine vlla cunctatione ad effectum perducatur. Vnde refert Salustius bellum Catilinarum narrans, prope finem. Catilinam Romanum potẽtia nimium obfessum die sui interitus milites suos sic obsecrasset. Nemo, inquit, nisi victor pro pace bellum mutaret. Nam in fuga salutem sperare, cum arma quibus corpus tegitur ab hoste auerteris, ea verò dementia est semper in prælio, his est maximum periculum qui maximẽ timent, audacia pro muro habetur. Cũ vos considero milites, & cũ facta vestra æstimo. Magna me spes victoriæ tenet, animus, ætas, virtus vestra me hortatur. præterea necessitudo, quæ etiam timidos fortes facit. Hæc ille. Nam eiusdem nationis homines fortiores sunt ad se mutuo auxiliadum. Historiographi profecto laudant, & ad coelos vsq; tollunt eos, qui fortes & constantes fuerunt in prælio. Multa & terribilia Piso Romanus contempsit dum speciosum mētis suæ flecti noluit rigorem.

Laudatur pariter ille Iudas Machabæus, primo Ma

chab. iij. ibi: Et surrexit Iudas qui vocabatur Machabæus, & induit lorica sicut gigas, & succinxit se arma sua bellica in prælijs, & protegebat castra gladio suo, similis factus est leoni in operib; suis, & sicut catulus leonis rugiens in venatione, & de prælijs inde narrabant omnes gentes.

De Catone maiore refert etiam Valerius libro iij. titulo, de fortitudine. felicior, inquit, progenie sua superior Cato, à quo Portiæ familię principia manarunt: qui cum ab hoste in acie vehementi periculo peteretur, vagina gladius eius elapsus decidit, quem subiectum præliantium globo, atq; vndiq; hostilibus pedibus circumdatum postquam abesse sibi animaduertit, adeo constanti animo in suam potestatem redegit, vt illum nõ periculo oppressus rapere, sed metu vacuus sumere videretur. Quo spectaculo attoniti hostes postera die ad eum supplices pacem petentes venerunt.

Cneus Pompilius à Senatu Romano ad Syrię regem missus sua fortitudine, & audacia acsi totus senatus adfuisset, regem terruit, de quo idem Valerius, libro vj. titulo de grauiter dictis aut factis.

Iulius quoq; Cæsar, vt idem Valerius titulo de fortitudine refert. Cũ in Gallijs innumerabili multitudine, & feroci impetu Neruorum inclinari aciem suam videret, timidius pugnantem militi scutum detraxit: eoq; tectus acer rime præliari cœpit. Quo facto, fortitudinem, & constantiam per totum exercitum diffudit, labentemq; belli fortunam diuino animi ardore restituit. Hæc sunt exempla, & historiæ quæ G. Benedicti in dicto loco pro huiusmodi fortitudine in militibus requisita adduxit. Si tamen velis videre ad saturitatem exempla bellicosorum virorum cũ illustribus victorijs, & fortissimorum fortitudine corpora, vide Textorem in sua officina, vbi amplissimẽ.

Addo etiam de Parmenione duce fortissimo bellicosissimo & strenuo per F. Patritium libro nono de institutione reipublicæ. titulo secundo.

Dicit etiam Lucas de Penna in dicta l. fortissimi. C. de erogatione militaris annonæ, libro xij. q. ad militiã (quæ etiam à malo dicitur) non debent assumi debiles, sed fortissimi, bello idonei, præparati ad pericula & præstatis animi, & ibi amplẽ, vbi etiam accumulatur quindecim, quæ fortitudinem & corporis & animi iuuant, vbi sunt plura pulchra dicta pro militibus: sed cum hoc opus iam sit satis oneratum, extra suam materiam, hic non repeto.

Trigesima nona consideratio. Milites appetunt laudari, & prodest laus à duce eorum exercitus, cum de strenuitate laudantur. Titus Liuius, ij. ab vrbe condita, addebatur & laudes, quibus haud minus q̃ premio gaudent militum animi. Vnde ex laudibus etiam malitia interdum augetur. l. j. §. sed vtrum. ff. de seruo corrupto. & c. sunt nonnulli. l. xvij. distinctio. vir quippe ad gloriam eruditus nullam partem animi, tam mollem habebit, quã non meditatione & ratione corroboret. vt ait Cicero ij. de Tusculanis quæstio. ita dicit Lucas de Penna in l. fortissimi. colum. vltima. ibi, quartumdecimum. C. de erogatio. militaris annonæ, libro xij. hinc est quodd, vt videmus, milites attribuunt glorię & honori mori in bello, cum de talibus ibi mortuis dicant eos esse mortuos in lecto honoris. pro quo text. in §. j. in fine. ibi. Hi enim qui pro republica ceciderunt, in perpetuum per gloriam viuere intelliguntur. institu. de excusatio. tutorum. facit text. in l. qua actione. §. si quis in colluctatione. ff. ad legem Aquiliam. & vt dixi ante in xxv. cõsideratione, nihil timent propter

laudem consequendam.



Quadragesima consideratio. Milites laudantur ex deuotione, quoniam imperator eos etiā vocat deuotissimos. l. tam collatores. C. de re militari. & l. fortissimi. ac deuotissimi milites. C. de derogatione militaris annonæ, libro xij. Et hoc est, quoniam deuota oratio multum valet ad fortitudinem. de celo enim est fortitudo. j. Machabæo. c. iij. & c. xj. Scidit Ionathas vestimēta sua, & posuit terram in capite suo, & orauit, & reuersus est ad eos in prælium, & conuertit illos in fugam, & pugnaverunt. & Exodi xvij. Cūm leua ret manus Moyses & oraret, vincebat Israël. ita tenet Lucas de Penna in dicta l. fortissimi. ibi: Octauum deuota oratio & c.

Quadragesima prima consideratio. Milites laudantur ex fide seu fidelitate, quæ licet in quocunq; necessaria sit, maximè tamen militantibus congruit vt sint fideles. in hoc militia fundata est, vt nulla fraude vituperetur. quia, vt Cicero ait, libro j. de Officijs. fundamentum primum iustitiæ est fides. & Seneca ad Lucillum, fides (inquit) est sanctissimum humani pectoris bonū, nulla necessitate ad fallendum cogitur: nullo præmio corumpitur, imo & hosti congruit tenere fidem. Nam qui fidem perdidit, nihil habet quod possit amplius perdere. Vnde nobiles dici non possunt, qui fraudibus & infidelitatibus sua prælia exercent, & quod promittunt minime obseruant. Occultum profecto & infidiosum malum est perfidia, cuius efficacissimæ vires sunt mentiri & fallere, quæ tantum incommodi affert humano generi, quātum salutis bona fides præstat. Omnes enim fideles esse honestum est, illōs præcipuè, quorum status militaris, quorūq; vocatio est rempublicam defendere. Militia autem dedecus patitur, nisi fideliter exerceatur, & in milite nil pulchrius quam fides, teste Vegetio de re militari. cap. ij. vbi dicit, qd totius reipublicæ salus in hoc consistit, vt tyrones i. milites non solum corpore, sed animo præstantissimi deligantur, atq; iuramenta suis principibus facta obseruent. Cui assentit Policraticus. libro vj. c. v. dicens, duo esse præcipua in milite, scilicet electio seu delectus, & sacramentū, vt scilicet fides promissum teneat. Et de hac fide seruata ponit G. Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, testamentum. j. numero xliij. ibi, decimò requiritur. de testamentis. & Textor in sua officina. c. fidelissimi. scribit de Attilio Regulo, qui maluit ad supplicium redire, quam datam Carthaginensibus fidem violare. pro quo facit l. nihil interest. ff. de captiuis. l. conventionum. ff. de pactis. & in c. noli. ibi, fides enim quando promittitur, etiam hosti seruanda est, contra quæ bellum geritur, quanto magis amico pro quo pugnatur. xxij. q. j. & ca. innocens. xxij. q. iij. Et armigeri, qui iuxta vulgare se reddunt ad fidem, illud obseruare debent, cum tantum sit acti promitterent sub fide, vel iurare per deum, aut per sacra euangelia, vt dicunt Ang. Ludo. & Alex. & post eos do. meus Iason in l. iij. §. iurari. col. ij. ff. de iureiurando.

Et de commendatione fidei & fidelitatis in milite, vide de Cepolam in tractatu de imperatore eligendo. versicu. pro imperatore.

Quadragesima secunda consideratio. Milites etiam laudantur ex perseverantia. nisi enim in prædictis virtutibus bellando perseverauerit, nunquam reportabit victoriæ triumphum, imo deficiens in vno, factus est omnium reus. c. defleat peccator. de reg. iuris. Nec

meretur dici Athleta, qui saltē non vicerit. l. j. C. de athletis. libro decimo. Vnde Romani, quia cōtra Carthaginēses in bello perseverauerunt, funditus eos deleuerunt. Hæc est vnica virtus perseverantia, quæ milites coronat. Bene enim agere parum prodest, si mens labilis existat. Nec ex actibus generatur habitus, nisi fuerit operis perseverantia: quia secundūm Ciceronem Rhetor. primo. perseverantia est in ratione bene considerata stabilis perpetuaq; permansio. Nam talia continuata vigent: imo gutta aquæ molli durissimum cauat lapidem perseveranter cadendo. secundūm Alanum dicentem:

Gutta cauat lapidem, non vi, sed sæpè cadendo,
Sic tu proficias, non vi, sed sæpè studendo.

Tali certe medio extolluntur veteres Romani milites in oratione ad Cæsarem senem de re publica, simili laude adhuc referuntur Cymbrorum antiqui milites, qui nisi morerētur in bello, non reputabāt se felices ad finem vsq; non perseverantes, de quibus Valerius libro secundo de institutis. Mortui enim morbo, vel senio, verè mortui sunt mundo, nec computantur in numero liberorum viuentiū, sed qui in acie principis pro republica ceciderunt, adhuc post per gloriam viuere dicuntur. §. j. institu. de excusationibus tutorum. quia, vt Cicero ait, qui per virtutem perit, non omnino interit. hinc est, qd milites nostri dicunt se mori in lecto honoris, cum in acie mortem obeunt, vt ante dixi. De Aenea legitur libro secundo Aeneidos, quòd per medios ignes, tela, & hostes perseveranter se habuit, ex quo magnifica peregit. Qui licet multas in parte sensitua pateretur tribulationes, tamen vsum rationis in mente nunquam perdidit: imo suos consolando, fortius perseverauit, vt pulchrè habetur libro primo Aeneidos, vbi ad suos milites.

Reuocate (inquit) animos, mœstumq; timorem
Mittite, & hæc olim forsā meminisse iuuabit:
Per varios casus, per tot discrimina rerum
Tendimus in Latium, sedes vbi fata quietas
Ostendunt, illic fas regna refurgere Troiæ.
Durate, & vosmet rebus seruate secundis.

Et sequitur.

Læta vultu simulat, præmit altum corde dolorem.

Et libro iij. de eo sic dicitur.

Mens immota manet, lachrymæ voluntur inanes.

Et Valerius libr. iij. c. ccl. de fortitudine. ponit de perseverantia cuiusdam militis. & libro iij. titu. de fiducia. scribit de perseverantia vtriusq; Spartani.

Cæsar etiam ad celos vsq; summos perseverantiam militarem, libro vij. suorum commentariorum de bello Gallico extollit. Et intantum est laudanda in militibus, qd ex contrario desertio militiæ est grauius etiam vsq; ad mortem puniēda, vt per plura satis comprobatur G. Benedicti in repetitione c. j. Raynutius. in verbo, testamentum. j. numero xliij. de testamentis, quæ non tango, cum sit extra fines laudis, & propositi nostri.

Quadragesima tertia consideratio. Milites etiam laudantur ex charitate inter eos. Cūm in militibus debeat esse charitas & mutua dilectio, qua deficiente, ex sententia veritatis diuine, desolabuntur. Imo videtur qd maior debet esse dilectio inter milites, quā inter parentes. cum, vt facit tex. in l. militem. C. de procuratoribus. Miles admittitur ad comparandum tanq; procurator pro commilitone, & tamen non admittitur pro parentibus. Præterea pactum de succedendo velut mortis contractandæ

ptandæ inducitur non valet. l. f. C. de pactis. Et tamen inter milites valet. l. licet inter priuatos. C. eo. de pactis. eo quia abundantia mutua dilectionis facit cessare præsumptionem captandæ mortis, cum non sit verisimile vnum militem alteri insidiaturum: & sicut sunt socij passionum, ita esse debent & consolationum, iuxta dictum Apostoli ad Corinth. j. & cum socij sint & vnus societatis debent se adinuicem diligere tanq̃ fratres, cum vt habeatur Pro uerb. xvij. Vir amicabile ad societatem magis amicus erit q̃ frater, facit rex. in l. verum. in princ. ff. pro socio. vbi societas dicitur ius seu species fraternitatis. & ibi gloss. in verbo, fraternitatis. & vt dicit G. Bened. in loco in præceden. consideratione. in fi. allegato. si se non adiuuarent in prælio essent peiores dæmonibus. dæmones enim si se nō diligant, tamen mutuo auxilio coadiuuantur contra nos in prælio: Sic faciunt milites & armigeri, quoniā si vni sit iniuria, omnibus etiam fit iniuria. Si obsequium & placitum, nec illi nec cæteris. Et ista charitas consistit in duobus. vno modo adiutorium proximi habendo, alio modo veritati adhærendo, vt dicit Lucas de Penna in l. fortissimi. col. j. ibi: quartum. C. de erogatione militaris annonæ. libro xij.

Quadragesima quarta consideratio. Etiam milites laudantur ex sapientia: quoniam, vt habeatur Pro uerb. xxiiij. Vir sapiens fortis est, & vir doctus robustus est. & Gregorius in moralibus. Valde fortitudo destituitur, nisi per consilium fulciatur. Et Titus Liuius libro ij. de bello Punico. Malo te sapiens hostis metuat, q̃ stulti ciues laudent. Omnia audentem contemnet Hannibal, nil temerè agentem metuet. Non enim tantum viribus corporis & lacertis fortitudinis gloria est: sed magis in virtute animi, dicit Ambro. j. de officijs. & Cicero. j. de officijs. parua sunt foris arma, si non est consilium domi: quod citat Panormi. in c. ex multa. col. ij. versicu. nota q̃ pollens consilio. extra de voto. & perierit gigantes quos dominus non elegit, quia non habuerunt sapientiā. Baruch. iij. Non sic dicitur de filio sensato, propter quem dominus deiecit potentiam inimicorum. Ecclesia. xlvij. Expedit enim interdum astutia insidij q̃ pugnare, maximè in bello iusto & contra eos, qui nequeunt apertè deuinci. c. dominus noster. xxij. q. ij. & ibi plures concordantias. l. j. §. non fuit. ff. de dolo. Vnde Grego. in registro. libro iij. cap. vlti. Terrenus hostis qui munita loca cupit inuadere, pugnandi arte sic vitur, latenter quidam ponit insidias, & ad vnus loci expugnationem totum ostendit: vt dum ad defensionem loci illius vbi instat periculum conuenitur, loca alia de quibus nulla est suspitio capiuntur. & euenit: vt qui cognitus resistentis virtute expulsus est, latens obtineat quod certando non potuit obtinere. Nam dum aliud attenditur, aliud non cauetur. Ita dicit Lucas de Penna in l. fortissimi. ibi: quintum sapientia. C. de erogatio. militaris annonæ. libro xij. Et quod in militibus requiratur sapientia, probatur in l. postliminium. §. fi. ff. de captiuis & postliminio reuer. not. Angelus in l. quod constitutum. ff. de militari testamento, & in l. vnica. C. de conditis in publicis horreis. libro x. Et ibi per Ioā. de Platea. facit etiam quod notat Bald. in l. ex diui. C. de locato. in fine. per distal. vnicam. Et ad hæc vide Valerium. titulo: de sapienter dictis. qui de Scipione scribendo sic ait. Turpe est viro militari dicere non putaram, ex explorato & excusato consilio quæ foro aguntur administrari oportere, arbi-

trabatur summa ratione. irreuocabilis est enim error, qui violentiæ martis committitur. Vnde Cicero libro primo de senectute. Non viribus aut velocitate corporis res magna geruntur, sed consilio, autoritate, & scientia. dantes enim consilia plus agunt alijs, & philosophi consilia plus valuarunt in bellis quàm principes aliunde. vt idem ait libro j. Officiorum: & salus est vbi consilia multa. Prouer. xj. Vnde Trogus Pompeius. lib. xj. ait. Alexander victoriam obtinuit qui consilio gubernauit exercitum. Ita Cæpola in tractatu. de imperatore militum eligendo. in verbo, virtus. vbi apprimè comprobatur quomodo sapientia & industria etiam est militibus necessaria. Adduco dictū Horatij in odis, libro iij. ode. iij.

Vis consilij expers mole ruit sua.

Vim temperatam dij quoq̃ prouehunt,

In maius indem odere vires.

Omne nephas animo mouentes.

Testis mearum centimanus gygas.

Sententiarum notus & integre

Tentator Orion Dianæ

Virginea domitus sagitta.

Item Valerius Flaccus. lib. iij. Argonauticon ita scribit. Sæpè agri potior prudentia dextra, Et habetur Ecclesia. ix. Dicebam meliorem esse sapientiam fortitudine. & paulò post. Melior est sapientia quàm arma bellica. & Sapient. vj. Melior est sapientia quàm vires, & vir prudens q̃ fortis, & melior forti est sapiens vir. & prudens vnum consilium multas manus vincit. Vnde apud Homerum. libro ij. Iliad. Agamenon asserit facile se Troia potiturū, si decem sibi adessent Nestori similes, tanquam pluris faceret decem Nestorum consilium quàm magnam militum manum. testis est Cælius libro antiquarum lec. vj. c. xxxj.

Facit optimè poetica historia ab ipso Homero Odyssæ viij. descripta, dum ait. Vulcanus claudus cum suspectam haberet vxorem Venerem, q̃ furtim cum Marte concuberet, nec vires suppeterent, quibus adulterantes deprehenderet, ad artes ingeniumq̃ confugit: lectum suum cathenulis inuisibilibus circumuinxit, quod vbi fecisset, foras abire se simulat: deinde cum in arctissimis essent complexibus Mars & Venus, vinculis illis hoc magis irretiti, quo magis se circum agerent, vnde in adulterio manifesto deprehensi sunt. Vnde Homerus ibi dicit.

Nonnunq̃ assequitur tardus celeremq̃ citumq̃

Sic vti nunc Vulcanus, vt est vestigia tardus

Mauortem cœpit, qui percutissimus vnus

Cunctorum, quicumq̃ tenent supera astra deorum:

Et q̃ q̃ est claudus pede, rem tamen arte peregit,

Prouide etiam debet penas deprehensus adulter.

Cui sententiæ conformat illa Menedemi philosophi, teste Laertio. Capitur ergo & ab infirmis celer. Aquilæq̃ breui testudo vincit.

Ad hæc accedit alia & vera historia quam recēset Plutarchus in vita Sertorij, & Valerius maximus libro vij. c. iij. & Sextus Iul. Frontinus libro stratagematum vltimo c. fi. de qua etiam meminit Ioā. Andr. in c. j. in verbo, difficile. extra de treuga & pace, quod cum Sertorius ipse dux strenuus suis copijs ex barbara turba conflatis, rationibus persuadere non posset in re militari plus habere ponderis & momenti consilium quàm vires temerarias: postea quam illi interdum parum feliciter certassent, hoc commento vsus est. Conuocata totius exercitus turba, duos

Nona Pars

equos prope adduci iubet: alterum macie senioq; confractum, alterum vegetum cauda pilosa: atq; macilento illi iuuenem adhibet prægrandi statura, & viribus admirandis. Contra valenti & forti pusillum imbecillum & debilem admouet hominem. hic, vt illi præceptum erat, singulos pilos robusti equi paulatim vellens, breui tempore totam depilauit caudam. iuuenis ediuerso caudam omnem gracilis equi simul manibus vtriusq; deprehensam, vi atq; impetu conatur euellere. Qui cum incassum niteretur, risum circumspectantibus præbuit. Sub hæc assurgens Sertorius, cuius consilio præceptoq; hæc acta fuerant: Videtis (inquit) commilitones, quanto plus possit ingenium quam vires: cui historię concordat dictum Horatij, libro ij. epistolarum. ad Augustum cum ait.

Vt or promisso, caudæq; pilos vt equinæ.

Paulatim vello, demo vnum, demo etiam vnum

Dum cadat elusus ratione ruentis acerui.

Qui redit ad fastos, & virtutem æstimat annis.

Hæc recitat Tiraquellus in suis legibus connubialibus, in prima lege.

Quadragesima quinta consideratio. Etiam milites plus laudantur & inter eos extolluntur felices quam alij. Vnde Vegetius libro ij. de re militari. in princip. dicit. Rem militarem virtute sola, vel certè felicitate contineri. Et Cepola in tractatu ante allega. in versic. ob felicitatem. amplè commendat felicitatem in militia. maximè in duce exercitus, adducendo plura exempla de multis, qui laudem meruerunt ob felicitatem. Et felix dicitur prosper, quia cuncta ad votum sibi succedunt, vt habetur in procemio institut. in verbo, felix. Textor verò in sua officina, in c. fortunati & felices. annumerat plures qui fuerunt multum fortunati & felices. Et istud interdū prouenit à virtute animi, vel propter multas diuitias, vel cognitionem rerum mundi, vt per gloss. in dicto verbo, felix. in procemio sforum. vel ex custodia & administratione bonorum angelorum cuiuslibet, qui iuuant personas quibus sunt commissi: ita quod vnus angelus deputatus vni est fortior & maior altero, sicut supra dictum est in iij. parte, in xvj. consideratione incipien. istorum angelorū. versicu. tertio protexit. cum sequen. quod quandoq; vnus angelus vnus patriæ seu gentis resistit alteri, vt habetur Daniel. x. Sic etiam vnus angelus vnus hominis particularis resistit alteri, prout in casu simili recitat Plutarchus libro, de Romanorum fortuna. allegatus per Celium lib. antiquarum lectionum. j. cap. xxxj. in fine. vbi dicit Marcum Antonium & Augustum singulari amicitia & beneuolentia iunctos, cum suppeteret ocium, sæpè iustibus inter se diuersis transmittere solitos: verum in his cū semper victus abiret Antonius, quidam apud eum diuinandi peritia clarus audacter ita admonuit. Antoni, quidnam tibi cum adolescente isto? refuge istum, & vita: Tu quidem illustrior es natu, item grandior, sed plurium quoq; impetrator, bella multa exanclasti, peritia rerum præstantior es. At nescis quo pacto huius ipsius dæmonem demon reformidat tuus. Quin tua quidem fortuna ex se ampla est, sed fortunæ adolescentis subblanditur. Quod ni abieris, procul ad illum defecturam apparet.

Quadragesima sexta consideratio. Quis in pugnan- do consequitur maiorem honorem in duello pro imprefa facto ex multis, vt dicit Paris de Puzreo, de re militari & duello. libro x. c. j.

Primò qui cū maiori virilitate ac strenuitate se gesserit in ipso prælio armaturis corporeis vtendo: vt membris mouendo se in armis vt inermem, & agiler pugnan- do cum prudentia, & cum temporis moderatiōe, & cū brachiorum & pedum temperamento, offensas & defensas faciendo vbi & quando oportunitas aderit, fines modestiæ non excedendo, ac arte & artificio belligerendo, & non sola fortitudine, sed ingenio mixto profliendo, non offendendo incaute, nec defendendo indefensus, armaq; cum mensura mouendo.

Secundò etiam is maiorem honorem reportat, qui amplius de campi spacio reportat, & qui melius occupatum spaciū, seu rendum conseruat & tenet.

Tertiò is etiam honoratur, qui proprium vultum nūquam cōuertisset nec retro, nisi oportune celsisset: deniq; & is qui melius insidias hostis & offensas vitasset, & is qui in faciem percussus & re percussus inuidus permansisset, & qui hosti non celsisset, & is qui se non exanimasset, & is qui se non plicasset, nec manus aut crura ad terrā tetigisset: quia cadenti similis esset, & is maximè qui sanguinem inimico fecisset se illæso, is etiam qui inimicum in capite percusserit, vel in manu, aut in membris nobilioribus. Ideo dicit Vegetius de re militari, quod puginator pedestris debet scire artem dimicandi. & dicit Salomon, quod in bello requiritur prudentia. Idem etiam ait Vegetius libro j. c. ij. in fine.

Quadragesima septima consideratio. Milites & armigeri de consuetudine nō habent soluere collectas, vt dicit Iacobus Rebuffi in l. j. numero. iij. C. de indictio. & in l. ff. C. de fundis limitrophis. lib. xj. vbi amplè tractat istam materiam. & ibi dicit, qd milites in acie existentes ab extraordinarijs muneribus excusantur. l. in honoribus. §. angariarum. ff. de vacatio. munerum. vbi dicitur, qd ab angariarum præstatione & recipiendi hospitis necessitate excusantur. pro quo etiam facit l. vlti. §. pe. ff. de muneribus & honoribus.

Aduerte etiam, quia milites in multis alijs priuilegiantur seu honorantur.

j Quia miles accusatus de crimine non questionatur. l. milites. C. de quaestionibus.

ij Quia miles furca non suspenditur. l. ij. §. j. & ibi hoc notar Bar. ff. de remilitari.

ij Miles in xx. casibus in actu testandi priuilegiatur, quos scribit Guillelmus Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, testamentum. j. numero xxij. extra de testamentis. Et vide Bar. in l. neq;. §. deportati. ff. de testam. militis. qui alio modo illos ponit: & Bald. in lege milites. C. de testamen. militis.

ijij Contra militantes stantes in bello non currit præscriptio, vt ait Martinus de Laude in tractatu de milite. articulo ij.

v Militibus datur restitutio. l. ff. C. de restitut. militum. & etiam eorum vxores, titulo de vxoribus militū. & etiam medici illorum. l. inter eos. §. militum medici. ff. ex quibus causis maiores. & Albericus in l. j. C. de vxoribus militum.

vj Præuentio iurisdictionis non tollit priuilegium militis volentis declinare iurisdictionem. gloss. in l. si quis po- steaq;. ff. de iudicij. Martinus de Laude in dicto tracta. de milite. articulo xxij.

vij Miles non potest cogi esse tutor nisi filiorum cō- militonis.

militonis. l. sed miles. in prin. & ibi Bar. ff. de excusa. tuto. & idem Bar. in l. propter. §. si in castris. ff. de excusa. tuto. rum. in situ. eodem. §. idem & in milite.

viiij Miles præfertur alijs creditoribus etiam anterioribus in re empta ex pecunia sua. glo. in l. ideoq. ff. qui potiores in pignore habeantur.

ix Licet miles teneatur soluere gabellam de rebus quas portat, non tamen res quas portat cadunt in commissum. Baldus in lege omnibus. C. de vestigialibus & commissis.

x Miles nõ tenetur nisi quatenus facere potest. l. miles. ff. de re iudicata.

xj Miles excusatur à vera contumacia & dolo præsumpto. Ideo non obstante contumacia appellat. Alexand. in lege ij. ff. si quis in ius vocatus non ierit. & Ang. in l. j. ff. de edendo.

xij Assertioni militis ab hostibus remissi creditur suffragantibus meritis. Speculator in titu. de teste. §. xj. versu. cu. tamen fallit.

xij Miles corporaliter non est puniendus, cum insignis militum, sed debet exauctorari, hoc est nudari insignis militum. lege secunda. §. sed si cum. ff. de his qui notantur infamia.

xiiij Si procurator militis simpliciter contrahat, videtur contrahere nomine militis domini sui. Paulus de Castro in l. si pecuniam. ff. si certum peratur.

Alia priuilegia militum ponit Specula. ti. de procuratore. §. j. versu. item quodd est miles.

Quadragesimo octaua consideratio. Miles habens cicatrices ex vulneribus sibi illatis in prælio lau-

dandus est. Vnde legitur in historia scholastica, q. Antipater Idumæus pater magni Herodis in quodam seruitio imperatoris fuit multis vulneribus cõfossus. Qui tandem ab æmulis accusatus apud imperatorem, reiectis vestibus totus denudatus dixit. Ego Cæsar, nolo me verbis apud te excusare, sed ista vulnera quæ suscepi pro te, loquantur pro me si ego diligo te: & ob id Cæsar illum in gratiam recepit, & inculpatus remansit. Exemplum est nobis cicatricum representatio in corpore saluatoris nostri Iesu Christi, & stigmata perpetua quæ sunt quoddam sigillum irrefragabile, & supra omnia alia sigilla autenticam ostendens veritatem suæ victoriæ & gloriose resurrectionis. Imo etiam in corporibus martyrum. Nam, vt inquit Augustinus in vlti. de ciuitate dei. In corporibus martyrum remanebunt post resurrectionem cicatrices in signum victoriæ præteritæ. Et in eodem libro etiam dicit. Videbimus in corporibus martyrum cicatrices quas pro Christi nomine pertulerunt, nec erit in eis deformitas, sed dignitas: & in eorum corpore quædam singularis pulchritudo fulgebit. Ideo à simili alacres pugiles ob vulnerum cicatrices à suis ducibus laudari debent.

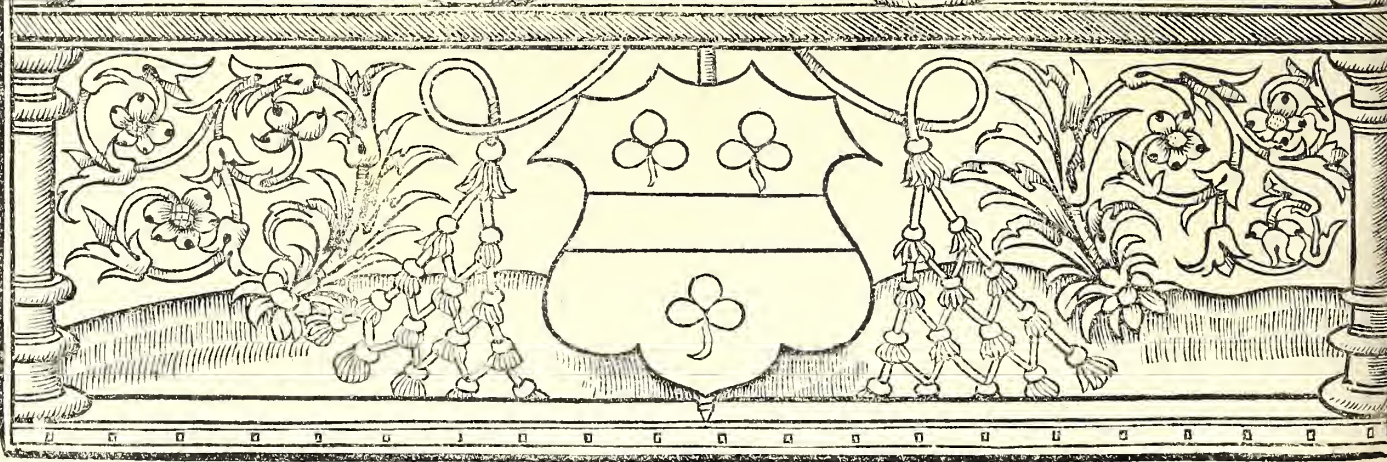
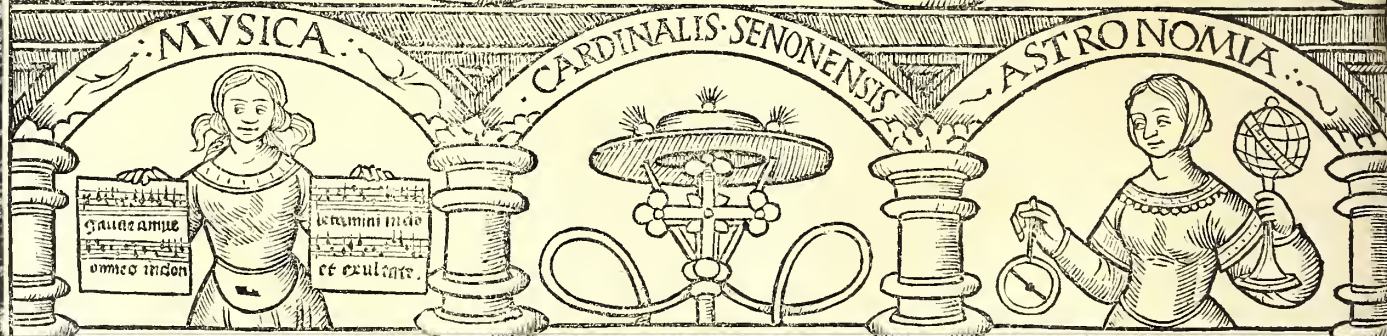
NONÆ PARTIS

Catalogi Gloriæ Mundi,

FINIS.



H iij



DECIMA

Catalogi Gloriæ

MUNDI PARS,
de præminencia Scientiarū

enunciat.

Sec̄ta in quinquaginta duabus
Cn̄si derationibus.



Cum, vt supra vidimus, multa sint quæ faciunt quem dominari, vt ait diuinus Plato, cum dicat principatus quinarium esse distributionem, alium legitimum, naturalem alium, Alium secundum consuetudinem, quartum secundum genus, quintum violentum. & vt idem Plato ait lib. iij. de legibus. Sex sunt rationes, quæ ad dignitatem imperandi faciunt, quæ sunt paternitas, nobilitas, dominatio, potentia, senectus, prudentia, & fors: & de singulis suis locis dicitur, hic tantum ample de prudentia, quæ ex sapientia & scientia constat, cum cæteris omnibus anteponi debeat, in hac parte decima decimus laudem, honorem, & excellentiam scientiarum, describendo, & depromendo, & de ordine præcedendi inter viros literatos, de quibus etiam in sequenti parte proxima dicitur.



HIVVS PARTIS PRIMA consideratio materiam introducit ad demonstrandum quod dictum Aristoteli in primo de anima sit verum, scilicet scientia est de numero bonorum honorabilium, & ideo literati & habentes scientias, sunt multum laudandi. Cum scientia sit plura quæ vtilis necessaria, cum rationis, sus sine dirigente & illustrante scientia haberi non possit, ubi enim non est scientia, non est bonum. Prouerbio. xi. Et cupiditas descendit, est optima ratio viuendi. l. apud Iulianum. ff. de fideicommissariis libertatibus. Hæc enim caritate suffulta callem virtutum aperit, & viam vitiorum præcludit, hæc enim, vt dicit Augustinus libro xij. de trinitate. c. xiiij. nec virtutes ipsæ, quibus recte viuuntur haberi possunt, per quas, hæc vita misera sic gubernetur, vt ad illam, quæ vere beata est, perueniatur æternam. rursus qui hæc pollent, deum hic, saltem per speculum & enigma, & alibi facie ad faciem limpidius cognoscent. hinc habetur Danielis xij. qui docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti, & qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates.

Secundum consideratio. Scientiam esse necessariam dicit Bernardinus de Buis, secunda parte sui Rosarii, sermo. xxxix. in littera D. E. & F. iij. rationibus.

Prima scilicet ratione perfectionis: quoniam, vt ait philosophus. ij. Metha. humana natura est multipliciter ancilla, et multis ingustis oppressa, & ideo inuenta est ars siue

scientia, vt suppleat defectum naturæ. vj. Politicorum quæ ars siue scientia, est habitus quidam cum ratione factius ubi habetur. vj. Ethicorum. & ideo imitatur naturam inceptum potest. l. adoptio. §. minorem natu. propter ea diffinitur natura à Philosopho in ij. Phisicorū, quod est principium motus & quietis eius in quo est primò & per se, & non per accidens. q. d. vt perfectè quiescat natura mouetur ad artem seu scientiam: & ideo Seneca dicit ad Lucillum scribens. dociles nos natura edidit. & Hieronymus in prologo bibliæ comparat naturale ingenium molli cæcæ, quæ indiget artifice informante. & Tullius in tusculana quæstio. libro ij. Sicut ager quætruncunq; fertilis absq; cultura fructuosus esse non potest, ita animus sine doctrina & disciplina. & Ouidius in quinto de tristibus, inquit. Fertilis assiduo si non renouetur aratro

Non nisi cum spinis germen habebit ager.

Et quia anima cum corpore intrat, est rãq; tabula rasa cui innata est omnium rerum ignorantia, per scientiam tamen perfectibilis, vt habetur iij. de anima. & intellectus est in potentia ad omnia, & non reducitur ad actum eorum nisi per scientiam. ij. de anima.

Quæ quidem scientia est perfectio animæ, vt ibi dicit commentator Auerrois, & omne imperfectum naturaliter appetit suam perfectionem. v. Metha. & ij. Phisico. ideo quilibet affectat scientiam. Nam, vt multi philosophi dixerunt, anima est posita in corpore, vt scientiis perficiatur. ita etiam tenet magister sententiarum in ij. distinctione.

Tertia consideratio. Scientia etiam dicitur necessaria ratione illustrationis, ambulantiibus enim nobis in regione vmbre mortis, necessaria est illustratio, seu illuminatio quædam: & hoc est propter pericula multa & de monum insidias, & in figurâ huius deus educens populum de Aegypto præcedebat eum in nocte in columna ignis. Exo. xij. Hęc autem illustratio est scientia contra tenebrositatem ignorantie, quæ est mater cunctorum errorum. xxxviiij. dist. c. j.

Sed facit pro hac ratione & melius ad propositum, quod scientia illustrat, seu illustriorem reddit hominem, potius esset quæ militia: quoniam, vt ait Ouid. ix. Metamor. Vlises contra Herculæ militie gloriâ obtinuit, cum sapiens esset.

Vnde Apuleius li. de deo Socratis. Si laudas, inquit, virum, quia diues, hoc fortunæ debetur. si quia fortis, & gritudine debilitatur seu fatigabitur: si quia nobilis, non ipsum sed parentes eius laudas, & si quia pulcher, pulchritudo in senectute abiect: sed si laudas virum, quia sapiens & quantumlibet bonis moribus ornatus, tunc ipsum virum laudas. hæc dicit Iacobus magnus in suo sophologio Sapientie lib. j. c. j.

Vel esset, dicit, quod per scientiam totus mundus illuminatur, vt est text. in authentica. habita. C. ne filius pro patre. imo si ne illa mundus regi non potest. vnde ecclesia vniuersalis indiget viris literatis. c. cum ex eo. §. j. de electio. in. vj. c. fin. de magistris. extra, & non asinis ferratis secundum Iohannem. Monachi in ca. super eo. de hæreticis in vj.

Quarta consideratio. Scientia dicitur necessaria ratione appetitionis, deus enim non dedisset homini naturalem appetitum nisi esset reducendus ad actum: quoniam ipse deus & natura nihil agunt frustra, secundum Aristoteli. j. de celo & mundo. & ij. de anima. & j. phisico. & vt ait philosophus j. metho. omnes homines naturaliter scire desiderant. quod etiam dicit Tullius in Tusculana quæstio. & Lactantius in j. diuinarum institutio. Et ideo dicebat iuriconsultus Iulianus in dicta lege, apud Iulianum. ff. de fideicommissis

Decima Pars

liberta, & est gl. in c. nisi cū pridē. in v̄bo plerūq. extra de renunciatio. c. si habes. xxiij. q. ij. & glo. in c. de cōstāri nopolitana. xxij. dif. Si pedem in foueam haberem, adhuc addiscere quidem vellem. & ratio huius est, quia omnes res naturaliter habent inclinationem ad propriam operationem, in qua etiam delectantur vt aues ad volandum, pisces ad natandum, & calidum ad calefaciendum & c. sed propria hominis operatio est intelligere. vt ait Aristo. in ij. de anima. & j. Ethi. & Tullius in j. de Officijs. & Quintilianus in primo de Oratoria institutio. & in hoc differt ab alijs animalibus. sine scientia enim homo appellatur animal brutum, dicente Dauid, psalmo xlviij. Homo cū in honore esset non intellexit. i. intelligere neglexit, cōparatus est iumentis insipientibus & similis factus est illis. & idē psalmo xxxj. Nolite fieri sicut equus & mulus quibus nō est intellectus. & Aug. ad Hæreticos ait, quid enim homo sine literis reputatur? nunquid non bos vel asinus non equus vel mulus, quibus non est iutellectus. vnde in interrogatus Solon Atheniensis quid esset diues sine literis, respondit. Ouis aureo vellere. & Diogenes videns diuitem literarum ignarum sedentem super lapidem dicit. Lapis super lapidē sedet. Quidā aurem alius philosophus dixisse fertur, q̄ tantum distant docti ab indoctis: quantū homines à bestijs. & Diogenes cū ascendisset in locum eminentem, & clamasset venite homines, multis de turba irruentibus dixit. Non enim homines estis, qui non datis operam scientiæ. Sicut enim anima informat corpus, ita scientia intellectū, & ideo intellectus hominis sine scientia dici potest sine forma. hinc etiā dicit Cicero in li. Officio. q̄ multi sunt homines nomine, pauci re. ad denotandum, q̄ prorsus ignari nō merentur appellari homines: sed potius imagines hominum, sicut in simili dicitur in c. multi. xl. dist. Panor. in c. prudentiam. in prin. de offi. delegat.

Hæc autem scientia studiosè quærenda est, vt honoris nomen adipisci possit, quod obtinuerunt hi qui sapientiā dilexerunt, vt fuerunt Theodosius, Abraham, Dauid, Salomon, Alexander, & plures alijs enumerati in Sophologio sapiētia. c. j. & ij. qui omnes magnū appetitum sciēdi habuerunt. De hoc appetitu sciēdi loquitur Hiero. in prologo Bibliæ dicendo. legimus in Hystorijs veteribus quosdam lustrasse prouincias, transiisse montes, & nouos adijisse populos, vt eos quos ex libris nouerant, passim coramq̄ viderent. Et ibi loquitur de Pithagora & Platone, & de Apollonio magno philosopho, ac de alijs multis, qui prædicta fecerunt discendi causa, licet in patria sua essent aliorum præceptores & magistri. Quibus etiam adiungemus illum virum omnium literatorum in omni scibili perfectissimum Iacobum Fabrum Stapulensem, qui causa discendi, ferè totam Europam, & Asiam transfretauit, & partem Africæ etiam transcurrit, vt viros doctos & perfectissimos literis græcis, latinis, hebraicis, & chaldæis, inueniret.

Non video prætereundum do. & præceptorem meū doctissimum do. Iasonem Maynum, qui, vt perfectam scientiam haberet, & ne in cognitione & perscrutatione veritatis scientiæ impediretur à stimulis vxoris, nunquā vxorari voluit: memor doctrinæ Ciceronis, q̄ vxori, & doctrinæ difficile vacare esset.

De hoc etiam appetitu loquitur Lactantius in principio primj diuinarum institutionum dicens. Magno & excellenti ingenio viri cū se doctrinæ penitus dedissent, quicquid laboris poterat impendi contemptis omnibus

publicis, & priuatis actionibus, ad acquirendæ veritatis studium se contulerunt: existimantes multò esse præclariorius humanarum diuinarumq̄ rerum inuestigare, ac scire rationem, q̄ struēdis opibus aut cumulandis honoribus inhærere. hæc Lactantius vbi s̄.

Hinc etiam inter viros literarum & literatorum amatores enumerat multos Textor Niuernen, in sua officina. c. alijs, qui literarum & literatorum fuerunt amantiissimi, quos multum laudat & honore maximo extollit, vt fuerunt Anaxagoras, Democritus, Ciprianus, Scipio & plures alijs. numero xlv. quos ibi enumerat Textor. & in ca. præcedenti ponit viros doctos habitos in magno pretio & honore vsq̄ ad numerum lxxvj. quos statim ponam.

Non erant inter alios omittendi Nicolaus Rolin cancellarius Burgundiæ, tempore Philippi ducis Burgundiæ, Guido de Rupeforti Cancellarius Franciæ, Ioannes Anthonius de sancto Georgio, qui fuit præpositus Mediolanen. & propter eius eminentem scientiam effectus cardinalis Alexandrinus. Adrianus de traiecto qui ob eius eminentem scientiam & virtutem (licet nunquam fuisset Romæ visus nec cognitus) à cardinalibus fuit tamen electus in summum pontificem in ciuitate Romæ, licet esset tunc in Hispania.

Prætereundus ne sit ille vir doctissimus domi. Claudius de Seyfello dictus de aquis (q̄ licet nothus) propter eius laudatam scientiam tam apud reges Franciæ clarus, maximè apud Ludouicum xij. q̄ eius consiliarius secretus habebatur: & tandem effectus episcopus Marsilien. & archiepiscopus Taurinen.

Nonne Guillelmus Budæus ille apud omnes literatos notissimus, & famatissimus ob eius præclaram scientiam ad maximā dignitatē referendariorū (qui dicti in hodie magistris supplicationū seu requesterū ordinario mus aut Hospitijs regalis) elatus & promotus fuit.

Quid de illustri viro domino Anthonio de pratiner cunctos excellentissimo, qui etiam ob inenarrabilem eius scientiam, dignitatem præfecturæ prætorij, hæc est cancellariatus regni Franciæ cum omnimoda administratione & gubernatione regni assecutus est.

De huiusmodi appetitu, de quo iam supra dictum est, vt compleri possit: oportet discere cupierē intento esse animo ad studium, vt inquit Tullius in vsu. quæstio. libro iij. & ideo Ecclesiastes vj. c. dicitur si inclinaueris tuam excipies doctrinam, & si dilexeris audire, sapiens eris. imo etiam habetur Prouerbio. j. i. principi. q̄ audiens sapiens sapientior erit.

Quinta consideratio. Scientia dicitur necessaria ratione fructificationis: quoniam, vt dicit Ernardus de Buis in loco. s̄. allega. innumeræ enim sunt scientiæ vtilitatis. facit enim scientia hominem honestum & virtuosum. ex quo dicitur apud Tullium primo Officiorum. primus honestatis locus qui in vercognitione consistit, maximè attingit naturam humanam. item (vt dicit) est bonū quod nobis auferri nō potest: sed hominē sequit̄ quocunq̄ perrexerit, dicente Boë. in p̄e cōsola. Has saltem nullus potuit pervincere terror,

Ne nostrum comites prosequerentur iter.

Vnde, vt refert Valerius maximus, & Tullius in paradoxis, libro. j. Bias philosophus qui fuit vnus ex septem sapientibus Græciæ, cū capta ab hostibus patria alijs cōpariotq̄ eius fugientes præciosa quæ habebant apportarēt, & ipsum ad similiter faciendum inuitarēt, ille ridit. oīa mea mecum

meum porto. Nihil enim suū reputabat, nisi scientias & virtutes. & ideo Seneca ad Lucillum scribit, Lauda hominem in eo quod ab eo nunquā eripi potest, & quod est. propriū hominis in quō homo, hoc autē est animus et ratio perfecta. & ut ait Macrobius Saturnalium lib. vii. existima disciplinas multas multis esse pecunijs præstantiores: istę quidem cito desinunt, illę vetō per totum tempus permanent, scientia enim sola possessionum immortalis.

Scientia quoque est illa per quā deo assimilamur. Gen. iij. eritis sicut dii scientes bonum & malum. & Tullius in primo de natura deorum, inquit. Nihil est per quod magis dijs immortalibus assimilamur, quā per ipsam scire: ideo Salomon optimē præposuit illam regnis & sedibus, & diuitias nihil esse dicit in comparatione illius, nec comparauit illi lapidem præciosum, & aurum in comparatione illius arena est exigua, & tanquā lutum æstimabitur argentum in conspectu eius.

Propter autē ipsam suā scientiam à deo amatur, vnde philosophus x. Ethicorū dicit, quod deus valde curat de his qui diligunt intellectū, tanquā de suis amicis, & ideo ibi dicit, quod per scire & intelligere homo coniungitur deo & substantijs separatis, & ideo non est mirum, si omnes scire affectant: nunquod enim naturaliter desiderat coniungi suo principio dicere Maximiano poëta. Ortus cuncta suos repetunt. & Boetius lib. iij. de consolatione.

Repetuntque suos singula cursus

Redditusque suo singula gaudent.

Nec vllimanet stabilis ordo,

Nisi fini iunxerit ortum.

Sexta consideratio. Scientia laudatur propter eius utilitatem, cum scientia sit utilissima, dixi s. in principio. & ut dicit Augustinus in lib. Enchirid. & magister Sententiarum in ij. dist. fecit deus rationalē creaturam, ut summum bonū intelligeret, intelligendo amaret, amando possideret, possidendo frueretur. & ideo cum omnia desiderant ad finem suum pertinere. ij. & viij. Phisico. nō est mirandum si ab omnibus appetatur.

Facit etiam & reddit scientia homines nobilissimos. I. prouidendum. C. de postul. vnde stoici dicebant omnes sapientes & doctos liberos esse. & Tullius in paradoxis, inquit. Nullus vir doctus, seruus aut ignobilis esse potest, nisi fortē volutabore vitiorum fuerit infectus. & ut dixi s. in prin. Ari. in lib. j. de anima, ponit scientiam esse de numero bonorum honorabilium. & in primo Politicorum idem philosophus inquit, quod homines ratione & intellectu vigentes, sunt domini & rectores aliorū. & ideo in primo de officijs inquit Tullius: Omnes trahimur & ducimur, cognitionis scientiæ cupiditate, in qua excellere pulchrum putamus. dixi alibi in pluribus locis.

Refert etiam Aulus Gellius, quod dum Aristoteles Alexandri magni præceptor libros de phisico auditu publicaret, recepit ab ipso Alexandro epistolam in hæc verba prorumpentem. Egrefeto, quod ea quę à te hausi & didisci in publicum profitearis: ego enim non tam cupio & delector opibus & potentia alios excellere, quā tū literis & doctrina præstare. hæc ille. Propter quod paucos videmus, qui in literario conflictu alijs cedere velint, sed vnusquisque, & si non existētia, sed etiā in apparētia alios excellere satagit, atque alijs doctior apparere. vnde Marcial. ait.

Diuitias & opes frequens donabit amicus,

Qui velit ingenio cedere, rarus erit.

Salomon autem Sapientię viij. de sapientia inquit. Pro-

posui illam regnis & sedibus, & diuitias nihil esse dixi in comparatione illius, nec comparavi illi lapidem præciosum, quoniam omne aurum in comparatione illius arena est exigua, & tanquā lutum æstimabitur argentum in conspectu illius. & etiam Prouer. j. ait: doctrinam magis quā aurum eligit. Melior est enim sapientia cunctis opibus, & omnia quę desiderantur huic non valent comparari. propter quod inquit Tullius in ij. de Officijs. Optima hereditas à parentibus liberis traditur, & omni patrimonio præstantior dignitas virtutis. Cum ergo omnia bonum appetunt, ut philosophus j. Ethicorum. j. Rhero. iij. Thopi. & iij. Metaphi. ideo cum scientia sit tam bona & utilis, ab omnibus desideratur, cum secundum philosopho. j. Metaphi. omnes homines naturaliter scire desiderat. & ut inquit beatus Thome. ij. q. clxxxvij. articulo. v. Studia literarum dirigunt & coadiuuant hominem ad contemplandum diuinam, illuminando intellectum, & offerunt ea quę possunt nos impedire à statu salutis fugando errores, & etiam conferunt ad euitandam carnis lasciuiam. vnde Hiero. ad Rusticum ait: Nunquā de manu tua & oculis tuis recedat liber, ama scientiam scripturarum, & carnis vitia non amabis: profunt etiam ad auferendam cupiditatem diuitiarum atque auaritiā: quoniam, ut ait Salustius in Catilinario: Auaritia pecunię studium habet, quam nemo sapiens concupiscit. Scientia enim, ut dicit Bernardus in lib. meditatio num, parit cognitionem amoris, amor frequentiam, frequentia familiaritatem, familiaritas fiduciam, fiducia facilem impetratorē. Et nullus anime suauior est cibus, quā perfecta cognitio veritatis, dicit Lactā. Firmianus in primo diuinarum institutio.

Habet enim mirabiles delectationes, ut ait Philosophus x. Ethicorum. & ij. Politico. & dicit Franciscus Petrarcha in suis triumphis, aliā delectationem quā dicere nō reperio, ut amplē ponit Bernardinus de Buis in d. sermone. in litera F. in fine. Felices etiā homines reddit: quoniam, ut ait Aristoteles. x. Ethicorum. Homo sapiens, maximē felix est. & Seneca ad Lucillum. beatā (inquit) vitam sapientia perfecta efficit. & sequitur: Scio neminem bene viuere sine sapientia studio. per ipsam enim Salomon obtinuit principatum & honorem, ipso dicente de sapientia. præposuit (inquit) illam regnis & sedibus. & sequitur: Infinitus est enim thesaurus hominibus. & Prouer. ij. Melior est (inquit) acquisitio eius acquisitio auri & argenti, ipsa enim est præciosior cunctis opibus. dixi ante. Per ipsam enim Alexander potius quā viribus sublimatus est: habuit enim Aristotelem in doctorem, prout narrat Aulus Gellius lib. noctium Atticarum ix. c. iij. vnde pater Alexandri, scilicet Philippus Macedo, eo nato Aristoteli misit epistolā, in qua gratulabatur filium sibi genitum, & dijs gratias agere debere, non quia natus esset sibi, sed quia suis temporibus ipsum nasci contigerat, sperans quod sua eruditione fieret dignus regno, quam statim in sequenti consideratione ponam. Et etiam narrat Iacobus magnus in d. suo Sophologio Sapientię. lib. j. c. j. vbi ponit qualiter Alexander pro studio vitam exposuit. & ibi in c. ij. ponit de principibus qui scientiam dilexerunt. dixi aliquid supra in v. parte, in x. consideratione.

Septima consideratio. Scientia utilis est, quod exemplis probatur, cum multi ex scientia & doctrina habiti sunt in magno honore, & præcio. Nam sancti viri commendantur ex peritia scientiarum secularium, ut arguit Ioannes de Turrecremata, in c. legimus. versiculo, sed contra. in prin.

Decima Pars

xxxvij. di, quod probat exemplis. Nam legitur Actuum vij. q. Moyses fuit peritus in omni sapientia Aegiptiorū. & de Daniel, vt habetur Danielis primo, q. dominus dedit sibi & socijs suis scientiam & disciplinam in omni libro, & in omni sapientia, & super oēs sapientes qui erant in regno Chaldeorū, ideo vltra principes ponit Textor in sua officina c. viri docti & c. vbi enumerantur multi ex quibus aliquos ponam infra, & quanti olim aestimatae sint bonae litterae, q̄tūq; doctis sit concessum, nullo certius argumento, q̄ sequentibus patet exēplis, de quibus etiā infra, in xxx. & xlv. considerationibus aliquid dicitur.

Scipio Africanus statuam Ennii poëtae (quem in suis expeditionibus comitē semper habuerat) sepulchro suo imponi iussit, cui viuenti hortos suis proximos donauerat. Ouidius lib. iij. de arte.

Ennius emeruit, Calabris in montibus hortos
Contiguos penē Scipio magne tuus.

Et Policianus in Nutritia, Longe gratissimus olim Scipio magnetibi, & Calabris vicinus in harts virtute emeritis, cuius gentile sepulchrum mox tenuit, eundē & Fuluius nobilior ciuitate donauit. & de eo ponit Philippus Bergomen. libro septimo.

De homero legitur, q. Alexander Magnus capto inter spolia Darij Perfarū regis vnguentorū scrinio (quod erat auro gemmisq; ac margaritis p̄ciosum) quos tanto dignos loculo existimabat, indulsit.

De Pindaro vate ac poëta etiam legitur, q. idem Alexander cum Thebas euerteret. & in omnes sine discrimine seruiret, Pindari vatis penatibus parci iussit, & omni familiae eiusdem.

De Aristotele idem Alexander patriam noīe Aristotelis p̄ceptoris sui condidit, eiq; multa hominū milia parere iussit, ad scribendos rerum naturalium libros.

Archilochi poëtae interfectores Apollo arguit Delphis. de isto Archilochi ponit Philippus Bergomen. in suis chronicis. libro iij.

De Sophode tragico poëta defuncto legitur, q. ipsum sepeliri iussit liber pater. Nam obsidentibus Lacedemonijs moenia, & Lyfandro eorum rege in quiete saepius admonito, vt pateretur humari delicias suas, Lyfander vbi intellexit Sophodem mortuum, pacem funeri dedit.

De Platone legitur, q. cum Sicilia ipse venisset, Dionysius tyrannus quamuis ad superbiā seuiciamq; natus, vittatam nauem misit obuiam, & egredientem in littore, quadrigis albis excepit.

Legitur etiā q. Annicetus Cyreneus eundē Platonem ab Aeginetis caprū, & iter mācipia expositū, ne quid indignū pateretur, nūmis aliquot mercatus est, & honesto comitatu Athenas ad suos remisit, quā pecuniā cū à Platone sibi remissam intellexisset, profecto (inquit) peccatū videri pōt, q. maiore summa nō iuuerim tantū virum.

Platonem ipsum tanti fecit Aristoteles discipulus, vt nomini eius aram in templo construxerit, statuāq; consecrarit, in qua scriptum erat, hunc esse illum, quem probi omnes merito debeant & imitari & commendare. Vnde extant Crinini versus in Parthenicis.

Hæc illa est ara Floribus redimita suaue olentibus,
Quam gratus benemerenti statuit discipulus seni.

Tituloq; hoc testatus animum suum atq; officium Platonem probandum probè à probis.

De Socrate legitur, quod viginti talentis vnam orationem vendidit.

Aeschines Demosthenis orationem (qua tñ in exiliū pulsus fuerat) coram amicis laudauit in sua calamitate.

Athenienses Thucydidem rerum suarum scriptorem ab exilio reuocauere, eloquentiam mirati, cuius virtutem damnauerant.

Menæder Comediographus ab Aegypti regibus per legatos magnis p̄mijs inuitatus est.

Gneus Pompeius Posidonij sapientiae professoris domum intraturus, fores percuti de more à lictore veruit, & fasces lictorios ianue submisit, is cui se oriens occidensq; submiserat.

Augustus carmina Virgilij cremari contra testamenti eius verecūdiā veruit, eidem in theatro recitanti vniuersus populus Romanus, perinde ac imperatori assurrexit, haestenus Pl. li. vij. cis dē Virgilij diē natalē (qui fuit Octobris idibus) quotānis celebrabat, & quibusdā velut ceremonijs venerabatur Sillyus. Vnde Martialis. Maię mercurium creastis idus, Augustis redit idibus Diana, Octobris; Maro consecrauit idus, Qui magni celebras Maronis idus.

Constantius Imperator Ablabium Aegyptium philosophum p̄torij sui p̄fectum, & vnā cū Constantio filio imperij rectorem constituit.

Frontoni philosopho M. Anthonius princeps statuā erigifecit, autore Capitolino, quem Augustus quoq; consulari ornauit dignitate.

Anaxenori Cytharedo è Tyana ciuitate M. Anthonius tribura quatuor ciuitatum legenda p̄buit.

Augustus Alexandrinus (in quos bellū gerebat) tribus de causis factus est sepepercisse ob Alexandri memoriā, vrbis pulchritudinem, & amorem Arrij philosophi.

Arcadij & Honorij imperatorum patrocinio statuā Claudiani fuit erecta.

Dyonē Prusiē sophistā, & philosophū Traianus curru suo plerumq; dignatus est, Romam etiam ingressus cū triumpho.

Artaxerxes rex Perfarū Hiscani p̄fecto Hellepontiliteris scripsit, vt Hypocrate medicū quibuscūq; fieri posset p̄mijs in familiā suam inuitaret, epistola ad hūc fere modū se habebat. Rex regū magnus Artaxerxes Hiscani S. Hypocratis medici Aesculapio prognati ad me fama peruenit. da igitur operā, vt aurum illi tribuas q̄tū cupit, aliāq; itē quorū indiget, & ad me mitte. erit em̄ par honore summis in Perside viris. Et si quis alius fuerit i Europa vir clarus, hūc amicū nostrę domui redde, nec parce pecunijs, eidem Hypocrati ab Illirijs redeunti eosdē honores (quos Herculi) decreuit Gręcia ob p̄dictam pestilentia.

Iunio Rustico philosopho Marcus Anthonius imperator, publica oīa priuataq; cōsilia solebat credere, quem postea consulatu, & mortuum statuā decorauit.

Ciceronē ab vrbe pulsū Pōponius Atticus sestertijs ducentis & quadraginta milibus iuuit, & persecutus est.

Oppianus poëta cūm Anthonio imperatori Severi principis filio, poëma de piscibus nuncupasset, ab eo totidem aureis donatus est nummis, quot illic erant versus.

Daniel propheta Cyro rege (quem theologiæ mysteria perdoct) familiarissime vtebatur. author Theodericus Cyrenensis.

Theombrotum medicum Ptholemaeus rex centū donauit talentis, seruato Anthonio rege patre suo: dicitur tamen idem Textor, q. habet codicē Plinianū in alterutro mendosum. nam lib. vij. cap. xxxvij. hoc de Teombroto scribit.

scribit. libro v^o xix. & c. j. de Erasistrato.

Olim tantus erat artis oratoriae quaestus, vt Gorgias Leontinus auream statuam & solidam sibi posuerit Delphis.

Demetrius Phalereus ab Atheniensibus trecentum & sexaginta statuis ornatus fuit, vt refert Philipus Bergomensis libr. vii. sui supplementi chronicarum.

Zenonem philosophum Athenienses tanto honore prosecuti sunt, vt apud eum claues vrbs deponerent, ipsumq; ornarent aurea corona, & imagine aerea.

Plinius iunior referebat potuisse se (cum procuraret in Hispania) vendere suos commertarios Largio Licinio quadringentis milibus numum, quis nunc regum (inquit Budęus) emere bibliothecam confertissimam decem aureorum milibus velit, quanti a Plinio ciuis vnus priuatus re gesta quaedam extemporanea licitari ausus est: hec Textor vbi supra.

Philippus Macedo Amyntae filius, quis omni ferme tempore negotijs belli esset implicatus, nunq; tamen a liberali, musa, studijsq; humanitatis recessit, propterea scribens ad Aristotelem gloriabatur natum sibi Alexandrum tanti Philosophi tempore, a quo doctrinam imbereret cum virtute: epistola autem in hunc modum sequentis se habebat, vt prodit Aulus Gellius libro nono. cap. tertio. Philippus Aristoteli, S. D. Filiu mihi genitu scito, quod equidem dijs habeo gratiam, non perinde quia natus est, q; pro eo q; eum nasci contigit temporibus vitae tuae. Spero enim fore, vt edoctus eruditusq; abs te dignus existat & nobis & rerum istarum successione. Hanc epistolam narrat etia Iaco. in suo sophologio sapientie. lib. j. c. j.

Alcibiades ambitione quadam munera in Socratem congerebat, dignam viri doctrinam multo amplioribus existimans.

Euripides tragoediographus Archelao Macedonu regi sola virtutis admiratione fuit familiaris, adeo vt frequentibus conuiuijs ab eo exceptus fuerit, & aureo donatus poculo. in eius quoq; gratia Syracusani plerisque Atheniensium (qui apud se seruebant) libertate donatos domum incolumes remisere.

Iulius Calidius poeta, cum a publico Volusio in proscriptorum numerum relatus esset, ab Attico propter ingenium & elegantem eruditionem absolutus est.

Cor. Gallus elegiographus fauore Augusti ad praefecturae gradum ascendit, tribunusq; cohortium effectus est: de quo Philippus Bergomensis libro vii. Anno ante christi aduentum 181.

Vespasianus tantu concessit Saleio Basso poetae Lirico, vt propter ingenu singularisq; eruditione auri plurimum eidem sit elargitus. Et refert idem Bergomense. in loco supra allegato, q; C. Bassus ornatissimus orator & copiaru Augusti praestantissimus dux, fuit missus contra Parthos per Augustu Caesarem & constitutus imperator strenuissimus.

Stadium Domitianus magnifico atq; apparatusimo donauit conuiuio, coronasq; insigni, & alijs muneribus honestauit.

Eiusdem imperatoris beneficio Syllius ad tertium consulatum prouectus est. vnde Martial.

Augusto pia thura victimalisq;
Pro nostro date Syllio camenae,
Bissenos iubet en redire faeces,
Noro consule nobilisq; virga
Vatis castaliam domum sonare.
Rerum prima salus & vna Caesar.

Gaudenti superest adhuc quodd optet,
Felix purpura, tertiusq; consul.

Stertinus vir clarissimus tantum concessit Martialis ingenio & doctrinae, vt ei adhuc viuenti imaginem, more veterum, in sua bibliotheca posuerit.

Ausonius Caesaris gratiani (cuius filium Gratianum iuniorum erudierat) beneficio & honestissimis suffragijs dignitatem adeptus est consularem.

Aurelius prudentius beneficio Theodosij imperatoris ad praefecturam militiae perductus est.

Lampaco vrbi Hellesponti propter Themistoclem pepercit rex Persarum, de cuius gloria ample ponit Philippus Bergomas libro suo v. chronicarum. Anno ante christi aduentum 4720.

Phalaris Agrigentinus tyrannus alias saeuissimus templum Stesichoro poetae edificandum curauit, suasitq; diuinos illi honores in vrbe patria habendos, quem tamen olim capitalem inimicum habuerat.

Democedes medicus a Dario (quem sanitati restituerat) duobus aurearum copedum paribus & ab vxoribus ipsius Darij aureis phialis donatus est. autho Theodorus in Thalia. de quo dicit P. Bergomensis in suis chronicis libro v. sic, q; inter captiuos Darij existens cum obuersum pede Darius ipse acriter doleret, ita vt per septem dies dormire non posset, Darium sanitati restituit: ita q; in maximo honore apud regem & Persas habitus est.

Matthias rex Pannoniae Ioannem Monteregium hominem germanum, & ephemeridum scriptorem multis auxit honoribus & diuitijs.

Quum Hermolaus Barbarus Venetorum legationes obiret in Italia, & ad vrbem Florentiam accederet, Laurentius Medices tanto viro cum multis amicis obuiam processit, quamuis podagricus, eumq; in Cayana villa honorificentissimè excepit, quam cum instructissima bibliotheca eidem obtulit.

Robertus Siciliae rex Franciscum Petrarcham omnesq; eruditos viros in precio habuit.

Ptholemæus Philadelphus senes lxx. bibliacae historiae scientissimos ab Iudaea vsq; in Aegyptum vocauit, quos regia vrbe acceptos hospitaliter & benigne aluit, magnisque muneribus donatos dimisit.

Ioanni Campegio Bononiensi in Patauinu gymnasium (quo ad publicam literarum professionem fuerat inuitatus) proficiscenti, ab vrbs magistratibus gymnasiarchisq; magna hominum frequentia obuiam itum est.

Vicentina ciuitas Sabellicum argentea patera magni ponderis donauit.

Quintilianus ex Hispania veniens a fisco stipendium accepit ab Eusebio sub Domitiano.

Thadæus Florentinus medicus tanta fuit nominis celebritate, vt ad curam egrotorum extra vrbem vocatus, non vilius quam quinquaginta aureorum mercede in singulos dies peregrinaretur, vocatusq; ab Honorio iij. centum sibi statui voluit, a quo curato decem milia reportauit.

Marcus popilius Andronicus opusculum quoddam annalium xvj. milibus nummorum vendidit.

Arrianum historicum (qui historiam magni Alexandri octo libris scripsit) Adrianus & Antonius propter literas ad honorem consularem euexerunt.

Afinius Pollio Varronis imaginem collocauit in bibliotheca.

Decima Pars

Cyrus panapolyta poeta beneficio Theodosij iunioris & Eudoxiæ eius vxoris, præsul factus est.

Democritus Diagoram Milesium philosophum feruum mille drachmis emit, vt eundem erudiret, prædictos recenset **Tertor** in loco supra allegato, vbi etiam quosdã alios pictores, & ludij magistrōs enumerat, quos alibi ponam, cū non multum hic faciant ad propositum.

Multi alij iuriscōsulti propter eorum scientiam eminentem fuerūt in maximo honore, vt fuit **Seruius Sulpicius**, cuius statum Romanus populus pro nostris posuit; de quo & pluribus alijs qui fuerunt in maxima auctoritate, habetur in l. ij. §. iuris ciuilib. vsq; ad finem. ff. de origine iuris. Et plures alij reperiuntur quos plus laboriosum esset recitare q̄ subtile.

Seneca qui fuit consul vr̄bis Rome, §. restituta. instituta. de fidei corq. libertat. & familiaris ac præceptor **Neronis**, de cuius morte **Boetius** in iij. de cōsolatione philosophiæ.

Temporibus verò nouissimis visum fuit in quãta auctoritate fuerit ille vir præstantissimus & prudentissimus **Nicolaus Rolin**, cuius huius nostræ ciuitatis **Heduen**. apud **Philippum** ducem Burgundiæ, cuius fuit cancellarius, & cuius consilio omnia regebatur. Et in tantã veneratione apud eundem fuit, q̄ pater à dicto duce appellabatur: ita q̄ ex eius sciẽtia acquisiuit viginti quinque mille libras turoñ. reddituales singulis annis, quas suis hæredibus reliquit, de quo iam supra dictum est.

Cuiquidẽ adiungendi sunt duo circūspecti viri huius ciuitatis **Heduen**. oriũdi, qui ex eminenti scientia effecti sunt præfules & episcopi, videlicet reuerendus in Christo pater dñs **Guillelmus de Clugny** episcopus **Pictaueñ**. & **Ludouici xj.** regis christianissimi nostri francorū secretus cōsiliarius & cācellarius Frãciæ. Et reuerendus in Christo pater dominus **Ferricus de Clugny** eius frater, **Tornacē**. episcopus, qui primò fuit **Heduen**. officialis, & referendarius seu magister requestarū in domo **Philippi** ducis Burgundiæ. & de his amplè dixi in meis commentarijs super consuetudinibus ducatus Burgun. in proœmio, super verbo, **messire Ferry**.

Prætereundus nõ est quondã dñs **Ioannes Rolin**, decanus primò ecclesiæ **Hedue**. & sancti **Martini Heduen**. abbas, qui ob eius eminentẽ sciẽtiã à **Ludouico xj.** Frãcorū rege in studijs fuit vocatus, & ipso adhuc existente in studio, & ne ad partes **Flandren**. vbi vocatus erat, à ducibus Burgundiæ ne illuc accederet euocatus, & tadẽ habitus in magno honore, & effectus fuit **Heduen**. episcopus.

Et his nostris tẽporibus prudētissimus vir dñs **Dionysius Poillot**, noster ciuis & cõtemporaneus, vtriusq; iuris doctor peritissimus, prætermittendus non est. Cū ob eius eminentem scientiã, ita in pretio habitus fuerit apud Christianissimum regem nostrū **Franciscum** primū, tum quia fuerit effectus cōsiliarius in suo magno consilio, tū post multas in **Angliã**, **Scotiã**, & **Alamania** legationes fuit magister ordinarij requestrarum domus regiæ, & multis muneribus & donis ab eodem donatus, & tandem præsidēs in parlamento **Parisiensi**, cuius memoria tantã est, vt quę duabus horis aut tribus legerit, etiam id memoriter recitare solet.

Claudius Seysellus dictus de aquis, iuriscōsultus acutissimus à **Ludouico xij.** Francorum rege euocatus, & in magno pretio & honore habitus, cui rex **Ludouicus** publica omnia priuataq; consilia solebat communicare, & ei in omnibus credere, in magistrum sui hospitij ordina-

rium requestrarum receptus, tandem in episcopum **Marfilien**. & deinde in **Taurinen**. archiepiscopum fuit ob eius eminentem scientiam prouectus & ordinatus.

Et etiam reuerendus pater dñs **Philippus Bondet** **Lingonē**. episcopus in parlamẽto **Parisiensi**. cōsiliarius & præsidens, fuit ob eius eminentem scientiam primò decanus, deinde episcopus **Lingonensis** electus & confirmatus.

Quid de **Guidone de Rupeforti** **Burgundo**, qui in tanta veneratione apud Christianissimum regem **Ludouicum xij.** cuius tempore erat cancellarius, q̄ de eo dixerit post eius mortem, q̄ voluisset donasse centum mille aureos, vt tantum vixisset in officio cancellariatus **Franciæ** quantum ipse **Ludouicus rex** viueret.

Nonne cū supradictis annumerabitur reuerendus pater & dñs & preceptor meus, dominus **Ioãnes de Magdalenã**, iuriũ doctor & nostras; quẽ in meis primis iuriũ cunabulis vniuersitate **Dolana** legentẽ audiui, qui quidẽ ob eius eminentem scientiam cum maxima & mirabili prosecutione, profectus est ab ordine **Cluniacē**. vt in illo habitum & professionem faceret: in quo fulget & splendet, sicut sol inter planetas: & in illo ordine obtinet primatũ statũ, & dignitatẽ magni prioris habētis regimen, administrationem, & gubernationem totius ordinis: in quo nõ legitur fuisse à centum annis talis, nec in scientia, nec in peritiã, nec in religione sanctitate, & deuotione. habet sub dicto ordine prioratum de **Charitate**, in quo & in prioratu **Cariloci**, & pluribus alijs locis miranda, tam in reparationibus ecclesiarum & monasteriorum, quã in foundationibus & dotationibus fecit, vt vix dici aut scribi possit. Monasteriũ enim abbatix sancti **Rigauldi** funditus & totaliter destructum à fundamentis reuauit, & de nouo deuotissima cõpositione cõstrui & ædificari fecit: dormitorium etiam abbatix **Cluniacen**. ruinosum de nouo cõstrui & fabricari fecit, & cū mirabili deuotione factum apparet pluribus cellulis adornatum.

Quid aliud de tanto viro dici potest, nisi q̄ omnia ferè monasteria & prioratus prædicti ordinis ruinosã, aut destructã, aut suis sumptibus, pœnis & laboribus cõstrui, ædificari seu reparari fecit, aut saltem procurauit, ita q̄ de eo dici potest: resplendet sicut sol in medio nebulæ meridionalis. Nõ omittendũ est, q̄ post mortem abbatũ **Cluniacen**. fuit electus vnanimiter in abbatẽ illius loci, sed ad preces regis nostri **Francisci** cessit iuri suo in fauorem illorũ de **Boisy**, qui tũ erãt in maximo fauore apud ipsum regem, ita q̄ omnia negocia regni eorum consilio expediebantur, nec quisq; illis resistere potuisset.

Octaũ consideratio. Scientia est honorabilis & gloriosa, qm̄ ex illa cõsequimur gloriam. Viris nãq; literatis debentur præmia & honores. **Sapien. viij.** Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa, & innumerabilis honestas per manus illius. & **Esdrae c. fi. in fine.** Magnificẽ sunt exaltati verbis legis, quibus edocti sunt. Inde iuris peritis etiã princeps honorem exhibet, & multa priuilegia concessit. I. quicquid. ibi, reuerentia studiorũ. **C. de aduocatis diuerso. iudiciorum.** & talia studiorum labor iuste mereretur qui spe præmiorum & honorificentia digni sunt, non his quę sunt incongrua libertati. **tex. in l. j. C. de assessoribus.** & bona dona danda sunt doctoribus, vt habetur in **c. infames. in verbo, nõ ad turpe. iij. q. vij.** & q̄ scientia & doctrina tribuit vitam suo possessori, infra dixi ista parte, in **xliij.** consideratione. in fi. Nam, vt ait **Cassiodorus x. variarum epistolarum.** Nec aliqua in mũdo potest esse for-

tuna, quam non augeat literarum gloriosa notitia. Cùm etiam per literaturam efficiamur nobiles, vt habetur Sapient. viij. Omnibus enim nobilibus nobilior sapiëntia, vt tenet Lucas de Penna in l. proximos. C. de proximis sacrorum scri. libro xij. & hic ante in vj. consideratione dictum est. Et amplissimè de laude scientiarum scribit G. Benedicti in proœ. suæ repetitionis. c. Raynutius. de testamen. in antiquis.

Nona consideratio. Ex quo solum in hac parte fit mentio de literatis & scientias seu artes liberales habentibus (quoniam de mechanicis in sequenti parte dicitur.) Ideo de ipsiis artibus liberalibus, & earum professoribus seu in eis profitentibus videndū est, quæ sint illæ, & quibus partibus aliæ quæ hic cōprehenduntur subiiciantur.

Primò & in hoc conueniunt omnes, sunt tantum septem artes liberales, quæ sic denominantur, vt ait F. Patritius libro iij. de institutione rei publicæ. titu. vj. quia liberos homines efficiunt ab omni turpi ac sordido quæstu, & ab omni voluptate ac turpitudine, & redigunt nos ad sapientiam; qua nihil præstantius mortalibus esse potest, quæq; deo optimo maximo coniuncti esse cernimur: faciunt quæ hic ante in vj. consideratione. versic. facit etiã & c. dicta sunt. vel, vt dicit Io. de Turrecremata in c. de quibusdam. in fi. xxxvij. distinctio. dicuntur liberales tribus de causis. Primò, quia liberam mentem requirunt, ad differentiam seruiliū & mechanicarum, in quibus artifices plerumq; secundum corpora cōsecundum mentem occupantur. Secundò dicuntur liberales, quia licite & absq; seruitute peccati, & superstitione addiscuntur. Tertio quia ad ipsas addiscendas pueri liberorum & nobilium debito tempore & competenti ponebantur & instruebantur. Et sunt (vt ibi inquit) septem, Grammatica, Logica, Rhetorica, Geometria, Musica, Arithmetica, & Astrologia, de quibus singulariter suis locis dicitur, & q; sint septem asserit glo. in verbo, continebuntur. in l. j. §. j. ff. de varijs & extraordinarijs cognitionibus.

Primò tamen dicendū est de theologia & iurisprudentia, seu scientia iuris ciuilibus, & philosophia, quæ potius liberales artes dici possunt, sed propriè non sunt artes, sed sunt veræ scientiæ: tamen etiam scientia seu professio iuris dicitur ars liberalis, aut studium liberale, text. in l. j. C. qui ætate vel professione se excusant. libro x. & ibi Ioan. de Platea contra gloss. pro quo allego text. in l. medicos. C. de professoribus & medicis. eodem libro x. & in l. vnica. C. de studijs liberalibus vrbs Rome, in fi. libro xj. vbi inter professores liberalium artium connumerat iuris ac legum doctores & interpretores. facit l. vnica. C. de professoribus qui in vrbe Constantinopolitana docēt & c. libro xij. l. j. §. nam vt deganter. ff. de iusti. & iure. ibi: veram philosophiam non simulatam profitētes. Etiam moralis scientia lex dicitur, secundum gloss. in authen. de nuptijs. in princ. in verbo, degere. colla. iij. Et in toto corpore iuris vera theologia inuenitur & docetur, cùm eius præcepta cum diuinis concordant. §. iurisprudentia. & ibi gl. in verbo, notitia. institui. de iusti. & iure. & in l. iustitia. §. eodem. ff. de iustitia. Ideo ciuilibus scientia sanctissima dicitur. l. j. §. est enim quidem. ff. de varijs & extraord. cognitio. cum leges sint sacratissimæ. l. leges. iij. C. de legibus & constitu. Ideo iura reddentes & profitentes, meritò sacerdotes appellantur. d. §. nã vt eleganter. Et de materia amplè tractatur j. ista parte, in xvij. consideratione.

Et aduertendum est, q; vt habeamus cognitionem eo-

rum de quibus in hac parte & sequenti dicemus. Philosophia vniuersalis diuiditur in speculatiuam siue theoreticã aut practicã. Et theoretica siue speculatiua diuiditur in realem aut rationalem. Et realis iterum in metaphisicam, quæ est aut diuinitus inspirata, vt est theologia vera in veteri & nouo testamento tradita, aut humanitus perquisita, de qua dicitur infra. aut verò in mathematicam, & huius partes sunt quatuor: vna est arithmetica, alia geometria, alia musica, & alia astronomia. Aut verò in phisicã seu naturalem, sub qua dicunt medicinam theoreticam cōprehendi, quæ potest videri in libris Aristotelis Phisicorum de coelo & mundo, de generatione & corruptione, Meteororum, Mineralium, de elemētis, de anima, & sic de singulis, de quibus suis locis dicitur.

Quantum verò ad Philosophiam practicã, aut est actiua aut effectiua: de actiua quo ad politicum, dicã sparsim in pluribus locis. de factiua cuius partes sunt artes mechanicæ, dicitur in proxima parte sequente. Et de vna quæq; parte philosophiæ, etiam dicam secundum intentū nostrum quo ad laudes & excellentias illarum inter se & ad alias.

Secundum aliquos aliter diuiditur Philosophia in tres partes. scilicet in moralem, naturalem, & rationalem, vt in c. legimus. iuncta gloss. p. e. xxxvij. distinctio. quæ per tria muna domini oblata à magis dantur intelligi, secundum text. ibi. & ibi Ioan. de Turrecremata sic exponit. Prima verò pars dignior, est metaphisica & naturalis. cum sit quæ tractat de coelo & mundo, ac partibus eorum, quæ est realis, id est rebus speculatiuis, quæ tanq; nobilior per aurum significatur. Secunda est sermocinalis comprehendēs grammaticam, dialecticam, & rhetoricam, quæ ratione ornata & facundiæ, per thus intelligitur, quod orationū odorem designat. Tertia verò pars est moralis, quæ mores ornat, ac passiones sensibiles mortificare, & rationi subicere docet, vt meritò per myrrham quæ vermes mortificat intelligatur.

Decima consideratio. Inter omnes literatos mūdi præferendi sunt habentes scientiam theologalem. Et sic theologi omnibus sunt præferendi, & in primo loco ponendi, quod probatur multis rationibus.

Nam sciëntia theologalis est nobilior & dignior omnibus alijs sciëntijs, rōne nobilioris subiecti: qm̄, vt dicit Philosophus & cōmentator in primo de anima, & primo metaphisicæ, & Porphyrius in vniuersalibus. Vna sciëntia dicitur nobilior & dignior rōne nobilioris subiecti. Quāto em̄ subiectum alicuius sciëntiæ est nobilius & excellentius, tāto scientia illa est dignior. Cùm ergo subiectum sciëntiæ theologiæ sit dignius subiecto omniū aliarū scientiarū. Cōcludendū est, q; ipsa est excellentior omnibus alijs sciëntijs. Et q; subiectū theologiæ sit nobilius & excellentius oibus alijs subiectis cæterarum scientiarū, probatur hoc modo. Quia subiectū illius sciëntiæ est ipse deus, vt dicunt theologi in prologo sententiarum, maximè Richardus qōne. vj. & Thomas prima parte summæ. art. vij. q. j. vbi probat theologiã esse alijs sciëntijs digniorē: vnde theologia à theos quod est deus, & logos sermo, quasi sermo de deo. Raymondus verò Lullius in suo introductorio artis generalis in principio. Vbi ponit subiecta scientiarū, dicit, q; deus est subiectum in theologia. Et dicitur subiectum, eo q; oia quæ tractat ipsa theologia, diriguntur ad dandū notitiã de deo. Et ideo, vt dicit Ioānes de Turrecremata in proœ.

Decima Pars

decretorū, q̄ subiectū theologiæ est infinitū ipse deus, qui nobilissimus est, & in ãnité nobilitatis. Et etiam ibi dicit, q̄ theologia est sermo de deo. Et q̄ deus sit subiectum in ipsa scientia theologiæ probatur per philosophum primo posteriorum, ubi dicit, q̄ illud est subiectum, in scientia, cuius per se proprietates considerat scientia, sed sacra scriptura & theologia considerat dei proprietates & operationes, ergo deus est subiectum in ea. Nam theologia tractat de deo multipliciter seu multis modis.

Primò enim tractat de deo secundum rationem suę naturalis perfectionis. Eo quia intra diuinam perfectionem comprehenduntur attributa diuinę essentię personarum emanationis, & diuinę proprietates: ideo de illis tractatur in primo sententiarum.

Secundò tractat de deo in quantum eius perfectio relucet in operibus conditionis, & sic tractat de creatione rerum, de creaturarum distinctione, & distinctorum ordinatione: & hoc in ij. libro sententiarum.

Tertiò verò tractat de deo in quantum eius operatio relucet in operibus restaurationis, & multa opera comprehenduntur facta à Christo, vt de natiuitate & passione &c. Et de his tractatur in tertio libro sententiarum.

Quartò tractat de perfectione ipsius, in quibus relucet in operibus sanctificationis, in quibus intelligendum est virtutum infusionem & sacramentorum nouę legis institutionem: & de infusione virtutum tractatur in fine ipsius tertij libri. De sacramentorum verò institutione in quarto libro. Item de operibus retributionis, ibidem. Et sic patet q̄ omnia quę cōsiderantur in sacra scriptura siue theologia: Aut spectant ad dei intrinsecam perfectionem, aut ad refulgentiam suę perfectionis per multiplicem eius operationem: quia per quamdam eius appropriationem eius potentia maximè relucet in creatione.

Sapientia in administratione, gubernatione & distinctione, misericordia in restauratione & sanctificatione, iustitia in reprobatorū dānatione, bonitatis affluentia in electorum glorificatione. Cū igitur omnia quę cōsiderantur in theologia attribuātur ipsi deo, sequit̄ q̄ subiectū est deus: quod tenet Antoninus Florē. in sua summa, i. iij. parte. ti. xi. §. vii. ex quo in §. vii. illius partis & tituli, dicit eam esse nobiliorē ceteris alijs scientijs, quod etiam tenet & multum latè explicat sanctus Thomas j. q. j. in vii. qōne per totum. dicit etiam eadem q. iij. ca. i. prolo. iij. per totum, q̄ ens diuinum rationale est subiectum theologiæ.

Hac igitur ratione theologia omnes alias scientias excellit. Vnde. v. metaphysicę dicitur, q̄ scientia de deo est nobilior, quia est de nobiliori subiecto. Et viij. Ethycorū dicitur, q̄ est scientia scientiarum, & habet rationem capitis inter omnes scientias: & in prologo metaphysicę appellatur dea scientiarum. Ea propter Augustinus de ciuitate dei, libro xj. c. j. inquit. Omnū gentiū literas, omnium sibi genera ingeniorum humanorum diuina scriptura excellit, & autoritate subegit. Omnibus em̄ imperat quasi principalis, & vtitur omnibus in obsequiū suū quasi vsualis. Sanctus Thomas in prologo duodecimo. ca. primo. Dantes quoq̄ in ij. c. Inferni, in commendationem theologię intro ducit Virgiliū loquentem Beatrici, quę theologię comparatur, & dicētem. O mulier virtutis sola per quam humana lex excedit omne contentum. in quibus verbis ostendit, quod per theologiam humanum genus transcendit omne quod continetur intra orbem lunę, & ascendit vsq̄ ad quintam essentiam. Omnibus enim sine

delectu doctrinis præponi debet. Omniumq̄ scientiarum reginam esse testantur omnes diuina & humana ei tribuētes, & iam non vsq̄ ad nubes, sed in æthera quoq̄, quin & illas quondam Luciferi sedes eā collocātes, vt statim amplius dicam, ponendo alias causas eius excellentiæ & præ eminentię vltra omnes alias scientias.

Vndecima consideratio. Excellentia theologię probatur ratione certioris veritatis. Quoniā, vt ait Philosophus & commentator primo commento de anima. Quātò vna scientia certiori demonstratione procedit, tantò est dignior. Et ista scientia quę procedit per demonstrationem propter quid, id est à causa super effectum, dignior est illa quę procedit per demonstrationem: quia id est ab effectu ad causam. Et ideo demonstrationes mathematicę hac ratiōe sunt digniores, quia sunt in primo gradu certitudinis, & naturales sequuntur eas, vt dicit Lincolen. in primo posteriorum, Auerrois in ij. Metaphi. Procedunt enim ex principijs & dignitatibus notioribus nobis, abstrahentium enim mathematicorum non est mendacium. ij. phisicorum. Sed theologia hac ratione omnes alias scientias excellit seu excedit. Nam omnes alię scientię habent certitudinem ex naturali lumine rationis humanę. Ipsa verò ex superno lumine sapientię increatę, quę errare non potest. j. Petri. j. Spiritu sancto illuminati locuti sunt sancti dei homines. Errare enim non potest circa principia, nec circa conclusiones, quia deus veritas est. Io. xiiij. & c. si consuetudinem. & c. qui cōtempta. viij. distinctio. Nihil autē verius esse potest, q̄ quod à veritate profertur. Ideo Propheta ait. Psal. cxvij. Principium verborum tuorum veritas: in æternum iudicia iustitię tuę, id est verba tua procedunt à veritate tua, quę est veritas increata, & omnis veritatis creatę regula, ac ideo sunt stabilita. Matthæi v. & Marci, xxiiij. ait saluator. Cælum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt. Et tunc theologi concludunt in ij. distinctio. xxiiij. q̄ fidei nostrę nihil potest subesse falsum. Et si aliquis dicat, q̄ etiam in xij. metaphi. tractatur de ipso deo, & de intelligentijs separatis: propter quod theologia non videtur nobilior metaphisica. Et in viij. phisicorum, tractatur de deo, in quantum est primus motor. Respondendum est, quod hoc est tantummodo quo ad ea quę possunt inuestigari lumine naturali, & in quantum ipse deus se habet secundum aliquam habitudinem ad ens, quod analogicè dicitur de creatore & creaturis. Metaphisica enim tractat de deo, quia est de ente secundum quod ens, vt videtur velle Philosophus iij. metaphysicę. & Auicenna libro primo suę metaphysicę c. j. Sed theologia tractat de deo sub ratione nobiliori & mirabiliori. Quia ea quę non sunt nata cognosci de deo à creatura nisi per reuelationem, mirabilia sunt q̄ ea quę possunt cognosci de deo per inuestigationem naturali lumine factam. Nec etiam obstat prædictis, si dicatur quod certitudo pertinet ad dignitatem scientiæ: sed alię scientię certiores sunt, vt metaphisica, quia de earum principijs dubitari non potest: ergo sunt nobiliores theologia, quia in sacra scriptura principia non sunt ita indubitabilia, vt sunt articuli fidei. Quia respondetur secundum Thomam, prima parte summx, quæstione j. articulo v. quod nihil prohibet illud quod est certius secundum naturam esse quo ad nos minus certum. primo Phisicorū, ubi dicitur. Quę sunt magis nota naturę, sunt minus nota nobis. Et hoc propter debilitatē intellectus nostri, qui se habet ad manifestissima in natura: sicut oculus nocturæ

ad radios solis. ij. Metaphysicæ. Et tamē minimum quod potest haberi de cognitione rerum altissimarum desiderabilius est, quā certissima cognitio quæ habetur de minimis rebus, vt dicitur xi. de animalibus. prout dicit Florentinus in sua summa, in iij. parte, titulo xi. §. viij. vel secundū Richardum in prologo. j. quæstione. vi. Theologia est nobilior alijs scientijs simpliciter, id est in natura sua, quamuis aliquæ aliæ scientiæ sint certiores secundū quid, scilicet per comparationem ad debilitatem intellectus nostri. Nam nihil prohibet aliquid esse notius simpliciter, minus tamen notum quo ad nos. j. phisic. Certitudo autem quæ est certitudo simpliciter reddit scientiam nobiliorem; quā certitudo quæ est secundū quid, hoc est quo ad nos. Et vt dicit idem Antonius Florētinus in sua summa. iij. parte, titulo xi. §. viij. Hæc scientia habet certitudinem ex lumine diuinæ scientiæ quæ decipi non potest. Aliæ autem habent certitudinem ex lumine naturæ, scilicet rationis humanæ, quæ errare potest: vt etiam dicit sanctus Thomas in dicta prima parte. q. j. articulo. v. suprā allegato. Et ita etiam tenet Ioannes Ludouicus Viualdus de monte regali in suo opere regali. in tracta. de persecutione ecclesiæ. in decima persecutione, vbi dicit, q. vtitur in obsequium sui omnibus alijs, quod ibi amplē probat, vt videri potest.

Dodecima consideratio. Etiam probatur excellentia scientiæ theologice ratione dignitatis materiæ: eo quia, vt dicit Anto. Floren. in loco suprā allegato. Ista scientia theologice est de his principaliter, quæ sua altitudine rationem transcendent: vnde aliæ scientiæ dicuntur ancillæ, hæc verò domina, iuxta illud Proverb. ix. Sapientia edificauit sibi domum &c. Misit ancillas suas vocare ad mœnia ciuitatis, & alijs scientijs vtitur tanquam inferioribus & ancillis, à quibus nulla accipit principia, sed à deo per reuelationem. sanctus Thomas j. q. j. v.

Decima tertia consideratio. Probatur excellentia theologice ratione nobilioris, potioris, & salubrioris finis. Quod sic probatur, quoniam secundū Philosophum ij. Metaphysicæ. Scientiarum quædā sunt speculatiuæ, quædam practicæ. Finis speculatiuæ est veritas, finis practicæ est actio. Tanta autem est dignitas theologice, q. nedum speculatiua scientia, sed etiam practica dici potest. Richardus vbi suprā in iij. quæstione. Et scientiarum speculatiuarum nobilitas seu excellentia attenditur penes nobilissimum obiectum atq. subiectum, & certioremodum procedēdi. Et his duobus modis theologia excedit alias scientias, vt dictum est antè. Practicarum autem nobilitas secundū Philosophum primo Ethicorum c. j. attenditur penes nobiliorem & potentiorē finem, quia tanto scientia practica est dignior, quanto eius finis est nobilior. Finis autem huius scientiæ practicæ est beatitudo æterna, ad quam sicut ad vltimum finem ordinantur omnes fines aliarum scientiarum practicarum, dicit Antonius Florē. in loco suprā allegato. vel, vt dicit Bernardinus de Buis in loco statim allegando, est charitas & æterna felicitas: quoniam ipsa theologia inserit virtutes, docet facienda & omnia ad salutem pertinētia. ij. ad Timotheū. Aliæ verò scientiæ tendunt vel ad corpus humanum, vel ad temporalem tranquillitatem, vt dicitur amplius infra in alijs scientijs & articulis suis locis. Hinc ex his sequit, q. est dignior & nobilior omnibus alijs scientijs ratione finis.

Decima quarta consideratio. Probatur excellentia theologice ratione vtilitatis, quæ apparet ex effectu

cū illuminet. Ad quod facit quod habetur Psal. cxvij. Luceana pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis. Et Petrus in can. sua. Habetis propheticū sermonē, cui benefacitis attendentes quasi lucernæ lucenti in loco caliginoso. Et licet scientiæ seculares etiam illuminent in multis, aliter tamen & aliter. Illæ quidem vt nocti lucēt in roscite & interpollatim. Hæc autē sacra doctrina, vt radius à sole iustitiæ procedens domino deo semper & in totum orbē: illuminatio siquidem illarum scientiarum defectibilis est, quia siue speculatiuæ sint siue practicæ vel morales, tamē ordinant hominē ad felicitatem, quæ in præsentia haberi potest politicā vel speculatiuam, nō autem futuram: quam nō nouerunt auctores illarū, vt habetur di. xxxvij. §. hinc etiā filius. Vnde Hierony. tractās illud Ecclesiastes x. Labor stultorū perdet eos, quia nescierunt pergere in ciuitatem. Nominat ibi plures philosophos, Platonē, Aristotelem, Parmenidem, & alios quos stultos appellat, quia non habuerūt rectum iudicium de vltimo fine deo. Nam & si multum laborauerunt in speculando & inquirendo veritatē, in multis tñ ex suo labore non reportauerunt vitæ æternæ donum, sed perditionis. Et hoc quia nescierunt pergere in urbē supernā. Non enim eorū doctrinæ habēt tale lumen, sed hæc vera theologia seu sacra scriptura, quæ est vera sapientia, perducit ad claritatem æternam, docens copiosissimē de vltimo fine vero deo & modo perueniendi ad eum sequendum, qui est lux vera & indeficiens: hæc dicit Antonius Florē. in sua summa. iij. parte. tit. xi. c. ij. §. ij. vnde in §. v. dicit illam esse etiā necessariā ex rationibus ibi per eum adductis, quæ tendit ad hunc finem.

Decima quinta consideratio. Probatur excellentia illius scientiæ theologice ratione excellentioris doctoris. Ab excellentia enim & dignitate doctoris significatur scientia: vnde grammatica Prisciani est dignior. Et rhetorica Ciceronis apud Latinos, & Demosthenis apud Græcos, & poësis Maronis apud Latinos. Homeris apud Græcos, & philosophia Aristotelis, & sic de alijs authoribus aliarum scientiarū. Hæc enim sacra theologia, non Tullius, non Maronem, non Homerum, non Abraham, non Isaac, non Iacob, non Moysen, non prophetas, non Petrum, non Paulum, nō Ioannem, aut alios apostolos seu quoscūq. alios homines: sed filium dei, qui est sapientia patris, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ dei absconditi. ad Collocen. ij. Cui omnia nota sunt, ad Hebræos iij. & c. deus. ij. q. j. qui dicit Moysi. Exodi iij. Ego ero in ore tuo. Et Hierem. j. Ecce dedi verba mea in ore tuo. Et Ioan. xv. Omnia quæcūq. audiui à patre meo, nota feci vobis. & Lucæ xxj. ait apostolus. Ego dabo vobis os & sapientiam, cui resistere non poterunt omnes aduersarij vestri. Hanc autem scientiam non solum tradidit nobis deus per Patriarchas & Prophetas, & per ipsos apostolos à spiritu sancto instructos, quibus ait Matthæi x. Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Sed etiam voluit docere per seipsum. Matthæi v. Aperiens os suū docebat eos. Vnde Claudianus poëta ait illi.

Impia tu nostræ domuisti crimina vitæ.

Pallus corporea mundum vestire figura.

Affariq. palam populis, legemq. fateri.

Hinc dicit Antonius in sua summa. iij. parte. tit. xxxj. c. ij. §. j. q. autoritas sacre scripture est magna, & maior esse non potest: quia à deo est reuelata. Ideo dicitur Psal. cxvij. hic ante allegato. Declaratio sermonum tuorum,

Decima Pars

quæ scilicet sunt à te deo proferēte. Et vt ait Petrus in sua can. ij. Spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti dei homines. Et de Paulo ad Hebræ. j. Multipharie multisq; modis olim deus loquens patribus in prophetis, scilicet in veteri testamento. Nouissimis diebus istis locus est nobis in filio &c. vt ibi. Ex quibus patet dignitas theologiæ à tam excellentissimo doctore tradita à quo processit. Ex quibus supradictis considerantur origo, effectus & finis huius scientiæ, ex quibus laudatur scientia.

Decimasexta consideratio. Etiam apparet eiusdem scientiæ excellentia ratione discipulatus perfectioris. Nullus enim philosophorum aut poetarum, vel oratorum, aut aliorum magistrorum cæterarum scientiarum in magnis gymnasijs habuit tales discipulos. nam Socrates habuit Platonem, Plato Aristotelem, Aristoteles Alexandrum magnum, Plutarchus Traianum, Seneca Nerone, Mutius Publius Aquilius Gallum, Cornelius maximus Trebanus, Volusius Aulus Cassellius, & quàm plures alij; de quibus in lege ij. ff. de origi. iur. quo ad scientiam legalem. Sacræ autem scripturæ discipuli sub deo præceptore & doctore fuerunt Moyses, Samuel, David, Abraham, Aaron, Ieremias, Esaias, & alij prophætæ. In nouo quoq; testamento fuerunt Ioannes baptista, quo inter natos mulierum non fuit maior, Mat. xj. & apostoli, ceteriq; discipuli ac fideles, quibus (vt dicitur ad Hebræos xj.) dignus non erat mundus. Alias tres rationes ponit Bernardinus de Buis ad demonstrandum eius excellentiam, in secunda parte sui rosarij, in sermone xxix. in ij. parte, in litera N. in fine, post aliquas ex prædictis. sed cum non videantur mihi habere magnum saporem, ad illum te remitto, & in litera sequente quæ est NN. duplicata ponit quomodo in se continent omnes alias scientias: ex quibus concludit illam esse digniorem, nobiliorē, & excellentiorem omnibus alijs scientijs.

Ex quibus concludendum est, quod doctores theologi omnibus quibuscunq; alijs doctoribus sunt præferendi. Ex quo, vt videmus, tam per concordata, quàm per regulas ancillaræ apostolicæ, vbi beneficia debentur gradatim nominatis, præferendi sunt doctores in theologia: licet Prepositus dictus Cardinalis in proœmio decreti, in fine dicat, quod in beneficijs conferendis, præferendus est canonicus theologo. dicam amplius in glossis concordatorum, & infra.

Decimaseptima consideratio. Scientia iuris canonici cæteris post theologiam dignior est, quod multipliciter ostenditur: & maximè q; sit dignior scientia iuris ciuilibis, in quo per consequens sit dignior omnibus alijs scientijs: cū scientia iuris ciuilibis sit dignior omnibus alijs. Quod ostenditur ex multis.

Primò ex eius necessitate, cum scientia iuris canonici, seu eius utilitate: quæ necessitas ostenditur ex quinque.

Primò quidem quatum ad fidei munitionem & ecclesiæ sanctæ dei contra errores & hæreses subortas. Licet enim in sacra scriptura quid credendum sit contineatur plenissimè, nihilominus multi errores & hæreses subortæ sunt in ecclesia dei occasione puerorum hominum, qui aliter scripturam sanctam interpretari nisi sunt quàm spiritus sanctus efflagitat. Quocirca necessarium fuit ad habendum veram consonantiam scripturæ sacræ, vt sancti patres spiritu dei pleni simul convenientes multa explicarent, exponerent, & interpretarentur de scriptura sancta. Et ita illustrata veritate nubila propalarētur errorum, quod

maximè factum est in quatuor vniuersalibus concilijs, quorum canones & diffinitiones sanctæ propugnacula & lucernæ fidei nostræ sunt in ecclesia sancta dei. Vnde beatus Gregorius in c. sicut. xv. distin. illa quatuor concilia sunt quatuor libros euangelijs quos se profiteri & venerari testatur, quare in c. ignorantia. xxxviiij. distin. dicitur, q; ignorantia mater cunctorum errorum, maximè in sacerdotibus dei, vitanda est, qui docendi officium in populis susceperunt. sequitur ibi: Sciant ergo sacerdotes scripturas sanctas & canones.

Secundò prædicta scientia est necessaria ad morum in formationem. Tradit enim hæc scientia canonica plura præcepta & documenta sanctæ matris ecclesiæ, quæ ad religionem, pietatem, & sanctimoniam omnes homines maximè componunt. iuris namq; præcepta sunt, honestè viuere, alterum non ledere, ius suum vnicuiq; tribuere. i. iustitia. §. iuris. ff. de iusti. & iur. & in proœmio Gregoriano. quare optimè conuenit huic loco illud prouerbiorum. Audi fili disciplinam patris tui, ne dimittas legem matris tuæ, vt addatur gratia. i. corona capiti, & torques collo tuo. gloss. i. fulgor perfectæ operationis. de quo habetur j. dist. c. ius militare.

Tertiò prædicta scientia canonica est necessaria ad discretionem graduum & ordinum ecclesiasticorum, & iustitiam & iurgiorum terminationem. Crescente enim ecclesia ipsa deo authore gradibus & ordinibus rite in ea dispositis, cum ad eos discernendos, & lites quas cupiditas effrenata pacis emula quotidie generat, lex non sufficeret euangelica, tam ab apostolis quàm eorum vicarijs per successiones temporum, statuta plurima sunt edita quæ generali vocabulo canones appellati sunt. Per quæ & dispositio in gradibus & ordinibus (quorum varietate ipsa ecclesia tanquam regina ornata est) distinctio haberetur, & noxiis humano appetitu suo iuris regulis limitato iurgia ecclesiastica sopirentur. Quare in ca. sacerdotibus. distin. xxxviiij. inter alia quæ ipsis sacerdotibus sunt necessaria ad addiscendum beatus Hieronymus ponit canones: ergo scientia canonica est necessaria ad seruandam vnitatem doctrinæ & religionis in ecclesia dei, cuius vna debet esse fides & obseruantia pietatis: quod fieri non potest, si non haberetur notitia regularum & sanctionum sanctorum patrum, quos Christus tanquam operis sui vicarios ecclesiæ suæ præesse voluit pastores & doctores. quare in c. nulli sacerdotum. xxxviiij. distin. dicit Celestinus papa, nulli sacerdotum liceat canones ignorare, nec quicquam facere quod possit patrum regulis obuiare.

Quartò est necessaria ad multarum questionum solutionem, quæ in sacris canonibus, & sanctionibus sanctorum summorum pontificum sunt aperte & illudicate illustrius maximè sedis est fidei & altissimarum causarum dubia plana facere. iuxta c. quoties. & est fides. xxxiiij. q. j.

Quintò hæc scientia canonica est necessaria, quia in nulla alia scientia traditur nobis perfecta doctrina ordinum & officiorum ecclesiasticorum, sicut i canonica. Vnde, vt dicit ex prædictis Ioan. de Turrecremata in proœmio decreti. versicu. ad præmium. manifesta est huius scientiæ necessitas, vbi respondet ad argumenta quæ sunt in oppositum, quod videbatur q; non esset necessaria attenda theologia, quæ satis videbatur sufficere ad determinationem eorum quæ sunt in scientia iuris canonici.

Pro sexta ratione dicit Hostiensis in summa in proœmio ibi, quæ utilitas, quod hæc scientia affert magnam utilitatem, vt inter

vt inter iustum & iniustum, æquum & iniquum sciamus discernere, vt honeste viuamus, alterum non lædamus, & ius suum vnicuique tribuamus, vt in proœmio Gregorian. no. §. ideoque lex, sed istud est proprium iuris ciuilib, vt infra dicam in sequenti consideratione.

Secundò excellentia illius sciētīe probatur ex eo: quoniam, vt dicit Hostiensis in proœmio Gregoriano. versi. cui parti philosophiæ supponatur, non est quærendum cui parti philosophiæ supponatur, sed cui sciētīe tota philosophia supponatur. & potest responderi, quod canonicæ, quæ omnia comprehendit, & dicit Io. de Turrecremata in proœ. decreti. in versicu. ad tertium, quod saltem theologiæ partim, & philosophiæ partim supponitur. Sed in quantum philosophiæ supponitur, est ea ratione qua dicitur de sciētia iuris ciuilib, vt amplius dicam.

Tertio eius excellentia probatur ratione finis, quæ est eadem cum theologia, vt scilicet ædificentur. vt dicit Hostiensis in dicto proœmio suæ summæ. versicu. quis finis, ibi: secundæ vt ædificentur. & ad hunc tendunt theologi & canonistæ.

Quarto excellentia huius sciētīe iuris canonici probatur ex eius digniori subiecto ad alias sciētias: quod quale tamen sit, sunt diuersæ diuersorum opiniones. Et inter alias Hostiæ. in loco præallegato dicit, quod subiectum huius sciētīe est fides catholica: cum, vt dicit, sit materia. Sed hoc non approbat Ioannes de Turrecremata in loco supra allegato. versicu. ad quintum. cum, vt dicit, illud est subiectum in sciētia, de quo & eius proprietatibus est principalis & totalis consideratio talis sciētīe: sed fides catholica non est huiusmodi, de qua & eius proprietatibus sit tota sciētia iuris canonici. Et etiã quia subiectum sciētīe, debet complecti omne quod determinatur in illa sciētia, hoc autem non facit fides catholica respectu omnium quæ determinantur in iure, igitur &c. Et etiã fides est virtus theologica, cum deum habeat pro obiecto & fine. Vnde si subiectum alicuius sciētīe esset dicendum, magis sciētīe theologice esset dicendum subiectum, quæ iuris canonici, quod tamen non dicitur. Et vt finaliter ponam subiectum Ioannis de Turrecremata, omittendo alia quæ reprobatur vbi supra, est bonum ciuilitatis Christianæ secundum ordinem iusti & recti, secundum leges siue constitutiones canonicas per os sanctorum patrum promulgatas diuinitus: quod, vt dicit, sic ostenditur: id est subiectum in aliqua sciētia: quod principaliter intenditur & gratia eius omnia alia in eadē sciētia considerantur. Sed omnia alia quæ tractantur in sciētia iuris canonici non alterius gratia tractari videntur, quæ vt cõcicatio ciuilitatis Christianæ recte & sancte regatur ac honeste viuatur, vt dicit Greg. in dicto proœ. gregoriano supra allega. vel, vt dicit, sciētia subalternans & sciētia subalternata debent aliquo modo cõuenire in subiecto, licet subalternata addat aliquid ad subiectum sciētīe subalternantis, vt dicit ibi: sed subiectum sciētīe moralis, vt dicit Albertus, est bonum hominis, secundum quod homo: & subiectum sciētīe politicæ est cõcicatio ciuilib secundum ordinem recti & iusti, vt idem Albertus testatur. ergo subiectum sciētīe iuris canonici quæ morali sciētīe subalternatur, vt dicit idem de Turrecremata in dicto loco supra allegato. versi. ad tertium. sit bonum ciuilitatis Christianæ secundum ordinem recti & iusti, secundum leges siue constitutiones canonicas per os sanctorum patrum diuinitus promulgatas. Et hæc partes ponuntur ad distinguendum subiectum huius sciētīe à subiecto aliarum sciētiarum humanarum practicarum. Quoniam sciētia iuris

ciuilib habet idem subiectum, quod ciuilitas Christiana: magis tendit ad saluationem animæ & actus concernentes animam quam sciētia iuris ciuilib. Et ideo cum anima sit corpori præferenda, vt est tex. in l. sancimus. C. de sacrosanc. eccle. videtur quod etiam sciētia iuris canonici sit sciētia iuris ciuilib præferenda. dicam infra.

Quinto excellentia iuris canonici est cæteris omnibus sciētīs præferenda propter vicinitatem quam habet ad theologiã: quod probatur sic. Sciētia canonica est vicinior sciētīe diuinæ quæ sit sciētia ciuilib & quæcunq; alia: ergo conclusio vera. consequentia patet, quia sicut gradus nobilitatis & dignitatis inter intellectuales naturas attenditur penes maiorem proximitatem ad intellectum diuinum, ita gradus nobilitatis inter sciētias accipiendus est penes earum maiorem similitudinem cum sciētia diuina. assumptum probatur ex dictis per Ioannem de Turrecremata in dicto loco, & ex his quæ antè dixi.

Sexto probatur ex parte materiæ sic. Materia iuris canonici est nobilior materia sciētīe iuris ciuilib, & quarumcunq; aliarum sciētiarum, ergo sciētia iuris canonici est dignior cæteris. consequentia patet per Aristotelem primo de anima, vbi vnam sciētiam dicit nobiliorem alia, quia mirabiliorum & honorabiliorum est. assumptum patet & est manifestum, quia sciētia iuris canonici tractat de articulis fidei, de diuinis officiis & ecclesiasticis sacramētis & documentis, quæ multa dignitate excellunt materiam, quæ tractatur in sciētia, scilicet ciuili, vt supra dictum est, & infra latius dicam, igitur &c.

Septimo ostenditur ex parte finis sic. Finis quem intendit sciētia iuris canonici est superior & altior, quam sit finis sciētīe iuris ciuilib aut aliarum sciētiarum, ergo sequitur, quod sciētia iuris canonici sit cæteris nobilior. consequentia est bona, per Aristotelem. vbi secundum ordinem finium ponit ordinem dignitatum inter disciplinas. assumptum est manifestum, quoniam finis sciētīe iuris ciuilib, vt procedit à fundamento fidei catholice & doctrina ecclesie, consistit tantum in habitu elicito ex legibus gentilium, vt continetur in compilatione digestorum, est felicitas humana nullo habito respectu ad beatitudinem alterius vitæ perpetue. Finis verò sciētīe iuris canonici non modo est bonum hominis in perfectionem virtutum moralium: sed secundum perfectionem infusarum virtutum, quæ ad beatitudinem supernam præparant & disponunt.

Octauo probatur & ostenditur ex parte ipsarum legum: quæ lex & canonica regula est tanquam dirigens regulas, & corrigens leges iuris ciuilib: ergo sciētia iuris canonici est dignior & nobilior. consequentia patet ex terminis. assumptum verò patet di. iij. per totum, vbi ostenditur, quod constitutiones principum ecclesiasticis constitutionibus non præminent, sed obsequuntur. ij. q. iij. c. Eufemiū. leges seculi sacros canones sequi non dedignantur. & habetur in authenticis, vt clerici, & in authenticis, de ecclesiasti. titu. in principi. & est tex. in c. clerici. vbi doc. de iudi. de correctione verò habetur, in c. constitutiones. di. iij. vbi dicitur, constitutiones principum contra canones & decreta Romanorum præsumunt vel bonos mores, nullius sint momenti.

Nono probatur eius excellentia ex parte conditoris. Conditor enim canonum est papa verus Christi vicarius, vniuersalis ecclesie pastor. Conditor verò iuris ciuilib est imperator, qui in protectionem ecclesie papæ minister est: iurat illi fidelitatem & defensionem ecclesie. c. tibi domino. lxij. distin. ergo videtur, quod ex hac parte etiam sciētia

iuris canonici sit dignior, quam scientia iuris ciuilibus. consequentia patet, & assumptum. de conditore tamen iuris ciuilibus aliter dicam infra, dum ponam eius excellentiam ultra alias quascunq; scientias.

Ex quibus infertur, quod doctor iuris canonici preferendus est doctori iuris ciuilibus, & ita tenent Ioannes Andreas & omnes alij in capitulo clerici, de iudicijs, dicit Ioannes de Turrecremata, in proemio decreti, dicit tamen Præpositus ibi, q; diceret bonum doctorem legistam præferendum doctorello ignaro canonum, per textum in capitulo, quæ ipse, xxij, distinctione, dum narratis pluribus quæ oportet sacerdotes scire, subiicit: ex quibus omnibus si vnum defuerit, sacerdotis nomen in eo vix constabit, facit glossa, in verbo, omnino, in §. ordinatione, in authentica de monachis, Ludo, post Angelum, & post eos Alexan. & do. meus Iason, in lege cum quid, ff. si cert. peratur. Archi, in c. de quibusdam, xxxj, distinctio, l. j, C. de athleticis, libro vndecimo, l. prima, C. de annonijs ciuilibus, eodem libro, dicam latius infra. Sed ibi dicit Præpositus, q; Io. Andr. in c. j, de consang. & affinita, dicit, q; in beneficijs conferendis, præferendus est canonista theologo, nisi beneficium esset vbi hæreses pullularent, secundum etiam Gemi, in d. c. episcopos, xvij, distinctio.

Decima octaua consideratio. Cum hic versamur inter scientias iuris canonici & iuris ciuilibus, videndum est an scientiæ dici possint. Et videtur q; non, eo quia legistæ vel canonistæ, vt inquitur logici, non habent modum arguendi nec cognoscunt per causas, sed nituntur tantummodo autoritate legis vel canonis: quia dicunt, ita lex dicit, ita canon loquitur: sed qui per causam non cognoscit non scit, quia scire est per causam cognoscere, secundum Aristotelem primo Posteriorum, & ij, Metha, & xxij, q. viij, c. occidit, de testi, c. cum causam, & Rosred. in principijs suorum libellorum, per Io. Andr. in proemio vj, in l. pupillus, vbi Bar. & Bal. ff. de acqui. hære. per Ang. in l. qui Romæ, §. duo fratres, in xiiij, col. ff. de verbo, oblig. Andreas Barbatia in c. clerici, in v. col. ibi, nam scire est rem per causam cognoscere, extra de iudicijs.

Secundò facit, quia leges dicuntur amare simplicitatem non autem subtilitatem, vt. l. sicut, circa si, versi, si debitor, ibi, hæc autem subtilitates à iudicibus non admittuntur, ff. quib. mod. pignus vel hypothe. soluitur, l. j, C. vt actio, ab hæredi, & contra hæred. incipiant, ibi, nec propter nimiam subtilitatem, & in c. dilecti filij, ibi, prouidentius attemptus, ne ita subtiliter sed simpliciter & pure, extra de iudicijs, c. capellanus, extra de ferijs, cum multis alijs quæ aliter legari possent.

Tertio facit, quia lex est voluntaria, vt per Aristotelem in primo de cælo & mundo, not. glossa, in sti, de vsucapio, dum dicit, q; sufficit pro ratione voluntas, & probatur in l. prospexit, ibi, quia ita verba faciunt, ff. qui & à quib. & ibi, perquam durum est, sed ita lex scripta est, de intellectu cuius legis videatur Felin, in c. si quando, in viij, col. extra de re scriptis, & do. meus Iason in l. non dubium, viij, col. C. de legibus, facit ad propositum, l. non aliter, ff. de lega. iij, l. j, §. si is qui, ff. de exercito, hinc dicitur quod principi placuit, legis habet vigorem, dicit rex, in §. sed quod principij, in sti, de iure natur. gen. & ciuili, Et non omnium quæ à maioribus nostris constituta sunt, ratio reddi potest, l. non omnium, ff. de legibus, & subiungit lex sequens. Et ideo rationes eorum quæ constituuntur inquiri non oportet: alioquin multa ex his quæ certa sunt subuertuntur, &

facit l. benignius, ff. eo. de legibus, vbi dicitur, benignius interpretandæ sunt quo voluntas earum cognoscetur: & pro certo illa lex, non omnium, est singularis & multum prodest legistis, vt dicit Alex. in apostil. ad Bald. in l. solâ, C. de testi, allegando Ang. in d. l. non omnium.

Quarto facit, quia est opinatiua & formidine permixta, & sic non certa & determinata, vt videtur probari in §. responsa prudentum, in verbo, opinionis, in sti, de iur. natura, gentium & ciuili, & in l. si me & Titium, in verbo, subdito, ff. si certum pera, & in l. seruum quoq; in verbo, substitimus, ff. de procurato, ex quibus iuribus patet, q; non sunt reprehendendi multi doctores, qui in eorum dubijs post quasdam rationes hinc inde allegatas, dicunt finaliter, cogita, aut alia similia verba, ad demonstrandum, q; tantum opinatiue loquuntur, & non decisiue, prout postea sunt facere ex prædictis.

Quinto facit, quia lex seu ars ciuilibus, aut scientia non est passim necessaria, quia vt habetur in cap. licet, de regum la. quæ spiritu dei reguntur, non sunt sub lege, & quod Innocentius dicit in cap. pastoralis, de officio ordina. vbi habetur, possunt cum tanta ratione regi, q; non subicerentur exercitio legis, & no. dominus Abbas in ca. rex pacificus, in proemio decretalium, & bonus text. in authentica de nuptijs, §. si verò, collatio, iij, Imo etiam quod plus est, est variabilis, ca. j, de constitutio, libro vj, l. non est nouum, cum ibi notatis, ff. de legibus, c. non debet, de consangui. & affini, qui text. facit tamen q; non debet dici per hoc quin sit scientia, cum dicit text. non debet irreprensibile videri, si secundum varietatem temporum, varietatur & iura: cum deus etiam ex his quæ in testamento veteri statuerit, etiam in testamento nouo mutauerit, Nam si deus quadoq; variet sua statuta & ordinationes, ideo & nos mutare possumus exemplo dei, cuius actio nostra est instructio.

Sextò facit, quia notitia legalis & canonica non est utilis, sed localis, vt capitulo super specula, ibi, quia tamen in Francia & nonnullis prouincijs Romanorum imperatorum, nisi in quantum nituntur ratione, & non alijs, & etiam Iudæi & pagani non ligantur nec subiunguntur canonibus, ca. gaudemus, de diuor. Felin, in capitulo primo, in xij, col. extra de constitutio, Et etiam videmus q; quasi omnes patriæ & prouinciæ: imo etiam ciuitates habent sua statuta, etiam legibus & iuribus communibus repugnantia, & contraria quibus viuunt, secundum quod notatur in l. de quibus, ff. de legibus, & in §. ex non scripto, in sti, de iure naturali gen. & ciuili.

Septimò facit, quia non omnibus prouidit cum omnes casus possint sub lege comprehendere, vt dicit text. in lege neq; ff. de legibus: ergo talis cognitio vel notitia non potest dici scientifica, quia scientia debet esse de immutabilibus æternis & determinatis, vt per Aristotelem, v. Ethico, & lex debet poni vniuersaliter & non particulariter, vt per eundem Aristotelem in loco præallegato: quia particularia sunt infinita, quæ à nobis cognosci non possunt, sed cum sit de artibus humanis, impossibile est vniuersaliter verum dicere: quia est vtile in aliquo casu particulari oppositum legis obseruari, & de quo multa exempla possunt poni, vt patet ex notatis in lege omnes populi, ff. de iusti, & iur. per Barto. in vj, quæstione, & per id quod notant Innocentius, Panor. & doc. in c. j, de constitutio, dum dicunt, q; licet aliquando leges transgredi ex magna causa, de quo ibi plura per Felin, in xiiij, colum. ibi, fallit septimò, & per domi. meum Iaso, in l. non solum, §. morte, in

te. in xvij. & xvij. col. ff. de noui oper. nuntiatio. & Barba. in rubrica. C. qui admitti. & in c. at si clerici. de iudi. & pet eudem do. meum Iaso. in l. j. in j. & ij. col. C. de preci. impe. offe. vbi limitat dictum Inno. duobus modis. in ij. col. & etiã dicit qd hoc casu consulendus est superior secundum doctrinam Ludo. Ro. de qua ibi per do. meum Iaso. & in §. ex maleficijs. in ij. col. instit. de actio. dixi alibi in consuetudinibus nostris ducatus Burgundie. in titu. des iustici. §. v. in glos. pour la premiere foys.

Octauo. Nam nulla doctrina potest appellari scientia quæ est verorum & æternorū in veritate & impossibiliū aliter se habere. cū. vt ait philosoph⁹ in j. posteriorū. quia nihil scitur nisi verum. vt voluit Bald. in c. ij. de constitu. vbi dicit. qd scientia est entium. nō eorum quæ natura aut ars reuelauit. Bald. in c. cum contingat. de rescrip. Pet. de Anchara. in cle. j. de concessio. præben. per glos. in l. si pater. ff. de hered. insti. probatur in d. c. qui occidit. xxij. qd. vij. sed legalis scientia & canonica est circa contingentia in humanis actibus extrinsecus contingen. aliter se habere. & diuersimode se habere. ex quo dicit Barba in d. c. si clerici. in vj. & vij. col. qd lex adaptatur temporis. & est mutabilis. vt dixi. igitur & c.

In contrarium tamen. Quod ius ciuile & canonicum sit scientia. probatur ex pluribus.

Primò per tex. in proœ. fforū. circa principium. in verbo. professores legitimæ scientiæ cōstitutos. & ibi. prima vestigia cuiusq; scientiæ mediocriter tradentes. & in ij. col. ibi. & hi qui rudes adhuc legitimæ scientiæ capere scendæ aspirant. & in penul. col. ibi. nihil legitimæ scientiæ eis deerit. & ibi. hæc sola scientia finem habet mirabilem.

Secundò probatur per tex. in l. j. ff. de iusti. & iur. ibi. ius est ars boni & æqui. & ibi. æqui & iniuri notitiam profitentur. & ibi. æquū ab iniuro separantes. & licitum ab illicito discernētes. Nam si ius est ars: vt ibi. & in proœmio fforū. in penul. col. ergo est cognitio. quoniã. vt dicit philosophus primo posteriorū. Omnis ars & doctrina fit ex præexistenti cognitione. sicut cōtingit in iure. cū in eo distinguamus æquum ab iniuro. quæ distinctio fieri nō potest sine cognitione. & non potest capi ars nisi pro habitu scientifico.

Tertiò probatur per tex. cū glos. in l. j. C. de studijs liberali. lib. xj. dum ibi iuris periti & medici dicuntur esse philosophi veri profundioris scientiæ & doctrinæ.

Quartò probatur. quia leges habent rationem & causam: ideo eam doctores. & præsertim legentes. semper inuestigant quærentes de ratione dubitandi. Item de ratione decidendi. De ratione dubitandi: quia lex non fit nisi in casu dubio. l. Labeo. ff. de Carbo. edicto. l. antiquæ. C. de furtis. in claris enim non opus est laborare. l. continuis. §. illud. ff. de verborum obligatio. Item quia de singulis dubitare non est inutile. vt in prædicamentis Aristotelis. & per glos. in l. tertia. C. de summa trinitate & fide catholica. De ratione decidendi. vt intelligatur. qd est cum ratione facta. sicuti esse debet. ij. distinctio. capit. erit autem lex. Et sic multis alijs omissis. constat ex his ius ciuile esse veram scientiam.

Quintò. quia constat. qd non est solum scientia practica. sed etiã speculatiua. quoniã oportet prudentem iuris soluere nodos. quæstiones & controuersias. quæ nunquam etiã contigerūt. quod non potest fieri nisi per subtiles indagaciones. & per speculationem. Quo fit vt quia subtiliter indagandum est & procedendum per argumenta. ra-

tiones & similia. & alijs varijs modis secundum regulas iuris. quas decet habere notas. qd detestandi sunt illi qui tantummodo (vt sunt multi) vtuntur temeritate pro scientia. contra tex. in l. quisquis. C. de postulan. vel qui tantummodo vadūt per repertoria. & qui nihil volentes à seipsis excogitare timent consulere vel pronūciare. quoniã id à doctoribus non reperiunt tactum. & hoc licet adsit bona ratio vel bonū simile. sed male. quia vt etiã inquit Paulus de Cast. in l. Clodius. ff. de acquir. hæredi. perniciosus est talis timor. & miserrimus est talis intellectus. Miserrimi enim est ingenij vt inuentis & non inueniendis. dicit Boëtius de disciplina scholarium. Et dicit Felin. in c. cū ordinem. in ij. col. extra de rescriptis. qd expedire consultationes per regulas generales est officium procuratorū. & eorum doctorum quos vulgus positiuos appellat. & propterea etiã rationibus innitendum est. vt dicit tex. in l. ij. §. sed quia. C. de vete. iur. enucle. & in proœ. vj. Natura semper nouas deproperat & dereformas. Et quæ de nouo emergunt. nouo indigent auxilio. l. diuus. ff. de restitū. in integ. Et quia cū plura sint negotia q; vocabula. non possunt omnes articuli sigillatim decidi: sed debet procedi per rationes & similia. vt l. non possunt. ff. de legib. imo quod plus est. est certissima scientia. quia habet finem quem nō habent aliæ scientiæ. vt supra dixi. & habetur in proœmio fforū. col. penult. habetq; certissimas rationes causas & demonstrationes. vt peritis notum est. sed vt dicit Philosophus in primo de anima. vna scientia dicitur nobilior altera. vel à subiecto nobiliori. vel quia est certior. vel propter vtrunq; simul. Et de subiecto nobiliori dicam amplius simè in duabus sequentibus considerationibus.

Sextò. imo non solum est scientia simplex. sed inter alias dignissima. cū sit diuinarum atq; humanarum rerum notitia. iusti atq; iniusti scientia. auctore Chrysippo. vt l. iustitia. ff. de iustitia & iure. & institū. eodem titu. in princip. quæ est illius diffinitio. à qua non est recedendū. quia secundum philosophum vj. Metaphisice. diffinitio est sermo indicans quid est esse rei per essentialia. & secundum Bald. in rubrica. C. qui admitti. allegantem Boëtium. diffinitio essentiam rei claudit. & allusio siue etimologia intelligentiam rei. et propterea dicit Baldus in l. non sine. C. de bonis quæ liber. qd illud dicitur inesse. quod constat ex sui diffinitio.

Septimò quod plus est. non solum dicitur scientia: sed et sapientia secundū iurisconsultum in l. prima. §. proinde. ff. de varijs & extraordina. cogni. qui dicit. qd sanctissima res est ciuilis sapientia. & facit. quia secundū beatorum Thomam secūda secūde. quæstionæ prima. articulo secūdo. de dono scientiæ. Cognitio diuinarum rerum vocatur scientia. sed cognitio legalis est huiusmodi per iura allegata. & bonus textus in l. prima. C. de vete. iure enucle. do. vbi dicit textus. Nihil tam studiosum in omnibus rebus inuenitur. quā legum authoritas. quæ & diuinas & humanas res bene disponit. & omnem expellit errorem. & sic sapiētia: quoniã. vt dicit glos. in d. §. proinde. ciuilis scientia est sanctissima quoad animā. & firmissima quo ad mūdum. et dicit philosophus ad Alexandrū. Sapiētia est cōseruatiua animæ sicut sanitas corporis. sed hæc scientia est huiusmodi: quia facit homines virtuosos dirigens eos in deū. tollēs lites. rixas. cōtrouersias. & alia ex quibus sequi solent homicidia & omnia alia mala: ergo est cōseruatiua animæ & corporis. & sic sanctissima quo ad animam. et firmissima quo ad corpus.

Octavo cum, vt clarum sit, doceat quid sit iustitia & eius effectus, & quomodo iustitia sit administranda, vt habetur. ff. de iustitia & iure, & instit. eodem, & quali per totum, ergo est diuinarum rerum notitia, cum iustitia de celo prospexit, & est essentia trinitatis cum iustitia à iure descendat, & ius sit ars boni & æqui. l. j. de iusti. & iure. & dixi in rubrica, de iustices. In princi. in commento cōsuetudinum ducatus Burgundiæ. vbi etiam posui quomodo sit utilis.

Nonò, quia seipsum regere est summa sapiētia, vt per Philosophum de regimine principum: sed hæc sciētia nescit docet seipsum regere, sed etiam ciuitates & prouincias, & totam rempublicam, & omnem orbem terrarum: quāto fortius dicitur sapiētia, probantur prædicta per textum in authē. vt omnes obediant iudi, prouinciarū. Sine ea factum est nihil, & est præcipua omnium aliarum, quum per eam reguntur omnia: quia docet iurisconsultum habere docendi peritiā, dicendi facundiā, discernendi copiā, interpretandi subtilitatem, solertiā, fidem, honores, mores, & laudabilem vitam. Notitiam iusti & iniusti, boni & æqui, & sic notitiam ipsius dei, cum bonitas & æquitas sint essentia trinitatis & ipsius dei.

Quid enim plus operatur theologia, dicam infra latius, faciunt ad prædicta l. magistrōs. C. de professō. & medicis. libro x. l. j. C. de professō. qui in vrbe Constantino polita. lib. x. l. j. ff. de iusti. & iur. & instit. eodē. vbi dicitur, quod ius est ars boni & æqui.

Decimò facit, quia ius ciuile est dogma omnium sapientum, vt dicit text. in l. ij. ff. de legibus. & vera philosophia, & non simulata. l. j. ff. de iusti. & iure. ergo est sapientia & scientia. Et si dicatur, quod sunt legistæ, qui ita dicunt & asserunt, & non alij. Ad hoc est responsio, quod illis est credendum, cum sint periti in arte: & peritis in arte credendum est. c. fraternitatis. de frigidis & maleficiatis. c. significasti. l. ij. de homicid. lege prima. circa princip. ff. de ventre in spicien. l. semel. C. de re milita. libro xij. Alexan. in consilio primo, & c. vij. in ij. volu. post Pet. de Anchara. in questione incipien. in antiquis.

Vndecimò facit, quia professio iuris dicitur ars liberalis, vt est text. ad literam in l. prima. C. qui ætate vel professio. libro decimo, pro quo etiam facit rubri. iuncto text. in l. vnica. circa finem. C. de studijs liberalibus vrbs Romæ, libro xj. & dixi supra ista parte in nona consideratione, versicu. primò tamen.

Non obstant adducta in contrarium.

Et primò non obstat illud quod dictum est in primo fundamento contrariæ partis, videlicet, quod legistæ vel canonistæ non habent modum arguendi, nec cognoscunt per causas. Quia vtrumque falsum est, vt supra satis declarauit. Et etiam quia primò licet non habeant eundem modum quem habent dialectici, vel habent aliarum scientiarum professores, non propterea sequitur, ergo non est scientia: eo quia habent alium modum scientificum & concludentem secundum eorum rationes & causas, quod sufficit, cum quælibet scientia habeat diuersa genera loquendi: intantum quod proprius modus loquendi est absurdus in alia, vt dicit Specul. in titu. de aduocato. §. nunc de exordijs. versicu. quid si aliter. & sunt verba Augustini in cap. locutio. xxxvij. distinc. & dicit philosophus in primo posteriorū. vnaqueque scientia habet suas proprias ymaginationes, rationes & disputationes. Et bene, Quia conclusiones habent esse secundum subiectam materiam. l.

si vno. C. locati. & secundum philosophum primo Ethicorum, tunc perfectum enunciamus, cum subiectam materiam loquimur, de quo etiam per Baldum in lege data opera. circa medium. C. qui accusa. non pos. imo si bene inspiciamus reperiemus, quod in omnibus legibus obseruantur primò regulæ grammaticales, vt habetur per Lucam de Penna in lege grammatices. C. de professō. & medic. libro decimo. vbi ponit diuisiones grammaticales quæ obseruantur in legibus, & etiam figuræ grammaticales, vt habetur per Lucam de Penna in lege prima. C. de consulibus, libro duodecimo. vbi ponit omnes figuras grammaticales, & quæ legistæ eas obseruāt. Et de vnaquaque dat text. quem ibi videre poteris, & ne transcendam materiam non transporto.

Et etiam si bene videamus iura nostra & argumentationes iurium, in his sunt obseruandæ regulæ logicales ad argumentandum. Primò quo ad propositiones logicales, quomodo obseruantur videatur Barto. in lege si is qui ducetur. §. vtrum. ff. de rebus dub. vbi amplè declarat primam figuram logices. Et etiam Bald. in lege testium. C. de testi. deducit decem prædicamenta logices, quæ etiam sunt obseruanda in administratione iustitiæ & in deductione iuris ciuilibus ad effectum prout etiam in argumentationibus sunt ferè omnia media argumentandi logices obseruanda, licet possit dici, quod vltra illa sint et alia. Et ideo ineptè & malè dicitur legistam vel canonistam non habere modum arguendi. & omnes modos arguendi & argumentandi logicorum habent legistæ & multos alios quos videre poteris per Albericum in suo dictionario. in verbo, argumentum, quæ hic non transporto cum sint impressa.

Nec sunt redarguendi in hoc, quod non omnes modos argumentationum logicalium obseruant, aut quod vltra eos alios obseruant. Quoniam, vt inquit textus in capitulo, indignū. & in ca. ecclesiastica. xvij. distinctio. canones non sunt restringendi sub regulis Donati, nec etiam ociosis philosophorum scholis. Et facit quia legistæ sunt reales locutores, rebus & non verbis intendentes. Quia non verbis, sed rebus leges imponuntur. text. in lege secunda in fine. C. communia de legat. & in cap. commissa. §. porro. de electione. in vj. Et ideo Baldus in lege veteris. C. de contrahen. & committen. stipulatio. dicit, quod leges sunt veræ philosophiæ legalis & non dyalecticæ. & ponderat ad hoc illum textum, & concordant verba Ioannis Andr. in regula, infamibus. de regulis iuris in vj. qui dicit, absit quod per sophisticaciones verborum naturam immutemus, & ideo secundum eum in cap. primo de consensibus. in vj. ex mente Didimi ad Alexandrum. Non artè bene loquedi discimus, nec faciendæ oratorum rhetorū operam damus, cuius officium est falsatis sermonibus fingentare mendacia & innocentia fidem conferre criminibus, ac parricidij reos accusare epistimos: qui dū putant se alienæ laudis fructum per iniquam victoriam se rapuisse, nesciunt munimentum suæ conscientia perdidisse, pro quo facit text. in c. sedulo. xvij. dist. qui præclarissimè ad propositum loquendo dicit: Cordi casto linguam exercitatam conferre non audeant, & putant præponendas esse verbis sententias, sicut præponitur animus corpori, debetque veriores quæ disertiores audire sermones, sicut prudentiores quæ formosiores amicos habere.

Item & secundò: quia, vt ex supra deductis clarè demonstratū est, legistæ & canonistæ cognoscunt per causas & rationes

rationes, cū ratio legis dicatur ipsa anima legis. ff. de pa-
ctis. Et strictius est obseruanda, quā ipsa lex, secundū Bal.
in l. quicunq;. C. de seruis fugitiuis. & in l. non dubium.
C. de legibus. in v. col. & in l. si quis seruo. C. de furtis. vbi
dicit, q̄ ratio est sicut anima, & verba sunt sicut superflua
cies. & in dicta l. non dubium. dicit q̄ est spiritus viuificās
legem. & dicit Panor. in consilio primo, in iij. col. in pri-
mo volu. q̄ ratio est sicut spiritus & anima.

Et dicit idem Bald. in l. nemo, in prin. C. de senten. &
interlocuto. omnium iudic. q̄ ideo Francigenæ tantummo-
do allegant legem, nisi pro ratione in ea contenta. Et di-
cunt, sic est ratio legis, non autem dicunt sic est lex, vel sic
lex dicit: sed concessio etiā, quod simpliciter lex allegetur,
vel dicatur, sic lex dicit prout fit, quid ad rem? cū talis al-
legatio non est sine ratione, cū lex contineat rationem
& sit ratione facta, quo fit quod allegata lege, etiam ratio
legis habetur pro allegata.

Nam & idem sit de dictis philosophis: quia eius dictis
simpliciter adductis philosophantes acquiescunt, quod
non est nisi quod continent rationem vel causam. Sicuti
etiam de dictis Pythagoræ.

Refert Boëtius in prin. suæ arithmetice, q̄ sufficiebat
dici, sic Pythagoras dicit. & ad propositum etiam dicit
Bal. in c. ad hæc. col. vj. de pace iura. firman. q̄ leges nō al-
legantur in curijs regum pro autoritate, sed pro ratione.
et hoc fit breuitatis causa: quoniam gaudent breuitate mo-
derni, vt inquit glo. j. in l. j. ff. quod metus causa. facit tex.
in l. ampliore. §. in refutatorijs. C. de appel.

Non obstat vterius quod dictū est in secundo funda-
mento, q̄ leges dicuntur amare simplicitatem & nō subti-
litate, quoniam nō est verū: in quantum tractatur de inter-
pretatione iurium, vel de enucleatione quæstionū, & ad
veritatem eliciendā: sed ne subtilitatibus fiant deceptio-
nes, peruertantur vera & recta iudicia: iniquitates æquita-
ti præferantur sub genere boni & æqui, vt inquit tex. in l.
si seruum. §. de illo. ff. de verbo. obliga. plerūq; sub auto-
ritate iuris scientiæ perniciosè erratur, aliās secus. & hoc
est de quo propriè loquuntur iura contraria: & id quod di-
cunt leges subtilitates non amare: quia est verum eas non
amare: in quantum tendunt ad decipiendum, vt etiam de-
clarat Panormita. in capitu. dilecti filij. in secunda colum.
de iudicijs. extra. vbi latius per eum. quæ subtilitates
sint attendendæ, & quæ non, & ad quid per Romanum
consil. cccj. incipien. omnipotentis dei postulato suffragio.
in proposita consultatione. & in c. si cupis. xvj. quæstio. j.
quæ dicit, habet simplicitatem columbæ, ne cuiquam ma-
chineris dolos, & serpentis astutiam, ne aliorum supplan-
teris insidijs.

Ad tertium verò fundamentum, quod factum est, q̄
lex est voluntaria. Respondetur, q̄ falsum est, vt ex dedu-
ctis in parte contraria, quoniam etiam sola voluntas princi-
pis non facit legem. quia imo debet esse regulata ratio-
ne. Nam & voluntas eius subiacet regulæ rationis. est em̄
animal politicum, mortale, & rationale secundū Bal. in l.
ij. C. de seruis. & aqua. & ideo non potest iniquum statue-
re, vt inquit Panor. & scriben. in c. j. de constitutio. & per
beatū Tho. ij. q. ix. articu. vj. & secundū Ange. in consi-
lio incip. sanctissima. in iij. col.

Opinionī eius non est standum, si contraria sententia
est melioribus rationibus comprobata. alleg. tex. in l. æmi-
lius. ff. de minoribus. et multa dicit Paris de Puteo in tra-
cta. suo syndicatus, in c. j. & ij. q̄ nō licet principib⁹, nec re-

gibus in aliquo excedere, nec quicquā facere, quod nō cō-
ueniat probatissimo, ac sapientissimo viro. Et si aliter fa-
ciunt, nō sunt principes, nec reges, nec eis obediendū est: vt
ibi latissimè per eum. & per Ioan. And. in ca. j. de constitu-
tio. in vj. post Hostien. ibidem. vbi dicunt q̄ propriū prin-
cipis est iustitiam exercere, & si deficit, in hoc aufertur ei
nomen boni & religiosi principis, & si carebit nomine,
carebit & re. l. à nullo. C. de ferijs. l. imperialis. §. j. C. de
nuptijs. & c. nam & ego. extra de verbo. signi. Et concor-
dat, quia rex dicitur à regendo. vnde debet regere & non
regi. ff. de legibus. l. fina. aliās non est rex secundū Bald. in
l. non ambigere. post Cyn. ff. de legibus. & in l. post susce-
ptum. ff. de excusa. tuto. imo expresse attestatur princeps
se velle de legibus viuere. l. digna vox. C. de legibus. l. ex
imperfecto. C. de testa. & §. si. institui. quibus modis testa.
infr. ita q̄ si ordinauit eius voluntatem vel rescriptum cū
iniuria alterius, non esse exequendum, imo esse nullum &
irritum. l. quoties. & l. nec damnosa. C. de precib. impera.
offeren. l. autoritatem. C. vnde vi. l. j. §. meritò. ff. ne quid
in loco publico. l. nec auus. C. de emancipatio. libero. fa-
cit cle. pastoralis. de re iudi. facit quod dicit Pau. de castro
consilio lxx. in impressione noua incipien. In Christi no-
mine, quia frustra petitur. & hoc etiam, quia aliās non es-
set lex, nisi esset rationalis, communis & honesta. vt in
ca. erit autem lex. iij. dif. & xxij. q. iij. c. si ecclesia. in fi. &
concordat tex. in auth. de instrumentorum cautela & fide.
collatio. vj. Et faciunt tex. in authenti. vt non luxurientur
contra naturam, in prin. colla. vj. & in authen. de priuile-
gijs dotis, in prin. collatio. viij.

Ex quibus patet, q̄ leges sunt per ora principū diuini-
tus promulgatæ, vt patet in ca. nemo. xvj. q. iij. vnde nō
possunt fieri, nisi cum vera & iusta ratione. Et si tollatur
lex, semper remanet ratio legis cui subijcitur. l. j. cū glof.
ff. de coniungē. cum emancipato liberis. glof. in ca. fuerūt.
vj. dif. Barba. in ca. clerici. in ix. col. ibi. xxj. de iudi. extra.

Nec etiā obstat, l. p̄spexit. in d. tertio fundamentō allega-
quia, vt aperit ibi Bal. illa lex habet rōnē, & ibidē Bal. in
l. j. C. q̄ sit lon. cōsue. & Felin. in c. si quædo. col. viij. extra
de rescriptis. & potest adduci Bald. in ca. primo, de cons-
titutio. vbi dicit, q̄ lex dicitur satis rationalis, ex quo
non est prohibita, licet non possit demonstrari ratio eius,
secundū glof. singularem, in l. prima. §. pueritiam. in ver-
bo, ratus. ff. de postulando. & per ea quæ not. Archid. in
ca. frustra. vij. dif. & per Bal. in ca. cū venissent. de eo qui
mit. in posses. causa rei seruandæ. extra.

Ad quartū fundamentū, in quo dicitur, q̄ lex est for-
midine permixta & opinatiua, nō certa. Respondet, q̄ imo
est certa, cū sit ratione facta: quæ, vt dictū est, facit omne ra-
tum & firmū, vt per Bal. in l. nō dudium. C. de legi. & pro-
batur in l. solā. C. de testi. cū ibi nota. & in auth. de here. &
Falcidia. §. his igitur. cum concord. colla. j.

Præterea philosophicum est respondere per verbum
dubitatum, vt per verbum, fortè: vt glof. in l. cum res.
§. sed si Stichus. ff. de legatis j. Et sub dubio fortè respon-
dent sepe periti. glo. in verbo, fortè. in auth. quomō oportet
episcopos. §. semel autē. colla. j. Præterea leges quibus
vtimur sunt approbatæ: quoniam quæ visæ sunt nō rationa-
biles, vel bonæ, fuerunt reprobate: ergo verborum qualis-
tas non habet vitia re seu nocere.

Ad quintum verò fundamentum quod fit, q̄ leges non
sint passim necessarie, & quod vbiq; non seruantur. nō se-
quitur, ergo non sunt scientificæ: quoniam & aliæ scientiæ

Decima Pars

licet nō seruentur vbiq; tamen ex hoc nō sunt minus ve-
re aut bonæ sciētiæ, vt de medicina, quæ in pluribus nō
seruatur, vt in Scoria nulli sunt medici, & etiā valentibus
non est opus medico, vt infra dicam. Et etiā theologia
apud paganos & infideles non est in obseruantia, nec at-
tenditur. Non enim tantum attenditur id quod fit, sed &
quod fieri debet. l. sed licet. in fi. ff. de officio præsi. sed leges
deberent vbiq; seruari. l. leges sacratissimæ. C. de legibus.
Et omnis quantūcūq; iustus subest legi, sed nō exercitio
eius, no. Panor. in c. omnis anima. de censi. & in c. rex paci-
ficus. & sentit Philosophus x. Ethico. q. nō tantū propter
iuuenes, sed etiā propter senes facta est lex.

Ad sextum verò fundamentū in quo dicitur, q. doctri-
na legalis & canonica est variabilis & mutabilis. Respon-
detur, q. illud dictum ita simpliciter dictū est falsum. Nā
quātum ad ius naturale vel gentium attinet, probatur, vt
in §. sed naturalia. in sti. de iure natu. gen. & civili. vbi dicit
q. talia sunt immutabilia. Et idem de iure diuino, vt ibidē
notatur, & in l. ex hoc iure. de iusti. & iur. ff.

Quātum verò ad ius ciuile, quia ius nostrum est tripar-
titē collectum, vt in §. si. iusti. cod. dicitur q. licet immute-
tur aliqua constitutio, nō tamen sciētia iuris immutatur,
cū talis immutatio fiat secundū regulas iuris, quæ volunt
sic fieri necessitate vel vtilitate sic exigente, c. nō debet. de
consang. & affi. Lex enim debet deseruire temporis. c. fra-
ternitatis. xxiiij. distinc. & ca. erit autem lex. iij. distinc. &
quæ de nouo emergunt, nouo indigent auxilio. l. de ætas-
te. §. ex causa. vbi est tex. ff. de interroga. actio. Et ideo etiā
Deus omnipotens ex his quæ in testamento veteri statue-
rat, nonnulla in nouo mutauit. text. in cap. non debet. in
prin. extra de consang. & affi. ob quod Panor. in dicto
c. non debet. dicit, quod licet sciētia sit de incorruptibilis
bus & impossibilibus aliter se habere, vt habetur j. Poste-
riorum, non tamen expedit vt detrahatur sciētiæ iuris,
quasi non sit sciētia, ex eo q. immutetur in aliquo: quia
omnino est sciētia, vt ibi dicit. Pro quo etiā faciunt
quæ notantur per eundē Panor. in c. ij. in penul. col. vers.
sed reducendo ad concordiam. extra de proba. & per eun-
dem in c. filij. col. v. de cōsuetudine, vbi secundū eum
potest ex causa induci consuetudo antiqua dānata, & etiā
fieri statutum contra cōsuetudinem, quia hoc fit ex mente
legis quæ est ipsa lex: & facit, quia secundū varietatem
temporum & locorum, etiā remedia & canones medico-
rum expedit immutari, & tamē immutatio eorū, quia fit
canonibus medicinæ sic dictātibus non arguit defectum,
sed potius bonitatē & sciētiā: ergo idem in iure nostro
dicendū est, quia quod medicamēta morbis, hoc exhibēt
iura negotijs, vt est tex. in authē. hæc constitutio innouat
in prin. colla. viij. & dicit Bal. in l. vnica. in prin. C. de ca-
ducis tollēdis. in ij. col. q. sicut medicus obseruat tempo-
ra & loca, sic etiā iuris peritus: de quo dicto dixi in com-
mentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgū-
diæ, in §. ij. in gloss. fi. ti. de confiscationibus. Et quomodo
ratione loci varientur iura & consuetudines, vide Alua-
ro. in c. j. §. item si fidelis. quibus modis feudum amit. in
vsibus feudorum. & do. meum Iaso. in l. iustitia. in fin. de
iusti. & iure. ff. vbi allegat prædictum verbum Bald. in lo-
co supra allegato.

Ad septimū fundamentum in quo dicitur, q. nō omni-
bus prouidet professio legalis, ergo non est sciētia, quo-
niam hoc est falsum, quia imo lege, ratione legis vel simi-
li possunt omnia decidi, vt dictū est hic ante, & facit tex.

in l. siue oportet. §. sufficit. ff. de excusa. tu. & in c. secundo
requiris. in fin. de appellat. extra. & vbi sub autoritate le-
gis, potest etiā allegari ratio naturalis, ratione legis vel
simili deficiente, & notat glo. in c. consuetudo. j. dist. facit
etiā tex. in c. de quibus. xx. dist. vbi ponit ad quos fit re-
currendum, cum sacrosanctæ scripturæ autoritas non oc-
currit: dicit etiā ad exempla esse recurrendum.

Et quia ita fit seu fieri potest, igitur constat sciētiā
istam esse speculatiuā sciētiā, & habere suos modos
arguendi & rationes decidendi. Et sic constat, quod non
est etiā verum, q. sit impossibile, q. lex vniuersaliter ve-
rum dicat: cum sit vtile oppositū legis in aliquo casu ob-
seruari, quoniam imo in tali casu oppositi lex quantum-
cūq; generalis recipit restrictionē vel iure vtilitatis, vel
necessitatis, vel cōgruentiæ, vel verisimilitudinis, vel ho-
nestatis, vel etiā alijs de causis, put expedit, & hoc omni-
no ex præcepto legum, quæ mandant sic fieri restrictio-
nem, vt. l. cūctos populos. cū ibi plenē notatis. C. de sum-
ma trini. & fide catholica. in l. omnes populi. ff. de iusti. &
iure. l. vt gradatim. ff. de muneribus & honoribus, in l. si.
§. in computatione. C. de iure deliberandi, in l. serui no-
stri. C. de noxalibus. l. nec auus. ff. de emācipa. liberorum
l. ij. §. meritō. ff. ne quid in loco publico.

Ad octauum fundamentum satis respōsum est supra,
respondendo ad sextum & quartum fundamentum, & vlti-
tra dicitur, q. notitia iuris est sciētia verorum & æterno-
rum in veritate, & impossibile se habere aliter, cum sit cer-
ta & determinata habens certum finem & terminum.

Decimanona consideratio. Posito ergo pro firmo,
quod ius ciuile sit sciētia, excellere debet & excel-
lit omnes alias sciētiās, & debet inter omnes sciētiās dici
nobilior & dignior: quoniam multa sunt ex quibus sciē-
tiæ sublimitas commendari potest, videlicet origo, effe-
ctus, & finis, in quibus comprehendimus subiectā vtili-
tatem, conditorem, & necessitatem.

Et quia primò ab institutiōe seu origine vniuscuiusq;
sciētiæ origo seu exordium capiendum est, in proœmio
fforum. §. sed cum vos. lege. j. versicu. iustitiam namq; ff.
de iusti. & iure. quos tex. Bald. ponderat ad hoc in l. argē-
tarius. §. edi. ff. de edendo. ideo de origine iuris primò vi-
deamus.

Et licet dici possit generalē oēm sciētiā fuisse à deo
ortam, cum omnis ratio supernæ sciētiæ vel terrenæ creatu-
ræ in eo est, qui est caput earum & autor. tex. est in c. legis-
mus de beato Heronymo. §. si. versic. omnis ratio. xxxvij.
distinc. c. j. de summa trini. l. ij. ff. de legibus. c. reuertimini.
xvj. q. j. Et ideo dicitur Ecclesi. xxiiij. Ego ex ore altissimi
prodiij. Et Baruth iij. Hic. l. Christus, adinuenit omnē viā
disciplinæ, & dedit puero suo Iacob: tamen magis parti-
culariter considerando.

Origo iuris est à deo immortalis, quem alij dixerunt
Iouem, alij Apollinem, alij Mercurium: sed melius dicē-
dum est non insequendo fabulas antiquorum, sed Archi-
diaconum & Præpositum in proœmio decreti. Leges à
deo optimo processisse dicemus. Cū enim Adam cita-
tus fuisset, & data eidē fuisset lex, ne de fructu arboris ves-
ceretur, legē accepit, quā statim violauit, & iuris ordine
seruato pœnam sustinuit: quia exclusus fuit à loco in quo
positus fuerat sub lege, ne de fructu illius vesceretur. Qui
cū de inobedientia argueretur à dño quasi autori, exce-
ptionē obijciēs, relaxationē criminis in cōiugem, imo in
coniugis autorem conuertit dicens: serpens me decepit:
mulier

mulier quā dedisti mihi sociam, ipsa me decepit, & comedi, de poeni. dist. j. §. serpens. Sicq; litigandi & vt vulgari ter dicimus, placitandi forma in paradiso videtur exorta. Hæc nō ignorauit propheta Psal. lxxxvij. Veritas de terra orta est, & iustitia de celo profexit. Nonne etiam ipsa lex seu iustitia gloriatur, q; semper fuerit cū deo: cū, vt habetur Prouerb. viij. c. Dominus possedit me ab initio via rum suarū, & etiam ibidē dicitur, Cum eo erā cuncta componens. Nonne etiam habetur Esa. xxxiij. Dominus iudex noster, dominus legis noster. & Job. xxxvj. Ecce deus excelsus in fortitudine sua, & nullus est similis in legislatoribus. Et est donum dei. l. nam & demosthenes, in princ. ff. de legibus. Ille fuit qui dedit leges Moysi vt traderet Hæbreis, vt habetur Exo. xxxj. c. & Deuter. x. & Exo. xxv. Et post hoc cōstituit iudices & alios pro iustitiæ administratione ex consilio Ieronis eius soceri: vt habetur Exod. xvij. c. à quo oēs alij qui scripserunt, & leges dederunt, modū sumpserunt qui sunt post eū, videlicet Foroneus qui primo Græcis leges cōstituit. Mercurius qui primo leges Aegyptijs tradidit. Solon vel Draco qui leges Atheniēsisbus primus dedit. Lycurgus qui Lacedæmonibus iura cōposuit ex autoritate Apollinis. Numa Pompilius, secundū aliquos, vel secundū alios Romulus, qui primus Romanis leges dedit: vt habetur ca. j. vij. distin.

Reperio plures alios legislatores diuersarū gentium. Nam Ceres mortalibus leges tulit, teste Pōponio Leto de legi. Minos Cretēsisbus authore Valerio de simu. reli. Philolaus Thebanis secundū Voltera. fo. cccvj. Magi Persis secundū eūdē eodē loco. Apollo Archadibus, vt ait Cice. iij. de natura Deorū. Dryide Gallis. Zalæcus, vel vt alij, Selencus Locrensisbus. Hippodamus Mileijs. Gynosophistę Indis. Zoroaster Baetrianis, secundū Cęl. lib. x. c. xix. Plato Magnēsis. idem vbi suprā. Phaleas Carthaginēsisbus. Voltera, vbi s̄. Caldeji Babylonijs. idē ibidem. Phido Corinthijs. idē Zomolxis Scythijs. Cęli. vbi suprā. Charondas Turijs, teste Leto vbi suprā.

Aduerte tamē legislatores eo fuisse animo, vt cognoscerent humanos suis legibus nil fidei habituros, nisi alius cuius numinis autoritate fulcirentur. hinc suarū legū originem cōmentitio facto ad deos retulisse, quod exemplis patet. Nam Zoroastes ad Oromazim. Trimegistus ad Mercuriū. Charondas ad Saturnum. Draco & Solon ad Mineruā. Zomolxis ad Vestam. Plato ad Iouē & Apollinē. Minos ad Iouem. Numa ad Egeriā nympham retulerunt: & ita apud nos fit. nam cū cæcellarius pro suo tempore facit statuta, constitutiones, seu ordinationes in regno Franciæ, sub nomine registunc existentis, eduntur & intitulantur.

Sed quicquid posterius post Moysen, id totū tāq; simiē, vt Filcinus ait, à Moysē pro Eusebii sententia mutuati sunt, & Moyses à Deo. Nonne etiā Plato in libro de legibus à Deo legum cōditore exorditur, asserēdo leges sine deo constitui nō posse. Et idem Plato in Prothagora dicit cæteras humanas disciplinas à Promotheo, id est humana prouidentia, solam legem à Ioue per Mercuriū. i. à Deo per angelū processisse. Nonne etiā hoc attestatur Imperatores cum dicant ipsas esse diuinitus per ora eorū promulgatas. l. ff. C. de prescrip. lon. temp. l. j. §. sed neq; C. de veteri iure enud. in auth. vt hi qui perhibent se habere res minorū, in princ. colla. vj. iuxta illud Prouer. viij. Per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt.

Marcilius Ficinus habuit mirabilem intellectum ad

huiusmodi originem legum, considerando, cur potissimū in tria numina Iouem, Apollinem, & Mineruam legū inuenta veteres contulerunt, quod nō caret mysterio. Dicit enim legem rationalem quādam esse regulam, quæ certo ordine mortales ad bonum producit, atque à Deo regulæ ratione sapientia inuestigatur, potentia seruetur, bonitas temperatur.

Ex quibus colligitur, q; per sapiētes origo iuris in his tribus colligitur & ponit: videlicet per Apollinē potentia, quā quidē sol planetarū dñs est. Per Iouē clemētia, & p Mineruā sapiētia intelligat. hoc est q; à Ioue Minos, ab Apolline Licurgus, & Solon à Pallade leges accepisse dicitur, vt tres illas legum dotes à tribus his numinibus tres illi famatissimi & primi legū latores mutuati credant. Sed apud nos Christianos, si verum admiserimus, eius rei ratio constabit, quādo & legē diuinam deus Moysi dedit, cuius trinitatem tribus his rationibus hodie explicamus: patri videlicet potētiam, filio sapiētiā, & spiritui sancto clemētiā attribuimus: vt pulchrē reueat, quod nos trinitati diuinæ assignamus. Id gentiles theologi tribus his numinibus attribuebant. hæc tria iuriscōsulcus in l. j. ff. de iustit. & iure, eleganter significasse videtur, cū dicat, boni nos & æqui notitiam profiteri: ecce in hoc denotatur sapiētia, deinde subiungit æquū ab iniquo separantes, licitum ab illicito discernentes, ecce potētia: & tandē bonos nō tantum metu pœnarū, verum & præmiorū coartatione fieri cupientes, in quo denotatur clemētia. Quid porro q; hæc tres legum dotes trino insuper vsu cōstruuntur: potentia enim tum in ipsa lege, tum in iudicio magistratus, tum deniq; in ministris esse debet: sic & de clemētia & sapiētia cōsemus. Cū autem ter repetita nouē faciant, non ociose apud Platonem Minos nouem annos in antro ius legale didicisse dicitur: vel vt Marcilius Ficinus voluit, hoc numero nouenario nouem angelicarū mentium ordines intelligi possunt, quod per angelos tanq; interpretes legis sanctiende ratio ad nos vsque transferatur. Et Imperator quoq; noster ad hunc tam ternariū, q; etiam nouenarium aliquod respexisse videtur. Cum tria volumina videlicet Codicem, Instituta, & Collationes, & Codicem in duo volumina: quorum vnum continens ius priuatorum continet nouem libros, & aliud continens ius publicum continet tres libros. Collationes verò continent nouem libros. Et deniq; ex omni digestorum volumine, sex tantū & triginta libros, quæ quadruplicatum nouenarium faciunt, publicè legendos tradidit.



Vigesima consideratio. Si scientiam iuris ciuiliis ex origine & institutione laudauerimus, non est præmittendum q; etiam ex effectu illius est cæteris præponenda, & omnes alias excellere debet. Cū effectus illius sit maior & nobilior, & maioris vtilitatis q; effectus omnium aliarum scientiarum. Nam & maiores nostri ciuitatis animam legem dixerunt, q; sicut sine anima corpus, ita sine lege nulla ciuitas persisteret: imo nec exiguus hominum cœtus sine iustitia esse potest: vt ait Macrobius in libro j. de somno Scipionis. Quis enim furentem in arma populum frenabit, et nullo implicitus sedabit ligamine gentes: nisi iura quæ prohibent vim, l. vt vim. ff. de iustitia & iure, & nemini insidiari permittunt. quis virtuosos homines faciat inuitans eos ad bonum, & prohibens eis malum, nisi iura. l. prima. ff. de iustitia & iure. quis alta dabit cōsilia, publica suadebit, statuet cōmoda, quis terras, maria, loca cōseruet

Decima Pars

quis pauperi, inopi, depresso, peregrino, incolæ, cui suū cuiq; ius reddet, si legem aut ius ciuile, per quod iustitia administratur, sustuleris, ex rapto sine lege uiueretur, non esset hospes ab hospite tutus. fugeret pudor, fugeret honestas, verūq; fides (vt verbis Ouidianis vtar) in quorū locū fraudes, doli, vis tyrānis, substituerentur. Vnde, quid em̄ sunt regna nisi latrocinia remota iustitia, dicit diuus Augustinus libro iij. de ciuitate dei, c. iij. Et dixi amplē in rubrica, de iustices. in princ. super consuetud. ducatus Burgundiæ: vbi etiam vide iusticiam ortam esse à deo, & eius vtilitates, per quas demonstraui q̄ effectus illius demonstratur in hoc, q̄ est vtilis sibi ipsi, omnibus & reipublice, quę hic non transporto. Vnde etiam Plato amorem legis & iustitię mortalibus infundendum esse consulebat, quod sine lege non vlla res publica sed nec exiguus hominum coetus nec parua quidem domus perduraret, vt dixi supra. Et lex (vt inquit Tullius) vinculum est ciuitatis, fundamentum libertatis, æquitatis fons, mens, animus, consilium, sententia ciuitatis: vt corpora nostra sine mente, sic ciuitas sine lege suis partibus & neruis sanguine ac membris vti non potest. facit l. nam & Demosthenes. ibi, ciuitatis compositio communis, secundū quam omnes decet viuere qui in ciuitate sunt.

Quodd enim stamus, quodd incēdimus, quodd viuimus ruti, q̄ dominia rerum asseruamus, q̄ tandem diuina & humana non violātur, id iuri totum legibusq; debemus: hæc eleganter vt omnia Cicero significasse mihi videtur, qui ait. Nihil in ciuitate diligentius retinendum, quā ius ciuile, quo sublato exploratum esse nemini posse quid suū, quid alienum, quid à patre accepturus, quid liberis porro relicturus foret, nihil deniq; inter mortales æquabile, nihil concors remaneret: proinde eum qui ius ciuile contemnat, non iudiciorum modo, sed & publicę vtilitatis vitęq; communis vincula refellere, cū & imperator noster in authenticis scribit dicens: lege fieri q̄ patria habitetur caute proprię, facultates secure retineantur, iudiciorumq; processus iustitia ornaretur. Legis enim imperio, vt decreta patrum sentiunt, humana coercentur audacia, tuta redditur inter improbos innocentia, infesta inimicorū iacula proteruntur, potentesq; frenis manibusq; (vt cum Callodoro & propheta loquar) ferreis constringuntur. Vt meritis dixerim sicut à cæteris humanis disciplinis salubritatē, ita à lege ipsam peti, ipsam obtineri salutē, q̄ legis custodia pro Philosophi sententiā certa sit incorruptionis confirmatio, ex qua vna pendet quicquid vitę, quicquid concordię, quicquid ciuilitatis, morum, honestatis, æquitatis, boni, & quicquid vsq; in vniuerso rei existat, quo nō succurrente omnia mundi regna (teste Callodoro) pessumdarentur, & pro Platonicorum assertione ipsa vitę humanę compago dissolueretur: & iuxta dictum Augustini supra allegatum, regna non essent nisi latrocinia. O igitur pulcherrimum omnium regnorū decus. O singulare vniuersorum præsidium, fiducię priuilegium, prærogatiua securitatis perfectę. O saluberrima nostrorum medicina morborum. O vera, non ciuitatis solum, sed totius reipublicę anima vitā beata, vitā felix, aurei seculi mater & regina, quę pulchrē florere facit quodcunq; aspexerit, & quę regalibus suis sceptris omnia cōplectitur, fouet, tueatur, moderatur, regit. O pax populorum, tutamē patrię, immunitas plebis, nutrimentum gentis, gaudium hominum, cura languorum, temperies aëris, serenitas maris, terrę fecunditas. Hinc dicit Aristoteles, libro ij. thopico

rum. Iustitiā regentis est vtilior subditis quā fertilitas temporis, solatium pauperum, hæreditas filiorum, & simetipsi spes futurę beatitudinis, vt ait Cyprianus lib. de duodecim abusionibus.

Et effectus huius extendit se ad nobilitatem & vtilitatem, quę ex iure seu iuris ciuilis dispositione, & sic ex iustitia, à qua ius descēdit, sequitur: quoniam ex ipsa huiusmodi scientiā nobilissima homines fiunt nobiles, vt habetur in l. ij. §. fin. ff. de excusa. tuto. l. prouidendum. C. de postulando. per Bar. Bald. & doctores, in proœmio fororum. per Bar. in prima constitutione C. per Alexan. in cōsi. xv. col. penul. & consi. xvij. in fine. in j. volumi. & consi. xcij. col. ij. versi. sed ita. eodem volu. & per Felin. in c. quanto. de magistris. cum vulg. & dixi in consuetudj. nostris ducatus Burgundię, in ti. des droictz & appartenances à gens mariez. §. xix. in glo. entre gens. in principio.

Et etiā, quia huiusmodi scientiā ciuilis facit professor eius in orbem terrarum solenniter principari, & sedere in aula imperiali, vt dicit Azo in proœmio institutionum, & propterea dicit Ange. de Perusio in l. cū salutat. C. de senten. passis. q̄ licet papa non recipiat ad osculum pacis, tñ Vrbanus papa recepit eum ad osculū pacis.

Et etiam doctores iuris ciuilis alium effectum consequuntur ex huiusmodi scientiā, quia sunt immunes ab hospitij militum, vt dixit tex. in l. ij. vbi etiam glo. C. de muneribus patrimoniorum. libro x. Imo versantes circa huiusmodi scientiā vocat Philosophus magnificos, vt habetur iij. Ethicorum. & ita etiam eos appellat text. in prima constitutione C. & in proœmio institutionum.

Et habent multa priuilegia de quibus per Alexan. in l. centurio. in v. col. ff. de vulg. & pupil. substitu. & per Ludouicum Bologninum, in authen. habita. in primis iij. folijs. C. ne filius pro patre. qui dicit, q̄ doctores iuris ciuilis habent centum triginta priuilegia, vt tibi videre potes, & de aliquibus infra suis locis dicam.

Vigesima prima consideratio. Sicut videmus scientiā iuris ciuilis laudādam respectu effectus, sic & finis ex effectu resultantis, qui alius esse non potest, nisi q̄ ad eum omnia referuntur, ad quę cognitio pertinet. teste Cicerone. Ad hæc enim tendit iuris ciuilis cognitio, vt non solum nos ipsi restitutum quadam instituamur, sed & proximo bene velimus, pro pacēq; & securitate hominū propaganda laboremus: quoniam ea est præcipua legis ratio, vt & omnis pellatur improbitas, & virtus ipsa vigeat & floreat. Nam quis nesciat nisi iners iniuriarum mole, & meritate, seu iustitia, iniquitate humana, omnia premi & profligari, & non esse regna nisi latrocinia, vt sæpē antedictū est in precedenti consideratione.

Et hoc est quod dicit Cicero lib. ij. de legibus. vbi ad ciuium salutem, ciuitatū incolumitatem, hominūq; vitā beatam & quietam leges esse adiuuentas attestatur, & factis iuribus demonstratur, per text. in l. ij. §. post hæc deinde. ff. de origine iuris: vbi Bald. colligit, q̄ ciuitas non potest stare sine iure perito. Cū leges tendant ad conseruandam rempublicam, ciuitates & hominum congregatiōnem. Quapropter legalis sapientię finem, quę ita ad humani generis conseruationem & ad concordiam tendit, ed esse nobiliorem nemo inficiatur, quodd homine nihil sub cælo sit nobilius. Cū teste Cicerone quædam sit cū deo cognatio: seminaq; in nobis à diuina origine profusa esse dicantur, quibus & consequens erit etiam hæc nostra scientiā nihil esse præstantius, quando nobilissimo ipsa

ipſa ſine decoretur. Atq; ita ex Ciceronis ſententia legem in optimis rebus eſſe habendam merito concludendum eſt. At ſine cognito quo pacto ad eum perueniatur nouiſſe non erit inutile. Et ſanè iuris noſtri principes quidem illa cæterum prægnantiſſima iuris præcepta tradiderunt, vt porro honeſtè viuamus, nemini damno, omnibus vtilitati, ius ſuum vnicuiq; tribuamus, ex quibus iuſtitiam conſectemur. Cùm iuris præcepta ſunt hæc. l. iuſtitia. ff. de iuſti. & iure. Quæ præcepta quamuis numero tria, ſub vna tamen vitæ honeſtate duo alia cõprehendi poterunt, niſi iuris prudentes hoc velint genere poſito aliarum, quæ vel alioquin comprehenderentur ſpecierum enarratione oẽm ambiguitatis nubem detegere voluiſſent vitæ. igitur honeſtatem latiori patere præcepto nemini poteſt eſſe incongnitum. ad hanc honeſtatem iuris ſtudioſus quam commodiſſime accedet, ſi ante omnia deum colat & timeat. hoc in breuiſculis quibuſdã præceptis Pythagoras iuſſit, quod in libris de legibus Cicero uſurpauit. Cuius lex prima quam poſuit ad diuinum cultũ pertinet, ad diuos inquit, caſtè adeunto, pietatem colunto. hoc Plato in libro iij. ſuarum legum iuſſit. Qui licet vniuerſum populũ exhortetur, vt proſe quiſq; in eorum numero collocetur, vt deum veneretur, præcipuis tamen legum obſeruatoribus expedire. ſinis enim legum tendit ad notiã boni & æqui, hoc eſt ad notiã ipſius dei, in quo ſunt bonitas & æquitas eſſentialiter. Cũ nomen domini, quod eſt Chriſtus, eſt ipſa iuſtitia. c. æſtimant. xj. q. iij. ad ſeparationem æqui ab iniquo, liciti ab illicito, diſcretionem & exhortationem bonorum ad præmium, quod eſt diuinum & æternũ, quoniam qui cuſtodit legem beatus eſt. Prouerb. xxix. & vt habet. Sap. j. Iuſtitia immortalis eſt, quia facit homines dignos immortalitate æternæ gloriæ. Et teſte Cicerone, in libro de ſomno Scipionis, omnibus qui patriã auxerunt, adiuuerint atq; ſeruaerint, certum eſſe in cœlo diffinitum locum, vbi ſempiterno quo fruuntur, vt dicit Barba. in c. clerici. in vij. col. verſi. tertio facit. de iudi. c. iij. Cuius etiam ſinis tendit ad vtilitatem tam ſibi ipſi, cũ per eam honeſtè viuere doceatur. l. iuſtitia. ff. de iuſti. & iure. hic ante alle. §. iuris præcepta. in ſti. de iure natu. gen. & ciui. & habetur Eccleſi. iij. Pro iuſtitia agonizare, pro anima tua & vſq; ad mortem certa pro iuſtitia, & deus expugnabit pro te inimicos tuos. & etiam habetur Pſal. xliij. Dilexiſti iuſtitiam & odiſti iniquitatem, propterea vnxit te deus tuus oleo lætitiæ præ confortibus tuis. Et intantum profuit Traiano infideli, quoniã præcibus Gregorij fuit à pœnis inferni educus, vt refert Lucas de Penna in l. ij. in ij. col. C. de exacto. tributo. libro x. Ioan. Fabri in proce. inſtitutionum. §. i. G. Benedicti in ſua repetitione c. Raynutius. in verbo, & vxorem nomine Adelaſiam. numero 602. de teſtamentis. vbi etiam refert, quod ait Cicerò l. iij. de Officijs, q; qui veram gloriam adipiſci vult, iuſtitia fungatur officijs: quæ etiam omnibus & reipublicæ vtilis eſt, prout dixi amplius in rubri. des iuſtices. in princ. in conſuetudinibus noſtris ducatus Burgundiæ. Alias quaſdam vtilitates poſui in conſiderationibus quæ tendunt ad demonſtrandum effectum & finem huius ſcientiæ, tã particulariter q; omnibus & in genere.

Nonne etiam fuit vtilis in cœlo, cum vt habeatur de Luciferò qui voluit fieri ſimilis altiſſimo, propter quod prælium factum eſt in cœlo, & pugnavit Michaël cũ dracone, itaq; per iuſtitia fuit pugna intellectualis, per quam devictus fuit Lucifer, vt habeatur Eſa. xliij. quomodo ceci-

diſti Lucifer, qui mane oriebaris. Et Apocalip. xij. Et factum eſt præliũ magnum in cœlo, Michaël & angeli eius præliabantur cum dracone, & draco pugnabat & angeli eius: & non valuerũt, neq; locus inuentus eſt eorum amplius in cœlo, & proiectus eſt draco ille magnus ſerpens antiquus qui vocatur diabolus & ſathanas, q; ſeducit vniuerſum orbem, & proiectus eſt in terrã, & angeli eius cũ illo miſſi ſunt: & ſequitur. Nũc facta eſt ſalus & c. propter verbum teſtimoniũ ſui, quod fuit tale. ſ. iuſtitia mediantem, q; ex quo maiorem locum ſibi non debitum uſurpare volebat, poneretur in remotiori, ſecundũ quod iura dicũt. l. neminem. C. de offi. magiſtri militum. & c. præcipimus. xcij. diſ. quæ tunc ita erat apud deum, ſicut nunc eſt apud mundũ: quoniã, vt ſuprà dixi, dicit lex. Dominus ab initio poſſedit me, & cùm eo eram ſemper cuncta compones, & ſint poſtmodũ per ora principũ iura promulgata.

Vlgeſima ſecunda conſideratio. Alio etiã modo laudãdam & magnificandã dicemus eſſe hanc noſtri iuris ſciẽtiã: quoniã ſi quid in honore & excellentia ſacræ theologiæ dicitur aut reperiatur, multum eſſe extollendam cenſeremus, ſi ad legis ſcripturæ honorẽ q; maximè pertinere comprobamus: diuinã ſanè theologiã quibus impenſis laudibus eius profeſſores extollant, neminem prætere p̄o, vt quia omnibus ſine delectu doctrinis & ſcientijs oẽs præponendã eſſe dicãt, omniumq; ſcientiarum reginã eſſe teſtantur diuina & humana ei tribuentes, & iã non vſq; ſed in æthera quoq; quin & illas quondã luciferi ſedes eam collocantes, quod ſi verũ eſt, ſicut id ipſum & nos quoq; verũ eſſe fatemur, vt ſuprà diximus & probauimus, quis negabit legalẽ ſcientiam eſſe nobiliſſimã? Euidẽtia ſiquidem veritatis, compertum eſt theologiã tanto iuris ſcripti patrocinio niti, tanta eius ſuffragatione adiuuari, vt ſi legitima illi ſuſtuleris, ſi legum ab ea ſulcimenta ſeparaueris, velut ſterilis, arida & m̄cha modiciq; in humana ditione momenti ſit apparitura. Cũ theologia ad duo inſignia ſeſe extendere dicatur, ſpeculationem & actionem: certè ſi aliquam ipſa ſui vtilitatem præſtare velit, in ſolis ſpeculatiuis ſinibus nõ remanebit, ſed & ad vitæ actiones ad humanos actus moderãdos ſeſe accomodat necelle erit. Ad hoc poſterius totum noſtrum eſt. Cum enim ſeries vitæ actiue in tribus conſiſtat, vt viuatur honeſtè, nemo lædatur, & ſuum ius integrũ intactumve perſiſtat & conſtet: quòd tria iſta nullius alterius q; legali traditione cognoscãtur, conſequẽs erit vt rotũ illud quicquid ad virtutes ad vitia aliaq; humanæ vitæ actiões pertineat, à noſtro potiſſimum iure theologus mutuetur. Si igitur diuina mater theologia qn̄ ſecundũ vnã ex diſſinitionibus, quas in ſecũdo ſententiarum Petrus Lombardus tradidit, peccatum nil aliud eſt q; voluntas conſequẽdi retinendiq; quod iuſtitia vetat. Si de peccato illi negotium ſit, ſi de eo quod ſancta prohibet iuſtitia ſit, diſcretiua, interq; lepram & non lepram iudicatiua, quo id præſidio faciet? An ſola & nuda rerum diuinarum illi ſuffecerit ſpeculatio, non eſt arbitrandum. Auguſta igitur legũ ſcitta ſacroſancta q; noſtrorum patrum decreta adhibet: vt pote q; propria ſubiectaq; iuris ſcripti ſit hæc materia: quoniã nec peccatum eſſet, ſi lex non eſſet. Sed quid in re aperta tam anxie laborandum eſt, tolle ex quatuor ſententiarum libris iuris poſitiui documenta, non ſolum illos explumbis, ſed & tota diſtinctionum capita in fine tertij: vbi de mendacio, de periurio, de conſilijs patrum diſſeritur: quin & quartus ipſe totus qui de baptiſmo, de cõiugio, de pœ-

Decima Pars

nitentia, de clauibus ecclesie tractat, concident & interibunt. Paria de magnis illis iuris elegantium summam inscriporibus sentire veritas cogit. Ex quibus si legum, tum diuinarum, tum humanarum iussa demantur, vniuersus ille tam insignis tantorum parum labor exarmabitur. Ad eum in seipsa parum theologia in humanis actibus operabitur, nisi legum fulcro velut tibicine sustineatur: nec id iniuria fieri, quod ille ambæ professiones affinitate cognoscantur. ex eisdem enim autoribus, Moyse & prophetis processerunt, qui non solum rerum diuinarum, sed & legis cognoscendæ campum aperuerunt: imo vtraque ab ipso optimo maximoque deo originem assumpsit, vt supra ample demonstratum est. Et ideo dicit Lucas de Penna in rub. de professio. & medicis. lib. x. C. q. scientia legalis est pars theologiæ: imo effectualiter vtraque habet idem subiectum, quicquid dicat multri qui non intellexerunt neque originem, neque effectum, neque finem illius, qui dicere voluerunt non habere subiectum. Cum verum subiectum ipsius scientiæ sit ius, cuius diffinitio est, quod est ars boni & æqui: quæquid bonitas & æquitas sunt essentia ipsius dei, cum dicatur Lucæ xvij. Nemo bonus nisi deus. & etiam Marci x. & habetur Iob xxxiij. c. Absit à deo impietas, & ab omnipotente iniquitas, & orbem terræ in æquitate iudicabit. Psal. ix. & lxvj. Et illius scutum est æquitas, quod est iustitia, vt habetur Sap. v. & vt dicit Augustinus in lib. de penitentia. Tanta est æquitas ipsius dei, quod quicquid homo fecerit laudabilem in suis factis deum inuenit. Si rectè egit, laudabilem inuenit per iustitiam præmiorum: si peccauerit, laudabilem inuenit per iustitiam suppliciorum: si peccata confessus ad rectè viuendum redierit, laudabilem inuenit iustitiam indulgentiarum. Semper enim rectus & iustus est dominus, & fidelis absque iniquitate. Esaiæ j. & ipsa æquitas est pars iustitiæ, vt dicit sanctus Thomas ij. ij. q. lxxx. imo inest ei, vt dicit idem sanctus Thomas ij. ij. q. cxx. c. j. Cum ergo finis & effectus iuris non sint aliud nisi bonum & æquum, quæ sunt essentia dei, non est dubium, quod ita deus potest dici subiectum in scientia iuris, sicut in scientia theologica. Cum etiã vtraque tendat ad notitiam diuinarum rerum, vt supra dictum est. Vnde ergo si immortalibus titulis, eminentissimis preconij, laudatissimis prædicationibus theologia digna iudicari debet (vt debet & quidem meritissimè) quæ per lapideum Iouem celeberrima, quæ excellentissima nostræ legalis scientiæ erit, & maiestas & amplitudo, qua sine ea ipsa theologia quantum circa hominum vitam & actiones versatur consistere nequeat, vel quæ sanctissimi iuris nostri præstantior, quæ prærogatorum vel colligi vel æstimari dignitas poterit, vt quoties magna illa theologia celebrationum decoramentis extollitur, toties & legalis scientiæ cador eiusdem laudis vel præcipuam partem communionis participationis iure sibi vindicet: hæc Zafus in suis orationibus post repe. l. ij. ff. de origine iuris. vbi satis ample ponit laudes iuris ciuilibis.

Vigesimatertia consideratio. Visum est hic quomodo theologia participat cum scientia iuris canonici & ciuilibis, & quod etiam est quædam similitudo inter ius canonicum & ciuile: ita quod ille tres scientiæ præcedere debent & excellunt omnes alias scientias, & de alijs inferioribus infra amplius dicetur: sed quia quandoque deficiunt constitutiones papales, & in defectum eorum allegantur dicta Hieronymi, Augustini, Ambrosij, & Gregorij, aliorumque sanctorum doctorum, quorum dicta sancta mater dei ecclesia veneratur, si in decisionibus causarum inducatur lex ci-

uilibis, quæ omnino disponit contrarium, quod eorum seruabitur in foro ecclesiastico. Videretur primò quod dictum sanctorum lege repulsa. c. j. xx. dist. vbi post constitutiones Romanorum pontificum seruanda iubet ipso dicta sanctorum magnanimiter retinenda & promulganda. & cum de legibus nihil dixerit, ideo id omisisse videtur. l. quicquid. ff. de verborum oblig. l. j. §. si autem ad deficientis. C. de cadu. tollendis. c. dilectus. de tempo. ordinandorum. c. is qui. in prin. de senten. excommunicatio. libro vj.

Secundò facit, quoniam si canones præferantur legibus, vt supra dictum est, multò fortius dicta sanctorum. Cui etiam canonibus præferantur. c. constitutiones. x. dist. quod probatur eo quia videtur representare personas sanctorum, qui videtur autoritate diuina potiusque alia loqui: quoniam ex quo loquuntur diuina inspiratione, videtur accusare Christum qui eos accusat, argu. c. sacerdotis. vj. q. j. l. ij. C. de statutis & imaginibus. viij. q. j. c. qui. si enim ecclesia sanctorum patrum dicta approbet, quomodo ea recusare potuit, cum eandem potestatem ex approbatione habeant quam ex constitutione. l. ij. §. ne autem. & §. sed neque. C. de veteri iure enucleando.

Tertio, imo quod fortius est, videtur quod leges principum in causis ecclesiasticis sunt repellendæ, ne diuinis rebus præfidere videantur secularibus negotijs implicati. xcvj. dist. c. cum ad verum. in fi. Illicitum namque est eum quomodo se in ordine sanctissimorum episcoporum ecclesiasticis immiscere tractatibus. eadè dist. c. seq. ad sacerdotes enim deus voluit quæ in ecclesia dispensanda, sunt pertinere non ad seculari potestates. eadè dist. c. si imperator, quæ distinctio in totum facit per hac parte. Et quoniam sancti doctores ecclesie sunt ampliori gratia spiritus sancti, ita ampliori scientia alijs nondum regibus præcellentes rationi magis probantur adhesionem: vnde hoc exemplo Natã propheta David regem increpauit, & Daniel nulla alia potestate functus, nisi quia ex reuelatione diuina id præsumpsit, iudices à populo constitutos condemnauit. ij. q. vij. c. nos si competeter. §. sed notandum. versicu. item Daniel.

In contrarium tamen, quoniam etiam videtur quod ex sententia Romani pontificis leges sint diuinitus per ora Romanorum principum diuinitus promulgatæ. c. nemo. xvj. q. iij. Nã & beatus Petrus princeps apostolorum secundum leges seculi causas ecclesiasticas iudicabat. vj. q. j. c. beatus. in fi. & Gregorius in causis ecclesiasticis ex Romanis legibus sumpsit argumenta. ij. q. j. c. legum. in fi. & Augustinus eadè questione. c. nom. fenatus est enim qui credit legi dei, & lex illi fidelis. Ecclesiastici xxxiij.

Secundò facit, quoniam infames sunt ex ecclesie statuto, qui Christianæ legis normam abijciunt, sicut qui ecclesiastica statuta contemnunt. vj. q. j. c. infamis. in principio.

Itè nullæ accusationes à iudicibus ecclesiasticis admittuntur, quæ per leges seculi prohibentur: hæc enim sunt sanctorum patrum vestigia. eadem. q. c. nos sequentes.

Item & tertio papa iubet sacræ scripturæ legibus esse subiectum. xxv. q. j. c. satagendum. ergo & causæ ecclesiasticæ in defectum canonum maiori eis debent ratione subesse, vt iuxta ipsarum diffinitiones terminentur, ad idem. l. dist. c. si ille. x. dist. c. si in adiutorium. & c. seq. & seq. vsque ad finem. xvj. q. vj. c. inter memoratos.

Quartò, nam ex quo leges per Romanos pontifices sunt receptæ, ita habendæ sunt ac si essent per Romanum pontificem promulgatæ. Omnia enim nostra facimus quibus à nobis autoritas impartitur. l. j. §. sed neque. C. de veteri

teritire enucleando.

Quintò, quoniam leges sunt præferendæ, ex quo in ordine literæ præferuntur regulis patrum. ca. quis aut leges. liij. distinctione, quoniam si in ordine, ergo in obseruatione. l. heredes. in fine. ff. ad Trebellianū. Ordo namq; verborum ordinem obseruationis ostendit. c. in Christo patre. de conse. distinc. ij. faciunt notata per Felin. & alios in c. cum dilecta. de rescriptis. & per docto. in c. mandato. de præbendis. in vj. dixi supra in prima parte.

Sextò facit, quia textus in c. summopere. xj. quæstio ne iij. dicit, q; diuina & humana lege resoluatur dubia. nihil de dictis sanctorum patrum dicendo.

Septimò facit textus in capitulo, si inter. vj. quæstio ne iij. vbi papa leges humanas & principum suas leges vocat.

Octauò, quia etiam habetur xij. quæstio ne secunda. cap. vnaquæq; & §. item quæ, quod quæ legibus diffinita sunt, mutari non icet. hinc Ambrosius in cap. iudicet. iij. quæstio ne vij. dicit: Bonus iudex nihil ex arbitrio suo facit, sed iuxta leges & iura pronunciat. si quis sententijs suis obtemperat, non indulget propriæ voluntati. nihil paratum & cogitatum de domo defert & infra. obsequitur legibus non aduersatur, scilicet naturæ, & infra. qui iudicat non suæ voluntati obtemperare debet: sed tenere quod legum est, nec immeritò, quoniam per imperatores leges humano generi deum distribuisse norum est, dicit Augustinus viij. distinctio. capitu. quo iure. igitur & sancti quorum dicta ecclesia recipit, nihil debent contrarium legibus ex arbitrio suo dicere: sed iuxta leges & iura pronunciare. Postquam enim sunt factæ leges non de eis, sed secundum eas iudicandum est. capitulo in istis. iij. distinctio. & hoc iuste: quia lex est lux & via vitæ. Prouerborum sexto.

Nonò facit, quia etiam similitudo legis recipitur in argumentum ad decisionem causæ ecclesiasticæ. capitu. in audientia. de sententia excommunicationis. extra. capitu. si iudex. de sententia excommunicatio. in vj. fortius præualebit ipsa lex. ad idem facit xv. quæstio ne iij. cap. sanè. §. cum autem.

Decimò facit, quinimo etiam causa ecclesiastica per leges expresse deciditur. c. præfulum. in fine. xvj. quæstio ne iij. ibi, & tricennalis lex concludit: quia & filiorum nostrorum principum manauit autoritas. & c. nos sequentes. vj. q. j. & xcix. distinctio. c. prouinciæ.

Vndecimò facit, quia sicut leges non dedignantur sacros canones imitari, in authen. de ecclesiasticis titulis. in principio. colla. ix. ita & sacri canones principum constitutionibus adiuuantur. c. j. cum concordan. de oper. noui nunciatio. extra.

Duodecimò, quia custoditio legum consummatio est in corruptionis. Sapientiæ vj. vnde dicitur xxxv. quæstio ne j. c. generalis. quicunq; regum censuram in quocunq; crediderit vel permiserit violandam, vt execrandum anathema quidem fiat, & velut præuaricator fidei catholicæ apud deum reus existat. & eadem quæstio ne, capi. ideo. in prin. vbi dicitur, quod in mundanis affixum est legibus excedere minime nos debemus. contra eorum quippe saluberrima agimus instituta, si quod ipsi diuino statuerunt consilio intactum non conseruamus. Dicta verò sanctorum crenda non sunt, nisi scripta in lege domini inueniantur: & ipsorum præcepta prius veniunt discutienda, q; implenda. l. dif. c. si quis præpostera. vnde Ioannis j. c. iij. Nolite

omni spiritui credere, sed probate spiritus, si ex deo sint. & ex his & pluribus alijs motiuis & rationibus, ita tenet Lucas de Penna in lege medicos. in secunda & tertia colūna. C. de professo. & medicis. libro decimo.

Et ad hanc vide Christoforum Longolium in suo Pa negyrico in ciuilibus sapientiæ laudem, quo comparatis ad inuicem cuiuslibet facultatis excellentioribus, facile aperit nullam earum nedum excellere, sed nec sibi coequari, talemq; inter eas omnes & istam esse delectum, qualis inter continentia & contenta solet adhiberi. Et hac velut vicaria dei opera fungente omnes in hoc seculo egerent necessariò. Reliquis verò contingenter.

Vigesima quarta consideratio. Ex prædictis ergo inferendum est, q; doctores iuris ciuilibus sunt multum honorandi, nec immeritò: quia sunt ad aliorum eruditionem. capi. super specula. de magistris. Et dicit textus in capi. gloriosus deus in sanctis suis. de reliquijs & veneratio. sanctorum. q; sunt luminosæ candelæ ardentes super candelabrum positæ, quæ in vniuersum corpus orbis terrarum tenebris profugatis veluti sydus irradiat matutinū. & text. in dicto capitulo. super specula. dicit, q; fulget veluti splendor firmamenti, & veluti stellæ sunt in æternitates perpetuas permansuræ. & capitu. multi. de penitentia distinctio. secunda. dicit, q; sunt radij solis, & textus in lege si arborem. §. si tamen. in verbo, locus opacus: quoniam sole coepit esse plenus. ff. de seruit. vrba. prædiorum. cum ibi notatis per Angelum, qui multum extollit illum textum ad hoc. & antecessores appellantur, vt in proœmio fforum. §. primo. & §. discipuli. & domini vocantur. authen. habita. C. ne filius pro patre. & patres iuris, vt in l. prima. C. de excusatio. artificum. libro decimo. imò prophetæ dicuntur, vt in capi. sit rector. xlij. distinctio. in versic. prophetæ quippe. vocantur etiam nobilissimi, vt l. secunda. §. si. ff. de excusatio. tuto. & amici principis. l. diui. ff. de iure patronatus. & parentes, vt in l. ex diui. C. de locato. vt per Barbariam consilio suo inci. præclare scribitur apud Iob. col. ix. in secundo volumine. imò & patres principis, & non fratres. l. ij. C. de officio diuerso. iudicum. Et professores dicuntur. C. ne filius pro patre. authen. habita. & doctores, vt in proœmio Grego. & proœmio vj. & in clem. ij. de magistris. & magistris, vt in proœmio fforum. §. his igitur. Et his nominibus: scilicet magister & dominus vocabatur dominus Iesus Christus, vt habetur Ioannis xij. Vos vocatis me magister & domine, & bene dicitis. Item vocantur præceptores. l. si in edibus. ff. de damno infecto. & etiam dicuntur sacerdotes. l. prima. ff. de iustitia & iure. imò sanctissimi. Cum sanctissima lex seu iuris ciuilibus scientia dicatur, vt in l. prima. ff. de varijs & extraordi. cognitione. Et etiam iuris periti dicuntur. l. prima. C. de professoribus qui in vrbe Constantino. libro duodecimo. & etiam celsiores. vt in l. secunda. C. de officio diuerso. iudiciorum. Magnifici etiam viri appellari debent, quia & sic versantes magnificos viros appellat philosophus, quarto Ethicorum. & ita etiam eos appellat textus in prima constitutione. C. §. primo. & in proœmio institutio. §. cūq;. Sunt enim doctores iuris optimi, iustitiæ & reipublicæ ministri, inquit textus in proœmio fforum. §. discipuli. & §. penultimo. & dicit textus in l. aduocati. C. de aduocatis diuerso. iudiciorum. hi qui dirimunt ambigua facta causarum, suæq; defensionis viribus sæpè publicis in rebus ac privatis lapsa erigunt, fatigata reparant, non minus providerent humano generi, q; si prælijs ac vulneribus patriam pa-

Decima Pars

rentesq; saluarent: & aliqua ex nominibus prædictis ponit Cardinalis Florētinus dictus Zabarella in clemen. ij. de magistris. in ij. q. & i quarta ponit quæ sunt priuilegia illorum. fortè ea sum descripturus, ad denotandum, q; ex quo ultra doctores aliarū scientiarum sunt priuilegiati, q; etiam sunt honoradi. Illorum etiā priuilegia ponit Alex. in l. centurio. ff. de vulg. & pupil. substitutio.

Vigesima quinta consideratio. Anteq; ponam quomodo vnus doctor etiam eiusdem scientiæ sit alteri præferendus, ponam illam antiquam & Carnolinam disputationem, quæ tamen est sine rationibus validis ex parte medicorum. An legistæ sint digniores medicis, & sic an debeant præcedere medicos. An verò medici legistas, & in hoc legistæ, medici, & theologi insudauerūt. Legistæ verò suas partes tueantur, medici suas. Theologi verò arguunt ad partes pro excellentia vtriusq; scientiæ, sed nihil decidunt. ideo adhuc sub iudice lis est.

Et imprimis capiam fundamēta pro medicis, tuendo earum partes, ponendo multa vltra posita per doctores nostros iuristas, quæ primo referam, deinde fundamenta medicorum, tandem aliqua addam.

Inter cæteros iuristas reperio, q; Barba. in c. clerici. de iudicijs, melius cæteris hanc materiam disputauit. Et primò dicit, q; in hoc vult stare tanq; agnus coram tondente, nec vult alicui molestus esse: & adducit in medium illud quod scribitur apud philosophum in ij. alās in primo Ethic. opus morale, vt dicit, sumpsit nō vt sciamus, sed vt boni efficiamur, & sic philosophia moralis non est introducta vt per eā sciamus, ex quo datur intelligentia quædā ad iuriconsultū nostrum in l. j. in principio. ff. de iusti. & iure. dum dicit veram, nisi fallor, philosophiam, nō simulatam affectantes: vt non sit philosophia ad sciendum, sed vt boni homines fiant, vt probatur in l. iustitia. §. iuris præcepta. ff. de iustitia & iure. Ergo nō est scientia, vt dicit dominus Abbas Panor. in dicto c. clerici.

Nam scire, est rē per causam cognoscere, vt in primo Posteriorum. & in primo Phisicorum dicitur. tunc enim opinamur vnum quodq; cognoscere, cum causas cognoscimus primas & principia prima vsq; ad elementa. capi, qui occidit. xxij. q. viij. Ergo sequitur, q; non est scientia facultas civilis aut canonica, sed est quædam philosophia moralis per quam homines inducuntur ad bonum faciendum, & ad euitandū malū, & sic se habet vt imperatrix, faciat illud Horatij.

Oderunt peccare boni virtutis amore,
Oderunt peccare mali formidine pœnæ.

Et l. prima. in princ. & ibi glo. in verbo, metu. ff. de iustitia. & iure: ergo eo respectu excellentior est naturalis philosophia, metaphisica, aut medicina, vt dicit Barba. in dicto loco pro suo primo fundamento.

Sed istud fundamentum est plusq; debile, cum præsupponat falsum, cum satis supra in quarta consideratiōe huius partis probauerim, legalem facultatem esse scientiā habens suas causas & modos arguendi, imo magis dicitur scientia, q; phisica & medicina, vt statim probabo.

Secundò Barbatia adducit textū in c. nō sanē. xiiij. quæstione v. vbi Gratianus ponit verba Augustini ad Macedonianum. in quibus præmisit medicos, legum aut canonum doctoribus. & clarum est q; ex ordine literæ validum est in iure argumentum, vt in l. generaliter. §. quid ergo. versic. ordinem scripturæ. ff. de fideicommiss. libertati. notatur plenè i. c. cum dilecta. extra de rescriptis. vbi per Fe-

lin. & dicit ipse Barba. quod dicit in c. decernimur. extra de iudicijs: ergo præferuntur medici legistis.

Ad istud fundamentum dabitur responsum clarum, tenendo partem contrariam, vbi simili modo arguetur pro parte contraria.

Tertiò, idem Barba. adducit tex. quem dicit esse singularem coniuncto dicto Barto. in l. j. C. de comitibus & archiatris. libr. xij. vbi dicit, q; medicus principis, aut papæ æquiparatur ducibus & vicarijs principis, & obtinet locum comitis primi ordinis, quem gradum non habet legum doctor consiliarius principis, vt notatur in Liuripe ritos. ff. de excusatio. tutorum.

Ad istud est facilis responsio, q; ex quo tenet primū locum inter medicos, q; ratio est q; aliqua dignitate decoratur: sed non dicit q; ille qui inter consiliarios principis tenet primū locū, vt est cæcellarius, qui dicitur quæstor vel præfectus prætorio, sit minor eo, cū etiā sit supra duces, comites, & vicarios, vt supra amplè dictum est in sexta parte, in j. & secūda consideratiōe. vbi amplè de cæcellario & eius præeminentia seu excellētia: & etiam in d. parte posui de primo medico principis, qui stat longè post cæcellariū.

Quartò pro suo fundamēto dicit, q; illa scientia est nobilior, cuius subiectum est nobilius, vt dicit philosophus in primo de anima: sed subiectum philosophiæ naturalis, vt dicit, est nobilius subiecto legum. est enim subiectum corpus phisicum, vt mundus & cætera quæ in eo sunt, vt stellæ, cœli, planetæ, elementa, mixta, homo, animalia irrationalia: de quibus philosophus proprietates & passionis considerat, & hæc subiecta sunt nobiliora subiecto legum, quod est iustitia in politica conuersione.

Quòd autem cœlum, intelligentiæ, & planetæ sunt nobiliores ipsa iustitia civili apparet: quoniam, vt dicit, sunt corruptibiles in simplices, & ppetuæ causæ sunt eorū, quæ in mundo sunt, à quibus ratio & natura rerum dependet, & oēs eius operationes inferiores: & vt dicit, legalis potentia est quædam operatio variabilis. Ipsa etiam anima humana nobilior est sine comparatiōe potentia legali, & ipsa iustitiæ communicatione, cum sit subiecta simplex & perpetua. & eodem modo est dicendum de intelligentijs superioribus, vt habetur in libro de anima.

Similiter & ipse homo videtur nobilior ipsa iustitia legali, quia causa efficiens & finalis sunt nobiliores ipso causato, vt ca. cum cessante. extra de appellatio. l. adigere. §. quāuis. ff. de iure patris. & habetur in lib. de causis. & facit leam quam. C. de fideicommissis, sed iustitia est effectus causatus ab homine, & etiam ad finem inuentus, ergo nō est nobilior ipso homine, & per consequens scientia illorum est nobilior scientia legali.

Et eodē mō probō, q; subiectū medicinæ est nobilius subiecto legis. Nā subiectū medicinæ est corp⁹ humanum aiatū sed subiectū legis est iustitia cōmunicatiua, ergo subiectū medicinæ est nobilius subiecto legali, eo quia homo est dignior, quia est nobilissima creaturarum. Nam causa efficiens alicuius operationis est nobilior effectu à se producto, iuxta illud. Manus tuæ domine fecerunt me. & probatur in lib. de causis, ergo homo est nobilior iustitia politica & cōmunicatiua, & sic nobilius est subiectum medicinæ, q; legis, & per consequens est nobilior scientia.

Pro responsione præcedentium persuasionum, seu talium qualium inductio, necesse est demonstrare errorem ita arguentium, qui in omnibus errant extrauagando terminos, & aliter sumendo q; sumi debeant. Nam nō est

verum, q̄ homo sit subiectū in metaphisica, philosophia, & medicina, quæ omnes res supra declaratæ sunt subiectū in illis scientijs: sed in philosophia naturali subiectum est cognitio rerum naturalium & effectus illarū quæ sunt facta causa hominis, cū oīa hominis causa facta sunt, nō solum medicina: sed etiam planetæ, cœlum, terra, aër, aqua, omnia elementa, iustitia, ius, & omnes aliæ res quæcunq̄ sint. Ita q̄ homo in qualibet scientia est ita subiectū in vna sicut in alia: & vnaquæq̄ scientia est ita facta ad effectum hominis sicut alia: cū, vt dictū est, hominis causa facta sunt omnia, vt dictū est amplè supra in secunda parte, in prima consideratione. ad quam recurre ad demonstrandū q̄ omnia sunt sub homine, & non q̄ homo vni rei subijciatur, & non plus vni q̄ alteri: imo omnes quæcunq̄ res, quæ sunt in mundo, & à deo creatæ subijciuntur homini, vt ibi amplè dixi, præter rationem cui subijcitur homo, & non ratio homini. vnde, vt ait Sene. ad Lucillū. Si vis oīa tibi subijcere, subijce te rationi. vt dicit gloss. in verbo, rationis. in c. ex eo. de electio. in vj. de qua do. meus Iason in l. dedi, la premiere. §. si liber. ff. de conditio. ob causam. & in lege quoties. in vj. & vij. col. C. de rei vendi. & in lege illam. C. de collatio. sed nihil aliud est lex, nisi quod ratio ne consistit. j. distinctio. c. consuetudo. imo ratio est anima legis. l. cū pater. §. dulcissimis. ff. de legatis ij. quoniam per rationem restringitur, ampliatur & ducitur. vt tenet Felin. in capitu. ex parte, in fine. extra de constitutio. Panor. in c. fi. in ij. col. extra de rescriptis. Petrus de Ancha. in consilio celiij. in ij. col.

Item & magis errant qui tali fundamento vtuntur, dicendo q̄ subiectum in scientia legali sit iustitia politica & communicatiua, cū verū subiectum sit ius, quod ars boni & æqui, quæ sunt essentia deitatis. vt supra dictum est, ex quo subiectum ipsius scientiæ legalis potest dici deus, sicut in theologia vno respectu, tamē licet alio q̄ ad theologiam. Cū licet deus sit subiectum in theologia eodem respectu, scilicet quia considerat dei proprietates & operationes, ex quo est eius verum subiectū secundum philosophum, primo Posteriorum. & dixi supra in secūda consideratione, sic etiam scientia legalis: quia considerat bonitatem & æquitatem, quæ sunt partes iuris, & ideo cū sint essentia & proprietates & operationes dei, qui circa bonitatem & æquitatem operatur, ideo subiectum in illa scientia legali est ipse deus, vt amplè supra dixi. & scientia medicinalis solum habet respectum ad sanitatem corporis, & non animæ nec morum, quod tamen facit scientia legalis: quoniam ea ratione qua homo potest dici subiectū in medicina, quia medicina habet respectum ad sanandū corpus, eadem ratione & digniori posset dici subiectum in scientia legali, cū medicina habeat respectum ad illū sanandum, & scientia legalis ad illum bene regendum & gubernandum: & non solum hominem in specie prout medicina, sed totum hominem in genere & in republica quæ homini priuato præferenda est: circa quam versatur scientia legalis, non autem medicina. & sicut secundum communem opinionem & illorum qui non vltra voluerunt dicere subiectum iuris ciuilibis est homo politicus & rationalis dirigibilis constitutionibus legalibus in bonū & in noticiam diuinarum atq̄ humanarum rerum, vt supra dictum est. Ita homo non simpliciter, sed egrotus dirigibilis ad sanitatem ex constitutionibus & ordinationibus medicinalibus est subiectum in medicina: sed non potest dici q̄ homo simpliciter sit subiectum in medicina cū

homo sanus non subijciatur medicinæ: quoniam, vt habetur Mathæi ix. Marci ij. & Lucæ v. Non est opus medico valentibus, dicit Iesus pharisæis. cui Christo credendū est, cū quæ dicit vera sunt, & verum est testimonium eius: & ideo non potest esse verum, q̄ homo simpliciter sit subiectum in medicina: quod adhuc quod plus est potest semper dici in scientia legali, quoniam licet dici possit, q̄ quæ spiritu dei reguntur non sint sub lege. verum est quantum ad exercitum, sed quantum ad rationem legis semper homo subiectus est. Panormi. in cap. omnis anima. de censibus, dixi supra in quarta consideratione. Nec est etiam verum, q̄ iustitia sit magis corruptibilis, & q̄ cœlum & intelligentiæ seu planetæ cœli sint magis incorruptibiles q̄ iustitia. Cū sit constans & perpetua voluntas. vt habetur in situ. de iustitia & iure. in principio. & in l. iustitia. ff. eodem. & dixi supra vbi satis probaui, q̄ non est variabilis nec commutabilis.

Et fiduciat, q̄ causa efficiens sit maior causato: ergo etiam sequitur & in hoc non est dubium, q̄ omnes aliæ scientiæ, imo inter alias plus medicina minoratur, cū homo sit causa efficiens illarum, & homo non est factus propter medicinam, sed medicina propter hominem: quia homo est dignior quacunq̄ scientia, imo quacunq̄ re mūdi, cū omnia eius gratia facta sunt. dixi supra amplè in secunda parte, in prima consideratione. ex quo sequitur, quod prædicta fundamenta Barbatia non militant.

Quintò Barbatia pro medicis adduxit aliud fundamentum, & dicit q̄ illa scientia est nobilior altera, cuius finis est dignior: quia omnis laus in fine canitur, & omne agens agit propter finem, & finis est, qui mouet agentē, & est causa causarum, vt dicit philosophus. & probatur in lege eam quam. C. de fideicommissis. sed finis philosophiæ naturalis est dignior, q̄ finis legalis censuræ, quod demonstrat, vt dicit: quia finis intentus à natura in philosophia est felicitas actuum humanorum, sed finis legalis censuræ non est felicitas actuum humanorum: ergo finis naturalis philosophiæ est dignior sine legalis censuræ, quod vt dicit apparet, finis legalis censuræ est felicitas quæ dā circa quoddā cōmunicari secūdū ciuilem cōuersationē, talis aut non est vera felicitas actuum humanorū, vt probatur in lib. Ethicorū. & eodē modo est dicendū de medicina, vt finis medicinæ sit dignior sine legalis censuræ. Nā finis medicinæ est cōseruatio substantiæ & essentiæ hominis: finis autem legis est cōseruatio qualitatis & accidentis, quæ bona & honesta cōuersatio, in alijs aut substantialis & cōseruatio substantiæ & formæ est dignior finis & magis necessarius sine qualificatio & cōseruatio qualitatis, & vt dicit, hoc est clarissimum, quia substantia est dignior accidente: quia accidens est in esse, vt voluit philosophus v. Ethicorum. & in l. eius. ff. si cer. peta.

Parcat mihi autoritas domini Andree Barbatia: quia non bene cōsiderauit finem legalis scientiæ, qm̄ si vidisset Ciceronē, aut de eo recordatus fuisset, & sequētibz allegandis, non dixisset finem legalis scientiæ esse talem quem dicit. Nā Cicero lib. secūdo de legibus. ad ciuū salutē, ad ciuitatum incolumitatem hominumq̄ vitam beatam & quietem leges esse adinuētas attestatur, & satis iuribus demonstratur per textum, in l. ij. §. post hæc deinde. ff. de origine iuris. vbi Bald. dicit, q̄ ciuitas non potest stare sine iurisperito. cum leges ad cōseruandam rempublicam ciuitatis, & etiam finis legis est cōseruatio pacis inter ho-

Decima Pars

mines, vt dicit Alberi. in rubrica. ff. de legibus. Et sic finis legalis scientiæ non solum tendit ad conseruationem vnius hominis in specie, puta talis, aut talis, sed omnium & totius reipublicæ. Et tamen finis medicinæ non tendit ad conseruationem vniuersalis status hominis. Cùm medicina sit rätum pro egrotis: quoniam, vt dictum est, non est opus medico bene valentibus, Mathæi nono. Nec est in potestate medici facere hominem quantumcunq; specialem immortalem, iuxta illud Psal. lxxxvii. nunquid mortuis facies mirabilia, aut medici suscitabunt, quod non est medicorum suscitare, sed solius dei. Vnde dicit, Confitebuntur tibi, quia si aliquos mortuos suscitari contigerit, non à medicis sed à deo solo rediuuios faterentur, prout ita declarat illum textum Archidiacono. in c. couertimini. §. hinc etiam medici. de pœnitent. distinctio. prima.

Item & sic. ex quo finis legalis scientiæ tendit ad conseruationem reipublicæ, finis verò medicinæ ad conseruationem priuatorum hominũ, est preferenda scientia legalis. Cùm vtilitas publica preferenda sit priuatæ. l. vtilitas publica. C. de primipilo. lib. xij. & ibi Lucas de Penna.

Nam bonum gentis diuinius est q̄ bonum vnius hominis, vt dicit philosophus primo Ethicorum. Et apud Platonem. Iustissimè illa ciuitas traditur instituta, in qua proprios quisq; nescit affectus. viij. distinctio. in principio. hinc Tullius de Officijs, libro ij. Natura quidem conseruamus, vt communem vtilitatē nostræ anteponamus: vt enim leges omnium salutem, salutem singulorũ anteponunt, dicit Lucas de Penna in lege j. C. de collatione fundorum patrimonialium. libro vndecimo.

Item medicina tendit solum ad conseruationem corporis, sed legalis censura ad conseruationem hominum reipublicæ & animæ, quoniam ad rerum diuinarum atq; humanarum notitiam tendit, vt dicit gloss. in l. j. §. proinde. ff. de varijs & extraordi. cognitio. in verbo, sanctissima. vbi dicit, q̄ scientia legalis est sanctissima quo ad animam: quia eius præcepta concordant cum diuinis, docet enim honestè viuere, alterum non lædere, & ius suum vnicuiq; tribuere. ex quibus non solum corpus conseruatur, ciuitas, & reipublica: sed anima saluatur, quoniam in his tribus pendent leges & prophetæ: sed anima preferenda est corpori & quibuscunq; rebus. lege sancimus. C. de sacro sanc. ecclesi. & satis supra demonstraui, qualis sit finis legalis scientiæ, ratione cuius etiam videtur legalis esse equi paranda scientiæ theologicæ, quæ cùm supra scripserim, nolo hic transportare.

Ex quibus constare potest, q̄ nulla est comparatio finis legalis scientiæ ad finem medicinæ, aut philosophiæ naturalis. Cùm in centuplo sit dignior finis legalis scientiæ sine medicinæ & philosophiæ.

Sextò, Barbatia adducit aliud fundamentum, & dicit q̄ nulla doctrina potest appellari scientia, nisi quæ est verorum & æternorum in veritate & impossibilium aliter se habere: quoniam, vt dicit, scientia est verorum, secundum philosophum primo Posteriorum. & Commentatorẽ in tertio de anima. & facit text. in c. qui occidit. xxij. q. v. & quod voluit Bar. in l. ij. §. quod obseruari. C. de iuramento calumniæ. quoniam nihil scitur nisi verum, vt voluit Bal. in c. ij. de constitu. vbi dicit, q̄ scientia est entium nõ eorum quæ natura, aut ars reuelauit. Bal. in c. cùm contingat. de rescriptis. Pet. de Ancha. in cle. j. de concessio. præbendæ. & per glos. in l. si pater. ff. de hered. instit. probatur in d. c. qui occidit, sed philosophia est huiusmodi, & lega-

lis censura est circa contingentia in humanis actibus extrinsecus contingentibus aliter se habere & diuersimodè se habere. & ideo dicit, q̄ lex adaptatur tempori & est mutabilis ex varietate temporum. ij. dist. c. erit autem lex. c. non debet. de consang. & affi. c. pe. de clericis non residen. c. iuggestum. de decimis. l. ex facto. ff. de vulga. & pupil. Et per consequens videtur, q̄ doctor philosophiæ aut medicinæ sit præferendus doctori legum seu canonum.

Ad istud fundamentum est amplissimè responsum. s. in hac parte, in iij. consideratione. ibi, Ad quartum. & ibi, ad sextum. vbi satis probaui, q̄ scientia legalis sit immutabilis licet quadoq; mutetur ex illa aliqua constitutio, nõ tamen per hoc dicitur mutabilis aut variabilis. cùm oia semper sñat cū ratiõne, quæ est aia legis. & sicut quicq; medicus mutat medicinam rone loci aut tēporis, etiam in vno & eodẽ corpore, & per hoc non dicitur facere contra scientiam suam, sic etiã dicendũ est de iurisperito aut alio habente potestatem mutandi aliquas leges: sed cū scientia legalis non sit in toto mutabilis, prout nõ scientia medicinalis, ideo est certa & vera in genere, sicut ipsa medicinalis scientia.

Septimò, pro parte medicorum adduco alia fundamenta. videlicet, q̄ sunt honorandi, quoniam vt habetur Ecclesiastici xxxvij. Honora medicum propter necessitatē, etenim illum creauit altissimus. à deo enim est omnis medela, & à rege accipiet donationē, disciplina medici exaltabit caput illius, & in conspectu magnatum collaudabitur. altissimus de terra creauit medicinam, & vir prudens non abhorrebit illam, vbi amplè constat q̄ medici sunt honorandi, & q̄ medicina est à deo.

Sed ad hoc dico, q̄ ex origine ipsius non est tam honoranda quàm scientia legalis, cùm medicina sit de terra, & iustitia de cœlo prospexit, vt supra dictum est, & ideo à digniori loco dignior dicitur. argumento eorum quæ dicuntur de matrimonio quod est dignius sacramentum, eo quia in paradiso fuit celebratum & ordinatum, Gene. ij. Erunt duo in carne vna, prout amplè dixi in consuetudinibus nostris ducatus Burgundiæ, in rubri. des droitz & appartenances à gens mariez. in principio.

Octauò, facit text. in l. j. §. medicorum. ff. de varijs & extraordi. cognitio. vbi dicit textus, q̄ medicorum eadem causa est quæ & professorum, nisi q̄ iustior quo ad petitionem salarii, ex quo in hoc diminuitur de eorum honore. Cùm ex quo mercenariam operam non spernunt, non amplius inter philosophorum professores numerantur, vt dicit ibi text. ibi, An philosophi. & ideo ex quo legistæ non petunt salarium, sed eis datur honorarium, sic dictum, quia honor est donanti, & cui datur, vt dicit gloss. in verbo, honor. in d. l. j. §. est enim. quædam enim tametsi honestè accipiuntur, in honestè tamen petuntur, vt dicit ibi text. Ex quo textu clarè constat, q̄ status aduocatorum est honorabilior q̄ medicorum eadem causa.

Nonò, per illum textum hic ante allegatum dicitur, q̄ medici præfunt corporibus humanis. Legistæ verò rebus, sed corpus præferendum est rebus, cum sit dignius q̄ res & digniora sunt quæ dignioribus præferuntur, vt in authe. de defenso. ciuitatum. §. nos igitur. collatio. ij. igitur medici sunt præferendi legistis.

Ad hoc est supra responsum, q̄ licet legistæ præfint rebus, & habeant eas subiectas, habent etiam non solum corpus ad instruendum ipsum quomodo alterũ ledere nõ debet, honestè viuere. & ius suum vnicuiq; tradere debet. lege. j. ff. de iustitia & iure. vt dixi ante, sed etiam præfertur animæ

quam instruit & docet (vt etiam prædixi) quæ præciosior est corpore, igitur.

Decimò facit, quia leges impediunt cognitionem veritatis. Medicina autem facit ad eam deuenire, quod sic probatur per dictum Auerrois, in fine secundi Philosophorum, vbi dicit. Ille in quo congregatur consuetudo & comprehensibilitas veritatis non habet impedimentum à veritate: sed impedimentum semper est à falsitate, vel saltem ab eo in quo non est veritas, neque falsitas. vt in legibus, & secundo Metaphisicæ Aristotelis textu commenti xliij. quantam vim habeat consuetudo leges ostendunt, in quibus iuvenes apologos plus animo applicabiles quam summe veritatis, & tamen medicina ex quo est scientia speculatiua, & per speculatiuas acquiritur cognitio veritatis, vt dictum est ante, igitur cognitionem veritatis impediunt leges, quæ medicina amplectitur: & per consequens medici legistis sunt laudabiliores.

Sed ad prædicta est satis responsum ex quo non solum scientia legalis est practica, sed etiam speculatiua, vt dixi, igitur &c.

Vndecimò facit, quia iurista, vt iurista non possunt esse prudentes, igitur non possunt esse ciuiles. consequentia patet ex dicto Philosophi secundo politicorum, qui dicit. necesse est ciuilem hominem esse prudentem. & probatur antecedens, quia prudentia est habitus cum ratione vera. Iura autem sunt cum formidine, quoniam sunt opiniones: sed opinio non est habitus, in quo anima prospiciat verum affirmando vel negando, vt sexto Ethicorum. sed ea falli contingit, igitur &c.

Ad hoc satis est responsum supra. Et dicit Laurentius Valla in proemio tertij libri suarum elegantiarum, quod quinquaginta digestorum libros, cum admiratione relegit. primum quod nescias, vtrum diligentia ne an grauitas, prudentia an æquitas, scientia rerum, an orationis dignitas præstent, & maiori laudi danda esse videatur, deinde quod hæc ipsa ita in vno quoque illorum omnia sunt egregia, & perfecta, vt vehementer dubites, quem cui præferendum putes. Quæ enim disciplina (vt idem ait) scilicet quæ publicè legatur tam ornata, atque aurea, vt ius ciuile: Tantum igitur deberi putat eius facultatis libris, quantum illis olim qui capitolium ab armis Gallorum, atque insidijs defenderunt, per quos factum est, vt non modo tota vrbs non amitteretur, verum etiam vt tota restitui posset, ita per quotidianam lectionem digestorum, & semper aliqua ex parte incolumis, atque in honore fuit lingua Romana. hæc ille inter plura alia.

Duodecimò facit, quoniam qui à deo commendantur sunt magis approbati, vt dicit Apostolus. secundæ ad Corinthios. decimo. Non enim qui seipsum commendat, ille approbatus est, sed quem deus commendat: sed medici à deo commendantur, vt dictum est supra in septimo argumento, Iurista autem seipsum commendant, vt habetur in cap. clericorum, per doctores. de iudicijs.

Sed medici qui faciunt istud fundamentum, aut non omnia viderunt, aut veritatem tacent: quoniam etiam iurista & legislatores laudantur à deo: quoniam, vt habetur Psalmo lxxxiiij. Benedictionem dabit legislator, & ibunt de virtute in virtutem, quoniam etiam ipse deus legislator dicitur. Iob xxxvj. Ecce deus excelsus in fortitudine sua, & nullus ei similis in legislatoribus. & Iaco. iij. vnus est legislator & iudex qui potest perdere & liberare. & vt dicit Bernardinus de Buis in secunda parte sui Rosarij, ser-

mone xxix. ij. parte in litera C. hæc scientia est à deo, vt habetur Prouerb. viij. per me legum conditores iusta discernunt. & habetur Psal. ix. Constitue domine legislatorem super eos, vt sciant gentes, quoniam homines sunt. imò dicitur Actuum v. Doctores legum dicuntur honorabiles, cum dicatur. Iquidam erat in concilio pharisæorum nomine Gamaliel legis doctor honorabilis.

In contrarium tamen & pro parte legistarum, quæ est ipsa veritas, & prout ita se habet obseruantia, & ita etiam tenet sedes apostolica, quæ legistæ præferuntur medicis & magistris in artibus, teneo quod indistinctè doctor legum & canonum, aut vnus illarum facultatum tantum, præferatur doctori in medicina & magistro in artibus. Quod probatur multis fundamentis, ex quibus iam supra plura posui, sed ea quæ posui non recitabo, sed tantum de eis mentionem faciam: remissive ad loca supradicta, & supra descripta.

Primum ergo fundamentum est Barbat. semper tenendo eius ordinem & aliqua addendo, est eo quia anima est præciosior corpore, & semper est præferenda. l. sancimus. C. de sacrosan. eccl. c. cum infirmitas. de pœni. & remis. sed legalis censura est medicina animæ, & curat animam. tex. est valde singu. iuncta sua glos. in verbo, nouis. de iuramento calu. extra. & maximè ius canonicum, quod tendit ad bonum animæ simpliciter, & ad dirigendum animas ad ipsum deum, vt in ca. vt animarum periculis. de constitu. in vj. & est glos. magna, circa medium, quæ ad hoc reputatur singularis. in ca. cum contingat. de iure iurando. extra. se. idem etiam dicendum est de scientia legali, cum sit sanctissima etiam quo ad animam, vt est tex. in l. j. §. est eim. cum glos. in verb. sanctissima. ff. de varijs & extraordi. cognitio. vt dixi s. respondendo ad fundamenta: pro contraria parte. Sed medicina curat quandoque corpus ægrotum, non semper: quia non est in medico semper reueletur vt æger: eo etiam quia constituti sunt vnicique termini qui præteriri non poterunt, vt habetur Iob xliij. & cum corporalia nihil sint ad comparationem animæ & spiritualium, vt c. inter corporalia. de translatio. prælatorum. quoniam etiam, vt inquit Hierony. temporalis vita vitæ æternæ comparata potius est dicenda mors quam vita. & apud Ciceronem de somno Scipionis. Vestra quæ dicitur, vita mors est. Et etiam militat hoc argumentum quo ad philosophiam: quia licet philosophia naturalis tendat ad cognitionem rerum, & ad quamdam felicitatem cognoscendi, iuxta illud quod dicitur in Georgicis. Felix qui potuit rerum cognoscere causas. Non tamen tendit ad beatitudinem animæ, & per consequens scientia legalis est nobilior philosophia & medicina.

Secundò facit, quoniam illa scientia dicitur honorabilior altera, cuius subiectum est honorabilius. assumptum est philosophi in primo de anima. & pluries supra relatum est, sed subiectum legis (vt dicit Barba.) est iustitia, & iustitia maior est omnium aliarum virtutum. vnde scribitur apud Ciceronem in libro de senectute. Optimo iustissimo cuique iter in coelum pareret: & expeditissimum, propter iustitiam quis acquirit beatitudinem. & ideo dicebat Aristoteles quinto Ethicorum, quod iustitia est virtus lucens, vt Hæspers, ergo scientia legalis est nobilior artibus & medicina. Hæc sunt quæ dicit Barbaria. Sed de huiusmodi nobilitate iustitiæ ad alias virtutes & excellentias, seu præcedentia ad omnes alias, dixi in rubrica, de iustitias. in principio. in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiæ. Et de subiecto digniori dixi in hac parte, in sexta consideratione, vbi posui quod

Decima Pars

ratione subiecti etiam æqualis cum theologia, participat cum theologia scientia nostra legalis, ideo hic non repeto. quæquidem iustitia domina est & regina virtutū, vt dicit Beroaldus in tractatu de felicitate: imo cū iustitiæ pars sit religio, vt ibi dicit, cū dei cultus iustitiæ ascribatur. ex quo vt dicit, est animæ conseruatiua.

Tertio facit, quia oīa denominantur à fine, & finis est qui mouet agentē, vt voluit philosophus: sed finis legalis sciētię est cōseruare rem publicā, ciuitatē, & hominū congregationē, vt probat in l. ij. §. post hæc deinde. ff. de orig. iuris. & ibi Bal. colligit, q̄ ciuitas non pōt stare sine iuris perito. tendit em̄ ab bonū publicū, propter quod homines efficiuntur beati, teste Cicerone in libr. de somno Scipionis, in vers. oibus qui patriā auxerint, rexerint, adiuuerint, atq̄ seruauerint, oibus esse certū in cœlo diffinitū locum, vbi sempiterno x̄uo fruuntur. Sed ad hunc finem non tendunt artes & medicina, ergo ex fine legalis scientiæ excedit artes & medicinam. & de huiusmodi fine scientiæ legalis satis amplē supra scripsi in hac parte, in septima cōsideratione, quæ hic non refero: sed ex ibi deductis est amplianum istud fundamentum.

Quarto facit, illa scientia est nobilior alia per quam humana vita melius disponitur. Nam homo est nobilissima creaturarum, iuxta illud Porphiri, Sumus enim rationalis nos & dñs, sed mortales additum nobis separat nos ab illis. & in vj. Aeneidos scribitur.

Igneus est illis vigor, & cœlestis origo.

Et in illo Ouidiano.

Pronaq̄ cūm spectent animalia cætera terram,
Os homini sublime dedit, cœlumq̄ videre.

Et dixi amplē supra in ij. parte, in j. cōsideratione. Sed per cēsuram legalē melius disponitur humana vita. Nam per leges homo homini prohibetur insidiari. l. vt vim. ff. de iusti. & iure. imo non solū vna ciuitas, sed nec exiguus hominū cœtus potest esse sine iustitia. Nec etiam quidem parua domus, vt dicit Macrobius li. x. de somno Scipionis. Ita q̄ non solum est vtilis & necessaria cuiuslibet administranti & exercenti, sed etiam omnibus & reipublicę, vt dixi in dicta rubrica, de iustices. in prin. supra allegata. in consuetudinibus nostris ducatus Burgundiæ.

Quinto, illa scientia est nobilior altera, per quam homo magis efficitur obediens deo, & magis ipsi deo coniūgitur: sed per legē nos efficitur virtuosus, vt. l. j. in prin. ff. de iusti. & iure, & iungimur deo, & sumus filij ipsius dei, quoniam dñs & nos rationales sumus, vt dicit idē Barbatia in c. significasti. de foro competent. nume. xiiij. imo, vt dicit propheta. psal. lxxxiiij. Etenim benedictionē dabit legislator, & ibunt de virtute in virtutē. & habetur Daniel. xij. Qui ad iustitiam erudiūt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates. c. fi. de magistris. & dixi ante in vij. parte, vbi dictum est, quod aduocati sunt laudandi & honorandi in sede magistratus. ita q̄ legistæ, etiam sacerdotes & sanctissimi vocantur. dixi hic ante in x. cōsideratione. Sed per medicinā in nihilo deo attingimur, imo nihil habet quod concernat conscientiam aut animam nisi à iureconsultis, vt in ca. cūm infirmitas. de pœnitent. & remissio. imo per medicinā quandoq̄ curamur ab infirmitate corporis tantum, nec deo coniungimur, igitur & c.

Sexto facit: quoniam, vt inquit summæ sapientię Chrysippus, lex est rerum humanarum & diuinarum cognitio. l. nam & Demosthenes. ff. de legibus. & medicina est tantum cognitio rerum naturalium & humanarum, ergo ex-

cellentior est legalis scientia. Cūm eius subiectum. s. iustitia aut ius, versetur circa diuina, vt dictum est supra amplē, in xvij. cōsideratione. & voluit Philosophus in primo de anima.

Septimò facit, quoniam lex est donum dei. d. l. nam & Demosthenes. ff. de legibus. & fuit inuenta à deo, & sic processit à deo. Exod. xxxj. c. ibi, digito dei scriptos. & Deutero. x. c. & dicitur Exod. xxv. Dabo tibi duas tabulas lapideas, & legem & mandata quæ scripsi, vt doceas filios Israël. & dicitur Prouerbiorū vj. quod est lux mundi, & fons vitæ. xvj. c. Et procedit à sapientia. Ecclesia. xix. & fuit inuenta à deo, ex quo est magnificanda, sicut matrimonium magnificatur ab auctore. capitulo primo. de voto. libro vj. & dixi supra hic in v. cōsideratione. quomodo leges inuentæ sunt à deo, & origine à deo processerunt, vbi amplē. & sunt per ora principum diuinitus promulgatæ. lege fin. C. de præscrip. longi temporis. & iuxta illud iam ibi per me allegatum. Per merces regnant. Medicina verò est inuenta ab homine, videlicet ab Apolline, Aesculapio, & Hippocrate doctissimo. iuxta illud Ouidianum. Inuentum est medicina meum. ex quo sequitur, q̄ magis est honorandus legista quàm artifista aut medicus.

Octauò, dicit Barbatia hoc probari ex glos. in verbo, nec medico. in capitu. non sanē, quod est c. fina. xiiij. q. v. vbi dicit, q̄ medici non sunt maioris valoris quàm obstrictes, vt videtur, facere tex. in lege, si duobus. §. si autem artifices. C. communia de legatis.

Nonò, dicit Barbatia, quod etiam ex modo acquirendi scientia legalis est dignior, cūm faciliiori modo acquiratur scientia legalis quàm artis aut medicinæ, quoniam licet modus sciendi in Philosophia naturali sit demonstratiuus, & sit certior & verior, iuxta illud, Certior aure arboriter est oculus. l. si irruptione. §. fin. ff. finium regundorum. l. ij. vers. atrox aspectu. ff. de ferijs. Et eodem modo modus sciendi medicinam est demonstratiuus aut diffinitiuus: vt apparet in primo Teh. primo canonis tertia Fen. primo. Item modus sciendi leges est positiuus & fallax. Ideo non est certus & demonstratiuus, sed modus sciendi leges licet sit positiuus, tamen est finitus, & sic est certus: & adducit tex. quem dicit valde singularem in proœmio fforum. §. quibus. imo est sub. §. duabus, in imprecisionibus nouis. vide tamen tex. alium ad hoc in proœmio. instit. in §. cuncq̄. in fi. ibi: vt & initium vobis & finis legum. Ex quibus textibus tria inferuntur.

Primò, quod legalis censura est scientia contra multa argumenta in contrarium, & supra amplē probaui in iij. cōsideratione huius partis.

Secundò, probatur, quod est scientia finita, & traditur per modos certos, determinatos & finitos. Hinc dicit etiā tex. in aut. de priuilegijs dotis. in prin. colla. viij. Vnam nobis esse in omni nostræ reipublicæ & imperij vita. In deo spem credimus, scientes quia hæc nobis & animæ & imperij dat salutem: vnde & legislationes nostras impendere competit, & in eam respicere, & hoc eis principium esse, & medium, & terminum.

Tertio probatur, quod finis suus est mirabilis: & faciat illud quod habetur in amphorismis Hippocratis, cūm dicitur. Vita breuis, ars uerò longa: tempus acutum, experimentum uerò fallax, & per consequens sequitur quod ratione modi per quem scitur scientia legalis est excellentior quàm artis & medicinæ.

Decimò facit, prout dicit Barbatia, illa scientia est alia excellentior, cuius finis excellentiorem producit effectum, quia omnis effectus assimilatur causæ: quia natura est vis insita rebus ex similibus similia precreans, vt in primo de generatione & corruptione, c. ius naturale, j. distin. l. quod si nolit, §. si mancipiū. ff. de edil. edic. sed peritus in censura legali, efficitur parens imperatoris, vt est text. in l. diui. in versi. apud Vlpianū parentem nostrum, C. de locato. Et alios plures effectus habent iuristæ, quos non habent medici: vt supra dixi in vj. & x. consideratione huius partis: sed non inuenitur iure cautū, q̄ medicus aut philosophus sint parentes principis, aut alios effectus habeant, de quibus supra. Et licet dicatur, q̄ primus medicus principis æquiparetur duci, vt supra dictum est. Non tamen sequitur q̄ propter hoc sit præponendus iuriscōsulto. Nam iuriscōsultus est pater Imperatoris, quod bene notabis ad declarationem l. j. C. de comitibus & archiatris. libro xij. Quoniā si in curia principis aut papæ sint duo doctores, quorum vnus sit medicus principis, & alter cōsiliarius: q̄ præferet̄ doctor cōsiliarius: quia dicit̄ pater imperatoris.

Adde vltra Barbatia q̄ maximè istud debet habere locum in cancellario principis, qui non solum medicos, sed etiam omnes alios, etiā duces (quibus assimilatur & æquiparatur medicus) præcedit, vt dixi supra in vj. parte, vbi amplè de eius excellentia & potestate descripsi: & ita se habet consuetudo, de qua dicam in fine.

Vndecimò facit, illa sciētia dicitur nobilior cuius splēdore illuminatur vniuersus orbis. Nam publica vtilitas priuatæ præfertur, l. j. §. pe. C. de cadu. tollen. c. bonæ. j. de postula. prælatorū. dixi supra. sed per scientiam legalem illuminatur mundus: vt probatur in authē. habita. C. ne filius pro patre, dixi supra in x. cōsideratione. & respublica legis tis cōmittitur gubernanda, §. fina. in proœmio institutionū. §. duabus. in fi. & §. pe. in proœmio fforū. Sunt etiam iuristæ omni tempore felices, vt dicit̄ tex. in proœmio fforū. d. §. duabus, in fi. Nec permittūt leges aliquem iuriscōsultum in anxietate aut paupertate viuere, ita dicit̄ tex. in authē. de hære. & Falcid. §. fi. colla. j. Sed hoc nō multum facit, quia etiam idem dicēdum est de medicina, cum vt dicat̄ glos. in verbo, ditissimi. in dicto proœmio fforū. §. nos verò.

Dat Galienus opes, & sanctio Iustiniana, Ex alijs paleas, ex istis collige grana.

Sed magis communiter & plures videmus legistas ditissimos q̄ medicos.

Duodecimò facit, quia orbis maior est vrbe, c. legim⁹. versu. si autem. xcij. distin. sed legalis sciētia prodest vniuersis, quia bonos inuitat ad præmiū, & malos prohibet à malo, l. j. ff. de iustitia & iure, vt dicit̄ Barba. in dicto loco. sed adde, q̄ etiam omnis homo est subditus legibus, c. de capitulis. cum quatuor sequētibus, x. distinc. etiam in foto conscientie, vt notat̄ glos. Bal. & doctores in ca. que in ecclesiarum. extra de constitutio. Abbas in prin. decretaliū. Petrus de Ancha. in consi. xxj. incip. videtur prima facie dicendū, dixi in cōmētarijs nostris super cōsuetudinibus ducatus Burgū. in titu. des droictz & appartenāces à gens mariez. §. vij. in glo. des prochains parens. ver. cōtrarium tamē. Et redeūdo ad Barba. Sed medicina nō prodest nisi egrotis: cū, vt dicat̄ dñica veritas, Matthæi ix. & ca. multi. ij. q. j. non opus est medico valētibus, dixi supra, ergo melior & honorabilior est scientia legalis.

Decimotertio, sacerdotes præferuntur laicis: sunt em̄

dij. c. cū ex iniuncto. §. licet autē. ibi, dijs non detrahes, sacerdotes intelligens, de hæreticis. extra. c. sacerdotibus. in prin. xj. q. j. dixi supra in iij. parte. in j. ij. iij. v. & vj. cōsiderationibus. Sed doctores legum dicuntur sacerdotes. l. j. §. ij. ff. de iust. & iure. dixi supra in hac parte, in decima consideratione. Ergo doctores legum præferuntur doctōribus artium & medicinæ.

Decimoquarto, vt dicit̄ idem Barba. facit quod habetur in ca. vnico. quod in eip. gloriosus Deus in sanctis suis, §. j. de reliquijs & veneratione sanc. in vj. vbi dicit̄ tex. q̄ doctores quasi illuminosas & ardentes lucernas super candabrum positas vniuersum corpus (orbis errorum tenebris profugatis) velut sydus irradiat matutinū. & sic doctores iuris stant sicut sydus in celo, ergo præferuntur medicis. & facit̄ tex. in c. super specula. quod est ca. fi. de magistris. extra. vbi dicitur, q̄ doctores velut splendor fulgent firmamenti, & velut stellæ in perpetuas eternitates permanfuri, cum plurimos ad iustitiam edocere valeant: facit etiam tex. in cano. multi. de pœniten. disti. ij. vbi tex. appellat doctores solis radios. & dicit̄ Hostiensis in proœmio suæ summæ. in vj. mihi col. versi. ciuili. q̄ recti iudices & aduocati fideles vtentes legibus prout debent, meliorem vitam ducunt, q̄ fratres prædicatores, aut alij fratres: vide quæ scripsi supra in hac parte, in dicta x. cōsideratione. Ergo ex prædictis infertur, q̄ doctores legum præferuntur artistis & medicis.

Decimoquinto, facit pro ista parte, vt dicit̄ Barb. tex. cui mūdus respōdere nō posset, in proœ. fforū. §. duabus. versi. quibus. vbi tex. dicit̄, & quod penè in nulla alia cœnit arte, cum & si vilissimæ sint, vnde probat̄ ibi tex. q̄ omnes alię artes dicuntur vilissimæ habito respectu ad scientiam legalem, ex quo sequitur q̄d habito respectu ad doctores iuris, doctores artium & medicinę succumbent.

Et si dicatur, q̄ lex nō est ars: dicit̄ qd̄ ibi probatur cōtrarium, qd̄ imo est ars, scientia, philosophia vera & nō si mulata, vt in l. j. §. nam vt. ff. de iustitia & iure.

Additio tamen ibi posita ad Barbatia dicit̄, qd̄ illud argumentū est ab autoritate iuriscōsulti, qd̄ nullū est secundū Philosophū & veritatē: & vt dicit̄ ibi, si valet, artistæ habent autoritatem magni Auerrois qui appellat sequentes leges inuoluentes & stultos, vt patet viij. Physic. tex. cōmen. iij. & in plogo eiusdē: sed ad talia dicta per eūdem apostillatorem, ibi supra satis est responsum, ideo nō inisso, cum constet de contrario.

Decimosexto, facit secundū eundē Barba. quoniā saccultas legalis dicitur esse thesaurus: ita probatur in d. pœ. fforū. §. nos verò. ergo excellentior est artibus. hinc vt ibi etiā dicitur, doctor iuris ciuiliis dicitur antecessor, & pluribus alijs nominibus excellentissimis & egregijs supra positis in x. consideratione, quam vide ad hoc.

Decimosseptimò etiam facit vnū aliud, quod egrè & molestè ferre deberent omnes qui saluatorem dñm nostrum Iesum Christū colunt, qd̄ Iudæi assumuntur ad doctoratum in medicina, sed non possunt assumi ad doctoratum iuris, vt l. fina. C. de postulando. Ex quo sequitur, qd̄ cum Iudæi nō possint assumi ad doctoratum iuris, vt per Bar. in l. fi. C. de Iudæis, eo quia est dignitas quam Iudæi habere nō possunt. Si ergo assumūtur ad doctoratum medicinæ, sequitur qd̄ doctoratus in medicina nō est dignitas, & per consequens præferēdi sunt legiste artistis & medicis, nisi dicamus, vt dicit̄, qd̄ de facto & nō de iure Iudæi vsurpant doctoratum in medicina & in artibus.

Decima Pars

Decimo octauo facit argumentum ab ordine literæ, quod est validum in iure. l. generaliter. §. quid ergo. ff. de fideicommissis libertati. sed ex ordine literæ notarius præfertur medico, vt in l. ñ. in prin. C. cõmunia de legatis. Ergo multo fortius iurista siue doctor legis præfertur medico: & facit, vt dicit, quoniam seruus nõ potest esse notarius, vt in l. generali. C. de tabularijs. libro decimo. & tamen seruus potest esse medicus: vt ibi. ergo inferioris gradus est medicus q̄ notarius.

Decimo nono facit rubri. C. de professoribus & medi. libro decimo, vbi professor iuris præfertur medico. vbi dicit Lucas de Penna, q̄ licet medici in ordine præpositio nis præferatur patronis causarum, c. nõ sanè. quod est c. fi. xiiij. q̄o. v. etiam præponuntur professoribus in iustitia petitionis, cum publicè viuentibus profint. l. si duas. in fine. ff. de excusatione tutorum. Et de salute hominum curam agant. l. prima. in prin. ff. de varijs & extraordinarijs cognitio. Et in ordine literæ etiam præferantur. in l. medicos. C. de professoribus & medi. vbi dicit literam esse præpositatam. Cum etiam grãmaticus in tali ordine etiam medico præferatur. l. fi. C. eodem. Et professor medicinæ siue Romæ, siue in patria profiteatur, habet excusationẽ à muneribus. l. eos qui. ff. de vaca. munerum. quod doctores legum non habent. Et etiam medicus habet excusationem à patrimonialibus. d. l. medicos. quod non inuenitur in doctore legum secundũ quosdam: imo etiam ibi de legũ professoribus dicitur idem. Non tamen cõcluditur ex his honoribus, q̄ scientia medicinalis sit nobilior scientia legali, vel æquẽ nobilis, imo totum oppositum: vnde Aristote. j. Ethicorũ, prope finem. Oportet politicum scire aliqua liter eorum quæ circa animã, quæadmodum, & qui oculos curat, totum corpus, & tanto magis quanto nobilior, & honorabilior est politica medicinali, quæ politica est tantæ nobilitatis, q̄ principatur dijs, vt habetur v. Ethicorum. Et dicit ibi Lucas de Penna qui multum inuebit contra medicos æmulos scientiæ: & vt dicit, veritatis & iustitiæ inimicos.

Vigesimo, vt dicit idem Barbatia facit, quoniam subrogatum sapit naturam illius in cuius locum subrogatur. lege eum qui. §. qui iniuriarum. ff. si quis cautio. quod an ille textus, hoc prober, ponit ibi dominus meus lason: sed melius facit text. in capitu. ecclesia. j. extra vt lite pendente. sed doctores legum subrogantur loco dei, ergo præferuntur medicis. minor probatur, vt dicit. Nam deus à principio creauit cœlum & terram, & omnia quæ in eis sunt: & angelicam & humanam naturam spiritualia & temporalia: quæ omnia per seipsum rexit & gubernauit, sicut factor suam rem gubernare solet, & homini quem fecit, præcepta dedit, & transgrediẽti pœnam imposuit, vt habetur Gene. ij. iij. & c. Et rexit mundum vsq̄ ad tempus Noë, quo tempore deus incœpit regere creaturas suas per ministros suos, quorum primus fuit Noë: postea per patriarchas, per iudices, per reges, vsq̄ ad tẽpus Christi, qui fuit verus & naturalis rex noster, iuxta illud Psalmistæ. Deus iudicium tuum regi da. Prout ita scribit pulchrè Innocen. in c. licet. de foro competenti.

Et sic apparet, quod iudices, vt cõstat in libro Iudicũ, successerunt loco dei ad regendum populum, ergo doctores iuris dati sunt, vt regant populum in locum ipsius dei, quod regimen non fuit datum artistis & medicis: ergo nobilior est scientia legalis, quàm artium & medicinæ: quia deus regit mundum lege & non medicina: qui

etiam solus deus sanat ab omni malo & non medici. Sapient. xvj. & infra subiicit. Etenim neq̄ herba, neq̄ malagma sanauit illos, sed tu domine sermo, qui sanat omnia, tu es qui vitæ & mortis habes potestatem & c. vt ibi: & ita dicit Lucas de Penna in dicta rubr. C. de professoribus & medicis. libro x.

Vigesimo primò secundum Barbariam facit: quoniam, vt scribit, si quis opponat quod scientia legalis est reducibilis ad nihilum, ergo non est scientia: quia est de contingentibus, quæ possunt adesse & abesse, & scientia est ens entium, vt sæpè supra dictum est. Lex enim potest aboleri per non vsum ipsius, vt per gloss. in verbo, sacramentum. in lege, rem non nouam. in prin. C. de iudi. & gloss. in verbo, frangere. in fine. in capi. primo. de treuga & pa. extra. de per dispositionem principis, quia illam tollere potest & corrigere, quia eius est tollere cuius est condere. l. rem non nouam. C. de sacrosan. eccliesijs. Facit. c. erit autem lex. iij. distinc. vbi lex adaptatur tempori. c. non debet. de consang. & affinit. cum similibus: & dictum est supra, ergo peritia legalis non est scientia. Quia ad ista põt respondere, q̄ licet lex corrigatur, tamen ratio legis non corrigitur, sed semper remanet firma. l. j. ff. de coniungen. c. emancip. liber. in glo. & per glo. in verbo, quicumq̄. in c. nouit. §. nos igitur. de iudicijs. extra. & in c. fuerunt. vij. distinc. cum similibus. & per consequens remanet firma scientia legalis, posito q̄ lex non obseruetur: dixi amplè supra in iij. consideratione.

Ex quibus omnibus supradictis, vt dicit Barbatia in loco supra allegato, sequitur & inferendum est, q̄ licet artista & medicus sint doctorati à principe vel in loco illustriori: & iurista sit doctoratus etiam ab inferiori à principe, vel in loco non ita celebri, quo casu data paritate præferretur doctoratus à principe, non tamen artista vel medicus præferendus est iuristis. Ista sunt fundamenta Barbatia, quibusdam per me additis pro corroboratione materia. Ex quibus tamen noluit cõcludere in ipsa materia pro aliqua parte, eo quia, vt dicit, nõ adhiberet sibi fides, quia etiam quasi velit se dicere ita medicum sicut artistam.

Omnes tñ alij canonistæ tenent indistinctè, q̄ semper iurista doctor quicumq̄ sit præfertur medico doctori, & sic de similibus, prout tenent & decidunt in d. c. clerici. supra allega. Et istud etiã tenet & obseruat ecclesia Romana, vt habetur tam in regulis cancellariæ apostolicæ Iulij secundij, q̄ in concordatis nostris initis inter summũ pontificẽ & Christianissimũ regem nostrũ Franciæ. in tit. de collationibus. in quibus habetur & declaratur clarissimè, q̄ doctor theologus præfertur doctori in iure, doctor in iure canonico, doctori in iure ciuili, & doctor in iure ciuili doctori in medicina præferendus sit, etiam in nominationibus. Ex quo cum sit expressa decisio de prælatione inter eos, tã summi pontificis q̄ regis, videtur q̄ non sit ulterius super huiusmodi controuersia hæsitandum.

Vniuersalis ergo & generalis erit conclusio, in qua nõ est dubium quo ad ecclesiam & quo ad tẽporalitatẽ in curia Romana & in Gallia, q̄ doctores in iure canonico & ciuili, vel in altero tẽ, præferuntur doctoribus in medicina. Et idẽ in licentiatis & bachalarijs. Et de hoc sunt regulæ cancellariæ, & apud nos concordata, & ante idẽ determinabatur per pragmaticã sanctionem, quæ dant istã prælationem doctoribus in iure, etiam in nominationibus ad beneficia consequenda: ex quo satis denotatur, q̄ sunt maiores, & in hoc nõ est dabile respõsum, nec æquẽ ferre

ferre debent medici, si eisdem ad oculum demonstratur prelatio iuristarum quo ad eos, tam ex decisione sedis apostolicæ quæ regis nostri: & ista est quæ confundit quicquid voluerit dicere Petrus de Bayro in suo tractatu super hoc edito, qui finaliter, licet voluerit ponere certas conclusiones, seipsum tamen confundit & intrinsecat in illis, cum omnia sua fundamenta, quæ pro sua parte assumuntur ex superius deducitis, satis confundantur, & ad ea satis sit responsum. & cum ita sit decisum, non est amplius disputandum: quia videretur quod per hoc vellent impugnare potestatem principis, & de eius potestate disputare, esset incidere in crimen sacrilegij, vt dicit tex. in l. ij. quæ incipit, Disputare de principali iudicio non oportet, sacrilegij enim instar est dubitare, an is dignus sit quem elegerit imperator, C. de crimine sacrilegij.

Vt tamen sit pax & concordia inter eos, iuxta dictum Apostoli, consulerem, quod ultra casum decisum seruetur opinio theologorum, iuxta dictum apostoli ad Roma. xij. Honore enim inuicem præuenientes, quæ sibi adinuicem honorem præstent, secundum mores & virtutes illorum, & secundum quod inferius dicitur, quod vnus doctor in vna scientia debeat præcedere alium, quodque simul scientiam inter eos, prout si essent vnus & eundem scientiæ doctores, nec alter alterum contemnat aut derideat.

Et pro conclusione dicerem, seruandam esse consuetudinem in istis, quæ est, quod inter doctores & medicos iuristas antiquior præferatur, non habita differentia facultatis. & istam consuetudinem recitat & refert Decius in d. c. clerici. col. vj. de iudicijs. vbi dicit, quod debet obseruari: quia in istis prælationibus consuetudo attenditur, vt per Bal. in l. obseruare. §. ante. ff. de offic. proconsulis. & in c. cum olim per illum text. de consuetudine. extra. dixi. §. in v. parte in xliij. consideratione.

Vigesima sexta consideratio. Inter tamen omnes doctores cuiuscumque facultatis sint, præferuntur qui actu legunt, etiam licet alij sint seniores qui non legant: prout probat tex. in l. ij. & ibi Andreas de Barrulo, & Ioannes de Platea. C. vt dignitatum ordo seruetur. lib. xij. Idem Andreas de Barrulo, & Nicolaus de Neapoli in l. j. C. de consulis. lib. xij. Alexander in l. cum quid. ff. si certum petatur. & in l. ij. §. prius. ff. de vulga. & pupil. substitu. ita dicit do. meus Iason in d. l. cum quid. in prima lectura. col. iij. Ethoc maximè, quoniam tales si legerint perviginti annos, dicuntur comites, vt habetur per glo. & doctores post tex. in l. vnica. C. de professoribus, qui in vrbe Constantinopolitana docentes ex lege meruerunt comitiuam, lib. xij. & per Cardinalem in c. j. quis dicatur Dux, Marchio, Comes. in vsibus feudorum. & de comite dixi supra in v. parte, in liij. consideratione. Doctor enim legens apud suos scholares dicitur quidam regulus, vt dicit Bal. in proce. Gregoriana. in v. col.

Sed aduertendum est, quod tales habere debent multas conditiones, de quibus habet in d. l. vnica. C. de profes. qui in vrbe Constantin. & inter ceteras, quod sint inter doctores ad legendum connumerati. Secundò, quod laudabilem in se probis moribus vitam esse monstrauerint. Tertio, quod docendi peritiam habuerint. Quarto, quod etiam facundiam dicendi habeant. Quintò, subtilitatem interpretandi. Sextò, quod copiam disserendi se habere patefecerint. Septimò, quod cœtu amplissimo iudicante digni fuerint æstimati. Ista omnia ponuntur necessariò requisita ad hoc, vt sit comes legens per viginti annos, per textum in dicta l. vnica. quæ omnia sigil-

latim & singulariter declarat ibi Lucas de Penna de verbo ad verbum, & de vno ad aliud, dicens ibi, in secunda col. quod secundum Boetium de disciplina scholarium, debet alia sex habere, scilicet, quia debet esse eruditus, mansuetus, rigidus, antiquus, non negligens, non arrogans: quæ singula particulariter ibi declarat, ideo non transporto, cum omnes videre poterunt, & sit satis hæc pars onerata: & alibi forte de vnoquoque dicam, prout suo loco quadrabit.

Et his omnibus ponderatis, & bene in quolibet discussis, pauci tales inueniuntur qui possint se dicere comites: scilicet ui tamen & cognoui dominum & præceptorem meum dominum Iasonem habuisse peritiam docendi, facundiam dicendi, subtilitatem interpretandi, & quod seipsum patefecit publice, habuisse copiam disserendi in cœtu amplissimo, scilicet Mediolani, & etiam totius Franciæ dignum fuisse æstimatum, & inter doctores ad legendum deputatos, & in diuersis vniuersitatibus famosis semper per viginti annos & ultra fuisse connumeratum, & semper tenui & reputaui eum laudabilem, in se probis moribus viuentem: ex quo merito inter comites annumerari debet. Et de his doctoribus qui sic actu legerunt per viginti annos quod dicantur illustres, & de effectu illius ponit amplè Purpuratus in l. j. ff. de officio eius cui mandata est iurisdictio. col. xvij. versicu. octauum ponit in doctoribus. Et tales à tallijs excusantur. Guido papæ quæstione ccc. lxxxvj. & quæstio. xxxix.

Vigesima septima consideratio. Inter tales etiam doctores actu legentes præferuntur qui maiora stipendia habent. Panormi. in cap. clerici, de iudicijs, extra, facit tex. in l. prima, in verbo, ordine stipendiorum. C. de agentibus in rebus. libro xij. in l. prima. ibi, pro merito laborum stipendiorumque. C. de castrensis. & in l. fina. ibi, stipendiorum prolixitas suffragatur. C. de tyronibus, eodem libro. et do. meus Iason in dicta l. cum quid. ff. si certum petatur. facit l. prima & secunda. C. de officio magistri officiorum. vbi dicit text. is gradus ceteros antecedit, quem stipendia meliora vel labor prolixior fecerit antequam. cui concordat ca. miramur. §. penul. & fina. lxj. distin. notat glo. fin. in ca. Vulteranæ. xij. q. ij. notatur in d. l. vnica. C. de profes. qui in vrbe Constantinopo. per Andream de Barrulo, faciunt & plura alia quæ dicit Barthol. Cepola, in tracta. de imperatore eligendo. in verbo, virtutis. in principio. ij. col. & in verbo, ratione dignitatis. in ij. col. ad quem in hoc recurras.

Et ideo tempore meo inter omnes doctores totius Italiæ & Galliæ præferendus erat do. & præceptor meus do. Iason Maynus, cum propter eius eminentem scientiam, & eo quia comes, & legerat perviginti annos & ultra, vt dixi: & maiora stipendia habebat quæ vnquam habuerit doctor legens, eo quia scio ipsum fuisse stipendiatum à Christianissimo rege nostro Ludouico duodecimo, de mille ducatis aureis: & me existente Mediolani fuerunt augmentata eius stipendia de ducentum alijs ducatis, ita quod habebat duodecies centum ducatos aureos seu scuta aurea, quod nunquam habuerunt neque Bartolus, nec Baldus, nec Alexander, neque Barbatia, nec quicumque alius doctor qualiscumque fuerit. & pro certo non solum prædicta, sed & multo maiora merebatur: & scio quod recusauit & cardinalatum & multa beneficia, sed nunquam voluit, neque vxorari, neque promoueri ad sacerdotium.

Quomodo autem istud salarium taxari debet, tam doctoribus, quam aduocatis in magistratu & officio,

Decima Pars

vide per G. Benedicti in sua repetitione, ca. Raynutius in verbo, & uxorem nomine Adelasiam, in quinta decisio-
ne. nume. ccccclxxxix. per Specu. in titu. de salario. & Bar. in l. j. ff. de varijs & extraord. cogni.

Vigesima octava consideratio. Inter plures doctores præferuntur, qui libros composuerunt, seu scripserunt, cum sint maximo honore digni. Cum sint velut stelle in firmamento celi. Danie. xij. Et satis magni sunt, qui inueniunt sapietiam, & scientiam. Ecclesiasti. xxv. Non enim solum sibi laborant, sed omnibus exquirentibus veritatem. Ecclesiasti. xxxiij. De his vere dici potest illud sacre scripturæ. Beati qui seminant super aquas, i. super populos. c. cum marthe. §. verum. de celebratio. missarum. Semen quippe satum in chartis perpetuo manet, & quilibet lector inde metens potest fumerè in crementa, sed quod verbo diffunditur tanquam naturaliter fluidum, non sic de facili germinat, cum interdum supra petram, & secus viam, et inter spinas, & aliàs in mala herba cadat, ut dicit Lucas viij. Hi sunt qui cum nihil videantur agere, maiora siquidem & humana tractantes secundum Senecam lib. j. epistolarum, Epistola viij. ut plenè dicit Lucas de Penna in l. mulieres. in penul. col. C. de dignita. li. xij. vbi dicit, qd hi sunt qui omnibus gentibus recentes semper edunt, & floridos sapientie fructus, de quibus, quia teneris ætatibus doctrinarum abundantia satiantur, optimos habent sapientie sensus, instituunt ciuitatibus & humanitatibus mores, & quæ iura, leges, quibus absentibus nulla ciuitas potest esse incolumis. Honorandi enim atq; commendandi sunt hi qui viam veritatis aperiant, teste Philosopho dicente. Etiam ex falsis commendabor: quia veritatis inuestigandæ viam et materiam præbui, præparavi, & iuuat ut veritas sciatur.

Hinc dicit idem Lucas in dicto loco, cum ergo tanta munera scriptorum prudentia priuatim publiciq; omnibus fuerint præparata, non solum arbitror palmas & coronas his tribui oportere, sed etiam triumphos, & inter deorum sedes eos dedicandos iudicari, & dicit hæc scripta in libro, victoriæ architectoriæ, & tales etiam multum commendat Hierony. super Ecclesi. ij. c. De laude verò scriptorum scripsit amplè Ioannes abbas sancti Martini episcopi in spanhem, & Ioannes Gerson in libro quem fecit de laude scriptorum, qui incipit, scrutari scripturas.

Sed vtrum scriptores librorum debeant nomina sua in suis libris inscribere. Ioan. Andr. plenissimè in Mercurialibus. in data post regulas iuris, vbi arguit ad vtramq; partem, & pro vtraq; parte multa bona argumenta adducit: & ibi etiam ponit, an liceat doctori ex se dicere laudem suam: vide eundem, & in c. nisi. §. si. de renuncia. extra. & per doctores in lege prima. C. de nouo codice componendo. vbi dicit Alberi. qd licet in ore proprio sordescat laus, tamen etiam & Deus & Paulus & Augustinus quandoq; se laudauerunt ore proprio, ut supra dixi in prima parte, in consideratione incip. consideratio erit, an homo gloria ri debeat &c.

Vigesimanona consideratio. Antiquior doctor iu-
niori præferri debet, secundum gl. in verbo, nouum. in l. cum quid. ff. si cer. pet. facit tex. in l. j. ff. de albo scribendo. & in c. j. extra de maiorita. & obedientia. notatur expresse in §. audient. in verbo, iudice. in auth. de defensoribus ciuitatū. col. ij. & in l. j. C. de consuli. li. xij. & l. fi. C. de decu. eo. lib. facit. l. semper in ciuitate nostra. ff. de iure immu. l. si. ff. de fide instrumentorū. c. episcopi. & ibi gl. vni-
ca. xxiiij. di. l. prouidendum. in prin. ibi, aut vetustas. & ibi

glo. ij. C. de postulādo. vbi dicit, qd seniores aduocati præferuntur iuuenibus: de quibus supra dictum est in vñ. parte. Et facit, quia senes melius scire præsumuntur. facit glo. vnica. in c. sic vive. xvj. q. j. vbi dicit, qd seniores magistri potius sunt audiendi, qd iuuenes.

Etiam faciunt per me dicta in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiæ, in proemio. in gloss. de nostre conseil. & in gloss. ordonne. vbi scripsi, qd consiliarij seniores & antiquiores præferendi sunt. Facit & ratio. c. nisi cum pridem. §. alia verò causa. de renuncia. extra. quoniam qui est ætate maior, præsumitur maturitate sensus præstantior. & facit c. sciendum. ibi: accessit etiã dæmonibus. & ibi glo. magna ibi: item quia per antiquitatem. xxvj. q. iij. quoniam præsumitur ex rerum experientia doctior, & ideo sapietior. & c. porro Moyse. quod est c. fi. lxxxiiij. di. & Prouerb. xx. Præsumuntur enim senes probi, scientes, graues, ut dicit Lucas de Penna in l. j. C. de consulibus. libro xij. vbi ponit in quibus senes & iuuenes sunt laudabiles, & etiam vituperabiles: & ut dicit gloss. in verbo, ad senilem. in c. cum in iuuentute. quod est c. pe. de præsumptio. extra. meliores iuuenibus præsumuntur seniores, & consilium senum melius est qd iuuenum. c. ex multa. §. secundò que si iusti. in fi. extra. hinc dicitur. Cōsiliū iuuenum Roboam fecit egenum. ut in ca. ecclesia. xvj. q. j. & etiam his versibus ostenditur.

Roma vetus veteres cum te rexere quirites,

Nec bonus immunis, nec malus vllus erat.

Defunctis patribus successit praua iuuentus,

Consilio cuius præcipitata ruis.

Dixi alibi. Et ut dicit tex. in c. fi. xx. di. seniores sunt potius interrogandi & consulendi qd iuuenes. Vnde & iuriscōsultus quandoq; ex verbis senum rusticorum argumentari solet, ut in l. si chorus. §. j. ff. de legatis iij. Et ut dicit Bal. in c. j. per illum text. de renuncia. extra. plus valet umbra senis, quam eloquentia aut gladius iuuenis. idem Bal. in l. cum antiquioribus. C. de iure deliber. Felin. in c. j. de maioritate & obedientia.

Et ad prædicta videatis domum Iaso. in l. cum quid. in secunda lectura. in pe. & vl. col. ff. si cer. pe. vbi ponit in quibus actibus iuniores postponuntur senioribus, & seniores præferuntur. Et de huiusmodi præcedentia respectu antiquitatis, dicam j. in xj. parte, quado antiqui & seniores ciues præferuntur ceteris. Decius tamen in d. c. clerici. col. v. in iij. & vj. fallentis, dicit hoc esse verum in honoribus delatis, sed in honoribus deferendis non antiquior, sed magis idoneus præferendus est, ut per tex. in l. honores. in prin. ff. de decurio. ad idem text. in l. vniciq;. C. de proximis sacrorum scriuorum. libro xij. facit tex. in §. ordinationem. in authen. de monachis. colla. j.

Ex prædictis etiam dici potest, qd ista antiquitas considerari debet etiam respectu ætatis, licet dominus Philippus Decius in d. c. clerici. in ij. col. de iudicijs. extra. dicat, qd antiquior in hoc intelligitur non ætate, sed gradu & dignitate, ut dicit gloss. notabilis in verbo, antiquiores. in c. fi. & ibi Dominicus. de consuetudine. in vj. & facit tex. in c. statuimus. de maio. & obedientia. extra.

Et ista consideratio ampliatur & procedit, etiam si posterior sit ditior vel nobilior, quia iste qualitates non tollunt prerogatiuam temporis à iure ordinatam, ut notabiliter voluit Innocen. in dicto c. statuimus: sed considerantur data paritate in tempore, ut notat Bar. in l. j. ff. de obsequijs. Bald. in lege nemini. C. de aduocatis diuersorum iudiciorum.

Iudiciorum. Decius in dicto c. clerici.

Rigesima consideratio, Doctor in scientia excellens etiam si sit iunior, antiquiori praefertur, per glo. in verbo, tempus. in §. ordinatio. ne. in authen. de monachis. & ibi Ange. colla. j. facit l. providendum. in prin. ibi, aut meritum. vbi Sali. notat. C. de postulando. imo fortius tenuit glo. j. in l. j. C. de annis civilibus. libro xj. q. scholaris si sit peritus & excellens doctrina, doctorē precedere debet in sufficientia, cum nō pro titulo dignitatis, sed pro meritis stipēdia assignari debēt, secundūm tex. ibi: & quomodo procedere debeat illa gl. vide Panor. in d. c. clerici. Facit tex. pro huiusmodi eccellente in l. sed & reprobari. §. valde disciplina. tos. ff. de excusa. tuto. & ibi Bal. notat: & per illum tex. dicit Roma. q. aliās fuit determinatum Bononię vbi erat statutum, q. minor viginti quinque annis non posset habere lecturam ordinariam, fuit recessum à statuto propter excellentiam. ita notat Roma. in l. si verò. §. de viro. ff. soluto matrimonio. & sequuntur Alexā. & do. meus Iason in d. l. cum quid. ff. si certum petat. & Felin. in rubri. de maio. & obedien. & Decius in d. c. clerici.

Homini em̄ excellenti deferendum est in multis, prout enim primo nobis exēplo tradidit Athenarum excellens curia in persona Zenocratis philosophi, cui testimonium reddenti propter eius excellentiam iuramentū remisit, soli eius verbo credentes: quod sibi iudicibusq. suis nuncq. remisit, de quo Valerius libro ij. tit. de maiestate.

Pariter senatus Romanus accusationem lege Iulia reprobatarum contra Metellum consulem Numidicū propositam, propter eius excellentiam & sanctitatem repulerunt, vt refert idem Valerius libro ij. in prin.

Similiter Alexander magnus licet Thebas igni & ferro militibus diripiendas concessisset, vnicam Pindari clarissimi illius philosophi propter ipsius excellentiam cremari vetuit, secundūm eundem Valerium. lib. viij.

Et licet Dionysius tyrannus fuisset, Platonem sapientem propter eius excellentiam honorificè suscepit, narrante Policrat. li. viij. c. xxxviij. Platoni obuiam Dionysium tyrannum vncatam nauim misisse Plinius refert, ipsumq. quadrigis albis egredientem in littore excepisse.

Fertur & Myrtridas Persarum rex imaginem in academia locasse, & ei inscriptum. Myrtridas Rodobati filius Platonis, hanc Musis imaginem dicit.

Cneus Pompeius Possidonij domum intraturus lectorem. id est bidellum preuentem vetuit de more pulsare fores, sed consulares fascias ianuę philosophi inclinari submittiq. iussit.

Hippocrati quoq. Pythagorę discipulo ob singularē eius doctrinam, auxiliāq. medicinę hominibus impesa, honores quos Herculi cōsueuerat impedere, Gręcia dicitur.

Iura etiam relaxantur propter excellentiam hominis, eo quia vir multum excellens in sua arte propter eius excellentiam & eminentiam non punitur ad mortem, vbi deberet puniri, text. est in lege, ad bestias. ff. de pœnis. do. meus Iason in lege j. in ij. col. ff. de legibus. Nam inter artifices longa est differentia & ingenij, & naturę, & doctrinę, & institutiōis, verba sunt textus in lege, inter artifices. ff. de solutio.

Multa alia de excellentia hominis, que in pluribus relaxatius, vide per G. Benedicti in sua repetitione c. Raynuitius. in verbo, Adiectę. in sequēdo materiam iuuenis excellentis, à nume. xvij. vsq. ad finem. de testamentis, extra.

Nec in hoc fit iniuria maiori, si à minore melius dicitur, in iure. l. potioris. §. j. C. de offi. rectoris prouincię. & antiqui doctores nō sunt maiores nouis in solertia. gl. in verbo, iudice. in §. audiet. in aut. de defen. ciuita. col. ij. & qnq. reuelatur minori quod maior & antiquior ignorat, vt in c. ad audietiam. in glo. j. de consuetu. extra. Et si malitia suppleat ætatē, vt in c. monachus. & ibi notatur in glo. in verbo, deuotio. quæ allegat ad hoc l. ij. C. si minor maiorem se dixerit. & c. de illis. secūdo. extra de desponsatione impube. Non est mirum etiam si scientia suppleat. l. j. C. qui & aduersus quos. & c. ff. extra de desponsa. impuberum. & l. vnicuiq. C. de proximis sacrorum scriuorum. libro xij. Cum sit donum dei, vt in c. qualiter. de electio. & in c. illo vos. de pignori. extra. Ita q. sunt aliqui qui plus addiscunt in vno anno q. alij in tribus, quia tunc ingenium ipsorum vtetur diplomate, vt in lege, continuus. §. cum ita. ibi, q. si diplomate vsus. ff. de verborum obliga. presertim quādo sunt iuuenes, quia ad addiscendum sunt natura aptiores. l. præcipiunt. ff. de edil. edic.

Nonne Baldus qui in decimo quinto suę ætatis anno publice repetijt legē centum Capuę. ff. de eo quod certo loco. dignus erat & excellens inter alios, & esset alijs præferendus.

Barbatia etiam qui secūdo anno quo leges audire cœpit, publicè sub domino Ioanne de Anania de iure respōdit in materia satis difficili. l. j. de conditione indebiti. ff. & anno tunc sequenti, & sic in triennio sui studij ad legendum publicè conductus Bononię extitit, vt ipsemet attestatur in c. cum vigesimum. in xv. col. de offi. delega. & in c. si. in princ. de solutionibus.

Concius etiam & contemporaneus noster dominus Dionysius Poillot olim magister ordinarius requestarū regis, nunc præsidens in parlamento Parisiensi effectus, fuit doctor in ætate viginti annorum in vniuersitate Ticinensi. & similiter viri excellentes in iure nostro concius & contemporanei nostri domini Franciscus & Ioannes de Monthelono effecti sunt doctores in ætate viginti duorum annorum. Ego verò in ætate viginti vnus anni assidebam capitaneo iustitię Mediolani, & in ætate viginti duorum annorum effectus sum doctor in vtracq. censura, licet immeritus.

Et aduerte, q. dato concurrente de excellentia inter alij quos ipsa est probanda per quindecim testes, & nō minores, per text. qui est singularis in l. vnicuiq. ibi: vt xv. primatum eiusdem & c. C. de proximi. sacro. scri. libro xij. prout tenet do. meus Iason in l. cum quid. col. iij. ff. si certum petat. & G. Bened. in loco supra alleg. numero xx.

Aduerte etiā q. non omnis excellentia est laudanda & utilis, sed solum illa quæ procedit ex virtute, vt ait Aristote. libro ij. Politico. c. ix.

TRigesima prima consideratio. Doctor creatus à summo pontifice vel imperatore præferendus est doctori ab alio inferiore creato, etiam si talis ab inferiore creatus fuerit antiquior. Ita tenet Roma. in lege, si verò. §. de viro. in xlj. col. ff. solu. matrimo. sequitur do. Alexan. in lege. ij. §. si prius. ff. de vulga. & pupil. substitutio. argumento, cap. per tuas. extra de maio. & obedien. vbi Felin. post alios qui idem dicūt in militibus de quo supra dixi. & Panormita. in cap. postulasti. col. ij. de concessio. præbendę. & fuit dictum Francisci Tigrini, in lege secūda, per illum textum. ff. de albo scribendo. prout refert Barbatia in ca. quod clericis. in penulti. col. extra de foro competenti. &

Decima Pars

facit gloss. ff. in lege, restituendæ. C. de aduocatis diuersorum iudicum. & in c. dominus noster. quod est. c. penul. in gloss. in verbo, elegit. xciij. dist. & per gloss. vnicam in ca. ff. xvij. distinc. Istud tenet & sequitur do. meus Iason in lege secunda. §. prius. ff. de vulg. & pupilla. & in lege si quis maior. in fine. C. de transactio. & idem Felin. in dicta rub. de maio. & obediens. quod dicit idē do. meus in d. §. prius. intelligendum esse in doctore ab imperatore vel papa cū rigore examinis, secus si sit doctor simplici verbo, puta, esto doctor, quod potest facere imperator, vt notat Ang. in l. cū saluatus. C. de sententiā passis. Et talis sic doctoratus non precedit doctorem cū rigore examinis, vt tenet Andreas Siculus in proemio clemen. in xiiij. col. & Maria Siculus in c. qualiter & quādo. in tertio notabili. extra de accusatio. per text. in l. nemo. C. de aduocatis diuersorum iudicū. dicit em Bart. in l. magistros. C. de professo. & medicis. lib. x. q. tales præsumuntur paruæ doctrinæ.

Sed tamen, vt dicit Philippus Decius in d. c. clerici. de iudicijs. in ij. col. istud videtur potius procedere de æquitate quadam, q̄ ex rigore iuris: quia tota vis in ipsa dignitate consistit, quæ ab imperatore etiam sine examine tribuitur. Cū ipse solo verbo, doctorem creare possit: & quia talis prærogatiua dignitati cōceditur, quo casu exercitum nō cōsideratur, vt notat Dominicus in proce. sexti. in fine. Bald. in l. qui sub prætextu. C. de sacrosan. ecclesiā. Bart. in l. lege, maximarū. in fine. C. de excusatio. numerū. lib. x. & Areti. in d. c. clerici. vbi etiam cōcludit, q̄ doctor ignarus gaudet priuilegio doctorum. & ibi vide, quando quis est in matricula alicuius artis, si non exerceat artē, an debeat gaudere priuilegio illorum. vbi dicit q̄ sic, donec fuerit remotus. Plus dicit idē Decius in d. c. clerici. quod idem dicendum est de doctorato à comite palatino qui auctoritatem doctorandi aliquem specialiter habet ab imperatore vel Papa. quod dicit secus si haberet potestatem doctorandi generaliter, non nominando personā, argu. text. in c. hi qui. ibi, vel alterius auctoritate apostolica sibi specialiter in hac parte concessa. de præbendis. in vj. & facit tex. in c. si cui. de præben. eo. libro. & c. sequenti. & c. is cui. de offi. delega. dicto libro.

Et ad hoc facit, quia ille qui simpliciter consequitur potestatem à Papa vel Imperatore non videtur habere illam prærogatiuam, quæ in ipso Imperatore vel Papa consideratur, vt notat Innocen. vbi loquitur in materia dispensationis. in capitu. dudum. le secund. col. ff. versicu. item si Papa mandat alicui. de electio. & idem Bald. in lege si testamentum. in principio. C. de testamentis. versicu. item potest. Felin. in cap. postulasti. colū. xv. versicu. quartus casus. de rescript. Alexā. consilio xciiij. incip. consideratis. col. pe. libro j. & in consilio lx. col. vij. incip. visa legitima tione. libro ij. quod tamen intellige verum nisi nomina illorum exprimantur, cum quibus facultas dispensandi cōceditur, vt not. Io. milis in repertorio. in verbo, dispensatio. quem allegat Felin. in dicto capi. postulasti. sed est dictum Speculator. in titu. de dispensatio. §. videndum restat. char. vij. versicu. quid si Papa dat potestatem alicui. in fine. Et dicit Decius, idem esse si auctoritas doctorandi tribueretur expresse cum illa prærogatiua quæ esset in ipso imperatore vel papa, vt in simili notat Bald. in lege filius. ff. de testamen. militis. Alexā. consilio lxxvij. incip. consideratis. versiculo corroborantur prædicta. in primo volu. Paulus consilio cxxv. incip. super primo dubio. colum. penultima.

Secundò limitat Felin. in capitu. per tuas. extra de maiori. & obediens. dummodo imperator creet eos in terris imperij, quia si sint creati extra, non habent illam præemiuentiam: imo creati à Papa in terris ecclesiæ præferuntur. Cū creati ab imperatore non habeant prærogatiuam in terris ecclesiæ. allegat Petrum de Anchara. in consilio suo cccxvj. incipien. primum dubium. vbi dicit, quod imperator iurans non exercere iurisdictionem in terris ecclesiæ, nō potest etiam creare doctorem.

Tertiò limitat non habere locum in doctore creato ab imperatore in iure canonico & in sacra pagina, quia de istis non videtur ei data potestas. & verba intelliguntur, secundum quod patitur qualitas illius in quem proferuntur. lege plenum. §. equitij. ff. de vsu & habitatione. & notatur plenè per Felin. in capitulo, causam. de rescriptis. Et cū imperator subdit istis scientijs, iuxta notata in capitu. ecclesia. de constitutio. extra. non videtur talis doctoratus posse emanare ab eo in tali materia. ita dicit Felin. in dicto capitulo per tuas. audiuisse aliàs fuisse attentatum: sed quia non reperit scriptum, non affirmat.

TRigesima secunda consideratio. Ex quo doctor creatus ab ipso Papa vel imperatore, præferendus est ratione maioris dignitatis creatis, ideo videtur dicendum, q̄ creatus in maiori, famosiori, & digniori vniuersitate sit alijs præferendus. Et ideo doctores in theologia & iure canonico, aut medicina in vniuersitate Parisiensi præferri debent omnibus alijs doctoribus in illis scientijs creatis in alijs vniuersitatibus, reddendo singula singulis, & data paritate in reliquis, cū illa vniuersitas sit maior, dignior, & antiquior omnium vniuersitatum, maximè Galliæ, & apud nos, & maximè in sacra theologia, quæ semper floruit in dicta vniuersitate. Quæquidē vniuersitas à Carolo magno rege Francorum fuit instituta, vt refert Gauguinus in suis chronicis libro quarto. Nam delati naue ex Scotia Claudius & Ioannes, Rabanus quoq̄, & Alchuius ex venerabilis Bedæ discipulis in Galliam cū venissent, nec quicquā præter bonas disciplinas patriā exportassent, se sapientiam profiteri eamq̄ venalem proclamant: quare ad Carolum perlata, illos ad se vocat, vocati liberè profiterentur sapientiam illis esse, quam adipisci cupientes gratis edocerent, si vita loculq̄ tantum eis præberetur. Intellexit imperator ingenuam hominum mentem, eosq̄ cū aliquot dies apud se tenuisset, videns q̄ studia literarum iam erant vbiq̄ in obliuione, vt dicit Antonius Florentinus in sua historia. in secunda parte, titulo xiiij. capitulo iij. §. duodecimo. Claudium, cui nomen erat, conuersari Parisijs & generosos adulescētes bonis disciplinis instruere iubet. Ioannem vero Papiam misit & monasterium sancti Augustini iuxta Ticinēses, quod est in Papiā eidē delegauit, vt refert idem Florentinus vbi supra.

Hoc initium habuit Parisiēsis schola celebre, mox philosophis atq̄ theologis gymnasium.

Dicit etiā Zabarella cardinalis in ele. prima. de magistris. in v. q. q. fundatores studij Parisiēsis fuerūt Alchuius, Rabanus, Claudius & Hestorus: & vt ibi dicit, legit q̄ caput aureū statuae, de qua Danielis ij. per Carolū magnū exercuit deus in Scotis, qui cū Franci regnarēt & studia literarū nō haberēt & essent in obliuione, & cultus dei periret, contigit duos Scotos monachos de Hybernia cū mercatoribus Britānis venire ad litus Gallicum in sacris & secularibus literis eruditos: qui cū nihil venale ostenderent ad turbas venientes causa canēdi clamabāt: si quis esset

esset audis sapientiæ veniat ad nos, & accipiet eam. Nam apud nos non est venalis, & alij putantibus illos esse infanos, venit ad aures regis, vocatiq; sunt ad eum, & cum interrogaretur an haberet sapientiã, dixerunt q; sic, & se paratos eã dare petentibus in nomine dñi, quo querete, quid p ea vellet, responderunt tria, s. bona loca, aias ingeniosas, & alimenta. tunc rex gaudens cum iret ad bellum, vnũ noie Clemetem dimisit Parisius & nobiles pueros ei commendauit, & vidualia ei ministrari præcepit, & loca optima concessit. Aliũ secũ in Italiam duxit, cui monasteriũ in Papiã sancti Augustini delegauit, vt qui vellent addiscere ad eũ accederent. Et hoc audito, q; rex gratãter sapientes & religiosos admitteret, venit Alchuinus ad eũ in oibus scripturis exercitatus, quẽ vsq; ad finem secũ retinuit, nisi cum ibat ad bella: & dedit ei abbatiam sancti Martini, vt ibi, qñ rex esset absens quiesceret, & ad se confluẽtes instrueret; & sic Franci æquati sunt Romanis & Atheniensibus quo ad gloriam studiorum in liberalibus artibus. hæc ille vbi supra.

Nolo prætermittere, q; hoc etiã tempore ex dictis Gasulni, Anto. Florẽtini in sua historia, & etiã Zabarelle in locis præallegatis, schola, vniuersitas seu Gymnasiũ Papien. habuit saltẽ initium, ex quo cõtendere potest cum vniuersitate Parisiensi de institutione eodẽ tempore facta; & sic de paritate temporis, & hæc dico, eo quia fui alũnus & scholaris Papien. sub quondã recolendæ memorię domino meo Iasone de Mayno præceptore meo excellentissimo, & ibi doctoratũ accepi sub eo & dño Francisquino de Curte, necnon dño Philippo Decio, ac dño Rocho de Curte, qui fuerunt ibidem præceptores mei eximij per quinquẽniũ, & ideo nolui tacere laudẽ illius vniuersitatis Papien. quæ me enutriuit, educauit, & aluit in iure canonico & ciuili: postq; tñ habuerim prima cunabula in vniuersitatibus Dolana & Pictauen. de quibus infra dicturus sum, prout suo loco quadrabit de vnaquaq;.

De vniuersitate verò Paduana dicit Zabarella in clemẽ. dudũ. versi. ab olim. de sepulturis. & Iacobus de Arena in proœmio sforũ, q; ciuitas Paduana ex cõsuetudine longissima habet studium. & in clemẽ. s. de magistris. in v. q. in fine. dicit, quod non est memoria qñ incepit: habuit tñ, vt dicit, postea priuilegia & apostolica & imperialia.

Sic ergo ex prædictis cõstat, q; hæc vniuersitates, scilicet Parisiensi & Papiensi habuerunt saltẽ initium tempore Caroli magni Frãcorũ regis circa annum dñi septingentesimũ quadragesimũ. & Anto. Florẽtinus nũc canonicus in sua secũda parte historiae. li. xiiij. c. iij. s. xij. prædicta de studio Parisiensi narrat. & in c. v. in fine. dicit, q; ille Alchuinus origine Anglus philosophia excellentissimus studiũ ab vrbe Romana transtulit Parisius, quod studiũ à Græcia ad vrbe Romanam translaturus fuerat à Romanis. Et apud nos tenetur p prima & principaliori totius Galliæ vniuersitate, quo ad philosophiã, theologiã, artes, medicinã & ceteras artes: sed nõ quo ad leges: quoniã in ea nõ leguntur leges, nec iura ciuilia, vt est textus in c. super specula, extra de priuilegijs. rationem duplicem assignat ibi text. ne scilicet iura ciuilia sint impedimento theologię, vt etiam dicit Lucas de Penna in l. vnica. col. vj. C. de studijs liberal. vrbis Romę. lib. xj. & quia ciuitas Parisiensi est maior & principalis ciuitas Franciæ, vbi non vtuntur Franci legibus Romanorum imperatorum, cum eas non receperint, vt ait glos. s. in c. de accusationibus. iij. q. v. dixi amplẽ, eo quia Franci non subijciuntur imperatori in alijs quibus, vt dixi amplẽ supra in quinta parte. imo etiam

Hispani non vtuntur legibus imperialibus. & quod plus est, Hispani alias ordinauerunt in regno, q; quicunq; allegaret leges imperatorũ in iudicio, capite puniretur, vt dicit Oldradus consilio lxix. & aliã fuerunt expulsæ leges à regno Hispaniæ, ita q; fuit prohibitum, ne quis retineret libros, vt refert Ioannes Lupus in repetitione rubri. de donatio. inter virum & vxorem. in principio. versi. idem mihi videtur dicendum. in antiquis. refert tamen Ioannes le maire in Illustrationibus Gallię, in tertio libro. in c. incip. Semyramis, q; Sarron filius magi tertius rex Gallorũ primus instituit studia, vniuersitates, & collegia publica ad refrenandam ferocitatem & vitam hominum ferinam. A quo Celtarum theologos & philosophos vocauerunt Sarronidas: in maximo & præcipuo quondam honore habitos. & hæc excerpfit Ioannes le Maire à Beroso, libro xv. antiquitatum.

Sed redeũdo ad propositũ vnde digressi fueramus, etiã in Gallia apud nos sunt alie celebres & famosæ vniuersitates, vt est vniuersitas Tholosana, quæ est de vniuersitatibus approbatis in Gallia, vt dicit Ioannes de Platea in s. item Romę grammatici. circa finẽ. institutio. de excusatio. tutorum vel curatorum. & vt ait Philippus Bergomẽ. in suo supplemento Chronicarum. libro sexto. Ioãnes xxij. in ciuitate Tholosana bonarum literarum Gymnasium constituit, ex quo de approbatis dici debet.

Est etiam vniuersitas Aurelianen. quæ similiter est approbata saltem ex consuetudine tãti temporis cuius initij memoria non extat in cõtrarium. & habet priuilegia tam apostolica q; regalia. Cuius tamẽ institutionem primariã non memini legisse, nec parum admiror, cur Pyrrhus doctor dictæ vniuersitatis, qui supra decennium fatetur se ibi legisse in Panegyrico Aureliæ, quem reperies post commentaria consuetudinum Aurelianarũ, vbi laudat & ciuitatem & vniuersitatem prædictam, eius tamen fundationem (vt loquar) & vn de, & quando ortum habuerit vel scienter vel ignorans prætermiserit.

Est & alia vniuersitas quæ Pictauiensis dicitur, quæ est excellentissima, & de antiquioribus huius regni, in qua oēs scientiæ liberales leguntur, exercentur, profitentur, & in ea etiã exttaordinariẽ textus iurũ ciuiliũ, scilicet & canonici. In qua audiui oēs textus meos iuris ciuiliũ & canonici, & studui per triennium cum dimidio: sed in fine legi instituta cum certis alijs socijs meis, & maxime conuersatus sum cum excellentissimo viro magistro Thoma Cufenier Vascone, propter eius excellentem doctrinam, vt viderẽ eius modum studendi. audiui postmodum, q; fuit aduocatus fiscalis in parlamento Burdegalen. deus eum conferuet & longæuose eius vitam protrahat in annos si superstes fuerit, post obitum beatitudine fruatur: quoniã, vt verum fatear, multum illi debeo, & ab eo multa didisci, & multa singularia sub eo scripsi, nec credo vnquã vidisse aut audiuisse sibi similem in iure ciuili, nec tempore suo fuisse similem in Gallia, qui veros sensus legum, vt ipse, haberet, caperet, & intelligeret.

Illam enim vniuersitas tempore meo abundabat doctoribus excellentissimis, & legentibus, & alijs lectoribus doctissimis in omni scibili, ita q; affluebat ibi multitudo scholarium diuersarum nationum & Franciæ, Flandrię, Scotiæ, Alemaniæ, & Britanniæ, cum viderim in ea ultra quatuor milia scholarium studentium & residentium: & qm in ea leguntur omnes scientiæ liberales, theologia scilicet, iura canonica, & ciuilia, medicina, artes & cetera, prout in

Decima Pars

vnaquaq; vidi doctorari plures, dicēda est de famosis vniuersitatibus huiusce regni, cūm etiam multa priuilegia tā apostolica q̄p̄ regalia habeat, vt ex eorundem conseruato-ribus apparet.

Multi viri solennes & literatissimi antiquitus in prædicto Gymnasio floruerūt, vt Guillelmus de monte Lauduno, doctor in vtroq; iure, qui commentarium egregiū & vtile fecit super clemētinis, & restaurator dictæ vniuersitatis post longa bella fuisse dicitur. Item Nicolaus Dorbellus doctor theologus: cæteros omitto, quia est vltra propositum, nec intendo repetere egregios gemini iuris interpretes, qui in vnaquaq; vniuersitate floruerūt, quicq; scribendi laborem non refugerunt: vt docta volumina ex eorum officina producta comprobant, & in eorum laudibus efferendis stylus, vox & vires deficerent, & tantus est numerus, vt nec singulis satisfacere possem, nec orationi colophonem, hoc est finem imponerem.

Alia est vniuersitas, quæ dicitur Caturcene, quæ fuit instituta per Ioannem vigesimum secundum, vt refert G. Benedicti doctor dictæ vniuersitatis in sua repeti. c. Raynutius. in verbo, & vxorem nomine Adelasiam. in successione ab intestato. nume. ccccxcv. extra de testamentis, & idem Benedicti in d. glos. nume. 1046. dicit q̄ in collegio sancti Nicolai, quod est collegium doctorum prædictæ vniuersitatis, non admittuntur extranei, sed tātum oriundi ex prædicta vniuersitate.

Sic etiam faciunt doctores Papienses, Mediolanen. & Parmenses, & ferē in omnibus collegiis Italiæ non admittuntur, nec recipiuntur extranei & non oriundi, & doctorum collegiorum habent multa priuilegia.

Et licet Mediolani, vt dixi, extranei non admittantur ad prædicta collegia doctorum, nec acquirere possint immobilia in eorum districtu. Ego tamen cūm assidebā capiraneo iustitiæ Mediolani, & essem magister requestarum illustrissimi principis domini Caroli Ambasiaci tūc locū tenentis generalis pro rege Frācorū in Italia, fui admissus ad prædicta ex priuilegio Mediolanensium, qui mihi obtulerunt tale priuilegium, quod grater acceptum habui: sed eo nunq; vsus sum, nec volui. Etiam hac occasione vocatus fui de collegio Papien. sed nō fui inscriptus: ex quo post hæc non fuit mihi tempus ad me transferendum ad locum pro præstatione sacramenti.

Parisienses etenim doctores vltra prædicta adhuc magis grauāt extraneos, cūm nolint doctores extra eorū vniuersitatem creatos, & sic extraneos ab eorum vniuersitate Theoricā eorum ad practicā deducere, & ibi praticare. vt voluerūt facere de doctoribus in medicina extra eorum vniuersitatē creatos, quos nolūt pari ibi praticare, quod nō video multum æquum, nec iuridicum: sed istud videtur quodammodo sentire naturam caninam, cūm non solum quod capere non possunt, sed etiam alijs capere non permittunt. Cūm & pro eis & pro alijs sit sufficiens vniuersitas Parisien. & si sint doctiores alijs demōstret vnusquisq; quod sciat alter scire suum, cūm aliās nihil sit, testāte Persio in suis satyris.

Licet enim oriundi & originarij sint cæteris præferendi data paritate in reliquis, vt tenet Rochus de Curte in tracta. de iure patro. quem scripsi sub eo. in verbo, honorificum. xxj. col. & G. Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in dicto verbo, & vxorem nomine Adelasiam. à numero 1048. vsq; ad numerum 1057. & Barba. consilio xxiiij. in primo volu. & dixi in sequen. parte, in xxij.

consideratione, tñ extranei & peregrini non sunt omnino reijciendi, & in totum abijciendi. Maximè in exercitio artis & scientiæ & in officijs secularibus, cūm præferantur originarijs. l. fi. C. de crimine sacrilegij. Nam Carolus magnus non eiecit Claudium, & Ioannem Scotos sapientes & sapientiam docere cupientes, sed vnum præposuit Parisijs, alterum Papiæ. In his arbitror meliorem & humaniorem esse naturam iuristarum in Gallia. Cūm non solū oriundos & originarios, imo etiam quoscunq; extraneos alienigenas & peregrinos admittunt, suscipiunt, honorant, & collaudant, cūm non habeant respectum ad loca vnde sint orti: sed an sint sciētes, sapiētes, & docti: & eos, si tales fuerint, amore scientiæ venerantur, amant, & benignè recipiunt tractantq;.

De his originarijs & peregrinis, seu extraneis quomō præferuntur dicturus sum latius infra in vndecima parte.

Alia est vniuersitas in Gallia quæ dicitur vniuersitas Montispessulani: & qm̄ studium gn̄ale seu vniuersitates, nō solēat nec debeant fieri nisi in ciuitatibus, vt est glos. in verbo, Bononiæ. & ibi Panor. & alijs in proœ. decretaliū. per textū, gl. & docto. in l. vnica. C. de studijs liberalibus vrbis Romæ. libr. xj. & per gloss. in verbo, hac regia. in l. vnica. C. de professo. qui in vrbe Constantinopolitana. li. xij. melior tex. in proœ. forū. §. hæc aut̄ tria. & ibi gloss. in verbo, regijs vrbibus. Tñ ibi est vniuersitas approbata (licet sit castrū) vt est apostilla finalis pro hoc ad Dynū super proœ. de reg. iuris. quæ est Nicolai Boërij, quæ dicit se ibi originē sumpsisse, & studuisse in vtroq; iure. & fuit Placētinus glossator antiquus, qui primus dictam vniuersitatē erexit, & iacet ibi sepultus. Similiter do. Azo in dicta vniuersitate legit, & composuit ibi suam summam super tribus libris. C. vt ipse refert in princ. dictæ summæ.

Dicit etiam Io. Fabri. in §. j. insti. de societa. q̄ studuit in Montepessulano. & etiam Iacob. Rebuffi & multi alijs, ex quo pot̄ & debet dici vniuersitas famosa, prout & alię vniuersitates. de quibus supra.

Et isto termino, famosa, vt tūc concordata nostra facta inter summū pontificē, & Christianissimum regē nostrū Franciscū, in tit. de collatiōibus. §. prætereavolumus. vbi inter cætera cauetur, q̄ prelati dabēt providere de beneficijs in mēsis graduatis & nominatis assignatis, vācātib; illis graduatis simplicib; aut nominatis, q̄ in vniuersitate famosa per tempus competēs studuerint. & ideo prodest scire quæ sit vniuersitas famosa: qm̄ ex quo requiritur q̄ vniuersitas sit famosa, cū sit qualitas iuncta actui, nō sufficit probare actū, scilicet quod studuerint in vniuersitate, sed etiā qualitātē illi adiunctam, scilicet q̄ sit famosa: qm̄ vbi requiritur actus cū qualitate, nō sufficit probare actū, nisi probetur & qualitas, & contra. Bar. in l. Fulcinius. §. cūm hoc. ff. quibus ex causis in possessionem eas tur. do. meus Iason in l. non solum. §. sciendum. in j. col. ff. quibus ex causis in possess. eatur. in l. j. §. in eum. ff. ne quis cū qui in ius vocatus est. & Panor. in c. ij. in ij. colū. de rescriptis. & ibi Felin. in xij. col.

Sed cū prædictę vniuersitates sint notoriē famosæ in Gallia, illa notorietas nō est probanda, cū notoriū releuet ab onere probādi. vbi dicit gl. notabilis in verbo, alias, in clemē. appellāti. de appella. imo etiā videtur, q̄ nō sit allegāda illa qualitas ī prædictis vniuersitatibus, cū dato actu & cōcesso q̄ sit vniuersitas, satis est notoriū, aut debet esse & iudici & partibus, q̄ est famosa. Cū tales supra nominatę sint satis superq; famosæ in Francia, secundū doctrinā Bar.

Bart. in l. iij. ff. de iudicijs. de qua materia do. meus Iason in l. ex quacumq; causa. ff. si quis in ius vocatus. & dixi in consuetudinibus nostris ducatus Burgundiæ. in proœmio. in j. glo. & in alio loco ibi per me allegato.

Ex quibus videtur cõcludendũ. qd̄ prædictæ vniuersitates s̄. noiatæ. videlicet Parisien. Tholofana. Aurelianen. Pictauen. & cæteræ sunt ita famosæ. quod non est nec proponenda. nec alleganda famositas illarum.

Cõsulerem tñ quod allegaretur. ex quo non sunt oēs scriptæ in iure. sed de his. quæ sunt in iure descriptæ & approbatæ de iure. vt est vniuersitas Romana. vt in rubr. & l. vnica. de studijs liberalibus vr̄bis Romæ. lib. xj. C. & in cap. ij. de priuilegijs. in vj. & vniuersitas Bononien. vt in proœ. Gregoriano. sexti. & clemētinarum. & vniuersitas Parisien. vt in clemē. j. §. hoc sacro. de magistris. & c. super specula. de priuilegijs. extra. qd̄ talis famositas non est alleganda nec probāda. cūm. vt dicit Barbatia cõsi. lxxij. inci. illud in mediũ referā. in iij. col. in j. volu. Notorium legis non est allegandum.

Quid aut̄ de vniuersitate Andegauenſi & Bituricensi. quæ etiā sunt in Frācia. & Valentinē. quæ est in Delphinatu. an tales apud nos reputari debeant famosæ. videt̄ qd̄ cū hęc vniuersitates fuerint à paucis annis erectæ (vt credo) ex priuilegijs apostolicis & principũ. qd̄ de his esset iustificā. dū in alijs locis remotis & extra sua loca. Sed qm̄ in vniuersitate Bituricen. archiepiscopus loci seu eius officarij sciūt & videt̄ notoriē ibi vigere vniuersitatē. nō p̄nt ignorare priuilegia dictæ vniuersitatis. ex quo tenet̄ illis gradus in prædicta vniuersitate prouideri de bñficio. sicut & cæteris in alijs vniuersitatibus famosis graduatis: sed extra loca prædictæ vniuersitatis. crederem qd̄ ibi graduati teneret̄ur iustificare & probare famositatē dictæ vniuersitatis. Et idē dicendũ est de vniuersitate Andegauē. Ex quo bene fuisset actũ (saltē ad tollendam oēm dubietatem) per summum p̄fificem & regē nostrũ si fuissent nominatim expressæ vniuersitates. quas ipsi reputant & tenent famosas quo ad effectum prædictorum concordatorum.

Quereret quispiā. nūquid graduato in vniuersitate Dolana. quæ est in comitatu Burgundiæ. quæ nō vti dicit̄ cõcordatis. vel etiā ibi noiato ad bñficia cõsequēda. debeat prouideri de bñficio in Francia. posito qd̄ illa sit vniuersitas famosa vel cū notoriũ sit. qd̄ Roma. Bononia. Papia. & Padua. quæ sunt in Italia sint vniuersitates famosæ & etiā apud nos. an ibidē graduatis debeat apud nos in Gallia prouideri de beneficijs vacātibz in regno in vim gradus: & si ibi obtinere possint noiationes à prædictis vniuersitatibus dirigēdas episcopis & alijs collatoribus & patronis Gallię & Franciæ ipsis cõcordatis subditis. cū non sint ipsę vniuersitates subditę dictis cõcordatis. Et ista nō sunt sine dubio. eo qd̄ Papa q̄ est supremus oim̄ & iudex. & p̄iceps. c. cūcta per mūdũ. ix. q. iij. fecit & cõstituit prædicta cõcordata: & priuilegiatus seu habilitatus in vno loco est vbiq; priuilegiatus. c. cū olim. de clericis cõiugatis. extra. Et ideo in simili dicit Zabarella in clemē. dudũ. §. ab olim. in xvj. qd̄. de sepulturis. qd̄ habens licentiā docendi ab illo qui est princeps oim̄. potest vbiq; docere. Licet textus in dictis cõcordatis videatur facere in cõtrarium. cū loquatur de vniuersitatibus regni Frāciæ tantum. vt in tit. de collatiõibus. §. monemus autem. dicam in glossis meis supra dictis cõcordatis. vbi hęc quadrant ad propositum. nec sint præsentis speculationis.

Ad vnum tñ aduertendũ est. qd̄ studia talia p̄nt dici ge-

neralia. & sic famosa. etiam si priuilegia specialia non habeant. & de ipsis non doceatur. dummodo talia reputentur à talia tempore. cuius in itij memoria non extat in cõtrarium. Ita dicit & tenet glo. in verbo. generalibus. in clemēntina. dudum. §. nos autem. & ibi Zabarella in xv. quęstione. de sepulturis. quoniam tale tēpus habet vim priuilegij. c. super quibusdam. §. præterea. & ibi gloss. in verbo. non extat memoria. quę allegat concordantias. de verbo. signi. extra. l. hoc iure. §. ductus aquæ. ff. de aqua quoti diana & æstiuā. dixi amplē in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiæ. in tit. de iustitia. §. ij. in gl. & la preuue estre sienne. Princeps enim permittendo tanto tempore videtur concessisse & reuocasse prohibitionem. de qua in proœ. fforum. §. hęc autem tria.

Aliqui etiam videntur tenere. quod an studia sint generalia. relinquatur arbitrio iudicis. vt si vigeat ibi sacra pagina. iura. & artes ibi doceantur. vt notat Hostien. in cap. tuæ. de clericis non resident. quem sequitur Paul. & Petr. de Ancha. in clemēti. dudum. de sepulturis.

Loca etiam vbi iura docentur debent esse insignia & præclara. §. hęc autem tria. supra allegato. Et talia quibus hoc competat ex priuilegio speciali. vel de iure communi. vt in capitulo secūdo de priuilegijs. in vj. vbi dicit quod studium generale. & priuilegiatum est Romæ: vel etiam de antiqua consuetudine. in cuius cõtrarium memoria non existat. quia talia æquiparantur iuribus allegatis. vt dicunt Zabarella & Petrus de Ancharano. in locis præactis. pro quo optima glo. in verbo. priuilegio. in princ. in titu. de causis. §. statuit & decreuit. super pragmatica sanctio.

Sed nūc inquantũ hęc tangunt materiam nostrā. credo quod sicut præfertur doctor creatus à maiori principe. ita etiā præfertur creatus à maiori & digniori vniuersitate. studio. seu gymnasio: data tñ paritate in reliquis. hinc est qd̄ plus æstimatur apud nos creati doctores in theologia in vniuersitate Parisien. q̄ in alijs vniuersitatibus. Et in iure civili magis æstimantur doctores iurium creati in Italia. maximè Papia. Bononię. Paduæ. q̄ creati in Gallia: nisi sint creati in vniuersitate Aurelianē. vbi maiori rigore examinis examinatur. q̄ alibi. ex quo cūm propter magnũ rigore examinis præsumat̄ qd̄ sint doctiores: ideo magis honoratur. & sic videtur quod alios præcedere debeat eiusdem tēporis & qualitatis: sed vbi esset prioritas promotionis tēporis. aut alterius qualitatis. attenderetur potius illa. q̄ præeminētia. aut maioritas loci in quo creati essent. Et istud fuit etiam quo ad beneficia cõsequenda de mente Cosme Guymier. in suo commentario pragmaticæ sanctionis. in titu. de collationibus. §. ita tamen. in glo. non tenetur. vbi dicit quod quo ad nominandum omnes vniuersitates sunt æqualiter priuilegiatæ.

In iure nostro reperio multa fuisse studia. seu gymnasia. primò studium Romanũ. quod venit à Græcis. vt refert Anto. Florentinus in secunda suarum historiarũ parte. titu. xiiij. c. iij. §. xij. in princip. & ibidem in c. v. in fine. & de isto fit mentio in lege vnica. C. de studijs liberalibus vr̄bis Romæ. libro xj. & in c. cūm de diuersis. de priuileg. in vj. Et quomodo Romani habuerunt leges à Græcis. vt de in lege ij. §. j. & ibi gloss. ampla in verbo. constitui. de origine iuris. ff. & in §. & non ineleganter. de iure naturalium & civili. in institutio. & ibi gloss. in verbo. institutis. sed quod dicit Accursius quasi iulio interueniente qui præterea manu trinitatem significauerit leges. Romani

Decima Pars

obtinuerint. reprehēditur per Vdalricum Zafium in suis scholijs super d.l.ij. §. postea. in gloss. j. post Budæum in suis annotationibus in pādectas sup. d.l.ij. vbi dicit, quod Accursius ibi fabulam narrat, tam ridiculam, q̄ falsam. & vltra dicit, q̄ veritas historix est, quod tres tantummodo legati & non decem ad Græciā pro legibus ferendis missi sunt. ideo eum ibi vide, tota tamen & cōmunis scholale gistarum semper huc vsq̄ cum Accursio nostro cōmuni præceptore pertransijt, & quomodo Roma origo legum saltem apud latinos. imo patria legum dicitur & fons sacerdotij, & pluribus alijs nominibus elegantibus sit insignita. vide tex. in authen. vt ecclesia Romana centum annorum & c. in prin. & ibi glo. j. & ij. collatio. ij.

Et de isto studio etiam meminit Robertus Gonletus in suo tracta. de magnificentia dignitate, & excellētia vniuersitatis Parisien. vbi dicit, quod in isto studio studuerūt Iulius Cæsar, vt patet in libro de vita Cæsaris. Cato, vt narrat Solinus libro j. Virgilius, & Tullius. & in eo Aurelius Augustinus docuit rethoricam, vt ipsemet fatetur, libro v. confessionum.

Ad vnum tamen aduerte pro gloria Francorum, q̄ Plotinus Lugdunen. primus Romæ latinam rethoricam docuit. à quo Cicero se Romæ puerum cūm Q. fratre latinē primum doctum retulit. & ita scribit Philippus Bergomen. in suo supplemento chronicarum. libro vj. Istud etiā studium Romanum est generale & priuilegiatum de iure cōmuni, vt est textus in c. ij. de priuilegijs. in vj.

Aliud fuit studium vrbs Constantinopolitanæ, de quo fit festum in titu. de professoribus, qui in vrbe Constantinopolitana docentes ex lege meruerunt comitiuam libro xij. C. & in d. tit. de studijs liberalibus vrbs Romæ & Cōstantinopolitanæ. lib. xj. & in ti. de priuilegijs vrbs Constantinopolitanæ. eo. ti. & in glo. in verbo, regijs vrbs. in proœmio. s. ff. de excusatio. tutorum.

Aliud etiam fuit studium Beriti seu Beritensium (quæ est ciuitas in prouincia Phenicis, secūdum tex. in l. j. C. qui ætate vel professione se excusant. libro x.) de quo studio dicit glo. fi. in d. l. sed & reprobari. q̄ est eiusdem præeminentiæ cuius est studium Romanū. pro quo est tex. in d. §. hæc autem tria. vbi etiam legum nutritrix appellatur. & in l. vnica. C. de metropoli Berito. lib. xj.

Aliud pariter floruit in Alexadrina ciuitate in Aegypto, & in Cæsariensi, de quibus habetur in d. §. hæc autem tria. & etiam de cæsariensi habetur, in d. lege sed & reprobari. §. amplius. & vtrobiq̄ prædicti text. sonant, q̄ erant & fuerunt alia studia, de quibus tamen nullam expressam facit mentionem.

Aliud est studium Oxoniense, quod est in Anglia, de quo in clemē. j. §. hoc sacro de magistris, & dicit ibi Zabarella col. v. q̄ Alexander in libro, de natura rerum dicit, q̄ iuxta vaticinia Merlini vigent studia in Anglia tempore suo ad partes Iberniæ transitura.

De studio Salamantino, quod est in Hispania etiam fit mentio in d. clemē. sed quo tēpore habuerit initium, non reperitur apud scribētes, vt dicit Zabarella in prædicto loco. & ibi vltra dicit esse incertum quo tempore studia incepterint esse generalia in Italia, licet semper floruerint ibi, & maximē quādiu Romę viguit imperium. & tempore Octauiani fuerunt studia in oratoria & in poetica.

Et ista duo studia Oxoniense, scilicet & Salamantinum sunt priuilegiata cūm studijs Parisiensis, Bononiensis, &

Romano, secūdum quod in dicta clemē. scribitur. ita q̄ in illis quinq̄ studijs legi debent & interpretari literæ Arabicæ, Hebraicę, & Caldę, & debent esse duō periti in in qualibet lingua, in quolibet illorum locorum docētes, quibus prouideri debet in stipendijs cōpetentibus & sumptibus per ibi nominatos in fine dictę clemē. j.

De studio Bononiensi, etiā fit mentio in d. clemē. j. de magistris. & in d. glo. in verbo, regijs vrbs. §. hæc autē, in proœ. s. ff. de excusatio. tutorum. Et etiam tex. in proœ. Gregoriano. & ibi glo. in verbo, Bononię. Et fuit factū seu incepit esse primo tēpore Theodosij imperatoris, vt p̄ glo. in d. verbo, regijs vrbs. quā ad hoc dicit doctores esse notabilē. sed pro hoc vide clariorē in verbo, Bononię. in d. cle. j. & tempore Accursij legalis studij obtinebat monarchiam secūdū eundē. in rub. de studijs liberalibus vrbs Romæ. li. xj. C. & tēpore Azonis ibi erāt decē milia scholarijū, vt refert Odofre. in authē. habita. C. ne filius pro patre. & secūdum Beroaldū in suo opusculo de felicitate. licet Bononia iter oēs Italicas vrbes sit florens & famigerata, eam tū Forentissimā illustrissimāq̄ nulla fermē res alia perēquē facit ac Diatribe, & Gymnasia literarū atq̄ cōciliabula scholasticorū, quę haud dubiē cū oibus totius Italiæ celebratoribus Gymnasijs claritudine contendunt, nulli cedunt, quæ Alexandrino Attico Tharsensi, Massiliotico memoratissimis apud Priscos Gymnasijs proxima accedunt, & q̄q̄ longo interuallo tamen proxima.

Aliud fuit Athenis, & quidem solennissimum & celebratissimum apud oēs auctores. Vnde Hiero. cōmendās ciuitatē Athenarū. dicit illam studio fuisse aptissimā, primoq̄ leges tradidisse, alijsq̄ ciuitatibus iura transtulisse. & nō solū leges, vt suprā dixi, sed etiā quęlibet sciētia habuit ortū & descendit à Græcis, vt dicit glo. in verbo, cōstitui. in fine. post Priscianū. in l. ij. §. j. ff. de origine iuris. Et in illo studio (vt refert Robertus Gonletus. in d. suo tracta. de præstantia vniuersitatis Parisiensis circa principium) tantum patientes admittebantur. Vnde ad portam ciuitatis sedebat senex ad obiurgandum volentes intrare, & si videbat signa impatientiæ repellēbatur, si autem patientiæ admittebantur. Ex illo studio fuit diuus Dionysius Areopagita, Christianę religionis doctor eximius.

Alia verò octo Gymnasia antiqua enumerat Textor in sua officina quę sunt sequentia.

Cranēū, quod erat apud Corynthum secūdum Cicero.

Cillaraium, de quo Plutarchus in Cleomenc.

Lyceum, quod fuit Athenis Aristotelis schola, & etiā Ciceronis in Tusculano.

Academia, Platonis Gymnasium celebratissimum. Vnde Cicero.

Inq̄ Academia vmbriфера, nitidoq̄ lyceo, Fuderunt claras sœcundi pectoris artes.

Et Horatius.

Atq̄ inter siluas Academi querere verum. Vnde Academicus philosophi vocati sunt.

Prytanēū de quo Cicero li. de oratore. & vt ei videtur quoridianus in Prytaneo publicē præberetur.

Canopum verò agnoscit Philostratus in Herodis Attici vita.

Pecile verò porticus varia à latinis appellatur. nobilitata etiam propter picturam Marathonice pugne Zenonis philosophi stoici conuentu, vnde à porticu stoici philosophi dicti, & stoica secta.

Tempe etiam fuit Gymnasium Athenis.

Ita suæ titudia nunc nobis antiquissima, sed plura alia antedicta sunt nouissima & quædam in iure descripta, & ideo satis nobis nota & certa.

De studio verò Senensi dicit Zabarella in dicta clemē. dudum. §. ab olim. de sepulchris. q̄ tempore Pauli de Eleazaris, qui cōmentatus est dictas clementinas fuit nouiter reformatum, & antea fuerat destructum: sed tamen dicit illud esse generale, sed nō multum durauit in bono statu: quia denuo fuit reformatū tempore Petri de Ancha. qui conductus à Senensibus ad lecturam Decretalium triēnio ibi legit, vt fatetur ipse Pet. de Ancha. in d. clemen. dudū. in. in. col. circa finem, in meo volumine.

Refert etiam Philosophus Bergomas, lib. xij. sui supplementi cronicarū, q̄ in Vienna vrbe Austriæ magna est schola liberalium artium, & sacræ theologiæ, & iuris pontificij, in qua magnus studentium confluunt numerus. Non est tamen ciuitas quæ habeat episcopum: sed est in diocesi Patauici Austriæ prouinciæ ciuitate, & maior est filia matre. & vt fertur ibi, studētes pauci emergunt docti. cum voluptati nimium operam dent, & mulierū procacitas, & lasciuia eorum mentes à studio alienet. Et in hac sæpe dedecorosa perpetrantur, & enormia fiunt, qd̄ diu noctuq̄ rixæ admodum belli fiunt. Nūc artifices aduersus studentes, nuncq̄ curiales in artifices arma corripunt. ita, vt rara solennitas sine homicidio peragi possit. Quod & fit in plenisq̄ alijs vniuersitatibus, cū sint in vrribus excellentissimis, & populis cōstitutæ. sciūt quos alloquor, qui viderunt brigas (vt ita loquar) suo tempore factas propter graues & corporales iniurias sæpe à vilissimis hominib⁹ sine causa sibi illatas, quas ferre non possunt. ideo vitam multis periculis exponunt: vt vtat verbis authen. habita. C. ne nlius pro patre. & sic dici potest. Felix ille scholaris qui saluus redit ab vniuersitate. felicior ille tamen qui bene ituduerit, & doctus redierit. Cū frequentius accidit, plures esse cōmorantes in studijs, q̄ studentes, licet sint ibi causa studij, vt dicit Gemina. in procemio sexti. col. mihi quinta. Nec est vlla vniuersitas quæ non habeat sua impedimenta. cū apud nos in vulgari dicatur.

Les fleusteulx & ioueulx, de paulme de poitiers.

Les danseurs Dorleans.

Les braguars Dangiens.

Les crotez de Paris.

Les brigueurs de Pauye.

Les amoreulx de Turin. de Tholosanis tamen dicitur,

Les bons estudiāns de Tholouze.

Dico sane in alijs supra de malis & nō de bonis, nec improbo multa exercitia: vt ocia tollas liberalibus viris necessaria & honesta, quibus cū magno salutis corporeæ cōmodo, & studiorū augmento indulgere possumus, nec continuū literarū certamen approbo. studentes enim debent habere recreationes: quia ex vehemēti studio incurunt egritudines mortales, vt ait Felin. in clator. de homicidio. dispensandæ sunt horæ pro cuiusq̄ rei officio, dummodo ab illecebris & ludis alearum atq̄ taxillorum abstineamus. Et quia forte non erit alienū ab instituto nostro inferere quomodo tetapus sit distribuendum studētib⁹. Ideo epistolam Augustini Dati descriptam in primo libro suarū epistolarū, in princip. quæ non fuit facta ad aliud, & est multum elegans & utilis: hic referre arbitratus sum. Augustinus datus Thomæ Rimbotto. S. Petis quid te agere oporteat, vt facilius in literarum studijs proficere

possis. paucis à me postulasti, & ipse quoq̄ respōdeo paucis. Tempus ante omnia itatq̄ distribuendum esse, & ordinem vehementer probo. Medio noctis dies sumit initium, media nocte gallicinio. Conticinio quiescendum videtur, aut si vigilare contingat, quæ ante percepta sunt, cogitatione & memoria repetentur. Diluculo est lectionibus danda opera, ac si quid proximo die agendum sit, id est accuratius mente atq̄ animo volutandum, vt præuia meditatio futuram actionem tanto perfectiorem efficiat, quanto diligentius fuit præparata. Mane cū primū domo fueris egressus, templum pete, Deum venerare, regnum Dei quære, saluta penates, sacras peruoie lectiones. Hieronymi scripta libenter amplectere, vbi & orationis ornatum, & rectam vitæ institutionem abundè poteris adipisci. Quæ verò splendiora delegeris: ea in optimo thesauro reconde memoria. Cum his versare, cum his colloquere, cum his confabulare, à quibus aut cumulatio rem eruditionem, aut salutaria præcepta haurire queas: de esca, & potu nihil est quod scribam, vererem serua frugalitatem, & tuum laudatissimum morem obtine. Meridie in tuis telaribus oblecta: peruagari noli. Quid est enim aliud frustra circūcurrere, atq̄ errantem plateas, angiporta, ac forum luttrare, q̄ puerorum more ludere, q̄ seipsum perdere. Cenleo cum cibo & quæpiam ex leuioribus ac iocosis libris, quos nosti, legendum, vt corpus simul pascatur, & animus ac post modicā quietē, quæ aut legeris, aut audieris mente complectere, difficultum locorum expositionem tracta: præcipuam quæpiam capessesententiā, vt ea sit sibi iucundū pabulū, ac postmodum deambulanti salutare viaticum. qd̄ si exire libebit, angusta & religiosa (quo ad potes) perquire loca, bibliothecas adi, & quos optaueris meliores percurrere codices. Inde excerpere semper præclarū aliquod atq̄ frugiferū: hæc tibi recta fuerit in ambulandi ratio, domū te opprimat occiduum tempus & vespera, foris nūq̄. Nam abnoctare imprimis perniciosum simul putatur ac turpe. domū reuersus fac vt ad futuras lectiones animū applices. tempestate suprema, & vespera ipsa ac prima face perfruere, vt nulla pars tēporis effluat tibi prorsus inanis. Cū oportunū noueris, genio indulge. Ex sacris codicibus excerpta ne desere, & anteq̄ ad cubitū accedas. Pythagoreorum more quid egeris dixerisve, tecum ipse repete. ac si tempus suppetat aliquid præclarior commenda memoriæ, Deum comprecare. Inde enim sunt quæ optantur nobis bona omnia, concubina, & in intempesta nocte, sine quiete, vt vitam tranquillam & recte institutam degas. Vale.

De studio verò Perusino nulli est dubium, q̄ sit generale, antiquissimum, & famosum. Nam Barot. legit ibi per multa tempora, & ex eo orti sunt Bald. Petrus, & Angelus de Vbaldis fratres germani vtriusq̄ iuris doctores excellentissimi.

In illo etenim studio est quædam fundatio facta anno dñi millesimo tercetesimo sexagesimo secundo, die verò vigesima sexta mensis Aprilis, per quendam Cardinalem Tusculanum nomine Nicolaum tunc archidiaconum Hedueñ. pro duobus scholaribus ecclesiæ Hedueñ. aut ciuitatis seu diocesis, qui possunt presentari pro sex annis per episcopū & capitulum Hedueñ. & ibi habet victū tantū. Et istud cōstat ex tenore fundatiōis hic post insertæ, vt sit illius memoria in posterum, & illā vidi signatā debite, & sigillatā in archiuis dictæ ecclesiæ Hedueñ. tanq̄ balliuus, & consiliarius ipsius: tenor ideo est talis.

Decima Pars

Reuerendo in Christo patri domino dei gratia episcopo: ac venerabilibus viris decano, & capitulo Heduen. Nicolaus miseratione diuina episcopus Tusculan. sanctę Romanę ecclesię Cardinalis salutem, & sinceram in domino charitatem. Ordinata rationabiles homines natura constringit, eisdemq; diuini & humani iuris scriptura demonstrat, q; in officijs charitatis primo loco eis tenemur obnoxii, a quibus noscognoscimus beneficium recepisse: quodq; ratione sanguinis proximioribus amplius obligamur. Attendentes autem ecclesiarum nostrarum magis beneficia, & vitę subsidia magna que dudum recepimus, & de presentē recipimus ab eisdem primo loco ipsarum ecclesiarum promouendis honoribus, & procurandis vilitatibus obligamur, & eisdem ecclesijs ratione spiritualis coniunctionis, Quę nobis omnes cōiunctos sanguine in charitatis cōiunctione procedunt plus ad benefaciendum astringimur, cū scribatur in canone. Nullus nobis heres videtur esse proximior q̄ ecclesia, que nos domino sociauit. Sane præmissa diligenti meditatione in mente nostra sæpius reuoluentes ac cernentes, q; modernis temporibus peccatis exigentibus a deo In nonnullis partibus increuit ignorantia secularium clericorum, qd̄ rarissimē reperitur secularis clericus, qui sciat pponere populo verbū dei, intelligere canones, ecclesias & populū regere, æquū ab iniū quo discernere, & intelligentes iustitiam ministrare. Cuiuspienstę exhibere huic defectui pro nostrę possibilitatis modulo, in locis aliquibus supplementum, & alijs Christianis fidelibus, præsertim prelatis quibus ad hoc suppetunt facultates præbere imitationis exemplum, vt resplendeat domini ex claris luminibus plurium lampadarū diuina, quam inuocamus nobis, assistente clementia. Ad reuerentiam Dei & beatę Marię virginis ac beati Gregorij papę doctoris egregij pro animę nostrę remedio, & nonnullarum ecclesiarum & locorum, a quibus grandia bona recepimus hactenus, & in presentiarum recepimus, vtilitate spirituali, ac etiam temporalī in ciuitate Perusina vtiq; pacifica, & quieta ī qua vīguit ab antiquo, & adhuc viget vtriusq; iuris & aliarum scientiarum studium generale. Quādam domum scholarium quorum alij studere debeant in sacra theologia, & alij in iure canonico duximus ordinādam, & pro ipsorum victu dūtaxat certos redditus perpetuos & possessiones emimus, & adhuc præstante domino alios emere intendimus in futurum. Considerātesq; q; ab ecclesia nostra Heduen. ex archidiaconatu, quem ex concessione & dispensatione apostolica obtinemus, in ea dudum bona recepimus & de presentē recipimus, & quod propterea eidem ecclesię, tam spiritualis coniunctionis q̄ recepti beneficii seu subsidij temporalis vinculis obligamur, dignum arbitramur nobisq; reputamus ad debitū, vt huiusmodi ordinationes seu eleemosinę nostrę dictam vestram ecclesiam participem faciamus. Igitur tenore presentium vobis & vestris successoribus titulo donationis perpetuę ac irreuocabilis, que dicitur intervius damus, donamus, & concedimus, quod duos scholares pauperes de dicta ecclesia si reperiantur in ea, alioquin de ciuitate vel diocesi vestra, quorum nullus habeat beneficium annui valoris vltra viginti quinque florenos auri portatos ad studium, de legitimo matrimonio natos in primitiuis vel saltem in grammatica sufficienter instructos, bonę indolis, discretione præditos, ac de honestate vitę & moribus commendabiles, qui studere debeant in dicto iure canonico per sex annos ad standum dicto tempore in do-

mo præfata per nos ordinanda & habendū in ea victum dūtaxat rectoribus dictę domus præsentare possitis. Ita quod finito huiusmodi sexennio aut cedētibus vel decedentibus eisdem scholaribus per vos præsentatis, alios præsentare pro simili sexennio valeatis. Volumusq; quod vos domine Episcope vestriq; successores duas voces in assumptione huiusmodi scholarium habeatis. Hortamur autē vos omnes in domino Iesu Christo, quod in assumptione prædicta nulla (quod absit) apud vos sit acceptio personarum, sed illos ad hoc eligatis & assumatis, quos secundū deum credideritis meliores & magis præfate ecclesię, ad cuius specialiter vtilitatem & honorem intendimus, verisimiliter profuturos. Super quo vestras conscientias oneramus: volumus etiam q; presentes nostrę literę in communi dictę ecclesię vestrę capsa, in qua reponuntur alia iura ipsius ecclesię perpetuo conseruentur: & nos similes literas ad cautelam in sacristia ecclesię Perusine faciemus nihilominus conseruari. & ad maiore claritatem & memoriam perpetuam omnium præmissorum presentes literas per notarium infrascriptum publicari fecimus, & nostri sigilli appensione muniri. Datum & actum Auinion. die vigesima sexta mensis Aprilis. Anno natiuitatis domini millesimo tercetesimo sexagesimo secundo, indictione decima quinta, pontificatus sanctissimi in Christo patris & domini nostri domini Innocentij diuina prouidentia papę sexti anno. x. Presentibus venerabilibus viris domino Angelo preposito ecclesię ciuitatis Castelli, & Raymūdo Bosco canonico Terracoñ. ac Bertholino de Sagijs de Placentia macerio domini papę testibus, ad præmissa vocatis specialiter & rogatis. Et ego Franciscus quondam Matthæi Ieremię ciuis Pisanus publicus imperiali autoritate notarius prædictis donationi & concessioni ac omnibus & singulis supradictis vnā cū prænominatis testibus præsens sui, ipsaq; de mandato supradicti reuerendissimi patris & domini dñi Nicolai Tusculan. episcopi cardinalis in hanc publicam formam redegi, tamen alijs occupatus per alium scribi feci, meq; vnā cum appensione sigilli præfati domini Cardinalis subscripsi cum signo & nomine consuetis in testimonium omnium præmissorum. Præmissam vltimam dictionem que dicit, tercentesimo, & vltimo additam que propter inaduertentiam dimissa erat, veram esse approbādo.

Sunt & multa alia studia in diuersis patrijs & prouincijs, que enumerare longum esset & forte tædiosum, & cum vnaqueq; patria suo sensu abundet. text. est in c. certificari. extra de sepulturis. Ideo relinquo illis discutiendas præminentias eorum.

Ex prædictis infero, q; cū maior honor debeat his, qui doctorantur seu graduati sunt in maiori vniuersitate, q; etiam magis honorari & præferri debent hi qui doctorantur in vniuersitatibus famosis, vbi sunt doctores leges & scholares studentes, q; hi qui doctorantur in locis vbi non est vniuersitas, sed tātum habent priuilegium doctorandi, vt sunt plures ciuitates & vrbes in italia, prout sunt Placentia, Parma, & plures alię: & ideo dicit Zabarella in loco supra sæpē allegato, quod quædam sunt studia generalia actu & priuilegiata, vt sunt illa de quibus supra, & in clementina prima de magistris: & ista præcedunt omnia alia. Quædam priuilegiata sed non actu generalia. Quædam generalia sed non priuilegiata. Quædam particularia nō priuilegiata, & ibi dicit, q; actu generalia etiā nō priuilegiata magis præferantur q̄ priuilegiata

giata non actu generalia. Ex quo concluditur, q̄ doctores in talibus vniuersitatibus actu generalibus magis priuilegiantur & præferantur q̄ doctores in vniuersitatibus tantū priuilegiatis & non actu generalibus, vt̄ concludi potest ex deductis per doctrinam Zabarelle, vbi supra. Quoniam tales non videntur nec præsumuntur examinati in vniuersitatibus priuilegiatis tantū, sicut in vniuersitatibus actu generalibus.

Et sic etiam inferitur, q̄ doctores qui gradum accipiunt in facultate eis incognita causa honoris tantū, non ita honorantur, nec honorem assequi debent, ratione illius gradus, vt̄ dicit Petrus de anchora. in ca. j. de parochijs. & Panor. in ca. clerici. de iudicjs. Sicut de doctoribus promotis à doctoribus corruptis, vt̄ notat Archid. in ca. de quibusdam. xxxvij. distin. argu. textus in l. prima. C. de athletis. libro x. quod non placet Philippo Decio. & Areti. in dicto ca. clerici. quia, vt̄ dicunt, licet promotus sit ignarus, habet tamen dignitatem. Ex quo cum prærogatiua detur ratione dignitatis, debet habere locum. Barto. in l. maxima. in fine. C. de excusationibus munerum. libro x. Bal. in l. qui sub prætextu. C. de sacrosanctis ecclesijs. Gemina. in proemio sexti. in fine.

De cōmendatione verò studiorum & gymnasiorum dixi s̄. in v. parte, in xxj. consideratione. vbi dixi gloriosum esse optimo principi habere rationem studiorum.

Trigesimatertia consideratio. Inter plures doctores præfertur qui plures habet gradus. Exemplum in doctore vtriusq̄ iuris. Quoniam duo vincula sunt fortiora vno & magis ligant. c. j. de treuga & pace. extra. authent. itaq̄. C. cōmunia de successio. & §. si verò. institui. de adopratio. ita tenent Abbas & alij in d. ca. clerici. & Ioan. de anania. in rubrica de magistris. videantur tenere, q̄ hoc sit verum cæteris paribus, hoc est data in cæteris inter eos paritate: ex quo videntur inferre, q̄ si doctor in vno iure tantū esset prior tempore, qd̄ præferretur: tamen hoc non videtur verum, eo quia nunq̄ aut parū eueniret, q̄ semper nō esset aliqua disparitas temporis, que etiam in vna hora attenditur, vt̄ per glos. in l. si ex pluribus. §. fin. ff. de solutio. facit textus in l. Titius. §. lucius. ff. de liberis & posthu. Et intentio doctorum in d. ca. clerici. videtur esse, qd̄ semper doctor in vtroq̄ præcedat doctorem in vno tantū, etiam si habeat vnum gradum priorē tempore: quoniam illa qualitas illius alterius gradus tollit illam qualitatem temporis quæ non multū consideratur vbi est alia qualitas: quoniam duplicatio gradus maiorem dignitatem inducit. & vbi est maior dignitas, prioritas temporis nō attenditur, vt̄ per glos. in verbo, præponimus. in ca. placuit. xvj. distin. notatur in ca. statumimus. de maio. & obediens.

Ex quibus inferunt doctores, qd̄ doctor canonum & theologiæ simplici theologo præfertur, vt̄ dicunt Hostiæ. & Abbas post alios in ca. j. de consanguini. & affinitate. Sic etiam doctor artium & medicinæ præcedit doctorem artium tantū, vel medicinæ tantū, vt̄ notat Dominicus in dicto ca. placuit. in fine.

Ex his etiam inferunt doctores, q̄ vbi est paritas inter aliquos, si vnus habeat duplicē dignitatem præfertur ratione duplicitatis, etiam si illa secunda dignitas sit minor, vt̄ de Comite & Barone, qui præcedit comitem tantū, vt̄ dicit Bal. in l. sed milites. ff. de excusatio. tutorum. dixi supra in v. parte. vbi dixi de Marchione & Comite qui præcedit Marchionem tantū. & ibi dixi etiam q̄ ista duplicitas operatur inter principes, ex quo si vnus princeps ha-

beat plura regna, præferendus est illi qui non habet tot regna: intellige tamen prædicta quādo illa dignitas quæ est augmentata & duplicata esset talis, qd̄ de ea posset fieri comparatio ad aliam simplicem, vt̄ puta si quis est doctor in iure canonico tantū, alius qui est doctor in eodem iure canonico & ciuili simul, habet duplicationē talem, q̄ vna dignitas potest alteri æquiparari, & alia est superabundās quæ augmentat dignitatem, secus si ambæ sint inferiores, ita qd̄ de nulla ad simplicem possit fieri comparatio: vt̄ si dicamus qd̄ quis sit doctor in iure canonico tantū, alius verò sit doctor in iure ciuili & medicina aut artium. Nam hoc casu semper præfertur doctor in iure canonico, quoniam de nulla aliarum potest fieri comparatio ad illā, & ille gradus solus videtur esse potentior & efficacior, ideo præfertur. Ita tenet & concludit Romanus in consilio suo cccxxxiij. incip. quo ad primū. ita etiam tenet Philippus Decius in dicto ca. clerici. in v. col. de iudicjs. Et ideo Comes præcedit & Marchionem Baronem. Dux, Comitem & Marchionem. Rex, Ducem & Comitem, & vnus Rex multum authenticus præcedit habentem plura parua regna, sicut Imperator præcedit Regem habentem plura regna. Rex etiam Franciæ tanq̄ excellens inter omnes præcedit etiam regem habentem plura regna, quæ sunt multum inferiora à regno Franciæ. Cū Rex Franciæ omnes præcedat, non ratione suæ personæ, sed ratione excellentiæ dignitatis regalis, quæ prima in tota Christianitate post imperatoriam tenetur & reputatur.

Quicquid tamen supra dictum sit, aduerte ad id quod dicit Decius in d. ca. clerici. in vj. col. q̄ de consuetudine seruatur, q̄ doctor in vno gradu prior in tempore præcedit doctorem in vtroq̄ iure. Et in his prælationibus attenditur consuetudo, vt̄ dicit Bald. in l. obseruare. §. anteq̄. ff. de officio proconsulis. & in c. cum olim. in principi. per illū tex. de consuetudine. istud non est multum securum, quia doctori de consuetudine attestanti nō creditur, nisi aliter appareat. Ita tenet do. meus Iason post multos in l. de quibus. col. penulti. ff. de legibus.

Trigesimaquarta consideratio. Inter plures doctores præfertur qui primo licentiatus & postea doctor illi qui secundò licentiatus & primò doctor effectus fuit, per textū in l. j. C. de cōsulibus. li. xij. quæ ad hoc adducit Ange. Areti. in §. quædā. col. v. institui. de actio. Cuius verba illū sequēdo ponit Alexā. in l. j. ff. de obsequijs. & sequitur Feli. in c. j. de maio. & obed. in ij. col. Tñ do. meus Iason in l. cū quid. ff. si cer. peta. & Philippus Decius in d. ca. clerici. post eū dicunt, q̄ ille textus nihil facit, quia in illa vtraq̄ erat dignitas & patritatus & consulatus, nimirum si prima dignitas facit eum præferri illi qui habuit secundā dignitatem. In casu verò nostro supradicto, ille qui primo fuit licentiatus nullam primò habuit dignitatem, sed solum licentiam doctorandi, & ex licentia simplici dignitas nō tribuitur. Sed quicquid sit moderni in d. ca. clerici. & in d. l. cū quid. tenent opinionem Angeli duplici ratione.

Prima ponderando rationem quæ ponitur in dicta l. prima, in si. dum ibi dicitur, qd̄ ille præponitur qui prius fuit consul, quia prius meruit patritium: quia ista ratio videtur habere locum in isto casu, ex quo primo licentiatus videtur primo meruisse doctoratum, vt̄ per licentiam declaratur, ergo ex tali licentia præferri debet. Decius tamen in dicto loco quodammodo prædictam rationem impugnat, & dicit, q̄ hæc ratio euitari potest, ex quo meritum non tribuit dignitatem, vt̄ concludit Cardinalis in

Decima Pars

elemen. ij. in ij. q̄one. de magistris. In casu verò dictæ legis meritum declaratur per dignitatem consulatus, vt ibi dicitur: vnde præfertur virtute dignitatis, & nō propter meritum simpliciter. Præterea, vt dicit, illa verba, qui prius meruit patritiatū: vt habetur in d. l. j. referuntur ad illum qui fuit prius patritius: vt ibi patet. vnde ille tex. nihil facit, quia in effectu illa verba intelliguntur pro illo qui fuit prius patritius, & meritum consideratur cum dignitate.

Crederem q̄ quo ad nos ille textus multum facit, eo quia in Gallia licentiatus dicitur habere dignitatem, cū sit gradus tentus & reputatus pro gradu, eo quia licentiatus: imo qd̄ minus est, baccalarius in altero iurium præfertur doctori seu magistro in artibus, vt habetur in cōcordatis initis inter papam, & regem nostrum, in titu. de collationibus. §. quo verò, & pri⁹ erat decisum in pragmatica sanctione, in eodē titu. §. insuper. cum seq. Et ita admittuntur licentiati ad consulendum, & ad dignitates & officia sicut doctores in Gallia: & ideo cū sit dignitas, magis stabit opinio Angeli apud nos, quæ magis fortificabitur per rationem secundam per modernos adductam, cū dicant q̄ secundū Bal. in l. qui indignus, ff. de senatoribus. Licentiatus etiam dicitur habere dignitatē: sed, vt dicit, sine administratione, & per doctoratū sola administratio acquiritur: vnde, vt dicunt, succedit, q̄ ille qui prius habuit dignitatem sine administratione, si postea administrationem cōsequatur, præfertur illi qui medio tempore dignitatem cū administratione habuit, vt est tex. in l. ij. C. vt dignitatum ordo seruetur. lib. xij. Sed Decius adhuc impugnat hanc rationem, eo quia non fatetur dictum Bal. esse verum: sed cū apud nos sit verum, qd̄ licentiatus habet talē administrationem, qualem habet doctor in consulendo & in officijs, etiam in beneficialibus & in omnibus actibus vbi requiritur gradus: cū illa verba, damus & concedimus licentiam docendi, regendi, interpretandi & c. apponantur in eorum literis apud nos. Ideo stante hoc pro firmo, stat illa doctrina Angeli multū roborata per illam rationem modernorum.

Aliam & tertiam rationem adducit Decius in d. c. clerici. vbi dicit, q̄ doctoratus qui postmodum sequitur licentiā habet relationē ad licentiā. Examen em̄ videtur principium per ea quæ habentur in l. magistros. C. de professo. & medicis. lib. x. sed quando finis habet relationem & necessariam consequentiā ad principium, principium attenditur. l. ij. §. Scio. ff. de minoribus. vnde doctoratus, qui sequitur virtualiter, trahitur ad tempus licentiæ, & sic prius doctorat⁹ videt⁹ ad quod benefacit quod notat Bal. in d. l. qui indignus. circa finem. vbi pluribus rationibus probat q̄ licentiatus in vno loco, non potest in alio loco doctoratum accipere. Ex quo datur intelligi, q̄ doctoratus refertur ad licentiā præcedentem.

Ad istud etiam respondet & dicit q̄ ista translatio, vt videatur doctoratus tempore licentiæ non fit, nec attenditur in præiudicium tertij qui interim medio tempore doctor efficitur, ex eo quod in simili tradit Bart. in l. ij. ff. de decurio. vbi dicit q̄ doctor restitutus ad collegium, non recuperat priorem locū in præiudicium eorum, qui medio tempore doctorati sunt.

Sed ad hoc est facilis responsio, eo quia interim pendente huiusmodi tempore quo fuit positus pro nihilo reputatur quo ad collegium: quod secus est in licentiato qui medio tempore habet dignitatem, licet non habeat administrationem de iure, sed quo ad nos sic.

Vel etiam idem Decius aliter respondet, & dicit, q̄ dictum Barto. loquitur in restitutione quæ est contra ius commune & de iure speciali. Ideo non est in consideratio ne, & tempore priuationis acquisitum fuit ius alijs in collegio ingredientibus, & non amplius expectabatur restitutio: secus in hoc casu, quia habita licentia expectabatur doctoratus secundū ordinem iuris, & præsens status tēdebat ad hoc, vnde interim nō videtur ius esse alteri quæ situm, ex quo est clarum quod illa decisio Angeli esset vera quo ad nos. quam etiam tenet Marianus in cap. quanto. de magistris. & q̄ ille textus hoc probaret si bene & recte ponderetur: quia ibi licet consul prius haberet dignitatem, tamen illa dignitas non erat in cōsideratione respectu dignitatis patritiatu alterius: sed prior consul ibi præponitur propter patritiatum postea acquisitum, & illa coniunctio patritiatu posterioris cum anteriori consulatu facit illum præferri: & vt dicit, ista ratio videtur in casu isto procedere, quia licentia quæ præcessit coniuncta cum doctoratu postea secuto debet operari, quod iste præferatur, eo etiam quia doctoratus habet necessariam consequentiā & relationem ad licentiā, vt dixi supra. Igitur mihi videtur standum esse cum Angelo. Audiuī q̄ ita fuit aliās iudicatum inter duos doctores Aurelianenses, qui aliquando inter eos disputauerunt de huiusmodi præcedentia.

Trigesima quinta consideratio. Data paritate temporis & gradus inter doctores, habetur consideratio diuitiarum & nobilitatis: quia duo vincula magis stringunt: secus si non sit paritas temporis & gradus, quia tunc non habetur consideratio diuitiarum & nobilitatis: quia tales qualitates non tollunt prærogatiuam temporis. c. statuimus. extra de maio. & obediens. Bar. in lege j. ff. de obsequijs. & Bal. in lege nemini. C. de aduocatis diuerso. iudiciorum. ita dicit & tenet Decius in dicto c. clerici. in vj. col. extra de iudicijs.

Aduerte quod literati & nobiles equiparantur, etiam circa dispensationem beneficiorum. per text. in capi. de multa. extra de præbendis. facit gloss. singularis in verbo, suppleat. in lege societas. ff. pro socio. quæ dicit, q̄ beneficiata recipiantur in canonicos sicut nobiles, & merito: quia literati & docti dicuntur nobilissimi. tex. in l. prouidendum est. in prin. C. de postulando. & dixi s̄. ista parte, in xxiiij. consideratione. & dicit Bal. in l. nemini. C. de aduocatis diuersorum iudiciorum. q̄ si doctor est valens, licet plebeius, præfertur tamen doctori nobili minus literato. Sed si sunt equalis sciētia, præfertur ille qui est de meliori sanguine, & iam dixi. Sed contra dicta Bald. scripsit Barbatia in consilio suo incip. præclare scribitur ab Iob pro certo patientissimum. colū. viij. in secunda parte, vbi tenet, q̄ data æquali sciētia præferatur ille qui sit plebeius. Mouetur primò per gloss. quæ dicit singularem in cap. nunquam. lxj. distinctio. quæ dicit, quod natus à parentibus prorsus alienis à virtutibus, dum tamē ipse sit bonus & virtuosus, præferri debet illi qui natus est ex bonis parentibus, licet etiam sit bonus & virtuosus. Secundò mouetur ad hoc, per id quod voluit glo. in simili (quam etiā dicit valde singularem) in c. fidelior. l. distinctio. quæ dicit, q̄ peccator correctus & emendatus est præferendus in promotionibus illi qui nunquam deliquit, & semper fuit bonus & innocens, exemplo Petri apostolorū primatis. ita in proposito data sciētia æqualitate plebeius præferri videtur nobili. Et sic infert, q̄ regula cancellariæ dicitur vt illustris

ut illustris ex sanguine præferatur non nobili, intelligi nõ debet de literato & doctore & licentiato in iure, aut doctore qui non solum est nobilis, sed nobilissimus, vt dictum est. Saltem nõ præfertur nobilis indoctus ignobili doctore, vt per Barbatiam in consilio supra allega.

Et de his quæ supra dicta sunt de doctoribus, idem intelligendum est de licentiatis, & baccalarijs (cũ sit gradus apud nos) referendo singula singulis.

Trigesima sexta consideratio. Doctores honorantur insignijs pluribus, quæ eis datur in assumptione gradus. Nec ante debet se quis doctorẽ nominare, priusq; sibi tradantur insignia doctoratus, vt dicit Lucas de penna in l. vnica. C. de athletic. lib. x. quoniã, vt dicit Apuleius primo floridorũ, nõ licet insignia honoris vestitu & calceatu temere vsurpare: imo qd plus est, assumens insignia doctoratus cũ non sit, incidit in crimen falsi, notat Bart. in l. eos. §. si. ff. de falsis. & ibi Alexã. de Imol. & per Angelũ in l. vnica. C. ad legem viscellã, per Angelũ de Clauasio in sua summa, in verb. insignia. §. secus autem si se doctorem simplici verbo noiet aut dicat: quia tũc tantũ extraordinarie punitur, notat Bal. in l. qui sub prætextu. C. de la crosan. eccle. & Romanº in l. qui in aliena. §. interdum. ff. de acquiren. hæredi. per Petrum Rauenatem in suo alphabeto aureo, in verb. falsum. idem Bal. in l. data opera. C. qui accusare non possunt. vbi dicit, qd dicens se comitem, & faciens actus comitis cũ non sit, debet grauiter puniri citra mortem. idem Bald. in ca. nõnulli. §. sunt & aliq. de re scriptis. dicit, qd impetrans supplicationem nomine alterius punitur arbitrio iudicis, facit tex. in cap. quãto. de his quæ fiunt à prælato & c. per quem dicit ibi Petrus de Anchara, qd scribens literas nomine alterius eo ignorante dicitur falsarius. Cyn. Bal. & Saly. in l. fina. C. de requirendis reis. vbi dicunt qd citans aliquem fingens se nunciũ publicum cũ non sit, punitur criminaliter, & ad interesse citati tenetur, tex. singularis in l. Titio cũ esset Romæ. ff. ad municipales. per quem dicunt Bart. & Bal. in rubric. de fide instrumẽ. qd abradens ex literis nomen scribentis, & ponens suum, punitur vt falsarius. faciunt notata per Dominicũ in c. j. distinc. vbi inuehit cõtra doctores sibi appropriantes dicta aliorum, & qui se etiam gerit pro doctore cũ non sit examinatus & approbatus, nõ excusatur à muneribus. l. reddatur. C. de professoribus & medicis. libro decimo.

Hinc sumpta occasione ponam quæ sint insignia doctoratus, & reperio qd sunt sex aut septem, quæ eidem datur in examinatione, quæ debet esse triplex, vt dicit Lucas de Penna in dicta l. vnica. C. de athletic.

Primò videtur qd sit liber qui eidem assignatur in examinatione quæ fit. Sed an sit de substantia doctoratus ista libri assignatio, videndum est. & videtur qd nõ, sicut nec in consecratione episcopi: vt patet ex eo qd legitur xxij. distinc. ca. episcopus. & lxxv. distinc. ca. primo. Sed in contrarium facit, quoniam cũ Rex coronatur, datur ei liber legis. vnde ij. Paralipome. cap. xxij. Eduxerunt filium regis, & imposuerunt ei diadema, dederuntq; in manu eius tenendam legem & constituerunt eum regem. fortius videtur hoc necessarium in docendo cuius officium mere in librorum lectione consistit: vt patet Deuterono. xvij. vbi præcipiuntur reges à sacerdotibus Leuiticæ tribus, & Iosue. j. ca. Non recedat volumen legis de ore tuo cũctis diebus vitæ tuæ, & hoc est verius, pro qua facit etiã satis aper

te textus in ca. lector. xxij. distinc.

Secundò datur birretũ, & est habitus philosophiæ qui datur doctore cum dignitate magisterij decoratur, & dicit Lucas de Penna in l. murileguli. C. de murilegulis. lib. xj. qd admirati regni Siciliae honorantur tali insigni. Et dicitur birretum quasi bis rectum: quia bis rectum decet esse philosophũ & doctorem, scilicet in docendo & operando, & se & alios virtutibus regere & sordibus mūdare debent. c. duo sunt. xij. q. j. Et de isto birreto habetur mentio in ca. si quis virorum. xxx. distinc. vel dicitur bisrectum ex multis, alijs causis positis per eundem Lucam de Penna in prædicto loco, ad quem recurre. Sed solum aduerte qd datur hoc modo. Accipe birretum rotundum ad modum coronæ in signum sanctitatis & veritatis ac doctrinæ, vt tales sitis in mente quales fueritis in conuersatione, nec à docendo cessaueritis, quia non coronabitur in regno celorũ, nisi qui legitime certauerit. Corona nempe in regni susceptione poni consuevit in capite: quia corona signum est perfectionis, cũ sit sphericæ figuræ angulo carens in signum carentiæ sordium: quia vbi angulus, ibi sordes esse dicuntur. glo. in clemen. ij. de vita & honestate clericorũ, super verbo, & tonsuram.

Tertiò datur anulus, ad denotandum qd per eum factus est verè sponsus philosophiæ & scientiæ, quã proficitur docendãq; suscepit, vt dicit Lucas de Pēna in l. vnica. C. de professo. & medicis. lib. xij. Et dicitur, accipe anulum subarrationis. Nam sicut per eum contrahitur matrimonium inter virum & vxorem, ita inter scientiam & doctorem. Qui em̄ talem possidet sponsam, sancti spiritus donũ possidet, & licet Ioan. Andr. dixerit in ca. vt apostolicæ. de priuilegijs. in vj. qd clericus anulatus est fatuus vel episcopus. Fallit tamen vt dicit ibi in doctore qui in signum matrimonij inter ipsum & scientiam deferre potest anulum, vt dicit glos. quæ ponit casum in d. ca. vt apostolicæ. Anulus verò in signũ dilectionis mutue in cõiugatis poni consuevit in quarto digito sinistræ manus, vbi secundũ medicos, est quedam vena sanguinis, quæ ad cor hominis vsq; perueniat, vt dicit tex. in ca. fœminæ. in fi. xxx. qd. v. Doctores tamen ponunt anulum huiusmodi in pollice, vt facilius testificare possint sub suo sigillo.

Quartò cathedra, cum dicitur, sedete virtuosĩ viri in cathedra non pestilentiæ & vitiorum, sed scientiæ & virtutum, & hæc cathedra esse debet quadrifrons. In anteriori enim parte depingendi sunt duo iuuenes propter robur, per quos designatur amor & labor: hi namq; foris opus peragat, labor agit, amor perficit. In posteriori duæ puellæ per quas intelliguntur cura & vigilia, quæ intus in secreto consiliũ pariunt, cura puidet, vigilia attendit. In alia verò à latere describitur iuuenis accinctus, modica secum ferens, per quem intelligitur paupertas: quia nõ sectari superflua pertinet ad querendã disciplinã, vt enim ait Hiero. in tracta. fidei & credulitatis. Fluxu rerũ & vbertate copiarum animus soluitur, vigor mentis infligitur, virtus corporis eneruatur: at in paupertate nõ lasciuia cõuiuia, nõ turpes potationes: omnia sobria, omnia rigida, omnia humilia non abiecta: quoniã pura conscientia & virtute sunt plena. non faciliè ad diuitias animi, id est virtutes, diues accedit. In reliqua verò parte vir fugientis presentans effigiẽ, quia philosophas & studens voluntariũ exiliũ sibi debet indicere pro scientia perquirẽda. Ita dicit Lucas de Penna in d. l. vnica. C. de professo. qui in vrbe Constantinopol.

Decima Pars

in x. & xj. col. lib. xij. vbi allegat & citat Hugonem in dis
dalcholis hæc dixisse, quoniã vt etiã dicit Sapiẽtie cupido
patria est charior, vt ait Tullius de fine bonorum & ma
lorum, libro v. & qd' gloriosa debet esse cathedra docto
ris, habetur in. Efdre. c. vlt. Sterit Efdras sacerdos & lector
legis super ligneum tribunal. & infra, Et assumpsit Efdras
librum coram omni multitudine, præsidebat enim in glo
ria in conspectu omniũ, & magister debet docere in alto,
ca. plerũq. in verbo, altiora. ij. q. vij.

Doctorem tamen non facit cathedra: sed cathedra do
ctorem per virtutis & scientiæ rudimenta. Recitat autem
Chrisosto, canonis conditor, videte quomodo sedeatis su
per cathedram &c. Etiam habetur ca. vlti. xl. distin. Ad lo
cum cathedræ paulatim cũ virtutibus & magno sudore
aspirare debent bene meriti doctores, aliàs si nimis festi
nant ad ipsam cathedram, delectantes in ipsa cathedra, vt
in loco gloriæ, fiunt alijs auctores ruinæ. c. quoniam mul
ta. xlvij. distin. Non enim locus sanctificat hominem, sed
homo locũ. Qui autem bene sederit supra cathedram, ho
norem accipiet cathedræ: sed qui male sederit, iniuriam fa
ciat cathedræ. c. fina. xl. distin.

Quintò datur ei zona in hunc modum. Accipe zonam
aureã, & lumbos tuos cingulo fidei præcinge, vt corpus
tuum sit ornatum exterius, & apud deum & homines se
ostendat perfectius, quæ zona deponi non debet nisi com
pleto doctoratus officio. Nam indecens omnino proba
tur prius soluere militiæ cingulum, q̃ cedat victori aduer
sitas præliorum. c. j. de renũtia. iuncta l. ij. C. de his qui nõ
impletis stipendijs &c. libro x.

Sextò datur osculum pacis, vt habetur per Ioan. and.
in clemen. ij. de magistris. in verbo, insignia. & ibi Cardi.
Floren. dictus Zabarella in prima quæstione principali.
Et sic datur. Accipe pacis osculũ, vt fœdus pacis in faculta
tibus iurium serues perpetuum. Beati quidẽ pacifici, quo
niam filij dei vocabuntur. Et de hoc osculo habetur in c.
pacem. de consecra. distinctio. ij.

Septimum est benedictio, licet dicat Zabarella in di
cta clemen. ij. in j. q. principali, q̃ osculum & benedictio
potius sint de bene esse, seu ad bene esse reputantur, quã
sint de insignijs.

Et prædicta insignia dat doctor doctori tanq̃ pater fi
lio secundũ Ioã. Fabri in l. ij. C. de veteri iure enucle. Et
aduerte, q̃ doctores possunt vt i insignijs doctoratus vbi
est princeps, sed non coguntur. l. vnica. C. de honoratorũ
vehiculis. libro xj. & Anto. Corsetus in suis singularibus.
in verbo, & vbiq̃q. etiã extra suum locum in quo sunt
doctores, vt dicit Zabarella in clemen. vnica. in j. quæstio
ne. de foro competentĩ. Eo quia talia insignia tãtum sunt
ad honorem, vt dicit ibi. & ibi ponit de prælatis, an pos
sint vt i insignijs suis extra sua loca: quod distinguit in in
signijs honoris tantum, & tunc sic: aut iurisdictionis, & tũc
non. dicam alibi.

Trigesima septima consideratio. Doctor non tenetur
semper vt i doctoralibus insignijs, sed quando vult,
vt tenet Iacobus Rebuffi in lege vnica. C. de honoratorũ
vehiculis. libro xj. & Antonius Corsetus in singularibus
suis, in verbo, doctores, faciunt ea quæ supra proximẽ di
cta sunt, quæ ideo vidẽ.

Trigesima octaua consideratio. Si quis vsus fuerit in
signijs doctoralibus anteq̃ esset doctor, puta quia
portauerit togam seu cappam, Zonam, & birretum, si po
stea efficiatur doctor, non debent ei dari talia insignia. Ca

lus est in c. quod quidam, versi, si forte. in lectura. gloss. in
verbo, exhorruit. j. q. j. quam ibi sequuntur Archidia. &
Ioan. de Turrecremata: refert & sequitur Romanus singu
lari suo 721. incip. quidam vtitur insignijs doctoratus. &
etiã apostilla ad Iacobum Rebuffi in dicta l. vnica. C.
de honoratorum vehiculis, libro xj.

Trigesima nona consideratio. An insignia doctoratus
possint præscribi per licentiatũ aut baccalariũ, puta
q̃ portet Zonam auream, cum nemini cõcedatur portare
deauraturam nisi habẽtibus dignitatem. tex. est in c. cleri
ci. extra de vita & hone. clericorum. Ludouicus Roma. cõ
filio suo cxcj. dicit, q̃ talia possunt præscribi per tantum
tẽpus cuius initij memoria nõ extat in cõtrarium. Insequẽ
do opinionem Hostij. in c. cũ contingat. de ætate & qua
litate. Si verò præscriptio sit minor, quia scitur eius initij,
tunc insequẽdo opinionẽ Ioã. And. in c. abbates. de priuile
gijs. in vj. in nouella. non possunt præscribi.



Vadragesima consideratio. Doctores in hoc
honorantur, q̃ iudex tenetur eos ad se veniẽtes
salutare & inuire ad sedendum. tex. in l. fi. &
ibi gl. in verbo, honoratis. C. de officio diuer.
iudicum. Nisi quãdo est hora proprię causæ. tex. in l. j. C.
de officio ciuiliũ iudicum, quod quomodo sit intelligen
dum declarat Purpuratus in l. j. numero clxvj. clxvij. &
clxvij. ff. de offi. eius cui mandata est iurisdi.

Quadragesima prima consideratio. Doctores in hoc
etiã honorantur, q̃ cõsiliarij principis vocantur, vt di
cit Alex. in addi. ad Bar. in l. j. C. de dignita. libr.
xij. pro quo allegat l. fi. C. de offi. diuer. iudicum. quod tũ
nõ est de mente Angeli in l. quisquis. C. ad le. Iul. maie. ita
q̃ Bar. nõ potuisset se dixisse cõsiliariũ principis ex eo so
lũ quod esset doctor: & ita sequitur Purpuratus in l. j. col.
xvij. versi. septimũ. & col. xxij. in prin. ff. de officio eius cui
mãdata est iurisdi. Propterea non abs re à dominis cõsi
liarijs de parlamẽto huius patriæ fuit inhibitum, ne am
plius simplices aduocati dicerent & intitulerent se cõsilia
rios, nisi cum effectu essent officiarj regis.

Quadragesima secunda consideratio. Cũ ex præce
dẽtibus satis sit ostensum & demonstratũ de præce
dentia sciẽtiarum & doctorum tã theologiæ, iu
ris canonici, ciuili, q̃ medicinæ, & qualiter inter eos sunt
honoradi & alijs præferendi, & de insignijs doctorum, de
dignitate excellẽtia & priuilegijs eorũdem. Nunc deueniẽ
dum est ad alias scientias, quæ sunt inferiores & minores
post prædictas. Et inter inferiores videndum est quẽ illarũ
præcedere debeat. Et inter alios qui melius demonstraues
rit præminentiam, autoritatẽ, honorem, & gloriam illarũ,
fuit Philippus Beroaldus Bononien. qui supposuit
testamentum cuiusdam patris habentis tres filios, philoso
phum, medicum, scilicet & oratorem, & illũ hæredem fec
cit & instituit qui esset vtilissimus ciuitati. Post mortem
cuius fuit contentio inter dictos fratres, cui hæreditas pa
terna cedere debeat. Et inter illos philosophus primò cau
sam coram iudicibus agit pro iure suo sustinendo, dicens
q̃ Philosophia est regina cunctarum disciplinarum. Quã
M. Tullius inuentum deorum, Plato verò donum deorũ
esse tradiderũt: quo bono (vt ipsius Platonis verbis vtar)
nihil vnquam maius mortalibus datũ est à dijs, nec vnq̃
dabitur. hæc est enim vitæ lex, virtutum indagatrix, vitio
rum expultrix, lumen legũ, magistra morum, rerum ele
mentariorum exploratrix, cœli & mundi contẽplatrix,
qui in altitudinis studio etiã cœlo ipso sublimiora quæ
piam

piam vestigat. Et, vt inquit Platonius Apuleius in estimo mundi, tergo degit, hac internuncia homines deo cognati & proximi (imo vt verius loquar) dei terreni efficiuntur. Quid per deos immortales excellentius sacratissima illa philosophia, quae supra hanc caliginem, in qua volutamur, excedens docet quid agatur in caelo. meritoque Seneca philosophorum sincerissimus scientissimusque, cui vtiq; credi conuenit naturae rerum gratias agit, cum secretiora eius ingressus discit quae vniuersi materia sit, quid sit deus totus in se intenderit. An ad nos aliquando respiciat, faciat quotidie aliquid. An semel fecerit pars mundi sit, an mundus, an mundi anima, an potius opifex & factor, liceat ne illi ex lege factorum aliquid derogare. An maiestatis diminutio & erroris confessio sit mutanda fecisse. Ad haec nulla res magis discussit caliginem illam nebulae crassissimam, quae (vt duo poetarum clarissimi prodiderunt) oblitus mortalium hebetat, metesque obducit oppauso ignorantiae velamento. Quid porro vtilius illa philosophiae parte, quam partim Ethicam, partim moralem appellant: quae maximè ad homines spectat, quae docet quid in terris agendum sit. Et errores nostros discutit. Quae vrbes perierit, dissipatos homines in societatem conuocauit, respublicas bene memoratas instituit, facit text. in lege vnica. circa finem. ibi, igitur vnum. C. de studijs liberalibus vrbis Romanae. libro x. & vt differit Celsius. libro antiquarum lectio num xij. c. xxj. post Socratem. Nisi philosophi ciuitatibus dominantur, vel hi qui nunc reges potentesque dicuntur legitime, satisque philosophentur, in idemque ciuilibus potentia & philosophia concurrant, neque quod nec fit à diuersis haec tractentur ingenijs, non erit ciuitati hominum generi, vlla malorum requies, neque prius respublica orietur pro viribus, & lumen solis spectabit, quod confirmat Cicero in epistola ad Q. Fratrem didascalica, & hanc coniunctionem, inquit Plato, potestatis & sapientiae salutem censuit ciuitatibus esse posse.

Vnde non immeritò sectatores philosophiae vbiq; philosophos nominant nomine sancto & religioso, quasi solos sapientiae studiosos. Qui ante Pythagoram. Sophi, id est sapientes & habebantur & vocabantur. Quid est enim per deos immortales (vt ait Tullius libro secundo de officio capi. primo) optabilius, quid praestantius, quid melius, quid homine dignius sapientia, qua philosophi nominantur? Nō est, inquit, aliud philosophia praeter studium sapientiae. & est res religiosa, vt est textus in lege prima. §. an & philosophi. ff. de varijs & extraordinarijs cognitione. Vnde philosophus verus, teste Augustino, dei amator esse creditur, quia sapientia deus est, per quem omnia facta sunt. Ioannis j. Nomen enim philosophi sanctum, vt dicit idem Tullius in Thufculanis quaestio. libro ij. c. iij. Cū, vt inquit, philosophia medetur animas inanes, sollicitudines detrahit, à cupiditatibus liberat, pellit timores. Et, vt ait Seneca ad Lucillum epistola xvj. philosophia quiesca est & contemni non potest, quinimo apud pessimos honori est, & Augustinus de ciuitate dei libro xxij. cap. xxij. Philosophia, inquit, vel sapientia donum dei est, donum dei & auxilium contra miseras huius vitae. Et, vt dicit ipse Tullius in dictis quaestio. libro v. est vitae dux, virtutum indagatrix, inuentrix legum, magistra morum & disciplinae. & vt inquit Seneca ad Lucillum epistola xcvij. est lex vitae. & in Policratico. libro iij. cap. ix. de philosophis sic dicitur. In ipsis fuit imago virtutis, & vti nam inueniatur in nobis qui virtutis imaginem teneat.

Quis umbras virtutum induit quibus videmus floruisse gentiles. Quis enim Themistoclis diligentiam, Frontonij grauitatem,

Socratis continentiam, Fabricij fidem,
Scipionis pudicitiam, Vlixis longanimitatem,
Cathonis puritatem, Titi pietatem imitatur.

Hi enim laudabiles viri quasi quaedam seculorum suorum sidera splenderunt illustrantes tempora sua. haec ille ibi. vt etiam sequitur & refert Iacobus magni in suo sophologio Sapientiae libro j. c. xij. vbi ponit de dignitate philosophiae.

Et, vt semel finiam, philosophus, hoc est sapiens, est oia: & vt inquit ille, vno minor est Ioue, diues, liber, honoratus, pulcher, rex denique regum. Et in tanta apud praesicos aestimatione ac reuerentia habiti philosophi fuere, vt Platonius Sapientiae antistiti Dionysius Tyrannus vittatam nauem obuiam miserit: ipse quadrigis albis & curru regio egredientem in littore exceperit, & triumphantium more ad urbem deduxit, vt Alexander magnus Aristotelis philosophorum doctissimi patriam restituerit in honore praecceptoris. Cui se non minus debere quam Philippo patri profitebatur. & teste Gellio libro ix. c. iij. Philippus Macedonum rex scripsit ad Aristotelem, se dijs gratias agere, quod filium illius temporibus sibi nasci contigisset. & auctore Plinio libro vij. capitu. xxx. Cneus Pompeius Mitridate bello confecto Possidonij philosophi domum intraturus fores à lectore percuti vetuit, licet ex consuetudine cum consules domum aliquam ingressuri essent, clamorē simul & imperiosē ianuae pulsarentur. & idem Plinius libro xxij. capitu. viij. inquit. Non esse captus, nec arte vnam Zenonis statuam in expeditione non vendidit. Cato, quia philosophi erat. Et veteres perfectionis loco existimabant: si vel Aristotelis vel Pythaci vel alius magni philosophi imaginem ad bibliothecae ornamētum habuissent. Vnde Iuuenalis Satyra secunda. Nam perfectissimus horum si quis Aristotelem similem vel Pythacon emit, vt Pythagoram Crotoniatem, ac Metaponthini pro deo colerent, & ex eius domo templum facerent. Qui in tanta fuit admiratione, vt qui praesentia illius frui meruissent, id perscriberent ad suos, tanquam magnum quiddam ac praecclarum adepti forent, quod Pythagoram vidissent. & Pythagorici discipuli si quid affirmarent disputando, cum ex his quaereretur, quare ita esset, respondere solebat: ipse dixit, ipse autem erat Pythagoras. tantum opinio praes iudicata potuit, vt sine ratione valeret autoritas, vt inquit Cicero, primo de natura deorum.

Ex quibus videtur dicendum, quod philosophus sit praefendus & medico & oratori. Cū sit & medicus & orator, vt dicit Beroaldus vbi supra, imo & quod plus est, videtur quod legis sit philosophus, cum vt dicit textus in lege prima. ff. de iustitia & iure. §. nam vt eleganter. in fine. legis veram philosophiam non simulatam praesententur & affectant. Nam ciuilibus sapientia vera philosophia dicitur, vt in dicta lege prima. §. est enim quidem res sanctissima ciuilibus sapientia. ff. de varijs & extraordinarijs cognitione. Ideo etiam hac ratione legis praeferendi sunt ceteris. Verum ipsi iurisconsulti pro eorum sententijs adducunt philosophos, vt Aristotelem in lege si pater. §. fina. ff. de solutio. & in lege proponeretur. §. fin. ff. de iudicijs. vbi arguunt ex autoritatibus philosophorum & in plerisque alijs locis.

Quomodo tamen aliquando & in quibus reprobetur

Decima Pars

philosophia videatur. xxxvij. distinctio. quasi per totum. in quibus non insisto, cum hoc opus tantummodo assumpserim, ad declarandum ea quae sunt honoris, gloriae, laudis, & dignitatis. Plura in laudem philosophiae: vide per Beroaldum in oratione per eum habita in enarratione quaestionum Thufculanarum. & per Caelium libro antiquarum lectionum iij. capitulo xxx. per Senecam in epistolis, praecipue in libro xj. epistola lxxiij.

Quadragesimatertia consideratio est pro tuitione honoris gloriae & laudis medicorum contra philosophos & oratores. Nam contra iuristas satis supra dictum est in hac parte, in xxv. consideratione. & omnia fundamenta & argumenta pro medicis ibi facta, multo magis hic prodesse poterunt & possent adduci. licet hic sit tantum quaestio, quis istorum fratrum sit utilior ciuitati. In cuius dubij elucidatione cognoscetur, & quis honorabilior. & tuendo iura medici, sic inquit Beroaldus in dicto loco.

Quis nescit medicum ad omnes totius ciuitatis ordines, ad omnem sexum, ad omnem aetatem pertinere, cum summis, infimis, uiris, foeminis, senibus, pueris aegrotare contingat. Cum omnes ex hoc utilitatem indiscriminationem petant, meritoque dici potest. Medicum rem communem terrarum esse. & profecto, si vera dispiciamus, si curiosè cuncta perpendimus, sola medicina soloque medico opus est omnibus. Medicina est quae una contra facta depugnat eaque identidem expugnat: quae languentibus vitam prorogat, quae iam deploratos, iam defletos, iam in familia orci numeratos lucis, auraeque vitali persaepe restituit. Multaque medicinae opera reuixisse creduntur.

Et ne fabulas percenseam, quae ab Aesculapio Hippolyto, & Tyndaridam ad vitam reuocatos ferunt. Nonne Asclepiades inter medicos famigerabilis argumentum huiusmodi rei vel potissimum est, qui homini iam conclamato, depositoque dum effertur, fatum attulit. Cuius animam in corporis latibus delitescens euocauit, eumque ab inferis postliminio prope funeratum domum retulit. Etenim iurisconsulti sacri in libris eorum sententias medicorum recitant, ut in lege septimo mense. ibi, propter auctoritatem doctissimi uiri Hippocratis. ff. de statu hominum. Et de sententijs Hippocratis & Galeni, in capitulo. ne tales de consecratio. distinctio. v.

Huc adde, quod huic arti tantum honoris tribuere maiores, ut dijs inuentores suos assignauerint, caeloque dicauerint Apollinem, Aesculapiumque prodendo, quem ob id, Archiatrum seu Protomedicum, id est medicorum principem dicit antiquitas. Haec Beroaldus. Etiam de huiusmodi inuentoribus scribit Polidorus in suo libro de inuentoribus rerum, cap. xix. & Ioan. Mathaeus Lunensis capite iij. & c. vj. Et poteris videre de ista arte medicinae in dicto loco per Polidorum: & per Rodericum in suo Speculo humanae vitae. libro primo. c. xxij. ubi describit medicinam inter artes mechanicas, licet videatur quod sit ponenda inter artes liberales, & ibi dicit eam multum vitae humanae necessariam, cum salutem hominum agant, textus in lege. §. medicorum. ff. de varijs & extraordina. cognitio. Et si amplissimè, melius, & singularius quam per alium de laude medicinae videre uelis, uideas Erasimū in suo Encomio. de laude medicinae.

Aduerte etiam ad unum, quod grammatici, oratores, medici, & philosophi sunt, exempti ab hospitio militum, tex-

est in l. medicos. C. de professoribus & medicis. libro. decimo. & in lege fina. in fine. ff. de muneribus & honoribus. sed ibi oratores praefertur in ordine literae medicis, & medici philosophis: sed tamen etiam scilicet grammatici videantur esse de minoribus scientijs, quandoque praefertur in ordine literae, & oratoribus, & medicis, & philosophis: sed hoc est, quia est fundamentum aliarum scientiarum, & initium, ut inferius dicitur.

Quadragesima quarta consideratio erit de oratore, quae uocatur rethoricam, & eloquens dicitur, an sit caeteris praefertendus. Et eius causam sustentando, uideatur primò quod sic ex eius definitione. Cum orator sit uir bonus, dicendi peritus, rethoricae uero bene dicendi scientia, ut ait Isidorus libro secundo Aethimologiarum. capi. primo, & secundo. Ex quo necessario extollenda est, quae bonitate constat, elegantia pollet, nitore splendet. Cuius ope & opera praecleara omnia sunt, & magna. Equidem conditores uerbum, non tam philosophica doctrina, quam elegantia oratoria, & illicio facundiae pellegerunt dispartatos, seu dispartatos homines ad ciuitatem, politiamque uiuendi rationem. Et, ut multa omittam, nihil est ita incredibile, quod in dicendo non fiat probabile, nihil tam horridum, atque incultum, quod non splendescat oratione, ait Cicero in paradoxis. Et eloquentes pro alijs loquuntur. Vnde habetur Exodi. iij. Non sum eloquens, impeditoris & tardioris linguae sum. Et sequitur. Aaron eloquens est, ipse loquetur pro te ad populum. Et tales debent esse aduocati. l. per hanc. C. de aduocatis diuersorum iudicum. Qui etiam oratores dicuntur, textus in proemio digestorum. §. nos uero. ibi, ditissimi regum oratores efficiantur. & in lege omnes. §. in hac. ibi, & oratorum affluens in defensionibus copia larga praestetur. & ibi, glossa. C. de episcopis & clericis.

Hinc uidemus conditores legum, quibus nihil penè emunctius, limitius, & sententiosum magis adminiculatos futuris eloquentiae: leges saluberrimas, eloquentissimasque condidisse. Formatores quoque rerum publicarum imperatores bellicorum exercituum regere consilij, & moderari res magnas sine docta uoce, & oratoris uel nullatenus potuisse. Vnde, ut ait Franciscus Patritius libro secundo. titu. iij. de institutione rei publicae. Animi medicina eloquentia est, quae philosophiae rationibus ad uitia nimium elatos comprimit, depressosque eleuat, & ignauos fortes efficit. Vera est enim illa Euripidis sententia, qua dicitur. Omnia conficit ratio, quae etiam hostile ferrum neuitque efficere ualeat. Quae enim alia uis quam eloquentiae potest furentem populum refrenare, aut metum percussum excitare. Quod, ut exprimeret diuinus poeta Maro, oratorum minime furentem, aut populum maritimae tempestati comparauit, his uersibus.

Ac ueluti magno in populo cum saepe coorta est
Seditio, sequiturque animis ignobile vulgus.
Iamque faces, & saxa volant, furor arma ministrat.
Tum pietate grauem, ac meritis, si forte uirum quem
Conspexere, silent, arrectisque auribus astant.
Ille regit dictis animos, & pectora mulcet.
Sic cunctus pelagi occidit fragor equora postquam,
Prospiciens genitor, caeloque inuectus aperto,
Flectit equos, curruque uolans dat lora secundo.

Eloquentiam etiam ueteres rerum dominam esse dicebant. Et eam Ennius Flexanimam appellauit, quod animum in quamcunque partem uellet, repereret: & ea dulcedini mellis

mellis comparatur, per textum, in capi. legimus. xxxvij. distinctio. Nec in pace, & otio solum utilis habetur: sed in bello atq; tumultu vires alias omnes antecellit. Quod quidem verum esse asseruit Pyrrhus Epirorum rex. Nam cum bellum in Italia gereret, comitem quasi gerendorum, ac socium Cyneam Thessalum oratorem, Demosthenisq; discipulum accepit. Eiusq; opera impensæ admodum utebatur. Nam ad ciuitates quas vi, & armis subigere non poterat, eum oratorem mittebat, quas magna ex parte, in sententiam suam adducebat: Adeo ut sæpenumero Pyrrhus diceret plures à Cynea vrbes eloquentia in potestatem suam redactas, quam à se armis esse superatas. Et, ut inquit idem Patritius, si rectè iudicare volumus ex omnibus disciplinis, nulla magis congruit ciuitati, quam oratoria: quæ (ut ait) in triplici causarum genere versatur, quæ ibi videri possunt, & plura alia, etiam qui primi scriptores huius artis fuerunt. Et, ut ait Budæus vir eloquentissimus. libro quinto. de asse. ut sine aqua & igni sacrificium aut consecratio non rite peragitur, sic sine stylo & eloquentia nullius aut principis, aut populi gesta ad posteros inelarescere possunt, & æternæ memoriæ consecrari. Meritò apud Romanos qua republica nulla vnquam maior, nulla sanctior, nulla bonis exemplis ditior extitit: summa semper oratoribus dignitas fuit. Et, ut author est Cor. Tacitus. nullus magnam potentiam sine eloquentia est consecutus. Quod ut de alijs taceam. Nonne Marcus Tullius ille orandi regula, & dicendi lex, cuius ingenium Romano imperio par fuit: qui latine faciendique pomerium promouit ad consulatum vsq; amplissimamq; dignitatem, ex humilitate natalium & loci euectus est. Quo, quid utilius in Romana republica excogitari potest? Quo suadente legem Agrariam, hoc est, alimenta abdicarunt Romanæ tribus. Cuius lingue fulmen Cat. linæ infregit audaciam, & ipsum proscripsit Antonium. Cuius nomine supplicationes à senatu decrete sunt.

Per eam de magnis mirè & sublimiter, de paruis propriè & subtiliter, de mediocribus iucundè & grauius, de oibus sententiosè, & luculenter dicere quis docetur, ut hic dicit Budæus in suis annotationibus. in lege j. §. quod ait prætor. ff. de seruo corrupto. & ut etiã ait ipse Beroaldus in oratione per eum habita in enarratione epistolarum Ciceronis, & Lucani. Maximum deorum munus est, & quo nullum maius excogitari potest, eloquentia. Qua vna vel maximè separauit hominè à ceteris mutis animantibus deus ille parens & mundi fabricator: quæ quia sermo ne carèt, irrationabilia meritò vocantur. Eloquentia homines palabundos in agris atq; dispersos congregauit in populum, & ex feris atq; immanibus mites reddidit & mansuetos, ut iam in principio huius consideratiõis dixi. Eloquentia multæ vrbes cõstituta sunt, plurima bella restincta, firmissimè societates, sanctissimæ amicitia cõparatæ. Eloquentia mortales immortales efficiuntur. Meritò itaq; flexanima, & omnium regina rerum oratio à doctissimis nuncupatur. Cuius tanta est dignitas, tanta potentia, tanta maiestas, ut duce eloquentia, dijs similimè esse videamur. Et homines eloquentes (qui oratores nominantur) tantum reliquis hominibus præstare creduntur, quantum homines Bestijs antecellunt. Nihil mediufidius eloquentia diuinius reperiri potest, nihil consummato oratore præstantius. Et quanti olim fuerunt in prætio, & estimatione artes (maximè oratoria) scribit Budæus in libro ij. de asse, & partibus eius. & G. Benedicti in proemio repe-

tionis ca. Raynutius. de testamentis. in antiquis. Sed in oratore hæc requiruntur: Acumen Dialecticorum, sententia philosophorum, verba prope poetarum, memoria iuriscõsultorum, vox tragedorum, & gestus penè sumorum artificum: ex quibus omnibus alijs de se per se est præferendus. ita inquit Budæus in lege prima. ff. de iustitia & iure. Siquidem & de ipsis oratoribus sæpe fit mentio in libris iuriscõsultorum, eorum etiam dicta & sententias approbando, ut in lege aut facta. §. qualitate. ff. de pœnis. vbi allegatur, & dicitur Demosthenes apud Græcos maximus orator. Et de Cicerone flore & tuba Romani eloquij fit mentio in lege Cicero. ff. de pœnis. & in l. Fulcinius. §. quid sit autem. ff. quibus ex causis in possessio. eatur. & in l. in quæstionibus. ff. ad legem Iuliam maiestatis. Et, ut semel finiam, concludit Beroaldus in sua declamatione, quod orator philosopho & medico est anteposendus: sic quod credibile est (ut ait) post peroratam causam à tribus fratribus coram ipsos iudices concordia cõsensu omnibus sententijs simul pronunciaffe pro oratore. Illiq; adiudicasse paternam hæreditatem. & hæc partem fouet ipse Beroaldus cum esset orator exactissimus, & tota dignitas dicendi fuisse existimatur, præcipue in cathedra.

Textor in sua officina sub titulo, oratorum quorundam nomina, scribit plures oratores fuisse: sed ferè omnes per eum nominati erant pagani & infideles, & cum nullos Christianos adnumeret, licet reperiantur plures, etiam ita excellentes ut Pagani. Ideo illos oratores Christianos hic describere volui: & sunt sequentes.

Dionysius Areopagita Parisiorum episcopus.

Dionysius episcopus Corinthi.

Quadratus ap̄storū discipulus, & Athenarum episcopus.

Aristides philosophus.

Philocrates Ephesiorum episcopus.

Ignatius episcopus Antiochenis post beatum Petrum.

Policarpus Io. apostoli discipulus, Smyrnæ, ciuitatis episcopus.

Egesippus historicus, & martyr.

Philippus episcopus Cretensis.

Basilus episcopus Cæsareæ Capadocia.

Pantheus philosophus.

Gregorius Nazænus.

Arhanasius.

Pamphilus martyr.

Ioannes Chrysostomus, id est os aureum.

Ioannes Damascenus.

Ioannes Callianus.

Damasus Romanus pontifex.

Hylarius Pictauien, episcopus.

Iustinus rhetor & martyr.

Apollonius rhetor Romanus.

Hyreneus episcopus Lugdunensis.

Cyprianus episcopus Carthaginensis.

Isidorus episcopus Hispalensis.

Ambrosius Mediolani præsul.

Hieronymus cardinalis.

Augustinus Hipponensis episcopus.

Gregorius summus pontifex.

Fortunatus.

Leo papa.

Fulgentius episcopus Ruspensis.

Hylarius Arelatensis episcopus.

Sidonius Auernorum episcopus.

Decima Pars

Boetius.

Bernardus natione Burgundus;

Anselmus.

Petrus Damianus.

Petrus Comestor.

Petrus Alphonsus.

Franciscus Petrarcha.

Bocacius.

Pius pontifex secundus.

Bessarion ecclesie Romanæ Cardinalis, & Constantino-
politaneæ patriarcha.

Paulus gentium apostolus.

Dauid regius propheta.

Salomon sapientissimus rex.

Ieremias propheta sanctus ab vtero.

Iob in aduersis patientissimus.

Prudentius hymnorum scriptor.

Hic etenim fuerunt oratores maximi, & Christiani, quos nominat, & refert Reuerendus quondam pater, dominus Petrus Rolin: canonicus, & archidiaconus Heduensis sanctæ sedis apostolicæ prothonotarius, & Ciuis noster Heduensis, in suo excellentissimo libro, quem composuit in defensionem artis oratoriæ, in prima parte.

Nam etiam (vt ait Cassiodorus in expositione Psalterij) Omnis splendor rethoricæ, eloquentiæ, omnis modus poëticæ elocutionis, quælibet varietas decore pronuntiationis à diuinis scripturis sumpsit exordium. recitatus in capitulo legimus, versicu. in Leuitico. ibi: denique in expositione xxxvij. distinctio. Ipsa quoque rethorica pars est ciuilibus scientiæ, ait Cicero primo rethororum. inde aduocati dicuntur negotia perorare, hoc est, postulando ornatus loqui, rextus est in lege nemini. in fine. C. de aduocatis diuerso. iudiciorum. In his enim non requiritur mobilitas lingue, non celeritas verborum, non denique ea quæ nobis non possumus fingere: facies, vultus, sonus. In oratore autem Acumen Dyalecticorum, sententiæ philosophorum, verba prudentium poëtarum, memoria iurisperitorum, vox Tragedorum, gestum penè summo citatiorem non sanè displicet adhibere. Educendi deinde dictio est ex hac domestica exercitatione, & umbratuli, medium in agmen & in puluerem, in clamorem, in castra, atque in aciem forensem subeundus vsus omnium, & periclitandæ vires ingenij. Et illa commentatio inclusa in veritatis lucem proferranda est. Legendi etiam poëtarum, cognoscendæ historiæ, omnium bonarum artium doctores atque scriptores legendi & peruoluendi, & exercitationis causa laudandi, & interpretandi, corrigendi, vituperandi, disputandumque de omni re in contrarias partes. Et quicquid erit in quacumque re, quod probabile videri possit, eligendum atque descendendum & perdiscendum ius ciuile, cognoscendæ leges, percipienda omnis antiquitas, senatoria consuetudo, disciplina, rei publicæ iura, sociorum foedera cognoscenda, est libandus ex omni vrbaniæ genere facetiarum quidam lepos, quostanque sale conspergatur omnis oratio, vt ait Cicero libro 1. de Oratore. Neque enim solum acuenda nobis, neque procludenda lingua est, sed in enarrandum, complendumque pectus maxima rerum suauitate copia, & vbertate, vt idem ibi ait in secundo. hæc Lucas de Penna in rubrica. de legationibus. in principio. libro decimo. C. vbi etiam dicit, quod potissimum legati debent habere virtutem oratoriam, seu eloquentiæ & facundiæ, & quod ad huiusmodi legationis officium precipue iurisperiti sunt assumendi, & consueuerunt

assumi, qui maximæ facundiæ polleant.

Reperiuntur etiam plures alij Christiani oratores, qui non sunt connumerati à prædicto domino Petro Rolin, vt sunt Gregorius Turonensis, Annonius monachus (licet alij Ammonius dicant) Benedictinus & Gallus &c. qui elici & extrahi possent ab historiographis, precipue à Collectanea de scriptoribus ecclesiasticis: quos hic inserere potius esset fastidiosum quam vtile, ideo recurramus ad illam.

Ex quibus cognosci potest, quod satis absurdè dicit Antonius Florētinus omnes artes & liberales, & mechanicas inuētas fuisse ab infidelibus & reprobis hominibus, cum, si bene consideretur, omnes scientiæ, maxime principales fuerunt inuēte à viris honestissimis & à deo approbatis. Primo, ple deus caput, & autor est totius eloquentiæ, scientiæ, & sapiētiae, vt plenè in dicto capitulo legimus. circa finem. xxxvij. distinctio. Secundo ab Adam omnes scientiæ inuēte & demonstratæ fuerunt. Nam etiam Iosephus in primo antiquitatū, tradit liberos Seth Adæ filij in duabus colūnis disciplinam rerum cœlestium à se primò inuentam conscripsisse, & sic constat ante diluuium Noë omnino vsus extitisse literarum, & scientiarum. Post vniuersale diluuium (quo homines perierunt, etiam literarū monumenta deleta fuerunt) Noë literarum artiumque notionē restaurasse, atque prophetas: vt Abraham, Moysen, Esdras scribam legisque doctore illustrasse, & introduxisse semper arbitratusque. Et in testem pro parte adduco Politodorum de inuentoribus rerum. libro primo capi. vj. Et sic theologia à prophetis, ars etiam oratoria à Dauid, Salomone, Ieremia & plerisque alijs inuēte sunt. Et nullus alius post Dauidem fuit elegantior eo quicquid sentiant oratores & Historiographi. de alijs verò suo loco dicemus.

Sciendum est etiam, quod intentio principis est, vt Oratores, maxime legum, ditissimi efficiantur: textus in proœmio digestorum. §. nos verò. ibi, ditissimi legum oratores efficiantur, iam supra allegato. Ad quod etiam facit lex per hanc. §. sexcentis. C. de aduocatis diuerso. iudicium. & leges neque in paupertate viuere, neque mori in anxietate permittunt. textus in authenti. de hæredibus & Falcidia. collatio. prima. vnde dicitur.

Esurit ars, decreta tument, lex lucra ministrat.

Pontificem Moyses thalamos medicina subintrat.

Et iterum, vt notatur in dicto. §. nos verò.

Dat Galienus opes, & sanctio Iustiniana:

Ex alijs paleas, ex istis collige grana.

Et prouerbiorum xvij. dicitur. De fructu oris viri replebitur venter eius, & genimina labiorum ipsius saturabunt eum. & xij. capi. de fructu oris sui, vnusquisque replebitur bonis. & hoc habet eruditio & sapientia, quod vitam tribuit possessori suo. Ecclesiastici vij. & Prouerbiorum vij. In vijs iustitiæ ambulo, vt dicem diligentes me, & thesauros eorum repleam. & ca. xj. Anima que benedicit, impinguabitur. Ipsa quoque iura nimis appetunt literatos honorari & ditari, vt in capi. de multa. in fine. de præbendis antiquis. & Prouerbiorum ca. vij. dicit Sapientia. Meum sunt diuitiæ & gloria, opes superne & iustitia.

Quadragesima quinta consideratio. Ars poëtica laudabilis est, ipsaque poëtarum laudandi sunt, & licet in laudem illorum plures enauigauerint: tamen copiosius & præclare de his disseruit Beroaldus in oratione habita in enarratione Lucani. vbi sic exorditur. Poëtica imprimis sacratissima est, quam antiqui primariam quædam

dam philosophiam esse tradiderunt, quæ à cunabulis viuendi formulam nos doceret, quæ mores, quæ affectiones ostenderet. Quæ res gerendas cum iucunditate præciperet: vnde veridicè ait Horatius.

Os pueri tenerum, balbumq; poëta figurat.
Mox etiam pectus præceptis format amicis,
Instruit exemplis, inopem solatur & egrum.

Quapropter ciuitates Græcorum eruditissimè liberos in poësi imprimis erudiebant, solum poëtam sapientem esse dicentes. Et, vt diuus Augustinus attestatur, poëtae theologi dicti fuerunt cum de dijs immortalibus diuinitus multa scriberet. Quales Orphæus, Musæus, Linæus fuisse commemorantur. Quippe artis poëticæ studia (vt scribit Cicero) adolescentiam agunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, aduersis solatium præstant: Oblectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur.

Huc accedat, quod decor poëticus exercetur ab oratore, vt testis est Cornelius, quod oratori lectionem poëtarum plurimum conferre Theophrastus affirmat (vt hic ante in præcedenti consideratione aliquid dictum est) apud quos in rebus spiritus, in verbis sublimitas, in affectibus morus omnis, & in personis decor exprimitur: ideoq; in hac lectione ipse Cicero existimat esse quietendum, atq; omnem loquendi elegantiam expoliri augeriq;. Est enim finitimus oratori poëta, suntq; inter se cognatione quadam coniuncti.

Deniq; vt Cicero ait, se à summis hominibus, eruditissimisq; accepisse, cum cæterarum rerum studia præceptis consent atq; doctrina: poëtae soli ipsa natura valent, & mentis viribus excitantur, & quasi diuino quodam spiritu inflammantur. Vnde Plato ille diuinus scribit. libro iij. de legibus, poëtarum genus esse diuinum. & ab eodem dicitur in libello de furore poëtico, poëtas diuino instinctu concitatos eundem furorem interpretibus infundere, imitariq; magnetis lapidis naturam, qui non solum ferreos anulos trahit, sed eandem trahendi vim ipsis anullis latenter insinuat. Origentes quoq; in libris ecclesiæ, quibus titulus est, Periarchon. virtutem quandam esse docet spiritualem, quæ poëtam inspiret, cuius inspiratione poëtae repleantur. Platonis, Origenisq; sententiæ astipulatur Ouidius, sic scribens.

Est deus in nobis, agitante calefcimus illo.

Et alibi.

Est deus in nobis, sunt & commercia cæli,

Sedibus æthereis spiritus ille venit.

Idcirco merito poëtas prisca sacros intularunt. Vnde ab eodem scribitur.

Ad sacri vates, & diuum cura vocamur.

Et Calphurnius in Bucolicis ait.

Ille fuit vates facer.

Et Lucanus.

O facer & magnus vatum labor.

Ennius verò sanctos poëtas appellat, q; quasi deorum aliquo dono, & munere præditi esse videantur.

Hinc est, q; poëtae antiquitus in maxima veneratione, maximoq; præcio habebantur: q; à principibus fouebantur, q; à regibus ditabantur, q; ab omnibus certatim amabantur. Vnde ob id verè & pulchrè canit Naso.

Cura ducum fuerant olim regumq; poëtae.

Præmiaq; antiqui magna tutele chori.

Sanctaq; maiestas, & erat venerabile nomen

Vatibus, & largæ sæpe debantur opes,

Nam, vt hic ante in septima consideratione scriptum est. Charus fuit Scipioni Africano Ennius. Charus Archias meritò atq; Lucullus. Cherilum poëtam quamuis ignobilem in delitijs habuit Alexander. Virgilium fouit Augustus, cuius versiculos, cum in Theatro. Po. Ro. audisset, surrexit vniuersus, præsentem, spectantemq; Virgilium, tanquam Augustum veneratus est. Horatium Mecenas adamauit, Tibullum Messalla dilexit, Papinium Domitianus auro palladio coronauit, Ausonium, Gratianus consulatu decorauit. Neq; solum viuentes poëte, qui honorificentius vates dici existimantur, sed etiam defuncti venerabiles extiterunt. Siquidem Alexander magnus, cum inter spolia Darij Persarum regis scriniolum cepisset, auro, gemisq;, ac margaritis præciosum, in eo libros Homericos reposuit, vt præciosissimum humani ingenij opus opere ditissimo seruaretur. Idem Homerum adeo diligebat, vt eius Iliada, quod diuinum poëma edidicerat, quod vaticum rei militaris appellabat, noctu sub puluino, vnà cum pugione subijceret, & ita cum Homero poëtarum princeps vigilabat, cum homero dormiebat. Idem Pindari inter Lyricos poëtas præstantissimi, familie ac penatibus parci iussit, cum Thebas euerteret. Alter verò Alexander, qui Romano præfuit imperio, Virgilium adeo admirabatur, vt eum Platonem Poëtarum vocaret, eiusq; imaginem in Larario consecraret. Quinetiam Aelius Verus Romanus imperator Martialem Epigrammaticum poëtam, suum Virgilium nuncupabat. Quod & de Fausto apud nos factum est, qui poëta regius, sæpeq; regineus dictus est temporibus Caroli octauo, Ludouici duodecimo, & Francisci primi hodie moderantis Francorum regnum, & ab eis optime stipendiatus semper extitit.

Huc adde, quod etiam dij amatores, vltioresq; extiterunt poëtarum. Siquidem Apollinis oraculum (vt inquit Eusebius Pamphilus) Euripidem laudibus in cælum tulit, & Archiam tanquam scelestum, ac profanum iussit exire de templo, quod Archilochum poëtam interfecisset. Sophoclem quoq; tragici coturni principem liber pater tanq; delitias suas sepeliri iussit.

Præterea poëtae quadam suauiloquentia adeo sunt dulces, vt non legantur modo, sed etiam ediscantur: quorum autoritas tanta est, vt illorum dicta pro certissimis testimonijs habeantur. Nam & Plato & Aristoteles principes philosophorum Homeri, aliorumq; poëtarum carminibus suas sententias, & sua dicta sæpe corroborant.

Quinetiam iurisperiti illi sanctissimi in libris. ff. ff. frequenter allegant poëticos versus. Maxime in lege prima. §. sed an. vbi ter fit mentio de versibus Homeri. ff. de contrahenda emptione & venditione. & in §. item præcium. cum. §. seq. instituit, eodem titulo. & in lege aut facta §. si. ff. de poenis. vbi Homerus præcipuus poëtarum dicitur, & in lege non facile. §. affines. ibi, viri soror. ff. de gradibus. & de Virgilio fit mentio in lege in tantum. in fine. ibi, testis in ea re est Virgilius. ff. de rerum diuisione. verus etiam in lege quæ extrinsecus. in principio. ff. de verborum obligatio. apponuntur hæc verba Virgilij. Arma virumq; cano. & in plerisq; alijs locis citant testimonia poëtarum.

In decretis quoq; Virgilij carmina afferuntur, vt in c. nuncq;. de consecratio. distinctio. v. & ibi. in capi. legimus. Horatius allegatur. item Lucanus in capitu. nec mirum. §. magi. xxvj. quæstione vj.

Et apostolus Paulus vas electionis, Tuba euangelij, & sanctarum scripturarum armarium poetas studiosè le-

Decima Pars

gisse videtur: qui (vt habetur in sua epistola ad Titum) illum versiculum Parmenidis poetæ recitat. Cretæses semper mendaces, malæ bestię, & ventres pigri. Et apud Athenienses in Areopago, hoc est, martis curia disputans illud Arati poetæ inducit. In quo viuimus, mouemur, & sumus, vt habetur Actuum xvij. Præterea scribitur Exodi iij. & xi. & recitatur in capit. legimus. xxxvij. distinctio. dominus præcepit Israeliticis, vt Aegyptios argento spoliarent, Tropologicè intelligens, vt argentum, id est eloquentiam apud poetas inuentam colligerent, possiderent, in vsumq; salutiferæ eruditionis applicarent: vt dicitur in dicto c. legimus.

Dauid quoq; ille Psalmodographus psalterium numeris poeticis cōcinauit. Quod (vt inquit Ieronymus) in more Horatii & Pindari, nunciambo currit, nūc alcaico perfonat, nunc saphico tumet, nunc semipede ingreditur.

Deniq; Esaię, & Iob, & Salomonis luculenta volumina exametris & pentametris versibus (vt Iosephus & Origenes scribunt) apud Hebræos composita decurrunt. Quinetiam vt Cassiodorus attestatur recitatus in dicto capi. legimus. Omnis Poetica elocutio à diuinis scripturis sumpsit exordium, adeo musica, venustas, leposq; poeticus existimatus est omni esse suauitate referissimus, adeo carmina moduliq; numerosi placuerunt, vt deos existimarent esse placabiliores si eos versibus adorarent, & carminibus præcarentur: vnde ab Horatio dicitur.

Carmine dij superi placantur, carmine manes.

Et non minus verè q; facundè ait Lucretius.

Calliope requies hominum, diuumq; voluptas.

Igitur sanctum ac venerabile nomen poetarum, qui principibus chari sunt, qui fouentur à bonis, quorum carmina ediscuntur à literatis. Quorum versus tersissimi aures deorum mulcent, eosq; exorabiles mortalibus faciunt, qui quibusdam figmentis adumbrati multa saluberrima præcipiunt, adhortantur: sententias è penetralibus philosophiæ depromptas sub velamento quodam interferunt, mentes nostras optimis consilijs frequenter instruunt, & vt testis est Manlius.

Omne genus rerum docti cecinere poetæ.

Idem linguam ornant, facundiam augent, & supellectilem verborum faciunt copiosissimam.

Deniq; solis penè poetis datum est, vt ad laudandum & vituperandum pariter sint accommodati: & quemadmodum immortalī laude donantur illi quos versibus extollunt, amant, ita indelebili illi notantur infamia, quos maledicis carminibus infestantur. Merito nos admonet Socrates platonicus, vt diligenter caueamus, ne poeticum hominem quempiam nobis infensum habeamus. Et principes quos versibus ornant diui seu immortales efficiuntur, quod Horatius sic exprimit.

Dignum laude virum musa vetat mori,
Cœlo musæ beat.

Hæc Beroaldus vbi suprâ, vbi etiam excusat poetas, qui ludicra atq; amatoria carmina cantare, & depromere videntur.

Budæus verò in suis annotationibus in lege prima. ff. de contrahenda empt. plura de laude poetices explanat. etiam F. Patritius in libro ij. de institutione reipublicæ, titulo vj. vbi ait, q; poetæ in ciuitatibus tenendi sunt, & honore ac laude decorandi, qui commendatissimi omnibus esse debent. Cū propter eorum raritatem (nihil enim rarius in omni hominum quo optimo poeta inueniri po-

test) tum propter ingenij magnitudinem, diuinamq; naturam, vt suprâ deductum est. Igitur (vt post plura omiffa persuadet ibi Patritius) poetæ ab optima ciuitate recipiendi & alendi sunt, cū viles admodum esse cernantur. Quid enim grammaticæ sine poetarum pertractatione eruditionis haberet? Verborum elegantia, linguę prioras, suauis trāslationes, verborū sententiarūq; licetia, quæ oratiões quasi stellis quibusdam ornant, nōne à solis poetis inuētā, & suis locis collocata ac distincta sunt? Qui verò scripserint in poesi, tā gręci q; latini: vide per Textorem in sua officina. in tit. de poetis gręcis & latinis. vbi ferè infinitos connumerat. Sed inter gręcos excellentior est Homerus, & inter latinos Virgilius, pro quo text. in §. sed ius in fi. de iure naturali gentium & ciuili. in instit. ciuilibus. & Beroaldus de re rustica, hoc est in oratione habita in enarratione Georgici carminis. Et de laude vniuscuiusq; satis succinctè ibi describit ipse Textor.

Sed de poetarū comicorum latinorū gradu, & ordine dignitatis autore Aul. Gallio noctium atticarū. libr. xv. c. xxiiij. Sedigitus in libro quem scripsit de poetis, & quem præstare ex oibus cæteris putet, ac deinceps quo quęq; in loco & honore ponat, his versibus suis demonstrat.

Multos incertos certare hanc rem vidimus,

Palmam poete comico cui deferant.

Eum (iudice me) errorem dissoluam tibi,

Vt contra si quis sentiat, nihil sentiat.

Cecilio palmam statuo de comico.

Plautus secundus facile exuperat cæteros.

Dein Neuius qui seruet præcio in tertio est.

Si quid quarto detur, dabitur Licinio,

Post insequi Licinium, facio Attilium.

In sexto consequitur hos Terentius.

Turpilius septimum, Trabea octauum obtinet.

Nono loco esse facile facio Lucium.

Addo decimum antiquitatis causa Ennium.

Quadragesima sexta cōsideratio. Historici etiam in ciuitatibus recipiendi, & inter alios literatos laudandi sunt, qm̄ (vt inquit Beroaldus) in oratiōe per eum habita in enarratione Titi Liuij, cuius verba trāsportare curauī. Cū omnium disciplinarum cognitio utilis, atq; iucunda mortalibus sit: Historiæ cognitionem me diuissidius vtilissimam iucundissimāq; esse censeo, ex quo cū multum omnibus scriptoribus debeamus, qui nō sibi sed etiam posteris vixisse creduntur, plurimum profecto historicis debere nos non possumus inficiari, quorum labore ac industria effectum est: vt omnium ætatum, oim̄ gentium, omnium populorum res gestæ, omnia præclara facinora scirentur à nobis, intelligerentur & cognoscerentur: vt cuncta illustrissimorum virorum dicta, facta ve memoratu digna contueri, ediscere, & recordari liceret: quæ quidem re nihil pulchrius, nihil iucundius, nihil magnificentius, excogitari posse contenderim.

Etenim (vt à Cicerone scriptum est) nihil earum rerū scire, quæ antequā nacereris factę sint, hoc est, semper esse puerum. Cognoscere verò res gestas, antiquitatum, exemplorumq; memorabilium habere notitiā, vtile, decorū, laudabileq; ac propè diuinum est.

Senibus, ideo maior autoritas & fides est, quoniam ob lōgam ætatem plurimas res nosse, ac vidisse creduntur, & in antiquis est sapientia, & in multo tēpore prudentia. Iob xij. Ad hoc iuuenibus cognitio historiarum valet, vt etiam anteauctis seculis vixisse videantur, & illi profecto adolescentibus

adolescentes qui historias habeant ad manum & exempla illustrium virorum in promptu, tanto senibus sunt anteposendi, quanto plura negotia complectitur historia multarum ætatum quæ faciat hominis vita longissima.

Accedat quod qui bonis orator esse affectat, in primis abundare debet exemplorum copia, & legisse atque nosse quæ plurima. Nam cum historia testis sit temporum lux & euangelium veritatis, magistra vitæ, nuncia antiquitatis, nihil ambigitur, quin orator optimus esse non possit, nisi fuerit veritatis, exemplorumque cognitione instructissimus, nisi historias perinde ac vngues suos habuerit exploratissimas: quoniam, ut inquit Quintilianus. Historia alere potest orationem molli quodam ac iucundo succo.

Præterea opere pretium est, teste Liuii lib. j. in voluminibus historicorum cuiusque exempli documenta, velut in monumento insigni posita contemplari, intueri. Vnde quæ sectanda sint depromere, ac nobis proponere ad imitandum quæ fugienda cauere possimus: quia (ut vere inquit Diodorus) pulchrum est ex aliorum erroribus vitam nostram in melius instituere, & quid appetendum, fugendumve sit, ex aliorum exemplis posse cognoscere. vnde merito Demetrius Phalereus Ptolemæum regem subinde admonerat, ut libros de imperio regnoque compositos legeret sæpissime, quoniam quæ amici timent principibus dicere, aut demonstrare ea in libris scripta reperiuntur: hoc est, in cognitione rerum salubre atque frugiferum scire: quibus artibus, qua disciplina, quibus moribus maxima imperia orta sint. Maximi imperatores nomen sibi immortale comparauerint. Et eduerso qua vitiorum sententia infecta amplissima regna collapsa sint.

In summa historia ad id quod honestum & vtile est capeffendum inflammat, incitat, detestatur vitia, probos extollens, improbos deprimens, prout de legibus dicitur in l. prima, circa princip. ff. de iustitia & iure. Historieque (ut ait Vitruius) per se tenent lectores cum habeant nouarum rerum varias expectationes.

Cæterum, cum omnes historici sint legendi, ediscendi, scriptores potissimum latini, rerumque nostratum enarratores sunt colendi & legendi, quod historici latini sanctorum, variorumque Græcis scriptoribus fuisse existimantur, teste Satyrico qui ait. Quicquid Græcia mendax audet in historia. Annales ideo illorum legamus qui monumentarum gestarum recta, incorrupta, integra, atque fideliter conscripta reliquerunt, primam illam imprimis obseruantes legem. historiae, quæ præcipit, ne quid falsi dicatur, etiam dempta ex historia veritate, ita narratio omnis inutilis, ac penitus manca efficitur, sicut corpus animantis inutile fit oculis effossis: ut scribit Polibius, hætenus Beroaldus.

Ex quibus satis clare concludendum est historicos esse laudandos, & honorandos, atque latinos græcis anteposendos. Et ibi Beroaldus inter cæteros multum laudat Titum Liuium, sed in epistola per eum habita in declaratione Salustij ait, quæ Salustium ob elegantiā immutabilemque in scribendo breuitatem, assequutus est primas inter historicos partes: teste epigrammatico poeta, qui sic inquit. Hic erit ut perhibent doctorum corda virorum,

Crispus Romana primus in historia.

Ex cuius oratione nil demi sine detrimento sententiæ potest, vnde non immerito dicit Macrobius Salustium in genere dicendi breuissimò dominari.

Sed attende, dicit insuper Augustinus in libro primo suarum orationum in oratione de laudibus historicorum

& oratorum, quod magna semper apud præclaros principes ac populos non modo græciæ ac latij, sed etiam cæterarum totius orbis nationum atque gentium laude & gloria digni habitus sunt gestarum rerum scriptores, qui vel historias, vel annales literis commendauerunt, quod plurimum, tum ad antiquitatis memoriam, tum etiam ad iuuandam rerum publicarum administrationem scriptorum monumenta prodesse videantur.

Intantum etiam sunt vtilitatis chronicæ, quæ probant in causis decidendis, secundum Barto. in l. ff. si certum petatur. Bald. Anto. & alij in cap. inter dilectos. extra de fide instrumentorum. post glos. ibi: in verbo, magis. & etiam glos. in verbo, transtulit. in cap. per venerabilem. extra de electio. & glos. j. circa principium. in ca. cum ex literis. extra de restitut. in integrum. glos. & doct. in ca. placuit. xvj. distin. & glo. ij. in c. in nomine domini. xxij. distin. & glo. in ca. primo. xxvij. distinc. & glos. in verbo, Romani. posito in superscriptione. c. absit. & ubique Dominicus notat l. distinc. & glos. in verb. regis vrbibus, in proœmio florum. in §. hæc autem tria. ut refert Felin. in dicto ca. inter dilectos. col. vñ. ubi etiam dicit idem esse in libris historicorum quo ad facta antiqua secundum Dominicum in cap. quæuis. ante finem. xxj. distinc. & vide etiam de materia domini. Iasonem in dicta l. ff. si certum petatur. Si vis videre nomina multorum scriptorum in historia, recurre ad Teextorem in sua officina. in cap. historiographi plerique græci & latini.

Quadragesima septima consideratio. Ars grammatica etiam laudanda est, quæ in republica est multum necessaria. Cum sit fundamentum omnium liberalium artium: ut dicit Isidorus libro j. Ethymologia. cap. iij. Ideo grammatici ponuntur & describuntur ante oratores, ut habet in l. grammaticos. j. & ij. C. de p̄fes. & medi. libro x. Nam orator sine grammatica esse non potest, & tam grammaticus esse potest sine oratoria.

Et, ut dicit F. Patritius li. ij. de institutione reipublice. titu. primo in fine, quod fundamentum omnium disciplinarum est grammatica. proinde (ut inquit) videndum est, ut solida sit: si alias res ediscere volueris, quandoquidem inconcinne & rudes admodum reliquæ doctrinæ videntur, quæ infantes sunt, & barbaro eloquio hærentes. Græmaticen Romani tanti fecerunt, ut in triujs eam ex senatus consulto publica mercede doceri ediscerint: quocirca triuialis scientia diutius nuncupata est. Hortaturque ibi Patritius reipublice præfides, ut curent, & publica quidem mercede, ut singulæ quæque doctrinæ præceptores habeant, & de ipsis mercedibus, ut constituentur & soluantur. prædictis etiam aliorum studiorum liberalium præceptoribus cognoscit præfes prouinciæ. textus in l. prima. & ibi glos. prima. ff. de varijs & extraordinarijs cognitio. optimus textus in l. medicos, in fine. C. de professoribus & medicis. libro decimo. Et inrer alios sint egregij professores grammaticæ: & non tantum literis, sed etiam moribus probatissimi. Cum etiam tales excellere alios oportet moribus primum, deinde facundia, ut dicit textus in l. magistrorum studiorum. C. eodem titu. l. vnica. C. de studijs liberalibus vrb. Romæ. §. oratores. libro vndecimo. Et sunt immunes ab omnibus muneribus publicis, & ciuilibus, et personalibus ciuitatis, ut dicit textus in l. medicos. & maxime archiatros, vel ex archiarris grammaticos, & p̄fessores alios literarum & doctores. C. eodem titu. de professoribus. ubi patet quod grammatici ponuntur in ordine

Decima Pars

literæ ante legistas. Etiam sunt immunes à tutela & cura. l. si duas. §. grāmatici. & ibi glos. ff. de excusatio. tutorum. concordat text. in. §. item Romæ. in situ. eodem titu.

Huc adde etiam: quoniã, vt dicit textus in ca. si quis artem grāmaticam. xxxviiij. diuinc. grammaticorum doctrina etiam potest proficere ad vitam, dum fuerit in meliores vsus assumpta, & in his artibus triualibus gloriosa adolescentia edocenda & instruenda est, vt ad profundiores & meliores scientias & doctrinas ascendere valeant. facit text. in §. oratores. suprã allega. Et non sunt ferendi (teste Quintiliano in libro de arte oratoria) qui artem grāmaticam, vt tenuem ac ieiunam cauillantur: quæ nisi fundamenta fideliter iecerit, quicquid superstruxeris finaliter corruet necessaria pueris, iocunda senibus, dulcis secretorũ comes. Et Augustinus verè ait, q̄ grammatica est scientia qua apta cæterè aperitur, & qua clausa cæterè clauditur. Ex quibus & multis alijs eã plurimum extollit Ioã. Ludouicus Viualdus de mōte regali in suo opere regali de persecutionibus ecclesiæ, in persecutione x. & vt dicit, est prima, non ramen, ordine dignitatis, sed necessitatis.

Qui autē fuerint grāmatici, & qui in grāmatica scripserint, vide per Textorem in sua officina, in c. grāmatici.

Quadragesima octaua consideratio, Dialectica etiã est laudanda & cōmendanda. Cũ nonnulli philosophorum eam eloquẽtiæ comitem dicant, Aristoteles verò æquilancem. hinc opinatur, F. Patritius lib. ij. titu. v. in libro de institutione reipublicæ, eam ciuili viro non negligendam, tum qd̄ iter ad alias quascunq̄ disciplinas adolescentibus aperire videtur, tum qd̄ ingenium acuit, & ad veritatem cernendam maximas vires habere cernitur.

Nam cũ duo sint orationis genera, alterum perpetuum, cui oratoria præest, alterum concisum cui dialecticæ, vtrumq̄ necessarium est, vnum probare, alterum persuadere volenti. Licet primum illud magis ciuile esse videatur, quando suadendo aut dissuadendo, molliori quadam via animos in voluntatem suam alliciat: hoc verò secundum magis extorquere videtur, quod probare nititur: & quibusdam concisis seu truncatis orationibus nos in sententiam suam rapit, cogitq̄ ea fateri verbis, quæ non nunquam animo nullo modo assentiri volumus: has tamen disciplinas Zeno adeo coniunxit, vt hanc compressæ in pugnum manus, illam verò explicite, ac planè similem esse diceret; vtcunq̄ tamen sit rethorica sine dialectica imbellem, dialecticam verò sine rethorica rudem omnino, & quasi elinguem esse arbitratur. Ex quo iuuenes adhortantur vt illi indulgeant, quo melius diffinire ac diuidere valeant, & sua acrius probare: aliena verò fortius infringere possint; vtcq̄ ad alias disciplinas parati magis accedant.

Et licet quodammodo, vt ait Hierony. super epistolã ad Titum recitatus in ca. si quis artem xxxviij. distinctio. si rectè loquendi rationem habeat, & inter vera & falsa diiudicet, non improbetur ab ecclesia, tamen quia non multum placuit deo patri, filio, & spiritui sancto, vt in ca. omnem. eadem distinctio, & dialecticorũ sophismata sint tendicula, & fantasmata, & vmbre quedam & imagines, quæ cito pereunt & resoluuntur, vt in c. vino. eadem dist. Ideo aliter circa laudem illius non insisto.

Probat ramen certis rationibus Io. Ludouicus Viualdus in suo opere regali, in tractatu. de persecutionibus ecclesiæ dei in x. persecutione. quod theologus tenetur scire

dialecticam, quam ibi probat esse necessariam theologo, & eam laudat, vt videre poteris.

Sophistæ etiam seu dialectici in ciuitatibus habendi & admittendi sunt, pro quo text. in l. vnica. C. de studijs liberalibus vrbs Romæ, §. oratores, libro x. & sunt immunes, vt grammatici & alij professores, de quibus in præcedenti cōsideratione, per l. medicos. C. de profes. & medi. li. x. eos tamen excellere oportet moribus & facundia. l. magistros C. eodem tit. facit text. in l. vnica. C. de professoribus qui in vrbe Constantinopolitana docentes, lib. xij.

Quadragesima nona cōsideratio. De sciẽtijs mathematicis præcipuè de arithmetica tractat Cælius lib. suarũ antiquarũ lectionũ iij. c. xxx. ad rem sic ait Pythagoras Italice philosophiæ princeps, & cũ eo multi, ac eo duce amplissimè astruxerunt, absq̄ mathematico quadriuiuo nõ facile philosophiæ apicem cōtingi, nec verũ posse percipi: propterea qui illud neglexerit, philosophari rectè nõ poterit: qm̄ mathematicæ disciplinæ, vt ibi ait, & libro ix. c. iij. in fine. Subsellia quædam sint ac elementa vel gradus, quibus conscendantur altiora.

Eas verò sic nuncupatas existimat Anarolius, quod cũ cæteræ disciplinæ deprehendi, vel nõ docente aliquo possint omnes. Mathematica sub nullius cognitionem veniant, nisi præeũte aliquo, cuius solertia & industria succedantur vepreta, vel exurantur, & superciliosa complanentur. Vnde & Mathematicum in anima sicut theoreticum; hoc est, speculatiuũ in moralibus vocat Plutarchus. Equidem. & M. Tullius mathematicos in magna rerum obscuritate, recondita arte, multipliciq̄ ac subtili versari scribit. Sunt qui ex demonstrationum formitate dici mathematicos opinentur.

Cæterum initio Geometria præcipuè, vt ibi ait Cælius, & arithmetica in mathematicarum album à Pythagora sunt aduocatæ: quod ad omnem scientiam, omnemq̄ disciplinam capefcendam has in primis commodas perspexisset. Hinc & illa iucunda vox Aristippi Socratici profuxisse opinatur Cælius: qui ex naufragio in Rhodiorum litus maris impetu, & ventis assilientibus cũ foret excusis, ac inibi mathematicas formulas conspexisset, gaudio gestiens prosiluit, & bene sperare comites iussit, quoniam vestigia hominum nosceret. Sed enim mathematica speculatio ad cogitatiois acumẽ à Platone suscepta est, quia eleuat animum, & ad rerum diuinarum notionem aciem mentis exacuat. Quamobrem, inquit Alcinoũs, nisi finis istius gratia mathesin experere perrexerimus, omnis nostra indagatio recasura in nihilum est nudior Leberide, ac Cinclo pauperior.

Hinc F. Patritius lib. ij. de institutione reipublicæ, tit. ij. quadripartitam mathematices scientiã ciuili viro necessariã esse autumat: quia, vt prædixi, Pythagoras opinatur frustra quẽq̄ philosophari, qui eam non modo primoribus labris (vt dicitur) attigerit, verũ omnino exhauerit. Censet etenim sapientiam earum rerum esse, quæ sunt, quæq̄ substantiam immutabilem habent, veram, ratamq̄ cognitionem, esse autem ea solum putat, quæ cum immutabilis substantiæ essent, neq̄ intentione crescerent, neq̄ detractioe minuerentur, neue accidentibus vllis variarentur, sed propria vi, propriaq̄ natura semper niterentur: veluti sunt qualitates, quantitates, formæ, magnitudines, paruitates, æqualitates, habitudines, actus, dispositiones, cæteraq̄ eiusmodi quæ corpori coaugmentantur. Intelligibilia namq̄ omnia esse dicimus, videri autem corporea

corporea talia per se spectacula semper eodem modo inueniuntur: iuncta verò corpori variantur, quippe quæ omnia suapte natura incorporea sunt, vigetq; immutabilis substantiæ ratione, sed corporis cõtatione mutantur, subsequenter duas esse substantias asserit: vnam continuam, alteram discretam: quarum declarationes ibi vide. Et tandem concludit necessariam esse ciuili viro (quem sapientem esse volumus) huius quadripartitæ scientiæ cognitionem.

Et licet Cælius in loco iam citato inferre videatur primam & præcipuam esse Geometriam: Attamen Iudocus Clitoveus in sua epistola ad introductionem Arithmeticae Iacobi Fabri præponit Arithmeticam, vbi sic ait. Inter eas disciplinas (quæ mathemata Græci vocant) duæ Arithmetica & Geometria, præcipuum sibi vendicant locum, quoddam ad cæteras assequendas viam sternant. Ipsiq; ignoratis ne quicquã reliquis ediscendis præstetur opera. Quis enim arithmeticam non edoctus, musicen sane intellexerit? Quis item geometriæ inexpertus inspectionem, aut astronomiam probe calluerit? Quãquidem hisce duabus cæteræ matheseos partes subijciantur, ex ipsiq; pendeant. Quarum prior arithmeticæ numeros absolutos, eorumq; affectiones determinat ad diuinorum cõtationem præscorum iudicio accommodatissima & grauiissima Pythagoræ autoritate mirum in modum illustrata, qui primus quidem numerorum perscrutator habitus est, eorumq; indagatricem. Arithmeticam posteris reliquit commendatissimã. Is enim ad celestia dispicienda illorum præsidio vsq; adeo euectus fuisse creditur, vt de eo non absurdè cecinisse videatur. Ouidius.

Itaq; licet cæli regione remotus
Mente deos adiit, & quæ natura negabat,
Visibus humanis, oculis ea pectoris hausit.

His etiam astipulatur Plato scribens in Epimenide: inter omnes liberales artes, & scientias cõtemplatrices, præcipuam, maximeq; diuinam esse scientiam numerandi. In terrogatus item cur homo animal esset sapientissimum, respõdisse fertur, quia numerare nouerit. Cuiusquidẽ sententiæ & Aristoteles meminit in problematis. Et sanè nõ ab re, nempe id numero, inquã, rerum discernicula, discretionemq; dignoscere, inter animalia dũtaxat homini (vt q; solus omnium rationis sit particeps) cõcessum esse perq; exploratum est: hæc ille. Et vt repetam à loco, [F. Patrii] præallegato. Numerorum quidem cognitio singulis penè artibus necessaria est, aut enim numerãdum est digitis, aut scribendi numeri sunt, supputandeq; rationes ad vsu ratiocinãdi, qui quotidie penè singulis vsu venit, sine quæ rudes omnino homines esse videntur & inciuiles.

Ex quibus etiam concludo magistros, & in tali scientia expertos esse in ciuitatibus admittendos & honorandos. Cũ huiusmodi scientia non solum utilis, sed etiam necessaria esse creditur.



Vinquagesima consideratio. Geometria ipsã ferè laudibus & præconijs (quibus laudata extitit Arithmetica) laudanda est: quoniam etiã vt ait. F. Patrius in libro ij. de institutione rei publicæ, titu. ij. Dimensionis disciplina artes singulas adiuuat, vix enim quippiam agere possumus sine mensura, & turpe admodum videbitur, in singulis quibusq; dimensionibus ancipitem fieri virum, qui in cœtu hominum negotiationibusq; versatur: Hebetis nãq; & obtusi ingenij est, vel manifestè omnino negligentiẽ ea ignorare, quæ sin-

gulis quibusq; horis necessaria sunt. Et, vt inq; Iudocus Clitoveus in epistola præcedenti cõsideratione allegata: ipsa Geometria circa magnitudines earumq; proprietates versatur, quæ à plurimis, maxime Archimede Syracusano suo ingenio celebratissima effecta est. Is enim, teste Plutarcho, machinamentis geometrica ratione excogitatis Marcelli Romanorum ducis (cũ Syracusas obsidione premeret) victoriam multos dies remoratus est. Et hanc quoq; disciplinam ad diuinam anagogen, seu intelligentiam q; plurimum cõducere putauit antiquitas, quæ per circulos, spheras, triquetra, pyramidalq; & cætera id genus: in primis ardua, cognitumq; dignissima peruestigari posse cõtendit.

Cæterum Geometria (teste Cælio libro antiquarum lectionum iij. ca. xxx. in initio) est ac metropolis cõtèrarũ scientiarum mathematicarum. Hæc enim sensibilibus inherentes agglutinatosq; auellit assidue, seducitq; ad intelligibilem, æternãq; naturam, cuius contemplatio sit philosophiæ finis.

Nam etiam deus satis approbat hanc scientiã, cũ ipse solus mensus est pugillo aquas, & cibos patino ponderauit, qui appendit tribus digitis molem terræ & librauit pondere montes & colles in statera, vt habetur Esaie xl. & iterum xlvij. c. ait. Manus quoq; mea fundauit terram & dextera mea mensa est cælos. Ita ait Io. L. Viualdus in suo opere regali de persecutionibus ecclesiæ in x. persecutione, vbi laudat Geometriam dicens talem doctrinam videri necessariam theologo, cũ etiam dicatur Sapien. xj. Omnia in mensura, numero, & pondere disposuit Deus: vt amplè infra in finali parte, in xxxvj. consideratione dicitur. Et ars scientia liberaliũ artium diligenter edocenda est: quia per eam diuina manifestantur. c. de quibusdam. xxxvij. distin. & quæ admodum artes liberales ad virtutem non perducant, sed præparant. vide Senecam in epistolis ad Lucillum, epistola lxxxvij.

Hæc ars est licita & approbata. l. artem geometriæ. C. de malef. & mathematicis. imo discere atq; exercere publicè interest, vt ibi textus est formalis. Ex quo possunt cogi homines ad illam addiscendam, vt tenet Lucas de Penna in l. ij. C. de excusationibus artificum. libro x. vbi ait text. q; tales habent excusationem à muneribus. Et geometri dicuntur calculatores, secundũ glos. in verbo, calculatores. in l. oratione. C. de profess. & medicis lib. eod. x. Sed potius mensores. l. si irruptione. ff. de iudicio finiu regu. l. geometri. & ibi glos. ff. de excusa. tuto. & habetur per totũ titulum. Si mensor falsum modum dixerit, in libris fforum. & ibi Budæus qui nomina mensurarũ describit, quæ singula preter duo, & plura alia recitat Textor in sua officina. in ca. mensuræ quædam.

Quinquagesima prima cõsideratio, ad artẽ Musices se cõuertit, & an cantores & periti in musica sint laudandi. Etenim, vt inq; Beroaldus oratione sua habita in enarratione Horatiij Flacci. Musica adeò delectabilis est: vt eius dulcedine cuncta viuẽtia capiãtur, cuius origo cælestis memoratur, ipsiusq; ratione mundũ esse cõpositũ Pitagorici ascripserunt: vnde theologi nouẽ musas esse dixerunt, pter octo spherarũ cælestiu musicos cõcentus, & vnã maximã cõcinentiã, quæ cõstat ex oibus, quæ Armoria noiaue runt. Celiq; ipsum canere asseruerunt. Musica antiquis illis temporibus in veneratione maxima fuisse memoria pditũ est, ac maximos duces fidibus, tibisq; cecinisse: quin etiã apud præscos, tã Græcos q; Romanos in cõuiujs post cœnã lyra circũferebatur, qua laudes atq; virtutes virorũ fortiu can-

Decima Pars

bantur. quam cum olim Themistocles in epulis recussasset, habitus est indoctior: testis est Cicero in Tusculanum. contra laudatus Epaminondas Thebanus, quod citharizare, & cantare ad chordarum sonum esset eruditus. Socrates quoque iam senio confectus, instrui lyra non erubuit: & Plato civili viro quem politicum vocat, musicam credit esse necessariam. Et Aristoteles in politicis dicit musicam inter disciplinas illustres esse collocatam, quam vna cum literis & gymnastica adolescentes priscis temporibus discere consueverunt.

Et hanc a teneris annis didici in gymnasijs: quia olim & tempore meo preceptores, & gymnasiarchae his in hebdomada post prandium loco solatii & recreationis musicam docebant, quod hodie male observatur: sed hoc contingit, quia ignari sunt illius scientiae. Ideo non est in honore quemadmodum fuit, & esse deberet.

Denique F. Patritius in praefatione de institutione rei publicae dicit, quod libera sunt hominum ingenia, & quisque ad ea studia incenditur, quae patria consuetudine laudantur, musices laus in omni Graecia quam maxima habebatur. Nec quisquam satis egregius, satisque eruditus videri poterat, qui eiusmodi disciplinae expertus esset, quocirca eam in senectute didicit, ut dixi, quae quidem ipse Socrates apud Platonem tanti facit, ut ad eius numerum plerumque in republica constituit, & mutationem quoque harmoniae seu musices deterrimam, periculosamque rei publicae arbitretur. haec etiam & plura recitat idem Patritius in lib. ij. titu. ij. & Caelius lib. antiquarum lectionum v. c. xx. in principio ubi etiam recitat: quod Lycurgus quibus durissimas Lacedaemonijs suis leges iniungeret, musices tamen studium egregie videtur amplexatus, quando ipsam hac natura pares imperituisse animaduertitur, quo transmitti laborum onus molestissimum procliuius posset. Remigem (ut Fabius inquit) cantus hortatur, & singulorum fatigatio quamlibet se rudi modulatione solatur.

Musica antiquitus sacrificijs ac funeribus adhibebatur: curas enim abigit, clementiam suadet, & ad mulcendos affectus plurimum valet: & ut inquit eleganter apud Philostratum canius tibicen. Musica moerentibus adimit moerorem, hilares efficit hilariores, amatorem calidiorum, religiosum ad deos laudandos paratiorum, eademque varijs moribus accommodata animos auditorum quocumque vult sensum trahit, ut ait Beroaldus in dicta epistola. Magnus equidem iuxta Citharedum Theophilum, stabilisque thesaurus musica est: mores enim instituit, componitque: atque mollit irarum ardores, quod vel Homericus abunde Achilles denotat.

Pythagoras, & qui deinceps studia confectati sunt eadem, mundum ipsum non citra musicas rationes concinnatum, compositumque argumentorum subtilitate visi sunt. Quum & artium veluti praestantissima diuinis se inseruit rebus, & quod testatur Ptolemeus, numinibus placandis adhibetur. Plato etiam esse gentibus contributam putat musicam, ad praeclearius quoddam, praestantiusque opus. Nam cum sit concinnata inter frequentamenta varia praecipue artifex musica, non ideo a deis data, ut ad delicias conuertamus, & aurium pruritus: sed ut quae animae consonantiam turbat, & harmoniam huiusmodi voluptatis delinimento sedari, ac ad ordinem redigi valeat, ut ait Caelius ubi supra.

Pythagoricis etiam moris fuit animos ad lyram excitare vel linire, neque solum perturbationibus animorum, sed etiam corporis morbis medetur Musica modulatio.

Cum ad febrem quoque ac vulnera cautiones quotidie adhibeantur. Nam legitur quod a Peone & nonnullis alijs medicis aegroti penes desperatae salutis musicae oblectamentis curati fuerunt.

Quapropter laudatus est Zenocrates. qui organicis modulis lymphaticos liberabat.

Et Asclepiades qui tubarum cantu surdissimis medebatur. Theophrastus quoque ad affectiones animi moderandas tibias adhibuisse fertur. Quinetiam traditum est, Thaletem Cretensem cytharae suauitate morbos ac pestilentiam fugauisse.

Ismeniam illum tibicinem celeberrimum Boetios complures Ischiaco seu Stathico morbo diuexatos modulis suauioribus perfanasse tradunt. Et in testamento veteri scriptum est, quemadmodum Dauide citharizante Saul recitabatur a furore dementiae, quo identidem corripiebatur, ut habetur, i. Regum xvij. in fine.

Quid, nonne bella musicis modulationibus accenduntur? quid aliud in Romanis legionibus litui, tubae, cornuaque moliebantur? quorum concentus, equos, militesque pariter acuebat, animabat. Lycurgus etenim tibias in militari constituit, quibus progressui, recessuique canerent, & animos militum adeo incitarent, ut ignauissimi etiam eiusmodi concentu concitati, fortissimi aliquando euaserint, patriaeque victoriam pepererint, velut in bello contra Messenios, in quo iam succumbebant in acie Lacedaemonij, quod animaduertens Tyrtheus Tibicen egregius, mutatis tibiae modulis adeo militum animos in pugnam concitauit, acrioresque reddidit, ut Messenios iam penes victores Lacedaemonij subiecerit. Cretenses etiam impetum in hostes facturi lyrae seu citharae modulis incitabantur. Argui autem tibiae, sicut latini tubarum clangore, & galli olim cornuum strepitu, nunc vero tibijs ex aere fabrefactis, & sonorosis. & de multis tibiarum speciebus scribit Caelius, libro antiquarum lectionum v. cap. xxvj. Sed ad rem redeo. Nonne Amazones ad calamos arma tractabant? Nonne Halyattes Lydorum rex (ut auctor est Herodotus) in exercitu habuit concinnantes fistulatores, atque fidicinas?

Thimoteus quoque musicus (ut testis est Dioprufensis) celebratur, quod Alexandrum magnum nihil tale per id tempus cogitantem musici cantus modulatione ad arma corripienda inflammaret: idem inflammatum mutato concentu cohiberet. Is enim decimam & vndecimam lyrae chordam addidit, & antiquam musicam in meliorem modum mutauit: & huius Thimotei meminit Cicero libro ij. de legibus. Profuit ergo Lacedaemonis musica, profuit Alexandro, & multis. Et quod vtilis sic musica, indicat nobis Arion Merhymneus citharedus, & poeta Lyricus, dum Lesbion patriam peteret, videretque insidias & coniurationem parari sibi a socijs vel nautis (quibus cum nauigabat) propter opes quas ferebat secum rapta cithara non nihil ipsius modulans, in mare se coniecit. Cuius cantu illectus Delphin dorso exceptum portauit ad littus, hoc est in Laconia, antequam nautae illuc applicuissent: in cuius rei monumentum erecta est illi statua cum graeco epygramate, quod Raphael Volaterranus latinum fecit hoc modo.

Cernis amatorem, qui vexit Ariona Delphin.

A Siculo subiens pondera grata mari.

Ouidius libro secundo. Fastrorum de eo abunde meminit his verbis.

Quod mare non nouit, quae nescit Ariona tellus.

Carmine

Carmine currentes ille tenebat aquas.
 Sæpe sequens agnam lupus est à voce retentus,
 Sæpe audium fugiens restitit agna lupum.
 Sæpe canes, leporelq; vna iacere sub vmbra,
 Et stetit in saxo proxima cerua Leæ.
 Et sine lite loquax cum palladis alite coruus
 Sedit, & accipitri iuncta columba fuit.
 Cynthia sæpe tuis fertur vocalis Arion,
 Tanq; fraternis obstupuisse modis.
 Nomen Arionium siculas impleuerat vrbes,
 Atq; ita quæsitus fortè ferebat opes.
 Forsitan infelix ventos vndaq; timebas,
 At tibi naue tua tutius equor erat.
 Namq; gubernator districto constitit ense,
 Cæteraq; armata conscia turba manu.
 Quid tibi cum gladio, dubium rege nauita puppin.
 Non sunt hæc digitis arma tenenda tuis.
 Ille metu pauidus, mortem non deprecor, inquit,
 Sed liceat sumpta pauca referre lyra,
 Et subiungit.
 Protinus in medias ornatus desilit vndas,
 Spargitur impulsa cæcula puppis aqua.
 Inde (sive maius) tergo delphina recuruo,
 Se memorant oneri supposuisse nouo.
 Ille sedet, citharâq; tenet, preciumq; vehendi
 Cantat, & equoreas carmine mulcet aquas.
 De hoc etiam satis loquuntur Herodotus in Clío, &
 post eum Aul. Gellius in suis cõmentarijs noctium Attica
 rum. libro xvj. ca. vltimo. vbi fabulam esse asserit. Et ab
 Arione lyra vocatur Arionia. Idem lib. iij. de arte.
 Quamuis mutus erat, voci fauisse putatur,
 Piscis Arionis fabula nota lyre.
 Quid pacis munia, nonne apud antiquos musicis can
 tibus lætis celebrata fuere? quod et adhuc his temporibus
 obseruantissimè fit apud nos, dum nunciatur publicæ læti
 tæ, & foci festiui ob quid prosperi, vel pacem compositâ,
 aut partam victoriam, natiuitatèq; Delphini, seu primo
 geniti regis & huiusmodi.
 Cæterum huius magna vis est ad animos in quemcũ
 q; affectum commouendos. Pythagorâ enim accepimus
 concitatos iuuenes ad vim pudicæ domui afferendâ mu
 tatis in spondæum tibis modulis compressisse.
 Eius quoq; discipulus Empedocles Agrigentinus fu
 ribundum adolescentem (qui eius hospitem damnati pa
 tris accusatorè gladio adoriretur) cantu reuocauit, & pla
 catum, mansuetumq; reddidit.
 Et Caius Gracchus ferè populum Romanum in volũ
 tatem suam pellexit, cum concionanti sibi seruus assiste
 ret, qui fistulæ modulis, affectus orationis longè præcellen
 tes redderet. Etenim plures Græcorum ciuitates: vt Mar
 tianus affirmat, ad lyram leges, decretaq; publica reeita
 bant. Quid multa? musices cõdisciplina, non solũ homines,
 verũ etiam bruta animalia demulcet. Cerui fistularũ can
 tu capiuntur, Delphines (vt ante patet) musica arte mul
 centur, Aues fistulis alliciuntur, Architectus quoq; citra
 Musicem perfectus non erit, quæ imprimis efficax est, vt
 inquit Viétruius ad balistarum catapultarum scorpio
 num temperaturas. Hidraulicas quoq; machinas efficere
 nemo poterit sine musices ratiocinationibus. Cũ ergo
 inter homines reliquaq; animantia musicæ tanta sit domi
 natio, eiusq; dulcedine capiantur omne quod viuít, cele
 berrimi scriptores extiterunt, qui ad lyram carmina com

ponerent, & Rythmis musicis, numerosisq; modulationi
 bus, sua scriptra contexerent. Quod nõ solum à Græcis La
 tinisq; verum etiam ab Hebræis factum est. Tanta quippe
 est suauitas, tantâq; voluptas in musica modulatione.
 Quid enim psalterio Dauidico modulatus? Quid canorũ
 magis? quod in morè Pindari, Horatijq; decurrit? Quid
 Deuteronomij & Esaiæ cantico pulchrius? Quid Salomo
 ne pulchrius? Quid perfectius lob? quæ omnia exame
 tris & pentametris versibus, vt eruditi testantur, & hic
 ante. in. xlv. consideratione dictum est, apud hebræos cõ
 posita citra salebrosam asperitatem progrediuntur.

Qui autem inuentores fuerunt huius scientiæ & mul
 torum instrumentorum musicorum, & quomodo scribit
 Textor in sua officina. ca. citharedi, tibicines, cantores, &
 musici, & F. Patritius in dicto libro. ij. de institutione &
 reipublicæ. titu. ij. & ibi textor dixit q; poetæ faciunt Or
 phæum principem musicæ lyre. Dorcæus verò cantu ci
 tharæ apud Thraces secundam post Orphæum meruit
 palmam. Martianus tamen Capella ait. nam Orphæus,
 Amphion, Arionq; doctissimi aurata omnes testudine
 consonantes flexanimum pariter reddidere concentum.
 & de his tribus Citharædis omnium præstantissimus me
 minit Pacificus sic.

Orphæus Euridicem cithara reuocauit ab orco,

Eq; suis mouit saxa nemusq; iugis.

Pisce fuit pelagus per longum vectus Arion.

Hac etiam Amphion Moenia struxit ope.

Anaxenori citharedo, M. Antonius tributa quatuor
 ciuitatum legenda concessit propter eius artis peritiam.

Eunomius Citharædes Locrænsis statuam, quæ insi
 dentem citharæ cicadam habebat. Nam cùm in certami
 ne (quod cùm Aristone regio musico de cætu susceperat)
 chorda vna fracta defecisset, cicada superuolans vocem
 fertur suppleuisse. Et de plerisq; alijs, vide ibi per Textor
 rem, qui enumerat. lxxvij. & apud prisicos tanta fuit cor
 pia ac tantus numerus, vt Cicerone neget, si sibi duplicetur
 ætas se habiturũ tempus, quo lyricos poetas omnes perle
 gar, quorum (teste Beroaldo in epistola, in principio huius
 ius considerationis allegata) apud Græcos longè Pinda
 rus princeps extitit, apud Latinos Horatius, qui (vt ait
 Quintilianus) fere solus lyricorum poetarum legi dis
 gnus est.

Sed, vt semel finiam, de laude illius etiam satis constat
 ex dictis Isidori, in tertio libro Ethimologiarum. capitu.
 xiiij. vbi dixit tam turpe esse musicam nescire. q; literas,
 vt refert Ludouicus Vialdus in suo opere regali. in tra
 cta. de persecutionibus ecclesiæ, in decima persecutione ec
 clesiæ. vbi etiam de inuentoribus eiusdem scribit. Et ait
 Christum fuisse summum musicum, & quod plus est, qd
 fere totum corpus sacræ scripturæ non solum versatur cir
 ca musicam, sed etiam vniuersos ad cantandum in musi
 cis hortatur. vnde David, qui teste Hieronymo Chris
 tum Lyra personat, & in decachordo psalterio ab inferis
 excitat resurgentem, in Psalmo trigesimo secundo ait. Cõ
 sitemini domino in cithara, in psalterio decem chordarum
 psallite illi. Cantate ei canticum nouum: bene psal
 lite ei in vociferatione. & Psalmo xliij. Confitebor tibi in
 cithara deus deus meus, quare tristis es anima mea, & qua
 re conturbas me? Et adhuc nos hortatur sacra scriptura
 laudare dominum in musica, cùm dicatur Psalmo nona
 gesimo septimo. Psallite dño in cithara in cithara & vo
 ce psalmi, in tubis duab; & voce tubæ corneæ, & ps. cl.

Decima Pars

Laudate eum in sono tubæ: laudate eum in psalterio & ci-
thara. Laudate eum in tympano & choro: laudate eum in
chordis & organo. & Laudate eum in cymbalis benesonā-
tibus: laudate eum in cymbalis iubilationis, omnis spiri-
tus laudet dominū. Et ideo dicitur Ecclesiasti. xl. Vinum
& musica letificant cor. & super vtraq; dilectio sapiētīæ.
Quocirca tam exemplo, q̄ ratione satis constat musicam
in ciuitate admittendam, & ciuili viro vtilem esse, verum
necessariam, & non modo animū oblectare, verum inge-
nium fouere, & promptiores alacrioresq; viros reddere,
non solum ad rem militarem, verum ad summa quæq; ne-
gotia obeūda, diuinaq; persoluenda, & veneranda. idcir-
co in eius commendatione fuimus prolixiores.

Quinquagesima secunda & postrema consideratio
iam iam ad aliam artis, seu sciētīę mathematicę, par-
tem deuenire nos admonet, quæ Astronomia,
vel Astrologia vocatur, quæ tamē inter se discrepant, cū
Astronomia cęli conuersionē, ortus, obitus, motusq; sīde-
rum continet, vel qua ex causa, ita vocentur.

Astrologia verō partim naturalis, partim superstitio-
sa esse creditur.

Naturalis dum exequitur solis, & lunę cursus, vel stel-
larum, certaq; temporum stationes.

Superstitiosa verō est illa quæ mathematici sequuntur,
qui in illis augurantur, quicq; etiā duodecim cęli signa per
singula animæ vel corporis membra disponūt: sidereōq;
cursū natiuitates hominū & mores prædicare conātur. vt
dicit Isidorus iij. Aethimologiarum, c. xxvj.

In primis antequā vltierus progressum faciā, quoniā
intentio huius operis solum ad laudē protendit, licet mul-
ta in reprobationem huius artis dici valeant, de quibus su-
per sedeo, vos remittēdo ad illos, qui de huiusmodi repro-
batione scripserunt, videlicet ad principalem inter alios
post doctores ecclesię, Picum Mirandulam in suis dispu-
tationibus contra Astrologos: dicit tamen Ludouicus
Viualdus in suo opere regali de persecutionibus ecclesię
dei. in decima persecutione: quod theologus tenetur scire
Astrologiam, eo quia in sacra scriptura multis varijsq;
modis de cęlis, de cursu solis, lunæ, & astrorum tracta-
tur: ideo conuenit vt theologus discat ipsam Astrologiā,
de qua hic intendo rātum dicere prout est permissa. & se-
cundū quod Ecclesiastici & theologi doctores illam ap-
probauerunt, decisionibus eorum me submittendo: & cū
protestatione, quod nullo modo intendo deuiare à deci-
sionibus doctorum ecclesię.

Astrologiam ideo dico esse laudandam, & maximē
extollendam, cū si vera sit & talis, vt à nonnullis etiam
ecclesiasticis existimatur, est multum necessaria, & vtilis
reipublicæ, & sub protestationibus prædictis, videtur
corroborari posse multis rātionibus, autoritatibus, &
exemplis.

Primō rātionibus sequentibus, quoniam vna est vox
Theologorum & Philosophorum, mundum inferiorem
à deo per cęlum gubernari: vnde corpora inferiora à
superioribus reguntur: hoc Aristotelis vulgatissima illa
sententia docet, necessario mundum hunc inferiorem su-
perioribus motibus esse contiguum, vt eius omnis virtus
inde gubernetur. Sic Aurelius quoq; dixit Augustinus
per corpora subtiliora, grossiora hæc regi atq; moueri,
quis igitur (inquiunt Philosophi & Theologi) dubita-
uerit mutationes quascunq; rerum terrenarum à motibus
fieri corporum superiorum?

Secunda ratio erit experientia quæ hoc demonstrat,
cū variatis anni temporibus ex accessu solis ad nos atq;
recessu: vnde viuientium quoq; habitus & conditio varia-
tur, dum temperat arua cęlum, dum variat fruges, red-
ditq;, rapitq;. Sed & in diurna reuolutione sol aëris qua-
litates immutat plus minus, tum meridie, mane, vespere,
calefaciens, exsiccans, humori, frigoriq; derelinquens.

Luna quantas habeat vires in omnia corpora præfer-
tim fluxiora quis ignorat? Aëstus hæc oceani faciens,
ascendens, atq; descendens: pontum mouet, & terris im-
mittit, & affert: sed & submersa fretis concharum & car-
cere clausa. Ad lunæ motum variant animalia corpus.
Crisimi seu critici, vel decretorij dies à medicis obseruari.
Lunæ solisq; motus sequuntur, luna plena nascente, diui-
na per se cieri tempestates, & in corporibus agitari vi-
demus humores. hinc pastorib⁹, nauticis, agricultoribus,
obseruationes multæ de lunæ motibus acceptæ, multipli-
ciq; experientia multis retrō seculis comprobata. Cur igi-
tur si luminarium manifestiores impressiones, & in per-
mutandis inferioribus autoritatem persentimus cessare re-
liquas stellas, & inefficaces esse credamus? nec eorum vi-
res ad nos, quamquā occultiores, peruenire: quibus sub-
dita illis corpora varijs modis afficiantur. Quarum gnari
atq; prudentes, secretiora quædam de futuris euentis pos-
sint præcognoscere, quàm quæ medici, pastores, agricolæ,
nautici prædiuinant.

Tertia ratio etiā sumitur ex dictis Pici mirandulæ in
suis disputationibus cōtra Astrologos libr. iij. c. ij. vbi ait
post præcedētia. Præterea nemo negabit aëris habitū tem-
pestatesq; desiderum statu, posituraq; variari: cū & cal-
lor, & frigus, & siccitas, & humiditas, & quæcūq; in subli-
mi sunt impressiones à cœlestibus motibus & influxibus
generentur. Quod si terræ visceribus inclusi sicciores has-
latus terrā mouent, si causationes in aëre ex quatuor illas-
rum qualitatū, vel exuberantia, vel defectu: si caritatem
annonæ vel humiditas nimia facit, vel siccitas, cū aut fru-
ctus leguntur, aut seruntur inuicem fertilitatē status aëris
modicus & oportunus. Quis negabit à stellis non modo
tempestatum mutationes, & terremotus, sed pestilentias
quoq;, & morborum varia genera in hominibus, in peco-
ribus, salubritatē regionum, & fertilitatem, sterilitatemq;
prouenire? Tum si cōstamus nos quoq; ex iisdē qualitati-
bus & corporis temperatura, mores, ingeniaq; variantur,
integra tñ libertate seu libero arbitrio, cur nō fieri potest:
vt propensiones in nobis ad irā, māsuetudinē: ad effectus,
alios bonos & malos, à sideribus fiant bilem, sanguinem,
pituitam, atram bilē vel suscitātibus, vel frenātibus, quod
humores affectus illi plerūq; comitantur? Cur nō pariter
sicce calidæq; cœlorum impressiones bilem exacuantes in
nobis ad litem, iurgia, contumelias, inimicitias excitare
possunt? Vnde bella, cædes, vastatiōes, vnde imperia reg-
naq; mutantur. Post hæc cita colligit Ptolemæus. Si faciūt
stellæ diuersitatem corporis & animi, deriuatur hæc de in-
ceps ad ea quæ sunt quidē extrinseca, sed habent cum illis
affinitatem qualem cum corpore vxor, facultates, cū ani-
mo dignitas & honores: hæc est præcipua ratio Ptolemæi
nec omniū effectricem siderū vim probat, aliter vlllo loco
quàm ex efficientia primarum qualitatū, quas produ-
cendo, cætera quoq; producant consequenter: quare nec
aliās affert causas, quàm hæc quidē Saturnus, hæc Iupi-
ter, illa verō Mars operetur, q̄ q; Iupiter sit planeta calidus
& humidus, Saturnus siccus & frigidus, Mars siccus
magis

magis & feruidus: hoc de stellis erraticis, hoc de non erraticis pariter sentit, ex natura primarum qualitatum erraticas, ex erraticarum natura iudicans non erraticas: verum enim verò possent alij, relictis primis qualitibus, ad occultas vires eminentioresq; confugere, quas inesse cœlestibus plurimas & efficacissimas ambigi non conueniat.

Quarta ratio assignata ab eodem Pico. Si quid in terris quascunq; singulares & excellentes dotes ditemur, eas cœli solemus munera existimare, quæ non elementares: de quibus illa corpora coalescunt qualitates, sed in usam illis potius virtutem cœlitus consequantur. Quanto igitur magis non carebunt huiusmodi viribus & proprietatibus nobilissima illa corpora luce tam clara, mole tam vasta, agitatione tam rapida, aut quonam pacto si cum motu lumine transmittuntur ad terram, non erunt mirabilius apud nos effectrices.

Quinta ratio (vt ait Pico) cùm cursus humanarum rerum, de quibus Astrologorum potissime diuination, cœli fatiq; potestatem vel nolentibus vndiq; persuadere videtur: in quo varietas ipsa familiaris & frequentissima: tū multa supra vires nostræ mortalitatis fieri videmus, multa præter rationem & meritum, plurima præter ordinē & institutum cōditionis humanæ, quæ causas alibi q̄ in cœlo nullas habere posse vident: hic habilis ad philosophiā, ille nascitur ad poëtica, alius literas aspernatus, vel ciuile negociū, vel arma libētius feliciusq; pertractat: vnde ista varietas ingeniorum? Est qui diuitias nihil faciat, est qui animam lucro vēdat: hic sobrius, ille nequam: hic audax, ille meticulosus: vnde tāta in moribus dissimilitudo? Alexander orientem tam cito vicit q̄ vidit, vnde impetus tātæ felicitatis? Quæ vis Aristoteli præceptorī illius? Quæ Platoni, prius Pythagoræ Socrati cæteris naturæ secreta referauit? Hæc ratio maior q̄ vt terra pullulasse creditur. Illa rursus astrorum fortuitis cursibus quis non ascribat? hominem innocentem condemnari, nocentem præmijs affici, industriam plurimorum, solertiam, ingenium, doctrinam mendicare, aliorum ignauiam, nequitiamq; lo cupletari. Pyratam cœdibus cruentatū inter mille pericula maris & terræ, tandem domi inter suos & senectute vita fungi, hominem mitissimum & paratissimum, vel à nolentibus imprudenter gladijs obruncari: tum portenta ingeniorum quædam & monstra vel foetidis gaudentiū: vel, vt semel dicatur, à legibus exorbitantium humanitatis: nonne illam sibi vim quandam, necessitatemq; fatalis potentia testari videntur? vt. j. amplius dicitur in finali parte in xvi. consideratione, vbi de excellentia climatum: propter influentias maiores in vno climate q̄ in alio dicitur, & has quinque rationes scribit Pico in loco supra allegato: ad quas tamen tandem respondet impugnando easdem, & de quibusdam rationibus supra descriptis vide in margarita philosophica. lib. vii. tractatu. ij. c. viij.

Et sic videretur inferendum, quod Astrologia ad hoc valet, potissimum vt sciamus quibus auspicijs, quibus præsidijs dextro ne an amico Hercule, demum res nostras sic frugi & optime instituamus: ne impingamus veluti de cura curiculæ, de bellis & aciebus instituendis, de itineribus, copijs, seruorum vel amicorū fortuna. Quæq; sua tēpora & obseruationes habent. Herculi propterea feliciter non cessisse suos labores aiūt, quod non in tempore bono natus sit: & hoc Poëtæ probant, vt infra patet.

Et quod Astrologia utilis sit in republica, autoritatibus comprobari potest, poëtarum dicta in primis ad hoc

adducendo. Vnde Virgilius inquit.

Ipsa dies alios alio dedit nomine lunæ.

Felices operum quintam fuge.

Septima post decimam, & ponere vites,

Et præhenfos dominare boues, & licia telæ

Addere.

Nona fugæ melior contraria furtis.

Omnium verò elegantissimè Hesiodus in libro cuius titulus, opera & dies.

Ab Ioue nate omnis.

Prima dies sacra est, & quarta, & septima.

Prima natus Apollo radiantia lumina fudit.

Luce demum quarta felix ducenda sit vxor:

Omine captato sunt omnia prospera rebus.

Et licet incuruam trabibus componere nauim.

Et quintas fuge, namq; illarum pallidus orcus,

Tum dirę eumenidum facies toto orbe vagantes

Castigant, si qua in terra periuria falsum affirmant.

Sexta dies tristem ostendit mulieribus ortum,

Læta viris, multiq; etiā nascuntur in illa.

Hæc oculus foetum licitum castrare vel hædos:

Scindimus octauo forti genitalia tauro,

Castramusq; sues felix est ponere plantas.

Nona viros gignit vel amica forte puellas,

Luce viris decima faustos quoq; credimus ortus.

Vna post decimam felix incidere vites,

Et tempestiuam segeti supponere falcem.

Tertia post decimam plantaribus optima surgit,

Spargere semen humi.

Quarta post decimam mulieribus prospera natu,

Et rursus de naturis planetarum. Virgilius.

Ad hæc, vt certis possumus cognoscere signis,

Austusq; pluiasq; & agentes frigora ventos:

Ipsæ pater statuit quid menstrua luna moueret,

Sol quoq; & exoriens & cùm se condit in vndas

Signa dabit, solem certissima signa sequentur.

Solem quis dicere falsum audet?

Me etiam cæcos instare tumultus?

Sæpe mouet fraudemq; & aperta tumescere bella.

Felix qui potuit rerum cognoscere causas,

Atq; metus omnes, & in exorabile fatum

Subiecit pedibus.

Nam etiam, vt inquit F. Patritius libro secundo, de institutione rei publicæ titulo secundo. Astrologia utilis est in omni republica, propter agriculturam (quæ magnam rationem ab ea accipit) sideribus suis vt tendam esse terram docet Maro in Georgicis, vt supra patet. & Hesiodus arandi, serendiq; tempora, syderum ratione significat, cum ait.

Pleiados est subigenda seges athlantis ortu,

Hac autem sese stella condente ferendum est.

Columella verò singulos quoq; dies astronomica ratione obseruari præcipit, tum propter rei rusticę utilitatem, tum propter pericula quàm plurima, quæ moniti à peritis eius disciplinæ, cauere possumus: vt infra dicitur vbi de exemplis fiet mentio.

Et, vt dixit Ptholemeus Astrologiæ maximus indagator in suo centiloquio. Ex constellationibus, & planetarū influentijs, ea quæ in mundo accidunt causantur. Ideo videretur, quod nihil melius aut potentius habere valeat homo, q̄ sub bonæ influentiæ planeta nasci. Fato enim omnia fiunt, inquit Tullius libro primo de diuinatione,

Decima Pars

circa finem. Vnde Lucanus libro vj.

Præceps agit omnia fatum.

Nec medijs dirimunt morbi vitamq; necemq;

Et Seneca in libro Traged. ait.

Quicquid patimur mortales, quicquid facimus, venit ex alto.

Et iterum.

Regitur fati mortale genus.

Et Plinius libro primo naturalis historię. Singulis sidera tributa sunt nobis: clara diuitibus, minora pauperibus, obscura defectis, & pro sorte cuiusq; luceria ad mœna mortalibus.

Et Quintilianus libro Declamationum.

Fato viuimus, languemus, morimur, medicina quid præstas, nisi vt iuxta te nemo desperet. Et de potentia Fati Ouidius iij. de tristibus.

Ratio fatum vincere nulla valet.

Et Iuuenalis libro iij. Satyra j.

Distat enim quæ sidera te excipiant modo primos Incipientem

Egere vagitus, & adhuc à matre rubentem.

Ventidius quid enim, quid Tullius, an ne aliud, quàm Sidus & occulti miranda potentia fati

Seruis regna dabunt, captiuis fata triumphos.

Vt inquit Bernardinus de Buis in secunda parte sui rosarij, sermone xxxj. sub litera N. Et iterum Iuuenalis libro vltimo.

Plus etenim fati valet hora benigni,

Quàm si nos veneris commendat epistola Marti.

Et Boëtius de consolatione.

Mutare fata non possumus,

Stant dura inexorabilia.

Et Damascenus libro ij. ait. Corpora coelestia constituunt nobis habitus, complexiones, & dispositiones. & Ptolemæus Astronomus libr. iij. quadripartiti. dixit. Sol interficiendi & sanandi vim habet. & ibidem ait. Corpora coelestia cogunt hominem peccare, & bene facere. Et, vt dixit Quintus Curtius libro v. Eludant videlicet, quibus forte ac temerè humana negocia volui, agiq; persuasum est. equidem eterna constitutione crediderim, nexuq; causarum latentium, & multo ante destinatarum suum quemq; ordinem immutabili lege percurrere. & Augustinus de ciuitate dei. c. v. dixit fatum esse ordinem quendam, & dispositionem secundarum causarum ad effectus producidos in his corruptibilibus, & generalibus, præter dei & hominum voluntates, propter quod dictum etiam videtur tenere aliqui, quod tales dispositiones fatales ex sideribus prouenientes necessitant, quod non est verum. & istud reprobant theologi, vt inferius in vltima parte, in xvj. consideratione dictum est. & habetur plenè & catholicè per Bartholemæum Sibille in suo Speculo peregrinarum quæstionum, in c. ix. primæ decadis in pluribus quæstionibus, in quibus declarat quid credendum sit de huiusmodi influentijs & constellationibus siderum, & fato res probando, aut confutando opiniones philosophorum, & astrologorum: etiam eas interpretando, prout etiam fecit Picus Mirandula in loco præallegato. & Ioã. Ludouicus Viualdus in suo opere regali, in tractatu de persecutionibus ecclesię. in tertia persecutione. vbi ponit plures errores istius sciencię existentes in pluribus, & ex quibus ecclesia multum grauata & turbata extirrit: & est tã à Lutheranis, quàm pluribus diuinatib; & sortilegis, qui his temporibus pullulant: sed cum hæc sint extra propositū,

ad materiam redeo.

Exemplis etiã probatur astrologiam non esse neglegendam. Nam, vt refert F. Paritius in loco supra allegato. Anaximander Milesius Lacedæmonijs prædixit, vt ciuitatem ac tecta custodirent: instare enim terrę motum hac disciplina præuidit, quod quidem factū est, & magna pars eius vrbs montisq; Taygeti concidit.

Sic Hipocrates venientem ab Illiricis pestilentiam prædixit, discipulosq; circū vrbes Græcię dimisit, vt egrotantibus adessent. Pro beneficio omnis Græcia honores illi quos Herculi, decreuit.

Pericles Atheniensium imperator exercitum suum solis defectiõe perterritum, iam iamq; hosti veluti propitiore numine adiuto trophæum consedentem liberauit, redita ratione id sideris natura fieri, nõ ira dei, aut prodigio aliquo accidere.

Qua disciplina nisi caruisset Nicias, nunq; pulcherrimum exercitum in Sicilia amisisset, simili motu cõsumum, quæ plaga Atheniensibus non mediocris extitit, sed principium multorum malorum.

Atqui ne idẽ accideret exercitui Romano, cui Lucius Paulus imperabat, Sulpitius Gallus multo ante de lunæ defectiõne disseruit, ne veluti prodigio diuinitus factum litum animi deficerent.

Cicero de natura deorum adducit exemplum duorū fratrum, qui cum simul nati essent, etiã simul postea egrotare cœperunt, & eorum morbus pariformiter cœpit inuagruescere, & eodẽ medicamine sanati sunt. de quibus dicit Possidonius Astronomus, q; ideo hæc equaliter & vniiformiter illis acciderunt: quia eandẽ constitutionem astrorum in conceptione, & natiuitate habuerunt.

In hac disciplina plurimū claruit apud Romanos Publius Nigidius, qui figuli cognomentum habuit, propter eius sciencię commentū. Nam cum disputaretur, cur Gemini diuersa haberent fata, cum & geniti, & orti iisdem sideribus essent: & ipse artis suę partes tueretur, negareturq; id fieri propter celerem coelestium orbium motum, id hoc pacto ostendit. Figuli rotam magna vi concitauit, & eadem duas atramenti guttas liquauit, & desistente motu, nõgo interuallo in extremitatibus rotæ guttę inuentę sunt: quomodo igitur, inquit, opinatur, cum tam celeri vertigine coelum rapiatur posse & gigni & oriri geminos eodem sidere, cum figuli rota paruo cõcitata cursu, excussas guttas eodem momento tam diuersis locis ostendat

Aliud exemplum addo de filio Io. de Lignano tempore papæ Martini, quicquidem Io. doctissimus iuriconsultus, ac celeberrimus Astronomus, præuidens ex genitura filium quendam suum cruci affigendum, volensq; fatali geneseos dispositioni succurrere, eũ sacris initiari, ac liberalibus disciplinis apprimè fecit erudiri: sed nec sic quidem euitare potuit vim fati. Nam cū eum patria Bononiensis pro pace componenda ad Martinum pontificem maximum legatum misisset, & ipse magis ad exitium q; commodum patriam clanculo prodidisset pōtiffici, idq; post reditum dominis innotuisset, eum nocte patibulo affixerūt. Quem illucescente die, cum pater pendentem vidisset, deplorans inquit, heu fili mi, tuum infelicissimū fatum, nec humanis literarum adminiculis, nec diuinis ministerijs superare potuisti.

Item Eschilius Atheniensis tragicus primus in Sicilia mœnibus vrbs (in qua morabatur) egressus, aprico in loco resedit, super quem Aquila testudinem ferens elusa splendore

splendore capitis (quod erat capillis vacuum) eandē perinde ac lapidi illisit, vt factæ testudinis (Nam ingenium est ei testudines raptas frangere è sublimi iaciendo) carne vesceretur, quo ictu mortuus est. Sed illa fors (vt ait Plinius libro naturalis historię decimo c. tertio) interemit illum poetam Eschilum, prædictam fati eius dici ruinam secura cœli fide cauentem.

Audiui etiam à pluribus, me existēte Mediolani (vbi assidebam capitaneo iustitię Mediolani) cū semel quidam Eximius astrologus dixisset duci Mediolani (qui vocabatur Galeatius Maria vicecomes, quintus Mediolanensium dux) se moriturum ex vulnere inferendo à quodam suo vasallo, interrogatus à duce qua morte ipse Astrologus moriturus esset: qui cū eidem dixisset in publico occidi & interfici debere ex trabe ligni cadente, mox ei dux verba fecit dicens, hodie fecus fiet, scientiamq̃ quam prædicās ex rei euentu non esse veram apparere faciam, quoniam morieris ex gladio, & tunc iussit eum decapitandum ab executore iustitię in brolio publico, & cū interim pareretur locus, & campanæ solito more in talibus pulsarentur, vt populus interesset, ductus fuit ad palatium, & traditus executori: & cū hora eum ducendi ad brolium aduenisset, executor eum ducens ad dictum locum, exeundo palatium sub porta magna, quæ est ante ecclesiam cathedralē (quæ vulgò le Dome dicitur) tunc cecidit turre, seu coopertura dictæ portę & prædictos astrologum, & executorem iustitię vnā cum certis alijs Birrerijs interfecit: & illo anno dux Mediolani in festo sancti Stephani, p̃thomartyris, & in ecclesia ipso sancto dicata, Mediolani vniuerso astante populo, omnibusq̃ aulicis ipsius abvno ex suis vasallis, multis vulneribus turpiter confossus est. quod & verum est de cœde ipsius ducis, sed de astrolo. & alijs non vidi nec legi: sed à quibusdam (vt dixi) accepi qui ita referebant: sed tunc non credidi, nec adhuc credo.

Plures astrologos nominat Textor in sua officina, in capitu. astrologi, qui Astrologiam inuenerunt, & in ea scripserunt.

Ad hanc materiam an Astrologia sit prohibita, etiam Legistæ & Canonistę insudauerunt, ita q̃ etiam Canonistæ disputauerunt an eam exercentes peccent, Et in hoc varij varia dixerunt: sed non multum circa prædicta insistēdo nisi quodammodo remissiuè, videretur primò q̃ non sit prohibita. Cū sit vna ex septem artibus liberalibus, vt supra dictum est. Ideo in se non est mala, vt inquit Ioannes Andr. in ca. ij. de sortilegijs. Eo etiam, quia omnis sciētia à diuinis scripturis sumpsit exordium, vt dicit gloss. in cap. qui sine saluatore xxvj. q. ij. Imo tales sciētias exercentes præmiant iura, lege prima. ff. de varijs & extraordi. cognit. facit. l. eorum. C. de mathematicis.

Sed quicquid sit opus est, vt ad veritatem condescendens, dicam id quod Canonistæ dicūt, quod in desuetudinem abiit: quia ex eius occasione homines quandoq̃ incidebant in idolatriam, ex eo q̃ credebant homines necessitate corporibus cœlestibus: quod nō est verum, vt dicit Bartholemæus Sibillæ, in suo speculo peregrinarū quæstionum, sed corpora ista inferiora reguntur ex vi superiorum diuinā potētia hoc operante, vt dicit Archidiaconus in ca. non licet xxvj. q. v. Vel ideò abiit in desuetudinem, quia studentes in ea, dum nimia curiositate essent illi scientiæ intenti, minus vacabant his quæ saluti animarū essent accommodata, vt dicit tex. in c. fors xxvj. q. ij. notat Panorm. in c. ex tuarum. extra de sortilegijs.

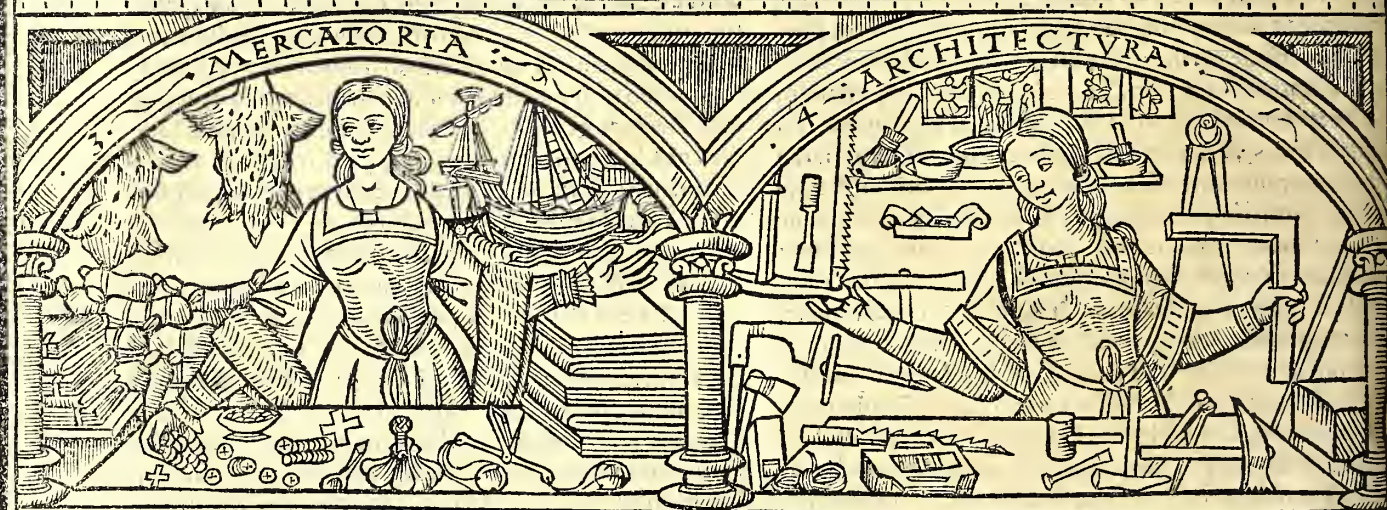
Et ad id quod dicitur, & quæritur an eā exercentes peccent: dicendum est quòd si velint prædicere ea quæ causantur ex corporibus supercœlestibus, vt eclipsim lunæ, seu solis, siccitatem vel abundantiam frumenti non peccant, dummodo non credant necessitatem inesse: quia deus potest aliter facere q̃ astra significant seu demonstrent. Ideo dicit glo. in c. non licet xxvj. q. v. quòd medici in dando medicinam, & rustici in seminando non peccant inspiciēdo cursum lunæ vel stellarum, dummodo non credant necessitatem inesse: quia ista corpora supercœlestia sunt signa rerum & non sunt causæ. de hoc per Archidiaconum in c. si clericus xxv. q. v. & per beatum Thomam secunda secundæ, quæstione decima, articulo decimo. vbi dicit hoc modo. Aut volunt Astrologi prædicere casus fortuitos hominum, certitudinaliter hoc asserentes, & peccāt. Quia licet corpora supercœlestia habeant inclinationem, non tamen necessitatem. Et licet homo inclinetur secundum dispositionem corporis ad aliquod vitium, tamen per rationem liberi arbitrii potest aliud facere. Anima enim nō subijcitur istis corporibus supercœlestibus, sed quia pleriq̃ homines sequuntur sensualitatē suam, & appetitus naturales, captiuates liberum arbitrium & rationem intellectus. Ideo Astrologi quandoq̃ dicūt verum, dicendo quòd talis est dispositus ad tale vitium. Sed si Astrologi dicant, q̃ astra inclinant ad tale quid, & non imponant necessitatem (quia vir sapiens dominabitur astris) non peccant, ita dicit Panormitanus in dicto ca. ex tuarū. extra de sortilegijs. Et cū his hæc pars decima claudatur.

DECIMÆ PARTIS

Catalogi Gloriæ Mundi,

FINIS.





VNDECIMA

Catalogi Gloriae

MUNDI PARS,

de plebeis, artificibus, seu
opificibus: & de
laudibus eorū
tractat.

Sec̄ta in quinquaginta duabus
Considerationibus.



NOTAT V D I
gnum venit primò pro in-
troductione huius partis, qui
reipublice præsumunt, impri-
mis operam suscipiant, vt
iuuenes vel studijs bonarum
artium, indulgeant. Cura em̄
disciplinarū præcipua omni-
bus esse debet in omni libe-
ra ciuitate. Plato enim beas-
tas fieri respublicas ait, quæ à sapientibus, & doctis viris
reguntur, vel si minus, quando non omnes doctissimi eua-
dere possumus. Mercatura, nautica, aliæ ve artes ciuili so-
cietati vtiles exerceantur. Pro se laborare quisq; debet, vt
vsui sit sibi, familiarib; & alijs conciuibus. hinc ocij magis
quam negocij rationem exigere debet qui reipublice præ-
sunt, & optimi etiam patres familias ab his, quibus impe-
rant: quo d quidē & doctissimi veteres censuerūt & Gym-
nosophistæ nudi illi sapientes, qui in India degebant: Ni-
hil magis odio prosequendum arbitrabantur q̄ segnicitē,
ac torporem animi. Quocirca, anteq̄ epularentur, adole-
scentes ad mensam deuocabant, ab eisq; rationem exige-
bant, quid officij, quidve negocij per diem peregissent: &
illis solis esculenta apponebant, quorum industriam com-
probabant, illos autem ex cœnaculo extendebāt, qui per
ignauiam & inertiam nihil egissent, & cibum officio, ne-
gocio ve, vt lucraretur, imperabant, vt scribit Franciscus
Patritius lib. primo de institutione reipublice, titulo octa-
uo. vbi ait exemplum formicarum, & apum omnes sequi
debere, & quasi in communi labore, vt omnia quæ neces-
saria humano vsui suppeditentur. Licet enim (vt inquit)
durior esse videretur, & ab humanitate aliena illa lex Dra-
conis, vt ocij damnati capite punirentur, tamen ratione
neutiquam caret. Cū etiam, vt scribit Diodorus, legem
fuisse apud Aegyptios, qua singuli cogebantur nomina
ua apud præsidēs profiteri, & qua arte quoue lucro viue-
rent ostendere. Et si qui mentirentur, aut iniusto quæstu vi-
uerent, capite damnabātur. Nec, vt dicit, mediussidius in-
iuria ociosi, & ignaui iuuenes venenum ciuitatis sunt, pro-
mi ad libidinem fiunt, bonis inuident, aliena appetunt, &
deniq; seditiosi & turbulenti euadūt, adeo vt pessime cū il-
lis agatur (vt etiā planē in præfatione huius operis in ini-
cio scripsi) & infra ista parte, in xxxix. cōsideratiōe. iō neq;
admittendi ad munera publica sunt, sed ad frugalitatem

redigendi: vel si hoc minus fieri potest, multandi sunt
bonis, vel extorres, & vt ait Paulus iureconsultus in le-
ge iij. ff. de officio præsidis. curare debet is qui prouinciæ
præsit, malis hominibus prouinciam purgare: quia homi-
nes pestilentes dissipant ciuitatem. Prouerbiorū xxix. &
ociosi, ignaui, & inutiles patriæ suæ magis oneri, q̄ hono-
ri sunt, teste Valerio. libro de testamentis quæ rescissa sunt
c. ij. & idem libro ij. titu. de institutis antiquis dicit. apud
Athenienses inertes, id est, qui sine arte seu exercitatione
viuebant, tanq; obnoxij delicto etiam in forū protraha-
bantur, vt punirentur. eius sunt verba. apud Athenienses
inertia in latebris suis languore marcens, in forum perin-
de ac delictum aliquod protrahitur, sitq; vt facinorosa,
ita erubescendæ rea culpæ. & in ca. seq. subdit. Areopagi-
tæ (qui officium simile Romanis censoribus gerebant)
quod quisq; Atheniensium ageret, aut quoniam quæstu
sustentaretur, diligentissime inquirere solebant: vt homi-
nes honestatem vitæ rationem memores reddendam esse
sequerentur. Vnde in euangelio dicitur. Redde rationē
villicationis tuæ, hoc est negociationis, vt scribitur Lu-
cæ xvj. Et mirum immodum & seuerē increpuit aliās qui-
dam philosophus adolescentem Romanum ex equestri fa-
milia stantem segnem apud se, & assiduē oscitantem: vt
scribitur apud Gellium in ca. ij. octauo libri. qui tamen hac
ætate non reperitur.

Et idem Gellius libro iij. c. vltimo refert vnum exem-
plum castigatissimæ disciplinæ, & quid de eius nota de-
liberatum, qui steterat fortē apud censes oscitabundus,
dum ait. Altera seueritas eiusdem sectæ & disciplinæ est,
deliberatum est de nota eius. qui apud censes ab amico
aduocatus est, & in iure stans, clarē nimis ac sonore osci-
tauit. Atq; inibi propē, vt plesteretur, fuit: tāq; illud iudi-
cium vagi animi foret, & allucinantis, & flexæ, atq; apræ
securitatis. Sed quum ille deierasset inuitissimum sese, & re-
pugnantem oscitatione victum, teneriq; eo vitio, quod
oscedo appellatur, tum notæ iam destinatæ exemplus est,
& vt ait Gellius P. Scipio Africanus Pauli filius hanchi-
storiā posuit in oratione, quam dixit in censura, quum
ad maiorum mores populum hortaretur. Ideo non imme-
ritō Textor in sua officina laudat laboriosos quosdam ab
eo recitatos, sub verbo, laboriosi, vbi ait, q; Clethes phi-
losophus inopia mercenarium se fecit, ac noctu quidem
in hauriendis aquis victum sibi comparauit, interdū libe-
ralibus studijs dedit operam: pinsebat quoq; farinas sepe
numero, vt penuriam illam necessarium pleriq; malum
excuteret.

Item pugnabat Plautus in paupertatē dies & noctes,
scribebat enim fabulas suas interdū, noctu verò operam
locabat pistori, & in agendis molis (quas trufatiles vo-
cant) qualemcunq; faciebat quæstum. Sed quæ inter alias
sit ratio, vt inertes & ociosi extorres fiant, est: quoniam sæ-
penumero sit, vt electi patria cū peregrinantur & à pa-
rentum delictis absunt, egendo discant quærere, & parta
non modo luxu prodigere, verum omni parcimonia &
continentia conseruare. Idcirco cū opifices parant ea quæ
vsui nobis sunt, & sine quibus minus commodē viuunt,
non modo tolerandi sunt, sed inter honestos ciues censen-
di, eo etiam cū vrbes diuersis ornamentis illustriores red-
dunt: vt & ibi narrat Franciscus Patritius, quomodo ali-
qui opifices, & artifices vtiles fuerint ciuib; suis, vt de
Demetrio duce expugnatore, qui Rhodum accedēs ab ea
parte muri, in qua notissima illa Prothogenis Sicauni ta-

Vndecima Pars

bula collocata erat. Cū iam incendium vrbi pararetur, certior ab oppidanis factus eius rei, ne prædari artificis incendio monimenta deleret, vrbi & ciuibus pepercit: vt & attestatur Aulus Gellius libro xv. c. vltimo. Olimpij Iouis statua diuitijs Phidiæ nomen seruauit, Capitolini autē Mentoris. Tales opifices ciuitates illæ quæ protulerunt: inter suas laudes connumerare possunt. Solonis lex præcipuè laudatur, quaquidem sanciuit, filium nequaquam parenti necessaria vitæ subsidia debere, à quo nullam artem suscepisset.

Et non solum opifices, verum etiam mercatores in ciuitatibus fouendi sunt & extollendi. cū ciuitates longè magis abundantes reddunt his rebus quæ magis vsui esse possunt, vt inferius eadem parte, in xlv. consideratione latius describetur. Et ex pluribus concludit Paritius, opifices honestioris quæstus qui ciuitatem rebus necessarijs augent, vel speciem vrbis decorant, neuiquam excludendos: Sed saliter cum his agendum, vt cognoscant industriam suam non esse poenitendam. Et si illis locus inter primarios non sit, inter reliquos honestè esse possunt. iustum namque esse videtur, & ad concordiam inter ciues seruandam maximè accommodatum, si hi sine quibus ciuitas vix esse potest, quique participes onerum sint, honorum etiam participes aliqua ex parte reddantur. Et sic post honestos & virtuosos primò, secundò verò disciplinarum liberalium expertes, tertio nobilis in suffragijs reddendis habenda est ratio eorum: qui mercatura, artificio, & industria ciuibus profunt, & urbem opulentiorē, nitidiorē remque reddunt.

Si verò opifices inter ciues connumerandi, & ad honores assumendi sint, vide Aristotelem. iij. Politico. c. iij.

Inter plebeios reperuntur quatuor status, secundum Lucam de Penna in lege. in albo. C. de decurionibus. libro x. Quidam enim sunt in primo honore, vt sunt qui in magistratu constituuntur, in secundo honore qui sequentem honorem administrauerint, vt post officiales regios, sunt officiales ciuitatis. & post eos tertio dignantur honore, vt sunt decuriones, & alij inferiores, qui præsunt alicui cognitioni. Vltimo & quarto qui nullo functi sunt honore, vt de singulis infra dicitur.

Secunda consideratio. Bartholemæus Cepola in tractatu de re militari & duello. lib. septimo, vbi de nobilitate scribit, in iij. colū. dicit, quod triplex est hominum status, scilicet Maiorum, & hi sunt qui ad dignitatem à fortuna prouecti sunt, & de his ante in iij. v. vi. vij. ix. & x. partibus. Mediorum, & hi sunt nobiles sine alia dignitate, & de his in viij. parte scriptum est. Minorum, & hi sunt ignobiles, seu plebei. Et horum modi sunt nouem, vt vult Iacobus Faber in sua introductione in politica Aristotelis.

Primus Agricolarum, qui circa alimenta versantur.
Secundus Opificum, qui versatur circa artes, aut necessarias, aut honestas, aut voluptarias.

Tertius Cauponum, vendentium, ementiumque, mercatorum, & nummulariorum.

Quartus Naualium bellatorum.

Quintus Piscatorum.

Sextus Portitorum.

Septimus Negotiariorum marmorum.

Octauus manu operariorum paruas facultates habentium.

Nonus Liberorum non tamen ex utroque parente ciue ortum habentium. & de singulis suo loco dicendum est.

& in hoc opere explicabitur, vt comprehendatur status reipublicæ, in qua multæ sunt species hominum, & rerum: de quibus latis scripti, præter plebeios hic describendos, vt tres status hominum hic comprehendantur, qui sunt, scilicet eorum qui sunt in dignitate, nobilium, & plebeiorum. vt dicit Lucas de Penna in lege prima. col. vltima. C. de desertoribus. libro xij. & vt dicit Guil. Budæus in lege diuus Marcus. ff. de officio præsidis, qui vulgò status dicitur, in iure ordo dicitur: & vt dicit, sunt tres ordines inter quos sunt plebei. & ait Zazius in repetitione l. ij. in §. post hunc maximè autoritatis fuerunt. ff. de origine iuris, quod Romæ fuerunt tres ordines, sed inter alios ordo plebeiorum erat infimus.

Aristotelis verò sententia & Politicorum primo, esse inter homines quosdam velut natura imperantes seu principes, & alios velut natura parentes, & seruituti mancipatos seu rusticiores ferina quadam mente, & nimio plus ab humaniore vsu, ac vrbaniore sequestratos. Quod fit propter conseruationem. Nam qui mente rem prospicere potest, natura imperare videtur, ac dominari. Qui verò ita corpore effectus est, vt exequi ista possit, nihil ipse fere ex ratione dispiciens, natura paret, atque seruit. Nihil enim natura facit tale quale Chalcotypi, id est ærarij fabri Delphicum gladium diuersis accommodum ex inopia: teste Cælo libro antiquarum lectionum. x. c. viij. de quo infra latius ista parte, in viij. consideratione.

Tertia consideratio. Antonius Florētinus in sua summa, parte prima. tit. primo. capi. iij. §. ij. dicit, quod mechanica ars septem habet species. Lanificium, Armaturam, Nauigationem, Agriculturam, Venationem, Medicinam & Theatricam. Et dicitur mechanica, scientia adulterina, siue non liberalis secundum glossam. in verbo, mechanicis. in authentico. de non alienandis aut permutandis rebus ecclesiasticis & c. §. quod autem dictum est. collatio. ij. Et ad hanc artem mechanicam omnium rerum fabrica concurrere viderur, quæ humanis necessitatibus inuenitur grata, commoda, & necessaria. ita etiam dicit Lucas de Penna in lege ij. C. de excusatio. artificum. libro x.

Lanificium verò prima est eius species, ad quam pertinet omnis operatio nedi, retorquedi, consuedi, quicquid fit in strumeto, colo, fuso, acu, pectine, calamistro, girgillo, alabro. In materia lini, lanæ, canapi, & sub eis omnes vsus floccorum, filtrorū, sagorum, sagmarum, sportarum & c.

Armatura ponitur pro secunda, quæ iterum habet duas species Architectonicam, scilicet & Fabrilē. Architectonica in cementariam, & carpentariam. Cementarij sunt qui ædificium ex lapidibus & cemento faciunt & construunt. Carpentarij qui ædificia ex ligno componunt. Fabrilis in malleatoriam & fusoriam, & hæc fabrilis & ferraria duabus rebus constat, ventis, scilicet & flamma.

Agriculturam ponit Antoninus pro tertia: ego verò eam primam constituo insequendo modos plebeiorum à Iacobo Fabro hic in precedenti consideratione designatos. Licet lanificium fuerit prius, quoniā antequam Adam laborasset terram, dominus deus fecerat ei & vxori eius vestes pelliceas quibus induit eos, vt scribitur Gene. iij. in fine. quod quidem artificium continetur sub arte lanifica. de qua hic ante, & i. in xlj. consideratione dicitur.

Agricultura verò quatuor habet species, scilicet arui seu agrum, quod satiationibus deputatur. Cōsitum, qui nemoribus constat, vt sunt vineta, oliueta, pomerium. Pascuum, qui pascuis constat, vt prata. Floridum, vt hortus & rosaria.

Venatio pro quarta specie ponitur ab eodem. & vt ait, tres habet species, scilicet ferinam, aucupium, & piscaturam: quæ quomodo fiant, vide ibi.

Nauigationem scribit post venationem, quæ continet omnem indulgiam emendi & vendendi. hæc vniuersa licetora adit, pacem & familiaritatem cū exteris nationibus componit, & priuata bona comunicat.

Medicinam deinde ponit Antonius, sed Lucas de Pena ponit chirurgiã, & credo quod melius: quia medicina est ars seu scientia liberalis: vt supra in præcedenti parte dictum est, in xxxiij. consideratione. Medicina verò corporis vel tuetur vel restaurat salutem: hæc continet occasiones & operationes, vt latius infra in xlviij. considera. dicitur.

Septima species est theatrica, quæ ludos diuersi generis continet, vt in penultima consideratione huiusce partis videre poteris. Sed in præcedentiã horum plebeiorum non sequar, nec ordinem Antonini Florentini, nec Iacobi Fabri, nec Zoderici Zamoreñ. in suo Speculo humanæ vitæ.

Et aduerte ad vnū quod scribit Budæus in l. vltima. ff. si mensor falsum modum dixerit, qd in omni arte, tres homines sunt considerandi. Opifex, Architectonicus, & in arte institutus, & eruditus.

Quarta consideratio, Priusq̃ ad particulares plebeiorum modos, seu mechanicorum species condescendamus, præponere generalia decens est. Primò, in omni statu, seu modo masculi præferendi sunt fœminis, & sunt plus honorandi q̃ fœminæ: quia per masculos cōseruatur agnatio. l. pronuntiatio. §. pater. ibi: cōmuni iure. in ff. de verbo. & rerum significatio. l. i. iuncta glos. ff. de probatio. Et per masculos cōseruatur memoria æterna ascendentium. l. liberorum, in fine. ff. de verborū & rerum significatio. facit l. & quia. ff. de interrogato. actio. facit etiam tex. in §. item vetustas. in princip. in l. i. de hæredita. quæ ab intestato deferuntur. & de senatuscōsulto Tertuliano, in principio. vbi masculi præferuntur fœminis. Et naturaliter parentes plus diligunt masculos, q̃ fœminas. Quinimo matres quibus fortè, & cōmuniter filia dulcior esset, & magis gratiosa, velut ei similis, in sexu semper concipere & parere mallent masculum: quia grauius fœminam in vtero gerunt, & pariunt: secundū philosophū in libro animalium. Quæ (inquit) fœminam ferunt, fiunt pallidiores, et grauius degunt & varia auidius appetunt, statimq̃ fastidiunt, quā quæ mares: & plus motus magna ex parte mas in vtero infert q̃ fœminæ, & celerius prodit, & sic matrem non tantū torquet in partu. Et etiam masculi sunt longioris vitæ fœmellis, cū callidius animal sit masculus q̃ fœmella, teste Aristotele libro de longitu. & breuit. vitæ. et eodem autore in libro de animalibus, in genere humano, pauci gemini feruantur, si alter mas, & alter fœmina sit, quæ mari nocet in breuitate vitæ. inde dicitur Ecclesiastis ei xxxvj. omnem masculum excipiet mulier, id est gratum accipiet in partu plusquā si mulierē pareret, secundū Lyrā, ibi: Quia fœminā nō est homo simpliciter, sed homo occasionatus, secundū philosophū lib. de animalibus. quod de notat imperfectionē ratione defectus materiæ, ex quo prouenit qd fœminā generatur, & calor est causa maris, & frigiditas reddit fœminellam, & per membra dextra generantur masculi, per sinistra fœminæ. Et in vtero mris à dextris sunt masculi, & à sinistris fœminæ, vt scribit Arnaldus de Villanoua in suo tracta. de coitu. in prin. circa ff. & in primo c. & Cælius lib. antiquarum lectionum, ij. c. liiij. & lv.

Et ex his facile cognoscimus & cognoscere debemus nos summo deo teneri, & obnoxios esse, quod nos homines creauit, & non mulieres. vnde refert Lactantius libro iij. nō sine causa Platonem de quatuor gratias egisse deo. Primò qd homo natus esset & non animal brutum. Secūdo qd Græcus potiusq̃ Barbarus. Tertio qd Athenis tempore Socratis. Quarto qd mas potiusq̃ fœminæ: quia teste Thoma in prima, quæstione xcix. articulo ij. Fœminæ est quid occasionatum & defectuosum, eo quod virtus productiua quæ est in semine maris producere intendit sibi sibi perfectum secundū masculinum sexum, sed quod fœminæ generetur, est propter virtutis actiue debilitatē vel aliquam materiæ indispositionem, aut transmutationem ab extrinseco, puta à ventis australibus, qui sunt humidi, secundū Aristotelem in dicto libro de animalibus. vbi dicit, qd virtus septentrionalis coadiuuat generationem masculorum. Australis verò ad generationem fœminarum. Vnde si Adam non peccasset in paradiso deliciarum residens, qui est supra omnes ventos, de quo in sequenti parte in iij. consideratione scripti, homines tot fœminas, & non plus q̃ viros generassent.

Et nobilitas masculi, & excellentia illius vltra fœminam cognoscitur, tam ex eo quod creatio humanæ naturæ fuit producta in vno indiuiduo solo, & in sexu virili tantū: vt habetur Genesis primo & secūdo. vt sic esset primus homo principium omnium indiuiduorū naturæ humanæ, & cōsequenter totius speciei suo modo: sicut Deus est principium totius vniuersi, vt quoad esset in masculo quædam similitudo hominis ad Deum propter humanæ naturæ dignitatem. iuxta illud Actuum xvij. Fecit Deus ex vno, omne genus hominū, id est ex Adam, quem solū (cum Eua tunc adhuc creata non esset) posuit in paradisu voluptatis, eiq̃ soli adduxit omnia quæ creauerat, qui bus ipse nomina imposuit, & deinde Eua creauit, vt patet Genesis ij. & j. ad Timoth. ij. vbi dicitur. Adam enim primus formatus est, deinde Eua. Nec obstat quod in primo ca. Genesis dicitur. masculum & fœminā creauit eos: quia hoc ibi dicitur per anticipationem: vt dicit Nicolaus de Lyra ibi, vt recitat Guilliel. Benedicti i sua repetitio. c. Raynutius. in verbo, duas habens filias. numero cxxxvj. de testamentis. & numero cxxxvij. dicit, qd maiorem habet dignitatem sexus virilis q̃ fœmineus per textum in l. prima. ff. de senatoribus. vbi sunt verba Vlpiani, qd maior dignitas est in sexu virili, & ad corroboratōem huius scribit ibi plura exempla Guil. Benedicti, & in glos. in verbo, si absq̃ liberis, secundo. de exemplari substitutione. numero xlj. allegans Augustinum de ciuitate Dei. lib. xvij. & ibi dicit, qd dignior est homo quā fœminæ, & quod licet ciuitas Athenarum fuerit nominata à nomine mulieris, tamen Neptunus iratus, & iniuria motus: quia mulieres ex vna obrinuerunt, aquas laxauit per totam regionem, in maximā eius destructionē, & perditionē, pro quo placando fœminæ extunc fuerunt triplici pœna afflictæ.

Primò qd nunquā vocem in deliberatione cōsiliiorum habent, ex quo etiam obseruarunt Romani, qd in legibus condendis soli viri, & non fœminæ vocarentur. vnde Papinianus in l. prima, ff. de legibus. Lex, inquit est, cōmune præceptum virorū prudentiū, consultū: & hoc quia mulieres sunt fragiles, & eorū consiliū inualidū, & consiliū proprie virorū est, nō mulierū, arg. l. quidā decedens. §. papinianus. ff. de administra. tutorum.

Secundò qd nunquam proles nomen matris gestaret.

Vndecima Pars

de quo scribitur per eundem Guilielmū Benedicti in eadem repetitio. in j. gloss. pro quo text. expressus. in §. j. in fine. in titu. de legitima agnatorum tutela.

Tertio q̄ nunq̄ fœmina hoc pulchro nomine Athena vocaretur, vt dicit Augustinus vbi supra.

De pluribus priuilegijs, prerogatiuis, & honoribus quibus viri honorantur, & non mulieres habetur in lege fœminæ. ff. de regulis iuris. & quia ibi amplissimè per Philippum Decium, vbi est propria officina, & iam ali quid supra dixi in secunda parte huius operis, non in s̄sto. & pro materia semper recurras ad Decium, vbi scribit multos casus, in quibus fœminæ sunt deterioris conditionis: prout etiam habetur in lege Papiniani, quæ incipit, in multis iuris nostri articulis, deterior est conditio fœminarum quàm masculorum. ff. de statu hominum. & ibi glossa enumerat lv. & idem Decius multos casus in quibus fœminæ sunt melioris conditionis, & plures in quibus pari passu ambulant, scripsit in dicta l. fœminæ.

Adde quæ notat Dominicus in c. statutū iij. col. mihi. j. in fine. de hereticis in vj. q̄. quo ad honores filij sequuntur lineam paternam, & non maternam, quod facit (vt ait) q̄ filius nō debet portare arma familię maternę, sed paternę.

Aduerte tamē, q̄ actus deambulationis in altiori loco, & sedendi in mensa denotant prerogatiuam, vt supra dixi, in prima parte in xvj. xxx. & xxxvj. cōsiderationibus. Sed mulieribus debetur honor in deambulando, tam viciatim q̄ oppidatim, & etiam in sedendo & epulando: vt superius in secunda parte, in xxxvj. cōsideratione scripsit. Ideo videtur quod fœminæ sunt honorabiliores, saltē in illis actibus.

Vltius ad antedicta facit & comprobatur masculos fœminis esse præferendos pluribus rationibus.

Primò ratione naturali, ex eo, q̄ naturale est illum dominari & præesse qui viribus corporis præstantior est: quoniam, vt ait Iosephus apud Egesipum. libr. v. excidij Ierosolymitani c. xv. & etiā lib. vj. belli Iudaici c. xij. lex naturæ eadē oibus hominibus, volatilibus, feris bestijs infusa: vt vnusquisq̄ cedat potentiori. Taurus Leoni, Ceruus Vrsulo, Leopardo Caprea, Aquilæ Accipiter, Accipitri Colūba seu Alauda. Ipsī tauro iuueni inferiores, Arieti ouium greges, hirco caper, ne diuersi generis videatur aliqua distantia, & refert Plato lib. iij. & iij. de legibus iustum imperiū ac secundū naturam esse, vt potētiora imbecillioribus dominentur. Quod satis approbare videtur iura, cū velint victum captū in bello victoris seruū fieri, vt habetur toto titu. de captiuis & postliminio reuersis. ff. & C. & latè per scribētes in l. ex hoc iure. ff. de iustitia & iure. Quæ iura etiā apud extraneos à Romanis locum habuere ex testimonio Zenophontis. libr. vij. lex est (inquit) inter oēs homines perpetua quando Belligerentium vrbs capta fuerit, cuncta eorū esse, qui ceperunt, & corpora eorum, qui in vrbe sunt, & pecunias, & illam sententiā sequitur Aristoteles lib. iij. Politicorū c. iij. quod locum habet veritatis, cū bellum fuerit iustum, vt in c. ius gentium. di. j. & in c. dicat xxij. q. v. vbi Ambrosius in li. j. de patriarchis scribit prædam regis Sodomorum vtiq̄ fuisse in potestate victoris Abrahamæ, & habetur per scribē. super iij. sententiarum. di. xv. & per Bal. in c. j. versic. sed nunquid. de milite vafallo qui cōtumax est, & do. meus Iason in l. j. in iij. q. in vtraq̄ lectura. ff. de acquirenda possessione.

Sed constat mares fœminis esse robustiores corpore, atq̄ animi viribus multo præstantiores: quod licet sit

clarū, tamen sic probatur. Primò, quia vir ita nominatur, quia maior in eo vis est quàm in fœmina: & hinc vir tus nomen accepit, vt voluit Lactantius libro de opificio dei. c. xij. Mulier verò, vt Varro interpretatur, & repetit ipse Lactantius à mollicie dicta est, immutata & de tracta litera, quasi mollior, vt etiam habetur in cap. quod proposuisti. xxxij. q. vj. licet ibi ad molliciem mentis referatur, ad corpus verò refert Lactantius vbi supra. quod & idem scribit libro primo diuinarum institutionum. c. xvj. & Plato in libro v. de republica, vnde Aristoteles lib. ix. de natura animalium. c. j. & Plinius libro ix. naturalis historię. c. xlviij. scribunt omnes mares in omni specie animalium fortiores esse, atq̄ animosiores, præterq̄ in Pantheris & Vrsis: & dixi in sequenti parte, in lxxvij. cōsideratione. Auicenna verò lib. de animabus ix. in princ. in Leopardis & Lupis. Albertus autem magnus lib. vij. de animalibus cap. j. in Vrcis & Leopardis excipit. Aristoteles etiam libro iij. de generatione animalium. c. vj. scribit fœminas sua natura debiliores esse q̄ mares, & idem orbicularium questionum libro xxxix. c. xj. dixit, mulierem interfecisse iniquus esse quàm virum (q̄ q̄ naturæ ratione mas sit præstantior fœmina) quia mulier infirmior est, minusq̄ proinde iniuriam facere potest. Hinc idem lib. iij. de natura animalium. cap. vltimo. & lib. iij. de paribus animalium. c. j. autor est, partes quas velut arma natura animalibus dedit: vt dentes, cornua, aculeos, calcaria, & cætera huiusmodi, aut maribus tantū naturam ipsam concessisse, aut certè potiores atq̄ robustiores q̄ fœmine: quod & scribit Plinius libro xj. ca. xxxvj. & Albertus li. de animalibus. xij. c. vi. ad fi. & lib. xvij. tract. ij. ca. v. vbi ex hoc arguit mulieres citius crescere, compleri, & senescere quàm viros.

Ex hoc effici potest, si mas & fœmella eodem casu simul moriantur seu perierint, de iure præsumitur vir tanq̄ robustior diutius vixisse, & mulier præmori tanq̄ debilior. casus est. l. qui duos. §. si maritus. ff. de rebus dubijs. & in l. cum hic status. §. ambo. & ibi glo. in verbo, simul. ff. de donatio. inter virum & vxorē. & in l. si possessor. §. si eodē. vbi hoc notant glo. vlti. & Bal. ff. de religiosis & sumptibus funerū. Felinus in c. capitulum sanctę crucis. col. ante penulti. extra de rescriptis. Hippolitus de Marsilijs in repetitio. rubri. C. de probatio. col. lxxxij. de quo tamen vide Signorolū de Homodels, consilio ix. incipien. hoc capite quomodo præsupponitur. & consilio clv. incipien. in processu facto. col. fina. Facit, quia si gemini puta masculus & fœmina nascantur, & de natiuitatis ordine nō appareat, præsumitur masculus prior editus. casus est in l. si fuerit. §. fina. ff. de rebus dubijs.

Et inter theologos dixit Alexander de Halis in secūda parte suæ summæ. q̄one lxxxvij. membro v. conuenisse mulierē fieri corpore debiliorem: virum autē validiorem ex quatuor rationibus ibi per eum descriptis.

Illud verò nec admiratione caret ex hoc quod quæ mascula sunt, ea quoq̄ sunt valentiora & firmiora. vnde & masculum pro forti, vehemēti & magnanimo vsurpauerint antiqui, vt scribit Neuius. Econtrario Hipocrates libro Aphorif. v. ca. xvj. carniū effœmationem in sua translatione scribit pro debilitate: vt sentit ibi Galenus interpretes, quoniā fœmina masculo sit debilior. Hinc quoq̄ mulier, vt scribit idem Hipocrates aphorif. vj. c. xliij. retulit, & Plinius lib. vj. c. xvij. ambidextra nō efficitur: hoc est quæ ambabus manibus pro dextra vtatur, vt nōnulli viri vtraq̄ manu vtentes sæpenumero nobis apparent.

Cuiusmodi

Cuiusmodi Aioch fuisse testatur, libro Iudicū c. iij. & Aste-
ropeum Homerus lib. Iliad, xxj. Nempe ob nature mulie-
bris debilitatem, vt prodit Galenus in eo loco. Nam si am-
habus (inquit) manibus ob neruorum robur ac musculo-
rum quidam viri vtuntur, optima ratione, nulla mulier vtetur:
sed satis abūdeq; habeat si vna dextra modice vtatur.
Amazonidas quidem solitas dextram amburere mammā
tradit historia, vt in proximā manum plus alimentū con-
currens, & proueniens maior vigor, & valentia ei adesset:
vt quæ etiam ei per naturam inualida habeatur, vt scribit
Cælius lib. antiquarum lectionum ij. ca. xxxv. circa mediū.
vbi etiā scribit qua ratione phisici tradunt ambidextrū
fieri hominē, aut sinistra vtatur aliquis pro dextra.

Accedat huc quodd scribunt qui numerorum rationes
scrutati sunt, numerum parē fœminam esse, imparē verō
marem: quia semper fortior sit ad omnia, vt copiosē disse-
ruit Macrobius lib. j. de somno Scipionis. & Lucas de Pē-
na in l. ij. post initiū. C. qui morbo se excusant. lib. x. vt in
sequenti parte, in xxxvj. consideratione dixi.

Pro hac ratione militat, quodd rerum naturæ scriptores
plantis, herbis, arboribus, & virgultis, quibus maior vis
inest, masculi nomen ac titulum assignant: quibus verō mi-
nor fœminæ, licet non propriē, sed similitudinariē, q; quæ-
dam illis insint masculorum proprietates & fœminarum,
& quæ admodum masculus maioris est virtutis, vt pluri-
mum q; fœmina. Ideo planta cui maior vis adest fructus
promendī, masculi adepta est nomen. Cui autem minor
fœminæ, vt scribit Plinius naturalis historię. lib. xij. cap.
iij. circa initium. Arboribus, imo potius omnibus quæ ter-
ra gignit, herbisq; etiam vtrūq; sexum esse diligentissimē
naturæ tradunt: vt etiam refert Cælius libro antiquarum
lec. xj. cap. xxxiiij. in fi. & de quibus in sequen. parte, in xc.
consideratione dictum est.

Secunda ratio est, quoniā qui plus habet rationis, inge-
niū, prudentiæ, & consilij, aliorum rector, & dominus cō-
stitui debet. qui verō minus, seruiat: quia, vt ait Salomon
Proverbio. xj. Qui stultus est, seruiet sapienti, & xvij. cap.
Seruus sapiens dominabitur stultis filijs. Et scribitur Ec-
clesiasti. x. Seruo sensato liberi seruient. Et infra hac parte
in viij. consideratione: latē dicitur, scilicet Sapientes esse
preferendos illis qui incerta rerumq; ignoratione tenentur.
Sed consilium mulierum est inualidum, vt inquit Aristo-
teles lib. j. Politicorum. cap. vltimo. & refert Bal. in rubri.
C. de rerum permutatione. versi. item quare donatio. vbi
dicit hoc esse naturale & immutabile, & in ca. j. in secunda
lectura. col. penul. versi. vltra quæro. extra de iudicijs. Cū
plerūq; fœminarum consilium aduersus ppria cōmoda la-
borat. l. si pater. in fine. C. de sponsalibus. & dicit glos. in
l. j. C. de confirmando tutore. quodd consilium mulierum
est fragile. & in §. j. institu. de satisda. tutorum. dicit esse in-
firmum. Et etiam Cicero in oratione pro Lucio Murena.
Mulieres omnes (ait) propter infirmitatem consilij, maio-
res in tutorum potestate esse voluerūt. & multo plura alia
pro fragilitate huius consilij dici possent, quæ cū sint ex-
tra propositum, relinquo ea Andree Tiraquello in suis le-
gibus cōnubialibus in principio. vbi multa contra mulie-
res scripsit. vnde aduersus eum Almericus Bonchardus
Gallicus apologiam fœminæ sexus edidit. Et ibi cōcludit
Tiraquellus, q; cū mulieres sint viris longē inferiores, &
animi & corporis viribus, vt ibi, & ante aliquid dictum &
comprobatum est, à quibus viribus potestas proficiscitur
& dominatio: illud concludendum est, vt viri vxoribus

præfint, dominantur, imperent vt domini contraxores,
quas rationes (vt ait) à diuo Augustino assumpsit. Cuius
verba sunt huiusmodi in libro quæstionum Gen. vbi &
glossa ordinaria citat. Est ordo naturalis in hominibus, vt
seruiant fœminæ viris, quia & illis hæc iustitia est, vt infir-
mior seruiat fortiori, & hæc in dominationibus & seruitu-
tibus clara iustitia est, vt qui excellūt ratione excellent do-
minatione: quæ verba (Corruptè tamen & diminiuē) re-
peruntur in ca. est ordo. xxxij. q. v. Imo etiam vir infir-
ris dignitatis præfertur fœminæ maioris dignitatis, cū
vir præfectorius præferatur fœminæ consulari. l. j. ff. de se-
natoribus, vbi Vlpianus scribit consulari fœminæ consu-
larem virum præferendum esse nemo ambigit, sed vit præ-
fectorius an fœminæ consulari præferatur videndum est,
& puto præferri. Quia maior dignitas est in sexu virili. In
quā sententiā Euripides in Iphigenia inquit.
Præstat vir vnicus, estq; lucis huius munere
Dignior, quàm multa fane fœminarum milia.

Ideo firmabitur, quodd nimis gloriosæ quædam domi-
cellæ in pompis, supplicationibus, rogationibus seu pro-
cessionibus dominicalibus, & festiuis incedūt statim post
sacerdotes, & ante masculos, quoniam semper masculi in
actibus publicis præferendi sunt.

Tertia ratio pro excellentia sexus virilis ad muliebrē
quoniam ad dignitatem procedit, & est in principiando,
omnes tam viri q; fœminæ ex vno viro fuerunt, in quo
est expressa representatio egressus rerū ab illo vnico prin-
cipio primo & summo, quæ ratio confirmatur ex dictis
Pythagoræ dicentis. Marem in omni genere animalium
esse naturæ & virtutis principium, sicut scribit Albertus
Magnus lib. xvij. de animalibus. c. ij. ad fi. & de hoc infra
eadem parte. in xvj. consideratione. versi. honor.

Quarta ratio est virtus in agendo, quia viri est agere,
& mulieris est pati, vnde plus habet sexus virilis de virtute
actiua, propter quod robustior est, & re & nominatio-
ne. & istud tenet Bal. in l. vltima. C. de seruis fugitiuis. vbi
dicit marem esse fœmina nobiliorem, quoniam agens no-
bilitas sit patiente. sicut etiam dicit Barc. in l. j. ff. de regu.
Caro. & Iason in l. prima, in prin. v. col. ff. de verbo. obli-
gatio. qui & pauld post illud dictum allegat pro notabili.
Et fortior est causa in agente q; in patiente. l. ij. & vltima.
C. ad Tertulianum. & l. ij. §. obijctur. ff. eodem. Ideo &
res magis denominatur ab agente q; à patiente. l. prima. ff.
de seruitut. rusticorum prædiorum. & l. si quis binas. ff. de
usufructu. & vtrūq; tradit per ea iura Signorolus de Ho-
medeis cōsilio clxvj. incipien. hoc capite in curia Barani.
col. ij. versicu. nunc perueniamus. vbi & illud quoq; di-
cit sexum masculum obtinerē vicem agentis, per notata
in l. prima C. ad legem Pompeiam de parri. Et Albericus
de Rosate in l. veluti. numero vij. ff. de iustitia & iur. dicit,
q; pater magis est diligendus à filijs q; mater, secundū Phi-
losophum, inquātum sunt principium generationis: quia
pater est agens in generatione, & mater patiens: tamen ibi
dicit, si mater multum excederet patrem in virtute, esset
magis diligenda. facit quia boni domestici (vt ait Ambro-
sius) sunt malis filijs præponendi.

Quinta quia vir præcellit fœminā, ex quo habet autori-
tatē in præsidēdo. Nā secundū verū ordinē nō mulier viro,
sed vir præfert mulieri tāq; caput corpori, sicut dicit Ap'ls
ad Ephes. v. c. ad Corinth. xj. ad Coloss. ij. & j. Pet. ij. &
has tres rōnes posuit Bonauētura in ij. sen. dist. xij. arg. ij.
q. j. vbi & alij alias rationes sexus virilis dignitatem com-

Vndecima Pars

probantes adducunt super illa questione. An Deus humanam naturam potuit assumere secundum mulibrem sexum, in qua re, concludunt diuus Thomas, Richard, & alij id indubitanter potuisse, decentius tamen atque conuenientius Christum hominem in sexu virili induisse, qui dignior est, perfectior, atque honorabilior, ut tradit Augustinus lib. 83. questionum antedictis tribus rationibus, quas repetit Tiraquellus in suis legibus connubialibus, in commentario ante primam legem connubialem.

Quinta consideratio sit imprimis de defensoribus ciuitatum, qui inter plebeios numerantur: ex quo gerunt magistratum inter plebeios, omnibus plebeis preferendi sunt, ut ex doctrina ante deducta in viij. parte, in xxiiij. consideratione comprobatum est. Sed quia de his ibi, & in vi. parte reseruaueram hoc loco scribere, ideo de potestate eorum & iurisdictione dicendum est. Nam ante Iustinianum imperatorem iam id officium ferme defecerat, cuius officij autoritas ab ipso Iustiniano reparata est. ut habetur in authē. de defensoribus ciuitatum in initio, colla. iij. & ratio fuit, ut scribitur ibi in §. nulla. quia praesides prouinciarum ita depresserant id officium defensorum ciuitatum (qui erant magistratus, seu iudices ciuitatum) in quibus sedes praesidialis erat: vnde ex praesentia praesidum autoritas defensorum obumbrabatur.

Isti defensores ciuitatum apud nos in plerisque locis dicuntur maiores, habentes magnam autoritatem & iurisdictionem, ut est maior Burdegalensis. Rupelle, de quo fit mentio in supracriptione c. ex parte, extra de consuetudine Pictaue. & multi alij: etiam maior Diuionensis dicitur Vicecomes, qui magnam habet potestatem in suos, & ab eis plurimum honoratur, & de multis cognoscit quae ad cognitionem & iurisdictionem praesidis spectare videtur. In hac vero nostra ciuitate Heduen. defensor noster dicitur Vergobretus, & sic nomen antiquum retinens, quod habebat tempore Iulij Caesaris, qui tunc summus magistratus erat, creabatur annuus, & vitae necisque in suos potestatem habebat, teste Caesare in suis commentarijs. libro primo de bello Gallico circa initium. Et licet tempore Iulij Caesaris duo scilicet Diuitiacus & Liscus huic magistratui praerant: nunc autem vnicus praesidet, qui vulgariter le Vierg, appellatur, ut per g. scribatur: iuxta allusionem vocabuli, nec ita tam habet potestatem: quam officiarj regij saepe conantur deprimere, & etiam alij magistratus municipales in hac ciuitate existentes, qui habent iurisdictionem in pluribus locis ciuitatis, ut Episcopus, & etiam venerabiles viri domini Decanus & capitulum ecclesie Hedue. qui habent iurisdictionem in eorum claustris, sed Vergobretus & Scabini ciuitatis pro viribus iura ciuitatis nostrae tuentur & conseruant. Verum a diuerticulo ad iter inceptum redeamus. Vnde sciendum est, quod ciuitas sumitur generaliter pro quolibet municipio totius prouinciae, quae caput est alicuius prouinciae, vnde per singulas prouincias vna erat ciuitas praesidialis, facit l. in defensoribus, ibi, ciuitatum vniuersarum prouinciarum, C. de defensoribus ciuitatum: & in authē. praesides gentium, ibi, per vnam quaque ciuitatem, C. de episcopo, audientia, & vide hic infra in xiiij. consideratione. Et quia in huiusmodi ciuitate erat sedes metropolis, cui omnia municipia prouinciae suberant, ideo ibi quae plurimi nobiles affluebant, & saepius habitabant, Vnde in ipsis ciuitatibus erat statutus magistratus, & non de decurionibus coartalibus, seu de proprio corpore ordinis, sed de nobilioribus habitantibus ciuitatem. l. ij. C. de defensoribus ciuitatum. & hic magistratus defensor ciuitatis dice-

batur, & eligebatur a decurionibus municipalibus vrbis, idem ab habitatoribus simul & ab episcopo, ut in lege defensores ita praecipimus. C. eod. Postea tamen iure nouissimo ista immutata sunt, quoniam nec prohibitum est de incorporatis municipalibus & decurionibus assumere in defensorum, nec etiam de reliquis habitatoribus ciuitatis, sed ultra album seu matriculam curialium erat album quoddam seu matricula, in qua certus numerus constitutus erat nobiliorum ciuitatis tam decurionum quam ceterorum ciuitatis habitatorum, & secundum decursum illius albi seu exemplaris obtinebat dignitas, ut in authē. de defensoribus ciuitatis. §. interim, sed circa haec plus immorari in casum laboraremus, cum electiones horum defensorum hodie diuerso modo fieri contingit: ut satis innuit ibi gl. in verbo, circulum. & apud nos raro iura obseruentur in talibus, cum ferè vnaquaqueque ciuitas sua insequendo priuilegia a principibus eis concessa, certis anni diebus suos defensores eligat. Et nos Hedui hunc eligimus saepius defensorum ciuitatis nostrae, qui nec decurio seu scabinus fuerit, & indiscriminatim omnes habitatores etiam coartales (quos Petrus Cothereau dixit esse burgenles) eligebant: sed a paucis annis vnus ex ciuibus nostris prospectans, quae plurimum gratia valeret apud burgenles & primarios ciues, sed non apud plebem, literas a rege impetrauit: quibus cautum erat, ut bailliuis Hedueorum ad electionem defensoris ciuitatis procedi faceret, cum numero l. ciuium principalem & maiorum ad hoc tantum collectorum, vnde cum officiarj regij, quod & actum extitit, plebeis infamis non admissis, & merito, cum tales in praecipuum ferantur: nec de comodo aut damno ciuitatis prouideant, & rogati aut per machinationes seu per brigas, ut ita dicam, tanquam coacti eligantur: quia obnoxij, aut ob pecunias creditas, aut propter lucrum, quod in artificio eorum lucrabantur, aut metum, ne si forte contra vota eorum defensor eligi contingeret, cum in officio esset, vindictam de eis sumeret: ex quo laudandus est mos antiquus, & de iure obseruandus.

Et isti defensores ciuitatum taxam habebant iurisdictionem usque ad summam l. solidorum de iure, C. ut habetur in lege, C. de defensoribus ciuitatis. sed de iure nouissimo usque ad xxx. aureos, ut in authē. eodem, §. & iudicare, colla. iij. prout adhuc & taxam habent iurisdictionem apud nos. Et ratio assignatur ibi, quia in ea ciuitate aderat ipse praeses qui forenses quaestiones digne & pro magnitudine posset & deberet determinare. Sed in municipijs non erant praesides, ex quo iurisditio magistratuum municipalium non erat taxata, ut in sequenti consideratione dicitur. Sic ergo in simili idem erit dicendum de magistratibus municipalibus, quod ratione propinquitatis si habeant praesidem prouinciae propinquum, etiam municipales magistratus excusantur a necessitate officij, tex. in lege dies cautionis. §. si tam vicinum. ff. de dam. infec.

Item defensor ciuitatis est maioris autoritatis quam magistratus municipij, quia omnium prouincialium ibi repertorum iudex est, imo omnium rusticorum ibi repertorum totius prouinciae iudex est per praeventionem, ut omisso magistratu municipali coram defensore in pecuniarijs causis litigetur, ut lege vtili ratione. C. de defensoribus ciuitatum. Et huius rei ratio est, quoniam ipse defensor, est tanquam parens humilium & plebeiorum, vnde nomen habet defensoris ea ratione, & plebis pater dicitur in lege in defensoribus. & lege defensores nihil. C. eodem. Ideo a rusticis recusari non potest, vel a sede sua rustici euocari non possunt, cum eis sit tutor, parens, & defensor ab omni oppressione

stone & molestia officialium: quoniam si temerarie vexatus sit rusticus, distractus à labore suo, erit defensoris coercere calumniam aduersarij, & omnino in re providere, non tanquam simplex magistratus, sed tanquam capitaneus plebis, decurionum, & cæterorum nobilium: ita quod oppressiones & abusus in prouinciâ fieri impedire facto suo debet. Vnde de quorūcūque nobilium in hoc casu oppressionis popularis ipse capturam habet, non tamen cognitionem causæ, sed referre debet causam cognitioni iudicis competentis, siue sint militares, siue ciuiles iudices, ut in l. defensores ciuitatum. cum seq. C. de defens. ciuitatum. & in §. audient. authen. eod. Non enim multare possunt, nec multas infligere plebeis, nec seueriores quæstiones exercere, ne nomen defensoris amittant: sed plebem, & decuriones ab omni improborum insolentia, & temeritate rueri debent. l. defensores nihil. supra allegata. Ideo, ut recenset Petrus Cothereau in suo schedulari magistratuum ciuiliū. titu. de magistratibus municipalibus. Iurisdictio defensoris ciuitatum non est eis patrimonialis, quoniâ plebeios ad emendas condempnare non possunt. & hoc est quod vult dicere textus in l. vnica. in prin. ibi: non tamen & c. ff. si quis ius dicenti non obtemperauerit. Et ratio est, quia cum ipsi defensores, vel municipes archam communem habeant pro ære, & thesaurum suæ cõmunitatis vel vniuersitatis, ut in l. j. §. j. ff. quod cuiuscumque vniuersita. nomine. periculū erat ne nimis suo erroro fauerent, si emendas haberent. Iurisdictio verò principis est patrimonialis. vide G. Pape decisi. sua 626. vbi quærit an Castellani possint multare, & multas imponere: vnde de præfides principis iurisdictionem penali iudicio, id est, amendis amendari habent. l. penul. & fin. C. de modo multarum. Hodie tamē aliter obseruatur ferē in omnibus defensoribus ciuitatum Franciæ, cum habeant potestatem condemnandi plebeios ad emendas, & illas de ærario ciuitatis applicant, sed hoc fit ex concessione principis cõmuniter: ut plurimum in diuersis locis habet cognitionem causarum criminalium, etiam in forenses delinquentes in eorum ciuitate, & districtu repertos: ut maior Diuionē. qui habet cognitionem in omnibus causis criminalibus: sed gentes regiæ volunt excipere certos casus: ut in crimine læsæ maiestatis, falsæ monetæ, & alijs, ut de hoc pendet processus in parlamento Diuionēsi. Etiam iure nouissimo videtur habere locum, cum talibus leuiora crimina audire, & competenti castigatione tradere permittitur, ut est text. in §. audient. in initio. C. de defensoribus ciuitatū. nec mirum est, quia simplex iurisdictione sine modica coercionem nulla est, textus in l. vltima. ff. de officio eius cui madata est iurisdictione. quod videtur verum, nisi expresse prohibitum esset à principe.

Et, ut concludam ex prædictis, defensor ciuitatis tanquam totius prouinciæ gubernator habetur: ut colligi potest ex l. in defensoribus. cum quatuor ll. sequentibus. C. de defensoribus ciuitatum. Eo etiam quia habet censuram, seu politiam morum, seu status, non solum hominum, sed & ipsius patriæ. ut l. penul. C. eodem. Et scias quod defensor ciuitatis (cum sit loco patris ciuibus, ut ante dictum est) non potest per aliquem ex ciuibus in ius vocari sine venia. ita tenet Angel. in l. generaliter. ff. de in ius vocando. quem sequitur dom. meus lafon, in §. poenales. numero lxxix. in situ. de actioni. allegat text. in §. eos autem qui ita sine mercede. in authen. ut iudices sine quoquo suffrag. colla. ij. Sed hodie eorum potestas non ita extenditur, cum maiores ciuitatum hodie loco defensorum ciuitatum constituti, tantum in vrbe, seu

infra circuitum, & muros suæ vrbis, vel incolatum aut bailiuam defensionem suæ plebis habent.

Item plebanatum habent in vrbe qui ordini decurionum coartales sunt, seu fide coartati, quos Franci Burgenfes vocant.

Cæteris autem habitatoribus maiores nostri non sunt ius dicentes, seu in illis magistratus non est: sed solummodo tribunus eorum, id est capitaneus pro obseruatione, & custodia loci, & habet respectum super obseruandis moribus, seu statu & politia ipsius vrbis. Et hæc est autoritas maiorum vrbicariorum, qui per prouinciâ extra vrbem nihil possunt, nec sunt iuridici inter rusticos prouinciæ: sicut sunt iure scripto defensores ciuitatum. Defensores verò patriarū seu gubernatores maximi decori sunt, de quibus ante in septima parte, in decima consideratione, & in ix. parte, in xiiij. consideratione dixi. nam insignijs regijs fruuntur, ita regis personæ locum representant, sed munus seu partes gubernatoris patrialis eadem sunt, cum partibus defensorum ciuitatum, ut scribit Petrus Cothereau in loco allegato.

Sexta consideratio. Sunt et alij plebeiorum seu incolatum municipiorum, dicti magistratus municipales, & in multis differunt à defensoribus ciuitatum, de quibus in præcedenti consideratione dictum est: quoniam isti meliores partes in iure dicendo habent quam ciuitatū defensores, licet in iure agendo minores sint, quia ciuitatum Capitanei sunt defensores, & non magistratus. sed magistratus ius dicit de iure s. ccc. aureos, & non ipsi defensores. Et isti magistratus municipales nullum imperium exercent merum aut iurisdictioni mixtum: sed causas tantum expedire possunt. In quibus iudicis dandi licentia est, seu quæ delegari possunt, iuxta ea quæ scribuntur in l. imperium. ff. de iurisd. cm. iud. Et sic coram magistratibus municipalibus tantum expediri potest legis actio, hoc est iuris actiones exerceri coram eis solum possunt. facit l. ij. §. deinde ex his. ff. de origine iur. Edicere autem, vel discernere non possunt hi magistratus municipales. ita scribit Petrus Cothereau in suo schedulari magistratuum ciuiliū. titu. de magistratibus municipalibus. in initio, vbi declarat quid sit edicere, & de potestate bailliuorum, vassallorum seu dominorum Franciæ, & quam iurisdictionem habeant, dicens ipsos habere maiorem iurisdictionem quam magistratus municipales. Et scias in Francia communiter Barones & magni domini in suis baronijs, & magnis signorijs, quæ meliori feudi nomine decorantur, duos habent iudices, & apud eos ordo iuris dicendi obseruatur, nec habet locum præuentio. Nam prius qui est inferior, & subalternus sæpe in vulgari nostro Castellanus dicitur, & in prima instantia cognoscit de causis inter personas dictorum locorum, & aliqui habent iurisdictionem limitatam usque ad certam summam: & à sententijs eorum appellare licet ad secundum iudicem, qui dicitur baillius, & est superior, cum maiorem potestatem habeat. Iurisdictionem enim habent non tantam pro quantitate summæ. Edicta & decreta facere possunt, dummodo legibus principis non refragantur. Merum, mixtum imperium & iurisdictionem exercere possunt: & hoc vel ex speciali beneficio & expresso priuilegio principis: quia præscriptis verbis inuestire cauetur. de collatione iurisdictionis, vel moribus competit ex tali intitulatione Baroniæ vel dignioris feudi, iure communi fundata est iurisdictionem omnimodam, & ipsum modum imperium habere, vnde amplior est pote

Vndecima Pars

stas dictorum balliuorum. Aliquādo etiā qui habet ita feudum nobile cum iurisdictione à principe cum illa potestate constituendi balliuum, potest omnem iurisdictionem sub se concedere, nec tamen abdicare videtur iurisdictionem: quia ad suum balliuum appellabitur à iudicē minorum vaſallorum, qui pedaneī vaſalli dici possent, ad instar iudicum, vel minores valuafores dicantur, qui apud nos habent iurisdictionem taxatam, & solam iurisdictionem in finam exercere possunt. Et à sententijs huiusmodi balliuorum, licet secundariō appellare ad curiam præſidis prouinciarum, qui etiā apud nos balliui vel senescali vocantur. de quibus antè dixi in septima parte, in xix. consideratione. Sed vnde egressi sumus redeamus. Municipipes hodie dicuntur omnes ciues seu inhabitantes municipium, vt in l. prima. ff. ad municipales. Municipium autem est quod proprium publicum, & ordinem habet. facit lege legis. ff. ex quibus causis maiores. etiā si sit ciuitas. l. prima ante allegata. tamen de locis vbi est ciuitas habens suum defensorem, diximus in præcedenti consideratione. Ideo hic de municipijs fit mentio, quæ fortè sunt oppida, seu vrbes non maximè, hoc est mediocres, vel minores, vt præcipuè est locus belnè qui tamen Maiorem habet. locus de Sinemuro, in quo est magistratus municipalis. locus Auxonæ, Surri, Montisbarri, imo etiā ciuitas Cabilonè. non habet defensorem ciuitatis, sed magistrum municipalem, & Scabinos, qui nihil habent cōmune, quoniam ipse magistratus municipalis, non habet aliquid agere cum scabinis, qui habent cognitionem de politia ciuitatis, & nullam habent iurisdictionem, sed subijciuntur ipsi magistratui municipali.

Et ipsa vniuersitas municipij seu ordo decurionum, ad iurisdictionis expeditionem tenebatur sibi assumere magistratum. Non enim ipse ordo ius dicere poterat, sed per suos magistratus: qui quidem magistratus duum iuri dicebantur, quia duo in numero ordinabatur iudices eiusdem potestatis in iure dicendo, & per præuentionē vni cum magistratum, seu officium exercentes, & vnus solius hominis vicem agentes, vt in lege magistratus municipales. ff. ad municipales. ex qua lege in finalibus verbis constat, quod omnia municipia vniuersitatem, seu ordinem decurionum habentia, habent ius habendi magistratum vel expressa lege municipalī, hoc est, ex singulari lege, & speciali priuilegio principis, vel ex moribus & iure communi, dummodo eis municipibus id non sit expresse prohibitum.

Et non solum municipia debent habere magistratum municipalem, si nō habeant defensorem ciuitatis, vel eius vices gerentem: sed etiā quelibet Castellaniæ, & alij districtus iurisdictionales, qui alio feudi nomine & titulo decorantur, debent habere proprium magistratum, per quē iurisdictionem expedire in sua terra curabunt domini habentes tale feudum, ex quo omnem meri & mixti imperij iurisdictionem habent, vel vnam speciem iurisdictionis tantum, vel ex expressa concessione inuestituræ feudi, vel expresso priuilegio principis, vel ex præſcriptione tanti temporis, de cuius initio memoria non extat, seu alias qualitercunq; vt declarat Petrus Cotereau in loco hic antè allegato. Vnum ex antedictis concludam, quod cum ipsi magistratus habeant iurisdictionem in suos municipes & subditos, debent eis præferri, ex ante deductis in septima parte, in vigesima quarta consideratione, vbi scripsi de gentibus magistratum, seu administrationem, qui alios

præcedere, & præhonorari debent.

Septima consideratio. Habentes dignitatem præferuntur non habentibus dignitatē, vt ante in prima parte, in lxxvj. consideratione scripsi. ex quo illi qui præfunt cognitioni villæ, seu villagij, vel castri, aut burgi, de quibus in præcedenti cōsideratione dixi in fine, cum habere dignitatem dicuntur, vt dicit Bal. in c. primo. §. ceteri verò, quis dicatur dux, marchio, comes. in vsibus feudorum. præferuntur omnibus alijs plebeis, vt etiā in dicta sexagesima sexta consideratione dictum est. & in septima parte in vigesima quarta cōsideratione. vbi scripsi magistratus ceteris esse præponendos. Videtur tamen, quod dignitas temporalis non fit in consideratione quo ad præcedentiam, data paritate in alijs, vt dicit Franciscus Niconitius in repetitione c. quoniam contra falsam. versicu. nota sexto loco Abbatis. extra de probatio. Sed inter alios officarij regij ceteris præferuntur, ex quo maximè sunt perpetui: & non temporales, nec reuocabiles ad nutum principis, vt scribit Guillelmus Benedicti in repetitio. c. Raynutius in verbo, & vxorem nomine Adelasiam, in v. decisione. numero cccclxxiij. de testamentis. & quod præferatur facit c. vt debitus honor. extra de appellatio. & l. omnem honorem saluum iudicibus referuantes, quæ est. l. fi. C. quando prouocare non est necesse. l. iudices. & ibi Lucas de Penna C. de dignita. libro xij. & in l. penult. C. de veteranis eodem libro. Et postea cōsules quos in Gallia vocamus Scabinos. ca. primo. de immunitate ecclesiarum libro sexto, & in clemen. prima. §. potestas. & ibi gloss. in verbo, scabinus, de poenis. c. ij. cuius initium est, ex parte scabinorum. extra de alienatione iudicij murandi causa facta. & ita refert Ioannes Mōtaigne in suo tracta. de autoritate magni concilij. intellige tamen dummodo existens in dignitate, dico & in dignitate, quia si efficeretur vilis, tunc iuniores eo & inferiores præponerentur. ita dicit Franciscus Niconitius in dicta sua repetitione c. quoniam contra falsam. versicul. nota sexto loco Abbatis. vbi plura allegat. extra de probationibus.

Et quilibet magistratus etiā infimi sunt in honore. l. honor. in prin. ff. de mune. & hono. c. fi. xvj. dist. Decius in d. c. vt debitus honor iudicibus deferatur. extra de appella. Ideo tales honorandi sunt, vt dicit Purpuratus in l. primo numero cccx. ff. de officio eius cui mandata est iurisdictione, qui præferri debent scabinis, hoc est decurionibus, seu cōsulibus, cum habeant iurisdictionem ante scabinos, vt hic ante in præcedenti consideratione dictum est.

Octaua consideratio. Post nominatos in præcedentibus considerationibus, præferendi sunt alijs Satrapæ ciuitatis, qui secundum glo. in verbo, Satrapis in c. fundamenta. de electione. pro sapientibus accipiuntur: vt sunt aduocati, & patroni causarum, qui debent per iudices honorari. l. nec quicquam. §. circa. ff. de officio proconsulis & legati. notat Boerius in apostillis ad Dylum super regula, in iudicij. de regulis iuris. in vj. & ante in septima parte, in xxvij. consideratione deductum est, & comprobatum. & latius infra eadem parte, in xvij. consideratione. & aliquando sagacitas dicitur prudentia. l. quæ sit. ff. de conditio. & demonstratio.

Facit quod scribitur Deutero. j. ibi, Date ex vobis viros sapientes & gnaros, quorum conuersatio fit probata in tribus vestris, vt ponam eos vobis principes. & ibi sequitur, quod Moyses elegit de tribus Israël viros sapientes, & nobiles quos constituit principes, tribunos, & cen-

curiones, & quinquagenarios, ac decanos, qui docerent illos singula, atq; recte iudicarent, Prouerbio. xj. Qui stultus est, seruiet sapienti. & xvij. c. seruus sapiens dominabitur stultis filijs. & Ecclesiastici. x. seruo sensato liberi seruiat. Idem est quod Aristoteles libro primo Politico. dixit, eos esse seruos in republica, qui in scitia rerumq; ignorantio ne tenentur, qui verò ingenio præstant, naturaliter præstant. dixi hic ante in secunda consideratione. in fine. & in iij. versu. secunda ratio, vbi scripsi masculos anteponi feminis, quia plus habent prudentiæ, intellectus, consilij & rationis. Et Platonis est sententia, in li. iij. de legibus, septem esse rationes, quæ ad dignitatē imperandi facere videtur: quæ sunt, paternitas, de quo hic. j. in xvj. consideratione. Nobilitas, vt dixi ante in viij. parte. dominatio & potentia, de quibus etiam dixi in iij. iij. v. vj. vij. & ix. partibus. Senectus, vt hic infra in xvij. consideratione. Prudentia, vt s. in x. parte. Sors, vt ante in j. parte, in xliij. consideratione. & in v. in xlv. consideratio. & j. in vltima in li. cōsideratione. Sed prudentiam omnibus antepone, vt intellegantur quæ humanorum saluti expediant, & satis scripsi in d. x. parte, in principio. & merito quia princeps ille (inquit Euripides) quisquis præeminet sapientia. Astro nomi pariter istud confirmant, testantes solem ac Mercurium præ cæteris planetis propinquos assidue in cœlesti circuitu comites inuicem esse, vt scilicet quicumq; solem siderum dominū viderint, absq; sapientia Mercurio in cœlo, nusq; incedere planè intelligat, & in terris potentiam atq; dominationem nunq; absq; sapientia, vel concedi debere, vel concessam diu posse regnare: ideo principes plurimum laudandi sunt, si sapientia præditi fuerint, vt ante dixi in v. parte, in x. consideratione. Et in omni negotio nedum in re militari absq; consilio, prudentia, & ratione (vt dixi ante in ix. parte, in xliij. cōsideratione.) nihil aut parum prosperè geri potest. Cùm prudentia nimium plus pōderis & momenti habeat, q̄ robur corporis, vt Homerus lib. xxij. Iliados. vbi Nestor prudentissimus introducit alloquens Antiochum filium, his versibus comprobatur. Consilio sanè multo quàm robore præstat, Hirsutam quicumq; parat succidere sylvam. Consilio rursus nauclerus in equore nigro Dirigit vndiuagam nauim, raptantibus austris. Consilio auriga aurigam vincitq; preitq;.

Accedat & illud Tintinij apud Marcellum, Sapientia gubernator nauem torquet, non valentia, & illud validissimum Ciceronis in Lelio. Non enim viribus, aut velocitatibus, aut celeritate corporum magnæ res geruntur, sed consilio & autoritate, & scientia, & quod idem scribit libro Officiorum, parum sunt arma foris, nisi sit consilium domi, quod citat Panormitanus in capi. ex multa. §. j. versu. nota quod pollens consilio, extra de voto, & ibi dicit textus, quod non sunt inutiles ad pugnandum qui etsi per se pugnare non possunt, maturitate tamen consilij adesse valent pugnantibus. Et non solum ius postliminij est his qui pugnare possunt, sed omnibus q̄ eius naturæ sunt, vt consilio, vel auxilio, seu alijs modis vsui bellico adesse possunt. l. postliminium. §. vltimo. ff. de captiuis & postliminio reuersis, facit l. ij. §. corporis. ibi, cæterum quæ cōsilio prudentis viri & c. non remittuntur. ff. de vacatio. & excusatione munerum. Nec cum antedictis discrepat illud Horatij in Odis. libro iij. Ode. iij.

Vis consilij expers mole ruit sua,
Vim temperatam dij quoq; prouehunt in maius, & c.

Et vide in dicta xliij. consideratione. facit etiam quia aduocati, & causarum oratores non minus prouident humano generi (ex maturitate & salubritate consilij) quam si patriam armis defenderent, vt dicit textus in lege aduocati. C. de aduocatis diuersorū iudiciorum. vt ante in vij. parte, in xxvij. consideratione scriptum est.

Nona consideratio. Stulti & imbecilles, seu minus sapientes interdum sunt admittendi nec sunt omnino abijciendi: quoniam, vt ait Gellius libro secundo c. vj. & Macrobius libro Saturnalium. vj. Nemo quisq; tam effers moribus, quin faciat aut dicat nonnunquā aliquid, quod laudari queat. in quam sententiam, profertur græcū prouerbiū. Sæpe etiam est olitor verba oportuna locutus. de quo Rochus Curtius in ca. fin. colū. xvij. versiculo sexto nota. extra de consuetudine. Sed Erasmus dicit, q̄ in illo prouerbio græco debet esse stultus pro olitor: sed utcunq; sit, vtrūq; huic proposito optimè conuenit. Et facit quia quemadmodū nemo est adeo malus, atq; improbus, quin interdum boni quippiam faciat. textus in cap. quid ergo turbamur. de poenitentia distinctio. iij. Ideo dicit Plinius in panegyrico ad Traianum. laudabilia multa etiam mali faciunt. sic etiam nemo tam infimæ fortis & notæ, quin interdum dicat quippiam ad rem vehementer accommodatum, & neutiq; aspernendum, etiam summis viris, & prudentia præditis. Non multum discrepat dictū Ciceronis libro iij. q. Tusculanarum. Sæpe est etiam sub pallio fordido sapientia summa, etiam sæpe ingenia sub occulto latent, vt scribit Plautus, in ea fabula quæ intitulatur, captiui duo. & ait Seneca. potest ingēium fortissimū, ac beatissimum sub qualibet cute latere. Sed melior est sententia pro hac cōsideratione, in lege prima. §. sed neq;. C. de veteri iure enucleando. ibi, cūm possit vnus forsitan & deterioris sententia, & multos & maiores in aliqua parte, superare, quem textum dixit aureum Fræci. Curtius consilio quinquagesimo septimo. incipiente, super eo quod ab ordine. colū. iij. & ante eum Barbatia consilio primo. col. xix. libro iij. & facit singularem Panormitanus. in ca. j. colū. vltima. extra de constitutio. & ipse Barbatia in lege si dari stipuler. col. xj. ff. de verborum obligatio. & consilio xv. incipit. deum inuocent adiutorem. col. vij. libro iij. & consilio xl. quod incipit, à Ioue principium. col. v. eo. libro iij. & consilio lxxij. incip. illud referam in mediū. col. v. eo. libro & in repeti. rubrica. C. qui admitti. col. viij. & in clemen. ne Romani. col. ij. de electio. & alibi dicit esse valde notabilem Panormitanus in capitu. capellanus. col. ij. extra de ferijs. & ponderauit ipse Panormita, consilio primo. in fine. in primo libro, vbi etiam dicit notabilem. & iterum consilio lxxxv. incipien. in præsentī quæstione. in principio. eodem libro: & Romanus in repetitio ne. l. si verò. §. de viro. in liij. fallentia. ff. soluto matrimonio. & Barbatia, consilio ix. incipi. præclare scribitur. col. fi. libro ij. & consilio xxxiij. incipien. præclare optimus dicit Psalmista. col. xij. eodem libro ij. & alibi sæpe, vt curiosus lector in his indagare poterit.

Quam sententiam clarè comprobatur illud dei optimi maximi, vt scribitur Mat. xj. & Lucæ x. Abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. ideo non abs re dicit gloss. j. in cap. ad audientiam. extra de cōsuetudine. Non esse inconueniens ab insipientibus, id est minus sapientibus (vt ibi gloss. declarat) petere consiliū, quia quandoq; reuelatur minori, quod maior nescit. lege potioris. C. de officio rectoris prouinciæ. & ca. esto subie.

Vndecima Pars

Etus. in fine. xcv. distinctio. & c. si habes. xxiiij. quæstione. ij. quam glossa ad hoc notant doctores in dicto ca. ad audientiam nostram. & ferè omnes ibi scribentes post Ioan. Andræ. referunt historiam, huic materiæ congruentem de quodam famo Parisiensi, qui miro modo determinavit controuersiam inter egenum quendam, & tabernarium. Nam cum tabernarius pecunias peteret ab egeno, quoniã panem veluti suauius comederat ad culinæ suæ fumum & odorem, Iudicauit famus tabernario soluendum ex sono denarij. Quam quidem quæstionem non potuisset Cato, aut Gratianus (vt dicunt Ioan. Andræ. & Panor.) equius decidere. Hanc etiam historiam post illos refert Barba. in lege j. col. vij. versi. pone quod furiosus. ff. de verbo. obligatio. & consilio lvij. incipien. clementissimi dei patris. col. ij. libro primo. & consilio lix. incipien. illud in mediũ asseram. col. iij. libro secundo. & Rocus de Curte. in cap. vltimo. col. xvij. versu. sextò nota. extra de consuetudinibus. Subiungit autem Panor. in dicto ca. ad audientiam nostram. audiuisse se à suo ipsius præceptore (qui fuit Cardinalis) cum locum illum legeret, Barolum sæpius in causis, in quibus ab eo petebatur cõsiliũ cum mercatoribus conferre solitum, & per notata in dicto ca. & dicto. c. esto subiectus. monet Specu. in titu. de aduocato. §. nunc tractemus. versu. factò autem intellectu. ante finem. vt etiam minus peritos consulamus, cum quibus conferre aliquando profuit. Et ex dicto Specular. sæpe dixit nõnunquã fore bonum in consilijs, seu consultationibus quæ fiunt super difficultatibus iurium alicuius partis litigantis, aut in decisione causarum, seu visitatiõẽ processuum aduocare aduocatos iuuenes, etiam nõ multum peritos, nec sunt despiciendi: quoniam, vt plurimum, mouent aliqua dubia, quæ si decidi ab eis nequeunt: dant materiam cogitandi prudentia & scientia prouentis. facit tex. in l. munerum. §. mixta. ibi, vt Herennius Modestinus, & notando & disputando bene & optima ratione decreuit. ff. de muneribus. & honoribus.

Accedat huc exemplum apud Gellium libro xvij. c. ij. ex Elchine in oratione qua Timarchum accusauit, vbi cum populus Lacedæmonus de summa reipublicæ quidnam esset vtile & honestum deliberaret, & vir quispiam improbatissimus & turpitudine pristinæ vitæ diffamatisimus consiliũ dedisset probatissimum, turpi autore mutato, consiliũ tamen securus est. quod etiã recenset Plutarchus de ciuili institutione, vbi hunc in honorem virum & diffamatisimum Demosthenem dicit fuisse vocatum.

Refert etiam Valerius. libro vij. titu. de testamentis nõ rescissis. c. j. Tuditanus ciuis Romanus, vir notè infanix, vt pote qui populo nummos sparserat, togãq; velut tragicam vestè in foro trahens maximo cum hominũ risu visus fuerit, multaq; alia furoris testimonia dederit: fecit tamen testamentum legibus tam consentaneum, vt à centumuiris comprobatum sit. licet T. Longus ei sanguine proximus illud subuere conatus est, quoniam ex Romanorũ legibus furioso & infano testari non literet. Magis em̄ (vt scribit Valerius) centuuiri, quod scriptum esset in tabulis, quàm quis eas scripsisset considerandum existimauerunt. & fortè rationem istam habuerunt, quia licet furiosus, remore furoris condere testamentum nõ possit. l. in aduersa. ff. de testamentis, quæ est. l. pauli iureconsul. Tamen si habuerit dilucida interualla, illo tempore testamenti faciliõẽ habere. l. furiosum. C. qui testamenta facere possunt. & §. furiosi. institui. eodem. de quo satis constabat ex

ordinatiõẽ illius testamenti, ideo ratũ mansit. Inã historiam post Valerium etiam recitat Io. And. in c. si. in fine. de successio. ab intest. Bald. in c. j. col. ij. in verbo, sed iustã. titu. per quos fiat inuestit. Roma. Alexan. Corneus & Iason in d. l. furiosum. Barbaria in lege j. col. ij. ff. de verbo. obli. & consilio lvij. col. ij. libro ij. & l. is cui bonis. col. ij. eo. titu. Corneus consilio lxx. incip. visis nonnullis actis. col. ante tepe. versu. & quod ex qualitate. lib. j. & consilio lxxij. incipien. visis & diligenter inspectis. col. j. versu. in super dicit. eodẽ lib. j. & cõsilio ccxvj. incip. in causa vertenti. col. vlti. lib. ij. Ang. Aretinus in §. præterea testamentum. in sti. quibus nõ est permillum facere testamentum. Et ex antedictis vnã cum pluribus alijs rationibus cõcludit Tiraquellus in suis legibus cõnubialibus, in cõmentario ante. xj. legẽ, qd licet etiã cõsiliũ mulieris sit quodãmodo debile & fragile vt cõmuniter, tamen interdũ à maritis exquirendum est & laudãdum, vt dixi supra in ij. parte, in x. consideratiõẽ. Possent & multa alia adduci ad rem facientia, & quomodo ab iniquis & prauis sententiæ veræ & certæ interdum proferuntur, vt Cayphas, qui licet non esset verax, tamen verum dicit, vt in cap. dominus. j. quæstione. j. & Saul rex malus prophetauit. c. prophetauit. eodem loco. & ibi plura.

Decima consideratio. Vxorati præferuntur nõ vxoratis, cum per matrimonium quis consequatur magnã dignitatẽ, quia, vt dicit textus in authenti. de nuptijs. §. deinceps. nuptiarum magna est dignitas. collatio. iij. dixi in cõmentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiæ, in rubrica. des droitz & appartenances à gens mariez. ante finẽ. in additione. & ibi plura scripsi pro laude matrimonij. Et perpulchrè scribit Aulus Gellius. libro secundo. c. xv. maritos habentes vxores præferri debere non habentibus, etiam senioribus, maxime si habent liberos. & eius verba, elegantissima, quia etiam multas quæstiones in materia huius consideratiõis. & xij. subsequentis decidunt, transportaui. Postq; soboles (ait) ciuitati necessaria visa est, & ad prolem populi frequentandam præmijs atq; inuitas mētis vsus fuit, tum antelati quibusdam in rebus, qui vxores, quiq; liberos haberent seniorib; neq; liberos, neq; vxores habentibus. Sic capite. vij. legis Iulix prior ex consulis fasces sumendi potestas sit, non qui plures annos natus est, sed qui plures liberos q; collega, aut in sua potestate haberet, aut bello amisit. Sed si par numerus liberorum vtriq; est maritus, aut qui in numero maritorum est, præfertur. Si verò ambo & mariti & patres, totidem liberorũ sunt, qui maior natus est, prior fasces sumit, & in omni specie honoris prior, potiorq; habetur. Super his autem qui aut cœlibes ambo sunt, aut partem numerum filiorum habent, aut mariti sunt, & liberos non habent: nihil scriptũ in lege de eã ætate est, solitos tamen audio (vt ait Gellius) qui lege potiores essent, fasces primi mensis collegis concedere, aut longè ætate prioribus, aut nobilioribus multo, aut secundum consulatum ineuntibus. & pro hoc est casus. lege prima. C. de consulibus. libro xij. vbi dicitur inter habentes eandem dignitatem, ille debet antecedere qui prius est adeptus dignitatem, etiam si posterior plures eandem assecutus fuerit. Faciunt quæ dicit Lucas de Penna in lege mulieres. col. v. C. de incolis. libro. x. vbi scribit laudem matrimonij. & Cælius libro antiq. lectio. num. xv. cap. xix. & xxij.

Et prædicta apparent vera inter viros, sed inter mulieres

heres virgines in incestu, & alibi præferuntur viduis, & maritalis, vt dicit Bald, & post eū Barbatia. in ca. causam, extra de probatio. quod tamen non est absq; dubio. in vis virginibus & castis. cū, vt ait ibi Barbatia, dictum ilius. c. in muliere virgine habeat locum in viro. de virginitate dixi ante in secunda parte, in xj. consideratione. & in iij. parte, in xxxiij. consideratione.

Filijs verò etenim pueris consulum Romanorum ante patres eorum ambulandi ius erat, & hunc morem summa diligentia retinuerunt, ne quis ab his inter consules & proximos lectores (quamuis officij causa vna progresseretur) se interponerent, vt ait Valerius libro ij. titulo. de institutis antiquis.

Vndecima consideratio. Sicut inter plures plebeios, præferuntur ciues habitibus incolatum. l. libertus. §. præscriptio. ibi, potior est originis causa. ff. ad municipales. & de incolis de quibus hic. §. in xxij. consideratione. ita burgenfes alijs in habitationem seu mansionem habitibus, quoniam burgenfes dicuntur habere quandam præeminentiam inter alios ex generali consuetudine Franciæ. & de his fit mentio in capi. ij. extra de his, quæ vi metusve causa fiunt. & in cap. ex parte. in superscriptione. de consuetudine. & apud nos Burgenfes dici possunt, qui cū aliqua præeminentia inter cæteros plebeios viuunt, absq; tamen aliqua administratione, & sunt originarij loci, maxime vrbis, aut oppidi, habueruntq; prædecessores in loco à tempore longæuo. Item opulenti sunt & amplas habent possessiones, & pingues redditus: raro exercent mercationes, nisi de his quæ à suis percipiunt possessionibus, & post nobiles, & magistratus, tertium obtinet honoris & ordinis locum. Et scias, quòd tales burgenfes si emanant baroniam (vt plures faciunt) non tamen per hoc sunt barones, nec inter barones sedere debent, nisi habeant id à principe. ita dicit Iacobus Rebuffi in lege in his. numero l. C. de prædij & alijs rebus nauiculariorum. libro xj. Et de his infra ista parte, in xxvj. consideratione etiam aliud dictum est.

Dodecima consideratio. Inter quoscunq; similis status, etiam inter plebeios habens filios præfertur non habenti. textus sunt ad hoc expressi. in lege spurij. in fine. ff. de decurionibus. & in lege in albo. C. eodem titulo. lib. x. Et, vt dicit gloss. finalis in dicta lege in albo. in ordine scripturæ anteferri debet. & eius vox in sententijs & consilijs debet esse prima. etiam ante ire deambulando & loquendo. per iura in ipsa gloss. allegata. & per. l. j. C. de consulis. libro xij. ratio est ille fauor publicus, vt ciuitas liberis repleatur. l. prima. ff. soluto matrimonio. l. liberorum. §. præter. ff. de verbo, & rer. significatio. Et dicit Pyrrhus in eadem. l. in albo. in fine. se audiuisse doctos viros legentes illum locum, qui ex illo textu tenebant doctorem habentem liberos præferri non habenti, & ex multis concludit numerum liberorum in multis operari. Faciunt quæ scripti hic ante in x. consideratione. & in commentarijs nostris super consuetudi. ducatus Burgundiæ §. v. in gloss. sur ses hommes. versicu. quid autem. Et idem Pyrrhus dicit idem esse in habente filias, sicut si haberet solum filios: sed ex dictis in iij. consideratione huius partis, magis præferretur qui liberos masculos haberet. Et ista prælatio etiam consistit in ordine sedendi, vt dicit Petrus de Rauenna. in suo compendio iuris, in dictis notabilibus. folio xcix. Et etiam in honoribus assequendis, vt inquit Ioannes Sanxon in consuetudinibus patriæ Turonensis. titulo des douhaires

de femine noble. articulo primo. & ista videntur vera in actibus publicis, in quibus benemeritis & vtilior est præferendus. dixi ante in vij. parte, in xxxiij. consideratione. Secus in actibus priuatis, vt in familia, in cuius ordine ordo naturæ tantum inspicere debet. c. est ordo. xxxiij. quæstione. v. hinc cū in domo sedetur, ambulatur, in conuiuio quoq; familiari discumbitur, cessant honores inter patrē priuatum, & filium gerentem magistratum, alijs non, vt hic infra in xvj. consideratione scribitur.

Et in rectore studij qui præcedit episcopum scholarem in studio existentem, sed in alio loco non, vt dicit Panor. mi. in c. auditis. col. ij. de electione. & Felin. in rubrica. de maiori & obedientia. & plenè dixi ante in iij. parte, in xliij. consideratione. cum seq. & in vij. parte, in xxxvj. consideratione. Sic etiam filius episcopus in domo tenetur facere reuerentiā patri, sed in ecclesia præcedit patrem: vt dicit Hostien. in c. indecorum. de ætate & qualitate. Ex quibus concludendum, quod quis potest haberi maior, & minor ex diuersis qualitibus & sub diuersis respectibus, & ita omnia concordari & proportionari debent: & ita dicit gloss. in c. quæritur. §. q. vij. quæ allegat. c. q. c. eodem loco. & c. per lectis. xxv. distinctio.

Decimatertia consideratio. Inter duos æquales, qui est in suo territorio, est maior, altero. glo. vlti. in l. apud eum. ff. de manumissio. imo etiā Archiepiscopus vel Cardinalis in terra Episcopi debet honorare ipsum episcopum, vt notant gloss. fi. & ibi Io. de Platea per. l. nihil. per illum textum. C. de palatinis. libro xij. dixi ante in iij. parte. in xxij. consideratione. Et ratio, quia per eius aduentum & præsentiam non perdit suam iurisdictionem, nec definit eā exercere. l. cūctos, quæ est l. ij. C. de metatis. eodem libro xij. c. ij. de officio delegati.

Et dicit textus in ea. l. nihil. exemplificando in palatino Comitis thesauri qui, fortè in provincia præsidis morabatur, quod honor & reuerentia non solum debetur, & deferretur præsidibus prouinciarum ab inferioribus, sed etiam à maioribus. Et ex his subnotat ibi Lucas de Pēna in col. j. deberi reuerentiā & honorem à maiore minori, cū in domo maioris est minor, & econuerso. Cū in domo minoris est maior. allegat text. in authen. de defensoribus ciuitatum. §. iusiurandum. in ff. collatio. iij. & in authen. vt iudices sine quoquo suffragio. §. illud videlicet. versicu. nō sinimus. coll. ij. & d. l. ij. & c. q. se scit. §. q. vj. & c. q. c. xxxij. distinctio. & vide ante in prima parte, in xx. & xxxj. considerationibus.

Ex quo etiam concludo, defensores & maiores ciuitatum & vrbium debere honorare decuriones seu consules, hoc est, scabinos in ordine & loco vbi sunt scabini. Ideo quando fit congregatio trium statutorum huius patriæ Diuionensium, nō est dubium quod maior Belnæ & Vergobretus, Hæduen. præcedunt scabinos Cabilonensium. sed si fieret dicta congregatio Cabilone, esset dubium, an ibi essent præferendi argumento supradictorum.

Decima quarta consideratio. Ciuis alicuius ciuitatis supremæ præfertur, seu antepositur primario medio cris ciuitatis, vt tenet Decius in cap. clerici. col. vj. extra de iudicij, quod intellige verum in loco indifferenti, sed in loco eorum quilibet in suo territorio, seu districtu præfertur: vt dictum est in consideratione præcedenti. Fertur tamen cū Iulius Cæsar in Alpibus oppidulum præteriret, amicis quærentibus an etiam illic seditiones aliqua de principatu foret. Mallem, inquit, hic esse primus,

quam Romæ secundus.

Et vnum scias, ciuitates sunt in multiplici differentia, vt dicit Barto. in extrauagā. quoniam, in principio, in gl. Lombardiæ, circa medium. Quædam enim sunt ciuitates minores & pusillæ, vt communiter omnes habentes iurisdictionem absq; mero vel mixto imperio. Aliquæ sunt mediocres, quæ habent mixtum imperium. Aliquæ verò sunt maximæ, quæ habent merum & mixtum, vt ciuitas metropolitana, nec dico (vt ait Bart.) propter episcopatum, quia forum causarum est magnum, cui suberant multæ aliæ ciuitates, allegat l. si duas. §. est autem. cum §. sequenti. ff. de excusatio. tuto. vide infra in lx. consideratio. ne. in fine. & hic ante in v. consideratione.

Ex antedictis erat argumentū, quod Vergobretus Heduen. in congregatiōe triū statuti huius patrię præcedere debebat, & maiorē Diuionē. & Belnē. cū Hedua sit ciuitas ex vsu nostro. Diuio verò & Belna sunt vrbes, seu oppida, nisi vigeret ea ratio, de qua ante: quia dictæ congregationes communiter fiunt & fuerunt vsq; in presentem diem factæ Diuioni & Belnæ, & cū Belna sit de bailiuitu Diuionēsi, & sic de territorio, dicunt Belnenses dū sunt in vrbe Diuionēsi ea ratione, q; maior eorum præcedit Vergobretum Heduen.

Decimaquinta consideratio. Inter plebeios legitimi plebei præferuntur, etiam bastardis nobilibus: vt dicit Geminianus in cap. statutum. le second. de hæreticis. in vj. afferens Angelum ita consuluisse. est in consilio xxx. incipien. domina Francisca. prout etiam refert & sequitur Guillelmus Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, Raynutius de Clera. numero xxxij. extra de testamentis. abominabiles enim sunt & exosi omni iure spurij, & incestuosi, propterea scribitur in ca. si gens Anglorum. l. vj. distinctio. quod diuulgatum est tales incestuosos & adulterinos, nec bello seculari esse fortes, nec in fide stabiles, nec hominibus honorabiles, nec deo amabiles, vt sunt Hispani, & Burgundiones, qui sunt fortes, stabiles, honorabiles, & amabiles, vt dicit ibi textus. Et proles naturalis deturpat familiam. Et si proles nō fuerit legitima, sequitur quod habetur Sapientię. iij. Filij adulterorum in consummatione erunt, & ab iniquo thoro semen exterminabitur, & si quidam longæ vitæ erunt, in nihilum computabuntur. & tales spurij sunt infames, vt dicit Azo. in summa. C. ex quibus causis infamia irrogatur, vt infra dicam.

Et aduerte, q; conditio liberorum tacita non comprehendit bastardos, cū affectio legis non sit ad eos, qui propriè non dicuntur filij, quia non sunt ex matrimonio nati. l. filium. ff. de his qui sunt sui vel alieni iuris. per quam pulchrè dicit Bald. in cap. quæ in ecclesiarum. col. penult. extra de constitutio, quod filius nomen naturæ est, scilicet geniturę, caro ex carne parentis decisa, & ex lumbis eius transmissa, & sicut natura manifestum est. Et, vt dicit Guillelmus Benedicti in sua repetitione ca. Raynutius. in verbo, Raynutius de Clera. extra. de testamentis. post Bald. in eo loco supra allega. ex nobili præsumptione intelligimus verba de iusto filio, qui honestè potest filius nominari. qualis est filius legitimus, lege finali. ff. de iure delib. berandi, non de eo in quem non decet vel non potest disponere virtus agendi in splendoribus: illegitimi nec succedunt, quia sordidi sunt, quibus non comunicatur dignitas tanquam indignis, & ex peccato productis. Nec concubinæ viri dignitas comunicatur postq; deficit matri-

monium, titulus nobilitatis, nec mutat domiciliū ex persona viri, sicut mulier, quæ illegitimè nupsit, secundum Bar. in lege finali. §. idem rescripserunt. le second. ff. ad municipales. vnde si statuto cauetur, quod de relictis factis filiis non soluatur gabella, tamen de legato factis & relicto filio bastardo debebitur, & soluetur gabella secundum Barto. cōsilio cxxxij. incipiē. statuto cauetur. Bastardi enim non includuntur in dispositione legali quantum ad commodum & honores, secundum glos. in clementi. vnica. in verbo, liberi. in fine. de baptismo. & dixi alibi.

Nec includuntur in feudis, posito, q; essent simpliciter legitimated per rescriptum. ca. naturalis. si de feudo fuerit controuersia. in vsibus feudorum. de quo Panormitanus in cap. cū Vintonensis. col. iij. & c. innotuit. de electio. quia feudum est beneficium & honor, qui non intelligitur sentire de reprobatis. l. Lucius. §. Lucius. ff. de lega. ij. Alexan. in consilio lxxij. col. iij. in primo volu. vbi dicit, q; non est verisimile concedentem feudum de tali sensisse. & idem Alexan. in consilio cxxvij. eodem volumi. & cōsilio lx. in secundo volumi. Pariter non comprehenduntur in dispositione emphyteotica secundum Specula. tit. de locato. §. nunc aliqua. versicu. clxxij. de quo per Bald. in dicto capi. quæ in ecclesiarum. col. mihi pe. & finali. versicu. dubitatur vtrum naturalis. vbi etiam dicit, quod in priuilegijs consequendis non continentur naturales, per l. lege Iulia. §. nec distinguitur. ff. de ritu nuptiarum. & idem Alexan. in locis ante allegatis. & per dominum meum Iason. in lege generaliter. §. cū autem. col. penult. C. de institutio. & substi. ignominiosum est enim tales filios habere. l. penulti. C. quemadmodum testamenta aperiantur. secundum Bald. in dicta lege generaliter. Et non solum ignominiosum est tales filios habere: sed etiā ignominiosum est filijs patrem habere talem, cuius vitio spurij vocantur. ita quod melius foret, & honestius patrem habere legitimum, quamuis plebeium & pauperem, quàm q; sit filius illegitimus, maxime Spurius, seu adulterinus, aut incestuosus patris excelso nobilitatis, facit textus in lege si qua illustri mulier. §. primo. C. ad Orficiatum. Quod facit contra aliquos nedum intellectu & verecundia: sed etiam sensu carentes, qui malunt se filios magnatum (quibus etiam filios habere non licet, vt ecclesiastici & non coniugati) vt illorum nomina & arma (eis tamen non debita) occupent, quàm maritum propriæ matris eorum genitorem honorare, tanquam patrem legitimum, etiam si agricola, aut mercator, aut alterius negociationis sit. Tales profecto se infames spurios fatentur, propriamq; matrem impudicam demonstrant, scilicet si verum fatentur. aliās si fastu superbiæ fingant, non est eis honor, sed summum dedecus apud probos viros. & talibus debet impropetari, cū sint quomodocunq; infames, vt dicit Azo in summa C. ex quibus causis infamia irrogatur. supra allega. & per Alexand. in dicto consilio xcij. vt apud nos sunt aliqui nati in matrimonio (saltē præsumptiuè) habentes fratres, qui legitimi reputantur: tamē vt bona consequi possint, se bastardos & spurios dixerunt, & in hoc gloriari volunt, & etiam timorem ex hoc incutere putant ampliorē (cum spurij citius & feruentius ad vindictam domus aduolent) quàm legitimi, vt dicit Angelus cōsilio suo xxx. incipien. domina Francisca. & consilio cxcj. incipien. super puncto videtur. sufficiat exemplū de Goliath spurio, vt habetur. j. Regū xvij. in quo vituperari debet, prout de Hercule legitimus, cui impropetatum fuit se filiū Iouis ex Alcmena

Alcmena matre genitum dicentem, de quo Quidius libro ix. Metamorphos. in principio, ita ait.

Nam quo te iactas Alcmena matre creatum?
Iuppiter aut falsus pater est, aut crimine verus
Matris adulterio, patrem petis elige fictum:
Esse Iouem malis, an te per dedecus ortum.

Non sic fecit Moyses, qui grandis factus negauit se filium esse filiae Pharaonis, magis eligens affligi cum populo dei, quam temporalis peccati habere iocunditatem, ut dicit Apostolus ad Hebraeos vndecimo.

Sic, nec etiam eximius prophetaeum David, sui generis paupertatem manifestare veruit clamans, de post foetates, de prope fontes suscepit me dominus, ut scribitur Psalmi lxxvij. in fine.

Pariter legimus de Gordio patre regis Mydae opulentissimi Phrygum, qui Gordius ex agricultura sumptus ad regimen peruenit, quo potitus Gordium ciuitatem inter Asiam maiorem & minorem condidit, a se denominauit. In qua templum Ioui consecrauit, & non immemor, nec veritus originaria conditione, nec eam celans, in eo aratrum (quo interdum vsus fuerat) destinauit, & ex funibus quibus colla bouum subiugarat nodum connexuit miro & inextricabili artificio: ut neque principium, neque exitus deprehenderetur in eo. Eumque Ioui consecrauit, donec qui eum soluat, occurreret.

Qua de re secundum omnes Alexander ille magnus reprehensione fuit maxima dignus, quod potius se voluit Draconis filium, scilicet dei Hammonis in specie draconis apparentis, & spurium nuncupari: quam regis Philippi, de quo Valerius libro ix. titulo de superbia. Et in hoc fuit suorum progenitorum despector, prout communiter sunt nobiles, & nimium honoris appetiui, ut dicit Aegidius de regimine principum, parte tertia.

Accedat huc Olympiadis Alexandri matris super hoc comis ac prudens ad filium rescriptio. quam scribit Aulus Gellius libro xij. capi. iij. in plerisque monumentis rerum ab Alexandro gestarum. & Paulus ante in libro M. Varronis, qui inscriptus est Orestes, vel de infania. Olympiadam Philippixorem festiuissimè rescriptisse legimus Alexandro filio. Nam cum ipse ad matrem ita scripisset, Rex Alexander Iouis Hammonis filius Olympiadis matris salutem dicit. Olympias ei rescripsit ad hanc sententiam. Amabo (inquit) mi fili quiescas, neque deferas me, neque criminere aduersum Iunonem. Malum mihi prorsum illa magnum dabit, cum me literis tuis pellicem illi esse confiteris. Ea mulieris scite atque prudentis, erga ferocem filium comitas sensim, benignè non grauè admonuisse eum visa, deponendam esse opinionem vanam, quae non nisi ex magna gloriae inanis cupidine & fatuitate non mediocri oriebatur, & quam ille ingentibus victorijs, & adulantium blandimentis & rebus supra fidem prosperis imbiberet, scilicet genitum esse sese de Ioue.

Videmus etiam Romanos, tamquam molles, effoeminatos, & lalciosos, se ab Aenea adulterino coitu ex venere Vulcani vxore, & Anchise concepto processisse, gloriaffe. Unde Aeneadae dicti sunt, ut est textus Iustiniani imperatoris in authentico, ut praeponatur nomen Imperatoris. §. primo. collatio. prima. imo tales, qui familijs alienis se immiscerent (praesertim infimis) ut magnatum & potentium honore, & successione participent, acriter puniuntur lege prima. C. de crimine falsi. cum rem nedum priuatam, sed publicam perturbent: quod ferendum non est (ut dicit

Valerius libro ix. titulo ultimo. qui est de his qui in infimo loco nati, mendacio se clarissimis familijs inserere conati sunt. in principio) hoc impudiciae genus, & anceps non ferenda temeritas. Et ibi recenset de quodam, qui cum sanctissimae & clarissimae sororis Augusti vtero genitum fingere ausus fuerat, imperio Augusti remota publicae tristemis (hoc est nauis implendae triplici remorum ordine ad rempublicam pertinentis) fuit affixus. Nam veteris moris erat (ut & hodie vsus inoleuit de inertibus, ociosis, & in te nebris ciuitatum languore torpētibus) perniciosos & perditos ribaldos ad remigiū dānare, ubi talis superbia domatur. Ideo tales spurij & illegitimi, nati etiam in matrimonio non verētes impudiciam matris patefacere propter eorum superbiam, nedicam temeritatem, & impudentiam in republica perniciosissimam: & contra bonos mores & politiam, ad remigium damnari seu deportari deberent, more antiquorum.

Illegitimi ergo dicuntur indecori, & ideo inhabiles ad ea quae in decore consistunt, ut ad dignitates. c. cum indecorum. de filijs presbyterorum. Ex quo non potest bastardus, & spurius, etiam magnatis, dicere legitimo etiam filio plebei, quod sit magis aestimandus & honorandus, sed potest impugne filius plebei legitimus dicere huiusmodi spurio. quia est plus homme de bien queluy. & in hoc non errat. Cum in his quae sunt honoris, & dignitatis, seu decoris, bastardi tanquam infames nihil praetendere possint: ut ante dictum est. Sed infamibus portae non patent dignitatum, iuribus vulgaris, & infra dicitur.

Imo etiam consiliarij principis esse non possunt, secundum Bald. in lege cum legitimae nuptiae. ff. de statu hominum, & non immerito cum sint (ut dixi) infames secundum Azo. in loco ante allega. & Bald. in lege iij. in principio. ff. de liberis & posthumis, quem ibi sequitur Alexan. & idem Bald. in lege in bonae fidei. C. de rebus creditis. & in lege prima. C. de iure aureorum anulorum. Alexander in consilio xcij. ante allegato. Sed etiam si spurius & bastardus fuerit legitimatus, remanet infamis de facto inter bonos & graues notatus. dicta lege iij. in principio. ff. de liberis & posthu. cum quo transit Alexander in lege ex facto. col. v. ff. de vulga. & pupilla. & in dicta lege iij. col. ij. & dixi supra in principio huius considerationis. Et sic tale bellio ad banchum iudicis, hoc est, grapharius esse non potest, ut dicit Barto. in lege eadem. ff. ad. l. Iuliam repetund. quem sequitur Alexander consilio lxxx. incip. exanimato processu, in secundo volu. per quorum dicta dixi alia in contingentia facti: quod condemnatus actione famosa, tanquam infamis non poterat esse grapharius ad banchum praesidis seu bailliui, aut curiae seu sedis cancellariae: de quibus curijs ad longum supra in vij. parte, in xix. & xx. considerationibus dictum est.

Nec sufficeret, quod communi opinione haberetur pro rebellionem, nisi etiam pro homine legitimo reputaretur, quod est verum secundum aliquos, etiam si esset legitimatus.

Nec etiam testis esse potest, ut plene notatur in l. ij. in verbo diuina. C. de summa trinita. & Panor. in ca. testimonium post gl. ibi. in verbo, emendatus, extra de testibus.

Nec etiam potest doctorari, quia doctoratus est dignitas, ut dicit Barto. in proemio. C. & Zabarella in proemio clementi. & ut scribit Bald. in dicta. l. prima. C. de summa trinita, licet doctoratus infami & excommunicato conferri possit. Tamen spurio doctoratus conferri non potest, ut dicit Zabarella in clementi. ij. de magistris, quod videtur

Vndecima Pars

esse verum, etiam si essent legitimi. Cùm legitimatus sit similis archimix, quæ facit apparere quod nō est: vt dicit Bal. in c. j. col. v. extra de constitutio. quem refert & sequitur dominus meus Iason in l. cùm acutissimi. C. de fideicommissis. & idem Bal. in c. ff. extra de translatio. episcopi dicit, legitimatum assimilari homini medicato à morbo, in quo semper aliquæ remanēt cicatrices. cuius dictum recenset Curtius, consilio lxxvij. col. xxvj. & sequenti. sed tamen Guilielmus Benedicti in dicta sua repetitio. c. Raynutius. in verbo, eodem Raynutius. numero xxix. extra de testamentis. videtur tenere etiā legitimatos doctorari posse. licet legitimatio id non exprimat in verbis, q̄ sit legitimatus ad doctorandum: quoniam tales etiam simplices legitimaciones extenduntur ad dignitates alteri non præiudicabiles, secundum Innocen. in c. per venerabilem. qui filij sint legitimi. & plus dicit idem Zabarella in clementi. ij. de magistris, valere consuetudinem vt etiam non legitimati doctorentur. quem sequitur Felin. in cap. quanto. de magistris.

Vnde nō sine causa, præsertim inter illustres bastardi pro nihilo reputantur, quos magnatum ac nobilium consuetudo non nouit propter bonos mores obseruandos & retinēdos: vt notat Barbatia in additio. ad Baldum in capitulo. naturales. titulo. si de feudo fuerit controuersia inter dominum & agnatum vasalli, in vsibus feudorum. & dicit Curtius in consilio xvj. incipien. clarus vir. col. vj. q̄ totus mūdus abhorret & detestatur istos spurios. facit text. in dicto cap. per venerabilem. & in §. finali. in auth. quibus modis naturales efficiuntur sui. collat. vñ. hinc cōmune prouerbiū de eis habetur. que ce seroit contre nature si faisoient bien. eo quia sunt male nati, vt cōmuniter male nutriti, male edocti (ideo dicit Bald. in d. c. naturales ante finē.) ipsos esse rudes & indoctos, & ab omnibus sprete, ex quo non nisi mala facere possunt, & sic non nisi male agere, prout ad rei veritatem communiter videmus. Non enim sunt de parentela nobilium, cū sordes nominari non mereantur inter præcipuos: vt dicit Bal. in d. l. cū legitimæ nuptiæ. ff. de statu hominū. & in c. per tuas. extra de maioria. & obedientia. q̄ bastardus, quantūcūq; legitimatus, sedere nō debet in eadem mensa cum fratre legitime nato, cui semper honorē & reuerentiam debet. l. humilem. C. de nuptiis. facit. §. soror. institui. de inofficioso testamento. Nec etiam spurij habēt ius retractus: vt per plura tenui in cōmentarijs nostris super consuetu. ducatus Burgundix. tit. des retraietz. §. primo. in gl. le plus prochain. versicu. additio quando. ita etiam decidit Decius consilio suo. cclxxv. ibi per me allegatus. in versic. plenē de hac. & vide etiam Guil. Benedicti in sua repetitio. c. Raynutius. in verbo, & vxorem nomine Adelasiam. in secundo principali articulo. circa finem. extra de testamentis.

Nec potest portare Bastardus nobilium insignia. vt dicit Bald. in d. l. cū legitime. & est de mente Angeli in consilio xxx. & cxcj. ante allegato. nisi esset cōsuetudo in contrarium, vt apud Francos vbi bastardi portant arma domus cum quadam tamen barra per transversum (quæ incipit à sinistra & tendit ad dextram) vt dicit Guido Papæ quæstione lvij. & dixi ante in prima parte in xxxvij. consideratione. in xxiiij. & lxxvij. conclusionibus, secundum Nicolaum de Vbaldis in tractatu successio. parte prima. col. xix. & xx. Quia si barra inciperet à dextris & tenderet ad sinistra, non designaret genus illud infectū: sed esse de matrice domo legitime, forte collateraliter proces-

sum, vt sunt illi de Borbonio, vel alij, qui habent barram originalem in suis armis, vt illi de Longo vico, qui habent barram azuream in campo aureo. & illi de Cabilone habent barram auream in campo. rubeo. in d. xxxvij. consideratio. in lxxij. conclusione.

Nam si bastardi illarum familiarum portēt arma sine barra tendente ad dextrā & incipiente à sinistra, potius facerent agnationi & domui iniuriam, q̄ honorem: quoniam alias non est eis permillum. Et possunt abradi & deleri ab illis de agnatione, & prohiberi bastardis ne aliter portent, quoniam expedit ita fieri, vt familiæ distinguantur & distincte recognoscantur: & præsertim hoc debet seruari in bastardis, vt differentes & distincti à legitimis cognoscantur, ne sordes per errorem computentur inter splendores. facit c. nisi cū pridem. §. pro graui. in fine. extra de renunciatione. maxime in participatione honorum. Cū portare arma sit honor, qui non competit bastardis: vt tenet Bal. in d. l. generaliter. & in l. filiū. ff. de his qui sunt sui, vel alieni iuris. Nec dicuntur bastardi esse de genere patris, cū appellatiōe eorum de genere solum veniant agnati, & nō cognati. l. prima. iuncta glo. ibi. ff. de probatio. Et ipsi bastardi agnati non sunt nec habent agnatos, qm̄ etiam, vt dicit Bal. in d. l. generaliter. bastardi proprie iure, aut consuetudine non sunt de domo, nec familia seu agnatione patris: quod tenet Bar. in l. fi. C. de verbo. & rer. significatio. & Petrus de Ancha. in cōsilio cccx. in initio. incipien. visis diligenter. ex quo nimis superbe & præsumptuosē loquuntur bastardi aliquorum magnatū seu nobilium, qui dicunt se esse de domo & familia illorum, quia nō habent iura sanguinis: vt in §. vulgo. institui. de successione cognatorum. l. ex parte. & l. spurius. ff. vnde cognati. l. pronuntiatio. §. familiæ. ff. de verbo. signi. vt dicit Barba. in additio. ad Bal. in d. c. naturales. imō plus dicit Petrus de Ancha in dicto loco, quod filius legitime natus ex bastardo non potest dici nobilis, cū nascatur ex radice corrupta. l. fin. C. de naturalibus liberis. etiam si mater eius esset nobilis. Cuius nobilitas verē obnubilatur si nupserit bastardo. & tenet Bal. in l. ex libera. C. de suis & legitimi. hæredibus. per l. j. C. de dignitatibus. libro xij. quod mulier nobilis nubēs plebeio perdit nobilitatem. Et ideo cū carent agnatis, non habent tutores legitimos, secundum Bal. per illum textū in l. matres. C. quādo mulier tutelæ officio fungatur. Nec etiam tutores testamentarios secundum gloss. & Bartol. in l. j. ff. de testamentaria tutela.

Nec etiam bastardus dicitur coniuncta persona, secundum Innocen. in ca. nonnulli. de rescriptis. & Bal. in l. cū acutissimi. C. de fideicommissis. & Angelus in cōsilio cxcj. supra allegato. Nec etiam eius filius, ideo non agunt vt coniuncta persona sine mandato: vt consuluit Paulus de Castro cōsilio cxxxiiij. vt dicit Guilielmus Benedicti in loco supra allegato.

Nec etiam bastardo debetur legitima, nec aliquod remedium contra testamentum patris: secundum gloss. in hoc singularem. in lege j. ff. de bonorum possessio. contra tabulas. quam sequitur Bald. in lege humanitatis. C. de impuberum & alijs substitutio. Nihil enim capit contra, vel præter voluntatem patris, vt ibi. Nec econtra paternalis in bonis filij naturalis secundum Azo. singulariter in sua summa, titulo. de legitimis hæredibus. quem sequitur Barto. in lege fi. col. ij. ff. de his quibus vt indignis. & dominus meus Iason. in §. pœnales. numero lxxj. versicu. accedat dictum. institui. de actio.

Nec

Nec possunt fieri successibiles ex statuto, vel consuetudine: vt dixi in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiæ. in rubri. des successions des bastards. vltra quæ ibi dicta sunt, adduco Bald. in l. j. in iij. oppositione. C. de his quæ pene nomine. vbi dicit tale statutum esse contra ius diuinum. vnde habetur Genesis trigesimo primo. quod renouat Apostolus ad Galathas quarto. in fine, quod filius ancillæ non erit hæres cum filio liberæ. vnde pœna in cõtrarium non teneret, neq; iuramentũ, secundũ Bal. in l. j. & Bar. in l. Seius & Augerius. ff. ad legem Falcidiam. Et intantũ legitimi præferuntur bastardis, quod si statutum ciuitatis quo ad honores & dignitates, præferat filios nobilium filijs popularium, certè intellegendum est de legitimis: quia legitimi plebei præferuntur bastardis nobilibus: vt dicit Ange. quem refert & sequitur Dominicus de sancto Geminiano in ca. statutum. col. ij. in fine. de hæreticis. in vj. Alleg. em Ang. in cõsi. suo xxxij. & corruptè: quia est in cõsi. xxx. cuius initium est, Domina Francisca supra allega. Cũ bastardi sint dũtaxat in defectum legitimorũ assumendi. l. generaliter. §. spurios. ff. de decurionibus. Facit dictum Bal. in dicta l. filiũ. in secũda lectura. in prin. qd si alicui conceditur priuilegiũ in causam filiorum, bastardi vt priuilegio nõ poterunt. l. si liberti ius. ff. de operis libertorum. & l. ij. ff. de excusatione tutorum. & idem Bald. in dicto ca. quæ in ecclesiarũ. col. vlti. extra de constitutionibus.

Similiter idem Bal. dicit in l. parentes. circa finem. ff. de ius vocando. qd si doctõri fuerit concessa immunitas, et filijs: quia hoc casu non ponderatur ratio naturalis, sed accidentalis: qualitas ipsius patris, scilicet doctoratus, tũc naturales, vel spurij non continentur. Et generaliter vbicũq; agitur de cõmodo & honore filiorum & nepotum, non veniunt filij naturales tantũ aut spurij. Circa ea videatis Barto. in l. in tutela. ff. de capitis diminutione. & in l. pronuntiatio. ff. de verborum significatione. & in l. j. & ij. ff. de accusatio. Ioannes Andræ in additio. ad Specula. in titu. qui filij sint legi. Bald. in capit. nonnulli. de rescriptis. Panor. in ca. per tuas. & ibi etiam Bald. de probatio. Bart. Bald. Ange. & alij in l. fi. C. de verbo. signifi. & plures remissiones ad hoc adducit do. meus Iason in §. penales. numero lvij. in situ. de actionibus.

Ex quibus omnibus concluditur effectus nostræ considerationis, quod legitimitas hominis est valde decorus titulus, quem parentes debent filijs procurare per legitimum matrimonium.

Ad vnum tamen est aduertendum, qd vbi ageretur de illegitimorum onere & incõmodo, & sic in materia odiosa, veniunt appellatione filiorum & comprehenduntur in dispositione liberorum: de quo plenè per Ioãnem de Platæa in l. prima. C. de imponenda lucratiua descriptione. libro x. per Ange. in dicto cõsilio xxx. & Dominicũ de sancto Geminiano in d. ca. statutum. de hæreticis, in vj. Ita qd sicut filius patrem naturalem & legitimũ occidens teneret & punitur l. Pompeia. de parricidijs. Sic etiam tenebitur bastardus & spurius, per tex. in l. hos accusare. §. omnibus. ff. de accusationibus. Bald. in ca. per tuas. col. ij. extra de probatio, & in dicto cap. quæ in ecclesiarum. col. penul. versi. ex nobili, extra de constituto. Et comprehenduntur in l. quisquis. C. ad legem iuliam maiestatis. quia tunc cũ de eorũ agitur in cõmodo, dispositio legis ad naturam refertur, & non ad ciuilitatem, nec ad fictionem iuris. Ideo dicit Barto. in l. cũ scimus. C. de agricol. & censitis. lib. xj. qd

spurij possunt agere actione iniuriarum, & pro iniuria facta alicui de genere, quod nõ credo verum, cũ spurij sint infames, vt ante dictum est. Ideo videtur qd cũ nulla bona fama tolli potest cũ non habeant: & sic frigiditas nõ potest esse sine substantia vel subiecto. l. ij. Et ibi Bar. ad hoc notat. ff. de vusufructu. Nec potest esse accidens sine substantia vel subiecto: ita per illum textũ dicit Bald. in l. ij. C. de bonorũ possessio. secundũ tabulas. & in l. omnium. C. de testamentis. Cũ enim non sit substantia bonæ famæ, quomodo restitui possit: & priuatio præsupponit habitum, & non entis nullæ sunt qualitates: vt dicit do. meus Iason in l. eius. versicu. quod si stipulatus. ibi: nota tertio. ff. si certum petatur. & quod non potest. l. quoties. ff. de nouatio. Idem do. meus Iason in l. singularia. col. ij. ff. eodem. si certum petatur. Faciunt quæ dicta sunt in prima parte, in xlij. consideratione. quod prauis, hoc est infames, & turpes personæ non sunt digni honore, quoniã & infamibus porte non patent dignitatum. tex. in l. ij. cuius initium est, neq; famosis. C. de dignitatibus. libro xij. & regula iuris infamibus. de regulis iuris. libro vj. Et sic cum honor debeat tantũ his qui sint capaces honoris: quia actus agentium operantur tantum in patiente bene disposito: secundũ Philosophũ ij. de anima. probatur in l. ij. ff. de statu hominũ. & in cap. venerabilem. vbi colligitur de electio. Non est dicendum, qd homo infamis sit patiens bene dispositum ad recipiendum honorẽ. Nam qualia sunt subiecta, talia debet esse prædicata, & per cõsequens, qd infamis possit petere qd sibi tanq; honorabili honor fiat: quia honor nõ cadit in eo tanq; in suo penitus cõtrario. Cũ honor & infamia tanq; duo cõtraria nõ possunt esse in eodẽ subiecto. l. prima. C. de furtis. Et sic etiam prædicatum, scilicet honor, nõ esset dispositum ad subiectũ, scilicet ad hominem infamem, nec simul stare possunt in eodem subiecto, tanquã cõtraria. Nam homo, qui est subiectum, habet etiam prædicatum infamiæ, quomodo nunc possit habere cõtrarium subiectum respiciens honorem cum infamia, & honor omnino contrariantur: vt dictum est. ideo bene dicit tex. in dicta l. neq; famosis & notatis. & quos scelus aut vitæ turpitudine inquinat, & quos infamia ab honestorũ cœtu segregat, dignitatis portæ patebunt. Faciunt quæ dicit Lucas de Penna in l. vnica. C. de professoribus, qui in vrbe & c. col. tertia, libro duodecimo. vbi dicit qd infamis nõ potest fieri doctõr: quia doctorari est honor, vt hic etiam prædictum est.

Decima sexta cõsideratio. Inter plebeios maximè, vbi nulla est dignitas, patres filijs sunt præferendi. Cũ per filios honor debeat patribus in tribus. s. in exhibitione reuerentiæ: vt habetur Eccl. vij. Honora patrem tuũ, & gemitum matris tuæ ne obliuiscaris: quod in multis cõsistit, vt Eccl. iij. Secundò eis obediendo: vt habetur ad Colossenses iij. Filij obedite patribus vestris. Tertio in necessitate subueniendo, vt habetur. j. ad Tymoth. v. Filij reddite vicem parētibus, vt scribit Antonius Florētinus in sua summa, in iij. parte. tit. v. c. ix. §. j. & in §. ij. declarat emolumẽta, quæ filij cõsequuntur ex huiusmodi honore & reuerentia erga parētes: quæ sunt tria. Primũ, s. prolõgatio vitæ: vnde Eccl. iij. scribitur. Qui honorat patrẽ suum vita viuere longiore. Item. Honora patrem tuũ, & matrem tuã, vt sis longeuus super terrã, vt scribitur Exod. xx. Deutero. v. Mathei xv. Marci vij. Et ad Ephes. vj. Secundũ est exauditiõ orationis & consolatiõis in filijs. Eccl. iij. Qui honorat patrem suum iocundabitur in filijs, & in die orationis suæ

Vndecima Pars

exaudietur. Tertium est in multiplicatione temporalium & spiritualium rerum. Ecclesiasti. item iij. Honora patrem tuum & matrem tuam, & superueniet tibi benedictio à deo. Lege enim naturæ, patres sunt honorandi, & eis obedire tenentur filij. l. j. §. j. iuncta. l. sequenti. quæ incipit, veluti erga Deum religio, vt parentibus & patriæ pareamus. ff. de iustitia & iure. Lege etiam humana & ciuili præcipitur filijs, vt reuerentiam & honorem parètibz exhibeant. l. parentes. & l. generaliter. cum ibi notatis. ff. de in ius vocando. & l. filia. C. de patria potestate. & l. j. ff. de obsequijs à liberis & libertis parentibus à patronis præstandis. facit l. cum oportet. §. non autem. C. de bonis quæ liberis. & in athen. de nuptijs. §. sed quod sanctum est. ibi: erubescit em lex castigatores filios genitoribus statuere. & sequitur. Illos quidem erubescit. col. iij. Et de hoc scribit Bernardinus de Buis in secunda sui rosarij parte, sermone xxv. in tertia parte.

Hinc parentes (hoc est pater & mater) in ius vocari non possunt à filijs, venia non impetrata. d. l. generaliter. ante al. leg. & l. ij. eod. titu. ff. de in ius vocan. etiam si mater esset meretrix. d. l. iij. in fi. cum l. seq. eodem loco. Aliàs puniuntur filij, vt in §. poenales, insti. de actionibus.

Etiam pater conuentus à filio venia impetrata habet beneficium, vt solum condempnetur in quantum facere potest, hoc est, deducto ne egeat, & detracto tanto, quod possit inde viuere, vt est textus in §. sed & si quis. insti. de actio. concordat l. sunt qui in id. in fi. cum l. seq. ff. de re iudicata. & hoc ob reuerentiam paternam, secundum Dynum in d. §. sed & si quis. licet Nicolaus de Neapoli ibi: quæ sequitur do. meus lason. Item ibi dicit, quod ratio est: quia tunc habet locum regula. dolo facis quod petis, quod statim restitutus est. Cum filius patrem egentem teneatur alere. l. si quis à liberis. §. si vel parens. ff. de liberis agnoscent. Et vnum etiam scias, quod merus reuerentialis qui est in filio erga patrem, est sufficiens ad rescindendum contractum filij factum in præsentia patris, aut cum patre: lege prima. §. quæ oneranda. ff. quarum rerum actio non datur. dominus meus lason in lege transactionem. C. de transactione, & per eundem in §. quadrupli. numero lviij. cum ix. numeris sequen. insti. de actio. & per Felin. in cap. causam matrimonij, extra de officio delegati. Etiam frater maior qui gubernat, causat meritum reuerentialem. Idem dominus meus lason in lege pactum. in fin. C. de collatio. & idem dicendum est in marito erga uxorem, vt ait dominus lason in dicto. §. quadrupli. loco ante dicto. Quia non minor debetur reuerentia per uxorem marito, quam per filium patri, secundum eundem dominum meum lasonem in dicta lege transactionem. vbi declarat idem esse in focero, cui etiam huiusmodi reuerentia debetur. sed cum hæc non sint præsentis speculationis, ad alia deueniam.

Et non solum pater naturalis est honorandus, sed etiam pater spiritualis: vt per plura tenet G. benedicti in repetitione ca. Raynuitius. in verbo, & uxorem nomine Adelfiam. numero lxxvj. extra de testamentis. vbi etiam amplè de patrino, hoc est, de illo qui aliquem de sacro fonte leuauit, cui debetur honor & reuerentia: ita quod poenæ inductæ contra vocantem in ius sine venia patrem naturalem, habent locum in patre spirituali, & per dominum meum lasonem in dicto. §. poenales. numero lxxij. insti. de actio.

Interdum tamen filius præferendus est patri, quando pater est irrationabilis: vt in cap. quæritur. ij. q. viij. vbi est

textus. seruamus honorificentiam patri quæ debetur à filio, non æquamus filium patri in honore, sed præponimus filium patri in veritate: & sic tribuimus honorem debitum, vt non perdat æquitas meritum. Et iuxta dictum Senecæ: non quis, sed quid dicat attendito, vt recenset Lucas de Penna in l. omnes iudices. col. xv. C. de decurio. lib. x. quia præualet veritas & vincit. c. consuetudo. viij. distinctio. & dixi infra in sequenti parte, in xxvj. consideratione.

Item quando filius est iudex aut gerit magistratum, vt plenè dixi ante in viij. parte, in xxiiij. consideratione. vbi citauit ad hoc Aulum Gellium libro ij. c. ij. vbi disertè scribit, quæ ratio obseruatioque officiorum esse debeat inter patres filiosque in discurrendo sedendoque, atque in id genus rebus, domi forisque si filij magistratus sint, & patres priuati. cui addo Valerium in libro ij. titu. de institutis antiquis. dum ait Q. Fabius Maximus à senatu legatus missus ad filium consulem Suesam, postquam animaduertit eum ad officium suum extra menia oppidi processisse, indignatus quoque quod ex licitoribus nemo se equo descendere iussisset, plenus iræ sedere perseverauit: quod cum filius sensisset, proximo licitori, vt sibi appareret, imperauit: cuius vocis Fabius continuo obsecutus. Non ego, inquit, filii summum imperium tuum contempsi, sed experiri volui an scires Consulem agere. Nec ignoro quid patriæ venerationi debeatur, verum publica instituta priuata pietate potiora iudico.

Idem de filio Episcopo, aut sacerdote qui debet præcedere patrem in ecclesia, vt hic ante in xij. consideratione scriptum est. Et ratio est, quia in illis filius est maior patre, & in maiori dignitate: vt lege sed si vnus. §. interdum. ff. de iniurijs. l. vj. distinctio. cap. nunquam. in fin. habetur per Lucam de Penna col. penult. C. de priuilegijs scholarium. libro xij. Nam aliàs videretur & censeretur quædam infamia si filius patrem, discipulus magistratum, aut superiorem inferiori subiugare conetur. c. si quis dubitet xcvj. distinctio. Non enim est seruus maior domino suo, nec apostolus illo qui misit illum. Ioan. xij. & vide ij. q. viij. per totum, & facit extra de officio delegati. c. vltimo. ij. & iij. responso.

Nulla quippe iustitia est, vt maior minori seruiat. xxiiij. q. vltima. c. est ordo, licet nonnunquam vicarius sit melior principalis. l. iustissimè. post principium. ff. de edilictio dicto. Lucas de Penna in lege j. ante allegata.

Et hic notabimus, quod vna persona dicitur alijs præesse quinq; modis, vt notat Archidiacono. in c. quamuis. versic. in his xxj. distinctio. scilicet officio, vt in c. in nouo. eadem distinctio. Secundò vitæ merito. c. beati. ij. q. viij. Tertio ordine, vt in c. à subdiacono. xcij. distinctio. Quarto administratione, vt archidiaconus archipresbytero. c. j. extra de officio archipresbyteri. Quintò consecratione, vt episcopus oibus. c. j. d. di. xxj. Et hæc prælatio consistit in tribus, in iudicij. c. inferior. eadem distinctio. in præceptis. c. nunc autem. eodem loco. & in sacramentis. c. denique. eadem item distinctio. vt per singula ante in iij. parte dictum & comprobatum est. & ista diuisio etiam seruit potius pro illa. iij. parte.

Subditur & merito, an parentes sint præponendi omnibus alijs in honore. Hanc questionem plenè examinat Albericus de Rosate in lege vltimè. numero viij. ff. de iustitia & iure. vbi dicit diuersos esse gradus honoris, qui debentur diuersis. Primus est commune principalis causæ, secundus est sapientie, & tertius bonitatis.

Honor siue præeminencia principij triplex est. Prima est quantum ad esse naturale, quæ producit de non esse in esse,

n esse, & hanc habet pater carnalis: & huius ratione honorandus est parens carnalis præ alijs. & ideo dicitur, Honoram patrem & matrem, & Ecclesiastici. vj. Memeto, quod nisi per eos natus non fuisses. & dixi hic ante in iij. consideratione. versi. tertia ratio.

Alia præ eminentia principiandi est quantum ad esse spirituale, & ista ratione honorandus est præ latus præ alijs. vnde Ecclesiastici iij. scribitur. Tanquam dominis seruite eis qui genuerunt opere & sermone. & de ista præ eminentia dixi ante in dicta iij. parte.

Alia est præ eminentia principiandi quantum ad esse temporale, & secundum hanc honorandi sunt principes seculares, ut imperator, & rex. vnde scribitur. j. Petri ij. c. Deum time, & regem honorificate. & de huiusmodi præ eminentia, vide supra in v. parte.

Secundus gradus principalis honoris est ratione sapientie: & secundum hoc honorandus est doctor, iudex, literatus & senex. vnde Leui. xix. Coram cano capite confurge, & honora vultum potētis. de quibus singulis scripsi, scilicet de doctis & literatis, in parte præcedenti. de iudicibus seu magistratibus, supra in vij. parte, & etiam de senibus in sequenti considera. & de potentibus, infra eadem parte, in xxvj. consideranda. & supra amplè in sexta, octava, & nona parte.

Tertius gradus principalis honoris est ratione bonitatis, & secundum hoc honorandus est vir sanctus. vnde Apostolus ad Philip. ij. de Epafrodito dicit. Excipite illum. & sequitur. Et honore habetote: quia propter opus Christi vitæ ad mortem accessit tradens animam suam.

Est etiam sciendum, quod honor paternus in duobus præcipue consistit, scilicet in reuerentia, & in sustentatione corporali. de quibus ante ista consideratione aliquid dixi.

Reuerentia autem paterna consistit in tribus. In affectu, timendo offensam paternam, ex amore. vnde Hieronimus. Præbeatur patribus honoris mixta formido. In effectu, & hoc obediendo. ad Ephes. v. Filij obedite patribus vestris. Et in signo, assurgendo, inclinando, eos præponendo, & similia faciendo, quæ sunt signa honoris. vnde Apostolus ad Romanos. xij. Cui honorem, cui tributum. & de huiusmodi signis scripsi supra in prima parte, in xj. consideratione, & pluribus alijs sequentibus.

Sustentatio etiam consistit in tribus, scilicet: in solatio verborum. vnde Ecclesiastici. iij. Dedecus filij pater sine honore. quia ut dicit glos. Honore & solatio debent fouere parentes. vnde Hieronimus. De honorandis parentibus nemo patrem asperis verbis ledat. affectum sonent quicquid lingue dixerint liberorum, hæc filiorum ora loquentur, quod parentes debeant audire. In seruitio, vnde Ecclesiastici iij. Qui timet Deum, honorat parentes. & ibi alia ad hoc. Item in exhibitione necessariorum. vnde Hieronimus. Honora patrem tuum, non in verborum sono, qui potest inopiam parentum calla adulatione frustrari: sed in victus necessarijs ministrandis. Et Philosophus ix. Ethicorum dicit, quod in his quæ pertinent ad sustentationem naturæ, quæ est per nutrimentum filij, maxime debent sufficientiam præbere parentibus: sunt enim hoc eis debitores, & sic filij coguntur alere parentes. l. si quis à liberis, in prin. & §. si vel parens. ff. de liberis agnoscendis, & hic ante dictum est.

Concludit tandem Albericus in eadem l. numero x. quod non omnis honor debetur patri, quia non est largitor vniuersalis omnium bonorum, sed particularis: nec continet in se omnem præ eminentiam honoris. & id dicit Philosophus. ix. Ethicorum, Non omnem honorem de-

debent homines parentibus: quia nec eundem honorem debent patri & matri, nec patri debent honorem qui debetur sapienti, vel qui debetur duci exercitus: sed patri debetur honor paternus, & matri maternus, & cuilibet seni etiam suus debetur honor.

Et vterius quærit ibi Albericus, an in omnibus obediendum sit parentibus: vbi sic resoluit, licet videatur quod sic, ut habetur ad Collossenses iij. Filij obedite parentibus vestris in omnibus. tamen Philosophus ix. Ethicorum declarat, quod non omnia parentibus debeantur, sed quædam etiam debentur consanguineis, amicis, benefactoribus, & virtuosis. & secundum Alexandrum de Hales. iij. volumine summæ. Non solum obedientia debetur parentibus, sed & alijs: puta præ latis ecclesiasticis & secularibus, secundum gradum & distinctionem corporalium & spiritualium, ut præ lato ecclesiastico in spiritualibus, seculari in temporalibus, patri in regimine familiæ. & idem decidit Tho. in ij. q. q. ne xxvj. articulo. iij. Apud legistas verò ista quæstio facilius expeditur, sic quod in atrocioribus filij non debent obedire parentibus, aliàs secus. notatur in l. liber homo. ij. in gloss. magna in ff. ad legem Aquiliam. facit. l. ad ea quæ non habent atrocitatem. ff. de regu. iuris. & c. non semper malum est non obedire præcepto. xi. q. iij.

Et argutius de officio liberorum erga parentes, & an semper in omnibus patris iussis obsequendum sit & parendum: super ea re relatis Græcorum, Latinorumque (qui de officijs scripserunt) sententijs, Aulus Gellius libro ij. c. vij. ita concludit. Omnia quæ in rebus humanis sic fiunt, aut honesta sunt, aut turpia, aut media. quæ sua vi recta aut honesta sunt, ut fidem colere, ut patriam defendere, ut amicos diligere, ea fieri oportet siue imperet, pater siue non imperet. Sed quæ his contraria, quæque turpia, & omnino iniusta sunt, ea ne imperet quidem, ut si prodicionem patriæ, si matris necem, aut alia quædam imperarit turpia, aut impia. Sed ea tamen quæ obsequij non oportet, leuiter & verè recudè, ac sine detestatione nimia, sine opprobratione acerba reprehensionis declinanda sensim, & relinquenda esse dicunt, qui de officijs scripserunt: quæ respuenda. Quæ verò in medio sunt, hoc est, indifferentia seu media dicuntur: ut in militiam ire, rus colere, honores capessere, causas defendere, vxorem ducere uti iustum, proficisci, ut accessum venire: quoniam & hæc & his similia per seipsa, nec honesta sunt, nec turpia, sed perinde, ut à nobis aguntur: ita ipsi actionibus, aut probanda fiunt, aut reprehendenda: propterea in huiusmodi omnium rerum generibus patri parendum esse censent, veluti si vxorem ducere imperet, aut causas pro reis dicere. quid enim si imperet vxorem ducere infamem, propudiosam, criminiosam? Aut pro eo Catilina aliquo, aut C. Bibulo, aut P. Clodio causam dicere? Non scilicet parendum, quoniam accedente aliquo turpitudinis numero, desinunt esse per se hæc media atque indifferentia.

Decimaseptima consideratio. Quia in antiquis est sapientia, & in multo tempore prudètia. Job xij. & vbi inter plebeios est quæstio de imunitate, hoc est exemptione, seu vacatione munerum & onerum: semper fuit veneranda senectus priuilegio ætatis. l. semper in ciuitate. ff. de iu. immu. vbi sunt verba hæc Calistrati moralia. Semper in ciuitate nostra senectus venerabilis fuit. Næque maiores nostri penè eundem honorem senibus quæ magistratibus tribuebant, circa munera quoque municipalia subeunda. idem honor senectuti tributus est, & semper honorandos dicit esse antiquos. Barto.

in l. j. ff. de albo scribendo. & in l. ij. C. de decurio, libro. x. Canonistæ in ca. statuimus, extra de maiorita. & obediens. Imo absurdum est & iniquum novos, & sic iuvenes anti- quis præferre. text. in ca. statuimus, circa initium. l. xj. distin. & ibi notatur q̄ seniores semper præponendi sunt iunioribus, in electione, in responsione, & in subscriptione, per plura iura ibi allegata: quoniã qui est ætate maior præsumitur maturitate sensus præstantior. text. in ca. nisi cùm pri- dem, §. alia verò causa, extra de renunciatio. & dixi in plu- ribus locis in iij. & vj. parte. Et vtinam Hedui nostri (qui olim confederati Romanis, & ab eis fratres conscripti fue- re) more ipsorum Romanorum, suos antiquiores concor- diter præhonorarent: cùm hodie iuvenes antiquioribus præferri, & senum consilia postpōnant, quod & præpo- sere fit, cùm in consilijs senes sint antepōnendi: vt plenè scripsi in commentarijs nostris super consuetudinibus du- catus Burgūdię, in proœmio super textu. ordonne que six de noz consellers. Et eorum proueria sunt etiam attendē- da, tex. in l. si chorus, §. i. ff. de legatis iij. & glof. in ca. cùm in iuuentute, in verb. senilem, de presumptio. & pro causis decidendis seniores sunt consulendi, c. de quibusdam, in fi. xx. distinctio. Et antiquorum sententia in dubio est ample- ctenda, c. domino sancto, in fi. l. distinc. & ibi Archidia. de priuilegijs antiquorum. & Ludouicus Romanus in l. si ve- rō, §. de viro, in liij. fallentia, ff. soluto matrimonio. Et iuvenes antiquis pro eorum eruditione tradendi sunt, cap. omnis ætas, xij. q. prima. Et ipsi senes primam vocem habere debent in consilio, vt scribitur Ecclesiastici xxxij. Loquere maior natu, decet enim te, & post alia sequitur de adolescente. In medio magnatorum loqui non præsu- mas, & vbi sunt senes non multum loquaris. Etiam de iu- re in deliberando senior debet primitus loqui secundum ordinem sessionis, c. j. de cōtrouer, feud. apud pares termi. & ibi Bal. Specu. titu. de aduocato, §. iam nūc videndum, ver. porrò. Tamē domini de Rota vtuntur q̄ iunior prius loquatur, quod prædicant aduocati palatij Parisiensis in collatiōibus, vt dicit Cosmas Guymier in suis commenta- rijs. Ita Bal. in l. obseruare, §. anteq̄ vero, ff. de officio pro- consulis. Et pro isto dicto facit bonus textus cum gloss. in c. sciendum, in initio. xxvj. q. iij. & text. in l. clarum, C. de autoritate præstanda, & in lege fi. §. filij, C. de bonis quæ liberis, vbi antiqui præsumuntur magis temperatores iu- uenibus, & dixi amplè in parte præcedente: in xxix. cōside- ratione, vbi scripsi quomodo doctores antiqui præferuntur iunioribus, dixi etiam in vij. parte, in xlvj. considera- tione, q̄ aduocati seniores iuuenibus anteferuntur, que hic nō repeto. Intellige tamē vt dixi in dicta parte præceden- ti, in xxx. consideratione. Nisi iuvenes sint excellentiores sciētia, quod quadrat ibi ad propositum de literatis, sed in non literatis etiã iuvenes excellentes ingenio naturali præ- feruntur senioribus. Ita decidit Imola in clemen. j. de ætate & qualitate, & Ludouicus Romanus in repetitio. d. l. si ve- rō, §. de viro, in v. fallentia, ff. soluto matrimonio. Alexan- der in apostil. ad Bar. in lege j. ff. de albo scribendo. Quo- niam habens ingenium naturale excellens ita debet docto- rari, sicut habens excellentem scientiam.

Et vt reassumam de honore impenso senibus à iuueni- bus, quodq̄ antiquitas ætati senectæ potissimum habiti sint ampli honores: elegāter scribit Aulus Gellius lib. ij. c. xv. in initio. Apud antiquissimos Romanorum neq̄ ge- neri neq̄ pecuniæ præstantior honos tribui q̄ ætati solitus. Maioresq̄ natu à minoribus colebantur ad deum prope,

& parentum vicem. Atq̄ omni in loco, inq̄ omni specie honoris priores, potioresq̄ habiti. A conuiuio quoq̄, vt scriptum est in antiquitatibus, seniores à minoribus do- mum reducebātur: eūq̄ morem accepisse Romanos à La- cedæmonijs traditū est: apud quos Licurgi legibus maior rerū omnium honos maiori ætati habebatur. Et graui, sty- lo in hęc sentētia differit Vale, Maxi. lib. ij. titu. de insti- tutis antiquis, vbi ait. Senectuti iuuetus ita cumulatam & circumspēctum honorem reddebat, tanq̄ maiores natu adolescentium communes patres essent: quocirca iuvenes senatus die vtq̄ aliquem ex patribus cōscriptis, aut pro- pinquum, aut paternum amicum ad curiam ducebant, as- fixiq̄ valuis expectabant, donec reducendū officio etiam fungerentur: quaquidem voluntaria statione, & corpora & animos ad publica officia sustinenda impigrè corrobo- rant, breuiq̄ processu rerum in lucem futurarum virtutū suarū verecundia, laboris meditatione ipsi doctiores erāt. Et sequitur. Inuitati ad cœnam diligenter quærebant qui- nam ei conuiuio essent interfuturi, ne senioris aduentum discubitu præcurrerent, sublataq̄ mensa priores consurge- re & abire patiebantur: ex quibus apparet cœnæ quoq̄ tē- pore quāmodo parco, & q̄ modesto sermone his presentibus soliti sint vti. Et ibi sequitur de maioribus dantibus exem- plum virtutis iuuenibus, quod videre poteris.

Et non solum hęc antiquitas consideratur ex ætate, sed etiam ex tempore. Nam qui longiori tempore laboribus assidujs stipendia meruit, in dubio est præponendus, vt est tex. in l. prouidendum, in initio. ibi: aut meritum nobi- lissimos fecerit aut vetustas. C. de postulādo, & in l. ij. ibi: vt is gradus cæteros antecedit quem stipēdia meliora, vel labor prolixior fecerit anteire. C. de officio magistrī officio- rum, & in c. miramur, circa finē. ibi: nec potest de eius prouectione dubitari, cui pro laboribus multis, pro mori- bus castis, pro actionibus strenuis celsioris loci præmiū debetur. l. xj. dist. & in lege j. & ij. C. de præfectis prætorio siue vrbis & magistris & c. & in lege vnica, C. de comiti- bus & archiatris sacri palatij, & in l. vnicuiq̄, in initio. ma- ximè ibi, vt nemini penitus liceat, cū sit posterior tēpore locū præcedētis ambire. C. de proximis sacrorū scriiniōrū, & in l. si, §. illud præcipue, C. de primicerio, lib. xij. cū plu- ribus alijs allegatis per Cępolam in suo tractatu de impe- ratore militum eligēdo, in prin. ibi: quod aut dictum est, & ante illū versiculum enumerat quinquaginta priuilegia antiquitatis, in quibus senex est magis honorādus, ad quæ pro his te remitto. Et declarat Ludo. Ro. in d. l. si verò, §. de viro, ff. soluto matrimonio, in liij. fallentia, antiquitati seu senectuti deferēdum est in multis, l. in cōsilijs quæren- dis, & etiã sequēdis, in onere excōmunicatiōis, in onere eū- di ad iudicē pro testimonio ferēdo, in onere non comparē- di, in onere assumēdi officia autoritate vel vtilitate publi- ca, aut autoritate tantum, in seruitiorum exhibitione, in su- spitionis remotione, in pœnæ relaxatione, in maiori pro- bationis fide, in testificatione, in reuerentiæ exhibitione, in sessione, vocis redditione & subscriptione, in consuetu- dinibus suscipiendis, in prælatis eligendis, in faciēda re- uocatione, in ordinis præpōsitione, in liberis corrigē- dis, in obseruatione instrumentorum. De quibus singulis amplè per eundem Romanum in eo loco. Et de vltimo, in obseruatione instrumentorum & actorum inter duos no- tarios, vide per F. Niconitium in repetitione c. quoniam contra falsam, vers. nota sexto loco abbas, quod nō notarij officij circa tria versatur, extra de probatio, vbi etiam di- cit q̄

cit, q̄ clauca caſtri debent eſſe penes maiorem natu. honeſtum eſt enim iuuenibus miniſtrare & obedire ſenioribus. quod tamen limitat, niſi ſit maioritas intereſſe in minori: quoniam tunc præfertur minor, & ideo qui habet maiorem partem in re dicitur habere maiorem poteſtatem, & ibi plura ad quæ recurre. Et etiam in quibus ſenes & iuuenes ſint laudabiles & vituperabiles. ſcribit amplè Lucas de Penna in l. prima. C. de conſulibus. lib. xiij. vbi dicit, q̄ præſumitur pro ſenibus, quòd ſint probi, ſcientes, & graues. quem (vt ſim breuior) videre poteris.

Et quis dicatur ſenex, notatur in l. ſi paterfamilias. §. in arrogationibus. in verbo, ſexaginta. ff. de adoptionibus. & l. inuiti. in prima gloſ. ff. de teſtibus. & per gloſ. ij. in diſta l. ſemper in ciuitate. ff. de iure immunitatis. vbi notat ſenem eſſe, qui habet ſexaginta annos. l. nō tantum. §. primo. ff. de decurio.

Decima octaua conſideratio. Inter plebeios etiam præferendi ſunt literati, & habentes aliquam ſcientiam, maximè legalem. quoniam, vt ſcribitur in proœmio intitutio. §. ſi. habentes illam ſcientiam erunt patriarū ſuarum gubernatores. & de hoc ante in præcedēti parte. vbi laudauit viros literatos. & in ix. parte in xxxv. conſider. de quo Cępola in ſuo tractatu de imperatore militū eligendo in verbo, ſcientia. vbi probatur, q̄ miles callens ſciētiam rei militaris præfertur alijs. Auguſtinus Daſtus etiā in ſuis orationibus. lib. ij. in xiiij. epittola, dicit inter homines ciuitatum literatos eſſe honorandos, & honore maximo extolendos vltra quoscūq̄ alios: cūm, vt ait, Omnia quę ſunt in ciuitate non ſunt omnibus apta temporibus: quis enim bellica virtute præditus toga vir vititur. Quid militaris diſciplina in pace prodeſt: quapropter bella geruntur: cætera non ſunt ætatum omnium. quod teſtatur Cicero. delirum nā. ꝑ ſenem appellauerimus, qui canes alar, paſcat equos, ſtudia venandi conſectetur, feris plagas trudat, ac turpiter demū repuerſcat: cætera nō cōueniūt pluribus locis. Qui enim ciuitate pulſum atq̄ extorrem hominē decet reipublicæ gubernatio. Mitto mercaturam quæ nuſquā apud præſcos quicūq̄ habuit ponderis. Apud Thebanos verò nullus mercator fungi poterat publicis muneribus, niſi decē annos negotijs ac mercatura deſtituiſſet. Sola literarum ac rerum cognitio ætatē omnē exigit, nunquā intempetiua eſt, & vbiq̄ gentium magno celebratur honore. Imo etiā ſcientia ſupplet: vt ſcribit G. Benediſti in ſua repetitione. ca. Raynuius. in verbo, adiectæ impuberi. nume. xxxviij. de teſtamentis. Qui enim adepti ſunt illam, verè homines ſunt, & maximis ꝑmijs muneribuſq̄ digniſſimi, Quapropter nō iniuria pleriq̄ iurecōſulti, quos nulliꝑ ferme rei ſciētia fugiebat, cū de ſciētię dignitate ac nobilitate diſſererēt, doctos viros nobiliū nobiliſſimos, & verè & elegāter appellare ſoliti ſunt, vt ante in viij. & x. parte, in pluribus cōſiderationibus. & in diſta epittola Auguſtini deducit eſt.

Cōcludo igitur, q̄ inter plebeios aduocati cæteris præferendi ſunt, atq̄ multis honoribus decorari debent, vt & ſuprà in viij. & x. parte dixi in diuerſis conſiderationibus. Quomodo ſunt honorandi etiam inter nobiles & literatos, multò fortius inter ſolos plebeios. Etiam quia aduocati dicuntur habere officium, vt dicit Iacobinus de ſancto Georgio in l. j. in prin. ff. de iuriſdictione omnium iudi. per c. ſina. extra de poſtulando. Et poſt eos etiam ſunt honorandi medici: vt in diſta decima parte ſcripſi, in xxv. conſideratione. licet inter eos quandoq̄ fuerit contentio de paritate: vt ibi, vtraq̄ tamen ſcientia iuris & medicinæ à Deo

eſt. Nam leges diuinitus per ora principum ſunt promulgate. & ſcriptum eſt de medicina. Eccleſiaſtici xxxviij. Altiffimus de terra creauit medicinā, & vir prudens non abhorrebit eam. Et de iure ſeu legibus. Prouerb. viij. Per me reges regnant, & legum cōditores iuſta decernunt in linæ ter claras. C. de ſumma trinita. & vtraq̄ eſt neceſſaria hominibus, iura ad pacificationem hominū, medicina verò ad ſanationem corporū. c. facte. iij. diſt. Et vtriuſq̄ peritus multum ab hominibus honoratur. c. nō ſanē. xiiij. qd. v. Et de iure quo exercetur iuſtitia. Sapiē. viij. Per hanc habeo claritatem ad turbas, & honorem apud ſeniores. Et de medico dicitur Eccleſiaſtici xxxviij. Diſciplina medici exaltabit caput illius, & in conſpectu magnatū collaudabitur. Ideo debent ſeruare iuriſperiti & medici illud Apoſtoli ad Roma. xij. Honore inuicē preuenientes, vt ait Antoninus in ij. parte ſuæ ſummæ. ti. v. c. ij. §. iij.

Et ne abſit diſtū pulchrum Arnaldi de villa noua ſubiungo id quod in cautelis medicorū ſcribit, q̄ primus locus in menſa ſolet ſeruari ſacerdoti & medico, quod intellige de ſacerdote, qui eſt rector in ſua parochia. vt. ſ. dixi in quarta parte, in vlti. conſideratio. Et etiam in medico in domo inſirmi.

Et de laude literarū ſcribit F. patritius lib. ij. de inſtitutione rei publicę. ti. j. vbi dicit literas imprimis ab omnibꝑ, ſi fieri poteſt, ediscendas eſſe propter fructū illarum. & vix arbitrari poteſt (vt ait) in libera ciuitate quęq̄ ſine literis ingenij ciuis nomen mereri, qui enim ſine literis non ſolū liberales diſciplinas: ſed minimas quaſq̄ artes diſcere aut libera poſſunt. Nec mercatura ipſa nec agricultura ſine eis ſatis tuta eſſet: cætera proſequere, vt in eo loco.

Decima nona conſideratio. Notarij & tabelliones, etiam tanq̄ literati poſt aduocatos & medicos præferuntur alijs plebeis. Tabelliones enim dicuntur iudices ordinarij voluntarię iuriſdictionis, ſecundū Innocen. in ca. cūm à nobis. de teſtibus. & tenet clarius Paulus de caſtro in cōſil. lxxiiij. col. iij. Et eſſe notariū aut tabellionē eſt honor. vt habet Eccl. x. Super faciē ſcribę imponet honorē. Et magis credit tabellioni aut notario q̄ alijs, ſecundū glo. in verb. tabularijs. in §. ſi verò abſunt. in authē. de hæredi. et falci. calla. j. Bal. in authē. ſed cū teſtator. C. ad leg. falci. Felin. in c. in noſtra. col. iij. circa mediū. extra de teſti. Et hoc propter officium publicum, quod habet tabellio. tex. inuſta gloſ. in verbo, officij, in authē. de teſtibus. §. ſancimus. collatio. vij. Imo officium notarius & tabellionatus eſt dignitas, vt dicit Lucas de Penna in l. vnuerſos. C. de dignitatibus. libro xij. Maximè quando eſt notarius, aut tabellio à principe, vt ibi dicit Lucas de Penna. Quis em̄ (ait) non diligat eum, & honeſtate magna compleri putet, qui decreto principis ad tabellionatus officium peruenit. in authē. vt iudices ſine quoquo ſuffragio. §. ideo licebit. collatio. ij.

Et etiā propter neceſſitatē & vtilitatē in republica ſunt honorandi, cū videantur eſſe neceſſarij: qm̄ tabellariorū ſiue notariorū ars, & viuendi formula q̄ honeſta honorabilis & laudanda ſit, ex plurimis præſertim illiꝑ neceſſitate & vtilitate facilè cognoscitur. periret ſiquidem omnis iudiciorum tela, niſi eſſent notarij qui acta conſcriberent, periret ipſa veritas, & fides in contractibus, & commercijs, periret omnis ordo in iudicio forentium cauſarum, niſi eſſet aliqua fidelis publicaquē perſona, cui iudex crederet de his, quæ ab vtraq̄ litigantium parte, aut offeruntur, aut dicuntur. Item ſunt inſtituti notarij

Vndecima Pars

ad confirmationem veritatis, sed ipsa veritas vbicunq; sonuerit, ab illo est, qui dicit. Ego sum via & veritas. Ioan. xiiij. vt scribit Zodericus Zamorensis in speculo humanæ vitæ, libro primo. c. xix.

Faciunt dicta Corseti in tractatu de potestate regia. q. xc. circa medium. vbi dicit esse notarium est habere officium, vt in ca. vt officium. de hæreticis. libr. vj. quod recta ratione est laudabile, quia in veritatis comprobatione & confirmatione radicem & fundamentum suscipit.

Etiã huius artis laudes patent, quia publicæ vtilitati deseruiunt. hi nãq; nedum apud pædaneos, minoresq; magistratus creditum & auctoritatem obtinēt: sed apud reges & principes. & cuncta eminentia tribunalia acceptissimi & familiarissimi existūt, de quibus ante dixi in xi. parte, in ix. cōside. & in vij. parte, in xvj. & l. cōside. Hi enim eorum manibus admiranda fide instrumēta, priuilegia, & literas ad perpetuam rei memoriam conficiunt. Et post multa temporum secula, ex horum sola notariorum subscriptione indubitata probationē inducūt, hi typum tenēt euāgelistarum Christi, qui eius gesta & acta in euāgelio tā fideliter, q̄ vtiliter descripserunt. Et inter cæteras huius artis commoditates, qui illam exercent magna lucra, summos honores assequuntur, vt breui tempore ac paruo labore opulenta vtilitatis compendia adipiscuntur, & tandem ab omnibus honorantur, quia omnes illis indigent. ita Zodericus in loco antè allegato.

Notarij tamen principis sunt digniores, vt dicit F. Nicotius in sua repetitione cap. quoniam contra falsam. in vers. nota quarto. numero xxix. extra de pbatio. quoniã, vt dicit, esse notarū est dignitas, vt est casus singularis secundum eum, in l. j. C. de mandatis principum. Bal. in lege. Cassius. ff. de senatoribus. & de his vide plenè per Lucam de Penna in dicta l. vniuersos. & per Iacobum Bonaudi in glossis ad Ioannē de terra rubea in tractatu qui vinea ecclesiæ dicitur. articulo x. tertij tractatus. in gloss. officia. vbi etiã scribit, an infames possint esse notarij: & cōcludit q̄ nō licet infamis possit esse procurator, nisi sit procurator regis vel episcopi: quia tales non possunt esse infames. dicit tamen Cynus in l. reum. C. de procurato. q̄ ille qui fuit condemnatus de crimine, & sic infamis per sententiam non potest esse procurator per dictam l. reum. cōcordat textus in c. j. iuncta glo. j. & ij. q. vij. Si enim pendent re iudicio criminali contra eum remoueat, ipse multo magis post condemnationem. Sed si esset infamis quia cōdemnatus alia actione famosa q̄ criminali, tūc potest esse procurator viliū personarū. Ita Angelus & Io. Fabri in §. si. instit. de exceptio. de quo late per eundem Iacobum Bonaudi in loco ante dicto, vbi dicit officium simplicij procuratorum esse vilissimum officium, per. l. si quis procurationem. C. de decurio. libro x. cū tamen proueniat ex quadam literatura, preferendus est alijs mechanicis & plebeis artificibus. Cū omnes tales plebei quodammodo dicantur feces vrbiū, & sic viles: vt in principio huius partis dictū est. Et facit quia officium procuratoris est ars. c. quia episcopus in fi. iuncta glo. vltima. v. q. ij.



Vigesima consideratio. Etiam inter plebeios & populares præferri debent virtuosij, quoniam virtutum præmia tribui merentibus cōuenit. l. si. quæ incipit. vt virtutū. C. de statutis & imaginibus. clemen. cupientes in principio. de pœnit. & resmissio. facit c. nō loca. xl. dist. & hoc est (vt dicit Philosophus. viij. Ethicorum) honor est præmium virtutis, dixi

plenè in j. parte, in xlvij. & lxxij. consideratio. in iij. parte, in xlvij. cōsideratio. in vij. parte, in xlvij. cōsideratio. & in viij. parte, in xxvij. cōsideratione. & in sequen. proxima considera. Faciunt plura quæ ad hoc accumulata Cæpola in suo tracta. de imperatore militū eligēdo. in verbo, virtutis. de quo dixi in ix. parte, in xliij. cōsideratiōe. vbi scripsi milites etiã ex virtute esse honorandos. licet hodie pauci sint tales. Et ex hac cōsideratione, etiã laudari possunt & aduocati & medici ppter virtutes quas ex sciētis sibi acquirūt. de quo hic ante. in xvij. cōsideratione dixi. Imo, vt ait Aristoteles. lib. iij. Politicorū. c. ix. excellentibus virtute in ciuitate parendū est sponte, ita vt tales pro regibus habeantur. Alios aut̄ excellentes potētia, aut diuitijs dicit esse à ciuitate expellēdos. & inter cæteros præferuntur qui sunt probatæ vitæ, & bonæ fidei, aut magnæ legalitatis reputantur. tex. in l. iij. in prin. ibi, & an honeste, & inculpatæ vitæ. ff. de testibus. & ibi gl. quæ notat q̄ præsumitur bene fieri si à bono fiat, argu. l. si quis ex argentarijs. §. j. ff. de edēdo. & in authē. de testibus. §. sancimus. ibi, multorum honorūq; copia virorum. colla. vij. Cū tales in multis priuilegiantur, & honorantur ultra alios. & decē casus scribit do. meus Iason in lege iubemus. C. de iudicijs. & vide eundem in repetitio. l. admonendi. in lxxvij. col. ff. de iure iuran. idem in lege sciendum. col. vij. ff. de verbo. obligatio. Barba. consilio. xxij. in primo volu. Felin. plenè in ca. super his. in fine. extra de accusat. idem Barbatia. in ca. insinuante. col. j. extra de officio delega.

Et quantum valeat virtus in vita beata perficiēda, scribit Gellius libro xvij. ca. j. & amplissimè per Beroaldum in suo opere de felicitate, vbi quærit an virtus sit effectrix vitæ beatæ. vbi plura ad laudem virtutis disertè accumulantiur. & in libro quo septem sapientum sententiæ continentur, in sententijs Cleoboli.

Vigesima prima consideratio. Inter omnes honorandus est & laudandus, qui ab omnibus, & publico iudicio bonus, & optimus iudicatur. Quod in persona Scipionis Nasicæ contigit. vt refert Valerius lib. viij. c. quæ cuiq; magna contigerunt. c. v. dum ait, verū specimen honoris à Scipiōe quoq; Nasica oboritur. eius namq; manibus & penatibus nondū questoris senatus, Pythij Apollinis monitu Pessimōti accessitā deam excipi voluit, quia eodem oraculo præceptū erat, vt hæc misteria matri deū à sanctissimo viro præstaretur, explicata totos fastos, consti tue oēs currus triumphales, nihil tamē morū principatu speciosius reperies. Et tunc vnum esse dicit Plinius, qui à cōdito quo, vir optimus sit iudicatus. dicit tamen Boetius in iij. de consolatione philosophiæ. est mentibus hominū veri boniq; naturaliter incerta cupiditas, sed ad falsa deuius error abducit. Et nihil est, tam populare (vt dicit Cicero) q̄ bonitas, hoc est, nihil est tam charum, & gratum populo, & quod magis fauorem populi conciliet, q̄ esse bonū: & idē deteriorum magna natio est: boni verō singulares, omne tempus Clodios non omne Catones, inquit Seneca. ad deteriora faciles sumus, & ab adolescentia viri procliu ad malum sensualitas humana declinat, vt in proelio clemen. & non est qui faciat bonum: non est vsq; ad vnum. Pfal. xij. & Catilinam, vt ait Saryrographus. Quocunq; in populo videas, quocunq; sub axe, Sed nec Brutus erit, Bruti nec auunculus vsq;. Rari quippe boni numero, vix sunt totidem quot Thebarum portæ, vel diuitis ostia Nilij.

Quoties igitur virum bonum videre contingit, illi allurgito

assurgito, illi caput aperito, illum vt deum colito: via vitiorum lara est & decliuus: & ideo cunctis per uia, via virtutis angusta, cliuosa, senticosa, & ideo paucis patet. Fimbria olim iudex electus in causa Pythiae, qui sponsonem fecerat, quodd vir bonus esset, iudicatu illo super fedit dicēs, nō liquet: quoniam, vt vir bonus aliquis sit, ea res innumerabilibus officijs & laudibus cōtinetur. & vt dicere solebat Pitachus perdifficile est, bonum esse. hæc Beroaldus in libr. de septem sapientū sententijs, in sententijs Biantis, vbi concludit, q̄ quoquomodo mali dicantur siue improbi, siue imperiti, siue viles, prout ibi interpretatur, elaborare debemus, ne inter malos enumeremus, imo enixè curemus, vt simus potius similes sacerdotibus Aegypti, quos piromas vocant. est autem piromis in græca lingua, idem quod honestus & bonus, in nostro sermone.

Item qui optimus habetur & iudicatur non sine laude nominatur. Quodd optimi cognomen Traianus (vt idem Beroaldus ait lib. de optimo statu) veluti peculiare accepit ex senatus populiq̄ Romani appellatione. Quo nomine amplissima haud dubiè bona continentur. Quod nomen sibi quisq̄ mallet (vt inquit Liuius) q̄ honores imperia ve, de quo Silius Italicus.

Optimus heu nomen melius maiusq̄ triumphis.

Et, vt auctor est Plinius panegyrista nomen Augusti & Cæsaris, minus est q̄ optimi, Iuppiter apud Ethnicos optimi nomine colebatur, dicebatur enim Iuppiter optimus maximus. qua in re illud annotandum, quodd ante optimus, id est beneficentissimus dicebatur, quam maximus, quia, vt inquit verè Cicero, maius est certe q̄ gratius prodesse omnibus, q̄ opes magnas habere. Interrogatus Agesilaus ille magnus quo pacto quis gloria apud mortales consequatur, sic respondit, si optima dixerit, ne non pulcherrima fecitauerit.

Prudenter em̄ Solon vnus è septē sapientibus, & legū scriptor solus ex septē rempublicā duabus rebus contineri dixit, præmio, scilicet & pœna: vt hinc boni ad virtutes inuidentur, & honoribus exornentur. Illinc mali à flagitio arceantur pœna, vt in officio omnes sint. concordat l. j. §. Nam, vt ibi bonos non solum metu pœnarum, verū præmiorum quoq̄ exhortatione efficere cupientes. ff. de iusti. & iure. & ibi gloss. in verbo, metu pœnarum, allegat verus Horatijs.

Oderunt peccare boni virtutis amore,
Oderunt peccare mali formidine pœnæ.

Et sicut bonos præmio prosequi decet, ita malos pœna affligi. Et si mali à malitiā reuocari non possint per indulgentiam, pœna coerceri debent per seueritatem. sic secereti sint à bonis mali, vt à frumento lolium in cerniculo separatur, fiat more medicorum, qui interdum vrit, secat, abscondit in corpore membrū quodd insanabile est, ne pars integra cōtagione obrepente pariter corrumpatur. iuxta illud. Immedicabile vulnus

Ense rescidendum est, ne pars sincera trahatur.

Cōsimiliter secari interdū & amputari debent de corpore ciuitatis membra putrida, hoc est, ciues malefici, scecerati, perfidiosi, turbatores publici commodi, & molitores rerum nouarum, exterminari atq̄ tolli de medio.

Supereff, vt & propius ad rē redeamus, & debene moratis dicamus, qui plurimū honorari debēt. quoniam mores præferuntur sciētiae, arg. c. sedulo. xxxvii. di. & l. magistros. C. de professō. & medicis li. x. vbi dicit tex. q̄ magistros studiorū, doctoresq̄ excellere oportet moribus pri-

mū, deinde faciētia, cōcordat tex. in l. vnica. ibi, si laudabile in se probis, moribus vitā esse monstrauerint, si docēdi peritiā & c. C. de professoribus, qui in vrbe Cōstātinop. docētēs & c. libro xij. & patet ex argumento literali plal. xcviij. Bonitatē, & disciplinā, & scientiam doce me. Ideo scholares bene morigerati præferēdi sunt doctoribus malemorigeratis & vitiosis: cū doctores debeant inter alia præcellere scholares moribus iuribus añ allegatis. l. j. & ibi notatur. C. de annonis ciuilibus. li. xj. & vilissimus cōputāus est (nisi præcellat sciētia & sanctitate) qui est honore præstātor. tex. in c. vilissimus. j. q. j. ad minus debet esse bonus. vt ibi in g. illaudabilis em̄ est sciētia, quā vita maculat. c. nisi cū pridē. §. pro defectu. extra de renuncia. ideo bene dicitur, mores ornāt sciētia, qui oēs excedunt diuitias. l. scire oportet. §. pe. ibi, neq̄ enim facultates, neq̄ dignitas est ita sufficiens ad fidem, vt bona electio, & benigni mores. Ex quo concluditur bonos & optimos, etiam mortos, cæteris præferendos esse.

Vlgesima secunda cōsideratio. Inter plebeios præferri debent originarij cæteris, vt facit textus in l. ij. C. de officio prætoris hinc dicit ibi Alberic⁹, q̄ syndicus potius eligendus est de vniuersitate, q̄ alius. facit dictum Ciceronis in li. de amicitia. Potiores (inquit) sunt ciues, q̄ peregrini. Vñ inquilinus probri vel odij causa qs appellatur, quasi domū propriā non habeat. Vnde Salustius M. Tullius inquilinus, ciuis vrbis Romæ. ideo dicit text. in d. l. ij. potius eligēdos esse prætores, qui habēt larem in vrbe, q̄ illi qui sunt de prouincijs, vt facit etiā tex. in c. in nomine dñi. xxii. di. ideo, vt dicit F. Patritius in lib. de institutio ne reipublicæ. lib. iij. ti. ij. quæri solet à nōnullis, an oēs magistratus inter ciues distribuēdi sunt, an aliqui peregrinis tradendi. Et (vt ait) placet quibusdā magistratus oēs qui iuri dicūdo præsumt, quiq̄ ditionem aliquā in fontes exercēt peregrinos: esse dicūt nāq̄ similitates, inimicitias atq̄ odia inter ciues oriri, cū ciuis in ciuē suum aiauertit. Alia autē ex parte longefaciliores esse, & ad gratiā clementiāq̄ proniores ciues inter se, q̄ si res à peregrinis agatur. Quaquidē rōne adducti pleriq̄ Italiæ populi, eiusmodi magistratus aliunde accersire consueuerunt, & his assentit. l. fin. C. de crimine sacrilegij. & l. ij. quæ incipit, nullus. C. de diuersis officijs & apparito. iudicum. lib. xij. Et de hoc alias fuerunt ordinatiōes regiē, scilicet Philippi Pulchri, & Caroli quinti regum Franciæ. de quibus per G. Benedicti in sua repetitio. c. Raynutius. in verbo, & vxorem nomine Adelasiam. numero 1050. vsq̄ ad numerum 1052. extra de testamentis. vbi scribit rationem quare beneficia originarijs sint conferenda, & non officia secularia. quoniam (vt ait) officium seculare dari non debet illi, qui est de loco oriundus propter noticiā & familiaritatem, quas habet seu habere præsumitur cum illis de loco & compatriotis suis, quibus fortē nimis faueret, aut odio cōtra aliquos ex æquali vel inæquali conseruatione concepto: inter pares fit aliquando, & sēpe inuidia, ac dignitatis cōtemptio. l. obseruandum. circa initium. ff. de officio præsidis. eis læderent contra iustitiā, quam fauores & odia multum turbant, & interdū iudicia peruertunt & suffocant. ca. penul. ibi, de terra vxoris suæ oriundus, extra vt lite non contestata. Ideo, vt dicit, fuit ordinatio Philippi Pulchri, qua p̄hibuit quem præfici in senescallum, præpositū, iudicem, vicarium, aut baillium in loco vnde oriundus dicitur.

Verumtamen idem Franciscus Patritius inclinans ad contrariam opinionem dicit, q̄ longe melius ciues impe-

rabunt q̄ peregrini, quod dicit esse manifestum & notorium ex experientia, non solum apud Romanos, Carthagenenses, Athenienses, Lacedæmonios, aliosq̄ complures, qui magistratus omnes suis ciuibus tradiderunt: imo ex inclita Venetorū republica, in qua peregrinis nullus est locus, & tamen nec iustitia, nec seueritas deest, & ex eiusmodi iudicijs nullæ discordiæ, nullæ seditiones, nullæq̄ inimicitiae oriuntur. Et vnum de illa republica refert, quod nunq̄ alibi selectitasse aut vidisse meminerit, quod ordo ciuitatis, qui à primis conditoribus cōstitutus fuit, semper mansit, & nunquam mutatus est. Hi namq̄, qui eā urbem edificauerunt, inter se suosq̄ magistratus diuiserunt, quasi præmium laborum suorum, & hanc hæreditatem posteris reliquerūt, vt aduenam, colonum, peregrinū, inquilinumq̄ ad magistratus admitterent nullum: & ita antea obseruatum est, iam pene annis mille. Quocirca posteri illorum, qui urbē ædificauerunt, semper reipublicæ præfuerunt, & senatores, patricij, ac nobiles appellati sunt. reliqui autem omnes plebei. Plurimum tamen (vt ait) valet consuetudo, à qua difficile est recedere. Sed si ab initio cōstituatur, tutius ciues q̄ peregrini imperabunt.

Nam etiam, vt habetur iij. Politicorum, noui incolæ qui ciuitatem & patriam incolere cœperunt honoribus ciuitatis non participant: sed antiqui, qui mores patriæ nouerunt sunt illis præferendi. Moderni verò, maximè penitus extranei postponendi, coram quibus non est agendū consilium: quia scribitur Ecclesiastici viij. Coram extraneo ne facias consiliū. Nescis enim quid pariet, facit textus in authen. de collatoribus. §. sed neq̄ prouinciarum iudices. collatio. ix. vbi imperator possessores exprimit eosq̄ repetit, non autem habitatores simplices, de quibus mentionem antea fecerat, cum hominibus profecto communionis alienæ nullum fas est inire certamen. xxiiij. quæstio ne iij. c. cum quibus, in fine.

Facit quod dicit Zenzelinus in extrauagañ. Ioa. xxij. incip. execrabilis. ibi, in diuersorum regnorum partibus, q̄ contra promotionem, quæ fieret ad dignitatem vnus regni, de regnicola alterius regni, admitteretur exceptio domini temporalis: si promouendum haberet suspectum de proditione terræ suæ, vel consiliorū, & secretorum suorum, arg. l. si quis aliquid, §. transfugę. ff. de pœnis. l. omne §. exploratores. ff. de re militari. c. petitio. de iureiurando. & notant Innocen. Hostien. Abbas. Areti. & Felin. in ca. super his. de accusatio. Idem Abbas post glo. in c. ex parte de testibus. & in c. q̄ sicut, & in c. j. & in c. cum interuenier fas. & melius in c. cum terra. de electio. Et est ratio, quia ali cui non conuenit scrutari archana regni alieni. l. mercatores. C. de commercijs & mercatoribus.

Peregrini enim & incolæ officium est, præter negociū suum agere nihil, de alio inquirere, minimeq̄ esse in aliena republica curiosum. c. leges. iij. quæstio vi. & ait Cicero libro primo officiorum, Vnde vt amicos quærat laborare curat. Genesis xix. & Lucas de Penna in lege quisquis. C. de omni agro deserto. libro xj. vbi tractat prædictam q̄. Francisci Patriij, & illam decidendo assentit opinioni illius, q̄ originarij sunt præferendi: peregrini verò non debent de republica ciuitatis intromittere, cum certum sit oriūdos à patria potius mores regionis scire, quam extraneos. c. quosdam. & c. quanto. de præsumptio. Vnde Terentius in eunucho. sola (inquit) sum, habeo neminē hic, necq̄ amicū necq̄ cognatū, quam obrem alio cupio parare amicos beneficio meo. Id amabo adiuua me, quod fa-

cilius fiat: propter quod à vero facilius in consilio deuiabit. quæ pericula in originarijs, & antiquis habitatoribus non præsumuntur. Auspicij enim patrijs non alienigenis rempublicam administrare oportere antiqui iudicabant. dicit Valerius libro primo, titu. de auspicijs, in principio. Cum originarij sint potius in bonis opulenti, & diuitiarū pleni, pariter olim non præsumebantur in exteris, vbi officia temporalia erant, cum tunc breui tempore, quo officium duraturum erat, magna familiaritas contrahi non posset, imo nec appeti. hætenus G. Benedicti in loco ante allegato, quæ excerpta à Luca de Pēna in dicta lege. quisquis. qui post eum dicit attendendum esse, donec ex antiquis bonus haberetur, ex nouis non assumatur: quia maior bonitas noui antiquis nō debet præiudicium afferre. Vnde præceptum fuerat Moyfi Deutero. xvij. regem constituere de numero fratrum. Non (inquit) poteris alterius gentis hominem regem facere, qui non sit frater tuus, hoc est de tua patria, seu gente natus. Et ibi per eundē G. Benedicti pulchra alia vide de literis naturalitatis, quæ cōcedunt à rege nostro extraneis: qm̄ alias non possent in regno habere hæredes ex testamento, vel ab intestato. Et ex his etiam videmus hodie in regno esse consuetudinem: vt in officijs secularibus originarij, & patriotæ potius admittuntur sublati illis antiquis constitutionibus & ordinationibus regum, & in hoc operatur consuetudo, vt dicit Cæpola in tractatu de imperatore militum eligendo, in versi. propter nationem, vbi de istis, in fine.

Etiam de iure canonico beneficia sunt conferenda originarijs indigenis, & oriūdis de loco seu regno, aut dicecesi vbi sunt sita, faciunt notata in capi. si proponente, in glos. ff. extra de rescriptis, & text. in lege in ecclesijs. C. de episco. & clericis, quæ vult quod ad ecclesias eligantur potius illi qui sunt ex vico, in quo sunt possessiōes beneficij, q̄ alij, & dicit ibi Bal. q̄ vbi in ecclesia reperiuntur idonei ad promouendum, illi debent promoueri de ipsa & nō alit̄ de. & idem dicit ipse Bal. & Albericus in lege diuus. ff. de tuto. & curato. datis ab his, idem not. gloss. vnica & doctores. in lege planē. ff. quod cuiusq̄ vniuersitatis nomine, & idem tenet gloss. in cap. cum inter canonicos. in verbo, ad ecclesiam alienam, extra de electio. & idem tenet Cæpola in tracta. de imperatore militum eligendo in d. verbo, propter nationem, in fine. ibi, sed etiam si essent. Idem etiam tenet Rochus de Curte in suo tractatu de iure patronatus, in verbo, honorificum, in xxj. col. dixi in præcedē. parte, in xxxij. consideratione, versi, licet enim oriūdi, idem tenet Barba. in d. c. si proponente. & consilio suo xxij. inci. scripsit propheta optimus, in primo volu. col. vij. vbi dicit, q̄ si imperator beneficij in sua gratia non faciat mentionē de loco vnde est oriūdis, talis gratia est subreptitia: quia papa non intendit prouidere extraneo, sed vnicuiq̄ in patria sua, imo tenet ibi Barbatia, q̄ huiusmodi prouisio est nulla contra Bal. quos videas cum casus euenit, quia est casus quotidianus, qui euenit mihi consulendo in casu, in quo extraneus seu alienigena à regno impetrauit mandatum apostolicum in vim concordatorum, non facta mentione, q̄ nō erat de regno, tenui ex dictis per Barbatiam, in eo loco, huiusmodi mandatum non habere locum in loco vbi habent locum dicta concordata, cum ipsa & comēta in eis sint data regi, & regno in priuilegium pro incolis regni, & non extraneis, qui non sunt de regno, & scripti ample in commentarijs dictorum concordatorū. Et è nostris aliquid de materia tractant Cosmas Guymier in suis commentarijs.

commentarijs. in verbo, exterorum. folio mihi. x. & post eum, Ioannes de Selua in suo tractatu. de beneficio in iij. parte. in xxvj. q. & maxime quia rex Franciæ habet priuilegium, q̄ alienus clericus non regnicola, sine eius permissione & literis naturalitatis, non possit beneficiari in suo regno, vt per eosdem in locis antè allegatis.

Vigesima tertia consideratio. Inter omnes cuiuscunq̄ status laudabiliores sunt, qui pulchriora nomina habent: quoniam honor & decus est habere pulchrū nomē. hinc dicit Io. Andr. in cap. cūm secundū Apostolum. de præbendis. & in c. j. de deposito. vxorem suam Milanciā dixisse, q̄ si pulchra nomina venderentur, caro esset prætio emenda. vt dixi supra in iij. parte, in x. consideratione. & refert Panor. & alij doctores in proœmio decretalium. & laudabile est habere pulchrū nomen. Panor. in c. j. col. penul. in initio. de iudicijs. ideo pulchra nomina imponenda sunt filijs. Et bona præsumptio oritur ex bono nomine, & quādoq̄ sinistra ex prauo & turpi nomine oritur. faciunt textus & notata in l. facta. §. si in danda. ff. ad Trebellianum. in proœmio sexti. in verbo, Bonifacius. & in proœmio decretalium. in verbo, Ioannes. & plura ad hæc scribit Guilliel. Benedicti in sua repetitio. c. Raynutius in verbo, Raynutius de Clara. numero liij. & liij. de testamētis. Quia à nomine & cognomine multotiens sumitur argumentum. de quo plenè per Felin. in proœmio decretalium. Et sic vnusquisq̄ curare debet & laborare diligenter de bono nomine habendo. Cūm multo melius sit nomen habere bonum, quā diuitias multas. Prouerbiū xxij. Nobis enim necessaria vita nostra, alijs fama nostra. in c. non sunt audiendi. xj. q. iij. & qui negligit famam credulis est, textus Augustini. in cap. nolo. versicu. duæ res. xij. q. j. bona autem fama impinguat ossa. Ecclesiastici. xxx. hoc est, augmentat virtutes in quibus robur hominis interioris consistit, sicut in ossibus consistit robur hominis exterioris. vt ibi declarat Nicolaus de Lyra, de quo hic. j. in xxvij. consideratione.

Quod etiam clarè ostendit P. Scipio, vir ille insignis Romanus consul. de quo refert Valerius libro iij. titulo de fiducia sui. c. v. quod cū fratrem suum de bene gestis obcrectatum defenderet, dixit. Nam cūm Aphricam totam potestati vestræ subiecerim, nihil ex ea quod meum dicere tur præter cognomen retuli.

Etiam de Paulo Aemilio post triumphum Macedonico, libro iij. titulo de abstinentia & continentia. penas (inquit) suos nulla ex parte locupletiores fecit, præclare secum actum existimans, q̄ ex illa victoriā alij pecuniam, ipse gloriam, atq̄ memoriam nominis sempiternā occupasset & reportasset. Erpaulo post de Scipiōe Aemiliano dicitur. Itaq̄ quum per socios & exterarum gentes iter faceret, non mancipia eius, sed victoriæ numerabantur, nec quantum auri & argenti: sed quantum amplitudinīs, scilicet gloriæ, famæ, & nominis pondus secum ferret cōstitimabatur.

Ex quibus constat, q̄ de bono nomine curandum est, adeo q̄ Salicetus. in lege prima. in principio. C. de summa trinitate, per illum textum parentes exhortatur pulchra & honesta liberis imponere & non turpia: quæ secundū eū quodammodo infamiam & deducunt importat, vna em̄ quæ res quemadmodum intelligi debeat, ex ipso nomine apparet. l. diuus. in principio. ff. de bonis damnatorum. & ibi fit argumentatio ex nomine, & per gloss. facit quod scribitur Exodi xxij. cūm deus dixerit ad Moysen. Inue-

nisti gratiam coram me, & teipsum noui ex nomine. Faciunt quæ dicit Felin. in dicto proœmio decretalium. col. vj. Hyppolitus de Marsilijs. in l. j. in initio. col. penul. ff. de quæstio. Petrus Giraldi in cautelis suis, cautela. lxxxv. incipien. magnū. Cacialupus in dicta l. j. col. x. C. de summa trinitate. Simphorianus in chronica Sabellici. de hoc nomine Franciscus.

Et bonum nomen facit, vt plus credatur illi q̄ habenti malum, notatur in c. in nostra. extra de testibus. Franciscus Niconitius in repeti. c. quoniam cōtra fallam. ibi, notat Abbas quinto. numero xlvj. & Ioannes Nenizani in sua Silua nuptiali. folio mihi xcix.

Vigesima quarta consideratio. Inter exteros & aduenas præferuntur qui non sunt nationis infamæ: qm̄, vt dicit tex. in l. quod si nolit. §. qui mancipia vendit, natio nē cuiusq̄ in veditiōe pronunciare dnt̄, plerūq̄ em̄ natione ferui, aut prouocat aut deterret emptorem. idcirco interest nostra scire nationem. præsumptum etenim est, quosdam seruos bonos esse, quia nationis non sunt infamæ, quosdam malos videri, quia ea natione sunt, quæ magis infamis est. ff. de edilitio edicto. id etiam probatur ex sacra scriptura. Ioā. iij. vbi mulier Samaritana dicebat se non esse dignam dare aquam Christo, quia Iudæus, & natio Samaritanorum erat probata apud Iudæos: ex quo etiam Iudei impropærauerunt Christo, quod esset Samaritanus, aut dæmonium haberet. vt habetur in c. nōne bene dicimus. extra. de præsumptio.

Et licet vniciq̄ propria patria videtur maior & præstantior alia. l. fin. & ibi gloss. C. si seruus exportandus veniat. Nam patria est dulcis amor. l. qui habebat. ff. de leg. iij. vnde Virgi.

Nos patriæ fines, & dulcia linquimus arua.

Et illud Nasonis ad Rufinum.

Nescio qua natale solum dulcedine cunctos

Ducit, & immemores non finit esse sui.

Et idem.

Dulcis amor patriæ, quo non præstantius vllum.

Id efficit charitas patriæ, qua pleriq̄ omnes tenemur: vt sua cuiq̄ patria charissima atq̄ gratissima, dulcissimaq̄ sit, vt patriam suam qualiscunq̄ est quisq̄ laudet, & extollat. more Vlpiani in l. j. ff. de censibus. vbi suam patriam miris laudibus commēdat. vñ tamen habet gratam qua caret altera opem. & vnus laudat Rhodon, & alius Rhodopen. alij autem alia pro mentis captu & arbitrio: nobis sit satis ad rem, propria quarundam gentium epitheta referre, vt scribit Textor in sua officina, ex quibus aperta est diuersarum gentium differentia.

Apuleius eruditos appellat Aegyptios, sicuti Iudæos superstitiosos. Nabathæos, mercatores. Fluxos vestium, Arfacidas. Frugū pauperes, Scythas. odorū diuites, Arabas. legimus Alexandrinos esse fallaces. Vopiscus scribit Aegyptios esse ventosos, furibundos, iactantes, iniuriosos, auidosq̄ nouarum rerum.

T. Liuius perfidiam Peni, Cicero calliditatem, vt numerum Hispanis, robur Gallis, artes Græcis, Italici senium, Romanis pietatem ascribunt.

Io. Picus Mirandula ponebat in Hebræorum doctrina misteria & prodigia, in Græcorū disciplinis ingenium, in Romana Academia politiam.

Horatius vocat Britannos hospitibus feroces, Persas infidos.

Iulius maternus ad Mauortium Lollianum scribens.

Vndecima Pars

quædam (inquit) gentes ita à cœlo formatæ sunt, vt propria sint morum vnitæte perspicuæ. Scythæ immanis feritatis credulitate grassantur. Itali fiunt regali semper nobilitate præfulgidi. Galli stolidi, leues Græci, avari Syri, Afri subdoli, Acuti Siculi, luxuriosi semper Asiatici & voluptatibus occupati, Hispani elata factantia animositate præpositi.

Blondus vocat Afros fraudulentos, Ligures duros, Campanos superbos.

Ex nostris verò Christoforus Longolius Pariensis in oratione de laudibus diui Ludouici, & Francorum: vocat Britones duros, vafros Normanos, religiosos Francos, industrios Flandros, mites Lothoringos, faciles Andegavos, Bellicosos valcones, Burgundos feroces, Picardos alacres, frugi Santones, atq; Pictavos, Narbonenses fideles, fortes Arueruos, Hanonios pertinaces, magnanimos Senones, versutos Cenomanos, milirares Bituriges. Apofolus verò ex testimonio Epimenidis thebani sacerdotis refert ad Titum primo, quòd Cretenses sunt semper mendaces, malæ bestia, ventris pigri. & scribitur in cap. do minus j. q. j. Et de his & alijs in sequenti parte, in xvj. cõsideratione dictum est. & vnde ista procedant & inferius paulo post dicitur.

Aduerte tamen, qd extranei in multis priuilegiantur, & inter alia, qd in causis eorum est summarie procedendum. vt tenet Paris de Pureo in tractatu de findicatu. in verbo negligentia. charta. xxij. allegat Andream de Ifernina in proœmio constitutionum feudalium, qui dicit hoc esse verum, maxime vbi causa est modica, per auth. nisi breues. C. de sententijs ex periculo recitadis. vel si sit causa in qua plus expenditur qd sit valor rei, vt si sit quæstio de equo, qui interim in hospitio satis comederet. vt dicit Bart. in l. ij. ff. de re iudicata.

Et, vt reassumã quod paulo ante omissum fuerat, facit quoniã ex patria mores accipimus, & ex varijs cœli locis aspectibus ve diuersè ingeneratur moru cõtemperationes. vt dicit Hippocrates Cous in libro de aëribus cœli. & Plato in Thimeo, & Ariototeles lib. vij. Politico. c. vij. & lib. Orbicularium quæstionum libro xiiij. c. xx. & ibi Petrus Aponensis, & Galenus in libro de substantia virtutu animalium. c. ix. & Auicenna libro x. Meta. & Cicero in oratione, quam de lege agraria scripsit contra Seruillum Rutilium, & Plinius lib. ij. c. lxxx. & Lucanus lib. vij. & Vergilius lib. primo de re militari c. ij.

Huius etiam sententiæ sunt omnes Astronomici istud astris ascribentes: vt Ptolemæus ij. quadripartiti, & ibi Haly eius interpres, & Albumasar introductorij. lib. iij. & v. et Firmicus Maternus ad Mauortium Lollianum libro astronomicum. j. c. j. cuius verba hæc sunt. quædam gentes à cœlo ita formatæ sunt & c. vide reliqua ante.

In hac sententiam scribunt Herodotus in Calliope, & Plutarchus in apophtegma, quòd cum montuosa esset Persarum regio et aspera, vellentq; propterea regnante Cyro camœstrem ac mollem capere, id quidem non passus est Cyrus, inquiens, & plantarum semina, et hominũ mores, & ingenia regionum quoq; similitudinem trahere. vnde formatum est antiquum adagium. Mores hominũ, vt plantæ, ad regionis habitum respondent.

Vnde inferri posset, qd cum terra Burgundie meliora vina et subtiliora producat, qd reperiantur in tota Gallia, vt in sequenti parte, in lxxxij. consideratione scripsi. ita etiam indigenarum ingenia conformia habere debet.

Ex quo bene facit textus ante allegatus. in d. §. mancipia, ex quo notat glos. in authen. de referendarijs. in verbo, ex patribus. colla. ij. q. ratione patriæ quis præsumitur bonus aut malus. facit textus in c. quando xxij. dist. & in c. cõstitutus. extra de purgatio. canonica. vbi habetur consideratio ad patriam alicuius ordinandi, & cuius nationis sit: vt inde sciatur quibus moribus sit imbutus. Et sicut præsumitur pro aliqua ratione patriæ, & aliquando præsumitur contra aliquem ratione patriæ: vt est textus in c. Afro xcvij. dist. & ibi glo. j. & archidiaconus (qui adducit dictum Firmici Materni supra allega. tacito autore) & Bal. in l. data. col. x. versic. octauo modo. C. qui acculare non possunt. facit etiam dictum Bar. in tracta. de Guelphis & Gebellinis. col. iij. q. de iure quis præsumitur esse eius affectionis, qualis est eius patria. Est enim præceptum iurisperitum, vt patriæ pareamus. l. veluti. ff. de iusti. & iure. quod dictum singularizat Barba. cõsilio xxxij. incipien. præclare optimus dicit. col. xvij. libro ij. & alibi commendat in reperi. c. Raynaldus. col. iij. & lxxxvij. de testamentis. & Francif. Curtius consilio xlv. incip. statuto seu consuetu. versicu. quia quilibet. col. iij.

Adduci possent multa quæ faciunt ad hæc scripta, per Barho. Cepolam in suo tracta. de imperato. militum eligendo. versicu. propter nationem. & in tractatu. de simulatione contractuum. in xxj. præsumptione. & in suo libello de vita, & modo viuendi in studio. Et quòd Albertus de Gandino in tractatu maleficiorum. in tit. vnde, aut quo loco possit fama procedere. in principio. quòd fama vel infamia potest ex loco, maxime originis procedere: cum quis à natura & origine propria præsumatur esse bonus, vel malus. per dictum. §. mancipia.

Et huius rei aliæ quoq; rationes vltra vim astroru deduci possent: tum ex eo quòd quædam nationes præ ceteris multa vitioru irritamenta subministrant. Nam quid aliud Cãpanos luxu ac libidine affluentes reddidit, qd terra ipsa omnium quæ libido luxuq; expostulat feracissima, quæ & inuictum armis Hannibalem (vt ait Valerius) illecebris suis complexa vincendũ Romano militi tribuit. illa enim vigilantissimum ducẽ, illa exercitum acerrimũ, dapibus largis, abundantis vino, vnguentorum fragrantia, venenis vsu lasciuore ad somnũ & delicias euocauit, ac rum demum fracta & contusa Punica feritas. Nihil est profecto, quod magis homines molles reddat qd rerum copia. hinc Arabes à Virgi. lib. j. Georgi. molles dicti sunt. India mittit ebur, molles sua thura Sabæi.

Vt quæ omnium regionu sit fertilissima Arabia. deinde sunt sui cuiq; patriæ peculiare mores, vna queq; enim prouincia seu patria suo sensu abundat. vt ait Hiero. ad Lucinũ in c. vti nã. lxxvj. dist. & in c. certificari. extra de sepulchris. & dicit Quintilia. Gentibus proprijs mores sunt. Nec idem in barbaro Romano Græco probabile est, & ciuitatum etiam leges instituta ac opiniones habet differentia, ob idq; scribit argumẽta à natione sumi. & scribitur in ca. oēs j. dist. alie alijs gentibus leges placent. vnde ortum est verus Græcorum prouerbium, lex & regio.

Vigesima quinta consideratio. Inter ciues & plebeios eiusdem qualitatis honorabiliores sunt ac præferti debet, qui ex honestis & probis parentibus orti sunt & progeneri. vt supra dixi in ij. parte, in xxij. cõsideratione. vbi scripsi mulieres ortas ex bonis parentibus esse laudandas, potissimum si ex bona matre, proba, & pudica. Et idem de filijs dicendum. Movebar ratione sequenti. Nam licet sua cuiq;

sua cuiq; mens sit, tamen pleræq; sunt animi vires, quæ simul cum corpore à parentibus transfunduntur in filios, prout amplè ibi deductum est. Et de filijs facit gloss. in verbo, non infamata. in l. quod si nolit. §. qui mancipia. ff. de edilitio edicto. & in l. quisquis. §. j. in verbo, in quibus. C. ad l. Iuliam maiestatis. in quibus notatur. Sæpe solet similibus filius esse patri, & etiã in c. venerabilem. §. eos. in verbo, progenitores. extra de electio. & ibi Panor. col. iij. facit text. in authen. de referendarijs sacri palatii. §. pe. & ibi gloss. in verbo, ex patribus. col. ij. & in ca. j. lxxj. dist. & ibi gloss. j. quæ dicit hanc vnam esse causam quare filij presbyterorum non promouentur ad sacros ordines. tex. in c. si quis. ibi. filij verò eius & c. vj. q. j. & ibi glo. in verbo, metiuntur. quæ addit ad versiculū præcedentē. Et sequitur leuiter filia matris iter. & in c. vltimo. in fi. de cõsecra. di. vlt. & in c. ij. super verbo, defectu. de filijs presbyterorum. in vj. quæ & illud quoq; dicit. hac inter alias duas ratione spiritus sacris non initiari. & facit quod voluit glos. in verbo, domum. in l. cum vnus. §. j. ff. de alimē. & cibarijs legatis. & Cyn. in l. in bonæ fidei. in vij. quæstio. C. de iure iur. & Bald. in l. j. ad finem. C. de locato. & in l. si quos. in fine. & ibi Ang. C. de captiuis. & Franci. de Aretio. in l. i. iubemus. in fine. C. de aduocat. diuerso. iudi. vnde scribitur Sapien. ij. de impñs & ijs qui sapientiã abñciunt. Nequissimi filij eorum quasi nequissimorum nequissimi sint etiã filij. & facit dictum Esdræ lib. iij. c. ix. Qualis ager talia & semina, & quales flores tales & tincturæ, qualis operator, talis & creatio, & qualis agricola, talis & cultura. atq; Mar. vij. & Luc. vj. scribitur. Nõ potest arbor mala bonos fructus facere, neq; arbor bona malos fructus facere. cuius sententiæ initium refert gloss. in verbo, non infamata. in dicto §. qui mancipia. Et eleganti similitudine insinuant Theogius, dum ait in verbis transpositis.

Non etenim esquila rosa nascitur, aut Hyacinthus,
Sed neq; ab ancilla filius ingenuus.

Et sub simili forma Horatius li. carminū iij. Odę iij.
Fortes crantur fortibus & bonis,
Est in iuuenis, est in equis patrum
Virtus, neq; imbellem foroces
Progenerant aquilæ columbam.

Et veridicè huiusmodi sententiã tanq; prouerbio celebrem extulit Euripides, verbis tamen translatis.
Heus, heus, vt illud dicitant, rectè probum
Patre ab improbo, non posse nasci filium.

Et Aristoteles Politico. j. c. iij. ex quorundam sententiã ait. Sicut ex hominibus hominem, & ex bestia bestia; sic ex bonis bonum generari, & libro iij. c. viij. Consentaneum est (inquit) ex melioribus ortos esse meliores, & iterum in præceptis rhetorices, de causis ciuilibus. Nemini est obscurum, qui ex bonis clarisq; parentibus nati sunt, eos consentaneè fieri suis maioribus non dissimiles. & Cicero pro Roscio Comedo. Nemo ex improbo patre probum filium nasci posse æstimaret. & Quintilia. libro v. de argumentis, scribit argumenta sæpe à persona esse ducenda. Nã similes parentibus ac maioribus suis, filij plerumq; creduntur. & nonnunq; ad honestè turpiterq; viuendum, inde cause fluunt. Diogenes Cinicorum princeps, cum ebrium in foro vidisset: illius (inquit) pater ebrius fuit. autor Laërtius. in quam sententiã Martialis miratur, q; filia ebriosa potaret aquam. dum ait libro vj. Epigrammat. ad Caullum. Miror, q; Bassi filia potat aquam.

Sunt & ad rem multa antiquis celebrata prouerbia.

Quale istud est. Mali corui, malum ouum. cuius meminit Gellius li. v. c. x. & illud Homericum. libro Odyssæ xix. & iterum Iliados xxij. E quercu è saxis prognatus.

Vnde & illud Virgilianum lib. viij. Aeneidos.
Gensq; virum truncis & duro robore nata.

Item illud Quintiliani. generosioris arboris statim plãta cum fructu. & plura alia id genus.

Ex quibus illud procedit, vt præsumatur filius esse eiusdem voluntatis, & effectus cum parte. l. si operarum iudicio. ff. de ope. lib. & ita dicit per illū text. Bald. in l. liberti. col. j. versi. Op. iij. C. eodē ti. per doctores. in d. l. quisquis. C. ad l. Iuliam maiestatis. propterea Albertus de Gandino in tracta. maleficiorum. titu. de præsumptio. & iudicijs dubitatis. col. iij. versi. præsumptio enim naturæ est: moeuetq; vt parentū eius qui accusatur mores cõspiciatur. vt proinde etiã sciamus, quibus sit accusatus moribus. Nã qui bonos habuit parentes bonus, qui malos, malus præsumitur. vt pluribus iuribus hic ante allegatis comprobatum est. Et pulchrè dicit Angelus in lege si fugitiui. C. de seruis fugitiuis, quodd ex eo quis præsumitur transiisse ad hostes, quodd natus est ex progenie eo nomine infamata. & sequitur Barbatia consilio xxxij. incipien. præclarè optimus. col. xvij. libro iij. & Ioannes Nenizan inter consilia Alberti Bruni, consilio xij. incipien. patres concederunt. col. x. hæc Tiraquellus in suis legibus connubialibus ante legem septimam.

Vigesima sexta consideratio. Inter populares, siue plebeios ciuitatis præferri debent primates: qui inter reliquos maioris potestatis vel dignitatis habentur. vt notat Lucas de Penna in rubri. de Alexandriæ primatibus. libro xj. C. & in lege quinq; summates. C. de decurionibus. libro x. facit quod dicitur de Christo. Mar. vij. in fine. erat enim docens eos sicut potestatem habens. Et de his qui habent aliquam autoritatem inter alios, q; sint præferendi & honorandi: scribit amplè Cæpola in tractatu, de imperatore militum eligendo. versicu. autoritatis. & dixi in prima parte, in xxxj. consideratione. vt sunt nobiles & burgenfes, vt dicit Ioannes Montaigne in suo tractatu, de autoritate magni concilij. allegat. capi. ij. extra quodd meus causa. & ca. proposuit. de clerico excommu. ministrante. & cap. literas. de præsumptio. & Lucam de Penna in lege qui curiæ. C. de fundis rei priuatæ. libro xj. Et ibi declarat vnde dicantur burgenfes, scilicet à burgis: sed aliter accipiuntur in Gallia, quia est quædam præeminentia inter plebeios, quæ quibusdam acquiritur ex sua declaratione: cum se declarat burgensem regis. Et tales soluunt certum quid regi, pro huiusmodi iure & præeminentia. & ex hoc etiã multa priuilegia consequuntur, sed cū non sint apud nos non insisto. Aliqui verò fiunt ex antiquitate domus cum antiquiores dicantur burgenfes. Reliqui verò tantum ciues vel habitatores. Et huiusmodi burgenfes ceteris ciuibus præponuntur, vt hic ante in xj. consideratione dixi. Et an in potentia sit collocata felicitas, seu an potentia sit summum bonum, vide Beroaldum in suo opere de felicitate.

Vigesima septima consideratio. Diuites præferuntur ceteris in honoribus, vt habetur in lege honor. §. de honoribus. ff. de muneribus & honoribus. Cū de honoribus siue muneribus gerendis facultates quoq; an sufficere oneri iniuncto possint: considerandum est. text. in lege paupertas. & ibi gloss. ff. de excusa. tuto. & in lege ad subeunda. & ibi gloss. ad hoc clarior. ibi: vel potest dici. C. de

Vndecima Pars

decurio. libro x. & notat gloss. in rubrica. C. quemadmodum ciuilia munera. ibi: quinto facultates. & ibi: facultas ut sit sufficiens eodem libro. & dixi supra in prima parte, in xliij. consideratione. ratio est quia etiam diuites sunt fideles. vnde Luuenalis.

Quantum quisque sua nummorum seruat in arca,
Tantum habet fidei.

Et potius obseruat pacta quam pauperes: quoniam, ut ait Philosophus, pauperes & miseri cito flexibiles fiunt. & probat tex. in l. iij. in prin. ibi, & an locuplex vel egens sit, ut lucri causa quid facile admittat. ff. de testib. & propter paupertatem quandoque quis est suspectus. l. suspectus. & l. suspectum. ff. de suspectis tuto. vnde Lucas de Penna notat in l. si. col. ij. C. de spectaculis. li. xj. etiam per illum tex. quod quis ob timorem paupertatis de facili peccare praesumitur. vide eum ibi, quia plura ad hoc allegat Salustius in Catilinario. semper in ciuitate quibus opes nullae sunt bonis inuident, malos extollunt, vetera oderunt, noua exoptant, & odio suarum rerum omnia mutari student; ergo diuites sunt preponendi. Cum etiam magis credatur diuiti quam pauperi. tex. in authen. de testibus. §. sancimus. ibi, aut diuitiarum. iuncta glo. in eodem verbo. colla. vij. & probatur in l. spadonem. §. fin. ff. de excusat. tutorum. vbi dicit text. iam autem & qui modici patrimonij factus est tutor, affectalle videtur: & ideo suspectus efficitur. l. scire oportet. §. si. ff. de tuto. & curato. datis ab his. Ad quod optimè facit quod notat Speculat. titu. de testibus. §. j. circa principium. ibi: quartò fallit. & dicit Ioannes de Platea in lege ne quis C. de dignitat. libro xij. Debent enim diuites, contra quos non est turpis suspitio lucri, & qui possunt debitum honorem dignitati impendere, eligi ad honores & dignitates, dicta lege ad subeunda. Nam etiam ceteris paribus sunt diuites pauperibus digniores. dicta lege iij. in principio. ff. de testibus. & hæc per plura alia comprobantur per Cæpolam in suo tractatu de imperatore militum eligendo. in verbo, diuitijs. vbi ponuntur multa priuilegia diuitum, & quæ diuitibus conceduntur.

In hanc sententiam scribit plura Philippus Beroaldus in suo opere de felicitate. vbi querit an diuitiæ sint finis honorum: & dixi in sequenti parte, in liij. confide. & ante in vij. parte, in xxij. consideratione. vbi scripsi nobilitatē causari ex diuitijs saltē antiquis. Et diuitum & potentum laudabilia & vituperabilia ponit Lucas de Pēna in l. j. C. vt rustici ad nullum obsequium deuocentur. col. ij. & iij. lib. xj. vbi refert post Philosophum ij. Rethoricorū. quod quædam mulier interrogata, vtrum melius foret hominem diuitē esse quam sapiētem, respondit. quod sapius videbat sapiētes frequenter ianuas diuitum, quam diuites ianuas sapiētum. Et in quibus casibus est melior conditio paupertatis, & in quibus deterior recēset idē Lucas in l. si. C. de his qui nu. libe. vel pauper. excusa. meruerūt. eo. lib. x. vbi enumerat xliij. priuilegia paupertatis. & xvij. incōmoda ipsius. etiam de priuilegijs paupertatis: vide remissioes per Cæpolā in loco antecitato. de quibus etiā per Bernardinum de Bustis in secunda parte sui rosarij, sermone xxx. post Ioan. de Indagine qui librum vñ scripsit de laude paupertatis, qui incipit. Beati pauperes. & recurre ad Bar. in lege illicitas. §. si. ff. de officio praesidis. & Ioan. de Turrecremata in capi. pauper. xj. q. iij. vbi octo priuilegia paupertatis refert. & per doctores in lege si quis ad declinandam. C. de episco. & de. & dixi ante in ix. parte, in xxxij. consideratione. quod milites laudantur ex paupertate. & multa hic possent accumulari in lau-

dem paupertatis contra diuites: sed quia parum faceret ad propositum, non amplius immorandum est.

Vigesima octaua consideratio. Honestus praefendus est inhonesto, & infami, & habens bonam famam antepositur infami. argumēto tex. in l. j. in prin. ibi, & an honestæ & inculpatæ vitæ, an verò quis notatus & reprehensibilis. & iterum ibi, vel propter personam à qua fertur, quod honesta sit. ff. de testib. & in authen. eodē de testibus. §. sancimus. ibi, bonæ opinionis esse oportet. & iterum ibi, quia inculpabilis atque moderata vita est. coll. vij. & c. j. ibi, absque vlla infamia. extra de excep. & c. testes. ij. q. v. & c. super eo. §. j. ibi, vbi vir superior est diuitijs & nobilitate, potentia vel honore, extra de testibus. & Lucas de Penna in lege ij. C. de dignitat. libro xij. & per eundem ibi in rub. colu. ij. & hoc est, quia bona fama est multum extollenda. Ideo dicit Bernardinus de Bustis in sermone xxxj. in secunda parte sui rosarij: in litera S. quod bona fama omnibus rebus est preponenda, quam omnes appetunt, maximè poetæ. Vnde Ouid. in iij. de arte amandi ait. Quid petitur sacris nisi tantum fama poetis, Hoc votum nostri summa laboris habet.

Et iterum idem ibi.

Sed famæ vigilare iuuat, quis noscet Hemerum,

Illos æternum si lauisset opus.

Per bonam enim famam homini uiuit in æternum, tex. & ibi notatur in §. si ij. autem. ibi, hi enim qui pro re publica institu. de excusa. tuto. & l. qua actione. §. si quis in colluctatione. ff. ad legem Aquiliam. vnde scribitur Eccle. xxx. Lux oculorum lætificat animam: bona fama impinguat ossa. de quo dicto vide hic ante in xxij. consideratione. & idem sapiēs Eccle. xlj. Curam habe de bono nomine, bonum autem nomē permanebit in æuum, atque id ipsum magis permanebit tibi quam mille thesauri magni & preciosi. & quod cura sit habenda de bona fama. tex. in clem. exiui. §. ceterum. in fi. & ibi Cardinalis. de verborum signi. c. j. §. ad exhibendum. extra de sacra vñctione. & ait Iacobus Beuuentanus libro ij. Ille beatus erit cui bona fama viget. Et quæquidem bona fama est nobis necessaria propter alios. j. ad Tymoth. iij. & c. nō sunt audiendi. xj. q. iij. c. nō lo. xij. q. j. & c. iubemus. de consecra. distin. j. cum alijs allegatis per Lucam de Penna in d. l. ij. col. iij. C. de dignitatibus. lib. xij. Et probatur hæc consideratio ex dictis per Lucam de Pēna ibi, isto medio. Honor namque dignitatis honestat homines. Nam illa sunt honesta, in quibus sunt premitium & honor. vt dicit Aristoteles. j. Rethoricorum. Sed e conuerso maculatur dignitas, cum honor tribuitur inhonesto. l. ij. C. si seruus ad decurionatum aspirauerit. lib. x. vñ Aristoteles iij. Ethico. inquit, quod solus bonus est honorandus. Itaque honor non debet tribui vilibus & indignis. vt dicit Salutiarius in Catilina. Quinimo solum honesti ad administrationem sunt dirigendi. vt in authent. vt iudices sine quoquo suffragio. §. eos autem. versicu. ideoque licebit. collatio. ij. Ergo ex his sequitur quod si sint simul honesti & inhonesti, honesti veniunt praefendi. Et sic artifices honestioris artis praeponi debent exercentibus autem vtilem & inhonestam. Qui verò dicantur inhonesti, & qui sint exercentes artes viles. scribit F. Patritius libro primo. de institutione reipublicæ. titu. viij. & Lucas de Penna in lege maximarū. C. de excusatio. munerū. vbi refert, quod omnes mercenarij quorum opera venduntur, non quorum artes, sunt sordidi. Item etiam qui mercantur à mercatoribus quod statim vendant, nihil enim proficiunt nisi

nisi admodum mentiantur, vt scribit Cicero j. officiorū. c. lvij. Nam etiam, vt plurimū, mercatores sunt mendaces. lxxxvij. distinc. c. eij. ciens. & ca. seq. Lucas de Penna in l. ij. C. de incolis. lib. x. Item mercatura si tenuis est, sordida est: vt infra ista parte, in xl. consideratione. Possunt enim viles cenferi qui huiusmodi mercimonijs presunt, argumēto. l. humilem. C. de nuptijs. & l. prima. C. negotiatores ne militent. lib. xij. & l. ne quis. C. de dignitatibus. eodem libro. Potissimē si vtenilia vendunt, hoc est esculēta & poculenta: vt l. eos. in prin. ff. de decurio. Et hi tricoli Bononiæ dicuntur. vt in l. ij. in glos. vltima. ff. de nundinis. vbi Calistratus ait. deniq; summæ prudentiæ & autoritatis apud Græcos Plato. cū institueret quemadmodum ciuitas benē & beatē habitari possit: imprimis istos negotiatores necessarios dixit. Apud nos verō regretarij negotiatur enim & emunt insimul à rusticis, & reuendunt minus tatiū seu ociosē distribuūt ciuibus: ita Lucas in dicta l. maximarum. vbi etiam ait, q; sæpe tales mulctantur, eo quia precio statuto non vendunt, aut quia corrupta vendunt, ex quibus mulctari possunt. l. ij. C. de conditis in publicis horreis. lib. xij. Et vltra quæ sint artes viles: vide plures remissiones per Cypolam in tracta. de imperatore militum eligendo. in verbo, nobilitatis. in xvij. opinione. de quibus non intendo hic dicere, nec de sordidis: sed de honorandis: & de vtraq; specie, vide infra ista parte xxxij. consideratione.

Vigesimanona consideratio. Diligens & utilis præfatus renatus est inuili & pigro, & de nihilo seruienti. sicut text. in l. suspectum. ff. de suspectis tutoribus, vbi sunt verba Vlpiani. Enimvero tutor quāuis pauper est, fidelis tamen & diligens remouendus nan est, & illa verba reassumuntur in §. fina. institu. eadem ratio. Cū turpe sit ciuibus ignorare statum seu artem in quibus versantur. argumēto. l. ij. §. Seruius autem Sulpitius. ff. de origine iuris. vnde inertes, id est sine arte cogendi sunt ad laborem & negorationem l. vnica. & ibi Lucas de Penna. C. de mendicantibus validis. lib. xj. Et tales inutiles non afferentes fructum reprobantur: vt habetur Mat. iij. & vij. Omnis arbor quæ non facit fructum bonum excidetur, & in ignem mittetur. Vel quia etiam nō sufficit abstinere à malo, nisi fiat quod bonum est. l. in illa stipulatione ij. ff. de verborū obligatio. in clemen. cupientes. de poenis. in ca. de forma. xxij. q. v. not. glos. in verbo, cuiq; in prin. in l. iustitia. §. iuris præcepta. ff. de iustitia & iure. & institu. in eisdem locis. in glos. ius suum. in initio. quæ allegat. c. non satis. lxxxvj. distinc. Sicut enim piger vituperatur. Prouerb. xxj. & vj. Ab opposito laudanda est diligentia, quæ mater est omnium virtutum in suo quoq; opere. c. nihil. lxxxij. distinc. dixi in prefatione huius operis circa initium. & alia plura ad hoc refert Lucas de Penna in dicta l. vnica. Ideo dicit Cicero libro j. officiorum. c. lvij. quibus artibus aut prudentia maior inest, aut non mediocris utilitas quæritur, vt medicina, architectura, vt doctrina rerum honestarum: hæc sunt his quorum ordini conueniunt honeste: vbi in hoc laudat artes, quæ afferunt utilitatem. Inertes autem & ociosi multum sunt reprimendi, & à ciuitate omnino expellendi. Cū Athenienses ignaues hoīes & languore marcescentes, qui vitā in ganeis, & popinis, atq; illecebris locis silentio transigebant, in forū protrahebant: eosq; vt facinorosos & flagitiosos supplicio plecebant: vt plenē in j. consideratione huius partis scripsi, & refert Guil. Leporeus Heduen. in suo tracta. artis memoratiuæ. lib. iij. ca. x. vbi de ocio differit.

Ocia ergo tollamus: cū pro omni verbo ocioso reddituri sumus rationem in die iudicij. vt ait Hierony. relatus in ca. quoties. xxij. q. v. & multam malitiā docuit ociositas. Ecclesiastici xxxij. Et ociositas & voluptas arma sunt hostis antiqui ad miserias animas captiuandas. c. nisi cū pridem. §. verum. extra de renuntia. & ibi glos. in verb. ociositas. allegans illud.

Ocia si tollas perire cupidinis artes.

Et iterum,

Quæritur ægistus quare sit factus adulter,

In promptu causa est, desidiosus erat.

Qui duo versus etiam scribuntur in ca. nunq; in glos. penul. de consecra. distinc. v. vbi Hierony. hortatur Rusticū monachum, q; cū in desiderijs sit omnis ociosus, faciat aliquid operis, vt semper diabolus inueniat eū occupatū.

Rigesima cōsideratio. Cū pulchritudo in homine sit dignitas, vt ait Cicero lib. j. officiorū. Ideo pulchriores cæteris preferri debent, vnde

Beroaldus in suo opere de felicitate, ait. sine bonis corporis (inter quæ enumerat pulchritudinē) nō potest esse veram felicitatem. & vt ait Aristoteles. non satis idoneus est ad felicitatē homo penitus deformis. Est em̄ forma dei munus, vt inquit Homerus. Deorum dona gloria sua nequaq; aspernanda. Ideo apud Platonem in gorgia. & ij. de legibus cantio cōiuualis celebratur, quā cantores in conuuijs vsurpabant, ita concinentes, optimum quidem esse bene valere. Secūdo loco formosum esse. Terriō habere diuitias bono modo partas. Et ibi Beroaldus infert, q; sine pulchritudine nō potest esse absoluta felicitas, ex qua plures laudati fuerunt: vt apud Homerum Agamennon, Achilles, Menelaus, Polyzinus, Nireus, Patroclus, Deiphobus, Aeneas, Vlisses, Thelemachus, Euryalus, & alij quos in membrorum formæq; dignitate laudauit. Nec ipse Homerus non tam laudauisset pulchritudinē in illis inuentam, aut non finxisset (vt aliqui opinantur) nisi dederet magnum illud bonum esse, & in oculis hominum collocandum. Virgilius quoq; Apollinem formosum appellauit. Eglog. quarta. ibi, formosus Apollo. etiam in libris Aeneidum, Lausum, Turnum, Auentinum, Iulum, Viribium, & plures alios in formositate & specie laudat, & in Eurialo de hac re ita sententiat.

Gratior est pulchro veniens è corpore virtus.

De quo meminit Alexand. consilio ccix. incipiē. ponderatis his. colum. vj. vbi refert. q; Cynus in l. prima, in tertia quæstione. ff. de iurisdictione omnium iudicum dicit. quod in corpore pulchro residet anima virtuosa, quia quo quisq; pulchrior est: eo magis virtus in illo refulgeat necesse est: de quo Orphæus extollit Iasonem hoc pacto.

Clarior in cunctis diuus splendebat Iason:

Iuno etenim letos oculis afflarat honores,

Et pulchrum dederat, magnūq; & pectore fortem.

Plato verō libro j. de legibus. & libro vj. de republica. Bona bifariā diuidit, alia scilicet, esse diuina, & alia humana: horum primum dicit esse sanitatem, deinde pulchritudinem, tertio vires ad cursum, & ad alios corporis motus. quarto diuitias, imō multi formā & pulchritudinē bonæ validitūdi preferre nō dubitarunt: moti ex hoc, q; secūp̄ riter forma sanitatem habere existimetur. de quo Cicero libro j. officiorū ca. xxxv. quo loco de temperantia differit. Venustas & pulchritudo corporis secerni nō pōt à validitūdi. & Ambrosius lib. j. officio. Pulchritudo inquit sus

Vndecima Pars

pra salubritatem ac validitatem videtur excellere: & tamen sine his esse non potest, neque villo separari modo: quoniam nisi bona validitas sit pulchritudo esse ac venustas non potest. Et idem Cicero lib. iij. Tusculanarum. quod. Inter precipua corporis bona, pulchritudinem primo loco collocat. dum inquit, Sunt enim in corpore precipua, pulchritudo, vires, valetudo, firmitas, velocitas. Etenim apud poetam forma hominis. & pulchritudo semper in honore & pretio fuit, ut hic, ante patet, quod & elegantius Titius Lucretius docet his versibus:

Condere ceperunt tum vrbes arcemque locare
Præsidium reges ipsi sibi perfugiumque,
Et pecudes, & agros diuisere, atque dedere
Pro facie cuiusque, & viribus, ingenijque.
Nam facies multum valuit.

Et non mirum si principes in distribuendis rebus formosos cæteris anteponan: cum & antiquo tempore principes & reges apud plerumque deligebantur, qui forma præ cæteris præstabant: ut dixi ante in v. parte, in xvij. consideratione, ubi dixi reges & principes inter cæteros laudari ex pulchritudine, & decor corporis confert ad felicitatem in hoc mundo, verum etiam non solum principes, sed etiam plures alij laudandi sunt ex pulchritudine: ut plures annumerat Textor in sua officina & ultra lx. sub verbo, formosi, ut etiam iurisperiti & aduocati. ut supra in vj. parte, in xlix. consideratione, ubi dixi aduocatos ex pulchritudine esse commendabiles. De pulchritudine verò mulierum dixi in ij. parte in xxij. consideratione, & quomodo milites laudantur ex pulchritudine, in nona parte, in vigesima octava consideratione dictum, & ista consideratio sit generalis ad illas.

Trigesima prima consideratio sit de artificio, quoniam mutat hominis conditionem & potètius est officio, cum quadam namque animi perpetuitate discitur, & ex artificio vberior & honestior quæstus etiam percipitur. notatur in l. legatis. §. j. in verbo, officium. circa finem. ff. de legatis. ij. Lucas de Penna in l. ij. C. de excusa. artif. li. x. Ideo dicit Bar. in l. seruis vrbanis. §. si alij. ff. de legatis. ij. quod artificium superat officium, nisi quis haberet plura officia & artificia, quia tunc attenditur id in quo magis versatur. Et ratio quare artificium extinguit officium, est: quia officium in quo quis prius erat, non potest dici artificium, & sic nouum incipit habere: si autem prius erat in artificio, & postea transiit ad officium, secus est, quia artificium potest dici officium. Hæc autem ratio cessare videtur, ubi ex artificio transit ad aliud artificium. Ideo Rogerius in dicta glos. officium reddit aliam rationem quæ non cessat, quia officium ideo non mutatur per officium, quia artificia potentiora sunt, & cum quadam animi perpetuitate discuntur: eo quod inde vberior & honestior quæstus percipitur. Officia verò ad tempus propter necessitatem vel inopias insurgentes subeuntur. ut dicit ibi gloss.

Aduerte tamen, ut intelligamus, id est de quo est quæstio, quod artifex est ille qui emitrem, & mutata forma vendit, ut est emens ferrum, & vendit enses ex ipso ferro fabricatos, & sic de singulis, pro quo facit tex. in ca. efficiens dominus. §. quicumque. lxxxvij. distinctio, quod facit ad limitationem. c. quemque. de censibus. in vj. Quis autem sit mercator & negociator, scribit Alexan. in d. l. legatis, & vide in d. §. quis eumque. sed latius, i. dicam ista parte, in xlv. consideratione.

Trigesima secunda consideratio. Artificium est ita necessarium in republica, quod non solum quis cogitur exer-

cere artem quam nouit: sed etiam ignorans compellitur ad discere. Ideo si in ciuitate aliquod artificium fuerit necessarium, nec sit aliquis ibi qui illud exerceat, vniuersitas ad hunc actum aliquem eligere potest & debet, & cogit facere arteque illam addiscere, ut postea exerceat. argumento notatorum in capi. super specula. extra de magistris. xxij. q. j. in summa. c. quid ergo. xj. q. iij. l. moris. §. sed danare. ff. de pœnis. l. semper. §. quibusdam. ff. de iure immunitatis. ibi necessariam operam. & l. ij. C. de ponderato. & auri illatione. lib. x. & in auth. de defensoribus ciui. §. & iudicare. versi. præcepta verò faciat. coll. iij. & l. ij. §. postea ne diuitius. ff. de origine iuris. & c. ex studijs. extra de præsumpt.

In his enim quæ ad vitæ communis vsum pertinent, peccatum est laicis, nisi sibi ipsi fideliter operam dederint. ca. te quidem. & c. sicut enim. xj. q. j. & c. placuit. xc. distinctio. & cap. clericus. cum seq. xci. distinctio. & c. in scripturis. viij. q. j. Nec enim desidia blandiente quis respicere debet, quin obtemperet in his, quæ mater sua reipublica desiderauit. argumento. c. vos autem. xvj. q. j. Nam & ad militiam exercendam eliguntur tyrones. l. eadem. §. lege. ff. ad legem Iuliam reputandarum. & lege qui cum vno. §. j. & ij. et §. eum qui. ff. de re militari. & l. quod euitandi. C. de conditio. ob turpem causam. ita tenet Lucas de Penna in lege j. C. de excusatio. artificum. libro x. Et cum semel inceperint artifices aliqui exercere officium, non possunt illud dimittere, verum ad hoc cogi possunt. ut recenset idem Lucas in lege j. col. iij. C. ut rustici ad nullum obsequium deuocentur. libro xj. Ex quibus pluries dixi in ciuitate nostra, quod cum aliquando desinit nec reperiantur qui velint acceptare aliquod onus, ad faciendum aliquod quod in republica sit necessarium, ut de commissarijs ad distribuendum victualia pro equis armigerorum seu militum stationariorum, secundum ordinationes regias, quod ad hoc exercendum possunt cogi aliqui de ciuitate. Et etiam cum interdum desint panes, aut carnes, aut alia id genus quæ sunt, aut exercentur per aliquos mercatores, & per eos qui de talibus soliti sunt se intromittere, quod possunt cogi ad exercendum & ad ea quæ sunt necessaria inueniendum: prout ante faciebant: ubi ex desidia eorum (aut forte quia carius, velint vendere res mercales) mercari desistant, ex antedictis & alijs per Lucam de Penna in d. l. j. C. ut rustici ad nullum offi. facit tamen dubium ibi, an possint cogi ad vendendum potius in vno loco quam in alio. vide eum. Et quomodo artifices sint necessarii in republica, hic ante in j. consideratione dictum est.

Trigesima tertia consideratio. Licet Budæus, vir bonarum literarum dicat in suo tractatu de asse, & partibus eius. folio mihi cxxxix. artifices esse feces vrbium, ut & j. dicitur de aliquibus, tamen inter artificialia est contentio de nobilitate. ut scribitur in Viola animæ, in dialogo primo. c. j. & teste Bar. in lege j. col. vj. C. de dignitatibus li. xij. inter artifices distinctio sit talis. Nam quidam sunt nobiles, quidam autem ignobiles. per tex. & notata per doctores ibi in lege j. ante finem. C. de conditio in publicis horreis. libro x. & in l. prouidendum. in prin. C. de postulatio. Et isto modo seruus & ancilla potest esse nobilis. ut habetur Leuitici xix. post medium. ibi, quæ sit ancilla etiam nobilis. & de hac nobilitate loquitur Aristoteles ij. Ethicorum. in prin. ut refert Bonus de Curtili in suo tractatu. de nobilitate, in secunda parte.

Facit etiam dictum Sabellij. lib. x. suorum exemplorum. Pulchrum est (inquit) in omni artium genere excellere, & quia pulchrum

chrum & optabile, idcirco natura, homo desiderat cæteris omnibus in suo ordine præstare. quo enim altiora sunt ingenia, eo magis laude effertur, acriusq; nituntur in arduum, laudis cupiditate. Et ait Cassiodorus. i. variarum epistoliarum xij. qd' ars est decus vrbium, vt refert Lucas de Penna in rubri. C. de excusatio. artificum lib. x. Et æqui parantur à lege aliquem ali & artificio eruditi, per text. in l. prima. in fine. C. de infantibus expositis. ibi: vt si qua in alendo eo, vel fortè ad discendum artificio iustè cõsumpra fuerint, restitues: licet aliàs aliquialiter differant. l. impè. ff. de verborum & rerum significatione. Et interdum ars laudatur: vt ab August. iij. de ciuitate dei. vbi dicit, ars est virtus, benè rectèq; viuendi. & pro hoc Ecclesiasti. xxxvii. vbi de multis artificibus præmissio subiungit. Omnes hi in manibus eorum sperauerunt, & vnusquisq; in arte sua sapiens est, sine his oibus nõ edificabitur ciuitas. Item appellatione inopum non continentur agricolæ, nec artifices c. quod super. §. j. extra de voto. facit l. filij. §. vltimo. ff. ad municipales. Et licet ab operarijs seu artificibus vestigal exigitur l. ad reparationem. C. de aquæ ductu. libro xj. Verûtamen hi odiosè grauandi non sunt, imo leuandi, si ipsorum artificio vtile est in ciuitate. argu. l. ad bestias. ff. de pœnis. c. quæritur. ante finem. ibi: probatur hoc xxij. q. ij. honor enim alit artes, ait Tullius libro Tuscula. quæstio num. Et propterea his artificibus consueuerunt rustici immunitatem concedere l. vacuatis. C. de decurio. libro x. Nam & à pluribus oneribus artifices sunt immunes. l. j. C. de excusatio. artificum. eodem lib. & agricolæ l. prima. C. de agricolis & censitis. libro xj. de quibus infra ista parte, in sequen. & xxxvij. consideratione. & l. fina. ff. de nundinis. Imo & omnes artes peritiles, & ex hoc fouedè sunt. vt enim ait Tullius ij. de officijs. Quid enumerem artium multitudinem, sine quibus vita omnino nulla esse potuisset. Quis enim agris subueniret, quæ esset oblectatio valètijs, quis victus aut cultus corporis, nisi tam multè nobis artes ministrant: quibus rebus ex cultu hominum tantum destitit à victu & cultu bestiarum. Et quomodo ars generaliter, sumpta multa comprehendit. vide Lucam de Penna in rubri. & l. j. in prin. C. de excusa. artificum. lib. x. vbi dicit, qd' magi dicuntur habere artem.

Verum artifices à pluribus honoribus sunt arcèdi. censentur enim quidam artifices ignobiles. tex. in §. sancimus. et ibi notat glos. in verbo, ignobiles, in auth. de testi. col. la. vñ. vnde Eccl' xxxvij. iam ante allegato: præmissio de pluribus artificibus subiungitur. Et non inhabitabunt, nec inambulabunt, & in ecclesiam non transilient. Super selam iudicis non sedebunt, & testamentum iudicij non intelligunt, neq; palam faciunt iudicium & disciplinam, & in parabolis nõ inuenientur: sed creaturam æui confirmabunt, & deprecatio illorum in operatione artis, accõmodantes animas suas, & cõquirentes in lege altissimi. nec est grande lucrum ipsorum artificio. iuxta illud.

Esurit ars, decreta tument, lex lucra ministrat.

Trigesima quarta consideratio. Multi artifices descripti in l. j. C. de excusationibus artificum. lib. x. in hoc priuilegiatur & honorantur: quod à muneribus personalibus sunt immunes, qui scilicet, sunt sequentes.

Architecti, hoc est artifices principales, qui ædificijs cõstruendis & rectis præfunt, de quibus infra ista parte, in xl. ij. consideratione. & de his fit mentio in l. vltima. ff. de iure immunitatis.

Medici, de quibus in præcedenti parte, in xxv. confide

ratione. & infra ista parte, in xlvij. cõsideratione.

Pictores, de quibus excellentia & laude illorũ hic infra in xliij. consideratione.

Statuarij, de quorum excellentia & laude hic, infra in xliij. consideratione.

Marmorarij, de quibus in d. xliij. consideratione. & de excellentia marmorum dixi in sequenti parte, in xcj. consideratione. & sunt illi qui marmor cedere vel æquare sciunt, aut qui marmoratum opus faciunt.

Lecticarij, vt ibi exponit glos. & sequitur Lucas de Pēna: sunt qui faciunt breues lectos, de quibus habetur in l. si ex toto. §. si ita legatum sit. ff. de lega. j. & in l. legatis. §. j. et ij. ff. de legatis ij. vbi glos. vtrobicq; exponit lecticarios pro illis qui sciunt facere lecticas. Aliter tamen exponit Pyrrhus in dicta l. prima. scilicet pro illis qui dominũ in lectica portabant.

Actarij, vt dicit glos. sunt qui faciunt machinas instar lacus vel torcularis. Alij dicunt veram esse lectionem Actarij, hoc est qui arcas faciunt, quorũ mentio est in l. vlti. ff. de iure immunita. Tales etã vocatur scriuarij. Actuarij verò habetur tanq; notarius, & qui acta publica scribit: de quo hic ante in ix. consideratione.

Clauicarij, & tales possunt dici qui clauas, seu clauos aut clauas faciunt: & sic sunt fabri clauium, clauorum, aut clauarum. Sicuti Lucas de Penna in dicta l. j. annumerat securios, hoc est fortè qui securim seu instrumenta ad secãdã ligna, & id genus ferramentorum fabricant. & claustrarij etiam dicuntur qui clauas & cætera, quæ ad claudenda ostia pertinent, laborant.

Quadrigarij, qui faciunt quadrigas, vt declarat glo. sed etiam quadrigarius ductor quatuor equorum in quadriga seu curru iunctorum dicitur, qui & plaustrarius vocatur: de quo in l. si seruus seruum. §. si ex plaustro. ff. ad legem Aquiliam.

Quadratarij, qui faciunt lapides quadratos, vt fuerunt sancti quatuor coronati, vt ibi glos. exponit: sed Pyrrhus ibi amplè exponit, & dici possunt latomi, qui operantur in lapidibus cædendis & quadrandis, vel qui lapides incisos & structuram constituere & componere solent: quos statuentes, seu collocatores vocant. Et loco vocabuli Græci pectas in d. l. j. positi. dicit Luc. de Pēna ibi meli⁹ stare septa, exponens septa pro his qui faciunt clauas ex quacũq; materia sit: vt in medio aluei liberè fluat aqua. alleg. l. j. §. septa. ff. de riuis. & hos fossiores dicere possumus.

Structores, i. ædificatores muroũ, & qui muros faciunt ex minutis lapidibus fortè.

Scultores ligni, i. incisores, secũdũ gl. ex quibus postea statuae vel aliæ operationes fiunt. Et bene dicit ligni, quia ante de marmorarijs & statuarijs dixerat lex, hoc est de his qui cedendo statuas aliquas in marmore, & alijs lapidibus, aut in ære seu ebore & faciunt sculpunt.

Muscarij, quia multi in expositione huius vocabuli musitant, & credo eos diuinare. Ideo pro tuo arbitrio exponere, licet Pyrrhus dicat eos fortè gypsarios esse: vel qui aurum aliquo colore obscurant (quod nos emalliare dicimus) quod illic vel muscas interdũ, vel flores depingi soleant, vel quod muticaræ à murice legi debeat.

Deauratores qui res auro cooperiunt vel celant, inquit Lucas.

Albini, quos Græci comatas dicunt: vt est in text. d. l. prima. sed Pyrrhus post Alciatum dicit legendum esse coniaras: vt per albinos, albariosue intelligamus eos qui

Vndecima Pars

albario muros spargunt: & hoc magis quadrat, teste Pyrrho. Est autē albariū (secundū eū) calx ipsa liquefacta, qua muri exalbantur ac renouantur. Sed Lucas ibi legit comatas, de hoc remittens ad l. pe. §. in ægypto. ff. de extraordinarijs criminibus. vbi verò textus est. In ægypto qui comata rumpit vel dissoluit, plectitur extra ordinem. Hi sunt aggeres, qui quidem solent aquam Niloticam continere: sed de his qui aggeris & fossata sciunt facere, dictum est ante in verbo, quadratarij.

Argentarij, qui dicuntur camplores seu nūmularij: de quibus in l. prætor. ff. de edendo. vel, vt dicitur glos. qui pingunt in argenteo colore. Et de his Budæus in l. si hominē. §. quoties. ff. de positi. vbi dicit, qd argentarij Romę, tabernas in foro publico conductas habebant. de his hic infra in xxxvij. consideratione dicitur.

Barbararij, glos. Accursij dicit, eos esse qui faciunt recepta, quæ aliās dicuntur barbarana: sed melius putat ibi esse legendum Pyrrhus, post Alciatum, barbaricarios qui barbaricas vestes intexunt: quas barbaras & Babylonicas vocat Apuleius in Floridis. Hi quoq; (vt ait) frigios dicebantur, qui ex auro & coloratis filis in vetibus hominum, animaliumq; effigies exprimebant.

Diatrecarij, glos. dicit, quod sunt illi qui faciunt calices de vitro, pro quo allegat lex, si seruus seruum. §. si calicem. ff. ad legem Aquiliam. eo fortē sic dictos: quia de facili terantur siue rumpantur. Et quamuis (teste Alciato) legi posset Diabathrarij, hoc est coriarij futores: tamen melius stabit secundū Pyrrhum insequendo Budæum diatretarij: hoc est tornatores: quāuis etiam secundū eosdem diatrocharij dici possit: & sunt qui rotas pilasq; ligneas faciunt, & carros.

Aerarij fusores, qui fundunt æs. glos. exemplificat, vt qui campanas faciunt, vel similia. vt vasa ænea: vel dic secundū illam glos. qd sunt duo vocabula separata, ærarij scilicet, qui operantur in ære, & qui faciunt vasa ænea. & fusores qui fundunt æs, ex quo fit lamina, aut aurea, argentea, aurichalcea, stænea, plumbea, ferrea, electrea, aut ærea, siue ex alio metallo, quia æs capitur pro omni metallo. pro quo facit text. in lege vltima. ff. de iure immunitatis. vbi per se ponuntur ærarij. Et, vt dicit Lucas, fusores aliās fossiores legitur. de quibus tamen dictum est. Et aduerte qd quidam Theodorus nomine primus ferrū fondere docuit, & ex eo statuam fecit ferream.

Signarij, qui faciunt sigilla, cum signum pro sigillo capiatur. facit. l. iij. iuncta glo. §. hoc interdictum. ff. de tabulis exhibendis.

Fabricarij, qui dicuntur fabri, in dicta lege vltima. ff. de iure immunitatis. & dicuntur fabri magistri etiam de lignamine vel murorum. vt notat glos. in verbo, laborū. in §. certē. in situ, de rerum diuisione. facit. l. iij. §. item Iulianus. ff. de eo quod certo loco. Vel etiam magis propriē à ferro, & inde faber ferrarius dictus est, & non est inuentus faber ferrarius in omni terra Israël. vt habet j. Reg. xij. Et faber lignarius dicitur non solū eū, qui ligna dolaret, sed oīs qui ædificaret. l. ferri. in fine. ff. de verborū & rerū significatio. de quo vide infra hac parte, in xlij. consideratione.

Braccharij, à longis bracchis Theutonicorū vel torcularium, quæ pro femoralibus accipiuntur, quibus pudenda teguntur: sicuti vulgariter accipi solent. vnde Ambrosius libro j. officiorum. Sacerdotes (inquit) veteri more bracchas accipiebant, sicut ad Moysen dictum est à domino. Et facies illi bracchas lineas, vt tegatur turpitudine pu-

doris, à lumbis vsq; ad femora erunt, vocatur etiam subligaria, seu subligacula. campestris, succinctoria, foeminalia lumbaria, & perizomata. vt habetur Genesis iij. Cūq; cognouissent Adam & Eua se esse nudos, confuerunt foemina fucus, & fecerunt sibi perizomata: ex quibus elicitur, qd post transgressionem ipsi Adam & Eua primum factoris artificium exercuerunt, faciendo sibi bracchas: & sic illud indumentum fuit prius ab eis inuentum qd aliud, vt vsus in tegendis verecundis præstaret. Hodie loco braccharum habemus & vtimur caligis, quæ à planta pedis ad vmbilicum, tybias & alias partes corporis obtegunt.

Particarij, vt est in textu dicta l. j. sed Pyrrhus voluit legere perticarij, quos putat esse mensores seu mensuratores ad perticam: de quibus Budæus in l. vltima. ff. si mensor falsum modum dixerit. & in tractatu suo de Assē in diuersis locis. & Textor in sua officina in c. mensuræ quædam. folio mihi cclxxij. Sed fortē bene staret particarij: & tunc dicerentur negociatores particularim, hoc est minutatim vendentes: de quibus hic ante in xxvij. consideratione.

Libratores à libra (vt ait Accursius) id est ponderatores à pondere: cum libra & pondus, idem significet. vt scribit Budæus in libris de Assē, in principio libri primi, & in ij. libro non prope initium.

Figuli qui faciunt vasa ex terra in figuris. vt l. vltima. ff. de seruit. vrba. prædiorum. & isti græcè dicuntur ceramei & non ceranei.

Aurifices, qui faciunt vasa aurea, vel anulos, vel id huiusmodi: de quibus hic. j. in xxxvij. consideratione.

Vitrarij, qui artificiosè de ferro vel de materia trahunt vitrum vel fundunt. Et isti apud nos pro nobilibus reputantur, ex quo alijs præferendi sunt: de quibus infra ista parte, in xlij. consideratione.

Plumbarij, qui extrahunt plumbum.

Specularij, sunt qui faciunt specularia, & vt dicit Budæus in l. sylua cedua. ff. de usufructu. & Blodus in ix. lib. de Roma triūphante. Specularia in domus ornamento fuerunt, quæ nunc per vrbes, ecclesias, præsertim ad vmbonem siue pulpitu lectionarijs paratū videmus, marmora diuersi coloris ita expedita, vt speculi vices reddat: quibus priscorū domus, & ipsi in fornicibus & porticibus ornabantur.

Eborarij qui faciunt opera ex ebore. vt habetur de eboris tabulis in l. ij. §. postea. ff. de origi. iu. dicit tamē textus ibi in tabulis eburneis.

Pelliones dicti sunt, qui vestes pelliceas aut alia quæcūq; opera ex pellibus conficiunt, qui primo à deo instituti fuerunt. Nā scribitur Gene. iij. Facitq; dñs deus Adæ & vxori eius tunicas pelliceas, & emisit eos de paradiso voluptatis. Lucas verò alias legit polliones. Pollio verò flos tritici dicitur. inde pollinarij qui cribrū faciunt de lino non de setis equorū ad pollinem purgandum. Nam cribra quæ ad excutiendam farinam fiunt, excutoria dicuntur. vnde Plinius lib. xvij. Cribrorum genera Galliarum setis equorū inuenere. Hispani cliuo excutoria, ac polinaria.

Fullones verò sunt, qui maculas è pānis detergunt, & eorum ars vocatur fullonica, vt in l. æquissimū. §. fructuaris. v. rsi. item si domus. ff. de usufructu. & in l. apud Trebatium. in prin. ff. de aqua pluuia, arcenda. & sunt illi qui lauant pānos ac telas. & dicitur in §. si. in sti. de mādato. qd fulloni dantur vestimenta polienda curanda ve: & dicitur, vt ait gl. penul. qui tingit & lauat pannos, & etiam polit eleuando superflua: & ibi etiā addit quis sit sarcinator, & propriē is est, qui facit vestimentum, vel scissum consuit.

Carpentarij

Carpentarij dicuntur proprie fabri lignarij, qui carpēta conficiunt. Et carpentum genus est currus, seu vehiculi: sed secundūm Isidorum libro Ethymolog. vltimo. capit. xij. est currus Pompaticus, quia in Pompis solebat haberi, & in quo matronæ & nobiles vehuntur. vnde Ouidius libro primo fastorum.

Nam prius Aulonias matres carpenta vehebant.

Hæc quoq; ab Euandri dicta parente reor.

Quasi carmentum à carmenti Euandri matre dicatur.

Sculptores, secundū aliquos tex. in dista. l. prima. sed Lucas ponit loco illorum, furtores.

Dealbatores (ait glos.) armorum vbi debent fieri subtilissimæ picturæ de quocūq; colore, & vulgo, Forbisseurs: sed quia dicit de quocūq; colore, videtur tunc non esse dealbatio, sed tamē prius fit dealbatio & nitor. q̄ pingantur arma. Ideo potius dici videntur illi qui dealbant muros & parietes ex calce alba, vulgo, Blanchisseurs.

Et in hac ciuitate Heduē. sunt excellentes qui conducuntur à multis prælatis & nobilibus diuersarum regionum: ad dealbanda templa, & palatia, & quod ante dictū est Albiui. iunge, deauratores Albiui.

Clusores, aliās claufatores secundū nōnullos, tamē nulli exponunt quid important hæc vocabula, & fortē dicuntur qui faciunt claufuras, hoc est fabri lignarij, qui portas & fenestras ad claudendū domos faciunt, cūm cludo olim pro claudio accipiebatur, & in vulgo, Menusters.

Trigarij qui faciunt vehicula ex tribus rotis: vnde triag genus currus habens tres rotas, sicuti bigæ habent duas.

Signarij superfluit in dicto textu. l. i. quia ante de eo dictum est. ideo Lucas scribit. Tignarij, hoc est fabri nō solū ij qui tigna dolant, sed etiam qui solaria lignea, hoc est qui trabes cæterasq; ad tabulata domus vtilia, & omnes qui ædificant intelliguntur, vt inquit Caius iuriscōsultus in l. ferri. §. fabros. ff. de verbo. & rerum significatio. quia tigni appellatione omne genus materiæ (ex qua ædificia constant) significatur, vt ipse Caius ait, in l. tigni. ff. eo. titulo. vel, vt idem Lucas ait, pone tinarij, hoc est qui faciunt tinas, quæ erant vasa non ampla, apud antiquos vniuersis plena mensis adhibebantur: vnde omnibus licebat haurire, & sic inter epitrapezia numerantur. etiā sub hoc vocabulo apud nos habentur. his etiam è ligno fabricatis musta cum vinaceis ebulliunt, & sic cupæ dicuntur. Pyrrhus verò in dicto loco cistarij legit, qui cistium ducunt, quod vehiculi biroti genus est. pro quo est lex Vlpiani, in litem quæritur si cistarius, id est carrucarius, dum cæteros transire contendit, cistium euertit. ff. locati & conducti. & ibi Budæus in suis annotationibus.

Bractearij (vt dicit Accursius) sunt, qui faciunt quædam rotunda & volubilia in freno circa caput equi, & hi dicuntur pentalarge, à penta, quod est quinq; & largæ, id est late, quasi quinq; late, & volubiles rotulæ: quia tantum quinq; debent esse, vt dicunt frenarij, & sic ipsis opificibus & ipsis rotulis conuenit nomen pentalarge. Budæus verò in lapud Labeonem. ff. de præscriptis verbis. vbi fit mentio de vascularijs. dicit q̄ inter artifices sunt vascularij, celatores, nauratores, & bractearij, id est qui aurum malleis rufum, & ad quauis tenuitatem ductile rebus inaurandis inducunt, & ita tenuissimas laminas ex auro, argento, vel alio metallo faciunt. Et, vt ait Pyrrhus, nō debet legi pentalarge, sed petalurgi. petalem em bractea, seu folium de bracteis dicitur.

Trigesima quinta consideratio. Inter plures artifices eiusdem artificij, p̄feruntur illi qui sunt artifices principum, cum dicantur habere dignitatem: vt habetur de coquo principis, qui dicitur artifex. ita quoddam venit in statuto faciente mentionem de artificibus. vt tenet Frā. de crema in notabili suo. xcviij. incip. statuto cauetur. per l. si quid venditor. §. fina. ff. de edili. edicto. Martialis.

Non satis est ars sola coquo seruire palato,

Namq; coquus domini debet habere gulam.

Et dicitur habere dignitatem, vt tenet Ludouicus Romanus singulari suo. 649. & etiam dicit eum habere artē et officium, ratione cuius officij præfertur, glos. in verbo, coquus. in l. legatis. iij. ita etiam tenet Felin. in rubri. de officio & potestate iudicis delegati. col. ij. versicu. tribus modis. imo dicit Ioan. Andr. in ca. j. de sagitta. q. coquus delicatiorum ciborum dicitur habere officium & artem. allegat textum in cap. ne tales. de consecratio. distinctio. v. & de coquo principis qui habet officium, vide Iacobinum de sancto Georgio, in l. prima. in principio. ff. de iurisd. omnium iudicum.

Trigesima sexta consideratio. Inter plebeios præferēdi sunt qui habent officium, & ideo cū habere custodiam portarum & pascuorū sit officium, vel tenere stationem ad vendendū sal, & oleū dicatur officium: ideo videntur præferendi alijs. Sed quia huiusmodi officia sunt vilia, vt dicit Iacobinus de sancto geor. in l. j. ff. de iurisd. omnium iudicum. ideo non præstant aliquā prelationē inter alios. Exemplifico aliter in habentibus officia in sua arte & ministerio, vt in pluribus ciuitatibus regni, vbi sunt magistri operū seu architecti. in quo opere sunt artifices, puta inter latomos. in ciuitate Pictauē. est magister operum in illa arte: & illud officium cōceditur à rege, & habet certa iura & priuilegia vltra alios eiusmodi artifices: & de dānis & ruinis murorū vel parietum, vel quomodo de nouo cōstruēdi, solet iudicare. Et dū studebā legibus in vniuersitate Pictauē. Carolus Contant exercebat illud officium, cuius hospes eram, & compater fui leuando Bartholemeum vnum ex filijs suis ex sacro fonte: & pro certo probus vir erat, multū expertus in sua arte, atq; laudāsus: & cū id officium haberet à rege, hac ratione quādam dignitatē & præstantiā in sua arte habere videretur. Et hmōi magistrorum operum rex creauit in vrbe Diuionē.

Trigesima septima consideratio. Præmissis his generalibus, ad nouē particulares modos plebeiōrū hic ante in ij. cōsideratione expressos nostra se cōuertit oratio. Et primò de primo modo, scilicet de agricolis laude, & honore illorū qualēcūq; honorē mereantur inter plebeios: & licet videatur q̄ nullum merentur, per tex. in l. j. & l. colonos. ij. C. de agricolis & censitis, lib. xj. & l. j. C. de agricolis & mancipijs dñicis. lib. eo. vbi dicit Iaco. rebuffi. q. agricultores, & fossores vinearum non debent eligi in consules, vbi est copia aliorum sapientum. quoniam indecorum esset consulari tales esse consules: nisi in defectum aliorū, vt ibi notatur. & per Lucam de Penna in l. ij. colum. iij. C. de agricolis & censitis. eod. libro. xj. vbi scribit ad que munera teneantur. Agricultura tamen est laudanda, quoniam (vt inquit Cicero; libro primo officiorū.) omnium autem rerū ex quibus aliquid exquiritur, nihil est agricultura melius. nihil vberius, nihil dulcius, nihil homine libero dignius. Ex libro verò de senectute, sic ait. veniam ad voluptates agriculturalum, quibus ego incredibiliter delector, quæ nec vlla impediuntur senectute, & nihil ad sa-

Vndecima Pars

pietatis vitam proximè videntur accedere. Habent enim rationem cum terra, quæ nunquam recusat imperium, nec vnq̄ sine vsura reddit quod accipit. Agroq̄ ornato & bene culto nihil potest esse, nec vsu vberius, nec specie ornatius: quin etiam satis est accommodata ad fugiendum odia ciuitatum. vnde Terentius in eunucho. Ex meo propinquo rure hoc capio commodi: neq̄ agri, neq̄ vrbis odiū me vnq̄ percipit. Optimus etiam populus est qui terræ cultiuis est: vt scribitur viij. Politicorum. & refert Lucas de Penna in rubri. C. de agricolis & censitis. libro xj. Amplè de laude rei rusticæ scribit Beroaldus in quadam oratione, quam fecit in enarratione Georgici carminis, vbi ait post Varronem. Vitæ hominum duæ sunt, rustica & Urbana, quæ quemadmodum loco distinctæ sunt, ita temporis interuallo separatæ. Longè enim antiquior rustica est. Cùm rura diu ante vrbes inuentas homines coluerint, & immenso annorū numero agricolæ vrbis antecellunt, et merito. Cùm diuina natura dederit agros, ars humana edificauerit vrbes. Ipsam verò rusticam vitam eruditissimè diuiserunt in pastoricam & agriculturam, Alia nempe scientia coloni est, & alia pastoris. Neq̄ idem sunt pastio, et agricolatio. Quæ ab exiguis profecta primordijs ad id dignitatis processit, vt rustici vrbis præponerentur: vt apud veteres Romanos rusticæ laudatissimæ iudicaretur, vrbis verò ignominiosæ. Et apud antiquos Græcos illusterrimus quisq̄ pastor erat, ex quo alios polyruas, alios polymelas, alios polybutas vocarunt, à multitudinè, videlicet agnorum, ouium, ac bouum. Romani verò cū virum bonum laudabant, eum bonū agricolam, bonūq̄ colonum appellabant, Amplissimè enim laudari existimabatur, qui ita laudabatur. In tanto deniq̄ honore, tantaq̄ æstimatione apud præcos fuit ipsa rusticatio, vt Imperatores Romanos nō puderet manibus triumphalibus colere agros, tractare semina, disponere arbuta, & eadem diligentia metiri arua, qua castra: & eadem cura exercere ligoneas & farcula, qua gladios, & pila. Ipsi proceres vrbis in agris morabantur: & vt inquit Elegiarum scriptor. Centum illi in prato sæpe senatus erat,

Et cū consilium publicum desiderabatur, à villis accerserentur in senatum, ex quo viatoribus nomen est inditum, senatores ducesq̄ in urbem accersentibus: vt inquit Columella in præfatio. Aranti enim Cincinato viator attulit dictaturam. Serranum inuenere ferentem oblati honores, Porcius Cato ille censorius, & omnium bonarum artium magister, agricolandi studiosissimus fuit, & villaticis voluptatibus imprimis oblectabatur. Inter alios quoq̄ Abdolomino agrum colenti regimen Tyrriorum vltro traditum est, & vltro oblata sunt regis maiestatis insignia. Præterea nobilissimarum familiarum non alium dè cognomina accepta sunt, quàm à rebus rusticanis. Nā Fabij, Lætulij, Cicerones à leguminibus (quæ quisq̄ optime sereret) cognominati sunt. Pisones à pinendo nuncupati. Multa quoq̄ nomina habemus veterum Romanorum, partim à maiore, partim à minore pecore deducta. Nam Iunios, Bubulcos, Statilios, Tauros, Pomponios, Vitulos, cognominauerunt, & Porcij Catones, & Annij Capræ inde dicuntur. & Romanorum populum à pastoribus esse ortum omnes prædicant.

Item ex agricolis milites gignuntur strenuissimi, & optimi tyrones, ex robusta rusticorum iuuentute deligebantur. Firmiora etenim salubrioraq̄ sunt corpora eorum qui sub dio artus roborant, forisq̄ versantur: quàm qui in

urbibus intra concepta vmbrosa desides cunctantur. Et hinc est, quòd Græci, Romaniq̄, templa Aesculapio medicinæ deo extra vrbes ædificabant. Quia videlicet credebant fidelius constantiusq̄ illos valituros, qui in agris, q̄ qui in ciuitatibus habitarent. Hinc illa veterum Romanorum macula proles agrestibus operibus exercitata: & sub diuilibus durata laboribus bellicos tumultus, martiasq̄ exercitationes facillè sustinuit, & aduersus externos hostes viratrix extitit. Enimverò tempora illi ita partiebantur, vt non tantum idibus res vrbanas reuiscerent: reliquis septem diebus res rusticas exercerent. Vnde & nundinarum conuentus constituti. Præterea cū mercatorum quæstus sit periculosus & calamitosus, cū sceleratorū inhonestus & dedecorosus. Cū opificum sordidus & illiberalis. Solida est agricultura, ex qua quæstus stabilissimus honestissimusq̄ consequitur, minimeq̄ inuidiosus. Quam Aristoteles in economicis potissimam secundum naturam possessionum esse cōmemorat: in qua Catonis oraculum, vitam quæstuosissimam indicauit. Scropha verò pratis primatum bonitatis dedit, à quo antiqui prata parata nominauerunt. hinc locupletes appellati loci, hoc est agri plenti. Et ipsa pecunia ipsumq̄ peculium à pecore nomen sortuntur, quod in rusticatione quæstuosissimum est. Quod vnum diuitiarum genus apud veteres vsurpabatur. Nonnulli tamen volunt pecuniam à nota pecudis esse appellatam, qua signatus fuit ex ære nummus à Seruio Tullio rege Romanorum. Thesaurum quoq̄ apud Græcos memoratæ proditum est, signasse nummum bouis nota, vt ita ad agricolationem Articos prouocaret.

Quinetiam scriptores inclyti fortunatiorem, beatiorèq̄ rusticorum vitam, quàm vrbicorum esse dixerunt. Et olim Delphicus Apollo, Aglaum Psophidium dixit esse felicissimum, qui paruum quidem prædiolum colebat: sed annuis victibus largè sufficiens, ex quo nunquam egressus ferebatur. & Diocletianus imperator Imperio imperatoriæq̄ purpura depositis, se contulit ad tranquillitatem rei rusticæ: illicq̄ in quiete beatissima consenuit. Et Attalus rex, omissa regni administratione, hortos fodere cœpit, & gramina seminare. Vnde non minus verè, q̄ eleganter scripsit Virgilius.

O fortunatos nimium sua si bona norint
Agricolas. Quibus ipsa procul discordibus armis,
Fundit humo victum facilem iustissima tellus.

Et idem,

Rura mihi, & rigui placeant in vallibus amnes.
Flumina amen, syluasq̄ inglorius.

Et ab Horatio dicitur,

Beatus ille qui procul negocijs,
Vt prisca gens mortalium
Paterna rura bobus exercet suis,
Solutus omni scœnore. hæc Beroaldus.

Blondus verò de Roma triumphante. libro octauo. de dignitate agriculturæ scribit: & etiam diuidit eam in rusticam & vrbis, & inibi dicit. Proxime ad literas & doctrinam accessit præcos delectatio agriculturæ, quam tamè primam posuit Varro, tantum ei tribuendū: vt longitudinem vitæ hominum maiorem fuisse dicat: quo tempore ex solo agriculturæ fructu viuebatur, ea quam postea habuerunt ætates delitijs vsq̄. Itaq̄ & plura de dignitate idè Varro edocet & origine agriculturæ, quæ recenset ibi Blondus, & ferè omnino sub eisdem verbis: vt scripsit Beroaldus. idem Blondus tres agriculturæ partes ostendit.

Nempe

Nempe agri seminari curæ, vna pecuuariorum, & pastio- nis secunda, & tertia villarum.

Et, vt dicit Franciscus Patritius de institutione reipublice. libro iij. titulo ij. nisi nos ipsos nimium amamus, nobisq; ipsis e blandiri volumus, & molliciem quandam meliorem sequi. Agricultura sola est, cui & ingenium excellentes viri manus ad mouere debeant: tum propter necessitatem, cum sine ea neutiq; viuere possimus: tum etiam quod quaestum nobis honestissimum & sine fallacia ac mendacio præbet. ita quod opus agriculturæ est ad vitam humanam vtile & necessarium. vt enim dicitur Prouerbiorum xxviij. Qui operatur terram suam replebitur panibus. & ibi scribitur. Egredietur manus remissa, scilicet ad laborandum. & Ecclesiastici viij. inquit Sapiens. Non oderis laboriosa opera & rusticitatem creatam ab altissimo. Nam deus eam instituit. dicitur enim Genesis iij. Emisit dominus Adam de paradiso voluptatis, vt operaretur terram de qua sumptus est. & post diluuium, vt habetur Genesis ix. Noë vir agricola coepit exercere terram & plantauit vineam, vt vinum colligeret, quod prius ignorabatur. vt etiam scribit Antonius Florentinus in tertia parte suæ summæ, titulo viij. capitu. iij. §. xij. vbi etiam vide de fraudibus agrorum, cum sit extra propositum.

Propterea cum agricultura sit ad vitam humanam vtilis & necessaria, agricolæ multum sunt supportandi & fouendi: ita quod tempore agriculturæ nullo pacto debent molestari. l. colonos nuncq;. C. de agricolis & censitis. libro xj. & ab oneribus publicis eximendi. vt dicit Lucas de Penna in lege prima. C. eodem. Cum peritiles sint reipublice, vnde Plutarchus ad Traianum imperatorem pedibus solo iugiter inhaerentibus agricolæ captantur, quibus capitis prouidentia tanto magis necessaria est, quo plura inueniunt offendicula, dum in obsequio corporis in terra gradiuntur. Eisq; iustius tegumentorum debetur suffragium, qui totius corporis erigunt, sustinent, promouentq; molem: pedum admnicula robustissimo corpore tolle, suis viribus non procedet: sed aut turpiter, inutiliter, inhonesteq; manibus repet, aut brutorum animalium operamouebitur. Ex his sequitur, quod nimium fouendi sunt rustici. Nam & ipsis propter culturam agrorum nonnulla specialia contra iuris rationem constituuntur. vt lege finali. C. de seruit. & l. finali. §. item Sabinus. ff. de aqua pluuia arcenda. vt inquit Lucas de Penna in dicta lege prima. Sed maiora specialia & priuilegia agricolis conceduntur. Non enim pro quocunq; munere etiam tempore guerræ turbari debent: vt dictum est & comprobatur. ne ab agricultura reuocentur, aut diuertantur. facit. l. prima. ff. de tigno iniuncto. quod si fiat destruitur, aut saltem minuitur annonæ præbitio in detrimentum boni publici, pro quo conseruando singulari gaudent agricolæ priuilegio, & immunitate: quia licet videmus ante felicem amboam, seu exercitum regis nauem ecclesiæ, & minus cuiuslibet alterius pro transuehendo exercitum non excusari. l. iubemus nullam. C. de sacrosan. eccles. & lege iubemus. C. de nauibus non excusand. libro xj. Attamen instrumenta agriculturæ pro bello occupari non debent, & minus persona eorum ab agricultura diuertere: ne publica impediat vtilitas, quæ in præbitioe annonæ consistit, & sine qua mundus viuere non potest: sed irrationabiliter periret, vt est textus & doctores, in lege prima. C. de agricolis & censitis. libro xj. idcirco merito Guilielmus Benedicti in repetitione ca. Raynutius. in verbo, & uxorem no-

mine Adelsiam. numero xcij. extra de testamentis. exclamat contra principes tyrannos, qui nedum tempore necessarii belli agricultores eorumq; animalia occupant, & agros segetibus vastant, sed etiam belli occasionem quaerunt. vt omnia etiam subditorum suorum, quos protegere tenentur, penitus consumant, & destruant, qui si iuri positio hoc prohibenti obedire nolint quo talia prohibentur, imo meti humanæ ab initio naturaliter insitum ipsos agricolos, etiam ob publicam belligerendivtilitatem, non esse occupandos nec molestandos: saltem veterum gentium annales reuelant, qui agricolos omnino in libertate agrorum colendorum turabantur, nedum in suo, sed etiam in suorum hostium regno contra quos bellabant. Vnde Diodorus Siculus. libro iij. Indorum ante bellum Troianum gesta narrans vetera. confert, inquit, ad Indorum fertilitatem consuetudo quæ in bellis seruatur. Nam apud ceteras gentes, scilicet tyrannico more viuentes, hostes bellorum tempore regiones spoliant, vastantq;, neq; agros colli sinunt. Apud Indos vero belli tempestate in capis opus rusticum exercent, absq; cura agricolæ procul ab omni discrimine belli: hostes in præliis mutua cede grantantur, agricolis nulla in re nocent: sed intactos relinquunt, tanq; communis vtilitatis ministros, neq; vero hostium agros vtrunt, nec cedunt arbores. & idem septem tribus Indorum describens. secunda, inquit, tribus est agrorum qui multitudinem superantes alios à bello reliquoq; opere liberi solis agris colendis tempus impartit, nullus hostis lacessit, neq; spoliat: sed existimans eos in communi vtilitate versari ob omni iniuria abstinet, ita soluti metu agricolæ terramq; liberè colentes, rerum afferunt vbertatem.

Pariter Nabuzardam princeps militiæ Nabuchodonosor capto rege Sedechia, eiusq; filijs in patris conspectu trucidatis, ac eo excæcato, victo & cõpeditato, quibus cunq; occisis, ciuitate & templo demum spoliatis & in terram prostratis, crudelis super omnem sæuitatem, de pauperibus terre vinitores reliquit, & agricolos in pace pro futura communi vtilitate. vt habetur Ieremiæ ultimo. iusta igitur ratione oportunoq; fauore sunt agricolæ humaniter tractandi, & ab his publicis tumultuationibus eximendi propter bonum reipublice.

Habent & alia priuilegia agricolæ vltra immunitates præactas.

i Primò quod non obest ei, si intra præfixum tempus non petijt bonorum possessionem pro consequenda hæreditate alicuius sui parentis, vel proximi. l. penulti. C. qui admitti ad bonorum possessio. possunt.

ij In corruptione albi prætoris, vbi non ita puniuntur sicut alij. l. si quis id quod. §. in seruos. ibi, vel rusticitatem. ff. de iurisditio. omnium iudicum. quod quomodo intelligendum sit, & de pluribus limitationibus ad hoc, vide ibi per do. meum Iaso. in vij. col. & in l. si. C. de iuris & facti ignorantia. & in lege iuris. C. qui admitti.

ij Si vocatus in ius non iuit. l. ij. §. j. ff. si quis in ius vocatus non ierit.

iiij In vsura bladi mutuati, vel pecuniæ mutuatae agricolis, à quibus non potest recipi, nisi octaua pro modio, & siliqua pro solido. Nec potest creditor populi retinere pignori terram, boues, vel aratra eius. in authen. ad hæc. & in corpore vnde sumitur. C. de vsuris. Et de hoc etiam est ordinatio regia Caroli octauo, de qua meminit G. Benedicti in loco ante allegato. ita quod, vt ibi dicit, etiam illa ordinatio regia est intelligenda pro debito fiscali, ita

Vndecima Pars

quoddam huic priuilegio etiam rusticus & agricola renunciare non potest.

v In testamentorum confectioe, in quibus sufficiunt quinque testes, l. si. C. de testa. & ibi do. meus Iason. de huiusmodi priuilegio.

vj In opponendo exceptionem peremptoriã post sententiam sicut opponit miles: vt notatur, in lege prima. C. de iuris & facti ignorantia. quod an sit verum, vide dom. meum Iaso. ibi. in ij. col.

vij Boues, & aratra, & alia ad agriculturam pertinentia capi non possunt pro executione, vel pignore. l. executor. res. & l. sequenti. cum authen. ibi posita. & corpore vnde sumitur. C. que res pignori obligari possunt, vel non. imo dicit textus in d. aucth. que incipit, agricultores circa rem rusticam occupati, dum villis insident, dum agros colunt, securi sint in quacunque parte terrarum: ita vt nullus inueniatur tam audax, vt personas, boues & agrorum instrumenta, aut si quid aliud sit, quod ad agrorum operam rusticam pertineat, inuadere, aut capere, aut violenter auferre præsumat. Si quis autem huiusmodi statutum ausu temerario violare præsumperit, in quadruplum ablata restituat, in infamie notam ipso iure incurrat, imperiali animaduersione nihilominus puniendus.

vij Si rusticus seu agricola vendat rem in personas prohibitas, parciatur rusticitati, ne perdat pretium, sed sibi restituatur. l. vnica. C. non licere habitatoribus metropolitane. libro xj. & notat gloss. in l. quemadmodum. in verbo, emptor. C. de agricol. & censitis. eodem libro.

ix Quia coloni & agricolæ dominorum tributarium non possunt compelli soluere tributa pro dominis suis. l. colonos. C. de agrico. & censitis. libro xj. & ita dicit Ioannes de Platea in l. j. C. eodem titu. vbi ait ipsos debere existere agriculturæ & vacare, vt opera rustica in opere expleantur, l. si merces. §. conductores. ff. locati. ita qd non possunt compelli vt vadant in exercitum cum sint immunes ab ordinarijs & extraordinarijs: imo, vt dicit, ob officia publica etiam volentes vocari non debent, quod intelliget tempore quo vacant: scilicet tempore seminum, messium, & vindemiarum, vel etiam tempore quo vacant in præparamentis, quoniam eadẽ priuilegia dantur se præparanti ad actum, sicut illi qui est in actu, l. qui mittuntur. §. penultimo. ff. quibus ex causis maiores. Hoc etiam quia fructus videtur colligi tempore quo aratur, & terra preparatur ad futura semina. l. diuortio. §. non solum. ff. soluto matrimonio. & quomodo præparamenta idem iudicantur sicut actus. dominus meus Iason. in l. si pecuniam. ff. de conditio. ob causam. Et hæc nouem priuilegia ponit post Lucam & Io. de Platea Io. de Monthelono cuius noster in suo promptuario iuris. in verbo, Agricola. vbi & alia duo addidit.

x Quia rusticitas dicitur patiens, & quæta: ex quo in dubio est præsumptio pro rusticis, qd non sunt autores rixarum, sed innocentes & quieti. Et alibi dicit glossa in verbo, coloni. in §. item Seruiana. institu. de actio. qd sancta rusticitas omnia palam habet. Etiam sancta rusticitas solum sibi prodest, vt ait textus in cap. sancta. ij. questione. vij. & hoc cum simpliciter & pie viuunt, vt ibi glos. inquit, & ita refert Albericus in l. vtili ratione. C. de defenso. ciuitatum. vbi scribitur inter alia priuilegium quod semper de causis eorum debet defensor ciuitatum cognoscere. & hic ante in v. consideratione dictum est. versicu. item defensor ciuitatis. & sibi Albericus quedam alia priuilegia ex suprapositis describit.

xj Habet hoc priuilegium agricultura, quoddam si res fuerit sterilis, & ad culturam redacta, quod fieri non potuit sine labore & expensis, tunc dominus minus potest præterire de deceptionem: secundum quod videtur facere decisio Bart. in lege ij. C. de omni agro deserto. libro xj. ita quod si colonus rem sterilem ad culturam reducat, de temporali facit perpetuam, etiam si alias esset prohibita alienari. capi. ad aures. de rebus ecclesie non alienandis. Nec eidem potest augeri pensio, aut census. ita per plures optimas decisiones tenet Guilielm. Benedicti. in dicta sua repetitio. capi. Raynuitus. in verbo, & uxorem nomine Adelasiam. numero 983. extra de testamentis. & plura alia in laude & dignitatem agriculturæ Beroaldus & Franciscus Patrius in locis ante allegatis accumularunt. & vt ante ista parte, in ij. consideratione dictum est. hæc species artis mechanice, seu hic modus plebeiorum consistit in quatuor. scilicet in agrorum, seu aruorum seminatione, aut satione, in nemorum seu arborum concisione, vt in vineis, oliuetis, & pomerijs, & in pascuis seu pratis parandis, & in hortis & rosarijs cultiandis. Sed quod istorum sit vtilissimus, an cultiuare terram, an vites, an prata: Columella in suo opere agricolationis libro iij. c. iij. concludit, nihil magis rusticis conuenire, qd vitæ colere. vt ibi ad partes arguit. de quo infra in sequenti parte, in lxxxiiij. consideratione dixi.

Aduerte tñ, qd fodere herbam, vel lapides non est ars. glo. in l. lex que tutores. in verbo, labore suo. C. de administratione tutorum. Ludo. Romanus singulari suo. 649. Sed cum ars huiusmodi, seu hic modus plebeiorum sit magis necessaria, seu magis necessarius ad vitæ humanæ necessitatem: ideo cæteris est præferendus hac ratione, & etiã ea, quia inuētus ante alios modos. s. per Adam. vt ante dixi, & post diluuium cepit Noë vir agricola exercere terram, & plantauit vineam. Gene. ix. Ceterum quasi sordidus questus habetur agricultura, & ludibrio habent: ideo licet sint in aliquibus priuilegiati, non tamen honorandi, nec cæteris hodie apud nos præferendi ex communi vsu, qui præferretur proprie dispositioni & determinationi imo non solum ab Adã: quoniam, vt dicitur Gen. ij. plantauerat autem dominus Deus paradysum voluptatis à principio, in quo posuit hominem quem formauerat, produxitque dominus deus de humo omne lignum pulchrum visu, & ad vescendum suauem. Ex quo patet illud quod fuit primò necessarium pro vita humana fuit cultura: quod deus nobis ostendit, cum à principio talia fecerit, quod plus est, Christus patrem suum agricolam vocat. vt scribitur Io. xv. ego sum (ait Christus) vitis vera, & pater meus agricola est. huc adde qd pastores & custodes animalium fuerunt honorati apud antiquos, vt de Caprarijs legimus, qui apud Mendefios populos maximo afficiuntur honore. vt refert Textor in sua officina. ca. animalia diuersa. versicu. cap. præ. Etiam pastoribus primo annunciatu fuit aduentus domini. vt scribitur Lucæ ij. Et suarum seu porcarij ciuitatum sunt priuilegiati. vt habetur in titulo, de suarijs. libro vndecimo. C.

Trigesima octaua consideratio. Qui circa maiora & digniora versantur honestiores dici debent: & qui circa necessarias artes versantur magis laudandi sunt, & honorandi ijs, qui circa voluptarias & honestas. Cum multo magis propter necessitatẽ profint reipublice qd alij: ideo cum aurum sit excellẽtius omnibus rebus que sunt in mundo, vt amplè disputauit Matthæus, Vegius in suo tractatu de sole, terra, & auro. & dixi in sequenti parte, in xcv. consideratione.

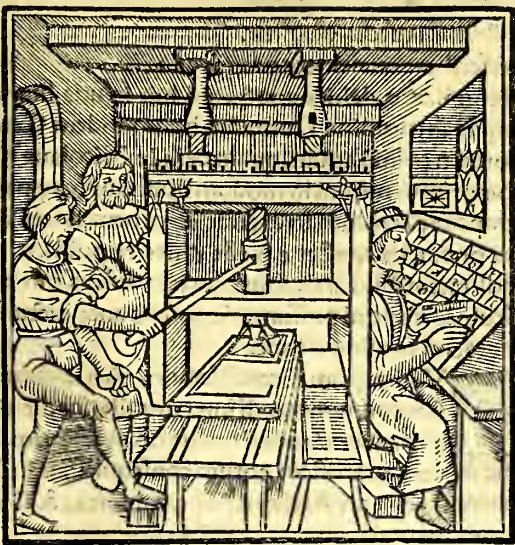
sideratione. Quapropter qui circa aurū versantur digniores sunt ac alijs preferri debēt in ciuitate inter plebeios artifices, vbi solū sunt artifices auri, vt sunt hi quos cōmuniter vocamus argētarios seu aurifabros, & hic tātū loquor de artificibus non habentibus officium circa administrationem metallorum, quoniā de his alibi dixi. Et absq; dubio (vt paucis absoluam) sicut aurum inter omnes res mūdi excellit, saltem inter metalla, ita inter omnes plebeios metallarios artifices aurifabri præferendi sunt. Inter quos numerantur vascularij, qui vasa conficiunt aurea & argentea, cælatores, inauratores, & bractearij, qui aurum malis tufum & ad quamuis tenuitatem ductile rebus inaurādis deducunt, vt dicit Budæus in l. apud Labeonem, ff. de præscriptis verbis, vbi textus facit mentionem de vasculario, de quibus hic ante, in xxxiij. consideratione, in verbo, aurifices, & in verbo, bractearij.

Si verò inspiciamus initium artificū metallorum, alij erunt artifices qui illis præferuntur, vt sunt pelliones, seu pelliparij, qui lana vtuntur, de quibus infra ista parte, in xj. consideratione, qui primò fuerunt instituti & à deo, quia scribitur Genesis iij. deus cum eiecerit Adam & Euā ex paradiso terrestri, fecit eis vestes pelliceas. Tubalcayn verò fuit optimus malleator, & faber in cuncta opera eris & ferri, vt habetur Genesis iij. & sic artificium ex lana fuit primò factum & per ipsum deum.

Post aurifabros non videtur esse ordo inter metallarios, nisi prout cōmunis vsus inter eos assignat, aut quod aliqui faciunt dignius, aut excellentius artificij, qm, vt habetur in additione super gl. in verbo, ex multis rerum argumentis, in §. cūq; in proemio Iustiano, ex cōmuni proterbio. Opus laudat magistrū, dicit textus, & Iacobus Rebuffi per illum textum, in l. j. C. de fabricensibus, libro xj. quod materia ferri dicitur nobilis, Aut q; vnus maiorem experientiam habet q; alius, aut q; sit felicitior, vt de his qua itatibus ante, in ix. parte dixi, vbi scripsi milites esse laudādos ex maiori experientia, ex maiori felicitate, & fortuna, & ex pluribus alijs quæ etiā adaptari possunt artificibus, maxime quantum ad maiorem experientiam. Et hoc dico quoniā, inter omnes artifices cuiusq; artis, magna seu laeta est differentia, vt est text. in lege inter omnes artifices longa est differentia, ff. de solutio.

Et inter metallarios qui sint præferendi, & qui sint digniores, an extrahentes materiam, an formam ei dātes, de extrahentibus materiam sunt textus in rubro & nigro, de metallarijs, libro xj. C. & tales nullā habent dignitatē, sed fabricēses de quibus est titulus, de fabricensibus, eo. li. C. in multis honoratur, & priuilegiantur, vt in l. iure proximum est, & in l. eos qui, & in l. ff. C. eo. titu. de fabricensibus, sed hoc est quantū ad illos, quia quantū ad particulares, qia forma est dignior materia, ideo fabricēses in omni specie metalli sunt digniores metallarijs simplicibus. Etiam inter istos præferuntur, qui dicuntur cælatores, seu sculptores, & fuerunt plures qui in argento cælando claruerunt, quos refert T extor in sua officina cap. sculptores, cælatores, statuarij, & marmorarij, & sunt proprie illi qui argentarij apud nos dicuntur, & quāto magis sunt in eorū arte experti, tantò magis alijs præferuntur, & plures artifices & fabros enumerat & laudat T extor in sua officina, in cap. fabri & alij artifices, qui præ cæteris laudantur ab antiquis scriptoribus propter excellentia opera ab eis facta, etiā Plinius libro xxiiij. capitulo, viij. ponit nobilitates operum ex ære.

Tanquam lutum & simbitur argentum.



in comparatione illius. Sapientie vij.

TRigesimanona cōsideratio. Inter artifices præferuntur Librarij & Impressores, seu calcographi, aut bibliothecarij: quoniā, vt ait Polydorus Virgilius de inuentoribus rerum, libro ij. capi. vij. cum indies magis magisque hominum ingenia sola librorum commoditate vigeant, & ad capessendas disciplinarum liberalium artes, facilius omnes alluciantur, ipsaq; literarum studia mirum in modū vbiq; floreat, piaculum hercle se fecisse duceret, si tale inuentum silentio præteriret. Cū etiā, vt ait Hieronymus ad Marcellam, huiusmodi scriptorum libri, ingeniorum effigies, & vera & æterna monumenta sint. Vnde Agesilaus teste Plutarcho, cū benemulti vellent sui corporis simulachrum gratis effingere, nunq; id fieri passus est, animi tantum monumenta posteris relinquere studens. Illud enim sculptorum, hoc suum. Illud diuitum, hoc honorum esse opus ducebat, & plenè scribit Philippus Beroaldus de inuentoribus literarum, & inuentores literarum summo opere laudat in oratione habita in enarratione Iuuenalis atq; Salustij, & etiam scripsit in dicto ca. vij. ipse Polydorus de ijs qui libros ediderunt & composuerunt, & qui bibliothecas habuerunt, & primò fecerunt, de quibus in sequenti parte, in lxxiij. consideratione dictum est, vbi posui de excellentioribus bibliothecis: & tandem dicit, quòd fuit hoc magnum mortalibus munus q; plures libros scripserunt: sed nequaquā conferendum huic, quod à paucore repertum est in nouo scribendi seu potius imprimendi genere. Tantum enim vno die ab vno homine literarū imprimitur, quantum vix toto anno à pluribus scribi posset. Vnde ad eò disciplinarum omnium magna librorum copia ad nos manauit, vt nullum amplius super futurum sit opus, quod ab homine, quamuis egeno desiderari possit. Illud insuper addit, quòd autores quoq; plurimos tam Græcos, quàm Latinos ab omni prorsus interitus periculo vindicauit. Quare (vt inquit) tantæ rei autor non est sua laude fraudandus, præsertim vt posterij sciant, cui diuinum beneficium acceptum referre debeant. Itaq; Ioannes Cuthemburgus natione Theutonicus, equestris vir dignitate (vt ab eius conterraneis accepi) primus omnium in ciuitate Germaniæ (quam Maguntiam vocant) hanc imprimendarum literarum artem excogitauit, primumq; ibi ea exerceri cœpit. Non minori industria reperto ab eodē (vt fertur) autore, nouo atramenti genere, quo nunc Impressores tantum vtuntur, vnde Beroaldus in laudem Germaniæ inter plures versus hos lusit.

Vndecima Pars

O Germania muneris repertrix,
Quo nil vtilius dedit vetustas,
Libros scribere quæ doces præmendo.

Decimosexto deinde anno, qui fuit salutis humanæ 1458. quidam nomine Conradus homo itidem Germanus Romam primò attulit, quam deinde Nicolaus Iēson Gallicus primus mirum in modum illustrauit, quæ passim hoc tempore per totum ferè terrarum orbem floret. Cùm ergo ex prædictis constet eos esse vtilis reipublicæ propter vtilitatem illius artis, sunt laudandi artifices, qui etiam inter sculptores poni possunt, de quibus ante dictum est in præcedenti consideratione.



Vadragesima consideratio. An alchimiſtæ sint connumerandi inter metallarios, sic quæ inter artifices laudari possint, & si aliquam laudem ex artificio eorum consequi valeant: & sic incidenter quæro an Alchimia sit prohibita, & si eam exercentes peccent.

Et videtur quod sic, quia vna species transmutatur in aliam. Cùm plumbum efficiatur argentum, vel æs aurum, sed citra deum nemo potest vnam speciem in aliam transmutare. cap. episcopi. §. quisquis ergo. xxvj. quæstione. v. & etiam: quoniam, vt videtur communiter nullus est, qui habeat veram huiusmodi artem, vt docet experientia, & de ipsis dicitur. ij. ad Thimotheum ij. & in capi. nec mirum. §. aruspiciæ. xxvj. quæstione. v. semper addiscētes, nunquā ad veritatis scientiam peruenientes. Et si aliqui aliquando quid fecerint, non tamen reperitur quod sit verum aurum, vel verum argentum, sed sophisticatum, nec habet veritatem cum auro, vel argento, sed solum apparentiam. Et si contingat aliquando fieri apparēter verum (quod tamen raro) sit cum tam magnis expēsis, quod est damnosum, & sic tale exercitium est contra vtilitatem publicam. vt dicit Angelus de Clauasio in sua summa. in verbo, Alchimia.

Ioannes tamen Andræas in additio. ad Speculum in titulo, de crimine falsi. cōmendat Alchimiſtās, qui ex magisterio suæ artis, siue magica (vt inquit) siue alia arte reprobata, de vili metallo faciunt præciosum. Nec hoc faciēdo dicuntur mutare vnam speciem in aliam diuersam, sed vnam metalli speciem faciunt meliorem. vt de stanno, vel ære faciunt argentum, vel aurum. Procedunt enim omnia metalla ex sulphure & argento viuo: habet enim argentum venarum suarum principia, vt dicit glos. in c. ferrum. l. distinctio. sed vbi est melior influentia astrorum, ibi producit metallum præciosius. Vnde per influentiā astrorum cum herbis & lapidibus, quibus insunt multæ virtutes, potest naturaliter vna species metalli conuerti in aliam speciem magis præciosam, vt tenet Panormita. in c. ij. de sortilegijs. Cùm ergo ars imitetur naturā in hoc in quantum potest, videtur bene agere alchimiſtæ, si per virtutem herbarum, lapidum, vel aliorum elementorum, vnū vile metallum in præciosius reducant, cùm ambo fuerint eiusdem speciei & principij, scilicet ex ipsis sulphure & argento viuo. Insunt enim rebus corporeis per omnia elementa quædam seminariæ rationes occultæ, quibus cùm data fuerit oportunitas temporalis atque casualis prorumpunt in species debitas suis modis & finibus, vt dicit text. in dicto ca. nec mirum. §. aruspiciæ. circa finem. ex quibus etiam Oldradus in cōsilio suo lxxix. approbat & laudat Alchimiſtās, quos etiam laudarem, si semel intellexissem aliquos ad veritatem artis peruenisse, sed potius con-

sulerem cum Ioāne de Platea, in l. vnica. C. de argenti precio quod thesauris infertur. libr. x. ab huiusmodi artificio abstinendum, eo quia non est sciētia pietatis, & in eo sunt multæ deceptiones: & de isto videatur etiam And. de Iheronia in c. quæ sunt regalia. in v. sibus feudorum. & Surgetus in suo compendio militaris disciplinæ, vbi eos reprobat. Et licet Arnaldus de Villa noua se iactauerit fecisse virgas aureas ex huiusmodi artificio, quas omni probationi & experimēto submittebat: credo tamen hanc artē esse apud humanum genus deperditam, cum arte fundendi lapides, & ter refundēdi aurum. Ioannes. xxij. in extrauaganti, que incipit: spondent. etiam hanc artem reprobat.

Qvadragesima prima consideratio sit de artificijs lanificiorum, qui sunt necessarii in vita humana. vnde dicitur Prouer. xxxj. Quæ fuit lanam & lino, & operata est cōsilio manuum suarum. & sequitur Stragulatam vestem fecit sibi. Et ista ars lanificum continet operationes nendi, confuendi, retorquenti, & quæ fiunt manu, acu, fuso, pectine, subula, calamistro, girgilo, alabro. Insuper continet vsum floccorum, filtrorum, sagorū, sagmarum, funium, mattularum, & sportarum ex straminibus vel viminibus. Et sunt in quadruplici differentia, quidam ex lana, quidam ex serico, quidam ex pellibus, quidam verò ex lino seu canopo, vel ex pilo & suberis. Et inter istos qui digniore vtuntur materia, videntur præferendi alijs, vt sunt illi qui vtuntur serico, cùm sit dignius lino, canopo, vel pellibus, vt in sequenti parte, in xcvi. consideratione tactum est. Ideo artifices serici seu sericarii digniores videntur. Sed videtur inter istos (imo inter omnes artifices) lanificiorum pelliones seu pelliparios (qui faciunt vestes ex pellibus) esse præferendos ceteris, tum quia fuit primum artificio factum, etiam à deo ipso optimo maximo, cùm scribitur Gene. ij. Deus fecit Adæ & Euæ (eos extra paradysum terrestrem eiciēdo) vestes seu tunicas pelliceas, vt ante hac parte, in xxxviij. consideratione dictum est. & recenset Bernardinus de Butis in secunda parte sui rosarii. sermone xix. in ij. parte in litera S. & sermone xxxij. in litera X.

Contra tamen nituntur & instant Architectores dicentes, deum prius exercuisse architecturam creando cœlum & terram in principio. Genesis j. Et agricolæ dicunt deum exercuisse agriculturā in horto deliciarū, scilicet in paradiso terrestri, ibi creando & plantando arbores & fructus pro homine, à quo Adā & Euam emisit propter eorum peccatum, & eos eiciendo fecit eis vestes pelliceas, ex quo & architecturam & agriculturam, primò fecit, docuit, & exercuit. Fuerat etiā statuarius, quia fecerat & formauerat hominem ad imaginem & similitudinem suam, antequam fecisset eis vestes pelliceas, vt scribitur Gene. j. & ij.

Inter hos artifices lanificiorum sunt etiam tinctorum lanarum & pannorum, de quibus habetur per Bartholomæum Anglici in suo libro de proprietatibus rerum. libro xxix. in tractatu de coloribus. in fine. Sed an tales potius debeant cum artificibus picture quæ lanificij poni, dicā infra: ex quo videtur pictores lanificis esse præponendos, propter picture excellentiam & colorum, qui post metallum auri & argenti digniores res esse censentur quæ ponantur in armis, vt ante in prima parte. in lxx. conclusione: & pluribus alijs sequentibus. xxxviij. considerationis dictum est. & in sequenti parte, in xcij. consideratione.

Sed quicquid sit, si tinctorum lanarum inter lanificos cōputentur, credo illos non esse præferendos illis qui pannum faciunt,

faciunt, cum lana & pannus non accedat tincturae, sed tinctura lanæ aut panno: & sic cum materia prima sit dignior & maior quæ illud quod illi adiungitur per tincturam. Ideo maior erit ille qui pannum facit, quæ qui intingit seu inficit. ut est tex. in l. sed si ex meis. & l. quicquid. in ff. de acquir. rerum domi. & §. cum ex aliena. in gloss. ab aliquo. ff. de rerum diuisione. & textus magis ad literam in §. si tamen alienam purpuram vestimento suo quis intexit: licet pretiosior sit purpura accessionis vice cedit vestimento. in situ. eodem. de rerum diuisione. Ideo tanquam accessorium non est maius principali, ex quo tinctores accessorij ad lanificos & pannificos non sunt maiores illis, imo tanquam accessorij sunt illis præferendi lanifici & pannifici.

Contrarium tamen tenet Iacobus Rebuffi in l. qui aliam quem. C. de murilegulis. lib. xi. vbi dicit quod tincturerij Mōrispellulani præferuntur in sedibus textoribus & canabaf serijs: cum habeant dignius officium. per. §. si quis in aliena. in situ. de rerum diuisione. In artificijs vero in quibus ferruminatio est maior materia, tunc materia artificio & ferruminationi accedit: & hoc casu minus pretiosum cedit pretiosiori, sicut videmus in metallarijs. Nam quod factum est ex ferro non denominatur ab illo qui primo ferrum fecit, sed ab illo qui ferruminauit. Sic etiam in aurifabris res aurifica facta per aurifabrum non est illi qui fecit aurum, sed illi qui composuit & ab eo denominatur, & illius est: licet aurum sit alterius quando forma est mutata: quod non possit reduci ad priorem statum in quo erat. dicto §. cum ex aliena. & ibi doctores. Et hoc est quia maior & potentior est forma quæ materia, quia forma dat esse rei & conseruat eam in esse. Iulianus. §. quæsitum. ff. ad exhibendum. Et esse & forma conuertuntur. glo. in c. in ciuitate. extra de vsuris. & do. meus Iason in l. iij. §. catho. ff. de verborum obliga. Ideo concluditur quod omnes artifices dantes formam materiae, & illam specificantes tanquam digniores præferuntur illis qui faciunt materiam, notatur in iuri bus ante allegatis.

Intellige tamen prædicta etiam quando tales artifices faciunt & specificant materias in opus necessarium & honestum: quoniam tales & propter necessitatem vitæ humanæ (quæ præferenda est) & honestatem, quæ etiam summè commendanda est. ut in sequenti parte, in xxxvj. consideratione. in prin. præferendi sunt illis qui faciunt opus voluntarium, seu res voluptati tantum hominis deseruietes. Vñ faciētes pannos necessarios ad vitā hominis ad vestiendū homines qui necessario vestiri debent ad arcendū frigus, nuditatem tegendam lasciuam prouocantem, & decentē ornatū personæ. ut dicit Antonius Florētinus in iij. parte leg. summæ. ti. viij. c. iij. §. ij. sunt præponēdi illis qui faciunt sericum, qui serifici seu seraroli dicuntur. Et autore eodē in d. loco. §. v. & Bernardino de Bultis in d. ij. parte. sermone xxxij. in litera. x. licet hæc ars sit honorabilis in humana ciuilitate: tamen de se est illicita, cum deseruiat vanitati in multis, cum sericis vtentur hodie, & velutis, & charmusinis stipendiarij & mulieres, non solum vxores principum, baronum, & militum, sed etiam mercatorum & artificum: quod est satis indecens, & magis secundum abusionem quæ consuetudinem locorum. Et in signum detestationis talis vanitatis legitur Lucæ xvij. quod diues epulo qui induebarur purpura & bysso, sepultus est in inferno. Et quod dicitur in c. quisquis. xli. distinctio. quod in his debet quis se conformare moribus patriæ. Intelligitur tamē semper salua honestate & decentia. ex quo ex dictis Florentini videretur, quod la-

nifici essent præferendi serificis seu sericarijs.

Sed videtur contrarium esse astruendum, cum in sequenti parte, in xcvj. consideratione dixi, quod vestes pretiosæ quæ fiunt ex serico & auro, sunt vestes solis principibus decentes, & ex quibus principes ex honestate vestiri debent, & solis principibus conueniunt, ut ibi dictum est. & habetur in rubro & nigro de vestibus oloberis. libro xj. C. Ideo huiusmodi artifices in maiori dignitate constituti sunt, cum videantur esse artifices principis, dixi hic ante in xxxv. consideratione. Ex quo etiam coquus principis cum dicatur dignitate habere, ut dicit Romanus singulari suo 649. præferri debet cuiusque plebeo & artificio. Ideo multo magis serifici qui sunt artifices principis, quibus princeps permittit sericum facere in solis gynecarijs, hoc est locis secretis, ut ait tex. in l. j. C. de vestibus oloberis. Et etiam dicit Bernardinus de Bultis in d. sermone xxxij. quod ad serificos non spectat discernere si velutū vel brocatum emat quis ad decentiā sui status vel ad vanitatem & excessum: dummodo iusto pretio vendant, & bona intentione. scilicet pro illis pro quibus deceter est portandū & sine fraude. Etiam: quoniam, ut communiter videmus, potius talia fiunt in honorem dei pro ornamentis maiorum ecclesiarum, quæ frequētius ex his quæ ex lana, lino, aut canapo fiunt. Ideo versantes circa hanc artem ceteris præferendi sunt.

Ex prædictis idem inferendum esse ad artifices tapetorum, quæ videntur tantum fieri ad ornatū & voluptatem in palatijs & domibus: quod dic esse verum quo ad inferiores: sed quo ad principis ornatum & honestatem videntur necessarij, cum ea quæ sunt & tendunt ad honorē principis sunt ita necessaria, sicut si ad comodum: imo quod plus est comprehenduntur in supellectili, ut habetur in l. de rapetis. ff. de supellectili legata. Ideo de his dicendum est, prout de serificis. cum videantur esse artifices eorum quæ spectant ad principes & magnates. Ideo cum digniora tractent & nobiliora seu pretiosiora ceteris in eorum arte paritate data artificij præponendi sunt ex antedictis.

Inter hos etiam lanificos sunt textores & lanarum, & linorum, & canapis, & ut maiorem experientiam & artē callent, sunt inter eos honorandi. Hi tamen cum videantur dare formam & panno & telis, videntur præferri illis qui præparat & lanas & linū, nec tales apud nos habentur in magna æstimatione. imo etiā in pluribus quoniam sit mentio de his in iure reputatur & qualificatur pro seruis, ut scribitur in l. Titia textores. ff. de legatis. j. Ideo pro abiectis habentur, videntur tamen tales alij sub hoc artificio lanificorum comprehēsis præferendi, scilicet chordarijs seu scenofactorijs: nam scenofactorij dicuntur qui funes seu chordas faciunt. In quibus comprehenduntur qui faciunt funes ad venandum & piscandum. Et huius artis scenofactoriæ fuit Paulus apostolus, ut refert Antonius Florentinus in suis historijs, parte. lvi. vj. c. v. Et miror quomodo Paulus fuit huius artis artifex, cum esset ciuis Romanus, ut scribitur Actuum. xxij. in fine. Crederem fortē eum fecisse solum funes ad piscandum, aut ad capiendum aues, non autē grossiora rhetia quæ fiunt ad venandum.

Inter hos etiā sunt futores, cum futoris ars in vestimentis faciendis consistat, tam ex lana, quā panno serico aut lino. Et isti etiam dicuntur sarcinatores vel cerdones, ut facit textus in l. & si quacūque. §. si. ff. ad legē Aquiliam, & l. item quæritur. §. si quis seruum. ff. locati. Et sunt in multiplici differētia: sed omnes sub vno nomine futoris (vulgō cousturijs) dicuntur. Et tales cum textoribus & pluribus alijs

Vndecima Pars

ante nominatis quasi debentur pro fecibus vrbium, vt dicit Budeus. Adam tamen & Eua prius officium futoris exercuerunt, vt hic ante in xxxiiij. consideratione huius partis dixi, in versicu. bracharij. de pluribus qui sub huiusmodi artificio lanificij cōprehendi possunt. vide per Textorem in suis denominationibus à varijs artium possessionibus positus in sua officina.

Accedat huc q̄ lanificiorum artifices debent celebrare festum sancti Seueri, cū fuerit artifex lanificij, & in tali artificio existēs fuit assumptus ī archiepiscopū. vt est tex. In c. statuimus. §. his omnibus autoritatibus. lxx. distin.

Quadragesima secunda consideratio sit de artificio vacantiibus circa ligna, quæ sunt sub arte architectoria, de qua ante ista parte, in iij. consideratione. Et hæc consistit in cementariam & carpentariam, & est ars necessaria vitæ humanæ pro domibus & habitacionibus fiendis, quæ nos defendūt à pluuijs, & ventis, frigidibus, & caumatibus: vt quiescere valeat vnusquisq̄, & secrete operari, quæ expedit. vt est testis Antonius Florentinus in iij. parte suæ summæ, titul. viij. c. iij. §. viij. Et Bernardinus de Buis in ij. parte sui rolarij. sermone xxxij. in ij. parte in litera T. vbi etiam dicunt, q̄ Cy. fuit primus qui hanc artem inuenit, ex qua condidit ciuitatem & domos. Gen. iij. Et ante diluuium Noë fecit arcam de lignis leuigatis, & mansiunculas in ea, bitumine liniens eas intrinsecus & extrinsecus. vt scribitur Genesis vj. Et egressus arcā Noë ædificauit altare domino. Gene. viij. Et post diluuium Nembroth primus tyrannus ædificauit ciuitatem, vt scribitur Gene. x.

Et sicut metalla & lanificia sunt nobiliora lignis, vt ex deductis in iij. consideratione huius partis. & in sequenti parte, in xcvi. consideratione comprobari potest. Ita etiam artifices metallorum & lanarum artificio lignorum præferendi sunt. Licet Franciscus Patritius libro j. de institutione reipublicæ, titu. ix. videatur præferre architecturam fabricæ, quam dicit non modo in pace ad vrbium ornamentum atq̄ vtilitatem necessariam esse, verum in bello ad repugnandum oppugnandumq̄. prout eleganti stylo ibi describit.

Sed crederem, q̄ sicut forma dat esse rei, & est illa quæ dat laudē artificio, cū opus laudet magistrū, inter eos qui in illa arte. dant digniorem formam & excellentiorē sunt digniores, & præferendi: vt sunt qui vulgō vocātur menularij, cū digniorem & elegantiorē dent formā lignis essent præferēdi carpētarijs, qui grossiorem formā dant: pro carpētarijs tamen faceret ratio ante adducta, q̄ ea per eos facta ad vitæ humanæ necessitatē fiūt, puta domus & alia ædificia. quæ verō fiunt per menularios videntur fieri ad voluptatem saltem ad honestatem, quæ non est præferenda necessitati. Cū necessitas vitæ humanæ oīa vincat. Et omnes tales etiā dicuntur fabri lignorū. vnde, vt dicit Iosannes Chriostomus in sermone de epyphania. Sanctus Ioseph sponsus gloriosæ virginis carpentarius lignorum fuit. Et faber pro omni ferri percussore ponitur. l. ij. §. j. ff. ad legem Rhodiam de iactu. Et aliās pro lignario accipitur. l. ferri. §. ff. de verbotum & rerum signifi. Et etiā dicitur faber lignaminis. l. ij. §. vltimo. ff. de eo quod certo loco. glo. in §. certæ. institui. de rerum diuisione. vt suprā hac parte, in xxxiiij. considera. versu. fabricarij, dictum est.

Textor verō in sua officina multos scribit architectos, quos dicit fuisse nobiles, vt fuit Democrates qui Alexandriam metatus est.

Spintharus Corinthius Delphicum templum construxit.

Ctesiphon templum Dianæ Ephesicæ, vbi simulacrum ipsius Deæ vitigineum fuerat. Vnde Plinius. Operi Cinesitæ præfuit Ctesiphon architectus.

Meleagenes sanum Mineræ prienensis.

Theodorus Phocensis fecit Tholum Delphicum.

Philo Atheniensis armamentarium Pyrei.

Hermogenes ædem Doricam Iunonis magnæ.

Sugilas mausoleum Artemisæ.

Zenodorus nobile pavementum Pergami.

Hermodorus nomen est Architecti qui obeliscū fecit.

Aemilius, Rhodus, & Theodorus, architecti fecerunt

Labyrinthum Lemnium.

Valerius Hostiensis architectus fuit, qui theatrum Romæ texit.

Mnesicles architectus Athenis arcem ædificauit.

Nicon pater fuit Galeni geometriæ & architecturæ peritissimus.

Apollodorus Traiani forum, metodeum, & gymnasium Romæ fabrefecit, hunc interfecit Adrianus.

Et aliquos ex prædictis posuit Franciscus Patritius in lib. j. de institutione reipublicæ. titu. ix. ante allegato.

Quadragesima tertia consideratio. Horum artificum qui circa lapides, vel cementa operantur, multiplex reperitur differentia: quia aliquando dicuntur cementarij, aliquando verō latomi: & etiam status huiusmodi artificio exaltandus est & existimandus secundum vtilitatem quæ affert in republica, & secundum excellentiam artificiorum ex huiusmodi artificio prouenientium. Nam, vt dicitur F. Patritius lib. vij. de institutione reipublicæ. titu. vj. Lapidicinæ commoditatem vel maximam habet, ex quibus quadrata saxa, & cementum copiam comparantur. Et præcipue si molles lapides sunt aut mediocres. Nam duriores illi speciem potius præ se ferunt quam vtilitatem: labore enim plurimo indigent, & diligenti impensa, vt in sequenti parte, in xcj. consideratione dictum est.

Inter hos tamē primos autumo esse vitrarios, qui vitra conficiunt ex lapidibus, & isti fundunt lapides in fornace vi & calore ignis, & est vnum mirabile. Ideo cæteris præponendi sunt, cū apud nos ex communi opinione patritiæ pro nobilibus habentur. Et talis communis opinio est potens ad causandum nobilitatem, vt ante dixi in viij. parte, in xvj. consideratione. Etiam sunt immunes à mulieribus personalibus. vt hic ante, in xxxiiij. consideratione.

Sed cū sit hic quæstio de excellentia quæ procedit ex forma, quæ maior est quàm illa quæ procedit ex materia. Ideo infero artifices marmoreos & circa marmor artē exercentes, esse cæteris excellentiores, propter excellentiam & nobilitates ædificiorum, operum, & artificiorum quæ fuerunt, & fiunt ex marmore potiusq̄ ex alijs lapidibus. & ex ijs Plinius libro xxxvj. naturalis historię. cap. v. ponit. cxxvj. artifices in marmore. & ibi ait hanc artem tan rotuustiore esse quàm picturam aut statuariam. Etiam Textor in sua officina. in cap. sculptores, cælatores, statuarij, & marmorarij, plus artifices marmorarios q̄ alios laudat. & etiam F. patritius. libro j. de institutione reipublicæ. tit. ix. inter architectores multum extollit marmorarios, pro quibus ad illos recurrere, & inter hos artifices sculptores maximè laudantur.

Dipenus verō & Scyllis Cretenses Scicyonem fecerunt, vbi fuit quondam præcipua omnium metallorum officina.

officina. Ibiq; sculpendo marmore primi omnium claruerunt: testis est Plinius in dicto loco. c. iij. Quiverò inter hos excellentior sit iudicandus. Plinius eodē lib. c. v. dicit Phidiam clarissimū ac artificē nunquā satis laudatum. Is fuit Atheniēsis sculptor & minoribus simulachris sculpendis claruit. Idem fecit statuā Mineruæ ex auro & ebore amplitudine xxvj. cubitorū. In cuius scuto cēlavit præliū Amazonum, & Gigantomachiam, in soleis Lapytharum pugnam & Centaurorū. Fabius Phidias (inquit) dñs q̄ hominibus efficiendis melior, in ebore verò longē citra emulum, vel si nihil nisi Mineruam Athenis, aut Olympium in Aelide louem fecisset. Martialis libro iij.

Artis Phidiace coreuma clarum
Pisces aspicias, adde aquam, natabunt.

Idem libro vj.

Quis te Phidiaco formaram Iulia cœlo,
Vel quis Palladiæ non putet artis opus?

Statius libro ij. sil.

Phidiacæ rasere manus.

Lysippus Sicyonius adeo claruit sculptura, vt ab eo solo fingi voluerit Alexander, quemadmodum pingiā solo Apelle. Horatius.

AEdicto cauit, ne quis se præter Apellem
Pingeret, aut alius Lysippo duceret æra.

Stroza pater.

Cedit Lysippus Phidiaculq; labor.

Hunc Plinius ait fecisse ad lxx. opera, quæ singula arti claritatem dare potuissent. Propertius.

Gloria Lysippo est animosē fingere signa.

Sabellius verò in x. libro suorū exemplorū dicit tres opifices fuisse summos. Et etiā dicit Alexandrum suo cōditō tribuisse tribus diuersarum artium principibus viris præclarum laudis testimonium, suū cuiq; in suo genere, & inter cæteros, q̄ nullus alius præter Pyrgotelem imaginē suam sculperet. & de his sculptoribus & statuarijs, & laude illorum etiā scripsit F. Patritius lib. j. de institutione reipublicæ. tit. x. Etiā plures statuarij laudantur à Textore in loco præallegato post Pliniū ex nobilitate operum q̄ fecerunt, tam ex marmore lapidibus quā alia materia.

Quadragesima quarta cōsideratio tractat de artificibus qui circa colores versantur, qui sunt in duplici differētia. Quidā sunt tinctorēs, de quibus ante hac parte in xlj. considera. versi. inter hos dictum est. Alij verò sunt pictores, & de his hic scribitur. de excellentia verò colorum dicitur in sequenti parte, in xcij. cōsideratione. & suprā in prima parte in lxiij. cōclusionē xxxviij. cōsiderationis. vbi de armis narratur, quæ laudantur, distinguntur, aut deprimuntur ex coloribus. Nunc solum est quæstio de excellentia pictorum. Nam ars pictorum versatur in omnibus tam lanis quā linis, serico, argento, auro, & metallis, lignis, & lapidibus. In quib; solet causa voluptatis honestatis aut etiā lasciuiæ adiungi pictura, quæ olim fuit in multo & maximo honore, miraq; æstimatione. & vt ait Franciscus Patritius de institutione reipublicæ. libro j. tit. x. Pictura eruditionem maximam præ se fert, & commercium cum poetica & oratoribus habet. hinc dicit Laurentius valla in proœmio suarum elegantiarum quōd artes liberales proximę sunt, ars pingendi, sculpendi, fingendi, architectandi. Sextus Empericus ex Symonidis poëte sententia picturam dicit esse tantentem poësim, Poësim autem loquentem picturam. & certe magni ingenij est, & diuinam prope cognitionem

attingit, varias animalium rerumq; species sic mente concipere, vt penicello, & varijs coloribus adeo exprimantur, quasi in illis nihil præter spiritum desit. Et cerē cū optimam picturam cernimus id dicere possumus, quod Valerius Martialis de catella picta cecinit. Ipsam deniq; pone cū catella, aut vtrāq; putabis esse verā, aut vtrāq; putabis eē pictā. Legim; etiā bouē ad aspectū pictę bouis mugisse, & pictis vis nōnullos fuisse deceptos, auctq; ad pictā speciem sui generis excitatas. vt refert Plin. lib. xxxv. c. x. Et vt differit Budæus in. l. athleticas. ff. de his qui notantur infamia, huiusmodi artifices non modo iconicas imagines effingunt, id est omnibus liniamentis ad exempla expressas: sed etiam ethicas, id est sensibus expressis prope modum spirantes. Non modo enim gratiam habet pictura, & delectationem mirificam præbet, verum præteritam rerum memoriam seruat, & hystoriam rerum gestarum ante oculos nostros perpetuò præfert. Quinetiam legendo picturas in quibus præclara facinora exprimuntur, excitamur ad studium laudis, & ad magna negotia obeunda, veluti si alicuius hystoriæ monumenta voluerimus. Quanta autem autoritas huiusmodi artibus olim fuerit, etiam ex eo conicere possumus. quod Plinius lib. xxxv. c. x. inquit de Pamplilo pictore loquens, Docuit neminē minoris talento annis decem. quam mercedem & Apelles & Melanthius ei dedere. & huius autoritate effectum est Sicyone primum. deinde & in tota Græcia, vt pueri ingenij ante omnia graphicen, hoc est picturam in buxo docerentur. Recipereturq; ars ea in primum gradum liberallium. Semper quidem honos ei fuit, vt ingenij eam exercebant, mox vt honesti perpetuo interdico, ne seruitium docerentur.

Locum igitur habeant (teste F. Patritio de institutione reipublicæ.) Pictores & honestum quidem, vt studio gloriæ incenduntur: & ad parem laudem adolescentulos inuident. Non enim puduit Fabium patritium illum Romanum optimo genere oriundum, qui maiorum suorum nobilitatem ab Hercule vsque recensebat pictura exerceari, & ab ea cognomentum accipere. Nec diu post poenituit Marcum Antonium doctissimum ac sanctissimum imperatorem operam picturæ dare sub Diogene præceptore, quanquam illustrioribus disciplinis indulgebatur, & magistris quibusq; eruditissimis vtebatur.

Legimus etiā Platonem picturæ studiosissimū fuisse. & Cicero in ea eruditos oculos se habere asserit. Quocirca nō erit verendū ne manus adolescentulorū coloribus inueniantur, cū proxima doctrina accedat pictura, hinc fundamentū præbet ars illa, quam signandi nuncupare possumus: vnde & signa dicuntur, & per diminutionē sigilla. Hanc artē Aristoteles summopere laudat, vultq; vt pueri illā ediscant, quādo alijs plerisq; artibus necessaria sit. Non modo sculpturæ & cēlarurę, quæ sine ea nullo modo esse possunt, verū cōpluribus & præcipuē architecturæ: de qua superius hac parte in iij. & xlj. cōsiderationibus diximus.

Qui enim fuerint primi pictores, & quorū opera apud veteres gratiam aliqua meruerunt: scribit Plinius eodem lib. xxxv. c. viij. ix. x. & xi. & primò Polignor & Aglaophon fuerūt qui simplici dūtaxat colore vsi sunt, & sui studiosos cōplures habuerūt propter simplicitatē illam, quæ fundamēta artis sola imitatione naturę iecit. Fuerūt in alijs ante eos, & Canachus imprimis, cuius signa rigidiora extitisse, quā, vt imitarentur veritatem Cicero ait dura etiam Calamidis fuisse, sed tamen meliora quam: **Ca**

Vndecima Pars

nachi, Mironis propius ad veritatē accedebant. In Prothogene, Actiōe, Nicomacho, & Apelle iam perfecta omnia videri idem ad stipulator est. Nihil enim simul & inuentū et perfectum esse docet.

At verò Zeufis, & circa eius tempora Parrhasius (qui vixit tpe Socratis) plurimū huic arti addiderūt. Nā Zeufis luminū umbrarūq; rationes inuenisse dicitur, & picturæ arte tantas opes sibi comparauit, vt in earum sustentatione olympicę nomen suū aureis intextum literis ostentaret: postea opera sua donare instituit, q; nullum pretiū putaret esse illis dignum, autor est Plinius in loco antè allegato. ca. ix. Parrhasius autem lineas examinasse subtilius traditur, & geometricam quādam rationē picturæ addidisse. & de eo Plinius in dicto loco. c. x. ait. Parrhasi⁹ Ephesi natus primus Symmetriam picturæ dedit, primus arguria vultus, elegancia capilli, venustate oris, confessione artificum in lineis extremis palmam adeptus. Inter alia ei⁹ opera q; plurima pinxit Archigallum, quam picturam amauit Tyberius princeps, atq; lx. sestertijs æstimatam cubiculo suo inclusit.

Suam quoq; laudem meruit Aristides Thebanus, quē æqualem dicit Apelli Plinius, dicto c. x. col. iij. primus animus animū pinxit, & sensus omnes expressit. Vnam eius tabulam Attalus rex centum talentis emisse traditur. Cæsar quoq; dictator eiusdem pictoris tabulas duas lxxx. talentis emit.

Philippus Macedo, & eius filius Alexander quādo quidem pictura delectati sunt, artem hanc summopere extulerunt, quorum temporibus præcipuè floruit, & diuersis virtutibus laudabatur.

Verum & omnes pri⁹ genitos (vt vtar verbis Plini⁹) futurosq; postea superauit Apelles, eousq; in pictura puerctus: vt plura solus propè q; cæteri oēs contulerit, voluminibus editis, quę doctrinā eam cōtinēt. Nam decorū optimē seruauit, & lux cuiq; personæ modū dedit & venustatē, hoc est suā venerem (quā Græci charita vocant) ne aut nimium offenderet, aut parū defraudaret: qua in re alios pictores peccare dicebat, q; non sentirent quid esse satis. Eius prudentia maximè apparuit cū Antigoni imaginem pinxit, quā latere tantū altero ostendit, vt amissi oculi deformitas lateret. Fuit enim & comitas illi, propter quā & gratior Alexandro magno erat, frequenter in eius officinā ventitanti (vñ. etiam edicto vetuit, ne ab alio pingeretur) sed & in officina imperitē multa disserētī silentiū comiter suadebat, rideri eum dicens à pueris qui colores tererēt: tantū autoritatis & iuris erat, & in regē alioqui iracundum. Pinxit & ipsum Alexandrū magnum fulminigerū in templo Dianę; Ephesię talentis. xx. Venerē Cois inceptam moriens reliquit imperfectam, nec inuentus est qui tam egregio operi ad præscripta liniamenta succedere vellet.

Idem perfecta opera proponebat in purgula seu porticu transeūtib; atq; post ipsam tabulam latens, vitia quę notarentur auscultabat, vulgum diligentiorē iudicem q; se præferens, feruntq; à sutore reprehensum, q; in crepidis vna intus pauciores fecisset ansas: eodem postero die superbè emendationem pristinæ admonitionis cauillante circa crus, indignatum prospexisse denunciāntem, ne supra crepidam sutor iudicaret, quod & ipsum in proverbium venit. Apelli autem fuit perpetua consuetudo nullum diē quibuscūq; negotijs occupatū præterire, quin lineam aliquam duceret, ducendo exercebat artem. Et de Apelle & Parrhasio fit mētio in §. si quis in aliena. insti. de rerū diu

sione. vbi dicit textus. Ridiculum est picturā Apellis vel Parrhasij in accessionem vilissimæ tabulæ cedere.

Nec minor prudentia Timanthis Cichicij in ea tabula quæ Colotē vicinā. Nam cū in immolanda Iphigenia tristem Calcanta fecisset, tristiorē Ulyssē, & mœstum admodum Menelaum: conceptis animo affectibus obuoluendum caput Agamennonis eius patris esse dixit, vt videlicet cogitandum relinqueret summum illum lucū, quem penicillo non posset imitari.

Protogenē verò cura cōmendabat, de quo in prima cōsideratione huius partis dictū est. Ratio autē Pamphilū, sicut facilitas Meluntium. Antiphilus per id fermè temporis cōcipiendis visionibus laudem meruit: vt diligētia & decore Polyctetus cui plerūq; palmam, vnum tantum de suis voluit, q; pōdere quodam careret in pingēdis numeribus. Et vt humanæ formę aliquid supravertitatem adderet. Ita aliquid de autoritate deorum demeret. Atquilenes dūtaxat genas pingere nitebatur, grauiorem autem ætate consilio fingebat: hæc F. patritius de laude pictorum, qui in multis laudati fuerunt: & de laudibus plurium aliorū scripsit Textor in sua officina in ca. pictores diuersi. sed ne laudem ab aliena opera consequatur, fatetur se omnia delibasse à Plinio, prout & re vera fecit. & Patritius, & Budaus, & qui post Plinium de hac re scripserunt: ideo ad eū recurre in dicto lib. xxxv. Quæ tamen opera præcipuam laudem meruerunt, scribit Textor in d. loco. c. sculptores, cælatores, statuarij, & marmorarij. in fine.

Aduerte, q; pictores sunt ita de iure priuilegiati, q; ex parte sunt ab hospitij militum. textus in lege archiatros. C. de metatis. libro xij.

Et ex his antedictis, & multis alijs per Plinium, Patritium, & Textorem in locis supra allegatis enarratis pictores plurimum laudari possunt & debent. Sed obstat re videtur, quod illa ars sit quodammodo plus voluptaria quàm necessaria & vtilis, ex quo non ita sit laudanda. vt comprobatur Antonius Florentinus in iij. parte sue summæ. titu. viij. c. iij. §. xj. Tamen quia est honesta & grata principibus & magnatibus, vt ante scriptum est, etiā quia tendit ad ornatum ecclesiæ, ita q; à quocūq; non obstante prohibitione fieri potest, vt dicit Bart. in lege prima. ff. ne quid in loco sacro fiat. vbi habetur q; pictura quæ sit ad ornatum potest fieri non obstante prohibitione. Ideo videtur q; tales alijs artificibus sint præferendi, intellige tamen prout supra dictum est.

Quadragesima quinta cōsideratio sit de mercatorib; qui sunt honorandi, cū nobis necessarij esse videantur, cū quæ nobis supersunt deuehant, & permutando ac vendēdo ea aduehant quæ necessaria sunt. Et, vt ait Cicero. j. de officijs. Mercatura si tenuis est, sordida putanda est, si magna & copiosa multa vndiq; apportans, multisq; sine vanitate impartiens, non est admodum vituperanda, ac etiam si satiata quæstu vel contenta potius, vt sæpe ex alto in portum, ex ipso portu in agros, possessionesq; contulerit, videtur iure optimo posse laudari: vt per plura tenet & comprobatur Bartholemæus Cæpola in tractatu. de imperatore militum eligendo, in verbo, nobilitatis. in xvij. opinione, vbi dicit quod apud Venetos mercatores etiam sunt nobiles: quod intellige tamen sapienter. Fortuna enim illa semper aptanda studentibus minus optanda est, vt gloriantī mercatori quod in omnes oras maritimas nauigia dimississet, dixisse fertur Lacon. Finis perscribendus est lucro propter varios fortunę

tunc euentus. Ne paruo temporis momento id mercator amittat, quod in omni vita sua perlucrat: est: cogaturq; decoquere, quod quidam sine ignominia ac probro nequaquam accedere potest, etiam si id sine culpa aliqua fieret: hæc Cicero in ij. Philippica Antonio obiicit his verbis. Tenes ne memoria pretextatum te decoxisse patris (in quiete) ista culpa es, etem est pietatis plena defensio. Illud tamen audacia tua, qd sedisti in xiiij. ordinibus. Cum esset lege Roscia decoctoribus certus locus constitutus quavis quis fortunæ vitio nō suo decoxisset. Eiusmodi ignominia, vt careant mercatores auiditati finem imponant, ne pauperiem in senectute, cū irrisione etiam pati cogantur. plures vituperationes de mercatoribus dici possent: & qualdam refert Lucas de Penna in rubri. C. negotiatores ne militent, libro xij. Et in quibus cōmittunt crimē stellionatus. scribit Vlpianus in l. ij. ff. de crimine stellionatus. Sed quia tantū quæ faciunt ad laudē intentionis nostræ est scribere, ideo dic secundū eundem Lucam, qd mercatores necessarij sunt in ciuitate, sicut agricolæ, extra de voto, qd super. Et sine ijs omnibus non ædificabitur ciuitas. Ecclesiasti. xxxvij. & Plato cū institueret quæadmodum ciuitas bene ordinari debeat, imprimis negotiatores necessarios dicit: & vide plenè ea quæ dicta sunt ante hac parte, in prima consideratione.

Adde qd locatores ratio cūiorū dicuntur mercatores, vt vult Bar. & Alex. in apostillis. in l. legatis. ff. de legatio. & ibi ponit Alexander differentiā inter mercatorē seu negotiatorem, & artificem. Nam vt dicit: Negotiator seu mercator est ille qui emit vnā rem, & non mutata forma illā vendit vt lucretur, vt sunt qui emunt candelas & vendunt. Et tales an dicantur candelarij, an verò solū illi qui eas faciunt, vide Iacobū Rebuffi in rubri. de nauicularijs seu nauclarijs. libro xj.

Artifex verò est qui emit rem & mutata forma vendit, vt est quādo emit ferrū, & vendit enses, vt est tex. in c. paratū. lxxxvij. distin. Et remissiuè quis sit mercator, negotiator, & artifex: vide allegata per Fely. in proemio decretalium, incip. Gregorius. in fine. & ibi, an ex vno actu an tequā sit inscriptus in matricula mercatorū quis dici possit mercator, & de statu mercatorū, & diuersis negotiatoribus, vide Antonium in sua summa. in ij. parte. tit. viij. c. j. ij. & iij. & Bernard. de Bustris. ij. parte sui Rosarij. sermone xxxij.

Aduerte tamen, qd nobiles se negotiationi & mercaturæ immiscentes perdunt nobilitatem: vt dicit Bald. in l. nobiliores. C. de cōmercij & mercatoribus. Quod an sit verum disputat Antonius de Butrio in rubri. extra ne clerici vel monachi. & Barthole. Cepola. in loco antè allegato. Et lex fuit apud Romanos ne senatores mercaturæ essent nimium intenti, autor Blondus libro quinto de Roma triumphante.

Plures laudauerūt mercaturā & artificij, vt Augu. Daclus in suis epistolis. lib. ij. oratione ix. & teste F. Patrio. libro j. de institutione reipublice. tit. viij. fouendi sunt propter vtilitatem reipublice mercatores. & dixi in dicta prima cōsideratione huius partis. Et refert Blondus eodē loco mercatorū societates reipublice vsui fuisse. vnde Cicero pro Plancio orans eum ex bono loco visus est laudare, cū patrem eius equitem Romanū dixit maximarū societatum autore plurimarū fuisse magistrū. Et ad Crassipedem scribens, idē de Bythinjs mercatoribus sic habet. Quāq; tibi presens cōmendauit, vt potui diligentissimè socios By-

thinia, quæ societas ordine ipso hominum genere pars est maxima ciuitatis. Iuuerūt autem difficillimis tēpibus reipublice societates mercatorū. Liuius xxij. Cū Scipiones in Hispania frumentum, vestimenta q; exercitui supplicata postulassent, nec vnde darent senatus populusq; haberēt. Fuluius prætor in concione exhortatus est eos qui redemptiū auxiliassent patrimonia, vt reipub. qua creuissent tempus cōmodarent. Tres societates. xix. hoim effecerūt pacti, vt quæ in naues imposuissent ab hostiū tempestatib; vi publico periculo essent, exolutiq; postea senatus. Et xxxij. cū censes ob inopiā ærarij se iam locacionibus cōstituerent etiā sacrarū tuendarū civiliq; equorū præbendorū, ac similitū his rerum: cōueniunt ad eos frequētes, qui hanc huius generis assueuerāt, hortanturq; censes, vti omnia perinde agerent, locarent, ac si pecunia in ærario esset, neminē nisi bello confecto pecuniam ab ærario petiturū esse.

Quadragesimasexta cōsideratio sit de laude hospitiū, quos crederē inter alios mercatores multū esse laudandos, & extollēdos. Et sub istis mercatoribus cōprehenduntur etiā tabernarij, vt not. Bar. in l. cū pater. §. mente. ff. de leg. ij. ideo etiā cōprehenduntur caupones & stabularij, cū qbus addēdi sunt nauæ, vt hic sit titulus de tribus furibus. s. de nautis, cauponibus, & stabularijs, qui est in ff. veteri. Nauæ caupones stabularij, vt recepta restituant, quia vt dicit tex. in l. nauta. & caupo, & stabularius mercedē accipiūt, ff. eo. titu. Et licet isti sint de genere prædonū, cū nec nunc quidē abstineant ab hmoi fraudibus: vt dicit tex. in l. j. §. j. ff. eod. not. Alexand. in l. j. in prin. C. de edendo. & Franciscus Niconitijs in repeti. c. quoniā contra. in prin. nume. xxvj. & xxvij. extra de probatio. Tamē hodie apud nos alio & honorabiliori nomine vocātur hospites. Cū hospitalitas sit multum necessaria, & multū etiā cōmēdatur ab Apostolo. vt scribitur ad Roma. xij. ibi, hospitalitatem sectantes. Et ex causis laudanda, amplectēda, & inquirenda est, vt dicit Ioan. de Turrecrema. in summa. xlij. diuinctio.

1 Quia est res valde decora, & honesta. sacra enim res est mēsa hospitalis, vt ait Seneca lib. iij. de offic. & Tullij lib. ij. de officijs. recte, inquit, à Theophrasto laudata est hospitalitas. Est em̄, vt mihi videtur, valde decorū, patere domos hominū illustriū, illustrib; hospitibus: idq; etiā reipublice est ornamēto homines externos hoc liberalitatis genere in vrbe nō egere. Est etiā vehementer vtile his qui honestè posse multa volunt, per hospites, apud externos populos valere opibus & gratia.

2 Quia hospitalitas disponit ad susceptionē diuinę gratiæ & preparat. vt ostēsum est Luc. vlti. vbi discipuli cognouerūt cōm coactum hospitari cū eis, etiā in fractione panis. vnde Grego. in Homilia. Ipse quoq; dñs nō est cognitus in via à discipulis dum loqueretur, & in domo cognosci dignatus est, dum pasceretur. Sic etiā ex hospitare Christi in domo Marthę: ipsa, Lazarus ei; frater, & Magdalena eius soror receperūt à Christo diuinā cognitionē. Sic etiā quādoq; diuina cognitio infunditur hospiti gratia alicuius sancti viri in hospitio recepti.

3 Quia hospitalitati bona tēporalia multiplicat, exemplo vidue, quæ Aeliā in hospitio recepit. Cui toto tempore famis, farine & oleum nō defuerunt. ij. Regum xvij.

4 Quia à malo etiā tēpali seruat, exemplo Raab, quæ quia recepit nūcios filiorū Israel, ideo cū parētib; suis saluata est, & omnes alij ciues in Ierico occisi sunt. Iosue vj.

5 Quia meretur angelos recipere, exemplo Abrahę &

Vndecima Pars

Loth, vt habetur Gen. xvij. & xix. & in summa. xlij. dist. et in c. sexto, §. at non Abraham. xxxv. distin. vnde Apostolus ad Hebræos vltimo, Hospitalitatem nolite obliuisci. Per hanc enim quidam placuerunt angelis hospitio receptis. vnde Hierony. Abraham & Loth angelos susceperunt, quia hospites dilexerunt.

6 Hospitalitas est amanda, quia deum meretur recipere. Mat. x. Qui vos recipit, me recipit. et Mat. xxv. Qui recipit vnum talem paruulum in nomine meo, me suscipit. vnde Hierony. ad Nepotianum. Mensula tua pauperes & peregrinos suscipiat, & cum illis Christus conuiuia erit. hoc autem non modo accipiendum est, cum in membris suscipitur Christus, sed etiam quandoque personaliter. vt narrat Grego. de multis, tam in dialogo quam in Homilijs euangeliorum.

7 Quia etiam per Christum commendatur hospitalitas, vt scribitur in dicta summa. xlij. distin. Cum dicatur Mat. xxv. Hospes fui, & non recepistis me, et etiam per Paulum & Petrum apostolos. vt de Paulo ad Roma. xij. & ad Hebræos vlti. & de Petro i. Petri iij. cum dicitur: Hospitales inuicem sine murmuratione.

8 Quia etiam apud Barbaras gentes commendatur, vt facit textus in i. ca. offerebat. xxxij. q. vij. vbi dicit illam debere esse inuiolabilem, ita quod hospes hospitem defendere tenetur, vt tenet ibi glossa. & l. i. ff. nautæ caupo. stabu. cum illius dicatur habere custodiam.

9 Quia hospitalitatem sectantes exemplo Iotici qui primo hospitalitatem fecit, habent multa priuilegia. de quibus habetur in l. omnia priuilegia. C. de epif. & cle. Et licet ille text. videatur loqui de his qui pauperes recipiunt gratis & sine mercede, crederem forte etiam prædicta priuilegia debere habere locum in alijs hospitibus etiam peregrinos recipientibus: cum, vt dicat Hierony. ad Nepotianum. Mensula tua pauperes & peregrinos suscipiat. Ecce quomodo non solum commendat pauperes, verum etiam peregrinos. Si enim nulli essent hospites ad recipiendum peregrinos non pauperes, quomodo hospitari possent: ecce quomodo pauperibus subueniretur & alijs non. Ideo putare hospites esse ita priuilegiandos sicut hospitalarios, saltim in his quæ possunt impedire hospitalitatem peregrinorum, vt est in recipiendis & hospitandis militibus, nisi tanquam hospitibus in quo priuilegiantur hospitalaria, vt scribitur in d. l. omnia priuilegia. Ex quo pluries dixi quando milites seu armigeri ponuntur in aliqua ciuitate vel vrbe ad castrametationem seu potius stationem (garnison vulgo) & eis deputantur hospitia ab officarijs loci in domibus ciuium, vt moris est fieri in Gallia: quod non debent poni in domibus hospitum, ne per eos impediatur peregrini ad hospitandum. Et licet aliam contrarium viderim fieri in hac ciuitate, hoc tamen perperam & contra meum iudicium fiebat. Nam hospites saltem principales ab huiusmodi hospitibus militum eximi debebant.

Et facit vna alia ratio, quoniam sicut videmus erga stercaria mercatorum esse excepta, quia a mercimonijs occupata. l. in qualibet. & l. pe. C. de metatis. lib. xij. Eadem ratione domus hospitum, quæ omni hora possunt, & sunt hospitibus occupate, ad quod etiam tenentur eos recipere. l. i. §. fin. & ibi Bar. ff. nautæ, cauponæ, stabularij. ex quo, cum teneantur ex debito peregrinos recipere, & in hoc onerantur, debent in alio onere releuari, quia est onus patrimoniale, quod recusare non possunt. l. iij. C. de muneribus patrimoniorum. libro x. ideo in alio simili grauari non possunt. Et differit Budæus in lege solent. ff. de officio proconsulis. quod huiusmodi ius hospitandi erat necessitudinis. Cum secundum morem an-

tiquum dabatur tessera dimidiata, vt agnosci possent, & deus hospitalis erat Iuppiter, & tale ius erat honorarium, vt ibi narrat, & etiam vt erat sanctissima hospitum necessitudo, ideo violari non poterat. Sed an hodie sit honorarium, & nomen amiserint ex fama eorum, videtur quod sic, cum vt plurimum sunt rapaces, & plus exigere solent a peregrinis, quam expenderint.

Adde tamen vnum, quod ex quo quandoque sunt multum rapaces in exigendis debitis hospitum causa (quod scotum vulgo vocant) potest pro hoc taxari certum preceptum, vt tenet Albericus in suis statutis. in prima parte, rubri. lxxix.

Aduerte etiam ad vnum, quod ex quo dixi hospites debere esse immunes ab hospitio militum, ita etiam ab hospitio iudicum, qui debent hospitari prout milites in loco, vbi non est domus principis, & sic in loco vbi non est prætorium, post sunt exercere eorum iurisdictionem, nec potest eis denegari locus. ita videtur tenere Lucas de Pēna in l. fi. C. de professio. & medicis. li. x. vbi textus ante finem parificat hospitium militum & iudicum in his verbis. Nec eorum domus vbi cumque posita militum, seu iudicum suscipiant hospitandum. Ample verò de hospitibus militum, vide in tractatu quem fecit Surgetus, qui dicitur Enchiridion militaris disciplinæ.

Quadragesima septima consideratio. Cum in præcedenti consideratione de hospitibus attigerimus, binas ordinis officiorum sententias vtriusque grauè afferre libet. f. quo loco ponendus sit hospes, ex testimonio Auli Gellij. li. v. c. xij. vbi ait in hæc verba. Seniorum iohim, & Romæ nobilitum, atque in morum disciplinarum veterum doctrina, memoriaque præstantium disceptatio quædam fuit, presente atque audiente me de gradu, atque ordine officiorum. Cumque quaeretur quibus nos ea prioribus, potioribusque facere oporteret, si necesse esset in opera dando, faciendum officio, alios alijs anteferre non constabat. Conueniebat autem facile, constabatque ex moribus Po. Ro. Primum iuxta parentes locum tenere pupillos debere, fidei tutelamque nostram creditos. Secundum eos proximum locum clientes habere, qui sese itidem in fidem, patrociniisque nostrum dederunt. Tum in tertio loco esse hospites, postea esse cognatos, affinesque. Massurius autem Sabinus in libro iuris civilis tertio, antiquiorem locum hospitum tribuit, quam clienti, & post primum locum tutelam secundum hospitum tribuit. verba ex eo libro (teste Gellio) hæc sunt. In officijs apud maiores ita obseruatum est, primum tutelam, deinde hospitum, deinde clienti, tum cognato, postea affini. & post Aulum Gellium vtriusque sententiam succinctè enarrat Blondus de Roma triumphante. libro v.

Quadragesima octaua consideratio. Hic scribi posset de medicina, cum inter artes mechanicas ponatur, autor est Anto. Florentinus in prima parte sue summæ, titu. i. c. iij. §. iij. vbi ait, quod medicina corporis vel tuetur, vel restaurat salutem. hæc continet occasiones & operationes. Occasiones sunt sex. Aer circundans nos, cibum & potus, somnus & vigilia, motus & quies, exinanitio & repletio, & accidentia animæ. i. passionem insurgentes. Operationes sunt intus & foris. Intus, vt ea quæ intromittuntur per nares, per os, per anum, ad excitandas sternutationes, vomitiones, & purgationes. Foris, vt sunt emplastra, incisio, & vltio. Et duplex est medicina, spiritalis, scilicet & corporalis. ca. vltimo. xxix. distinctio. Corporalis medicinæ præcepta diuinæ conditioni contraria sunt: quia nec ieiunare, nec flere, nec similia sinunt. c. contraria. de consecra. distinctio. v. vt scribit Lucas de Penna in rubrica, de professoribus & medicis. libro x. Sed quia de eis dixi in

dixi in præcedenti parte, in xxxiij. cōsideratione, & hac parte in iij. et xvij. cōsideratio, ad ibi dicta de laude medicorum, & excellentia recurrendū est, & ad Erasmus in suo Encomio de laude medicinx. Sed quia sub his comprehendi possunt aromatarij, Chirurgi, c. tua nos, de homicidio, et etiā dentarij: vt ait Franciscus de Ripa, in tracta, de peste fo. lxxv. versicu, sed iam de salarijs medicorū, nō tamē barbitonfores secundū glos, in ca. j. in verbo, cū de statu regularium, in vj. dicā statim, & ideo de eis pauca dicenda sunt. Etenim aromatarij honorādi sunt: quia quo ad medicina, lia deseruiūt ad vitæ hūanæ cōseruationē: & est necessariū eorū ministeriū ad esse seu cōseruationē & sanitatē humanam, & quo ad alia ad bene esse, vt dicunt Antoninus Florentinus in tertia parte suæ summæ, titu. viij. c. liij. §. vj. & Bernardin⁹ de Buis, in ij. parte sui Rosarij, sermone xxxij. in secūda parte, in litera y. Et isti aromacopolæ, vulgō apud nos apothecarij dicuntur, et propriē sunt pharmacopolæ, seu vnguentarij qui vendunt medicinas, et vnguenta, aliasq; medicinas secundū recepta medicorū conficiūt, vnde gloriantur in hoc, q; deus dictus sit vnguentarius, vt scribitur Ecclesiasti, xxxvij. ad principiū, & per Ioan, de Turrecrema, de cōsecratio, distin. j. in proœmio, nume. iij. cū dicatur, Et appropriās alligauit vulnera eius, oleum super infundēs, & vinū, & habetur Psal, lxxxvij. Sicut Deus creauit medicinalia, et Ecclesiasti eodem. Altissimus de terra creauit medicinam, ita & ipse primus autor extitit artis & scientiæ medicinalis, vt refert Anto. Florentinus iij. parte suæ summæ, titu. vij. ca. j. in princip. & de sapiētia habetur Ecclesiasti, xxxiij. Quasi cinamomū, & balsamū aromatizans odorem dedi. Et myropola etiam dicitur venditor vnguentorum. Et medicamentarius est qui medetur, seu qui morbis affert remedia.

Barbitonfores etiā sub medicina comprehenduntur, autor Anto. Floren. in d. loco. §. vj. & Bernardinus loco supra citato: quia ad medicinalia pertinet minutio sanguinis sedādi feruoris gratia, quæ phlebotomia dicitur, ideo propter utilitatē quā afferunt rei publicæ, & etiā necessitatē creauit Deus medicum, Ecclesiasti, xxxvij. in principio, sed isti propriē sunt chirurgi, qui sunt medicivulnerarij, multum necessarij & vtilis in republica. Maximē in exercitu militarij: & apud nos sunt in magno honore & pretio. Inter hos etiā comprehenduntur obstetrices, quæ medicinam exhibere videntur, l. j. §. j. ff. de var. & extraordin. cognitio, & l. item si obstrix, ff. ad legē Aquiliā. Plinius lib. xxvij. c. vij. Sotyrā & Salpem obstetrices facit, quarū etiā placita in quibusdam morborū remedijs citat, idem lib. xxxij. c. vj. de Salpe meminit. Et dicuntur esse artis probatæ & fidei, tex. in l. j. circa principiū, ff. de ventre inspiciendo. Et ibi Bar. quomodo iurent. Quādoq; tamen earū manus & oculus fallitur, text. in ca. nec aliqua, xxvij. q. j. c. penul. extra de proba. c. fraternitatis, extra de frigid. Et tales obstetrices debent scire formā baptizandi, cū ferē semper sint in partu foeminarum, vt vbi eminet periculum de vita infantis: & necessitas suadet, baptizare possint. c. mulier, de consecratio, distin. iij.

Crederē, & forrē nō inconsultē oēs cuiuscunq; ordinis sub hac arte comprehendere posse. Cū ferē nullus ignarus & expertus huiusce artis reperiatur, saltē pro aliqua parte corporis. Cū etiā Medicus dicatur, qui alicui parti corporis medicinam præbet, vt dicit Bar. in d. l. j. §. j. ff. de varijs & extraordin. cognitio. Ex quo euenit cū semel quidam Aulicus ducis Mediolani, & quidem familiaris de suo fra-

tre conquereretur, quē medici non recte curauerant: vt eorum incuria, ne dicā fortē inficitia morbo interijisset, petijt ab eo duce vnum Carlinū impositionis super vnūquēq; medicum sui dominij & ducatus Mediolani, quod & facile cōcessit dux, putans deridere Aulicū, cū pauci essent medici: sed aliud in mente retinebat Aulicus, quoniā tandem coram vno se finxit infirmū dolore dentium, coram alio dolore ventris, & sic de alijs: & postremo omnes reperit esse medicos: & vnusquisq; dedit ei aliquam medicinam pro specie morbi, quo detineri & affligi asserbat, & ita plus exegit, q; cogitasset princeps. Idcirco cū sit ars oibus cōmunis, oēs illam laudare debent, ne se ipsos illam deprimendo vituperent. Maximē qui passi interdum fuerint aliquam infirmitatem, si postmodū conualescant, infinita consilia dant, vnde Terentius, Dum conualuimus ægrotis recta consilia damus.

Quid autē de māgonibus, seu Hippoconijs (quos vulgō marescallos vocant) & alijs curantibus corpora brutorum, an dicantur medici, vide glos, in l. j. C. de excusatio, artificum, libro xj. Ioan. de Platea in l. cū te, C. de professoribus & medicis, lib. x. vbi ait eos habere excusationem q̄ muneribus personalibus.

Et aduerte q; nō solum est licitū laudare medicos, verū etiam ipsi se laudare possunt, vt dicit Cardinalis in ca. ad aures, extra de ætate & qualitate, & Franciscus de Ripa in tracta, de peste, fo. lxxv. versu. secūdo aduertant ad artis peritiā, vbi scribit quomodo licet alicui se laudare, de quo ante in prima parte, in lix. cōsideratione.

Quadragesimanona cōsideratio sit de venatoribus, seu de arte venatoria, quæ vt autor est Antoninus Florentinus in prima parte suæ summæ, tit. j. ca. iij. §. eodē numero, cōsistit in tribus speciebus, ferina, faucibus, & piscatura: sed ppriē venatio ferina cōuenit nobilib⁹ plebis aut venatio aliorū aialium. Et isti pprie apud nos sunt Macellarij: nō pro sordidis artificijs & mechanicis reputantur. Macellarij verō dicuntur, qui macellū exercent, nō solū carnū, sed oim obsoniorū, quinetiā panis & frumenti vēditor, quippe hæc oia in macello venūdabantur. Varro. Duo sunt Orinthonis genera, hoc est auariorū, vnum delectationis cā, alterū fructus gratiæ, quo genere macellarij, & in vrbe quidā habent loca clausa, & rure maxime cōducta, & sunt loca vbi mittuntur ppriē aues & gallinæ ad vendēdū, & distribuendū: & magis extensē vbi nutritur aialia ad eadē distribuēda pro alimēto ciuū & populariū. Macellū verō est locus quo venalia oia, quæ ad victū humanū pertinebāt, cōtrahebātur: dictū Macellū à Macello quodā viro, qui in vrbe latrocinij exercebat, quo damnato censores Aemilius & Fuluius statuerūt, vt in demo ci⁹ obsonia venderentur, redactis in fiscum eius bonis. Donatus à macandis pecoribus deriuat. Alij à macerande, qd pecora dum ed ducuntur, ibiq; tenentur, macerantur. hinc dicti sunt macellarij, eo qd macerant carnes, et vendunt in illo loco publico ad hoc destinato, & de hoc scribitur ad Corinth. x. Omne quod venit in macello, manducate. Et si qui artifices, aut negotiatores laudem et honorem conferunt reipublice, isti nullo pacto sunt prætermittendi absq; honore. Cū multum sint necessarij in republica, maximē norūt qui carnibus vescūtur, vt Alani, nō autē ichthiophasi, qui piscibus viuūt, apud quos piscinæ, et viuaria in pretio. Etiā qui tales distribuunt carnes populo vocantur visceratores, quoniam carnis crudæ distributio viscerat

Vndecima Pars

gio dicitur, quæ fieri solebat antiquitus vel in solèni festiuitate, vel in funere alicuius excellentis personæ.



Vinquagesima consideratio. Cū in præcedenti consideratione de materia venationū tractatum sit, quæ est frequētata apud nos: hic querō primò an sit licita venatio, & quibus personis. Et in hoc, vt breui absoluā, nō insistendo in venatione quæ dicitur hominū oppressiua. Nec in venatione arenaria, de quibus scripsit Io. de Turrecre. in ca. qui venatorib⁹ lxxxvi. dist. Sed solū in venatione, quæ dicitur saltuosa, quæ est illa quæ exercetur, & fit in syluis & saltibus interficiēdo feras, vel aues: siue fiat propter necessitatē indigentia, vt cū quis ex tali artificio sustentatur, siue propter necessitatē violentia, vt cū quis venatur feras vastantes fructus suos, vel pecora: quo casu, licitū est oibus venari de iure ad lupos, apros, vrsos, & leones. l. vnica. C. de venatione ferarum. l. i. bro xi. siue fiat propter vtilitatē, vt carnes habeat in cibū, vel pelles ad vestimentū, siue propter recreationē. & licet oīa ista gñavenationū, de quibus ante dictū est, sint opera de se indifferētia, & bene & male fieri possunt. Et dicit idē Ioan. de Turrecre. in loco ante allegato, quod in laicis est licita, & licitē ab eis exerceri potest, dum tamen fiat sine damno, & lesione proximi. Ex quo primò fac conclusionem sequentē, q̄ venatio omnibus laicis est permissa, ita q̄ licitum est omnibus laicis venari ad feras bestias, & sunt occupantis. §. ferę igitur bestia. cū §. sequenti. instit. de rerū diuisione, quæ tamē in multis nō habet locum. de quibus scripsi in cōmentarijs nostris super cōsuetudinibus ducatus Burgū. titu. des forestz. §. septimo. ad quem recurre, & ad G. Benedicti in repeti. c. Raynutius. in verbo, & vxorē nomine Adelasiam. a numero 868. vsq; ad numerū 922. extra de testamētis. Et inter alia attende ad ea quæ dicit, q̄ cōsuetudo potest inducere, vt aliquibus sit prohibitio venatio, vt auctor est Ioā. Fabri. in §. si. instit. eodem. de rerū diuisione. Ex quibus idē Guilielmus tenet ibi, quod in Francia ex generali cōsuetudine, & etiam ex prohibitione dominorū agricolis est prohibita, ne ab agricultura euocentur, aut diuertantur. Non enim turbari debet, nec interrumpi agricultura. lege prima. in principio. ff. de signo in iuncto. Quod si fieret destrueretur, vel saltem diminuere tur annonæ præbitio, in detrimentum boni publici. Ne etiam ex sua venatione pecuniam lucrarentur, ex qua fieret ab agricultura diuersio, quod fieri non debet, vt dicit Io. de Platea in l. domini. C. de agricol. & censitis. l. x. vbi etiam dicit, q̄ nec canes, nec aues ad venandum debēt habere agricolæ. & non solum in Gallia est eis prohibitum, sed etiā alijs non nobilibus, vt est testis idē Guilielmus in loco ante allega. numero 917. Et cū huiusmodi sit prohibitum non possunt etiam venari: vt venationem captā domino, aut principi darent, a quo manauit prohibitio. lege prima. C. nemini licere in frenis equestri. libro xi. Quia omni casu caderent in pœnam prohibitionis, ac si pro eorum lucro proprio venati fuissent. secū dū Io. de Platea ibi. Maximē vbi venatio artificiosa prohiberetur per superiorē. Quia etiam intelligeretur in hibita in apris & alijs feris iure permissis, vt prohibitio aliquid addat & operetur. In signum cuius Domitius prætor Romanus olim Siciliā regens, quia pastor quidam contra fecerat, & aprum caprum ei obtulerat, ipsum crucifigi fecit. vt recitat Valerius. libro vi. titu. de seueritate. pro quo facit, quia ex quo lex erat scripta, seruanda erat. l. prospexit. ff. qui & a quibus manumissi libertatem non accipiunt.

Quomodo verò. & quando venatio sit clericis prohibita, scribit Ioannes de Turrecremata. in dicto cap. qui venatoribus. lxxxvi. distinctio. & toto titu. de clerico venatore. in antiquis. & per Guilielmum Benedicti in loco sæpe allegato. numero 875.

Item etiā venatio non potest fieri per illos (licet habeant potestatem venandi) in alienis garenis, nec in alienis forestis, aut iurisdictione alterius. vt per plura comprobatur idē Guilielmus in sæpe dicto loco. numero 869. vsq; ad numerum 875. Plures celebres venatores numero xxxiiij. laudat Textor in sua officina. in c. venatores. & ibi ait Mithridatem venandi studio adeo intentum fuisse, vt septem annis, neq; vrbis, neq; ruris tecto vteretur.

Quinquagesima prima consideratio de piscatura tractatur, & an sit licita. de quibus dicit auctor Ioanne de Turrecremata in c. qui venatoribus. lxxxvi. distinctio. q̄ piscatio, quæ fit propter necessitatem, vt sunt illi qui de eactum quærunt, est licita. & dixit istam esse conclusionem Gregorij super Ioannem xxi. cap. vbi leguntur apostoli post Christi resurrectionem rediisse ad opus piscationis: quod idem dixit, si propter solatium adhibitis debitis circumstantijs. Imo ius & facultas piscandi non potest prohiberi per principes & dominos, nisi in contrarium sit consuetudo. vt dicit Ioā. Fabri in §. flumina. instit. de rerum diuisione. Quæ quidem est in Francia in multis locis, vt de hoc etiam meminit Guido Papæ q. ccccxxiiij. & dixi in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgundia. titu. des forestz. §. vij. Et duo sunt genera piscandi quæ consistunt rheibus, & hamo. vt ait Ioan. de Turrecremata in c. est aliud xxiiij. q. j.

Aduerte, quia, vt auctor est Blodus, libro ix. de Roma triumphante. fuerunt olim venationes, & piscationes in villis, prout hodie multis in villis & vicis apud nos adhuc reperiuntur venationes: vt sunt ad lupos venatores, qui vulgò Luparij dicuntur. Hec est qui capiunt lupos, & habent istud officium a rege, & percipiunt pro lupo capto certum quid a singulis habitatoribus loci vbi capitur, & vsq; ad certas metas & loca huiusmodi collectæ subiecta.

Qui verò olim habuerint piscinas celebres, scribit Textor in sua officina. in cap. piscinarij. Piscinarij verò dicuntur qui piscinas habent refertas piscibus, easq; magno studio curant. Ostrearum viuaria primus omnium Sergius Orata inuenit, optimūq; saporem Lucrinis adiudicauit.

Licinius Murena reliquorum piscium viuaria primus instituit. Lucullus ad piscium receptacula montem excidit iuxta Neapolim, maiore impendio q̄ villam edificauerat, admissio mari. Varro scribit M. Catonem Vticensem (cūm hæres testamento Luculi seu Lucilij esset relictus) pisces de piscina eius xl. millibus vendidisse. Murenarum viuaria excogitauit C. Hirrius, qui cœnis triumphalibus dictatoris Cæsaris sex millia murenarum mutua appendit, & dedit in pondus.

Vedius Pollio cūm Piscinas magno studio coleret, solebat feruos occidere, eosq; piscibus vorandos præbere: vt hominem cruore pasti, deliciaiores essent.

Curauit & piscinas Hortensius orator, murenam adeo dilexit, vt mortuum multos dies atratus fleuerit.

Antonia Drusi murenę, quam diligebat, in aures, hoc est ornamentum ex aure dependens addidit.

Coclearij viuaria primus instituit Fuluius Hirpinus.

Aliquos recitat piscatores Textor in sua officina. in c. piscatores, quos laudat ibi. Et, vt auctor est Hiero. in psal.

lxxxij. &

lxxxij. & recitatur, in c. Esau. lxxxvj. dist. Non inuenimus in scripturis sanctis sanctum aliquem venatorē, piscatores inuenimus sanctos. Nā ecclesiastici dicunt Petrū apostolum omnium pontificū primum fuisse piscatorē professio- ne, Itē Andrēā eius fratrem. Itē Iacobum Zebedēi & Ioannē fratres, vt scribitur Mat. iij. Marci j. & Lucæ v. Et dicitur in scripturis sanctis hoc est in veteri & nouo testamento, vt exponit Io. de Turrecremata in d. ca. Esau, propter Eustachium & etiam Hubertum, qui fuerunt venatores.

Quadragesima secunda consideratio erit de arte theatri, quæ consistit in ludis, & sic in artificibus huiusmodi ludos exercentibus, quæ inter tales sunt extollendis & laudandis; & ista ars theatri cōtinet ludos diuersi generis, vt ait Antonius Florētinus in prima parte sue summæ, tit. j. c. iij. §. iij. de quibus etiā per F. Patritiū, lib. ij. de institutione reipublicæ, tit. viij. vbi etiā originem ludorū, & genera illorū scribit, quæ sunt quatuor. I. Ludi gymnici, Circenses, Gladiatorij, & Scenici. Nam ludus gymnicus est quādo fit luctatio nudo corpore, & exercetur in gymnasio, & illius quinque sunt genera. I. Saltus, cursus, iactus, virtus, atque luctatio. dicitur autē hic virtus, im- mensitas virium in labore & pondere corporis.

Aut verò ludus, teste eodem Anto. Florentino dicitur Agon, teste eodem Anto. Florētino, & fiebat in quodam loco Romæ, qui circus Flaminius dicebatur, & exercebatur per modū certaminis, aut belli. Et agonū genera fuerunt, cursus, celeritas, sagittandi peritia, standi patientia, ad citharā quoque & tibias incedendi gestus, decantandi modulatio, terrestris quoque & naualis perpetiendorumque sup- pliciorum certamina.

Aut circensis, & circenses ludi dicti sunt à circumeun- do, vt dicit Antonius Florētinus loco ante allegato. Textor verò in sua officina in ca. ludi & specula diuersa ait, ludos circenses factos fuisse in circo, vbi loca erant & sub- stantia equitibus, patribusque designata. Primus circū designauit Tarquinius Priscus.

Aut verò ludus est Scenicus. Scena autem eodem Anto. Florentino autore, locus est intra theatrum in modum domus instrata cum pulpito, vbi cantabant comici, & tragædi, saltabant histriones & mimi: hodie in Christianitate ad formā huius domus in conuentu religiosorum, maxi- mē in loco qui dicitur refectoriū solent similia loca fieri, vbi cantatur aut legitur aliquid alta voce in laudē dei dū religiosi prædent. Blondus libro ij. de Roma triumphante, dicit ex Placido grāmatico scenam esse camerā hinc inde compositam quæ in vmbra locum in theatro erat, in quo ludi adhibebantur. Item Scenam dici arborum in se in- cubantium quasi concameratam densationem, vt subter- positos tegere possit. Item Scenam vocari compositionē alicuius criminis, quæ digna sit agi in theatro exclamatio- nibus tragicis. Vlpianus autē iurisconsultus in lege, quod ait prætor, §. ignominia causa, versu. scena autem est, vt Labeo diffinit: quæ ludorum faciendorum causa, quolibe- bet loco, vbi quis consistat, moueaturque, spectaculum sui præbiturus, posita sit in publico, priuatoque, vel in vico: quo tamen loco passim homines spectandi causa admittantur, ff. de his qui notantur infamia. Et, vt ibi declarat Accursius. Scena est obumbratio cortinarum, vel pannorum, quæ posita sunt in publico vel priuato loco. Et dicitur scena à scenon secundum Accursium, quod est chorda: quia ioculatores faciunt ire caballos per chordā: & teste Blon- do eodem loco, & lib. ij. de Roma instaurata, post Cassio-

dorum, theatrum, Græca appellatione, visorium interpretatur, quæ turba conueniens eminens videatur, & videat. Et scenam theatri frontem binis plurimis ve cogitationibus constratam in quibus histriones recitabant, mimi que mimitones & cæteri ludi varios ludos gestulationesque edebant. In scena autem cum hemicicli formam haberet gradus sediliaque fuere, de quibus primarij magistratus, hono- ratioreque spectarent, eorumque sedilium pars intima. Et ad hæc loca ostendenda debent esse officinarij in ciuitate, qui dicuntur designatores, de quibus est tex. in lege athlete. in princ. ff. de his qui notantur infamia. Instituti fuere huiusmodi ludi ob pestilentiam accitis ex Hetruria ludioribus ad tibicinis modos saltantibus. Qualiter tamen omnes ludi scenici fierent, difficile esset docere, vt vtat verbis Blon- di in dicto libro ij. quod singulis penè vicibus ex histrio- num ingenio ac industria variarentur, & satis constat oēs fabulas à Plauto, Terentioque & alijs comicis fictas in sce- na & theatro ab histrionibus, eorumque ministris personatis deorum cultui spectante populo fuisse actas. Ludi sce- nici fiebant in theatris, venationes & gladiatorij in am- phiteatris.

Aut verò (insequendo ordinem Anto. Florentini in hac re) est ludus gladiatorius: & vt ait, gladiatores pug- nabant in amphiteatro, & dixi ante proximo loco. Illic iuuenes vsu armorum diuerso modo discebant, & modo inter se pugnis aut gladijs, modo circa bestias intende- bant. hodie apud nos huiusmodi ludi per nobiles exercen- tur, & fuerunt primo instituti à Torniamine, vt autor est Blondus loco præallegato: vt & instituti iuuenes in hoc exercitio armorum (quando res postulare) assuescerent: non expauescere congressum hostilem, vulnera, ferrum, aut sanguinem. Et adhuc hodie in multis ciuitatibus sunt magistri huius artis qui docent artem gladiatoriam. Et ordo inter istos erat, quoniam primi erant equites equis al- bis, signisque militaribus in honorem Martis. Secundi in honore Nepruni, quem in bello nauitico inuocabant. Ter- tii secutores dicebantur, quod thesauricos insequerentur, & ad honorem Vulcani pugnant. Quartj erant laquea- rij, deinde pugiles & alij huiusmodi, de quibus per eundem F. Patritium libro ij. de institutione reipublicæ, tit. viij. Gladiatorum spectaculum fuit, autore eodem Blondo li- bro ij. de Roma triumphante, nō ex eo genere hominum, ex quo lanistas comparare mos est seruorum, qui sangui- nem venalem habent. Voluntaria omnis & gratuita opē- ra pugnantium fuit. Nam alij iussi à regulis suis, ad speci- men insitæ genti virtutis ostendendum, alij professi se pu- gnaturos in gratiam ducis. Alios æmulatio & certamen, vt prouocarent prouocatiue, aut abnuerent traxit quidā qui disceptando controuersias finire nequiverant aut no- luerant, pacti inter se vt victorem res sequeretur: ferro de- creuerunt neque obscuri generis homines, sed clari illustresque. Et de gladiatoribus habemus. l. vnicam. C. eodem titu. li- bro xj. vbi duella & torneamenta prohibentur. item nec pugna ferarum.

Sed nunquid huiusmodi lufores siue alij quicumque sint, laudandi veniant. Non est dubiū, quæ illi qui sunt causa mer- cedis, ita quæ fiant ludibria personarū, tales ludi sunt repro- bati, & non solum sunt vituperandi, imo etiam infamia no- tantur, vt dicit tex. in l. athlete. ff. de his qui notantur infa- mia. Ludicros & Scenicos actores censoria damnauit no- ta, vt improbos mēte & nihil homines. Propterea Labie- nus eques excusauit se per epigrammata à Cæsare coactū,

Vndecima Pars

In histrionicam inuitum descendisse. Nero eam ob causam infamis habitus est: hodie apud nos sunt de huiusmodi luforibus histriones, & mimi, & alij dicti scenobates, abateleurs, in vulgari. Hos tamen histriones non esse infames sed eos laudandos dicit Blondus eodem lib. & libr. iij. de Roma restaurata. imo olim erant stipendiati de publico. Habebant enim mercedem diurnam mille denarios siue gregalibus. Et Esopus ex histrionico quaestu ducenties sestertium filijs reliquit. & Roscius vir doctus, librū scripsit quo eloquentiam cū histrionia comparauit. Qui verò amoenitatis causa praedictos ludos faciunt, sunt laudandi & extollendi: quoniam, vt ait Blondus dicto loco. Ludi qua causa fuerint instituti, Cicero legum primo, etiam Platonis auctoritate ostendit: erat enim lex de ludis talis. Ludis publicis, quae sine curriculo & sine corporum certatione fiat, popularum laetitiam cantu, & fidibus, & tibijs moderante. Ea quoque cum diuino honore iungunt. Assentior quoque Platoni (vt ait Blondus.) Nil tam facile in animos teneros atque molles influere, quam varios canendi sonos: quorum vix dici posset, quanta sit vis in vtraque partem. namque & incitat languentes, & languefacit excitatos, & tum retrahit animos, tum contrahit. De ludorum quoque laudibus Cicero pro Murena haec habet. Nam quid ego dicam populum ac vulgus imperitum ludis magnopere delectari, minus est mirandum. Quamquam huic satis est, sunt enim populi ac multitudinis comitia, quare si populo ludorum magnificentia voluptati est, non est mirandum, eam. l. Murenæ apud populum profuisse. Quid tu admiraris de multitudine indocta. Lucius Ortho, vir fortis equestri ordine restituit. non solum dignitatem: sed etiam voluptatem. Itaque lex haec quoque ad ludos pertinet est omnium gratissima, quae honestissimo ordini cum splendore fructus quoque iocunditatis est restitutus. Et ideo de his habemus plures leges tam in titulo de spectaculis & scenicis lib. xj. C. Imo dicit textus in eo loco in l. nemo, quod festiuitates in cunctis oppidis non debent impediri, quae etiam in titulo de expensis ludorum. ibi, & etiam de mayuma. & in vltima rubrica trium librorum. C. & in pluribus alijs locis. C.

Nonne etiam ex veterum monumentis proditur summos viros, & multa laude praesignes lusu non abstinuissent. Nam Herculem illum portentorum domitorem Iouis & Alcmenæ filium ferunt, cum puerulis saepius colluissent, eoque modo curas animi remisissent.

Ab Alcibiade quandoque deprehensus est Socrates cum Lamprocle infantulo colludens.

Agefilaus cum filio arundinem equitabat, qui puerulis mos est, alludente Horatio.

Ludere par impar, equitare in arundine longa.

Tarentinus Architas cum pueris de famulitio lusus agitabat, his quoque oblectabatur plurimum dum agitare conuulsa. Volaterranus ait Cosmum Medicum iam senem, & patriæ principem nepotibus paruis colluissent: & ex his cuidam auenam in medio foro aptasse, vt autor est Textor in loco ante allegato. vbi diuorsos ludos & varia spectacula scribit, maxime omnium ludorum seu spectaculorum & certaminum. Apud Graecos praecipua & celebratissima quatuor fuerunt genera. Olympia, Pythia, Nemea, & Isthmia: quorum praemia & honores magni constituti erant victoribus Athletis Oleaster seu corona oleagina. Laurus, Apium, & Pinus. Fiebant quoque in honorem Pelopis, Apollinis, Archemori Ligurgi filij, & Palemonis: licet aliqui ad Iouem & Neptunum Olympia, & Isthmia referant, Vnde Statius in libro j. Thebaidum,

Non aliter quam piseo sua iustra tonanti,
Quum redeunt.

Nam quinto quoque anno in honorem Olympij Iouis celebrabantur, quos constituit Hercules apud Heliden & Pisam Graeciae oppida.

Apud Romanos verò quatuor erant ludi Megalenses, funebris, plebei, & Apollinares: & de aliquis scripserunt praedicti.

Augustus verò, vt scribit Sueto. spectaculorum assiduitate & magnificentia omnes antecessit. & Domitianus spectacula edidit magnifica & sumptuosa. De his & pluribus alijs scripsit Textor in loco praedicto. et Blondus lib. iij. de Roma instaurata. & libro ij. de Roma triumphante.

Inter alia spectacula quae fuerunt in tota Gallia & etiam Europa à multis annis edita, non fuit excellentius eo quod fuit factum in hac ciuitate Heduen. anno 1516. in honorem diuinæ maiestatis, nec non diui Lazari nostrae ciuitatis & diceceseos patroni. Cuius vita per spectacula & ludos theatrales, ita ostensa fuit: vt nihil excellentius videri aut dici queat. Fuit enim constructum theatrum ligneum & rotundum, mira arte, & sumptuositate, in quo erant ductum & quadraginta camerae omnino distinctae: vt qui in vna positi erant ad aliam non potuissent accedere, & qui in superioribus sedebant nec nocere his qui in inferioribus cameris erant potuissent, vt amplè in sequenti parte, in lxxvj. consideratione dixi, vbi de excellentia theatrorum videre poteris.

Quicquid sit licet ludus gladiatorius, & sic torneamentata de iure canonico videtur esse prohibita, vt scribit in tit. de torneamentis, extra. & etiam de iure civili, vt ante dixi. cum ars militaris sit vnicuique populo & reipublice multum necessaria, vt ante scripsi in ix. parte in principio, quae commode exerceri non potest sine arte gladiatoria. Ideo crederentales artifices doctores in ciuitatibus huiusmodi artem seu ludos gladiatorios esse recipiendos & in oppidis instituendos: vt armis iuuentutem exerceat, & ipsi iuuenes assuefacti minus hostes timeant, nec vulnera aut sanguinem abhorreat, quae ratio nos docuit temporibus elapsis vtile fuisse, iuuentutem Heduorum esse institutam atque exercitam in armis, ad incurfiones & deprædationes illorum furciferorum (quos vulgò auaturerios vocant) euitandas & reprimendas, nec aliàs nisi armis resistendum erat. Ex quo dico vtile esse in ciuitate, imo quasi necessarium: vt sint tales qui doceant artem gladiatoriam in omni genere armorum. Et ferè in tota Gallia tam in ciuitatibus, oppidis & alijs locis obseruatur, vt sint certae societates sagittariorum & iaculatorum, qui se exercent circa artem sagittariam. & singulis annis in mense Mayo fit certa congregatio seu certamen inter eos, vt qui vincat deijciedo signum alicuius auis ictu sagittae, quod solet fieri & dici sub specie psitachi, dicitur rex sagittariorum pro illo anno: & priuilegiatur & in hoc honoratur, quia efficit immunis à subsidijs, collectis, & impositionibus ciuitatis. & vocetur rex sagittariorum ad alliciendum iuuenes, vt artem illam discant, ita quod si respublica indigeat armis, sint exercitati hoc genere armorum: & isti sunt laudandi & extollendi inter plebeios, prout milites inter alios cum in hoc magis appropinquant statui militari quam alij artifices.

Et inter istos etiam dicerem comprehendendi posse eos qui docent ludum gladiatorum, qui dicuntur vulgò (maistres des scrymes) quia sunt vtilis reipublicae & quasi necessarii. Imo etiam officiarum ciuitatis deberent cogere iuuenes diebus feriatis, vt hanc artem addiscerent, & habere penes se

arma bellica, quod aliàs in ista ciuitate Heduen. fuit obseruatum. Et quantum ad hanc artem theatricam (cùm sæpe apud nos frequētur) sufficiat pauca attingisse: prout ad rem faciunt, & an tales inter artifices sint honorandi & laudandi.

Ad eos verò qui dicuntur athletæ, pugiles, & palestriæ, aut gladiatores, aut histriones & actores, seu sagittarij & iaculatores, vos remitto ad Textorem in sua officina in locis antè allegatis. & ad capitula. athletæ, pugiles, & palestriæ. Item gladiatores. Item histriones & actores. Item sagittarij & iaculatores peritissimi, & de pluribus his ponit Blondus in locis antedictis.

Non tamen est omittendum, q̄ hodie apud nos etiam sunt quedam spectacula permiffa, vt dicit Ioannes de Platea in l. vnica. C. de athleticis. lib. x. vt sunt spectacula, & ludi honesti qui fiunt in scena, vbi ludunt tragœdi & comoedi tragœdias vel comoedias recitantes, & tales populo permittuntur. Et in talibus senatores præbent officium suum, vt dicit textus cum gl. j. in l. j. C. de spectaculis. lib. xj. Sicut videmus q̄ domini de parlamento Parisien. præstant auctoritatem suam in festo Regum & alijs quibus solent ludi theatrales, tragœdiæ, aut comoediæ, exerceri & recitari, & per eos approbatur: cùm fiunt ad honorem & decorem ciuitatis, & ad populi recreationem & publicam lætitiã. Et quomodo in illam causam potest legari, & qui ludi sint permiffi, scribit Surgetus in suo libello, q̄ enchiridion militaris disciplinæ dicitur. Et Angelus de Cla. in sua summa: in verbo, ludus. quorũ dicta nõ repeto, quia nõ est præsentis speculationis. Et q̄ possit relinqui legarũ pro ludis in ciuitate faciendis, tenet glo. in verbo, ludos. in l. ciuitatibus. ff. de legatis. j. quæ ponit casum cũ relinquitur recitatio versus vel comoedias in scena, prout fecit quædã domina Tholosana. vt dicit Guilielmus Benedicti in repetitio. c. Raynutius. in verbo, si absq̄ liberis. ij. in fideicommissaria substitutione. numero xj. extra de testamentis.

Quinquagesimatertia consideratio. In arte theatrica etiã sunt, qui dicuntur saltatores, q̄ an sint laudandi videamus. Et videtur q̄ sic, ex quo saltatio laudatur, & apud nos satis vsitata est, cùm sæpe iuuenes in ludis saltatorijs se exercent, en morisques vulgò, & tripudijs quæ in ciuitatibus permittuntur fieri. Veteribus verò non fuit, nec etiã contempribilis esse debet ex multis. vt autor est Cælius libro antiquarũ lectionum iij. c. iij. quoniã imprimis apud antiquos nullæ ceremoniæ fiebant, quibus non adhiberetur saltatio: quæ res eò grauior videtur, quòd à magnis profecta autoribus videtur. Orphæo videlicet ac Musæo, qui vt honestissimum quidam sanxisse traduntur cum rhythmo initiari & saltatiõe. Quo factum est, vt qui mysteria prodidissent eos diceret pleriq̄ defaltasse. In Deo sacrum nullum fiebat absq̄ saltatione ac musica. vt plene ibi declarat Cælius & Protea. Item Apollinem & Iouem fuisse saltatores ait. Et legitur. ij. Regum vj. Quod Dauid cytharam, psalterium, & organa percutiens, ante archam domini saltabat. & recitatur in ca. vt cognouerunt. versi. quomodo charitatem non habebat. qui irrisus à Mi-

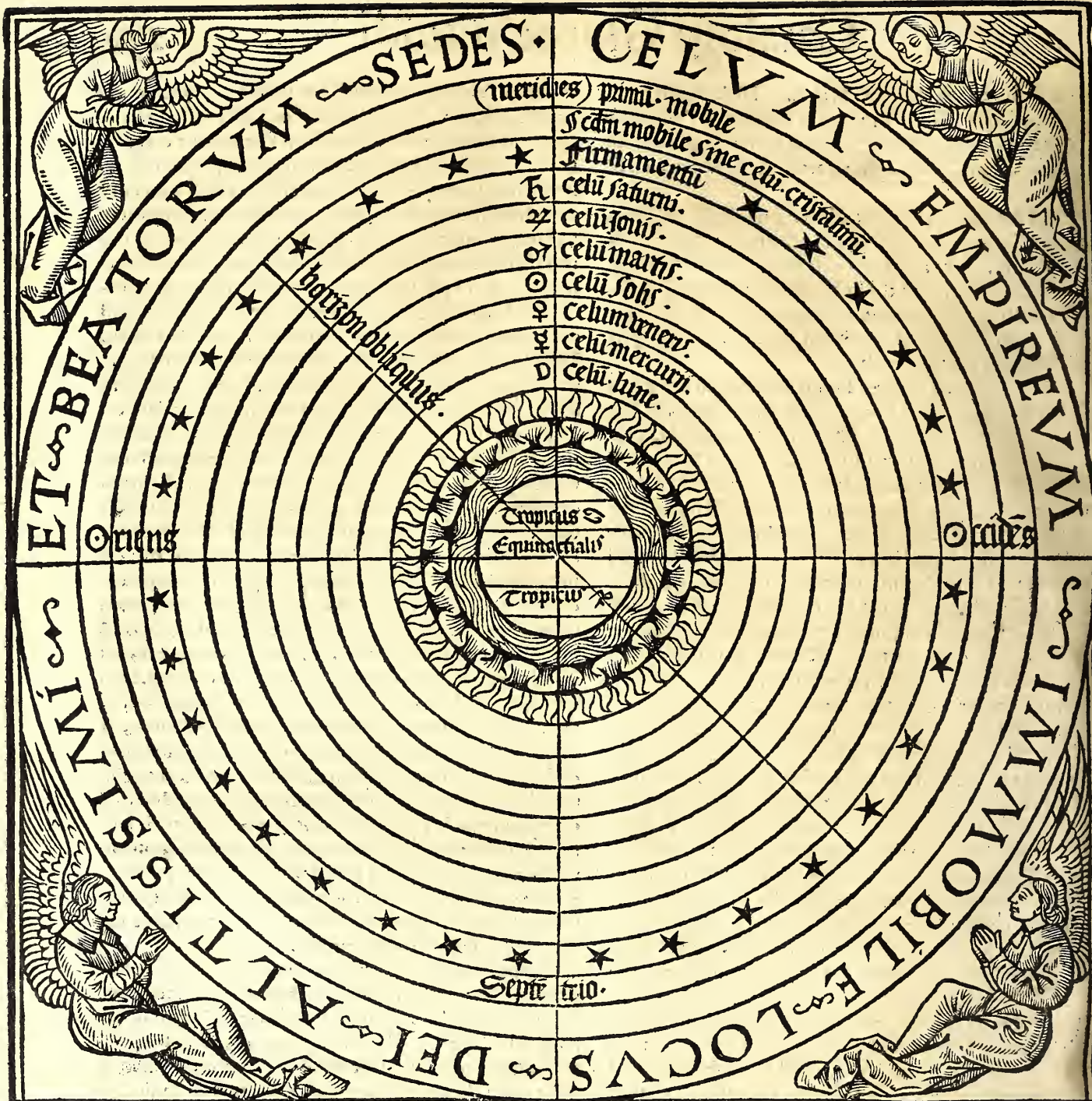
chol filia Saul. de pœni. dist. ij. Propterea Socrates hanc esse perdiscendam voluit, veluti multum insit venustatis in apto, concinnoq̄ motu, & corporis formatione composita, nec erubuit iam ætate grandis inter disciplinas serias habere saltationem. Ceterum, inquit Plato. ij. legum. reliquæ animantes sensu ordinis, ordinationisq̄ suorum motuum vacant, quibus bene compositis nomen inditum est numeri & concentus. Dei autem sensum numerosum, concinnum, suauem, & periuicundum nobis dederunt. Modulos, saltandiq̄ genera docuere. Itaq̄ primam erudiendi rationem effici musarum & Apollinis opera clarum est. Ineruditumq̄ hominem esse, qui choreæ musarum expertus sit. Eruditum verò qui compositus sit. Torumq̄ id genus in choream, saltationemq̄, & cantum distribui declaratur. Vnde fit, vt qui bene eruditus est, bene cantandi saltandiq̄ peritiam habeat. Ex quibus deniq̄ omnibus liquet saltationem, nullo modo facilius, expofitorũq̄ artificem videri: imo (vt graues volunt autores) disciplinarũ excellentium apicem attingit, non musices modo, sed & rhythmicæ & geometriæ: imprimis verò philosophiæ, tum phisicæ, tum ethicæ, sed nec rhetorices cognoscitur ignarus: quatenus mores indicat & affectus quos rhetores permouent: verum nec à graphica seponitur, aut plasticæ: quoniã harum concinnitatem, eurhythmiãq̄ sibi vindicat, sed imprimis memoria præcellens in saltatore exigitur. Imo verò iuxta Calcantem Homericum, scire saltatorẽ oportet quæ sint, quæ fuerint, quæ mox ventura trahantur, vt nil prorsus eum lateat. Caput autem summaq̄ saltationis est. Imitationis scientia eorum quæ conceperit, enunciatrix obscurorum, latentiumq̄ illustratrix. Et quod de Pericle pronunciauit Thucydides. excellens est saltatoris laus nosse quod deceat, & id ipsum posse explicare. Quoniã verò imitatrix est saltatio prima in ea virtus perspicuitas, quæ in oratore desideratur imprimis, vt eorum quæ exprimuntur gestulatione ac motu, tanta sit claritas vt nullis prorsus sit opus interpretibus.

Apud Lacedæmonios (qui inter Græcos diu haberi præstantissimi sunt) saltandi studium non erat incelebre, quando ephœbi non accuratius quàm saltationem discerant. Ab Castore & Polluce acceperant. Cariatissare, species ea saltationis erat, vocabulo à Carijs ducto, quæ est in Laconia ciuitas. hætenus Cælius: vbi & in ca. iij. saltationum species & partes plures scribit: & cum his pars vndecima finem sortitur.

FINIS
 V N D E C I M Æ 
 Partis Catalogi Gloriæ
 Mundi.



R ij



DVODECIMA

& vltima huius libri

PARS, CENTENARIA

erit: centum enim consideratio-
nes continet, concernentes
diuersarum rerum ma-
terias, & laudes
illarum.



INCIPIENDO AD I-
gnioribus erit prima consi-
deratio de dignitate diuina,
cuius tanta est excellentia, q̄
mens de deo cogitās deficit,
cū sit enim ipse incompre-
hensibilis. Sensus enim non
percipit, cū sit inuisibilis.
Lingua ipsum nō explicat,
cū sit ineffabilis. Locus eū

non capit, cū sit incircūscriptibilis. Scriptura eum non
explicat, cū sit inæstimabilis. Tempus eū non mēsurat,
cū sit immensurabilis. Virtus eum nō attingit, cū sit in ac-
cessibilis. Desideria & vota transgreditur, cū sit insuperabi-
lis, vel incōparabilis. & breuiter omnis creatura ad deum
cōparata defectum habet: quia finiti ad infinitū nulla est
proportio. Quomodo ergo illū laudare potero? Et in hoc
primo, dicā cum Augustino in suis soliloquijs. c. x. Vnde
hoc mihi domine, vnde mihi laudes ad laudādum te? Si-
cut fecisti me sine me, sicut complacuit ante te, ita laus tibi
est sine me, sicut complacet ante te. Antequā dñe laus tua
tu ipse es, laudent te opera tua secundū multitudinem
magnitudinis tuæ. Laus tua domine incomprehensibilis
est. Corde nō comprehenditur, ore non mensuratur, au-
re non percipitur, quia ista transeunt, & laus tua domine
manet inæternum. Cogitatio incipit, & cogitatio finitur
vox sonat, & vox transit, auris audit, & auditus desinit.
Laus vero tua inæternū stat. Quis ergo est qui te laudet?
Quis homo annunciet laudem tuam? Laus tua perpetua
est, transitoria non est. Hic te laudat, qui te ipsum & laudē
tuam credit. Hic te laudat, qui te ipsum nōscit in tua laude
non posse pertingere. Laus perpetua quę nuncq̄ transit. In
te est laus nostra, in te laudabitur anima mea. Nō nos lau-
damus te, sed tu te, & per te, & in te. nobis etiā est laus in
te. Tunc veram habemus laudem, quando à te habemus
laudem: quando lux approbat lucem, quia tu verā laus tri-
buis veram laudem. Quotiēs ab alio quā à te quærimus
laudem, totiēs tuam amittimus laudem. Illa transitoria
est, sed tuā æterna. Si transitoriam quærimus, æternā amit-
timus laudem. Si æternam volumus, transitoriam nō amit-
timus. Laus æterna domine deus meus à quo omnis laus,
sine quo nulla est laus, non valeo laudare te sine te, habeā
te, & laudabo te. Quid enim ego sum domine per me, vt
laudem te? puluis & cinis ego sum, canis mortuus & fœ-
rens ego sum, vermis & putredo ego sum. Quis ego sum,
vt laudem te domine deus fortissime, spiritus vniuersæ

carnis qui inhabitas æternitatem. Nunquid tenebræ lau-
dabunt lucem, aut mors vitam? Tu lux, ego tenebræ, tu
vita, ego mors. Nunquid vanitas veritatem laudabit?
Tu es veritas, ego homo similis factus vanitati. Quid er-
go domine laudabo te? Nunquid miseria mea laudabit
te? Nunquid fœtor laudabit odorem? Nunquid mortali-
tas hominis quæ hodie est, & cras tollitur laudabit te?
Nunquid laudabit te homo & filius hominis vermis? Nū-
quid laudabit te domine qui in peccatis conceptus est, &
natus, & nutritus? Non est enim speciosa laus in ore pec-
catoris. Laudet te domine deus meus incomprehensibilis
potētia tua, inconfcriptibilis sapiētia tua, & ineffabilis bo-
nitas tua. Laudet te supereminens clementia tua, super-
abundantia misericordia tua, sempiterna quoq̄ virtus &
diuinitas tua. Laudent te omnipotētissima fortitudo tua,
summa quoq̄ benignitas tua, & charitas tua, propter quā
creasti nos domine deus vita animę meæ. Hæc Aurelius
Augustinus loco supra allegato. Laudēt te tñ dñm deum
omnes angeli & virtutes tuæ, laudent te sol & omnes stel-
læ & lumen, & omnis spiritus laudet te, & dicat laus, glo-
ria, & virtus sit domino deo nostro: prout dicebat vox
magna turbarum multarum audita per Ioannem, vt habe-
tur Apoca. xix. & habetur primæ ad Thimo. primo, Regi
seculorum immortalis, inuisibilis, soli deo honor et gloria.
Sibylla Erithrea etiā præcepit, eum honorare. Cū di-
cat omnium nutritorem creatoremq̄, qui dulcem spiritū
omnibus apposuit, ac principem omnium deorum fecit,
eum dedit deus fidelibus viris honorare.

Et licet etiā de huiusmodi gloria, laude, & honore deo
attribuēdis dictum sit supra, in tertia parte in prima con-
sideratione: tamen vltra prædicta, q̄ adorandus, magnifi-
candus, laudandus, & honorandus sit ex pluribus sacræ
scripturæ autoritatibus comprobatur. vt ex sequentibus
patet, propter eius sapientiam, bonitatem, iustitiam, & po-
tentiam, & alia innumerabilia.

Ipse enim deus creauit cœlum & terram, cum omni orna-
tu eorum, vt habetur Gene. primo.

Ipse dominus est omnipotens. Gene. xvij.

Ipse est dominus cuius non possumus resistere voluntati.
Genesis I.

Ipse est dominus deus meus, qui facit magna, & inscruta-
bilia, & mirabilia absq̄ numero.

Qui dat pluuiam super faciem terrę, & irrigat aquis
vniuersa.

Qui ponit humiles in sublimē, & merētes erigit sospitate.

Qui dissipat cogitationes malignorum, ne possint imple-
re manus eorum quod ceperant.

Qui apprehendit sapientes in astutia eorum, & consilium
prauorum dissipat, vt habetur Iob v.

Qui sapiens corde est, & fortis robore.

Qui transtulit montes, & nescierunt hi quos subuertit in
furore suo.

Qui cōmouet terrā de loco suo & colone eius concutiunt.

Qui præcipit soli & non oritur, & stellas claudit quasi sub
signaculo.

Qui extendit cœlos solus, & graditur super fluctus maris.

Qui fecit arcturum, oriona, & hyadas, & interiora austru.

Qui facit magna, & incomprehensibilia, & mirabilia quo-
rum non est numerus.

Ipse est dominus deus apud quem est fortitudo, cuius iræ
nemo resistere potest, & sub quo curuantur qui portant
orbem, vt describitur Iob ix.

Duodecima Pars

Qui excelsior cœlo est, profundior inferno, longior terra mensura eius, & latior mari.

Si subuerterit omnia, vel in vnum coarctauerit, quis contra dicet ei, vel quis dicere ei potest, cur ita facies?

Iob x. Nam quis resistit ei, & pacem habuit. Iob ix.

Ipse est in cuius manu est anima omnis viuentis, & spiritus vniuersæ carnis hominis.

Apud ipsum est sapientia, & fortitudo, & ipse habet consilium & intelligentiam.

Si destruxerit, nemo est qui ædificet, si induserit hominē, nullus est qui aperiat.

Si continuerit aquas, omnia siccabuntur: si emiserit eas, subuertent terram.

Ipse nouit & decipientem, & eum qui decipitur.

Qui adducit cōsiliarios in stultū finē, & iudices in stuporē.

Qui baltheū regū dissoluit, & præcingit fune renes eorū.

Qui ducit sacerdotes in glorios, & oprimates supplantat.

Commutās labiū veracium, & doctrinam senum auferēs.

Qui effundit despectionem super principes, & eos qui oppressi fuerant releuans.

Qui reuelat profunda de tenebris, & producit in lucem umbram mortis.

Qui multiplicat gentes, & perdit eas, & subuersas in intergrum restituit.

Qui immurat cor principum populi terræ, & decipit eos vt frustra incedant per inuium.

Palpabunt quasi in tenebris, & non in luce, & errare eos faciet quasi ebrios, vt scribitur Iob xij.

Ipse est deus qui fecit spiramentum.

Ipse est coram quo nudus est infernus, & nullum est operimentum perditioni.

Qui extendit aquisitionem superuacuum, & appendit terram super nihillum.

Qui ligat aquas in nubibus suis, vt non erumpant pariter deorsum.

Qui tenet vultum solij sui, & expendit super illud nebulam suam.

Qui terminum circundedit aquis, vsq; dum finiantur lux & tenebræ.

Ipse est ad cuius nutū, colūnx cœli cōtremiscūt & pauēt.

Ipse est in cuius fortitudine repente maria cōgregata sunt, & prudentia eius percussit superbum.

Ipse est cuius spiritus ornauit cœlos, & obstericāte manu eius eductus est coluber tortuosus, vt habetur. Iob xxvj.

Ipse est deus excelsus in fortitudine sua, & nullus ei similis in legislatoribus.

Quis poterit scrutari vias eius, aut quis audeat ei dicere, operatus es iniquitatem.

Ipse est deus magnus vincens scientiam nostram.

Ipse est cuius numerus annorum inestimabilis.

Qui aufert stillas pluuie, & effundit imbres ad instar gurgitū qui de nubibus fluunt, quæ prætexunt cūcta desuper.

Qui si voluerit extendere nubes quasi tentorium suum, & fulgurare lumine suo desuper, cardines quoq; maris operiet, vt scribitur, Iob xxxvj.

Qui facit magna & inscrutabilia.

Qui præcipit nivī, vt descendat in terram, & hyemis pluuijs & imbri fortitudinis suæ.

Qui in manu omnium hominum signat, vt nouerint signi operum sua.

Ipse magnus fortitudine & iudicio, & iustitia, & enarrari non potest, Iob xxxvij.

Qui posuit fundamenta terræ, & eius mensuras.

Qui tendit super eam lineam, & bases eius consolidauit. Ipse est quem laudant astra matutina, & ante quem iubilant filij dei.

Qui cōclusit ostijs mare, circundans illud terminis suis posuit vestē & ostia: & dixit hucusq; venies, & non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos.

Qui aurorę locum suum ostendit.

Qui concussit extrema terræ, & excussit impios ex ea.

Qui ingressus est profundū maris, & in nouissimis abyssi ambulauit.

Ipse est cui apertæ sunt portæ mortis, & ostia tenebrosa vidit.

Ipse dñs cōsiderauit latitudinē terræ, qui nouit in qua via habitat lux, & tenebrarum quis locus sit: vt ducat vnum quodq; ad terminos suos, & intellige feminas domus eius.

Qui scit quando nascituri sunt homines, & numerum dierum eorum nouit.

Qui ingressus est thesauros niuis, aut thesauros grandinis alpegit, q̄ præparauit in tēpus hostis in diē pugne & belli.

Qui scit per quam viam spargitur lux, & diuiditur a stus super terram.

Ipse dominus dedit vehemētissimo imbri cursum, & viam sonātis tonitruū: vt plueret super terrā absq; homine in deserto, vbi nullus mortalium commemoratur, vt impletet inuiam & desolatam, produceretq; herbas virentes.

Ipse est pluuię pater.

Qui genuit stillas roris, ab ipso egreditur glaciēs, & genuit gelu de cœlo.

Qui indurat aquas in similitudinem lapidis, & superficiē abyssi constringit.

Ipse est qui coniungere potest micantes stellas plades, & girum arcturi dissipare potest.

Qui producit luciferum in tempore suo, & vespere suaper fines terræ confurgere facit.

Ipse nouit ordinem cœli, & ponet rationem eius in terra.

Qui mittit fulgura & vadunt, & reuerentia dicunt ei assumus.

Qui posuit in visceribus hominis sapientiam, & qui dedit gallo intelligentiam. Et hæc supradicta ordine successiuo enarrantur de deo. Iob xxxviii. & ibi etiam scribitur,

q; ipse præparat coruo escam suam, quando pulli eius clamant ad eum vagientes, eo q; non habeant cibos. Et concordat dictum psalmi. psal. cxlvj. cum ait.

Qui dat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum inuocantibus eum.

Non est sanctus vt est dñs, & non est fortis sicut deus noster: dominus mortificat & viuificat, deducit ad inferos, & reducit.

Dominus pauperem facit & ditat, humiliat & subleuat.

Suscitat puluere egenū, & de stercore eleuat pauperem: vt sedeat cum principibus & solitum glorię teneat,

Domini enim sunt cardines terræ, & posuit super eos orbem. i. Regum. ij.

Ipse est quem cœlum, & cœli cœlorū capere non possunt. ij. Regum viij.

In fine i. paralipo. vbi Dauid orat, Benedictus es domine deus Israël patris nostri ab æterno in æternum.

Tua est domine magnificentia & potentia & gloria, atq; victoria, & tibi laus.

Cuncta enim quę in cœlo sunt & in terra, tua sunt.

Tuum domine regnum, & tu es super omnes principes.

Tua

Tuæ diuitiæ, & tua est gloria, tu dominaris omnium.
 In manu tua virtus & potentia.
 In manu tua magnitudo & imperium omnium.
 Et in fine ij. Paralipomenon in oratione Manasse.
 O domine, immensa est & inuestigabilis misericordia promissionis tuæ, quoniam tu es dominus altissimus super omnem terram, longanimis, & multum misericors, & poenitens super malitiam hominum.
 Ipse est Deus Deorum, & dominus dominorum, cuius misericordia in seculum & in æternum.
 Qui facit mirabilia magna solus.
 Qui fecit cælos in intellectu.
 Qui firmavit terram super aquas.
 Qui fecit luminaria magna.
 Solem in potestatem diei.
 Lunam & stellas in potestatem noctis.
 Qui percussit egyptum cum primogenitis eorum.
 Qui eduxit Israel de medio eorum.
 In manu potenti & brachio excelsio.
 Qui diuisit mare rubrum in diuisiones.
 Et eduxit Israel per medium eius.
 Et excussit Pharaonem & virtutem eius in mari rubro.
 Qui traduxit populum suum per desertum.
 Qui percussit reges magnos.
 Et occidit reges fortes.
 Qui in humilitate nostra memor fuit nostri.
 Et redemit nos ab inimicis nostris.
 Qui dat escam omni carni. Psal. cxxxv.
 Qui fabricatus est auroram & solem.
 Qui fecit omnes terminos terræ, ætatem & ver plasmavit ea. Psal. lxxiiij.
 Qui ambulat super pennas ventorum. Psal. ciiij.
 Ipse est dominus excelsus terribilis rex magnus super omnem terram.
 Non est similis illi in dñs. Psalmo lxxxv. & etiam omnes gentes quascunq; fecit adorant & glorificant nomen eius: quoniam magnus est faciens mirabilia, & Deus solus est. eodem psalmo lxxxv.
 Ipse est dñs qui vitæ & mortis habet potestatem, & deducit vsq; ad portas mortis & reducit. Sapient. xvj. & ipse est qui liberat ab omni malo, vbi supra.
 Ipse est, qui constitutus est Iudex viuorum & mortuorum, Actuum decimo.
 Ipse dominus dinumerat arenam maris, & pluię guttas, et dies seculi.
 Qui dimensus est altitudinem celi, latitudinem terræ, & profundum abyssi. Ecclesiasti. primo.
 Ipse est omnipotens super omnia opera sua, terribilis dñs et magnus vehementer, & mirabilis potentia ipsius.
 Honora Deum ex tota anima tua. Ecclesiasti. vñ.
 Ipse maior est omni laude. Ecclesiastici xliij. & ibi plenissime de laude creatoris.
 Qui oia in mensura, numero & pōdere disposuit. Sapient. xj.
 Ipse est Deus noster, suauis & verus patiens & in misericordia disponens omnia. Sapient. xv.
 Ipse est dominus qui mensus est pugillo aquas, & cælos palmo ponderauit.
 Qui appendit tribus digitis molē terræ, & librauit in pondere montes, & colles in statera. Eliae xl. c.
 Ipse est cui milia milium ministrant, & decies centena milia assistunt ei. Danielis vñ.
 Ipse est qui bene omnia fecit, & surdos fecit audire, & mu-

tos loqui. Marci. vij.
 Ipse est apud quem omnia possibilis sunt. Mar. x.
 Ipse est ante cuius thronū turba magna quam dinumerare nemo potest, gratias agit. Apoca. vij.
 Ipse est ante cuius conspectum centum quadraginta quatuor milia sunt citharizantes in citharis suis. Apoca. xiiij.
 Ipse est dominus quem laudat omnis militia cœlestis exercitus, & omnis creatura. Lucæ ij.
 Ipse solus omne bonum.
 Ipse solus omnia sciens. c. fundamenta. §. proinde. de electio, libro vj.
 Ipse solus nouit corda filiorum hominum.
 Ipse solus cognoscit oia præsentia præterita & futura.
 Ipse solus seipsum comprehendit.
 Ipse solus est vbiq; præsens.
 Ipse solus creat res de nihilo.
 Ipse solus de instanti operatur.
 Ipse solus stabilis manens, dat cuncta moueri, inquit, ego enim dominus et non mutor. Malach. iij.
 Ipse est secretorum cognitor. c. erubescant. xxxij. distinct. apud quem omnia sunt cognita. c. nouit. de appella. c. nouit. de offic. lega. & c. nouit. de iudicijs. & Barbatia plenè in d. locis. Augustinus in lib. de trinita. Oportet Deū cui⁹ est & summè cuncta sentire atq; intelligere, nec mori, nec corrumpi, nec mutari posse, nec corpus esse: sed spiritum omnipotentissimum, mitissimum, optimum, beatissimum fateamur.
 Ipse est cui omnia seruiunt.
 Ipse est iustus, & rectum iudicium eius. Psal. cxviij.
 Ipse solus ex autoritate miracula facit.
 Ipse solus de qualibet creatura; facit quod vult.
 Ipse solus voluntatem hominis cognoscere potest.
 Ipse solus in istu oculi mortuos suscitare potest.
 Ipse solus essentia animæ illabi potest.
 Ipse solus peccata dimittere potest.
 Ipse solus gratiam infundere potest.
 Ipse solus in igne perpetuo corpus seruare potest.
 Ista soli diuinæ maiestati conueniunt & nulla alteri, in quibus excellentia suæ dignitatis apparet. vt describitur in cōpendio sacræ Theologiæ. c. xxij. in primo libro.
 Ipse vult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. j. Thimothei ij.
 Ipse est qui in rebus per tempus ortis summam gratiā fecit. Cū propter salutem humani generis, qd nimia charitate dilexit, misit filium eius vnigenitum æternaliter generatum in plenitudinis tempore in Maria virgine humana tum. quem verū Deum & hominē confitemur. Qui factus est obediens vsq; ad mortē crucis, vt nos redimeret à peccato: propter quod & Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, et infernō. et omnis lingua cōfiteatur, quia dominus Iesus Christus in gloria est Dei patris. ad Philip. ij. Hæc est fides nostra, hæc consolatio nostra, hæc vita nostra, hæc spes beatitudinis nostræ, firmior quā Cœlum & terra, per eum qui dixit, Marci. xiiij. Cœlū & terra transibūt, verba autem mea non transibūt. Cui Deo nostro bñdictio, claritas, sapiētia, grāriū actio, honor, virtus, et fortitudo in secula seculorum. Apoca. vij. Qui est splendor gloriæ, vt dicit Paul. ad Hebræos primo. et gloria eius est super oim creaturarū gloriā, claritas super claritatem, sublimitas super altitudinē, beatitudo super beatitudinē, thronus deniq; super thronū, vt ipse

Duodecima Pars

cui iuxta sacra eloquia data est omnis potestas in cœlo & in terra, dixi supra in tertia parte, in secunda consideratione.

Aduerte etiã, q̄ deus fecit omnia propter honorẽ suũ, vel hominis vtilitatẽ. Deus em̄ cũ sit oim̄ honorũ & pulchrorũ ditissimus possessor, & copiosissimẽ plenus seipso, ideo intra se crescere non potest. Non ergo accipit à rebus aliquam vtilitatem, sed solum extrinsecum honorem, homo verò cũ sit creatura de nihillo facta semper indigēs, & de se ad nihilum vergēs: idcirco crescere potest interius in bonitate, in veritate, in omni perfectione, & ideo ei debetur vtilitas, seu commodum, sed honor nequaquã. Deus igitur, qui omnia operatur p̄cipaliter propter seipsum, & quia intus crescere non potest, ideo oia operatur extra se propter suum honorem. Et cũ sit summẽ bonus, ideo omnia operatur propter creaturarum vtilitatẽ, multo tñ p̄cipaliter suũ intendit honorẽ, q̄ vtilitatem creaturæ. Quod quomodo hæc intelligatur, scribitur in tractatu intitulato, Viola animæ, in quarto dialogo. c. xxxv. vbi multipliciter cõprobat, q̄ Deus omnia operatur ad suũ honorem. Et ibidem in c. xxxvij. ponitur quomodo homo tēnetur deum honorare, & ad hoc obligatur propter octo causas ibi relatas, quas videre poteris.

Et in ista diuinitate sunt tres personæ pater & filius & spiritus sanctus, æquales in deitate, ita q̄ vna non videtur esse maior altera: quod quomodo intelligatur, vide magister sententiarum in primo libro. distinctio. xx. ordinem tamen illarum posui. s̄. in tertia parte, qui intelligẽdus est, secundũ quod dicitur ibi, & quod ibi ponit sanctus Thomas vbi quærit. utrũ in diuinis personis sit ordo, vbi dicit aliquem esse ordinem quẽ clarẽ explicat: ponẽdo q̄ ordo in ratione sua includit tria, scilicet ratione prioris & posterioris, distinctionem, & rationem ordinis, de quibus dixi supra in prima parte, in lxxvij. consideratione.

Et de laudibus Dei ponit Dionysius Rylrel qui fecit tractatum vnum.

Et de honore dei Ioannes de Teneramunda scripsit librum vnum.

Ipsẽm magnus est dñs super omnes deos, vt habetur psalm. xciiij. Sed olim apud homines idolatras plures habiti fuerunt pro dijs: de excellentia quorum non curo, cũ in eis non possit dici excellentia quo ad deitatẽ, quoniam omnes dij gentium demonia, psalmo xciiij. & de pluribus dijs & deabus, vide Textorẽ in sua Officina c. de dijs. vbi ponit de viris qui fuerunt reputati dij, & de mulieribus quæ fuerunt reputatæ deæ: quoniam loquendo etiam de mulieribus deos dicimus, vnde Virgilius de Venere. Descendo, ac ducente deo flammam inter & hostes

Expedior. Et etiam de stellis & planetis qui colebantur pro dijs, & etiã de animalibus, & omnes illos multi inuocabant in eorũ necessitatibus, & putabãt auxiliũ habere ab eis secundũ diuersitates necessitatum, vt ibi declarat. & in maximo honore aliqui in vno loco, alij in alio habebantur, hodie vero loco istorum deorum, nos Christiani inuocamus sanctos, vt orent deũ pro nobis, nec deos alios adoramus, prout nec fecit David.

Secunda consideratio. Paradisus cœlestis est excellentior in omnibus paradiso terrestri, propter infinita quæ nõ sunt in ipso paradiso terrestri. Quoniam in eo est inclita felicitas, cũ sit ciuitas cœlestis in qua scripti sumus, & ciues decreti. Vnde dicit propheta psalm. lxxxvj. O q̄ gloriosa dicta sunt de te, ciuitas dei. Sicut lætantiũ omnium habitatio est in te: fundaris enim exultatione vniuersę ter-

ræ. Non est in te senectus, nec senectutis miseria: nõ est in te mancus, nec claudus, neq̄ gibbosus, neq̄ deformis, dũ omnes occurrunt in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi. Quid hac vita beatius? vbi nõ est paupertatis metus, nõ egritudinis imbecillitas? Nemo leditur, nemo irascitur, nemo inuidet. Cupiditas nulla exardefcit. Nullum cibi desiderium. Nulla honoris aut potestatis pulsatur ambitio. Nullus ibi diabolicus metus, insidię dæmonum nullæ, terror gehennæ procul. Mors neq̄ corporis, neq̄ animæ, sed immortalitatis munere iucunda vita. Nulla erunt tunc mala, nusquam discordia, sed cuncta consona, cuncta conuenientia, quia omnium sanctorum vna erit concordia, pax cuncta & lætitia continet; tranquilla sunt omnia & quieta, iugis splendor. Non ille qui nunc est sit tanto clarior quanto felicitior: quia ciuitas illa, vt legitur, non egebit lumine solis, sed dominus omnipotens illuminabit eam, & lucerna eius est agnũs, vbi sancti fulgebant vt stellæ in perpetuas æternitates, & sicut splendor firmamenti qui erudiunt multos. Quapropter nox ibi nulla, nullæ tenebræ, concursus nubium nullus, nec frigoris ardor, vel asperitas vlla: sed talis erit temperies, quam nec oculus vidit, auris audiuit, nec in cor hominis ascendit: nisi illorum qui ea perfrui digni inueniuntur, quorum nomina scripta sunt in libro vitæ. Verum super hæc omnia est confociari chori angelorum & archangelorum, atq̄ omnium cœlestium virtutum, intueri patriarchas, & prophetas, videre apostolos atq̄ omnes sanctos, videre etiam parẽtes nostros. Gloriosa sunt hæc, sed multo gloriosius est presentem dei vultum cernere, incircumscriptum lumen videre: superexcellens gloria erit, cũ deum videbimus in seipso, videbimus & habebimus in nobis quem cernere finis non erit. hæc Augustinus in suo manuali. capit. xvij. ponit de gaudio paradisi, vbi sic dicit. O vita vitalis, vita sempiterna, sempiternę beata, vbi gaudium sine mœrore, requies sine labore, dignitas sine tremore, opes sine amissione, sanitas sine languore, abundantia sine defectione, vita sine morte, perpetuitas sine corruptione, beatitudo sine calamitate: vbi omnia bona in charitate perfecta, vbi spes & visio facie ad faciẽ, vbi plena scientia in omnibus & per omnia, vbi summa dei bonitas cernitur, & lumen illuminans à sanctis glorificatur, vbi p̄sens maiestas Dei conspicitur, & hoc vitæ cibo sine defectu mens intuentium satiatur: vident semper & videre desiderant, sine anxietate desiderant, & sine fastidio satiantur. vbi verus sol iustitiæ, mira suę pulchritudinis visione omnes reficit, & ita vniuersos cœlestis patriæ eius illuminat, vt luceant, ipsi lumen vident illuminatum per Deum, lumen illuminans vltra omnem solis nostri splendorem atq̄ cunctarum stellarum immortalium adherentes deitati, ac per hoc immortales & incorruptibiles, facit iuxta p̄missionẽ domini saluatoris. Pater, quos dedisti mihi, volo vt vbi ego sum, & illi sint mecum, vt videant claritatẽ meã, & omnes vnũ sint, sicut tu pater in me, & ego in te, & ipsi in nobis vnũ sint: hæc ille. Et idẽ Augusti. amplẽ in libro soliloquiorũ. c. xxxvj. ponit gloriam cœlestis patriæ. forẽ dicam latius infra, quando ponam de excellentia patriarum.

De huiusmodi paradiso cœlesti scripsit Dantes in vna comedia quæ appellatur paradisus, allegatus per Albericum de Rosate in suo dictionario.

Sanctus Thomas in tertio sententiarũ. distinctio. xxij. q̄. ij. artic. j. q̄. ij. dicit triplicem esse paradisum cœlestem,

Item terrestrem, & Spiritualem, quæ dicitur visio Dei.

Vide quid dicant philosophi & catholici de beatitudine huius cœlestis patriæ seu paradisi per Simphorianum Cæpigiũ in suo lib. de vita supercœlesti. c. j. ij. iij. & v.

Aduerte etiam, quod paradisi dicitur cœlũ empyreum, vt dicit glos. in verbo, quæ in paradiso. in ca. ecclesia. de cõsecra. distinc. iij. vt habetur etiam Ezechie. xxviii. In delictis paradisi fuisti. de quo habetur de poeniten. distinc. ij. c. principium. Et etiam dicitur visio Dei, siue vita beata, iuxta illud dictum latroni. Hodie mecum eris in paradiso. Lucæ xxij. Et etiam habetur ij. ad Corinth. xij. Scio hominem in Christo ante annos quatuordecim & c. & post. Quoniam raptus est in paradisiũ.

Vel dicitur etiã paradisiũ quasi parans dei visum, vel quasi paratis dans visum: quia ibi facie ad faciem deum vi debimus j. ad Corinth. xij. vt dicit Ioan. de Turrecremata in d. c. ecclesia. de consecra. distinc. iij.

Tertia consideratio est de anima, eo quia animæ beatorum collocantur in paradiso cœlesti, qui locus deputatus est pro illis. glos. j. & ibi Ioan. de Turrecrema. in ca. tempus. xij. q. ij. quoniam dicitur Psal. xliij. Astitit regina, id est anima, à dextris dei in vestitu deaurato circumdata varietate. vt dicit Antoninus Florenti. in ij. parte. in pœmio illius ij. partis. & dixi supra in ij. parte, vbi dixi, quod nedom angeli sunt in paradiso, sed etiam sancti.

Ideo etiam ante omnia laudanda est: quia cunctis rebus præferenda est. Primo corpori: vt est text. in ca. schedulo. xxxvij. distinc. Secũddo quibuscũq; rebus inanimatis. text. est in l. sancim⁹ j. C. de sacrosan. eccl. do. meus Iason in l. licet inter priuatos. in j. col. C. de pactis. & in auth. sacramenta puberum. in xvj. col. C. si aduersus venditio. Alexand. consilio suo xxxvij. in ij. col. in primo volumine. facit text. in ca. cùm infirmitas. extra de poeni. & remis. & in ca. præcipimus. in princip. xij. q. j. & ca. si habes. xxiiij. q. ij. & ca. solitæ. §. verum. versicu. quod autem. extra de maiorita. & obedi. corpus tamen rebus. l. in seruorum. in fine. ff. de poenis. Alex. in cõsil. xiiij. in fi. in ij. volumine.

De excellentia animæ videatur Florentinus in sua summa, parte prima. titu. j. ca. j. vbi ponit, quomodo est facta ad similitudinem dei. & in §. ij. & iij. de nobilitate illius & pulchritudine habetur in ca. ij. §. primo & secũdo. Etiam de dignitate & excellentia illius ponit Bernardinus de Bustinis in secũda parte sui rosarij, sermone x. in litera T. vsq; ad finem: vbi dicit, quod nobilitas animæ ex tribus apparet, ex ordine, scilicet magnitudine, & pulchritudine.

Primo ordine, quia in supremo loco ordinata est: bonum enim vniuersi consistit in ordine. xj. Methamor. Primo, deus in infimo loco posuit terrã & terrena grauiã. Secundo loco superiori & ascendẽdo posuit aquam. Tertio, aërem. Quarto verd ignem, quem propter calliditatem à nobis elongauit. Post ignem posuit Lunam in primo cœlo: deinde Mercurium in secũdo cœlo: post Venerẽ, in tertio. Solem, in quarto. Martem, in quinto. Iouem, in sexto. Saturnum, in septimo. Cœlum stellatum cum duodecim signis in octauo, & quasi septuaginta duabus constellationibus quod dicit firmamẽtũ, post firmamẽtũ siue cœlũ stellatũ posuit cœlũ cristallinũ: & post cœlũ empyreũ i quo iacent, & collocantur animæ beatorum. dicã infra suis locis.

Cùm igitur natura ordinet ignobiliora inferius. nobiliora verd superius. patet animam esse nobilissimam omnibus supradictis ordine, quia collocatur in nobiliori loco.

Secundo verd dicitur nobilior magnitudine, quia ma-

gna est terra, vt infra dicemus. vnde dixerunt Theodosius & Euristenes philosophi, quod longitudo terræ est triginta, & vnum millia miliariorum. Licet autem terra sit tantę magnitudinis, tamen maior in decuplo est aqua. & similiter vnũ cœlũ altero. Et ideo cœlũ empyreũ est indistinctibilis altitudinis & magnitudinis. vnde dicunt quidam, quod si massa plũbea à cœlo empireo descēderet, vix in quingentis annis vsq; ad terram veniret. Nam, vt refert Rabi Moyses magnus philosophus, quodlibet cœlum cuiuslibet planetæ habet in spissitudine viam quingentorum annorum, id est tantum spatium, quantum quis possit ire de via plana in quingentis annis. Et idem philosophus dicit, quod inter cœlum, & cœlum similiter est distantia viæ quingentorum annorũ. vnde secundũ eum à centro terræ vsq; ad concuum cœli Saturni, est via septem milium septingentorum annorum, id est tantũ spatium quantum de via plana aliquis iret de septem millibus & septingentis annis si tantum viueret. ita quod quilibet annus computatur ex ccc. lxx. diebus, & iter cuiuslibet diei sit quadraginta miliariorum, & quodlibet miliare sit duorum mille cubitorum. Si autem tanta est distantia à terra vsq; ad cœlum saturni, quod est septimũ cœlum, quãtã erit vsq; ad decimũ, scilicet empyreum, dicam latius infra de his cœlis, sed an sint hæc vera, deus scit, qui omnia fecit in pondere, numero, & mensura. Sapien. xj. Indubitanter tamen est tenendũ, quod cœlum ipsum empyreum est maximũ & altissimũ, in loco autem illo maximo collocabitur anima. vnde ipsa dicere potest illud Esaie. Cœlum sedes mea. & Ecclesiasti. xxx. iij. Ego in altissimis habitauit. & Baruth iij. O Israel, quæ magna est domus dei, & ingens locus possessionis eius: magnus & non habens consummationem, excelsus & immensus. Ex quo apparet nobilitas animæ in tam excelsso loco et nobili collocandę.

Tertio patet animæ nobilitas ex eius pulchritudine & præciositate, de qua Augu. in epistola ad Deodatum, inquit. Animæ natura, nec terra, nec maria, nec sidera, nec luna, nec sol, nec quicquid omnino quod tangit aut videri potest, nõ denique ipsum quod à nobis videri nõ potest, cœlũ, melius esse credendũ est. Imo hæc oia longa deteriora esse quæ est quilibet anima, ratio certa cõuincit. hæc ille, vt dicit Bernardinus de Bustinis in dicto sermone x. in fine. Ex quo dicit quod nobilior est anima quæ omnes aliæ creaturæ præter angelicam, quod etiam probat sic. Nobilior est finis his quæ sunt ad finem. ij. phisicorũ, sed finis quodammodo omnium est homo, vt dicit Aristotel. ij. de anima. Quodammodo dicitur, quoniam vt habetur. j. Ethicorũ. Duplex est finis, scilicet principalis & secũdari⁹, siue finis sub fine, vt ibi habet. Si loquamur de fine principali, tunc secundũ Bonauerũ in ij. dist. v. arti. ij. q. j. & Richar. in eod. lib. dif. j. arti. v. q. ij. quod deus est finis omnium creaturarũ quas ad sui gloriã creauit. Prouer. xvj. Si aut loquamur de fine secũdario, sic homo est finis omnium. vnde Gen. j. dicit dñs. Dominamini piscibus maris, volatilib⁹ cœli, & bestijs vniuersę terrę, oisq; reptil quod mouetur in terra. dixi s. in ij. parte. in j. consideratione. Si ergo homo est finis aliarũ creaturarũ, ergo est nobilior illis. Pars autẽ hominis dignior est anima. vnde Augu. de ciuitate dei. lib. viij. c. xv. dicit. Omni corpori præferuntur animæ. Et idẽ lib. soliloquiorũ ca. xx. ait. Quicquid em cœli ambitu cõtinetur, inferius ab humana natura est quæ facta est, vt summũ superius possideret, cui⁹ possessioe beata fieret. Et ait Ouid. ij. Metha. Cœloq; animus præstantior omni, Et sic anima dignior est cœlo empyreo in quo

Duodecima Pars

est collocanda. Nam & plerunq; contentum dignius est continente, sicut lapis prætiolus suam capsellam valore transcendit. Ideo de anima loquens in lib. de quantitate animæ Augu. ait. Quæadmodū fatendum est animā humanā nō esse quod De⁹ est, ita præsumēdū est nihil inter oīa quæ creauit ipsi Deo esse propinquius. Et dicit Crisippus in libro de contemptu mundi. Quāto cælum terra pulchrius, tanto animæ pulchritudo omnē formā quāuis pulcherrimam superat. Et ibidē ait. Si fieri posset, vt corporalibus oculis animæ pulchritudinem videremus, derideremus omnia hæc quæ ex terrena substantia decora esse videntur. Ita dicit Bernardinus in loco supra allegato. Et ibi etiam in principio ponit de animæ immortalitate: vbi probat ipsam esse immortalē auctoritate, ratione, & exemplo. Ad quam beatitudinē peruenire possit anima. vide Simphorianū Campegiū in suo lib. de vitā supercœlesti. ca. v. vi. & vii. & amplē in margarita philosophica. lib. xi. c. xxx. xxxij. & xxxxiij. & totus ille liber vndecimus est de anima: ad quem recurre.

Et aduerte, q; determinatio Parisiensis ita se habuit in cōsilio vniuersali Parisius celebrato, q; vna anima est perfectior alia, etiam in naturalibus, ita q; vna anima differat ab alia naturali præstantia, quod etiā tenuit Bonauētura, et plures alij cōtra Thomā & Alexādrum de Halis, vt refert Simphorianus Campegi⁹ in lib. de vitā cœlitus comparanda. lib. ix. dicam fortē alibi quādo ponam, vnde hoc quod vnus est perfectior altero.

Aduerte etiam quod anima iure humano in multis priuilegiatur.

Primō, em̄ dicit ius humanum, q; vnius animæ amissio maius damnū censetur, q; si innumerabilium corporū mors cōtingeret, textus in cap. si habes. versic. quid dicam de coniuge. xxiiij. q. iiij.

Secundō, q; probatio quæ animæ fauorem respicit, quamuis dubia acceptari debet, vt in notabili casu ponit Feltn. in capi. præsentia in ij. notabi. colum. vñ. de probationibus.

Tertiō, quia relictū pro anima dicitur relictum ad pias causas, glo. est. j. in l. si quis Titio. ff. de legatis. ij.

Quartō, quia favori animæ non potest renunciari. Bal. in l. j. in ij. colum. C. de vsu & vsufructu legato.

Quintō, in his quæ salutem animæ respiciunt ad vitandos graues cōscientiæ remorsus tutior pars est tenēda. Ita dicit tex. in clemen. exiui de paradiso. §. itē quia. versic. nos itaq; de verbo. signifi. notatur in c. iuuenis. in tex. & glo. j. extra de sponsalibus. & in c. j. in glo. fi. de serutinio in ordine faciendo. & est tex. in c. illud. §. licet autem. & ibi gloss. in verbo, in dubijs. de clerico excommu. ministrante. facit etiam tex. in c. fi. de senten. & re iudicata.

Sextō, licet vasallus feudū irrequisito dñi cōsensu alienare nō possit, etiam pro anima, vt est tex. in c. j. §. donare. qualiter olim poterat feudū alienari. in vsibus feudorū. Tamen dñs tanq; habens ius potētius inuito vasallo poterit feudū pro anima sua relinquere. text. in c. vnico. j. res spōso. de allodijs. Ludo. Romanus per illū tex. in repetitione authē. similiter. in xiij. colū. in tertio priuilegio, piæ causæ inter vltimas voluntates. C. ad legem Falcidiam.

Septimō, quis pater possit filium exheredare, & filius patrē ex causis positis in authē. vt cū de appella. cognoscitur. §. causas. colla. ix. Tñ propter fauorem animæ si filius monasteriū fuerit ingressus nō poterit à patre exheredari. c. nō liceat. in prin. xix. q. ij. Quæ ponderat ad hoc singula

rē Ludouicus Romanus in d. authē. similiter. facit tex. in authē. de monachis. in princ. collatio. iij.

Octauō, quia aliās filius familias qui non potest testari. l. tam is. §. si. ff. de donatio. causā mortis. l. sentum. cum glo. fi. C. qui testamēta facere possunt. Tamen pro anima testari potest. licet. §. si. de sepulturis. in vj. Roma. in dicta authē. similiter. in xv. colum.

Nonō, verba fauore animæ debent interpretari & accipi in latiori significatione. Bar. in authē. sacramēta puerum. C. si aduersus venditionem. hæc prædicta dicit cōciuis & contemporaneus noster dominus Ioānes de Mōthelono in suo promptuario iuris. in verbo, anima.

Quamvīm potestatemq; & imperiū habeat anima rationalis in corpus humanum, & quā procliue ipsū corpus deprehendatur ad animæ obsequia: multum elegāter describit Cælius lectionum antiquarum. lib. xi. c. xv. cum sequenti. vbi philosophicē & historicē procedit.

Quarta consideratio est de paradiso terrestri, & secundū aliquos sunt sex, quos enumerat Philippus Bergomē. in primo libro sui supplementi chronicarū. vt. j. patet. Et excellentior oibus alijs est ille qui est in oriente, de quo. Gen. ij. Plantauit dñs deus paradysum voluptatis à principio: in quo posuit hominē quē formaauerat, produxitq; dominus deus de humo omne lignum pulchrū visu & ad vescendū suauē: lignū etiā vitæ in medio paradisi, lignūq; sciencię boni & mali, & cætera huiusmodi: vt ibi habet. & hic locus est in orientis partibus, cuius vocabulū ex græco in latinū vertit hortus. Porro hebraicē gau eden dicitur. hau hortus, & eden: in nostra lingua delitiæ interpretatur, quod vtrumq; iunctum facit hortū deliciarum. Est enim omni genere ligni & pomiferarum arborum consitus, habens etiam lignum vitæ, non ibi frigus, sed perpetua aëris temperies, cuius medio fons prorūpens totum nemus irrigat, diuiditurq; in quatuor nescientia flumina. de quibus infra xvij. cōsideratione dicam. de quo cecinit poëta Ouidius.

Ver erat æternum, placidūq; tepentibus auris
Spirabant zephiri, natos sine semine flores,
Mox etiam fruges tellus inarata ferebat,
Nec renouatus æger grauidis canebar arisis.

Vt refert Ioānes Laziardus in suis epitomat. historia vniuersalis. in c. v. de paradiso terrestri. Cuius loci aditus post peccatū primī hominis interclusus est. septus est em̄ vndiq; romphea flāmea. i. muro igneo accinctus, ita vt cū vertice eius cœlo pene iūgatur incendiū. Cherubin quoq; i. angelorū præsidū arcēdis spiritibus malis super rōphecę flagrantia ordinatum est, vt hoies flammæ, angelos verō malos Cherubin submouerēt, ne cui carni vel spiritui trasgressionis aditus pateat. vt dicit Ptholemeus in suo libr. de tribus orbis partibus. c. ij. Ita etiā de hoc paradiso loquitur Archid. in c. oibus. in prin. xxiiij. q. j. & Alberi. de Rosate in suo dictionario. in verbo, paradysus. in ij. notabili. in fin. vbi dicit, q; paradysus est amcenissimus ex mirificis infectionibus, & plātis, & fragatissimis aromatibus ex vernatibus florib⁹, & tēperatissimis rorib⁹ & moderatissimis vētis ac placabilib⁹, ex amēnissimis autē cantibus, ex purissimis floribus, ex validissimis sæpibus, & ex oculosisissimis custodibus. De eo etiā loquitur Bal. in c. j. §. mutis. in prin. i. ti. episcopū vel abbatē & c. in vsib⁹ feudorū. vbi dicit allegādo Albertū, q; de paradiso terrestri propter eius altitudinem aquæ cadentes faciūt tantū strepitum, q; oēs qui ibi noscuntur perdunt auditum: tamen non sunt surdi à natura

à natura: quia si transportarentur ad alium locum anteq̃ surdescerent, audirent. Et de huiusmodi paradiso terrestri, dicit Damascenus lib. ij. ca. xj. sic: quia verò Deus ex visibili creatura plasmaturus erat, hominē ad suam imaginē, et similitudinē tanquā quēdam regem & principē vniuersæ terræ, & eorum quę in ea sunt: præstruxit ei quādam veluti regiā, in qua diuersans beatam, & ex omni parte felicem deduceret vitam. & ipse est diuinus paradísus dei manibus in eden plantatus, lætitię & voluptatis omnis promptuariū. Eden em̃ voluptas interpretatur: in oriente verò omni terra excelsior collocatus est, optima temperie et aere subtilissimo atq̃ purissimo splendidus, plantis semper virentibus insignis, odoris suauitate refertus, plenusq̃ lumine vniuersæ sensibilis venustatis & pulchritudinis superexcellens intelligentiam: diuinus profecto locus ac dignus eius qui ad imaginem dei creatus fuerat incolatu, in quo nullus irrationalium habitabat: sed solus homo diuinorum manuū factura. In medio verò eius lignū vitæ deus plātauerat, & lignū sciētīæ & c. hæc ille. Et tibi amplē in cōmentario: an sit verum quòd nullum ibi habitauerit irrationale: sed nō insisto, cū non sit presentis speculationis, & solum intendo ad gloriam & commendationem illius paradisi terrestris, qui vltra commendari et laudari potest in multis.

Primò, propter antiquitatem plantationis: quoniam vt habetur Gene. ij. & suprā eadem consideratione in principio dixi. Plantauit Deus Paradísium voluptatis à principio & cetera.

Secūdo, nobilitate situatiōis siue foundationis: quia fundatus est locus ille in parte orientis, vt dicit beatus Isidorus, vt quidam doctores exponūt illud Gene. ij. Plantauit dñs Paradísium in principio, non quidē solū temporis, sed etiam loci: cuiusmodi est pars orientis quę nobilior est, sicut dextra pars in homine. Et q̃ sit in oriente ponitur in margarita philosophica. lib. viij. xlv. vbi fatis amplē.

Tertiò, propter nobilitatem hospitis: habuit enim nobilem habitatorem, scilicet hominem: etenim dicitur Genes. ij. Plantauit Deus paradísium voluptatis, in quo posuit hominem quē formauerat.

Quartò excellentia denotatur ex affluentia voluptatis siue deliciarum. vnde Gene. vbi suprā. Plantauit Deus paradísium voluptatis.

Quintò, excellentia illius denotatur ex arborum & florum amœnitate, cū Gen. ij. dicatur. Produxitq̃ Deus omne lignum pulchrum visu.

Sextò, ex præciositate fructuū, cū in loco præallegato dicatur. Erat enim in medio paradisi lignum vitæ.

Septimò, ex puritate & munditia quę satis comprehendit potest ex fluuio egrediente de illo cū dicatur Gene. ij. Et fluuius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum paradísium. Ista dicit & refert Ioānes de Turrecremata. in d. c. ecclesia. de consecratio. distin. iij. vbi dicit ecclesiam cōuenienter comparari debere paradiso terrestri, propter illa septem commendabilia quæ adaptat ibi ecclesię militanti, vt ibidem videre poteris.

Et, vt ait Philippus Bergomeñ. & suprā dixi, sunt sex paradisi terrestres.

Vnus, vt dicit, est in oriente versus zephírum.

Alter, in equinoctiali inter eorum & euronotum.

Tertius de quo Beda meminit inter cæcri topicum, & circulum antarcticum.

Quartus, ad orientem versus currum vltra æquinoctialem

in quo solis calores sunt.

Quintus, paradísus terrestis ad polum antarcticum esse dicitur, de quo Solinus meminit.

Inuenitur etiam in occidente alius voluptatis & deliciarum paradísus, de quo sic habem⁹. q̃ senatus populuscq̃ Romanus mandauit summū sacrorū pontificem, non nisi de Italiae horto deliciarum eligi debere. Et de huiusmodi paradiso terrestri multa à theologis habentur in ij. sententiarum distinctio. xix.

Vide etiam Celiū in libris suarū antiquarū lectionum, lib. j. c. xxj. dicentem apud Platonem esse regionē similē paradiso terrestri, & in quo loco sit ipse paradísus terrestris secundū Arrianum, apud Græcos hīstoricos tante in scribendo integritatis, vt veritatis cōseruator, studiosuscq̃ vulgò cognominatus: atq̃ ita etiam nū honestetur in libris. Hic in parte postrema Indici cōmentarij, veluti ipse quoq̃ Moyse succineret. Ita scribit, Hāno Carthaginensis proeetus classe ab colūnis Herculeis in oceanum, relicta ad leuem Lybia, diebus triginta enauigauit occidua petēs: mox vbi in meridiem diuertisset plurima sesē illi obicere impedimēta. Nam præter ardores feruidi syderis, vt in perusta regione mundi aqua potabili deficiebatur: audiebatur porrò creber de cælo fragor, interim latē promiscantia in sublimi fulgura oculos perfringebant, videbaturq̃ veluti flammarū riuū præcipitantes è cælo. quāq̃ Cyrene ad extrema Lybie in tanta camporū vastitate herbis nulla non sit, neq̃ item aquarū inops: & ibi allegat de paradiso dicta Damasceni, & sancti Thomę, & Conciliatoris dicentiū paradísium esse in oriente, que portio mūdi nobilior est: quia dextra. vt tibi Celiū, quem videas.

Quinta consideratio est de cælo, qd̃ dicit Augustin⁹ esse regnum felicissimū carens more, & vacans sine fine, cui nulla tempora succedunt per eū, vbi cōtinuus sine nocte dies nescit habere tempus, vbi victor miles post laborem donis ineffabilibus cumulatur: Nobile perpetua caput amplectente corona, hæc dicit, Augustinus in suo manuali. cap. viij. Sedes enim domini est, & omnibus dominabitur. Psal. c. j. & Psal. x. Dominus in cælo sedes eius. & habetur Esaia. lxvj. Cælum sedes mea. & habetur Marc. v. Nolite iurare per cælum, quia thronus Dei est. ca. et si Christus. extra de iure iurando. Altitudinē illius nemo dimensurare. Eccli. ij. Nec quæ in cælis sunt, quis inuestigare potest. Sapiē. ix.

Aliqui dicunt, quòd sunt vndecim cæli. In primo stat Luna, & nulla stella in eo stat præter Lunam, totum in superficie cæli secundi concaua continetur, & in orbibus quatuor, & epicyclum diuiditur. Habet imprimis tres orbis sicut sol in figuratione dispositos: vltra hoc habet vnum orbem mundo concentricum prædictos tres ambientem, qui deferens caput draconis dicitur. insuper & epicyclum habet profunditati medijs primorū trium orbium immersum, in quo corpus Lunæ figitur & mouetur.

In secūdo verò cælo stat Mercuri⁹, & in superficie cōcaua cæli tertij cōtinetur, & in orbibus quinque & epicyclum partiū. Habet em̃ duos orbis inequalis spissitudinis, quorū superficies cōnexa supremi & cōcaua infimi mūdo cōcentricę sunt, superficies verò cōcaua supremi, & cōnexa infimi mūdo sunt eccentricę sibi ipsi. tñ cōcentricę, & harū centrū (quod etiā centrū parui circuli nominamus) à cætro equārtis tantum quantum centrum, quātis à centro mūdi distat, et vocantur hi duo orbis augem & quātis deferentes. Quos autē mouentur, dicam infra in explanatione planetarum

Duodecima Pars

Tertium est cœlū, in quo solus planeta qui dicitur Venus, rotatur: & in superficie cōcaua cœli solaris cōtinetur, in super & in orbem particulares, quemadmodum Saturni, Iouis, aut Martis cœlū partitur. Circūfertur autem hoc cœlum totum in xxxiij horis, semel ab Oriente per Occidentem in Orientem redeundo per primi mobilis motum: sed orbem eius augem deferentes super axe & polis zodiaci ad motum octauæ spheræ circūducuntur. Quo autem motu moueatur: vide in Margarita philosophica, lib. viij. de principijs astronomiæ, c. xxxij.

Quartum cœlum est in quo Sol est, & in quo mouetur in superficie concava cœli Martis continetur, & in tres orbem particulares diuiditur, duos scilicet augem deferentes, & ipsum deferentem solare corpus, & quantem autē & epicyclum non habet. Mouetur autem motu raptus ab oriente per occidentem redeūdo in orientem in xxxiij. horis ad motum primi mobilis, orbem augem deferentes eisdē mouentur motibus quibus & orbem auges Saturni, Iouis, & Martis deferentes. Deferens autē solis super polis & axe proprijs secundū successionem signorū ab occidente, scilicet versus orientem quotidie quinquaginta nouem ferē minutis & octo secundis circūfertur. Et ita Sol totum zodiacū in cœcl. xv. diebus sex horis ferē peragrat nobisq; annum complet: dicam latius infra vbi fiet mentio de planetis.

Quintum cœlum est in quo solus Mars rotatur cœlo sexto contiguum, & sub eo locatur quemadmodum sextum sub septimo. In totidemq; orbem diuiditur & mouetur, & eisdem motibus, quibus cœlum Saturni & Iouis, de quibus statim dicam.

Sextum cœlum est in quo stat sola stella Iouis: & est cœlo Saturni contiguum, ita scilicet vt superficies eius cōnexa concava cœli Saturni contingat: de motu etiam infra dicetur.

Septimum cœlum est in quo continetur Saturnus in orbem tres ab inuicem diuisos & cōtiguos partitur, de cuius motu infra vide.

Octauum cœlum est quod firmamentū dicitur, & stellis numerabilibus ornatum est, quæ fixæ appellatur, quoniam omnino tempore æqualiter à seipsis distant. Nec proprium motum à motu sui cœli habēt. Et in hoc cœlo sunt decem circuli imaginarij sese interfecantes, ac imaginum in cœlo situm, motum & diuersitatem notificantes. Et mouetur triplici motu.

Primus est ab oriente versus occidentem ad motum primi mobilis super polis mundi, & completur in spacio naturalis diei.

Secundus & huic cōtrarius ab occidēte, scilicet in ortū secundū successionē signorū ad motū nonę spherę in cc. annis, gradu vno & xxvij. minutis fere, & sic in 49000. annis totus perficitur: & motus angiorū & stellarum fixarū dicitur: quo scilicet motu stellæ quę sunt in firmamento cœli variātur de signo in signum respectu zodiaci primi mobilis, vnde pleiades stellæ fixæ quę iuxta figuratiōē sunt in capite Tauri in firmamento respectu zodiaci superioris sunt in xxij. gradu Tauri, & sic de alijs.

Tertius motus repeditiōis, quo scilicet octaua spherā mouetur super duobus circulis paruis, quorū poli sunt capita librę & arietis nonę spherę, & semidiameter illorum circulorū est gradus iij. minuta. xvij. & secūda xliij. & ille motus accessus & recessus nominat. in vij. milibus quoq; annis complet: & solus octauæ spheræ proprius est, quia vnus corporis naturalis tantū vnus est motus secundū

naturam ratione illius motus stellæ fixæ, nō semper æquē distantia polis immobilibus primę spherę. de his amplē per margaritam philosophicam, vbi supra. c. vj.

Nonum cœlum stellis caret, similibus characteribus quibus & decimum est insignitū, de quo statim dicam. Et duplici motu reuoluitur. Primo quidem ad motum primi mobilis. Secundū motu proprio ab occidēte versus orientem super polis proprijs in cc. annis, gradu vno & minutis xxvij. ferē secundū successionem signorū respectu zodiaci primi mobilis. Totam reuolutiōē in 49000. annis cōplet, quæ reuolutio à quibusdā magnus annus Platonis dicitur. Aiunt enim Platonē scripsisse integra reuolutiōē ista completa omnia in eodem statu & dispositione consistere, quo in initio reuolutiōis fuerant. Hanc positionem diuus Augusti, de ciuitate dei, libro xij. c. xliij. in fine explodendam & religioni nostræ contrariam ostēdit dicens. Absit, inquā, vt nos ista credamus, semel enim Christus mortuus est pro peccatis nostris, resurgens autē à mortuis iam non moritur, & mors illi vltra non dominabitur, & nos post resurrectionem semper cum domino erimus, ad Romanos vj.

Hoc cœlum à quibusdā Aqueum, ab alijs cristallinum appellatur: supra firmamentum enim (quod octauū cœlum dicimus) scriptura aquas esse multipliciter astruit: vnde Genesis j. Fiat firmamentum in medio aquarū, & diuidat aquas ab aquis: & dicunt scripturæ firmamentum esse constitutum in medio aquarum, & diuidere aquas illi super eminentes ab aquis subsidentibus.

Quia autem supra firmamentum sint aquæ præter Genesios sententiam, ostendit etiam David Psalm. ciiij. Qui extendis cœlum sicut pellē, qui tegis aquis superiora eius. Et psalm. cxlvij. Et aquæ quæ super cœlos sunt laudent nomē domini. Dicam infra amplius quādo fiet mētio de elementis, sed nunc sufficit, & etiam istud vocetur ab alijs quibus cristallinum.

Decimum cœlum omnium corporum primum est mobile motu, scilicet diurno ab oriente versus occidentē, iterum redeundo in orientem in xxxiij. horis sine fatigatiōne & pœna regulariter, id est non velocius vno tempore q̄ alio: & illo motu secum rapit omnes spherās inferiores: fitq; talis motus super polis mundi. Et in hoc cœlo nullæ sunt stellę, nec characteres & lineationes quæ percipi possint, sicut nec in nono cœlo. Quidam tamen contentunt visu acutissimo quāsdam percipi posse, sed alios fallunt quia falluntur, vt habetur in dicta margarita loco supra citato, capitulo. ix.

De his decem cœlis scripsit Ioannes Laziardus in epythomatibus historiæ vniuersalis. c. iij.

Vndecimum cœlum primo die immobile creatum, & mox angelis sanctis repletum, est corpus subtilissimū, primum mundi fundamentum & quantitate maximum, qualitate lucidum, figuratiōe sphericum, locali situ supremū, amplitudine spirituum, & corporum visibiliū & inuisibiliū contentiuū, dei summum habitaculum, & diuersas ob causas variē denominatur, potissime tamen dicitur empyreum, hoc est igneū: cū à superbenedicta trinitate in eodem residente, secundū nonnullos illuminatū sit.

Rabanus tamen dicit, q̄ sunt tātum septem cœli, scilicet empyreum quod est supremū, cristallinum seu aqueū, sydereum, igneum, olympicum, æthereum, & æreum.

Inter hæc tñ de quibus Barthol. Anglici in suo libro de proprietatibus rerum li. viij. cœlum empyreum est dignius &

gnius & excellentius omnibus alijs. Cùm sit primum & summū, & talis est locus angelorum, regio & habitaculū hominum beatorū. Illud enim est primum mūdi firmamētum quāritate maximum & c. vt hic ante dictum est. Et in hoc cœlo empyreo sunt animæ sanctorum collocatæ. vt dicit de Lyra Danielis. viij. super illo verbo, Regnum autē & potestas, & magnitudo regni quæ est subter omne cœlum datur populo sanctorum altissimi. Licet enim deus sit vbiq; tamen specialiter dicitur esse in cœlo, quia ibi relictur potissime virtutis suæ operatio. Et ideo cœlum dicitur specialiter sedes dei. Quia in corpore mundi species cœli pulchrior est, vt dicit Ioannes Damascenus in libro ij. ca. vj. quem videas cum commentario illius, quorum dicta infra latius referentur.

Ideo species cœli in visioe gloriæ est. Ecclesiastici xliij. dicitur. Et spēs cœli gloria stellarū mundū illuminans in excelsis dñs. De huiusmodi cœlis videatur Aristoteles in lib. de cœlo & mūdo. & Antonius Florentinus in prima parte suæ summæ. tit. xliij. & Cælius lib. j. antiquarum lectionum. ca. xliij. vbi amplè. & in ij. consideratione sequēti. vide de nobilitate cœli circa principum. versi. & quod corpora. sed mihi ad propositū sufficit, vt denotem quod inter omnes cœlos sit vnum excellentius & nobilius alijs, scilicet cœlū empyreum, quod dicitur regnum cœlorum, de quo hic ante dixi. Habet enim circūfluentiam in omnibus inferioribus. Et de huiusmodi cœli dignitate multi admirantur, & comprobatur per Ludouicum Cælium ex multis historijs, vt habetur in suis libris lectionū antiquarum. libro j. capitulo xix. vbi sic inquit. Cœli dignitatem eximiam vel inenarrabilem potius contemplanti mihi subit quādoq; quod de Arabibus scriptum reliquit Arrianus, coli ab illis duos modo deos, Cœlum, & liberum patrem. Ac cœlum quidem quia cernatur & syderum collucens oculis excellenter contextū, solem præferat vtilitatis immensæ autorem incomparabilem. Neq; item excidit quod de Anaxagora philosopho proditū scimus. Qui interrogatus. Cur nam se natum arbitraretur? Respondit cœli ac solis videndi causa. quāquidem vocem ab philosophis summa exceptam admiratione risu prosequitur Latantius, putans nescientē quid responderet, in hæc prorupisse. Ego verò ni me quid secretius fallit (ait idē Cælius) facilè contēderim, non temerè id omnino effusum, sed vt ab sapientiæ studioso pensulatè admodum & excusè. Nam qui exactius pensitarit rem totam, comperiet liquet ad cœlestem claritatem adeo præcellere naturæ quadam præsigni maiestate: vt in parenni ac vitali luce illa, augustissimum diuinitatis mysterium sit facile deprehensus. Siquidem vertiginosus ille motus amplioem nobis indicat potestatem. Lux nitidissima sapientiam. Calor suauissimus amorem. Quibus à principe rerū deo mouentur, illustrantur, perficiuntur omnia, atq; seruantur; primum in quā, inter separatas, atq; spiritales formas, sicut inter corpora, longè clarissimo cœlū principatu censetur. Extra hæc, qui plurā in clarissimo putat globo requirenda is plane, quæ sit corporeæ naturæ perfectio, parum perspexisse deprehenditur. Quicquid alia partiaro, ac diuisim possidet, in vnū id est amplissimè congestum. Sine hoc nec inferius generabitur quippiam, nec genitum suas exercebit operationes. Et quidem sicuti intusus & vitalis noster calor corpora cōfouet ac seruat, eiusq; fomentō quæ agunt in nos, non frustra agunt: Ita si non adsit cœlestis ille calor, corporum virtus omnis, præsertimq; ille ipse tam vitalis, tamq; familia-

ris nobis calor profluctus deperat necesse est. Cœlū vtiq; naturalē corpus est omnium corporum naturalium perfectissimū. Corpus naturale tam motus q; sensibilis qualitates consequuntur: perfectissimo igitur corporū naturalium, perfectissimus quoq; motus, & sensibilium perfectissima congruunt. Nullus motus perfectior orbiculari, nulla qualitas sensu perceptibilis; luce perfectior: quare hæc cœlestis corporis propria sint necesse est. Quoniam verò perfectissimum corpus est, comparem quoq; locum, id est supremum habere, ex rerū dignitate consequens fuit. Ideo secūdum Apuleium finis altitudinis dicitur. Scitum illud Aristotelis est, ex libro viij. Auscultationis Physicæ, motum primi cœli vitam esse omnibus, quandoquidē euidētissima est, & communis operatio vitæ intusus motus. Cessante autē cœlo, nec cætera mouebuntur. Sicut in minore. item mundo si cesset, motus cordis, omnes animalis motus perire necesse est. Nec lapidis itaq; deorsum mouetur, neq; ascenderet ignis, quod mirum vtiq; est: sed verum rationibus ostenditur, si motus quiesceret primus. Est autem quod primū in vnoquoq; genere causæ reliquorū, quæ sub ea continentur serie, licet non omnia eadem causæ habeant rationem. Porro quod de motu astruimus, patet in caloris item ratione. Nā si cœlestis intreat calor, nec ab frigore profluet frigiditas, nec ab caliditate calor. Siquidem non est frigori contrarius calor ille sydereus, sicuti calor igneus. Sed omnes continet elementares qualitates eminentia simplici, sicut lux omnes colores. hæc ille Cælius vbi supra: pro quibus allegat Picum Mirandulam.

Hic non est sine dubio inuestigare. Cùm angeli sint in vndecimo cœlo, vt hic ante dictum est. Et virgo Maria sit exaltata super choros angelorum, & vt dicit gloss. in verbo, apostolicæ. in l. omnes dies. C. de ferijs. exaltata est super apostolos, angelos, & archangelos, an condecenter ponatur in duodecimo cœlo, quod est trinitatis secundum nonnullos, de quo nunc dicam, quod non videretur esse inconueniens. Cùm etiam Deipara dicatur, vt dicit Ioannes Damascenus libro ij. capitulo xij. vbi dicit Deiparam dei genitricem, deiq; parentem & propriè & verè sanctam virginem celebramus. Nam, vt verus deus est qui ex ipsa natus est, ita vera dei genitrix, verum deum ex ipsa incarnatum genuit. Si ergo dei genitrix est & mater, collocetur seu collocare debeat ad dextrā filij, prout mater collocanda est. vt dixi supra in quinta parte, in quadragesima consideratione, & non sub filio, videtur ergo quod virgo Maria condecenter poni possit in duodecimo cœlo vbi est deus. Et hæc dico solum pro quadam inuestigatione, non tamen istud assero, sed me remitto ad dominos Theologos. Quicquid sit tamen ego tenso quod in quocunq; loco sit, est super omnes choros angelorum, super omnes beatos & sanctos cuiuscunq; autoritatis & præminentiæ fuerint, dixi supra in tertia parte huius libri, in quarta consideratione.

Etiam ex prædictis constat, q; Cœli enarrant gloriā dei, & opera manuum annunciat firmamentū, Psal. xvij. quod est triplici via, & modo mirabili.

Primò ex eorum creatione ab immensa potentia,

Secundò ex eorum conseruatione & manutentione ab eadem infinita sapientia.

Tertiò ex eorum virtuali operatione multiplici eis collata à suprēma & independenti clementia.

Circa primum cœlorum creatio pandit & enarrat gloriā dei, quia tanta & talis operatio quæ est de nihilo ad

Duodecima Pars

esse productio non potuit fieri ab aliqua intelligentia. Cū ad eorum creationem requiratur infinita potentia, quæ potentia repugnat intelligentiæ & angelo. ideo suo modo cœli pandunt & enarrant gloriam dei ex parte eorum creationis.

Circa secundum cœlorum manutentia, & eorū cōseruatio quæ immediate à deo pendet etiam enarrat, declarat, & manifestat gloriam dei: quia omnis creatura tā spiritalis quæ corporalis, quantum est de se tendit ad non esse, & quanto perfectior, tanto maiori indiget manutentia dei. sicut equus minori indiget manutentia, quæ angelus: quia angelus plures perfectiones habet equo, & omne esse præter primū esse, quantum est de se sentēdit ad non esse. Ideo cœli in manutentia tali tam mirabili enarrant gloriam dei.

Circa tertium, cœli enarrant gloriam dei ex eorū operatione virtuali. vnde tot variationes & temporum mutationes, frigora, calores, pluuie, sterilitates, guerrarū abundantia, & pauca pax & iustitia, & quandoque inter homines infirmitates, pestes & inter animalia terræ, & volucres aëris, & viuientia in aquis, talia de communi cursu proueniunt ex influenza cœli, qui enarrant gloriam dei: & licet deus possit aliter facere, & faciat quandoque, teste beato Augustino in libro de ciuitate dei. Sic deus cōdidit res, vt suis motibus sinat eas peragere. agunt causæ secundæ in virtute primæ causæ, & operationes earum quando placet suspendit prima causa concurrens immediatius ad effectum cuiuslibet causæ secundæ, quæ causa vniuersalis secunda. ita dicit amicus medicorum in declaratione illius psal. xvij. Cœli enarrant gloriam dei & c.

Aliqui idem ponunt duodecimum cœlum, quod est cœlum trinitatis, quod dicunt deum esse secundum rem & differre ratione. Nihil tamen aliud est (vt inquit Albertus) quàm virtutis eius excellentia, quæ continet & ambit oia creata. Et esse in tali cœlo est esse in æqualitate virtutis dei omnia continentis atque saluantis, quod solum cōuenit patri, filio, & spiritui sancto.

Nonnulli tamen dixerunt tantum esse tres cœlos, ad quorum tertium se dicit raptum Apostolus. ij. episto. ad Corinthios. ca. xij. cū ait. Scio hominem in Christo ante annos quatuordecim siue in corpore, siue extra corpus: nescio, deus scit, raptum huiusmodi usque ad tertium cœlum. Tres autem cœli de quorū tertio meminit Apostolus sunt, vt dicit Damascenus. libro ij. c. vj. cœlum aëreū, firmamentum, & cœlum firmamento supereminens, ad quorum supremum se mentis extasi raptum Paulus allegerit. Alij interpretantur alio modo, quod primum sit aëreum, secundum firmamentum, tertium spirituale. vbi Angeli & animæ sanctæ dei fruuntur contemplatione. Alij distinguunt secundum tres angelicas hierarchias. vt primum cœlum dicatur postrema hierarchia, secundum cœlum mediā, tertium verò suprema hierarchia. vt amplè explicant Ioan. Damascenus & commentator ipsius in loco supra allegato.

Sexta consideratio. In cœlo empyreo sunt tres hierarchiæ, vt dixi amplè supra in tertia parte huius libri. Prima scilicet supercœlestis quæ consistit in tribus personis. Secunda cœlestis quæ consistit in angelis. tertia subcœlestis quæ perficitur in prælatis. vt dicit Dionysius in suo libro de cœlesti hierarchia. Et hæc cœlestis hierarchia est triplex, quædam superior quæ dicitur epiphania, & hæc cōtinet tres ordines, scilicet ordinem Seraphin, Cherubin, &

Thronorum. & ista est excellentior alijs, vt dictum est ibi. ideo non aliter insisto, ne fiat repetitio eorum quæ iam dixi. Et ibi etiam dictum est, quod inter nouē ordines, ordo Seraphin est dignior & excellentior. & ad ibi dicta meremur to circa huiusmodi excellentiam hierarchiarum quæ sunt in vndecimo cœlo, vt etiam supra dictum est.

Sunt enim quidam qui subtiliori succo de non discendo torporem operiunt. dicunt enim cœlestem hierarchiā non in plenitudine scientiæ, sed charitatis culminæ finiri. vnde Seraphin, qui denominatur à plenitudine charitatis supremus est ordo, sub quo Cherubin qui à plenitudine scientiæ nomen accepit. In Seraphin tamen minorem esse scientiam, quæ in Cherubin catholici negant. pater secundo libro sententiarum. distinctio. ix. Tantū igitur Seraphin in scientia Cherubin excellit, quantum in charitate excedit. A charitate autem ille supremus ordo tanquam nobiliori dei dono nominatur, ad quod profecto scientia ordinatur. Cherubin autem non à charitate, sed à sciētia nominari debuit, quia iam superior ordo à charitate nomen sibi vendicabat.

Sed aduerte ad vnum, quod tanta est nobilitas & excellentia angelorum, quod vt dicit Anselmus in quodam sermone. Si vnus angelus staret in cœlo stellato, & tot essent soles quot sunt stellæ, claritas istius solius angeli offuscaret omnes illos soles sua claritate, sicut modo claritas solis offuscat claritatem stellarum. & ibidem dicit, quod ille angelus tantum transcendere nosceretur pulchritudinem solis, quæ tantum sol transcendit pulchritudinem terre, imo magis in cōparabiliter. hæc dicit Bernardinus de Buis. in secūda parte sui Rosarij. sermone decimo. in litera b.

Septima consideratio. Sanctus Thomas in scripto eius super libris de cœlo & mūdo. ij. lec. xv. dicit quod omnes stellæ præter planetas sunt in supremo cœlo, quod intellegit in firmamento, quod dicitur secundum aliquos supremum: sed in empyreo nullæ sunt stellæ, vt dictum est ante. Ex quo ergo prædictæ stellæ sunt supra planetas, videntur esse digniores propter altitudinem & superiorem locum quem obtinent, & quia approximant diuinitati. Et de potestate huiusmodi stellarum fixarum, an sit maior potestate planetarum, vel e contra, ponit Cælius libro primo suarum antiquarum lectionum. capitu. decimo septimo. vbi inquit, magnam altercationem esse inter studiosos, qui quandoque stellis non errantibus, quæ sunt fixæ, vim eminentiorem cæteris ascribunt, quandoque verò ediuersò, & vt plurimum communem felicitatem pro nascētis modo, mensuramque à prosperiore planetarum statu contribuisanciant: à fixis verò quandam incomparabilem, & extra quam opinetur aliquis fortunæ benignitatem. quam sententiam dicit comprobata esse à Ptholemæo. Alij omnino planetas vi effectumque præpotentiores ostendere conantur, cū Proclī sententiā, tum rationibus id cuius denter monstrantibus. Accedente item veterum testimonio qui planetas, velut quosdam mundi principes intelligerent. Quo autem discerniculo certiore ista teneant bonarum literarum studiosi. Astra Cinq̄ secundo cœli Aristoteles) nequeunt per se & proprijs moueri motibus, aut locum mutare, sed orbi insiguntur, velut in tabula nodus. itaque orbis motu feruntur, cui in hærent. Ceterum planetas deprehensum est diuerso ferri incessu, ac tum velocitate, tum tarditate plurimum discrepante, atque situ etiam, quosdam namque extorrum petere. In occasum alios remeare, porro in austrum deijci hos. In septentrionem protolli aliquos

Ideoque.

Ideoq; ex mot⁹ inæqualitate nomē quoq; indeptos & affe-
quotos. Ex qua itē certius coniectatū orbibus eos distin-
ctis ferri. Fixas verò globi octauæ stellas dicimus non q̄
non moueantur. Nam duplici saltem circūagi motu ani-
maduersum iunioribus est, quibus & globus in quo sunt
motibus rotatur. Altero ab ortu in occasum. Reliquo ab
occasu in exortum super zodiaci polis, tantę tamen tardit-
atis vix, vt percipi vel annis centum queat. Nec itē fixas
dixeris, quòd orbis modo circumferantur ambitu. Nam
est hoc est illis commune cum planetis, quod secundo celi
(vt dictum est) astruitur.

Sed ita dicuntur, quia eandem perpetuò seruant figurā,
situm, propinquitatem, distanciam, diuersitas planetarum
in motu, dum vel propiores nobis sunt, vel remotiores,
causa est (sicut philosopho placet) valida, vt varij pducā-
tur effectus. Vniformis autem & constans motus mobilis
primi id agit, vt diuersitas hoc genus æterna sit, ac vniformi
pergat periodo. ita dicit Cælius in prædico loco, qui
etiam asserit Chaldeos dixisse planeras interpretes, quo-
niam ex alijs astris, quæ tum minime errant, tum certum
seruant & statutum meatum. Sola hæc incessu proprio
suocq; nitentia res futuras insignitius ostendant, ac veluti
deorum mentem interpretentur. Esse autem hosce Satur-
num, Martem, Venerem, Mercurium, Iouem, de his sta-
tim dicam. Sed quo ad stellas fixas quæ sunt in octaua
sphæra, cum sit alijs inferioribus nobilissima, vt dicit Ari-
stoteles in fine libri secundi, de cælo, ex quo ergo etiam stel-
læ ibi positę sunt alijs nobilissimæ.

In hoc octauo cælo sunt quadraginta octo imagines
stellarū, in quibus est concordia, apud oēs antiquos, sicut
dicebatur, & sunt in eis. 1022. stellę quæ dicuntur stellę fixę,
& mouentur vno motu, scilicet ad motū octauę sphære in cę-
tū annis ferè vno gradu, & antiqui posuerūt eas ī sex ordi-
nibus, ita q̄ illas quę sunt maiores posuerunt in primo or-
dine, & sunt quindecim: & quę sunt infra has posuerunt in
secundo ordine, & sunt xlv. & quę sunt infra has posuerūt
in tertio ordine, & sunt ccviiij. quę verò sunt infra has po-
suerūt ī quarto ordine, & sunt cccclxxiiij. Et quę sunt infra
has posuerūt in quinto ordine, & sunt. ccxvij. & quę sunt
infra has posuerūt in sexto ordine, & sunt sexaginta tres.
Ex his xlviiij. duodecim sunt in via solis & in zodiaco, vt
dicitur infra. & sunt in eis ex stellis cccxlvi. Nomina earū
sunt Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo, Libra,
Scorpio, Sagittarius, Capricornus, Vrna, Pisces, de quib-
us infra dicitur. Et remanent triginta sex imagines, quaz
rum viginti vna declinant à via solis ad septentrionem,
& quindecim ad meridiem: quæ declinant ad septentrio-
nem habent ex stellis supradictis cccix. & nomina imagi-
num sunt hæc.

Prima est vrfa minor. Secunda est vrfa maior. Tertia
draco. Quarta dominus flammæ, vel succensus. Quinta
canis latrans, vel vlulans. Sexta corona septentrionalis.
Septima incuruatus vel genuflexus. Octaua vultur cadēs.
Nona gallina. Decima sedens super sedem. Vndecima de-
ferens caput algol, id est diaboli. Duodecima tenens habe-
nas. Decimatercia serpentarius. Decimaquarta serpens.
Decimaquinta accusator. Decimasexta aquila volans.
Alij habent vultur volans. Decimasepima delphinus.
Decima octaua equus primus. Alij habent caput equi. De-
cimanona equus secundus: alius liber habet equus alas.
Vigesima mulier quæ non nouit virum. Vigesima
prima est triangulus.

Quæ verò declinant ad meridiem habent ex stellis su-
pradictis cccxvj. quarum imaginum nomina sunt hæc.

Prima earum est leo, quem quidam vrsū appellat.
Secunda albobar, id est canis validus. Tertia flumē. Quar-
ta lepus. Quinta canis maior. Sexta canis minor. Septima
archa Noë. Octaua serpens. Nona vas. Decima coruus.
Vndecima deserens leonem, & ipsius medietas est huma-
næ figure altera equi. Duodecima leopardus. Decimater-
tia thuribulum. Decimaquarta corona meridionalis. De-
cimaquinta piscis meridianus. Hæc nomina ponit & or-
dines supradictos Ioannes de Saxonía in commento su-
per textum Alchabitij quæ hic recitantur. solum pro or-
dine supradicto, & intentio mea pro complemento huius
operis non tendat ad aliud.

Eadem tamen imagines ponit etiam amicus medico-
rum in capitulo secundo secundæ differentię. vbi etiam
ponit de ordine stellarum & imaginum visibilium cæli,
tam in parte septentrionali q̄ meridionali, quem ideo vi-
de, quia ibi amplissimè.

Harum stellarum nomina ponit Ausonius Gallus his
versibus.

Ad boreæ partes, arcti iunguntur & anguis.
Post has arctophilax, pariterq; corona genuq;
Prolapsus, Lyra, auis, cepheus, & cassiopea,
Auriga, & perseus, deloton, & andromedæ astrum,
Pegasus, & delphinus, telum, aquila, anguitenensq;
Signifer inde subest, bis sex & lydera complent.
Hinc aries, taurus, gemini, cancer, leo, virgo,
Libra, & scorpius, arcitenens, capricornus & vrnam
Qui tenet, & pisces, hi sunt in partibus austri,
Orion, procyon, lepus, ardens sirius argo,
Hydrus, chyron, thuribulum quoq; piscis & ingens,
Hunc sequitur pistrix, simul eridaniq; fluenta.

Octaua consideratio. In cælis septem sunt principales
planetę. Luna scilicet Mercurius, Venus, Sol, Mars,
Iuppiter, & Saturnus. Venerem autem dicunt quandoq;
luciferum, quandoq; vero hesperum fieri. Cæterum plane-
tas: id est erratiles hos vocarunt, quòd ex aduerso cæli suū
motum peragunt. Nam cælum & reliquæ stellę ab orien-
te in occidentem mouentur, at ipsi soli ab occasu in orien-
tem motum habent. Et hoc exploratum habemus ex lu-
na parumper singulo quoq; vesperi ad orientem remean-
te. vt dicit Ioannes Damascenus in libro primo c. vj. vbi
enumerat illos septem planetas, & posset considerari
maioritas illorum ex altitudine loci secundum scilicet, q̄
sunt in altiori loco, ideo videntur esse digniores, vt dictū
est in genere de existentibus in altiori loco supra in prima
parte, in xiiij. consideratione.

Et quòd corpora superiora sint nobiliora, constat ex
elevatione eorum super omnia inferiora. Quanto enim
corpus est nobilius, tanto debetur ei altior locus. Et nobi-
litas corporum superiorum patet ex figura siue forma
ipsorū, quæ est rotunditas, quę est nobilior omnibus alijs
figuris, sicut dicit Aristot. in libro de cælo & mundo, quod
patet ex eo quòd omnes aliæ figuræ habent terminos. Ro-
tunda autem figura habet formam circularem. Et circulus
non habet principium, neq; finem, sed in se terminatus est.
Et primo cælum nobilius est inter omnia corpora. Est
enim ingenerabile & incorruptibile, virtutem habens acti-
uam respectu inferiorum. Omnē autem agens nobilius est
patientē: sed corpori nobiliori debetur forma nobilior,
& forma spherica siue rotunda nobilior est omnibus alijs

Duodecima Pars

formis, siue figuris corporalibus propter sui capacitatem, & interminabilitatem, quia non habet principium, neque finem, & est vna superficie contenta, est enim sphaera siue gura plana vnica superficie contenta. ergo sphaerica forma debetur caelo, ergo caelum est sphaericum, siue rotundum: vt dicit Albertus magnus in sua philosophia naturali. libro de caelo & mundo c. iij. & in capi. v. scribit etiam quomodo nobilitas corporum superiorum probatur ex impassibilitate eorum. Sunt enim impassibilia, in generalia, & incorruptibilia, virtutemque actiuam respectu inferiorum habentia.

Et ideo ex quo Saturnus est in altiori loco, vt dicitur amicus medicorum in iij. c. differentiae quintae: videtur esse dignior, Iuppiter post & supra martem, & Mars post & supra solem, & Sol post supra venerem, & Venus post supra Mercurium, & Luna post, quae est in primo caelo ascendendo, & Saturnus in septimo vt supra dixi in hac parte.

Vel etiam vnus potest dici dignior & maior altero propter longitudinem, latitudinem, & magnitudinem in eo quod continet plus altero. ideo cum Sol & Luna plus continent quam alij planetae, eo quia Sol continet terram centies sexies sexagesies. vt habetur in Margarita philosophica libro septimo. tractatu primo c. xxxj. Luna vnā de tribus partibus terrae. Alij verò minus continent, cum Mercurius sit vna pars de triginta duabus mille partibus terrae, Venus vna de triginta septem, Mars contineat tantum terram semel & dimidiam, Iuppiter terram nonaginta quinque vicibus, & Saturnus nonaginta vnā vicibus, vt habetur in dicto libro vij. tractatu primo & ibi ponitur de motu illorum, prout etiam supra hac eadem parte dixi. Nam Saturnus in triginta annis totum perferit zodiacum. Iuppiter in annis ferme duodecim percurrit zodiacum. Sol verò in tertium sexaginta quinque diebus sex horis. Et, vt dicit Archidiaconus in capi. j. de regula. libro vj. Sol omni anno cursum suum repetit. & Venus fere idem, & idem etiam de Mercurio. sed Luna ferè perambulatur totum zodiacum in viginti octo diebus. vt habetur in dicto loco capitu. trigesimo quarto, trigesimo tertio, trigesimo secundo, trigesimo primo, & trigesimo. Sed quicquid sit hac ratione, & ea etiam ratione, quia Sol est in medio stellarum & planetarum totum mundum vniuersaliter illuminans, tanquam sit luminare maius specialiter à deo creatum, vt habetur Genesis primo. dicitur rex stellarum & planetarum secundum Isidorum in libro de natura rerum. quem refert & sequitur Guilielmus Benedicti in sua repetitione cap. Raynutius in verbo, duas habens filias, extra de testamentis. Solis laudes praecipuae describuntur satis ad longum per Caelium libro suarum antiquarum lectionum xij. cap. xiiij. quas hic referre volui. Sic enim ait Solem Plato ipsius boni conspicui filium nominauit, credidit quoque esse solem perspicuam dei statuam in hoc mundo ab ipso deo positam, hunc veteres vt deum venerabantur, denique quisquis non videt solem in mundo imaginem esse vicariumque dei, is certe noctem nunquam considerauit, nec solē suspexit exorientem, neque itē illius animaduertit munera, nec Arcopagita Dionysij monumenta vnquam adijt. Theologi veteres dicebant reginam omnium iustitiam è medio solis throno per cuncta propagari, omnia dirigentem veluti sol ipse omnium sit moderator: quicquid adest nobis boni, solari potestate adest, vel ab ipsa terrarum, vel etiam si ab alijs: id quidem vel à sole absol-

uitur, vel à sole per alia. Est quoque sol elementarium virtutum dominus. Luna virtute solis domina generationis, ideo Albumasar per solē, inquit, & Lunā omnibus vim insinuari. Moyses caelestium dominum in die solem arbitratur, nocte lunam, quasi nocturnum solem M. Tullius solem veneratur, vt ducem & principē ac moderatorem luminum reliquorum, mundi mentem & temperationem Heraclitus fontem caelestis lucis nuncupauit. Philosophi etiam cor caeli: id enim in aethere sol est, quod in animali cor. Cuius id proprium ne vnquam cesset à motu. Sunt & qui aetheris oculum nuncupant solem. Plerique ex Platoniorum scholis in sole mundi animam constituisse videntur. Quae sphaeram solis totam implens per globum illum quasi igneam, tanquam cor effundat radios veluti spiritus inde per omnia, quibus vitam sensum motum vniuerso distribuat. Hinc Astronomi dicunt. Sicut deus solus intellectualem animam nobis tribuit, ita sub solis modo influxu eam mittere, id est quarto duntaxat mense post conceptum, vt etiam infra patebit. In sole etiam enitescere imaginem diuinae trinitatis miram excogitatum est. Inibi siquidem tria quaedam visitari distincta pariter, & vnita. Primum quidem naturalis animaduertitur ipsa foecunditas sensibus nostris prorsus occulta. Deinde lux eiusdem manifesta ex ipsa manans foecunditate, ipsaque aequalis semper. Postremo est ab utroque propagata calefactoria vis, penitus utriusque par. Caeterum ex Platoniorum doctrina non est negandum caelum solemve esse calidum. Calefaciunt autem solis radij salubriter pro ignea solis viuificaque natura, sed ex quo propagatur talis calor, & lux caeli, vide ibidem. De eo etiam habetur Ecclesiastes primo. Oritur sol & occidit, & ad locum suum reuertitur ibique renascens gyrat per meridiem, & flectitur ad aquilonem. Ioannes Montaigne in suo tractatu de praeminentia sacri consistorij. in primo argumento pro magno concilio, dicit. quod sol amplius illustrat lunam sibi proximam quam caeteros planetas & stellas eidem remotiores: sed non dicit verum, quoniam luna non est illi proxima. Cum inter solem & lunam, sint Venus & Mercurius, ideo standum est in hac ratione eo quia est in medio planetarum. dicit etiam Plinius libro secundo capitu. vj. quod sol medius fertur amplissima magnitudine ac potestate, nec temporum modo terrarumque: sed siderum etiam ipsorum caeli rector hunc mundi esse totius animum ac plenius mentem hunc principale naturae regimen ac numen credere decet, opera eius aestimantes. Hic lucem rebus ministrat aufertque tenebras. Hic reliqua sidera occultat. Hic vices temporum annumque semper renascentem ex usu naturae temperat. Hic caeli tristitiam discutit, atque etiam nubila humani animi serenat. Hic suum lumen caeteris quoque sideribus foenerat. praclarus, eximius, omnia intuens, omnia etiam exaudiens. Et sol ex sententia Platonis secundum Caelium. libro xiiij. antiquarum lectionum c. xij. sic describitur. Sol caelestis est ignis, qui solus ab ortu ad occasum ab eisdem aspici potest. animal sempiternum astrum animatum, diurnum ac maximum, huius sideris maiestas veteribus credita est diuina. Proinde religiosius dum percipitur foedus ab Agamennone aduocatur apud Homerum, vt foederum custos, & inspectrix omnium. Sunt qui tam amplè potestatis syduo colorum metiantur argumentis, & animi coniectura scrutentur. sed vanitas multis coarguitur indicijs immensum esse. Plinius inquit, quia arborum in limitibus porrectarum in quotlibet passuum mil-

Ha vmbra paribus faciat intervallis tãquam toto spacio medius. Epicuri scholæ sunt quæ statuunt ea magnitudines esse solem qua videtur. Cæterum non peruidisse illos quanta inde consequeretur absurditas. Si enim inquit Cleomedes in cœlestium orbium contemplatione tãtus sit sol, quantus apparet: profecto multæ simul in ipso magnitudines erunt, siquidem exoritur & occidens maior videtur. Porro non apud omnes eodem exoritur tempore. Nã cum sit globata specie terra, aliàs apud alios oritur & occidit, & medium cœli tenet, quamobrem cum accidat eundem apud alios oriri, & apud alios in medio cœli existere, simul & maior & minor fiet. Maior videlicet quibus oritur, minor quibus est in medio cœli hora eadem, quod certe in eo absurdissimum censendum est. Horum namque effectuum ratio ea promittitur à scientissimis. Maior inquit nobis sol oriens & occidens videtur, & minor in cœli constitutus medietate, propterea quod in orizonte per aërem densiore & humectiore ipsum videmus. Eiusmodi namque est vicinus terræ aër. In medio autem cœli, quia in puriore cernimus, emissus ab oculis ad ipsum radius non reflectitur, quod in alio contingit situ. Argumento sunt quæ in aqua visuntur grandiora, corpulentioraque. Nam & ex puteis altioribus sol conspectus, id ipsum patitur. Eisdem porro rationibus colligitur, cur in medio cœli sol constitutus nobis videatur propior. Oriens verò aut occidens remotior: hoc siquidem aëris efficit qualitas. In humectiore namque crassioreque conspectus longius abesse creditur. Per purum verò intervallum videtur propinquiore. Proinde dicit Posidonius. Si fieri posset, ut per parietes alia vel solida corpora sol videretur, multo amplior se nobis ingereret, & ampliore distare intervallum crederetur. visum porro insigniter falli iudicio esse potest colorum subinde in sole mutatio, quod aëris affectio facit. Hactenus ille. Isti tamen planetæ diuersis causis alias altiores, alias inferiores videntur. ut plenè declarat Plinius eodem libro secundo. ca. xvj. quem videas, & altitudinem illorum etiam ponit commentator Ioannis Damasceni libro ij. c. vij.

Si vis tamen scire distantiam à superficie terræ ad superficiem planetarum, vide quæ dicuntur in dicta Margarita in dicto libro vij. tractatu primo, capitulo xxxvj. vbi dicitur quod distantia à superficie terræ ad superficiem concavam orbis lunæ (ut quidam scripserunt) est milliarum. 107412. distantia vero à terra ad superficiem connexam orbis lunæ & concavum mercurij est milliariorum 20818250. ad connexam mercurij & concavam veneris 542750. ad connexam veneris & concavam solis 3640000. Ad connexam solis & concavam martis 3965000. Ad connexam martis & concavam iouis 28845000. Ad connexam iouis & concavam saturni 46818250. Ad connexam saturni & concavam firmamenti 6537500. & est quantitatis dimidij diametri, singulorum diameter tota est 13075000. Circumferentia est 410818571. Continet autem cubitos 3000. Ex his orbium spissitudo facile cognoscitur. & ibi dicitur, quod id quod de quantitate stellarum in superioribus dictum est credibilis redditur. Continet enim sol terram centies sexagesies sexies, & tres eius octavas. Terra autem continet lunam trigiesies novies, & insuper ferè quartam eius. Sol autem maior est luna sexies milites sexcenties quadragesies ter. & insuper eius continet medietatem, uti videre est in quinto almagesti Ptolemæi. Distantia autem planetarum à terra non semper est

eadem propter eccentricitatem deferentis, & epiciclorum quantitates proprias est, igitur planeta terræ in inferiori parte epicicli, circa oppositum augis, & remotior in superiore parte epicicli & augis deferentis. Et dicam in hoc cum alijs, quod nec ego iam dicta verificavi, sed ab alijs posita recitavi: cæteris de eadem re opinionibus prætermittis, & sunt hæc iocunda & miranda.

Uterius est advertendum, nam, ut dicit glo. in verbo, die solis. in lege omnes iudices. C. de ferijs. septem dies denominantur à septem planetis, & sol est in medio illorum & descensive sunt in firmamento affixi. Hoc modo scilicet Saturnus, Iuppiter, Mars, Sol, Venus, Mercurius, & Luna. Et isti septem planetæ maximam habent potestatem atque operationem in hominis generatione, quoniam secundum Astrologos, Galenum, & cæteros medicos. Cui mulier concepit.

In primo mense dominatur ibi Saturnus, qui semen in matrice mulieris receptum coagulat & condensat frigiditate & siccitate sua, iuxta illud Iob. decimo. sicut caseum me coagulasti.

In secundo mense Iuppiter ibi mēbra & sanguinem tribuit, & si sit masculus anima rationalis à deo infunditur, scilicet quadragesima die à conceptionis computanda, ut notatur in lege diuus. ff. de extraordinarijs criminibus.

In tertio mense Mars subtiliat sanguinem & humores condensat, ordinat, & componit. Et à deo anima rationalis infunditur embrioni si est foemina die octuagesima pariter à die conceptionis computanda, ut notatur in glo. si. in c. primo v. distinctio.

In quarto mense Sol ibi vitalem calorem & spiritum epati & cordi tribuit.

In quinto mense Venus organa sensibilia, & officialia membra, scilicet aures & nares & similia perficit & disponit.

In sexto mense Mercurius omnia foramina corporis componit.

In septimo mense Luna suis limitibus membra diuidit. Et in hoc septimo mense (quia non sunt nisi septem planetæ conceptui principaliter operantes) nascitur partus perfectus, vitalis, & salubris. textus est de autoritate Hipocratis in l. septimo mense. ff. de statu hominum. Et sufficit intrasse in septimo mense per duos dies. textus est in l. intestato. §. finali. ff. de suis & legitimis hæredibus. & notatur in dicta lege septimo mense. ideo si nascatur puer in septimo mense post nuptias iustas præsumitur legitimus. Bald. in l. iura constitui oportet. cum. l. seq. ff. de legibus. Sed pro hoc, textus est clarus in dicta lege septimo mense. in fine. Si autem in hoc septimo mense partus nasci distulerit & nascatur in octavo mense, tunc partus moritur, quia saturnus rediit super eo, qui frigiditate & siccitate sua partum mortificat. Alias rationes refert Cælius libro xj. cap. primo quas vide.

Anima certè (quando spiritus est in sicco) habitare non potest, textus in c. Moyses xxxij. quæstione ij. quod valde facit pro Normannis, Anglicis, & Polonis, ut possint bibere fortiter, ne anima habitet in sicco, ut dicit ibi glo. in verbo, in sicco. Si verò nasci distulerit in octavo mense & nascatur in nono, hinc redit Iuppiter, qui suo calore temperato partum refouet & custodit, taliterque nascitur vitalis. Sed si partus distulerit nasci in nono mense, nasci pos-

Duodecima Pars

terit in decimo, in quo redit mars qui sui caloris & siccitatis beneficio partum facit egredi iam robustum, facit text. in l. Gallus. in principio. ibi, in decem mensibus proximis ff. de liberis & posthumis. & in l. finali. C. de posthu. hæredibus instituens. Salomon verò decem mensium tempore fuit nutritus in utero. ut habetur Sapientie vii. in principio. Et etiam capiendo mensem pro triginta diebus Christus natus fuit in decimo mense post quinque dies. ut dicit Guilielmus. Benedicti in sua repetitione c. Raynuius in verbo, & sobolem quam gestauerit in utero. numero xxviii. extra de testamentis. ubi ponit quatuor miranda que fuerunt in conceptione virginis.

Vltra verò decem menses mulier conceptum non portat in ventre, ut dicta l. intestato. §. finali. ff. de suis & legitimis hæredibus, saltem ultra duos dies in mensem vnde cimus. ut in authent. de restitutionibus, & ea quæ parit in vndecimo mense post mortem viri. §. vnum siquidem. versicu. quam obrem. ubi bona gloss. in verbo. perfecto. collatio. iij. in quo vndecimo mense redit sol super partum, qui utilitatem calorem & spiritum patri & cordi refouet. videatur de hac materia Plinius in vij. naturalis historie c. quinto. Aristoteles in libro de animalibus. do. meus Iason. in l. Gallus in principio. in xij. col. in gloss. in verbo, in decem mensibus. ff. de liberis & posthumis. De huiusmodi tempore partus quæsierunt & medici & astrologi. ut dicit Aulus Gellius in noctibus Atticis libro tertio. ca. xvj. qui ibi plura disserit. Tandem in fine illius capi. refert senatum adiudicasse bonorum possessionem nato in vndecimo mense. Quoniam nullum certum tempus statutum ei videretur. & ibi etiam ponit de natis in octavo mense, qui non sunt vitales, quod reprehendit Picus Mirandula libro iij. suarum disputationum xvij. c. & in eodem libro xxv. capi. dicit astra in his inferioribus nihil agere, nisi per modum causæ vniuersalis, sed non in particulari. quem allegat idem Benedicti in loco præallegato. nume. xxxj. quæ videas. Et prædicta hic inserta sunt ad denotandam excellentiam dictorum planetarum supra alias stellas cæli fixas. Amicus medicorum ponit etiam quinque dignitates essentielles horum septem planetarum. v. c. differentie ij. & in ca. seq. ponit virtutes accidentales per quas influentie eorum fortificantur. Altitudines autem illorum siue exaltationes ponit commentator super Damascenum libro ij. c. vij. non insisto, cum non sit præsentis speculationis, nec sit materia ad propositum.

Aduertendum tamen est ad vnum quod dicit Abrahamus, ut Laudinus ait. sunt septem angeli conductores horum planetarum, scilicet Caphiel qui interpretatur virtus dei, & est conductor saturni. Saliel qui interpretatur iustitia dei, & est conductor iouis. Samael auxiliium dei, & est conductor martis. Annael populus dei, & est conductor veneris. Michaël domus dei, & est conductor mercurij. Raphaël medicina dei, & est conductor solis. Gaurici & Gauriel & est conductor lunæ. Et dicit quælibet illorum ducere mundum annos ecclij. & iij. menses: & fuit talis ordo, ut Saturnus duceret primò, quia hora saturni creati sunt sol & luna. post saturnum ducit Venus, inde Iuppiter, inde Mercurius, inde Mars, inde Luna, inde sol. Itaque ducatur omnium septem planetarum. assumit annos 2480. & quatuor menses. Et cum saturnus habuerit initium à creatione mundi durauit vsque ad annos ecclij. & quatuor menses quo tempore incepit Venus, & durauit vsque ad annos mundi. 708. cum octo mensibus quo tem-

pore incepit Iuppiter, & durauit vsque ad annum mundi 1063. quo tempore incepit Mercurius & durauit vsque ad annum mundi 1417. cum quatuor mensibus. Quo tempore incepit habere cursum Mars & durauit vsque ad annum. 1770. & mensibus octo. Quo tempore Luna incepit habere cursum sui regiminis, & durauit vsque ad annum 2126. Quo tempore sol incepit, & durauit vsque ad annum 2480. & mensibus quatuor. Quo tempore iterum incepit Saturnus habere cursum & durauit vsque ad annum 2834. & octo mensibus. Et iterum Venus hoc tempore incepit, & durauit vsque ad annum 3189. quo tempore incepit Iuppiter & durauit vsque ad annum 3543. & mensibus quatuor. quo tempore incepit Mercurius & durauit vsque ad annum 3897. & mensibus octo, quo tempore incepit Mars & durat vsque ad annum 4252. quo tempore incepit Luna & durauit vsque ad annum mundi 4606. cum quatuor mensibus. quo tempore incepit sol & durauit vsque ad annum 4960. cum octo mensibus, quo tempore incepit iterum regnare Saturnus & regnauit vsque ad annum 5305. sub quo natus est Christus. ut testatur satis Virgilius.

Iam redit & virgo, redeunt saturnia regna.

Quo tempore iterum incepit Venus & durauit vsque ad annum 5669. cum quatuor mensibus. quo tempore incepit Iuppiter, & durauit vsque ad annum 6023. cum octo mensibus. quo tempore incepit Mercurius & durauit vsque ad annum 6378. quo tempore incepit Mars & durabit vsque ad annum 6732. cum quatuor mensibus. Et sic hoc anno domini millesimo quingentesimo vigesimo quinto sumus adhuc sub regno & cursu Martis, & regnabit vsque ad annum domini millesimum quingentesimum trigessimum quintum. quo tempore incipiet Luna, & erit annus mundi 7066. de alijs futuris temporibus non curro amplius determinare, cum scio & certus sum me talia non visurum: qui verò illis temporibus existerint semper sic dinumerent & videbunt sub quo planeta erunt, & quis tunc regnabit. Cum tamen de martis ducatu adhuc habeamus decem annos dubitandum est si illo tempore vigebit pax & martis furor remissus fuerit (quod spero deo annuente) scire tamen melius possunt astrologi sciorum scientia vera sit: sed quicquid sit, ipse solus deus nouit qui nihil ignorat. Non negabimus tamen, quod in lentia planetæ aliquando aliquid operatur, ita quod magis potest aliquid euenire sub vno planeta quæ sub alio, & diuersimode, ut dicit amicus medicorum. in vj. & vij. c. differentie secundæ.

Nona consideratio. In octauo cælo (ex quo magis excellit) sunt decem circuli, quorum sunt sex maiores & quatuor minores. Maiores sunt zodiacus, æquinoctialis, colurus solstitiorum, colurus æquinoctiorum, circulus meridianus, & orizon. Et inter istos zodiacus est maior, cum in eo continentur duodecim signa, quorum aliqua versus austrum declinant, & dicuntur australia, ut libra, scorpio, sagittarius, capricornus, aquarius, pisces. Alia verò declinant versus septentrionem, & dicuntur borealia à vento septentrionali, scilicet Aries, taurus, gemini, cancer, leo, virgo, & hæc duodecim signa habent maximam operationem in cælo & maximam influentiam circa corpora inferiora. Inter prædicta tamen semper aries præcedit & dicitur dignius alijs. vnde secundum philosophos est primum signum, & secundum catholicos, sol creatus est in ariete, de quo signo & omnibus alijs vide Antho. Florentinum in tertia parte suæ

te suæ summæritu. xxxj. ca. ij. §. iij. vbi ponit de omnibus signis, & de naturis illorum, & quomodo Christus trāsijt de vno in aliud. Et etiā est dignus, quia in primo loco ponitur. Et, vt dicit Celijs libro primo. ca. viij. Vt principē inter zodaici signa locum aries habere creditur: ex quo dicunt Astrologi mundū habuisse initium tempore quo sol habuit introitum in arietem, & vocant Astrologi istud signum principem aliorum signorum. vt habetur in Algo, rismo. in lib. ij. de signis, de ariete & tauro.

Et ad obiectum qd' fieri posset, quare sit principium cūm circulus non habeat principium, neque finem. Respōdet Ptholemeus in clvj. propositione primæ partis quadripartiti, quod ideo est principium ab ariete, eo quia est masculinum signum, & agens est dignius passio, & equinoctialis trāsit per ipsum: & abinde, id est ab æquinoctiali incipit maior mutatio totius firmamenti.

Sed aliquis diceret per istam ratiōnem, videtur q' initium debeat esse à libra: quia est signum masculinum, & equinoctialis trāsit per ipsum, & maior motus firmamēti est ibi: quare ergo incōperūt ab ariete potius q' à libra. Ptholemeus in cxl. propositione quadripartiti soluit & dicit, q' principium in firmamento est ille locus in quo complexio corporis est humidior, sicut prima ætas animalium est in qua complexio est humidior. Potest tamen aliter dici, q' ab ariete incipit generatio, à libra verò corruptio. Ita dicit Ioannes de Saxonía in commento super textum Alchabitij.

Et licet dicatur ab astrologis, q' prædicta signa habēt magnā influentiam in corporibus inferioribus, eo tamen quia Augustinus in libro v. de ciuitate dei, is non assentit, nec etiam alij sancti patres doctores ecclesiæ & theologij, vt habetur in Margarita philosophica, lib. vij. tractatu ij. ca. xij. xij. & xij. & etiam Picus Mirādula in suis disputationibus multa scripsit contra eos, ideo aliter non insisto, sed me remitto in reliquis ad theologos: vnde non liceat Christianis obseruare & colere elementa, aut lunæ, aut stellarum cursus, aut inanem signorū fallaciam pro domo faciēda, vel propter segetes vel arbores plantandas, vel cōiugia socianda. videt ex. ad hoc in ca. non licet. xxvj. qōne quinta, alijs est idelatrare, vt in ca. illos planetarios. cum cap. seq. xxvj. qō. ij.

Aliquid tamen (sub protestatione quod non intendo his assentire) ex doctrina aliquorum, dico de virtutibus & potentijs eorūdem in specie, scilicet q' homines qui nascūtur sub his signis magis, & vt plurimū participant de vna qualitate q' de alia hoc modo.

Primo nati sub Ariete sunt capite malleari, densi serinibus instar velleris supra frontē eleuatis, quasi capite cerra rent vel pugnarent. Iulius Firmicus tradit nasci gibbosos, qui in septima parte Arietis habuerint horoscopū. Et idē refert sericarium textorem nasci qui habuerit horoscopū in xxvij. parte Arietis.

Homines verò signi tauri, sunt oculis magnis, barba rotunda, collo grosso & breui, & magni comestores, & inquit Iulius Firmicus, & quicumq' habuerint horoscopū in xxj. parte Tauri lanceati, hoc est tactu lanceæ moriētur.

Sub signo Gemini nati, callidi, bifrontes, & duplicis animi natura sunt.

Sub Cancro nascuntur breues, sed lati pectoris, vt Cæcri homines, & sub hoc signo nati semper habent lites, cū suis fratribus aut sororibus.

Homines verò lati cordis sunt sub Leone ad magnos

aspirantes honores, dignitates, & dominia procurantes.

Sub Virgine homines nati, ephebi & tenues, plerique tamen eorum subtili ingenio sunt.

Libra tam viros q' mulieres pulchra facie barbaq' et superlicijs, & planis capillis, decenter ornat atq' parat.

Scorpionistæ faciē sunt srubea, naso aquilino, oculisq' ardentibus, fraudulentis, & deceptores, vt in pluribus euadunt.

Sagittarius bellicosos, venatores, sagittarios facit.

Hæc Capræ constellatio homines longa facie, scilicet mento acuto, capillis asperis, atque voce caprina apparentes.

Huius aquarij homines bonorum sunt profusores, damna inferentes. Paruæ sunt staturæ homines constellationis piscium.

Quoniam supra vidimus, q' Aries est primus: sed quare positus sit Taurus post Arietem: deinde Gemini, postea cancer. dicit Albumasar q' quatuor sunt qualitates simplices elementorum, scilicet caliditas, siccitas, humiditas, & frigiditas. Et due ex istis sunt sicut agentia, scilicet caliditas, & frigiditas. Alie verò duæ sicut patientia. Agentia autem digniora sunt patientibus, ideo incōperunt ab agentibus. Et agentium vnum est principium generationis, scilicet caliditas, & aliud principium corruptionis, scilicet frigiditas. Res autem prius generatur quā corrumpatur, ideo posuerunt Arietem in principio qd' est signū calidum & siccum de natura ignis, quī est primo calidus. Et Cancrum in fine, quod est signum frigidum & humidum de natura aquæ, quæ est primo frigida. Et Taurum post Arietem, quod est signum frigidum, & sic cūm de natura terre, quæ est primo sicca, quia siccitas terræ cōueniēs est calori ignis. Etia posuerunt signū Geminorū ante Cancrum, quia est signū calidum & humidum de natura aeris, qui est primo humidus, & humiditas aeris est cōueniēs humiditati aquæ, ita dicit Io. de Saxonía in loco. s. allegato.

Decima cōsideratio est de mundo, & prius videndum est quid sit mundus. Nam Cleomedes in libro de orbium cœlestiū contemplatione, ita diffinit. Mundus est constitutio cæli & terre, & naturæ rerū, quæ intracluduntur. Hic omnia continet corpora nullo penitus extra relicto, non infinitus quidem, sed terminatus: argumento qd' à natura gubernatur, nullius enim infiniti natura esse potest, cū id continere, & ei dominari naturam oporteat, cuius sit natura. Quod verò naturam habeat administrantem liquet. primo ex ordine partium: deinde earum rerū quæ oriuntur inde, tertio ex partium inter sese consensu, mox ex miro ordine qd' hinc profluit emolumento. Naturā esse Aristoteles censet principium motus & quietis, in quo primo est & non per accidens. Ad naturam efficientem, gubernantem, continentemq' Plato opificem vocauit. Aristoteles vero in lib. de mundo, dicit q' mundus est vniuersitatis ordo, ac exornatio à Deo & per Deū custodita: & quomodo mūdus constat ex duobus refert Celijs libro antiquarū lectionum j. cap. iij. & ibi etiam tria principia mundi esse asserit post Platonicos, quæ cūm non sint præsentis speculationis, non aliter insisto. Dicit etiam Possidonius, qd' mundus constat ex cælo, terra, & terrenis, cœlestibusq' naturis, ex quo licet in hoc meo libro meo etiam ponantur aliqua de cœlestibus & laudibus seu excellentijs eorūdem, tamen omnia comprehendens, intitulauit Catalogū gloriæ mundi, tã terræ terreni q' cœlestis, qui quidē mundus laus

Duodecima Pars

dandus est, cum ait Lucius Apuleius, in libro de dogmare Platonis, Quid enim mundo præstantius, lauda quam putas speciem, portio à te mūdabitur. Pulchritudo etenim illius ex quatuor à nonnullis commendatur, & orbiculari figura, quæ omnium prima est ac maxime capax, item ex colore qui Cyaneus est. i. cœruleus. Ex magnitudine, postremo ex tot tantorumque siderum varietate; Ita Celsus libro prænominato. c. v. & ibi vide cur pulchra fiant in mundo & in c. seq. determinatur non esse dabile vacuum in mūdo. Quid autem sit mundus, & vnde sit dictus, & quare homo microcosmos, id est minor mundus appellatur, & quæ caput eius & facies orientalis regio. Vltima pars occidentalis est, vide in tractatu de locorum admirabilium mundi descriptione. capitulo liij. qui est impressus cum geographia Ptholemei,

Orbis dimensionem hic addere forte non erit alienum, vt eam describit Philippus Bergomas in suo supplemento cronicarum. libro septimo, ita dicens, Cæsar diuinis humanisque rebus singulariter instructus, cum consulatus sui falces ageret ex senatusconsulto (vt Priscianus in sua cosmographia scribit) censuit omnem orbem per prudentes viros admetiri. Et ideo à suo consulatu vsque ad consulatum saturni per triginta continuos annos missi sunt dimensiones legati viri doctissimi, & in geometrica arte periti per omnem terram ad præfides, duces, & iudices prouinciarum: vt describerent, mensurarentque terras, aquas, nemora, plana, concaua, montes, colles, itinerarium, marimumque, etiam loca nauigaturi tangere debuerant. & si forte aliquod prodigium in his occurreret, illud senatui rei que publicæ scripto nunciarent, Et sic in eodem autore referente repertum est, quod omnis orbis habet famosa maria xxx. insulas, xxvij. montes famosos xl. prouincias lxxvij. vrbes insignes cclxx. flumina magna xciiij. gentes cxxv. Cuius etiam orbis ambitus est trecenties & quindecies centena passuum milia. Longitudo verò terræ habitabilis est ab ortu solis vsque ad occasum, & ab India vsque ad columnas Herculis in Gaditano freto octies quinquies clxxvij. miliaria. Cuius quidem longitudinis dimensio comprehensior, id est intelligibilior est per mare quam per terras. Latitudo autem terræ ab australi litore oceani, ab Aethyopia vsque ad ostium Thanaïs fluminis in Septentrione ferè dimidio minor est quam longitudo prædicta, & continet quinquages cccclxxij. miliaria. Repertum est etiam quod profundissimum mare continet spatium xv. stadiorum in perpendiculari.

V duodecima consideratio determinat quale seculorum sit dignius & excellentius alijs: sed prius scitu dignum est, quod Ioan. Damascenus libro i. capi. j. varias enumerat seculi acceptiones. Quoniam, vt dicit, hoc nomine quæuis duratio, siue principium habens & finem, siue sortita principium sine fine, siue carens utroque exprimi & significari comperitur. Enimvero seculum pro vita præsentique principio & fine clauditur frequenter in sacris literis accipitur, vt habetur Lucæ xx. c. Filij huius seculi nubunt & traduntur ad nuptias. & Mat. xxvij. Ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi. Inde tempora secularia dicta sunt quæ alterna dierum noctiumque resolutione hac in vita succedunt. Vnde Paul. ad Titum i. c. Quam promisit qui non mentitur deus ante tempora secularia.

Seculum etiam sæpenumero pro huius vitæ desiderijs cupiditatibusque ponitur quemadmodum etiam mundus,

Paul. ad Rom. c. xij. Nolite conformari huic seculo, sed renouamini in nouitate sensus vestri.

Deus etiam ante secula esse dicitur, quod ante mundi constitutionem ab æterno existerit. Psalm. lxxiij. Deus autem rex noster ante secula operatus est salutem in medio. & creat se secula dicitur, quod hanc visibilem mundi machinam condiderit. Paul. ad Hebræos c. xj. Fide intelligimus aperta esse secula verbo dei, vt ex inuisibilibus visibilia fierent.

At verò seculum pro futura vita, quæ interminata est & principium habens sine care: inuenitur frequenter in scriptura siue ea beatitudinis sortem consecutorum fuerit, vt Marci. c. x. Et in futuro seculo vitam æternam, siue eternam felicitatem perpetuo priuandorum. vt Psalm. lxxx. Inimici domini mentiti sunt ei, & erit tempus eorum in secula: quia perpetuus eorum futurus est cruciatus & damnatio.

Demum pro æternitate principij & finis sæpe sumitur seculum, vt Psalm. lxxxix. Priusquam montes fierent aut formarentur terra & orbis, à seculo & in seculum tu es deus: & in hoc significato sumptum seculum seculorum omnium contentiuum est, quod æternitas omnia præambiat & superambiat secula. Hinc deus ipse rex seculorum dicitur apud beatum Paulum vbi ait. j. ad Thimo. j. Regni seculorum soli inuisibili deo honor & gloria, vt dixi in j. consideratione supra eadem parte. Et regnum eius regnum omnium seculorum nuncupatur. Psalm. cxliij. Regnum tuum regnum omnium seculorum & dominatio in omni generatione & generationem.

Et, vt dicit commentator Damasceni, dictio geminata siue in singulari siue multitudinis numero perpetuitatem designat sine carentem, vt habetur Psalm. cxliij. Et laudabo nomen tuum in seculum & in seculum seculi. & Apocalypsi iij. c. Adorabant viuentem in secula seculorum. Idem Ioannes Damascenus accipit seculum pro ætate mundi, id est temporalis duratione inter duas insignes atque notabiles hominum mutationes intercepta. Et hoc patet, vt dicit commentator Damasceni, septem solent assignari ab autoribus secula.

Primum fuit à mundi exordio vsque ad exordium Noë, quod durauit secundum Hebræos annos 1556. secundum verò quinquaginta interpretes & Isidorum in v. Ethy corum 2242. Diuus verò Hieronymus milia duo non plene dicit. Augustinus verò in xv. de ciuitate dei ca. xx. dicit 2262. Philosophus Bergomensis j. libro supplementi cronicarum.

Secundum vero seculum à Noë vsque ad Abraham, cui primum mandata est circumcisio, & durauit secundum Hebræos, ducentis nonaginta duobus annis: secundum verò quinquaginta interpretes, & Isidorum nongentis quadraginta duobus.

Tertium ab Abraham vsque ad Moysen, & hoc durauit quingentis duobus annis secundum eundem Philippum Bergomatem, computato numero suo ab vno tempore ad aliud,

Quartum fuit à Moysen vsque ad regem Dauid, quod durauit ab anno mundi 3686. vsque ad annum mundi 4124. & sic durauit annis 438. vt refert Philosophus Berg. in princ. libri sexti suarum cronicarum.

Quintum à rege Dauid qui fuit primus regum, à quibus secundum carnem descendit Christus vsque ad transmigrationem Babylonicam: quod durauit per annos quadringentos octoginta quinque, vt Isidorus ponit. Aduerte tamè quod Philippus Bergomensis de his duobus seculis non fecit

fecit nisi vnum.

Sextum seculum fuit à prædicta transmigratione Babylonica vsq; ad Christi aduentum, & durauit annis quingentis vel circa.

Septimum ab aduentu Christi in carnem ad finē vsq; mundi extenditur.

Octauum vero à consummatione seculi sempiternum durabit. Et id ipsum est quod venturum futurumq; seculū dicitur prorsus in terminum. Et istud est posterius omnium, siue sit septimum secundum aliquos, cum ante consumptionem seculi complures enumerat tantū sex. vt Philippus Bergomensis. & glos. in proœmio sexti, in verbo, perfectus. & Alexander in l. si infanti. C. de iure deliberandi. Cardinalis & Moderni in ca. iij. de sponsalibus. & in rubrica de delictis puerorum. siue sit octauum, vt dicit commentator Damasceni, quod vtrunq; est vero consonum, & nō alienum à ratione, est excellentius & dignius cum sit posterius omnium, & cætera claudat, sit sine fine futurum & beatis diem perpetuę claritatis sine noctis alternatione irradiaturum, quoniam, vt habetur Apocalip. xxj. Nox ibi non erit. Improbis autem noctem perpetuam, ignem atq; intransibilem: quia nunquā finiendam, neq; in diem commutandam esse superuenturam, ita dicunt Damascenus et eius commentator in loco prædicto.

Dodecima consideratio est de quatuor elementis, quæ sunt in mundo, quod illorum sit dignius, nobilius, & excellentius. Et si credamus Aristotelis sententiæ, ex Auerrois primo cœli confirmatę. Terra inter elementa ignobilior est. Ignis verò nobilitate præstat quæ rerum series, vt dicit Cælius lib. antiquarū lectionum j. ca. tertio. non modo in ijs visitur inferioribus, sed in corporibus itē cœlestibus. Nam, vt Aristoteles in libro de animalibus dicit. Lunæ naturam persimilem videri terrestri naturæ. Cæterum sicut ignis naturæ suæ mobilitate, raritate, luciditate in mundi ratione qui ambiret maximè contulit. Ita & terra soliditate insita ad mediā mundi compingēda perutilis ac necessaria fuisse videtur. Eā verò optimū maximū Deū chorū aliquē diuinū tēpli mediū cōstituisse amplius animaduertendi patet. Nam cum mundum (vt Platonici volunt) vbique cōstrueret rationis plēnissimum, quo clarus suum referret autorem: in sphaera qualibet viuientia pleraque collocauit, quæ non templum modo redderent exultissimum: sed summi pontificis laudes assiduè concinerent. Quod ipsum humanas itidem mentes in meditullio positas facere voluit. Hæc verò est illa veteribus celebrata musarum chorea, quæ ad Apollinis ipsius imperium recinit perpetuo. saltatq; ipse verò, vt ait Orpheus. Cœlum vniuersum cithara temperat canora. Apollo verò hic nō alius, est q̄ Deus, quem vniuersalē vocat Pythagoras. dictumq; vult simplicem ac vnum, vel ab alijs sequestratum, & multitudinis nescium. Et quoniam Pythagore in eisdem mentio, quem Plato eximie veneratur. In quoque ingenium effulsisse diuinum grauissimi autores prodidere. Succurrit quod ex doctrina promitur eiusdem, pertinetq; ad nostri huius elementi præconiū. Hic enim sicut accepimus, & meminit in libris de cœlo & mundo. Aristoteles Terram è stellis vnā esse prædicabat, & plerique alij dicentes terram si vniuerso comparetur, esse veluti punctū, vel quasi stellam quandam minimam reliquarum. Propterea si mente reuoluas te esse in quodam sublimi mundi loco. vnde oculis subiiciatur terræ moles, aquis circumfusa, & solis syderumq; radijs illustrata non aliam profere

cto visum iri probabile est, q̄ qualis modo visatur Luna ris globi species. Verum hoc quæso cuiusmodi putas, qd' in spatij medio æquilibrata per ambitum tanta cœlorum maiestate obuallatur, quorū rotata vertigo motu, vt Varro dicit. Orbito immensam illi confert salubritatem, dum noctis dieq; custos ita attemperat annum, vt alimentorū omnis generis nec copia desit nec bonitas. Illa verò cœlestium radiorum in vnā eam coniectio, ac veluti dissectorum aggregatio, qualem non modo splendoris excitat micantissimam claritatem. Sed cōparat inde virtutem: quam non me fallit Plotinum scribere eam radijs cōtemperationem nō posse obuenerē, vt coalitu cumuloq; nouā sibi consilient virtutē, aut mirabilis aliqua inde forma disfulget. Quid verò ibi afferendum? Cū Plato terram vocat deam antiquissimam deorum omnium, quæ cœli ambitu claudantur. putat Plotinus hoc loco terrā à Platone animam esse contributam. Que cū animantia propaginat innumera, sitq; animalis maximi, id est mundi membrum, tunc imprimis non absq; necessitate, tum nec aspernabile censendum est, inquit, animal esse, sed intellectuale atque diuinum & sensu pollens. Nam cū anima vim iudiciariam habeat, habet & facultatem per quam dū spectat in corpus de passionibus illius valeat iudicare: sed hæc ille viderit. Nobis certe ex ijs quæ hætenus deprompta sunt, iam iam minus videtur mirum, cœlestem patrem rationales animas conditoris lumine obsignatas, ubi late dominantur. Hic concludere, rursusq; præscriptio ambitu peracto canere receptui. Quod si quem per uicacius terræ nomen, vt vile offendit, is mihi haud ita multa videtur lætitasse, cū & scientissimi philosophi Lunam ætheream terram appellare non dubitarint. Nam et Mercurio aquam attribuerunt: Aerem Veneri, Ignem Soli. Sed amplius ordine mutato. Ignem Marti ascripserunt. Aerem Ioui. Saturno Aquam. Sphæram verò quæ procul ab errore constituta Aplanes dicitur, dixerunt esse terram in qua celeberrimi apud poetas Elysi cogitentur campi, quod ne quis risu explodere pergat, non absimile est, quod in sanctis habetur litteris. Math. quinto. Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram. Et in thesauris eisdem, nonne terram legimus viuentiū. Nonne Moyses & Dauid aquas per cœlestia fundunt. Et Nicolaus theologus. Aquæ dicuntur (inquit) æqui uocę. Nam quæ sunt super firmamentum cœlestis sunt naturæ, quæ sub firmamento elementaris. Augustinus in Geneseos explanatione Saturni stellam esse frigidam contendit, ex aquarum supercœlestium vicinia. Soliditatem verò quasi terrenam adesse cœlo, ratione coniectari Plotinus putat. Nam terræ noturam opacam, luci aduersam, & densitate immobilem, brutamq; à cœlo abesse longe arbitrat lucidissimo, & ad motum maximè pernici. Rursus & aquam quæ insita frigiditate imprimis cœlo aduersetur, quod esse constat calidum primum. Latini firmamentum à firmitate dictum autumant: quoniam vt in Job legimus. Cœli quasi ære solidissimi fundati sunt. Ex ijs iam satis constare potest, terræ elementum non esse contemnendum. Sed audi Platonis Thimeum. Diuini (inquit) decoris ratio postulabat talem fieri mundum, qui et visum pateretur & tactum. Constabat autem neque videri posse aliquid absque ignis beneficio, neque tangi sine solido, & solidum nihil esse sine terra. Vnde mundi omne corpus igni, & terra instruere fabricator incipiens vidit, duo conuenire sine medio

Duodecima Pars

colligante non posse: inde aërem & aquam inter ignem terramq; contexit. Qualem igitur hunc mundi cardinem esse existimemus, tanta providentiae maiestate constitutus nonne regium verè nonne animalium principe dignus? Vtinam tam gratè beneficam in nos, ac propensissimam conditoris bonitatem recognoscamus omnes, quàm non pigebit equa modo lance expedientes. In sede mediatam augusti tam diuini tēpli, veluti sacerdotes locatos qui iugiter tanti artificis laudibus personemus. Jam eram finem huic materię imperturus, cū illa ipsa (veluti munificentissima parens) terra laciuia retractum commonuisse est visa, ac ornamenta sua ingerere perrexisset. Satis (inquit) me in mundi sedè media constitutam solidam, & vndiq; in me nutibus meis conglobatam contemplatus es. Cæterum quæ species rerum est, quæ varietatis maiestas, sic me inenarrabiliter verbarum, florum, fructuum, arborum, frugū, copia conuestitam, & vt Apulcius inquit, Cæsariatam cōspici. Quid Arabum odoramenta recensam? quid nara deo thura? quid orientis aromata, & medicamina numerosa, sine quibus vt nunc est, vix vita constiterit? Quid tantorumq; animalium & mitium & ferorum ac cicurum agmina subijciam? quid tantorum marium vastitatem? quid gelidorum fluminum ac fontium perennem iucunditatem: lauacris abūdīs & collucētibus mirè gratam? quid piscium protentosam molem, temperatam, modicam, pusillam, ac penè magnitudinem nullam memorem? An non cernis hic me speluncis vsq; ad delicias excavaram? illic accliuem ac superba mōtium proceritate surrectam, & quodammodo scanfili supercilio cœlū affectantem ac humano genere distantem vitæ leges? Alibi sum depressa vallibus & cāpestri planicie speciosa incultaq; dulcissima vobis suggero alimenta, in visceribus nec homini sterilis. Ibi verò recondita seruantur auri, argenti, æris, ferri, aliorumq; metalla, nec satis marmora produco omnifaria molibus fulciendis, conuestiendis, inerstandisq; parietibus excidenda, & in statuas tantum non spirantes conformanda, nec gemmarum defuerit suppellex præciosa, quibus vestri niteant articuli.

Sed & maris conchilia, margaritas foeminis suggerūt. Nec lenificæ serum syluæ luxui vestro mollissimam abnegarint vestem. Taceo auicularum muscos cantus. Quid suscriptiones magnifico impendio nobiles repetam? quid vrbium tantarum splendidissimam claritatem? Sed quod omnem excellerit admirationis caprum. Ego te animal prouidum, sagax, memor, plenum rationis & consilij, natum sustineo, vagietis fletum excipio prima, adultum educo etiam dilites, opibus te contego meis, quicquid mihi est summa hilaritate condonatur tibi, quia magni conditoris lumē in animorum cleritate signatum animaduertor iam à reliquis naturę partibus abdicatos in sinu vos admitto meos: plura quoq; & largius impertitura, nisi principem naturæ deum rebeli animo, atq; instabili nulla non hora conuelleretis. Hæc sunt terræ præconia & quæ pro excellentiā & laude ipsius dicta sunt à Cælio in loco suprā allegato.

Plura etiam laudabilia & multum singularia de ipsa terra vide per Plinium in suo ij. libro c. lxxv.

Ioannes Damascenus in libro secundo c. vi. ponit ordinem quatuor elementorum & proprias qualitates explicat dicens inter cætera, quod aqua est leuior terra, vbi nomen leuior tantundem valet atq; minus grauis, cū aqua prorsus sit leuitatis expers sicut & terra: verum quia illa

minus grauitatis quàm hæc obtinet minusq; deorsum deprimitur aquea grauitas ad terram collata, quodammodo leuitas esse videtur. Et planè aqua ratione motus maiorè quàm terra sortitur nobilitatem, quod terra ad suum duntaxat locum vbi extra illum fuerit decumbit: in suo verò loco ob densitatem & crassitudinem torpida manet & immota. Aqua verò & ad suum præceps ruit, & in eo collocata vltro citroq; agitur, vt aqua fluuiialis suo contenta alueo manifestum præbet indicium. Hinc cognoscitur & cognosci potest quàm pulchro ordererum opifex hunc mundum constituerit, & pro suæ naturæ conditione elementum collocauerit. Terram quidē in imo, quod omnium sit imperfectissimum ob torporem, maximam densitatem, grauitatem, opacitatem, & ad ima depressionem. Aquam verò terræ supereminentem, quod minus ea immobilitatis, dēstitatis, grauitatis, & motus deorsum habeat, & perspicuitatē translucētiamq; in se ostēdat. Deinde aërē aquæ superposuit q; agitabilior sit, rarus, leuis, sursum tēdens, magisq; perspicuus. Demum ignem supremo cōstituit loco, vt qui elementorum omnium maximè sit agitabilis, leuissimus, tenuissimus, in summum locum emicans, & ob suā tenuitatem ampliusq; cætera dyaphanus, reliquaq; naturę dignitate excellens est: sed, vt dicit idem Cælius omnium bellariorum, iocundissimus ignis.

Cælius tamen lib. suarum antiquarū lectionum. xiiij. c. xxxviiij. dicit quod aquæ utilitates longè videntur ignem præstare, & sic magis laudanda est. Quoniam multa sunt animalia, quæ absq; ignis degunt vsu, degere autem sine aqua nullum. Nam si fuerint sine humoris potestate exanguinata, exutaq; à principiorum liquore interarescunt. Qui nec plantas ipsas, aut herbas florescere citra aquæ humectationem. Qua ex causa Pindarum rectè autumant dixisse, optima quidem aqua. & Nesciodum in theogonia. Aquam statuisse rerum initium & chaos nominasse, velut ab effusione. Si quidem fusilis, fluidibilisq; ac fluitans aqua est. Ad laudandam aquam affertur & illud creditum veteribus deos per stygiam paludem iusiurandum concipere, vel quia à dñs & hominibus odio habentur qui ad decurium procliuiores sunt, vel quia iuxta Hesiodum omnibus elementis antiquior est aqua. Porro cū aquarum infinitę propemodum utilitates sint, grauissimæq;. Qui sacerdotia gerunt moribus ægyptiorum, ostendunt res omnes è liquoris potestate consistere. Itaq; cū hydria ad templum eademq; casta religione defertur, iune in terram procumbentes, manibus ad cœlum sublaris diuine gratias agunt bonitati.

Cum prædictis concordant dicta F. Patritij in institutione reipublicæ. libro viij. titulo x. vbi primò dicit, quod aqua ciuitatis perquam necessaria est. Mortalium namq; natura facilius cuiusq; rei indigentiam quàm aquæ ferre potest: desint frumenta, suppetunt surculorum, arborumq; fruges, tutabimur vitam carne, aucupio, piscatu, oleribus, radicibus etiam herbarum: verum vbi aqua deest, nulla cibi virtus, aut seruari, aut parari potest. Infelicem illam omnino patriam dicemus, quæ aqua careat, vel quæ eam noxiam habeat. Aqua itaq; pro humana vita necessaria est, qui enim aqua priuatur sine gladio interficitur. Iudith c. viij. Et ex ariditate aquæ is qui patitur inter mortuos computatur, ibidem c. xj. Ad idem apertè facit text. in lege fina. ff. de riuis. & l. de pupillo. §. si quis riuos. & ibi notat gloss. in verbo, securitatis. ff. de operis noui nuntiatione, & illud Ecclesia. xxxix. Initium necessariae rei vitæ hominum

hominum aqua, ignis, sal, panis, botrus, vuae, & vestimen-
rum, & ca. xxix. Initium vitæ hominis, aqua, & panis, &
vestimentū, & domus. Coluntur aquarum calentium fon-
tes & stagna, quæ vel opacitas vel immensa altitudo sacra-
uit. De aquarum præstantia sic apud Græcos comperitur.
optimā ex aquis, quæ citra ullam sit qualitatem, vel sapor-
is vel odoris: sed quæ mox hypocondria transmittant.
Ille verò incomparabilis sunt excellentiæ. Nam quæ illis
immorantur, ac inflant ventrē grauantq̄, censentur non
bonæ. & amplius de aquarum præstantia per eundem Cę-
lium. c. seq̄n. & .j. ista parte, in xviiij. consideratione. Circa
huiusmodi autem quatuor elementa non aliter insisto, cū
reliqua quæ de ipsis possent dici, non sit præsentis specu-
lationis: sed videatur suprā allegatus. & in margarita philo-
sophica in lib. viij. tracta. j. c. xl. xliij. & xliiij. ad quā
recurre pro summaria cognitione illorū, & ibi videre pos-
teris multos doctores allegatos.

Aduerte tamen ad ea quæ dicit in xliij. c. vbi asserit, q̄
in terra est quadruplex infernus, de quibus ibi, & amplissi-
mè in xj. lib. c. xliij. xliiij. xlv. & xlvi. Etiam de huius-
modi locis inferni amplissimè per Augustinū Dathum in
suo libro in prima parte. c. xliij. vbi de prædictis recenset
quid sentiant & philosophi, & poëtę, & oratores, & theo-
logi, in quo non insisto. Cū nostræ tantū intentionis sit
laudare ea quæ sunt laudanda, et quæ tendunt ad excellen-
tiam, gloriam, & honorem, non ad pœnam. Et etiam de
excellentiâ & præstantiâ terræ videatur Mathæus Ve-
geus in tracta. quem fecit de terra, sole, & auro.

Et quomodo vsus aquæ necessariæ quo ad potum cō-
munis est omnibus de iure naturę, brutis sicut hominibus,
vide per Lucam de Penna in l. penul. C. de aquæ ductu. li-
bro xj. Et quam vtilis & necessarius sit aquæ fructibus ter-
re, dixi infrā in lxxvj. consideratione.

Decimatertia consideratio. Sunt quatuor partes mun-
di seu terræ: ex quibus tota terra diuiditur. Vna est
quæ dicitur oriens, alia occidens, tertia, septētrio, & quar-
ta meridies. Et, vt dicit Cęlius libro j. suarū antiquarū le-
ctionum. c. xxj. Oriēs est nobilior pars mūdi, quia dextra,
quod tenet Aristoteles in. ij. de cœlo. Cleomedes tamē di-
cit, dextram mundi esse in septētrione, sinistram in meridiē
antiqua in occidente, posteriora in oriente. secundū quod
idem Cęlius eodē libro. c. ix. dicit in mūdo esse antica, po-
stica, dextra, & sinistra, sursum & deorsum. M. Varro se-
xto linguæ latinæ fragmento diuersimodè orbis hæc cō-
stituit partes. Nam (inquit) cœlum qua tuimur dictū tem-
plum, eius templi partes quatuor dicuntur: sinistra ab Oriē-
te, dextra, ab occalu. antica, ad meridiē. postica, ad septen-
trionem. Eandem sententiam amplexatur, & Plinius cū
ait. Errantia sydera contrarium mundo agere cursum, id
est leuum, semper illo in dextram præcipiti. Pythagoras
verò, Plato, & Aristoteles mundi dextras ad ortum par-
tes esse dixerunt à quibus sit principium motus. Sinistras
verò occiduas. Empedocles autē dextras quidē in estiuū
tropicum. Sinistras in hibernum reiecit. Et Titus Liuius
ab V. c. j. augurum scientia dextras ad meridiem partes sta-
tuit, ad septentrionem sinistras. & vide infrā in lxxj. conside-
ratione. Si verò dextra cœli pars oriens est, dicitur dignior
& nobilior. Cū dextra pars sit dignior, vr suprā dixi in
prima parte, in xj. consideratione.

Etiam, vt dicit Antoninus Florentinus in sua summa,
in tertia parte titu. cap. ij. §. in principio. oratio fit versus
orientem propter tria.

Primò, propter diuinæ maiestatis iudicium, quod no-
bis manifestatur in motu cœli, qui est ob Oriente.

Secundò, propter paradysum ad Orientem constitutū
quasi quæramus ad paradysum redire.

Tertio, propter Christum qui est lux: & oriens nomi-
natur. Zachariæ vj. Et ab Oriente ascēdit, & ab Oriente
expectatur ad iudicium venturus. vt habetur Math. xxix.
Sicut fulgur erit ab Oriente, & apparet vsq̄ ad Occiden-
tem: ita erit filius hominis. Ioan. de Turrecremata in ca. ec-
clesiasticarum xj. distinc. citat alias rationes, videlicet eo-
quia in Oriente natus est nobis saluator noster: & quia ibi
habuit initium euangelium, & per consequens salus nos-
tra. Ex quibus concludit conuenientem esse consuetudinē
orandi ad Orientē, tāq̄ ad dextrā existētē, & sic in dignior
ri loco. & has tres rationes ponit etiā Ioannes de Selua, in
suo tractatu de beneficio. in prima parte. quæstione quin-
ta. vbi dicit q̄ caput ecclesiæ Orientem respicere debet. &
vide infrā in consideratione quæ fit de numeris. versic. &
inter alios, vide etiā Polidorum de inuētoribus rerū. lib. v.
c. ix. vbi scribit. Cur in Orientem versi adoremus.

Licet ex præactis soluta videatur quæstio. An regio
orientalis, communiter infidelium, eligibilior, gratior, &
excellentiore sit regionibus occidentalibus, & communi-
ter Christianorum: maximè propterea circa quæ attendi-
tur salubritas regionum. Tamen eam altius disputando,
prout disputatur in Speculo peregrinarum quæstionum;
in cap. tertio primæ decadis. Dicunt orientales, quod pa-
tria eorum sit gratior occidentali, & ad habitandum eligi-
bilior & rationibus comprobabant.

Primò, sic. Nam est de mente philosophi. vj. Polytico-
rum. septem esse, circa quæ attenditur salubritas & nobi-
litas patriarum: maximè ad plagam orientalem dextram
cœli, vt dictum est, reperiuntur. Primum, nobilitas ve-
getabilium, scilicet metallorum, aromatum, & gemma-
rum. Secundum, salubritas fontium & fecunditas flui-
minum pro generatione piscium & irrigatione terra-
rum. Tertium, situs congruentior ad solem, & propi-
tior influentia quo ad influxum cœlestem. Quartum,
abundantia vtilium & nobilium animalium vsibus ho-
minum conuenientium. Quintum amœnitas situs ex
montibus, syluis, fluminibus, fontibus, & mari proue-
niens. Sextum; conueniens copia & salubris victua-
lium. Septimum; temperies aeris ex regulari nascens
dispositione horum.

Et ex his septem orientales se iactans excellere occi-
dentales reddentes causam suæ iactantiæ. Nam, teste Pe-
tro Comestore, sunt insulæ suauissimæ, & multum sene-
scentes nutriunt homines: ita q̄ nec in ipsis insulis mori
possunt, nisi ad alias insulas transferantur. Etiam in India
sunt arbores (vt scripsit Alexander magnus Aristoteli)
quarum fructibus sacerdotes solis & lunæ, quibus dicatæ
sunt, vescuntur: ex quorum vsu ad trecentos annos sacer-
dotum vita protenditur.

Secundò sic probatur ex scriptura sacra, per quā Deus
obedientibus promisit terram promissionis in Egyptum
ad plagam orientis, quæ abundat lacte, melle, aquis. vt pa-
tet Esaie. j. & Deutero. vj.

Ad hanc quæstionem duabus conclusionibus in dicto
Speculo responderet.

Prima, quod in quibusdam aromatibus, metallis, fru-
ctibus, gemmis præciosis orientalis infidelium regio
excellit occidentalium Christianorum regiones, & econ-

Duodecima Pars

uerso. Hoc patet ex supradictis. Quod fecit Deus propter duo. Primò propter mutuam & amicabilem regionum et hominū adinuicem communicationem, quæ nutrit dilectionem et amorem ad quæ etiam disposuit: quod vnus homo vel patria altero homine vel alterius patrie rebus indigeret, et econuerso, quoniam plecūq; euenit, vt vt quod alteri superest, alteri desit, vnde ad hoc inuenta fuit permutatio, vt est tex. in l. prima. in prin. ff. de contrahen. emp. Secūdo illud factū est, vt nemo vel nulla regio inspectis proprijs excellētis se extollat et superbiat, quasi omnibus perfectior sit, et sibi ipsi sufficiens omnino, & nullius egeat. Sicut raro est aliquis homo quin à quolibet alio in aliquo bono manifeste vel occulto excedatur, & ipse quælibet alium in aliquo excedat: sic Deus sapientissimus moderauit & temperauit regionum conditiones, quæ ferè quælibet regio abundat in aliquo, quo alia caret vel min⁹ habet.

Secunda conclusio, regiones occidentales Christianorum simpliciter in his cōmunibus, quæ sunt cōuenientis et optimi victus humani, pro cōseruatione legalis & moralis vitæ longe eligibiliores sunt, & in temporalibus ordinatiores, et in naturalibus honestiores, temperatiores, & salubriores regionibus infidelium orientalibus. Et Italia, Francia, Hispania, regiones occidentales Christianorum, omnē terrā Euiath, Indiā, Iudeā superant & excellunt in bonis spiritualibus, in cōuenientissimis bonis corporalibus, & in ordinatissimis et honestissimis vsibus. Quod patet ratione, cū felicior sit illa patria in qua conditiones oēs optimæ regionis cōueniunt mediocriter & moderatè, quæ illa in qua vna aliqua ex his vel plures, nō tamen oēs cōcurrunt. Sed ea sunt felicitate Italia, & Francia, vt quæcūq; bonā regionē efficiunt, ipse sibi mediocriter et temperatè ministrant & suggerant: quod in alijs non contingit. Idcirco non iniuria videntur cæteris regionibus orientalibus præferendæ. Orbis dimensionem posui supra, in x. consideratione quæ de mundo tractat.

Decima quarta consideratio. Secundum astrologos, philosophos, & cosmographos, sunt quatuor principales venti, à quatuor mundi plagis orientes. Subsolanus scilicet ab oriente, Hauster à meridie, Fauorinus ab occidente, Boreas à septentrione. Et isti quatuor venti dicuntur cardinales, vt dicitur in libro de mundi descriptione. c. lix. qui est additus geographiæ Ptholemæi. Habent enim geminos hinc inde spiritus, vt ibidē dicitur. c. xxv. & ibi autor ponit Subsolanū pro primo in d. verò. c. lix. ponit Boream pro primo, quem alio loco posuerat pro vltimo. Ideo non est multum insistendum in excellentia illorum ex prima denominatione, cū diuersificatur per eundem, sed ex alio excellentia illorum requirenda est.

Et ita diffinit Albertus, ventum esse vaporem terrenū, aëris superiora transcendentem, & aërem ipsum fortius percutiendo impellentem. Sed in dicto ca. xxv. ventus dicitur, quod sit vehemens & violentus, vis enim eius tāta est, vt non solum saxa & arbores euellat, sed etiam cœlum, terramq; conturbet, mare commoueat. Et ideo inter fortiora connumerari posset, de quibus infra. Seneca (auctorē Cælio. libro xi. suarum antiquarum lectionum. c. xviii.) eleganter & iucundè de ventorum causis finem complectentibus sic inquit. Ventos dedit summus ille rerum artifex ad custodiendam cœli, terrarumq; temperiem. Ad euocandas suppressasq; aquas. Ad alendos satorum atq; arborum fructus. Quos ad maturitatem cū alijs causis adducit ista iactatio. In summa cibū attrahens & ne torpeat

permouens. Dati quoq; venti ad vltiora pernoscenda. Quippe fuisset imperitum animal & sine magna experientia rerū homo, si circumscriberetur natalis solis sine. Dedit item ventos parens deus, vt commoda cuiusq; regionis fierent communia, non vt legiones equitesq; gestarent, nec vt perniciofa gentium arma transfuherent. Habent etenim quatuor prædicti principales seu cardinales venti geminos hinc inde ventorum spiritus. Nam Subsolanus qui græcè Apeliotes dicitur, & est calidus & siccus, sic vocatus, eo quod sub ortu solis nascatur, à latere dextro habet Vulturum qui & Carcias vocatur. Hic dissoluit cuncta atq; desicca, & hic alitè tonat, de quo Lucretius.

Altitonans Vulturū, & hauster fulmine pollens.

A latere verò leuo habet Eurum, eo quod ab eo fiat, id est ab oriente, & est calidus. Et videtur quod sicut oriens sit nobilior pars mundi ex quatuor, quod etiam hi venti proueniunt & flantes ex oriente sint nobiliores & digniores.

Alius ventus cardinalis & principalis dicitur Hauster, ab hauriendis aquis, & est calidus & humidus, vnde & creassum seu nebulosum aërem facit & nutrit. Hic græcè Notus appellatur, eo quod interdum aërem corrumpit. Nā pestilentia (quæ ex corrupto aëre nascitur) Hauster flans in reliquas regiones transmittit. Sed sicut Hauster pestilentiam gignit, sic Aquilo repellit, & in hoc est extollendus Aquilo plusq; Hauster. Nec est alienum inferere, quod refert Cælius loco prædicto, ventorum proprietatem mirari in Lesbo ferè apud Mitylenem obseruatam, vbi Austro flante ægrotant homines, at Coro ruffiunt: à septentrione in integrum facile restituuntur. Scribit etiam Porphyrius Atabulum ventum esse in Apulia feruentissimum, nocuum tū pestilentiamq; inferentem. Nam Atabuli flatus tū mio calore Apuliæ pestifer est & grauis.

Habet & hic Auster ventus planè meridionalis à dextris Euroaustri, sic dictum, quod ex vna parte habeat eurum, ex altera austrum: & est calidus. A sinistris verò habet Euronotū & ex humili flantem, & est humidus, calidus, atq; fulminans, generans largas nubes, & pluuias latissimas soluens etiam flores, temperatè calidus. dicit Virgilius. in Geor. q. melior est vitis quæ respicit Austrum. Et hic ventus à Gallis Marinus ventus dicitur.

Alius & tertius est ventus principalis, seu cardinalis quem Ptholemæus esse primum autumat, & dicitur ab eo Septentrio, frigidus & niualis, flat rectus ab Axe: & facit arida frigora, & siccas nubes, hic Aparctias dicitur, Carcius qui & Thracias. hic à dextris septentrio nis in tonas facit niuum & grandinum coagulationes. hunc Hispani Gallicum vocant, propter quod eis à parte Gallicæ flat. Aquilo qui & boreas à sinistris ex alto flans gelidus atq; siccus & sine pluuiā, quia nō discutit nubes, sed cōstringit.

Hic enim sanus est corporibus humanis, cū pestem repellat, sed non fructibus terrenis, cū eos sua siccitate nimis constringat, & semina adurat. Vnde Virgi.

Rapidè ve potentia solis

Acrior, aut boreas penetrabile frigus adurat.

Et vidi pluries quod quando diu flat ille ventus inducit fames. Hunc Galli biseam vulgari sermone vocant, de quo philosophicè cecinit Ouidius libro vi. Metamor. Aptam mihi vis est qua tristia nubila pello, Et freta concutio, nodosaq; robora verto, Induroq; niues & terras grandine pulso, Idem ego cum fratres cœlo sum nactus aperto. Nam mihi campus is est tanto molimine luctor,

Vt medius

Ut medius nostris concursibus insonet æther,
Exiliantq; canis elisi nubibus ignes.
Idem ego cur subij connexa foramina terræ,
Suppositq; ferox imis mea terga cauernis,
Sollicito manes totumq; tremoribus orbem.

Et, vt habetur Ieremię .i. Ab aquilone pandetur omne malum. Vnde vulgò dicitur, Anglos Gallorum, Gallos verò Itolorum virgam & scuticam esse. Anglos quidem Galli, Gallos Itali ab aquilone spectant. Aquilo igitur quæ repurgatoriam coeli scopā philosophi vocat, hos in Italiā, illos in Galliam reflā expellit. vnde Hieronymus appellat aquilonem scopam viarum, cū flādo purget quicquid temerè in vjs obiacet simulq; cōuerat puluerem. Ediuerso austrum ab eodē dici reperio pincernam pluuiarū. quoniam esse notum pluuiæ cōsiliatorem. indicio nomen est. de his Hippocrates dicit Aphorismorum tertio. Austros hebetare auditum, caliginem obducere, corpora diffundere ac pigriora facere: itemq; caput aggrauare, quod si tempus aquilonium fuerit, tusses, fauces, aluos duras, difficultates vrinæ, dolores horribiles costarum & pectorum accidere. Hæc & plura refert Cælius lectionum antiquarum libro viij. c. xxvij.

Quartus ventus cardinalis Zephyrus, qui & Fauonius dicitur, quia fouet quæ nascuntur. Ab occidente infiore flat & est humidus, hyemis frigora grauissima, & vitem relaxat, floresq; product. Aphricus qui dicitur Libs, ex Zephyri dextro latere in tonans generat tempestates, & pluuias facit, & nubium collisiones, & sonitus tonitruorum, & crebrescentium fulgurum visus & fulminum impulsus. Eurus qui & agrestis ex sinistra parte Fauonij aspirans, eo flante in oriente nubila sunt in die serena. De huiusmodi vëtis vide Io. Damascenum & eius cōmentatorē. ib. ij. c. viij. & Plinium lib. ij. naturalis historiae c. xlix. vbi ponit quomodo regnat secundū quatuor tempora anni. q; aliqui magis regnant in vno tēpore q; alij: vt tibi plene.

Accedat & huc quod Cælius lib. antiq. lectionum xj. c. lxxvij. in laudem venti Borealis, ait sic. Dionysius classem coegerat aduersum Thurios, instructaq; ducebat. At vehementior coortus boreas naues dissecit omnes attriuitq;: quo tāto permulti beneficio Thurij, Boreę, vt i deo sacra peregerē, insuperq; in ciuitatis iura cooperantur, deo mo itidem illi comparata, vt minus iam mirandum accidat dici, ab Atheniensibus ventum hunc affinem, à Pausania etiam Megalopolitem.

Decima quinta cōsideratio est de quinque partibus terræ (quas zonas vocant) quibus ipsa tota terra partitur, ex quibus duæ tantum sunt habitabiles. vna est quæ à tropico cancri versus septentrionem vsq; ad circulum arcticum protenditur. Altera quæ à tropico capricorni versus meridiem vsq; ad circulum antarcticum porrigitur. Quod autem inter tropicos sub æquinoctiali terræ est, torridam zonam vocant, ob vicinitatem solis nimio calore non habitabilem. Quod autem terrę inter circulos arcticū & antarcticum comprehenditur zonas frigidās nomināt nimio frigore non habitabiles, non quia nullius hominis in his terræ partibus habitatio esse possit: sed si qua admodū parua est, ob caloris modicitatē, quo tamen humanum genus præcipue indiget. & hæc quinque zonæ ponuntur in libro post Geographiam Ptolemęi addito, qui intitulatur de Mūdij descriptione c. liij, & in Margarita philosophica lib. vij. tractatu j. c. xlvi. Sed quæ illarum sit ex-

cellētiōr & dignior licet Astrologi dicant, q; æquator seu zona torrida sit maior, aliæ verò minores, credo tamen q; illa sit dignior, quæ est in circulo antarctico vsq; ad tropicum capricorni. Quoniam illa est magis habitabilis q; aliæ quęcunq; sit zona, & ideo magis digna & excellētiōr. Cū digniora sint ea quæ afferūt fructum q; ea quæ sunt sterilia & sine fructu, iuxta illud euangelij dictum. vt habetur Lucæ ij. Arbor non afferens fructum scindatur, & in ignem mittatur. Et etiam propter frugalitatem illius quæ multum est laudanda & extollenda, secundū quod eam extollit Policraticus de nugis curialij. libro viij. c. de qua latius infra dicturus sum. vbi laudes Galliarum describentur ob frugalitatem illius. Et etiam quia est maximè temperata, vbi aliæ sunt nimis, aut in frigore, aut calore excessiuæ, quæ temperies est causa frugalitatis, & multum laudatur: cū sit corpori non solum necessaria, imo etiam fructibus terræ qui sunt necessarij ad vitam humanam.

Nam, vt dicit Philosophus Bergomen. in sui supplementi Chronicarū lib. j. media solis torretur flammis. vltimas autem continuū infestat gelu, duæ sunt habitabiles, quæ inter exustā & rigentes sunt, altera à quibus incolatur nullis vnq; licuit, aut licebit agnoscere. Interiecta autē torrida vtriq; hominū generi cōmerciū ad se commendā omnino denegat, sola ergo superior incolitur, videlicet inter septentrionē & æquinoctialē circulū. Vel, vt alij voluerūt inter tropicū æstiuū, & circulū arcticum, ab omni quæ se scire possumus hominū genere semotū. Hæc ergo ab ortu porrecta ad occasum longior est q; vbi latissima.

Ex his patet, q; tantum vna quinta pars terræ sit habitabilis, & q; aliæ sunt inhabitabiles. vnde videtur dicendum, q; cosmographi non bene nouerūt omnia climata, vt infra dicā tñ vt dicit Bergomen. vbi suprā tantū terra habitabilis diuiditur in septem climata. de his Virgilius in Geor. ita inquit.

Quinq; tenent cœlum zonæ, quarum vna corusco
Semper sole rubens, & torrida semper ab igni est,
Quam circum extremæ dextra læuaq; trahuntur.
Cærulea glaciē concretæ: atq; imbribus atris
Has inter mediāq; duæ mortalibus agris:
Munere concessæ diuum & via secta per ambas,
Obliquus qua se signorum veteret ordo.

Etiam Ouidius de his quinque zonis in libro Metamor. Vtque duæ dextra cœlum totidemq; sinistra Parte secant zonæ, quinta est ardentior illis. Sic onus inclusum numero distinxit eodem: Cura dei, totidemq; plagæ tellure præmuntur, Quarum quæ media est non est habitabilis æstu. Nix tegit alta duas, totidem inter vtrasque locauit, Temperienq; dedit mixta cum frigore flamma.

Ratione cuius temperiei etiam hæc plaga seu zona supra alias extollenda, vt iam hic antè dixi.

Decima sexta cōsideratio. in qua de climatibus terrę fit mentio, quæ secundū aliquos sunt septem, maximè secundū Ptolemæum & alios Cosmographos antiquos: sed noui Cosmographi aliud clima addunt, quod dicunt nouiter fuisse inuentum, quod apud nos noua terra dicitur.

Et septem climata secundū quod describuntur in libro de locorum ac mirabilium mundi descriptione c. lv. & per alios antiquos Cosmographos sunt sequentia, videlicet primū quod initium habet, vbi dies maximus est

Duodecima Pars

horarum quatuordecim & semis & quartæ vnus, & eleuatio poli arctici supra horizontem graduum, similiter xiiij. & semis & quartæ vnus, Mediū verò vbi dies maximus est horarum xiiij., & eleuatio poli graduum xvj. Finis huius climatis est vbi dies maximus horarum xiiij., & quartæ vnus: & eleuatio poli graduum xx. & semis.

Habitantes in hoc climate in temporum & vmbraū variationes, cum habitatoribus æquinoctialis aliquid participant. Hi namq; duo habent solstitia alta, cum sol arietem vel libram subintrat, sic habent æstates duas, vnam circa festum diui Gregorij. Alteram circa Lamberti, quod est in menle Septembris. Habent etiam duo solstitia. In a sole initia Cancrī & Capricorni lustrante, quibus temporibus etiam habent duas hyemes: sed nostra æstate calidiores propter solis vicinitatem. In æstate vmbra eorum manet iacitur ad occidentem, vespere ad orientem. In meridie verò nulla est Sole super capita eorum currente. Cum autem sol in cancro est vmbra eorum versus Austrum iacitur, in capricorno ad septentrionem protenditur.

In hoc climate habitabiles sunt hæc prouinciæ Lybia maior, pars Aethiopiæ, sub Aegypto, mare Rubrū, pars Arabiæ felicis, pars vtriusq; Indiæ, intra Gangem fluiuium Sinarum regio.

Secundū clima initium sumit in fine primi climatis. Medium verò habet vbi dies maximus est horarum xiiij. & dimidiæ, & eleuatio poli graduū xxiiij. & quartæ vnus. Finis autem vbi dies horarum xiiij. & semis & quartæ vnus, & eleuatio poli graduum xxvij. & semis. Hi æstatem & hyemen nobiscum habent, sed calidior est omni tempore. vmbra eorum sicut & nostra ad septentrionem iacitur præterq; eo die quo sol tropicum cancri describit, tūc enim in meridie vmbra eorum nulla est: in ortu solis vmbra ad occasum vergit, occidente sole vmbra in orientem projicitur.

In hoc climate habitant Aethiopes: & horum mores sunt pessimi, facies habent corruptas & atroces & comedentes homines. Et in hoc secundo climate sunt iste prouinciæ, pars vtriusq; Mauritaniæ, & Tinganiæ, & Cæsariæ. Getulia, & deferra Libiæ, pars Africæ minoris, pars Numydiæ, Cyrene, & Marmaricæ, ferè tota Aegyptus, & pars Lybiæ inferioris, Arabiæ felicis & Carmaniæ, Gedrosia, maior pars vtriusq; & regionis Sinarum.

Tertium clima incipit vbi finis secundi est. Medium eius est vbi dies est horarum xiiij., & eleuatio poli graduū xxx. semis & quartæ vnus. Finis autem vbi dies etiam est horarū xiiij. & quartæ vnus, & polus eleuatur gradibus xxxiiij. & duabus tertijs.

Habitatores in illo, tempora & vmbra nobiscum habent, nunquam sol à Ceuita capitis eorum pertingit minus his qui Ierosolymam incolunt. Fabula est ergo quod à nonnullis dicitur in terra sancta, aliquando solem perpendicularares radios in cauatam rupem dimittere. Dicit tamen Campegius in suo libro de vita cælitus comparanda. c. ix. quod Ierusalem & Aegyptus sunt in quarto climate. Inde dicit quod Christus, Abraham, Iacob, Moyses, ex quarto climate venerunt, vt dicam statim. Et in hoc climate sunt maior pars vtriusq; Mauritaniæ, pars etiam Africæ minoris & Numydiæ, & Cyrene, & Marmaricæ, aliqua etiam pars Aegypti, & Lybiæ interioris, pars Cyprus insulæ & Syriæ, tota ferè Iudæa, Arabia, Petrea, Arabia deferta, pars Babylonie, Susianæ, Persides, Carmaniæ

& Ariæ, Paropanisi, tota Drangiana, Aracosia, & pars vtriusq; Indiæ, & regionum Sinarum.

Quartum clima incipit in fine tertij, & medium habet vbi dies est horarum xiiij. & semis, & polus eleuatur gradibus xxxvj. & duabus quintis. Finitur autem vbi dies est horarum xiiij. semis & quartæ vnus: & polus attollitur gradibus xxxix.

Habitatores in eo sunt Rhodiani, & vt quidam dicunt, Aegyptij, & Iudæi. Et est terra multum temperata in qua nati & effecti sunt plures prophætæ & sapientes, vt infra dicam: propter temperantiam aëris quæ multum in hoc operatur, vt dicunt Astrologi. Et in isto climate est ferè totum mare mediterraneum, cum suis insulis & regionibus ei collateralibus. scilicet partes Hispaniæ, quæ dicitur Bæthica, seu Granata, & alia quæ dicitur Taraconen. & parte vtriusq; Mauritaniæ, Numydiæ, Africæ minoris, Marmaricæ, parte etiam Illyridis & Italiæ. Cum ferè tota Sardinia Sicilia, Epyro, Achaia, Macedonia, Eribonia, cum parte Peloponēsi, & Creta insula, pars Asiæ minoris, Lyciæ, Gallaciæ, Capadociæ, vtriusq; Armeniæ, maioris, scilicet & minoris, tota Pamphilia, & Cilicia, Rhodus, & Cyprus insulæ, pars Syriæ Mesopotamiæ, Arabiæ defertæ, Babylonie, tota Assyria, pars Mediæ, Susianæ, pars Persidis, tota Parthia, Aria, & Paropanifus, pars Hircaniæ, Margimicæ, Bactriæ, & Scythiæ qui est extra Imaum montem, pars Sericæ regionis, atq; vtriusque Indiæ.

Quintum clima habet principium in fine quarti. medium verò vbi dies est horarum xv. & altitudo poli graduum xli. & tertij vnus. Terminatur autem vbi dies maior est horarū xv. & quarte vnus, et polus sustollitur gradibus xliij. & semis.

Nomen illi Diaromes, quia parallelus ipsius Romæ nam ciuitatem summi sacerdotis sedem metitur. Ex quo dignius & excellentius alijs dici debet: cum summus sacerdos omnes quoscunq; homines huius mundi præcedit, vt dixi supra in iij. parte, in vij. consideratione. Et eo etiã quia ciuitas Romana est dignior & excellentior alijs, cum sit caput & domina orbis terrarum, vt plenè in glo. secundum in authen. vt ecclesia Romana ceterum annorum. in principio. collatio. ij. vbi appellatur splendidissima, æterna, regia, antiqua, inclita, alma, sacratissima, felicissima, florentissima, maxima, prima sedes ecclesiarum, origo legum, & fons sacerdotij. Licet possit argui de nobilitate & excellentia illius climatis, quod procedit ab oriente. Cum oriens sit nobilior pars mundi, vt supra dixi in hac parte in xiiij. consideratione.

Habitabiles verò in eo sunt prouinciæ sequentes, ferè tota Hispania, Lusitania, seu Portugalia, pars Galliciæ Narbonensis, Pannoniæ, hoc est Vngariæ, Illyrici hoc est, Bosinensis, Dalmacia, id est Sclauonia, magna pars Italiæ, Daciæ, Mysiæ inferioris, tota Lyfia superior, Thracia, Chersonesus, pars Macedoniæ, Peloponensis, Cretæ, Pontus, Bythiniæ, pars Asiæ minoris, Galliciæ, Cappadociæ, Armeniæ vtriusq; Mediæ, Hyrcaniæ, tota ferè Margiana, Bactriæ, pars Godiani, & vtriusq; Scythiæ, Sacharum regio, atque pars Sericæ regionis.

Sextum clima exoritur vbi quintum finitur, ad medium autem peruenit vbi dies horarū xv. & semis, & altitudo poli graduum xlv. & duarum quintarum. Finitur autem vbi dies est horarum xv. & semis & vnus quartæ. & polus extollitur gradibus xlvij. & quarta vnus. Et in isto

isto sexto climate sunt hæc prouincie. Pars Hispaniæ Taraconensis (quæ vulgo Cataloniæ seu Galeaciæ, hoc est prouincia sancti Iacobi) Asturiæ, Nauarra, Vasconia, tota ferè Gallia Narbonensis, & pars Aquitaniæ, & Galliæ Lugdunensis, Germaniæ, & Italiæ, Rhetia, hæc est patria Pedemontium, seu Austria, Vindelicia, Noricum, Pannonia superior, & pars inferioris Pannoniæ, Illyridis, vtræq; Sarmaciæ, Taurica, Iasiges, Dacia, Mysia, inferior pars Asiæ minoris, Galatiæ, tota Colchis, Iberia, Albania, pars Armeniæ maioris, Mesopotamiæ, Bactrianiæ, Gordianiæ, vtriusq; Scythiæ & Sericæ.

Septimum clima exoritur in fine sexti, & ad medium peruenit, vbi dies maximus est horarum xvi. & altitudo poli graduum xliiij. & duarum tertiarum. Et illud Diaripheos nominant, quæ parallelus Ripheos montes qui sunt in Scythia contingat. Exquisitius tamen intuentes orbis partitionem clima sextum à Ponto, septimum à Borysthenes nominant, & Ripheos montes octauo climati deputant.

Huic climati antiquiores finem non statuerunt, nec residuam terram versus septentrionem in climata alia diuiserunt.

In septimo climate regiones sunt, tota ferè Gallia quadripartita, magna Germania, pars Capadociæ, Sarmaciæ, Asiæ minoris, & vtriusq; Scythiæ, atque Sericæ regionis.

Octauum verò clima antiquis Cosmographis fuit incognitum, vt dixi hic propriè. Nam vltra hæc septem climata sunt plures insule, & hominum habitationes: quia tamen intemperatæ sunt, aut propter nimium calorem, aut excessiuam frigiditatem, sub climate non merentur computari: quapropter particula ista habitabilis & temperatæ diffinitioni climatis ab Astronomis datæ addi potest. Verum tamen, vt dicit Petrus de Aliaco & commentator sui, interpres in quarta parte Sphæræ mundi. c. iij. Moderni Astrologi ex Germania, & Angliæ, octauum clima ad diderunt, ne regiones illæ extra climata remanerent. Et, vt dicunt aliqui, præter regiones & climata nominata sunt multæ aliæ habitationes hominum, scilicet ante primum clima & post septimum. ideo videtur insufficienter clima esse diuisa in septem.

Regiones verò ante primū clima sunt iste, pars Ethiopiæ quæ est sub Aegypto, & Arabiæ Felicis & Lybiæ interioris, & tota Aethiopia, interior pars vtriusq; Indiæ, Aurea, Chersonesus, pars regionis Sinarum, & Taprobana insula.

Regiones autem vltra septimum clima sunt hæc, Hibernia, seu Hirlandia insula, Albion insula, vbi & Angliæ, & Scotia, & plures aliæ prouincie sitæ sunt, magna pars Sarmaciæ Europæ, & Sarmaciæ Asiaticæ, Hyperborei montes & pars Imai mōris & Sericæ regionis, Dacia, Suetia, Luberæ, Dantiscum, Gilladia, Hollandia, Tile insula, Orchades, Gorthia. Ex quibus facillè perpendi potest quod sunt nouem climata prout etiam dicit Petrus Apianus in sua Cosmographia. prima parte. c. vj. de climatibus. Et octauū dicitur Dyaripheon. Nonum verò dicitur Dyadamas, vt ibi dicit Alpianus.

Aduerte, quæ terra vltra partiri posset: latitudo tamen semper magis magisque decreuerit, ad modicā quippe distantiam versus polum dies sensibiliter augetur, quanto enim polus mundi amplius eleuatur, tanto zodiacus horizonza obliquius interfecat, maioresq; arcus dierum su-

pra hemispermum nostrum relinquuntur, quæ sint arcus noctium sub hemispermio dimissi, sole signa septentrionalia percurrente. Contrarium autem euenire solet sole in opposita parte vagante.

Vnde habitantes sub parallelo trāseunte per gradum quinquagesimum secundū ab æquinoctiali, diem habent maiorem horarum xvj. & semis. Sub parallelo hoc est circulo trāseunte per gradū liiij. dies horarū est xvij. Sub parallelo ducto per gradū lvj. dies est horarum xvij. & semis. Sub parallelo ducto per gradū lvj. dies maior habet horas xvij. Sub parallelo autē cōtingente gradum: lxj. dies est horarum xix. Sub parallelo vero ducto per Thilē insulam in mari oceano & gradum lxiij. dies est horarum xx. Nam in ea solstitio æstiuo nullas esse noctes Plinius tradit, contrario vt Solinus refert, Brumali solstitio, nullus pene dies. Sub parallelo autē ducto per gradū sexagesimū quartū, dies est horarū xxj. & nondum completo gradu lxv. dies efficitur horarū xxij. In gradu lxvj. dies est horarū xxij. Sub arctico autē circulo dies vna cū sol à fine geminorū initium cancri aggreditur est horarū xxiiij. & in opposita parte zodiaci dū sol fuerit, nox est eiusdem quantitatis, tunc enim tropicus horizontē vbiq; sine intersectio ne contingit, & quasi circulariter supra horizontē sol vertitur in parte opposita totus sub horizonte circumrotatur. In parallelo autem trāseunte gradum lxvij. vnus mensis est dies, cū sol à medio geminorum ad cancri mediū mouetur, & vnus mensis est nox, cū sol in oppositis signis moratur. In parallelo verò qui gradum septuagesimum attingit, duorum mensium dies est, sole currente à principio geminorum vsq; ad finem cancri. Et nox duorum mensium erit sole opposita signa lustrante.

In parallelo qui gradum lxxij. transit dies vna erit triū mensium, sole à medio tauri ad medium leonis vagante, nox tanta erit sole existente in parte opposita.

Crescet dies paulatim, donec ad polum peruenias, sub ipso quidem medietas sphæræ mundi semper supra horizontem relinquitur, altera iugiter occultatur, & æquinoctialis cū horizonte concordat. Cū igitur sol est in medietate supra horizontem continuatus dies est dimidij anni, cū autem in medietate mouetur quæ sub horizonte relinquitur, nox continua est dimidij anni. Verum tamen cū ibi sol vltra signum vnum sub horizonte nunq; demergitur, radijs suis superiora semper aliquatiter illustrat, & sic quasi semper ibi dies est, nisi quantum aeris grossities & nebulositas interturbat & offuscat.

Prædicta scribuntur in Margarita philosophica libro vij. tracta. primo. c. xlvij. sed de his vltimo dictis non meminuit Ptholemaeus, sed solum de climatibus de quibus supra, & quod illorum commendabilius & excellentius iudicandum sit, satis perspicui potest ex habitatoribus illorū & alijs infra dicendis.

Et ne videatur prædicta fore superflua, dico quæ sunt necessaria etiā legis ad iudicandum & cognoscendū quæ sit ortus solis secundus & quæ incipit in pluribus acquiritur ius. Nā vt statuto cauetur in ecclesia Heduen, canonici illius ecclesiæ qui sunt ebdomadarij in suo turno ad beneficium præsentanda, & ad præsentationē illorū existētium, de iure patronatus illius ecclesiæ, ebdomada eorū incipit quæ libet die sabbati in ortu solis: qui quidem ortus est & incipit diuersimode secundū diuersitatem temporū & locorū & secundū quæ sol ascendit & descendit: & ad cognitionem illius supradicta noscere oportet. Et de hoc alias fuit pro-

Duodecima Pars

cessus in casu emergenti, vt dixi in commentarijs ducatus Burgundie, titu. des iustices. §. viij. in glo. & Iour. ibi, sed nunc maius est dubium. Et an curetur de momento, vide Sozin. in l. si tibi decem milia. ff. si certū petatur. & F. Curium in suo tracta. feudali. in titu. ex quibus causis feudum amittatur. in iij. parte, vers. vij. quæro.

Item etiam ad cognoscendū & videndum vnde hoc, q̄ vnus est perfectior altero, ita q̄ multi quærunť scire, vnde istud procedat, & cur deus hoc ita diuersimodē distribuit, vt prophetiam Dauid, Esaiæ, Ieremiæ, & similibus. Salomonī sapiētiā, diuinā legum peritiā, apud Hebręos Moysi. apud Aegyptios Mercurio Trimegisto, apud Bactrianos Zoroastro, apud Carthaginenses Carondæ, apud Cretēses Minoi, apud Lacedæmonios Lycurgo, qui astrictis ciuibus iuramento, quōd tam diu eas intemeratē obseruarent: donec ipse rediret, ē patria nunquam rediturus emigravit, apud Athenienses Soloni, apud Romanos Numæ Pompilio, apud Christianos verō Petro, Paulo, et reliquis Apostolicis eorumq̄ zelatoribus. Ipsam Poēsim Homero & Virgilio, Rhetoricam Demosteni & Cicero ni, Philosophiam naturalem Aristotelī, Moralem Socrati, Metaphisicam & diuinam Platoni, medicinam Hippocrati et Galeno, Astrologiam Ptholemæo, iuris ciuilibus prudentiam & scientiam Paulo Africano, Iuliano, Scuo lā, Iaboleno, & cæteris de quibus in l. ij. ff. de origine iuris, Accursio, Ioanni placentino, Martino, Azoni, Petro de Bella pertica, Io. Fabro, Bartolo, Baldo, domino meo Iasoni & cæteris. Iuris pontificij scientiam Gregorio, Innocentio, Hostiensī, Gratiano, Panormitano, Ioanni de Imola. Petro de Anchara. Zabarelle, Ioā. Andreæ, Antonio de Burrio, Artem militarem Alexandro magno, Iulio Cæsari, Hannibali. Consillorum sagacitatem Catoni, magiā Zoroastro, Arithimericam Iordano, Geometriam Euclidī, musicam Pythagoræ & Boëtio: logicā Crisippo, philosophicam Straboni Lapsenseno tribuent.

Quenam ratio fuit ita dispensandi, causa ne ista influentia, an prouidentia vlla gubernentur. Hæc pro certō magnæ presumptionis est indagatio: cui Apostolus vas electionis vsq̄ ad tertium cœlum raptus ad Roma. ix. satis respondere videtur: cū, vt habetur Psalmo cxxv. Non ne habet potestatem figulus ex eadem massa, aliud quidē vas in honorem, aliud in contumeliam facere. vnde sufficeret hæc dixisse, cū, vt dixit idem Paulus ad Roma. xj. Iudicia dei abssus multa, & quām incōprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius, & occulta consilia. Nec tātin debet humana temeritas audendo procedere, vt ea cernere velit quę late deus instituit. Nec enim domino gratus erit seruus qui penetralia cuncta quę in domino sunt perlustrare tentauerit. Eaq̄ temeritas magis videtur explorantis insidias quām serui præ se ferre officium. Et sic licet responderi possit: tamen cum Simphoriano Campegio in suo libro de vita cœlitus comparanda. c. ix. dicam quę ipse dixit, cū protestatione tamen quod conclusiue non intendo ab ecclesia Romana & præceptis illius discedere. & de omnibus me remitto determinationi dominorum theologorum, ab opinionibus & determinationibus quorum non intendo discedere. dixit enim Campegius vbi suprā, quōd omnis sapiētia à domino deo est. Ecclesiastici primo. Et omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est descendens à patre lumine, & etiam allegando Augustinum, dicit eundem sic dicere. Sic deus res, quas condidit administrat: vt eas age

re proprios motus sinat. Igitur sicut anima in toto corpore, sic deus semper operans in toto mundo vires naturis pro mucrone addidit & operari eas instituit: imo instrumenta sua fecit, quibus cum deo patre fabri filius vsq̄ modo operans vteretur. Has igitur vires, nec operari impedit, nec operantes deserit: sed sicut nauta nauim sic iuuat, & dirigit ille in portum, iste in finem. Et quemadmodum ociante anima membra sopiuntur, sic cessante deo vt in igne Babylonie monstratum est, omnis nature conatus inanis est, igitur omnia bona à deo sunt.

Sed cur ergo hunc eligat, alium verō repellat, hæc nequeūt humanæ vires agnoscere. Nam Iacob sanctissimus & optimus, Esau frater eius pessimus. Petrus optimus, Iudas autem pessimus, cæteriq̄ Apostoli sanctissimi. ideo dicit Christus. Non vos me elegistis, sed ego elegi vos, & Paulus ad Timotheum iij. ca. Non ex operibus iusticie quę fecimus nos, sed secundum misericordiam suam saluos nos fecit. & Augustinus in libro de prædest. sancto. Non quia futuros nos tales esse præsciuit: ideo elegit, sed vt essemus tales per istam electionem suæ gratie qua gratificauit nos in dilecto filio suo. & idem Augusti. in lib. de libero arbitrio. Non propter fidem vel aliqua merita elegit deus aliquos ab æterno, vel apposuit gratiam iustificationis in tempore, sed gratuita bonitate sua elegit vt boni essent. Hæc ibi Augustinus.

Ad istud dubium soluendum, quamuis excedat vires ingenij, absq̄ tamen discessione à Romana & catholica ecclesia in quantum aliqui videntur dicere, quōd in hoc operentur influentia syderum & nature climatum, recitabo tres opiniones: sed illi adhærere volo & intēdo cui ecclesia adheret.

Prima opinio est philosophantium & medicorum, qui complexionī attribuunt excellentiam ingenij, de quo philosophus parte xxx. problemate primo ait. Propter quod homines quicunq̄ excellentes fuerunt viri, aut secti dūm politiam, aut philosophiā, aut artes melancholici fuerunt: sed vt in libris de vita sana dicitur, non intelligit philosophus, q̄ omnis melancholia, vel omnis complexio melancholica hoc faciat: sed intelligit de illa solum quę est temperatē calida, quę facit excellentes viros.

Et sic secundum Aristotelem, videtur q̄ prima complexio quę facit homines ingenio excellentes, est complexio melancholica, quę est calida temperatē. de qua infra latius in alio loco dicam: ideo hic alia non referam. sed condescendo ad secundam opinionem quę est præsentis speculationis, secundum quod fit hic mentio de astrologis.

Secunda ergo opinio est Astrologorum dicentium complexiones insequi climata & diuersitatem cœli: vt differre nonnulli specie & colore & corporum quātitate & animorum diuersitate videantur. Vnde Græci leues, Aphri versipelles, Germani fortes & robusti. Itali graues. Nam præ se ferunt quandam firmitatem, seueritatem, ac constantiam animi, ac in vultu, moribus, verbis, rebus quoq̄ agēdis. Hispani iactabundi. Galli in armis feroces, religione fideles, vt Christianissimi appellentur. Latini superciliosi ac elati dicantur. Vnde Iulius Marernus ait. Quædam gentes ita à cœlo formatae sunt, vt propria sint morum vnitate perspicuæ. Scythæ immanis feritatis crudelitate grassantur. Itali sūt regali semper nobilitate fulgidi. Auari Syri. Acuti Siculi. Luxuriosi semper Asiatici, & voluptatibus occupati. Hispani elata iactantie animositate præpositi, Galli stolidi: quod tamen non sine liuoris acerbitate ab

tate ab ipso Iulio in Gallos ructatum, aut quia, teste Strabone, Galli sunt simplices ac nullamorum malignitate, & ideo aliqui hoc referunt ad stoliditatem, vt dicit Celius libro x. c. xxj.

Non enim omnium æque nationum corpora sunt ad sapientiae ac intelligentiae perceptionem idonea. vnde more Thaletis, siue (vt alij dicunt) Socratis, dicunt multi propterea de se deo gratias maximè se habere, scilicet quod meres non feminæ, homines non bestiae, Galli non Bohemi. Sunt enim Galli suapte natura, ad philosophiam veram & religionem magis apti, eo quod propter aëris & cœli temperiæ, corpora fortiti sunt ab excellentijs contrarietatum, vt philosophi aiunt remotiora. his de causis Parisienses ingeniosiores, Delphineses robustiores inter Gallos habitati sunt: quia videlicet illi in puriore, isti in crassiore ob montes altissimos aëre versentur.

Notatu etiam dignum est, quod sibi vicinæ imo & contrariæ prouinciæ in hominibus & animalibus multum differre videntur. vnde Lugdunenses (vt dicit idem Campegius tanquam Lugdunensium) ingeniosiores, Delphinensium verò fortiores, robustiores, moribus imbecilliores, animosiores, & in armis magis strenui inuenti sunt. Forenses seu Foresiani vani, ingeniosiores, subtiliores & eximij scribæ seu scriptores. Aluernigenæ robustiores, moribusque inhumaniores. Lemocinenses astutiores, moribus tamen minus vrbani. Galcones & Valcones ad verbera promptiores, Normanni corpulentiores & loquaciores. vt dicit Campegius vbi supra. Sed si vidisset gloss. in l. sequitur. §. pupillus. in verbo, animum. ff. de v. l. capio. quæ dicit Normannos esse doli capaces, etiam à pueritia, eam allegare non omisisset: quod vnde procedat vnde cumque sit illa gloss. non omnino caret veritate: imò etiam ipsi Normanni aliàs incendiarij ecclesiarum fuisse perhibentur. vt in c. concedimus. de consecratio. dist. j. & nimis crudeles seueri & furiosi, vt norunt Parisienses, qui cum soluant orare (vt fertur) inter alia dicunt Afurore Normanorum Libera nos dñe, quod in malum sonat. Burgundiones verò sunt simplices, amicabiles beneuoli & mansueti, generosi ingenij, bello seculari fortes, fide stabiles, hominibus honorabiles, & deo amabiles. vt dicit textus in cap. si gens Anglorum lxxj. distinctio. Inhabitantes enim regiones temperatas sunt sapientiores & meliores, eo quod super istas regiones siderum & planetarum influxus sunt optimi. Et regiones intemperatas incolentes sunt syluestres & sylvarum mores habentes: ideo philosophus parte xliij. problemate xv. dicit quod habitantes loca temperate calida, sunt prudentiores & sapientiores, & in locis intemperatis contrario modo se habent. dicam etiam infra in xliij. consideratione. vbi de potentis animæ. versic. j. de potentia, & in præcedenti. parte, in xxliij. consideratione.

Et in eodem loco dicit Aristote. quod loca intemperata sunt quæ aut nimium calida, aut nimium frigida existunt, in quibus locis habitantes ferinos mores & aspectus atroces habent. Haly enim secundo quadripartiti dicit, quod vniuersaliter illi quorum latitudo est intra trigésimum quartum gradum à linea æquatoris vsque ad latitudinem xl. graduum extant sapientiores quam habitantes regiones frigiditas, sicut sunt aliquæ regiones in sexto & septimo climate, & maximè in locis sic extraneis non possunt nasci homines bonæ complexionis, nec boni sensus. Galenus verò de virtutibus animalium. c. ix. ita ait de Platone sic dicens in Tymæo, quidem in principio sermonum sic scri-

bit. Hunc quidem vniuersum ornatum & ordinem deus prius perornans nos inhabitare fecit, eligens loca & in quibus generatur eucraxia: horum viri generantur prudentissimi. Et in principio legum dicit Plato, quod in regione temperata nascuntur homines meliores. Hoc idem lennit Auicenna quem inducit Petrus de Ebano. & dicit Haly Aristotelem & Galenum fuisse de quinto climate, qui optimi fuerunt naturales & metaphisici. Platonem & Ptholemazum de tertio climate, qui excellentes fuerunt in mathematicis. & Albumazar tertio introductori dicit sapientissimos esse Babylonios & Aegyptios. Sol enim non multum elongatur ab eorum capitibus neque appropinquat. Est enim motus solis æqualis super eos, ideo aër eorum fit complexionis temperatæ, neque superflue calidus, neque superflue frigidus. Calores eorum & nature & corpora sunt temperata. Et sensus & ratio & animi qualitas sunt bona, abundatque in eis sapientia & intellectus, & rerum præstantia & honesta qualitas animi. Et hæc est terra prophetarum & sapientum.

Sed quid sunt habitantes secundum clima, sicut sunt Aethiopes, horum mores pessimi, & facies habent corruptas & turpes, atroces & comedentes homines. vt Haly testatur, se vidisse in fine septentrionis & meridiei. & dicit quod ibi sunt spiritus maligni, & bestiae comedentes homines: & ideo dicunt multi, quod diutius remansit regnum Romanorum & sic auctum est, quia medio modo se habet regio Romana inter septentrionales & meridionales. De Noë autem dicunt sapientes eum in astrologia claruisse, & filius eius Sem inter astrologos annumeratur, & pater & filius viri præstantissimi in Caldeam venerunt post diluuium regionem temperatam. Iste Sem post diluuium biennio genuit Araphayath, qui fertur fuisse Melchisedech, qui primus post diluuium urbem Salem condidit, quæ est Ierusalem: quæ est in quarto climate, quod est medium inter septem climata. Videtur tamen, quod secundum nonnullos alios ponatur in tertio climate, vt supra dictum est.

Et, quod ex diuersis & varijs cœli locis aspectibus ve diuersi generentur mores, vide per Celi lectio num antiquarum. libro x. c. xvij. Et cur vergentes ad meridiem sint timidi, ad septentrionem verò audaces, per eundem in d. libro cap. xx. idcirco si ad saturitatem quispiam velit scire diuersarum gentium mores diuersos, & varios ritus, scilicet Persarum, Gallorum, Britannorum, Pannoniorum, Germanorum, Hispanorum, Myriorum, Thracum, aliorumque populorum. de Geris, Scytharum, Atheniensium, Massagetarum, Tapyrorum, Bactrianorum, de Phigaleis Caspiorumque, ac Derhicum, Medorum, & Arimeniorum, Cappadocum, Heptacometarum, Mosynecorum, de Tibarenis & Stathimis, Indorum, Taxilitarum, Assyriorum, Sirorum, Phenicum, Arabum, Nabatarum, Aegyptiorum, Aphrorum, necnon de Carthaginensibus, videat & legat ipsum Celi in prædicto li. c. xvij. & c. xx. cum xvij. c. sequentibus. & in globo in c. lxxvj. in eodem lib. vbi refert diuersos populorum mores.

In qua quidem famatissima ciuitate Ierusalem omnia grandia & admiratione digna, tam veteris, quam noui testamenti patrata leguntur facinora. Quod verum ostendere per humanas rationes, quæ nonnunquam minus validæ inueniuntur atque à pertinacibus disputatoribus, veritatisque æmulis reprobandantur, præsens minimè videtur expostulare negocium. Nec (vt dicit Andrius poeta) hoc ipsa sibi tempus spectacula poscit. Sed quiuis pius lector veritatisque cultor ne dum ex diuinarum literarum seu (si mauis) sacre Bibliæ

Duodecima Pars

contextu cui nullus nisi infidelis Christianæ fidei perpetuus hostis, aut hæreticus à sanctæ matris ecclesiæ gremio exclusus refragari audeat, verum etiã ex fide dignorum historiographorum qui res gestas literarum monumentis fideliter mandauerunt compluribus voluminibus facilius me percognoscere poterit. vñ dominus noster Iesus Christus secundum humanitatẽ, item Abraham Caldæus summus astrologiæ magister. Isaac, Iacob, Ioseph filius eius. Moyses prophetarum summus & totius veteris legis cœlitus edoctus interpres, cæteriq; prophetæ diuino afflatis spiritu ex quarto venerunt climate.

Albumazar Caldæos omnium peritissimos affirmat. Caldæi enim sapientes interpretantur, & post ipsos Aegyptios. Philosophus enim in prologo Metaphysices dicit, scientias speculatiuas apud Aegyptios inuẽtas & maximè mathematicas. Ex diuinis scripturis habemus, q; Abrahã ex Caldæa in Aegyptũ astrologiam nunq; ibi cognitam transtulit. Et, vt Laetius libro ij, in vita Platonis scribit. Plato in Aegyptum ad prophetas & sacerdotes se contulit. Et Diodorus libro ij, apud Aegyptios sacerdotes in eorum, sacris libris sic contineri transiisse in Aegyptum Orphẽum, Musæũ, Melampidem, Dedalum, Homerũ, & Licurgum, Solonẽ, Platonem, & Pythagoram, Samiũ & cõplures insignes viros, qui in Aegypto perceperunt omnia, quæ illos apud Græcos mirabiles fecerunt. Quin etiam Licurgus, Solõ, & Plato multas ab Aegyptiis sumptas leges ad suam rempublicam detulerunt. Et Pythagoras geometriam & arithmeticam, & cursum astrorum & zodiacũ ab Aegyptiis ad Græcos transtulit. Et Orphẽus theologiam didicit ab Aegyptiis.

Quatuor profecto celeberrima & bonarum literarum & scientiarum studia in orbe extiterũt, scilicet in Caldæa, Aegypto, Græcia, & postremo in Italia, & nunc Gallia ipsa siue Parisiense Gymnasium (pace omnium dicatur) in theologia principatum tener, & dixi supra in x. parte, in xxxij. consideratione.

Habuerunt nempe semper Gallifacundiam suam magistrosq; sapientiæ Dryidas, qui terræ mundiq; magnitudinem & formam, motus cœli & syderum, ac quid dñi velint, scire profitentur. Quemadmodum apud Indos, Brachmani seu Gymnosophilæ erant, sic Drydæ apud Gallos vocitabatur, qui vitæ erant integerrimæ. sic magi apud Persas, philosophi apud græcos sapientes apud Latinos, prophetæ siue sacerdotes apud Aegyptios, & Chaldæi apud Assyrios. Sic ergo volunt astrologi, quod hæc omnia ex cœlorum & syderum influxibus proueniant, scilicet regio temperata, & viri probatissimi & scientiæ, & artes, & omnia bonorũ genera ab ipsis cœlorũ aspectibus: quia superficies cœli cõcaua liber est primæ causæ, in quo omnia scribuntur quæ in mundo sunt. Si quis ergo in illam inspiciere sciret superficiem, omnia illa sciret præterita, præsentia, & futura. Volunt etiam astrologi, quod non modo temperatæ regionis influxus faciat sapientes & viros optimos, verum etiã q; particularis requiratur influxus in conceptione & natiuitate illius, dum & concipitur & nascitur. Similiter dicunt, q; si quis in temperata nascatur & educatur regione, in sua natiuitate malum habens influxum, hic pessimus erit: & sic cœlestes valere volunt influxus, q; diuitias, magistratus, militiam, bellum, victorias, & rerum omnium prosperitatem cœlis & cœlorum influxibus attribuant.

Et hæc sunt quæ Astrologi sentiunt secundum Campegiũ vbi supra. De hac materia licet interdum somnient & deueniant à semita veritatis. ideo his non assentit, nec ego etiam, sed sto cum opinione quæ sequetur.

Ex dictis tamen Astrologorum supra positis multum sunt laudanda quartum & quintum climate, in quibus sunt Aegyptij, Iudæi, Rhodiani, Græci, & Itali, & sic Roma. de sexto verò climate, vbi est Gallia etiam creditur illud esse extollendum ex his quæ dicturus sum. j. de Gallia in consideratione sequenti.

Omissa ergo opinione Astrologorum, quæ somnia & fantasmata recitat: ad tertiam opinionem verã quæ est theologorum, maximè Parisiensium, qui determinauerunt vnã animam in naturalibus esse alia perfectiorem & excellentiorem, cui determinationi stãdum est. De hac autem perfectione animæ secundum theologos dixi supra in hac parte, in iij. consideratione.

Licet, vt dicit idem Cæpegus, sanctus Thomas, Alexander de Hales, & multi alij theologi tenuerunt ante hanc determinationem Parisiensem animas in naturalibus nequaquam differre, sed omnes in naturalibus esse æquales. Bonaventura tamen & complures alij ex theologorum schola animas in naturalibus differre asseruerunt: ita quod vna sit nobilior alia, & ita tenent theologi moderni insequendo prædictam determinationem Parisiensium theologorum secundum eundem Campegiũ. Qui etiam dicit, q; licet prædicta aliquid operentur ad perfectionem artium & scientiarũ, tñ hæc non sunt sine actibus frequentatis, quod probat quinque rationibus ex quibus deueniri potest ad triplicem perfectionem, sed cum ista non sint presentis speculationis, ea referre omitto. satis autem mihi est ad præsens aliquid depromere de excellentijs climatum, & vt cognoscatur excellentia vnus climatis ad aliud: & istud est intentum huius considerationis. Vnde etiam diuersitas ingeniorum sit: sed de causa præstantis ingenij, vide Celsum lib. antiquarum lectionum vj. c. xx. vbi triplicem assignat causam, humanam, scilicet naturalem & diuinam, quæ cum supradictis videntur concordare, licet breuiori & elegantiori stylo referat, ideo ad eum vos remitto.

Decima septima consideratio aliam orbis diuisionem complectetur. Nã in tres partes generales diuiditur seu partitur. in Europam, scilicet Aphricam, & Asiam: sed quæ harum sit maior & excellentior videndum est.

Et imprimis quoniam dignitas & excellentia potest imaginari ex latitudine & longitudine. Ideo videretur dicendum, quod Asia sit dignior alijs: cum tantum ipsa contineat quantum alia duæ, vt scribitur in libro de mundi descriptione. c. j. licet. c. ij. dicat quod Asia sit tantum tertia pars orbis, & eo etiam quia est in parte orientali, quæ præferri debet ex causis supra positis in hac parte, in xij. consideratione. Et Aphrica tantum contineat quantum duæ continerent Europæ, ex quo Europa est tantum dimidia pars Aphricæ. Ideo videretur dicendum, quod Asia sit maior & excellentior Aphrica, & Aphrica sit excellentior Europa: licet dicat Ptholemeus q; Europa est maior Aphrica.

Quæ autem regiones seu nationes in his partibus contineantur, & quomodo diuidantur, ponunt cosmographi, maximè in dicto lib. de mundi descriptione. c. j. v. scq; ad c. xvi. & plures alij antiqui relati à modernis: & cõpendiosè ponit Põponius Mela in principio suæ cosmographiæ, etiam Strabo.

Strabo. libro iij. de situ orbis. & in margarita philosophica. in libro viij. tra. & a. ij. c. xlix. l. ij. & lñ. quas hic non tranſporto. Sed ſolum quãtum facit ad materiam ſubiectam dico Europam eſſe digniorem & excellentiorem alijs partibus terrę habitabilis, pluribus cauſis.

Primò, quoniã, vt dicit Strabo lib. iij. de ſitu orbis. imò primis multiformis eſt, & ad virorum virtutem ingenuè diſpoſita, ciuiũq; & domesticarum ad alios rerum tranſſuſua: eſt em̄ tota habitabilis in exigua tantummodo parte ppter frigoris vim inhabitabilis, quæ finitima Tanaidis, & Mæotidis incolis, Boryſtenenſibusquẽ in curribus de gentibus.

Secũdo, quia digniores & nobiliores ſub ſe continet regiones q̄ aliæ duæ: & ſub ea digniores populi exiſtunt. Europa nempe ab occidente clauditur mari Athlantico, à ſeptẽtrione Oceano Britannico. ab oriente Tanai Meotide palude & p̄to. à meridie mari Mediterraneo. Et in ea ſunt regiones & populi ob aëris temperiem.

Ab occaſu verſus ortum prouinciæ magis nominatę ſunt Hiſpania, quæ Ibernia & Heſperia nonnunq; nominatur, cuius partes ſunt.

Bethica ſeu Tudertana ſiue regnum Granatę, quod Ferdinandus rex Hiſpaniæ decennali obſidione & bello Sarracenis abſtulit: Chriſtianitatiq; adiecit. Huius longitudinem & latitudinem ponit Plinius lib. iij. c. ij. Et dicit Granata à grano quod Græci coccum, hoc eſt gramen rubens vocant. Nam in ea ferè tota copioſum coccum in maxima laude gignitur.

Lufitania ſeu Portugalia & laudatiſſimũ coccum naſcitur circa Emeritã Lufitaniæ inſignem ciuitatem: vt docet Plinius lib. ix. & in hac eſt regnum deperſe, vbi eſt rex. Luſitanum verò litus cerauno gemma pollet, quod aduerſus vim fulgurum opitulari creditur.

Taraconia ſeu Taraconenſis, quæ & Catilonia, hinc Taraconenſia vina nobilitanter elegãtia. vnde Martialis. Taraco Campano tantum ceſſura Lyço.

Habet hæc prouincia Taraconenſis Taraconẽ ciuitatem quæ caput eſt prouincię quam Scipiones condiderũt. Hę partes principales Hiſpaniæ, in qua & alia regna ſunt. Inter quę regnum Gallicię longè lateq; vulgatum propter vniuerſalem peregrinationem ad ſanctum apoſtolum Iacobum Compoſtellanum.

Compoſtellanum regnum inſuper Caſtellę & Legionis aſtronomis memorabiliter reddidit Alphoñſus rex prudentiſſimus, qui tabulas motuum corporum cœleſtium miro ingenio compilauit.

Plinius verò diuidit Hiſpaniam in vltiorem & citiorem eodem libro iij. c. iij. & ca. j. & ibi ponuntur plures & ferè omnes particulares partes totius Hiſpaniæ, cuius principatum obtinet ſolus Carolus Auſtriacus rex Romanorum & electus in Imperatorem præter Portugalliã, & in Hiſpania obtinet ſeptem regna, videlicet regnum Granatę, regnum Caſtellę, regnum legionis, regnum gallicię, regnum Aragoniæ, regnum Cordouæ, & regnum Andeloſiæ.

De laude verò & excellẽtia Hiſpaniæ, vide amplè per Philippum Bergomenſem in ſuo ſupplemento cronicarum. lib. ij. qui eam laudat ex pluribus. primò, quia maxima eſt prouincia, quia felix & fertilis, quia plurima regna continet: quia plures habuit viros doctiſſimos, ſanctos, & Romanos pontifices, & etiam habet mare vndiq; & plures fluuios nauigabiles. vide etiam Celium libro x. capit.

xxxij. vbi dicit, q̄ puerperæ viris ipſarum decumbentibus adminiſtrant, & ibi plura alia ſcitu digna. Originem verò et eius antiquitatem ponit Ioannes Annius libro ſuo xij. ad Berofum de temporibus priſcis c. j. ij. & iij. & capi. iij. vſq; a finem dicti libri, deſcribit ſeriatim viginti quatuor reges Hiſpaniæ, & ſunt ſequentes.

Tubal. v. Iaphet filius.	Athlas.
Iberus.	Sicorus.
Iubalda.	Sicanus.
Brygus.	Syceus.
Tagus.	Lufus.
Betus.	Sijculus.
Gerion.	Teſta.
Trigeminus gerion.	Romus.
Hyſpalus.	Palatuus.
Hyſpanus.	Cacus.
Hercules Lybius.	Erithrus.
Heſperus.	Mellicola.

Gallia ſequitur Hyſpaniam medio monte Pyreneo, alia pars Europę omnium regionum excellentiſſima.

Et huius partes ſunt Aquitania, Lugdunenſis. Narbonenſis, ſeu Delphinat⁹, ſiue Prouincia & Belgica ferè ad Regni fluẽta vſq; protenſa, & plures aliæ quas enumerat Plinuius libro iij. naturalis hystorię c. xvij. vbi tamen nõ facit mentionem de Delphynatu ſeu Prouincia.

Partiales prouinciæ Gallię ſunt plures quas alibi ponam: ſed nunc capiẽdo diuiſionem antiquorum cosmographorum diuiditur in Narbonenſem, Lugdunenſem, & Aquitaniam, vel ſecundũ Iulij Cæſarem in ſuis cõmentarijs, & Philippum Bergomenſem libro iij. ſui ſupplementi in Belgicam, Celticam, & Aquitanicam. & alia eſt etiã Gallia quæ Ciſalpina dicitur reſpectu Tranſalpinæ.

Et hę Galliarum partes plures aliã partiales cõtinent.

Belgica verò prima eſt, quæ et à Belga inſigni ciuitate nomen accepit, & hæc nunc Treueris. & dicta eſt Belgica, quaſi bellorum gens: vbi vehicula quædã primũ inuenta fuere quę Eſſida dicuntur, eſſe gallice. Vnde verſus.

Belgica vel molli melius fieret eſſeda collo.

Quo vehiculo potius vtuntur adhuc Flamigi & circũuicini populi.

In hac quoque complures ducatus ſunt & comitatus. vt Brachantia, Luguburgenſis, Flandrenſis, Picardia, Atrabatenſis, Barenſis, atque aliæ regiones permultæ. Dicunt tamen aliqui, q̄ Flandria eſt Germaniæ regio, vt dicit idem Bergomenſ. vbi ſuprà. & in xij. libro ſuarũ cronicarum.

Celtica diuiditur in duas: quædam Lugdunenſis dicitur quædam verò Narbonenſis.

Lugdunenſis cuius Lugdunum ciuitas eſt caput, tripartita eſt: cùm prima ſit Lugdunenſis, ſecunda Rothomagenſis, quæ continet Normãniã, cùm caput ſit Normanniæ. tertia deniq; caput eſt Turo metropolis ciuitas Andegauię, & Bituricenſis finitima, Oceanoq; proxima. vt dicit Philippus Bergomenſis in loco ſuprà allegato, ſed hodie aliter ſit diuiſio, quia diuiditur in Ducatus & Comitatus, vt inſrà dicam.

Tertia eſt Narbonenſis Gallia, & ipſa in duas ſubdiuiditur partes, ſcilicet in Gothiam, cuius metropolis eſt Narbona, & Burgundiam, in qua plurimę ſunt vrbes ce

Duodecima Pars

ebres, videlicet Arelatę regionis olim caput, Aquis, Vienna, & Tarentasia.

Hęc regio longo tempore sub regibus fuit, sed nunc regia dignitate amissa ducatus titulo admodum est insignis: cuius duces cęterorum Christianorum duces facile præcellunt. In hac duę præcipuę ciuitates Augustudunū scilicet, quam Iulius Cęsar Hedum nominat (cuius summius) quę tantę fuit potentię, vt Romanorum auxilio vniuersam penę sibi subiugauerit galliam. Senonensis item altera fuit, quę Romam obtinuit, & incendit ac spoliavit, Cuius populi & Mediolanum, Papiam, Bergomum, ac alias vrbes in transalpina gallia condiderunt, garunnam verō Sagonam, Matronam, & Sequanam. inter alios fluuios hęc gallia habet.

Alia est gallia quę dicitur Aquitania, quę secundū Ptholemeum lib. ij. ab occasu mari Aquitanico, ab ortu & septentrione Lugdunē, regiōe terminatur. & à meridie Pyreneis montibus habet insignem ciuitatem Burdegalliam. Populi eius Auerni, Pictones, Santones, Bituriges, & alij permulti.

Alia est Gallia transalpina, quę in sex diuiditur partes seu regiones, à gallis celticis nūcupata. Ipsi namq; galli Celtici, quia etiam terra eos quos genuerat capere non poterat præ multitudine, duce Breno senonensi, trecenta eorū milia vnā cum vxoribus & liberis, siue glorię cupiditate pellecti: siue, vt alij volūt, ad intestina bella vitanda ducti ad nouas sedes accedere, & in Italiam se transtulerunt (vt Iustinus in xxxiij. epitho. habet) quorum portio nobilior in Italiam confedit, vbi masculis omnibus incolarum interfectis, eorum scēmas duxerunt vxores, e quibus liberos suscipientes, & habitu, & lingua, ac moribus paternos mores imitantes purissimi remansere Galli, atq; ita vniuersa Cisalpina prouincia appellata est Gallia, quę postea diuersis nominibus appellata fuit Gallia. Quia tamen illa hodie non est de Gallia, nec etiam tunc erat sed de Italia: ideo illas relinquo in parte Italiae.

Gallia concomitur & iungitur Germaniæ, ita quodd Germaniam magna sequitur Galliam, quę Germaniam magna extensā vsq; ad Sarmatiam inter Rhenum fluuium ab occidente mare à septentrione, & Danubium à parte meridionali. Et hęc Germania diuiditur in duas partes, in superiorem videlicet & inferiorem. In superiore verō Saxones sunt ab Rheno diuisi, vbi Oceanū influit quibus semper quā bello contendunt: deinde Bauaria, Austria, Sueuia, Bohemia, & Alemania, ac secus Lemni fluenta est Curuania, & alię nationes multę.

In inferiore autem Germania ab Albio flumine ad oceanum protensa, quę circa Rhenum consistit sunt Albia, Daunia, Rufia, Marcomandia, & alię multę nationes: & vtfertur, quinquaginta quatuor gentes inhabitant vniuersam germaniam, vt Ansimari, Quadungeri, & alię gentes ferocissimi & indomiti animi, quarum immanitas etiam in ipsis vocabulis horrorem significat. & de pluribus alijs vide per Philippum Bergomenē. in libro xij. sui supplementi chronicarum. Alię etiam partes germaniæ nominantur in margarita philosophica, libro vij. tractatu j. c. xlviij. videlicet Franconia siue Francia orientalis, Vuestualia, Frisia, Saxoniam, Thuringia, Hassia, Marchia, Brandemburgenē, Misia, Slesia, Bohemia, Marauia, Cimbrica Chersonesus, quę nunc Dacia, vulgō Denumarck ad septentrionem: cūm alia sit Dacia quę Vualachia nunc dicitur, de qua infra. post Cymbricam Chersone-

sum, Noruegia, Suetia in mari. Inter Danubium & Alpes Reticas, primam Reticam ponunt, quę & Suetia, quamuis vltra Danubium protensa sit. Post hanc Vinetia seu Bauaria, cuius pariter magna pars vltra Danubium extenditur. Noricia cui nonnulli Siriam & Carinthiam ascribunt. Pannonia superior nunc Austria. Pannonia inferior quę & Vngaria à mari Adriatico, Histria, Illyris, Liburnia, quam dicunt Chroatiam, Dalmatia, quę & Sclauonia: & ista videtur esse maior quā alie tres regiones.

Italia verō altera pars Europę sequitur Germaniam, & est ab alpihus vsq; ad mare mediterraneum. In ea sunt plures regiones sequeuntur: Lombardiam, Tuscia, Etruria, Campania, Marchia, Aprucia, Calabria, Apulia, & sic de alijs: & hęc partiales positę sunt in margarita philosophica, vbi suprā. Philippus verō Bergomensis libro iij. sui supplementi, dicit hanc prouinciā omnium totius orbis celeberrimam, & in forma crucis positam inter Adriaticum & Tuscum mare siue superum & inferum, & à iugis Alpium, dorsoq; Apenni montis portam se paulatim attolentem vsq; ad Reginum verticem & littora Britiorum extenditur, in vltimoq; sui in duo scinditur cornua.

Eius autem latitudo ab Augusta prætoriam, quę in Alpium sine versus occidentem est constituta, & per Romam Capuamq; porrigitur vsq; ad oppidum Rhęgium, Solino teste, decies centena & viginti passuum millia colligit. Latitudo verō quadringenta & decē, vbi est maior latitudo: vbi verō minor centum triginta sex: vniuersę autem ambitus tricies centena lvij. millia cōplectitur. Vmbilicum eius in agro Reatino esse, autor est Varro: quem sequitur idem Bergomensis ibidem, vbi ponit quodd diuiditur in xvij. regionibus, sed libro x. dicit tantū quindecim regiones esse in Italia. & in dicto libro iij. dicit quod Iginus (qui de Italiae vrbibus scripsit) refert septingentas fuisse ciuitates. Blondus vero facta per singulas regiones dinumeratione dicit tantummodo ducentas sexaginta quatuor, quę episcopos habere dicuntur: & ibi multum laudat Italiam inter cętera, dicendo illum nō vel mediocriter doctum quem eius laudes aufugiant: quę non solum humanarum rerum sed etiam diuinarum mater habitata est. Dicit etiam Beroaldus in suis orationibus, quodd Italia omnium rerum alumna ac parens nuncupatur. Eadem cunctarum gętium in toto orbe traditur quę omnes nationes sine controuersia antecellit, viris, scēmis, duceb, artium præstantia, ingeniorum claritatibus. De latitudine cuius, vide etiam per Strabonem, libro vj. suę Geographiæ, vbi laudat eam ex multis, ad quem recurre: & ad Bartholemeum Sibillam in suo speculo. in iij. c. primę de cadis iij. quęstiuicula.

Inter has partes Europę & post Vngariam est adhuc Misia, aut verius Moesia superior: quę Seruia siue Rhodisciana & partim Bosna dicitur: Misia inferior quę continet Bosnenses & Vualaccos, Bassos, & nunc Bulgartia: Dacia quę Vualachia Thracia, in qua Constantinopolis quondam ciuitas imperialis Gręcię. Chersonesus, Epirus, seu Romania, Dedania, Molossa, Chalcidica, Peloponessus, seu Morea, Achaia: ibi Corinthus, Archadia quę & Sitiona à Sitione rege à quo regnum Sitionorum, Macedonia, Thessalonica, Ellados, seu Attica vbi Athenę, Boetia vbi Thebæ ciuitates nominatissimę. Gręcia ecce quā lata hodie heu à

Thebe civitates nominatissimæ. Græcia ecce quæ lata hodie, heu à spurcissimo inimico crucis Christi Turcho ferme tota deualtata. A Germania usque ad Scythiam, Sarmatia est regio lausima: cuius partes, ut aiunt, Polonia Massovia, Prussia, Lithuania, Samethia, Liuania, Russia &c. Scythia & quæ nominatæ sunt Sarmatiæ regiones. Barbaria dicebatur à feritate gentium seu Tartaria. Hæ enim partes & regiones supradictæ sunt omnes de Europa, & ferè omnes Christianam fidem agnoscunt: ut infra amplius dicetur, ex quo magis laudanda Europa. Has partes ampliori stylo declarat Io. Laziardi in epithomatibus historię vniuersalis. c. xliij. quem videas.

Sed quæ istarum quinque regionum Europe sit dignior & excellentior, & quæ magis laudanda & extollenda, antequam ponam alias duas partes orbis Asiam, scilicet & Africam, & cum sis Gallus & quisque suum laudet, plus expedit laudare Galliam, eo etiam quia, ut plurimum, opera nostra videbuntur apud Gallos quæ alios, ne sim illis infestus plurimum eos laudare cupio. Quoniã rerum nostrarum cognitio magis ad nos quæ externarum pertinere existimatur: & quarum quisque suę patrię debeat dici, non potest. Veluti, ff. de iustitia & iure, de quo aliquid retuli in præfatione ad commentaria nostra super consuetudinibus ducatus Burgundicæ. etiã quoniam, ut dicit glo. & Bal. summãdo l. si. C. si seruus exportandus veniat. patria sua debeat esse maior quæ alia, cum pro ea pugnandum sit, ut ait Cato. & argu. l. fallaciter. C. de abolitio. & l. penul. C. ad legem Iul. maiestatis. & pro patria multi se deuouerunt. quos vide per Iaco. Capellum in suis fragmentis. Id quod etiã efficit charitas quædam patrię: qua plerique omnes tenemur. Est sua cuiusque patriã charissima atque grauissima. Est & amor patrię ratione valentior omni. ut ait Naso ad Ruffinum, & qui paulo post subiungit.

Nescio qua natale solum dulcedine cunctos Ducit, & immemores non finit esse sui.

Et idem.

Dulcis amor patrię, quo non prestantius vllum.

Ita patriã amor quidem ingens natura singulis innatus est. Ideo apud Sceuolam iureconsultum in l. qui habebat. ff. de legatis iij. testator quispiam patriam suam dulcissimam vocat, & ibi Accursius notat suam cuiusque patriã esse dulcissimã. Atque etiam Marianus Sozinus consil. xxxv. in cipiẽ. circa prædictam col. iij. versicu. ij. magis proximè. & per illum textum etiam dicit Romanus consilio xlvij. quod incipit, in proposita quæstione, versicu. iij. ad idem quod sua cuiusque patriã ceteris duleior est & amabilior. Itaque natura ita comparatũ est, ut patriam suam, qualiscunque est quisque laudet, extollat, prædicet, sicuti etiam facit Vlpianus iureconsultus, in l. ij. in pr. ff. de censibus. vbi suam ipsius patriã mirum in modum comendat, magnisque laudibus effert. Et consilium Aristotelis est relatum per Policratium libro vij. c. ij. de nugis curialium. dicentis interesse plurimum, vbi quicquid laudetur vel vituperetur. Nam plurimum refert qui sint audientium aut legentium mores. Ideo de laudibus, & prius de origine gentis nostræ aliquid attingere decreui, sed ne grauem materiam omitta præfatiuncula, seu ne illotis, ut aiunt, manibus aggreddiar, dicam cum nostro Textore Gallo in suis epithetis. in verbo, Galli. Cum rerum clarissime gestarum celebritas diu nunquam lateat in obscuro: miror atque miror, quid fuerit causæ ut Gallosum (qui totius orbis nedum Europæ clarissimi fuerunt

& potentissimi) obscura, ac velut nescio quo obliuionis conopeo, seu velo sepulta semper dormiuerit origo. Neque certum aliquid non modo prioris seculi scriptores posteris reliquerint: sed nec liberis quidam nobis proavi nostri verbum vniquam fecerint vllum. Nulla est ortus quantum peregrini & obscuri natio, quæ aliquam sui ac principum suorum memoriã posteritati non dimiserit. Qui de Scythis (exempli gratia) agresti tamen & barbara gente non loquatur, quisque de eorumdem regina Thomyri, non multa garriat, iuuenitur nemo. Ponticam gentem solus Mithridates fecit memorabilẽ. Colchos multa remagis quæ veneficio insignes sola Medea suis clarauit parricidijs. Sauromatæ seu Sarmatæ tractilibus casulis volubilibusque ruguribus (quia plaustris pro domibus vtuntur) famam sibi compararunt. Trogloditas, Erembos, Astartas, Hemeritas, Brachodios, Blemnyas, Aethiopie gentes & si remotissimas memorant cosmographi. De Gerulis, Numydis, Massylis, Mauris, & Marmaridis Africæ loquuntur omnes Gymnosophiste, Bragmanes, Hermanes, Orithæ, Ictiophagi, Gynamolgi, Indorum remotissimi etiam prædicantur. Abrabiæ (quæ Petrea nuncupatur) Agrei Gerrei, Amanitæ populi, & si ignoti, nomen tamen meruerunt, ut multa paucis perstringam Parthi, Medi, Babylonij, Assyrij, & aliæ cuiusque regionis gentes suis illustratæ sunt titulis, & amplissimis plerumque voluminibus decoratæ. Si ab Asiaticis ad Europeos sit veniendum, Ethrusci, Pisani, Insulares, Volsci, Hernici, Equi, Umbri, Sabini, Picentes, Precurini, Vestini, Marsi, Samnites: omnes Italiæ populi scriptorum monumentis effertur. Sparranis, Atheniensibus, Mycenæis, & Corinthijs: quantum ampulsetur & suberbiat Græcia nemo non nouit. Soli Galli omnium tanto nobilissimi quanto rei bellicæ peritissimi emittuntur, ac velut incognita Demogorgonis spelunca inhumati, nihil omnino aut certè paruum in lucem adhuc emerferunt: magis in iuria temporum an scriptorum negligentia contigerit, ignotum est. Audeam tamen dicere virtutum magnitudine, probitate morum, consilio, prudentia, comitate, religione, pietate, bellandi peritia, nullis unquam terrarum populis fuisse inferiores: quod satis amplè & veridicè, stylo loque elegantissimo prosequitur Texto r in dicto loco, & ita Galliam cæteris Europæ partibus esse extollendam constat tam ex prædictis quam origine, antenitate, frugalitate, seu fertilitate: ex fide Christiana semper obseruatraliterarum traditione, & pluribus alijs que etiam testimonio autorum extraneorum sigillatim declarabimus.

Nempe, ut ibidem differit Textor. Gallorum prima origo incerta & obscura est. Sunt enim qui dicunt gallos dici quoque galatas à Galate filio Herculis, qui (ut scribit Diodorus) deuicto geryone in Galliam veniens ex virgine quadam eius loci indigena Galatem genuit, qui regno præfectus incolis dedit nomen. Quod & Berosi verba confirmant scribentis, Celtas (qui sunt galatæ veteres) constat à rege Galate filio Herculis nuncupatos, à quibus etiam galatæ in Asia & gallogræci in Europa dicti sunt. Appianus tamen Celtas à Celto Polyphemi filio appellatos putat.

Sed hæc omnia ficta & commenta sunt eorum scilicet arbitrio, qui ut aliquid scire viderentur, aut saltem lectores non viderentur destituisse. Has per animi sententia fabricati sunt origine. Verior videtur ratio vñ galli dicti sint à niueo lactis colore, quæ galla dicitur, quæ scilicet eorum corpora ob

Duodecima Pars

frigoris vim modo lactis sint alba & candida. Quod etiā non discrepat à Virgiliano versu.

Virgatis lucent sagulis, tum lactea colla

Auro innectitur. Vnde Baptista Mantuanus ex Dionysio, libro secundo.

Ignea mens gallis & lactea corpora, nomen

A candore datum populis.

Cuius sententię ad stipulator est Lazius in suis epithomatibus historię vniuersalis, ca. xvij. in fine. licet Ioannes le maire in suis illustrationibus gallię originem gallorum à rege Gallate filio Herculis, de quo s. fuisse asserat.

Extollenda est etiā ex amoenitate loci & terrę frugalitate seu fertilitate: cū terra prior sit homine, prior laudanda est, & vt facile cognoscatur nulla est pars terrarum, quę merito gallię conferri potest: siue eius situm, siue perennem salubritatem: siue quicquid quo carere vita non debet, scrupulosissimē requiratur. Itaq; ad hanc exornandā omnes naturę vires incubuisse cur sit credibile dicam. Principio cœli eius ea est clementia, ea felicitas, vt nec immodicis estuet caloribus, nec rursus arcticis frigoribus torpeat. Tam moderata loci natura, tam blanda amoenitas, vt innocentissimus vbiq; ac saluberrimus aër durius nescias an mollius trahatur. Id facit maxima ex parte pestiferis obiecta Austris Alpium vastitas, summouens ab arcto horridos aquilonis rigores Britannia patens ab ortu, regio quę nos à germanis Rhenus discriminat: prætexta occiduis flatibus Pyreni iuga. Non hic, vt in Italia crebrò fulmina sęuiunt. Nam capitolium non semel, sed sępius fulmine idem conflagrauit, ait Lactan. lib. iij. Nec anni uersarię lues debacchant, vrbesq; totas exhauriūt. Nulla hic insida grassantur Maria, nulli terremotus vrbes absorbent, quod in Italia, Græcia, & Asia frequētissimum. Nō hic campi vastis arenarum solitudinibus squalent: nec vt in Africa innumeræ, tum belluarum, tum serpentum pestes homines & deorant, & lentaveneni tabe conficiunt. Soli tanta est feracitas, tanta fœcunditas, vt Galliarum vbertati Sicilia inuidere possit: quę tyrannicis crudelitibus nunquam non exercita stupendę fertilitatis pœnas etiamnum luit: hic nullę paludes latifundia occupant, nec tenuissimo cespitem corio statim arena subest, peculiare Germaniæ & septentrionis malum. Dixeris hic paladem cum Baccho certasse, maior ne vini copia an olei exundaret? Quibus Angliā cū nō tam careat quā indigeat. Fateantur Britanni oportere se duos præciosissimos naturę liquores Francis debere accepto referant: quod & Gallia abundantia Britannicam sterilitatem quotannis ferè leuet. Etenim vnde frumenti omnigeni copiā atque ex gallia expectabunt? Non ab Hispania, quę frequentissimis rupibus aspera, torrido solis vapore magna ex parte squalida, & siticulosi tractus iniuria, famem vel incolis suis indicit. Profecto Lusitanię, gallicię, Asturię, Cantabrię, Gallia horreum est. Non à germania. Hac enim quicquid frugis à cibo superest, id omne in potum coquit absumentq; in seruissimam. Quid bellatores Morinorum, Treuerorumq; & Burgundorum equos commorem? Quid optima Britonū armenta? Quid felicia Lemouicū, Auernorumq; pasua. Quid perpetua Cereris, & Pomenę in armoricis studia? Tot nobilia Biturigū, & Alceti vellera? Tot generosa Leodiōrū saxa? Tot splendida Heluetiorum æra? quid tenuia? quid candida? quid neruosa Atrebatum, Rhemorum, & Camoracensium linas? quid illa terris omnibus expectita Neruiorum aulea? Allobro-

gum, Lotharingorum, & Corisopitentium: quo recentiores sunt argenti aurique fodinæ. Hoc magis arguunt galliam nondum effœtam esse tot seculorum prouectu. Nam apud Teetofagos, Tarbelios, & Aquitanici, maris accolas aurum effodi ex Strabone, apud metellam ex Plinio nemo nescit. Et etiam apud iuriconsultum Papinianum in lege diuortio. §. si vir. ff. soluto matrimonio, relatum est in gallia lapides renasci. Sed quis obrizum Baionensibus fluere non potius mirabitur? Quid tam profecto verum quā certum Guarone, Rhodani, & Dordone auriferas esse vndas. Druentię verò non solum aureis arenis beata, sed & gemmeis lapillis præciosa fluente. Narbonensis prouincię dotes qui pro merito attigerit? tam suaves florum odores? tam numerosos succorum saporis? tam varios insecticrum herbarum colores? tot suauis rubentia cocci grana? fragrantis thymo saluiflora libanotide campos emicantes benigne calidorum fontium scaturigines? Fertilissimos croci Albigeſiorum agros. In pleium autem Gallię promiscua, tot munifica opacorum nemorum genera? tam teneras luxuriantis soli glebas. Tot læta apricorum collium vineta. Iam superba frugiferarum arborum poma. Iam multiplices pecorum greges. Hęc Christoforus Longolius in sua oratione de laudibus diui Ludouici atq; Francorum habita in vniuersitate Pyctauica pro natione Franciæ. In qua multa dictu maiora, quò ad amoenitatem, temperantiam, & feracitatem eiusdem breuiloqui causa scius prætermisit, vt sunt vina Belnensia seu Burgundia, quę super omnia vina sunt præcipua & extollenda: & ferè per vniuersam Galliam, Flandriam, Picardiam, Normaniam, & Britanniam vehuntur, de quibus infra in lxxxiiij. consideratione huius partis.

Et etiam, vt ait Campegius in libro de tropheis gallorum, tractatu. j. Terra galliæ est frumenti præcipuè & pabuli ferax, hinc temperato calore, inde felicibus & temperatis imbribus, in omnia frugum genera fecunda est, adeo vt non ipsis tantum incolis, veruētā Hispaniæ, Italiæ, & præsertim Genuensibus cunctarum rerum abundantiam sufficiat subministrare. Hinc etiam nō frumenti tantum copia magna est, veruētā vini, olei, mellisq;. Noxię genere animalium minime frequens, fluminibus & fontibus irrigua, duob; magnis fluuijs Rheno & Rhodano insignis: omnia ad vsum animantium fœtu beatissima. Et de huiusmodi galliæ fertilitate & bonis, meminit Budæus noster in libro de Assē & partibus eius lib. iij. vbi ait. O beatam futuram Galliā, si tam ei contigisset heros habere frugisq; bonos habere solet. Nam mancipia vel quę maxime vnquam prouincia dicto habet audientia. Iam primū in ea summū liberi patris cū Cerere certamen, vt vini nobilitates non possit sine nomenclatoris opera numerare. Mitto temperiem cœli & clementiam, & q; vtriusq; maris cinctū & cōmercio cōmodè comiterq; habitatur: soli vbertas tāta est in vniuersum, etiā inter inopes frugū sterilesq; prouincias: vt quasi annonę præfecturā sub cardine nostro gerere existimemur. profus (absit inuidia verbo) vt icinia indicare finitimis, victumq; abstemium cū mihi buit possimus, quum sument (vt ita dicam) occidentis are videamur, si in vniuersum fiat æstimatio. Adde animorum alacritatem ad res omnes inceptandas, & dexteritatē corporum impigram atq; eximiam ad vices obeundas. Et idem Budęus in dicto libro, & libro iij. Inter alios principes mundi dicit regem Franciæ (qui tenet ferè totam galliam) habere magnas opes, & tot nūmos reddituales habere,

habere, quot olim Rom. imperium habuit. Vnde dicit si tributa quae quotannis ex occasione gerendarum reru va-
riè indicuntur ad statam fixamq; summam & formulam res-
digrentur, posse hylari populi conditione ad quinque
& vices centena milia peruenire. Vestigialia autem & pa-
trimonium regium ac diadematum duodecies centum milium
conferre, reliqua omnia quae vices stas non habent (qua-
lia sunt fortuita & aduentitia, & omnia in fiscum cedentia)
in paginam liberalitatum sunt seponenda, cum muneribus &
magratibus & oibus dispensationibus que codicillis confe-
runtur a rege, sed illa non taxat in d. lib. iij. sed lib. iij. alie-
ter aestimat redditus regni Francia, ideo cum vide.

Extollenda & magnificanda est etiam Gallia ex mori-
bus antiquis Gallorum, qui erant multum vtilis, laudabi-
les, & virtuosus, de quibus multi attestantur. Nempe Gal-
lorum prioris seculi mores nostris longe dissimiles
fuerunt.

Primo, enim liberos ad conspectum suum prius veni-
re non patiebantur, quam per aetatem adoleuissent, ac subeu-
dis militaribus periculis essent idonei: quod etiam legitur
obscruatum fuisse a Spartanis seu Lacedaemoniis, qui opti-
mis Licurgi legibus seu institutis regebantur. vtinam, atq;
vtinam ille mos apud nos obseruaretur, ne liberi ab vtroq;
parente nimis delicate enutriti deperderentur.

Item viuentes amicis mutuo concedebant, quae apud
inferos creditoribus exoluerent: haec non approbo, nec ap-
probat fides nostra Christiana, licet mutuum dare, ex cha-
ritate procedat.

Tertio, viri quantitas ab vxoribus pecunias nomine
dotis accepissent, tantumdem domesticarum fortunarum
aequa estimatione cum dote conferebant: quicquid inde
fructuum succrescebat asseruebatur, eratq; eius qui alteri
uisset superstes cum capite. Ita enim (teste Baptista Fulgo-
rio in sua collectanea de dictis factisq; memorabilibus lib.
ij. titu. de priscis institutionibus) facta inter virum vxoreq;
par conditio plus amoris retentura in matrimonijs puta-
batur. Et tibi scribit de Gallorum consuetudine circa ma-
trimonia. Haud malus, ait Gallorum is mos erat, quo in
copulandis matrimonio puellis vtebantur. Nam ne pro-
pter ingratum matrimonium puellae parentes in cufarent,
parata magno inuitatorum numero coena virginis permit-
tebant, vt ex inuitatis maritum sibi deligeret, electionis au-
tem illud signum erat, cui ipsa ante alios aquam ma-
nibus dedisset.

Quarto, viri in vxores sicut in liberos vitae & necis
potestatem habuere. Et pro hoc facit, quoniam non minor
debetur reuerentia per vxorem marito, quam per filium pa-
tri. Dominus meus Iason in l. transactionem. C. de transact.
dixi. §. in xj. parte.

Quinto, si qua mulier veneficij fuisset coniuncta, a ma-
riti sui propinquis incendio, alijsque cruciatibus consu-
mebatur.

Sexto, quae viuentibus chara fuissent cum eisdem de-
functis in funere cremari consueuerant, vel ipsa etiam ani-
malia, ac etiam alias serui & clientes, quos ab his dilectos
esse constabat.

Septimo, de republica nisi in publicis consilijs licebat
loqui, & de praedictis, vide in commentarijs Caesaris libro
vj. de bello Gallico.

Octauo, qui vltimus in consilium venerat morti daba-
tur, vt idem Caesar ait ibi lib. v.

Nono, ei qui tumulatus esset, minister publicus vestes

rescindebat, adeo vt reliquae partes profus essent inutiles
Decimo, proluxas nutrebant comas: hodie vero bre-
ues deferunt ad modum Alamanorum.

Vndecimo, vestes auro pictas gestabant, & hirsutis
vtebantur sagulis: propterea Iuuenalis satyra ix. textorem
appellat Gallum, vbi ait.

Et male percussas textoris pectine galli
Accipimus.

Viliores enim vestes texebant. de his Strabo libro iij.
sic ait. Sagis vestiuntur comasq; nutriunt. Promissis vte-
bantur foeminalibus. Pro tunicis scissos gerebant amictus,
vix pudenda natesq; velantes, lana quidem aspera, & ob-
longis villis, ad quod alludit Martialis dicens.

Me pinguis gallia vestit. Et libro iij.

Accipe sequanicam pinguem tetricis alumnam.

Et Virgil. lib. viij. de eisdem sic meminit.

Aurea Caesaries illis atq; aurea vestis,

Virgatis lucent sagulis, tum lactea colla

Auro innectuntur, duo quisq; Alpina coruscant,

Gesa manu, scutis protecti corpora longis.

Et sicut diuersos colores picturae Babylonij: plurimis
vero lycijs Alexandrini textere, quae polymita appellat,
ita galli scutulis vestes diuidere, quae scutulara dixerunt in-
stituere. Hastas alij, alij arcus, pleriq; fundas, nonnulli fustes
in bella ferebant, praeter longiq; vtebantur gladijs.

Duodecimo, galli humi corpora resupinabant ad quie-
tem, Strobonis aetate, stramentis sedentes coenabant, la-
cte & suilla carne vtebantur, feroci omnes ingenio, duce-
bantur maiore belli quam agrorum studio: torques aureos pe-
siles collo portabant, victoria efferebantur, victi autem
stupebant, eorum (quos in libello cecidissent) capita, equo-
rum suorum ceruicibus appendebant.

Decimotertio, mos etiam fuit apud gallos, praecipue
Belgas, vt in commentarijs Caesaris. lib. i. in principi. & in ij.
de bello gallico. laudabilis q; mercatores minime ad se ve-
nire patiebantur, qui ea importent quae ad effeminandos
animos pertinent, quae consuetudo approbatur a F. Pa-
tricio in suo libro de institutione reipublicae, libro pri-
mo. titulo octauo.

Decimoquarto, Mercurium praeter caeteros deos venera-
bantur, quem omnium artium praedicabant inuentorem.
vt patet in commentarijs Caesaris libro vj. de bello gallico.
Ituri in pugnam, quicquid manubiarum inde retulisset,
vouebant Marti. Fraudantes aliquid ex praeda, gra-
ui supplicio puniebant.

Decimoquinto, vt scribit Diodo. Sicu. libro v. Fuit
etiam apud eos moris, nullum absq; philosopho sacrifici-
cium facere. existimabant enim per diuinae naturae cons-
cios sacra fieri oportere, tanquam dijs propinquiores. Ho-
rum intercessione bona a dijs censebant petenda, quorum
consilio in bello & pace vterentur, vnde & Druydas (qui
vetustissimi eorum sacerdotes praedicantur) sacrificia cura-
re publica & priuata solitos, religiones item interpretari,
adolescentes disciplinis instituere, rerum naturalium cau-
sas scrutari, de caede, de finibus, caeterisq; controuersijs co-
gnoscere fama est: ita vt si quis siue publicam siue priua-
tam personam gerens decreto non stetisset, eidem sacrifi-
cijs interdicent.

Hi omnem hominum congressum & sermonem declina-
bant, ne coragione polluerentur, vnus omnibus praerat,
in cuius defuncti locum, suffragio alius sufficiebatur. Ani-
mas credebant non interire: sed in alia transire corpora.

Duodecima Pars

Multa de syderibus disputabant, de mundi & terrarū magnitudine, de rerū natura & potestate, vñ de ijs & pluribus alijs. Cæsar fecit mentionem in suis cōmentarijs. lib. vj. de bello Gallico. & infra dicitur in lix. consideratio. vbi præcipuè de laude huius ciuitatis Heduarū describetur.

Decimosexto autore Celio lib. antiquarū, lectio. xij. c. xlij. Galli sagittas helleboro cōsueuerant collinere, q̄ ijs in venatibus transfixæ ferè multò viderētur & efficerētur teneriores & deliciaiores ad cibū. Rescindebant tamē partes quæ ambibant vulnus propter hellebori contagium.

Tanta deniq̄, teste Celio lib. antiquarū lectionum vñ. c. liij. fuit Gallicarū mulierum virtus, vt inter infestas ciuilibis furoris acies quādoq̄ sese immittere consueuerint, ac lachimis interdū, quandoq̄ etiam precibus obliterata discordia pacem procurare.

Vnde & apud veteres Gallos mos diuissime seruatus inoleuerat, vt cū de pace belloq̄ consultaretur, mulieres adhiberentur. Si qua præterea (vt fit) inter socios incidisset cōtrouersia, mulieres sedebant arbitræ, qd̄ adhuc de cōsuetudine approbata (quæ pro lege seruatur) apud nos obseruatur. Cū in partibus Gallicanis fœminæ præcelsæ, vt regina, in subditos suos ordinariam iurisdictionem habere noscuntur, vt dicit textus in ca. dilecti. de arboribus. in antiquis.

Præterea in fœdere (quod sanxerunt cum Hannibale) voluerunt, vt si quis Gallorum se à Carthaginensium alio quo iniuria affectum quæreretur, eius rei iudex esset Carthaginensium magistratus. Sin Carthaginensium quisq̄ ab vno Gallorum iniusti quippiam passus esset, Gallicas mulieres de ea re iudicium facere. hæc Celius, vt refert Textor in sua officina in fine, vbi describit diuersos mores populorum. & in suis epitheris, in verbo, Galli. & dixi. s. in ij. parte, in xix. consideratione. vbi laudantur mulieres ex sagacitate. in fine.

Sed de Gallis vltius prosequamur cum Textore nostro, si virtutis Gallorum inspexeris (ait ipse) maximè regum & principum per paucos reperies omnibus Romanorum imperatoribus non facillè præferendos. Quis regū nostrorum pronus fuit in stupra & rapinas, vt Iulius in adulteria, vt Augustus ebrietatem & comestiones, vt Tyberius vim fororibus inferendam, vt Caligula ad crudelitatem, vt Claudius: Si quis inquam matrem interfecisset, vt Nero: Auariciæ studiuisset, vt Galba: lordidè fuisse gulæ, vt Vitellius: portentosæ libidinis, vt Heliogabalus: senatorum interfector, vt Domitianus, vt Traianus & Diocletianus: Christianorum homicida, vt Adrianus pedolares: Aleator & popino, vt Antonius verus, vt Commodus Neronis imitator: Parcus vt Aelius Pertinax: Parricida & incestuosus, vt Caracalla: Instar Maximini gulosus: Instar Gordiani iunioris mulierosus: Cæterorū deniq̄ instar omnium probrosus omne genus flagitij adhibuit. Sed nostra Gallia his portentis caruit. Felix Gallia regibus, inquit Italus Politianus. Et de virtutibus illorum scripsit satis breui stylo Simphorianus Campegius in suo tractatu de tropheis Gallorum, in cap. de genealogia, & Gaguinus amplè in suis Chronicis de gestis Francorum. Et in hoc præ cæteris principibus & regibus mundi veniunt laudandi, q̄ à tempore fidei Christianæ susceptæ continuo veri zelatores & protectores eiusdem extiterunt, quod patet ex significatione vocabuli (cui est seruandū, vt in situ. de donatio. §. est & aliud.) cū Christianissimi nuncupati sint, nullosq̄ errores contra ipsam fidem

receperunt, fouerunt: sed illos à regno extirpauerunt, tanquam fortes hæreticorum melleatores: ita quod sola Gallia caruit monstris, vt infra proximè amplius dicitur. Inter alia etiam semper floruit Gallia in administranda iustitia, vñ dixi in pluribus locis, propterea verificatum est dictum psalmistæ in Gallis, vbi ait. Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem, propterea vnxit te deus deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis. Nec mirum, cū maximè Gallis innata est iustitia, temperantia, concordia, & vrbantitas, vt statim dicam.

Præconizanda est vltius Gallia tam ex religione antiqua & cultu deorum obseruato, prout tunc tempus patiebatur, de quibus iā aliquid retuli supra proximè, quam ex fide Christiana semper seruata, quam nunquam à tempore quo illam receperunt (quod fuit anno domini 478. quo tempore Clodoueus rex Fræcorum effectus est Christianus hortatu & deprecatione Clotildis eius vxoris filiiæ regis Burgundiæ, quæ Christi documēta sequebatur cū ante id tempus iam effecti essent Christiani reges Burgundiæ, quæ pars est Galliæ, dimiserunt, respuerunt, repudiauerunt, nec ab illa recesserunt: sed semper in fide Christiana firmi & veri permanerunt, ita quod Gallia semper monstris caruit. vt dicit Petrus Blesens. in suis epistolis. & etiam Hieronymus in Vigilantiū. & Petrus Venerabilis Abbas Cluniacens. libro iij. epistolarum epistola xj.

Et primò de religione antiqua & cultu deorum videatur Iustinus de Massilia loquentem. Sed etiam ante Christum Galliam de Christo prophetizauerunt facta & opera. Cū sit plusquam notissimum ecclesiam Carnotens. factam fuisse & dedicatam in honorem virginis pariuiræ prout Græci Athenis ædificauerunt templum, quod deus carū fuit deo ignoto. Sed post Christum certū est, quod de Gallorum regibus à Clodouei tempore (qui primus, vñ dictum est inter eos Christi fidem agnouit) aut infidelium effectum, aut de fide malè sentientem legimus neminem. Ex Romanis autem imperatoribus & postq̄ veritatis viderunt, complures retrorsum ea deserta abierunt, a de Christo malè senserunt.

Imprimis Constantinus Constantini magni filius. Arrianus, nonne persecutus est Christianos? Idem Constantius eius frater similis fratri Arrianus fuit.

Iulianus apostata perfidus contra fidem (vnde apostata vocitatus est) qui post Constantium à Christiana fide recessit, & odio summopere habuit Christianos, quibus officia & scientiarum studia interdixit.

Valens Imperator in oriente tanq̄ Arrianus persecutus Christi fideles persecutus est. vnde præcepit, vt monachi sub temporalis domino militarent.

Anastasius imperator nonne factus est hæreticus pertinax?

Iustinus minor nepos Iustiniani homo fuit auarus, rapax & impius, & hæreticus.

Leo tertius Imperator Romanus vir vtiq̄ pessimus fuit, qui beatæ Mariæ, atq̄ aliarū sanctorum imagines in publico concremari fecit.

Constantinus quintus persecutor fuit ecclesiæ qui multos catholicos & monachos occidit impiè magicis vacans artibus.

Valerianus octauam in Christianos post Neronem exercuit persecutionem.

Aurelianus vero non in Christianos mouit persecutionem. Omitto alios qui alias persecutiones in Christianos exercuerunt, ut Seuerus qui quintam in Christianos suscitauit persecutionem. Domitianus secundam, Traianus tertiam, Maximinus sextam, Decius septimam. Nonne omnes isti imperatores iniqui, pertinaces, infideles, haeretici, & de Christo male sentientes fuerunt? Ita ut horum a quo iusto dei iudicio Imperium vix etiam nomine viget. Nam illud in oriente Barbari continue occupant, & Romani ab armorum vsu bellandique consuetudine abalienati: inertes, inertes, pusillanimesque effecti, atque ignauique dediti ad gallos tanquam strenuos & bellicosos milites, qui semper Romanae ecclesiae propiusissimi & adiutores & protectores fuerunt, qui nec mortem oppetere, id necessitate exigente, quandoque dubitarunt.

Ideoque dicit Franciscus Philephus in epistola ad Carolum vñ. Si verum sine cuiuscumque inuidia fateri licet, posteaque impia & immanis illa sceleratissima Mahumeti secta inuauit: nullum est usque hominum genus cui plus debeat Christiana religio, quam iniuriae Francorum nobilissimaeque virtuti. Cum reliqui enim ferè omnes, & reges, & populi Christiani ignaui quodam animi torpore tanquam elanguissent: soli Franci inuenti sunt qui ingenti animo & excelso omnium barbarorum & infidelium impetum non modo sustinuerint, sed represserint, fugarint, fuderint, oppresserint, ut dictum est supra in quinta parte, in consideratione de rege Francia.

Quamobrem Carolum magnum Pipini filium imperatorem Romanum elegerunt. Gallorum reges ferè omnes, aut in armis fortiter dimicantes, aut apud suos rebus bene gestis regnoque pace acquisita feliciter diem clauserunt extremum. At Romanorum principum non modica pars, aut ignominiose à suis, aut quouis alio infortunio periere. Et ut à primo fiat narrandi exordium, Iulius Caesar viginti tribus plagis acceptis in senatu & consilio occiditur.

Octavianus Caesar Augustus apud Campaniam intoxicatur.

C. Calligula postquam triennio & decem mensibus imperitauerit, trucidatur à suis.

Claudius anno Imperii decimoquarto venenatur. Nero iuuenis adhuc & in aetatis flore constitutus (qui ardente Roma Troiae alosim decantarat) seipsum suo pugione confodit.

Vitellius cum summa ignominia ex aedibus tractus luto & stercore conspersus, mucrone gladii mento supposito, ne praepudore faciem inclinaret, ad scalas gemonias ductus, minutatim excarnificatur.

Galba senex Imperii mense septimo in vrbe ad lacum curiae trucidatur, & eius caput, quoddam toti orbi legem dixerat, à Gregario milite amputatum, ad calces & lixas est proiectum. Otho nonagesimoquinto imperii die seipsum pugione confodit.

Domitianus ex optimo patre pessimus filius Christianorum persecutor saeuissimus anno imperii sui decimoquinto necatur à suis: tanto infelicior, quanto eius potentia diuturnior. Prolongatio enim tam seuae tyrannidis quid fuit, quam coactio diuinæ indignationis, iuxta dictum Valerii maximi. Lento etenim gradu ad vindictam sui diuina procedit ira, tarditatemque supplicii grauitate compensat.

Antonius Commodus, omnibus (ut dicitur) incommodus, duodecimo imperii anno strangulatur.

Aelius, qui illiberalis esset & sordidus, Imperii mense sexto

palam occiditur.

Antonius Caracalla septimo imperii sui anno dum uenisset vesicae gratia descendisset ex equo, à Parthis opprimitur. Heliogaballus homo flagitiosissimus quarto imperii anno tumultum militum necatur.

Decius Christianorum inimicus imperii anno secundo à Barbaris est occisus, cadauere eius nusquam reperro.

Valerianus qui cum Galieno regnauit captus à Pacaro Parthorum rege, non occisus statim, sed occaecatus, & caethenatus, atque ad diuturnam mortem reseruatus. erat enim ei equum ascendenti scabellum pedum, quod aliter dicitur suppedaneum.

Nonne & Tyberius veneno perijt, qui ex mansuetorum principe in seuissumam permutatus est bestiam?

Pertinax imperator in domo sua à militibus occisus fuit.

Julianus Didianus in palatio occisus est.

Macrinus post Bassianum à suis occisus fuit.

Alexander Varii Heliogaballi filius à militibus opera Maximini occisus fuit.

Maximinus apud Aquilegiam cum filio suo à militibus occisus est.

Gordianus tertius interfectus est à suis militibus.

Philippus & suus filius eiusdem nominis ambo in tumultu militari fraude Decij interfecti sunt, pater Verona, & filius Roma.

Quintilis frater Claudij occisus est.

Florianus occisus est insidijs militum.

Probus de Pannonia occisus est à militibus.

Carus Romanus cum exercitu fulminatus est.

Carinus occisus est à Diocletiano, & frater eius.

Numerianus occisus est proditione Aptri sorceri sui.

Diocletianus venenum bibit.

Galerius postquam multis molestijs affecerat Christianos diuturno morbo contabuit, & cum vermes ex eius corpore scaterent, cruciatus impatiens manu propria sese interfecit.

Licinius occisus est à suis.

Maxentius in fluuium cum suorum magna parte submergitur.

Constans Constantini magni filius occisus est.

Julianus apostata transfixus telo in deserto Parthiae, ab vno ignoto milite occubuit.

Valens vulneratus sagitta fugiens in vilem casam, viuus crematus est igne.

Valentianus secundus strangulatus est apud Viennam fraude Arbogati comitis sui.

Honorius occisus est Romae.

Valentinianus tertius occisus est Romae ab vno suorum militum.

Martianus occisus est coniuratione suorum militum apud Constantinopolim.

Constantinus secundus occisus est à suis in balneo.

Iustinianus secundus qui à Leone relegatus fuerat, ubi recuperauit imperium Leonem ipsum & Tyberium qui inuaserat imperium in publico iugulari fecit: sed ipse ab vno militum suorum quem relegauerat vincitur & occiditur.

Sed quid pergo tyrannorum caedes recensere, cum me tantum intentionis sit laudes, honores, & glorias recensere, descendamus ergo ad laudes & triumphos Gallorum principum, qui non ita periere, ut de Clodoueo & alijs regibus usque ad Carolum magnum videri potest, qui non minor in bello fuit Caesare. Hic fuit optimus princeps Christianorum, qui terram sanctam occupatam à Sarracenis recuperauit in

Duodecima Pars

oriente & in occidente, totā Hispaniam liberauit de manibus eorū. Maximus pugil fidei Christianæ & ecclesię Romanę protector. Hic fuit princeps qui occasus & septentrionis ipsa regna sub Francorū congregauit imperio. Carolus is est cui à rerum gestarum magnitudine magno cognomē fuit. Qui patria æmulatus vestigia Hadrianum & Leonē Romanos pontifices, illū obsequium, hunc exultem in integrū restituit. Hic ille est qui Lōgobardorū tyrannidē euertit, Hunnorum imperium excidit, Angliā recepit, Bauariā domuit, Hispaniam subiugauit, Italiā possedit. A Corsica Mauros, Sardinia Penos, Balearibus Sarcenos exegit, expulit, exturbauit. Hic ille qui Bohemos cōtudit, Dauorū impietatem coercuit, Sclauorum ferociam fregit, Saxones Christo audiētes reddidit. Hic ille qui Fluētiorū urbē, ruderibus obrutā instaurauit, denominauitq; Florentiā à liliorū floribus Francorū insignibus. Hic ille qui cū tantus foret vixq; ab armis (ingruentibus vndiq; hostibus) respiraret. Interea tamē Papię iuris vtriusq; professores: sed & Parisij maius aliquanto diuinę humanęq; sapientię gymnasium instituit, ex quo quam multi omnibus disciplinis conspicui Christianum orbem veluti micantia sidera illustrauerunt: tam mihi nimirum dīctū reor difficile, q̄ longum vel summos hominum flores nobilitatis Francę delibare, vel nuda deuictarum prouinciarum commemorare nomina. Hic ille cuius felicitatē miratus. Oriens ab india vsq; legatos cum muneribus amicitiam eius petentes misit. Hic deniq; ille est Carolus, quē Augusto parem fuisse, atq; adeo maiorem, haud immerito contendimus: nisi quod nec vim patrię intulit, nec imperium armis inuasit, neq; consules de se optimē meritos extinxit, neq; ciues suos truculentissimē proseripsit, neq; collegas & consanguineos ad mortem cōpulsit. vixit autem annis. lxxj. & mortuus est, vt Cæsar per violentiam, sed feliciter apud suos cū regnasset super Gallos annis xlvij. & imperasset post bellorū suorum finem non tribus annis dūtaxat & mensibus septem vt Cæsar, sed annis nouem cum magno omnium suorum planctu, de victoria eius quam fecit pro fide dixi suprà in quinta parte, in xxij. consideratione, vbi scripsi qualiter de eo fuerat prophetisatum per Ioannem euangelistam pro tuitione ecclesię.

Multi ex principibus Gallorum post Carolum in imperio claruerūt, cuiusmodi fuerunt Ludouicus primus cognomento pius Caroli magni filius, Lotharius, Ludouicus secundus, Carolus secundus dictus caluus, filius Ludouici pij & patruus Ludouici secundi, & frater Lotharij, Carolus minor seu tertius nepos Caroli calui. Arnulphus qui ex Carolorum fuit progenie, qui Normānos mirabili cæde deleuit, & Romam cepit, Ludouicus tertius Arnulphi filius. Isti fuerunt Gallorum reges qui non per tyrannidē, sed per electionem ritē celebratā Romanum feliciter obtinerunt imperium. Et de morte istorum, vide Pyrrhum in suo sermone de fortuna, in Plurarchum & Campegium in genealogia Francorum regum, vbi vitā illorum, initium regni, & annos describit, & ex computatione temporum secundum Chronicas imperium annis centum & decem Caroli magni progenies possedit. & cum M. Sabellico dicere possum non minus Romanę ecclesię q̄ reliquę Italię calamitosum esse, quod à Francis ad Germanos translatum sit imperium.

Quid amplius de Gallis dicendum venit? profecto nihil, nisi q̄ vnus & verus est deus regnum à gēte in gentem transferens, propter iniustitias, iniurias, & contumelias, ac

diuersos dolos, & disponēs tēpora, peccata quoq; puniēs. Eccle. x. c. Quæ enim infirma sunt mundi quandoq; elingit, vt cōfundat superba. Nam postquam res Asię Iliōnq; superbum cecidit. Troianis per vniuersum pene orbem profugis, ab eisdem tandem exordium Francorū sumpsit regnum: quod per duces aliosq; officiales diutius moderatum in sublimēq; prouectum, paulatim Normandię Picardię, Aquitanię, atq; Lugduni, ceterisq; circūadiacentibus regionibus ampliatur fuit. Tandem regem fortissimū totam Galliam & Cisalpinam, & non minimā Transalpinę partem occupantem, & cunctas regiones à mari vsq; ad mare in ditione sua positas in manu forti, & brachio extento, & prouida ordinatione maturoq; semper consilio eadē regentem, huic regno diuina impartiri dignata est clementia. Huic generi hominum quod reliquę omnes ferē nationes admirentur & amore timoreq; permixtis non immerito honorarent: deus verus qui superstitione sollicita ab ignorantibus colebatur, suę intelligentię fontem adaperuit: promptiusq; per hominem rectorus homines Gallorum regem, non modicas virtutes, & semper in exteris nationes mirabilia operantem: vt ecclesiam suā non habentem rugam, aut maculā ab infidelibus, qui Heracliti imperatoris negligentia per orbem increuerāt: atq; in Christianos inualuerant, defensaret, & vt inter Gallos fidelium tuta esset libertas in subsidium, excitare voluit. Propter quod & cū etiam summos pontifices Romapullos in suum locum restituerit. Tum quia Francorum gens plus ceteris diuinę dedita visa est religioni. hinc Frāci iusto titulo Christianissimi dicti sunt, dixi amplius & latissimē suprà in quinta huius libri parte, in xxij. consideratione, vbi amplē dixi de regibus Francorum. Et ex ibi dictis & his constat illud verificatum, q̄ Gallia quo ad fidem caruit monstris, nec vnq; deuiauit à fide, prout ceterę alię nationes, vt sunt Orientales, Asiani, & Aphricani, Aphri, & Græci, vt amplē scribit Ioannes Ekcius in suo libro tertio, de primatu Petri, vbi ponit, quomodo alię omnes prædictę nationes fuerunt sub Romano pontifice, & deuiauerunt seu recesserunt à sede apostolica, imo etiam quasi omnes à fide. Sunt tamen aliqui qui tenent aliquid de fide Christiana: sed habent aliquos errores, vt dicam alibi. Imo etiam & Alemanni, Itali, & Hispani, non ita caruerunt monstris prout Galli: quia semper fuerunt aliqui hæretici, qui omnes fuerūt, quasi Bohemi, Alemanni, Itali aut Hispani, & pauci fuerunt Galli, de quibus in capitulo dam hæreti. xxij. quęstione ij. & ibi amplē Ioannes de Turrecremata, qui ibi omnes illos declarat. Adhuc tēporibus nostris insurrexit quidā Hæreticus Lutherus nomine apud Germanos, qui multas opiniones hæreticas scripsit, quę nec receptę fuerunt, nec pullularunt in Gallia. & sic verificatur illud quod Gallia semper caruit monstris. Itaq; nulla aliā natio Christiane fidei cultu vnq; habita est religiosior. Romam sanē, qua, vt sacrosancta, Itali glorian tur prophanissimam dixerim, si tantum Christiani sanguinis sola penē hausit, quantū ne reliquis orbis illa imperante effudit, vt inquit Longolius in dicta sua oratione de laudibus Frācorū. O praua interpretatio. An quia per tot p̄iorum greges decem illis proseriptionibus plusq; ferina rabie defæuit. Ideo purē, Ideo religiosē, Ideo inuisibilis cognomentum meruerit? Sacer ne Diocletianus quod se Christianorum cædibus vsq; contaminauerit pietate ne insignis Romanus ille populus, quod suos in pontifices penē semper grassatus est? Non Gallia æquius sacrosanctam

facrosanctam appellaueris, quæ profugos ecclesiæ præfules suo semper Asylotextit, fouit, venerata est: & à sede sua expulsos ter reduxit. Sacra nimirum Roma, cui si vel humillimum tuguriolum, hoc nomine conferam Christiane reipublicæ nedum Galliæ fugillatio esset. Quod si ideo locus quispiam sacer est, quod multis nobilibusq; beatorum reliquijs lateat, pulchrè vicimus. Nam apud vnam Francorum gentem omnes Christi exuuias reperies. Quippe præputium, inconsutilem togam, Spineum diadema, Crucem, Clauos, spongiam, Lanceæ cuspidem, & cum qua sepultus est sindonem.

Adde quorum dum in humanis ageret obsequio maxime vsus est, auix Annæ, septemq; apostolorum, actrium magorum corpora. Neq; nō Lazari (cuius corpus in hac nostra ciuitate Hedueñ. iacet) Magdalenes (cuius etiam corpus habetur & in capsula nobili & diuiti reponitur in monasterio Vezeliē. huius diocesis Hedueñ.) Marthæ Martialis. actrium Mariarum cineres. Ad hæc præciosum diui Ioannis baptistæ caput, & digitum (quo agnus dei immaculatus demonstratus est) virginum insuper milia vndecim. cum deuota fidei Thebanorum illa legione, Præte rea Dionysij, Martini, Cosmæ, Damiani, Sebastiani, Antonij, aliorumq; selectorum heroum innumerabilium reliquias, perpetua Romanæ impietatis monimenta. Insuper Claudij & Edmondi (quorum corpora cum carne & ossibus apud nos à peregrinis visitantur frequentissimè.) Leodegarij episcopi Hedueñ. Hilarij. Radegundis reginæ Francorum, Nicolai, Barbaræ, Benigni, Andochij, Trium gemellorum, Genouefæ, & Germani. Non omitto & corpus diui Quintini martyris, quod in vrbe à suo nomine dicta seruatur: licet antea Samarobrina, ab origine Samonæ fluminis dicebatur. Postea vero ab Augusto Cæsare (qui Iulio successit) & muro auctam, & fortissimo muniam Castello, à suo nomine Augusta appellata est: quod nomen illi ad inuentionem vsq; corporis sancti Quintini mansit.

Et quia est reus & Basilicæ seu parochiæ meæ patronus, & numen tutelare apud Heduos, ideo ad laudem eius quippiam referre arbitratus sum. Is enim Quintinus origine Romanus fuit, Zenonis senatoris filius, baptizatus à Marcellino Petri successore. à quo in Galliam cum vnde nō condiscipulis missus in Ambianorum vrbe Christi verbum propalarurus confedit: comprehensus tandem à Rictiourō præfecto, perductusq; Samarobrīnam, quæ tunc Augusta vocabatur: ibidē post multa supplicia sub Diocletiano & Maximiano imperatoribus capite truncatus, sanctorum martyrum cœtui annumerari dignus, habitus est. corpus eius cum capite in Samonam fluuium abiectū quinquaginta annis ibi delituit: donec matrona quædam Romana nomine Eusebia, monita ab angelo in Viromāduos (subleuādi ab aquis eius corporis gratia) peruenit: visum quē antea perdidit sperans se recepturam. quod & merito sanctissimi martyris impletum est. Nam inuēto corpore & capite, mox visum recepit. Corpus & caput humo abscondidit eo in loco, quo ingens basilica nomini eius dicata hodie visitur. Corpus deinde & caput post trecentos annos à diuo Eligio Nouiodunensi antistite (qui sub Dagoberto Francorum rege sanctitate claruit) subleuatum è terra aureo in loculo condita sunt: tēplum quoq; à regibus extructum per celebrius, præclarius, & felicius. Exinde haberi cœpit diui Quintini nomē, quod & nunc seruat, turmatim ob indies facta sanitatū miracula cōuolarū

& conuolant peregrini & deuoti viri. Aliorū verò martyrum confessorū ac virginū corpora apud Gallos beatificata & mirificè venerata sub silentio prætereo, cū innumera sint & forrè tædiosum foret. Sed cū finem faciā, illud scilicet insolentiæ Venetæ, Franciæq; religionis argumentū: quod diuus Marcus paucis ab hinc seculis odio gētis ad nos migrarit, quia publico edicto peregrini Venetijs pellebātur, quorum è numero se vnum esse testatus est.

Et, quod Galli pietissimi religiosissimiq; ab antiquo fuerint, attestatur ex eplū memorabile & vetustissimū quod descripsit Valerius, titulo de seruata religione. Licet summo labore nixus sit offuscare veritatem rei, ac nebulam & tenebras obijcere, vt gens illa Italorū nostræ gentis gloriæ semper inuida: sed conuicti verū (quod celari nō potest) fateatur oportet. Namq; Gallis nostris capitolium obsidentibus vrbe iam capta, ne statum Fabij gētis sacrificiū interrūperetur C. Fabius dorso Gabino ritu cinctus, manibus humerisq; sacra gerens, cum de capitolio descendisset per medias Gallorum acies egressus in quirinalem collem peruenit: ibiq; omnibus solenniter peractis in capitolium post diuinam venerationem ad suos sine offensa redijt, & hoc Gallis religione motis, cuius nequaquā negligens gens est, vt testatur Liuius, & Cæsar in suis commentarijs lib. vj. de bello Gallico. ita enim ait. Natio est omnium Gallorū admodum dedita religioni &c.

Laudanda est etiā ac plurimi facienda Gallia, eo quia nulla est alia terrarum pars, quæ sit vrribus frequentior, atq; sacratissimis ædibus sanctior. Et licet ambitiosis titulis Itali ciuitates cætera quoq; eorū oppida insigniuerint. Certè Veneto auro non inuidebit Luteciæ seu Parisianæ vrbis opulentia, quam Architenius Chryseam metallis dixit. Aediū apparatus, ac turritorum mœniū pulchritudine Metris emulam reddet Florentiam, de magnitudine cū Mediolano cōtendet Gandauū, Neapolis elegantia æquabit vel Rothomagus, vel Auenio, vel Lugdunū, vel Colonna, vel Turo, vel Diuio. Sanctonum seu Aurelianorū feracitati, cedit Bononia, Heduoꝝ vetustati Rauenna.

Insignienda est quoq; Gallia, eo quod si de riguis amniū fluxibus & piscosis lacuum vberatibus litem Galliaë mouerint, nū Trafimenū Lemano æquabimus? Verbanum Laterna? Larium Constantiensis lacus? Benacum Ruscino nensi? Sabinum Tholosano? Eupilim Massiliensis? Facianum Burdegalo? Nam quod ad fluuium meatus pertinet vincimus. Haud dubie Carantonio Ticinum, Mosavulturnum, Dordona, Arnū, Athace, Druentia Truentum, Isara, Lyrim, Mosella Tiberi concurret. Rhenus Pado. Sed quem Rhodano conferent? quem Garunnæ opponent? quem Ligeri committent? & quod turmatim recensuisse conueniat, quos Scaldi, Lizia, Sequanæ, Matronæ, Arari, seu Sagonæ, Sabi, Dordonæ comparabunt? cū nullus ex ijs non qualibet magnarum nauium capax, multis passuum milibus nauigetur. Cæteri Italiaë fluuij, imo torrentes, trabibus verius quā ratibus meabiles, nisi qua mare influunt nauigia patiantur.

Hæc deniq; illa est regio quæ in orbis principatu nobiles, religiososq; Frantos extulit: quæ frequenti gentium incolatu duos educat Britones, vafros Normannos, industrios Flandros, mites Lothoringos, faciles Andegauos, bellicosos Valcones, animosos Burgundos & feroces, Picardos alacres, Frugi Santones, Aurelianos, atq; Pyctauos, Narbonenses fideles, fortes Aruernos, Hannonios pertinaces, magnanimos Senones, versutos Ce

Duodecima Pars

nomanos, denique militares Bituriges, Cadurcos, Pe-
tragicos, & meritos omnes qui cis rhenū habitāt Theu-
rogallos.

Et si de sanctitate & excellentia sacratissimarum ædiū
contendere voluerimus, nonne reperiemus quod capita
ordinum beati benedicti tam in eiusdem ordine q̄ Clu-
niacē. quā etiam Cisterciē. sunt in Burgundia regia.
etiam in Gallia est caput ordinis Carthusiensium, & ordi-
nis Præmonstratensis.

Si Roma se sanctam nominare voluerit, quid facient
Lutecia, Pyctauis, Aurelianum, & infinitæ aliæ ciuitates
Galliæ, quæ excellentiores incredibili ac indicibili pro-
pè, tum impensa, tumq̄ artis elegantia constructas ha-
bent ecclesias cathedrales, quā Italia, q̄ Hispania, quā
Germania, aut quæcunq̄ aliæ nationes. Quæ nā est in Ita-
lia, quæ nostræ doming Parisiensis æuari possit? quæ ec-
clesiæ Bituricensis, Carnoteñ. Cluniacē. & infinitis alijs
quas fastidiosum esset enumerare.

Extollenda & laudanda est etiam Gallia vltra alias na-
tiones ex literarum traditione. quoniam licet à multis in-
uidis & detractoribus, artium ignari ac disciplinarum iu-
dicati sint Galli. Certum est tamen apud ipsos antiquius
q̄ Latinos & Græcos literas floruisse. Nam, vt Berofus li-
bro xv. antiquitatum scribit. Anno quarto Nini literis &
legibus, Celtas formauit Sametes, Dis cognomento, &
Celtiberos Thubal. A quibus demum mille post annis
Græci non à Cadmo (vt docet Ioannes Annius) suas ac-
ceperunt. Nam quas primum aduexit rudes quidem pau-
lo ante excidium Troianum Cadmus quintus eas à Gala-
this traxerat. Quas Galathæ & Meones prius à Gallis
susceperāt. Neq̄ ergo, inquit idem Annius, Galli à Græ-
cis sed potius à Gallis Asia & Græcia, cum colonijs etiā
literas & disciplinas consecutæ sunt. Aliquot deinde an-
nis post repertum literarum vsum regnauit apud Celtas
Sarron (quod fuit apud Heduos, cū Celtarum Hedui
principatum tunc obtinerent, vt infra dicitur in conside-
ratione, vbi excellentiæ aliquarum ciuitatum describen-
tur.) Qui vt hominum tum recentum ferociam contine-
ret, publica primus instituit gymnasia. A quo Celtarum
theologos & philosophos vocauerunt Sarronidas, in ma-
ximo & præcipuo quondam honore habitos. Quinetiam
illa dea dicendi præfes Pitho nomine, quā alij Suadam,
Suadelam, Leporem, Flexanimam, Græci Pŷchagogon,
quasi ductricem animæ & oblectatricem vocant, maximi
loco numinis olim apud Gallos habitata est, vt optimè ex
Luciano docet noster Budæus in lib. de Assè & partibus
eius libro iij. & per Textorem in sua officina in vltimo
c. Adde quod & scribit Iul. Cæsar in li. vj. suorum cōmen-
tariorum de bello Gallico, vbi de disciplinis Gallorum lo-
quitur. Ita enim ait de eis, q̄ ipsi in rebus publicis priuatisq̄
rationibus Græcis literis vtantur.

Et si quis arguat, cur ergo prisca illa Gallicæ gentis fa-
cinora ad posteros clarius & notius multo non fluxerūt,
cū tunc apud eosdem literas dicant floruisse, respon-
det idem Textor in suis Epithetis in verbo, Galli. vel
nulla omnino tanq̄ posteritatis negligentis monumen-
ta reliquisse, vel si qua reliquerunt iniuria temporum
euanuisse. Budæus verò in prædicto loco dicit Gallos &
Hispanos prisca hystorieis fuisse ignotissimos, & causa
ignorantiæ fuit, q̄ illi secum ipsi viuerent, cōmercia alia-
rum gentium auerfantes.

Longolius verò in sua oratione de qua supra laudan-

do Galliam ex literarum eruditione, dicit eam eruditionis
splendore Italiæ præferendam. Quippe Itali de vnus elo-
quentiæ laudibus nobis controuersiam faciunt: sed quæ
tanta est oratoris in inueniendo subtilitas, in distribuendo
diligentia, in eloquendo copia, in dicendo cum me-
moria pronuntiatio, vt Physicarum rerū indagationi,
vt morum vitæq̄ rationibus, vt differendi subtilitati, vt
Arithmeticis supputationibus, Musicæ concentui, dimen-
sionibus geometricis, Syderali diuinitati, Medicæ utilita-
ti, atq̄ sacratissimis theologiæ mysterijs collidi possit?
Quibus disciplinis quantopere vel sola Parisiorum acade-
mia reliquum orbem vicerit (vt Romanorum pōtificū
Architreuñq̄ haud minus crebra quā illustria elogia trā-
seam) assiduus testis edocet Mantuanus alter poëta, alio
quin Franco nomini infestus: apud quem Paulus, Arco-
pagitam, Dionysium, Galliarum Apostolum, ita cōpel-
lat Caroli præcinentis magnitudini.

Neu desit gallis vllum decus illa per orbem
Clara, per Aethiopes nigros, audita per Indos.
Illa tuq̄ quibus in cœlum tolluntur Athenæ.
Tot sophiæ fœcunda bonis, tot lucida claris
Scriptorum ingenijs: quæ tanq̄ sydera lumen:
Aeterno splendore ferunt gymnasmata primus
Transferet ad gallos. Mox subdit.
Et tua de gratis migrans academia campis,
Ibit ad occasum, vacuasq̄ relinquet Athena.

Ex his patet Athenas in franciam concessisse, & tale
super francos Baptistæ Mantuani fuisse iudicium, quale
Apollonij Mollonis de Cicerone. Et tamen, an Romani
literarum gloria Atheniensibus cesserint in dubium qui
reuocat, is dubio procul de omnibus dubitat. Ergo & stu-
diorum laudem Romanis abstulimus, & doctrinarum de-
cus, vt Atheniensium heredes nobis merito vendicamus.
Hinc illa pervniuersam Galliam resperfa literarum gym-
nasia, cū summorum antistitum, regum, imperatorūq̄
liberalitate opulentissima: tum omnium liberalium disci-
plinarum professoribus, necnon studiosæ iuuentutis mul-
titudine nobilissima. Nam præter Parisiensem scholam,
& suas habent Diatribas, Colonia, Louanium, Mogun-
tia, Treueris, Basilea. iam celebrantur Pyctauium, Aure-
lia, Tholosa, Auenio, Burdegalia, Nanetum, Caturcum.
Ad hæc Biturix, Andegauum, Valentia, Cadonium, Mō-
spesulan⁹, Dola Hyssidorus, & Billionius. Quotus quisq̄
est in tam numerosa priscorum Romanorum turba, qui
præter linguæ lenocinium, supersticiosam verborum fe-
stiuitatem, calami stratae orationis cincinos: aliquid ex na-
turae sacrarijs depromptum, aut ex cœli regia huc transla-
tum commodè, sapienter, aptè, tractauerit. Franci autem,
q̄ omnis sermonis eliminato fuce, q̄ omni relegato exo-
tico ornatu sint in disquirendo prudentes, in explorando vere-
futi, religiosi in decernendo, ingenuè omnes Europei fatē-
tur. In Galliam commeando sanctioris doctrinæ gratia:
vt quondam in Aegyptum Græci, Ipsiq̄ Romani Athe-
nas, & Massiliam. Cæterum quia eloquentiā veluti filio-
lam exosculantur suam, non dixerim quod ex ipsis qui-
dam haud aliud oratoris esse quam mentiri, decipere, cir-
cumscribere, præstigiari. Fallax verborum modulamen-
non nisi ad circunagendam imperitiæ plebeculæ multius
dinem pollere, sapientē à proposito linguæ tectorio auer-
ti, nunquam Francos patrij sermonis suos habere orato-
res. Et inter eos vnum Octavianum à sancto Gelasio, quo
Romanos

Romanos omnes poetas rhetoresq; ferè prouocamus. Sed illud dicam Lu. Plotium Lugdunensem, Romanos primum docuisset rhetoricem. Tullius certè latinæ facundiae antistes sese ab eo prima Romani eloquij rudimenta didicisse fateatur. Quid satyricus Aquinas non peculiari appposito Gallos ornandos putauit.

Gallia caudidos docuit facunda Britannos.

Et iterum.

Gallia vel potius nutricula caudidorum.

Quid Lucianus ille Samofatenus in nullam alioqui gentem non debacchari solitus, non lepido apologo ex Hærculis statua Gallicam eloquentiam insinuauit? Audiamus diuum Hieronymum in Vigilantium. Sola, inquit, Gallia monstra non habuit: sed uiris semper fortibus & eloquentissimis abundauit. Quid Crinam seu Critiam? Quid Charundam Massilienses commemorem? quorum ille ob syderalem Mathematicumq; peritiam Romani populi facta Nerone principe rexit. Hic dånatis Chrisippi, Erasistrati, Herophilii, Asclepiadis, priscorumq; medicorum placitis, omnibus tam græcis q; latinis reclamantibus medendi artem immutauit: adeo vel eruditione, vel eloquentia utq; præstitit. Quis Pythia cosmographiam representauit apertius? Quis Lud. Floro historiam compendiosius elegantiusq; rexit? Quis Hylario diuina tractauit diuinius? Quis Irenæo Lugdunensi hæreses proscidit acerbius? Quis Victorino Aquitano paschalis diei cursum numerosius stabiliiuit? Quis animæ essentiã Claudiano subtilius aperuit? Quis Faustino diuinam gratiam cum libero arbitrio copulauit sanctius? Quis omnes dicendi ueneres Remigio excoluit blandius? Vincentij nitidum apertumq; in dicendo eloquium eo certè magis suscipiendum existimo, quo modestius se sua gloria pergrini in inscriptione defraudare conatus est. Saluiani quàm sublimis fuerit doctrina, cognomen eius declarat, q; vnus à condito æuo Episcoporum magister dictus est. Quid Paterium? Quid Gennadium? Quid Museum referam? Quid Euridemum? Statium, Surculum, Seuerum, Sulpitium, Rheticiam? Quid duos Consentios, patrem & filium? quid Herdicium? quid Clodium quirinalem? quid Eucherium, aliosq; innumeròs diuinarum humanarumq; rerum peritissimos: in quibus eloquendi artificij, & eruditionis altitudo de principatu certasse uideri possunt?

Habuit etiam Gallia & alios quàm plures multifariæ eruditionis viros consummatos, inter quos merito primum sibi vendicat locum Robertus regio honore dignissimus. Multa quippe responsoria in ecclesia composuit: ut sunt, Sancti spiritus ad sit nobis gratia, siue, Veni sancte spiritus, & emitte &c. Responsorium de natiuitate domini, scilicet Iudæa & Ierusalem. Item illud Alleuia Eripe me de inimicis. Item illud de sanctorum martyrum triumpho. O constantia martyrum. Item illud de sancto Petro. Cornelius centurio &c. Quod Romæ summo pontifice missam celebrante sancto Petro in altari offertorij tempore cum magna deuotione obtulit. Scripserunt & Victorinus episcopus Pictauens. Aufonius gallus episcopus Burdegalen. Victorinus Massiliens. rhetor. Sabbasius episcopus prouinciæ gallicanæ. Museus & Saluianus presbyteri ecclesiæ Massiliensis. Claudius episcopus Viennens. Sydonius episcopus Aruernorū. Gennadius Massiliens. ecclesiæ presbyter. Gregorius episcopus Turonens. Audoenus archiepiscopus Rothomagens. Stephanus episcopus Heduen. Ruggandus episcopus Metensis. Petrus Bertrandi

episcopus Heduen. Freculphus episcopus Lexouic. Theodolphus episcopus Aurelianen. Hylduinus abbas monasterij sancti Dionysij apud Parisios. Ansegisus abbas Lobienensis postea archiepiscopus Senonens. Turpinus archiepiscopus Rhemensis. Christianus qui & Druchmarus monachus. Aquitanicus. Milo monachus. Hugbaldus monachus. Oddo primus abbas Cluniacens. Bernardus monachus Cluniacensis. Hildebertus episcopus Cenomansis. Remigius Altifiodorensis episcopus. Sigebertus monachus Gemblacen. Gilbertus porreta episcopus Pictauens. Oddo episcopus Cameracenen. Richardus monachus sancti Victoris Parisiensis. Petrus Blesens. Mauritius episcopus Parisiensis. Petrus abbas Cluniacens. Petrus cantor Parisien. Hubertus ordinis prædicatorum. Vincetius natione Burgundus theologus eximius, & historicus præcipuus. Galterus episcopus Pictauens. Bernardus burgundus abbas Clareuallensis ordinis Cisterciensis. Philippus cancellarius Parisiensi. Symon de Tornaco. Petrus ordinis prædicatorum. Guilielmus episcopus Parisien. Henricus de gaudauo. Ioannes Parisiens. ordinis prædicatorum. Nicolaus ordinis fratrum beatæ Mariæ de monte Carmeli. Guilielmus Peraldi. Ioannes de Alerio Carmelita. Bernardus de Parentinis Tholosanus ordinis prædicatorum. Ioannes de Regno Carmelita. Petrus de Palude ordinis fratrum prædicatorum. Petrus de Casa Lemouicens. carmelita prior generalis illius ordinis, deinde patriarcha Hierosolymitanus. Petrus Raymundi carmelita. Robertus carmelita. Petrus Rogerij. Petrus Berthorij Pictauens. Ioannes golent Normannus. Isuardus qui martilogij composuit. Alquinus Caroli magni præceptor, summus theologus & philosophus. Honorius Augustudunens. seu Heduen. ecclesiæ præbyter. Petrus de Tarentasia Burgundus. Petrus de Bella pertica etiam Burgundus. Ioannes Fabri Aquitanicus. Iacobus de Raigneris Lothoringus. Ioannes de Blaualco Burgundus. Lucas de Penna. Iodocus Lauuerinis Flamingus doctor Tholosanus. Iacobus Dorbellus doctor theologus in gymnasio Pictauensi. Guilielmus de môte Lauduno etiam doctor Pictauens. Nicolaus Ritzeius Tholosanus carmelita. Philippus Ferrariens. Tholosanus. Ioannes cognomento grossus Tholosanus. Blasius Andenarius carmelita. Ioannes abbas monasterij sancti Bauonis gandau in Flandria. Ioannes Capreolus Tholosanus carmelita. Petrus de Aliaco episcopus Cameracens. Ioannes gerson cancellarius Parisien. Ioannes Noblet carmelita. Petrus Dorbelli. Ioannes Foreth normanus. Henricus cognomento prudens Flandrens. Laurentius Burellus Diuionens. carmelita ex Heduis ortus. Robertus guaguinus. Arnoldus Bostius.

Hi supra nominati galli scripserunt in theologia, philosophia, historia, & rhetorica, multum splendide & ample, per opera eorum constare potest, prout Campegius Lugdunen. in suo tractatu de galliæ uiris illustribus declarat, Et ibi etiam ponit multos ex illis & alios qui scripserunt in Poësi, & in utroq; iure civili & canonico, qui subtili ingenio præditi fuerunt: ut sunt prædicti Petrus de Bella pertica. Ioannes Fabri cancellarius Franciæ. Guilielmus de Cugno, & Iacobus de Rauenna. ita quòd ab Italis nomen subtilium ultramontanorum acquisierunt. Guilielmus Durandi dictus Speculator. Guido Pape. Ioannes Aufrerij. Henricus Bohic Brito. Cosmas guymier. Nicolaus Boërius præfident Burdegalen. Ioannes Sanxon Turonenses. Pyrrhus Igneus & Stella doctores Au

Duodecima Pars

relianensis. Ioannes de Monthelono conciuus & cōtemporaneus noster, nunc presbyter sancti Victoris parisiensis. Vincentius Cygault. Ioannes Raynauld. Ioannes Brunellus doctor Aurelianensis. Ioannes de garouis. Guilielmus Rouillus Alenconiensis. Ioannes le Cirier Parisiensis. Petrus de Brazio. Ioannes Montaigne, & plurimi alij qui in iure scripserunt, & multum copiosè & eleganter.

Plures etiam in hystoria scripserunt, vt iam dictum est. vt Hylarius episcopus Pyctauensis. Gregorius Turonensis. Annonius monachus. Ewardus cancellarius Caroli magni. Oddo primus abbas Cluniacensis. Sigebertus monachus. Richardus monachus. Guilielmus monachus sancti Dionysij apud Parisios. Vicentius, de quo supra Guaguinus, & plures alij.

Longolius verò prosequens laudem gallorum in prædicta oratione enumerat multos ex prænominatis fuisse poëtas, & plures alios qui ex gente nostra orti sunt. Sed inter modernos excellenter scripserunt Germanus Brixius in quo inuenies & demiraberis facilitatem, in Varannio simplicitatem, in Burro sanctitatem, in Iacobæo ælegantiam, in Delpho candorem, in Pio ingenium, in Conrado varietatem, in Briando acumen, in Castello eruditionem. Dicit Budeus diligenter, Briconerus leuiter, narrabit apertè Scissellus, eloquetur grauius Tisardus, appositè Badius. Guaguinus luculenter, Pinus scitè, duo Fernandi splendide, Erasmus copiosè, acutè, nitidè. Faber Stapulensis philosophicè. Cuius incude expolita, iam purè loqui didicit philosophia. Clythouei casto sermone theologia melle dulcius concionabitur. Literatura Bouilli Mathefi rubiginem deterfit. Copo duce medici & cum eloquentia morbos curabunt: præeunte Campegio, omnes philosophiæ partes tentabunt. Quid de Textore Niuernensi, qui tot singularia laboriosè in sua officina in vnum coniecit? Quid de Petro Turrello. Heduo qui alter Ptholemeæus in cosmographia, alter Alcabitius in astrologia, alter Cicero in arte dicendi, alter Bias in philosophia, alter Liuius in hystoria dici potest: & vnum dicere non pudebit, quod nec maiorem, imo nec parem recipit gallia, nec similis inueniri potest. Non tamen singulis has solas inesse virtutes existimo, sed his insigniores: cum nemo ex eis & prosa & versa oratione non polleat. Nemo item quin sit aut medicinae, aut philosophiæ, aut iuris, aut theologiæ consultus omnes ferè artificiose pleriquæ hebraicè periti & Chaldaicè, & omnes ferè græcam linguam tanquam materiam habentes. Ex quibus satis notum est vnâ Gallorum gentem plures in quocunquæ genere eximios vel tulisse, vel extulisse quàm reliquæ terræ. Ex quibus verificari potest dictum Iulij Celsi dicentis, galliâ disciplinarum parentem, hinc dico.

Gallia doctrinæ genitrix tu prima proba.

Quicquid mendaciæ græcia voce refert,

Extollenda est etiam Gallia ex rebus bellicis, in quibus superauit omnes alias nationes mundi si bene videantur opera eius bellica, quod clarè apparet, maximè ex hystoricis extraneis. Nam galli quinquies ante aduentum Hannibalis Alpes traiecerunt: & vt dicit Textor in suis epythetis. in verbo, galli. Ipsi galli habent incredibiles virtutum titulos, qui si Romanis contigissent, dij boni quantum laudum suarum pelagus effudissent: quantas verborum ampulas, quot inanes flauissent glorias, cum etiam Camillo vnico, duobus Decijs, paucis Fabijs, Scipionibus, Curijs, Coclite, Atrillio, & Curtio ita efferantur, vt

deos magis quàm mortales se prædicent. Quanti ergo galli fulminantes per Italiam, duce Breno, Senonas estimare possumus: quorum fulgurantem impetum non prius retulerunt: quàm (vt in suo sterquilinio canes plurium valent) Romam omnia populabundi intrauerint, de quo meminit Laziardus in epythomatibus hystoriæ vniuersalis ca. lviij. Quid concinemus oppressam à Gothis Italiam Merouei gallorum regis (cum iam res Italorum proxima ruinæ & ad triarios, hoc est, in dubio videretur redacta sub sidio fuisse liberatam, & idem subdit. Quo tempore rerum omnium summa & potestas Romanorum legibus parauit, nullam vnquam scriptorum memoria gentem constat vixisse, Romano populo magis formidolosam. Nihil Carthagenensium furores, nihil orientalium motus obstabant, quominus in vtranuis aurem dormirent ociosi: nihil denique estimabatur omnium gentium vires, habita gallicæ virtutis ratione & comparatione. Sciebant enim terribilem esse populum, auidum belli, & vtriquæ paratum fortunæ. Cum nulla vnquam gente Romanus ipse populus intra extraque Italiam maiore hominum strage maioribusque ducum & exercituum periculis debellauit. Nam licet ex eorum exercitu centum hominum millia quandoque desiderata sint: nihilominus tamen animo si pugnam acrius instaurabant, pudorem vlscabantur, ad vnum interfici aut interficere volentes. Quo apparet indomita bello ingenia scire tantum vincere, vel mori. Certarunt Romani cum finitimis de principatu. Cum Carthagenensibus de imperio: cum gallis autem pro vxdribus, pro liberis, pro vita semper, cum cæteris nationibus non nisi pro gloria. Hoc eorum præconium fortasse videretur fictitiu, nisi Strabo lib. liij. etiam nobis testis fidelissimus. Vniuersa inquit natio (quam hæc etas gallicam vel galliticam nominat) Martis studio, & animorum ardet impetu, conferendæ pugnæ alacritate impigra, semperque spectantes in Boream, aut Oceano propiores conferendis pugnis sunt audaciores. Florus item de Senonibus sic ait. Galli Senones gens natura ferox, moribus incondita: ad hæc ipsa corporum mole perinde ac armis ingentibus adeo omni generi terribilis fuit: vt planè nata ad hominum interitum, & vrbium stragem videretur. Hi quondam ad vltimis terrarum oris & cingente amnia Oceano ingenti agmine profecti cum media vastassent, positis inter Alpes & Padum sedibus, ne his quidem contenti per Italiam vagabantur. Romam quin etiam aggressi, vniuersum populum in Capitolium seseuacque omnia recipere compulerunt & vt paucis multa dicentur, quaquaversum transirent, non fulminantes sed fulmina plane videbantur, dolebantque ignaram cruoris victoriam sibi concedi, & sine ruina transitum patere. Et quod maximi terroris indicium est, pacem vnicique empturienti proponebant venalem. Neque potentem adeo gentem reperisses, quæ non habito gallorum præsidio & fauore securam se credidisset. Merito propterea. T. Liuius auidas armorum Gallicæ gentes semper fuisse scribit. Idem quoque habere (inquit) accolas gallos inter ferrum & arma natos, feroces cum suo ingenio, tum aduersus Romanum populum, quem captum à se, auroque redemptu, non vana iactantes memorat. Fuerunt etiam galli tanta hominum frequentia & multitudine: vt treceta & amplius armatoru millia gens vna Belgica ad olim ad bellum mitteret. Eoru virtus apertius cognosci non potest quæ lectioe Trogi apud Iustinum lib. xxiiij. scribentis. Galli abundantè multitudine (cum eos non caperent terræ quæ genuerant)

trecenta millia hominum ad sedes nouas quærendas velut peregrinacum miserunt. Ex his portio in Italia confedit, quæ & urbem Romam captam incendit, & portio Illiricos sinus ducibus quibus: (nam, auguradi studio galli præter ceteros clarent) per strages Barbarorum penetrauit: & in Pannonia confedit, gens aspera, audax, bellicosa, quæ prima post Herculem (cui ea res virtutis admirationem & immortalitatis fidem dedit) Alpium inuisa iuga & frigore intrastabilia loca transcendit: ibi domitis Pannonijs per multos annos cum finitimis varia bella gessere. Horum tante deinde successu diuisis agminibus, alij Græciam, alij Macedoniam omnia ferro proterentes petiuere: tantusq; terror Gallici nominis erat, vt etiam reges non lacessiti vltro pacem ingenti pecunia mercarentur. Item libro xxv. ait. Ea tempestate gallorum iuuentus tantæ fecunditatis fuit, vt Asiam omnem velut examine aliquo implerent. Deniq; neque reges orientis sine mercenario gallorum exercitu vlla bella gesserunt, neq; pulsati regno ad alios q̄ ad gallos confugerunt. Tantus terror gallici nominis siue armorum inuisa felicitas erat: vt Regum nullus suam maiestatem tutam, neque amissam recuperare se posse sine gallica virtute arbitraretur. Itaque in auxilium à Bythinæ regem inuocati regnum cum eo parta victoria diuiserunt: eaq; regionem Gallogræciam cognominauerunt. Nec modo gallorum (quos & celtas græci dixerunt) innumeras res cælebo victorias: vt in septentrionem profecti Celtoſcytis nomen imposuerunt, vt Hispania longè lateq; domita Celtiberos & Gallecos sua victoria testes reliquerunt. Omit tam quomodo à fertilissima Italia regione (quam Latini propterea cisalpinam galliam vocarunt) exactis Tyrrenis, Mediolanum, Laudam, Comum, Brixiam, Veronâ, Bergomum, Vincentiam, Tridentum, Papiam condiderunt: & Decimam Italiæ regionem ab incolatu suo Venetiam appellauerint. Non dicam qua virtute Senam fufis Etruscis, deuictis vmbriſ, Senogalliam, profligatis Lucanis Galliopolim extruxerint, Qui Romanos ad Aliam fluiuium strauerint, Romam ceperint, captam diripuerint, diraptam incenderint. Qui perpetuo successu Tribalos, Getas, Peones subegerunt, Græciam impleuerunt: vt iam dixi, Macedoniam occuparunt, sedes in ea parte Asiæ posuerunt, quam à se Gallatiam nuncupauere. Mitto habuisse Romanos (etiam cū iam sibi viderentur rerum domini) ad gallicos tumultus aurum sanctius repositum pontifices eorum (qui in reliquum militiæ vacatione honestabatur) gallicis bellicis ab aris ad arma progredi solitos. Hic referam q̄ solus rex Macedoniæ Ptholemeus aduentum gallorum intrepidus audiuit: isq; cum paucis & incompositis quasi bella non difficiliter quâ patrarentur parricidiorum furis agitatus occurrit. Dardanorumq; legationem viginti millia armatorum in auxilium offerentem spreuit. Addita insuper contumelia, actum de Macedonia dicens. si cū totum orientem soli domuerint, nūc in vindictam finium Dardanis egeant milites se habere filios eorum, qui sub Alexandro rege stipendia toto orbe terrarum victores fecerint. Que vbi Dardano regi nūciata sunt inclytū illud Macedoniæ regnum breui immaturi iuuenis temeritate casurū dixit. Igitur galli duce Beldio ad tentandos Macedonū animos legatos ad Ptholemeū mittunt, offerentes pacem si emere velit. Sed Ptholemeus inter suos belli metu pacem gallos petere gloriatuſ est. Nec minus ferociter se legatis, quā inter amicos iactauit, aliter

se pacem daturum negando, nisi principes suos obsides dederint, & arma tradiderint. Non enim fidem se nisi inermibus habiturum. Renūciata legatione, risere galli vndiq; acclamantes breui sensurum sibi an illi cōsultentes pacem obtulerunt. Interfectis diebus præliū conferitur, victi Macedones cœduntur, Ptholemeus multis vulneribus faucibus capitur, caput eius amputatur, & lancea fixū tota acie ad terrorem hostium circumfertur. Paucos ex Macedonibus fuga seruauiſ, cæteri aut capti aut occisi. Hæc cū nūciata per omnem Macedoniam essent portæ urbium clauduntur, luctu omnia replentur, nunc orbitatem amissorū filiorum dolebant, nunc excidia urbium metuebant. Nūc Alexandri Philippiq; regum suorū nomina secuti, numina in auxilium vocabant: sub illis se non tutos, verum etiam orbis victores extitisse, vt tuerentur patriam suam, quam gloria rerum gestarum cœlo proximam reddidissent: vt opem afflictiſ ferrēt, quos furor & temeritas Ptholemei regis perdiderat orabant, desperantibus omnibus non votis agendum. Sosthenes vnus de Macedonum principibus ratus, contractata iuuentute & gallos exultantes victoria compeſcuit, & Macedoniam ab hostili depopulatione defendit. ob quæ virtutis beneficia multis nobilibus regnum Macedoniæ affectatibus ignobilis ipse præponitur. Et cū rex ab exercitu appellatus esset, ipse nō in regis: sed in ducis nomen iurare milites cœgit. Interea Brenus, quo duce portio gallorum in Græciam se effuderat, audita suorū, qui Belgio duce Macedones viderant. Indignatus parta victoria tam opimā prædam, et orientis spolijs onustam: tam faciliſ relictam esse, ipse adunatis centumquinquaginta milibus præditum, & quindecim milibus equitum in Macedoniam irrumpit. Cū agros villasq; popularentur, occurrit ei cum instructo exercitu Macedonium Sosthenes. Sed trepidi à valentibus faciliſ vincuntur. Itaque cū victi se Macedones intra muros urbium condidissent, victor Brenus nemine prohibente totius Macedoniæ agros ad prædatur. Audi & eundem Trogum apud Iustinum libro vigesimo epythematū, ita loquentem. Dionysium gerentem bellum legatiſ gallorum qui ante menses Romam incendunt, societatem amicitiamq; petentes adeunt, gentemq; suam inter hostes eius positam esse, magnoquē vsuſ ei futurum vel in acie bellanti, vel de tergo intentis in prælium hostibus affirmant: grata legatio Dionysio fuit, ita pacta societate & auxiliū gallorum auctus, bellum velut ex integro instaurat. Sed quid in tanta secula galli valuerint, qui & Romanos varia se numero victoria fatigarint: Nam, vt Antias historicus scribit, Anno ab vrbe condita 642. Caius Manlius, & Quintus Cepio proconsules aduersus Cymbros, & Teutones, Tigurinos, & Ambronas Gallorū gentes, quæ tunc vt imperium Romanum extinguerent conspirauerant, missi prouincias sibi Rhodano flumine medio diuiserunt, ibi dum inter se grauissima inuidia & contentione disceptant, cum magno periculo Romani nominis Italici victi sunt. Siquidem in ea pugna Marcus Aemilius consularis captus atque interfectus est. Duo filij consulis cæsi lxxx. M. Romanorum sociorumq; ea tempestate trucidata septuaginta millia Calonū atque Lixarum interfecta. Ita & ex omni penitus exercitu x. tantūmodo homines qui miserū nūciū ad augēdas miseras reportarēt su peruisse referunt. Galli binis castris atq; ingenti prædia positi, noua quadā execratione cūcta ceperāt, pessunderūt,

Duodecima Pars

vestis discissa & projecta est, aurum argentūq; in flumen abiectum est. lorica virorum concisa, phaleræ quoque equorum dispersitæ, equi ipsi gurgitibus immersi, homines laqueis collo inditis ex arboribus suspensi sunt: Ita ut nihil prædæ victor, nihil misericordiæ victus agnosceret. Maximus tunc Romæ non solum lætus: verum etiam metus fuit. Hæc Antias, recitatus à Campegio in suo tractatu, de trophæis gallorū. Et ultra inquit, quæ circa annū ab vrbe condita 483. Galli Cisalpini noui extiterunt Romanorū hostes: aduersum quos varia sorte bellatū est. Nam in primo conflictu Valerio consule 3500. cecidere Romanorum. Et, ut Fabius historicus attestatur anno ab vrbe condita 645. Lucio Emilio, Catullo, Gayo Atrilio Regulo cōsulibus magna formidine consternatus senatus defectione Cisalpinæ Galliæ. cū etiam ex vltiore gallia ingens aduentus exercitus nunciaretur, maximè Gessatorū quod nomē nō gentis, sed mercenariorum gallorum est. Itaque per moti consules totius Italiæ ad præsidium imperij contraxere vires. Quo facto, in vtriusque cōsulis exercitu 800. millia armatorum fuisse referuntur. Ex quibus Romanorum & cæpanorum fuerunt peditum 368000. equitū verdè 26600. cætera multitudo fuit. Cōmisso prælio apud Aretium Atrilius consul occisus est 8000. Romanorum, nec saltē tanta quanta eosterrere debuit cæsa sui parte fugerunt. Nam tria millia eorum tūc interfecta historici tradunt: quod ideo ignominiosius turpiusque est tam paucis amissis tanta agmina diffugisse. Idem Iustinus lib. xxxviii. de gallis & eorum virtutibus contra Romanos ait. Audire populos Transalpinæ galliæ Italiam ingressos maximis eam plurimisque vrbebus possidere: & latius aliquāto solum finitū quæ in Asiā, quæ dicatur in bellis eosdem gallos occupasse. Nec victā solum dici Romam à gallis, sed etiā captam: ita ut vnus illis montis tantum cacumen relinqueretur: nec bello hostem, sed præcio remotum. Gallorum autem nomen quod semper Romanos terruit, in partem virium suarum ipse habeat. Nam hos qui Asiam incolunt gallos, ab illis qui Italiam occupauerant sedibus tantum distare, originem quidem ac virtutem genusque penè idem habere. Quid em̄ Plutarchus de gallis dicit. Nonne de Cæsare loquens, sic ait. Cæsar nouem annis militans galliam vniuersam à Pyreneo salu alpibusque ad montem vsque Gebenam & Rhenum Rhodanumque populo Romano subegit. quodd, ut alius scribit historicus, pacata gallia à Cæsare maior gloria illi fuit quàm si totum sibi subegisset orbem. Fateatur tamen Cæsar in commentarijs suis libro primo, se Rhenum transisse non sua sponte: sed rogatum & accersitum à gallis: non sine magna spemagnisque præmijs prædicauit, domum propinquos reliquisse, sedes habere in gallia ab his concessas, obsides ipsorum voluntate datos, stipendium capere iure belli: quod victores victis imponere cōsueuerunt: non se gallis, sed gallos sibi bellum intulisse. Quid igitur de gallis dicendum venit si Cæsar ob galliam non tam deuictam, quàm ab ipsis gallis deditam, maiorem gloriam meruisse videatur quàm si reliquum sibi orbem pacasset. O gloriosum gallorum genus. O genus fortissimum. O gens bellicosa, ut dicit Salustius in bello Catilinario: præterea quæ natura gens gallica bellicosa est, gens aspera, nec minus religiosa, gens foecunda, gens animosa, ferox, diues, armipotens, eximia, egregia, fortis, alacris, armorum auida, & pluribus alijs epytheticis testimoniis tam poetarum quàm historicorū adornatur. Per ipsam enim reges regnant, per ipsam imperatores trium-

phant. Si galliam Cæsar non cognouisset, non solum imperium non vsurpasset, sed nec dictatoris perpetui nomen obtinisset. Soli Franci, soli Francorum principes ac duces ex omnium gentium numero ausi sunt Cæsarem cōsulere vtilitati, & pompeianam bello Pharsalico inuadere ac debilitare audaciam. Sub Pompeio multo plures militabant quàm sub Cæsare: sed Cæsar virtute gallorum qui sub ipso militabant atque impetu magno hostes adortur ac multos cedendo, vulnerandoque strauit. Cæsariani more hostium ora ferientes eos telis cuspidibus infestabant: quo ferendi genere hostes territi oculorum periculo, terga dare coacti sunt. Cæsar autem duobus & viginti tantum milibus, quorum maior pars gallorum erat, imperabat. Sub Pompeio vero multo plures quàm bis totidem militabant. Sed hæc victoria non Italorum, sed Gallorum fuit, qui tanquā Persæ sub vno Cyro contra Cresum & Assyrios homines timidos bella gesserunt. Item Iulius Celsus gallorum tamen æmulus libro v. de bellis Cæsaris, de gallis sic ait, Galli homines sunt aperti, minimeque insidiosus, qui per virtutem, magis quàm per insidias dimicare cōsueuerunt. Et Cæsar in cōmentarijs suis. Illud quoque prouidentissimi ducis augebat curam, quodd insidiosissimo cum rege rem gerebat assuetus dimicare cū gallis apertis hominibus, insidiarum nescijs nec fraudibus, sed virtute bellantibus. Et hæc Campegius in dicto libro de trophæis gallorum. tractatu iij. Dicit tamen Franciscus Patritius in libro de institutione reipublicæ. lib. ix. titulo iij. quodd antiqua consuetudo gallorum erat ut sagaces aliqui viri præficiantur qui famam ac rumorem hauriant & viatores inuitos etiam consistere cogant: ut quodd quisque eorum de quaque re audierit, aut cognouerit quæ rant, discantque quibus è regionibus veniant, quiddque acturi sint: & quæcuncque acceperint molianturque pronunciare cogant: & ista consuetudo esset bona si obseruaretur in gallia. Sed pro certo sciunt aliæ nationes istud optimè deducere ad effectum, galli autem omnibus confidunt, oēs etiam exteras gentes & hostes suos ad se aduentare & resistere sinunt: vnde eorum consilia sunt omnibus etiam inimicis nota & cito promulgata: quod non fit neque apud Italos, Hispanos, Anglos, nec Alemanos, qui non sinunt extraneos patriam eorum aggredi sine saluo conducto.

Et licet multi historici Itali & alij extranei æmulus sint, & Galli infesti suis scriptis, at tamen verum non nunquam profiteantur necesse est: mitto antiquos. Quid autem recentiores de eis sentiant, adduco F. Philelphum Italum in quadam epistola ad Carolum septimum Francorum regem, ita enim ait. Si verum sine cuiusque inuidia fateri licet, posteaque impia & immanis illa sceleratissima Mahumeti secta inualuit, nullum est vsque hominum genus, cui plus debeat Christiana religio, quæ inuictæ Francorum nobilissimæque virtuti, ut supra iam dixi, vbi galli laudantur ex fide Christiana.

Antonius Sabellicus Aeneadis x. libro iij. de virtutibus & moribus gallorum, sic inquit. Ritus gallorū omnino diuersus ab eo qui olim fuit. Malorum quondam demonū cultores hi ut cæteræ gentes, nunc verè pietatis obseruantissimi: viuebant tunc populi quisque sibi, viuebant & ciuitates. Pauci numero reguli in tota gente, nunc regis imperium latè omnia tenet. Matrimonia Italico ritu celebrant. Liberales artes multis curæ sunt, & imprimis diuinarum artium studia. Gymnasium quod Parisiense est id declarat, omnium quæ sunt in terris celeberrimum. Sunt & Romanarum

narum literarum appetentissimi, nec Græcas aspernantur. Penes magistratus iudicia sunt, regum est hos legere & instituere, In bellis cataphracto equite vruntur, pediteq; leuiter armato vruntur, & sagittarijs qui longiores intendunt arcus, nec corneos, vt Scythæ & totus ferè oriens: sed ex taxo aliave duriore materia, sunt Franciæ Troiana stirpe oriundi. De pluribus alijs historicis æmulis gallorū, vide per Campegiū in trophis gallorum. tracta. iij. per textorem in suis epythetis. in verbo, galli. per Lōgolum in sua oratione de laudibus Francorum. vbi etiam amplè de laudibus Caroli magni aliorūq; regum Franciæ. De Rolādo, de Gothofredo Bollionio, & de Balduino, qui pro fide Christiana multa bella gesserat: de quibus supra in quinta parte, in xxxj. consideratione. vbi fit mentio de regū Fræciæ laudibus.

Baptista Mantuanus (qui vt Italus nobis fauere non confueuit) testimonium de gallis & gallia tulit in libro ij. de sancto Dionysio. vbi terram ipsam, mores & virtutes populi collaudat in hunc modum.

Gallia terreni pars est non infima mundi.
Sed longè lateq; patens Hispanica tangit
Oppida ob occasu, sese coniungit ab ortu
Italix: nostro hinc pelago (qua respicit austrum)
Clauditur: Oceano geminas que respicit vrfas.
Vnde venit boreas, hibernaq; frigora surgunt.
Et vada Theutonicæ tangit vastissima rheni.
Terra hominum, frugumq; ferax, armenta, gregesq;
Vberibus pascens globis, non languida cælo
Tabifico: non mortiferis infesta venenis.
Vt Lybie non perpetuis adoperta pruinis,
Sicut hyperborei montes, non torrida ab æstu.
Qui faciat steriles (vt decolor india) campos.
Non etiam noctis pallens semestribus vmbris:
Quale sub Arcturo positum mare & vltima Thule.
Sed nec vt Aegyptus: quia fusa palustribus vndis,
Sed cælo & tenere fœcunda vligine terræ.
Insta gallorum ingenijs (quãq; modò circa
Numina cum reliquis lusi mortalibus errent)
Relligio, postq; fuerint ad sancta redacti
Legis scita nonnulli constantia maior,
Nulli maior erit pietas in numina genti.
Defendent mucrone fidem, belloq; domabunt
Quoscunq; audierint Christum se attollere contra:
Et certum munimen erunt, quod non sinat iram
Barbaricæ gentis nostros incurrere fines.
Subiungit tandem.

Gallia fert acres animos, & idonea bello
Corpora, non illis ausit componere sese
Thracia, que Martem genuit, non Parthia versis,
Quæ bellatur equis fugiens, licet indlyta crasso
Facta sit extincto, significat superba latinis.
Quas gentes olim non contriuere: per omnem
Inuecti Europam, quasi grando aquilone vel austro,
Importata graui passim sonuere tumultu.
Scit Romanus, adhuc, & quam Trapeia videtis,
Arx attollentem caput illo in monte superbum:
Pannonas, Aemathij norunt, scit Delphica rupes,
Quæ nisi terrificis subito conuulsa ruinis
Oppressisset eos, non defendisset Apollo.
Conferta argento templi sacraria & auro.
Intrauere Asiæ fines, prope littora ponti.
In gentem creuere nouam, quæ tenditur vsq;

Ad iuga Pamphilum garamantica sydera contra,
Inter cappadoce posita & Bithynica regna.

Item in eodem libro.

gnea mens gallis & lactea corpora nomen.
Acandore, datum populis, muliebria tingit
Ora color tyrius, paphium meditata decorem.
Ex geminis fecit natura coloribus vnum:
Læti, alacres, lusu, choreis, & carmine gaudent:
In venerem proni, proni in conuiuia, proni
Ante dapes ad sacra deum seruire, iugumq;
Ferre negant, fugiunt figmenta & hypocrisim, ore
Liberi, vt ingenuis mos est, tetricosq; perosi,
Venatu aucupio campos, montana lacusq;
Sollicitant: bellandi vsu lætantur equorum.
Terga fatigantes, lorice hastilia, & arcus.
Delitiæ genti, sub Dio ad sydera somnum
Carpere, fuscari sole & ferrugine pulchrum est.
Puluere conspergi, grauibus sudare sub armis,
Pro patria, pro cognatis, pro regibus ire,
In pugnam & gladios & morti occumbere dulce est.

Ludouicus Bologninus iuris peritus de felici imperio,
& statu gallorum sic scripsit.

Francorum reges sacro sub nomine nati,
Consilio semper valuerunt semper & armis,
Sanctaq; fautores bonitatis iura tenentes
Appellat Romana suos ecclesia agnatos,
Et primogenitos, tali sunt nomine digni.
His deus imperium dedit, & sua iura tuetur,
Vnguntur, sancti fiunt quicunq; creantur:
His subsunt centum generosi nominis vrbes.
His populi subsunt, gentes & maxima regna,
His fines sine fine patent, pater vnus & orbis.
Innumeri his subsunt domini, dominiq; tenentur,
His præstare fidem verbo, hos defendere & armis.
Omnes conueniunt, nemo est bis arma recusans,
Pro sacro imperio Francorum & iure tenendo.
His medio est sextus Ludouicus nomine magnus,
Qui belli & pacis dominus bene cuncta gubernat,
Auget & imperium propria virtute deorum:
Hic prius indomitos superauit marce Ligures,
Auspice Sphorciadas pariter captosq; subegit.
Sed pius & clemens vitam, donauit vtriusq;
Hæc generosa fuit maior victoria prima.

De alijs verò duabus principalibus orbis partibus,
Asia, scilicet & Aphrica, & earum partialibus prouincijs,
seu regionibus, & de laudibus & commendatione ipsarū
nunc scribere supersedeo. Cū satis superq; de ipsis per
historicos, cosmographos, & alios, quisq; studiosus vide-
re & indagare poterit.

Decima octaua cōsideratio. Quoniā ex quo aque sunt
necessariæ ad victū omniū animalium, plusq; aliæ res
mūdi, ita q; ex siti hoies morerētur. vt dicit tex. in l. ff. de
riuis, excellentias aquarū paucis perstringēdo complecti
tur: qm̄ aliquæ sunt alijs excellentiores. Et primò de aqua
cœlesti seu pluuiali, quæ excellentior est alijs, cū, vt di-
cit Aristoteles libro viij. de natura animalium. Piscium (in-
quit) genus maxima ex parte annis fluuijs bene viuunt. Ita
enim non modo plus cibi nanciscuntur, verū etiam pluuiis
humore iuuatur, vt ea quæ terra gignuntur. Olera em quæ
uis rigentur: tamen non tantū proficiunt quantum imbre.
Quod & ipsum harūdinibus lacu prognatis euenit, nihil
enim ferè accrescunt nisi aquæ pluuiæ accedant.

Duodecima Pars

Adde Aueroen quoq; tracta. ij. primæ partis Canticæ super eo cantico. Aqua pluuiialis purior ceteras antecellit: si ferme p̄dere. Aqua pluuiialis optima est, ac fontanis fluuialibusve excellentior longè. Addit Auicenna eam præcipue probari quæ æstiuâ sit, & Ioue tonante decussa, tenuitatis ratione, sicuti interpretantur naturalium periti. Quæquidem attenuatio fit tum virtute celi eleuantis, surrigentisve, tum calidæ siccæq; exhalationis intra nubem inflammata. vnde sint tonitrua perrupta nube. Illud obseruatione dignum quod ab eodem subnectitur Auicenna. Nec præterijt medicinæ primo Paulus Aeginita, esse quidem præcipuū aquæ pluuiæ humorem, verum cistissime computrescere, q̄ sit attenuatus nimium. Proinde celerius in eum agere corrumpendo terrestrem aëremve colorem non naturalem. Haustum verò porū humoribus putredinem cōcinare, peccus obledere, vocem ebetare. Putrescendi tamē causam inde prouēit nōnulli, & Paulus præcipuē: quoniam aquæ id genus à diuersis admodū humiditatibus protollantur, velut de cadaueribus, paludibus, vt lacus præteream, stagna, mare. Quam rationem approbasse Galenus videtur. Sed, inquit Auicēna, si probari causa hæc posset, vituperari digna foret cœlestis aqua. Igitur attenuatio excellenter facta putrefactioni præceleri ansam præbere verò sit similis, vt enim attenuatissimū quiq; est, ita etiam mutationi obnoxium maximè censetur. Statuendum tamen sic opinantur qui disceptantes cupiunt sententias consiliare. Nil prohibere quin quandoq; computrescat aqua pluuiâ: quia à tabidis corporibus aquarū feceratur materia. Quod euenit ferè latius grassante pestilentia vi, verum subnotemus & diuersitatem alteram. Galenus idem in libro de bonitate aquæ sic propemodum scriptum reliquit. Aquas (inquit) pluuias ferò leuissimas esse, subtiles item ac puras, bonasq; & gustui prædulces. Educit enim sol & rapit tenuissimū quodq; ex aquis. Vernæ hyemalesq; censerī debent præstantissimæ, sicciores quidem à terra tollūtur æstate vapores necnō autūno quoq;. At terrosus, vt sic dicā, aër est quē deiecta perpurgat pluuiâ. Propterea id genus aquæ duriores euadant necesse est. inquit Hippocrates. Ex aquis leuissimæ sunt pluuiæ & dulcissimæ, atq; item clarissimæ, ac tenuissimæ. Ratio autē ingit idē ex sole tenuissima quæq; pliciente ac leuissima. Hæc Celius lib. xiiij. lectionū antiquarū c. xxxv. Et rationē bonitatis cœlestium aquarū ponit eodē lib. c. xxxvj. q̄ videas, & in c. xxxvij. ponit quibus nocumēto sit cœlestis aqua: sed circa talia nō insisto. & de laude aquarum iam aliquid suprâ eadem parte, in xij. cōsideratione relatum est, in qua fit mentio de quatuor elementis, & infrâ latius videbitur.

Fertur & Athenis terræ fuisse simulachrum (vt Pausanias ait) suppliciter à Ioue pluuiam cōprecantis. Cuius in monte Hymetto visebatur ara, vt refert Celius libro lectionum antiquarum xiiij. c. xxxix.

Addo aquā benedictam multū laudandam, cū magis profit ad salutem. Nā sanctificat & purgat nos, tollēdo venialia peccata: bona multiplicat, insidias diaboli auertit, & à fantasmatis versutijs hoīes defendit, vt dicit textus in cano, aquā. de cōsecre, dis. ij. & ibi Archidiaco. referens q̄ in cōcilio Nanetē. ita fuit statutū oībus diebus dominicis, quisquis p̄sbyter in sua ecclesia ante missarum solennia aquā benedictam faciat in vase nitido, & de eadem populus aspergatur: & vnū mirandum est, & est grande experimentū fidei nostræ q̄ aqua benedicta quæ fit in vigilia paschæ vel penthecostes nūq; putrescit, ideo præstantissima.

Hic etiā de aquis terrestribus est dicendū. Quæquidem sunt diuersæ: aliæ em salis, aliæ nitri, aliæ aluminis, aliæ sulphuris, aliæ bithuminis, aliæ curam morborum adhibentes. Nam, vt scribitur in tracta. de locorum ac mirabilium mūdi descriptione c. xxvj. & est post geographiam Ptholemæi. iuxta Romam Albulæ aquæ vulneribus medentur.

In Italia fons Ciceronis oculorum vulnera & languores curat.

In Aethiopia lacus est quo perfusa corpora velut oleo nitescunt.

Zaniæ fons in Aphrica canoras voces facit.

Ex Clitorio fonte Archadiæ qui biberint, vini tēdium habent, eosq; abstemios reddit.

In Chio insula fontem esse dicunt quo hebetes fiunt.

In Boëtia duo fontes, alter memoriā, alter obliuionem affert.

Cocici fons amorem veneris tollit.

Boëthiæ Lacus furialis est, de quo qui biberit, ardore libidinis exardescit.

In Campania sunt aquæ, quæ sterilitatem fœminarū, & virorum insaniam abolere dicuntur.

Et refert Celius lib. antiquarū lectionū nono c. xxv. in si. fuisse in Achaia ciuitatem Argyram nomine, ac fontē quoq;, & in propinquo fluuiū Selemnū, ab adolescente dicitur, qui Argyre Nymphæ illaqueatus amore, ac desiderio exardescens, sit à Venere in eū deformatus. Vnde Selemnī aquam id adeptā laudis fuerunt, vt ea ablutos amore liberet, tam viros, q̄ fœminas. Quod si est (inquit Pausanias) omni auro præciosior est Selemnī aqua.

In Aethiopia fonte rubro qui bibit, Lymphaticus fit.

Lechircis fons Archadiæ, abortus fieri non patitur.

In Sicilia fontes duo sunt, quorū vnus sterilitatem fœcundat, alter fœcundam sterilem reddit.

In Thessalia duo sunt flumina, ex vno bibentes oues nigras fieri ferunt, ex altero albas, ex vtraq; varias.

Clitūnus lacus in Umbria maximos boues gignit.

Reatinis paludum aquis, iumentorum vngulas indurari dicunt.

In Asphaltide lacu Iudææ nihil mergi potest quicquid animā habet, & eū aliqui mortuū mare vocāt, & à fundo seu picē euomit, quā etiam bitumen appellāt, & pro picē in nauibus vtitur. quæ res cū adhuc humida ab antiqua educitur, aiunt alio remedio disiungi, atq; à seipsa separari non posse, nisi mulieris menstruo, sanguine, aut vrina.

In India Syden vocatur stagnum, in quo nihil natat, sed omnia merguntur.

Econtra in Alce lacu per Porcidamū omnia fluitant, nihil mergitur.

Marcidæ fons in Phrygia Saxa generat.

In Achaia aqua profluit è saxis, Stix appellata, q̄ illi co potata interficit.

Celomium stagnum Siciliæ, tetro odore remouet ap̄ proximantes.

Fons est in Aphrica, circa templū Ammonis, qui humoris nexibus humum constringit.

Fons Iob in Idumæa quater in anno colorem mutare dicitur in puluerulentū sanguinem, viridem, & limpidum: tribus mensibus in anno retinens ex his vnū colorem.

In Troginditis lacus est, qui ter in die fit amarus, & deinde totiens dulcis.

Fons Silua ad radicē montis Sion, non cōtinuis aquis, sed incertis horis diebusq; ebullit.

In Iudæa

In Iudæa quondam riuus sabbatis omnibus siccabatur, licet alijs diebus satis ingentibus aquis præcepst; deflueret. ab eo factò sabbaticus appellabatur, & inter Archam à raphaneamq; labeatur in ea Iudæe parte in qua regnavit Agrippa.

In Sardinia fontes calidi oculis medentur, fures arguunt. Nam cæcitate detegitur furtu eorū, si sacramento dato oculos aquis eius tetigerint, & alij dicunt esse Palici stagna in Sicilia iuxta Symetum amnem.

In Asia quoq; iuxta Thianā fons Iouis appellatus frigidus vehementer ebullit, ac potantes ex eo periuros statim graui vlcere, manibus ac pedibus eorum percussis magno dolore illic vera fateri cogebat: vera autē iurantes nihil oino ledebat. vt Philostratus scribit, & recitat B. Fulgosius lib. j. de miraculis. c. de stagnis palici & c.

In Epyro fontem esse ferunt, in quo faces extinguuntur accensæ, & accenduntur extinctæ.

Apud Garamantes fontem esse ita argentem die. vt nō bibatur, ita ardentem nocte, vt non tangantur.

De pluribus alijs fontibus diuersarum virtutum. vide eleganter per F. Patriciū in institutione rei publicæ lib. viij. titu. x. & infra ista consideratione in fine.

Iam verò in multis locis aquæ manant perpetim feruentes tanta vi, vt balnea calefaciāt, vt apud nos Heduos in oppido Borbonij Anserici, apud Borbonios in Borbonio Iarchembaut. Et est Aquis, quæ est vrbs capitalis prouinciæ, & in pluribus alijs locis Gallix. In Germania vt est Aquisgrani, aquæ etiā calidæ scaturiunt. Itē in Italia vt apud Viterbiū, quæ ciuitas dicta est, quasi vita inermium veteranorū, quibus benemeritis & honesta militia missis locus ille quietis, ac inter balneas ad curandas egrotudines Romæq; proximus: vt ab his si opus esset cōsiliū haberetur, designabatur.

Quòd euenit. Nam quædā terræ sunt quæ mulum sulphuris & alumnis habent. Itaq; cum per venas calentes aqua frigida venit, vicino sulphuris calore cōtracta excandescit, nec talis ab origine profluit: sed permutatur dū scaturit & venit. Sulphur enim & alumen secum ferunt aquæ utraq; materiam igne plenam, mirisq; motibus incalescunt. sed de hoc plenè infra in lxxvij. cōsideratione dictum est. Et adde vnum scitu dignū, scribit Viç. lib. iij. q. aquæ neruicos & podagricos efficiunt, sulphurosi fontes neruorum labores resciant. Hæc singularia, proprietates, seu naturas, de prædictis scribuntur in loco supra allegato, & plenissimè Plinius in lib. ij. naturalis historix cap. cvj. vbi de multis fontibus mirandis, & vt dicit ibi, q. aquarum natura à miraculis non cessat. Nam plures sunt fluuij & fontes qui nō solum diuinis honoribus coluntur, verū etiam Iconijs & simulachris etiam humanis dicari consuetum est, vt infra dicetur.

Natura autem aquarum est multiplex, & habet multas proprietates aqua. vt dicit Antonius Florentinus in sua summa, in tertia parte lib. xiiij. c. ij. §. j. vbi dicit, q. est refrigeratiua, purgatiua, susceptiua luminis, fœcundatiua animalium, suffocatiua & mollificatiua terræ. Aquarū item mirandā naturam. vide per Celium lib. lectionū antiquarum; xiiij. in fine. vbi inter alia dicit, fontē apud Trezenios fuisse, cuius perennes aquas præcipuè sunt admirati in nouem annorum siccitate, quibus pluit nunquam, accrescentibus cæteris omnibus,

Et inter plura maria est vnū quod dicit mare magnū, qd ab occasu ex Oceano fluit in meridie vergit, drinde de

septentrionem qd inde magnū appellatur, quia cætera maria in cōparatione eius minora sunt. Istud est & mediterraneum: quia per mediā terrā vsq; ad orientē, Europam, & Africam, Asiāq; disteminans. Cuius primæ partis sinus quæ in Hispanis perfunditur Ibericus & Balearicus appellatur, deinde Gallicus qui Narbonensem prouinciā alluit. Mox Ligusticus qui iuxta Genuā urbem est proximus. post hæc Tyrhenus, qui Italiam attingit, quæ Græci Ionicum, alij inferū vocant. deinde Siculus q. à Sicilia vsq; ad Cretā vadit. deinde Creticus qui in Paphiliā & Aegyptū pertendit, & sic de singulis. vt in dicto libro de mundi descriptione. ca. xxvij. vbi describuntur alia maria à diuersis rebus, locis, regionibusve denominata, vt ibi videre poteris. c. quo non insisto cū sufficiat, quòd mare magnum est alijs excellentius

Sed ramen inter alias aquas terrestres aqua maris est excellentior. Cū mare sit mater aquarū. Et dicit Plinius q. omnia Plenilunio maria purgantur, quedā & statuto tempore circa Messanā & Mylas fimo similia expuuntur in litus purgamēta. vnde fabula, solis boues ibi stabulari. His adde, vt dicit plinius lib. ij. naturalis historix. c. c. vt nihil quod nouerit prætereat, Aristoteles nullū animal nisi estu recedente expirare affirmat. Obseruatum id multū in Gallico Oceano, & dicitur in homine compertū. Altissimū est em̄ omnium aquarum, vt dicit Plinius eodē lib. ij. c. cxv. vbi dicit, q. altissimū mare est quindecim stadiorū, prout tradit Fabianus. Alij in ponto ex aduerso Coraxorū gentis vocant Bathicā ponti trecentis fere à continenti stadijs: immensam altitudinem maris tradunt vadis nunq; reperitis. De diuersis nominibus maris, & quò Oceanus dicitur pater ac perpetuus hospes omnium aquarū, & q. sunt maria famosa numero lib. vide in supplemento Cronicarum. libro primo. circa princip. Cur mare vndabūdum incalescat, reliquis aquis agitato frigescentibus, per Celium lectio num antiquarū lib. xiiij. ca. vij. & eodē lib. c. ix. Cur mare dulcibus aquis minus frigidum. Item cur perlucidius. & ibi cap. xj. Cur maris aqua hyeme sit amara minus, & dulces estate fiant deteriores. & cap. xij. Cur mare nauseabundus faciat, et mare cur salum. ibidem c. xv. & cap. seq. An maris superficies sit salior.

Aduertendū est etiā, q. inter alias aquas terrestres à mari sunt plures fluuij seu flumina. Et inter fluuios quidā proprijs ex causis nomina acceperūt: ex quibus nōnulli notandi sunt, qui in historijs celebres memorantur.

Geon em̄ fluuius est de paradiso exiens, atq; vniuersam Aethyopiam cingens, sic vocatus, q. incremento suæ inundationis terram Aegypti irriget. Ge, em̄ Græcè latine terram significat. hic apud Aegyptios Nilus dicitur est, propter limū quē trahit qui efficit fœcunditatem. vnde & Nilus dicitur, licet antea latine Milo dicebatur.

Aapparet autem in Hylide lacu, de quo in meridie versus excipitur Aegypto, vbi Aquilonis flatibus percussus, aquis retrolustrantibus intumescit, & inundationem Aegypti facit. Aegyptus aëris calore semper solem habet, nunquā nubes vel imbres percipit. Cuius loca Nilus fluuius æstatis tempore sole in tancro existente inundat, quo profluuijs vtuntur. Oritur enim fluuius idem inter Austrum & ortum. Etesiarum flatus ex zephyri parte, id est ab occiduo flant. Et habent certum tempus Nascuntur enim mense maio. Quarum flatus initio languens est, sed per dies augetur. Nam flant ab hora sexta vsq; in duodecimā. hoc igitur flatu resistunt ei vndis op

Duodecima Pars

positis, quæ etiam ostiis eius quibus in mare influit, arena rum cumulis Nilii fluctus intumescunt, ac retroverti coguntur. Sicque aquæ erumpentes propelluntur in austrum. quibus congestis Nilus in Aegyptum erumpit, quiescentibus quoque Etesiarum flatibus, ruptisque arenarum cumulis rursus in suum alueum redit fluuius. de cuius laudibus infra videbitur. & vide Franciscum Patritium de institutione rei publicæ libro viij. titulo xij.

Alius est fluuius ex paradiso terrestri exiens, qui dicitur Ganges, & pergit ad Indiæ regiones, quem Phison sacra scriptura nominat, id est cateruam: quia decem fluminibus magnis sibi copulatis repletur & efficitur vnus. Fertur autem Nilii modo exaltari, & super orientis terras erumpere, ac secum arenas aureas erumpere, ac secum arenas aureas trahere.

Alius & tertius est fluuius ex ipso paradiso egrediens & contra Assyrios fluens, & post multos circuitus in sinum Persicum influens, & est fluuius Mesopotamiæ qui dicitur Tigris propter velocitatem, instar bestię tigridis nimia pernitate currentis,

Alius & quartus est fluuius Mesopotamiæ Euphrates nomine de paradiso exurgens, copiosissimus gemmis, qui contra Caldæos vadit & per mediã Babyloniam influit. Hic à frugibus vel ab vbertate nomē accepit. Nā Euphrata Hebræicè interpretatur fertilitas, Mesopotamiã enim in quibusdã ita vno & eodē tempore irrigat sicut Nilus Alexandriam. Hæc sunt quæ dicuntur in eã mudi descriptione c. xxxiiij. vbi e supradictis satis perspicui potest, Nilum esse excellentiorem oibus alijs fluuijs quod aperte asserit Philippus Bergomeñ. in suo supplemento Cronicarũ libro i. circa principium. vbi ita inquit, quæ est fluuius totius orbis permaximus qui totam circuit Aethiopiã atque Aegyptum. de quo Lucanus in decimo dicit.

Archanum natura caput non dedit vlli.

Excellentia enim illius consideratur ex multis. Primum propter eius longitudinem & amplitudinẽ, cū sit totius orbis permaximus, vt dixi. Secundò quoniam in eo sunt septingentæ insulæ, inter quas est illa celeberrima Meroë, Sæbæ reginæ lapidatissimæ regnũ. De Niloticæ aquæ laude præcipua refert Cælius lectioñũ antiquarũ li. xiiij. c. xxxix. Cũ ait, quæ ea cunctis virtutibus insignita creditur. Nā in medicinæ ratione fluuialis aquæ & palustris datur, præter Nilicã, est haustu suavis, mediocrẽ in aluo morã ducens. sicim porro restringit cõmodẽ, nec frigida quidẽ vllũ inferẽs nocumẽtũ, & Galenus Nilũ ita laudat, vt bonitatis excellentia paucis admodũ cõparari fluminibus possit. Nā & mulierũ fecunditatẽ & partionẽ insigniter adiuuat. Ex eo præterea in Aegypto solę oim palustres aquæ redduntur cõmodiores, quoniam æstate nec computrescant oimò, Seneca in naturæ quonibus, Pleraque sunt (inquit) quorũ rō reddi non pōt, vt cur aqua Nilotica fecundiores faciat fœminas: adeo vt quarũdam viscera longẽ præclusa sterilitate ad conceptũ relaxauerit. Auicenna primo canonis quatuor ex causis Nilò incomparabilem bonitatis vim scribit attributam. Quarum primã statuit à cursu longitudine. Secundam ascribit regionis nitore ac præstantiã, per quã fit aquarũ delapsus. Tertiam putat quæ à meridie in septentrionem deferatur sic, enim attenuari amplius. Postremo & immensam suffragari fluminis molem. Præterea dicunt Iouis vicefuisse Aegyptijs Nilum. Vnde apud poetam Parmenonem scribitur: Iuppiter Aegypti Nile. quoniã, vt dixi, certis annis, temporibus superflusus ripis imbrum modo miram campis

fertilitatem inferat. Vnde Tibullus de eo. Te propter nullos tellus tua postulat imbres; Arida nec pluuio supplicat herba Ioui.

Dicitur inde & Chrysoirhoas quasi auro fluens. Ex quo videmus, quæ graues poenæ sancuntur à iure contra eos qui chomata seu aggeres Nilii ruperint, vel violauerint oimò, vel præter vetustatis morẽ, ita quæ cõcremari debent, vt est textus ad literam in l. vnica. C. de Nilii aggeribus nõ rum pendis. & ibi gl. Cy. Albericus, & Salicetus dicunt idẽ esse in alijs fluuijs, vbi posset esse magnũ damnum, vt in Pado fluuiò Italiæ, quod nõ credo esse verũ. Cũ non possit esse fetalis & eadẽ ratio, sed alia poena extraordinaria puniri deberent. Nam in Aegypto non pluit, vt dicit gl. rubricaria. C. de cupressis. sed secus in Italia, aut alijs locis. Ideo ex ruptione aggerum Padi, vel alterius fluuij sterilitas & tantum damni inferri non potest, ideo & c.

Ad prædicta facit, quia etiã ementes & vendentes arbores cupressi, in certis locis Aegypti quinque libris aurum mulctandi sunt, vt in l. j. C. de cupressis. lib. xj. & est ratio, quia dictæ arbores continent aggeres tenentes aquã Nilii, quæ oportunis temporibus spargitur per agros, vt dicit dicta glo. rubricaria, & iam supra tactum est.

Sed vterius pergamus cū Celio qui altius de aquarum præstantia inuestigat. Reliquorũ (inquit) aquarum fluminum difficiles cõsentur arefaciẽdo ac sitim amplius accẽdendo, præsertim si regionũ adsit malignitas, nec aer admodum accommodus, quod notauit Dioscorides. Auicenna eam aquam ita probat quæ ortũ præcipuẽ æstiuũ, semperque bonitate proficere, dũ à fonte disclusa abijt longius. Secundò probatur quæ in septentrionẽ profluat, licet Eginia Paulus satis eam nõ probat: quoniam sit incessu tarda, duraque aqua, rursus incalescere tardius, ac frigescere cui diuersum faciat ortũ petens. Improbantur omnino in occasum meridiẽ delabentes, præcipuẽ meridionali assiliente afflari.

Putearias quoque, nec satis probas præ fontanis arbitratu Auicenna, quæ terrosæ plurimũ sint: vt quæ in ardo continetur occlusæ. Porro inesse & putrescentis materię quipiã necesse est, illuc solis radio minus pertingente, nec profum perflatu villo vapores corruptioni obuios detergere: dicunt Galenus & Paulus vnam esse bonarũ, & malarum aquarum cognitionem. Si hyeme quidem calent, frigent verò æstate: deinde si puræ sunt, nec colore obleso vitiantur. Et si mala nequaquæ fuerit hypostasis, hoc est, substantia siue substantia. Itẽ si leues sint quando terræ promixtionem coarguit pondus. Consideratur præterea incalescant ne statim frigescant ve, huiusmodi enim præstare. Niuis aqua potui pessima est, vt scribit Arist. vt refert Aul. Gell. noct. Atticarũ lib. xix. c. v. An autem aqua sit coloris expers Cælius lectioñũ antiquarũ libro xiiij. c. ix. & eodem lib. c. xvj. scribit rationem, cur aquæ fluentes sint dulces & aquarum colores.

De balneis & modicis aquis eleganter scripsit F. Patritius de institutione rei publicæ lib. viij. vbi de sulphuratis, aluminosis, bituminosis, & nitrosis fontibus, & quomodo vrbes & castra iuxta optimas aquas ædificari debent. Item de signis aquæ purę, & de aquis insalubribus.

Sed continuando materiã sunt & plures alij fluuij, qui & à poetis & historicis celebres memorantur, vltra quatuor supra enumeratos, inter quos enumeratur in dicta descriptione locorũ viginti duo, & sunt sequentes, Hydaspes.

Arar seu Araris, fluuius est Galliæ Celticæ per fines Heduarum. & Sequanorum in Rhodanum fluens. Lucas

nus lib. vj. Rhodanumq; fluentem præcipitauit Arar. Oritur è finibus Garmanorum & labitur inter ducatum & comitatum Burgundiæ à parte orientis & vulgo apud nos Sagona dicitur, infra tranquillitate per ciuitatis Lugdunensis medium interlabens: & ita influit vbique incredibili leuitatu, ita vt oculis in vtram partem fluat iudicari non possit. Ista sunt verba Cæsaris in suis commentarijs de bello Gallico lib. ij. ideo molendina nulla aut rara habet nec naufragium facit. Fluuius quippe piscibus diues & laudatissimus, carpis crassissimis præcipue.

Bætrus, Coaspis, Araxis, Orontes, Iordanis, Cydnus, Pactolus, Smyrnus, Meander, Thanus, Inachus, Padus Italiæ fluuius alio nomine Eridanus dicitur, qui rex fluuiorum a Virgilio in Georgicis describitur, Tyberis seu Albula.

Danubius siue Ister qui in Europa plus omnibus secundum eundem Pholemæum, famam habet, cum sit permagnus Germaniæ fluuius à niuium copia quibus augetur (vt fertur) vocatus, de quo Ansonius epigrammatista.

Danubius penitis caput occultatus in oris,
Totus sub vestra iam ditione fluo.
Qua gelidum fontem medijs effundo Sueuis,
Imperijs grauidas quas seco Pannonias.
Et qua diues aquis Scythico soluo ostia Ponto,
Omnia sub vestrum flumina mitto iugum.
Augusto dabitur, sed proxima palma valenti,
Inueniet fontes hic quoq; Nile tuos.

De cuius laude & excellentia, vide Franciscum Irenicum in sua descriptione Germaniæ lib. vij. c. xvij. cum pluribus equentibus. & ibi scribit, an Nilus Danubio sit maior. & ibi etiam de pluribus Germaniæ fluminibus.

Rhenus fluuius Galliæ inter tres Europæ maximos fluuios computatus, qui deiugo Rheticarum Alpium vsq; in Oceani profunda cursus suos dirigit.

Rhodanus Galliæ fluuius, qui adeo magni & velocis cursus est, vt vix (præcipue stante borea) aduersa possit nauigari aqua. Ferunt, & verum est, hunc fluuium ex Alpibus oriri, quæ Italiæ à Gallia diuidunt: non longe à fontibus Rheni & Danubij. Fertur per Lemani lacum Gebenæ vicinum, & versus occidentem per Galliam fluens motu præcipiti ciuitatis Lugdunensis muros ab orientali parte alluit, & in loco plano sub ipsa vrbe, & prope eam Arar Rhodano commiscetur. Inde ad meridiem conuersus & Iara Druentiamq; suscipiens, in Thyrræniæ quoris freta irrupit. Scribit Aul. Gel. post M. Varronem noct. Articarum lib. x. c. vj. inter flumina quæ ultra imperium Romanum fluunt prima magnitudine esse Nilum, secundum Istrum, proxima Rhodanum.

Iberus, Minius, Tagus, qui cæteris fluuijs Hispaniæ prælati sunt, quia copiosius aureis arenis, Bæthis.

Sunt & plures alij fluuij in Gallia per celebres & maxime nauigabiles, de quibus non fit mentio in prædicta descriptione locorum, sed Pholemæus in suis tabulis lib. ij. & de eis iam meminimus in ista parte supra de laudibus Gallorum, & sunt Carontonus, Mosa, Mosella, Dordogne, Athesis, Druentia, Iara, qui duo fluuij Rhodano se iungunt, Scaldus, Lizia, Matrona, qui oritur apud Lingonas, Sabus, Garumna dilabens ex Pyreneo in Oceanum excurrit. Est enim in Gallia Nabornensi terminans Aquitanos, distans à Narbone stadijs octingentis tribus, deinde amplificatus amnibus per Bituriges & Santones Galliam vtranque gentem effluit,

Ligeris seu Liger oritur in finibus Aruernorum, & disternat campos nostros à campis Borbonijs à parte meridiei, & in Oceanum influit, maximi cursus est, & vtriusq; Ligeris, scilicet & Garumnæ duobus stadiorum milibus nauigatio est.

Sequana fluuius est Galliæ Celticæ. Nam oritur in ducatu Burgundiæ in finibus sancti Sequani, non procul ab vrbe Diuionensi: & per medium ipse ducatus labitur, etiam ciuitatis Trecentis & Parisiensis. vnde flumen Parisiense dicitur. vt dicit glo. in verbo, manumitti. in l. ij. ff. de officio proconsulis.

Textor verò in sua officina ponit nomina fluuij præcipue, vbi multa ponit, quæ videri poterunt, & est in folio cclvij. & in folio cclvj. ponit fluuios auriferos & gemmiferos. & in folio eodem ponit aquarum mirabilem naturam, allegans Ouidium. quos videas, quia idem dicunt quod hic ante dictum est.

Celius libro antiquarum lectionum nono c. lvij. fluminum simulachra varie nunc humana, nunc bubula seu bouilla exprimi specie consueuisse refert, cuius verba sunt. Quoniam poetæ multa illustres fabulofitate in fluminum mentione, quascunque collibitum fuerit illis imagines circumponunt, ac velut graphicè deliniantes conformant, visum ad præsens, quæ mihi suggerit hystoria ex superstitione veteri studiosis communicare, quo in poetiis fiant quasi Meandris adminiculatiores. Compertum igitur illud imprimis non solum diuinis cultos horroribus fluuios: sed & iconas illis, ac simulachra dicari frequenter consueisse, verum non modi vnus. Siquidem humana eos specie effingere nonnulli, quibus, bouinam alij effigiem induxerunt, in ijs Erasinus est, Eurotas item apud Lacedæmonios. Asopus apud Sicyonios ac Phylasios, apud Arginos Cephissus hominis figuram præfert Alpheus, Cephissum Athenienses hominem monstrant vtriusq;. Sed ita, vt promant se nihilominus cornua, Syracusani & Anapum in Sicilia forma insigniunt eadem. Cyanem verò fontem fœminea circunuestiunt specie, Crimnissum quoq; & Telmissum humana honestari facie legitimus. Pueri specie formosioris adamarunt Agrigentini in cognomine ciuitati fluuii, qui & apud Delphos statuæ ex ebore dicuntur, fluminis ascribere nomen. At pueri nihilominus simulachrum erat, & ita Parisienses Sequanam eorum fluium sub forma & effigie puellæ venustè depingere solent, cui titulum addunt, videlicet, Sequana mater Parisiorum. Sic ut & Arar seu Sagona mater Lugdunensium dici potest.

De fontibus autem scitu dignum est, quis omnium fontium sit excellentior, & extollendus supra alios, & de quo historici meminerint, aut poetæ: & videretur esse fons paradisi terrestri totum nemus irrigans, diuisusq; in quatuor nascentia flumina, de quibus hic ante. de pluribus ponit Textor in sua officina, folio cclxx.

Inter cæteros fontes sunt excellentiores in Europa tres fontes salis in comitatu Burgundiæ in oppido, seu vrbe nomine Salinæ, quæ vulgo Salius dicitur, ex quorū aquis (quæ vt igni comprimuntur) fit sal admodum album, quo tota Burgundia, ferè Sabaudia, & Sueuia vititur: in quo sunt ædificia amplæ miræ magnitudinis & magnificentiæ, operarij & artifices infiniti ad vsum ipsius salis. Ex quibus fontibus ingens & vix credibilis prouenit redditus singulis annis, de summa tercentum mille librarum & ultra. Quiquidem redditus obueniunt & principi, & multis alijs dominis, & ecclesijs. Et inter alios

Duodecima Pars

domini de Cabilone, illustrissima & à Troianis oriunda familia, qui nunc dicuntur principes Oregiæ, habent viginti quatuor mille libras reddituales ex ipso fonte. Percipiunt & ex eo multos redditus annuos ecclesia collegiata nostræ dominæ Heduenfis, etiam Abbatia sancti Ioannis magui in burgo Heduenfi & propè omnes ecclesiæ in Burgundia existentes.

Adjo, quoddam etiam mirabilis fons apud Gratignonopolim urbem Gallicam reperitur, qui quamuis calètes aquas non habeat: tamen simul cum ipsis aquis flammam persæpè emittit, duobus eodem loco temporeq; simul manentibus inter se contrarijs elementis, vt refert Baptista Fulgositus in sua Collectanea de dictis factisq; memorabilibus libro primo, titulo de miraculis.

Non caret etiam admiratione (vt ait) fons in Britannia, qui est in diocesi Lincollensi intra Luntham & Norātonam vrbes, quia experimento cognitum est, ligna in proximis cæsa siluis, si in fonte demergantur, intra annum lapides fieri.

Et subiungit, in regione quoque vbi Gothorum sedes in septentrione erat, fons est cuius experimentum à Federico primo factum Albertus magnus scribit, missa manuum suarum theca: in qua ne falleretur, signum suum in cera impresserat, cuius dimidia pars fonti immersa in lapidem induruit, reliqua parte sub cornu ac ceræ specie, vt antè erat, remanente.

In Gallia quoque, teste eodem, in paruo lacu, iuxta oppidum qui Loehis dicitur, deprehensum est arboris quæ in eum iam diu ceciderunt in lapides conuersas.

Quædam etiā mira refert de fonte existente mille passibus à Senisi oppido Lucaniæ in Neapolitani regni parte (ea quæ nunc Basilicata vocant) qui falsis manat aquis ad eum si quis accesserit nihil locutus, nequæ retro conuersus fontem puris clarisq; fluentem aquis inuenit, quoddam si secus dum proficiscitur egerit, turbatum offendit fontem. Si vero seruatis quæ ad claram fontis aquam inueniendam fieri oportere dicta sunt, illuc profectus loqui cœperit, loquendo turbari fontem perspicit.

Et, vt ait Plinius libr. xvij. c. xxij. Aquarum differentia magna riguis est. In Narbonensi prouincia nobilis fons, Orge nomine est. In eo herbæ nascuntur in tantum exeritæ bobus, vt meris capitibus, totis eas quærant viribus. Et cur vicalentium aquarum lapides gignantur, vide infra in lxxvij. consideratione.

Sciũ etiam dignum est vltra deducta, excellentiam aquarum consistere in multis alijs. Cũ intersit reipublice in ciuitate salubres & optimas esse aquas (dixi hic ante in xij. consideratione.) Cuius rei gratia plura statuerunt cõditores iurũ volètes & cupientes, vt plurimũ semper reipublice pro vtilitate hominum providere, vt dicit Frãci. de Ripa in tracta. de peste. folio xxxij. xxxij. vsq; ad xxxvj.

I Primò aquarum custodes (qui Hydrophilati nominantur) fauore publicæ vtilitatis omnium munerum personalium immunitate perfruuntur. l. decernimus. C. de aquæ ductu lib. xj. per quam legem dicunt ibi Bart. & Ioannes de Platea q; generale bannum regis vocans quemlibet ad bellum non comprehendit hos aquarios, & aquarũ custodes, qui ab eorum officio non debent amoueri, quod intelligit Franciscus in aquarijs deputatis per principem, seu eius vicarium pro habenda & custodienda aqua ad vsum publicum, secus (vt ait) in aquarijs huius temporis qui operas locant ad tempus alicui communitati, vt pro-

batur, teste eodem, in dicta l. decernimus. Crederem tamẽ idem esse in quacunq; ciuitate, vbi certatur de vtilitate publica ipsius ciuitatis. Quoniam tales deputati à ciuitatibus debent esse immunes ab omnibus muneribus, & per ciuitates debent eorum onera supportari etgã principẽ. Sicut in simili videmus de multis officarijs ciuitatum, qui sunt immunes quo ad eos, sed alij ciues supportant eorum onera, quia in alijs deseruiunt ciuitati.

2 Prædicti aquarum custodes sunt ita priuilegiati, & ab omnibus honorandi. Vt potius cognoscantur, signari debent in manibus per impressionem signi principis, aut illius domini, vbi sunt deputati, vt inquit textus in dicta l. decernimus. Loco cuius impressionis, seu characteris hodie seruientes principi, aut alteri in aliquo officio, debent deferre baculum depictum signo domini: vel aliud signum ab ipsis seruientibus portari solitum: vt cognoscatur ab omnibus, q; seruientis est curiæ talis domini. Sic etiam legati Romanorum herbam quandam deferbant (quæ vocatur sagmina) vt cognoscerentur, vt nullus eis inferret iniuriam l. sanctum. ff. de rerum diuisione. Ad quod accedat l. prima. C. de latina libertate tollenda circa medium, vbi patet seruos debere portare pileum. Ita dicit Iacobus Rebuffi in dicta l. decernimus, vbi etiam deducit, q; in simili si ponatur quis in saluagardia, vt cognoscatur, debet apponi penuncelli regij in domibus, seu prædijs, vbi apponitur saluagardia: & istud communiter fit apud nos, & in tota Gallia. Et isti penuncelli denotant talia esse in saluagardia principis datiuã. Alij verò officarij qui habent signa consueta, ex quibus cognoscuntur, vt sunt clientes principis, ex huiusmodi signis, semper sunt in eius saluagardia, hoc est protectione. Ideo in locis vbi aquarum custodes portant sua signa turantur saluagardia principis, nec impunè offendi possunt.

3 In hoc priuilegiantur aquæ, q; prædicta in quibus transeunt & sunt aquæ ductus, consequuntur immunitatem ab omnibus oneribus extraordinarijs, & superindictionibus quæ pro illis prædijs imponuntur l. prima. C. de aquæ ductu libro xj. Et istud rationi congruit, eo quia possessores prædiorum, vt per quæ aqua publica defluit tenentur suo sumptu aquæ ductum purgare, dicta lege prima. Ideo ius & ratio suadet hoc casu, cũ in hoc grauentur, vt in aliquo releuentur. Ideo cessante causa, scilicet, si non teneantur aquæ ductum purgare suis expensis & sumptibus: sed vt plurimum cũ purgentur expensis publicis, ideo non habent illam immunitatem.

4 Quia pro vtilitate publica, & ad vsum publicum, licet transducere aquam per agros priuatorum, etiam dominis inuitis, lege si locus §. cũ via ff. quemadmodum seruitus amittatur, dicta lege prima. C. de aquæ ductu, satisfacto tamen damno dominis prædiorum l. si venditor §. si constat. ff. communia prædiorum. Felin. in ca. quæ in ecclesiariũ colli. x. extra de cõstitutio, quod intellige ad vsum publicum, vt dictum est, non ad vsum priuatum l. quæ admodum §. si protectum ff. ad l. Aquiliam, de Ripa tamen in loco antè citato dicit idem esse ad vsum priuatum ex decretis ducalibus ducatus Mediolani.

5 Quia in fauorem aquarum fuit interdictum dominis prædiorum, per quæ aqua publica com meat, ne plantent arbores propè aquæ ductus, nec nartas, vel renatas teneant per quindecim pedes, dicta lege prima. Ratio ibi assignatur. Ne arborum radices fabricam formæ corruptant: & vt ait Franciscus de Ripa loco antè allegato. Ex hoc cognoscitur

agnoscitur istud solum procedere quando aqua ducitur per canales lapideos, ligneos, vel plumbeos (vt in hac nostra ciuitate Heduenſi, vbi aqua fontis, qua ferè omnes vtuntur, ducitur per canales olim plumbeos, nūc ligneos, crederem tamen necessarium fore, vt reducerentur ad pristinam naturam, & ad canales plumbeos.) Secus verò (vt ait) si conducatur per patentes alueos, quia riparum arborum radicibus magis muniuntur, q̄ corrumpantur. l. prima §. oportet ff. ne quid in loco oportet ff. ne quid in loco publico ripa ve eius fiat.

6 Quod qui ex publico aquæductu ad suum fundum aquam diuerterit vsq; licētia principis, vel illius ad quem spectat: fundum amittat, & fisco acquiratur. l. ij. C. de aquæductu. & vsurpata aquam restituat. dicta l. decernimus. etiam librarū decē multa plectatur l. finali. C. de aquæductu. Et contra eos qui in damnum accolentium quicq; in flumine publico ripave eius faciunt, proditum fuit remedium & interdictum, ne quid in flumine.

7 Quia interest reipublicæ, ne aqua publica minuarur, corrumpatur, deteriorve fiat, cui libet de populo prodita est actio aduersus contrafacientes. lege prima §. hoc interdictū ff. ne quid in flumine publico, ripave eius & c.

8 Quia priuilegium extrahendi aquā ex publico aquæductu fauore publico restringitur ad aquam superfluum & superabundantem l. si quis per diuinam liberalitatem. C. de aquæductu. Quod facit ad permissiones, ne dicam licentias mercatoribus (etiam alterius gentis vt Anglis & Ianuensibus) ad extrahendum à patria certas quantitates frumenti, quoniam huiusmodi indulgentiæ debent intelligi, si talis quantitas superest ab vsu habitantium, & sic recipit conditionem, si reipublica non indigeat, vt in simili de indulgentia concessa Ianuensibus, de qua per Bart. & Ioannem de Platea in dicta lege si quis per diuinam. Et meritò, quia priuilegium alicui concessum non extenditur ad ea per quæ ledetur publica utilitas l. si. C. de officio magistrum militum l. humilioribus. C. de suscepto. & archi. l. ij. C. de priuilegijs scholarum libro xij. Priuilegia enim publicæ utilitati damnosa, non sunt recipienda l. nec damnosa. C. de præcibus imperato. offerendis. Etiam facit quia de superfluo erogari debet & largiri, iuxta illud Sicentibus agris nostris aquam non dabimus alienis. lege præles. C. de seruitut. Quilibet enim primò sibi elemosinam facit, deinde proximo c. sanè. de pœnitent. distinctio. iij. & vnusquisq; regulam diligendi à proximo accipit c. si non licet xxij. q. v. Et dicitur Thobias iij. Quomodo potueris ita esto misericors: si tibi fuerit multum abundanter tribue, si exiguum, etiam hoc libenter impartire. Et dixit textus in authent. quomodo oporteat episcopos §. in omnibus. Dandum est ex his quæ deus dedit, quod est possibile ministrare. Vnde Ecclesiastici xxxv. scribitur. Da altissimo secundum donatum eius. Hæc dicit Lucas de Penna in dicta lege. si quis per diuinam. vbi multum exhortatur magistratus qui rempublicam administrant: vt prouideant, vt primo sit copia rerum necessarium in ciuitate anteq; aliquid extrahatur. Ita si viderint aliquod mercimonium vrbibus perniciosum, prohibere debent ne ibi exerceatur l. nobiliores. C. de commercijs & mercatoribus. Quod notandum est pro nostris ciuibus, qui aliquando in fine anni volunt extrahere vina de ciuitate, & vendere Comitatenſibus: quoniam officiales prouidere debent, ne tot vendantur & distribuantur, vt ciuitas non sit euacuata illis, sed tantum vendantur de ijs quæ superabundant, & pro necessitate.

bundant, & pro necessitate.

9 Quia aquarum malignitas quandoq; inficit ciuitates, debent qui reipublicæ gerunt administrationem aut curam, prohibere ne in publico aquæductu, aut in aquis quæ pro vsu publico sunt necessaria, quis res immundas proniciat, neq; mulieres pannos, cæteraq; sordida, ne seruito res mulas, equos, & reliqua huiusmodi lauent, neve porcos admittant. iuxta illud. Heu liquidis immisſi fontibus aprum. Neue in eo quis natet, vel se abluant, nisi fortè in inferiori parte, & secretè. vt est textus in lege, cum supra viuentes. vbi Barto. & Ioannes de Platea. C. de re militari. libro xij. Et qui cõtrauerit, & quodam modo aquas publicas spurcauerit, arbitrio iudicis grauiter est puniendus. lege prima. §. primo. ff. de varijs & extraordinarijs. cõgnitiõ. imo non licet habenti fontem seu aquam priuatam, eam aliquo modo spurcam reddere, si cum eadem spurcitia in aquam vel fundum defluat alienum. l. apud Trebatium. in principio. ff. de aqua pluuiarum arcenda Are. ti. consilio xxx. Cepola in tractatu de seruitutibus. de fonte. Alias teneretur actione iniuriarum F. de Ripa. in dicto loco. versicu. vij.

10 Pro fontibus construendis & aqua habenda ad vsu publicum possunt decuriones collectam imponere, vt per plura deducit & comprobatur idem de Ripa in prædicto tractatu. folio xxxij. versicu. octauo. & ita olim Romani faciebant eodem autore

11 Quoniam priuilegium immunitatis ab omni munere non eximit priuilegiatum ab oneribus quæ imponuntur pro aquis publicis habendis, vel pro aquæductibus purgandis, aut reficiendis. lege ad portus. C. de oport. publicis. Nam ad talia onera etiam ecclesie tenetur. lege ad instructionem. C. de sacrosancti. ecclesie. secundum Ioannem de Platea in lege. ad reparationem. C. de aquæductu. Adducit etiam textum in lege absit. C. de priuilegijs domus Augustiæ libro vndecimo. & in lege secunda. C. de immunitate nemini concedenda. libro decimo. per quæ iura videtur, quòd etiam nemo potest se excusare à refectione pontium ciuitatis per quodcūq; priuilegiū immunitatis quod habere possit.

12 Extrahens aquam de publico aquæductu deriuando eam ad fundum suum, punitur in amissione illius fundi. vt est textus ad literam in lege si quis de cetero. C. de aquæductu. libro vndecimo.

Ad cognoscendum ergo aquæ bonitatem quæ nobis necessaria est, ponenda est in vase æneum, vel corinthium, & si maculam non fecerit, neq; in fundo vasis arena, limusve inueniatur, vel si legumina cum ea aqua coniecta, & ad ignem posita celeriter percocta fuerint. Cognoscitur deniq; si Limpida, & perlucida fuerit, & quocunq; profuixerit, locum ab omni inquinamento mundum reliquerit, neq; muscum, neq; iuncos produxerit: his signis aqua tenuis, & in summa salubritate nobis ostenditur.

Probaturn etiã aquæ bonitas ex aspectu incolarum, si sint corpore robusti, colore nitidi, non gibbosi, non strumosi, non vitati cruribus, non lippis oculis, non fatui. Et vt ait Franciscus de Ripa in dicto suo tractatu de peste. folio xxxij. versi. dixi ex aqua. vt cognosceretur aquæ puritas salubritasq; maiores nostri inspiciebant iecora pecorū, quæ his locis pascebantur, & pluries experti si liuida vel vitiosa reperiabant, ex aqua & pabulo malignis id euenire arbitrâtes iudicio, mutabant regionis locum, dubitantes aquam illam humanis corporibus pestilentem futurã.

Duodecima Pars

Et ibi amplè scribit quomodo ex aqua foetida generatur ut plurimum pestis, ideo consulendum est hominibus, ut habitationem loci sibi eligant, ubi sit aquarum salubritas, & vberitas.

Decimanona consideratio mōtes depromit. Nempè, ut dicitur in libro de locorum ac mirabilium mundi descriptione c. xxiij. qui est additus geographiæ Ptholemaei. Quidā montes proprijs ex causis vocati sunt, ex quibus notandi sunt, qui opinione maximi celebrantur.

Mons Caucasus ab India vsq; ad taurū montē porrexit, pro gentium & linguarū varietate, quoquo versum vadit, diuersis nominibus nuncupatur: vbi ad orientem in excelsiorem cōsurgit sublimitatē, propter inicitij candorem Caucasus nūcupatur. Nam orientali lingua caucasum significat candidū, id est niuibus densissimis candidantem. Hic fertur secundū nonnullos syderibus proximus, vnde astra maiora visuntur, & eorū ortus occasusq; diligenter perspicitur, & est asper & inhospitalis, vnde Virgi. Sed duris genuit te cautibus horrens Caucasus.

Et à plerisq; mons Taurus idem vocatur, qui & Caucasus, & Indiam à Scythia dirimit in finibus Assyriorum, de quo meminit Plinius lib. naturalis hystoriæ v. c. xxvij.

Libanus mons Phœnicum altissimus, cuius meminerunt prophætæ, dictus à thure, quia ibi colligitur. Alius est mons qui dicitur Libanus in Iudæa: sed, ut dicit Nicolaus de Lyra super illud Canticorum iij. Non est ille mons de quo ibi fit mētio: & sic sunt duo montes Libani, sed excelsior seu altissimus est ille qui est in Phœnicia: de isto monte meminit Plinius libro naturalis hystoriæ v. ca. xx.

Ararath mons Armeniæ, in quo archam hystoriæ post diluuium refedisse testantur: vnde & vsq; hodie ibidem lignorum eius videntur vestigia. Alius de materia refert Philippus Bergom. in suo supplemento chronicarum, libro j. in verbo, Noë. & ita inquit q; stetit archa ipsa (ut factæ tradūt literæ) super altissimos Armeniæ mōtes quindecim cubitis, ut patet Gen. viij. Exsiccatis verò aq; Noë primum animalia ex archa dimisit, quibus emissis ipse suam cum generatione simul egressus confestim pro gratiarum actione deo sacrificauit. Atq; cum suis comedendo carnes epulari cœpit. Eum autem locum (ut Iosephus refert) Armeni postmodum egressorium vocarūt, vbi & archæ saluatæ reliquias per multa tēpora ipsi prouinciales ostenderūt. De huiusmodi archa Berosus Babylonicus hystoricus in suo primo lib. de temporibus, cuius titulus, Berosi desfloratio est, perpulchrè tractat dicens. Ante aquarū cladem famosam, qua vniuersus periit orbis & c. ait enim in fine libri, q; archa quieuit in vertice montis Gordiei, vbi aliqua ipsius pars suo tempore erat, & homines sui temporis ex bitumine illo tollebant, & ad expiationem peccatorum suorum utebantur.

Olympus mons Macedoniæ est nimium præcellus, ita ut super illo nubes esse dicantur. Vnde Virgi. Nubes excessit olympus. Dicitur olympus quasi solo lampas, hoc est totus lucens, quia solem clarum habet nullisq; vnq; nubibus fuscatur. In eius cacumine aram Ioui dicatam commemorant poëte, ut dicit Nicolaus Perottus in suo libro Cornucopiæ. Hic mons Macedoniam à Thracia diuidit. Et de isto monte & pluribus alijs meminit Isidorus, libro xliij. c. viij. post ipsum Ptholemaeū. Sunt aut quatuor mōtes hoc noie. Primus mons altissimus inter Thessaliam & Macedoniā, qui tñ Thessaliæ ascribitur. Alter in Gallo-

græcia vel in Cypro. Alius & tertius apud Mysos, ad cuius radices Prusa ab Hānibale condita est. Quartus ad mare rubrū in Aethiopia non longe ab Heliopoli oppido, qui oriente sole vsq; ad quintam diei horam flammam emittit, ut dicit Calepinus in verbo, Olympus.

Alius est mons in Macedonia dictus Athos altior nobilibus, tantoq; sublimis, ut in Lemnum insulā vmbra eius protendatur, quæ ab eo lxxvj. miliaribus separatur.

De multis alijs mōtibus scilicet Parnaso, Ethna, Apennino, Pyreneo, Calpe, Ceraunijs, & Acroceraunij montibus, videatur in dicta descriptione, vbi suprā.

In Talaro monte Epyri centum esse fontes docet Plinius libro iij. c. j. Talarus (inquit) mons centum fontibus circa radices Theopompo celebratus.



Maxima consideratio de tribus sectis mundi declarat, quæ illarum sit excellentior, cum genus humanarum in tres sectas principales diuidatur. In gentiles scilicet, Iudæos, & Christianos, hoc est in præputium, circūcisionem, & baptismum. Petrus venerabilis abbas Cluniacē, lib. j. epistoliarum quatuor sectas in mundo præcipuas scribit, scilicet Christianorum, Iudæorum, Sarracenorum, & Paganorum.

Secta verò gentilium siue paganorum, olim erat quæ colebat multos pro dijs, videlicet Saturnum, Iouem, Mercurium, Herculem, Iunonem, Proserpinā, Palladem, deā Vestem, Cererem, Vulcanum, Bacchum siue Liberum, Ianum, Quirinum seu Martem, Aesculapium, Aeolū, Dyannum, Venerem, Apollinem, Plutonem, Neptunum, ac multa alia idola manufacta. Et pro hac secta quidam allegant illud dictum Apostoli j. ad Corinth. viij. Siquidem dii sunt multi & domini multi. Sed Scotus primo sententia distinc. ij. eis respondet, q; Apostolus ibi loquitur secundū opinionē idolatrarum, vnde eodem c. reprobat eorum sectam dicens. Nam & si multi sunt qui vocentur dii, siue in cælo siue in terra, nobis tamen est vnus deus. Oēs autem dii gentium dæmonia, psalm. xcvi. Vel potest dici, q; Apostolus ibi loquitur de his qui aliquid amant plusq; deum, & in eis ponūt finem suū, hoc enim est eis pro deo, iuxta illud Augustini in quodam sermone dicentis. Hoc pro deo ab homine colitur, quod ab eo præ cæteris diligitur. Vnde de gulosis, inquit idem Apostolus ad Philipp. ij. Quorū deus venter est. Dicit tamen Bernardinus de Buis in prima parte sui rosarij, sermone xliij. in prima parte illius sermonis, in litera N. q; prima expositio Scoti est melior contra gentiles & paganos adorantes statuas manufactas pro deo, qualis erat statua aurea Nabuchodonosor Daniel. iij. Cōtra quos, inquit Dauid in psal. cxlij. Simulachra gentiū argentum & aurum, opera manuum hominū: os habent & nō loquentur, oculos habent & non videbūt & c. Et tandem. Similes illis fiant qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis. Talia tamen simulachra gentiles sapientes deridebant. Vnde refert Ambro. libro secundo de virginibus, quod Dionysius tyrannus cum intrasset in templum Iouis, amictum aureum quo eius operiebatur simulachrum detrahi iussit, & imponi laneum, & dixit. Aurum hyeme est frigidum, æstate verò onerosum: deum autem suum sic irrisit, ut nec onus ferre posset, nec frigus portare.

Item cum Aesculapij vidisset barbam auream, tolli eā imperauit, dicens incongruum esse ipsum barbam habere, quam Apollo eius pater non haberet.

Item simulachris tenētibus pateras aureas ademit eas, allegans

allegans se accipere debere quod dii darent. & subdit Am-
 brosius. Ita ludibrio habiti sunt, vt neq; Iupiter vestem suã
 defendere potuerit, nec barbam Aesculapius, nec Apollo
 pubescere adhuc coeperit. Ne hi, qui dicuntur dii, desen-
 dere potuerunt pateras quas tenebant. Apparet autẽ stul-
 titia paganorum, qui, vt refert Salomon sapien. xiiij. Puta-
 uerunt esse rectores terrarum deos solem, aut lunam, aut
 stellas, siue aërem, aut aquam, vel ignem. Nam nulla ra-
 tionabili causa ad hoc moueri poterant, sed insipientia. Si-
 cut Caldæi, de quibus legitur in quadam hystoria schola-
 tica, quod cum ipsi adorarent ignem, quem ipsi appella-
 bant deum deorum, ad hoc etiam cogebant alios hoc mo-
 do. Offerebant enim quibuscunq; negantibus ignem esse
 deum, & alium deum pugnantibus, pugnam: ita quod si
 deus eorum ab aliquo vinceretur, eius culturam admitter-
 rent. Si verò ignis eorum deus aliorum idola consumeret,
 illi ad ignem semper colendum se obligarẽt. Quapropter
 Canopei, qui idolum Beli adorabant, deposuerunt de ca-
 pite idoli sui coronam auream, & super caput eius quod-
 dam vas testium posuerunt, & illud multis foraminibus
 perforauerunt, & cum cera obrurauerunt & illud aqua im-
 pleuerunt. Venerunt igitur Caldæi ad illud idolum exa-
 minandum, & posuerunt in ignem, statimq; in forami-
 bus cera liquefacta descendit aqua, & ignem extinxit, &
 sic præualuisse creditum fuit idolum Canopi cuiusdam ci-
 uitatis Aegypti deo Caldæorum. Et ideo dicit Bernardus
 de Buis in dicto sermone xiiij. in prima parte sui ro-
 sarij. q. hæc secta fuit reprobata duplici de causa, & secun-
 dam comprobatur ex pluribus alijs de causis, vt ibi per eũ,
 vbi plures theologos pro hoc allegat. Ideo hæc sufficiat,
 cum non sit intentionis meæ illam laudare: sed hæc retu-
 lisse sat est, vt intantum aliarum sectarum laus pateat. Di-
 xit tamen Ioannes de Turrecremata in cap. caue. xxviiij.
 q. j. q. hodie pauci sunt gentiles, ex quo aliter in his nõ est
 immorandum.

Alię nempè sunt sectæ vt Mahumeti, Iudæorum, &
 Christiana. De secta autem Iudæorum an sit aliquo mo-
 do laudanda, videretur quod sic: eo quia videtur q. Chris-
 tus non fuerit missus nisi pro natione Iudaica: cum, vt ha-
 betur Matthæi xv. dicit. Non sum missus nisi ad oues que
 perierunt domus Israël. Et in Iudæa natus est Christus, vt
 habetur Matthæi ij. Et ex virgine Maria quæ erat Iudæa,
 & de sinu Dauid, vt habetur Math. j. Qui non venit sol-
 uere legẽ, sed adimplere, vt dicitur Matthæi v. Et quibus
 Iudæis data sunt decem præcepta legis, scilicet Moyfi cõ-
 ductori filiorum Israël. vt patet Exodi iij. Et illis dati fue-
 runt prophætæ, plusq; ceteris nationibus. Matthæi xxiiij.
 Et salus ex Iudæis est. Ioã. iij. Et in quibus duodecim mi-
 lia signatorum stantium ante thronum dei fuerunt visa à
 Ioanne euangelista, vt scribitur Apocal. vj. Et quibus
 dedit benedictionem, etiam domui Iacob, Aaron, Israël,
 Abrahæ & semini, Dauid, & omni generationi eius. ita q.,
 vt breui absoluator, non fecit taliter omni nationi, & iudi-
 cia sua non manifestauit eis. psalm. cxlvij. Cum humanã
 carnem in Iudæa assumere voluit, & ex virgine Maria Iu-
 dæa, quæ est nunc exaltata super omnes choros angelorũ.
 Qui omnes suos apostolos, qui sunt tanquam principes
 sedentes super duodecim tribus Israël iudicantes ex ipsa
 Iudæa in consortium assumere voluit, qui illam in medio
 terræ posuit: cum Ierusalem ciuitas principalis Iudaicæ
 gentis sit in medio terræ, vt dictũ est suprã. Ratione cuius
 mediũ consideratur maioritas, vt præactum est suprã in

prima parte, in xiiij. consideratione.

Sed quicquid sit sola secta Christianorum seu sola fi-
 des Christiana est extollenda & laudanda, cum aliæ re-
 probentur. De reprobatione verò sectæ Mahumeti non
 aliter insisto, cum illam reprobatur satis Bernardinus de Bu-
 stis in prima parte sui rosarij. sermone xiiij. prima parte.
 litera v.

De secta Iudæorum etiam est satis reprobata per eun-
 dem in dicto loco in litera z. vsq; ad finem illius sermonis,
 vbi ponit notabile consilium contra Iudæos blasphemantes
 deum & sanctos, quo modo debeant puniri.

Cum ergo ille oēs sectæ reprobentur, sola secta Chri-
 stianorum est extollenda, & illam dicit commendandam
 ex tribus Bernardinus de Buis in secunda parte sui ro-
 sarij. sermone xv. in litera E. vsq; ad literam x. Dico autem
 illam esse extollendam pluribus alijs de causis.

Primo quia fuit prophætisata à prophætis non solum
 Iudæis, sed etiam per vniuersum orbem ante natiuitatem
 Christi fuit cognita. Et quia principaliter iacet in duode-
 cim articulis fidei contentis in Symbolo facto ab aposto-
 lis, qui quidem omnes articuli fuerunt ante Christum præ-
 cogniti, & quomodo figurati fuerunt in duodecim lapidi-
 bus fundamenti muri ciuitatis Ierusalem. de quibus Apo-
 cal. xxj. Et in duodecim stellis quæ erant in corona mulie-
 ris, de quibus Apocal. xij. Et in duodecim lapidibus por-
 tatis per duodecim viros perfectos. de quibus Iosue iij.
 Ponit Alexander de Hales in tertia parte suæ summæ: in
 tractatu de fide informi, questione prima. Et Bonauentura
 in iij. distinctio. xxv. articulo. j. q. j. Et Richardus in eadem
 distinctio. articulo. ij. q. j. Et de fide & articulo fidei nobi-
 litate. vide infrã in xxvij. consideratione.

Et deueniendo ad primum articulum particulariter de
 monstrando quomodo in sacra scriptura dicti articuli erãt
 iam cogniti, cum dicatur per Petrum Credo. de hoc habe-
 tur Eccle. ij. vbi dicitur. Qui timetis dominum credite illi.
 Et cum dicitur In deum, habetur Deutero vj. Audi Israël
 dominus deus noster, deus vnus est. Et cum dicitur Patrẽ,
 habetur Iere. ij. Patrem vocabis me, & post me ingredi
 non cessabis. Et cum dicit Omnipotentem. habetur Gene.
 vj. Ego dominus omnipotens, ambula coram me, & esto
 perfectus. Et cum dicit Creatorem cœli & terræ, habetur
 Gene. j. In principio creauit deus cœlum & terram.

Secundus articulus fuit Andræ, qui dicit quinque videlicet,
 Et in Iesum, quod habetur Abacuch iij. cap. vbi dicit
 propheta. Ego autem in domino gaudebo & exultabo in
 deo Iesu meo. Secundo Christum Abacuch vlti. Egressus
 es in salutẽ populi tui, in salutem cũ Christo tuo. Tertio
 Filium eius, vt habetur psal. ij. Dominus dixit ad me, fi-
 lius meus es tu, ego hodie genui te. & psal. lxxxvij. Ipse
 inuocauit me pater meus es tu. Quarto Vnicum, dicit ibi,
 quia psal. lxxxvij. habetur. Et ego primogenitum, ponã
 illum, excelsum præ regibus terræ. Quinto Dominũ nos-
 trum, quia habetur psal. xxij. Domini est terra & plenu-
 do eius, orbis terrarum & vniuersi qui habitant in eo. &
 psal. ij. Dicit deus pater filio quem mittere volebat ad in-
 carnandum. Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatẽ
 tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Reges eos in
 virga ferrea.

Tertium articulum posuit Ioannes dicens, Qui conce-
 ptus est de spiritu sancto, & hoc habetur Esaię lxvij. vbi di-
 citur. Spiritus sanctus ductor eius fuit. Deinde dicit. Natus
 ex Maria virgine. Esaię vj. Ecce virgo concipiet & pariet
 X ij

Duodecima Pars

filium, & vocabitur nomen eius Emanuel, quod interpretatur nobiscum deus.

Quartus articulus fuit Iacobi maioris dicentis, Passus sub Pōtio Pilato, & hoc habetur Esaiæ l.vbi inquit Christus per os Esaiæ. Corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus: faciem meam non auerti ab increpantibus & conspuentibus in me Crucifixus, inde dicit, quod habetur Iob vij. Suspēdium eligit sibi anima mea, & psal. xxj. Foderūt manus meas & pedes meos, dinumerauerūt omnia ossa mea. Itē & Morruus, dicit, quod habetur Esai. liij. Tradidit in mortem animam suam, & cum sceleratis reputatus est. Tertid dicit Et sepultus, quod habetur Esai. xj. Et erit sepulchrum eius gloriosum dicit propheta videns in spiritu Christum de sepulchro resurgentem in gloria.

Quintum articulum posuit Iacobus minor dicens. Descendit ad inferos, & hoc habetur Zacha. ix. vbi propheta loquitur, dicens futura velut præterita more prophætico, vnde ait. Tu quoq; in sanguine testamenti tui eduxisti viuos de lacu in quo non erat aqua. Anima enim Christi descens ad inferos liberauit sanctos patres.

Sextum articulum posuit Thomas dicens, Tertia die resurrexit à mortuis. Oseæ vj. Dicebant mortui qui debent resurgere cum Christo, postq; intellexerūt illum esse mortuum, fortē per annunciationem euangelicam. Viuificabit nos post duos dies, tertia die suscitabit nos, & sic se inuicem confortabant.

Septimus articulus fuit Philippi qui dicit, Ascēdit ad cœlos. & hoc habetur psal. xlvj. Ascendit deus in iubilo, & dominus in voce tubæ. & iterū. Seder ad dexteram dei patris omnipotens psal. cix. Dixit dominus domino meo sede à dextris meis.

Octauum articulum posuit Bartholemæus (cuius nomen inditum est mihi in baptisate) qui dixit, Inde venturus est iudicare viuos & mortuos. de quo habetur Esai. iij. Dominus ad iudicium veniet cum senioribus populi sui & principibus eius. & psal. xcviij. Iudicabit orbem terrarum in iustitia, & populos in æquitate.

Nonus articulus fuit Mathæi, qui ait. Credo in spiritū sanctum, de quo habetur Iohes. ij. vbi dicit deus de spiritu sancto, quem mittere debebat in die pēthecostes. Effundā de spiritu meo super omnem carnem, & prophætabant filij vestri.

Decimum articulum posuit Symon dicens, Sanctam ecclesiam catholicam, scilicet esse vnicam per totum mundum cap. ij. §. vna verò. de summa trinita, & fide catho. & extra quam nemo potest saluari. de qua Sophoniæ vlti. dicit spiritus sanctus. Reddam populis labium electum, vt inuocent omnes in nomine domini, & seruiant ei humero vno. Omnes enim Christiani dicuntur esse vnum corpus ecclesie iuxta illud Pauli ad Rom. xij. Multi vnū corpus sumus in Christo, & eadem sentētia habetur primē ad Corinthios xij. licet per alia verba. Item dicit Communionē sanctorum de quo habetur Sap. viij. Sine inuidia comunico, dicit quiliber sanctus, & psal. cxviij. dicit Dauid domino. Particeps ego sum omnium timentium te, & custodientium mandata tua.

Vndecimus articulus fuit Thadæi dicens, Remissionē peccatorum. & hoc habetur Ezechiel. xxxvj. vbi dicit de aqua baptismali. Effundam super vos aquam mundā, & mūdabimini ab omnibus inquinamentis vestris. Hinc sumpta occasiōe Bernardinus de Buis explicans talia in prima parte sui rosarij, sermone xv. ponit materiam indul-

gentiarum, quam videas ibi per iij. folia.

Duodecimum articulū posuit Mathias dicens, Carnis resurrectionē. & hoc habetur Ezechiel. xxxvj. vbi dicitur à domino mortuis resurrectoris. Ecce ego aperiam tumulos vestros, & educam vos de sepulchris vestris, & dabo spiritum in vobis & viuetis. Deinde dicit. Vitam æternā amen. In quibus verbis continetur virtualiter, vt prædictum est etiam æterna damnatio peccatorū per argumentum ab oppositis, vt dicunt theologi in iij. dif. xxv. & iste articulus habetur Daniel. xij. vbi dicitur. Qui dormiunt in terræ puluere euigilabunt, alij in vitam æternam, alij vero in opprobrium sempiternum.

Vltra autem Symbolum apostolicum sunt alia duo, scilicet Symbolum sanctorum patrum centum quinquaginta in concilio Nicæno secundum aliquos, sed melius in concilio Constantinopolitano congregatorum, vt in canonibus xv. dif. & hoc factum fuit contra Manichæum & Macedonium negantes spiritum sanctum esse æqualem patri & filio, ac cantatur in missa.

Aliud verò quod cantatur in prima in diebus dominicis fuit factum cōtra Arriū negantem filiū esse patri equalem, compositum fuit ab Athanasio excellentissimo doctore, & episcopo Alexandrino. Et vtrumq; istorū fuit editum ad declarationem primi, scilicet apostolici cōtra hæreticos malē exponentes. Primum tamen est dignius, tum propter compositorum excellentiam, tum quia oēs articulos fidei plenius continet: & est magis sententiosum q̄ alia, vt dicunt theologi in tertio. dif. xxv.

Prosequendo materiā nostram, q̄ secta Christianorū magis est extollēda, ex eo q̄ articuli fidei illius sunt approbati à veteri testamento, & cogniti à prophætis, etiam ante aduentum Christi (qui est autor & institutor illius fidei) in quē omnes fideles Christiani tenentes fidem & sectā illius, credūt ipsum fuisse natum ex virgine Maria, passum sub Pontio Pilato, & cetera huiusmodi, quæ sunt de articulis fidei: & de vero Christo qui in mundum venit, & q̄ verē fuit incarnatus. vnde dicitur Amos iij. c. Non faciet de mihi nus verbū scilicet incarnari, quin prius loquatur ad prophetas suos: & ideo vidēdum est quæ fuerint principales prophætiae de Christo loquentes, vt cūm patuerit eas esse verificatas, credamus eū verum fuisse Messiam per illā sententiā Nicolai de Lira, in suo opusculo contra Iudæos dicentis. Quotienscūq; aliqua scriptura denunciat aliquid esse futurū, & determinat tempus, locū, & modum, si omnia prædicta simul concurrāt & veniant, manifestē patet, quod illud quod prædictū fuerat, verissimū est: & ideo ad oculū demonstrabitur ex pluribus prophætis, q̄ verificatae fuerunt in Christo, qui habuit testimonium pro se validissimum, fides sua est tenenda, & vltra alias extollēda.

Nōne primo de eo prophætizatū fuit Gene. xlix. Vbi Abraham patriarcha dicit. Nō auferet sceptrū de Iuda, neq; dux de femore eius, donec veniat qui mittēdus est, & secundū trāslationē Caldaicā habetur, donec veniat messias: sequitur. & ipse erit expectatio gentiū. quia gētiles eius fidē recepturi erāt. Et hoc quoq; prophætatum erat Daniel. ix. vbi dicitur. Cū venerit sanctus sanctorū, cessabit vnctio vestra. Quod patet esse impletū, eo primò quia cōstituta dæos nunc nō habere regē. Nam antiquitus eorū regēs vngebantur, vt habetur j. Reg. ix. c. quod hodie nō fit, sed hæc vnctio data à deo regibus fuit trāsata in regem Franciæ, propter Christianitatē in suo regno inuicibiliter obseruatā, vt dixi supra in quinta parte, in xxxiij. cōsideratione.

de Clodoueo primo rege Francorum Christiano, cui diuinitus unctio laneta in tuo baptisate demissa fuit, ex qua adhuc reges Franciæ inter alios reges vnguntur cum mirabili deuotione & solemnitare.

Nam in natiuitate Christi Iudei amiserunt regnũ, quia ablatum fuit eis ab Herode Ascalonita, qui fuit Idumæus, et Auxilio Romanorũ debellauit Antiochũ regem Iudeorum qui descenderat à Machabeis, & prolem regiam occidit, & libros de genealogia combussit, ne in posterũ eijceretur ipse vel filij eius tanq̃ alienigenæ, & interfecit etiam legis doctores qui dicebant in populo illud Deutero. xv. De medio fratrum tuorum pones super te regem. Tempore cuius Herodis natus est Christus, & ideo audiens magos dicentes. Vbi est qui natus est rex Iudeorum? turbatus est, Math. i. ij. Ipse enim vsurpauit regnum Iudeorum, Anno incarnationis seu natiuitatis Christi, & ab illo tpe trãlatum fuit regnum Iudeorum in Romanos, vt habetur Io. an. xix. Non habemus regem nisi Cæsarem: & qui se regẽ facit contradicit Cæsari.

Ex quibus patet, q̃ verificata fuit illa prophætia, q̃ verus messias qui mittendus erat (qui dicitur Christus) venit in mūdum, & fuit ille qui natus est de virgine Maria, passus sub Pontio, verus Deus & homo. Cuius est fides Christiana quã tenemus & seruamus, quę vera est & infalibilis: & sic inter alias & supra alias extollenda.

Per cuius Christi natiuitatẽ lux orta est nobis, cũ vt habetur Esa. ix. Populus gentium qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnã: habitantibus in regione vmbre mortis, lux orta est eis. & omnes gentes preter gentes Iudeorum erant in regione vmbre mortis. Cũ non haberent cognitionem veri dei, nec de præceptis legis, sed erant gentiles, sed tũc talibus lux orta. Eo quia deus sciebat illos debere tenere fidem Christianam, & gens Iudeorum fuit maledicta, eo quia nõ cognouit dominũ, ideo habetur Esa. j. Cognouit bos possessorẽ suũ, & asinus p̃sepe dñi sui. Israel autem me nõ cognouit. ṽq̃ genti peccatrici, populo graui iniquitate, semini nequã, filijs sceleratis. & ideo sequitur Esa. ix. q̃ ex quo fides Christi debebat recipi à gentibus, populus qui sedebat in tenebris vidit lucem magnã & c. Ex quo constat hanc fidem Christi esse extollendam, cũ per illam lux orta sit nobis.

Etiam fides nostra Christiana est multiplicata, iuxta dictum Esa. ix. Multiplicabitur eius imperiũ vsq̃ in sempiternum. & Danie. ij. c. In diebus illis suscitabit Deus cœli regnum aliud, quod non dissipabitur in æternum. quoddã pot̃ intelligi de regno Frãciæ, in quo Christianitas nõquã cessauit, nec cessabit: & sic est imperiũ diuinũ datũ à deo in hoc mũdo regi Franciæ, vel secundũ theologos est imperiũ Christi, quod est in locis, vbi fides sua seruatur & tenetur, quoddã erit semel in toto mundo, cũ dictum sit. Data est ei omnis potestas in cœlo & in terra. Math. vlti. Et fiet vnus ouile, & vnus pastor.

Extollenda est etiam hæc secta: quoniam eam tenentes peruenient ad vitam: quoniam, vt dicit Baruch iij. ca. Hic liber mandatorũ Dei, scilicet datus ab isto Deo incarnato, de quo in c. ij. ibi. Qui adinuenit omnẽ ṽsam disciplinæ, qui cũ hominibus conuersatus est: & lex quæ est in æternum, scilicet euangelica, omnes qui tenent eam peruenient ad vitam, qui autem dereliquerunt eam in mortem: conuertere Iacob, & apprehende eam, pro quo bonus text. in I. j. C. de summa trini, & fide catho.

Ex illis enim prophætis supra deductis & allegatis constat q̃ fides Christi est prior & antiquior lege Mosaicã, q̃ etiam alijs comprobatur medijs in fortalio fidei lib. j. in ij. consideratione. articulo ij. Eo videlicet primo, quoniam Abraham ante legem & ante circũcisionem iustus fuit, & non fuit iustus nisi merito fidei, vt patet Genes. xvj. Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iusticiam, & merito fidei fuit sibi facta repromissio, & specialiter illa. In semine tuo benedicentur omnes gentes, vt patet Gene. xxij. Sequitur ergo ex his q̃ fides Christi fuit ipsa lege Moyse tempore prior, & quãuis Apostolus hoc specialiter probet, ad Galathas iij. exemplo Abrahę, tamen hoc idem probat ad Hebr. x. & xj. per plura exempla, sicut patet de Abel, Enoch, Noe, Sarra, Isaac, Iacob, Ioseph, & Moyse. Isti enim & multi alij iusti fuerunt ante legem iustificati, vt patet ibidem. Eo etiam secũdo, quia Deus promissit Abrahę inter cætera quatuor. primò, hæreditatis successorem. secundò, hæreditatis adaptionem. tertio, seminis multiplicationem. quarto, vniuersæ gentis benedictionem. Et licet ad literam ista quatuor ei promissa fuerint de aliquo temporali principaliter, tamen Deus spiritalia intelligebat.

Primò enim promissit sibi Deus heredem scilicet Isaac. Genes. xv. Sed in hoc principaliter promissit sibi Christũ, qui pro tanto hæres Abrahę dicitur. Quia ex eo secundũ carnem descendens in eius regnauit, regnat, regnabit hæreditate, vnde Gabriel ait de Christo. Regnabit in domo Iacob in æternum. Luc. j.

Secundò, promissit sibi hæreditatem temporalem, scilicet hæreditatẽ Chanaã, à fluuio Aegypti vsq̃ ad fluuium Euphratẽ, nõ vt dicto loco Gene. xv. Non q̃ ipse vnq̃ illã possederit, nisi in semine suo: vñ & semini suo dicebatur. Et dabo tibi terrã hanc. In hoc spiritaliter sibi p̃mittebatur spiritalis hæreditas, scilicet vniuersa congregatio fidelium, tam Iudeorum q̃ gentilium, cuius ipse per fidem pater est. Promittebatur etiã sibi hæreditas gloriæ, qui propter fidem eius sinus Abrahę nuncupatur.

Tertio, promissit ei seminis multiplicationem, sicut stellas cœli & arenam maris. Genes. xxxij. Boni qui ex ipso descendunt per Isaac & Iacob sunt sicut stellæ cœli. Sed præcipuè veri Christiani, qui sunt eius semen spirituale, & semen Dei repromissum, in quantum eius fidem imitamur: sed mali qui ex eo descendunt per Ismaelem & filios Zethuræ. & per Esau fuerunt siccæ & steriles velut arena maris, sed præcipuè mali Christiani, qui si habent fidẽ Abrahę nomine fidei, tamen eius operibus contradicunt.

Quarto, promissit ei Deus omnium gentium benedictionem, quidem gratiæ in præsentem, & gloriæ in futuro. Non quoddã per eum esset danda vel fieda hæc benedictio: sed per semen, non per quodcunq̃ semen, sed per vnicũ, quod est Christus. Non enim in Isaac, Iacob, vel Ioseph, vel Moyse, Dauid, Salomone, vel in aliquo alio homine potuit hoc verificari. In semine tuo benedicentur omnes gentes, Gene. vigesimo secũdo, quod declarat Apostolus ad Galathas tertio, dicens. Abrahę dictæ sunt promissiones & semini eius, non dixit in seminibus, quasi in multis: sed quasi in vno & semini tuo q̃ est Christus. Nota vt dicit Abrahę, cui Deus nõ falleret propter eius fidelitatem & amicitia dictæ sunt, supple à Deo, merito suę fidei, repromissiones: loquitur in plurali p̃pter promissiones supradictas, vel quia secũdũ gl. frequẽter idẽ est, æterna beati

Duodecima Pars

rudo est sibi promissa, & semini eius. i. Christo nō ad Christum fieret promissio, sed q̄ ad eum pertinebat, quia per eum promittebatur danda benedictio. Et q̄ illud semen sit Christus & non alius, notatur ex verbis scripturæ, quæ est. In semine tuo benedicentur omnes gentes, non solum Iudæi. vnde ait, nō dicit supple scriptura, in seminibus, quasi in multis, quod faceret si de multis vellet intelligi, sed dicit quasi in vno, & semini tuo, qui est Christus. Vnde de vno solo vult intelligi, & illud vnum, est Christus. Si em̄ de multis vellet intelligi, dixisset. In seminibus tuis benedicentur &c. sed dicit ibi, semini. volens de vno intelligi. propter quod Apostolus, & semini tuo. Patet igitur, q̄ cum promissio facta fuerit Abraham merito suæ fidei. sicut Apostolus innuit ad Hebr. x. & xj. & ista promissio diu facta ante legis dationē, satis demonstrat q̄ fides Christi promissi præcessit legem Moysei, & sic ex prædicta scriptura Pauli, quasi ex quadā areola aromatum, collectus est etiā hic flos pulcherrimus. de quo in dicto fortalicio fidei, q̄ fides Christi est lege Moysei antiquior, ratiōe cuius antiquitatis extollenda est vltra alias leges & sectas.

Et non solum extollenda est ex prædictis, sed etiam quia lege Moysei est stabilior. Ad probationem cuius articuli dicitur in dicto fortalicio fidei, articulo tertio. q̄ duo sunt notanda.

Primum, q̄ sicut Apostolus dicit vbi supra, à tempore factæ promissionis Abraham vsq̄ ad tēpus quo lex Moysei fuit data fluxerunt anni. cccc. & viginti, quos sic computat Rabanus, sicut dicit magister in hystorijs. Actū vij. Dicit enim Rabanus, q̄ à tempore promissionis primò factæ Abraham fluxerunt vsq̄ ad ingressum Aegypti anni cxxv. qd' verū est, quia tempore futuræ promissionis erat Abraham lxxv. annorū: & ab illo tēpore vsq̄ ad natiuitatem Isaac fluxerūt xxv. anni, & ab illo tēpore vsq̄ ad natiuitatem Iacob fluxerūt xl. anni: & ab illo tempore vsq̄ ad ingressum Iacob in Aegyptū fluxerunt anni lxxv. deinde ab ingressu Iacob vsq̄ ad mortē Ioseph anni lxxj. postea vsq̄ ad exitum filiorū Israel de Aegypto anni cxliij. & quinquagesimo die egressionis data est lex. Exod. xix. & xx. & sic sunt cccc. & xxx. anni. Et si dicat cōtra Apostolum id quod dicit Dominus Abraham. Gene. xv. q̄ semen eius esset futurū peregrinū in terra nō sua cccc. annis, Idq̄ dicit Stephanus Actuum vij. non faciendo mentionem de xxx. annis. Dicit potest, q̄ scriptura non computat inimicitias, dicit etiam Augustinus q̄ hæc computatio debet protēdi vsq̄ ad mortem Seon regem Amorreorū & Og regem Basan.

Secundū verò quod est notandū, est q̄ promissio facta Abraham quæ fuit iuramēto dei cōfirmata, Gene. xxij. Per memetipsum iurauit dicit dñs &c. sequitur. In semine tuo benedicentur oēs gentes terræ. & Luca j. Iurandū quod iurauit Abraham, fuit dictū propter sui stabilitatē & firmitatem testamēti. Est em̄ testamētū scriptura authentica & solida, & talis fuit illa promissio, quia fuit summæ autoritatis & stabilitatis. vnde tantē fuit firmitatis, q̄ lex post datā non euacuauit ipsam, sed potius semē promissum euacuauit legē, sicut declaratur in eodē lib. j. arti. vj. de cessatione legis Mosaicæ, Si em̄ lex euacuasset promissionē, tunc hæreditas gloriæ non esset ex promissione, sed ex lege: & si esset ex lege, cū Abraham, Isaac, & Iacob, fuerint ante legē, tunc non haberēt istam hæreditatem. Cū tñ dicat Christus Mathei xxij. adducens illud Exodi iij. Ego sum deus Abraham, & deus Isaac, & deus Iacob: nō est deus mortuo

rum, sed viuorum: viuunt ergo illi non vita naturæ, ergo vita gloriæ. Quod planē dicit Christus. Mat. viij. Dico autē vobis, q̄ multi ab oriente & occidēte veniēt & recubēt cū Abraham, Isaac, & Iacob, in regno cœlorū. Ideo hæc hæreditas nō est ex lege, sed ex promissione, quæ cū fuerit merito fidei Christi promissi, quia illā repromissionē habet iam Abraham, & nō habet eam ex lege, quia diu añ legē fuit mortuus, ergo habet eam per promissionem: ergo cū promissio fuerit facta & iurata, vt prædictū est merito fidei, sequitur q̄ fides Christi est summæ stabilitatis & stabilior lege Mosaicā, cū illa sit euacuata p̄ semē promissum. Et hæc omni pulcherrime posuit Apostolus ad Galat. iij. Hoc autem dico, vobis testamentum confirmatum à deo: quæ post cccc. & xxx. annis facta est lex, nō irritū facit ad euacuandam promissionem. Nam si ex lege hæreditas, iā non ex promissione, Abraham autem per repromissionem donauit deus, quod sic explicatur: hoc autē id est promissio nem Abraham factam, dico id est firmo testamentum cōfirmatum à deo etiam per iuramenta, quod scilicet testamentum post cccc. xxx. annos, post quos supple facta est lex, non irritum facit, i. nō euacuat, quod quidem faceret, si per eam daretur benedictio: nō ergo lex irritum facit prædictū testamentum ad euacuandum, i. vt euacuet promissionem supple Abraham factā. Non igitur per legē benedictio est, quia data est lex post multū tēpus à promissione facta, quæ quidē non dicit q̄ p̄ legē esset promissio, sed per semen. Si em̄ ex lege esset hæreditas, nō esset ex promissione: & tūc Abraham non haberet eā, quod est falsum, vt supra dictū est, propter q̄ dicit Apostolus. Lex nō euacuat promissionem. Nā si ex lege hæreditas, quod oporteret, si lex euacua ret promissionē: iam nō esset supple hæreditas ex promissione: quod probat dicēs, Abraham autē donauit deus supple istam hæreditatem per repromissionem. Constat enim q̄ Abraham iam habet eā, & nō habet eam ex lege, quia diu ante legem fuit mortuus, ergo habet eam per promissionem, cū ergo promissio fuerit facta merito fidei, sequitur q̄ fides Christi promissi, est summæ stabilitatis & stabilior lege Mosaicā. Et ista veritas colligitur ex prædictis verbis Apostoli, vt dicitur in præallegato loco.

Extollēda est etiam fides seu secta Christianorum ex alia causa, eo quia lege Moysei est nobilior & perfectior, ad cuius probationem prius quatuor notanda veniunt.

Primum, quod quamuis lex Moysei non sit effectiue iustitiæ nec meritoria benedictionis gloriæ, nō tamen frustra fuit data. Fuit enim data propter quatuor causas, quas breuiter tangit: & de quo infra in xxxiij. consideratione apertius dicitur.

Prima propter peccati prohibitionem, vt saltem timore poenæ homines cessarent transgredi, vt hoc tandem facerent voluntate, iuxta illud Horatiij.

Oderunt peccare mali, formidine poenæ.

Oderunt peccare boni, virtutis amore,

Prout notat glos. in verbo, metu, in lege j. ff. de iustitia & iure. Et poena vnus est metus multorum, tex. est in l. j. in prin. C. ad legem Iuliam repetundarum. faciunt text. in l. aut facta. §. fi. & in l. capitaliū. §. pe. ff. de poenis. & §. hodie autem. in fine, in situ, de exceptio.

Secunda propter populi eruditionem & dispositionē, vt scilicet per legem morbum suum agnoscerent, de cuius ignorantia in lege naturæ conuictus erat, vt scilicet populum dei erudiens ipsum dignum faceret ad percipiendum promissionem, quæ est Christus,

Tertia propter remediū flagitionem, vt scilicet homo superbe in luis viribus fidens præcepta acciperet, in quib⁹ deiciens factus præuaricator liberatorem saluatoremq; requireret. Data est enim lex: vt dicit Augustinus, vt ceruix superbiorum, qui tantum sibi arrogabant, vt liberum arbitrium sibi putarent ad iustitiam sufficere: quos cum lex transgredi faceret humiliaretur, & sic medicus optaretur.

Quarta propter futurorum significationem. Legalia enim fuerunt quædam vmbra futura significans, quæ dâq; figura futura veritatem præsignans, vt statim dicitur,

Secundū quod est notandum, q; lex fuit ordinata, id est ordinabiliter angelorum ministerio data, & bene ordinabiliter: quia inter Abraham & Christum, inter promissionem & semē, inter tempus legis naturæ & tempus gratiæ. Magno enim consilio factum est, vt non statim post hominis casum veniret mediator: sed qd' primò humanū genus conuinceretur de ignorantia tempore legis, quæ nec morbi nec medici claram notitiam dabat, nec ad ista homo ex suis naturalibus attingere volebat: demum conuinceretur de impotentia legis scriptæ, quam homo virtute propria seruare non potuit, nec ipsa dabat adiutricem gratiam ad seruandum, vt propter ista duo, scilicet ignorantiam et impotentiam cogeretur saluatorem petere, nec Christi aduentum superfluum reputaret. Multiplicatae sunt infirmitates hominum, contra quas nec per legem naturæ nec per legem Moysei se iuuare poterant: propter quod accelerauerunt ad medicum, qui veniens tanquā alter Samaritanus vulnera sanauit languidi, quem sacerdos & leuita, id est vetus lex & sacerdotium immisericorditer pertransierant. Lucæ x. Qui etiam tanquā alter Eliseus coaptans se corporaliter puero mortuo Sunamitis filio suscitauit eū, quem tamen eius puer cum suo baculo, qui designabat legis duritiam non potuit suscitare iij. Regum iij. Qui tanquā alter angelus descendens in piscinam nostræ immortalitatis sanauit illum, quē inuenit sibi suæq; ecclesiæ vnitum. Ioan. v. Qui omnipotentis sermo Dei partis venit in mundum, dum omnia medium silentium tenerent. Sapient. decimo octauo. Primum silentium fuit ante legem scriptā, secundū sub lege, tertium, in gloria. Primum fuit ignorantia languoris. Secundū, desperatio creationis. Tertium, adeptio sanitatis. Ante legem enim homo morbum suum nō cognoscebat, ideo silebat, nec remedium quærebat. Lex autem ostendit vulnera languidis: & ideo data lege mox fuit ruptum silentium, & coeperunt egri petere remedium. Sed quia lex grauis erat, nec auxilium conferebat per diuturnos clamores fatigati homines, & de salute desperantes cessauerunt loqui, & sic subsedit silentium secundū. Et tunc omnipotens sermo patris venit in mundum. Samaritanus appropiauit ad vulneratum, angelus magni consilij in piscina descendit, & Eliseus ad suscitandū mortuum accessit, id est summi regis filius descendit de æqualitate patris ad patibulum crucis, & de sede patris ad officinam peccati, de lumine coeli ad tenebras mundi & inferni. et veniens locutus est pacem, dedit gratiā, proposuit misericordiam, promisit veniam. & ita rupto silentio coeperunt egri magnis clamoribus flagitare remedium, & accelerare ad medicum per quem vulnera sanarentur, morbus curaretur: Recepta verò sanitate & donata immortalitatis felicitate nihil ultra restabit petendum, & tunc erit tertium beatū silentiū ordinabiliter. Ergo & magno dei consilio data est lex, scilicet inter Abraham & Christū, inter promissionem & semen promissum, inter tempus legis naturæ &

tempus legis gratiæ, inter primū silentiū & tertium. Quando enim data fuit lex, coepit frangi primū silentium. Ipsa autem manante fuit secundum silentium, & tunc veniente medico, rupto quē secundo silentio, tertium homines optauerunt.

Tertium quod est notandum, q; quando lex fuit data fuit posita in potestate qui venturus erat verus mediator, vt staret quādiu ipse veller, & quando veller cessaret. Ipse autem voluit quod cessaret, quando ipse venit, & tamen verus mediator fuit. Ex quo patet, q; contra mediatorem faciunt qui legem cum euangelio obseruare volunt. Ex quo vterius patet conclusio intenta, q; fides euangelij siue Christi non solū est lege Moysei antiquior & stabilior, sed etiā perfectior: quia ipsam euacuat, sicut illud quod perfectum est euacuat quod ex parte est. primē ad Corinthios xij. Cum enim venit mediator, & legem euangelicam statuit, voluit q; cessaret lex Mosaica propter suam imperfectiōnem: & hoc ipse facere potuit, quia in eius potestate tanq; vero domini posita fuit.

Quartum verò quod notandum est, quod hic mediator nō est vnus naturæ, sed duplicis, Est enim gigas geminæ substantiæ: scilicet diuinæ & humanæ. Ipse igitur cum sit Deus & homo inter homines & Deum mediat, dū homines qui à Deo recesserant, per se reconciliat. Ipse, vt de⁹, omnia creauit, sed in quantum Deus, non omnia recreauit, & ipse in quantum Deus, est cum patre & sancto spiritu vnus Deus: quia non sunt plures dñi, sed vnus Deus. Ex quo patet, q; hic mediator non est fœderator vnus partis tantū: sed duarū partium, Dei scilicet hominis. Et patet etiā: q; in quantum Deus non est propriē mediator inter deū et homines: sed in quantum homo. In quantum enim Deus nō est medius, sed æqualis Deo patri. Item iste mediator non est arbiter vnus populi: sed duorum, scilicet Iudeorum & gentilium quos tanquā duos parietes ecclesiæ in se angulari lapide copulauerit, vtriusq; populi euacuans ritum, ad Ephes. ij. & primę Petri ij. Ergo qui obseruant legalia Christū non mediatorē recipiūt: quia ipsum videtur recipere mediatorē tantū iudeorum, quod esse nō potest: quia mediator non est nisi duorum populorum.

Ergo qui ex circūcisione vel præputio ad fidem conuersi sunt, maneat sicut sunt, nec curent circūcisi de præputio, nec præputiati de circūcisione, quia, vt dicitur ad Galat. vlti. In vero mediatore Iesu Christo, neq; circūcisio aliis quid valet, neq; præputium: sed noua creatura. Hæc quatuor notabilia supraposita patent ex intentione apostoli ad Galathas vbi suprā.

Ex quibus elicit q; lex Christi & fides catholica est nobilior & perfectior lege Mosaica, secundū qd' amplè declarat ibi per ap̄lm & cōmētatores illi⁹, & etiā in fortalio fidei lib. ij. in iij. cōsidera. in iij. arti. vbi etiā exponit illud dictū ap̄li: ibi, Quid igit lex, ppter transgressionē posita est.

Extollenda est fides Christiana, seu secta Christianorū: quia est oibus alijs sectis vtilior, qd' colligit ex verbis ap̄li ad Galat. eodē c. iij. vbi cōsequēter dicit sic. Lex ergo aduersus promissa dei: absit. Si em̄ data esset lex quæ posset viuificare, verè ex lege esset iustitia: sed conclusit scriptura oia sub peccato, vt pmissio ex fide Iesu Christi daretur creditibus. vt ibidē ad Galat. iij. Ex quibus duo notātur: Primum, q; per legē nūq; fuit vita animæ. Cuius ratio sępe dicta est suprā, quia ei⁹ sacramenta nō afferebāt gratiā, & sic nō præstabant animæ vitā. Secundū est, q; circūcisio non fuit ex lege, sed ex patribus, vt saluator dicit in Ioāne. Diu enim

Duodecima Pars

ante legem fuit circumcisio instituta, quia Gene. xvij. Dicitur est etiam, quod ex circumcisione nunquam fuit perfecta vita, quia nunquam potuit introducere homines ubi est perfectio vite. Vnde Iacob dicit circumcisus Gene. xxvij. Descendam in infernum lugens filium meum. & David circumcisus dicit Psal. xxvij. Assimilabor descendentes in lacum. Item per legem Moyse nunquam fuit perfecta iustitia. Hanc enim dicit Apostolus ad Romanos. iij. Ex operibus legis non iustificatur omnis caro. & illud ex primo sequitur. Si enim per legem esset vita vera, ac per hanc & vera iustitia quae ducit ad regnum in quo est perfectio vite. ad Romanos. iij. Iustitia dei est per fidem Iesu Christi super omnes qui credunt in eum.

Est ergo fides Iesu Christi lege utilior, & propterea dicit Apostolus. Lex igitur aduersus promissa dei, quasi dicat, ex quo euacuata est, quando impleti cepit promissio nunquam aduersatur diuinae promissioni, absit. Non enim est inimica, sed consentanea diuinis promissis. Verum est tamen, quod fides cuius merito fuit promissio, est utilior & efficacior lege. Quod probatur, quia lex nunquam potuit viuificare, nec iustificare. Si enim data esset lex, quae posset viuificare, id est vitam spirituale afferre, verum supple, & non opinatiue ex lege: id est ex operibus legis esset iustitia, quod tamen verum non est. Sed conclusit scriptura, id est lex scripta conclusit, id est clausa reliquit omnia, id est omnes homines tam Iudaeos quam gentiles sub peccato. Neminem enim a peccati carcere potuit expedire, vel conclusit, id est clausa demonstrauit esse. Per legem enim cognitio peccati, ad Romanos. iij. quae quidem prouidentia factum est, ut promissio vite scilicet & iustitiae & benedictionis aeternae ex fide Iesu Christi, non ex lege supple Moyse. Promissio dico: id est res promissa daretur credentibus supple in Christum.

Ex praedictis igitur patet clarissime, quod fides Iesu Christi est antiquior, stabilior, nobilior, & multo utilior lege Moyse, ex quo ultra illas & omnes alias extollenda est, ut habetur in dicto fortalicio fidei. libro j. in iij. consideratione. arti. v. in principio.

Extollenda est etiam religio Christiana, quia omnia alia gente totius mundi est excellentior ex pluribus. Primo videlicet ex parte patris. Secundo ex parte matris. Tertio ex parte hereditatis. Quarto ex testimonio angelico. Quinto ex comparatione morum & institutionum aliarum gentium, & sectarum. Sexto ex testimonio prophetarum & ex praefiguratione illius in toto veteri testamento. Septimo ex testimonio etiam gentium.

Primo enim ex parte patris, quoniam Christiani filij dei sunt. Nam Christus appetit Christianos in sua fide spiritaliter generare, & ideo dicitur Ioannis j. Dedit eis potestatem filios dei fieri, his qui credunt in nomine eius. id est in re nominis eius. Sed quo ordine filij dei fiat, & quomodo haec generatio nobilissima distinguatur a carnali subdit. Qui non ex sanguinibus, scilicet foeminae quasi materiae, & viri quasi formatiui, sed ex deo nati sunt, ecce generatio & natiuitas spiritalis. Ut autem securum credamus hanc excellentiam, scilicet hominem nasci ex deo subdit deum nasci ex homine. Ex hac enim susceptione infirmitatis sanatur nostra infirmitas, ut possimus dici, vel filij dei fieri, & hoc est. Et verbum caro factum est, quod superius erat, in se ferius descendit: & quomodo pater ex sua conditione intendit multiplicare & diligere filios, ponitur in fortalicio fidei loco praedicto, arti. v. sed ea omitto breuitati studens.

Secundo vero ex parte matris, quae est (ut dicit Apostolus) illa quae sursum est Ierusalem mater nostra. ad Gala. iij. quae est ecclesia, quae est mater nostra, per baptismum enim regenerati sumus ex ea. Vnde habetur Esaiam l. iij. de hac generatione secunda. & in praedicto articulo.

Tertio vero demonstratur excellentia seu dignitas illius sectae ex parte hereditatis, quia Christianis debetur supra haereditas, cui nulla similis excogitari potest. prima ad Corinthios. & Esaiam lxiiij. ex quo arguitur nobilitas & excellentia haereditatis. Hanc autem hereditatem nobis insinuat beatus Paulus ad Romanos viij. Si filij & haeredes heredes quidem dei, id est visionis diuinae in qua consistit beatitudo, quae est status omnium bonorum aggregatioe perfectus secundum Boetium libro tertio. Prosa ij. cohaerere autem Christi, ad Romanos ubi supra: id est simul heredes cum Christo. Cuius hereditas est esse gloriosum in corpore & anima. Ita & omnes filij sui erunt gloriosi cum eo in corpore & anima. Nec voluit pater noster Iesus Christus, quod sua electa habitatio vocaretur synagoga: sed ecclesia, dicens Petro. Super hanc petram aedificabo ecclesiam meam, Mat. xvi. quod duplici ratione factum est.

Prima, ut fieret distinctio inter Iudaeos & Christianos. Non enim videbatur rationale, ut locus siue habitatio Christi, ubi suos filios debet hereditare, nomine Iudaico nominaretur.

Secunda ratio est proprietates vocabulorum, quia sicut synagoga Graece aggregatio latine dicitur. sic ecclesia Graece, conuocatio latine dicitur. Et quia Christiani conuocati sunt ideo a conuocatione ecclesia dicta est. Congregatio enim est pecorum & bestiarum, conuocatio vero hominum. & secundum hoc Iudaei, & quaecumque alia hominum congregatio quales sunt Sarraceni, bestiis comparantur. Christiani vero hominibus. Quanta ergo differentia est bestiarum ad homines, tanta est Iudeorum & aliorum infidelium ad Christianos: quia illi congregantur. Christiani vero conuocantur: ut notat beatus Isidorus vndecimo Aethimologiarum. Quae quidem hereditas quae est gloria coelestis debetur Christianis ex promissione, & non alijs populis, ut amplius demonstratur in dicto libro fortalicio fidei libro primo, tertia consideratione, articulo quinto. Non enim promissit Iudaeis, etiam in mandatis eius ambulantes, sed tantum bona temporalia: ut habetur Leuitici vigesimo sexto. & Deuteronomij decimo octauo. Non enim Agarenis, quia solum eis promissit duodecim duces in generatione eorum. Genesis decimo octauo, quod est impletum, ut habetur Genesis vigesimo sexto, ubi nominantur illi duodecim duces: sed Christianis non talia promissit, sed regnum caelorum, ut habetur Mathaei septimo. Quicumque fecerit voluntatem patris mei, qui in caelis est, ipse intrabit in regnum caelorum. & alibi in multis locis.

Quarto, ostenditur excellentia sectae & religionis Christianae ex testimonio angelico: quia angelus intelligens praedictam excellentiam non sustinuit a Ioanne adorari. Apocalip. decimonono. Ait enim Ioannes. Cecidi ad pedes angeli, ut adorarem eum, & dixit mihi. Vide ne feceris, conuersus tuus sum & fratrum tuorum habentium testimonium Iesu, Deum adora. Cecidit Ioannes ad pedes angeli, ut adoraret eum, non tamen sicut creatura creatorem: sed sicut seruus vehementer ac cum seruilis subiectione honorat dominum suum creatorem. Nempe angelus in veteri testamento sustinebat sic se ab homine adorari, quod ta-

tamen non sustineret hic, imo manifestè prohibere videtur. Propterea sequitur. Et dixit mihi. Vide ne feceris, scilicet aliter reuerentiam mihi, cuius causam subdit dicens. Conteruus tuus sum, id est tecum, & sicut tu, sum seruus eiusdem dei, & domini Iesu Christi.

Et ne credatur, quod respectu solius Ioannis propter singularem præ excellentiam eius hoc diceret, & non de omnibus Christianis, qui Christi sunt serui, ideo subdit. Et fratrum tuorum habentium testimonium Iesu Christi, qui perfecto corde continentur ac testificantur Iesum Christum, esse verum Deum & dominum vniuersorum, atque hominum redemptorem & saluatorem. Et ideo merito fidelis Christiani continentur Iesum Christum verum filium Dei, cuius sunt filij per gratiæ adoptionem: qui tam charam matrem dedit eis, & tam excellentem hæreditatem promisit, & conseruos eorum angelos fecit.

Quintò, probatur excellentia ex comparatione morum, et institutorum aliarum gentium & sectarum, sine qua nihil non parum gratè laudatur: vt dicit Polidorus Virgilius libro viij. cap. si qui ad demonstrandum præstantiam & excellentiam Christianæ reipublicæ. ponit mores aliarum nationum & Christianorum, & ostendit mores Christianorum, & instituta esse utiliora & excellentiora alijs, ex quibus demonstratur excellentia. vide eum ibi amplè ponentem præstantiam Christianæ reipublicæ.

Sextò, probatur excellentia illius fidei, cum fuerit ab antiquis etiam Iudæis prophetizata. Et ponit triginta prophetias Bernardi. de Buis in secunda parte sui Rosarij in sermone xiiij. & quomodo omnes articuli fidei Christianæ fuerunt præfigurati in veteri testamento. Ponitur in fortalicio fidei in tertia cõsideratione libri primi, vbi vide amplè, & iam supra aliqua dixi. Ideo non aliter insisto.

Septimò, probatur hæc excellentia sectæ Christianæ ex testimonio gentilium, qui etiam illam præviderunt, prophetizauerunt, & approbauerunt, & multis gentilibus facta fuit reuelatio incarnationis Iesu Christi, vt dicit beatus Thomas ij. q. q. articulo viij. & probat de Buis in suo Mariali viij. parte. sermone primo & quinto in fine. vnde Iob fuit de populo gentili dixit xix. ca. sui libri. Scio quod redemptor meus viuit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum, & rursus circundabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum saluatorem meum, quem visurus sum ego ipse, & oculi mei conspiciuntur, & non alius. Reposita est hæc spes mea in sinu meo. Et loquebatur Iob more prophetico de futuris tanquam de præteritis, maximè quia debebat in proximo fieri.

Et, vt dicit Campegius in propugnaculo religionis Christianæ libro primo c. v. non est omittendus Nabuchodonosor rex, qui cum tres pueros vidisset in fornace, dicit. Ecce ego video quatuor viros solutos deambulantes in medio ignis & corruptio nulla est in eis, & aspectus quartus similis est filio Dei. O alienigena quis tibi annunciauit filium Dei, nondum quidem mundo nascitur, & similitudo nascentis à te cognoscitur? Vnde tibi hoc? quis tibi istud annunciauit, nisi quia te sic diuinus ignis intus illuminauit, cum illic apud te captiuus tenerentur inimici Iudæi, sic diceres testimonium filio Dei.

Quid Sibyllæ etiam vaticinando de Christo dixerunt? vnde dicit Augustinus lib. xvij. ca. xxij. de ciuitate Dei, quod sibylla Erythrea siue Cumana, vaticinata est de Christo his versibus translatis ex Græco.

Iudicij signum tellus sudore madescet,

E cœlo rex adueniet per secula futurus,
Scilicet in carnem præsens, vt iudicet orbem.
Vnde Deum cernent incredulus atque fidelis:
Celsum cum sanctis, æui iam termino in ipso.
Sic animæ cum carne aderunt, quas iudicet ipse.
Cum iacet incultus densis in vepricis orbis.
Reiciet simulachra viri, cunctam quoque gazam,
Exuret terras ignis pontumque polumque
Inquirens, retri portas effringet auerni
Sanctorum. sed enim cunctæ lux libera carni
Tradetur, fontes æterna flamma cremabit.
Occultos actus, retexens tunc quisque loquetur
Secreta, atque Deus referabit pectora luci.
Tunc erit & iustus, stridebunt dentibus omnes,
Eripitur solis iubar, & chorus interit astris,
Soluatur cœlum, lunaris splendor obibit,
Deiciet colles, valles extollet ab imo:
Non erit in rebus hominum sublime vel altum.
Iam æquentur campis montes & cœrula ponti.
Omnia cessabunt, tellus contrafacta peribit.
Sic pariter fontes torrentur, flumina atque igni,
Et tuba tunc sonitum tristem dimittet ab alto
Orbe, gemens facinus miserum varioque labores,
Tartareumque chaos monstrabit terra dehiscens,
Et coram hic domino reges sistentur ad vnum
Recidere è cœlo, ignisque & sulphuris amnis.

Et dicit Augustinus ibi in his latinis versibus de Græco vt cunque translatis, ibi non potuit ille sensus occurrere qui fit: cum literæ quæ sunt in eorum capitibus connectuntur, vbi y. litera in Græco posita est: quia non potuerunt latina verba inueniri quæ ab eadem litera inciperent, & sententiæ conuenirent. Hi autem sunt versus tres, quintus octauus decimus, & nonus decimus, deinde literas, quæ sunt in capitibus omnium versuum connectentes, horum trium quæ scriptæ sunt non legamus: sed pro eis y. literam, tanquam in eisdem locis ipsa sit posita recordemur, & exprimitur in quinque verbis Iesus Christus Dei filius saluator: sed cum Græcè hoc dicitur, non latinè. Et sunt versus viginti & septem, qui numerus quadratum ternarium solidum reddit. Triæ enim ter ducta fiunt nouem, & ipsa nouem si ter ducantur, vt ex lato in altum figura con surgat ad viginti & septem perueniunt.

Dicit etiam Bernardinus de Buis in prima parte sui Rosarij in sermone decimo quarto, vbi ponit de secta Iudeorum in litera O. quod hæc sibylla Erythrea (quæ fuit orta in Babylonia) sic prædixit de Christo. In vltima ætate humiliabitur Deus, humiliabitur proles diuina, vnicetur humanitati diuinitas, iacebit in sceno agnus, & puellari officio educabitur Deus & homo. Signa autem præcedent apud Iudæos. Mulier vetustissima, scilicet Helizabeth puerum concipiet, stella orbis mirabitur, & ducatum præstabit, scilicet magis ad ortum, scilicet Christi. Hic habens pedes, id est annos trigintatres eliget sibi de piscatoribus deiectis hominibus numerum duodenarium, vnicetur diabolus, videlicet Iudam. Non in gladio bellouæ Aeneadem urbem regesque subiciet: sed in hamo piscatoris, deiectione et pauperie superabit diuitias & superbiam conculcabit. & hoc etiam prædictum fuit Esaiæ trigesimo sexto. Ciuitatem sublimem humiliabit, & conculcabit eam pes pauperis & gressus egenorum. Huic quatuor animalia, id est euangelistæ surgent in testimonium huic cõs

Duodecima Pars

radicetur à bestia, scilicet Antichristo. Erit autē bestia horribilis, scilicet Machomet ab oriente veniens, cuius rugitus vsq; ad gentes punicas audietur. Et horū interpretatio nem & declarationē ponit ibi Bernardinus de Buftis vbi etiā recitat dicta aliarum sibyllarū, quæ de Christo prophētizauerunt, & sic fidē nostrā Christianā præuiderunt. Et primo ponit de sibylla persicca quæ sic dicit.

Ecce bestia cōculcaberis, & gignetur dñs in orbe terrarum, & gremiū virginis erit salus populorū, & pedes eius in validudine hominū: inuisibile verbum palpabitur.

Secunda dicitur Sibylla Libyca, quæ sic vaticinata est.

Ecce veniet dies, & illuminabit dominus condensa tenebrarum, & soluetur nexus synagogæ, & desinent labia prophetarum, & videbunt regem viuentium, & tenebit illum in gremio virgo dña gentium: & regnabit misericordia, & vterus matris eius erit statera cunctorum.

Tertia est Delphica, quæ ante Troiana bella sic prophētavit. Nascetur propheta absq; matris coitu ex virgine,

Quarta fuit Erythrea, de qua ante dictum est.

Quinta fuit Samia à Samo insula sic dicta, quæ inquit. Ecce veniet dies: & nascetur de pauperula: & bestia terrarum adorabunt eum: & dicent. Laudate eum in atrijs cœlorum.

Sexta fuit sibylla Cumana Amalthea nomine, quæ fuit tempore Tarquinij Prisci, quæ Cecinit dictum Virgilij in Bucolicis.

Vltima Cumæ iam venit carminis ætas,
Magnus ab integro seclorum nascitur ordo.
Iam redit & virgo: redeunt saturnia regna,
Iam noua progenies cœlo dimittitur alto.

Tu modo nascenti puero quo ferrea primum
Desinet, ac toto surget gens aurea mundo.
Casta fauē lucina, terris iam regnat Apollo.

Et ex hoc videmus, qd Virgilius etiā gentilis de Christo testimonium perhibet,

Septima fuit Helespontina in agro Troiano nata, dicens. De excelsis cœlorum habitaculo respexit deus humiles suos, & nascetur in diebus nouissimis de virgine Hebræa in cunabulis terræ,

Octava fuit Pthrygia, quæ ait. Flagellabit deus potentes terræ, ex olimpo excelsus veniet, & firmabitur consilium in cœlo, & annūciabitur virgo in vallis desertorum.

Nona fuit Tyburtina noīe Albunea, quæ sic inquit. Nascetur Christus in Bethlem, & annūciabitur in Nazareth regnante tauro pacifico & fundatore quietis, id est secundū glossam Octauiano, qui habebat taurum pro insigni, & appellatus est pacificus, quia multis annis in magna pace mundum rexerat, cuius tempore Christus natus. sequuntur verba Sibyllæ. O felix illa mater, cuius vbera Christum lactabunt, & concordauit in hoc, cum beata Marcellina pedissequa sanctæ Marthæ quæ (vt dicitur) fuit illa mulier quæ exclamauit dicens Christo. Beatus vter qui te portauit, & vbera quæ suxisti, Lucæ xj.

Decima dicitur Europa, quæ sic ait de Christo. Ecce veniet ille, & transibit mōtes & colles & lactices Olympi, ac regnabit in paupertate, & dominabitur in silentio, & egredietur de vtero virginis.

Vndecima Sibylla dicitur Agrippa, quæ sic dicit. Inuisibile verbum palpabitur, germinabit vt radix, siccabitur vt foliū, non apparebit venustas eius, circūdabit eum alius maternus, & flebit deus lætitia sempiterna, & ab hominibus conculcabitur. Nascetur ex matre deus, conuer-

sabitur, vt peccator.

Duodecima appellata est Cimæa seu Cimica in Italia nata, quæ fuit tempore Numæ Pompilij secūdi regis Romanorū, quæ sic ait. In prima facie virginis ascendet puella, facie pulchra, capillis proluxa, sedens super sedem stradam, puerum nutriens, dans ei ad comedendum lac de cœlo missum. hæc illa, quæ etiam clarius dicit. In diebus illis Exurget mulier de stirpe Iudæorum, nomine Maria, & habebit sponsum nomine Ioseph, & procreabitur ab ea sine commixtione viri de spiritu sancto filius dei nomine Iesu, & ipsa erit virgo ante & post partum. Qui verò ex ea nascetur erit verus deus, & verus homo, sicut oēs prophætæ prædicauerunt.

Dicit etiam sanctus Thomas ij. ij. q. ij. articulo supra allegato, qd tempore Constantini Augusti & Helenæ matris eius, inuentum fuit quoddam sepulchrum Constantinopoli, in quo iacebat homo laminam auream habens in pectore, in qua scriptum erat. Christus nascetur de virgine, & credo in eum. O sol Helenæ & Constantini temporibus iterum me videbis.

In chronicis quoq; regū Castellæ dicitur qd apud Toleum sub quodam saxo inuentus est liber vetustus, qui scriptus erat lingua Hebraica, Greca, & Latina, & in illo dicebatur. Christus filius dei nascetur de maria virgine, & pro salute hominum patietur.

Nonne etiam cœlum testimonium dixit de Christo, quando nouum Sydus in noua hominis progenie velut lingua & digito, quo potuit natum deum & hominē gentibus monstrauit.

Nonne Plato diuinus appellatus affatus est suis præceptis acquiescendum, donec sacratio aliquis quam homo in terris appareat, qui fontem omnibus aperiret veritatis, quem deniq; sequentur omnes. Et eo mortuo in eius tumba inuenta fuit lamina super pectus suum aurea in qua scribebatur. Credo in Christū nasciturum de virgine, passurum pro humano genere, & tertia die resurrecturū. Et de eodem Platone refert Augustinus libr. vij. confessionum se legisse in quibusdam Platoniorum libris principium euangelij Ioannis. In principio erat verbum. Non quidē his verbis, sed hoc idem multis & multiplicibus persuaderi rationibus, quod in principio erat verbū, & cætera quæ sequuntur ad usq; & tenebræ eam non comprehenderunt. Hæc & quædam alia refert Guilielmus Benedicti in sua repetitione c. Raynutius, in verbo, mortuo itaq; testatore, primo nume. 261. 262. 263. & 264.

Nonne etiam apud Francos notum est, qd ecclesia beatissimæ virginis Mariæ Carnotensis fuit ante Christi aduentum ædificata in honorem virginis parituræ. Ex quo demonstratur, qd si alij gentiles de Christo verbo, prophētizauerunt. Tamen Franci facti in eum crediderūt prout & Græci, qui templum deo ignoto construxerunt, vt per gloss. in verbo, magister. in ca. turbat xxxvj. distinctio, quæ recitat, qd cū Paulus venisset Athenas, vidit Aram ignoti dei, in qua erat scriptum. Hæc est ara ignoti dei, in quo viuimus, morimur & sumus. ex quo apostolus cepit prædicare: & Dionysius cōuersus fuit per ipsius prædicationem.

Audiui alias à nostris, qd in hac nostra ciuitate Heduesi fuit reperiū sepulchrum, in quo erāt plures imagines seu representatiōes, quas vulgo Medallas vocant, in quarum altera erat vna figura seu representatiō natiuitatis Christi in præsepio inter bouem & asinum, & ante eum erat quædam

dam figura seu protractura hominis genibus flexis & manibus iunctis, & erat scriptum in rotunditate. Credo in lessum inter animalia ex virgine nasciturum, & multum curraui inuenire, sed non potui.

Quomodo etiam Balaam astrologus per parabolam locutus est. Orietur stella ex Jacob. &c. Et tamen erat Caldeus. & vide Origenem in Omilia xiiij. super numeros. Ambrosium in epistola xxxvii. ad Cromatium. Et quomodo magi regem Iudæorum Christum prædicauerunt & dixerunt. Augusti. libro iij. de Symbolo ad Cathecuminos c. liij. & de interpretatione munerum eorum per Ambrosium in libro de fide c. ij. & in cap. legimus. §. in Leuitico xxxvii. dif. & per Campegium in suo propugnaculo fidei Christianæ libro j. ca. v. ubi etiam dicit, quod Mille sius Apollo consultus de Christo ita commendauit. Mortalis erat corpore, sapiens, prodigiorum effector, sed sub iudicibus Caldeis armis comprehensus, clauis, sustibusque amarum mortem passus est.

Porphirius verò inter gentes nequissimus in libro de responsis, inquit. Christum dei maximè pium pronunciauerunt, immortalèque euassisse asseruerunt. Concedit ipse Porphirius Christum, & sapientè, & pium fuisse, quibus Christianos partim indoctos, partim magos nominet, tum veritati, tum sibipsum manifestè repugnans.

Vespasianus ac Titus Imperatores auditis Christi operibus, eius potentiam timuerunt.

Alexander Seuerus templa Christo fieri statuit, & orabat in matutinis in sacrario suo coram statua Christi, ut Caspitolinus refert.

Et Adrianus, ut idem narrat, statuit Christo templa facere, eumque inter deos recipere: ideoque templa abique simulachris in omnibus ciuitatibus fieri iussit.

Antonius Pius cum audisset Christianos hoc frequenter uti prouerbio. Quod tibi fieri non vis, alteri non feceris, perscrutatus est Christi vitam, eique statuam tanquam deo dicauit.

Refert etiam Polydorus Virgilius in libro octauo c. vij. & finali. de inuentoribus rerum. quod in primo fidei testimonio Tyberius Cæsar, Tertuliano teste in Apologetico, cum è Syria à Pontio Pilato Christi diuinitatem eiusque religionis sinceritatem accepisset: senatum consuluit, censuitque Christum inter deos referendū, colendūque templo. Senatus tamen quia prius ad Tyberium de ea re: quod ad se Pilatus literas dedisset, eiusmodi relatione reiecta, Christianos persequendo decreuit, proposito delatoribus præmio. Sed Cæsar in sententia mansit, & comminatus capitale supplicium accusatoribus Christianorum id scelus inhibuit.

Traianus quoque itidem sensit, qui certior factus à Plinio secundo Bythiniae procuratore nihil mali in Christianis quotidie ad supplicium tractis repperi, iussit ut non inquirerentur: verum oblato punirentur. & ibi etiam Polydorus recitat hic ante dicta de Adriano.

Constantinus denique cum Christi miracula in rebus suis manifestius fuisset expertus, deum magis quam populum timuit: solūque Christum & palam adorauit, idolorum templa subuertit, Christo templa passim præciosa edificauit.

Hæc sunt quæ de Christo gentiles senserunt, quæ ideo narrari possunt propter autoritatē Augustini, qui libr. ij. de doctrina Christiana inquit. Philosophi autem qui vocantur, si qua fortè vera, & fidei nostræ accommoda dixerūt, maximè Platonici, non solum formidanda non sunt: sed ab eis etiam tanquam iniustis possessoribus in vltimum nostrum ver-

dicanda, de qua materia in cap. legimus. cum sequentibus xxxvii. distinctio.

Quomodo etiam multi Iudæi approbauerunt Christum, & de eo testimonium dixerunt, vide supra in iij. parte, in vj. consideratione.

Vigesima prima consideratio. Sæctæ Christianæ sunt xiiij. nationes illa tenentes, & sunt quatuor quæ comprehenduntur sub latinis, quia latini principaliter omnes sunt Christiani. Et in natione latinorum sunt quatuor aliæ particulares nationes. scilicet natio Gallicana, Germanica, Italica, & Hispanica, sed vna est quæ illa tenuit, & tenet sine monstris, sine aliquo errore & absque eo quod vnquam ab eadē recesserit, aut in aliquo deuiauerit: quæ est dicta natio Gallicana, quæ (ut prædixi) semper caruit monstris, semper fidem catholicam defendit, iuuuit, protexit, auxit, & pro illa totis viribus contra ferè omnes nationes debellauit, ut dixi. §. in hac parte, & in quinta parte, in xxiiij. consideratione.

In hac prima natione Gallicana est rex Franciæ principalis (qui dicitur Christianissimus) inter omnes reges mundi, ut dixi in dicta quinta parte. sub quo multi sunt Duces, Comites, Marchiones, & Barones eidem obediens, de quibus supra in dicta quinta parte. Etiam rex Nauarræ, & rex Iueroi, licet aliqui dicant regnum Nauarræ fuisse sub natione Hispanica, est tamen nunc sub natione Gallicana.

Secunda natio est natio Italica, in qua est principalis totius Christianitatis, qui est Papa, qui habet in tota ecclesia & sæcta, Christiana primatum & principatum, cui omnes obediunt seu obedire tenentur. Et in illa natione sunt rex Sicilia, rex Neapolitanus, ducatus Venetiarum, duces Mediolani, Ferrariæ, & Urbini, Marchiones Mantuæ, Montisferrari, & plures alij. Etiam plures Comites, principatus & dominationes, ut sunt Florentiæ, Senarum, & Genuæ.

Tertia natio est Hispanica, in qua sunt reges Castellæ, Legionis, Granatæ, Aragoniæ, Portugaliæ, ac multi Duces, & Comites. & regnum principale dicitur Castellæ, Cuius rex nunc dicitur catholicus.

Quarta natio est Germanica, in qua est Imperator, & sunt multi reges, ut est rex Angliæ, Scotiæ, Vngariæ, Bohemiæ, Poloniæ, Dathiæ, Frisiæ, Suetiæ, Noruegiæ, Dalmatiæ, Cruatiæ, & multi Lantgrauij, Duces, Comites.

Item in insula rex Cipri. Omnes prædicti sunt obediens ecclesiæ Romanæ. plures tamen hæreses ex huiusmodi Germania emanarunt, quæ fuerunt dæmonatæ, & adhuc diebus nouissimis insurrexit illa maledicta sæcta Lutherana, quæ Christianitatem in multis maculauit. deus velit illam extirpare ab huiusmodi sæcta Christiana. de laude verò Germaniæ, vide amplè per Fraciscum Irenicum in descriptione Germaniæ.

Quinta natio est Græcorum, qui habent patriarcham Constantinopolitanum, archiepiscopos, episcopos, abbates, & cætera huiusmodi in spiritualibus. In temporalibus imperatorè, etiam habent duces, comites, hysbotum &c. Pauci tamen sunt nunc numero, quia Agareni, & Turchi occuparunt & detinent maiorem partem Græciæ. Et isti non obediunt Romanæ ecclesiæ, licet quandoque fuerint subiecti ipsi Romano pontifici, tamen sæpius in consuetudinem dominici tunicam tentarunt, vnde duodecim diuisiones Græcorum solent numerari, quæ ponuntur per Ioannem æchium in suo tractatu. de primatu Petri. libro iij. c. xvj. Nunc verò habent multos errores, & fuerunt condemnati per ecclesiam, quia dicunt quod spiritus sanctus non procedit, à filio, & quod non est purgatorium.

Sexta natio est Indiæ, in qua est presbyter Ioannes qui

Duodecima Pars

præest illi populo tanq̃ patriarcha, eiq̃ centum & vigin-
ti septem archiepiscopatus sublunt. Quorum quilibet vi-
ginti episcopos habere dicitur. Hi Romano more fonte
baptismatis In nomine patris, & filij, & spiritus sancti re-
nascendos baptizant. Eodemq̃ ritu sacramentum eucharis-
tiæ faciunt. hoc solum excepto, q̃ pater noster ante sa-
cramenti elevationem decantant. Et post beatam virginem
Mariam, apostolos Petrum & Paulum, atq̃ beatum Ioan-
nem baptistam præcipuo suscipiunt & venerantur hono-
re. Alios quoq̃ & præcipue beatum Mathæum eorum
præcipuum doctorem, maximo venerantur obsequio, bea-
tos insuper Paulum primum eremitam, Antonium abba-
tem, Macharium, atq̃ alios duos eremitas summa deuotio-
ne prosequuntur. Eorum quippe Imperatorē ferunt Chri-
stianissimum, cui & septuaginta quatuor reges, ac infiniti
propemodum obtemperant principes: duodecim dumtaxat
Regulis exceptis, qui Mahumeteas obseruāt leges,
qui tamen Imperatoris mādatis in reliquis parent. Hunc
sane Imperatorem tempore Clementis quinti, anno scilicet
salutis nostræ 1306. ad Hispaniarum regem triginta
Legatos misisse, illicq̃ contra infideles auxilium protulisse,
prouer quidam presbyter Genuensis sancti Marci præ-
positus in tractatu suo de moribus huiusce gētis, Mappa
mundi intitulo, declarat & scripsit. Qui & Auenionem
ad prædictum Clementem pontificem quintum cum re-
uerentia accedentes de multis edocti, cum multis muneribus
& literis Apostolicis ad limina apostolorum Petri &
Pauli visenda venerunt, quibus inuisis cum gaudio ad
propria rediere. Verum cum Genuæ multis diebus nauigandi
tempus expectantes, multa (vt fit) de eorum tribubus,
moribusq̃, ac regionibus rogati scripto reliquerunt,
quæ idem autor referat. Hæc dicit Philippus Bergomas
in suo supplemento Chronicarum libro viij. Quando ve-
rò dictus presbyter Ioannes equitat, semper facit portare
crucem ante se ligneam, sed quando vadit ad bellum, tunc
facit portare duas cruces, vnā de auro, alterā lapidibus
præciosis. In illa terra est corpus sancti Thomæ apostoli
in maxima veneratione. Apud me credo hos esse extollē-
dos in sine nostra Christiana post Latinos, Gallos, scilicet,
Italos, Hispanos, & Germanos, & ceteris omnibus alijs
nationibus Christianis præferendos, cum non multum
discrepant à fide nostra Christiana. Nisi q̃ non approbāt
Papam Romanum in summum pontificem totius ecclesie
sue, & non approbant eius primatū. Fuerunt tamen aliās
sub Romano pontifice: cum vt amplè declarat ipse Ioan-
nes Echius in dicto suo tract. de primatu Petri libro iij. omnes
orientales & Afri fuerunt subditi Romano pontifici: fortè
alibi amplius dicitur.

Septima natio Christianitatis est Iacobitarum, dicto-
rum à Iacobo hæretico discipulo patriarchæ Alexandri-
ni. Hi in partibus orientis occupant magnam partē Asiæ,
& terram Mambra: est propinqua Aegypto, & terram
Aethiopiæ vsq̃ ad Iudæā, plusq̃ quadraginta regna. Hi
circunciduntur & baptizantur, cum ferro igneo characterem
crucis imprimunt frontibus, & in alijs partibus corporis,
vt in pectore, vel in brachijs. Hi confitentur soli deo, &
non sacerdotibus Indorum & Agarenorum. Hi dicunt in
Christo tantum esse naturam diuinam. Aliqui eorum lo-
quuntur lingua Caldæa, alij Arabica, alij verò alijs linguis
secundum diuersitatem nationum. Isti fuerunt condemna-
ti in concilio Calcedonenſi.

Octaua natio Christianitatis est eorū, qui dicuntur Nes-

storiani, ab Nestorio hæretico discipulo sic vocati, qui fuit
Constantinopolitanus. Hi ponunt in Christo duas perso-
nas, vnā diuinā, alterā verò humanā, & negant
beatam Mariam esse matrē dei: sed bene hominis Iesu. Itē
negant vnum Christū esse in verbo, & in carne: sed separa-
tum, alterum dei, alterū filium hominis, vt dicit amplè de
his Ioannes de Turrecremata in c. quidam hæretici, in ver-
bo, Nestoriani xxiiij. q. iij. Hi vtuntur lingua Caldæa in
suis scripturis, & faciunt corpus Christi in fermento.
Hi habitant Tartariā & maiorem Indiā & sunt multi nu-
mero. Terra eorum continet tantū sicut Alemania, & Ita-
lia. Hi hæretici fuerunt condemnati in synodo Ephesina,
& fuerunt diuisi ab ecclesia Romana, & permanserunt in
eorum pertinacia. Et confutationes illorum errorum am-
plissimè scribuntur per ipsum Ioannem de Turrecremata
in d. c. Philippus Bergomen. lib. ix. sui supplementi Chro-
nicarum dicit hos habere adhuc aliū errorem, quem præ-
dicabat Nestor hæresiarches, scilicet nil ad vitam prodese
se q̃ homines virtuosè viuerent, vt habetur in d. c. quidam
hæretici. versicu. quis autem, quia dicebat q̃ prædestina-
tio importabat saluationē, aut damnationē: quod falsissi-
mū est. possēt hic adaptari materia prædestinationis (que
ad theologos spectat) sed tantum remissiue ad Bernardi-
num de Buis in sermone xxxvij. in ij. parte litera N. &
O. in prima parte sui rosarij, vbi confundit hunc errorem,
& amplè per eundem in d. ij. parte, sermone xxiiij. vbi am-
plè de materia prædestinationis.

Nona natio est illorum qui dicuntur Moronetæ, à quo-
dam hæretico Morone, qui vnum intellectū, & vnā vo-
luntatem in Christo tantū ponunt. Hi inhabitāt Libyā in
prouincia Fenicis, in magno numero, prælijs edocti & ex-
perti, specialiter vtuntur arcibus & sagittis. more Latino-
rum Campanis, & eorū episcopi anulis, mitris, & baculis
pastoralibus vtuntur. In scripturis diuinis litera Caldæa,
& in vulgari Arabica vtuntur. Hi aliquando fuerunt sub
obedientia Romanæ ecclesie. Nam eorum patriarcha erat
in concilio generali Lateranenſi, celebrato Romæ sub Inno-
centio iij. sed postea recesserunt. Hi primò fuerunt cōdem-
nati in synodo Constantinopolitana, postea redierunt ad
obedientiam Romanæ ecclesie: & iterum reuersi sunt ad
eorum opinionem falsam, in qua perseverant.

Decima natio est illorum qui dicuntur Armeni, qui ha-
bitant in regno Armeniæ propè Anthiochiam. Hi pro-
prium idioma & linguam communem omnibus, & scri-
pturas sanctas & officij ecclesie cantant & dicunt in vul-
gari lingua, ita q̃ ab omnibus secularibus viris & scemi-
nis intelliguntur. Habent suum primatem, quem catholi-
cum vocant, cui obediunt velut papæ cum magna deuotio-
ne & reuerentia. Quadragesimam ieiunant, in qua non
comedunt pisces, nec bibunt vinum: in diebus tamen ves-
neris comedunt carnes. His temporibus Constantini im-
peratoris cum Scotis seu Hybernis fidem Christi suscep-
erunt, eo quod Hybernis seu Scotis prædictis in occidentali
plaga viciniore essent. Et hi Armeni in Asia inter Thau-
rum & Caucaalum mōtes constituti sunt. Nam Hyberni
& Armenij ac Colchides vna sub prouincia siue regione
coniunguntur. Huius itaq̃ conuersionis Thyriades tunc
huiusce gentis causa fuit, qui rex quodam mirabili signo
circa domum suam diuinitus ostensus Christi baptismum
suscepit, qui vnā cum omnibus suis ditioni subiectis vna
die & vna præceptione deo colla submisere: ex quo factū
est, vt ad finitimas quoq̃ gentes Christianū dogma per-
ueniret,

generis, & multitudine dilatatum sit: quorum commercio etiam Persæ fidei rudimenta aliquantulum susceperunt.

Vndecima natio Christianorum est illorum qui dicuntur Georgiani à beato Georgio, quem habent in prælijs in patronum. habitant in partibus orientalibus: est populus multum pulcher, fortis, & delitiosus, Medis, Persis, & Assyrijs (in quorum confinibus commorantur) valde formidolosus: vtuntur lingua græca, vtuntur sacramentis modo græcorum. Clerici habent coronas rotundas in capitibus raras, seculares verò quadratas. Et quando veniunt ad sanctum sepulchrum non soluunt Sarracenis tributum, & ingrediuntur Ierusalem cum vexillis erectis, quia Sarraceni eos timent. Eorum foemina vtuntur armis sicut viri, vtuntur pileis altis in capitibus ad altitudinem cubiti, & quando scribunt Soldano, statim fit quod petunt. Philippus Bergomen. in suo supplemento chronicarum. libro ix. dicit, quod Scoti seu Hyberni hodie Georgiani populi appellantur, & vsq; in hodiernum diem Christum colunt, quamuis procul ab apostolica sede veritatis magistra: quia non omnem euangelij veritatem seruât, eo quod Barbaris gentibus circumfusi sunt. Hi enim (vt dicit) sunt constituti in aquilonari parte, & anno Christi cccxxxviij. tẽpore Constantini imperatoris foedera verbi dei & Christi fidem miraculosè susceperunt, & muliercula quædam Christiana ibidem captiua, huius tanti boni causam præstitit. Quæ cum vitam pudicam & sanctam ea in regione duceret, ac dies noctesq; in oratione consumeret, gentibus illis admirationi fuit. Quibus sciscitantibus cur se tantopere affligeret, ita se suum deum colere respondit, qui Christus est. Nihil ex hoc amplius mirati Barbari (quam nouitatem nouimus) mulierculam in honore habere coeperunt. Mos itaq; gentis illius erat, paruulus cū ægrotaret per vicinas domos à matribus circūferri remedia exquirentibus. Accidit autem vt quædam mater, cum puerum aliquandiu circūtulisset, nec salutare quicquid inuenisset, captiuam tanquàm ebria doloris adiret, eiusq; opem expeteret, quæ nihil humani illa se scire respondit: sed dominum quem coleret Iesum Christum desperatam ab hominibus salutem conferre posse, paruulumq; cilitio suo superimponens, & orationem ad Iesum fundens, sanum matri confestim reddidit. Mox facti rumor totam repleuit urbem, & ad reginam etiam peruenit, quæ dolore afflicta captiuam ad se adduci curauit. Cumq; illam regiam domum ingredi recusaret, orationem ad deum pro illa fundens, illico regina ipsa est sanitati reddita, atq; ex hoc admonita, vt in Christum crederet, & eum qui salutem ei præbuisset, adoraret. Quibus beneficijs & verbis commota regina rogauit virum, vt Christianus efficeretur. quod quicquid ille promississet, segnis tamen erat, nec sæpius ab vxore commotus baptizari curabat, non tam quod fidei hostis esset, quàm dubius. Contigit autem eum aliquando in siluas altissimas ire venatum, quod eum peruenisset, coorta subito tempestate, ita tenebræ cuncta operuere, vt nec omnes cerneret, nec ab vllis cerneretur. Ignarus autem quid facto opus esset, promissionis cõiugi factæ recordatus est: & tunc Christum rogauit, vt si deus esset, ex tantis eum periculis liberaret. Nec mora dies clarissima mundo reddita est: rex ad urbem productus, reginæ quæ gesta erant miraculi loco exposuit. Vocatur captiua, & eius consilium audit. Illa statim renscienda idola, & Christum colendum dicit, eius supplicandum, & basilicam construendam esse hortatur. Conuocato populo rex

euangelium prædicat, & nondum sacris initiatus fit suæ gentis apostolus. Credunt viri per regem, & foeminae per reginam, construitur templum magni operis, & elevato pertinaciter murorum ambitu columnæ collocantur: sed prima ac secunda erecta, tertia nullis machinis, nullisque viribus erigi potest. Cumq; ad noctem vsq; laboratum esset, recedentibus omnibus sola captiua mulier apud ecclesiam in oratione perseverat. Postera vero die, prima luce redeunte populo columna reperta est supra basim in aëre suspensa, quantum esset vnus pedis spacium: quo miraculo viso, omnes magnificarunt deum, veramq; captiuæ fidem recognouerunt. Et stupentibus omnibus sensim supra basim nullo contingente deposita est. Moxq; reliquæ columnæ magna facilitate erectæ sunt. At perfecta ecclesia, & populi fide confirmata, suadente captiua, totius gentis legatio ad Constantinum imperatorem in Græciam mittitur: resq; gesta exponitur, & sacerdotes petuntur, qui ceptum erga se munus expleant. Quibus & iucundissimo vultu imperator satifecit. Hæc Philippus Bergomen. vbi supra.

Duodecima natio Christianorum est illorum qui dicuntur Suriani, à ciuitate Sur, quæ est eminentior in Suria vel Assuria. Hi vtuntur in sermone vulgari lingua Sarracenicâ, in scripturis diuinis & officio missæ lingua Græca. Habent episcopos & consuetudinem Græcorum seruant, & eis obediunt in omnibus. Conficiunt sacramentum eucharistiæ in fermento, & habent opinionem Græcorum contra Latinos. Hos sequuntur aliqui Christiani, qui in terra sancta vocantur Samaritani: conuersi primo tempore apostolorum, sed non beneficiunt in fide.

Decimatertia natio est illorum, qui dicuntur Mezorabes. Hi olim fuerunt multi in partibus Aphicæ & Hispaniæ, nunc verò sunt pauci. Sunt enim dicti Mozorabes, quia modos Christianorum de Arabica in multis tenebant. Isti vtuntur in diuinis officijs lingua Latina, & obediunt Romanæ ecclesiæ, & prælati Latinorum, & conficiunt in azimo vt Latini, sed in multis discrepant ab eis. quia in diuinis officijs habent horas valde prolixas: quia cum dies naturalis diuidatur in xxiiij. horas diei & noctis, tot officia habent, siue horas, & psalmos, ac hymnos, nec non certas orationes habent, & nimis prolixas, quas non dicunt more Latinorum. Nam illud quod Latini dicunt in principio, ipsi dicunt in fine, vel in medio. Sacramentum eucharistiæ diuidunt aliqui in septem partes, alij in decem. Est natio valde deuota: in matrimonio non coniunguntur nisi personis suæ gentis siue nationis, inter quas foemina amisso primo marito nunquam coniungitur alteri, sed permanet in castitate perpetua.

Inter has xiiij. nationes natio Italica est prima, eo quia habet vicarium Christi, qui omnibus Christianis præest, saltem præesse debet: ita quod si fieret cõgregatio omnium, semper Italia, hoc est ecclesia Romana præcederet, cum omnes Christiani subijciantur seu subijci debent summo pontifici, qui in tota Christianitate primatum obrinet. vt dixi supra in iij. parte, in vij. consideratione. vbi amplè. Et de eius laudatione refert Plinius xxxviij. naturalis historiæ. capi. vlti. In toto orbe (inquit) & quacunq; cœli connexitas vergit, pulcherrima est omnibus rebus, meritoq; principatum naturæ obrinens Italia, rectorix, parensq; mundi altera, viris, foeminis, ducibus, militibus, seruitijs, artium præstantia, ingeniorum claritatibus. Iam situ ac sa-

Duodecima Pars

lubricitate cœli atq; temperie, accessu cunctarum gentiũ facili, littoribus portuosis, benigno ventorũ afflatu. Etenim contingit recurrētis positio in partem vtilissimam, & inter ortus occasusq; mediam aquarum copia, nemorum salubritate, montium articulis, ferorum animalium innocentia, soli fertilitate, pabuli vbertate. Quicquid est quo carere vita non debeat, nusq; est præstantius. Fruges, vinum, olea, vellera, lina, vestes, iuueni. Ne equos quidem in trigarijs præferri vllis vernaculis animaduerto metallis: auri, argenti, æris, ferri, quamdiu libuit exercere nullis cessit. Et ijs nunc in se grauida pro omni dote varios succos, & frugũ pomorumq; sapes fundit. Et lib. iij. c. v. in prin. de vrbe Roma & Italia dicit. Roma omnium terrarum caput, alumna eadem & parens, numine deum electa, quæ cœlũ ipsum clarius faceret: sparsa congregaret imperia, ritusq; molliret, & tot populorum discordes, ferasq; linguas sermonis cõmercio contraheret ad colloquia, & humanitatẽ homini daret, breuiterq; vna cunctarum gentiũ in toto orbe patria fieret. Et dicit tex. in ij. constitutione. C. in principio. q. arma & leges Romanos omnibus anteponi nationibus, omnibusq; gentibus dominari præteritis effecerunt temporibus.

Vigesima secunda consideratio. Quia prædictæ sectæ seu nationes, de quibus supra in duabus præcedentibus cõsiderationibus, tribus linguis vtuntur, scilicet Arabica seu Hebræa, Græca, & Latina, vnde (vt habetur Lucæ xxij. & Ioannis xix. Græcè, Hebraicè, & Latinè, erat scriptus titulus, seu superscriptio crucis Iesu Christi) videndum est quæ illarum sit excellentior.

Et videtur q. Græca sit vtilior Latina: quod satis videtur probare tex. in authen. de non alienandis aut permutandis rebus ecclesiasticis. §. nos igitur, in fine. colla. ij. vbi dicit tex. non paterna voce, id est Latina legem conscripsimus: sed hac communi & græca, vt omnibus sit nota, propter facilem interpretationem, & dicit gloss. in verbo, voce. Ideo communior videtur lingua Græca q. sit Latina, quia eam norunt nedum Græci, sed & Latini, quos oportet Græcè linguæ eruditionem habere propter interpretationes & translationes multarum legum & constitutionũ quæ Græca lingua fuerunt factæ, vt apparet in multis legibus. ff. forũ. Græci verò parũ aut uihil curant linguam latinã. Præterea (vt legitur in diuinis) quando hebraica lingua transferenda erat in Latinam, prius in Græcam transferre batur, vt facilius ex ea fieret translatio.

Aduerte q. textus, gl. & doctores in clemen. prima de magistris, faciunt mentionẽ de tribus linguis, scilicet Hebraica, Arabica, & Caldæa, quæ sunt (vt dicit Cardinalis ibi) vtilis ad sciendũ fauore fidei: & quare omisit de Græca, dicit gloss. ibi in verbo, Hebraicè. q. illud verbũ Græcè in originali erat cancellatũ, aut fortè propter literã in textu quæ supra ibi, quibus vtitur infideles & c. vt nihil esset superfluum, vel cæcellata fuit cũ Græci fideles fuerint sub obedientia ecclesiæ. e. licet. de baptismo. & facit quod notatur c. j. de summa trinitate lib. vj. Tamen hodie scismati ei sunt, nec recognoscunt caput Romanæ ecclesiæ. Et, vt dicit ibidem gl. forte esset expeditior suæ linguæ doctrina q. aliarum. Iudæi autẽ habent literã Hebraicã, sed linguam specialẽ in vulgari non habent. Habemus enim q. euauit ipsorum lingua vulgaris. Arabica litera est Sarracenorum. Caldæa Caldæorum, de qua in c. legimus. §. sed econtra, & c. turbat. & c. qui de mensa. xxxvj. distinctio.

sed fertur quoddam hæc litera hodie non habeatur, vt dicit dicta gloss. Et recitat ibi Cardinalis q. linguæ sunt lxxij. vt videtur probare textus in c. septuaginta. xvj. dist. Sed principales tres sunt, scilicet Hebraica, Græca, & Latina, quæ totum orbem diuidunt. & etiam dicit q. olim fuit vna lingua omnium nationũ. scilicet Hebraica, & quod creditur & probabiliter, quod in patria cœlesti erit tantũ vna lingua. In multis autem linguis varietas est, & vbi varietas & diuersitas ibi dissensus. Linguarũ etenim diuersitas, vt ait Augu. libro xix. de ciuitate dei c. vij. Hominem alienat ab homine, nam si duo sibimet inuicem fiant obuiã, neq; præterire, sed simul esse aliqua necessitate cogantur, quorum neuter nouit linguã alterius, facilius sibi animalia muta, etiã diuersi generis, q. homines sociantur. Scribit Strabo trecentas nationes, quæ dissimilibus linguis vtentur descendisse in Diocuriadem urbem Colchorum clarissimã.

Sed redeundo ad propositum, sciendum est quæ sit honorabilior & excellentior. Nã, vt dictum est, Græca videtur magis vtilis. Ideo magis laudanda ex effectu, & vtilis fuit hoc probare text. in d. §. nos igitur, cum gloss. de qua supra.

Sed videtur q. illa ratio non concludat, cùm certum sit paucissimos Latinorum Græcè linguæ scios esse: omnes verò propemodum Græcos Latinam callere. Et si Græca lingua ab omnibus potuisset intelligi essetq; communior Latina, nihil necessum fuisset vti circuitu trãsserendo scilicet Hebraicã in Græcam, & postea Græcã in Latinam, sed sufficisset Græca trãslatio: vnde pro vtilitate Græcè linguæ, vt sic sit excellentior, videtur melior. tex. i. c. vt veterũ, vbi est textus Augustini. ix. distinc. qui tex. sic ait. Vt veterum librorum fides de Hebræis voluminibus examinanda est, ita nouorum veritas Græci sermonis normam desiderat, quod intellige de veteri & nouo testamẽto. Et etiam dicit tex. in c. fi. xx. dist. de quibus causis nulla soluendi, ligandiq; autoritas in libris veteris & noui testamẽti, & quatuor euangeliorum, cùm totis scriptis apostolorum nõ appareat, ad diuina recurrere scripta Græca. sed gloss. magna in dicto c. vt veterum, dicit, q. Hieronymus in secũdo prologo Bibliæ contrarium tenet dicens, quoddam emendatiora sunt exemplaria Latinorum q. Græca & Hebræa: sed Augustinus in dicto c. vt veterum, ad primitiuam ecclesiam respicit, quando exemplaria Græca & Hebræa non erant corrupta, sed procedente tempore cùm populus Christianus esset multum auctus, & hæeres multæ inter Græcos pullulassent. Inuidia Christianorũ Iudæi & Græci sua exemplaria corruerunt: & sic factum est, q. exemplaria eorum magis corrupta sunt q. Latinorum, ad quod tempus respicit Hieronymus, vel respicit ad Latina exemplaria à fidelibus interpretibus translata. Augustinus verò respicit ad exemplaria latinã à non fidelibus & falsatoribus translata, vel in hoc, vt dicit dicta gloss. magis credendũ est Hieronymo quàm Augustino. Quia inter istos tres Augustinum, Hieronymum, & Gregorium, magis credendum est Augustino in disputationibus. Hieronymo in historijs & translationibus. Gregorius in moralibus præponitur: quia non omnes in omnibus, sed certi per certa, vt est tex. in lege prima §. omnibus autoribus. C. de veteri iure enucleando. Nec oia possumus omnes, & ita dicit dicta gloss. quam refert & sequitur Panor. & post eum Felin. in c. ne initaris, in fine, de constitutio. & ibi Felin. dicit illam gloss. esse approbatam à Ludouico Romano in lege, si verò. §. de viro

de viro. in xv. fallentia. ff. soluto matrimonio. & in l. j. §. si. colū. ij. ff. de verborum obliga. & in lege j. col. v. ff. si certum petatur.

Sed Archi. in d. c. si. xx. distinctio. & post eum Præpositus & Geminianus dicunt, q̄ quando scriptum reperitur contrarium vel dubium, ad Græcam linguam recurrendum est, prout in dicto ca. vt veterum. & dicto cap. si. intelligitur secundum illa tempora, quibus fidei catholice integritas erat apud Græcos: sed cum hodie sint acephali, & exemplaria eorum corrupta & mendosa, non est ad eorum volumina recurrendum. Non est enim verisimile eos qui catholice fidei vnitatem non sincere tenent, integritatem suorum voluminum conseruasse: sed potius ea in odium Latinorum (qui vnitatis fidei inconcussi sunt obseruatores) corrupisse. Nam aduersarij & inimici facile mentiuntur, vt est tex. in l. j. §. præterea. & ibi plures concordantias in glo. ff. de quaestionibus.

Albericus De Rosate in prima constitutione. ff. in §. illud. & in suo dictionario. i. verbo, lingua. dicit quod inter omnes linguas tres sunt excellentissimæ, Hebraica scilicet Græca, & Latina. Earum clarior & sonantior dicitur Græca; cuius varietas discernitur in quinque partibus, quarum prima dicitur mixta siue communis, qua omnes Græci vtuntur. secunda Atheniensis, qua vsi sunt autores Græci. tertia dominica quam habent Aegypti & Syrii. quarta Ionica. quinta Aeolica. vel sic. vna dicitur Athica. alia Boëtica. tertia Aeolica. quarta Dorica, & quinta Iadica. Quantum autem lingua Græca præstet Latine scribit Budæus in tractatu de alle, & partibus eius libro primò. folio vij.

Latinae verò lingue dicuntur esse quatuor, scilicet Prisca & condita quam sub Iano & Saturno vetustissimi Italici habuerunt. & Latina qua Italici vtuntur, & vsi sunt: à Latino & alijs regibus Tusciae, ex qua lex duodecim tabularum scripta fuit. & Romana qua post exactos reges populus Romanus est vsus. & Mixta quæ post imperium latius promotum simul cum moribus & hominibus vrbis arripuit, per Solacismos & Barbarismos integritatem verbi corrumpens.

Omnes orientales in gutture verba collidunt sicut Hebraei, & Syrii.

Mediterraneæ gentes sermones proferunt in palato, sicut Græci & Asiani.

Occidentales verò verba in dentibus frangunt, sicut Italici & Hispani.

Addo q̄ septentrionales, vt Germani verba faciunt in pectore. Nos verò Galli in gutture palato & pectore. Hinc vulgo dicitur, Itali caprisant, Alemanni vlulant, Galli cantant, & Angli iubilant.

Et ita dicit Albericus in loco supra allegato, qui dicit se inuenisse in authenticis scripturis super Genesim, & in inuentario vniuersi orbis in rubrica de ædificatione turris, in qua fuit inuenta diuersitas linguarum. Idem etiam dicit Isido. in lib. Aethi. vbi dicit quod locutio Græcorum est comptior cæteris: & dixi supra in tertia parte in penulti. consideratione.

Guillielmus Durandi in suo. rationali diuinorum officiorum c. de parasceue. col. xj. dicit quod lingua Hebraica propter legem est omnium linguarum mater. Lingua græca doctrix est, & lingua Latina interpretatrix, propter dominum Romani imperij & papatus. Et ideo dicitur quod lingua Hebraea erat mater omnium linguarum. Nā priusq̄

superbia turris Babylonice illas diuideret, vna omnium nationum lingua fuit, vt habetur Genes. xj. vbi dicitur. Erat autem terra labij vnius & sermonum eorundem. Et iterum dicit dñs. Ecce vnus est populus, & vnum est labium orbis. & ob id delictum septuaginta lingue omnino diuersæ superindictæ sunt, vt j. in lxix. consideratione, quæ de non nullis celebribus turribus tracta. vnde dicit Remigius super illud j. ad Corin. xij. c. Siue lingue cessabunt. Sicut (inquit) ante turrim Babel vna erat lingua Hebraea, sic quidam doctores expleto iudicio ipsa remanebit vna, & ideo vt dixi supra. In multis linguis varietas est, & vbi varietas ibi dissensio, sed in regno sanctorum non erit dissensio, igitur nec linguarum varietas.

Item Bernardus dicit. Multi multa sciunt, vna erit oim lingua, iubilatio indefessa, vnus affectus, amor æternus, & erit commune omnium omnipotentia, sapientia, pax, iustitia, intelligentia, nec erit in illa pace diuersitas linguarum. Donum tamen est vti diuersis linguis. vnde Apostolus j. ad Corinth. xiiij. dicit. Gratias ago deo meo, q̄ omnium vestrum lingua loquor. Et apostoli loquebantur varijs linguis, Actu. ij.

De laude autem istius lingue Hebraice, vide amplè in margarita philosophica, in institutione hebraica. vbi laudat eam ex antiquitate, seu prioritate, cum fuerit prior omnibus alijs, ex puritate, sanctitate, significationum affluetia ac vtilitate: ex quibus omnibus alias antecellit, vt ibi elegantissime comprobatur. Et Isidorus j. Aethymologiarum. dicit græcas literas cum earundem denominationibus ab Hebræorum caracteribus esse sumptas, vt ab Aleph. Alpha, & sic de nonnullis. Et græcorum, verò fontibus latinorum linguam scaturisse indubitatum habetur j. & certum apud ferè omnes: quod an sit omnino verum, dixi supra ista parte, in xvij. consideratione, vbi laudatur Gallia ex literarum traditione.

Vigesimalertia consideratio fit de tribus modis cognoscendi vires perfici seu habendi notitia rerum: & quibus natura rerum apprehenditur. s. experientia, ratiocinatione: & fide, & quis illorum sit excellentior.

Nam primò de experientia dicitur, q̄ est rerum magistra, vt est tex. in ca. quam sit. in prin. de elec. in vj. & dicit tex. in l. legatis. §. ornatricibus. ff. de lega. ij. q̄ præbet nutrimentum cuiuslibet artificio. Faciunt tex. in l. certi. ibi, qui cuiusdam rei peritiam habent. C. de iudi. & in ij. constitutione. in §. sed cum. ibi, q̄ experientia rerum. & ait Aristoteles. Natura potentem, ars facilem, vsus promptum reddit artificem.

Quo ad ratiocinationem, hoc est argumentationem, videtur etiam, q̄ sit multum laudanda. Nam dicit Bald. in l. precibus. C. de impuberum. & in l. si pecuniam. C. de conditio. ob causam. q̄ viam ferro aperit, qui per contraria transit, & habetur per Aristotelem ij. de celo & mundo. Opposita iuxta si posita magis elucescunt. & in primo elementorum. Positis iuxta se contrarijs, maiora à minoribus discernuntur. & in ij. de anima etiã dicit, q̄ consideras vnum oppositorum, habet considerare & reliquum. per cognitionem enim vnius, cognoscitur & aliud. l. j. in princip. ibi: nam si cognouerimus. ff. de his qui sunt sui vel alieni iur. & institutu. eodem. in prin. l. j. ff. de tutelis. & institutu. eodem. in prin. & l. Pomponius. §. sed & ijs qui. ff. de procu. & §. nec manifestum. institutu. de oblig. quæ ex delicto nascuntur. Idcirco idem Philosophus in prædicamento relationis ait. Dubitare in singulis non erit inutile. quod notatur per gl. in verò

Duodecima Pars

bo, requirens. in l. ij. C. de summa trini. & fide catholica. Sine dubitatione etenim nō bene res clarescunt. vnde Aristoteles in ij. metaphis. inquit. Querentes veritatem sine disputatione, similes sunt ire ignorantibus.

Hinc est, quod apud iuriconsultos nostros dicitur, qd disputando melius veritas inuenitur, & difficilia aperiuntur, vt est textus in lege munerū. §. mixta. ff. de muneribus & honoribus. ibi: meliorem rationem disputādo habuit. & dominus meus Iason in lege, cūm quidam. ff. de liber. et posthumis. l. Offilius, alias, Offidius. ff. de legatis. ij. l. ij. §. his legibus. ff. de origine iuris. l. diui fratres. ff. de iure patris. Ideo dicitur, iudicantem cuncta rimari oportet. c. iudicantem. xxx. q. v. c. cūm causam. extra de testibus. l. iudicantes. C. de iudicijs. c. imprimis. ij. q. j. & ca. occidit. xxij. q. viij. Vnde, vt refert Hieronymus in libro contra Pelagianos, Schola Socraticorum consueuerat adducere omnia quæ dici possent ex vtraq; parte vt magis perspicua fieret veritas. Nam magis exagitata, plus splendet in lucem, tex. in c. graue. xxxv. quæstione ix.

Vel etiam ratiocinatio silogismus dicitur, diffiniturq; ratio in qua quibusdam positis & concessis necesse est per ea quæ posita sunt, & concessa aliquid euenire. Et talis ratiocinatio deriuatur à ratione quæ debet esse in quolibet. Ita quod illud quod ratione non roboratur, extirpandum est. c. cor episcopi. lxvij. distinct. & ratione viuendum est. c. vides. xxij. q. vj. Nec sunt recipienda quæ vacua opinionione iactantur, sed quæ ratione vel autoritate iuuantur. c. deniq;. xxvj. distinct.

Tertius verò modus cognoscendi naturam rerum seu res perfici est fides. Quæquidem fides secundum theologos est certa, imo certissima, imo humana conditione viā certior. Et ideo Richardus de sancto Victore ponens istos tres modos cognoscendi naturas rerum in libro j. de trinitate. ca. ij. dicit quod nihil firmitus, nihil certius, nihil constantius fideles tenent, quàm quod fide apprehendunt. et vt primo cap. dicit. Si ad sublimium scientiam mentis sagacitate ascendere volumus, opere precium est primò nosse quibus rerum modis notitiam apprehendere solemus. Rerum itaque notitiam (vt dicit) modo triplici apprehendimus. Nam alia experiendo probamus, alia ratiocinando colligimus: aliorum certitudinem credendo tenemus. Et temporalium quidem notitiam per ipsam experientiam apprehendimus. Ad æternorum verò notitiam modo ratiocinando, modo credendo assurgimus. Nam quædam ex his quæ credere iubemur, non modo supra rationem, verum etiam contra humanam rationem esse videntur: nisi profunda & subtilissima indagacione discutiantur, vel potius diuina relatione manifestentur. In horum itaque cognitione vel assertionem magis inniti solemus fide quàm ratiocinationem, autoritate potius quàm argumentationem, iuxta illud prophætæ Esa. vij. Nisi credideritis non intelligetis. Sed & in hoc in his verbis diligenter attendendum videtur: quia horum quidem intelligentia hac nobis autoritate non generaliter, sed conditionaliter neganda proponitur, cūm dicitur. Nisi credideritis non intelligetis. Non ergo debent exercitatos sensus habentes de talium intelligentia comparanda desperare: dū tantum se sentiant firmos in fide, & per omnia probare constantiæ in fidei suæ assertionem: hæc Richardus. Et ibi Faber Stapulensis in expositione, dicit vires perfici tribus cognosci modis, sensu, imaginatione, intellectu: & tres esse earum cognoscendi modos, experientiam, ratiocinationem,

& fidem: perficiunturq; hæc suo principio, medio, & fine: sic enim amant omnia trino consummari vestigio suum imitantia principium: imum locum sensus tenet, summum intellectus, medium imaginatio. sic experientia cognitionum initium est infimum tenens cognitionis modum, vt sensus: fides summum, vt intellectus: ratiocinatio medium, vt imaginatio. Experientia sensibiliū singularium est, & vltimorum cognoscibilium. Fides intelligentium primorum & summorum. Nam obiectum eius prima veritas humanæ humana, diuinæ diuinæ: vt experientia vltimorum veritatis vestigiorum. Ratiocinatio mediorum ab vniuersalibus & cognoscibilibus mētibus humanæ suffragium quærens. Et fides maximè diuinæ lumen est animorum, & primæ veritatis infulgentia: quod fit, vt nullus sit fide superior cognoscendi modus, quam si qui non capiunt, nō aliter fidei iniuria id obtingit, quàm diuinæ lucis iniuria, si ipsa non capitur ab oculo Nyctæridis, & in illa ratiocinationem quærens est debili oculo vmbra culum subtendere, ne perstringatur ab insigniori lumine. Ergo qui potest absq; ratiocinatione illa quæ sunt fidei intueri, longè insignius videt & cognoscit quàm qui ratiocinationem efflagitat & quærit: vt is sincerius solem agnoscit, quem tantus fulgor non ebeat ex aduerso conuertentem, quàm qui vtilium videat, manum visui opponit ac obumbrat.

Ex quibus concluditur, & etiam ex his quæ dicit idem Faber post Richardum in ij. c. q. inter prædictos modos cognoscendi fides est superior.

Vigesima quarta cōsideratio de bonis disputat, quod fit vtilius seu maius aut melius altero.

Et primò aduertendum est, qd bonum primò distinguitur inter minimum, medium, & maximum.

Minima enim bona sunt bona temporalia, vt diuitiæ, honor, fama, potestas, & huiusmodi.

Media sunt potentia animæ, & alia naturalia, quibus possumus vti benè & malè, vt intellectus, voluntas, sensus corporis, & huiusmodi.

Maxima sunt gratia & virtutes necessariae ad salutem, & his bonis nemo malè vtitur. Vnde, vt dicit Augustinus, qd virtus est bona qualitas mentis, qua nemo male vtitur. Et inter ista tria bona istud vltimū est maius, vt dicit Florentinus in prima parte suæ summæ, libro xij. c. ij. §. viij. in princ. & in fine illius. §. ponit aliam distinctionem boni, quoniam (vt dicit) est adhuc quadruplex bonum, scilicet bonum naturæ, quod conuenit generaliter omni enti, & tale bonum est perfectio debita & conueniens naturæ. Vnde Eccle. ij. Omnia fecit bona in tempore suo.

Secundū est bonum virtutis politicæ, quod bonum habet principium intra nos, eo qd virtus politica est virtus quæ acquiritur voluntaria consuetudine.

Tertium bonum est gratia, quod conuenit creature rationali benè dispositæ: & istud bonum habet principium partim intra nos, & partim extra nos.

Quartum est bonum gloriæ, & tale bonum est perfectum, quod conuenit animæ informatæ per gratiam, vt de his amplè idem Florentinus in d. §. vij. & in §. ix. ponit aliam distinctionem dicendo, qd aliud est bonum secundum Tullium, Ambrosium, & Thomam. s. vtile, delectabile, & honestum, vt ibi per eum.

Redeundo ad propositum nostri operis, ipse Antonius Florētinus ī dictis pte, titulo, & c. ij. §. x. ponit quinque rationes, ex quibus patet vnum bonum esse maius seu melius

lius altero: & dicit textus iuris civilis in l. vbi autem non apparet. in princi. ff. de verborum obligatio. est dare melius bono, & optimum meliori, quod dictum refert gloss. magna. in l. certum est. ff. si certum petatur.

Primo ergo vnum bonum est maius altero: quia diuturnius, quod probat ibi Antonius à contrario de malo, et etiã quia quanto bonũ est diuturnius, tanto securius possidetur. Et ideo dicitur Threnorum iij. Bonum est viro si portauerit iugum ab adolescentia sua. Cũ igitur (vt dicit) bona spiritualia virtutum permaneant, nec auferri vel amitti possint contra voluntatem habentis, vt dicit Ambro. de poeniten. distin. ij. c. sapiens. bona autem temporalia auferri possunt inuitis, vel amitti saltem in morte. vnde Ambro. super Lucam. Non sunt hominis bona quæ secum afferre non potest: ergo spiritualia sunt maiora & digniora quæ temporalia.

Secundò dicitur bonum maius altero: quia impermixtius seu purius altero. Bonum enim quod est sine malo, est maius & magis eligendum, quæ quod habet admixtionem mali, & gaudium sine tristitia aut metu est maius gaudio, quod habet tristitiam annexam seu metũ. Ratio est, quia bonum quãto delectabilius, tanto melius, & magis eligendum: Sed bonum quod est malo purius & impermixtius est delectabilius. Cũ ergo bona spiritualia non habeant malũ aut tristitiæ admixtionem. vnde dicitur de sapientia vera. Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa, Sapientia. vij. & viij. Non habet amaritudinem conuersatio illius, nec tedium conuictus eius, sed lætitiã & gaudium. Bona autem terrena, siue diuitiã, siue voluptates habent multam tristitiã & anxietatem admixtã. vnde Saluator eas comparat spinis. Lucæ viij. quia pungunt & mentem lacerant diuersis afflictionibus. Ideo spiritualia bona sunt meliora, maiora, & ceteris præeligenda.

Tertiò, dicitur bonum maius altero, quia cõmunis secundũ Philosophũ & Apostolũ ad Galath. vj. Dum tempus habemus operemur ad omnes. Hinc dicit textus in c. scias. vij. q. i. quod vtilitas cõmunis præferenda est priuata. habetur per Aristotelem. j. Ethicorũ. & in c. bonũ. j. & ibi gloss. extra de postula. prælatorum. & in c. licet. extra de regularibus. & in l. actione. §. labeo. & ibi gloss. ff. pro socio. in l. vnica. §. penul. C. de cadu. tollen. & in auth. de restituito. & ea quæ parit. §. sancimus. ibi: ea em̄ & c. colla. iij.

Quartò, vnum bonum est maius altero: quia sufficientius. vnde iustitia est maius bonum quæ fortitudo: quia habita fortitudine, adhuc iustitia indigemus, scilicet ad recte conuiuendũ; sed habita iustitia non indigemus fortitudine. Et illud est bonum sufficientius, quia per se sufficit sine alio, vel quia tale bonum est finis, quod potest esse sine his quæ sunt ad finem, sed non e conuerso. Nam habitis quæ sunt ad finem, non habetur finis: sed habito fine, non indigemus his quæ sunt ad finem, vt patet de medicina & sanitate, de diuitijs & beatitudine. Vel quia tale bonum est principium omnium, quod potest esse sine bono quod non est principium omnium.

Ex his sequitur Deum & gloriam eius, & gratiam, & virtutes, alijs bonis mundi esse maiora: sed bonum sufficientissimum est Deus, quia nullo indiget, vt per ipsum Antonium Florentinum in d. §. x.

Quintò, aliquod bonum est maius altero: quia eligibilius. Et ex parte eligibilis rei est aliquod bonum magis eligibile, vel ratione magis desiderij. Quanto enim aliquod bonum magis desideratur, tanto est maius vel ratione ma-

ioris pretij, textus in l. precia rerum. ff. ad legem falcidiam. Precium em̄ est quedã mensura rei appreciatæ, vel ratione maioris damni. Nam illa sunt meliora, quorũ damna seu amissiones eorũ sunt maiora. Quia maiori bono maius damnũ opponitur. Et quia beatitudo est bonũ quod omnes maximè desiderant. vt ait Aug. de ciuitate dei. Et quia non est digna ponderatio animæ continentis, id est quæle precium ad bona temporalia: & idem de alijs virtutibus, & maximũ damnũ acquiritur ex illis bonis mundanis male vtentibus: quia priuatio beatitudinis veræ, secundũ illud, Iob. xxj. Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt. Ideo eligenda sunt potius spiritualia et æterna quæ alia: hæc Antoninus vbi suprã. Et antepositur ista consideratio de donis, quia dona videntur excellentiora virtutibus intellectualibus & moralibus, licet tamen posteriora virtutibus theologis, vt ait sanctus Thomas j. ij. q. lxxviii. in fine.

Vigesima quinta consideratio de virtutibus exponit, quæ illarum sint excellentiores, an theologales, an cardinales, seu morales, & quæ inter vtrasque.

Pro quo sciendum, quod theologales sunt excellentiores, quoniam respiciunt Deũ pro primo obiecto & principali. Cardinales verò seu morales non. Secundò theologales habent veritatem pro prima regula actũ suorũ ad quos inclinant, & non regulam aliquã acquisitam humanitus. Cardinales autem seu morales innituntur regulæ humane, scilicet prudentiæ, siue recte rationi naturali. Theologicæ verò veritati diuinæ. Ex quo dicunt theologi, quod virtutes theologicæ sunt digniores, excellentiores, & perfectiores virtutibus cardinalibus seu moralibus. vt ponit Gabriel xxvj. q. vnica. articulo vnico. lib. iij. Et dicit sanctus Thomas. j. ij. q. lxxviii. viij. q. per totum. & ij. ij. q. ix. prima q. quod theologicæ virtutes sunt cæteris nobiliores. De qualitate verò virtutum ponit Gabriel xxxvj. q. articulo iij. dubio. iij. lib. iij. & de ordine illarum ponit Ant. Florenti. in sua summa. iij. parte. titulo. j. c. ix. & sanctus Thomas in dicta. j. ij. q. lxxvj. ponit de æqualitate virtutum, & an virtus possit esse maior vel minor, & de cõparatione virtutũ moralium ad intellectualiales: & de cõparatione moralium intellectualium, & theologiarũ adiuicẽ. Et sunt tres tẽ theologicæ, scilicet fides spes, & charitas, sed maior est charitas, secundũ Apostolũ, vt habetur j. ad Corint. xij. c. vbi dicit Paul. Si linguis hominũ loquar & angelorũ, charitatem autem nõ habeam, factus sum velut æsonans, aut cymbalum tinniens, Et si prophetiam habuero, & nouerim mysteria omnia, & omnem scientiam, & omnem fidem, ita vt montes transferam: charitatem autem non habeam, nihil sum & c. Charitas patiens est, charitas non emulatur, non agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa, non querit quæ sua sunt, non irritatur, non cogitat malũ, non gaudet super iniquitate, congaudet autẽ veritati. Omnia suffert, omnia credit, oia sperat, oia sustinet: charitas nunquã excidit. Tandem concludit. Maior autẽ horũ est charitas. Fides em̄ & spes sunt excellentiora ceteris donis euacuandis, quia sunt virtutes theologicæ, vt dicit de Lira super illis verbis apostoli, quæ dantur nobis ad coniungendum nos deo. Alia verò dona sunt quædã dispositiones nobis datæ, vt reddamur bene mobiles à spiritu sancto: & sic ordinantur ad virtutes theologicas, vt ad fines.

Ex quo sequitur, quod eo quia charitas est maior fide et spe, quod etiam sit maior ceteris donis. Quod enim est maius maiore, est maius minore, quod consonat cũ regula nostra

Duodecima Pars

suris. Si vincō vincentem te. vincō te. de qua in l. de accessio-
nibus. ff. de diuersis & temporalibus præscrip. in c.
penul. de concessio. præbendæ. per Felin. in cap. pastoralis.
in prin. de officio ordinarij. per Oldra. consilio cxcviiij. &
Ludouicū Roma. in consi. ccccxxxvj. Et amplius de laude
charitatis videatur Hugo præbyter & monachus sancti
Victoris Parisien. in vno lib. quem fecit incipiente. Tam
multos iam lauda. & Guillelmus Rouillus in suo compen-
dio de iustitia libro i. ca. ij.

Etiā inter cardinales seu morales quæ sunt quatuor.
scilicet iustitia. prudentia. temperantia. & fortitudo. dis-
gnior & perfectior est iustitia. secundū Philosophū quinq-
to Etycorum. Et dixi in pluribus locis. maximè in rubri-
ca. Des iustices. in commentarijs nostris super consuetudi-
nibus ducatus Burgūdiæ. & suprā in quinta parte. in quin-
ta consideratione.

De his verò virtutibus in genere & in specie: & de lau-
de & excellentia earum videri potest ad saturitatem per
Antoninum Florentinū in sua summa. quarta parte. vsq;
ad decimum titulum. Et vide Lucam de Penna in l. vni-
ca. C. de Metropoli Beritho. libro vndecimo. vbi ait. qd iu-
stitia est maior. licet prudentia sit prior. & ibi vide diuisio-
nes iustitiæ. de quibus etiam habetur in Polyantea. in ver-
bo. iustitia. & idem Lucas de Penna in l. euectiones. colū.
iiij. C. de cursu publico. libro xij. vbi inter alias extollit
iustitiam. sine qua aliæ non possunt. ipsa autem sine alijs.

Inter omnes tamen virtutes virtus Heroica est excel-
lens. & conuenit cum beatitudine. ad quam cōmunis ho-
minum vita non attingit. Et vult Aristote. vij. Ethicorū.
tractatu primo. Heroicā virtutem dici. quæ est supra nos.
Heroicam. inquam. quandam atque diuinam. vt Home-
rus de Hectore. propterea qd eximia bonitate præstabat di-
centem Priamum introduxit.

Nec iam hominis sanè mortalis filius ille
Esse videbatur. sed diuo semine natus.

Quare subiungit Aristo. si ex hominibus ob virtutis
exuperationem & dii sunt (vt aiunt) talis quidam is ha-
bitus fuerit. qui feritati opponitur. Sic etiam Philosophi
morales homines excellentissimæ virtutis. qui communē
hominum statum excedunt. vt qui magis mortem corpo-
ris. quā vitiosam eligerent actionem. heroicos siue diui-
nos vocitabant. de quo lege Gabrielem sermone primo.
de sanctis Petro & Paulo. qui incipit. Diij fortes terræ &c.
Huic concordat dictum prophætæ in psalmo lxxxj. Ego
dixi diij estis. & filij excelsi omnes. Excelsi dicit. vt nō qui-
cunq; iustus deus vocetur. sed qui quadam virtutum ex-
cellētia cæteros antecellit. & præcipuā apostoli diuini. vel
diij appellantur. præcipuē Petrus & Paulus. vt apud Ga-
brielem vbi suprā. & in introductione morali Iacobi Fa-
bri in Ethicem Aristotelis. & ibi amplè in commentario
Iudoci Clithouei.

Vigesima sexta consideratio de veritate demonstrat.
ad ostendendum eius fortitudinem. cum sit po-
tentissima. expugnatissima & triumphantissima res to-
tius mundi.

Quodd autem sit fortissima & potentissima res mundi
habetur ij. Esdræ ij. & iiij. c. vbi dicitur. qd cum Darius
rex Perfarum fecisset cœnam magnam magistratibus suis
centum viginti prouinciarum. & post cœnam obdormis-
set. tres iuuenes qui custodiebant corpus regis. quorum
vnus erat Zorobabel Iudæus. dixerunt adinuicem. Dica-
mus vnusquisq; sermonem. quæ res præcellit. & qui vice

rit. dabit ei rex dona magna. purpuræ vestiri & in auro bi-
bere. & torquem auream circa collum portare. & secun-
dus post regem sedebit. & cognatus Darij propter sa-
pientiam vocabitur. Scripsit ergo vnus illorum. forte est
vinum. Alius verò. fortior est text. Sed Zorobabel scri-
psit. Fortiores sunt mulieres. super omnia vincit veritas.
Et ibi explicatur de fortitudine vnus cuiusq; secundū
quod etiam recitat Bernardinus de Bustis in ij. parte sui
Rosarij. sermone xxxj. in literis x. y. z. vbi dicit quod con-
clusum fuit. quod veritas sit fortior. Omnis enim terra in-
uocat veritatem. cœlum etiam ipsam benedicit. & omnia
tremunt eam. & non est cum ea quicq; iniquum. Iniquus
rex. iniquæ mulieres. & iniqui omnes filij hominum. &
iniqua omnia illorum opera. si non est in ipsis veritas. Ve-
ritas autem manet. & inualefcit in æternū. & viuit. & obti-
net in secula seculorum. Nec est apud eam acceptio perso-
narum. sed quæ iusta sunt facit omnibus. & non est in iudi-
cio eius quid iniquum. Ipsa est fortitudo regum. & pote-
stas & maiestas omnium quorum. benedictus deus verita-
tis. & desijt loquendo. Et omnes populi clamauerunt & di-
xerunt. Magna est veritas. & præualet. Et surrexit rex. &
osculatus est eum. & ait. Quia omnibus est sapientior. pro-
ximus mihi sedebis. & cognatus meus vocaberis. Cogita
in hoc quod dicit cognatus meus vocaberis. dando eidem
administrationem in Ierusalem & gubernamentum. quod
etiam gubernatores patriarum & habētes administratio-
nem in prouincijs. vocantur cognati regis. licet non sint
de profapia & sanguine regio. vt vidimus de domino de
Trimollia. de domino de Ionuelle eius fratre. & de domi-
no de Brione. qui etiam nunc est gubernator Burgundiæ.
quem rex vocat cognatum in suis literis.

Et subdit ipse Bernardinus eodem sermone parte ij.
versiculo. Secunda conclusio. quod veritas est omnium
rerum expugnatissima. & tertia parte versiculi. tertiam
quæstionem. quod est omnium rerum triumphantissima
ipsa enim vincit omnia. vt dictum est. & facit lege fina. ff.
de probatio. de qua per Innocen. in capi. cum pridem. de
renunciatio. facit lege illicitas. §. veritas. ff. de officio præ-
sidis. Et de laude ipsius veritatis fit mentio in capi. con-
suetudo viij. distinctione. vbi dicitur. quod valet. vincit.
& viuit in æternum. & obtinet in secula seculorū. Et men-
tō cum veritas sit deus. vt habetur Io. xiiij. Ego sum via.
veritas. & vita. & in c. si cōsuetudinem. eadem distinctio.
hanc causam nesciunt multi prælati. qui volentes plus pla-
cere hominibus qd deo. infinita sine complemēto promit-
tunt. vnde hāc ignorant. & ideo interrogant cum Pilato.
Quid est veritas. Io. xvij. c. in fine. vt refert gloss. in verbo.
veritatem. in c. vnico. de officio delegati. in extrauagān. cō-
munibus. Et peccatum est eam celare c. primo. & ca. dile-
ctorum. de testibus cogendis. & per totum illum titulum.
& melior textus in cap. quisquis. xj. quæstione iij. & ca-
pi. primo. extra de crimine falsi. & proditor est veritatis.
qui non liberè veritatem enunciat. vt dicit textus in capi-
tulo. nolite. eadem quæstione. & veritas & ratio semper
preponenda est. vt in capitulo veritate. cum sequentibus.
viij. distinctione. Et de eius laude vide Guillelmum le Ro-
uille in sua descriptione iustitiæ. libro primo. capitu. xj.
de eius verò dignitate & vtilitate Antonius Florentinus
in sua summa. in quarta parte. titu. v. capi. xv. §. primo ij.
ij. & iiij. dicit etiam Aristoteles primo Ethicorū. Duo-
bus amicis contendentibus sanctum est laudare verita-
tem. & licet amicus Socrates. amicus etiam Plato. magis tamen

Duodecima Pars

Topazio lapide notatur, qui contra lunaticam passionem suapte natura prodest. Sic huius articuli recogitatio contra demonum insultus proderit, qui tunc fuerunt spoliati.

Decimus articulus est de Christi resurrectione, ibi, *Tertia die resurrexit a mortuis, qui lapide Chrisopasso insinuatur, valet enim is lapis contra lepram, quae est quaedam corporis corruptio, sic quia tunc noluit Deus sanctum suum videre corruptionem. Illius articuli memoria nostrae resurrectionis spem conferet.*

Vndecimus articulus est de Christi ascensione ad caelos: ibi, *Ascendit ad caelos, sedet ad dexteram Dei patris omnipotentis, qui Hyacintho optime notatur, qui lapis valet ad membrorum vigorem, & saporem saluiferum, sic huius articuli reminiscencia facit, ut membris vegetis, quae sursum sunt sapiamus, non quae super terram, ad Colossenses tertio,*

Duodecimus & de humanitate Christi sextus articulus est de futuro iudicio, ibi: *Inde venturus est iudicare vivos & mortuos, recte per Ametisthum denotatus, Ille lapis hominem vigilem facit ad bonum praesens, & a malis conceptibus liberat. Sic futuri iudicii memoria frequens nos vigiles reddit, extranea expellens, ut bonam de commissis talentis reddere possimus rationem,*

Quidam nihilominus articulos altero modo in quatuordecim distribuunt, septem secundum diuinitatem ponentes, videlicet, Primum, de unitate Dei, Secundum, de persona patris, Tertium, de persona filii, Quartum, de persona spiritus sancti, Quintum, de opere creationis, Sextum, de opere iustificationis, Septimum, de opere glorificationis. Et septem de humanitate, Primum, de Christi conceptione, Secundum, de natiuitate ipsius, Tertium de morte, Quartum, de descensu anime ad inferna, Quintum de eius resurrectione, Sextum de ascensione, & Septimum de postremo iudicio. Eadem manet utrobique sententia, quae partis varietur,

Vnde propositio excellencia seu nobilitas penes obiectum, & maiorem iudicii nostri adhaesionem sumi solet. Et quo purius est de deo iudicium sine creaturae admixtura, eo est huiusmodi propositio nobilior, excellentiorque.

Quo fit, ut omnes articuli de diuinitate sint longe nobiliores articulis illis, qui de humanitate partiuntur, & articuli de dei unitate, & personis sint nobiliores alijs de operibus dei erga creaturas. Hinc factum credas, ut illis quatuor secundum diuisionem posteriorem praepositur in praepositio, ut dicamus in deum, in patrem, in filium, in spiritum sanctum, non autem alijs, non dicimus Credo in ecclesiam catholicam, sed ecclesiam sine in praepositione, & non in cassum, quippe deo vni in essentia, & trino in personis, sic adhaerendum fuerit, ut illi a quo omne datum optimum, & omne donum perfectum, non sic ecclesiae, nisi si suo capiti adhaerendum erit, ecclesiae quidem sponsae adhaeremus propter sponsum Christum.

Densum ille articulus, qui est de unitate diuinae essentiae omnium & primus & nobilissimus habetur, Cui pauci grandi malitia excecati dissenserunt, plurimi ignorabant personarum trinitatem: sed ferme omnes maxime Iudaei & naturae legem obseruantes, vnum esse deum credentes, confessi sunt. Ideo notus in Iudaea deus in Israel magni nomen eius, psalm. lxxv, Pauci, scilicet patriarchae & prophetae personarum trinitatem deprehenderunt, vnum esse deum oportuit omnes credere, secundum id Apostoli Heb. xj. Credere enim oportet accedendum ad deum quia est: secundum oportuit credere (ut ibidem habetur) quod inquiren-

tibus se deum remunerator sit: tertio credere oportuit quod alio quo medio hominis lapsus repararet, secundum illud Petri Actuum iij. Nec enim aliud nomen est sub caelo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri, quod de Christo redemptore dictum est. Illud postremo alta mente recordas, quod vbi audies, Iustus ex sua fide viuet (ut propheta & Paulus Abacuch ij. & ad Rom. j. scripserunt) de ea fide intelligas, quae per charitatem operatur, alias statim homo corrueret in Lutheranorum errorem, quandoquidem sicut corpus sine spiritu mortuum est, ita fides sine operibus mortua est, Iacobi ij.

Aduerte tamen multa sunt praepcepta, quaedam sunt de quibus omnibus anteposenda sunt, ut in cap. quae contra. in fin. vij. distinctio. c. si is. cum seq. xj. q. iij. quae decem sunt (ut dixi) sine quorum obseruatione salus esse non potest, quae dicuntur decalogi. ut in cap. meretricis xxxij. q. iij. & in ca. quid in omnibus. eadem causa. q. vij. Sunt etiam praepcepta quaedam moralia, quaedam mystica, quaedam sacramentalia, quaedam ceremonialia. de quibus in cap. si distinctio. vj. Item quaedam sunt praepcepta apostolica. id est sanctae Romanae ecclesiae, quibus nullus dura superbia resistere debet. cap. praepceptis. xij. distinctio. Item sunt praepcepta superiorum, quae iniusta implenda non sunt. ca. si episcopus, & c. si is. xj. q. iij. Nam & praepcepta sanctorum virorum antequam implentur sunt discutienda. videlicet si iusta, si licita, si non contra dominum sunt, ut dicit textus in cap. si quis praepostera. l. dif. Sic & papa non vult quod impleatur quod per subreptionem praecipit, c. si quando extra de rescriptis, & l. nemo. C. de sent. Verum de praepcepto dei disputandum non est, Nam semper est licitum, ut in c. paratus. xxij. q. prima,

Vigesima octaua consideratio erit de beatitudinibus, quae sunt septem, secundum distinctionem graduum: quaeuis sint octo secundum essentiam, quas Christus enumerat in sermone facto discipulis in monte, de quo habetur Mat. v. & quae vltima quae est octaua ponitur per essentiam, quae est quaedam firmitas omnium praecedentium, debetur sibi omnium praecedentium praemia, & ideo redit ad caput, ut intelligatur sibi omnia praemia consequenter attribui.

Vnde prima est paupertas spiritus, quae ponitur pro abstinentia ab amore mundi. i. ab amore carnalium voluptatum, & diuitiarum, ac propriae excellentiae.

Secunda est mansuetudo, cum dixit, Beati mites, & tales dicuntur, qui nullam amaritudinem sentiunt.

Tertia est iustus, cum dixit, Beati qui lugent, scilicet pro peccato, & ipsum odiant, ita quod insurgunt aduersus id ad destruendum ipsum.

Quarta est esuries iustitiae, & est vehemens desiderium iustitiae, siue summi boni. Esuries autem iustitiae potius est beatitudo, quam esuries aliarum virtutum cardinalium: quia per iustitiam immediate coniungimur deo, quod non fit per alias virtutes cardinales. Iustitia enim prout ibi capitur, cum dicitur, Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam: comprehendit fidem, spem, & charitatem, de quibus supra dixi, quae immediate nos coniungunt deo.

Quinto est misericordia, per quam pro terrenis caelestia merentur, & illius sunt xiiij. opera, de quibus in consideratione sequenti.

Sexta est munditia cordis, qua clarificatur cor & mundatur ad videndum deum, & ardentissimè diligendum. Accipitur autem munditia cordis ibi non pro virtute, sed pro statu qui est purgati animi.

Septima, est pax, quae est status virtutis, in quo est delectatio in Deo sine contradictione carnis, mundi, & diaboli: vel si qua est, inefficax est. vnde patet, qd pax est status animi purgatissimi. Pacificis autem magis attribuitur esse filios Dei, qm alijs, quia dixit. Beati pacifici, quonia filij Dei vocabuntur. Et licet misericordia maxime assimilet hominem Deo quantum ad opera exteriora, tamen quantum ad interiora magis assimilat pax.

Octava beatitudo est, de qua dicitur. Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum caelorum. Haec virtus, scilicet sustinentia persecutionum propter iustitiam, annexa est paci. Cum enim pacificus sit abiq; contradictione carnis, mundi, & diaboli, vt dixi, patet qd idem paratus est superare tentationem mortis pro Christo, in eodem gradu est cum pace. Propter hoc dicimus, qd octo sunt beatitudines quantum ad essentiam: sed tantum septem quantum ad distinctionem graduu. Quoniam super pacem non est virtus alia, dixit enim August. Pax est finis & consummatio omnium virtutum. Et ista octava dicitur redire ad caput duobus modis. Primo, quia idem praemiu sibi promittitur quod primae. Secundo, quia omnes probant a prima vsq; ad vltimam vtrum vere sint. vnde dicit Grego. Qualis vnusquisq; apud se lateat, illata contumelia probat. vel secundu Ambrosium. Pauperibus promittitur regnum, quatum ad gloriam animae. Passis autem in corpore persecutionem regnum, quantum ad gloriam corporis.

Est inter eas talis excellentia, qd semper vna de gradu in gradum excellit aliam. quoniam ista praemia se habent per aditionem adinuicem. Nam plus est possidere terram regni caelorum, qua habere simpliciter. Quonia multa habemus quae non firmiter & pacifice possidemus. Plus est etiam consolari in regno, qua habere & possidere. Multa enim cum dolore possidemus. Plus est etiam saturari, qua simpliciter consolari. Nam saturitas abunda etiam consolationis importat. Misericordia vero excedit saturitatem, vt plus scilicet accipiet qd meruerit vel desiderare poterit. Adhuc magis est videre Deu. Sicut maior est qui in curia regis non solum prandet: sed etiam videt faciem regis. Summam autem dignitatem habet in domo regis, filius regis. ita dicit Antonius Florentinus in sua summa. quarta parte libro septimo. cap. v. §. liij. & ibi in toto illo cap. ponit ample materiam beatitudinum: ad quem recurre in reliquis, cum mihi sufficiat habere excellentia vnus ad aliam.

Etiam aduerte, qd beatitudines excedunt virtutes cardinales & dona. Quoniam habitus virtutum cardinalium principaliter disponitur ad exercitium animae: habitus vero donorum disponitur ad actus contemplatiue. maxime. habitus autem beatitudinum disponitur ad perfectionem vtriusq; vt habetur in compendio theologiae libro quinto, cap. lv. & dicitur in ca. xlviij. in fine, qd sicut in enumeratione donorum est ordo artificialis, quo primo ponuntur digniora, ita in beatitudinibus est ordo naturalis, vbi digniores ponuntur vltimo.

Sanctus Tho. prima secundae qd. lxxix. ponit, an beatitudines distinguuntur a virtutibus & donis, & ibi plene per eu.

Vigesimanona consideratio est de operibus misericordiae, quae sunt quatuordecim. Quonia sunt septem opera misericordiae corporalia, septem vero spiritalia. Corporalia em sunt, de quibus habetur Mat. xxv. Esuriui, & non dedistis mihi manducare, & sunt haec, pascere esurie te, po-

tere sitientem, vestire nudum, recolligere hospitem, visitare infirmum, redimere captiuum, & sepelire mortuum. Et in hoc versu continentur.

Visito, potio, cibo, redimo, rego, colligo, condo.

De primo, habetur Esaiæ lvij. Frange esurienti panem tuum. De secundo, habetur Prouerb. xxv. Si sis inimicus tuus potum da illi. De tertio, habetur Lucae ij. Qui habet duas tunicas, id est ad superfluitatem, det vnā nō habenti. De quarto, habetur per Apostolu ad Roma. xij. Hospitalitate sectantes. De quinto, scilicet de redemptione captiuorum habetur per Ambro. in ca. aurum. xij. q. ij. vbi dicit, qd ornatus sacrorum est redemptio captiuorum. De sexto, scilicet de visitatione infirmorum, habetur Iob quinto. Visitatione speciem tuam, id est hominem in infirmitate, non peccabis. De septimo, qd non ponitur Mat. xxv. habetur Actuū viij. vbi habetur de Stephano lapidato, qd sepeliebant eum viri timorati, & dicitur Eccl. iij. Mortuo nō denegabis gratiam, de quo ample dixi supra in ij. parte in ij. consideratio. ideo hic non repeto.

Alia vero septem sunt opera spiritalia, quae sunt, videlicet, docere ignorantem, consulere dubitanti, consolari tristem, corrigere peccantem, remittere offendenti, portare onerosos & graues, & pro omnibus exorare, & continentur in hoc versu.

Consule, castiga, remitte, solare, fer, ora.

De primo habetur ad Roma. xij. Qui docet in doctrina, scilicet subueniat proximo: De secundo habet Thobias iij. Consiliu semper a sapientibus inquire. & xij. q. ij. c. pe. vbi dicitur bonae rei dare consiliu, & praesentis habetur vti subsidium, & aeternae remunerationis expectare cernit praemium. De tertio habetur per Apostolu j. Thessa. iij. Itaque consolamini inuicem in verbis istis: & non conturbemini de dormientibus, sicut gentes, quae spem non habent. De quarto habetur Mathaei xvij. & in ca. nouit de iudicijs. Si peccauerit in te frater tuus, vade, & corripe eu inter te, & ipsum solum, & Apostolus ad Timotheum. Peccantem coram omnibus argue. De quinto habetur Lucae sexto. Dimitte & dimittetur seu dimittimini. & Math. decimo octauo. Serue nequam omne debitum dimissi tibi, quoniam rogasti me. Nonne oportuit et te misereri conserui tui? De sexto habetur ad Romanos quindecimo. Debemus nos firmiores infirmitates aliorum portare, nō solum secundum quod infirmi sunt graues ex inordinatis artibus: sed etiam vnus cuiusque onera sunt supportanda. secundum illud ad Galath. sexto. Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi. De septimo habetur Iaco. quinto. Orate pro inuicem vt saluemini. & secundum Thomā secunda secundae q. xxxij. articulo ij.

Ista sunt spiritalia opera, seu haec septem eleemosynae spirituales sunt potiores corporalibus triplici ratione, prout refert Antonius Florentinus in sua summa. iij. parte. titu. v. cap. xvij. §. vij.

Prima est, quia id quod exhibetur in eleemosyna spiritali est nobilior, scilicet donum spirituale, qm praemiu corporale, secundum illud Prouer. iij. Donu bonum tribua vobis. legem meam non derelinquatis.

Secundo, ratione eius cui subuenitur: quia spiritus nobilior est corpore. Vnde sicut homo magis sibi debet prouidere quantum ad spiritum quam quantum ad corpus, ita etiam proximo magis debet prouidere de eleemosyna spiritali quam corporali, quem ex charitate diligere debet.

Duodecima Pars

Tertio quantum ad ipsos actus quibus subuenitur. Nam actus spirituales, quales sunt elemosynæ spirituales, sunt perfectiores actibus corporalibus, quibus exercentur in elemosynis corporalibus. Dicit tamen ipse Anto. florentinus ubi supra, quod secundum aliquem casum particularem interdum aliqua elemosyna temporalis posset præferri alicui elemosynæ spirituali, sicut magis esset pascendum fame morientem quam docendum, sicut dicit philosophus. quod indigenti melius est dari quam philosophari, quamvis hoc sit melius simpliciter.

Trigesima consideratio est de donis spiritus sancti, quæ sunt septem, scilicet timor, pietas, scientia, fortitudo, consilium, sapientia, & intellectus, quæ enumerantur Esaiæ undecimo cap. ubi ea alio ordine ponit. quoniam primo ponit donum sapientiæ, secundo, intellectus, tertio, consilium, quarto, fortitudinis, quinto, scientiæ, sexto, pietatis, septimo, timoris. Et ideo videtur quod hoc ordine artificiali, de quo supra dixi in consideratione immediate præcedenti, quod donum sapientiæ sit dignius, & sic de singulis vnum excedit aliud descendendo. & ideo dicit Antonius Florentinus in sua summa in quarta parte, titu. decimo, cap. ij. in principio. & §. vj. quod comparando ipsa dona ad invicem dignitas eorum, quia vnum præferatur alteri, est attendenda secundum enumerationem eorum, incipiendo à sapientiâ. ut ponitur Esaiæ undecimo, ut dictum est supra. De istis septem donis & commedatione eorum, vide amplè Guillelmum Paraldi in sua summa virtutum & vitiorum libro primo, parte tertia, c. v. de donis. & ibi ponit, quod quedam pertinent ad diuina, & illa sunt digniora, quedam verò ad humana. Et etiam quedam pertinent ad vitam actiuam, & sunt quinque: & de his primo ponit, eo quia vita actiua est ante contemplatiuam: quedam verò pertinent ad vitam contemplatiuam, ut sunt donum intellectus, & donum sapientiæ, & ista sunt digniora ut ibi.

Trigesimaprima consideratio de septem sacramentis enunciat (quæ sunt baptisimus, confirmatio, eucharistia, poenitentia, vñctio postrema, ordo, & matrimoniū) quod illorum sit dignius, & excellentius.

De sacramento matrimoniū dixi in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiæ. in rubrica, des droitz & appartenan. à gens mariez, quod est dignius & excellentius alijs ex pluribus ibi descriptis ad laudem matrimoniū, quam ibi posui, cum multum quadraret ad propositum.

Celius verò libro xv. c. xix. ait, quod matrimoniū secundum Augustinum, quantum ad genus atinet mortalium, est quoddam ciuitatis seminarium, & ibi asserit tria esse bona coniugij: scilicet fides, proles, & sacramentum, quæ posui in dicto loco cum pluribus alijs laudibus matrimoniū, & etiam de laude illius idem Celius eodem lib. c. xij.

Dico tamen hic, quod eucharistiæ sacramentum est venerabile, adorandum, venerandum, colendum, glorificandū præcipuis magnificandū laudibus, dignis præconijs exaltandū, cunctis honorandū studijs, ut dicit textus in clem. si dñm in sanctis, de reliquijs & veneratio. sanctorum. imo etiā excellentissimū, & est maximū sacramentū ex themate posito per Anto. Florentinum in sua summa. in tertia parte lib. xiiij. c. iij. in principi. ubi ponit tale thema, Memoriam fecit mirabiliū suorum misericors & miserator dñs, escam dedit timentibus se, psal. cx. Excellentissimū em illud dicit Textus in d. clem. si dominū. & Florentinus in d. §. primo. Eo quia oia alia ordinantur ad ipsum, vel perficiuntur

per ipsum, nec quid præciosius habemus in hoc mudo. Quid em præciosius & melius corpore & sanguine domini nostri, ut ait Hieronymus j. q. j. c. multi, quasi diceret nihil, de consecratio. dif. ij. c. nihil. Nihil em in sacrificijs maius esse potest, nec vlla oblatio maior reperitur. & ibi ponit quomodo mirabilia sunt opera Christi. & dicit glos. in verbo, quid melius. in dicto c. multi. & in dicto ca. nihil. quod sacramentū eucharistiæ inter sacramenta est maius, dignius & melius quo ad sanctitatem & reuerentiam. Et, ut dicit idem Florentinus eadem parte suæ summæ lib. xij. in principio. est maximum sacramentum quo ad essentiam. Licet quedam alia dicantur maiora secundum alios respectus, quos infra referam. vide tamen Bonaventuram, qui plura dixit in suo lib. quem fecit de excellentia eucharistiæ.

Sed quantum ad istud sacramentum volo demonstrare eius excellentiam ex pluribus causis & rationibus.

Prima, quia fuit figuratum, tam ante legem quam in lege, primo per oblationem factam per Melchisedech, ut habetur Genesis xiiij. Et sit mentio in c. accipite, de consecratio. dif. ij. in qua figura habemus formam exteriorem sacramenti, ut primum effectum, scilicet refectionem, ibi ante præcessit figura spiritualis in pane & vino. Item in manna, ut habetur in c. corporeum, de consecratio. distinctio. ij. Et in hoc figuratur effectus gloriæ: & in oblatione illius figuratur in quo debet fieri oblatio, & super quem. sed Ioannes de Turrecremata in dicto ca. corporeum, amplè disputat, an conuenienter fuerit figuratum in manna, non insisto, quia non est præsentis speculationis.

Item fuit figuratum in diuersis sacrificijs, de quibus habetur in Leuiti, quibus figurabatur passio Christi. Itē in vitaga Ionathæ mellis, ubi figurabat quis offerre debeat, per fauum enim designatur deuotio offerentis, figura sanguinis Christi fuit vinum, ad designandum refectionem. Cantico, primo. Introducit me in cellam vinariam.

Secunda, quia à prophætis prænunciatum, ut habetur psal. lxxvij. Panem angelorum manducauit homo.

Tertia, quia à Christo verbo, & facto institutum, ut habetur Io. vj. Ego sum panis viuus, qui de coelo descendi. factum, ut Mat. ix. & xxvj. Accipite & comedite. Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur, & c. panis est in altari, de consecra. di. ij. & c. cum Marthæ, de celebra. missa.

Quarta, quia ab apostolis seruatum, ut habetur j. ad Corinth. xj. Conuenientibus in vnum.

Sexta, quia à summis pontificibus ordinatum, ut habetur in d. clem. si dominū in sanctis, de reliquijs & veneratio. sanctorum. Et hæc sex causæ ponuntur in cōpeditio theologia. li. vj. c. xij. & in c. xiiij, ponuntur mirabilia quæ sunt in ipso sacramento, de quibus etiam aliquid statim dicitur.

Septima, quia maiora, nobiliora, & excellentiora continentur in isto sacramento, quam in oibus alijs. Continet em in se nobiliora in omni genere entis, & illud quod est nobilissimū in fine nobilitatis. Continet autem Christum, in quo tres substantiæ cōcurrunt, scilicet caro, anima rationalis, & deitas. Corpus autem Christi de purissimis sacratissimæ virginis sanguinibus, spiritus sancti manibus formatum, atque ipsi deitati coniunctū, omni corpore nobilior est atque perfectus. Anima verò Christi diuinis splendoribus eadē data omni sapientia, & virtute plenissima: ut puta cui non est datus in donis & virtutibus spiritus ad mensuram. Io. vj. Intellectualem creaturam nobilitate transcendit & perfectione, deitas verò fontana & origo omnis boni, quæ ex inseparabili vnione ad naturam assumptam, in hoc sacramento veraciter

racter ex cōcomitantia cōtinetur. In infinitū nobilitate & perfectione rebus supereminet vniuersis, de quo propheta in psal. xlvij. Magnus dominus & laudabilis nimis, & magnitudinis eius non est finis. Et hæ rationes ponuntur ad demonstrandum dignitatem huius sacramenti in dicto compendio theologiæ. lib. vj. c. xij.

Octaua colligi potest ex plenitudine sanctitatis, quæ est in hoc sacramento. Continetur autem in hoc sacramento realiter ipse Christus sanctus sanctorū, vt pote in quo (iuxta Apostolum) abundat plenitudo diuinitatis corporaliter, id est veraciter, ad Colocē. ij. In alijs autem sacramentis continetur quædam virtus sanctificatiua instrumentalis deriuata à Christo. Cū autē semper quod est per essentiam tale potius sit eo quod est tale per participationem, manifestè patet hoc sacramentum seu sacrificium potissimum esse omnium sacramentorum. Quoniam propter vnum quodq; tale, & illud multò magis, authen. multo magis. C. de sacrosanc. eccle. & potētior est causa quàm causatum.

Nona colligi potest ex ordine sacramentorum adinueniunt. Nam omnia sacramenta videntur ordinari ad hoc sacramentum tanquam ad finem, vt dicit sanctus Thomas in tertia parte, quæstione lv. arti. iij. Hinc beatus Dionysius in cap. tertio ecclesiasticæ hierarchiæ, dicit quod non conuenit aliquem perfici perfectione hierarchica nisi per diuinissimam eucharistiam.

Decima colligi & apparere potest nobilitas & excellentia istius sacramenti ex ritu ipsorum sacramentorum. Nā ferè omnia sacramenta consummantur in ipsa eucharistia vt dicit Dionysius in dicto c. iij. sicut patet q; ordinati & etiam omnes alijs, & etiam baptizati si sint adulti, assumunt illud sacramentum.

Vndecima colligi potest ex singularitate & sublimitate miraculorum quibus splendet hoc sacramentum præ cæteris. Tantis enim & tot hoc admirabile sacramentum fulget miraculis, vt humana intelligentia omnino obtundatur tanto splendore maiestatis, deficiunt omnes sensus in eorum tactus in contractatione, in contemplatione visus, in sapore gustus, olfactus in odore, solus quidam auditus fide Christi instructus percipit veritatem. Vnde huius sacramenti miraculorum sublimitate sancta ecclesia admiratione suspensa in eiusdem sacramenti solennitatis officio, de quo etiam in dicta clementi. si dominum. de reliquijs & veneratio. sanctorum. Quid hoc sacramento mirabilius esse potest? in ipso namq; panis & vinum in corpus & sanguinem substantialiter conuertitur, & Christus deus & homo sub modici panis specie continetur: manducatur utiq; à fidelibus, sed minime laceratur, quinimo diuiso sacramento integer sub qualibet diuisione particula perseverat. Accidentia in eodem sine subjecto consistunt. Omni raculum (inquit Basilus.) Omnipotentia. O dei circa nos misericordia, qui sursum sedet ad dexteram, sacrificij tempore manibus hominum continetur. Alia miracula ponuntur in dicto compendio theologiæ, c. xiiij. libro supra allegato.

Duodecima colligi potest ex conditione fontanæ gratiæ & virtutum, quas in se continet. continetur quidem in hoc sacramento omnium gratiarum fontalis origo, mare virtutum, & omnium bonorum profluxus. Hic enim est fons copiæ, omnia per gratiam irrigans, de quo Cantico. iij. Fons hortorum, puteus aquarum viuentium, quæ fluunt impetu de libano, Libanus candidus noster est Christus,

ex quo impetu fluunt riuus gratiarum. Quare beatus Ambrosius de hoc sacramento loquens ita ait. Hoc sacramentum præstantissimum est, in quo est diuinitatis præsentia, mundi redemptio, peccatorum remissio, gratiarum diuisio, virtutum omnium congregatio.

Decimatertia colligi potest ratione præ eminentiæ huius sacramenti seu excellentiæ ex magnitudine vtilitatis eius. Est enim vtile viuentibus in præsentī seculo, existentibus in purgatorio, regnantibus in cælo, etiam profunt ad cumulum gaudiorum. Et ista vtilitas consistit ex multis effectibus qui proueniunt ex isto sacramento eucharistiæ & sumptione. Ex quibus ponuntur per Anto. Florentinum duodecim in sua summa. in tertia parte. libro xiiij. c. xij. §. vj. & fi. & xxij. Aut viginti quatuor in compendio theologiæ. libro vj. capi. xv. quos ibi videre poteris, cū sufficiat nobis demonstrasse causas & rationes quare sic excellentius alijs sacramentis. Sex tamen vtilitates seu fructus huius sacramenti scripsit Bernardinus de Bustis in ij. parte sui Rosarij. sermone xiiij. in iij. parte. qui comprehendere videntur omnes alios: & sunt magis clari, & autoritatibus probati, quem idcirco vide.

Sed tamen aduertendum est, q; Ioannes de Turrecremata in d. c. nihil. de consec. distin. ij. dicit q; quinque modis vnum sacramentum dicitur dignius alio: & illi quinque modi ponuntur in glo. fi. in d. c. nihil. & in glo. in verbo, non debet. in c. ecce. xcvi. distinctio.

Vno modo quo ad rem sacramenti siue quo ad effectū eius, & sic baptismus qui delet omnem culpam & aufert omnem pœnam, est maximum bonum sacramentorum.

Secundò quantum ad id quod continetur in sacramento, & sic eucharistia est nobilissimum sacramentum, in quo continetur ipse Christus.

Tertiò modo, quantum ad gradum dignitatis in quo constituitur suscipiens sacramentum. & sic ordo est dignissimum sacramentum: cū sacramentum ordinis dicatur sacramentum dignitatis, eo quia promotus ad ordinem consequitur dignitatem. textus in c. deniq; in prin. iij. distinctione. Ita q; nulla dignitas secularis similis est sacerdotio. c. duo sunt. xcvi. distinctio. Notat Panor. in ca. veniens. de transactio. & de his in consideratione sequenti dicturus sum.

Quartò, quantum ad ministrum, & sic confirmatio, & etiam ordo sunt dignissima. Quia non nisi per episcopum ministrantur. c. inter corporalia. in princ. extra de translatione episcopi.

Quintò, quantum ad significatum & non contentum, & sic matrimonium est dignissimum, quia significat coniunctionem duarum naturarum adinuicem in Christo.

Sextò, potest dici quantum ad instituentem, vt est de sacramento matrimonij & eucharistiæ, vt dictum est quo ad matrimonium in commento nostrarum consuetudinū ducatus Burgundiæ. in rubricis droictz & appartenāces à gens mariez. vbi dixi q; matrimonium est dignius sacramentum ratione autoris, quia institutum à deo patre, & quod plus est in statu innocentie, & in paradiso terræ sctæ: sed idem dici potest de sacramento eucharistiæ, quod fuit institutum à Christo: sed non in statu innocentie, nec in paradiso, sed inter peccatores & in cœna.

Si tamen has dignitates adinuicem comparemus, inuenietur illa dignitas potissima, quæ sacramentum non habet ex concreto, quia est essentialiter. Et ideo sacramentum eucharistiæ est simpliciter dignissimum, sicut dictum est.

Duodecima Pars

Et ideo ad argumenta quæ facit Ioan. de Turrecremata in d. c. nihil. pro contraria parte contra sacramentū eucharistiæ, maxime ad primum in quo dicitur, quod bonum commune potius est quæ bonum vnius, vt habetur primo ethicorum. Et ideo cum matrimonium ordinetur ad bonum commune speciei humanæ per viam regenerationis, & tamen sacramentum eucharistiæ ad bonum proprium sumentis. ideo videtur quod matrimonium sit potissimum sacramentorum, & non sacramentum eucharistiæ.

Respondetur secundum Thomam in iij. parte quod matrimonium ordinatur ad bonum commune corporaliter; sed bonum commune spirituale totius ecclesiæ continetur substantialiter in ipso eucharistiæ sacramento, ex quo nobilius est quæ sacramentum matrimonij.

Ad secundum in quo dicitur, quod digniora sacramenta esse videntur quæ per maiorem ministrum conferuntur: sed sacramenta confirmationis & ordinis non conferuntur nisi per episcopum, qui est maior minister quæ simplex minister, qui est sacerdos per quem confertur eucharistiæ sacramentum: ergo illa sacramenta sunt potiora & digniora. Et etiam quia maiorem virtutem habent quædam quæ imprimunt caracterem, vt baptismus, confirmatio, & ordo, quod non facit eucharistiæ sacramentum.

Respondetur quod primum assumptum non est verum simpliciter: quoniam, vt dictum est, dignitas magis accipienda est ex parte rei contentæ, quæ ex parte ministri: vnde de nihil prohibet aliqua sacramenta secundum quid: vt puta ministri esse digniora sacramento eucharistiæ, vt puta confirmationis & ordinis sacramenta, quibus tamē ipsum eucharistiæ sacramentum simpliciter dignius est: quia vero per ordinem & confirmationē deputatur fideles Christi ad aliqua specialia officia quod pertinet ad officium. Ideo tradere huiusmodi sacramenta ad solum episcopum qui est quasi princeps in ecclesia, per sacramentum verò eucharistiæ non deputatur homo ad aliquod officium, sed magis hoc sacramentum, vt inquit sanctus Thomas in tertia parte, est finis omnium sacramentorum, dictum est igitur.

Vel ad aliud tertium obiectum neganda est etiam consequentia, quod cum caracter sacerdotalis sit quædam participatio sacerdotij Christi, & hoc sacramentum continet ipsum Christum, multò dignius est hoc sacramentum quæ sacramenta imprimunt Christi caracterem.

Ad quartum in quo dicitur, quod vnum sacramentum dicitur esse dignius, ex quo alia dependent, & non econuerso: sed ex baptismo dependet eucharistia. Non enim potest quis eucharistiam accipere, nisi fuerit baptizatus. Ergo baptismus est potior eucharistia.

Respondetur sic, quod ratio illa procedit ex parte siue ratione necessitatis, qua baptismus est maius cæteris sacramentis, cum sine eo nemo saluari possit. iuxta illud Ioan. iij. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest introire in regnū dei. & c. nulli. & c. firmissimè. de consecra. dist. iij. & ita ex hac parte baptismus potissimum est sacramentorum, sicut ordo & confirmatio habent quædam eminentiam ex parte ministri, vt dictum est: & matrimonium ratione significationis. Nihil enim prohibet aliquid esse secundum quid dignius, quod tamen non est dignius simpliciter, vt dicit Io. de Turrecre. in d. c. nihil.

Aduerte etiam quia secundum eundem de poeniten. dist. j. in summa. Ordo attendi debet intra sacramenta diuersis modis, seu diuersis respectibus.

Vno modo & principaliter penes morbos ad quos curandos sicut ad finem sunt instituta, inter quos talis est ordo, quem ponit Albertus magnus in prima distinctio. iij. sententiarum.

Primus (inquit) inter istos morbos est originalis culpa, & hanc tollit baptismus, consequens est pronitas ad malum, quam non tollit baptismus, sed diminuit: & contra hunc ordinatur confirmatio. Ex pugna autem prauitatis & quasi ex calore concupiscentiæ oritur deperditio bonorum spiritualium: & ideo contra hunc morbum ordinatur tertio loco eucharistia. Est autem prolapsus concupiscentiæ in actuale peccatum, & contra hanc ordinatur poenitentia. Reliquæ autem debilitates semper renascuntur, contra quas ordinatur extrema vntio. Ordo autem & matrimonium ordinantur contra defectum communem, & ordo est ante matrimonium, quia est secundum digniorem regenerationem: hæc Albertus magnus. Istum autem ordinem profecurus est magister sententiarum & alij doctores theologi, & melior videtur consideratio inter omnes, vt dicit Io. de Turrecremata in dicta summa.

Alio modo potest attendi ordo inter sacramenta secundum aliquam rationem dignitatis respectu omnium aliorum sacramentorum, in quantum sunt in remedium defectus communis siue in perfectionem multitudinis. Aliarum sacramenta sunt in remedium siue perfectionem vnius personæ: bonum autem commune cum sit diuinius (vdicitur j. ethicorum.) prius est. Vnde hoc ordine considerato Gratianus primò determinauit de ordine & matrimonio. Tum, quia ordo habet prioritatem quandam respectu matrimonij & aliorum sacramentorum. Clarum est autem, quod agens naturaliter prius est sua actione: vnde etiam in iure prius determinatur de officijs, quæ de actionibus. Tum etiam, quia sicut dictum est habet digniorē generationem quæ matrimonium. Poenitentia etiā habet prioritatem quædam respectu baptismi, secundum illud Actuum ij. Agite poenitentiam & baptizetur vnusquisque vestrum. & c. quis aliquando. de penitē. distinc. j. Item dicit Augu. libro de poeniten. & habetur in c. nullus. de poeniten. dist. j. Nullus potest inchoare nouam vitam, nisi cum veteris vitæ poenituerit. Item respectu eucharistiæ, etiam poenitentia videtur habere quandam prioritatem, quam omnibus accedentibus ad communionem indicitur poenitentia, sicut etiam colligitur ex c. omnis vtriusque sexus. extra de poeniten. & remissio. vbi primò iniungitur præceptum de confessione, secundò de communionem: in cuius signum agnus paschalis qui figuram gessit sacramenti eucharistiæ comedi præcipiebatur cum lactucis agrestibus. Exod. xij. quod significat communicandum esse cum amaritudine poenitentia. Et ita secundum hunc ordinem aliqui tractauerunt de sacramentis, vt Gratianus, prout refert Ioannes de Turrecremata in dicta summa. de poenitentia distinctio. j.

Trigesima secunda consideratio est consecutiva ad præcedentem de vno sacramento. scilicet de ordine, & quia sunt septem secundum aliquos, & octo secundum alios, & secundum canonicas nouem. Videndum est inter octo ordines ecclesiasticos quis sit dignior & excellentior. Et sunt secundum theologos septem. scilicet ostiarius, lectoratus, exorcistatus, acolitatus, subdiaconatus, diaconatus, & presbyteratus, quos ponit magister sententiarum in iij. di. xxiiij. c. j. & est tantum vnus sacramentum, ita quod quilibet ordo est de substantia sacramenti ordinis, vt dicit Petrus de Palude in iij. distinctio. xxiiij. & Florentinus in sua summa. tertia parte. tit. xiiij. c. xvj. §.

xvj. §. j. & in toto illo c. ponit materiam ordinū: sed secundū dūm canonitas (vt dixi) sunt nouem ordines, quia est ordo clericatus, qui dicitur ordo apud eos, vt est textus & ibi do. Anto. Panor. & alij in c. cū contingat. extra de ætate & qualitate. & est sacramentale signum tonsura, vt dicit glo. in verbo, psalmista. in c. clericos. xxj. dif. quæ pro hoc allegat c. duo iunt. xij. q. j. Et iste ordo est aliorum ordinū initium, & ex eo primo ordine vinculum promouendi ini datur. Imo si omitteretur esset repetendus secundū Panor. post Hostien. in d. c. cū contingat. Et etiam episcopatus est ordo, vt dicit textus in c. clericos. & c. diacones. xcij. dif. facit tex. in c. j. de ordinatis ab episcopo & c. De quibus nouem ordinibus & de officijs eorum ponit Antonius Florentinus in dicto loco in §. ix. ad quæ recurre. & ad textū in d. c. clericos. & c. perlectis. xxv. distin. & c. episcopus. & c. seq. xxij. dif. Et isto ordine non reperitur maior vel par, vt est textus in c. j. de sacra vnctione. & in gl. in verbo, episcopus. in proœmio sexti. in prin. quæ pro hoc allegat gl. ij. in c. in nouo. xxxj. di. & c. j. xxxij. di. De cuius dignitate videtur Curtium seniore in consilio suo lxxix. incip. super articulo, an abbas vel prior. in ij. colum. & dixi amplē suprā in quarta parte, in xxv. consideratione.

Trigesimatercia consideratio. An vita actiua sit excellentior vita contemplatiua, manifestabit. Philosophus enim. ij. Ethicorum dicit tres esse vitas hominū excellentes. Voluptuosam scilicet quæ ponit finem in delectationibus corporis. Ciuilem quæ pertinet ad actiuam, & contemplatiuam, de quibus Celius lib. antiquarum lectio num ij. c. viij. vbi ait actiuos & voluptuarios haberi tãq̃ exules, quia cōtemplantes iam sunt in patria. Et dicit beatus Augu. in libro de ciuitate dei c. xix. q̃ tria sunt genera vitæ. scilicet ociosum, quod pertinet ad vitam contemplatiuam. actiosum, quod pertinet ad actiuam: & ex vtroq̃ compositum, quæ dicitur vita mixta, & congruit prælati & prædicatoribus. Alij assignant vitam secundū inchoationem, profectiōem, & perfectiōem. Tamen diuisio vitæ humanæ magis propria est, quā ponit Gregorius super Ezechielē. & in vj. moralium. scilicet quæ duæ sunt vitæ, actiua scilicet & contemplatiua, in sacro eloquio per duas sorores figuratæ in veteri testamento per Lyam & Rachel. Lya figurat actiuam, exercens se in septem operibus misericordiæ corporalibus & spiritualibus, figuratis per septē filias Lyæ. Nā septima fuit Diuina. Rachel venusto aspectu, quæ interpretatur visum principium, significat contemplatiuam quæ ad principium rerum. scilicet deū speculator. In nouo enim testamento figurantur per Martham & Mariam Magdalenam. Martha actiuam insinuans quæ sollicita erat, turbata erga plurima. Maria contemplatiuam, quæ sedens secus pedes domini audiebat verbum illius. Lucæ decimo.

Et quia ista sit sufficiens diuisio declarat beatus Thomas ij. ij. q. clxxix. vnū quodq̃ viuens ostenditur viuere ex operatione sibi maximè propria, ad quam maximè inclinatur sicut plantarū vita dicitur in hoc consistere, quod nutriuntur & generantur. Animalium verò in hoc quod sentiunt & moventur. Hominū autem in hoc quod intelligūt, & secundū rationem agunt: vnde in hominibus vita vniuscuiusq̃ videtur esse id in quo maximè delectatur, & cui maximè intendit, & in hoc vult quilibet præcipuè cōiuere amico suo. Quia igitur quidā homines per maximè intendūt cōtemplationi veritatis, quidā verò principaliter intendūt exterioribus actionibus, inde est quod cōuenienter vita homi-

nis diuiditur in actiuam & cōtemplatiuam. Nam vita voluptuosa (quam Philosophus ponit tertiam) nō conuenit homini in quātum est rationale animal agens secundū rationem. Est enim bestialis talis vita communis nobis & brutis. Vita autem mixta quam ponit beatus Augu. tertiam post prædictas duas virtute cōtinetur in eis sicut media in extremis quibus conficitur, vt tepidū in calido & frigido. Vita verò incipientium qui resistunt passionibus spectat ad actiuam, & etiam cōmuniter proficiētium & perfectorum ad cōtemplatiuam. Datur enim ista diuisio de vita hominis secundū intellectum, qui vtiq̃ est aut practicus aut opus intēdens exterius per mechanicā & agibilia, vel interiorius mortificando passiones. Aut speculatiuus intendēs veritatem speculari præcipuè circa diuina. hæc ille Anto. Florentinus in loco statim allegando.

Sed secundū intentum nostri operis quæ illarum sit melior & excellentior videndum est. Quantum ad vitam actiuam satis eam laudauimus in quarta parte, in l. consideratione. vbi dictum est, quod videtur esse melior: & allegauimus ibi & theologos & iuristas: sed, vt statim dicam, illud est secundū quid, id est in aliquo casu melior est actiua, sed simpliciter non. Eo quia simpliciter vita cōtemplatiua est melior & excellentior ex pluribus causis, inter quas sanctus Thomas ij. ij. q. clxxxij. articulo j. ponit octo, quas scribit Philosophus x. Ethicorum.

Prima est, quia vita contemplatiua cōuenit homini secundū id quod est optimum in eo, scilicet secundū intellectum: & respectu priorum obiectorum scilicet intelligibilium. Vita autē actiua occupatur circa exteriora: vnde de Rachel, per quam figuratur vita contemplatiua, vt dixi, interpretatur visum principium. Actiua autem significatur per Lyam, quæ erat lippis oculis.

Secunda ratio est, quia contemplatiua potest esse magis continua, licet non quantum ad summū contemplationis gradum. vnde & Maria per quam significatur contemplatiua, describitur secus pedes domini sedens. Non enim potest homo ita continuè exerceri in operibus misericordiæ corporalibus vel spiritualibus, quod pertinet ad actiuam, quia non habet semper modum paratum ad exhibendum elemosynam vel ad docēdum, sicut habet viā paratam ad legendum, orandum, meditandum, & huiusmodi quæ pertinent ad contemplatiuam.

Tertia ratio est, quia maior est delectatio contemplatiuæ quæ actiuæ: vñ beatus Augustinus dicit quod Martha quæ designat actiuam, turbatur. Maria verò epulabatur. vnde de sapientia quæ gustatur in contemplatione dicitur Sap. viij. Non habet amaritudinem conuersatio illius, neq̃ tedium conuictus illius, sed gaudiū. & Gregorius super Ezechielē dicit, quod contemplatiua vita amabilis valde dulcedo est, est enim delectabilis secundū beatum Thomā vbi suprā q. clxxx. articulo: vij. ex tribus rationibus ibi per eū descriptis.

Quarta ratio est, quia in contemplatiua homo est magis sibi sufficiens: quia paucioribus ad eam indiget, quā in actiua, in qua eget adiutorio aliorum, vt possit eā exercere. vnde Christus. Lucæ x. Martha sollicita es, & turbaris erga plurima, scilicet circa quæ versatur, & quibus indiget.

Quinta, quia contemplatiua magis propter se diligitur, scilicet vt deus cognoscatur & veritas quæ perficit intellectum, vt ametur ibi figuratur. Sed actiua ad aliud ordinatur, scilicet ad subueniendum proximo, nec ibi figuratur

Duodecima Pars

sed ut proximus inde in deum proficiat. Vnde in psalm. xxvj. Vnam peti à domino hanc requiram, ut inhabitem in domo domini omnibus diebus vite mee, ut videam voluntatem domini. Et Christus, Luc. x. Vnum est necessarium. Vnūquodque autem perfectius est quod est propter se quod propter aliud, sicut finis magis quam ea quae sunt ad finem, ut sanitas melior medicina quae ordinatur ad illam.

Sexta, quia contemplatiua consistit in quadam vacatione & quiete secundum illud psal. xlv. Vacate & videte quoniam suavis est dominus, q. d. non potestis videre & gustare quam suavis est deus, quod pertinet ad contemplationem: nisi vacando & cessando ab operibus: sed actiua consistit in motu, sicut dicitur praelato cuiuslibet. Prouerb. vj. Discurre, festina, suscita amicum tuum, nedes somnum oculis tuis: perfectior autem est quies quam motus ceteris paribus. vnde beatus Augu. in xix. lib. de ciui. dei. Ocium sanctum scilicet contemplatiuae vitae quaerit charitas veritatis. scilicet diuinae, cui maximè intendit contemplatiua. Et signanter dicit ocium sanctum ad excludendum ocium pigritiae, quod est malum & sentina omnium vitiorum. Vnde beatus Bernardus ait. Vacare deo non est ocium scilicet malum, sed negocium negociorum. Est enim exercitium vitae beatæ secundum illud beati Augu. in fine de ciuitate dei. ibi, vacabimus & videbimus, videbimus & amabimus, amabimus & laudabimus sine fine.

Septima ratio est, quia contemplatiua est secundum diuinam, actiua secundum humana. Quis autem dubitat diuinam humanis preferenda, sicut creator creaturae: vnde beatus Augu. super Ioannem. In principio erat verbum. ecce quae Maria audiebat, id est contemplatiua cui vacat. scilicet audiendo diuinam. Et verbum caro factum est. ecce cui Martha ministrabat, id est actiua scilicet humanitati egentis ministrando & subueniendo. Ipsa etiam consideratio mysteriorum Christi. scilicet natiuitatis, vitae, passionis, & huiusmodi ad contemplationem pertinet: manuducentes nos ad contemplationem diuinitatis secundum illud quod cantatur in praefatione. Dum visibiliter deum cognoscimus, id est mysteria humanitatis. Per hunc inuisibilem amorem rapiamur.

Octaua ratio, quia contemplatiua est magis secundum id quod est proprium homini. scilicet secundum intellectum. In operationibus autem vitae actiuae comunicant nobis etiam vires inferiores, quae sunt communes nobis & brutis. vnde in psal. postquam posuit id quod est commune nobis & brutis, dicit. homines & iumenta saluabis domine. subdidit post quod est speciale homini scilicet. In lumine tuo videbimus lumen. vnde & ipsa contemplatiua vita transfert ad quandam mentis libertatem vires inferiores, quae deseruiunt actiuae in moderatione passionum, & in alijs habet quandam seruitutem. vnde & Boetius de consolat. philosophiae ait. Liberiores animas necesse est esse, cum se in mentis diuinae speculatione conferunt, minus verò cum dilabuntur ad corporalia. Et beatus Gregorius super Ezechielem dicit, quod actiua vita seruitus, contemplatiua libertas vocatur.

Nonam causam secundum Thomam ponit Christus scilicet quia diurnior: cum dicit. Maria optimam partem elegit, quae non auferetur ab ea, ut scribitur Lucæ x. in fine. vbi Augu. dicit: non tamen malam elegit Martha, sed illa Maria melior: audi vnde melior, quia non auferetur ab ea. Auferetur quoad opus onus necessitatis, id est opus in quo exercetur actiua, scilicet pascere esurientem, docere ignoram

tem, & huiusmodi, quae sunt hic necessaria. Sed in vita beata ista indigentia non habetur: sed aeterna est dulcedo veritatis, quae habetur ibi, quod pertinet ad contemplationem.

Has nouem causas seu rationes excellentiae vitae contemplatiuae ad actiuam ponit beatus Thomas in loco praerallegato: quas refert Antonius Florentinus in iij. parte suae summæ. tit. x. c. iij. §. ij. vbi addit decimam quae est.

Contemplatiua vita est maioris meriti. Vnde beatus Gregorius vj. moralium ait. Magna sunt vitae merita actiuae, sed contemplatiuae potiora, quod sic declarat Thomas ij. ij. q. clxxxij. articulo. Radix merendi est charitas. Hec autem consistit in dilectione dei & proximi. Diligere autem deum secundum se est magis meritorium, quam diligere proximum: & ideo directius pertinet ad dilectionem dei, est magis ex suo genere meritorium: quam illud quod pertinet ad dilectionem proximi, quae est propter deum. Contemplatiua autem directè & immediatè pertinet ad dilectionem dei. Actiua autem directè ad proximum ordinatur. Quia fatagit circa frequens ministerium: & ideo contemplatiua est maioris meriti quam actiua. Et hoc est quod inquit beatus Gregorius in iij. homi. super Ezechiel. Contemplatiua maior est merito quam actiua, quia haec in vsu praesentis operis laborat: in quo scilicet necesse est proximis subuenire. Illa verò sapore intimo venturam iam requiem degustat. scilicet in contemplatione dei. haec ipse Antoninus Florentinus vbi supra & Lucas de Penna in l. ij. C. ut dignitatum ordo seruatur. allegat illud dictum Grego.

Vndecima causa est, quia vita contemplatiua est tutior, licet actiua sit fructuosior. c. nisi cum pridem. §. nec putes. extra de nunciatione. ut tenet Lucas de Penna in loco hic ante citato. & Cardinalis Zaba. in d. §. nec putes.

Duodecima causa, quia vita contemplatiua est celsior, ut est text. in authent. de monachis. in prin. & ibi gl. in verbo, celsiorem. colla. j.

Dicit tamen Zabarella in d. §. nec putes. quod vtrique praefertur mixta ex vtraque, ut in d. §. nec putes. & vtrique etiam dicit se habent ut excedentia & excessa. gloss. j. in c. sancta quippe. ij. q. vij. quam vitam mixtam etiam multum commendat Anto. Florentinus in praedicto loco. §. ij. & dicit eam fuisse seruata à propheta Dauid, ut habetur psal. lxxij. vbi ait. Labia mea laudabunt te. Laudatur deus labijs oris admodum & praedicando, quod est praecipuum in vita actiua. Laudatur deus labijs, ore, & corde, in oratione, cogitationibus, & affectibus deuotis, quod spectat ad contemplatiua. vtraque psalmista non est dubium habuisse, actiuam in gubernatione regni, contemplatiuam in editione & decantatione psalmorum. Hanc vitam mixtam Christus ut perfectissimam tenuit, & in se ostendit. scilicet orando, & in deserto, & in morte, & aliquando erat pernoctans in oratione, ut referunt euangelistae. & aliquando praedicando, sanando infirmos, corrigendo homines, pascendo famelicos, vinum procurando in nuptijs egentibus, consolando afflictos, ut Martham, Mariam, & alios. Hanc mixtam tenuerunt apostoli perfectissimi praedicando. Vnde ait Petrus ad sedandum murmur exortum in ecclesia primitiua. Non est equum nos dimittere verbum dei & ministrare mensis, eligite vobis & c. Nos verò orationi & praedicationi vacabimus. Actu. vj. Hec mixta etiam figuratur in Lazaro resuscitato cuius corpus & caput praeter mandibulam inferiorè iacet in hac ciuitate Herduen. Qui post eius resuscitationem factus fuit episcopus Massilien. & fuit frater Mariae Magdalenae & Marthae. Vnde dicitur Ioan. xj. Diligebat Iesus Martham, designatam

tem actiuam, Mariam contemplatiuam, & Lazarum tenentem mixtam. Vtraque etiam tenuerunt & complexi sunt illi eximij prophete, Etaias, Ieremias, & Moyles.

Alio stylo Celsus libro lectionum antiquarum xliij. c. xliij. distinguit & illustrat vitam cōtemplatiuam ab actiua post beatum Thomam. In intellectu (inquit) speculatiua considerare vim possumus, cuius est finis veritatis cognitio: & practica, cuius est finis operatio. Et ideo duplex assignatur hominis felicitas. Vna speculatiua, quæ est operatio ex virtute perfecta, contemplatiuaque quam sapientiam dicimus. Altera verò practica, quæ hominis est perfectio ex virtute actiua, quæ vocatur prudentia. Est autem operatio quædam iuxta prudentiam, & speculatio ex sapientia hominis: quatenus id agit solus. Est & quædam prudentiæ operatio & speculatio ciuitatis totius: quæ obrè in perpensionem venire actiua & speculatiua hominis felicitas potest iuxta seipsum, potest & ciuitatis vniuersi.

Forſitam verò hac parte aliquis quæreret, actiua ne vita præcellat contemplatiuam, an contra omnino sentiendum. Idem doctor sanctus in explicatione septimi Polytrichorum libri. Speculationem cōmonet longè anteire, & præterea ex iunioribus aliqui non neglexerunt, tamen M. Tullij sententia depromitur. Multi (inquit) & sunt & fuerunt qui eam, quam dico tranquillitatem expetentes, à negotijs publicis se remouerunt, ad ociumque profugerunt. in his & nobilissimis Philosophi, longèque principes, & quidam homines seueri & graues, nec populi, nec principum mores ferre potuerunt. Et mox paulo facilius quidem & tutius, & minus alijs grauis aut molesta est ocioforum vita. Frustruolior autem hominum generi, & ad claritatem amplitudinemque aptior eorum, qui se ad rempublicam & ad magnas res gerendas accommodauerunt. Quapropter & his forſitam concedendum sit rempublicam non capeſſentibus, qui excellēti ingenio doctrinæ sese dediderunt. Et ipsi qui aut validudinis imbecillitate, aut aliqua grauiore causa impediti à repub. recesserunt. Cùm eius administrandæ potestatem alijs laudemque concederent. Quibus autem talis nulla sit causa, si despiciere se dicant, quæ plerique admirentur. Imperia & magistratus: his non modo non laudi, verum etiam vitio dandum puto. Augustini quoque non neglegenda sententia, quæ parte ista vicem implebit auctarij. Si quidem illud enarras prophæticum. Defecerunt oculi mei in gloquium tuum. Duo (inquit) oculi sunt, mysticus acutior, moralis dulcior, Non est ocio mancipatus, qui verbo dei tantum studet. Nec maior est qui extra operatur, quam qui cognoscendæ veritatis studio incumbit. Ipsa item sapientia maximum est opus, & antefertur Maria quæ audiebat Marthæ operanti.

Est alia vita quæ dicitur communis, quæ etiam laudanda est. Nam primo in statu naturæ ante peccatum erant omnia communia. vnde Iſidorus. Ius naturale communis omnium possessio, vt habetur prima di. & in primordijs status gratiæ ista vita erat, vt habetur Actuum iij. erant illis omnia communia, vt habetur in c. dilectissimis xij. q. j. & durauit vsque ad tempora Constantinij, vt colligitur in illa causa. Item in statu futuræ gloriæ erunt omnia communia, vnde Beda super illud. Actuum iij. Qui ita viuunt, vt sint omnia cōmunia in domo cœnobitiæ vocantur: quæ vita tanto felicitior est, quantum statum futurum imitatur, in quo erunt omnia communia. Cùm ergo, vt dicit Ioan. de Turrecremata in d. c. dilectissimis. in v. col. non sit reperire meliorem statum naturæ quam ante peccatum, nec gratiæ que

primitiuum, nec gloriæ que futurum: manifestum est quod felix status est vitæ communis quæ talis status naturæ, gratiæ, & gloriæ imitatur. De vita anachoritarum seu eremitarum Hieronymus plura scripsit illam amplissimè laudando, vt etiam amplè refert Ioannes Ludouicus Vialdus in suo opere regali. in tractatu. de pugna partis sensitiuæ & intellectuæ. in ca. anachoritæ pro Christo asperas elegerunt solitudines.

Lucas de Penna in d. l. ij. col. ij. C. de dignitat. libro xij. dicit quæ sunt notanda describendo vitam quæ est propriè vigor animæ: quia vim tenet viuendi, nascendi, & crescendi. Quandoque accipitur pro actu viuendi irreprehensibiliter iusto & recto, vt in d. l. ij. ad hoc etiam. l. c. filio. ff. de legatis ij. post principum. vel vita est bonorum letitia miserorum moestitia, expectatio mortis. Ita bona & recta vita cum fide eligenda est. Nam si vita deest, fides meritum non habet j. q. j. c. fertur. Et sanctus est domino in hac vita sub inferiore habitu irreprehensibiliter domino famulari, que alta indebitè appetendo damnabiliter in profundum demergi. c. de his. l. distinc. & plura alia ibi singularia de vita scripsit, quæ ita hic essent extra propositum, sicut sunt ibi posita per eum.

De huiusmodi vita contemplatiua Phyloludæus natione Alexandrina scripsit librum vnum: & Prosper episcopus Reginensis tres.

Trigesima quarta consideratio erit de legibus diuinis, quæ sunt duæ, scilicet lex veteris testamenti, & lex noui testamenti. & ista lex primò de se est excellentior omnibus alijs legibus humanis propter quatuor secundum Thomam ij. q. xij. articulo iij.

Primò propter cohibitionem omnis criminis: quoniam, vt ait Augu. de libero arbitrio. Lex humana non potest omnia mala quæ fiunt prohibere vel punire: quia cùm auferret mala omnia, sequeretur quod multa bona auferrentur, & impediretur utilitas boni communis, quod est necessarium ad humanam vitam. Vnde Augu. Tolle meretrices de ciuitatibus, & implebis omnia libidinis: quia accederent homines ad nuptas, virgines, vel alias corruptelas vnde scandala sequerentur. Lex autem naturalis vt in pluribus obscurata erat, & multa peccata ignorabatur esse mala, & ideo vt nullum malum improhibitum & impunitum remaneret: fuit necessarium dari legem diuinam, quæ nullum permittit peccatum. Et ideo dicit psalmista. psalmo xvij. Lex domini immaculata, id est nullam permittens peccati turpitudinem.

Secundò, ratione directionis mentis: de his etiam potest homo legem ferre, de quibus potest iudicare. Iudicium autem hominis non potest esse de interioribus animi motibus, vel voluntatibus quæ latent, sed solum de exterioribus quæ apparent: quoniam, vt dicit Vrbanus papa. De manifestis loquimur: occultorum enim alias secretorum cognitor & iudex est deus. xxxij. di. c. erubescat. & lex dicit. Cogitationis poenam nemo patitur, de poenitentia. di. j. c. cogitationis. & tamen ad perfectionem virtutis requiritur, quod in vtriusque actibus, scilicet interioribus & exterioribus homo sit rectus. Lex autem humana non potest sufficientes cohibere & ordinare actus interiores mentis: & propter hoc necessarium fuit, quod superueniret lex diuina, quæ prohibet actus etiam interiores vitiorum, vt illud Exod. xx. Non concupisces reos proximi tui. & illud Mat. vj. Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mechatus est in eam in corde suo. & ideo dicit psal. s. Cōuertens animas, quia exterior

Duodecima Pars

res & interiores actus dirigit.

Tertio, ratione certitudinis veritatis. Homo enim debet scire absq; omni dubitatione quid debeat agere, & quid vitare: sed per legem naturalem vel humanam non potest hoc scire, quod patet ex hoc, q; de rebus humanis ideo diuersa iudicia dantur propter incertitudinem humani iudicij: & præcipue de rebus contingentibus & particularibus, ex quibus diuersæ leges & contrariæ feruntur. Vtergo homo absq; dubitatione aliqua scire posset quid ei agendum, quid ei vitandum, necessarium fuit vt in actibus proprijs dirigeretur per legem diuinam, de qua constat q; errare non potest.

Quarto, ratione adeptiōis felicitatis. Per legem enim homo dirigit actus proprios ad vltimum finem. Si autem homo ordinaretur tantū ad finē seu felicitatem naturalem, quæ non excederet proportionē facultatis naturalis hominis, sufficeret lex humana, sed quia homo ordinatur ad finem supernaturalem. i. ad finem eternæ beatitudinis quæ excedit facultatē humanæ vitæ: & ideo fuit necessaria lex diuina, per quā homo ordinaretur ad finem beatitudinis æternæ. Lex enim diuina tradit ea quæ sunt credenda fide, & sacramenta, quibus homo iustificatur, & ad beatitudinē supernam tēdit. Hæc autem non habentur lege naturali vel humana, & ideo bene dicitur psal. xviij. S. alleg. Sapientia præstās paruulis. i. humilibus. Sapientia enim est notitia diuinorum, quæ perfecte habetur in superna beatitudine, nō in vita præsentī. Et licet duplex sit lex diuina, vt dixi suprā, Tamen illa quæ est noui testamēti, & sic lex gratiæ, quæ est euāgelica, est dignior & excellentior q; illa quæ est veteris testamēti, vt satis suprā dictum est in hac parte, in xx. cōsideratione. vbi de tribus seculis mundi fit mentio.

Sed vltius aduertendum est, q; hæc duæ differunt nō in specie, sed vt perfectum & imperfectum, sicut puer & virilis ætas. vnde Apostolus ad Galath. iij. & iij. Statum veteris legis puero existenti sub pædago, & legem nouam statui viri, scilicet perfecti, comparauit.

Attēditur autē ista perfectio & imperfectio q; tū ad tria.

Primò, ex parte finis vltimi, quia lex vetus ordinabat homines ad bonum sensibile & terrenum. Lex verò noua ordinat ad bonum intelligibile & cœleste. vnde Christus in principio suæ prædicationis statim inuitauit ad regnū cœleste dicens. Math. iij. Pœnitentiam agite, appropinquet enim regnum cœlorum.

Secundò, ex parte officij, quia lex vetus cohibebat malum, noua autem animum: quamuis enim in veteri lege prohiberetur malus affectus, vt patet in nono & decimo præcepto decalogi: non tamen puniebatur per legem talis transgressio.

Tertio, ex parte motiui, quia lex vetus inducebat ad obseruantiam metu pœnarum, quas taxauerat. Lex autē noua hoc facit amore, qui infunditur in cordibus fidelium per gratiam Christi: hæc Thomas i. ij. q. xij. arti. v. & ij. q. viij. articulo. i. Et facit textus in ca. hæc autem. §. ex his omnibus, xxij. q. iij. vbi dicit. In lege veteris testamēti corporalis pœna statuta est. In lege verò euāgelij omni peccanti per pœnitentiam venia promittitur. Vnde illa incœpit à terrore, dicens: Exodi xx. Ego sum dominus deus zelotes, visitans peccata patrū in filios vsq; in tertiam & quartam generationē. Hæc verò à leuitate mansuetudinīs & misericordiæ: ita inquit. Beati pauperes spiritu, beati mites, beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur, Mat. v. In illa dicebatur, Qui fecerit hoc vel

illud, morte moriatur. In ista dicitur. Gaudeo super vno peccatore pœnitentiam agente, magis q; super nonaginta nouem iustis qui non indigent pœnitentia. Lucæ xv. & vt vniuersaliter dicatur. In lege populus ille rudis seruilis pœnarum timore cogebatur: vnde & legem in pædagogum accepit. In euāgelio autem populus gratiæ liber & adultus filiali amore, & hæreditatis certitudine ad cultum diuine seruitutis inuitatur. hæc in dicto §. ex his omnibus & ibi Ioan. de Turrecremata, qui satis prædicta declarat. & de huiusmodi lege euāgelica, quæ est diuina & noui testamēti, videatur amplè Antoninus Floren. prima parte suæ summæ. titu. xv. c. vnico. in septem. §. qui ibi ponuntur: vbi omnia prædicta latius explicantur, & multa singularia. Et de lege Mosaica seu veteris testamēti habetur etiam in dicta prima parte, tit. xiiij. c. j. vsq; ad finem illius tit. vbi amplè.

De legibus verò humanis quæ inter eas sit excellentior aut dignior, videatur ipse Anto. Florentinus in dicta parte. tit. xiiij. c. j. §. ij. qui dicit, q; lex naturalis excedit alias leges humanas in tribus, in dignitate communicatis, in firmitate immutabilitatis, & in prioritate tēporalitatē, quæ ibi amplè declarantur: & de hoc infra in ij. consideratione sequenti. Sed inter alias leges humanas Franciscus Patrius lib. j. de institutione reipublicæ. titulo v. laudat leges xij. tabularū ex dictis Ciceronis in lib. de oratore ad Quintum fratrem crassum loquentem.

Trigesima quinta consideratio. Quia ex autoribus legis diuinæ. s. veteris testamēti fuerunt principaliores res prophetæ, ideo est videndū de quatuor gradibus prophetiæ, & quis illorum præcellat, ita q; inter prophetas videamus quis illorum sit excellentior. Ante discussionē istorum præsuppono cum Celio lib. antiquarum lectionum xiiij. c. xlj. q; prophetia secundū Cassio. est inspiratio diuina rerum euentus immobili veritate denunciāns, vt verò plenius absolutiusq; dicatur prophetia cognitio exigitur intellectualis, sicuti Daniel. x. comprobatur, q; si intelligentia nō contingat nō propriè dici prophetiam, sed tū dici potest videns, sicuti Pharaon spicas vidit. Gene. xlj. Et Balthasar manum scribentem in pariete. Daniel. v. Ille dormiens, hic vigilans, neuter tamen eorū propheta. Ceterum nec in morte saluatoris Cayphas, cū dixit Iudeis, Expedite enim, vt vnus moriatur pro populo. Ioannis xvij. Et quia ex ratione prophetiæ veritatis est cognitio: vnde fit, vt pro eius varietate profluant prophetici gradus. Is namq; excellentissimus est, vbi paribus reliquis clarior est intelligentia, dum tamen prophetiæ limites nō transcendat.

Ergo gradus primus est, cū videt q; & intelligit, vel ut Ieremias ollam vidit succēsam, & faciē eius ab aquilone, vt habetur Ieremiæ j. quo significari intellexit Babylonici regis exercitū ciuitatem Ierusalem exuturum.

Secundus gradus est vbi videtur nihil, sed instrues vox auditur. Hic verò est priore excellentior, quoniam veritatem expressius præmonstrant voces, sicut habetur j. Regū iij. c. Samuel audiuit vocem domini sibi loquentis.

Tertius gradus est, cū non vox tantum auditur, quæ instat, sed videtur etiam qui loquitur, quæ res adhuc creditur angustior. Cæterum vel ista contingunt in quiete, vocanturq; à theologis reuelationes per somnia, vel dum vigilamus: à iunioribus dicuntur visiones, qui est præclarissimus modus: quoniam & mentis fit illustratio maior, quæ quamuis sensuum vi exteriorum distracta, intelligibilem

Intelligibilem tamē supernaturalium veritatem percipit, qđ nō sit in somno sensibus quietis. Porro propheticus ille modus qui raptu contingit vel extasi ad eum fermē vocatur qui est in quiete, quia tunc exteriorē sensu nō vitur sicut nec in somno.

Adhuc gradū statuunt quartū, vbi apparitione nulla figuræ cuiuspiā, vel sensibus signi occultorū intelligibilis veritas percipitur reuelatiōe diuina. Cuiusmodi cognitio summo prophete David contigisse dicitur, super quem spiritus dñi à die vnctionis directus est. vt habetur primi Regum xvj. vt extunc gratiā prophetādi haberet. Et iste gradus est excellentior cæteris. Ex quo dicitur, qđ propheta David est excellentior, vt per plura demonstratur per Nicolaum de Lyra in proœmio lib. psalmodum. vbi amplissimè ponit istos quatuor gradus prophetiæ. & dicit hūc vltimū excellentiorē alijs. tertiū verò secūdo. & secūdo primo. & de hoc vltimo pbat sic. Sicut em̄ ille diceret melioris ingenij, & clarioris qui caperet veritatē conclusionum geometricaliū sine descriptione figurarū sensibiliū, qđ ille qui capere non posset absq; tali descriptione, sic in cognitione prophetica illa mens videtur excellentius diuinitus illustrata, quæ veritatem intelligibilem capit abiq; sensibilibus signis, cuiusmodi sunt figuræ & voces supradictæ, qđ illa quæ capit sub talibus signis sensibilibus. ita de Lyra in prædicto loco. & ibi multis modis comprobatur, qđ David fuit eximius propheta & excellentior, licet multum de Moyse arguat. & idem de David tenet Anto. Florentinus in tertia parte suæ summæ. tit. xiiij. c. xiiij. §. ix. in medio. de psalmis David. De laude vtriusq; plenè in cano. vt cognouerunt. de pœni. dif. ij. vbi dicitur, qđ de rege David tulit testimonium dominus dicens, vt habetur Actuum xiiij. Inueni hominem secūdo cor meū, qui faciet omnes voluntates meas.

Trigesimafexta consideratio erit de iuribus, qđ scilicet iurium sit excellentius. Nam clarū est, qđ ius naturale est immutabile per quodcūq; aliud ius. cū vt dicit Iustinianus in §. sed naturalia. institui. de iure naturali gentium & ciuili. sed naturalia quidē iura, quæ apud omnes gentes perequē obseruātur, diuina quadam prouidentia constituta, semper firma, atq; immutabilia permanent. Et ibi plenè doctores de huiusmodi immutabilitate huius iuris, & ideo dicemus, qđ hmōi est dignius alijs tribus de causis.

Primo, ratione cōmunitatis, de qua cōmunitate habetur amplè per doctores nostros canonistas in ca. dilectissimis. xij. q. j. vbi Ioan. de Turrecremata. & per beatū Thomam prima qđ. ij. artic. iij. vbi dicit qđ ius naturale est cōmune omnium nationum. & text. in ca. ius naturale. j. dif. & declarant amplè ibi glos. & doctores.

Et etiam hoc iure naturali omnia sunt cōmunia. dicto cap. dilectissimis. & omnium est libertas. dicto cap. ius naturale. quod nō solum seruatum legitur à Christo. colis primitiue ecclesiæ. De quibus legitur Actuum iij. Multitudinis credentium erat cor vnum, & anima vna, nec quisq; eorum quæ possidebat aliquid suum esse dicebat. Sed etiam ab antiquis philosophis traditū inuenitur. vnde & apud Platonem, illa ciuitas ordinata traditur, in qua quisq; proprios nescit affectus, id est aliquid non habet propriū. viij. dif. cap. primo. beatus Thomas in loco supra allegato. artic. v. dicit ius naturale dupliciter cōsiderari, prout etiam refert Anto. Florentinus in prima parte suæ summæ. tit. xiiij. c. primo. §. ij. vbi videri potest, sed Io. de Turrecremata in dicto ca. ius naturale, dicit cōmunitatē cōsiderari de

bere quadrupliciter, quæ cōsideratio soluit omnia dubia, quæ possunt fieri in hoc casu. Cū, vt dicit, cōmunitas rerum potest iuri naturali attribui: non quia ius naturale dicitur omnia esse possidēda cōmuniter, & nihil esse quasi proprium possidendum, sed quia secūdū ius naturale non est distinctio possessionū: sed magis secūdū humanum conditum, quod pertinet ad ius positiuū ad vitādum discordiā quæ oriri solet ex cōmunitate rerum, vt ait Aristoteles ij. politicorū. ita dicit sanctus Thomas secūda secūde, qđne lxxvj. artic. ij. cui dicto Aristotel. concordat expressus textus in l. cūm parer. §. dulcissimis. in fine. ff. de lega. ij. Ideo nemo inuitus cogitur stare in cōmunionē. text. ad literam in l. si quis sortem. §. si centum. ff. de cōditio. indebiti. & l. fina. C. cōmuni diuidendo. Et naturale vitium est negligi qđ cōmuniter possidetur. text. in l. meminimus. C. quādo & quibus quarta pars debetur. lib. decimo. Nec valet pactum, ne perpetuo diuidatur res cōmunis, ita qđ nunq; fiat de illa diuisio, sed semper remaneat cōmunis. text. ad literā in l. in hoc iudicium. §. si cōueniat. ff. cōmuni diuid.

Secundò modo pertinet ad ius naturale cōmunitas rerum, intelligendo pro tempore extremę necessitatis. vnde sanctus Thomas secūda secūde, qđ. xxxij. artic. vij. dicit qđ in casu extremę necessitatis oia sunt cōia. Et ideo dicit glo. super illud Ambro. Propriū nemo dicat, quod cōe est. i. cōmunicandū. qđ plusq; sufficeret sumptui etiam violenter obtentum est. ca. sicut hi. xlviij. dif. vnde tunc licet ei qui necessitatem patitur accipere de alieno ad sui sustentationem, si nō inueniat qui sibi dare velit. Et idem Tho. q. lxxvj. artic. vij. dicit qđ vti re aliena in casu extremę necessitatis non tenetur ratione furti proprie loquēdo: quia per talem necessitatem efficitur suū illud qđ quis accipit ad sustentandam propriā vitā. dixi plene de hac materia in cōmentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgundię. in tit. des iustices. §. v. in glos. s' il na grace. vers. primus ergo casus.

Tertiò modo cōmunitas rerum ascribitur iuri naturali quantum ad vsum, quemadmodum Aristoteles ij. Politicorum ad Socratem loquens ponit, qđ possessiones debent priuatim, id est vt proprię possideri: quia cū vnus quisq; natus sit plus curę impendere proprio qđ cōmuni, nunq; ita diligenter colerētur possessiones cōmuniter possessę, sicut priuatę. d. l. meminimus. §. naturale. quippe vitium est negligi quod cōmuniter possidetur. C. qñ & quibus quarta pars debetur. lib. x. vsus tamen earū debet esse cōmunis secūdū illud prouerbiū, qđ amicorū sunt omnia cōmunia. de quo habetur in ca. dilectissimis. xij. q. j. Amicorum enim in vsu nihil est habere diuisum. vnde Boëtius lib. ij. de cōsolatione dicit. Nullus boni nō in cōmune deducti est iocūda possessio. Et videtur hic vsus rerum fundari in amore naturali, qui est hominis ad hominem.

Quartò modo cōmunitas rerum potest dici esse de iure naturali: scilicet pro statu innocētix. de isto modo sanctus Thomas in prima parte. q. xcviij. artic. primo. dicit, quod in statu isto: scilicet naturæ corruptæ multiplicatis dominis, necesse est fieri diuisionem possessionum, quia cōmunitas possessionis est occasio discordiæ. vt dixi supra. sed in statu innocētix fuissent voluntates hominum sic ordinatæ, vt absque periculo discordiæ cōmuniter vsi fuissent, secūdū quod vniciq; competeret de rebus quæ eorum dominio subdebantur. Cū etiam hoc modo apud multos bonos viros conseruet. hæc Thomas.

Ad idem est Albertus magnus in qđne de virtutibus. vbi dicit, qđ vtrūque, scilicet tam omnia esse cōmunia

Duodecima Pars

quod esse aliquid proprie, est de iure naturali: quia, ut inquit, secundum diuersos status vtriusque sunt seminaria in iure naturali. In statu enim in quo non est rapina, nec usurpatio eius quod communi vsui est concessum dicta ratio naturalis nihil esse proprium, sed in communi esse dimittendum sicut, & in commune creatum est. Sed variato statu & crescente malitia & rapina & rancore vitur natura alio principio, vendicanda esse propria ad prouisionem suorum & pauperum, & tunc non est contra ius naturae habere proprium tempore necessitatis comunicandum. In hoc loco, de Turre cremata ponit aliam doctrinam Alexandri de Hales quam videas in loco supra allegato.

Secundo, ius naturale habet firmitatem immutabilitatis. Nam cum alia iura humana frequenter mutantur, quia modo statuitur vnum, modo contrarium: ius naturale ab exordio creaturæ rationalis coepit, nec variatur tempore: sed immutabile permanet. ca. primo, §. primo. distinc. v. et supra dixi in principio huius considerationis. Et istam firmitatem multum ample declarat Florentinus in dicto titulo xiiij. c. primo, §. secundo, ubi ponit quomodo aliquando mutatur & variatur, imo etiam quandoque variatur ius diuinum. Cum, ut habetur in ca. non debet. de consanguinitate & affinitate, non debet irreprehensibile videri, si secundum varietatem temporum variantur & iura. Cum deus ex his quae in testamento veteri statuerit,

Tertio, ius naturale alia iura humana praecellit propter prioritatem temporis. Est enim prius omni iure humano: quoniam, ut dicit Gratianus in ca. si in fine. distinc. vj. ius naturale coepit ab exordio creaturæ rationalis, quod ius datum fuit Adae per deum statim eo creato. Cum, ut ait Philippus Bergomas lib. j. sui supplementi cronicarum, dedit deus Adae legem obseruandam inter homines, videlicet ut ad omnem actum, & omne verbum, & etiam omnem cogitationem talem in alterum haberet animum, quale in se ab altero seruari cuperet, quia tunc aequitatis viam teneret, talis enim erga se alterum esse quale in se neminem vellet. Ius vero consuetudinis post ius naturale seu naturalem legem exordium habuit, ex quo homines conuenientes in vnum coeperunt simul habitare, quod ex eo tempore factum esse creditur, ex quo Cayn ciuitatem edificasse legitur, quod cum in diluuium propter hominum raritatem fere videbatur extinctum. Postea a tempore Neroth reparatum siue potius immutatum existimatur, cum ipse simul cum alijs alios coepit opprimere, & alij sua imbecillitate eorum ditioni coeperunt esse subiecti. Ius autem constitutionis coepit a iustificationibus, quas dominus tradidit Moyse dicens. Si emeris seruum Hebraeum & c. de quo Exodi xxj. de ipso vero & alijs qui fuerunt inuentores legum humanarum apud diuersas nationes exprimit Isidorus quinto Aethimologiarum, c. primo dicens,

Moyse gentis Hebraeae primus omnium diuinas leges sacris literis explicauit.

Phoroncus rex Graecis primus leges, iudiciaque constituit.

Mercurius Trimegistus primus leges Aegyptijs tradidit.

Solon primus leges Atheniensibus edidit.

Licurgus primus Lacedaemonijs iura ex Apollinis auctoritate confinxit.

Numa Pompilius, qui Romulo successit in regno, primus leges Romanis edidit.

Deinde decem viri electi sunt ex Romanis, qui leges Solonis ex libris Graecis in Latinum sermonem translatae duodecim tabulis exposuerunt.

Leges autem redigere in libris primus Consul Pompeius instituire voluit, sed non perseverauit metu obtrectatorum, deinde Caesar id facere coepit, sed ante interfectus est.

Nouae a Constantino Caesare coeperunt, & reliquis successibus factis ex prioribus imperatoribus codicem fecit Theodosius minor Augustus ad similitudinem Gregoriana & Hermodeniana. haec omnia Isidorus dicto lib. v. & transumptiuè. di. vij. per totum. hunc tamen codicem Theodosianum postea immutauit Iustinianus imperator, & fecit unum codicem ex tribus, ut in tit. de nouo codice faciendo. in principio.

Lex euangelica a Christo data fuit sub Tyberio imperatore, & postea per apostolos diuulgata ubique terrarum.

Lex canonica quantum ad canones generalium conciliorum (ut idem Isidorus ait in lib. vj. Aethimolo. c. xvij.) a temporibus Constantini coepit, & habetur xv. di. in principio.

Decreta & decretales epistolae summorum pontificum, quasi a principio ecclesiae coeperunt, ut patet in actibus Apostolorum, de Decisione circa obseruantiam legalium.

Ex quibus patet, quod ius naturale est prius tempore omnibus alijs iuribus, & in hoc inter omnia primatum obtinet, ut in di. di. v. in principio. & etiam in dignitate, ut ibidem. & ample oportet in c. ij. in fine. di. vij. vsque ad finem. Et ad praedicta facit textus in §. commodius. insti. de rerum diuisione, qui dicit. palam est vetustius esse ius naturale, quod cum ipso genere humano rerum natura prodidit. ciuilia autem iura tunc coeperunt esse, cum & ciuitates condidit, & magistratus creati, & leges scribi coeperunt.

Aduerte etiam, quod ius Romanorum omnibus alijs iuribus est excellentius, cum sit commune. Alia vero sunt specialia, videlicet ius Longobardorum, ius Francorum, & cetera huiusmodi. Ita per plura declarat Lucas de Penna in l. j. col. vj. & vij. C. de conducto. & procurato. libro xj. vnaquaeque tamen patria tenet suum ius speciale excellentius, cum si sit iuri Romanorum contrarium, seruandum est. imo etiam ius Romanorum in aliquibus patrijs non approbatur, puta in Hispania. ut dicit Io. Lupus in rubrica. in principio. extra de donatio. inter virum & vxor. & in Gallia (cum Galli leges non receperint, ut notatur in c. de accusationibus ij. q. v.) Nisi in quantum ratione innititur, & ratio sic vult, non quia lex hoc dicat secundum Bal. in l. nemo. in principio. C. de sententia. & interlocutio. om. iudicium.

Aduerte, quod hic dicendum est de tribus praecipuis iuris, & quod illorum excellat: & sunt haec, & honeste viuere, aliter non laedere, & ius suum vnicuique tribuere. ut est rex in §. iuris praecipua. institut. de iustitia & iure. & in l. iustitia. §. primo. ff. eodem titulo. & in proemio Gregoriano. §. ideoque. & ibi Bald. in fine dicti proemij facit turrim iustitiae, quam dicit esse triangularem, id est de tribus fortissimis angulis constructam.

Primus quorum est, honeste viuas: & iste angulus est bonum dirigens ad honestum, quod proprie appellatur bonum. Cum dicat Seneca, nullum bonum nisi honestum. & est secundum Bal. ubi supra bonum in se & ad se, & est tutela maiestatis regum. Et non immerito pro angulo turris ponitur honestas. Cum nihil honestum esse posset, quod iustitia vacet, prout dicit Tullius Officiorum primo. Hinc idem Tullius officiorum ij. quod ad honestatem nati sumus, eaque sola expectanda est. & ibi multa de honestate.

Et, ut dicit Ambrosius, Officio. Tantus est splendor honestatis, ut vitam beatam efficiat tranquillitas conscientiae, & securitas innocentiae.

Dicitur autem honestas secundum Isidorum libro decimo. c.

mo. cap. nono. & Archidiacono. in cap. erit autem lex honesta. iij. distinctio. quasi honoris status. vnde honestum est quod sua vi trahit, & allicit dignitatem. Plus enim in iure desideratur honestas, quam iustitia, vt dicit ibi glossa, prima quæ allegat pro hoc cap. fina. xxxv. qone tertia. & satis in nui textus, dum dicit. Erit autem lex honesta, iusta, possibilis secundum naturam & secundum consuetudinem patriæ. Requiritur ergo primò, qd sit honesta secundum naturam & consuetudinem patriæ, & iusta secundum naturam & consuetudinem patriæ, & possibilis etiam secundum naturam et consuetudinem patriæ, aliàs non dicitur lex, nec potest esse veta lex, nec iustitia: quia vtrunq; illorum requiritur, vt dicit ibi textus. ideo non sufficit quodd sit iusta & possibilis, nisi sit honesta & secundum naturam, & secundum consuetudinem patriæ. facit textus in dicto cap. fina. incipiente, porro. Imo honestas detrahit legum rigori. Cùm actio nes furti non dentur patri contra filium, nec marito contra vxorem, nec econtrario, & hoc propter honestatem. De marito & vxore est textus in l. finali. §. finali. C. de furtis & seruo corrupto. & in l. si quis vxori, in principio. ff. eodem. & quod non detur patri contra filium, textus in l. serui & filij, in principio. ff. eodem. & quod non detur patri contra filium, textus in l. serui & filij, in principio. ff. eodem. & in l. qui seruo. §. item placuit, in dicto titulo. De patre & filio est textus in dicta l. si quis vxori. §. primo. Sic nec marito actio de dolo aduersus vxorem datur. l. prima, in fine. C. de iure dotium. Item nec actio rerum amotarum. l. secunda. vbi dicit textus. Constante matrimonio neutri eorum, neque poenalis, neque famosa actio competit. C. rerum amotarum. Item nec filio datur actio de dolo contra patrem, nec econtrario l. non debet. ff. de dolo. Item si scio non permittitur rem quam vendidit retractare propter honestatem, & verecundiam. l. prima & secunda. C. ne si seus rem quam vendidit euincat. libro decimo.

Quæquidem honestas in omnibus requiritur negotijs, maximè in l. condenda, dicto cap. erit. iij. distinctio. et in cano. præcedenti qui est secundus in ordine. vbi dicit textus. Præterea in ista cõstitutione legum, maximè qualitas cõstituendarum obseruanda est, vt contineat in se honestatem, iustitiam, possibilitatem, & conuenientiam. Nota verba, honestatem & cõuenientiam. vnde Cicero tertio officiorum ait. Recta cõuenientia & constantia natura desiderat, aspernaturq; cõtraria, & si ad honestatem nati sumus, eaq; aut sola expetenda est, aut certè omni pondere grauior est habenda, quam reliqua omnia. & naturæ ratio est lex diuina & humana, & inter alia qd pro amico solum faciendum quatum religio & honesti ratio patitur, & qd in publicis cõsultationibus honestum præponendum, neq; vllum cõsiliu esse dandũ, quod cum honesto repugnet. Item in contractibus honesti ratio consideratur. clarè ostendit Cicero in præfato libro. & ibi vide exempla & regula iuris. ff. semper in contractibus.

Quomodo autem esse potest, qd inter illũ & illam qui se matrimonialiter coniungunt, sit honestas, si fiat in scijs pater & mater, & contra eorum voluntatem. quomodo potest esse conuenientia si sit disconuenientia inter patrem & filiam propter contemptum patris & inobedientiam filie erga patrem. Quid enim peius est erga patrem, qd id quod sit contra ciuilem & naturalem rationem? Maximè quæ expressè honestas requiritur in matrimonio, vt est textus in l. adoptiuis. §. primo. ibi, quoniam in contrahendis matrimonijs naturale ius, & pudor inspiciendus est, & in

l. semper. ff. de ritu nuptiarum. vbi dicit textus. Semper in cõiunctionibus non solum quod licet cõsiderandum est, sed & quod honestum sit, quam legem ad hoc allegat glossa. in verbo, honestè viuat, in dicto procermio Gregoriano. §. ideoq; post glossas iuris ciuilibus. in verbo, honestè, in dictis §§. iuris præcepta. supra allegatis.

Et dicunt omnes doctores, nec aliquis discrepat in locis infra allegandis, qd consensus patris de honestate saltè requiritur in nuptijs contrahendis, quæ non est ita vilipendenda, cùm sit de substantialibus legis, quod ex voluntate vnus papæ possit tolli. Cùm per hoc fieret præiudicium scandalosum vniuersali populo Christiano, saltè maiori parti. Cùm maior pars, imo maxima sit coniugatorum, & filias habentium, qd aliorum.

Et ideo videtur, qd si iuuenis per sollicitationes suas inducat filiam familias cautelis, dolo, machinationibus, & persuasionibus ad eum pmittendũ per verba de presenti sine voluntate patris in cuius est potestate, & eam de pudicitia interpellauit, aut se eam interpellasse iactauit. Maximè quãdo habet patrem & matrem, & cõtra voluntatem eorum, qd ex quo inhonestè legit. & in hoc nulla est honestas sed potius iniuria facta patri & matri: quia contra ciuilem et naturalem rationem hoc fit, vt dicit textus in §. primo. institu. de nuptijs. Cùm quo videtur concordare textus iuris canonici, in cap. non omnis mulier, in fine. xxxij. qone secunda. Et fuit ordinatio Sotheris papæ xij. de qua habetur per Platina in sua cronica de vitis pontificum. etiam per Philippum Bergomarè in supplemento cronicarum libro viij. vbi inter alia fuit statutum & ordinatum per eũ, ne qua haberetur vxor legitima, nisi quam sacerdos ex instituto benedixisset, & quam parentes solèni pompa Christiano more marito collocassent: quam etiam paranymphe de more custodiuisent, præcauentes multa pericula quæ in nouas nuptias euenire solent ex præstigijs & magicis artibus quorũdam improborum. Istud etiam fuit ex ordinatione Euaristi papæ vt probat textus in ca. ij. xxx. q. v. ita qd si postmodum pater contradicat & agat cõtra talem iuuenem de iniuria sibi illata, & de sollicitatione & matrimonij interpellatione secundum textum in l. sollicitatores. ff. de extraordinarijs criminibus. & de poeniten. dist. ij. c. sollicitatores. vbi volunt textus, qd sollicitatores nuptiarum alienarũ, & matrimoniorum interpellatores extraordinariè puniantur. Et etiã ex dicto de seruo corrupto, qd habet locũ in filia sollicitata. l. & tantũ. ff. de seruo corrupto. Et facit l. aduersus eum. C. de furtis & seruo corrupto. vbi dicitur qd sollicitans tantũ seruum, actione serui corrupti potest cõueniri, & non tantũ puniendũ est factum licet nõ sit perfectum, quia per eum non stetit quin corrumperet, quod potest trahi in malum exemplum. l. si quis seruo. C. eodem. & ibi glossa. fina. extēdit etiam ad filium sollicitatũ, cùm eadem sit æquitas. Etiam facit quoniã sicut venditio ne serui vel filij cõmittitur crimen legis Fauie de plagarijs contra vendentes, ita contra sollicitantes: vt est textus in l. prima. & in l. abducti. C. ad legē Fauie de plagarijs. et facit text. in l. non statim. ff. eodem. In quibus venit de honestatio fame & dignitatis, qd ipsa filia non tenetur cõtrahere matrimonium cum tali iuueni, qui sic eam in scio patre sollicitauit, & persuasionibus induxit, eo quia in totum deficit honestas, quæ est vna pars legis, & sine qua lex esse non potest. dicto cap. erit autem lex honesta. imo qd fortius est, istud est contra ciuilem & naturalem rationem, vt dixi, quæ non potest mutari, cùm ius

Duodecima Pars

naturale sit immutabile, imo non solum contra honestatem: sed etiam generat scandalum contra patrem, qui ita est spreus, quod habet iustam causam exheredandi filiam, ut est textus in authē. sed si post. C. de inofficio. testamen. & in §. aliud quoque capitulum. in authenti. ut cum de appellatione cognoscitur. ubi est textus multum formalis. & Paulus de Castro in dicta authen. sed si post illam ad hoc notat. & istud tenet Bald. in authen. res quæ. C. cōmunia de legatis. & in l. fina. C. de dotis promissione. & dicit idem Baldus in l. omnem. ad finem. C. ad Tertulianum, quod istud inducit odium capitale, ut refert Ioannes Lupus in repetitione. cap. per tuas. folio lxxxvj. numero decimo. extra de donatio. inter virum & uxorem. ubi, permulta tenet quod hoc casu potest exheredari. & ibi multa singularia, & multa notanda allegat, quæ possunt videri. & dicit Paulus in dicta authen. sed si post, quam legit cum l. si filiam tuam. C. de inofficio. testamen. quod etiam habet locum illa authen. de iure canonico. quod non placet domino meo Iasoni. in l. ij. §. quod si in patris. colū. vj. ff. soluto matrimonio. Quod dicit intelligendum Guilielmus Bene nediti in sua repetitione cap. Raynutius. in verbo, dotem. numero xxxvj. extra de testamentis. si filia non spectasset tempus consuetum nubendi secundum morem patriæ. ut quia nupisset personæ indignæ. & forte idem (ut dicit) si nupserit personæ dignæ & decenti, patre ignorante, aut inuito, non expectato dicto tempore consueto, quia tunc pater non teneretur ei dotem constituere, ex quo precessit culpa filiae sic imprudenter ac irreuerenter se habentis erga patrem. Non enim expectare debet quis auxilium, aut iuamen ab eo quem contempsit, dicit text. in l. litigatores. ff. de arbitris. Aut si filia infra viginti quinque annos vitam elegerit inhonestam; meretricando, quo casu credit idem Guilielmus quod §. si alicui. dicta authen. remanet hodie incorrectus de iure canonico, quia ius canonicum solum se intromittit de matrimonijs in libertate relinquendis, & non de meretricijs suadendis. Ex quo efficax esse videtur consuetudo Aruerniæ de qua in titu. de successio. ar. ti. xxxvj. consuetu. dictæ patriæ. dicens quod filia nubens viro indigno seu indecenti absque consensu patris, non potest aliquid quaerere in bonis eiusdem. quod an valeat tale statutum, vide Decium in l. nuptias. ff. de regulis iuris.

Sed quicquid dicat, non credo, quod filia quæ fecit promissiones matrimoniales sub persuasionibus talis iuuenis, tenetur ad implendum matrimonium cum eo. Tum quia ut clarum est, in hoc iniuriam fecit patri, quæ etiam videtur esse ad mortem, ex quo puellam interpellauit de impudicitia, imo se iactavit illam interpellasse, ut est text. ad litteram in d. l. & c. sollicitatores. quasi in fine. ibi, aut mulierem puellam ve interpellauerit, punitur capite. Nam ex his orta est inimicitia capitalis inter patrem & talem iuuenem. ita pater eundem iuuenem prosequi potest ex prædictis persuasionibus & interpellationibus etiam criminaliter: cum etiam de matrimonio interpellauit, quod dicit fuisse eo quia dicit eam esse suam uxorem per promissiones, ergo secutum & perfectum est flagitium de interpellatione matrimonio, ex quo capitaliter puniendus esset.

Ex quibus sequitur, quod cum sit inter tales inimicitia capitalis, cum ex verbalibus iniurijs etiam oriri possit, ut dicit do. meus Iason. in l. procuratoribus. C. de procurato. imo etiam potest & debet esse inter omnes parentes ex utraque parte, argumento eorum quæ dicit Panor. in c. item cum quis. col. j. extra de restitu. spoliatorum. quod sicut inimicitia oritur inter

spoliatum & spoliante, ita inter amicos & consanguineos eorum propter diffamationem filiae, quam voluerunt facere, eo quia inuitæ nuptiæ frequenter difficiles exitus faciunt, ut est textus in c. requisivit. in fine. & c. cum locum. extra de sponsalibus & matrimonijs. & princeps parti non debet, ut hostili more matrimonio fiant, ut in l. vnica. §. nec sit facultas. C. de raptu virginum. oportet etenim (ut ibi dicit textus) ut quicumque uxorem ducere voluerit, siue ingenuam, siue libertinam, secundum nostras leges & antiquam consuetudinem, parentes vel alios quos decet petat, & cum eorum voluntate fiat legitimum coniugium.

Ideo videtur dicendum, quod iusta causa est dirimendi tales promissiones talis inimicitia capitalis orta ex parte dictorum iuuenis & suorum parentum propter dictas sollicitationes matrimoniorum & pudicitiae interpellationes, & scandalosas ipsius diffamationes, contra veritatem tam prout confessi sunt & contentur. Imo, quod plus est, si dictus iuuenis illam stuprasset, aut corrupisset, etiam de voluntate illius, tanquam raptor puniri posset, ex quo ante matrimonij consummationem, prout est textus ad litteram in d. l. vnica. in principio. & §. pœnas. ibi, siue volentibus siue nolentibus virginibus. C. de raptu virginum.

Et ideo talis inimicitia capitalis videtur esse causa sufficiens ad dirimendum tales promissiones etiam factas per verba de presentibus (ut asseritur) probatas per duos alios iuuenes eiusdem status & conditionis cuius est dictus iuuenis sollicitator: qui sponte se ingerentes scripto & sub eorum signatura in modum attestationis antequam rogati & vocati fuissent in ius ad hoc, & a tempore assertarum promissionum attestati fuerunt se fuisse presentes in dictis assertis promissionibus, ex quo cum se ingererunt non valet eorum dictum, tanquam dictum testium: cum testis qui se ingerit suspectus sit de falso. l. quæ omnia. §. j. ubi est textus formalis, & ibi Bar. ff. de procurato. Notat amplè do. meus Iason. in lege ait prætor. la première. col. ij. ff. de iure iurando. Hypolit. de Marsilijs in l. ex libero. colū. iij. & in l. vnica. §. seruo qui ultro. ff. de quaestio. Barba. in tractatu, de præstan. cardina. ij. tractatu. q. ij. colū. iij. Felinus in cap. ij. col. viij. de testibus. Corneus consilio cclxxxiiij. incipiente, in presenti consultatione, in ij. volu. plus dicit Panor. in ca. cum P. de accusatio. quod ille qui offert deponere contra me dicitur inimicus meus, ex quibus etiam constat tales probationes esse nullas, ut dicam alibi. Eo quia, ut constat, filia dicit se nescisse, nec intellexisse quid velint verba de presenti, potiusque alia verba, & dicit se solum intellexisse, fecisse promissiones sub voluntate patris ad effectum postmodum contrahendi matrimonium, si patri & matri placeret, non quod ex illis verbis intellexerit matrimonium contraxisse, prout nec intellexit, prout etiam (ut dicit) scit, quod ex communi vsu utendi apud nos non fiunt matrimonia sine sponsalibus, & promissionibus in manibus sacerdotis in ecclesia, aut in porta seu introitu ecclesiae, & aliter non intellexit. Et quod consuetudo in hoc operatur, facit textus in capitulo illud. ibi, mulier de more illarum quæ panes vendunt, se anulos detulisse dicebat. extra de præsumptio. & in capitulo super eo. extra de cognitione spiritali. ibi, ita quod si consuetudo eiusdem ecclesiae habeat & c. Nam etiam de iure sponsalia præcedunt, & velut præparatoria præueniunt nuptias, ut dicunt glossæ rubricariæ. de sponsalibus. ff. & C. ubi etiam patet, quod tituli de sponsalibus præcedunt titulos de nuptijs, & etiam patet in titulo de sponsalibus & matrimonijs in antiquis.

Ex quo

Ex quo sequitur, quod etiam si talia verba dicta filia proulerit, non per hoc effectum est matrimonium: sed solum repromissiones futurarum nuptiarum. Et cum errat non consentit, quia qui errat non consentit, l. nihil cōsentiui. §. non videntur consentire qui errant. ff. de regulis iuris. Nihil enim est tam contrarium consensui, quā error. l. si per errorem. in fine. ff. de iurisdictione omnium iudicum. vbi dicit dominus meus Iason procedere, etiam si sit error ex vna parte tantū in his quæ requirunt consensum vtriusque, vt est in matrimonio. vt est textus in cap. tua nos. extra de sponsalibus & matrimonijs. Et etiam quod error non habet consensum. textus est in. l. ij. in principio. ff. de iudicijs. & in. l. non idcirco. C. de iur. & facti ignorantia. In qua dicitur, quod nullus est errantis consensus, & nulla est errantis voluntas. l. sed hoc ita. ff. de aqua pluuiarum arcenda. & proprium erroris est approbare falsum pro vero. in cap. quæuis. xxxvij. distinctio. Et errare est aliud pro alio putare. cap. in quibus. xxxij. quæstio. ij. & quod error impedit consensum, declarat idem dominus meus in §. item si quis. primo numero lv. in situ. de actio. Et quibus dicit Philippus Decius in d. §. non videtur, quod hæc regula nullam patitur limitationem, & vt dicit dominus meus Iason in dicta l. si per errorem. idem dicendum est de dubitante & ignorante, eo quia primò errans & dubitans æquiparantur. Bart. in l. ij. col. ij. ff. si quis in ius vocatus non ierit. idem dominus meus Iason in l. error. in principio. C. de iuris & facti ignorantia. in l. ij. §. genera. in ij. col. ff. de acquiren. possessio. in l. quādiu. col. ij. C. qui admitti. Sed dubitans & ignorans æquiparantur l. finali. vbi Barto. & doctores. C. de furto. & dominus meus Iason in locis hic ante allegatis.

Sed sic est quod ignorantia probatur per iuramentum, gloss. est notabilis in verbo, accusari. in l. si cui. §. isdem. ff. de accusatio. glos. in verbo. scilicet. in ca. ij. de tempor. ordinationum. in vj. dominus meus Iason in §. sed iste. numero. lxxxix. in situ. de actio. & in repetitio. l. admonendi. in cv. col. ff. de iureiuran. Ergo etiam sequitur quod de tali errore standum est iuramento prædictæ filię, maximè ad euitandum scandala quæ oriri possent ex tali matrimonio propter inimicitias ortas inter patrem & matrem dictæ filię: & ipsam filiam contra dictum iuuenem & suos parentes occasione talium subornationum & seductionū inscio patre factarum, & etiam iniuriarum verbalium ex eis in eos prolararum, vt dictum est. & quod propter scandalum impediatur matrimonium facit textus. in c. cum in tua. ibi: vel de scandalo doceat. & ibi notatur. extra de sponsalibus & matrimonijs.

Item & talium verborū fienda est talis interpretatio, quod scilicet quo ad prædictam filiam prædicta verba non importent promissiones de presenti, sed vim sponsalium ex sua declaratione facta per eam sub iuramento: per quod est eidem in talibus standum, ex quo est præsumptio iuris pro ea, quia nescit quid talia verba importent, & præsumuntur potius esse per eam intellecta secundū communem vsu vtiendi, quem dicit, & secundū quem intendebat promissiones facere, quæ secundū talem subtilitatem iuris, quæ facit differentiam inter verba de presenti, & de futuro, vt euitetur etiam inhonestas, & sic delictum contra vtrūque. Nimia etenim subtilitas reprobatur, maximè in causis ecclesiasticis, vt in ca. dilecti. & ibi notatur per gloss. in verbo, subtiliter, quæ allegat multas concordant. de iu-

dicijs. in antiquis. Pernitiosa est in legibus, & simplicitas est amica veritatis. §. sed quia stipulationes. in situ. de fidei commissi. hæredita. vbi dicit textus. In legibus magis simplicitas, quā difficultas placet. & in cap. veritatis. Amica simplicitas. c. veritatis. extra de iureiuran. Nec dolosis malitia sua debet esse lucrosa. Nec simplicibus simplicitas damnosissima. l. prima. in principio. ff. de dolo. Cum nemo ex suo delicto meliorem suam conditionem facere potest. l. non fraudantur. §. nemo. ff. de regulis iuris. & malitijs hominum est obuiandum.

Item facit, quia iuramenta non extenduntur ad illa de quibus non est cogitatum, vt in cap. quinta uallis. & in ca. veniens. vbi plenè notatur. extra de iureiuran. Et iuramenta sunt interpretanda secundū intentionem iurantis, argumen. dicto ca. veniens. Nec debet aliquis verba considerare, sed voluntatem & intentionem, quia non debet intentio verbis deseruire: sed verba intentioni, vt dicit textus in cap. humanæ. xxxij. quæstio. v. Mens potius quæ verba attendi debet. cap. intelligentia. de verborum significatione. extra. & plenè in dicto c. humanæ.

Et ad iura quæ in contrarium allegantur, quæ dicunt, quod filia familias potest contrahere matrimonium sine consensu patris, vt dicunt esse glossam, quæ est prima in ordine in c. ff. quod incipit, hoc sanctum. post textum. ibi xxxij. q. ij. Dico quod nec ille textus, nec glo. dicunt quod promissiones factas per filia familias sine consensu & voluntate patris teneatur filia adimplere si nolit. bene dicit textus, quod vix propria voluntate maritos eligere possint: sed post dicit, quod similis conditio est de virginibus, quæ nec extra voluntatem parentum, nec suam cogantur maritos accipere. Nam ille textus facit totum contrarium, ad quod ponderat eum glossa: quoniam vt constat ad hoc, vt virginibus habeant maritos, requiritur quod non sit extra suam voluntatem, nec parentum, quod hoc casu fieret, si cogeretur habere talem in maritum qui contra honestatem, & per suas fraudes & cauationes vult talem filiam familias habere in uxorem contra suam voluntatem & suorum parentum. et sic non est verum, quod hoc casu vbi non est honestas, nec ex parte parentum nec filię, quod talis textus, nec iura canonica corrigant ius civile in hoc, & sic. §. primum. in situ. de nuptijs. l. ij. l. si nepos. cum l. sequen. ff. de ritu nuptiarum. l. vix duæ. & in. l. in coniunctione. in principio. C. de nuptijs, cū pluribus alijs. l. in dictis rubricis positus.

Item etiam, vt dictum est supra, videtur textus iuris canonici in d. c. non omnis. in fine. xxxij. q. dñe ij. & in cano. sequenti qui incipit, honorantur. concordare, cū dicat. Non est virginalis pudoris querere maritum: sed curę paternæ hoc relinquendum est: ita vt electionem mariti patribus deferat ne appetentię æstimetur autor. Maximè, vt dicit Panormitanus in consilio duodecimo in primo volumine. Cū ergo per hoc consulatur ipsis mulieribus, quæ sæpe contra propria commoda laborant propter sexus infirmitatem, vt dicit textus in l. si pater. in fine. C. de sponsalibus. imo expresse dicit textus in capit. nostrates. Fœdera nuptiarum consensu eorum qui hæc contrahunt, et horum in quorum potestate sunt, celebrantur. xxx. q. dñe quinta. & ibidem in cap. ij. qui incipit, aliter. iam supra allegato. Aliter legitimum non sit coniugium, nisi ab his qui super ipsam fœminam dominationem habere videntur, & à quibus custoditur vxor petatur, & à parentibus & propinquijs spōsetur. quæ tex. allegat ad hoc

Duodecima Pars

glos. in verbo, nullum, in ca. videtur. extra qui matrimo-
nium accusare possunt.

Saltem glos. j. in fine. in ca. sufficiat. xxvñ. q. ij. & glos.
in verbo, parentū. in dicto ca. hoc sanctū. quæ allegant c.
nostrates. xxx. q. v. & ca. tuæ. extra de desponsatio. impube-
rum. & glos. in verbo, paterna. in c. cū virum. de regulari-
bus. quæ allegat textū iuris pro hoc in ca. j. de despon. im-
puberū. vbi dicit tex. potest autem filiū nondū adultū (vo-
lūtas cuius discerni nō potest) pater cui vult matrimonio
tradere, & postq̄ filius peruenerit ad perfectā ætatem, oī-
no debet hoc adimplere. & dicit Guilielmus Benedicti in
sua repetitio. c. raynutius. in verbo, dotem. nu. xxxiiij. in fi.
extra de testamētis. q̄ viri honesti vix aut nūq̄ cū puellis
nubunt sine consensu parentum suorum, cum omnia face-
re velint secundū debitam honestatem, & dicitur prouer-
biū. quod in istis alloquendum est parentes filiæ. & oēs
doctores etiā in dicto §. j. in sti. de nup. & Panor. in d. cōsi-
lio nō negāt, quin de honestate requiratur cōsensus patris.
Ex quo cū ista honestas sit de substantia legis, videtur q̄ pa-
pa nō possit illā tollere per aliā legē, quoniā sua cōstitutio
tanquā nō honesta non erit lex, vt statim dicam.

Ad textū in c. fi. de iudicijs. in vj. qui dicit, q̄ in spiritua-
libus nō curatur patria potestas. bene dicit ille textus, q̄ in
his quæ sunt spūalia filius potest cōparere in iudicio tam
agendo q̄ defendēdo, sine cōsensu patris, sed non vltra di-
cit q̄ promissiones factæ per verba de præsentī per filiāfa-
miliās sine cōsensu patris, per suasionibus, & indebitis in-
ductionibus aliquorū ligant ipsam ad contrahendū ma-
trimoniū cū eo. Quoniā ex hoc sequeretur, q̄ generalitas
illius tolleretur effectū legis in casu speciali, aliās prohibito,
quod nō est dicendū. Quoniā alia ratio in hoc casu refor-
mat pactū. i. quia contra ius ciuile & naturale, vt dicit tex-
tus in d. §. j. in sti. de nuptijs, quod nō potuit tollere Boni-
facius papa per suam generalitatem. bene facit tex. in l. ij.
ff. de vsu fruct. ea. rerum quæ vsu consumun. vbi dicitur q̄
ratio naturalis autoritate iuriconsulti mutari non potest.
Cū naturalis æquitas ab æterno fuit, vt notatur. v. dist.
in principio. Maximē sine consensu principum seculariū
in suis locis, & etiā quia contra honestatem, quæ est vna
de substantialibus legis. d. c. erit autem lex honesta. dist. iij.
& ideo cum nō esset lex sua, si esset in casu speciali eo quia
contra honestatem, multominus potest extendere effectū
suum ad casum prohibitum. Quoniā vbi habemus ca-
sum specialem, si fiat postmodum lex generalis, non de-
rogat huic casui speciali, vt est glo. ordinaria quæ est prima,
& ibi dominus meus Iason. in l. sciendum. ff. qui fatidā,
cogantur. est doctrina Saliceti. in l. in testamēt. C. de testa-
mentis. Idem dominus meus Iason in l. j. §. sed si mihi. ff.
de verbo. obliga. & in l. postq̄ liti. in fine. C. de pactis. Et
dixi in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus
Burgundiæ. in titu. des cōfiscations. §. j. in glos. & ap-
partient. ibi, additio. limita hanc nostram cōsuetudinem.
Item ille textus in fine reddendo rationem dicit. Cū de
his se intromittere non habeat, nequa q̄ requiri debet al-
sensus, ex quo restringit effectum illius. c. ad casus tantum
in quibus pater se intromittere non debet de negotijs filij.
Cū ergo iste casus non sit de illis, imo expresse de iure
ciuili & canonico teneatur se intromittere & dotando fi-
liam, eū officii paternum sit filiam dotare. l. fi. §. vtrāq̄.
C. de dotis promissione. l. qui liberos. ff. de ritu nuptiarū.
& eidē maritū querere. d. c. honoratur. Ideo requiritur eius
assensus, nec comprehenditur iste casus sub illo textu.

Item, vt breuiter absoluam, quoniā iura canonica non
ita aperte loquuntur, q̄ dicant in terminis, q̄ si filia fami-
lias fecerit promissiones per verba de præsentī, etiā sine
consensu & permissione patris, ex illis teneatur vltra vo-
luntatem parentum, & eis contradicentibus contrahere
matrimonium cum tali, cum quo tales promissiones fece-
rit, etiā ea inuita post tales promissiones factas, an si ca-
non aut decretalis ita diceret in terminis, & esset sic facta
à summis pontificibus, tolleretur decisionem supradicti. §.
primi. in sti. de nuptijs. ita quod filia hoc casu cogi posset;
& an hoc casu pater cogeretur ad eam dotandam, prout
si sua voluntate contraxisset matrimonium. Istud videtur
multis sine dubio, & videtur de indubitabili esse quæstio
per ea quæ supra dicta sunt, & quæ dicit dominus meus
Iason in d. §. quod si i. patris. in l. ij. ff. soluto matrimonio.
& quæ notant doctores in d. §. j. in sti. de nuptijs. & quæ di-
cit Panor. in consi. xij. incip. & clarè materia thematis.

Et videtur pro hoc facere tex. in c. ex publico. extra de
conuersione coniugatorum. vbi sponsalia de præsentī nō
possunt dissolui, nisi per ingressum religionis vnus ex cō-
trahentibus talia sponsalia, eo quia habent talia sponsalia
vim matrimoniij. facit tex. in c. coniunx. & in c. coniuges.
xxvñ. q. ij. vbi coniunx vocatur à prima desponsationis
fide, quam concubitu nō agnouerat Ioseph, nec fuerat co-
gniturus, nec mendax manserat coniugis appellatio, vbi
nec fuerat nec futura erat vlla carnalis cōmixtio. Ista sunt
verba text. in d. c. coniunx. & est textus eadē causa & quæ-
stio. in c. sequenti, qui incip. omne. ibi, si quis sponsam al-
terius in agro oppresserit morte moriatur, quia vxorem
alterius violauit. & ibidem in cano. si quis desponsauerit,
vbi habetur, q̄ sponsa de præsentī est coniunx & vxor. &
tenent Panor. & Felin. in c. j. de sponsalibus. & dixi amplè
in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus
Burgundiæ. in articu. vñ. in glo. mariee. titu. des droictz &
appartenances à gens mariez. Cū ergo sit vxor & con-
iunx, ideo dicendum q̄ nō potest fieri separatio inter eos,
nisi ob causam fornicationis secundū dictum domini in
euangelio, Luc. xvj. & habetur in c. dixit dominus. xxxij.
q. j. & in c. j. & c. ex parte. extra desponsalibus. & in d. c. ex
publico. §. allegato. in fine.

Item de hoc est doctrina omnium & legistarum & ca-
nonistarū, q̄ papa in his quæ concernunt spiritualia, po-
test disponere, & statui dispositioni summi pontificis, vt
notant in ca. j. extra de noui operis nuncia. vbi amplè per
Panormi.

Item & ad textum in ca. fi. de secundis nuptijs. & in c.
euthemium. §. pe. ibi, cū enim. ij. q. ij. vbi doctores di-
cunt per illos textus corrigi omnia iura ciuilia loquentia
de matrimonijs, prout etiā videtur tenere G. Benedicti
in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, dotem. numero
xxxj. & xxxiiij. in fine. extra de testamentis. & Decius in
regula, nuptias. ff. de regu. iuris. dico q̄ illi textus nihil fa-
ciunt ad propositum in hoc casu, cū tantum loquantur
de iuribus ciuilibus, loquentibus de mulieribus transeun-
tibus ad secunda vota intra annum luctus, quæ puniebantur
secundū ius ciuile nota infamiae; sed, vt dicunt, pro-
pter dictum apostoli. Mortuo viro, nubat mulier in do-
mino, tolluntur illa iura ciuilia, & vt dicunt, In matrimo-
nijs præsertim, seculares leges, sacros canones imitari non
dedignantur. & ibi glossæ quæ multos textus allegant ad
hoc, sed non est aliquis qui ponat hunc casum specialem,
scilicet, q̄ matrimonium filij familias possit fieri sine con-
sensu

sensus sit requisitus, verum etiam de iure canonico, & ex ordinatione summorum pontificum, ut supra dictum est, ut est textus in d. ca. aliter non fit legitimum matrimonium nisi & c. xxx. q. v. qui est textus formalis, ponderando dictiones, aliter non, & nisi, quæ important formam & substantiam, ut dicit Felin. in ca. cum dilecta. col. ix. versic. septimum. extra de rescriptis. Et in hoc non obstat somnium aliquorum dicentium illum textum tantum loqui de solennitatibus: quoniam esset violare textum cum dicat, aliter non fit legitimum coniugium, & in fine dicit. Aliter vero præsumpta, non coniugia: sed adulteria, vel contubernia vel stupra, aut fornicationes potius quam legitima coniugia esse non dubitatur, nisi voluntas propria suffragauerit, & vota succurrerint legitima.

Sed adhuc quicquid sit ex prædictis non videtur quod textus in d. §. j. in situ. de nuptiis. sit correctus, nec textus ei concordantes, & licet prædictæ rationes canonistarum videantur validæ, & autoritates sint insignes: non tamen propter eas à textibus legum est recedendum. l. Labeo. ff. de suppellectili legata, & quæ dicant aliqui doctores d. §. esse correctum, ut dictum est. Hoc tamè aperte negari potest, cum nullum ius ad hoc ipsi inducant, nec inveniatur aliquis canon per quem liqueat prædictum §. esse correctum: ut dixi. Imo videtur quod expresse fuit approbatus ille §. per summos pontifices, puta per Sotherem, Agapitum, & Euaristum, ut prædictum est, & per textus iam supra allegatos. Et cum non inveniatur canon aliquid tale dicens, nec nos dictum eorum admittere debemus, ut in authen. de non eligendo secundo nubentes. §. si autem non valuerit. ibi: nec quælibet est lex aliquid tale dicens. colla. j. Erubescendum est enim legem correctam dicere, & corrigentem non allegare, ut in authen. de triente & semis. §. consideremus. colla. iij. & l. si. in fine. C. de consulis libro xij. de quo per do. meum lafonem in lege illam. C. de collatio. Hoc est sententiam propriam magis vacua quadam opinione iactata, quam debita autoritate roborare, ut in cano. nunquid. in fine xxvii. q. j. Ad idem xxxvij. di. c. relatum.

Quod ergo canon aliquis expresse legem corrigens, aut clarè contrarium statuens non diffinit, arguendi sunt doctores huiusmodi volentes contra expressam legem (quæ canones venerandam dicunt, ut in cano. si. xvj. q. iij.) proprijs sensibus diffinire, ut in ca. si. & ibi multi canones concordant. per gloss. allegati xxxj. q. j. & facit. c. ego solis. ix. distinctio. & ca. consulisti. ij. q. v. ibi: & quod sanctorum patrum documento sancitum non est, superstitiosa adinventionem non est præsumendum. cum alijs allegatis per Lucam de Penna in lege prima in iij. col. C. de privilegijs scholarum libro xij. vbi in simili arguit de tali casu. Et ut dicit facit, quia lex non corrigitur nisi expresse dicatur, ut in authen. quibus modis naturales efficiuntur sui. §. tribus. ibi: oportet enim. col. vj. vel quando posterior lex directè contrarium statuit c. j. de constitutionibus. libro vj.

Et facit quia antiquiori iuri standum est, ut in cap. domino sancto. l. distinctio. vbi dicit textus. Quotiescumque in gestis conciliorum discors sententia inuenitur, illius consilij sententia magis teneatur, cuius antiquior & potior extat autoritas, quæ verba formaliter scribuntur in c. hoc ipsum. xxxij. q. ij. Maxime si ambo sunt æqualis pietatis, ut in c. in canonicis. xij. distinctio. Nec inconuenit nouas leges trahi ad antiquas, l. sed & posteriores. ff. de legibus. Sed sic est, quod nullo iure canonico cauetur, quod filia subor-

nata & seducta quæ per indebitas sollicitationes & machinationes promissit sine consensu & voluntate patris, etiam per verba de presenti teneatur adimplere promissiones patre non consentiente. Nec etiam cauetur aliquo iure, quod consensus patris de iure ciuili in talibus requisitus sit per constitutiones canonicas sublatus. Ideo videtur, quod dictus §. j. de nuptiis. in situ. non est sublatus nec subrogatus. Quod ergo non mutatur stare non prohibetur. l. precipimus. in fine. C. de appella. & l. sancimus. §. j. vbi textus formalis. C. de testamentis.

Standum est ergo potius dispositioni dicti §. in iure ciuili quam rationibus & autoritatibus præmissorum doctorum, & maxime etiam istud habet locum in dispositione authen. sed si post. C. de in officio. testamen. ut dicit ibi gloss. quæ debet stare, cum non inueniatur expresse correctæ, & quia casus expressos determinant, ideo non est tollendus ex interpretatione magistrali seu professoria, quæ non tollit casus expressos legum cum sit tantum probabilis. Cum etiam prædicta lex sit rationalis, cum sit fundata super honestate, & habeat etiã ordinationem expressam summorum pontificum (ut supra clarissime ostensum est) quæ non est spernenda.

Ex quo etiam videtur, quod si esset lex seu constitutio in contrarium & expresse contra dictum §. j. in situ. de nuptiis. quod adhuc standum esset dispositioni illius. §. quoniam, ut dictum est, non est dubium, quod etiam secundum canonistas. lex canonistarum debet esse honesta, & est una qualitas legis etiam canonicæ, ut probat textus sepius allegatus in dicto cap. erit autem lex honesta. & ut ibi dicit Cardinalis Alexan. & Ioan. de Turrecremata in c. j. §. præterea. cum quo legit dictum cano. erit autem lex. di. iij. Lex tria continere debet, scilicet quod religioni congruat: & hoc in quantum est proportionata legi diuinæ: & refertur ad hoc quod religioni congruat cum dicitur honesta.

Secundò quod disciplinæ conueniat in quantum est proportionata legi naturæ: & ideo dicitur iusta possibilis secundum naturam.

Tertiò quod salutari proficiat, in quantum est proportionata utilitati humanæ, cum dicitur & secundum consuetudinem patriæ, & hæc tria posuit textus in c. consuetudo. j. dist.

Cum ergo ad primum iure diuino & etiam iure ciuili, & canonico, & ex honestate patriæ requiratur consensus patris in matrimonio filiarum familias, ut dictum est antè, & dicit expresse textus in dicto §. j. in situ. de nuptiis. quod ciuili & naturalis ratio hoc suadet, ex quo ergo cum ratio honestatis conueniat religioni, & sic legi diuinæ, quæ etiam videtur satis probari ex sacris scripturis, quæ satis demonstrant consensum parentum interuenire debere in matrimonio filiorum. Abraham enim præcepit, ut filius suus Isaac non acciperet uxorem de filiabus Chanaanorum, sed de cognatione sua, Gen. xxiiij. Nec præcepisset nisi de iure præcipere potuisset, & in matrimonio filij potestate habuisset. Itè seruus Abraham pro coniugio Rebeccæ non requisit puellam sed parentes eius, Gen. xxiiij. & de multis alijs exemplis ponit Ioanes Lupus in dicta repetitione c. per tuas. §. iij. numero xvij. de dona. inter virum & uxorem. & ultra omnes est textus de hoc ad literam: quod etiã est præceptum dei quod filia non possit contrahere matrimonium ex eius promissione & voto cum aliquo, patre eius contradicente. Numeri xxx. c. in princ. vbi dicit textus. Mulier si quippiam uouerit, & se constrinxerit iuramento, quæ est in domo pa-

Duodecima Pars

tris sui, & in ætate adhuc puellari, si cognouerit pater vorum quod pollicita est, & iuramentum quo obligauit animam suam & tacuerit, vori rea erit. Quicquid pollicita est & iurauit, opere complebit. Sin autem statim vt audierit contradixerit pater, & vota & iuramenta eius irrita erunt, nec obnoxia tenebitur sponsioni, eo quod contradixerit pater. de quo textus est textus xxxij. q. ij. c. mulier. & in c. sequē. dicitur q̄ Apostolus ꝑ ad Corin. vij. de patre loquēs dicit. Seruet virginem suam, & det nuptui virginē suam. Et sua det ratio ciuili & naturalis, quomodo posset fieri lex in contrarium quę nō tolleret & religionē, scilicet ratione honestatis, & sic legem diuinam, & rationem ciuilem & naturalem. Et sic videtur q̄ cū papa non possit tollere, nec ius diuinum, nec rationem naturalem, cū naturalia sint immutabilia. ꝑ. penulti. insti. de iure natu. gen. & ciui. q̄ nec etiam potest facere decretalem contra dicta iura supra allega. Imo etiam pagani ante Christi aduentum dixerunt nuptias patre non consentiente factas non esse legitimas, imo filios ex eis natos spurios esse. quoniam, vt ait Apuleius de asino aureo lib. iij. Impares enim nuptiæ, & præterea in villa sine testibus, & patre non consentiente factæ legitimæ non possunt videri, ac per hoc spurius iste nascitur: & sic & mundus, & cœlum, & tota mundi machina li teratorum contra contrahentes nuptias sine consensu patris cū filiā familias clamant, quia ad minus cōtra honestatem, vt dictum est ante.

Et si dicatur, q̄ talia iura possunt modificari, declarari, & alterari. vt dicit Angelus in d. ꝑ. penulti. tamen illud est intelligendum dūmodo lex quę fit in contrarium, semper habeat suas qualitates, scilicet quod sit honesta, iusta, possibilis, secundū naturā & cōsuetudinem patriæ, & loco, & tēpori conueniens. Cū ergo vnum ex his deficiat, non est amplius lex: ex quo cū in tali casu semper abest honestas secundū naturam d. ꝑ. i. insti. de nuptiis. & secundū cōsuetudinem patrię quę hoc reputat inhonestū. Ideo videtur q̄ talis consensus non potest expresse tolli, multo minus per prædicta iura generalia, ad minus in spōsalibus quod non sit sufficiens causa ad dirimendum ea si deficiat consensus patris, etiam si sint promissiones de presentī, dūmodo (vt dixi) sint factæ sine honestate, & per subornationes, seu seductiofas blāditiās, & diabolicas machinationes.

Et ad ea quę dicuntur, q̄ spōsalia de presenti habentur pro vero matrimonio, ita q̄ sunt indissolubilia, dic q̄ hoc potest esse verū in sponsalibus debitē & secundū honestatem factis, & non contra honestatem: qm̄ in his repugnat vna qualitas legis quę impedit ne talia sponsalia cōprehendantur sub lege, quę est scilicet honestas. Et etiā non reperiuntur iura canonica quę expresse tollāt dispositionē dicti ꝑ. primi. insti. de nuptiis. imo cōstitutiones summorum pontificum (de quibus supra) videntur illam approbare.

Etiā textus in d. c. ex publico. de conuersione coniugatorum, dicit matrimonium esse dissolubile quādo est cōsummum, sed ante cōsummationem est dissolubile vno casu scilicet per ingressum religionis, vt ibi dicit textus. Alio etiam casu per summum pontificem dissolui potest, vt inquit glossa finalis ibi: ergo erit etiam in alio casu vbi est maior ratio, scilicet quando non est qualitas legis, puta honestas, & contra ciuilem & naturalem rationem. Et in iure non tantum consideratur iustitia quantum honestas. e. porro. xxxv. q. ij. vnde leges, quę dicunt concubi-

nas posse haberi, non sunt leges, quia sunt inhonestæ, vt l. vnica. C. de concubinīs. & lege si. in fine. C. communia de manumissio. Si ergo esset lex papalis, q̄ promissio alicuius filiæ familias etiam per verba de præsentī persuasione, machinationibus, blanditijs, ne dicam fraudibus, & deceptionibus alicuius iuuenis, sine consensu patris extorta haberet vim matrimonij indissolubilem: ita q̄ dicta filia ea inuita teneretur, etiam vltra velle patris conlummare matrimonium cum ipso iuvene, tanq̄ iniqua non teneretur, & tanq̄ cōtra honestatem facta. Multo ergo minus leges generales, de quibus supra sunt sufficientes ad inducendum ius expressum. Pro solutione huius quæstionis, ita q̄ dicta filia teneatur in vim alium assertarum promissionum consummare matrimonium, iunctis his quę supra dicta sunt: ex quo etiam filia asserit se nunq̄ veraciter consensum præstitisse, nec eidem promississe: ex quo cū non sint probationes sufficientes nec legitimæ (vt dictum est) non tenetur matrimonium adimplere, argumēto textus in cap. consultationi. extra de sponsa. & matrimo. Ne tamen quid omittatur quo ad respōsiones obiectionum canonistarum allegantium etiam pro se textum, in lege nuptias non concubitus, sed consensus facit. ff. de regulis iuris. Dico q̄ clara est respōsio, ita q̄ si non esset nisi concubitus & non consensus, q̄ non esset matrimonium, & hoc est clarum, vt vult ibi Decius post gl. sed etiam quod textus ibi affirmet, q̄ solus consensus faciat perfectum matrimonium & indissolubile non. Cū sit textus ad literam in d. c. ex publico. extra de conuersione coniugato. vbi non dicitur perfectum & indissolubile, nisi fuerit concubitus & copula carnalis. Et in casu præmissio talis textus nihil facit, quia non sumus in consensu vero & legitimo, sed errore, qui non habet effectum, cū qui errat non consentit. Et iura canonica dicentia q̄ consensus facit matrimonium, intelliguntur de vero & legitimo consensu, & non de errore, deceptiuo, seu seductiuo, aut fraudulento, prout in proprijs verbis de legitimo consensu sunt textus in ca. penult. de sponsali. & in c. licet. & c. si. extra de sponsa duorū. Non enim legitimus est, quando fit sine voluntate parentum, vt dicit textus in dicto c. aliter. Aut quando est extortus per vim, metum, coactionem, violentiam, vt in c. cū locum. cum c. seq. & c. consultationi. extra de spōsal. seu per fraudes, seductiones, sollicitationes, & subornationes: sed potius dici debet fraudulentus, seductiuus, deceptiuus, aut aliās indebitus, nec verus & sic non legitimus: & norant vouerunt illi textus loqui de legitimo consensu ad tollendum fraudes & seductiones, ne iura dent occasionem delinquendi, & extorquendi consensus illegitimos contra iura prohibitos.

Item etiam textus ibi & similes non tollunt alia requisita, nec dicunt q̄ solus consensus filiæ familias faciat matrimonium: ex quo non tollitur alia dispositio requirens alium consensum q̄ filiæ: cū non solum sit de iure ciuili requisitus, sed etiam de iure canonico. d. c. aliter xxx. q. v. & d. c. non omnis. & c. honorantur. xxxij. q. ij. ex quo prædicti textus nō tollunt illud quod dictū est, q̄ ex quo nondum est perfectum matrimonium, q̄ patre contradicente seu inuito & filia non persistente in primo consensu quod teneatur, nec cogi possit ad perficiendum illud matrimonium, & iste est casus qui sæpe euenit.

Non tamē vellem dicere q̄ si matrimonium esset perfectum per consensum, & consummatum per copulam carnalem

carnelem sine consensu patris, quod pater posset illud dirimere, aut facere simpliciter dirimere, sed multis videretur, quod tunc non possit cogi ad eam dotandam, nec quod debeat cogi, vide quæ hic ante dicta sunt.

Et, ut semel finis imponatur huic materiæ quæ licet multum sit vulgata, tamen in dictis canonistarum malè intellectis datur occasio delinquendi, ita quod hodie pullulât huiusmodi sollicitationes, seductiones, machinationes, & subornationes filiarum familias, quæ sunt faciles ad decipiendum: & ut plurimum contra propria commoda laborant: cum de facili credant. Etiam non est præsumendum, quod ius canonicum intendat inducere occasionem delinquendi. Credo indubiè, quod necessarium esset facere statutum aut edictum generale in Gallia: quod nemo cuiuscumque conditionis sit, audeat seu præsumat deinceps sollicitare, aut sollicitare facere verbis, donis, promissionibus, aut aliis quouis modo seducendo, seu subornando filias cuiuscumque conditionis existant ante vigesimum quintum annum, ab eisdem per verba de præsentia aut alias promittendum sine scitu & voluntate parentum sub poena perpetui exilij & confiscationis bonorum: & quod filia tales promissiones non faciant sine consensu eorum patrum sub poena priuationis dotis, & bonorum patrum. Et intrepidè crederem istud statutum esse validum per doctrinam Bal. in lege omne. C. ad Tertulianum. vbi tenet valere statutum quod poenam imponit filijs contrahentibus matrimonium sine consensu patris: quoniam hoc casu tale statutum non verat substantiam matrimonij, sed punit malos mores. Et si statutum seu consuetudo possit imponere poenam relicitæ, puta matrimonio, si ex eo sequatur illicitum, puta seductio, & subornatio filiarum, ut dicit Bal. in rub. extra de consuetudine. Ideo multo fortius rei illicitæ, puta sollicitationi, seductioni, & subornationi, potest imponi poena. Alias sequeretur, quod ius canonicum (vnde tota æquitas, & forus animæ oritur & descendit) vellet permittere in periculum animæ fraudes, dolos, sollicitationes indebitas, & seductiones: & sic vnde iura nasci debent, daretur occasio delinquendi, si huic statuto contradiceret ius canonum. Ex quo negari non potest, quod quo ad primum articulum valebit tale statutum, cum sit punitivum malorum, & delictorum: ex quo est favorabile, cum intersit reipublicæ ne delicta remaneant impunita. Et de hoc articulo per quæ imponitur poena contra tales, est lex in Hispania. Et ita remanebit tale statutum & validum & rationale contra huiusmodi sollicitatores, seductores, & subornatores, cum solum fiat ad eundem occasionem delinquendi, cum sollicitationes ita puniatur ut ipsa delicta, ut ante dictum est: & seductiones, & subornationes sint prohibitæ omni iure, etiam diuino, cum seducere, sit extra bonos mores trahere, & de iure civili sollicitationes prohibentur. l. & si abducti. C. de plagiarijs. l. & tuum. ff. de seruo corrupto. l. si quis filio persuaserit. C. eodem. Persuadere enim est plusquam cogi. l. j. §. persuadere. ff. de seruo corrupto. & dicit Salicetus in lege vnica. quasi in fine. C. de raptoribus virginum. quod persuasio dolosa est plusquam violèta coactio, & persuasio cum donis habetur pro raptu, ut dicit Ange. in §. j. per illum textum, in authent. de lenonibus. colla. iij. & sequitur Baptista, de sancto Severino in repetitioe l. cunctos populos in ix. charta. C. de summa matris. & fide cath. & contra prædictos sollicitatores est text. multum notabilis in lege sollicitatores. ff. de varijs & extraordi. cognitio, canonizatus in cap. sollicitatores, de poenitent. distinctio. j. dixi in consuetu. ducatus Burgundie

in rub. des iustices. in glo. & droictz. numero lviij.

De secundo articulo, quod filia non posset aliquid petere, est iuridicum & rationabile, ut dicit Ioannes Lupus in repetitioe cap. per veltras, de donationibus inter virum & uxorem. folio lxxxvij. & lxxxvij. vbi disputat de tali lege, quæ etiam viget in regno Castella, vbi habetur lex, quod si filia contraxerit matrimonium sine consentu patris & matris, nihil ex bonis parentum possit habere. Et ita est consuetudo in ducatu Borbonij, ut scribitur in libro consuetudinario illius patriæ. tit. des successions. artic. cu. 3012. Et in patria Aruerniæ. tit. eodem, des successions. artic. xxxvj. in lib. consuetudinum illius. Et dicit Petrus de Ancha, consilio suo xx. quod valet tale statutum imponens poenam amissionis dotis mulieri nubenti viro indigno sine consensu patris. Nam, ut dicit, per hoc patrem offendit, & famam eius lædit. Et videtur hæc iusta causa exheredationis. l. non tantum. §. emancipatus. ff. de verborum posset. contra tabulas. facit. §. causas. in si. iuncta gloss. in verbo, vlt. ad xxv. in authent. ut cum de appellatione cognoscitur. colla. viij. Ex hoc enim pater magna afficitur iniuria, ut dicit Sali. in lege iij. C. de adulterijs. Et prædicta lex fuit à multis regibus Castellæ facta: quos Ioannes Lupus in dicto loco. fol. lxxxix. recitat. Et, ut dicit, leges prædictas nemo tanta mentis iniustas dicit, cum per eas si obseruentur dissensionum & inimicitiarum tolletur materia, litiumque & iurgiorum adimetur occasio, parentibus ac filiabus optimè confuletur. Et, ut ait, ne naturæ & patrum votum frustreretur, quando imbecillis ac fragilis filia iniqui peruersique hominis dolis & suasionibus assentiret, parentes cognatosque iniuria afficeret, iustum, æquum, & sanctum fuit & est, has & similes condere leges, quibus hominum & nonnunquam famulorum nequitia reprimitur, qui non verentur sub coniugij velamine innocentes decipere filias, qualis exinde dolor, qualisque animi commotio patribus euentura sint, iudicet qui filias habet. Vnde, ut & idem Ioannes Lupus ait, contra tales facinorosos rex Alphonfus insurgens grauissimis poenis subdendos iussit, & ibi legem scribit verbis suis vulgaribus.

Redeundo ergo ad propositum vnde digressi sumus, dico etiam quod honestas requiritur in voto. c. magnæ. §. Et quidem tria præcipuè duximus in hoc negotio attendenda, quid liceat secundum æquitatem, quid deceat secundum honestatem, & quid expediat secundum utilitatem. extra de vo. & vo. redemp. Item etiam in iureiurando. c. de forma. xxij. q. v. & hoc in iuramento fidelitatis, prout etiam recitatur in titulo, de forma fidelitatis. in visibus feudorum. facit. c. vnusquisque xxij. q. iij. & etiam in alio iuramento. c. quemadmodum. extra de iureiurando. Honestus enim modus in omnibus seruandus est, non immoderata cuiusque luxuria subsequenda, ut dicit textus in lege ex dani. in princip. ff. de damno infecto. & grauis iniuria videtur quæ inani honestatis colore velatur. Est enim honestas omni commodo pecuniario præferenda. l. miles. §. iocet. ibi, quare non iniquè. ff. ad legem Iuliam de adulterijs. textus notabilis in lege reprehendenda. C. de institutio. & substitu. dixi amplè supra in prima parte, in h. consideratione. vbi commendavi honorem & honestatem, quæ pari passu ambulant cum vita.

Et cum, ut ante dictum est, non tantum consideratur iustitia quantum honestas d. ca. porro. xxxv. q. ij. & dicit Ioannes de Turrecremata in capitu. primo. §. preterea. cum quo legit d. c. erit autem lex honesta. iij. di. Ideo videtur,

Duodecima Pars

quod istud præceptum iuris, honestè viuere, sit excellentius eo quod dicitur, ius suum vnicuique tribuere.

Secundus angulus turris Bal. continet secundum præceptum iuris quod est, alterum non lædere. & ideo quod tibi non velles fieri, alteri non feceris: vt in principio decreti notatur, vbi textus dicit. Hoc est enim lex & prophætæ: æquissimum enim visum est creditorem ita agere rem debitoris vt suam ageret. & vt dicit Hierony. ad Celantiam, & allegat Guilielmus Rouille in suo compendio iustitiæ libro primo c. xiiij. quod infinitæ sunt partes iustitiæ, quas omnes vna breuis sententia comprehendit, videlicet. Omnia quæcunque vultis vt faciant vobis homines, & vos eadem facite illis, facit text. in ca. ponderet. l. distinc. & habetur Thobix iij. & in ca. licet. xlv. distinc. & in c. dilecti. de maio. & obediētia, ideo vt ibi dicit ipse le Rouille. Beatus est qui potest dicere cum beato Iob. Nulli nocui hominum, iustè vixi cum omnibus. Purissima enim conscientia canere cum psalmo cx. Perambulabam in innocentia cordis mei in medio domus meæ. Et, vt dicit Pyrrhus, post sua commentaria consuetudinum Aurelianensium. ex hoc præcepto pendent leges & prophætaram vaticinia: cum Originis iudicio, Deus ipse nihil sit, nisi viuens iustitia. Hæc autem vera germana quæ iustitia est, quæ nunquam alterum lædit, nunquam quæ vult lædere, nec ipsa, nec per alium, nec palam, nec clam, neque quoquo pacto, vt ibi Pyrrhus. Ex cuius dictis & supra positis videtur, quod istud præceptum sit excellentius cum omnes partes sub se comprehendat. Et, vt amplè probat Plato in suo dialogo de rhetorica. Maximum malorum est inferre iniuriam. ex quo ergo ex contrario maximum bonum est alterum non lædere.

Tertius angulus turris Bal. continens tertium præceptum iuris, quod est ius suum vnicuique tribuere. & istud debent habere principes & prælati in subditos, & superiores in inferioribus suis, prout dicit idem Baldus in dicto proemio Gregoriano in fi. & est iustitia ad alterum. Nam sibi ipsi propriè nemo est iniustus, et dicitur ad alium. Et licet duo præcepta ante posita videantur excellentiora, tamè videtur quod non sufficit honestè viuere, & alterum non lædere: sed etiam conuenit alios adiuuare, prout dicit gloss. in verbo, ius suum. in §. iuris præcepta. in sti. de iustitia & iure. et in lege iustitia. §. i. in verbo, cuius. ff. eodem. Non enim solum nobis nati sumus, ortusque nostri patrem patriam vendicat, partemque amicis atque, vt placet Stoicis, quæ in terris gignitur ad vsum hominum omnia creari. Homines autem hominum causa esse generatos, vt ipsi inter se alij alijs prodesse possent. In hoc naturam debemus ducem sequi, & communes utilitates in medium afferre mutatione officiorum dando accipiendisque, tum artibus, tum opera, tum facultatibus deuincire hominum inter homines societatem, vt dicit Cicero primo Officiorum. Nec sufficit abstinere a malo, nisi fiat quod bonum est. l. in illa stipulatione. ff. de verborum obligat. & c. non satis lxxxvi. distinctio. Et de ista parte iustitiæ dixi in commento nostrarum consuetudinum in rubri. de iustices. in gloss. j. Et ex dictis ibi videtur quod istud præceptum in quo comprehenditur iustitia sit excellentius alijs, cum iustitia profit sibi ipsi, omnibus & reipublicæ: & videtur quod prima duo præcepta tantum profint sibi ipsi, ex qua ratione maioris utilitatis tertium dicitur esse excellentius.

Trigesima septima consideratio. Eo quia, vt habetur Sapient. xi. Omnia in mensura, & numero, & pondere disposuit Deus. Ideo videndum est primò de numeris, &

quia supra in decima parte, in xlix. consideratione, vbi locuti sumus de Arithmetica, satis diximus de laude & excellentia numeri, hic solum restat videre, quis numerorum sit excellentior & perfectior. textus in proemio sexti decretali dicit quod numerus senarius est perfectus. & ibi gloss. quæ ad hoc allegat ca. vnicum. xxxv. q. iij. Et dicit dicta gloss. quod secundum Arithmeticos sunt quatuor generationes numerorum.

Prima quæ incipit ab vno, & durat vsque ad decem, & dicitur ista numerorum monadicorum, à monos quod est vnum, vt dicit textus in ca. placuit. ij. xvij. q. j. quia incipit ab vno.

Secunda dicitur decadica, à decade quod est decem, & durat vsque ad centum.

Tertia dicitur centedica, & incipit à centum & durat vsque ad mille.

Quarta verò milledica, à mille incipiens & durat vsque in infinitum.

Et ex his quatuor generibus numerorum est reperire alios perfectos, paucos tamen, alios imperfectos, ex imperfectis est reperire alios diminutos, alios abundantes. Numerus perfectus est, qui constat vel resultat præcisè ex omnibus suis partibus aliquoties simul aggregatis. Et, vt dicit ibi gloss. est ergo sciendum quæ sunt partes aliquotæ: & dicuntur quæ aliquoties sumptæ de per se reddunt suum totum præcisè. i. non plus, nec minus, vt in numero senario qui est primus numerus perfectorum, & solus inter monadicos perfectus. Nam sex vicibus vnum sumendo et aggregando sex sunt, ter duo sex faciunt, bis tria sex sunt, & abinde non sunt partes aliquotæ: quia quatuor aliquoties sumptum faceret octo vel plus.

Ex his infert, quod omnes partes aliquotæ sunt hæc: vnum, duo, tria, sed vnum duo tria faciunt sex, ergo senarius numerus est perfectus secundum diffinitionem numeri perfecti, quæ est Ioannis Andræ in prædicto loco.

Exemplificat idem ibi & in genere decadica, in quo (vt dicit) est alius numerus perfectus & solus, scilicet xxvij. tolle partes scilicet dimidiã & circa l. nomen. §. portionis. ff. de verborum signi. quia ultra dimidiã non esset repetire aliquotas. Nam xiiij. est pars aliquota, quia bis sumptum facit xxvij. xiiij. xij. xj. xix. vij. non sunt partes aliquotæ de xxvij. quia aliquoties sumptæ non inferunt præcisè suum totum, sed plus vel minus. Nam xiiij. bis sumptum facit xxvij. ter sumptum facit xxxix. & sic plus vel minus, & sic de singulis. vij. verò est pars aliquota quia quater sumpta infert suum totum scilicet xxvij. vij. & v. non sunt partes aliquotæ iij. verò est pars aliquota, quia septies sumptum infert suum totum. Tria non est pars aliquota, sed duo & vnum sunt bene partes aliquotæ, quia xiiij. vicibus duo sumptum facit xxvij. & xxvij. vicibus vnum facit xxvij.

Ex prædictis etiam infert idem Ioan. Andr. quod omnes partes aliquotæ de xxvij. sunt xiiij. vij. iij. ij. j. quia ex his aliquotis simul aggregatis resultat præcisè totum, ergo secundum diffinitionem præcedentem xxvij. est numerus perfectus, & ita de alijs numeris perfectis dicendum est: hæc ille vbi supra.

Pythagoras dicit in numeris maximam esse vim, in eosque referenda omnia, syderum ambitus, & animalium productiones, duo item fecisse principia, definitam vnitatem alterum appellando, reliquum indefinitam dualitatem, sed illam bonorum, hæc malorum exordium & causam esse dicebat.

cebat. Vnitatis siquidē natura insita circūferentiæ temperi, animis virtutem, sanitatē corporibus, domibus & ciuitatibus pacem, & animorum gignit conspiratum, hoc est vnanimitatē & tranquillitatē. At dualitas diuersa oīa, aeri hyemem cōtribuit, animis malitiam, egritudines corporibus, ciuitatibus seditiōnes, & domibus insidia inducit: hæc ait Celius lib. xij. antiquarum lectiōnū c. vij. vbi dicit q̄ omne malum ex disparili inoritur volūtate. Adde de vnanimitate quod dicit Cicero lib. ij. offi. Magnas vtilitates adipiscimur conspiratione hominū atq; consensu. Hinc ex consequentibus numeris parem quidem demonstrauit indignū ac deficientē, atq; imperfectum, imparē verò plenum ac perfectū. Etenim pari permixtus vim suā seruat perpetuū, cōduplicatus verò eundem gignit: ita vt foecundus sit, habeatq; principij vim, diuisionis ipse nescius, vnitatis semper in eodem redundante; par verò imparē nunq̄ producit, neq; est indiuisibilis. Et ideo Homerus vnitatis naturam in boni quidem portione constituit, in mali verò dualitatem, & superis imparia semper constituit, vulgari prouerbio vtimur, quo etiam vsus est Poeta in Georgicis, vbi sic ait.

Número impari gaudet deus,
Inferis verò paria.

Carolus Bouillus in quada epistola ad dominū Ioānē Ganaium quærebat quare est, q̄ Arithmetici parem numerum in fœminam, imparē vero in masculum figurāt: & adducit quatuor rationes, ex quibus dicit imparē numerum præstantiorem esse.

Prima, quia quod viciniū & similiū est suo p̄cipio, id præclarius est: eo quod suo fonti dissimiliū, aut ab eodem semotius. Atq; impar numerus similior viciniōrē est monadi omniū numerorum fonti, quādoquidē à monade impariū inchoare series dicitur. Par verò numerus abiunctus est disclususq; à monade, primatum habens in dyade. Est itaq; impar pare præstantior, meritō vt masculus & forma, par verò vt fœmina & materia.

Secunda ratio, quod magis vnum est, illo præstat quod est minus vnum. Impar autem numerus est numero pare magis vnus. Nempe monas impariū princeps est, maxime vna, & ex toto insectilis. Omnis verò alius impar æquas portiones respuit, quæ tamen cunctis paribus accommodantur, est itaq; impar (vt pote magis vnum) pare præstantius.

Alia & tertia ratio, omne medium extremis probatur nobilius. Impar autem paris est medium. Par verò imparis extremū. Ratio quippe mediij, ratio est vnitatis, at extremi nomē dualitatis est nomen. In cunctis enim ordinibus deprehendimus vnicū esse medium, extrema verò duo aut plura medium ipsum vallantia, & circa illud collocata præcellit. Igitur impar parem, sicut & monas dyadem, & medietas extremitatem.

Quarta ratio, imparitatem voca monadem, paritatem verò dixeris esse dyadem, liquet imparitatē in tantum præstare paritati, quantū dyas superatur à monade. Sicut enim præstat mediū esse per se sine extremis, q̄ extrema per se sine medio, ita præstantior est simplex imparitas sine paritate, q̄ simplex paritas sine imparitate. Est autem monas per se vt medium sine extremis, siue vt medietas & imparitas sine extremitate atq; paritate: dyas verò est vt extremū sine medio, vt vt paritas & extremitas sine imparitate & medietate. Sicut constat præstare actum esse sine potentia, q̄ potentiam sine actu, vnū esse sine duobus q̄ duo

sine vno, formā sine materiā, q̄ materiam sine forma: virū sine muliere q̄ mulierem sine viro: intellectum sine sensu q̄ sensum sine intellectu, perfectum sine imperfecto, q̄ imperfectum sine perfecto. Et ibi vide quomodo diffinit monadem, dyadem, & triadē: & dicit q̄ trias est primus perfectus numerus, hoc est primus, i quo omnis natura reuocet tam mediij q̄ extremi, tam paritatis q̄ imparitatis: sed nō est paritas, nec forma, nec materia, sed neutra, vt ibi comprobatur, sed est totus integer perfectus, tam mediij q̄ extremorū naturam vnicē cōplectēs. Ex his infert quicquid in numeris est, trinum est. Nam aut imparitas, aut paritas aut neutrum, quod est ex ambabus totū siue monas, dyas, trias, quicquid em̄ est post triadem priorum est resumptio numerorū, quemadmodū nihil etiam philosophi in rebus nouere præter tria, actum, potentiam, totum, formā, materiam, totum. Sed cū actus ante potentiam perseueret infœcundus, & potentia pariter, priusq; illi cōmiscetur actus, nullipara sterilisq; esse dinoscatur. Liquet primū partum oriri ex amborum copula, hoc est ex triade, quæ monadis ad dyadis est vinculum. Cū itaq; quaternitas sit primus post triadē numerus, manifestum est his tribus monade, dyade, ac triade, solam superficialē dignitatem esse metiendam: quaternitate verò primum dei partum primam vt creaturam haud incongruē nobis patescere. In monade primus actus inesse procedit. In dyade potentia inesse stabilitur. In triade vero fit amborum congressio. In tetra de porro, & omni deinceps numero cūctis eorum partus ac fœtus liquido designantur.

At idem Bouillus in epistola sequente instat pro numero pare. Primo sic. Is numerus potior est, qui & origine antiquior, sed numerus pars est huiusmodi.

Secundō sic instat & obijcit contra prædicta. Aequalitas est in æqualitate præstantior, par autem numerus æqualitate, impar vero in æqualitate diffinitur, igitur.

Tertiō, sic opponit. Socialitas præstantior est solitudine. Paritas autem socialitas quædam est, & parium æqualium vt vnitatum mutua præstantia, quod accidit in dyade, imparitas verò quædam est solitudo, quæ socialis amor à cunctis rebus expellit, igitur.

Et ad prædictas tres instantias idem ibi luculentissimè & philosophicè respondet & in fine cōcludit, q̄ impar numerus est præstantior pare.

Et facit, quia in c. nuptiæ, xxxij. q. ij. dicit textus q̄ impar numerus est mundus, par vero immundus. Celius lib. xij. c. ix. in principi. vltra dicit Monada numerorum esse partem, Dyada vero matrem. proinde inter numeros præstare requi Monadi præcipuè assimilentur. Ex suprâ descriptis iam potest sciri quomodo laudandus sit numerus ternarius. de quo amplius infrâ eodem.

De laude verò quaternarij numeri ponit idem Celius eodem lib. xij. c. ix. de quo in c. non debet. extra de consanguini. & affini. vbi dicitur, q̄ prohibitio cōiugij corporalis, seu copulæ coniugalis, quantū consanguinitatis & affinitatis gradū non excedit, cui prohibitioni dictus numerus quaternarius bene cōgruit, quia quatuor sunt humores in corpore qui cōstant ex quatuor elementis, vt ibi. & in c. in quadā. in fine, de celebra. missarū. & in c. xv. dist. & sicut annus per quatuor voluitur tēpora, sic & nos quaternum solēne agimus ieiuniū per quatuor anni tempora, vt in c. ij. lxxvj. di. Accursius in gl. ij. in l. hæreditatum. ff. ad l. Falcidiam. ponit tm̄ quatuor etates hominis, scilicet pubertatē, adulescentiam, iuuentutem, & senectutem seu senium.

Duodecima Pars

De laude verò quinarij vide per eundem Celium vbi supra, c. decimo.

De senario verò dixi hic ante aliqd, & gl. in proœmio sexti, in verbo, perfectus, eū extollit: ex eo quia sex sunt hominis ætates, etiam sex mundi generationes, vt patet in d. gl. & de isto numero Celius loquitur in d. lib. xij. c. xj.

De septenario, & eius potestate quæ est multiplex idē Celius ibi c. xij. & lib. ij. c. lvj. & gloss. in verbo, senarium. in d. proœmio sexti, quæ dicit eum esse perfectū, allegans ad hoc glo. j. in fine, in summa, de poenit. di. j. sed quòd intelligitur ibi perfectus: hoc est multis similibus approbatus in quantitate numeri, prout ponit multa exēpla ad hoc glo. si. in c. j. de celebra. missarū. Primò, septē sunt horę, quibus laudare debet deum nostrū p̄sbyter. vnde psal. cxvij. Septies in die laudem dixi tibi. & iste septenarius numerus ob hoc sacratu dicitur, vt in cap. p̄sbyter. xxi. di. Secūdo, septē sunt dona spiritus sancti. Tertio, septē petitiones in oratiōe dominica. Quarto, septē psalmi poenitentiales. Quinto, septem diaconi sicut septem candelabra. & Sexto, ibi gl. ponit, q̄ septem sunt dies seculi, & septem ætates, quibus completis finietur mundus.

De isto numero vide per Beroaldū libro de septē sapiētū sentētijs in initio. & G. Bñdicti in sua repe. c. Raynu. in verbo, & soboles quā gestauerit. nume. xxv. de testamentis. Et amplē de eius laude & excellentia scripsit Nicolaus paruus Bellofanēsis in suo septenario, vbi sunt trecentum versus & vltra, de materia, ideo videas illū, & idē Celius lib. xj. c. xxxvj. post Senecā ait, q̄ septimus quisq; annus ætati signum imprimit. Et iuxta istum numerum septenarium istud opus continet 700. considerationes.

De octonario numero, idem Celius lib. xij. c. xij.

De nonario vero haberetur per eundē Celium eodem lib. c. viij. de quo dixi s̄. in ij. parte, in l. consideratione.

De numero denario seu decenario & eius potestate habetur per eundem Celium eodem lib. xij. c. xij.

De laude autē numeri duodenarij haberetur per scribentes super psal. cvij. qui incipit, Deus laudē meā ne tacearis. in versi. Fiāt dies eius pauci, & episcopatū eius accipiat alter. i. apostolatum, qui erat in numero duodenario.

Sunt etiam xij. articuli fidei, & duodecim tribus Israël secundū filios Iacob, de isto numero vide quę dixi supra in tertia parte, in xxi. cōsideratione, vbi posui in quibus figuratus fuit numerus duodenarius apostolorum, hic nō repeto.

Et de duodecim numeris, vide in tractatu quem fecit Carolus Bouillus de eisdem.

De laude vero numeri ternarij (quoniā omnē trinum perfectū) & numerus ternarius est perfectus, teste Aristot. j. de celo & mūdo, qui est supra alios laudādu ex lxxxij. actibus quos discernit Io, Ludouicus Viualdus per ternarium numerū in suo tractatu de laudibus trium liliorum Franciæ quęstio. ij. quos hic non transporto, de aliquibus dixi supra in v. parte, in xxxj. consideratione.

Sed vltra illos adde, q̄ tres sunt gradus rationalis naturalis: naturæ, deorum, dæmonum, sed deorum est excellentior, vt ait Celius libro primo, suarum antiquarum lectionum c. xxxij.

Tria sunt præcepta iuris quæ supra posui hac eadem parte, in xxxvj. consideratione.

Tres sunt modi cognoscēdi vires perfici, & ex quibus peruenitur ad noticiam rerum, de quibus etiam hac eadem parte, in xxiij. consideratione,

Tres vitas esse dicimus, actiuam, contemplatiuam, & mediam, eadem parte, in xxxij. consideratione.

Tres sunt sectæ mundi, eadem parte, considera. xx.

Tres sunt modi regendi, hac eadem parte, considera. lv.

Tres psalmi & totidem lectiones dicuntur in habdomada paschæ & p̄thecostes c. in die, de consecra. distin. v. Et inter alios Celius eodem lib. xij. c. ix. loquens de numero ternario, dicit q̄ philosophi Pythagorici voluerūt imprimis trinitatē mensuram omnium rerum esse, ea ratione (vt credit) quoniā summus oīm rerū opifex ternario numero vniuersa dispensat, imo etiā res ipsæ numero eodem terminari dignoscuntur, ad quod respiciēs poeta s̄. allegatus, numero inquit deus impare gaudet, siquidē ineffabile illud agens creat primo singula, rapit mox, ac deniq; perficit. Singula quoq; imprimis ab illo perenni fonte effluunt, dū nascuntur: deinde in eundē refluunt dū originem mox suā repetūt, postremo perficiuntur vbi in suū redierint principiū. Idipsum vaticinatus Orphæus louē principiū medium, & finē vocauit, vniuersi principiū, vt producit, medium, vt producta retrahit ad seipsum, finē, vt redeuntia perficit, sed in cōuersione hac trinitas obseruatur miraq̄ in ea Mercurius primū obtinet gradū animos per rōnem ad sublima reuocās. Secundum Venus per visum ad superna proliciēs. Postremū Phæbus idipsum efficiēs per auditū, & Mercurius quidē ad ipsum præcipuē prolecat bonū, ad intellectū Venus, in quo radiās pernoscitur pulchritudo prima, ad animam vero prouocat Apollo, cuius est harmonia peculiaris, hinc regem illum vniuersorū bonum, pulchrum, iustum: quod sapius à Platone significatur, possumus nūcupare bonū, in quā, dum creationē obit, vbi allicet pulchrū. At iustū quatenus pro cuiusq; meritis perfectionē elargitur. Pythagoricos item Plutarchus scribit vnitatē solitos Apollinem nūcupare, Diada verò litē & audaciā. Triada autem iustitiā. Cū em̄ iniuriæ illatio aut perpeffio per defectū obuēniat, aut excessum inferitur ijs iustū ad æqualitatē retrahens. Sed illud multo grauius, principem deum tribus colī. Adoratione, Thuris sacrificio, & hymnis. Et id vtiq; ter ex totidem Hemisphērij p̄ctis, mane, vespere, meridie. Proinde legibus sanciri notum est ortum ab adorantibus spectandum, quod est Pythagoricis obseruatum, nec spreuit Christiana religio, vt supra ista parte dixi in xij. consideratione, in qua de quatuor partibus terræ fit mentio.

Trimegistus ad meridiem conuersus ad ipsum obibat. Moyses, Iudæiq; ad occidua. Ratio inde promi pōt, quòd ab oriente motus est diurnus. At planetę quos esse doctrina Ptolomæi statuit velut cœlestiū signorū animas, ab occasum vertiginis sumūt initia. Sed viuificū lumē à meridie per circuli redit obliquitatem. Adoratio reuerentiæ, cultū exhibet, Thus suauissimę cognitiōis diuinę distributionē cōplectitur, Hymnorū suauitas cœlorum refert cōcentū, vt Pythagorici sentiunt, nec tacuit Mercurius, vel substantiarum harmoniam separatarum in laude intellectuāli, vt Peripatetici. Et inter hæc tria de adorationis præstantia scribit idem Celius libro iij. c. xxxv. vbi religiosissimē eam commendat. Cū verò quæpiam adnotata comperi de supplicum moribus, hic transponere curauī. Celius enim libro antiquarij lectionum viij. c. xxxix. in fine, de ijs ait. Ad supplicantium ritum spectant, quæ in Græcorum commentarijs obseruata nobis sunt. Veteribus inquit, diu receptissimi fuit moris, vt supplicantes caput, dextram, genua eius cui se ingererent supplices contingerent, non

rent, non

tingerent, nō tamē totū caput: sed mentū modo, vt statuer videtur Homerus, vel barbæ ineditullium, qđ probat Euripides, id verō quia sit in nobis pars ea principalis, vt in qua rationalis collocetur potētia dextra, verō qm̄ inibi maxima insit ad agendū facultas. Genua propter motus et progrediōnis necessitatē. Tria verō hæc Symbolicē cōsensum, actionem, progressum ad ea quæ peterentur præstanda, complecti videntur, & velut Auguria finis supplicandi apud Persas, quem omitto.

Refert Aul. Gellius not. Atticarum lib. xiiij. ca. xj. qđ numerus conuiuiarum incipere debet à gratiarum numero, hoc est à tribus & progredi ad musarum, id est ad nouem, vt cūm paucissimi cōuiuæ sunt, non pauciores sint q̄ tres, cūm plurimi non plures q̄ nouem.

Trigesima octaua cōsideratio sit de tribus temporib⁹, præterito, scilicet præsentī, & futuro, qđ sit excellentius. Nam, vt dicit glos. in proœmio institutionū. in §. j. in glos. prouidētia. Triplex est hominis status. Memoria præteritorum, scientia præsentī, & prouidentia futurorū. vñ de Seneca libro de formula honestę vitæ ait. Si prudens est animus, tribus dispensari debet temporibus, præsentia ordinādo, futura prouidēdo, & præterita recordando. Nam qui nihil de præterito cogitat, perdet vitā. qui nil de futuro præmeditatur, in oīa incautus incidit. Ideo in animo nostro futura mala & bona proponi debent, vt illa sustinere possimus, & ista moderare. A præterito verō nulla est potētia cū factū nō pōt nō esse factū. l. in bello. §. factę. ff. de capti. & postli. reuer. Et hoc solo priuatur Deus, quia non potest facere præterita nō fuisse, glos. in verbo, restitui. in l. vnica. C. de raptu virgi. vbi refert dictū Augustini, ita dicentis, sed corruptę allegat: quia est dictū Hierony. secundū textū quē allegat ad hoc in ca. si Paulus. xxxij. q. v. vbi dicit. Audacter dicā, cū omnia possit Deus, suscitare virginē nō potest post ruinā. & ita dicit textus in d. l. vnica. Cū virginitas, vel castitas corrupta restitui nō potest. De præsentī autem nō habemus nisi nunc (vt dicunt philosophi) Ideo videtur, qđ futurū sit excellentius quoad viuentes. Sed cū nihil sit incertius eo. Cū nihil sit incertius hora mortis. l. j. ff. de condi. & demon. & etiā scribitur Math. xxiiij. Marci xiiij. & Luc. xii. Dico igit vobis, vigilate: quia nescitis diē neq; horā, imo futura sunt incerta apud hominē. l. sed & si restituantur. §. si. ff. de iudicijs. faciunt quæ scribuntur Ecclesiastici viij. ix. & x. Ideo videretur nō esse considerādum, nec ita extollendum sicut præsens vel præteritū qđ est certum. l. quia præsens. ff. si certum petatur. Et dicit textus in ca. si quis autem. de pœnitent. dist. vñ. Tene certum, & dimitte incertum. Et pro incertis à certis recedendum non est. c. si. xxx. q. v. l. cogi. §. si pater. in fine. ff. ad trebellianū. l. adoptiuus. §. cōtra. in fine. ff. de ritu nuptiarū. Et in incertis locus est coniecturis. c. ad audientiam. extra de homicidijs. l. conuinus. §. j. ff. de verborū obligat. Et inter omnia quæ sunt de præsentī: ideo excedere vidētur omnes res hui⁹ mūdi. sed illud tempus præsens labori impendendū est & ad bonū, iuxta illud Pauli ad Galath. vj. Dum tempus habemus operemur bonum.

Dicit tamē Lucas de Pēna in l. j. C. de agricolis & censitis lib. xj. qđ inter cætera memoria gestarū rerū perutilis est, multitudinē em̄ scientiæ desiderat, qui scit præterita. Sapientię viij. Et in alijs negotijs quæ ingenio exercentur, im primis magno vlu est memoria gestarū rerum, vt ait Salustius in prologo Iugurthini. Nec dispar edificatio oritur ex memoria virtutum, vt ait Grego. j. dialogorū. de his vi

de Senecam in loco ante allegotō recitatum per eundē Lucam de Penna in l. j. C. de conditis in publicis horreis lib. decimo. Ad hæc enim tria potissimē vita sapientis est dirigenda. vñ de Bernardus.

Per tria tempora se dispenset mens sapientis:

Præteritum, præsens, posterusq; sequens.

Præteriti recolens quæ sunt ventura videto,

Quæ præsentia sunt cum ratione gere.

Prodit enim vitam qui negligit anteriora:

Spernens ventura, caprus vbiq; ruit.

Nam tela præuisa minus lædunt. Si hic specialiter describere vellem oēs excellentias præteriti temporis, quæ antea factę fuerunt, nō sufficerent decem volumina: sed quoniā omnia tendunt ad finem æternę beatitudinis, quæ est futuri temporis, cū omnia excellat, vt dicit Petrus venerabilis in suis epistolis, ideo nihil est laudabilius. Cū tali tempore, vt habetur Apoca. xxj. Absterget Deus omnē lacrymam ab oculis eorū, & mors vltra nō erit, neq; luctus, neque clamor, neque dolor erit vltra, quæ prima abierunt. Ideo meritō præciōsa in cōspectu dñi mors sanctorū eius, beatarū animarū dotes erunt pro fide, visio Dei clara. quoniam secundū Ioan. j. ep. i. videbimus eum sicuti est. de qua excellentia gloriæ visionis Dei, dixi suprā hac parte in ij. consideratione. Pro sperecta tentio, quoniā, vt habetur Sapientię iij. Tunc spes illorum immortalitate plena est. pro imperfecta dilectione Dei & proximi inerit feruentissima. de quo Sapientię v. Ecce computati sunt inter filios Dei. Dotes verō beatorū corporū erunt quatuor, de quibus Apostolus j. ad Corinthios xv. quæ non potuerunt esse tempore præterito, nec possunt esse de præsentī. qm̄ vt habetur Esaię lxiiij. & j. ad Corinthios ij. Nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit quæ præparauit Deus diligentibus se. hinc Plato in phedone multa de excellentia beatitudinis futuræ quæ erit in patria cœlesti, & Aristoteles quos recitat Campegius in tractatu de vita supercœlesti, vbi amplē vide de beatorū & cœlestis patriæ gloria & beatitudine.

Trigesima nona consideratio erit de annis, cū habemus plures annos, vt dixi in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgūdiæ in §. viij. in gl. dedans lan. titu. des iustices. de quibus ibi vide: quia non transporto. Licet ibi fiat mentio de anno felice, de quo habetur in l. vnica. C. de oblatione votorum lib. xij. & dicitur annus fertilis & abundans, quo anno debent fieri dona & oblationes principis.

Alius est annus magnus, de quo habetur in hystoria scholastica in ca. cœpit Noe. in fine.

Alius est annus Iubilæus, de quo habetur per Anton. Florentinū in prima parte suæ summæ. titu. decimo. cap. ij. §. finali. vbi de eo. Et iste videtur excellentior propter eius vtilitates. de quibus ibi. et per Ioannem de Turrecremarā in capit. quis aliquando. §. item in Leuitico. de pœnitent. distinctio. prima.

Sed videtur, qđ annus Natiuitatis Christi sit excellentior, qui scit transfactus vsquē nunc ab initio mundi. Cūm dicatur annus gratiæ.

Est & alius annus magnus & maximus, de quo Censorinus in libello suo de die Natali. xv. Item est & annus vertens. vt per eundem ibi c. xvj. & in ca. sequenti fit mentio de annis Romanis.

Sunt & alij anni de quibus per Lucam de Penna in l. siue ex prætoriano, in ij. col. C. de executoribus & exacto

tae vtilitas. lxxvj. dif. sed, vt dicunt, Bal. in vsibus feudorū in titu. hic finitur lex, deinde cōsuetudines regni incipiunt. §. his. & Andreas Siculus in rubri. de constitutio. in prima col. in mense Martij, Deus creauit hominē. & dicit Barba- tia q̄ pro hoc facit textus Genes. j. c. ibi, Et protulit herbā virentem, & latini secundū antiquā computationē incipie- bant annū à martio, vt dicit glo. j. in c. ordinationes. lxxv. dif. & glof. in verbo, certam diem. in clem. vnica. de reli- quijs & veneratio. sanctorū. §. licet igitur.

Vnde autē menses nomina sumpserūt, vt scribit Io. La- zardus in suo epithomate hystoriae vniuersalis lib. ij. cap. xxxix. & Censorinus in suo libello de die natali ca. xvij. vbi etiā ponit mensium duo esse genera. Nam alij sunt na- turales, alij ciuiles. Naturaliū autē partim solis, partim lu- nae esse dicuntur. Secundū solem fit mensis, dum sol vnū quodq̄ in zodiaco orbe signum percurrit. Lunarī autē, est temporis quoddā spatiū à noua luna. Ciuiles menses sunt numeri quidā dierum, quos vnaqueq̄ ciuitas suo insti- tuto obseruat. vt nunc Roma à cal. in calen.

Naturales & antiquiores & omniū gentium cōmunes sunt. Ciuiles & posterius instituti ad vnāquāq̄ pertinet ci- uitatem. Qui sunt coelestes, seu solis, seu lunae, nec perēque inter se pares sunt, nec dies habent totos. Quippe sol in a- quariorū moratur circiter vnde xxx. in pisce ferē xxx. in arie te vnū & xxx. in geminis propē xxxij. & sic in ceteris inē- quabiliter: sed vsq̄ adeo non totos dies in singulis vt annū suum, id est cclv. & portionem nescio quam adhuc Astro- logis inexplorata in xij. suos diuidat menses. Luna autē singulos suos menses conficit diebus, vnde triginta circiter et dimidiato. Sed & hos inter se disparet, alios longiores, alios breuiore.

At ciuitatū mēses, vel magis numero dierū inter se dis- crepāt: sed dies vbiq̄ habēt totos. apud Albanos Marti⁹ est sex & triginta. Maius duodecim. Sextilis, hoc est Augu- stus, duo de xxx. September sexdecim Tusculanorū. Quin- tilis, id est Iulius dies habet triginta sex. October triginta duos. idem October apud Aricinos trigintanouem. Mini- mē videntur errasse, qui ad lunae cursum menses ciuiles ac- commodarunt, vt in Græcia pleraq̄ apud quos alterni mē- ses ad triginta dies sunt facti. Maiores quoq̄ nostri idem sunt æmulati cūm annum dierum cclx. habent: sed Iulius Cæsar cūm videret hac ratione, nec ad lunam menses, vt oportebat, neq̄ annum ad solem conuenire, maluit annū corrigere. Et sic etiam menses, vel cum veris illis solaribus et si non singuli: tamen vniuersi ad anni finem necessarij concurrent, hæc Censorinus vbi suprā.

Quadragesima secunda consideratio erit de diebus. Vnde de his vide quæ dixi in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiæ. in titu. des iustices. §. viij. in glof. in verbo, & iour. Sed, vt ait Censorinus in die natali c. xix. Dierum, quidam sunt natu- rales & alij ciuiles. Naturalis nempe dies est tempus ab ex- oriente sole ad solis occasum. Cuius cōtrarium tempus est nox, ab occasu solis ad ortum. Ciuilis autem dies vocatur tempus, quod fit vno cœli circumactu, quo dies verus & nox continetur. huiusmodi dies ab astrologis & ciuitati- bus quatuor modis diffinitur. Babylonij quidem à solis exortu ad exortū eiusdem diem statuerūt. At in Vmbria pleriq̄ & arabes à meridie ad meridiem. Athenienses autē ad occasu solis ad occasum, Ceterum Romani (vt & in to- ta Francia obseruatur) à media nocte ad mediam noctem diem esse existimauerunt, vt in l. more Romano. & ibi no-

tat glof. ff. de ferijs. vt in ca. consuluit. §. penulti. ff. de offi- cio delegati. vbi dicit text. q̄ secundū consuetudines & cō- stitutions legitimas more Romano dies à medietate no- ctis incipit, & in medio noctis definit subsequēntis. In ho- ras duodecim diuisum esse diem noctemq̄ in totidem, vul- gō notum est. In his horis quatuor & viginti qui nascun- tur eundem diem habent natalem. Sed hoc scilicet dictam diuisionem diei credit Censorinus Romæ post reperta so- laria obseruatum. Quorum antiquissimum, quodd fuerit in- uentu difficile est. Alij em̄ apud eūdem Quirini primū sta- tutum dicunt. Alij in capitolio. nonnulli ad eam Dianæ in Auentino. Illud tamen satis constat, nullū in foro prius fuisse, quā id quod M. Valerius ex Sicilia aduectum ad ro- stra in columna posuit. Quod cūm à climate Siciliae descri- ptum ad horas Romæ non conueniret L. Philippus cen- sor aliud iuxta posuit & constituit. Deinde aliquanto post P. Cornelius Nasica censor ex aqua (prouit fortē vt vidi ex minutissima arena) fecit horarium, qd̄ & ipsum ex cōsue- tudine noscendi à sole horas, horarium coeptum vocari. Horarium tamen nomen non minus annos ccc. Romæ ignoratum esse credibile est. Nam in legibus duodecim ta- bularum nunquā nominatē horæ inueniuntur: sed aliās & aliter partes diei & noctis nomina sortiebatur, vt ibi Cen- sorinus. & quomodo primitus diuidebantur dies ac no- ctes tractat Polidorus de inuentoribus rerum lib. ij. ca. vj. sed de Horologio vide. j. in cōsideratione sequente.

Sed de septem diebus de quibus habetur Genesis pri- mo, videatur Picus miranda in suo Heptaplo de opere sex dierum. & omnes ferē doctores Theologi. Genesis pri- mo, qui declarant opera illorum sex dierum, & excellen- tiam vniuscuiusq̄.

Sed cūm vltorius non intendam in sequentibus mul- tum insistere cūm iam mihi generetur fastidium ex prolixi- tate huius operis, & propter impedimenta quæ mihi sin- gulis diebus obueniunt. Ideo breuiter concludendo dico, q̄ dies dominicus est inter alios & supra alios venerāndus. Tum quia mundus eo die sumpsit exordium. Genesis pri- mo. Et in hac per resurrectionem Christi, & mors interit- tum, & vita accepit principium, vt dicit textus in ca. quod die dominico lxxv. distinc. & quicquid à domino insigne constitutum est in huius diei dignitate sit gestum, vt ibi di- citur, & per Ioan. de Turrecremata, qui etiam feriā quiniā laudat. cūm illa die Christus cœlum ascenderit. vt in ca. iei- unium. de consecratio. distinc. v. & in corpus suum panē transsubstantiauit, & semetipsum comedendum discipu- lis dedit, & pedes discipulorum lauit. vt per glof. in ca. de penitentibus. de cōsecratio. distinc. ij. Sed quicquid sit dies dominicus vltra alios venerandus.

Hinc est, q̄ propter resurrectionē Christi, quæ est dicta die dñica, ab illo die vsq̄ ad p̄thecostē dicuntur dies letitiæ. et ibi, Io. de Turrecremata in c. igitur. lxxvj. dif. imo etiam illo die natus est Christus in mundo. vt dicit Anto. Floren- tinus in ij. parte suæ summæ. titu. ix. c. vñ. §. iij. ex quo ibi dicit, q̄ illa dies est multum privilegiata.

Illo enim die dominico nihil est agendum, nisi deo va- candum, nulla operatio in illa die sancta agatur nisi tantū Hymnis, & Psalmis, & Canticis spiritualibus dies illa trāsi- gatur, vt dicit textus in c. ieiunia. de consecratio. distinc. ij. Ideo die dominica iubemur ab omni illicito opere abstinere, vt mercatum in eo non fiant, neq̄ placitum, neq̄ iudi- cium, neq̄ iuramentū prestet, nisi pro pace, vel alia necessi- tate. c. j. extra de ferijs. Nec alia tractari p̄t, nisi pietas hoc

Duodecima Pars

suadeat. c. fi. eo. ritu. secundū Lucā de Penna in l. vnica. C. ne operē à collatoribus exigantur. & ibi ponit, an aliqua opera exerceri possint illo die, & quæ. Et episcopus illo die in ecclesia sua esse debet. c. episcopus. eadē dif. iij. Et ille dies semper pro festo est obseruandus, vt habetur in c. sabbato. de consecra. dif. iij. vbi dicitur omnem diem dominicū ob reuerentiā resurrectionis dñi nostri Iesu Christi esse celebrandam, prout & celebramus. Et cur dominicū diem loco sabbati celebramus, refert Celius libro antiq. lectio num vij. cap. xliij. & in ca. præcedenti scribit cur Hebræi obseruabant diem sabbati.

Isti duo dies scilicet resurrectionis Christi, & natiuitatis domini multum extolluntur, vnerantur, & solennizantur ab ecclesia. Cū in eis cantatur, videlicet in die resurrectionis domini. Hæc dies quā fecit dominus, exultemus et letemur in ea. Et in die natiuitatis. Hodie illuxit nobis dies redemptionis nouæ, reparationis antiquæ, felicitatis æternæ. & ob reuerentiā festi dictorum dierum, licet poenitentiam publicam agentibus in talibus diebus & non alijs diebus carnes comedere, saltem in casu posito in c. admonere. xxiiij. q. ij. vbi est casus de Astulpho, qui vxorem suam occiderat. Etiam dies sanctæ veneris in qua passus est Christus, vt dicit Bal. in l. j. circa finem. C. de nundinis. al legatus per do. meū lafo. in l. in illa stipulatione. la j. col. iij. ff. de verbo. obliga. vbi videntur innuere, q̄ occidens hominem tali die puniendus est grauissima pœna, q̄ si alio die. quia propter magnam & feruentiorē deuotionē Christianitatis talis dies est solennis. vnde quia Clotarius rex Franciæ tali die veneris sancta occidit Galterū luetoti dominum, ipsius hæredes ab omni Francorū regum ditione liberati fuerunt. & eius terræ seu seignoriæ possessor, regē se luetoti sine controuersia nominauerit. hæc Gaguinus in chronicis Francorum.

Item dicit tex. in l. dies festos. §. j. C. de ferijs. q̄ dies dominicus semper honorabilis est & venerandus, & facit tex. in dista ca. j. & vltimo. extra de ferijs. vbi dicit textus, q̄ talis dies cum omni veneratio ne est obseruandus, & sic patet quòd iure ciuili & canonico huius diei ampla veneratio est induta.

Celius libro octauo suarum antiquarum lectionum c. ix. refert aliquos dies (secundū supersticiosos) esse felices, & alios infelices, aliquos esse obseruandos, alios verò minime. idem etiam libro nono c. lv. dicit sextum Thargelionem diem fuisse Græcis auspiciatissimum.

Bernardus doctor mellifluus Burgundus plura de gestis die annunciationis beatæ Mariæ virginis, hoc est feria vj. his sequentibus versibus exprimit.

Salue festa dies, quæ vulnera nostra coerces:
Angelus est missus, & passus in cruce Christus.
Est Adam factus, & eodem tempore lapsus,
Ob meritum decimæ, cadit Abel fratris ab ense.
Offert Melchisedech, Isaac supponitur aris,
Est decollatus Christus baptista Ioannes,
Est Petrus captus, Iacobus sub Herode peremptus:
Corpora sanctorum, cum Christo multa resurgunt,
Latro dulce tamen, per Christum suscipit Amen.

Et hos versus refert Philosophus Bergomas li. vij. sui supplementi chronicarum in principio. Illa etiam die, vt dicunt nonnulli, innocentes mortui sunt, Dauid occidit Goliath, & Dauid mortuus est, etiam Moyses, & Helias cum trecentum prophetis occisus est, etiam virgo Maria in cœlum assumpta est.

Quadragesimatertia cōsideratio de horis inuestigat, quæ illarum sit melior & excellētor. In hoc primo aduerte quòd dies naturalis habet xxiiij. horas. Dies verò artificialis habet xij. vt ample dixi in cōmento meo super cōsuetudinibus ducatus Burgūdiæ tit. des iustices. arti. viij. in glo. & iour. & supra in præcedenti cōsideratione. in prin. ideo nō repeto. Sed pro materia dicit Paulus iuriscōsultus in l. ij. ff. de verbo. signifi. Cuiusq̄ diei maior pars est horarū septē, primarū diei non supremarū. & vt dicit ibi gl. magna, est ergo maior diei pars prima, licet sit minor, est ergo maior ps diei nō spacio: sed vsu & vtilitate, et laboribus hominū cōpetētor, vt l. ij. in fi. ff. de an. nui. legatis. Nā in ipsis primis horis diei vel post somnū ingenū acutius est, & q̄n aliquis est recēs melius operatur. vt dicit gl. in verbo, indefesso. §. sed cū sit. in secūda cōstitutiōe. C. & est rō secūdū Martinū in d. gl. magna. q̄a difficilius ascēdit sol mane, q̄ descēdat post meridie. iuxta illud. Ardua prima via est: sed ignis facilius ascendit, cuius natura est ascēdere in altū. Sed illa ratio Martini nō est bona secūdū Bar. ibi, q̄a sol non mutatur suo circulo plus vna vice q̄ alia. & ideo alia præcedens ratio est vera: q̄a cōpetētor est laboribus hominū, et vsu vtilior: quia dū qs surgit mane, non est amplius fessus animo nec corpore. Ideo mane maiorē laborē sufferre pōt, nec ipsū recusare honeste valet. Vñ memoria matutina dici solet, quæ firma constansq̄ sit, ac eorū quæ semel apprehēderit, retinētissima. Siquidē lyncerius, cohæretiusq̄ adglutinatur, quæ profere te die percipimus, quo iam auctiore subsultat virtus ea, hebescitq̄. testis est Celius libro anti. lectionū xj. c. viij. in prin. et, vt ait Seneca epistola ad Lucillū cxxij. naturā sequentibus oīa facilia sunt, et expedita. & ibi ample de his qui officia lucis noctisq̄ peruertunt.

Quid autem sit hora duodecima ædificare, & de horarum ratione differit copiosè idem Celius libro lectionum antiquarum vij. c. ix.

Astrologi dicūt, q̄ horarū alię sunt masculinæ, alię autē fœminæ. Masculina vt prima, fœminina vt secūda, masculina iterū tertia, et quarta fœminina. & sic de singulis. sicq̄ succedūt per ordinē vna scilicet masculina, alia fœminina vsq̄ in finē diei & noctis. et q̄a in oī genere masculus est dignior fœmina, vt dixi supra in iij. cōsideratione præcedentis partis. ideo dic q̄ masculinæ sunt digniores.

Hic de Horologiorū laude dicendū fuisset, quo nihil iucūdius, aut admiratione dignius reperiri potuit, & quo nobis & si occultato sole, per tintinnabulū seu campanam sua, vt videtur, spōte sonans horæ nobis nunciatur: vnde q̄tū vel ad vsū vitę, vel ad animū excolendū vtile sit, pbē iudicabit. Pauca ideo aut nihil de eo dicenda sunt, cū apud scriptores non fiat mentio saltē de illo quo vtimur. Licet de solarío aliquid tetigerimus in præcedenti cōsideratione, q̄ est locus in quo horę ad solē cōspiciūt, & plurimū fit apud nos in tabulis lapideis, aut ligneis aduersis soli p̄ diametrō, hoc est per lineas dimetiētes & tēdētes ad numeros horarū, et in medio est virgula q̄ facit vmbra secūdū ascēsum vel descēsum solis, & supputat hora secūdū q̄ fit vmbra solis supra lineā. Primus verò Roma. hoc statuit se dicit L. Papius cursor ad cēdē Quirini ante xij. annos, q̄ cū Pyrrho bellatū est. Nam prius tantū ortus & occasus solis noīabantur, post aliquot annos adiecto meridie. Plenius tñ si velis scire quis horas primum ordinauerit, aut Horologia diuersi generis inuenerit: vide Polidorum de inuentoribus rerum libro ij. c. v. refert tamen F. Parritius

tius lib. ij. de institutione rei publicae. titu. septimo q̄ Anaximander milesius Thaletis discipulus, primus horologia inuenisse dicitur.

Quadragesima quarta consideratio erit de potentis animae sensitiuae quae sunt quinque exteriores: videlicet quinque sensus puta, visus, auditus, olfactus, gustus, et tactus, quis illorum sit excellentior. Et dicit Lucas de Penna in l. nemo carcerē. de exactoribus tributorum, libro x. Sensus est per corpus ad animam commeans mentis stimulatio. Item sensus est rei cuiusque inuentio, et sensus ad naturam refertur, & intellectus ad artem.

Et inter istos quinque sensus, visus est excellentior. de cuius excellentia amplē Angustinus de trinitate lib. xj. & Margarita philosophica lib. x. tracta. ij. c. v. vsq̄ ad xv. Et iste sensus visus, est cōior, ita q̄ potest ad reliquos adaptari in attestationibus, vt tenet glos. in verbo, quae nouerūt in ca. testes. iij. q. ix. & dicit Bal. post Cy. & Bar. in l. testiu in ij. col. C. de testibus. q̄ nomen visus est generale pro omnī sensu, & est ratio: quia nomine visus cōtinetur discretio quae inest cuilibet sensui, vt dicit etiā Anton. de Butrio in ca. cū causam. extra de testibus. Vnde potest dici q̄ visus sit, sicut genus qd̄ repræsentatur in qualibet specie sensuum. & ideo, vt dicit Bal. in d. l. testiu. in ij. col. versi. secūdo quæro quid sit testis. qd̄ istud nomen visus probat nō solum in eo quod videtur, sed etiā in eo qd̄ per aliam discretionem sentitur, qd̄ tamen dicit esse verū, quādo visus & alius sensus est coniunctus, secus si sit omnino discretus: quia de vno separatorum non inferitur ad aliud, de hac materia amplissimē per Felin. in ca. cū causam. col. vj. in ij. conclusionē extra de testibus. Faciunt quae dicit Alexan. in cōsilio xliij. in iij. volumi. & oculi dicti sunt, quia oculi sunt lumen, vel q̄ oculant sensum. Inter omnes autem sensus corporis viciniore sunt animae: ex quo merito sub sensu visus omnes sensus corporis intelliguntur atq̄ continentur, ita tenet Lucas de Penna in l. si ea cecitate. C. qui morbo se excusant libro decimo. & in l. nemo. C. de remilitari. lib. xij. & Archid. in ca. nec solo. xxxij. qd̄. v. vel secundū Lucam de Penna in l. infamia. C. de decurio. lib. x. Oculi dicti sunt, vt eos ciliorū regmina occultent, ne incidentis iniuriæ offensionelædantur. Vel oculi dicti sunt: quia oculum lumen habent, id est secretum, vel intus positum, vnde ait Policra. de nugis curialium lib. v. c. ij. videndi nomen ad appellationem vtriusque naturae adaptabis. & Hieronymus super Ierem. xliij. Per omnes sensus ad iudicium animi & intelligentiam peruenitur, sed magis mente retinetur quod oculis cernitur. vnde Fulgēti. Visus reliquos quatuor inspicit sensus, qui etem̄ clamat videt, & palpanda notat, & gustanda aspicit, & adoranda intendit. & Isidorus ca. j. dicit q̄ visus dicitur, quia viuacior dicitur alijs sensibus ac præstātor siue vberior, & amplius viget inter cetera mentis officia: viciniore est enim cerebro, vnde omnia emanāt, est etiam viciniore animae, vt dictū est secundū Lucam de Penna in dicta l. infamia. & per eūdem in dicta l. ea cecitate. qui dicit q̄ totius corporis corporis humani debilitas est oculos perdidisse. & idem in dicta l. infamia. refert vt prædixi quod in oculis omne mentis iudicium est: vnde animae perturbatio in oculis apparet vel hylaritas. Hinc est qd̄ proprie illud scire dicimus, qd̄ sensu visus accipimus. l. ij. §. item Labeo. ff. de aqua pluuiā. arcenda. & dicit idem Lucas in d. l. ea cecitate. & Archid. in d. c. nec solo. q̄ quinetuplex est oculus. l. corporis, sensualitatis, rationis, diuinæ contemplationis, & administrationis: de quibus ibi.

Et aduerte, quod propter nimiam senectutem quis perdit lumen oculorum, & cecus efficitur, vt legitur de Iacob. Genesis xlviij. & legitur idem de quodam propheta iij. Regum cap. xij. & de Isaac Genes. xxxvij. & de Elia j. Regum cap. iij.

De oculorum mira & excellentissima constructione Caelius ornatisimē & copiosissimē aperit lib. suarum anti quarum lectionum ij. ca. xxvij. vbi inter alia dicit, q̄ oculi sunt partes toto corpore præciosissimae. Hi oculi profecto lucis vsu vitam à tenebris, & morte mihi discernere videntur. Nam quā miserum quāq̄ funestū est cecitatis malum. Cæcum postulare nō posse iureconsulti statuunt, qd̄ insignia magistratus videre, ac reuereri nequeat. Senatoriū tamen ordinem retinere Appij cæci exemplo: ad nouum verò magistratum aspirare omnino prohiberi, vt est text. in l. j. §. casum. ff. de postulando. Quinetiam hi arguti nimis quæadmodum animo affecti sumus subindelocuntur. Nam vt imago animi vultus est, ita iudices oculi, & propterea à prudentissimis dictum animū in oculis habitare: quoniā ardere videntur, quandoq̄ incendi, humescere, cohibere. Hosce duos tantum contribuit diuina ratio, quod numerus is speciosum quiddam complecti videatur. Oculos vocat Galenus nunc organum lucidum, nunc solarem animalis particulam, & diuinum quoq̄ membrum: & ibi ex qua substantia sint oculi, & quod obiectū habeant, & ratio cur splendore nimio facile corrumpatur videndi facultas, & an in oculis proprius insit color, & an in oculis insit naturalis lux. Item cur ira succensū non satis vident. Item quomodo oculus dicatur naturæ speculum, sicut speculum artis nuncupatur oculus. Item cur mens ex oculorum notionibus affectionibusve deprehendatur. Item quomodo oculi sunt causa peccati. Et in eodem libro capitu. xxvj. ipse Caelius ponit cur interdum oculi aperiri nequeant.

De sensu vero auditus pauca referre nō tēdet: cū in mēbro corporis nobili cōcipiatur, puta auribus, quarū iudicium (teste Caelio lectionū antiquarū lib. ij. ca. xxix.) post celebres autores superbissimū est & excellens: quia sonum recipiunt, qui natura in sublime fertur: ideo summa prouidentia sunt in p̄minentibus seu superioribus corporū partibus cōstitutæ. In his rectus simplexq̄ meatus primū euadit, mox tortuosus. Inde iuxta cerebrū in multa & tenuia foramina dūducitur, per quæ facultas audiēdi est. A ueruois primo colliget, aurē in osse petroso locatā scribit. Itē meatus ille aurī anfractu est tortuosus, secundū Auicennā, ne subita aëris irruptio frigiditate vel caliditate cerebrū obledat, vel soni excessus neruū quo perficitur auditus cōuelle ret. Nam sonus oīs harmonia quædā est. nūc verò ambagiosa obliquitas, illa moramēto manifesto temperamētū adijcit. Et ibi an auditus tantū perficiatur ex aëre intimo se auribus infundente seu insinuante. Item cur in lateribus aures, ratio quippe cur aure duplici, simplex tñ hauriatur sonus. Nam vt in vidēdi p̄prietate nerui optici cōiunguntur ne visibilis species delata fiat duplex. Ita & nerui quibus audiēdi facultas percipitur in origine cōcurrunt, & inde formatū audibiliū confurgit vnio. Item qd̄ oscitantes aures vehementius spirātes minus audiunt, ratio est: quia sensus auditus extremū, partem cōtingit spiritalē ac p̄inde quatitur, moueturq̄ cū eadem vbi agitur spiritus.

Item, vt inquit Vlpianus iureconsultus in l. vulgaris est. in princip. ff. de furtis. q̄ qui aurem alicuius tetigit, totum eū tetigisse videtur. Nonnulli sentiunt per aures cæci

Duodecima Pars

biliosas cerebri redundantias, & iudicio esse colorem inde luteū. Sicuti excrementū melancolicū per oculos egeritur, pituitosum & sanguinem per os.

Sensus verò gustus etiā extolli debet propter membrū à quo procedit, quod est lingua humana quæ duplici fungitur munere, conceptus animi enūciando: & saporū vim præsentando: propterea quæ à cæteris disparatur, nec similis est: tū nullus locutionem præstaret articulata sine lingua, ea namque conflatur ex literis, quarum enunciatio plurimum obturbata, deturcata, nec intelligibilis præstaretur, ni ad hanc rationem linguā ut & labra conformasset artificis infinita providentia. hæc Cælius prædicto lib. ij. c. xxxj. & in c. sequenti de linguæ laude præcipua multa scripsit & recenset, pauca tamē referam. Nam humanæ linguæ incomparabile donum est, in quo bonitas infinita, inestimabili munificentia nos, ut legitimos filios, est amplexata. Quid enim in tot tantisque corporis doribus æqua pensandū libra est: huius siquidē facultate post mentem, quæ nos ex æquo ferè cum cœlestibus constituit, constat præcipuè illa (ut dictū à Sophocle est.) Regina rerum eloquentia. Sunt qui ingeniosè linguam plectri similem prodidere, chordarū verdentes, nares cornibus, quis canenti accinitur. vnde Ambrosio. in hexamero ait. Plectrū loquentis lingua est. Item lingua ipsa carnem habet raram, fungosam, & mollem, ut dicit Auicenna. Item & nervorum multitudinē, prout etiā voluit Averrois: & hoc tam ad motum quæ ad sensum spectantium, nec non venarum, arteriarūque: quādo omnium horū magnitudo numerosa linguæ mensuram longè videtur excedere: imo arterias maiores in lingua existere, sicut & incole docuit Galenus in libello, qui est de motibus liquidis.

Item hæc pars aliud habet munus autore Lactantio, quod contritos & commolitos dentibus cibos colligit & conglobatos vi sua deprimit, ac transmittit ad ventrem. Bruta verò etiā lambendo potu adiuvat.

Item idem Lactantius falli putat si quis saporis sensum inesse palato arbitratur, quoniam lingua sit, qua sentiantur saporis nec tamen tora. Nam partes eius quæ sunt ab utroque latere teneriores saporem subtilissimis sensibus trahere. Plinius tamē inquit. Saporū est cæteris in prima lingua homini, & in palato, sed & in gustatu linguæ vice est aquatilibus palatum. Ad hunc verò usum oportet linguam esse potentia humectam, actu autem minime: iudicio esse quæ quibus nimio plus arefcat lingua vel humeat, haud ita saporis valeat percipere. Et humectatio quidem insinuat terpellat manifestè, quia ipsa primò linguæ tactum præstat, quo occupante, nequit extrema advertere. argumento est, quod qui acrius quippiam gustu apprehenderit, mox non valet aliud sentire. Scitu dignum est, quæ gustus exactior est ad peruestigandum. Tactus verò cæteris sensibus hebetior ac materialior. Sicut visus subtilitate sensus excedit omnes, postea verò auditus. Denique placet Auicennæ ad loquendum videri præstantissimam esse linguam, quæ suorum longitudinis, tum latitudinis commensus habeat quæque in apice tenuis & acutior, in radice latior. Tritum est, quod Greci dicunt, oportere esse ociosam linguam, manum verò operariam.

Sensus verò tactus etiā laudandus est, cum ex manibus præcipuè percipiatur, & manuum laus præcipua in multis consistit, ut dicit Cælius libro antiquarum lectionū ij. ubi sic orditur. Quis verò eloquentia vel ingenij claritate maiestatem, quæ ex manibus adest homini, dignè valeat exequi? quæ apte hæc? quamque ad omnem motum nul-

lo labore faciles? mira est artium numerositas, quæ membris huius adiumento condiscimus & exercemus. Taceo pingendi, fingendi, sculpendi, nobile artificium. Quid illa musicorum cuiuscunque modi organorum cōtrectatio scitissima, & maximè duana? Quid illa sustructionum sublimitas, quæ elegans, quæ scita? Quid vrbium structura in omnibus vel præstantissima? Quid multiplex agrorum cultus, quo tot tantisque ad vitam necessarijs instruimur? Quid illa indumentorum varietas? Quid ornatus excellentiis: penetramus in viscera terræ. Metallorum inde vim longè preciosam eruentes. Imo verò & rerum natura agitur in plantis, solo etiā æquatis montibus. Admittuntur maria, repelluntur certis quoque limitibus veluti extra præscriptum proferre pedem vetantur, obiectis molibus. Penetramus aquarum ima, naturæ supellecilem vndique nobis vèdicantes: totisque modis rerum facies mutatur, camporum dominamur laxitati. Supercillia montium & verrucas, quantumvis senticosas nobis obnoxias reddimus, bestias ite omnes, terrestres, aquaticas, aëreas. Quicquid ferè mundi vastitas cōplectitur, manuum solertia nostri fit iuris. Quid illa scribendi maiestas, quæ tantarum rerum scitiam nobis comparat, vetustatem propagat, nil finit interire, & quod omnia cōterit tempus, nostris cogitur manibus succumbere? quid hoc magnificentius? quid æque mirandum? id esse homini datum, in quod ne mortis quidem rapacitas ius vllum habeat? Quid tot tantarumque legum cōtexta volumina, quam demum civilioris vitæ præferunt eminentiam? Quid doctorum conuentorumque publicis tabulis comprehensa fides aduersus ingeniorum prauitatem? Ausim dicere (ut referam verba Celij) seiunctis manibus fuisse non inermes modo nos futuros, sed vel brutis infeliciores. Quem enim usum rationis habeat lumen illud diuinū omni ope destitutum? Hinc rectè mihi fecisse videntur, qui rationis ac sapientie ministras esse manus pronūciarunt. Anaxagoras verò ideo sapientissimū videri hominem dixit, quia manibus foret instructus. Harum multiplex emolumentū, vel tritū græcis explicat proverbium, dicens, quid enim non effice re valeant manus? Quid verò artifex illa digitorum structura, quodnam ingenium admirando non fatigavit? nescias venustatis inde maius sit specimē, an emolumentorum amplitudo clarior, maximus est in numero decor, maximus & in gradibus ac serie. Manuum porro emolumentum duplex, alterum est sensus, alterum verò retentionis. Proinde excogitavit, optimus maximusque rerum perpensor Deus mollissimam palmā, quo sensus fieret solertior exactiorque. Cutis palmæ, ut autor est Auicenna, omni alia cute est temperantior, excepta ea quæ in extremitatibus digitorum est præsertimque indicis. vnde Galenus primo de complexionibus ait. Manum interiorem esse complexionis mediæ inter extremitates omnes: hoc est inter calidum & frigidum, humidum & siccum, durum & molle: veluti ea sit sensibilibus corporum regula, & planè sensus instrumentum homini animalium sapientissimo. Indeque pars eas palis caret, ne hirsuties tactus præstantiam læderet. Aulus Gallus noct. Atticarum libro xix. c. ij. referens verba & sententiam Aristotelis. dicit ex quinque corporis sensibus duos esse cum belluis maximè communes, quodque turpis & improba est voluptas: quæ ex auditu, visu, odoratuque procedit: quæ verò ex gustu tactuque est, rerum omnium foedissima est, cum hæc duæ bestiarum etiā sint, reliquæ hominum tantum.

Sensus vero olfactus seu olfaciendi potestas, videtur minus

minus longè necessaria ab alijs, vt dixit Celius libro j. antiquarum lectionum c. xlix. Sed de eius laude infra patebit vbi de odoribus seu medicinis suffitionalibus dicā in glo. bo. tamen & per plura idem Celius eodem lib. c. xlvij. refert de sensuum commoditate & necessitate: quibus insit sensus, de origine eiusdem. & in c. l. pōnit cur tantum sint quinq; sensus. & in c. liij. quomodo homo tantum abutitur sensibus omnibus.

Sensus verò interiores sunt quinq; videlicet sensus cōmunis, imaginatiua, æstimatiua, fantasia, quæ etiam imaginatiua dici solet, & memoratiua. Horum organa in substantia cerebri subtilissimis discernuntur pelliculis, quæ primum totū cerebrum tribus distinguit ventriculis: quorū anterior & medius, quoniam maiores sunt, rursus bipartitūtur. Prima portio ventriculi anterioris organum est sensus cōmunis, & iste sensus cōmunis est nobilior proprio, quia nobiliori modo recipit & proprius obiecto, vt dicit sanctus Thomas in scripto super libro Aristotelis de anima. Secunda vero imaginatiua, prima autem ventriculi mediij attribuitur æstimatiuæ, secunda fantasia, posterior vero ventriculus totus memoratiuæ deputatur. Et quoniam istæ potentiæ sunt multum necessariæ pro arte memoriæ, quam multum commendauit Guilielmus Leporeus Burgundus in suo tractatu de arte memoriæ. quæ de illis dixit hic aliqua inserere curabo, cū dictis aliorum circa excellentiam harum potentiarum.

Primo de potentia memoratiua, quam dicit esse referuatiuam specierum, siue intentionum non solum à sensu cōmuni receptorum quæ excolendo, sicut omnia, augetur. Inter artifices, in verbo, ingenij, ff. de solutionibus. & vt dicit potentia memoratiua se habet ad æstimatiuam, sicut imaginatiua ad sensum communem. Auicenna cerebrum esse principium sentiendi & mouendi asserit, temperatūq; causam memoriæ afferre. Nam ex cerebro crasso prouenit debilitaturq; memoria, vnde fit, vt Philosophus dicit, iuuenes & senes esse malæ memoriæ, propter nimium in ipsis augmenti & decrementi motuum. sicut enim recordatio motus faciles exigit, sic memoria quietem expostulat, & quiescendo fit sciens. Et magni refert quali in corpore animi locati sint, hoc proueniente ex qualitate: ut disproportione, & nimia frigiditate & humiditate: vnde calidi & humidissimi facile comprehendunt, sed non diutius seruant, rursus autem sicci & frigidi tardius concipiunt, sed firmiore complectuntur memoria: vt etiam hoc habetur in margarita philosophica, lib. x. tracta. ij. c. xxxix. Multa em̄, vt dicit idē G. Leporeus sunt quæ mentē facilitāt, multa q; quæ obtenebrant & confundunt. Nam membrorum compagibus, velut organis ad operationes exercendas mens vti tur, vnde fit vt corpore male sano animus hebescat & obtundatur, ingenia nempe aëris qualitatem sequuntur, dixi supra in hac parte, in xvj. consideratione. in qua de climatibus: vnde refert Cicero Thebanos ingenio fuisse pinguiores, sed corpore robustiores. Athenienses vero perspicaciores & acutiores extitisse. Ideo quia crassus aër Thebis. Rarior autē & subtilis Athenis erat. Istud apertè probatur in c. quia diuersitatē corporum diuersitas sæpe sequitur animorum. quāuis glossa aliter exponat, extra de concessione præbēde, promptior contra vegetior, & acutior redditur, cuius corpus bene compactum est, quam obrem Thraces ob crassum regionis aërem quem incolunt, obliuiosi, desides, tardi, torpescentes, nulliusq; memoriæ censentur esse. Vnde Satyricus patriam veruecum appellat,

cū inqt. veruecum in patria crassoq; sub aëre nasci. Quid tamen discriminis habeat memoria à reminiscētia, pōnit ibi, eo quia memoria est continua conseruatio illius, quod semel apprehensum fuit. Reminiscētiæ vero est eius, quod postq; apprehensum est oblitum fuit & iterum rememoratum. Celius vero lib. antiquarum lectionum vj. c. xv. dicit memoriā aliud esse, & aliud reminiscētiā. Nam est & in brutis memoria: vnde & prudentiam quoq; habere in philosophia prima colligit Aristoteles. Verum imperfectam, sicut & memoriā: in hominibus enim iātum est reminiscētia. Ea vero est discursus rerum cum ratione ab vniuersalibus ad particularia, & à remotis à sensu vel indeptio ac recensio eorum, quæ in se memoria seruarit memoriæ plerumq; vegetandæ gratia. Sexto, naturalium Auicenna scribit cognoscere aliquid sibi fuisse quod iā sit oblitum, in homine tantum est & in rationali virtute. Memoriæ virtus ex quorundam sententiā duplex videtur facile percipere, diu retinere, illud ex humectā contingit natura, hoc ex sicca: vnde euenit, vt nonnulli facilius discant q̄ percepta custodiant. Alij vero secus, vt ad humiditatem vergunt, vel ad siccitatem, propterea Aristoteles non in eisdem memoria viget ac reminiscētia, sed plurimum ingenio tardi memoria valent, dociles autem reminiscētia, cuius ratio est, vt inquit sanctus Thomas & dictum est, quia diuersæ hominum habitudines ad animæ operationes ex diuersa proueniunt corporis dispositione. Videmus autem ea quæ difficulter ac tardè impressionē recipiunt validdē, perleueranterq; eandem custodire, vt est lapis. Quæ vero nullo admittant negotio, nō pertinaciter retinere, verū tota facilitate remittere, vt cera, aut aqua. Et quia nil prorsum aliud memoria est q̄ receptorum retentio consistans, inde est, quod hebetium adminiculatio firmiorq; memoria est. Acutorum vero ac velocium imbecillior ac magis lubrica. Cæterum in ijs reminiscētia longè præcellēs. Galenus post Hippocratem summus artis medicæ in microtechnæ, cerebrum tenuitatis temperatæ esse memoriæ fomitem causamq; præcipuam arbitrat: quoniam crassiore parte illa obrepat obliuio, qua humectiore item hebescant sensus: sicciore autem euadant liquidiores. Auicenna item sexto naturalium tradit, q̄ egregia illis suppetit memoria, quorum animæ multis non distrahuntur motibus, nec cōuellitur cogitatio. Quæ ratio facit, vt pueri q̄ uis humectioris sint nature, pertinaciter tamen retineant, quæ imbibierint simul & propter motus vehementiam, vt voluit diuus Thomas. Nam & quæ miramur amplius memoriæ adglutinantur, affigunturq; sicut quæ quadam speciali annotatione notantur magis commendantur, admittantur autem ferè omnia pueri, vt quibus noua sint ac insolita: & hoc est quod significat Quintilianus, vbi natura esse nos tenaciores ait, eorum quæ a teneris annis imbibimus, iuxta dictum Horatij.

Quo semel est imbura recens seruabit odorem Tatu diu.

Contra vero in senioribus redundante humoris vi cōtingit memoriā esse nullam. Sed & timentibus excutitur memoriā, propter frigiditatem humores congelantē: quibus coeuntibus concrecentibusq; nulla recipi impressio potest, vnde philosophicè ait Virgil.

Obstupuit, steteruntq; come, & vox faucibus hæsit.

Quod autē Aristot. inquit esse memoriā præteritorū tantū. Quoniam quæ ad sint vel sentire dicamur, vel scire adnectendum est, id ad perceptionem nostrā referendum

Duodecima Pars

videri quæ sensimus prius vel percepimus, siue præsens id sit siue nõ. Etenim recordari possumus non modo eorum quæ iam naturæ cõcesserint, sed superstitem quoq̃. Diuus Augustinus scribit modo memoriam esse animũ, modo ventrem animi, cuius aula sit ingens & valde admirabilis: Idem nunc memoriæ cauernas nuncupat nunc antra vel etiam sinus. hæc Cælius d. c. xv. & c. xxj. eodem lib. vj. Ad memoriam item actio est necessaria, cũ vt dicit ipse Guilielmus Leporeus. Quicquid natura, artēq̃ percipit, exercitio cõsumitur. Nã, vbi abest exercitatio. ibi aut naturalis aut artificialis peritia cesset necesse est, cũ tota virtutis laus in ipsa actione consistat. & huic sequentiæ applaudit Archadius iuriscõsultus in l. munerum ij. §. mixta. ibi: & notando & disputando. ff. de muneribus & honoribus & omne artificium per exercitium suscipit incrementum, vt dicit iuriscõsultus in l. legatis seruis. §. ornatricibus. ff. de legatis iij. & facit tex. in lege milites. C. de re militari. lib. xij. de quo exercitio ibi per Lucam de Penna. Verum de memoriæ excellentia finiamus cũ Cælio in d. c. xv. in prin. & c. seq. vbi ait, Memoria necessarium maximè vitæ bonum, & thesaurus eloquentiæ ac tanq̃ lumen aliquod, res est ex omnibus partibus animi, maximè delicata & fragilis in quam primũ senectus incurrit, vt ait Seneca in proce. suarum declamationum, ac plurimum autore Plinio. Desficere tantat & meditat, vel quieto corpore ac valido. Somno quoq̃ serpente computat, vt inanis mens querat, vbi sit loci. Imo verò huic adagio occasio data est, vt eum qui memoria sit nulla, sepulchra legisse dicamus. vnde Cato apud Ciceronem, Nec sepulchra legens vereor, quod aiunt, ne perdam memoriã. His enim ipsis legendis redeo in memoriã mortuorũ. Est profecto (vt inquit Cælius) huius potentiæ natura miranda. Subito vetusta ex longiore interuallo reuocata ingerunt sese atq̃ exhibent interim spontè, interim id ipsium agentibus nobis ac meditãtibz, sæpè & inter quiescentibus. Excidunt quandoq̃ proxima in hæret affixa, quæ vetusta sunt. Hesternorum oblitũ, acta pueritiæ in digitis mittimus. quod requisieris alius illa tebrare se atq̃ recondere animaduertitur, mox aliud agentũ reddit se atq̃ offert. Nec manet semper memoria, sed ali quando veluti postliminio redit. In quibusdam animalibus prope nulla reperitur memoria. Ceruario quæuis in fame mandenti si respexerit, obliuionem cibi surrepere aiunt, digressumq̃ aliud querere. Inter homines verò quibusdã tanta, vt nihil non isdem verbis reddatur auditum. Hanc de seipso eatenus florèter excelluisse scribit Seneca, vt nõ ad vsũ modo sufficeret, sed in miraculum vsq̃ procederet. Nã duo millia hominum, inquit, recitata, quo ordine erant dicta referebam, ducentos quoq̃ versus ab vltimo inci piens recitabam, vt etiam refert T extor in sua officina. in ea memoria clari. vbi scribit xiiij. aut xv. qui memoria claruerunt, & duobus ec. sequẽtibz enumerat obliuiosos, & qui memoria exciderunt, & alios qui verba facturi memoria exciderunt: quos non recito cũ ibi videri possint. Quomodo Afranius poëta sapientiã filiam esse vsus & memoriæ dixerit, eleganter & veraciter scribit Aulus Gel. noct. Atticarum libro xij. c. viij.

Quæ verò dicta sunt, de memoria naturali intelligamus: verũ de artificiali Albericus de Rosate in suo dictionario, in verbo, memoria, copiosè differuit. quibus omisit, breuiter recitat quinq̃ multum vtilia ad memoriã, quæ expertus est in seipso, vt dixit.

Primò, vt fiat diuisio materiæ, quam recitare quis vo-

luerit in partes paucas vel plures secundũ materiæ prolixitatem vel breuitatem, diuisio etenim animum incitat, mentem intelligentis præparat, & memoriã artificiosè reformat, vt prætaçum est in præfatione huiusce operis.

Secundò, ad istam diuisionem ordinatè procedat, vt vno memorato ad aliud subsequẽs procedatur. vnde Philosophus in libro de memoria ait: q̃ à locis faciliè est reminisci, cũ velociter ab vno loco in alium deueniri possit.

Tertiò, vt sollicitè adhibeat intentionem & affectum ad ea quæ vult recordari. Quia quanto aliquid in animo potius insignitur, tanto melius recordatur. Cauendum tamen præcipuè, q̃ circa ea quæ memorari vult seu agere vel proferre, imaginationem seu phantasiã suam ab alijs rebus amoueat.

Quartum est sæpe legere vel recordari eorum quæ voluerimus memoria imprimi. Ideo Philosophus inquit in dicto libro, q̃ meditationes memoriã soluunt: quia sicut ibi dicit, consuetudo est altera natura: vnde quod sæpissimè intelligimus cito reminiscimur quasi naturali quodã ordine. Ideo ait Seneca in libr. de beneficijs. Memoria nil perdit, nisi id ad quod non sæpe respexit.

Quintum & vltimum est, quod de re de qua volumus recordari seu memorari, faciamus in mente vel in libro aliquas similitudines conuenientes memoriæ de qua agitur. Sicut faciebant antiqui in libris antiquis. Nam vbi tractabatur de iurisdictione omnium iudicum, faciebant imaginẽ seu representationem vnus prætoris sedentis in tribunali. Vbi autem agebatur de minorum restitutione, pingebãt imaginem vnus minoris decepti, qui conquerebatur coram iudice. Vbi verò agebatur de manumissionibus, ponebant imaginẽ domini & serui qui manumittebatur coram prætore. Vbi autem agebatur de donationibus inter virum & vxorem, ponebant imagines viri & vxoris qui inuicem sibi donabant.

Et ita fiebat in libris decreti. De materia consecrationũ erat imago episcopi consecrantis vasa sacra & alia consecranda. In materia de pœnitentia, erat imago sacerdotis & peccatoris confitentis, & sic de cæteris. Et ita hodie fit in libris hystoriarum, vbi sũt representationes summorũ pontificum, imperatorũ, consuluũ, regũ, & aliorum, vbi de eorũ vita tangitur. Sic etiam in libro Aeneidum Virgilij, qui fit cum hystorijs secundũ materiam subiectã. Sic de comedijs Terentij, & pluribus alijs quos vidi. Et per talia recordatur & intelligitur, de qua materia ibi tractatur.

Secundò, de potentia sensus cõmunis qui in anteriori parte cerebri locatur: & est potẽtia sensitua omnium sensuũ particulariũ obiecta apprehẽdens. Dicitur autem cõmunis Philosopho asserẽte, eò q̃ omnes sensus exteriores ab eo velut à cõmuni centro scaturiunt, suorumq̃ obiectoruũ similitudines ad eum reducunt: quibus mediãtibz de singulis iudicat & discernit. Huic autem potẽtiæ tres actus attribuitur, quoruũ primus est cognoscere sensationes & sensibilia omnium sensuũ exteriorum etiam non presentibus obiectis: ideo communis dicitur. Secundus est conuenientias & differentias inter obiecta sensuum discernere, primò enim obiectum vnus cognoscit, secundò obiectum alterius apprehendit, tertio actum format continẽtem virtualiter notitias amborum obiectorum, in quibus conuenientias & differentias ponit, vt album non est dulce. Tertius est absentias obiectorum dñdicare, vt quod visus nõ videt, auditus non audit. Sic de silentio cæterisq̃ obiectorum priuationibus iudicat. A centro huius organi nervi ad organa

ad organa exteriorum protenduntur, & per hosce nervos omnium visibilium species recipit, & facile quidem propter organi humiditatem & calorem, diutius autem retinere non potest. Quapropter facta sensatione eas per nervorum meatus imaginatiue transmittit: cuius operatio est receptas species & imagines referuare, vnde nomē sibi vēdicat. Ne autē potentiaē quę sequuntur ociosę permaneant, spēs ab imaginatiua ad æstimationem transeunt, ex quibus hæc potentia intentiones non sensatas, quę admodū ovis ex speciebus Lupi colore & figura, & alijs inimicitia non sensatam eliciēs ipsum fugit, secundū Auicennam. Et hoc vel ex naturali instinctu, si fortē prius fraudem Lupi experta nō est: vel experimento, vt asinus foueę qua nuper periclitatus est appropinquas, casum timet & declinat, veluti canis popinam fugiēs propter aquam calidam, & vt dixi in principio ista potentia videtur esse nobilior alijs: quāuis, vt dictum est, memoratiua sit multum admiranda & mirabilis. Et licet alię tres potentiaē non sint ita digniores nec nobiliores, tamen quid de eis sentiat secundū mentem Guilielmi Leporei non præteribo.

Potentia phantastica (vt ait) est in secunda parte medię cellulę cerebri tanquā centrum inter imaginatiuam & memoratiuā: conuertit enim se supra imagines in vtraque earum referuatas, & tunc componit & diuidit eas: hæc imagines cū imaginibus, species cum speciebus format, eas componendo vel diuidendo: & ideo fingit monstra, Chimæras, & operatur in somno sicut in vigilia. Ex speciebus præmemoratis cū ad organum ipsius peruenerunt, diuersas imagines componit, quę à sensu cōmuni percipiuntur, dum iterum ad ipsum descendunt. Quoniam verò hæc potentia in homine ratione naturali decoratur, de qua meminit tex. in lege at qui natura. & lege. nam hoc natura de conditione indebiti. ff. Ideo non necessario eodem modo operatur, nō nunquā enim ex cōpositione specierum intentionum diuersarū monstra fingit, quorum nec interdū similia vidit: in brutis autem instinctu naturę regitur, quę in omnibus eiusdem speciei similis est. Ideo in talibus phantasticę opera non variantur. Simili nempe ingenio & artificio omnis hyrundo nidū, & aranea talē texit. huius verò potentiaē opera si vigilantibus non desint, raro tamen ab ipsis percipiuntur propter fortiores motus sensuum. Dormientes autē quorū sensus exteriores vacant, somnia appellant, quia in somno apparent.

Potentia autē imaginatiua est referuatiua specierum à sensu cōmuni receptorum, quę in anteriori parte cerebri ponitur. Species enim rerū hic vocantur imagines ipsarū, vnde imaginatiua vocata est, & per hoc differt à sensu cōmuni, quia non est potentia indicatiua, sed solū referuatiua. Fatentur multi in natura nostra sensibilibus cōpositionem inter se inesse, oportet ergo vt in nobis sit hæc virtus quę hæc operatur, & hæc virtus in quantum imperat ei intellectus cogitatiua vocetur. In quantum verò imperat virtus animalis, imaginatiua nuncupetur. In quantum occupatur componendo & diuidendo, formatiua vocetur: hæc enim facit castra in sphaera, Chimæram fingit, & lupo cornua, vt faciunt scholares, qui mentes à studio literarū auertunt, & malē intenti quādoque castra ædificant, vt ait glossa. in lege vnica. C. de studijs liberalibus vrbis Romę lib. xj. Nam sensus cōmunis virtuti formali quę est imaginatio quasi ad reponendum, impartitur quod ei tradunt sensus exteriores. Imaginatio verò reponit & retinet: habet enim virtutem multiplicandi formas sensibiles,

virtus verò cogitatiua, siue imaginatiua, siue formatiua conuertitur ad formas, quę sunt in imaginatione, ad cōponendum vel resoluendum eas: quoniam eius potestatis iugo subiiciuntur.

Potentia æstimationiua secundū Auicennam est vis ordinata in summo cōcauitatis medię cerebri sensibilibus intentiones apprehēdens. vt puta lepus canem fugiens, vel ovis lupum, nunquā alias visum diiudicat cū agno esse habitandum, & elicit speciem, siue intentionem inimicitiaē quę non poterat per sensum apprehendi. Est autē virtus transcendens, quia apprehensio sua non est formatiua sensibilibus & materialibus, sed immaterialiū: bonitas enim & malevolentia, conueniens & inconueniens, impendium & dispendium in se non sunt formę materiales, nec in sensu cadentes exteriori, tamen sunt accidentia sensibilibus. Quid tamē discriminis habet ab imaginatiua, quia illa retinet species per sensum cōmunem receptas: hæc verò elicit ex eis intentiones naturę non sensatas, sicut amicitiaē vel inimicitiaē, ex quibus sequuntur actiones prosecutionis vel fugę. Auicenna etiam ait, æstimationem vtilium & nociuorū triplici modo contingere.

Primus modus est ex causa materiali, sicut accidit in puero qui cū eleuatur vt resideat se calurum æstimat, statim alicui adhæret: præterea certum est cū oculi lippitudi ne prurientes sunt purgandi, statim ille conuiuet antequā cognoscat quid sibi accidat: & sic inductu quodā naturę ovis lupū formidat, & animalia leonē, & aues accipitrē.

Secundus modus est per experientia, sicut accidit, cū doloris rabies animal aliquod inuasit, vel mellitis volutabris in re aliqua absorbetur, cuius forma descripta est in virtute formali sine imaginatione & intentione vtilitatis, & nociuitatis descripta in memoria statim apparuerint res in vtilitatis vel dispendij æstimationē, obreptitia occurrit. hinc canis lapidē vel fustem tanquā nociua formidat, & vacuis sapiusculē ossibus allicitur.

Tertius modus circa proprietatem coniunctā & modum similitudinis versatur, veluti si res aliquam formam vnitam cū intentione æstimationis in aliquo sensibiliū haberet, sicut contingit in pomo coloris coccinei quod est maturū & dulce. Ideo cū videmus dulciore inesse pomo inductu quodam naturę diiudicamus.

Quadragesima quinta cōsideratio erit de complexione mortaliū, quę sunt quatuor principales, sanguinea. scilicet colerica, flegmatica, & melancolica, quarū nobilior & melior est sanguinea. De his tamen Guilielmus Leporeus Burgundus vir æloquētissimus, scripta reliquit in suo opere artis memoratiuę libro j. ca. iij.

Sanguinem ait, lætum, dulcem sermone, vultu hylarē & amatiuū, risu facilem, liberalē, benignum, piū, omnibus artibus aptum, secundū alios delicata cibaria, primæque bonitatis vinum, elementa per omnia indagantem, ad libidinem pronum. Vnde Alexander magnus imbecillitatem humanā se sentire aiebat duabus potissimū ex causis, somno videlicet & coitu. vocē habet acutam, neque diu neque multū irascitur. Habent & sanguinei alias bonas conditiones seu inclinationes, ex quibus non parū laudabiles. Hęc complexio enim est calida & humida, qui humores generant meliorem complexionem, & istorum quilibet de se & simplex est melior alijs, licet compositi sint meliores, & sic complexionem ex eis compactę.

Colerica verò est calida & sicca, vt dicit Galenus primo complexionum c. viij. vnde colericus est impetuosus

Duodecima Pars

in suis agendis, ælati animi, vanos ultra modum appetēs honores, bonorumq; myrmecias, in iram facile prorumpit, eademq; pacificatur, prodigus, & sine libra comedens procliuus ad ebrietatem, fidelibus deditus vigilijs, lucrum assiduè venatur, ingeniosus, docilis, fidus, syncerus, amator iustitiæ, impingentes in lingua vbi irascuntur, oblonga habet membra & gracilia, oculos profundos, narium acutum, faciem citrinam, & loquium velox, pectora ampla & hirsuta & umbilicotenus, est pronus ad coitum, vocem argutam, gressus habet celeres, oculos citrinos, linguam asperam.

Flegmatica verò est frigida & humida: vnde flegmaticus naturaliter est somnolentus, in agendis suis tardus, verbis lapsantibus & humidis non defluens, bonorum contemptor, aureq; popularis rumusclos pro nihilo habens ac spuit faciens, parvæ memoriæ, & modicæ comestionis. Ideo pauci aut nulli meritis eorū ad honores aspirant: ideo Messalam Coruinum sui nominis immemorē flegmaticum extitisse diiudicant. Ciuilis tamen ratio huic sententiæ aduersari videtur. Nam nemo est adeo supinus, imo magis stultus: vt nomen suum ignoret. textus est in lege cū in libris Vlpiani. §. neque enim. C. de heredi. instituentis. Item est facie præditus præpingui & alba, habet carnosum corpus, pectus debile, venas strictas, coitum nō appetit nisi vino admodum madidus aut aliunde calefactus.

Melancolica est frigida & sicca secundū Galenum: & est pessima ex compositis, vt idem dicit de ingenio c. x. & ex simplicibus sicca est pessima. Et, vt medici dicunt. Melancolicus naturaliter tristem vultum gerit, sinistrae semper suspicatur, alienisq; vulpina quadam sanctitate delictis illatrar, mundanarum rerum nephando amore irretitur. Implacabilis, & in propria opinione pertinax, timidus, inuidus, auarus, tenax, fraudulosus, prauus, tacitus, aptus tamen studio, non bene dormiens. Et sic ex supradictis constat q; natura in vno sanguinem grauaui, & in alio restaurauit: & idem de colerico, melancolico, & flegmatico: cui sententiæ applaudet Paulus iureconsultus in lege eum qui, in princ. de iureiurando. ff. cū qui in vno grauaui, in alio releuari debet. Et si quidam sint quos eousq; perduxit labor & assiduus conatus, vt multa huiusmodi dissimulare possint: non tamen potest lana tincta mutare colorem atq; id admodum perspicuè deprehendi potest. Quicquid enim præter naturam accersitum est vel cōquisitum, dissimulari diu non potest, vt ait Ioannes Indagine in libro de quatuor complexionibus. vbi miranda dicit de ijs & de pernoscendis planetis horoscoporum, & signorum ascendentium ex ipsis quatuor complexionibus.

Et, vt concludam, complexio sanguinea (vt iam dictū est) optima & nobilior alijs iudicanda est propter convenientiam cum nobiliori parte anni & elemento, vt supra in hac parte tetigi, in quadragesima consideratione.

Quadragesimalixta consideratio, quod membrorum corporis humani sit excellentius indagat. Celijs em lib. antiquarum lectionum ij. cap. xxxix. Inter membra corporis quatuor principaliora esse asserit, cerebrum, scilicet cor, epar, & testiculos: de quibus excellenter per eum.

Videtur tamen, q; caput sit excellentius & nobilius membrum corporis ex tribus quæ in ipso capite respectu aliorum membrorum singulariter inueniuntur.

Primò, enim excellit ea dignitate in tribus scilicet, in

altitudine situs, nobilitate propriæ virtutis, quia nobiliores virtutes vt imaginatio, memoria, intellectus, sensus communis, & huiusmodi, de quibus supra, habent locum in capite & in perfectione, quia in capite congregantur omnes sensus, cū in alijs membris sit solus tactus.

Secundò, à capite sunt omnes vires animales in alijs membris, & sic dicitur esse aliorum membrorum principium dans illis sensum & motum.

Tertio, quia dirigit alia membra in suis actibus propter imaginationē et sensus q; eo radicaliter abūdāt et insunt.

Ratione etiam primæ proprietatis, scilicet perfectionis omne quod est perfectissimum in quacūq; natura dicitur caput, sicut leo in animalibus.

Ratione autē secundæ proprietatis omne principium dicitur caput, & certè cuiusq; rei potētissima pars principium est, vt dicit Gaius iureconsultus in l. ff. de origine iuris. sicut caput fluminum fons dicitur. & sic caput viæ seu libri dicitur. vnde ratio q; debet à capite. text. in l. argentarius. §. edi. facit. l. si quis. §. si initium. ff. de edendo.

Ratione verò tertiæ proprietatis dicitur omnis rector caput, sicut rex, dux, vel pontifex. Ita dicit Ioānes de Turcremata in ca. j. distinctio. xij.

Ideo dicit Lucas de Penna in l. nemini. C. de consulib. & non spargendis lib. xij. quod princeps in republica qui pro quodam corpore ponitur, obrinet vicē & officium capitis. Et Christus caput est ecclesiæ. ad Collocen. c. j. & ad Ephesios v. Et, vt dicit Paulus iureconsultus in l. cū in diuersis. ff. de religiosis & sumptibus funerū. caput est principale membrum hominis. Nam ille locus efficitur religiosus, vbi caput inhumatur humanum, etiam absq; alijs corporis partibus, & non econuerso. Quia per caput cognoscimus cuius imago sit, vt ibi dicit textus. & illud sequuntur omnia membra, ad Ephē. iij. & c. nolite. xj. di. Et indecēs est membra perfectiora esse capite. c. miramur. lx. di. & dicit Felin. in c. cū nō liceat à capite membra recedere. in principio. extra de præscriptio. q; caput est honorabilius membrum cæteris. & dicit Bald. in c. j. §. ad hoc. in iij. col. de pace iuramento firmanda. q; excellentia hominis tribuitur capiti, in quo est fons rationis & intellectus. & ait Aristote. allegatus per Bald. ibi quod cerebrum est membrum diuinum in quo est sensus & intellectus. vnde locus ab autoritate hominis est in capite. & ibi notat q; in re animata caput subiacet oculis corporis, & in re inanimata caput est principium. Item idem est q; potissimum, vnde subiungit ver sum istum.

Principium caput est pars corporis & dominantis.

Et Felin. in d. c. de facie hominis loquitur, quæ non est dehonestanda seu sedanda, cū sit ad similitudinem dei formata, vt dicit textus in lege si quis in metallū. C. de poenis per quē etiam ibi no. glo. & post Ang. q; homo nō est bullandus in fronte. dicit tamē ibi Felin. q; facies & caput ponuntur, vt diuersa. Item aduerte q; vbi caput dolet, cætera membra dolent. vt dicit tex. in cano. sunt plurimi. & in ca. ex merito vj. q. j. Specu. in titu. de inquisitio. §. iij. versic. si autem. & ita caput est dignum, quod ab eo inchoandum est. Specu. in titu. de electio. §. j. versicu. publicatione. pro quo facit textus in l. vnica. ff. de officio præfecti augustalis. vbi dicitur præfectus Aegypti habet iurisdictionem, & officio suo non est priuatus, quousq; eius successor Alexandria sit ingressus. Cū sit metropolitana & capitalis ciuitas. ad idem. l. meminisse. ff. de officio proconsulis. & in l. si forte. ff. de officio præsidis.

Ex quibus

Ex quibus infero vnum obseruatum apud nos, q̄ nō debet haberi respectus, nec est in cōsideratione aduentus, seu ingressus regum, aut principum ī aliquod regnum seu prouinciam: nisi aduenerint vel ingressi fuerint principalem, aut ita loquar, capitalem ciuitatem regni, vel prouinciae, quod tu notabis, quia alibi non reperies.

Item caput ara potentiarum animae dicitur, teste Celio libro suarū antiquarum lectionum xj. c. xij. & idem libr. ij. c. xxij. sic ait. caput arcis quodammodo locum habet in humanis corporibus. & Plato in Thimæo. caput nō principale solum, sed etiam totum in corpore nuncupauit. est ergo caput præcipuum, excelsiusq̄ in homine membrum. primo regiminis acutorum Galenus, & Platonici oēs rationalis animae sedē nūcupant secundū aliquos, qm̄ ibi cerebri est conceptaculum, ac membrorū animalium, quę organa sint, & principia virtutis animalis tam apprehendens, q̄ eligens, seu voluntariē mouentis, quibus potissimum conitat animalium inter se dissimilitudo. Licet nō mefallar Bedæ sentētia super Marcum. Animae locus (inquit) principalis non iuxta Platonē in cerebro, sed iuxta Chritum in corde. Portionem verō hanc cœli similitudine quadam possidemus sublimen, sicut etiam interpretatur Aristoteles, quin & vniuersa in hominis corpore sitū præferūt vniuersi, cū cetera nullo eiusmodi sint constituta respectu, aut cōfuso admodum. Porro & in quæstionibus, idē n. caput cum obtinuisse locū scribit, quia sit diuissimū membrum. ab eo enim sternutamēta quęq̄ proueniūt, quod esse sacrum auguriū constat, inde quoq̄ obseruisse nostris moribus opinatur Celius, vt quibus exhibetur reuerentiæ cultus, n̄s caput aperiamus. Galenus post Hippocratem scribit fuisse capitis sustructionem potissimum ob vidēdi excellentiam, qui sensus ad circūspectum omnem veluti in Specula collocari debuerit, sicut item est Auicēna. A quo etiam illud proditur prima tertij. Exploratoris vice oculos fungi.

Aduerte etiam, q̄ manus dextra est dignior leua secundū Lucam de Penna in l. aquarū possessores. col. j. C. de aquæductu lib. xj. ad quod allegatur ij. Maccha. ij. c. ibi porrectis dextris & iureiurando. inde dicitur iuramentū dextra manu præstandum esse. Esaiæ lxxij. c. iuravit dominus in dextra sua. & j. Macchab. c. vj. ita dicit Iacobus Bonaudi in glosis ad Io. de Terra rubea in tractatu, vinea ecclesie nuncupato. arti. ij. primi tractatus in iij. cōclusionē. in verbo, à dextris. vbi etiam dicit, q̄ dextra arguit nobilitatem, & præminentiam honoris.

Quadragesimaseptima consideratio de excellentia sanitatis erit, quę plurimum extollenda est: cū, vt dicit philosophus primo Ethicorū c. iij. desiderabilissimum est sanum esse. & in libro eiusdem operis c. xxxj. iterum dicit. Vero sanum esse optimum est, vt nobis videtur. quid enim prodest homini habere omnia mundi imperia, si infirmitate afflētus in eis consolari, & gaudere non potest? Ideo, inquit Ecclesiasticus c. xxx. Non est census super cēsum corporis. Qua ex re, ait Iuuenalis libro primo Satyra prima.

Orandum est, vt sit mens sana in corpore sano.

Et Cato moralissimus sic nos hortatur.

Corporis auxilium medico committe sodali:
Sic tibi præcipue, quod primum est, cura salutis.

Hęc Bernardinus de Buis sermone suo xxxj. secundæ partīs sui Rosarij. in litera T. Et ideo, vt refert Celius antiquarū lectionum lib. iij. c. xxij. Fertur Pyrrhū Epye

rotarum regem post Alexandrī prudentissimū rei militaris adjudicatum, vbi immolaturus templa inuiseret, non regni ampliorem modum, non de hoste victoriam presignem, neq̄ item gloriam illustriorem, aut diuitias, & id genus alia, quibus mortalium pleriq̄ attoniti inhiant: sed sanitatem modo à dijs comprecari solitum, seu parte hac bene constituta, prosperius celsura viderentur omnia. Nā si toto sinu sese affundat, absit autem valetudo recta, nullum illinc profluit æmolumētum quod iuuet. Propterea Antiochum cognomento Sathera prælio cū Galathis congressurum legitimus in quiete arbitratum Alexandrum sibi assistere, monereq̄ vt prius q̄ in aciem militem produceret, non aliud proponeret illis signum quā bene valere. Quod cū is non neglexisset, nobilem de hostibus victoriā est assecutus. Scimus porro (inquit Celius) mandatorum librum ab Imperatore dari solitum in quo præceptum primum erat de sanitatis cura. Pythagoras quoq̄ in epistolis non alia est vsus consalutatione, q̄ vt iuberet bene valere. Id institutum & Pythagorici mox seruauerunt, veluti animae, corporiq̄ nil amplius congrueret, hocq̄ vno hominis bona vniuersa comprehenderentur. Quin & Symbolum, quo inter compares vterentur, dicebatur sanitas, & vt dicit Galenus in libro Hæreseon, id est ceterarum. sanitas nil vtilius est mortalibus. Academicis & Peripatericis, hoc est Platonici, & Aristotelici iter tria genera bonorum sanitatem annumerant. Tradunt enim tria esse genera bonorum, ex quibus felicitas perficitur. Prima animi bona, vt virtutes. Secunda corporis, vt valetudinem, & pulchritudinem. Tertia externa, quæ fortunæ ascribuntur, vt diuitias & honores. Carneades item Academicus nil bonum esse censebat, nisi præmia naturę, hoc est sanitatem, robur, pulchritudinem, & alia id genus. Quibus autem constet sanitas & seruari possit, vide Celium lib. xj. ca. xxxvij. & vberius libro xvj. c. xij. suarū antiquarum lectionum, & quemadmodum animi letitia est sanitati humanæ valde propicia, ita tristitia contraria, vt per Lucam de Penna in lege decurionibus. C. de silentarijs libro xij.

Quadragesimaoctaua consideratio de laude laboris exprimit, de qua Heraclides Lycius (vt scribit Philostratus in vita Sophistarum) librum vnum cōposuit, & illum laudibus laboris dicauit, sine quo dicebat nihil in rebus humanis frugiferum geri posse, adeoq̄ probari vt cassus etiam labor (modo non vitiosus) sit otio ac delictis antefereendus. Xenophon dicit nullam esse verā voluptatem citra laborem. Nam si somni, aut cibi, aut potus appetitum præuenias, nihil dulcē sentiri. Laborem autē exercitatis omnia dulcius suppeditari. ex quo Socrates dum corpus ambulando seu quoduis aliud agendo exercebat, obsonare famem dicebat, quod item nostris religiosis ante cibum præceptum est. Idem opus conferre distabat ad hominum bonitatem, otium verō vitium. Bonos igitur in opere esse, q̄q̄ ociosi viderentur. Improbos autem qui aut alea, aut opere aliquo turpi, siue etiam plus æquo ambitione seu quæstu occupati appareant ociosos esse. Idem cū laboraret circa Citharam, dicenti cuidam. Iam senex discis? Respondit, Præstat tardē discere, quā nunquam. Lassus Hermioneus interrogatus à quo sapiētiam didicisset, à labore (inquit) & experientia. Pythagoræ quoq̄ sententia fuit, legendam esse ab initio vitam optimam ac laboribus quam maxime exercitam: quam cōsuetudo paulatim ex aspera dulcem redderet, & homines

Duodecima Pars

robustos faceret, laborē namq; voluptatē quoquomodo semper comitari, Si bona sit voluptas, illa præcedit, Si autem mala, labor subsequitur. Musonius ait, cū sepe pro voluptate, & pecunia, aut alia re, nulla cum laude labores maximos subeamus, quid mirum si pro gloria, pro æquitate eisdem adæmus, exemplo Cornicum & Galorum, qui quāq; rationis expertes, adeo pro gloria certant ut vsq; ad extremum spiritum inuicem pugnent. Vnde Eusebius Corpus vitium corrūpit, animum verò earū rerum negligentia, quæ ad diuinā faciunt cōtemplationem. Ultra præcedētes philosophorū sententias quæ de re sentiant poëte adducuntur. primo, Epicharmus ait, Laboribus omnia nobis dii venditant bona. Euripides, Fortunas ex laboribus venari oportet. Idem, Labor, ut dicitur gloriæ pater. Idem Laborantes deus adiuuat. Labor verò solus citra fortunam sumptus mortales adhuc minime affligit, labores audent boni, timidi nihil vnq; assequuntur. Ex laboribus gratia prouenit hominibus. Nullo modo quis citra laborē felix esse, neq; gloriam assequi vllam nihil agēdo potest, ex qua Euripidis sententia Ciceronis est illud. Omnis laus in actione cōsistit, & otiosus nullus q; deos habens in ore, victū sine labore parare possit. Sophocles, Laborem subire oportet eos, qui sibi feliciter esse volunt. Menander, Cuncta & labore, & diligētia deprehendi possunt. Philemon, Quam mihi dulcia sunt priora mala. Nisi enim tunc laborassem, nunc minime gauderem. Aulus Gellius verba ex Catonis oratione ad milites refert. Memoretis si quid vnq; rectē per laborem feceritis, labor ille cito à vobis abscedit, benefactum autem semper remanebit. Si quid verò nequiter per voluptatem, voluptas repētē abibit, nequiter illud factum apud vos semper extrahit. Virgilius, Labor omnia vincit. Cicero pro Archia, Nullam enim virtus mercedem laborum periculorumq; præter hanc laudis & gloriæ desiderat, qua quidem detracta, quid est quod in hoc tam exiguo vitæ curriculo tantis nos laboribus exerceamus? Certē si nil animus præsentiret imposterum, nec tantis se laboribus frangeret, nec tot curis, vigilisq; angeretur. Nunc infidet quidam in optimo quoq; virtus, quæ noctes atq; dies admonet, non cū vitæ tempore dimittendam commemorationem nostri nominis, sed cū omni æternitate adæquandam. David, Tu domine laborem & dolorem consideras. Grego. in Moral. Sicuti in malis præsens securitas parit dolorem, sic in bonis præsens labor perpetuam inducit securitatem, & alibi pulchrè dicit, Desidiosus sæpe ingenium accipit, ut iustius negligentē puniatur quod scire contempserit, quæ sine magno labore adsequi poterat bonitate naturæ, contraverò studiosus tarditate punitur, ut eo maiora præmia ferat, quo magis laborauerit. Deniq; Sophocles, Plato, Isocrates, Hieronymus, & alij complures, qui diu vixerūt vsque ad extremam senectam scribentes, labores subierūt, finemq; discendi cum vita fecerūt. Ad quam rem multum faciet alienæ imitatio virtutis. Nam quisq; bonus aliena gloria magis excitabitur. Thucydides puer cū audisset Herodotum senem suam Historiam recitātem, collachrymasse dicitur. Demosthenem fabrorum antelucana diligētia excitare solebat. Themistoclem Mileiadis Trophæa somnum capere non sinebant. Alexander Achilles. Cesar Alexantri conspectis tumultis, laudis æmulatione in gemuisse feruntur. Hæc Volaterranus libro xxxi. commētariorum in Philologia c. j. Guilielmus verò Leporius Heduen. in suo tractatu artis memoratiuæ libro iij. c. vlsi.

dicit q; ex labore memoria augetur, sensus interiores assiduitate firmantur, eo merces felicitatis diuinæ cōparatur. c. ieiunium, de consecra. dist. v. Omnia ut iam dictum est, vincuntur, de quo canit poëta.

Labor omnia vincit

Improbis, & duris vrgens in rebus egestas.

Non igitur immeritò (ut dicit) Licurgi leges iuuentutem erudiere, venando, currendo, agendo, æstuando. Iustus enim labos honoribus, præmijs, splendore decoratur. Vnde Diogenes cenſebat se scientiam, bonaq; animi nancisci non valere, nisi labori se deuoueret, de quo Horatius sermonum primo, Nil sine magno vita labore dedit moralibus.

Quadragesimanona consideratio quærit, an otium aliquo modo sit laudandum, cū illud multi exprobrent, & ferè omnes semper otium vituperant. Sed cū duplex sit otij, primum laudatū, & alterum illaudatum, ut amplè scribit Lucas de penna in l. j. col. ij. C. de excusatio. artificum libro x. Ideo laudes illius otij laudati referam (prætermisso illaudato, de quo in præcedenti parte, in j. & xxix. cōsideratio dictum est) eo quia est literatorum, ac contemplantium veritatem, de quo Cato dicebat. Viro nobili quemadmodū negotij, sic & ocij rationē extare oportere. Hoc item Seneca in epistolis amplectendum suadet honesto ac prudētī viro, quo ex actionum tumultu, tanq; in portum se eadē recipiat: vbi se primū, deinde humana pariter ac diuina dignoscat. Nam semper negotiosus (inquit) tempus furim labitur, & hos esse qui in ambitione vel auaritia iugiter occupati, breuitate temporis quæruntur, & improuisos se ad mortem trahi nihil omnino vixisse putantes. Aristote. in lib. de anima, inquit. Animam sedendo & quiescendo fieri prudentiorem. Plutarchus, Sapientem decet quierem & otium in sciētiae & prudentiæ exercitatione ponere. Non dico eam venalem, ac forensē, sed maximam quæ nos deo coniungat. Socrates dicebat ita instituendam esse vitam, ut ex te, non ex alijs voluptatē capere possis. Euripides, Qui agit plurima, plurimum peccat, quod ambitiosus & auarus maxime accidit. Ea demum ratio, q; improbi, probis rerum experientia simul & solertia præstant, quam enim quis diligit artem, in hac se libenter exercet, quam v. d. exercet hanc & probè nouit. Deniq; ex Augustini sententia in libro de ciuitate. Nemo bonus negotium quærit, nemo improbus in otio fructuoso conquiescit. Otium inquit, sanctum quærit charitas, negotium iustum suscipit necessitas charitatis, quam si nullus imponit, percipiendæ vacandum veritati. Vnde Grego. in Ezechielem. Contemplatiua vita (de qua dictum est ista parte, in xxxij. cōsideratione) est charitatē dei ac proximi tota mente cōplecti, ab omni terrena actione quiescere, soli desiderio conditoris omnibus posthabitis curis inhærere. Idē. Sicut enim grauioris est culpæ inter bonos improbum esse, sic maioris fuerit laudis inter improbos bonum se præstare. Idem in Regist. Quāto quis in rebus mortalibus occupator, tāto à deo remotior. Isidorus de summo bono. Quāto quisq; curis maioribus occupatur, tanto magis vitijs præmitur. Mundi enim amatoris non solum stulti ex eo quod infirma pro summis appetant, verum etiam miseri, quod eorum erumnis consequantur. Augustinus vero (ut habetur in c. qui episcopatus. §. itaq; viij. c. j.) dicit. Itaq; à studio cognoscēdę veritatis nemo prohibet, quod ad laudabile pertinet otij, vbi est textus clarus, q; est dabile otium laudabile.

laudabile. & facit text. in ca. j. circa mediū xxiij. q. v. vbi dicitur. Mali ab inquietudine, mala ad sanitatis otium, legū coërtione dirigantur, & de hoc otio laudabili etiā meminuit cuius & cōtemporaneus noster Ioānes de Monthelon in suo prōptuario iuris, in verbo, otii. Et ait Bernar. Otium est vacare Deo, imo negotiū negotiorū, vbi nullū admittitur otii. Ideo dicit Apostolus. Nemo militās Deo implicet se negotijs secularibus. & Seneca in Epistof. Crede mihi, plus agunt qui nihil agere videntur. Sed, vt dicit Volaterranus libro xxxj. commētariorū in philologia c. ij. Necessarium est huiusmodi viris Aristotelis sententia, rerū administratorein aliquem propē habere, qui res obeat ac curet, vt Socrates Critonem, Epicurus Metrodotū, Apollonius Damidem, ipse quoq; dominus noster Iudam negotio præfecit, Apostoli item alios alij. Vt autem monachos attingam, ait ibi Volaterranus, Origenes, Ambrosium, Hieronymus Chromatiū habuit, Bernardus fratrem Viterbij defunctum desler: vt paternæ domus præsidium, curarumq; suarum leuamen. Deniq; Franciscus Aelia suo quā p̄ flagitioso ob rerum experientiam carere non poterat. Sed, vt ibidem ipse Volaterranus in capitulo sequenti, inquit, ab hoc otio honesto multos præstanti ingenio retrahit metus amittendę dignitatis, & existimationis, quā negotium sine periculo in proœmio de oratore exoptat, duo quasi difficilia. Et ibi sequitur quomodo ad id otium pleriq; diuersis ex causis inducti fuerint, & qualiter multi ex negotijs humanis se in otio posuerunt, & solitudinem amauerunt, de cuius laudibus etiā ibi videre poteris.

Item propter quietē siue otii, quo fit, vt nullā molestiā corporis quisquis patiat secundū Augu. lib. xix. de ciuitate dei. ca. primo. Ideo multi dudum in seculo militantes post longi temporis lassitudinem, ob reliquæ vitę requiem clericantur, vt deo seruiant, & tutiori otio senescant, consilio optimo ducti, vt ait textus in l. quisquis emensis. C. de episcopis & clericis. vti que possunt in otio & tranquillitate reliquum tempus vitę suæ peragere, vt sonant verba in l. petitionem. in fine. C. de aduocatis diuersorum iudiciorū. et hoc satis prudenter, cū meliorem partem eligant, & nullus beatus nisi quietus, ait Tullius libro primo de natura Deorum. Et requies saltē honesta nobis est necessaria, sicut vestes & victualia, vt patet in l. finali. §. nec in ipsis. C. de his qui ad ecclesiam confugiunt. Etiam quies scilicet contemplationis quæ à iustis viris, maximē prælatis corde appetenda est, & pro multorum lucro quandoq; postponenda est, vt ait textus in cap. in scripturis. vers. quies. viij. qōne prima. Sed in monasterijs quies, oratio, & labor manuum debet esse, textus est in capit. de presentium. xvj. quæstio. prima. Sic & in ciuitatibus quies in consilijs, oratio in curijs, iustitiæ ministratio in iudicijs, & labor agriculturalium, & artificum continuē vigere, non iurgijs, otijs, spectaculis, aut seditionibus, damnosē vacare debent. hæc Lucas de Pēna in l. vnica. C. de gladiatoribus lib. xj.

Et quomodo aliqui felicitatem posuerunt in otio. vide per Beroaldum in suo opere, de felicitate.



Quinquagesima consideratio laudem & excellentiam naturæ perstringit. Et in hoc consideratione duplicem esse naturam, naturantem, videlicet & naturam. Natura em̄ naturans dicitur Deus. institui. de iure naturali. in princip. iuncta glos. in verbo, hinc, & in verbo, matrimoniū. cū dicit. Ius naturale est quod natura, id est Deus omnia animalia docuit, & pro hoc est glos. quæ est finalis in l. sed & si restitatur. §. finali.

ff. de iudicijs. etiam est glos. in verbo, rerum natura, id est Deus. in §. singulorum. institui. de rerū diuisione. de hac etiam Ouidius primo Metamorph. cū ait. Hanc Deus & melior litem natura diremit.

Hic mens & causa à Platone appellatur. Vnde Seneca libro iij. de beneficijs. Nihil aliud est natura q̄ Deus, & diuina quædam ratio toti mundo, & partibus eius inserta. Cū de diuinitate & eius excellentia suprā dixerim in prima consideratione huius partis, nō aliter immoror. Sed de huiusmodi distinctione est glos. melior & clarior in l. respiciendum. ff. si certum petatur. quæ dicit. Est ergo natura naturans, id est Deus. & ille omnia scit, vt in ca. nouit ille qui nihil ignorat. extra de iudicijs. Nam mille anni ante oculos eius tanquā hesternus dies quæ præterijt. Alia est natura naturata, scilicet hominis: quæ præterita & præsentia tantum scit, quā Deus indidit creaturis. (Futura em̄ præscire solius Dei est, vt in xxxvj. qōne v. in principio.) & de qua et eius excellentia seu laude dicendum est. Nam natura videtur omnium rerum fortissima, cū nullæ leges eam corrumpere possint, vt habetur institui. de legitima agnatorū tutela. in fi. cū dicit textus. Ciuitatis ratio ciuilia iura corrumpere potest, naturalia verō non vti que. facit textus in l. iura sanguinis nullo iure ciuili dirimi possunt. ff. de regulis iuri. Etia pacto natura tolli nō potest. Ius autē agnationis. ff. de pactis. l. abdicatio. vbi glos. optima. C. de patria potestate. l. eas obligationes. ff. de capitis diminutione. Naturalia em̄ diuina quadam prouidentia constituta, semper firma atq; immutabilia sunt. vt dicit textus in §. sed naturalia. institui. de iure naturali gētiū & ciuili. de quo per Deciū in dicta regula, iura sanguinis, & per Bernardinum de Bustis in secūda parte sui Rosarij. sermone xxxj. in littera I. vbi ponit quomodo natura est omnium rerum fortissima. ita quod illud quod natura dedit, nemo tollere potest, nec per quancunque artem natura tolli potest. prout refert de quodam Asculano poëta, qui contra Danstem Poëtam tenentem opinionem contrariā, qd' volebat probare exemplo cuiusdā catti qui arte instructus ante eū tenebat lumen quando studebat, vel comedebat. Poëta Asculanus in quadam scutula portauit duos mures, quos ante murilegum dimisit. at ille proiecto in terram candelabro naturā sequens post mures cœpit currere, sicq; natura artem superauit. imo dicit Cicero libro primo de natura deorum. Itaque nulla ars imitari solertiam, naturæ potest. Quoniā natura normalegis est. vnde dicit textus in §. minorem. institui. de adoptionibus. qd' ars imitatur naturam in quantum potest. concordat textus in l. si pater familias. in fin. ff. eodem. per quem textum dedit Panormita. in cap. debitum. de baptismo. qd' non debet quis assumi ad leuandum aliquem de sacro fonte, vt sit pater eius spiritalis, nisi sit maior plena pubertate, scilicet decimo octauo anno. sicut in simili dicitur per dictos textus, in adoptione legali, & est ratio secundū eum, quia absurdum videtur eum fieri patrem spiritualement, qui nō potest esse carnalis. & illud satis innuit ibi textus in dicto §. minorem. dicens, contra naturam esse vt filius sit maior, scilicet tempore, quā pater. Et impedimentum naturæ fortius est, quā accidentis, vt in §. sed & illud. institui. de adoptionibus, & l. sed est quæsitum. §. primo & ij. ff. de liberis & posthumis. Et, vt ait idem Cicero lib. de Senectute. Omnia quæ secundū naturā sunt, habenda sunt in bonis. & libro tertio Rethoricorū nouorum docet nos ipsa natura quid oporteat fieri. & vt dicit Meo

Duodecima Pars

mander. Oibus doctrinis imperat, & omnia dat & colligit natura. imo nūq̄ aliud natura, aliud sapiētia dicit. vt dicit Iuuenalis Satyra xiiij. At naturā efficiētē, gubernātem, cōtinētēq̄ Plato vocauit, hoc est opificē. vt refert Celius lib. antiquarū lectiōnū primo. c. liij. vbi plura de natura, vnde Plinius vbiq̄ naturā parentē rerū opificemq̄ appellat, & teste Celio, vbi suprā lib. ij. c. xxij. Hippocrates naturā appellat iustam, vt Aristoteles eā esse ait, velut œconomū bonū, ac patrēfamilias. qñ iustitiæ diuinæ maiestas necessaria sapienter excogitauit, tribuitq̄ vnicuiq̄ pro dignitate, redūdantibus oīno relectis. Et, vt ait Aristo. lib. j. de cœlo et mūdo. Mirabilia naturæ multa sunt. Semper em̄ quod melius est desiderat. Idē li. de generatione. Nec aliquid frustra, & vnicuiq̄ qd̄ sibi cōueniens est dat. lib. viij. naturalium. & lib. xv. qd̄ infinitū dat natura. & libro xvj. vt dixi q̄ natura est sicut rector, & rector. & lib. xvij. qd̄ omne quod facit natura secundū ordinē. q̄ in multis cōprobauit. Quomodo etiā in animalibus sola natura vtentibus est ordo, ita q̄ natura duce errari nullo pacto potest, vt ait Cicero lib. j. de legibus. & dat similitudinē l. qd̄ si nolit. §. qui mancipia. iuncta glo. in verbo, nō infamate. ff. de edili. edic. Item naturali vitio parcitur, tex. & glo. in l. fluminū. §. vitium. ff. de dāno infec. & c. ad eius. §. quē tm̄ mulier. v. distinc. Et naturalia sunt immutabilia, vulgato, §. sed naturalia. institu. de iurē naturali & c. & v. distinc. in princip. & dixi suprā amplē in consideratione loquē, de iuribus qd̄ illorum præcellat.

Quinquagesima prima cōsideratio laudē & præcellētiā cōsuetudinis cōplectitur in glo. in verbo, cōsuetudo. in l. si quis posthumos. in prin. ff. de liberis & posthu. & in glo. cūm per rerū. in l. actor. C. de probatio. Quoniā cōsuetudo bene agēdi vertitur in naturam. Salustius in Iugurtha. Mihi quidem omnem etatem in bonis artibus egi benefacere. Iam ex consuetudine in naturā vertitur. & Lucas de Pennā in l. missi opinatores. col. ij. C. de exacto. tributorum libro x. vbi dicit, q̄ omne quod consuetum est, est velut innatum. similis enim consuetudo naturæ. Vnde consuetudo est delectabilis appetitus secundū Aristote. primo Ethicorum. & ex consuetudine vnumquodq̄ fit fortius. Tullius tertio Philip. Omne nascens faciliē opprimitur, inueteratū plerumq̄ fit robustius. More enim priui legē veneratur, & perpetuō celebratur. c. mala. viij. distinc. vincit interdum ingenium & artem. & vt dicit Seneca libro de natura. quæstio. & ex prouerbis sapientum, Grauius est imperium consuetudinis, & eius autoritas est magna. cap. consuetudinis, & c. in his xj. distinc. & Pannoni. in capi. consuetudinis, & ibi Apostil. per tres, aut quatuor colū. extra de consuetudine, & consuetudo vincit, quæ omnium rerum maximē verborum est, ait Aul. Gellius libro noctiū Atticarum xij. c. xij. Et sicut matri, debet adhiberi reuerentia consuetudini. vt dixi in commē tarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiæ. in proemio. in fine primæ glossæ. in additiōe ibi posita: incipiente, & dicit Bald. sed in his non insisto, eūm ibi videri possint. Et, vt narrat Bernardinus de Buftis in sermone xxxj. secundæ partis sui Rosarij. in litera P. Naturam etiam alterare dicitur consuetudo, vt ostendit Auersroy's commentator super tertio Phisi. dicens inter alia, q̄ aliqui ita sunt affusati comedere venenum, vt esset eis pro cibo, & in nutrimentum conuerteretur, quod & refert Aul. Gellius noctiū Atticarum libro xvij. c. xvj. Ana-

tes ponticas edendis vulgō venenis victare. Et Mithridatem Ponthi regem medicinæ rei, & remediorum id genus solertem fuisse. Ipsa etiam consuetudo est illa quæ leges, & statuta, vel confirmat, vel infirmat. cap. in istis. iij. distinc. l. de quibus. ff. de legibus. ideo inquit Tullius in Tusculanis quæstio. li. ij. & dixi §. Cōsuetudinis magna est vis. vnde Ouidius in secundo de arte Amandi demonstrans eius potentiam dixit.

Fac tibi consuescat, nil consuetudine maius.

Et, quod consuetudine magis quàm scripto fiat ad ratio ad orientem, notatur in capitu. ecclesiasticarum xj. distinc. de qua suprā in pluribus locis, Vnum nō omitam quod consuetudo illorum cum quibus conuersamur, si non est peruersa, ferenda est. vt dicit textus in capi. ila. xij. distinc. Nam dicitur prouerbiū. Oportet amare amicos cum suis complexionibus, seu consuetudinibus, vt in cap. ij. xj. distinc. Consuetudines & prærogatiuæ prouincialium sunt seruandæ, textus in lege obseruare. §. antequā. ibi. Magni enim faciunt & c. ff. de officio proconsul. & legati. facit lege si in aliquam. in principio. ibi, & ferias secundū mores & consuetudinem, quæ retrō obtinuit dare. ff. eodem. & textus in lege vt prophanos. C. de paganis. vbi dicit, quod conuentus ciuium, & eorum lætitiæ, & festa & conuiuia consueta non debent eis interdici. pro quo etiam in §. ne autem. in proemio. fforum. Item consuetudines ecclesiarum sunt seruandæ, vt in cap. contra morem. c. distinc. Item & terrarum. vt in c. Ioannes. de clericis coniugatis. extra. & l. si fundus. ff. de euictio. et lege circa locationes. C. de locato. & l. si prius. ff. de aqua plu. arden. Consuetudo excusat à multis, vt est textus in lege prima. C. de exactio. et translat. mili. annorum libro xij. & ibi glos. multas allegat concordā. A consuetudine tamen licet diutius obseruata propter utilitatem publicam licet discedere, textus in lege vnica. C. de expensis ludorum libro xj.

Quinquagesima secunda cōsideratio laudē et excellentiam fortunę attingit. In qua aduertendum, q̄ summa felicitas secundū Platonē & Aristotelem cōsistit in tribus bonis. Primū in bonis animi, vt sunt virtutes, de quibus superius in quarta parte. Secūddū in bonis corporis, vt sunt valetudo, seu sanitas, et pulchritudo, de quibus etiā. §. dixi. Tertidū in bonis externis, quæ fortunæ ascribuntur, vt in diuitijs & honoribus De diuitijs dictū est in parte præcedēti, et adhuc aliquid infra. De honoribus verō etiā suprā in ij. parte. Sed restat de bonis fortunę an hæc fortuna sit felicitas, ita q̄ sit aliquo mō extollenda. Philosophus Beroaldus in suo libello de optimo statu dicit, q̄ hæc toto mūdo (vt inquit Plinius lib. ij. c. vij.) locis oībus, omnibusq̄ horis, oīm vocibus sola inuocatur, vna accusatur, vna agitur rea, vna cogitur, sola laudatur, sola arguitur, et cum cōiuitijs tollitur, volubilisq̄ à plerisq̄, & cæca etiam existimatur, vaga, inconstans, incerta, varia indignorumq̄ fauorix, huic omnia expensa, huic omnia feruntur accepta, & tota ratiōe mortalium sola vtramq̄ paginam facit. Hanc fortunam deam, qua renuēte nihil secundum mortalibus cōtingere potest. Vario ritu diuersis nominibus totus veneratur orbis.

A fortuna fortunatos dicim⁹ felices, quasi fortunę alii nos, aut filios, cui tm̄ tribuere veteres Romani, vt sexcētis tēplis, toridēq̄ cognomētis fortunā venerarētur. Nāq̄ Romæ colebatur Fortuna cognomento Primigenia, Viscata, Pusilla, Fortis, Mascula, Conuertens, Bene sperans. Virgo,

Virgo, Barbata: sicut Plutarchus asserit in probleuma, & in libro de fortuna Romanorum, ubi disputat de laude & excellentia virtutis ad fortunam. Hinc Theophrastus scripsit in suo Calistene. Vitam regit fortuna, non sapientia. Plautus in Pseudolo. Centum doctorum hominum consilia hec deuincit dea fortuna. Atque hoc verum est, perinde ut quisque fortunam vitatur, ita precceller, atque exinde sapere eum omnes dicimus. Magnam (inquit M. Tullius) esse fortunam vim in vtranque partem quis nesciat? Nam & cum prospero flatu eius vitimur ad exercitus perueniemus optatos, & cum reflauerit & retro cederit affligimur. Simulachrum fortunam quod cum copia & gubernaculo formant, Auctor est lactantius libro tertio diuinarum institutionum, tanquam & haec opes tribuat, & humanarum rerum regimen obrineat. cui astipulatur Virgilius, qui fortunam omnipotentem vocat, cum dicit.

Fortuna omnipotens insipientibus
Quantum iuris atrox, quae tibi vendicatur
Aeuertentque bonos, erigis improbos:
Nec seruare potes muneribus fidem.
Fortuna immeritos auget honoribus,
Fortuna innocuos cladibus afficit,
Iustos illa viros pauperie grauat,
Indignos eadem diuitijs beat.

Et de fortuna scripsit Philippus Beroaldus ad Minum Roscium senatorem: ut his versibus elegantissimis patet.

Nemo diu rebus confidat Mine secundis,
Nemo diu speret prosperiora dari.
Omnia vertuntur, nec regum regna ducumque
Stare queunt, celeris fors trahit ista rota.
Sicut terra vices mutat, rerumque colores,
Atque annus varia tempora lege rapit.
Ut neque pura dies omnis, neque lucidus aether
Semper, & aetatem nubila pellit hyems.
Sicut ludificus boreas fulgentis honorem
Despoliat floris, ardoremque decus:
Sic homines fortuna rotat, quodcumque benigna
Larga manu dederat, mox inimica rapit.
Caeca, vaga, incostans, incerta, volubilis, illex,
Comis, blanda, potens, trux, violenta, rapax.
Haec dea non stabilis, varia est & lubrica, & omni
Mobilior vento, mobiliorque polo.
Hanc pedibus prisca vates finxere carentem,
Inque pila stantem, pennigeramque deam.
Hos, ut mater, alit: illos ut seua nouerca
Exagitat, fouet hos, his inimica nocet.
Hunc amat, ex imoque ad celsa cacumina ducit,
In solioque locat, conspicuumque facit.
Ast alium rapit in preceps, qui diuite gaza,
Qui regno fuerat fultus & imperio.
Improba quanta potes, proeh, quanta potentia regni
Est fortuna tui, quantaque mobilitas.
Quam sit diua tuum numen venerabile, magni
Aeneade ostendant Romulideque patres.
Qui te tam multis olim coluere sacellis,
Quam non multa suo templa dedere Ioui.
Maxima barbatam fortunam Roma colebat,
Quam dat barbatis gaudia, quodque fauet.
Tullius extruxit fortunam templa pusille,
Quam paruus magnum venit in imperium.
Et viscata dea est, homines quia prendit & ardet,
Auceps ut visco prendere tentat aues.

Est fortuna mala, est conuertens, est bene sperans:
Fortis habet nomen. Macula culta dea est.
Ut tua multijuga est varia & numerosa potestas,
Sic sunt multa tibi nomina facta deae.
Tu fors, atque Tychae, modo tu fortuna vocaris,
Te modo naturam, coelicolamque vocant.
Quidam te Nemesim memorant, Rhannusia multis
Diceris: ast alijs Nortia dicta dea es.
Omnibus ipsa locis cunctorum vocibus vna
Carperis, & coleris, prout mala vel bona das.
Ipsa gubernaculum gestas, quia cuncta gubernas:
Et quia tradis opes, copia iuncta tibi est.
Omnes connexi tecum sumus, & tua vincula
Perpetimur cuncti, seruitiumque ferrox.
Astricta nunchos, nunchos leuiore cathena
Squa ligas, felix qui iuga laxa subis.
Felix fortunam quisquis memoraris alumnus,
In cuius gremio mollia membra foues.
At tu cui Paulum arrisit dea caeca, caueto
Ne det fucolas subdola blanditias.
Piscator veluti blanditur piscibus hamo,
Effunditque cibos: insidialque parat.
Sic fortuna tibi comis blanditur, in altum
Tolleris, ut lapsu mox grauiore ruas.
Exemplo tibi sint Troiana, & Persica regna,
Argolici reges, Romuleique duces.
Rex Priamus Phrygiae populis sceptroque superbus,
Qui tenuit magnas luxuriosus opes.
Occubat infelix: ferro obruncatur ad aras
Numinis, Herci victima sitque Iouis.
Dareum Persas & Persica regna tenentem,
Qui fuerat regum maximus, atque ducum.
Vincit Pelles ductor, Bessusque trucidat,
Fortuna ex alto praecipitat folio.
Ponticus et potto rex claudere fata veneno
Conatur, nati Pharnacis arma tremens.
Magna fuit quondam diuesque opulentia Creffi,
At seruus Cyri, mancipiumque fuit.
Olim Romani Libycum timere Iugurtham,
Captius decorat pulchra trophea mari.
Diripiuntur opes Numide regnumque Syphacis:
Sceptra ferasque manus arcta cathena ligat.
Quid gemini Atridae: quorum alter coniugis arma
Sustinet infelix, alter adulterium.
Quid magnus: quo nil Romana potentia maius
Vidit, qui toto victor in orbe fuit.
Vincitur a socero, fugit ad Nilotica regna,
Septimus Phario dirimit ense caput.
Olim Cæcropijs decorata est Hellas Athenis,
Graecia nunc omnis, Cæcropideque iacent.
Aedipodionis tenuerunt culmina Thebae:
At nunc Thebarum gloria nulla viget.
Troia fuit pollens: Pbrygijs celeberrima regnis
Nunc troia in cineres, versa sepulta latet.
Alta Semiramio fabricata bitumine quondam
Moenia subuersa nunc: Babylone iacent.
Quid plura enumerem: quondam decus, & caput orbis
Roma, peregrino est subdita pontifici.
Cuncta fluunt, res nulla diu durare maligna
Sorte potest, celerem que rotat vsque rotam.
Ac veluti lunae facies modo conficit orbem,
Et modo deficiens nocte tacente silet.

Duodecima Pars

Et modo clara micat pernox: modo nulla senescens

Cernitur: & nunc quo prius orbe nitet.
Sic fortuna facit: nunc pura & lucida fulget,
Nunc obscura latet, nec manet vna diu.

Salustius quoque Crispus, cum ait. Profecto fortuna in omni re dominatur. & dicit Bald. in l. si duobus. in j. col. C. communia de legatis. quod a sententia fortunæ non appellatur. Quia fortuna non habet superiorem in hoc mundo. Hæc dea (ut inquit Horatius) pollens est, vel imo tollere de gradu mortale corpus, vel superbos vertere funeribus triumphos: & ut ait Ouidius.

Nempe dat, & quodcumque libet fortuna rapitque
Irus, & est subito qui modo Cresus erat.

Et quæta sit eius potestas satis indicat versus Iuuen. cum ait.
Si fortuna volet fies de rhetore consul,
Si volet hæc eadem fies de consule rhetor.

Et etiã Iuuenalis eam dicit collocandã in cælo, cum ait.
Sed nos te facimus fortuna deam, cæloque locamus.

Ideo dicit Bernardinus de Bustris in sermone xxxj. secunda parte sui rosarii. littera O. quod maior est potentia fortunæ quam stellarum, cum de duobus sub eadem constellatione progenitis vnum in regno triumphare facit: alterum verò in miserabili seruitute usque ad mortem victitare contingit. Et, ut dicit Textor Niuernensis in sua officina c. loca deis sacra. Antium maritima vrbs Latinorum fortunã habuit in honore maximo. Cui etiã sacra fecit, templumque erexit magnificum, vnde Horatius lib. j. carminum.

O diua gratum quæ regis Antium.

Et ipsam fortunam amplissime laudat, reprimit & vituperat ipse Textor in suis Epythetis. in verbo, fortuna. Infantium etiam est laudanda fortuna, quod data paritate in reliquis præferendi sunt bene fortunati, ut dixi supra in ix. parte, in xlv. consideratione. Et quomodo homines in vno loco sunt fortunatiores quam in alio, scribit Cælius lib. antiquarum lectionum j. c. xxxij. dixi etiam supra in hac parte, in consideratione de climatibus, quæ est in ordine xvj.

Quinquagesima tertia consideratio laudem & excellentiam amoris continet. In quantum facit ad intentum huius operis, dicam solum in quo consistit eius laus, me remittendo in reliquis ad Platonem, qui plura de amore scripsit, & ad Aristotelem & Ciceronem, qui de amicitia veraciter scripserunt. Inter autem alia dicit Bernardinus de Bustris, sermone xxxj. secundæ partis sui rosarii in littera M. quod amicitia est omnium rerum fortissima, propter quam etiam inveniuntur aliqui mortem subisse, sicut de discipulis Pythagoræ legitur. vnde Salomon Canticorum vlti. c. inquit, Fortis est, ut mors, dilectio, & habetur Ecclesi. vj. c. Amico fideli nulla est comparatio. vnde dicit Aristoteles in Politicorum. Amicitiam quidem putamus maximum esse bonum ciuitatibus. & Salust. in Iugurthino Non exercitus neque thesauri præsidia regni sunt, sed veri amici. Et Tullius in libro de amicitia ait. Ego vos hortor quantum possum, ut amicitiam omnibus humanis rebus anteponatis. Et idem in primo libro de fine bonorum & malorum dicit. Epicurus quidam ita inquit. Omnium rerum quas ad beatè viuendum sapientia comparauit, nihil est maius amicitia, nihil vberius, nihil in cundius. Et Quintilianus libro v. declamationum inquit. Non reperio quid in rebus humanis excogitauerit natura præstantius amicitia. Et idem Cassiodorus in lib. de amicitia. & ipse Tullius in libro primo. rethoric. veter. Maximum bonum est amicitia: plurimæ enim delectationes sunt

in amicitia. & dicit Valerius libro iij. de amicitia. quod delectata est futura vita hominis, nullius amicitia cincta præsidio. Et autor Astrolabij inquit. Omnia dona dei transcedit verus amicus. Est enim is amicus quidem, qui est tamquam alter idem. teste Cicero. de amicitia. Et sic amicitia habet idem velle in licitis & honestis, ut refert gloss. fi. in lege latae culpæ. ff. de verborum & rerum signifi. vbi infert quod non est amicitia inter latrones & fraudatores, sed fraus & dolus: ideo quia rei turpis causa. Et dicitur amicus secundum eandem gloss. quasi animi custos. & textus in d. l. dicit amicos appellare omnes debere non leui notitia coniunctos, sed qui bus fuerint iura, hoc est necessitudines honestis familiaritatis quaesita rationibus. Et ibi ait Cice. quod nihil est tam naturæ aptum, tamque conueniens ad res, vel secundas vel aduersas, quam amicitia. Principio quis potest esse vita vitasilis, qui non in amici mutua beneuolentia conquiescat? Quid dulcius, quam habere quo cum omnia audeas sic loqui ut tecum si quis esset tantus fructus in prosperis rebus, nisi haberes qui illis æquè ac tu ipse gauderet: aduersas verò res ferre difficile esset, sine eo qui illas grauius etiam quam tu, ferret. Amicitia plurimas res continet, quoque verteris præsta adest, nullo loco excluditur, nunquam intempestiua, nunquam molesta est. Nam & secundas res splendidiore facit, & aduersas partiens comunicansque leuiore. Cumque plurimas & maximas comoditates amicitia contineat: tamen illa nimirum præstat omnibus, quod bona spe præluceat in posterum. nec debilitari animos aut cadere patitur. Verum etiam iam amicum qui intuetur, tanquam exemplar aliquod intuetur sui. Quocirca & absentes adfunt, & ægentes abundant, & imbecilli valent: & quod difficilius dictum est, mortui viuunt. Tantus eos homines memoria desiderium prosequitur amicorum. Ex quo illorum beata mors videtur, horum vita laudabilis, quod si exemeris ex natura rerum beneuolentiæ coniunctionem, nec domus vlla nec vrbs stare poterit. Nec agri quidem cultus permanebit: id si minus certe intelligitur, quanta vis amicitia concordiaque sit, ex dissensionibus atque ex discordiis percipi potest. Quæ enim domus tam stabilis, quæ tam firma ciuitas est, quæ non odij atque dissidij funditus possit euerri? Ex quo quantum boni sit in amicitia iudicari potest. Sic natura solitarium nihil amat, semperque ad aliquid tanquam administratum annitur: quod in amicissimo quoque dulcissimum est. Solem enim in mundo tollere videntur, qui amicitia est vita tollunt: qua a dijs immortalibus nihil melius habemus, nihil iucundius, & concludam. Vita inculta & delectata ab amicis non potest esse iucunda. Nempe & hi qui fetotos tradiderunt voluptatibus sine amicitia vitam esse nullam sentiunt, si modo velint aliqua ex parte liberaliter viuere. Hic non omittam inferere quod & natura nos docuit de amicitia. Nam Appion doctus homo in libro Aegyptiacorum quinto vidisset se Romæ scripsit, recognitionem inter sese mutuam ex veteri amicitia hominis & leonis, teste Aulo Gel. libro notati. Attica. v. capitu. xiiij. cuius verba transferre curauit. In circo maximo (inquit) venationis amplissime pugna populo dabatur. Eius rei (Romæ quum forte essem) spectator inquit fui. Multe ibi sæuientes feræ, magnitudines bestiarum, omniumque inusitata, aut forma erat, aut ferocia. Sed præter alia omnia leonum, inquit, immanitas admirationi fuit: præterque omnis cæteros vnus: is vnus Leo corporis impetu & vastitudine, terrificoque fremitu

aitu, & sonoro, toris, comisque ceruicem fluctuantibus animos oculosq; omnium in se conuerterat. Introductus erat inter complures cæteros ad pugnam bestiarum Dacus seruus viri consularis, ei seruus Androdus nomen fuit. Hunc ille leo vbi vidit procul, repêtit (inquit) quasi admiratus sterit, ac deinde sensim, atq; placidè, tanq; noscitur ad hominè accedit. Tum cauda, more atq; ritu adulationum canum clementer & blande mouet, hominèq; le adiungit. Cruraq; & manus eius semimortui timore, lingua leniter demulcet. Homo Androdus inter illa tam atrocis bestie blandimenta amissum animum restaurat. Paululumq; oculos ad contuendum leonem reuertit. Tum quasi mutua recognitione facta, lætos inquit, & gratulabundos videres hominè & leonem. Ea res prorfus admirabilis maximos populi clamores excitat. Accessitumq; à Cæsare Androdum interrogatumq; dicit, cur ille atrocissimus leonū vni peperisset. Tūc Androdus rem miram narrat. Quam prouinciam, inquit, Aphricam proconsulari imperio meus dominus obtineret, ego ibi duris eius & quotidianis verberibus ad fugam sum coactus: & vt mihi à domino terræ illius præside tutiores latebræ forent, in camporum & arenarum solitudines concessi. Ac si desuisset cibus, consilium fuit mortem aliquo modo quaerere. Tum sole, inquit, medio rapido & flagranti, specum quandam nactus remotam latebrosamq; in eam me penetrao & recodo. Neque multo post ad eandem specum venit hic leo debili vno & cruento pede genitus edens, & murmura, dolorem, cruciatumq; vulneris cōmiserantia. Atque illic primo quidem cōspectu aduenientis leonis terrorem sibi incussum dicit. Sed postquā introgressus, inquit leo, vt res ipsa apparuit, in habitaculum illud suum videt me procul delitescens, mitis & mansuetus accessit, & suspensum pedem ostendere mihi & porrigere, quasi opis petende gratia visus est. Ibi (inquit) ego stirpem ingentem vestigio pedis eius hærentem reuulsi. Conceptamq; sanie vulnere intimo expressi. Accuratiulq; sine magna iam formidine siccaui penitus atque deteresi cruorem. Ille tunc mea opera et medela leuatus, pede in manibus meis posito recubuit et quieuit. Atque ex eo die triennium totum ego & leo in eodem specu eodemq; victu viximus. Nam quas venabatur feras, membra optimiora ad specum mihi suggererat, quæ ego ignis copiam non habens sole meridiano torrens edebam. Sed vbi, inquit, vitæ illius ferinæ iam pertesum est, leone in venatum profecto, reliqui specum, & viam feræ meridui permensus, à militibus visus apprehensus sum. Et ad domiā ex Aphrica Romam deductus, is me statim rei capitalis damnandum, dandūq; ad bestias curauit. Intellico autem, inquit, hunc quoq; leonem, me tunc separato captum, gratiam nunc mihi beneficij, & medicinæ referre. Hæc Appion dixisse Androdum tradit: atque ideo cunctis petentibus dimissum Androdum, & pœna solutum. Leonemq; ei suffragijs populi donatum. Postea, inquit, videamus Androdū & Leonē Loro tenui reuinctum vrbe tota circū tabernas ire, donari ære Androdum, floribus spargi leonem. Omnesq; ferè vbiq; obuios dicere. Hic est leo hospes hominis, hic est homo medicus leonis. Plura alia exempla de amore animaliu: maximè delphinorū, erga homines, & q; delphinus sit hominis amicū animal, vide per Pliniū lib. naturalis historiæ ix. c. viij. & Gellium in noctibus Atticis lib. viij. c. viij. Sed amore dicamus, de quo in authen. quibus modis naturales efficiuntur legitimi. §. nouimus. colla. vj. dicitur q; nihil est amore vehementius.

us. vbi glos. in verbo, vehementius, inquit.

Non frater fratri cum furor ille venit:

Ignis ille furor nescit habere modum.

Hunc amorem cōmendat Celius libro antiquarum lectionum ix. ca. xxiiij. vbi ait q; Platonius Phedrus magnum esse Deum amorem comprobatur: apud deos hominesq; mirandū: cū propter alia multa quæ ibi describuntur. Amor certè omnibus ad omnia est ingenitus: & quemodo Athenis erat simulachrum amoris, & ei fiebant sacra multis in locis. Et idem Celius libro xij. ca. xxxvj. inquit. q; Phedrus maximorum bonorum causam esse amorem pronunciat. Nec se inuenire quid melius accidere possit adolefcētū q; optimus amator, aut amatori q; amarus optimus. Et esse quidem duo quæ à pueritia per omnē vitam ducere illum debeant. In rebus turpibus verecūdiam, honestis studium. Hæc autem nobis neque diuitijs, neque honoribus præstare citius possunt ac melius, q; amor, neq; ab his duobus aut ciuitas vnq; aut priuatus præclarum aliquid & magnificū perficere poterit. Nec vllus adeo ignarus est quem amor nō inflat met ad virtutem, diuinumq; reddat, vt viro fortissimo par euadat. Nam vim furorēq; vt dixi, amor amantibus inspirat. Quinetiā pro altero mori amantes soli eligunt. Nec viri tantū, sed mulieres quoq; vnde veri amoris verèq; amicitia testimonia sunt locupletissima, vt est hystoria de Tito Fulvio Romano, & Gissippo Atheniensi viris amicissimis, que est conuersa ex Boccatio à Philippo Beroaldo in linguam latinam. Laudes amoris commemorat in oratione quam fecit de amore ipse Beroaldus. vbi ait Socratem philosophorum fontem, quadam olim oratione amorem vituperatum, cū verecūdiam pallio caput oppertuisse. Idem mox eiusdem laudationes per palinodiam: hoc est contrarium captum celebraturus, id aperto atq; reuelato capite fecit. Ideo ibi laudaturus amorē alacri animo ita exorditur. Magnus Deus est amor, apud hominesq; mirandus, vt philosophi dixerunt, & ob originem antiquissimam in primis honorandus. Siquidem Hesiodus in theogonia cecinit post primordiale chaos repente terram & amorem simul extitisse. Puto autem esse hunc insium vnicuiq; eorum quæ sunt, naturalem vim, causamq; qua esse expetit vnūquodque. & vt inquit Parmeneides, ante deos omnes primum generauit amorem: vnde ab Orpheo (quem diuus Augustinus inter theologos præsecos annumerat) cognominatus est Phanes, ab eo qd' ex Chao primus apparuit, licet plures amores, vt Venere, fabulosæ ficti sint, quos plures scriptores commendarunt. Illis cōmissis amorem illum celebremus (inquit Beroaldus) qui à Platone diuinitus memoratur. Qui virtutes amatoribus suis conciliat, qui nos dijs amicos facit: dicamulq; eum esse celestem, beneficium, pacificum, pulcherrimum, qui mortalibus maximorum bonorum causa est, vt iam dixi. Qui pacem largitur hominibus, qui ventis requiem, qui mari tranquillitatem, qui elementa societate conglutinat, qui cunctos familiaritate conciliat, beneuolentiæ largitor, maleuolentiæ exterminator. Et quemadmodum coniungi vna non potest amaritudo cum dulcedine: caligo cum lumine, pluuia cum serenitate, pugna cum pace, sterilitas cum fecunditate, cum tranquillitate tempestas: ita cum amore odium, ira, inuidia, liuor, maleuolentia copulari non possunt. Et quemadmodum radius à sole, calor ab igne, rigor à glacie, candor à niue nequeunt separari: ita ab amore diuelli non possunt beneuolentiæ,

Duodecima Pars

societas, necessitudo, concordia. Hic est enim amabilissimus amicitie nōdus, princepsq; ad benevolentiam cōglutinandam. Vnde ab amore amicitia traditur esse nuncupata. Quod est nauigio gubernator, quod in ciuitate magistratus, quod in mundo sol, hoc inter mortales est amor. Nauigiū sine gubernatore labascit, ciuitas sine magistratu periclitatur, mundus sine sole tenebrosus efficitur, & mortalium vita sine amore vitalis nō est. Tolle ex hominibus amorem, solem ē mundo sultulisse videberis, vt superius dixi. Huc adde q; hic Deus à nobis omnem rusticitatē amolitur, omnis elegantia, omniumq; munditiarū pater est. Vnde venustē Plautinus senex amorem Deum appellat munditiantem, eūq; puris nitoribus ait antecellere. Da mihi hominem efferū atque truculentum: hunc amor ē vestigio mollem reddet & mansuetum. Da rudem & rusticum, statim ab amore fiet ingeniosus & urbanus. Da inculcum, ab amore cultissim⁹ efficietur. Deniq; corporis omnis, segnicies omnis, somnus lethargicus, marcor, squalor: incuria ex amoris cōtubernio eliminantur, in quo industria, gnauitas, vigilantia, solertia, cultus, decor commorantur: vt de Galeo Tymonæ, de quo vide hystoriam in latinū ē vernaculo sermone conuersam per Philippum Beroaldum. Sed hic est modus, hæc mensura, hoc tēperamētum, quod virtutibus adhibetur in amore quoq; adhibeatur: & procul erit omnis de amore questio. Nam, vt inquit, veridicē Plautinus seruus. Bonum est paucillum amare sanē, insanē, non bonum est. Nam virtus in medio consistit. et in nobis, teste apostolo, ordinata debet esse charitas. Et cū nihil aliud sit amor ex diffinitione philosophorū, q̄ fruendē pulchritudinis desiderium, illum nos amorem laudamus (inquit Beroaldus) celebramus, extollim⁹, qui pulcherrimus est, qui ex pulchrorum desiderio natus, pulcherrima plura mortalibus cunctis impartit. Nonne artes, vt ab hoc quasi quodam fonte emanarunt: Nonne hic oim inuentionum autor est & propagator: medendi nempe & diuinandi, & sagittas ab arcu excutiēdi disciplinam (amore duce) inuenit Apollo. Texēdi artificium Minerua. Fabricā ferri Vulcanus. Mēsuras & pondera Phēdon. Lites yas Mercurius. Leges Ceres. Deniq; oēs qui per artes inuētas vitam excoluerunt, Amore impulsore atq; ductore cōmenti sunt nouas adinuentiones. Non enim talia saragendo inuenissent, nisi talia adamassent. Omitto (vt ait) qd̄ per amoris beneficium animalia cuncta progenerantur in terris. Nonne ea quæ inanimata dicuntur, amare quodam modo existimantur? Hinc magnes ferrū trahit, Succinū paleas, Cęcias nubes, & vt inqt Empedocles, Arida terra, amat imbres. Et nemo non (vt ait Hieronymus) aliquid amat. Deniq; amore constant omnia, aulescunt, florescūt, propagantur. Igitur amorem colamus, amorem meritis præconijs extollamus.

Quinquagesima quarta consideratio de laude pecuniæ adstruit, quæ excellit omnes res mundi, Cū enim omnia obediāt, vt habetur Eccle. x. vbi dicit Salomon. Pecuniæ obediunt oīa. & in c. vii, eodē loco dicit, Sicut protegit sapientia, sic & protegit pecunia. Et in libro iij. de moribus medicorū dicitur, Rex regum nummus dominus manet & dominatur, & cuncti reges subijciuntur ei, vnde dicitur,

Nummus honoratur, siue nummis nullus amatur:

Nummus vbi loquitur, Tullius ipse tacet.

Et vt dicit Celsus lib. antiquarum lectionū xi. c. lxxvii. pecunia dea dicitur. vnde Iuuenalis,

Et si funesta pecunia templo.

Nondum habitas, nullas nummorum ereximus aras.

Sed, vt dicit Ambrosius libro ij. officiorum c. xxj. hoc malum iandudum influxit humanis mētibus, vt pecunia honori sit, & animi hominum diuitiarum admiratione digni, vt nemo nisi diues honore dignus putetur. Nā diues à diuo fit, q; qui diues sit, quasi deus nihil indigere videtur. vnde, teste Philippo Beroaldo in suo opusculo de felicitate. Omnes ferē existimant summum bonum, seu felicitatem esse diuitias & solum diuitem esse beatum: primo in testem Horatium afferentes, qui ait.

O ciues, ciues, quærenda pecunia primum.

Virtus post nummos.

Et in sermonibus cum ait.

Omnis enim res

Virtus, fama, decus, diuina humanaq; pulchris

Diuitijs parent, quas qui construxerit, ille

Clarus erit, fortis, iustus, sapiens, etiam rex:

Et quicquid volet.

Cuius sententiæ astipulatur Petronius Arbitrator in suo epigrammate, cū inquit.

Quisquis habet nummos secunda nauiget aura,

Fortunamq; suo temperet arbitrio.

Et paulo post.

Multa loquor quid vis nummis præsentibus opta,

Eueniet: clausum possidet arca Iouem.

Hinc iuriscōsultus Vlpianus in l. bonorum j. ff. de verborum significatione. refert q; bona naturaliter dicuntur ex eo quod beant, hoc est beatos faciunt, vt sunt diuitiæ, pecunia. Beare autem est prodesse. Et ait Tullius, diuitias esse effectrices rerum magnarum & imprimis voluptatum. Pecuniæ nerui sunt bellorum, aurum persuasio est regū. Huic metallo (vt inquit veridicē Apuleius.) Difficultas omnes metali peruiæ, & auro adamantinæ feres perfringuntur. Dicere solebat Verres, nihil esse tam sanctum, quod non violari: nihil tam munitum, quod non expugnari pecunia possit. Aurum (vt inquit Horatius) per medios ire satellites & perumpere amat saxa potentius ictu fulmineo. Philippus Macedonum rex omnia castella expugnari posse dicebat: in quæ modo asellus enustus auro ascendere posset.

Qui verò pecunias bellorum nervos esse dixerunt, oracula certiora dixisse videntur. Archidiaconus Iacon socijs inquiringibus quantum satis foret pecuniam ad belli administrationem: respondit, bellum ordinata non quærit, vnde in summo imperatore hæc res inesse debent. Scientia rei militaris, virtus, autoritas, felicitas, & auri copia, sine quo reliqua manca & mutila esse creduntur, sine quo præ clara non faciliè geri possunt.

Pecunia magna bonum generis humani existimatur, vt inquit Euripides. Pecunia in honore, paupertas probro haberi cœpit, vt volunt Salustius & Seneca. Cui em diuitiæ affluūt, huic nihil deesse creditur. Nā, vt ait Horatius. Et genus & formam regina pecunia donat, Et bene nummatum decorat suadela venusq;.

Hinc in c. sicut hi. in principi. xlviij. dist. traditur, q; mens mortalium semper aurum, semper argētum videt: gratius intuetur aurum q̄ solem: omnis nostra oratio & supplicatio ad deum aurum quærit: vnde Persius.

Prima ferē vota & cunctis notissima templis:

Diuitiæ crescunt, vt opes, vt maxima toto

Nostra sit arca foro.

Et capi debet hic pecunia pro omni re, quæ est vel esse potest

potest in patrimonio, iuxta textum & notata in l. pecunię j. & in l. sequē. & in lege pecunię ij. ff. de verborum & rerū signifi. & in c. totum j. q. ij. & clarior est textus in l. pecunię ij. ff. eodem. qui ait. Pecunię nomine nō modo numerata pecunia, hoc est nūmi; sed omnes restam soli q̄ mobiles, & tam corpora q̄ iura continentur: & hoc largissimē, sed strictē pro pecunia numerata, vt est textus in ca. ij. & ij. xiiij. q. ij. sed melior textus in lege j. C. de probatio- nibus. Pręciū autem non consistit nisi in numero tantū, vt in §. item pręciū, in situ, de emptione & vendit. Item largē pro omni eo quōd consistit pōdere, numero, vel mē sura, vt in lege talis scriptura. ff. de legatis j. & l. ij. §. item mutuum. ff. si certum petatur. & ita notatur in lege ij. in gl. penul. C. de constituta pecu. & in dicto §. item mutuum. in glos. in verbo, pecunia. & in dicto c. totum j. q. ij. Aduer- te tamē, q̄ strictē accipiēdo est de his quę seruando serua- ri non possunt. Bar. in lege j. §. fuit quęsitum. ff. ad Trebel- lianum. & in l. interdum. ff. de conditione in debi. & Alex. in lege singularia. in vij. col. ff. si certum petatur. & ibi do- meus Iason in j. col. vbi etiā declarat quomodo capiatur pecunia. Et idem de termino nūmus, vt dicit idē do. meus Iason in lege nummis. in ij. col. ff. de in litem iurando. Et teste Celio lib. antiquarum lectionum xij. cap. xlix. Num- mus est qui rebus mensuram infert ac estimationem. Estq̄ medius quodammodo, cuncta metitur, ac rerum prętia in æqualium ea mēsurā ad æqualitatem reuocantur. Quia verō ex lege est, non natura: proinde nummi prorepsit ap- pellatio à nomo, id est lege. Estq̄, vt Aristoteles inquit, tā- quā fideiussor. Quapropter nummū monetam appellauer- re, q̄ signo numismatis moueantur, cuius prętij esset. Et li- cet in aliquibus laudetur pecunia, vt dictum est, tamen in pleriq̄ vituperatur, quod omitto, cū sit alienum ab hoc instituto, de quo Lucas de Penna in l. hi penes. col. ij. C. de agrico. & censitis. lib. xj. & per Philippum Beroaldum in suo libello de optimo statu. Et teste Blondo de Roma triū phante lib. viij. inter alias diuitias & pecunias, laudat illas quę proueniuntur ex agricultura.

Quinquagesima quinta cōsideratio erit de tribus mo- dis regendi rempublicam, seu tribus spēbus principi- pandi in ipsa republica, & quę illarum sit po- tior melior & excellentior.

Nam primus modus seu prima species regēdi seu prin- cipandi est regni, in quo vnus moderatur & gubernat se- cundū virtutem: & istum principatum monarchiā vocant, & est optimus inter omnes principandi modus, & multo antecellit, vt recitat Antoninus Florentinus in sua summa. quarta parte. tit. v. c. iij. §. iij. Representat enim di- uinum regimē, quo totus mūdus ab vno creatore guber- natur et regitur. Representat etiā ordinationem naturę per quam omnis multitudo & deformitas ad aliquod vnū gubernans reducitur, sicut omnia mobilia ad vnum pri- mum mobile, scilicet cælum: hæc Florentinus vbi suprā.

Legistę verō & iurisperiti alias rationes commenda- tionum huius speciei principandi adducunt. Nam dicit textus in lege secunda. §. deinde quia difficile, versic. nouis- simē. ff. de origine iuris. quōd per vnum rectius quā per plures reipublicę consulitur. Facit textus in lege iij. §. quā uis autem. versi. apparet. ff. de administra. tuto. vbi dicitur quōd facilius per vnum tutorem, quā per plures tutela administratur: & ibi ratio assignatur in glos. in verbo, fa- cilius. cū ait.

Segnius expediunt commissa negotia plures.

Hoc & Philosophus ij. Politicorum asserit, qui c. xj. & xij. decidet viro optimo potiusq̄ multis potestatem tri- buendam, vide Boberium in tractatu suo de custodia cla- uium portarū ciuitatum, allegantem Aegidium de Roma in tracta. de regimine principum. & Bar. in tractatu de regi- mine ciuitatum. & Card. in capi. in apibus vij. q. j. Vnde diuus Hierony. in psal. cxlvj. Melius esse (inquit) vnū ti- mere, vt plures non timeas: q̄ plures timere, vt ab vno sis tutus. Dicebat etiā Homerus, vt eum recitat Aemilius, nō posse bene rempublicam geri multorum imperijs. Sed & apud Herodotum Darius cū de statu Persarum con- stituendo foret consultatio, pulchra oratione vincit vnus regimen pręstare, ita q̄ ex eius consilio & sentētia. s. quōd melior foret status vnus ipse Darius paulo post rex Per- sarum fuit declaratus. Si quidem ex pluriū etiā optima- tum gubernatione odiā inter ipsos priuatim excitantur in publicum pernitiōsa, cū vnusquisq̄ primus in republi- ca esse velit. Ex talibus autē odijs seditiōes, ex seditiōibus cædes existunt. Proinde opus est, vt vnus sit, veluti caput, à quo nequa q̄ membra dissentiant. Et, vt dicit Petrus de Anch. in cōsilio suo cccxxxix. inci. pro maiori intelligen- tia, vbi plenē ponit de exordio regum. & dixi suprā in v. parte, in j. cōsideratione. q̄ sicut iura imitantur naturam, vt in §. minorem. insti. de adoptio. Sicut regulariter in mē- brorum pluralitate est vnū caput, ita q̄ si plura reperirentur capita esset monstrum l. non sunt liberi. ff. de statu ho- minum. & vbi pluralitas, ibi discordia c. quando Adam de pœnitē. di. ij. Sic vnus tm̄ debet esse rex & dominus in societate. Ideo dicit apostolus ad Ephās. iij. Vnū caput, vnus spiritus, vnus dominus facit tex. in ca. in apibus vij. q. j. vbi dicitur. In apibus dux vnus est, & grues vnā se- quuntur ordinē literato. Imperator vnus iudex vnus pro- uincię. Nempe Roma cōdita duos fratres simul reges ha- bere nō potuit. In Rebecçę verō vtero Esau & Iacob bella gesserunt. Ibidem pręcipitur, vt singuli sint ecclesiarum episcopi, singuli archiepiscopi, singuli archidiaconi, & omnis ordo ecclesiasticus suis rectoribus nitatur. facit etiā tex. in c. loquitur. xxiiij. q. j. vbi dicitur, q̄ vnus est deus, vna fides, vna spes, & vnū baptisma. Hinc habetur Eze- chie. xxxvij. Seruus meus Dauid rex super eos erit, & pa- stor vnus erit omnium illorum. Faciunt quę dicit Sozi. in cōsilio suo clxv. in ij. volu. col. vij. ibi: secundo hæc con- clusio probatur vbi dicit, q̄ virtus vnita fortior est ipsa di- spera, vt ait Philosophus. Vnde veritas, inquit. Omne re- gnum in se diuisum defolabitur. & Aristoteles xij. meta- phi. Entia nolūt malē disponi nec bonum pluralitas prin- cipum, vnus ergo princeps. etiā plura scribit Felin. in c. quę in ecclesiarum xxxij. col. v. versic. hanc declarationē limita. de constituto. & Aluarotus in cap. præterea ducatus. col. secunda. de prohibita feudi alienat. in vsibus feudorū. Et amplissimē per Aegidium de regimine principum. in secunda parte ij. libri. c. iij. & iij. vbi concludit melius esse ciuitatem & regnum regi per vnum quā per plures. & iste modus nuncupatur Monacratia seu Monarchia, vt dixi, quę cæteros modos excellit, scilicet Aristocratia & Democratiam. de quibus per Franciscum Patritium li- bro de regno & regni institutione libro primo tit. ij. Et huius reipublicę regię modi sunt quinque, vt in polytici Aristotelis libro ij. cap. x. & ibi Faber in suis commenta- rijs, quos idem in introductione sua, quam facit in polyti- ca Aristotelis sic deducit.

Primus cū vni ob ingentia beneficia, & longē præ-

Duodecima Pars

ellentem virtutem gubernationis summa creditur. Et hic proprius & maxime regius modus est.

Secundus cum vnus non omnium, sed autoritate bel-
li perpetuam habet.

Tertius cum vnus secundum legem & patrium morem, volentibus quidem & æquo animo seruire iugum ferentibus, dominorum ritu præest, atque dominatur.

Quartus, cum vrgentibus rebus vnus eligitur, qui potestate durante dominorum ritu exercet imperium.

Quintus, cum vnus omnium habet potestatem & in ciuitate in his quæ publica sunt, & in his quæ foris geruntur, & hi vltimi quatuor modi, secundo loco & minus proprie regii sunt.

Alius verò est modus principandi, seu alius est principatus, quod est regimen optimatum principatum secundam virtutem, & vocatur Oligarchia seu Aristocratia, id est potestas optimorum in quo aliqui principantur. Hæc verò potestas est minor monacratia, sed superat democratiam, vt dicit Antoninus Florentinus in loco hic superius allegato. Hanc multum laudat Fræcisus Petrarca in suo tractatu de institutione reipublicæ libro j. c. j. sed forte, quia Senensis, & propter eorum communitatem. Hanc etiam laudat F. Patritius Senensis libro primo de institutione reipublicæ. tit. iij. vbi dicit, quod in ea specie principandi, in qua optimates agunt soli qui in ciuitate cum virtute degunt: qui quæ optimi sunt rempublicam administrant nec multitudinis fauor, neque diuitiæ, aut nobilitatis gloria opitulari: sed honestas illos ad magistratus aut dignitatem prouehit, & credibile est ex optimis optima existere consilia.

Istam etiam administrationem, scilicet paucorum: valde probat Philippus Beroaldus in libello de optimo statu. Nam quod status optimatum, qui dicitur Aristocraticus (vt inquit) sit optimus nomine ipso declaratur, & exemplis tam recentibus quæ vetustis liquet, & autoritate fulcitur. Sententia Plautina est in milite. Nemo solus satis sapit. vnde. Ve homini soli, quia si ceciderit non habet subleuatem. Ex quo fit, vt consultiões plurium bonorum in vnũ conspirantes sint salutare & conducibiles rebus magnis administrandis. Aristoteles. iij. Politicorũ. Vno (inquit) duo meliores sunt. & Homerus. Duos ad omnia esse præstantiores. Hinc Agamænon Homericus decem optat consiliarios Nestori cõsimiles. Per ita hortabatur Megabyzus, vt gubernatio regni Persarum ad Oligarchiam, id est statũ paucorum traduceretur.

Et huius reipublicæ optimatum quatuor sunt modi, de quibus Aristoteles. iij. Politicorum c. vij. & ibi in commentario Fabri Stapulei. & per eundem in dicta introductione in ipsa Politica.

Primus (inquit) cum absolute & simpliciter ab optimis viris secundum virtutem reipublica moderatur, & hæc proprie optimarem rempu. appellant.

Secundus cum in ciuitatis administratione diuitiarum & virtutis habito respectu ad magistratus euehuntur.

Tertius cum ad tria, diuitias, virtutem, & populum, aut duo, virtutem, & populum, respectus habetur.

Quartus cum ea quæ reipublica peculiari nomine dicitur, ad paucorum gubernationem potentia inclinatur, & hi tres vltimi minus proprie optimates modi dicuntur.

Alius & tertius est modus principandi, seu alia est species regiminis reipublicæ, quæ vocatur Democratia, & est regimen seu gubernatio populi, & est in quo res agitur ad

imperium multitudinis, cuius nutu leges describuntur, & magistratus omnes eliguntur, & quod pluribus videtur, id comune omnium esse iudicatur. pro quo facit tex. in l. ij. §. nouissime. & §. deinde cum esset. ff. de origine iuris. & in l. j. in prin. ff. de consti. principum. & §. led & quod principum. in prin. insti. de iure naturali, gentium, & ciuili.

Et huius popularis gubernationis sunt quinque modi seu species, secundum Aristotelem. lib. iij. Politico. c. iij. vbi commentarius Iacobi Fabri, quos breuiter recapitulat in introductione superius allegata modo sequenti.

Primus, cum dominante lege, & pauperes, & diuites æquam habent gubernandi facultatem.

Secundus, cum gubernatione secundum legem existente magistratus & honores à censu & quidem exiguo dispensantur, lege posita, vt qui tantilla possidet habilis sit ad magistratus obeundos, qui verò non, inhabilis esto.

Tertius, cum omnes omnino ciues indispensandorum magistratum habiles sunt, modo comprobentur idonei, ac lex dominetur.

Quartus, cum lege dominante omnes omnino ciues habiles sunt.

Quintus, cum omnes omnino ad magistratum functiones sunt indifferentes, verum non lex, sed multitudo dominatur, & hæc deterrima & tyrannidi simillima popularium species, in qua decreta populi plus possunt quæ leges, & in qua maxime oriri solent populi ductores, qui assentantes beneuolentia & fauore populũ que volũt, ducunt: quos Græci, demagogos, Sociates fucos appellat.

Hanc vt dicit F. Patritius lib. de institutione reipublicæ j. tit. iij. apud Herodotum laudat Orhanes cum de institutenda Persarum reipublica agitur, eamque nominari dicit Isoniam, id est quasi iuris æqualitatem, quando in reipublica in qua multitudo dominatur, æquo inter omnes iure dirimenda sint. lubetque vt in ea magistratus sorte dicatur, qui gestorum omnium rationem reddant, vultque vt omnia consilia in commune referantur & in multitudine oia sint.

Huius finis est libertas, nihil magis cupit popularis multitudo, quam potestatem viuendi habere vt velit, quæ quidem libertatem Cicero esse affirmat. Et, vt dicit idem Patritius, libertatem esse dicit naturalem facultatem eius quod cuique facere libet, nisi quod vi aut iure prohibetur. & hanc definitionem ponit Iustinianus in §. j. in iij. de iure personarum.

Et de istis tribus speciebus administrandarum specierum ornate copioseque disseruit ipse Philippus Beroaldus in dicto lib. de optimo statu. in prin. & tandem inclinatur in hanc partem, quod status vnus optimus præstantissimusque esse creditur: vt inclinatur animus, ratio suadet, & sententia eruditorum decernit: quorum autoritas nobis pro ratione sufficiat. Sed vt ad incepta reuocemur subiungit idem Patritius paulo post, quod alia sunt genera regendi rempublicam quonia, vt dicit. Nonnunquam accidit, vt in aliquibus ciuitatibus soli opifices & agrorum cultores dominantur: qui quonia multitudine præstant, nobiliores pessundant, & virtute affectos bonisque artibus eruditos ludibrio contemptuque habent, fieri per fortunam potest, vt eiusmodi ciuitas tuto aliquãdiu acquiescere se habeat. Sed inclinante fortuna facile cernitur, quod difficile sit cum eiusmodi hominibus bene agere. Qui enim in agris aut officinis aluntur omnium rerum experientia carent, submissoque animo regunt. Nec doctrina, aut genere, aut magnarum rerum experientia adiuuantur, & dum nobiliores formidant, temere omnia, aut crudeliter agunt,

ter agūt, plebs namq; omnis aut humiliter seruit, aut cum magna crudelitate imperat. vnde M. Tullius in oratione pro Plantio sic ait. Non est consilium in vulgo, nō ratio, non discrimen, nō diligentia, & scinditur incertum studia in contraria vulgus.

Est etiam contra, vt nonnullas ciuiles societates soli nobiliores regnant: quorū quidem imperium neutiquam comprobandum cenleo. Aduersantur enim plerūq; plebi, nec societatem inferiorē æquo animo perpeti possunt, vt de nobili Claudio rum familia legimus. Ex ijs penē oēs aduersus plebem adeo violentos, ac contumaces fuisse constat, vt nec capitis quisquam reus ad populum mutata veste prouocare, aut gratiam, veniamq; deprecari voluerit. Atqui Appius Claudius regillianus cum decēuir esset legibus scribūdis, & virginem ingenuam per vim libidinis gratia in seruitutem conaretur allerere, causam plebi dedit rursus à patribus discedendi. Nec minorem violentiam in plebem ostendit Claudia eiusdem gentis foemina, quæ cū in conferta multitudine vix in carpento diuehi posset, palam exclamauit, Vtinam reuiuisceret Claudius Pulcher, iterūq; clauem amitteret, quo minor turba mihi obuiam daretur. Et quāq; nobiles viri animo excellentiores sunt: tamen proniores ad bella esse cernuntur: quæ quamuis imperia aliquando augeant, plerūq; tamen vrbes funditus euertunt. Lacedæmonij (vt Dionysius Halycarnaseus scribit) aduersa in Leutris pugna, in qua mille & septingentos ciues amiserunt, nunq; amplius ex calamitate ciuitatem cernere potuerunt. Thebani quoq; & Athenienses ex infelici euentu pugnae apud Cheroneam non modo principatū Græciæ à Macedonibus, sed patria etiam libertate priuati sunt. Iniquū præterea esse videtur, vt cū ciuitas ex solis nobilibus extare nequeat, sed longè maior sit reliqua multitudo, soli nobiles imperent, reliqui autem oēs famulentur.

Alimenta namq; naturalia agricultura nobis suppetit mercatura aut reliqua necessaria. Quo fit, vt nec sine cultoribus agrorū, nec sine mercatorib; ciuilis societas esse possit. Non igitur à publicis muneribus auocandi sunt, quorum vsus reipublicæ necessarius esse cernitur. Sed his muneribus honestandi, quæ facillè per se gerere possunt, vel collegis adiuuandi à quibus eorū gressus adeo regantur, vt nihil incommodi ciuitas capiat, & inferiores à maioribus non videantur omnino destituti. Mediocres certè qui neq; abiecti sunt, neq; opulencia nobilitatis nimis exultant longè modestius præsumunt. Sed si alterutrum necessarium est, vt vel sola nobilitas, vel sola plebs imperet: longè tutius arbitror cum nobilitate, q̄ cū plebe agere. Raro em turpiter, aut indecorè agit, qui maiorum suorū laudē secum pariditari cernit. At ille qui per sese ignotus est, & maiores suos longè obscuriores habet, paruam admodū iacturam sibi aliquando facere videtur si deliquerit. Sunt præterea ingenitæ nonnullæ virtutes nobilioribus, vel eas assequuntur persuasionem maiorum. Hæc Patritius in prædicto loco: & ibi vide exempla de virtutibus & gestis quorundam nobilium & rusticorum. Tandem concludit, q̄ ipse est de numero illorū, qui optimam rempublicam esse dicit, quæ ex omni genere hominū commixta sit ex rationibus per eū ibi deductis, & propterea laudat rempublicam Lacedæmoniorū (sicut & Philippus Boroaldus in dicto libello, de optimo statu, in principio) veluti ex Monarchia, Aristocratia, & Democratia consistentē. Rex enim apud illos erat prouincius gubernatione, Senatus pro

paucorū potentia, Ephori autem statū popularem representabant. Dicit etiam (licet alijs verbis) Anto. Florentinus in loco supra allegato, q̄ optima politia esset, quæ ex tribus supra nominatis mixta constaret. Sic enim vnus quisq; auidius rempublicam amaret, & ardentius statuta seueraret. Si ergo aliqui in populo sapientiores ab ipso in principes, vel præfectos eligantur, & hi vltius in regem vnum præficiunt, qui tam eis q̄ populo præsit, erit iste principatus optimus, quia sub ipso principe sunt aliqui principes secundū virtutem, vnde in omnia regimina conueniunt. Constat enim ex democratia, id est ex potestate populi in quantum ad ipsum pertinet electio principum, itē ex Aristocratia, in qua aliqui optimates principantur qui prædicto modo habent vim eligendi. Item ex regno in quantum vnus ex prædictis optimatibus electus tam eis q̄ populo præficitur.

Hæc vtriq; politia in lege diuina fuit instituta. Nam ex populo aliqui sapientiores eligebantur. Vnde Deuteronomio primo, dicit Moyses ad populum. Date ex vobis viros sapientes & gnaros, & quorū conuersatio sit probata in tribubus vestris, vt ponam eos vobis principes. Et hæc erat quædam politia popularis, in quantum hi maiores à populo eligebantur. In quantum verò hi principes populū gubernabant, inferiores causas iudicantes, erat quasi quædam species politia popularis in quantum optimatum. In quantum verò vnus præficietur omnibus quasi singulariter præsidendo, erat quædam species regni. Et hæc Politia obseruatur apud Venetos, quid habent ducem electū à primatibus & optimatibus, seu consilio illorum, qui quidem optimates eliguntur à populo, & illi optimates administrant iustitiam & alia negotia communitatis & dominij. Ille verò dux præest & præsidet omnibus tanq; omnium & optimatum & populi superior.

Hæc etiam politia seruatur in regno Franciæ, si bene consideretur regimen ipsius regni: quoniam, vnus est rex solus in toto regno, qui præsidet omnibus, & ducibus, & optimatibus, & ceteris alijs qui ei obediunt & subiunguntur. Isti verò optimates, qui tamē ab eo ordinantur & constituntur, iustitiam populo administrant: exemplo Moysi, qui consilio & prouidentia Ieronis eius cognati constituit ex plebe viros sapientes & timētes deum, in quibus esset veritas, odientes auaritiam, qui iudicarent populū omni tempore, vt habetur Exodi xvij. Sic rex Nabuchodonosor constituit Danielem præfectum & magistrum super cunctos sapientes Babylonis, vt est Danielis ij. Et pro politia populi habet quælibet ciuitas suum defensorem, qui eligitur à populo, de quo in authentica de defensoribus ciuitatum collatio, tertia. & in parte præcedenti, in quinta consideratione, ex quo omnes politia in regno comprehenduntur.

Quinquagesima sexta consideratio. Cū supra proxima tactū est dignius, nobilium, & excellentius regimen esse regni, idcirco non immeritò indagandum esset de regnis, quod ex ijs excellentius iudicandum.

De regno cœlorum ante dictum est ista parte, in secunda consideratione.

Narrat Augu. libro xvi. c. xvij. de ciuitate dei, tria olim fuisse regna eminentia, insignia, & excellentia, videlicet Syconiorum, Aegyptiorum, & Assyriorum. Sed Assyriorū (vt inquit) multo erat potentius ac sublimius. Nam Ninus Beli filius illius regni rex (excepta India) vniuersæ Asiæ populos subiugauerat, quæ secundū aliquos dimidiis

Duodecima Pars

partem mundi, secundum verò alios tertiam continet.

Sed secundum Daniele, ut habetur Danielis 11. fuerunt quatuor regna antiquitus per quatuor metalla figurata, & hæc dicta sunt & fuerunt præcipua in orbe, scilicet Orientale, quod fuit Assyriorum, & significatum per aurum. Meridionale, quod fuit significatum per argentum, fuit regnum Persarum & Medorum. Septentrionale, quod significatum fuit per æs, eo quia fuit æneum. quartum Occidentale, quod fuit regnum Romanorum. Et cum diu fuissent regna orientis illustra, voluit deus occidentale ferreum, quod tempore esset posterius, sed imperii latitudine & magnitudine illustrius. Quod sicut ferrum, comminuit & corruit omnia alia metalla, sic etiam illud vltimum regnum comminuit omnia alia regna, ut dicit textus Danielis 11. Idque potissimum concessit Romanis ad domanda multarum gentium mala, qui tamen laudis, honoris, & gloriæ auidi consulerent patriæ, in qua ipsam gloriam requirebant, salutemque eius salutis propriæ præponere non dubitarent, ut dicit Augu. v. de ciuitate dei c. xiiij. Romanum imperium, quod ipsi virtutibus promeruerunt, cuncta in omnibus superauit, teste Augu. in prædicto loco c. xiiij. Verum prout dicit glo. Daniel. eodē. c. ij. sicut in principio Romano imperio nihil fortius fuit, atque durius, ita in fine nihil erit debilius. Licet dicat Methodius, quod regnum Romanorum magnificabitur super omnia regna gentium, & nequaquam delebitur ab ullo eorum in æternum. Habent enim arma inexpugnabilia per quæ deiciuntur omnes aduersarii eius, quod verum dici posset de imperio Romanæ ecclesiæ, non capitoli, ut dicit Lucas de Penna in lege conductores. col. liij. C. de conducto. & procurato. libro xj.

Quicquid sit hoc die inter omnia regna mundi, regnum Franciæ est excellentius alijs, ut satis amplè deduxi supra in v. parte, in xxx. consideratione. Nec potest sane dici aliud fuisse præfiguratum, quam illud de quo Daniel. in d. c. ij. vbi dicit. In diebus autem regnorum suscitabit deus cæli regnum quod in æternum non dissipabitur, & regnum eius alteri populo non tradetur. Non enim est regnum Romanorum, quia Romani non tenent illud, sed Alemanni, gens à Romanis aliena. Ideo istud est regnum Christianissimum, cum rex noster Christianissimus dicatur. & de huius regni laudibus & excellentia & etiam Galliarum, vide in prædicta v. parte, in xxx. consideratione. & in hac parte, in xvij. consideratione. Quod etiam satis ostenditur ex dictis Iacobi Bonaudi in suo panegyrico post additiones ad Ioannem de Terra Rubra in suo libro, quem intulauit, Vineæ Ecclesiæ. vbi ait, quod licet sint plura regna in mundo: quoniam, ut ante dixi, sunt tres partes orbis, Europa, scilicet Asia, & Africa. Et in qualibet parte sunt plura regna, ut in Europa sunt regna sequentia, videlicet Francorum regnum, Romanorum, Hispanorum, Anglorum, Siculorum, Legionis, Portugaliæ, Aragonum, Nauarræ, Daciæ, Bohemiæ, Armeniæ, Cornubiæ, Cypri, Sardinia, Conchiarum, Muniauiæ, Vrchonia, rex Catholicus, Nauarchia, Colem. Mamiæ, Voloegamiæ, Minoricarum, Scotiarum, Poloniæ, de quibus dixi in d. v. parte, in xxvij. consideratione. Et omnia veniunt per successionem præter regnum Romanorum, ut dicit Bald. in l. ex hociure. versic. quarto quaeritur. ff. de iustitia & iure.

In partibus verò Asiæ sunt hæc regna, scilicet regnum Catalharæ, Turnestæ, Corasme. Consamiæ, Indiæ, Persarum, Medorum. Portiæ, Georgiæ, Syriæ, Capadociæ, Bithyniæ.

In partibus verò Africæ hæc regna colliguntur, Aethiopia, Libiæ, Aegyptiæ, Arabiæ, Iudææ, Ciliciæ. & teste eodem Iacobo, reperitur in Europa, Thessaliæ regnum, Macedonia, Thraciæ, Scythiæ, Mauritanie, & Numidiæ, & ibi multa ex illis laudat, maxime regna Aegyptiorum, Scytharum, Bithyniæ, Syriæ, Arabum, Capadocum, Parthorum, Indorum, Hispanorum, & Italicorum laudat, & de eis plures laudes depromit, cum quibus etiam addit vitia saltem Hispanorum, & Italicorum, quæ omitto recensere cum sit extra aream. Tamen inter cetera regna mundi extollit regnum Franciæ ex pluribus ibi descriptis: de quibus aliqua dixi in dicta quinta parte, & scribit Ioannes Ferrault in suo peculiari tractatu de priuilegijs & insignijs regni Franciæ.

Quinquagesima septima consideratio de excellentiori Insula mundi percunctatur quæ hic comode insertur post excellentias provinciarum cum insule sint pars provinciarum. l. insulæ. & ibi gloss. ff. de iudicijs. Nempe, ut refert Philippus Bergomensis lib. j. sui supplementi plures reperiuntur insulæ quas describit vsque ad numerum lxxxvij. & dicit celebriores & notas: & eas ponit secundum ordinem Alphabeti cum laude aliquarum. De multis fit mentio in libro de locorum ac mirabilium mundi descriptione qui est impressus cum Geographia Ptholemei c. xvj. cum quatuor sequentibus.

Credo quod Britannia, siue Anglia, quæ Britannia maior nuncupatur, est excellentior quæ sit in mari Oceano, et illam dicit per maximam ipse P. Bergomas lib. quarto sui supplementi chronicarum. quæ quidem triangularis est, & ab omni continente habetur diuisa. Vnde ait Virgilius in Buccolicis.

Et penitus toto diuisos orbe Britannos.

Hæc secundum Salinum porrigitur in longum oceanus gentis passuum milibus. apud eodem, teste Plinio libro ij. longissimus dies est xvij. horarum. & in Italia est xv. & illorum nox septem resultat horis. Italicorum verò nouem. Vnde Iuuenalis Saty. xj.

Et minima contentos nocte Britannos.

Huius autem insule maxima pars plana & frugifera est, abundat pecore, auro, argento, ac ferro. In ea sunt fontes calidi & salubres. Gates ite lapis ibi plurimus, optimusque qui in aqua ardet, oleo verò restringitur. Item Margaritas scribit Plinius libro ix. nasci in ea insula, paruas et de colores. Hanc Gregorius magnus beatissimus pontifex eo missis Augustino Mileto & Ioane monachis, vitæ probatissimæ viris, primum ad Christi fidem conuertit. Ibidem Londinum ciuitas, nunc Londra, regum sedes, & copia negociatorum & lanificij arte celebris est. Narrat & ipse P. Bergomensis lib. xij. prædicti supplementi, quod cum Ioani Anglorum regi Ludouicus Francorum rex maximum indidisset bellum, Ioannes diuino auxilio vsurus, statim et Angliam totam atque Hiberniam provinciam suam Romanæ ecclesiæ vestigales fecit. Nam centum auri marchas quotannis se eidem soluturum compromisit, si ab eius impetu eum dominus liberare dignaret. Atque ita victoria diuinitus parata, postea aliquandiu apud Anglorum reges, hoc votum seruatum est. Et idē lib. xj. narrat quomodo Alidulphus Anglorum rex, inter cetera memoratu digna, ob singularem religionem, vniuersam insulam Romanæ ecclesiæ tributariam fecit. Namque, ut singula domus quotannis singulos argenteos ipsi ecclesiæ persolueret.

Hybernia insula Britanniæ proxima, dimidio minor quæ Anglia

Anglia existimatur, spacioq; terrarū est illa angustior, sed situ fecundior, gentes habet ferocissimas & bello apu-
mas, quæ pulchro sunt corpore & elato, membrisq; robu-
stissimis ac colore candido. Equosq; parit, qui à natura sua
uillimo incessu, & quadam modulatiōe veluti more regio
deambulare videntur. Ibi nullus anguis, auis rara, ac apis
nulla. Hæc infulam Celestinus papa eius nominis primus
per Patriciū beati Martini episcopi ex sorore nepotē ad
Christi fidem conuertit, autore P. Bergomate in suo sup-
plemento chronicarū lib. iij. Et in dicta insula (quæ secun-
dū aliquos Hyrlanda dicitur) teste Baptista Fulgoso lib.
de dictis fatisq; memorabilibus. ti. de miraculis. c. de gem-
mis. terram, coriumq; animalium in ea natorum veneno-
sæ bestię deuitant, fugiuntq;. Experiēdo enim homines di-
dicerunt hæc animalia si ancipiti ponantur, vt vel ea, vel
ignes contingant, in ignes ipsos potius se recipere.

Hirlandiæ verò regio equos habet vectorios præci-
pua bonitate, quos vbinos vocant, celeriores Anglicis,
quos gradarios dicimus.

Scotia etiam insula est (eodem P. Bergomē. ibidem
teste) & est etiam Angliæ suprema portio (quamuis in
d. descriptione locorum dicatur q; Scotia eadem est & Hi-
bernia) sed in Aquilonem versa, quæ & fluminibus non
magnis, & monte quodam ab Anglia ipsa dirimitur. Ibi-
dem Brumali tempore vix sol tribus horis super terrā ap-
paret. Scoti Hyberorum amicitia, societateq; plurimum
gaudent. In Scotia & Hybernia plures sunt Metropolita-
næ ciuitates q; in Anglia. In hac quippe insula constat na-
tā fuisse aliquando arborē miraculosam seu prodigiosam,
supra quandam fluminis ripam, quæ fructus producebat
ad anatarum auisū similitudinem, quiquidem cū maturita-
ti proximi essent, sua sponne decidunt, & alij in terrā, alijq;
in aquam. & qui in terram omnino putrescunt, in aquis
verò demersi, mox animati enatare incipiunt, atq; sub aq;
& in aërā pennis volant, de quo infra amplè in lxxx. con-
sideratione. vers. refert etiam.

In mari verò magno mediterraneo credo Cretam in-
sulam esse excellentiorē, vnde in descriptione locorum su-
prà allegata c. xvij. dicit q; pars est ingens græcię, et quō-
dam fuit cētum vrbibus nobilitata. vnde & hæc Centro-
polis dicta est. Creta igitur, autore P. Bergomē. in suo
supplemento chronicarum lib. iij. nobilissima insula, nunc
Veneto subdita populo. (Nam Bonifacius Montisferrati
Marchio illam, cū indigeret pecunijs Venetis vēdidit) vi-
detur ad principatū totius græcię fuisse nata, atq; situata.
Hæc quippe cuncto imminet mari, cū & græci ferè omnes
circū idem mare sint positi, vnde et in medio mūdi dicitur
esse posita. Abest à Peloponneso modicum quid. Et illi à
septētrione est Aegeū mare. & ab Oceano Ioniū. A mane
aut illi Icareū est mare. Et ab occiduo Afro abluitur pōro.
habet in lōgitudine ducentum septuaginta passuū millia.
In latitudine quinquaginta millia. Circuitus verò eius
ccccxc. millia passuū cōplecti. prima (vt Ptholo. & So-
linus referunt) nauibus & sagittis claruit, primaq; literis
iura cōflinxit. Eque tres ordines prima ordinauit, ex qua
rei bellicæ conualuit disciplina, studium musicū inde per-
hibetur, & in ea inceptum est. Est itaq; imprimis siluestriū
caprarum, admodum copiosa, ceruos non habet, lupos
vulpesq; ac alia quadrupedum noxia animalia nulla ha-
bet, serpens ibi nullus, nec noctuæ aues. Larga est vitibus,
& ideo optimi vini, quod Maluaticum vulgò appellatur.
feracissima, eo q; mira in ea sit solis indulgentia. In eadem

aliquando Labyrinthus fuit, memorabile Dedali opus à
Poëtis decantatum. Maximè ab Ouidio qui ita ait.
Dedalus ingenio fabræ celeberrimus artis,
Ducit in errorem variarum ambage viarum,
Ponit onus, turbatq; notas, & limina fluxu.

Habet & hæc nunc insignem vrbem, scilicet, Cretam,
quæ olim Cortina dicebatur, penes quem est principatus.
Licet Gnosum vrbs olim Minois regis regia fuerit (qui
primus leges Cretensis dedit) & Strabonis optimi
Cosmographi patria.

Cyprum insulam inter alias famosam esse scribit idem
P. Bergomē. dicto lib. j. & etiam scribitur d. cap. xvij. q;
illa fuit famosa diuitijs, maximè æris. Ibi enim prima inuē-
tio huius metalli fuit & vtilitas. & Cypri regni principiū,
vide in d. supplemento chronicarum lib. xij.

Rhodos est Cycladum insularum (quæ omnes sunt nu-
mero liij.) prima, & etiam vrbis in ea pulcherrima et Me-
tropolis P. Bergomen. in d. supplemento libro iij. dicit q;
hæc insula nongentorū ac viginti studiorum ambitu cōti-
netur. In orientali promōtorio constituta, inter Asiaticas
insulas tertia. Nā Lesbos & Cyprus maiores habentur quæ
& portubus, & vjjs & mēnibus olim sicut nunc cæteras
Asiæ vrbes superauit Romanis & Græcis semper amica,
quæ cū libera esset multis & donis & simulachris excellē-
tissimis claruit. Præcipuè verò Colossi fama extitit insi-
gnita. Statuā enim illam alij Solis, alij Louis fuisse tradūt,
quam Cares Lyndus statuarius decies septenū cubitorum
altam ex ære ædificauit. vnde postea Rhodi Colossenses
dicti, ad quos apostolus epistolā scripsit. Ferrus autē quon-
dā hæc insula adeo magno terremoto concussa, vt labentibus
in illis tectis ingēs quoq; ille colossus rueret, teste Ptho-
lo. vbi supra. Nam, vt Solinus autor est, nuncq; ita cœlum
nubilū est, vt in sole Rhodos non sit, aurum Rhodi pluuisse
ob felicitatem, dignitatem, & antiquitatem insulæ cecinit
Pindarus, vbi studia artium liberalium, & imprimis ora-
toriæ & legalis facultatis floruerunt, & naualis rei peritia
adeo valuit, vt annis multis maris imperio potiretur, &
Pyratarum latrocinia sustulerit. Cura illius insulæ diu fuit
in manibus religiosorum militum (qui beato Ioanni di-
cati sunt) vt superius dictum est in quarta parte, in lxiij.
consideratione. Me tedit nunc de ea loqui, cū aut pro-
pter ipsorum militum incuriam, malam custodiā, seu de-
fensionem, aut quia fortè ita deus fieri disposuit propter
eorum peccata, aut principum Christianorum discordias
inter eos tunc existentes, aut aliās nescio, deus enim scit.
Ab anno domini millesimo quingentesimo. xxij. sit in
manib; spurcissime sectæ Turchanæ redacta, & per ipsum
Turcham vi oppressa.

Vnum hic referam, quod ipse P. Bergomen. libro xij.
sui supplementi scripsit, ita enim ait. Ferūt Rhodios quod-
dam castellum sancti Petri nominatum munitissimum
habere (quod intellige dum possideretur à Christianis)
quodq; magno sumptu custoditur quod non paruo vsu
ipsis militibus & cæteris Christianis, qui scilicet in ma-
nus Turchorum incidunt, sæpe eo fugientes saluantur, in
quo ingentes canes, milites ipsi tenent & nutriunt, quos
extra castra omni nocte emittunt, de quibus dicitur, quod
Christianos odore solum cognoscant, eisq; aduentibus
blandiuntur, Turcbos autem latratu prodāt, & moribus
infectentur.

Sicilia insula est Italiæ pulcherrima, & de hæc Dio. sic
scribit. Sicilia optima insularum omnium antiquitate rerū

Duodecima Pars

exteras antecellit. Patet in longitudine millia passuum clxxxvij, in latitudine clxxxix. & oīs eius ambitus, vt habetur in dicta locorū ac mirabiliū mūdi descriptione cxx. clauditur stadiorū trium milliū, secundū Diodorū in sexto clauditur stadiorum quatuor milliū trecentorum & sexaginta, secundū verò Solinū tribus milliibus tantū. Est autē Sicilia hæc insula terris frugifera, q̄ maximē frumenti fertilissima, idcirco Romani eam suū horretū vocauerunt. q̄ omnibus in rebus ceteris Italiæ prouincijs superior habetur. Vnde Cicero in Ver. M. Cato sapiens cellā pennariam reipublicæ nostræ nutriticē plebis Romanæ Siciliam nominauit. Ideo Ceres in ea saciōis magistra fuit, quodd in ipsa primū semina terræ cōmiserit. Abundat præterea auro, croco, mella, zuccharo, alijsq̄ permultis & non modo fructibus, sed & pecoribus, pellibus, lana, & caseo, cauernis tamen & fistulis penetrabilis, ventisq̄ & sulphure plena. Vnde & ibi Aethnæ montis extant incendia. Principē vrbū Syracusas habet, & Alphæū fluuium magnorum generatorē quorum. Achatem lapidem ipsa primū ex Achate flumine protulit. Parturit & mare eius corallium. In ea insula primum est inuenta comedia.

Omitto Sardiniam insulam in aliquibus partibus felicē, præcipuē tritico, pascuis atq̄ pecoribus. ibi nullus Lupus gignitur, neq̄ serpens reperitur vllus.

Item & Corsicā insulam quæ abest à Sardinia nouem milliū passibus, & quæ tempore Plinij (vt ipse attestatur in tertio) tres & triginta habuit ciuitates, quæ insulæ feracitatem & dignitatem præ se ferre viderentur. In ea nūc sex extant ciuitates nō ignobiles sub archiepiscopatibus Genuesium & Pisanorū ab Honorio iij. pontifice suppositæ. Hæc ipsa insula præter optimum vinum, etiā alios fructus gignit suauissimos, abundatq̄ bobus, capris, ouibus alijsq̄ animalibus propter letissima pabula: & inter cætera canes ferocissimos producit, autore P. Bergomate in d. suo supplemento chronicarū libro iij. & de pluribus alijs insulis à paucis diebus repertis scripsit idem Philosophus in dicto supplemento libro j. Alias autem plures insulas excellentes & famosas videre potest curiosus lector in locis præallegatis, & per Cosmographos & alios qui de hac re scripserunt.

Quinquagesima octaua consideratio sit de dignitatibus ducalibus & similibus post regalē dignitatem, quæ dignior & excellentior sit inter omnes dignitates ducales Christianorum. In hac re video multos obstrepere qui suam patriam efferre conātur. Exaltatur à suis ducatus Mediolani, cuius dux habet iura regalia, cū legitime possit, vt scripsi in commento nostro super consuetudinibus ducatus Burgundiæ, titulo des successions des bastards, articu. iij. in gloss. ab intestat. versicu. quid autem de ducibus. Qui etiam in suo ducatu æquiparatur imperatori in vniuerso, vt dicit Paulus de Castro consilio ccxxv. super primo dubio allegato per Alexan. in consilio ij. in primo volumine, repetito in consilio lxxxvij. in ij. volumine, Franciscus Curtius præceptor meus in tractatu feudorum (quem sub eo audiui) in secunda parte in ij. quæstione principali vbi etiam dicit, q̄ Angelus in consilio cxcij. incipiēte, in causa accusationis, dicit, q̄ comes virtutum dux Mediolani censetur supremus princeps. Et etiam dux Sabaudia, vt scribit Iacobinus de sancto Georgio in sua inuestitura feudali, in glos. prima, versicu. dubitatur. & Laurentius Calcanus in consilio secundo incipiente, quidam nobilis strenuus vir Antonius in x. col. &

arguendo pro ducatu Mediolani, in eo est vnus Archiepiscopus scilicet Mediolanensis habens xviij. episcopos suffraganeos scilicet Papiensis, Ferrariens. Pergamensis, Brixiensis, Cremonensis, Nouariens. Versellen. Iporiens. Turinensis (nunc verò est archiepiscopatus) Astens. Aquens. Albens. Terdonensis. Saonens. Albiganens. Vintimiliens. & Placentinum, quorum decem sunt in ipso ducatu. Etiam multi comitatus, quos nunc tenet dux Mediolani. Etiam maior est in reddito, q̄ alius ducatus, sed obest cū plures alij duces eum præcedere debeant ratione antiquitatis, cū tantum fuerit ducatus effectus anno 1395. et Iohannes galearius filius Geleati Mariæ fuit primus dux, & antea sub titulo comitis annis xx. ibi rexerat. Purpuratus verò in l. j. numero ccxxv. ccxxxix. & 633. ff. de officio eius cui mandata est iurisdictio, laudat ducem Sabaudia, qui pro certo laudandus est, cū sit vicarius imperij, licet à paucis sit ducatus, cū esset comitatus, vide per eundem in rubri. ff. de iurisd. om. iudi. numero xx. & d. numero. 633. dicit q̄ dux Sabaudia præcederet ducem Venetorum & sic prælatus fuit legatus Venetorum per Ludouicum regē Francorum. Ducatus verò Aquitania, qui olim fuit regnum, cū regnum Francia fuit diuisum in tres partes, ideo in memoriam pristinae dignitatis, & ex quo multa alia excellentia habet (cū habeat sub se plures comitatus, & etiam ducatus, vt ante dictum est in quinta parte, in xlvi. consideratione.) videretur esse dignior, & laudabilior.

Ex multis etiam de ducatibus Britania, & Normania, qui sunt excellentissime patriæ, & magni prouentus dici posset. Cū etiam quasi in centuplo excedant redditum ducatus Burgundiæ, ideo videretur, quodd sint excellentiores.

Etiam est dignitas seu terra quæ dicitur Archiducatus Austria, qui in hoc videtur habere quandā præeminentiā seu excellentiam, vt in d. v. parte, in xliij. consideratione scriptum est, ideo non repeto, quoniam vnusquisq̄ suum laudabit cū tempus affuerit, & cū hæc pars sit satis onerata sufficit mihi laudare patriam nostram. Et quicquid de alijs dicatur, ducatus Burgundiæ dignior & excellentior iudicatur. testis est locuples Philosophus Bergomas in suo supplemento chronicarū lib. viij. & xij. vbi ait q̄ illa regio longo tempore sub regibus fuit: sed hodie dignitate regia amissa ducatus titulū accepit. Cuius duces cæterorū Christianorū duces faciliē antecellūt. Etiam (vt clarum est) dux Burgundiæ prætextu patriæ habet maiorem dignitatem, cū sit primus par Francia. Hinc tenens primum locum inter pares Francia. Hinc est q̄ in conuocatione trium statuum Francia semper Burgundiones, & Hedui sunt primi post Parisienses, qui representant principalem ciuitatem totius Gallia, vt scripsi ante in. v. part. in. xlvi. consideratione, vbi etiam dixi ducem Burgundiæ in consilio generali totius Christianitatis præcedere alios duces. Immo etiam electores imperij pluribus de causis. Plus etenim fecerunt pro fide Christiana ipsis duces Burgundiæ, quàm alij duces Christiani, vt in cronis patet. Verum etiam quia alias fuit dignitas regalis, ideo in memoriam & reliquias pristinae dignitatis honor eidem debetur, dixi ante in loco præallegato. & amplē scribit Felin. in. c. quæ in ecclesiasti. col. xxix. extra de cōstitutio. & in c. super literis. extra de referiptis. & do. meus Iafon in l. iij. colum. iij. ff. de acquirere. possessio. Purpuratus in l. imperium. numero lxxxiiij. ff. de iurisd. om. iudi. Inter comites verò videt ex ratione

ratione precedenti, cum dux Burgundiae alios duces precedat saltem Franciae, ratione paritatis seu parrerie, cum sit primus Franciae par inter duces. Ita etiam comes Flandriae precedere debeat alios comites, saltem in Francia cum sit primus par ex comitibus. Licet comitatus campaniae potius meretur dici ducatus, cum non solum habeat decem Barones vasallos sub se, verum ultra decem comites feudatarios & feuda ab eo tentes, tamen in Francia comes Flandriae alios precederet ratione parrerie, & sic tres comites pares precederent alios praeter comitem stabilem, de quo ante scripti in septima parte in octava consideratione, & nona parte. in xiiij. consideratione. qui apud nos dicitur constabularius, seu Constabilis Franciae, Sed quia videtur solum esse officium & non dignitas, ideo pares Franciae illi praeferendos arbitrareretur. vide supra in dicta v. parte in xliij. consideratione. & etiam quod comites de consanguine regio alios antecellunt. Inter Marchiones pauci excellentes apud nos reperiuntur. in Italia vero duo sunt excellentes, & duo in regno Neapolitano, plures vero in Alemania. In Italia sunt marchio Mantuae, marchio Montisferrati, & etiam marchio Salutarum: sed inter illos crederem excellentiorem esse marchionem Mantuae propter eius antiquitatem, & quia maiores habet sub se ciuitates & subditos, etiam iura regalia in totum, prout alij principes Italiae, siue sint duces siue comites, ideo illustris dicitur, & cum appellat illustrem Bal. in consil. cxcv. incipiente, laudare vos non expedit lib. ij. & ibi vocat marchionem Ferrariam (qui hodie factus est dux) magnificum. & Sozi. consilio suo lxxvj. incipiente. visa donatione. col. vj. lib. iij. appellat marchionem Mantuae illustrissimum, idem Bald. consil. cclix. incipiente quemadmodum lib. iij. illustrem appellat marchionem Ferrariam. Et idem vocat marchionem Montisferrati illustrem in ca. cum ecclesia sanctae Mariae. col. ij. extra ut lite pendente. versic. sed nunquid, quod illustris dominus &c. Et ita etiam eum vocat Franciscus Curtius iunior in consilio ij. incip. vasallus. Et etiam marchionem de Trans nuncupat illustrem Philippus Decius consilio cclxix. incipiente, consultus ab illustri Marchione, sed apud nos non sunt tantae potestatis & autoritatis, ut in Italia, nec etiam duces, & comites, cum non habeant in totum iura regalia.

Si abunde queras legere de Ducibus, Marchionibus, et comitibus Germaniae, vide Franciscum Trenicum in libro exegeneos Germaniae, ubi de laude & excellentia Germaniae in toto illo volumine scribit. Et ibi libro tertio. ca. lxxij. scribit de archiducatu Austriae, qui temporibus Federici ij. Barbarossa fuit erectus in ducatum ex Marchionatu. Temporibus vero Drusi & Traiani fuerat regnum. Sed tempore Federici tertij patris Maximiliani primus se Archiepiscopum ducem nominari fecit, & gessit, de quo ante in quinta parte. in xliij. consideratione scriptum est.

Inter principatus vero, quoniam etiam est dignitas specialis, pura Principatus Orenge. Talemont, Achaiae, Pedemontium, credo tamen quod principatus Pedemontium sit excellentior, cum plures sint in eo vrbes insignes, ut est Taurinum, in quo hodie est Archiepiscopus & vniuersitas multum excellens in qua studui, Verceilae, mons Caleti, Sufa, & est optimi redditus sub estimatiōe lxx. mille ducatorum & ultra. Habet sub se quatuor comites, de Valpargo, Plofalschi, Lucernae, & de sancto Georgio. Et de eo facit mentionem Iacobinus de sancto Georgio in sua inuestitura feudorum ubi ait ducem Sabaudiae esse principem Pedemontium: sed parum de dicto principatu scribit,

Q Vinquagesimanona consideratio de tribubus Iacob seu Israel quae fuerunt duodecim secundum filios eius. Apoca. xxj. hic pauca conferet, videlicet nomina, & quae earum nobilissima erat.

Prima enim fuit tribus Ruben, a primogenito filio ipsius Iacob. non tamen creuit: quia maculator fuit lecti patris sui. Per incestum quippe dormiuit Ruben cum Bala concubina patris sui, ut habet Gen. xxxv. ubi etiam enumerant filij Iacob) quae erat vera vxor Iacob, non tamen praecipua in honore.

Secunda tribus fuit tribus Symeonis, a qua ferme omnes Pharisei descenderunt.

Tertia vero tribus fuit tribus Leui, a qua sacerdotes sumpti sunt. Et quia sacerdotes & Pharisei futuri erant primarij autores, qui suis consilijs iniquis, & falsis persuasionibus Christi mortem procurarent, ideo Iacob eorum pater in eos sic prophetauit. ut habetur Gene. xlix. Symeon & Leui Fratres vasa iniquitatis bellantia, in consilium eorum non veniat anima mea. Et sequitur. Quia in furore suo occiderunt virum, utpote Christum prophetam in lege promissum. Et sequitur. Maledictus furor eorum, quia pertinax, & indignatio eorum, quia dura.

Quarta fuit tribus Iuda, quippe Iacob pater dixit Iude. O Iuda, te laudabunt fratres tui. ut scribitur Gen. xlix. Cuius nomen, confitens interpretatur.

Quinta tribus Zabulon fuit, cuius mansio fuit prope mare mediterraneum. Haec tribus mixta fuit Leuitibus idolatris, quod Iacob praedixerat. Zabulon in littore maris habitabit, & in statione nauium pertingens usque ad Sydonem.

Sexta fuit tribus ysachar, quae etiam prope mare mediterraneum morans dedita fuit laboribus agriculturae, non vacans ad bella frequenter: quia eorum terra erat fertilis, & sacerdotibus decimas, & principibus tributa dabant. quam sic futuram praedixerat Iacob pater, inquiens. Isachar affinis fortis; accubans inter terminos, vidit requiem quae esset bona, & terram quae optima, & supposuit humerum suum ad portandum, factusque est tribus seruiens.

Septima fuit tribus Dan, de qua fuit Sanson, qui iudicauit populum xx. annis, & eum a Philistaeis liberauit, quibus tanquam coluber formidini fuit, quae omnia Iacob praedixerat sic. Dan iudicabit populum suum, sicut & alia tribus in Israel, sicut Dan coluber in via.

Octaua fuit tribus Gad, cuius possessio fuit cum possessione Ruben, & mediae tribus Manasse possessionibus, ut patet Iosue xiiij. Quia tamen illa utiliter transiit Iordanem ante alias, quamuis ad suam possessionem prior redierit. Illud praedixit pater Iacob sic. Gad accinctus praerabitur ante eum, & ipse accingeretur retrorsum.

Nona fuit tribus Aser, quae fuit in optimo solo constituta, in quo optima quaeque nascebantur, & ideo de ea pater Iacob praedixit sic. Aser pinguis panis eius, & praebebit delicias regibus.

Decima fuit tribus Neptalim, cuius situs erat in loco valde calido, ideo fructus illic primi erant quasi praecones inter alios, ex quibus primitiae offerebantur ad diuinas laudes, quod verbis Iacob praenotatum sic fuerat. Neptalim ceruus emissus, & dans eloquia pulchritudinis, quasi dicat velut ceruus cursu velocior, sic terra Neptalim in fructibus, unde diuinae laudes celebrantur.

Vndecima tribus fuit Ioseph, quae in spiritualibus & temporalibus bonis plurimum laudatur, & hoc in ipso Ioseph qui valde in illis creuit, quod Iacob benedicens insinuat

Duodecima Pars

uit sic. Filius accrescens Ioseph, filius accrescens, & decorus aspectu.

Duodecima fuit tribus Benjamin, tribus bellicosa nimis, vt videre est in libro Iudicum. de illa tribu fuit Paulus apostolus, qui primo quasi lupus rapiens Christi oues ad torturas, tandem conuersus plurimum ampliavit gregem dominicū, de quo Angusti. vult prophetiam Iacob intelligi quæ est ista. Benjamin lupus rapax, mane comedet prædam, & vespere diuidet spolia: vt habetur Gen. xlix. sic & prædicta quæ prophetarat & annunciauit Iacob pater filijs suis, scribuntur in dicto loco.

Inter istas duodecim tribus, tres tribus Leui, scilicet Iuda & Ioseph fuerunt eminentiores. Leui, scilicet in legis interpretatione. Cuius sententiæ in arduis & difficultibus legis Dei mandato stabant aliæ tribus, iuxta scripta Deutero. xvij. vbi habetur. Si difficile & ambiguum apud te iudicium esse perspexeris inter sanguinem, causam & causam, lepram & non lepram, & iudicium intra portas tuas videris verbæ variari, surge & ascende ad locum quæ elegerit dominus Deus tuus, veniesq; ad sacerdotes Leuitici generis, & ad iudicem qui fuerit illo tempore, quæresq; ab eis, qui iudicabunt tibi iudicij veritatem, & facies quodcumque dixerint, qui præsumunt loco quem elegerit dominus.

Tribus verò Iuda regia dignitate præcellebat, vt id expressè habetur j. Paralipomenon v. Porro Iudas qui erat fortissimus inter fratres suos, de stirpe eius principes generati sunt,

Demum tribus Ioseph in possessione sui patris Iacob primogenita tulit, & si penultimus natiuitate fuerit, patet quia Ioseph dono accepit à patre urbem Sichem vel Sycar cui dixit moriens pater, vt scribitur Genes. xlvij. Do tibi partem vnā extra fratres tuos, quam tuli de manu Ammorei in gladio, & arcu meo. Ad idem facit quod dicitur j. Paralipomenon v. Primogenita autem reputata sunt Ioseph.

Omissa autem tribu Ioseph, cui primogenita in possessione concessa fuerunt, tribus Iuda & Leui comparandæ veniunt in nobilitate.

Et reuera si conferatur tribus ad tribum dumtaxat, sine sacerdotalis ordinis consideratione, quippe nō omnes Leuitæ fuerunt sacerdotes, sed Aeronitæ tantum, tribus Iuda præ cæteris elarior est, etiam tribu Leui, quod probatur sic multipliciter.

Primò, in benedictionibus quibus eandem Iacob ante Leui cumulat sic, in laude & honore qui virtuti debetur, vt habetur in loco sæpius allegato scilicet Gene. xlix. Iuda, te laudabunt fratres tui: deinde in fortitudine, vt eodem loco sic dicitur. Manus tuæ in ceruicibus inimicorum tuorum, quod potissimè in Dauid impletum est, qui fuit de tribu Iuda & alij reges in Ierusalem post eum. Subinde in exhibenda reuerentia præfertur Iuda tribus sic, vt ibidè subiungitur. Adorabunt te filij patris tui, demum in successione, quoniam de tribus Iuda Christus venturus erat, & venit, secundum illud ibidem prophetatum. Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de femore eius, donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium, & haberetur ad Hebræ. vij. Quæ promissio etiam Dauidi facta his verbis, vt in psal. cxxxj. De fructu ventris tui ponam super sedem tuam. Accedit q; in tribu Iuda fuit vrbs sacerdotalis, vt pote Ierusalem. Et tribus Iuda in fide perseueravit cum tribu Leui, tribus Iuda post Moysen per ma-

rerubrum prima intrauit. Et post mortem Iosue ipsa tribus Iuda prima pro custodia terræ promissionis bellum gessit secundum illud Iudic primo. Dixitq; dominus. Iudas ascendet, ecce tradidi terram in manu eius postremo patet excellentia tribus Iuda in ordine offerentium in tabernaculo, quia diuino decreto tribus Iuda præcessit, iuxta illud Numeri vij. Primo die obrulit oblationem suam Naafon filius Aminadab de tribu Iuda.

Verum si consideremus tribum Leui, vt sacerdotalem tribum, quia à Leui sacerdotes assumebantur vt accipi videtur in libro numerorum. Numeri primo ibi, Tribum Leui noli numerare, neq; pones summam eorum cum filijs Israël, sed constitues eos super tabernaculum testimonij, & cuncta vasa eius, & quicquid ad ceremonias pertinet. Vbi alie tribus ad bella segregatæ sunt, tribus Leui, i. sacerdotalis ad diuinum ministerium reseruata fuit.

Et sic ex his tribus Leui id est sacerdotalis fuit omnium nobilissima & à deo electa, facit. c. solitæ. de maiorita, & obediens. c. plurimos lxxxij. distinctio. & hoc patet per illud quod dixit deus Moysi. Exodi xxvij. Applica quoq; ad te Aaron fratrem tuum cum filijs suis de medio filiorum Israël: vt sacerdotio fungantur mihi. Et sequitur. Faciesq; vestem sanctam Aaron fratri tuo in gloriam, & decorem, quod de tribu Iuda nulloq; legitur.

Præterea sacerdotes tribus Leuiticæ erant sacri, dati perpetuè, sacri populorum duces, sacra dantes, id est sacramenta, & sacra docentes, id est legem dei, secundum id. Eruntq; sacerdotes mihi religione perpetua, Exodi xxix. Et quia Saul, nec sacerdos nec de Leuitica tribu attemptauit offerre holocaustum contra diuinum & Samuelis mandatum, audiuit, Nequaquam regnum tuum ultra confurget j. Regum xij. quod in pœnam factum fuit. Quippe Saul infra sacerdotalem dignitatem erat, præsumpsit supra officium suum,

Eo modo rex Ozias cum esset de tribu Iuda, quia non erat sacerdos, dum præsumpsisset adolere incensum in conspectu domini dei, continuo lepra est percussus j. Paralipomenon xxvj. Et id ad dignitatem tribus Leuiticæ, id est sacerdotalis accedit. Quia labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem requirent ex ore eius. Malachia ij.

Demum, vt concludatur pro hac parte, Leuitica tribus ab alijs tribubus, etiam à tribu Iuda decimas sumebat, & hoc diuina auctoritate, iuxta illud. Numeri xvij. Filij autem Leui dedi omnes decimas Israël in possessionem ministerio quo seruiunt mihi in tabernaculo fœderis. Hac ratione probat Paulus ad Hebræ. vij. quod Melchisedech fuit maior ipso Abraham, quia decimas assumpsit ad Abraham, & simili modo oblationes, Gene. xiiij. Et propterea non habuit Leui partem, neque possessionem cum fratribus suis, quia ipse dominus possessio eius est, Deutero x. & xvij. Hoc postremum clarè ostendit sacerdotalem tribum fuisse omnino alia tribu digniorem, quia alijs tribubus benedictionem dabat, & à nulla benedicebatur, modo ex Pauli sententia, vt ad Hebræ. vij. Sine vlla contradictione quod minus est à meliore benedicatur, quod recitatur in c. deniq; xxj. distinctio.

Et sic constat sacerdotalem tribum omnia alia nobiliorem, prout sacerdotalis est.

Sexagesima consideratio quarundam ciuitatum laudes & dignitates exprimit, & quæ inter eas potius sit extollenda. De oibus ne dicā pluribus laboriosum, & fortè tediousum foret recensere, cū in tractatu de locis ac mirabilibus mundi

mundi, qui est impressus cum geographia Ptholemeæ, ca. xliij. de laude plurimarū & de earūdem origine videri potest. & per Philippum Bergomate in suo supplemento cronicarum in suis locis oportunis, qui plures nobis notas copiose & eleganter laudauit. Item Ausonius poeta Gallicus suis versibus illustrauit Romam, Constantinopolim, Carthaginem, Antiochiam, Alexandriam, Treuerim, Mediolanum, Capuam, Aquileam, Viennam, Emeritam, Atheniensem, Catinam, Siracusanam, Tholosam, Narbonam, & Burdegalam, ex qua natus fuit. Philippus Beroaldus in oratione quam habuit in enarratione Iuuenalis & Salustij, aliquatū per laudat Romā. Ipsa em̄ intulatur caput orbis terrarum, vt est textus in .l. nemini. §. quoniam. C. de consulibus & non spargendis & c. lib. xij. & l. prima. §. sed & si que. C. de veteri iure enucleando. & caput omnium ciuitatum: vt in §. fina. iuncta glos. j. institu. de satisfactione tutorum. & omnium nationum: vt est tex. in cap. beati. ij. q. vij. & quomodo alijs pluribus nominibus nuncupatur & illustratur. glos. est ad hoc expressa & notanda in verbo, anterior. in authen. vt ecclesia Romana centum annorum & c. in prin. coll. ij. & de ea alibi.

Ioannes Ludouicus Viualdus de monte Regali in suo opere regali. in tractatu de magnificentia Salomonis ample laudauit Hierosolymitanam ciuitatem, que dicta fuit Hierusalem, & ibi de eius constructione.

Pyrrhus in suis orationibus laudauit Aureliam, de qua Iurisconsultus Marcellus bis fecit mentionem in l. quidā in testamento, ff. de legatis secundo. De ciuitate Parisiensis, vide de laude illius per Textorem Niuernensem in sua officina, in Cornucopie. In litera P. in fine. Et etiā nouissimē Iacobus Capellus habuit orationem in vniuersitate Pictauesi in laudem ciuitatis Parisianæ. Leonardus Arctinus librum vnum de laude Flarentiæ composuit. & Sa bellicus Panegyricum rerum Venetarum. & ita plures de alijs multis ciuitatibus. Addo quod dicitur communiter in Italia propter celebritatem, Roma sancta, Genua superba, Florentia pulchra, Mediolanum ciuitas populosa, Venetia diues, Bononia pinguis. Quemadmodum dicitur vnus Deus, vna Roma, vna turris in Cremona, & vnus portus in Ancona, quem portum nunc mirum in modū auctum Adrianus imperator extruxit. Omitto multa que adduci possent, quomodo vna ciuitas est maior alia, vt ciuitas metropolitana est maior altera, quo ad dignitatem: vt dicit Baldus in l. si duas. in fine. ff. de excusatione tutorum. Et ciuitates proprie appellantur que habent episcopum. cap. episcopi. lxxx. distinctio. cap. primo. de priuilegijs. de istis ample per Bartolum in extrauagan. quoniam. col. secunda. per doctores in cap. si ciuitas. de sententia excommunicationis, in sexto. per Archidiaconum in cap. statutum de rescriptis eodem libro sexto. vbi dicitur q̄ causæ commissæ à sede apostolica in ciuitatibus aut locis insignibus agitandæ sunt. In Francia verd̄ appellamus ciuitatem villam, rus verd̄ villagium. Sed nullus vsque ad hæc tempora inuentus est, qui hanc nostram antiquissimam, strenuissimam, decantatissimam, inlytamq̄ ciuitatem Heduanam laudauerit. Vnde mecum sæpe sum miratus veteriosam Celtarum incuriam, qui priscorum temporum maiestatem non tam oblitū quā eius aspernati meminisse, sua tantum secula curant, dignantur, obseruant. Habet tamen ad Eudoxam stimulos probata vetustas, & sollicitus nostri temporis hominibus calcaria priscorum. ætas adhibet. Quot Baby-

lon, quot Thebæ, quot Ilion, quot Spartæ, quot Roma, quot Athenæ in præclara rerum fascino, non solum priuatas: sed & barbaras ciuitates egerunt, induxerunt, quas partim magnis delatas incendijs, & partim lacris relurgentes vestigijs antiquæ maiestatis suæ literis ætate seruata viuere cernimus. Troia corruit, cecidit Corinthus, flagrarunt Solymæ, periit Milesia, vellitur Saguntus, quæ suorum ciuium clades funestas, vulla menia, raptos honores, hac vna tantum pensatione bearunt. Quod qui florentissimè, suæ ætatis amplitudines, magistratus, origines & imperia scaberent, vel anteq̄ ruerent reliquerunt vel paulo post instauratæ pepererunt. Habet suum Iudæa Philonem, Solima Iosephum, Triquetra Philistum, Gnosia Ditem, Icaria Thespim, Thucididem Athenæ, Phrigia Darherem, & Pindarū Thebæ. Sola hæc, infelix Hædua, quæ sui nondum genuit cōmendatorem, nec q̄ ingenia, sed labos & studia defunt. Quæ prima fuit, quæ secunda, quæ tertia, tam inlytæ ac vetustæ ciuitatis ætas. Cuius arcem (Bibractem ferunt) omnium quæ mundus habet, longè maximū ac copiosissimum oppidum Cæsar edocuit. O Hedua prolis mādubię dęcus, Persarum dogma, Plasim Insulbrum, Celtarū caput, & Bistonæ gentis fortissimū robur. Quis tuos canet Hedua triumphos? quis tuū à Samothe genus? quis stantes quondam tibi marmore turres? Tua vbi maiestas? vbi pacta primū cum Penis, mox cum Romanis fœderat? hæc sopis nimium, nimiumq̄ sopit in te Cabilini, seu Cabullini rebellio. Araris contentio, Sequanorum iræ, Auernorum factio, Rhenanienses, Biturigum amor, & Alsetigenum cognata necessitudo. Indoleo, vt que totius Galliæ princeps inlytissima Pancarpia facultatum Thiam quondam gesseris, orbata modo & ruinis, neminem adhuc alueris qui te viduam villo vel encomio vel cōmiseratione soletur. Miserū Herclè. Magna tamen & nobilis impendio gentis Heduanę potentia, que quasi fax ardens in totum orbem succensa, per freta, per amnes, per scopulos, per syluas, per prurupta alpium discrimina, Eurum, Aquilonem, Austrum, Zephyrumq̄ brachio nunquā cœdenter emensa, Vmbriam statuit, domuit Phrygiam, Scythiam auxit, Thraciā diffudit, terruit Macedoniam, Iberiam strauit, minuit Italiam, Hælatiam struxit, Lusitaniam pressit, occupat Asiam, & parentis Herculis metas trāgressa, quod Socrates, quod Plato, quod Pythagoras, quod Empedocles à Caldæis Aegyptijsq̄ edidicerunt Persas ante docuerit, quā scirent Athenæ. Nec si magiam, poësim, rhythmos, mathematicam, astrologiā, musicem, & vtranque philosophiam statim sibi Græci inuentam prædicent, diuinarum atque humanarum scientiarum Hedua parens, & protologia Græcis inuitis non desinet appellari. Tollat suos Aegyptus propheatas, Persia magos, India gymnosophistas, augures Roma, Idacures, velut omnium quæ in humanarum mentium captu sunt vates antiloquos. Celtarum tamen (quorum Hedua princeps) si Samotheos, Druidas, Magos, Sarronidas, Vates, Bardos, & Choribantas Heduarum sacros progenitores & consanguineos discussimus, literarum inde & philosophiæ magnum quoddam mare solis primum Gallis nauigabile in totum orbem exundasse credamus: sine quibus (vt cum Moyseloquar) terra erat inanis & vacua. Et in quorum solus domini spiritus ferebatur tunc super aquas, vt eleganter elucidant & adaperuit Claudius mufard, Heduos, vir bonarum literarum in sua cronica Samotheorum. Heduos autem princi-

Duodecima Pars

pes Celtarum extitisse satis autumat & asserit Cæsar in suis cōmentarijs. Idcirco nullus sanę mentis hęsitarēt, quin Hedui fuerint illi Celtae, qui prædicta omnia fecerunt, & ea etiam de quibus Symphorianus Campegius in suo libro de memorabilibus mūdi, ubi de origine Celtarū & eorum religione & literis, quos Celtas, auctore Beroso, condidit Samothēs. Fuit enim Samothēs frater Gomeri atq; Tubalis ex Iapeto patre, à quo primū Britones, inde Galli Samothęi dicti fuerūt, & p̄cipuē Philosophi atq; Theologi sectatores eius. vnde Diogenes Laertius in principio de vita philosophorū. Philosophiam, inquit, à Barbaris (quod verbum non protulit citra inuidiam) initia sumpsisse complures auctores asserunt. Constat enim apud Persas claruisse magos, vt dixi. Apud Babylonios & Assyrios floruisse Caldæos, apud Indos gymnosophistas, apud Græcos philosophos, apud Aegyptios prophetas, apud Celtas & Gallos Druidas, & qui Samothęi dicuntur. Qui, teste Aristotele, in magico & Secione in xxxiij. libro successionum. Diuini atq; humani iuris fuere peritissimi, ob id religioni deditissimi, ac propterea Samothęi appellati sunt. Quare, vt complures auctores tradunt, philosophiæ initium & literarum simul, nō à Græcis: sed antiquissimis Samothęis emanauit. Ergo quoniam Galli vtebantur literis, quibus & Græci, vt testatur Cæsar libro sexto cōmentariorum, easq; à Samothę patre Dite habuerunt, vt tibi dicit. Necessario est fatendum, vt non à Cadmo: sed à Gallis, tam Galathę quā Meones & Gallogręci, totaq; simul Gręcia eisdem habuerunt: argumento sunt quæ auctores produūt. Xenophon libro de æquiucis temporum & Archilocus sic dicens. Gręci Barbariem quādam vetustam & non Phenicam ferebant, quia nihil Phenicum habent, vt cernimus, sed Galatharum & Meonum figuras retinent &c. & Iosephus cum pluribus alijs. Berosus verò notat quid anno quarto Nini à quatuor Saturnis gestum sit. Tres enim saturni Tubal Hispanus, Samothēs Gallus, Thuscon Germanus regna sua legibus formant. Quartus verò Saturnus Cameles q ab Aegypto colonias in Thusciam aduexerat, e contra Thuscos iam legibus & literis à Comaro formatos corrumpere satagebat magica & vitijs. Vnde Diodorus ait in quarta. hunc Saturnum filium cœli, qui regnavit in Italia, Sicilia, & Libia fuisse summa impietate & auaritia præditum.

Quodd verò his temporibus literæ & carmina apud Gallos essent, Non solum ex Beroso Caldæo, sed etiam ex alijs proditur. Samothēs quoq; cognomine Dis, literas sagas dedit, quæ Phenices erant, à quibus Græci suas formauerunt, quas principio Galathis & Meonibus tradiderunt Galli prisca. Nam, teste Cæsare in vj. commentariorum. Galli à Dite disciplinas nasci etiam vsq; ad sua tempora eas retinuerunt, vsi literis quibus & Græci. Xenophon quoq; dicto libro de æquiucis, ait, Cadmum intulisse Gręciæ literas similes Galathis & Meonicis magis quàm Phenicibus. Igitur ante Cadmum fuere literæ, philosophia, carmina, theologia, & leges Gallis, maximè apud Celtas, & per multa secula & ætates. Nam, vt dicit ipse Archilochus in libro epythetorum de temporibus. Græci à Cadmo literas habuerunt, quæ Homero, iudicio totius gręciæ, eximio poëtarum habito Olympiade xxxiij. et à Troiæ excidium anno quingentesimo, & qui fuit ante Romam conditam annis circiter clx. soli ius tributū fuit emendandi characteres, & nomina, linguamq; gręcam. Quæ ipse Cadmus Samotrax ferè barbaro et plena ru-

ditate attulit sub excidium Troianum cū rursus esset à fuga, quam inierat, ob certamen. Hic ergo Homerus reformauit prædictos characteres & grammaticæ præcepta gręcis primus dedit cū antea quisq; sermone scriberet & loqueretur vernaculo, quem etiam Italia, quæ & magna Gręcia suscepit. Nomen autem (vt continetur materia) arguit à Sarrone duce Sarronidas dici gallos doctos, de quibus libro vj. Diodo. scribit amplè. Sane non est æstimandum ante Sarronem non fuisse literas & theologiam atque philosophiam apud gallos, cū suprā probatum fuerit ea extitisse Samothęi tempore, sed vt ipse Berosus ait. Nō erāt gymnasia publica, quæ sola mitigāt humanā ferociā. Nā dicit ipse libro v. q̄ tempore Zanei Nyniæ filij quidem Semiramidis, & etiam tempore quo Olyris agriculturā docere mortalibus cœpit. Apud Celtas Sarron, qui, vt cōtineret ferociam hominum, publica literarum studia instituit, vnde apud eosdem Celtas à Samotho sapientia, A Dryo philosophia, astrologia, et augurandi scientia. Carmē vero, & musica à Bardo rege primo inuenta fuit, & Celtis edocta.

Vnde redeūdo ad ciuitatem nostram, certum est quodd cū ipsa fuerit præstantissima & præcipua in ea Gallia celtica, quodd totius Celticæ gallię principatum obtinuerit: & sic literæ primò inuentę & edoctę fuerunt in hac ciuitate potius quàm in alijs. Nam, vt communiter videmus in ciuitatibus primarijs & principalioribus seu capitalibus, doctores & literati inhabitant & morantur, vt in ciuitate Parisiensi, quæ est caput totius regni Francię, ubi peritiores vt plurimum resident, ibiq; artes profitentur in omni scibili, dempto legali studio.

Facit ad prædicta, quia de iure in ciuitatibus & non in castris studia generalia debent esse, vt in proœmio, florū. §. hæc autem tria, & in lege vnica. C. de studijs liberalibus vrbs Romæ libro xj. & ibi glossa & Ioannes de Platea post Bar. notant. & etiam glo. in verbo, Bononiæ. Ioānes And. Panor. & Felin. in proœmio decretalium.

Cuiusquidem ciuitatis Heduum antiqua topographia, partim in suburbijs, partim intra mœnia, vt in vicis et eiusdem ædificijs, in quibus olim templa, ac diuersorū deorum oracula, magnatumq; palatia erecta fuerunt, quæ adhuc antiquum sibi retinent nomen sequitur.

Hæc igitur ciuitas Celtarum caput, Mandubiorum honor & gloria, non sine magna honoris præfatione. Augustudunum nominanda, tantis stratagematibus clara, Cuius incolę à Romanis modo amici, modo fratres, verum & consanguinei; vocabantur. Tanta, me Hercle, eos ambiuit dignitas & excellentia, vt in senatu quidd Romano primum sibi locum vsurpauerint. Id antiquo fœderi datum. Huius murorum ambitus ad duo miliaria protendūtur. Terra eius satis fertilis & pabulosa riguaq; tum fluminum, tum fontium aquis, quæ frumenta, siliiginem, ordeum, auenam, & omnis generis pecora vbertum gignit, memora & glandes producit. Ab oriente & meridie montibus eleuatur nemorosis, à septentrione verò et occidente vallibus deprimitur: saltem circa eius medietatem, à qua planicies amœnissima ad septentrionem in longitudinem duodecim milium passuum extenditur, & vnadequaque fontes, riui ve circumfluunt. A septentrione habet Arotum piscibus luxuriantem, Aturanumq; sinu suo suscipiētem & plures alios fluuios, qui tandem in Ligerim defluit. A meridie verò fluuiolum, ne dicam riuum habet ex stagnis velleris progrediē-

tem: partim in circuitu vrbis circumfluentem, super quo sunt (opus memorabile & vtile) multa molendina, in quibus ferme tota ciuitatis annona teritur & molitur. Itaque ab oriente ex murorum vrbis fundamētis celebratissimus, ac sacer fons lepidissimus aquis scaturiens exiit, dictus fons sancti olei, vbi ducum vulnera (cū è bello victores sauciati redibant) hac aqua mūdabantur: omni quoque ex parte hæc ciuitas aquis irrigua est. In hac parte erant theatra amplissima, quæ his diebus diruta conspiciuntur in loco vulgò, vinea boufferandi nuncupato.

A plaga exinde orientali extra tamen mœnia, & non procul, excelsi montes & colles figuntur, qui per meridiē transeunt, & arboribus & fructibus præcipuè piris, quæ apud vulgus dicuntur sine regula, omniq; ferarum genere prædiuites, ad occidentem vsq; protenduntur: & ibi antiquitus erant piscinæ vel claustra ferarum, in medio quorū mons est longitudine octingentorum passuum quodam paruo frutice præ cæteris excellens, quo solus abundat ille mons, ita q; plures qui totum penè peragrauerunt orbem retulerint nullum similit̃ fruticem alicubi vidisse. Nec Plinius nec Macer aliqualem de hoc exiguo frutice mentionem fecerunt. Fructus eius granum est coloris vbi ad maturescit ferè nigri, est boni saporis & odoris, qui plures indigentes villicos in his partibus, vt esca pascit: dum Artus cancri Phœbus suo cursu comprimit.

Est & alius monstendens ad occasum, mons callidus dicitur, vbi præcoxia fructuum genera inueniuntur propter solis reuerberationem, qui tota die ibi lucere conspicitur, in valle eius habens fluuiolū vernacula lingua vocatum, Mengues. Muros verò manupotius deorum ac supernaturali, q̃ humana cœmentariorum compositione præualidos habuit & habet, quos centum exornabant turres ad barbarorū incursiones cōprimendas. Ingentes portæ, quibus singulis portaliū, quæ de celo pendere videbātur applicata extiterant: & de quibus hoc quo, duo ferè integra permanserunt, & que adhuc patula cunctis adsunt. Porticulas habebat. Itaque tam hanc q̃ eiusdē suburbia, multorum deorū gentilium venustabant delubra, multisq; & varijs insigni bus vicis (nomina eorūdem antiquissima tanq; excellentiora adhuc retinentibus) dorata fuit. Excellentia enim potius immortalitatem sapiunt, quā vilia & minima. Et insignia & illustria loca difficile ab hominū memoria euanescent. Enim verò in superiori huius ciuitatis parte Capitulum situabatur, vbi nunc vicus est, lingua nostra vocatus, le chapiteau. Licet forsā taliter potuit denominari, vbi si quid violatum erat, aut facinus cōmissum, qd̃ caput & vitam hominis peteret, capite violatoris expiabatur. Cui adiacet etiam vicus saxineus (in quo moror) eo vocabulo dictus, vbi Apollinis oraculum varijs bellorum tritū phis refertum fulgebat, cui in hærebat grandis fraxinorum copia ipsi Apollini sacratarum, eo quòd nunquā (vti laurus) iectantur fulmine, & venenis (inquit Plinius lib. xvj. c. xiiij. & lib. xxiiij. ca. viij.) obsistant. vt nostra assolet ætate fieri, quæ ecclesiasticorum templorum cœmeteria grandibus vlmis cœlū ferè pertingentibus replet. Sic antiquitus iste arbores eiusdem Apollinis templum venustabant. Et non sine magnæ cogitationis ministerio templum hoc Apollinis fuerit in superiori vrbis particula collocatum. Nam sicut Apollinē scientiarū & philosophiæ inuentorē esse perhibent, sic sua industria, sua inuentione, sua deniq; sagacitate, tanq; cæteris dignior in vrbe præferebatur. Tū etiam quia cū conditor nostræ ciuitatis fuisse perhibe-

tur, vt inferius dicitur, non mirum si superiore vicum vrbis à fraxino arbore sibi dicata denominarit. Tum & alia consideratione, quia ibi literati, ac philosophiæ dediti, sapientesq; viri (prout ac nostra tempestate episcopi, sacerdotes, prætores, doctores, canonum statuta, prætorū quoque & iureconsultorum leges, decreta, ac rationes profitentes, cæteri q; bonorum morum archetypi ac exemplaria) existebant. Qui quidem tanq; digniores præferendi sunt. Est & alius paulò versus occidentem declinando vicus caninus. In quo idolum Anubis, in quodam Phano ob eiusdem Anubis honorem consecrato venerabatur, qd̃ caninum habebat caput. Teste Herodoro lib. ij. Sub cuius tutela incolæ huius ciuitatis, vt à latronum incursionibus de prædationibus furibusq; præseruarentur, sese subiiciebāt. Nam sicuti canes pro hominū custodia nascuntur, suoq; latratu arcet fures, sic hic Anubis (vt arbitrabantur) procul arcebat fures. Et vbi capti erant, hoc in templo Anubis tanq; pinguis víctima mactabantur.

Fuerunt præterea in hac ciuitate reges seu reguli (qui à regendo dicti sunt) quibus tota Heduarum regio seu provincia singulis assignata particula tanq; præfectis regenda & moderanda data fuerat, vt vnus limitibus. Sequano præfesset. Alter Rhemorū, alter Auernorum & c. fines vigilantia cura ac studio regeret. Etsi quid contra Augustunos hostes moliti fuissent, aut innouassent, vbi id asciuerit rex cui commissa fuerat, hæc rebellis pars Virgobreto, populoque Heduo q̃ citius potuisset renuntiare tenebatur: vt legatis caduceatisque exploratoribus missis aut bellum aut pacem indicerent aut componerent.

Quorū quidem regulorum domicilia, palatia ingentia, auro, diuersorumque specierum gemmis crustata, in vico vsq; que in hodiernum diem dicto regum stabilita fuerūt. Vel forsā regius vicus dictus fuit: quia regia via erat, hoc est communis & publica, & quæ latior erat.

Nam & in vrbe magistratus vnus, qui annuus (prout nunc retinens adhuc antiquum) creabatur, vitæ et necis in suos potestatem habens. Qui, vt vir à virtute, sic & ipse Virgobretus à virtute quam debet habere nomen sortitur: & iuxta allusionem vocabuli in vulgari nostro dicitur, Viereg.

Adest & consequenter in medio vrbis Campus Martius, nunc Campus diui Lazari vocitatus, vbi militū classes, ac peditum cohortes turmq; bellatorū hominū, quoties ad bellum opus fuisset progredi, arma ex templo Martis confestim assumebant.

In suburbis verò à plaga orientali, est monticulus Philoſia nuncupatus, vbi templum Cupidini Deo amoris dedicatum habebatur, à philos quod est amor dictum, in quo iuuenulē virgines sub tutela Cupidinis aderant, amorum furta describentes, quæ postquam euribaticauerant: hoc est improbis moribus vsæ fuerant, inquē fornicatione repertæ, & spurcissimæ Veneris illecebris irretitæ fuerant, in viciniori alia monticula paulo altiori, vbi Veneri adsunt consecratæ speluncæ (sicut olim Romæ in regione suburbana meretricum diuersoria erant) eo quòd cœlet sua furta Venus. Adsunt & dum arbores, & nemora alta, iuxta quæ templum Veneri & Priapo dicatum conspicietur, in quo Cuculus Veneri & Priapo consecratus (eo q; sit auis adultera & mecha) venerabatur: vnde dictus est hic locus vsque nunc cucubarrus, hoc est è harrho siue chore cuculus, qui, ob honorem supradictorum ibi colebatur,

Duodecima Pars

Nec istud incredibile videri debet, cum adhuc lupanaria tolerantur. Nam, ut dicit tex. in Lancillarum. in fine. ff. de petitione hæreditatis. in nonnullorum honestorum viro- rum prædijs lupanaria exercentur. Et meretricium tole- ratur ab ecclesia, ut maius malum euitetur, secundum Panor. in. c. inter opera charitatis. extra de sponfalibus.

Redeundo ergo vnde digressi fueramus, non longe ab hinc mons est Iouis. Samothæ em nostræ prosperitatis au- tor, cum per montium cacumina deambulet, huc appulisse, et ibi Ioui Olympico primam licentiam perhibetur. vnde dis- ctus fuit & est hic locus mons Iouis: & ibi vnum suorum nobiliorem constituit, qui adhuc ibi tempore præsentis cas- tellum habet, & vocatur dominus de monte Iouis, qui est ex vna antiquissima & nobilissima Heduarum familia. In parte ve- ro occidentali mons est ferè nubibus proximus, distans ab vrbe vno miliari, & est quercubus plenus, qui & hoc die mons druidum appellatur: eo quod ibi druydes, gallorum phylosophi, & sapientes, ac vates Iouis & Berecynthiæ matris deorum ac Mercurij sacra celebrabant, dictique fuere druydes à dryos, quod est quercus: quoniam ipsis Ioui & Berecynthiæ quercus est sacra, testante Claudiano de ras- ptu Proserpinæ.

Hi quippe druydes ephemerides, siue singulorum tem- porum annales, & quicquid singulis diebus i vrbe, aut He- duorum regione efficiebatur, soli memoriæ mandabant, & sacra curabant memoriterque discerant, neque ea literis man- dare fas erat, ne in vulgus disciplina efferretur, & ut me- moriæ studerent. (nam quæ literis mandamus, memoria tenere negligimus, cum ea ut potest scripta, vbi opus fuerit, fa- cile reperire confidamus) quod efficit, ut nihil de huius ci- uitate constructione ac ruina inueniatur, & quod semel in mente reposuerant, ut magis in præcio haberentur difficilè id prodibat. vnde ipsis deletis, deleta iacuerunt singula egré- gia eiusdem ciuitatis prouinciarumque facinora. Cum id so- li rescirent & antiquiores id iunioribus eiusdem sectæ phi- losophis docebant. Si verò quicquam scriptum foret, dum ho- stes ciuitatem obsiderunt, cum dominus sub quorum tutela ois arbitrabatur esse ciuitas. Exemplo Troianorum, qui sem- per suo iure æstimauerunt alienos, & præcipue hostium deos depredari rapuerunt. Sapientes exinde hi druydes omnium ore iudicabantur, vnde publica & priuata iudi- cia eorum fidei mandabantur, ut de sacerdotibus antiquæ legis Machabeorum i. & ii. & Deutero. xvii. legitur. Illi (tes- te Cæsare libr. vi. de bello Gallico) rebus diuinis inter- sunt, sacrificia publica ac priuata procurant, religiones in- terpretantur, ad hos magnus adolescentium numerus dis- ciplinæ causa concurrat, magnoque hi sunt apud Heduos ho- nore, de publicis priuatisque controuersijs cognoscunt: & si quod est admissum facinus, si cædes facta, si de hæredita- te, si inibulve controuersia est, inde discernunt, præmia pœ- nasque constituunt. Si quis autem priuatus aut publicus eo- rum decreto non paruerit, sacrificijs interdicitur. Hæc pœ- na apud eos est grauissima, quibus ita est interdictum. Hi verò qui interdicti fuerant, numero impiorum ac scelera- torum habebantur: his omnes decedunt aditum, sermonemque defugiunt, ne quid ex contagione incommodi accipiant, neque his petentibus ius redditur, neque honos vllus commu- nicatur. Et illi penè hodie excommunicatio æquiparatur. Et, cum prædicta ita cum nostra religione conueniant, ut non temere quis crederet, modum hunc quo pontifices so- lent contumaces, aut delictum aliquod delinquentes præ- varicantesque anathematizare seu excommunicare, illisque

simul sacris interdiceret (quod hoc vnicum ecclesiæ telum terrificumque fulmen existit) ab ipsis druydis esse mutatos. Quiquidem Druydes etiam apud Caruntum morabantur hac lege, ut sex mensibus hyemalibus Caruntum, rur- sus verò sex alijs æstivalibus Augustudunos haud absurde habitauerunt, ut de Apolline ex Seruio in iij. Aeneid. secer- ni potest. quod & Virgi. hoc innuit disticho.

Qualis vbi Hyberniam, Lyciam, Zantiq; fluenta
Deserit, ac Delon maternam inuisit Apollo.

Qui sex mensibus apud Partharam Lyciæ urbem. Sex verò alijs æstivalibus mensibus apud Delon responsa ca- nebat. Quod & de druydibus satis exprimit Cæsar loco superius allegato, dum dicit. Hi certo anni tempore in fini- bus Caruntum, quæ regio totius Galliæ media habetur, confidunt in loco consecrato. Huc omnes vndique, qui con- trouersias habent, conueniunt: eorumque iudicij, decretisque parent, plerique illo descendi causa profiscuntur. Hi pariter druydes hominem diuinationi destinatum ferientes ex ipso afflictandi, impatientiæque modo sua vaticinia assumebant, teste Strabo lib. iij. Volebant itaque imprimis non interire animas, sed ab alijs post mortem transire ad alios: atque hoc maximè excitari ad virtutem putant metu mortis ne- glecto. Multa quoque de syderibus atque eorum motibus, de mundi ac terrarum magnitudine, de rerum natura, de deo- rum immortalium vi atque potestate disputabant, & iuu- tuti tradebant. Credebant insuper pro vita hominis tantum hominis vitam redimi posse. Sed senatusconsultum Gn. Cornelio Lentulo & P. L. Crasso consulibus factum est, ne homo immolaretur: vnde hoc sacrificij genus sublatum est.

Præterea hos druydas Gallorum sustulit Tyberij Cæ- saris principatus, Anno regni eius vij. vel eo circa, ut Plin- ius refert. etiam Aymarius Riuallus Allobrogus.

Sed de monte druidum (qui ut diximus in suburba- no Heduarum tumescit) & de druydibus & eorum excel- lentia sufficiat. Restat, ut consequenter materiam cõsequa- mur. In arctoo ferè aspectu iuxta Aroti fluenta Phanum Plutoni & Proserpinæ consecratum locabatur, vbi Auro- li, Augures, & Genethiaci augurabantur. Cuiusquidè Pha- ni grandis portio, imo verius maior ad modum turris qua- drata altissime, hodiernis diebus apud nos conspicitur. Et locus ille propè portam vrbs est, & nuncupatur nostro idiomate à prædictis genethiacis, genestoye.

Multa insuper de antiquitate huius Augustudunorum ciuitatis dici possent. Tamen quia haud facile rationibus, & vestigijs comprobari possent, sicuti quæ supra scripsi- mus. Ac etiam cum nomen suum ipso ex numine quesitum habeat. Cætera Harpocrati mandamus, præter quod Apol- linem huiusce vrbs fundatorem, & ab Auge quæ & Chio- ne dicebatur eiusdem Apollinis vxore Augustudunum an- no lvij. post diluuium, vel eo circa nominasse, ac Castri- chion (quod barbari castrum caninum vocitant) paulo post construxisse, qui bene legerint non negabunt. Quæ- quidem eo quod de ipsa quid Apollo suspicabatur, dolo- re cõpressa ac extincta est, & sub Pyramide quæ in monte cucubarri hac nostra tempestate conspicitur sepulta iacet. Ita nobilium tumuli illis temporibus ornabantur. Apol- lo verò Delphos petijt, & de his satis scriptum est in com- mentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgun- diæ, in procemio super illo verbo, Dostum.

Cur verò Hedua dicta fuerit satis ex commentarijs Iu- lij Cæsaris conspici poterit. Sed iudicio quorundam do- ctissimorum dicta fuit Hedua ab augurio duorum hædo- rum

rum inuicem in aëre pugnantium & salientium, qui ab coadunatis incolis, cum de nomine post primam eiusdem urbis oppugnationem certarent, visi fuere (vt legitur de nominis impositione Romanæ ciuitatis, quæ à Romulo augurij victore, eò q̄ duodecim, Rhemus verò sex viderat vultures Roma denominata fuit) Sic Hedua ab hœdis dicta fuit. Et hoc satis liquido comprobari poterit. Nam si cui hœdi tunc temporis inter se pugnabant, cum de nomine conquereretur, sic Heduis innata est quedam factio & temeritas (vt verum fatear) ita vt sepe inter se pugnant, & sæpissimè bella ciuilia & intestina oriantur, quæ in longum protelantur, si eiusdem ciuitatis rectorum & aliorum superiorum prouidentia abesset, quæ dictis Cæsariænis in suis commentarijs lib. vj. de bello Gallico satis comprobantur, dum ait, Namq; omnes ciuitates in partes diuisæ sunt duas &c. & idem in vñ. lib. eorumdem, inquit. Ciuitatem Heduorum omnem esse in armis, diuisum senatū, diuisum populum, suas cuiusq; clientelas &c. Quæ quidem solita apud Heduos diuisio principalis causa primæ, etiã secundæ huius ciuitatis destructionis fuit. Nam cum vnus nobilium eiusdem ciuitatis suum non poterat adimplere votum, armis experiebatur, totam gentem aduersus gentem concitabat, & inter se pugnabant (quod adhuc his diebus efficitur) inimicos ac hostes subtili medio in urbem reponebant. Quod fit cum id eo medio datum esset quod soli non potuissent, hostes cum alijs præualuerunt. Et ita prius factionibus & seditionibus fuisse ab hostibus cum suis in colis destructam ciuitatem arbitror, Sæpe enim fit, vt proprijs urbibus ciues magis q̄ hostes noceant. Verum interea paulò altius & circumspicius inquirere libet, vñ tanta Heduis inflicta strages & ruina, quæ nunc circūspicitur illic inesse, & quæ secūda fuit & maior huiusce urbis oppugnatione. Romanos (scelus infandū) hoc perpetrasse aiunt, teste ipso Cæsare loco supra allegato, ipso dicente in Heduos castra mouisse. Cū em̄ ad populū Romanū de huius Heduarū ciuitatis nobilitate, præeminētia, & autoritate crebri rumores affererentur. Illa nempe per vniuersum orbē celebrabatur, tum propter eius antiquitatem, tum propter opes, tum propter libertatem, tum deniq; propter suorum incollarum primæuam nobilitatem, q̄ quis tamen bellum aduersus Sequanos, Auernos & Rhemos, qui non potuerunt quicq; contra Heduos, nisi aduocatis Germanis mercede, pluresq; alios sui collimitaneos solum, tantopere de principatu, potentatu & autoritate contenderetur, dicente sic Cæsare libro j. & idem libro vj. sic inquit. Cū Cæsar in Galliam venit alterius factionis principes erant Hedui, alterius Sequani. Hic cum quod se minus valerēt, per summa autoritas & antiquitas erat in Heduis, magnæq; eorū clientelæ, & nonnunq; de principatu armis contendunt &c. Et sequitur. Aduentu Cæsaris facta commutatione rerum, obsidibus Heduis redditis, veteribus clientelis restitutis, Sequani principatū, quem vsurpabant dimiserunt, in eorū locum Rhemi successerunt. Hi enim Sequani propter veteres inimicitias nullomodo cum Heduis coniungi poterant. Eo tūc statu res erat, vt longè principes haberentur Hedui, secundū locū dignitatis Rhemi obtinebāt &c. Totius ergo Gallie Celticæ principalis erat Hedua, & metropolis, inquit Raymūdus Marlianus in indice suo cōmentariorum Cæsaris dicens. Celtarum clarissimi sunt Hedui, & primo libro cōmentariorum Cæsaris. Senatus consulta quoties honorifica facta in eos essent, vt omni tempore totius Gallie principatum Hedui tenuissent, plu-

resq; cosmographi id attestantur.

Vnde, cum Romani hanc rescirent esse tam opulētam & potentissimā, huius laudis & honoris inuidi Heduis legatos miserunt significantes totam Romanorum gentem cum Heduis coniungi velle, æternūq; fœdus, ac amicitias componere, & pacisci, cū viderint hanc Heduorum prouinciam diuersis varijsq; bellorum anfractibus, prædonū incursionibus ac tumultu infestari. Et turpe inesse huic tã antiquæ ciuitati, quæ in tranquilla suos deberet pacere gere subditos, & quæ alijs longo tēpore dominata est, nūc hostibus comprimi & agitari, dicentesq; hanc inesse populū Romani consuetudinem, vt socios atq; amicos non modo suis nihil deperdere, sed gratia dignitate ac honore auctos velint. Multa præterea Heduis pollicentes, si cum Romanis coniungi, fidemq; illis polliceri & seruari, eos totorum Galliarum Romanorum medio principes futuros. Mos itaq; illorum erat, quotiens aliquos videbant angustiari, & ab alijs opprimi, his scribere, vt cum ipsis iuncti possent eorum imperio potiri, & hanc gentem suppeditare, occasionemq; eos inuehendi habere, licet tamen nō eis inimica, neq; odiosa foret. Sed solum, vt sub illo amicitie fictitio nomine, tandem possent & hostes & quondam amicos subtili medio in seruitutem redigere & eos subiugare, vt prædominarentur: quod fecerunt iudæis, quibus multa promiserant, vt patet lib. Machabeorum j. c. viij. & c. xiiij. & tandem eos penitus destruxerunt. Quocirca si Heduenes eorum præsidio auxilio ve ad hostes debellendos egerent, id extemplo illis renunciarent, vt possint extempore ad bella milites aduocare, congregare iumentorum & carrorum q̄ maximum numerum, sementes q̄ maximas facere, vt in itinere copia frumenti suppetere possit, galeas, enses, scutaq; virorum parare. Adiurantes insuper populum Romanum semper ipsis Heduis esse fidelem, eosq; q̄ maximo honore habere ac fratres & consanguineos esse fidelissimos. Tandem, vt breuibus absoluam, sub illa dissimulatione (quæ minime in amicitia decere videtur) aureos polliciti sunt montes. Quiquidam Hedui (qui bus natura est facilis, quæ noua sunt credere, decipi q; ac se potius in extraneorum & barbarorum q̄ vicinorum amicitiam semper coniungere soliti) de responsione Romanis facienda curauerunt. Conuocatis igitur totius Heduorum prouinciæ & ciuitatis regibus, senioribusq; à senatu Conuictō Litaneosq; & Cotto, qui hoc tempore magistratus Heduorum præerant aut præesse poterant (quam Virgo Bretum appellant Hedui, q̄ quis tamen nunc huic magistratui vnicus præsit) Romam Diuitiacum ad senatum populumq; Romanum mittunt, auxilij petendū causa: quia eo tempore à Sequanis infestabantur, intātum quod Germanos & Arionistum Sequani sibi adiunxerant, eosq; ad se magnis pollicitationibus iacturisque perduxerant. Heluetij itaq; iam cum Sequanis per angustias & fines Sequanorū suas copias traduxerant, & in Heduarū fines perueuerant, eorūq; agros populabantur. Hedui quippe ab his se suasq; defendere non poterant. Hi igitur Sequani ne ignorantes procedamus, inquit Cæsar loco præallega. & Strabo in sua geographia lib. iij. Trans Ararim habent domicilia, & Romanis & Heduis dudum aduersantes, Germanis sæpius adhærebant, eorūq; impet⁹ in Italiã inuitabant, robur q; nō mediocre ostēbant. A deo vt illis cōmuniter quidē immixti eorum vires amplificarent, desistentes diminuerent. Aduersus Heduos & hæ sane causæ & fluminis cōtentio, inimicitias auxit, qui gentem vtrāq; dirimit, quæ

Duodecima Pars

sibi proprium vendicat Ararim, sibiq; vestigalia pertinere certat &c. hæc Cæsar. Dixit insuper Heduum gētem omni tempore de senatu populoq; Romano benemeritā. Cuius quidam Diuitiati oratione à senatu populoq; Romano audita confestim Cæsarem cum innumerabili armigerorum bellatorumq; virorum multitudine ad Heduos præsidij causa mittunt, vt fratribus Heduis (quo quidam fratrum nomine iam Romani Heduos decorauerāt) subuenire possint. Assignātes imperpetuum Heduis, in signū eorum foederis amicitiae & fraternitatis, primum in senatu (res penè incredibilis) locum quod tamen durable nō fuit. Enim vero postq; Cæsar citra montes copias suas, & innumerabiles peditum, bellatorumq; virorū legiones, quos secum habebat traduxerat, ad Ariouistum Germanorum regem, cū Heluetijs, pro Sequanis contra Heduos pugnantem legatos mittit (ipso testantelibro suorum commentariorum primo) qui dicerent, ne quam multitudinem hominum amplius trans Rhenum in Gallia traderet, deinde obsides quos ab Heduis haberet redderet. Sequanisq; permitteret, vt quos illi haberent voluntate eius reddere illis liceret. Nēue Heduos iniuria lacesseret, neq; his socijsq; ipsorum inferret bellum, si ita id faceret, sibi populoq; Romano perpetuam gratiam atq; amicitiam cum eo futuram: si non, impetraret sese, quoniā M. Messalla L. Pisone consulibus senatus censuisse, vti quicumq; Galliam prouinciam obtineret, quod commodoreipublicæ facere posset, Heduos cæterosq; amicos populi Romani defenderet, se Heduum iniuriam non neglecturum. Qui quidem Ariouistus ad hoc respondit, ius esse belli, vt qui vicissent, his quos vicissent, quemadmodum vellent imperarent. hæc sunt verba ex dictis commentarijs sumpta. Verum, vt breui absoluaui, prætereundo plura bella & prælia per Romanos cum supradictis habitantibus & postq; ipsi Romani Auernos, Sequanos, Segusianos, Rhemos, Germanos, Bituriges, totasq; galliarum partes & prouincias eidem adiacentes in horum ditionem, Heduum tamen industria, cura & impensis reposuerant, q̄q; nulli dubium erat, quin arma contra Cæsarem in Italia à C. Pompeio pararentur. Ipse autem Cæsar suum exercitum distribuit per Hyberna C. Trebonium cum legionibus quatuor in Belgio collocavit C. Fabium cum totidem in Heduos deducit. Sic enim existimabat tutissimam fore Galliam, si Belgæ, quorum maxima virtus, & Hedui quorum autoritas summa esset, exercitijs continerentur. Ipse in Italia profectus est. Deinde hic Fabius post decessum Cæsaris ad se aduocat quatuor bellatorum hominum legiones, quos in Belgio collocauerat Cæsar, & in Heduum ciuitatem intrare mandat, timens ne gens huius antiquissimæ vrbis, quæ diu principatum totius Galliae & auctoritatem summam habuerat, & quæ opibus & rebus ad omnia necessarijs, ac viris generosis & strenuissimis munita erat, intantum q; ipsa Roma maiorem in suos non haberet auctoritatem, propterea Hedui fratres Romanorum dicti fuere, proditiōe aliqua aduersus ipsos Romanos vteretur: quod tamen esset contra eorum morem, teste ipso Cæsare lib. v. belli Africi. vbi inquit, Gallos esse homines apertos & minimè insidiosos, qui per virtutem non dolum dimicare confueverunt, & id resciret Heduos, cum Romanis ab initio ita coniunctos, & societatem promississe, vt quod Romani in Gallia acquirerent, nomine Heduum adeptum fore, & in Heduum ditionem cederet, certa tamen illis constituta mercede. Cū nullum ipsi Romani haberēt in

Galliam ius belli, quod tamen minime curauerunt, immo sibi ipsis vsurpauerunt. Subsequente vna die infausta nigro signata lapillo. Hic Fabius reuoluens quæ in Romanos ab adolescentibus Heduis & Alexiensibus in ciuitate receptis facta fuerant, post Alexiensium cladē & subuersionem (quæ fuit ciuitas maximo nexu cum Heduis coniuncta) & quia ipsi Romani aliqua irritamenta ab Heduis fenserant, in scjs tamen patribus & senioribus ciuitatis Heduae, & forsitan hoc à Cæsare in mandatis habuerant, timentes ne quid sibi sinistri vterius contingeret, nocte, clam (huius facinoris gēte, ciuitatis ignata) in ciues irruūt, & huic nostro proposito quadrabit, quæ in secūdo Aeneidos. Virgilius describit.

Tempus erat quo prima quies mortalibus ægris

Incipit. Cū Romani inuadunt urbē somno, vinoq; sepultam. Creduntur vigiles, plurimaq; perq; vias sternuntur. inertia passim Corpora, perq; domos & religiosa deorum Limina clarescunt sonitus, armorūq; ingruit horror.

Tandē Romani incēsa dominātur in vrbe, Vrbs anti qua ruit multos dominata per annos. Augustudunū diuū domus, & tunc indyta bello Menia. O fraudulosa illa fraternitas, quæ in sua viscera sæuiuit, hanc destruxere, quæ ante aduentum ipsius Cæsaris in Gallia principatum tenuerat annis 4106. & caput totius Galliae Celticæ fuerat, & metropolis. Quia Cæsar sub quo prostrata fuit Anno mundi 558. regnabat. Et Augustudunum erectum fuerat anno lviij. post diluuiū. Anno verò mundi 1714. Diluuiū etiam fuisse perhibetur circa annum mūdo 1656. quo coligitur Heduos tenuisse Democratiam ferè annis 4106. Et, vt verum fatear, tunc Lisci Hedui, cū Cæsarem alloqueretur adimpleta est prophætia dicentis. Neq; dubitare debeant Hedui, quin si Heluetios superauerint Romani, vnā cum reliqua Gallia Heduis libertatem sint erepturi. Quæ verba formalia scripta sunt in primo libro commentariorum Cæsaris, de bello Gallico, quod tamen de prædicta destructione dixi, tute perpende. Quia pro certo potere non ausim, ne diuinare potius, quàm veritati inheredi car. Sed in reparum nota coniectare licet. Cur tamen à tanta gloria in tantam deuenerit calamitatem & ruinam ipsa Hedua, temporum ne culpa, quæ omnia vorant, an incolarum discordia, aut proditiōe, non satis clarum habetur. De pluribus alijs destructionibus huiusce ciuitatis, vide in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiae, vbi amplissimè, in procemio.

Præterea vereor Symphorianum Campegiū asserentem Lugdunum tempore quo Augustudunum stabat, & ante eius destructionem principatum totius Galliae Celticæ obtinuisse. (Cum potius sit in Gallia Narbonensi q̄ Celtica). Et q; Bardis, hoc est melodiarumpoetæ habitabant in ciuitate Lugdunensi Cum fundatio Aræ Lugdunensis, de qua loquitur ipse Campegius in libro suo de laudibus Lugduni, & Iuuenalis Satyra prima dicens.

Aut Lugdunensem rethor dicturus ad Aram.

Non precesserit natiuitatē Christi per vnum & xl. annos.

Ignoro tamen vbi compertum habuit, q; eo tempore, quo constructa fuit predicta Ara, iam abolita erat Bardorum & Druidum religio. cum tempore Tyberij Cæsaris fuerit omnino sublata, vt ante dictum est, quod què Lugdunum conditum fuerit post hanc Heduum ciuitatem, plusquam quingentis annis satis constat. Quia Lugdus qui Lugdunum construxit fuit xij. rex Galliae, regnauitq; anno post exūdationem diluuii 680. post verò fundationem

nem

nem Galliae lx. anno ante foundationem Troiae cl. anno & ante incarnationem Christi 1637. Si verò genefim ciuitatis eorum voluerint scrupulofius fcire & inueftigare, fic præmittant. Samothem filium Iaphet primum regem Galliae (à quo Galli Samothæi, & Philofophi Samothiam oppidum habitates dicti fuere, quod est in Alferorum patria finibusq; Heduum, præfium adhuc retinens nomē) genuiffe Magnum fecundum regem Gallorum qui Rhomagus pluresq; alias fuis nominis ciuitates conftituit. Hic magus Sarron tertium Galliae regem (qui primus apud Celtas publica literarum ftudia inftituit, vt inquit Berofus Babylonicus libro v.) Sarron verò Druidem à quo druides Gallorum philofophi ac fapientes montem druidum prope hanc ciuitatem Heduum, vt dixi, & Carū tum habitantes, qui eremitico more in filuis habitabant cum maxima omnium opinione. Quis enim dixerit montem Druidum à Druidibus dictum non fuiffe, & à Bardis Bardorum montem adhuc in finibus Heduum ftantem? Dryus igitur Bardum, Bardus Longonem, Longo Bardum iuniorem, Bardus Lucum, Lucus Celtem à quo Galli Celtici dicti, Celtæ verò Galathem quæ ex Hercule Libyco genuit Galathem, Galathes verò (à quo Galli prima denominatio) Harbona, Harbon Lugdum genuit xij. Galliae regem, à quo prouincia & homines cognomēta fumpferūt, inquit Berofus loco præallegato. Licet Eufebius fcribat Numacium Plancum Ciceronis difcipulum oratoremq; clariffimū cum Octauiani Augufti temporibus Galliam comatam regeret, Lugdunum in colle quodam vbi Arar Rhodano commifcetur condidiffe. Quod etiam Seneca in epiftolis, cum loquitur de incendio eiusdē ciuitatis teftatur dicens. Huic vrbi ab origine fua centefimus annus eft ætas, nequidē hominum extrema à Planco deducta. Crederē potius hūc Plancū Aram, de qua fuprà, conftituiſſe, q̄ illam vrbe de nouo conftituiſſe, vel potius ampliaſſe, & reftaurafſe. Cuiquidē genefi fupradictę concordat elegans quærimonia fequens.

Galliae Celticæ (cuius illa antiquiffima atq; nobilis ciuitas Hedua, quam alij Auguftudunum vocāt, metropolis eft & auguſta ſemper) quærimonia.

Collocutores duo. Gallia
Celtica, & Conſolator.

Gallia, quid lachrymas fundis? G. Flere neceſſe eſt
Omni deſertam funditus auxilio.
Sed quid ſtrata iaces? G. Cœlo deiecta paterno
In terris qua nunc ſiſtere parte queam.
Quis te deiecit? G. Soboles Noruegica patre
Indiga, quæ diuum me genus eſſe negat.
An neſcis primo q̄ ſis habitæ Samotho,
Olim dum Aſſyrias Belus habebat opes.
Neſcio, ſed primum quem ſuggeris illa Samothum,
Inuidia ad medios non ſinat ire deos.
An regnaſſe Magnum neſcit Sarronq; Dryium.
Et Bardum, & forrem deſuncto Longone Rhemum.
Nannotem, & Francum teq; Lemanne potens.
Gallum Caldæo fugiant memorata Berolo.
Gallia quos veteres inclita iacet auos.
Non credo, iſta latent. C. Quid? G. Patribus inuidet illa.
Quos tu ſi rogites non feret eſſe deos.
Sed que cauſa deos gentiles addidit aſtris
Virtus, quæ cœlos reddere ſola poteſt.
Hi quoq; virtutis limen ſubiſcere. G. Profecto
Syderibus dignos quominus eſſe putat.

Cuncta quidem ignotis patriæ nihil inſcra credit:

Turba Panumpheo plus dabit illa Ioui.
Amplius hæc Diis q̄ primo turba Samotho,
Crederet hinc idem nunc tibi ſtabit bonos.
Vera refers Ditem mihi prodidit eſſe parentem
Litera Cæſarea teſtificata manu.
Quæ druidę antiqui Gallis monumenta probarunt,
Iudicio informi ſtirps male ſana neget.
Si neget. C. Ac ſaltem ſtabit tibi Gallia nomen:
Dum tenet in terris fabula præſca locum,
Inclita mandubijs hoc monſtrat Alexia campis.
Vrbs libj tunc, nunc diruta tota iacet.
Ergo agite ô Galli Ditem iactate parentem,
Qui ex hauſtas purgat, teſte Platone, animas:
Per quem felicitas patet vnica ſemita campi,
Aeternæ ad ſuperos eſt quoq; lucis iter.

Finis.

Cætera quoque de hac ciuitate Berofus habet. Quæ
lis verò quanta ve fuerit. ſatis ore omnium ſic dicentium fertur.

Hedua quanta fuit, magna ruina docet.

Pendent opera interrupta, minæ murorum ingentes.
Incredibilis etiam ædificiorum moles, palatia, ſtrata, colū
næ, ſtatuae, pontes, aquæductus, verum omnes mirantur
portas ſtrataq; viarum, & quæ quotidie effodiuntur mar
mora, complura monumenta, & Pyramides quæ adhuc
extant non vetuſtate conſumptæ, videntur & cauernę for
nices, fundamenta ſub agris, ſub eccleſijs, ſub multorum
ciuium domibus, ex quibus quanta olim fuerint ædificia
præclara, quanta inſuper fuerit Heduum potētia, quicq;
certè coniectare poterit, quæ facile teſtantur quanta alias
fuerit. Item numiſmata in ea inuenta, & alia quæ ſingula
referre tædioſum foret. & cum infiniti ſit operis etiam hoc
in loco ad ſcribendum idoneum me non ſatis inuenio, &
inſequar dictum Horatij, qui ait.

Sumite materiam veſtris qui ſcribitis æquam viribus.

Vnum ſupereſt, vt ea quæ nunc extant in hac ciuitate
quam loci virtus, & ciues quidam fortunati reſtaurando
valde magnificauerunt: non omittantur, quia etiam laudā
da ſunt, Pura baſilicæ ingentia ædificia, præclara mœnia,
ac magnifica teſta, religioſa delubra, ſana auguſtiſſima, ad
mirabilia templa omni nſtore fulgētia & ornatiſſima. Et
ex his Baſilica maior & antiquior matris & cathedralis in
honorem dei, ac beatorum Nazarij & Celsi martyrum di
cata firmiter fundata extitit.

Post hanc verò diui Lazari etiam martyris eſt templū
magnificum. In quo inter plura pinnacula, eſt vnum lapideum
miræ altitudinis & ſtructuræ, de quibus infra.

Sunt & ibi reliquiæ ſanctorum, præcipuè corpus ſan
cti Lazari, ad quem recurrunt plures morbo grauati, & ſa
nantur, faciesq; peregrinis deuotis eſtenduntur. Cuius Zoio
logia (prout ab Heduis Anno domini 1516, in ampliffi
mo theatro per varias perſonas luſa fuit in meſe Augu
ſto) carmine ſaphico adonioq; edita à Perro Turrello He
dueñ. viro vnde quaq; literatiſſimo ſequitur.

Rehores Galliam raceant ad aram,
Nauiget quo vult Ararim Sedunus,
Nec virens ſacra druides celebrant
Illice viſcum.

Sed ſuum patrem recolet beatorum
Cœlicis toto modulis in orbe
Lazarum, triſti phæretro leuatum.

Duodecima Pars

Hedua felix.
Qui Palestino genitus parente,
Velirum sacra nituit palestra
Militum inter satrapasq; gentes
Sanctus Athleta,
Et per audaces brauium reportans,
Materi cunctas repulit phalanges
Vixit ac omnes agili coæuos
Dexteritate,
Moribus præstans meliorq; prole,
Nemini claris Solymis secundus,
Qui fuit sola Syria superbum
Demo tyrannum,
Sanctior vita toriens benignum,
Qui suum felix meruit fatorem:
Cæteros lautis dapibus fouere
Inter apellas.
At petit toruum moriens auernum,
Manium visit retricos labores,
Quas luunt pœnas didiscit perosa
Anxietate.
Tartaris hic dum stabulatur imis,
Gorgonas diris colubris paratas
Vix potest visu rabidum cruento
Dæmona ferre.
Attamen tetro rediens ab orcho,
Quatuor dum illic fraguit diebus:
Anxius tales herebi ruinas
Ordine pandit,
Pender hamatis radijs rotarum,
Glorians fastu tumido superbus,
Turpis & parcos phlegetontis vnda
Torquet auaros,
Tabet illantis puteis adulter,
Tela blaphemos cruciant acuta;
Impius pascit stygius voraces
Buffo gulosos,
Vescitur fibris volucer renatis,
Liuidi vultur iocinusq; rodit;
Et tuos artus terebrant acerbi
O piger angues.
Dissipant fontes furæ triformes
Pluribus pœnis animas tremendis,
Quam ferat totum bibulas marinum
Littus harenas.
Totq; præssuras tolerant inanes,
Torpidos fletus lachrimasq; fundunt:
Parua quot siccus generat per auræ
Corpora puluis,
Sic ait mœrens nimiumq; plangit,
Mœsta testantur quæruli dolores:
Corda dum largo liquidoq; fletu
Ora rigaret.
Tunc stupet cœtus pariterq; luget,
Et suo totis animo fatetur
Viribus Christum venerans recuruo
Poplite Iesum.
Post vbi ascendit proprias ad ædes
Verus humani generis redemptor,
Dico Gallas repetit beatus
Lazarus oras,
Immoleant spurcas vetui iuencas,

Vt deos templis abigant prophanos,
Iussit Antistes populi creatus
Massilienses.
Vt videt Cæsar timidum popellum
Ad fidem Christi meritam reduci:
Præfulem mandat iugulo carendum
Cui caput aufert.
Sic fera vitam nece candidatus,
Terminat clarum repetens olympum,
Hospitem ruta recepit profeuca
Holpes Iesus.
Phocea corpus sepelitur vrbe,
Cuius ad bustum valitudinarij
Lassus vt gratas sitiens recurrit
Cervus ad vndas.
Lucidum multos clarium per annos
Scrupeo migrans phaeton flagello
Duxerat quintumq; gradum tenebat
Eglocerotis.
Heduus quando proprium statistes,
Corpus & sanctas tripodas Gerardus
In sua sacra poliens triumpho
Aede locauit.
Iam mihi quæso Dryades canenti
Vos enim nostis memores fauete,
Martyris digno valeam cothurno
Gesta referre.
Quo via quercu posito sub ampla
Fronduit thirsis spoliata quercus,
Quas comas brumalis hyems negarat
Florida præbet.
Inde coryna residens corusca
Quoslibet morbis homines grauatos
Liberat, nullasq; præces repellit
Pastor amœnus,
Sed suum pascit vigilans ouile
Ferculi vastis epulis opimi
Vt nec infomnis meliore passu
Pauerit Argus.
Vnde Rhomandus, Samothea Lugdus
Atq; Cantabri famulantur almo
Lazaro, cuius veneramur alta
Templa patroni.
Templa quæ quæro venerande miles,
Miles excellens, venerande præsul,
Præsul in cunctis præcibus vocande,
Suscipe vota.
Vota sunt nostris miserere terris,
Hostis vt nullus noceat præcamur,
Sed tuos sanctas famulos rogantes
Coge sub alas.
Nam tuos præfens loculos patrone
Quærimus sicut coeuntis auæ
Plumeos artus pauitans subintrat
Gingrilis anser,
Tu dei summum reparans amorem
Et præcum nunq; pateris repulsam:
Vincla damnati violans sathanis
Vtere votis.
Dum sibi tanta est igitur potestas,
O tuos martyr humilis clientes
Post suam vitam reduces ad alta

Sydera duces.

Amen.

Hinc sequuntur Lazaralia quæ in prædicta ecclesia celebrantur.

Hæc tibi sacra tulit celebranda Sydonius heros,

Augustudune, qui fouet & dis opes.

Resurrectio.

Diuus ab Elyseis reuocatur Lazarus oris,

Aurea dum verno vellera solet epent.

Passio.

Lazarus extrema truncatus morte quiescit,

Cum facer Erygonis sydera Phæbus agit.

Reuelatio.

Vult quoq; Lazarias, celebrandum Humbertus ad & des.

Cum nocuam clarus lustrat Apollo Nepam.

Translatio.

Deniq; thuricremas iubet ire Gerardus ad aras,

Frigida brunalis dum struit Egla niues.

Finis.

Præterea templum diuæ Mariæ à regione supradictorum collocatur, in quo ecclesia collegiata & parochialis, habens immensæ altitudinis pinnaculum igneum, cooperum regulis auratis, à Rolinis antiquissima & nobiliori familia Heduoꝝum constructum, de quo infra in consideratione lxxiij.

Omitto hic referre nomina aliorum diuorum templorum, sub nomine ecclesiarum parochialium tam in dicta ciuitate q̄ suburbij constructorum & dicatorum, numero xj. Item xenodochia seu Hospitalia duo. Capellas vero publicas decem. Leprosariam vnam. Conuentum vnum fratrum minorum sub regula reformatissima beati Francisci. Ab anno domini 1480. per bonæ memoriæ nobilem virum dominum Guillelmum de Villiers, dum viueret dominum temporalem loci & castri Digornay prope Heduam constructum & fundatum proprijs eius expensis. Monasteria item alia quatuor excellentissima & diuissima, duo horum moniales obtinent ordinis diuini Benedicti, vnum sub nomine sancti Andochij. Secundum vero sub nomine sancti Ioannis magni dicatum. Primum nempe à Carolo magno imperatore & rege Francorum conditum. Et vidi Bullam debitè expeditam de data Anni domini cccclviij. per quam Quintiacus fuit monialibus dicti monasterij donatus cum hominibus, terris, nemoribus, siluis aquis, & alijs iuribus per reuerendum in Christo patrem Ionatam episcopum Hedueñ. tempore prædicti Caroli magni. Secundum vero à sancto Guillelmo de familia Orégianum orto constructum fuit. Tertium vero monasterium est monachorum, etiam ordinis sancti Benedicti conditum, religione, vetustate, & opibus illustre. Nam anno domini 614. regnante Brunehilde Fræcorum regina, & ecclesiam Romanam regente sanctissimo Gregorio papa, orthodoxæ ecclesiæ doctore egregio constructum, seu edificatum fuit in honorem sanctissimæ Trinitatis, & beatissimi Martini Turonum præsulis, qui (vt legitur) in pago, seu in suburbij Heduoꝝum dum templum euerneret, & vnus gentilium stricto gladio eundem peteret, reiecto pallio nudam cervicem percussori præbuit. Sed cum ille dexteram altius extulisset resupinus corruit consternatus. Sed dominico metu veniam præcatur. Eo igitur, quia præsentia sua hunc locum visitauerat dictus almus præsul, in eodem loco deuotione maxima, quam erga sanctissimum

Martinum præsulum gemmam gerebat, mota præfata regina Brunehildis venerabile Cœnobiū fundauit, ac mirifice construxit columnis marmoreis, & trabibus abiectis formosis. Idem decenter ornauit & musino opere mirifice decorauit, hortata & commota à dicto sanctissimo Gregorio, qui hanc ecclesiam largiuis priuilegijs & libertatibus decorauit, anulo quoq; proprio roborauit. Et voluit idem monasterium ab omni humani subiectione esse liberrimum, prout patet cuilibet registrum prædicti sancti doctoris inuenti. Post cuius Basilicæ domorum & cæterorum operum in monasterio prædicto requisitorum edificationem ibidem institutus fuisse legitur ordo monasticus, qui postmodum dicebatur ordo Brunehildis reginæ, & merito appellari poterat. Tum ob copiosum cœterum monachorum ibi pridem ordinatè & regulariter viuentium secundum deum. Tum etiam ob redolentiam virtutum & morum in sacratis viris iam dudum ibi deo famulantibus viuentium. Quorum primus fuit Lupus Abbas à dicto beatissimo Gregorio institutus. Et ne mendicitatem paterentur monachi in hoc loco deo famulantes, dicta regina amplissimis redditibus, mancipijs, & terris in diuersis regni Franciæ locis dispersis ditauit. Licet plura alia monasteria ædificauerit. In hoc tamen sacro Cœnobio sub magno altari, & in ingressu capellæ gloriosissimæ Mariæ virginis glebâ sui corporis reponi voluit in tumulo marmoreo, qui reliquijs beatorum apostolorum Petri & Pauli hunc locum ornauit sibi à dicto beatissimo Gregorio datis.

Succedentibus igitur temporum curriculis Vandalorum & quorundam gentilium incursum, ac rabie hoc monasterium diruptum extitit, & lōgis temporibus incursum in habitabile permanfit. Successu temporis regnauit in Fræcia Carolus Augustus cognominatus Caluus in reparatione sacrorum locorum furore dictorum Vandalorum & destructorum Zelator feruentissimus, in cuius Palatio quidam comes Badilo nomine deuotissimus residebat, qui seculari habitu indurus, moribus correctis, ac virtutibus sacratis viris non erat dissimilis. Hic requisitum à dicto Cæsare hunc locum sibi dari, vt reparationi eiusdem intenderet. Qui regis assensu obtento hoc monasterium reedificauit & Basilica claustro & cæteris ædificijs ornauit. Et anxie perquirere cœpit viros sanctæ religionis, doctrinam imbuitos, qui in monasterio sancti Sauii Pictauien. dicebantur viros religiosos reperit, & ex his octo & decem assumpsit, inter quos excellentissimus meritis sanctus & venerabilis Hugo floruit. Qui suo tempore locum Auziaci rexit & eundem locum hodiernis temporibus sua sanctissima gleba decorat. Item Ioannes admodum humilimus & Odo vir sagacissimus, de quo legitur mirum dictum, & insigne miraculum. Nam cum post matutinas more solito ante signum salutaris crucis pro suis & aliorum peccaminum nexibus soluendis exoraret, visus est à multis in mentis iubilato oculos rectos habens in sublimè aëris eleuatus altitudine ferè trium vlnarum vnus horæ spatio immobilis persistere, & eidem videbatur fixa domini nostri imago. Deinde hic Badilo amplissimas possessiones iam dudum à prædicta Brunehilde regina huic loco donatas inquirere cœpit, quas de nouo dictus Augustus huic ecclesiæ donauit, & eas ampliauit. Et hæc quidem reparatio huius venerabilis Cœnobiij confirmata extitit. Anno domini 1358. à Synodo apud Heduam congregata præcepto & auto-

Duodecima Pars

itate Ioannis papæ. Et rogatu Ludouici imperatoris & Francorum regis filij dicti Caroli Calui, qui olim à Brunehilde donata monachis huius loci ratificando confirmauit. Quæ & Carolus magnus suo anulo roborauit. Ex prædictis patet monasterium prædictum fundatum fuisse à Brunehilde regina hortatu beati Gregorij papæ. Et secundo reedificatū à Carolo Augusto. Cuius imago sculpta supra illius ecclesiæ pinnaculum reponitur in parte anteriori.

Insuper quartum est monasterium sub nomine & titulo sancti Symphoriani martyris dicatum, & est prioratus in quo Canonici regulares ordinis sancti Augustini degunt. Hic verò sanctus Symphorianus natus fuit in ciuitate Heduen. & comes Sede loci oppidi, in quo Sedeloco primo fundata fuit Christiana religio, saltem in Burgundia. Nam ibi constructa est capella in honorem sanctorum Benigni, Andochij, Thyrsis & Felicis, in loco ubi prædicti sancti hospitati fuerunt, & conuenerunt de fide Christiana publicè prædicanda. Et primò reduxerunt ad fidem dictum sanctum Symphorianum Heduen. filium sanctorum Fausti & Augustæ patris & matris, adeo quòd sub Imperatore Aureliano passus est martyrium, vt constat versibus sequentibus Gallica lingua descriptis in dicto prioratu.

Lan. cc. soixante & dix, regnant Aurelian,
Fuit à Ostun martyrise saint Symphorien.

Et in templo dicti sancti Symphoriani ad latus dextrum magni altaris sunt tres tumuli argentati eleuati in quibus reponuntur dicti sancti, Faustus, & Augusta, & in medio eorum Symphorianus, vt patet his versibus ibidem descriptis.

Faustus & Augusta hic iacent inter duo busta
Integer, & sanus medio stat Symphorianus.

In prædicta ciuitate etiam est prioratus sancti Racho- nis episcopi Heduen. Et coemiterium immensum ubi Poliādrum visitur, hoc est sepulchra innumerabilia lapidea æleganti modo constructa iacent, & famant omnes ibi Christianos cōtragētilis dimicasse, & qui Christiani ceciderāt, diuinitus in vna noctiū, talia sepulchra habuerunt.

Identidem ferunt de tumulis in pago sancti Aemilianipropæ Heduam existentibus. Et de his quæ sunt in loco sancti Petri de quarreæ diocesis Heduenfis, prout legitur in historia sancti Aemilianiani. Licet non sit incredibile illa sepulchra ab incolis ciuitatis fuisse constructa. Cū ibi esset coemiterium ciuitatis Augustudunensis. de quo meminit Gregorius Turonensis in sua historia in libro quem fecit in gloriam confessorum c. lxxij. ubi ait coemiterium apud Augustudunenses. urbem Gallica lingua vocitauit, eo quòd ibi fuerunt multorum hominum cadauera funerata, inter quæ quòd sint quorundam fidelium dignarumq; deo animarum sepulchra frequens occulti psallentij mysterium docet. Cū plerumq; multis appareant in ipso vocum præconio reddentes omnipotenti deo gratiarum debitam actionem. Nam audiui (vt idem recitatur) quòd duo ex incolis loci, dum loca sancta orādi gratia circumire disponderent. Audiunt in Basilica sancti Stephani, quæ huic coniungitur coemiterio psallentium sonum. Admirantesq; dulcedinem moduli appropinquant ad ostium templi, aurumantes à quibusdam religiosi vigiliæ celebrari, ingredientiæ autem, & orationi diuinitus incumbentes consurgunt, psallentij chororum conspi-

ciunt, nihilq; lucere per templum, nisi propria claritate cuncta prospiciunt splendere, de personis vero nullam prorsus agnoscunt. Denique cū essent attoniti, & stupore percussi vnus de psallentibus accedit ad eos. dicens. Execrabilem rē fecistis, vt nobis archana orationum deo reddentibus adesse præsumeretis: discedite ergo, & ad domos vestras abscedite, alioquin ab hoc mundo migrabitis. Ex quibus vnus discedens abiit, alter verò qui in loco remansit post non multos dies à seculo migravit. Hæc ille. Et fama est adhuc in hac ciuitate Melodiarum cantus nonnullis diebus, præcipuè festis & solēnibus in ipso coemiterio audisse. Et idē Gregorius loco antè citato c. seq. dicit in hoc coemiterio vidisse beati Cassiani sacerdotis magni & episcopi Heduenfis ciuitatis sepulchrum à multis infirmis erasum, quod pene transforatum eo tempore putabatur. Abluunt enim ex hoc puluere ægroti, sed pro cinus virtutis magnitudinē sentiunt. Ibi & Simplicius episcopus nostræ ciuitatis & alij episcopi sepulti sunt.

Vnum addere volui his quæ supra annotaui de excellentia huiusce ciuitatis, quæ (vt certissimum est, clarissima fuit, & super omnes Gallix saltem Celticæ vrbes principatum tenuerit) quod in vita sancti Andochij apostoli Heduorum legitur de laude huius ciuitatis, in his verbis. Erat præterea hæc prælibata ciuitas & tellus tunc, id est tempore sancti Andochij opum commercij referta, fecunditate ruris iucunda, nemorum densitate viridans, diuersorum pecudum caulis ampla, ædium vel murorū arcibus altius circumcincta, & plurimis rituum & fanaticis characteribus opipara. Nihilominus & custodientium phalangis in procinctu sui viuide fulcita. Ita quòd pro honestate sui habitus & cultus secundo loco vti videretur post Romam.

Etiam, vt finem dictis imponam, dignum duxi hic inscribere quoddam epygramma in laudem huiusce ciuitatis Heduxæ editum.

Hedua præfulgens totum celebrata per orbem,
Lazareum corpus continet illa sacrum.
Hedua Cæsaribus fuit hæc laudata triumphis,
Armipotens nullo fessa labore fuit.
Hedua nec tetricis fuit hæc oppressa ministris,
Nam regitur felix Hedua consilio.
Hedua diuersis clarescit prouida bellis,
Celtarum partes incluta tunc moderans.
Cædat Alexander magnus quoq; Troius Hector,
Argolicum cædat turba cruentavirum.
Hedua Burgundas superat virtutibus vrbes,
Criminibus nullis contaminata manet,
Hedua sinceræ religat candore puellas,
Hedua candenti est çbore candidior.
Candida phana iacent niueis notata lapillis,
Flauorum nullo deperitura die.
Hedua diues opum, Cererem Bacchicq; liquorē
Colligit, innumeris pullulat ecce bonis.
Hedua silicosis lustratur collibus ingens:
In quibus Aonios prendere licet apros.
Hic nemo aërias transcendit palmite nubes,
Ardua quo passim tecta superba facit.

Sed hæcenus de laudibus Heduorum. Verum enim uero dū hæc cōgererem, & laborarē, attulit ad nos literas vir eruditus & factidus Ioānes Morin ciuis noster, & ecclesiæ Heduenfis canonicus in supremaq; apud Rothomagum curia

curia consiliarius, & quidē meritissimus, quas mihi destinat clarissimus vir Baptista Candelarius etiam consiliarius Rothomageus. Quibus vnū (vt plura omittā) significabatur, me in cōmentarijs nostris consuetudinū Burgundionum originē Heduoꝝ p̄scis à tenebris vendicasse, & quo recentiore ne quicq̄ exortos, vt ceteros memorasse, vt p̄ote à Belo, Nino, Mago, alijsq̄ vetustiorib⁹ huiusmodi viris, vt non facilē conīter vllam orbis gentem Heduis censerī antiquiorem. Ipsosq̄ Heduos ab ipso Apolline t̄tum ad amatos fuisse, vt ipsis humaniter, cœlo Ioueq̄ relicto permixtus, Augem puellā fuerit prosequutus, in quo nec mihi omnino assentit, verū putat, vt charitas patrię & affectus meo calamo stimulū addiderit, animiq̄ beneuolentia in lares patrios me excuset, cū ingenita omnibus natura spectanda, quæ quoscunq̄ ad illud impellit, ne suę patrię quantūuis obscure, ac ignobilis, ingrati nomen famæ que subiteant. Inter hæc, mihi placuit cōmercium literarum cū tanto viro nactum esse, occasionemq̄ mutuo scribendi adinuenisse, quod & libens egi, & vt resciret hoc opus nostrum esse Calcographis tradendum, scripsi inter alia, si quid de p̄stantia ciuitatis Rothomageę in suo studiij armario recondetur, ad nos transmitteret, ne illā sub silentio cum alijs præteriret, & si Beroso Babylonico fides adhibēda esset Apollo noster, Magus verò Rothomagorum Geneſearcha dicitur, cū Augustudunum, & Rothomagum sub eisdem ferē temporibus à prædictis duobus condita feruntur, ideo nec cōmentum esse quod reiecerim in hystoria Heduoꝝ. Sed nec pepercit calamo vir ille apprimē doctus, & quæ rescripserit de suorum origine hic interferam, cū sint elegantissima. prius tamen de eo referam (ne ei blandiri videar) quod recenset Testor Nisuernensis literatissimus vir in sua officina de loco quo laudes poetarum scribit. Omittendū non sunt (ait) duo ætatis nostrę doctissimi viri, & linguæ latinę principes vexillarij Baptista Candelarius consul Rothomageus, & Elias Gemellus, qui si stetit in poetica professione, vt inclinabat naturę genius, prospere cessisset ætati nostrę, nihil inuidissemus antiquitati. Habuissemus qui palato nostro abunde satisfecissent. Sed heu pietas, Forensis ille declamationes & ciuiles causę, quibus appulerunt animū, prosperitatem hanc nobis sustulerunt. Audiui vtrunq̄ loquentem cū per iocum ex temporaneis carminibus inter se luxuriarent, ac incredibili admiratione suspensum me retinebant, partim qđ præcipitatis quantūlibet verbis noua semper ad manum suppetent, tum etiam qđ quę ructabant per lusum, plena tamen essent grauitatis & doctrinæ. Quod quoniam & vidi & expertus sum, non possum non vtriq̄ allurgere, & amborū sitire beneuolentiam. Hactenus Testor. Reliqua psequemur, & ipsius Baptistę Candelarij epistola de verbo ad verbum subsequatur.

Clarissimo iuriconsulto domino Bartholemęo Chasseneuz Baptista Candelarius senator Rothomageus.

Vrbis nostrę primaria fundamēta celerius ad te transmitti desideras Bartholemęe doctissime, si quidpiam ipso rum apud me tacitus reposuerim. Cui tuæ affectioni ne quicquā me satisfacturum agnosceres, nisi tuę ad me reddite literæ ad id ipsum me vrgerent, cum nulla in parte officij quo ad vires suppetent tibi vacare destinauerim. Quā obr em quod super hac re exigui nostri laboris fuerit, tuis omnino votis impendendū arbitror, ac dum tuo (vt ais)

operi perendie imprimendo infudas, aliquid in manibus habeas, quo nostræ vrbis si fas fuerit splendorem scripto tuo illustres. Neque verò illud egi, vt mei nominis memor esses. Cæterum quod tibi visum fuerit pro amicitia vinculo exequere.

Itaq̄ morem tibi gesturus tantillum præfabor quo maximos hystoriæ vertices sæpius hæsitasse cognitum est. Planē cuiuscūq̄ prouinciæ nedū vrbis famatissima auspiciā, minus notoria olim fuisse, q̄ earū modo vrbium incrementa, quarū ne vlla forsan origo in medium reijciatur. Quod tum rerum vicissitudini, tum fortunæ imperio fragilitas ipsa humana debuit, cuius varij vltro citroq̄ fluxus instabilitatem hanc maximā hominum mentimentis afferunt. Ecquid quæso de triumphante illa Babylone actum est. De Niniue, de Memphi. Quid tum de celebribus Græcię pagis. vrbem Athenę. Lacedæmon, Argos, ac plereq̄ huius farinæ vrbes quarum memoria ferē adhuc interijt. Neque longius Romā aberrare patiar totius Europæ monarcham, cuius exordia iam pridem constat inter grauissimos authores incerta. Sed neque in meliori causa extiterit altera Gallorum ciuitas, quam Parisium vocant. Cuius origo eadē ignorantie nubecula obscurior est, saltē par vtriusq̄ conditio fuit, si ad tuum Berosum Caldęum mentem aduerterimus.

Cæterum, mi Bartholemęe, his præfatis ne ab humeris nostris onus hoc hystoriæ difficultate reijciamus, rem ipsam compendio contingam. Parces autem Hystorię, mariorum incuria obliteratę. Parces itidem homini latebras patrię suę deploranti. Sed commune hoc vniuersam pene Gallia facinus afflixit. Quicquid verò de multis fragmentis legere potuerim, accepto iam dudum animo obaudies.

Europam nostram (vt de multis orbis partibus vnā expeditā) in confesso est non omnino inhabitatam fuisse, quāq̄ plurimas ipsius plagas non ad eō populis confertas acceperimus. Sed qua cœlum forsan clementius ingrueret: illic protinus ex studio hominū colluuiem attrahi, quæ admodum ex Hispanijs fama retulit partem ferē dimidiam petrosis montibus desertam mansisse, ac parem apud Germanos camporū solitudinem iacuisse memorant. Cui forsan locorum inhabitationi causam dederunt asperiora gelu ac frigiditatis incōmoda, sicuti ab his regionibus audiatum est, quę rectissimo sydere arcton septentrionalem incolunt. Qua cœli parte nonnulli super alios profecti cæteras penitioris Europę plagas adiuerunt. Hinc opus fuit, vt quę antehac terræ incultę fuerāt aduenarū colluuiōe, tum primū habitari cœperūt. Cōtra quę pleriq̄ indigenis occupabatur poli (vt dictū est) in clemētina ab ipsis coactē abeūribus deserere sunt. Qui fieri contigit, vt hinc mutarę toties vrbes partim instauratę, partim verò delatę, nihil de sua vetustate retinuerint.

Itaq̄ de Normannia nostra illud indubitātū erit ipsam sua fertilitate inspecta etiā ab orbis inter fratres, lanigenas collimino incolis ne quicquā caruisse. Cuius vbertas exteris adeo gentibus grata fuit, vt Dacia profugij aduenæ illam appulerint.

Quibus tū affluētib⁹ antiqua patrię facies penitē cōmutata est. Alij p̄terea mores exposulasti. Tātę diuitiū ignorantie alimētū dedit repētina hmoi colonorū accessio: quū nihil aut parū antecrudelissimi Astigni vel Rollonis iustissimi aduentū ab hystoria v̄dicet. Plane vulgō acceptū ferē

tur ipsam prioribus seculis Neustriā esse nuncupatam, inde alio hæredum successū Normanniam, quod recentius etiā quæ patriæ nomen est, vulgata Daciæ linguæ allusio ne, qua Noth. ventum aquilonarem denotāt. Porro Man sua lingua hominem dicunt, qua vtriusq; mixtione populū arcto venientem putant. Haud quoque absurdū fuerit hoc cōmentum, quo plerq; vrbes similem ab allusione aduenarum sibi allusionem suscipiunt, & nouissimē inter Germanos Alemānorum elluuiem huiusmodi commēti simulachro nomen sortitam fuisse accepimus. Cum suo idiomate ab Ale & man, hominem velut exurem demonstrarunt, quæ rerum obscuritas tuo satis animo facere saltem videbitur, vt hinc à me verustiora non efflagites.

At verò vt paulisper ab inferis, quod aiunt, Terniones scrutemur, ac in dypthera Iouis membranā occupemus, proximus ego rem exequar.

Partito igitur ab orbis initio in plurima regna terrarū ambitu veluti ab ipso Beroso Caldeo didicimus. Noa pater qui & Ianus erat, tres filios latè vbiq; dominaturos dimiserat. E quorum nomissimo Iapeto plurimos exisse liberos licetæ identitatem cū Beroso sacrę attestantur. Nequam fidem ipsi Beroso quemadmodum Volaterranus ac Sabellicus fecerunt impudens derogem. Cui tū in multis concordantijs sacram scripturam reperio. Horum igitur filiorum duo Comerus Gallus, & Samothes Galliam nostram possederunt, ab hoc Galli dicti, ab altero Samothei: quod non ineleganter Cæsar in commentarijs scriptū reliquit, teste Diodoro Siculo secum adiuncto Quoniam vterq; inquit, Samothen primū Gallis philosophiam ac literas ostendisse. Ab hoc autem Samothe filius nomine Magnus Gallis imperauit, à quo plurima sui nominis oppida deducta feruntur, quæ vt compendio studeam. Maga ab ipso dicta extiterunt, non autem Magus ipse ab ipsis. Quam rem cognitā ac verā plurimæ per vniuersam Galliam huius nominis finito contentu vrbes efficiunt. Quas commentator Viterbien, hoc in loco recenset, vt vero de multis nostram afferam. Hæc est vrbs Rothomagus cuius originem scire speraueras, vrbs sanè Magi nostri nomine splendido illustrata, ac quemadmodum cæteræ illius terminatione desinens. Quocirca hoc primum monumento apertum erit, quæcunq; tunc temporis ædificia, palatia, testatq; constructa fuerint, ea Maga ab ipso vt prædictum est nuncupari.

Nunc hystoria admonet alterum suadere, qua ratione Rothomagus composita appellatione dixerimus. Quod breui fecerim si alterum obiter absoluerim: in quo mecum tuo epistolio iocatus es. Inquebas enim, cū de tuis vrbs augustissimis exordijs rem ageres nostri Magi te meminisse, atq; illius temporibus Apollinem coæqueuum fuisse quem tuæ vrbs Augustudunum fundatorem commentaris. Agemi Bartholomæe, ne ad mesolū pertinere Magum putaueris quem omnibus Gallis nedum nobis impetrasse Berosus scribit. Sed Magus forsità ea lege dictus erat, qd Scythica lingua Magod ædificatorem vocant, à qua Scythia Gallos fluxisse cum Ogyge notum est. Itaq; primus erat ille Magus, qui pallantem Galliam, atq; inculatam in pagos vrbesq; ornauerit, diuiserit, coegerit. Quo credi verisimile est eo tempore ipsum Magum patriæ nostræ incubuisse, in qua vrbes nostram primariam suo nomine Magam dixerit. Qua generali voce tandiu cū alijs eiusdem farinae vrbus perstiterit, donec retrò fluxis tem-

pestatibus & aliorum augmento instauratorum nomen alterum exceperit, quemadmodum vt de alijs sileam à nostra vrbe rem proximè sequemur.

Alterum igitur quod supererat expediamus ab ipso Iano, vt diximus nostræ patriæ sedes indigenis fuit stabilita, cuius mediò vrbes Augustam Magi successoris nomine Magam dixerunt. A quo tempore vt prope orbis diluuium fuerat vsque ad Troiæ primordia, tali nomine cognita perstitit. Quo Troiæ æuo Allobrox apud Gallos, vt idem Berosus memorat, regnasse fertur: sub quo Troiæ incremento & Allobrogis regno suam Berosus ipse finit hystoriā. Cæterū Manetho Aegyptius rē vteriq; profequēs post Allobrogē alterū Rhomum ponit, à quo Rhomo nihil aliud prisca hystorię colligimus præter illud ab ipso Manethone relictū. Cuius cōmentator idē ferè asserit. Tameris vniuersimile addat, ab hoc scilicet Rhomo Rhomomū ad Rhodani ripas fundatū, & in nostra Gallia belgica sub Sequanę littorib; Romandissos populōs denominatos. Quos non alios arbitramur à nostris Normannis, quāquam aliundè vox ipsa difficultatem fidei attulerit. Sed Ptolemæus in geographia scrupulum animi ademit, inquit illos altero nomine Rhomanduōs appellari, in quo exigua penè literarum mutatio rem indubiam ad oculum ostendit. Quocirca coniecturam faceo oportuit Rhomi temporibus vrbes nostram Magam addito eius nomine fuisse Rothomagum vocitatam, ac si ab ipso Rhomo fuisset instaurata, neque opinioni deroget remotū forsā discrimen à Rhomo in Rothom. Enim verò parum hoc erit si ex vrbe Roma Romulum autorē fueris metitus, cuius nomen vrbs suā non penitus affert. Sed satis fortasse erit aliqualem ab antiquitate vocem in nominibus vrbiū vindicare, ex quibus prisca illarū conditores coniectura magis arguantur. Nulla enim ferè vrbs in orbe comperietur, quæ ad vnguem sui autoris nomen repromittat. Cæterum linguarum fluxu aut annorum volubitate prisca illa nomina interierunt. Cuius rei alicubi in libello meminī quem de veterum vrbiū appellatione illustrata edidimus.

Talis igitur vrbi nostræ appellatio orta est, quam Parisio vetustiorē eo Manethonis libello conijcere licet, cū sequentem à Rhomo Gallię imperatorem Parisidem affert, qui vrbi Parisię incrementum dederit. Hæc tum vrbe Romana antiquior est cuius initia constat trecentis post Aeneā annis prodijisse. Sed obsoleta hæc adeo feruntur, vt iandudum minus in fama memoriæ qd in re fidei nanciscantur.

Sed verò vterius audendo palam dicendum offertur, cur ab eo Rhomi nomine quod Rhomāduōs vel Rhomā dissos nuper effecerat in alterius Neustriæ primum, inde Normannię titulos patria nostra transiuerit. Quibus vespero exanclatis abundè per medium verustatis pelagus nauitasse videbor. Emuero tanta est antiquæ rei longè reiecta cognitio, vt cōiecturis tantum locus relinquatur. Sed cōmunis ille patriæ ardor hæc enus inualuit, & nō solum ab humanis, sed diuinis originibus nostra exordia repetamus. Satis illud pro exemplo vnico præstabit quæ de Troia, Roma, alijsq; Græciæ vrbus mendaces Græci effinxerunt: vtinā tam alijs exosi, qd apud me fide penitus nulla possunt. Ne interim tuæ vrbs auspiciā refricem, quæ ab ipso Apolline repetis, aded te patriæ amor excitauit. Mihi verò cui onus ingeris etiā de improviso añsam præbuit.

præbuit non nihil tuo exemplo lepidè apud te comminisci. Aequo id animo accipies, & si commenticium arbitraberis solita alijs tecum indulgentia perages, qua te quoque non indignum apud emunditiæ naris homines sperabis. Planè ego audacior effectus, ne tuo solum monimento, sed alia tum licentiore via causam mihi ascripsi, quæ diutius inter tripodes residens mulas mihi aliquando humaniores conciliauerim, quo iure mihi id permissum reor magis.

Itaque ut primum à Neustriæ voce auspicemur, delecto (quod aiunt) ab Argolicis Ilio, fama est Francionem Hectoris filium cum quatuor comitibus Alanos bello adortum fuisse, ac tandem superasse. Et quorum comitibus vnus erat cum Bauone Phrygio genere illustris Amynthoris filius, qui maris procella diuini iactato Francione apud Cymmerios latebat. Cæterum utroque ad Meotidem cum Alanis belligerante, cum filius ipse Amynthorides à Sarmatibus æuropeis suppetias petit, ut legatus ad hæc loca missus prope Hypanin constitit, quem fluuium Barbari gentilitia voce Nester vocant: ab hoc flumine dijs volentibus nomen sibi Amynthorides auguratus est, ac Neuster appellatus. Hic demum pace cum Alanis composita atque vrbe Sycambria condita Neuster, ut cæteri Comites fatalem suis nepotibus terram nostram appulit, quam nouitio nomine Neustriam nuncupauit. Quæ patriæ appellatio longissimo tempore inualuit. Quam ab ipso Troiæ excidio usque ad Rollonis ferè tempora in aliam Normanniæ allusionem commutata est.

Ut verò omnia super hac re commenta referam, poterat aliunde Neustriæ nomen causam sortiri à Nester, quod secundum Hieronymum in interpretationibus hebraicis ærarium vel metallarium significat. Neustria enim Britanniæ ac Cassiteridibus insulis proxima est, à quibus magnam stanni copiam defluere cognitissimum est. Quo fieri potuit, ut à metallorum proximitate Neustria sit nuncupata.

Porro ut alterius vocabuli Normanniæ rationem asseramus, his ferè seculis cum apud Francos regnaret Carolus, valida Danorum manus Sequanæ ripas secuta est. Hæc fuerat debita patriæ nostræ Rollonis militia, quæ nos nostraque potentissime inuasit. Tum actis cum Gallorum regis pacis conditionibus de pagano Christianus dux Rollo efficitur. Huic patriæ antea inculte facies noua nouissimo ducis congressu restauratur. Equidem non absque diuino numine harum aduenarum accessionum patriæ defluxam arbitror. Quippe ex historico nostrarum rerum antiquissimo. (Sed qui plura expræmissis ignorauerit quanquam temporibus Guillelmi ac Richardi patriæ nostræ ducibus rem exordiat) ipsum Rollonem apud Scandauiam insulam Deo monitum accepimus, se urbem ultra mare ita statam aditurum, illic quoque regnum ingens suis stabiliturum.

At qui tanta Rollonis tempestate veluti ab eodem historico didicimus urbem nostram tunc Rothomum vocatam comperimus. Quæ reducta toties nominis allucinatō vestitioribus causis fomentum præbuit, ut hinc audita Rothomi narratione, ex homine alioqui Berossi Caldæi forsitan penitus ignaro, rursus ad Rhomum antiquum Galliæ principem historia recurreret, à quo magis originem habuisse credi par est.

Vnde Rollone ipso res nostras occupante, de Neustriis fastidito nomine Normani sunt appellati, ut huic nouo duci in gratiam nouum nomen à suorum Danorum

ex Aquilone comiteatu succederet. Et si nouerim quæ plurimos, qui non Normannos ab exteris dictos putent, quos verius ut patriæ indigenas arbitratur. Qua in opinione Raphael Volaterranus extitit: causam ideo afferens, quod cæteri Normannos à Scythis originem duxisse memorant. Sed verò nullam inter Scythas huius appellationis gentem reperisse, nec in Pitholemo testatur. Quod mihi planè liberè loquenti frigidum fatis videretur, nam neque ex altera gentis nuncupatione dictos credimus: qui à Scythia proficiscentes rei euentu, vel verius dicam syderis patrij allusione, Normani nomen habuerint. At verò quicquid in causa pendeat nouissimam hanc Normannorum dictionem retinemus, ac tum comune nobiscum vulgus hoc hystoriæ exemplo labitur. Pium verò erit cuiuslibet super his profiteri ex voto. Porro ut nihil extra paginam oberret, suspicor te libenter scrutaturum, quoniam pacto à Rothomi vocabulo, nostra ciuitas in Rothomagum desciverit. Quamuis priori ratione id ipsum absoluerim, dum corruptam annorum fluxu urbium multarum nuncupationem dixi: nunc tamen pro hystoriæ coronide vnum addam.

Apud nostrates longè ante fidei orthodoxæ tempora, sicuti plerisque alijs in locis, Idola cultui summo in pretio habebantur: ac Ibidem de pluribus pro exemplo reficem quæ apud sanctum Germanum Parisijs ab omnibus & à me quoque, cum illic studijs agerem, visa est. Pari modo apud nostros, aiunt, Rothom idolum vrbs auspicijs inuocatum fuisse. Et iam inter nos locus adhuc sui fani conspicitur, à quo Rothi idoli nomine vulgus habet, cum altera magi dictione urbem nuncupatam. Erat verò Magi pronuntiatio nedum apud nostros, sed omnibus ferè nationibus sapientem designans.

Neque diutius suspendendum est aliud quod à vulgò didicimus. Quippe nonnulli Rothomagi ethymologiam à rota magorum profectam autumat. Neque fortè verò alienum erit istud credere. Cum rotam multi pro confesso & consilio acceperunt. Ita apud Græcos amphictiones legimus, apud Scythas dioscurias, apud alios rotam. Quo in loco apostolicæ sedis rota à doctorum virorum consilio non erit omittenda. Sic tum in patria nostra Rothomagum gentis primarium ciuitatem sapientes Magi incoluerint, ut cæteræ Galliæ Druydes & Bardæ. Quo effectum erit à rota illorum sapientiæ communem dictionem illam vrbi indictam fore.

Hæc igitur, mi Bartholemæe, prorsus apud me habeo: quæ de nostra vrbe tuo iussu collegi, in quibus me vetustatis nobulis plurimum vagatum conspicies. Adeo à primis aurbus res fuerat suo iudicio metienda, cum ab orbis diluuiō usque in præsentem diem calculatorum more rem deflorauerim, ac breuitati studui, quam omnibus placere constans est, licet ista licentiosere stylo exarari potuissent. Age quæso & urbem nostram in tuo honorum cathalogo recense, cuius splendori ac gloriæ præfata (si tuo animo sederit) non parum attulerint. Quodcunque verò erit in quo tuam dilegentiam adiuuare potuerim, libentius te interpellante exequar. Par enim amicitie vinculum tuis literis & acceptissimum & gratissimum non sine maxima animi hilaritate habeo. Præterea ex opere à me condito quod requiras, non est modo quo te longius suspendam. Ingenuè siquidem fatebor in multis humanitatis partibus me aliquando versatum, ac de propria Minerua pleraque apud me in libellos reposuisse, non tantum ex legalibus stu-

Duodecima Pars

dijs, quæ etiam cum ceteris aliqua sunt. Sed tum liuentium turba deterruit, tum cordis simplicitas quæ communem illam scribentium gloriam semper exosam habuit. Erunt autem posthac, dies quibus audaciorem me in ædendo tui ac multorum stimuli efficiant. Vale mi Bartholomæe & boni nostra consule. Ex ædibus tuis apud Rothomagum die xij. Nouembris 1527.

Conradus Celtes in descriptione seu libello vrbis Norimbergæ eam summopere laudat, & in illa descriptione procedit per capita. Primò de origine & situ & regione vrbis in genere describit. Tum de imagine & descriptione eiusdem in specie. Tum de arce imperiali, fontibus, & edificijs, & foris vrbis, hortis, & officinis metallarijs. Tum de vestigalibus vrbis syderibus, & qualitate, æris valetudine, & habitu populi. Tum de ingenijs & moratione virorum & mulierum. Tum de duobus Augustioribus templis, & hospitalibus, coruq; opibus, & reliquijs. Tum de nouem vrbis monasterijs, & eorum sanctis & probatis moribus. Tum de domibus publicis, & frumentarijs. Tum de domibus ceroniarijs, armentarijs & expositorum. Tum de pietatibus & elemosynis vrbis, & leprosis. Tum de magistratibus vrbis & pœnis fontium. Denique de vniuersitatibus vrbis iustitijs, legibus, conuiuiorum, & nuptiarum. Postremò de annonæ & victualibus vrbis. Quæ omnia (lector candide, si contingat tuam ciuitatem laudare) tibi commode esse poterunt. Ideo lege illam descriptionem elegantem & facilem, quam reperies impressam cum voluminibus Exegeleos Germaniæ à F. Irenico exaratis.

Sexagesima prima cõsideratio de oppidis seu vrbibus, vulgò ville dictis, quæ sit excellentius subnectitur. Et licet Plinius multa in suo libro naturalis hystoriæ libro iij. iij. v. & vj. multa regionum oppida insignia describat. ideo de eis ad eum vos remitto. Attingam tamen tantum quod in Gallia Narbonensi vrbis seu oppidum est valde excellens, quod olim dictum fuit Agathe, nunc verò Montispellulanus, quod excellit alijs pluribus de causis. Primò magnitudine cum sit magnum, longum, & latum, plures domos, ædificia pulchra, & templa continens. Ita quod ferè in tota patria Narbonensi non est similis ciuitas, saltem æquiparari potest magnis ciuitatibus. Maximè etiam cum vniuersitates non debeant institui, nisi in ciuitatibus, vt notat glo. Io. And. Panor. & Felin. in proœmio decretalium. gloss. Bart. & Io. de Platea. in l. vnica. C. de studijs liberal. vrbis Romæ lib. xj. c. j. de magistris. & c. tuæ. de clericis nõ residentibus. Tamè in dicto oppido propter eius nobilitatem est vniuersitas, vt dicit Bald. in dicto proœmio decretalium col. vj. & reuera ita est, & præstat alijs in medicina: & dixi suprâ in x. parte, in xxxij. cõsideratione. allegando Nicolaum Boherium in rubri. de regulis iuris ad Dynum in vltima gloss. De isto oppido doctissimus vir Petrus Alleboust doctor in medicina meritissimus & ciuis noster ipso existente in dicto studio Montispellulani versus sequentes lusit.

Agathe floret studio medendi,
Oppidum ponto gelido propinquum:
Cui nouum paruus titulum dedit mons,
Lanus & amnis.

Sicut Ior & Dan duo fontes simul iuncti Iordanis nomen efficiunt.

Sine tamen fastu Diuionem (oppidum olim in finibus & sub ditione Heduarum, nunc vrbis capitalis est

Burgudiæ, & dudum sedes ducum) esse excellentius alijs autumo, secundum quod communiter & vulgari sermone dicitur. Qui nest ville que Dijon. Et quod cõmunis fama famat non omnino deperditur, & quæ cõmuniter dicuntur, non carent omnino veritate, iuxta l. si quis patrem familias. in princip. & ibi gloss. j. ff. ad Macedonen. & l. Barbarius Philippus. ff. de officio pretoris, & l. iij. in fin. & ff. de suppl. lega.

Nam primò à Dite (quia diues) nomen assumpsit, & olim tantum castrum erat, vt vetustiori fundamento murorum adhuc ostentatur: nunc verò excellentissimum oppidum, ab ipso Samothe siue Dite primo conditum, quicquid voluerint astruere nõnulli, præcipue Annonius monachus de gestis Fræcorum libro secundo c. xxiiij. qui dicit ab Aureliano imperatore hoc castrum olim fuisse constructum, quod fallum est. Licet fatear eum augmentasse tam murorum ambitu quæ populis & diuitijs ornasse. Cuius iulquidam si velis ad saturitatem videre topographiam & genesim, videas quæ in commentarijs nostris consuetudinum ducatus Burgundiæ retuli in proœmio. in verbo, ville de Dijon, vbi & de laude eiusdem. Quibus iungatur sequens epygramma ab ipso Petro Turrello heduenfi viro literato, astrophilo, & Diuionei gymnasij rectore.

Quisquis Mandubios affectas noscere fines,
Diuio Sequanis quos scidit almus agris,
Carmina quæso legas exili scripta papiro,
Quis (quem plura putes) sciueris esse tibi.
Vrbs est hostifugo quæ Diuio condita muro,
Et triplici multis amne rigata locis,
Quondam vt Troia fuit trino circumdata riuo,
Vel simili doctus flumine Parrisus.
Quem & si nauiponens multo cum remige Triton,
At nos lætifico munere Bacchus alit.
Vnus habet querulis de ranis triste voramen
Cui fluit exigua perbreuis aluus aqua.
Alter est à succo, vel sicco succio factus:
Nil nisi sordiduli pondera vètris agens.
O quæ sæpe suo vincitur carrus honoris,
Girmaga & Scaphij sordida rhexda sui.
Tertius inter eos liquidissimus Oscara dictus,
Quæ recipit tardis fluctibus vodus Arar.
Hic rapida rigidus versatur mole molaris,
Quo sua dat dulcis munera multa Ceres.
Assolert vt teneres cum pascit mater alumnos,
Quæ præbet natis iam semel esca suis.
Plus celeres pagri, plus carpio, gobio, cancri,
Et plus hoc fluuio scammea turba natat.
Parua ferat flatu quæ siccus corpora puluis
Dum calidus flauos Syrius vrit agros.
Quo faciles tenebrant salices, at quæ altior aluus:
Et tenui calamo frondea ripa virens.
Quale solet putres per glebas sectile porrum,
Aut inter nitidas brassica lata niues.
Principis in nubes hic ardua tecta minantur,
Sunt quoque magnifica structa theatra manu.
Sicque alijs structura ingenti Diuio vicis
Ante it vt breuibus pinus acuta rubis,
Et fabricata semel sua si pallatia surgunt;
Hinc poteris longè quæ addere ad oua minus.
Septimus hic parrochus sancto vittatur amictu,
Quæ facit hunc numerum pagina cuncta sacrum.
O felix nimium Dis tantæ conditor vrbis,

O gygides Diti cui pater Iapetus,
 Celtica quem primum fecisti terra colonum,
 Atq; etiam nostros antehabere locos,
 Omnium & hinc primus sedes & tecta locauit,
 Deq; suo diues Diuio nomen habet.
 Nomine quo tanto hic diues celebratur asylum
 Sanctaque maioris prima figura sacrae.
 Quod Deus omnipotens longum seruauit in æuum,
 Hostiæ vt hic esset pegmata longa sacre.
 Voluiste mira, precor, vigilanti pectore fara,
 Atque quibus durant legibus illa suis.
 Indlyta Mandubijs nunc staret Alexa campis,
 Illa sed haud tanto sydere digna fuit.
 O veneranda domus cunctisq; hylaranda diebus,
 Qua residet veri victima sacra Dei.
 Hostia diuinum cuius ginx numen adoro,
 Aspiciat famuli vota precesq; sui.

Sexagesima secunda consideratio de templis seu ecclesijs, quod fuerit, aut sit excellentius prædicabit. Impri-
 mis præmissa multiplici acceptione huius vocabuli, eccle-
 sia, de quo ad do. theologos & canonistas vos remitto. vt
 paucis reassumã, dico qd ecclesia triumphans militanti præ-
 fertur, & ordines vtriusq; scripsit Dionysius in sua hierar-
 chia, de quibus supra in iij. & iij. parte. Ecclesia verò mili-
 tans cunctis alijs rebus præferenda est, vt etiam satis com-
 probatum est in dicta iij. parte. Item qd ecclesia Christiana
 præfertur synagogæ Iudeorum, vt superius in ista parte:
 in xx. consideratione. & de principio ecclesiæ Christianæ,
 vide Polidorum de inuentoribus rerum lib. v. c. vj.

Quid tamen de ecclesijs particularibus, quæ illarum
 sit præferenda, sumendo etiã ecclesiam spiritualiter. Et in
 hoc nemini est dubium, quod ecclesia Romana est cun-
 ctis præferenda, & ab omnibus alijs honoranda, plu-
 ribus medijs,

Primò, est caput & mater omnium aliarum ecclesiarũ,
 vt habetur per tex. in cano. j. xij. distinc. & ibi amplè Ioan-
 nes de Turrecremata etiam comprobat. Idem in cap. me-
 moriam. xix. distinctio. Ideo est prælata cæteris, vt dicit
 idem Ioannes de Turrecremata in ca. quãuis. xxj. distinc.
 in ij. col. & est superior inter omnes ecclesias. Idem Ioan-
 nes in cap. rogamus. xxiiij. qõne prima. licet ibi dicatur qd
 Antiochena olim prima erat. Et domina aliarum ecclesia-
 rum dicitur. Idem in ca. oportebat. distinc. lxxix. Imo ha-
 buit prærogatiuam à Christo. Idem in ca. à recta. xxiiij. q.
 prima. & principaliter Christus eidem primatum dedit,
 secundario verò concilia, vt in ca. dudum. iij. qõne sexta.
 Ideo inter omnes alias veneranda. Idem in cap. visis. xvj.
 qõne secũda. Et quoniam ista materia est amplissimè in lo-
 cis hic ante allegatis ventilata, vt per Ioannem Ekiũ Ale-
 manum in suo tractatu de primatu Petri. vbi tenet & pro-
 bat quomodo omnes ecclesiæ orientales etiam obedie-
 runt ecclesiæ Romanæ; & etiam dixi supra in quarta par-
 te. Et de eiusdem præstantia, & de qua diu certauit cum
 ecclesia Hierosolymitana, scribit Polydorus de inuentoribus
 rerum, libro quarto ca. septimo. Et eius autoritas sa-
 tis probatur per Iudocum Clythoueuum in suo Antiluz-
 thero, & propugnaculo ecclesiæ contra Lutherum: ideo
 alter non insisto. Sed descendo particularius vidẽdum est:
 an ecclesia sancti Petri sit maior qm Lateranẽ. Et videtur
 qd sic, quoniam in ca. sanctorum. x. q. j. primo nominatur.
 Ideo dignior & maior videtur ex priori denominatione,
 de quo supra in prima parte.

Secundò ex cap. dudum. iij. qõ. vj. vbi dicitur qd eccle-
 sia Petri nomine suo cõsecrara & domino instituenta, pri-
 ma sit & caput cæterarum.

Tertio ex capitu. futuram. xij. qõne j. vbi dicit textus
 Constantinus vir religiosissimus fabricam templi primæ
 sedis beati Petri instituit.

In oppositum tamen arguit Ioannes de Turrecremata
 in dicto cap. sanctorum. & probat quatuor rationibus. qd
 ecclesia beati Ioannis Lateranẽ. sit maior, & ibi soluit ar-
 gumenta in contrarium, ideo ad illum recurre. Petrus ve-
 nerabilis abbas Cluniacẽ. in suo tractatu de miraculis.
 laudat & extollit ecclesiam nostræ domine, quæ dicitur
 maior extra multis, & inter alia ex quodam miraculo qd
 dicit ibi fieri singulis annis in vigilia assumptionis beatæ
 Mariæ, vbi cerei per xxiiij. horas accensi non diminuuntur.

De ecclesia verò Constantinopolitana primum lo-
 cum post Romanam obtinere videtur, vt in ca. Constan-
 tinopolitana. xxij. dist. & ibi Ioannes de Turrecremata. &
 de ea etiã & eius excellentia facit mentionem tex. in iurhẽ.
 vt determinatus sit numerus clericorum. col. j. & vocaba-
 tur ecclesia sancte Sophiæ, vt dicit ibi glos. in verbo, eccle-
 sia. Excellentia autem illius ecclesiæ consistebat in multi-
 tudine seu numero clericorum qui erant nongenti quin-
 quaginta: vt refert ibi gloss. in verbo, mensura. quæ pro-
 hoc allegat l. non plures. C. de sacrosanctis eccle. quem nu-
 merum Iustinianus reducit in quadringentis viginti quin-
 & super centum existentibus his qui vocantur ostiarij.
 Nam sexaginta erant præbyteri: dyaconi autem mascu-
 li centum, & quadraginta scemina, subdyaconi verò no-
 naginta, lectores centum & decem, cantores viginti quin-
 que. Ei, vt fertur, ob tantam multitudinem clericorum,
 ipsi diuisi fuerunt, ita qd diurnum & nocturnum omni ho-
 ra celebrabatur officium diuinum in dicta ecclesia: ideo
 laus perpetua dicebatur.

Sed ad templa, seu ecclesias materiales transeamus,
 quæ & à poetis & historicis plura excellentissima memo-
 rantur, vt templum Dyanæ æphesiæ, in quo fuerunt cen-
 tum viginti septem columnæ à singulis regibus facte sexa-
 ginta pedũ altitudine inter quas xxxvj. celate fuerunt miro
 artificio. Tẽpli longitudo erat cccxxv. pedũ, latitudo ve-
 rò ccxx. Et factũ est à tota Asia ducentis & viginti annis:
 vnde inter septẽ orbis miracula propter operis magnitu-
 dinem & sumptũ incredibilem annumeratum extitit.

Fuit templum Iouis Amonis qd fuit insigne & sum-
 ptuosum ab Iarba rege Getulorũ factum, in quo erant cen-
 tum arq. vnde Virgilius.

Iarbas rex Getulorum

Templa Ioui centum latis immania regnis,
 Centum aras posuit, vigilemq; sacrauerat ignem,
 Excubias diuum eternas.

De quo etiam meminit Martialis in suo primo epy-
 gramate. Item Virgil. scribit Dydonem fecisse templum
 Iunoni donis opulentum.

Aerea cui gradibus surgebant limina, nexq;
 Aere trabes, foribus cardo stridebat ahenis.

Refertq; Baprista Fulgosius lib. de dictis factisq; memo-
 rabilibus tit. de miraculis. c. de gemis & c. qd beneficia ani-
 malia, necq; muscæ nõ ineunt tricliniũ ecclesiæ Aniciensis in
 Auernia (que vulgò du puys dicitur) & si aliundè inferan-
 tur statim moriuntur, & in hoc laudanda est ecclesia, qd
 veteres scripserunt Romæ in herculis sanum, nec mulcas,
 nec canes vnquam ingressos.

Duodecima Pars

Sed ad magnificum illud templum Hierosolymitanū, quod Deo omnipotenti Salomon anno regni sui quarto ædificari cœpit, & septem annorum spatio perfecit, annis verò ab ortu Adæ primi hominis tribus milibus centum & duobus fermonem conuertamus, cuius magnificentia & dignitas ab omnibus in hodiernum diem vsq; approbatur. Fuit autem sexaginta cubitorum in longitudine, & viginti cubitorum in latitudine, & triginta cubitorum in altitudine. Et porticus erat ante templum viginti cubitorū longitudinis iuxta mensuram latitudinis templi, & habebat decem cubitos latitudinis ante faciem templi, fecitq; in templo fenestras obliquas: plura etiam alia mirabilia fuerunt in illo templo, vt describitur iij. Regum vi. & vij. cap. Nihilq; erat in templo, quod auro non tegetur, vt ibi dicit, & in ca. gloria episcopi. ibi: neque verò. xij. q. ij. & amplè de excellentia & magnificentia illius vltra alios ponit frater Ioannes Ludouicus Vivaldus de monte regali in suo opere regali. trac. de magnificentia Salomonis. & ibi probat septem rationibus, qd illud templum fuit nobilissimum, & quomodo fuerit formatum in modum pulcherrimæ ac fortissimæ turris, & de illius pompa, & incredibili pulchritudine. & in officina Textoris in ca. alia opera & ædificia sumptuosa. in fine. vbi vltra alia laudat illud, dicens, qd imprimis à Salomone triginta hominum milia cœdendis arboribus, vt Cedris & Cupressis sunt destinata ad illud ædificandum. Lapidarum verò extiterunt octoginta milia. Inferioris structuræ materia erat ex candenti saxo. Trabes erant Cedrinæ, Cedrina concameratio auro illita, vt parietes omnes. Duo Cherubin ex puro auro, pauimentum petalis aureis instructum. Ianuæ vicenum cubitorum altitudine auro coruscantes. Ante vestibulum erant duæ columnæ Aeneæ xvij. cubitorum altitudine, ambituq; duodenum. Altare fuit æreum denum pedum altitudine, longitudine duplo maiore. Item mensa vna aurea. Pphialæ & pateræ aureæ decem milia, argenteæ quadruplo maiore numero. Candelabra x. milia ex auro & argento fabrefacta, & istud est de templo artificiali seu materiali non spirituali, de quo habetur Ioan. ij. & j. ad Corinh. iij. quod est Christus. Fuit & dictum templum sub Dario reædificatum in omni gloria, vt patet Esdræ iij. c. vj.

Et per istud templum Salomonis & Ezechielis templum arduum & sublime, quod vidit Ezechiel in spiritu construendum, & admirabili exornandum decore, de quo Ezechiel. xlij. & per illud tabernaculum quod Moyse construxit iubente domino, de quo Exodi xxv. Imaginata & figurata fuit ecclesia Christiana.

Templi verò quatuor partes esse dicuntur: Antica ad ortum, Postica ad occasum, Sinistra ad septentrionē, Dextra ad meridiem. Ita dicit Archidiac. in c. vniuersas. & est versicu. sub. c. placuit xvj. q. iij. & iam dixi supra ista parte in consideratione quæ de quatuor partibus mundi loquitur: ibi etiam dicit, qd Moyse primus tabernaculum domino condidit. Salomon deinde templum quem refert Lucas de Penna in l. vniuersi. C. de fundis rei priuatæ lib. xj. Et ibi notat qd Christus ingressus Ierusalem primo templum adiit, vt habetur Math. xxj. Dans nobis formam religionis, vt quocūq; imus primo domum orationis si ibi est, adeamus, & per orationes deo nos cōmendemus: post ad agenda negotia secedamus, vt inam istam instructionē sectaremur omnes.

Templum verò fuit Lugduni ab vniuersis Gallis, teste Strabone in iij. communi impensa designatum & extru-

ctum & Augusto Cæsari dicatum: ante tamen hanc urbē constructum, vbi fluuiorum scilicet Araris & Rhodani est coitio, vbi nunc est abbatia Attanacensis, quod vnà cum tota regione (Autore Seneca ad Lucillū) fatali igne, quo & Colonia vrbis, videlicet tempore Senecæ exustum est. Et de excellentia huius ecclesiæ Lugdunē. vide Campesizium in suo tractatu de antiquitate vrbis Lugdunē. c. ij. & in c. iij. ponit de claris Lugdun.

De pluribus alijs templis, vt Vulcani, Cereris, Palladis, & Panos scripsit Cælius libro antiquarū lec. xij. c. lxxj. cum sequenti.

Item de illis templis quæ olim fuerūt Romæ Blondus loquitur in libro primo de Roma triumphate. & in libro de Roma instaurata libro iij. dicit nullum in tota vrbe ædificium facile reperiri maiori sumptu, maioriq; rerum preciosissimarum apparatu, quàm templum pacis extructū: de quo diuus Hieronymus in expositionibus Iohelis prophætæ sic ait. Vespasianus & Titus Romæ templo pacis ædificato, vasa templi Ierosolymitani, & vniuersa donaria in delubro illius cōstituerūt. Omitto qd Galecius Maria vicecomes superbissimum templum prope Papiam ordinis Carthusiensium ingenti impensa fabrefecit.

Crederem & fortè non temerè templum sanctæ Sophiæ Constantinopoli olim à Constantino magno extructum, fuisse excellentius post templum Salomonis regis filij Davidis. Nam dicitur maior ecclesia, sanctissima, & mater ecclesiarum imperij, vt est textus in authen. vt determinatus sit numerus clericorum. §. j. colla. j. Nec potuissent contineri tot & tanti viri ecclesiastici, de quibus supra, nisi fuisset amplissimum & spaciosissimum. Et lib. j. chronicarum Reginonis dicitur. Extruxit quoq; Iustinianus Constantinopoli templum, cuius opus intantum cuncta ædificia excellit, vt in totis terrarum spatijs, huic simile non possit inueniri.

Apud nos ecclesia diuæ virginis Mariæ Parisiensis est maior & excellentior alijs in sua structura, habens duas immanissimas turres, quas omnes admirantur.

Quis tamen primus condiderit tabernacula, delubra, aut deo vero templum fecerit, vide amplè per Polydo. de inuentoribus rerum libro iij. ca. ix. & lib. v. ca. vj. & eodē lib. v. c. j. scribit vnde consuetudo sit exornare templa, diebus festis, auleis, varijsq; arborum frondibus, floribusq; ac in illis offerre candelas cereas, cereosq; ac cereas imagines. Item accendere lampades, tabellasq; ponere, quibus miracula à diuis facta repræsentantur.

Sexagesimatertia consideratio, quæ inter sacellas seu capellas sit excellentior inquirat. Inter cætera iure cautū est qd capella ducis Burgundiæ in vrbe Diuionensi extructa, ab antiquo est multum priuilegiata à summis pontificibus. Quoniā nō subijcitur, neq; episcopo Lingonē. (in cuius diocesi est sita) neq; alijs episcopis aut archiepiscopis, sed habet suū decanum superiorē immediate summo pontifici subiectū, cū toto collegio. de quo scripsit Innocentius episcopo Lingonē. vt in c. cū capella ducis Burgundiæ de priuilegijs. extra. Ideo videtur dicendum, qd Decanus illius propter talē exemptionē post episcopos in tota Gallia debeat sedere in altiori loco, vbi congregarent, etiā cum abbatibus, quoniam exempti præferuntur cæteris. facit. c. per tuas. iuncta gl. in verbo, subdyaconatus. extra de maiortate & obedientia. quæ dicit qd episcopi exempti, id est papæ immediate subditi in cōcilio generali vel synodo, sedere debent in altiori & meliori loco qd nō exempti. Ad idem

idem tex. in c. vt apostolicæ. de priuileg. in vj. vbi habetur q̄ Abbates exempti in concilio prouinciali & synodali possunt vti mitra aurifrisiata. sed non exempti albam & planā deferre debent. facit etiam c. dignum. de celebratiōe missarum. in clemen. vbi clerici commensales & domestici cardinalium & episcoporum sic priuilegiantur, vt illas horas vel illud officium quod idem cardinales vel episcopi dicent, licitè dicere possint.

Ex quibus exemptione & priuilegio eidem capellæ cōcesso videmus, q̄ Decanus dictæ capellæ Diuionen̄. incedit in pompis seu rogationibus & generalibus processio- nibus cum abbatibus monasteriorum sanctorū Benigni ordinis sancti Benedicti, & Stephani ordinis canonicorū regularium sancti Augustini, sitorum in dicta vrbe. Nam isti tres simul incedunt, imo Decanus præfatus est in medio illorum abbatum. Ex quo digniorem locum habere dicitur, per ea quæ supra scripsi in prima parte, in xij. cōsideratione. imo etiam in conuocatiōe trium statuum patriæ Burgundiæ vidi decanū dictæ capellæ præcedere Decanos ecclesiarum cathedralium. Item etiam dicta capella est sumptuosa, excellenti & magnifico ædificio cōstructa, vt nulla ei æquiparari possit in longitudine, latitudine, & altitudine, & potius digna est dici cathedralis. In ea nempe constituti sunt canonici vigintiquinq̄, inter quos est principalis dignitas quæ est Decanatus, & tres aliæ inferiores, vt Cantoria, Præpositura, & Thesauraria. Etiam plures capellani habituati numero totidem, optime præbendati, ita q̄ habent in redditibus annuis, saltem quicq̄ canonicus pro præbenda ferè summam ducentum librarū. Musici ibidem canorosi plures non sine magna impensa sustētantur. In ea fit diurnum & nocturnum officium ritè vt decet: & quotidie celebrantur ordinariè octo missæ solennes & alta voce, demptis his quæ extraordinariè dici possunt. Celebrior tamen est missa ordinaria illius ordinis militaris, qui vocatur ordo velleris aurei (hoc est *Ordre de la thoison dor*) à Phillippo duce Burgundiæ prius institutus, quia concentu iucundo & musico celebrantur. Sunt et plures capellanæ eadē capella ornatisimè & optimè fundatæ, & in fundatione illius vnusquisq̄ pauper sacerdos, qui ad hanc capellam accedit, & vult ibi celebrare, habet duos solidos Turoñ. pro missa ex pecunijs collegij dictæ capellæ. Et quia se offert materia, ideo nō erit alienum bullæ tenorem super ædificatione dictæ sanctæ capellæ Diuionen̄. cum priuilegijs eiusdem hic inferere qui sequitur.

Alexander Episcopus seruus seruorum dei. Dilecto filio Hugoni duci Burgundiæ salutem & apostolicam benedictionem. Petitionibus nobilium & potētū virorū, quæ rationi & honestati noscuntur inniti, animo nos conuenit placido condescendere, & eas libenter & efficaciter exaudire, vt ad ecclesiarum commodum seruētius accedantur, cū in eorū iustis petitiōibus ab apostolica sede facilè se nouerint exaudiri. Inde est q̄ deuotiōis seruore & instantia tuæ petitionis inducti, fundū quem apud Diuionem pro ecclesia & officinis eius ædificādis, beato Petro ac nobis liberalliter obtulisti, in ius & proprietatem nostrā & ecclesie Romanæ recepimus. Et ibidē ecclesiā cōstruendū, quæ soli Romano pōtifici debeat respondere. Tibi facultatem & licentiam indulgemus. Autoritate apostolica prohibentes, ne cui episcopo vel alijs ecclesiasticæ personæ liceat quicq̄ iuris sibi in eadē ecclesia vel clericis eidem ecclesie seruientibus vendicare. Datum Tusculan̄. vj. idus Nouembris.

Anno verò domini 1192. obiit illustrissimus princeps

Hugo dux Burgundiæ fundator & ædificator prædictæ sanctæ capellæ Diuionen̄. anima eius in pace quiescat.

In ea enim deuota capella etiam reposita est illa sacratissima Hostia, etiam non corrupta quæ fuit à perfido Iudeo gladio perforata, ex qua tūc miraculosè sanguis exiit: vt & nunc signa & notæ in ea extant, quæ & miraculis præfulget, & ad quam causā deuotionis magna & alacris concurrit turba. Bullam autem super missiōe dictæ sacræ Hostiæ ad illustrissimum principem Philippum ducem Burgundiæ his addere volui, in testimonium prædictorum, cuius tenor est talis.

Eugenius papa quartus, dilecte fili salutē & apostolicā benedictionē. Singularis deuotionis zelus quē ad fidē catholicam, & sacramētū passionis domini nostri Iesu Christi gerere te videmus, merito nos inducunt: vt ea tibi cōcedamus, quæ deuotionē tuam, & aliorū Christi fidelium valeant augere. Tuis igitur in hac parte deuotis supplicationibus annuentes tibi hostiā quādam sub imagine saluatoris in trino sedentis mirabile sacramētū Domini corporis multis in locis à vesana cuiusdā feritate gladij ictibus perforatā, & ex eo sanguine resperam, in locis præfatis, quæ in sacrario nostro erat recondita, tuę pię deuotioni cōcedimus, & donamus. Volentes & mandantes tibi, vt eā in aliqua ecclesiarū quas possides, aut in alio loco celebri, cū eo honore & reuerentia recōdas futuris temporibus venerandam, prout tanti sacramenti maiestas, & magnitudo requirit. Datum Romę apud sanctum Laurentium in Damaso sub anulo nostro secreto. die xxvij. mensis Septembris. Pontificatus nostri anno tertio.

Nolo te latere, q̄ in castro Diuionensi est sepulchrum cuiusdā senatoris Diuionen̄. nomine Hylarij, qui fuit itacastus, q̄ cū post eius mortem vxor eius amoto cooperitorio in eius sepulchro poneretur, visus est leuasse dextrā qua ceruicem vxoris amplexus est, vt refert Grego. Turoñ. in libro suo in gloriam confessorum c. xliij.

Sexagesima quarta consideratio de pinnaculis templo rñ, quæ campanilia dicta sunt, & de excellentia nonnullorū tractat. Et re vera multa loca iustitiam in Gallia & Italia, & plura campanilia vidi, & de pluribus plures interrogaui, tamen ex relatu non accepi excellentius fore in Europa campanili ecclesie sancti Lazari Heduen̄. de qua supra satis propè in lx. cōsideratione dictū est. Quippe est valde sumptuosum, & vltra alia extollendū ex eius fundamentis, precipuè verò altitudine. Fundatur em̄ super quatuor colūnis, seu pilis, aut pilearibus lapideis in medio chori dictæ ecclesie existentibus, quæ grossitudinis sunt tantum in omni quadratura octo pedū. Altitudinis verò xxxvj. vel vltra, cubitorum fornice distincta. in summitate verò distarum quatuor pilarū, & super illis constabilita est turris quadrata, altitudinis xx. cubitorū habens deambulatoria ampla miro artificio cōstructa, deinde in acutiem & fastigiū ducitur, habens formā Pyramidis quadratā octo quadraturis admirandę structuræ vltra omnem excelstitatē quæ manu fieri posset, & quæq̄ quadratura compacta est lapidibus quadratis artificio sumptuoso in modū cristarum factis per quas posset ascendi ad summitatem vsq̄, & dicta Pyramis est fere altitudinis tercentum cubitorum.

In eo sunt viginti campanę & vltra, quarum duæ sunt magnæ molis, vna ponderis est xvij. milium, altera vero xvj. sonus autem dum pullantur, est consonantiæ & concordie, tantę, vt musicam ipsam redolere videatur.

Vnum præterea addo, quod & ad cultum ciuitatis no-

Duodecima Pars

stræ facit (licet curiosus nostra, & non externa scrutari forte dicar) sed cum veritate enarrare possum, quod sentio. In nostra quippe ciuitate est etiam ecclesia diuæ virginis Mariæ collegiata, de qua supra in d. lx. cõside. dixi ab excellentissimo domino Nicolao Rolin, olim cæcellario Burgundiæ, ciue nostro cõstructa & dotata ex tribus mille libris Turoneñ. ex reddito annuo p. xij. canonicis & xxiiij. capellâis, quorũ superior Præpositus vocatur, & sunt empti à iurisdictione episcopi Hedueñ. in qua ecclesia erigitur aliud campanile ligneum sumptuosum fundatũ super turri lapidea quadrata, quæ eleuatur supra tectũ dictæ ecclesiæ, & ibi sunt ambulacra ornatissima plumbata, auro illita, & ibi est horologiũ magnificum, desuper attollitur dictũ pinnaculum in acutiẽ in formam pyramidis altitudinis ecc. cubitorum & vltra, regulas habẽs deauratas mirabili impensa & ornatu ordinatas, & dicta duo campanilia ita sunt sumptuosa, magnifica, & excellentia, q̃ bonæ memoriæ rex Ludouicus xij. hanc ciuitatem vocabat, la ville aux beaulx cloyschez, & pluries dixit, q̃ non erant similia campanilia in toto suo regno.

Sexagesima quinta cõsideratio sit de castris, in quibus solent habitare apud nos principes, & nobiles, & sæpius sunt in limitibus prouinciarũ ad tuitionẽ & protectionem illarũ, vel vt habitantes in eis nõ euagentur, imo ibi sine sub quadam custodia principum. Ideo castra à castro castras dicta sunt, quia in eis voluntas vel licentia inhabitantium castratur, ne passim vagari liceat, & pateant hostibus, eadem ratione dicuntur castra in expeditione militari, tamen in plurali vel quia tanq̃ casti debent ibi viuere, vnde intrare castra fœminis non licet. Deutero xxiiij. Quãdo egressus fueris contra hostes tuos in pugnã custo dies te ab omni remala, si fuerit inter vos homo qui nocturno pollutus sit somno, egredietur extra castra, & non reuertetur priusq̃ ad vesperã lauetur aqua, & infra. Dominus deus tuus ambulat in medio castrorum vt eruat te, & tradat tibi inimicos tuos, vt sint castra tua sancta, & nihil in eis fœditatis appareat, nec derelinquat te. In his enim castris castratur libido, vel licentia vagandi, ideo castris debent ibi viuere, cum luxuria vires eneruet. Vnde meretrices ab exercitu submouentur, quibus castra militum intrare non licet, vt dictum est, & in ix. parte, in xxxiiij. cõsideratiõẽ. hodie verò castra militum scortis repleta sunt contra discipulam Metelli, & minoris Africani. Adeo q̃ facilius & frequenter Thaidis castra, q̃ Hannibalis videmus eueriti, vt scribit Gullielmus Benedicti in sua repetitione capite. Raynutius in verbo, cuidam Petro tradiderunt, numero lxxiiij. extra de testamentis.

Vel castrum dicitur, quia in loco alto situm est à casa alta, vt dicit Lucas de Penna in l. sicut fieri. C. de erogatione militaris annonæ lib. xij. vbi est tex. quomodo annonæ militares sunt in castris deferendæ pro exercitu principis, quod pluries videmus obseruari in castro Diuionẽsi, & Belnensi. Et talia castra possunt tantum possideri, & haberi à principibus, vel ab his quibus ascripta sunt, & data à principibus, vel ex antiquitate. Ita q̃ si priuatus, vel castellanus non miles in his locis fuerit detentator inuentus, capitali scientia cum publicatione bonorum plectetur. l. quicumq̃ castellorum. C. de fundis limitrophis libro xj. & ibi Lucas scribit, q̃ talia quæ sunt regalia, & alia iura regalia peti possunt à possessoribus, qui habent ex priuilegio, et quomodo docere debent de eorum priuilegio contra l. cogit. C. de petitiõ. hereditat. & vt ait, est magna præsumptio

contra illos qui habuerunt aliquam administrationem à principe, vt sunt officarij, qui post eorum officia absoluta reperiuntur habere aliqua iura principum, præsumptio est contra eos, q̃ debent docere de titulo. quoniam, vt cõmuniter officarij in his sæpius malignantur. Sicut etiã esset præsumptio contra illos priuatos qui possiderent aliquas decimas vnus beneficij curati, si eorum prædecessores tenuissent illud beneficium curatum. Nam hoc casu tenerentur docere de titulo propter præsumptionem existentem contra eos & eorum incapacitatem, sicut est in priuato qui tenet iura principum: quia ex quo non potest possidere nec præscribere, ideo semper tenetur docere de titulo: vt ibi amplẽ scribit Lucas, ad quem recurre. & ibi in fine querit, an concessio castro per principem videatur concessum merum imperium quod ibi habebat: sed quia nõ quadrat & dixi in commentarijs nostris super consuetu. ducatus Burgundiæ in rubr. ad initium versi. iurisdictioni. in fine. ideo non insisto.

De forma verò & dispositione castrorum militarium apud Romanos, lege Blondum libro vj. de Roma triumphante, vbi etiam scribit castra vt plurimum quatuor habuisse portas.

Aduerte q̃ in legato castris veniunt arma quæ ibi ponuntur ad defensionem castris, vt tenet in terminis Oldra. cõsilio suo clxiiij. & Martinus Laudensis in tracta. de castellanis & castris arti. iij. vbi corruptẽ allegat Oldra. & ibi plura scribit de castris quæ sunt singularia, sed nihil ad rem faciunt. Sed redeundo ad intẽtum videamus quod castrum sit excellentius. Certum est enim multa esse castra in Gallia, in Italia, in Hispania, & Alemaniam, & in tota Europa, & multi principes seipsos delectauerunt in construendis pluribus castris. Et inter alia duo reperiuntur excellentissima, quorum vnũ ædificij sumptuositate, & cõstructionis forma, & mirabili impẽsa laudari debet, de quo Phippus Bergomas lib. xiiij. sui supplementi chronicarum ait, q̃ Ioannes Galeatus in Papiẽ. sua vrbe inter cetera castrum, siue regiam domum incredibili pulchritudine et impensa extruxit, in quo & bibliothecam condidit in quantam librorum copiam contraxit, quãtam alibi se vnq̃ vidisse meminerit. & qui viderunt, testimoniũ perhibeant de excellentia illius. In medio quippe illius est curia in quadro disposita, cuius longitudo, & latitudo æqualis est ab vtraq̃ parte pro cursu (vt dici solet) vnus lanceæ militaris, & quatuor partes quadratæ æquali ædificio sunt constructæ: patent vndiq̃ deambulacra, hoc est galliarũ, latitudinis xxx. pedũ singulæ, cameræ, & aulæ, & (vt verius dicam) tota domus est depicta intus excellenti & singulari pictura ex auro purissimo, & azureo eminenti. In qualibet parte est aula ampla & superba, & hincinde cameræ decenter distinctæ. stat & castrum pro media parte & à parte meridionali in ciuitate, à parte septentrionali extra ciuitatem. Est porta singularis & eminentis qua ingreditur in legorarium, viuarium, seu conseptum principis. vulgò parcum, vbi sunt tres domus excellentes pro solatio principum, & in eo includuntur omnis generis animalia fera, & est longitudinis v. milliariorum, & latitudinis duorum & vltra. & ad vnum angulum illius septi conditũ est excellentissimum cœnobium Carthusiensium. Et ibi in multis locis sunt aquæ irriguæ, nemora, prata, & agri feraces & fructiferi, quæ non sunt modici redditus. In eo & iuxta castrum sunt lauacra lapidea elegantissima, in quibus infunditur & exhauritur aqua ad libitum pro lauacro nobilium, & dominarum

dominarum. fossata illius castrum ex lapidibus quadratis constructa sunt, multum lata & profunda, in quibus neutiquam aut raro deficit aqua discurrens.

Aliud est castrum nostrae ciuitatis Heduen. & est tertia pars bona ciuitatis, & est situm in parte superiori, in quo sunt tres magnificentissimae ecclesiae, seu templa, scilicet sanctorum Nazarii & Celsi, & est illa primaria, & originaria cathedralis, & sub ea est ecclesia parochialis sancti Ioannis in crotta. Alia est ecclesia diui Lazari (quae Christus a morte suscitauit) quae fuit capella: sed hodie locum cathedralis obtinet, & in vtraque celebratur officium diuinum singulis horis. Et numerus clericorum ibi deseruientium est, Episcopus cum octo dignitatibus, lxx. canonicis, & lxxx. capellanis & habituatibus. Alia est ecclesia collegiata & parochialis diuae virginis Mariae, in qua sunt xij. canonici, cum Praeposito, & viij. capellanis. Etiam est & alia ecclesia parochialis sub titulo sancti Quintini, cuius sum parochianus, & de his ecclesijs late hic ante dixi in lx. consideratione. In isto castrum etiam est palatium episcopale excellens, amplum, & magnificum. Est & domus seu palatium Romanorum superbum ultra centum domos tam canonicorum, quam ciuium maiorum inhabitantium optimè constructas, & magno sumptu, non computatis alijs paruis domesticis. Quibus consideratis non reperies tam latum, neque tam opulentum castrum in tota Gallia, ideo inter alia summe laudandum est.

Domini de Ambasia temporibus quibus floruerunt in Gallia plura castra excellentia construi & aedificari fecerunt, ut reuerendissimus in Christo pater dominus Georgius de Ambasia archiepiscopus Rothomagen. Cardinalis & legatus de latere in Francia, castrum de Gallione in dioecesi sua Rothomagen. Alius frater episcopus Pictaueñ. castrum de Diany prope ciuitatem. Alius frater episcopus Lingoneñ. dux & par Franciae castrum de Mussy in dioecesi Lingoneñ. Alius & quartus frater episcopus Albigen. vnum castrum in sua dioecesi. Quintus eorum frater episcopus Claromonten. & Abbas Cluniacensis. aliud castrum in Aruernia, & sua dioecesi, quae omnia sunt excellentissima & superba mirabilique pulchritudine et impensa fabrefacta. Magnificus dominus Carolus de Ambasia gubernator Mediolani, & locum tenens regius in Italia, nepos praedictorum, cui assidebam pro magistro requestrarum, castrum de castro Millano sumptuosa structura aedificari fecit. Et forte, castrum Ambasiacum, quod est excellentius castrum & amplum quam sit in Gallia, ab eorum antecessoribus constructum est (cum inde nomen sortiti sint) hodie tamen id castrum est regis Franciae, qui & multa alia castra excellentissima in suo regno habet, ut est castrum in nemore Vicennae, non procul a ciuitate Parisiensi. Item castrum sancti Germani en lays, distans viij. leucis a dicta ciuitate. Et in ea ciuitate Parisiensi sunt tria, vnum vulgo Lupara dicitur. Aliud Bastilda, & ut auctor est Gaguinus libro ix. de gestis Francorum, ubi de rege Carolo v. meminit. ubi ait. Erat his diebus Parisiensi regius praepositus Hugo Aubriotus, qui propugnaculum (cui Bastilda nomen est) ad diui Antonij portam extruxit, sumptu ex ea pecunia facta, quam Parisiorum communitati Carolus donauerat. Et aliud castrum dicitur rex Castrorum, & est prope domum de Borbonio. & hoc forte, quia omnia ferè alia castra regni sunt de feudo illius castrum. Apud nos verò excellens est castrum dictum Dargilly, non procul ab vrbe Belnensi, ad quod principes venandi causa saepe conferunt,

Sed inter fortissima castra est castrum Mediolani in porta Iouis, ideo arx Iouis dicitur. Alia tria multum fortissima & ferè inexpugnabilia sunt & in hac patria, scilicet castrum Auxone supra Ararim, Diuionense, & Belnense: etiam castrum de Vergy, & de Salione ducis. etiam castrum de Grancy, quod comperit dominis de castro Villano. Fertur & in comitatu de Rossillon esse castrum fortissimum, quod vulgo Saulse dicitur, & haec referre sufficiat, cum non sint magnae utilitatis: sed pro complemento materiae quam assumpsi in mediū allata sunt, & diuersa iuuant. Nec semper grauibus sententijs ingenium torquendum est, et scribendum est ut res exposculet.

Sexagesima sexta consideratio sit de laude & excellentia quorundam theatrorum, & amphiteatrorum. Theatrum enim est aedificium in hemicycli, i. circuli medijs speciem factum, ad videnda spectacula. Latine visorium seu speculatorium dicitur. Amphiteatrum verò locus etiam erat spectaculorum. i. ludos spectandi gratia aedificatus, forma rotunda veluti ex duobus constans theatris, vulgo apud nos, eschafault, dicuntur. Consuetudo istorum a Graecis sumpta est. Nam cum agrorum cultores feriatis diebus diuersis numinibus per pagos celebrarent, aut inumbrationis causa tabernacula a rusticis composita sunt, ubi prius carmina incondita decantabant. Athenienses, deinde Romani hoc in vrbano spectaculum transfulerunt. Theatrum ita dispositum erat, ut a fronte inter duo cornua scena esset, in circumferentia hemicycli erant gradus ita dispositi, ut altiores in ambitu semper excreverent. In his plebs promiscue sedebat, quibus non erat sedendi locus, hi stantes in cauea sedebant. Cauea theatrorum nullis fornicibus obductae, velis tegi solebant. Primus omnium Q. Catullus, teste Plinio in xix. Linthæis in teatro vmbra fecit. Primus etiam Byssina vela in theatrum ducit. Principio temporaria fiebant theatra. Primusque M. Aemilius Scaurus, Syllae priuignus in edilitate sua triginta tantummodo diebus scenarum ludorum theatrum duraturum extruxit, opus (teste Plinio libro xxxvij. c. xv.) maximum omnium, quae vnquam fuere humana manu facta. Scena habuit columnas marmoreas trecentas sexaginta, duodecimum draginta pedum altitudine. Signa inter columnas aerea tria millia. Summae columnae tabulis erant inauratis. Pars scenae inferior erat e marmore, media e vitro. Cauea ipsa octuaginta hominum millia capiebat. Caius verò Curio theatra duo fecit temperaria amplissima e ligno, quibus inter sese auersis ne inuicem obstreperent scaenae & repente circumactis ac cornibus inter se coeuntibus faciebat amphiteatrum, & gladiatorum spectacula edebat.

Mausurum verò theatrum ex quadrato lapide quod xl. millia hominum capiebat, primus Romae construxit Pompeius magnus, propter quod Cornelius tacitus incusatum eum fuisse a senioribus scribit, quod mansuram theatri sedem posuisset. Cum antea subitarijs gradibus, & scena in tempus structa foret, sed parsimoniae consultum, quod perpetua sedes teatro locata esset potiusquam immenso sumptu singulos per annos confurgeret ac strueretur. Cuius exemplar ex eo quod Myrilene erat, post deuidum Mithridatem sumpsisse, restis est Plutar. Nero princeps nobilibus Germanis populi Romani magnitudinem ostensus eos in hoc theatrum populo plenum introduxit. Idem etiam alias infano sumptu inaurauit, ut in eo Tiridatem Armeniorum regem exciperet. Amphiteatri verò melem primus in campo Martio posuit C. Iulius Caesar, quam

Duodecima Pars

paulo post Augustus maufoleum ædificaturus destruxit, vt ait Blondus libro iij. de Roma instaurata, vbi multa de materia præfenti. Qui & ipse (autore Suetonio) Amphiteatrum destinauit mediâ vrbe, quod à Vespasiano cõditum fuit, & à Tito consecratum. Id tamen Domitianus ad gloriam suam referebat iactare in senatu solitus, & patri se & fratri imperium dedisse, quapropter omnibus operibus quæ post mortem illorum, vel restituit, vel perfecit, suum dumtaxat titulum addidit, sine vlla pristini autoris memoria. Hinc illi de hoc amphiteatro Martialis in principio sui operis adulatur dicens.

Omnis Cæsario cedat labor amphiteatro,

Vnum pro cunctis fama loquatur opus.

Quod tamen non puro esse laudandum, cum fuerit alienæ laudis occultator, & sic par furi.

Nos autem Hedui anno domini millesimo quingentesimo decimosexto excellens & magnificum amphiteatrum in campo sancti Lazari (qui est in medio ciuitatis nostræ) construximus, & erat è ligno quadrato, artificio solenni: fabricatum impensis ecclesiæ, & ciuium, nec in Gallia fuit simile. Ducentenarias enim cellulas cum quadraginta in superiori parte habuit: parietibus è ligno inter medijs diuisas, & tabulatis cooperatas, quæ loca erant viris ecclesiasticis, nobilibus, senatoribus, equitibus, & gentibus ciuium patricijs. In cauea verò seu inferiori parte, erant gradus & sedilia ita disposita, vt altiora in ambitu semper excrescerent, vbi plebs promiscue sedebat. Quæ habuit & velaria linthea quibus substantes seu subsidetes adumbabantur, & ne à pluuia offenderentur. Etiam ludætes in medio caueæ, seu theatralis scenæ, ipsæ tantum tegebantur quos fossa aquis vallata, & alijs obstaculis à plebeis discriminabat. In eo amphiteatro lxxx. millia hominum non grauate collocari poterant, & quia indicta fuerant spectacula finitimis, spectatores prope infiniti affuerunt, quæ spectacula fuerunt excellentissima causa diui Lazari patroni Heduatorum facta. vbi vita eiusdem dignis versibus, non ad pompam, sed ad diuinæ maiestatis laudem, & beati Lazari, vehementissime, & gratis, quatuor diebus recitata fuit. Vnde à deo datum est, vt nulla exibilatio, nulla plebis consternatio, aut derisorie quid gestum fuerit, & licet nocte pluebat, tota die tamen nulla aeris serenitas maior ipsæ diebus visa fuit, de quo aliquid iam supra tetigi in lx. consideratione. & in præcedenti parte, in liij. consideratione.

De theatris etiam vide per F. Patritium, de institutione rei publicæ, libro viij. titulo xliij. vbi dicit, quod locus præstantior in theatro est orchestra, in qua sedibus loca senatorum primariorumque ac honoratiorum magistratuum designabantur, inde omnium agentium gestus spectari possent. Item liberarum sociarumque gentium legatis, quas postea vetuit Augustus in orchestra considerare, quod quosdam libertini generis mitti deprehendisset. Nam nobiliores & honestiores personæ officio legationis fungi debent, vt in lege sciendum. in principio. ff. de legationibus, & legati seu ambassiatores debent esse homines magnæ autoritatis, vt dicit Do. de sancto Geminiano in capitu. ad apostolicam, de senten. & re iudicata. in vj. saltem quando pro arduo negotio destinantur. facit c. estote. j. q. j. Quod autem senatus à populo discretus ludos spectaret, eius rei teste L. i. in quarta de bello Macedonico, & Pu. Scipio ille Africani, & Valer. Sempronius longus consules primi autores fuerunt. Quod & vulgi animum auertit, & fa-

uorem Scipionis magnopere quassauit. Valer. autem maximus libro ij. titu. de institutis antiquis. hoc ex sententia posterioris Africani actum esse narrat.

Sexagesima septima consideratio ad excellentias Palatiorum stylium cõuertit, quæ sunt proprie domus principum, in quibus iurisdictiones eorum exercentur. Et dicitur ædes consecrata, quæ ab omni priuatorum vsu, & cõmuni habitatione excipiuntur. l. vnica. C. de palatijs & domibus dominicis. libro xj. Et est regalitæ habere palatia in ciuitatibus, vt in titulo. quæ sint regalitæ in vsibus feudorum. & lege fin. C. de officio rectoris prouinciæ. & lege quicunq;. C. de operibus publicis. Ideo dicit Lucas de Perna dicta lege vnica. quod existentibus in ciuitatibus Palatijs consuetis, seu publicis, nõ debent iudices priuatorum domos ad habitandum, veluti publicas vendicare, & ibi dicit, quod Palatio regio non debent adhærere ædificia priuatorum. d. l. quicunq;. facit. c. nulla. & ibi gloss. xij. q. j. sed debent distare (spacio quindecim pedum. lege si cui. C. de ædificijs priuaris. Et, vt dictum est, in magnis ciuitatibus debent & solent esse Palatia principum, vt in ciuitate Romana sunt multa Palatia tam summorum pontificum que Cardinalium. Et inter alia Simachus papa primò fecit Palatium sancti Petri, vt dicit Blondus de Roma instaurata. libro j. numero l.

Nicolaus quintus in Vaticano pontificale Palatium sumptuosissimè extruxit, & murorum ingentem molem ibidem inchoauit, quibus coerceri hostes possent, ne pontificis ædes diripere possent.

Eugenius quartus Lateranensem palatium instaurauit, teste eodem Blondo eodem lib. numero xxxv.

Est & aliud Palatium nobile sancti Laurentij in Lucina, quod ob magnos fornices & amplissima fundamenta super quibus ædificatum est, partem operum Domitiani arbitrantur, & id ad annum salutis trecentessimum supra millesimum à cardinale Anglico in prædictis Domitiani operum ruinis ædificatum Ioannes Cardinalis Rothomagensis multa impensa adauxit, quod nuper Ioannes ex galijs Picardus cardinalis Morinensis (cum in eo habitaret) tanto ampliauit ornauitque impendio, vt nullam præter pontificale Palatium sancti Petri domum vrbs Roma nunc habeat pulchriorem, vt refert idem Blondus libro secundo, numero xv.

Benedictus papa xj. Tholosanus in Auenione Palatium superbum, seu pontificias, & quidem celebres ædes cum turribus & pomerijs ædificauit.

Plura sunt excellentissima palatia in Italia, vt Mediolani, vbi est Palatium principis in quo exercetur iurisdictione Capitanei iustitiæ Mediolani, & plurium aliorum officiorum, in quo mansi assidendo Capitaneo dictæ iustitiæ.

Bartholomæus de Saligniaco in suo itinerario terre sancte. ij. capite primi tomi, laudauit Palatium Venetorum, quo dux, senatus, ac prætor ius dicunt, sumptu nedum ducali, & senatorio, sed Regio & Imperiali resplendet: admirationem (vt idem refert) ferè excedit, quod medio Palatio fons patet, septus in modum cisternæ, è quo si haurire velis gemina tibi cytula opus est, altera solida altera perforata, quarum hæc per tenue foramen guttatim fontalem aquam imbibit, illa haustam largiore riuulo in fontis orificium euehit.

Sed inter alia palatia Gallie palatium Parisiense est excellentius, tam longitudine, & latitudine, seu magno spacio terre, quam in ædificijs sumptuosissimis & amplis, nec

nec solum palatium dicendum est, sed oppidum magnum visu esse iudicares propter multitudinem ædificiorum (vt ego ipse oculis vidi) eius tamen excellentia potius consistit, cum in eo exercentur variae iurisdictiones pro administranda iustitia, & ibi cõueniant singulis diebus non feriatis, duo aut tria millia hominum, tam pro iurisdictione exercenda, quam pro iustitia consequenda: præcipue in summa parlamenti curia, quæ distinctas & diuersas habet cameras, vt ante scripsi in vii. parte, in ix. consideratione. & de quibus hic amplius referam.

In illa etenim curia parlamenti primo est magna camera vbi patroni agunt causas. In qua assistunt xxx. consiliarij cum duobus præsentibus, vt communiter primo & secundo. Secunda est quæ vulgo dicitur, la tournelle, vbi deciduntur causæ criminales, & in ea assistunt plures consiliarij, numero xx. cum alijs duobus præsentibus, tertio scilicet & quarto. Etiam habet cameras distinctas duo aduocati fiscales, & procurator generalis. Item tres grapharij, civilis, criminalis, & præsentationum. Item xij. admissionales, seu ostiarij. Sunt etiam quatuor notarij signantes loco grapharij in eius absentia, qui & cõsilio adesse valent.

Et in ipsa curia sunt centum consules ordinarij ab antiquo constituti. Et à paucis annis à rege nostro Francisco j. creati sunt alij xx.

Alia est etiam camera Requestarum dicta, vbi assistunt octo ex præfatis consiliarijs, inter quos vnus præsidet, qui Præsidens requestarum vocatur: & non simpliciter præsidens, cum non maiorem habeat potestatem in alijs cameris quam vnus ex consiliarijs illarum. Et in huiusmodi camera deciduntur causæ curialium priuilegiatorum in actionibus personalibus, & possessorijs. Et est iurisditio istorum distincta à curia Parlamenti, cum ab eis ad curiam appellatur, & sic sunt inferiores.

Est & alia camera, quæ dicitur camera inquestarum, & in hac etiam sunt duo præsidentes, non tamen simpliciter, sed cum adiectione. In ea est certus numerus consiliariorum scilicet xx. qui tantum decidunt processus & causas factas in scriptis, & vbi factæ sunt inqueste, & quæ placitando, & publicè declamando decidi non possunt absque visitatione processus. Et ista est curia Parlamentalis, licet videatur quæ camera requestarum non debeat dici de Parlamento, ex quo de illa ad Parlamentum appellatur.

Alia est & tertia iurisditio in ipso Palatio, & in magna illius Aula iurisditio dominorum generalium impositionum, dicta vulgò Les generaux des aides, & est vna curia summa, cum de illis non liceat appellare ad aliam supremam Curiam. Et in hac iurisdictione præsentunt duo Præsidentes et octo Consiliarij. Et ab electis & Generarijs Franciæ appellatur ad eos, & non ad aliam curiam supremam.

Quarta iurisditio dicti Palatii est iurisditio dominorum magistrorum requestarum domus Regis, qui habent cameram & iurisdictionem separatam, & hi tantum cognoscunt de priuilegijs & donis datis & concessis à Rege, & de officijs Regijs, si inter officarios de eorum officijs oriarur quæstio.

Quinta iurisditio, est iurisditio Balliui Palatii, qui habet cameram separatam.

Sexta iurisditio est in mensa Marmorea, & est magni magistri aquarum & forestarum, & habet cameram separatam & officarios sub se deputatos.

Septima iurisditio est certorum magistrorum particularium aquarum & forestarum, qui etiam habent iurisdictionem in mensa marmorea, in qua sunt officarij deputati,

Octava iurisditio est Admiralis Franciæ, qui etiam habet iurisdictionem in mensa marmorea, & ibi officiales ad exercendam iustitiam sub se deputatos.

Nona iurisditio est Admiralis Aquitanie, vulgò de Guyenne, quæ etiam exercetur in mensa marmorea, & habet sub se officarios ibi deputatos pro administranda iustitia. Et ex magna Aula (quæ est in dicto Palatio) est accessus & introitus ad loca destinata pro huiusmodi iurisdictionibus exercendis. Et illa Aula est longissima & ampla, vbi statuae & imagines regum in parietibus, & pilearibus lapideis sunt erectæ, non tamè sub eadem lance. Nam qui ambas manus habent eleuatas, signum est optime administrasse regnum & R. P. absque exactione inconsumpta & iniustitia. Si verò bene administrauerint iustitiam, & in reliquo male versati fuerint, nec prosperè res gesserint vel econuerso, habent vnicam manum depressam. Sin autem in vtroque male administrarint, ambas habent manus demissas. Quod præuidens Ludouicus xi. ipso superstitite suâ statuam genibus flexam manus iunctas & eleuatas more deprecatis habentem, coram imagine diuæ Mariæ virginis in ipso Palatio construi fecit. Sed quomodo rexit & iustitiã administrauerit legas Gaguinũ in suis chronicis Franciæ, & dominũ Dargenteul, qui fuit eius domesticus officarius.

Extra prædictam Aulam & in dicto Palatio est alia iurisditio, & curia sumptuosa & magnifica, in qua præsentuntur præses cum pluribus magistris computorum, & clericis & alijs officarijs vsque ad numerum xxx. Aedificium verò illius curiæ est superbum & amplum, & sic est decima iurisditio in continentibus Palatii existens.

Vndecima iurisditio est quæ dicitur du tresbe, vbi officarij cognoscunt de domanio, seu patrimonio principis, & est magna iurisditio.

Duodecima est iurisditio electorum Franciæ.

Tertiadecima est generalium monetarum, & officarij huiusmodi iurisdictionum habent distinctas cameras in continentibus circa ipsam cameram computorum.

Sunt & alie iurisdictiones, quæ in dicto Palatio exercetur, vt est iurisditio magistrorum, seu prefectorum Latomorum, & certorum aliorum artificum (de quibus nunc non recordor) quæ in diuersis cameris suos habent iudices & officarios stipendiarios & salariatos à rege, vt & alij officarij antedictarum iurisdictionum, eo modo quod salaria & stipendia officiariorum dicti Palatii iurisdictiones in eo exercentium ascendunt singulis annis vltra summam centum mille librarum Turonensium. In quo consideranda venit magna excellentia illius, & in multitudine litigantium ob assiduam multarum causarum auditionem.

Sexagesimo octaua consideratio muros quarundam vrbium seu oppidorum nobilitat. Imprimis murorum Babylo nis, vix credibilis relatu, firmitas & magnitudo conspicua extolli debet, quos Semiramis cõdidit, aut saltè ruinosos restaurauit. Nam primus post diluuiũ Nembroth Gigas eam fundauerat costili latere atque bitumine interfuso, latitudine (vt ait Herodotus) quinquagenũ cubitorum, altitudine ducentum. Ambitus eius quadringentis octoginta stadijs circumuenitur. Quos tam latos fuisse scribunt, vt quadrigas inter se occurrentes facile reciperent, vñ inter septem spectacula seu miracula orbis annumerantur, turresque haberent centum plures multo habituri, nisi aliqua ex parte paludes promoenibus fuissent. Per ambitum centum portæ stabant æreæ, omnes cum cardinibus. Fossa extrinsecus late patens vice annis diffunditur: quia vt scribit Strab. Euphrates

Duodecima Pars

Babyloniam per medium diuidit. Huic autem operi portentoſo adhibita ſunt trecenta hominū millia. vnde Marcialis in primo Epigram. de eiſdem mœnibus, quæ tanto labore ædificata fuerint, ſic ait.

Barbara pyramidum fileat miracula Memphis,

Aſſiduus iaſter, nec Babylona labor.

Babylonicæ porro ciuitatis (teſte Celio libro antiq. lectionum v. c. xij.) vaſtitatem illo argumēto maximè cōprobat Ariſto. iij. Politico. Quòd capta quandoq; ab hoſtibus vrbe, tertio demum die, vix id perſenſerit pars vltima. Etiam Propertius lib. iij. de ea ita canit.

Perſarum ſtatuit Babylona Semyramis vrbe,

Vt ſolidum coſto tolleret aggere opus.

Et duo in aduerſum miſit per mœnia currus,

Ne poſſent tacto ſtringere ab axe latus.

Duxit & euphratem medium, qua condidit arces.

Iuſſit & imperio ſurgere Baſtra caput.

Et Lucanus libro vj.

Fragili circumdata teſta,

Mœnia mirentur refugi Babylonia Parthi.

Quintianus.

Nulla dies adimet Babylonia mœnia longis,

Inclyta porticibus, varijsq; elata columnis.

Fuit itaq; Babylonia hæc mœnibus ac arte valde admirabilis, quam Perſarū rex Cyrus poſtea cœpit, euerſit, & cōplanauit die feſto, quo omnes Babyloni vniuerſam noctem biberēt, & laciuſ carminibus ſaltationibusq; indulgerent: teſte Celio antiq. lectionum lib. v. c. xj.

Item Thebæ Aegyptia vrbs inſignis habuit muros à Buſyride Aegypti rege cōditos, ambitu cxl. ſtadiorū. vt refert Herodo. in quibus erant centū portę affixæ, in quarum ſingulis memoratur. cc. cuſtodes excelluiſſe, equis & curribus. Vnde Iuuenalis Satyra vltima.

Atq; vetus Thebæ centum iacet obruta portis.

Item Pergama ſeu murivrbis Troiæ feruntur habuiſſe ſe in ambitu xl. millia paſſuum. Credo q; fuit Laomedon pater Priami, qui cinxit Troiam mœnibus: ſed Apollini & Neptuno id negotij aſcribitur, nec ob aliam cauſam, q; propter magnificentiam & altitudinem ingentem. vnde de his Lucanus libro ſexto.

Nunc vetus Iliacos attollat fabula muros,

Aſcribatq; deis.

Itē murus Byzantiæ vrbs Thraciæ olim fuit mileſio quadrato lapide, aded indiſcreta laterū ſtructura, vt vna prope muri cōpages ſpectantibus videri poſſet. Nā hæc ciuitas ab initio à Paulania Spartanorū rege condita fuit: ſed cū parua admodū eſſet, ipſam poſtea Conſtantine magnus imperator, qui regnabat anno Chriſti cccxvij. Roma pontifici Silueſtro relicta, diligens ſtructis fortiffimis mœnibus, celſisq; ac craſſiſſimis turribus à ſe Conſtantinopolim nominari voluit, & ſic in maius aucta, Imperij ſedes eſt facta, totiusq; columen, & caput orientis, & vnicum Græciæ ſapientiæ domicilium habita fuerit. Habuit præterea hæc ciuitas vndecim portas dignitatem ipſius atq; murorum præ ſe ferentes.

Muri verò Romę (quæ regina vrbis & totius orbis caput dicitur, vt ſupra oſtendimus) à Romulo primo Romanorum rege conſtructi ſunt, qui urbē à noie ſuo Romam vocauit, licet hæc ſeu partē (vt plures alij ante) Euanther condidiſſe dicatur. vnde de his Lucanus libro j.

Fraterno primi maduerunt ſanguine muri.

Et Põponius iurecõſultus in l. ſi q; violauerit. quę eſt l.

ſi. ſ. dererū diuiſiõ. ſic inſit. Et fratres Romuli Remus occiſus traditur, ob id q; muros trãſcẽdere voluerit. i. volũtarie trãſcenderit, ſecundū gl. libi. vnde Liuius lib. j. Vulgarior fama eſt ludibrio fratris Remū nouos tranſiuiſſe muros. Eius verò ambitū varium fuiſſe credendum eſt, cū & Plinius in iij. naturalis hystoriæ à principio paruã extiſſe dicat, & ſuo tẽpore xx. millia paſſuum cõtinuiſſe. Et Flauius vopifcus hystoricus ſcribit Aureliū imperatorē, ſeu Aurelianū, ambitū vrbis ad xxx. paſſuum millia ampliaſſe. Hæc etiã ciuitas xxx. habuit portas, quarum noia infra in cõſideratione quæ de portis tractat, deſcribentur.

Muros in circuitu Ieruſalem vrbis Iudæę ſeu Paleſtine quã primus Melchiſedech poſt diluuium condiderat, fecit Salomon rex, vt legitur iij. Regum. iij. c. in principio.

Item Carolus magnus Frãcorum rex Florentiam, inſelitam ac primariam Hetruriæ ciuitatem, quam omnium Italiæ ciuitatum florem nuncupant, inſtaurare fecit, maiorẽq; ambitū, & mœnibus circumdedit.

Ambitus Mẽphis vrbis Aegyptiæ populosæ & ſecũdæ poſt Alexandriã ab Ogdoe rege ædificatus fuit cl. ſtadiorum. Et ipſa Alexandria vrbs Aegyptia ab Alexandro magno condita à Democrate Architecto commenſurata eſt xv. millium paſſuum laxitate. Reliqua de vrbium mœnibus, vide infra in cõſideratione ſequenti.

Sexageſimanona cõſideratio quaſdam inſignes turres enumerat. Et inter alias excellentes memoratur primo turris Babylonica, primitus poſt diluuium à Nembroth ædificata, de qua Gen. xj. Etiam Iosephus in antiquita. in principio. de ea (teſte Philippo Bergemate in ſuo ſupplemento chronicarum. lib. ij.) meminit: & de ipſa Sybilla ſic dicens. Cū omnes mortales vna vterentur lingua, quidam ex his turrim ædificauerunt excellam, tanq; aſcenſuri per eam ad cœlum. Dñj verò turbines mittentes euerterūt turrim, & vocem propriam vnicuiq; partiti ſunt. Vnde deus ædificantium ſuperbiam hac animaduerſione mulctauit, vt tot gẽtes, quę eo conuenerāt ex omni cœlo, quæ & ſeptuaginta erāt, quibus & quouſq; vnū fuerat labium, eadẽq; lingua, etiã totidẽ linguarū confuſione ſuperinducta ſeparauit, neceſſitate inducente, vt alter alterius vocem non intelligeret, & ſuper omnẽ terrę faciẽ diſpergerentur. Et de linguarum excellentia dixi ſuprà iſta parte.

Memoratur etiã illa ingens turris quam Ptholemeus albo lapide fecit in Pharo inſula Aegypti, quæ porrum Alexandriæ efficiebat, non ad alium vſum, quã nocturnos ignes nauarum curſui oſtendendos, ob ſalutem nauigantium. Hanc autem conſtituit talentis 800. Soſtrato Guido Architecto, qui ſtructure tantę ſuum inſcripſit nomen. Vnde ſcribit Solinus. Ab hac Pharos turri Pharo vocari machinas in portibus ad præluendi miniſterium fabricatas, vt eſt Genuę, in vrbe de Rupella, & pluribus alijs portibus maritimis habentibus Lucernam, vulgò Later nam portus. vnde Iuuenalis.

Diſpoſitæ pinguem nebulam vomuere lucernæ.

Nā Lucernarū vſum primi Aegyptij mōſtrauere, autor eſt Eusebius. libr. x. præparatiõis. Et, vt recitat Philippus Bergomenſis lib. ſui ſupplementi chronicarū vñ. Illa turris erat toto orbe celeberrima, atq; per maxima tẽpore Ptholemei. quod fuit Anno mūdi cclxx. & ante Chriſti aduentum. 4929. quæ ab ipſo Ptholemeo Philadelpho ſuper cancriſ vitreis apud Alexandriam condita fuit, vt nauigantibus in nocte lumen præberet. vnde Papi. Lumina noctiuagæ tollit Pharus æmula Lunæ.

Et tam

Et tam pulchra tamque insignis habita fuit, ut inter seipsum mundi spectacula connumeraretur vñ. & de ea meminit Plinius libro xxxvj. naturalis historię. & fuit altitudinis passuum viginti, & palmis superabundabat. vnde Ovidius libro ij. in lbim, ait.

Quæ colis & Memphin, palmiferamq; Pharon.

Turris alia celsissima, & roto orbi admiranda (quam Torracū appellā) in vrbe Crema spectatur, quam anno Christi. 1284. (cu in Lombardia durissima bella exerceretur, propter factiones Guelphorū & Gibellinorū) quedā Guelphorum factio, rum maxime ea in vrbe prævalens, adiuuantibus alijs huiusce factionis ciuitatibus, in medio vrbis foro erexit, & maximo cū gaudio & ardore, atq; incredibili prope impēsa cocto ex lapide duobus annis perfecit & consummauit.

Sequitur, qd̄ admiratione dignum est & laudandum. Nam teste Baptista Fulgoso lib. de dictis factisq; memorabilibus. titu. de miraculis. ca. de gemmis. Prope vrbem Gratianopolim in Delphinatu, vetusta est turris, quæ arneas non gignit, neq; aliam venenosam rem: quin potius si quid eiusmodi in eam inferatur (vt experimento cognitum est) statim emoritur.

Si vis scire qui primitus cōdiderint oppidū, muros, aut turres: vide Polydo, de inuen. rerū. lib. iij. ca. ix. Scribit Vitruuius Turres probari rotundas & polygonias, hoc est multorum angulorum. Quippe quadratas celerius districi machinis dissipariq; quod assaultante ariete anguli tota cōminui facilitate soleant, vt refert Celius libro suarum anti quarum lectio, xiiij. cap. xxxij.

Et quia hic de turriū structura facta est mentio, nō esse alienū puto, de mœniū ratione attingere, cū in materia disconuenire nō debeāt. Vnde recitat ibi Celius lapidē quadratum & vastissimum in muris fuisse probatum ab antiquis Hetrurię populis, vt in vetustis oppidis lapide prægrādi, incerto & vasto structis visitur: & ita apud nos obseruatur in propugnaculis, quæ durissimis lapidibus magnis & in fronte acutis fabricantur.

Item structurarū vnam reticulatam, id est in modum retis factam, vel fortē à materia rara & nō densa scribit. Alteram verò antiquā seu incertam, & istā magis approbat: quia reticulata, licet sit vetustior, rimis tñ concipiendis maxime obnoxia est. Præterea in parietibus lapides, quos frōtatos vocamus, apponuntur, qui perpetua crassitudine vtraque parte religando parietem soliditatem confirmare debent. Illa etiā fabrica in mœnibus struendis placet, vt in crassitudine perpetua Taleæ ex olea veste q̄ frequētes instruantur, vt muri frons vtraq; hisce taleis, velut fibulata, suffrenataq; diuturnam seruet firmitatem. Sed ad rem maiestatem afferit non contemnendā, profundior fossa & latior ripis præruptis obuallatisq; muro. Cuiusmodi fuisse Babyloniam ferunt, latam cubitis regijs quinquaginta, centum verò profundam, & amplius.

Et quia murorum & turrium facta mentio est, ac in parerga libet interdum excurrere, ea quæ citat Celius in ciues & oppidanos (qui in tuto se putant vitam agere, cū foris habeant mœnia robustissima, portasq; solidas, intus autem sint molles, pigri, & effœminati) adscribenda duxi. ita enim eleganter & moraliter ait Panthedom Spartanum (vt referūt autores) cū legationem obiret in Asia, ostentātib; nonnullis præmunium, latum, ac sublimem murum, respōndisse. Per deos pulchra, & hospites est Gyneconitis, id est mulierum domus, seu senatulus. In eādē

fermē sententiam Lycurgus dixisse videtur. Nequaquā sine mœnibus ciuitatem dici, quæ viris non lateribus præcincta foret. Nam & Agesilaus ciues ostendens armatos, Hæc sunt, inquit, Spartæ mœnia. Idem monstrantū cuidā murum egregiē structum atq; præalium: indagantiq; an pulchrum ei munimentum videretur? Pulchrum, inquit, Simulieres non viri sunt inhabitaturi. Et hæc certe Lacedæmoniorum sententiæ erant. Cæterum compertum est, veteres vrbiū mœnia summa religione construerē solitos fuisse, quando non contenti illa erexisse alius & latius, etiam potentiæ alicuius numinis consecrata vebat. Propterea iurisconsulti: sanctæ quoq; res, inquit, veluti muri & portæ ciuitatum, quodammodo diuini iuris sunt, vt in l. prima. in princip. & l. sanctum. ad finem. ff. de rerū diuisione. & §. sanctæ. institu. eodem. quod nulla ratione humana mortalium res satis à quoquā gubernari dispensariq; posse videantur, in tanta hominum perfidia, irrepente interdum & ciuib; neglectu aut finitimorum cooriente, crassanteq; inuidiā, aded vt opinari possimus vrbem esse veluti in alto constitutam nauem, insulitibus hostium, & discriminum vario obiectam. Hinc aperta subit coniectatio, fabulose vetustati obrepisse, vt Saturnum rebus humanis solertius consulentem effingeret. Olim Heroes Semideosq; vrbiū præfuisse curæ, vt illorum obiectæ, proualataq; præsidij facilius humanos casus reclinarent: quoniam non munimentis modo, sed magis nullo deorum indigeamus auxilio. Argumento est, non tantū mœnia sacra veteri ritu credita, verū etiam libris cōmendatam tutelarium deorum religiosam inuocationem, quam etiam sacrorum carmine (vt fit in processionibus, vt ita loquar) peragi solitam accepimus, exercitu hostico præde vrbiū iam imminente. hæc Celius in loco præfacto, vbi ista excerptimus.

De muris tamen, licet de moribus etiam apprimē, curandum est. Nam & ad publicam spectat vtilitatem, quas tenus & ad ornatum se habeant ciuitati decenem, & ad bellicas oportunitates. Cū firmissima munitio murorū bellicosissima esse existimatur, vt dicitur Poliuc. j. Mœnia nempe ciuitatum securitatem, tutelam, custodiam, & defensionem habitantibus in eis conferunt, textus est ad hoc expressus in l. vnica. & ibi notatur per Lucam de Penna. C. de expensis ludorum. libro xj. quod confirmat Cicero, ij. officio. dicens: Si duce natura in ciuitatibus congregabantur homines, tamen spe custodia rerum suarum vrbiū præsidia quærebantur. & Pomponius iureconsultus in l. pupillus. §. oppidum. ff. de verberum & rerū significatione. vbi ait, oppida dicta esse ab ope hoc est auxilio, quod eius rei causa muri sint constituti. Vnde clerici (vt alij incolę vrbis) ad constructionem & refectionem murorum illius tenentur, vt est textus in l. omnes. & l. ad portus. C. de operibus publicis. & in l. finali. C. de quibus muneribus vel prestationibus nemini liceat se excusare. libro x. & in. c. non minus. & ca. aduersus. extra de immunitate ecclesiarum. Et hoc si necessitas exegerit, a s̄ nō, vt patet dictis iuribus. Et si principis vel præsidis ad hoc autoritas interuenierit. text. in l. sacra. §. fina. ff. de rerum diuisione. Et an inconsulto principe refici possint, dixi in cōmento consueto. ducatus Burgundiæ. in §. incipien. on ne peult. verscu. secundo lim̄ ta.

Item clerici tenentur ad custodiam murorū & portarū, seu ad excubias ciuitatis. textus est in cap. ij. c. incipit. peruenit. extra de immu. eccle. qd̄ intell. ge. etiā in necessi

Duodecima Pars

tatis aut periculi eminetis, vt ibi dicit tex. & doc. & ad hoc alleg. tex. ibi Panor. in l. nullus penitus, C. de cursu publico. lib. xij. vbi dicitur, q̄ etiam ecclesia tempore expeditionis nō excusatur ab angarijs vel perangarijs: ideo & c. q̄a tunc nullus debet esse immunis à vigilia & defensione murorum. Cū vnusquisq̄ teneatur defendere patriā suā: vt notatur in l. fi. in verbo, prodita. C. de abolitio. & per Lucam de Pēna in l. in filijs. C. de decur. lib. x. Et relicta ad refectionem murorū, fossatorum ciuitatis, castrorū, & similitum, censentur relicta ad pias causas. Spec. in tit. de instrumentorū editione. §. nunc verò. versic. & scias quòd inter. Ex his infert Lucas de Penna, in dicta l. vnica. q̄ pecunia legata, vel aliās debita ciuitati ad alium vsum nō necessarium, potest in his iusta ratione conuerti & cōmutari, vt probat dicta l. vnica. & l. fi. ff. de operibus publicis. Et plura de materia murorū, vide per Lucam de Pēna in dicta l. fi. C. de quibus mune. & c. vbi notat signanter, q̄ in noua fundatione ciuitatis, ante omnia ædificandus est furnus: secundò statuēda sunt mœnia, & tertio ecclesia siue templū, prout talis ordo ponitur ad literā. ij. Esdræ. c. ij.



Septuagesima consideratio de portarū excellentia ordine decenti hic indagatur. Et licet ista vocabula porta, ianua, fores, valux, confundantur, proprie tamen Porta dicitur omnis ingressus, vel exitus, quo potest aliquid importari, vel exportari. Vel ab aratri portatione (vt inquit Donatus) Quia in designatione vrbium subiunctis Vacca & Tauro (qd̄ abundantia & fortitudinem debere habere ciues denotabat) qui vrbem designabat aratrum manu suspendebat, ne sulcum faceret, vbi aditus ciuitatis erant relinquēdi, à qua portatione dicta est porta: & sic proprie olim portæ dicebantur ciuitatum, vt dicit Lucas de Penna in l. ij. col. ij. C. de dignitatibus, libro xij. Ianua autem dicitur proprie primus domus ingressus, à Iano dicta, q̄ huic deo bifronti seu bipiti consecratum erat omne principium. Vnde nos hodie super introitum domus solemus affigere in fenestulis ibi extractis imaginem alicuius sancti, Fores verò quæ foris aperiuntur, de quo Plutarchus memorat primum Valerius Publicolæ fratri cū de Sabinis triumphasset, domū publicè positam. Cuius fores extra aperirentur cum antea cæterarū ædium intro referando impellerentur, vt ex hac concessione honoris appareret quotidie eam domum aliquid publicè admissuram. Valux quæ intus reuoluuntur & in se replicantur, & se velant. Ostium partium domus est, vt cubiculariorum.

Franciscus Patritius de institu. reipublicæ. lib. viij. tit. viij. sic ait. Adhibēda est portarum ratio diligentissima, per eas enim aliquando accidit, vt prius irruptione oppida diripiuntur vel redeuntibus fugientibus v̄ oppidanis commixti hostes inuadant: vnde ab earum custodia nullus excusatur, vt dixi suprā in præcedenti consideratione. Et, vt ait M. Vitruius in lib. de architectura ad Octauium eiusmodi verba protulit. Curandum est, vt portarū itinera nō sint directa, sed scœua, hoc est flexa & tortuosa. Et de iure iuxta portas, & mœnia ciuitatum non est habitandum propter fortuita, vt quia inhabitantium culpa forte combureretur turris, aut ad euitandum suspicionem prodicionis, vt inquit Paulus in l. neq̄ muri neq̄ portæ habitari, sine permisso principis ppter fortuita incēdia posunt. ff. nequid ī loco sacro fiat. & Hermogenes in l. præcedenti. ibi dicit. In muris, itemq̄ portis, & alijs sacris locis aliquid facere, quo damnum aut incommodum erogetur

non permittitur. Item, quis nō debet egredi ciuitatē alium de c̄p̄ per portam consuetam. l. fi. ff. de rerum diuisione. Et quæ relinquuntur ad custodiam ciuitatis & locorum, censentur relicta ad pias causas, vt tenet Specu. in tit. de instrumentorū editio. §. nūc verò. versic. & scias q̄ inter. allegans ad hoc c. j. & secundū. extra de immuni. eccle. l. pe. §. ij. C. de donatio.

De portis Babylonis quæ erant centum ex ære, & Constantinopolis quæ erant vndecim, dixi suprā in consideratione quæ de muris tractat. etiam q̄ Thebæ Aegyptia centum portas habuit, vnde Plinius. Et Diospolis magna, eadem Thebæ portarum centum nobilis. Pontanus. Hinc ad centiforem Nili subit ostia Thebem.

Blondus verò de Roma illustrata libro primo ponit nomina portarum quæ erant tempore quo triumphabat, et sunt ista, Flumentana, Collatina, Collina, Quirinalis, Exquilina, Viminalis, Neuia, Querculana, siue Querceculana, Gabiufa, Lauernalis. Rudulculana, Rutumena, Saginilis, Latina, Appia, Cepena, Trigemina, Aurelia, Fontinalis, Carmentalis, quæ scelerata, Pandana, vel libera, Murgonia, quæ & Trigillia, Catularia, & Triumphalis: et ibi ponit vnde sic denominata fuerint, insequendo Festum Pompeium. Et ibi plures ex ijs laudat, reducendo ad eas quæ repertæ fuerunt tempore. Inter illas dicit portam Triumphalē esse omnium celeberrimā. & dicit Liuius suo tempore xxxvij. portas fuisse in vrbe. Plinius verò dicit xxx. quamuis septem clausas fuisse cōfirmet. De his & quibus nominibus vocentur tractat Franciscus Albertinus in suo opusculo de mirabilibus vrbis Romæ, charta v.

Septuagesima prima consideratio ad laudem & excellentiam pontium fit, qui ad vitæ humanæ vsum non paruum commodum afferre, verū necessarij videntur. Summę quippe (teste F. Patritio de institutione reipublicæ, libro ij. c. iij.) religionis est potētem fluminibus facere. & (vt ait) pons Sublicius qui fuit ligneus magnis ceremonijs à pontifice primum factus est, & sæpenumero restitutus, & autore Blondo in primo libro de Roma instaurata. Fuit primus pons in Tyberi factus ab Anco Marco rege Romanorum structus (vt attestatur F. Albertinus in suo opere de mirabilibus vrbis Romæ, char. viij.) postea verò ab Horatio Cocyte pro libertate patriæ interclusus, quem deinde Aemilius lapideum fecit: hinc pontifex à potēte faciendo dictus est, secundū Varronem.

Hinc etiā ecclesiæ & domus diuinę seu religiosę tenentur ad cōstructionē & refectionē pontiū. tex. in l. ad instructiones, C. de sacrosan. eccle. & in l. absit, quæ est penul. C. de priuilegijs domus Augustæ. li. xj. vbi dicit tex. Ad instructiones reparacionesq̄ itinerū, pontiūq̄ nullū gen⁹ hominum, nulliusq̄ dignitatis ac veneratiōis meritis cessare oportet: domos etiā diuinās tā laudabili titulo libet acribimus, & facit textus in §. ad hæc. in authen. de ecclesiasticis titulis. collatio. ix. Et quæ relicta sunt ad refectionem pontium & viarum, censentur relicta ad pias causas. Specu. in titu. de instrumentorū editione. §. nunc verò. versic. & scias q̄ inter.

Vnde quanta cura de pontibus olim mortalibus fuerit, opus demonstrat, vt sunt pontes supra Rhodanum, vt in ciuitate Gebenensi, Lugduni, Vienne, in vrbe Sancti spiritus, & Auenione, etiam suprā Sequanam vidi decem pontes in diuersis locis, præcipue fere mediā Parisiacam ciuitatē præterfluens habet ibi quinque pontes, quorum tres sunt lapidei, & omnium excellentissimus est pons diuæ

diuæ virginis Marię mirę latitudinis, cum supra centum sint domus ædificatę, mirę & eiusdem structurę, partim ex lapidibus, partim ex lateribus coctis, vbi mercimonia exercentur.

Etiam supra fluuium Ararium seu Sagonam vidi quatuor pontes excellentes, qui non modica impensa structi sunt.

Legitur apud Herodotum & Curtium qđ Nitocris Assyriorum regina (quæ multis regnis post Semyramidem floruit) Euphratem fluuium (qui mediam Babyloniam rectus præterfluebat) fecit tortuosum, supraq; pontem erexit trium stadiorum, difficillimum factu propter paludes quę vrbem ambiunt. Fecit & ingentes cauernas ad excipiendum fluminis impetum, eiecicq; quicquid erat limi ad facienda fundamenta.

Traianus lapideum pontem fecit in Danubio, in quo viginti ex quadrato lapide erant pilę, quarum altitudo cętū quinquaginta pedum præter fundamenta extabat. Latitudo, lx. pedes continebat, distabant inter se clxx. pedibus, fornicibus verò coniungebantur, quū tamen fluuius ille sit valde imperuosus, & interdum pluuiarum abundātia concitatus ripas longius submoueat, & vbi angustior est, ibidem sit ferox & vorticofus, hunc tamen postea, seu liuore maligno, seu alia causa dirupit Adrianus, vt dicit Dion Cassius.

Adrianus verò pontem sui nominis adhuc extantem (vt pote qui pons sancti angeli dicitur) super Tyberim Romę in vaticano fecit, & Athenis pontem Cephesi fluminis alluione desolatam restituit. De pontibus vrbis Romę, quot olim fuerint, & quot extent, vide F. Albertinum in suo opere de mirabilibus Romę, charta vñ. & lvi. Blondus verò libro primo de Roma instaurata, dicit pontem fuisse Romę, qui triumphalis, eo qđ per illum triumpho agebantur: & etiam pons nobilium dictus fuit, ex quo nunq; in illo ruricolę trāsiissent: & erat: ppe vbi ecclesia & hospitale Sancti spiritus in Saxia situatur.

Cęsar vno die pontem in Arari constituit, qđ Helueti diebus viginti egerrime confecerant. Cęsar in suis commentarijs de bello Gallico lib. j. in principio.

Alium etiam supra rheum mira celeritate, quem decē diebus absoluit, vt ibidem habetur lib. iij.

Carolus magnus pontem opus egregium quingentorum latitudinis apud Maguntiam extruxit.

Septuagesima secunda consideratio circa excellentias & laudes ædificiorum priuatorum, vt sunt domus, nō importunē versatur. Sciendū tamen est prius, qđ domus Græcum esse dicunt. Nam Græci domata tecta dicunt, inde dicitur domus qđ idem est. vnde diuus Hieronym⁹ in Psal. interpretatione ait. In Palestina & Aegypto non habent in tectis culmina sed domata, quę Romę, vel solaria, vel mœniana (hoc est exterius porrecta) vocant planata, quę transuersis trabibus sustentantur.

Et est domus vnius familię habitaculū, sicut vnius populi vrbis, secundū Archid. post Isidorum in ca. omnibus. xxiiij. qđ. j. Ad quod facit l. j. §. illo videlicet. C. si quacūq; prædixus potestate &c. vbi appellatione domus continetur familia, genus, & tota vna consanguinitas (vt domus Iacob). I. cum vnus. §. primo. iuncta gloss. super verbo, domū. ff. de alimen. & cibarijs legatis. Propriē autem secū dūm leges domū nostrā dicimus, vbi sedes & tabulas, con stitutionēq; rerū nostrarū habemus. rex. est in l. in lege cen soria. §. ff. de verbo. & rerū sig. de quibus plene per Bart.

in l. j. ff. ad Silleianū. in prim. & secundū Lucā de Pēna in l. ij. C. de metatis & epidimeticis. lib. xij. & modernos in l. cū acutissimi. C. de fideicomis. Et quādo simpliciter fit mē tio de domo, capitur pro loco habitationis (& est edificii quod ex tecto parietibus & fundamento constat) secundū Bar. in l. tutela. ff. de cap. dimi. & in d. l. j. ff. ad Silleia. & ibi Bal. & de illa domo hic intendimus loqui. Et vt materia vulgatio fiat, extendendo simbras ipsius (licet aliquantu lum videantur deriuata extra propositum præter vltimū, in quo domus excellentiores recensentur, de quibus apud scribentes sit mentio) sequentia inserui.

Primum ergo erit, qđ primus ædificator in orbe fuit Caym qui primā ciuitatem cōdidit, & à filio suo Enoch, Enochiam appellauit. vt habetur Genes. iij. & vj. dif. cap. fin. eamq; bitumine & aggere aliquāti sper cinxit. Illuc quo que sectatores suos malos omnes venire compulit, & non alijs cōmunicauit. Primi em̄ homines nullo subsidio suis duram agebant vitā, erant profecto nudi, nullo neq; ediū, neq; ignis adiumento vsu, cibo in diem quæsitō, cū igno rarent agrestes fructus in vsu futurum condere, & serua re ad egestatem: quo fiebat, vt hyeme plures, aut fame, aut frigore interirent.

Experimento deinde edoctos & speluncas aiunt quæ sisse ad euitādā frigoris vim, & fructus seruare cœpisse vt dicit Dyodorus libro primo de antiquorū gestis. vnde etiam, vt dicit Philippus Bergomensis libro j. sui supple menti chronicarum, in princ. in verbo, Caym. Cū ali quo post tempore homines nudi essent & inermes, nec cō tra homines, aut bestias tuti, nec vlla receptacula contra frigus aut æstus haberent, naturali quadam solertia recepta cula excogitauerunt: vnde & tuguria quædam atq; casas sibi fabricantes ex virgulis & arūdinibus construxerunt: quibus eorum vita tutior haberetur. Et vt idem Dyodorus ait li bro ij. Prisci Aegyptij domos ex arūdinibus cōficiebant. Cuius rei vestigia penes Aegypti pastores permāserunt huc usq; nulla alia nisi ex thalamis facta habitacula pbent. Ne mo ambigit Iahalem primū artē faciendū tentoria inuenisse, & tuguria, ex quo ipse fuit pater habitantiū in tentorijs & pastorū. Gen. iij. Non certē curabant domos præciosas, aut excelsas sumptu aliquo facere, imo Mathusalē, de quo Gen. v. Quingētos annos habens dño dicenti. ædifica domū si vis, qm̄ adhuc trecentis annis viues. Respōdit. Pro pter tantillū temporis nō ædificabo domū, & sub arboribus, & supra vepres dormiuit vt prius cōsueuerat. Aded qđ natio Aegyptiorū eodē Dyodoro. li. ij. teste, domos no stras diuersoria appellat tanq; breui tēpore à nobis inhabitandas, defunctorū verò sepulchra sempiternas domos, qm̄ apud inferos infinitū sit tēpus vocat: vnde domus ædificadę curā contēnunt, circa sepulchrorū magnificētiā (ve j. patebit in cōsideratiōe de pyramidibus) in quibus sunt longius mansuri summum studium, operamq; impendit. vnde dicit Ouidius.

Nondum præcipites cingebant oppida fossæ;

Et Boëtius de consolatione lib. j.

Et somnos dabat tunc altissima pinus.

Quasi dicant, nulla tunc oppida erant. Ideo Abraham in domūculis habitabat, expectando paradisi grandem ciuitatem. secundū Apostolū & Grego. lib. viij. moralū. ca. fi. Et Didimus Bragmanarum didascalus, idest philosophorum Indiæ præceptor, siue rex, mores eorum quo ad hoc narrans ad Alexandrum ita scripsit. In construendis domibus igne faxa non volumus, nec admixtione

Duodecima Pars

pulueris cements componimus: sed in telluris speluncis, montiumq; laebris habitamus; nullos ibi ventorum fremitus, nullius turbinis tempestatem formidamus. Nam tutius nos defendit ab ymbre spelunca quā tegula. Cuius speluncæ geminus nobis est vsus, Mansionis dum viuimus, & sepulturæ dum morimur. Et sic (vt vidi) aliqui viles & abiecti viuunt in latibulis & cauernis montium & rupium Sabaudix habitantes.

Plura & alia huiusmodi latibula iuxta urbem (quam Orenghiam vocant) ab ea parte qua fit iter Auenionem superiunt. Etiam talia habitacula licet ruinosas, non procul ab vrbe Caturcensi ostenduntur, vt refert Guillelmus Benedicti in sua repetitione cap. raynutius. in verbo, domū, numero vj. de testamentis. extra. Et ibi ponit qui primò ædificauerint in Aegypto, in Græcia, & in Gallia, & Polydorus de inuentoribus rerum, libro tertio. c. viij. scribit, qui primū luceas aut lateritias domos ædificauerint, vel earum structuras & regulas, & lapidicinas inuenerint. Domus verò si meridiem spectantes fiant, vtiliores sanè. Nam per brumam solem hybernum excipiunt, & æstate inclinato sole semper ex aliqua parte vmbra opacantur. Itaq; altissimè fiât, vt totū diē Hyberno sole calefcat. Si verò ad arctum vergunt, humiliores esse oportet, ne à frigidis ventis apertius petantur, hæc Socrates apud Xenophontem commen. iij. vt refert Volaterranus libro vigesimo septimo commentariorum in philologia, cap. de domo & eius partibus,

Secundū verò attenditur circa vanitatem ædificiorum, quæ hodie fit in domibus ædificandis nimis sumptuosæ, aut sine necessitate, de qua sanctus Bernardus in epistola sua de regimine domus seu cura rei familiaris ad dominū Raymūndum de castro sancti Ambrosij. Si vis (inquit) ædificare domum, inducat te necessitas, non voluptas, cupiditas ædificandi ædificando nō tollitur, sed augetur. Nimia & inordinata ædificandi auiditas, parit & expectat ædificiorum venditionem. Turris enim completa, & archa euacuata faciunt tarde hominem sapientem. Facit pro hoc dicto textus in capitu. pulchra. ibi, hoc est decorum non superfluas ædificationes aggredi, nec prætermittere necessarias. lxxxvj. di. Sunt quippe nonnulli, qui in ætatis laborio sæ initio quæstu omisso & agricultura, in eorum vita delictiarum sumunt auspitia, decorem domus excogitant, eam tandem laboriosè constructam vacuam habitare coguntur. Non aduertentes quod scribitur Prouerb. xxiiij. Præpara foris opus tuum, exerce diligenter agrum tuum, & postea ædifices domum tuam. hæc Lucas de Pēna in l. ij. col. iij. C. de prædijs & omnibus rebus nauiculariorum. lib. xj.

Tertium ex quo ædificia, & domus multis periculis sunt subiecta, pura incendio vel ruinæ, vt ait textus in lege cum hi. §. si. de transactio. ff. verum non est aliquod tam firmum ædificium (quod sic dici putatur quod prius ad edendum factum fuerit) vt fluminis, vel maris, vel tempestatis, vel ruinæ, incendiij vel terremotus vim sustinere possit. l. fluminum. §. feruius. vbi textus formalis. ff. de dāno infecto. vel sicut pluuijs ædificia collabuntur: vt est text. in lege ij. C. de conditis in publicis horreis, libro x. ita & si ab eis habitatio humana subtrahitur. vt enim ait Cassiodorus. iij. varlarum epistola. xxx. Cito vetustatis decoctione resoluitur, quod hominum præsentia non tenetur: & sic facilis est ædificiorum ruina incolarum subtrahita custodia, ob quod plures relinquunt domos reparandas, maximè quæ sunt impares sumptui. l. sed an vltro. §. is autem. ff. de

nego. gestis. de quibus ædificiorum sumptibus habetur in l. inter quos. §. si. cum. l. seq. ff. de damno infecto.

Quartum ornāda est dignitas domo, non ex domo tota quærenda, nec domo dominus, sed domus domino honestanda est, & vt in cunctis habenda ratio, non sua solū, sed etiam aliorum, inquit Tullius. j. de Officijs. Hinc Seneca in lib. de quatuor virtutibus. Si continentia (inquit) studes, habita non amoenè, sed salubriter. Nec dominū velis esse notum à domo, sed domū à domino. Nam in domo clari hominis, in qua hospites multi recipiendi, & admittēda hominū cuiuscunq; generis multitudo, adhibenda cura laxitatis est. Aliter ampla domus sæpe domino de decori fit, si scilicet in ea solitudo, maximè si ab alio domo no solita est frequentari: vnde abstinendum est ab his.

Quintum est, expedit & honestum est vniciq; domū habere vnam, conuenienter pulchrā, secundū statum suū. Quia pulchritudo ædificiorum ad decorem & ornatum ciuitatis cedit, qui (vt vis patitur) est seruandus, vt in l. in his. in fi. C. de prædijs & omnibus rebus nauiculariorum. libro xj. & l. prætor ait. §. hoc interdictum prohibitorij. ff. de noui oper. nuncia. & l. si. ff. ne quid in loco publico fiat. & l. ij. & l. si quis. C. de ædificijs priuatis. Nam tantus est ædificandi fauor, q; permittens vicino vel alteri domū facere, vel aliud ædificium construere, censetur seruitutem omnem quam in solo habebat, remittere. l. si fillicidij. ff. quæadmodum seruitus amit. Et quod plus est, talis permissio non præcaria ad voluntatem permittentis reuocanda, sed perpetua iudicatur, si aliud expresse non fuerit cautum in ea. l. si præcario. §. si. ff. cōmunia prædiorum. Ea ratio ne, ne destruendo ædificium vrbs deformetur, & status publicus decoloretur: vt consuluit Angel. consilio j. Hinc est q; non potest quis vendere colūnas aut trabes domus suæ vbi corrueret domus. l. senatus. ff. de contrahenda emptio ne. Nec valet legatum earum, sed debetur æstimatio. l. cætera. §. & quid si quis. ff. de legatis. j. Nec domus legari potest vt destruat, vt dicit Martianus in l. filius familias. §. ædes. ff. de legatis. j.

Sextū erit ad eliciendū ex prædictis duo singularia. Primum est q; non pōt quis de bonis & rebus suis disponere, quarū est dñs & possessor. dicta l. senatus. & l. cætera. contra l. nemo. C. de Iudæis. & l. in re mandata. C. mādari. Secundū verò est quod quis p sua re seu materia alieno ædificio posita & iūcta, licet dominus existat agere non pōt seu eā vëdicare, vt de ædificio tollatur & sibi restitatur: siue sint fustes, siue lapides, aut alia quæcūq; materia ad ædificandū apta. textus est in §. cū in suo solo. institui. de rerū diuisiōe, & hoc ne ædificia rescindi necesse sit, vt ibi dicit text. & sic ne vrbs deformetur ruinis. Præterea ne ruina dānificet vicinos aut trāseuntes per vicos, & cogi pōt dominus ruine scilicet vicinæ, de dāno infecto cauere, vt ff. de dāno infecto. per totū. Et cæteros de dāno suæ personæ, ne ruina offendāt. Et quod plus est, hoc fieri pōt ad syndici ciuitatis seu villæ requestam, Cuius etiam interest securè per vicos, & itinera commeari. l. j. §. summa cum vtilitate. ff. de his qui deiecerunt vel effuderunt. Et est textus optimus in l. ad curatoris. ff. de dāno infecto. vbi dicit, Ad curatoris reipublicæ officium spectat, vt dirutæ domus à domino extruantur. imo dicit textus in lege singularum vrbium. C. de ædificijs priuatis. & in l. præses prouinciæ in spectis. ff. de officio præsidis. q; propter decorem ciuitatis potest rector curiales cogere de nouo ædificare, non curiales verò tantū ad reædificationem antiquarum non taliter destructarum

destructarum arantur. Et quomodo possit cogere priuatos, vide Lucam de Penna in l. ij. col. ij. C. de metatis. lib. xij. & amplè per Guillelmū Benedicti in sua repetitio. ca. raynutius in verbo, domum. numero xij. & xv. extra de testamentis.

Septimū, licet priuatus in ciuitate non possit cogi (vt supra dictū est) de nouo ædificare domū, tamen antiquas reparare cogi potest: verum quilibet ad simplicem reparationem tenetur. l. singularum vrbiū. supra allegata. Aded q̄ si domus sit duorum potest cōdominus in solidum conueniri ratione periculi ruinae, & solus condemnari. Et quomodo potest cogi socius ad reparandū, vide per dictos doctores in præallegatis locis, vbi etiam ipse Guil. Benedicti sicut laudat & magnificat nouam ædificationem & reparationem domorū & ædificiorū (quā dicit esse pium opus) ita per plura reprehendit destructionem illorum, licet ibi ponat casus in quibus possunt confiscari aut destrui. de quo etiam aliquid per Lucam de Penna in l. vnica. C. si curialis relicta ciuitate &c. libro decimo.

Octauum est, q̄ vnicuiq̄ necessaria est vna domus cōdecens & honesta in sui tutissimum refugium atq̄ receptaculum. verba sunt, l. pleriq̄. ff. de in ius vocando. vnde Ecclesiastici xxix. Initium vitæ hominis, aqua, & panis, & vestimentum, & domus protegens turpitudinem, & quā domum nemo intrare possit contra suā voluntatem, sub pœna iniuriarum. §. sed & lex Cornelia. instit. de iniurijs. Cū non liceat pompam rei familiaris pandi seu detegi, tex. l. ij. §. j. in n. C. quando & quibus quarta pars debetur &c. lib. x. Adeo q̄ domū alienam nemini licitum est autoritate propria ingredi, etiam causa perquirendi res suas furto substractas, vt est textus in §. conceptum. versic. sed hæc actiones. instit. de obligatio. quæ ex delicto nascuntur. Nisi dominus domus esset persona suspecta de illo furto, secundū Ioan. fabri. ibi. Vel esset talis res, quæ animo seipsam perdidisset, vt seruus ascriptitius, vxor, & filia. l. requirendi. vbi Cyn. & Bald. C. de seruis fugitiuis. dūmodo fiat autoritate iudicis, ne sit causa maioris tumultus si aliter fieret. regula iuris in l. nō est singularis. ff. de re. iur. Aut fieret inquisitio ad vtilitatē publicā secundū Bar. in dicta l. pleriq̄. Et sicut posset quis vnam domum habere, ita etiam duas vel plures secundū facultatem familiæ, statum & conditionem; imo vrbicolis plures domos habere necesse est, alteram videlicet in rure ob agriculturam vel pestem dum in vrbe ingruit, alteram autem in vrbe, quia Beati qui habitant vrbes, Miseri castra sequuntur, maximè tempore bellicio: de quo Virgilius in Buccolicis.

Manua ve miseræ nimium vicina Cremonæ.

His præactis, vt proposito inseruiamus, scribitur iij. Regum viij. cap. Salomonem fecisse sibi regiam candenti pavimento, triplici intus materia, cedro, argento, & auro. Quod opus absoluit tredecim annorum spatio.

Domus etiam Cyri Medorum regis fuit excellentissima, quā fabricauit Meanon illigatis auro lapidibus.

Virgilius libro septimo scribit domū latini regis centum columnis fuisse, sublimem, & Gedrinis auorum simulachris ornata.

P. Clodius quem Milo occidit, domum habuit sestertijs' cxlvij. milibus emptam.

M. Lepido viro consulari, & Q. Catuli collegæ fuit olim domus omnium in vrbe pulcherrima: quæ tamen intra annos xxxv. centesimum locum non obrinuit.

Cicero non minoris quinquaginta millibus aureis ha-

bitauit. Quam pecuniam furto & rapina comparatam scripsit Salustius in sua contra eum inuectiua.

In M. Scauriville incendio, bis millies sestertij absumptum legitur.

Babylonijs laudi datum est (teste Celio libro antiquarum lectionum v. cap. xij.) quod in ædibus contignationum quatuor habitarent. Sicuti orator Aristides Romanos ex assertione dixit maximas domos, maximis impositione factis apud Babylonem ab Herodoto memorari scribit contignationum quinque aut sex (vt est Lugduni.)

Legi etiam qd' Thebæ ægyptiaca, de qua supra: domos priuatas vsq̄ ad quartam & quintam contignationem habuit extructas.

Martialis in secūdo suo epygrammate laudat domitjanum, q̄ ex vna Neronis domo plura ædificia publica in solatium populi construxerat, & ibi Nicolaus Perottus dicit q̄ Nero incenderat vrhem, vt vnam domum ædificaret: & istud distichon de ea factum fuit.

Roma domus fiet, Veios migrate quirites:

Si non & Veios occupat ista domus.

Plinius quoque de ea scribit. Vidimus vrhem nostrā claudi duabus domibus, Cæsij & Neronis principum. Tradunt hanc domum Neronis à palatio ad æsquilias vsque protensam fuisse. In vestibulo eius Colossus erat erectus, tanta erat latitudo eius, vt porticus milliarias haberet, ad stagnum maris instar, circūseptum ædificijs ad vrbs similitudinem, præterea aruis, vinetis, pascuis, syluis ornata, cum multitudine omnis generis pecudum & ferarum, reliqua pars auro picta erat: gemmisq̄, & vnionum conchis distincta. Cœnationes eburneis tabulis laqueata versatilibus, vt flores & vnguenta desuper spargerentur. Præcipua cœnationum rotunda die noctuq̄ instar mundi circumagebatur, balneæ maribus & albulis aquis fluebant: verum illa domus tanto sumptu tantoq̄ rerum omnium apparatu constructa fuit, vt ad eam peragendam octo quingenties sestertium, id est duodecies centena, & quinquaginta milia aureorum nostrorum attribuerit. Habebat aues argenteas, quæ in modum cœli mouebantur: in solarijs lapidem quendā sphengitem, quo perpetuus dies illucebat. Cū eam perfecisset, dixit (vt refert Suetonius) se iam quasi hominem habitare cœpisse. Et hanc domū multum extollit Textor in sua officina centum alia opera & ædificiosa sumptuosa & magnifica: & etiam Budæus in tractatu de Assē, libro tertio.

Hanc luxuriam notat Martialis in dicto suo secundo epygrammate in laudem Domitiani. Mores enim veterum fuit in laudatione viuientium principum defunctos iam principes damnare, quo viui admonerentur, nullum locum, nullum esse tempus, quo defunctorum principum manes (si mali fuissent) à posterorum execrationibus conquiescerent: sicq̄ à vitijs retraherentur. Merito præterea laudari videntur viuentes principes, si pariter mortui reprehendantur. Nam cū de malo principe posteritas tacent, manifestum est timeri præsentem, qd' eadem faciat. Ad hæc damnare priores, nihil aliud quā hortari præsentem vt corruptos longa consuetudine ac deprauatos mores reformet & corrigat. Postremò (vt inquit Plinius) nihil non parum gratè sine comparatione laudatur: hæc Perottus vbi supra.

Budæus in tractatu de Assē lib. iij. ponit excellentiā & magnificentiā domorū, seu ædium Romanarū vbi laudat

Duodecima Pars

domū Lepidi, Crassi, & Ciceronis: & ibi memoratur de inuectiua oratione Salustij in Ciceronem: vnde tanta bona acquisiisset nisi ex rapina, ppter ea & his temporibus multi thesaurarij, seu quæstores ærarij Franciæ taxati sunt. Nam habito respectu ad eorū facultates antiquas & acquisitas, necnon ad eorū salaria fuit æstimatum quātum pecuniarum ex ærario regio ex rapina seu porius mala inuersione subtrahere potuerint, & super his tantū, aut plus, aut minus ex æquo & bono cōmissariorū in pœnam seu emēdam, aut verius restitutionem exactū fuit. Et ex dictis Budæi in loco anteq̄ citato, cōstat Ciceronem multa ex literatūra acquisiisse, verum multo maiora acquisiuit quōdam Nicolaus Rolim Cancellarij Burgūdiæ ciuis noster, qui multas domos excellentissimas construi fecit, tam in Burgundia, vt Diuione, Cabilone, Castillone, Belnæ, & Heduæ, q̄ in Flandria. Et suis posteris xxv. villas in quibus erant castra amplissima & superba, cum xxv. mille libris turoñ. de redditu annuo reliquerit, quæ omnia ex industria literatūra, & scientia sibi comparauerat sub ducibus Burgundia, sub quibus Cancellarius exiit. Et (vt fertur) cū semel coram duce ab æmulis taxaretur de huiusmodi excessibus acquisitionibus, & amplissimis possessionibus, rationem suæ villicationis maxima cum laude reddidit: ita vt nihil ex rapina & furto acquisiisse se purgauerit, sed omnia, scio principe, & ex eius voluntate & mandato accepisse. Nec credo alium à Cicerone. fuisse, qui tanta ex literatūra acquisierit.

Non omnino disconueniret hic inserere excellentiam domorū aquaticarū, quæ naues dicuntur, sed quia Budæus amplè ponit in dicto tracta. de Assè. lib. v. excellentiam & magnitudinem aliquarum nauium, vbi laudat nauem Philadelphii, Pholemæi, Philopatoris, & naues duas à Demetrio Antigoni factas, etiā nauem frumentariam Hieronis. Inter tamen omnes naues quæ vnq̄ fuerunt nec erunt, laudanda est illa quæ dicitur Archa Noë, cuius lōgitudō fuit trecentorū cubitorum, quinquaginta cubitorum latitudo, & triginta cubitorum altitudo, vt scribitur Gene. vi. & de eius excellentia etiā meminit Laziardus in suis epitomatibus vniuersalis hystoriæ c. xj. vbi dicit quomodo fabricatam fuisse tradant catholici doctores. His diebus facta est mirabilis & excellentissima nauis per regem nostrum Fræcisum primū, quæ fuit facta in Normānia, constructione cuius maior pars siluarū illius patriæ cesa est & exposita.

Sunt & aliæ tres domus, scilicet conscientia, familia, & sepulturæ, quas ponit Antonius Florētinus in sua summa, in tertia parte, titulo decimo. capi. primo. §. primo, secundō, & tertio. de domo sepulturæ, dixi suprā in secunda parte.

Idem etiam Antonius Florentinus in dicto capit. primo, in principio, ponit aliam domum quæ est principalis & excellentior alijs, & est domus domini. de qua habetur Psalmo cxxj. Letatus sum in his quæ dicta sunt mihi: in domū domini ibimus. Principalis enim quia domini est & quia ab ipso ædificata, & preparata, & nostra, quia propter nos ordinata, vt in ea semper cum eo habitemus. Est domus supernæ gloriæ, de qua ipse psalmista in alio psalmo, scilicet xxv. ait. Domine dilexi decorem domus tuæ, id est, locum habitationis gloriæ tuæ. de hac domus Iesus ait. Ioannis' xiiij. In domo patris mei multæ mansiones sunt, quia & si vnum præmium beatitudinis, multæ tamen differentiæ præmiorum, sicut & hic meritorum. Quia, vt dicitur primæ ad Corinthios xv. stella differt à

stella in claritate. Cuius nobilitatē & magnificentia Baruch admirās, ait, O Israël, q̄ magna est domus dei, & ingēs locus possessionis eius: magnus, & nō habens finem, excelsus & immensus. Magna est domus gloriæ supernæ & locus possessionis eius. Magnus latitudine claritatis, quia complectitur omnia bona. psal. xxxv. Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ. i. habitātes in ea. Magnus lōgitudine perpetuitatis, quia nō habens consummationē. i. finem. psalmo lxxxiiij. Beati qui habitant in domo tua domine, in secula seculorum laudabunt te. Lucæ primo. Regnabit scilicet Christus in domo Iacob in æternum. scilicet in ecclesia triumphante. Magnus secundum altitudinem dignitatis, quia excelsus, Apostolus ij. ad Corinth. v. Si terris domus nostra dissoluitur, habemus domum non manufactam æternam in cœlis, in qua sunt omnes in maxima dignitate & potestate. hæc ille.

Plutarchus in septem sapientio (teste Cælio lib. antiquarum lectionum vj. c. xxv.) hos scripsit sermones. Quænam maximè felix domus foret. In eo velut in symbolum, quisq̄ quod sentiret, protulit. Ac princeps Solon, Optimam sibi domum videri pronūciauit, in qua pecuniæ forent bono comparatæ modo, nec earum custodes haberentur infidi, nec erogatis subsequeretur pœnitentia. Bias eam censuit optimam, in qua per se dominus existat talis, cuiusmodi extra est ex lege. Thales verò, vbi otio pingui domino p̄frui licet. Cleobulus, si plures multo sint, qui dominum ament, quàm qui reformident. Pitacus eam p̄tulit, quæ tum necessarijs, tum redundantibus superflueret. Chilon administrationi regiæ domum oportere esse similem statuit. Nam Lycurgum ferunt, cū submonuisset quispiam, Democratiam induceret, intulisse hanc prius in domo ipse constitueret.

Septuagesimatertia consideratio ad laudem & excellentiam quorundam bibliothecarum fit. Imprimis Gordianus imperator (cū eruditus vir esset) bibliothecam maximam extruxit, in qua sexaginta duo millia voluminum collocauit. Tyrannion grāmaticus (qui floruit ætate magni Pompeij) super tria librorum millia possedit. Plutarchus in Antonio scribit Pergamenas bibliothecas habuisse ducenta librorum millia. Fertur Ptolemæum secundum Aegypti regem bibliothecam omnium pulcherrimam congregasse, & in toto orbe terrarum nominatissimam construxisse, quæ vsq̄ ad primum Alexandrinum cum Romanis bellum perdurauit, teste Philippo Bergamo in suo supplemento chronicarum libro septimo. Et idem libro decimoquarto extollit bibliothecam Ioannis Galeati vicēcomitis ducis Mediolanē. quam Papiæ condidit, & in qua ingentem librorum copiam contraxit. Budæus in suo tractatu de assè libro secundo, multum laudat post Plutarchum bibliothecam Luculli.

Ludouicus duodecimus rex Franciæ Bleffis oppido suæ natiuitatis pulcherrimam cōstruxit, & ibi magnam librorum (p̄cipuè in hystorijs) copiam coaceruauit.

Apud Aurelianos alias fuit excellens & nominatissima, hodie Parisius duæ extant mirum immodum libris refertæ, p̄cipuè in Thologia: quarum vna in collegio regio, quod dicunt Nauarræ, altera verò in monasterio sancti Victoris collocatur.

Alphonfus Aragonū & Siciliæ rex laudatus est, q̄ bibliothecā in omni facultate, & omni lingua per maximā & ornatissimam sibi acquisiuerat, & iā quinquagenarius preceptor se submiserit, ne loquendi vsu careret.

Adrianus

Adrianus Romanorum imperator, Romanis & etiam Atheniensibus, bibliothecam permagnificam atq; insignē construxit.

Bibliothecę (teste Viſtruuio) spectare debent ad oriētem, tum quia vsus matutinum postulat lumen, tum quia in his libri ac tabulę non putrescunt. Etenim quęcunque ad meridiem & occidentem spectant, tinea & humore libros viciant, atq; membranas: quoniam venti humidi aduenientes procreant eas, & alunt, fundentesq; humidos spiritus pallōre volumina corrumpunt.

Quomodo imagines virorum literatorum ad eorum memoriam & decorem in bibliothecis olim apposuerunt plures reges Alexandrię & Pergami, & plures Romani, vide Plinium libro trigesimo quinto, capitulo secundo. & Blondum libro octauo de Roma triumphante. & de laude Bibliothecarum etiam scripsit Franciscus Patritius in libro de institutione reipublicę, libro octauo, titulo decimo quinto. eas commendās à comparatiōe. sic enim ait. Et si certaminum victores magnos honores meruerunt, vt in conuentu stantes palma & corona decorarentur, & redeuntes in propriam patriam, quasi victoria triumphantes quadrigis inueherentur, & veste publica perpetuoq; vinctu alerentur, quanto magis efferendi sunt viri doctissimi, qui disciplina & moribus rempublicam adiuant, & scriptis suis ea omnia memorię commendant, quę posteris seculis profutura sint. Porro ex antiquis bibliopolis vnicus ferē Triphon celebratur. Hinc Martialis libro quarto. Non habeo, sed habet bibliopola Triphon. Strabo libro decimo tertio Geographię scribit Aristotelem omnium primum bibliothecam instituisse. & Plinius libro trigesimo quinto testatur Asinium Pollionem primum Romę bibliothecam fecisse, vt refert Polido. de inuentoribus rerum, libro secundo. capitu. septimo. vbi etiam ponit, qui primo libros ædiderint, & quod olim in vrbe Roma fuerint bibliothecę, numero xxviiij. Scribitur in opusculo de mirabilibus vrbis Romę, in secundo libro & in tertio, quę nunc extant.

Quia hic incidit mentio de bibliotheca, in qua reponitur volumina librorum. Idcirco definitionem libri addo, quę est talis secundum Lucam in rubri. de nauicularijs seu nauclerijs, libro vndecimo. qui dicit. Liber est lumen cordis, & speculum corporis, virtutum repertorium, vitiōrum confusorium, corona prudentum, dyadema sapientum, honorificentia doctorum, clarificatio rectorū, comes itineris, domesticus fidelis, socius colloquens, collega præsidentis, vas plenum sapientię, via recta eloquentię, hortus plenus fructibus, pratum fluens floribus, mare sine fluctibus, principium intelligentię, fundamentum memorię, hostis obliuionis, amicus recordationis, vocatus properat, iussusq; festinat, rogatus respōdēs, fideliter obediens, contra fortunas licetor, æque verus tui ductor, hortus conclusus, & fons signatus, puteus aquę viuę, paradus absq; ruina, ædificans tagnarum si repperit ignarum, nunquam paritur fastidium, & si graues eum nimium, archana reuelans, & obscura clarificans. Nec est inconueniens scire quę volumina sint excellentiora, an antiq̄ua, an noua: & licet nonnunquam nouitas malē negligat, quod bene statuit vetustatis autoritas veneranda. secūda quęstione sexta. capitulo. anteriorum. versiculo, illud. & in authen. vt ordinarię præsfecturę vrbis &c. in principio. collatio. quinta. Tñ dicit Speculator in suo proœmio, quod volumine suo nouo cedat volumina antiquo-

rum, iuxta illud. Recedant vetera de ore vestro, quia deus scientiarum dominus est. primi Regum, secundo. capitulo. vnde dicit imperator. Vetustatē renouamus, vt in authen. de administratoribus. circa principium. collatione septima. quibus licet reuerētia debeat, vt in capitulo. prisci. in principio. lv. distinctio. & ff. de iure immunitatis. lege semper. & capitu. quanto. extra de transactio. & ix. quęstione iij. capitu. conquestus. & vigesima quinta quęstione prima. capitu. contra. tamē fides eis in pluribus non habetur. Nam secundum varietatem temporum iura variantur humana, vt in ca. non debet. de consanguinitate & affinitate. capitu. recurrat. versicu. his ita. xxxij. quęstione, tertia. sæpe enim pro necessitate, vel vtilitate mutilantur, & laxantur canonica pręcepta, vt capitu. etsi illa. prima quęstione septima. & quod paulatim labitur, cōuenit renouari, vt in authen. de quęstore. circa principium. collatio. sexta. & nihil penē in semetipso manet, sed currit natura multas euoluens mutationes, quas neque pręvidere facile est, neque prędicere, vt in authen. vt omnes obediāt iudicibus prouinciarum. §. si verō. versiculo. si verō arripiat. collatio. v. & nihil est quod mutabilitatem non sentiat, vt in authen. de non alienan. aut permutan. §. nos igitur. aliās in §. vbi autem lex. collatio. secunda. & lxxxix. distinctio. capitu. ad hoc. & de cōsecratio. distinctio. quinta. capitu. ne tales. prope finem. sed & semper opere vocante consonę causis leges ponuntur, cum semper inopinabiles emergant, quas antiquitas non agnouit, vt in authen. vt defuncti seu funera eorum nō iniuriantur. in principio. collatio. v. nec erubescat antiquitas si quid melius horum quę ipsa tradidit, nouitas adinuenit, vt in authen. de nuptijs. §. maioris. collatio. quarta. & argumēto. xcvi. distinctio. capitu. esto. in fine. Nam paulatim hoc per eruditionem ad melius accedunt, vt in authen. de monachis. §. finali. versicu. oportet. collatio. prima. & omne artificium per exercitium suscipit incrementum. l. legatis seruīs. §. ornatricibus. ff. de legatis, tertio. & lege, milites. n. C. de re militari. libro duodecimo. sed & antiquorum quidam vino inebriati sunt. c. vino. trigesima septima distinctio. quia nō plenam notitiam scripturarum habuerunt, vt extra de sacra vntio. capitulo primo. §. finali. ita dicit Specu. in dicto suo proœmio. colū. ix. versiculo, huic ergo claritatis speculo. Antiquitati tamen in multis defertur, & pręfertur iuuentuti. de quibus supra in parte pręcedente, in cōsideratione xvij.

Septuagesima quarta consideratio de excellentia Pyramidum contexitur. Pyramides enim tā altę in Aegypto traduntur fuisse, vt magna omnium admiratio fuerit: qua ratione in tantam altitudinem subuecta sint cementsa. Vñ ex ijs quę ex Arabicis lapidicinis constabat à trecentis sexaginta hominum millibus annorum viginri spatio cōstructam prodiderunt, & in raphanos, allium, & cepas, quibus operarij vescerentur, mille octingenta talenta erogata. Neque aliam ædificandarum Pyramidum rationem fuisse, quàm regum Aegypti in erogandis pecunijs stultam ostentationem, siue ne pecuniam successoribus relinquendo insidiandi sibi causam pręberent, seu ne plebs esset ociosa, aut ad vsus sepulchri. Earum vna saxo naturali fuit elaborata & rubrica, cuius ambitus per frontem centum duos pedes colligebat, longitudo erat ceterum quadraginta tres pedum, altitudo sexaginta duo. Tres alię fuerunt septuaginta octo annis, & mensibus quatuor factę. Omnium amplissima cōtinebat octo soli iugera, quatuor

Duodecima Pars

angulorum partibus interuallis per dccc.lxxxiiij. pedes. Sin-
gulorum laterum altitudo pedes viginti quinque. Secun-
de singula interualla per quatuor angulos pares. dcccxxx-
vñ. pedes comprehendebant. Tertia erat minor prædictis,
sed multò spectatior, Aethiopicis confurgens lapidibus,
trecentis sexaginta tribus pedibus inter angulos. Omniū
minimam fecit Rhodope meretricula Aesopi fabulatoris
conserua, diuitijs illis quas meretricio quæstu sibi compa-
rauerat. Scribit Herodotus in Euterpe Cleopem Aegypti
regem fecisse pyramidem ex Arabicis lapidibus, cuius lō-
gitudine erat quinque stadiorum, latitudo decem passuum,
altitudo octo passuum, in qua decem annos fuisse cōsum-
ptos memorat. Fecit & aliam viginti annis absolutam, in
qua tantum profudit pecuniæ, vt nimio sumptu attritus
filiam (quam habebat formosissimam) coactus sit pro-
stituere. Ea est in qua clxxx. talēta in cepis & raphanis ero-
gata prædiximus, quibus artifices utebantur in extruens-
da earū vna. Quo argumento coniectare est, quanta quæq;
prodigiosa fuerit aliarum rerum impensa, & ista magnifi-
centissima omnium pyramidum fuit. Inter prædictas tres
duæ inter septem orbis spectacula numerantur, de quibus
miraculis meminit F. Patritius in suo libro primo, de in-
stitutione reipublicæ, titulo ix. & Cælius antiquarum le-
ctionum libro xij. c. xxxvñ. Pyramides autem sunt stru-
cturæ & moles lapideæ maximæ, ita constructæ, vt elato
in acutum tendant, qualis in hac ciuitate Hedua extat alti-
tudinis xxx. cubitorum.

Subsequenti ordine de obeliscis tractandum est, qui vo-
cantur structuræ minores Pyramidibus deorsum versum
specie quadrate, in angustum verticem desinentes & pau-
latim gracilescentes. Aegypti reges quatuor fecerunt obe-
liscos cccclxxx. cubitorū longitudine. Ramises res Aegy-
pti (cuius ætate captum est Ilium) obeliscum fecit, quæ
draginta cubitorum, & alium longitudine vndecenis pe-
dibus, per latera cubitis quatuor, quem fecisse dicitur vis-
ginti hominum millia. Cuius operis admiratione factum
est, vt cum Syenem oppidum expugnaret Cambyses rex
venturū esset incēdio ad crepidines obelisci, extingui ignē
iuberet molis reuerenda. Obeliscū posuit Phius xlvñ. cu-
bitorum. Ptholemæus vnum Alexandriæ lxxx. cubito-
rum. Fuerunt plures alijs, quos volens omitto. de quibus
Plinius libro xxxvj. c. ix. x. & xi. & Blodius de Roma in-
staurata libro primo. vbi etiam scribit formam & figurā.
Qui verò primū Obeliscos fecerint, vide Polidorū de
inuentoribus rerum, libro ij. c. xj.

De Labyrinthis etiam loquamur. Nam scribit F. Pa-
tritus in libro j. de institutione reipublicæ, titu. ix. Dedalum
architecturæ inuentorem secundū aliquos, qui in Creta
regnante Minoe Labyrinthum miro girorum ordine cōdi-
ficauit, ad eius similitudinem, quem diu ante Miris, à non-
nullis Miro appellatus, Aegyptiorū rex pro sepulchro si-
bi opulentissimo construxit, quod etiam Labyrinthi no-
mine nūcupauit. Cuius quidā aditus ingredientibus facilis
erat, exitus autem per difficilis viarum perplexitate, nisi be-
ne scio ducis itineris peritissimi. Virgi. libro vj.
Hic laborille domus, & inextricabilis error.

Plinius libro xxxvj. c. xij. dicit quatuor fuisse Laby-
rinthos, secundū Aegyptium, tertium in Lemno, & quar-
tum in Italia. de quibus Textor amplè scribit in sua officina.
c. inter alia opera &c. De primis Labyrinthorum Py-
ramidumq; autoribus, & quæ esset eas construendi cau-
sa, scribit Polidorus de inuentoribus rerum, libro ij. c. x.

Septuagesima quinta cōsideratio de sepulchris subne-
scitur, quæ ad gloriam mortuorum orta sunt (vt qui-
iam defecerant, viuere viderentur.) Nā legiturq; Arthe-
missia regina Cariæ Mausolo marito mortuo sepulchrum
erexit inter orbis miracula annumeratum, cuius altitudo
attollebatur xxv. cubitis. Cingebatur columnis xxxvj.
patebat ab austro & septentrione lxij. pedes. toto circuito
continebat pedes ccccj. Ipsum ab occidente celauit Sco-
pas, à septentrione Bryax, à meridie Tymothæus, ab oc-
calu Leocares. Regina opere nondum absoluto concessit
fatis. Artifices tamen non recesserunt nisi eo consumma-
to. Ab hoc sepulchro omnia regum & imperatorum mo-
numenta, quæ præciosa sunt, vocantur mausolea. de hoc
Propertius libro iij.

Nec mausolei diues fortuna sepulchri,

Mortis ab extrema conditione vacat.

Martialis libro primo.

Ære nec vacuo pendentia Mausolea,

Laudibus immodicis Cares ad astra ferant.

Semiramidem orientis reginam, & mulierum omniū
longè celeberrimam, quamq; cum Cyro præcipuè admi-
ratus Alexander fertur, quod in illis & magnitudo animi
& rerum claritas plurima emicisset. legimus, cum sibi jã
magno natu monumentum in quo perfuncta humanis re-
conderetur, strueret, inscriptionem eiusmodi exculpendā
curasse. Quicunq; ex regibus pecuniæ inopiam senserit,
conditorio recluso sumat inde, quicquid visum fuerit. Id
cū perlegisset Darius, vt qui auri foret auidior, sepulchrū
iussit recludi: sed in eo pecuniam quidem inuenit nullam.
in eas autem incidit literas. Ni malus vir fores & pecunia
insatiabilis, non vtique mortuorum loculos moueres. hec
Cælius libro antiquarum lectionū xij. c. xxxvñ. Et Phi-
lippus Bergomen. post Plutarchum, libro tertio sui sup-
plementi chronicarum. De sepulchro Augustorum &
alijs memorandis sepulchris quæ Romæ visuntur, vide in
Opusculo de vrbis Romæ mirabilibus, libro secundo &
tertio. dicit tamen idem Cælius libro nono suarum anti-
quarū lectionum, c. xliij. quod propter sepulchrorū quæ
in Ceramico visabantur sancitum lege fuit, ne quis sepul-
chrum faceret operosius, quem quod decem homines es-
fecerint triduo, neve hermas liceret imponi, nec de mortui
laude ni in publicis sepulturis, nec per alium quàm per eū
qui publicè ad eam rem constitutus foret, dici licebat. Sed
post deuentum est ad magnificentiam sepulchrorum mo-
re Romanorum, vt ibi declarat de multis quæ fuerūt mul-
tum excellentia.

Non est omittenda descriptio sancti Sepulchri, cum
prophētizatū fuerit illud esse gloriosum, vt habetur Esaie
decimo. & vt dicit Bartholomæus de Saligniaco in suo
itinerario terræ sanctæ, in capite sexto septimi tomi, di-
stat pedibus centum & nouem à loco crucis Christi: de-
scendit enim à loco crucis Christi ad superficiem pau-
menti ecclesiæ spatium pedum viginti nouem, quod resultat
ex decē & octo gradibus, & à principio pavementi vsque
ad sepulchrū, spatium est pedum octoginta. Et est dispo-
sitiō loci dominicæ sepulturæ talis. In mediā tēpli area stant
duæ domuncule, siue criptæ. Sunt enim è rupe cauate inte-
rius & exterius parietibus marmore incrustatis, tecto rudi
iuxta naturam rupis exterius manentis. Hoc sepulchrum
est septem pedibus longum, octo palmis altum, à pauimē-
to ex marmore candido atq; lucente. Huius sepulchri est
templum gloriosissimum, quod sicut singulari gloria est à
deo

deo clarificatū, ita sumptuosissimè & pulcherrimè à principibus Christianis constructum, ornatum, atq; ditatum, & plurimarum nationum fidei Christianae officijs sanctis diu noctuq; frequentatur. Est enim hoc templū mirae altitudinis & amplitudinis, plurima loca sancta includens, & ab vtriusq; lateribus multis facellis distinctum, innititur columnis marmoreis septuaginta tribus, singulis supra basim triginta pedū altitudine eleuatis, in testudine artificiosae picturae mira colorum varietate visuntur. Porro in testudinis medio super domini Iesu gloriosum sepulchrum latè patet apertura rotunda miri (vt dicitur) effectus. Nā aliq; perhibent rorido caelo per hanc aperturam dulcissimū manna super Christi sepulchrum saepe pluisse. Alij affirmant ignem caelestem ministerio angelorum per hanc descendere solitū, à quo sancti Sepulchri lampades fuerunt accensae iuxta propheticum. Cadet de caelo super vos globus ignis, à quo illuminabimini. Verū hec actis temporibus ob scelera pseudo Christianorum Pisanorum ad gloriosum sepulchrum perpetrata cessauere, vt in antiquis gestis coenobij montis Syon, vetustis libris repertum est, vt refert idē Bartholomaeus loco praedicto, capite vij. Aperturam hanc multi principes pro zelo ducti saepe clauerunt argenteis, vel aureis laminis, sed altero die solito more patuit remotis laminis angelico ministerio, quoniā prophetatum erat, vt dictum est. Et erit sepulchrum eius gloriosum. De pluribus alijs excellentijs huius sancti Sepulchri vide ibidem. Verū in eodem libro, c. primo noni tomij, idem Bartholomaeus ponit de sepulchro Ioseph, de sepulchro Zachariae prophetae, & de sepulchro virginis Mariae, quod est instar (vt dicit) sepulchri Christi, per omnia factum, nisi quod cripta ipsius sepulchri duabus ianuis patet vtrinq; & est marmoreum, & summè venerabile angelis, Turchis, perfidis & Sarracenis: & ibi prope est sepulchrum diuae Annæ eius matris. Et in capitulo sequenti fit mentio de sepulchro Iosaphat regis Iuda, pulchra pyramide insignito. Et in capite quarto eiusdem tomij dicit, quod sepulchrum Lazari, à quo fuit à Christo suscitatus est marmoreis lapidibus coopertum, & persimile sepulchro Sancto & virginis gloriosae. Et in hac ciuitate Hedua in ecclesia ipsius diui Lazari post altare maius est etiam aliud sepulchrum sancto Lazaro dicatum, ex marmore cōditum, & ita elegans vt nullum simile in nostra Gallia reperiatur: vbi reliquiae ipsius à Gerardo episcopo Heduen. è Massilia allatae diu repositae fuerunt.

Omitto plura alia sepulchra magnificentissima, vt est sepulchrum diui Augustini ex candidissimo marmore mira celebritate structum Papiæ, in coenobio fratrum Heremitarum, quod etiam aspectum quendam pulcherrimum præbet. Etiam sepulchra regum Franciæ, quæ in coenobio sancti Dionysij Franciæ prope Parisium (vbi est cōmunis sepultura ipsorum regum) sparsim mire cōdita sunt. Sed excellentiora sunt in coenobio Carthusiensium prope Diuionem, vbi Duces Burgundiæ olim inhumabantur. Ita in ciuitate Bituricensi, in Capella ducum Biturigum vidi sepulchrum ducis excellēs & diues. Et in ciuitate Nannetensi, vbi duces Britonum ornatissimè sepeliuntur. & in oppido Souigniacy, in prioratu ordinis Cluniacensis, non multum longè ab vrbe de Molinis, sepulchra ducum Boniorum laboriosè structa cernuntur. De multis sepulchris sanctorum ponit Gregorius Turonē. in suo libro in gloriam confessorum, vbi inter cætera ponit de sepulchro Hilarionis senatoris Diuion. de quo alibi dixi.

Et qualiter olim bruta & alia animalia honorata fuerunt sepulchris aut statuis, scribit Textor in sua officina, in capitulo Bruta, aliaq; animalia &c. & in capitulo præcedenti, vide de vario inhumandi ritu apud diuersas gentes, quod etiam vide in Polidoro de inuētoribus rerum, libro tertio, capitulo decimo.

Aduerte tamen, quod licet gloss. in lege quicunq; in verbo, libitinaris. ff. de instit. actione. dicat, qd feretrum est sepulchrum plebeiorum & damnatorum, tamen etiam ponitur pro sepulchro potentum, vt habetur ij. Regum tertio. qd Dauid sequebatur feretrum Abner.

Septuagesima sexta consideratio erit, cum circa domos (vt communitervidemus) sunt horti adiacētes, vt facit textus in lege prædij. §. balneas. ff. de legatis. ij. circa excellentiam & laudem hortorum versatur. Pheacū enim regio (cuius rex fuit Alcino) hortos habuit tanta pomorum varietate nobiles, vt præmaturis primis, noua statim renascerentur, quæ cum magno studio coleret Rex eius loci, deus hortorum creditus est. Statius libro primo Sylvarum.

Quid bifera Alcinoi laudem pomaria, voscq;
Qui nuncq; vacui prodistis in aëra rami.

Mantuanus.

Alcinoi syluas canit, & Pheacia poma.

Ouidius libro ij.

Proxima Pheacum felicibus obsita pomis,

Rura petunt. Iuuenalis Satyra v.

Illam iubebit

Poma dari, quorum solo pascaris odore.

Qualia perpetuus Pheacum Autumnus habebat.

Propertius.

Nec mea Pheacas æquant pomaria syluas.

Epicurus, teste Plinio libro xvij. c. iij. primus omnium hortos Athenis instituit, cum antea ruri tantum haberentur, non in vrbibus. Hinc Epicurus hortorum magister appellatur. Laertius refert Epicuri scholam fuisse in horto.

Propertius libro tertio.

Illic vel studijs animum emendare Platonis

Incipiam, aut hortis doctæ Epicure tuis.

De quo meminit Blondus libro vij. de Roma triumphante. Sed & pensiles Babylonis hortos pleriq; laudant, & inter orbis spectacula admittunt, siue illos fecerit rex Cyrus, siue Semiramis, vt refert Cælius lib. xij. c. xxxvij. in fi.

Lucanus hortos habuit cultissimos, i quibus sepultus est.

Mecenas quoq; hortos habuit Romæ pulcherrimos in esquilijis, ad quos propter amœnitatem loci plerunq; diuertebat Octavius.

Syria etiam fuit in hortis operosissima, autore Plinio. Inde quoq; est prouerbium Græcis. Multa Syrorū olera.

In Italia, & præcipuè in regno Neapolitano, sunt horti excellentes.

Etiam aliàs vidi Papienses multum in sudare in colendis & elaborandis hortis, & ex eorum fructibus multas pecunias colligebant.

Parisienses quoq; hortos habent fertilissimos, circa quorum cultum multum versantur. vnde ex illis nō modicos redditus percipiunt.

Fuit excellentissimus hortus Molinis tempore Annæ de Francia, filiae regis Ludouici xj. Francorum regis, & Ducissæ Borbonij.

Hortus verò Balsami est inter hortos excellentior, erat enim in cacumine montis vbi intersectus est Saul, & in

Duodecima Pars

nullo alio loco balsamum nascebatur. Cæterum tempore magni Herodis Cleopatra regina Aegypti fauente Antonio marito, sed inuidente Herode, hortum Balsami trāstulit in Babyloniam Aegypti, vbi præciosissimarum arborum hortus deliciosus colitur à Christianis solis, rigaturq; aqua fontis, in quo fama est virginem gloriosam sæpe lauissse infantulum Iesum, cùm degeret in terra Aegypti. Sunt tamen adhuc furculi quidam Balsami in monte Engaddi, sed nullius cultus, nullius prouentus. Sic miro modo deus se vlciscitur de peccatoribus, vt quoniam Herodes olim horti Balsami possessor Iesum puerum persequebatur, Iesus fugiens in Aegyptum post se traxit Balsami hortum. Est autem hic hortus in Aegypto inter Heliopolim & Babylonem habens in longitudine duos iactus arcus, in latitudine iactum lapidis, terræ ferè albæ. hæc dicit Bartholemæus de Saligniaco in itineraio terræ sanctæ c. vj. decimi tomi, vbi refert q; messis Balsami talis est. Decerpitur folium ex stipite contra solem, moxq; gutta lucaida, & mire fragans scaturit ex ruptura, & hic Balsami præciosissimus liquor vitreis vasis colligitur, minimè fluxurus nisi ad ortum solis fiat ruptura. Fonticulus autem Iesu paruulus est nō sufficiens irrigationi totius horti, quare Sarraceni alium foderunt iuxta illum puteum, ex quo quatuor boues aquam protrahunt per Rotam, sperantes ex vicinitate fontis Iesu aquam fore salubrem, at longè aliter tres euenit, donec missis canalibus aquam putei ducerent in fontem Iesu, quo facto, largiter & salubriter ex aquis mixtis rigatur Balsami hortus. Non est omittendum (mirum tamen dictu) quod à meridie sabbati vsq; ad auroram diei lunæ, boues nullo verbere impelli possunt, vt in protrahenda aqua laborent, quod est fidei nostræ testimonium celebre.

Cæterum hortifine aqua non sunt commendabiles, nec vtilis. Nam agri aquarum irrigatione, aut pluuia carētes, nullos fructus cultoribus præstant, textus est in lege vsus aquæ. & ibi notat Lucas de Penna. C. de fundis rei priuate libro vndecimo. Vnde hortus sine aqua, & quercus folijs defluens comparantur Esa. c. primo ad finē. Ideo agri qui possunt commodè irrigari (vt in plerisq; Italiae locis) amplius taxari debent in subuentionibus & collectis, cùm eis siccitas aëris in nullo officere possit: sed de currentibus aquis irriguis fructus optimi ex eis percipiuntur. Ex agris nempe irriguis bis in anno fructus percipiuntur, vt ait Papinianus in lege diuortio. §. quod in anno. ff. soluto matrimonio. Alias verò in arboribus & pratis detrimenta consequuntur. Iis cuius. in fine. ff. si seruitus vendicetur. & dicta lege vsus aquæ. & habetur Iacobi v. quod Elias orauit vt non plueret super terram, & non pluit annos tres & menses sex. & rursum orauit, & coelum dedit pluuiam & terra dedit fructum suum. In hortum ex more aquæ ducuntur irriguæ, Deuterono. xj. de consecratio. distinctio. v. capitu. nunquam. l. decernimus. §. sciendum. ibi, vel hortus ad cuius vsum aqua publica fuerit deriuata, & ibi Lucas de Penna. C. de aquæ ductu libro vndecimo. Melior textus in lege prima. C. de mancipijs & colonis. eodem libro. ibi, tantum colonis impartiat, quantum culturis eorum agrorum sufficere manifestum est, quos ipsi colunt.

Septuagesima septima consideratio erit de laude & excellentia Balneorum, tam naturalium, quam artificialium: cùm, vt plurimum, etiam in domibus sunt loca, quæ dicuntur balneæ, seu balnearia, vt facit textus in lege præ-

dij. §. balneas. ff. de lega. iij. in quibus ad lauandum aquæ calidæ & frigidæ sunt, & habent Hypocaustum, hoc est locum ad sudandum. Habet enim sub pauimento locum vacuum, in quo succensus ignis calidos vapores emittit, excitatq; sudorem. Habet etiam ab vno latere præfurnu, hoc est paruam fornacem, in qua ignis inclusus partim hypocaustum calefacit, partim aquas temperat ad lauandum. Etenim supra eam tria ahena componuntur, vnum caldarium ex quo aqua calida hauritur, alterum tepidarium ex quo tepida, tertium frigidarium ex quo frigida. Quantum eunq; aquæ calidæ ex caldario exit, tantum ex tepidario in caldarium, & ex frigidario influit in tepidarium & hoc vaporarium dicitur. Est & aliud hypocaustum temperatius, quod vinctuarium dicitur, in quo post sudorem ac lotionē homines vnguntur.

Et quædam ex institutione nostra vim habent, quædā verò sua sponte vim obtinent. Quæ verò ex institutione nostra vim habent propriè apud nos Thermæ dicuntur, & olim in vrbe Romana in his balneis Romani magnam delectationem habuerunt, & in excellentia illorum insudarunt, vt refert Blondus libro secundo, de Roma restaurata in principio. vbi ait in vrbe xij. Thermas compertas fuisse, Agrippinas, Neronianas, Titi, Vespasiani, Domitianas, Antonianas, Alexandrinas, Gordianas, Seuerianas, Diocletianas, Aurelianas, Constantinianas, & Nouatianas. Quarum loca & excellentias indicat, prius de earū institutione ratione explicata, vbi plura: quæ cùm nō sint magnæ utilitatis, non aliter insisto. Et ex dictis illius ibi & in fine libri primi cōstat Thermas Diocletianas & Gordianas fuisse excellentiores. Vnde de Gordianis, ait, Iuliu Capitolinum pauca scripsisse, sed valdè admirada. Nam cùm dixisset domum Gordianorum tunc extasse Prænestina via ducentas columnas vno stylo habentem, addidit & Thermas ibi fuisse quales præter urbem tunc nusq; haberet orbis terrarum. & de Thermis Diocletiani vide Blondum in fine libri primi antè allegati. Et de balnearū apud veteres luxurioso apparatu scribit Cælius libro antiquarū lectionum xvj. c. xlvij. vbi dicit in Balneis non statuas modo innumeras, & columnas nihil sustinentes visere erat, sed eo quoque peruentum est deliciarum, vt nihil nisi gemas calcare vellent, sicut profequitur Seneca libro xij. epistola. lxxxvj. & vide eundem Cælium eo loco c. xlvj. ad initium.

In hac nostra ciuitate Heduana loca extant, dicta vulgò le celler Ioliot, vbi Thermarum reliquæ introspectuntur, quæ magnitudine, & operis sumptuositate erant excellentes, prout ipsa ruina docet hodie, nec plures sunt in Gallia excellentes, cùm pauci habeant priuatas: sed in ciuitatibus, & oppidis sunt publicæ Thermæ, in aliquibus locis sunt honestæ, in alijs verò exercentur Lupanaria, etiam publica quæ an sint permissa videatur textus in lege ancillarum. in fine. ff. de petitione hæreditatis, vbi verba Vlpiani iuriconsulti sunt hæc. Nam & in multorum honestorum virorum prædij Lupanaria exercentur. & ibi Albericus de Rosate, vide tamen sanctum Thomam in iij. sententiarum. dist. xxxij. q. j. articulo iij. quæstionula prima. & in scripto eius super Dionysium iij. lectio. ix. col. v. in principio. Vbi dicit, q; lex puniens mulieres in Lupanari est abrogata. & dicit Præpositus in cap. priuilegia. §. officium. iij. distinctio. q. ecclesia permittit tacitè publicas meretrices, propter maiora malavitanda, quoniam maiora & grauiora mala sunt euitanda. xij. distinctio. per totum.

totum. maxime c. j. & ij. Faciunt dicta Hostien. & Panormita. in cap. inter opera charitatis. in fine. extra. de sponsalibus.

De iure tamen diuino Lupanaria prohibentur. Cùm prohibeatur simplex concubinitus, seu fornicatio: quia scribitur Exodi xx. Non mœchaberis. & Deutero. xxiij. Non erit meretrix de filiabus Israël. Etiam dominus exclamauit contra Ierusalem, eo quod ædificauerat Lupanaria, & Prostibulum fecit in cunctis plateis. & ibi adijcitur, quodd destruet dñs Lupanaria & Prostibula, vt habetur Ezechielis xvj. Et ædificasti tibi Lupanaria, & fecisti tibi Prostibulum in cunctis plateis. Et fornicata es cum filijs Aegypti vicinis tuis magnarum carniū. dicit tamen glos. ff. in ca. meretrices. xxxij. q. iij. q. in Deuteronomio licitū erat habere concubinam, & dare ei præcium suę pudicitie, vt habetur ij. Regum iij. & xv. xvj. xx. & iij. Regum xj. & j. Paralipome. ij. & ij. Paralipomenon x. & Ester ij. & Canticorum vj. facit textus in lege in concubinitu. ff. de concubinis. etiã deus non omnino abiicit meretrices, sed vt scribitur Mat. xxj. dicit, quia publicani & meretrices præcedent vos in regno dei.

Sed videtur, quod ista Lupanaria etiam sustineri possint inspecto iure naturali, quo iure omni animanti à natura est tributum vt se, vitam, corpusque tueatur, declinetque quæ ei nocitura sunt, quæque ad viuendū necessaria inquirat, seculdūm quod videtur quod coitus sit quadoque necessarius hoc iure pro sustentatione vitæ, & pro cuitandis malis, quæ ex defectu coitus euenire possunt, & multa iuamenta affert, vt per plures autoritates comprobant Antonius Gazius in sua florida corona. c. xxxij. & ex nostris Andræas Tiraquellus in suis legibus cōnubialibus. l. xiiij. folio clvj. & clvij. quæ cum sint lasciuia non repeto, cū ibi legi possint. Et ideo Politicarij nostri cupientes generi humano prouidere, & plura naturæ incommoda auferre, iuamētaque illi præstare, in pluribus hæc Lupanaria permittunt, quæ & ecclesia tolerat ex causis ante deductis.

De balneis verò seu Thermis quæ sua sponte vim obtinent (vt ad propositum vnde digressi sumus redeamus) dicendū est, quia alia sunt nitrosa, alia saliosa, alia aluminosa, alia bituminosa, alia sulphureosa, alia ferrosa, alia callosa, & quædam ex his composita: & horum quidem omnium potestas est arefaciendi, quædam non tantum arefaciunt, sed etiam obstruunt, vt aluminosa. & de vtilitate eorū in fine huius considerationis dicitur. Et in his vtpurimum aquæ sunt calidæ: sed cur hoc? ita quod aliquæ in tantum sunt calidæ, & ita feruent, vt nō possint esse vsui nisi aut in aperto euanescere, aut mixtura frigide intepuere, causæ sunt, teste Seneca libro xiiij. epistolarū. lxxxvj. epistola, ignibus quos multis locis terra oportos tegit aqua calefcere, si subiecti sunt solo, per quod aquis transcurfus est. Facere quippe dracones solemus, & milliaria, & complures formas, in quibus erę tenui fistulas struimus per decliue circumdatas, vt sæpe eundem ignem ambiens aqua, per tantum fluat spatij, quantum efficiendo calori satis est. Frigida itaque intrat, exit calida, idem sub terra fieri existimat Empedocles vt autor est Cælius libro antiquarum lectionum xvj. cap. xliij. vbi etiam ait, quodd quidam arbitrantur, per loca sulphure plena, vel introeuntes aquas calorem beneficio materię per quam fluūt trahere, & hic ante dictū est in xvij. consideratione. Quod ne quis accidere miretur, viuæ calidæ si aquam infuderis, nonne feruebit? Hæc porro efficit ratio, vt aqua feruidæ magna ex parte falsæ proueniant, vt

Aristoteles inquit, quia. s. per terram aluminosam percolantur. Exustorū autem omnium cinis falsus est sulphureus redolet, quare feruida omnia modo vrunt fulminis: & quidem plura fulminis tactu extiterunt: vnde, vt experientia docet, aqua salinarum decocta reddit cinerem falsum, quo vtuntur Burgundi. Refert & idem Cælius quod Democritus calci assignauit calidorum fontium rationē, quod nequit fieri, quoniam lapides vnde fit calx non habent ex calefaciendi vim, nisi in fornace calcaria præusti fuerint.

Et pro hoc calentium aquarum ratione ipse Cælius adducit quod vidisse attestatur, & esse adnotatu dignum ducit, dum Patauū (vt ait) capesseret ingenij cultum, apud Aponum adnotauit ab aquis calentibus lapides gigni. quod extra omnem admirationem ei fuit. Scaturiunt (vt inquit) ibi feruentissimæ aquæ in supercilio non multum eleuato, in subiecto molendinum est quod versat Balinei aqua per conuallem decurrens. Volaticam, vt nunc passim dicitur, in quam impetu deuoluitur aqua per arcum, vidit totam veluti quodam artificio, lapidea circumtectam crusta. Et cū oculis non satis crederet, duriciem materię expertus est, cultelli satis validi mucrone insigniter retusum animaduertit. Mox repetita vrbe cum rem scholasticis quibusdam exposuisset in foro, risu exceptus est ab omnibus ferè, tanquæ iniuriata, absurda, ac scurrilia promeret. Sed haud ita multo superstitio facta, illuc profecti secum in re præsentem verissima senserunt, quæ prius incitè ludibrio habuerant. & hæc omnia post (vt ait Cælius) comprobata reperit ex doctrina Plinij & aliorum, vt ibi prosequitur. Et tandē reddit rationem cur aquis calentibus potius quæ frigidis lapides concrecant, & coagmententur.

Et de fonte qui est in Britannia, etiam de quodam paruo lacu iuxta oppidum Gallicum vulgò dictum Loches, mira feruntur, cū arbores aut ligna in eis immersa per aliquot annos in lapides conuertuntur, vt ante in hac parte, in d. xvij. consideratione, in fine scriptum est: & cum ista sint extra materiam non insisto. Et de balneis & materia scripsit amplè Cælius dicto c. xliij. cum iij. cc. sequētibus, & Volaterranus in sua philologia. c. de partitione medicinæ, libro xxiiij. vbi etiam narrat quædam esse balnea frigida, quæ fiunt ex aqua frigida, & cuius iuamenti, & vtilitatis sint.

Balnei vsus (inquit Cælius) duplex est. Nā modo diuulsis febribus, initium cibi plenioris viniq; firmioris vtilitudo facit. Modo febrē ipsam tollit, ferèque adhibetur, vbi summā cutē relaxari, euocarique corruptum humorem cōuenit, & habitum corporis expedit mutari. Antiqui timidius eo vtebatur. Asclepiades audacius. Balnea verò veterum frugi erāt (teste Cælio loco antedicto. c. xlvi.) & in vsu erāt balneola perangusta, tenebrosa, vt inquit Seneca: neque enim calida videbantur nisi obscura. Eiusmodi fuisse legimus Scipionis Aphricani balneū apud Linternū. In eo ille horror Carthaginis, cui Roma debebat, quod semel tū foret capta, abluerat corpus laboribus fessum rusticis: quā se exercebat opere, terræque (vt mos fuit Priscis) ipse subigebat: hæc Cælius. & c. xlv. quærit cur ante balnei ingressum calidum mingimus, & in exitu balnei frigidū. Item cur non sitientes, lauacrum intrantes sitimus: & econtra, si sitiamus, pacatur sitis. De vtilitate verò & iuamine balneorum meremito ad medicos, vt ad Antonij Gazium in sua florida corona. c. xl. & xlv. vbi etiam declarat quæ conditiones debeant obseruari pro volentibus in aqua calida artificialiter balnari. Ad Volaterranum & alios

Duodecima Pars

per eum allegatos in loco ante citato. Sed, vt dicit Arnaldus de Villa noua in suo commentario regiminis sanitatis, cap. v. Balneum ad multa cōfert. Columnæ enim pedum ad conseruationem sanitatis visus & auditus sæpe lauari debent, atq; fricari cum aqua moderatæ caliditatis. Amplius capitis lotio non tardetur vltra xij. dies, nec fiat in hebdomada plusq; semel, & nunquam stomacho repleto, sed ante prandium aut coenam, balneatamen nocent oculis. Verum ita sunt vtilia & necessaria, q; etiam die dominico causa necessitatis permittuntur, ca. peruenit. de cōsecratio. distinctio. ij. Et etiam causa necessitatis religiosi permittuntur, cap. omnis qui. xxiij. q. j. Imo si quis prohibetur balnari in balneo publico, potest agere actiōe iniuriarum, textus est in lege ij. §. si quis in mari. ff. ne quid in loco publico. & iniuriarū j. §. si. ff. de iniur.

Sed tandem sciamus quæ sint balnea excellentiora in Gallia, & licet sint plurima, pauca tamen referam. Primum in nostro bailliuatu Heduenfi ad muros, seu in suburbijis vrbis Borbonij Ancerici (quod distat à loco natalitio meo dicto Illiacum vij. milliariibus) sunt balnea antiquissima & excellentissima à Iulio Cæsare (vt fertur) constructa, in quibus sunt plures fontes calentes, & quod mirum est, non cum tetro odore sulphuris; & inter alios fons est ita calidus & feruens, vt vix manus contineri possit: & si viuum caderet & mergeretur in eo per tēpus, quo vix dici possit Aue maria, à morte cum difficultate liberaretur: & aqua illius vtuntur pistores & incolæ pro pane conficiendo, & pluribus alijs actibus & vsibus necessarijs. Locus autem aptus ad balneum in quo aquæ calentes cadūt & recipiuntur, est prope fontes calidos & circumdatur muro ex magnis lapidibus quadratis composito sub forma orbiculari, in quo vltra quinquies centum homines contineri possent.

In ducatu Borbonij oppidum est dictum Borbonium Larchembault, ferè distans xxx. milliariibus à prædicto Borbonio, vbi etiam sunt alia balnea, & alia aquæ calentes: sed loca balneorum non sunt ita excellentia & sumptuosa, vti balnea Borbonij Ancerici.

Sunt & alia balnea in eo ducatu & patria Borbonij in oppido vulgò dicto, Vichy, sed in operis & ædificij magnitudine & cōstructione nō sunt ita excellentia vt prima.

Inter balnea excellentia semper laudata fuerunt balnea Viterbij, de quorū laude scripsi ante ista parte. dicta xvij. consideratione, & de pluribus alijs.

Septuagesimo octaua consideratio de animalibus terrestribus fit. Quia varia bestiarum genera sunt, Eccle. xliij. & eo q; sunt perfectiora auiibus & piscibus, vt dicit et declarat sanctus Thomas j. q. lxxxij. primum. & vt dicit idem Thomas j. q. xlviij. secundum secundū. q; animalia appetunt excellentiam, & irascuntur contra derogatiam ei. Nam Cælius libro iij. lectionum antiquarum, cap. xxv. dicit. Pleraq; enim in brutali vita extant sermonis vestigia. Neq; item rationem quamlibet putaris. Nam actiue rationis in bestijs semina multa, quod operum & vitæ comprobat modus. Speculatio item quædam & naturalium peritia nobis videtur, cum illis quadantenus esse cōmunis. Nam & remedia norunt, cibos distinguunt, futura præfagiunt, ingruentia virant solertissimè, etiam si natura duce, in hisce potius videantur niri. Vna verò est diuinitatis contemplatio, cultus vnus, qui extra hominem reijcit omnia. Neq; prona in partum animantia deum suspiciunt, aut sciunt. Peculiaris homini est in naturæ principi-

um deum mentis exaltatio: licet Plinius dicat brutorum aliqua cœlestibus reuerentiæ cultum exhibere, & ex Platoniconum doctrina coargui possit, bestias aliud quiduis facere potius, cum cœlestia honorare videntur. Aut si honorant, nescire tamen quid agant, vel si sciunt eas item intelligentiæ, ac immortalitatis videri participes, à quo distat Cælius vbi supra. & vide Plutarchum in quodam dialogo vbi demonstrat in brutis rationem esse.

Et est quædam nobilitas in animalibus irrationabilibus, vt dicit Barto. in lege j. in vij. colum. C. de dignitatibus libro xij. videbimus infra exempla suis locis, de quibus etiā per Bonū de Curtili, in suo tractatu nobilitatis, in ij. parte. Et dixi supra in vij. parte, in ij. cōsideratione, vbi posui etiā de Leone & eius nobilitate inter quadrupedia.

Et de animalibus mira ponit Plinius libr. xxvij. naturalis hystoriæ c. xj. ex quibus possunt laudari in genere, Et reperiuntur animalia quæ vtuntur ordine, vt inter terrestria Elephantes, inter aues Ciconiæ, Grues, & Apes, vt de singulis infra dicam, quod plurimum seruit ad propositum de ordine seruando.

Sed vt ad differentias animalium descendamus, dicendum tres esse gradus animalium.

Quædam enim sunt quæ habent sensum, tactus, sed neq; auditum aut memoriā habent, vt sunt Conchilia et multa animalia, arborum & herbarum affixa radicibus: & iste primus est atq; infimus gradus. Hæc animalia quia memoriā non habent, ideo nullam habent prudentiam, nec se de loco ad locum promouere possunt.

Quædam verò sensum habent, tactus, & memoriā, sed auditu priuantur, vt sunt Formicæ & huiusce generis animantia, quibus memoria est atq; prouidentia, & motus localis, congregant enim in cibum frumentorum grana, ne hyemis tempore fame pereant. Et hæc animalia sunt primis nobiliora, cum illa sint plantis propinquissima.

Quædam præterea sunt quæ habent sensum, tactus, memoriā, & auditum, vt perfecta quæq; animalia, cuiusmodi est Canis, Elephans, Leo, Bos, Capra. Et iste est tertius animalium gradus, qui ideo est duobus primis nobilior, quia à plantis est multo distantior.

Quædam etiam sunt animalia quæ excedūt hominem in aliquo sensu, vt Aper auditu, Linx visu, Vultur odoratu, Symio gustu, Aranea tactu. vnde sunt versus sequenti. Nos Aper auditu, Linx visu, Symia gustu, Vultur odoratu, præcellit Aranea tactu.

Aliter tamen dictum est per Plinium libr. x. c. lxxix. & lxxxj. sed quid responderi possit præponētibus homini bruta, vide Cælium lib. antiquarum lectionum ij. c. x.

Deniq; alia sunt animalia numero quatuor, quæ videri percipiunt tantum ex vno elementorum, vt Tulpa terra, Alec aqua, Chameleon aëre, & Salamandra igni, vt probant etiam versus sequentes.

Talpe terra cibis, Chameleon in aëre viuunt, Alec vnda fouet, flammæ pascunt Salamandram.

A duerte etiam quoddam natura mares etiā inter bruta potiore decorauit honoris insigni Draconem, & Gallū cristata, cornibus Ceruum, vnde Martialis.

Dente timetur Aper, defendunt cornua Ceruum;

Imbelles damæ quid nisi præda sumus, Iuba verò Leonem & c. vt infra patebit.

Deniq; etiam maiorem animo præter Pantheram & Vrsam, quæ animosiores sunt maribus, vt dicit Raphaël volaterranus libro xxv. suæ sopherologie, c. j. & late in præcedenti

cedenti parte, in iij. cōsideratione. Et nō solum bruta fuerunt in vita honorata, sed etiam post mortem quēdā sepulchris aut statuis honorata fuerunt, vt supra dixi in cōsideratione de sepulchrorum excellentia.

Textor Niuernensis in sua officina in c. animalia diuersa, laudat multa animalia, maximē cū quēdam sunt quę vltra alia homini seruiunt. vt est, Equus, asinus, capra, sus, bos, ovis, canis, mulus; & ibi amplē de naturis eorum quę non transporto, cū tantum excellentiora referre curabo. Imprimis (vt ibi dicit) canes inter animalia sunt fidelissimi, vt docet per exemplū. & canum quorūdam celebrum refert nomina Textor in sua officina. c. canum quorūdam nomina. Et bos in re pecuaria primā habeat autoritatē; & mirabili & singulari laude digni sint, Elephantēs, tū propter eorum docilitatem, intellectū, & memoriā. sicutq; inter animalia terrestria primū & maximū, proximumq; humanis sensibus, etiam propter eorum obedientiam amoris, & glorię voluptatem, imo etiam probitatem quę rara est in homine, prudentiā, & æquitatem, religionem quoq; syderum, solisq; ac lunę venerationē, vt amplē declarat Plinius lib. viij. naturalis hist. à c. illius lib. vsq; ad xij.

Tamen inter animalia terrestria Leo obtinet generositatem, principatum, fortitudinem, & dominationem, ita quę rex & princeps animalium terrestrium dicitur, & probatur sic ex autoritate Pliniij eodē lib. viij. cap. xvj. vbi ait generositatem eius deprehendi, maxime in periculis, non in illo tantūmodo quę spemens tela, diu se terrore solo tuesur, aut velle cogi testatur. Cogiturq; non tam periculo coactus, sed tanq; amentia iratus: illa nobilior animi significatio magna canum, & venantium vrgente vi contemptus resistit, cęditq; in campis vbi virgulta syluasq; penetraverit, acerrimo cursu fertur, velut turpitudinem latebris tegens, dum sequitur in silic saltu quo in fuga non vitur, vulneratus obseruatione mira percussorē nouit, & in quā taliber multitudine appetit. Eum verō qui tela quidem miserit, sed non vulnerauerit correptum, raptatumq; sternit, nec vulnerat. Ex clementia etiam laudatur, cum prostratis parcit; & vbi sœuit, in viros priusquā in sœminas fremit: perimit infantes non nisi magna fame, extant clementiæ Leonum complura exempla, vnū supra ista parte in cōsideratione de excellentia amoris relatum est. Duo alia recitat Plinius dicto ca. xvj. & post eū Perottus in vj. epigramate Martialis, vbi plura de nobilitate & generositate Leonis. Quod verō lauderetur Leo ex principatu & dominatione patet, quia Leo Gręcę interpretat latinę rex, cū Leo sit rex & princeps omnium bestiarum, vt dixi supra, & ait Isidorus libro ethimologiæ. Item est animal audax, forte, largum, nobile, magnanimū: vt inquit Aristoteles in naturalibus. Et caput illius fortissimum est, verum quid per eum significare debeat cū ponitur in armis ex præcedentibus coniectari potest, & ex his quę dicuntur ex hieroglyphica ori Apollinis Niliaci, vbi dicit per eū denotari fortitudinem, cū anteriores partes describuntur figurantur, vt in pluribus quę gestant in eorum armis capita Leonum. Nam habetur in prouerbio, Leo fortissimus bestiarum ad nullius pauescit occursum, Prouerbiorū xxx. Et cū sit hoc animal inter cætera fortissimum, omnibus occurrens, timorem incutiens, formidolosum significat, quandoque animū, iram, aut furorem: & aliqui eum ponunt sub solio solis; demonstrantes ipsius ad solem similitudinem. Vel secundūm prædictum autorem, Caput Leonis denotare potest vigilantiā, eo quia leo dormit ocu-

lis apertis, & de alijs eius naturis videatur Plinius lib. viij. et Cadius libro vij. antiquarum lectionū ca. xxxix. Textor in sua officina dicit quę impetu & calore leones cætera præstant animalia, vt i sol sydera: prætere oculis semper igneis et patentibus cernuntur, vt sol patenti igne oq; oculo terram conspicit, & ibi plura de natura illius, & plurimum aliorum animalium vltra lxij. diuersarum specierum quę ibi refert. Ideo videas eum & Plinium in dicto libro viij. per totū, per Aristotelem & Dioscoridem, & in horto sanitatis. Et si reperiantur figurata in armis aut vexillis, de quibus supra libro primo xxxvij. cōsideratione in lxxxij. conclusionē debent interpretari arma secundū naturas illorum animalium qualitates & nobilitates.

Et etiā inter animalia eiusdem speciei potest esse nobilitas vel excellentia in vno plusq; in alio, vt de duobus canibus Laconis ex eodem ventre editis, quorum alter ad leporem, alter ad ollam imperum fecit, vt refert Bonus de Curtili in loco in prin. huius cōsiderationis allegato.

Septuagesimanona cōsideratio erit de animalibus insectis. Inter quę, teste Aristotele libro ix. de natura animalium. genus apum & formicarum officiosissimum atq; studiosissimū, & præ ceteris ferē omnibus animalibus est. Et, vt ait Plinius libro xj. ca. v. Inter omnia insectorū animalia, principatus apibus & iure præcipua admiratio. Solis ex eo genere hominum causa genitiss mella cōtrahunt, succūq; dulcissimū atq; subtilissimū ac saluberrimum: fauos confingunt, & ceras. Ille ad vsus vitæ laborem tolerant, opera conficiunt. Rempubicā habent, cōsilia priuatum, ac duces gregatim: & quod maximē mirū sit, mores habent. Regibus apum forma semper egregia & duplo quam cæteris maior, pennæ breuiores, crura recta, ingressus celsior, in fronte macula quodam diademate canidicans, multo etiam nitore à vulgo differunt, deinde subiungit Plinius ibi in ca. xvij. Non constat inter autores rex nullum ne solus habeat aculeum maiestate tantum armatus, an dederit eum quidem natura, sed vsū ei tantū negauerit. Illud constat Imperatorem aculeo non vti. Mira plebis circa eum obedientia, cū procedit vna est, totum examen circa eum conglobatur, cingit, proregit, cerni non patitur, reliquo tempore cū populus in labore est, ipse opera intus circuit, similis exhortanti solus immunis. Circa eum satellites quidam, lictoresq; assiduæ custodientes autoritate: Procedit foras non nisi magistrato examine, id multo intelligitur ante aliquot diebus murmure intus strepente apparatus indicio diem tempestiuum eligentium. Si quis aliam ei detruncet, rō fugiet examen. Cū processere, se quæque proximam illi cupit esse, et in officio conspici gaudet, fessum humeris subleuant, validius fatigatum ex toto portant. Si qua lassatus deficit, aut fortē aberrauit odore prosequuntur, vbicunq; ille confedit; ibi cunstarum castra sunt. Semper duce præhensum tenetur agmen, amisso dilabitur, migrantq; ad alios, esse vtique sine rege non possunt. Inuitæ autem interimunt eos cū plures fuere, potiusq; nascentium domos diruunt, si prouentus desperatur, tunc & fucos abigunt. Certum est ab apibus fucos interfici. Quod si defecerit alicuius aluei cibus, impetum in proximas faciunt, rapinæ proposito. At illæ contra dirigunt aciem, & si custos adsit, alterutra pars quem suis fauere sentit non appetit eum, & alijs quoque sæpe dimicant causis, easq; acies contrarias duos imperatores instruunt, ma-

Duodecima Pars

**Regina rixa & in cōuēhēdis floribus exorta & suos quibus
que euocantibus.** Quæ dimicatio iniectū pulueris aut fu-
mo tota discitur. Reconciliantur verò lacte vel aqua mul-
sa. Cū defunctas progerunt funerantiūq; more comitatur
exequias. Rege hac peste consumpto mœret plebs ignauo
dolore. Non cibos conuehunt, non procedunt, tristi tantū
murmure glomerantur circa corpus eius. Subtrahitur itaq;
deducta multitudine alias spectantes exanimem, iustū nō
minuunt, tunc quoq; ni subueniatur, fame moriuntur. Hy-
laritate igitur & nitore sanitas æstimatur. hæc Plinius vbi
suprà. Recitatus etiā à Iudoco Clythoueo, c. j. de regis of-
ficio. vbi etiā refert qđ his similia dixit beatus pater Am-
brosius in libro v. hexameron, ita de apibus & eorum rege
loquens. Ipse sibi regem ordinat, ipse sibi populos creat,
et licet sub rege positæ, sunt tamen liberæ. Nam & præro-
gatiuam iudicij tenent, & fide deuotionis affectum, quia
et tanq; à se substitutum diligunt, & tanto honorant exa-
mine. Apibus autem rex naturæ clarus formatur insigni-
bus, vt magnitudine corporis præstet & specie, tum (qđ
in rege præcipuum est) morum mansuetudine. Nam &
si habet aculeū, tamen eo non vtitur ad vindicandum. Sunt
enim leges naturæ, non scriptæ literis, sed impressæ mori-
bus, vt leniores sint ad puniendum qui maxima potestate
potiuntur. Sed & apes illæ quæ non obtemperauerint le-
gibus regis, pœnitenti se multant condemnatione, vt im-
moriuntur aculei sui vulnere. Quod Perfarum populi ho-
die seruare dicuntur, vt pro commissi prætio, ipsi in se pro-
priæ mortis exequantur sententiam, itaq; nulli sicut reges
Perfarum, tam grauissimas in subditos habēt leges. Non
Indi, nō populi Sarmatarum, tantam quantam apes reue-
rentiam deuotionis obseruant, vt nullē è domibus exire
audeant, nō in aliquos prodire pastus, nisi rex fuerit egres-
sus & volatus sibi vendicauerit principatum. Deniq; re-
gem suum summa protectione defendunt, & perire pro eo
pulchrum putant. Incolumi rege nesciunt mutare iudiciū,
mentem inflectere, amisso, fidem seruandi muneris dere-
linquunt, atq; ipsæ sua mella diripiunt, qđ is qui principa-
tum habuit muneris interemptus est: hæc Ambrosius. Et
quod apes regem habeant, confirmatur iure canonico per
textum in capi. in apibus princeps vnus est. vij. q. j. Item
Virgil. libro Georgicorum liij. de apibus earumq; rege fe-
re eadem describit his versibus.

Ipse regem paruosq; quirites
Sufficiunt, aulæq; & cerea regna refigunt.
Præterea regem non sic Aegyptus, & ingens
Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaspes
Obseruant, rege incolumi mens omnibus vna est.
Amisso, rupere fidem, constructaq; mella
Diripere ipse, & crates soluere fauorum.
Ille operum custos, illum admirantur, & omnes
Circumstant fremitu denso, stipantq; frequentes.
Et sæpe attollunt humeris, & corpora bello
Obiectant, pulchramq; petunt per funera mortem.

Demum Mapphæus Vegius in elegari sua disputatio-
ne inter terram, solem, & aurū super præstantia & dignita-
te sua, vbi terram inducit causam suam agentē, mores, na-
turam & condiciones apum ex Plinio & cæteris auctori-
bus collectas venuste grauitur & copiose describit.

Mirum nempe est naturam ipsam tam minuto anima-
li, tanta prouidentia & solertia argumenta indidisse, vo-
luisseq; homines illarum exemplo documenta accipere,
quid reges præstare debeant suis subditis, quæ item officia

exhibeant subiecti suis regibus.

Quare, vt ad formicam mittit sapiens pigrum homi-
nem, vt ab ea sumat sedulitatis assiduiq; laboris exemplū,
cū ait Prouer. vj. Vade ad formicam & piger, & consi-
dera vias eius, & discite sapientiam, quæ cū non habeat du-
cem, nec præceptorem, nec principem (saltem ignoratur)
parat in æstate cibum sibi, & congregat in messe quod co-
medat. Non aliter tacito naturæ monitu inuitantur homi-
nes ad contemplandam apum conditionem, ad confide-
randam rationem, vitæ laboris, & conuictus earum, vt ea
attentione discant à rationis immunibus, ipsi ratione præ-
diti, quonam pacto vita in societate degenda sit: quomo-
do reges (vt dixi) populum moderentur: quæ item ratio-
ne populus in regem officiosus sit & moriger. Ideo non
immeritò apes formicis hic coniunguntur, ad efforman-
dos hominum mores docendamq; prudentiam nequaquã
illis dispares: hæc Clythoueus.



Ctuagesima consideratio quæ auiū sit excellen-
tior inquirat. Et licet Plinius lib. x. hysto. nat. c.
ij. plurimū laudauerit Phenicem, & eā dicit no-
bilem, & nascitur in Arabia, Aquilæ magni-
tudine, auri fulgore circa colla, cætera purpureus, ceruleā
rosæis caudā pennis distinguētibus, cristis faciem, caputq;
plumeo apice honestante. ferunt (vt ait) vnicum in toto
orbe, & raro videtur: verum nemo extitit qui viderit ve-
scensentem, annis verò sexcentis & sexaginta viuere dicitur.
Et de Phenice Barbaria scripsit in capitu. quoniam abbas:
numero ix. extra de officio delegati. vbi refert quod Am-
brosius, in libro hexameron, v. dixit quod Phenix auis in
locis Arabiæ degere perhibetur, & ultra quingentos an-
nos dicitur viuere: quæ cū finem vitæ suæ adesse perpen-
derit, thecam seu repositorium sibi facit de thure & myr-
ra, & cæteris odoribus: in quod impleto vitæ suæ tem-
pore intrat & moritur: de cuius carnis humore vermīs
exurgit, paulatimq; adolescit, & processu statuti tempo-
ris induit alas, atque in superioris auis speciem & for-
mam reparatur. Et ex hoc inuehitur contra non creden-
tes resurrectionem. Fertur de beata Cecilia, qđ ad exem-
plum Phenicis conuertit beatum Maximianum, & eo
postmodum decollato pro fide, in eius tumulo fecit sculpi
Phenicem. Isidorus verò libro xij. Aethymologiarum
ait de Phenice, quod est auis Arabiæ: & dicitur Phenix,
quia pheniceum habet colorem seu rubeum, vel quia in
toto orbe singularis & vnica est: de morte refert vt pro-
ximè dictum est: de morte verò ait quod collectis aroma-
tum virgulis, rogam sibi instruit & conuersa ad solis ra-
dios alarum plausu voluntarium sibi facit incendium,
sicq; de cineribus suis iterum resurgit. Et legitur in chro-
nica imperatorum in secunda colum. qđ sub Claudio tem-
pore beati Petri apparuit in Aegypto, & qđ est grandis vt
Aquila, circa collū fulgore aureo, postera parte purpurea
præter caudam, cuius color rubeus, roseus, & ceruleus, vt
suprà in principio dixi. Et hæc etiam est mens omnium alio-
rum autorum. Aliqui tamen quicquid de Phenice dicitur
fabulosum esse dicunt, fundantes se super dictis Plinij in
c. ij. suprà allega. in fine.

Attamen Aquila inter omnes aues notas excellentior
iudicanda est secundum Plinij in d. lib. x. c. iij. vbi inquit.
Ex his supple auiibus quas nouimus, Aquilæ maximus ho-
nos, maxima & vis, & ibi sex earū esse genera asserit, quæ
elegantur & clarè declarat: & hæc sola auis fulmine non rã-
gitur, ideo Ioui dicatur.

Quomodo

Quomodo autem Aquila primò fuerit dicata Romanis legionibus, & eam in acie portabant: & etiam quomò data sit pro armis Iulij Cæsaris (à quo tempore semper vsi sunt imperatores) dixi in prima parte, in xxxviii. confideratione, in xvii. conclusio. vsi. sic erit dicendū. & in fine.

Sed quid significet, & quid per eam denotetur in pictura, in hieroglyphica Ori Apollinis Niliaci sic dicitur, q̄ Aegyptij sapientes cum volebant Deū significare, aut altitudinem, aut depressionem, aut excellentiam, aut sanguinem, aut victoriam, Aquilam depingebant. Deum quidē (q̄ est primum) denotat, eo q̄ sit auis hæc fecunda & longeva: & ad hoc quod videretur simulachrum esse solis, cum præter cæterarum auium naturam, intentas acies & firmos oculos teneat in radios solares: vnde & medici in oculorum medelam herba ab Aquila dicta vtuntur, & solem tanquā dominū visus aliquando Aquilæ forma depingunt: vnde etiam Aquila ab acumine oculorum dicta est, vt dixit Isidorus Aetymologiarum libro xi. cap. vii. circa principium.

Altitudinem verò denotat, quoniam cætera quidem volatilia, cum velint in altum ascendere obliquè feruntur, cum non possint in directum volare, sola autem Aquila in altum recta fertur.

Depressionem quidem, quoniam eodem modo cæteræ aues obliquè ad terram feruntur. Aquila sola recta descendit, & librat ex alto sese.

Excellentiam, quoniam Aquila cæteris volatilibus præstare videtur, cum auium regina & nobilissima dicatur: vt habetur in lib. qui hortus sanitatis intitatur. in tracta. de auibus. capit. primo. vbi multa singularia & notanda de Aquila videri possunt.

Sanguinem, quoniam vt dicunt naturalistæ. Aquila non aquam sed sanguinem bibit. Ideo suos pullos lambere sanguinem docet.

Victoriam etiam designat, quia reliquas aues omnes superare videtur: si cui enim congressa vinci se sentiat, resupinat sese, ac dirigit omnes alas, ac dorsum ad terram versa, atq; hoc modo pugnat. Auis autem inimica, cum hoc facere nequeat, facilè in fugam vertitur: verū etiam cōtra draconem, vel hominem, vel aliud animal si suos pullos turbare vel rapere voluerit, mira animositate pugnat, seq; mortis periculo pro eis exponit.

Et pro anima ponitur Aquila ex nominis interpretatione: vocatur enim apud Aegyptios anima Baieth. Hoc autē nomen diuisum, animā significat & cor: est enim bai anima, eth verò cor. Cor verò apud Aegyptios est ambitus animæ: vnde nomen ipsum sonat, quasi cordatam animam. Qua ex re Aquila eiusdem nature cum anima, vt plurimū aquam non bibit (vt dictum est) sed sanguinē (quo & anima nutritur) cum ex venatione & præda viuat.

Item Aegyptij Martem & Venerem scribentes duas Aquilas pingunt. Marem quem Marti comparant, & foeminam quam Veneri. Et hoc ideo, quia reliqua animalia non semper mari ad omnem mixtionem parere volunt. Aquila verò semper. Terdecies enim in die compressa postquā surrexerit, si mas vocet denuo accurrit, quapropter cum maximè sit in Venerē prona Aegyptij eam Venerem vocant. Et propter hoc etiā, Aquilā soli dicarūt, quia solem imitata terdenū numerum cōeundo complet.

Deniq; Aquila eleuata in ortū tendēs ventos significat. Aliter in aère Aquila alas extēdens, ventos notat.

Item hoīem tūc vrbē habitantē significare volentes

Aquilā lapidē portantē pingūt. Illa em lapidē vnguibus eleuatū portat in suū nidū, vt illo depressus nidus firmiter maneat, vel defert in nidū lapidē pretiosum nomine Ethicem, & hunc cōtra calorē nimium (quē habet Aquila naturaliter vt dictū est) in nido habet, ne pereant oua decocta nimio calore.

Item regē solitariū, & qui lapsis nulla errata condonet, cum volūt significare, aquilā pingunt. Hæc em in locis solitarijs propter insidias deprædandi, & altissimis arboribus nidificat, & altius q̄ cætera volatilia volat.

Item senē inedia necatū significare volentes, aquilā pingunt cum curuato rostro. Illi enim senescenti incuruatur rostrum, & ea de causa tantum inædia & famæ absumitur, testis Plinius vbi supra.

Item hoīem alienantē proprios liberos & paupertatē dum volunt significare, Aquilā prægnantē pingunt. Illa enim parit tria oua, ex quibus eligit vnū, duo reliqua cōciet vel frangit, aliq̄ dicūt de pullis. hoc autē facit, quia tūc temporis vngues eius inuertūtur seu incuruātur, vt prædā tenere nō valeat, & hac de causa nō potest tres eodē tpe pullos alere, & hoc teste Plinio. d. lib. x. c. iij. natura prospiciens fecit, ne omnium ferarum foetus raperentur.

Aquila etiā apud theologos varia denotare reperitur: quandoq; em terrenā potestatem significat. Ezechie. xvij. Aquila gradis magnarū alarū, id est rex Babylonis (quia sicut solent reges Romanorū saltem) habuit aquilā in vexillio suo, ex quo coniecturare fortè licet, q̄ dū viguit monarchia apud Assyrios, & alios reges Asiæ, Aquilam pro insigni habuerūt, & sic dū rediit monarchia ad Iulium Cæsarem, etiam pro armis aquilam sibi assumpsit.

Significat etiā aquila subtilē sanctorū intelligentiam. Ezechie. i. vbi Ioānes euāgelista per aquilā desuper eminentem significatur à similitudine volatus illius auis, vt dixi supra in tertia parte, in xxxv. consideratione.

Tū significat iustorū animas secundū Ambrosiū sup. Lucā, quia sicut aquila post longā vitā, scilicet centū annorum senio grauata (vt dicit Augu. super ps. cñ. se renouat rostrū vetus nimis excrecens ad petrā collidendo, & plumas veteres deponēdo. Nec vnq; fulmen (vt prædictum est) percutit aquilā. Sic sancti renouant vitam per penitentiam, & tandē in resurrectione renouabuntur, nec timēt fulmen sententiæ finalis damnationis. ps. cñ. Renouabitur, vt aquilæ iuuetus tua. Et sic aquila est de his quæ fulmine non tanguntur, aut si tangantur non ex eo moriuntur, nec extinguuntur in totū, quēadmodum omnia alia animalia fulgure tacta pereunt, vt dixi supra in secūda parte, in ii. consideratione. in fine. vbi etiam idem dixi in vitulo marino, & lauro, super ramis cuius non cadit fulmen.

Tū etiā denotat aquila Christū ppter nobilitatis regie dignitatē, quā aqla habet sup. aues. vnde Prouerb. iij. dicit: q̄ via aquilæ in cœlo difficile est scire. & ibi Lyra & expositores dicūt, q̄ hæc intelligunt de via quā tenuit Christus in ascensionē. Itē Deuter. xxxij. dicit de eo. Sicut aquila pucans ad volandū pullos suos, & super eos volitās expandit alas suas, & assumpsit eū atq; portauit in humeris suis, dñs solus dux ei⁹ fuit, & nō erat cum eo de⁹ alienus. Et vt refert Plin. di. li. x. c. v. est pcelebris apud Seston vrbē aquilæ glia. Educatā à virgine reuulisse gratiā, aues priore, mox deinde venatus asportatē & administrantē. defuncta postremo in rogū accēsum ei⁹ sese iposuisse, & simul cōflagrasse.

Regulus siue regaliolus seu trochilus, aut parra, parua admodum auis, rex & præses auium dicitur. Nam cum

Duodecima Pars

semel aues omnes inter se cōuenissent (sicut fabula refert) vt illa pro rege haberetur, quæ sublimi volatu omnes alias vinceret. Cūq; parra sub Aquilæ a sella latitante, Aquila omnes aues cæteras transcenderet, exiliens parra insedit Aquilæ capiti, & inde se esse victricem asseruit: vnde et rex auium effectus est siue regulus: quia omnes aues superauit cū superauerit Aquilam, quæ alias omnes superauerat volatu. Verūm si creditur Plin. libro x. ca. lxxiij. disident inter se & bella mouent Aquila & trochilus, quoniam rex appellatur auium.

Vnum non omittam referre, qd quatuordecim reperitur aues quarum carnes sunt meliores & eligibiliores inter animalia volatilia, pro nutrimento humanæ naturæ, quæ enumerantur in libro de regimine sanitatis Salerni, his versibus.

Sunt bona gallina, capo, turtur, sturta, columba,
Quiscula, vel merula, phasianus, ethygoneta,
Perdix, frigellus, orex, tremulus, amarellus.

Et ibi commentator satis declarat bonitatem illarum ex doctrinis medicorum, cū carnes prædictarum auium sint laudabilis nutrimenti & facilis digestionis. Dicit tamen, qd circa electionem carnis volatiliū secundū diuersas laudabiliores nutrimenti proprietates ad eius quod nutritur sanitatis, vel roboris intentionem carnes variè laudantur, vnde Galenus iij. alimentorum. c. xvij. & xvij. & ca. ij. de ingenio, respiciens facilem alternationem seu vicissitudinem, & subtilitatem præfert eadem omnibus alijs volatiliū carnibus, & eius caro secundū Auicennam. ij. canonis. c. de cubigine, est de subtilioribus carnibus impinguans: quia multum nutrit cor, abstergens hydropisim, & stomacho conferens. Rasis verò tertio Almaforis: cū Isaac respiciens subtilitatem starnæ, ac leuitatem ipsam cæteris prætulit, Isaac etiam secundū diuersas intentiones carnes volatiliū laudauit diuersas. Auicenna verò. ij. canonis. c. de carne, laudat carnes turturum præ cæteris dicens. Volucris quidem caro melior non est qd turturis & gallinarum, & subtilior earum & c. vel quia respexit ad proprietatem qua roborant & confortant intellectum, vel quia in terris eius est ipsarum tanta bonitas, quæ non est in alijs locis, & regionibus.

Aues comestibiles, & quæ nutriuntur in auarijs, quæ dicuntur orinthones, ponit Blondus in libro viij. de Roma triūphate. vbi dixit, qd corurnix seu quiscula hoc est quælea, seu ortix græcè, fuit aliàs dānata mensis: eo qd gratissimus eius cibus est venenū, scilicet veratri semen, & quod paritur morbū comitiale, quæ solè animalium sentiūt præter hominē secundū Pliniū li. x. naturalis hystoriae. c. xxiij. in fi. vel secundū Isaac, quæ ex comestione carnis earū timet spasmus (hoc est subita cōtractio membrorum, aut neruorū cū dolore quæ passionē cordis dicunt) & tetanus morbus (hoc est cū musculi, qd secundū spinā dorsi sunt, ita rigent, vt qis inflectere se nō possit.) Et ita etiam voluit Auicenna. ij. canonis. c. de eis subiūgēs rationē, scilicet quia in substantia carniū earum est virtus faciendī huiusmodi accidentia narrata, & sic nō proueniunt illa accidentia ex eo solū, quia corurnices comedūt helleborū. Sciendū est in super, qd carnes volatiliū plus conueniūt qd carnes quadrupedum (de quibus j. in lxxxv. consideratione dicitur.) Maxime his qui relicto exercitio coporalī vacant cōsilijs, studijs, & cōtemplationibus, quia digeruntur facilius alijs. Iuxta illud Galeni, iij. alimentorū. Digestibilior est hæc caro volatiliū animalium, & maxime perdicum, & generat sanguinem

clarum, mundum, spirituosum mēti, exercitijs & eleuationi intellectus aptum. Et ex supradictis carnem perdicum excellentiorem esse alijs liquidō constare potest.

Aduerte etiam, qd inter aues etiā eiusdem generis est debilis nobilitas aut ignobilitas, puta in falconibus est debilis gētilis, & peregrinus, vt inquit Bar. i. trac. de falcone. & refert Iacobinus de sancto Georgio in sua inuestitura in verbo, & cū venationibus. Bar. in l. j. col. vij. de dignitatibus. lib. xij. & dixi supra in viij. parte, in iij. consideratione, quæ faciunt ad hæc.

Licet hic pauca de ingenijs auium, & de his quæ loquuntur & intelligentia. Plinius enim lib. naturalis hysto. x. c. xli. ait, qd villaribus gallinis inest religio, in horrescunt edito ouo, excutiuntq; sese & circumactę purificant, aut festuca aliqua sese & oua lustrant, id est purificant vel circumdant. & in capitu. sequenti ait, quod Cardueles auium mimæ, quæ Carduorū semine pascuntur, imperata faciunt nec voce tantum sed pedibus, & ore pro manibus. In hac etiam natura miraculum apparet, quæ talem astutiam ei dedit, quam nec boui nec asino aut alijs magnis animalibus impartiri voluit: vt videlicet i cauea & ergastulo clausa suppositam aquam ab imo per filum vasculo suspensa ad se cum rostro trahat, pedesq; filo interdum supposito cūm attigerit vasculum, sitim potu sedat.

Item botaurus bouum mugitus imitatur in Arelatenfi agro, & fallit inter herbas maxime, vnde nomen assumpsit. Rostrum enim in terra paludinosā defigit, & ad modum tauri clamores edit, licet parua sit.

Item est quæ equorum hinnitus imitatur Anthus nomine (vt est in impressione Plinij) secundū alios Achantis dicitur, & male, herbæ pabulo (quo reficitur) aduentu eorum pulsa, & ob hoc odiosos habet equos, quos vbi pascenti sibi superuenire viderit, & herbas deripere fugit, & ad hunc modum se vindicat & vlcisit, vt eorum hinnitus proprijs vocibus imitatur ac deridet, & secundū Isidorum lib. Aethymol. xij. c. vij. in fi. Achantis & Carduelis idem sunt.

Itē Pŷtacus, vulgò Papagallus dicitur ex India, humana vocem super oia reddit, & quidem sermocinās, & vsq; adeo articulata verba exprimit, ita vt si eum non videris hominē locutum putes: & hoc quia est grandis lingua, & cæteris auibus latiore. Ex natura salutat dicens Aue, vel Chere, cetera nomina institutione discit, & quæ accipit verba pronunciat. Vnde est illud Martialis.

Pŷtacus à vobis aliorum nomina disco,

Hoc didisci per me dicere, Cæsar Aue.

Et hæc cum loqui discit ferreo verberatur radio, aliter enim non sentit dictus. Vnde refert Cælius libro antiquarū lectionum ij. ca. xxxij. in fi. vnū quod dicit esse præclarum rarissimum & miraculū insigne visum suis temporibus, scilicet qd Pŷtacus fuit Ascanij Cardinalis Romæ aureis centū comparatus nūmis, qui articulatissimè continuatis perpetuè verbis Christianæ veritatis Symbolum integre pronuntiabat, perinde ac vir peritus enūtiaret. Et Statius libro vj. Syl. in laudem Pŷtaci ait.

Pŷtace dux volucrum, domini facundæ voluptas,
Humanæ solers imitator Pŷtace lingua.

Itē picæ, quæ est auis satis nota, expressior est loquacitas qd pŷtaco, sed minor nobilitas: quia nō ex lōginoquo venit. satis tñ illi decoris est in specie sermonis humani, adamat verba quæ loquitur. Nec discit tatum, sed diligit, victa difficultate verbi emoritur: & nisi subinde eadē audiat, memoria

memoria fallitur, & mirummodum exhilarat, si interim audierit id verbum, & facilius addiscit quae glade vescitur, et inter eas quibus quini sunt digiti in pedibus. Nullae tamen duobus primis vitae annis, & latior est lingua, quae sermonem imitatur humanum. unde picæ dicuntur, quasi poetæ, quod verba in discrimine vocis exprimant ut homo, & si linguas in sermone nequeunt explicare, sonum tamen humanæ vocis imitantur, de qua congruè Martialis ait,

Pica loquax certa dominum te voce saluto,

Si me non videas, esse negabis auem.

Et idem libro septimo.

Pica saluatricis si tibi Laus placet.

Item Agrippina coniunx Claudii Cæsaris turdum habuit (quod nunquam ante visum fuerat) imitantem sermones hominum, & hoc ætate Plinij, & quomodo sunt nutriendi, vide in horto sanitatis, in tract. de auibus. c. cxij. habebat & Cæsares iuuenes (ut ait Plin.) sturnum, vulgò sturnellum et est avis maculosa magnitudine merulae. Item Luscinias, siue philomelas vel acedulas, Græco atque Latino sermone dociles, præterea meditates in diem & assidue noua loquentes longiore etiam verborum contextu & ordine. Et docti domini secreto, & ubi nulla alia vox misceatur assidente, qui crebro dicat ea quae condita velit addisci. & maxime hæc fieri vidi tempore nocturno à muliebribus, cum habeant vocem magis gracilem quam viri.

Item legimus apud Plin. eod. lib. c. xliij. fuisse coruam, qui populum in Roma. transeuntem notitiam salutaret foris versus, Maxime Tyberium, Germanicum, deinde & Drusum Cæsares. Nec occisor illius euasit poenas. Nam primo pulsus ex ea regione, mox & interceptus fuit, funusque innumeris alii celebratum exequijs. hæc & alia multa habet Plin. qui ingenium extollit in descriptione intelligentiæ huiusmodi corui.

Et ibi etiam refert, quod suo tempore erat eques Romanus qui habebat cornicem à Bætica, plura verba contexta exprimentem, & alia atque alia crebro addisceret. Etiam refert, quod quidam vsi sunt opera corniculorum in venando. Refert & Cælius lib. antiq. lib. ix. c. xxxvj. cornicem albavifam. Itæ coruos albos, perdicem albam (vidi in Sabaudia) passerem & vrfam. & idem lib. xij. ca. lviij. refert cornicis admirabile obsequium in Aegypto, quae tabellarum cursorisque vice fungeretur. Inde moriens honestata est sepulchro: quod & idem refert Plinius de itinere lib. & ca. præalleg. & Cecina Volaterranum coruam prehensas hirundines nuncios belli mittebat amicis, in nidum pristinum redire solitas. Laudatur & Diomedes aues quae iudicant inter suos & aduenas, ut per Isidorum ubi supra. & Plinium in dicto lib. x. c. xliij.

Mira etiam de auibus alijs refert Baptista Fulgosius in sua collectanea de dictis factisque memorabilibus lib. j. titu. de miraculis. ca. de auibus animalibusque alijs admirandis. ubi de Farfallis auibus, quae à Græcis pyraustæ nominantur. quae in Cypro in metallorum fornacibus inveniunt, per medias flamas illæ volant, & si forte longe ab ignibus auferantur, paruo temporis momento intereunt, res profecto mira huiusmodi aues in violento (quod alia viuertia omnia perimit) elemento viuere.

Refert etiam Fulgosius ibi, quod in insulis Niuernæ (quae Irlandam nominant) & Orchade quibusdam in locis, quae mari aluntur, arbores salicibus persimiles nascuntur, in quibus ortæ paruae quaedam pilæ paulatim crescendo aues anatum formam habentes effigiantur, rostro ab arboribus pendentes, & cum ad maturitatis tempus peruenere, sui ipsarum nexu arboribus excussæ, in mare dilabuntur, atque euo-

lant. Britannii vulgò bernetas appellant, & quia ex auium genere non oriuntur, his quadragesimali ieiunio sale conditis homines vescuntur, & ab his qui viderunt certiores (ego ipse etiam ut Baptista) facti sumus. licet Albertus magnus aliter scripserit. Sed res tam multorum virorum grauium testimonio (qui hoc viderunt) probata est ut minime dubia existimari debeat. & de hoc dixi supra ista parte, in consideratione de insulis. versu. Scotia etiam. licet videatur difficile creditum, tamen maius mihi videtur id quod cantat Ecclesia. Nouum genus potentiae, qui ex aquis ortum genus, partim remittis gurgiti, partim leuas in aëra.

Aliud quoque ferè incredibile de anatum natura inferat ibi Fulgosius, cum ait, quod in ea parte Galliae (quae Britannia dicitur) prope urbem Redonensem oppidum est Montisfortis nomine, ubi Maio mense (cum sancti Nicolai. solennia celebrantur) à paruo lacu haud longe ab oppido, ea hora, qua vel missa, vel vespertinae orationes cantantur Anas templum inquit cum tredecim pullis, quae posteaquam aram circumdedit, ad eundem lacum regreditur, vno pullo, quos secum veniens duxit semper deficiente, neque verò quo is se recipiat intelligitur. quod si quis, ut rei experimentum faciat, aut quia rei nullam fidem habeat comprehendere, aut occidere tentauerit, confestim rabie corripitur, ac moritur, aut grauem morbum subito incidit.

Subdit & aliud mirandum, & de eo prudens (ut vult) iudicabit, scilicet quod à Geruasio Tibellefio Arelatensis regni marescallo ad Ottonem quartum scribitur. In lacu enim eius regionis nouit quosdam piscationi operantes, hieme multas ciconias, veluti mortuas rete in sicum traxisse, quae tanquam simul iunctæ mutuo rostra infixæ habebant, & calefactæ viuae fuerunt inuentæ.

In Lothoringia iuxta Methensem urbem, ut etiam recitat in quodam alio lacu, salutis anno quadragesimo sexagesimo septimo supra mille, permultæ aliae ciconiae similiter inuentæ fuerunt, quae in thermis calefactæ reuixerunt. hæc autem res effecit, ut quidem sub aquis abdere se ciconias putarent, ea ratione mori, quod vsque in presentem diem, nec scriptum sit, nec satis intellectum, quo se ibides deficiente estate recipiant (testis est Plinius libro decimo, cap. xxij.) cum tam multi apud Græcos Latinesque fuerint, qui diligenter animalium naturas inuestigare anxie curauerunt.

Et de his auibus, & multis alijs habentibus ex sua natura quasdam excellentias videri possunt per Plinium lib. naturalis historiae, x. per tonum, per Aristotelem, Albertum magnum, Dioscoridem in libro, qui herus sanitatis dicitur, in tractatu de auibus, per Isidorum lib. Aethiologia tur. in tractatu de auibus, per Textorem in sua officina, in cauium nomina, ubi cxliij. nomina auium & vltra recitat, & aliquid de naturis earum, & etiam de auibus deorum. Et cum reperiuntur in armis depicta, aut vexillis, debent interpretari huiusmodi arma secundum naturas, complexionem, proprietates, qualitates, & nobilitates illarum auium, ut supra dixi in prima parte, ubi de armis scripsi centum conclusiones. Ideo aliter non insisto: quia etiam talia vno volumine comprehendendi non possent: quia licet vnum nomen auium sit, genus tamen est diuersum: & sicut specie sibi differunt, ita & naturæ diuersitate, cum aliae simplices, aliae astutae, aliae solitariae, aliae incolae, aliae aduentitiae, aliae canorae, & vocales. Aliæ dociles, aliae indociles, aliae perennes, aliae semestres, aliae trimestres: sed & alia sicut genere, ita & moribus innumerabi-

Duodecima Pars

lia. Nam volucrum quot genera sunt inuenire queque non potest ait Isidorus ubi. s. in principi. illius ca. vij.

Octuagesima prima consideratio. Cum in precedenti consideratione aliquid in laudem quarundam volatilibus relatum sit, quae in genere animalium videntur esse perfectiora natatilibus, ideo hic pauca de animalibus aquaticis, hoc est piscibus dicendum est. Nam sicut aer ornatus est suis animalibus, scilicet volatilibus, quae possunt ex eo respirare, propter crassitudinem humoris, & quorum corpora sustinere potest, sic & aqua suis, id est natatilibus, quae quidem pinnulis suis adornantur et innituntur aquae natando, sicut aves pennis suis volando, & reptilia etiam dicuntur: quia omne quod natat reptandi habet vel speciem, vel naturam. unde & ps. ciiij. Dauid ait. Hoc mare magnum, & spatiosum manibus, illic reptilia quorum non est numerus, & ut ait Isidorus lib. Aethiim. xij. c. vij. Pecoribus & bestiis, & volatilibus ante homines nomina imposuerunt quae piscibus, quia prius visa sunt & cognita. Piscium vero postea paulatim cognitius generibus. nomina instituta sunt. Aut ex similitudine terrestrium, aut ex specie propria, siue moribus, seu colore, vel figura, aut sexu, ut ibi per exempla declarat Isidorus. & ut Plinius inquit lib. naturalis historiae nono. c. ij. coplura sunt in aquis animalia maiora etiam terrestribus, quod ibi comprobatur, & concludit, ut vera fiat vulgi opinio. quicquid nascatur in parte naturae vlla, & in mari esse, praeterquam multa, quae nusquam alibi.

Sciendum est, quod multi virtutur in armis, piscibus, ut est primogenitus Fracis, qui apud nos dicitur Delphinus: & virtutur in suis armis Delphino azureo, seu ceruleo in capite aureo, ex quo videretur dicendum, quod ille piscis apud nos sit excellentior caeteris piscibus. de cuius excellentia ad Plinium recurre in lib. naturalis historiae nono. c. viij. ubi ample commendat Delphinum in celeritate natandi supra omnes pisces, & volucres in pietate erga partem, cum gestant foetus in infantia infirmos, qui etiam parentes foetus, adultos diu committuntur, & paruos semper aliquis grandior comitatur, ut custos, conspectusque sunt defunctum portantes ne laceretur a beluis. Si quis eorum captus fuerit, caeteri adnatant supplicanti speciem captum reposcentes, & maxime laudatur propter amorem quem habet erga hominem, ut per plura & ultra quae exempla comprobatur Plinius, d. c. viij. de quibus aliqua refert Gellius lib. nocturni Atricarum vij. c. viij. & in libro qui hortus sanitatis dicitur, tractatu de piscibus. c. xxvij. Delphinus dicitur frater hominis, quia moribus humanis quodammodo assimilatur. Et solus (ut ait Aristoteles) inter pisces felle caret. hi etiam simones dicuntur, ad quod nomen vocati currere feruntur vel gaudet hoc nomine vocari, quia rostrum simum habent. Et musica arte mulcentur. unde Arionem citharista in mari nautis interficere parantibus obtinuit ab illis, ut prius cithara caneret. Ad cuius cantum delphinarum gregibus congregatis cum in mari se proiecisset, ab uno exceptus est, & ad littus proiectus, ut ample. s. ista parte, in ij. consideratione dictum est.

Sed quia etiam est leo Marinus, qui secundum Isidorum libro Aethimolo, xij. tit. de piscibus, circa initium, dicitur a similitudine terrestris. Et secundum Ambrosium, licet leo terrestris sit terribilis, tamen leo marinus est dulcis, eandem habens dispositionem & virtutem, sicut in terra, ex quo videtur turdicendum illum inter pisces esse excellentiorem.

Sed quicquid sit Cete, seu Balena est maior & grandior piscis, qui reperiri possit in mari, & est immensa magnitudinis (teste Isidoro in loco ante allegato.) Caeteris enim bestiis maris altius iacit undas. De cuius natura & excel-

lencia scribit Plinius lib. ix. c. vij. & in toto illo lib. vide piscium naturas quae sunt diuersae. & lib. xxxij. c. vltimo, dicit animalium omnium in mari viuentium clxvj. genera esse, quorum nomina ibi describit seriatim, & loca ubi latissimi nascuntur pisces.

Et Textor in sua officina, in verbo, pisces diuersi. enumerat cccxxij. & ibi in suo lib. Cornucopiae in verbo, piscibus, scribit vrbes, & portus piscibus abundantes. & Plinius lib. x. c. xlv. inquit. Elephantia iussa faciunt, leones iugum subeunt, in mari vituli, totque piscium genera mitescunt.

Et de piscibus qui in clamatu venire solebant, vide Caelium lib. antiq. lectionum xij. c. xxxij. circa initium, post Plinium eodem lib. x. c. lxx. ubi ipse Plinius dicit auditum & olfactum esse piscibus. & in c. sequenti, etiam tactum & gustum esse eis communem ait.

De piscibus vero eligibilioribus pro nutrimento nauis humanae scribit decem schola Salernitana, his versibus. Lucius, & parca, saxaulus, & albica, tenca, Cornus, plagicia, cum carpa, galbio, truta.

Et ibi in commento ponuntur utilitates illorum, & conditiones bonorum piscium.

Octuagesima secunda consideratio de excellentia ouorum disponit, quae etiam praeter aues & pisces quadrupedes pariter teste Plinio, li. x. c. ljj. & quae inter comestibilia sunt magis communia & vite hominis, & naturae utilia. Maxime cum non liceat nobis semper uti carnibus ob obseruantiam nostrae legis, sed certis diebus oua, lac, & caseum comedimus. De ouis ideo quae multum ad sanitatem hominis conueniunt dicendum est: Cum vicem carnis aliquando retineant, ut vult Almasorin c. xiiij. libri tertij. Et, ut describit Conciliator in differentia lxix. Ouum est animal potentia ex ouificantis productum superfluum. de cuius complexionem vos remitto ad medicos apud quos multum laudantur & extolluntur, & inter alia oua gallinacea, & perdicum: quoniam ferè in oibus vnguentis siue emplastris apponuntur oua: & quarta pars hominum & ultra, viuit ex ouis, & bene pensato inter omnia comestibilia oua plus profunt, quam alia quaecumque res de per se quae sit in mundo. Nam ex ouis nutriuntur multi & ferè tota Europa diebus veneris & sabbati, etiam diem mercurij, cum sint magis vsitata ad vitam quam pisces, et alijs diebus comeduntur, aut pulli, aut gallinae, seu capones, aut alia quaecumque volatilia, quae ex ouo generantur. & omnibus consideratis non temere forte diceretur, quod maior utilitas ex ouo in mundo prouenit, quam ex mari, saltem circa comestibilia cibaria. Quoniam primo (ut iam praedixi) ex ouo maior pars hominum naturaliter & magis communiter viuit, maxime diebus veneris, & sabbati & alijs, ferè semper & frequentius in omnibus cibis, si fiat aliquod condimentum apponitur ouum, & comeditur ex eo quod ex ouo procreatur, quae quod prouenit ex mari. Nam comeduntur gallinae, capones, pulli, & caetera huiusmodi ex ouis genita, quae sunt colora comestibilia ad vitam hominis necessaria, quae ea quae proueniunt ex mari. Quoniam non vniuersaliter etiam diebus quibus non comeduntur carnes viuitur ex praeda maris, cum sint multae prouinciae, ubi non abundant pisces marini. & in omnibus orbis partibus, etiam ubi pisces marini abundant, semper ouum & plura comestibilia ex eo prouenientia abundant.

Item etiam ferè in omnibus medicinis ad sanitatem hominis facientibus, maxime in emplastris, potionibus, vnguentis, pillulis, & clysterijs apponuntur oua, aut aliquid de ouis. Praecipue in medicina valet & est multum laudabilis

bilis vitellus oui pro nutrimento hominis infirmi conualescentis, senis, & debilis. quod voluit Galenus in xvj. tera penticæ. ca. v. dicens. Debilibus magis sunt danda vitella ouorū, quod albumen ipsorum difficile digestibile est propter eius frigiditatem & viscositatem. vitellaverò sunt in calore & humiditate temperata, & magis humanæ complexionis similia, & ideo bene nutriunt, & bonum, & temperatum generant sanguinem. vnde Isaac in v. doctrina. c. xij. dicit. Vitella sunt temperata & calori naturali viciniora, ideo ad digerendum velociora & faciliora, maximè si de junioribus fuerint gallinis masculos habentibus, cum oua huiusmodi volatiliū sint meliora, vt inferius patet.

Dico ergo vt ad propositum seruit, relinquendo alia medicis, q̄ laudabilia & electa oua ex duobus iudicantur. Primò, q̄ ex laudabilibus sint animalibus mediocris ætatis, pinguibus etiam à natura, & cum hoc masculum habentium, cuiusmodi sunt oua gallinarū, & perdicum: quia vt ait Rasis in tertio Almanforis, cap. xij. Gallinæ & perdicis oua temperata sunt, & plus alijs hominibus conuenientia. Et in iij. suorum Aphorismorū, oua meliora sunt oua gallinarum, & earum quæ cum gallis viuunt. & ait Isaac, in v. doctrina. Oua gallinacea & perdicum temperata & laudabiliora sunt cæteris, maximè si masculum habeant. Vnde Auerrois in v. colliget. dicit. Oua gallinarum sunt meliora cæteris. ante quos omnes sapiens Galenus in iij. de alimentis. c. xxj. dicit. Meliora oua sunt quæ gallinarum & fasianorum, peiora quæ sunt anserum, & struthionum.

Secundò oua ex eo iudicantur meliora, si sint recentia: quia, vt dicit Isaac in prima doctrina. Oua recentia sunt laudabiliora, cum calor naturalis eorum sit fortior. & ante eū illud dixerat Galenus in iij. de alimentis. cap. xxj. cum ait. Optima quidem oua sunt quæ recentissima, pessima autem quæ vetustissima: quæ autem inter media horum proportionantur distantia, qua distant ab extremis bonitate & malitia. vnde in regimine sanitatis Salernitanæ dicitur. Si fumus ouum, molle sit atq; nouum.

Et oua recentia enumerantur inter alimenta: Quæ in modica quantitate sunt multi nutrimenti. vnde in dicto regimine scribitur.

Oua recentia, vina rubentia, pinguis iura.

Cum similia pura naturæ sunt valitura.

Et ad vnum singulariter est ad aduertentum, quod nec obliuioni tradendum est, q̄ ouo recenti sumpto debemus sumere haustum vini. vt scribitur in dicto regimine Salernitano, hoc versu.

Singula post oua pocula fume noua.

Et istud bene practicatur apud nos.

Insuper ex diuersitate præparationis ouorum etiã eis acquiritur bonitas vel malitia. Nã inter oua decocta meliora & laudabiliora sunt in aqua elixa, q̄ affata, vt dicit Isaac in v. doctrina. cap. xvij. oua affata elixis sunt grossiora, & ad digerendū duriora, cui assentit Haliabas in v. theoricæ, c. xxvj. dū ait. Competētius autem ouum quod sumitur est elixatum in aqua, & non multum decoctum vt durum fiat: sed media tantum maturatione decoquatur, quod etiã forbile vocatur. hoc namq; citius digeritur, & melior est cibus. Oua tamen in aqua calida fracta & decocta meliora sunt his, quæ cū corticibus elixantur. Vnde cæteris ouorū præparationibus sunt laudabiliora, & approbata atq; saniora, quia in sua naturali custodiuntur humiditate cū aque humiditate, suisq; odoris grauitatē amittunt, & subtiliatur. quod tamē non omnibus placet, cū quidam plus cum

cortice oua elixa desiderant, melioriq; cum appetitu assument. Et inter hæc decocta quidem sufficenter, hoc est, nec parum decocta seu semicruda, aut indurata, quæ forbilia, vel coagulata dicuntur, sunt saniora, & omnibus ferè hominibus gratiora & cæteris laudabiliora, teste Almanfore, in iij. c. xij. oua tremula, quæ neq; dura sunt, neq; mollia inter illa duo media existunt, & Galeno in iij. alimentorū, c. xxj. optima ouorum ad alimētum sunt quæ tremula forbilia. & idem in libr. de euchimia, ait. Oua quæ moderatè sunt cocta propter quod tremulentavocantur, meliora sunt alijs & ad digestionem, & ad euchimiam, & dicitur in regimine sanitatis Salernitanæ in illis versibus. Nutrit et impinguat triticum, lac, caseus & c. q̄ oua forbilia corpus humanum nutriunt & impinguant.

Qua etiã quæ supra carbonem sine fumo, q̄ quæ sub cineres coquuntur sunt meliora, vt vult Isaac in d. v. doctrina. c. xvij. vbi etiã dicit, q̄ oua frixa seu patellata cæteris sint peiora. de omnibus te remitto amplius ad doctores in medicina, qui de hac re scripserunt.

Ideo concludo q̄ oua inter reliqua vstitata cibaria multum commendanda sunt ratione suæ temperatæ complexionis atq; conuenientie ad humanū corpus, & multitudinis nutrimenti: & quod meliora ex ouis, laudabilia & potius eligenda sunt oua gallinarum recentia ex doctrina Auicennæ in ij. canonis. c. cccccxxxv.

Et apud legistas actio furti datur pro vno ouo, vulgato. §. gallinarū. vbi glo. in verbo, qui lucradi animo, in situ. de rerum diuisione. & per gloss. in l. id est. ff. de dolo.

Narrat & Cælius lib. antiq. lectionum xij. c. l. mirabile esse in ouo, quod est res tã parua, mundi permixtionem intelligi quãdam. Ouum quippe elementis componi quatuor ex veterū medicorum assertioe tradit. Nã crustæ modo circuniectum obductūq; putamen terræ imagine quadã arefcens in frigore vim naturæ præfert. humor autem frigus humectusq; aquã exhibet planè. Sicuti aëreum quod inest spiritosum, calens, humensq;. At in medullis luteum fixum mediocritatem caloris obtinens, et aridioris naturæ, igni comparatè colligitur. Cui calculus adiecerit & color, an nō & globata suffragatur figura: Quid quod inest Ouo vitalis vis, veluti & mundo: Et teste Aristotele in sexto de animalibus. Quæ oblonga sunt oua sceminã edunt, quæq; sunt fastigio cacuminata atq; rotundiora, & parte sui acutiore obtusa orbiculum habent marem gignunt. de quo vide Plinium in lib. x. c. lñ. in si. vbi & ait, quæ oblonga sint oua gratioris esse saporis, vbi et de diuersitate ouorum videre poteris. Sed & Cælius in fine d. c. ait. Inter oua Pauoninis primarem locum tribuit. pleriq; Chenalopecijs, i. anserinis secundã sibi notã vendicantibus. Tertiam Auitijs, medici tamē præferunt oua gallinarum, perdicū, & fasianorum, vt ante scriptum est. De ouis auitijs & eorum naturis, scripsit amplè Bartholemaeus Anglicus suo xix. libro de proprietatibus rerum.

Istud & interferam quod nequaq; relatu indignum est, apud Græcos fertur (teste Celio libro antiq. lectionum, v. cap. xij.) Babylonios venatibus assuetos vbi in solitudine deprehenderentur, nec cibaria percoquendi esset occasio, cruda oua funde imposta circunactione, vibratione, seu vertigine assidua tandiu rotare consueuisse, donec coquerentur.

Plinius dicto lib. x. c. lx. dicit seruari oua in lomento, aut hyeme in paleis, æstate in fufuribus vtissimū. & oua aceto macerata intantum emolliuntur, vt per anulos trans-

Duodecima Pars

cant. Sale exinaniri creduntur. Oua verò Velitrarum inter cibos electiles & delicatos scribit Textor in sua officina. Nam in Velitris Volscorum oppido fuit ouorum ingēs abundantia. Mantuanus.

Iam Latī Romam caput, ouiferasq; Velitras.

Et, vt scribit Palladius de gallinis loquens. Vinaciæ; hoc est grani vuz iam pressæ, cito sterilefcunt, hordeo semicocto & parere sæpe coguntur, & reddunt oua maiora. Vnde Columella libro ix. Vinacea quamuis tolerabiliter pascant, dari non debent, nisi quibus temporibus anni auis foetum non edit.

O Cuagesimatertia consideratio sit de excellentia granorum, seu segetum, quoniam sunt plura, far, sigilo, triticum, ador. Itali ponunt speltam, & melicam, De excellentiori habeo glossam quæ est prima in l. triticū. ff. de verbo. oblig. vbi dicit, quod triticum est nomen generale ad omnia blada seu ad omnes segetes, seu ad omne id quod in area teritur: sed alio modo; vt dicit, per excellentiam frumentum appellatur, sed etiā vt probat text. in lege j. C. de canone frumentario. lib. xj. frumenti appellatione omnia necessaria ad victū continentur. imo & quod plus etiam continet & Lupinum & fabas, cū arista in se contineat. l. frugē. §. frumentum. ff. de verbo. & rerum significa. et ibi dicit glo. vlti. in si. q. licet sit quodā modo generale nomen; tamē specialiter vulgari sermone dicimus granū frumentum, quod pro sui bonitate cætera excellit. de Melica fit mentio in d. gloss. j. De spelta verò, ordeo, & auena in d. glo. vltima. & de his fecit mentionem Textor in sua officina in cap. legumina diuersa & frumenta. vbi Lupinum & fabā inter legumina describit. sed text. in d. l. frugen. in principio. ponit inter fruges quod est nomen generale, quoniā comprehendit & grana, et legumina.

Triticum secundum naturā sui substantialem in primo gradu est calidū & humidum & sic in medio. Panis ex eo factus calidior est in secūdo gradu, quia calor eius augmētatur à calore ignis & coctione sicut ordeum et faba. Cū in propria natura siccata sunt si in aqua coquantur humiditatem assumunt. ita dicunt Dioscorides & Isaac. & dicunt qd frumentū habet eius virtutem calidā. Sed dicit Lucas de Penna in l. j. C. de conditijs in horreis publicis. in prin. lib. x. quod frumentū est propriē aridū & sicum. & dicit Dioscorides qd triticū recens acrum. i. aurosum est vtilius. de recenti seu nouo qd sit vtilius satis notatur in d. l. j. C. de conditijs in publicis horreis. Et dicit Haliabas in quinto theoricæ. c. xv. triticum omnibus granis laudabilius est; & magis temperantiæ proximum, ideo factum est conuenientius omnibus granis, & hominū corporibus conferētus ac laudabilior cibus. et de hoc tritico, & qd sit laudabilis alijs granis, etiā ponit Auerrois in quinto Colliget, et Galenus in iij. dietarum laudes illius. dummodo sit spissum, graue, & frangi difficile, coloris exterius cerei, interius verò albi, superficie lucidum, & leue. Ex cuius substantia et medulla farina exuberat plurima, cortex autē & fursus non in magna quantitate, & etiā hoc tenet Almanfor libro iij. c. ij.

Item quod sit natum in crassa & pingui terra. ita tenet Isaac in prima doctrina.

Item & tertio, qd sit nouum, licet Serapio et Dioscorides videatur sentire oppositum, scilicet quod non sit multum nouum, neq; multum vetustū: sed medium. ideo dicit Auicenna in ij. canonis c. ccccclxxvij. sit igitur medium in ætate, quoniā eius humiditas inter multam & paucam

est media exhausta humiditate accidentali, quam aëris desiccavit calor. propterea hæc species media laudabilior, existit, & melior, bene naturam nutrit, & cito digeritur.

Item & quarto qd mundum sit à zizania, vel lolio, et circulis, & huiusmodi granis illaudabilibus, vt dicit Galenus in iij. primi. doctri. secunda. c. vij. ideo dicit Auerrois in quinto Colliget, qd melior cæteris est panis factus ex farina tritici in hunc modum, vt sit custoditum à malis accidentibus eidem obuenerit.

Qualis autem panis omnium granorum sit excellentior, scribit Plinius libro naturalis historiæ xvij. c. vij. vbi videt de frugum generibus & natura. vbi dicit, qd panis ex frumento est excellentior. Et quarum prouinciarum, seu patriarum frumenta sint excellentiora, Plinius ibi edisserit, vbi multum laudat Italicum. Et Textor in sua officina in Cornucopie. in litera F. scribit patrias abundantes frumento, & sub litera P. in verbo Panibus, dicit qd in Scolo Boëticiæ vico laudatissimi fiebant panes, quales fortē sūt apud nos in oppido Belnensi. & Celius libro quarto suarū antiquarum lectionum c. xxxv. adducit plura genera panis.

Et dixi hic antè, qd panis tritici est excellentior, eligibilior, & laudabilior, intellige dummodo quinque habeat, vt delictet, sit conuenienter salitus, ex aqua factus, & ex fermento, in competenti quantitate, vt satis demonstrans medicis, videlicet Auerrois in v. Colliget. c. de complexionibus ciborum. Isaac in prima doctrina. Galenus in quinta. de regimine sanitatis. & in primo de alimentis. c. de fermento. Et ad quid sal ponitur in pane scribit Aristoteles in xxxj. problemat. v. Nec fiat ex oleo, vt dicit Haliabas. v. Theoricæ c. xv.

Secundum, vt pasta benè malaxetur & dometur iuxta dictum Auicennæ in ij. canonicis c. ccccclxxvij. Et Aristoteles, in xxxj. problemat. problemate vj.

Tertium, qd panes non multum parui sint, nec multum magni, vt dicit Isaac in prima doctrina.

Quartum, qd farina optimè pistata sit, vt dicit Haliabas. v. theoricæ. c. xv. et Galenus in li. de alimentis. c. de tritico.

Quintum, quod sit post primum diem, vel secundum vt dicit Isaac in prima doctrina.

Et quomodo panis calidus sit nocius, videatur Auicennæ in j. c. sui Theiser. & Rasim. in xxxj. continētis. c. xvij. & Auicennam in ij. canonis. c. ccccclxxvij. & dicit Haliabas in v. Theoricæ c. xv. qd panis calidus, cū ex camino trahitur, omnibus reliquis peior est, quoniam immoratur eius à stomacho descensus, & sitim prouocat. Et conclusiue ad iudicandū bonum panem dicimus cum Auerrois in cōmento cxxxvj. canticorū. vbi dicit. Melior ex panibus est ille qui sic preparatur, vt similis spōgiæ efficiatur, equaliter & temperatè fermentatus, & in clibano conuenienter decoctus. Etiam pro hoc fuit sententiā Galeni in primo Terapentiæ c. vj. & vide quid dicat in primo de alimentis. & de Alchimia. c. ij. Et quinque conditiones optimi panis & electi scribit schola Salernitana in his versibus.

Panis non calidus, nec sit nimis inueteratus,
Sed fermentatus, oculatus, sit bene coctus.
Modice salitus, frugibus validis sit electus.

Et ibi Arnaldus de Villa noua cōmentator has quinque conditiones optimi panis explicat.

De Siligine habetur per eundem Plinium eodem libro xvij. c. x. vbi ait, quod ex Africa siligine dulcissim⁹ panis fit, & ipsa spissior quàm far, & maior spica eadem, & ibi etiam vide de alijs speciebus.

Ordeum verò etiam multum laudat Plinius in d. libr. c. v. in fine, tanq̄ omnium frugum nobilissimū, & ibi rationes assignat ex pluribus effectibus illius, quos vide.

Licet multi nominent, & ponat orizam, vulgò risum, inter cibaria, tamen credo illud esse ponendum inter grana et segetes, ex quo seminatur & metitur prout & alia grana. de cuius natura & effectu scribit Galenus libro primo de cibis. c. de riso. & habetur in pandectis. c. lvij.

Et quoniam leges, seu fruges est nomen generale, vt dixi, sub quo etiam legumina comprehenduntur, quæ sunt Eruum, Vicia, Cicer, Cicercula, Faba, Lenticula, Lens, Phaeolus, Pisum, Lupinū, Milium, & Panicū: sed quod istorum sit excellentius, Plinius de his libro xvij. c. xij. naturas scribit, & inter alia fabam extollit, & dat ei maximū honorem inter legumina. Cū etiam ex faba tentatus sit panis, & farina ex ea appellatur, lomentum: aggrauaturq̄ pondus illa, & omni legumine (vnde maledicti sunt illi qui vendunt species, seu aromata, & cum illis apponit farinā alicuius leguminis) iam vero & pabulo venalis. Fabæ multiplex vsus omnium quadrupedum generi, præcipuè homini: frumento etiam miscetur apud pleraq̄ gentes, & maximè panico solida, ac delicatius fracta & minus trita. Et sola frugum etiam exesa repletur crescente luna. & ibi idem Plinius scribit quando feri debet, & etiam alia legumina, & de eis & alijs ibi, cum quatuor cap. sequentibus vide.

De pane autem aliorum granorum dicendum est cum Auerro in quinto colliget, quòd habet illam virtutem, quam habent illa grana, quæ cū omnia fermè illa uolubilia sint, & panis ex eis confectus similiter.

De cibis & diuersis panibus scribit Textor in sua officina. in ca. cibi & panes diuersi.

Octuagesima quarta consideratio de excellentia vino rū disponit, quæ de per se sunt excellentiora omnibus alijs rebus habentibus liquorem. Imprimis de laude vini scripsit Plato librum vnum. Celius vero libro antiq. lectionum xvj. c. lxxij. multum laudat vinū ex dictis Aesculapij, & Platonis. & de eius utilitate scribit lib. vj. c. xxxij. & lib. xv. c. xxij. & xxxij. cū pluribus alijs. c. illius libri. Plinius verò libro naturalis historię xiiij. etiam multum laudauit vinum. Nam, vt notatur in l. j. in glo. magna. circa medium. ff. de periculo & commodo rei venditæ. & in psal. ciiij. Vt educas panem de terra, & vinum lætificet cor hominis. & Iudicum ix. dicitur. Vinum lætificat deum & homines. Et de eius fortitudine habetur iij. Regum iij. c.

Multa multa vina diuersarum patriarum laudauerunt, sed inter alia schola Salernitana probat illa habentia sequentia.

Vina probantur odore, sapore, nitore, colore.

Et subdit.

Si bona vina cupis, hæc quinque probantur in illis: Fortia, formosa, fragrantia, frigida, frigida.

Et si hæc generalia quatuor, & quinque specialia habeat cuius regionis & patriæ sint, non est curandū, quoniam de vino et homine illud dici communiter solet, quod cū bonitatem habeant, non est de eorum origine et locis quærendum, cū suum cuiq̄ placeat, & sic laudet: et quocunq̄ eatur, fabula eadem reperitur de istis excellentijs vinorum.

Plinius verò dicto libro xiiij. c. primo, scribit de vitium natura, et quibus modis ferant seu extolluntur. & secundo & iij. c. de generibus vitium. c. iij. insignia culturæ vitium.

c. v. de natura vini. c. vj. de generositate vinorum. & ibi vide de excellentia et nobilitate plurimum vinorum.

Textor in suis epithetis sublittera V. in verbo, vinum & vitibus. post Plinium, Dioscoridem et plures alios laudat quàm plurima vina ex pluribus & varijs locis, in hunc modum.

Tmolus mons Lydię, teste Plini. libro v. optimo abūdat vino. Vnde Ouidius libro iij. de ponto.

Aphrica quot segetes, quot Tmolia terra racemos,

Quot Sicyon baccas, quot parit Hybla fauos.

Idem libro vj. Metamor.

Deseruere sui Nymphæ vineta Timoli.

Et sic poetæ superaddunt, i, post, t.

Hinc Seneca in Thebaide.

Hinc nota Baccho Tmolus atrollit iuga.

Verisimile credendum est dominos Timolenses, seu Trimolenses propter eius antiquitatem nominis antiquitus à prædicto monte Tmoleo originem habuisse, vel à Timoleone duce Corinthiorum, qui fuit vir clarissimus, omnium iudicio, & patriam oppressam à Tyranno liberavit. vt de eo multa scripsit Plutarchus, de quo dixi supra in prima parte, in xxxvij. cōsideratione. in xxij. cōclusionone. vnde Ludouicus de Trimolio sequens vestigia prædecessorum hanc patriam ducatus Burgundiæ à Sueuis oppressam, Anno domini millesimo quingentesimo. xiiij. auspicate liberavit, & post eius mortem gloriosam eques aurat⁹ sine nota, hoc est, le chevalier sans reproche, intitulatus est.

Falernus mons, seu regio Campaniæ, vbi colles vitium feri optimo abundant vino. Vnde Varro. Quid in Italia vtilis non modo non nascitur, sed etiam non egregiū non sit? Quod far comparandum Campano? Quod tritū cum Apulo? Quod vinum Falerno? Quod oleum Vesulano?

Vnde Tibullus.

Nunc mihi fumosos veteris proferte Falernos.

Idem.

Non tibi si præcium Campania terra daretur,

Non tibi si Bacchi cura Falernus ager.

Martialis.

Rhesinata bibis vina Falerna.

Massicus item mons Campaniæ optimi vini serax.

Horatius.

Est qui nec veteris pocula Massici.

Virgi. libro vj. Aeneid.

Vertunt felicia Baccho Massica.

Syllius libro vj.

Massicus vuiseris addebat nomina glebis.

Statius libro iij. Sylvarum.

Gauro Massicus vuiser remittit.

Nam Gaurus mons quoq̄ Campaniæ vinum habuit laudatissimum.

Aulon mons Calabrię contra Tarentinam regionem optimo nobilitatur vino. Martialis.

Nobilis & lanis, et Baccho fertilis Aulon,

Det præciosa tibi vellera, vina mihi.

Horatius.

Et amicus Aulon, fertilis Baccho nirauium,

Falernis inuidet vuis.

Commendatur & vinum Lesbium (à Lesbo insula in Aegeo.) Proper. libro j.

Lesbia mentoreo vina bibas opere.

Duodecima Pars

Pamphilus.
Sevictam reddet, victam sc bacchica Lesbos.
Horatius.
Hic innocentis pocula Lesby duces sub vmbra.
Aristoteles (vt scribit Aulus Gallius libro xiiij. c. v.)
ægotans gustato vino Rhodio (inquit) firmum hercle
vinum, & iucundum. degustato inde Lesbio, vtrumq; (in-
quit) oppido bonum, sed suavius Lesbium.
Et sic Rhodium vinum inter bona vina enumeratur.
Methymna ciuitas fuit in Lesbo insula vini bonitate
nobilis.
Pamphilus.
Lesbia pampineos spargit Methymna racemos,
Ouidius.
Gargara quot segetes, quot habet Methymna racemos.
Cecubum oppidum Campaniæ commēdat etiam vi-
ni bonitas. Martialis.
Cecuba fundanis generosa coquuntur amicis.
Idem libro vj.
Cecuba non solos vindemia nutriat orbis.
Horatius.
Cecubum, & prælo domitam Caleno tu bibes vuam.
Nam fuit in Caleno vrbe Campaniæ vinum genero-
sum. Iuuenalis,
Quæ molle, Calenum.
Porrectura viro miscet sitiente rubetam.
Formiæ vrbs latina iuxta Caiectam, antiqua Lestri-
gonum sedes fuit nobilis vino. Horatius.
Mea nec falernæ.
Temperent vites, neq; Formiani pocula colles.
Setia vrbs Campaniæ superbit etiam vini nobilitate.
Martialis libro iij.
Tu Setina quidem semper, vel Massica ponis.
Idem in xenijs.
Pendula pampineos quæ spectat Setia campos,
Exigua vetulos misit ab vrbe cados.
Pamphilus.
Spargit campanis Setia, clara iugis.
De Surrhento Campaniæ oppido serenum quon-
dam sede. Martialis.
Surrhentina bibis, nec Myrrhina picta nec aurum.
Sume dabunt calices hæc tibi vina suos.
De isto vino Surrhentino facit mentionem Proculus
iureconsultus in lege ff. quæ incipit, qui vinum Surrhenti-
num. ff. de tritico, vino, & oleo legato.
Habit & prædulces vuas Alba vrbs Italiæ.
Martialis.
Hoc de Cæsareis mitis vindemia cellis.
Mittit iuleo quæ sibi monte placet.
Fundanum etiam cōmendatur à Fundis oppido Cā-
paniæ. Martialis.
Hæc fundana tulit felix Autumnus opimi.
Messana vrbs Siciliæ, à Mamertinis Campaniæ po-
pulis habitata optimum ferebat vinum.
Martialis.
Amphora Nestorea tibi Mamertina senecta,
Si detur quoduis nomen habere potest.
Vnde Plinius d. lib. xiiij. c. vj. dicit quartum curiculū
obtinuere publicis epulis à diuo Augusto Mamertina cir-
ca Messanam in Sicilia genita.
Chios insula maris Aegæi, & Aruifium in ea promō-
sorium laudantur vini præstantia,

Syllius libro vj.
Et Ambrosijs Aruifia pocula succis.
Veientum Ethruriæ oppidum. Horatius.
Qui Veientanum festis potare diebus.
Martialis libro ij.
Veientana tuam si domat vva sitim.
Aminei populi fuerunt, vbi nunc est Falernus, quorū
regio Aminea dicebatur vini feracissima.
Virgi. libro ij. Georgi.
Sunt & Amineæ vites firmissima vina.
De isto etiam vino Amineo facit mentionem text. in
d. l. qui vinum. §. ff. de tritico, vino, & oleo legato.
Thasus insula maris Aegæi vinum habuit laudabile.
Virgilius libro ij. Georg.
Sunt Thasiæ vites, sunt & Mareotides albæ.
Mareotis pars Aegypti itidem.
Horatius.
Mentemq; limphatam Mareotico.
Redegit in veros timores.
Stattius lib. iij. Sylvarum.
Sparsit Tyrrenæ Mareotica vina Mineræ.
Hoc vinum durat in longam vetustatem.
Naxos similiter insula maris Aegæi à fertilitate vini
Dionysia dicta est. Vnde Pontanus vitigenam eam ap-
pellat, dicens.
Hanc post vitigenæ spaciantem littora Naxi
Bacchicam. Stattius libro iij. Achillis.
Lemnos & à tergo decrescit Bacchica Naxos.
Maronea vrbs Ciconum laudata est vino, quo Vly-
ses inebriauit Polyphemum.
Tibullus.
Vista Maroneo cœdatus lumina Baccho.
Methone quoq; vrbs in Thracia nomen habuit à vini
copia. Nam Methin Græci ebrietatem vocant.
Tarraco in Hispania etiam vino claruit.
Syllius libro ij.
Dat Tarraco pubem vitifera, & latio tantū celsura Lyco.
Vina apud Græcos celebrata fuere Prannium Cereri
sacrum, Chium, Thasium, Lesbium, Creticum, & apud
Syracusanos Polium, Coum deniq; & Rhodium. Cele-
brantur & alia pleraq; loca vini bonitate, quæ omnia lon-
gū esset recensere, vt ait Textor: propterea summatim su-
bicit quod in cōpendium redegit. ex dictis Plinij in libro
xiiij. c. vj. ante allegato. & vt inquit ibi Plinius. Augustus
setinum prætulit cūctis. Antea Cecubo erat generositas in
palustribus populeis. Secūda nobilitas agro Falerno erat.
Nascitur in summis collibus Gauranum, medijs Faustia-
num, imis Falernum, Albanæ vuæ sunt prædulces. Sur-
rhentina in vineis tantum nascuntur, cōualefcentibus ma-
ximè probata propter tenuitatem, salubritatemq;. Nam
quæ spissa sunt, non adeo profunt morbis: & sicut subtile
vinum multos spiritus procreat atq; subtiles, ita grossum
grossos, vnde schola Salernitana dicit.
Gignit & humores melius vinum meliores,
Si fuerit nigrum, corpus tibi reddit pigrum.
Vinum sit clarumq;, vetus, subtile, maturum.
Ac bene limphatum, saliens, moderamine sumptum.
Dicit Galenus vinum palmeum siue album esse meliō-
ris saporis & odoris q; cætera vina. Surrhentino idcirco
medici nobilitatem dabant. Cerrant massica æquē ex mō-
te Gaurano. Præponuntur Calena, & quæ in vineis arbu-
stisq; nascuntur Fundana, Augustus probauit Mamerti-
na circa

na circa Messenam Siciliae genita. Potulana ab autore dicta etiam laudantur. Reuca Falernis tantum post habentur à Virgilio. Ethruviae pamam Luna habet. Liguriae Genua, inter Pyreneum, Alpesq; Massilia. Hispaniarum Lusitana copia nobilitantur. Elegancia verò Terraconensia, atque Lauronensia, & Balearica ex insulis Italiae primis conferuntur. In summa (vt tandem concludit Textor) gloria fuere Thasium Chiumq;, ex Chio quod Aruifium vocant. Item Lesbium, quod sponte naturae suae mare sapit. Gratia est & Clazomenio.

Sunt & plura alia, de quibus Plinius in dicto c. vii. recitatus in quibusdam per Textorem qui non est contentus de veteribus, qui nihil scripserunt de excellentia, gloria, & nobilitate vinorum Galliae, ne alinae gentis gloria, suam ipsi deprimerent. Existimabant enim (vt ait) fuliginem, & tenebras suis inductum iri, si de nostratibus verba facerent. Sciebant enim terram Gallicam populi virtute omnium praestantissimam, vini quoque gloria non esse inferiorem imo & feliciorum multo. Propterea hoc velut conuenientes praetermiserunt, cum tamen sit in confesso Belnensibus, Aurelianus, Andegauenibus, Parrhisinis, & plerisque alijs meliora non reperiri, etiam si peregrina, & exotica omnia conferre libeat.

Quis enim in toto orbe reperiri meliora vina Balnensibus audaculè, aut temerè fortè asserere praesumeret: cum (vt clarum est) ad omnes partes mundi vehatur propter eorum excellentiam, vt norunt etiam exterae nationes, Angli, Flandrenses, & aliae pro eorum singularitate, & quorum bonitas omnes vinorum bonitates superant: sunt enim fortia, formosa, fragrantia, frisca, in odoribus fumantia, in sapore delectabilia, & suauia, in nitore limpidissima, in colore clarissima & non spissa: & haec sunt signa ad probationem boni vini. vnde Arnaldus de Villa noua in commento suo super illis versibus. Gignit & humores melius vinum meliores &c. ante allegatis, dicit quod vinum Belnense est electum in potu, & vtilissimum senibus, cum exhilarat, & melancholias reprimat.

Idem tamen Textor, nescio qua ratione motus, nisi ad blandimentum alterius in dictis suis epithetis in litera F. sub verbo, fructibus. nixus est laudare vina Viuaresia iuxta Rhodanum, quae dicit esse laudatissima, omniumq; laudibus nemine reclamante longis intervallis anteferenda: sed parcat mihi, quoniam suae assertioni non assentiam, cum sit plusq; notorium & manifestissimum notorietate facti permanentis, quod vina Belnensia excedunt alia vina bonitate, fortitudine, & formositate, et omnia alia excellentia & nobilitate, quae vni dari aut attribui potest: & scias lector candidè, quod nuncq; eorum causam excellentiae, laudis, gloriae, & nobilitatis amiserunt: nisi interdum inter ignorantes bonitatem illorum, aut obliuiosos ex contumacia illorum, sed si interfuerint, & adsint, et fiat altercatio cum ceteris, nuncq; in omnibus de illis ad alia est dabilis comparatio, sicut nec de Christo ad Belial, & in hoc non est dubium. Et licet sint alia bona vina in patria Burgundiae, vt Cabilonensia, Diuionensia, & pleraque alia in diuersis locis genita: super omnibus tamen vinum Belnense est extollendum: & de his sunt versus vulgares.

Vinum Belnense super omnia vina recenset, Arbosium repete si vis dormire quietè.

Propter eius dulcedinem, quum ibi crescant vina alba dulcissima & optima, et sequitur.

De Castro Caroli melius perquirere noli,

Et cum potio vini sit communis omnibus nationibus & vtilissima, ideo praefertur omnibus alijs, etiam pyratio, quod ex pyris fit, vt in Normannia, de quo meminit Textor in sua officina, vbi scribit potiones diuersas sub illo titulo, quae sunt sequentes, Amystis, Oxyhalmè, Oxyfacaron, Promulsis, Pyratium, Bua, Zythum, Cedia, Cereza, Ceruissa quae fit in flandria, Prysana, & Sabaia.

Sed quae res forsitan quod est excellentius, & conuenientius colono & rustico, habere vites, pratium, an serere grana. Columella in suo opere agricolationum laudat & extollit, & pratium & facionem vinearum: et seminationem, seu pratorum & pascuorum possessionem. Et, vt etiam dicit de arbusculo inter autores non exigua pugna fuit. Pratum laudat Franciscus Patritius de institutione reipublicae libro vii. c. v. vbi ait, quod Cato multas de prato affert laudes, quod nulla vel minima admodum impensa indigeat, quod paruo labore feruetur, quod nullis tempestatibus obnoxium, quod singulis annis, & pabulo, et feno fructum reddit, pratium cum exolefcit seniusq; herbam emittit frumenti causa excolitur, & vt dicit textus ab Vlpiano iureconsulto conditus in l. pratium. ff. de verborum & rerum signifi. Pratum ex eo dictum quod paratum fit ad fructum capiendum, scilicet vt ibi dicit glo. sine semine.

Sed quicquid sit idem Columella loco ante allegato. libro iij. c. iij. in disputatione quam facit an vineae sint habendae, & an patrem familias locupletet: sed vt dicit, vberimus est redditus vinearum, et omittendo veterem illam felicitatem aruorum, quibus & ante iam Cato Marcus, et mox Varro Terentius prodidit, singula iugera vinearum sexcenae urnas vini praebuisse. Id enim maxime asseuerat Varro in primo libro rerum rusticarum. Nec vna regionum prouenire solitum, verum & in Faentino agro, & in Gallico, qui nunc Piceno contribuitur, vbi est vrbs Sena, Vrbinum, Ancona, & plures aliae. his certè temporis & Nomentana regio (quae non procul ab vrbe Roma distat) celeberrima fama est illustris & praecipue quam possidet Seneca vir excellentis ingenij atque doctrinae, cuius in praedijs vinearum iugera singula culcos octonos reddisse plerumque compertum est. Nam (vt dicit) illa videtur prodigialiter in nostris Ceretanis (hoc est in Vmbria, quae nunc ducatus Spoletinus dicitur) accidisse, vt aliqua vitis, apud te excederet vuarum numerum duorum milium, vt apud eum (vt ait) octingente stirpes instae intra biennium septenos culcos perequarent, vt primae vineae centenas Amphoras iugeratim praebent, cum praeta et pascua, & syluae si centenos sextertios singula iugera efficiant, optime domino consulere videantur. Nam frumenta maiore quidem parte Italiae quando cum quarto responderint, vix meminisse possumus, & sic in hoc videtur Columella concludere pro vitibus: sed ibi per eum vide quare hodie vilescunt, & quod nullus vel iniquissimus vinearum locus non maiorem quamstum redderet, quae acceperit impensam. Et de laude agriculturae satis scripsi in praecedenti parte, in xxxvij. consideratione. Et post Columellam Leonardus Portius libro secundo. de ponderibus & mensuris culturam vinearum quaestuosissimam demonstrant, secundum computationem per eum ibi factam, quam breuitatis causa omitto: & ibi concludit culturam vinearum ex vino & plantis non solum modici faenoris, sed cuiuscunq; quaestuosissimae mercaturae redditus excedere, & honestissimo, & quietissimo fructu eam exercentes ditescere, & dixi remissiuè in commentarijs nostris super

Duodecima Pars

consuetudinibus ducatus Burgundiae, in rub. des iustices. In glo. & droictz. versi. additio. numero lix.

Octuagesima quinta consideratio sit de excellētia alliarum carniū ad alias. Nam Galenus viij. de sanitatis ratione suillam carnem cæteris laudabiliorem facit. Sed & princeps Auicenna ij. canone. c. de sanguine. humanam, suillumq; sanguinem in omnibus exactam habere similitudinem scribit. Quin eandem quoq; carnis rationem tradit. Adeo vt impuriores quidam (teste Celio lib. antiquarum lectionum xij. c. lvj. post eundem) pro suilla humanam distrahere sibi licētius permiserint: quod facinus diu perrexit impunitus, donec digiti hominis intermixti fortē conspecti ad supplicij diritatem, etiam si seram, autores protraxere. Auerois v. colliget ex Auicennæ placitis porcīnam carnem cæteris præferendam omnibus statuit, veluti hominibus natura cognationem.

Commētator verò regiminis Salernitani, scilicet Arnaldus de Villa noua super illis versibus. Persica, poma, pira, &c. dicit circa electionem carniū animalium quadruipedum controuersiam esse inter medicos. Quidā enim dicunt carnes porcīnas esse meliores & laudabiliores, vt Galenus & quidam alij, vt antē dictum est. Alij verò dicūt carnes hedinas esse meliores, sicut Rasis, Auicenna, Auerois: licet Auerois v. colliget imponat Auicennæ, q; dixerit carnes porcīnas esse meliores: vt hic antē allegatum est. quod tamen (vt dicit idem commentator vbi suprā) non dicit autoritate propria, sed autoritate Christianorū. Alij verò vitulinas laudant præ alijs carniibus. Et ibi scribit q; laus, electio, seu melioritas carniū animalium quadruipedum, multifariam attendi potest.

Primò ex parte maioris nutrimenti, & irresolubilioris & carniibus humanis similioris, & isto modo caro porcīna cæteris est melior & laudabilior. Tum primò propter maximam similitudinem cum carniibus humanis, autore Galeno ij. alimentorum. vbi ait. Porcīne autem carnis similitudinem ad homines addiscere est, ex eo quòd quidā comederunt humanas carnes, vt porcīnas, nullam suspicionem habentes secundū gustum ipsarum & odorem. Et Auicenna ij. cano. c. de sanguine ante allegato. Tum secundò, quia caro porcīna valde nutritiua est. Nam dicit Galenus ij. alimentorum. Omnium hedulinorū caro porcorum maximè est nutritiua. & eodem lib. porcorum carne nullum aliud amplioris nutrimenti habebis sumere. vnde in regimine Salernitano scribuntur ista.

Nutrit & impinguat triticum, lac, caseus infans.

Testiculi, porcīna caro &c. Tum tertid, quia generat alimentum stabile, fortiter resistens solutioni: & ita sentire videtur Galenus in viij. de ingenio. vbi ait. Cæteris carniibus porcīna est laudabilior, si porcus montana incoluerit, post porcū hœdus. Et similiter in quinta therapeutice, vbi dicit quadruipedum caro laudabilior est porcīna in calore & humiditate temperata, eiusq; cibus plurimus, sanguis ab ea generatus omni melior est sanguine. Quod intellige, teste eodem Arnaldo de carne porcorum nō antiquorum, quia eorum caro indigestibilis est, nec nimis iuuenum siue lactentium: quia caro eorum humidissima est, sed ætate mediocriū: putat vnius anni vel duorum, etiam castratorum, tam domesticorum, quàm siluestrium. Opinatur tamen ipse Arnaldus, quòd porci siluestres sunt domesticis meliores, quia carnes porcorum domesticorum sunt plus debito viscosiores & humidiores. Ideo si aliquāculū saliantur, antequam comedantur, obtemperatur eo-

rum viscositas. Vnde dicitur in dicto regimine Salernitano, q; caro porcīna sine vino minus sana est ouina, vt his versibus depromitur.

Est caro porcīna sine vino peior ouina,
Si tribuis vina, tunc est cibus & medicina.

Quòd tamen innuit esse verum de carniibus porcellorum assatorum, quia carnes porcīnæ quibus rustici communiter vtuntur, quando videlicet sunt falsæ, vel sole, vel fumo exiccatae, quas baconem vocāt, nullo modo saniores sunt carniibus ouinis cæteris parib;. Et de carniibus porci siluestris siue apri dicit Auicē. ij. cano. c. de carne. Christiani verò dixerunt & qui eos imitantur, q; melior caro siluestris, est caro porci siluestris siue feri. Nā cū hoc quòd est leuior carniibus domestici porci, est fortis nutrimenti, & plurimi: & est velocis digestionis, & est melior in hyeme.

Ex quo constat carnes porcīnas multum laudabiles esse corporibus iuuenibus, sanis, fortibus, laborantibus, nō dispositis ad opilatōes, & his qui impinguari quærūt, quæ talia corpora indigent maximo nutrimento & difficillimè resolubili. Ideo dicit Rasis ij. Almanforis. c. de virtute carniū. Caro grossa multum laborantibus conueniens est: subtilis verò his qui prædictis sunt contrarij conuenit. Et idem vult Auicenna tertia primi c. de regimine eius quòd comeditur dicēs. Exercitati præterea & multi laboris magis sunt tolerātes nutriētia grossa. Quomodo tamē prohiberetur fuit filijs Israël, ne comederent carnem suillam scribitur Leuitici xj. vbi ponuntur animalia immūda ad esum, tam quadrupe dia, aues, pisces, quòd noua lege non obseruamus.

Alio & secundò modo consideratur melioritas, laus, seu electio carniū ex parte tēperatæ complexionis earū, facilis digestionis, & sanguinis ex ipsis generati temperatæ, vt illa caro dicatur melior & laudabilior, quæ temperata est complexionis, facilis digestionis, sanguinè generans temperatum in caliditate & frigiditate, subtilitate & grossitie. Et isto modo caro hœdulina est melior & laudabilior cæteris, vt vult Rasis, Auicenna, & Auerois. Nam dicit Rasis ij. Almanforis. c. de animalibus siluestribus & domesticis. Hœdulina caro est temperata, nullam in se habens malitiæ admixtionem, quæ licet tēperatum generet sanguinem, laborantibus tamen non congruit, cui nulla alia caro præferenda est. Et licet virtus ex ea non minuat, tamen eius nutrimentum non est grossum & multum sic quòd ex eo proueniat repletio, et grossus generetur sanguis. Nam sanguis ex ea generatus inter subtilem & grossum, ac inter calidum & frigidum existit. Ideo iuuenibus temperatis exercitio mediocri vtentibus conuenit, quia ista caro generat sanguinem forti exercitio, aut labore facile resolubilem, licet non mediocri exercitio.

Et sicut hoc respectu caro hœdina inter carnes domesticas, ita caro caprioli inter carnes siluestres est melior & laudabilior. Et post istam carnem hœdinam plures medici, vt Rasis & Auerois ponunt carnem arietinam, saltem annalem. & dicit Auerois v. colliget. c. de carne. q; hæc est opinio maioris partis medicorum, præter Galenū, qui abominatur carnes arietum. Et videtur sibi, q; caro vitulorum est melioris nutrimenti q; arietum, ex eo forte quòd est plurimi nutrimenti, & nutrimentum dat magis irresolubile, quòd magis videtur cōuenire carniibus vitulinis q; arietinis. cū arietinæ magis humidæ sint, vnde in dicto regimine Salernitano dicitur.

Sunt nutritiæ multum carnes vitulinæ.

Tertio modo attenditur laus & melioritas carnum ex parte minoris viscositatis, & melioris odoris earum: & sic carnes vitulinae sunt meliores caeteris carnibus: quia, ut inquit Auerr. v. colliget. c. de carne. dicens quod tales carnes vitulinae sunt bonae: quia non habent ullam viscositatem, frigiditatem, & siccitatem quam habent carnes bouinae veteres: & carnes eorum sunt magis odoriferae alijs carnibus: et in hoc meliores & laudabiliores sunt carnes haedulinis, quia in carnibus haedorum apparet quaedam mucillago, id est viscositas antequam coquantur. Etiam Galenus in alimentorum, summe laudat carnes vitulinas, ubi vult quod carnes vituli lactantis sex hebdomadarum vel octo aetate saniores sunt mutonis. Facilis enim digestionis & multum nutritivae sunt, ut dictum est. Carnes tamen haedulinae meliores sunt vitulinis: quia meliores generant humores, ut praedictum est.

De laude vero carnum volatiliu tactum est hic ante, in lxxx. consideratione. & de piscibus qui & carnes dicuntur, iuxta Apostolum dicentem. Alia est caro hominum, alia pecorum, alia volucrum, alia piscium, ut scribit Archidiacono. in capit. denique. distinctione iij.

Octuagesimalis sexta consideratio de excellentia caseorum erit. Plinius lib. xj. ca. xlj. laudat caseos ex lacte animalium binas mamas habentium ultra alios. & ibi c. xlj. laudat caseos Nemaufenses in lingua Occitana. Nymes in vulgari, ubi dicit, quod Romae ubi omnium gentium bona iudicantur, ultra alios laudem obtinuerunt. & ibi etiam plures alios caseos commendat, ut apud Vestinos Italiae populos apud quos laudatissimi fiebant casei, & ut ait Textor in suo Cornucopiae libro, in verbo, caseis. & tanto quidem praecio, ut carnum loco haberi possent. Unde de his Marialis.

Si sine fruge voles, ientacula sumere frugi,
Haec tibi Vestino de grege massa venit.

Lunae urbis Hetruriae caseos commendat Martialis Apophoretis dicens.

Caseus Hetruscae signatus imaginem Lunae,
Praestabit pueris prandia mille tuis.

Lunensem caseum dicit Plinius magnitudine conspiciendum, quippe & ad singula millia pondo praemitur.

In Trebula agri Reatini oppido casei itidem fiebant optimi. unde Martialis.

Tremula nos genuit, commendat gratia duplex,
Sive leui flamma, sive domatur aqua.

Panthaleon de consuetudine doctor in medicina fecit tractatum summam lactancinorum sive de laude caseorum, & in tractatu secundo eiusdem, laudat plures caseos.

Primo Florentinos, sic dictos quia in territorijs Florentinorum componuntur, & sunt delicati, & portantur ad partes bene remotas, sicut ex eis dona, tanquam de rebus satis praestiosis, & sunt grossi in quantitate notabili, & sunt valde mundi translucens in colore cereae citrinae cum sunt in etate perfecta, scilicet unius anni vel circa, & conseruant eos in oleo bono oliuarum, & aliqui in pinguedine porci.

In secundo c. dicit caseos Placentinos esse famosos, & praecedere in bonitate Parmenses, Mediolanenses, Papienses, Nouarienses, Vercellenses, & Pedemontanos, licet consimiles fiant: quia iuxta Placentiam omnium pecorum pastura bona abundat, & sunt grossi & lati pondere aliquando centum librarum & plus, communiter tamen lv. librarum, vel circa, & sunt sapidi & boni, maxime qui fiunt tempore veris & mediocriter antiquati, pura triu vel qua-

tuor annorum, & hoc secundum ipsorum magnitudinem, et sunt mirabilis pulchritudinis, in qua ferè omnes caseos excedunt. Nam eos ita mundos conseruant, ut in ipsorum cortice nulla prorsus immundities videatur, visitant enim eos seorsum mundando corticem, & manibus tractado ac fricando, ut ab omni immunditie spoliuntur.

In tertio ca. scribit caseos qui sunt in Marchionatu Montisferrati, & dicuntur Robiolae, & sunt parvi unius librae vel circa, rotundi, & sunt satis praeciosi, et meliores sunt in cortice mundi & translucens. Et in iij. c. vsque ad viij. c. tractat de multis caseis plurium vallium in Sabaudia sitarum, et tam citra montes quam ultra montes, qui cum non sint famosi apud nos, de his ad eum vos remitto.

In nono c. laudantur casei Brissiae, quae est pars Allobrogum & Burgundiae, & isti sunt casei qui etiam a nonnullis vocantur capita mortuorum, seu monachorum, & sunt delicatissimi et gustui suaues, exponuntur enim igni cum quodam instrumento ferreo ipsos continente, & sicut liquefuit superponunt crustis panis assati aliquantulum, & verè est caseus placidus & appetitius, et vehuntur ad partes longe distantes, imo vsque ad Romam, et inter caseos habentur praeciosi.

Adde quod propter Diuisionem in pago vulgo dicto Eutigny sunt per annum casei laudabiles & optimi, qui recetes solent comedi cum sint suaues & pingues, licet parui fiant.

Etiam in ducatu Burgundiae in balliuatibus Auxeri, et Montis reperiuntur casei optimi et parum distantes a caseis de Bria, de quibus proximè dicitur.

Item in c. decimo laudantur casei Craponae in Auernia, qui habent convenientiam cum caseis Brissiae tam in sapore quam in forma, nam sunt rotundi et oblongi, parui in pondere duarum aut trium librarum, & sunt valde boni saporis, et funduntur ad ignem.

Et in c. vndecimo inter caeteros caseos Gallicos, licet in multis partibus fiant casei boni, maxime tamen in Torona in loco de Breamut, ubi optimi & excellentes alios caseos illius patriae componuntur. In tota tamen Gallia casei de Bria excellentissimi habentur, quae regio non multum distat a ciuitate Parisiensi, nam boni sunt, non multum dure digestionis, cum satis sit aerei, quod ex facilitate liquefactionis ad ignem ostenditur. Nec etiam in his est magna viscositas, quia non filant, sed funduntur quasi sicut butirum, & cum non sunt multum noui, habent colorem cereae citrinae, & tunc dicuntur perfecti, & meliores existunt.

Ibi etiam laudantur casei facti in patria Buturicensi, cum sint boni licet parui non spissi & mirabiliter pingues. Tum denique in c. xij. celebrantur casei Anglici, qui tam in pulchritudine quam bonitate sunt commendabiles. Nam habent corticem mundum & boni sunt diafani sive translucens: & in ipsis fiunt impressiones literarum, animalium, florum, & huiusmodi non sunt spissi, & minus in medio quam in circumferentia, & satis assimilantur Placentinis & in colore & in sapore, sed non sunt ita magni nec spissi, nec sunt multum viscosi, portantur ad partes longinquas in magna copia.

Sed an caseus recens aut verus magis sit laudabilior & eligibilior, vide in regimine Salernitano, & ibi per Arnaldum de Villanoua super illis versibus.

Persica, poma, pira, lac, caseus, & caro salsa &c. Et super illis. Nutrit & impinguat triticum, lac, caseus infans &c. Et per eundem Panthaleonem in d. tracta. iij. ubi scribit amplius, quibus complexionibus conueniant casei, & quibus discederent, ubi concludunt insequendo commune dictum,

Duodecima Pars

Cafeus est sanus, quem dat auara manus.

Et in regimine Salernitano dicitur,

Cafeus anguilla nimis obsunt si comedantur,

Ni tu sæpe bibas, & rebibendo bibas.

Lucas de Pennain l. iubemus. C. de derogatione militaris annonæ, lib. xij. scribit multiplices casei utilitates, adducens versus quos notauit Archidyaco. in c. deniq. dist. iij. quibus caseus seipsum commendat, & dicit quas cõferat utilitates: & sunt sequentes, quorum quatuor scribuntur in regimine Salernitano,

Ignari medicime dicunt esse nociuum,

Sed tamen ignorant cur nocumenta feram,

Expertis reor esse ratum qua commoditate

Languenti stomacho caseus addit opem,

Cafeus ante cibum confert, si defluat aluus,

Si constipetur, terminat ille dapes.

Ad fundum stomachi dum sumpta cibaria trudit,

Vim digestiuam non minus ille iuuat.

Si stomachus languet, vel si minus appetit ille,

Fit gratus stomacho conciliansq; eibum.

Octuagesima septima cõsideratio sit de oleis & excellentia aliquorum. Nam reperit portentosa hominũ luxuries in oleo voluptatem, quo pleriq; ad nitorem cutis, alij ad cõsummandas corporis vires se perunxerunt. Etiam multa olea facticia adiuuenta sunt ad medicamenta vtilia, vt de eis meminit Plinius lib. naturalis hystoriæ xv. c. vij. et memoratur etiam Io. Mesue in tractatu de oleis. & Arnoldus de Villanoua in suo Antidotario in capi. de oleis, vbi xxj. species oleorum, & eorum virtutes scribit: sed illa sunt olea temporalia. Sed tria sunt alia olea quæ sunt spiritualia.

Primum dicitur sanctum crisma, & istud est principale quod fit ex oleo & balsamo, & cum isto benedicuntur omnes fontes baptismales, & calix et pathena, & cõsecratur ecclesia et altare, & puer baptizatur, cõsecratur in frõte, aliàs confirmatur, et inunguntur episcopi in capite & naribus quandocunq; cõsecrantur, & omnes fideles quãdo recipiunt sacramentum confirmationis.

Secundũ dicitur eathecuminorũ siue oleum sanctum benedictum: & de isto vngitur puer dũ baptizatur, in pedore, & inter scapulas, et inunguntur manus eius qui ordinatur sacerdos, et inunguntur tam ecclesia q; altare ante cõsecrationem, et reges & principes in sinu & humero.

Tertium est oleum infirmorum, quo inũguntur existẽtes in mortis articulo, de quibus habetur per canonistas in c. vnico. de sacra vnctione. extra c. generaliter. circa finem. xvj. q. j. & c. si baptizata. de consecra. dist. iij. de isto oleo infirmorum habetur Iacobi v. Si quis infirmatur ex vobis inducat presbyteros ecclesiæ, & orent super eum vngentes eum in nomine domini, vt habetur in c. si quis. iij. q. j. per Ioannem de Turrecremata.

Et cum hæc tria olea fiant ex oleo oliuæ, & fieri debeant cum sit propriè oleum quod ex oliua seu olea fit, vt dicit Ioannes de Turrecremata. in cap. presbyteros. §. oleo. dist. xcv. & omnia alia fiant ad similitudinem illius. Ideo in naturalibus oleis excellentius dicitur esse oleum oliuæ. Cum sit analogum quod per se positum, est generalius et stat in suo famosiori significato. Et, vt refert Celsus lib. antiquarum lectionum ij. c. xxx. Nature prouidentia liquores duos humanis corporibus gratissimos contribuit, intus vini, foris olei, sed vetustas tardum oleo affert: non item vt vino, teste Plinio libro xv. c. ij. cuius natura seu potestas est

corpus tepescere ac contra algores munire, & eidem feruores capitis refrigerare: teste eodem Plinio ibi. cap. iij. & memorabile est, vt ait Celsus loco antè citato: quod scribit Plinius libro xij. c. j. Alpibus coercitas & tam inexuperabili munimento Gallias hanc primum habuisse causam superfundendi sese Italiæ, q; Helico ex Heluetijs ciuicorum fabrilem ob artem Romæ commoratus sicu siccam & viuam, oleiq; ac vini præmissa remeans secum tulisset. Oleum item ex oliuis maturis sumptum si sit recens calefacit calefactione temperata, & humectat, omnes tamen olei species sunt lenientes corpus: & prohibent aduentũ frigiditatis à corpore, & faciunt ipsum habilem ad motum, molliunt ventrem: et debilitant virtutem medicinarũ vulnerantium. Et datur in potu cõtra medicinas mortiferas, vt euomatur cum eis: & qui remollire ferrum cupiunt, oleo tingunt, at qui obdurefacere in aquam mergunt.

Textor in sua officina. in verbo, oleo & oliuis. refert plura loca oleis abundantia et nobilitata: sed Venafrum Campaniæ oppidũ præcipuam olei laudem meruit. vnde Plin. li. xv. c. ij. inquit. Et vulgo principatum in hoc quoq; bono obtinuit Italia toto orbe, maximè agro Venafrano eiusq; parte quæ Liciniãnum fundit oleum: vnde & Liciniæ gloria præcipua oliuæ, vnguetã hanc palmam dedere accomodato ipsis odore, dedit et palatum deliciaiorẽ sententia. Et Columella lib. vj. Oleum optimum Liciniã dat plurimum Sargia: & inter cibos electiles et delicatos annumeratur oleum Venafrum. Sed mirandum est, cur antiq; qui de laudibus plurium rerum in diuersis locis nascẽtium scripserunt, sub silentio habuerunt ea singularia & excellentia quæ in gallia crescunt, vt est oleum oliuarũ patriæ Prouinciæ & Narbonensis, quod est multum excellentius, & quo ferè tota Gallia vtitur & alimẽtatur: quod (vt opinor) et bonitate & duleedine oia alia olea mudi excellit: sed Itali gloriæ nostratum semper inuidi sua extollendo nostra obnubilare & conculcare putant: vt hic antè in consideratione de laude vinorum scriptum est.

Octuagesima octaua cõsideratio. Licet aliqui fructus sint excellentes & laudabiles, cum sint plures & diuersi, in qualibet tamen specie aliqui sunt alijs excellentiores. Plinius lib. naturalis hystoriæ xv. varia fructuum genera scribit, & ibi ait. c. xxv. q. Cerasorum octo sunt genera, & inter omnes fructus, seu poma prius colono annuã gratiam referunt & murescunt: principatum duracinis assignat, quæ Campania Pliniana appellat: sicut apud Parrhissios Corbelianis, & apud nos Heduos Colchianis principatus tribuitur. Et, vt Serapio ex autoritate Galeni ait, sunt ex eis dulcia, pontica, & acetosa: & dulcia descendunt cito à stomacho, & iuuamentum quod inferunt ei est modicum: pontica verò faciunt contrarium. Acetosa autè desiccant plus q; pontica, & cum hoc est in eis res incidens, & conferunt stomacho flegmatico pleno superfluitatibus. et infra dixit autoritate Dyascoridis, quando Cerasa administrantur humida molliunt ventrem, & sicca retinent, & Rasis in libro xxij. cõtinentis. cap. 607. Galeni autoritate sic scripsit. Fructus huius habens in se dulcedinem de stomacho descendit de leui & confert ei modicè, tamen stipticus e conuerso facit. & acidus cõfert stomacho flegmatico pleno superfluitatibus quia acidus desiccatur magis quam ponticus, & cum hoc habet in se partem incisiuam. & licet secundũ aliquos sint frigida & humida in primo gradu, tamen videntur q; plus sint humida, ex eo q; valde cito putrescant: propterea eligi debent ex eis illa quæ

la quæ duriora sunt & solidiora: quoniam talia non ita de facili putrescunt, sicut ea quæ tenera, vt manifestum est etiã in exterioribus, & magis gratia medicinæ manducantur ante cibum, quam graua nutrimenti, vt refert Antonius Gazius in sua florida corona. c. de cerasis, quod est clxxxix. In laudem tamen cerasorum, & de commodis prouentibus ex vsu eorum, scribuntur verius sequentes in regimine Salernitano.

Cerasa si comedas tibi confert grandia dona,
Expurgant stomachum, nucleus lapidem tibi tollit,
Et de carne sua sanguis erit tibi bonus.

Et ibi Arnaldus de Villanoua dicens, omnia dulcia & parua cerasa esse insana: de facili corruptibilia, ac in corporibus producentia vermes: grossa verò rubea & mollis carnis debent comedi recentia in principio menses, quia habent vim absteruam stomachi, atq; appetitum incitant: grossa verò nigra latis duræ carnis debent comedi in fine mensis: quia tunc claudunt orificium stomachi, & digestio melior ac velocior fit.

Plinius verò dicto libro xv. c. xvij. de ficis genera xxix. scribit. quarum vt vult Auicenna in ij. canonis. ca. c. viij. melior est alba, quia leuior, deinde rubea, siue citrina, & postea nigra: & quæ vehementer matura est, melior est, et proxima ad hoc vt non noceat. & subditq; ficus nutritibilior est reliquis fructibus, & licet nutrimentum ficus non existat in robore nutrimenti carnis & granorum: est tamen vehementioris roboris quàm nutrimentum omnium fructuum, & sanguis ab ea generatus laudabilior est omnium fructuum sanguine æstiuorum velocisq; digestionis & descensus à stomacho: & Isaac plurimùm eas commendauit, cum posuit ipsas in primo loco bonitatis dicens in vniuersalibus dietis. c. xi. Vix sunt ficibus secundæ, & præcipuè si bene maturæ sint: & in particularibus ficus cæteris fructibus laudabilior est ac nutritibilior. Galenus verò super omnes ficus extollit. scripsit enim de eis in v. de regimine sanitatis circa finem. Ficus maturæ ante omnes alias fruges sunt eligendæ, & in hyeme caricæ. Humidæ verò & recentes ficus magis & velocius nutriunt quàm siccæ: verum siccæ sunt minus inflatiuæ, & magis stomacho conuenientes quàm humidæ. & de ficis dicit Auicenna in ij. canonis. cap. cclxxx. sicca quidem ficus in suis operationibus est laudabilis, verum tamen sanguis ex ea generatus non est bonus: quia facit pediculos, sed si sit cum nucem comesta, tunc eius chimus, id est humor fit bonus, & post nucem cum amigdala, & leuior omnibus est alba, & est calida in primo & in fine ipsius est subtilis. & postea subdit quod admiratio siccæ cum ieiunium adest, est mirabilis iuuamenti in aperiendo vias cibi, & propriè cum nucem & amigdala. Et conueniunt utriq; ficus in hoc quod in ipsis est remotio asperitatis gutturis & mundificatio & lenitio pectoris, pulmonis, & cannes eius, & apertio opilationum epatis renū & splenis. Ficus tamen (vt antè dixi) corpus humanum mirum immodum nutriunt & impingunt. vnde in regimine sanitatis Salernitano dicitur. Nutrit & impingunt triticum lac &c. Maturæ ficus, vixq; recentes. Plurima ficus exit in Thessalia & Macedonia. Et Horatius in epodo ait, Fortunatas insulas abundare ficibus scribens. Suamq; pulla ficus ornat arborem. In gallia verò apud Massilienses crescunt optimæ ficus albæ & paruæ boni odoris.

Prunorum verò duo sunt modi: album scilicet & nigrum, teste Plinio libro xv. capitu. xiiij. vbi vndecim genera scribuntur dicens, sunt & nigra ac laudatiora cerina

atq; purpurea. Necnon ab externa gente Armeniaca, quæ sola & odore commendatur. & Auicenna in ij. canonis. ca. 346. sic de eis scripsit. Illa quæ habet colorem paleæ sunt fortiora nigris, & citrina fortiora rubeis, & alba sunt magis graua, et paruæ solutionis, & Armeniæ sunt meliora omnibus & vehementius soluentia. Inter alia tamen Damascena optima iudicantur & minus laxant ventrem Armenicis: In peregrinis arboribus dicta sunt Damascena à Damasco Syriæ vrbe cognominata, quæ optimis abundat prunis. vnde Columella libro xj. Armeniisq; & cereolis prunisq; Damasci. & hodie ferè per vniuersum orbem maximè per Galliam & Italiã meliora pruna quæ nascantur vocantur adhuc Damascena, retento nomine à loco vbi primo inuenta fuere, & sunt comuniter illa quæ cum aperiuntur, in totum dimittunt nucleum à carne. Nigra verò quæ perfectè maturata & dulcia sunt, minus sunt frigidæ, stomachum humectant, & molliunt ventrem, & colerã rubeam eiciunt. vnde in regimine sanitatis Salernitano scribitur. Infrigidant, laxant, multum profunt tibi pruna.

Et laxant ventrem propriè, cum recentia fuerint, vt dicit Galenus in viij. Et ante cibum sumi debent, sed post pruna mox prandere non oportet: & hoc est commune omnium quæ cumq; laxant ventrem, secundum Galenum in ij. alimentorum. c. xxix. & Mesue in xxv. continentis. c. j. dicit. Si fueris flegmaticus post comestionem prunorum debes bibere de vino vetusto. Sicca verò sunt minoris virtutis: quia ex eis exsiccatis accidunt vitilitates sicut ex ficibus: & operationem habent multam bonam: sed magis confortant, & melius nutrimentum dant corpori.

Meminit & Plinius d. lib. xv. c. xv. de multis piris vbi ait Cruittumina pira cunctis esse gratissima. dicta à Cruittumino oppido iuxta Vesos, quæ ex parte rubentia putantur. vnde Virgilius lib. ij. Georgi.

Cruittumis, Syriisq; piris grauibuscq; volemis.

Proxima ins salerna à potu, quoniam tanta vis succi abundat, lactea hæc vocantur in his, quæ alijs colore nigro donant Syriæ, reliquorum nomina aliter in alijs atq; alijs locis appellantur, vt apud nos Heduos sunt pira totti Gallie gratissima, quæ vulgato nomine sine regula vocantur: & sunt similia in patria Turonensi quæ communiter verbo apud eos Boni Christiani vocantur, quæ quidè à dictis nominibus laudata sunt, & si sint excellentia in nominibus, magis in bonitate sunt excellentiora piris cuiusuis generis, & apud nos in paucis locis crescunt, præterq; in pago Hedueñ. vbi est magna abundantia: & inferuntur arbores istius fructus in locis satis vmbrosis & sabulosis, non multum pingui terra.

Abundant & piris Galabri, quæ consueuerunt hospitibus apponere. Horatius. Non quo more piris vesci Calaber iubet hospes. Hinc Adagiũ. Calabri hospitibus Xenia. Etiam Normani: quoniam maior pars potus apud eos ex piris fit, quod pyratium dicitur: & eo ferè oēs vtuntur, prout & nos vino vtuntur. Pira non sunt eiusdem nature: quia quædam frigidæ, quædam equalis sunt complexionis & temperatæ, sunt complexionis dulcia cum minus cæteris sint frigida: ideo calefaciunt & augent digestionem, valentq; his qui frigidi & sicci sunt stomacho secundum Dioscoridem. & ait Arnaldus de Villanoua in suo commento super illo versu. Perfica, poma pyra &c. in regimine sanitatis. Salernitano descripto. quod inter cæteros fructus, multum impingunt, ideo porci plus ex ipsis pyris, quàm alijs fructibus impinguntur. sed quia ventositatem generat, & sic inducunt

Duodecima Pars

collcam à pprietate (vt ait Auicenna ij. canonis. c. de eis) ideo vñs habet, q̄ pyra & aliñ fructus ventositatem generantes cum ventositatē expellentibus comedi debent, vel ipsis comestis vinum vetus odoriferum super bibere debemus. vnde & de hoc in dicto regimine sanitatis Salernitano dicitur.

Adde potum pyro, nux est medicina veneno.

Fert pyra nostra pyrus, sine viro sunt pyra virus,

Si pyra sunt virus sit maledicta pyrus:

Si coquas antidotum pyra sunt, sed cruda venenum.

Cruda grauant stomachū eleuant pyra cocta grauatum,

Pot pyra da potum, post pomum vadē fecatum.

Ideo meliora & via cibi cōuenientia sunt pyra odorifera, & magis de dulcedine participantia, & decocta q̄ cruda, maximē cū feniculo, aiso, & zuccaro.

Licet pomū generale nomen sit omnium fructuum, siue molliū, siue durorū, qui ex arboribus esui apti proueniūt, tamen vulgo pro certa specie fructus accipitur, qui magis sunt in vsu q̄ pyra ppter eorū abundantia & diuersitatē. Et inter alia pomū dulce, vt vult Haliabas in v. theoricæ. et Auerrois in v. colliget est temperatē humiditatis, & cōfortat cerebrum odorādo propter suam aromaticitatem, grossa & dulcia sunt aquea, & sunt decliuiora ad calliditatem q̄ alia, quāuis magis dominās in eis sit frigus. & dicit Auicenna in ij. canonis. c. ccccclxxiiij. poma eligibilia esse quę magis temperata sunt. vt sunt alcemia prout ipse exemplificat, confortant propriē cor odorifera & dulcia & acetosa, & si sit illis angustia ex calliditate sunt magni iuramenti, & confortāt debilitatem stomachi. Isaac in particularibus dietis dulcium pomorum substantiæ natura & cōplexio aquosa est ac temperata caloris aliquid obtinet ideo parū refrigerat et stomachum cōfortat ex igne parū. & Galenus in ij. de alimentis. c. xx. quæcūq; benematurata seruantur ad hyemē & ad ver et post ipsum proficuisima sunt dulcib⁹, itaq; supradictis pro cibis vti possumus, sed non in multa quantitate, et ipsa potius cocta, q̄ cruda comedemus: quia, vt dicit Haliabas in lib. de subtiliariua dieta pomorum & pyrorum. minus nocent quæ cocta, & eorum quę cruda comeduntur, illa quæ ad repositionem sunt idonea minus sunt mala cæteris, vt refert Antonius Gazius in sua florida corona. c. ccvij.

Quæ sint loca pomis abundantia scribit Textor in sua officina, in verbo, pomis. sed quicquid sentiant scribentes non est patria in tota Europa quæ magis abundet pomis & pyris, quā Normannia, et illa sunt laudatissima, sicut poma Pheacum et Phaliscorum, & pyra amerina. Poma verò quę pro bonitate celebrant in Gallia sunt vulgo dicta, capendu, et blondureaul. Et de supradictis sufficiat, cū sint fructus magis i vsu apud nos, et quibus cōmuniter vñtur, de alijs me remittendo ad eos qui de eis scripserūt.

Otuagesimanona consideratio sit de excellentia sylvarum & arborum. Plures syluas excellentes scribit Textor in sua officina, in ca. syluæ. et inter alia (vt ait) Herminia sylua est Germaniæ, cuius quondam latitudo habuit iter nonem dierum, & eam dicit esse Plinius lib. xv. naturæ Historiæ. c. iij. in septentrionali plaga, roborum vastitate intacta, in qua colles occurrentium inter se radicem percussu attollantur.

Irē Arduana sylua Galliæ incipiens à Rheno per fines Treuerorū, Eburonū, et Menapiorū x. millibus passuum longitudine per mediam Belgicam in Oceanum tendit.

Item Lilius libr. ix. ab vrbe condita, de Ciminia He-

truriæ sylua sic scribit. Sylua erat Ciminia magis tum in uia atq; horrēda, q̄ nuper fuere Germanici saltus, nulli ad eam diem ne mercatorum quidem adita, eam intrare haud ferē quiscquam audebat.

Item poetarum carminibus laudatissima sylvarum est Dona Chaoniæ, quum propter vsum glandis ibi reperitur, tum ob simulachrum Iouis Dodonei, & columbas quæ quercubus insidentes reddebant oracula.

De arboribus verò Pli. lib. xvj. c. xl. scribit laudes arborum in magnitudine. & lib. xvij. c. j. arborum præcia mirabilia, & lib. xij. c. j. de arborum honore. Et creandarum arborū naturaliter tria sunt genera, aut enim sua sponte nascuntur, aut ex seminibus fortuito iacentibus surgunt, aut ex radicibus pullulant. Nam cætera vsus inuenit fauente natura. Textor verò in sua officina, in ca. arbores diuersæ. scribit nomina & laudes. lxxxiiij. arborū. & ea in quibus laudari possunt, vbi primò abietem dicit esse arborū pulcherrimam, & rectissimam.

Esculum glandiferam.

Amygdalum fructiferam, quæ prima omnium arborum flores mense Ianuario.

Acerē arborem esse amplissimam & operum elegantia & subtilitate nobilem, vnde mense aceruæ laudabiles sunt. et de ea mensa, Martialis.

Non sum crispa quidem, nec syluæ filia mauræ:

Sed norunt lautas, & mea ligna dapes.

Et aceris radix contusa, iecinoris doloribus vtilissimæ imponitur.

Balsamum verò arbusculam aromaticam cuius succus omnibus odoribus antefertur, et ad multa remedia vtilis.

Buxum consilem & semper virentē, ea sunt tibiæ multiformatiles, laudatissimi pectines, & vnguentariæ pixides, & carien non sentit nec verustatem.

Betulam arborem eximij candoris, qua fiunt optimi circuli vasis vinaris idonei.

Cinnamomum arbusculam etiam aromaticam odore præstantem, cuius succus valde vtilis est.

Citrum arborem esse peculiare Mauritaniam, quæ Romanis olim gratissima fuit, et maximē expetita ad mensarum & lectorum vsum.

Cedrus (vt ait) arbor est procera cuius lignū est iucundū odoris, & tineis imperuium & infestū, propterea opus dignū cedro dicimus, quod laudabile est, et ab iniuria blatrarum & tinearum maximē conseruandum, vel quod eius oleum illitum res omnes conseruet à tineis et carie.

Cornus habet ramos rigidos & duros, propterea vsus eius bellicis hastis & iaculis conuenit.

Corylus arbor nota delicatos ferens fructus, & secundis mensis expetitos.

Costus aromatica est, cuius radix fragrat odore præstantissimo.

Myrrha arbuscula aromatica quam producit Arabia, guttis eiusdem nominis sponte stillatibus. Eius virtus est, vt corpora vindicet à putredine.

Fraxinus arbor procera est et teres, Achillis hasta multum nobilitata, cuius materies ad multa est vtilis, obediētissima est quocunq; in opere, faciendis hastis melior corylo, cornu leuior, sorbo lentior. Ouidi. libro. x.

Et coryli fragiles, & fraxinus vtilis hastis.

Tanta est vis, vt nec matutinas, nec occidentes vmbra serpens arboris eius attingat, adeo vt ipsam procul fugiat. Si ea fronde gyro claudatur ignis & serpens, in ignem

ignem potius fugiet, q̄ in fraxinū. Floret fraxinus prius q̄ prodierint serpētes: nec ante cōditas folia dimittit. Et quoniam vicus altior & superior huius nostrae ciuitatis Hedueñ. ab ea arbore vicus fraxini denominatur in quo domus mea sita est, vbi conuenienter fraxinus seri debuisset ad expellenda venena, loco tamen illius construere feci ante domū vnum pillare lapideum altitudinis duodecim pedū: & supra illud est posita illa representatio dñi nostri Iesu Christi in modum quo fuit per pylatū Iudæis presentatus cū dixerit, Ecce homo. Cuius imago est altitudinis septem pedum, sedens super saxum & est cooperatū mirabili & singulari coopertura ferrea: & tegulis plumbeis, & supra cooperturam eleuatur crux lapidea, & abvtraq; parte imagines intemeratae virginis, & Ioannis euangelistae: dictūq; pillare ex sex angulis cōstructum, est opere & artificio excellenti & magnifico, alijsq; quatuor imaginibus in circuitu adornatur, scilicet sanctorū Bartholemæi (cui nomen porto). Quintini qui est patronus seu numen tutelare parochiae nostrae: & etiam domus mea & locus vbi locatur dictū pileare sunt de dicta parochia. Petronille, cui nomen portat vxor mea: & Barbarae propter meam deuotionem singularem: totū opus tam ex pileari, coopertura, et cruce superposita completū est altitudinis triginta pedum. Et à fronte summitatis pillaris scribitur. Regnañ. Leone papa x. Francisco francorū rege primo. Iacobo haurault Hedueñ. ep̄o. anno dñi 1518. Bartholemeus de Chalosseuuz. l. v. doctor aduocatus regi⁹ seu fiscalis in bailliua tibus Hedueñ. & Montiscinei hoc opus fieri fecit. Et hæc interserui, vt cognoscatur, q̄ loco fraxini ad expellendum serpentem illū (qui matrem nostrā Euam decepit) ne nos decipiat & veneficia diaboli Leonis rugientis, circueientis et quærentis quem deuoret: à vico nostro, & sic à tota nostra ciuitate, cū sit in superiori & altiori parte, per visionem huius imaginis expellentur: & ne sub vmbra illi⁹ matutina occidentalive serpens hostis humanæ naturæ & venenosus se subumbret, sed procul fugiat, iuxta naturam & vim fraxini, de qua Plinius lib. xv. c. xiiij.

Fagus verò arbor est glādifera, & glans fagina omnium dulcissima est, vt qua obfessi homines durauerint in oppido Chio, & muribus gliribus & turdis gratissima est. Fertilitas eius alternat, & omnium ferè arborum, huius arboris cortex in magno vsu est aggregatum: ligni honos præcipuus fuit in vasis. Manius Curius (teste Plinio libro xvj. capit. xxxviij.) iurauit se ex præda nihil attigisse, præter guttum faginum: hoc est procul genus, quo sacrificaret. Virgilius, Pœcula ponam.

Fagina cœlatum diuini opus Alchimedontis.

Et teste eodem Plinio, libro eodem ca. vj. glans fagea suem hylarem facit, carnem coctibilem, ac leuem, & vtiem stomacho.

Laurus inter arbores sola non percutitur fulmine, vt ait Plinius libro xv. c. vlti. Tiberius princeps tonante cœlo ea se coronabat contra fulminum metus. Credita est aduersus venena remedium habere. dicabatur olim propriè triumphis. Ouidius lib. ij. Elegia.

Ite triumphales circum mea tempora lauri.

Perpetuū viret, & præferenda est myrto & oleæ, pacifera est. Nam portata inter armatos hostes erat indicium pacis & quietis. Statius lib. xij.

Pacifera lauro crimen vittisq; decorus.

Romanis præcipue lætitiæ victoriarumq; nuncia. Laurifolio annuum fastidium purgant palumbes, graculæ, me-

rulæ, & perdices.

Morus arborum vltima floret, exacto iam frigore. vnde prudentissima dicitur à poëtis. Politianus in rust. Mox vbi iam sapiens cœpit frondescere morus, Anteq̄ quidem sapiens nunc ambitiosa, nec vllum Quæ pariat pomum: sed serica pensa ministrat.

Fructibus ei⁹ succus in carne vinosus, trini colores, candidus primo, mox rubeus, maturis niger. Tardissime nascitur fructibus minimè laboras, vt ait Plin. li. xv. c. xxxiij. et lib. xvj. c. xxviij. & lib. xvij. ca. xxvj. ait. Cū germinare videris morū, iniuriam postea frigoris timere nolito.

Lentiscus arbor trisera. i. ter producens fructus. Mastichen resinā sudat instar gūmi, & de lentisco citat Plinius libro xvij. ca. xxv. verba hæc Ciceronis.

Iam vero semper viridis, semperq; grauata Lentiscus, triplici solita est grandescere foetu, Ter fruges fundens, tria tempora monstrat arandi.

Eius ligno fiunt dentifacia, & dentiscalpia.

Martialis.

Lentiscum melius, sed si tibi frondea cuspis

Defuerit, dentes penna leuare potest.

Lentiscum mandere prouerbio dicebatur, qui nimio condendi corporis studio superfluebat. Nam dentium cura olim vt delicaris probro dabatur.

Larix mirabilis est naturæ, incorrupta ei vis humori contumax, teste Plinio lib. xv. c. x. ipsa non ardet, nec carbonem facit, nec alio modo vi ignis consumitur q̄ lapides. Nescit cariem, & valide pondus sustinet.

Iuniperus coma viret perpetua, cariem non sentit, aut vetustatē. Eadē est iunipero virtus, quæ & cedro, lignū ap primè durum. vnde Mantuanus in quercu Iulia.

Addam & iuniperos carie impenetrabile robur,

Combusta odorem reddit, & pollutum purgat aërem.

Palma portat in trimatu. genera eius xlj. nonnulli posuerūt. Fructui dulcis est succus, nullū lignum, longū esse de ea referre, q̄ multis admodū verbis scribit Plin. lib. xiiij. capi. iij. propterea satis erit vnū adijcere, qd̄ ex Aristotelis & Plutarchi testimonio scribit Gellius li. iij. c. vj. Si super palmæ arboris lignū (inquit) magna pondera imponas, ac tam grauiter vrgeas, oneresq; vt magnitudo oneris sustineri nequeat, non deorsum palma cedit, nec intra flectitur: sed aduersus pondus resurgit, & sursum nititur recuruatq;. Propterea in certaminibus palmam signum esse placuit victoriæ: quoniam eius ingenium eiusmodi ligni est, vt vrgentibus premētibusq; nō cedat. Et de multis alijs arboribus & naturis earū scribit Textor in loco anteq̄ allegato post Plinium in libro xv. & xvj. et Dioscorides libro de simplici medicina, & Isidorus libro xvij. Aethimolo. ca. vij. & viij. & F. Patritius in libro de institutione rei publicæ. lib. vij. titu. v. & dicit plures esse vtilis & necessarias rei publicæ, maximè glandiferas: vt sunt quercus, ilex, fagus, esculus, suber, robor, & cerrus, de quibus Plinius d. libro xvj. ca. vj. vbi ait. glans optima in quercu, atq; grandissima. Fortius lignum quercus habet, & incurruptius, glans querna suem facit diffusam & grauissimam, & ipsa glandium æquè dulcissima, proximā huic cerreā tradit Nigidius, nec ex alia solidiorē carnē, sed durā. iligna suē augustam, nitidā, strigosam, ponderosam, fungosam carnē fieri esculo, robore, subere, & ibi multum. laudant quercū ex pluribus. Tū quia maioris potentia ignē efficit, eiusq; pruna magis candet, diutiusq; viret, & querneus carbonis arariorum officinis idoneus est, & querneus cinis optimus

Duodecima Pars

est ad familiarem usum, quoniam lixiuiam meliorem facit, quae quidem lintheamina conteruntur, & candidiora, nitidiora quoque redduntur.

Castaneam etiam optime laudat Franciscus Patritius propter eius utilitatem in alimento quod praestat, & pectori & familiae vniuersae, & penes omnibus in rebus aedificijs, utilis, & ex ea amphore optime fiunt, & vinaria olearia quoque vasa omnia. hanc nostri temporis lignarii fabri arborum omnium reginam appellant, quod singulis penes vsum optima habeatur. Quocirca in nemore propter fructum, verum in sylua materialia propter lignum praecipua habenda est.

Porro differentias seu diuisiones generum inter arbores hic repeto. Nam arborum (teste Plin. d. lib. xvj. c. xix.) quaedam omnino sunt syluestres, quaedam vrbanae, mites vero quae fructu, aut aliqua dote, vmbraeque officio humanis iuuant commodum dicuntur vrbanae.

Item Cato infelices vocat arbores infrugiferas. Plinius dicto lib. c. xxvj. infelices existimat damnatas religione, quae neque feruntur vntquam, neque fructum ferunt. veteres eas vocabant infelices, quae sunt in tutela inferorum deorum, ut quae baccam nigram, nigrosque fructus ferunt. Felices vero putantur vitis, pomus, pyrus, prunus, ficus alba, quercus, esculus, ilex, fapinus, fagus, corylus, forbus, malus, cornus, lotos.

Item dicto ca. xix. & duobus ca. seq. scribitur quod arborum alijs decidunt folia, alijs sempiterna virent coma, & folia non decidunt, ut olea, lauro, palmae, myrto, cupressu, Plinis, hederae, rododaphnae, abietis, larici, pinastro, iunipero, cedro, terebintho, rubo, ilici, aquifolio, suberi, taxo, buxo, tamarici.

Item eodem lib. ca. xl. scribit Plinius carere vetustate quoque non sentiunt cupressus, cedrus, hebenus, lotos, buxus, taxus, iuniperus, oleaster, & olea. Textor in d. sua officina in cap. arbores deorum & deorum. scribit nouem arbores, quae fuerunt eis dicatae, videlicet populus Herculi, Baccho hedera & vitis, Veneri myrtus, Apollini laurus, Ioui quercus & esculus, Mineruae oliua, Cybele pinus, & etiam deo pastorum, qui dicitur Pan, Plutoni cupressus. de quibus meminuit Plinius lib. xij. c. j. Arboribus vero abundant fortunatae insulae, India, Athlas mons, Cyrene, Hircinia, Caucasus, & in Gallia Normannia.

Sed inter omnes alias arbores quae obtinet principatum, & quae fuit electa in regem lignorum est rhanus: quoniam, ut habetur iudicium ix. Congregati sunt autem omnes viri Sichen & vniuersae familiae vrbis Mello, abieruntque, & constituerunt regem Abimelech iuxta quercum quae stabat in Siche. Quod cum nunciatum esset Ionathan, iuit & stetit in vertice montis Garisim, eleuataque voce clamauit & dixit. Audite me viri Sichen, ita ut audiat vos dominus, Ierunt ligna ut vngeret super se regem, dixeruntque oliuae, Impera nobis. Quae respondit. Numquid possum deserere pinguedinem meam qua & deum vsurur, & homines, & venire ut inter ligna promouear? Dixeruntque ligna ad arborem ficum, veni & super nos regnum accipe. Quae respondit eis. Nunquid possum deserere dulcedinem meam fructusque suauissimos, & ire, ut inter caetera ligna promouear? Locutaque sunt ligna ad vitem, veni & impera nobis. Quae respondit eis. Nunquid possum deserere vinum meum quod laetificat deum & homines, & inter ligna caetera promoueri? Dixeruntque omnia ligna ad ramnum (propterea dictionem, omnia, quae nihil excludit) veni & impera super nos. Quae respondit eis. Si verum me regem vobis constituis, venite & sub vmbra mea requiescite, veniunt

ergo omnia ligna sub ramni vmbra, tanquam sub rege eorum ut ei obediunt, ex quo concluditur quod tanquam rex extolli debet ultra omnia alia ligna.

De differentia vero inter arborem & lignum, & quid veniat appellatione ligni, aut arboris hic non insisto, cum non sit praesentis speculationis: sed solum de excellentia illorum inter se, & ad alias res, in quibus videtur lignum crucis saluatoris nostri esse excellentius omni alia re mundi. Quoniam in ipso facta est redemptio nostra. vnde cantat ecclesia Nos autem gloriari oportet in cruce domini nostri Iesu Christi: in quo est salus & resurrectio nostra, per quem saluati & liberati sumus. ex quo plurimum laudantur ligna ex quibus facta fuit crux Christi, quae sunt quatuor, ut dicit Ioannes Andrae. in de. prima. de summa trinitate & fide catholica. quae hoc versu continentur. Ligna crucis palma, cedrus, cypressus, oliua.

Cedrus enim fuit in stipite, palma in palo per longum. Cypressus in ligno ex transuerso, Oliua in tabula super crucem loco quarti brachij. Et de laude crucis dixi ante in prima parte, in xxxvij. consideratione. in penultima conclusionem. & amplius & deuotius scripsit Rabanus tam metricum quam profanum. & plura cantata sancta mater ecclesia in diebus exaltationis & inuentionis sanctae Crucis, & die veneris sancta, quae omnes catholici sciunt.

De ligno vitae cuius excellentie erat, scribit Gabriel distinctio. xix. q. vnica. libro ij. Et Iacobus de Valeria, plac. primo. ibi, Et erit tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum & c.

Lignum vero aloes, ut legitur in Plateario de simplicibus medicina. c. ij. est calidum & siccum in secundo gradu. Et tria sunt genera ligni aloes, & illud quod reperitur in insula quae dicitur Cumear, est cunctis laudabilius & melius, & ex eo cognoscitur quod ponderosum est in suo genere, & quod est nodosum melius est, & quod aromaticum est & subamari saporis, coloris subnigri vel subrufi, & constrictioni dentium non omnino resistens, dum autem masticator cito odor odoriferus videtur attingere cerebrum, & quodammodo replere. De alijs duobus generibus, vide ibi, & de Sophisticatione illorum. Lignum vero aloes stomachum confortat, digestionem procurat, contra debilitatem cordis & cerebri, contra cardiacam passionem & sincopim, contra retentionem menstruum, & contra omnes passiones & debilitates cordis ex frigiditate provenientes valet, & ut breuiter concludatur omnes eius laudes, valde confortat omnia membra corporis debilitata. Et tibi scribitur vnum curiosum quod est, pulueriza lignum aloes & folia garosii, & os de corde cerui, confice cum oleo, & inunge caput galli, in die illa & nocte non cantabit, vel tantum confectum cum oleo valet.

Inter lignorum genera quaedam reperiuntur quae igne corrumpi nequeunt, ut hebenus, quia accendi eam negat Fabianus. itaque antiqui non satis cogitantes, ut aliqua res ignis iniuriam non paterentur, quae cum facile comburi potuerint in medijs ignibus illaesa manserint, inter mirabilia reputarunt. De quibus scribit Baptista Fulgosus libro primo, de dictis factisque memorabilibus. titu. de miraculis. capi. de miris rebus quae igne consumptae non fuerunt. in principio, ubi ait, tanquam rem miram antiqui scripserunt incenso Saliorum sacrario omnia quae in eo erant combusta fuisse, excepta Romuli virga, item Serui Tullij, & Claudiae statuas incolumes locis suis mansisse, templis in quibus erant incensis.



Nonagesima consideratio de excellentia herbarum, & radicū ostēdit. Primū Homerus apud Plinium lib. xv. gloriam herbarum Aegypti tribuit. Diodorus de Aegypti loquens: terra (inquit) inculta relicta, pecori ad pastum adeo exuberat herbis, vt oues bis anno pariant, bisq; præbeant lanam. Aeschilus apud Plinium, Italiam herbarū potentia referre tam prodit.

De Aci fluuio Ouidi. lib. iij. Fastorum.

Præterit & ripas herbifer Aci tuas.

Epyrus. idem Ouid. lib. viij. Metamorph.

Misit apum quanto maiores herbidatauros

Non habet Epyrus.

Textor in sua officina in c. herbarum diuersa nomina. scribit ccccxxv. nomina herbarum secundū ordinem alphabeti, sed non declarat naturam alicuius. Plinius vero lib. xix. xx. xxj. xxij. xxij. xxij. & xxv. plures herbas, & excellentias illarum etiam in medicinis scribit. & Dioscorides in lib. de simplici medicina, & Isidorus libro xvij. Aethimo. c. ix. x. & xj.

Multi plures herbas laudauerunt, vt Themison medicus librum vnum de laude Plantaginis scripsit, tanq; inuētor, teste Plinio, libro xxv. capitulo viij.

Iuba rex, magno præconio exaltauit Euphorbiū per vnum volumen. vt ait Plinius eodem libro c. viij.

Erasistratus Lyfimachiam herbam scriptis celebrauit, & eam multum laudauit, vt refert Plinius dicto capitulo septimo.

Anonymos herba ab Icesio medico celebrata est.

Museus & Hesiodus Polion herbam multis verbis commendauerunt.

Phanias physicus condidit laudes Vrticæ.

Antemis herba magnis laudibus celebrata est ab Asclepiade.

Dioscorides artemissiam plurimum extollit lib. de simplici medicina. c. liij. & de ea loquitur Plin. lib. xxv. c. viij. & eam Macer matrem herbarum dicit, vt his versibus patet. Herbarum matrem dedit arthemisia nomen, Cuius græcus sermo iustum puto ponere primo.

Huius opem fertur prior inuenisse Diana:

Artemis græce quæ dicitur inde nomenq;

Herba tenet quia sic inuentrix dicitur eius.

Refert & Plinius eodem libro c. iij. q; laudatissima herbarū est (Homero teste) quam vocari à dijs purēt, moly. aut inuentionē eius Mercurio assignat, cōtraq; summa veneficia demonstrat, & vt ait, vidit effosam inter difficultates saxæas radicis triginta pedes longe, ac ne sic quidē solidē, sed abruptē, & ibi sequitur. Ab ea maxima autoritas herbarū est quam dodecatheon vocant, omnium deorum maiestatem commendantes. in aqua potam omnibus morbis mederi tradunt. folia eius septē lactucis similima exeūt lutea radice.

Inter herbas excellentes etiam potest adscribi Malua syluestris, cui grande folium est & radices albæ, quæ propter excellentiam effectus Aristalthea vocatur, quod Græci optimum dicunt. Nam folium Maluæ scorpionibus impositū torporem affert. Tradūt si quis quotidie succi eius cyatū dimidium sorbeat, oibus morbis cariturū, ideo herba hæc omnimorbia dicitur. Cōstat parturiētes folijs eius frustratis celerius solui. Sed mox post partum reuocandam esse, ne vuluæ etiam sequatur. Semē eius quæ vnicaulis est aspersum cubili auiditates sceminarum infinitum augere.

Xenocrates scribit radicem eius si circa dentem qui doleat sæpius pupugeris desinet dolor. hæc Plinius lib. xx. c. xxxj. vbi plura alia de vi & excellentia Maluæ scribit.

Inter herbas etiā sunt quæ laudantur ex folijs tantum. Vnde de herbarum differentia per folia, & quæ herbæ toto anno floreat, vide Plinium lib. xxj. c. xvij. Sed legas omnes qui de ijs scripserūt, non reperies q; sit herba in mūdo quæ maiorem vtilitatem generi humano afferat ex folijs, quā caulis seu brassica: quia, vt dicit Macer. Caulis Romana Græcorum brassica lingua, qm ferē totum genus humanū semper in comestione caulibus vtitur, quā quibuscunq; alijs herbis, præcipuē folijs & etiā tēpore famis pauperes (vt vidi) radicibus illius seu stipitibus herbæ viuūt. Et de huius herbæ laudibus scripsit Crisippus medicus volumen vñ, vt ait Plin. lib. xx. c. ix. & refert Dioscorides in lib. de simplici medicina. c. cxij. vbi plura salubria & laudanda referuntur. Cato (eodē teste) tradidit populū Romanum sexcentis ferē annis medicina brassicæ vsu fuisse. Nondū enim in vrbe cōuenerant medici qui peregrina pigmenta secum attulissent: sed eo tempore militares viri gloriosas cicatrices gratuito olere curabant, vnde olerum vsus extitit illis ad salutem, dum illos pascit, & sanat.

Narrat & Baptista Fulgosus in sua Collectanea de diæis satisq; memorabilibus lib. i. ti. de miraculis. c. de admirandarum virium herbis, q; in Iudæa ad Macheruntam vrbem in valle, quæ Brabra dicitur, denominata à vallē herba nascitur, quæ sanguinei coloris habet radices, & noctu lumen præ se fert, neq; verō faciliē hominum manu cōueli potest, nisi cū mulieris sanguine menstruo, aut vrina attingatur. Aliter enim contra vellentem nitēq; seq; in cōtrarium retrahere videtur, neq; tunc quidem, nisi eius vitæ periculo qui extirpare querit, diuelli potest, nisi si quis manu de ea radice gestauerit, aut circūfossa humo, ita vt parum se radix teneat alligatus ei canis, quod superest nitendo extirpet. Tunc enim in canem omne periculum euellētis transit. hac radice illi curari dicuntur quos immūdi spiritus vexāt, ita vt amplius eo malo non laborent.

Et idem in d. titulo refert, q; in Lycia regio est admiratione digna (quæ Ephestion dicitur) herbido florentēq; solo, terra si effodiatur ignes euomit, quibus nulla in parte flores aut herbæ aduruntur, vel decorem suum amittunt, vt Seneca ad Lucillum scribit.

Inter herbas sunt quæ laudantur ex radicibus vt raphanus seu radix, rapa, napus, reubarbarum, & reuponticum. De raphano & eius laude scripsit Marcion Græcus librum vnum, & est herba seu radix comestibilis, & satis nota, tã frequens & nobilis apud Delphos quod fertur (vt ait Plinius) in templo Apollinis Delphici ad cæteris herbis prælatus raphanus, vt ex auro diceretur, beta ex argento, rapum ex plumbo. Aequat in Germania infantum puero rum magnitudinem, in Aegypto raphani sparguntur nitro, vbi sunt suauitate præcipui, & de his etiam meminisse Blondus libro viij. de Roma triumphante. de raphano, eius laudibus & duplici scribit Plinius libro xx. c. iij. & Dioscorides cap. ccccl. Plinius libro xvij. c. xij. dat palmam rapis in Nursino agro nascētibus. Nursia verō vrbs antiqua in Vmbria regione, quæ ducatus Spoletanus dicitur, & inter cibos electiles & delicatos ponuntur rapæ apud Mantineam. Sed & rapas seu napos Philippus princeps & dux Burgundionum nobilitauit, cū annis singulis ab agro Hedueñ. iuxta Abbatiam sancti Martini (vbi generositas præcipua) ad Flandriam veherentur. & vidit

Duodecima Pars

In computis seu ratiocinijs receptorum Heduen. balliua-
tus expensas huiusmodi conductionis. Rapam etiam lau-
dauit Diocles, qui librum unum de laudibus rapæ fecit. In-
ter omnes tamē radices quæ laudem magis mereantur, &
quæ sint excellentiores sunt reubarbarum, & reuponticū.
Et dicitur reu. i. radix & barbarum. i. barbarica, inde radix
barbarica tantum est latinè, quæ reubarbarum græcè, quod
in solo barbarico trans Danubium inuenitur. sed secundū
alios rha fluuius à quo nomen medicamento notabili (vt
Ammianus inquit) quod rheum seu rha barbarum atq;
Ponticum vocatur. sed prima deriuatio est cōior. Et quæ
quidem radix est excellentissima propter eius mirabiles &
excellentes effectus, quam medici inter alias extollunt, ita
quod vix nunquā aut raro dant medicinam infirmis, quin
aliquid de reubarbaro apponatur. & dicit Mesue, quod non
est alicuius nocuenti, & datur omni tēpore, & omni eta-
te, pueris, senibus, & prægnantibus, & est de elegantiori-
bus & melioribus medicinis. & quoddam est quod in Bar-
bariæ regione inuenitur, vt in India, & in trāsmarinis par-
tibus & est laudabilius, & est calidum et siccum in secun-
do gradu. Aliud est ponticum sic dictum, quia in Pōto in-
sula reperitur, vel quia habet ponticum saporem. licet Me-
sue ponat tres species. Laudatur tamen magis ex eis quod
est subnigrum, declinans ad rubedinem, & quod graue est
cum raritate sua non perforatum, & in quo in contractu-
ris interius habet quasi quassā venulas distinctas, vbi in-
uenitur disgregatio ex rufo et glauco, & quod est crocæ
tincturæ. Quod autem nimis leue est, & perforatum, et in-
terius minus solidum, & quasi lignū, et huiusmodi venas
nō habet, & interius est quasi nigrum & subalbidū, quod
& masticatum non pungit (quia bonum masticatum pun-
git sicut crocus) non est eligendum, sed abijciendum. Et
quod est recens cognoscitur, quia nō est adulteratum, quo-
niam est rarum, et minoris stipticitatis, & crocæ tinctu-
ræ. Adulteratum verò his contrariatur, et varietatem quā
habere debet in fractura amisit: seruatur per tres annos. Et
huius effectus & virtutes circa medicinas scribit Platea-
rius, & aliquid vide in libro sanitatis, tractatu de herbis, ca-
pit. ccc. lxxxix, & per scribentes in medicina.

Nonagesima prima consideratio de lapidibus (qui
sunt in multiplici differentia) tractat. Nam quidam
sunt magis vtilis reipublicæ quæ alij, quidam verò magis
sunt ad speciem & decorem, quæ ad vtilitatem. Et, vt inquit
Franciscus Patritius in libro septimo de institutione rei
publicæ tit. vi. Lapidicinæ cōmoditatem vel maximam
habent, ex quibus quadrata saxa, & sementum copiam cō-
parantur, præcipuè si molles lapides sunt aut mediocres.
Nam duriores illi speciem potius præ se ferunt quàm vti-
litatem, labore enim plurimo indigent & ingenti impen-
sa. Videmus namque marmorea ædificia vix longo tē-
pore absoluntur. Et inter cæteros lapides dicit Tophos
esse vtilis, nō modo propter mollicitem, verum quia igni
& tormentis bellicis non facile cedunt, & humorem mi-
nus admittunt, quàm lapides reliqui. Et sequitur. Tophi
species tres inueniuntur. Est enim vna rubea, quæ mollior
est, sed vbi imbris ac sole obduruit nō inutilis habetur.
Est & alia nigra, vel murini coloris solidior & densior quæ
inuenitur. his speciebus Picentes & Campani abundant.
Tertiam habent Umbri, quæ vel alba vel mellina est, hæc
quàm primum cæsa facile dolabris æquatur, vel dentata
ferra more ligni secatur, sub dio tamen mensibus aliquot

exposita densior duriorque fit, & huiusmodi alba abundat
Gallia in pluribus, vt in Turonia, in Tonarro, in Diuio-
nensi agro, & Hedueni iuxta castrum nouum, vnde por-
tæ huius ciuitatis Heduenis antiquæ adhuc extant factæ.
Et ex his albis apud nos & ferè in tota Burgundia fiunt
imagines. Maximè ex illis de Tonarro, seu Tornaduno,
& Diuionensi agro.

Sunt & lapides marmorei, ex quibus ædificia excellen-
tissima & sumptuosa construuntur, & sunt in multiplici
differentia: sed inter oia præciosissimū est viride Lacedæmo-
niū, de quibus diffusè per Pliniū li. xxxvj. vbi c. vj. de lau-
de & excellentia & de generibus marmorū. & c. ij. & vj. enō-
datur quis primus in publicis operibus ostēderit, & quā in-
vsum marmora venerint. Et isti lapides propter operā &
artificia quæ ex ijs fiunt, excellentiores iudicantur. Cū vt
plurimū soli principes & magnates illis vtatur in palatijs
& theatris cōficiendis, & hodie (vt & olim) in tēplis cō-
ficandis, de quibus meminit Plinius c. v. & vj. supra alle-
gato. Et vidi templa multū laudata, cū marmore adornen-
tur, cū sit carius, & maiori præcio vēdatur, ideo præciosius
fit, vnde ait Seneca in libro de quatuor virtutibus dignita-
tē rebus nō ex opinione multorū, sed ex earū natura con-
stitutas. & facit text. in l. præcia rerū. ff. ad legē Falcidiam.
vbi estimatio rerū fit secundū quod de eis maior copia ha-
beri nō pōt, propter raritatē illius rei. Contra dictū Cato-
nis dicētis. Quod vile est carum, quod carum vile putato.
quod intellige vno tēpore illud quod fit vile propter eius
affluentiam, alio tēpore fore carum propter raritatē & dese-
ctū, vt satis etiam probat tex. in d. l. præcia. §. fi. & ibi glo.

Inter alios lapides mundi est quidam mirabilis altitu-
dinis & amplitudinis Romæ sustentatus à quatuor leoni-
bus æreis in quo scriptum est.

Si lapis es vnus, dic qua sis arte leuatus:

Si verò plures, dic vnde congeries.

Isidorus lib. Aethimologiarum xvj. c. iij. de lapidibus
vulgaribus scribit. & c. iij. de lapidibus insignioribus. &
isti sunt vulgaribus præferendi. & cap. v. de marmoribus:
quia sunt eximij lapides, qui laudantur & commendantur à
maculis, & coloribus, præcipuè viriditate. Marmorū co-
lores, & genera innumerabilia reperiuntur, vt dicit Plinius
d. lib. xxxvj. c. vj. Nec omnia è lapidicinis sciuntur, sed
multa sub terra sparæ sunt. Lacedæmonicū seu Laconicū
marmor viride erat & cunctis hilarius, omniumque præcio-
sissimum. Statius in Syl. Hic dura Laconum saxa virent.

Aliud ophites à maculis serpentium quibus distingui-
tur, nomen accepit. & duo eius sunt genera, molle candidum,
nigrum durum.

Aliud porphyrites ex Aegypto quod est rubeum can-
didis interuenientibus punctis. Inuenit eadē Aegyptus in
Aethiopia (quem basaltē vocant) ferrei coloris, & du-
ricie, vnde ei nomen dedit.

Alabastrites verò est candidior cæteris intercinctus va-
rijs coloribus, quem cauant ad vasa vnguentaria, quoniā
optimè seruare ea incorrupta dicitur. vt ait Plinius. d. li-
bro xxxvj. c. vij. ex quo euangelicū illius vnguenti nardi
pisticū præciosi vasculū fuit, vt habetur Mat. xxvj. Marc.
xiiij. & Luc. vj.

Quoddam enim album parium dicitur, à Paro insula
Aegei maris, & est laudabile. Plinius scribit. d. lib. c. xij.
Aegyptium labyrinthum in introitu lapidei è Paro colū-
nis fuisse factum. Horatius. Vrit me Glyceræ nitor, Splens-
dentis Paro marmore purius.

Sunt

Sunt & multa alia marmoris genera, quæ breuitatis causa omitto, de quibus Plinius in d. li. xxxvj. Isidorus d. c. v. & Textor in sua officina, in verbo, Marmore.

Nouissimis annis repertum fuit marmor cæcidum ex reuelatione cuiusdã pauperis in agro Comensi, vt ibi edificaretur sacellum in honorem sacratissimæ virginis Mariæ, & vt à multis audiui, qui viderunt locum, illud marmor est multum singulare & laudatissimum.

Apud nos in Gallia sunt multa loca in quibus reperta fuerunt marmora mirabilis altitudinis & amplitudinis, maximè in agro Tornodoneñ. & in comitatu Burgundiæ apud Salinas est lapidicina marmorea, quod non est mirandum cū in Gallia lapides renascantur, vt est textus Papiiani iureconsulti in l. diuortio. §. si vir. ibi, quia nec in fructu est marmor, nisi talis sit vt lapis ibi renascatur, quales sunt in Gallia & in Asia, ff. soluto matrimonio. imo videtur & etiam lapides habeant poros & meatus vnde spirare possint, & per quos nutrimentum deferatur, & sic crescere possint, quod satis apparere videtur ex ingenti bufo ne in medio saxo inuento in Athonis arce Verdunensi. agri. Et etiam ex serpente viua inuenta in medio petre scissæ in Latio tempore Martini quinti pontificis, vt refert Baptista Fulgofus in sua collectanea de dictis factisq; memorabilibus. titulo de miraculis. cap. de auiibus animalibusq; alijs admirandis. Et, vt refert lib. antè citato. c. xviij. Theophrastus & Mutianus, credunt esse aliquos lapides qui parlant.

Sed cū multa ferat natura quorum ratio nulla potest afferri, aut in obscuro lateat, vnde inter alia singularia & excellentia in sua specie videntur. Inter hæc commemorabitur quod scribit Plinius d. li. xxxvj. c. v. circa principium marmoreum lapidem sectum in Pario insula in medio naturaliter sculptã Sileni (vt ab antiquis pingebatur) effigiem ostendisse. Silenus Bacchi nutritus fuit.

Albertus item magnus affirmat Venetijs se regis caput diademate ornatum vidisse in marmore naturaliter nullius artificis opera expressum, in quo frontis pars imperfecta videbatur.

De alio itè capite huic simili in vrbe Mantua viso suo tempore affirmat Baptista Fulgofus in loco antè allegato. c. de gemmis & lapidibus naturaliter sculptis.

Et idem subscribit quoddam in agro Placentino suo tempore lapis alabastrites inuentus est, in quo posteaquam ad lenitatem suam per artifices perductus fuit, inter claritatem obscuritatemq; quã lapis præ se fert, figura apparet mortui capitis humani.

Item Bergomi (vt idem refert) in maiori fano in porphirite lapide, qui ad baptisterij ornatum est positus, tãq; picta serpens in orbes, circũuoluta perspicitur. Et in quadam parte Galliæ est quidam magnus dominus, in cuius agro lapides & arbores si scindantur, in quacuncq; partem verti possint, arma seu insignia illius domini apparent.

Nonagesima secunda consideratio sit de gemmis, seu lapillis præciosis, & quæ sit excellentior, maioris autoritatis, seu nobilior inter omnes. Plinius li. xxxvj. c. iij. ait. Maximum in rebus humanis non solum inter gemmas præcium habet Adamas, & eidem inter gemmas primum locum autoritatis attribuit, ita inquit. Proximū apud nos Indicus Arabicisq; Margaritis præcium est, tertiam autoritas Smaragdis perhibetur, vt ibi ipse Plinius scribit. c. v. & etiam refert. G. Budæus in tractatu suo de Asser. & à dicto c. iij. vsq; ad finem illius libri scripsit Plinius fe-

re de omnibus gemmis secundum ordinem alphabeti, & de naturis & virtutibus illarum. & etiam Albertus magnus, & Dya scorides. & in horto sanitatis in v. tractatu. & per plures alios ad quos refero. & etiam Nicolaus Perottus in ij. epigramma Martialis ferè omnes gemmarum species enumerat, eas describendo secundum colores quibus magis assimilantur: vbi Crystallum primum locum in nitore obtinet, & post Adamantem ponit Achatem sub specie albi coloris: & hoc quia licet sit lapis niger maximè tamen quidam probant si habeat vitream perspicuitatem: teste Plinio in dicto lib. c. x. vbi etiam ait olim fuisse in magna autoritate & nunc in nulla. & refert idem dicto libro xxxvj. c. j. Pyrrhum regem (qui aduersus Romanos bellum gessit) habuisse gemmam scilicet Achatem, in qua nullo artifice sed sponte natura sculptæ, sed ad tenuibus segmentis, vt pictæ viderentur nouem cum insignibus suis expressæ, eum erant musæ, cum Apollinis effigie media inter eas sedentis & cytharā tenentis. Ismeniam Coraulem tradunt multis fulgentibusq; vt consueuisset, quod regum amicitiam conciliare existimetur.

Inter gemmas viridis coloris præcipuè commendatur Smaragdus cū sit præciosior multis alijs, & omnium lapillorum visu iucundissimus: quoniam nihil omnino viridius comparatum illi virescit, ita vt vicinum aërem sua viriditate figurare videatur. præterea solus gemmarum implet oculos nec fatiat, Quinetiam fessa alia intentione acies aspectu Smaragdi recreatur: propterea sculptes gemmas has maximè viridi lenitate lassitudinem mulcent, testis est Plinius dicto libro xxxvj. c. v. Tradunt Ismeniam Coraulem Smaragdon centum aureis denarijs emi iussisse, cū multas alioquin fulgentes gemmas haberet. Cūq; ex his comminuto præcio duo relati fuissent, ægrè tulisse se vltimū in emptorem: quoniam malè curatum existimabat, qd detractum esset gemmæ dignitati.

Gyges rex Lydorum gemmā habuit tantæ virtutis in annulo, vt ea ad se versa videret quoscuncq; vellet nemini conspicuus, vnde annuli beneficio omnia consequebatur ex animi voto. Et Nero Cæsar gladiatorum pugnas in Smaragdo spectabat.

Inter gemmas verd colore rubeo Carbunculus rubicundissimus est, & huius color igneus est, & in tenebris & nocte magis quàm die lucet, vt carbo. Nam die obscuratur, nocte verd & in obscuro tantum refulget, vt circa se noctem quasi in diem vertat. & olim (vt fertur) in hac ciuitate Heduën. erat carbunculus positus super Pyramidē adhuc extantem in superiori parte ciuitatis, vt lumen noctu effunderet per totam ciuitatem. Et ex libro de naturalibus rerum. Carbunculus est lapis omnium præciosissimus atq; carissimus. Et colore virtutibusq; superat omnes gemmas ardentes, sola enim habet omnes quæ in ipsis sunt virtutes: & est sigillum lapidum. potest imprimere figuram suam omni alij lapidi, & non e conuerso.

Laudantur & sub hoc colore hyacinthus rubeus, & coralium. Et mirum est, si verum sit, quoddam virtus hyacinthi est, quoddam qui portauerit secum ante sigillationem factam cum eo, sit tutus à fulgore, ita quoddam non cadat super eum.

Amethystus Indicus inter purpureas gemmas tenet principatū, vt ait Plinius lib. xxxvj. c. ix. Maxorum vana hanc gemmam ebrietati resistere promittit. Arnaldus tamen dicit, virtus Amethysti est contra ebrietatem, factq; hominem vigilem, & intellectum bonum tribuit.

Duodecima Pars

Saphirus autem inter gemmas cœrulei coloris excellētiōr est, & est magnæ excellentiæ, & virtutis. Primò ex similitudine coloris cui assimilatur, qui est color cœli serenī. Cū ergo ille color sit supra hominem & supra omnes res mundi propter altitudinem cœli, quam dimēsurare nemo potest. Eccle. j. Ideo videtur q̄ etiam ille color sit supra omnes alios, & sic ille lapis præciosus sit supra alios: vnde ex quo tenet similitudinem coloris aërei seu sereni cœli, designare videtur appetitum languentis animæ tendentis ad cœlestia, vt dicit Grægorius libro xvij. moralium. c. viij. & dicit Helimandus: ideo quia Saphirus cœlo sereno similis est, castè portari vult: gemmaq̄ gemmarum, & lapis sanctus dicitur. Ideo in libro de natura rerum habetur, q̄ qui portat hunc lapidem, expedit q̄ summo studio castitatem seruet: quoniam tãto dicitur præciosior & melior quãto colori cœlesti est similior. Est em̄ gēma summè dura, hylaris, clara, & pura, vtpote similis cœlo serenissimo. vnde Arnaldus. Saphirus est gemma fulgens quæ hominem reddit castum, mistem, & humilem. Et dicitur lapis sanctus, quia ad sanctitatem & deuotionem homines disponit. vnde scribitur Exodi xxvij. quòd Moyses ad præceptum domini vestem sanctam fecit Aaron summo pontifici in gloriam & decorem, in qua inter diuersos lapides præciosos Saphirus connumeratur. Sic Ieremias Tre norum iij. Destructionem Ierusalem, ruinam templi & sacerdotum recogitans eorum pulchritudinem assimilauit Saphiro dicens. Candidiores nazarei eius niue, nitidiores lacte, rubicondiores ebore antiquo, saphiro pulchriores, delectabilis est, gratiosa, & pulchra. Excessum pariter habet valoris inter lapides præciosos, ob quod sanctissimus Thobias spiritu eleuatus videns excellentiam cœlestis patriæ dicit portas eius esse ex Saphiro ædificatas, vt scribitur Thobias xij. etiam Ioannes Apocal. xxj. dicit. Fundamenta muri superne ciuitas esse ex lapidibus præciosis, inter quos Saphirus adnumeratur. Saphirus etiam in sacris scripturis significare videtur æternam gloriam, vt habetur Exodi xxiiij. vbi Moyses, Aaron, Nadab, Abiu, & septuaginta de senioribus Israël deum viderunt. Sub cuius pedibus erat quasi opus lapidis Saphirini, & quasi cœlum cū serenum est. Pariter in Ezechiele x. c. legitur. quòd species gloriæ domini super Cherubin erat quasi lapis Saphirus. Et ex his & pluribus alijs multū laudantur arma Christianissimi regis Franciæ, in hoc quòd sunt in campo azureo, qui color est Saphirinus, vt amplè commendat G. benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, duas habens filias. numero cxij. cxiiij. & cxv. extra de testamentis. & ante eum per Ioannem Ludouicū Viualdum de mōte regali: in libro de triumpho trium liatorum Franciæ. & dixi antè in quinta parte, in xxxj. consideratione.

Nonagesimatertia consideratio sit de excellentia colorum. Nam, vt lapides marmorei, ligna, gemmæ, vestes, & multa ex prædictis laudantur ex diuersitate colorum, & ex coloribus, qui etiam multum commendantur in armorijs. de quibus in prima parte, in lxj. cum septem sequentibus conclusionibus xxxvij. considerationis. Et etiam in picturis, de quibus in parte præcedente, in xliij. consideratione dictum est. Ideo de illis & excellentia aliorum scribendum est. Scitu dignum est, q̄ colorum (reste Isidoro libro xix. Aethymologiarum. c. xvij. de coloribus) quidam nascuntur, vt sunt Synopsis, Rubrica, Parisonium, Melinum, Fretia, & Auripigmentum, Cæteri ve-

rò finguntur, aut arte, aut permixtione, vt per eundem in dicto capitulo.

Item quidam sunt colores qui dicuntur natui seu naturales, vt sunt album & nigrum, vt habetur in l. si cui lana. §. proinde. ff. de legatis. iij. Et inter hos duos colores naturales album. l. & nigrum, sunt quinque principales intermedij, scilicet glaucus, puniceus, rubeus, purpureus, & viridis quos ponit Bartholemæus Anglici libro xix. de proprietatibus. & omnes colores præter album & nigrum dicuntur versicolores, vt est tex. & glo. in dicto §. proinde.

Celius verò libro j. antiquarum lectionum c. xx. post Marfilium Ficinum libro ij. c. xix. de vita cœlitus comparanda. dicit q̄ sunt ex Platonicis non ignobiles, qui tres esse vniuersales, præcipuosq̄ mundi colores arbitrentur, viridem, aureum, saphirinum, tribus cœli gratijs decoratos. Et viridem utiq̄ Veneris esse volunt, atq̄ item Lunæ. Aureum Solis ab Ioue tamen Venerisq̄ non alienum. Saphirum verò Ioui maximo dicatum prædicant: cui & Saphirus dicatur consecratus. Atq̄ Saphirinum quidem mundi Sphæris inferere, aurea verò Sphæris ad ipsam cœli similitudinem addere sydera. Ipsam verò Vestem siue Cereræ, id est terram viridi prorsum ex colore indumento.

Et dicuntur isti duo colores natui, ex quo ex eorū natura magis tendunt ad albedinem vel nigredinem: hoc est ad candidum vel obscurū, & qui nulla arte, sed natura producantur.

Qui dicantur colores albi, & quæ gemmæ tendant ad hunc colorem album, etiam qui dicantur colores obscuri, & quæ gemmæ ad hūc accedant colorem, scribit duffusè, Nicolaus Perottus in ij. epigramma Martialis. & consequenter de alijs coloribus, ex quibus considerari pōt excellentia: tam ex natura rerum quibus ipsi colores magis appropriantur seu assimilantur, q̄ ex communi reputatione quæ habetur inter colores, de quibus scripsit in conclusionibus, in principio huius considerationis allegatis: in quibus multum attenditur excellentia colorum, maxime eorum qui communiter apponuntur in armis, & ex quibus ipsa sæpe fiunt: & prout colores rebus nobilioribus & dignioribus adaptari possunt, dicuntur & denominantur digniores. et de adaptatione illorum videtur Perottus in loco præallegato. Deinde spectanda rerum natura quibus adaptari possunt, & ex his fiant laudes, et exaltationes armorum, secundum quod contingere potest: & si res sit in naturalibus potiusq̄ in accidentalibus: ex quo videtur q̄ colores albi & nigri cū sint naturales, sint laudabiliores.

Et licet color niger videatur laudabilior et principatior, cū per nullum alium colorem possit transmutari, in corporari, seu confundi. Ipse autem omnes alios non solū transmutat, sed etiam (quod fortius est) extinguit, & confundit vt iā dixi in d. j. parte, in xvij. cōclusionione xxxvij. considerationis. Color tñ albus, & qui albedini proximè accedit semper fuit plus laudatus, quia vt ait Aristoteles li. de sensu & sensato. est origo aliorum colorum, & omnes ab illo depēdent. Etiam quoniam oēs actus diuini tendentes ad bonū qui perpendi possunt semper fuerunt visi sub specie coloris albi seu candidi potius q̄ nigri.

Et color albus multum laudatus fuit à deo: cū, vt habetur Exod. xvj. appellauit domus Israël nomen cibi duplicitis, quòd erat quasi semen coriandi album & c. Et habetur Apocal. transumptiuè in c. si enim. versicu. si autem venio tibi. de pœnitē. dist. ij. Habes pauca nomina in Sardis qui

dis qui non inquinauerunt vestimenta sua, & ambulabunt mecum in albis, quia digni sunt. Qui vicerit, sic vestietur vestimentis albis, & non delebo nomen eius de libro vite, & confitebor nomen eius coram patre meo, & coram angelis eius. & in fine. Suadeo tibi emere à me aurum ignitum probatum, ut locuples fias, & vestimentis albis induaris, ut non appareat confusio nuditatis tuæ. & Apocalip. viij. Vidi turbam magnam quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus gentibus, & tribubus, & populis, & linguis stantes ante thronum, & in conspectu agni amicti stolis albis. Etiam habetur Matth. xvij. Marci. ix. & Luc. ix. quod in transfiguratione domini resplicuit facies eius sicut sol, vestimenta autem eius facta sunt alba sicut nix. Et habetur Actuum. ij. in ascensione domini cum Christus ascenderet in cœlum videntibus illis eleuatus est, & nubes suscepit eum ab oculis eorum. Cumque intuerentur in cœlum euntem illum, ecce duo viri altiterunt iuxta illos in vestibus albis, qui & dixerunt. Viri Galilæi &c. Et Mar. xvj. Et introeuntes in monumentum, viderunt iuuenem sedentem in dextris, coopertum stola candida.

Sed quicquid dicatur, videtur quod omnes ferè colores sint natui & naturales, sicut albu & nigrum: cum oēs ipsi colores reperiantur naturaliter ex terra prouenientes: quippe & viridis color, rubeus, glaucus, citrinus, cœruleus, & rosaceus, & alij ex terra procedunt, etiam in herbis, lapidibus, & arboribus.

Sed ut à diuerticulo repetamus iter inceptum, sub colore albo continentur & alij qui videntur esse species albedinis, & sub illo colore comprehendit, ut leucopus, olivinus, siue cygneus, & sandicinus.

Et colores albi quibus in pictura vtuntur sunt, Parathonium, Melinum, Cerusa, Eretria, Sandaraca: ut de his habetur per Isidorum & Perottum in locis antè dictis. Et in armorijs hic color designatur per argentum, in picturis verò per alias res.

Quomodo etiam colores referantur ad planetas, vide Marsilium Ficinum libro iij. de vita cœlitus comparanda. c. xj. vbi etiam scribit qui colores sint potentes. Alio modo sumunt colores medicini in corpore quando faciunt differentiam inter colorem naturalem, et non naturalem, ut per Arnaldum de Villa noua in suo speculo introductionum medicinalium. c. xj. & ibi vide quomodo causantur in homine: sed cum hæc sint extra propositum, ideo circa ea non insisto.

Color etiã obscurus, qui et niger dicitur, est natuius, & ut dicit Cardinalis in clemen. j. in prin. de statu monachorum. Inter cæteros est vilior et magis fuscus, & ideo electus fuit à religione monachorum ad denotandum mortificationem carnis, & tristem vitam, quam debent habere monachi nigri. Et dicitur niger à nube, quasi nubiger. Et, ut dicit ibi, sunt tantum quatuor principales colores: Albus scilicet, Niger, Citrinus, & Rubeus: & quod diuersitas colorum inducit diuersitatem effectuum. Clemen. vltima. de regularibus.

Et aduertere quod hic color est leucopo, hoc est vili & vulgari albo contrarius, propriè pullus appellatur, quod pulli ouium ferè eo colore nascuntur, & sub hoc colore sunt qui dicuntur hispanus, beticus, impluuiatus, suafus, mutinensis, fuscus, ater, athracinus: & hic color à pictoribus atramentum dicitur.

Color cæsius dicitur qui cœli speciem habet, etiã glaucus, & cœruleus, cum atilis, & cyaneus: pictores cœrulei co-

loris diuersa genera habet. Quippe in argenti metallis nascitur cœruleum, quod propriè limus est: optimu vocatur Atticu, quod nunc transmarinum dicitur. secundu marmosum siue lucidum vocant. tertium Scyricum à Scyro Aegæi insula. Affertur et Indicum ex India supra modum nigricans, & atramenti ferè tenens colorè. Itè & ex Germania quod Germanicum, siue lucidum nominant, ut refert Perottus vbi supra: & quæ gemmæ sint huius coloris. Hic tñ color videtur potius esse priuatio alioru coloru, quæ sit color de perse, ut dicit Aristoteles in lib. de sensu & sensato. Et de excellentia illius dixi ante in j. parte, in lxx. conclusionem xxxvij. considerationis. Et inter alios colores est cœruleus inter istos sub obscuritate dependentes, qui comparatur Saphiro, ex quo hic color videtur esse laudandus in hac specie coloris Saphirini, ut hic ante dixi in principio, vbi laudau colorè Saphirinum, et magis tendit ad nigrum quæ ad album: de natura cuius Saphiri dixi etiam supra in præcedenti consideratione.

Diuersus est & alius color à prædictis qui viridis dicitur, et fit ex flore qui in segetibus frequens crescit, atque oculos maximè recreare existimatur: à viriditate succi folioru porri (quæ summa est) Prasinus dicitur. Istius coloris præcipuè sunt Smaragdi omnium lapillorum visu iucundissimi: quonia nihil omnino viridius comparatum illis viret. præterea soli gemmaru implent oculos, nec fatiant. Quin etiam fessalia intentione acies visu Smaragdi recreatur, ut & in consideratione præcedenti scriptum est.

Et de huiusmodi colore viridi quomodo delectat visum, maximè Smaragdus, scripsit Isidorus lib. Aethymologiarum xvj. c. de viridioribus gemis. allegatus per Bartholomæum Anglici in suo libro xix. de proprietatibus rerum. vbi ait, quod propter visum, cerui & alia animalia agrestia virentia diligunt et frequentant. Ideo venatores se induunt communiter veste viridi, quia propter aspectum viroris, quem bestia naturaliter diligunt, minus venatorum insidias expauescunt. Et ibi etiam dicit, quod iste color est medius inter rubeum et nigrum generatus, ut ibi videre potes de ratione prædictorum.

Alius etiã est color qui dicitur rubeus, qui est medius ab extremis nigredinis, et albedinis æquè distans: ad cuius generationem concurrunt materiae perspicuitas, ignei luminis claritas, et albedinis & nigredinis concors mediocritas. Tamè propter igneam lucem partes mixti perspicuas dilatantem & rarificantem ac subtiliantem maiorem habet in translucencia conformitatem cum albo quæ cum nigro. Non tamen ita videtur esse dignior aut nobilior sicut album aut nigrum, cum sit accidentalis, etiam præter antedictos cæteri ferè omnes colores mixti sunt, & ex ruffo compositi, sed ita diuersi prout ruffum, aut intendunt atque acuum, aut cum colore viridi miscent, aut nigro infuscant, aut virenti sensim in albo illuminant.

Et istius coloris rubei multæ sunt species, sed rubeus & ruffus generalia nomina sunt ad omnia quæ quomodo libet rubet, ut fuluus, flauus, rubidus, pheniceus, rutilus, luteus, spadicus, belnus, balaustinus, coccinus, roseus, sino pis, minium, & sunt colores sub rubeo dependentes.

Fuluus verò color est ex ruffo ac viridi mixtus in alijs plus viridis, in alijs plus ruffi habens, sic fuluam Aquilam & iaspidem, fuluos galeros, fuluum aurum, arenam fuluam, fuluum leonem, et fuluum æs. Et huius rubri coloris inter gemmas sunt, Carbunculus, Corallius, Sardonix, Hematites, Hyacinthus, & plures alij: ut scribit Isidorus Aethy-

mologiarum libro xvj. c. de rubris gemmis.

Alius est color qui dicitur purpureus, qui nigricantis rosæ splendore subluet. Cæterorum omnium colorum gratissimus, & tingēdis vestibus maximè expetitus, à purpura dictus. Purpura verò piscis est ex concharum genere, viuit annis septenis, habens nobilem illum succum ad tingendas vestes in medijs faucibus: viuas conantur capere, quia florem illum morientes cum vita euomunt. Purpuras pisces habent Sigæum & Lectum Idæ promontoria. & teste Isidoro lib. Aethymologiarum xix. c. de coloribus vestium. Purpura à puritate lucis vocatur. & in his regionibus gignitur eius materia, quas solis cursus illuminat proprius & illustrat.

In Melibea vrbe Thessaliæ claruit vsus purpuræ. Lucetius libro secundo. Melibeaq; fulgens purpura, Thessalico concharū testa colore. Et Plinius ait. In Laconia purpuram optimam fieri consueuisse. Et idem de Carthagine loquens. Nunc omnis (inquit) nobilitas conchilio atque purpura constat. vide infra in xcvj. cōsideratione. De isto etiā colore & alijs scribit Plinius lib. xxxv. c. vj. vbi laudat hunc colorem qui & conchilium, & murex dicitur.

Sub isto colore continetur Violaceus, Ianthinus. Amethystinus, qui in vini colorem accedit: & sic denominatur à gemma, quæ dicitur Amethystus: item Tyriathynus color sub isto colore purpuræ cōtinetur, & etiam Molochinus, qui Maluæ flori similis sit, quasi Malachinus: de natura cuius Maluæ dixi hinc antè in xc. cōsideratione. cū sit excellens ex effectu.

Item color Cerinus à ceræ colore vocatur, sic & à Mustella mustellinus, & à meli colore, siue à Mello insula, unde afferebatur Melinum pigmentum ipsum: quidam tamen Melinum colorem volunt esse medium inter album & fuscum, qui Giluus dicitur. Et à croco croceus siue crocinus, qui etiam flameus dicitur. Et à cœli colore cœruleus id est viridis cum nigro, qui & glaucus siue cœsius dicitur, & etiam thallassicus.

Lutæus verò color est dilutior rutilus, qualis est color auri, hinc violæ eius coloris luteolæ dictæ. Plinius lib. xxj. c. viij. Lutæi video honorem antiquissimū in nuptialibus flamæis totum foeminis cōcessum. Et sic olim solū vxores flaminum, hoc est sacerdotū, flaminicæ dictæ, assiduè utebantur velis auratis, seu ex auri colore tinctis, quibus non licebat facere diuortium. Eodem modo postea tegebantur nuptæ flameis, hoc est huiusmodi velis, vt perpetuò cū viro manerent. Luca. de Martia iterum nubente Caroni. Lutæa demissos velarunt flamæa vultus.

Hic color Lutæus in vulgari nostro dicitur Iaune, & sit à pictoribus quibusdam terris, vel ex auripigmento, quod in Syria foditur in summa tellure auri colore, sed fragile, ad lapidum speculariū similitudinem. Ex quo Caius princeps (vt aurum facere tentaret) magnū pondus excoqui iussit, & vnde excellēs aurum fecit: sed ita parui ponderis, vt in detrimentum cederet: propter quod nemo postea idem tentare ausus est: quod hodie si nostri fantastici alchimistæ à suis fumosis figmentis desisterent, exemplo huius, bene agerent, & rebus suis optimè consulere, cū in his plus detrimenti q̄ cōmodi sentiant. Hoc colore inter gēmas succini, hoc est Ambri gen⁹ reperitur & Topazij. Item Chrysolitus aureo nitore translucens, & Aromatitidis quæ in Arabia gignitur, ita dicta, q̄ myrrhæ odorem habet: & plures aliæ gemmæ, vt per Perottum in suo cornucopiæ lib. in epigramma. ij. Marrialis. & Isid. in suo Aethy

mos. lib. xvj. vbi scribit de gēmis secundū eorū colores, à c. vj. vsq; ad c. xliij. De pluribus generibus colorum vocabulisq; eorum græcis & latinis, vide per Aulum Gellium libro ij. c. xxvj. & post eum in Lazari Bayssij repetitio. su per l. vestis. ff. de auro & argen. lega. c. ij.

Nonagesima quarta cōsideratio sit de floribus odoriferis, seu (vt alij volūt) fruticibus odoratis, seu herbis aromaticis, & vt vtrumq; complectar, flores. s. & odores magis excellētes inter flores & violas seu frutices odoriferos scribuntur sequentes, rosa, liliū, calta, bacchar, cōbretum, lotos, crocus, hyacinthus, ambrotonum, amaracus, salmuca, polion, amethystus, cyamon, holochryfos, chrysitis, organum, thimus, coniza, cytenus, narcissus, amarathus, epithymon, cœnāthe, phrygma, abrotonum, rosamarinus, anethum, achantus, anemona, cherimha, ligustrum, vaciniū, conuoluelus, cyanus, cyclaminus, sifymbrium, tymbra, satureia, casia, melilotos, lyriū, & lichnus: de quibus & alijs meminit Plinius libro xxj. & Isido. lib. xvij. Aethymos. c. ix. sed quia tædiosum esset de singulis laudes referre, ideo laudes de paucis absoluemus, propter eorum excellentes effectus.

Imprimis de lilio, quod sui natura (teste Plinio li. xxj. c. v.) est nobilissimū, quo nulli florū celsitas maior, cuius flos fragrat odore acutissimo, & est candidissimus, nobilitate proximus rosæ, & quadā cognatione vnguenti olei, quod ab eo liliū appellatur. Est & Liliū rubens, & etiam purpureum, sed apud nos raro videntur.

Liliū laudatissimū est in Antiochia & Laodicea Syriæ, mox in Phaselide, quartū locum obtinet in Italia nascens.

Susa vrbs Persarū à Mēnone condita nomen sumpsit à liliorum multitudine. Nam Persæ susam vocant liliū.

Liliū multiplicem habet virtutem, ita q̄ eius radices virtute suā multis modis florem suum nobilitauere, secundū eundem Plinium eodem libro, c. xix. Auicennam & phisicos. Nā valent contra duritiam splenis & nervorum, maximè sub prunis costæ, & cū oleo roseo tritæ, vlturas sanant, & vulnera cicatrizant: & conferunt ad ultiōni aquæ calidæ, cū sint exsiccatiuæ, mollitiuæ, abstersiuæ, & consolidant: valentq; liliū in cisionibus nervorum, & splenis apostemata maturat. Et, vt omnes testantur, liliū tum mores resoluit, vlcera abstergit, dolores mitigat, venena depellit, puncturis confert: & succus eius cum melle decoctus veteribus vlceribus medetur. Et oleum eius est resolutiuum & aperitiuum. Conuenit enim dolori capitis, & distillatum in aurem sedat eius dolorem, saniem & immunditiam purgat liliū, & morsum serpentis curat, similiter eius folia exactionem serpentium curant: eiusq; radices contra serpentium ictus valent. confert & liliū puncturæ vermiū venenosorū atq; scorpionis: & præterea semen eius potui datū ad serpentis morsum facit, vt scribunt Plinius, Auicenna, & Dioscorides. Ideo ex effectibus ex eo proueniētib; constat ipsum liliū esse laudandum.

Quod etiā facit ad laudē armorū Fræciæ, in quib⁹ funt tria lilia cœlitus demissa, de laude quorum scribit Ioannes Ludouicus Viualdus in suo tractatu de triumpho trium liliorum Franciæ. & Guilielmus Benedicti in sua repetitione ea. Raynurius, in verbo, duas habens filias, numero lxxxvij. vsq; ad c. numerum. extra de testamentis. & dixi s̄. in v. parte, in xxxj. cōsideratione.

Alius est flos odoriferans qui dicitur Rosmarinus, quē propter eius excellentiā, & effectus illius excellentes laudare decreui, quem latini ab effectu, herbam salutarem vocant,

vocant, teste Isidoro libro Aethymologiarū xvij. c. ix. & odorem thuris habet: vnde Libanotis dicitur. Plinius. Libanotis radicem habet. Olisatri, nihil à thure differentem, cuius natura calida est & sicca in tertio gradu, vt Serapio inquit. Propterea ad plures valet infirmitates, vt Rafis ait in xxij. continentis. c. 694. auctoritate Diafcoridis: et inter cætera dixit ibi, q̄ omnes species cum melle in oculis positæ acunt visum. Et vt scribit Arnaldus de Villa noua in suo tractatu de vino. Cū Anazare esset in Babylonia accepit cum multa sollicitudine, & precum instātia à quodam antiquissimo medico Sarraceno virtutes rosismarini: quas secretiora sibi quasi nonnulli narrare debere communicari retinebat. Et dicit quod de vitifloribus operatio nibus eius est cum vino, deinde cum balneo: deinde cū fit ex eo oleum, quod est in effectu balsami: deinde cum fit electuarium ex floribus eius & aqua ardenti seu vitæ, Vinum quidem quod de hoc fit more aliorum conficitur secundū modos descriptos in dicto tractatu. habet mirabiles proprietates. Nam ipsum est vtile omnibus egritudinibus frigidis, rectificat appetitum, & confortat sua aromaticitate qua anima dilatatur, & sua stipticitate, qua substātia ei⁹ cōgregatur, fortificat omnia membra, neruos rectificat, & cū lauatur ex eo facies reddit ipsam pulchram. Et si laeuer ex eo caput non cadent capilli, imo multiplicantur, & vsus eius conseruat propriē ab Anthrace, hoc est carbone, & huiusmodi malis pustulis, cōsumit flegma & melancoliam, & confortat propriē substātiā cordis, & ex hoc faceret acquirere aut consequi iuuenescētiā: & forte qui eo assiduauerit non putrescet corpus eius, & si sæpius os laeuer ex eo, continue odoriferum reddit. Confortat dentes & gingiuas, & cancrum ex eo sæpe lotum sanat, et fistulæ et huiusmodi vulnera ex eo sæpe lota sæpi⁹ desiccantur, & rectificantur. Et quando quis ex longa infirmitate æger, siue debilitatus panem assum in eo vino madidum frequenter comederit, rectificat appetitum, & confortat eius membrum debilitatum. Et ipsum quidem vinum temperatum cum aqua pluuiali & propriē decoctionis florum eius herbæ, & assiduatum bibere rectificat Ptyficos et ethyicos, & est probatum et secretum: vt ibi dicit Arnaldus. Valet etiam dictum vinum in quotidiana liturgia & quarta, in cardiacis et egritudinibus cordis, nausea et dissinterijs fluxibus. Item, & quod de excellentioribus operibus eius est, quod est vicarium tyriacæ contravenenū, et venenosos cibos, & est potus propriē paralyticis et tremulosis et relaxatis neruis: confert podagræ perambulatiuæ, & mulieribus propriē humidæ complexionis, & rectificat earū matres, & prodest ad conceptum.

Fit & electuarium ex floribus eius & melle dispumato secundū qd̄ fit rosatum, & est mirabilis vsus eius ad omnia prædicta: & fiant frusta ex illa herba & floribus eius, & fiat balneum vaporosum mediante calidorū, & est balneum vitæ, & mors senectutis: quoniam assiduatio eius facit renouari (sicut Aquilam iuuentutem) vtentium eo, & est secretissimum, vt dicit ipse Arnaldus.

Fit & ex floribus eius oleum quod gerit vicē balsami, & est res archana. Cuius magisteriū hoc est, impletur amphora vitri floribus eius, & clauditur cum panno duplicato cerato, aut cum cera & coopertorio, ita qd̄ non respiceret & sepeliatur in arena vsque ad medium, & maneat sic per mensem vnum vel plus: & flores dissoluuntur in aquā & separetur aqua illa pura ab impura, & ponatur ad solem per quadraginta dies, & inspissabitur aqua illa ad mo-

dum olei siue balsami: confortat cor & cerebrum, & ad totum corpus valet, confortat debilitatem neruorum, remouet sordes & maculas faciei, seruat iuuentutem, & patitur experientiam balsami, quoniam gutta eius super aquam posita perit fundum & stabit. Et si ponatur in sero in oculum ieiuno, nō tantum maculam telam, sed omne malum sanat, si tribus vicibus iteretur. Amplius res experta est ab eo (vt dicit Arnaldus) & visa, qd̄ aqua vitæ siue ardens facta de vino in quo remolita fuerit dicta herba curat flegma falsum, scabiem, cancrum, & fistulam, quæ aliter sanari nō possunt: & si refederit dicta herba & flores & ex ea inungantur manus vel membrū paralyticum frequenter ad calorem, rectificabitur, & quandoq; sanatur.

De Rosa verò quæ ex floribus odoriferis primaria est: scribit Plinius libro xxj. c. iij. Nascitur è spina siue rubo, et est iucūdi odoris. vsus eius in coronis prope minus est, oleo maceratur & in vnguenta transit, per se mēdicæ artes præbet. Emplastris atque collyrijs imponitur mordaci subtilitate. Mensarum etiam in delitijs inungendis minime noxia inter rosas. Plinius celebrat Prænestinam, Campanam, Milesiam (cuius color ardentissimus sit) Trachiniam minus rubentem. Alabandicam viliozem albicantibus folijs. Vilissimam verò pallidis non pluribus, vel minutissimam spinosam, quæ differunt multitudine foliorum asperitate, leuore, colore, odore. Et ad minus habent quina folia vel numerosiora. Cyrenis verò odorifera est rosa. Et in Gallia in oppido Prouin, dicta in partibus circumstantibus prope Parisum, Bria, scilicet, vbi nascuntur rosæ mirabiliter odoratissimæ, longe quā in tota Galia, adeo qd̄ venduntur satis caro precio: & dominæ Parisienses, quæ sunt magistræ policiarum, eas seruant siccas in sacculis cum certis alijs odoramentis, & ponunt in scrinijs & coffris vbi sunt lintheamina, mātilia, & similia: quæ postea redduntur mirabilis odoris, boni, & suauissimi. Imo etiam portantur dictæ rosæ ad longinquas partes. & vt scribit Panthaleon de Consuetudine in sua summa lacticiuorum. c. xj. secundi tractatus. Ipse portauit ad partes Pedemontanas vbi videbantur præciosæ. Ad bonitatem istarum rosarum etiam influxus supercœlestis concurrere potest. Carthagine, Hispaniæ. Hyeme quoq; tota præcox refert & cœli temperies. Quibusdam enim annis minus odorata prouenit rosa: præterea magis omnibus locis siccis quā humidis odoratior, teste Plinio libro xxj. c. vij. Idcirco odoratiora in oriente consurgunt: quia teste Celio libro xij. lectio num antiquarum ca. xxxj. post Philosophum, terra cū feruet atq; inuritur, quod ediderit principio, bene olet. Etenim quæ parce humido quendam in modum recaluerint odorata redduntur, humor enim calore concoqui potest.

Laudatur & rosa ex effectu eius magno, cū ex ea fiat vinum magni effectus, vt scribit Plinius li. xij. c. xvj. vbi dicit, Inter flores fit vinum è rosæ folijs tuis in lintheoloq; in mustum collatis cum pondusculo, vt sistat quadraginta pondere denariorum in sextarios vicenos musti, nec antè tres menses vase aperto. Et de eo etiā facit mentionē Arnaldus de Villa noua in tractatu suo de vino. vbi vinum æstiuum dicit esse propriē rosatum, quod potest fieri cum musto de siccis rosis, sicut fit vinū boraginatū, & fit leui⁹, citius & melius, & sufficit, secundū eū talis modus, scilicet vt vino potissimè rubeo supermittat in amphora hora comeditiōis cū aqua rosata quātū placet in sapore et odore et bibatur. Refrigerat em̄ cor, mēbra principalia cōfortat,

Duodecima Pars

custodit membra, ne dissoluantur eorum virtutes à calore, & dissoluta restituit: valet contra putrefactionē in febribus pestilentialibus. Ipsum etiā medicinale est, quoniā valet contra lienteriam, dysenteriam, & defectum cōtentiuarum: & temperatum cum aqua pluuiali confert vomitui & sincopi ex fumo colerico, & contra cardiacam quæ fit ex calefactione spirituum: valet etiam contra dyaporesim, & assiduatio lauationis dentium cum eo confortat gingiuas, & os redolere facit, & bonum anhelitum: & lautio faciei cum eo facit carnem solidam & coloratam: & si distilletur gutta eius in oculis, acuit aciem oculorū: quoniā mundificat ratione vini, & confortat substantiam oculorum ratione rosarum.

Vfus verò succi rosæ (teste Plinio lib. xxj. c. xix.) fit ad aures, oris vlcera, gingiuas, consillas, gargarizatus. Stomachum, vuluas, sedis vitia, capitis dolores. In febre per se vel cum aceto somnos naueas. Folia vruntur in calliblepharum (quod medicamentum est accommodatum vitis oculorum, præsertim cum palpebræ cohærescunt, & vlcera oculorum male sunt curata.) Et siccis femina asperguntur. Epiphoras quoque (hoc est morbum oculorum, quæ vulgò lachrymam vocant) aridis leniunt, flos somnum facit: inhibet fluxiones mulierū, maxime albas in posca, id est vino in torculari aquato potus. Et sanguinis execrationes. Stomachi quoque dolores quātum in vini cyathis. Semen ipsius optimum crocinum, nec anniculo vetustius, & in vmbra siccat. Nigrum inutile, dentium dolori illinitur, vris nam ciet, stomacho imponitur. Item igni sacro non veteri, naribus subductum caput purgat, capita pota ventrem & sanguinem sistit, vngues rosæ epiphoris salubres sunt. Vlcerum enim oculorum rosa sordescunt, & præterquā in iniectis epiphoræ: ita vt arida cum pane imponatur. Folia quidem vitis stomachi, rosionibus, & vitis ventris & intestinorum, & præcordiis vtilissima vel illita. Cibo quoque la pati modo conuertuntur. Cauendus quoque in his situs celeriter insidens. Et aridis & expressis aliquis vsus Diapasmata, hoc est inspergimina. Inde fiunt ad sudores coercendos, ita vt à balneis inarescant corpora, dein frigida abluantur. Syluestris cum adipe Vrsino alopecias mirificè emendat. Est autē Alopecia morbus in capite ex vitio humorū, qui fit cum profluvio capillorum. Et vnumquodque de per se ex suo effectu sufficit ad laudandam rosam, & ad collaudandum illos qui habent rosam in armis, vt sunt illi de domo Vrsina, & in Angliā reges, & in Burgundia, illi de domo de Vergy. Ideo nō mirum si domus Vrsina rosam accepit, cum sanet dolorem capitis cum adipe Vrsino. vnde Macer his versibus rosam laudat.

Dici flos florum nobis rosa iure videtur.

Quod specie cunctos præcedat, odoreque flores.

Non tamen hæc specie tantum nec odore iuuare

Nos valet, ac varijs nos adiuvat illa fidelis,

Eius sicca gradu vis est & frigida primo.

Laudatur & Gariofilatū ex sua aromaticitate, quia si olfacitur aperit opilationes accidētes in cerebro & naribus: ori stomachi cōfert, corroborat enim ipsum, atque cordi auxiliatur, et valet ad emorroidas. Vnde Serapio in c. de beren gemisch, dixit de eo quod calidū est in fine secūdi gradus cōferens stomacho frigido, epati, & cordi, aufert cardiacā, quæ fit à melancolia & flegmate, tristitiam & sollicitudinem, odoriferasque facit eructationes: quod verò eo delectatur ipsum potius olfaciant quæ māduecent, reperiuntur & diuersi coloris: quædam enim rubea, quædam abba, & quædam viola

cea, quæ vulgo grisea dicuntur, & forte cineritia.

Laudāda est etiam Maiorana, quia secundū Rasim in tertio Almāforis. c. xxj. propter aromaticitatem suā, caliditatem, & subtilitatē, conuenit omnibus ægritudinibus frigidis, confortat cerebrum & omnia mēbra, & ex qualitatibus suis virtutem habet dissoluendi, consumendi, & mundificandi. Et secundū Auicennam in ij. canonis. ca. cccclxxxj. est subtilis, resolutiua, aperitiua cum fortitudine aperiens opilationes cerebri, & conferens emigranæ, humiditati, & ventositatibus grossis, & dolori auris.

Lauendula etiam laudari debet, licet sit herba omnibus nota, calidæ & siccæ complexionis. Cuius flores etiā odorem suauem & bonum habent.

Violis honos est proximus (teste Plinio li. xxj. c. vj.) scilicet rosæ & lilio, earū tria sunt genera, purpurea, alba, & lutea, seu mellina, quæ est palliduli coloris. Et quædam sunt fatiuæ, & aliæ syluestres, eodem teste. c. xix. Omnes fatæ vt olus proximæ sunt plantis. Ex his verò quæ sponte opacis & macris locis proueniunt. Purpureæ latiore folio statim ab radice carnoso exeūt, solæ generali vocabulo violæ flores vocantur. Sed fatiuæ maxima autoritas luteis, vnde Bartholemæus lib. de proprietatibus rerum. Viola propter violentiam odoris sic est nominata, vt dicit Isidorus. Herba quidē modica est viola in substantia. Cuius flos maximi est odoris: vnde odor eius cerebri calorem mitigat, & spiritus animales recreat & confortat. Flores vernales prius oriūtur, sic se citius manifestant: paruitatē eius in substantia magnitudo odoris pariter & virtutis notabiliter recompensat. Et dicitur quod flos à proprietate eius, quæ est in eo, quando bibitur cum aqua confert squinantie & epileptiæ quæ accidit pueris: & est illa quæ vulgariter dicitur mater puerorum, vt scribit Plinius dicto ca. xix. vbi ample de proprietate eius. & in horto sanitatis, tractatu de herbis. capitu. cccxcij.

Omnium verò odoramentorum atque herbarum differētia est in colore, & odore, et succo. Odorato sapor raro vlli non amarus. Econtrario dulcia raro odorata. Itaque & vina (ait Plinius libro xxj. capitu. vij.) odoratorum multis, Siluestria magis omnia fatiuas. Quorundam odor suauior è longinquo olet. cum in propinquo ad motus hebetatur, vt violæ, rosa recēs à longinquo olet, sicca propius. Et de istis ambiguitatibus in odorum ratione. Cur florum odores seu suffimentorum suauius è longinquo oleant. Cū in propinquo alia herbam potius redoleant, alia fumum, dicit Celsus libro xij. lectio num antiquarum. cap. xxiiij. ex hac ratione procedere: quia natura odorum caloris vi constat, cum odorata oīa calida sint, & vt vnumquodque calidissimum est, ita & maximè leue. Proinde prouehi longius potest, ac sinceriores subuectare odorem suum à cæteris, cum foliorum odoribus, tum fumi: id est vaporis aquei depuratū, adiunctumque, qui odorem affectari videntur, cum quod terrestris quoque prouehatur portiuncula, quæ odore celerius sensum afficiat. Nam insisto crassamento calidum inibi potentius agit, verū interstitio longiore victa flaccescit, calore diminuto, quamobrem sensui ingeritur odor materia defecatiore. Quod verò amplius agitata odoramenta plenius afficiant, ratio evidens: quoniam mora plus aëris, quam quiescentia replent. Quo nomine celerius odoris potestas sensum pertingit. Acrius autem frigoris vi infestante, minus, minusque odoramenta persentimus: quoniam hebescit, retunditurque

tunc

sunt aëris motus, quo inuehuntur. Etenim frigus consistere facit & contrahit, de quo plene Celius eodem libro xiiij. c. xix. & ibi querit, cur præcipue odoribus capiatur & delectetur homines. Odor vero, teste Isidoro lib. xvij. Aethi molo. c. viij. in princip. nihil aliud est quæ aër contactus, vel fumosa exhalatio vel vapor, vt veteribus placuit. Et odorum & florum generi magnus est vsus in medicina, vt ait Plinius d. lib. xxj. c. xvij. Imo odor maximi est nutrimenti. Cum, vt ait Hippocrates in suis aphorismis, bona conseruatio generis humani est in humido, melior in viuo, optima in odore. & scribitur Prouerb. xxvij. Vnguento et varijs odoribus delectatur cor. Propterea Celius lib. lectionu antiq. xiiij. c. xxj. querit an odoribus suffici alimētum queat, vbi allegat Hippocratem in lib. de alimēto dietentem. Quicūq; citissima indigent adiectione, humidū re medium resumendis viribus optimum est, vbi autem ad huc otiose per odoratum. Pythagoricorū etiam sententia fuit, odores ad nutritionem conferre, veluti etiā alatur qualitatem eiusmodi attrahendo. Odores etiā sanitati plurimum conferre sensus perdocet. Nam Plinius lib. vij. ca. ij. scribit ad extremos Indiæ fines ab Oriente, circa Gangis fontem esse Astomotum gentem sine ore, corpore toto birtam, quæ frondium vestitiarum lanugine, viuacq; halitu tantum, & odore, quem naribus trahant. Nullū illis cibum, nullum esse potum. Tantum radicum, florumq; odores varios syluestrium malorum, quæ secum portant longiore itinere, ne desit olfactus. Grauiore paulo odore haud difficulter exanimari. Et ibi scribitur in calidis quibusdam regionibus, ac plurimo passim odore fragrantibus multos gracili corpore & imbecillo stomacho, quasi solis odoribus ali. Fortè quoniam ipsa natura loci, tum herbarum & frugum, atque pomorū succos ferme totos redigit in odores. Tum corporum humanorū humores illic resoluit in spiritum. Cum igitur, vterque, odor videlicet ac spiritus sit vapor quidam, & simile simili nutriatur. Nimirum & spiritus & spiritalis homo plurimum odoribus accipit alimētum. Spiritum vero odoribus nutrirī argumento est. Quod vinum odore plenum subito spiritum recreat, quæ cætera vix tandem possunt reficere. vnde Ouidius primo de ponto sic ait.

Et iam deficiens sic ad tua verba reuixi,

Vt solet infuso vena redire mero.

Et in confesso est, ex se vinum fomenti plurimum sugere. Ideo Auicennæ dictum probatur, cum ait. Corpus quidem dulcedine, Spiritum vero quadam aromacitate nutrirī. Tria vero spiritus animalis fomenta traduntur præcipua. Aër purus & luminoso. Odorum delectus, & Musicæ. & idem Celius eodem libro xiiij. ca. xxij. scribit miram vtilitatem suffitionis, & ignes odoratos pestilentiae occurrere. Siquidem cum aër, quo vtimur plurimum, & in quo maxime versamur. Non eadem semper sit ratione dispositus, nec idem seruet temperamētum: sed nocturna densat humectatione, & proinde corpus præmat & animæ tristitiam inferat, veluti nebula, circūfusam grauiorē. Nam & medicæ artis scientissimi pestilenti affectione grauius crasante ignium crebritate malo occurrant, quod ipsi rarefcere credatur aër. Id quod consequitur largius, si odorati vrantur ligna. Cuiusmodi est cupressus, iuniperus, piceæ. Sed & Agrona nobilem medendi scientia summæ laudatum ferunt, quod Athenas magna pestilentiae, vt sæuius infestante, affectorum plerisque salutarem intulisset opem, accensis in proximo ignibus.

Nonagesima quinta consideratio, quod metallorum sit excellentius alio. Et videtur quod metalla de buissent præponi lapidibus & lignis: quoniam, vt habetur Esaiæ lx. Deus qui est remunerator in centuplo pro ære promittit ecclesie derelictæ aurum, pro ferro argentum, pro lignis, æs, & pro lapidibus ferrum: sed hic interseui propter connexitatem ad præcedentia, Isidorus vero lib. Aethiim. xvj. c. xvj. dicit septem esse species metallorum, aurum, scilicet argentum, electrum, æs, stannū, plumbum, & quod domat omnia ferrum, ex quibus aurum est præciosius, & post aurum, argentum, vt dicit Lucas de Pēna in rubri. de metallarijs & metallis. lib. xj. allegat textum in authenti. de consulis. §. hæc itaque, versi, spargere aut. ibi, argentum vero quod mox post aurum præciosissimum fiet. & ibi glos. in verbo, post aurum. collatio. iij. Et de auro & argento fit mentio in pluribus locis in iure. Nam est titulus de auro & argento legato. in Infortiato.

Aurū vero quod nascitur & inuenit in fluuio Phison, qui & Gages dicitur in regione terre Eulath. hoc est Indiæ, est optimū, vt habet Gen. ij. Quia, vt Plinius scribit li. xxij. cap. iij. in princ. Nullum absolutius est aurū, quā inuentū fluminū Ramentis, vtpote cursu ipso tritūq; perpolitum.

Aurum enim octo habet virtutes, quas describit Guilielmus Benedicti in repetitione. ca. Raynulfus. in verbo, duas habens filias. numero c. de testamētis. post Ioannem Ludouicum Vualdum de Mōte regali in suo tractatu de pugna partis sensitūq; articulo, de laudibus ac triumphis trium liliorum Franciæ. q. iij.

Addo quod etiā aurū denotat sapientiā, vt ait Celius libro antiquarū lectionū iij. c. xxxij. & argentū rerum naturalium notitiā. Et de his virtutibus vide ante in v. parte. in xxxj. consideratione. vbi scripsi de excellentia armorū seu insigniorū regum Franciæ, quæ sunt tria lilia aurea in campo azureo, & sufficiat quod de iure civili aurū dicitur præciosissimū metallorū, deinde argentū, vt est tex. in authentico, de consulis hic ante allegatus. Et de excellentia auri, & eius laude amplissimè quæ per aliū videas per Mathēum Vegium in sua elegantissima & iucundissima disputatione, quā fecit de excellentia terræ, solis, et auri, & quod illorū sit excellentius, vbi concludit aurū excellere. dicit tamen Textor in suo cornucopiæ li. in litera P. in laude ciuitatis Parisiæ. Adrianum Imperatorē dixisse plus esse auri in rerū natura, quæ reliquorū metallorū. Et quia Plin. amplissimè tractat de metallis, & iam sim tedio affectus ex prolixitate huius operis te remitto ad eundem plinium in lib. xxxij. naturalis historiarū, vbi de omnibus scribit, maxime de auro & argento, & eorum excellentijs.

De argento tamen vnum hic non omittam referre, quod scribit Textor in loco ante citato. in verbo, aurum. quod in Augustudunorum, seu Heduornm dyocesi pagus est Chitriacum nomine frequentibus argentifodinis clarus, cuius rei testis est (vt ait) non auritus sed oculus. Cum in Corbigniaco oppido (quod vnico miliari tantum distat) prima literarum biberet rudimenta, iuit ibi lusum & spatium (vidit loca in quibus est non parua fossarū multitudo.) Ego etiam accepi in dicto oppido prima literarū principia circa annū dñi. 1488. & tunc fuerunt inuentæ ille argentifodinæ, & pluries causa recreationis me contuli ad dicta loca cum dominis Iacobo & Germano Perreaul socijs meis, de quibus etiam memoratur Textor: sed tunc eramus iuuenes, et etiam nobiscum aderant collegæ nobiles viri, domini Iacobus, & claudius de Mon-

Duodecima Pars

reacuto fratres sub ferula magistri Vincentij Gaigadi, qui fuit gymnastarcha antecessor illius Veturilli, quē textor dicit suo tempore fuisse præceptorē seu rectorē scholarū dicti oppidi Corbigniaci, vulgō sancti Leonardi nuncupati, quæ p̄ certo loco (texte Textore) si haberet Italia, magis tumesceret, ac superbiret, quā sua Cerere gloriatur Sicilia.

Nonagesimalixta consideratio sit de excellentia aliarum vestium, eo quia vestes sunt ad gloriam, & decorem, vt habetur Exodi xxvij. & ad ornatum hominis, & vt dicit Lucas de Penna in l. ij. C. de vestibus oloberis. lib. xj. licet scientia præclarissima sit in viro, nullus tamē sibi apud vulgus & optimates indoctos desertur honor, sine vestium ornamento, iuxta illud,
Vir bene vestitus pro vestibus esse peritus
Creditur à mille quāuis idiota sit ille:
Sic careas veste, nec sis vestitus honeste;
Nullus es laudis, quāuis seis omne quod audis.

Et non solum vestis est ad ornatum hominis, sed etiā est necessaria ad vitam, vnde habetur Ecclesiastici xxix. Initium necessariæ rei vitæ hominū est aqua, & panis, & vestimentum protegens turpitudinem. Vnde vestis, vidualia, & requies æquipollent. l. finali. §. primo. C. de his qui ad ecclesias confugiunt. Et paria sunt aliquem esse in vinculis, & sine vestibus, vt in publicum nudus exeat, aut exire cogatur. l. in eadem. §. primo. cum ibi notatis, in glo. vetima. ff. ex quibus causis maiores. Ex quo optimè trahitur in argumentum, q̄ sicut non possunt pro executione sententiæ capi serui aratorij, boues, & instrumenta aratoria. l. executores. C. quæ res pignori obligari possint, vel non. vt dixi in præcedenti parte, in xxxij. cōsideratione. Ita nec etiā vestimenta, ne alias videatur ipse debitor quodammodo in vinculis pro debito poni, quod non licet. l. ob æs. C. de exacto. tributorum. libro x. l. ij. & vt dicit Lucas in rubri. de militari veste. libro xij. hoc est verum in vestibus necessarijs, secus in his quæ sunt ad ornatum & delectationem, vt enim ait Tullius libro de oratore. Vestis depellendi frigoris causa primo reperta fuit, postea ad ornatum & corporis dignitatem haberi coepta est, & vide quæ dicta sunt antè in secunda parte. in. xxxij. cōsideratione. & in. vij. parte. in xliij. cōsideratione. Et quia antè ista parte scripsi de pluribus rebus necessarijs ad vitam hominis iuxta ordinem positum in dicto loco. Ecclesiastici xxix. sequitur & restat nunc dicere de vestibus, quæ etiā sunt necessariæ, vt dictum est. Et pro intellectu huius plura sunt genera vestium, vt scribit, Celsius libro antiquarum lectionum ix. c. x. vbi ponit plura (quæ Græcis vocabulis appellantur) Textor verò clarius nomina vestium exprimit in sua officina, in capitu. vestimentorum genera. vbi cxi. vestimentorum genera, vel circa declarat. & plura laudat quæ dicit excellentia. vt de Abolla veste tragica, & grauium personarum, qua utebantur externi reges. erat enim magni splendoris & præcij.

Et de pluribus vestibus per Textorem declaratis, etiā meminit & scribit Lucas de Penna in l. vnica. col. iij. C. nulli licere in frenis et equestribus. libro vndeimo. vbi ait, quod saccus est vestis poenitentium, & etiā cilicium. c. in capite. l. distinc. Et stola dicitur cappa, vel superpellidium. c. nullus. xxj. q. iij. dicitur autem stola à stolon, quod est longum secundum Archidia. & vulgō cotta fortè dicitur. Et talis vocatur aliàs vestis talaris. j. talos cooperiens. c. penulti. xxij. dist. & ibi Archi. & .e. episcopi. xxj. q. iij. & est tunica qua matronæ utebantur.

Et teste eodem Luca in dicta. l. vnica pallium est vestis præciosa, & birrus vestis vilis. c. si quis virorum. xxx. distinc. de quo pallio sit etiā mentio in l. item quæritur. §. si fullo, & in l. in stratum. in l. ff. locati. & dicit Textor in dicto loco, quod vestimentum erat Græcis peculiare, & erat vestimentum philosophicum.

De penula etiā ibi facit mentionem Lucas, & secundum eum est vestis vilis. l. Labeo. in medio. ff. de supellectili legata. & est, vt ait gloss. in l. pe. ff. de præscriptis verbis. genus vestis. & de ea notatur in c. si in adiutorium. x. dist. & ibi Archidi. & Textor in loco antè dicto.

Est etiā vestis scenica & citharædica. de quibus in l. vestis. ff. de verbo. significatio. & Scenica & funebris, de quibus in l. sed & si quod. §. ij. ff. de usufructu. de quibus non meminit Textor.

Item est vestis ancillaris, meretricia, & matronalis, quæ vocantur habitus. l. item apud. §. si quis virgines. ff. de iniurijs. de quibus nec meminit Textor.

Item est vestis interpolia, idest vsitata, vt in l. Labeo. la. ij. ff. de contrahen. emptio.

De vestibus sacerdotalibus vide Exodi xxvij. & antè in prima parte, in xxxvij. cōsideratione. in iij. conclusio.

Item paludamentum est vestis consularis, qua utebatur Rex vel Imperator ad ostendendum bellum in proximo esse futurū, vt refert Lucas ibi. & autore Textore, paludamentum hodie Cottam armorum vocamus, secundum Budæum in l. j. §. primo. ff. depositi. Et dixi in d. xxxvij. cōsideratione. in vij. conclusione.

Item prætexta est genus vestis, qua utebantur pueri nobiles Romani, vt notatur in §. primo. in glo. prætextatum. instituit. de iniurijs. & l. ij. §. penu. ff. de liberis exhibendis. & de his & pluribus alijs de quibus & meminit Textor, scribitur in l. vestis. ff. de auro & argento legato.

Itē chlamis vestis est militaris. facit text. i. fortissimis. C. de militari veste. lib. xij. & in c. si quis post. l. j. dist. & vulgomantellus dicitur, seu cappa. dixi in. d. xxxvij. cōsideratione. in vij. conclusione. Et videtur hodie esse dignior vestis. Cū in rege per eam regia potestas designatur, vt est rex. in c. plerunq. §. bos etiā. versicu. item per Saulem. ij. q. vij. & in c. vt cognouerūt. versu. quomodo etiā charitatem non habebat qui querenti animā & c. de poeniten. dist. ij. de quibus Lucas in d. l. fortissimis (vbi tamē est corruptus in aliquibus allegationibus à me emendatis.) Et ibi dicit secundum diuersitatem personarū vestes esse distinguendas. c. adeo. xxij. q. v. c. fi. xij. dist. & xxj. q. iij. in summa. l. sed si accepto. ff. de iure fisci. Et qualis vestis, talia corde gerit, capi, accepisti post. de poenitentia distinc. iij. vt cultui vestium actionis quoq; ornamenta conueniāt. c. rationis ordo. c. distinc.

De toga etiā sit mentio in d. l. sed si. accepto. ff. de iure fisci. qua olim soli Romani utebantur. & de ea per Textorem numero cxxix. Et toga vestis dicitur longa, quæ honorabilior est q̄ breuis, vt dicit Iacobus Rebuffi in dicta l. prima. C. de vestibus oloberis. lib. xj. Hinc quia aduocati longas vestes deferūt, rogati dicūtur. l. si quis de togatis. & l. ne quis. C. de aduocatis diuersorum iudiciorum.

Et quomodo Phryges inuenerunt vestes acu facere. Et aurū in eis intexere inuenit Artalus rex Pergami in Asia. Et colores diuersos intexere Babylon celebrauit. Plurimis licijs texere (quæ polymita appellant) Alexandria instituit, Scurulis diuidere Gallia. author Plinius libro vij. capitulo xlviij. Vestimentorum sunt omnia lanæ

lanea, vel linea, vel sericea, vel bōbicina. Omnia item, aut virilia, aut puerilia, aut muliebria, aut communia. vt in l. vestis. de auro & argento legato.

Fuerunt & priuati quorūdam vestes: Adam & Aeuā priusquā peccassent, debebant nudi, post peccatum texere folijs verenda, crudis pellibus humeros amicti, vt scribitur Genesis tertio. & dixi alibi in præcedenti parte. Ioannes baptista in eremo vtebatur veste camelorum setis cōtexta, scorteaq; cingebatur zona. Vnica fuit Christo vestis inconsutilis, quæ nullo vsu detrita est. de qua dicitur Ioan. xix. Erat autem tunica inconsutilis desuper contexta per totum. Pallium Bartholemæi per annos viginti, neq; sordes vllas, neque vetustatem sensit. Iacobus apostolus (qui à corporis similitudine frater Christi dictus est) lineo vtebatur amiculo. Paulus primus eremita vestem habuit palmaceis contextam folijs. Mortui exuuias induit Antonius abbas diebus solum festis. Maria Aegyptia consumptis vestibus nuda egit in eremo. & amplè de pluribus generibus vestimentorum scribit Textor in dicto capitulo, vestimentorum genera. & in cap. sequenti. vestes gentium proprias describit, cū ait. Pallium, Gabinium, Castica, Græcorum, Toga & prætexta Romanorum, Mastruga Sardorum, Braccæ & Bradocuculus Gallorum, Rhenones Germanorum, Aulea Britannorum, Strigium Hispanorum, Arfineū Tyara, Candys & Capyris Persarū, Chorthes Masiliensium, Myoton Armeniorum, Dalmatica Dalmatarum, Peplum Troadum, & Cannaces Babylo- niorum. & in cap. sequenti vestes quasdam memorabiles enumerat, scilicet vestem Antisthenis Sybaritæ, qui vestem elaborauit, in qua variæ deorum effigies erant depictæ. hæc quotannis in Liciniū Lunonis templo suspendi miraculi causa solebat. Athenienses magno præcio eandem sibi compararunt.

Lollia Paulina tunicam habuit ex margaritis æstimatam quadringentis sestertijs.

Tarquinius Priscus aurea triumphauit tunica, testis Verrius apud Plinium.

Habuit Nero triclinaria Babylonica cccc. millibus emptra. hoc est mappas & lectos triclinarios.

Syloson vestem habuit, quam cū Dario Hystaspis filio dono dedisset, totam ab eo, & urbem & insulam Samiorū in hostimentū muneris accepit, hoc est equamentum seu compellationē. Author Valerius de gratitudine.

Saxo grāmaticus scribit Frothoni cuidam vestē fuisse, qua circūamictus nullo telorum acumine lædi poterat.

Et mirum est quod referam. Nam vidi Medialani matronam quæ singulis diebus anni nouam & diuersam vestem induebat, & sic cccxv. vestes habebat.

Vestes digniores & excellentiores testimonio iuriscō- sultorum sunt illæ quæ dicuntur oloberæ, auratæ, paragay- dæ, sericeæ, & murice tinctæ. Cū tales sint principum, et prohibentur deferri à priuatis. l. ij. iij. & iij. C. de vesti- bus oloberis & auratis. libro xj. Nisi ex concessione il- lius quibusdam ei ministrantibus permissum sit, vt orna- tiores sint coram principe, vt dicit Ioannes de Platea in di- cta l. secundā post tex. & glo. Si tñ vestes prohibitas eis, de ferri cōcesserit, potest auferre cūm recedūt, vt refert ibi Lu- cas de Penna. argumento. l. id vestimētum. ff. de peculio.

Et dicitur vestis olobera, vestis texta tota de optimo auro, quod in vulgari dicitur aurū foliatū seu frisiatū, & in iure obriziātū, vt in l. f. C. de veteris numismatis potesta- te. eod. lib. xj. dicta ab olon q; est totū, & beris quod est au-

rum. Deaurata verò vestis est etiā totaliter de auro: sed nō de foliato, sed alio modo deaurata, vt recamata vestis res- ste Io. de Platea. Paragayda est vestis deaurata solū in gay- dis, hoc est fimbrijs. Paraganda (vt aliqui dicunt) est orna- mentum pallij, vel vestis quod vulgò friseum dicitur, & propriè apud nos vestis est ex serico alicuius coloris, in quo mixtum est in tinctura aurum, vt videmus hodie de pan- nis velutis, seu ex serico, in quibus sunt aliqua signa mixta ex auro. Vestis verò tincta murice est sine auro: sed tincta colore muricis, vel conchilij (qui color præciosus est vt au- rum.) d. ll. iij. & iij. C. de vestibus oloberis. Et sunt muri- ces pisces, qui appellantur conchæ marinæ, alio nomine conchialia dicuntur. & si ferro præcindantur lachrymas pur- purei coloris emittunt, ex quo colore tingitur purpura, & est tincta validè præciosa: qua solus princeps vti debet, & nullus alius, vt dicit Ioan. de Platea in l. si quis nauiculam. C. de murilegulis. lib. xj. & ibi Barto. dicit idem esse de tin- ctis alijs qui illi assimilantur, vt est color qui fit de grano, seu cocco qui si panno laneo apponatur. Scarlata in vul- gari nostro appellatur. Et sic de iure non licet priuato ta- lia vestimenta deferre, absque licentia principis. Cū sint principibus reseruata, vt dictum est. Et tales vestes ex huius- modi coloribus tinctæ dicuntur purpureæ, ex quo sunt ad decorem dignitatis regalis. Cū, vt dicit Lucas de Penna in dicta l. iij. sed sunt insignia quibus excellentia regalis ordinis ostenditur, & sacramentum iustum figuratur, pu- ta Anulus, per quem designatur fides. Armilla per quam bona operatio. Sceptum quo iustitia. Gladius quo vindi- dicta. Purpura per quam reuerentia, & Diadema per quod gloria.

Lazarus Baysius in sua repetitione dictæ l. vestis. ff. de auro & argento legato. scribit plures vestes excellentes, vt de toga picta, tunica prætexta, & alijs. ca. ij. iij. & x. & in ca. vij. ponit de vestibus aureis, maximè de paludamento aureo, de quo antè dixi: sed Lazarum videre poteris in lo- cis antè citatis. & in cap. xj. vbi amplè. Inter alias vestes triumphales, quæ aliq; & inter alia ornamenta triumphan- tium reperitur toga picta, & palmata tunica, vt Livius in x. secundi belli Punicī docet his verbis. ibi: Massinissam primum regem appellatum, eximjsq; ornatum laudibus, aurea corona, aurea patera, sella curuli eburnea, & scipio- ne eburneo, toga picta, & palmata tunica donat. Addit verbis honorem, neque magnificentius quicquam trium- pho apud Romanos, neque triumphantibus ampliorem eo ornatu esse. quibus verbis annumerantur ea quibus ver- bis ornabantur triumphantes, vt declarat Lazarus in di- cto cap. x. ante finem.

Et quia hic ante dictum est omnia vestimenta esse, aut ex lana, lino, serico, aut bōbicine, de singulis aliquid di- cendum est. Et primò de lana, quæ dicitur prius vellus, quoniam prius lanæ antè tonsuræ vsu vellere, ve- habetur in dicta l. tertia. C. de vestibus oloberis. Et quid veniat appellatione lanæ, vide in l. si cui. §. lanæ: & §. pri- mo. vbi Albericus. & §. tertio. & l. lana. in principio. ff. de legatis tertio. Et an veniat sericū. l. prima. C. quæ res ven- di non possunt. Sed ad rem plures sunt lanæ alijs præstan- tiores autore Textore. Nam Mileses Asiæ fuit ciuitas, præ- stantia lanarum (quæ ibidem inficiebantur) memorabilis. Virgilius libro iij. Georgicorum.

Quauis Milesia magno Vellera mutantur Tyrios imitata colores,

Et libro quarto.

Duodecima Pars

Eam circum Milesia vellera Nymphæ
Carpebant,

In Canusio Apuliæ oppido, & Caledonia, seu Britan-
nia fuit eximia lanarum bonitas.

Lingonicas lanas probat Martialis lib. ij. dicens.

Lingonicis agendum tumeat tibi culcitra lanis.

Et etiam hodie in dioecesi Lingonensi maxime in terri-
torio Montis, vulgò, la montaigne, abundat optimæ lanæ
quibus lanificant & Campani, & Trecentenses, & Parisien-
ses, & sunt excellentissimæ, quibus proximæ sunt lanæ il-
lius nostræ provinciæ, quæ vulgò Alcetum dicitur. Etiam
in Gallia reperiuntur lanæ Bituricensis quæ in nihilo discre-
pant, nec sunt inferiores ab Anglicanis,

Luceria vetus fuit Dauniorum oppidum, eius lanas
probat Horatius lib. ij. carminum,
Te lanæ prope nobilem tonsæ Luceriam
Non citharæ decent,

Plin. lib. xxvj. cõmendat Galaticas, Tarentinas, Atti-
cas, & Milesias. & lib. viij. de lanis & ouibus loquens. His-
pania (inquit) nigri velleris præcipuas habet pollentiã ius-
ta Alpes, Canusia rutili quas erithreas vocant. Item Bes-
tica vt Canusiu, Fulvas Tarentum. Et de his etiam memi-
nit Lazarus in d. repetitio. l. vestis. c. ij. in princip. vbi & la-
narum colores natiui ab eo memorantur quatuor præci-
pui. Albus in Apulia nobilis, vt ait Martialis.

Velleribus primis Apulia, Parma secundis;

Nobilis alinum tertia laudat opus.

Niger in Hispania, Pollentia, vt dixi Rutilus, qui & à
Martiale ruffus, fuluus, & suæ puliginis Tarentinus. Et
de his coloribus & alijs antè ista parte, in nonagesima ter-
tia consideratione,

De linis verò & excellentiã illorum videndum est, &
mirabilia de lino scribit Plinius libro xix. capi. primo. sed
prius scitu dignum est, quid lini appellatione veniat: pro
quo recurre ad textum iuris in lege si cui lana, §. linum. ff.
de lega. ij. & vt scribit Textor, abundat Aegyptus lino
tenuissimo. vnde Silius libro ij.

Et Pelusiaco filum componere lino,

Argumentum maxime tenuitatis est, quod singula fila
ccclxv. filis constare dicantur. cuiusmodi visa sunt in Tho-
race Amasis regis, qui Rhodi visebatur, autore Plinio,

Aethiopes & Indi ex malis, Arabes ex cucurbitis,
Asiatici ex genista lina demerunt. Est & sua gloria Cuma-
no in Campania, quo ad piscium capturam vtuntur eius
vrbis incolæ,

Carbasinum lino apud Tarraconem repertum est,
ex quo nautica vela conficiuntur, ex quo & carbasus nos-
men habet.

Nascitur lino in desertis Indiæ apud Carystum insu-
lam tanta bonitate & excellentiã, vt margaritaru adæquet
præcium. Serabis vrbs Hispaniæ agrum habet nomine
Spartarium à Sparto lini genere. Plinius quoque scribit cite-
riorem Hispaniam habere splendorem lini præcipuum.

Nos verò Heduilina habemus excellentissima, quæ
ad nos vehuntur à regione Parisiana, ex quibus fiunt telæ
subtilissimæ & splendidissimæ in hac ciuitate, & quæ sunt
magnæ æstimationis, optimoque præcio venduntur, & in
his multum vocant mulieres nostræ ciuitatis, cuiuscunque
ordinis sint, vt norunt Lugdunenses, quãta abundantia hu-
iusmodi telaru ex nostra ciuitate singulis annis ad eos de-
feratur. Et inter telas Galliæ laudantur telæ huius nostræ
ciuitatis. Etiam laudatur præciosissimum telæ genus Rhemè

se, cõmunicata alijs quoque Galliarum populus Textrin
gloria. Aufonius telam commendat Persicam, dum ait.

Lauder Achemenias orientis gloria telas,

Molle aurum pallijs Græcia texe tuis.

Commendatur Aegyptia ob præcipuam lini bonita-
tem, vt dixi, vel quæ multis licijs (quæ polymita dicuntur)
texere docuerint. Lucanus, libro x.

Vt mos est Pharijs miscendi licia telis.

Silius libro xij.

Quæ radio cælat Babylon, vel murice picto,
Læta Tyros, quæque Attalicis variata per artem,
Auleis scribuntur acu, aut Memphitide tela.

Setabis (vt dixi) vrbs Hispaniæ tela claruit.

Silius libro ij.

Atque alerix celsa mittebat Setabis arce,
Setabis & telas Arabum spreuisse superbas,
Et Pelusiaco filum componere Nilo.

Vt declarat Textor in dicto Cornucopiæ libro in ver-
bo, tela.

De serico verò dicit Lucas de Penna in dicta lege ij.
C. de vestibus oloberis. quod sericum dicitur, quia Seres po-
puli Asiæ Scythicæ primi miserunt, vermiculi enim ibi
nasci perhibentur, à quibus nasci circum arbores fila dicitur
tenuissima. Virgi,

Velleratque vt folijs depectant tenuia Seres,

Et Sidonius.

Assyrius gemmas, ser vellera, thura Sabeus.

Et hic vermiformis bombyx dicitur. Et solent mulieres hu-
ius ciuitatis habere tales vermes in domibus, quos ab ini-
tio veris enutriunt, primò ex paruis lactucis, deinde folijs
mori, vt nutrimento potius eis cõuenienti. Et in illis est mi-
rabile argumentum resurrectionis, cum etsi moriantur, tamen
ex semetipsis iterum renascuntur. Nam cum ad longitudinẽ
competentẽ deuenierint, & ad albedinẽ conspicuã, tanquam
saturati amplius non comedunt, sed ore filu emittunt quo
se inuoluunt, & satis breui tempore tollendum est ab eis
aqua perfusum, aliàs comedunt & rodunt, donec fecerint
foramen, vt exire possint. Serico remoto reperitur vermiformis,
corrugatus & aliquot dies non se mouet, deinde pellem
emittit rugosam: & apparet papilio, coeunt simul, mas mo-
ritur, pariter & foemella: sed prius emittit parua grana ad
modu sinapis super folijs papiri ad hæc extensis, quæ so-
lent reseruari in loco frigido, & cum instat ver, incipitque cas-
lescere emittunt in loco destinato paruos vermes, qui mo-
do prius declarato tunc nutriuntur, & ita bombyx rege-
neratur ex suo semine, & noui hæc ex experimenta, cum
mea cõiunx & filia singulis annis huiusmodi vermes edu-
cant, ex quibus habent sericum, quod mixtum cum lino
tenuissimo faciunt texere mappas & mantilia multum ex-
cellentissima, lino quippe orditur, sericum verò textitur,
vel bombyx dici potest autore Textore, subtilissima tela,
quam eiusdem nominis vermes in India conficiunt ara-
nearum more. Reperitur autem apud Oruntem fluuium
iuxta Antiochiam laudatissima.

Plinius laudat Bombycem Assyriam, qua viri foemina
nis cesserunt, cum viros etiam non puderet has vestes in-
duere propter onera æstiuã, intantum (inquit ille) à lori-
ca gestanda discesserunt mores, vt oneri sint vestes.

Arabia (quam ab omnium deliciarum vbertate fe-
licem vocamus) bombyce quoque abundat, Propertius
libro secundo.

Nec si quæ Arabio lucet bombyce puella.

Hinc

Hinc bombycinæ vestes vocantur mollissimæ.
Iuuenalis.

Culus delicias & panniculus bombycinus vrit.

Italia etiam abundat optima bombyce, qua Florentini, Veneti, Genuenses, Mediolanensium & Brixiani optima & laudabilia conficiunt serica, ut vidi alias cum assiderem Capitano iustitiæ Mediolani, & etiam Bononienfes, & habent magnas rotas multum singulares ad extrahendum filum ex glomo, & quibus netur.

In Gallia etiam est provincia Turonensis, quæ huiusmodi bombyce abundat. & ibi texuntur telæ sericæ. Et de his etiam scripsit Lazarus Baysius in d. repetitioe l. vestis. ff. de auro & argento legato. capi. quinto & sexto. ubi multa ex prædictis ponit, quæ ab ante allegatis excerptis.

Nonagesima septima consideratio tractat de paruis rebus, quæ non sunt spernendæ, imo etiam extollendæ. Multæ enim sunt res parui corporis, quæ rebus magnis proculdubio anteponuntur, ut ait Beroaldus in oratione sua habita in enarratione Persij poetæ Satyrici. hoc imprimis gemmæ, lapilli quæ testantur. Quid enim est minus carbunculis? Quid breuius adamante? Quid Hyacintho magis pusillum? Et nihil tamè his nobilius, preciosius ve reperitur. Scribit enim Homerus Tidæum paruo fuisse corpusculo, in quo tamen anima esset maxima, & vires amplissimæ. vnde decenter in Priapeis scriptum est.

Vtilior Tidæus qui si quid credit Homero

Ingenio pugna, corpore paruus erat.

Et à Papinio veridicè scribitur.

Maior in exiguo, regnabat corpore virtus.

Et Xantippus Lacedæmonius qui breui statura erat ita laudatur à Sillio.

Exiguus vigor admirabile membris.

Viuidus & magnos nisu qui vinceret artus.

Et, ut inquit Beroaldus, licet curiosissimè circumspexerit, & diligentissimè pensitauerit, omnes serè res mundi magis virtute, quàm magnitudine æstimandæ sunt. Nec quæ rendum est, quantus sit quisque, sed qualis: neque quæ procerus, sed quæ probus, discretus, prouidus, & magnanimus. Accedat historia quam refert Baptista Fulgosus in sua collectanea de dictis factisque memorabilibus, li. iij. c. de sumptibus cõfidetia. ubi ait. Egdarus rex Britannorum, cum reges omnes qui ei parebant in conuiuium adhibuisset, eis esset relatum Rinandũ Scotorũ regẽ (cum eũ statura pusillũ inspexisset eũ alijs) dixisse non mediocriter se mirari, quod ipse alijs res ges viri fortes proceroque corpore, tam paruo homini subiectos se esse fateretur. Nulla prorsus re dicta venatũ deduxit eum, dataque opera, ut solus cum eo ab alijs separatus esset, Rinandũ alterũ de duobus gladhs, quos secum tulerat, obrulit, dixitque fortitudinis eius periculum facere velle, ut sciret an verbis in eo facta responderet. Quare Rinandus vehementer territus, errorĩ veniã petens, tandẽ eã impetrauit, cum ei Egdarus generoso facto, singularique virtutis suæ fiducia ostendisset, virtute se & non sorte electũ regnare, ei ut hoc experiri posset, potestate facta. hinc dicit Bar. in l. j. ff. de iurisdictione oim iudi. quare est quod iuriscõsultus nõ dicit, quod officium ius dicentis sit longissimũ, & nõ latissimũ: quia sapientia non cõsistit in longitudine, & raro longus inuenitur sapiens, quod nõ placuit Cyno cum esset longæ & gradis stature, & i ore vulgi est. miror magis magnos sapientes. Legit Proverb. xxx. ante finẽ. Quatuor sunt minima terræ, & ipsa sunt sapientiora sapientibus. Formicæ, populus i firmus, qui præparat in messe cibum suũ, Lepusculus, plebs inua-

lida, qui collocat in petra cubile suum. Regem locusta nõ habet, & egreditur vniuersa per turmas suas. Stellio manibus niritur, & moratur in ædibus regis. Et dicit Lucas de Penna in l. inter chartulas. in principio. C. de cõueniendis fisci debitoribus. lib. x. quod breues dicuntur cauti. i. cum caute la scripti, raro tamen vidi breues humiles. Et ut ait Beroaldus loco antedicto, nunquam quis laudauit librum ob id tantummodo, quod magnus foret ac copiosus, nec orationem quis vnquam duxit luculentã, propterea quod copiosa esset, aut verbofa, & enormis: nec quis poema ob magnitudinem vnquam celebravit: imo contra laudantur libelli, qui sunt discreti, eruditi, & doctissimè compositi, eosque absque dubio anteponimus maximis voluminibus, in quibus nulla sit eruditio, ut de Persio ait, qui quanto minor est, tanto elegatior est: quantum minus habet ponderis, tanto plus habet autoritatis. Vnde Martialis ait.

Sæpius in libro memoratur Persius vno,

Quam leuis in tota Marsus Amazonide.

Et de eodem Quintilianus dixit. Multum & veræ gloriæ quamuis vno libro Persius meruit.

Et plures res modicæ & paruæ à pluribus laudatæ fuerunt, & plures de modicis rebus opera scripserunt. ut Syneffus Cyrenensis de laudibus Caluitij scripsit. Dion cognomento Chrysoftomus, librum de comæ laudibus, & multi alij de paruis rebus scripserunt, quos nume. xxvij. ponit Textor in sua officina. capitu. qui de modicis rebus opera scripserunt. Sed Celius libro antiquarum lectionũ ix. capitulo lvj. taxare videtur ex sententia Platonis homines plerisque qui solent interdum nimis quæ leuiculis rebus stultè operam impendere seriam.

Nonagesima octaua consideratio erit de plaustris sibi obuiantibus multis modis, & inuicem inter se repugnantibus, cui est cedendum, in retrocedendo vel dando locum, & alias: & ista habet magnam sequelam. Nam data paritate, pedester debet dare locum equestri, quoniam facilius mouetur pedester, nisi esset in loco ubi facilius equester transfret, pura si in loco arcto, & parua via, & esset retrocedendum in aqua, aut luto, aptius & cõmodius est tunc, quod equester deferat pedestri. Cum non sit sibi incommodi transire per aquam, quod esset pedestri. Item equester debet deferre quadrigæ, cum facilius deferat, & retrocedat. Et quadriga currui, quia vltimum quadriga facilius & potius se voluit, quam currus, & ita de huiusmodi. intellige tamen semper (ut dixi) data paritate. Etiam non oneratus deferre debet onerato, hac ratione quia facilius retrocedere potest, & vtilius & honestius est sic fieri: & sit scriptũ ab Apostolo. ad Galathas vj. Alter alterius onera portate. ut vtilitas vniuscuiusque consideretur, quæ multum attendenda est: quoniam licet omnia subijciantur legibus, ita quod etiam princeps secundum leges viuere debet, ut l. digna vox. C. de legibus. Tamen vtilitati omnia parent & etiam leges, ut dicit Valerius Maximus libro tertio. tit. de fiducia sui. capit. sicur. & illud ibi, legem vtilitati cedere cõgigit.

Si verò duo plaustra sibi obuiauerint in aliquo vico, vterque habet ius: & tantum vnus, quantum alter, ut dicit glossa in lege, secunda. §. primo. ff. ne quid in loco publico vel itinere fiat. si tamen vnus præueniat seu præoccupet locum intrando primo in via, potest acclamare primo, & hoc casu alius retrocedere debet, quia posuit se in necessitatem, cum videret alium, ut dicit d. gloss. magna ibi, & Bar. Alias, ut dicit gloss. est locus gratificationi. ar-

Duodecima Pars.

gumento l. fin. ff. de religiosis & sumptibus funerum. vel forti. argumento l. in tribus. ff. de iudicijs. Ita etiam dicit Bald. & post eum Sali. in lege, per agrum. C. de seruit. & aqua. & idem Bart. in lege, quo minus. in v. q. ff. de fluminibus. Angelus etiam in l. fluminum. per illum tex. in principio. ff. de damno infecto. dicit q. illi deferendum est qui primò incepit in via venire. Et cum ante dictum est, q. est locus forti, an per hoc videatur fors permissa: dic q. non, vt amplè notatur per do. meum Iasonem in l. si duobus. C. communia de legatis. & Felin. in c. capitulū sanctæ crucis. in fine. extra de rescriptis. vbi ponit de concursu duorum simul impetrantium, quis illorum præferatur: & de clausula anteferri, quæ solet apponi per summos pōtiffices in gratijs expectatiuis: quia aliàs literę priores in data præferrentur, vt ibi amplè per eum declaratur, & in alijs locis in dicto c. allegatis. Et quomodo etiam quandoq. fors laudatur scribit Lucas de Penna in lege ij. C. quando & quibus quarta pars debetur. libro x.

Et etiam scribit Felin. in eo loco de duabus collationibus eadem die factis per papam de eodem beneficio, vel à papa seu eius legato & ordinario secundū c. si à sede. de prebendis. in sexto. vel ab episcopo & eius ordinario. Sed vñ dicit singulare dominus meus Iason in l. j. in ij. & iij. colū. ff. soluto matrimonio. q. instrumentum habens magis determinatum tempus præferatur alteri. Ideo si in collatione facta per ordinarium sit apposta hora. In collatione verò facta per papam aut eius legatum non sit apposta hora, præferenda est collatio ordinaria, quia cōtinet magis determinatum tempus: & ibi in dictis locis videri potest de duobus instrumentis eodem die confectis, quod illorum sit præferendum.

Et idem Felinus in dicto c. capitulum. colum xvij. ponit de duobus ad brauiū pariter peruenientibus, & de duobus castrum intransibus, stante statuto, q. qui primò intrauerit, habeat tale præmium: & de duobus simul eodem tempore hatis, q. dicatur primogenitus. Et de duobus simul morientibus, & de duobus simul pacem frangentibus. Et sic quando est quæstio de concursu in casu in quo concursus est dubius, & dubitat quis præcedere debeat, vide Felinum in dicto loco. Quando verò sunt tres simul incedentes, vnus præcedere debet, & non duo simul: quia communiter dicitur: quando tres incedunt, vnus præcedere debet.

Nonagesimanona consideratio huius partis erit de prioritate temporis, videlicet. An qui prior est tempore, potior sit in iure. de qua amplè declarat Dynus & Ioannes And. in regula iuris. qui prior est tempore. de regulis iuris. in sexto. notatur in l. quoties vtriusq. ff. eodem titulo. de regulis iuris. Et in hac materia dico q. illa prioritas datæ operatur in multis casibus.

Operatur enim primò in hypotheca, ita q. qui prior est tempore, potior est in iure. l. potior. & l. creditor. ff. qui potiores in pignore habeantur. & l. si fundum. C. eodem.

Quod extendit primò non solum habere locum in hypotheca expressa, sed etiam in tacita: vnde sicut habes expressam hypothecam anteriorem præferatur posterioribus creditoribus habentibus tacitam vel expressam, ita etiam habens tacitam hypothecam anteriorem regulariter præferatur posterioribus creditoribus, non solum habentibus tacitam, sed etiam expressam: ita tenet Dinus in dicta regula iuris, qui prior. per l. j. §. & vt plenius. C. de rei uxoris actione, & ibi hoc etiam sentit gloss. pro qua etiam opi-

nione facit textus in lege prima. C. de precario. Nā textus ibi loquitur de tacita hypotheca, & tamen ibi dicit quòd transit res in alium cum onere suæ obligationis. facit in lege, vsucapio. & lege, pignori. C. de remissio. pigno. & l. si debitor. C. de distractio. pignorum. & lege prima. in fine. C. debitorem venditionem pignorum non debere. & lege, debitorem. C. de pignoribus. & lege, si quidem. C. de donationibus inter virum & uxorem. & lege, si prædium. C. de euictio. per quos textus ita tenet Marianus Sozinus in suo tractatu obligationum. libello xij. Licet Barto. in lege prima. C. de priuilegio dotis. versiculo, quæro primò. videatur tenere contrarium. Sed vide dominum meum Iasonem in §. item Seruiana. numero lxxj. cum duobus sequentibus. in situ. de actionibus. vbi etiā ponit post Angelum ibi, in quibus casibus consistat tacita hypotheca.

Secundò, extendit quòd non solum habet locum prædicta regula in bonis iam quæsitis tempore hypothecæ, sed etiam habet locum in bonis post hypothecam quæsitis, vt dicit Barto. in lege, si is qui. colum. vltima. versiculo vltimò quæro. ff. de iure fisci. singulariter Bald. in lege, hæc edictali. §. his illud. versiculo. ibi, vt si quis. C. de secundis nuptijs. & idem Barto. in consilio suo incipien. Florenrinus quidam doctor. idem Bald. consilio suo cclxxij. in v. parte consiliorum. & est casus in l. fina. ff. qui potiores in pignore habeantur.

Tertiò, extendit, vt non solum procedat si habeat ius ab illo qui præcedit ius in re secundo, sed etiam si habeat ius solum à re: quoniam ex tempore præferatur secundo præcedenti ab eodē ius in re. textus est & ibi Bald. in lege iij. §. cū ex causa. ff. qui potiores in pignore habeantur.

Quartò, extendit etiam habere locum in guarantee, quoniam etiam licet ipsa principalis prior tempore sit potior alijs, ita etiā guarantee quæ est in ipso contractu secūdum Barto. in lege, cum vnus. in fine principij. ff. de bonis autorita. iudicum possidendis. & in l. si & iure. ff. qui potiores in pignore habeantur. Ange. in l. si. C. eodem.

Quintò, extendit, vt non solum habeat locum in principali, sed etiam in accessorijs. facit textus in lege, potior. §. si de futura. ff. qui potiores in pignore habeantur. & quod accessorium sequitur naturam sui principalis, facit regula principalis, de qua in regula accessorium. de regulis iuris. in vj. & ibi per Dinum.

Sextò, extendit etiam habere locum in hypotheca generali, quæ si sit prior tempore, præferatur etiam speciali, textus & ibi Barto. in lege, generaliter. ff. qui potiores in pignore habeantur. & l. si generaliter. C. eodem. vbi Bald. Sali. & alij. Ideo dicit Lucas de Penna in lege, prædia. colum. v. versicu. decimò inducitur. C. de locatione prædiorum ciuiliū. libro xj. quòd in obligatione generali potior est ille qui primò ad rem peruenit. l. si verò. ff. de peculio. l. inter eos. in principio. ff. de re iudicata.

Septimò, extendit etiam habere locum non solum in principali, sed etiā in omnibus arreragijs, que hodie sunt loco vsurarum. ita est tex. in l. Lucius. & ibi Bar. ff. qui potiores in pignore habeantur. & Bald. in l. si generaliter. C. qui potiores in pignore habeantur.

Octauò, extendit etiā si fiat nouatio obligationis cum expressa repetitione pignorum, quia etiā prior in tempore, est potior in iure. l. iij. in prin. & ibi Barto. ff. qui potiores in pignore habeantur. clarius dicitur i. versicu. xxi.

Nonò, extendit habere tantum locum in pignore conuentionali.

uentionali & non prætorio. Barto. in l. cum vnus. in prin-
cip. verficu. venio ad secundum. ff. de bonis autoritate iudi-
cum possidendis.

Decimò, extende etiam in pignore prætorio, si concur-
rat cum conuentionali. l. iij. & ibi Bar. C. vt in possessione
legatorum. Ludouicus Bologninus in l. fundus. ff. de an-
nuis legatis. in interpretationibus. & Bald. consilio suo
ccccxvj. libro iij. Et quomodo differat prætorium à con-
uentionali. vide Barto. Bald. Pau. & Alexan. in lege j. ff. de
pigno. actio. Felin. in c. cum aliquibus. in prin. de re iudica-
ta. do. meus Iason in dicto §. item Seruiana. numero vij.
institu. de actio.

Vndecimò, extende etiam in pignore iudiciali capto
in causam iudicati, vt dicit Bar. in l. cum vnus. in fine prin-
cipij. col. si. verficu. quid in pignore. ff. de bonis auto. iudi-
cum possiden. vbi tenet, qd idem in iudiciali, quod in con-
uentionali, & in hoc ponit differentiam inter prætorium
& iudiciale: & de iudiciali est tex. in l. si & iure. ff. qui potio-
res in pigno. habeantur.

Duodecimò, extende etiam si prior in tempore habeat
priuata scripturam contra creditorem habentem publi-
cam. Bal. & Angelus in lege scripturas. C. qui potiores in
pigno. habeantur. Lanfranchus in ca. quoniam contra. in
penult. colum. extra de probationibus. dummodo illa scri-
ptura priuata sit munita subscriptione testium, vel probe-
tur per testes qui fuerint præfentes quãdo talis debitor scri-
psit talem scripturam.

Decimotertio, extende etiam in priuato qui est prior
tempore, quia præfertur reipublicæ posteriori. ita est tex.
in l. si fundum pignori. C. qui potior. in pigno. ha. & ideo
idem dicendum est in ecclesia, cū respública & ecclesijs pa-
ri passu ambulant. tex. in l. si. C. de sacrosanc. ecclesijs. fa-
ciūt ea quæ dicit domi. meus Iason in §. ex maleficijs. col.
ix. institu. de actionibus. vbi etiam æquiparat ecclesiã mi-
nori & pupillo.

Decimoquarto, extende etiam in priuato priori tempo-
re qui præfertur filco. tex. in l. si pignus. ff. qui potiores in
pignore habeantur. & in l. si. §. si. ff. eodem. & in l. si fundū.
C. eodem. & Bal. in l. iij. C. de remissio. pigno.

Decimoquinto, extende etiam si posterior primò pos-
sederit rem hypothecatam, dummodo alius habeat ante-
riorem contractum: quia hoc casu dicitur prior in data. Ita
tenet Philippus Francus in consilio suo cxxvj. col. ij. in
litera D. in iij. volumine. Et sic hoc casu non habet locum
in hypotheca. l. quòries. C. de rei vendicatione. & ibi domi-
nus meus Iason in iij. limitatione. quod intellige verum
quando à non domino datur pignus duobus: sed si à diuer-
sis non dominis, tunc secus. l. si non dominus. ff. qui potio-
res in pignore habeantur, dicam infra in vj. limitatione.

Decimosexto, extende vt non solum habeat locum in
principalis, sed etiam in re augmentata per alluionem.
textus est clarus in lege si fundus hypothecæ datus sit, dein
de alluione maior factus est, totus obligatur. ff. de pigno-
ribus.

Decimosextimo, extende qd sicut prior tempore præ-
fertur in hypotheca in re principali, ita etiam in meliora-
mentis. textus est in dicta lege. si fundus. §. ij. ff. de pignori-
bus. quod intellige verum quando ille qui hypothecauit
rem, est ille qui fecit melioramenta. ita loquitur dictus §. ij.
sed si alius fecit melioramenta, fortè alius ad quem res per-
uenit, non autem ille qui hypothecauit, tunc res non esset
obligata cum melioramentis. lege in his. C. de prædij &

omnibus rebus nauiculariorum. libro xj. & ibi Barto. &
cum sequitur Paulus in lege si conuenerit. ij. ff. de pigno.
actio. & dominus meus Iason in lege creditor. j. ff. si certū
petatur. Crederem hoc esse verum, si ipsa res hypothecata
melioretur, secus si addatur aut adiungatur, puta quia de
parua domo fiat magna per adiunctione loci, aut de par-
ua māslo in quo sunt certæ res primò obligatæ, quia si aliæ
addentur manslo, non sunt hypothecatæ cum primis.

Decimooctauò, extende, quòd nō solum habeat locū
prædicta regula in principali hypotheca, in vlturis seu arre-
ragijs & melioramentis, sed etiam in expensis factis in
prosecutione hypothecæ principalis: quoniam cū ex-
pensæ sint accessorie ad rem principalem, sequuntur natu-
ram sui principalis: quoniam accessorium sequitur natu-
ram sui principalis. vulgata regula iuris in vj. facit. lege
cum principalis. ff. de regulis iuris. Crederem in hoc, quòd
expensa impetrantis quo ad mandata & expleta decreti
seu subhastationis præferantur omnibus quando sit ex-
cutio in immobilibus per viam decreti, sed quo ad expen-
sas processus quæ fiunt postea, donec omnes sint colloca-
ti pro hypotheca secundum priorem & posterioritatem
temporis, videntur tales expensæ non habere naturam
sui principalis, nisi post omnes hypothecas reales priores
in data, & hoc facto videtur qd expensæ omnium sint col-
locandæ secundum qd collocata fuerunt principalia, et ita
seruatur in practica.

Decimonono, extenditur etiam si secundus in data sit
rex vel imperator: quoniam, vt dicit Bal. in lege si fundū.
in principio. C. qui potiores in pignore habeantur. etiam
priuatus qui est prior in data eidem præfertur in pignore
conuentionali.

Vigesimo, extende etiam habere locum in duabus do-
tibus, quia prior debet præferri. l. assiduis. §. si. C. eodem.
qui potiores in pig. hab. & Dynus in dicta regula, qd prior.

Vigesimo primo, extende quòd non solum habet lo-
cum illa regula in prima obligatione & conuentione hy-
pothecæ, sed etiam in obligatione nouante cum secundo
creditore, cuius hypothecæ nouatæ prioritas iungitur cũ
prima, vt est tex. in l. iij. ff. qui potiores in pignore habeantur.
dictum est ante, verficu. viij.

Hæc regula superius posita & extensa limitatur in plu-
ribus casibus: quoniam, vt dicit textus in lege interdum:
posterior creditor potior est priore. ff. qui potiores in pi-
gnore habeantur.

Primò, non habet quando secundus seu posterior esset
priuilegiatus, quia tunc etiã præferretur antiquiori & prio-
ri in hypotheca. l. Titius. in principio. & ibi Barto. ff. eo-
dem titu. qui potiores & c. quod quidem ex pluribus limi-
tationibus sequentibus declarabitur.

Secundò ergo limitatur principaliter dicta regula in
creditore, qui in rem conseruadam credidit, veluti si nauis
fuit, & ad armandam eam vel reficiendam quis crediderit,
vt dicit textus in dicta l. interdum. ff. qui potiores in pigno-
re habeantur. & ibi glo. fina. in verbo, credidero. ponit tria
priuilegia, quæ in hoc habet creditor.

Primum quia creditor talis in personalibus præfertur.
l. creditor. j. & ibi doctores. ff. si cert. pet. l. si ventri. §. j. l.
qui nauem. ff. de priuilegijs creditorum.

Secundū priuilegium est, quia res sic refecta videtur ta-
citè hypothecata. d. l. interdum. & l. j. ff. in quibus causis pi-
gnus vel hypotheca tacitè contrahitur.

Tertium, quia præfertur talis in hypotheca illius, cui
ij ij

Duodecima Pars

alijs creditoribus anteriori tempore, ut est textus in d. l. interdum, & ratio assignatur in l. sequenti, quae incipit, huius in principio.

Aduerte tamen, quia ad hoc, ut praedicta habeant locum, duo copulatiue requiruntur. Vnum, quod pecunia expressè fuerit mutuata ad refectionem rei. Aliud, quod res effectualiter fuerit resecta, quoniam hoc casu si non esset resecta, cessaret ratio l. interdum, supra allegata. Et si fuerit resecta, & non ad hoc expressè mutuata, non habet locum praedicta lex, ut dicit dominus meus Iason in dicta lege, creditor. j. ff. si certum petatur, qui ibi limitat dictam l. interdum in vno casu, scilicet si domus extat, alias non. gl. est ad hoc quae est vltima & minima in lege j. ff. de cessione bonorum. Ista limitatio non mihi bene videtur sonare ad praedictam legem, cum non entis nullae sint qualitates. Ideo non est amplius quaestio de praedicatione in melioramentis. Sublimitatur ergo illa lex, ut procedat quatenus pecunia mutuata necessaria fuit pro refectione aedificij: secus autem in eo pluri, quod fuit mutuatum ultra quam necessitas refectionis exigeret, quia in illo pluri cessat istud privilegium, ut est optimum argumentum in lege si, ad finem. ff. de exercitoria. Sublimitatur tertio, nisi fuerit mutuatum haeretico in refectionem seu restitutionem, quia non habet privilegium hypothecae, ut in simili dicit textus in authentica. item privilegium. C. de haereticis. Panormitanus in ca. quia gaudeamus, de haereticis. Quid autem de pecunia mutuata, ut fiat aedificium de nouo, scribit dominus meus Iason in dicta l. creditor, ideo eum ibi vide.

Tertio, principaliter limitatur praedicta principalis regula non habere locum quando mutuatum esset alicui ad effectum rerum conseruandarum, & in casu in quo alias res conseruari non potest, veluti si in cibaria nautarum fuerit creditum, sine quibus nauis salua venire non poterat, & idem si in merces obligatas crediderit, vel ut saluae fiant, vel ut naulum exoluatur, potior erit, licet posterior sit, ita dicit textus in dicta l. huius. ff. qui potiores in pignore habeantur. Intellige praedicta dummodo expressè in hac causa fuerit mutuatum, ut ante dictum est, & ideo dicit dominus meus Iason in dicta lege, creditor, quod si mercator vendidit merces suas alij mercatori, & transferat dominium, & ille mercator promittit soluere in certis nundinis, postea aufugit, & extant merces venditae, comparent alij creditores, mercator qui vendidit istas merces nullum habet privilegium in illis mercibus, nec praefertur alijs creditoribus, quamuis extant dictae merces, textum habemus in lege, quidam fundum. ff. de in rem verso, per quem textum ita determinat Dinus, Barto, & communiter doctores in lege, si cum dote. §. si. ff. soluto matrimonio. Bald. in lege si. C. commodati, & in lege, eum cui. C. de actionibus & obligationibus, & in lege, in rebus. colum. ij. C. de iure dotium. Quamuis contrarium, & male, tenuerit idem Bald. in lege, pro debito. C. de bonis auctoritate iudicis possidendis. Sed dominus meus Iason in dicta lege, creditor, saluat Bald. vno casu, scilicet quando pecunia fuisset expressè, & nominatim mutuata ad emendum tales merces, quae fuissent emptae, tunc tales merces censentur obligatae, & in illis praefertur omnibus creditoribus prioribus, textus in l. qui in nauem extruendam, & ibi glossa magna approbata. ff. de privilegijs creditorum. Imo plus mutuas expresse ad emendum tales merces, habet tacitam hypothecam in illis mercibus, ita glossa magna in fine, in authentica. quo iure. C. qui potiores in pig. habeantur.

Quarto, principaliter praedicta regula principalis limi-

tatur non habere locum in pignore praetorio: quia in tali prior tempore, non est potior in iure, sed habens tale pignus praefertur alijs, etiam priorem datam habentibus, ut ample declarat Barto, in lege, cum vnus, in principio, colum. vlti, versic. venio ad secundum. ff. de bonis auto. iudicum possidendis.

Quinto, limita in poena in contractu apposita: quoniam licet prior in data quo ad hypothecam principalem praefertur, non tamen praefertur quo ad poenam, ita tenet Paulus in lege, ideo condemnatus, per illum textum. ff. de compensatio, quae quidem decisio facit ad plures quaestiones. Nam multi habent hypothecam in pluribus rebus in patria Burgundiae ratione census qui importat emendam, seu poenam ob defectum solutionis certo tempore fienda. An sicut tales praefertur caeteris creditoribus prioribus in data in principali & arreragijs, ut ante dictum est, etiam praeferrere debeant in emenda, videtur ex illa decisione quod non. Et ibi etiam Paulus ponit aliam decisionem quae est, quod licet fiscus habeat tacitam hypothecam in suis contractibus, ut l. fiscus. ff. de iure fisci, tamen non habet in poenis. C. de poenis fiscalibus creditores praeferrere. lib. x. & notatur in lege, rescriptum, in verbo, hypothecas. ff. de pactis. Et sicut receptores regum in balliuatibus aut senescallijs uti velint hac potestate, quod dicant denarios regios esse privilegiatos in regno, ita quod exequi faciunt debitores realiter per captionem & detentionem obligatorum in carceribus: quod tamen illud non debet habere locum in poenis seu emendis adiudicatis fisco. Ex ordinatione tamen regia si poena pecuniaria seu multa, vulgo emenda, adiudicata fuerit per balliuos aut alios iudices immediate subiectos supremis curijs, non excedat summam xxxv. librarum turronum, poterit executioni demandari, dando cautionem per receptorem regium. Non obstante appellatione ad superiorem interposita. Poenae tamen seu emendae inferiorum iudicum, etiam si sint Castellani aut praepositi regum, non possunt executioni demandari & exigi, si ab eis fuerit appellatum ad superiores iudices: prout nec etiam emendae dominorum subiectorum: & istud pluries dixi, licet saepe receptores castellaniarum regiarum voluerint facere contrarium, sed eis fuit denegatum: quoniam licet tales pecuniae sint regiae seu regales, non tamen sunt privilegiae.

Sexto, limita non habere locum in eo qui habet solum conventionem de hypothecando: quoniam non praefertur illi qui habet hypothecam post promissionem factam, & ante adimplementum promissionis: quoniam praefertur qui credidit pecuniam, & accepit hypothecam, ita est textus in l. potior. ff. qui potior in pig. habeantur.

Septimo, limitatur quando res aliqua datur in pignus a diuersis non dominis, quia praefertur ille qui est possessor, textus est ad litteram in l. si non dominus, & ibi Bar. ff. qui potiores in pignore habeantur.

Octauo, limita non habere locum quando secundus creditor offert priori debitum suum, textus est in l. j. & ibi Bald. C. qui potiores in pignore habeantur. l. fi. & plene notatur in glo. magna, quae est ad hoc magistralis. C. de his qui in priorum creditorum locum succedunt.

Nondo, fallit in casu in quo prior negat rem fuisse in bonis debitoris, quia conuictus de mendacio, posterior eidem praefertur, ut est textus in authentica. item possessor. C. qui potiores in pignore habeantur. Et hoc in odium mendacij, de quo plura per dominum meum Iasonem in l. quod re. in xj. & xij. colum. ff. si cer. peta. & per Felinum in c. caeterum.

rum. in vi. & vij. colum. extra de iudicijs.

Decimò, fallit in re empta ex pecunia secundî creditoris: quia ille secundus præfertur, quando eidem est speciali ter obligatû, vt est textus ad literã in l. licet. C. qui potio. in pigno. habe.

Vndecimò, limitatur non habere locum in actiõe personali. Barto. in lege prima, C. pœnis fiscalibus creditores præferri, libro x.

Duodecimò, fallit in creditoribus chyrographarijs, qui licet sint priores in data, nõ præferuntur creditoribus posterioribus habētibus publicam scripturam, l. cùm tibi. & l. scripturas. vbi notatur. C. q. potior. in pig. habeantur.

Decimotertid, fallit in creditoribus banchi: quoniam inter tales non inspicitur prioritas temporis in data, ita q. si sint plures qui deposuerint plures pecunias apud banchum, & vnus exegerit suum debitû, non est inter alios cõmuni cãdû, etiam si sint priores in data, nisi in casu in quo per violentiam exegerit, vel nisi debitor ei gratificatus fuerit, vel nisi bona tunc cùm exegit fuissent iam possessa aut impedita autoritate iustitiæ, vel nisi superueniat priuilegiatus: quia tunc habenda est ratio eius. Et in casu in quo nil adhuc est exactum, præfertur is qui ex deponētibus reperit depositum suum non esse consumptum, & ille cæteris præfertur, propter ius dominij. Et si inuenerit consumptum, præferuntur depositarij creditoribus, nisi aliquis ex eis vsuras acceperit: quoniã hoc casu perdit priuilegium, & cæteris alijs creditoribus est similis. quod adhuc intelligerem, nisi sit alius qui sit magis priuilegiatus depositario. Et si sint inter se pares, cui libet est satisfaciendum pro rata, prioritate temporis nõ attendit. Ita tenet & dicunt Bal. & Salicet. in l. superuacuu. C. depositi, vbi pro vnoquoq. casu allegant iura: & vide Bar. in l. pupillus. ff. de his qui in frau. credit.

Decimoquartò, limitatur predicta regula principalis nõ habere locum in mobilibus quo ad nos, secundû consuetudinẽ patriæ ducatus Burgundiæ, descriptam in libro consuetudinũ illius, in titulo Des rentes vendues à reachat. articulo ij. maximè quando sunt posita & euacuata extra manum debitoris. Et istud ferè obseruatur in tota Gallia, de quo plenè ibi scripsi, ideo non insisto.

Decimoquintò, fallit in re empta ex pecunia pupilli per tutore. quia hoc casu etiã si nõ sit specialiter obligata & hypothecata, tamẽ pupillus est in hoc priuilegiatus, q. præfertur prioribus creditoribus, vt dicit textus & glo. in l. idemq. est. ff. qui potiores in pignore habeantur. Et ideo videtur idem dicendum in ecclesia, cùm minor seu pupillus & ecclesia pari passu ambulent, vt dicit & tenet dominus meus Iason in §. ex maleficijs. colũ. mihi ix. & secundum alios, numero xxxij. in situ. de actionibus.

Decimosexto, fallit in expensis funeralibus, quæ sunt ita priuilegiatæ, q. ante omnes creditores debet deduci, nõ habèdo respectum ad prioritatem temporis. l. ij. ff. de priuilegijs creditorum. & faciunt notata in l. scimus. §. in computatione. C. de iure deliberandi. vbi per doctores. dixi in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiæ. ti. Des droietz & appartenances à gens mariez. §. ix. in glo. & faitz funeralx. & facit l. impesa funeralis semper ex hæreditate deducitur, quæ etiam omne creditum soler præcedere, cùm bona soluendo non sint. quæ est l. pe. ff. de religiosis & sump. funeralium.

Decimosextimò, fallit in casu in quo sunt creditores habentes hypothecam, etiam in priori q. expensa facta in

infirmirate defuncti: quia illa expensa præfertur creditoribus, etiam habētibus priorem datam. textus est in l. in re constituenda hæreditate. compensatio eius habebitur quod te in mortui infirmitatem, in sumptumq. funeris bona fide ex proprio tuo matrimonio erogasse probaueris. C. de petitione hæreditatis. & illum textû ad hoc ibi notat Bal. & facit textus in l. legatum. C. de religio. & sumptibus funeralium. & dixi in consuetudinibus ducatus Burgundiæ. in glossa allegata in præcedenti limitatione.

Decimooctauò, fallit etiam & limitatur in creditore qui est creditor ex confectione testamenti defuncti: quia præfertur omnibus alijs creditoribus anterioribus, etiam priorem hypothecam habentibus, & illa expensa ante omnia est deducenda. Barr. in lege, non ignorat. C. de fructibus & litium expen. Antonius de Butrio in ca. j. colũ. j. de probationibus. dixi in dictis cõsuetudinibus loco antè allegato.

Decimononò, fallit in muliere quæ præfertur omnibus habētibus tacitam hypothecam, etiam in data prioribus. textus est in l. assiduis. C. qui potiores in pignore habeantur. Nunquid autem mulier sit potior fisco creditore, ponunt Bar. Bald. & Salycet. & ibi Alexand. in apostillis ad Barto. C. de priuileg. fisci. & in l. satis. C. in quibus causis pignus tacitè contrahitur. Et Angelus de Imola, & dominus meus Iason in l. si marito. ff. soluto matrimonio.

Vigesimò, fallit in eo de cuius pecunia milita emitur. l. fina. & authen. quod obtinet. C. de pigno. & hypothe. & glo. in l. idemq. est. ff. qui potiores in pignore habeantur. quod facit pro nostris aduocatis & practicis huius patriæ, qui emunt officia & capiunt pecunias mutuo, ex quibus vt plurimum constituunt redditus: quia creditores debent facere apponere in instrumentis, q. mutuunt tales pecunias pro tali officio emendo: quia per hoc præferrentur cæteris creditoribus, etiam anterioribus: quod non affirmo pro constanti, ideo cogita.

Vigesimoprimum, fallit in fisco agente ex causa primipili, quia præfertur omnibus creditoribus etiam habentibus expressam hypothecam in priori data, imo etiam bona mulieris in subsidium sunt tacitè obligata. textus, & ibi notatur in l. satis. C. in quibus causis pignus vel hypotheca tacitè contrahitur. Dinus in regula. qui prior. de regule iuris. in vj.

Vigesimosecundò, limitatur nisi quando hypothecatur secundo creditori per debitorem de volũtate primi creditoris: quoniam hoc casu secundus præfertur primo. textus est in l. creditor. la. ij. §. si Titium. ff. qui potiores in pignore habeantur.

Pro xxij. limitatione, aduerte ad textum in l. potior. §. si colonus. ff. qui potiores in pignore habeantur. quod in hoc non inspicitur prioritas temporis ex obligatione rei ad effectum inducendû post hypothecam, sed ad tempus cõstitutionis hypothecæ: quoniam, vt dicit textus, nõ ex conuentione priori obligatur, sed ex eo q. inducta res est, quod posterius factum est.

Pro xxij. fallentia aduerte etiam, q. hæc prioritas nõ habet locum, nisi inter contractus validos: quia si vnus sit validus & alius inualidus, qui habet titulum validum, nõ tam potior quàm etiam solus, vt est textus in l. in fine. ff. qui potiores in pignore habeantur. & facit regula, quoniã id quod nullum est, nullũ operatur effectum. de qua ample per dominum meũ Iasonem in l. ij. §. quod si in patris potestate. ff. soluto matrimonio. & in l. causas. in fi. C. de

transactio. Felin. in c. ex tenore. colum. iij. iij. & v. extra de re scriptis. & dicam aliquid infra.

Pro xxv. limitatione aduerte ad l. ij. C. de pignoribus. quæ vult, quod specialis hypotheca prius est discutienda quam generalis, q̄ habens specialem secundo præfertur habenti specialem & generalem primo, quo ad illam generalem.

Sed aduerte nunquid clausula quæ quotidie in instrumentis notariorum apponitur quæ est, videlicet q̄ specialitas generalitati non deroget, nec e contra, tollat effectum illius legis. Ita q̄ hoc casu etiam habens generalem primo præferatur secundo habenti tantum specialem. Credo quod sic: quoniam, vt dicit Bartol. in lege, sed & si adijciatur. ff. pro socio. species restringit genus ex præsumpta voluntate contrahentium. quod sequitur Alexand. consilio suo viij. colum. j. in iij. volumine. vbi ait, q̄ vnum verbum specialis, alteri verbo generali iunctum, alterat illud genus. Cùm ergo ex expressa voluntate contrahentium sit expresse declaratum, q̄ generalitas non deroget specialitati. Ideo seruanda est eorum voluntas, quoniam contractus ex conuentione partium legem accipiunt. l. j. §. si conueniat. ff. de positi. c. contractus. de regulis iuris. in vj. & facit regula iuris, in toto iure generi per speciem derogatur. ff. de regulis iuris. & c. generi per speciem derogatur. de regulis iuris. lib. vj. Ex quo licet apponatur generalitas, tamen quia ex voluntate contrahentium expresse disponitur, quod species deroget illi. Ideo seruanda est illa conuentionio, cùm illa regula habeat locum in contractibus, vt dicit Decius in dicta regula, in toto iure. & Dinus in dicta regula, generi. per l. stipulationes commodissimum. ff. de verborum obligatione. Et dicit istud tenere Ang. in consilio clx. & Fulgofum in consilio ccxv. per l. doli clausula. ff. eodem. de verborum obligatione.

Et si dicatur q̄ isto modo partes tollerent legem superioris, & conuenirent contra leges & decreta principum, scilicet contra dictam l. ij. C. de pignoribus. quod non est dicendum, vt dicit textus in lege, iuris gentium. §. prætor ait, pacta conuenta quæ neq̄ dolo malo neq̄ aduersus leges & c. facta erunt, seruabo. ff. de pactis. Ideo non videtur valeretalis conuentionio in casu, scilicet in quo tertius haberet specialem nõ specialiter ante hypothecatam. Ita quod prima generalitas non discussa prima specialitate præferretur secundæ specialitati in vim contrahentium in præiudicium tertij.

Ad hoc posset responderi, q̄ illud non habet locum in hoc casu, ex quo ante ius acquisitum tertio ex voluntate contrahentium ista generalitas alteratur per adiunctionem specialitatis, & illi generi derogatur per illam specialitatem subsequentem, quæ magis clarè continetur in hac clausula, ita q̄ specialitas generalitati non deroget nec e contra q̄ si fuisset adiunctum aliquod verbum speciale generali, quo casu genus alteratur, multo fortius hoc casu. Et hoc maximè etiam quia talis clausula importat q̄ generalitas saltem sit conditionalis, scilicet eo casu quo specialis non sufficeret: quo casu primus ex vi illius clausulæ præferretur in illo casu in illa generalitate secundo creditori habenti specialem hypothecam contra d. l. ij. vt dicit Bartol. ibi per l. qui generaliter. in fi. ff. qui potiores in pignore habeantur. vbi videtur esse textus ad literam pro hac clausula, ex quo decidit ille textus, q̄ ex conuentione potest fieri, q̄ habens generalem præferatur. Ideo multo magis hoc casu. Et aduerte quia illa l. ij. C. de pignoribus, habet tan-

tum locum in casu, in quo quis habet speciale in aliqua re & generale postmodum pro eodè debito, quoniam hoc casu habes secundam specialem in alia re comprehensa sub generali præfertur illi generalitati: quod intellige vbi non esset illa clausula, secus verò vbi primus haberet tantum generalem in oibus: quia illa præfertur speciali posteriori, vt est textus ad literam in l. si generaliter. C. qui potiores in pignore habeantur. Et nota ista, quia quotidie eueniunt in practica.

Aduerte tñ ad vnum, an dici possit q̄ hæc hypotheca generalis in emptione reddituum annuorum non sit bona, imò videtur reddere contractum vsurarium, qm̄ emuntur annui redditus, si nõ sint expressè pro illo certa bona particularia obligata, prout videtur facere textus in extrauaganti. regimini. j. & ij. de emptione. vbi expresse consultus papa Martinus v. & Calixtus iij. super huiusmodi contractibus, an essent validi, illos approbat in casu ibi proposito: scilicet qm̄ expresse in ipso contractu sunt certa bona venditorum obligata pro solutione dictorum reddituum, cū dicit textus extrauagantis Martini, bonis in ipso contractu tunc expressis pro ipsius annui census ex solutione in perpetuum obligatis. Et textus Calixti dicit. Recipere solite fuere illa lex domibus, terris, agris, prædijs, possessionibus & hæreditatibus prædictis, qui in huiusmodi contractibus expressi fuerint prædictorum solutione reddituum & censuum efficaciter obligantes in illorum vendentium fauore: vbi videtur approbare contractus huiusmodi secundum expositionem eis factam, quæ erat tantum in casu in quo bona erant specialiter & expresse certa ad hoc obligata. Et ideo cum iste casus tagat animam, & non sit eadem ratio in generalitate quæ in specialitate, eo q̄ in generalitate videtur solū partes habere respectum ad lucrum pecuniarium, & illa assignatio generalis fit tantum pro securitate debiti. Ideo videtur, q̄ sapiat vsurariam prauitatem, hoc est lucrum ex pecunia quod est reprobatum: & quia vt videri potest ex illo textu in dicta extrauaganti, regimini, illud quod disposuit summus pontifex fuit: qm̄ ita inuenit ex consilio peritorum qui decidebant contractus huiusmodi licitos: ideo cū tales dicat validos, intelligendum est in sanè secundum formam in principio illius extrauagantis datam, & secundum qualitates in præfatione appositas, quæ sunt tales, videlicet q̄ sunt expressa certa bona in contractu, quæ sint obligata pro solutione dictorum reddituum aut censuum: quia dictio, huiusmodi, denotat similitudinem. l. deniq̄. ff. de pignoribus. & etiã vt sua dispositio sit conformis conclusioni doctorum & canonistarum & theologorum tenenda est in suo casu, scilicet qm̄ est certa res expresse obligata, prout ita tenet prædicti doctores, maxime in redditibus de nouo constituendis, vt per oēs in c. in ciuitate. extra de vsuris. & per Ambrosium de Vignate in repetiti. c. salubriter. nume. lxxiij. vsq̄ ad numerum lxxxj. eodè tit. de vsuris. Laurentius de Rodolphis in tract. de vsuris. in xij. q. primæ partis. vt etiã videtur tenere Bernardinus de Bultis in suo rosario. in j. parte. sermone xxvij. in ij. parte illius, in litera B. ij. vbi ponit casum tantum in illo qui constituit redditum super aliquibus bonis. & dicit Hæricus Gandensis in quolibetis, quolibetis viij. questione xxij. q̄ emptio redditus perpetui, siue ad vitam non est emptio, licet sic soleat appellari: quia extrema huius contractus per se sunt pecunia simul data, & per quotas recipienda, sed est purum mutuum. Si enim esset emptio & venditio, & verè posset dici quod pro pecunia emeretur redditus, oporteret interuenire alium contractum, imò duos contractus circa rem aliam quæ per se nata est esse extremum

inun' emptiois & venditiois, vt res illa sicut fundus vel mensura terræ contenta, primo pro pecunia ematur, et deinde pro aliqua quota pecuniæ annuatim vel ad vitam, vel in perpetuum reuendatur, vel hæreditariè concedatur, vel quota huiusmodi à tali ematur, cui debetur iure venditionis: puta ei qui fundum vel mensuram vendidit &c. Et huic opinioni videtur concordare Panormita. in disputatione sua quinta. & Innocen. in dicto ca. in ciuitate, vbi videtur tenere talem contractum esse illicitum si fiat relatio in personam vendentis, & non super bonis illius, qui semper ponunt, q̄ fiat super certo fundo, vel super certa re. Et quoniam vt dicit Angelus de Clauasio in sua summa. in verbo, vsura. versicu. lxxviiij. qd̄ ad hoc vt talis contractus non sapiat vsuram: requiritur qd̄ redditus fiat de bonis, & super bonis: ideo non esset bonum si fieret relatio tantum ad personam, nec esset licitus contractus, imo vsurarius.

Ex quo dixi in casu emergenti, qd̄ nō habens immobilia si constituat redditum annuum, videtur fieri relatio redditus ad personam, vnde lucrum pecuniarium procedat, ex quo dicitur vsurarius. In quo etiam casu erat quæstio de mutuo, ex quo dicebatur in contractu constitutionis redditus q̄ fuerit constitutus & venditus pro summa centum librarum Turonē, ex quibus receperat realiter vē deas triginta, alias verò lxx. libras soluerat emptor in duabus schedulis ipsius venditoris, quibus cōstabat q̄ dictus venditor tenebatur emptori ad dictam summam ex mutuo eidem facto: ex quo cūm constet de mutuo in parte, ille contractus dicitur vsurarius, saltem pro illa parte pro qua constat de mutuo, secundum q̄ in simili videtur tenere Ioan. de Turrecremata in ca. xiij. q̄. iij. & ibi etiā quia redditus erat excessiuus, sed cūm nihil ad propositum aliter non insisto. Sed ad propositum vnde digressi sumus, q̄ vbi nō est expressa certa res obligata pro solutione, sed solum generalis, q̄ talis contractus dicitur vsurarius: quia non est secundam dispositionem iuris approbantem tales contractus, quādo scilicet habent certa bona expressè, hoc est certitudinariè ad hoc obligata, quoniam generalitas reddit incertitudinē rei secundū Bart. in l. i. col. ij. de exceptio. vbi dicit q̄ exceptio quæ est generalis propter incertitudinem nihil releuat. quæ sequitur do. meus Iason in l. Titæ textores. ff. de lega. j. Et ista generalitas nō videtur habuisse respectū ad expressionē certorū bonorum, imo potius ad lucrum pecuniarium, & ad personam, & in illo maximè qui nulla immobilia possidebat, ex quo videtur fieri relatio ad personam quæ magis reddunt cōtractū vsurariū, vt videtur tenere Panormi. in dicta disputatione, in xxij. col. quoniam hoc casu pecunia facit pecuniā, & etiam hoc casu constat, q̄ emptor vult pecuniā suam (quā mutuo dederat) afferre lucrū. Ideo indubitātē, cū sorti succedat, vsura est. c. pleriq̄. & seq. xiij. q. iij. & in plerisq̄ locis vulgarib⁹ post glos. & doc. in l. rogasti. §. si tibi. ff. si certū petatur.

Operatur & secundo prioritas temporis, seu datæ in titulis, quia prioritas tituli facit præsumptionem in possessorio. Bal. in l. j. col. ij. versicu. & sic nota. C. de edicto diui Adriani tollen. faciunt dicta per gloss. & docto. in c. licet causam. extra de probatio. Quod intellige quando est traditio possessionis in primo, & esset in secundo prioritas temporis, nihil operaretur. textus est vulgatus in l. quoties. C. de rei vendica. & quia illam legē plenissimè legit do. meus Iason, ideo in hac materia aliter non insisto.

Si tamen sit dubium, præsumitur pro illo qui habet ti-

tulum à maiore, vt est textus in ca. si à sede. de præbendis, in vi. quod intellige nisi in collatione facta ab inferiore sit appositā hora, quoniam facit præsumere prioritatem. vt amplè tenet dominus meus Iason in l. prima. col. ij. ff. soluto matrimonio. & dixi in præcedenti consideratione. in fi.

Tertiò, operatur temporis prioritas in operarum promissione: quoniam ille debet prius seruire, cui prius promisit. ita dicit textus in l. in operis duobus simul locatis, cōuenit priori cōductori ante satisfieri. ff. locati. et ibi glos. ampla. ad quam recurre, & ad doctores.

Quartò, operatur in præstantijs faciendis, seu reddendis, quoniam reddendæ sunt secundum ordinem quo factæ sunt, vt prior mutuatori prior reddatur. vt dicit Bal. in l. vnica. §. sed vt manifestetur. C. de cadu. tollen.

Quintò, operatur in literis: quia literæ priores in data regulariter prævalent. notatur in ca. capitulum. extra, de re scriptis. vbi Felin. col. ij. facit regulam quam amplissimè ampliat, & limitat. Ideo ad eam recurre in materia beneficii, vbi sciendum est quis præferatur: an habens priorem titulū. an priores literas in data, an qui primo adeptus est possessionem.

Sextò, habet locū in electione: quia qui prior est in electione, debet primo poni. Bal. in j. cōstitutione. C. §. q̄bus. col. vlti. versu. not. hic de ordine.

Septimò, habet locum in appellatione: quia qui primò appellat, primò agat. Spec. in titu. de reconuentione. §. iij. paulo post principiu. & de incidēti quæstio. §. j. versu. vide mus. & c. ij. de ordine cognitionum.

Octauò, habet locum in sessione, subscriptione, & responsione. textus est & ibi Ioan. de Turrecremata in c. episcoporum. lxxiij. distinc. & dixi antè in pluribus locis, & quomodo illud sit intelligendum, maximè in iij. parte, in xxij. & lxxvj. considerationibus.

Nono, habet locum in promotione: quia prior tempore præfertur. ca. episcopus. xvij. distinc. & in d. xxij. distinc. dictum est.

Decimò, habet locum in possessione primò accepta inter duos habentes eūdem titulum eodē tempore in beneficijs. vt est textus in c. si à sede. de præbendis. in vi. Et etiam in duobus habentibus diuersos titulos. Quia præfertur cuius primo tradita est. textus est in l. quoties. C. de rei vendicatione. dicam in sequenti consideratione. versicu. xiij. habet locum.

Vndecimò, habet locum in prioritate scripturæ, seu literæ, quia primo scriptus præferendus est. vt est tex. in l. quoties. ff. de vsu fructu. & in l. generaliter. §. quis ergo. ff. de si de cōmiss. liberta. Et faciunt quæ dicit do. meus Iason in l. ij. §. prius. col. penul. ff. de vulga. & pupillari substitutione. & Felin. in c. cum dilecta. extra de re scriptis. & consului in casu emergenti, q̄ ex quo in contractu erat scriptū, q̄ aliquis dabat rē ad censum in emphyteosim, ex quo primo dicebatur ad censum, talis cōtractus erat iudicandus censualis, & nō emphyteoticus. cum etiā vt dicit do. meus Iason in l. ij. ibi, octauo quæro. C. de iure emphyteotico. In hoc facit ordo literæ, & hoc multis rationibus cōprobatur, in consil. meo incip. ex processu moto. & etiam de ordine literæ ante dixi in j. parte. in xvij. consideratione.

Duodecimò, habet locū in concessione principis, quia prima præfertur: quā in principe variatio, & incōstancia reprobat, cū i eo tāq̄ in fonte iustitia debet esse cōstās volūtas, et principib⁹ cōuenit illud verbū, Semel locutus est deus. Job xxij. & qd̄ scripsi, scripsi. Io. xix. Ideo princeps debet ha-

bere unū calamū, & unam linguā: quia, ut scribitur Psal. lxxxvij. Quę procedunt de labijs meis, nō faciā irrita. un- de debet esse immobilis, sicut lapis angularis, & sicut po- lus in cœlo. verba sunt Bald. consilio cclxxix. incip. pridie em cōsului. lib. iij. Et ibi concludit, q̄ quādo princeps, etiā motu proprio, reuocat illud quod prius fecit, fingitur cir- cūuentus, adeo q̄ contrariū probari non potest, & ita am- pliari videtur quod dicitur in ca. cum olim. de re iudicata. et ideo tenet Romanus in cōsilio cccxvij. incipien. circa pri- mam. q̄ secūda concessio principis alteri facta contra pri- mam nō valet. Ita etiā tenet Paulus in cōsilio clvj. incipiē. vilo & examinato puncto. & in simili casu scribit Alexā. cōsilio iij. in v. volumi. incipien. ex his quę in themate. & in consilio xxiij. incipiente, viso processu. col. iij. volumi. v. Lucas de Penna amplē tractat in l. prædia. C. de loca- tio. prædiorū ciuiliū vel fiscalium. lib. xj. ex multis rationi- bus ibi positis. Aliās vidi q̄ præfertur qui est magis dili- gens qui dicit, eo aut q̄ est possessor, aut q̄ habet literas cō- cessionis sigillatas, alius nō: quoniā sigillū in talibus mul- tum operatur, dixi in cōmentarijs nostris super cōsuetudi- nibus ducatus Burgūdię, in cōclusionē. in glo. Nous auōs fait &c. Et si casus tibi occurrat, semper recurras ad Lucā de Penna in eo loco, vbi arguit ad utrāq̄ partē, & pro quā- libet adducit xxx. motiua, & tandē concludit.

Decimotertiū, habet locū in præstatione iuramēti: quo- niam primū iuramentū tollit secundū. ut est glos. notabi- lis in ca. licet mulieres. de confessis. in vj. dicam infra in se- quen. consideratione. versi. x. procedit. vbi scribitur secun- dum iuramentum præferri primo.

Decimoquartū, habet locum in sponsalibus per ver- ba de præsentī: quoniam prima derogant posterioribus, etiā copula carnali subsecuta in secundis, ut est textus in ca. si inter virum & mulierem. extra. de sponsalibus & matrimonijs. quod intellige verū, si prima spōsalia sint le- gitima & debitē facta, aliās non, ut añ hac parte, in xxxvj. consideratione.



Entesima & vltima consideratio huius partis, ut à seipsa denominetur, scilicet de posteriori- bus, est talis, q̄ etiam quandoq̄ posteriora de- rogant prioribus: quę regula habet locum in multis, ut dicit dominus meus Iason in l. pacta nouissima. C. de pactis. & in l. si mihi & tibi. §. in legatis. ff. de legatis. j. & in l. duobus. §. idem Pomponius. in j. & ij. col. ff. de iu- reiurādo. & in l. si quis conductionis. in primo. notabili. ff. de acquirē. possessio. in quibus locis plenē declarat vbi po- steriora derogant primis, & hoc in multis casibus.

In pactis, ut est textus in dicta l. pacta nouissima. & in l. j. §. si. ff. de stipulat. seruorū. & in l. clari. & ibi Bal. C. de fideicommissis.

ij Procedit in vltima voluntate. l. iij. §. pe. ff. de adiz- mendis legatis. & hoc in gloss. in verbo, nuda. & in l. iij. illius tituli est textus. & lege, hac cōsultissima. §. si quis au- tem. & lege, sancimus. §. si autem. C. de testamētis. c. cum Marthę. extra. de celebratio. missarum. c. si. xij. q. ij. gloss. notabilis in verbo, reuocare. in ca. j. de constitutio. in vj. Adeo q̄ in vltimo testamento semper inest tacitē clausu- la, cassans & irritans omne aliud testamentum præcedens, & sic superflue ponitur illa clausula à notarijs, secundūm Bal. in l. si. in v. q. C. de edito diui Adriani tollendo. pro- bat text. in d. l. sancimus. in verbo, ipso iure. & in §. penul. in situ. quibus modis testamentum infirmatur.

ij Procedit in codicillis, quia vltimi tollunt priores

cōtrarios. l. cū proponat. vbi gl. si. & Bar. C. de codicillis. iij Adde idem esse in legatis, quia per secundum actū alienationis, tollitur legatum prius factum. textus sunt in lege, nihil prohibet. & in lege, rem legatam. ff. de adimen- tis vel transfer. legatis. Imo etiam per actum secundū nul- lum, tollitur primum legatum validum, quod est singula- re, ut de hoc est textus multū notabilis & singularis in le- ge, legatū. ij. §. pater hortos. ff. eodē. quē non vidi vsq̄ nūc ponderatum: licet sit textus qui facit in contrarium in lege si iure. ff. de legatis. iij. quem allegat pro cōtrario dominus meus Iason in lege, naturaliter. §. nihil commune. col. ix. ff. de acquirē. vel amittē. pos. cogita de solutione, & con- cordia illorum textuum.

v Procedit prædicta regula in contractibus. l. cū in plures. §. locator horrei. ff. locati. & dicta lege prima. §. si. ff. de stipula. seruorum. & l. clari. C. de fideicommissis. Adeo, ut dicit idem dominus meus Iason in dictis locis, quod in contractibus non est necesse apponere illa verba, cassantes & irritantes omnem alium contractum præcedentē. Quia hoc tacitē intelligitur. textus est quem Bald. ad hoc ibi re- putat singularem in c. j. de transactionibus.

vj Habet locū in sentētia interlocutoria. l. quod ius- sit. ff. de re iudicata. secus tamen est in diffinitua, ut l. j. C. quando prouocare nō est necesse. intelligendo ut per Bar- to. & alios in l. nam & postea. §. si damnetur. ff. de iureiurā do. & per canonistas in c. cū inter monasterium. de re iu- dicata.

vij Habet locum in constitutione procuratorum. l. si quis cum procuratorio. in fine. ff. de procuratoribus. no- tatur in c. nō iniuste. & ibi Abbas in iij. notabili. extra. de procura. facit textus in l. si quis eum. §. si. ff. eodem. de pro- curatoribus.

vij Habet locum in constitutione vicariorum: quia per constitutionem secundū reuocatur primus, ut tenet Io- annes And. & post eum alij in ca. sua. de officio vicarij. & in c. j. de officio vicarij. in vj. & illa fuit opinio Calderini in capi. volentes. de officio legatij. & ibi do. Abbas in iij. notabili. vbi infert, q̄ per dationem secundū vicarij cense- tur primus reuocatus. Subdit tamen, q̄ contrarium credit de iure verius. de qua materia amplē per Ioānem de Selua in suo tractatu de beneficio. in secunda parte. in q. xiiij. vbi amplē. & ibi tenet conclusiue, q̄ per dationem secundū nō censetur primus reuocatus.

ix Procedit in rescriptis. c. ceterū. & ibi notatur per Felin. & in c. j. de rescriptis.

x Procedit & habet locum in iuramento. lege, duo- bus. §. si. cum lege sequen. ff. de iureiurando. & facit tex. in capi. tua nos. extra. de iureiurādo. Hinc dominus meus Iason in dicto §. si. quærit de validitate glossę in capitu. li- cet mulieres. de iureiurando. in vj. quæ cū sit satis declarata per eum ibi, & in lege, non solum. §. morte. in vij. col. ff. de noui operis nunciatione. & in §. item si quis pos- tulante. colum. ij. in situ. de actionibus. & in authent. sa- cramenta puberum. col. xiiij. C. si aduersus venditionem. & per Felin. amplē in cap. cum M. Ferrariē. col. penulti. extra de constitu. & dixi in consuetudinibus ducatus Bur- gundię. in titu. Des droictz & appartenances à gens ma- riez. §. xvj. in gloss. ne peult mettre hors. ideo ad eos vos remitto.

xj Procedit & habet locum in legibus. lege, sed & posteriores. ff. de legibus. tex. & glo. in c. j. in verbo, reuo- care. de constitutio. in vj. Alexāder in cōsilio cccij. in iij. volu.

volumine statim allegando.

xij Procedit in statutis secundum Bart. in l. si certarum. §. fina. ff. de testamentis. & in l. omnes populi. in vltima q. tertie q. princi. ff. de iusti. & iur. Alexan. in cōsi. lvij. incip. in præfenti causa. col. j. in iij. volu. & d. consil. cxxij. incip. vifo pun. to. col. j. in iij. volumi. vbi videtur do. meus ab Alexandro accepisse ea que dicit in dicta l. pacta nouissima. quem tamen tacuit. & Romanum consil. lvij. incipien te. in causa proposita.

xij Habet locū in consuetudine. nā vltima consuetudo si sit perfecta seu præscripta derogat præcedentibus. glos. in l. nemo alieno nomine. §. temporalis. & ibi Decius. ff. de regu. iuris. quam glos. sequitur Antonius de Burrio. & Panormi. in ca. fina. extra de consuetu. vbi idem tenet Barba tia. col. xxix. extollens illam glos. & pro ea allegat textum singularem in l. si. C. de seruitu. & aqua.

xij Habet locū in possessione. q̄ vltima possessio simpliciter attenditur. vt dicit Bal. in ca. j. de feudi cognitione. col. j. allegat notata per Io. And. in ca. cum ecclesia. de elec. et Oldra. in consil. cccxij. incipien. Thema quæstionis. cir. ca finem. vbi allegat tex. in ca. cum ecclesia sutrina. de causa possessionis. & proprietatis. & Federicus consil. cccxxx. iij. incipien. super primo. in primo dubio. Calderi. consil. xij. in titu. de iure patronatus. Panormi. in consilio liij. incipien. videtur primo. col. ij. in j. volu. & per Decium in duobus cōsilijs quæ allegat in dicto §. temporalis. Quod tamen non habet locum in casu ca. si à sede. de præbendis. in vj. & in casu l. quoties. C. de rei vendica. vt dixi in præcedenti consideratio. in versi. x. habet locū in possessione.

xv Habet locū in fama: quia vltima fama tollit priorem. l. si mater. & ibi glos. vltima. C. ne de statu defunctorum. Bar. in l. fina. C. si seruus. aut libertus ad decurionatū aspirauerit. lib. x. & in l. si potest. col. x. ff. de acquiren. hæ. reditate. Bald. in l. sacrosancta. in fin. C. de sacrosanc. eccle. et in l. si. ff. de ferijs. & in c. cū inter R. seniorē. de electio. Fe lin. in c. cū contingat. col. ij. extra de rescriptis.

xvj Procedit quantum ad moram. Mora enim vltima nocet. l. illud. cum concordantijs. in glos. vltima allegatis. ff. de periculo & commodo rei venditæ. l. seruum. §. sequitur. ff. de verborum obligationibus.

xvij Habet locum. & procedit quādo plures opiniones referuntur à lege. vel à glos. vltima. in dubio censetur approbati. alijs reiectis. Ita notat Bartol. in l. bona fides. per illum textum. ff. de positi glossa vltima in l. qui filium. §. Sabinus. ff. ad Trebellianum. & dominus meus Iason in dicta l. pacta. plura alia ad hoc allegat. vbi tamen dicit esse limitandum. nisi prima saperet equitatem. secunda verò rigorem: quia tunc primæ standum est. allegat Francif. Arretinum in consilio dxij. quod incipit. diligenter. & mature discussis. hanc etiam limitationem sequitur idem dominus meus Iason in l. placuit. C. de iudicijs. & de hac materia sunt infinita cōsilia. & infinite decisiones doctorū. quas apostillauit ad Barr. meum in d. l. bona fides.

xvij Erit de clausulis. Nam dominus meus Iason in dicta l. pacta. in fine ij. col. querit. quid de clausula. an vltima deroget primæ. an verò prima declarat sequentia. & in sequēdo regulam antepositam crederem vbi essent duæ clausulæ contrariæ. quæ non possent simul concordari. q̄ vltima derogaret primæ: sed vbi per primam potest secunda declarari. tunc attendenda est illa declaratio. vt satis faciūt ea que dicit idem dominus meus in dicta l. pacta. Et in hoc esset etiam attendenda illa regula. q̄ quæ in præfationi-

bus dicuntur. in sequentibus repetita intelliguntur. de qua per Barto. in l. titia. §. idem respondit. ff. de verborum obligationibus. & in l. item quia. §. fina. ff. de pactis. Et amplius habetur per Ioannem Ryminaldi in dicta l. pacta nouissima. C. de pactis. vbi magis ample tractatur. q̄ per alium.

Hinc sumpta occasione: quia materia se offert in casu contingente. queritur. An si inter iuuenem. & iuuenulam fuerint verba de matrimonio. contrahendo inter se. & iuuenis dixerit bis puellæ. primò. videlicet. q̄ nullatenus faceret promissiones matrimoniales secum. nisi de consensu suorum parentum. scilicet patris & matris. propterea q̄ alloquerentur patrem & matrem: deinde verò & secundò dixit eidem filia. q̄ nō tractaret cum ea matrimonium. nisi de consensu suorum patris & matris. si postea faciant inter se promissiones absque repetitione illorum verborum in præfentia testium. sub his verbis. Nonne verum sit q̄ mihi promisistis: & dicat filia q̄ sic. & in quantum opus est. adhuc de nouo promitto. & vos in maritum accipio. & viceversa: an illa verba præcedentia censentur repetita in promissionibus postea per verba de præfenti inter eos factis. an verò absque alia expressione & declaratione videatur ab illa prima intentione inter eos declarata. seu ab illis primis verbis recessisse.

Istam quæstionem tetigit do. meus Iason in dicta l. pacta. col. vltima. vbi dixit. q̄ quando fit protestatio. aut declaratio ante promissiones quæ respicit de non cōtrahendo. in præfentia mulieris non contradicentis. q̄ talis protestatio. seu declaratio impedit matrimonium futurū (nisi secuta fuerit copula carnalis. post dictas promissiones: ex quo etiam dicendum est. q̄ si ante. nihil operatur) & dixit ita tenere doctores in cap. tua nos. extra de sponsalibus & matrimonijs. do. Anto. de Butrio in ca. veniens. le second. eod. titu. de sponsalibus. Panormi. in ca. per tuas. ad finem. extra de conditionibus appositis. vbi etiam dixit procedere in foro conscientia. Ita etiam tenet idem dominus meus Iason in l. non solum. §. morte. col. vj. ff. de noui operis nunciacione. allegans prædictos ita tenentes. Et ita etiam tenet amplissimè do. cardinalis Alexandrinus in dicto ca. tua nos. in fine. iij. col. Ex quo illa protestatio. seu declaratio fit antequam aliqua obligatio esset inter partes. ex quo declarauit illam obligationem velle esse in tali casu. scilicet. sub consensu suorum patris & matris. hoc operatur. q̄ si post fiat promissiones. & sic cōtractus. q̄ intelligitur factus sub prima protestatione. seu declaratione cū prestatio seu declaratio præcedens facta ex mutuo cōsensu partiū euacuat omnem effectum obligationis. l. obligationum substantia. ff. de actionibus & obligationibus. Eo etiam quia clausula præcedens determinat. & declarat sequentia. vt dixit do. meus Iason in d. l. pacta. col. ij. C. de pactis. Ex quo etiā conditio adiecta in præambulis. & præcedentibus. censetur q̄ intelligitur repetita in sequentibus. facti dicta l. item quia. §. si. (qui incipit) idem Iuliano placuit. ff. de pactis. & dicta l. Titia. §. idem respondit. ff. de verborum obligationibus. vbi plus dixit Barto. q̄ si dictum in præparatorijs fuit omissum in sequentibus. præsumitur error per l. si tibi liberum. ff. de actionibus empti. & l. si binarum. ff. de seruitutibus vrbanoꝝ prædiorū. qui probatur eo qd̄ constat illud qd̄ dictum & declaratum fuit in præcedentibus. & præparatorijs. seu præfationibus esse omissum in sequentibus. facit textus in l. duos. & in l. aua. & ibi Bartol. ff. de conditioni. & demonstratio. & dixit Angelus in l. pacta. C. de pactis. allegando Innocentium in ca. innotuit. de ar-

bitris. q̄ contractus sequens declaratur ex contractu præambulo. & idem voluit Angelus in l. si quis cum aliter. ff. de verborum obligationibus. Et probatur per gloss. primam in l. prima. ff. de iudicijs. faciunt quæ dixit Barbatia in consilio xij. col. iij. & vj. in secundo volumine, vbi ait q̄ præambula declarant sequentia, & eis insunt. & quæ dicunt Bal. & Salice. in l. per retentionem. C. de vfuris, vbi inquirunt. maxime Salicetus, q̄ quando fuit aliquid præambulum ad actum, si fiat actus sequens etiam ex intervallo, intelligitur præambulum repetitum, & sic actus præambuli præsumitur repetitus in actu sequente: præsertim (vt ait) cum qd̄ dictum est in præcedentibus fuit dictum ad præfationem actus, & maxime etiam quando continuatiuus, vel coniunctiuus est actus: & est identitas personarum, & rerum. Maxime, etiam: quia protestatio facta fuit ex iusta causa fundata super iure diuino, vt habetur Numeri xxx. vbi ex præcepto domini requiritur cōsensus patris & matris in matrimonio puellæ. Super iure canonico, c. aliter, xxx. questione v. cap. non omnis, ca. honorantur. & cap. mulier. xxxij. questione ij. Super iure ciuili, §. primo, in titu. de nuptijs, & vt ait ibi textus. hoc etiam ratio naturalis suadet, ex quo de honestate talis consensus, saltem requiritur, vt tenent omnes, quequidem honestas nõ potest infringi, cum sit vnum ex substantialibus legis; cum dicat textus in cap. erit autem lex, iij. distinct. Quæquidem causa etiam durat tempore actus, ex quo iuuat protestatio, & impedit actum sequentem, vt dicit Felinus in capitu. cum M. ferrariens. in xxvj. colum. versicu. fallit quinto, extra de constitutio. & intelligitur repetitio facta, dicta l. auia. & l. Iulius Paulus, ff. de conditio, & demonstratio. l. Seia. §. Caiõ. ff. de fundo instructo, & etiam maxime quando verba sunt prolata per verba tendentia ad futurum tempus de consensu vtriusq̄ partis, vt tenet dominus meus Iason in dicta lege pacta. Cum ergo ex confessione dicti iuuenis constet q̄ bis & reiteratis vicibus dixerit eidem q̄ intendebat, q̄ dicta iuuenula alloqueretur patrem suum, & matrem, & q̄ non intendebat alias eidem facere promissiones. Cui protestationi non contradixit dicta iuuenula, sed expressè consentiit, eo q̄ responderit q̄ eos alloqui faceret, & sic acceptando factum, acceptauit & qualitatem, et sic mens vtriusq̄ fuit declarata. Et licet postea in præsentia certorum testium dixerit eidem iuuenulæ. n̄ est il pas vray que vous m'avez promis, & ne me promettez vous pas encoires de nouel. quod etiam si probetur q̄ filia dixerit q̄ sic, illud tamen intelligendum est, et intelligi debet sub repetitione præambulorũ quæ fuerunt sub beneficio placito et voluntate suorum patris & matris: & hoc indubitanter credo esse verum, q̄ dicta filia parte contradicente, non tenetur vltius contrahere matrimonium cum dicto iuueno, ex quo maxime, est alteri matrimonialiter cõiuncta, copula carnali secuta, ita etiam q̄ ex sua confessione est repellendus ab actione, et prosecutione, quam facit contra eam, absq̄ eo q̄ vltius dicta filia teneatur procedere, cum sit quæstio tantũ de sponsalibus, etiam per verba de præsentia, quæ ex consensu partium sunt dissolubilia vt tenet gloss. in cap. ex publico. & ibi Panormita. extra de conuersione coniugatorum. ergo in his præiudicabit confessio, licet secus in matrimonio contracto, & copula carnali consummato, quod nullo modo est dissolubile, cap. lator. & capitu. consanguinei, extra de re iudicata, & dicto cap. ex publico.

Imo tenetur iudex eum expellere vifa propositione fa-

cta per eum, absq̄ eo, q̄ expectet q̄ possit repelli excipiẽdo, quoniam, vt dicit Bal. in lege mercalem. C. de conditio. ob turpem causam. qui excludit seipsum proponẽdo, non est necesse q̄ excludatur excipiẽdo, quia ex suo officio iudex debet eum excludere. & facit, quoniam ex quo, ex istis declarationibus & his quæ proponendo allegauit, constat eum experiri sine actione, & sic debuit per iudicem à limine iudiciũ repelli, etiam parte non perente, vt tenet dominus Iacobinus de sancto Georgio. in lege lecta. colũ. xij. ff. si certum peratur. & in lege vbi pactum. in xj. & xij. col. C. de pactis. & in lege si vnus. §. pactus ne pereret. ff. de pactis. & dominus meus Iason in dicta l. vbi pactum, et in l. generaliter. ff. de verborum obligatio. alias tenetur parti ad interesse, vt ibi per eos consuluit in contingentiã facti, vbi amplè dixi.

xix Erit de appellationibus, an per secundam videatur recessum à prima, vide Barto. & post eũ domi. meum. Iaso. in l. eũ procurator. §. si dominus. ff. de n̄dũ operis nũciatiõẽ. & ibi etiã, quid de nũciatiõẽ noui operis, quid de interpellatione, & quid de stipulatiõẽ. Et per eundẽ domi. nũ meum Iaso. in l. qui bis idem. ff. de verbo. obliga. vbi faciũt distinctionem, an secũda fiat animo nouandi primã, an verò ex secũda sumatur idem effectus qui ex prima, & etiam an fiat prosecutio primã an secũdã: quoniam proseguendo secundam videtur recessum à prima, & cũ materiã ibi amplè declarantur, non insisto, & aliã ample consului in casu emergenti de duabus obligationibus pro vna & eadem re, cum clausula absq̄ derogando primã. Et de duobus præceptis factis in vim mandati importantis in se clausulam, & in casu oppositiõis, refutationis, aut dilationis, seu refutatione facta post primum præceptũ, sed ex refutatione facta post secundum præceptum de desistendo, licet dictum fuerit, q̄ illud faciebat renouãdo primum, tamen quia sumpsit causam citationis à refutatione facta post secundum præceptum, et non ex primo præcepto, dixi in contingentiã facti, quod tale primum præceptum nõ potuit interrompere prescriptionem, eo quia ex illo non fuit secuta citatio, & aliter in his non est immorandum: quia amplè in casu emergenti consului.

xx Habet locum in præsentatione facta per laicum habentem ius patronatus in beneficio, quia etiam vltimo præsentatus preferendus est, cum patronus laicus variare possit accumulando, & secunda præsentatio præfertur primã. textus est & ibi doctores in cap. cum autem. extra de iure patronatus. & notatur in c. quod autem. in gloss. j. eodem tit. & per gloss. & doctores. in clemen. plures. de iure patronatus. ita tenet Rochus de Curte præceptor meus in suo tractatu de iure patronatus. in verbo. honorificum. in nona questione, vbi ponit differentiam inter patronũ laicum, & ecclesiasticum, & rationem diuersitatis, & ibi concludit clericum in præsentatione variare non posse, laicũ verò sic.

xxj Habet locum in postulatione, vbi licitum est variare, etiam clerico: quoniam in postulatione clericus potest variare, & valet secunda postulatio, que derogat primã. textus in ca. bonę. le second. de postulatione prælatorum. & ita tenet Rochus in dicto loco. versu. secunda suboritur quæstio. vbi allegat etiam glo. hoc tenentem in ca. in causis. de electio. & ibi Abbas dicit hãc esse communem.

xxij Habes regulam, q̄ vbiq̄cũq̄ licitum est variare, semper vltimus actus derogat priori, & est primo validior & excellentior, vt habemus in l. prætor ait. §. si aliquando. ff.

do. ff. de noui operis nunciatio. vbi qui primo recusauit satisfidationem, potest illam acceptare, ita q̄ illa acceptatio secunda habet effectum, quod pluries dixi in casu qui quoties in practica apud nos euenire solet in materia recedentia, vbi plures iustidarij inferiores primo denegant recipere satisfidationem & cautionem: quo casu remittitur causa coram Balliuo & Iudice superiore, aliàs non deberet remitti: sed causa coram iudice loci terminari: quod licet fuerit recitata satisfidatio, & sic videtur ius esse quæsitum parti, q̄d eam reuocauerit coram Balliuo, tamen si secundo acceptauerit cautionem, videtur q̄ causa debeat remitti coram iudice ordinario.

Et de huiusmodi variatione, q̄ quandoq̄ admittatur, et quando sit permilla, vide Barro. in l. si sterilis. §. qui domum. ff. de actio. empti. & do. meum Iasonem in dicta l. pretor ait. §. si aliquando. ff. de noui operis nunciatio. vbi dicit, q̄ quotiescunq̄ variatio permittitur, intelligitur q̄ semel permittatur tantum, & non plus.

Et aduerte, q̄ in consilijs necessarijs non est honestum, nec licitum variare, in consilijs vero voluntarijs secus, vt dicit Philippus Decius in regula iuris. Nemo potest mutare cõsiliu suum in alterius iniuriam. ff. de regulis iuris. Et vt huic operi finem imponam, dicam



cum Iudith viij. Orate pro me (lectores beneuoli) vt firmum faciat Deus consiliu meū in ijs quæ scripsi, in quibus si quid bene dixerō, Deo omnipotenti sit laus, honor, & gloria, in secula seculorū.

Amen.

 CATALOGI GLORIÆ MVNDI PRÆ-

clarum opus, à Spectabili viro do. Bartholomeo à Chassenço, iuris Pontificij & Cæsarei doct. famatissimo, & Herduorū patrono, Prouinciæ demum præside Finit feliciter.

Lugduni impressum per Georgium Regnault, Anno à Christo seruatore, Millesimo quingentesimo quadragessimosexto.

 Collectio chartarū huius operis. 

* ** a b c d e f g h i k l m n o p q r s s
v x y z A B C D E F G H I K L M N O
P Q R S T V X Y Z aa bb cc dd ee ff gg hh ii.
Quorum * & ** sunt duerniones, Reliqui terniones.

ÆTERNI DEI GLORIÆ.



Special 89-20
folio 17720

THE GETTY CENTER
LIBRARY

